Kemaleddin Abdürrezzak
KÂŞÂNİYYÜS
Semerkandi

TE'VİLÂT-I KÂŞÂNİYYE

(Kur'an-ı Kerimin ÖZ tefsiri)

Cilt: 1

Tercüme

ARABACI İSMAİL ANKARAVİ
Efendinin Veled-i Manevisi
ALİ RIZA DOKSANYEDİ
(Eskişehir Merkez Vaizi)

Yeni Yazıya Aynen Aktaran
Arabacı İsmail ANKARAVİ Efendinin Mahdumu
M. Vehbi GÜLOĞLU
Y. Müh.

Kemalüddin Abdürrezzak-ül Kâşâniyyüs Semerkandî

TE'VİLÂT-I KÂŞÂNİYYE

Cilt I.

Tercüme:
Ali Rıza DOKSANYEDİ

Yayına Hazırlayan:
M. Vehbi GÜLOĞLU

1988

Kadıoğlu Matbaası — ANKARA
Tel : 311 84 95 - 311 92 48

SUNUŞ

Cenab-ı Hak'kın izniyle, mürşidlerim Maraşlı Ahmed Tahir ve Seyyid Mehmed Ali Yitik ve ceddim İsmail Gül Efendilerin manevî Lütûf ve yardımları ile Te'vilât-ı Kâşâniyye adlı eserin basımı tamamlanarak mü'min ve mü'minatın hizmetlerine arz edilmiş olmaktadır. Zât-ı Bâri'ye, Zât'ına lâyık hamd-ü senalarla ne kadar hamd etsem yine de az olur.

Beşeriyetimiz icabı yapılan hatalardan dolayı okuyucularımızdan özürler dilerim. Bu eseri incelemek zahmetine katlanan mü'min kardeşlerime Cenab-ı Mevlâ'dan mağfiretler niyaz ederim.

Emekli Öğretmen
ve
Yük. Müh.

Muhammed Vehbi Güloğlu

D İ B A Ç E

(Kemâluddin Abdürrezzak-ül Kâşâniyyüs Semerkandî'nin Önsözü)

Umumen hamd-ü senalar, nazmı kelâmını hüsnü sıfatına ve sıfatı ayniyesini nur-u zatına mazhar kılan Zât-ı Ecell-ü Âlâ'ya mahsusdur ki, asfiya ve evliyasının sem-i kulûbunu ve fehm-i şuurunu hakayık-ı kelâmiyesini işitmek ve ulum-u yakiniyeye muttali olmak için saf ve sırlarını muhabbet nurlarının işrakı ile tenvir ve taltif, ruhlarını fenayı tam ile cemal-i vechini müşahedeye teşvik ettikten sonra evliya ve asfiya-yı kiramına kelâm-ı celilini ilka ederek rahat-ı daireye isal ve kurb-u hakikîye mazhar kılmakla kendilerini nezd-i ilahisinde halis ve muhasib-i feyz ü necat eyledi.

Zahir manâları ile nefisleri tezkiye eden, temizleyen kelâmı ilâhinin zahiri akan bir su gibi, batın hakikatleri ile susamış kalbleri teskin eden, kandıran batını dalgalanmış bir deniz gibi oldu. Evliya, esrar incilerini çıkarmak için bu denize dalmak istediklerinde suları kendileri üzerinden taşıp tuğyan etmekle dalgalarına gark oldular. Lâkin vadi-i fehimlerinde, cedavil-i akıllarında kelâm-ı ilâhinin feyzinden seyelan eden nehirler kenarlarında yeşil çimenli, yeşil bahçeleri bitirdi. Sahil-i nutuklarına parlak cevherler ve inciler çıkardı. Bu feyz ve imdadın karşısında hudutlarına vakıf olan kalbleri saymaktan aciz kaldığı mücevheratla koyun ve koltuklarını doldurmağa, nefisleri buldukları nimetlere şükr edici olarak envar-ı ilâhiye yemişlerini toplamağa başladılar. Sırları, ayat-ı celileden muttali oldukları sıfat-ı ilâhiyenin hüsnünü görerek hayran ve sıfatın hin-i tecelliyatında mütelâşi olup dehşet içinde kaldılar. Hattâ ruhları, sıfat mertebelerinden terakki ile sıfat arkasında ilerisinde vech-i Bâki hüsn-ü cemalini müşahede ettiğinde bu şuhud ile Vahid-i Kahhar'ın başkasından vücudun nehyine hükmederek Vahid-i Kahhar olan Zat-ı Uluhiyeti tekmil noksanlardan tenzih ettiler.

İmdi kullarına sıfatıyla kelâmında tecelli eyleyen Zat-ı ilâhi noksanlardan münezzehdir.

Salât ve selâmların en mükemmeli de kelâm-ı ilâhinin mevrud ve masdarı kılınan ve kelâm-ı celil-i ilâhi ile intak olunan şecere-i

mübarekeye ve ilm-i şerifinin ve kitab-ı azizinin mahzeni olan Âl ve eshabı üzerine olucudur.

(Hamdü senadan sonra müellif kuddise sırrahû hazretleri buyuruyorlar ki :)

Ben uzun zaman Kur'an'ı tilâvete ve kuvvetli bir iman ile manâsını tefekküre devam eyledim. Bununla beraber sadrım zıyk ve fuadım muztarib idi, kalbim münşerih olmuyordu. Fakat Rab'bim beni tilâveti Kur'an'dan ayırmadı.

Nihayet Kur'an'ın okumasına ülfet ve ünsiyet ederek halavetini tatmaya başladım. Derhal nefsim neşatlandı, sadrım açıldı, kalbim genişledi, sırrım vüs'at peyda etti. Vakt-ü halim güzelleşdi. Ruhum bu fütühat sebebiyle o derece mesrur oldu ki, güya daima akşam, sabah şarab içiyordu. Her ayetin tahtında lisanımın vasfından âciz kaldığı o kadar manâlar inkişâf ediyordu ki, ne zapt ve ihsasına kudret yetişir ve ne de neşr ve ifşasından sabr edilebilirdi.

O vakit her sâmit ve natıkın salâvatına lâyık olan Nebi-yi Zişan Hazretleri'nin «Kur'an'dan nazil olan her ayetin zahiri ve batını vardır, her harfin bir haddi ve her haddin bir matla'ı vardır.» hadis-i şerifini hatırladım. Bu hadis-i nebevîde zahirin tefsir, batının tevil, haddin fehimlerin nihayet bulduğu manâ, matla'ın o manâdan yükselmekle Hak'kın şuhuduna ıtla' olunan makam olduğunu anladım. Hakikaten, «Allah Teâlâ kullarına kelâmında tecelli etmişdir. Lâkin sizler görmezsiniz» buyurduğu Cafer-i Sadık Aleyhisselâm'dan nakl olunmuş, keza İmam-ı müşârün-ileyh namazda iken bayılıp düştüğü keyfiyetinden sorulunca «Tekrar, tekrar okumağa devam ettim, hattâ ayeti mütekellim olan Zat'tan işittim.» dediği rivayet olunur.

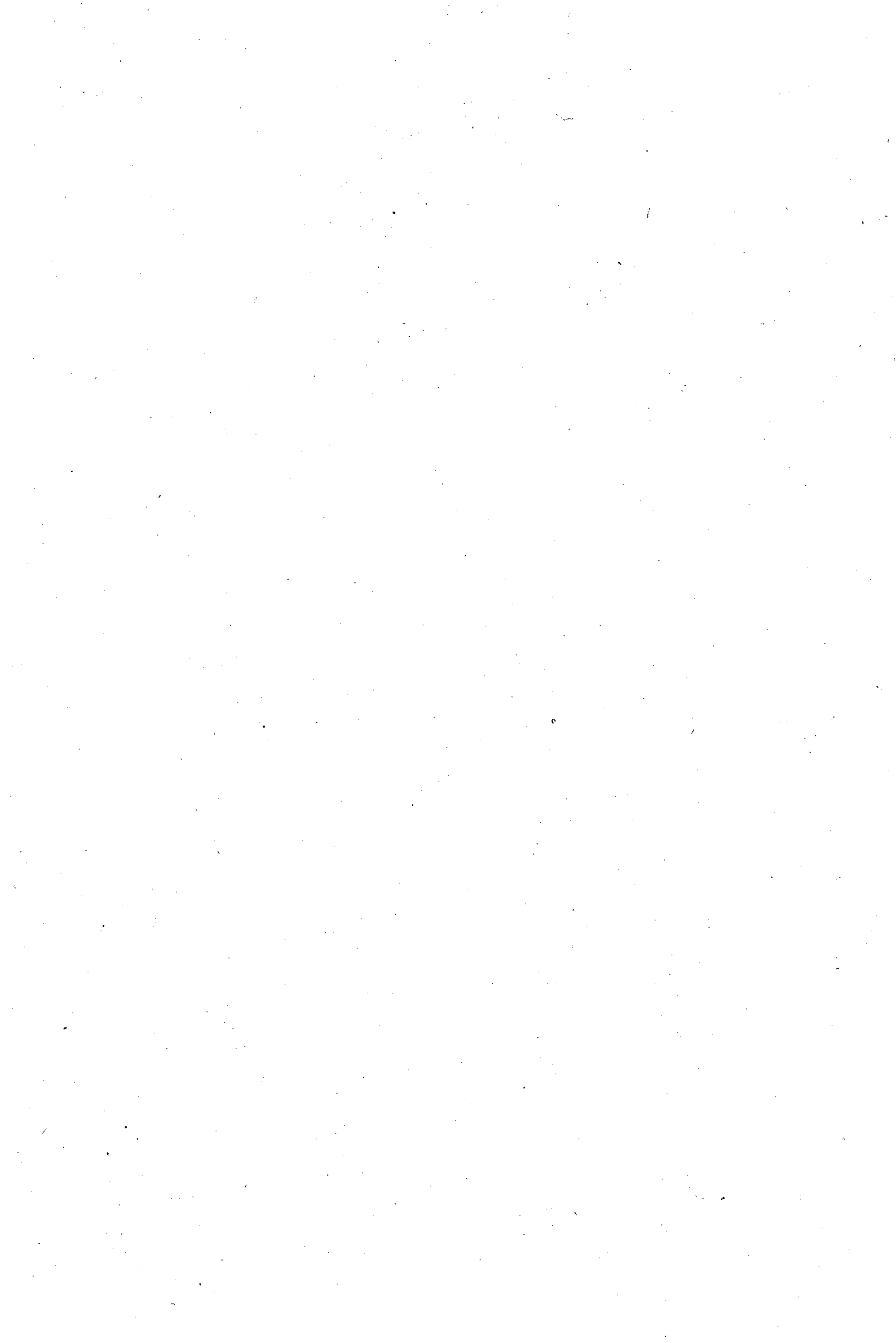
İşte bu sebeple kelâm-ı ilâhinin ahkâm ve zevahire taalluk eden cihetinin zata hududu tayin edilmiş, «Kur'an'ı kendi rey'i ile tefsir eden küfr etti» denilmiş olduğundan bu cihetten sarfı nazar ile yalnız butûn ve hakayıktan bana arız ve varid olan esrarı kayd eylemeyi muvafık gördüm. Çünkü tevil, salik ve müstemi' olanların süluk mertebelerindeki derecelerinin tefavütü ve hallerinin ihtilâfı sebebiyle daima değişebileceğinden ne hali üzere ibka ve ne de büsbütün terk olunabilir. Salik ne zaman makamından terakki etse kendisine yeni bir fehim açılır, ve müheyya olan lâtif bir manâya muttali olur. Binaenaleyh tefsir dairesinde dolaşmıyarak ve mütâlaât deryasının tahriri müsait olmayan derinliklerine dalmayarak hatıra doğan hakikatleri karalamağa başladım, ve indimde tevile kabil olmayan veya tevile muhtac bulunmayan ayetleri asla irad etme-

dim. Yazdığım tevcihlerde nihayete erişdiğimi kat'iyen zan eder değilim. Zira fehim ve vecihler, benim fehm eylediğimle münhasır olamaz. Allah'ın ilmi benim bilgimde elbette kayd olunamaz.

Zahiri murad olunduğu görülen ayetlerden tevili mümkün olanlarını, fehmin tevile yolu olduğu bilinmek ve bununla benzerlerine istidlâl olunmak için bir parça tevil ettim, çünkü tevilinde taassüften kurtulmak çareleri yoktur. Mürüvvet ünvanı ise tekellüfü terk etmektir. Benden başkasına daha güzel vecihlerde zahir olmak mümkündür.

Tevfik Allah'dandır.

Kemâlüddin Abdürrezzak-ül Kâşâniyyüs Semerkandi (Kuddise sırrahu)

FATİHATÜLKİTAB

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Bismillâhirrahmânirrahim) Bir şeyin ismi, onun marifetine, bilinmesine sebeb olan şey demektir, her şey ismi ile bilinir. Allah'ın esması da, hassaları ile, hüviyyetleri ile Hak'kın sıfât ve zâtına taayyünleri ile, vahdetine delâlet eden suret-i neviyyelerdir. Çünkü bu suret-i neviyyeler Hak'kın marifetine sebeb olan zevahirıdir. **(Allah)** alel-ıtlak, yani sıfât ile vasıflanmak ve vasıflanmamak itibariyle olmıyarak belki sırf zât olması haysiyeti ile Zât-ı İlâhiyyenin ismidir. **(Errahman)** bidayet vechi üzere kavabilin tahammülü ve hikmetin muktezası hasebiyle herşeye vücûd ifâza eden demektir. **(Errahim)** nihayet itibarile insan nevine mahsus kemali mâneviyi ifâza edici demektir. Bu sebebden **(Ya rahmaneddünya velahire ve ya rahimelahire)** denilmiştir. İmdi **(Bismillâhirrahmanirrahim)** in manâsı: Rahmeti amme ve hassayı cami olan kâmil insan suretiyle başlar, ve okurum demektir ki, işbu sureti insaniyye-i kâmile, cemii sıfat ile beraber Zat-ı İlâhi ve hakkı a'zaminin mazharıdır. Ve ismi azam, odur. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem **(Utitü cevamialkelimi ve buistü liütemimime mekârimelahlâk)** «Ben cevami-i kelimi verildim ve mekârimi ahlâkı itmam için gönderildim» mealindeki hadisi şerifleriyle bu mânâya işaret buyurmuşlardır. Zirâ İsa Aleyhisselâm'a «Kelimetullah» denildiği gibi kelimat, mevcûdâtın hakikatları, mekârimi ahlâk, mevcûdat fiillerinin mahalli suduru olan kemâlât ve hassalarıdır. Bunların kâffesi ise kevni cami-i insanîde cem ü hasr olunmuşdur. Bu makamda lâtif bir mânâya işaret olunmuşdur ki: O da enbiyayı izâm hazaratının hurufu hecâyı meratibi mevcûdatın hizasına koymalarıdır. İsa Aleyhisselâm'ın ve Emirülmüminin Ali Aleyhisselâm'ın ve bazı sahabenin kelâmlarında bu meseleye işaret bulunur. Bunun için «Mevcûdat Bismillahi'nin **(ba)** sından zahir oldu» denilmişdir, çünkü ba, Zât-ı İlâhi hizasına konulmuş olan eliften sonra gelen bir harfdir. O halde ba, evvel-i mahlûk olan ve «Bana senden sevgili ve daha mükerrem hiç bir mahlûk yaratmadım, seninle veririm, seninle alırım, seninle sevap ve seninle ikab ederim» mealindeki **(Mâhalaktü halkan ehabbe ileyye minke bike uti ve bike ahuzu ve bike üsib ve bike uakibü)** hadisi kudsîsiyle muhatab bulunan akl-ı evvele işarettir.

(Bismillâhirrahmanirrahim) kelimesinde söylenen harfler, on sekiz, yazılan harfler, on dokuzdur. Besmeledeki kelimeler, biri birinden ayırıldıkta harfleri yirmi ikiye ayrılır. Bu takdirce onsekiz harf, onsekiz bin âlem tabir olunan ceberût, melekût, arş, kürsî, yedi kat gök, anasırı erbaa, mevalidi selâse yani hayvanat, nebatat, maâdinden ibaret bulunan avâlimin ümmehâtına işarettir. Her biri, cüziyyatına ayırılmış olan bu ümmehâttan sair meratibi adada müştemil olması dolayısiyle adedlerde mertebelerin anası olan bin adediyle tabir olunmuşdur. Harflerin yazılışda ondokuz olması, insan âlemi ile beraber işbu âlemlere işarettir. İnsan her ne kadar hayvan aleminde dahil isede vücudu hasr etmesi, camiiyyeti, şerefi itibariyle Cibril'in, melâike arasında imtiyazı gibi insan da başlı başına ayrıca bir âlemdir. Besmele kelimelerinin ayrılmaları halinde yirmi iki harfi tamamlayan gizli üç elif, zât, sıfât, efâl itibar ile tafsilde üç, hakikatta bir olan âlemi ilâhi-i hakka işarettir. Besmelede yazılı olan üç elif, işbu üç âlemin, mazhar-ı azamî-i insanîde zuhûruna işarettir. Resulullah Sallâllahu Aleyhi ve Sellem'in, «bismillâh»ın «ba»sının elifinin ne olduğuna dair sual olundukda «Alem-i ilâhînin ihticâbı sebebinden o elifi şeytan sirkat etti» diyerek ona ivaz olarak bismillâh «ba»sının uzatılmasını emr etmesi de, ulûhiyyeti ilâhiyyenin, rahmeti intişariyye suretinde ihticabına ve ancak ehline malûm olduğu vechile sureti insaniyyede zuhûruna işarettir. Bu sebebden isim kelimesi nekre olarak gelmişdir. Hadisi şerifde de **(İnnallâhe haleke Âdeme alâ suretihi)** buyurulması, zâtın, sıfât ile, sıfâtın efâl ile, efâlin ekvan ve âsâr ile mahcûb olduğuna delâlet etmişdir. İmdi: Her kime ekvan hicâbı kalkması ile efâl tecelli etti ise o kimse tevekkül eyler, efâl perdesinin kalkması ile sıfat tecelli etti ise o kimse razı ve teslim olur, sıfat perdesinin açılması ile zat tecelli ederse o kimse vahdette fâni ve mutlaka muvahhid olup her işlediğini ve okuduğunu **(Bismillâhirrahmanirrahim)** ile işler ve okur. Binaen alâ zalik: tevhid-i ef'âl tevhid-i sıfata, tevhid-i sıfât tevhid-i zâta mukaddemdir. Hazret Nebi Sallâllahu Aleyhi ve Sellem, sücûdunda «Yarabbi senin ikabından afvına, gazabından rızana, senden sana sığınırım» demesiyle bu üç mertebeye işaret buyurmuşdu.

(Elhamdü lillâhi rabbilâlemîn, errahmânirrahîm, mâliki yevmiddin) Bilfiil ve hal diliyle hamd, eşyadan gayelerinin husulü ve kemâllerinin zuhûrudur. Zirâ gayelerinin husûlü ve kemâllerinin zuhûru, Mevlâ'yı müstehik olduğu medhü senâlarla medih etmektir. **(Ve in min şey'in illâ yüsebbihu bihamdihi)** (İsrâ Suresi, Ayet 44) ayetinde beyan buyurulduğu gibi bütün mevcudat, kendi hususiyyet ve hassaları ile kemâllerini kuvveden fiile çıkarmağa, işbu gayelerine te-

veccühleriyle Hak'ka tesbih ve hamd edicilerdir. Eşyanın tesbihi, yalınız Hak'ka istinad ve vahdaniyyetine delâlet etmekle Hak'kı şerikden, noksan sıfattan ve acizden tenzih etmesidir. Eşyanın hamdi, celâl ve cemâl sıfatlarına mazhariyyetlerini ve kendilerine terettüp eden kemâllerini izhâr etmesidir. Hamdü senâ, bütün eşyaya mebde olması ve âlemlerin rubûbiyyeti demek olan eşyayı hafiziyyet ve müdebbiriyyeti, hıfz ve tedbiri hasebi ile ve **(Errahman)**ın mânâsı olan sıhhat ve rızk gibi zâhirî ve ûmumî nimetlerin ve **(Errahim)**in manâsı olan ilim ve marifet gibi batınî nimetlerin hususî hayırların ifazası hizasında ve yevm-i dinde yani ceza gününde eşyanın malikiyyeti olan son itibariyle Zat-ı Ulûhiyyete tahsis olunmuşdur. Çünkü hakikatta ancak ve yalınız ceza gününde mülk ve tasarruf kendisinde nihayet bulan bir mabûd cezalandırabilir. Hak'ka alâmet olan ve Hak'kın bilinmesine sebep olan her şeye âlem denilir. Âlem kelimesi, ilm mânâsına müştemil olması sebebinden yahut dairesinde bulunan akıl sahiblerinin diğerlerine talib olunması usulü ile akıl sâhiblerine mahsus olan **(ya)** ve **(nun)** ile cemi salim olarak cemilenmiş ve âlemin denilmişdir. **(Mâliki yevmiddin)** cümlesinde ifade kılınan bu ceza da, zühd ile fâni nimetlerden tecerrüd olundukda bâki nimetleri sevaplandırmağla, kul efâlindan insilâh ettikde efâl tecellileri ile, sıfatından mahv oldukta Hak'kın sıfatlarını ivaz kılmağla, kulun fenâsı halinde vücûd-ı hakkanîyi bağışlayarak zâtıyle ibka etmesiyle olur. O halde bidayet ve nihayet ve aralarındaki mertebeler itibariyle cem makamında zât ile hamde istihkakından ezelen ve ebeden elsinei tefasil üzre olan hamdin mutlak ve mahiyyeti Zât-ı Hak'ka mahsusdur. Binaenaleyh mebde münteha cihetinden abid ve mabûd, cem ü tafsil cihetinden hamid ve mahmud, ancak O'dur. Vaktâki kullarına kelâmında sıfat ile tecelli eyleyince Hak'kı, azamet bahâsıyle, kemâl-i kudret ve celâl ile müşahede eden kullar, Hak'dan başka mabûd olmadığını ve hiç bir kimse için havl ve kuvvet olmayıp ancak Hak'kın kuvvet ve kudretini görerek **(İyyâke na'büdü ve iyyâke nestein)** diye kavlen ve fiilen Hak'ka hitab ve «İbâdeti ancak sana tahsis, muaveneti, yardımı ancak senden talep, seninle sana ibâdet ederiz» dediler. İmdi bu huzûr hallerinde bütün harekat ve sekenâtları, (duruşları) Hak'ka Hak ile ibâdet olur, ve salâvatlarında daim olurlar. Ve her vech üzre ve her vecihden cemâlini müşâhede eylediklerinden muhabbet lisanı ile **(İhdinassırâtalmüstekim)** diye dua edici olurlar. Yâni «Bizi hidayet üzre sabit ve vahdet yolunda istikametle kararlaşdır». Marifet, muhabbet (sevgi) ve hidâyet-i hakkaniyye-i zâtiyyeden ibaret olan bu sırat **(Sırâtallezîne en'amte aleyhim)** kendilerine nimeti hassa-i rahimiyye ile

in'am (nimet verilen) olunan ve evvelen, ahiren, zâhiren, batınen Hak'kı şuhûd edip vechi bâki tal'atını (yüzünü) müşâhedelerinde vücûd-i zılli-i fânilerinden gaib (yok olan) olan Nebiyyin, sıddıkıyn, şüheda ve evliyanın yollarıdır. **(Gayrilmağdûbi aleyhim)** işbu hidâyet yolu yahudiler gibi zevahirde kalanların ve nimeti rahmaniyye, niam-i (nimetler) cismanî, zevk-i hissî ile hakıyık-ı ruhaniyyeden niam-i (nimetler) kalbî ve zevk-i aklîden mahcûb olanların yolu değil **(veleddâlîn)** ve nasara gibi nuranî hicâb olan bevâtın (gizli şeylerle) ile kalanların ve nimet-i rahimiyye ile nimet-i rahmaniyyeden mahcub olanların ve Hak'kın zâhiriyyetinden gafletle dalâlete düşenlerin ve her şeyde cemâl-i mahbûbu şuhûddan mahrum olanların yolu da değil, zira yahudilerin daveti, sırf zevahire cinane (cennetlere) kusura olduğundan mağdubün aleyh oldular. Zira gazab, tard ü bu'du müstelzimdir. Hicâb-ı zulmaniyye olan zevahirle kalmak ise gayetle bu'diyyettir (uzaklıktır). Nasara'nın daveti ise sırf bevatına (gizli şeylere) ve âlem-i küs envârına olduğundan ve bu da nuranî hicâb olduğundan onlar da dâllin oldular. Muvahhid ve Muhammedî olanlar «Rab'bınızın mağfiret ve cennetine müsâraat ediniz, koşunuz» manâsına olan **(Ve sâriü ilâ mağfiretin min rabbiküm ve cennetin)** (Ali İmran Suresi, Ayet 133) «Ey müminler, korkun ve Resul'üne iman edin ki, size rahmetinden iki nasib verip sizin için nur ihsan eylesin» manâsına olan **(Yâ eyyühellezîne âmenûttekullahe ve âminû biresûlihi)** (Hadîd Suresi, Ayet 28) ve «Allah'a ibâdet edin, hiç bir şeyi ona şirk etmeyin» mânâsına olan **(Va'büdûllahe ve lâtüşrikû bihî şey'en)** (Nisa Suresi, Ayet 36) ayet-i kerimelerinde olduğu gibi zevahir ve bevatının kâffesine ve cemâl-i zât ile hüsn-i sıfât arasını davet (yaklaştırmaya) olunduğundan bu üç dâvete de icâbetle sırf ve hakikî tevhidi bulmuşlar ve **(Lehüm ecrühüm ve nurühüm, eynema tüvellu fesemme vechullah) (Lillezîne ahsenülhüsna ve ziyade)** âyet-i kerimeleri ifadesi vechile cemisi ile necat bulmuşlardır.

BAKARA SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1-2) **(Elif lâm mim, zâlikel kitâbü)** Surenin ibtidâsındaki işbu üç harf, kül olmak haysiyyetinden küllî vücûda işarettir. Zirâ **(elif)** evvel-i vücûd olan zâta, **(lâm)** mebdeden feyiz alarak müntehaya vermekle evsat-ı vücûd olan ve Cibril tesmiye olunan akl-ı fa'âle, **(mim)** âhiri vücûd olan Muhammed'e işarettir ki: daire-i vü-

cûd kendisi ile tamamlanıp evveline müttasil olduğuna (Allah'ın semavatı arzı halkeylediği heyeti gibi zaman devreyledi) meâlindeki **(İnnezzemane kadistedare keheyetihi yevme halekallahüs semâvâti vel arda)** hadis-i şerifi ile işaret buyurup vücudü hatm eyledi. Bazı selefden nakl olundu ki, **(lâm)** iki elifden terkib yâni ilm sıfatile beraber zâta vaz olunmuşdur, zât ile sıfât, ilâhî üç alemden iki alemdir. Ve her ismin, bir sıfâtla beraber zattan ibaret olmasına göre **(lâm)** Allah'ın isimlerinden bir isimdir. **(mim)** bütün sıfât ve efâl ile Allah'ın ismi a'zamı olan suret-i Muhammediyyede ehline mâlum olacağı vechile ihticâb eden zâta işarettir. Zatın, sureti olan **(mim)** de ihticâbı keyfiyyeti de **(mim)** de **(ya)** nın ve **(ya)** da **(elif)** in bulunmasına mebnidir. İşte: Huruf-i hecanın vazındaki sır da budur ki: kendisinde elif bulunmıyan hiç bir harf yokdur. «**(Elif lâm mim)** in mânâsı (İlim ve hikmet sâhibi olan Allah'a yemin ederim) dir» diyen kimselerin sözü bu beyana yakındır. Zira Cibril, mazhar-ı ilm olmağla âlim ismidir; Muhammed, hikmete mazhar olmağla hakim ismidir. Bu beyandan «Esma-i ilâhiyyeden her ismin tahtında nihayetsiz esma vardır» denilen sözün manâsı zahir olur. İlim de ancak esbab ve müsebbebat olan hikmet aleminde fiile mukarin olmayınca tam ve kâmil olamayıp fiile mukarin olduğu sûrette hikmet namını alabileceğinden **(Muhammedün resulullah)** hakikatine mukarin olmadıkça mücerred **(Lâilâhe illâllah)** ile islâm hasıl olmaz.

İmdi: **(Elif, lâm, mim, zâlikel kitâb)**ın manâsı, cifrü camia deyerek işaret olunan cifr, akl-ı kül denilen levh-i kaza; camia, nefs-i külden ibaret bulunan levh-i kaderdir. Bu takdir üzre cifrü camia kitabı, her olmuş ve olacağı muhtevi kitab demektir ve ahır zamanda Mehdi ile olacağı vad olunan, herşeye müştemil ve cami, sûret-i küllün, hakikatta Hak olduğunda reyb ve şek yoktur. Kavl takdiri üzre mânâsı, kül olmak haysiyyetinden kül olan Hak hakkı için biz, Tevrat ve İncil'de Muhammed'le olacağı vad olunan bu kitabı inzâl ediciyiz, yâni ilmi sabıkda malûm, Tevrat ve İncil'de mev'ûd olan bu kitab, reybü şübheye mecal olamıyacak derecede haktır. **(Hüden lil-müttekîn)** (Ayet 2) Bu kitab, Hak'kın kabulünü mani olan rezâil ve hicâblardan sakınanlara nefsinde hidâyettir. Bilinmelidir ki, insanlar, akibet itibarile yedi sınıfdan ibarettir. **(Feminhüm şakıyyün ve sa'îd)** (Hud Suresi, Ayet 105) kavl-i kerîmi üzre insanlar, ya süedâ ve yahud eşkiya olurlar. **(Ve küntüm ezvâcen selâse)** (Vakıa Suresi, Ayet 7) ayetinde üç sınıf beyan buyurulmasına nazaran eşkiya, ashabı şimaldir, süedâ dahi ya ashab-ı yemin ve yahud sâbikun veya mukarrebûndur. Ashab-ı şimal «Biz cehennem için insü cinden çok kimseleri halk eyledik» mânâsına olan **(Ve lekad zere'nâ licehenne-**

me kesîren minelcinni vel'insi) (Araf Suresi, Ayet 179) âyetiyle, «İşte şunları ateş için yarattım ve mübalât (himaye) etmem» mealindeki **(Hâulâi halektühüm linnari ve lâübali)** hadis-i rabbanisi mucibince ezelde imansızlıklarına hüküm olunan ve kalblerine mühür vurulan zulmet ve hicâb-ı küllî ehli matrudlardır (tard edilmişlerdir). Bir de, fıtrat ve neşe hasebile nurlanmağa kabil, asılda müstaid iken rezâili iktisab, meâsiyi (günahları) irtikâb, amel-i behimiyye (hayvani) ve sebuiyyeye (yırtıcılığa) mübaşeret, mekâid-i (hileler) şeytaniyyeye muavenetle (yardımla) kalbleri kirlenen paslanan münafıklardır ki, bunların, nefislerinde rüsûh (sağlamlaşan, melekeleşen) bulan, kökleşen zulmet ve keduret heyeti, kalplerini mahsûf ve amellerini sâkıt kıldığından şek ve hayret sahrasında başlarını eğerek mütehayyir kalmışlardır. Bunların halleri, istidâdlarına münafi (zıt, aykırı) geldiğinden evvelki fırkanın halinden daha kötüdür. Ve azabları daha şiddetlidir. Bu iki fırka, sırf dünya ehlidir. Ashab-ı yemin, fazl (erdem, fazilet) ve sevab ehlidir ki, bunlar imân eden ve cenneti umarak sâlih amel, iyi işler işleyenlerdir ki, **(Ve likülİin derecâtün mimmâ amilû)** (En'am Suresi, Ayet 132) âyetinde buyurulduğu vechile derecelerine göre amellerinin mükâfatını hazır bulurlar. Bu güruhdan nefislerinin selâmeti ve kalblerinin safası üzre bâki kalan bir kısım rahmet ehli vardır ki, bunlar, amellerinin mirasinden ve nefislerinin kemâlâtı iktizâsından olmıyarak sırf Rab'larının fazl-ü ihsanından cennet derecelerine nail olurlar. Ashab-ı yeminin bir kısmı da afv ehlidir. Bunlar, iyi amellerini kötülüklerle karışdıranlar olup ikiye ayrılırlar. Bir kısmı itikadlarının kuvvetli ve kötülüklerinin azlığı cihetile kötülüğün kökleşmemesi veya kötülükden tövbe etmesile **(Feülâike yübeddilullahü seyyiâtihim hasenât)** (Furkan Suresi, Ayet 70) ayeti müfâdınca (manâsınca) resen günahları afv olunanlardır. Bir kısmı da rusuh (kökleşen, melekeleşen) bulmuş günahları iktizâsile bir müddet âzab çekerek temizlendikten sonra rahmeti ilâhiyyenin erişmesile kurtulanlardır ki bunlara ehl-i adl ve ikab denilir. **(Vellezîne zalemû min hâülâi seyüsibühüm seyyiâtü ma kesebû)** (Zümer Suresi, Ayet 51) ayeti bu kısmı ifade eder. İşte bu üç kısım da ahiret ehlidir. Sâbikun olanlar da ya muhibbân yahud mahbûbun olurlar. Muhibbân, Hakk ile mücahede ve inâbe (tövde edib, Hak yoluna dönme) ederek Hak yoluna hidâyet olanlardır. Mahbûbun, inayeti ezeliyye ehlidir ki, Hak Teâlâ Hazretleri, onları seçerek sırat-ı müstakimine, doğru yoluna hidâyet etmişdir. Bu iki sınıf da ehlûllahdır. İmdi: Kur'ân-ı Kerim, eşkiyadan birinci fırka için hüdâ (doğru yol gösterici) değildir. Bunların istidadları olmadığından hidâyeti kabul etmeleri mümtenidir.

İkinci fırka için de hüdâ (doğru yol gösterici) değildir. Çünkü: bu kısım, itikadlarının fesadı sebebile mesholunmuş ve büsbütün körleşmiş olmağla istidâdları zail olmuşdur. Bunların iki fırkası da müebbed cehennem ehlidir. Ancak Allah'ın dilediği müstesnadır. O halde Kur'ân, müttekın (iyice bilen-dayanan-ittika eden) kelimesinin şamil olduğu son beş sınıfa hidayet olur ki, mahbublar, sülûku fillâh ehli olduklarından **(Kezâlike linüsebbite bihî fuâdeke)** (Furhan Suresi, Ayet 32) kavl-i kerimi ifadesince cezbü vüsulden sonra kitabın, Kur'ân'ın hidâyetine muhtacdır. Muhibler ise sülûku ilâllah ehli olduklarından hem cezbü vüsûlden evvel hem de cezbü vüsûlden sonra Kur'ân'ın hidâyetine muhtacdırlar. Binaenaleyh: Bu mevzide müttekın, fıtrat nurlarının bekâsı, nefislerinin zekâ ve kalblerinin safası dolayısile şirk ve şek pas ve kederinden sakınan ve fıtratı asliyyeleri üzere bâki kalan müstaidlerdir ki, bu takva, imân üzre mukaddemdir (önde gelir). Takvanın imândan sonra olan mertebeleri de vardır ki inşaallah beyanı gelir.

(Ayet 3) **(Ellezîne yü'minûne bilğaybi ve yukıy mûnessalâte ve mimmâ rezeknâhüm yünfikûn)** O müttekiler, taklidî veya tahkikî imân ile kendilerinden gaib olan şeye imân ederler. İmân, iki kısımdır biri taklidî, diğeri tahkikîdir. Tahkikî de iki kısım olup istidlâli veya keşfîdir. Bunların her ikisi, ya ilim ve gayb derecesinde kalır, yahud gayb ve ilim derecesinde kalmaz. Gayb ve ilim derecesinde kalan kısım, (ilmel yakin) tesmiye olunan ikandır. İlim ve gayb derecesinde kalmıyan, ya, ayni olur, bu da (aynel yakin) tesmiye olunan müşâhededir. Veyahud hakki olur bu da (hakkel yakin) tesmiye olunan şuhûdi zatidir. Bunlardan, aynelyakin ile hakkalyakin kısımları, iman-ı gaybî tahtında dahil değildir. İman-ı gaybî, tezkiye denilen kalb amellerini müstelzim olur. Tezkiye, kalbi kendi saâdetlerini kazanmakdan meşgul eden harici ve bedenî saâdetlere meyilden temizlemektir. Çünkü saâdet üç kısımdır. Biri kalbe, biri bedene, biri de beden etrafındaki şeylere aiddir. Kalbe aid olan saâdetler, hikmet, marifet, ilmî ve amelî kemâllerdir. Bedene aid olan saâdet, sıhhat, kuvvet, tabii şehvetler, cismâni lezzetlerdir. Beden etrafında şeylere aid saâdet, mallar vesair sebeblerdir. Emirülmüminin Ali Aleyhisselâm: **(Elâ ve inne minenniami seatülmali ve efdalü mi seatilmali sıhhatü cesedi tükavvil kalbe)** «Biliniz ki, zenginlik, büyük bir nimettir. Ve zenginlikden daha büyük nimet, sıhhattir ki, sıhhat, kalbi kuvvetlendirir» buyurmuşdur. İmdi zühd ve ibadetle aranılan bakî kalb saâdetini kazanmak için beden ve beden etrafındaki saâdetlerden sakınmak lâzım olur.

Buna binaen **(Ve yukıymûnessalâte)** (Ayet 3) buyurulmuşdur ki, ikame-i salât, beden rahatlarını kaldırmak ve cesed aletlerini yormaktır. Ve salât, yani namaz, ibadetlerin anasıdır. O bulunursa sairleri de geri kalmaz. **(İnnes salate tenha anil fahşâi vel münker)** Yani muhakkak namaz, insanı günahlardan ve fenalıklardan nehy eder. İmdi namaz, nefse ve bedene zorluca bir yüktür. Malı vermek ise, nefse sevimli olan haricî saâdetlerden yüz çevirmekdir ki, buna zühd denir. Çünkü nefis, buhl ve kıskanclığı iktiza eylediğinden çok defa mal vermek, nefse, can vermekten şiddetli olur. Bu sebebden vacib olan mikdarda malı dağıtmağla iktifa etmiyerek nefsi, kıskanclığından kurtarmak, mürüvvet hususlarında malı bezil etmek cömerdlikle kalbi, fazla olan malın terkine alışdırmak, adetleşdirmek için **(Ve mimmâ rezaknâhüm yünfikuûn)** (Ayet 3) buyuruldu ki, o, müminler, namazı kılarlar ve kendilerini rızıklandırdığımız şeylerden bir kısmını müstehiklerine dağıtırlar, demektir. Kendi zaruretine kadar ihtiyacını bezlü sarf ile ondan sonra **(Tahalluku bi ahlâkillah)** demek olan cömertlik faziletinden mahrum kalınmamak için infak, mevcûd olan malın kâffesine değil, yalnız bir kısmına tahsis kılınmışdır.

(Ayet 4) **(Vellezîne yü'minûne bimâ ünzile ileyke ve mâ ünzile min kablik)** Ve sana ve senden evvel indirilen kitablara ilmî yakin, aynî yakin hakkî yakine şamil tahkikî bir imanla imân edenler ki, bu tahkikî imân, tahliye denilen kalbi amelleri müstelzim olur. Tahliye, kalbin ilâhi kitablardaki maârif ve hikmetleri, kudsî ilm hakikatlarını, meâd ahvaline ve ahiret ilmlerine taalluk eden ilimleri teferrüs etmesi ile olur. **(Ve bil âhireti hüm yûkinûn)** (Ayet 4) ve tezkiye derecesini geçemiyen ve **(Men amile bima alime verrese hullahu ma lem yalem)** kavl-i nebevisi mucibince tezkiyenin mirası olan tahliyeye vasıl olamıyan ehli ahiret ve bu meratibi cami ve mukınun olan ehlullah **(Ülâike alâ hüden min rabbihim)** (Ayet 5) işte şu zikr olunan tezkiye ve tahliye sıfatlarile mevsuf (sıfatlanan) olanlar, Rab'larından hidâyet üzredirler. Onlar, Rab'larına yahud fazl-ü sevab evi olan selâmet evine hidâyet olunmuşlardır. İkabdan yahûd hicâbdan selâmet ehli ancak bunlardır.

(Ayet 6-7) **(İnnellezîne keferû sevâün aleyhim eenzertehüm em lem tünzirhüm lâ yü'minûn. Hatemallahu alâ kulûbihim ve alâ sem'ihim ve alâ ebsârihim gişavetün velehüm azâbün azîm)** Kahr-ı ilâhî ehli olan eşkiyadan birinci fırkaya korkutmak tesir yapmaz. Onların ateşden kurtulmasına yol yoktur. **(İnnellezîne hakkat aleyhim kelimetü rabbike lâ yü'minûn)** (Yunus Suresi, Ayet 96) ifadesince bunların, iman etmemelerine Allah'ın hükmü lahık (eklenen, sonra-

dan tayin edilen, yetişen) olduğundan bunlara bütün yollar tıkanmış, bütün kapılar kapanmışdır. İlham mahalli olan ilâhi bir şuur mahallidir. Kalbleri, mühürlenmekle kapılarından mahcûb oldular. Göz ile kulak da insanın zahirî şuurlarından fehm-ü itibârın anlayış ve ibret alışın birer kapısıdır: İşbu kapılardan mânaların kalbe geçmesi, tesir etmesi mümteni (gayri mümkün) olunca göz ile kulağın faidesinden de mahrum oldular. O halde bunlar için batında zevkî ve keşfî ilme, zahirde de öğrenme ve kazanma ilme yol olmadığından kendileri zulmet ve karanlık zindanlarında habs olundular; azabları gayet azimdir, büyüktür.

(Ayet 8) **(Ve minennâsi men yekûlü amenna billâhi)** Eşkiyadan imân kendilerinden selb olunmuş olan ikinci fırka da, her ne kadar **(Amenna billâhi)** (Ayet 8) sözlerile imanı iddia ediyorlarsa da imanın mahalli, lisan değil belki kalb olduğundan onlar da mümin değillerdir. Bunlar «Biz, Allah'a ve âhiret gününe inandık» sözlerile dinin aslı ve esası olan tevhid ve meâd ilmini iddia ediyorlar. Yâni biz, Hak'dan mahcûb olan müşriklerden değiliz. Ve din, yâni ceza ile meâdı inkâr eden ehli kitabdan da değiliz. Ehli kitabın meâd hakkındaki itikadları, Hak'ka mutabık değildir. Bilinmelidir ki, küfür, ihticâb, yani perdelenmek demektir. Hicab, ya Hak'dan olur, müritlerin hicâbı gibi, yahûd dinden olur, ehli kitabın hicâbı gibi. Hak'dan mahcûb olan, zarureten Hak'ka erişmek yolu olan dinden de mahcûbdur. Dinden mahcûb olan ise, bazan Hak'dan mahcub olmaz. Münafıklar, her iki hicabın refini iddia eylediler. **(Ve bilyevmil' âhiri ve mâ hüm bimü'minîn)** (Ayet 8) «Fakat onlar, oldukça mümin değillerdir» sözile ve zâtlarından selb olunmak suretile tekzib olundular.

(Ayet 9) **(Yühâdi'ûnallahe vellezîne âmenû ve mâ yahde'ûne illâ enfüsehüm ve mâ yeş'urûn)** Münafıklar, Allah Teâlâ'ya ve müminlere muhâdaa (hile) ederler. Halbuki hud'a ve hileleri kendi nefislerinedir. Onların şuurları yokdur, bilmezler. Ayet-i kerimede olan muhâdaa (hile), iki tarafdan hud'a istimâli demektır. Hud'a, şerri saklayıp hayrı izhâr etmektir. Allah'ın muhadaası, Resul'ünun muhadaası demektir. **(Men yuti'irresûle fekad etâ'allahe)** (Nisa Suresi, Ayet 80) ve **(Mâremeyte iz remeyte)** (Enfal Suresi, Ayet 17) buyurulmuşdur. Çünkü Resulullah, Allah'ın Habibidir. Hadis-i şerifde **(Dâyezalül abdü yetekarrebü ileyye)** buyurulmuşdur. Yâni «Kul daima bana takarrüb eder, yakınlaşır, tâki ben onu severim, onu sevdiğimde işittiği kulağı, gördüğü gözü, söylediği dili, tuttuğu eli, yürüdüğü ayağı ben olurum»» demektir. Yâni «Bütün bu kuvvetleri, ben olurum». İmdi: münafıkların, Allah'a ve müminlere hud'ası,

iman ve muhabbeti izhâr, küfr ve adaveti gizlemeleridir. Allah'ın ve müminlerin münafıklara hud'ası, kendilerine müsalemet (barışıklık) icra ve can ve mallarını muhafaza etmekle beraber onlar için azab-ı elimi ve meal-i vehimi iddihar (biriktirme, saklama) etmeleri ve hallerinin vahy-i ilâhî ile haber verilmesile dünyada rezil ve rüsvay olmalarıdır. Lâkin bu iki hud'a arasında fark vardır ki, onların hud'ası, helâklarına (yok olmalarına) sebeb olan bud-u şekâvetlerinin, küfür ve nifak (münafıklık, iki yüzlülük, bozuşukluk) zulmetlerinin ziyadeleşmesile ancak nefislerine tesir icra eder. Halbuki, Allah'ın hud'ası, o işlerde onların ihlâklarında (yok olmalarında) şiddetle müessirdir. **(Ve mekerû ve mekerallahu vallahu hayrülmâkirîn)** (Ali İmran Suresi, Ayet 54) Yâni onlar mekru hile ettiler, fakat Allah, mekr edicilerin hayırlısıdır. Fakat bunlar derin bir cehaletle bu aşikâre işi his edemezler.

(Ayet 10) **(Fikulûbihim maradun)** Münafıkların kalblerine şek ve nifâk hastalığı arız olmuş ve bu maraz kalblerinde kökleşmişdir. **(Fezadehümullahu merada)** (Ayet 10) Allah da, Resulune ve müminlere yardım etmek ve dini yükseltmekle bunlara hıkd (kin tutma) ve hased gibi marazları ziyade eyledi. Rezaletlerin kâffesi, kalb marazlarıdır. Bu hastalıklar, kalbin zayıflamasına ve helâk olmasına sebebdir. Münafıkların azabları elim, kâfirlerin azabları azim denilmekle araları fark olundu. Çünkü ölmüş veya felce uğramış bir azânın kesilmesinde pek çok acı his olunamadığı gibi ezelde matrud (kovulmuş, tard olunmuş) olanların da her ne kadar azapları büyük ise de kalblerinin idraklarının safası olmadığından o büyük kinin elem ve şiddetini his edemezler. Münafıkların, asılda istidâdları sâbit ve idrâkleri bâki olduğundan elem ve acının şiddetini duyarlar. Çaresiz yalan ve buna katılmış ariz olan müzmin hastalıklar sebebile azabları elemli olur.

(Ayet 11) **(Ve iza kıyle ehüm lâ tüfsidû fil'ardı kalû innema nahnü muslihûn)** Ve münafıklar, yer yüzünde ifsâddan, yâni ciheti süfliyye olan nefislerinde ve buna taâlluk eden işlerde nefislerini kederlemekten ve insanlar arasında harb ve buğz ve fitne ve düşmanlığın tehyicile (heyecanlandırması, coşturması) fesad etmekden nehy olundukları vakit bu hallerini inkâr ve nefislerine iyilik isbâtında mübaleğa ederler.

(Ayet 12) **(Elâ innehüm hümül müfsidûne ve lâkin lâ yeş'urun)** Bunlar küllî işlerden ve aklî lezzetlerden, cüzî menfeatlar ve hissi lezzetlerle mahcûb, bedenî lezzetlerde dalgın, dünya muhabbeti ile meşgul olduklarından salâh ve iyiliği, sırf dünya işlerini kendileri için düzmekte ve geçimlerini kazanmakda bilirler, murâd ve matlûb-

larına ancak bu sûretle müyesser ve nail olurlar. Halbuki, hissiyatları ile idrâklerini bozduklarını his edemezler.

(Ayet 13) **(Ve iza kıyle lehüm aminu kema amenennasü kalû enü'minü kema amenes süfehâü elâ innehüm hümüs süfehâü ve lâkin lâ ya'lemûn)** Bunlar, fukarayı müsliminin imânı gibi hakiki imâna davet olunduklarında hakiki bir zühd sebebile dünyanın nimet, lezzet ve güzelliklerini terkeden fukarayı müslimini, sefahete (akılsızlığa) nisbet ederler. Çünkü, kendilerini helâke götüren, hevâsına esir ve vehim ile karışık akıllarının nihaî maksadları, işbu fani lezzetlerdir. **(Ya'lemûne zâhiren minel hayâtiddünya ve hüm anil'âhiretihüm ğafilûn)** (Rum Suresi, Ayet 7) ifadesince hasis olan faniyi, şerefli ve âli olan bâki üzre tercih ve ihtiyar etmenin, en büyük bir sefahet olduğunu bilemezler. Münafıkların yer yüzünde ifsâdı, mahsus gibi aşikâr bir şey, sefahet ile hikmeti farketmek ise, istidlâlî ve aklî olduğundan birinci âyette **(Lâ yeş'urun)** sözile adem-i şuurları, ikinci âyette **(Lâ ya'lemun)** sözile adem-i ilimleri beyan buyurularak ayetin iki fasılası fark olunmuşdur.

(Ayet 14) **(Ve iza lekûllezîne âmenû kalû âmenna ve iza halev ilâ şeyatiynihim kalû inna me'aküm innema nahnü müstehziün)** Bunlar, müminlere mülâkatlarında «Biz, imân ettik» derler. Şeytanlarına hali kaldıklarında «Biz, sizinle beraberiz, ancak onlarla istihza edicileriz» derler. Fıtratan kendilerinde mevcûd olup müminler ile münasebetlerine sebep olan mağlub, zaif, sönmeye yakın istidâd nûru ile kazanmış oldukları, ve küffârla ülfetlerine sebep olan gâlip ve kuvvetli zulmet istidâdından ibaret olan iki nevi istidad husûlünden münafıklara lâzım gelen nifaklarını hikâyedir. Çünkü: bunlarda edna bir nûr olmasa nûr ile zulmet arasında her cihetten zaruri münafat (muhalefet, uymama) olduğundan sair küffar gibi asla müminlerle ihtilat (karşılaşıb görüşme) ve musahabete (sohbete) kadir olamazlardı. Şeytan, buud ve uzaklık manâsına olan şutun kelimesinden feyal vezninde mübaleğadır ki, ziyade uzak demekdir. Buudun derinliklerine dalmış olan şeytanları, nifakda mübalega eden ve mat'rudîn olan münafıkların reisleridir. Münafıkların, müminlerle istihza etmeleri, kendilerinde zulmet cihetinin kuvvetli, nûr cihetinin zayıf olduğuna delâlet eder. Zira bir şeyi istihfaf (hafifseyen, küçük gören) eden kimse o şeyin kadrü veznini kendi nefsinde hafif bulur. Binaenaleyh, münafıkların, nûranî olanları istihfaf etmeleri, kendi nefislerinde nurun hiffetinden (hafifliğinden) ileri gelmiştir. Nurun kadri, nur ile bilinir. Onlarda zulmetin rüchânı ve fazlalığı küffara iltica ve küffarla ülfetlerine (dostlukları, kaynaşmalarına) sebeb olmuşdur.

(Ayet 15) **(Allahu yestehziü bihim)** Allah Teâlâ, münafıkları, istihza ve istihfaf eder. Zirâ hazreti ilâhiyyeye münasebetlerine sebeb olan nûriyyet ciheti kendilerinde gayet zayıf ve hafifdir. Müminler, nefsanî varlıklarından fâni oldukları mikdarda Allah indinde mevcûd oldukları gibi, münafıklar da ilâhî cihetin kendilerinde fenâsı, yokluğu mikdarında nefislerinde sabit oldular. Bu iki mertebe arasındaki fark pek büyüktür. **(Ve yemüddühü fî tuğyanihim)** (Ayet 15) Allah Teâlâ, münafıkları, kendi arzularıyla ihtiyar ettikleri dünya maişet ve mallarından, iştiha ve lezzet bulduklarının mevâd (madde) ve esbabını tehiyye ve ihzâr (hazırlama ve huzura getirme) etmekle, nefsanî ve şeytanî sıfatları olan behimi ve sebuî zulmetlerinde mütehayyir oldukları halde ibka eyler. **(Ya'mehün)** (Ayet 15) Ameh kalbin, körlüğüdür. Münafıkların tuğyanları (isyanları), bulunmaları lâyık olan hadlerinden tecavüzleridir. Bu had, kalbin nefse nazır olan vechidir ki, ona sadır denilir. Nitekim fuad, kalbin ruha nazır olan yüzüdür. Kalb, nefs ile ruh arasında mutavassıt ve iki vecihli olup bir yüzü nefse ve bir yüzü ruha müteveccihdir. İmdi kalbin, sadır denilen bu haddinde tevakkuf eylemek, durmak, kalbin bu ciheti nurlanıp nefsi de nurlandırması için kalbe teveccühle beraber Allah'ın emir ve nehiyleri ile taabbüd (kulluk, ibadet etmek) eylemektir. Kalbin diğer haddinde vukuf, sadrın, ulûm ve maârifle nakışlanarak nefsi tezyin etmesi için hikem ve şerayii, ulûm ve maârifi telâkki ve kabul etmesidir. O halde tuğyan, nefsânî ve şeytanî sıfatlarda inhimâkdir ki (ziyade düşkünlük), bu hal, istilâ ve gâlebe ile kalbi büsbütün karartır, körletir, ruhu da mükedder kılar.

(Ayet 16) **(Ülâikellezineş terevüddalâlete bilhüdâ)** İşte bunlar, hidâyeti verip dalâleti, Hak'dan ve Hak'kın yolundan ihticab (perdelenmek) ve zulmeti satın alan kimselerdir. **(Fema rebihat ticaretühüm ve ma kânu mühtedîn)** (Ayet 16) Bunların, ticaretleri, kâr etmedi. Ve bunlar, hidâyet ehli olmadılar. Bunlara ulum, âmâl, hikem ve maârif, ahlâk ve melekât-ı fazılayı kazanıpda hakikatte zengin olmaları, Allah indinde yakınlık ve keramet bularak tazim ve vicahete (yüz yüze olmaya) müstehik olmaları için nûr ve bekâ aleminden resülmal (ana para, kapital) sermaye verilmişdi. Fakat, hicâb ve hırman-ı (mahrumluk) ebedîyi mucib olacak sûrette kalblerini kederlemekle istidâdlarını izale, resülmalları olan hidâyeti asliyyelerini izaa (zayi etme, kayb etme) ederek **(Eazenallah)** sermedî (sürekli daimi) bir hüsrana düştüler. Binaenaleyh, ticaretleri kârlı ve kendileri hidayet ehli olamadılar.

(Ayet 17) **(Meselühüm kemeselillezis tevkade nara felemmâ edâet ma havlehu)** Münafıkların, nifakdaki sıfatları, ziyalanmak için ateş yakan kimsenin sıfatı gibidir ki, ateş yanarken etrafında yakın olan eşyayı bir parça ziyalandırır ise de, ateş sönünce o kimse yine hayrette kalır. Bunların istidâd nurları, yakılmış ateş menzilesindedir (derecesindedir). Ateşin etrafındaki yakın eşyayı ziyalandırması, kendilerine nisbetle uzak olan meâd (ahiret) işlerine hidâyet olunamayıp yakın olan dünya geçinmelerine hidâyet bulmaları ve müminlerle sohbet sebebile zâhirde müminlere muvafakat etmeleridir. Ateşin süratle sönmesi, istidâd nurlarının, ve faidelendikleri dünya lezzetlerinin, serian zevâl bulmasıdır (yok olmasıdır). **(Zehebellahu binurihim ve terekehüm fî zulumatin lâ yubsirûn)** (Ayet 17) Allah Teâlâ Hazretleri, münafıkları, tuğyanlarında imdâd etmekle istidâd nûrlarını giderdi. Ve onları, nefislerinin sıfatları karanlıklarında tevfik-i ilâhîden mahcûb ve kör oldukları halde terk eyledi. Karanlık gecede sahrada birçok meşguliyetler (uğraşmalar) içinde ateşi sönen kimsenin, göremediği gibi, onlar da kendilerine faide veren maârifi ilâhiyyeyi kalb gözleri ile göremezler.

(Ayet 18) **(Summün, bükmün umyün)** Hak'kı işitmeğe, Hak'kı görmeğe, Hak'la söylemekliğe sebeb olan akıl nûrundan kalbleri mahcub kaldığından onlar, hakikaten sağır, dilsiz, kördürler. Kalblerinin mahcub olması dolayısiyle şuur mahalleri (yerleri) olan göz, kulak ve lisanlarından kalblerine giden yollar kapalıdır. Kalbin nûru, işbu şuur mahallerine vasıl olamamağla gözün, kulağın, dilin matlub (istenen) olan faidelerinden haz alamazlar. Ve istifade edemezler. Yine böylece fehim ve itibar hasıl olmak için göz ve kulaklarının, idrâk ettikleri şeyleri, kalblerine red ve isal (vardıramadıklarından, ulaşdıramadıklarından) edemediklerinden münafıklar, sağır, dilsiz ve kördürler. **(Fehüm lâ yerci'un)** (Ayet 18) «Biz, onların önlerinde bir sed, arkalarında bir sed kıldık» mealindeki **(Ve ce'alnâ min beyni eydîhim sedden ve min halfihim sedden)** (Yâsîn Suresi, Ayet 8) âyetinde buyurulduğu üzre ön ve arkalarında sedler bulunduğundan onlar, Allah'a rücû edemezler. Âyet-i kerimeyi teşbih suretile irad eylemenin faidesi, avam-ı nasın nefislerinde temsil etmektir. Makul olan bir keyfiyyet, görülen ve his olunan sûret ile tasvir olunursa herkes kolayca fehmeder. Bundan sonraki ayette ikinci defa olarak münafıkları, karanlıklı, şimşekli, gürültülü yağmurun isabet eylediği bir kavme teşbih ediyor.

(Ayet 19) **(Ev kesayyibin minessemâi fîhi zulumatün ve ra'dün ve berk)** Yahud münafıkların sıfatı kendisinde karanlıklar, gürlemeler, yıldırımlar olan bir yağmurun isabet eylediği kavm gibidir. Ken-

dilerine zahir nimetlerin hasıl olmasile beraber bakiyyei istidâdları dolayısile kalplerine gelen gayet az yumuşaklık ve ilâhi vahyin nüzûlü sebebile rahmeti ilâhiyyenin imdâd ve vusûlü, yağmura teşbih olunuyor. Yağmurda olan karanlıklar, münafıkları hayret ve dehşette bırakan şeytanî vesveseleri, vehmî ve hayalî şek ve şüpheleri ve nefsanî sıfatlarıdır. Gürleme de Kur'ân'da münafıkları korkutup azgın kalblerinin kırılmasını, asi nefislerinin inhizâmını (hezimete uğramasını) mucib vaîd ve tehdidi ifade eden âyet ve kahra dair mesmu (duyulmuş, işitilen) ve müşahede olunan âsârdır. Berk, yani şimşek, münafıkları, ümid ve tamaa düşürüp, kabul için edna (en bayağı, az pek aşağı) bir meyil ve şevk husule getiren ve nimetlerin hatırlatmasına dair vaidlerin işitilmesinde zuhur eden tenebbühât-ı ruhaniyye ve levâmi-i nuriyye yani ruhî uyanıklıklar ve nuranî parlaklıklardır.

(Ayet 19) **Yec'alune esabi'ahüm fî âzanihim minessava'ıki hazerelmevt)** Münafıklar, ölümden korkdukları için saikalardan (yıldırımlardan) parmaklarını, kulaklarına koyarlar. Hissî lezzetlerden kesilmek bunların ölümü olduğundan kendilerinde tesir yapıp âhiret gamı ile tabii lezzetlerinden keddirmemesi için lu'b ve lehviyyat (oyun, eğlence) ile vaîd, yani korku âyetlerinin işitme ve anlamasından meşgul olurlar. **(Vallahü muhîtun bilkâfirîn)** (Ayet 19) Onların, sakınmasından faide yoktur. Bir şeyi muhit olanın, onu asla fevt etmiyerek her türlü kadir olduğu gibi Allah Teâlâ da, kâfirleri muhit olmağla mevti tabii sebebile meluf oldukları lezzetlerden kesmeğe kadirdir.

(Ayet 20) **(Yekadül berku yahtafü ebsarehüm)** Lâmi-ünnûr (parlayan nur), gaflet sebebile keşif ve hidâyet nûrundan mahcûb olan akıllarını kapmağa yakın olur. **(Küllemâ edâe lehüm meşev fîhi)** (Ayet 20) Nûr ışığı onlara ziya verdiği vakit bir parça terakki ile Hak ve hidâyeti kabule yaklaşırlar. **(Veizâ ezleme âleyhim kamû)** (Ayet 20) Nûr lem'ası kesilip karanlıkda kaldıkları vakit zulmet ve hararetleri üzre sabit ve kaim olurlar. **(Ve lev şa Allahü lezehebe bisem'ihim ve ebsarihim)** (Ayet 20) Eğer ki Allah Teâlâ hazretleri dilese evvelki fırkaya olduğu gibi onların da fehm ve akıllarını körletir, istidâd nûrlarını mahveder, vahyin dinlemesinden asla müteessir olmazlar. **(İnnallahe alâ külli şey'in kadîr)** (Ayet 20) Tahkik, Allah Teâlâ Hazretleri, her şeye kemâl ile kadirdir. Lâşey, ne zihinde ve ne de haricde asla mevcûd olamıyan madûm-u sırf demek olduğundan şey lâfzı, gerek haricen mevcûd olan vacîb ve mümkinin ve gerek zihnen mevcûd olan mümkin ve mümteniin umumuna şâmildir. Lâkin bu ayetteki kudretin, şeye taâlluk etmesi, delili akli ile

vacib ve mümteni' (gayri mümkün) şeyin, mefhumundan çıkararak şey lafzını, mümkine mahsus kılmışdır. **(Hüden lilmüttekîn)** (Ayet 2) ayetinde bildirilen yedi sınıf hakkında icmalen söylenen kelâm bundan ibarettir. Eşkiyadan ferik-i evvel hakkında kelâmın faidesi olmadığı cihetle ferik-i evvelin bahsi kısaca belirtilmiş, tevfik-i ilâhînin imdâdı sebebile ârizi hastalıklarının zevâli ve hidâyeti kabul etmeleri mümkün olduğu cihetle ferik-i sâni olan münafıkların ahvali tafsil, onların zem ve tehdidinde, suret-i hallerinin takbihinde mübalega edilmişdir. Olabilir ki, tevbih ve tekdirler, bunlardaki maraz ve rezâlet köklerini çıkarır, kibir ve nahvet (böbürlenme, tekebbür) dallarını kırarda batınları temizlenip irade nûru ile kalbleri tenevvür ediverir; o sûretle Hak yoluna sülük ederler. Belki müminlerle, ülfetleri, düşüp kalkmaları sebebile tabiatları, müminlere meyil ve muhabbet eder. O meylü muhabbet sebebile kalbleri, Allah'ın zikrine yumuşar. Nefisleri, emri ilâhiye münkad (boyun eğer) olur. Ve **(İnnel münâfikıyne fidderkil'esfeli, ilâ âhirin)** (Nisa Suresi, Ayet 145) âyeti kerimesi vechile tövbe ederek salah ehli olurlar.

(Ayet 21) **(Yâ eyyühennasü'büdû rabbeküm, ila...)** Ey insanlar, sizin için yer yüzünü firaş, yani döşek ve gökyüzünü bina kılan ve gökden yağmur yağdırarak yağmur sebebile size her türlü yemişlerden rızık çıkaran, sizi ve sizden evvel gelen baba ve dedelerinizi yaradan Rab'binize ibâdet ediniz ki, şirkden sakınmış olasınız. Süedâ ve eşkiyanın hallerini zikr ve beyandan feragattan sonra bu âyet-i kerimede insanları, tevhide davet eyledi. Tevhid mertebelerinin evvelkisi, tevhid-i ef'âl olması dolayısile kudsî hadisde «Halkı halk ettim ve nimetlerimle kendimi onlara sevdirdim» denildiği gibi insanlar, Hak Teâlâ'nın nimetlerini görüp ünsiyyet ederek Hak'ka muhabbet etmeleri için ubûdiyyeti, rubûbiyyete talik (geciktirdi) eyledi. İbâdet, şükür demektir. Şükür ise nimet mukabelesinde olur. İmdi: insanlar, ibâdetlerini Hak'ka tahsis eylemek için bu âyette Hak Teâlâ Hazretleri, rubûbiyyeti insanlara tahsis eyledi. Ve insanlar, gerek ef'âl ve gerek sıfat ve zâtta kevn ile mahcub olduklarından tecelli-i efâlin beyan buyurulması ile zât, sıfât ve ef'âlden ibaret olan üç hicâbdan evvelkisinin, yani ef'âl hicâbının, ref olunmasını kasd eyledi. Buna binaen Hak Teâlâ Hazretleri, insanların ve mevcûdiyyetlerin tevakkuf eylediği, kendilerinden evvel geçen ana, baba, nene ve dedeler gibi sebebleri, mebadi ve şerâitin kâffesinin inşasını, onlara mekar ve mesken olmak için arzın firaş, semanın bina kılınmasını, semadan yağmur yağdırıp yağmurla insanlara rızık olmak için her türlü yemişlerin çıkarılmasını kendisine nisbet ediyor ki,

insanlar, Hak'kın başkasına fiil ve tesir nisbet etmekden sakınıp cemii ef'âlin Allah'dan olduğunu müşahede edince ef'âlde şirkden uzak olsunlar. Bu sebebden bu mukaddimelerin neticesini **(Fâ)** ile zikrederek **(Felâ tec'alû lillâhi endaden ve entüm ta'lemûn)** (Ayet 22) buyurulmuşdur. Yâni ey insanlar, zikr eylediğimiz mukaddimeleri bilirken Allah Teâlâ'ya nidd (benzer, eş) ve misil kılmayınız. Güya diyor ki, bu işlerin kâffesinin faili Hak'dır. Binaenaleyh: İbadet, ancak ona lâyıkdır, başkasına lâyık değildir. Siz indinizde ibâdete lâyık kılmak ve ona ibadet etmek için sakın bile bile ef'âli başkasına nisbet etmekle Allahü Teâlâ'ya şerik kılmayınız. İmdi: ef'âl mertebesinde insanların ibadeti, sâni'adır. (Yapan, işleyen, yaratanadır). Rabb'ları da, ancak sun've fiil suretinde mütecelli olandır. Çünkü: her abid bildiği bir şeye ibâdet eder. Allah'ı ise her abid uluhiyyetten nefsinde bulabildiği mikdarda bilir. O halde ef'âl mertebesinde insanlar, ancak fail-i muhtarı bulup ona ibâdet ettiler. Bu ibâdetin gayesi, ef'âl âleminin kemâli olan cennete vusuldur. Allah Teâlâ, insanlara nefisleri arazisini temhid ve nefisleri arazisi üzerinde ervah semalarını bina ve ervâh semâlarından tevhid-i ef'âl yağmurunu indirerek kalblerinin, sabır, şükür, tevekkül gibi ahval ve makâmat yemişlerinden rızıklanması için işbu tevhid yağmuru sebebile nefisleri arazilerinde taât, amal, güzel ahlâk nebatlarını ihrac eylemiştir. Tevhidi isbât eyleyince mücerred tevhid, cem' ile tafsilden ihticâb, bu da zındıka ve ibahaya (haramı helal sayan, batinî zümre) müeddi (sebep olan) cebr-i mahz, keza fiil ve kavli, mücerred resule isnad, tafsil ile cem'den ihticâb, o da mecusiyyete müeddi kader-i sırf, islâm ise **(Lâilâhe illallah Muhammedün Resulullah)** kavlini cemi ef'âli, Hakka mazhariyyetini itikad ile aralarında mutavassıt orta bir yol olup ancak iki şehadetin cemiyle sahih olacağından islâm, sahih olmak için nübüvvetin isbâtına istidlâl eyledi. Çünkü: Hak'kın ef'âline nisbetle halkın ef'âli, ruha nisbetle cesed gibidir. Fiilin sadır olduğu mahal, esasen ruh olup cesed ile tamam olduğu gibi ef'âlin mebdei de Hak olup Hak'kın ef'âli halk ile zâhir olur. Halk ise Hak'dan budiyyetleri, mahcubiyyetleri dolayısile Rab'larından maârifi telâkki etmeleri bir türlü mümkün olamadığından, Hakkı şahid olan ruhu ile Hazreti İlâhiyyeye, halka ihtilât eden nefsi ile beşeriyyet rütbesine mücanis (ayni cinsten) olan bir vasıtanın, bulunması, vacib olmuşdur ki: Onun kalbi, ruhundan kelimat-ı rabbaniyyeyi alarak nefs-i kudsiyyesine ilka ve cinsiyyet rabıtası ile sair halk, ondan telâkki ve kabul ederler. İşte risalet de budur. Binaenaleyh. **(Ve in küntüm fî reybin mimma nezzelna alâ abdina fe'tu bisuretin min mislihi)** (Ayet 23) buyurulmuşdur. Eğer siz, bu kelâmı ilâhinin Muhammed'e nisbetinde sadıklar iseniz, eğer Mu-

hammed'e olan tenzilimizde reybü şekde olup nübüvvetin hak olduğunda şek ve şübhe ederseniz bütün kuvayı beşeriyyenizi, hidâyet nurundan mahcub akıllarınızı, terkib-i kelâm ve nazm-ı maâniye alışkın olan fikirlerinizi, ve ebnâ-yi cinsinizden hazır olanları toplayınız. Bir sûrenin bir parça kelâmını getirmesine kadir olur musunuz?

(Ayet 24) **(Fein lem tef'alû)** Eğer bunu yapmazsanız, sizi ateşe götüren inadı terk edip izan ü teslim olunuz ve iman ediniz! Bu ayette melzum yâni imân hazf olunmuş, nara duhulu ve azabın husulünü mucib olan inkâra daha fazla delâlet etmek için imânın lâzımı olan ateşden sakınmak, imânın makamına konulmuşdur. **(Ve len tef'alû)** (Ayet 24) Bu gibi şeylerin, mahcûb olanların akıllarına mümteni olduğu malûm olduğu için ihbarı bil-gayb tariki üzre itiraz olunmuşdur. Yâni elbette siz, bir sûrenin mislini getiremezsiniz. Ateşden murâd dahi melufati hissiyye ve lezzatı bedeniyyeler ile dar-ül karar selâmetinden ve yakîn serinliği lezzetinden mahrum, ruh-i kudsi-i ruhanî, nesim-i zevk-i rahmanîden mahrum ve masruf olan nefislerinin gazabı ve tabiatlarının ateşidir ki, bedenî lezzetleri onları, ruh-i kudsî lezzetinden meneylediğinden her ne kadar bu lezzete müştak iselerde ümuri sufliyyeye taâlluk ve ecsadi araziyyeye muhabbet heyetlerinin nefislerinde kökleşmesi, nefsânî ateşlerinin yanıp parlamasına sebeb olmuşdur. Bunun için **(Fettekûn narelletî vekûdühennasü vel hicare)** (Ayet 24) yâni insanlar ile taşlardan yakılmış olan ateşden sakınınız, buyurulmuşdur. Ateşin yakıldığı şey insanlar ile, insanların, muhabbet edip sûretleri nefislerinde kökleşen ve meyl ile nefislerini onlarda habs ettikleri, umuru süfliyye-i samitedir. Cenabı Nebi Aleyhisselâm, **(Elmerü yühşerumea men ehabbehu hatta lev ehabbe ehadüküm hacera en huşire meahu)** «Kişi sevdiği ile haşr olunur; hattâ sizin biriniz, bir taşa muhabbet etse onunla haşr olunur» buyurmuşdur. Çünkü muhabbet sebebiyle kalbin sureti, muhabbet ettiği şey suretinde olurcasına muhabbet edilen şey nefisde rekz olunur. Malûm ola ki, ateşin harareti melekût ve ruhaniyyeti olan sûreti neviyyesine tabidir. O, ruhaniyyette çok mertebelerde tenezzülünden sonra kahr-ı ilâhî nar-ı manevîsinin şerer ve ateşidir. Nefis mertebesinde kahr-ı ilâhî ateşinin, gazab kızgınlığına tenezzülü gibi ki: gazab, ahlâkı yakmak hususunda ateşin odunda yapamadığı tesiri yapar. İmdi: cismânî ateş, ruhanî ateşin tesiri olunca her cismânî kuvvet mütenahi, ruhanî kuvvet gayri mütenahi olduğundan ruhanî ateşin elemi, cismanî ateşin eleminden hem daha devamlı ve hem daha şiddetli olur. Bu mânâdan «Cehennem ateşi, yetmiş defa su ile yıkandıkdan sonra onunla fayda-

lanmak mümkün olmak için dünyaya indirildi» denilmişdir. **(Ü'iddet lilkâfirîn)** (Ayet 24) O ateş, dinden mahcub olanlar için ihzar olunmuşdur.

(Ayet 25) **(Ve beşşirillezîne âmenû ve amilûssalihati enne lehüm cennatin tecrî min tahtihel enhar)** Sâni'a imânları ve ef'âl tevhidine ilimleri muktezasile kendilerini cennet için islah edecek amelleri işleyen kimselere -cennet kelimesi, nekre geldiğinden- arzu ve isteklerinin, temenni ve tasavvur ettiklerinin fevkinde hasıl ve mevcud olduğunu tebşir eyle, müjdele. Tahtında yâni zemininde nehirler akan bahçeler, dünya ehli için en güzel ve ziynetli bir makam ve en tatlı lezzetli bir meramdır. Bu cennetler, ehli dünyanın nefisleri için, dünya bahçeleri cinsinden ve mead-ı cismânî hasebi ile dünya bahçelerinden daha safidir. Ve ileride bildirileceği vechile tamamile haktır. **(Küllema ruzikû minha minsemeretin rizkan kalû hâzellezi ruzikna min kablü)** (Ayet 25) Her ne zaman o cennetlerin yemişlerinden rızıklansalar melûf oldukları cihetle «Bu, bizim evvelce rızıklandığımız bir rızıkdır.» derler. **(Ve ütû bihî müteşabiha)** (Ayet 25) Halbuki onlara, müteşabih ve biri birine benzeyici rızıklar verildi. İmdi kalblerinin rızkı meselâ tevekkül gibi makamlar ve kudsi âlem ravzalarıdır ki, her mertebesinde saliklere türlü menfaatlar, müştak olanların hararetini teskin edici ilim nehirleri, neşet eder. Yemişler ise hikem ve maârifi ilâhiyyedir. «Bunlar, bizim evvelki rızkımızdır» demeleri kalbin tecerrüdü halinde ilim ve hikmetlerin kalbde sabit olduğuna sonra taâlluk zamanında umur-u tabiiyyede tevekkülü sebebile mahcub kalmakla onları unuttuğuna, tekrar tabiî ve bedenî elbiselerden soyununca onları hatırladığına işarettir. Nebi Aleyhisselâm'ın, **(Elhikmetü dalletül mümini)** yani «Hikmet, müminin gayb etmiş olduğu bir şeydir» Hadis-i şerifleri, bu mânâyadır. **(Velehüm fîhâ ezvacün mütahheretün ve hüm fîha halidûn)** (Ayet 25) O cennetlerde onlar için pâk çiftler vardır. Ve o cennetlerde onlar muhalled, yâni daimdirler. Nefislerinin çiftleri, gayrin temasından ve fuhuşdan pâk olan huruindir. Kalplerinin eşleri, tabayi denâsetinden, anasır kederinden temizlenmiş olan kudsî nefislerdir. Kendileri müşâhededen mahcûb oldukları cihet ile ruhlarının cenneti yoktur.

(Ayet 26) **(İnnellahe lâ yestahyî en yadribe meselen ma be'udaten fema fevkaha)** Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri, istihya (haya eden, utanan) eden kimsenin imtinaı (çekinmesi) gibi sivri sineği ve onun fevkinde olan eşyayı darbı mesel yapmakdan imtina eylemez (çekinmez). Çünkü hadis-i şerifde «İnd-i ilahide kâfir, sivri sinekden, dünya, sinek kanadından daha hakirdir» diye varid olmuşdur. **(Feemmellezîne amenû fe-yalemûne ennehül hakku min rabbihim** (Ayet

26) İmân edenler, meselin, mümesselün lehe münasebeti olduğundan meselin Rab'ları tarafından bir hak ve hakikat olduğunu bilirler. **(Ve emmellezîne keferû feyekûlûne mazâ eradallahu bihâza meselâ)** (Ayet 26) Amma küfr ve inkâr eden kimseler «Allah, bu gibi misallerle ne murâd etti» derler. **(Yudillü bihî kesîren ve yehdî bihi kesîra)** (Ayet 26) Evet, Allah Teâlâ o misâl sebebiyle çok kişileri idlâl ve çoklarını hidâyet eder. **(Ve ma yudillü bihî illelfasikîn)** (Ayet 26) Ve bu sebeble ancak fasık olanları idlâl (delâlete sürükler) eder. Fâsık olanlar, kalp makamından nefis makamına, Rahman'ın taâtından şeytanın taâtına dönen kimselerdir ki, bunlar, yukarıda zikri geçen eşkiyadan ferik-i sâni olanlardır. Zira ferik-i evvel, ne şu sebebden ve ne de diğer sebebden, belki ne hal olsa nefsel-emirde dalâlet sâhibi oldukları için burada mesel darbile idlâl (doğru yoldan çıkarılanlar) olunanlar, ferik-i sâni olan münafıklardır. İmdi, bir sıfât üzerine hükmün terettüb etmesi, mezkür sıfâtın o, hükme illet olduğunu müşir olduğundan ferik-i sâninin idlâl olunmalarına sebeb, hakikatta yine kendi fısıkları olmuşdur. O da, nefisleri sıfatlarının, kalblerine galebesile inad ve inkarlarının, hikd ü hasedlerinin (kin tutmalarının) ziyadeleşmesidir ki, onlara budiyyet ve zulmet üzre zulmet ziyade eylemişdir.

(Ayet 27) **Ellezîne yenkudûne ahdallahi min ba'di mîsakihî ve yakta' une mâ emerellahu bihî en yusale ve yüfsidûne fil'ardı ülâike hümül hasirûn)** Fasık olanlar, Allah'ın ahdini nakzeden, Allah'ın, emir ettiği biri birine ulaşmayı kesen ve yer yüzünde fesad çıkaran kimselerdir ki: hüsran ve ziyanda olanlar, ancak şunlardır. Ahdü misak, **(Elestü birabbiküm)** (Araf Suresi, Ayet 172) ayetinde işaret olunan ahdü misakdır. Hadis-i şerifde «Allah'ın eli ile Adem'in arkasına mesh ederek zürriyetini, zerreler heyetinde Adem'in arkasından çıkardı ve onlara «Sizin Rab'bınız Ben değil miyim?» dedi. Onlarda «Evet, Rab'bımız, sensin» dediler.» varid olmuşdur. İmdi Allah'ın eli, yemin-i Rahman tesmiye olunan ve âlemin ruhu olan, ruh-u evvel ve akl-ı akdesdir. Adem, âlemin kalbi olan nefsi natika-ı külliyyedir. Adem'in arkasını mesh etmesi, ruhanî ittisal sebebiyle aklın, nefs-i külliyyeye tesiri ve onu nûru ile tenviridir. Zürriyyetinin ihracı, nefs-i natika-i külliyyeden bil kuvve mevcûd olan nufusi şahsiyyei cüziyyeyi fiile çıkarmasıdır. **(Elestü birabbiküm)** «Rabbınız, ben değil miyim?» sözüyle Allah'ın onlara ahdi, cüzi nefislerin, zâtlarında tevhid ilmini ida eylemesi, yani koymasıdır. Ahdin misakı, tevhid delillerini akıllarında rekz etmesidir ki, her ne zaman cismânî perdelerden soyunsalar, en vazıh ve en zâhir bir şey olarak kendilerine inkişaf edercesine tebeyyün (aşikâr olmak) etmek üzre

tevhid ilmini, onların levâzımı zâtiyyesinden kılarak o ilmi onlara lâzım kılmasıdır. Nefislerine iştihad etmesi de budur ki, nefisleri sıfâtlarından tecerrüdleri halinde bu ilim, kendilerine zaruri olmuşdur. (Bela) yani «Evet» demeleriyle icabetleri, zâtlarile tevhid ilmini kabülleridir. Ahdi nakz etmeleri, bedenî lezzet ve tabiî perdelerine fazla dalmağa Hak'kın vahdetinden ve ibâdetinden mahcûb olurcasına şehvet ve hevâlarına kulluk etmeleridir. Allah'ın emir eylediği kavuşma ve ulaşmayı kesmeleri, hasis ve fâni işlere aşku muhabbetleri, âlem-i süfliye teveccühleri sebebile hakikata ulaşmayı, ve ulaşması ile memur oldukları zât ve sıfâtlarına mücanis (ayni cinsten), hakiki akrabaları bulunan Hazreti İlâhiyyenin sakinleri olup mele-i âlâ denilen ceberût ve melekût ehline semâvî ervâha ve mebadi-i âliyeye, ruhi kudsa ittisalden yüz çevirmeleridir. Hazreti Nebiyyi Zişân «Allah, işlerin âli ve şerif olanını sever, adi ve hasis olanına buğz eder» mealindeki **(İnnellahe yuhibbü me âliyel umuri ve eşrefeha ve yübğizu sefasifeha)** hadisi şerifinde buyurduğu vechile nefsin, matlûbu ne kadar hasis olursa o nefis, âli ve şerif âlemden o kadar uzak olur. Yer yüzünde fesad çıkarmak ile hüsranın tefsiri, geçmişdir ki, o da, fâni ve zulmanî birşey için bâki ve nûranî olan cevheri ziyana uğratmaktır.

(Ayet 28) **(Keyfe tekfürûne billâhi ve küntüm emvaten feahyaküm)** Ne hal üzre Hak'dan mahcup olursunuz? Halbuki, Allah Teâlâ, sizleri, ölü iken babalarınızın aslabında (sulblerinde) nutfe iken ihya eyledi. **(Sümme yümîtüküm sümme yuhyîküm)** (Ayet 28) Sonra sizi tabiî ölümle öldürür, sonra kabirden kaldırmakla tekrar sizi diriltir. Bu iki ihyanın birincisi, müşâhede ile, ikincisi, birinci inşa ile istidlâl etmekle malûmdur. Ne için halk ile Halik'a istidlâl etmiyorsunuz? **(Sümme ileyhi türce'un)** (Ayet 28) Sonrada mücazat için Hak'ka irca olunursunuz. Yahûd sizi iradî ölümle nefsinizden öldürür ki, bu da, vahdette fâni olmaktır. Bu fenâdan sonra vücud-ı mevhûb-u hakkanî (bağışlanmış hakkanî vücûd) ile, hakiki bir hayat ile ihya eder ki, bu da bekadır. Sonra vahdet, vahdet-i zatiyye ise şuhud, vücûd bulma, meydana gelme görünme vahdet-i sıfatiyye ise müşâhede için Hak'ka irca olunursunuz.

(Ayet 29) **Hüvellezî haleka leküm ma fîl'ardi cemî'an)** Allah Teâlâ, sizin vücûd ve bekânızın madde ve mebadisi olan ve âlem-i unsurîden ibaret bulunan ciheti süfliyyeyi cemian sizin için halk eyledi. **(Sümmestevâ ilessemâi)** (Ayet 29) Ve sema denilen ciheti ulviyyeyi de halk eyledi. «Sümme» kelimesi, iki zaman arasında terahi ve tehir manâsına olmayıp belki ciheti süfliyye ile ciheti ulviyye arasında tefavüt (farklılaşma) için olduğundan yeryüzünün yaradılma-

sının, gökyüzünün yaradılması üzre tekaddüm etmesi lâzım gelmez. **(Fesevvâhünne seba semâvat)** (Ayet 29) Semâları, avamın gördüğü üzre yedi tabaka üzre tadil ve tesviye eyledi. Semânın sekizinci ve dokuzuncu tabakaları, zâhir olan, kürsi ile arşdır. Hakikatta ise, ciheti ulviyye olan ve semâ tabir olunan âlemi ulviye nisbetle rütbesi deni (alçak) olan arz yani ciheti süfliyye, beden ve bedenin azâsı olan âlemi cismânîdir. O, halde semâdan mûrad, alemi ruhanîdir. Ruhanî âlem ise, âlem-i emirden olmağla **(sümme)** kelimesi, halk ile emir arasındaki tefavüt içindir. Semânın yedi kat olması, ruhaniyyat âleminin meratibine işarettir ki, birincisi, meleküti ardiyye, kuvayi nefsaniyye, cin âlemidir, ikincisi nefis, üçüncüsü kalb, dördüncüsü akıl, beşincisi sır, altıncısı ruh, yedincisi sırrı kalbiden başka olup, sırrı ruh denilen hafa alemidir. Emirül Müminin Ali Aleyhisselâm, «Siz, bana semanın yollarından sorunuz, ben göğün yollarını yerin yollarından daha çok bilirim» buyurmuşdur ki, mezkür yollar, zühd, tevekkül, rıza gibi ahval ve makamattır. Malûm olmalı ki, hikmet istilâhında akıl, tasavvuf istilâhında ruh denilen şeydir. Burada bizim, tasavvuf istilahı üzre akıl tesmiye eylediğimiz, hükema indinde nefs-i natıkanın kuvve-i akilesidir. Bu sebebden mutasavvıfa «Akıl, ruhun nurile nurlanan kalbin parlak bir mevziidir» dediler. Kalbde nefs-i natıkadan ibarettir. İstilâhın değişmesile fehim karışmamak için bu beyan, güzelce hıfz edilmelidir.

(Ve iz kale rabbüke lilmelâiketi innî cailün fil'ardı halîfe) Ya Muhammed, Rab'binin meleklere «Ben, yer yüzünde halife kılıcıyım» dediğini, hatırla. **(İz)** kelimesi, ezelden ebede daim ve şamil olan sermede (daimiliğe) işarettir. Allah'ın meleklere sözü, mukarrebun melekler olan ceberûtî ve kudsî zatlara, ve semâvî nefisler olan melekûtî ve mücerred ruhlara Allah'ın iradesinin, Adem'in icadına taâlluk eylediği mânasının ilka edilmesidir. Zirâ kainatta hadis olan her şeyin, yaradılmazdan evvel kaza-i sabık denilen ruh âleminde sonra âlemin kalbi olub levhi mahfuz tesmiye olunan kalb âleminde sonra âlemin nefsi olup mahvü isbât levhi ve dünya semâsı denilen nefis âleminde sûreti vardır. «Herşeyin hazinesi, bizim indimizdedir. Herşeyi, ancak malum mikdarda indiririz» mealindeki **(Ve in min şey'in illâ indenâ hazâinühü ve mâ nünezzilühû illâ bikaderin ma'lûm)** (Hicr Suresi, Ayet 21) âyeti kerimesi bu mânayı müfiddir. İşte âlem-i kevnde zuhûrdan evvel ruh, kalb, nefis âlemlerinde sûretinin vücûdu, Allah'ın meleklere «Ben halife kılıcıyım» demesidir. İmdi, nefsindeki hali itibar eyle ki, senin, kevnü şehadet alemin olan âzâ ve cevahirinde zâhir olan her sözünün, her işinin gaybı gaybının maverası olan ruhunda, sonra gaybı gaybinde sonra senin dünya

göğün yâni sana en yakın göğün olan nefsinde mevcûd oldukdan sonra âzâ ve cevarihinde zâhir olduğunu görürsün. **(ca'ıl)** kelimesi, ibdâ ile tekvinden (yaradılıştan) eamm (umumi) ve her ikisine şamil, insanda emir ile halk aleminden mürekkep olduğundan ayette **(halikûn)** denilmeyip **(ca'ılün)** denilmiştir. Halife, benim ahlâkımla mütehallik, evsafımla muttasıf olarak benim emirlerimi infâz, mahlûkatımı idare, işlerini tedbir, nizam ve intizamını zabt ile halkı benim taâtıma davet eder. Melâikenin, **(Kalü etec'alü fîha men yüfsidü fîha ve yesfiküddimâ)** (Ayet 30) «Yer yüzünde fesad çıkaracak ve kan dökecek kimseyi halife kılar mısın?» sözlerile inkâr **(Ve nahnü nüsebbihu bihamdike ve nükaddisü lek)** (Ayet 30) «Bizler ise daima seni tesbih ve takdis etmekteyiz» sözlerile kendilerinin hilâfete daha lâyık olduklarına tariz etmeleri, kevneyni hasr edici ve alemleri cem edici bir terkib ve heyet-i ictimâiyyenin havâssından olan evsâf-ı rabbaniyye ve mânâyı ilâhiyyenin Adem'de zuhûrundan mahcûb olmalarıdır. Ve ruhun, bedene taâllukunda bulunmaları zarurî olan gazab ve şehvet kuvvetlerinin havâsından olup, yer yüzünde ifsad ve kan dökme tabir olunan hayvanî ve yırtıcı işlerin Adem'den sudurunu ve kendi nefislerinin, bu gibi şeylerden tenazzüf (paklanma) ve takaddüsünü (kudsiliğini) bilmeleridir. Çünkü melâikenin her tabakası, fevkinde olan tabakanın haline muttali değilsede nefsinde ve daha aşağı tabakalada olan ahvale muttalidir. O halde melâike, ruhi ulvî-i nuranînin, bedeni süflî-i zulmaniye taâllukunda bir cihetten ruha, bir cihetten cisme münasib olacak bir vasıtanın elbette lüzûmunu ve o vasıta olan nefsin de her şerrin yuvası, her fesadın menbaı olacağını bilir, fakat cemiyyet-i insaniyyenin, nur-u ilâhiyi calib olduğunu bilemez ki, işte, Hak Teâlâ'nın, melâikeye «Ben, sizin bilmediğinizi bilirim» mânâsına olan **(Kale innî a'lemü mâ lâ ta'lemûn)** (Ayet 30) ayetinin sırrı budur. Tesbih ile takdis arasında fark odur ki, tesbih şerik, acz ve noksandan tenzihdir. Takdis mahalle taâllukdan, zâtında sıfatın da taaddüdden, imkân ve infiâl şaibelerini kabulden kemâlâtından bir şeyin bilkuvve olmasından tenzihdir. İmdi her mukaddis olan müsebbih olup, her müsebbih olan mukaddis olamadığı cihetle takdis, tenzihden ehâstır. Mücerred ruhlar olan mukarrebun melekler, tecerrüdleri, ve Rab'ları nûrundan perdelenmemeleri, madûnunda bulunanlara nûrı ifâza etmeleri, başkalarında tesirleri cemii kemâlatlarının bilfiil olması dolayısile mukaddisdirler (takdis edicidirler). Bunlardan başka semâvî ve arzî melekler, zatlarının besatatı (düzlüğü, yakınlığı) ve ef'âl ve kemâlâtlarının havassı itibarile yalınız müsebbihdirler (tesbih edicidirler)

(Ayet 31) **(Ve allem âdemel'esmae külleha)** Hak Teâlâ Hazretleri, eşyanın kâffesinin bilinmesine sebep olan hassalarını, menfaat ve mazarretlerini, Adem'in kalbine ilka eyledi. **(Sümme aradahüm alelmelâiketi)** (Ayet 31) Sonra insani bünyeyi şuhûd etmelerile ve Adem'e tenzilde refakat etmelerile esmanın müsemmalarını melâikeye arz ederek **(fekale enbiûnî biesmâi hâülâi inküntüm sadikîn)** (Ayet 31) «Eğer siz sadıklar iseniz bu eşyanın, hassalarını, bana bildiriniz» dedi. Bu sözün mânâsı, insanın, melâikenin zâtlarında olmıyan bazı malûmatının, melâikeye hasıl olmasını, ve heyeti ictimaiyye haysiyeti ve terkibi insani iktizasile insanın, mütenevvi malûmat ve mahsusatından melâikenin istifade etmelerini, Allah Teâlâ'nın irâde buyurması demektir. Çünkü: melâikenin ilimleri, insanın ilmine tabidir ki, melâikenin ilzam (susdurulmalarında) olunmalarıda bu cihettendir. İmdi irâde-i ilâhiyyenin bu keyfiyyete taâlluku Adem'e inbâ' (haber verme, bildirme) ile emridir. Zirâ Hazreti Ademiyyede olan cemii kuvâyı insaniyye ve melekiyye, Âdem'in gayrında idrâk edemedikleri ezvakı (zevkleri) Âdem'de idrak eylediler. İşte Âdem'in melâikeye esmayı inba (bildirmesi) eylemesi, haber vermesi de bu manâdır.

(Ayet 32) **(Kalû sübhaneke lâ ilme lenâ illâ ma allemtena inneke entel'alîmülhakîm)** Melâike «Sen, Hakim ve Alim-i mutlaksın, senin bildirdiğinden başka bizim, bir bilgimiz yoktur, seni noksandan tenzih ederiz» dediler. Bu sözün mânâsı, meleklerin, hal dillerinin, ve vücûdlarının delâletile kemâlâtı insaniyyeden kasır olduklarına şehadet etmeleridir. Keza kendisinde nefsedet olan şeyin fiilinden icmalen Hak'kı tenzih, kemâlâtları vücudlarına mukarin olduğundan kesb-i ulûm ile insanların mertebelerine terakkilerinin imtinaını, Allah'ın ilmi ilimlerinin fevkinde olup Allah'ın, Alim-i mutlak ve ancak lâyık olan işleri yapan Hakim olduğunu bilmelerile Allah'ı tesbih etmeleridir. Bu sebebden **(Kale yâ âdemü enbi'hüm bi esmâihim)** (Ayet 33) Allah Teâlâ «Ey Âdem, melâikeye esmadan haber ver» dedi. «Esmayı onlara talim et» denilmedi. Çünkü terakkiyi mucib olan ilmi mükteseb, cemiyyet-i insaniyyenin hassiyyetindendir. Binaenaleyh: meleklerin her birisi, ancak müdrekâtı cinsinden olan şeyi kabul eder, diğerini kabul etmez. Meselâ besar yani gözün, gördüğü şeyler ne kadar çok olursa rütbesinin fazla olmadığı, ancak görülebilecek şeyler cinsinden olanları kabul edip başkasını kabul edemediği gibi her batın kuvvetin hali de böyledir. **(felemmâ enbeehüm biesmâihim kale elem ekul leküm innî âlemü ğaybessemâvati vel'ardı ve â'lemü ma tübdûne ve ma küntüm tektümûn)** (Ayet 33) Vaktâki Âdem melâikeye eşyanın esmasından haber verdi, Al-

lah Teâlâ Hazretleri «Ben, size, ben göklerin ve yerin gaybini ve sizin izhâr (açıkladığınız) eylediğiniz ve ketm eylediğiniz şeyleri bilirim, demedim mi?» diye buyurdu. Bu sözün de mânâsı, Allah Teâlâ'nın, göklerin ve yerin gaybinden melâikenin bilmedikleri şeyleri bildiğini, meleklerin tabiatlarında kararlaşdırmadır ki, işte, Allah Teâlâ'nın ilmini kendisine tahsis ve tercih eyleyerek insanda emanet eylediği sırr-ı marifet ve muhabbet de budur. **(Ma tübdûne)** (Ayet 33) İnsanın mefsedetlerine (fesatlıklarına) dair izhar ettiğiniz ilminiz, **(Ve ma küntüm tektümûn)** (Ayet 33) nezahet ve kudsiyyetinizden zâtınızı Âdem'e tercih eylemenize dair ketm ettiğiniz ilminiz demektir.

(Ayet 34) **(Ve iz kulna lilmelâiketiscüdû liâdeme)** Bizim meleklere «Âdem'e secde ediniz» dediğimizi hatırlayınız. Meleklerin Âdem'e sücûdu, Âdem'e müsehhar (münkad-meclub-teshir edilmiş) olup mütavaat (itaat etmesi) etmesi tezellül (kendini alçak tutma) ve inkiyadı, boyun eğmesidir. **(Fesecedû illâ iblîse ebâ vestekbere)** (Ayet 34). Melekler, Âdem'e secde ettiler, ancak İblis secdeden imtina (çekindi, geri durdu) ve istikbar (böbürlendi) eyledi. İblis, kuvve-i vehmiyyedir. Zira İblis, sûretlerin idrâkile, mânâların idrâkinden mahcûb olarak Allah'ın emrine itaati, kahr ile izân (anlayış, hissediş) eyleyen sırf melâike-i arziyyeden değildir. Keza Âdem'in, şerefini akl ile idrâk eyleyerek aklına muvafakatla Allah'ın rızasını taleb için muhabbeti izân eyleyen aklî ve semâvî meleklerden de değildir. İblis, melekût-i süfliyye ve kuvayi arziyye cümlesinden cinni olup cüzi mânâları idrâk ve ufki akliye terakki eylediğinden semâvî melekler arasında terbiye olundu. Bu sebeple hayvanatta bulunan vehim, insanlardaki akıl menzilesinde olmuşdur. İblis'in secdeden imtinaı, akla inkiyad ve aklın hükmünü kabul etmemesidir. İstikbarı da mahsusata taâlluk eden cüzi mânâları idrâkdan ibaret olan kendi haddinde durmayıp maâni-i akliyyeye ve ahkâm-ı külliyyeye dalarak tavrından tecavüz ile hilkat-i tiniyye ve melâike-i semâviyye ve arziyye üzre tefevvuk (yükselme, üstün olma) etmesidir. **(Ve kâne minel kâfirîn)** (Ayet 34) İblis, ezelde vahdet nûrundan mahcûbiyyet şöyle dursun, envâr-ı akliyye ve zevkiyyeden bile mahcûb olanlardan idi.

(Ayet 35) **(Ve kulna yâ âdemüskün ente ve zevcükel cennete)** Ve biz «Ey Âdem, sen ve zevcin, cennette sakin olun» dedik. **(üdme) sümre** (esmerlik) mânâsına siyah üzre vurulan bir renktir. Kalb, zulmanî cisme mülâzım olmıyarak intibah ile taâlluk eylediğinden kalbe, Âdem tesmiye kılınmışdır. Zevcesi, nefisdir ki, buna da, zulmanî cisme mülâzemetinden karalığı gâlib olan bir renk manâsın-

daki (hayat) kelimesinden Havvâ denilmişdir. Eğer cisme taâlluku olmıyaydı kalbe, Âdem denilmezdi. Âdem ve Havva'nın, mülâzemet etmeleri emir olunan cennet, kudsî bir bahçe olan ruh âlemi semâsıdır. Yani «Ey kalp ve nefis! Siz, ruh semâsını iltizam ediniz. **(Ve külâ minha reğaden haysü şi'tüma)** (Ayet 35) Ve siz o, cennetten hangi mekândan ve ne sûretle dilerseniz, bol bol yeyiniz.» Yâni siz, kalbin rızkı ve ruhun yemişi olan maâniyi, maârif ve hikmetleri hangi makam ve mertebeden ne vechile olursa olsun gayet vasi mikdarda telâkki ediniz. Rızıklar ve yemişler, memnu ve münkati değildir. **(Ve lâ takrebâ hâziniş şecereto fetekûna minazzalimîn)** (Ayet 35) Ve şu şecereye yanaşmayınız ki, o vakit, zalimlerden olursunuz. Zulüm lûgatta vâcib olan hak ve hazzın noksan kılınmasıdır. İstilâhda bir şeyi yerinin gayrine koymaktır. Zâlimlerden demek, nuru mevziinin gayrı olan zulmet mahallinde koyanlardan ve nur âleminden lâzım olan nasibinizden ve istidâd nurunuzdan noksan kalanlardan olursunuz, demektir.

(Ayet 36) **(Fe ezelle hümeşşeytanü anha)** Şeytan, cismanî lezzetleri tesvil ile Âdem ve Havvâ'yı makamları olan cennetten tabiat çukuruna kaymak zellesine haml eyledi. **(Fe ahrecehü ma mimma kânafîh)** (Ayet 36) Âdem ve Havvâ'yı, bulundukları nimetlerden ve ruh-i daimden ihrac eyledi. Bu makamda: Âdem ile Havvâ, cennette teferrüc ediyorken (gezerken) cennetin suru üzre bir tavusun zahir olduğunu görünce evvelâ Havvâ, ona tebean (uyarak) Âdem de yanaşdılar. Derhal surun arkasından şeytan, vesvese eyledi. Bir rivayete nazaran şeytan, cennetin duvarına çıkan bir yılanın kuyruğuna tutunarak cennete çıkmakla Âdem ve Havvâ'yı vesveseledi, denilmiştir ki, birinci söz, cennetin dışında şehvet tarafından şeytanın tevessülüne, ikinci söz, gazab tarafından tevessülüne işarettir. Şeytanın, yılan ile cennetin duvarına binmesi, gazabın ufki ruhaniye ve hayyizi kalbîye şehvetten daha yakın olduğuna işarettir. **(Ve kulnehbitû ba'duküm liba'din adûv)** (Ayet 36) Âdem ve Havvâ'ya cismâni âlem olan ciheti süfliyyeye düşmeyi lâzım kılarak «Bazınız bazınıza düşman olarak hübut ediniz, düşünüz» dedik. Çünkü ciheti süfliyye olan dünyaya düşmek, ciheti süfliyye metalibinin şirkete tahammül edemiyen iki maddede mahsur ve metalibi cüziyye olmasını müstelzim olmağla hangi bir şahsın, bir maddei cüziyyeden haz ve istifade eylediği zaman diğeri mahrum kalır. Mahrum kalınca onu hazzından men etmeğe çalışır. İşte bu sebeple aralarında buğz ve adavet (düşmanlık) olur. Halbuki, metalib-i (istenen şeyler) külliyye böyle değildir. Asıl, fer'e şamil ve Âdem'le Havvâ'ya hitab, nev'e hitab olmağla **(ihbitu)** hitabı, cem olarak gelmişdir.

(Ve leküm fil'ardı müstekarrün ve meta'un ilâ hîn) (Ayet 36) Ve sizin için bu ciheti süfliyede kübrâ (büyük) ve sugrâ (küçük) denilen iki kıyametten birinin kopmasına, kalb ile nefsin, mevt-i irâdî ile cihet-i süfliyyeden kurtulması veya mevt-i tabiî ile huzuzun kesilmesi zamanına kadar karar kılmak ve faydalanmak vardır.

(Ayet 37) **(Fetelekka âdemü min rabbihî kelimatin fetabe aleyh)** Âdem, Rab'bi cihetinden bir takım nurlar, ceberrût ve melekûttan mertebeler ve mücerred ruhlar karşılayıp kabul etti. İsa'ya (A.S.) kelime denildiği gibi her mücerrede, âlemi emirden olduğu cihetle kelime denilir. Yahûd Âdem, Rab'binden ulûm, hakayık ve maârif telekkun eyledi **(Fetabe aleyh)** (Ayet 37) Allah Teâlâ, Âdem'in tabiat libâsından tecerrüd etmek, melekûtî nurlar sırasında dizilmek, kemâlât-ı kudsiyye ile ittisaf ve ulûm-u hakikiyye ile ziynetlenmekle kendine rücû'unu kabul eyledi. **(Tabe aleyh)** in aslı, Âdem'e rücû'u ilka eyledi, onu rucû edici kıldı, demekdir ki, işte asıl makbul olan tövbe budur, yoksa Âdem tarafından neşet eden rücû değildir. **(İnnehü hüvettevvabürrahîm)** (Ayet 37) Kullarının tövbesini çok kabul edici, rahmeti, gazabına sebkat eden Rahim, merhamet sâhibi, ancak O'dur. Kullarına ayni gazabında rahmet eder. Nitekim, Âdem'e gazabını, Âdem'in kemâline ve Hak'ka rücû'una sebeb kılmış ve yakınlaşdırmak için uzaklaşdırmışdır.

(Ayet 38) **(Kul nehbitû minha cemi'a)** «Cemiiniz, cennetten hübut (düşünüz, çıkınız) ediniz» dedik. İşbu hübut emrinin tekrarlanması, ben-i Âdem'i cennetten hübutunu murâd edenin, ancak, Zât-ı Hak olduğunu ifade içindir. Eğer Hak'kın irâdesi olmasa, İblis, yani şeytan, iğvalarına kadir olamazdı. Bu sebebden Âdem ve Havva'yı cennetten çıkarmayı şeytana isnad eyledikten sonra, sebebe talik etmekten mücerred olarak ihbatı, yâni cennetten düşürmeyi, kendi zâtına isnad eyledi. Bu Cenab-ı Nebi'ye varid olan **(Ve ma remeyte iz remeyte ve lâkinnellahe rema)** sözüne yakındır. İmdi Allah'ın kaza ve kaderi sırrını bundan tafattun (idrak etme, akıl erdirme) etmelidir. Âdem'in, cennetten inmesinin hikmetini de **(Feimma ye'tiyennekûm minnî hüden femen tebi'a hüdaye felâ havfün aleyhim ve lâ hüm yahzenun)** (Ayet 38) âyet-i kerimesi ile belirtti. Yâni «Elbette size benden hüda gelecek, her kim, benim hüdama tabi olursa onlara korku yoktur ve onlar, mahzun da olmazlar» Ayeti **(Fa)** ile getirdi. Çünkü, hubut olmayaydı, insanlar için hüdaya (doğru yol gösterici) tabi olmak mümkün olamazdı. Said ile şaki, biri birinden ayrılmaz, sevab ve ikab istihkakı hasıl olmaz, ceza evi olan cennet ile nar batıl olur, belki de mevcûd olmazdı. **(Hüda)** şeriattir ki, her kim tabi olursa onlara korku yoktur, mahzun da olmazlar. Su-i akibet-

ten emin olup gelecek ikabdan (cezadan) ve fenâdan havf etmez, Hüda'ya tabi olmak nûru ile basireti cilâlanmakla, şehvet ve lezzetlerinden müteselli, ruhanî zevklere, sırrî fütuhata (üstünlüklere-zaferlere), kalbî müşahedelere, aklî ilimlere nefsî vicdanlara hidâyet olduğundan fevd (yok) olan dünya nimetlerine de mahzun olmaz. **(Vellezîne keferû ve kezzebû biâyatinâ ülâike ashabün nari hüm fîha halidûn)** (Ayet 39) Dinden mahcûb olan ve âyetlerimizi tekzib eden kimseler, mahrumiyyet ateşinin ashabıdırlar. Onlar, mahrumluk ateşinde daim kalıcılardır.

(Ayet 40) **(Yâ benî isrâilezkürû ni'metiyelletî en'amtü aleyküm ve evfû bi'ahdî ûfi bi'ahdiküm ve iyyaye ferhebûn)** Ey İsrail oğulları, size inam etmiş olduğum nimetlerimi hatırlayınız ve Benim ahdime vefa ediniz, Ben de sizin ahdinize vefa edeyim, ve ancak Benden korkunuz. Beni İsrail, hidâyet ve nübüvvet nimetinin sahibleri ve lûtfu ilâhi ehilleridir. Onları, lutf ile ve geçmiş nimetleri ve ahd-i ezelîden sonra sabikan Tevrat'ta ef'âl tevhidi tarikiyle onlardan alınan ahdi hatırlatmakla dâvet eyledi. Nitekim ahbabın, ceza zamanında «Aramızda bu kadar muhabbet ve meveddetimiz yok muydu?» demesi adet olmuşdur. Bu dâvet, ikinci perdenin kaldırılması demek olan sıfât tevhidinedir. Bu dâvet, umumi olan evvelki dâvetten ehasdır ki, bunda, nimeti diniyyeyi, ahdi, münim (nimet veren) sıfatile tecelliyi hatırlatmak ve bunun adem-i icabetine havfdan ehas olan rehbet (gazab ve ihticabdan korkma) ile tehdid vardır. Çünkü havf, ikabdan olur. Rehbet, kahrü gadab ve ihticâbdan korkmaktır, haşyet ise **(Yahşevne rabbehüm)** (Ra'd Suresi, Ayet 21) âyeti vechile zât ihticâbına mahsus olduğundan rehbetten ehastır. Heybet, azameti zâta mukarin olması cihetinden haşyet gibidir.

(Ayet 41) **(Ve âminû bimâ enzeltü)** Ve tevhid-i sıfattan olup Habib'ime indirdiğim Kur'ân'a imân ediniz. **(Musaddikan limâ me'aküm)** (Ayet 41) Sizin Tevrat'ınızdaki ef'âl tevhidini tasdik edici olarak **(Ve lâ tekûnû evvele kâfirin bihî)** (Ayet 41) ve kendi itikadınızla mahcûb olduğunuzdan bu tevhidden mahcûb olanların evveli olmayınız. **(Ve lâ teşterû)** (Ayet 41) İstibdal etmeyiniz, yani değiştirmeyiniz. **(Bi âyâtî)** (Ayet 41) İhlâs suresi ve kürsü âyeti gibi zât ve sıfatımın tecelliyyâtına delâlet eden âyetlerimi, **(Semenen kalîla)** (Ayet 41) ef'âl tevhidi sebebile amellerin sevabına ve hissî lezzetlere alışdığınız için cenneti nefsiyyenizle değişmeyiniz. Eğer şirkden sakındınız ise rızamı taleb edip celâl ve hicâbından satvet-i kahrımdan sakınarak benim gayrime sıfat isbât etmeyiniz.

(Ayet 42) **(Ve lâ telbisül hakka bilbatıli)** Ve nefsiniz sıfatının devâî (bir duyguyu teşvik edici haller) ve havatırı (telkinler, hatı-

ralar, fikirler) ile Hak sıfatının devâî ve havatırı arasını fark etmemekle Hak'kın ilim, kudret, irâde gibi sabit olan sıfatlarını, batıl olan nefsiniz sıfatlarının zuhuru ile karışdırmayınız. **(Ve tektümül hakka ve entüm ta'lemûn)** (Ayet 42) Ve siz ef'âl tevhidi ilminden fiilin masdarı sıfât olduğunu bildiğiniz halde nefis sıfatlarının zuhûrunda, nefsin sıfatları perdesile Hak'kın sıfatlarını ketm etmeyiniz. Hak'dan başkasına fiil isnad etmediğiniz gibi sıfât da isbât etmeyiniz. **(Ve ekîmûssalâte ve âtüzzekâte)** (Ayet 43) Ve sevab ümidile değil, rızamı istemekle salâtı ikame ediniz ve zekâtı veriniz. Bunun mısdakı, (kriter, bir şeyin doğruluğunu isbat eden şey) **(Verke'u me'arraki'în)** sözüdür. Ve rükû edicilerle beraber rükû ediniz. Rükû kendine yapılan şeye îz'ân (itâat, sözdinleme) ve huzû' yani boyun eğmedir ki, bu, sıfât tecellisinin miras ve gayeti olan rızanın alâmetidir. Yâni benim sıfâtlarımı mütealanızda kazama razı olunuz. Fiil ile kıyam halinde nefis, kendi sureti ile müstakil olduğundan bu haldeki teveccüh, ecir ve sevab talebinin alâmetidir. Gayetle huzû' olan sücûd, zât tecellisinde vahdette fenânın alâmetidir.

(Ayet 44) **(Ete'mürûnennase bilbirri ve tensevne enfüseküm)** Siz, nefislerinizi unutarak insanlara kalbin safasını ve nefsin zekâsını (saflık, hal düzgünlüğü) mucib olan fiil-i cemil ile emir eder misiniz? Ef'âl tecellisinden sıfât tecellisi makamına terakki edeceğiniz şeyleri işlemez misiniz? **(Ve entüm tetlûnel kitabe efela ta'kilûn)** (Ayet 44) Halbuki, sizi tevhid yoluna götüren, Muhammed'e tabi olmanızı size emir eden fıtratınız kitabını okuyorsunuz. Aklınız yok mudur? Taakkul etmiyor musunuz? Bu kelâm, onları ziyade ayıplamak ve hamiyyetlerini heyecana getirmektir. **(Veste'iynû bissabri vessalât)** (Ayet 45) Ve sizlerin ef'âlinize kudretiniz olmadığından avnü mededi kudret sâhibinden isteyiniz. Niyyetiniz rıza makamına ulaşmak olunca size ağır ve acı gelen tekâlife sabr ile ve salât ile yâni sıfât tecelliyâtını telâkki için kalbin huzuru olan salât ile yardım dileyiniz. **(Ve inneha lekebîretün illâ âlelhaşi'în)** (Ayet 45) Ve muhakkakdır ki, murakabe ve kalb huzuru ağır bir şeydir. Ancak tecelliyât-ı kahriyye salâvatının istilâsı ve tecelliyyât-ı lutfiyye nûrlarının kabulü için kalbleri kırılmış ve yumuşamış kimselere ağır değildir ki, **(Ellezine yezunnûne ennehüm mülâkû rabbihim ve ennehüm ileyhi raci'un)** (Ayet 46) onlar Rab'larına mülakatlarında Rab'larının sıfatı hazretinde olduklarını ve kendi sıfatlarının, Hak'kın sıfatlarında mahv ve fenâsile Rabb'larına rücû edici olduklarını teyekkun ederler.

(Ayet 47) **(Yâ benî isrâilezkürû ni'metiyelletî en'amtü aleyküm ve ennî faddaltüküm alel'alemin)** Ey İsrail oğulları, size inam eyle-

diğim nimetlerimi, ve sizi zamanınızın halkına tafdil eylediğimi düşününüz. Bu defa kendilerini hidâyet edenin de, evvelce zamanlarının mahcûb olan halkına onları tafdil ile lutûf ve hicâb-ı evvelin refine hidâyet eden Allah Teâlâ olduğunu evvelki hidâyetinde fenalık murad etmediği gibi saniyende hayırdan başka bir şey murâd etmiyeceğini ifade için İsrail oğullarına karşı hitab tekrar edilmişdir. **(Vettekû yevmen lâ teczî nefsün an nefsin şey'en)** (Ayet 48) Hak'dan başka kimsenin kudreti olmadığı cihetle hiç bir nefsin, bir nefisden bir şeyi i'na edemediği zamandan, kahr sıfatının tecellisi halinden sakınınız. **(Ve lâ yukbelü minha şefa'atün)** (Ayet 48) Hepsinin sıfât ve ef'âli meslûb (selb olunmuş, alınmış, giderilmiş) olmağla hiçbir nefisden meded ve şefaat da kabul olunmaz. **(Ve lâ yü'hazü minha adlün)** (Ayet 48) Ve kimsenin malı mülkü olmadığından hiç bir nefisden fidye dahi alınmaz. **(Ve lâ hüm yünsarûn)** (Ayet 48) Hak'dan başkasında kuvvet ve nusrat mümteni olmağla onlar nusratta olunmazlar. **(Ve iz necceynaküm min ali fir'avne)** (Ayet 49) Ey İsrail oğulları! Siz, âl-i firavndan kurtardığımızı düşününüz. Nimetleri hatırlatmakdan anlaşıldığına göre âyetin zâhiri ve tefsiri, muhabbeti tehyic etmektir. Batını ve tevili, sizi benliğile mahcûb, vücûd mülküne ve beden medinesi mısrına müsta'liye (istilâ eden) olan nefs-i emmare firavnından kurtardığımızı hatırlayınız, demektir ki, o, kendi kuvası olan gazab, şehvet, vehim ve hayal ile Allah'ın safveti olan ve ruh Yâkûb'unun çocukları bulunnan kuvayı ruhaniyyeyi ve havassi zâhireden kuvayi tabiiyye ve bedeniyyeyi ve kuvâyi nebatiyyeyi köle eylemişdir. **(Yesûmûneküm sûel' azabi)** (Ayet 49) Ebnâ-yi dünyadan (dünya evlâtlarından) harislerin yapdıkları gibi yiyecek ve giyecek şeylerin tertib ve malın cemi ve iddiharında (toplayıp saklama) size katı, zahmetleri meşekkatli işleri teklif ederler. Buna ehemmiyyet vermekle sizi hakikî lezzetlerinizden men ve sarf, bu hususda tefekkür ederek sizi, kendilerine tapdırırlar. **(Yüzebbihûne ebnâeküm)** (Ayet 49) Sizin çocuklarınızı boğazlarlar. Yâni kalbin sağ gözü olan kuvvei akilei nazariyyeyi ve sol gözü mesabesinde bulunan kuvvei akilei ameliyyeyi, kalbin kulağı olan fehmi, kalbin demek olan sırrı ve fikri ve zikri kesip öldürürler. **(Ve yestahyûne nisâeküm)** (Ayet 49) Ve kadınlarınızı hayatta ibka ederler. Yâni zikir olunan tabiî kuvvetlerinizden ruhaniyyeyi, kahru istilâ ile ef'âl ve havâssından men ve ruhun nûr ve imdâdından hicâb olarak nefis firavnının kuvâsı olan vehim ve hayal taifesine kuvvet verirler. **(Ve fî zâliküm belâün min rabbiküm azîm)** (Ayet 49) İşbu kurtarmakta Rab'bınızdan celâl ve cemâl sıfatlarının mütâlâası gibi sizin için büyük bir nimet vardır. Yahûd mânâ: bu tazibde sizin için

Rab'mızdan bu'd-u hırman (hamrumluk uzaklığı) ve hicâb nikmeti gibi büyük bir nikmet (şiddetli ceza) vardır. Çünkü: **(Ve belevnâhüm bilhasenâti vesseyyiati)** (Araf Suresi, Ayet 168) «Biz onları, iyilikler ve kötülükler ile imtihan eyleriz» buyurulduğuna nazaran imtihan denilen belâ, hem nimet ile hem de nikmet ile hasıl olabilir.

(Ayet 50) **(Ve iz ferekna bikümülbahre)** Yerin ayrılıp nebat çıkdığı gibi sizin vücûdunuzla siyah madde-i cismaniyye denizini yardığımızı **(feenceynaküm)** (Ayet 50) madde-i cismaniyyeden tecerrüdle sizi kurtardığımızı **(Ve afraknâ âle fir'avne)** (Ayet 50) ve madde-i cismâniyyeye mülâzemeti sebebile maddenin fesâdında helâk olması dolayısile kuvâyı nefsaniyyeyi gark ve ihlâk eylediğimizi düşününüz ki, **(Ve entüm tenzurûn)** (Ayet 50) siz de bu garku ihlâki müşâhede ediyorsunuz. Bu beyan üzre İsrail oğullarına olan hitabın evvelinde, İsrail oğulları, kuvâyi ruhaniyye ile tevil olunmak mümkün olabilir. Onlara in'am olunan nimet, ruh âleminden, kuvayi ruhaniyyeye feyezan eden nûrların kabulüne hidâyet olunmaktır. Onların ahde vefaları, istidâdı evvelileri hasebile kendilerinde merkûz olan tevhid delillerini ve tasfiye sebebi ile hakikatlarında meknuz olan maâni-i külliyyeyi ibrâz etmeleridir. Hak'kın onların ahidlerine vefâsı, tasfiye ve kendilerinde olan maâniyi istimâl hasebiyle istidâdları nûrlarının hakkı ile kaim olduklarından Hak'kın onlara kemâl nûrunu ifaza etmesidir. Eğer bir şeyden rehbet (korku, çekingenlik) edecek olursanız, istidadınızın zevali ile nûrlarının ihticâbından rehbet ediniz. «İman ediniz», istidadınızda olan fıtrî nûru tasdik edici olarak size ifaza eylediğim nurı işraklara ve gaybi sevâniha (içe doğan şeylere) ikbal ediniz, demektir. Ciheti süfliyyeye teveccüh ile nûri işrâkların kabulünden muhtecib (perdeli örtülü bulunan) olanların rütbesinin evvelinde olmayınız. Nûri işrâkları, nefsin lezzât ve mekasidi (kazancı) ile değiştirmeyiniz. Hak ve hakikat olan maârifi ruhiyye ve envârı kudsiyyeyi, batıl olan sıfâtı nefsiyye ve metalibi (talip olunan şeyler) hissiyye ile karışdırmayınız. Sıfat-ı nefsiyyenin zuhûru ile envâr ve maârif-i ruhaniyyeyi ketm etmeyiniz (saklamayınız). Ve hazreti ruha teveccüh ve emrine imtisal ile mallarınız olan malumatınız zekâtını, taayyüş (yaşama, geçinme) edip ahlâk-i fazıla ve melekâ-i cemileyi kazanmaları için hazretinizdeki kuvâyı bedeniyye-i tabiîyye fukaranıza infak ediniz. Evamir-i akliyye, envâr-ı ruhiyye, amal-i kalbiyyeyi kabul için rükû ve huzû' ediniz. Siz, «ruh» Rab'binden «akıl» meleği vasıtasile «kalb» Nebi'sine nâzil olan makûlat kitabını okuduğunuz halde madûnunuzdaki kuvânıza ibadat-ı cemile, adab-ı hasene ve makamınıza terakki ve adabınızla teeddüb (edeplenmeleri) etmelerini emr edip vahdette

fenâda ruh makamına terakki, müşâhede makamında ruhun nûrlarıyla tenevvür murakabe ve huzûr-u ilâhide ruhanilerin adabiyle teeddüb eylemekte kendi nefislerinizi unutuyor musunuz? Size sultanî ruhun envarı saltanatından varid olan ahkâm ve azamet tecelliyâtının zâhir olan kahrına sabır ile ve Hak'la huzurla istiane ediniz ve yardım isteyiniz ki, bu yardım isteme, ancak ruh ve kalbin emirlerine boyun eğmeyi izan ve razı olup envârını kabul etmekte ruha raci olacağını ve hazreti ruhda olduğunu teyakkûn edenlere kolaydır. Yoksa böyle olmıyanlara gayet güç ve meşekkatlidir. Kuvâyı ruhaniyyenin âlemlere tafdil olunması, insanda olan cemii kuvâ üzerine şerefli olmasından ibarettir.

(Ayet 51) **(Ve iz va'adna Musâ erbe'iyne leyleten)** Al-i firavnın, mukavemet ve ihlâkinden feragatinden sonra hadisi şerifde **(Humiret tinetü Ademe biyedihi erba'ıyne sabahan)** yâni «Âdem'in, çamuru kırk sabah kudret elile yoğurulmuşdur» buyurulduğuna göre cenin olarak tekevvününden bedenin halk olunduğu kırk gün zarfında neşe ile fıtrattan ihticâbı sebebile kalbini nûr madeninden mahcûb eyleyen tabiî gışâ' ve perdelerin, kalb yüzünden kaldırılması ile Tevrat hikmetinin, kalbinden lisanına zâhir olması için kırk gece bizim için ihlâs etmesini Musâ'ya miad eylediğimizi tezekkür edin, hatırlayın. **(Sümmettehaztümül' ıcle min ba'dihî)** (Ayet 51) Musâ'nın itizalinden ve sizden gaybetinden sonra siz nakıs olan nefsi hayvaniyye buzağısını Allah ittihaz ettiniz. **(Ve entüm zalimûn)** (Ayet 51) O halde siz, zalimler, yâni ibadeti mevziinin gayrinde koyanlardansınız. **(Sümme afevna ânküm min ba'di zâlike le'alleküm teşkürûn)** (Ayet 52) Bu kabih ve şenî işden sonra, Musâ'nın size rucûunda tövbe etmeniz dolayısile afüv nimetini münimden tasavvurla münim sıfâtının, tecellisini kabula müstaid olup afüv nimetime şükür etmeniz için afveyledik. Tevil üzre ikinci manâ: bedene taâlluku ile kavmi olan kuvâyı ruhaniyyeden ihticâbı zamanında biz, kalb Musâ'sına beden binasının halk olunmuş olduğu kırk günü miad eyledik. Sonra siz, kalb Musâ'sının, sabavet (çocukluk) halinde ihticâb ve gaybubetinden sonra tifl (yavru çocuk) olan nefsi hayvaniyye buzağısına tapındınız. Sıfâtım tarikine sülükünüzle kemâliniz sebeplerini ihzâr (hazırlama) ve tecerrüde tevfik nimetime şükür etmeniz için bu taabbüdden sonra tecerrüd ve hakiki bülûğ ve kalb nûrunun zuhûru ile sizi afveyledik **(Ve iz âteyna musel kitabe velfürkane le'alleküm tehtedûn)** (Ayet 53) Hidâyeti nûru ile hidâyet olunmanız için kalb Musâ'sına hak ile batılı farkedici olan temyizi ve kitab-ı makûlatı, hikem ve maârifi verdiğimizi de hatırlayınız.

(Ayet 54) **(Ve iz kale musâ likavmihî ya kavmi innekûm zalemtüm enfüseküm bittihazikümül' ıcle fetûbû ilâ bariiküm)** Musâ'nın, kavmine «Ey kavmim; tahkik icli, yani buzağıyı ilâh edinmenizle siz, fikir olunan sevab ve tecelliyyâttan nefsinizin hukuk ve tecelliyâtını ve huzuzatını noksan kıldınız. İmdi: evvelki hicâbin refi ile Hâlik'inize rucû ediniz. **(Faktûlû enfüseküm)** (Ayet 54) Tövbenizin kabulü için kendisine has olan ef'âli istiklâliyyesinden ve huzuzundan men ile ruhu mesabesinde mâ-bih-il-hayâtı olan hevâsını kökünden koparak riyazât kılıcı ile nefsinizi katlediniz» dediğini hatırlayınız. İkinci tevile göre mânâ: kalbin kuvâsına siz, nefse tapmakla kendi hukukunuzu noksan kıldınız, İmdi hayat-ı asliyyenizle hayat bulmak için nefsinizi hevânın galebesile hasıl olan hayatı nândan riyâzâtla katlederek hidâyeti nûr ile Bârî'nize tövbe ve rucû ediniz, demektir. **(Zâliküm hayrün leküm inde bariiküm)** (Ayet 54) İşte Hâlik'iniz indinde sizin için hayırlı iş budur. **(Fetabe âleyküm innehu hüvettevvabürrâhîm)** (Ayet 54) O size hakikatde rücûu ilka edici ve çok merhametli, ancak O dur. **(Ve iz kultüm ya Musâ len nü'mine leke hattâ nerallahe cehreten)** (Ayet 55) Sizin, Musâ'ya «Ey Musâ, senin ayan ve müşahede makamına vasıl olunca imân-ı hakikîye hidâyet olunduğun iclden biz, Allah'ı cehreten yani açıkdan görünceye kadar Allah'ı apaçık görmeyince elbette sana imân etmiyeceğiz» dediğinizi hatırlayınız. **(Fe ehazetkümüssâ'ıkatü ve entüm tenzurûn)** (Ayet 55) Böyle deyince siz, murakabe ve müşâhede de iken sizı zât tecellilerinde fenâ demek olan mevt saikası ahzeyledi. **(Sümme be'asnaküm)** (Ayet 56) Sonra Allah'da sülûkde vusûl ve tevhid nimetine şükür etmeniz için sizi fenâdan sonra bekâ sûretile ve hayat-ı hakikiyye ile bas ü ihyâ eyledik, dirilttik. **(Ve zallelna aleykümül ğamame)** (Ayet 57) Ve tamamiyle yakıcı olan zat güneşinin hicâbı olan sıfat tecellisi bulutuyla size gölge kıldık. **(Ve enzelna aleykümül menne vesselvâ)** (Ayet 57) Ve sıfâtta sülûkünüzde sıfât sahralarında ilâhi nefhaların ve rahmet rüzgârlarının, size topladığı tevekkül, ve rıza gibi nefsin rezâil-i ahlâkını gidermekle halâveti cami olan ahval ve makamat-ı zevkiyye halvâsını ve hakikî ilim, hikmet ve marifet bıldırcınını, size inzal eyledik. **(Külû min tayyibati ma rezeknaküm)** (Ayet 57) Bu güzel erzak-ı mâneviyyeyi telakki ve tenavül (alıb yeme) buyurunuz. **(Ve ma zalemûna)** (Ayet 57) Onlar, bize zulm etmediler. Nefisleri sıfâtlariyle ihticâbları sebebiyle bizim sıfâtlarımızı noksan kılmadılar. **(Ve lâkin kânû enfüsehüm yazlimûn)** (Ayet 57) Ve lâkin hüsranda ve mahrumiyyette kalmalariyle kendi haklarını noksan kıldılar. Bu beyan her iki tevile göredir. Bu ayetteki hitab, her ne kadar umumî ise de Musâ kavminden seçilmiş olan yetmiş kişiye mahsusdur.

(Ayet 58) **(Ve iz kulnedhulû hâzihilkaryete**)Müşahede makamı olan ruh ravzai mukaddesesine giriniz. **(Fekülû minha haysü şi'tüm reğaden)** (Ayet 58) O ravzadan ne isterseniz vasi mikdarda tenavül ediniz. **(Vedhulûlbabe sücceden)** (Ayet 58) hadisi şerifde **(Errızaü bilkazai babullahilazâm)** Yâni «Kazaya razı olmak, Allah'ın en büyük kapısıdır» varid olduğu gibi size gelen sıfât ve fiil ve haml tecellilerine secde edici, boyun eğici olarak rıza kapısına giriniz. **(Ve kûlû hittatün)** (Ayet 58) Ve ahlâk, ef'âl, sıfât günahlarınızın silinmesini isteyiniz. **(Nağfir leküm hatayaküm)** (Ayet 58) Sizin telvinatınızı ve ahvaliniz günahlarını mağfiret ve setrederiz. **(Ve senezîdül muhsinîn)** (Ayet 58) Ve ihsan sâhibi olanların, Allah'da sülûkde ihsanlarının sevabını ziyade edeceğiz ki, bu sevabdan murâd, keşfi zâttır, dediğimizi hatırlayınız.

(Ayet 59) **(Febeddelellezîne zalemû kavlen gayrellezî kıyle lehüm)** Bunun üzerine zulüm edenler, sözü kendilerine denilmiş olan sözün gayrına tebdil ederek **(Hintan simkanen)** yani «Nefsin gıdasını isteriz» dediler. Huzuzatı ruhaniyye için Allah'ın sıfatları ile sıfatlanmağı istemiyerek huzuzat-ı nefsâniyye için nefis sıfâtları ile sıfâtlanmayı istediler. **(Feenzelna alellezîne zalemû riczen minessemâi bima kânû yefsükûn)** (Ayet 59) İmdi hassaten zulüm edenlere fısıkları ve kalbin taâtından nefsin taâtına hurûcları sebebiyle ruh ve ruhun lûtfunü onlardan men ederek ruh semâsının kahrından onlara azab, nefsin habsinde zîk (darlık, sıkıntı) ve zulmet, temenni ipinde esaret, hevâ kaydında ihticâb, mütegayyir (değişik) ve zail olan süflî maddeye muhabbet sebebiyle mahrumiyyet ve zillet inzâl eyledik.

(Ayet 60) **(Ve izis teskâ Musâ likavmihî fekulnedrib bi'asakelhacer)** Musâ, ruh semâsından, ulum ve hikem ve maâni yağmurunun inmesini istedi. Biz de bedene taâlluk ve arz-ı beden üzre sebatında dayanmış olduğu nefis asasını fikir ile aklın menşei olan dimağı taşına vurmasını Musâ'ya emir eyledik. **(Fen feceret minhüsneta aşrete âyna)** (Ayet 60) Nefis asasını, fikir ile dimağı taşına vurunca havâss-ı hamse-i zahire ve havass-ı hamse-i batıne ve kuvve-i akile-i nazariyye ve kuvvei-i akile-i ameliyyeden ibaret olan meşair-i insaniyye adedi üzre dimağından on iki göz ilim kaynadı. Aleyhissalâtü Vesselâm Efendimiz **(Men fekude hissen fekad fekude ilmen)** yâni «Her kim bir hissi kaybetti ise bir ilmi kayb etmişdir» buyurmuşdur. **(Kad âlime küllü ünasin meşrebehüm)** (Ayet 60) İnsanların her birisi, ehil olduğu ilmin meşrebini, kaynağını bildi. Meselâ: âmel edici âlimler, ve sanat ehli olanlar, akl-ı ameli, hükema ve ârif olanlar, akl-ı nazari, boyacı olanlar, görünen renkler ilmi, musiki sanatı ehli olan-

lar, esvât ilmi meşrebini, sâirleri de kendi meşreblerini bildiler. İkinci tevil üzre mânâ: Nefis asasını dimağ taşına vurmağı kalb (Musâ'-sına emrettik. Vurunca ruh Yâkûb'unun, esbatı olan on iki kuvve-i ruhaniyyeden her birinin mahsus olduğu, zikir olunan on iki meşair-i insaniyye kaynağı kaynadı. Ve her bir ruhanî kuvvet, kendi meşrebi olan kaynağı bildi. **(Külu veşrebü min rizkıllahi ve lâ ta sev fil'ardı müfsidîn)** (Ayet 60) Allah'ın vermiş olduğu ilim ve amel ahval ve makamat rızıklarından intifa ediniz, cehl ile yeryüzünde fesadda mübaleğa etmeyiniz.

(Ayet 61) **(Ve iz kultüm ya Musâ len nasbire alâ ta'amin vahidin)** «Ey Musâ! Biz, ilmü marifet, hikmet gıdayi ruhanîsine elbette sabr edemiyeceğiz, **(Fed'u lena rabbeke yuhric lena mimma tünbitül' ardu min bakliha ve kissâiha ve fûmiha ve adesiha ve besaliha)** (Ayet 61) Binaenaleyh, bizim için Rab'bından, arzın bitirdiği bakla, hıyar, sarmısak, soğan, mercümek ihrac eylemesini iste: yâni Rab'-bından bizim için daireyi tevsi ederek arzı nefsimizin bitirdiği ve haz eylediği barid yemişlere, hasis lezzetlere, habis şehvetlere ruhsât vermesini, sual et, iste» dediğinizi tezekkür ediniz. **(Kale etestebdilûnellezî hüve ednâ billezî hüve hayrün ihbitû mısren feinne leküm ma seeltüm)** (Ayet 61) Musâ onlara «Siz, hayırlı olan bir şeyi edna olan bir şeye tebdil eder misiniz? Beden Mısrı'na ininiz, orada sizin için istediğiniz vardır» dedi. **(Ve duribet aleyhimüzzilletü velmeskenetü)** (Ayet 61) Onlar üzerine hırs u şehvete tabi olmağla lâzim gelen zillet ve cihet-i süfliyyede sükna, miskinlik ve ihtiyacın devamı, darb olundu. **(Ve bâu biğadabin minallah)** (Ayet 61) Ve Allah Teâlâ'dan gazaba yâni bûd'ü tarda müstehik oldular. **(Zalike biennehüm kânü yekfürune biayatillahi ve yektülûnen nebiyyine biğayril hakkı zâlike bima asav ve kânû ya'tedûn)** (Ayet 61) Onlar, Allah'ın âyat ve tecelliyyâtından mahcub olmağla enbiyayı haksız olarak katil, isyan ve haddi tecavüz eylediklerinden kahr-ı ilahiye, meskenet ve zillete duçar oldular. İkinci vecih üzre mânâ: kalb ve akıllarının emirlerine isyan ile teveccüh etmiş sabit bir emir olmayup, sırf batıl hareketleriyle enbiyayı kulubu katl etmeleriyle bu hale giriftar oldular.

(Ayet 62) **(İnnellezîne âmenû vellezîne hâdû vennesarâ vessabiine)** Taklidî imân ile imân edenler: zâhire mensup olan yahudiler, batına mensup olan nasraniler, makûlat ile mahcûb olduklarından akıl meleklerine, vehmiyyat ve hayalat ile mahcûb olub kuvâyi nefsâniyye yıldızlarına tapanlardan **(Men âmene billâhi vel yevmil' âhiri ve âmile salihan felehüm ecrühüm înde rabbihim)** (Ayet 62) Allah'a ve meada hakikî bir imânla imân edip tevhid ilmine ve kıyâ-

mete yakin hasıl edenler, ve meadda Allah'ın likâsına sâlih ve saâdete nâil kılacak amelleri işleyenler için Rab'ları indinde ef'âl ve sıfât cennetlerinden bâki ve ruhanî sevâb vardır. **(Ve lâ havfün aleyhim)** (Ayet 62) Ve bunlara ef'âlinin ukubetinden korku **(Ve lâ hüm yahzenûn)** (Ayet 62) ve sıfât tecelliyyâtının fevtinden mahzun olmak da yoktur. Bu âyet, İsrail oğullarının hitabı arasında bir cümle-i mu'terizedir.

(Ayet 63) **(Ve iz ehazna mîsakaküm)** Sizin, ezelde sabikan yahud sonra Tevrat'ta lâikan ve yahud tevhid-i ef'âl ve sıfâta delâlet eden akıl delilleriyle ahdinizi aldığımızı, **(Ve refa'na fevkakümüttûr)** (Ayet 63) ve maânînin fehm ü kabuluna kadir olmanız için fevkinizde dimağ turunu refeylediğimizi **(Huzû mâ ateynaküm bikuvvetin vezkürû ma fîhi le'alleküm tettekûn)** (Ayet 63) ve şirk, cehil ve fiskdan sakınmanız için size verdiğimiz Tevrat'ı, yahud akl-ı furkanîyi ciddiyetle kabul edip onda olan hikem, maârif, ulûm ve şerayii hıfz ediniz, dediğimizi tezekkür edin. **(Sümme tevelleytüm min ba'di zâlike)** (Ayet 64) Bundan sonra siz, cihet-i süfliyyeye ikbâl ve teveccühünüzle irâz ettiniz. **(Felevlâ fadlullahi aleyküm ve rahmetühu leküntüm minel hasirîn)** (Ayet 64) Eğer Allah'ın sizleri, akla hidâyeti, basiret ve şeriat nuriyle sizlere rahmeti olmayaydı elbette sizler husran sahibleri olurdunuz. (Alimu) bilinmelidir ki, insanlar ihmal olunup tabiatları üzre terk olunsalar gençlik ve çocukluk zamanlarına alışdıkları cismânî lezzetlere ve zulmanî perdelere tamamiyle dalarlar. O derece dalgın olurlar ki, istidâdları zail olup insaniyyet rütbesinden düşerler. **(Men le'anehul lâhu ve ğadibe aleyhi ve ce'aleminhümül kıradete velhanâzîre** (Maide Suresi, Ayet 60) Ayeti kerimesinin buyurduğu vechile mesh olunurlar. Şairin, **(Hiyennef süin tühmil hütelzem hasaseten vein tebteis nahvei fedai litebbecü)** «Nefis bir nefisdir ki, ihmal edersen mutlaka hasaseti iltizam eder, eğer fezâil cihetine sevk edersen behçet ve revnâk bulur.» dediği gibi şerî ve aklî siyasetler, hikem ve adab, mevaiz-i vadiyye ve veidiyye yâni umdurucu ve korkuducu nasihatlarla hıfzu riayet olunurlarsa terakki ve tenevvür ederler. İşte, bu sebebdendir ki, ibâdetler, konulmuş ve muayyen vakitlerde ibadetlerin tekrarlanması farz kılınmışdır ki, şehevatın irtikâbı ve lezzâtın ittihazı zamanlarında ariz olan meşguliyyet zulmeti ve gaflet zamanlarında bir iken tabiat kirleri ibâdetlerle zail olarak huzûr nûri ile batınları nûrlanmış ve Hak'ka teveccüh ile nefis cehennemine düşmekden kurtulmuş olsunlar. Nitekim Cenabı Nebi Sallâllahu Aleyhi ve Sellem Efendimiz, **(Essalatü bades salati keffaretü ma beynihim ma izectünibe minelkebâir)** «Büyük günahlardan sakınıldığı vakit bir namazdan sonra

gelen namaz, aralarındaki küçük günahlara keffarettir» buyurmuşdur. Görülmüyor mu ki, şehvete mübaşerette ve hades-i ekberde gusul taharetiyle ve hades-i asgarda abdest tahareti ile gece ve gündüz saatlarında dünya işleriyle iştigal olunduğundan bu sebeple nefisde hasıl olan havass-ı hamse kederlerinin izalesi beş vakit namazla, her kederin kendisine münasib bir tathir sûretiyle temizlenmesi emir olmuşdur. Yine bu sebebden hafta günlerinde cismânî lezzetler, bedenî heyetler, kazanç meşguliyyetlerinden hasıl olan infirad zulmetinin, tefrika vahşetinin izalesine de ibadet ve teveccüh üzre haftada bir günün ictimai konulmuşdur ki, Hak'dan irâz ve dünya işleriyle iştigal zulmeti, vahşet ve tefrika zail, teveccüh ve ibadet nûriyle nûrlanarak üns ve ictima ile aralarında muhabbet ve ünsiyyet hasıl olabilsin. Buna binaen: mebde ve zâhir ehli olduklarından, Yahudiler'e haftanın birinci günü olan cumartesi, ruhanî ve batın ve bize nisbetle mebde ve zâhir ehlinden müteehhir, mead ehli olduklarından Nasara'ya haftanın ikinci pazar günü, ahir zamanda nübüvvet-i hatime ve hepsini cami vahdet ehli olduklarından müslümanlara haftanın ahiri olan cuma, ictima ve ibâdet günü kılınmışdır. Cumartesinin, yedinci gün olduğu nakline göre haftanın sonu kılınırsa hafta ibâdet gününün vazi, Hak'ka nisbet ile olmuşdur. Zira, Yahudilerin dâvet ettikleri his alemi, alemlerin ahıridir. Nasara'nın davet ettikleri akıl alemi, alemlerin evvelidir. Halbuki: cemi ve hatim günü cumadır. İmdi bu evza ve mürakabata asla riayet etmiyenlerin, istidâdları nûru zail olup sebt (Cumartesi) sahiblerinin, mesh (şeklini değiştirerek çirkin bir hale getirme) olundukları gibi mesh olunurlar. Nitekim sebt sahibleri, sebt yani cumartesi gününde balık avlamakdan, nefsâni hazların ihrazından men olunmuşlardı. Fakat, bunlar hile ettiler, balıkların, hapis olup da pazar günü avlamak için deniz sahilinde havuzlar yapdılar. Yani haftanın sair günlerinde heyûlâyi cürmiyye ve maddiyye denizinin sularından evlerinin havuzlarında envai yemekler, içkiler, eğlenceler, lezzetler topladılar. Haftanın sâir günlerinde sanat ve kazanç ile iştigala feragat hasıl olmak için kâfi gelecek derecede huzuzatı nefsâniyyenin kâffesi sebt gününde toplandı. Yahudilerin ve cemaatlarda bir kısım müslümanların elyevm adetleri olduğu gibi ki, ekseri fıskları o günlerde vaki olur. İşte sebt günündeki bu itiyadları, bütün huzur vakitlerinin, dünya gamlarına, huzuzatı nefsaniyyelerinin talebine, masruf olduğuna delâlet eder. Nitekim, bu gün beden kalıbı, mescidde namazda iken, kalbi çarşıda muamelede olan bazı müslümanlar mevcuddur. Hatta bunların birisi «Benim hesap pusulam, namazdadır. Yani eşgal-ı dünyeviyyeden feragatle namaza durduğumda kalbim, ticaret-

lerimin tasfiyesine alacak, vereceğimin mikdarını düzeltmeğe başlar» demişdir. İşte bu hal, alem-i ulvî-i insanîden ufk-ı süflî-i hayvanîye düşmeği mucib olup **(Fekulna lehüm kûnû kıradeten hasiîn)** (Ayet 65) ayetinin manâsı budur ki, sizden cumartesi gününde hududu tecavüz edenlere «Sizler, sûrette insana benzeyen, hakikatta insan olmıyan Hak'dan uzak ve tard olunmuş maymunlar olunuz» dediğimizi, tahkik, bildiniz. **(Fece'alnaha nekâlen lima beyne yedeyha ve ma halfeha ve mev'ızaten lilmüttekîn)** (Ayet 66) Bunların vak'a ve kıssasını, o vakitte hazır olanlara ve sonra gelip işidenlere ibret ve mütteki olanlara mev'iza ve nasihat kıldık. Mesh, hakikatta hakdır. Hakkında âyetler ve hadisler varid olmuşdur. Dünya ve âhirette mesh inkâr olunamaz. «Allah Teâlâ, onlardan bazılarını maymun ve hınzır kıldı» mealindeki **(Ve ce'ale minhümül kiredete ve'l hanâzire)** âyetinin varid olduğu gibi Resul-ü Zişan da «Bazı insanlar, hınzır ve maymundan daha kötü sûretlere haşr olunur» mânasında **(Yuhşeru bazun nasi âla suverin yahsünü indehal kiredetü vel hanâzir)** hadis-i şerifini buyurduğu ve mesh olunanlar, onüç kısım olup bunları, birer birer saydığı ve her birinin mesihlerini mucib olan amel ve kabahatlarını bildirdiği rivayet olunmuşdur. Hasılı kelâm, bir kimseye hayvanat sıfâtlarından bir sıfât gâlib olup istidâdını izâle edecek derecede kökleşirse meselâ menbai kibit madeni olan bir sù gibi o vasıf tabiatında kararlaşarak sûret-i zâtiyyesi olursa o kimsenin tabiatı, mezkûr hayvanın tabiatı ve nefsi, o hayvanın nefsi olur, ruhu, bedeninden ayrıldıkta o hayvan sıfâtında münasip bir bedene müttasıl olur ve sıfatı, sûreti olur. Allah Teâlâ buna a'lemdir.

(Ayet 67) **(Ve iz kale musâ likavmihî innellahe ye'mürüküm entezbehû bakara)** Musâ'nın kavmine «Tahkik, Allah Teâlâ, size bir bakara zebh etmenizi, boğazlamanızı emir ediyor» dediğini hatırlayınız. Bakara, nefsi hayvaniyyedir ki, bunun boğazlanması, ef'âl hassasından men ve keskin bir riyâzât bıçağıla onu hayatı olan hevâsından kesmektir. **(Kalû etettehızüna hüzüva)** (Ayet 67) Kavmi «Ey Musâ! Bizi teshir etmek ve sana itaat ettirmek için bizi istihfaf ile oyuncak mı ittihaz ediyorsun?» dediler. **(Kale e'ûzü billahi en ekûne minelcahilîn)** (Ayet 67) Musâ «İstihfâf ve istihza ve zoraki riyaset eylemek ve etmeği istemek, cahillerin işi olduğundan ben, cahillerden olmaklıkdan Allah'a sığınırım» dedi.

(Ayet 68) **(Kalûd'û lena rabbeke yübeyyin lena ma hî)** Kavmi, Musâ'ya «Bizim için bakaranın ne olduğunu beyan etmesini Rab'bından iste» dediler. **(Kale innehu yekûlü inneha bekaretün lâ faridun)** (Ayet 68) Musâ «Kırkından sonra sofi, barid olur» denildiği

gibi «Allah Teâlâ, o bakara, adat ile alışmış, itikadı kök tutmuş istidâdı zail olmuş bir bakara değildir, diyor» dedi. **(Ve lâ bikrün)** (Ayet 68) «Kezâ gençlikte kuvve-i tabiyyenin galebesiyle riyâzâtı yüklenmesi güç ve istidâdı kasır olan pek genç bir bakara da değildir. **(Avanün beyne zâlike fef'alû ma tü'merûn)** (Ayet 68) Ne pek ihtiyar, ne de pek genç, belki bu ikisinin arasında orta bir bakaradır. Siz, emir olunduğunuz bu işi hemen yapınız?» dedi.

(Ayet 69) **(Kalûd'u lena rabbeke yübeyyin lena ma levnüha)** Kavmi, tekrar Musâ'ya «Bizim için Rab'bından bakaranın rengini beyan etmesini iste» dediler. **(kale innehu yekûlü inneha bekaretün safrâü)** (Ayet 69) Musâ «Allah Teâlâ, o bakara sarı bir bakaradır, diyor» dedi. Cisimde aslen nûriyyet olmamağla cismin rengi siyahdır. Nefsi nebatiyyede nûriyyet zâhir ise de adem-i idrâki dolayısiyle nûruna siyahlık galebe ettiğinden rengi yeşildir. Kalbin, cisimden tecerrüdü, idrâkinin kuvveti, nûriyyetinin kemali cihetiyle rengi, beyazdır! İmdi, nefsi hayvaniyye renginin, hayvanatı sairede idrâk nûriyyetile cisme taâlluk siyahlığından mürekkep olup, kırmızılık da beyaz ile karadan mürekkep ve ikisinin arasında karalığı çok olan bir renk olduğundan kırmızı olması lâzımdır. İnsanda ise kalbe mücavereti ile idrâk nûriyyetinin gâlib olması cihetinden ve sarılık da üzerine beyazlık gelen bir kırmızılık demek olduğundan insandaki nefs-i hayvaniyye renginin sarı olması lâzım gelir. **(Fakı'un levnüha)** (Ayet 69) Kalb nûrunun, nefsi hayvaniyye üzerine parlamasından ve nefsi hayvaniyyenin istidâdının safasından, o bakaranın rengi parlakdır. **(Tesürrün nazirîn)** (Ayet 69) İstidâdı nurunun kuvvetinden ve parlaklığından o bakare nazır olanlara sürur verir. Nazir olanlar, istidâdlara müttali olan kâmillerdir ki, müstaid olanlara muhabbet etmek, onlara vâcib olduğundan müstaid ve müstebşir (müjde ile sevinmiş) olanların huzurile kâmiller, tevk u sürûr bulurlar.

(Ayet 70) **(Kalüd'u lena rabbeke yübeyyin lena ma hiye innel bekare teşabehe aleyna)** «Her tabiat kabil olamaz, her kabil talib olamaz, her talib sabir olamaz, her sabir vacid olamaz» denildiği gibi müstaidlerin de birçok sınıfları vardır. Binaenaleyh kavmi Musâ'ya «Bu sıfâtla mevsuf bir çok bakara vardır. Bu bakara bize müteşabih, şübheli oldu, anlayamadık, Rab'bından bu bakaranın ne olduğunu bize bildirmesini iste, **(Ve innâ inşâallahu lemühtedûn)** (Ayet 70) ve inşallah bizler, bu bakaranın zebhine hidâyet olunmuşlar oluruz» dediler. İnşallah demeleri, bütün işlerin Allah'ın dileğine taâlluk edici, Allah'ın tevfikile müyesser olduğunu bilmekle müstaid olduklarına delildir. Bunun için Resuli Ekrem Sallallâhu Aleyhi ve Sellem

«Eğer inşaallah demeyelerdi, ebediyyen bakaraya muzaffer ve muvaffak olamıyacaklardı» buyurmuşdur.

(Ayet 71) **(Kale innehu yekûlü inneha bekaretün lâ zelûlün tüsîrül' arda ve lâ teskil harse)** Musâ, kavmine «Allah Teâlâ, o bakara amali sâliha ve ibâdetle istidâd toprağını kazıyarak çift sürmüş evamiri şeriyyeye zelil ve münkad olmuş bir bakara olmadığı gibi ulûmi kesbiyye suyunu çekerek kendisinde bilkuvve mevcud olan maârif ve hikem ekinini sulayan bir bakara da değildir. Çünkü, bu gibi bir bakaranın boğazlanmağa ihtiyacı yoktur. **(Müsellemetün)** (Ayet 71) Hiç bir şerayi adabi rüsum ve adat ile alışdırılmayıp sâhibi tarafından meraya otlamağa salınmış, **(Lâşiyete fîha)** (Ayet 71) hiç bir itikad ve mezheb kendisinde kökleşmemiş olan bir bakaradır. Çünkü alâmeti, nişanı olan yâni itikadı kökleşen bakara da boğazlamağa lâyik değildir» dedi. **(Kalül'ane ci'te bilhak fezebehûha ve ma kadû yef'alûn)** (Ayet 71) Kavmi, şimdi kemâli arayan müstaidin beyanında hak ve sabit olanı getirdin, deyip bakarayı boğazladılar. Fakat, az kaldı yapamıyorlardı. Çünkü soruşun çokluğu ve mübahasede mübaleğa, nefsin sürâtle inkiyad etmediğine ve riyâzattan çekindiğine, bu sebeple matluplarının güç olmasına ve geri kalmasına delâlet eder. Buna binaen: Resuli Ekrem Sallallahu Aleyhi ve Sellem Efendimiz «Eğer edna bir bakara alıp boğazlasalardı kifayet edecekdi, lâkin onlar, işi şiddetlendirdiler. Allah da şiddetlendirdi» buyurmuşdur. Yâni fazla bahsü cidal olmayaydı, kabul ve irâdelerinin kuvvetinden matlubları aziz olmayıp yedmesi ve yedilmesi kolay olan birşey olurdu. Cenabı Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem «Sizden evvelki milletler, ancak çok çok sormak sebebile helâk oldular» diyerek çok soruşdan menetmiş, Allah Teâlâ Hazretleri de **(Lâ tes'elû an eşyâe in tübdeleküm tesûküm)** (Maide Suresi, Ayet 101) «Zâhir olursa hakkınızda fena olacak şeylerden sormayınız» buyurmuşdur. Bakara kıssasında İsrail oğullarından bir ihtiyarın bu evsaf üzre bir buzağısı birde tıfıl oğlancığı olup ihtiyar adam, buzağısını, kadınına göstererek «İşbu buzağı, çocuğundur. Onu meraya salıver, oğlan büyüyünce belki ona bir faide olur» dediği, vak'â zuhûra gelerek İsrail oğulları, kırk sene bakara aramakda sayedince ihtiyar kadın işiderek babasının yapdığını oğluna söylediği, oğlu meraya giderek buzağıyı getirmekle İsrail oğulları, satın almak istedilersede anasının satmağa bırakmadığı, hatta derisini altın doldurmak suretile satın aldıkları rivâyet olunmuşdur. İmdi, şeyh denilen ihtiyar adam, ruhdur. İhtiyar kadın, tabiati cismâniyyedir. Tıfıl olan oğlan, ruhun neticesi olan akıldır. Maktûl olan genç, kalbdir. Akıl çocuğu bülûğu vaktinde mahsusatından makûlatı intizâ (çekib ko-

parma) ve ulûmi akliyyeyi iktisâbında (kazanmasında) nefsin kuvasından olan fikri kullanmakda faidelenmek için büyüyünceye kadar tabii lezzetler merasında otlamak üzre ruh ihtiyarı, nefis buzağısını, tabiat ihtiyarına teslim eyledi ki, işte oğlanın, meradan getirdiği şey, o, kuvvei fikriyyedir. İsrail oğullarının, kırk sene sâyi, **(Hattâ izâ beleğa eşüddehu ve beleğa erba'ıyne seneten)** (Ahkaf Suresi, Ayet 15) âyeti kerimesi vechile kalbin tecerrüd ve hakiki büluğu avanına, kadar âmal, ahlâk, adab ile olan seyr ilallaha, yâni Allah yoluna yürüyüşe işarettir. Bakarayı satın almağı istemeleri, hidâyeti şeriyye ve irâde nûru ile nûrlanmış olan kuvayi ruhaniyyenin, nefsi hayvaniyyeyi vehm ile karışık olan akıldan ve kıyasat-ı akliyye ve fikriyyat ile teshir ederek kendisine tapdırmakdan kurtarmak istemesidir. Vehm ile karışık olan akıl, nefsi hidâyet-i şeriyye nûrundan mahcûb eder, onu şeriyyat ile ziynetlemek istemez. İşte, sualda şiddet göstermelerini, emre imtisalde geri kalmalarını mucib olan keyfiyyet de budur. İhtiyar kadının satmayı men'i, tabiatin, şer'a inkiyad hususunda mümaneat etmesidir. Oğlanın bu hususda kadına muvafakatı, aklın maaş işlerinde ve tabiatın terfih ve tevsi'inde şeriattan ziyade tabiat canibine riayet etmesidir. Bakaranın derisi dolusu altın ile satılması, nefsin, zebh ve selhinden (boğazlanıp, derisinin soyulmasından) sonra şerî ve aklî ulûm-i nâfia-i halkiyye ve ahkâm-ı feriyye-i diniyye ile ziynetlenmesidir. İhtiyar kadın ile çocuğun faydalanması, sülûkün tamamınden ve kemâlin husulünden sonra akıl ve tabiatın, nefsi, izn-i şeri ile vechi halâlden ve mübah tasarrufattan cemi temettüatta ve envai ruhsatlarda ve aklî ve tabiî matlublarda istimal etmesine işarettir.

(Ayet 72) **(Ve iz kateltüm nefsen feddâre'tüm fîha)** Sizin bir nefsi katlederek o nefisde tedâfü' (birbirini defetme, itişip kakışma) eylediğinizi tezekkür ediniz. Bu âyet, bakara boğazlanması emrinin sebebini beyana işarettir ki, İsrail oğullarında zengin bir ihtiyar ve bunun genç bir oğlu var idi. İhtiyarın mirasına tama yüzünden amcası oğulları, oğlanı katl ve İsrail oğulları kabileleri arasında yol üzerine attılar. Ve katli hususunda biri, birlerine tedafuatta (defetmede, savunmada) bulundular. Bunun üzerine maktulün hayat bulup da katilinin kim olduğunu haber vermesi için bakara boğazlanarak bir cüzi ile maktula vurulması emri varid oldu. İmdi genc, maârif ve hikem mallarile zengin bulunan ruhun oğlu kalbdir. Onun katlolunması, amcası olan nefs-i hayvaniyye oğulları şehvet ve gazab kuvvetlerinin, veya cemii kuvayi nefsâniyyenin kalb üzerine galebe ve istilâsile kalbin hayatı olan aşk-ı hakikîyi izâle ile kalbi hayatınden menetmektir. Hadis-i şerifde **(Ekrimu ammetekümün**

nahlete feinneha hulikat min bekiyyeti tini ademe) «Halanız, nahleye ikram ediniz, zira nahle, yani hurma ağacı, Âdem'in toprağının bâkiyyesinden yaradılmışdır» varid olduğuna kıyasen rûh ile nefis, ruhi kudsi denilen akl-ı faâlden velâdet ve feyezanları itibarile kardaşdırlar. Çünkü, nefs-i nebatiyye-i kâmile, nefsi insaniyyenin halası olunca nefsi hayvaniyye de halası olur. Şehvet ve gazab sanat-ı fikir ve envai nekir ile ruhun mirası olan hikem ve maâniyi akliyyeyi kendi matluplarının, lezzât ve kemâllarının, tahsilinde istimâl tama ile kalbi katil ettiler ve kuvayi ruhaniyye ve tabiyye mahallelerinin arasında yol üzerine attılar. Katli hususunda tedâfü etmeleri, bu kuvvetlerden her birisi, ef'âl ve lezzâtında tenâzü ve her biri, kendi mülâyimi ile diğerinin mülâyiminden mancûb, salahı kendisinde fesâdı zıddında gördüklerinden fesâd ve günahı diğerine, salâh ve beraeti nefislerine havale etmeleridir. **(Vallahu muhricün ma küntüm tektümûn)** (Ayet 72) Allah Teâlâ, sizin kalbe istilâ ile ketmeylediğiniz kalbin hayat nûrunu ihrac ve izhâr edicidir **(Fekulnadribûhu biba'diha)** (Ayet 73) Kıssada varid olduğu üzre «Hayat bulup katili ihbar etmesi için maktula, bakarenin kuyruğu veya dili ile vurunuz» dedik. Kuyruğun vurulması, nefsi öldürüp hiss-i lems (dokunma duyusu) ve sair havass-ı zahire gibi nefs-i nebatiyyeye rabıtası bulunan ve yakın olan en zayıf ve ahır cihetini ibka (devamlı, baki sürekli kılma, evvelki halinde bırakma) etmektir. Çünkü: havassı zahire, nefsin kuyruğudur! Lisanın vurulması, nefsin ahlâk ve kuvâsının tadili ile lisanı demek olan fikrinin ibka kılınmasına işarettir ki, bunlar, iki yoldur. Biri, tasavvuf yolunun olduğu gibi riyâzatla şehvet ve gazabı öldürmek demektir. Câni, tâgi, müstevli nefislere bu yol evlâdır. Diğeri, ulema ve hükemanın yolunun olduğu gibi tadili ahlâk ve tahsil yoludur. Safi, yumuşak zayıf, münkad olan nefislere bu yol daha iyidir. Bakarenin parçasını maktula vurdular, maktul, şah damarlarından kan akarak kalkdı ve katilini haber verdi. Yani hayat-ı hakikiyye ile kaim ve diri oldu. Fakat, bedene taâllukundan, zaruret hasebile bedenin metalibile (talib olunan şeyler) televvüsünden (kirlenmesinden) üzerinde katil eseri vardı, kuvâyı bedeniyyenin kendisini idrâkinden mâni ve nûrundan hicâb olması halini bildi. **(Kezâlike yuhyillahül mevtâ ve yürîküm âyatihî le'alleküm ta'kilûn)** (Ayet 73) Böylece, bu büyük ihya gibi Allah Teâlâ Hazretleri, sizin taâkkul ve iz'an eylemeniz için, cehil ölüsünü, ilim ve hakikî hayatla ihya eyler, diriltir.

(Ayet 74) **(Sümme kaset kulûbüküm min ba'di zâlike)** Fıtrat zamanının uzaması ile ve biri biri arkasından tevali eden telvinattan sonra nefsanî sıfâtlara, bedenî lezzetlere çok mübaşeretle sizin

kalbleriniz katılaşdı. **(Fehiye kelhicareti)** (Ayet 74) O kalbler, ilim nakışlarıyla teessür etmediğinden taş gibidir. **(Ev eşeddü kasve)** (Ayet 74) Yahûd meselâ demir gibi taşdan da daha katı bir şeydir. Bundan sonra taşların, katı kalplerden daha yumuşak olduğunu beyan ediyor ki, taşların hali, âyet-i kerimede zikrü beyan olunan üç vecihde münhasırdır (her yanı çevrilidir, sınırlıdır) deyerek kalblerin, dört kısım üzre olduğunu ifade ediyor. Birincisi, ehlullahın kalbleri gibi nûr-i ilâhi ile mütenevvir, (aydınlıklı), o nurda ve ilim denizinde müstağrak olup kendisinde ilim nehirleri kaynayarak içenleri ebedî hayata erişdiren kalbdir ki, «Tahkik kendisinden nehirler kaynayan bir takım taşlar vardır» mealindeki **(Ve inne minelhicareti lema yetefeccerü minhül' enhâr)** (Ayet 74) âyeti kerimesile bu kalbe işaret olunmuşdur. İkincisi, ulema-i rasihinin kalbidir ki, ilmi hıfz ve ilimle dolup insanların faydalandığı kalbdır ki, bu kalbe «Taşlardan bazısı yarılıp içinden su çıkar» mealindeki **(Ve inne minhâ lemâ yeşşekkaku feyahrücü minhül mâ)** (Ayet 74) ayeti ile işaret olunmuşdur. Üçüncüsü, müslümanlardan abid ve zahid olanların kalbleri gibi korkusundan teslim olan ve inkiyad eden kalblerdir, bunlara da «Haşyet-i ilâhiyyeden hübut ve nüzûl eden bazı taşlar vardır» **(Ve inne minhâ lema yehbitu min haşyetillah)** (Ayet 74) âyetiyle işaret olunmuşdur ki, kalbin edna olan hali, Allah korkusundan emr-i ilâhiye inkiyad etmektir. Dördüncü olarak azgın, mütekebbir, hidâyetten imtina eden, korku ile yumuşamıyan, ilim ile aslâ müteessir olmıyan bir kalb kalıyor ki, demir bile yumuşayıp kendisinden istenilen şey yapılır. Binaenaleyh; cevahirin kâffesi, emri ilâhiyi kabul etmeleriyle böyle bir kalbin, teşbih edilebileceği bir cevher yoktur. Nebi Sallâllahu Aleyhi ve Sellem Efendimiz, «Allah'ın benim ile gönderdiği hidâyet ve ilim, kesretle yere düşen bir yağmur gibidir ki, yerin bir kısmı güzel olup suyu kabul eder, birçok otlar ve bereketler bitirir. Bir kısmı da uhazat yani çukur olup suyu üzerinde tutarak insanlar içmekle ve sulamakla ondan faydalanırlar. Bir kısmı da ancak kayagan olup ne suyu tutar ve ne de ot bitirir. İşte bunun misali, din meselelerini öğrenip öğretenler ile bu hususda hiç baş kaldırmayıp benim gönderildiğim hidâyeti kabul etmiyenlerdir» mealinde buyurmuş olduğu hadisi şerifleriile kalbin son üç kısmını beyan buyurmuşlardır, dörtden birinci kısmı ise ancak kalb-i Muhammedî'dir. **(Vemallahü biğafilin âmma ta'melûn)** (Ayet 74) Allah Teâlâ Hazretleri, sizin işinizden gafil değildir. Yapdığınız işlere muttalıdir. Kalbleri katı olanları, zulmetlerinde terkeder, kalblerini nûrundan mahcûb eder. Bu ayet, kalbleri katı olanlara tehdiddir.

(Ayet 75) **(Efetatme'une en yü'minû leküm)** Ey müminler! sizin hidâyet olunduğunuz ecilden onların tevhid-i sıfât ile tevhıd etmelerini mi tama ediyorsunuz? **(Ve kad kâne ferîkun minhüm yesme'-une kelâmallahi sümme yüharrifûnehu)** (Ayet 75) Halbuki onlardan bir fırka, sıfât-ı ilâhiyyeyi kabul ediyorlarken sonra sıfatı kendi nefislerine nisbet etmekle tahrif eder oldular. **(Min ba'di ma akalûhu ve hüm ya'lemûn)** (Ayet 75) Sıfât tevhidini, iyanen ve vicdanen değil aklen sıfatların Hak'kın olduğunu bildikleri halde, tevhidleri hal ve meleke olmadığından nefislerinin kalblerine istilâsında akılları zühul ederek (dalgınlıkla unutarak) nefislerini işrâk ile sıfâra (sarıya) çalarlar. Nitekim **(Feveylün lillezîne yektübûnel kitabe bieydîhim)** (Ayet 79) âyetinde kendisinde nefis sıfâtları bekâyası olanlara şuuru olmıyarak, yahûd şuuru varsa da hile ederek, yahûd nefis ve sıfatile yapdığı halde huzuzatı nefsaniyyenin iktisabı (kazanması) için yapdığının Allah tarafından olduğunu iddia edenlere, belki aynı kavli ve fiili ve Allah'a nisbeti, nefis için tam bir haz ve en büyük bir günah olduğundan **(veyl)**, yani şiddetli azab vardır, buyurmuşdur. Nefsi vücûda tatbik üzerine mebni olan vech-i sâni teviline göre: Ey kuvâyi ruhaniyye! Sizin, münkad olup hidayetinizden bu kuvâyi nefsaniyyenin hidâyetine imân etmesini tama eder misiniz? Halbuki, onlardan vehim ve hayal gibi bir kısım kuvvetler Allah tarafından kalbe varid olan mânâları anlarlar. Mânâları hali üzere idrâk ettikden sonra mânâların, levâzim eşbah ve ezdâda intikalatını bildikleri halde menamatta (uykuda) olduğu gibi muhâkât (ahmak yerine koyma) ve kesreti intikalat ile cüziyyat ahkamını ita (vermekle) etmekle tahrif (bozarlar) ederler. **(Ve izalekûllezîne âmenû kalû âmenna)** (Ayet 76) Kuvâyı mezküre tarafınıza teveccüh, size uruc, huzûrunuzda bulunup müdrekâtınızı telekkun ettiklerinde müdrekatınızı izan (anlayış, gösterirler) ve tasdik ederler **(Ve iza halâ ba'dühüm ilâ ba'din kalû etuhaddisûnehüm bima fetehallahu aleyküm liyühâccûküm bihî inde rabbiküm efelâ ta'kilûn)** (Ayet 76) Gafletleri vakitlerinde hüccet terkib edüb Rab'ları indinde, hazreti ruhaniyyette muhâcce (isbatlar, deliller göstererek) edip delil getirmek için bazısı bazısını Allah'ın feth etmiş olduğu mahsus, levhum, muhayyel müdrikesinin, ilkasından menederler. **(Evelâ ya'lemûne ennellahe ya'lemü ma yüssirrûne ve ma yu'linûn)** (Ayet 77) Bilmiyorlar mı ki, onların, sizden gizledikleri ve ilân eyledikleri müdrekâtını Allah Teâlâ bilir, ve sizi müttalı kılarak onların aleyhine size yardım eder.

(Ayet 78) **(Ve minhüm ümmiyyûne lâ yâlemûnel kitabe illâ emaniyye ve inhüm illâ yezunnûn)** Kuvâyi nefsâniyyeden havassı zâhire

ve kuvâyi tabiîyye-i gayr-i müdrike vardır ki, bunlar, ancak lezzât ve şehevâtını bilip maâni-i makûle kitabını ve kemâl tarikinde lezzât ve şehevâtın akibet ve mazarratını (zararlarını) bilmezler. Belki o kuvvetler, sadece lezzâtin nef'ini ve hayrını zan ederler **(Ve kalû len temessenennarü illâ eyyamen ma'dûda)** (Ayet 80) ve onlar, ikab (ceza, azab eziyet, eza) ve azab zamanının, günaha mübaşeret zamanına müsavi olacağına itikad eylediklerinden ve günahın, nefisde sübut bulan (sabitleşen, gerçekleşen) fâsid bir itikad, kökleşen bir heyet, nefsin sûret-i zatiyyesi gibi bir meleke olduğu zaman azabın daimî olmasına sebeb olacağını, nitekim **(Ve ehatat bihî hatietühü)** (Ayet 81) sözünün mânâsı olduğu gibi, hatalarının kendisini istilâ ve karalığın, kara elbiseyi ihatası gibi fenalıkları kendisini kaplıyan demek olduğunu ve böyle olmamış olsa taat da sevabın ebedî olmasına sebep olamıyacağını, bilmediklerinden elbette: «Ateş, bize bir kaç sayılı günden başka temas edemiyecektir» derler. Habibim! Sen de ki: «Siz, Allah indinde bir ahid tuttunuz mu ki, Allah ahdinde hulf etmez, yoksa Allah'a bilmediğiniz şeyi kail mi oluyorsunuz?» **(Belâ men kesebe seyyieten ve ehatat bihî hatîetühü fe ülâike ashabünnari hüm fîha halidûn)** (Ayet 81) Evet, fenalık kazanan ve karalığın kara elbiseyi kapladığı gibi, fenalıkları kendisini istilâ eden, kaplayan, fenalıklar sûret-i zâtiyyesi gibi kendisine bir meleke olan kimseler, ateşin ashabı ve mülâzimidirler. Onlar, ateşde müebbed ve daimdirler.

(Ayet 83) **(Ve iz ehazna mîsaka benî israîle lâta'büdune illallahe ve bilvalideyni ihsana)** İsrail oğullarına tevhid ile muahede eyledik. Tevhidin muktezâsı, hazreti rubûbiyyeti mülahâza ve rubûbiyyetin mezahirinde tecelliyyâtını müşahede ve evsafının zuhûru iktizası üzre rubûbiyet hukukile kıyamdır. Zâhirde ve şehadet aleminde sıfatın ve rububiyyet âsârının en evvelki mazharı ise, ana ve babadır. Çünkü, Mucid-i Rabbi Rahim'in âsârı olan nisbet, terbiyye, atûfiyyet (şefkat), ana ve baba mazharlarında olduğundan Allah'a ibâdetin ardı sıra, ana babaya ihsan vâcib olmuşdur. Sonra kendine nisbetle müvasalet ve merhamet-i ilâhiyye akrabada zâhir olduğundan akrabalara, sonra Allah Teâlâ Hazretleri, velisi olmayanların velisi, hıfz ve velâyet-i ilâhiyyenin diğerlerin fevkinde yetimlere mahsus olduğundan, yetim olanlara, sonra gayrın vasıtası olmayarak binefsihi rızıklarına ve riayetlerine tevliye (mütevellilik) ve tesahub (sahip çıkma) ettiğinden miskinlere, sonra rahmaniyyetin zılli demek olan merhamet-i ammenin aralarında cari olması için sair insanlara ihsan vâcib olmuşdur ki, mertebelerde tefadül (üstünlük) ve derecat üzre âyeti kerimede emir olunan ihsan, sıfâtı meza-

hirinde müşahede, tecelliyât ve ahkâmının hukukuna riayetle ibâdeti Allah'a tahsis eylemektir.

(Ayet 84) **(Ve iz ehazna misakaküm lâ tesfikûne dimâeküm)** Nefsin lezzetlerini tahsil için, ef'âl-i mahsusanızı ve hakikî hayatınızı terk ile nefsinize ve sıfâtınıza meyl ve muhabbet etmek sûretiyle kanlarınızı dökmeyeceğinize **(Ve lâ tuhricûne enfüseküm min diyariküm)** (Ayet 84) mekâri ruhaniyye ve nevzatı (yeni doğan) kudsiyyenizden zatınızı çıkarmayacağınıza dair misakınızı aldığımızı, **(Sümme akrertüm ve entüm teşhedûn)** (Ayet 84) sonra ukûl-i fıtriyye ve istidâd-ı evveliyyenizle buna şâhid olduğunuz halde kabul ederek ikrar eylediğinizi hatırlayınız. **(Sümme entüm hâûlâi taktülûne enfüseküm)** (Ayet 85) Sonra asli istidâd nûrundan mahcûb ve fıtrattan sakıt olan sizler, dalâlet ve hevaya mütabeatla nefislerinizi katledersiniz. **(Ve tuhricûne ferîkan minküm min diyarihim)** (Ayet 85) Hevâya ittiba (uymak) measiyi irtikâb eylemeğe teşvikiniz ile i'va ve idlâl (hazlanma) ederek sizden bir takımınızı kadim olan vatan-ı aslînizden ihrac edersiniz. **(Tezaherûne aleyhim bil' ismi vel' udvan)** (Ayet 85) Zulmunuz, insanlara tecavüz etmek için, -ibaha ehlinden olmağla tevhidi iddia eden müslüman mülhidlerin adetleri olduğu gibi- kuvve-i behimiyye (hayvani) ve sebüiyyeyi (yırtıcılık) tezyin ve insanları bunlara teşvik etmekle ve sizi görüp tabi olmaları için fevahir (fahr etmek), fevahişi irtikâb (fena iş işlemekle) etmekle onlara müzaheret ve muavenet edersiniz. **(Ve in ye'tüküm üsarâ tüfadûhüm)** (Ayet 85) Ve eğer size irtikâb ettikleri çirkin ve kötü işler arasında esir olup gelirlerse, onları hükümet sözlerile, yüksek lezzetler ruh ve akıl lezzetleri olup hevâ, nefis ve şeytana ittibaını akibeti vehim olduğuna, ef'âlinde behaim (hayvanlığa) ve hevâma (haşerata) müşareketin (ortaklığın) mezmum bulunduğuna dair vaz u nasihatlarla fidye ederek kurtarırırsınız. **(Efetü'minûne bibâ'dilkitabi ve tekfürûne biba'din)** (Ayet 85) Akıl ve şer' kitabına kavlen ve ikraren imân edüpde nefis ve hevaya ittibaın mezmum, vebâli, helâk ve husranı mucib olduğunu tasdik ve ikrar, muharremat ve menhiyyati istihlal (helâl edilmesini isteme) ve ibaha (caiz görme, mubah göme) ile nehy olunduğunuz şeylerden sakınmayarak fiilen ve amelen kitabı inkâr mı ediyorsunuz? **(Fema cezâü men yef'âlü zâlike minküm illa hızyün fîlhayâtiddünya)** (Ayet 85) Sizden şu işi yapanların dünyada cezası, zillet ve rezâletten başka bir şey değildir. **(Ve yevmelkıyâmeti yureddüne ilâ eşeddil'azabi)** (Ayet 85) Kıyâmet-i suğrâ olan bedenden müfarekat halinde de nefislerinizde kökleşen muzlim (zulmetli, karanlık) heyetlerle tazib (azaba giriftar etmek), o heyetlerin ateşiyle yakılmak, yahud belâ-

ların kat kat olmasıyla bilkülliyye suretlerinden mesh olmağla âzabın en şiddetlisine red olunursunuz. **(Ve mallahu biğafilin âmma ta'melûn)** (Ayet 85) Allah Teâlâ Hazretleri, sizin amellerinizden gafil değildir. Yapdıklarınızı, kendi yazmış, zabt u ihsa (saymıştır) eylemişdir.

(Ayet 87) **(Ve lekad âteyna musel kitabe ve kaffeyna min ba'dihî birrusüli)** ayet-i kerimesinden **(la ya'lemun)** âyetine kadar olan âyetlerin mânâları zâhir ve geçen tevilattan malûmdur. Bunlardan **(Ve cibrîle ve mîkâle)** (Ayet 98) âyetinde zâhir olan mânâ: Cebrail, akl-ı faâldir, Mikâil, kulların rızıklarına tevkil (vekil nasb olunmak) olunan, nefs-i nebatiyye-i külliyeye feyiz veren felek-i sadisin ruhu ve aklıdır. İsrafil, hayvanata tevkil (vekil nasb olunan) olunan, nefs-i hayvaniyye-i külliyyeye feyiz ifâza eden felek-i rabiin, dördüncü feleğin ruhu ve aklıdır. Azrail, ervâh-ı insaniyyeye tevkil olunan yedinci felekin ruhudur ki, cemii ervâh-ı insaniyyeyi bizzat veya avânı (yardımcısı) olan vesait ile kabzederek Allah Teâlâ'ya teslim eder.

(Ayet 102) **(Vettebe'u ma tetlûş şeyatînü alâ mülki süleymân)** Süleyman Nebi yahûd ruh Süleymân'ı zamanında yahudiler, ve yahud kuvâyı ruhaniyye, asi, şerir insan şeytanları ile kalbin itaâtinden mütemerrid (kibir inat ile hareket eden), aklın emrine asi, ruhun nûrundan mahcûb olan evham, hayalât gibi cin şeytanlarının okudukları sihir ilim ve kitablarına ittiba eylediler ki, bu sihir ilminin, Süleyman ilmi olduğunu ve Süleyman'ın teshir ettiği ins, cin ve tuyuru bu ilimle teshir eylediğini zuum ederlerdi. **(Ve ma kefere süleymânü)** (Ayet 102) Sihir, tesiri, Allah'ın gayrına isnad etmekle Allah Teâlâ'nın müessiriyyetinden ihticâb ve küfürdür. Halbuki Süleymân, tesiri Allah'ın gayrına isnad etmekle küfür etmedi. **(Ve lâkinneşşeyatîne keferû)** (Ayet 102) Lâkin şeytanlar, Allah'ın gayrı ve ondan başka müessir olmadığını bilmediklerinden mahcûb oldular ve küfür ettiler **(Yü'allimûnennasessihre ve mâ ünzile âlel melekeyni bibabile harûte ve marût)** (Ayet 102) O, şeytanlar, insanlara, sihri ve sadır Babil'inde zîk-i mekânla (mekân darlığı) şehvet ateşlerinin dumanları ile mevâd buharları arasında azab olunan, nefsin onları kendine cezbi sebebiyle tabiat kuyusunda asılmış, nefse mail ve müteveccih olan akl-ı nazarî ve akl-ı amelî meleklerin inzal olunan hiyel (oyunlar, aldatmalar, dübaralar) ve tılsımat ilmini talim ederler. **(Ve ma yü'allimani min ehadin hattâ yekûlâ innema nahnü fitnetün felâ tekfür)** (Ayet 102) Kendilerinde nûriyyetin kuvvetinden ve melekûtiyyetin bâkiyyesinden bu iki melek, nuri akli ile kendi hallerine tenbih ederek «Biz, Allah'dan imtihan ve be-

lâyız. Sen, bu ilmi mefasid (işe yaramamazlık) ve melahide (çalgı ve oyun takımı) istimâl ile ve tesiri, bu ilme isnad eylemekle küfür etme» demeyince bir kimseye talim etmezler. **(Feyete'allemûne minhüma ma yüferrikûne bihî beynelmer'i ve zevcihî)** (Ayet 102) İnsanlar, bu meleklerden kalb ile nefis arasını tefrik ve kalbin kederlenmesiyle ruh ile nefis arasını ayıracak şeyler öğrenirler. **(Ve mahüm bidârrîne bihî min ehadin illâ biiznillah)** (Ayet 102) Bunlar sihir ile kimseye zarar edici değillerdir. Ancak Allah Teâlâ, o fiilde, o kimseye zarar eylemek murad ederse dilediğini yapar. Sahir, zararı kendi sihrinin tesirinden gördüğü için bu keyfiyyet, sahire ibtilâ ve ona küfründe ihmal etmektir. **(Ve yete'allemûne ma yedurrühüm ve lâ yenfe'uhüm)** (Ayet 102) İnsanlar, ziyade ihticab ve hevâya şiddetle meyil sebebiyle kendilerine zarar veren sihrin bir ibtilâ olduğunu göremezler. Binaen aleyh, şerrinden muhafaza olunmak için Allah'a sığınmak sûretiyle hicâbın ref'inde faide vermeyen şeyleri öğrenirler. **(Ve lekad âlimû lemeniştcrâhu ma lehu fil'ahireti min halâk)** (Ayet 102) Halbuki bu ilmi iştirâ (satın alanların) edenlerin, nefsü hevâya bilkülliyye ikbal ve bu ilmi dünya metalarının kesbinde istimâllerinden âhirette asla nasibleri olmadığını muhakkak bildiler. **(Ve lebi'se ma şerev bihî enfüsehüm lev kânû ya'lemûn)** (Ayet 102) Eğer ki onlar, efâli Hak'dan görmekle imân etseler ve tesiri gayra nisbetle şirkden sakınsalar, elbette Allah tarafından daîm olan envar-ı ruhiyye, ahval-i kalbiyye, maârif-i ilâhiyye sevabı hayırlıdır. Eğer bilmiş olsalar şirkden sakınıp imân ederler.

(Ayet 106) **(Ma nensah min âyetin ev nünsihane'ti bihayrin minhâ ev misliha elem ta'lem ennellahe alâ külli şey'in kadîr)** Herhangi bir âyeti, hükmünü ibtâl ve lafzını ibka ile nesih, yahûd kalbinden lafzını ve mânâsını ve yahûd recim âyeti gibi yalnız lafzını izâle eylersek, o babda daha ziyade salâh ve hayırlı, yahud hayır ve salâhda ona müsavi bir âyet getiririz. Bilmez misin ki, Allah Teâlâ, herşey üzere kudret sahibidir? Levh-i mahfûzda sâbit olan ahkâm, ya hususî ve yahûd umûmidir. Hususî olan ahkâm, eşhas veya ezmine (zamanlar) hasebiyle olur. Bu ahkâm, Resul'ün kalbine nâzil oldukda eşhasa mahsus olanı eşhasın bekâsı ile bâki olur. Ezmineye mahsus olanı, Kur'ân'ın mensuhatı gibi kısa bir zamanın veya şeray-i mütekaddimenin ahkâmı gibi uzun zamanların inkirazı (yok olması) ile mensuh (hükmü kaldırılmış) ve zail olur, böylece nesh u zevali, levh sübutuna münafi değildir. Çünkü, esasen levhde o suretle sâbit olmuşdur. Umûmî ahkâm da, meselâ insanın tekellümü, kametinin istivâsı gibi hükümler, dehrin bekâsiyle bâki olur. **(Elem ta'lem ennellahe lehu mülküssemâvati vel'ardı ve ma leküm min**

dûnillahi min veliyyin ve lâ nesîr) (Ayet 107) Bilmez misin ki, ervâh semâlarının, ve ecsad arzının mülkü Allah Teâlâ'nındır. Göklerde ve yerde kudret ve kuvveti elile tasarruf edici ancak O'dur. Sizin için O'ndan başka sâhib ve yardımcı da yoktur. Belki göklerin ve yerin küllisi, O'nun batını ve zahiridir. O'ndan başka bir şey yokdur ki, size yardım ve sâhiblik edebilsin.

(Ayet 108) **(Em türîdûne en tes'elû resûleküm kema sü'ile Musâ min kablu)** Evvelce Musâ'nın sual olunduğu gibi siz de Resul'ünüzden lezzât-ı hissiye ve şehevat-ı hissiyye ve hasîsa-i nefsiyye taleb ve sual etmek mi istiyorsunuz? **(Ve men yetebeddelil küfre bil'îmani fekad dalle sevâessebîl)** (Ayet 108) Halbuki nûru zulmetle tebdil eden, değişen kimse hakikaten doğru yolu kaybetmişdir. **(Vedde kesîrün min ehlil kitabi)** (Ayet 109) Ehl-i kitabdan çokluğu, muhabbet eder ki, **(Lev yerüddûneküm min ba'di îmaniküm küffara haseden min indi enfüsihim min ba'di ma tebeyyene lehümülhak)** (Ayet 109) Onlara Hak ve hakikat zâhir oldukdan sonra nefisleri tarafından hased olarak, nasıl olsa da sizi imanınızdan sonra küffar olmağa red etseler. **(Fa'fû vasfehû hattâ ye'tiyallahü biemrihî)** (Ayet 109) Siz, onlara Allah'ın hükmü gelinceye kadar afv ve safh (kusur bağışlıyarak) ile muamele ediniz.

(Ayet 111) **(Ve kalû len yedhulelcennete illâ men kâne hûden ev nesarâ)** Yahudiler, kendilerince mahûd olan ef'âl cennetine, mülk âlemi olan zâhir ve nefis cennetine Yahudi olmıyan katiyyen giremez, İsevîler de kendilerince mahûd olan sıfât cennetine ve meleküt âlemi olan batın ve kalp cennetine Nasranî'den başka kimse giremez, dediler. İsâ Aleyhisselâm: **(Len yelice melekûtussemâvati men lem yuled merreteyni)** yâni «İki defa doğurulmıyan kimse göklerin melekûtuna, iç yüzüne giremez» dediğinden İsevîler'in davetleri, sırf melekûta ve ruh göğünedir. **(Tilke emaniyyühüm)** (Ayet 111) Mafevkinden mahcûb kaldıkları için şu cennet, onların kendi matlûblarının gayesidir. **(Kul hatû bürhaneküm in küntüm sadikıyn)** (Ayet 111) «Eğer siz, davanızda sadıklarsanız sizin cennetinize başkasının giremiyeceğine delâlet eden delilinizi getiriniz» deyiver. **(Belâ men esleme vechehu lillâhi ve hüve muhsinün felehû evrühu inde rabbihî)** (Ayet 112) Belki delil sizin müddeanızın nakzına delâlet eder ki, zâtını cemii levâzım ve avârızı ile Allah'ın zâtında fenâ ve tevhid-i zâtî ile mahvı küllide Allah Teâlâ'ya teslim eden, fenâdan sonra bekâ ile ahvalinde müstekim olup amâlinde Rab'bini müşâhede eden, şuhûd-u zatîden nefsânî vücûd ile değil, belki hakkanî vücûd ile istikamet ve ibâdette bulunduğundan müşâhede denilen sıfât-ı ihsan makamına rücû eden kimse müşahede denilen indiyyet makamına

mahsus olduğu için ona zikir ettiğiniz cennet ve daha ziyade saf ve lezzetli makam vardır. **(Ve lâ havfün aleyhim ve lâ hüm yahzenûn)** (Ayet 112) O kimselere sizin cennetinizden ziyade vardır. O da vücûd bakiyyelerine lâzım gelen nefis bekasiyle zâtın ihticâbından korkuları yoktur. Ve ef'âl cenneti ve sıfât hicâbiyle vukûf ve bunlarla telezzüz ve istirahat sebebiyle fevt olan cemâl-i zât şuhûdundan mahzun da olmazlar. Çünkü, bunlar, her ne kadar zât tecellisi şevki ile ef'âl ve sıfât cennetini terk ettilerse de yine zât cenneti tahtında edna makamları olmak üzre bu cennetler kendilerine hasıldır.

(Ayet 113) **(Ve kaletil yehûdü leysetinnesarâ alâ şey')** Yahudiler, kendi dinleri ile İsevilerin dinlerinden, zâhir ile batından mahcub olmalarıyla «Nasara, birşey üzre değildir», keza İseviler de batın ile zahirden mahcûb olduklarından «Yahudiler birşey üzre değildir» dediler. Elyevm islâmda mezahib ehlinin hali de bunun gibidir. **(Ve hüm yetlûnel kitab)** (Ayet 113) Halbuki onlar, kitab okuyorlar. Kitabda ise hicâblarının ref'ine, onlar için her din ve mezhebin hakkını görmeğe, her hangi bir din ve mezhebin ehli, kendi mu'tekidi ile tekayyüd etmiş olduğundan hakkı, batıl olmadığına irşad vardır. Asla ilmi ve kitabı olmıyan müşrikler de böyle diyorlarsa da onların, akıl hüccetinden başka bir delilleri olmadığı cihetle mazur tutulabilirler. Ehli kitabın, aklî delilleri ile beraber kitabları olduğu halde böyle demeleri üzre, müşriklerle aralarında ne fark kalır. **(Fallahu yahkümü beynehüm yevmelkıyâmeti fîma kânu fîhi yahtelifûn)** (Ayet 113) Allah Teâlâ Hazretleri, Mehdi Aleyhisselâm'ın hurucu, yani tam hidâyetin husulü zamanında vahdet-i zatiyyenin zuhûru demek olan kıyâmet-i kübrâ gününde, onların, aralarındaki ihtilâfatta hak ile hüküm eyler. Hadis-i şerifde «Allah Teâlâ Hazretleri, kullarına itikad eyledikleri sûrette zuhûr eyler, Allah'ı bilirler. Sonra, o sûretlerden başka sûretlere tahavvül eder. O vakit inkâr ederler» buyurulmuşdur. Bu takdir üzre hepsi dalâlet ve mahcubiyettedirler. Ancak Allah'ın dilediği kimseler, mahcûbiyyette değildirler ki, onlar da, mutekâdları sûretleriyle tekayyüd etmiyen muvahhidlerdir.

(Ayet 114) **(Ve men azlemü mimmen mene'a mesacidallahi en yüzkere fîhesmühü ve se'a fî harabiha)** Allah Teâlâ'nın, sücûd mevzilerini, yâni maârifetin husûlü ile kendilerinde fenâyı zâtî ile Allah'a secde olunan kalbleri, ism-i âzam olan ism-i hassın zikir olunmasından meneden kimseden daha fazla haz ve hakkı noksan eden, zalim kim olabilir? Zirâ ism-i âzam ile tecelli ancak kalbde olur. Bu da cemii sıfât ile zât tecellisidir. Yahûd mesacidden her birisine mahsus olan ismin zikrinden, yâni istidâdının iktizâ eylediği kemâlin kalbe

lahık olmasından meneden kimseden, ve devâî-i şeytan ve vehmin, kuvâyi nefsin tecazübüne (cezb edilmesine) lâzım gelen fitnelerin tehyici (heyacanlandırılması) ve hercü merc ile kalblerden müstaid olan ehlini men ve mesacidin harabınde, temenniyyâtın kalbler üzre istilâ ve gâlebesile ve taassubatı baride ile kalblerin kederlenmesinde say eden kimseden daha zâlim kim olabilir? **(Ülâike ma kâne lehüm en yedhulûhâ illa hâifîn)** (Ayet 114) mesacidi ilâhiyye olan kalblerde Hak'kın tecellisi zahir olduğundan işbu zalimler, o mesacide dahil ve vasil olamazlar. Ancak haif ve münkesir olarak dahil olurlar **(Lehüm fiddünya hızyün)** (Ayet 114) Din ve itikadlarının batıl olduğunun zuhûru ve hak din ile fesh olunması sebebiyle onlar için dünyada kahr ü hasret ve mağlubiyyet, rüsvaylık ve zillet vardır. **(Ve lehüm fîl'ahireti azabün azîm)** (Ayet 114) Ahirette de onlara dinleriyle Hak'dan ihticâb büyük azabı vardır.

(Ayet 115) **(Ve lillahil meşriku)** Nasara'nın cenneti ve hakikatta batını, Nasara'nın kıblesi olan nûr ve zuhûr alemi **(Vel mağribü)** (Ayet 115) Yahudilerin cenneti ve hakikatta zâhiri, Yahudilerin kıblesi olan zulmet ve ihtifâ (gizlilik) alemi de Allah Teâlâ'nındır. **(Feeynema tüvellû fesemme vechullah)** (Ayet 115) Bunun için siz, zâhir ve batından hangi cihete teveccüh ederseniz, işte cemi-i sıfatiyle mütecelli olan Zatullah, oradadır. Yahûd mânâ: sizin, şuhûd ve fenâ hallerinizde kalblerinizde cemal sıfatiyle tecelli ve zuhûrla kalblerinize işrak ve fenâdan sonra bekânız halinde celâl sıfâtı sebebiyle suveri kalbiyyenizle ihticâb ve tesettür, kalblerinizde gurub dahi Allah Teâlâ'nındır. Buna binaen hangi cihete teveccüh etseniz, vechullah oradadır, sırf ondan başka birşey yoktur **(İnnellahe vasi'un)** (Ayet 115) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri, cemii vücûda şamil, cemii cihat ve vücûdata vasidir. **(Alîm)** (Ayet 114) Bütün ulûm ve malûmata ilim sahibidir.

(Ayet 116) **(Ve kalûttehazallahu veleda)** Ve onlar «Allah Teâlâ kendinden başka mahsus ve zâtı ile müstakil mevcud icâd eyledi» dediler. **(Sübhaneh)** (Ayet 116) Allah Teâlâ'ya mücanis olacak hiç birşey olamadığı gibi O'ndan başka birisinin mevcud olmasından da Allahı tenzih ederiz. **(Bel lehu ma fîssemâvati vel'ardı)** (Ayet 116) Belki ervah semâlarında ve ecsad arzında olanların kâffesi, O'nundur. «Zât, vecih, sıfât O'nundur» denildiği gibi «Ervân ve ecsad âlemi, Allah Teâlâ'nın, batını ve zâhiri olduğu halde, ervâh ve ecsad alemlerinde olanların kâffesi, O'nundur» buyurulmuşdur. **(Küllün lehu kanitun)** (Ayet 116) Bütün mevcudat, zatlarıyla madum, O'nun vücûdu ile mevcûd, O'nun fili ile faildir. Gayet-i taat ve Hakkiyle kıyâm da bundan ibarettir. Zirâ Allah Teâlâ Hazretleri vücûd-ı mut-

lak olunca O'nsuz hiç bir şey mevcûd olamaz. Vücûdat-ı muayyene, umur-ı imkâniyye-i ademiyyeden olan taayyünleriyle mümtaz olduklarından, onlar, vücûd-u mutlakın sıfat ve esmasıdır. İtibari akli ile yani vücûdları; vucu ile vücûdsuz haricde birşey olamıyan, lakin aklü akliyatta vücûdun batını olan mahiyyete taksim eyliyen itibari akli ile ayni değildir. Halbuki, hakikatta mahiyyet, vücûdun aynıdır. O halde vücud-i mutlakın gayri mevcûd olamaz ki, veled yani malul veya mahlûk veya her ne istersen tesmiye edeceğin bir şey olabilsin.

(Ayet 117) **(Bedî üssemâvati vel'ard)** Hak Teâlâ Hazretleri, madde ve müddet ile mesbuk (geçmiş) olmıyarak göklerin ve yerin Mübdi'idir (yaratıcısı). Belki gökler ve yer, zâtının zılâli (gölgeleri) âlimiyyetinin menşei ismi nûranisi ile münevver, vücûd-i haricîsi ile mevcûddur. Eğer yakiniyat hasebiyle imkân ciheti ve aklın itibarı olmasa semâvat ve arzın vücûdatı asla itibar olunmazdı. Çünkü, semâvat ve arz, hüviyyet-i ilâhiyyesiz hiç bir şey değildir. Bir şey olmıyacak mukarenet sûretile hüviyyeti ilâhiyye ile mean mevcûd olamaz. Belki, tahkik a semâvatü arz, Allah'ın vücûdiyle mevcûd olup müfarekat ile (birbirinden ayrılmak) gayrı olamaz. Ancak, itibar-i aklî ile gayri olduğundan semâvat ve arz, taayyünat itibariyle halk, hakikati itibarile Hak'tır. **(Ve iza kadâ emren feinnema yekûlü lehu kün feyekûn)** (Ayet 117) Bir emri bir işi hüküm eylediği zaman, o işe ancak iradesi taâlluk eder, araya bir şey vasıta olmaksızın ve zaman geçmeksizin, belki iradenin teâlluku ile birden o şey, mevcûd olur. İşte: **(Kün)** yâni «Ol» sözü, o taâllukdan ibarettir. Yoksa o makamda söz ve ses yoktur.

(Ayet 118) **(Ve kalellezîne lâ ya'lemûne lev lâ yükellimunallahü ev te'tinâ âyetün)** Müşriklerden tevhid ilmini bilmiyenler «Ne olsa da Allah bize kelâm söylese yahûd bize bir âyet gelse» dediler. **(Kezâlike kalellezîne min kablihim misle kavlihim teşabehet kulûbühüm)** (Ayet 118) Onların dedikleri gibi onlardan evvelkileri de dediler. Tevhid ilmini, Allah'ın kelâmını ve ayatını bilmemekde kalbleri, bir birlerine müteşabih, benzeyici oldu. Zirâ Allah'ın kelâmını ve âyatını bilmek, tevhid ilmi maârifetidir. **(Kad beyyenellel'âyâti likavmin yükinûn)** (Ayet 118) Tahkik biz, ikan ehline tevhid delillerini ve mükâleme keyfiyyetini bildirmişizdir. **(İnnâ erselnake bilhakkı beşîren ve nezîren ve lâ tüs'elü an ashabil cehîm)** (Ayet 119) Tahkik biz, seni hak ile müjdeleyici ve korkuducu olarak gönderdik. Vazifen, ancak müşrikleri müjdelemek ve korkutmak ile dâvet etmektir. Buna binaen ashab-ı cehimin, ihticâbı sebebiyle sen muahaza, (paylanmıyacaksın) olunacak değilsin.

(Ayet 120) **(Kul inne hüdellahi hüvel hüda)** Habibim, sen deyiver ki, yol, ancak Hak'ka mahsus olan vahdet yoludur, gayrı değildir. Nitekim Ali Aleyhisselâm «Sağ ve sol, yolu kaybeder. Orta olan yol caddedir» buyurmuşdur. **(Ve leinitteba'te ehvâehüm ba'dellezî câeke minel' ılmi ma leke minellahi min veliyyin ve lâ nasîr)** (Ayet 120) Başkasının vücûdu olmadığından sana gelen tevhid ve marifet ilminden sonra eğer onların hevâ ve arzularına tabi olursan senin için Allah'dan kurtaracak sahib de, yardımcı da yoktur.

(Ayet 124) **(Ve izibtelâ ibrâhîme rabbühu bikelimâtin feetemmehünne)** Rabbi, İbrahim Aleyhisselâm'ı kalb, sır, ruh, hafa, vahdet gibi ruhaniyyat mertebeleri ile ve bu mertebelere geçmeğe sebeb olan teslim, tevekkül, rıza ve bunların ilimleri gibi ahval ve makamat ile ibtilâ ve imtihan ederek İbrahim'in, fenâya kadar sülûku ilâllah ve fillah ile bu kelimatı tamamladığını tezekkür ediniz. **(Kale innî ca'ılüke linnasi imama)** (Ayet 124) Allah Teâlâ Hazretleri, İbrahim Aleyhisselâm'a «Ben, seni fenâdan sonra bekâ ve Hak'dan halka rucû ile insanlara imam kılıcıyım» buyurdu ki, sen, insanlara imam olmağla insanları benim yoluma sülûka hidâyet edersin, insanlar da sana uyarak hidâyet bulurlar. **(Kale ve min zürriyyet)** (Ayet 124) İbrahim «Zürriyyetimin bazısını da benim gibi imam kıl» dedi. **(Kale lâ yenalü ahdîz zalimîn)** (Ayet 124) Allah Teâlâ «Onların bazısı, zalim olurlar benim ahdim onlara lâyık olmaz, benim hülefam olamazlar, zalim olanlara imameti ahid etmem» dedi **(Ve iz ce'alnel beyte mesabeten linnasi ve emna)** (Ayet 125) Ve bizim, kalb beytini, kalb evini insanlara rücû mahalli, emnü selâmet mahalli kıldığımızı tezekkür ediniz. Kalbe vusûl ve onda sükûn ile insanlar, nefis sıfatı gailelerinden, kuvâyi tabiiyye şerlerinden, vehim ve hayal şeytanlarının ivalarından emin olurlar. **(Vettehizû min mekami ibrâhîme musalla)** (Ayet 125) Siz, müşâhede ve müvasâle-i ilâhiyye ve hulleti zevkiyye olan hakiki salât için ruh makamı, hullet makamı olan İbrahim makamında mevtin (vatan) tuttunuz. **(Ve ahidnâ ilâ ibrâhîme ve ismâîle en tahhira beytiye littâifîne vel'akifine verrükküe'ıssucûd)** (Ayet 125) Ve biz, İbrahim ve İsmail'e, benim beytimi, kalp evini nefis sözleri kazuratından, şeytan vesveseleri necasetlerinden, hevâ pisliklerinden temizlemelerini emrettik. **(Littâifîne)** (Ayet 125) Seyirlerinde kalb etrafında devr eyliyen iştiyâk sahibi salikler için **(Vel'akifîne)** (Ayet 125) ef'âl tevhidi demek olan tevekkül ile kalb makamına vasıl ve nefislerinin izâc ve telvinatı olmaksızın kalb makamında ikamet edenler için **(Verrükke'issücûd)** ve rıza mertebesinin kâmiline ve tecelli-i sıfat mertebesine ermiş olan hudû sâhibleri ve vahdette fâni olan sacidler için beytimi pâk ediniz.

(Ayet 126) **(Ve iz kale ibrâhimü rabbic'al hâza beleden âminen)** İbrahim Aleyhisselâm'ın «Ey rabbim! Şu kalb haremi olan göğüsü nefis sıfatlarının istilâ, lâin düşmanın yağma ve gâlebesinden, ahalisini, kuvâyı bedeniyye cinlerinin kapmasından emniyetli bir belde kılıp, **(Verzuk ehlehu minessemerati men âmene minhüm billâhi velyevmil' ahir)** (Ayet 126) bu belde ehlinden Allah'ı tevhid eden ve tevhid ilmini bilenlere ruhun, hikem ve maârif ve envârı yemişlerinden rızıklandır» dediğini tezekkür ediniz. **(Kale ve men kefere feümetti'uhu kalîlen)** (Ayet 126) Allah Teâlâ Hazretleri «Zarfı, göğüs olan ilim ile ihticâblarından dolayı ayn makamına terâkki ile sadrın hududunu geçemeyerek sadırda sakin olanlardan mahcûb kalanları da maişetlerine kadar ruh âleminden kendilerine inen maâni-i akliyye ve malûmat-ı külliyyeden az bir mikdar faidelendirip **(sümme adtarruhû ilâ azabinnar)** (Ayet 126) sonra onu, mahrumiyyet ve hicâb ateşine müztar kılarım» buyurdu. **(Ve bi'selmasîr)** (Ayet 126) Mahrumiyyet ateşiyle müteellim (acı duyan, elemlenen) ve kendi noksanları ile muazzeb olduklarından onların, vardıkları yer, çok fena bir yerdir.

(Ayet 127) **(Ve iz yerfe'u ibrâhimül kava'ıde minel beyti ve ismâil)** İbrahim ve İsmail Aleyhimesselâm'ın, Kâbe'nin kaidelerini yükselttiklerini hatırla. Kâbe, Âdem zamanında gökden indirilerek biri meşrika ve biri mağribe iki kapısı olduğu, Âdem Aleyhisselâm, Hind toprağından hacca gelerek melekler, kırk fersah mesafede Âdem'i istikbal ile beyti tavaf ve beyte dahil olduğu, sonra Nuh tufanı zamanında semâya ref olunduğu sonra İbrahim zamanında ikinci defa indirilerek İbrahim'in de onu ziyaret ve kaidelerini yükselttiği, iki kapısını bir yapdığı, Hacer-i Esved, cennet yakutlarından beyaz bir yakut olup Cebrail Aleyhisselâm'ın, onu cennetten indirmiş olduğu ve Nuh tufanı zamanında Ebu Kubeys dağında gizlenerek sonra İbrahim zamanında Ebu Kubeys yarılıp Hacer-i Esvedi meydana çıkarmağla İbrahim Aleyhisselâm'ın, Hacer-i Esved'i mekânına koyduğu bilâhare hayizli kadınların yapışmalarından karardığı rivayet olunmuşdur. İmdi, Kâbe'nin Âdem zamanında inmesi, Âdem'in, kalb üzre vücûdu ile Âdem zamanında kalbin zuhûruna işarettir. Şarkî ve garbî iki kapısının olması, Âdem zamanında ilm-i tevhid madûnunda mebde (başlangıç) ve mead (ahiret son) ilminin, nûr ve zulmet alemlerine marifetin zuhûruna işarettir. Âdem'in, Hind toprağından Kâbe'nin ziyaretine kasdı, Âdem'in muzlim olan tabiat-ı maniyye âleminden tekvin (varetme, yaratma) ve itidal (aşırı olmamak, ölçülülük, orta oluş) ile kalb makamına teveccühüne işarettir. Melâikenin Âdem'i istikbali, kuvayı hayvaniyye ve nebatiy-

yenin bedene taâllukuna ve kalbin âsârından evvel, bünyesinin tekemmül (tamam olduğu) ve tinetinin (tabiatının) tahammür (özlendiği-mayalandığı) eylediği kırk günde kuvayı hayvaniyye ve nebatiyye âsârının bedende zuhûruna işarettir. Yahûd Âdem'in, zulmanî nefis âleminden seyrü sülûk ile kalb makamına teveccühüne işarettir. Melâikenin istikbali, Âdem'in, kalb makamına vüsûlünden evvel kuvâyı bedeniyye ve nefsiyyenin, ahlâk-ı cemile ve melekât-ı fadile ile adetleşerek makamatında intikal etmesini, kabul ve izan etmesidir. Beyti tavaf eylemesi, Âdem'in, kalp makamına vusûluna ve o makamda telvin ile sülûküne işarettir. Beyte duhûlü kalb makamında kararlaşmasına ve istikametine işarettir. Tufan zamanında beytin göğe kaldırılması, Nuh zamanında insanların, hevâ gâlebesi ve cehil tufanı ile kalb makamından perdelenmelerine işarettir. Dördüncü gökde yâni âlemin kalbi olan Beyt-i Mamur'da kalub İbrahim zamanında tekrar inmesi, İbrahim zamanında onun hidâyeti ile insanların tekrar kalb makamına hidâyet bulmasına işarettir. İbrahim'in beytin kaidelerini refi ve beyti bir kapılı yapması, sülûk ile kalb makamından, sırrı olan ruh makamına terakki etmesine ve mertebelerinin yükselmesi ile tevhid makamına vüsûluna işarettir. **(İnni veccehtü vechi ye lillezi fetaressemâvati vel'arda hanifen ve ma ene minel müşrikin)** dediği gibi kendisinde ilk defa olarak tevhid-i zatî zuhur eden zat İbrahim Aleyhisselâm'dır. Hacer-i Esved ruha işarettir. Ebu Kubeys'in ağrısı tutup yarılarak Hacer-i Esved'i doğurması, zuhûrunu taleb hususunda tefekkür ve taabbüdle (ibadetle) alât-ı bedenin istimâl (kullanma) ve taharrüküne (kımıldanmasına) ve riyazatla ruhun zuhûruna işarettir. Bunun için Ebu Kubeys dağında gizlendi, denilmişdir ki, beden ile perdelendi, demektir. Hayizlı kadınların ona el sürmesiyle kararması, kuvayi nefsaniyyenin, kalbe galebe ve istilâsiyle kirlenip kederlenmesine, kalbin ruh cihetine gelen nuranî tarafını karartmasına işarettir. İsmail Aleyhisselâm da, İbrahim Aleyhisselâm gibi muvahhidlerden idi. Çünkü, beytin, kaidelerini yükseltmekde İsmail, İbrahim'e atf olunmuşdur, beraber zikir olunmuşdur.

(Ayet 128) **(Rabbena vec'alna müslimeyni leke)** «Ey Rab'bimiz! Bizi nefsimizle olmak için nefsimize terk etmeyip belki senin ile ve senin kılmaklığın ile bizi, müslim kıl. **(Rabbena veb'as fîhim resûlen)** (Ayet 129) Ey Rab'bimiz, bizim zürriyetimizden gelen ümmette kendilerinden onlara senin âyatını okuyacak, kitab ve hikmeti öğretecek, onları tezkiye eyleyecek bir Resûl gönder. Tahkik izzet ve hikmet sahibi, ancak sensin» İbrahim ve İsmail'in, gönderilmesini dua ettikleri resul, Muhammed Aleyhisselâm'dır. Bunun için Nebi Sallal-

lâhu Aleyhi ve Sellem «Ben, babam İbrahim'in duası, İsa'nın müjdesi, anamın rüyasıyım» buyurmuşdur. Hakikaten valide-i muhteremeleri Âmine rüyâsında kendisinden bir nur çıkararak şahın köşklerini ziyalandırdığını görmüşdü.

(Ayet 130) **(Ve men yerğabü an milleti İbrâhime)** Tevhid milleti olan İbrahim milletinden kimse iraz etmez, **(İllâ men sefihe nefseh)** (Ayet 130) ancak nefis cihetinden yahud nefsinde sefih olan ve zulmet-i nefis makamında kalb akıl nurundan büsbütün mahcub olan kimse iraz eyler. **(Ve lekadis tafeynahu fiddünya)** (Ayet 130) Tahkik biz, sabika-ı ezeliyyede murad olunmuş olan onu, mahbûblardan olan o kimseyi, tevhidde fenâ halinde ihtiyar eyledik, seçdik. **(Ve innehü fil' ahireti leminessalihîn)** (Ayet 130) Muhakkak o kimse fenadan sonra bekâ halinde de nizamın tedbirine ve nev-i insanın tekmiline salih olan istikamet ehlindendir. **(İz kale lehu rabbuhû eslim kale eslemtü lirabbil' alemin)** (Ayet 131) İbrahim'e Rab'bı «Tevhid eyle ve zatını Allah'a teslim eyle» dedikte, İbrahim «Ben, Rabbülâlemin'e teslim oldum» dedi. Yâni Allah Teâlâ, İbrahim'i ezelde birinci saf ehlinden müslim ve muvahhid, Rabbül-âlemin'i izan edici (hissedici), onda fâni olucu kıldı, **(Ve vassâ bihâ ibrâhîmü benîhi ve yakûb)** (Ayet 132) ve İbrahim ve ona uyarakdan Yakûb ve oğullarına tevhid kelimesini tavsiye eyledi. **(Ya beniyye innellahestafâ lekümüddîne)** (Ayet 132) «Ey oğullarım, tahkik Allah Teâlâ, sizin için muvahhidin tedeyyün eylediği dini seçdi. Muvahhidin, Allah'ın dininden başka dini ve zâtı yoktur. Muvahhidin dini Allah'ın dini, zâtı, Allah'ın zâtıdir. **(Fela temutünne illâ ve entüm müslimûn)** (Ayet 132) Siz, sakın olup ölmeyesiniz, ancak müslimler olduğunuz halde ölesiniz. Yâni mevt-i tabiî ile cehil ölümüyle ölmeyiniz. Belki nefislerinizle ölü, Allah ile ebeden diri olunuz. Bedenin tabiî ölümü, sizi bu hal üzre idrak eylesin.»

(Ayet 134) **(Tilke ümmetün kad halet)** Onlar, geçmiş ümmetlerdir. Kazandıkları kendilerine, sizin de kazandığınız kendinizedir. Siz, onların işlerinden sorulmazsınız. Yâni mukallid (taklid edici) olmayınız ve dinde sırf taklid ile iktifa etmeyiniz. Zirâ nakle itimad yoktur. Hiç kimseye ilmü amel, siret ve itikaddan kazandığından başka bir şey yoktur. Hiç kimse, başkasınının itikad ve ameli ile cezalanmaz. Buna binaen basiret üzre olup yakîni taleb edin. Ve yakîn üzre amel edin. **(Ve kalû kûnû hûden ev nesârâ tehtedu)** (Ayet 135) Her biri kendi diniyle mahcûb, yalınız kendi dininin hak olduğunu zuum (zan ettiğinden) eylediklerinden Yahudiler «Ey insanlar hidâyet bulmak isterseniz Yahudi olunuz!», Nasranîler de «Hidâyet bulmak için Nasranî olunuz!» dediler. **(kul bel millete ibrâhîme hanîfa)** (Ayet

135) Habibim de ki, «Belki hak olan millet, Yahudilikden Nasranîlikden yüz çeviren, batıla meyil etmiyen İbrahim milletidir. **(Ve mâ kâne minel müşrikîn)** (Ayet 135) İbrahim, müşriklerden olmamışdır.» hidayeti mutlaka bundan sonra **(Kulû âmennâ billâhi ve mâ ünzile ileynâ ve mâ ünzile ilâ ibrâhime ve ismâile)** (Ayet 135) Yani «Ey müminler siz deyiniz ki, biz, Allah Teâlâ'ya ve bize inzâl olunan kitaba ve İbrahim, İsmail, İshak, Yâkub ve esbatına inzal olunan ve Musâ ve İsâ'ya ve bilcümle enbiyaya Rab'larından verilen kitablara ve ayetlere iman eyledik» âyetinde zikir olunduğu gibi ancak, her hicâbı refeden, her dine şamil olan tevhiddir. **(Lâ nüferriku beyne ehadin minhüm)** (Ayet 136) Bazısının dinini nefi ve milletini ibtal, diğerini isbat etmekle enbiyadan birisinin arasını tefrik etmeyiz. Belki cümlesinin, Hak üzere ictima ve tevhid üzre ittifak eylediklerine kail olarak hepsine şamil olan tevhid ile dinlerinin kâffesini kabul ederiz. **(Fein âmenû bimisli mâ âmentüm bihî fekadihtedev)** (Ayet 137) Eğer sizin iman ettiğinizin misline yani her din ve mezhebi cami olan tevhide onlar da iman ederlerse tahkik ihtidayı kül ile hidâyet olundular ve mutlak hidâyeti buldular. **(Ve in tevellev feinnemâ hüm fî şikak)** (Ayet 137) Ve eğer yüz çevirirlerse tahkik onlar, ancak şikakda, din ve hidâyetten ayrı bir tarafdadırlar. Orada size muhalefet ederler. **(Sıbğatallah)** (Ayet 138) Biz, Allah'a iman ettik ve Allah, bizi boyamakla boyadı. Çünkü, her itikad ve mezheb sâhibinin batını, itikadının, dininin, mezhebinin boyasıyla boyanmışdır. Müteferrik milletlerle taabbüd edenler, niyyetlerinin rengi ile boyanmışdır. Herhangi mezhebi kabul edenler, imamlarının, delillerinin boyasıyla boyanmışdır. Hükema, akılları boyasıyla, türlü türlü nevâ ve bid'ât sahibleri, nefis ve hevâları boyasıyla, muvahhidler ise hassaten Allah boyasıyla boyanmışlardır ki, Peygamber Sallallahu Aleyhi ve Sellem «Allah Teâlâ, halkı zulmette yarattı. Sonra onlara nûrundan saçdı. Bu nur, kime isabet etti ise hidâyet buldu. İsabet etmiyen dalâlatte kaldı. O nûr da Allah'ın boyasıdır» buyurmuşdur. Bu cihetle bundan daha sonra ve daha güzel boya yoktur.

(Ayet 142) **(Seyekûlüssüfehâü minennâsi mâ vellâhüm an kıbletihimülletî kânû aleyhâ)** İnsanların süfeha olanları, bütün cihetlere vâfi olan tevhidi bilemeyip cihet ile mukayyed olmaları ile, mukayyedin gayrını kabul edemediklerinden «Muhammedileri, müteveccih oldukları kıblelerinden ne şey çevirdi?» diyeceklerdir. İslâm dininin, hakikatini idrake akılları vefa etmediğinden bu kabil insanlara, hiffet-i akıl sahibi süfeha tesmiye olunmuşdur. Bu sebebden tevhidde müttefik olmakla beraber, müslümanlar ihlâsa mahsus olduklarından, Allah hususunda müslümanlarla muaraza ediyorlar-

dı. Halbuki, süfeha olanlar, Hak'kı idrak edeydiler müslümanların ihlâsını idrak ederek müslümanlarla muarazaları kalmayacakdı. Ve eğer akılları tam olsaydı her din ve mezhebde, o dinin hakkını idrak edip dinin ruhu gibi olan Hakehli ile, islâm hassasını libaslanmakla ihtilat etmiş (karışmış) olan batıl ehli arasını ayırd edeceklerdi. Çünkü, bütün dinler hak ve islâm dini hakların hakkı olmakla ehl-i islâm sair ümmetler arasında orta ümmet, yani adalet ümmeti ve onların üzerine fazilet sahibi şahidler kılınmışlardır. **(Kul lillâhil meşriku vel mağrib)** (Ayet 142) İki türlü tevili yakında geçdiği üzre «Ey Habibim, nûr ve zuhûr alemi ve zulmet ve ihtifa alemi Allah'ındır, deyiver.» **(Yehdî men yeşâü ilâ sırâtın müstekîm)** (Ayet 142) Kendisine teveccüh olunan hak teâlâ hazretleri bir cihetde olmayıp **(eynema tüvellu fesemme vechullah)** buyurduğu gibi cihetlerin kâffesi Hak için, Hak ile Hak'da olduğundan Allah Teâlâ dilediği kimseyi bütün cihetlerin mütasavi olduğu vahdet yoluna hidayet eder.

(Ayet 143) **(Ve kezâlike ce'alnaküm ümmeten vasatân)** İşte böylece sizin, sair insanlara şahidler olmanız ve Resul'ün de sizlere şahid olması için, sizi orta bir ümmet, yâni adil bir ümmet kıldık. İmdi, Resul'ün, ümmet-i islâmiyye üzerine ve ümmet-i islâmiyyenin sair insanlar üzerine şehadetinin mânâsı, ümmet-i islâmiyyenin tevhid nûru ile bütün dinlerin hukukuna muttali olmaları vê her din ehlinin, her din sâhibinin dininden hak olanını, keza onların kendi nefislerinin ihtirââtı ortaya çıkarılan görülmemiş şeyler olan batıllarını ve kendi dinleri haddinde kalarak sair dinleri ibtal eylemelerini ve yalnız dinlerinin zâhiri ile kayd olarak aslına ve batınına derin dalmadıklarını bilmeleridir ki, eğer bu suretle mukayyed olmasalardı Hak yolu bir olduğundan onlar da sair dinlerin, hususiyle en büyük bir hak ve hakikat olduğu en ziyade zâhir olan islâm dinini istihfaf etmiyeceklerdi. Resul Sallâllahu Aleyhi ve Sellem, dini ile müteyyin olan her kimsenin, dindeki hakikatine ve dinin kemalinden ne suretle ve ne sebeble mahcûb bulunduğuna muttalidir. Ümmetinin günahlarını, imân, amal, hasenat, seyyiat ihlâs ve nifaklarını Hak nuruyla bilir, ümmeti de onun nûru ile sair ümmetlerin işbu ahvalini bilir. **(Ve mâ ce'alnel kıbletelletî künte aleyhâ)** (Ayet 143) Biz, senin evvelce teveccüh üzre olduğun o kıbleyi, **(İllâ lina'leme men yettebiurresûle mimmen yenkalibü alâ akibeh)** (Ayet 143) ancak din ile tekayyüd edip mahcûb olması sebebiyle geriye dönen kimselerden tevhidde Resul'e tabi olanları ayırd etmemiz, malûmun vukûna tabi tafsili ilminizle bilmeniz için kıldık, vücûddan evvel ayni cemide sabit olan ilmimizle değil; Zirâ herşey, vücudundan evvel bu

ilm ile Hak Teâlâ Hazretlerine malumdur. Çünkü ilmin kâffesi Allah'ındır. Allah Teâlâ'dan başka kimsenin ilmi yoktur. Buna binaen bizim, eşyayı onunla bildiğimiz ilimlerimiz Allah Teâlâ'nın ilminden bizim mazharlarımızda zahir olur. Bu da Allah'ın tafsilî ilmidir, yâni mevcûdatın tefasilinde ilmidir. İmdi: Allah Teâlâ Hazretleri eşyayı, vücûdûndan evvel ayni ceminde olan evvelki ilim ile bildiği gibi eşyanın vücudundan sonra bizim mezahirimizde zâhir olan tafsilî ilmi ile de bilir. **(Ve in kânet lekebîreten illa âlellezîne hedâllah)** (Ayet 143) Hakikaten kıblenin tahvili, ağır ve meşekkatlidir. Ancak Allah Teâlâ'nın kendilerini tevhide hidâyet ile takyidle hicâblanmakdan kurtardığı kimselere ağır değildir. **(Ve mâ kânallahü liyudi'a îmânekûm)** (Ayet 143) Allah için olduğu dolayısıyla sizin Beyt-i Mukaddes'e karşı kılınan namazınızı Allah Teâlâ izaa (zayi eder) eder olmadı. Namazınız, Allah için olunca nereye teveccüh etseniz kabul eder. Müellif Hazretleri burada ben hayatıma yemin ederim ki, bu tahvil, ancak iki taifeye meşekkatlı ve ağır gelmişdir, diyor. Taifelerden biri, Hak ile halkdan, diğeri halk ile Hak'dan mahcûb olanlardır ki, birinci taife Kâbe'den Beyt-i Mukaddes'e olan evvelki tahvilin mükaşefe ve mükâleme olan kalb ve sır makamından muayene ve müşahede olan ruh ve hafa makamına uruc sureti olduğunu bilince, ne Hak ile halkdan ve ne de halk ile Hak'dan asla mahcub olmayarak cemi ayn-ı tafsilde, tafsili, ayn-ı cemide müşahede ile davet ve nübüvvet için temkin ve istikamet halinde kalb makamına rucu sureti olan ikinci tahvili, yani Beyt-i Mukaddes'den tekrar kıbleye dönmeyi, urucdan sonra nüzûl ve kurbdan sonra buud zan ettiler, ve makam-ı eşrefe sa'yin ziyaını ve vusûldan sonra hicrânın ve mertebeden sukûtun husûlünü zan ettiklerinden bu mesele, kendilerine sakil oldu. İkinci taife ise, adet ve amellerinin suretiyle mukayyed olmakla tahvilin hikmetini bilemediklerinden birinci ibadetin sahih olmayıp yalnız ikincinin sahih olduğunu zan ettiler. Tevehhüm eyledikleri birinci ibadetin butlan ve ziyaı, onlara meşekkatli ve ağır geldi. Binaenaleyh ayet-i kerimeden fehim olunan mânâlarla tevehhümlerinin hilâfına hidayet eyledik. **(İnnellâhe binnâsi leraûfün rahîm)** (Ayet 143) Tahkik Allah Teâlâ, insanlara refet ve rahmet sâhibidir. Birinci taifeye fenâdan sonra bekâ halinde hicâbın ref'i ve sadrın şerhi ile refet, vücud-u hakkânî ile rahmet eder. İkinci taifeye de her ne kadar yapdıklarına bilmiyorlarsada sıdk ile yapdıkları için amellerinin kabuliyle refet, amellerinin sevabı ile, hakikatine hidâyet ve hal ve makamlarından yakîn makamına terakkiye tevfik ile rahmet eder.

(Ayet 144) **(Kad nerâ tekallübe vechike fissemâi)** Tahkik senin vech-i şerifinin semâda takallübünü görüyoruz. Yani cem makamında vahdet-i Hak'da istiğrak ve Hak ile halkdan ihticab zamanında kesrete iltifatın olmadığından fenâdan sonra beka halinin ibtidâsında temkinden evvel Hak'ka teveccühünün kuvvetinden halka rücûun sana güç olduğunu, dâvet makamı, nübüvvet yükü ağır geldiğinden, ruh semâsı cihetinde takallübünü görüyoruz. **(Felenüvelliyenneke kıbleten terdâhâ)** (Ayet 144) Buna binaen elbette biz, seni razı olduğun kıbleye tevcih ederiz, çeviririz. Sadrın inşirahı ile yüzünü kalb kıblesine döndürürüz ki, kalb makamında tafsil suretinde cemi cud olup kesret ile vahdetten muhtecib olmadığından vahdet şuhudunun bekâsiyle halki Hak'ka davet edersin. Razı olduğun kıble de odur. **(Fevelli vecheke şatrel mescidilharâm)** (Ayet 144) İmdi, yüzünü Mescid-i Haram canibine çevir. Yani hevâ ve şeytan devâîsinin ve nefis sıfatlarının vusûlü haram kılınmış olan, şerh olunmuş bir sadır genişlemiş bir göğüs tarafına teveccüh eyle. **(Ve haysümâ küntüm fevellû rücuheküm şatre)** (Ayet 144) Ey mümin ve muvahhidler ister ruh meşriki, ister nefis mağribi cihetinde nerede ve hangi cihette olsanız, ciheti şarkiyyede sizin için iyilikle emr fenalıkdan nehy kolay olmak, cihet-i garbiyyede hevâ ve şeytan devâîsile mahcubiyyetten kurtulup hal ve makamınızdan terakki etmek için hangi makamda bulunsanız yüzünüzü Mescid-i Haram tarafına çeviriniz. **(Ve innellezîne ûtûl kitâbe leya'lemûne ennehülhakku min rabbihim)** (Ayet 144) Yâni Tevrat ve İncil kitabını ve akl-ı furkani yâni akl-ı müsefa kitabı verilmiş olan kimseler, kitabda olan ef'âl ve sıfât tevhidine ve tevhid-i zât-ı Muhammediye delâlet sebebiyle yahud fikir kıyaslarıyla hicâblanmıyan, şeriat nûru ile nûrlanan akıl nûru ile Hak'ka hidâyet olunduklarından işbu kıble tahvilinin, Rab'ları tarafından hak olduğunu elbette bilirler.

(Ayet 145) **(Ve lein eteytellezîne ûtûlkitâbe biküllî âyetin mâ tebi'û kıbletek)** Ehli kitab olanlar, kendi akılları ve dinleri ile mahcûb ve onunla mukayyed olduklarından, velev ki onların kitablarından nübüvvetinin sıhhatine ve kıblenin hakkiyyetine delâlet edecek kat'i ve makûl deliller ve âyetlerin kâffesini getirsen yine senin kıblene tabi olmazlar. **(Ve mâ ente bitâbi'în kıbletehüm)** (Ayet 145) Onların makamlarından müterakki ve dinlerinin rütbesinden âli olduğun cihetle sen de, onların kıblesine tabi değilsin. **(Ve mâ ba'duhüm bitâbi'în kıblete ba'dın)** (Ayet 145) Tabiatlarında merkûz olan zıddiyetten naşi zâtlarındaki tezad sebebiyle her biri kendi diniyle mahcûb bulunduğundan onların bazısı da diğer bazısının kıblesine tabi değildirler. **(Ve leinitteba'te ehvâehüm min ba'di mâ câeke minel**

ilmi inneke izen leminezzâlimîn) (Ayet 145) Sana her şeyi cami olan tevhid ilmi geldikten sonra eğer sen, onların müteferrik arzularına ittiba edecek olursan, o vakit, sen, muhakkak kendinin ve makamının hakkını noksan edenlerden olursun.

(Ayet 146) **(Ellezîne âteynâ hümül kitâbe ya'rifûnehu kemâ ya'rifûne ebnâehüm)** Fehm ü dirayetin verilmesiyle kendilerine kitab verdiğimiz kimseler, hakikatta Hak'ka yakin oldukları ve vazih delillerle onu alametledikleri için Hak Teâlâ'yı daima his olunan, mahsus ve müşahede olunmuş gibi bilirler. **(Veliküllin vichetün hüve müvellîhâ)** (Ayet 148) Sizden her birinizin istidâd-ı evveli hasebiyle bir gayesi ve kemâli vardır ki, Allah Teâlâ Hazretleri, o kimsenin vechini işbu gaye ve kemâle tevcih eder. Yahud mânâ: O kimse hüviyyeti iktizasiyle nefsini, Allah'ın izni ile o gayeye tevcih eder. **(Festebikûl hayrat)** (Ayet 148) İmdi siz, hayrata, hilkatınızdan maksûd olan gaye ve kemâlâtınıza sizi yakınlaşdıran işlere koşunuz. **(Eyne ma tekûnû ye'ti bikümüllahu cemî'â)** (Ayet 148) Gaye ve kemalinize muhalif, yahûd mâdununda olan her hangi makam ve halde bulunsanız, uzak olsun, yakın olsun Allah Teâlâ, sizi, cemiinizi o gayeye getirir. **(İnnellahe alâ külli şey'in kadîr)** (Ayet 148) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri, herşey üzre kudretlidir. **(Ve min haysü harecte fevelli vecheke şatrelmescidil harâm)** (Ayet 149) Kendinin ve müminlerin mesâlihine (iş sahibleri) ihtimam ve huzuzatına meylinden ve havâssının tariklarından hangisinden yola çıksan eşyada nefs ile olmayıp Allah ile olmak için sadrına teveccüh edici, orada bir takım meşhedler müşahede edici, onun canibine riayet edici olduğun halde kalbinde Hak'kı hazır kıl. Mescid-i haram olan sadır canibine teveccüh eyle.

(Ayet 150) **(Ve haysü ma küntüm fevellû vücûheküm şatrehu)** Ey müminler hangi mekânda olsanız yüzlerinizi Mescid-i Haram olan sadır canibine tevcih ediniz. Orada göreceğiniz cemâl ve kemâli müşahede ile hiç bir hal ve ahvalda müşahede ettiğinizden iraz (yüz çevirici, sakınıcı) edici olmayınız ki, **(Liellâ yekûne linnâsi aleyküm hücceh)** (Ayet 150) Hak'dan gaybetiniz zamanında insanlara itibar edeceğinizden sizin gözünüzde vaki olmağla insanlar için üzerinize saltanat olmasın. Yahûd metalib ve mekasıdınızda (maksadlarınızda) insanlar için üzerinizde kavlen ve fiilen galebe hasıl olmasın. Belki ancak hizbullah galib olduklarından, siz maksadlarınızda Hak ile olduğunuz takdirde, insanlar, size huzû ve inkiyad ederler. **(İllellezîne zalemû minhüm)** (Ayet 150) Ancak mutlak surette Hak'dan mahcûb ve merdud (red olan) olan kâfirler, mutlaka Hak'dan münfail olmamaları hasebile size tereffun (yükselerek) ederek, hudû ve

inkiyad etmezler. **(Felâ tahşevhüm)** (Ayet 150) Onlar, size galib olamayıp, zarar da veremedikleri için onlardan asla korkmayınız. **(Vahşevnî)** (Ayet 150) Onlar, sizin gözlerinizde ve kalblerinizde vaki olmamak, binnefis ve gaybette olarak onlara tazim ve iclâl (ulu, saymak tazim-büyük göstermek) ile muvafekatlarına gönlünüz meyil etmemek için benim azametimin tecellisinden heybet üzre olunuz. Emirül-Müminin Ali Aleyhisselâm **(İzamül haliki indeke yüsaggirül fiaynike)** yani «senin indinde Halik'in azameti, mahluku senin gözünde küçüktür» buyurmuştur. **(Ve liütimme ni'metî aleyküm ve le'allekûm tehtedûn)** (Ayet 150) Ve sizin hidâyet olunmanızı irade eylediğimiz ve size kemâl nimetimizi tamamlamamız için huzûr ve murakabede devamınızı emir eyledik.

(Ayet 151) **(Kemâ erselnâ fîküm resûlen minküm yetlû aleyküm âyâtina ve yüzekkîküm ve yü'allimükümül kitâbe vel hikmete ve yu'allimüküm mâ lem tekûnû ta'lemûn)** (Ayet 151) Cinsiyyet ve beşeriyyet rabıtası dolayısıyla size telâkki, taallüm, hidâyeti kabul mümkün olabilmek için, kendi cinsinizden, size ayetlerimizi okuyan, sizi tezkiye ile kitab ve hikmeti, ve sair bilmediğiniz şeyleri öğreten Resul'ün irsali ile siz, zikr olunduğunuz, hatırlandığınız gibi **(Fezkürûnî)** (Ayet 152) Siz de icâbet, taat ve irade ile Ben'i zikir ediniz. **(Ezkürküm)** (Ayet 152) Sülûk ve yakin nûrunun ifâzası ve nimetlerin ziyadesiyle ben de, sizi zikredeyim. **(Veşkürû lî ve lâ tekfürûn)** (Ayet 152) Ve muhabbet kademi üzre tarikima sülûk ile irsal ve hidâyet nimetime şükür ediniz ki, irfan ve muhabbetimi size ziyade edeyim ve din nimeti ile mün'imden ihticâbla bana küfür etmeyiniz. Çünkü nimet ile mün'imden mahcûb olmak, küfrân-ı nimettir, belki küfürdür.

(Ayet 153) **(Yâ eyyühellezîne âmenûste'înû bisabbri vessalât)** Ey imân-ı iyanî ile imân edenler! Azâmet ve kibriyaim tecelliyatımın satevati (satvetleri: ezici kuvvetleri) zemanında benimle sabır ile ve bana şuhûd-u hakikî ile istiane ediniz (avn, yardım isteme), benden yardım isteyiniz. **(İnnellahe me'assâbirîn)** (Ayet 153) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri nûrlarının tecelliyyatında sabru takat getirenler ile beraberdir. **(Ve lâ tekûlû limen yuktelü fîsebîlillahi emvat)** (Ayet 154) Resul Sallâllahu Aleyhi ve Sellem'in, **(Mutu kable entemutu)** yâni «Ölmezden evvel ölünüz» buyurduğu vechiyle hevâsından ölen ve tevhid yolunda sülûk ile nefsini maktul ve fâni kılmış olan kimselere aceze (acizler) ve miskinlerdir, demeyiniz. **(Bel ahyâûn)** (Ayet 154) Belki onlar, Rab'ları indinde hakikî hayat, daimî ve sermedî olan Allah'ın hayatı ile hay ve diridirler. Zâtî huzur ile Allah'ı şahid ve onunla kadirdirler. **(Ve lâkin lâ teş'urûn)** (Ayet 154) Lâkin siz-

ler, basiretinizin körlüğünden ve ervâh hakayıkının ve kudüs alemi ayanının görülebildiği kalb nûrundan mahrum olmanız sebebile şuurunuz yoktur, bilemezsiniz.

(Ayet 155) **(Ve leneblüvenneküm bişey'in minel havfi velcû'i)** Ve, biz, elbette sizleri nefsin inkisar ve inhizamını mucib olan benim korkumdan ve beden ve kuvayı bedenin zafını, hevâ hicabının ref'i-ni, kalbe şeytan yolunun seddini mucib olan cû' yani açlıkdan **(Ve naksın minel'emvâli)** (Ayet 155) ve nefsi kuvvetlendirip tuğyânını ziyadeleşdiren ve şehvetlerin maddesi olan malların noksanından **(Vel' enfüsi)** (Ayet 155) ve kalbin ziyadelenmesi ve kuvvetlenmesi için zâtıyla müstağni ve sıfâtıyla kalbe müstevli olan nefislerin, yahud bana tebettül (dünyadan el çekib Allah'a yönelmek) ve inkitâınız (kesilme, tükenme, bitme) için kendilerine itimad eylediğiniz akraba ve dostlarınız nefislerinin noksanından **(Vessemerât)** (Ayet 155) ve basiretiniz, belâ uzlet ve riyazât hasebiyle nefsin sıfâtları hilelerinden pâk ve halis kalarak batınlarınız safi oldukta ruh müşahedeleri, maârif ve kalb mükâşefeleri ile telezzüz etmeniz için nefsin lezzetleriniz yemişlerinin noksanından bir şey ile ihtibâr sınayacağız ve imtihan edeceğizdir. **(Ve beşşirissâbirîn)** (Ayet 155) Ve bana olan iradesinin kuvveti ve benim muhabbetimin lezzeti sebebiyle, melûf (ülfet edilmiş-alışılmış) ve alışkın oldukları şeylerden sabır edici olanları tebşir eyle, müjdele **(Ellezîne izâ esabethüm musîbetün)** (Ayet 156) ki, o sahirler, kendilerinde olan daimi tasarrufatımdan kendilerini bir musibet isabet ettikde kudretimin âsârını, belki sıfâtımın tecelliyyât nûrlarını müşahede ederler **(Kalû innâ lillâhi ve innâ ileyhi râci'ûn)** (Ayet 156) ve kendilerinde mutesarrıf olduğum mülküm olduklarını teslim ve ikan ile «Biz, Allah'ın mülküyüz. Ve biz, O'na rücû ediciyiz» diyerek bende fâni, benimle bende halik olduklarını müşahede ederler. **(Ülâike âleyhim salâvâtün min rabbihim ve rahme)** (Ayet 157) İşte bunlar üzerine fenâdan sonra kendilerine bağışlanan benim envârımla münevver, sıfâtımla mevsûf vücûd ile Rab'larından salâtlar, âtifet ve merhametler ve halkı bana hidâyet edecekleri nûr ve hidâyetler vardır. **(Ve ülâike hümül muhtedûn)** (Ayet 157) Ve benim hidâyetimle hidâyet bulanlar, ancak bunlardır. Nitekim duada **(Ve calna hadine mehdiyyine gayre dalline müdilline)** yâni «Bizi, dâllin, müdillin değil, hadin ve mehdiyyin eyle» varid olmuşdur.

(Ayet 158) **(İnnessafâ velmervete min şe'âirillâh)** Tahkik kalbin vücûdu «Safa»sı ve nefsin vücûdu «Merve»si, din-i ilâhînin alâmetlerinden ve yakin, ihlâs, rıza, tevekkül gibi kalb adetlerinden ve namaz, orûc ve sair beden ibadetleri gibi kalıb ibadetlerindendir. **(Fe-**

men haccelbeyte evi'temere) (Ayet 158) İmdi her kim ki, fenâyı zâti-i küllî ile Hazreti İlâhiyyeye dahil ve vahdeti zatiyye makamına baliğ ve vasıl oldu ise yahud cemâl ve celâl tecelliyyatının nurlarında fena ve tevhid-i sıfât ile hazret narına ümre eylediyse **(Felâ cünâha aleyhi en yettavvafe bihimâ)** (Ayet 158) bu takdirde o kimseye fenâdan sonra temkin zamanında bağışlanmış hakkanî vücûdla kalb ile nefis makamları olan «safa» ile «merve»ye rucû ederek aralarında tereddüd etmesinde beis yokdur. Yalınız tekvini vücûd ile bu makamlara rücû ve tereddüdü günahdır. Zirâ, bağışlanmış hakkani vücûd, evvelki vücûd gibi değildir. Belki vüsatlidir (bollukludur). **(Ve men tetavva'a hayren feinnellahe şâkirun âlîm)** (Ayet 158) Ve her kim ki fenâdan sonra bekâda sülûkünün kemâlinden sonra talim babından ve halka şefkat ve nasihat ve ehl-i hayır ve salâha muhabbet kabilinden, kalbin vücûdu ile yahûd ahlâk ve takva ve birr ü ihsan babından ve zayıflara ve miskinlere muavenet ve iyaline rızk tahsili kabilinden, nefsin vücûdu ile bir hayır teberru ederse, Allah Teâlâ hazretleri, sevabını ziyade etmekle onun ameline şükür edicidir. Onun bu amelinin, tekvin ve ibtilâ babından olmayub eşyada Allah ile tasarruf babından olduğunu bilicidir.

(Ayet 159) **(İnnellezîne yektümûne mâ enzelnâ minel beyyinâti velhüdâ)** Kendilerine ifâza eylediğimiz ef'âl, sıfât tecelliyâtı ilimlerini ve maârif nûrları beyyinatının ve ahval ve makamat hüdâsını, yahud ilmi yakin tarikıyle tevhid-i zâtiye hidâyetini -çünkü, iyânî olan tevhid-i zâti, mükâşefatı kalbiyye, müsameratı sırriyye, müşâhedatı ruhiyyeyi mani olacak olan nefis ve kalb telvinatı ile ketim olunamaz- ketim eyleyen kimseler, **(Min ba'di mâ beyyennahü linnâsi fîlkitâbi)** (Ayet 158) akılları mütabaat (tabi olma, uyma) nurî ile münevver, sohbet bereketiyle kalb ve ruh nûrlarının âsârını müdrik olan insanlara bu keyfiyyeti, akılları kitabından sonra bu yolda ketim edenler, **(Ülâike yel'anühümüllah)** (Ayet 159) işte o kimseleri Allah Teâlâ Hazretleri tard ve red eder. **(Ve yel'ânühümüllâ'inûn)** (Ayet 159) Ve hizlânları ve nûr aleminden teyid ve imdâdlarının terk olunmasıyla mele-i âlâdan olanlar da onları tard ü red ederler. Keza onların kalbleri nûr ile ünsiyyet etmiş olan ve sıdıklarının kuvveti ile onlardan nuru istifada eden, sohbet ve mülâzemetleriyle rahatlanan, enfâsi (nefesleri) şerifeleriyle teberrük (mubarek, uğur sayan) eyleyen müştak (özliyen, iştiyaklı) ve müstaid kimseler de bu feyzi gaib etmekle safalarının kederlendiğini anlıyarak hicran ve sohbetlerinden kesilmeleriyle onlara lanet ederler.

(Ayet 160) **(İllellezîne tâbû ve aslehû ve beyyenû fe ülâike etûbü aleyhim)** Ancak halları günahlarından rucû ile bu halin, Al-

lah tarafından bir ibtilâ olduğunu bilerek inâbe ve riyâzatla hallereni islah eden ve Allah'la sıdk ile muamele edipde mahcûbluğunu keşif ve izhâr eden kimseler, işte bunlara tövbeyi ilka etmekle tövbelerini kabul ederim. **(İnnellezîne keferû)** (Ayet 161) Tahkik dinden ve Hak'dan mahcub olanlar **(Ve mâtû ve hüm küffârun)** (Ayet 161) ve küffâr oldukları halde ölenler, yâni hicâb pası ile fıtrat nurlarının sönüp istidâdları zâil olasıya kadar mahcubiyyette kalarak mevt hicabının kendileriyle nef'i mümkün olan sebeblerden kesilmiş olanlar, **(Ülâike aleyhim la'netullahi velmelâiketi vennâsi ecma'în)** (Ayet 161) işte bunlar, tams denilen bir mahrumiyyete, Hak'dan melekût aleminden, fıtrat-ı insaniyyeden, ve bunların hepsinden tard-ı küllî ile tarda müstehik oldular. **(Hâlidîne fîhâ)** (Ayet 162) Fıtrat nûrları sönüp istidâdları körlenmekle onlar ebediyyen bu mahrumiyyette kalacaklardır. **(Lâ yühaffefü anhümül' azâbü)** (Ayet 162) Nefisleri cevherlerinde işbu âzab verici heyetler kökleşdiğinden onların âzabları tahfif olunmaz. **(Ve lâ hüm yunzarûn)** (Ayet 162) Ve bu muzlim heyetler, kendilerine lâzım gelmekle, onlar nazar da olunmazlar, kimse onlara bakmaz.

(Ayet 163) **(Ve ilâhüküm ilâhün vâhid)** Ey muvahhidler! İbâdete mahsus kıldığınız mabûdunuz, zâtıyla bir ve mutlak bir olan bir mabûddur. **(Lâillâhe illâ hu)** (Ayet 163) Vücûdda o Vahid-i Mutlak'ın gayrı bir şey ve O'ndan başka mevcûd yokdur ki, ibâdet olunsun, imdi ona şirk etmeniz, nasıl mümkün olabilir. O'nun gayrı, sırf ademdir, yoklukdur, bu sebebden şirk, ancak O'na cahil olmakdan neşet eder. **(Errahmânü)** (Ayet 163) Rahmeti her mevcûda şamil olan, rahmet sahibidir. **(Errahîm)** (Ayet 163) Hususi ve hidâyet rahmetini mümin ve muvahhidlere mahsus kılan rahmet sâhibidir. Bu ayet-i kerime, rütbe hasebi ile tevhid hakkında nazil olan âyetlerin evvelidir. Yâni bizim cihetimizden değil, Hak cihetinden olan tevhidin akdemidir. (ilkidir, öncekidir). Çünkü, bizim tarafımızdan olan tevhidin evvelki mertebesi, ef'âl tevhididir. Bu tevhid ise, zât tevhididir. Fakat, bu zât tevhidi, insanların fehimlerinden baid (uzak, ırak) olunca ef'âl tevhidi ile zât tevhidine istidlâl için ef'âl tevhidi makamına tenezzül ederek **(İnne fîhalkıssemâvâti vel'ardi)** (Ayet 164) buyurdu. Yâni ervâh, kulub ve ukûl semalarının ve nufus arzının halk ve icâdında **(Vehtilâfil leyli vennehâri)** (Ayet 164) ve bunlar arasında nûr ve zulmetin ihtilâfında **(Velfülkilletî tecrî filbahri bimâ yenfe'unnase)** (Ayet 164) ve kemâlatının kazanmasında insanlara nafi olmağla cism-i mutlak denizinde cereyan eden beden gemisinde **(Ve mâ enzelellahu minessemâi min mâin feahyâ bihil' arda ba'de mevtihâ)** (Ayet 164) ve Allah Teâlâ'nın, ruh semâsından indirip, cehil ile ölmüş oldukdan sonra kendisiyle nefis arzını ihya eyle-

miş olduğu ilim suyunda **(Vebesse fîhâ minkülli dâbbe)** (Ayet 164) ve kalb hayatiyle diri olan her bir kuvayi hayvaniyyeyi nefis arzında dağıtmasında **(Ve tasrîfîrriyâhi)** (Ayet 164) ve Hak'ka aid ef'âl rüzgârlarının esdirmesinde **(Vessehâbil müsahhari beynessemâi vel'ardi)** (Ayet 164) ve ruh semâsı ile nefis arzı arasında müsahhar ve müheyyâ olan rabbanî sıfatlar tecellisi bulutlarında **(Leâyâtin likavmin ya'kilûn)** (Ayet 164) vehim şaibesinden mücerred, şeriat nûriyle nûrlanmış olan akıl ile taâkkul edenlere elbette pek büyük deliller vardır.

(Ayet 165) **(Ve minnennâsi men yettehızü min dûnillâhi endâden yühibbûnehüm kehubbillah)** İnsanlardan bir takım kimseler vardır ki, Allah Teâlâ'dan başka şeylere taparlar. Bu şeyler rüesa, mülk, ana, baba, kardaş, ahbab, ihvan, evlâd, ezvâc gibi kendi cinsinden insanlar ve yahud hayvanat cemadat ve sair mallar gibi kendi cinsinden olmayan şeylerdir. Bunlara ikbâl, teveccüh ve riayetle muhafaza, kendilerine ve hallerine ihtimam ve o hususlarda tefekkür etmekle Allah'a muhabbet ettikleri gibi muhabbet ederler. Nasılki Allah'ı sevmek vâcib ise öylece o eşyayı da severler. Buna binaen o kimseler indinde mezkür eşya muhabbette Allah ile müsavi olduğundan onlara nisbetle eşya, Allah Teâlâ'ya emsal ve şerikler olurlar. Yahud eşya, onların mabûdat ve mahbubatı olur ki, mahlûkatın ilâhı, Allah Teâlâ olduğu gibi onların ilâhları, eşya olur. İşte, bu kabil insanlar, kendileri, nefisleri için âlemlerin Rab'bi olan bütün mahlûkatın ilâhına emsal ilâhlar yapdılar. **(Vellezîne âmenû eşeddü hubben lillâh)** (Ayet 165) Halbuki, imân eden kimselerin, Allah Teâlâ'ya muhabbetleri, başka muhabbetten daha çok şiddetlidir. Zirâ imân edenler, ancak Allah'a muhabbet ederler, Allah'a muhabbetleri, başkasının muhabbetiyle karışmaz. Ve bozulmaz. Ve eşyayı Allah için ve Allah muhabbetiyle ve eşyada buldukları cihet-i ilâhiyye mikdarında severler. Nitekim, bazıları Biz, Hak'kı da halkı da severiz. Hak ile halk ihtilâf ederse o vakit Hak'kı daha çok severiz, yani halk, Hak'ka muhalefet etmekle kendilerinde cihet-i ilâhiyye kalmazsa bizim de halka muhabbetimiz kalmaz» demişlerdir. Yahûd manâ, iman eden kimseler, muhabbet cihetinden onların eşyaya, eşya ilâhlarına olan muhabbetlerinden daha şiddetlidir. Çünkü, onlar eşyayı nefisleri için nefisleriyle muhabbet eylediklerinden, çaresiz nefislerinin zarar ve helâkından korkdukları zaman nefsânî garazlarının değişmesiyle, muhabbetleri de değişir, bozulur. Halbuki müminler, Allah'ı ruh ve kalpleri ile, belki Allah ile sevince muhabbetleri garaz için olmadığı cihetle asla tegayyür etmez, bozulmaz. Ruh ve nefislerini Allah ve rızası için bezil cemii murâdlarını Allah'ın muradı için terk, arzularının hilâfında olsa dahi Allah'ın işlerini se-

verler. Nitekim bu kabil müminlerden biri «İstiyorum ben vuslatı; yar istiyor hicranımı; terkeyledim yarın murâdına kendi murâdımı» mealinde **(Uridü visâlehu ve yuridü hicrî: feet rükü mâ üridü limâ yürid)** beytini söylemişdir. **(Ve lev yerellezîne zalemû iz yerevnel' azâbe ennel kuvvete lillâhi cemi'an)** (Ayet 165) Başkalarını sevmekle Hak'ka şirk edenler, ilâhları ihticabının azabını gördükleri vakitte bütün kudret Allah Teâlâ'nın olduğunu kendi ilâhlarında kudret namına birşey olmadığını, o ilâhlarına muhabbetlerinden müstefad olan ateş zincirileriyle mahrumluk ateşinde ilâhlarına mukarenetleriyle, Allah'ın azabının şiddetini görmüş olsalardı, vasıf tahtında dahil olamıyan bir hal olurdu. Bu azabın görülmesi, aralarındaki muhabbet muktezâsı olarak herbiri diğerine lâzım gelmekle beraber metbu olanların, tabi olanlardan uzaklaşdığı vakittir ki, bunların her biri kendi kemâlât ve lezzât ile tekayyüdü dolayısıyla diğerinden mahcûb kaldığı ve azablandığı ve aynı zamanda aralarında olan karabet, rahim, ülfet ve sair nefi ve lezzeti calib ve fevaidi mucib sebeblerin kâffesinin inkitaa uğradığı vakittir. Zirâ bütün faide ve lezzetler, onları gerekleşdiren sebeblerin kesilmesiyle kesilir. Ancak ezelî tanışıklık ve ruhî münasebetlere mebni (bina olunmuş, yapılmış, dayanan, den dolayı) olan ilâhî muhabbetler ve hayrî ulaşmalar, ebediyyen ruhun bekâsiyle bâki olur. Ve Cenab-ı Hak'kın **(Vecebet mehabbeti lilmütehabbine fî)** yani Bende ve benim rızamda sevişenlere muhabbetim vacib oldu» kavl-i kerimi vechiyle bu ulaşmalar, âhirette faide veren Allah muhabbetini iktizâ eylediğinden beden hicâbının refinden sonra âhirette ziyadeleşir.

(Ayet 166) **(Ve re'evül' azâbe ve tekatta'at bihimül' esbâb)** Azabın görülmesi ve ulaşma sebebleri olan lezzetlerin kesilmesi halinde metbular, tabilerden uzaklaşırlar. Meselâ kelplerin beraberleşmesi hali gibi ki, hayır ve faidesinin tükenmesi ve beraberlik şerrinin zuhûru halinde biri birinden kaçarlar. **(Ve kalellezînettebe'û lev enne lenâ kerreten feneteberree minhüm kemâ teberreû minnâ)** (Ayet 167) Ve tabi olanlar, temenni ile «Ne olsa, bizim için bir kere olsa, yani bu keyfiyyet bir daha tekrar olunsa da onların bizden kaçdıkları gibi bizde onlardan kaçalım» derler. **(Kezâlike yürîhimullahi a'mâlehüm haserâtin aleyhim)** (Ayet 167) İşte böylece Allah Teâlâ Hazretleri, onlara işlerini kendi aleyhlerinde hasret olarak gösterir. Yâni muhabbetleri ve muhabbetlerine dayanmış olan amelleri, işleri, hasretlere münkalib olur. Lezzetlerini tahsilde nefsânî kuvvetlere tabî ve musahhar olan ruhanî kuvvetlerin hali de böyledir.

(Ayet 168) **(Yâ eyyühennâsü külû mimmâ fil'ardı halâlen tayyibâ)** Ey insanlar aklın tasvib eylediği adâlet kanunu üzre ihtiyac ve zaruret mikdarında şer'in izni ile helâl ve temiz olmak üzre süflî ci-

het olan nefis aleminde ve beden arzındaki lezzât ve temettüattan tenavül (tadınız) ediniz. Ve temiz ve nâfi olmasına lâzım gelen itidal derecesinden israf hududuna tecavüz etmeyiniz ki, israfat, şeytanın adımları olduğundan, siz şeytanın adımlarına tabi olmayınız. **(İnnel mübezzirine kânû ihvaneşşeyâtin)** yani «İsraf edenler, şeytanların kardaşları oldular» buyurulmuşdur. **(İnnehü leküm adüvvün mübîn)** (Ayet 168) Çünkü şeytan, size adâveti zâhir bir düşmandır. Allah Teâlâ Hazretleri müsrifleri sevmediğinden israfat-ı mezmûmeyi irtikâbınızla sizi Rab'bınıza buğz ettirip sizi ihlâk eylemeği ister. Malûm olmalıdır ki, nefis âleminde olan adâlet, kalb âleminde olan ülfetin zıllidir. Ülfetin, beden âlemindeki zıllı, itidâldir. Ülfet, ruh âleminde olan muhabbetin zıllidir. Muhabbet, vahdet-i hakikiyyenin zıllidir. İmdi itidal, vahdetin dördüncü zıllı oluyor. Halşuki, şeytan, Hak'kın zılline takat getiremediğinden Hak'kın zıllinden daima firar eder. Binaenaleyh bu zılların tecelli eylediği yerlerde şeytan, daima israfat tarafına âdımlar. Ve nerede aciz kalırsa muhabbet ve ülfette olduğu gibi tefrit canibine adımlar. Bu sebebden Emirül-müminin Ali Aleyhisselâm, **(Laterel cahile illâ müfritan ev müferritan feinnel cahile suhretüşşeytân)** «Cahili, ancak ya ifrat ve yahud tefrit sahibi olarak görürsün, zira cahil, şeytanın maskarasıdır» buyurmuşdur.

(Ayet 169) **(İnnemâ ye'mürüküm bissûi velfahşâi ve en tekuûlû alâllahi mâ lâ ta'lemûn)** O şeytan, size ancak su ile yani fenalıkla kuvvei gadabiyyenin ifratı olan izrar ve eza ile kuvvei şeheviyenin ifrati olan kabayih ve fuhşiyyat ile, ve aklin, kendisini teshir edici olan vehim şeytani ile karışık olduğundan, kuvvei nutkiyyenin ifrati olan Allah Teâlâ'ya bilmediğiniz şeyleri söylemekle emir eder. **(Ve izâ kıyle lehümüttebi'û mâ enzelellahu)** (Ayet 170) O insanlara «Şeriatta emr olunduğu vecih üzre herşeyde Allah'ın indirdiği itidal ve adâlete riayete tabi olunuz» denildiği vakit, **(Kalû bel nettebi'u mâ elfeynâ aleyhi âbâenâ)** (Ayet 170) onlar, «Belki biz, babalarımızı taklidden cahiliyyetteki israfat-ı mezmûmeye tabi oluyoruz» derler. **(Evelev kâne âbâühüm lâ yakilûne şey'en ve lâ yehtedûn)** (Ayet 170) Babaları cehil sebebiyle doğru bir amele hidâyet olunmamış, ve ilim ve dinden hiç bir şey bilmemiş olsalar, yine babalarına tabi olacaklar mıdır? **(Ve meselüllezîne keferû kemeselillezî yen'ıku bima lâ yesme'û illâ du'ân ve nidâ'en)** (Ayet 171) Ve merdud olan küffarı dâvet edicinin misâli, ancak çağırma ve bağırmayı işinden hayvanları çağıran kimse gibidir. Çünkü hayvanat, ancak bir ses işidir, fakat mânâsını anlayamaz. Bunların hali de böyledir.

(Ayet 172) **(Yâ eyyühellezîne âmenû külû min tayyibâti mâ razaknahüm)** Ey imân eden müminler! Eğer siz, ibâdeti Allah'a tahsis

eden muvahhidler iseniz size verdiğimiz rızıkların tayyibatından, temizlerinden tenâvül ediniz, yâni merzukattan ancak adâlette istimale lâyık olanını yeyiniz. **(Veşkürû lillâhi)** (Ayet 172) Size verilmiş olan rızıkları, istimâli lâyık olan mikdar ve ol vechiyle lâyık olan mahalde istimâl ile Allah'a şükür ediniz. Çünkü zâtın zıllini ve lâzim işi iktizâ eylediği gibi tevhid de herşeyde itidal ve adâlete riâyeti iktizâ eyler. Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in, Allah Teâlâ'dan bildirdiği hadis-i kudsîde Allah Teâlâ Hazretleri, **(İnni velinsü velcinnü fî nebein azimin ahlükü ve ya'büdü gayri ve erzuku ve yeşküru gayri)**, yani «Ben, ve cin ile ins büyük bir haberdeyiz. Ben yaradırım o benden başkasına ibâdet eder, ben rızıklandırım, o benden başkasına şükür eder» buyurmuşdur.

(Ayet 173) **İnnemâ harreme aleykümülmeytete)** Ölmüş hayvanın, kanı donmağla itidalden uzaklaşdığından ve mizacı bozulduğundan size ölmüş hayvanın yenmesi haram kılındı. **(Veddeme)** (Ayet 173) Kan da hayat, adâlet ve nûriyyeti kabuldan uzak olan pis fazlalarla karışmış olup nedcin kusuru sebebiyle henüz bu hayat ve adâleti kabula sâlih olmadığından kanın da yenmesi haram kılındı. **(Ve lahmel hınzîri)** (Ayet 173) Ve tabiatında deyyusluk, pisliğe mübaşeret, hırs ve sebüiyyet gâlib olup yenmesinde onun mislinin tevellüd edeceği sebeble hınzır etinin de yenmesi haram kılındı. **(Ve mâ ühille bihî ligayrillâhi)** (Ayet 173) Kesilmesinde Allah'ın gayri için ses çağırılan yani boğazlanması ve yenmesi ile şirk kasd olunan şeyin de tevhide münafi olduğu cihetle yenmesi haram kılındı. Bu âyetten Allah'ın gayri için söz söylemeğe kuvvet bulmağa sebeb olan yani tevhid üzre olmıyarak yenilen her şeyin yenmesinin yeyicisine haram olduğu fehim olunur. **(Femen ıdturre gayre bagin ve lâ âdin)** (Ayet 173) İmdi, cemaattan her kim, kendi nefsini tercih etmekle diğer bir muztarra veya ölümden kurtaracak mikdara tecavüz etmeyici olduğu halde işbu haram kılınan şeylerden yemeğe muztar kaldıysa ona günah yoktur. Zirâ, Allah Teâlâ mağfiret ve rahmet sahibidir.

(Ayet 174) **(İnnellezine yektümûne mâ enzelellahu minel kitâbi ve yeşterûne bihî semenen kalîlen ülâike mâ ye'külûne fî bütûnihim illennâr)** Allah'ın indirdiği kitabı ketm edip onu az bir bedel mukabilinde satan, yâni az bir para almak için bu işe tenezzül eden kimseler, karınlarını ancak Hak nûrundan mâni ve hicab olan tabiat ateşinin parlamasına sebeb olan ve sâhibini heyûlây-ı cismaniyye cehenneminde bırakan, muzlim ve fena hey'etlerle azablandıran hırman (mahrumiyet) ateşinin odunlarıyla doldururlar. **(Ve lâ yükellimühümüllahu)** (Ayet 174) Ve Allah Teâlâ Hazretleri kıyâmet gününde onlara söz söylemez ve onlara bakmaz ki, bu vaziyyet, onla-

rın, Allah Teâlâ'dan uzaklıklarından ve onlara karşı Allah'ın gazabının şiddetinden ibarettir.

(Ayet 175) **(Leysel birre en tüvellû vucûhekum)** Kayıdlanmak ve hicâblanmak olduğundan yüzlerinizi ruhlar alemi maşrikine veya cesedler âlemi mağribine çevirmeniz, birr ü ihşan değildir. **(Ve lâkinnel birre men âmene billâhi velyevmil'âhiri velmelâiketi velkitâbi vennebiyyîn)** (Ayet 176) Velâkin birr ü ihsan, cem makamında Allah'a ve meâda imân eden muvahhidlerin birrü ihsanıdır. Çünkü, cem makamında olan tevhide, meâd-ı hakikî olan bekây-ı ebedî lâzım gelir. Bu muvahhidler, kesret tefasilinde cemi müşahede ederek, cemi ile melâike âleminin batını, nebiyyin âleminin zâhiri olan tafsilden mahcûb olmazlar. Ve ahkâm ve maârifle zâhir arasını cem ve istikamet ilmini ifade eden kitaba iman ederler. Sonra zikir olunan amellerle ceman ve tafsilen tevhidin tamamından sonra istikamet ederler. İstikamet, fenâdan sonra bekâ makamında sâhibinin, Allah ile tahakkuku zamanında bütün kuvayi insaniyye ruhun nûrile nûrlandığından bütün kuvanın emri ilâhî ile hududunda durmasından ibarettir. İşte adalet makamı, budur. Binaenaleyh bu makamda bütün kuva, Hak zıllinde olarak külliyyet ile vahdet dizisinde dizilmiş olur. **(Ve âtelmâle alâ hubbihî)** (Ayet 176) Ve o muvahhid ihtiyacı halinde mala muhabbet üzre malı verir. Nitekim İbni Mesud demiştir ki, **(alâ hubbihi)** malı vermek, sıhhatta olduğun, malı sevdiğin, yaşamadığı teemmül eylediğin, fukaralıkdan korkduğun zamanda vermektir. Yoksa can gırtlağa gelinceye kadar ihmal edip o sırada, filâna şu kadar, filâna bu kadar, demekle değildir. Allah Teâlâ Hazretleri, **(Ve yüsirune alâ enfüsihim velev kâne bihim hasasa)** buyuruyor, yâni hakikî muvahhidler, kendilerinin katı ihtiyacı olsa dahi diğer ihtiyac sâhiblerini nefisleri üzre tercih ederler. Yahud mânâ: kalblerini Allah'dan meşgul etmemek için ve malı vermekle Allah'ın razı olduğu için Allah'a muhabbet üzre malı verirler. Yahud mânâ: vermeği sevmek üzere malı verirler. Yâni nefsin sevinci ile verirler. Zirâ kerem, ferahla ve sevincle olan vermektir.

(Ayet 177) **(Zevilkurbâ velyetâmâ velmesâkîne vebnessebîli vessâilîne ve fîrrikaâbi ve ekamessalâte ve âtezzekâte)** Karabet sâhiblerine, yetimlere, miskinlere, yolculara, saillere, esirlere seve seve malı verir, ve namazı ikame ve zekâtı ifa eder. **(Ve âtelmâle)** kavlinden **(Ve âtezzekâte)** kavline kadar olan kısım, atifet babındandır ki, o da kuvve-i şahavaniyyenin, kendisine taâlluk eylediği şeylerde haddinde vukûfu ve kemâlidir. **(Velmûfûne bi'ahdihim izâ âhedû)** (Ayet 177) Ve ahid ettikleri zaman ahidlerini ifa edenlerin birr ü ihsanıdır. Bu da hikmeti müstelzim olan adâlet babındandır ki, kuvve-i

nutkiyyenin kemâli budur. Çünkü: kuvve-i nutkiyye, gadir ve hiyânetin zararını ve mukabili olan faziletin faidesini bilmedikçe ahde vefa etmez. **(Vessâbirîne filbe'sâi)** (Ayet 177) Ve şiddet ve fakır da sabır edenler, **(veddarrâi)** (Ayet 177) ve maraz zamanında **(ve hıynelbe'si)** (Ayet 177) ve harb zamanında sabredenler; Bu da kuvve-i gazabiyyenin kemâli olan şecaat babındandır. **(Ülâikellezîne sadekû)** (Ayet 177) İşte bu fezâilin küllisi ile mevsuf ve istikamet makamında sabit olanlar, kâffesi birr ü ihsan olan işleri ile tecrid mevtinlerinde Allah'a sadık olan kimselerdir. **(Ve ülâike hümül müttekûn)** (Ayet 177) İşte, Allah'ın gayrine hatta kendi nefsine bile muhabbetten sakınanlar, neşe ve tabiat perdesinden soyunmuş olanlar, ancak bunlardır. Bu âyetteki mal, ilim ile tevil olunmak mümkün olur ki, kalbin, ilim ile kuvvelenip müstağni olduğu itibarla ilim, kalbin malıdır. Yâni ilmi, sevgili olmasıyla beraber kendisine yakin olan kuvâyi ruhaniyye akrabalarına ve hakiki babaları olan ruhun nûrundan kesilmekle yetim kalmış olan kuvâyi nefsâniyye yetimlerine ve siyasat-ı fadile ve ahlâk ilimlerini bilmekle bedenin sevabına sükûnları daim olan kuvâyi tabiiyye miskinlerine, icmalen ve tafsilen maârif, ahlâk, adâb, meayiş ilimlerine kanıp nefsinden fariğ oldukda salikler yolcularına, ilim talibi saillerine, vazu nasihatla şehvet ve dünya esirlerinin kâffesini esaretten kurtarmak hususuna verip huzûr namazını kılmakla müşahedeyi devam ettiren, ve sıfâtın nefyi ve mahvı ile havatıra iltifat ve gayra nazardan nefsini temizleyen şeyi, zekâtı veren, zâtını ve benliğini ifnâ ve tevhide mülâzemetle ezelin ahdine vefa edenler, daima Allah'a iftikar şiddetinde nefsini kırmak, hevâyı kökünden sökmek, maraz ve hastalık ve şeytanın muharebesi şiddetinde sabredenler, işte sülûkün akd ü azimetinde ahdine vefada Allah'a sadakat edenler, şirkden sakınanlar, bâkiyyeden münezzeh olanlar, ancak bu kimselerdir.

(Ayet 178) **(Yâ eyyühellezîne âmenû kütibe aleykümül kısâsü fîlkatlâ)** (Ayet 178) Ey müminler! Umumdan vaki olan katilde size kısas farz kılındı. Kısas, yırtıcılık kuvveti tecavüzünün izâlesi için farz kılınmış olan adâlet kanunlarından bir kanundur. Kısas, adâlet-i ilâhiyye zıllarından bir zıldır ki, Allah Teâlâ Hazretleri, kulunu kendisinde ifnâ etmekle kulunda tasarruf eyledikde, hür olan ruhundan ivaz daha hayırlı bir ruh, kul olan kalbinden bedel daha hayırlı bir kalb, dişi olan nefsinden ivaz daha hayırlı bir nefs-i kâmile hibe eyler, bağışlar. **(Ve leküm fîlkısâsı hayâtün)** (Ayet 179) Zikir olunan suretle Allah'ın kısas eylemesinde sizin için künh ü hakikati vasf olunamıyan büyük bir hayat vardır. **(Yâ ûlil' elbâbi le'allekûm tettekûn)** (Ayet 179) Ey evham kabuklarından ve ayniyyat

ve ecram perdelerinden akılları halis olan kimseler! Ümiddir ki, sizler, bu adâlet kanununu muhafaza edip terk eylemekden sakınırsınız.

(Ayet 180) **(Kütibe aleyküm izâ hadare ehadekümülmevtü in tereke hayra elvasıyyetü)** Ey müminler! Sizin birinize ölümün esbab ve emmareleri zâhir oldukda eğer vereseyi mahrum kılmayacak, itina ve itibar olunacak çokça bir mal terk ederse vasiyyet etmek de farz kılınmışdır. Vasiyyet ve vasiyyeti muhafaza, kuvve-i mülkiyye, yâni kuvve-i mutkiyyenin noksanını izâle için farz olunmuş olan diğer bir kanundur ki, hikmetin Hak nuru ve şer'i hükmü ile mallarda iktiza eylediği tasarrufdan kuvve-i nutkiyyenin kusurunu izâleye matufdur. Vasiyyet eden kimsenin, sehven veya kasden bir izrarı bilindiği vakit hikmet muktezâsı üzre vasiyyet olunanların arasını ıslâh ile hikmet babında kuvve-i nutkiyyenin kemâli olan tedkik ve tahkika kuvve-i nutkiyyeyi teşvik ve bir nevi cürmü hiyanet olan vasiyyeti tebdil etmekden de kuvve-i nutkiyyeyi men eylemeğe matufdur. Siyam yâni oruc da yırtıcı kuvvetin tecavüz ve tasallûtunu izâle için farz olunan kanunlardan diğer bir kanundur. Malûm olmalıdır ki, hakikat ehlinin kısası, az evvel zikir olunan fena ve bekâ keyfiyyetidir. Vasiyyetleri de **(Ve vessa ibrahimü benihi)** âyeti vechile Hak'tan başkasını terketmekle ezelî ahdi muhafaza iledir. Siyamları, Hak için Hak ile olmıyan kavl, fiil, hareket ve sükundan imsak, yani kendisini menetmektir.

(Ayet 185) **(Şehrü ramazânellezî ünzile fîhil Kur'ân)** Yâni nefsin, Hak nûru ile ihtirak eylediği, yandığı vakitte cem makamına ulaşdırıcı olan ve akl-ı Kur'ânî tesmiye olunan icmali cami ilim indirildi. **(Hüden linnâsi)** (Ayet 185) Cemi itibarile insanları vahdete hidâyet **(Ve beyyinâtin minelhüdâ velfürkan)** (Ayet 185) ve cemi ile farkdan yani akl-ı fürkanî tesmiye olunan tafsili ilimden delââül-i müteselsile olduğu halde indirildi. **(Femen şehide minkümüşşehre felyesumhu)** (Ayet 185) İmdi sizden her kim o vakitte hazır olursa, yâni şuhûd-u zât makamına baliğ olursa, kendisinde Hak ile olamadığı söz, iş ve hareketten imsak etsin **(Ve men kâne meridan)** (Ayet 185) Hangi kimse bu şuhûddan menedici, nefsânî hicâblardan ibaret olan kalb hastalıkları ile hasta oldu ise, **(Ev alâ seferin fe'ıddetün min eyyâmin uhar)** (Ayet 185) yahûd henüz sülûkde olup şuhûd-u zâtiye vasıl olmadı ise ona bu makama ulaşıncaya kadar kat' edilecek diğer mertebeler vardır. **(Yürîdullahu bikümülyüsre ve lâ yürîdü bikümül'ûsre)** (Ayet 185) Allah Teâlâ Hazretleri, size tevhid makamına erişmek ve Allah'ın kudretiyle yardımlanmakla yüsür, kolaylık murâd eyler. Aciz ve zayıf olan nefis ile işlerin güçlükle yükle-

nilmesi demek olan üsrü, güçlüğü murâd etmez. **(Ve litükmilûl' iddete)** (Ayet 185) Ve sizin Hak'ka ulaşdırıcı bu meratib, ahval ve makamları ikmal ile faydalanmanız **(Ve litükebbirûllahe âlâ mâ hedâküm)** (Ayet 185) ve sizi cem makamına hidâyet etmesi üzerine Allah'a tazim etmeniz, azamet ve kibriyasını bilmeniz için **(Ve le'allekûm teşkürûn)** (Ayet 185 ve belki istikametle şükür edersiniz diye, size bunları emir eylemişdir. **(Ve izâ se'eleke ibâdî annî feinni karîb)** (Ayet 185) Ve bana teveccüh etmiş olan salik ve talibler, benim marifetimden sana sual ettiklerinde, hemen, tahkik, ben zâhirim. **(Ücîbu da'veteddâ'i izâ de'âni)** (Ayet 185) Bana hal ve istidâdları lisanı ile duâ edenlerin dua ettiklerinde hal ve istidâdlarının iktizâsını vermekle duâlarını kabul eylerim. **(Felyestecîbû lî velyü'minû bî le'allehüm yerşüdûn)** (Ayet 185) Ben onları Zâtıma dâvet ve Bana sülûkün keyfiyyetini talim ettiğimden, zühd ve ibâdetle istidâdlarını tasfiye etmekle benim icabetimi taleb etsinler. Ve tasfiye halinde onların kalbleri ayinesinden Ben tecelli edeceğimden Ben'i müşahede etsinler. Ümiddir ki, istikametle rüşd bularak müstekim ve sâlih olurlar.

(Ayet 187) **(Ühille leküm leyletessiyâmir refesü ilâ nisâiküm)** Huzur zamanınızda zikir ve beyan edilmiş olan imsakın arasına giren gaflet vaktinizde, sizin için nefsinizin huzûzuna mukarin olmağa tenezzül, mübah ve helâl kılınmışdır. **(Hünne libâsün leküm ve entüm libâsün lehünne)** (Ayet 187) Zirâ zarurî taâlluk ile o nefisler, sizin libâsınız ve siz de onların libâsı olmuşsunuzdur. **(Alimellahu enneküm küntüm tahtânûne enfüseküm fetâbe aleyküm ve afâ anküm)** (Ayet 187) Allah Teâlâ Hazretleri, sizlerin sülûk, riyâzât ve huzûr zamanlarınızda nefsânî nasib ve lezzetlerinizi çalmakla hiyânet eder olduğunuzu bildiğinden size tövbeyi ilka ve kusurunuzu afv eyledi. **(Fel' ane bâşirûhünne vebteğû mâ keteballahu leküm)** (Ayet 187) İmdi fenâdan sonra bekâ halinde, istikamet ve temkin vaktinde gaflet zamanlarında huzuzat-ı nefsâniyyenize mübaşeret ediniz. Ve Allah Teâlâ'nın size farz eylediği takvayı, ve huzuzu nefsâniyye sebebiyle istikamet hukukunu vafir olarak edaya, Allah'ın emir eylediği ubudiyyet ve kendine dâvetle kıyama kudreti taleb ediniz. **(Ve külû veşrebû hattâ yetebeyyene lekümül haytul' ebyedu minel haytil'esvedi minel fecri)** (Ayet 187) Size fecirden huzûr envâr ve âsârı zâhir olarak gafletin zulmet ve karanlığı üzerine gâlib oluncaya kadar nefsinize refik olunuz. **(Sümme etimmûssiyâme ilelleyli)** (Ayet 187) Sonra gaflet zamanı gelinceye kadar Hak'la huzûrunuzda zikir olunan imsak üzre olunuz ki, eğer imsak ve huzûr, mütemadi olsa maaş ve mühimmatı maslahatlarıyla kıyam mümkün ola-

maz. **(Ve lâ tübâşirûhünne veentüm âkifûne fîlmesâcid)** (Ayet 187) Siz, kalbleriniz mescidlerinde mukîm, mu'tekif ve hazır olduğunuz halde nefislerinize yaklaşmayınız. Zirâ nefislerinizin zuhûru ile vakitleriniz, müşevveş oluverir.

(Ayet 188) **(Ve lâ te'külû emvâleküm beyneküm bilbâtıl)** Ve maârif ve malûmatınızı aranızda batıl olan nefsânî şehvetlerinizle yemeyiniz. Yâni maârif ve malûmatınızı, hissî ve hayalî maksadların iktisabı ile nefsin lezzetlerini tahsilde sarf etmeyiniz. **(Ve tüdlû bihâ ilelhukkâmi, lite'külû ferîkan min emvâlinâsi bil'ismi ve entüm ta'lemûn)** (Ayet 188) Bunun, günah ve birşeyi yerinin gayrinde koymak demek olduğunu bilirken kuvâyi ruhaniyye mallarından bir kısmını kuvâyi nefsâniyye lezzetlerinde sarf etmek ve zulm ile yemek için fenalık ile emir edici olan nefis hakimlerine irsal etmeyiniz.

(Ayet 189) **(Yes'elûneke anil' ehille)** Ruh nûrûnun işrâki zamanında kalbe hasıl olan tuluâttan sana sorarlar. **(Kul hiye mevâkiytü linnâsi velhacc)** (Ayet 189) Habibim! Kalbe aid bu tuluât, sülûk kasdının ve Allah yolunda muâmele vücûbunun ve kalb beytini tavafın ve marifet makamında vukûfun vakitleridir, deyiver. **(Ve leyselbirrü bi'en te'tûl büyûte min zuhûrihâ)** (Ayet 189) Kalbin bedene nazır olan ciheti, arkası demek olduğundan meşair-i bedeniyyeden alınmış malûmatınız ve havassınız yollarından kalb evlerinize girmeniz, birr ü ihsan değildir. **(Ve lâkinnelbirre menittekâ)** (Ayet 189) Velâkin birr ü ihsan, nefsin vesveselerinden hayal ve havassın meşgalelrinden sakınan kimsenin birr ü ihsanıdır. **(Ve'tûlbüyûte min ebvahihâ)** (Ayet 189) Kalb evinin kapısı, kalbden Hak'ka açılmış olan yoldur ki, Siz, kalb evlerinize, kalbin Hak'ka nazır olan batın, iç kapılarından geliniz. **(Vettekullahe le'alleküm tüflihûn)** (Ayet 189) Ve felah bulmanız recasiyle sizi Allah'dan işgal eden şeylerden sakınınız.

(Ayet 190) **(Ve katilû fî sebîlillâhillezîne yükatilûneküm ve lâ ta'tedû)** Ve Hak yolunda sizinle döğüşen şeytan ve nefs-i emmare kuvvetleriyle tepeleşiniz. Ve bunları tepelemekde hududu tecavüz etmeyiniz. Yâni tefrit, fütur ve kusur olmamak için nefsin kuvâsını hududunda vukuf ve hukuk ile kıyamından büsbütün öldürmek sûretiyle hududu tecavüz etmeyiniz. **(İnnellahe lâ yuhibbülmu'tedin)** (Ayet 190) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri, tecavüz edicileri sevmez. Tecavüz ile vahdet ve muhabbetin zıllî olan adâletten haric olursunuz.

(Ayet 191) **(Vaktülûhüm haysü sekıftümûhüm)** Şeytanı ve nefis kuvvetlerini her nerede bulursanız öldürünüz. Onların ruhu olan hevâlarını kökünden koparak efâlinden men ile hayatlarını izale

ediniz. **(Ve ahricûhüm min haysü ahrecûküm)** (Ayet 191) Ve onlar, sizi kalb karargâhından çıkarıp nefis avlusuna indirdikleri gibi siz de onların istilâları zamanında onları, sadır mekkesinden çıkarınız. **(Velfitnetü eşeddü minelkatli)** (Ayet 191) Onların hevâlarına ve lezzetleri putlarına ibâdetleri fitnesi, katilden, yâni arzularının kökünü koparmakdan ve büsbütün onları öldürmekden daha şiddetlidir. Yahût mânâ: istilâ eyledikleri zamanda sizin onlarla mübtela olmanız sebebiyle olan mihnet ve meşekkatınız, elemi ziyade olduğu cihetle sizin tabiatınızı söndürmekden ve istidâdınızı büsbütün mahv etmekden daha çok şiddetlidir. **(Ve lâ tükatilûhüm indel mescidil harâmi)** (Ayet 191) Ve siz, Mescid-i Haram olan kalb makamında yani teveccühünüzde size muvafekat ettikleri zaman, o takdirde sizin sülûkda yardımcınız olacaklarından huzûru kalbî zamanında onları öldürmeyiniz. **(Hattâ yukatilûküm fihi)** (Ayet 191) Tâki sizi kalb makamından ve Hak dininden nefis makamına, buzağıya tapmak demek olan kendi dinlerine çekmek için bu taleblerin de size münazea edinceye kadar Mescid-i Haram'da kavga etmeyin.

(Ayet 193) **(Ve katilûhüm hattâ lâ tekûne fitnetün ve yekûneddînü lillâh)** Nefsani kuvvetlerin tenazüünden (çekişmesinden) fitne hasıl olmaması, cemi-i kuvânın âlem-i kuds canibine teveccüh ile hevâ ve şeytanın, orada nasibi kalmayıp Hak'ka teveccühde kâffesinin size mütabeat (uyması) eylemesi için nefsanî kuvvetlere mukatele (çarpışınız) ediniz. **(Feinintehev felâ udvâne illâ alezzâlimîn)** (Ayet 193) Eğer onlar, mukateleden vaz geçerlerse tecavüz yoktur. Tecavüz, ancak zulüm edenlerin üzerinedir.

(Ayet 194) **(Eşşehrülharâmü bişşehrilharâmi)** Nefsani kuvvetler, hadlarında duruncaya kadar sizi maksad ve dininizden men ettikleri her vakit, sizin de onları isyanlarından menetmek vaktinizdir. Onların şehr-i haramı, hududlarında haklarıla kıyamları vaktidir. Sizin, şehr-i haramınız, huzûr ve mürakabe vaktinizdir. **(Ve enfikû fî sebîlillahi)** (Ayet 195) Ve ilimlerinizi, ilimle amel etmekle Allah yolunda infak ediniz (toplayıp saklamayınız). Ve ilimleri başka vakit için cem ve iddihar eylemeyiniz. Olabilir ki, o vakti idrak edemezsiniz. Tesvif, yâni ilerde yaparım demekden daha zararlı bir şey yoktur. **(Ve lâ tülkû bieydiküm ilettehlüke)** (Ayet 195) Ve ilminizle ameli tehir ve ilmi nefsin mesalihinde infak ile nefsinizi, tefrit tehlikesine ilka etmeyiniz. Zira bu hareket, mahrumyyeti mucibdir. **(Ve ahsinû innellahe yuhıbbülmuhsinîn)** (Ayet 195) Ve amellerinizde müşâhede üzre olunuz ki, tahkik, Allah Teâlâ Hazretleri, amellerinde Rab'larını müşahede edenleri, amellerinde Rab'larına ihlâs edenleri sever.

(Ayet 196) **(Ve etimmûl hacce vel'umrete lillâh)** Ve Allah'a ve Allah'da sülûk ile makamat ve ahvalin cemisini tamamlayıp tevhid-i sıfât umresini ve tevhid-i zât haccını itmam ediniz. **(Fein uhsirtüm)** Ve eğer sizi nefs-i emmare küffarının, bu hac ve umreden menetmesiyle mahsur olursanız **(Femesteysere minelhedyi)** (Ayet 196) Nefis kurbanını sevk ve kalb Kâbe'sinin kenarında ve kalbin temenni eylediği makamın arsasında boğazlamakla mücahede ediniz. Kurbandan kolay olanını demekle nefislerin, istidâd ve sıfâtlarında muhtelif bulunduğuna işaret olunmuşdur ki, bazı nefis, zayıf bir hayvan sıfatıla ve bazısı kuvvetli bir hayvan sıfatlarıyla mevsufdur. Bazısı zelûl, inkiyadı kolay, bazısı da katı, inkiyadı güç bir hayvan sıfâtıyla mevsuf olmağla herkese müyesser olan kurban denilmişdir. Bir takım nefisler de vardır ki, kendisinde bulunan sâir sıfâtların koparılması mümkün olmuş, fakat koparılması mümkün olmıyan bir sıfat kalmışdır. Bu misüllü hacı, ebediyyen mahsur olup kalb Kâbe'sine ulaşamaz. **(Ve lâ tahlikû rüûseküm)** (Ayet 196) Siz, adat ve ibâdattan, hümum (kederler, tasalar, gamlar) ve talâllukatın küllîsinden ferâğı (terk etme, vazgeçme) hatırı ve tibi (güzel kokusu) kalbi ihtiyar ile tabiat âsârını izale edip kalenderiyye mezhebi gibi vaktin safasına iktisar etmeyiniz. **(Hattâ yeblüğal hedyü mehille)** (Ayet 196) Nefis kurbanı mahalline baliğ oluncaya kadar ki, nefsin, hevâsiyle hayatı zamanında kendisine haram olan ef'âli, katli zamanında kalb ile olacağından mezkûr ef'âlin halâl olmasını iktizâ eyler. Nefis kurbanınız, hil (Hac zamanında Mekke dışında ehrama girilen saha-helâl: şeriatçe yapılmasına izin verilmiş) olan boğazlanma mahalline baliğ oldukda bekâyasından emin olabilirsiniz. Yoksa bugün birçok kalenderiyye hallerinin olduğu gibi kalbin besti (düğümü, ukdesi) zemanında nefsin zuhûr ve dâva ile neşatlanmasından (sevinmesinden) vaktiniz müşevveş, (belirsiz, karışık, düzensiz), safanız mükedder olur. **(Femen kâne minküm merîdan)** (Ayet 196) Sizden her kim, istidâdı zayıf, kalbi adattan mükteseb (elde edilmiş, kazanılmış) ve cibilletine lâzım bir takım avariz (kazalar, belâlar, engeller) ile dolu ise, **(Ev bihî ezen min re'sihî)** (Ayet 196) yahud kendisine lâyiki vechile sülûk müyesser olmayıp bir takım taâllukat, hümum (kederler, gamlar tasalar) rezâil ve hayat ile mübtela oldu ise ve her ne kadar bu kabil kimse terakki etmediyse de derecesinden düşmemek ve fıtratı üzre kalmak ve kalb güzelliğine ve vakit safasına iktisar (kısa kesme) etmek murâd ediyorsa **(Fefidyetün min sıyâmin ev sadekatin ev nüsük)** (Ayet 196) o kimseye bazı lezzâtından ve şevagil-i nefsâniyyesinden imsak etmesi veya birr ü ihsan veya riyazat ve müzâhim (aykırı gelecek, sıkıntı verecek) ola-

cak kuvvetleri koparacak bir mücahede, vaktini muhafaza, safasını riayet etmek için bir nevi zühd ü ibâdet veya nefse muhalefet lâzım gelir. **(Feizâ emintüm femen temette'a bil'umreti ilelhacci femesteysere mihelhedyi)** (Ayet 196) Siz, hacdan mani olan düşmandan emin olduğunuz vakit de herkim, tevelli-i zât haccıne tevessül ederekden tecelli-i sıfât zevkyle temettü (faydalanırsa) eylerse haline göre müyesser olan kurban lâzım gelir. **(Femen lem yecid fesiyâmü selâseti eyyâmin fîlhacci)** (Ayet 196) Nefsinin, za'f ve inkiharından (mecalsizliğinden, takatsizliğinden) sönmüş olduğundan her kim bu kurbanı bulamıyorsa hac günlerinde üç günün orucu, yani o kimseye tecelli ve cemde istiğrak, vahdette fenâ zamanında akıl, vehim ve mütehayyileden ibaret olan ve en kuvvetli bulunan bu üç kuvvetin ef'âlinden imsak lâzım gelir. Çünkü, bu kuvvetlerin saliki mahcûb ederek nefis ve sadır canibine çekmesi, çok zarûrîdir. **(Ve seb'atin izâ reca'tüm)** (Ayet 196) Ve rucû ettiğiniz zamanda da yedi günün orucu yani tafsil ve kesret makamına rucû eylediğinizde istikamet zamanında eşyada Allah ile olmak için havass-ı hamse-i zahire ile gazab ve şehvetten ibâret olan yedi kuvvetin ef'âlinden, işlerinden imsak etmesi lâzımdır. **(Tilke aşeretün kâmile)** (Ayet 196) İşte, zikir olunan bu meşair (duyular-hacı olmadan evvel durulması gereken mühim yerler) ve kuvânın işlerinden imsakler, **(küntü sem, âhu ve besarehu)** hadis-i şerifinin buyurduğu vechile kemâlin husûlü zamanında Hak ile bağışlanma vücûdu kuvvetlerinin ef'âlini mucib olan tefasil-i kâmilenin cemisidir. **(Zâlike limen lem yekün ehlühü hâdiril mescidil harâm)** (Ayet 196) Bu hüküm ehl-i Mescid-i Haram'ın haziri (huzurda, meydanda, göz önünde) olmıyan kimseler içindir. Yâni vahdette kalb makamında hazır olan (huzurda) kimseler, mahbublar, ve kâmiller için değildir. Onlar için Allah'a sulûk ve vusûllarında kurban, riyâzât ve mücahede yoktur. Belki bu hüküm, muhibler içindir.

(Ayet 197) **(Elhaccü eşhürün ma'lûmat)** Hac vakti, malûm zamanlardır ki, bekaranın vasfında buyuruldüğu gibi büluğ zamanından kırk yaşına kadar olan zamandır. **(Femen fereda fîhinnel hacce)** (Ayet 197) Herkim bu zamanlarda haccı kasıd ve iltizam ile nefsine farz eylerse, **(Felâ refese ve lâ füsûka ve lâ cidâle fîlhacc)** (Ayet 197) hacda, beyt-i kalbi kasd etmekde şehvanî kuvvetin zuhûru fahişesi, gazab kuvvetinin kalb taâtinden hurucu, nutuk kuvvetinin şeytanetle taarruzu, teaddisi yoktur, olamaz. **(Ve mâ tefalû min hayrin ya'lemhullah)** (Ayet 197) İşbu üç kuvvet işlerinden, rezailin gayri, şer'i ve aklın emriyle her ne fazilet işlerseniz, Allah Teâlâ, o hayrı ve fazileti bilir, ve sevabını size verir. **(Ve tezevvedû feinne hayrezzâdit-**

takvâ) (Ayet 197) Ve bu üç kuvvetin fezâilinden gıda alınız ki, bunun için iş bu üç kuvvetin rezâilinden sakınmak lâzım gelir. Zira, tahkik, gıdanın en hayırlısı, bu kuvvetlerin rezâilinden sakınmakdır. **(Vettekûni yâ ûlil'elbab)** (Ayet 197) Ey halis akıl sahibleri! niyyet ve amellerinizde benden ittika ediniz. Zirâ madde kabuğundan ve vehim şaibesinden halis olan aklın kaziyyesi, benden sakınmakdır, korkmakdır.

(Ayet 198) **(Leyse aleyküm cünâhun en tebteğû fadlen min rabbiküm)** Sizin, kesrete rucuûnuzda şer'in muktezâsı üzre Hak'kın izni ile, nefsinize rıfkı taleb ve nefsin huzuzatiyle telezzüz etmenizde sizin için günah ve zarar yoktur. Çünkü o vâkit nefis, tuğyan sahibi değildir. Hak'kın nûrile nûrlandığından huzûzat ve lezzâtı, onu kalbe mekasidinden (işlediği şeyde) muvafakat etmeğe kuvvetlendirir. **(Feizâ efedtüm min arafatin fezkürullahe indel meş' arilharâm)** (Ayet 198) Meşâr, cemâle şuur mahallidir ki, gayrin oraya vusûlü haram kılınmışdır. Yani «hafa», tesmiye olunan sırr-ı ruhîde Allah'ın cemâlini müşahede ediniz. Çünkü bu makamda olan zikir, müşahededir. **(Vezkürûhü kemâ hedâküm)** (Ayet 198) Sizi, meratibde zikrine hidayet eylediği gibi Allah Teâlâ'yı zikir edin. Zirâ Allah Teâlâ Hazretleri evvel-i emir'de nefs ile olan lisan zikrine, sonra kendisinden ilâhi nimetlerin sadır olduğu ef'âlin zikri olan kalb zikrine, sonra ef'âl-i muayenesile sıfat tecelliyatı ilimlerinin mükâşefesi demek olan sırrını zikrine, sonra zat nûrunun mülâhazasıyla beraber sıfat tecellileri nûrlarının müşahedesi olan ruhun zikrine, sonra isneyniyyet, yani ikiliğin bekâsiyle beraber zat cemâlinin müşâhedisi olan hafanın zikrine, sonra bakiyyenin irtfai ile (kalkması ile) şuhûd-i zâtî olan zatın zikrine hidâyet eylemişdir. **(Ve in küntüm min kablihî lemineddâllîn)** (Ayet 198) Her ne kadar siz, marifetullah Arafat'ına ulaşmazdan ve orada durmazdan evvel bu zikirlerden gafil idiniz. Fakat, Allah, sizi hidâyet eyledi. Hidâyet eylediği gibi zikir ediniz. **(Sümme efîdû min haysü efâdannâsü)** (Ayet 199) Ondan sonra siz, her hangi bir şahıs gibi sair insanların yürdüğü ibadat ve taât-i zahire ve muamelet-i şer'iyye yollarından dökülünüz, aşağıya ininiz. Cüneyd-i Bağdadî'ye «Nihayet nedir?» diye soruldukta «Nihayet, bidayete rucûdur.» demiştir. **(Vestağfirullah innellaha ğafûrün rahîm)** (Ayet 199) Ve nefsin hal ile zuhur ve tuğyanından Allah'a istiğfar ediniz. Tahkik, Allah Teâlâ, mağfiret ve rahmet sahibidir. Hazreti Resuli Ekrem Sallâllahu Aleyhi ve Sellem Efendimiz, «Tahkik benim kalbime hicâb olur ve ben, her günde yetmiş defa Allah'a istiğfar ederim» diye buyurmuşdur. Ve «Allah'ım, beni dinin üzre sabit kıl» duasıdan sual olununca: «Nasıl emin olurum. Kalb tıpkı ovanın

içinde bir tüy gibidir. Rüzgâlar, onu istediği gibi çevirir.» Ve mübarek ayaklarının şişdiği zaman, Ayişe-i Sıddika'nın «Allah Teâlâ senin geçmiş ve gelecek günahını afv etmedi mi?» sözüne karşı «Ben, çok şükür edici kul olmayayım mı?» buyurmuşdur. Emirül Müminin Ali Aleyhisselâm da «Hidâyetten sonra dalâlete düşmekden Allah'a sığınırım» buyurmuşdur.

(Ayet 200) **(Feizâ kadaytüm menâsikeküm fezkürullahe kezikriküm âbâeküm ev eşedde zikrâ)** Ef'âl ve adat-ı haccı ifâ edip hacdan fariğ olduktan sonra adet ehli gibi müfaharat (övünme) ve ensabın ve sâir ahvali dünyanın zikri ile iştigal (meşgul) edici olmayınız ki, bu, vakitlerinize keder, kalblerinize kasvet getirir. Belki safanız, bâki olmak ve insanlar sizinle hidâyet bulmak için sülûkden evvel ensab (soy-sap veya putlar belâlar, heykeller) ve sâir dünya ahvalini zikir eder olduğunuz gibi şimdide ihvan ile müzakere ve envâi zikirlerle müştegil olunuz. Yahûd mânâ: insanlar, adetten işbu ahvali zikir ettikleri gibi yahûd daha mübaleğalı, daha kuvvetli bir surette Allah'a zikir ediniz. **(Feminennâsi men yekûlü rabbenâ âtinâ fiddünya)** (Ayet 200) Ve insanlardan bazı kimseler vardır ki, ancak dünya metaını ister, ancak dünya zikriyle müştegil (meşgul uğraşır) olur. Ve Allah'a yalınız dünya için ibâdet eder. **(Ve mâlehu fil'ahireti min halak)** (Ayet 200) Bu kimse nûra münafi olan zulmeti iktisab, eşref olan şeye himmeti olmamağla hasis ve adi şeye teveccühü, eşrefi kabuldan kendisini menettiğinden onun için ahirette nasib yoktur. **(Ve minhüm men yekuûlü rabbenâ âtina fiddünyâ haseneten ve fil' âhireti haseneten ve kınâ azâbennâr)** (Ayet 201) Ve bazıları da dünya ve ahiret hayrını taleb eder. Ve zulmetle ihticâbdan, tabiat ateşleriyle yanmakdan, rahmet nûrlarından mahrum kalmakdan sakınır. **(Ülâike lehüm nasîbün mimmâ kesebû)** (Ayet 202) İşte bunlara kazandıklarından nasib vardır. Yâni muhasebe olundukdan ve bazı iyiliklerinin kötülüklerle düşmesinden ve kötülüğü mikdarında azablandıkdan veya afivden sonra ahiretin huzûzatı olan amal-i sâliha ve lezzât-ı bakiyyeden ve karar evi nûrlarından nasib ve hisselerini alıcı olurlar.

(Ayet 203) **(Vezkürullahe fî eyyâmin ma'dûdât)** Ve siz, hacdan feragattan sonra Allah'ı, meratib-i madudede zikir ediniz. Bu meratib, ruh, kalp ve nefs mertebeleridir ki, erişmiş, ricat eylediği vakit bu mertebelere ricat eder. Ve vasıla, yani ermişe bu üç mertebede Allah'la olması lâzımdır. İşte eyyam-ı madudede vasılın zikri budur. **(Femen te' accele fî yevmeyni felâ isme aleyh)** (Ayet 203) Her kim ki ruh kalb mertebelerinde huzuzuna acele eylerse ona günah yoktur. Zirâ ruh ile kalb ve bunların huzûzatı, mahcub etmez ve zarar ver-

mez. Taaccülün manâsı budur ki, hareket Allah ile olursa daha süratli olur. Ve bu harekette lebs ü vukuf, yani durma ve kalma olmaz. Bazı telvin sâhiblerine olduğu gibi kalb veya ruh zâhir olur, ve nûri hicâb olur. **(Ve men teehhare felâ isme aleyhi limenittekaâ)** (Ayet 203) Ve her kim, huzûzuna üçüncü olan nefis mertebesine teahhur (geriye kalırsa) eylerse, nefsin huzûzunda nefsiyle olmakdan sakınanlar için bu mertebede dahi günah yoktur. Çünkü, nefis, huzûzatını, arkadaşları olan ruh ile kalbden daha fazla kendisine lâzım kılar. Ve nefsin huzûzatı, ruh ve kalbin huzûzatından daha galiz ve nûrdan daha baiddir (uzak, ırakdır). Ve nefse zuhûr ve hareket lâzım geldiğinden çok çabuk zâhir olur. Hazzı da çok defa mahcûb kılar. Mahcûb kıldıkda hicâbı, kalın ve zulmanî olur. Bunun için nefis makamında ihtiyat vâcib ve diğerlerindekinden evlâ olur. Zirâ ruh ile kalb, her ne kadar zahir olsalarda hicâbları, rakik ve zevâli seridir. Yahûd işbu tahyir (istediğini seçmeyi teklif etme) her üç mertebede ittika edenler, sakınanlar içindir. **(Vettekullahe va'lemû ennekûm ileyhi tuhşerûn)** (Ayet 203) Huzûzatta kalb, ruh, nefis ile olmayıp Allah ile olmak için her üç mertebede de enaniyyet ve enniyyetin, yani benliğin zuhûrundan sakınınız. Allah'dan korkunuz. Ve biliniz ki, siz, Allah'la haşr olunmuşsunuzdur. Bir isminden diğer bir ismine haşrolunursunuz. Hazreti İlâhiyyede hazırsınız. Binaenaleyh, büyük tehlikedesiniz. Sair insanlar, böyle değildir. Nitekim hadis-i şerifde «İhlâs sahibleri, büyük tehlikededir» buyurulmuş ve Cenab-ı Nebi Aleyhisselâm, hadis-i kudsîde Cenab-ı Hak'kın «Günahkârları, benim mağfiret sahibi olduğumla müjdele, sıddıkları da benim, gayret sahibi olduğumla korkut» buyurduğunu belirtmişdir.

(Ayet 204) **(Ve minennâsi men yu'cibüke kavlühü fîlhayâtiddünya ve yüşhidullahe alâ mâ fî kalbihî ve hüve leddül hısâm)** İnsanlardan bir takımları vardır ki, muhabbeti iddia eyler ve dünya hayatında onun sözü sana hayret verir. Hayat-ı dünyada buyurulması, çünkü onun sözü, âhiret hususunda değildir. Zirâ kalb ile değildir. Kendi nefis makamında zındık olduğundan o kimse hasımların, yani düşmanların en inadcısıdır. **(Ve izâ tevellâ se'a fîl'ardı liyüfside fîhâ ve yühlikel harse vennesl)** (Ayet 205) Ekseri muhabbet iddiasında olanlardan görüldüğü gibi bunlar da senin huzurundan ayrıldıkda, ibaha ve zındıklığından yeryüzünde ifsâd etmek ve hars ve nesli ihlâk etmek için say eyler, çalışır. **(Vallahu lâ yuhibbül fesad)** (Ayet 205) Allah Teâlâ Hazretleri ise fesâdı sevmez. Müfsid olduğu halde muhabbetullahi iddia eden bu kimseye ne keyfiyyetle muhabbetullah hasıl olur? Çünkü, muhib olan kimse, ancak mahbûbunun sevdiğini işler, sevmediğini işlemez. Halbuki, Allah Teâlâ, o müddeinin

işlediğini sevmiyor. Binaenaleyh, o kimse dâvasında sadık olamaz. «Allah'a isyan edip muhabbet gösterirsin; böylece sen pek büyük bir kabahat edersin; muhib olan mutlaka mahbubuna mutidir; muhabbetinde doğru olsan taat edersin» mealindeki beyit söylenmişdir. **(Ve izâ kıyle lehüttekıllâhe ehazethül' ızzetü bil'ismi)** (Ayet 206) Bu kimseye «Allah'dan kork» denildikde o vakit nefsi zuhûr ettiğinden ve yapdığı işi nasihat edenden daha çok bildiğini zuum eylediğinden inadından hamiyyet-i nefsaniyye ve cahiliyyesi, onu günaha haml eder. **(Fehasbühü cehennem)** (Ayet 206) İmdi onun kadri, kıymeti, gayesi, cehennemdir. Yâni mertebesinin bulunduğu, derin ve karanlık çukurdur. Cehennem, karanlık ve çok derin çukur demektir. **(Ve lebisel mihâd)** (Ayet 206) Cehennem, çok kötü bir döşekdir. **(Ve minennâsi men yeşrî nefsehübtiğâe merdâtillah)** İnsanlardan bazıları vardırki, Allah'ın rızasını taleb için Allah yolunda sülûkde nefsini bezl etmekle satar.

(Ayet 208) **(Yâ eyyühellezîne amenûdhulû fîssilmi kâffeten)** Ey müminler! siz, kâffeten istislâmda, yâni yüzlerinizi, zâtlarınızı Allah'a teslim etmekde dahil olunuz. **(Ve lâ tettebi'û hutuvâtişşeytani innehü leküm adüvvün mübîn)** (Ayet 208) Ve şeytanın adımlarına tabi olmayınız. Tahkik o şeytan, size aşikâre kuvvetli bir düşmandır. Kuvayı bedeniyeden bir kısmının, diğerine düşmanlığı, ve Allah'ın emrine teslimde muvafakat etmemeleri, şeytana tabi olmalarının delilidir. Şeytanın hilkati narî olmağla sizin fıtrat nûrunuzdan kasır ve cibilleti, sizin cibilletinize muhalif olması cihetiyle, size karşı tabiî olan düşmanlığından, sizin daima israfat-ı mezmumeyi irtikâbla, kahr-ı ilâhiye müstehik olmanızı ister Ve sizin de nûranî olmıyarak kendi gibi narî olmanızı taleb eder. Binaenaleyh, hakikatta o, size dost sûretinde bir düşmandır. **(Fein zeleltüm min ba'di mâ câetkümülbeyyinâtü fa'lemû ennellahe azîzün hakîm)** (Ayet 209) Size ef'âl ve sıfât tecelliyyâtının delilleri zâhir oldukdan sonra eğer siz, emr-i ilâhiye teslim makamından sürçerseniz biliniz ki, Allah Teâlâ Hazretleri, gâlibdir. Sizi kahr eyler. Kahretmesi de, hikmet muktezâsı üzredir. Çünkü, muti olan kimsenin ibret alıp itaatini ziyadeleşdirmesi için hikmet-i ilâhiyye, muhalefet ve münazaa edenlerin kahrını iktizâ eyler. **(Hel yenzûrune illâ en ye'tiyehümullahu fî zulelin minelğamâmi velmelâiketü ve kudıyel'emrü ve ilallahi türce'ul'ümûr)** (Ayet 210) Bu kabil teslim olmıyan kimseler, ancak, sıfât tecelliyâtı cümlesinden hüviyyet sıfâtı gölgelerinde Allah'ın ve kuvayı semâviyye melekleri sûretlerinin tecelli etmesini beklerler. Halbuki levhde, bunların ihlâk olunması işi kaza olunmuşdur. Bütün işler, ancak Allah Teâlâ'ya rucû eder. Buna binaen, herkes, cezasıyla karşılanır. Yahud mânâ: herkes ve her şey fenâ ile Allah'a rucû eder.

(Ayet 213) **(Kânennâsü ümmeten vâhideten)** İnsanlar, fıtrat-ı ezeliyye ve Hak din üzre bir ümmet idiler! Cenab-ı Nebi Aleyhisselâm, «Her doğan, fıtrat üzre doğar» buyurmuşdur. Bu mesele hakikat üzre fıtratı ûla zamanıdır. Yahud Âdem Aleyhisselâm, yahud doğan çocuğun tufuliyyeti zamanıdır. Sonra arzularının ayrılığı, nefisleri sıfâtlarının gâlebesi, tabiatlarının değişikliği hasebiyle neş'ede ihtilâf ettiler. Çünkü, mekânların ve hevâların tebeddülü ile bedenleri merkezlerinin, bünyeleri esaslarının biribirine zıd olması, ihtilâf eylemelerini, keza her biri beden' ve madde ile mahcûb olduğundan tabiatlarındaki hususî zararı defi ve hususi menfeati celb ve cezib keyfiyyeti, keza neşv ü nema keyfiyyeti ve maslahatı için hikmet-i ilâhiyyede işbu ihtilâf ve teâdiyi iktizâ eylemişdir. **(Febe'asallahünnebiyyîne mübeşşirîne ve münzirîn)** (Ayet 213) Allah Teâlâ Hazretleri, insanları, ihtilâfdan ittifaka, kesretten vahdete, adâvetten muhabbete dâvet için müjdeleyici ve korkutucu oldukları halde Nebileri, peygamberleri, gönderdi. Bunun üzerine insanlar, hiziblere fırkalara ayrılarak bir birilerinden seçildiler. Tabiatlarında batıla muhabbet kökleşmiş olan, hevâ galebesiyle kalbleri paslanıp körleşmiş olan ve istidâdları zail olmuş bulunan süflî insanların hilâf ve inadları ziyadeleşdi. **(Ve enzele ma'ahümülkitâbe bilhakkı liyahküme beynennâsi fî mahtelefû fîh)** (Ayet 213) Ve Allah Teâlâ Hazretleri, insanların ihtilâf eyledikleri Hak'da aralarında hüküm eylemek için o, Nebilerle beraber Hak'kın zuhûruna sebeb olan kitabları da indirdi. **(Ve mahtelefe fîhi ilellezîne ûtûhü min ba'di mâ câethümül beyyinâtü bağyen beynehüm)** (Ayet 213) İhtilâf edenler, ancak nefislerinden naşi hasedlerinden ve galebe eden hevâlarıyla hicâblanmalarından (perdelenmelerinden) Nebiler gönderildikten ve kitablar, vifâkın (uygunluğun) ve Hak'kın zuhûruna sebeb olan kitablar indirildikten sonra ihtilâf (aykırılığa düştüler) ettiler. **(Fehedallahüllezîne âmenû limahtelefû fîhi minelhakkı bi'iznih)** (Ayet 213) Ama evvelki istidâdları ve aslî safaları üzre bâki kalmış olan ulvî insanları, Allah Teâlâ kendi izni ile ihtilâf eyledikleri Hak'ka hidâyet eyledi. Onlar, sıratı müstekime, doğru yola sülûk ettiler. Allah Teâlâ dilediği kimseyi doğru yola hidâyet eder.

(Ayet 214) **(Em hasibtüm en tedhulûlcennete ve lemnâ ye'tiküm meselüllezîne halev min kabliküm)** Sizden evvel geçenlerin hali size gelmedikçe tecelli-i cemâl cennetine girecğinizi zan der misiniz? **(Messethümülbe'sâü veddarrâü)** (Ayet 214) Onlara, terk ve tecrid, fakır ve iftikar (büyük, çok ihtiyacı olma) şiddeti, ibâdetle nefsi kırmak, mücahede ve riyâzât zararı meshetti, dokundu. **(Ve zülzilû)** (Ayet 214) Ve istidâdlarında bilkuvvve mevcûd olan kemâli izhâr

için şevk ve muhabbet devâîsiyle (içten gelen bir duyguyu teşvik edici haller) nefisleri karargâhlarından sarsıldılar. **(Hattâ yekuûlerresûlü vellezîne âmenû me'ahu metâ nasrullâh)** (Ayet 214) O derece sarsıldılar ki, Resul ve onunla beraber iman eden müminler, firakdan, çok cihâd ve uzun müddet hicâbdan çok sıkılarak zevk-i visal ve müşâhede-i cemâldan artık sabırları tükendi. Ve muhabbetlerinin şiddetinden mahbûbun endilerine tattırdığı firkat acılarıyla hicran ibtilâlarına kuvvetli sabırları ve iyi tahammülleri ile beraber nefisleri sıfâtlarını sökmek ve koparmak üzre tecelli etmesiyle Allah'ın yardımını istediler. Mücahedeleri son dereceye gelince ve takatları kalmayınca cevab verilerek **(Elâ inne nasrallâhi karîb)** (Ayet 214) «Ağâh olunuz ve biliniz ki, Allah'ın nusreti, yardımı, yakındır. Sizden perde kaldırıldı, cemâl eserleri zâhir oldu» denildiler.

(Ayet 216) **(Kütibe âleykümülkıtâlü ve hüve kürhün leküm)** Size nefs-i şeytanın muharebesi farz kılındı. Halbuki, bu kıtal ve muharebe, sizin için acı diken yemekden daha kerih ve şiddetlidir. **(Ve asâ en tekrehû şey'en ve hüve hayrün leküm)** (Ayet 216) Halbuki muhabbet ettiğiniz, inkizası pek çabuk olan acil lezzetler, sermedî (daimi sürekli) ve bâkî olan hayırlara nisbetle pek hakir kalırken nefsinizin hevâ ve arzusuyla mahcubiyyetiniz sebebiyle acil lezzetleri sevmekle kerahet ettiğiniz şeyin zımnında (üstü kapalı, örtülü, dolayısıyla anlatılan) olan çok hayırdan ve pek büyük ruhanî lezzetten mahcub olmanız dolayısıyla size hayırlı olan şeyi sevmezsiniz, **(Ve asâ en tühibbû şey'en ve hüve şerrün leküm)** (Ayet 216) ve size şer olan bir şeye muhabbet edersiniz, onun zımnında olan sermedî azaba kıyasla, fânî olan lezzeti pek hakir kalır. **(Vallahu ya'lemu ve entüm lâ ta'lemûn)** (Ayet 216) Allah Teâlâ Hazretleri, işlerdeki hayır ve şerri bilir. Size ise, acil (acale, çabuk) olan lezzetlerle daimî lezzetten ve zâhir ile batından hicâblanmış (perdelenmiş) olmanız dolayısıyla bu hakikati bilemezsiniz.

(Ayet 217) **(Yes'elûneke anişşehrilharâmi kıtâlin fîh)** Kendisinde sırrın hareketi haram olan batın cemiyyetinde, ve Hak'ka sülûk ve teveccüh vaktinde, nefis ve avenesinin şeytan ve askerlerinin cihâdından sonra sual ederler. **(Kul kıtâlün fîhi kebîr)** (Ayet 217) Deyiver ki, o vakitte cihâd, pek büyük meşakkatli işdir. **Ve saddün an sebîlillâhi ve küfrün bihî** (Ayet 217) Ve yüzünüzü Allah yolundan, makam-ı sır ve mahall-i huzûrdan sarf etmekdir, çevirmektir. Ve hakdan hicâblanmaktır. **(Ve ihrâcü ehlihî minhü ekberu indallah)** (Ayet 217) Ve kalbin ehli olan ruhanî kuvvetleri karargâhları olan kalbden çıkarmak, Allah indinde pek büyüktür. **(Velfitnetü ekberü minelkatli)** (Ayet 217) Şirk ve küfür, fitne ve belâları ise, sizin riyâ-

zât kılıcı ile onları katletmenizden daha büyük ve şiddetlidir. **(Ve lâ yezâlûne yukaatilûneküm hattâ yerüddûküm an dîniküm inistetâ'û)** (Ayet 217) O, nefis ve şeytan kuvvetleri, sizi hevâ ve şeytan dinine dâvet ile eğer kadir olurlarsa sizi, dininizden çevirinceye kadar muharebeden sarf-ı nazar etmezler. **(Ve men yertedid minküm an dînihî)** (Ayet 217) Sizden herhangi biriniz, onlara tabi olmağla dininden dönerse **(Fe ülâike habitat a'mâlühüm fiddünya vel'âhire)** (Ayet 217) işte bunların istislâm (islâmı kabul etmeleri) ve inkiyâdları (baş eğmeleri) zamanında yapdıkları amelleri dünya ve âhirette habt olur, itibardan düşer. **(Ve ülâike ashâbünnâri hüm fîhâ hâlidûn)** (Ayet 217) Ve bunlar, hicab ve azab ateşinin müsahibidirler. O ateşde müebbed kalıcıdırlar. **(İnnelezîne âmenû vellezîne hâcerû)** (Ayet 218) Tahkik, yakinen imân eden kimseler, ve nefislerinden ve hevâlarının melûfatından (alışıklıklarından) hicret eden kimseler, **(Ve câhedû fî sebîlillâhi)** (Ayet 218) ve nefs-i emmare ve şeytan askerleriyle mücahede edenler, **(Ülâike yercûne rahmetallahi vallahü ğafûrürrahîm)** (Ayet 218) işte bunlar, Allah'ın rahmetini, müşahede nurlarını, sıfat tecellilerini ümid ederler. Allah Teâlâ, rahmet ve mağfiret sahibidir.

(Ayet 219) **(Yes'elûneke anilhamri velmeysir)** Habibim, sana nefis hevâsı ve dünya muhabbeti şarabından ve hazzını almak için nefsin hileleri kumarından sorarlar. **(Kul fîhimâ ismün kebîrün ve menâfi'u linnâsi)** «İşbu şarab ile kumarda perde ve uzaklık, ve nefsânî lezzetleri tahsil ve maaş hususunda keder ve gamlardan ve müşevveş heyetlerden kurtulmağla, insanlara menfaat ve ferah da vardır» deyiver.

(Ayet 243) **(Elemtere ilellezîne harecû min diyârihim ve hüm ülûfün hazerelmevt)** Hayat-ı hakikîyyeden kesilip tabiat çukuruna düşmekden ve cehaletle ölmekden korkdukları için hevâ daiyeleriyle meylettikleri dünya meratib ve makamatından, nefislerinin melûf (alışılmış) olduğu vatan ve karargâhlarından çıkmış olan kimseleri görmüyor musun ki, bunlar, gök kavimlerdir. **(Fekale lehümullahu mûtû)** (Ayet 243) Allah Teâlâ Hazretleri, onlara, ölünüz, deyüp mevt-i iradî ile emir etti. Yahud mânâ: Allah Teâlâ, tecelli-yi zâtî ile onları, zâtlarından öldürdü, tâki vahdette fâni oldular. **(Sümme ahyahüm)** (Ayet 243) Sonra onları, hakiki ilmi hayatla ihya eyledi. Yahûd fenâdan sonra bekâ suretiyle onları, bağışlanmış hakkanî vücûdla ihyâ eyledi. Burada ihyâ ile Üzeyir Aleyhisselâm kıssasında olan mânâ mûrâd olunmakda baid (uzak) değildir. Yani o, kimseler, tabii ölümden kaçmak üzre vatanlarından çıkdılar. Çıkınca Allah Teâlâ, onları öldürdü. Sonra kemâllerini tahsil için yine kendi

cinslerinden bir takım bedenlere ruhlarının taâlluk etmesiyle ihyâ eyledi. **(Ve katilû fî sebilîllahi)** (Ayet 244) Allah yolunda nefis ile şeytana muharebe edin. Yahud mânâ: düşmanların muharebesinde ölümden korkmayın. Zira ölümden kaçmak, o kavme faide vermediği gibi size de faide vermez. Allah Teâlâ, onları ihya eylediği gibi sizi de ihya eder.

(Ayet 245) **(Men zellezî yukrıdullahe karden hasenen feyudâ'ifehü lehû ed'âfen kesîre)** Hangi bir kimsedir ki, güzel bir karz (ödünç verme, borç) ile ikraz eder, ödünç verir de, Allah da ona verdiğininin kat kat çok mislini verir. Karz-ı hasen (faizsiz borç verme) nefsini cihada feda yahud malını infak ile dağıtmaktır. **(Vallahu yakbidu ve yebsutu)** (Ayet 245) Allah Teâlâ Hazretleri, kabz u bast eder. Kabız ve bastta (açmak, kapamak) sizin muameleniz ile beraberdir. Siz, kendi sıfatlarınızla Hak'kın sıfatlarını istinzal (indirirsiniz) edersiniz. Yani Hak'kın sıfatlarının, size nüzûlünü ve sizde zuhûrunu taleb edersiniz. Siz, elinizde mevcûd olan şeye kıskançlık ederseniz, Allah da size darlık ve azlık verir. Ve eğer siz, cömerd olursanız cömerdliğiniz kadar size bolluk ve çokluk verir. Hadis-i şerifde «Yardım, yük mikdarında nazil olur, iner» buyurulmuşdur.

(Ayet 247) **(Ve kale lehüm nebiyyühüm innellahe kad be'ase leküm tâlûte melikâ)** Nebileri, o kavme «Tahkik, Allah Teâlâ, Talût'u size melik olarak gönderdi» dedi. Talût, fakir bir kimse idi, malı ve nesebi yok yok idi. Avam nazarında mülk ve riyaset ise, ancak mal ve nesebden ibaret bulunan haricî saâdete menut (bağlı) olduğundan kavmi, Talût'u kabul etmediler. **(Kale innellahestafâhu aleyküm ve zâdehu bestaten fil'ilmi velcism)** (Ayet 247) Nebileri, istihkakın, ancak biri ruhanî ve diğeri bedenî olan iki uhrevî saâdetle olacağına tenbih ederek «Allah Teâlâ, ona bünyenin şiddeti ve kuvânın ziyadesi olan bedeni saâdeti ve ilimden ibaret olan ruhanî saâdeti vermekle onu size tercih etti» dedi. **(Vallahu yü'tî mülkehu men yeşâ'ü vallahu vâsi'un alîm)** (Ayet 247) Allah Teâlâ mülke müstehik olanı bildiğinden, mülkünü dilediği kimseye verir, Allah Teâlâ, vasidir, atâsı çoktur, mülkü verdiği gibi malı da verir, istihkakı olan kimseyi bilir, ve kuvvet bulması için ne mikdar mala muhtac olduğunu da bilir ve verir. Sonra beyan ediyor ki, mülke istihkakın, başkaca bir alâmeti vardır. O da halkın, o mülkü izân ve kabul etmesi kalblerinde Melik'in heybet ve vekârı olması ve kalblerinin Melik'e sakin olması ve ona muhabbet ile taat üzre olan emrini kabülleridir ki: Fars kudeması, buna (hora) diye tesmiye ederler. Sonradan buna (fer) dediler. Meselâ Feridun'da mülkün feri var idi; Keykûs'dan mülkün feri gitti, fer sâhibi olanı aradılar; Melik Keyhusrev'i, fer

sâhibi buldular» denir. **(Ve kale lehüm nebiyyühüm inne âyete mülkihî en ye'tiyekümüttâbûtü)** (Ayet 248) Nebileri, o kavme dedi ki «O melikin mülkünün alameti, size tâbûtun İsrail oğulları için Hz. Mûsa'ya gelen mukaddes emirlerin içine konulduğu mukaddes sandık gelmesidir.» İşte bu ferre Kur'ân'da tâbût denilmesinin vechi şudur ki, tâbût, tevb maddesinden, fâlût vezninde, kendisine rucû olunan şey demektir. Yâni Nebi Aleyhisselâm'ın «Ben, bir aylık yoldan benden korkulmakla yardım olundum» buyurduğu gibi Allah Teâlâ, iş bu izânı, sizin kalblerinize ilka etmekle onun cihetinden size mülkünün sübutunda (gerçekleşmesinde) rucû olunacak izân (anlayış, edeb, itaat), taât, muhabbet, inkiyad gelir ki, **(Fîhi sekînetün min rabbiküm)** **(Ayet 248)** o Melikde Rab'bınızdan kalblerinizin kendisine sakin olacağı şey, bir hassa vardır. **(Ve bakiyyetün mimmâ tereke âlü mûsâ ve âlü hârûne)** (Ayet 248) Ve o Melikde âl-i Musâ ve Harûn'un, evlâdlarında terk eylediği fer tesmiye olunan mânâdan vardır. Bu fer de melekûtî bir nûrdur ki, nefis, o nur ile semâvî melekûta ittisali sebebiyle ziyalanır. Nefsin bu nuru kudret âleminden istifâdesi, mülkü tedbir eden siyaset ilminin ve onu tezyin eyliyen hikmetin husulunü müstelzimdir (lâzım kılar). **(Tahmilühül melâike)** (Ayet 248) Bu nur, size semâvî meleklerin tavassutu ile nâzil olur. Bu mahalde tıpkı Feridun zamanında dürfüşi gâviyani tesmiye olunan bayrak gibi tâbut da başı, adam ve kedi başı, kuyruğu kedi kuyruğu şeklinde bir sûret olduğu rivayet olunduğuna göre tâbûtun kendisinde askerin nusreti babından bir tılsımın ve sair melike aid tılsımların bulunduğu bir sandık olması da mümkün olur.

(Ayet 249) **(Felemmâ fesale tâlûtü bilcünûdi kaâle innellahe mübtelikûm bineher)** Tâlût, askerler ile hareket eylediği vakit dedi ki, tahkik Allah Teâlâ, sizi bir su ile ibtilâ ve imtihan edecektir. Bu sudan murad tabiat-ı cismâniyyedir. **(Femen şeribe minhü feleyse minnî)** (Ayet 249) Her kim, o sudan ifrat derecede kanınca içerse, o kimse benden değildir. Çünkü, tabiat ehli ve arzularının kulu olanlar, mahlukatın en aciz ve zelilidir. Bunların hamiyyet ve şiddeti yoktur. Din düşmanı Câlût'u ile nefs-i emmare Câlût'unun muharebesine onların kuvvetleri yoktur. **(Ve men lem yet'amhü feinnehü minnî illâ meniğterefe ğurfeten biyedihî)** (Ayet 249) Ve her kim, bu sudan datmazsa, o bendendir. Ancak haris ve düşkün olmayarak zaruret ve ihtiyac mikdariyle kanaat edenler müstesnadır, onlara zarar yoktur. **(Feşeribû minhü illâ kalîlen minhüm)** (Ayet 249) Askerler, tabiat-ı cismaniyye nehrinden içdiler. Yalnız içlerinden az kimseler, içmedi ki, tabiatin pisliklerinden münezzeh, perdelerinden mücerred olanlar, sâirlerine nisbetle pek az kimselerdir. Kur'ân'-

da **(Ve kalîlün mâhüm)** (Sâd Suresi, Ayet 24) **(Ve kalîlün min ibâdiyeşşekûr)** (Sebe, Suresi, Ayet 13) buyurulmuşdur. İşbu az kimseler Tâlût ile beraber imân eden yakin ehli kimselerdir ki, bunlar, yakinleri nuru ile galebenin, çokluk ile olmayıp Allah'ın nusret ve yardımı ile olacağını bildiklerinden yakinleri kuvveti ile muayene ettikleri şey üzre sabr edüp muzaffer oldular. Beyit: Bir şeyi sabrederek talib olanlar ciddi, sabr ile maksadına fevzü zafer bulmuşdur.

(Ayet 255) **(Allahü lâ ilâhe illâ hu)** Allah, vücûdda ondan başka mabûd yoktur. Ondan başka her neye ibâdet olunsa ibadet, başkasına vaki olmaz. Bilinsin bilinmesin hep O'na olur. Çünkü, O'ndan başka mabûd ve mevcûd yoktur. **(Elhay)** (Ayet 255) Allah, hay yani diridir. Hayatı, zâtının aynı ve her hay olan şey ancak O'nun hayatıyla hay olur. **(Elkayyum)** (Ayet 255) Allah, nefsiyle kaim olan, duran kayyumdur. Ve her kaim olan şey, onunla kaimdir. Allah'ın kıyamı olmasa bir şey vücudda kaim olmaz. **(Lâ te'huzühü sinetün)** (Ayet 255) Sâir diri ve hayatta olanlara kasd etmeksizin arız olduğu gibi Allah'a gaflet ve mızganma arız olmaz. Çünkü: gaflet ve mızganma ancak hayati arizi olanlara uyanıklığın sarf eylediği kuvvetin yerine bedel olmak ve rahatı taleb etmek halet-i zatiyyesile ve tabiatın galebesile hasıl olan bir halettir. Amma hayatı, zâtının aynı olan bir zâta bu mümkün olamaz. Hayatının, arizî olmadığını da **(Ve lâ nevm)** (Ayet 255) sözile beyan buyuruyor. Yani Zât-ı Hak'ka uykuda arız olmaz. Zirâ uyku, ölümün kardaşıdır, denildiği gibi ölüme en ziyade benziyen bir şey olduğundan hayatın zâtî olmasına mugayirdir. İmdi, uyku, hayatı zâtının aynı olmasına münafi olduğundan dolayı zâtından uykusu olmıyan zatın gafleti de yoktur. Çünkü, gaflet, uykunun asar ve mukaddimatındandir. Binaenaleyh **(Lâ te'huzühü sinetün ve lâ nevm)** (Ayet 255) sözü, Hak'kın kayyumiyyetini beyandır. **(Lehu mâ fîs semâvâti ve mâ fil'ard)** (Ayet 255) Göklerde ve yerde olan şeylerin kâffesi O'nundur. Nasiyeleri yâni alın üstündeki saçları, Allah'ın kudret elindedir. Onlara dilediğini yapar. **(Menzellezî yeşfe'û indehû illâ bi'iznih)** (Ayet 255) Onun indinde her kim şefaat eylerse ancak onun izni ile şefaat edebilir. Zira kâffesi onundur, onunladır. Tekellüm eden onunla, onun kelâmı ile tekellüm eder. Binaenaleyh: onun izni ve iradesi olmaksızın kim tekellüm edebilir. **(Ya'lemü mâ beyne eydîhim ve mâ halfehüm)** (Ayet 255) İnsanların, evvelki ve sonraki hal ve vaziyyetlerini bilir. Yani ilmi, zamanların, şahısların, hallerin hepsine şamildir. Şefaata müstehik olanı ve olmayanı da bilir. **(Ve lâ yuhîtûne bişey'in min ilmihî illâ bimâ şâe)** (Ayet 255) Mahlûkat, onun ilmin-

den bir şeyi ihata edemezler. Ancak, meşiyyet-i ilâhiyyenin, dileğinin onlara bildirilmesini iktiza eylediğini bilirler. O halde her ilim sâhibinin ilmi, melâikenin **(Lâ ilme lenâ illâ mâ allamtenâ)** (Bakara Suresi, Ayet 32) «Senin, bize öğrettiğinden başka bizim bilgimiz yoktur» dedikleri gibi, o mazharda zahir olan Hak'kın ilminden bir şeydir. **(Vesi'a kürsiyyühüssemâvâti vel'arda)** Ayet 255) İlmi, semavata ve arza vasidir. Çünkü, kürsi, ilmin mekânı olan kalbdir. Bayezid Bestami merhum «Alem ve alemde olan mevcûdat, bir milyon kerre fazla olarak arifin kalbinin köşelerinden bir köşede vaki olsa, kalbinin gayet genişliğinden arif o alemin mevcudiyyetini his etmez» demişdir. Kürsi, lûgatta oturan kimsenin oturduğu mahalden fazla artmayan küçük bir arşdır, kerevettir. Kalb, azamet ve vüs'ati sebebinden tasviren ve tahyilen kürsiye teşbih olunmuşdur. Amma arş-ı mecid-i ekber, ruh-i evveldir. Afak ve şehadet aleminde ruh-i evvel ile kalbin suret ve misalleri, yedi kat gökleri ve göklerde olan şeyleri muhit olan dokuzuncu en büyük felek ile felek-i samin denilen sekizinci felektir. **(Ve lâ yeûdühü hıfzuhümâ)** (Ayet 255) Göklerin ve yerin muhafazası, Allah Teâlâ'ya ağırlık vermez. Çünkü, gökler ve yer, onsuz, mevcud olamaz ki, hamli ağır olabilsin. Belki manevî âlemin bütünü onun batını ve surî alemin bütünü onun zâhiridir. Buna binaen göklerin ve yerin vücûdu yoktur. Ancak onunla mevcuddur gayri değildir. **(Ve hüvel'aliyyü)** (Ayet 255) O, celil ve âlî olan zat, ulüv sâhibidir. Şânı âlidir ki, hiç bir şey, O'na âli olamaz. O, her şeye âli olur. Fenâ ile her şeyi kahr eder. **(Elazim)** (Ayet 255) O âli ve celil olan zât, azamet sâhibidir ki, azametinin künhü tasavvur olunamaz. Her tasavvur olunan azamet, onun azametinin sızıntısıdır. Her azim, onun azametinden bir hisse ile azimdir. İmdi, mutlaka azamet, onundur, başkasının değildir. Belki, bütün azamet onundur, başkasının azamette aslâ nasibi yoktur. Bu âyet medlûlünün (delâlet olunan şeyin, gösterilen şeyin) azameti dolayısile Kur'ân'da en büyük bir ayettir.

(Ayet 256) **(Lâ ikrâhe fiddîni)** O inde ikrah yoktur. Din hakikatta fıtrat-ı insaniyyeye lâzım gelen kalbî nurdan müstefad (istifada edilmiş) olan bir hidâyettir **(Fe'ekim vecheke liddîni hanîfâ fıtretallahilletî fatarennâse aleyhâ)** (Rum Suresi, Ayet 30) buyurduğu vechile bu nûr, yakinî imânı müstelzim olur. Dinin zâhiri demek olan islâm buna mübtenidir (dayanır, istihad eder). Bu, öyle bir şeydir ki, ikrahın (zorla iş yaptırmanın) bunda asla medhali yoktur. Dinin, batın ve hakikati imân, zâhiri islâm olduğuna bundan sonraki âyet delildir ki, o da **(Kad tebeyyenerrüşdü minelğayyi)** (Ayet 256) yani rüşd ve hidâyet, dalâletten «Sabah, iki göz sahibine ziya

verdi» denildiği gibi akıl ve basiret sâhibi olanlara, vazıh ve aşikâr delillerle temeyyüz ve tebeyyün (vuzuh ile anlaşılmıştır) etmişdir. **(Femen yekfür bittâğûti)** (Ayet 256) İmdi, her kim, Allah'dan başkasını küfür edüp, örtüp, masivanın (Hak'tan gayri olan şeyleri) vücûdunu ve tesirini nefi (kaldırırsa) ederse **(Ve yü'min billâhi)** (Ayet 256) ve şuhûdî, hakikî bir imânla Allah'a imân ederse **(Fekadistemseke bil'urvetil vüskâ lenfisâme lehâ)** (Ayet 256) tahkik, o kimse, kopması ihtimali olmıyan sağlam bir kulba yapışmışdır. Yâni öyle bir vadeti (zata verilen söz) zatiyyeye temessük (tutunmuştur ki, sarılmıştır ki) eylemişdir ki, onun vusuku (sözleşmesi, anlaşması) ve muhkemliği kendi nefsiyledir. Binaenaleyh, ondan sağlam birşey yoktur. Zirâ bütün mevsûk (sağlam, inanılır) olanlar, onunla mevsûk, belki bütün vücûdat, onunla mevcûddur, ve nefsinde madûmdur (yok olan birşey). Kendi nefsinde madûm, yok olan bir şeyin varlığı itibar olundukda, o şey için nefsinde infisam (üzülme, kırılma, kesilme) vardır. Zira mümkünün sağlamlığı ve varlığı vâcib iledir. Vâcibden kat-ı nazar olundukda, o mümkünün varlığı münkati (biter, tükenir, kesilir) olur. Ve nefsinde bir şey olamaz. Halbuki varlık, zâtının aynı olan bir şeyin, varlıkdan infisamı (kesilmesi kopması) ayrılması mümkün değildir. Çünkü, onda cüzlere ayrılmak, ikilik yoktur. İnfisam tabirinde bir lâtife, yani güzellik vardır ki, infisam, bir şeyin ayrılmayarak kırılması, kopması demektir. İmdi mümkinattan hiç bir şey, Allah'ın Zâtından ayrı ve haric olamaz. Mümkinat, Allah'ın ef'âli veya sıfatıdır. Binaenaleyh, Zâtından asla ayrılamaz. Belki akıl, o mümkünü yalınız olarak itibar eylediği vakit, mümkün derhal infisam etmiş kopmuş, varlıkdan kesilmiş olur. Ve varlığı Allah'ın varlığına taalluk etmiş olur. **(Vallahu semî'un alîm)** (Ayet 256) Allah Teâlâ, din sâhibinin sözünü işidici, niyyet imânını bilicidir. **(Allahu veliyyüllezîne âmenû)** (Ayet 257) Allah Teâlâ, imân edenlerin, işlerinin ve muhabbetlerinin sâhibidir. Onları nefis sıfâtları karanlıklarından, hayal ve vehim şübhelerinden yâkîn ve hidâyet nûruna ve ruh alemi fezasına çıkarır. **(Vellezîne keferû evliyâühümüt tâğûtü)** (Ayet 257) Küfür edenlerin sâhib ve mütevellileri, tapdıkları masiva, Allah'dan başka şeylerdir ki, **(Yuhricûnehüm minen nûri ilezzulumât)** (Ayet 257) Onları, fıtrî hidâyet ve istidâdları nûrundan şek ve şübhe ve nefis sıfâtları karanlıklarına ihrac ederler.

(Ayet 259) **(Evkellezî merre alâ karyetin ve hiye hâviyetün alâ urûşiha)** Bilir misin, o zatın kıssasını ki, ahalisi kalmamış, evleri çökmüş, duvarları yıkılmış, harab bir köye uğrayınca kendisi henüz **(muhyi)**, diriltici, isminin tecellisi nurunun kabulüne müsteid değil,

yakın makamına ermemiş sülûk ehli bir talib olduğundan bu köy halkının ihyasından taaccüb eyledi. Meşhur olan bu zat, Üzeyir Aleyhisselâm'dır. **(Kale ennâ yuhyî hâzihillâhu ba'de mevtihâ)** (Ayet 259) «Acaba Allah Teâlâ, bunları ölümlerinden sonra ne keyfiyyetle ihya ediyor?» dedi. **(Fe'emâtehullahü miete âmin)** (Ayet 259) Allah Teâlâ, onu yüz sene cehil ölümüyle öldürdü, cehil ölümü üzre ibka eyledi. O zamandaki sene, kamerin devri üzerine olmak mümkün olur ki, öldürme müddeti, yüz ay yani sekiz sene dört ay olur. Yâhûd senenin itibarı fasıllar üzerine mebni olabilir ki, o vakit öldürme müddeti, yirmi beş sene olur. Yâhûd, o zamandaki ömürlerin uzun olması üzre hakikaten yüz sene murad olunur. **(Sümme be'aseh)** (Ayet 259) Sonra onu hakikî hayat ile ihya eyledi. **(Kale kem lebiste)** (Ayet 259) İhya edince «Ne kadar durdun?» dedi. Yâni ondan ölüm üzre durumun müddetini anlamasını istedi. **(Kale lebistü yevmen ev ba'da yevm)** (Ayet 259) O da «Ben bir gün veya bir günden az durdum» dedi. Zamandan ve zamanın geçmesinden gafil olan, uyku uyuyan kimse gibi zamanın, müddetin geçmesine şuuru olmakla ebedî hayata nisbetle geçmiş olan cehalet ölümünde bir gün veya daha az bir müddet durduğunu zan eyledi. Sonra tefekkür edince gaflet ölümünün, ve cehil müddetinin, yüz sene olduğu kendisine bildirildi. Yahûd mânâ: zikir olunan müddetlerden birisinde Allah Teâlâ Hazretleri, onu iradî ölümle öldürdü. Bu takdir üzre riyâzâtı ve sülûku müddeti ve Allah yolunda mücahedesi zamanı olur. Yahûd mânâ: tabiî ölümle öldürdü. Ruhu, kemâl kazanması için ya derhal veya bir zaman sonra yine kendi cinsinden bir bedene taâlluk ile o müddet zarfında haline muttali olmadığı halde zikir olunan üç müddetten birisi, kendisine mürûr eyledi. O müddet zarfında mebde ve meâdına şuuru olmadığından meyyit, yani ölü idi. Sonra hakikî hayat ile hayatlanınca ilim nûru ile haline muttali oldu. Ve mebde ve meadını bildi. «Birgün veya yarım gün durdum» sözü, keza **(Keen lem yelbesû illâ sâ'aten minennehâri)** (Yunus Suresi, Ayet 45) **(Lem yelbesû illâ aşiyyeten ev duhâhâ)** (Nâziat Suresi, Ayet 45) ayetleri, bunlarınkâffesi, mürûr-ı zamandan gaflet ettiklerinden ileri gelmişdir. Meselâ kardaşından veya bir dostundan ayrılan kimse, uzun müddet ayrılıkdan sonra kavuşduğu vakit, o ayrılık olmamış gibi gelir. Çünkü, kavuşmazdan evvel o zaman her nekadar kasvetengiz idiyse de geçdikden sonra his olunamaz. **(Fenzur ilâ ta'âmike ve şarâbike lem yetesenneh)** (Ayet 259) Taamına ve şarabına bak. Henüz tegayyür etmemişdir. Taamı, incir ve üzüm, şarabı, süt ve şarab olduğu rivayet olunuyor. İncir, müdrekât-ı külliyyeye işarettir ki müdrekât-ı külliyyede olan cüziyyat, incirdeki

danecikler gibidir. Ve kâffesi lübdür. Üzüm, idrakde levahiki maddiyyenin bekâsı sebebiyle cüziyyata işarettir, süt, şerâyi gibi nâfî ilimlere işarettir. Şarab, aşk, irade, ulum, maârif ve hakayıka işarettir ki, bunlar, fıtrat hasebiyle ezelde size tevdi kılındığı halden tagayyür etmemişdir. Çünkü, ilimler her nefisde istidâdı mikdarında mahzundur (hazinede saklanan şey), hazinelenmişdir. Nebi Aleyhisselâm «İnsanlar, altun ve gümüş madenleri gibi madenlerdir. Bu madenler her ne kadar mevad ile örtülmüş, berzah ve zulmetlerde takallüb ile bir müddet gizlenmişlerse de yine batıl olmaz, halinden değişmez. Kalbin safasıyla perdeleri kaldırıldıkda madeni, olduğu gibi zâhir olur» buyurmuşdur. Bunun için yine Nebi Aleyhisselâm «Hikmet, müminin gaib olmuş malıdır» buyurmuşdur. **(Venzur ilâ hımârike)** (Ayet 259) Birinci ve kinci vecih üzre mânâ: bedeninin haline nazar eyle, bak; üçüncü vecih üzre mânâ: hımarına, kemiklerinin ne suretle çürümüş olduğuna nazar eyle. **(Ve linec'aleke âyeten linnâsi)** (Ayet 259) Ve diriltmek meselesi üzerine seni insanlara delil kılmak için seni dirilttik, **(Venzur ilel'izâmi keyfe nünşizühâ sümme neksûhâ lâhma)** (Ayet 259) ve şu kemiklere, onları ne sûretle kaldırdığımıza sonra nasıl kemiklere et giydirdiğimize bak. Mânâ, iki vecih üzre zâhirdir. Çünkü, bas olunan, diriltilen kimse, halini ve bedenden tecerrüdünü bildiğinden, kemiklerinin ref'i ve cem'i ve et giydirilmesi ile bedeninin terkibini bilir. **(Felemmâ tebeyyene lehü kale a'lemü ennellahe alâ külli şey'in kadîr)** (Ayet 259) İşbu bas ü nüşur, yani diritme, o zata zahir oldukta «Allah Teâlâ'nın her bir şey üzre kudret sahibi olduğunu bilirim» dedi.

(Ayet 260) **(Ve iz kale ibrâhîmü rabbi erinî keyfe tuhyil mevtâ)** İbrahim Aleyhisselâm'ın «Ey Rab'bim bana ölüleri ne suretle dirilttiğini göster» dediğini de hatırla. Yâni beni ilm-i yâkin makamından iyan makamına erişdir. **(Kale evelem tümin)** (Ayet 260) Rabbi, İbrahim Aleyhisselâm'a «Sen, imân etmedin mi? Bunu yakinen bilmiyor musun?» dedi ki, takrirî istifham hemzesiyle imânını takrir etmek suretiyle İbrahim'in ilmî yakîn mertebesinde olduğuna işaret olunmuşdur. **(Kale belâ ve lâkin liyetmeinne kalbî)** (Ayet 260) İbrahim «Evet, iman ettim, yakinen biliyorum. Lâkin kalbimin sakin, muayene ile tüma'nînet (gönlü rahat olma, emin olma) ve sükûnun hasıl olmasını istiyorum» dedi. Çünkü ilmî yakin, tuma'nînet (itminan, emin olma) ve tam sükûnu icâb etmez. Onu ancak aynî yakin icab eder. **(Kale fehuz erbe'aten minettayri)** (Ayet 269) Rabbi, İbrahim'e «Sen, kuşlardan dört tanesini al», yâni İbrahim'i iyan makamından ve hakikî hayatın şuhûdundan meneden kuvvetleri al, dedi. **(Fesurhünne ileyke)** (Ayet 260) «O kuşları kendine zam et», yâni

bu kuvvetleri, lezzetlerini istemeğe, aramağa çıkmakdan men eyle. Onları kendine meylettir. Rivayet olunduğuna göre bu kuşlar, tavus, horoz, karga, güvercin ve bir rivayette kaz idi ki, tavus ucub yani kendini beğenmek horoz şehvet, karga hırs, güvercin dünyaya muhabbettir. Halbuki güvercin yerinde kazın olması daha zâhirdir. O, vakit maksad (şereh) denilen ziyade hırsdır. İbrahim'in, bu kuşları kesip tüylerini yolması ve etlerini kanlarını karıştırıp dağıtması, yalınız başlarını yanında saklaması emrolunduğu rivayet olunuyor ki, Murûd, bu kuvvetleri, işlerinden men edip riyazatla tabiat ve adetlerini kökünden kazıyarak heyetlerini nefsinden izale ile yalınız asıllarını ibka etmektir. **(Sümmec'al alâ külli cebelin minhünne cüz'en)** (Ayet 260) Sonra her dağ üzre yani senin hazretinde olan ve bedeninin erkanı bulunan anasırı erbea dağlarından her dağ üzre bir parça kıl. Bu kuvvetleri kökünden sök ve öldür. Hattâ sendeki anasırın tabaiinde mevcûd olan mevaddından, vücûdunda merküz olan usulünden başka birşey kalmasın. Dağların, yedi olması, bedenin cüzleri olan yedi azaya işarettir. **(Sümmed' uhünne)** (Ayet 260) Sonra o kuşları çağır. Yani sen, bu kuvvetlerin hayatiyle diri iken bunlar, sana muti değil, müstevlidir (seni işgal eden) vahşidir, emrini kabuldan imtina ederler. Fakat sen, bunları öldürürsen mahv u fenadan sonra bağışlanma olan hakikî hayat ile diri olursun. Onlar da kendi hayatı ile, nefsin hayatı ile değil, senin hayatınla diri olarak sana muti ve emrine münkad (boyun eğerler) olurlar. **(Yetîneke say'â)** (Ayet 260) O vakit onları davet ettiğinde sana koşarak gelirler. **(Va'lem ennallahe azîzün hakîm)** (Ayet 260) Ve bilmiş ol ki, tahkik, Allah Teâlâ Hazretleri nefislerin kahrına gâlibdir. Kahrı da hikmetiyledir. Bu âyetin, vuhuş ve tuyurun yani hayvanat ve kuşların haşrına hamli de caiz olur. Bu takdir üzre parçalarının dağlar üzre konması, cismin, o kuşlarla gıdalandırılması demektir. Kuşların, koşarak gelmesi, eczası dağıldıkdan sonra insana teveccüh etmeleri demektir.

(Ayet 261) **(Meselüllezîne yünfikûne emvâlehüm fî sebîlillâhi kemeseli habbetin enbetet seb'a senâbile fî külli sünbületin mietü habbeh)** Allah yolunda mallarını infak edenlerin, fukaraya verenlerin misali, her filizde yüz tane bulunan yedi filiz bitiren tane gibidir. Hak Teâlâ Hazretleri, üç kısım infak zikrederek ceza ve mükâfat hususunda aralarındaki fark, yolunda infakdır. Ve tefadülu (iyilik, bağışlama, fazilet ve üstünlük) beyan ediyor ki, bu kısımların, birincisi, Allah yolunda infakfır. O da alemi mülkde ef'âl tecellisinden olur. Sahibi o malı Allah'ın onu sevablandırması için verir. Allah da onun verdiğinin yedi yüz misliyle ona sevab verir. **(Vallahu**

yudâ'ifü limen yeşâ'ü) (Ayet 261) Allah Teâlâ dilediğine sevabı kat kat eder. Sonra Allah'ın dileği hasebile nihayeti olmıyan derecede ziyade eder. Çünkü Allah'ın eli, onun elinden nihayetsiz surette geniş ve uzundur. **(Vallahu vâsi'un alîm)** (Ayet 261) Allah Teâlâ yasidir, atâsı çoktur. Onun atâsı, bizim atâmızla ölçülemez. Vericilerin niyyetlerini ve bu vermek Allah'ın fazlından olduğunu itikadlarını bilicidir. Binaenaleyh, ona göre sevablandırır. İnfakın, ikinci kısmı, yakında beyan olunacağına göre sıfat müşahedesi makamından olan infakdır ki, birincisi Allah'ın atâsını istemek için olduğu gibi bu da Allah'ın rızasını istemek yüzünden olan infakdır. Üçüncü kısımı, zat şuhûdu makamından olan Allah ile infakdır. **(Sümme lâ yütbiûne mâ enfekû mennen ve lâ ezen)** (Ayet 262) Mallarını Allah yolunda infak ettikden sonra infak ettikleri şeyi minnet ve eziyetle, başına kakmakla takib etmiyenlerin, Rab'ları indinde ecirleri vardır. Ve onlara korku yoktur, onlar, mahzunda olmazlar. Bu ayette minnet ve eziyetin, infakı ibtal eylediğine tenbih vardır. Çünkü, infak, ancak üç vecihden mahmud ve makbul olur ki, biri Allah'a nisbet ile olup, o da emre muvafık bulunmasıdır. Biri de infak eden kişiye nisbetle olup kıskançlık rezâletini izâle edici olmasıdır. Üçüncüsü de müstahikka (hak liyakati olan, lâyık olan) nisbetle nafi olmasıdır. İmdi, sahibinin minnet eylediği yani «Ben, sana şunu verdim» diye başına kakdığı vakit emr-i ilâhiye muhalefet eder. Ve nefsi ile zâhir ve nimeti Allah'dan değil, kendinden görerek kendi işi ile perdelenmiş olur. Bunların ise hepsi, kıskançlıkdan daha fenadır. Hepsinden sarf-ı nazar yalnız nefsinde fazilet görmesi, infakını ibtal için kâfidir. Müstahikka nisbetle olan ciheti de eza, müstahik üzre tereffu (yük etme) ve onun üzerinde bir hak isbat etmek demek olduğundan müstahikkin rahatlanmasına ve faidelenmesine münafi (aksi, zıt, gayri) olmağa infakı ibtal eder. **(Kavlün ma'rûfün ve mağfiretün hayrün min sadakatin yetbe'uhâ ezâ)** (Ayet 263) Güzel söz, ve kabahat örtmek, arkasından eziyyet yapılan sadakadan hayırlıdır. Zira iyi ve tatlı söz, red ile de olsa müstehikkin kalbini ferahlandırır. İmdi hisde nâfi olan bir iş, ruha eza veren şeye mukarin oldukda ruhaniyyat eşref ve ahsen ve nefislerde pek müessir olduğundan mezkûr menfaat kederlenerek güzel sözden hasıl olacak ferah mukabelesinde olamaz. **(Vallahu ğaniyyün)** (Ayet 263) Allah Teâlâ, ezaya mukarin olan sadakadan ganidir. Müstehikka gayb hazinelerinden verir. **(Halîm)** (Ayet 263) Allah hilim sahibidir, ukubeti cezayı acele etmez.

(Ayet 265) **(Meselüllezîne yünfikûne emvâlehümübtiğâe merdâtillâhi ve tesbîten min enfüsihim)** Allah'ın rızasını istemek ve nefis-

lerini rabbanî bir sıfat olan cud ve cömerdliğe kararlaşdırmak için mallarını infak edenlerin misali, **(Kemeseli cennetin birebvetin)** (Ayet 265) yüksekçe bir mahalde olan bahçe gibidir. Bu, infakın ikinci kısmıdır, cennete benzetilmekle birinciye tafdil olunmuşdur. Cennet me'kulâtını (yiyeceklerini) vermekle beraber yine me'kûlâtı hali üzre bâki kalır. Dane böyle değildir. Cennet tabiri ile işbu infak, kendilerinin zatî sıfatları gibi melekeleri olduğuna işaret etmişdir. Rebve tabiri ile bu infakın rütbesinin, evvelkinin derecesinden müterekki ve yüksek bulunduğuna işarettir. **(Esâbehâ vâbilün feâtet ükûlehâ di'feyn)** (Ayet 265) Kendisine rahmeti rahmaniyye sıfatından çok nasib cudu, feyzinden bol meded isabet ederek, mahsulatını (ürününü) iki kat verir. İşbu rahmeti rahmaniyye sıfâtı vasıf münasebetile Allah Teâlâ'ya ittisal melekesidir. **(Fein lem yusibhâ vâbilün fetal)** (Ayet 265) Eğer ona çok nasib isabet etmezse her halde az nasib vardır. **(Vallahu bimâ ta'melûne basîr)** (Ayet 265) Allah Teâlâ sizin amellerinizin ne kabil olduğunu görücüdür. **(Eyeveddü ehadüküm en tekûne lehu cennetün min nahîlin vea'nabin tecrî min tahtihel'enharü lehufîne minkülis semerâti ve esâbehülkiberü ve lehü zürriyyetün du'afâü fe'esâbehâ i'sârün fîhi nârün fahterekat)** (Ayet 266) Sizin biriniz, hurmalık ve bağlıkdan içinde her türlü yemişleri bulunan, altında nehirleri, suları akan bir bahçesi olmasını ve kendine ihtiyarlık çökdüğü ve zayıf küçük çocukları olduğu halde hemen bahçesine ateşli bir rüzgâr, bir kasırga isabet ederek bahçenin birden bire yanmasını sever mi? Tabiidir ki sevmez. İşte bu bahçenin sahibi, nasıl mahrum kalırsa riyâ ve ezâ ile sadaka verenlerde böylece mahrum kalırlar. Bu âyet, infakın bu kısmında olduğu üzre Allah rızası için infak ve ya'hud başka bir hayırlı iş işleyipde sonradan nefsi zuhûr ve hareket eden kimseyi temsildir ki, onun, ruhunun hareketine muhalif olan nefsinin harekâti ve kalbinin deveâîsine zıd olan nefsinin devâîsi, bir kasırga olunca şeytan, nefsin işbu hareketini fırsat bularak vesveseye mecal ve derhal gösterişi ve yapdığı işin görülmesini nefse ilka eder, üfler. Bu üflemek, ateş olup onun amelini iyiliğini yakar. Emirül Müminin Ali Aleyhisselâm «Ya Rab'bi! Senin rızan için yapıp sonra kalbimin muhalefet ettiği amel günahımı mağfiret eyle» buyurmuşdur. **(Yâ eyyühellezîne âmenû enfikû min tayyibâti mâ kesebtüm ve mimmâ ahrecnâ leküm minel'ardi)** (Ayet 267) Ey imân eden kimseler Kazandıklarınızın ve sizin için yerden çıkardığımız şeylerin temizlerinden infak edin, fukaraya verin. Bu âyet, infakın üçüncü kısmı ile emirdir ki, Allah ile infak eden kimse, Emirül Müminin Ali Aleyhisselâm'ın **(İnnellahe cemilün, yuhibbül cemâl)** «Allah, güzeldir güzelliği sever» buyur-

duğu gibi münasebet olmak için infak etmeğe herşeyin eşrefini en güzelini seçer ve ihtiyar eder. Nefsi ile infak eden kimse, eşref olan şeyin infakına kadir olamaz. Çünkü, onun efsi, malı sevip kendi için ihtiyar ettiğinden Allah'a tahsis edemez. O halde, **(Len tenâlûlbirre hattâ tünfîku mimmâ tühîbbûn)** (Al-i İmran Suresi, Ayet 92) yani «Sevdiğiniz şeyden infak etmedikçe siz, birr ü ihsana nail olamazsınız» buyurduğu vechile nefis ile olan infak, aslâ birr ü ihsan değildir. **(Ve lâ teyemamûl habîse minhu tünfikûne ve lestüm biâhizîhi illâ en tu'midû)** (Ayet 267) Ve siz, nefsü tabiat ile infak edenlerin adetleri olduğu gibi beğenmediğiniz habis, kötü şeyleri infaka tahsis eylemeği kasd etmeyiniz. Halbuki, muhabbetiniz bizzat nefsinize mahsus olmak dolayisile nefsiniz için malın en güzelini sevdiğinizden kendiniz için müsamahasız, göz yummaksızın o şeyi almazsınız, almak istemezsiniz. **(Va'lemû ennellahe ğaniyyün hamîd)** (Ayet (267) Ve biliniz ki, Allah Teâlâ hazretleri, ganidir, ancak öğülmüş işleri işler. Binaenaleyh: onun gınası ile sıfatlanınız, ona uyunuz.

(Ayet 268) **(Eşşeytânû yeidükümülfakre ve ye'mürüküm bilfahşâ'i)** Şeytan sizi fukaralıkla korkudup buhul (cimrilik) ve kıskançlıkdan ibaret olan kötü hasletle, fena huyla size emreder. İmdi, siz, şeytandan Allah'a sığınınız. **(Vallahu ye'idüküm mağfireten minhü ve fadlâ)** (Ayet 268) Halbuki Allah Teâlâ Hazretleri, size nefisleriniz sıfatlarını onun nuru ile setr eylemeği, örtmeği vad eder. **(Ve fadlâ)** Ve size sıfatı bağşişlerinden bağşiş ve ihsan ve gınayı mutlak sıfatının tecelliyyatını vadeder o, vakitte sizde artık fakirlik korkusu kalmaz. **(Vallahu vâsi'un)** (Ayet 268) Allah Teâlâ, vasidir. Sizin zâtınıza, sıfâtınıza ve atâlarınıza vasi olur. Cömerdliğinin kabı, atâ ile daralmaz ve atâları hiç tükenmez. **(Alîm)** (Ayet 268) tecelliyyati mevkilerini ve istihkak ve istidâdlarını bilicidir. **(Yü'tîlhikmete men yeşâ'û)** Ayet 269) İnfakda ihlâs ile, Allah ile olduğundan dilediğine Hak'kın sıfâtlarıyla sıfatlanması ve Allah'ın hikmetinden infak etmesi için infak hikmetini verir. **(Ve men yü'tel hikmete fekad ûtiye hayren kesîrâ)** (Ayet 269) Ve her kim hikmet verilmiş ise, tahkik o kimseye çok hayır verilmişdir. Zirâ hikmet, Allah'ın en hususi sıfâtıdır. **(Ve mâ yezzekkerü illâ ûlül'elbâb)** (Ayet 269) Hikmet, eşyanın en şereflisi ve sıfâtın en hassı olduğunu fikredemez, düşünemez, ancak Allah Teâlâ'ın, hidâyet nuru ile nurlandırması ile akılları vehim şaibesinden rüsum, adat, hevay-ı nefis kabuklarından saf olan halis öz akıl sahibleri düşünebilir. İmdi, birinci infakın cezası, kat kat fazla olmak, ikincinin cezası kat kat fazlalığı semere verici olan sıfâtî cennet üçüncünün cezası bağışlanma hakkanî vücûda lâzım gelen hikmettir ki, aralarında ne derece fark bulunduğu dikkate değer.

(Ayet 270) **(Ve mâ enfaktüm min nafakatin evnezertüm min nezrin feinnellahe ya'lemühü)** Ve siz, hangi bir nafakayı infak eder, veya ne gibi bir adak adarsanız, tahkik Allah Teâlâ Hazretleri onun hangi kabulden olduğunu bilir, ona göre mücazatını size verir. **(Ve mâ lizzalimîne min ensâr)** (Ayet 270) Ve insanlara gösteriş için infak ile, infakı mevziinin gayrinde koyan kimselerin infaklarını görmekle, yahûd infaklarına minnet ve eziyyet katmakla yahud kötülemekten infakla hukukunu noksan eden kimseleri, Allah Teâlâ'nın şiddetinden muhafaza edebilecek bir yardımcı yoktur. **(Leyse aleyke hüdâhüm)** (Ayet 272) Minnet ve eziyyetten ve riyâ ile infakın görülmesinden ve kötü maldan olmasından uzak olan zikrolunmuş üç kısım infaka hidayet, senin üzerine değildir. Yâni onları hidayet olunmuş kılmak sana vacib değildir. Sana vacib olan, hidayeti tebliğdir. **(Ve lâkinellahe yehdî men yeşâ'ü)** (Ayet 272) Ve lâkin Allah Teâlâ dilediğini hidayet eyler. **(Ve mâ tünfikû min hayrin feli enfüsiküm)** (Ayet 272) Ve ne gibi bir hayır infak ederseniz, o hayır sizin nefsiniz içindir. Binaenaleyh ne için minnet ve eziyyet edersiniz. **(Ve mâ tünfikûne illebtiğâe vechillâh)** (Ayet 272) Ve siz ancak Allah Teâlâ'nın rızasını istemek için infak edersiniz? Binaenaleyh infak ediyorum diye ne için insanlara dil uzadıyorsunuz? Ve ne suretle infakda riyâ, gösteriş yapıyorsunuz? **(Ve mâ tünfiku min hayrin yüveffe ileyküm)** (Ayet 272) Ve siz, ne hayır infak ederseniz, o size tam olarak ödenir. Başkasının onda hissesi olmaz. Hakikatta başkasına değil, kendinize infak edersiniz. İnfak ile sizden bir şey noksan olmaz. O halde ne için kötü bir şeyin infakını kasd edersiniz. Bu üç ayet, gayelerinin tasviri ile afatından sakındırmak için infakın üç kısmına sarf olunmuşdur.

(Ayet 273) **(Lilfukarâillezîne uhsirû fî sebîlillâhi lâ yesteti'ûne darben fil'ard)** Sadakalarınızı Allah'la iştigal ve ahvalda istiğrak ve vakitlerini ibâdette sarf etmek sebebiyle Allah yolunda mücahede, kendilerini mahsur kılmış olan ve kesb ve ticaret için yer yüzünde gezip dolaşmağa kadir olamıyan fukaraya veriniz. **(Yahsebühümülcâhilü ağniyâe minette'affüf)** (Ayet 273) Onlar, kemâl-i iffetlerinden insanlardan istiğna ettiklerinden ve teseülden, dilenmekden sakındıklarından bilmiyen kimse onların zengin olduklarını zan eder. **(Ta'rifühüm bisîmâhüm)** (Ayet 273) Sen, onları heyet ve suretlerinden, yüzlerinin sarılığından, alınlarının nurundan onları ürefa ve fukara olduklarını bilirsin. Onları, ancak Allah ve onlardan olan kimseler bilir. **(Lâ yes'elûnen nâse ilhâfâ)** (Ayet 273) Onlar israr ve ilhah zorlama, direnme) ederek insanlardan bir şey istemezler, âyetten murad, büsbütün dilenmeyi nefiy yahud istemekde teâtufu (bir-

birine muhabbet, şefkat etmek) isbat, ilhah (zorlama, direnme) ve israrı nefiydir. (kaldırmaktır.) **(Ve mâ tünfiku min hayrin feinellahe bihî alîm)** (Ayet 273) İster gani ister fakir hangisine infak ederseniz Allah Teâlâ, bu infakın Allah için veya başkası için olduğunu bilicidir. Ona göre mücazatlandırır. **(Ellezîne yünfıkûne emvâlehüm billeyli vennehâri sırren ve alâniyeten felehüm ecrühüm inde rabbihim ve lâ havfün aleyhim ve lâ hüm yahzenûn)** (Ayet 274) Mallarını gecede gündüzde gizli ve aşikâr infak edenlerin, Rab'ları indinde ecirleri vardır. Ve onlara korku yoktur, onlar mahzun da olmazlar. İnfakı, evvelâ vakitler ve sonra ahval hasebile tamim etmesi, infakın vakitler ve haller ile tefavüt (farklılaşma) etmeyip kasd ve niyyetle tefavüt edeceğini bildirmek içindir.

(Ayet 275) **(Ellezîne ye'külûnerribâ lâ yekumûne illâ kemâ yekûmüllezî yetehabbetühüşşeytânü minelmessi)** Riba yani faiz yiyen kimseler, kıyâmet gününde kendisine şeytanın dokunup düşürdüğü kimsenin kalkdığı gibi kalkarlar. Faiz yiyen kimsenin hali, büyük günah irtikâb edenlerin hepsinin halinden kötüdür. Çünkü, tacir, zürrâ, (ziraatçiler) sanatkâr gibi her nevi kazanç sahblerinin kazanmakda az çok Allah'a bir tevekkülü vardır. Bunlar, rızıklarını, akılları ile tayin etmedikleri için kazanmadan evvel rızıkları, muayyen değildir. Binaenaleyh bu gibiler, hakikatta gayri malum üzredirler. Nebi Aleyhisselâm, hadis-i şerifinde «Allah Teâlâ mümin kulunu ancak bilmediği yerden rızıklandırmayı sever, diler. Başka suretle rızıklandırmakdan imtina eder» buyurmuşdur. Faiz yiyenler ise ticaretini, kazansın kazanmasın faizle para alan kimse üzerine tayin eder. İmdi, faizci olan kimse, nefsi ile Rab'bından, tayin etmesi ile de rızkından mahcubdur. Onun, asla tevekkülü yoktur. Binaenaleyh; Allah Teâlâ o kimseyi nefsine va aklına terk eder. Kendi hıfzından ve vekilliğinden çıkarır. Derhal onu cin kapar ve çarpar. Kıyâmet gününde kalkınca tevekkül sebebiyle Allah'a bağlı olan sair insanlar gibi Allah ile onun arasında hiç bir bağlantı yoktur. O kimse şeytanın dokunup çarpdığı saralı insanlar gibi hiçbir maksada hidayet bulamaz. **(Zâlike biennehüm kalû innemelbey'u mislürribâ ve ehallallahul beya ve harremerribâ)** (Ayet 275) Bu hal, onların «Bey'i ve şirâ (alım satım) da, riba gibidir, yani alış verişde faiz gibidir» demeleri sebebiledir. Halbuki Allah Teâlâ alış verişi helâl ve faizi haram kılmışdır. Kıyas edenlerin birincisi İblis olmağla, bunlar da kıyaslarıyla ihticâblarından dolayı İblis'in dostları olup matrud oldular. **(Yemhakullâhur ribâ ve yürbissadakat)** (Ayet 276) Her ne kadar zahirde ziyadelik ise de Allah Teâlâ, faizi mahveder, ve her ne kadar zahirde ve şehadette noksanlık isede Allah Teâlâ sada-

kaları ziyadeleşdirir. Çünkü ziyade ve noksan, ancak akibet itibarı ile ve iki cihanda olan menfaatla olur. Halbuki, faizden hasıl olan mal, Hak'ka muhalefetten hasıl olduğundan bereketi yoktur. Sahibiin günahı irtikab etmesile akibeti vahimdir. Malûmdur ki, her yenilen yemek, vücûdda kendi cinsinden işler tevlid eder yemek haram ise yiyen kişiyi haram işlere, mekrûh ise mekrûh (iğrenç, şeriatce hoş görülmeyen) işlere, mubâh (işlenmesinde sevab günah olmayan şeyler) ise mübâh işlere fazl ü ihsan kabilinden ise mendub (şeriatçe yapılması uygun görülen) işlere, eğer vacib mikdarı ise vacib işlere, huzûz kabilinden ise hâz olunacak işlere davet eder. İmdi faiz yiyen kimseye faizin günahı olduğu gibi onun yemesinden tevellüd edecek haram işlerin günahları da vardır. «Bir günahdan sonra diğer günah, evvelkinin ukubetidir» hadis-i şerifi vechiyle ukubat ve günahları ebeden ziyade olur. Allah, dünyada onun malını telef eder, kendinden sonra evlâd ve ahfadı, istifade edemez. O kimse dünya ve ahirette zarar görenlerden olur. İşte mahki külli (küllen (toptan) anlatılan) ancak budur. Amma sadaka veren kimsenin, malı temizlenmiş olduğundan Allah Teâlâ hazretleri, o malın aslını muhafaza ile beraber semeratını da bereketli kılar. O malın aslını muhafaza ile beraber semeratını da berekli kılar. O malı yiyen kimse işlerinde halka muti olur. Malı, intifa olunacak surette evlâd ve ahfadına baki kalır. Çocukları da o maldan faidelenir. İşte hakikatta ziyadelik budur. Allah'a itaât yerine sarfolunmakdan başka hiç bir ziyadeliği olmasa yine kâfidir. Allah Teâlâ indinde zâki kalan şeyden hangi ziyadelik daha efdal olabilir? Böylece faizin Hak'ka muhalefetten Hak'kın nehy eylediğini irtikâbdan başka hiç bir noksanlığı olmasa yine kâfidir ki, şâhibinin Allah indinde nasibinin noksanlığıa, azab ve hicâbına sebeb olur. Bundan fahiş noksan ne olabilir **(Vallahu lâ yuhibbü külle keffarin esîm)** (Ayet 276) Faiz yiyen kimse çok küfürcü ve işi ile günahkârdır. Allah Teâlâ Hazretleri, bu kabil kimseleri sevmez.

(Ayet 284) **(Lillâhi mâ fissemâvâti)** Ruhanî âlem göklerinde olan şeylerin kâffesi Allah'ın batınları ve sıfatları, gayıbları perdeleri, cömerdliği defineleridir. **(Ve mâ fil'ard)** (Ayet 284) Cismânî âlemde olanların kâffesi, Allah'ın zâhirleri, isimleri ve işleridir. Allah, her iki âlemi şuhûd eder. Her şeyi görücüdür. **(Ve in tübdû mâ fî enfüsiküm)** (Ayet 284) Ve eğer siz nefislerinizde olan şeyi izhâr ederseniz, isimleri ve zahirleri ile şuhud eyler ve bilir. **(Vv tuhfûhu)** (Ayet 284) Yahud gizlerseniz sıfâtları ve batınları ile bilir. **(Yuhasibküm bihillâh)** (Ayet 284) Sizi onunla muhasebe eyler. **(Feyağfirü limen yeşâ'ü)** (Ayet 284) Zâtında kötülüklerin kökleşmemiş ve teyid ve yakini

kuvvetli olanlardan dilediğini mağfiret eder. Çünkü, ilâhî dileği hikmet üzeredir. **(Ve yuazzibü men yeşâ'ü)** (Ayet 284) Ve nefsinde kötülüklerinin kökleşmesi ve itikadının bozulmuş olması dolayısıyla dilediğini azab eder. **(Vallahü alâ külli şey'in kadîr)** (Ayet 284) Allah Teâlâ, herbir şeye kadir olduğundan, gerek mağfiret ve gerekse tazibin cemisine kadirdir. **(Âmenerresûlü bimâ ünzile ileyhi min rabbihî vel mü'minûn)** (Ayet 285) Resul Aleyhisselâm ve müminler de Rab'binden Resûl'e indirilen Kur'ân'ı kabul etmekle tasdik ve Aişe-i Sıddika'nın «Resul'ün ahlâkı, Kur'ân idi» dediği vechile Kur'ân ile tahalluk ve manâlarıyla tahakkuk ve terakki ettiler. **(Küllin âmene billâhi)** (Ayet 285) Her biri, yalnız Allah'a imân, yani Allah'ı ceman tevhid eyledi. **(Ve melâiketihî ve kütübihî ve rüsülih)** (Ayet 285) Ve meleklerine ve kitablarına ve peygamberlerine imân, yani istikamet zamanında mazharlarından her mazharda teceliyyâtından her tecellisine muti olmak üzre vahdetini kesret suretlerinde müşahede edici olarakdan Allah Teâlâ'yı tafsilen tevhid eylediler. **(Lâ nüferriku beyne ehadin min rusulihî)** (Ayet 285) Bazısını red ve bazısını kabul ile resullerin arasını tefrik etmeyiz, onlarda Hak ile Hak'kı müşahede ve tevhidi şuhûd eylediğimizden onların Hak üzre olmalarında şek etmeyiz. **(Ve kalû semi'na ve eta'na)** (Ayet 285) Ve onlar «Biz kitablarında, resullarında, meleklerinin nüzulunda Rab'bımıza icabet eyledik, seyr ve sülükümüzde istikamet ve itaat eyledik. **(Ğufrâneke rabbenâ)** (Ayet 285) Ey Rabbimiz. Bizim vücûd ve sıfâtlarımızı senin vücûd ve sıfâtarınla setr ü imha eyle. **(Ve ileykel masîr)** (Ayet 285) Ve sende fenâ ile her şeyin rücûu, ancak sanadır» dediler. **(Lâ yükellifullahu nefsen illâ vüs'ahâ)** (Ayet 285) Allah Teâlâ hiç bir nefse vüs'ünün ve takatının fazlasını teklif eylemez. Ancak vasi olabildiği kadar haml eder. Taşıyabildiği kadar yükledir. Takat ve istidâdının götüremediği tecelliyyâtı yükletmez. Çünkü, tecelli ve keşiflerden herkesin nasibi, ezelde feyz-i akdesden kendisine bağışlanan istidâdı kabının takat getirebilip daralmadığı kadardır. **(Lehâ mâ kesebet)** (Ayet 286) Nefsin, nûr âleminden olması dolayısile hayırların kâffesi, kendine zâti olmağla hayrat ve ilimlerden, kemâlât ve keşiflerden ne vech üzre olursa olsun kasden ve bila kasdin her ne kazanırsa faidesi, ona racidir. Cehaletler, noksanlar, kabahat ve rezaletler, böyle değildir. Bunlar, ümur-ı zulmaniyye olmağla nefsin, yani ruhun cevherinden yabancıdır. Binaenaleyh nefse zarar vermez. Ancak nefis, bunlara müncezib ve bunlara kazanmak için kasden müteveccih olursa o vakit zarar verir. Bu sebebden hadis-i şerifde «Sahibinden sadır olan her iyiliği, yemin sahibi yani sağdaki melek filhal yazar. Şimal sahibi yani sol taraf meleği, altı

saat geçmeden günahı, kötülüğü yazmaz. Eğer tövbe ve nedâmet ederse hiç yazmaz, eğer günahda israr ederse o vakit yazar» buyurulmuşdur. Bu âyette nefisden murad, zâttır. Çünkü, zât murad olmazsa iş berakis olur. Nefisten zât murad olunduğu üzre Allah Teâlâ Hazretleri insanın zâtına vasi ve müyesser olan ameli teklif eder, demektir. **(Ve aleyhâ mektesebet)** (Ayet 286) Kazandığı fenalıklar da nefsin aleyhinedir, zararı ona aid yerlerde kesbi zikir, şer mevziinde iktisab ile tabir eylemesi, hayra itina olunmayıp, nefsin şer yuvası olmağla şerre müncezib bulunmasından ileri gelmişdir. **(Rabbenâ lâ tüâhiznâ innesînâ ev ahtânâ)** (Ayet 286) Ey Rabbımız, eğer senin ahdini unuttuk ise yahud masivâ, yani Hak'dan başkası için amel etmekle bizler, hata eyledik ise bizleri nisyan ve hatalarımızla muhafaza etme. Çünkü garibler, senden baîdleriz. Karanlıklar içinde türlü türlü belâlarla ibtilâ ve imtihan için senden sefer edeliden beri uzun müddet geçmişdir, imdi senin hazreti ilâhiyyende bizim kadrımız yokdur ki, bizi muehaza edesin. **(Rabbenâ ve lâ tahmil aleynâ isren)** (Ayet 285) Ey Rabbımız! zât, sıfât ve ef'âlimizde bize kayd ve bukağı yükletme. Senden mahcûb olarak olduğumuz yerde bizi bağlayıp hapis etme, zirâ bundan daha ağır bir yük olamaz. **(Kemâ hameltehu alellezîne min kablinâ)** Bizden evvel işlerin zâhirleri veya sıfâtların batınları ile mahcûb olanlara haml ettiğin gibi bize haml etme, yükletme. **(Rabbenâ ve lâ tühammilnâ mâ lâ takata lenâ bihî)** (Ayet 286) Ey Rabbimiz, celâl hicâbları ile cemâ linin müşahedesinden ve kavuşmandan mahrumluk ve ayrılık yüklerinden takat getiremediğimiz yükleri bize yükleme. **(Va'fü annâ)** (Ayet 285) Ve bizim ef'âlimiz ve sıfatımız seyyiatını, kötülüklerini af eyle. Zira ef'âl ve sıfâtımızın kâffesi, bizi senden mahcûb eyleyen, rıdvanının lezzetini, affının serinliğini, bize haram kılan seyyielerimiz kötülüklerimizdir. **(Vağfir lenâ)** (Ayet 285) Ve en büyük günah olan vücudlarınız günahlarını setr eyle, ört. **(Verhannâ)** (Ayet 285) Ve fenâdan sonra bağışlanma vücûd ile bize rahm et. **(Ente mevlâna)** (Ayet 285) Bizim işlerimizin sâhibi ve yardımcımız sensin. **(Fansurnâ)** (Ayet 285) İmdi bize nusrat eyle ki, sâhib olunan şeylere yardım etmek sâhibin hakkındandır. Yahûd mânâ: Sen bizim seyyidimizsin. Seyyidin hakkı, kullarına yardım etmektir. **(Alel kavmilkâfirîn)** (Ayet 285) Küfür ve zulmetleri ile kendileri senden mahcûb oldukları gibi bize de mâni olan nefsi emmaremiz kuva ve sıfât kafirleri, evham ve hayalât şeytanlarımız askerleri üzerine bizlere nusrat ve yardım ihsan eyle.

ALİ İMRAN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1, 2) **(Elif. Lâm. Mim. Allahü Lâ ilâhe illâ hüvel hayyül kayyûmu)** Bu ayetin tevili Sure-i Bakara'da geçmişdir. **(Nezzele aleykel kitâbe bilhakkı)** (Ayet 3) Kitabı parça parça sana indirmekle, cem itibarı ile Hak olan ve Akl-ı Kur'ânî tesmiye olunan (isimlenen) ilm-i tevhidiye rütbe rütbe ve derece derece seni terakki ettirdi. **(Musaddıkan limâ beyne yedeyhi)** (Ayet 3) Kendisinden evvel olan ve ahd-i evvelde ma'lum ve gayb-ü istidâdda mahzûn bulunan tevhid-i ezelî-yi sabıkı tasdik edici olduğu halde **(Ve enzelet tevrâte vel incîle)** (Ayet 3) evvelce Tevrat ve İncil'i de böylece **(Min kablü hüden linnâsi)** (Ayet 4) insanlara hidâyet olmak üzre inzâl etmişizdir. **(Ve enzelel furkane)** (Ayet 4) Ve sonra fark itibariyle Hak olan Akl-ı Furkanî tesmiye olunan tevhid-i tafsiliyi inzal eyledi ki, bu tevhid tafsili istikametin menşei ve davetin mebdeidir. **(İnnellezîne keferû bi âyâtillâhi lehüm azâbün şedidün)** (Ayet 4) Hakikatde tevhidin âyat ve delâili olan mezahir-i ekvan ile, bu iki tevhidden mahcûb olan kimselere **(Lehüm azâbün şedîdün)** (Ayet 4) uzaklık ve mahrumlukta şiddetli azab vardır. **(Vallâhü azîzün)** (Ayet 4) Allah Teâlâ Hazretleri âziz ve kahr edici **(züntikam)** (Ayet 4) ve vasfı takdir olunamıyan, ve künhüne varılamıyan ve hiçbir intikamcının misline kadir olamadığı bir intikam sâhibidir. **(İnnallahe lâ yahfâ aleyhi şey'ün fil'ardı ve lâ fissemâi)** (Ayet 5) Tahkik Allah Teâlâ hazretlerine yerde ve gökde ecsam ve ervah alemlerinde hiç bir şey gizli olamaz. Bu sebeble intikam mevkilerini bilir. **(Hüvellezî yusavvirüküm fil'erhâmi keyfe yeşâ'ü)** (Ayet 6) Allah Teâlâ Hazretleri sizleri Rahimlerde dilediği gibi sûretlendiren zâttır. **(Lâ ilâhe illâ hüvel'azîzül hakîmü)** (Ayet 6) Ondan gayrı hakikatde mevcûd yoktur, kahr ve galebe ve hikmet sâhibidir.

(Ayet 7) **(Hüvellezî enzele aleykelkitâbe)** Allah Teâlâ Hazretleri sana kitabı inzal eden zâtdır ki, **(Minhü âyâtün muhkematün)** (Ayet 7) o kitabın bir kısmı ancak bir mânâya olub, başka mânâlara ihtimali olmıyan, ihtimal ve iştibahın kendilerine arz olmasından alî bulunan, muhkem âyetlerdir. **(Hünne ümmülkitâbi)** (Ayet 7) O muhkem âyetler kitabın aslıdır. **(Ve üharu müteşâbihâtün)** (Ayet 7) Ve bir kısmı da iki ve daha fazla mânâlara ihtimali olan ve kendisinde hak ve batıl şüphelenen müteşabih âyetlerdir. Bunun da sebebi şudur ki, Hak Teâlâ Hazretlerinin bir vechi vardır ki, o veche,

halkın fenâsından sonra bâki olan vech-i mutlakıdır. Bu vchin tekessür ve ta'dâdda ihtimali yoktur. Mezahir ayineleri hasebiyle müteaddid ve mütekessir, izafî vecihleri de vardır ki, o da, her mazharın istidâdı itibariyle vech-i vahidden o mazharda zâhir olan vechidir. Ve bu vecihde Hak ile batıl karışmışdır. Buna binaen istidâdlar vecihlerine sarf olunarak herkesin kendisine münasib olan vechi taâlluk etmesi ve bu sûretle ibtilâ ve imtihanın zâhir olması için, Kur'ân'ı Kerim'de böylece müteşabih âyetler varid oldu. Amma hangi sûret ve şekilde olursa olsun, vech-i bâkiyi arif olan muhakkik ve arifler, müteşabih âyetlerin muhtemel olduğu vecihlerden vech-i Hak'kı bildiklerinden, şairin «Bir yüzünden başka bir yüz yoktur, ancak, çoğaldıkça ayineler çok görünür» mealindeki beytine göre, müteşabih ayetleri muhkem olan âyetlere red ederler. **(Fe' emmellezîne fî kulûbihim zeyğun)** (Ayet 7) Amma kalblerinde Hak'dan batıla meyl olan mahcûblar, **(Feyettebi'ûne mâ teşâbehe minhübtigâel-fitneti vebtigâe te'vîlihî)** (Ayet 7) muhakkikler, muhkem olan âyete ittiba' ederek müteşabih âyetleri muhkem âyetlere haml, ve muhtemel olan vecihlerden dinlerine ve mezheblerine münasib vecihleri ihtiyar ettikleri gibi, mahcûblar da kesretle vahdetden mahcûb oldukları dolayısıyla, yolunda bulundukları dalâlet ve izlâli sevdikleri, ve hal ve tariklerine münasib vecihlerle âyatın tevilini istedikleri için, «Kılınç eğri yapılınca kınını da eğri yapmalı» denildiği gibi, âyetlerin müteşabih olanlarına ittiba ederler. Binaenaleyh mahcublar, vecihlerdeki vech-i bâkiyi bilemedikleri gibi mânâlardan hak olan ma'nâyı da bilememeleri lâzım gelmiştir. Bu suretle âzaba müstehak olmaları için hıcâbları kalınlaşır ve ziyadeleşir. **(Ve mâ ya'lemu te'vîlehû illâllahü)** (Ayet 7) Halbuki müteşabih âyetlerin tevilini ancak Allah Teâlâ bilir. **(Verrâsihûne fil'ilmi)** (Ayet 7) İlimde rusûh bulmuş olan âlimlerde Allah'ın ilmi ile bilirler. Yâni tevilini cem-an ve tafsilan ancak Allah Teâlâ bilir. **(Yekuûlûne âmennâ bihî küllün min indi Rabbina)** (Ayet 7) İlimde rusûh bulan âlimler, Allah'ın ilmini tasdik ederler. Buna binaen onlar nûr-u imân ile bilirler. **(Küllün min indi rabbinâ)** (Ayet 7) «Kâffesi Rab'bimizin indindendir» derler. Zirâ onların indinde bütün âyetler muhtelif olmayıp bir mânâdır. **(Ve mâ yezzekkeru illâ ülûl' elbâbı)** (Ayet 7) Müteşabih ve mütekessir olanlar, tefasilde tafsîl olunmuş olan işbu ilmi vahidi düşünemez, ancak hidâyet nûruyla safalanmış ve hevâ ve âzât kışrından yâni kabuğundan soyulmuş, halis akıl sâhibleri düşünebilir.

(Ayet 8) **(Rabbenâ lâ tuziğ kulûbena ba'de iz hedeytenâ)** Ey Rab'bimiz, nûrunla doğru yoluna ve zatının nurlarıyla, cemâl-i kerimine bizi hidâyet buyurduktan sonra, dünya muhabbetiyle ve he-

vâ galebesiyle aldanmak ve nefse ve sıfâtlarına meyl etmek, ve nefsin huzuz ve lezzetleri ile kalmak sebebiyle Cenabına ve Hazretine teveccühten ve kapunda durmakta ve likanı istemekte çalışmaktan, bizim kalblerimizi kaydırma. **(Veheb lenâ min ledünke rahmeten)** (Ayet 8) Ve bize senin indinden, sıfatımızı, sıfatınla ve zulmetlerimizi nûrlarınla mahv edecek rahmeti rahimiyeni bağışla. **(İnneke entelvehhâbü)** (Ayet 8) Tahkik sen çok çok bağışlayıcısın. **(Rabbenâ inneke câmi'ünnasi liyevmin lâ raybe fîhi)** (Ayet 9) Ey Rab'bimiz tahkik sen, kâffei helayıkı, evvelin ve âherini cami' olan, ve vahdet makamına vusulden ibaret bulunan cemi kuvvetinde bütün insanları cem edicisin. İşbu meşhedlerinde (mahalli şehadet) insanların şek ve şüphesi kalmaz. **(İnnallâhe lâ yuhliful mî'âde)** (Ayet 9) Tahkik Allahu Teâlâ va'dinde asla hulf eylemez.

(Ayet 10) **(İnnellezîne keferû len tuğniye anhüm emvâlühüm ve lâ evlâdühüm minallahi şey'â)** Tahkik mahcûb olan hicâb sahiblerinin malları ve evlâdları Allah'ın gazabından hiçbir şeyi kendilerinden def edemez. Belki hicâblarına ve Allah'dan uzaklıklarına ve gazablarına sebeb olan işbu malları, ve evlâdlarıdır, çünkü o mallara ve evlâdlara şiddetle taâlluk etmişlerdir, çok sevmişlerdir.

(Ayet 13) **(Kad kâne leküm âyetün fî fieteynil tekatâ)** Ey salikler güruhu birbirlerine mülâki olan iki taifede sizin kemâlinize ve tevhide erişmenize delâlet eden alâmet vardır ki, **(Fietün tükatilu fî sebîlillâhi)** (Ayet 13) cünud-u ilâhiye ve ehlullah olan ruhanî kuvvetler taifesi Allah yolunda muharebe eder. **(Ve uhrâ kâfiretün)** (Ayet 13) Nefsin askerleri ve şeytanın aveneleri olan diğer taife de mahcûbdur. **(Yerevnehüm misleyhim)** (Ayet 13) Birinci taifenin adedleri az olmakla beraber, nûr-u ilâhi ile te'yid ve tevfik olundukları, ikinci taifenin hızlân ve acz ve zaafları ve alem-i kudretden inkıtaları sebebiyle, muaraka-i (cenk edilecek yer, meydan-ı harb) bedende karşılaşdıkları zaman, onlar birinci taifeyi kendilerinin iki misli görürler, birinci taife, ikinciye gâlib olup Allah'ın te'yid ve nusratıyla ikinci taifeyi kahr ederler. Ve ma'lûmât ve müdrikâtından ibaret olan mallarını da, Allah'ın tevhidi ve ma'rifeti yolunda sarf ederler. **(Vallahü yüeyyidü binasrihî men yeşâ'ü)** (Ayet 13) Allah Teâlâ Hazretleri likâsına mustaid olan inâyeti ehlinden diledığini nusratıyla te'yid eder. **(İnne fi zâlike le'ibreten liülîl'ebsâri)** (Ayet 13) Tahkik bu te'yid ve nusratda basiret sahibi olanlar için itibar vardır. Yahûd mânâ: Tarikat ehlinden basiret gözleri açılmış ve ilimleri ikan (yakin hasıl etmek, iyi bilmek) ile sürmelenmiş basiret sahibleri için, hakikate vusulde şayan-ı itibar bir iş vardır ki, onunla nihayetde kendi hallerini itibar ederler.

(Ayet 14) **(Züyyine linnâsi hubbüşşehevâti)** İnsanlara iştiha ettikleri şeylerin muhabbeti tezyin olundu. İnsan, âlem-i ulvî ile âlem-i süflîden terkib olunmuş ve neş'e ve velâdetinden insanın fıtratı hicâblanmıştır. Tabiî perdeler, bedenî örtüler ve hissî lezzetler acı suları ve hayvanî şehvetler keskin rüzgârlarıyla, tabiat-ı asliyesinin ateşi tutmuş ve basiret nuru sönmüş, buna binaen garib vatanlarında ve zulmet diyarında enva-ı güçlük ve meşakkatlerle mübtelâ olmuş bir halde yurd diliyordu. Bu halde iken bir fark ve temyiz nûrunun parladığına ve âlem-i akıldan bir yıldırım ışığına ayni zamanda kendisini çağıran hevâ ve şeytana tesadüf ederek ona tabi oluverince, içinde gözlerin lezzetlendiği ve nefislerin iştihalandığı şeyler bulunan tenezzügâh bir menzile, güzel bir bahçeye tesadüf edib hemen orayı vatan tutarak o meskenden razı ve memnun oldu. Ve gece yürüyen kimseler sabah vaktinde hamd eder, davetcide misafire ziyafet hazırlamış, sözünü terennüm etti ki, işte hubbu şehevat dedikleri budur ki, zikr olunan arzular ve bu arzuların kendisine tezyin olunmasıdır ki, o kimseye bulunduğu âlem-i süflî itibariyle faidelenmekdir, ve âlem-i süflî hayatının kemâlidir ki, onunla âhiret hayatının faidelerinden ve âlemi ulvî itibariyle kemâlinden mahcûb olur, ve âhiret hayatının daha ziynetli, daha lezzetli ve daha safalı olmakla beraber bâki olduğunu anlayamaz. İşte **(Vallahü indehü hüsnülmeâb)** (Ayet 14) kavlinin manâsı budur. Yâni Allah Teâlâ'nın indinde güzel inkılâb mahalli vardır. İmdi eğer o kimseye tevfik-i ilâhî ve imdâd sırrı yetişir ve **(Kul eünebbiüküm bihayrin min zâliküm)** (Ayet 15) «Habibim, de ki, size bunlardan hayırlı bir şey bildireyim mi?» buyurduğu vechiyle Hazreti Nebi'nin bildirmesi mukarin olursa, o vakit ulviyetin merkezine hareket etmesi için batınından bir aşk ve şevk kopar. Sönmüş olan ateşi parlar, envar-ı ilâhiye lem'aları, işrakât-ı kudsîye ışıkları birbirini takibe başlar. Basiret nûru nurlanır, makar ve me'vasını talebden men eden hicablar inceleşir, bulunduğu safası kederlenerek evvelce safayı zan eylediği şeyler, karanlık olur. Ve ruhanî cüz'ün cismânî cüz'ü üzerine galebesiyle nısfındaki hevâ ateşi sakin olur. Ve hayatı hakikiye kuranı suyunun lezzetini tadub, artık acı suya sabr edemez. Ve tatlı sudan içdiği curalarla kalbi yakin hatıralarına başlar. Ve o halde kendilerinin yerin altında bir oda da bulunup da gece yıldızların ziyasını görerek gündüz olduğu zannıyla dışarı çıkan, ve için de tozlu ve magdensu vesaire gibi enva-ı otlaklar bulunan bir sahraya tesadüfle o otların güzel çiçekler ve yemişler olduğun zan eden, ve işbu bulduğu şeylerle güneşin ziyasından ve elvan gözlükler ve yemişlerden mahrum kalan bir kimse olduğunu anlar. Ve derhal gurbet

vahşeti kendisini korkudarak öteden beri güzel ve tatlı bulduğu şeylerden sakınarak oradan rihlete, göç etmeğe karar verir. Ve hareket edib yürümeğe başlar, tâki aynel yakiyn sabahının nuru ziyalandığı, ve vahdet güneşinin tulu-u zamanı geldiği vakit gözlerinin hayretde kaldığı, vasfında aklının dehşete daldığı bir cennet görür. Ve gözlerin görmediği, kulakların işitmediği kalb-i beşerin hatırlıyamadığı lezzetlerin husulunden sonra güneşin doğmuş olduğu bir halde, ifakat (şifayab olmak-iyileşmek) buldukta o cennetde birçok dostlar v ahbablar bulur. Ve kendisinin yuvası ve esas karargâhı o makam olduğunu bilir ve ünsiyet bularak dar ü kararda mülkü Gaffar'ın (kullarına mağfireti çok olan Allah) civarında Kuddüs mahallesinde nazil olur. Ve ona vech-i kerim nurları parlar. Kalbine umumî olan rıza ruhu hulûl eyler. İşte «İttika ile mevsuf olanlar için Rab'leri indinde muhalled (daim ve bâki) ve müebbed oldukları halde altından nehirler akan cennetler, temizlenmiş pâk çiftler ve Allah'dan rıza vardır» mealindeki **(Lillezînettekav inde Rabbihim cennâtün tecrî min tahtinel' enhârü hâlidîne fîha ve ezvâcün mutahharatün ve rıdvânün minallahi)** (Ayet 15) âyetinin mânâsı bu beyan olunan keyfiyetden ibaretdir. **(Vallahü basıyrün bil' ibâd)** (Ayet 15) Allah Teâlâ Hazretleri kulların ahvalini görücüdür. İmdi âyetdeki cennetler, ef'âl cennetleri, çiftler âlem-i Kuddus ruhaniyatı sıfâtları, rıdvan da sıfât cennetleridir.

(Ayet 16) **(Ellezîne yekûlûne rabbenâ innenâ âmennâ)** O kullar «Ey Rab'bimiz biz ef'âl ve sıfâtının nûrlarına imân ettik **(Fağfir lenâ zunûbenâ)** (Ayet 16) İmdi sen bizim vücûdlarımız günahlarını zâtın ile setr et. **(Ve kinâ azâbennâri)** (Ayet 16) Ve bizi, bâkiye vücûdu ve hicran ateşi âzabından muhafaza eyle» derler. **(Essâbirîne)** (Ayet 17) Onlar mücahede ve riyâzât gamlarına sabr edicilerdir. **(Vel kaânıtiyne)** (Ayet 17) Hak'da ve Hak'ka sulûkda sebat edicilerdir. **(Vel münfikîyne)** (Ayet 17) Ve mallarından ve fiillerinden, sıfâtlarından ve nefis ve zâtlarından Hak'kın maâdasını infak edicilerdir, dağıtıcılardır. **(Vel müstağfirîne bileshâr)** (Ayet 17) Ve nurların tulu-ı vefikı âlâda (uygun olanların âlâsı) kıyâmeti kübrâ gününün sabahı beşaretlerinin zuhuru zamanında tecelliyatı nuruye günlerinin seherlerinde telvinleri ve bakiyeleri günahlarından istiğfar edicilerdir. Vücûdları mağribinden zat güneşinin doğması ile vücûdları mağribi kalmayınca kendilerine **(Şehidallahü ennehü lâ ilâhe illâ hüve)** (Ayet 18) kavliyle cevap verilip. yani vechi bâki tuluğ edib cem' makamında zâtıyla vahdaniyete şahid oldu. Zirâ onun gayri şahid ve meşhud (görülmüş-görülen şey) kalmadı. Sonra tafsil makamına rücû' ile tafsil meşhedinde de gayri ile beraber nefis ile vahdaniye-

tine şahid olub **(Vel melâiketü ve ûlül' ilmi kaâimen bilkıstı)** (Ayet 18) buyurdu. Yani Cem'in gayrinde ve mezâhirinin tafsilatında, vahdetin zıllı bulunan kesretleri sûretlerinde, her Hak sâhibinin istidâdı ve istihkakı hasebiyle cud ve kemâlinden hakkını itâ ve kabının vüs'ati mikdarınca onda tecelli etmekle, adli ikame edici olduğu halde, vahdaniyetine şahid oldu. **(Lâ ilâhe illâ hüve)** (Ayet 18) Her iki meşhedde de O'ndan başka mevcûd yoktur. **(El'azîzü)** (Ayet 18) Cem' itibariyle her şey'i kahr olan ve hiç kimse kendisine erişemiyen izzet sâhibidir. **(El hakîmü)** (Ayet 18) Ve hikmetiyle herşeyi tedbir ederek tafsil itibariyle ona lâyık olan kemâli veren hikmet sâhibidir.

(Ayet 19) **(İnneddîne indallahil' islâmü)** Tahkik Allah'ın indinde din ancak kendi nefsiyle kararlaşdırdığı işbu tevhiddir. Zirâ Hak'kın dini İbrahim Aleyhisselâm'ın **(eslemet vechullah)** yâni «Ben nefsimi ve cümle varlığımı Allah'a teslim eyledim ve benliğimden soyundum, Allah'da fani oldum» dediği gibi zâtları Allah Teâlâ'ya teslim etmek dinidir. Allah Teâlâ Hazretleri Habibi Muhammed Aleyhisselâm'a da Eğer ehl-i kitab sana muaraza ederlerse, sen de ki, ben zâtımı Allah'a teslim eyledim ve bana tabi olanlar da buna muvaffak oldular» mealindeki **(Fein hâccûke fekul eslemtü vechiye lillâhi ve menittebe'ani)** (Ayet 20) âyetiyle emr buyurmuşdur. **(İnnellezine yekfürûne biâyâtillâhi)** (Ayet 21) Tahkik, Allah Teâlâ'nın âyâtına küfür eden dinden mahcublar, **(Ve yaktülûnennebîyyîne bigayri hakkın)** (Ayet 21) ve kendi dinleriyle mahcûb olub bulundukları takayyüd ve taklidden başkasını kabul etmedikleri, enbiya ise kendilerini takayyüd ve taklidden men ve tevhide davet ettikleri için, haksız olarak enbiyayı katl ettiler. **(Ve yaktülûnellezîne ye'mürûne bilkıstı minennâsi)** (Ayet 21) Ve enbiyaya tabi olanlardan adl ile emr eden insanları katl edenleri **(Febeşşir hüm bi'azâbin elîmin)** (Ayet 21) gayet elemli bir azab ile müjdele. Zirâ adl tevhidin gölgesidir. Tevhidi tamam olmıyan kimsenin adalet etmesi mümkün değildir. Onlar ise kendi dinleri ile takayyüdleriyle mahcûb olmakla zulûmleri sebebiyle adlden mahcûb kalarak enbiyyaya muhalefet ve enbiyayı katl etmişlerdir.

(Ayet 22) **(Ülâikellezîne habitet a'mâlühüm)** İşte Nebilerinin dini üzre işledikleri amelleri dünya ve âhiretde habt olunanlar bu kimselerdir. Zirâ onlar Nebilerine mütâbaat sebebiyle necât bulucu idiler ve enbiyaları da Allah Teâlâ ile kendileri arasında feyzin ulaşmasına tavassut ile onların şefaatçıları idiler. Amma peygamberlerini ve adil olan etbaını inkâr ettikleri vakit, muhakkak Nebilerine muhalefet ettiler. Çünkü Nebilerin kâffesi hakikatte bir millet üze-

redir ki, o da tevhid milletidir. Hak üzre olması hususunda hiç bir Nebiyi fark ve temyiz etmeyiz. İmdi birisine muhalefet eden kâffesine muhalefet etmişdir. Kezalik enbiya etba'ından adâlet ehline muhalefet eden kimse de zulûm etmiş olur, zulûm eden kimse zulmu ile mütâbaatdan hariç olur, birde etbâ'ı inkâr eden, metbû'u da inkâr edicidir, zılli inkâr eden zâtı münkerdir, ve nûrundan haricdir. İşte mahcûblar, Nebilerine muhalefet ettikleri zaman, Nebileri ile kendileri arasında Nebinin nûrundan istifâza mümkün olabilecek bir münasebet kalmaz. Binaenaleyh Nebinin nûrundan mahcûb kalırlar. Hal şuki onların amelleri mütâbaat dolayısıyla Nebinin nûruyla münevver olmuşdu. Yakîndan sadır olmadığı için amellerin zâtî bir nûru yoktu. Nebilerinden ihticâbları sebebiyle arizî olan nuru da zail olduğu zaman o ameller muhakkak muzlim olarak nefsi emmare sıfâtlarından olan sair kötülükler gibi olmuşdur. Bu âyetde defaâtle işitdiğin vechiyle, nefsi emmare kuvâsı küffârının kalb Nebilerini ve adâletle emr eden kuvâyı ruhaniyeyi katl etmesi tevili de vardır.

(Ayet 26) **(Kulil lâhümme mâlikel mülki)** Habibim de ki «Ey Allahım sen, âlem-i ecsam mülkünün mutlaka malikisin, o mülkde tasarruf edersin, senden başka malik ve mutasarrıf ve müessir yoktur. **(Tü'tilmülke men teşâ'ü)** (Ayet 26) Dilediğini mülkün bazısında mutasarrıf kılarsın, **(Ve tenzi'ul mülke mimmen teşâ'ü)** (Ayet 26) başkasının elinde kılmak sûretiyle dilediğinden tasarruf nez' (bir şeyi yerinden çekib koparmak, sökmek) eylersin, halbuki tasarruf makamında gayr'da yoktur. Belki mülkü bir elinden diğer ele taklib edersin. Binaenaleyh herhal üzre mezâhirin ihtilâfı hasebiyle mülkde mutasarrıf sensin, **(Ve tü' izzü men teşâü)** dilediğine izzetin nûrlarından bir nurun ilkasıyla, aziz kılarsın, çünkü izzetin kâffesi Allah'ındır. **(Ve tüzillü men teşâü)** (Ayet 26) Ve dilediğinden izzetin libâsını soymakla zelil kılarsın. **(Biyedikel hayrü)** (Ayet 26) Bütün hayırlar, senin elindedir ve sen kadir-i mutlaksın, meşiyetin iktizası üzre i'ta eylersin, ba'zen mezâhire izz ü kibriyâ sıfatıyla tecelli eyler ve o mezâhire izzü beha libâsını giydirirsin, bâzı kerre de bir kısım mezâhire kahr ve izlâl sıfâtıyla tecelli eyler ve ona küçüklük ve hakâret libâsını giydirirsin, bazen gına sıfâtıyla tecelli ederek mal verirsin, bazen muğni sıfâtıyla tecelli ederek fakir, yâni maldan mustağni, bir şey'e muhtac olmayan fakir kılarsın. **(Tûlicül leyle fînnehâri ve tûlicunnehâre fîlleyli)** (Ayet 27) Nefis zulmetini, kalb nûrundan idhal edersen derhal kalb muzlim olur, ve kalb nûrunu, nefis zulmetinden idhal edersen, o vakit aralarındaki münasebetin uzaklığıyla beraber kalble birlikte nefis de nûrlanır. **(Ve**

tuhricül hayye minel meyyiti ve tuhricül meyyite minel hayyi) (Ayet 27) Ve diri olan kalbi, ölü olan nefisden, ve ölü olan nefsi diri olan kalbden çıkarırsın, belki ilim marifet dirisini cehil ölüsünden (belim bağvar gibi) kendisini nûrdan mahcûb kılarak cehil ölüsünü ilim dirisinden çıkarırsın. **(Ve terzuku men teşâü bi gayri hisab)** (Ayet 27) Ve dilediğin kimseyi zâhir ve batın ni'metlerinin cemisinden, yahûd yalnız birisinden hesabsız rızıklandırırsın.

(Ayet 28) **Lâ yettehizil mü'minûnel kâfirîne evliyâe min dûnil-mü'minîne)** Mü'min olanlar, mü'minleri bırakıp kafirleri dost tutmasınlar, zirâ hakikatde aralarında münasebet yoktur. Dostluk ise ancak cinsiyet ve münasebetle olabilir. Cinsiyet ve münasebet olmadığı takdirde aralarındaki muhabbet zâtî olamaz. Belki riyâ ve nifâk ile sun'i ve arizî olmuş olur. Halbuki tasannu' (bir şeyi mahiyetinden daha iyi, daha ziynetli göstermek), riya, ve nifak Hak'dan uzak bir takım hasletlerdir. Bunların kâffesi zulmanî hicâblardır. Ve eğer kendilerinde küffarın hallerine münasib bir nevi zulmet olmasa, küffar ile karışmağa ve konuşmağa kadir olamazlardı. **(Ve men yef'al zâlike feleyse minallahi fî şey'in)** (Ayet 28) Ve bunu yapan, kâfirden dost tutan kimseler, Allah'ın dostluğundan mu'teber bir şeyde değillerdir. Zirâ kendilerinde Hazreti İlâhiyeye münasib olmalarına sebeb olacak nûriyeti safiye yoktur. **(İllâ en tettekuû minhüm tükaâta)** (Ayet 28) Ancak onlar tarafından sakınması vacib ve lâzım olan bir işden korkmanız sebebiyle, kalblerinizde onların muhabbetlerinden bir şey olmadığı halde, zahiren onlarla dostluk göstermeniz müstesnadır ki, bu da ancak yakının zayıflığından neş'et eder. Zirâ kalbleri yakîna mübaşir ilsa **(Ve in yemseskellâhü bi durrin felâ kâşife lehû illâ hüve ve in yemseske bihayrin fehüve alâ külli şey'in kadîr)** (En'am Suresi, Ayet 17) âyetinin mânâsını müşâhede ederek Allah'dan başkasından ne korkacaklar ve ne de ümmid umacaklardı. Bu sebebden âyeti **(Ve yuhazziru kümullahü nefsehu)** (Ayet 28) âyetiyle takib eyledi. Yâni Allah Teâlâ, korkunuz ve sakınmanız başkasından olmamak belki Allah'ın nefsinden olmak için sizi, ayani tevhide dâvet eder. **(Ve ilâllahil masiru)** (Ayet 28) Ve rücû' ancak Allah Teâlâ'yadır. Bu sebeble ondan başkasından sakınmayıp ancak ondan sakınınız, zirâ Allah Teâlâ aşikâr ve sırlarınıza muttalidir, eğer düşmanlarına dostluk yapıp, yahut gizli ve aşikâre onlardan korkarsanız sizi cezalandırmağa kadirdir.

(Ayet 30) **(Yevme tecidü küllü nefsin mâ amilet min hayrin muhdaran ve mâ amilet min sû'in)** Her nefsin işlediği hayrı ve işlediği kötülüğü hazır olarak bulacağı bir gün vardır. **(Teveddû lev enne beynehâ ve beynehû emeden ba'îda)** (Ayet 30) O nefis ne olsada kendisiyle o günün arasında uzun bir uzaklık olmuş olsa diye

muhabbet ve temenni eder. İnsanın her işlediği ve söylediği şeyden nefsinde bir eser hasıl olarak nefsi onunla nakışlanır, ve o şey tekrar ettiği vakit, nefis kökleşmiş bir meleke olur. Böylece nüfusu semâviye sahifelerinde de nakş olunur. Lakin o şahıs vehmî ve hayalî idrakler, hissî meşgaleler ile nefsinin hey'et ve nakışlarından meşguldur. O nakışları görmeğe ferâgat bulamaz, nefis cesedden ayrıldığı vakit onu hey'et ve nukşundan işgal eden şeyler kalmayınca, işlemiş olduğu hayır ve şer işlerini kendisinde hazır olarak bulur. Eğer işleri şer ise kendi ile o günün veya o amelin arasının uzaklığını temenni eder. Çünkü onlarla gazablanmaktadır, buna binaen o hey'et ve nakışlar eğer kökleşmiş melekler ise, o nefsin sûreti olmuş olur ve eğer o nukuş kökleşmiş melekeler değilse nukuşların mikdarınca o nefis cezasını bulur. **(Ve yühazzirükümullahü nefsehu)** (Ayet 30) Allah Teâlâ Hazretleri sizleri nefsinden sakındırır ikabına mustehık olunan işleri işlememeleri için bu âyet-i kerime tekrar olunmuşdur. **(Vallahü raûfün bil' ibâd)** (Ayet 30) Allah Teâlâ kullara re'fet edicidir, bu sebebden evlâdını helâk olmakdan acıyan müşfik peder ve valide gibi kullarını fenalıklardan sakındırır.

(Ayet 31) **(Kul in küntüm tühibbûnellâhe fettebi'ûnî yuhbibkümullahü)** Habibim de ki «Eğer sizler Allah Teâlâ'ya muhabbet eder oldu iseniz, bana tabi olunuz ki, Allah Teâlâ sizleri sevmiş olsun» Muhammed Sallâllahü Aleyhi ve Sellem Allah Teâlâ'nın Habib'i olunca Allah'a muhabbeti iddia eden her kimseye Muhammed'e tabi olmak lâzım gelir. Zirâ mahbûbun mahbubûda mahbûbdur. Buna binaen Nebi Aleyhisselâm'ın muhabbeti vacib olur. Nebi'nin muhabbeti ise ancak ona mutabaat ve kul ve amel ve ahlâk ve hal ve siyret ve akide cihetinden onun yoluna sülûk ile olabilir. Ve muhabbet da'vası yürüyemez, ancak bu sûretle yürüyebilir. Zira Muhammed Aleyhisselâm muhabbetin kutbu ve mazharıdır ve Muhammed'in yolu muhabbetin tılsımıdır. İmdi Muhammed'in yolundan nasibi olmıyan kimsenin muhabbetden de nasibi yoktur, muhabbet davasında olan kimse Muhammed'e hakkıyla mütabaat ettiği vakit onun batını, sırrı, kalbi ve nefsi, Nebi'nin batınına ve sırrına ve kalbine ve nefsine münasib olur. Hazreti Nebi Aleyhisselâm ise muhabbet mazharıdır. Bu münasebet sebebiyle mütâbaat eden kimse için mütâbaattan nasibi mikdarınca Allah'ın muhabbetinden bir hassa olmaklık lâzım gelir ki, bu sûretle Allah Teâlâ Hazretleri kendi muhabbetini o kimseye ilka eder, ve o muhabbetin nûru Nebi'nin batınından o şahsa sirayet ederek o şahısda Allah'ın mahbubu ve muhibbi olur. Ve eğer Nebi'ye mütâbaat etmezse onun batını Nebi'nin batınına muhalif olup, mahbubluk vasfından uzaklaşır, ve pek sür'-

atle kalbinden muhiblik de zail oluverir. Çünkü eğer Allah Teâlâ onu sevmemiş olsa idi, o da Allah'ı muhib olamıyacakdı. **(Ve yağfir leküm zünûbeküm)** (Ayet 31) Ve Habib'ine geçmiş ve gelecek günahlarını mağfiret eylediği gibi sizin günahlarınızı setr etmiş olsun. Muhammed'in mütekaddim olan günahı zâtı ve müteahhir olan günahı sıfâtıdır. Ona tebaiyyet edenlerin günâhları da böylecedir. Nitekim hadis-i kudsîde Hak Teâlâ Hazretleri «Kul nevafil sebebiyle bana mütemadiyen yanaşır tâki, ben okulu severim. İmdi ben o kulu sevdiğim vakit onun işiddiği işitmesi ve gördüğü görmesi, söylediği sözü ben olurum, benimle işidir, benimle görür, benimle söyler» demektir. **(Vallahü ğafûrün)** (Ayet 31) Allah Teâlâ sizin zâtlarınız ve sıfâtlarınız günahlarını mahv eden mağfiret sâhibidir. **(Rahîmün)** (Ayet 31) Size zât ve sıfâtınızdan daha hayırlı vücûd ve sıfât-ı hakkaniyeyi bağışlayan merhamet sâhibidir. Sonra bu makam kibrit-i ahmerden (Simya ilminde en kıymetli görünen madde) daha aziz olduğu için bu makamdan tenezzül ederek muhabbet makamından daha umumî olan irade makamına davet eyledi ve **(Kul etî'ullahe verresûle)** (Ayet 32) buyurdu. Yani eğer sizler muhib olmaz ve Habib'in mütâbaatına kadir olmazsanız hiç ilmazsa irade sâhibleri olup emr olunduğunuz şeylere muti olunuz. Zirâ irade sahibine, emre mütâbaat ve emr olunan şey'e imtisal lâzımdır. **(Fein tevellev feinnallahe lâ yuhibbülkâfirîne)** (Ayet 32) Eğer bundan iraz ederlerse onlar küffâr, münker ve mahcûblardır. Halbuki Allah Teâlâ kâfir olanları sevmez. İmdi taatın terki ile küfür lâzım gelip mütâbaatın terki ile küfür lâzım gelmiyor. Çünkü mütâbaatı terk eden kimsenin emre imtisal ile muti olması mümkün olabilir. **(Etî'ullahe verresûle)** Sözünün mânâsı da Allah'ın Resul'une itaat edin, demektir. Zirâ her kim Resule itaat ederse muhakkak Allah'a itaat eyledi, buyurulmuşdur.

(Ayet 33) **(İnnallahastafâ âdeme ve nûhan ve âlâ ibrâhîme ve âlâ imrâne alel' âlemîne)** Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri Adem'i ve Nuh'u ve İbrahim evlâdlarını ve İmran evlâdlarını zamanlarındaki âlemlerin, yani insanların üzerine seçdi. Istıfâ', muhabbet ve haletden daha umumîdir. Buna binaen ıstıfâ umum enbiyaya şamildir, zirâ enbiya Allah Teâlâ'nın saf kılıp ihtiyar eylediği ve seçdiği kimselerdir. Fakat bu ıstıfada (bir şeyin halis ve temizini seçüb ayırmak). Nebi'lerin mertebeleri tefâzul ve tefâvüt eder. Nitekim **(Tilker rüsülü faddalnâ ba'dehüm alâ ba'dın)** (Bakara Suresi, Ayet 253) yani, işte şu resullerdir ki, ba'zısını ba'zısına tafdil etmişizdir, buyrulüyor. İmdi Nebilerin en has mertebesi muhabbet mertebesidir ki, bu hususa «Allah Teâlâ, mertebede bazı Nebilerin derecesini yük-

sek kılmışdır» mealindeki **(Ve refi'u ba'zehum derecat)** âyetiyle işaret olunmuştur. Bu sebebden Nebilerin efdali Habibullah Muhammed Sallallahü Aleyhi ve Sellem olmuşdur. Ondan sonra İbrahim Aleyhisselâm'ın sıfâtı olan hullet yâni halillik gelir, en umumî derecesi de Âdem Aleyhisselâm'ın sıfâtı olan ıstıfa derecesidir. **(Zürriyeten ba'züha min ba'zin)** (Ayet 34) Din ve hakikatde bazısı bazısından hasıl bir zürriyet olduğu halde seçmişdir. Çünkü velâdet iki kısımdır, biri suriye, diğer maneviyedir, tevhid ve marifetde ve batına taâlluk eden usul-u dinde diğer bir nebiye tabi olan herhangi bir Nebi, tâbi olduğu Nebi'nin mânen veledidir. Böylece babalar dahi üç kısımdır. Biri seni dünyaya getiren, biri de seni terbiye eden, biri de sana ilim öğreten babadır, denilmişdir. İmdi surî doğmakta beden vücûdu ana rahminde babanın nutfesinden hasıl olduğu gibi böylece hakikî doğmakta da kalb vücudu, istidâd nefsi rahminde şeyh ve muallimin nefhasından hasıl olur. İşte İsa Aleyhisselâm'ın «İki def'a doğmayan kimse göklerin melekûtuna giremez» sözüyle işaret ettiği doğmak bu doğmaktır. Bilmelidir ki, manevî doğmanın çoğu tenasülde surî doğmaya tabi olur. Bu sebebden enbiya zahirde de bir nesil, bir ağacın yemişi idiler, çünkü Musâ ve Harun'un babaları Ümran bin Yahir, İbrahim'in oğlu İshak oğlu Yakûbun oğlu Levi'nin evlâdından idi, ve İsa anası olan Meryem'in babası Ümran bin Masan da Yâkûb'un oğlu Yehuda'nın sülâlesinden idi, böylece Muhammed Aleyhisselâm'ın İbrahim oğlu İsmail sülâlesinden ve yine İbrahim Aleyhisselâm'ın, Nuh Aleyhisselâm sülâlesinden olduğu meşhurdur. Bunun sebebi şudur ki, Ruh, safa ve keduretde tekvini zamanında mizacın itidal ve adem-i itidalinde mizaca münasib olur. Buna binaen her ruhun kendisine münasib ve ona mahsus mizacı vardır. Zirâ feyz münasebet iktizasıyla vasıl olur. Ervahın da kurb ve baidde sınıfları ve mertebeleri hasebiyle ezelde tefavütü olunca, ervahın tefavütü icabıyla her ruha mizacına muttasıl olmak için ebedde mizaclarda tefavüt etmişdir. Ba'zısını ba'zısından tenasül eyliyen bedenler ise ekseriyetle mizaçlarda birbirine benzerler. Ancak ittifakı âriz olan bir takım sebeblerden benzememek olabilir. Bunun gibi bedenlere ittisal eden ruhlar da küdbede birbirine yakın ve sıfâtda biri biriyle mütenasibdir. Bu beyan Mehdi Aleyhisselâm'ın Muhammed Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in neslinden olduğunu takviye eden şeylerdendir. **(Vallahü semî'un alîmun)** (Ayet 34) Tahkik sen işidici bilicisin demesiyle Ümran'ın karısı şehadet eylediği vechiyle Allah Teâlâ Hazretleri o kadının «Ey Rabbim ben karnımdaki çocuğu sana nezr eyledim» dediği vakit, onun sözünü işidici, niyetini bilicidir. Bilmelidir ki gıdalar evlâdın bedeninde müessir olduğu gibi

niyetler ve nefis hey'etleri de evlâdın nefsinde müessirdir. İmdi gıdası helâl ve pâk ve nefis hey'eti nurânî ve niyetleri hakkanî ve doğru olan kimsenin evlâdı mü'min, sadık nebi veya veli gelir. Gıdası haram, nefis hey'etleri zulmanî, habis niyetleri kötü ve fesad olan kimselerin evlâdı fasık veya kâfir ve habis gelir. Çünkü veledin hasıl olduğu nutfe, o gıdadan doğmuş ve o nefis ile terbiye olmuşdur. Ve ona münasib olur. Bu sebebden Resullullah Sallallahi Aleyhi ve Sellem **(El veledi sırrı ebihi)** «Oğlan babasının sırrıdır» diye buyurmuşdur. Meryem'in sıdkı ve İsâ'nın nübüvveti de Meryem'in babasının sıdkının berakâtı olmuşdur.

(Ayet 37) **(Vecede indehâ rızkaâ)** Zekeriyya Aleyhisselâm, ne vakit Meryem'in bulunduğu mihraba gelirse, Meryem'in indinde rızık bulurdu. Bu rızıkdan Allah'ın indinden Meryem'e feyz olunan ulum ve hüküm, hakayık ve maârif-u ruhanî rızıkları murad olunmak caizdir. Zira indiyet ile ihtisası o erzakın, erzak-ı ledünniye olmasına delâlet eder. **(Hünâlike de'â zekeriyyâ rabbehu)** (Ayet 38) O vakitde Zekeriyya Rab'bine dua etti. **(Kaâle rabbi heblî min ledünke zürriyyeten tayyibeten)** (Ayet 38) «Ey Rab'bim bana senin indinden güzel bir zürriyet bağışla. **(İnneke semî'uddu'a)** (Ayet 38) Tahkik sen duayı işidicisin» dedi. Zekeriyya Aleyhisselâm, ihtiyar ve nasın ilerisi ve imamı idi. Rab'binden yerini tutacak hakiki bir veled istedi. Nitekim Kehf Suresinde buna işaret olunmuşdur. Buna binaen üç gün itikâf etmekle emr olunduktan sonra, kudret-i ilâhiye ile sülbunden kendisine Yahya Aleyhisselâm bağışlandı. İmdi bildiğin vechiyle kendi ahvaline ve tefasil vücûduna tatbik etmek suretiyle âyetin tevili de sana mümkündür. Tevil şudur ki, tabiat-ı cismaniye yani ruh Ümran'ının karısı olan kuvve-i bedeniye, kendi karnında bulunan nefs-i mutmainneyi emr-i Hak'ka inkiyad ve mutavaat etmesi ile Allah Teâlâ'ya nezr etti. Bunun üzerine nefis kızını doğurunca, nefis kızının kuddüs ve pâk olduğu için Hak Teâlâ Hazretleri onu kabul ettikden sonra, fikir Zekeriyya'sını, ona mütekeffil kıldı. İmdi fikir Zekeriyya'sı her ne vakit ki nefis Meryem'i üzerine dimağ mihrabına girerse, fikir o mânâyı imtiyaz etmeksizin nefsin safası sebebiyle kendisine inkişaf eden mânâyı hadsiye rızkını, onun yanında bulurdu. O vakit fikir Zekeriyya'sı o mânânın terkibini taleb ederek Allah Teâlâ'dan levs-i tabiatdan mukaddes, güzel bir oğlun kendisine bağışlanmasını istedi. Allah Teâlâ, onun duasını işitdi, yani kabul etti. Kabul edince, fikir Zekeriyya'sı dimağ mihrabında âlem-i kudse teveccüh ile, takarrüb ederek ve nûrlarının inmesini istemekle Rab'bine yalvararak malumatın terkibi ile meşgul iken kuvayı ruhaniye melekesi kendisine nida ederek, **(Ennallahe yübeşşirüke bi**

yahyâ musaddıkan bikelimetin minalahi) (Ayet 39) Fikir Tur'unun müntehası (nihayet bulmuş-sonuna varmış) olan ihtiyarlığına baliğ olduktan sonra, hakayık-ı kudsîye ve mâarif-i külliyenin idrakine yetişemediği fikrin, tasarruf mahalli olması dolayısıyle, Ruhu nefsaniye tabiatından ibaret bulunan karısı da, nûru mücerrede akar yani kısır bulunduğu bir zamanda mevaddan tevellüdden, ve ecram aleminden mukaddes olduğu için Allah'ın bir kelimesi olan kalb aynasını tasdik, ve ona iman edici **(Ve seyyida)** (Ayet 39) ve kuvâ sınıflarının kâffesinin ulusu **(Ve hasûra)** (Ayet 39) ve tabiat-ı cismaniyeye mübaşeretten (bir işe bizzat başlama) ve kuvâyı bedeniye tabâyi'ine (tabiatlar-huylar) mülâbesetden (yakınlık, münasebet) nefsini men edici **(Ve nebiyyen minessâlihiyne)** (Ayet 39) ef'âli ile Hazreti İlâhiyenin mukarriblerinden olmayan (yaklaşdırılmış olmaya) salih olan mufarakat (birbirinden ayrılıb gitmek) ve mücerredat cümlesinden, emr hakla maârif ve hakayık-ı külliyeden ve ahlâk-ı cemile ve tedabir-i sedidenin (doğru hatasız olan tedbirler) taliminden haber verici olduğu halde, tahkik Allah Teâlâ Hazretleri seni bilfiil akıl Yahyâ'sı ile tebşir eyler, dediler.

(Ayet 41) **(Kaâle rabbic'al lîâyeten)** Zekeriya Aleyhisselâm «Ey Rab'bim benim için buna bir alâmet kıl» dedi. **(Kaâle âyetüke ella tükellimennâse selâsete eyyâmin illa remzâ)** (Ayet 41) Allah Teâlâ Hazretleri «Senin alâmetin üç gün insanlara işaretden başka kelâm söylememekliğindir» dedi. Yâni nefsi zekiyeden nûru mücerredin husul ve zuhurunun alâmeti, her bir günü Zekeriya Aleyhisselâm'ın ömrü tavırlarının on senelik bir akdi tammı sayılan, tam yüz sene olan birinci on seneden itibaren uzunluğu otuz seneden ibaret bulunan üç gün zarfında kuvâyı bedeniye menafi ve metalibinin (istenen şeylerin) tahsilinde kuvâyı bedeniye ile konuşmaktan ve fuzulî lezzât ve şehevatdan, onlara karışmakdan kesilerek kuvâyı bedeniye maksadlarına yanaşmaksızın, her birinin kendisine mahsus tesbihi ancak rumuz ve gizli işaretlerle emr etmekle, iş bu üç günde dimağ mihrabında Rab'binin zikri ve Rab'bine mahsus tesbihi ile iştiğal etmesidir. Yine böylece kuvâyı ruhaniye melâikesi, zâhir olan nefs-i zekiye Meryem'ine **(Yâ meryemü innallahes tafâki)** (Ayet 42) «Ey Meryem Allah Teâlâ seni şehavâtdan münezzeh olmak dolayısıyla seçdi. **(Ve tahhareki)** (Ayet 42) Ve seni rezâil-i ahlâktan ve zem olunmuş sıfâtlardan temizledi. **(Vestafâki alâ nisâil' âlemîne)** (Ayet 42) Ve seni zamanındaki âlemlerin kadınları üzre, yani âdi melekeler ve kötü işlerle melus olan şehevatı nefisler üzerine seçdi. **(Yâ meryemuknütî lirabbikî)** (Ayet 43) Ey Meryem, sen taât ve ibâdet vazifeleriyle Rab'bine itaat eyle. **(Vescüdî)** (Ayet 43) Ve inkisar,

zil ve iftikâr, acz ve istiğfar makamında secde et. **(Verke'î me'arrâki'ıyıne)** (Ayet 43) Ve huzû' edicilerle beraber huşû' ve huzû' makamında huzû' eyle, dediler.

(Ayet 44) **(Zâlike min enbâil ğaybi)** Şu haber, senin vücûdun gaybının ahvalindendir. **(Nûhîhi ileyke)** (Ayet 44) Ey ruh Nebi'si biz sana vahy ediyoruz. **(Ve mâ künte ledeyhim iz yülkûne aklâmehüm eyyühüm yekfülü meryeme)** (Ayet 44) Hal şuki hangisinin nefis Meryem'ini tedbir ve reyi hasebiyle ve tabî-i muktezâsıyla tekeffül ederek, kendisi için maslahat gördüğü şey'i nefis Meryem'ine emr ve riyaset edeceği hakkında musabaka ederek kalemlerini attıkları vakit, ey ruh Nebi'si sen kuvâyı ruhaniye ve nefsaniyenin yanlarında, yani rütbe ve makamlarında değildin. **(Ve mâ künte ledeyhim iz yahtesimüne)** (Ayet 44) Ve riyazatdan evvel nefsin zuhuruyla riyaset talebi zamanında, riyazatdan sonra Hak'kın tevfikıyla kuvâ-i ruhaniye melekesinin galebesinde, Meryem'in halinde çekişdikleri vakit, yine ey Ruh Nebi'si sen mahalli nizâ'ları olan sadır makamında değildin.

(Ayet 45) **(İz kaletil melâiketü yâ meryemü innallahe yübeşşirüki bikelimetin minhu)** Ve melâike nefs-i Meryem'e «Tahkik, Allah Teâlâ Hazretleri seni bir kelime ile kendinden bahs olunan kalb kelimesiyle müjdeler. **(İsmühül mesîhu îsebnü meryeme vecîhan fiddünyâ velâhireti)** (Ayet 45) Cüz'iyâtı idrak ve maaş işlerini en doğru, en saf bir suretde tedbir ederek kuvâyı zahire insanları ve kuvâyı batına cinlerinin ona itaat ve onu kabul ve ta'zîm ettikleri için dünyada, ve maâni-yi külliye ve maârif-i kudsiyeyi idrak, meadin tedbiri ve Hak'ka hidâyetle kıyamı dolayısıyle Ruh seması melekûtunun da kendisine itaat ettikleri için ahiretde de reis ve sâhib ve cah et. **(Ve minel mukarrebiyne)** (Ayet 45) Ve Hak'kın tecelliyat ve mükâşefatını kabul edici olarak, Hazreti Hak'kın mukarrebleri cümlesinden olduğu halde seni nûr ile mesh ettiği için onun ismi Mesih İsa bin Meryemdir. **(Ve yükellimünnâse fil mehdi ve kehlen ve minessâlihîne)** (Ayet 46) Ve beden beşiğinde ve ruh ihtiyarının tavrına yakınlığına erişmiş, kendisine nûrunun beyazı gâlib olduğu halde, insanlara kelâm söyler ve ma'rifet makamına selahiyetli olanlardandır» dediler. **(Kaâlet rabbi ennâ yekûnü lî veledün ve lem yemsesnî beşerün)** (Ayet 47) Meryem Aleyhisselâm «Ey Rab'bim, bana beşer temas etmediği halde ne suretle benim evlâdım olabilir?» dedi. Nefis kendisine beşer dokunmaksızın yani bir mer'înin terbiyesi veya bir ma'lûmun ta'lîmi olmaksızın haml velâdetinden taaccüb etti ki, bekâretinin mânâsı budur. **(Kaâle kezâlikıllahü yahluku mâ yeşâ'ü)** (Ayet 47) Allah Teâlâ Hazretleri «İşte böylece Allah dilediğini

halk eder» Yani cezb ve keşif ile ıstıfâ eyler, ve mahbubların, bazı muhiblerin halleri olduğu gibi ta'lîm ve terbiye olmaksızın kendisine kalb makamını bağışlar.

(Ayet 48) **(Ve yu'allimuhül kitâbe ve hikmete vettevrâte vel incîle)** Ve talim-i Rabbanî ile ulûmu makule kitabını, ve şerayi' hikmetlerini, ve Tevrat ve İncil ilâhî kitablarının maârifini, yani zâhir ve batın maârifetlerini ona öğretti. **(Ve resûlen ilâ beni isrâile)** (Ayet 49) Ve Yâkûb Ruh'un evlâdından müstaid olan ruhanîlere resul olarak gönderilir. **(Ennî kad ci'tüküm biâyetin min rabbiküm)** (Ayet 49) «Benim Hak tarafından geldiğime delâlet eden âyet ile, ben size Rab'binizden geldim ki, **(Ennî ehluku leküm minettîyni)** (Ayet 49) o âyet de, ben nakıs olan müstaidlerin néfisleri çamurundan terbiye ve tezkiye ve hikmet-i ameliye ile, **(Kehey'etit tayri)** (Ayet 49) şiddet-i şevkden, kudsiyet canibine uçucu kuş hey'eti gibi bir hey'et ve suret yapar **(Fe'enfühu fîhi)** (Ayet 49) ve sohbet ve berekât tesiriyle, o kuşa hayat-ı hakikîye nefesinden, ve ilm-i ilâhi nefesinden nefh ederim, üflerim. **(Fe yekûnu tayra)** (Ayet 49) Derhal Allah'ın izni ile şevk ve himmet kanatlarıyla Hak tarafına uçucu diri bir nefis olur. **(Ve übriyül' ekmehe)** (Ayet 49) Ve basiret gözü asla açılmamış, ve vech-i Hak güneşini ve o güneşin nûrunu görmemiş, ve ehlini de bilmemiş olan Hak nurundan mahcûbu, anadan doğma gözsüzü hidayet nuru sürmesiyle, **(Vel' ebrasa)** (Ayet 49) ve nefis rezâil hastalıkları ile dünya muhabbeti ve fâsid akidelerle ve şehevat pisliğiyle ayıblı olan kimseyi, nufus dokturluğuyla beri ederim, marazdan kurtarırım. **(Ve uhyîl mevtâ bi'iznillâhi)** (Ayet 49) Ve izn-i ilâhî ile cehil ölüsünü, ilim diriliğiyle diri kılarım. **(Ve ünebbiüküm bimâ te'külûne)** (Ayet 49) Ve şehevat ve lezzâta mübaşeretten tenavül (alıb yemek) ettikleriniz, **(Ve mâ teddehirûne fî büyûtiküm)** (Ayet 49) ve gayblarınız evlerinde toplandığınız niyet ve arzularınızı size haber veririm. **(İnne fî zâlike leâyeten leküm in küntüm mü'minîne)** (Ayet 49) Eğer sizler mü'minler olursanız, bu harikalarda sizin için benim nübuvvetime delâlet edecek büyük alâmetler vardır. **(Ve musaddıkan limâ beyne yedeyye minettevrâti)** (Ayet 50) Ve ben ön tarafımda olan zâhir ilmi Tevrat'ını tasdik edici olduğum halde, **(Ve li uhille leküm ba'dellezî hurrime aleyküm)** (Ayet 50) ve size haram olunan batın nurlarından ba'zısını helâl kılmak için geldim. **(Ve ci'tüküm biâyetin min rabbiküm fetlekûllahe ve etıy'ûni)** (Ayet 50) Ve ben hiçbir Nebi'nin bana muhalif olmadığı tevhid delili ile, size Rab'binizden geldim. Yâni Rab'binizden size tevhid delilini getirdim. Binaenaleyh Hak üzre olduğum için muhalefetimden Allah'a sakınınız ve sizi tevhide davetimde bana itaat ediniz.

(Ayet 52) **(Felemmâ ehasse îsâ minhümül küfre)** Kalb İsâ'sı kuvâyı ruhaniyeden ihticâb ve inkâr ve muhalefeti his edici **(Kaâle men ensârî ilâllahi)** (Ayet 52) Allah'a davet hususunda benim yardımcılarım kimdir dedi. Yâni Hak'ka teveccühde kuvâyı nefsânîye aleyhinde yardım etmelerini kuvâyı ruhaniyeden istedi. **(Kaâlel havâriyûne nahnü ensârüllahi)** (Ayet 52) Zikir olunan ruhanîlerden saffet (safilik-temizlik) ve hulus sahibleri «Biz Allah'ın yardımcılarıyız. **(Âmennâ billâhi)** (Ayet 52) Biz istidlâl ile ve ruh nûruyla nurlanmak sebebiyle Allah'a imân ettik. **(Veşhed bi enne muslimûne)** (Ayet 52) Ve bizim mutî ve münkad kimseler olduğumuza sen şehadet et» dediler. **(Rabbenâ âmennâ bimâ enzelte)** (Ayet 53) Ey Rab'bimiz, biz senin inzal ettiğin tevhid ilmine ve nûr feyzine imân ettik. **(Vette ba'nerresûle)** (Ayet 53) **(Fektübna me'aşşâhidîne)** (Ayet 53) Ve Resul'e tabi olduk. İmdi sen bizi, sana emrine burakıb hazır olanlarla kıl» Yahud mânâ: «Bizi hidâyetine şahid olanlardan eyle» dediler. **(Ve mekerû ve mekerallahü)** (Ayet 54) Evham ve hayalât, envâ-ı tesvilat (çirkini, güzel, iyi gösterip aldatmak) ile kalbi aldatıp helâk etmek hususunda mekir ve hile ettiler. Allah Teâlâ hazretleri evham ve hayalâtın tahayyülât ve teşkilâtından kat'ı edici bürhan ve aklî delilleri gâlebe ettirmekle, ve kalb İsâ'sını, ruh semasına ref', ve hilelerinin vaki olması için kalb İsâ'sı benzerliğini de nefis üzerine ilka etmekle mekir ve hile eyledi. **(Vallahü hayrül mâkirîne)** (Ayet 54) Hal şuki Allah Teâlâ Hazretleri mekir edicilerin hayırlısıdır. **(İz kalellahü yâ îsâ innî müteveffîke)** (Ayet 55) Allah Teâlâ Hazretleri, İsâ Aleyhisselâm'a «Ey İsâ ben seni onların aralarında bana kabz ediciyim ve seni bana, yâni benim civarımdaki ruh semasına ref' ediciyim. **(Ve mutahhirüke minellezîne keferû)** (Ayet 55) Ve seni küfür edenlerden yâni kuvâyı habisenin komşuluğu pisliğinden ve hilelerinden ve sohbetleri fenalığından temizleciyim. **(Ve câ' ilüllezînettebe'ûke fevkallezîne keferû ilâ yevmil kıyâmeti)** (Ayet 55) Ve sana tabî olan ruhanîleri ta kıyâmet-i kübrâ gününe ve vahdet makamına erişmek zamanına kadar, mahcûb olan nefsânîlerin fevkında kılıcıyım. **(Sümme ileyye merci'üküm)** (Ayet 55) Sonra kıyâmet-i kübrâ gününde ve vahdet makamına vusulde rucûunuz banadır. Vahdetden evvel kuvânın vaki' olan çekişmesinde aranızda Hak ile hüküm ederim. O vakit her kuvveti makamında kararlaşdırır ve kendisine lâyık olanı veririm, nez' ve çekişmekde kalkar. **(Fe'emmellezîne keferû feü' azzibühüm azâben şedîda)** (Ayet 56) Amma mahcûb kalan nefsânîleri, kalb makamından mahrumluk ve amelleri hey'etleri ile mahcûbluk gibi, şiddetli bir azabla azab ederim. **(Ve emmellezîne âmenû ve amilûssalihâti)** (Ayet 57) Amma nefis

aleyhinde kalbe muavenetde ve kalbin Hak'ka teveccühde ona mütebaatda her nevi tezkiye, tahliye ve tasfiye gibi güzel işleri yapan ruhanîlere **(Feyü veffîhim ücûrehüm)** (Ayet 57) Hak Teâlâ Hazretleri, envâr-ı kudsiye ve işrâkat-ı ruhiyeden tam olarak ecirlerini verir. **(Vallahü lâ yuhibbüzzâlimîne)** (Ayet 57) Allah Teâlâ Hazretleri zalimleri, hukuk ve ücretleri noksan edicileri sevmez.

Amma nefse tatbik olunmaksızın âyet-i kerimenin tevili şudur ki: münkirler, İsa Aleyhisselâm'ı hile ile öldürecek kimseyi göndermekle mekir ettiler. Bunun üzerine İsâ Ruhullah'ın mazharı olan bir suret-i cesadaniye İsâ'nın hakikati sûretiyle kendilerine teşbih olunub, o sureti İsâ zan ettiler ve o sûreti katl ve selb ettiler. Ve Allah Teâlâ, İsâ Aleyhisselâm'ı, ruhu şemsin ruhaniyetinden feyzan eylediği için dördüncü kat göğe kaldırdı. Onlar ise cehâletleri dolayısıyla Ruhullah'ın katl olunamıyacağını bilemediler. İsa Aleyhisselâm semâya kaldırılmasından evvel, kendi halini yakinen bildiği için, eshabına «Ben babama ve sizinde semâvî babanıza gidiciyim» yani alem-i ricsden temizlenip, sûretleri bahş eden ervâh ve kemâlâtı ifâza eyleyen ruhda üflemekle insanları terbiye edici olan Ruh-el Kuddus'e ittisal ediciyim. O halde Ruh-el kuds'un feyzinden size imdâd ederim demişdi. O zamanda İsâ'nın daveti kabul olunmuyor, onun gibi bir zâta ittiba olunmuyordu. Bunun üzerine İsâ Aleyhisselâm Havariyuna kendisinden sonra şehirlere dağılmalarını ve halkı Hak'-ka davet etmelerini emr etti. Havariyun İsâ Aleyhisselâm'a «Sen aramızda olduğun halde davetimiz kabul olunmuyor. Sen bizimle olmadığın zaman bu davet nasıl kabul olunur, bu iş nasıl olur?» dediler. İsâ Aleyhisselâm da «Benim size imdâdımın alâmeti halkın benden sonra sizin davetinizi kabul etmesidir» dedi. Vaktaki İsâ Aleyhisselâm göğe kaldırıldı, ashabı kimi davet etdilerse icabet eyledi. Ve halkta bunları kabul etmek zahir oldu ve sözleri yükselip, dinleri yeryüzünün her tarafında intişar etti. İmdi İsâ Aleyhisselâm, Muhammed Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in uruç eylediği sidre-i müntehâ tabir olunan yedinci kat göğe yani kemâlde nihayet makamına vasıl ve muhabbet derecesine nail olamayınca, muhabbet derecesine nail olmak için bir def'a daha sûret-i cismânîyede milleti Muhammedî'yeye tabî olarak yeryüzüne inmesi zarurî olmuşdur. İşlerin hakikatlarını en çok bilen Allah Teâlâ'dır.

(Ayet 59) **(İnne mesele îsâ indallahi kemeseli Âdeme)** Tahkik, Allah'ın indinde babasız olarak kudret ile icad olunmasında İsa'nın sıfatı, anasız ve babasız icad olunmakta Âdem gibidir. Bilmelidir ki, kudretin acibeleri nihayetsizdir ve o makamda kıyas yürümez Hususiyle anasız ve babasız olarak tekevvününe hikmet aleminde nazir

vardır. Çünkü hilkatleri garib ve nakıs olan hayvanların bir çoğu bir saat zarfında yaradılmakla tevellüd ider sonra tenasül ve tevellüd eyler; böylece devirlerinden bir devre insanın da tevellüdle hadis olması sonra tenasül ve tevellüd etmesi mümkün olur. Babasız vücûd bulmakda böyledir. Zirâ erkek menisi, kadının menissinden çok ziyade hararetlidir ve peynire nisbetle peynir mayası gibi, erkek menisinde akd kuvveti daha fazla olur. Kadının menisinde de sütde olduğu gibi kuvve-i mün'akid (akd olunan-bağlanan) daha kuvvetlidir. Bunların ikisi birleşdiği vakit akid tamam olur. Ve maya tutularak çocuk hasıl olur. İmdi bir çok kadınlarda görüldüğü gibi, erkek mizacına münasib olan kuvvetli kadın mizacının bulunması mümkün olur, ve buna binaen ciğerinin mizacı sahih ve harareti kuvvetli olan kadının, ciğerine mücavereti sebebiyle sağ böbreğinde hasıl olan meni hararetinin çokluğu dolayısıyla erkek menisi mesabesinde sol böbreğinde hasıl olan meni de kadın menisi mesabesinde olur. Bir erkek suretinin hayalini istilâsından dolayı uykuda ve ruhunun Ruh-u Kuds'e veya başka bir meleğe ittisali, ve **(Fetemessele lehâ beşeren seviyyâ)** (Meryem Süresi, Ayet 17) buyurduğu vechiyle, hayalinin bunu temsil etmesiyle, yakaza halinde kadın ihtilâm olduğu vakit, her iki taraftan hasıl olmuş meniler, rahime dökülürler, ve sağ taraftan dökülen menide akid kuvveti sol taraftan dökülen menide mün'akid kuvveti bulunmakla yavru husule gelir, ve ruh ona taalluk eder. **(Halakahü min türâbin sümme kale lehu kün feyekûn)** (Ayet 59) Hak Teâlâ Âdem'i topraktan taktir ve tasvir edip «Hayat sahibi beşer ol» diye irade eyledi. Derhal his ve hareket sahibi oldu. Bu âyet, ruhun nefhine ve ruhun âlem-i emirden olub, cesedin halkı gibi madde ve müddet ile mesbuk (hizmeti-zikri geçmiş) olmadığına işaretdir. İmdi zikr olunan hilkat keyfiyeti sebebiyle harikulâdelikte iştirâklerinde ve her ikisinin cesedlerinin madde ve müddet ile mesbuk anasır toprağından mahlûk ve ruhlarının madde ve müddet ile mesbuk olmayub, âlem-i emrden ibda' olunmuş olmaları ile Âdem ile İsâ mütenasib olurlar.

(Ayet 61) **(Femen hâcceke fîhi min ba'di mâ câeke minel ilmi fekul te'âlev med'u ebnâenâ ve ebnâeküm ve nisâenâ ve nisâeküm ve enfüsenâ ve enfüseküm sümme nebtehil fenec'al la'netallahi alel kâzibîne)** İmdi sana ilim geldikten sonra İbnullah yani Allah'ın oğlu diyerek İsa hakkında her kim seninle muaraza eylerse «Geliniz, bizim çocuklarımızı ve sizin çocuklarınızı, bizim kadınlarımızı ve sizin kadınlarınızı ve bizim nefislerimizi ve sizin nefislerinizi çağıralım, sonra mübâhele edib de Allah'ın lânetinin yalancılara olmasını dua edelim» deyiver. Muhakkaktır i Enbiyanın mübâhelesinin büyük bir tesiri vardır. Sebebi de Enbiya nefislerinin Ruh-el Kuds'e ittisali

ve Allah Teâlâ'nın onları Ruh-el Kuds'le teyid etmesidir. Ruhul Kuddus izn-i ilâhî ile âlem-i anasırda müessirdir. Âlem-i anasırın Ruhul Kuddus'den infial ve tesiri ruhumuza varid olan gazab, hüzn, mağşukun ahvalinden fikir gibi, hey'etler sebebiyle bedenimizin ruhumuzdan tesir ve infiali (müteessir olmak-gücenmek küsmek) gibidir. Böylece ruhumuzda hadis olan kasd ve iradelerle azamızın harekete gelmesi de bu kabildendir Nufusu beşeriyenin ruhu kudusden infiâli de, havas sair kuvamızın ruhlarımızın hey'etlerinden infiâli gibidir. İmdi kuddus bir nefis, Ruhul Kuds'e veyahûd bir takım ecram-ı semâviye ve nufus melekûtiye ervâhına ittisal eylediği vakit, o nefsi kudsinin, teveccüh ve ittisali zamanında âlemde tesiri, ayni ittisal eylediği ervâhın tesiri olmuş olur. Buna binaen o nefsi kudsîden anasır ve nufûsu nakısai insaniye ecramı dilediği vechiyle münfail (müteessir olan-infial eden-gücenen) olur. Görülmez m iki, Nasara'nın nefisleri Muhammed Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in nefs-i şerifinden korku ile, nasıl münfail olub mübâheleden vazgeçip cizyeyi kabul ve musâlahayı taleb eylediler.

Nimetullah tefsirinde der ki, o gün Fahr-i Âlem Sallallâhü Aleyhi ve Sellem aliyel esbah Hüseyn'i kucağına alarak İmamı Hasan'ın elinden tutmuş arkasında Fatumatüz zehra, Fatıma'nın ardında İmamı Ali Kerremallahüveche olduğu halde yürüyerek geldiler. Resullullah ben dua edince siz amin deyin diye buyurdu. Bunları gören Nasara'nın en büyük rahibi «Ey Nasara cemaati, ben öyle bir nurlar görüyorum ki, eğer bunlar, bir dağın yerinden izale olunmasını Allah Teâlâ'dan isteseler behemahal Allah Teâlâ izale edecektir. Bunun için sakın mübâhele etmeyiniz. Zira ederseniz helâkiniz muhakkaktır» dedi, ve nasara ceziyeyi kabul ile sulh eylediler. O vakit Resul Aleyhisselâm «Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, eğer mübahele etselerdi suretleri maymun ve hınzır suretine çevrilecekti. Ve onlar üzerine bu vadiyi ateşle dolduracaktım ve Hak Teâlâ hazretleri, Necran ahalisini kâmilen hatta ağaçlardaki kuşlarını bile istisal ve helak edecekti» buyurmuşdu. İ'tizâr: Mübâhele mes'elesinde rivayet olunan bu hadise Resulullah Sallallahü Teâlâ ve Sellem efendimiz hazretlerinin, din ve tevhidi neşr hususundaki kemâl mahviyet ve derece-i fedakârlığına pek canlı bir misal olmakla beraber, hakikî Ehl-i Beyti erkânının kimlerden ibaret bulunduğunu, bütün cihana bilfiil göstermekle, subut-u kat'i ve ehli tevhid nazarında pek kıymetli bir hakikat olduğundan, yalnız bu fıkranın Nimetullah tefsirinden alınıp tercümemize derc olunduğu ve bundan başka hiç bir tefsirden ve eserden bir kelime bile tercümeye katılmadığı maal i'tizâr beyan olunur (Mütercim).

(Ayet 62) **(Ve mâ min ilâhin illâllahü** Allah'dan başka hiç bir ilâh bu kadar, yani İsâ, Allahlıktan bir şeyde değildir. Binaenaleyh mücerred zatının tecerrüdü sebebiyle ibâdet olunmağa müstehik olamaz. Zirâ âlem-i melekût ve ceberûtun kâffesi böylece tecerrüddedir. **(Kul yâ ehlel kitâbi te'âlev ilâ kelimetin sevâin beynenâ ve beyneküm)** (Ayet 64) Habibim de ki: Ey ehl-i kitab, bizimle sizin aranızda müsavi olan bir kelimeye, tevhid kelimesine geliniz. Yâni tevhid kelimesinde ne bir Nebi ve ne bir kitab asla ihtilâf etmemişdir.

(Ayet 79) **(Mâ kâne libeşerin en yü'tiyehullahül kitâbe velhükme vennübüvvete sümme yekûle linnâsi kûnû ibâden lî min dûnillahi)** Allah Teâlâ Hazretleri bir beşere kitab ve hüküm ve nübüvvet ve rütde vermesi sonra o beşerin insanlara «Siz Allah'dan sarf-ı nazarla benim kullarım olunuz» demesi olamaz. İstinabe, yani Nübüvvet talebi, tevhidde fenâdan ve velâyet mertesinden sonra olabilir. Allah Teâlâ'nın nefsinden fâni kılmakla beşeriyetini mahv eylemiş ve mükâfat olarak kendisine kitabı ve hikmet-i ilâhiyeyi kabul edici nûranî ve hakkanî vücudu vermiş olduğu bir beşerin, halkı kendisine davet etmesi olamaz. Çünkü nefsine davet eden kimse firavun emsali gibi nefis ile mahcûb olur. Bu gibiler Tevhidi bilen, fakat halen ve zevken bulamayıp ayâna vasıl olamayanlardır. Nefisleri fenâ tadını tatmakla bâki olduğundan nefisleri ile mahcûb ve halkı nefislerine davet ederler. Bunlar Resul Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in haklarında «İnsanları en kötüsü kendilerine kıyâmet koptuğu halde biri kalan kimselerdir» buyurduğu şahsiyetlerdendir. **(Ve lâkin kûnû rabbâniyyine bimâ küntüm tu'allimûnel kitâbe ve bimâ küntüm tedrüsûne)** (Ayet 79) O zâtlar, kendilerine rubûbiyet istilâ eylemiş allemler ve amiller ve muallimler ve Allah'ın kitablarını okuyucular olduklarından, insanlara siz Rab'be mensub olunuz, yani ilim ve amel ve amil ve taate devam ile, riyâzât sahibleri abidler olunuz, tâki zulmet üzre nurun galebesiyle Rab'be mensublar olasınız, derler. **(Ve lâ ye'mürekûm en tettahizûl melâikete vennebiyyîne erbâbâ)** (Ayet 80) Ve muayyen bir şeye ibâdet ve bir sûretle takayyüd etmekle melâike ve Nebileri de Rab'ler ittihaz etmenizi emr etmiş olamaz. **(E ya'mürüküm bilküfri ba'de iz entüm müslimûne)** (Ayet 80) Zirâ muayyen bir şeye ibâdet etmek ve bir sûretle kayd olmak hicâbdır. Halbuki siz zâtlarınızı Allah Teâlâ'ya teslim ettikten sonra, Nebi size hicâblanmanızı emr eder mi? Elbetde etmez.

(Ayet 81) **(Ve iz ehazallahü mîsâkannebiyyine)** Allah Teâlâ Hazretlerinin, Nebilerden misak aldığı vakti tezekkür eyle. Nebilerin birinci saf ehli Allah'ı arif olmaları sebebiyle, aralarında tearüf-ü ezelî vardır. Ve herhangi bir arif, sair ariflerin makamını bilir ve sair

arifler ile beraber Allah Teâlâ'ya tevhid-i ahid ile ahid vermişdir. Bu ahid bütün nebi ademe âm ve şamildir. Ve nebilerin ahdi kendilerine ve Hak mütâbâtla onları bilenlere mahsusdur. İmdi Hak Teâlâ Hazretleri Nebilerden iki ahid almışdır. Birisi (**Ve iz ehaznâ minennebiyyine misâkahüm ve minke ve min nûhin ve ibrâhîme ve musâ ve îsâbni meryeme ve ehaznâ minhüm mîsâkan ğalîzâ**) (Ahzab Suresi, Ayet 7) âyetinde zikr olunan ahd-i misak, diğeri de (**Ve iz ehaze rabbüke min benî âdeme min zuhîrihim zürriyyetehüm**) (Araf Suresi, Ayet 172) âyetinde beyan olunan ahiddir ki, umumîdir. Evvelki âyetle bildirilen ahid hususîdir ki, o da Nebiler arasında bilişmek ve dini ikâme etmek, ba'zısı ba'zısını tasdik edib tefrik etmemek ve halkı tevhide dâvet etmek, ve ibâdeti Allah'a mahsus kılmak, ve Nebi'ye itaat ve bazı peygamberler bazılarını ümmetlerine tarif etmek, ahd-i misakıdır. Bunun hususî olması şu cihetdendir ki, tefazil suretlerinde, ve sıfât hicâblarında, ve mezahirin tekâsüründe, Hak'kın marifeti, ayni cem-ide marifetinden daha dakik ve daha hafidir. Halbuki, enbiya hakkıyla mütebaâtı rızıklanmış olmaları cihetiyle, bunu ve şerayiden ibaret olan tecelliyatı sıfât ahkâmını arifdirler, ve bu irfan enbiyaya mahsusdur. Onların gayrisine olamaz.

(Ayet 82) (**Femen tevellâ ba'de zâlike**) Allah Teâlâ'nın Nebilerden almış olduğu ahdi, bildikten ve bu ahdi enbiyanın kendisine tebliğinden sonra, her kim i'râz (yüz çevirmek-vazgeçmek) ederse, (**Fe ulâike hümül fâsikûne**) (Ayet 82) işte bu kimseler, Allah'ın dininden haricdirler. Halbuki hakikatde Allah'ın dininden başka muteber bir din yoktur, ancak tevehhümledir. (**Efe ğayre dînillâhi yebğûne**) (Ayet 83) Yoksa onlar, Allah'ın dininden başka bir din mi arıyorlar? (**Ve lehû esleme men fissemâvâti vel'ardı tav'an ve kerhan**) (Ayet 83) Hal şuki göklerde ve yerde olan mevcudatın kâffesi, kimi insan ve şeytanın maâdası gibi isteyerek, ve kimi de insan ve şeytan gibi istemeyerek Allah'ın dinini kabul etmiş Allah'a teslim olmuşdur. Çünkü insan ile şeytandan başka hiçbir mahlûkta küfür bulunamaz. Kâffesi Allah'ın kendilerine olan emirlerine imtisal ve itaat edicilerdir. Yalnız insan, kendi iradesi ile hicâblandığından, ve Allah'ın ahdini unutduğundan, ve zulmet-i nefsaniyesiyle şeytana münasib olmakla, şeytanın davetini kabulden, iman ve inkiyad etmez ancak kerhan yani istemeyerek inkiyad eder. Yalnız Allah Teâlâ'nın sakladığı ve seçdiği kimseler böyle değildirler. Şeytan ise «Ben Âdem'den daha hazırlıyım» sözünde kendini beğenmiş ve benliği ile hicâblanarak kibirlenmiş ve secdeden kaçınmasıyla küfür etmişdir. Böyle olmakla beraber şeytan, isyanını kabahatini bilir ve kerhen iman eder, ve küfrünün hakikatinde Allah'ın iradesi ile ol-

duğuna inanır, bu da ayni imandır. Nitekim «Şeytan insana küfür eyle der, vaktaki insan küfür edince, ben senden uzağım, ben Rabbülalemiyn olan Allah'dan korkarım» ve yine «Şeytan onlara amellerini ziynetlendirdi ve bugün insanlardan size galib olacak yoktur ve ben sizin mücavirinizim dedi. Vaktaki iki taife yekdiğerine göründüler, şeytan geriye dönerek ben sizden uzağım, ben sizin görmediğinizi görüyorum, ben Allah'ın gazabından korkarım, Allah'ın ukubeti şiddetlidir» mealindeki **(Ve iz zeyyene lehümüşşeytânü a'mâlehüm ve kale lâ ğalibe lekümül yevme minennâsi ve innî çârûn leküm, felemmâ terâetil fietâni nekasa alâ akıbeyhi ve kale innî beri'ün minküm innî arâ mâlâ terevne innî ehâfüllâhe vallahü şedîdül' ikab)** (Enfâl Suresi, Ayet 48) ayeti ve diğer bir mahaldede «İşler hüküm ve kaza olundukta, şeytan, tahkik size Allah Teâlâ hakikî vaidlerle vaid etti, ve ben de vaid edib va'dimden hulf ettim, ve benim sizin üzerinizde bir saltanatım yoktu, ancak ben sizi davet ettim, siz de davetimi kabul ettiniz; binaenaleyh sizler beni levm etmeyiniz, kendinizi levm ediniz» mealindeki **(Ve kaleş şeytânü lemmâ kudiyel' emrü innallâhe ve' adaküm va'delhakkı ve ve'adtüküm feahleftüküm, ve mâ kâne liye aleyküm min sultânin illâ en deavtüküm festecebtüm lî felâ telûmûnî ve lûmû enfüseküm)** (İbrahim Suresi Ayet 22) buyrulması gibi ayetlerden anlaşıldığı gibi şeytanın imanın kendine faide vermediği bir zamanda, imanına delâlet eder.

(Ayet 85) **(Ve men yebteği ğayrel' islâmi dîna)** Her kim İslâmdan başka bir din ister ve ararsa, (Bu makamda islâmdan murad **(eslemtü vechullah)** ayetindeki din-i ilâhî demek olan tevhiddir.) Bundan evvelki ayetde zikr olunan cemi edyana şumul ile vasıf olunan islâm da yine tevhiddir ki buna istiyerekden inkiyad-ı tam lâzım gelir.) **(Felen yukbele minhü)** (Ayet 85) hicâb sahibi olması dolayısıyle dinin Hak Teâlâ'ya vusulu olmadığından, elbetde o din kendisinden kabul olunmayacaktır. **(Ve hüve fîl' âhireti minel hâsirîne)** (Ayet 85) O kimse âhiretde, Hak'kı veribde nefislerinin mahcûb oldukları şeyleri satın almak suretiyle zarar görmüş olan ziyankârlardandır.

(Ayet 86) **(Keyfe yehdîllâhü kavman keferû ba'de îmânihim ve şehidû ennerresûle hakkun ve câehümül beyyinâtü)** İman ettiklerinden ve Resul'un Hak olduğunu gördüklerinden ve kendilerine pek aşikâr delililer geldikten sonra, küfür eden bir kavmi, Allah Teâlâ nusratla hidâyet etmez. Bu ayet-i kerime, evvelâ istidât nûruyla imâna, sonra imân nûruyla Resul'un hakikatini muayeneye ve şek ve şüphe kalmayacak derecede yakîn husulune hidâyet bulmuş ve

beyyinat ile istidlâl-i aklî kendilerine inzimam eylemiş olub, bu şahidlerin hepsinden sonra inad sebebiyle, nefisleri zâhir olarak zulûmlerinin ve nefs-i emmarelerinin kendilerini istilâsı yaramazlığından, Hak ile ve Hak için imânı Resul'un hakikatini ve beyyinatı görmüş olan ruh, akıl ve kalblerinin nûrları ile mahcûb kılan kimseleri, Allah Teâlâ'nın hidâyet etmesini inkâr ediyor. Zirâ bunları gördükten sonra mahcûb olmak son derece zulumdür. **(Vallahü lâ yehdîl kavmezzâlimîne)** (Ayet 86) Halbuki Allah Teâlâ Hazretleri zalim olanları, hicâblarının kalınlığı Hak'dan ve nûru kabulden uzaklıkta derinlenmiş oldukları için, hidâyet etmez. O zalimler iki kısımdır. Bir kısmı kendilerinde nefs-i emmarenin kalbleri üzre istilâ hey'eti kökleşmiş ve kuvvetlenmiş şuuru ve dalâletde nihayete ermiş baid ve inadda israr ederek zail olmayacak bir meleke olmuş olanlardır. Diğer kısmı da henüz bu hal kendilerinde kökleşmemiş, ve kalbleri üzre pas olmamış ve nefis hicâbının arkasında istidât nûrundan bir bakiye kalmış kendilerini rahmet ve tevfik-i ilâhînin yetişmesi ile nadim olmaları ve aklı tabiatı hükmüyle istihya etmeleri (utanmaları) me'mul olanlardır ki birinci kısma **(İnnellezîne keferû ba'de îmânihim sümmezdâdû küfren len tükbele tevbetühüm ve ulâike hümüddâllûne)** (Ayet 90) âyeti ile ikinci kısma da **(İllellezîne tâbû min ba'di zâlike ve eslehû feinnallahe ğafûrur rahimün)** (Ayet 90) âyetleri ile işaret buyurulmuştur. Birinci âyetin mânâsı imandan sonra küfür edib sonra küfrü ziyadeleşdiren kimselerin tövbeleri elbetde kabul olunmayacaktır. İşte şunlar ancak dalâlet sahibleri onlardır. İkinci âyetin mânâsı: ancak bundan sonra tövbe ve amal ve riyâzâta devam ile ifsâd ettiklerini ıslâh edenlere, Allah Teâlâ hazretleri mağfiret ve rahmet sahibidir. **(İnnellezîne keferû ve mâtû ve hüm küffârün felen yukbele min ehadihim mil' ül' ardı zeheba)** (Ayet 91) Tahkik küfür ederek küfür edici olduğu halde ölenlerin birisinden bir yüzü dolusu altun fidye verilmiş olsa, elbetde kabul olunmayacaktır. Zirâ âhiret âlemi nûr ve bekâdır. Binaenaleyh orada umuru nûra, niyeti bâkiyeden başka kabul olunamaz. Fâni olan zulmani şeylerin orada kıymet ve itibarı yoktur. Halbuki küfür ve ihticâblarının sebebi: ancak işbu fâni zulmani şeylerin muhabbeti olmuşdur. O halde bu zulmani şeyler nusratla, necâtlarının ve yakınlıklarının ve kabullerinin sebebi olabilir, belki helâk, bağdü hüsran ve hırmanlarının sebebi olur.

(Ayet 92) **(Len tenâlûlbirre hattâ tünfikû mimmâ tuhibbûne)** Sizler sevdiğiniz şeylerden infak etmeyince, elbetde birru ihsan mertebesine nail olamayacaksınız. Sahibini Allah'a yaklaşdıran her işe **(birr)** denilir. Hak Teâlâ'ya yaklaşmak ise mümkün değildir, ancak

masivâsından, Hak'kın gayrinden uzaklaşmak ile mümkün olur. İmdi her kimki bir şey'i severse, onunla Allah Teâlâ'dan mahcûb olur ve muhabbeti Allah'ın gayrine taâlluk ettiğinden, gizli bir şirk yapmış olur. Nitekim Hak Teâlâ Hazretleri **(Ve minennâsi men yettehizü min dûnillâhi endâden yuhibbûnehüm kehubbillâhi)** (Bakara Suresi, Ayet 165) yâni «Bir takım insanlar Allah Teâlâ'ya, Allah'dan başka şerikleri ittihaz edip onları Allah'ın sevgisi gibi severler» buyurmuştur. Ve o sevdiği şey sebebiyle nefsini Allah üzre tercih etmiş olur. Bu suretle üç vechiyle Allah'dan uzaklaşmış oluyor, birisi Hak'kın gayrisini sevmek, diğeri şirk, birisi de nefsini Hak üzre tercihdir. Eğer Allah Teâlâ'yı nefsi üzre tercih ederek sevdiği şey'i elinden çıkarsa ve sadaka etse o vakit uzaklık zail ve yakınlık hasıl olur. Bunu yapmayacak olursa başka şeylerden onun birkaç mislini sadaka etse bile, mahcûb olarak kalır. Ve matlub olan yere nail olamaz. Zira Allah Teâlâ o kimsenin gayri ile mahcûb olduğunu ve neyi infak ettiğini bilir.

(Ayet 93) **(Küllüt ta'âmi kâne hillen libenî isrâile)** Bütün taamlar akıl sahiblerine asıl hükmüyle helâl olmuşdur. Zirâ akıl eşyanın mutlaka kulların menfaatleri için halk olunduğuna hüküm eyler. Buna binaen bilinecek şeyler cümlesinden olan bir şey bilinmek için halk olunmuşdur. **(İllâ mâ harreme isrâilü alâ nefsihî)** (Ayet 93) Ancak ruh isrâilinin, eşyanın helâl olmasına icmalen hüküm ettikten sonra nazarî aklı ile tecrübe ve kıyas ettiği zaman, tafsil üzre eşyanın mazarrat ve menfaatlarını bilerek nefsine haram kıldıkları müstesnadır. Zirâ akıl zarar veren ve helâk eden şey'in haram olduğuna hüküm eder. **(Min kabli en tünezzelettevrâtü)** (Ayet 93) Tevrat ve sair ilâhî kitablar vasıtasıyla, şer'i hükümlerin nâzil olmasından evvel akıl, zararlı şeylerin haram olduğuna hüküm eder. Bunun sebebi şudur ki, insanlar Hak dini üzre hepsi bir ümmet iken ihtilaf eylediler. Onların hidâyeti ve mead hallerinin islâh ve Hak ve vifâka (uygun olmaya) red olunmaları için Allah tarafından Nebiler gönderildi. Bozulmuş olan halleri, kalb ve tabiatları, mariz olan nefisleri hasebile me'lûf oldukları Hak'dan mani olan ve Hak'la kendileri aralarında hicâb olan, ve kendilerini hidâyet ve kemâlden men eden, hevâ ve şehvetleri ve sâir fitne ve fesâdları teheyyüç (yerinden oynamak-deprenmek) eyleyen şeylerden, hikmet-i ilâhiyenin haram kılınmasını iktiza eylediği şeyler haram kılındı.

(Ayet 96) **(İnne evvele beytin vudi'a linnâsi lellezî bibekkete)** Tahkik insanlar için konulmuş olan beytlerin, yâni evlerin en evvelkisi Mekke'de bulunan beyttir. Beyt-i şerifin yerle göğün yaradılışında, su üzerine ilk zuhur eden beyt olduğu, ve bir yüzünden iki bin

sene evvel yaradıldığı, ve su yüzünde beyaz bir köpük idi ki, yeryüzünün onun altında döşendiği rivayet olunur. İmdi beyt kalb-i hakikîye işaretdir. Su yüzünde zuhûr etmesi, ruh-u hayvanî seması ile beden arzında nutfeye taâlluk etmesidir. Yeryüzünden evvel halk olunması, kalb-i hakikînin kadîm ve bedenin hadis olduğuna işaretdir. Evvel yaradılmasının, iki bin sene olmakla taayyünü, adedler arasında bin adedi tam bir rütbe olmasına nazaran kalbin beden üzre birisi nefsi tavrı, ve birisi kalb tavrı olarak iki tavrı rütbe ile takdim eylediğine, ve beyaz köpük olması, cevherinin saf olduğuna, ve yeryüzünün onun altında döşenmiş olması, kalb-i hakikînin tesiri ile bedenin tekevvün eylediğine, ve bedenin eşkâl ve hutud ve suveri âzâsının kalb-i hakikî hey'etlerine tabi olduğuna işaretdir. Hikâyenin tevili bu vechiyledir. Bilmelidir ki, Ruhun bedene taâlluku ve kalb-i hakikînin bedene ittisalinin ilk mahalli; suver-i (suri) kalbdir. Ve suver-i (suri) kalb, âzânın ilk hasıl olanıdır ve hareket eden âzânın en evvelkisi sukûn bulan âzâların en sonuncusudur. Bu sebeble insanlar için yapılan evlerin en evvelkisi, suret itibariyle göğüs şehrinde bulunan evdir. Yahud mânâ: insanlar için vaz olunan en evvelki mescid ve ibadethane, sadr-ı manevî Mekke'sinde bulunan kalb-i hakikîdir. İşbu sadr-ı manevînin makamı, nefisden daha şereflidir, ve kalb-i hakikîye müteveccih olan kuvvanın izdiham ettikleri mevzidir. **(Mübâreken)** (Ayet 96) O beyt, kendisinden bütün vücûdun feyz ve hayat ve kuvvet alması dolayısıyle ilâhi bir bereket sahibidir. Zirâ âzâda bulunan bütün kuvvetler evvelâ hep o beytden azalara sirayet eyler. **(Ve hüden lil'âlemîne)** (Ayet 96) Ve o beyt alemlere sebebi hidâyetdir. Ve Allah Teâlâ'ya onun sebebiyle hidâyet bulunan bir nûrdur. **(Fîhi âyâtün beyyinâtün)** (Ayet 97) O beytde âyat ve beyyinat yâni ulum ve maârif, hüküm ve hakayık vardır. **(Makamü İbrâhîme)** (Ayet 97) O Ayetlerden biri de İbrahim makamı, yani Ruhu İbrahim'in ayağı yeri, yâni Ruh Nurunun kalbe ittisal mahali olan akıl vardır. **(Ve men dehalehu kâne âminâ)** (Ayet 97) Cehalet karargâhlarında hayretde kalanlardan her kim o beyte girerse, hayal ve ehâdîs nefis ifritlerinin iğvasından, vehim şeytanının hayâlat cinninin çarpmasından, ve sıfâtı ve kuvvayı nefsaniye yırtıcılarının helâk etmesinden kurtulur, emin olur. **(Ve lillâhi alennâsi hiccülbeyti)** (Ayet 97) Ve Allah Teâlâ Hazretleri bu beytin ziyaret ve tasaf olunmasını, insanlara farz kılmışdır. **(Menistetâ'a ileyhi sebîlâ)** (Ayet 97) Yol cihetinden kadir olanların, yani iradesinde sadık ve mustaid ve takva yolluğuna ve azim ve kuvveti bineğine kudreti olan kimselerin, beyti ziyaret ve tavaf etmesi farzdır. İstidâdı zayıf ve zaaf ve maraz olan ve sair mevani-i halkıye veya

arıza-i nefsaniye veya bedeniyeden otura kalmış kimselere farz değildir. **(Ve men kefere)** (Ayet 97) Her kim kudreti var iken istidâdını örterse ve nefis arzusuyla beytden yüz çevirirse, **(Fe innallahe ğaniyyün anil'âlemîne)** (Ayet 97) tahkik Allah Teâlâ Hazretleri o kimseden ve kâffe-i âlemlerden ganidir. O kimsenin bu'diyeti (uzaklığı) ve hicâb zilletinde hırman (mahrumiyet) hakaretinde mahzul (hakir, perişan) ve merdud (Red olunmuş, geri döndürülmüş) Hak'kın rahmetini kabul etmeyici olduğu için, ona iltifat etmez.

(Ayet 101) **(Ve men ya'tesim billâhi fekad hudiye ilâ sıratın müstakîmin)** Her kim Hak'kın gayrinden kesilmek ve hakikat-i tevhide yapışmakla Allah'a sarılırsa, tahkik doğru yola hidâyet olunmuşdur. **(İnne Rabbi alâ sıratın müstakîmin)** Yâni «Muhakkak Rab'bim doğru yol üzredir» buyurduğu vechiyle, istikamet yolu Hak Teâlâ'nın yoludur. İmdi her kim vahdetde fenâ ile masivâdan kesilip Hak'ka teveccüh ederse, onun yolu Allah'ın yolu olmuş olur. **(Yâ eyyühellezîne âmenuttekullahe hakka tükatihî)** (Ayet 102) Ey mü'minler siz, vücûdunuz bakâyasında hakkıyla Allah Teâlâ'yı sakınınız. Zirâ Hak ittika, vâcib ve lâyık olduğu gibi sakınmalıdır ki, o da Allah'da fâni olmakdır. Yani zatlarınız ve sıfatlarınız bekâyasından sakınmakda Allah Teâlâ'yı kendinize vikâye kılınız. Çünkü her fevt olan şey'in arkası Allah Teâlâ'da mevcuddur. **(Ve lâ temûtünne illâ ve entüm müslimûne)** (Ayet 102) Ve sizler behemehal ölmeyiniz, ancak zatlarınızı Allah Teâlâ'ya teslim hali üzre ölünüb. Yâni ölümünüz, tevhidde fenâdan ibaret olsun.

(Ayet 103) **(Va'tesimû bihablillâhi cemî'an)** Tevhid üzre toplanık olduğunuz halde «**Elestü birabbiküm**» sözündeki ahdinize yapışınız. **(Ve lâ teferrekû)** (Ayet 103) Ve sakın arzularınızın ihtilâfı sebebiyle tefrikaya düşmeyiniz. Zirâ, Hak'tan tefrik ve dağınıklık, ancak tebayin ihtilâfı ve hevâya ittiba' ve kuvânın yekdiğerini çekişmesiyle olur. Muvahhid ise kalbi Hak nuru ile nurlandığı ve kalbin feyzinden nefsi de nurlanmış olduğu için tefrikadan uzak bir mekândadır. Binaenaleyh kuvvetler yekdiğerine teslim ve sadık olurlar. **(Vezkürû ni'metallahi aleyküm)** (Ayet 103) Kalblerde muhabbeti müfid olan tevhide, sizleri hidâyet etmesiyle, Allah'ın size olan nimetini zikir edin, hatırlayın. **(İz küntüm a'dâen)** (Ayet 103) Siz nefsanî hicâblar ve tabîi perdelerle ihticâbınız dolayısıyla, birbirinize düşmanlar ve şirkini kabul eden ve zulmeti tabîiye çukuruna düşmekle zail olan nurdan, ve küllî maksadlardan uzaklar idiniz. **(Fe'ellefe beyne kulûbiküm)** (Ayet 103) Allah Teâlâ Hazretleri, nûru ile nûrlanmak için Allah'da sevişmekle kalbleriniz arasını te'lif eyledi. **(Fe asbahtüm bini'metihî ihvânâ)** (Ayet 103 Bunun üzerine Allah'ın

nimetiyle hemen siz Allah'da sadık din kardaşları oldunuz. **(Ve küntüm alâ şefâ hufretin minennâri)** (Ayet 103) Ve siz ateş dolu bir çukurun kenarında idiniz ki, o da tabiat-ı zulmaniye çukuru ve mahrumiyet azabı mahallidir. **(Fe'enkazeküm minhâ)** (Ayet 103) Aranızda sizi ruh makamı sidresine ve zât cenneti rahatlığına erişdiren hakikî bir ulaşıklıkla sizi o çukurdan kurtardı. **(Kezâlike yübeyyinullahü leküm âyâtihî)** (Ayet 103) İşte böylece lâtif sıfâtların ve işrakât-ı nûriyenin tecelliyatı ile size âyetlerini beyan eder. **(Le'alleküm tehtedûne)** (Ayet 103) Me'muldür ki, zât tecellisine ve cemâline hidâyet bulursunuz.

(Ayet 104) **(Veltekün minküm ümmetün yed'ûne ilelhayri)** Sizin içinizden tarikat meşayıhi gibi insanları hayra davet eden âllam, amil, arif ve dinde istikamet sahibi bir cemaat olmalıdır. Zirâ Allah'ı bilmiyen bir kimse, hayrı bilemez, çünkü mutlak suretde hayır, insanlar için nevi hasebiyle mümkün olan Hak'kın maârifeti ve Hak'ka vusûlden ibaret olan kemâli mutlakdır. İzafî hayır da, mutlak hayra ve kemâle ve yahud herkesin kendisine mahsus istidâdı iktizasıyla ona mahsus olan kemâle ulaşmasına vesile olan şeydir. Buna binaen davet olunmağa lâyık olan hayır, ya Hak Teâlâ'dır ve yahud Hak'ka vusul yoludur. **(Ve ye'mürûne bil ma'rûfi ve yenhevne anil münkeri)** (Ayet 104) Ve o cemaatı ma'ruf ile emr eder, ve münkerden nehy ederler. Ma'ruf kendisiyle Hak'ka takarrüb olunan ve dinde vacib veya müstehab bulunan bir şeydir. Münker, sahibini Hak'tan uzaklaşdıran ve failini asi ve mezmum ve kusurlu kılan herhangi haram ve mekruh şeydir. İmdi tevhid ve istikamet sahibi olmıyan kimse için davet makamı ve maruf ile emr ve münkerden nehy makamı da yoktur. Zirâ muvahhid olmıyan kimseler çok def'a Allah'ın gayrinin taatine davet eder ve dinde istikamet sahibi olmıyan her ne kadar muvahhid olsada çok kerre kendi indinde ma'ruf ve nefsül emmarede münker olan şeyi emr ider, ve çok kerre kendi indinde münker olub nefsül emirde maruf olan şeyi nehy eder. Meselâ cem makamına baliğ olubda Hak ile halkdan hicâblanan kimse çok def'a ba'zı müskirat ve insanların mallarında tasarruf gibi bir haramı helâl kılar ve halka tevazu, ihsana mukâfat ve bu gibi helâl ve belki mendub ve müstehab olan şeyleri haram kılar. **(Ve ulâike hümül müflihûne)** (Ayet 104) İşte şunlar, hicâbları kalmamış olan felâh sahibleridir ve yer yüzünde Allah'ın halifeleri olan havasdır.

(Ayet 105) **(Ve lâ tekûnû kellezîne teferrekû)** Ve sizler bid'atlere ve arzulara tabi olub tefrikaya düşenler, **(Vahtelefû min ba'di mâ câe hümül beyyinâtü** (Ayet 105) Ve kendilerine yüzlerin birleşmesini ve sözün ittifakını icab eden şer'î ve aklî deliller geldikten

sonra ihtilâf eyliyen kimseler gibi sizi bir yol üzerine cem edecek bireyleri gelene ittiba'la bir söz üzre müttefikler ve bir İmama tebaiyyet ediciler olmadığınız halde, tabiatlarınız muktezasıyla neş'et ediciler olmayınız. Zirâ insanların mizaç ve arzularından müstefad olan muhtelif tabiatları, müteferrik arzuları, değişik adetleri ve gidişleri vardır. Ve bunun üzerine birbirine zıt anlayışlar, yek diğerine düşman ahlâklar, tertib eder. Eğer onların mütâbaatı (uyması, ittiba etmesi) sebebiyle akide ve siretlerinin ve reylerinin birleşdiği ve muhabbet ve itaati sebebiyle sözlerinin adet ve arzularının ittifak eylediği, bir muttekadaları ve imamları olmazsa, sürüden ayrılan bir koyun kurdun avı olduğu gibi, o insanlar da ihmal olunmuş, tefrikaya düşmüş şeytanın yırtıp paralayacağı avları olurlar. Bu sebebden Emiril Mü'minîn Ali Aleyhisselâm «İnsanlara herhalde iyi, kötü bir imam, yani bir amir lâzımdır» buyurmuşdur. Ve Nebi Sallallahü Aleyhi ve Alâ ve Sellem Efendimiz Hazretleri işin birleşmesi ve muntazam olması için iki kişiyi veya ikiden fazla kimseleri bir keyfiyet için gönderdiği vakit birini diğeri üzerine amir kılmadan ve diğerine de ona itaat etmesini emr etmeden göndermezdi. Mutlaka birisini amir, diğerlerini ona mütâbata memur kılardı. Yoksa böyle olmasa hercü merc vaki olup din ve dünya işleri muzdarib ve maaş ve meadın nizamı muhtel olur. Resullullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem «Her kim cemaatden bir karış kadar ayrılırsa cennetin örtüsünü göremez» ve yine «Allah Teâlâ Hazretleri cemaatla beraberdir» buyurmuşlardır. Görülmez mi ki, Cemiyyet, insana kalbin riyaseti ve aklın itaati ile zabt olunmasa, onun da nizamı bozularak dünya ve ahiretin zararını mucib olan fesad ve tefrikaya sebep olur. **(Ve enne hâza sırâtimustakîmen fettebiûhu ve lâ tettebi'üssübüle feteferreka biküm ansebilihî)** (En'am Suresi, Ayet 153) ayeti nazil olduğu vakit Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem bir hat çizdi ve «İşte, doğru yol şudur» dedi. Sonra o hattın sağ ve solundan birçok çizgiler çizdi ve «Şunlar da bir takım yollardır ki, her biri üzerinde ona davet eden bir şeytan vardır» dedi.

(Ayet 106) **(Yevme tebyeddû vücûhün ve tesveddü vücûhün)** Bir takım yüzlerin ak ve bir takım yüzlerin kara olduğu günü hatırlayınız. Yüzün beyazlanması nefsanî ve muzlim olan suflî cihetden i'râz, ve Hak'ka teveccüh dolayısıyla kalb yüzünün Hak'kın nûruyla nûrlanmasından ibarettir ki, bu da ancak tevhidle ve tevhidde istikametle olub bu sûretde nefis de kalbin nûruyla nûrlanarak kâffesi Allah'ın nûruyla nûrlanmış olurlar. Yüzün kararması nefsin lezzetlerini tahsil hususuda ona uymak ve arzulara tabi olmakla huzuzunu arayıcı olan nefse dönmek, ve cihet-i nûriyeyi hakkıyeden yüz

çevirmekle, kalb yüzünün kara olmasıdır ki, bu da ancak müteferrik şeytan yollarına tabi olmakla olur. **(Fe'emmellezînesveddet vücûhühüm ekefertüm ba'de îmâniküm)** (Ayet 106) Yüzleri kararmış olanlara siz imânınızdan sonra küfür mü ettiniz? Yâni istidâd nûru ve fıtrat safası ve aklın hidâyeti ile hidâyet bulduktan ve nûrlandıktan sonra nefsin zulmeti sıfâtları ile Hak nûrundan hicâblanarak, nefsin zulmetinde mi sakin oldunuz? **(Fezûkûl'azâbe bimâ küntüm tekfürûne)** (Ayet 106) Öyle ise siz, Hak'dan hicâblanmanız sebebiyle mahrumiyet azabını tadınız, denilir. **(Ve emmellezineb yeddat vücûhuhüm fefî rahmetillâhi)** (Ayet 107) Amma yüzleri beyaz olan kimseler, visal rahatlığından ve kuddus nûrundan ve cemâl şuhûdundan ibaret bulunan Allah Teâlâ'nın rahmetindedirler. **(Hüm fîhâ halidûne)** (Ayet 107) Ve onlar o rahmet-i ilâhiyede müeyyeddirler.

(Ayet 110) **(Küntüm hayre ümmetin uhricet linnâsi)** Sizler tevhidin zılli olan adâletle kaim muvahhidler olduğunuz için en hayırlı bir ümmet oldunuz. **(Te'mürûne bilma'rûfi ve tenhevne anilmünkeri)** (Ayet 110) Siz maruf ile emr ve münkerden nehy edersiniz, maruf ile emr ve münkerden nehy etmeye ancak muvahhid ve adil olan kimse kadir olabilir. Çünkü **(Ve kezâlike ce'alnâküm ümmeten vasatâ)** (Bakara Suresi, Ayet 143) âyetinin tevilinden geçdiği gibi maruf ve münkeri muvahhid ve adil bilir. Emiril Mü'minîn Ali Aleyhisselâm «Biz orta yüz yastığı gibiyiz geri ve noksan kalanlar bize katılır, haddi tecavüz edenler de bize döner» buyurmuştur. O halde muvahidler noksan ve taksir sahiblerine kendilerini tevhid makamına erişdiren marûf ile emr ederler. Haddi tecavüz etmiş olan cem ile tafsilden, vahdet ile kesretden mahcûbu da nehy ederler. **(ve tü'minûne billâhi)** (Ayet 110) Ve sizler Allah Teâlâ'ya imân edersiniz, yani vasat olan tevhid makamında ve yine ihtilâf babında ifrat ve tefridden sakınarak i'tidal makamında sabit olursunuz. **(Ve lev âmene ehlül kitâbi lekâne hayren lehüm minhümül mü'minûne ve ekserü hümül fasikûne)** (Ayet 110) Ve eğer ehl-i kitab imân etmiş olsalardı, onlar da sizin gibi olurlar ve kendileri için hayırlı olurdu. Onlardan bir kısmı mü'minlerdir. Çokları da fasıklar, daireyi imândan hariçlerdir.

(Ayet 111) **(Len yedurrûküm illâ ezâ)** Onlar size lisan ile ezâ etmekten başka bir zarar edemezler. Çünkü kudret ve kuvvetin aslından münkati' eşyada aciz ve şer mahalli olan nefis ile olduklarından, halbuki sizler Allah'a sarılmış, Allah ile kuvvetleşmiş, eşyada kahr menbaı olan Hak ile olduğunuzdan, onların kudreti ancak lisan ile tan ve ezâ haddine varabilir ki, nefis kudretinin haddi ve ni-

hayeti yoktur. Sizin kudretiniz ise kahr ve istisâl (kökünden koparmak-kökünü kırmak-bikülliye mahv etmek) ile her kudrete faik olur. Zirâ siz Allah'ın sıfâtları ile muttasıfsınız. Bu sebeble mukatele zamanında şüphesizdir ki onlar nusrat olunmazlar ve sizin tarafınızdan münhezim (hezimete uğrıyan-bozulan) olurlar. **(Duribet aleyhimüzzilletü)** (Ayet 112) Nereye sokulsalar onların üzerine zillet damgası vurulmuştur. Zirâ izzetin kâffesi Allah'ındır. İzzetde hiç bir kimsenin nasibi yoktur. Ancak **(Ve lillâhil'izzetü ve liresûlihi ve lilmü'minîne)** (Münafikun Suresi, Ayet 8) buyurduğu vechiyle izzetin mazharları bulunan Resul Aleyhisselâm ve mü'minler gibi beşerî sıfâtların mahvı ile Allah'ın sıfâtları ile ahlâklanan kimselerde izzetden nasib vardır. Resule ve mü'minlere muhalif olan kimse, izzet sıfâtına zıd ve aziz olanlara mubayin olur. Binaenaleyh her hal üzre kendisine zillet lâzım gelir ve şamil olur. Ancak **(İllâ bihablin minallahi ve hablin minennâsi)** (Ayet 112) buyurduğu vechiyle, ehl-i izzet ile kendisinin arasında bir rabıta yani ahid ve zimmet olursa, zilletden müstesnadır. Bu da aslı olmayan arizî bir iş yapma bir rabıta ile bağlanmış olur. Binaenaleyh bu yapma rabıta, asıl nefislerinden neş'et eden, zilletden ibaret olan ve kendilerine lâzım olan zatî sıfâtlarına mukabil olamaz. **(Ve bâû biğadabin minallahi)** (Ayet 112) Ve onlar Hak'dan i'râzları ve uzaklıkları sebebiyle Allah tarafından şiddetli bir gazaba mustehik oldular. **(ve duribet aleyhimül meskenetü)** (Ayet 112). Ve Allah'dan kesilerek nefislerine döndükleri ve Allah'ın onları nefislerine bırakdığı için kendilerine meskenet lâzım gelmiş ve meskenet damgası da vurulmuşdur. **(Leysû sevââ, min ehlil kitâbi ümmetün kâimetün)** (Ayet 113) Ehli kitabın hepsi bir değillerdir. Ehli kitabdan bazısı Allah ile kaimdir. **(Yetlûne âyâtillahi, ilâhir)** (Ayet 113) Bu âyetlerle ehli kitabı, istikamet ehlinin ahvalile vasf etmiştir, yani ehli kitabdan tevhid ve istikamet ehli olanlar da vardır.

(Ayet 115) **(Ve mâ yef'alû min hayrin felen yükferûhu)** Siz hayır cinsinden neyi işlerseniz, elbetde o hayrı inkâr olunmazsınız, yâni sizi Allah Teâlâ'ya yaklaşdırıcı işlerden, sizden sadır olan herhangi bir işin cezası size muttasıl olur, o cezadan (karşılığından) mahrum olmazsınız. Hak Teâlâ Hazretleri hadis-i kudsîde «Her kim bana bir karış yanaşırsa ben ona bir arşın yanaşırım, bana bir arşın yanaşana ben bir kulaç yanaşırım, ve bana yürüyerek gelene ben koşarak gelirim» ve yine «Ben beni zikr edenin ve bana şükr edenin enisi, arkadaşıyım ve bana itaat edenin itaat edicisiyim» buyurmuşdur. Yani sizler istidâtları tasfiye ve Hak'ka teveccüh ile Allah'a itaat etdiğiniz gibi, ona göre feyzin ifâzası ile ve size ikbal ile Allah

Teâlâ'da size itaat eder. **(Vallahü alîmün billmüttekîne)** (Ayet 115) Allah Teâlâ Hazretleri kendisinden hicab olan şeylerden sakınanları bilicidir. Buna binaen hicâbın zevali kadar onlara tecelli eder.

(Ayet 117) **(Meselü mâ yünfikûne fî hâzihil hayâtiddünyâ)** Fanî olan bu dünya hayatında ve zevali seri lezzâtında şehevatı mefâhirde semia ve riyâyı ve insanların medih etmesini taleb için infak edenler, sadaka verenler **(Kemeseli rîhin fîhâ sırrün asâbet harse kavmin zalemû enfüsehüm fe'ehlekethu)** (Ayet 117) nefislerine zulûm eden bir kavim, ekinlerine isabet ve o ekinleri derhal helâk etmiş olan, ve kendisinde şiddetli soğuk bulunan bir yel gibidir. **(Ve mâ zalemehümullahü ve lâkin enfüsehüm yazlimûne)** (Ayet 117) Onlara Allah Teâlâ zulûm eylemedi, ve lâkin onlar, nefislerine zulüm eder oldular.

(Ayet 118) **(Yâ eyyühellezîne âmenû lâ tettehizû bitâneten min dûniküm)** Ey mü'minler siz, sizden başkalarınızdan, yani mü'minlerin gayrilerinden dost ve sırdaş tutmayınız. Bir kimsenin betanesi, (sırdaşı) gizli konuşduğu ve esrarına muttali kıldığı halis ve safi dostudur. Böyle bir dostun bulunması ise ancak maksadda ittihad, din ve sıfâtda ittifak eyledikleri ve bir garaz için değil, sırf Allah rızasında sevişdikleri vakit mümkün olur. Nitekim «Sadık olan dostlar, ayrı bedenlerde olan bir nefisdir» denilmişdir. İmdi ehl-i imanın gayrisinden olduğu vakit uzak olmak daha lâyıktır. **(La ye'lûneküm habâlâ)** (Ayet 118) Onlar sizden hiç bir fesâd ve zararı men etmezler. Ve hiç bir fesad ve zararı sizin şanınızda taksir etmezler. **(Veddû mâ anittüm)** (Ayet 118) Onlar sizin zarar ve helâkinizi severler. Zirâ halis muhabbeti hakikîye; vahdetin zılli olduğu için, ancak muvahhidler arasında olabilir. Mahcûblar ise tezad ve zulmet aleminde bulunmalarıyla, onların alemlerinde safa ve vefa bulunamadığından aralarında hakikî bir muhabbet olamaz. Belki nevide, menfaat ve lezzetlerde iştirakleri ve bu hususda birbirinin yardımına ihtiyacları olmak dolayısıyla cinsiyeti umumiye-i insaniye mahcûbların arasını bir derece telif edebilir; fakat garazları bulunan menfaat ve lezzetleri hasıl olmadığı vakit didişirler, ve buğz ve adavet ederler, ve aralarında ülfet batıl olur. Zirâ o ülfet tegayyür eden bir işden ileri gelmişdir, çünkü nefis menşe-i tegayyürdür. Dünya menfaatleri ise haliyle baki kalmaz. Nefis lezzetlerinin inkizası çok sür'atlidir, çabucak geçer. Binaenaleyh onun üzerine kurulan muhabbet devam etmez. Evvelki muhabbet böyle değildir. Zirâ o hakikî muhabbet asla tagayyür etmeyen bir emre müsteniddir. Bu beyan olunan mes'ele muhabbet mü'minlerin kendi aralarında olduğu vakiddedir. Hal böyle iken muhabbet mü'minler ile usulde ve vasıfta onlara muha-

lif bulunanlar arasında olduğu zaman, o muhabbet ne suretle mümkün olur ve Nûr ile zulmet nasıl mücanis olabilir, ve ulvî ile süflî ne cihetle tevafuk eder? Elbetteki edemez, bunun için mü'minlerle onların muhalifleri arasında asarı gizlenemiyen tehalüf-ü zâtî ve adavet-i hakikîye vardır. Nitekim Allah Teâlâ Hazretleri **(Kad bedetil bağdâü min efvâhihim)** (Ayet 118) âyetiyle bu mânâyı beyan etmişdir. Yâni muhakkak onların âzâlarından buğz ve adavet zâhir olmuşdur. Zirâ zatî olan bir vasfın gizlenmesi mümtenidir. Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem «Hiç bir kimse bir şeyi gizlemedi, ancak Allah Teâlâ o gizlediği şeyi onun dilinin darlığından ve sürçmesinden ve yüzünün safahatından izhâr eyler» buyurmuşdur **(Ve mâ tuhfî sudûrühüm ekberu)** (Ayet 118) Ve kalblerinin gizlediği düşmanlık daha büyüktür. Çünkü kalblerinin gizlediği ateşdir kalbde gizlenmiş olan asıldır, zâhire çıkan onun fer'idir. **(Kad beyyennâ leKümül'âyâti in küntüm ta'kılûne)** (Ayet 118) Muhabbetin ve adavetin delillerini ve sebeblerini size tahkik beyan eyledik, eğer siz fehvâyı (manâyı) kelâmdan fehim eder oldunuzsa.

(Ayet 119) **(Hâ entüm ülâi tuhibbûnehüm)** Sizler tevhid müktezasıyla onları seversiniz, zirâ muvahhid olan kimse Hak ile Hak için bütün insanları sever ve akrabasının ve belki eczasının ittisali gibi bütün insanların kendine ittisalini görür, buna binaen onlara rahmet-i ilâhiye ve refet-i Rabbaniye nazarıyla nazar eder. Ve onlara karşı merhametli olur. Atıfet eyler, çünkü onları batıl ile iştigal eylemiş ve kaderle ibtilâ olunmuş ehl-i rahmet görür. **(Ve lâ yuhibbûneküm)** (Ayet 119) Tabiat zıddiyetinde ve nefis zulmetinde kalmak ve hicablanmak muktezasıyla onlar sizi sevmezler. **(Ve tü'minûne bilkitâbi küllihî)** (Ayet 119) Ve siz ilmi tevhidinizin şamil olması dolayısıyla, kitab cinsinin kâffesine imân edersiniz, onlar ise dinleri ile tekayyüd ve bulundukları haller ile ihticâb ettiklerinden imân etmezler. **(Ve izâ lekûküm kalû âmennâ)** (Ayet 119) Acil garazlarını içlerindeki nifâkları dolayısıyla, size mülaki oldukları vakit «Biz, imân etmişiz» derler. **(Ve izâ halev addû aleykümül' enâmile minel ğayzi)** (Ayet 119) Yalnız kaldıkları zaman, zâti kinlerin ve gizli buğzlarından dolayı, kinleriden sizin aleyhinize parmaklarını ısırırlar. Diğer âyetlerin manâsı zahirdir.

(Ayet 120) **(Ve in tasbirû ve tettekû)** Eğer sizler Allah Teâlâ'nın sizi ibtilâ ettği mihnet, meşakkat, musibetlere sabr eder, ve tevhid ve mütevaat muktezası üzre sebat, ve işlerinizde onlardan yardım istemekden ve onların dostluğuna sığınmakdan ittika eder, sakınırsanız, **(Lâ yedurrüküm keydühüm şey'a)** (Ayet 120) onların hileleri size hiç bir zarar edemez, zirâ Allah'a tevekkül edici, belâsına

sabr edici, gayrinden değil Allah'dan yardım isteyici kimse, hasmına galib, matlubuna nail olur. Ve Rab'binin güzelce muhafazasıyla muhafaza olunur. Gayrinden yardım dileyen hızlana düşmüş, nefsine bırakılmış, tevfik-i ilâhiden, Rab'binin yardımından mahrum olur. Nitekim şair «Gayriden yardım istiyen kişinin yardımcısı acz ile hızlandır» demiştir. **(İnnallahe bimâ ya'melûne muhîtun)** (Ayet 120) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri onların işledikleri hileleri ihata edicidir. Binaenaleyh o hileleri ibtal ve ihlâk eder ve muhakkak bir keyfiyetdir ki, «Sana haset edeni zelil etmek istersen nefsinde fazlını ziyadeleşdir» denilmişdir. İmdi sabr ile takva, faziletlerin en güzellerindendir. Eğer sizler sabr ile takvaya mülâzimet ederseniz düşmanlarınıza muzaffer olursunuz.

(Ayet 125) **(Belâ in tasbirû ve tettekû ve ye'tüküm min fevrihim hâzâ)** Eğer eğer sizler sabır ve ittika ederseniz, ve şu galeyanlardan bir zebre size gelirlerse Rabbiniz size beşbin muallim melâike ile imdâd edecektir. Cihâdın musibet ve kederlerine sabır ve rıza-i ilâhiyi taleb için Allah'a itaat ve meşakkate tahanmülde nefsini bezl ve feda etmek, ancak Hak'kın teyidi ile kuvvetlenmek ve yakin nûruyla nurlanmak ile, ve kendisine sekinet ve tamaninetin inmesiyle, sebat ve Hak'kın emrine muhalefetden ve menfaat ve ganimete meyilden ve telef ve nefs korkusundan sakınmak ile, ve nefsin ruh ve kalb sultanının kahrı tahtında inkisarı zamanında olur. Zirâ sebat ve vekâr ruhun sıfâtıdır. Hareket ve izdırab nefsin sıfâtdır. İmdi ruh sultanı kalbi istilâ ettiği ve memleketini aldığı vakit, nefsin istilâsından kalbi muhafaza eder. Bunun üzerine ruhun zâtında mahbûb olan nûraniyeti dolayısıyla kalb ona aşık olarak sakin olur ve onun sebebiyle nefis ve kuvâsı üzerine kuvvet bularak nefsi ve kuvâsını kırar ve münhezim eyler. Ve nefis sıfatlarının galebe ve zulmetini def eder, ve onları zelil ve mutif ve mutmain yaparak bu sûretle nefsinden ızdırab zail olur. Ve o da kalbin nûruyla nûrlanır. O vakit rahmet nazil olur ve kalb nuraniyetde ve tahtındaki kuvayı kahr etmekde, mâfevkına şevk ve muhabbetde semanın melekûtuna münasib olur, ve bu münasebetle melekûtu semaviyeye vasıl olub kendi işlerinde melekûtun kuvâ ve evsafını kendisine çekip indirir. Hususiyle cihet-i süfliyeden kali' olunubta (tamamen çekilip koparılma) yakin kuvveti ve cihet-i ulviyeye tevekkül ve gadab ettiği kimse üzerine melekûtun kuvâyı kahriyesinden istimdâd eylerse, işte melâikenin nuzûlu bu keyfiyetdedir. Ve eğer kalb sabırsızlanır, acele eder, nefir (çığırıp, bağırma) ve havf eylerse, yahût dünyaya meyl ederse nefis ona galib olur, kahr ve istila eder, sıfâtları zulmetiyle onu nûrdan mahcûb kılar ve o münasebet kalmaz, meded de kesilir, me-

lâike de nazil olmaz. **(Vemâ cealehullahü illâ büşrâ leküm)** (Ayet 126) Hak Teâlâ Hazretleri melâike ile imdâdı, ancak size beşaret olmak, sizi sevindirerek Hak'ka teveccühünüze kalbiniz kuvvetlenmek, ve şecaat, necdet ve neşaliniz ziyadeleşmek için kılmıştır. **(Ve li tatmeinne kulûbüküm bihî)** (Ayet 126) Ve o beşaret sebebiyle kalbleriniz mutmain olarak tasfiye mikdarınca feyz-i ilâhi tahakkuk eylemek, ve tasfiyenin terk olunduğu kadar feyzde geri kalmak içindir. **(Ve mennasru illâ min indillâh)** (Ayet 126) Halbuki nusrat ancak Allah tarafındandır, melâikeden gayrisinden değildir. Binaenaleyh sizler kesret ile vahdetden ve halk ile Hak'dan muhtecib olmayınız, perdelenmeyiniz ki, halk ve kesret hakikati ve te'siri olmayan bir takım mezahirdir. **(Elazîzilhakîmi)** (Ayet 126) Allah Teâlâ kahr ile gâlib olan kuvvet sâhibidir, hikmeti ile kahr ve nusratını melâike sûretleriyle setr eden hikmet sâhibidir.

(Ayet 127) **(Liyakta'a tarafen minellezîne keferû)** Mü'minleri kuvvetlendirmek üzre kâfirlerden ba'zılarını katl **(Ev yekbitehüm)** (Ayet 127) yahud mü'minleri i'raz olmak üzre kâfirleri hezimetle zelil ve rûsva edib haib ve hasır (hiç bir şey elde edemiyen) oldukları halde dönmeleri, **(Leyse leke minel'emri şey'ün)** (Ayet 128) nasıl olursa olsun onların işlerinde senin için bir şey yoktur. **(Ev yetube aleyhim)** (Ayet 128) Yâhut müminler cemaati çoğaltmak için onları müslüman etmek, kendilerine tövbe ettirmek **(Ev yüazzibehüm feinnehüm zâlimûne)** (Ayet 128) yahût küfür üzre israrları ve zulümleri sebebiyle, mü'minleri ferahlandırmak üzre Allah Teâlâ'nın onları gadablandırması için melâike ile imdâd eylemişdir. Bu âyetde esnayı kelâmda matuf ile matufu âliye arasında **(Leyse leke minel'-emri şey'ün)** kelâmını i'tiraz olarak irad etmesi, Resulûllah Aleyhi ve Sellem'in gafil olubda ba'zı işlerde nefis için te'sir görmemesi ve tevhidden mahcûb ve bütün kısımlarda şuhûdu zail olmaması, tagayyür etmemesi içindir. Yâni sen ancak korkutmak için me'mur bir beşersin sana teveccüh eden cihet yalnız tebliğ mes'elesidir onların işleri ancak Allah Teâlâ'ya racidir, demektir.

(Ayet 130) **(Yâ eyyühellezîne âmenû lâ te'külûrribâa)** Ey mü'-minler siz faiz yemeyiniz, yâni rızık talebinde Allah'a tevekkül ediniz ve rızkı faiz ile kazanmayınız, çünkü düşmanın muharebesinde ve fetih talebinde hıfz-ı ilâhî ile korkan olmamanız için Allah'a tevekkül size vâcib olduğu gibi, rızık talebinde de Allah'a tevekkül vacibdir. Ve biliniz ki, faiz yiyenin cezası, kâfirin cezasıdır. Binaenaleyh faizden hazer ediniz, zirâ kâfir Hak'kın sıfât ve zâtından mahcûb olduğu gibi faizci de Hak'kın ef'âlinden mahcûbdur. Mahcûb olan kimse Hak'kın rahmeti her ne kadar vasi' olsa da rahmeti kabul edi-

ci değildir. Bu sebebden rahmet-i ilâhiyenin sizi idrak etmesi için muhalefeti terk, taât ile hicâbı ref' ediniz. **(Ve sâri'û ilâ mağfiretin min rabbiküm)** (Ayet 133) Ve ey mü'minler siz Hak'kın ef'âlini müşâhededen hicâb olan ef'âlinizin, efâl-i ilâhî ile setr olunmasına müşâraat ediniz (acele ediniz). Siz ef'âl tecellisinden ibaret bulunan âlem-i mülk cennetinden ve tevekkülden ancak kendi efâlinizi görmekte mahcûb oldunuz. Yâni fiillerinizin Hak'kın fiili ile setrini mucib olan tevhid-i ef'âle **(Ve cennetin)** (Ayet 133) ve ondan sonra taât cenneti ef'âline koşunuz. Bu âyetdeki cennet ile murâd ef'âl cenneti olduğu için **(Arduhas semâvütü vel'ardu)** (Ayet 133) o cennetin genişliğini yerle göğün genişliğine müsavat ile vasf etmişdir. Zirâ tevhid-i ef'âl âlemi mülkün tevhididir, amma o cennetin uzunluğunun takdir olunmadığı, çünkü ef'âl her fiilin diğer bir fiile tevkif etmesi demek olan silsile-i arziye (arz: en, genişlik, enlem; zıddı, tûl: uzunluk, uzun müddet, boylam) itibariyle, insanların takdir edebildiği âlem-i mülkde mahsurdur. Amma tûl itibariyle âlem-i mülkde mahsur olmaz ve takdir olunamaz. Zirâ fiil sıfâtın mazharı, sıfâtda zâtın mazharıdır. Binaenaleyh onun nihayeti ve haddi yoktur. İmdi zât ile sıfâtdan mahcûb olanlar bu cennetin arzından başka göremezler. Ancak ef'âl cennetin arzını görürler, amma Vahidül Kahhar olan Allah Teâlâ Hazretlerine bariz ve vasıl olanların cennetlerinin arzı, yani genişliği, tulünün aynidir. Tûlunun ise haddi yoktur. Onların ne tûlen ne de arzen cennetlerinin mikdarı taayyün ve takdir olunamaz. **(Ü'iddet lilmüttekîne)** (Ayet 133) İşbu ef'âl cenneti, hicâblardan ve ef'âli Hak'kın gayrine nisbet şirkinden sakınanlara hazırlanmışdır.

(Ayet 134) **(Ellezîne yünfikûne fisserrâi veddarrâi)** Onlar öyle zâtlardır ki, bollukda ve darlıkta infak ederler, cemi işlerin Hak'dan görülmesiyle ve Allah'a tevekküllerinin doğruluğu dolayısıyla, birbirinin zıddı olanlar haller, onları sadaka vermekden men etmez. **(Vel kâzimînel ğayza)** (Ayet 134) Ve yine bu sûretle kendilerine karşı yapılan cinayeti fiil-i ilâhî gördüklerinden kin ve gazablarını yutarak itiraz etmezler, ve eğer hiç gazablanmayacak olurlarsa, sıfât cennetinde ve rıza makamında olurlar. **(Vel'âfîne aninnâsi)** (Ayet 134) Yine işleri Hak'dan gördükleri ve Allah'ın ikabından afüvvüne sığındıkları için, insanların zulum ve kabahatini de afüv edicilerdir. **(Vallâhü yuhibbül muhsinîne)** (Ayet 134) Allah Teâlâ Hazretleri ef'âl-i ilâhiye tecelliyatını müşâhede edenleri sever. **(Vellezîne izâ fe'alû fâhişeten)** (Ayet 135) Ve yine bu muttekiler cümlesindendir o kimseler ki, fiillerini kendi kudretlerinden sadır olmuş görmek suretiyle büyük günahlardan bir günah işledikleri vakit, **(Ev zalemû enfüsehüm)** (Ayet 135) Yâhut küçük günahlarda nefislerinin

zuhûru sebebiyle birini irtikâb ile nefislerine zulum ettikleri vakit, **(Zekerullahe festağferû lizûnûbihim)** (Ayet 135) Allah'ı hatırlıyarak günahlarından istiğfar ederler, ef'âlin sudurunda iş bu ef'âlin Allah'ın kudretiyle vaki' olduğunu, Hak Teâlâ'nın kendilerini o ef'âl ile ibtilâ etdiğini görerek, o ef'âlden Hak'ka teberri ederler. Ve derhal takat ve kuvvetden uzak olduklarını Hak'ka arz, günahları olan kendi fiillerini Hak'kın fiiliyle setr etmesini taleb eylerler. **(Ve men yağfirüzzünûbe illallahü)** (Ayet 135) Ve Allah'dan başka günahları kim örtebilir, Yâni Allah'dan başka günahı örten olmadığını bilirler. **(Ve lem yusırrû alâ mâ fe'alû)** (Ayet 135) Ve gaflet ve nefislerinin zuhûru zamanında işledikleri işlere israr etmezler, belki işlerinden Allah'a tövbe ve rücû' ederler. **(Ve hüm ya'lemûne)** (Ayet 135) Ve onlar Allah'dan başkasının fiili olmadığını bilirler. **(Ve ni'me ecrül'-âmilîne)** (Ayet 136) Tevhid-i ef'âl muktezası ile amel edici olanların cezası, ecri çok güzeldir.

(Ayet 137) **(Kad halet min kabliküm sünenün)** Sizden evvel tevhid-i ef'âl hususunda enbiyayı tekzib edenlere vaki' olan vekayi' ve Allah Teâlâ'nın ef'âlinde adet etmiş olduğu birçok ehaz ve intikamlar geçmişdir. **(Fesîrû fil'ardı fanzurû)** (Ayet 137) İmdi siz yer yüzünde gezib âsârını görünüz. **(Keyfe kâne âkibetül mükezzibîne)** (Ayet 137) Tekzib edicilerin akibetlerinin nasıl olduğunu i'tibar ediniz. **(Hâza beyânün linnâsi)** (Ayet 138) Bu zikr olunan sözler insanlara tevhid-i ef'âl ilminden beyan ve tafsildir. **(Ve hüden ve mev'izetün lilmüttekîne)** (Ayet 138) Ve tevkid-i ef'âlde ehl-i temkin olan müttekilere, hidâyet ve ehl-i telvin olan tövbe edicilere ve tevhidden mahcûb ve tevhidi tekzib eyliyen mahcûblara, vaiz ve nasihattir. Yahûd mânâ: Ef'âlini görmekden sakınanlara ziyade hidâyet ve keşif ve ayan tesbit ve nasihatdir, yahût mânâ: onları sıfât ve zât tevhidine hidayetdir. **(Ve lâ tehinû ve lâ tahzenû)** (Ayet 139) Küffârın istilâsı zamanında cihadda zayıf olmayın ve gayb ettiğiniz fetih ve ihvanınızdan mecruh ve şehid olanlara mahzûn olmayın. **(Ve entümül a'levne)** (Ayet 139) Ve sizler Allah ehli olmanız ve Allah'a yakınlığınız sebebiyle, ve derecenizin ulviyeti dolayısıyle, mertebede en yüksek kimselersiniz. **(İn küntüm mü'minîne)** (Ayet 139) Eğerki muvahhid oldunuzsa, zirâ muvahhid kendisine ceryan eden belâları Allah Teâlâ'dan bilir, eğer derecesi rıza değilse, derecelerin en ekli sabırdır ki, onunla kuvvet bularak mahzun olmaz ve zayıflamaz.

(Ayet 140) **(Ve tilkel'eyyâmü nüdâvilühâ beynennâsi)** Vekayi' ve büyük hadisata lisanı arabda yevm ve eyyam denilir, nitekim **(Ve zikrihim bi eyyamullah)** yâni «Onlara Allah'ın izhâr eylediği büyük vakıaları hatırlat» buyrulmuştur. **(Ve liya'lemellahüllezîne**

âmenû) (Ayet 140) Ma'lûmun vukuuna tabi ilm-i tafsilînin zuhûru demek olan **(Liya'lemullah)**nın tefsiri yukarda geçmişdir. **(Ve yettehize minküm şühedâ)** (Ayet 140) Ve Allah Teâlâ Hazretleri sizlerden nefislerinden geçerek Hak için şehid olan şehidler ittihaz etmek, ve imân edenleri ilm-i tafsilisi ile bilmek için, insanlar arasında bu vekayi' ve hadisatı devr ettirir, insanlar arasında hadisat ve vekayii devr ettirmemiz muhtelif işler ve zikr olunmayan bir çok hikmetlerden neş'et etmişdir ki, o da istidâdlarında bulunan sabr, celâdet, yakin kuvveti, nefse mubalâtın azlığı ve nefsi kökünden sökmek, ve bu gibi bir takım şeylerin kuvveden fiilen çıkması içindir. **(Vallahü lâ yuhibbuzzâlimîne)** (Aye t140) Zalim olanları Allah Teâlâ sevmez, illetler arasında bu âyetin mu'teriza olarak gelmesi şudur ki, imân ve şehâdet sıfâtı üzre olmayan ve günahların temizlenmesi ve yakinin kemâli için, sebat kuvveti olmayıbda mücerred ganimet almak, veya başka bir garaz için harbe hazır olursa, o kimse zalimdir. Allah Teâlâ da onu sevmez. **(Ve liyü mahissallahüllezîne âmenû ve yemhakal kâfirîne)** (Ayet 141) Ve aleyhlerinde olduğu zaman mü'minleri Allah Teâlâ'dan uzaklaşdıran günahlardan ve perdelerden, ukubet ve belâlarla kurtarmak ve belâlar lehlerinde olduğu vakit, kâfirleri kahr ve tedmir etmek için, bu vekayi'i insanlar arasında dolaşdırır.

(Ayet 143) **(Ve lekad küntüm temennevnelmevte min kabli en telkavhü)** Sizler evvelce mevtle karşılaşmadan ölümü temenni eder olmuşdunuz. Her hangi bir yakin sâhibi yakînin meleke olmadığı, belki hatıralardan ibaret bulunduğu vakit, ba'zı hallerinde birtakım işler temenni ve nefsi hasebiyle daima bir takım ahval iddia eder, yakîni olmayan kimsenin hali de böyledir. Ve kalbin ikbali zamanında haliyle mevsuf oldukça, o kimse sadıktır. Amma idbar zamanında, ve o haletin gayrinda bundan bir eser kalmaz. Yine böylece bir hal müşahede edib de o halle mümarese etmiyen kimse, o hali nefsinde tasavvur ettiği ve tasavvur halinde zarar görmediği için, çok def'a o hali temenni eder, amma halin vukû-u ve ibtilâsı zamanında şiddetlerine dayanmağa takat getiremez. Nitekim Memnun Münib Rahmetullah beyitlerinde «Dilediğin suretde imtihan eyle beni» dediğinde, esarete mübtelâ olarak takad getiremedi, ve sokaklarda dolaşarak çocuklara ceviz gibi şeyler atar ve «Amcanıza yalancı çağırınız» derdi, ve yine şairin biri «Korkaklar bir yerde yalnız kaldıkta yalnızken döğüşmek şiddeti ararlar» beytini bu manâda söylemiştir. Hülâsa hiç bir hale iltifat olunmaz, ancak makam olduğu zaman iltifat olunur. Makama da itibar olunmaz, ancak mevatında imtihan olunduğu zaman iltifat olunur, imtihanda halâs bu-

lursa o vakit sahih olur. İşte insanlar arasında vekayii tedvir faidelerinin biri de budur ki, ölüm adetleşüb yakînleri kuvvet bulur ve sabırları çoğalarak müşâhede ile makamları tahakkuk eder. Nitekim **(Fekad re'eytümûhü)** (Ayet 143) buyurur ki, sizler huzurunuzda ihvanınızın katl olduğunu gördünüz **(Ve entüm tanzurûne)** (Ayet 143) ve siz bunu müşahede ediyordunuz. Bu âyetde mü'minlerin yakînlarının makam olmayub hal olduğundan ve harb mahallinde dağıldıklarından dolayı kendilerine tevbih vardır.

(Ayet 144) **(Ve mâ Muhammedün illâ resûlun)** Muhammed başka değil ancak bir resuldür **(Kad halet min kablihirrusulu)** (Ayet 144) ondan evvel bir çok resuller geçmişdir, yani Muhammed de resuldur. Ondan evvelki resuller gibi istikbalde ölür veya katl olur. İmdi herkim dininden yakîn ve Rab'binden basiret sâhibi oldu ise Resul'un mevti veya katli ile mürted olmaz (dininden dönmez) ve bulunduğu mücahede de futur getirmez. Zirâ o kimse Resul için değil Rab'bi için mücahede eder. Nitekim geçmiş enbiyanın ashabı böyle yapmışlardı. İnsi ibn Malik'in amıcası Enes radıyallhü anh, Uhud muharebesinde Resulullah Sallâlahü Aleyhi ve Sellem'in katl olunduğuna dair yalan bir şayia çıkdığı, ve bu şayia müslümanlara yayılarak münhezim oldukları, ve bir kısmının «Bize Ebu Süfyan'dan bir aman alan olsa idi» ve münafıkların Eğer Muhammed Nebi olsa idi, katl olunmazdı» dediklerini, işiddiği vakit «Ey kavim eğer Muhammed hakikaten katl olundu ise Muhammed'in Rab'bi ölmeyen bir diridir, ve sizler Resulullah'dan sonra hayatı neylersiniz. Binaenaleyh onun muharebesi üzre siz de muharebe ediniz ve onun öldüğü üzre siz de ölünüz» dedi. Sonra «Ya Rab'bi, bunların dediklerinden senden özür diler ve sana sığınırım» diyerek, kılıcını çekti, ve harbe girişerek nihayet katl olundu. **(Ve men yenkalib alâ akibeyhi felen yedurrallahe şey'a)** (Ayet 144) Ve her kim inkilâb eder ve geriye dönerse, Allah Teâlâ'ya bir şey zarar edemez, ancak nifâkı ve yakînin zayıflığı ile nefsine zarar eder. **(Ve seyezîyallahüşşâkirîne)** (Ayet 144) Allah Teâlâ Hazretleri Enes ibni Nazir ve emsali gibi nimet-i islâma şükür eden yakîn sâhibi şükür edicileri mükafatlandıracaktır. **(Ve mâ kâne linefsin en temûte illâ bi'iznillâhi kitâben müeccelen)** (Ayet 145) Hiçbir nefis için ölmeklik olamaz, ancak eceli mukadder yâni muayyen bir vakit ve yazılmış bir kader olduğu halde Allah'ın izni ile ölebilir. İmdi yakîn sâhibi olan kimse bu mânâyı şahid olarak, insanların en şecii olur. Nitekim Hatem Esem kendisinin Horasan muharebelerinin birisinde Şefik Belhî ile beraber bulunduğunu hikâye ederek diyor ki, «Harb şiddetlenmişdi Şefik bana mülâki oldu, ve «Ey Hatem, kalbini nasıl buluyorsun?» dedi. Ben

«Zifaf gecesinde olduğu gibi buluyorum» deyince, «Ben de böyleyim» deyip, silâhını bırakdı ve başını kalkanı üzre koyarak harb meydanında uyudu, o derecedeki ben hırıltısını işitdim.» İşte bu hal yakîn kuvveti sebebiyle kalbin Allah Teâlâ'ya sukün ve itimadının son derecesidir.

(Ayet 151) **(Senülkî fî kulûbillezîne keferûrru'ba)** Haklarında hüccet ve delil indirmediği bir takım şeyleri, Allah'a şerik kılmaları sebebiyle, biz küfür edenlerin kalblerine korku ilka edeceğiz. Âyetde kalblerine korkusunun ilkasına, şirklerini sebeb kılmışdır. Zirâ şecaat ve sâir faziletler vahdet nûruyla nûrlanan kalbin nûruyla nûrlanması zamanında vahdeti zillin, nefis üzerine, vukuundan, nefsin kuvvasında hâsıl olan bir takım i'tidallerdir. Bu i'tidaller ancak tevhiddende yakîn sâhibi olan muvvahidde tam ve hakikî olabilir. Amma müşrik olan kimse imkânı dolayısıyla adem ile karışık olan ve nefsi hasebiyle hakikatde kuvveti vücûdı zâtı olmıyan, ve zâtı hasebiyle ademi tahakkuk ettiği cihetle, vücûdu hakkında Allahhın bir hüccet ve delil indirmediği mevhum bir vücûdu, Allah Teâlâ'ya şirk etmesi sebebiyle, kudret ve kuvvetin menbaından mahcûbdur. Buna binaen müşrik için aciz, korkaklık ve bütün rezâilden başka birşey yoktur. Zirâ kendisine her ne kadar devlet, savlet ve şevket toplansa, yine ma'budundan daha kuvvetli olamaz. O halde diken ateş gibi aslı sebatı ve bekâsı olmıyan birşeydir.

(Ayet 152) **(Ve lekad sadakakümüllahü va'dehû iz tahussûnehüm bi'iznihî)** Sizler, Allah'ın izniyle düşmanlara karşı durduğunuz müddetce Allah Teâlâ size nusrat ve va'dini incaz (va'di yerine getirme) etmişdi. Yâni siz sabr ve takva üzre olursanız, nusrat vaid olunmuşdu. Binaenaleyh cihadda sabır ve yakîn üzre sebat ve Hak'ka teveccühte sözünüzde ittifak ve Resul'e muhalefetden, ve nefislerinizin dünya metaına meyl ve Hak'ka yüz çevirmekden sakınmak, dünya için değil Allah için mücahede halinde devam ettiğiniz müddetce, Allah Teâlâ da nusrat ve va'di incazla sizinle beraber eder. Ve Allah'ın izniyle düşmanı kesip münhezim ediyordunuz. **(Hattâ izâ feşiltüm)** (Ayet 152) Tâki yakininize zaif girmekle ve niyetinin ganimet malından hıyanetini tecvizle, i'tikadınızın bozulması sebebiyle korkduğunuz, **(Ve tenâza'tüm fîl'emri)** (Ayet 152) ve harb işinde ittifakdan sonra münazâa ettiğiniz, ve dünya nasibinden sabırsızlandığınız, ve emr eylediği merkezde durmayı terk ile Resul'e isyan eylediğiniz ve dünya malına meyl ettiğiniz zaman, **(Min ba'di mâ erâküm mâ tuhibbûne)** (Ayet 152) size sevdiğiniz fetih ve ganimeti gösterdikten ve Allah'a şükür ve şiddetle teveccüh etmeniz lâzım geldikten sonra, siz gafil olub en şerefliniz âhireti istedi ise de,

bâki kalanlarınız dünyayı isteyerek aranızda Allah'ı murâd eden kalmayınca, Allah Teâlâ sizden nusratını men eyledi. **(Sümme sarafeküm anhüm liyebteliyeküm)** (Ayet 152) Sonra sizi kendi fiillerinizle ibtilâ etmek için, Allah Teâlâ sizi onlardan men eyledi. Bu ibtilâ size bir lütûf ve ihsan oldu. **(Vallahü zû fadlın alelmü'minîne)** (Ayet 152) Allah Teâlâ Hazretleri, gerek nusrat gerek ibtilâ ile bütün ahvalde mü'minlere fazl ve ihsan sâhibidir. Çünkü kullar kendi hallerinin kendileri üzre Hak'kın evsafını celb edici olduğunu bilmeleri, buna binaen nefislerini neye hazırlarlarsa Allah'ın kendilerine onu bağışlayacağını, nitekim «Ben bana itaat edene itaat ediciyim» buyurduğu, kullar Allah'la olurlarsa, Allah'ın da onlarla olacağını, ve gaflet edibde meslek edinilmiyen ahvale i'timad etmemeleri, ve şedaid (afetler, musibetler) üzre ve harb mahallinde sebâta alışmaları, ve yakınları kuvvet bulub yakîni kendilerine meleke ve makam edinmeleri, ve bir kavim kendi nimetlerini bozmadıkça Allah Teâlâ'nın o kavmin nimetlerini bozmayacağı, ilmi ile tahakkuk etmeleri ve dünya metaına meyl ile, Hak'dan gafil olmamaları, ve dünya ve âhiret bedeli ile Hak'kı satmamaları ve bazıları için acele bir ukubet olarak günahlarından temizlenmeleri, ve hicabların, hususiyle muhabbet-i nefs hicâbının ref'iyle, şehadet derecesine nail olub pâk oldukları halde Allah Teâlâ'ya mülaki olmaları için, ibtilâ da kendilerine bir ihsan ve bir gizli lütûfdur. Bu sebebden **(Ve lekad afâ anküm)** (Ayet 152) «Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri sizden afuv eyledi» buyurmuşdur. Çünkü afvün sebebi ibtilâdır. **(Fe'esâbeküm ğâmmen biğammin)** (Ayet 153) Yâni sizi onlardan men eyledi ve isyanınız ve dağılmanızla Resulullah'a lahık olan gam sebebiyle sizi gamla cezalandırdı. Yahût mânâ: Şedaid (musibetler, belâlar) üzre sabra, şedaidde sebata alışmanız, ve galebe, zafer, ganimet ve sair kâffe-i eşyanın, nefsinizden olmayıp Allah'dan olduğunu bilmeyi adetleşip, **(Likeylâ tahzenû alâ mâ fâtekum)** (Ayet 153) fevt olan huzuz ve menfaatlerinizden, **(Ve lâ mâ esâbeküm)** (Ayet 153) ve ne de isabet eden zarar ve gamlardan mahzun olmamanız için, sizi kat kat fazlalaşmış bir gamla cezalandırdı.

(Ayet 154) **(Sümme enzele aleyküm min ba'dil ğammi emaneten nü'âsa)** Sonra afüv âlâmet olmak üzre münafıklara değil, sadık olan taifeye emniyet ve uyuklama ilka etmekle sizi gamdan kurtardı. **(Yağşâ tâifeten minküm ve tâifetün kad ehemmethüm enfüsühüm)** (Ayet 154) Münafık olan bir taifeye de, ne Resul'ün, ne de Resul'e mütebaât edenlerin değil, belki kendi nefisleri mühim olmuşdu. **(Kul lev küntüm fî büyûtiküm leberezellezîne kütübe aleyhimül katlü ilâ medâci'ıhim)** (Ayet 154) Habibim de ki «Eğer siz evleriniz-

de olsa idiniz katl olunmaları mukadder olanlar yine mahalli katillerine çıkacaklardı.» **(Ve liyeb teliyallahü mâ fî sudûriküm)** (Ayet 154) Allah Teâlâ'nın istidâdlarınızda olan sıdık ihlâsı yakin, sabr, tevekkül, ve tecerrüd gibi hallerinizi, imtihan etmesi ve bütün ahlâk ve makamatı kuvveden fiile çıkarması, **(Ve liyümahhıse mâ fî kulûbiküm)** (Ayet 154) ve sadır pusuşunda bazar olan şeytan vesveselerini, ve hal deaaetlerini, ve nefis havatırını kalb mahzesinden çıkarıp temizlemek için, sizi ibtilâ eylemişdir. Zirâ belâ Allah Teâlâ'nın bir kamçısıdır ki, onunla kularını, nefisleri sıfâtlarından temizler ve kendilerindeki kemâlâtı zuhûra getirir. Ve belâ zamanında nefislerinden ve halkdan kesilip Hak'ka teveccüh etmeleri ile, kullarını zât-ı ilâhîyesine sevk eyler. Bunun için belâlar en çok enbiyaya, sonra evliyaya, sonra onlara mümasil olanlara müteveccihdir. Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem fazlını beyan için «Hiç bir Nebi benim gibi eza olunmadı», yani, benim tasfiye olduğum gibi hiç bir Nebi tasfiye olunmadı, buyurmuşdur. (Tab' denî olanlara pas olur, Belâ sırlar için saykal cilâdır) mealndeki şairin beyti çok yerinde denilmişdir. Kerim ve laimin her birisine ancak istidâdı bucağındaki şey zâhir olur. Nitekim «Kişi imtihan zamanında ikram veya ihanet olunur denilmiştir. **(İnnemes tezellehümüş şeytânü biba'di mâ kesebû)** (Ayet 155) Uhud harbinde iki taife karşılaşdıkları günde, sizden geri dönen kimseleri ancak kazandıkları ba'zı günahları sebebiyle şeytan, geri dönmek zilletine davet eyledi. Zira şeytan bir günahdan ve nefis hareketinden kalbde hadis olan edna bir zulmet sebebiyle, kendisi için mecal olduğu vakit, insanların vesvesesine ve emrini infâza kadir olabilir. Nitekim «Bir günahdan sonra hasıl olan günah birincinin ukubetidir» denilmiştir. **(Ve lekad afallahü anhüm)** (Ayet 155) Azer dilimleri ve peşiman olmaları sebebiyle, tahkik Allah Teâlâ onlardan kabahatlerini afüv eyledi.

(Ayet 156) **(Yâ eyyühelezîne âmenû lâ tekûnû kellezîne keferû ve kalû li ihvanihim izâ darebû fîl'ardı ev kânû ğuzzen lev kânû indenâ mâ mâtû ve mâ kutilû)** Ey mü'minler siz küfür edenler ve yer yüzünde sefer ve yahûd gaza ettikleri zaman ölen kardaşlarına «Eğer bizim yanımızda olsalardı ölmiyecekler ve katl olunmayacaklardı» diyenler gibi olmayınız. **(Liyec'alallahü zâlike hasreten fî kulûbihim)** (Ayet 156) Onlar o fiili, katl ve mevte sebeb gördüklerinden, Allah Teâlâ onların bu sözlerini ve itikadlarını, onların kalblerinde meşakkat ve darlık ve gam kılar. Eğer onlar muvahhid ve yakîn sâhibi olsalardı, o mevt ve katlin Allah'dan olduğunu görerek sadırları inşirah bulub, geniş olurlar idi. **(Vallâhü yuhyî ve yümîtü)** (Ayet 156) Allah Teâlâ Hazretleri dilediğini seferde ve cihadda ve

sair yerlerde hayat sâhibi kılar. Ve dilediğini hazarda ve gayrında da öldürür.

(Ayet 157) **(Ve lein kutiltüm fî sebîlillâhi ev müttüm le mağfiretün minallahi ve rahmetün hayrün mimmâ yecme'ûne)** Eğer sizler Allah yolunda katl ola idiniz, yahûd öle idiniz, elbetteki sizin uhrevî nimetleriniz olan ef'âl ve sıfât cennetleri, sizin topladığınız dünyevî nimetlerden daha hayırlıdır. **(Ve lein müttüm ev kutultüm leilâllahi tuhşerûne)** (Ayet 158) Ve elbette siz ölür veya katl olursanız, behemal Allah'a haşr olunursunuz. Zirâ ehl-i tevhidsiniz. Binaenaleyh sizin ölümden sonraki haliniz, ölümden evvelki halinizden daha iyidir.

(Ayet 159) **(Febimâ rahmetin minallahi linte lehüm)** Ey Habibim senin, rahmet-i rahimiye, yani beşerî vücûduna değil, belki ilâhî mevhûb (bağışlanmış) vücûduna tabi sıfât-ı ilâhiye cümlesinden bir sıfât olan kâmil, vafir ve tam bir rahmetle ittisafın sebebiyle, sen onlara liyn ve yumuşak oldun. **(Ve lev künte fazzen ğalîzal kalbi)** (Ayet 159) Ve eğer sen nefis sıfâtlarından fezazat (kabalık-kötü sözlülük) ve gılzet-i kalble (kalb kabalığı mevsuf olsa idin **(Lan faddû min havlike)** (Ayet 159) onlar senin) etrafından dağılırlardı, zirâ seni sevmelerini mucib olan rahmet-i ilâhiye onları toplar. **(Fa'fü anhüm)** (Ayet 159) İmdi sen tevhid nazarı ile cinayetlerini Hak'dan gördüğün, ve beşer fiili ile ezalanmaktan ve onların fiillerinden, kin ve gayz hasıl etmekden, ve onlardan intikam ile, kinini şefalandırmaktan makamın âli olduğu için, sana taâlluk eden cinayetlerini afüv eyle. **(Vestağfirlehüm)** (Ayet 159) Ve gaflet ve nedâmet ve i'tizar ettikleri için Allah'ın hakkına taâlluk eden kabahatlerinde, onlar için istiğfar et. **(Ve şâvirhüm fîl'emri)** (Ayet 159) Ve onlara hürmet ve riayet olmak üzre harb vesâir işlerde onlarla meşveret eyle. **(Feizâ azamte fetevekkel alâllahi)** (Ayet 159) lâkin bir işe azim ve kat'i sûretde niyet ettiğin zaman, Allah'a tevekkül ve fetih ve nusrat ve daha iyisini bilmek gibi her işi senden değil, Allah Teâlâ'dan görmekle, işi Allah'a tefviz ve havale eyle. Bu kelâmdan sonra **(İn yansurkümullahü felâ ğalibe leküm)** (Ayet 160) kavliyle tevekkül ve ef'âlde tevhidin mânâsını tahkik etmişdir. Yani eğer Allah Teâlâ sizlere yardım ederse size galib olacak bir kimse yoktur. **(Ve in yahzulküm femen zellezî yansuruküm min ba'dihî)** (Ayet 160) Ve eğerki Allah Teâlâ sizleri terk edib de halinize bırakacak olursa, Allah'dan başka size yardım edecek kim olabilir? **(Ve alellahi felyetevekkelil mü'minûne)** (Ayet 160) Mü'min olan kimseler ancak Allah Teâlâya tevekkül etmelidirler.

(Ayet 161) **(Ve mâ kâne linebiyyin en yeğulle)** Hiç bir nebinin ganimet malında hıyanet etmesi olamaz. Nübûvvet makamı ve en-

biyanın ismeti, bütün rezâilden uzakdır. Ve enbiyadan hıyanetin suduru mümtenidir. Çünkü enbiya beşeriyet sıfatlarından münselih, nefis ve şeytanın kendilerinde tesirinden masumdurlar. Allah ile kaimler, Allah'ın sıfâtları ile mevsuflardır. **(Ve men yağlül ye'ti bimâ ğalle yevmel kıyâmeti)** Ve her kim hiyanet ederse, kıyamet gününde hıyanet ettiği şeyin ayniyle hıyaneti sûreti üzre zuhûr eder. **(Efeminet tebe'a rıdvânallahi kemen bâe bisehatin minellahi)** (Ayet 162) Hiç Allah Teâlâ'nın rızasına ittiba eyliyen zât, Allah'ın gazabına uğrıyan kimse gibi midir? Yâni Nebi sıfât-ı ilâhiye ile muttasıf olduğu için sıfat cenneti demek olan Rıdvan makamındadır. Hıyanet eden kimse ise nefsî sıfatlar ile muttasıf olduğundan gazab makamındadır. **(Ve me'vâhü cehennemü)** (Ayet 162) Ve hiyanet edenin sığınacak yuvası cehennem, yani karanlık nefis çukurunun en alt tabakasıdır. Binaenaleyh Nebi ile hain kat'iyyen birbirine benzeyemezler. **(Hüm derecâtün indallâhi)** (Ayet 163) Ehl-i rıza ile ehl-i gazabdan herbirerleri Allah indinde mütefavit (birbirinden farklı olan) derecelerin sâhibleridrler. Yahûd mânâ herbirisinin ehli dereceleri ihtilâfıyla muhtelifdirler.

(Ayet 165) **(Kul hüve min indi enfüsiküm)** Habibim de ki «Uhud gazasında size isabet eden musibet, kendi nefislerindendir.» Bu ayet **(Kul küllün min indillah)** ayetine münafi değildir. Çünkü kâffesinde sebebi fail Hak Teâlâ Hazretleridir, sebebi kabil kendi nefisleridir. Failden ise ancak istidâdın iktizâ eylediği ve istidâda lâyık olan şey ifâza olunur. İşte her şey fail itibariyle Allah'dan, kabil itibariyle nefislerinden olur. Nefislerin istidâdı da ya aslî veya arizî olur. Aslî olan istidâd Hak'kın meşiyeti iktizasıyle feyzi akdesindendir. Ârizi olan istidâd o kimsenin kaderinin iktizâsındandır. Bu cihetde yine Hak'ka rücû' eder. Diğer bir vecihlede nefislerinden olan şey tevhide nazaran yine Allah'dan olur. Zirâ o makamda gayr yoktur. **(Ve liyâlemel mü'minîne, ve li'ya'lemellezîne nâ fekû)** (Ayet 166-167) Uhud gazasında fırkaların karşılaşdığında, size isabet eden bozgunluk Allah'ın izni iledir. Ve mü'minlerle münafıkların temyiz etmesi ve ilmi tafsili de ma'lûm olması içindir.

(Ayet 169) **(Ve lâ tahsebennellezîne kutilû fî sebîlillâhi emvâtâ)** Ve siz gerek cihad-ı ekberde nefsini kırmak ve riyâzâtla hevâyı koparmak, ve gerek cihad-ı asgarda Allah rızası için nefsini feda etmek suretile, Allah yolunda katl olunan kimseleri ölüler zan etmeyiniz. **(Bel ahyâün inde Rabbihim)** (Ayet 169) Belki onlar Hazreti Kuddüs'de mukarrebler, tabâyi'kirinden mücerredler oldukları halde Rab'leri indinde hakikî dirilikle dirilirler. **(Yürzekûne)** (Ayet 169) Onlar erzak-ı mâneviyeden, yani istişrâk-ı envâr ve maârif ve ha-

kayıkdan rızıklanırlar, vesâir dirilerin rızıklandığı gibi surî cennetlerde de rızıklanırlar. Zira cennetlerin birçok mertebeleri vardır, ba'zısı mânevî, ba'zısı surîdir. Ve gerek manevî ve gerek surinin işler iktizâsıyla dereceleri vardır. Mânevî cennetler zât ile sıfât cennetleridir. Bu cennetleri derecelerinin tefazili, ehli ceberût ve melekût derecelerinin tefazili iktizası üzerinedir. Surî cennet, ef'âl cennetidir. Bunun derecelerinin tefavütü âlemi mülk derecatı olan semâvatı ûla, ve dünya cennetlerinin tefavütü iktizâsı üzerinedir. Nebi Sallalahü Aleyhi ve Sellem Hazretleri «Kardaşlarınız Uhud'da şehid olunca Allah Teâlâ onların ruhlarını yeşil kuşlar içine koydu. O kuşlar cennetin nehirlerinde dolaşır, yemişlerinden yer, ve arşın gölgesinde asılmış altun kandillere rücû' ederler» buyurmuşdur. İmdi yeşil kuşlar, ecram-ı semâviyeye işaretdir, kandiller de yıldızlardır, yâni o ruhlar tenzih ve pâk olmaları dolayısıyla ecram-ı semâviyeden bulunan nurlu yıldızlara taâlluk etmişlerdir. Cennetin nehirleri, ilimlerin menbaları ve oluklarıdır, yemişleri ahval ve maârif ve onların mânevî ve sûrî cennetleri iktizâsı üzre sûrî nehirler ve yemişlerdir, zirâ dünyada bulunan yemekler, içmekler, giymekler, nikâhlar, vesâir lezzet ve müştehaların kâffesi dünyadakilerden daha lezzetli olarak âhiretde ve semâ tabakalarında mevcuddur.

(Ayet 170) **(Ferihîne bimâ âtâ hümullahü min fadlihî)** Allah'ın kendilerine vermiş olduğu keramet ve nimet, Allah indinde yakınlık fazl ve ihsanları ile ferahlanıcı oldukları halde, rızıklanırlar. **(Ve yestebşirûne billezîne lem yelhakû bihim min halfihim)** (Ayet 170) Ve arkalarında henüz kendilerine lahık ve derecelerine nail olamıyan ihvanlarının halleri ile müjde ve beşaret olunurlar. **(Ellâ havfün aleyhim ve lâ hüm yahzenûne)** (Ayet 170) Yakında onlar gibi saâdete nail ve onlara lahık (gelüb ulaşışı-ulaşan) olacaklarından, kendilerine havf ve hüzün olmadığı ile müjde olunurlar. **(Yestebşirûne bini'metin minallahi)** (Ayet 171) Allah Teâlâ'dan künhü bilinemiyen bir nimet-i azime ile ki, o da kendilerine Rıdvan makamının husulü ile sıfat cennetidir. **(Ve fadlin)** (Ayet 171) Ve bu sıfat cennetine ziyadelikle tebşir olunurlar ki, o da zat cenneti ve vücûd bakiyesinden âman-ı küllîdir. İşte bu Allah için şehid olmalarının kemâlidir. Bununla beraber **(Ve ennallahe lâ yudıyu ecrel mü'minîne)** (Ayet 171) Allah Teâlâ mü'minlerin imânlarının ecri olan ef'âl cenneti ve yapılan işlerin sevabını da zayi etmez.

(Ayet 172) **(Ellezinestecâbû lillâhi verresûli min ba'di mâ)** O mü'minler ki, vahdeti zatiyede fenâ ile Allah Teâlâ'ya ve istikamet hakkıyla kaim olmakla Resul'e de **(Min ba'di mâ esabehümül karhu)** (Ayet 172) kendilerine kesr nefs isabet ettikden sonra yine icabet et-

tiler. **(Lillezîne ahsenû minhüm)** (Ayet 172) Onlardan müşahede makamında sabit olanlar **(Vettekav)** (Ayet 172) vücûdları bakiyelerinden sakınanlara **(Ecrün azîmün)** (Ayet 172) imânın verasında büyük bir ecir vardır ki, o da müşahede rahatıdır. **(Ellezine kale lehümünnâsü)** (Ayet 173) Onlar ki, müşahedeye vusûllerinden evvel kendilerine bir takım insanlar, **(İnnennâse kad ceme'û leküm)** (Ayet 173) «Tahkik, insanlar, yani müşrikler sizin için toplanıp sizin vücûdunuzu mu'tedd (sayılmış) ve muteber saydılar. **(Fahşevhüm)** (Ayet 173) İmdi siz onlardan korkunuz, siz de onları muteber sayınız» dediler. **(Fezâdehüm îmânâ)** (Ayet 173) Bu sözleri sebebiyle onlara yakîn ve gayri nefi ve mübâlâtsızlık (itinasızlık, kayıtsızlık) ile tevhidi ziyade ettiler. **(Ve kalû hasbünallahü)** (Ayet 173) Ve onlar Allah'dan başkasının nefyi ile ve «Allah bize kâfidir» sözüyle Allah'ın isbatına vasıl oldular. Ve Hakkı müşahede edüb, sonra tefasil sıfata rücû' ederek **(Ve ni'mel vekîlu)** (Ayet 173) «Allah Teâlâ ne güzel bir vekildir» dediler. Bu söz İbrahim Aleyhisselâm'ın ateşe atıldığı ve ateşin berdü selâm olduğu vakit söylediği sözdür. **(Fen kalebû bini'metin minallahi ve fadlin lem yemseshum)** (Ayet 174) Kendilerine bâkiye ve gayri görmek fenalığı dokunmadığı halde zât ve sıfât cennetinde hakkanî vücûda rücû' ve inkılâb eylediler. **(Sûün vettebe'û rıdvânnallahi)** (Ayet 174) Ve onlar sülûkları halinde kendileri için gizlenmiş olan surûru ve **(Vallahü zû fadlin azîmin)** (Ayet 174) âyetiyle işaret olunan zât cennetini bilmedikleri zamanda sıfât cenneti olan Allah'ın rıdvanına ittiba' eylediler. Çünkü (fazl) rıdvan üzre ziyade demektir.

(Ayet 175) **(İnnemâ zâlikümüşşeytânü yuhavvifu evliyâehü)** Şu şeytan ancak insanlardan onun gibi nefsine mahcûb olan kendi evliyâsını korkudur. Yahûd mânâ: Şeytanın dostları sizi korkudur. **(Felâ tehâfûhüm ve hafûni in küntüm mü'minîne)** (Ayet 175) Siz şeytanın evliyâsından korkmayınız. Onların vücûdlarına itibar etmeyiniz ve siz muvahhid iseniz ancak benden korkunuz, aynı ve eseri olmadığı için benim gayrimden korkmayınız. **(Ve lâ yahzünkellezîne yüsâri'ûne fîl küfri)** (Ayet 176) Habibim! hicabı aslileri ve zulmeti zâtiyeleri dolayısıyla küfürde musaraat (acele etmek-evmek) edenler sana zarar getirirler korkusuyla seni mahzun etmesin. **(İnnehüm len yedurrûllahe şey'â)** (Ayet 176) Tahkik, onlar Allah Teâlâ'ya bir şey zarar edemezler. Kâfirlerin bırakılması ve uzun müddet hayatları, azablarının şiddetine ve zillet ve hakaretlerinin nihayet derecede olmasına sebebdir. Ömürlerinin uzunluğu ile buud ve hicâbları kat kat ziyadeleşir, ve izzet menbaı olan Hak Teâlâ'dan uzaklıkları ziyadeleşdikçe zillet ve hakaretleri ziyadeleşmiş olur.

(Ayet 179) **(Ma kânallâhü liyezerel mü'minîne alâ mâ entüm aleyhi)** Allah Teâlâ Hazretlerinin mü'minleri, sizin bulunduğunuz lisanen tasdik, ve zahiren islâm hali üzre terk etmesi olamaz. **(Hattâ yemîzel habîse minettayyibi)** (Ayet 179) Belki imtihan ve ibtilâ eder, tâki habis olan nefis sıfâtları ve vehim şekilleri ve şeytan hazları ve hevâ daileri, ihlâs, yakin, mükâşefe gibi pâk olan kalb sıfâtlarından, ve ruhun müşahedelerinden, ve sırrın muvasele (varmak-ulaşmak) ve musamerelerinden fark ve temyiz olsun, ve ibtilâ aranızda fitne ve musibetlerin vukuu sebebiyle maârifet ve muhabbet sırfullah için halis olsun. **(Ve mâ kânellahü liyutli'aküm alel ğaybi)** (Ayet 179) Ve gayb vücûdunuzla sizin aranızda uzaklık olub, münasebet ve gayb vücûdunuzdan telâkkiye istidâdınız olmadığından, Resul vasıtası olmaksızın Allah Teâlâ'nın, sizde gizli bulunan ahval ve hakayıka, gaybü vücûdunuza sizi muttali kılması olamaz. **(Ve lâkinnallahe yectebî min rusulihî men yeşâü)** (Ayet 179) Lâkin aranızda kendisiyle hidâyet bulmanız imkânını mucib olan cinsiyeti nefsaniye dolayısıyle, Allah Teâlâ Hazretleri Resul'lerindne dilediğini seçer. Ve sizden gaib olan vücûdunuzun esrar ve hazinelerine sizi hidâyet etmesi için o rusûlu keşf eyler, esrar hakayıkına muttali kılar. **(Feâminû billâhi ve rusulihî)** (Ayet 179) Buna binaen sizin resullerden telâkki ve kabul etmeniz mümkün olmak için, tasdik-i kalbi ile Allah ve Resullerine imân ve irade ve şeriata temessük ediniz. **(Ve in tü'minû)** (Ayet 179) Ve eğer siz zâhirî imândan sonra tahkika ve yakîna sülûk ve yolunda ona mutabaatla imân ederseniz **(Ve tettekû)** (Ayet 179) ve hicab-ı nefsânîye ve mevâni-i sülûkdan sakınırsanız, **(Feleküm ecrün azîmün)** (Ayet 179) size hakikati keşf etmek büyük sevabı vardır.

(Ayet 180) **(Ve lâ yahsebennellezîne yencelûne bima âtâhümüllahü min fadlihî hüve hayren lehüm)** Allah Teâlâ'nın kendilerine vermiş olduğu mal, ilim, kudret, nefs fazıl ve ihsanları ile bahillik edenler, ve o fazıl ve ihsanları Allah yolunda müstehik ve müstaidlere kendileri için müdafaada enbiya ve sıddıklara infak etmiyenler, yahûd mânâ: Allah'da fâni olmakla infak etmiyenler, o tecellinin fazl ve ihsanından kendileri için hayır olduğunu zan etmesinler. **(Bel hüve şerrün lehüm)** (Ayet 180) Belki o bahillik onlar için şerdir. **(Seyu tavvekûne mâ bahilû bihî yevmel kıyâmeti)** (Ayet 180) Bahillik ettikleri şey, kıyamet gününde boyunlarına ip olacakdır. Ve takayyüdlerine ve Hak'kın rahmetinden mahrum olmalarına sebeb, ve zilletlerini ve ona muhabbet taallukları sebebiyle, Hak'kın nuru cemâlinden hicablarını mucib olacaktır. **(Ve lillahi mîrâsüs semâvâti vel'ardı)** (Ayet 180) Göklerin ve yerin mirası, bütün nefisler, kuv-

vet, kudret, ilim mal gibi nefislerin bütün sıfâtları, ve vücûd ismi kendisine mutabık olan her şey, Allah'ındır. Binaenaleyh Allah'ın malını Allah'dan kıskanmalarına sebeb nedir? **(Vallahü bimâ ta'melûne habîrün)** (Ayet 180) Allah Teâlâ bütün yapdığınız işlerden haberdardır.

(Ayet 181) **(Lekad semi'allahü kavlellezîne kalû innallahe fakîrün ve nahnü ağniyâü)** Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri «Allah fakirdir ve bizler, zenginleriz» diyenlerin sözlerini işitmişdir. Beni İsrail Peygamberlerinin mucizeleri bir kurban getirüb Allah'a dua ederler, bunun üzerine gökten bir ateş gelerek o kurbanı ekl etmesinden ibaret olduğu, rivayet olunmuşdur. Bunun te'vili, o peygamberler kendi nefislerini Allah'a kurban edib zühd ve ibâdetle Allah'a dua ederler. Ruh semasından aşk ateşi gelerek nefislerini ekl ve ifnâ eder, ondan sonra nübüvvetleri sâhih ve zâhir olur, demektir. Her ne kadar alem-i kudretde zâhirinin de vukuu mümkünse'de Beni İsrail'in avam kısmı, bu mes'eleyi işidip zâhirini i'tikad ettiler ve her peygamberden israr ile bu mucizeyi istediler. Nitekim sevab kazanmak için Allah yolunda infak ile mal sarfını ve Hak'kın sıfât ef'âlini istibdal, (değişmek-değiştirilmek) ve ebdâl makamını tahsil için sülûkda mahv ile ef'âl ve sıfâtı bezletmek olan Allah Teâlâ'ya ifra' yani ödünç vermek mes'elesinde, Hak Teâlâ'nın fakir ve kendilerinin zengin olduğunu tevehhüm ettiler. Yahûd mânâ: Her iki mevzuda da maksadı fehm ettikden sonra, yine enbiyaya inad ettiler.

(Ayet 188) **(Lâ tahsebennellezîne yefrehûne bimâ atev)** Habibim sen yaptıkları taat ve her hangi hasenat ile ferahlanan ve ucublanan ve o iyiliğin rü'yetiyle mahcûb olan, **(Ve yuhibbûne en yuhmedû bimâ lem yef'alû)** (Ayet 188) ve **(Vallahü halakahüm ve mâ ta'melûne)** «Sizi de işlerinizi de Allah halk eyledi, binaenaleyh bütün ef'âl Hak'kındır» buyurduğu vechiyle, kendilerinin işlemedikleri belki onların ellerinde Allah Teâlâ'nın işlediği bir işle, insanların kendilerini medih ve sena etmelerini seven, ve insanlar tarafından edilen hamd ve sena ile mahcub olan, yahûd mânâ: Allah indinde nefsülemr'de mahmud olmaklığı muhabbet eden kimselerin **(Felâ tahsebennehüm bimefâzetin minel'azâbi)** (Ayet 188) elbetdeki mahrumiyet azabından necat bulmuş olduklarını zan etme. **(Ve lehüm azâbün elîmün)** (Ayet 188) Onların istidâtları var iken fazilet ve güzel fiilleri Hak'ka nisbet etmeleri, ve havl ve kuvvetden uzak olub Hak'ka teveccühleri ve fiili nefislerinden görmekle mahcub olmamaları, ve o fiil sebebiyle medih ve sena beklememeleri lâzım gelirken istidâtlarında olan kemâlden mahcûb olmaları dolayısıyla kendilerine gayet elemli bir azab vardır. **(Ve lillâhi mülküssemâvâti**

vel'ardı) (Ayet 189) Göklerin ve yerin mülkü Allah Teâlâ'nındır. Hiç kimsenin göklerde ve yerde bir şeyi yoktur ki, onu başkasına vererek ucublanabilsin. **(Vallahü alâ külli şey'in kadîrun)** (Ayet 189) Allah Teâlâ herşey üzre kadirdir. Ondan gayrisi hiç bir fiile kadir olamaz. Tâki o fiilin rü'yeti ile ucublanmasın ve ucub suretiyle ferahlanabilsin.

(Ayet 191) **(Ellezîne yezkürûnallahe kıyâmen)** Müşahede ile Ruh makamında **(Ve ku'ûden)** (Ayet 191) ve mükâşefe ile kalb mahallinde **(Ve alâ cünûbihim)** (Ayet 191) ve mücahede ile nefis mekânında taklibatları üzre cemi ahvalde ve bütün hey'etler üzre, Allah Teâlâ'yı zikr edenler **(Ve yetefekkerûne)** (Ayet 191) ve vehim şaibesinden halis olan akılları ile **(Fî halkıssemâvâti vel'ardı)** (Ayet 191) ervâh ve ecsad aleminin izhârında tefekkür edenler, şuhud zamanında **(Rabbenâ mâ halekte hâza bâtılâ)** (Ayet 191) «Ey bizim Rabbimiz, bu halkı batıl, yani senin gayrin olan bir şey olarak izhâr etmedin» derler. Zira batıl ancak Hak'kın gayri olan şey demektir. «Belki bu halkı kendi esma ve sıfatının mezahiri kıldın. **(Sübhâneke)** (Ayet 191) Gayrinin mevcud olmasından yani ferdaniyetine bir şey'in mukarin, veya vahdaniyetine bir şey'in sani olmasından seni tenzih ederiz. **(Fekınâ azâbennâri)** (Ayet 191) İmdi ekvan ile ef'âlinden, ef'âl ile sıfâtından, sıfât ile zâtından mahcûb olmak ateşinin gadabından vikaye mutlaka-i tamma ve kâfiye ile bizi vikaye eyle. **(Rabbenâ inneke men tudhilin nâre fekad ahzeytehu)** (Ayet 191) Ey Rabbimiz sen, mahrumiyet ile ateşe ithal ettiğin kimseyi muhakkadır ki, Kâffesi, zillet, ar ve hakaret olan bâkiyenin vücûdu ile rüsva edersin

(Ayet 192) **(Ve mâ lizzâlimîne min ensârin)** Mutlaka gayrin yahud bâkiyenin rü'yetiyle şirk eden zalimlere hiç bir yardımcı yoktur. **(Rabbenâ innena semi'nâ)** (Ayet 193) Ey Rabbimiz biz kalblerimiz kulağıyla, **(Münâdiyen yunâdî lil'îmâni)** (Ayet 193) ruh ve da-i imânının kenarı olan sırlarımızdan bir münadinin, bizi imân-ı ayaniye çağırub, **(En âminû birabbiküm feâmennâ)** (Ayet 193) Rabbinizi müşahede ediniz, dediğini işitdik, hemen bizde müşahede etdik. **(Rabbenâ fağfirlenâ zünûbenâ)** (Ayet 193) Senin sıfâtın ile bizim sıfâtlarımız günahlarını ört. **(Ve keffir ânnâ seyyiâtinâ)** (Ayet 193) Ve senin ef'âlini görmekle, ef'âlimiz kötülüklerini setr et. **(Ve tevefennâ ma'alebrâri)** (Ayet 193) Ve bizi bilkülliye fâni olmayub mahv-ı sıfât makamında halleri üzre kalmış olan ebrar ile değil, belki senin zâtınla zâtlarını öldürüb mahvu fenâ eylediğin ebdâldan olan ebrar ile öldür. Ve onların muhabbetinde bizim zatlarımızı ifnâ eyle.

(Ayet 194) **(Rabbenâ ve âtinâ mâ va'ad tenâ alâ rusulike)** Ey Rabbimiz! Resullerinin etbaına vaid ettiklerine, yahûd mânâ: fenâdan sonra bekâ ve tevhidden sonra vücûd-u mevhub (bağışlanmış) ile istikamet sahiblerine vad eylediklerini, bizlere ihsan eyle. **(Ve lâ tuhzina yevmel kıyâmeti)** (Ayet 194) Ve kıyamet-i kübra gününde, ve halkın Vahid-ül Kahhar olan Allah'a buruzu vaktinde, bizleri vahdet ile kesretden ve cemi' ile tafsilden ihticab ile, ilerimizde vasıl olamadığımız bir makam kalarak rüsva eyleme. **(İnneke lâ tuhlifül mî'âde)** (Ayet 194) Muhakkakdır ki, sen va'dinde hulf etmezsin.»

(Ayet 195) **(Festecâbe lehüm Rabbühüm ennî lâ udıy'û amele âmilin minküm min zekerin ev ünsâ)** Ben sizin erkek ve dişinizden hiç bir amel sahibinin amelini, kalb erinin ihlâs, yakin, keşif gibi a'mali kalbiyesini nefis dişisinin taat, mücahedat, riyazat gibi amali kalbiyesini zayi etmem, diye Rab'leri onların dualarını kabul eyledi. **(Ba' düküm min ba'din)** (Ayet 195) Sizler ba'zınız ba'zınızdan neş'et etmişsinizdir. Ruhu insaniyeden ibaret bulunan bir asıl ve hakikati vahide sizin hepinizi cem eder. Buna binaen bazınızı sevablandırıp bazınızı mahrum kılmam. **(Fellezîne hâcerû)** (Ayet 195) İmdi melûfat nefis vatanlarından hicret edib **(Ve uhricû min diyârihim)** (Ayet 195) ve nefsin sıfâtları diyarından çıkarılanlar, yahût mânâ: Lezzet aldıkları hallerinden hicret, ve sakin oldukları makamlarından çıkarılanlar **(Ve ûzû fi sebîlî)** (Ayet 195) ve sabra alışmak, tevekküle nail olmak için, ef'âlime sülûk yollarında belâ, muhin, şedaid, ve fetan ile ve rızaya vasıl olmak için sıfâtrma sülûk yollarından celâl azemet, kibriya tecelliyatı satvetleri (şiddetli ahez ve kahr etmek) ile ibtila olanlar, **(Ve katelû)** (Ayet 195) ve bende cihad ile, bâkiye ile muharebe edenler **(Ve kutilû)** (Ayet 195) ve biküllîyede bende ifnâ olunanlar **(Leü keffirenne anhüm seyyiâtihim)** (Ayet 195) onların büyük ve küçük bütün kötülüklerini, yani vücûd bakiyeleri kötülüklerini elbetteki setr edeceğim. **(Ve leüdhilennehüm cennâtin tecrî min tahtihel'enhârü)** (Ayet 195) Elbette onları altlarından nehirlerin ceryan eylediği üç cennete idhal edeceğim, **(Sevâben min indillâhi)** (Ayet 195) onlardan aldığım zât, sıfât, ef'âl vücûdlarına mükâfat ve avs olaraktan işbu üç cennete onları idhal edeceğim. **(Vallahü indehû hüsnüssevâbi)** (Ayet 195) Sevabın güzeli, Allah Teâlâ'nın indindedir. Kendisinden bir şey bâkiye kalmayan, sevabı mutlak Allah'dan gayrisinin indinde olamaz. Bu sebebden **(Vallahü)** dedi, zirâ Allah cemî sıfâtı cami olan bir isimdir. Binaenaleyh bu mevzuda **(Errahman)** veyahûd zât ismi olmayan başka bir isim demek iyi olmaz.

(Ayet 196) **(Lâ yeğurrenneke tekallübüllezîne keferû fîl bilâdi)** Habibim! Din-i Hak'tan ibâret bulunan tevhidden mahcûb olanların, makam ve ahvalde takallübleri seni aldatmasın. **(Metâ'ün kalîlün)** (Ayet 197) Makamat ile ihticâb ve makamatda takallüb eylemek az bir faidedir. **(Sümme me'vâhüm cehennemü)** (Ayet 197) Sonra onların inkılâb edecekleri bir hırman cehennemidir. **(Ve bi'sel mihâdü)** (Ayet 197) O mahrumiyet cehennemi fenâ bir beşiktir. **(Lâkinillezînet tekâv Rabbehüm)** (Ayet 198) Lâkin Rab'lerine infa eden yani vücûdun üç derecesinden tecerrüd eden mü'minlere **(Lehüm cennâtün tecrî min tahtihel' enhârü hâlidîne fîhâ nüzülen min indillâhi)** (Ayet 198) hazırlanmış ziyafet olmak üzre Allah'ın indinde üç derece cennet hasıldır.

(Ayet 199) **(Ve inne min ehlil kitâbi)** Tahkik ehl-i kitabdan yani tevhidden mahcûb olub, ahval ve makamatda takallüb sıfatıyla mevsuf olanlardan **(Lemen yü'minü billâhi)** (Ayet 199) Tevhid-i zâti ile tahakkuk eden **(Ve mâ ünzile ileyküm)** (Ayet 199) ve size inzâl olunan tevhid ve istikamet ilmine **(Ve mâ ünzile ileyhim)** (Ayet 199) ve onlara inzâl olunan mebde ve mead ilmine iman eden **(Hâşi' îne lillâhi)** (Ayet 199) tecelli-i zâtîyi kabil oldukları halde **(Lâ yeşterûne biâyâtillâhi semenen kalîlâ)** (Ayet 199) sıfât tecelliyatı demek olan âyat-ı ilâhiyeyi kılletle mevsuf olan bakiye bahâsına değişmezler. **(Ulâike lehüm ecrühüm inde Rabbihim)** (Ayet 199) İşte bunların Rab'leri indinde cennât-ı selâse ecirleri hasıldır. **(İnnallahe seri'ül hisâb)** (Ayet 199) Allah Teâlâ Hazretleri, hesabı serî olan zâtdır. Onları muhasebe ve mücazat eder. Kendilerinden bir şey bâkiye kalanları bâkiyeleri üzerine meakıbe ve dereceleri hasebiyle mevatını selasede bâkiyelerinin nefyi ile mükâfatlandırır.

(Ayt 200) **(Yâ eyyühellezîne âmenûsbirû)** Ey müminler! Siz Allah için sabr edin **(Ve sâbirû)** (Ayet 200) ve Allah ile sabırlaşın **(Ve râbitû)** ve Allah'a bağlanın, yani nefis makamında mücahede ile sabr, ve kalb makamında celâl sıfatı tecelliyatının satvetiyle beraber mükâşefe ile sabırlâşın, ve ruh makamında müşahede ile zâtlarınızı bağlatın, bikülliyeti ki: size zaif ve gaflet ve telvinat ile gıybet galib olmasın. **(Vettekullahe le'alleküm tüflihûne)** (Ayet 200) Ve sabr makamında muhalefet ve riyâdan, mesabirede i'tiraz ve imtiladan, murabıta da bâkiye ve cefâdan ittika (çekinmek) ediniz ki, inşallah ilerisinde başka felâh olmıyan, hakikî ve sermedî felâh ile felah bulasınız. Bu suretle felah bulmanız memuldür.

NİSA SÛRESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Yâ eyyühennâsüttekuû rabbeküm)** Ey insanlar siz hayırların sizden sudurunda, Allah'ın sıfâtını benimsemeğe Allah Teâlâ'dan hazer ediniz, ve sizden sadır olan hayrın sudûrunda Allah'ın sıfatını size vikaye kılınız, ve Kadir-i Mutlak'dan sadır oldu deyiniz. **(Ellezî halakaküm min nefsin vâhidetin)** (Ayet 1) Rab'biniz, sizi nefs-i vahideden, hakikî Âdem olan ve alemin kalbi bulunan Nefs-i Natıka-i Külliyeden izhar eden zâttır. **(Ve halaka minhâ zevcehâ)** (Ayet 1) Ve Nefs-i Natıka-ı Külliyeden zevcini, yani ondan neş'et eden nefs-i hayvanîyeyi kıldı. «Havvâ, Âdem'in zıllı eyserinden yani sol eğesinden halk olundu» denilmiştir ki; alem-i kevn tarafına gelen cihetinden demektir. Zira bu ciheti Hak tarafına gelen cihetden daha zayıfdır, ve eğer zevci Havvâ olmaya idi, Âdem dünyaya indirilmiyecekti. Nitekim İblis'in evvelâ Havvâ'yı kandırıp onun vasıtasıyla Âdem'in iğvasına tevessül eylediği iştihar (şöhret bulmak) etmiştir. Şüphe yok ki, nefs-i natıkanın da bedene talâlluku, ancak nefs-i hayvanî vasıtasıyla hazırlanabilir. **(Ve besse minhümâ ricâlen kesîren ve nisâen)** (Ayet 1) Ve Âdem ile Havvâ'dan bir çok erkekler ve kadınlar dağıttı, ve zürriyetlendirdi, yani babalarına çeken ve benzeyen birçok kalb sâhibleri, ve analarına çeken, benziyen birçok nefsi tabiat sahibleri zuhura getirdi. **(Vettekullahe)** (Ayet 1) Zâtında sizin vücûdunuzu isbat etmekden Allah'a sakının, ve fenâyı görmekle mahcûb olmamanız için tevhidde fenâda, bâkiyenin sizden zuhûru zamanında Allah Teâlâ'yı size vikaye kılın. **(Ellezî tesâelûne bihî)** (Ayet 1) Ki siz sizinle değil ancak onunla nefsânîyet güdersiniz **(Vel'erhâm)** (Ayet 1) ve erham-ı hakikîyeden de (gerçek hısımlar, akrabalar) hazer ediniz, yani mebâdî-i âliye (felekleri hareket ettiren ruhlar) ve enbiya ve evliya ervahı akrabasından onları sevmemekle kesilmekden sakınınız, ve saâdet ve kemâlâtınızın husûlunde mebâdî-i âliye ve ervah-ı enbiya ve evliyayı size vikaye kılınız. Zirâ muhabbetin yokluğu ile onlardan kesilmek, ittisal ve vahdetden infisal (ayrılma) ve kesrete teveccühtür. Bu ise Hak Teâlâ'nın cenabından bir tard ve küllî bir baiddir. Bu sebebden Aleyhisselâtı Vesselâm Efendimiz «Sıla-ı rahim ömrü ziyadeleştirir» buyurmuşdur. Bilmelidir ki, zâhirdeki akrabalık batındaki ittisal-i hakikînin suretidir. Tevhidde ise zâhirin hükmü batının hükmü gibidir. İmdi zahirin mürââtına kadir olamıyan (hıfz edemeyen, gözetemiyen) kimse, batının mürââtına kadir olmamağa daha lâyıktır. **(İnnallahe kâne aleyküm rakîbâ)** (Ayet 1) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri sizin üzerinize rakib olmuşdur. Sıfâtlarınızdan bir sıfâtın veya bekâyanızdan bir bâkiyenin zuhûru ile mahcûb olubda muazzeb olmamanız için, sizi murakabe eder.

(Ayet 2) **(Ve âtül yetâmâ emvâlehüm)** Ve siz babaları Ruhu kudsun terbiyesinden kesilmiş olan, kuvvayı ruhaniyeniz yetimlerine ma'lûmât ve kemâllerini verib, o ma'lûmât ile onları terbiye ediniz. **(Ve lâ tetebeddelûl habîse bittayyibi)** (Ayet 2) Ve mahsûsât, hayâliyat, vesveseler, ve vehim iktizâları, ve nefsin malı sayılan sâir kuvâsı kötü mallarını, kuvâyı ruhaniyenin iyi mallari ile değiştirmeyiniz. **(Ve lâ te'külû emvâlehüm ilâ emvâliküm)** (Ayet 2) Ve yetimlerin mallarını sizin mallarınızla karıştırıp yemeyiniz ki, karışdırdığınız takdirde; hak ile batıl birbirine benzeyerek, hissi lezzetleriniz ve nefis kemâlâtınızın tahsilinde istimâl ile faidelenir, ve dünyanın hasisi metalibinde istifade ile, o kemâlâtı nefislerinizin gıdası kılarsınız. **(İnnehu kâne hûben kebîrâ)** (Ayet 2) Zirâ yetimlerin mâllarını yemek, büyük günah büyük mahcubiyet ve hırmandır.

(Ayet 31) **(İn tectenibû kebâire mâ tünhavne anhü)** Eğer siz nehy olunduğunuz, zât'en ve sıfâten ve fiilen şirk demek olan vücûdda gayri isbat büyük günahından sakınırsanız; zirâ «Senin vücûdun diğer günahlarla kıyas kabul etmeyecek büyük bir günahdır» mealindeki **(Vücudu kezenbün lâ yukasi âliye zenbün, ilâhir)** denildiği vechiyle, büyük günahların en büyüğü Allah Teâlâ'nın vücudundan başka bir vücud isbat etmekdir, ve yine Emiril Mü'minin Ali aliyesselâm'ın «Allah Teâlâ'ya ihlâs, O'ndan sıfâtı nef' etmektir» buyurduğu gibi, zât üzerine sıfatın ziyadeliğini isbat ile, zâtda ikiliği isbat etmektir. **(Nükeffir anküm seyyiâtiküm)** (Ayet 31) Bazı zamanlarda nefis ve kalbin sıfâtlarından bir sıfât ile zuhûru sebebiyle olan kötülüklerini örteriz. Çünkü tevhid nûrunun zuhûrundan sonra, artık o sıfâtlar sabit olamaz. **(Ve nudhılküm müdhalen kerîmâ)** (Ayet 31) Ve sizi ayni cem-i hazretine idhal ederiz ki, kerem ancak o hazretdedir. **(Ve lâ tetemennev mâ faddelâllahü bih'i ba'-deküm alâ ba'din)** (Ayet 32) Ve siz, Allah Teâlâ'nın onun sebebiyle ba'zınızı ba'zınıza tafdil eylediği, istidâd-ı evveliye hasebiyle, tertib eden kemalâtı temenni etmeyiniz. Zirâ her istidâd ezeldeki hüviyeti ile kendine münasib bir kemâl ve saâdet iktizâ eder. Ona mahsus olan bu kemâlin başkasına husulu muhaldir. Bu sebebden taleb edene sebebinin imtinaı dolayısıyla husulu mümteni olan bir şeyi taleb etmek demek olan, temenni lafzı zikr olunmuştur. **(Lirricâli nasîbün mimmektesebû)** (Ayet 32) Vasıl olan erlere aslî istidâdları nûru ile kazandıkları bir nasib **(Ve linnisâi nasîbün mimmektesebne)** (Ayet 32) vusule erişemiyen nakıslara da istidâdları miktarıyla kazandıkları bir nasib hasıldır. **(Ve seelûllahe min fadlihi)** (Ayet 32) Ve Allah Teâlâ'nın o kemâl ile sizin aranızda hail olubda, sizin

mahcûb ve o kemâlden mahrumiyet ateşleri ile azab olunmamanız için, tezkiye ve tasfiye ile istidâdınızın iktizâ eylediği kemâlin size ifâzasını Allah Teâlâ'dan taleb ediniz. **(İnnallahe kâne bikülli şey'in âlîmâ)** (Ayet 32) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri size gizli olan, ve istidâdınızda bilkuvve mevcûd olan, her şeyi bilici olmuşdur. Binaenaleyh lâyık olan vechiyle size icabet eder. Nitekim **(Ve âtâküm min külli mâ se'eltümûhu)** (İbrahim Suresi, Ayet 34) yani **(Ve kale rabbükümüdunî estecib leküm)** «Bana dua ediniz, ben de kabul ederim» buyurduğu vechiyle ona dua eden kimseye mutlaka icabet ettiğini bildirip «İstidadınız lisanı ile her istediğinizi Allah Teâlâ size verdi» diye buyrulmuştur.

(Ayet 36) **(Va'büdûllahe)** Gayet tezellül demek olan Allah'da fenâ ve teveccühü Allah Teâlâ'ya tahsis ediniz. **(Ve lâ tüşrikû bihî şey'en)** (Ayet 36) Ve vücûdunu isbat etmekle hiç bir şeyi Allah'a şerik kılmayınız. **(Ve bilvâlideyni ihsâna)** (Ayet 36) Ve validîne yani kalbin kendilerinden doğmuş olduğu ruh ile nefse ihsan ediniz. Ve kalb sizin hakikatınızdır, siz ondan başka bir şey değilsiniz. Ve feyz almak ve teslim ve ta'zim ile ona teveccüh etmek suretiyle, ruhu temizlemek ve dünya muhabbeti pisliklerinden, ve hırs ve tamahkârlık ile tezellülden ve şeytanın adavetinden ve şerrinden muhafaza etmekle, nefsin haklarını ifa ve ruh ile nefse hakkıyla riayet ediniz. Ve nefsin hukukunu bol bol vererek huzuzunu kendisinden men ile, refet ve hamiyetle nefse yardım ediniz. **(Ve bizîl kurbâ)** (Ayet 36) Ve ruhanî meşakkat ve aslî istidâdda yakınlık hasebiyle hakikatde size münasib olan karabet sâhiblerine **(Velyetâmâ)** (Ayet 36) hakikî baba olan Ruhul Kuds nûrundan ihticâb ile kesilmiş olan müstaidlere **(Vel mesâkîni)** (Ayet 36) ve malları olmıyan yâni ulûm, maârif ve hakayıkdan nasibleri olmadığından, sukûnetde kalub seyre kadir olamıyan, ve mal ve mercileri ef'âl cenneti olan saidayı salihiyn miskinlerine **(Vel câri zîl kurbâ)** (Ayet 36) makamınına yakin makamlardan birinde bulunan yakın komşulara **(Vel câril cünübi)** (Ayet 36) makamınıza uzak bir makamda bulunan uzak komşulara **(Vessâhibi bilcenbi)** (Ayet 36) ve seyrinizde size refakat eyliyen ve sizin makamınızda bulunan refiklerinize **(Vebnis sebîli)** (Ayet 36) nefis yuvasından gurbete çıkub Hak yoluna girmiş, fakat henüz ehlullah makamlarından bir makama erememiş olan yolculara **(Ve mâ meleket eymânüküm)** (Ayet 36) ve sizin memluklarınız demek olan, ehli muhabbet ve iradeye bunların hepsine münasib ve lâyık oldukları ihsan nevileri ile ihsan ediniz; Ve eğer dilersek âyetdeki **(zîl kurbâ)**yı melekûtu âliyeden kendilerine ittisal olunan mücerredat ile, **(yetâmâ)**yı kuvâyı ruhaniye ile, **(Mesâkini)** havâssı zâ-

hire ve sair kuvâyı nefsânîye ile, **(câri zîl kurbâ)** yı akıl ile, **(câril cünübi)** yi ve vehim ile, **(sâhibi bilcenbi)** yi şevk veya irade ile, **(ibnis sebili)** yi fikir ile, **(memlûkleri)** efâl-i cemilenin mahalli sudûru olan melekâtı muktesebe ile te'vil edebilirsiniz. **(İnnallahe lâ yuhibbu men kâne muhtâlen fahûrâ)** (Ayet 36) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri sülûkunda Allah ile değil, nefsiyle sa'y eden, ameli ile ucublanan, ahvaliyle makamat ve kemâlâtı ile ziynetlenen, kemâlâtı ve kendinin kemâlât ile ittisafını görmekle hicablanan kimseyi, kibir sahibini sevmez. **(Ellezîne yebhalûne)** (Ayet 37) Ki onlar evvel emirde vaktinde, amel etmekle kemâlâtı izhar etmeyüb, kemâlât ve amellerini karyeharı pusularında tutmakla, sonrada hak sâhiblerinin haklarını kendilerine vermekten imtina ile bahillik ederler. Sıfât ve zâtlarını sevdikleri dolayısıyla, Allah'da fenâ ile bezl etmezler, ve ilim, ahlâk ve kemalât mallarını zikr ettiğimiz müstehaklarına vermezler. **(Ve ye'mürûnennâse bilbuhli ve yektümûne mâ atâhümullahü min fadlihî)** (Ayet 37) Ve insanları kendi halleri gibi hallere haml ederek, insanlara kıskançlıkla da emr ederler, ve Allah'ın kendilerine fazl ve ihsan eylemiş olduğu tevhid, maârif, ahlâk ve hakayıkı, ketmü istidâdda ve kuvve-i zulmetinde hiç yok imiş gibi ketm ederler, saklarlar. **(Ve a'tednâ lilkâfirîne azâben muhînâ)** (Ayet 37) Halbuki biz Hak'tan mahcûb olanlara zâtlarının zilletinde, ve sıfâtlarının arâında olan ihanetli bir azab hazırlamışızdır.

(Ayet 37) **(Vellezîne yünfikûne emvâlehum riâennâsi)** Ve onlar insanlara gördürmek için mallarını infak ederler, yani nefislerinin varlığını görmekle mahcûb olarak, o kemâlâtın kendilerinin olduğunu insanlara gösterici oldukları halde, kemâlâtı ketmi ademden zâhire çıkarırlar ve mevki-i fiile getirirler. **(Ve lâ yü'minûne billâhi)** (Ayet 38) Ve kemâl-i mutlak ancak Allah Teâlâ'ya mahsus olub başkasının kemâli değil, vücûdu bile olmadığını bilmeleri, buna binaen nefisleri için kemâl görmek hicâbından halâs olmaları, ve ucub günahından kurtulmaları için, Allah Teâlâ'ya hakikî bir imânla imân etmezler. **(Ve lâ bil yevmil' âhiri)** (Ayet 38) Ve şirk günahından uzaklaşmaları için Allah'da fenâ, ve Vahid-i Kahhar'a bürûz (belirme, ortaya çıkma) gününe de imân etmezler. Bu da vehim şeytanının kendilerine karin (yakın) olmasından ileri gelmişdir. **(Ve men yekûnişşeytânü lehu karînen fesâe karînâ)** (Ayet 38) Her kim ki vehim şeytanı karin arkadaş olursa, o çok fena bir arkadaşdır. Zirâ o kimseyi hidâyetden sapıtır ve Hak'dan mahcub kılar. **(Ve mâzâ aleyhim lev âmenû billâhi velyevmil' âhiri ve enfekû mimmâ rezakahümullahü)** (Ayet 39) Eğer onlar tevhid ile ve Allah'da fenâ ile Allah Teâlâ'yı tasdik, ve Allah'ın kendilerine rızıklamış olduğu ke-

mâlâtı Allah Teâlâ'ya nisbet ve izafetle, mahv edip infak etseler onlara ne olurdu? Yâni, ne sebebden tasdik ve infak etmiyorlar? **(Ve kânallahü bihim alîmâ)** (Ayet 39) Halbuki Allah Teâlâ Hazretleri, onları bilici olmuşdur. Fenâdan sonra bekâ ve nefisleri ile değil, Allah ile evsaf ve kemâlâtları ile olmaklıkla onları cezalandırdı.

(Ayet 40) **(İnnallahe lâ yazlimu miskale zerretin)** Allah Teâlâ Hazretleri zerre ağırlığı kadar zulüm etmez, yani kendisinde fâni olmak sebebiyle o kemâlâtdan bir şeyi noksan etmez. Belki te'yidi hakkanî ile kemâlâtı kat kat ziyadeleşdirir. **(Ve in teku haseneten duâ' ıfha)** (Ayet 40) Ve eğer o zerre hasene olursa kat kat eyler. Ve o kemâlât-ı sıfât ancak Hak'kın olduğu vakit hasene olabilir. **(Ve yü'ti min ledünhü ecren azîmâ)** (Ayet 40) Ve kendi ledünnünden büyük bir sevab verir ki, o da kendilerine gizli olan bir sürûr, yani kendisiyle beraber sıfât tafsilâtından hicâb olmayan şuhudu zâtîdir.

(Ayet 41) **(Fekeyfe izâ ci'nâ min külli ümmetin bişehîdin)** İmdi her ümmetden bir şehid getirdiğimiz, ve bunlar üzerinde de seni şehid getirdiğimiz vakit, iş tafsil olur. Şehid ve şahid, herkesin kendisine hazır olan baliğ olduğu irfan derecesidir, ve o derece kendisine gâlib olub o kişinin halini, amelini, sa'yini, ve mücahedesinde Hak'kın zât veya sıfâtından baliğ olduğu makamı keşf eder. İmdi her ümmet için Nebisinin tarif eylediği ve dâvet eylediği bir şehid vardır. Ve her Nebi ümmetini ancak ma'rifetde vasıl olduğu makamına davet eder, ve yine her nebi ancak ümmetinin istidâdı iktizâsına göre gönderilir. İmdi ümmetler nebilerinin kemâli suretinde istidâdlarının nuruyla Allah'ı arif olurlar, bu sebebten hadis-i şerifte «Tahkik, Allah Teâlâ Hazretleri kullarına i'tikadları suretinde tecelli eyler, o vakit bütün melül ve mezahibin her ferdi, Allah'ı bilir. Sonra o suretden tahavvül ve diğer suretde zahir olur o vakitda herkes Allah Teâlâ'yı bilemez, ancak her kapıdan hazreti Ehadiyete dahil olmuş muvahhidler bilirler. Bir de her ümmetin bir şehidi olduğu gibi, böylece her mezhebin ve hatta her ferdin bir şehidi vardır ki, o şehid onun halini keşif eder. Amma Muhammedî olanların, Nebilerinin mekârim-i ahlâkı itmam için gönderilmiş ve kendisine cevami'-i kelim verilmesi en kâmil bir mükemmil ve çok kerim bir habib olduğu için, onların şehidleri, mahbûb ve cemi sıfâtlarla mevsuf olan Allah Teâlâ Hazretleridir. Bu sebebden Nebilerine hakkıyla mütâbaat ederek, Nebileri gibi ehadiler ve mahbubiler oldukları zaman, çaresiz ve şübhesiz Hak'kın cemi suretlerde tahavvülünde Allah Teâlâ'yı bilirler.

(Ayet 42) **(Yevmeizin yuveddüllezîne keferû)** O günde Hak'dan

ihticâb ile küfür (**Ve asavûr resûle**) (Ayet 42) ve dinden ihticâb ile Resul'e isyan etmiş olanlar, (**Lev tüsevvâ bihimül'ardu**) (Ayet 42) severler ki, ne olsada arz-ı istidâd kendilerine tesviye olunub mahv ve muntamis, ve yahud nefislerinde akaid-i faside ve rezail-i mühlikeden bir nakş bulunmayarak, nefisleri sazeç (sade) ve sade olmuş olsa, (**Ve lâ yektümûnallahe hadîsâ**) (Ayet 42) ve onlar ikâb ile muazzeb olmamak için, o nakışlardan bir sözü bile Allah'dan saklamağa kadir olamazlar.

(Ayet 43) (**Yâ eyyühellezîne âmenû**) Ey ilmî imân ile mümin olanlar demektir. Zirâ aynî imânla mü'min olanlar namazlarında gafil olmazlar. (**Lâ takrebûssalâte ve entüm sükârâ**) (Ayet 43) Sizler dünya muhabbeti ve hevâ şarabından yahud gaflet uykusundan sarhoşlar iken Allah'la münacat ve huzur makamına namaza yaklaşmayınız. (**Hattâ ta'lemû mâ tekûlûne ve lâ cünüba**) (Ayet 43) Taki münacatınızda ne söylediğinizi bilinceye kadar yanaşmayınız ki, kalbiniz dünya işgaliyle ve vesvesesiyle müştagil olub gafil olmayasınız. Ve cünûb, yani nefse ve nefsin lezzet ve şehevat ve huzuzuna şiddetle meyl ve rükûn (can ve gönülden meyil) sebebiyle Hak'tan uzak olduğunuz halde namaza yanaşmayınız. (**İllâ âbirî sebîlin**) (Ayet 43) Ancak kuvveti muhafaza ve acılığı def için yemek içmekle gıdalanmak, ve soğuk ve sıcağın def'i ve avratın setri için giyinmek, ve nesli muhafaza için kadına yakınlık yolunu seçmek gibi zaruret ve muslihat mikdarında nefsin faideleri yolcuları müstesnadır. Yoksa mücerret hevâ ile bilkülliye nefsin hevasiyle tutulmuş olursanız, o şehevat ve lezzet, kalbinizde muntabı' olur ve o suretde zevali mümkün olmaz veyahut güç olur. (**Hattâ tağtesilü**) (Ayet 43) Taki cihet-i süfliyeye incizabdan hasıl olan o hey'etden tövbe ve istiğfar suyuyla yıkanıp temizleninceye kadar namaza yaklaşmayınız. (**Ve in küntüm mer dâ**) (Ayet 43) Ve eğer siz bozuk akideler ve helâk edici rezâletler hastalıkları ile kalbleri hastalanmış, kalblerin selâmetini gayb etmiş hastalar, (**Ev alâ seferin**) (Ayet 43) yahûd hırs sebebiyle nefis lezzetini taleb için cehil ve hayret sahrasında sefer eden misafirler olursanız, (**Ev câe ehadün minküm minel ğaâiti**) (Ayet 43) yahût sizden biriniz, meyl ve muhabbeti hey'etleriyle melus, ve o hey'et kendisinde kökleşmiş olarak dünya faideleri kesbinden, mal pisliğiyle iştigalden, geldi ise, (**Ev lâmestümün nisâe**) (Ayet 43) yahût nefislere mülâzemet, lezzet ve şehevatına mübaşeret etdinizse, (**Felem tecidû mâen**) (Ayet 43) o şehvetden temizlenmeğe ve kurtulmağa hidâyet eden bir ilim bulamazsınız. (**Feteyemmemû saden tayyiba**) (Ayet 43) Pâk olan istidât toprağınıza kasd ve teveccüh ve istidâd-ı fıtrî aslınıza rücû' ediniz. (**Femsehû bi-**

vücûhiküm ve eydîküm) (Ayet 43) Nefse taâlluk ve nefisde tasarruf hey'etlerinin mahvı için mevcûd olan zât ve sıfâtlarınızı, istidâd-ı aslî nûruyla siliniz. İşbu istidâd-ı aslî toprağı nefsin âsârını mahv eder ve onu aslında olduğu gibi safi kılar. **(İnnallahe kâne afüvven)** (Ayet 43) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri, o müzlim hey'etleri terk ve onlardan i'râz ile hicâb olan hey'etlerin köklerini bilkülliye izâle eden afüv sâhibidir. Muzlim hey'etlerin izâlesi ile istidâdınız safi olup Allah Teâlâ'nın mülâkat ve münacatına mustaid olursunuz. **(Ġafûrâ)** (Ayet 43) Sizin zât ve sıfâtlarınızı kendi zât ve sıfâtıyla setr eden mağfiret sahibi olmuşdur.

(Ayet 44) **(Elem tere ilellezîne ûtû nasîben minel kitâbi)** Kendilerine kitabdan bir nasib verilmiş olan kimseleri, yani dinden ihticâbları ile beraber Hak'ka itiraf gibi, az bir nasibi olan kimseleri görmez misin ki, İstidâdları hidâyet nûrunu, dinden hicâblanmakla tebdil ederek dalâleti satın alırlar. **(Ve yürîdûne en tedillâs sebîle)** (Ayet 44) Ve sizin de yolu şaşırmanızı isterler. **(Vallahü a'lemu bia' dâiküm)** (Ayet 45) Onlar sizin düşmanlarınızdır ve Allah Teâlâ sizin düşmanlarınızı ziyade bilicidir. **(Ve kefâ billâhi veliyya)** (Ayet 45) Tevhid yoluna muvaffak kılmakla sizin işinize sâhib olmak üzre Allah Teâlâ kâfidir. **(Ve kefâ billâhi nasîrâ)** (Ayet 45) Düşmanlarınızı kökünden koparmak için, size yardımcı olmak üzere yine Allah Teâlâ kâfidir.

(Ayet 47) **(Yâ eyyühellezîne ûtülkitâbe)** Ey kendilerine istidâd kitabı verilmiş olanlar, **(Âminû bimâ nezzelnâ musaddıkan limâ me'aküm)** (Ayet 47) istidâdınız kitabında bulunan tevhid-i zâtîyi fiile çıkarmak suretiyle imân-ı ayanî ile imân ediniz. **(Min kabli en netmise vücûha)** (Ayet 47) İstidâdınızın mahv ve izalesiyle zâtları tams etmemizden evvel **(Fenerüd dehâ alâ edbârihâ)** (Ayet 47) istidâdınızın mahvı sûretiyle o zâtları söndürdüğümüz takdirde, her âlemin gerisi olan âlemi cismi esfeli safilinine red ederiz. **(Ev nel'anehüm kemâ le'annâ eshâbessebti)** (Ayet 47) Yahût onları, sebt sâhiblerini mesh eylediğimiz gibi, mesh etmekle azab ederiz. **(Ve kâne emrullahi mef'ûlâ)** (Ayet 47) Allah Teâlâ'nın emri, ilelebed kaza olunmuştur. Hiç kimse Allah'ın emrini naks, tağyir edemez. **(İnnallahe lâ yağfirü en yüşreke bihî)** (Ayet 48) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri, kendisine şirk olunmağı mağfiret etmez. Bu ayet ilmî ve itikadî olan şekâvetin müebbed olub, asla tedarik olunamadığına işarettir. Amelî şekâvet böyle değildir. Yani vücûdda Hak'kın gayrini isbat eden bir kimseyi, Hak Teâlâ Hazretleri vücûduyla setr ve zâtıyla ifnâ etmez, nasıl setr etsin ki, o kişi kendi vücûduyla Hak Teâlâ'ya münâvebe ediyor.

(Ayet 49) **(Elem tere ilellezîne yüzekkûne enfüsehüm)** Nefislerini tezkiye yani nefislerinin sıfâtını nefisleri ile izale edenleri görmez misin? Halbuki bir kişinin kend nefsini yüklenmesi mümkün olamadığı gibi, bu da mümkün değildir. Zirâ nefsin sıfâtı onun levâzımıdır. O sıfâtlar nefse lâzım ve bâkidir. Bu sebebden Allah Teâlâ Hazretleri **(Ve men yukaşuhha nefsihî)** (Teğabun Suresi, Ayet 16) «Her kimki nefsinin kıskançlığından vikaye olundu ise» buyurmuştur. Çünkü rezâletler nefisde ma'cun olmuştur, nefsin bekâsıyla bâkidir. Ve yine bu sebebden Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem Efendimiz «İnsanların en kötüsü, kıyâmetin kendisine kopduğu halde diri bulunanıdır» buyurmuştur. Yani ilm-î tevhide vakıf olubda Allah ile hayat bulmak için fenâ ile nefsi olmamış olan kimsedir ki, o takdirde o kimse zındıktır. Eşyanın ibahasına (mubah oluşuna) kaildir. **(Belillâhü yüzekkî men yeşâü)** (Ayet 49) Belki Allah Teâlâ Hazretleri dilediğini tezkiye eyler, onun sıfâtlarını kendi sıfâtları ile mahv ve izâle eder. **(Ve lâ yuzlemûne fetîlâ)** (Ayet 49) Ve insanlar sıfâtlarından ve haklarından en hakir birşey kadar noksan edilmezler. Zirâ Hak Teâlâ Hazretleri, insanların zayıf ve inkızası seri sıfâtları bedelinde, kendisinin kuvvetli ve daim sıfâtını vermeyince insanların bir sıfâtını almaz. **(Unzür keyfe yefterûne alellahilkezibe)** (Ayet 50) Nefisleri tezkiye olmadığı halde nefislerini sıfatlarından tezkiye ettiklerini iddia ile, yahut mânâ: Nefisleri mevcûd iken nefislerine Allah'ın sıfâtını çalmak ile Allah Teâlâ'ya ne sûretle yalan iftira ettiklerine nazar eyle. **(Ve kefâ bihî ismen mübînâ)** (Ayet 50) İşte aşikâre bir günah olmak üzre bu günah kâfidir.

(Ayet 51) **(Elem tere ilellezîne ûtû nasîben minel kitâbi yü'minûne bilcibti vettâğuti ve yekûlûne lillezîne keferu)** Görmez misin ki, nûrundan kendilerine bir nasib verilmiş olanlar, gayrin vücûdunu isbat ettikleri için, putlara ve batıl şeylere iman ederler. Bu da, tevhid yolu olan dinden izlâl etmeleridir. **(Ve yekûlûne lillezîne keferû)** (Ayet 51) Ve Hak'tan mahcub olanlara şirkde kendilerine muvafık oldukları için **(Hâülâi ehdâ minellezîne âmenû sebîlâ)** (Ayet 51) «Bunların yolu, imân eden muvahhidlerden daha hidâyetlidir» derler. Zirâ onlar yol ve maksadda mü'minlere muhalifdirler. Çünkü tevhidi itiraf edici olanlar, yolu şaşırınca itiraf ettikleri maksada erişemediler. Binaenaleyh kendilerine aşikâr şirk ile şirk eden, Hak'dan mahcûb olanların haline yakın gizli bir şirk lâzım gelir. Bu sebeble onlara münasib olduklarından onları tasvib ve muvahhidlerden daha hidâyetli olduklarını zan ettiler. Nitekim islâma mensub ba'zı zâhir ehlini bu halde görmekdeyiz. **(Ulâikellezîne le'anehümullahü)** (Ayet 52) İşte şunlar, istidâdlarının tebdili ile Allah

Teâlâ'nın kendilerine lânet ettiği kimselerdir. **(Ve men yel'anillâhü felen tecide lehu nasîrâ)** (Ayet 52) Ve Allah'ın tard ve lânet ettiği kimselere hidâyet etmek, kurtarmak ve yakınlaşdırmak hususunda bir yardımcının bulunması mümkün değildir.

(Ayet 56) **(İnnellezîne keferû biâyâtinâ)** Tahkik, sıfat ve ef'âlimiz tecelliyâtından mahcûb olanlar demektir. Çünkü âyetin matlaı, Hak Teâlâ'nın Âli İbrahim'de ilim ve hikmet ve melek ile mütecelli olmasıdır. **(Sevfe nuslîhim nârâ)** (Ayet 56) Hicâbın kendilerinde kökleşmesi ve kendilerine lûzumu ile beraber, istidâdları hasebiyle tiynet ve tabiatlarının narı iktizâsı dolayısıyla, yakıncakta biz onları kemâl şevki ateşine, yahût mânâ: Hallerine münasib Hak'kın kahr sıfatının tecelliyatından kahr ateşine, yahût mânâ: Alışdıkları şehevat ve sıfât kemâlâtından mahrumiyetleriyle beraber, nefislerinin o şehevat ve kemâlâta haris olmaları ve o kemâlâtı keskin şevk ve taleb etmeleri ateşine ulaşdıracağız. **(Küllemâ nadicet cülûdühüm)** (Ayet 56) Her ne zaman cismâniyetden soyunmaları ile cismânî hicâbları ref' olunursa **(Beddelnâhüm cülûden gayrehâ)** (Ayet 56) onlara o hicâblardan başka yeni hicâblar tebdil ederiz. **(Liyezûkul' âzâbe)** (Ayet 56) Bu tebdil işini mahrumiyet ateşleri azabını tatmaları için yaparız. **(İnnallahe kâne azîza)** (Ayet 56) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri ebeden mahrum olmalarıyla beraber, kemallerine hasr telâkkileri ateşleri ile onları yakan ve nefisleri sıfatlarının zilleti ile zelil kılan, ve kahr eden kuvvet sahibi **(Hakîmâ)** (Ayet 56) hicâbları yine zulmanî hicâblarla tebdil olunarak, gazab, şehvet ve sâir iktizâları ve lezzet-i cismânîye meyilleri sebebiyle, nefislerine seçmiş oldukları, kendilerine münasib bir gazabla onları cezalandırıcı hikmet sâhibi olmuşdur.

(Ayet 57) **(Vellezîne âmenû ve amilûssalihâti)** Tevhid-i sıfâta imân ve tecelliyâtını kabul için, kendilerini islâh eden işleri yapanlar **(Senüdhilühüm cennâtin tecrî min tahtıhel' enhârü)** (Ayet 57) altlarından tecelliyât-ı sıfât kalb ilimleri nehirleri ceryan eden, sıfât ve makamatı ile ittisaf cennetlerine idhal edeceğiz. **(Halidîne fihâ ebedâ)** (Ayet 57) Onlar o cennetlerde ebeden kalıcılardır. **(Lehüm fihâ ezvâcün mutahharatün)** (Ayet 57) Onlara o cennetlerde pâk çifler, yani beden hey'etleri ile gayet temiz ve sıfât-ı ilâhiye mezahiri olan ervah-ı mukaddese vardır. **(Ve nüdhilühüm zillen zalîlâ)** (Ayet 57) Ve biz sıfât-ı beşeriyenin mahvı sebebiyle onları, rahatlığı daimî olan sıfât-ı ilâhiye gölgesine idhal ederiz.

(Ayet 58) **(İnnallahe ye'mürüküm en tüeddûl' emânâti ilâ ehlihâ)** Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri emanetleri ehillerine, yâni en

evvel istidâdın hakkını ödemek, sonra hepsinin iktiza eylediği kemâlâtdan kuvânın haklarını kendilerine vermek, sonra sıfâtları kendisine terk ile Allah'ın hakkını vermek, sonra tevhidde fâni olub vücûdu Hak'ka vermek suretiyle emanetleri sahiblerine eda etmenizi size emr eder. **(Ve izâ hakemtüm beynennâsi en tahkümû bil'adli)** (Ayet 58) Ve fenâdan sonra bekâya rücû' edibde insanlar arasında hüküm eylediğiniz vakit, eşya da Allah'ta kaim olarak sizden cevr ve zulmun sadır olması mümkün olmayacak suretde Allah'ın adliyle muttasıflar, adâletle kaimler, olmanız için adl ile hükm etmenizi emr eder. Adilde derecelerin en azı ise sıfât-ı ilâhiyede mahv olmaktır. Çünkü nefsiyle kaim olan kimse ebeden adle kadir olamaz. **(İnnallahe ni'ımmâ ye'izüküm bihî)** (Ayet 58) Allah Teâlâ Hazretleri bununla size güzelce nasihat eder. **(İnnallahe kâne semîan basîrâ)** (Ayet 58) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri, insanlar arasında muhakemelerde sizin sözlerinizi, o sözlerin hak ile olub doğru veya nefs ile olub fasid olduğunu işidici, amellerinizi, o amellerin nefislerinizi sıfatlarından mı, ve yahud Hak sıfatlarından mı sadır olduğunu görücüdür.

(Ayet 59) **(Yâ eyyühellezîne âmenû)** Ey sıfât-ı tevhidiyeye imân etmiş olanlar **(Etıy'ullahe)** (Ayet 59) siz tevhid-i zât ve cem'de fâni olmakla Allah'a itaat ediniz. **(Ve etıy'urresûle)** (Ayet 59) Ve o zâtta fenâdan sonra sıfât tertibinin mülahâzası ve ayn-i cem'de tafsil hukukuna riayetle Resul'e de riayet ediniz. **(Ve uliyl'emri minküm)** (Ayet 59) Ve Talût hikayesinde geçdiği gibi, içinizden velâyet rütbesini müstehik olan emr sahiblerinede itaat ediniz.

(Ayet 60) **(Elem tere ilellezîne yez'umûne ennehüm âmenû bimâ ünzile ileyke)** Sana inzal olunan tevhid ilmine **(Ve mâ ünzile min kablike)** (Ayet 60) ve senden evvel inzal olunan mebde, memat ilmine imân ettiklerini zuum edenlere taaccüb etmelidir ki, **(Yürîdûne en yetehâkemû ilettâğûti)** (Ayet 60) onlar tâgutu ve batılı hakim kılmak isterler. Halbuki bu istekleri iddialarına uygun değildir. Zirâ imânları sahih olsa idi, tâgutu hakim kılmak değil, Hak'kın gayrini isbat bile etmiyeceklerdi. Çünkü hakikî imân hükmüyle onlar gayri küfür ve setr etmeğe memurlardır. Ef'al ve sıfâtından münselih olmıyan ve zâtı Allah'da mahv ve mutamis olmıyan kimse Allah'ın gayridir. Gayre teveccüh eden kimse de muhakkak şeytana itaat etmişdir. **(Ve yürîdüşşeytânü en yudillehüm dalâlen ba'ıyda)** (Ayet 60) Şeytan ise onlara şirk ile Hak'dan inhiraf demek olan dalâli baidden başka bir şey istemez. Ancak dalâli baid ile onları izlâl etmeği murâd eder. Zirâ dinden yanlamak aşikâr bir şaşkınlıktır.

(Ayet 64) **(Ve mâ erselnâ min resûlin illâ liyutâ'a bi'iznillâhi)** Biz hiç bir resul göndermedik, ancak izn-i ilâhi ile itaat olunması için gönderdik. Resul ile Nebi arasındaki fark şudur ki, **(Yâ eyyüherresûlü beliğ)** (Maide Suresi, Ayet 67) denildiğine göre risalet tebliğ-i ahkâm itibarı iledir. Nübüvvet sıfât ve ef'âl tefasiline taâlluk eden maârif ve hakayıktan haber vermek itibariyledir. Nübüvvet zâtda fenâ ve ayni cemde istiğrak demek olan velâyetin zâhiridir. Buna binaen nübüvvetin ilmi, ef'âl ve sıfâtın mahvı ve zâtın tevhidi ilmidir. İmdi her resul nebidir ve her nebi velidir. Her veli nebi değildir. Ve her nebi mürsel değildir. Her ne kadar «Nübüvvet makamı bir berzahdadır, veliden biraz dun, resulden üstün» denildiğine göre velâyet rütbesi nübüvvetden ve nübüvvet mertebesi risaletden eşref ise de, bu rütbe teveccüh itibariyledir. Risaletin ise ahkâm tebliği cihetiyle hususiyeti vardır. İmdi Resul irsal olunmaz, ancak itaat olunmak için irsal olunur. Zira tebliğ itibariyle onun hükmü Allah'ın hükmüdür. Buna binaen itaat olunması vacib olur. Ve resulün itaat olunması da ancak Allah'ın izni iledir. Zirâ kâfiri asli ve şâkiyi hakiki gibi istidâdın kusuru yahud münafık gibi paslanmak ve istidâdı mahv etmek sebebiyle resulden mahcûb olan bir kimse hakikatda resule itaate me'zun değildir. **(Ve lev ennehüm iz zalemû enfüsehüm)** (Ayet 64) Ve eğerki onlar nefislerinde bilkuvve sabit olan kemâlâtdan ibaret hukuklarından, nefislerini men ile, veyahut lezzet-i hissiye ve ârâz-ı fânîye talebine teveccüh sebebiyle, istidâdlarını kederlemekle nefislerine zulum ettikleri vakidde, **(Câûke)** (Ayet 64) istidâdlarının muktezâsı olan irade ile sana gelibde, **(Festağferûllahe)** (Ayet 64) istidâdlarındaki kemâlâta hicâb olan ef'âlin musaderi (zabt edilmişi) bulunan nefisleri sıfâtlarının, Allah'ın sıfâtları nûruyla setr olunmasını Allah Teâlâ'dan isteselerdi, **(Vestağfere lehümürresûlü)** (Ayet 64) Resul Aleyhisselâm'da aralarındaki cinsiyet rabıtası ve Resul ile imtizaçlarını ve sona yakınlıkların icab eden, irade ve muhabbet dolayısıyle, Hak Teâlâ'nın sıfâtı demek olan sıfâtları nûruyla onlara imdâd etmekle onlar için istiğfar etse idi, **(Levecedu'llahe tevvâben rahîmâ)** (Ayet 64) elbetteki Allah Teâlâ'yı onların istidâdlarını kendi nuruyla saf kılıcı, temizleyici, tövbe kabul edici, kendilerine lâyık olan ilmi, yahud ayni, yahud hakki ikanı kemâli (yakin hasıl etme, şüphesiz bilme kemali) Rahmetini ifâza edici, Rahmet sahibi bulacaklardı.

(Ayet 65) **(Felâ ve rabbike lâ yü'minûne hattâ yuhakkimûke fîmâ şecere beynehüm sümme lâ yecidû fî enfüsihim haracen mimmâ kadeyte ve yüsellimû teslîmâ)** Habibim Rabbin hakkı için kasem ederim ki; onlar aralarında, zuhûr eden ihtilâflarda, seni hakim kılıbda

sonra senin vereceğin hüküm ve kazadan nefislerinde bir izdirab, şekkü reyb bulmayıncaya, ve tamamiyle teslim oluncaya kadar, hakikî ve tevhidî imânla imân edemezler. Zirâ senin hükmün Allah'ın hükmüdür. Ve ancak zât sıfât ile sıfât da ef'âl ile hicâblanmıştır. İmdi onlar ihtilâf ettikleri vakit Hak'kın sıfâtlarından mahcûb olarak kendi sıfâtları ile, yahud Hak'kın ef'âlinden mahcûb olarak kendi fiilleri ile kalırlar. Bu sebebden hakikatde imân edemezler. Seni hakim kıldıkları zaman, kendi fiillerinden soyunmuş olurlar ve nefislerinde senin kaza ve hükmünden bir izdirab ve darlık bulmadıkları zaman iradelerinden soyunarak rıza makamında ve ilim ve kudretlerinden soyunarak teslim makamında olurlar. O vakit kendilerinde sıfat hicâbı kalmaz, Hak'kın sıfatları ile muttasıf olurlar, ve sıfatlar suretinde Hak Hak Teâlâ kendilerine inkişaf eder. Ve senin de nefsinle değil Hak'la kaim olduğunu hakikatde Hak'kın adaletiyle adil olduğunu bilirler, ve o suretle Allah'a imânları tahakkuk etmiş olur.

(Ayet 66) **(Ve lev ennâ ketebnâ aleyhim enik tülû enfüseküm)** Ve eğer biz onlara, siz nefsinizin hayatı olan hevâyı kökünden sökmek ve sıfatlarını ifna etmekle nefislerinizi öldürünüz. **(Evihrücû min diyâriküm)** (Ayet 66) yahut Hüseyin Mansur Kaddessallahü Sırra'nın, İbrahim Ethem Rahmetullah Aleyha'ya bir gün halinden sualine karşı, «Sahralarda dolaşırım bir yerlerde bağçe ağaç su yağmur bulunmayan yerlerde gezerim benim tevekkülde ki halim sahih olur mu?» cevabını deyince «Sen ömrünü karının ümranında ifna ettiğin vakit tevhide fena nerede kalır?» dediği gibi, tevhidden hicâb olduğu için sabr, tevekkül, rıza ve sâire gibi makamlarınızdan çıkınız diye farz etmiş olsa idik, **(Mâ fe'alûhü illâ kalîlün minhüm)** (Ayet 66) o emrimizi yapmayacaklardı. Ancak Hak Teâlâ'nın **(Vekalîlün minhüm)** yani «Onlar pek az kimselerdir» buyurduğu vechiyle, kadrü kıymetleri çok ve adedleri az olan kimseler, Hak'kın likâsına müstaid olan muhibler yapacaklardı. **(Ve lev ennehüm fe'alû mâ yû'azûne bihî lekâne hayren lehüm)** (Ayet 66) Ve eğer onlar nasihat olundukları şeyi yapmış olsalardı, ayni cem'e vusûl veyahut Hak'kın sıfâtları ile ittisaf sebebiyle, nefis sıfatları hicâblarının ref'i zamanında, kendilerine hasıl olacak kemâlleri hasebiyle onlar için daha hayırlı olurdu. **(Ve eşedde tesbîtâ)** (Ayet 66) Ve fenâdan sonra bekâ zamanında dinde istikamet ile sebat etdirmeği daha şiddetli kılardı. **(Ve izen leâteynâhüm min ledünnâ ecren azîmâ)** (Ayet 67) O taktirce ledünümüzden onlara katl-i nefs zamanında tecelliyât-ı sıfât büyük sevabı verecekdik. **(Ve lehedeynâhüm sırâten müstekîmâ)** (Ayet 68) Ve diyarından yani nefsin menazil ve makam-

larından huruçları zamanında, onları sırat-ı müstakime, tevhidde istikamet ve vahdet yoluna hidayet edecekdik.

(Ayet 69) **(Ve men yutı'illahe verresûle)** Her kimki tevhidü cem yollarına gitmekle, Allah'a ve tafsile riayet etmekle, Resul'e itaat ederse **(Feulâike me'allezine en'amellahü aleyhim)** (Ayet 69) işte şunlar Allah'ın kendilerine hidâyetle inam eylediği, **(Minen nebiyyîne vessıdıkıyne veşşühedâi vessâlihîne)** (Ayet 69) Nebiler ve Sıddıklar şehidler ve salihlerle beraberdirler ki, o sıddıklar kendi sıfâtlarından soyunub Hak'kın sıfâtları ile ittisaf ile, ef'âl ve sıfâtı Allah'a nisbetle sadakat etmişlerdir, ve eğer nefisleri sıfâtları ile zâhir olsalar yalancı olurlardı. Şüheda ehli huzur salihiyn ise dinde de istikamet sahibi olanlardır. **(Zâlikel fadlü minallahi)** (Ayet 70) Yâni Nebilere ve onlarla beraber bulunanlara münasib olup, onlarla refik olmağa sebeb olan bu kemâli tahsile tevfik, bu fazl ve ihsan Allah Teâlâ'dandır. **(Ve kefâ billahi alîmâ)** (Ayet 70) Allah Teâlâ istidâdlarında olan kemâli bilir ve onlarda o kemâli izhâr ile Allah Teâlâ bilici olarak kâfidir. **(Yâ eyyühellezîne âmenû huzû hizreküm)** (Ayet 71) Ey iman sahibi olanlar, sizler şeytanın vesvese ve ilkasından, ve igvâ' ile sizi ihlâkinden, ve en büyük düşmanınız olan nefisleriniz sıfatlarının zuhur ve sizi istilâsından, koruyacak silahlarınızı alınız. **(Fenfirû sübâtin)** (Ayet 71) Onun üzerine her fırkanız, bir kâmil âlimin yolunda olarak fırka fırka Allah yoluna giriniz. **(Evinfirû cemî'a)** (Ayet 71) Yahut Nebi Aleyhisselâm'a mütabaat üzre olarak islâm ve tevhid yolunda müctemian (toplu olarak) hareket ediniz.

(Ayet 78) **(Ve in tüsibhüm hasenetün yekûlû hâzihî min indillâhi)** Ve eğer onlara bir iyilik isabet ederse bu Allah'tandır derler. **(Ve in tüsibhüm seyyietün yekulû hâzihî min indike)** (Ayet 78) Ve eğer kendilerine bir fenalık dokunursa bu fenalık sendendir derler. Bu ayet-i kerime şu sözü söyleyenlerin kaderiyye olduklarını isbat etmişdir. Kaderîler hayrı Allah'a, şerri insanlara nisbet ederler ve vücûdda müstakil iki müessirin isbatında mecusîlere benzerler. Onların şerri nefislerine izafe etmeyüb de Resûl'e izafe etmeleri nazarlarında şer saydıkları ölüme sebeb olan muharebeye Resullullah bas olduğundan ve teşvik eylediğinden ileri gelmişdir. Buna binaen Resul Aleyhisselâm onları **(Kul küllün min indillâhi)** kavliyle tevhid-i ef'âle ve ağyardan te'sirin nef'ine ve hayr ve şerrin faili Allah Teâlâ olduğunu ikrara davet etmeğe me'mur oldu. Yani «Habibim, sen de ki, hayır ve şerrin kâffesi Allah'ındır.» **(Femâli hâülâilkavmi lâ yekâdûne yefkahûne hadîsâ)** (Ayet 78) İmdi bu kavme ne şey arız olmuşdur ki, nefis sıfâtları ile ihticâblarından ve işitme ve hıfz et-

menin kabları olan kalb kulaklarının tıkanmış olduğundan, söz anlamağa yakin olmazlar.

(Ayet 97) **(İnnellezîne teveffâ hümül melâiketü)** Tahkik kendilerini meleklerin öldürdüğü kimseler. Teveffa, ruhun kabz olunmasıyla bedenden alınmasıdır. Ruhun bedenden alınması üç suret üzeredir. Biri melâikenin alması, biri ölüm meleğinin alması, biri de Allah'ın almasıdır. Ruhu melâikenin alması, nefis sâhiblerine mahsusdur. Nefis sahibleri iki kısımdır. Biri ahlâk-ı hasene ve sıfât-ı hamide sahibi ve hayır ehli saidler, salih müttekilerdir. Onları melâikeler «Pâk olarak size selâm ederiz, amelleriniz sebebiyle cennete giriniz» diyerek öldürürler. Bunların mead ve rücû'ları ef'âl cennetidir. Bir kısmı da kötü ahlâk ve çirkin sıfatlar sahibi ve şer ehli, şâkiler ve nefislerine zalim oldukları halde melâikenin öldürdükleri kâfirlerdir. Bunların ruhlarını ancak bir takım kuvayı melekûtiye kabz eyler ki, mezkûr kuvayı melekûtiye, alemden bunların bulundukları makamlara, mahcûb oldukları nefis sıfâtları ve kendilerinin hayalî, vehmî behimi, sebuî kuvâları mesabesindedir. Bunların rücû'u cehennemedir. Ruhu melekül mevtin alması nefis hicâbından kurtulub kalb makamına eren ve fıtrat-ı asliyeye rücû' ederek ve aslî fıtratla nûrlanan kalb sâhiblerine mahsusdur. Bunların nefs-i natıkaya ittisalleri sebebiyle ruhlarını âlemin kalbi demek olan nefsi natıka-i külliye kabz eder. Bu beyanat melekül mevtin kendi nefsiyle ruhlarını kabz ettiğine göredir. Amma melekül mevt ruhlarını avenesi ve onların kuvâsı vasıtasıyla kabz eylediği vakit, onlar birinci taifedendirler. Bazı def'ada melekül mevt kendisini kabz eder, fakat rezâletleri iktizâsıyla hesab ve ikab olunarak halâs olmaları için o ruhları azab melekûtuna terk eder. Bunun sebebi ilmi kemâl ve ameli noksandan ileri gelmişdir ki, bunlar cehil ve şirkden kurtulmuş ve tevhid ilmiyle ziynetlenmiş, lâkin kötü işler ve çirkin huylar sebebiyle kalbinde çirkin melekeler ve karanlık hey'etler teraküm etmiş, veyahud muvahhid olubda cezayı münker olmakla günahlarda münhemik olan muvahhid gibi tevhidi bilib, meadı cahil olan kimselerdir. Bu gibiler hakkında **(Kul yeteveffâküm melekülmevtillezî vükkile biküm sümme ilâ Rabbiküm türce'ûn)** Secde Suresi, Ayet 11) «Habibim de ki, sizi, size müekkel olan melekül mevt öldürecektir» buyrulmuştur. Amma ruhu, Allah Teâlâ'nın alması, kalb makamından şuhûd mahalline uruç eden ve Rab'leri ile kendileri arasında hicâb kalmıyan muvahhidlere mahsusdur. Allah Teâlâ Hazretleri nefsiyle onların ruhlarını kabza sâhib olur. Ve onları nefsine haşr eder. **(Allahü yeteveffel'enfüse hıyne mevtihâ)** (Zümer Suresi, Ayet 42) Yâni «Bir takım nefisleri ölümü zamanında bizzat

Allah Teâlâ kabz eder.» **(Yevme nahşürülmüttekîne ilerrahmâni vefdâ)** (Meryem Suresi, Ayet 85) Yâni «Müttekileri fırka fırka Rahmân'a haşr eylediğimiz günü hatırlayın» âyetleri, bunların hakkında varid olmuşdur.

(Ayet 97) **(Zâlimî enfüsihim)** Nefislerinin istidâdlarının iktiza eylediği kendilerinde mevdu' kemâlât hukukundan men ettikleri için nefislerine zalim oldukları halde melâikelerin öldürdüğü kimselere **(Kalû fîma küntüm)** (Ayet 97) melâikeler «Siz kadir olduğunuz şeylere çalışmakda niçin kusur ettiniz, ve Allah'ın hakkında ne sebeble tefrit ettiniz, ve sizin için hazırlanmış olan kemâlinize yetişmekden niçin geri kaldınız?» derler. **(Kalû künnâ müsted'afîne fîl'ardı)** (Ayet 97) Onlar «Biz nefs-i emmare kuvâsının istilâsı ve vehim şeytanı sebebiyle heva saltanatının galebesi yüzünden meçbul (tabiatdaki hal) olduğumuz istidâdımız toprağında zaif kalmışdık, bu kuvvetler bizi kayıdlarında esir ettiler, ve bizleri önlerine cebir ve küfürlerine ikrah ettiler.» **(Kaâlû elem tekun ardullâhi vâsi'aten)** (Ayet 97) Melâikeler, onlara «Allah'ın vazı vasi olmamış mıydı ki, **(Fetühâcirû fîhâ)** (Ayet 97) siz mebde fıtratınızdan kolay hatvelerle hicret edecek derecede istidâdınız geniş idi ki, siz o hatvelerle ilerledikçe, ba'zı hicâblarınız ref' olarak nihayet kuvânın esaretinden ve hevânın kayıdlarından kurtulur, ve kuvâyı ruhaniye yardımcılarının imdâdı ile kuvvet bulur, ve kalb nûrları ile nusrat ve yardım olunarak, ehli zalim olan karyeden, nefis kasabasından kalb güzel şehrine çıkar, ve Gafûr olan Rab'binizin rahmeti size yetişirdi» derler. **(Feulâike me'vâhüm cehennemü)** (Ayet 97) İşte bunların me'vaları, sığınacak yurdları, mahrumiyet husuluyla beraber, çok iştiyak sâhibi olan nefisleri cehennemidir. **(Ve sâet masîrâ)** (Ayet 97) O nefis cehennemi kötü bir varılacak yerdir.

(Ayet 98) **(İllel müstad'afîne minerricâli)** Ancak istidâdlarının kuvvetiyle beraber, kuvâyı gazabiye ve şeheviyeleri de kuvvetli olubda, Hak yolun sülûkunda bu kuvâyı kökünden koparmağa kadir olamıyan, ve kuvayı vehmiye ve hayaliye tabiatıyla fâsid itikadlarla istidadlarını ibtal etmeyerek, istidatlarının ilim nûruyla tenevvürü ile beraber, kuvâyı bedeniyelerinin esaretinde, kuyudu ref' ile sülûktan aciz kalmış olan kuvvetli istidâd sahibleri **(Vennisâi)** (Ayet 98) ve tahkik yoluna sülûk ve kemâli ilmiyi idrâkden istidâdları kasır olan, ve haklarında «Ehl-i cennetin ekserisi ebleh kimselerdir» denilmiş olan, kuvâları zayıf kimseler, **(Vel vildâni)** (Ayet 98) ve nefis sıfâtları tarafından kendilerine lahık olan bir gayret dolayısıyla, derece-i kemâle yetişmekden nâkıs ve kasır olanlar müstesnadır ki, **(Lâ yeste'tıy'ûne hıyleten)** (Ayet 98) bunlar hevâyı, riyâzâtla ko-

parmağa ve nefislerin sıfatlarını kırmağa kudretleri olmayıp aciz olduklarından, hiç bir hileye kadir olamazlar. **(Ve lâ yehtedûne sebîlâ)** (Ayet 98) Ve sülûk keyfiyetine ilimleri olmadığından, ve hidâyet-i şeriye nûrundan mahrum olduklarından, hiç bir yolu da doğrultamazlar. **(Fe ulâike asallâhü en ya'füve anhüm)** (Ayet 99) İşte bunlarda, muzlim hey'etler kökleşmediğinden, ve akideleri salim olduğundan o muzlim hey'etlerin mahvı ile, Allah Teâlâ'nın bunları afv etmesi me'mul-u karibdir. **(Ve kânallâhü afüvven)** (Ayet 99) Fıtrat-ı aslîye değişmesi olmadıkça Allah Teâlâ Hazretleri günahları afüv edici **(Gafûrâ)** (Ayet 99) nefisleri sıfâtlarını kendi sıfâtı nûruyla setr edici olmuşdur.

(Ayet 100) **(Ve men yuhâcir fî sebîlillâhi)** Her kim Hak yolunda azimetle meluf olduğu nefs karargâhından hicret eylerse **(Yecid fîl' ardı mürağamen kesîra)** (Ayet 100) istidâd toprağında birçok meşakkatler, kendisinde nefsinin kuvâyı vehmiye, ve hayaliye, ve behimiye ve sebuiyesini, zelil ve hakir edici birçok şeyler olan menziller, ve meskenler **(Ve se'âten)** (Ayet 100) ve nefis sıfâtları darlığından ve hevâ esaretinden kurtulduğu vakit, göğsünde inşirah ve genişlikler de bulur. **(Ve men yahrüc min beytihî muhâciren ilallâhi vere sûlihi)** (Ayet 100) Ve her kim tevhid-i zata teveccüh ile, Allah'a ve tevhid-i sıfâtda istikamete teveccüh ile, Resûl'üne muhacir olarak, ister mecbul (tabiatdaki hal) olduğu istidâdı karargâhından, isterse nefis menzilerinden bir menzil, veya kalb makamlarından bir makamdan çıkarsa, **(Sümme yüdrikhulmevtü fekad veka'a ecrühü alâllâhi)** (Ayet 100) sonra da, vusûlden evvel mevti kendisine yetişip inkıtaa uğrarsa, teveccüh eylediği makam itibariyle onun ecri Allah Teâlâ'ya vaki olmuştur. Zirâ sülûka teveccüh etmiş olan kimseye vasıl olacağı menzilin sevabı vardır, yâni vasıl olduğu taktirde kendisine hasıl olacak kemâl mertebesi, ve kasd ettiği makamın ecri vardır. Çünkü bu kemâl her ne kadar mülk kıdem hasebiyle ona hasıl olmamışsa da, lakin kasd ve nazar hasebiyle o kemâle müştak olduğu için, hicâbın irtifaından sonra tevfik-i ilâhînin kendisini o makama vusûle te'yid etmesi me'mul ve karibdir. **(Ve kânallahü ğafûrâ)** (Ayet 100) Allah Teâlâ Hazretleri onu maksadından men eden manileri setr edici, **(Rahîmâ)** (Ayet 100) göz diktiği ve teveccüh ettiği kemâli bağışlamakla rahmet edici olmuştur.

(Ayet 101) **(Ve izâ darabtüm fil'ardı)** Ve yakîn talebi için istidâd arzında ilim tarikine sefer ettiğiniz vakit, **(Feleyse aleyküm cünâhün en taksürû minessalâti)** (Ayet 101) namazı kısaltmanızda yâni, bedenî amelleri ve şükür, huzur gibi ubudiyet hukukunun edasında noksan kılmanızda size bir günah yoktur. Zira Nebi alehisseb-

tü vesselâm Efendimiz Hazretleri «Yakînden nasibi kendisine verilmiş olan kimse salât ve savmından olan noksana mübalat (itinalı davranmak) etmez» buyurmuştur. **(İn hıftüm en yeftinekümüllezine keferû)** (Ayet 101) Mahbûb olan vehim ve hayat kuvvetlerinin, ve dal ve mudil (dalalete düşüren, doğru yoldan çıkaran) olan insan şeytanlarının, sizi iğva ve izlâl etmesinden korkarsanız, **(İnnel kâfirîne kânû leküm adüvven mübînâ)** (Ayet 101) tahkik küfür ve hicâb sahibleri, size zahir düşmüş olmuşlardır. Binaenaleyh yakîn tahsili seferinde, amâl-i bedeniyenin noksan kalmasından günah olmadığı Nebi Aleyhisselâm'ın «Bir fıkıh sahibi şeytan üzerine bin ibâdet ediciden elbetde daha şiddetlidir» hadis-i şerifi mefadından da malûm olmuşdur.

(Ayet 105) **(İnnâ enzelnâ ileykel kitâbe bilhakkı)** Biz adil ve sıdka mültebis (şüpheli-benzeyen) olduğu, yahûd mânâ: senin nefsinle değil Hak ile kaim olduğun halde, **(Litahküme beynennâsi bimâ erâkâllahü)** (Ayet 105) halk arasında Allah Teâlâ'nın sana gösterdiği adaletle hakim olmaklığın için, sana sıfât tefasilinin ve tecelliyâtı ahkâmının ilmini inzal eyledik. **(Ve lâ tekün lilhâinîne hasîmâ)** (Ayet 105) Ve sen ezelde istidâtlarında Hak'kın marifetinin kemâli rekz olunmakla, kendilerinde vedia kılınmış olan Allah'ın emanetini eda etmiyerek, ve nefislerinin haklarını yağma ve yolsuz yerlerde sarf ile, hem nefislerine hem gayrilerine hıyanet etmiş olan hainlere, kendilerinden azabı def etmek için müdafaa edici olma: Ve Allah Teâlâ'nın, onlara eziyet etmekle halkı musallat kıldığından dolayı, gayrileri üzerine onlar tarafından hüccet getirme. Yahûd mânâ: «Allah Teâlâ ne sebebden onları kahr ve izlâl etmişdir» diyerek onlar için Allah'a itiraz ile müdafaa edici olma. Çünkü onlar zalimdirler. Lehlerine delil yoktur, belki delil ve hüccet aleyhlerinedir. **(Vestağfirillâhi)** (Ayet 106) Ve onlar tarafından delil getirmeyi ve itirazı terk ile, nefsinle Allah'a istiğfar et. Tâki biz kalbinin ve sıfâtlarının vücûduyla senin üzerine zâhir olan telvinini mağfiret edelim. **(İnnallâhe kâne ğafûren rahîmâ)** (Ayet 106) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri, mübalağa ile mağfiret edici ve rahmet sâhibi olmuşdur. **(Ve lâ tücâdil anillezîne yahtânûne enfüsehüm)** (Ayet 107) Ve nefislerine hıyanet edenler tarafından mücadelede bulunma. **(İnnallahe lâ yuhibbu men kâne havvânen esîmâ)** (Ayet 107) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri çok hıyanetkâr ve günahkâr olanları sevmez.

(Ayet 108) **(Yestahfûne minennâsi)** Onlar ayıbları bulunan nefisleri sıfât ve rezaletini, insanlardan ketm etmekle, insanlardan sakınırlar. **(Ve lâ yestahfûne minallahi)** (Ayet 108) O rezail ve sıfâtları söküb atmak için, Allah'dan saklanmazlar. Halbuki Allah Teâlâ,

onları görücü ve batınlarını bilicidir. **(Ve hüve me'ahüm iz yübeyyitûne mâ lâ yerdâ minelkavli)** (Ayet 108) Halbuki tabiat ve zulmet-i nefs aleminde, dünya nimet ve lezzetlerinden garazlarını tahsilde, Allah'ın razı olmadığı batıl vehmiyatı ve fâsid hayâlâtı tezviratı kurdukları zaman, Allah Teâlâ onlarla beraberdir. **(Ve kânallahü bimâ ya'melûne muhîtâ)** (Ayet 108) Allah Teâlâ Hazretleri onları yaptıkları işleri ihata edici olmuşdur. Sıfâtları ve amelleri iktizasıyla onları cezalandırır.

(Ayet 109) **(Hâ entüm hâülâi câdeltüm anhüm fîl hayâtiddünyâ)** Farz edelim ki, siz bu hainler tarafından hayatı dünyada mücadele eylediniz. **(Femen yücâdi lullahe anhüm yevmel kıyâmeti em men yekûnü aleyhim vekîlâ)** (Ayet 109) İmdi kıyamet gününde Allah Teâlâ'ya bunlar tarafından kim mücadele edecek veyahud bunlara kim vekil olacaktır. **(Ve men ya'mel sûen)** (Ayet 110) Ve her kim nefsinin sıfâtlarından bir sıfâtın zuhuru ile bir kötülük işlerse, **(Ev yazlim nefsehu)** (Ayet 110) yahûd istidâdının müktezasından bir nevi' kusur veya münafi bir amelin irtikâbıyla, istidâdının müktezâsı olan kemâlâtından bir şeyin noksanı sebebiyle, nefsine zulûm ederse, sonrada günahından halâs ve Hak'ka teveccühle kemâlini örtüçü olan o sıfât ve hey'etin setrini Allah'dan isterse, **(Yecidillâhe ğafûren)** (Ayet 110) Allah Teâlâ Hazretlerini sıfâtı nûruyla bu muzlim hey'eti ve fenalığı setr edici mağfiret sâhibi **(Rahîmâ)** (Ayet 110) istidâdının, iktizâ eylediği şeyi bağışlayan merhamet sâhibi bulur.

(Ayet 112) **(Ve men yeksib hatî'eten ev ismen)** Her kim nefsinin zuhûru ile bir hatıye veyahud istidâdında bulunan kemâli mahv, ve kemâline münafi bir hey'eti kazanmakla bir günah kesb ederse, **(Sümme yermi bihî berî'en)** (Ayet 112) sonrada bir takım âzârlarla teallül (bir işin icrasını geri bırakmak için sebeb ve bahane göstermek) edenlerin âdeti olduğu gibi «Beni bu işe falan kimse haml etti ve falan kişi beni Hak'kı talebden men etti, ve şu iş falanın ceremesidir» demek suretiyle o kabahati ondan beri olan bir kimseye atarsa, **(Fekadihtemele bühtânen)** (Ayet 112) Tahkik o kimse kendi işini gayre nisbet etmekle, bir bühtan yüklenmişdir. Zirâ eğerki kemâle zıd olan şeye nefsinde meyl ve muvafakat, ve itaat ettiği şeye münasebet olmasa idi, bu fiili kabul etmeyecekdi. Binaenaleyh c kabil kimselere şeytanın **(İnnallâhe ve'adeküm va'delhakkı ve ve'adtüküm feehleftüküm ve mâ kâneliye haleyküm min sultânin illâ en de'avtüküm festecebtüm lî, felâ telûmûnî ve lûmû enfüseküm)** (İbrahim Suresi, Ayet 22) «Allah Teâlâ size vaid eyledi, ben de vaid iderek vadimde size hulf eyledim, ve benim sizin üzerinize bir saltanatım yoktur, yalnız ben sizi davet ettim, siz de benim davetime

icabet ettiniz, mes'ele bundan ibarettir. Binaenaleyh siz beni levm etmeyiniz, kendi kendinizi levm ediniz» dediği gibi işbu hatı-e ve günah ancak onların kendi nefsinden zuhura gelmiştir. Yoksa eğer ki onların nefislerinde kendi kesbleri ile bir zulmet ve sıfatlarının zuhûru olmaya idi, şeytanın vesvesesine mahal ve dâvetine kabiliyet onlarda bulunmayacakdı. **(Ve ismen mübînâ)** (Ayet 112) Ve o kimse hatı-e ve kalbi istilâ ve kemâlinden men olmasından, nefsi kırıb zayıflatmak için nefse kusuru nisbetden ve günahı itirafdan imtina' hey'etinden terekküb eyleyen aşikâr ve kat kat bir günah yüklenmişdir.

(Ayet 113) **(Velev lâ fadlullâhi aleyke)** Ve eğer senin kemâlini fiile çıkaran ve sende gizli bulunan ilmi izhâr eden bir sûretle yoluna girmeğe Allah Teâlâ'nın seni muvaffak kılması, ve sana imdâdı **(Ve rahmetühü)** Ayet 113) ve ezelde sende vedia kıldığı, ilerisinde başka bir rahmet bulunamıyan rahmet-i ilâhiyesinden ibaret olan kemâl-i mutlakı sana bağışlamaş olmaya idi, **(Lehemmet tâifetün minhüm en yudillûke)** Ayet 113) onlardan bir kısmı seni izlâl etmeğe kasd ederlerdi. **(Ve mâ yudillûne illâ enfüsehüm ve mâ yedurrûneke min şey'in)** (Ayet 113) Ve onlar kimseyi izlâl edemezler, ancak nefislerini izlâl ederler. Zirâ ezelde şekâvet üzre cibilletlenmiş oldukları için, dalâl yani sapmak onların asıl istidâdlarından naşidir. Binaenaleyh kendilerinde hamur olmuş olan işbu dalâl, ne sûretle başkalarına raci olabilir? **(Ve enzellallahü aleykelkitâbe)** (Ayet 113) Allah Teâlâ Hazretleri, vücûdu mevhubdan sonra tam bir ilmi tafsiliyi **(Vel hikmete)** (Ayet 113) ve amel ile beraber sıfât tecelliyâtı ve tefasil ahkâmı ilmini inzal eyledi. **(Ve allemeke mâ lem tekun ta'lemu)** (Ayet 113) Ve sana bilmediğin ilmi talim etti. Zira ilim Allah'ındır, O'nun sıfâtıdır. İlmi Allah'dan başka kimse bilemez, vaktaki Allah'da fâni olmaklığın sebebi ile sana zâtını keşf ve sonra vücûd-u hakkanî ile seni bâki kılınca senin kalbin mevcud oldu. Ve seni bu kalb hicâbı ile hicâbladı. Senin ilmin Allah'ın ilmidir. Zirâ sıfât, zâta tabidir. **(Ve kâne fadlullahi aleyke azîmâ)** (Ayet 113) Seni isal eylediği makama ulaşdıran amele tevfik ile bu kemâli izhâr eylemekle Allah Teâlâ'nın sana olan fazlı çok büyük olmuşdur.

(Ayet 114) **(Lâ hayre fî kesîrin min necvâhüm)** Onların necvalarının çoğunda hayır yoktur. Zirâ sırren konuşmaları fazla bir takım şeylerdir. Salike ise fuzûlî şeylerin terki vâcibdir. Nebi Aleyhisselâm «Mala yağnisini, işi olmayan şeyleri terk etmesi kişinin islâmiyetinin güzelliğindendir» buyurmuşdur. **(İllâ men emere hisadakatin)** (Ayet 114) Ancak iffet babından olan sehavet fazileri ile emr eden, **(Ev ma'rûfin)** (Ayet 114) yahut hikmet fazileti babından olan

ilim ve hikmet talimi gibi bir söz, veya şecaat fazileti babından veya mazluma yardım gibi makbul bir işle emr eden, **(Ev ıslahin beynennâsi)** (Ayet 114) ve yahut adalet babından insanlar arasını islâh etmekle emr eden, kimsenin necvâsında hayır vardır. **(Ve men yef'al zâlikebtiğâe merdâtillâhi)** (Ayet 114) Faziletin, rezilet olmasına sebeb olan medih olunmak, kendisini göstermek ve şöhret bulmak için olmayub, Allah'ın rızasını taleb için her kim kemâlât-ı mezkureyi cem ederse, **(Fesevfe nü'tihî ecren azîmâ)** (Ayet 114) yakında biz, ona sıfât cennetlerinden büyük bir ecir vereceğiz.

(Ayet 115) **(Ve men yüşâkıkirresûle min ba'di mâ tebeyyene lehül hüdâ ve yettebi' ğayre sebîlil mü'minîne)** Her kim kendisine hidâyet aşikâr olduktan sonra, Resul'e muhalefet edip mü'minler yolunun gayrisine ittiba ederse, **(Nuvellihî mâ tevellâ ve nuslihî cehenneme ve sâet masîra)** (Ayet 115) biz onu tecebbür ettiği şeye sahib kılar, ve onu cehenneme ulaşdırırız. Cehennem fena bir rücû' yeridir. **(İnnallahe lâ yağfiru en yüşreke bihî ve yağfiru mâ dûne zâlike limen yeşâ'ü)** (Ayet 116) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri kendisine şirk olunmağı mağfiret etmez ve şirkin gayrisini, dilediği kimseye mağfiret eder. **(Ve men yüşrik billâhi fakad dalle dalâlen ba'ıydâ)** (Ayet 116) Her kim ki, Allah Teâlâ'ya şirk ederse, tahkik o kimse Hak'dan uzak bir sûretle yolunu gayb etmişdir. **(İn yed'ûne min dûnihî illâ inâsa)** (Ayet 117) Müşrikler Allah'tan gayri bir şeyi aramazlar, ancak inaş ararlar yâni nefislere ibâdet ederler. Zirâ Allah Teâlâ'ya şirk eden kimse, mutlaka hevâsına itaat ile nefsine ve taat ve igvasını kabul ile, vehim şeytanına ibâdet edicidir. Yahût mânâ: Allah'dan gayri ibâdet olunan herhangi bir şey mümkündür. Her mümkün olan şey ise, gayriden müteessir, onun tesirini kabul edici ve gayre muhtacdır ki, bu ihtiyac ve te'sir dişilik sıfâtıdır. **(Ve in ved'ûne illâ şeytânen merîdâ)** (Ayet 117) Ve o müşrikler, başka değil ancak Allah'ın kendisine lânet eylediği merdûd şeytana ibâdet ederler.

(Ayet 119) **(Ve leudıllennehüm ve leümenniyyennehüm ve leâmürrennehüm)** Ve elbetde ben onları izlâl ederim, ve ümidlendiririm ve fesad adetlerle, düşkün arzularla, akla ve şer'a muhalif şenî' fiillerle onlara emr ederim. **(Fele yubettikünne âzânel'en'âmi ve leâmürennehüm feleyüğayyirüne halkallahi)** (Ayet 119) Ve elbetde onlar hayvanların kulaklarını yaracaklar ve benim emr edeceğim vechiyle onlar Allah'ın halk eylediğini bozacaklardır. **(Ve men yettehiziş şeytâne veliyyen min dûnillâhi fekad hasire husrânen mübînâ)** (Ayet 119) Ve her kim Allah'dan gayri şeytanı dost tutarsa o kimse muhakkakdır ki, aşikâr bir zarara uğramışdır. **(Ye'idühüm**

ve yümennîhim) (Ayet 120) Şeytan onlara vaid eyler ve onları umdurur. **(Ve mâ ye'idühümüşşeytânü illâ ğurûrâ)** (Ayet 120) Ve şeytan, onlara aldatmakdan başka bir şey vaid etmez. **(Ulâike me'vâhüm cehennemü)** (Ayet 121) İşte bunların sığınacak yurdları cehennemdir, **(Ve lâ yecidûne anhâ mehîsâ)** (Ayet 121) ve onlar o cehennemden asla kurtuluş bulamazlar.

(Ayet 122) **(Vellezîne âmenû ve amilûssâlihâti)** Hakikî imân ile tevhide imân edenler, ve cem'e vusûlde kendilerini ıslâh edici, yahud fenadan sonra bekâ husûlunde Allah'da ve Allah ile istikamet sebebiyle, bütün insanları ıslah edici işleri işleyenleri **(Senüdhilühüm cennâtin ~~tecrî~~ min tahtihel'enhârü halidîne (fihâ ebedâ)** (Ayet 122) orada ebeden daim oldukları halde altından nehirler ceryan eden cennetlere idhal edeceğiz. **(Va'dallahi hakkan ve men asdaku minallahi kîlâ)** (Ayet 122) Allah Teâlâ'nın va'di haktır; Allah'dan daha fazla sözünde doğru kim olabilir? **(Leyse biemâniyyüküm ve lâ emâniyyi ehlil kitâbi)** (Ayet 123) Vaid olunan şeyin husulu, vesâir nail olduğunuz şeyler, sizin isteklerinizle ve ummanızla ve ehl-i kitabın istek ve ummasıyla değildir. Yani siz nefsinizle ve nefsinizin sıfatları ile ve fiilleri ile bâki kaldığınız müddetçe iradeniz, mücerred bir temennidir. Temenni ise adedde bulunmuş mümteni' olan (çekinen- gayri mümkün olan) bir şey'i taleb demektir.

(Ayet 125) **(Ve men ahsenü dînen mimmen eşleme vechehü lillâhi ve hüve muhsinün)** Ayni tafsilde cem'i şuhûd, sıfât tecelliyâtı hukuk ve ahkâmına riayet, amelde istikamet ile ihsan tarîkına sülûk edici olduğu halde, vücûdunu Allah'a teslim ve fenâ-ı mahz ile zâtını isneyniyet ve eniyet şaibesinden halis kılan, **(Vettebe'a millete İbrâhîme hanîfâ)** (Ayet 125) zât ve sıfât ve ef'âlinde herhangi bir şirkden ve her bâtıl dinden, yani gayre zât, veya sıfât, veya fiil, isbatına mud'i olan herhangi bir yoldan yüz çevirici olarak, tevhid de İbrahim milletine ta'bi olan kimseden daha güzel yol sâhibi kim olabilir? Kimse olamaz, zirâ onun dini Hak dinidir. Yânı o taktirde onun seyri Allah'ın seyridir. Sıfât yoluna girmekle Allah'da seyr değil ve keza nefis sıfâtlarını ve kalb sıfatlarının derecelerini katig ile Allah'a seyir de değildir. Binaenaleyh onun dininden daha güzel bir din yoktur. **(Vettehazallahü İbrâhime halîlâ)** (Ayet 125) Allah Teâlâ Hazretleri İbrahim'i Halil ittihaz etmişdir, dost tutmuşdur. Yani İbrahim'in zât ve sıfâtından bir bâkiye kalmıyacak derecede zât ve sıfâtının aralıklarına müdahele edicidir. Yahûd Halil'in mânâsı, aralıkları sed edicidir ki, İbrahim'in Hak'ka fakrü ve ihtiyacı ve tekmili zamanında, İbrahim'den fâni kıldığı ecza bedelinde, Hak kaim olur, demekdir. İmdi Halil her ne kadar safiden â'la mertebe isede lâkin

Habib'den daha dun mertebedir. Zira Halil kendisinde gayriyet bâkiyesi tevehhüm olunmağa karib olan bir muhibdir. Habib işe kendisinde bu cihet tasavvur olunmayan bir mahbubdur. İşte bu sebebdendir ki, Halil aşk ateşine atılmış Habib bu ateşe atılmamışdır.

(Ayet 134) **(Men kâne yürîdü sevâbeddünyâ)** Nefsin arzuları ile kalmak sebebiyle her kim dünya sevabını isterse, o kimsenin, eşyanın en hasisini taleb etmesine, ve meratibinin en dununda kalmasına sebeb nedir? **(Fe'indallahi sevâbüddünyâ vel'ahireti)** (Ayet 134) İmdi o kimse eğer Allah'da fenâ ile Allah'ı isterse, dünya ve âhiretin kâffei makamları Allah'ın indindedir. Çünkü Hak Teâlâ kâffeyi ihata eden bir vücûddur. Binaenaleyh ondan bir şey fevt olmaz. **(Ve kânallahü semî'an)** (Ayet 134) Allah Teâlâ sizin nefsinizin sözlerini işidici **(Basîrâ)** (Ayet 134) işlerinizi niyet ve iradenizi görücüdür.

(Ayet 135) **(Yâ eyyühellezîne âmenû kûnû kavvâmîne bilkıstı)** Ey tevhid ilmi ile iman ve dareynin sevabını arzu edenler, sizler kendinizden hiç bir cevrin suduru ve hiç bir şeyde ve bir zararın defi ve dünyevî bir faidenin cezbinde arzuya tabi' olmak sebebiyle hiçbir nefis sıfatının zuhûru mümkün olamıyacak derecede adâletin kendinizde kökleşmesi bir meleke olurcasına, adaletin hukukuyla kaimler, fezailin en şereflisi olan adâlet makamında sabitler olunuz. **(Yâ eyyühellezîne âmenû)** (Ayet 136) Ey taklidî imân ile imân edenler **(Âminû billâhi ve resûlihi)** (Ayet 136) Allah'a ve Resul'üne tahkikî imân ile imân ediniz; yahût mânâ, ey ilmî imân ile imân edenler Allah'a ve Resul'üne aynî imânla imân ediniz.

(Ayet 137) **(İnnellezîne âmenû sümme keferû sümme âmenû sümme keferû sümmezdâdû küfren lem yekünillâhü liya firelehüm ve lâ liyehdiyehüm sebîlâ)** İmân ettikden sonra küfür eden ve sonra yine imân ve sonra da küfür edib küfürlerini ziyade eden kimseleri, Allah Teâlâ'nın mağfiret etmesi ve onları doğru yola hidâyet etmesi olamaz. Yâni bunlar, kendilerinde iki hal müşavat üzre olduğundan, nifâkın şiddeti dolayısıyla, ve ba'zan kendilerinde fıtrat nurunun galebe, bazanda nefis ve hevâ zulmetinin istilâ etmesi sebebiyle, rububiyet-i ulviye ve rububiyet-i süfliye cihetleri arasında tahayyür ve tereddüdde kaldılar, o derece ki, nefis sıfâtlarının istilâ (hüküm ve tesir altına almak, zor ile zapt etmek) ve isti'la (yükselmek yücelmek) sıyla muzlim hey'etler muhkemleşib hicâbları ziyadeleşdi. Ve fâsid akideler ve kötü melekeler kökleşdi. Ve kalblerini paslandırdı ve istidadları zail ve kalb cevherleri fasid ve hasıl olan pas da hicâb olduğundan hidâyeti kabul edemezler. Ve Allah Teâlâ da onları mağfiret etmez ve Hak'ka ve kemâle ve fıtrat-ı aslîyeye hidayet etmez.

(Ayet 138) **(Beşşiril münâfikîne bienne lehüm azâben elîmâ)** (Ayet 138) Nifâk sâhiblerini kendilerine elemli bir azab olmaklıkla müjdele. Bunlar azablarının elemli olması asılda istidâdları olduğu içindir. **(Ellezîne yettahizûnel kâfirîne)** (Ayet 139) O münafıklar ki, ihticâbda onlara münasebetleri olduğundan **(Evliyâe min dûnilmü'minîne)** (Ayet 139) ve mü'minlerle cinsiyetleri olmadığından, mü'minleri bırakıp kâfirleri dost tutarlar. **(Eyebteğûne indehümül izzete feinnel'izzete lillâhi cemî'â)** (Ayet 139) O münafıklar dünyada kâfirlerle izzetlenmek, ve mal ve menfaatiyle kuvvetlenmek mi isterler? Eğer bunu isterlerse hata etmişlerdir. Buna yol yoktur. Zira bütün izzetler, kâffe-i kudretleri ve kuvvetleri men edici Allah'ın sıfâtlarından bir sıfâtıdır. Her kuvvet ve kudrete kahr ve gâlebe Allah Teâlâ'nındır. Bu sebebden izzet Allah Teâlâ'ya yakınlık ve nûrunun ve kuvvetinin kabulu ve sıfâtı ile sıfâtlanmak mikdarınca hasıl olur. Bu takdir üzre izzet imân ehli olanlara daha lâyık ve münabisdir. Ehli küfür ve hicâb ise zillete daha müstehiktir. **(Ve izâ kamû ilas-salâti kamû küsâlâ)** (Ayet 142) O münafıklar namaza kalkdıkları vakit, huzûra şevkleri olmadığı ve hevanın istilâsı sebebiyle istidâdları kararmış olduğu ve huzurdan nefret ettikleri için köşek oldukları halde kalkarlar.

(Ayet 144) **(Yâ eyyühellezîne âmenû lâ tettehizûlkâfirîne evliyâe min dûnilmü'minîne)** Ey mü'minler karışıb konuşmakla küfür ve hicâbları size tecavüz ve sirayet etmemek için, sizler müminleri bırakıb da kâfirleri dost tutmayınız. Zirâ konuşmakdan daha kuvvetli te'sir eden bir şey yoktur. Halbuki onların dostluklarına meyl etmek, arada bir cinsiyet olmaktan hali olamaz. Zirâ kendilerinde gizli olan bir hevâ, ve onlara şamil olan çirkin bir adetle alışkanlık vardır. Binaenaleyh nefis ve hevânın gâlebesi ile, onların da küfürde vafi olmalarından emin olunamaz. **(Etürîdûne en tec'alû lillâhi aleyküm sultânen mübînâ)** (Ayet 144) Sizler kâfirlerle oturmak ve konuşmakla, dostluklarına meyl etmenize sebep olan hey'etin kökleşmesi sebebiyle, ikâbınız hususunda Allah Teâlâ'ya sizin aleyhinize zâhir bir hüccet kılmanızı ister misiniz? **(İnnel münâfikîne fîdderkil, esfeli minennâri ve len tecide lehüm nasîrâ)** (Ayet 145) Tahkik münafıklar mertebesi en aşağı olmak itibariyle değil, belki azabının ziyadeliği ve yakmasının ve eleminin şiddeti itibariyle, cehennemin en aşağı tabakasındadırlar. Zirâ istidâdı bâki olduğu için münafıkda ateşin tesiri daha şiddetli ve elemli, daha fazladır, amma asılda mahcub ve kâfir olan kimse, her ne kadar münafıkdan daha kötü bir halde ve azab ve hakaretin daha büyük kısmında isede, istidâdı olmadığı için münafıkın elemi, dendiği gibi ateşin azabıyla elemlen-

mez, münafıkların ehlullah ile muhabbetleri ref' ve vuslatları munkati' olduğundan, Allah'ın azabından onlara yardım eden bir yardımcı bulamazsın.

(Ayet 146) **(İllellezîne tâbû)** Ancak istidât nûrunun bâkiyesi ve tevfik mededinin kabulu ile Allah Teâlâ'ya rücû' edenler **(ve eslehû)** (Ayet 146) ve fâsid olan istidâdlarını ve hevâyı kökünden koparmak, ve nefis sıfâtlarını kırmak, ve zühd ve riyâzâtla kuvânın hicâblarını kaldırmakla ıslah edenler **(Va'tesamû billâhi)** (Ayet 146) Ve Hak'ka teveccühde kasd ve azimet kuvvetiyle ve irade ipine temessükle Allah'a sıkı sık tutunanlar, **(Ve ahlâsû dînehüm lillâhi)** (Ayet 146) Ve yolunda gayre nazardan kesilmek ve hafî şirki gidermek, ve sülûka mani olan nefis sıfâtlarını ifna etmekle, dinlerini halis Allah için kılanlar, **(Fe ulâike me'almû'minîne)** (Ayet 146) işte şunlar mü'minlerle beraberdirler. **(Ve sevfe yu'tillahül mû'minîne ecren azîmâ)** (Ayet 146) Ve yakında Allah Teâlâ Hazretleri, mü'minlere ef'âl cennetinden ve sıfât tecelliyâtı müşâhedesinden büyük bir mükâfat verecektir.

(Ayet 150) **(İnnellezîne yekfürûne billâhi ve rüsülihî)** Allah'ın Resullerine küfür eden, yâni hak ile dinden ve cem ile tafsilden hicâblanan, **(Ve yürîdûne en yüferrikû beynellahi ve rüsülihî)** (Ayet 150) ve cem ile hakdan hicablanmayub dini tafsilden hicablanmakla, kesrete münafi bir vahdet, ve tafsile mubayin (zıt-farklı) bir cem tevehhüm ettikleri için, resulleri inkâr eden kimseler ki, bazısına imân ve bazısına küfür de bundan ibaretdir. **(Ve yekûlûne nü'minü biba'din ve nükfürü biba'din)** (Ayet 150) «Bazısına imân ederiz bazısına küfür ederiz» diyen **(Ve yürîdûne en yettehizû beyne zâlike sebîlâ)** (Ayet 150) ve cem'an ve tafsilen kâffesine imân ile kâffesine küfür arasında bir yol tutmak isteyen kimseler, **(Ulâike hümül kâfirûne hakka)** (Ayet 151) İşte bunlar zât ve sıfâtları ile hakikaten mahcûblardır. Zirâ bunların maârifetleri vehim ve galattır ve tevhidleri de zındıkadır. Ne dinden ve ne de Hak'dan hiçbir şeyde değillerdir. **(Ve a'tednâ lilkâfirîne azâben muhîna)** (Ayet 151) Ve biz mahcûblar için hicâbın ve nefs sıfâtları zilletinin vücûdıyla kendilerini ihanet eden ihanetli bir azab hazırlamışızdır.

(Ayet 152) **(Vellezîne âmenû billâhi ve rüsülihî)** Cem'an ve tafsilen Allah'a ve Resullerine imân eden **(Ve lem yüferrikû beyne ehadin minhüm)** (Ayet 152) ve risalet hususunda resullerden birinin arasını tefrik etmiyen kimselere, **(ulâike sevfe yü'tîhim ücûrehüm)** (Ayet 152) işte bunlara Allah Teâlâ cennet-i selâseden mükâfatlarını verecektir. **(Ve kânallahü ğafûren rahîmâ)** (Ayet 152) Allah Te-

âlâ Hazretleri, onların günah ve hicâblarından ibaret olan zât ve sıfâtlarını kendi zat ve sıfatları ile setr edici mağfiret sahibi, cennet-i selase ve bağışladığı hakkanî vücûd ve sermedî bekâ ile onları faidelendirmekle, merhamet eden merhamet sâhibi olmuşdur.

(Ayet 153) **(Yes'elüke ehlül kitâbi en tünezzile aleyhim kitâben minessemâi)** Ehl-i kitab, onlara ruh semasından mükaşefe ile, bir ilmel yakîni indirmekliğini senden isterler. **(Fakat se'elû Mûsâ ekbere minzâlike)** (Ayet 153) Halbuki Musâ'dan bundan daha büyük bir şeyi isteyip **(Fekalû erinallahe cehreten)** (Ayet 153) «Sen bize Allah'ı aşikâre göster» demişlerdi, çünkü müşahede mükâşefeden a'lâ ve daha büyüktür. **(Fe'ehazethümüşşâ'ikatü bizulmihim)** (Ayet 153) Onların zulûmleri, yâni zâtlarının bekâsıyla beraber, müşâhede istemeleri sebebiyle, kendilerini saika aldı. Çünkü müşâhede zamanında bâkiyenin vücûdu, bir şey'i mevsufunun gayrinde koymaktır. Ve bâkiye ile beraber müşahede istemek, sıfât kemâlâtını kendisine aid görmesinden neş'et eden nefsin bir tuğyanıdır ki, bu da zulûmdür. **(Ve âteynâ Musâ sultânen mübînâ)** (Ayet 153) Ve ifakatından (iyileşmesinden-şifayab olmasından) sonra biz Musâ'ya, onlar üzre aşikâr hüccet ile tasallut (teslit) verdik. (sataşma) (sataşdırılmak).

(Ayet 157-158) **(Ve mâ katelûhü yakînen, bel refe'ahüllahü ileyhi)** Onlar, Mesih'i yakînen katl etmediler, belki Allah Teâlâ Mesih'i kendisine ref' eyledi. **(Ve kânallahü azîzen hakîmâ)** (Ayet 158) Allah Teâlâ Hazretleri, Aziz, kahr ve galebe sâhibi ve hikmet sahibi olmuştur. **(Ve in min ehlilkitâbi illâ leyü'minenne bihî kable mevtihî)** (Ayet 159) Ehl-i kitabdan her kimse, yukardaki ancak mevtinden evvel İsa'ya herhalde imân edecektir. İsa'nın ref'i, ruhunun âlem-i süfliden mufarakatından âlem-i ulviye ittisal etmesidir. Ve İsa'nın dördüncü kat gökte olması İsa'ya feyezan etmiş olan ruhun mahall-i sudûru, alemin kalbi mesabesinde olan şems feleğinin ruhaniyetidir. Bunun için merci-ide yine onadır. İşbu ruhaniyet; maşukunu ve şailerinin (âlâmetinin), şems feleğinin tahrikine mübaşir olan nefsine işrakı (tulu ile beraber nurlandırmak-doğmak) ile, şems feleğini tahrik eden bir nûrdur. İmdi İsa ruhunun merci-i makarrı aslisine olub, o ruh hakikî kemâle vasıl olmayınca, aher zamanda diğer bir bedene taâlluk etmesiyle, yer yüzüne inmesi vâcib olmuş, ve lâzım gelmiştir. Ve o vakitde İsa'yı herkes bilir. Ve ehl-i kitab yani mebde ve meadı arif olan ilim ehlinin kâffesi Allah'da fenâ ile İsâ'nın mevtinden evvel ona imân eder ve ona iman ettikleri zaman, kıyamet günü yani cismânî hicâblardan kurtulub el'an bulundukları uyku ve gaflet hallerinden kurtuldukları gün olmuş olur. **(Ve yevmel kıyâmeti yekûnü aleyhim şehîdâ)** (Ayet 159) Ve kıya-

met gününde İsâ, onlara şahid olur. İşaret eylediği vechiyle Hak Teâlâ onlara İsâ sûretinde tecelli eyler.

(Ayet 160) **(Febizulmin minellezîne hâdû)** Yahudilerin nefis buzağısına tapmaları ve onu ilâh ittihaz etmeleri, ve hazreti ruhdan ibaret olan kariyeye girmekden imtînaları, ve şer'a muhalefetle cumartesi tatilinde haddi tecavüz ederek av avlanmaları, ve tevhid-i ef'âlden mahcûb kalmaları, ve Allah'ın misakını bozmaları, ve âyat-ı ilâhiyeye küfürleri demek olan sıfât tecelliyatından ihticâbları, ve enbiyayı öldürmeleri ve kalblerinin örtülü yani ref'i mümkün olmayan perdelerle halkıyet hicâbları ile perdelenmiş olmasıyla Allah Teâlâ'ya iftiraları ve Meryem'e bühtan etmeleri, ve İsa Aleyhisselâm'ın katlini iddiaları gibi, içtimai künhü bilinemiyen bir zulûm olan hasletleri sebebiyle, **(Harremnâ aleyhim tayyibâtin uhillet lehüm)** (Ayet 160) eğer bu metalar olmasa idi istidâdlarının kabiliyeti hasebiyle, kendilerine helâl kılınmış olan künhü bilinemiyen tayyibatı (güzellikleri), zât şuhûdundan ef'âl ve sıfât tecelliyâtından bulunan cennet nimetlerini, haram kıldık. **(Ve bisaddihim an sebîlillâhi kesîrâ)** (Ayet 160) Ve sohbet ve refakatları ve dalâle dâvetleri ile çok kimseleri, yahûd mânâ: kuvâyı ruhaniyelerini Allah yolunda men etmeleri, **(Ve ahzihimür ribâ)** (Ayet 161) ve nehy olundukları (men edildikleri) huzûzat ve lezzet-i bedeniye ve hilâf ve cedel gibi fuzulî ilimler faizini almaları, **(Ve eklihim emvâlennâsi bilbâtılı)** (Ayet 161) dersutut tezvirat, ve telbisat, ücreti almak gibi hırs ve tama rezâleti ile nasın mallarını yemeleri, yahud mânâ: fikir, akl-ı nazarî, akl-ı amelî, gibi kuvâyı ruhaniyeyi, yemek ve içmek ve hissî lezzet ve şehvetlerin ve sebuî ve behimî maksadların tahsilinde isti'mal etmekle, batıl ile nasın mallarını yemeleri sebebiyle, kendilerine tayyibatı haram kıldık. **(Ve a'tednâ lilkâfirîne minhüm azâben elîmâ)** (Ayet 161) O yahudilerin mahcûb kalmış olanlara istidâdları mevcûd olduğu için, elemli bir azabı hazırladık.

(Ayet 162) **(Lâkinirrâsihûne fil'ilmi minhüm)** Lâkin onların içlerinden ilimde tahkik sâhibleri, **(Vel mü'minûne)** (Ayet 162) ve sâbit ve mutabık olan taklidî imân sâhibleri, **(Yû'minûne bimâ ünzile ileyke ve mâ ünzile min kablike)** (Ayet 162) sana inzâl olunan ve senden evvel inzâl olunan kitablara imân edenler **(Vel mukıymînessalâte velmü'tûnezzekâte)** (Ayet 162) ve salâtı ikâme ve zekâtı itâ ile tezkiye ve tahliye ile muttasıf olanlar, (sıfatlananlar) **(Velmû'minûne billâhi vel yevmil' âhiri)** (Ayet 162) ve tevhid-i ayanî ile muvahhid olanlar, ve mead ahvalini olduğu üzre muayene edenler, **(Ülâike senü'tîhim ecren azîmâ)** (Ayet 162) işte bunlara sıfât cennetleri ve tecelliyâtı nasiblerinden büyük bir mükâfat vereceğiz.

(Ayet 165) **(Rüsülen mübeşşirîne ve münzirîne)** Lütûf sıfâtlarının tecelliyâtıyla tebşir ve kahr sıfâtlarının tecelliyâtı ile inzâr, (korkutmak-hazer etme) edici oldukları halde, resulleri göndermemiz; **(Liellâ yekûnelinnasi alallahi hüccetün ba'derrüsüli)** (Ayet 165) Resuller gönderildikten, ve resullerin imdâdı ile sıfâtlarının mahv ve ref'inden sonra, insanlar için bir sıfâtın vücûdu ile, Allah Teâlâ üzre saltanat ve zuhur olmaması içindir. **(Ve kânallahü azîzen)** (Ayet 165) Allah Teâlâ Hazretleri onların zâtlarını ifnâ ve sıfâtlarını mahvetmekle, onları kahr eden kuvvet sahibi **(Hakîmâ)** (Ayet 165) bunu da ancak kendi sıfâtları ile ittisafları veya zâtıyla bekâ yolları hikmetiyle yapan, hikmet sâhibi olmuştur.

(Ayet 166) **Lâkinillâhü yeşhedu bimâ enzele ileyke)** Onlar mahcûb olmaları dolayısıyle ikrar etmezler, lâkin sen cem makamında olduğun için sana inzâl olunan Kur'ân'ı, Allah Teâlâ Hazretleri şehadet eder. **(Enzelehü bi'ilmihî)** (Ayet 166) Allah Teâlâ Hazretleri o Kur'ân'ı kendi ilmiyle inzâl etmişdir. Kur'ân senin ilmin ve başkasının ilmi değildir, belki Allah Teâlâ'nın ilm-i hassı olması hasebiyle, Kur'ân'a alem olduğu halde inzâl etmişdir. **(Velmelâiketü yeşhedûne)** (Ayet 166) Ve cem'in gayrisinde tafsile de riayet edici olduğu için melâike de şehadet ederler. Binaenaleyh zâtıyla sıfâtıyla esmasıyla şahid olan, Allah Teâlâ Hazretleridir. **(Ve kefâ billâhi şehîdâ)** (Ayet 166) Şahid olmak cihetinden Allah Teâlâ kâfidir. yâni şehadetde zât ile sıfât kâfidir, zirâ zât ve sıfâtdan başka mevcûd yoktur.

(Ayet 167) **İnnellezîne keferû ve saddû an sebîlillâhi)** Tahkik Hak'tan mahcûb olanlar ve Allah'ın yolundan men edenler **(Kad dallû dalâlen ba'îdâ)** (Ayet 167) Hak'tan uzak bir dalâlete düşdüler. **(İnnellezîne keferû ve zalemû)** (Ayet 168) Tahkik dinden mahcûb olanlar, ve nefis sıfâtlarını kalblerine musallat kılmakla, ve rezâilin irtikâbı ile, istidâdlarını müstehik olduğu kemâlden men ile zulûm edenler, **(Lem yekunillâhü liyağfirelehüm)** (Ayet 168) rezâlet hey'etleri kökleşdiğinden, ve istidâtları batıl olduğundan, Allah Teâlâ Hazretleri onları mağfiret edici **(Ve lâ liyehdiyehüm tarîka)** (Ayet 168) cehl-i mürekkeble ve fasid itikadları ve kemâl yollarından hiçbir yol bilmedikleri için, onları bir tarika da hidâyet edici olmamışdır. **(İllâ tarîka cehenneme)** (Ayet 169) Ancak mahrum olmaları ile beraber, nefislerinin lezzetlerine iştiyak ateşleri yoluna hidâyet edici olmuşdur ki, **(Halidîne fîhâ ebedâ)** (Ayet 169) onlar ateşde ebedî kalıcıdır. **(Ve kâne zâlike alallahi yesîrâ)** (Ayet 169) Kendileri tab'an o ateşe müncezib oldukları için, bu iş Allah Teâlâ'ya kolay bir şey olmuşdur.

(Ayet 171) **(Yâ ehlelkitabi lâ tağlû fî diniküm)** Ey kitab ehli siz, dininizde gulûv, yâni haddi tecavüz etmeyiniz. Yahudilerin gulûvu zâhirde kalmak ve batını nefy etmek ve İsa'yı nübüvvet derecesinden ve sıfât-ı Hak'la ittisaf makamından düşürmeleridir. Nasara'nın ğulûvvu da batında dalıb zevahiri nefy etmek ve İsa'yı ulûhiyet makamına yükseltmekdir. **(Ve lâ tekûlû alallâhi illel hakka)** (Ayet 171) Ve Muhammed'i tevhidinin olduğu gibi, zâhir ile batın ve cem ile tafsil arasını cem, ve İsâ'nın sıfât-ı ilâhiye mazharı ve Hak'kın diriliği ile diri, ve sıfât tevhidi makamına davet edici, olmasına kail olmakla, Allah Teâlâ'ya ancak Hak olan lâyık olan sözü söyleyiniz. **(İnnemel mesîhu îseibnü meryeme resûlullâhi ve kelimetühü)** (Ayet 171) Meryem'in oğlu İsa Mesih ancak Allah'ın Resul u **(Elkahâ ilâ Meryeme)** (Ayet 171) ve Allah'ın Meryem'e ilka ettiği bir kelimesidir, nefsi mücerrededir. Allah'ın hakayık-ı ruhanîyesinden bir hakikatdir. **(Ve rûhun minhu)** (Ayet 171) Ve ervahdan bir ruhdur. **(Feâminû billâhi ve rüsülihî)** (Ayet 171) Binaenaleyh siz cem ve tafsil itibariyle Allah'a ve resullerine imân edin **(Velâ tekûlû selâsetün)** (Ayet 171) ve hayat ile ilmi, zât üzerine ziyade kılarak, Allah üç şeyden ibarettir ve İsa nefh ile Allah ın hayatından bir cüz'üdür, yahud zât-ı Hak'la âlem-i Nur, âlem-i zulmet beyninde tefrik ile, İsa Allah'ın nurundan doğmuşdur diyerek teslise kail olmayıb, belki kül olmak haysiyeti ile küllisine binaen aliye, ilim ve hayatın ve yine alem-i Nur ve zulmetin, ayn-i zât olduğuna ve İsa'nın Allah'da fâni, onun vücûduyla mevcûd, hayatıyla hay, ilmiyle allem olduğuna kail olun ki işte Allah Teâlâ Hazretlerinin **(İnnemallahü ilâhün vahidün)** (Ayet 171) kavl-i kerimiyle tabir buyrulan vahdet-i zâtiyesi budur. **(Sübhânehû en yekûne lehü veledün)** (Ayet 171) Allah'dan gayri olubda, ondan tevellüd ve infisal, ve onun misli, ve ona mücanis olacak herhangi bir mevcûddan, Allah'ı tenzih eyle. Belki vücûd olmak haysiyeti ile mevcûd olan ancak Allah Teâlâ Hazretleridir. **(Lehü mâ fîssemâvâti ve mâ fîl'ardı)** (Ayet 171) Allah Teâlâ nın esması ve zâhiri ve bâtını olmaları itibariyle, ervâh göklerinde ve ecsad yerlerinde olan mevcûdatın kâffesi, Allah Teâlâ'nındır. **(Ve kefâ billâhi vekîlâ)** (Ayet 171) Emiril mü'minin Ali Aleyhisselâm'ın «Halk fâni olduktan sonra Allah'dan başka mevcûd yoktur» buyurduğu vechiyle mahlûkatın tevhidde fenaları zamanında, zât ve sıfât ve ef' âllerinde, halkın makamında kaim olacak vekil olmak üzre, Allah Teâlâ kâfidir.

(Ayet 172) **(Len yestenkifel mesîhu en yekûne abden lillâhi ve lelmelâiketül mukarrebûne)** Tafsil makamında Mesih Aleyhisselâm Allah'ın kulu olmakdan istinkâf ve imtina' etmez, ve mukarrebûn

olan melekler de Allah'ın kulu olmaktan istinkâf etmezler, zirâ cem itibariyle ne Mesih'in ve ne de gayrinin vücûdu yoktur. Buna göre aslen mümkün yokdur, ama tafsil itibariyle bir taayyün ile zâhir olmuş olan herhangi birşey mümkündür. Mümkünün ise başka cihetle şöyle dursun, kendi nefsiyle vücûdu bile yoktur. Binaenaleyh mümkün her ne kadar ervâh-ı mücerrede ve envâr-ı mahzadan ibaret bulunan mukarrebûn melekleri gibi, tabayiğ pisliğinden mukaddes ve tecerrüdü mahz ile ecsama taâlluktan ganî ve mustağni olsa dahi, yine gayriyet zilletinden istinkâf edemiyen muhtaç zelil, müftekâr bir kul olmuş olur. **(Ve men yestankif an ibâdetihî ve yestekbir)** (Ayet 172) Ve her kimki eniyetinin zuhûru ile Allah'ın ibadetinden istinkâf, **(Ve yestekbir)** ve sıfâtıyla zuhûrda tuğyan etmekle kibir ederse, **(Fese yahşürühüm ileyhi cemî'a)** (Ayet 172) Allah Teâlâ Hazretleri **(Limenil mülkül yevm lillahil vahidil kahhar)** buyurduğu vechiyle onların ayn-i cemde bilkülliyete fâni olmalarına kadar, kahhariyeti sıfâtıyla tecelli ve zâtî nûrunun zuhûru ile kâffesini hüviyet-i ilâhiyesine haşr ve cem edecektir. Keza Nebi Aleyhisselâm hadis-i şerifinde «Tahkik Allah Teâlâ Hazretlerinin nuru ile zulmetten yetmiş bin hicabı vardır. Eğer o hicâbları keşf etse, zâtının nûrları gözünün erişdiği mahlûkatını yakardı» buyurmuşlardır.

(Ayet 173) **(Fe'emmellezîne âmenû)** Zâtın ve sıfâtın mahvı sûretiyle ayn-ı cemde fâni olmakla, imân eden **(Ve amilus sâlihâti)** (Ayet 173) ve amellerde istikamet ve sıfâtın tecelliyât ve tefasiline riayet ile salih amelleri işliyen kimselere, **(Feyüveffîhim ücûrehüm)** (Ayet 173) Hak'kın sıfâtları cennetlerinden onların mükâfâtlarını ve sıfâtlarını tam kılar. **(Ve yezîdühüm min fadlihî)** (Ayet 173) Ve zâtda fenâdan sonra bağışlanmış vücûd ile onlara fazlından ziyade eyler. **(Ve emmellezînes tenkefû)** (Ayet 173) Amma eniyetlerinin zuhûru ile istinkâf **(Vestekberû)** (Ayet 173) ve «Ben sizin en büyük rabbinizim» diyen fir avun gibi, sıfâtın tecelliyâtı ve nûruyla tenevvür ettikleri zaman, sıfât ile zuhûr ve sıfâtı nefislerine nisbet ederek tuğyan edenlere, **(Feyü'azzibühüm azâben elîmâ)** (Ayet 173) cemî makamdan mahrum olmaları ile beraber zât ve sıfâtları bâkiyeleriyle ihticâbları sebebiyle Allah Teâlâ kendilerini elemli bir azab ile azab eyler. **(Ve lâ yecidûne lehüm min dûnillâhi veliyyen ve lâ nasîrâ)** (Ayet 173) Ve Allah'dan başka kendileri için zât hicâbının refiyle dostluk edecek bir sâhib, ve sıfât burhanı hicâblarının ref'inde yardım edecek bir yardımcı bulamazlar.

(Ayet 174) **(Yâ eyyühennâsü kad câeküm bürhânün min rabbiküm ve enzelnâ ileyküm nûren mübînâ)** Ey insanlar! Tahrik, Rab'binizden size büyük bir bürhan gelmiştir. Ve biz size aşikâr bir nûr

indirmişizdir. Bürhan tevhid-i zâtî, nûr-u mübin de ayni cemde tafsildir. Yâni muhakkak size cem ilminden ibaret bulunan Kur'ân ile tafsil ilminden ibaret bulunan Furkan gelmişdir. **(Fe'emmellezîne âmenû billâhi)** (Ayet 175) Amma tevhid-i zatîye imân edenler **(va-tesimû bihî)** (Ayet 175) ve sıfâtın kesret ve tefrikında tevhid-i zâtîye yapışanlar ve tef asilde cem'e riayet edenler, **(Feseyüdhilühüm fî rahmetin minhü)** (Ayet 175) Allah Teâlâ Hazretleri kendinin rahmetine, künhü bilinemiyen sıfât cennetleri **(Ve fadlin)** (Ayet 175) ve zât cenneti rahmetine idhal **(Ve yehdîhim ileyhi sırâtân müstekîmâ)** (Ayet 175) ve tefasil kesretinde ve vahdete doğru istikametle giden bir yolda kendisine hidâyet edecektir; yahûd mânâ: Allah Teâlâ onları ef'âl cennetleri rahmetine ve sıfât cennetleri fazlına ve sıfât tefasilinden doğruca fenâyı zâta, kendisine hidâyet edecektir, demektir. Lâkin evvelki mânâ bu makama daha münasibdir Âl-i İmran sûresinde geçen kaide üzre, bu sûrede de mümkün olan mahallerde nefsindeki ahvaline ve tefasil vücûduna tatbik edebilirsin; Allah Teâlâ hazretleri en çok bilicidir.

MAİDE SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Yâ eyyühellezîne âmenû evfû bil'ukûdi)** Ey ilmî imânla imân eden kimseler, siz akidleri, yâni sülûkda muhkem kıldığınız azimetleri ifa ediniz. Bu makamda ahid ile akid beyninde fark şudur ki: Ahid, beyanı geçdiği gibi ezelde tevhidi kendilerinde tevdi' etmektir. Akid ahd ettikleri şeyi ifaya muveddi (tediye eden- eda eden-ödeyen) olmak için teklif azimetlerini kendileri üzre muhkem kılmaktır. Buna binaen ahid, geçmişde ve akid sonradan gelecekte olandır. İmdi istidâdda bilkuvve mevcûd olan kemâli harice çıkarmayı mucib olan bir işe herhangi kast ve azimet, Allah ile o kişi arasında vefası ve futur ve taksir ile noksandan imtinaı vacib olan bir akiddir. **(Uhillet leküm behimetül'en'âmi)** (Ayet 1) Hayvan tabitaı üzre bulunan nefislere gâlib olduğu vechiyle, yırtıcılık ve hırs ve şehvet gâlib olmıyan nüfûs-u selime ile size temettüat (faidelenme-kâr etme) ve huzuzun kâffesi, lezzetlerin her nevi' size helâl kılınmıştır. **(İllâ mâ yütlâ aleyküm)** (Ayet 1) Ancak size telâvet olunan fazilet ve adâlete münafi menfaat ve lezzetler müstesnadır. Bu temettüat şahsî ve nevî kemâlden hicâb oldukları için nehy olunmuşlardır, memnuaddırlar. **(Gayre muhillîs saydi ve entüm huru-**

mün) (Ayet 1) Siz sülûk için tecrid ve vüsûl talebi için, Allah a seyr zamanında, riyazata şuurunuzda lezzetlerle faidelenici olmadığınız halde, bütün faideler ve lezzetler helâl kılınmıştır. Zirâ Allah'a seyr zamanında riyâzâta şuruunuz takdirinde, hukuka iktisar (ihtisar, kısa kesme, iktifa) etmek vacib olur. Çünkü zâhirdeki ihram, visal Kâ'be'si yoluna varmağa ve Harem-i İlâhiye ve celâl ve kemâl sıfatlarının perdeleri dahiline girmeği kasd edenlere mahsus hakikî ihramın suretidir. **(İnnallahe yahkümü mâ yürîdü)** Evliyasından dilediği kimselere Allah Teâlâ istediğini hüküm eder.

(Ayet 2) **(Yâ eyyühellezîne âmenû lâ tuhillû şe'âirallahi)** Ey mü'minler siz, hayır, şükür, tevekkül, rıza ve bunlar gibi kendileriyle salikin yolundaki hali bilinen makamat ve ahvali helâl etmeyin. Yâni ahval günahlarını irtikâb etmeyin, ve makamatın hükmünden dışarı çıkmayın. Zirâ bunlar Allah'ın halis olan dininin alâmetleridir, ve tavaf, say, kurban kesmek, vesair kendilerinde yapılacak şeylerle alâmetlenmiş ma lum mevsuflar ve hacda ma'lum olan fiiller, hac edenlerin bilinmesine bir alâmet oldukları gibi, bu makamat ve meratib ve ahval de salikin hali kendilerinden bilinen bir takım alametleridir. Ve zâhir şeriatde bu alâmetlerin mevzularından değiştirilmesi ve hükümlerinden dışarı çıkılması caiz olmadığı gibi, muhiblerin şeriatında da bu makamat ve ahval de böylecedir. Nitekim ehl-i muhabbetden birisinden hikâye olunur ki: Sabr hakkında bahs ederken, bacağında bir akreb yürümeğe ve bacağını ısırmağa başladı. O zât hali üzre tetiğini bozmadı. Neden böyle yapıb akrebi def etmediği soruldukta «Ben bir makamda söz söyleyibde ona münafi (zıt) iş iylemekten haya ederim» cevabını vermiştir. **(Ve leşşehrel harâme)** (Ayet 2) Şehr-i haramı, haccı hakikîye ihram vaktini de haram kılmayın, bu da sülûk ve vüsûl vaktidir. Hükmünden çıkmakla, ve sülûk ve vüsûle münafi olan seyrinde ağırlaşdıran ve teveccühünden men eden şeylerle iştigal sebebiyle, ihram zamanını bozmayın.

(Ayet 2) **(Ve lelhedye)** İşaret olunduğuna binaen, hazreti ilâhiye fenâsına ve vuslat vaktinde kurban için hazırlanan müstaid nefisi de, yolundan çeviren, yahud zayıflatan bir meşgalede kullanmakla, yahud takatından fazla riyâzâtı yüklederek mahalline varmazdan evvel yoldan kalmasına sebebiyet vermekle, helâl kılmayın **(Ve lelkalâide)** (Ayet 2) Ve ehl-i sülûk ve ehl-i sünnetin şiârı olan nefsin, gerdanlık takdığı zahir amelleri de terk ve mevzuundan değişdirmekle helâl kılmayın. **(Ve lâ âmmînel beytel harâme)** (Ayet 2) Cidden sülûk ve beyt-i haramı kasd etmiş olanları kasdını bozmak ve riyâzâtdan men eylemek, ve muhalata (ihtilat, imtizaç etmek-karı-

şıb girişmek) çalışmayı azaltmak kasd ve azimetlerini göstermek, ve sa'yie hacet olmadığını vehmettirmek, ve kendilerini sa'yiden men eden ve kökleşdiren şeylerle meşgul kılmak, suretiyle helal kılmayın.

(Ayet 2) **Yebteğûne fadlen min rabbihim)** Onlar rablarından ef'âl tecelli yâtı ile **(Ve rıdvânâ)** (Ayet 2) ve sıfât tecelliyâtı ile ihsan isterler. **(Ve izâ haleltüm fağtâdû)** (Ayet 2) Fenadan sonra bekâya rücû' ile ve istikametle ihramdan çıkdığınız vakit av avlayınız, yani nefsinizin huzuz ve faidelerini almakta size günah yoktur. Belki artık nefsin temizlendiği ve şereflendiği ve şiddetle safalandığı için huzuz ve lezzetle faidelendirilmesi müşahedât ve mükâşefatında nefse yardım olmuş olur.

(Ayet 2) **(Ve lâ yecrimenneküm şeneânü kavmin en saddûküm anil mescidil harâmi)** ve sülûklerinden men olan bağzı kuvâyı nefsâniyeniz, men etmeleri sebebiyle onları iptal edecek, veya menafi ve muhtac olduklarından zayıflatacak derecede, kaim oldukları haklarından men ile, büsbütün kahr etmekliğin cürmüne sizleri haml etmesin. Zirâ bunun vebâli size aiddir. Yahûd mânâ: sizi sülûkta tecrid ve riyâzâtdan men etmeleri sebebiyle ehli akraba ve ahbabınızdan ba'zılarının düşmanlıkları **(En ta'tedû)** (Ayet 2) onları izrar ve kahr ile tecavüze, ve şer i irade etmek cürmüne sizi ilka etmesin. Zirâ bu tecavüz cürmü, sülûkda sizin için onların sizi men'inden, daha zararlıdır. **(Ve te'âvenû alel birri vettakvâ)** (Ayet 2) Huzuzdan men ve hukukunu ihsan etmekle, mezkûr kuvvayı tedbir ve siyasetle, yahûd mânâ: Hak Teâlâ'nın **(Felâ tutihümâ ve sahibhümâ fiddünyâ mağrûfâ)** (Lokman Suresi, Ayet 15) buyurduğu vechiyle, onların men ettiklerine muhalefete, ve ondan içtinab ile beraber haklarında iyi muamele, ve kendilerine lütûf ve ihsan ve müdara ile, ehli ve akraba ve dostlarınıza riayet etmekle, bir ve takvada yardımlaşınız. **(Ve lâ te'âvenû alel'ismi vel'udvâni)** (Ayet 2) Ve günah üzre ve tecavüz üzre yardımlaşmayınız. **(Vettekûllahe)** (Ayet 2) Ve bu işlerde Allah Teâlâ yı size vikaye kılınız hilâfından sakınınız. **(İnnallahe şedîdül'ikabı)** (Ayet 2) Hak Teâlâ Hazretleri ikabı (cezası) şiddetli bir zâttır, sizi men ve mahrumiyetle ikab (cezalandırır) eder.

(Ayet 3) **(Hurrimet aleykümül meytetü)** Size ölü yemek haram kılındı. Helâl kılınmış olan faide ve lezzetlerden müstesna kılınan şeyler şunlardır ki, birisi ölü, yani hünsalık ve lezzetlerden zarurî mikdara ikdam (devamlı çalışma) eylemekden acz gibi, ukubete münafi olan ve tefrit rezilesi sayılan şehvetin sönmesi, ve bir takım hünsalamak ve fakirlikten levni mütegayyir olanların, ve bil tabiğ

mütezahid (ihtiyarı zühd eyleyen) ve istidâdlarının noksan olması dolayısıyla sülûktan kasır olanların yapdıkları gibi, kuvve-i şehâvaniye itidalinin bulunmasından faidelenmek, size haram kılınmışdır. **(Veddemü)** (Ayet 3) Kan, yâni amellerde nefis arzusuyla faidelenmek de haramdır, zirâ hevânın karışması bütün amelleri ifsâd eder. **(Ve lahmül hınzîri)** (Ayet 3) Ve domuz eti, yâni hırs ve ziyade tama ile husule gelen bütün lezzetler haram kılınmışdır. Zirâ hırs kötü kuvânın en habisidir ve kemâl ve necât yollarını en ziyade kapayıcıdır. **(Ve mâ uhille liğayrillâhi)** (Ayet 3) Riyâ ile yapılan ameller ve riyazâtlar ve Allah'ın gayri için yapılan her ameli, haram kılınmıştır. Zirâ nefsi kırmak ve koparmak ve ona muhalefet etmek, ancak Allah için olursa, fazilet ve sülûkda yardımcı bir fiil-i cemil olur. Amma Allah'ın gayri için olursa, o hareket şirkdir. Şirk ise büyük günahların en büyüğüdür. **(Vel münhanikatü)** (Ayet 3) Boğulmuş hayvan yemek, yâni nefsi rezâilden, habis ve kabayihden men nefisde hevânın gizlenmesiyle beraber, sûreta ef'âl-i hasenenin sudûru ve fezâil sûretlerinin husûlu ile, nefsin rezâilden habis ve kabayıhdan men'i haram kılınmışdır. Zirâ hayvanın temizlenmesi Allah için kesilmesiyle, kuvvet ve hayatına sebeb olan kanın çıkması ile olduğu gibi, nefsin işleri de ancak nefsi kökünden söküb Allah için kahr etmek, ve kuvvet ve hayatı demek hevânın kendisinden çıkması ve kalbin iradesiyle kaim olması ile, temiz ve güzel olabilir. **(Vel mevkûzetü)** (Ayet 3) Bir şeyle vurulub da kanı akmıyan hayvanı, yemek haram kılındı, yâni kerahatle ve icbar ile, nefisden, zâhirde fezâilin sadır olması, **(Vel mütereddiyetü)** (Ayet 3) yüksek bir yerden düşüb helâk olan hayvanı yemek haram kılındı, yâni tefrit ve noksana ve ciheti süflîyeye meyl ve nefsin himem-i âliye ve derece-i kaviyeden sukût ve inhitatına taâlluk eden ameller, **(Ven natîhatü)** (Ayet 3) ve bir hayvan süsmesiyle ölmüş olan hayvanı yemek haram kılındı, yâni zabıta ve me'murunun zecri vasıtasıyla ve rüsvalık korkusuyla hasıl olan akit gibi, kendi gibi, bir şahsın kahrından ve korkusundan sadır olan ameller, **(Ve mâ ekelessebü u)** (Ayet 3) ve yırtıcı hayvan yemesiyle ölmüş olan hayvanı yemek haram kılındı, yani hemmiyet, ve istilâ, gazab gibi kuvve-i gazabiyenin şiddetinden, yahûd melik ve emir gibi bir kahharın kahrından hasıl olan afet faziletleri gibi, gazab istilâ ettiği vakit, onun şiddeti nefsi ef'âlinden men eder. **(İllâ mâ zekkeytüm)** (Ayet 3) Ancak sizin zebh (boğazlayıb kesmek) ederek temizledikleriniz şeyler bunlardan müstesnadır. Yâni yemesi helâldir. Yâni başkası tarafından kahr olunduktan sonra alışan, adetleşen ve size inkıyad eden nefis müstesnadır ki, o takdirde hevâ karışmaksızın irade-i kalbiye ile nef-

sinden sadır olan fezail makbul olur. **(Ve mâ zübiha alennusubi)** (Ayet 3) Ve putlar namına kesilen hayvanlar, yani şerî veya aklî bir garaza müstenid olmıyarak, ref'i vâcib olan adetlere binaen yapılan işler haram kılınmışdır. **(Ve en testaksimû bil'ezlâmi)** (Ayet 3) Ve fal kabilinden olan ezlâm (zamanı cahiliyetde arabların tefaül için kullandıkları oklar) ile kısmet-i gaybiye aramak haram kılındı. Ezlâm asılda, birişinde «Rab'bim emr etti» diğerinde «Rabbim nehy etti» yazılı, diğer biri de boş olmak üzere üç adet levha tertib ve bir duvara ta'lîk edib ok atmak ve hangisine isabet ederse, onu kabul etmek demektir. Eğer «Emr etti» levhasına isabet ederse, o işe teşebbüs eder ve eğer «Nehy etti» yazılan levhaya isabet ederse o işden şarf-ı nazar eder, boş levhaya rast gelirse tekrar atar. Bu suretle kısmet aramak haram kılınmıştır. Yâni Allah Teâlâ'nın kaza ve takdirine dayanarak, ve talebde ciddiyet ve sâiyi terk ederek, bir takım Rusum ve tağlilerle saâdet ve kemâlâtı taleb etmek, ve «Bunda bizim nasibimiz yokmuş, eğer nasibimiz olsa idi, hasıl olurdu» demekle, bunu taksire illet kılmak haramdır. Zira o kimse kaza ve kaderin ne suretle kaza ve takdir olduğuna muttali olmadığı için, kaderde onun kemâli sa yine taâluk olunabileceğinden bu fiili ve bu hareketi çok kerre mücerred bir ta'lil (sebeb ve illet olmak üzre göstermek, gösterilmek) olmuş olur. **(Zâliküm fıskun)** (Ayet 3) Şu sayılanlar Hak yolu olan dinden dışarı çıkmakdır.

(Ayet 3) **(El yevme yeisellezîne keferû min dîniküm)** Artık bugün nefsin fezâil ile adetleşmesi ve gayariyiminde (edası lâzım olan şeyin alacaklısı) sebat etmesi ile kemâlin husulu vaktinde nefsiniz kuvâsından mahcûb olanların, yahut ebnâ-i cinsinizden mahcûb olan tabiiyyun ve zındık güruhun, sizi Hak yolundan men etmeleri mümkün olmadığı için, onlarda me'yus kaldılar. **(Felâ tahşevhüm vahşevni)** (Ayet 3) Binaenaleyh bundan sonra onların sizi istilâ etmelerinden korkmayınız, ve benim sıfâtlarımdan bir sıfâtın tecellisi zamanında vakf kalmayıb makam-ı fenâya vasıl olmak için, zâtımın azametinden korkunuz. **(El yevme ekmeltü leküm dîneküm)** (Ayet 3) Şiâr (alâmet) ve sülûk keyfiyetini beyan ile bugün size dininizi ikmal eyledim, **(Ve etmemtü aleyküm ni'metî)** (Ayet 3) ve bana hidâyet etmekle size nimetimi ikmal eyledim. **(Ve radîtü leküm'l'islâme dînâ)** (Ayet 3) ve din cihetinden ef'âl ve sıfât tecelliyatında mahv olmakla sizin inkiyâd ve istislâmınızdan, (inkiyad-uymak, yolun ortasından gitmek) yahûd zât tecellisinde fenâ için zâtınızı Allah'a teslim etmenizden razı oldum. **(Femenid turre fî mehmesatin)** (Ayet 3) İmdi nefsin şiddetli bir heyacanında, ve sıfâtlarından bir sıfâtın zuhûru gâlebesinde, bir kimse **(ğayre mütecânifin li ismin)**

(Ayet 3) kendisinin bir kasıd ve azimetine mani olacak bir rezilete teveccüh etmeksizin, ve dinden yüz çevirici olmadığı halde, saydığımız şu haramlardan birine muztar kalırsa, **(Feinnallâhe ğafûrur rahîmün)** (Ayet 3) tahkik Allah Teâlâ Hazretleri mağfiret sâhibidir. Onun sıfâtına mukabil bir sıfâtının nûruyla, o kimseden o kabahatini örter ve merhamet sâhibidir. Mevalığın ref'i ve kemâlin izhârı için, tevfik imdâdı ile rahmet eder.

(Ayet 4) **(Kul uhille lekümüt tayyibâtü)** Habibim de ki, akıllarınız, kalbleriniz, ve ruhlarınızla, size hasıl olan fezâil-i ilmiye, hakayık ve maârif-i hakkıye size helâl kılınmışdır. **(Ve mâ allemtüm minel cevârihi)** (Ayet 4) Ve teşvik edici olduğunuz halde fezâil ve adâbın iktisabında zâhir ve bâtın hisleriniz ve sâir kuvâ ve âlât-ı bedeniyeniz ki, **(Tualli mûnehünne mimmâ allemekümüllâhü)** (Ayet 4) onlara Allah Teâlâ'nın size bildirdiği adâlet vechi üzre, lezzetlerden nasib almak yolunu beyan eden ahlâk ve şerai' ilimlerini talim edersiniz. **(Fekulû mimmâ emsekne aleyküm)** (Ayet 4) Binaenaleyh siz şahsın ve nev'in kemâline muveddi (tediye eden-ödeyen) olacak sahih bir garazla, ve niyet ve irade-i kalbiye ile, lâyık olduğu üzre, onları öğretmeniz sebebiyle, sizin için tahsil ettikleri şeyleri yiyiniz, yâni tahsil ettkleri fezâilden lezzet ve şehvet istememelerine, hırs meyilleri olmaksızın, ve heyecana kapılmaksızın, ve kendilerine nisbet etmeksizin tahsil ettikleri fezâilden istifade ediniz. **(Vezkürûsmallahi aleyhi)** (Ayet 4) Ve onlar üzre Allah'ın ismini zikr ediniz, yani onların, başka bir garaz için değil, ancak sûret-i insaniye-i kâmile için kasd ve murâd olunduklarını, kalb huzuru ile biliniz, **(Vettekullahe)** (Ayet 4) ve işiniz iyilik olmak için bu hareketde Allah Teâlâ'yı size vikaye kılınız. **(İnnallahe serî ulhisâb)** (Ayet 4) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri hesabı süratli olan zâtdır. Sizi uzun müddet değil irtikâbı zamanında o rezilet hey'etinin nefislerinizde hûsulu sebebiyle bir anda muhasebe eder.

(Ayet 6) **(Yâ eyyühelezîne âmenû izâ kumtüm ilessalâti)** Ey ilmî imânla imân etmiş olanlar, siz gaflet uykusundan kalkıb hakikî münacat ve huzur ve Hak'ka teveccüh namazını kasd ettiğiniz vakit, **(Fağsilû vûcûheküm)** (Ayet 6) yüzlerinizi yıkayınız, yâni kalbleriniz yüzlerinizi ezelî manialara taâlluk eden, aslında temiz ve temizleyici şerayi-i ahlâk ve muamelat nâfî ilimleri suyu ile, nefis sıfâtları pisliğinden temizleyiniz. **(Ve eydiyeküm)** (Ayet 6) Ve ellerinizi, yani kudret ve kuvvetlerinizi, şehvetleri tenâvül (alıp yeme) ve pis maddelerde tasarruf etmek pisliğinden, **(İlel merâfikı)** (Ayet 6) dirseklere kadar, yâni hukuk ve menâfi' (yararlar, faydalar) derecesine kadar temizleyiniz. **(Vemsehû birü ûsiküm)** (Ayet 6) Ve

ruhlarınız cihetlerini, dünya muhabeti ve âlem-i süflîye teveccüh sebebiyle hasıl olan, kalbin kederlenmesi ve tagayyür etmesi tozundan, hidâyet nûruyla silkiniz. Çok ruh, taâlluk sebebiyle kederlenmez, belki ruhun nûru kalbden hicâblanmakla kalb zulmetde kalıb kararır. Ruh nûrunun intişar etmesi, veya yayılması için, kalbin ruh tarafına gelen âli cihetinin cilâlanması kâfi gelir. Zirâ kalb iki yüzlüdür. Bir yüzü ruha nazırdır ki, bu ayetde o yüze baş demekle işaret olunmuşdur. İkinci yüzü nefis kuvasına nazırdır, o da ayak ile işaret olunmağa lâyık olmuşdur. **(Ve ercüleküm)** (Ayet 6) Ve ayaklarınızı yıkayınız, yâni tabiat-ı bedeniye kuvânız cihetiyle, lezzetlerde ifrat ve şehvetlerde inhimâk (bir şeyin üzerine fazla düşme) tozlarını gidermekle temizleniniz. **(İlel kâ'beyni)** (Ayet 6) Bedenin kaim olabileceği bir itidal derecesinde temizleyiniz. Bu beyana göre lezzetlerde ifrat ve şehvetlerde inhimâk etmiş olanlar, kalblerinin kendileriyle huzur ve münacaata müstaid olabileceği bir safaya rücû'una kadar, kuvây-ı tabiyelerini riyâzât ve ahlâk ilimleri suyuyla yıkamağa muhtacdırlar. Ve lezzet ve şehevat dalgınlıkları, i tidale yakîn olanlara ise yalnız silmek kâfi gelir. İşte bu sebebdendir ki ayakları mesh edenler mesh etmiş ve yıkayanlar yıkamışdır. **(Ve in küntüm cünüben fattahharû)** (Ayet 6) Ve eğer sizler cünûb, yâni cihet-i ulvîyeden i'raz, (yüz çevirdi ise) ve cihet-i süflîyeye incizab, (cezb edilme, çekilme) ve nefse meyl-i küllî ile, Hak'tan uzak oldunuz ise **(Fattahharû)** derhal ihticabı ve uzaklığı mucib olan karanlık hey'etden ve çirkin sıfâtdan, külliyetinizle temizleniniz. **(Ve in küntüm merdâ ev alâ seferin)** (Ayet 6) Bu ayet mükerrer (tekrar tekrar) varid olmakla yukarda şerhi geçmişdir. **(Mâ yürîdullahü liyec'ale aleyküm min haracin)** (Ayet 6) Allah Teâlâ Hazretleri, kesret mücahede ve şiddet ve rahmetle, sizin üzerinize meşakkat ve darlık kılmayı murad etmez. **(Ve lâkin yurîdu liyütahhireküm)** (Ayet 6) Ve lâkin sizi muzlim hey'etlerden ve çirkin sıfatlardan temizlemekle, **(Ve liyütimme ni'metehu aleyküm)** (Ayet 6) ve tekmil ile, size olan nimetini tamamlamağı murâd eder. **(Le alleküm teşkürûn)** (Ayet 6) Ve me'muldur ki, sizler fenâdan sonra bekâ zamanında istikamet ve adâlet hakkıyla kıyam sebebiyle, kemâl nimetine şükür edersiniz.

(Ayet 7) **(Vezkürû ni'metallahi aleyküm)** Allah Teâlâ Hazretlerinin sizi vusûl yoluna hidâyet ile, size olan nimetini hatırlayınız. **(Ve misâkahüllezî vasekaküm bihî iz kültüm semi'nâ ve eta'nâ)** (Ayet 7) Ve siz fıtratınız safasıyla nübüvvet madeninden kabul etmiş olduğunuz misakları, Hak'kın azimetlerinin akidlerini hatırlayınız. **(İ'dilû hüve akrebu littakvâ)** (Ayet 8) Ve siz adâlet ediniz ki,

adâlet, nefis sıfâtlarından ve libâslarından soyunmağa, ve sıfât-ı ilâhiyeyi vikaye kılmağa en yakındır; adalet faziletlerin en şereflisidir; adalet fazileti hasıl olsa bütün faziletler ona tâbi olur. **(Vettekûllahe)** (Ayet 8) Ve adaletin sizden sudurunda Hak Teâlâ yı size vikaye kılın, zirâ bütün kemâlât ve fezâilin membaı zât-ı ilâhîdir. **(İnnallahe habîrün bimâ ta'melûne)** (Ayet 8) Hak Teâlâ Hazretleri sizin amellerinizin, nefsiniz sıfâtlarından ve yahûd Allah'dan olduğuna haberdardır. **(Ve adellahüllezîne âmenû ve amilûssâlihâti)** (Ayet 9) Allah Teâlâ Hazretleri sizin içinizden tevhid ilmi ile imân eden, ve kendilerini tevhid-i aynîye ulaşdırıcı iyi işleri işliyen kimselere **(Lehüm mağfiretün ve ecrün azîmün)** (Ayet 9) sıfâtlarını setr etmeği, ve Hak'kın sıfâtları tecelliyâtı ile büyük bir mükâfat vaid eylemişdir.

(Ayet 11) **(Yâ eyyühellezîne âmenüzkürû ni'metallahi aleyküm iz hemme kavmün en yebsütû ileyküm eydiyehüm fekeffe eydiyehüm anküm)** Ey imân sâhibi olanlar mahcûb nefisleriniz kuvâ ve sıfâtından bir kısmının kendi menfaat ve lezzetlerini tahsil için, sizi kahr ve istilâ etmeğe ellerini uzatmağa yeltendikleri vakit Allah Teâlâ'nın size tenzih ve tathir yolunu göstermekle, o kuvvetin ellerini sizden men etmesi nimetini hatırlayınız. **(Vettekullahe)** (Ayet 11) Ve o kuvâyı kahr ve men etmekde, Allah Teâlâ'yı kendinize vikaye kılınız. **(Ve alâllahi fel yetevekkelil mü'minûne)** (Ayet 11) Ve mü'min olanlar, işlerin kâffesini Allah'dan görmekle, Allah'a tevekkül etmelidirler.

(Ayet 12) **(Ve lekad ehazallahü mîsâka benî isrâîle)** Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri, Ben-i İsrail'in misakını aldı. **(Ve be'asna minhümüs neyye aşere nakîbâ)** (Ayet 12) Ve biz Ben-i İsrail'den on iki nâkib yani meb'us gönderdik. Bu on iki meb'us havass-ı hamse-i zâhire ve havass-ı hamse-i bâtına ve kuvve-i akıle-i nazarîye ve akıle-i ilmiyeden ibaretdir. **(Ve kallahü innî me'aküm)** (Ayet 12) Ve Allah Teâlâ onlara «Ben akidla Hak'da, sizinle beraberim, size tevfik ve yardım ederim. **(Lein ekamtümüs salâte ve âteytümüzzekâte ve âmentüm birusulî ve azzertümûhüm)** (Ayet 12) Eğer siz ibâdetlerle saâdet-i bedenîyeden i'raz, ve zühd ile saâdet-i haricîyeyi terk etmek gibi, tezkiye ve tahliye hakları ile kaim olursanız, ve ruh ve kalb ve melekût imdâdından gelen akıl ve ilhamla, isabetli fikirler ve doğru hatıralarla, resullerime imân ve onları takviye ile, vehim şeytanlarına musallat kılarak şeytanların vehmiyat, hayaliyat, havatır-ı nefsânîye vesveselerini ilka etmelerinden men etmekle, akıl ve fikir resullerine ta'zim edecek olursanız, **(Ve akradtümullahe karden hasena)** (Ayet 12) ve bilcümle havl ve kuvvetden ve ilim ve

kudretinden beraet ile, ef'âl ve sıfâtın hepsini ve sonra mahv ve fenâ ile zâtınızı da teslim ile, Allah Teâlâ'ya iyi bir ödünç verirseniz, **(Le ükeffirenne anküm seyyiâtikum)** (Ayet 12) sizden hicâblarınız olan zât, sıfât ve ef'âlinizin vücûdlarını elbetteki setr ederim. **(Ve leüdhilennekûm cennâtin tecrî min tahtihel' enhârü)** (Ayet 12) Ve sizi altlarından tevekkül, teslim, rıza, ve tevhid, elhasıl ef'âl, sıfât ve zât tecelliyâtı ilimlerinin çeryan eylediği daimî, zâtım, sıfâtım, ef'âlim cennetlerine idhal ederim. **(Femen kefere ba'de zâlike minküm fekad dâlle sevâessebîli)** (Ayet 12) İmdi bu ahidden ve sizden meb'uslar gönderildikden sonra, her kim ihticâb eylerse, muhakkakdır ki, o kimse doğru yolu gayb etmişdir» dedi.

(Ayet 13) **Febimâ nakdihim mîsâkahüm le annâhüm ve ce'alnâ kulûbehüm kasıyeta)** İmdi Ben-i İsrail'in misaklarını bozmaları dolayısıyla, biz onlara lanet eyledik. Ve kalblerine nefis sıfatlarının istilâsı, ve katı olan umur-u arziyeye meyilleri sebebiyle kalblerini katı kıldık. Allah Teâlâ'nın kemâlâtı olan melekût ve ceberût nûrlarından mahcûb oldular. **(Yuharrifûnel kelime an mevâzi'hî)** (Ayet 13) Ve bu envarı, kuvây-ı nefisleri ile değiştiler ve maâniy-i makûleden bulunan maârif ve hakayık yerinde, vehmiyat ve hayaliyatı kullandılar, yahûd maârif ve hakayıkı, vehmiyat ve hayaliyat ile karıştırdılar. İşte kelimeleri mevzularından değişdirmeleri bundan ibarettir. **(Ve nesu hazzen mimma zükkirû bihî)** (Ayet 13) Ve ahd-i sabıkda istidâdlarından bilkuvve gizlenmekle, verildikleri ve ahdi lahıkda hatırlatıldıkları büyük bir kemâlât nasiblerini unutdular. **(Vela tezalü tattali-û alâ hâinetin minhüm)** (Ayet 13) Ve şeytanın nefis sıfâtlarının kendilerini istilâsı, ve kalblerinin kasaveti dolayısıyla, onların her zaman bir ahdi bozduklarını, ve emanete hıyanet ettiklerini görmekten hali kalmazsın. **(İllâ kalîlen minhüm fa'fü anhüm vasfeh)** (Ayet 13) Ancak içlerinden az kimseler imân etmekle, bundan müstesnadırlar. Binaenaleyh sen onların kabahatlerini afüv ve onlara hüsnü muamele eyle. **(İnnallahe yuhibbül muhsinîne)** (Ayet 13) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri onların ibtilâ olunduklarını müşahede ederek, onlara ikâb ile mukabele etmiyen ve afüv ile muamele eden, ihsan sâhiblerini sever.

(Ayet 14) **(Ve minellezine kalû innâ nasârâ ehaznâ mîsakahüm fenesû hazzen mimmâ zükkirû bihî)** Ve biz nasarayız diyenlerden misaklarını aldık, fakat onlar da hatırlatıldıkları kemâlden büyük bir nâsibi unutdular. **(Feağreynâ beynehümül adâvete vel bağdâe ilâ yevmil kıyâmeti)** (Ayet 14) Buna binaen behimî ve şeytânî ve sebuî (yırtıcık-canavarlık) kuvvetler iktizalarının tahallufü, (uygun olmama, başkalaşıb uymamak) ve tevhid nûrundan ihticâbları ve

kendisinde, inadlaşmak ve çekişmek iktizâ etmiyen küllî maksadların bulunduğu alem-i kudsîden uzaklıkları, ve zıdlaşmak ve inadlaşmağı mucib olan cihet-i süflîyeye meyilleri dolayısıyle ruh nûrunun zuhûru ile kıyamları vaktine kadar, yahûd mânâ, tevhid nûrunun zuhûru ile kıyâmet-i kübra vaktine kadar aralarında adâveti kendilerine lâzım kıldık. **(Ve sevfe yünebbiühümullahü bimâ kânû yasna'ûne)** (Ayet 14) Allah Teâlâ Hazretleri yakın vakitde öldükleri zaman, kendilerinde kökleşmiş olan eza verici çirkin hey'etlerin zuhûru ile işlediklerinin cezasını, hırman ve hüsranın zuhûrunu, onlara bildirecektir.

(Ayet 17) **(Lekad keferrellezîne kalû innallahe hüvel mesîhubnü meryeme)** (Allah Teâlâ'nın ancak Meryem'in oğlu İsa olduğuna kail olanlar, Allah Teâlâ'yı İsa'nın taayyünüyle kayd ve ulûhiyeti İsa'da hasr etmeleriyle, muhakkak küfür ettiler. **(Kul femen yemlikü minallahi şey'en in erâde en yühlikel mesîhabne meryeme ve ümmehü ve men fîl'ard cemî'a)** (Ayet 17) Habibim de ki «Eğer Allah Teâlâ Hazretleri **(Küllü şey in hâlikün illâ vecheh)** (Kasas Suresi, Ayet 88) âyetinde buyurduğu gibi Meryem'in oğlu Mesih'i ve bütün yeryüzündeki insanları, tevhidde ifnâ ve ayni cemde mahv ile helâk etmeği murâd ederse, kim bir şeye malik olub da Allah'dan kurtarabilir? **(Ve lillâhi mülküssemâvâti vel'ardı)** (Ayet 17) Halbuki âlem-i ervâhın ve âlem-i ecsamın **(ve mâ beynehümâ)** (Ayet 17) ve gerek zâhir ve gerek bâtın bunların arasındaki suveri ârâzın kâffesinin mülkiyeti Allah'ındır, ve kâffesi Allah Teâlâ'nın esma, sıfât ve ef'alidir. **(Yahluku mâ yeşaü)** (Ayet 17) Allah Teâlâ dilediğini izhâr eder. **(Vallahü alâ külli şey'in kadîrun)** (Ayet 17) Zât-ı Hak her şeye kadirdir.

(Ayet 21) **(Yâ kavmidhulûl'ardal mukaddesete)** Ey kavmim, siz sıfât tecelliyâtı makamı olan kalb hazretine dahil olunuz, çünkü kalb, semay-ı ruhaniyetiyle arz sayılır. **(Elletî keteballahü leküm)** (Ayet 21) Allah Teâlâ kazay-ı sabıkta size o arz-ı mukaddeseyi tayin etmiş, ve oraya vasıl olub makam edinmeyi istidâdınızda vedia kılmışdır. **(Ve lâ terteddû alâ edbârikiim)** (Ayet 21) Ve menafi ve lezzetlerini tahsil ve hey'etlerini tezyin ve muvafakatini taleb ve teveccühle beden kasabasına meyl etmek hususunda arkanıza dönmeyiniz. Zirâ orası sizin makamlarınız arkasında bir makamdır, ve rütbenizden edna ve esfeldir. **(Feten kalibû hâsirîne)** (Ayet 21) O takdirde kalbin nûrlarını ve güzelliklerini, bedenin zulmet ve çirkinlikleriyle tebdil etmiş olmakla, ziyankârlar olarak inkilab etmiş olursunuz.

(Ayet 22) **Kalû ya Mûsâ inne fîhâ kavmen cebbârîne)** Kavmi, Musâ'ya «Ey Musâ, orada cebbar olan kavim, yâni vehim sultanı, ve hevâ, gazab, şehvet, emrası ve sâir nefisi firavniye sıfâtları vardır. O mukadder yeri cebren ve kahren zabt etmişlerdir. Her kuvveti kendi arzularına cebr ederler. Bizim onlarla mukabeleye kudretimiz yoktur, ve mukavemetlerine kadir olamayız» dediler. Bunu demeleri lezzet-i tabiîye ve şehvet-i cismâniye ile alışdıklarından ve hevânın kendilerine galebe etmesinden, ve mücahede ile nefis sıfâtlarını kırmağa ve riyâzâtla hevâyı sevmeğe kadir olamadıklarından neşet etmişdir. **(Ve innâ len nedhulehâ hattâ yahrucû minhâ)** (Ayet 22) «Ve bizim tarafımızdan riyâzât ve mücahede yapılmaksızın, Allah Teâlâ'nın onları oradan men etmesiyle, onlar arz-ı mukaddesden çıkıncaya kadar bizler elbette oraya giremiyeceğiz. **(Fein yahrucû minhâ feinnâ dâhilûne)** (Ayet 22) Eğer ki onlar çıkarlarsa o vakit bizler gireceğiz» dediler.

(Ayet 23) **(Kale recülâni minellezîne yehâfûne)** Cisme mülâzimetin fenâ akibetinden, ve cismin muzlim hey'etleriyle ûkubetin vebâlinden korkanlardan, ve on iki meb'usdan bulunan iki er, akl-ı nazarî ve akl-ı amelî, **(En'amellahü aleyha)** (Ayet 23) tarik-i müstakime ve din kavmine hidâyetle, Allah Teâlâ onlara in'am etmişdi, dediler ki **(Udhulû aleyhimül bâb)** (Ayet 23) «Kalb köyünün kapısına giriniz» o kapı, tecelliy-i ef'âl ile tevekkül kapısıdır. Nitekim ruh gününün kapısı rıza kapısıdır. **(Feizâ dehaltümûhü feinneküm ğaâlibûne)** (Ayet 23) Siz kalb gününün kapısı olan tevekkül makamına girdiğiniz vakit, ef' âlinizden, ahvalinizden çıkmakla, ve Allah ile işleyiciler olmakla, muhakkak gâliblersiniz. Havl ve kuvvet Allah'ın olduğu vakit, vehim şeytanı, tahayyül, hevâ, gazab sizden kaçar ve onlara galib olursunuz Kalb kapısının ancak tevekkül makamı olduğuna, **(Ve alallahi fetevekkelû in küntüm mü'minîne)** (Ayet 23) ve «Siz eğer hakikaten mü'minler oldunuz ise, ancak Allah'a tevekkül ediniz» âyeti delâlet eder. Zirâ gaybe iman derecelerinin en azı tecelliyi ef'âl huzûrudur.

(Ayet 24) **(Kalû ya Mûsâ innâ len nedhulehâ ebeden mâ dâmû fîhâ)** Kavim «Ey Musâ, onlar orada bulundukça, biz ebediyen o köye giremiyeceğiz» dediler, ve duhulden imtinalarında israr eylediler. **(Fazheb ente ve rabbüke fekaâtilâ)** (Ayet 24) «İmdi sen Rab'bin ile beraber gidib mukatele ediniz; yâni eğer sen Nebi isen, nefsin kuvveti ile onları bizden def et, ve biz riyâzât ve mücahede etmeksizin bizde bulunan bu kuvâ ve hevâyı kökünden kopar ve bizden bunları def etmesini Rab'binden iste» dediler. Nitekim bir takım müfsid ve denî kimseler de, kendilerine nasihat, zecr ve tehdid eylendik-

leri zaman, ya istihza ve inaddan ve yahûd cidden ve i'tikâden «Sen himmetinle bizden bu şekâveti def'et» demektedirler. **(İnna hânünâ kaâ'idûne)** (Ayet 24) «Biz nefis makamında yerimizde oturucu, nefislerimizin arzusunda ve bedenlerimizin lezzetlerinde durucuyuz» dediler.

(Ayet 26) **(Kale feinnehâ muharremetün aleyhim erba'ine seneten yetîhûne fil'ardı)** «Hak Teâlâ Hazretleri onlara arz-ı mukaddesi kırk sene haram kılmışdır. Yer yüzünde dolaşırlar» buyurdu ki, iş bu kırk sene nefis makamında bekâları müddetidir. Yâni gönül şehrine girinceye kadar kırk sene tabiat sahrasında mütehayyir kalırlar. Zirâ nefis sıfâtları cebbariyesinin istilâsıyla beraber gönül şehrine girmek haramdır ve mümtenidir. Bu sebebden diğer ayet-i kerimelerde **(İzâ beleğâ eşüddehü ve beleğa erba'îne seneta)** (Ahkâf Suresi, Ayet 15) buyurulmuşdur ki, işbu kırk sene hakiki bülûğ vaktidir. Tih sahrası mukaddesinde Ben-i İsrail bütün gün cidden yürüyerek altı fersah alırlardı, akşam olunca yine sabahdan hareket ettikleri makamda olurlardı, yâni bunların sa'y ve intikalleri cihat set içinde mahsur cismanî maksadlar ve bedenî matlubların tahsilinde geçiyordu. Ve tecerrüdle cihetlerden çıkamıyorlardı. Binaenaleyh hey'et-i bedenîye ve sıfat-ı nefsanîyeden tenzih ve tecerrüdü taleb ile kalb cihetine teveccüh etmediklerinden, yine evvelki makamlarında olurlardı ve geceleri gökyüzünden direk şeklinde bir ateş inib onun ziyasıyla (ışığı ile) yürürler ve faidelenirlerdi, yani onlara ruh semasından akl-ı maaş nuru inerek onunla maslahatlarına hidayet bulurlardı. O umudun ateşden olması akl-ı sırf olmayıb vehim ile karışık olduğu cihetledir, yoksa akl-ı sırf olsa onunla kalb yoluna hidâyet bulurlardı. Gemamın menn ve selvâ'nın neden ibaret olduklarının beyan ve tevili yukarda geçmişdir. Bir de Tih sahrasında doğan her çocuğun boynunca bir gömleği bulunduğu, ve boyunun uzamasıyla gömleğin de uzadığı denilmişdir ki, Allah ü alem bu söz ile de beden libâsını kasd ve murad etmişlerdir. Ve eğer kıssayı kendi haline tatbik etmek istersen Musâ'yı kalb ve Harun'u Ruh ile tevil edersin. Çünkü Harun Musâ'nın büyük kardaşı idi. Bu sebeble Musâ «O lisanen benden daha fasihdir» demişdi. Ve Ben-i İsrail'i kuvve-i ruhaniye, ve arz-ı mukaddesi nefs-i mutmainne ile tevil eder, sonra kıssayı ahirine kadar haliyle ceryan etdirirsin. **(Felâ te'se alelkavmilfâsikîne)** (Ayet 26) Onlar kendi arzuları ve tuğyanlarıyla kalb yolundan çıkıb fâsık olduklarından fasık olan kimseler üzerine gam çekmek yoktur. Binaenaleyh: ukubet ve cezalarına gam yeme.

(Ayet 27) **(Vetlü âleyhim nebe'ebne âdeme bilhakkı iz karrebâ kurbânen fetükubbile min ehadihimâ ve lem yütekabbel minel' âheri)** Habibim kavmine Âdem'in iki oğlunun hayrını oku. Onlar ikisi de kurban iletib birisinden kabul ve diğerinden kabul olunmadığı vakit, **(Kale leaktülenneke)** (Ayet 27) kurbanı kabul olunmayan kardaş diğerine «Elbetde ben seni katl edeceğim» demişdi. Yâni kalb Âdem'inin oğulları akıl Habil'i ve vehim Kabil'inden her ikisinin ikiz doğmuş birer kız kardaşı var idi. Akıl ile birlikte doğan kız güzel reylerle maaş ve meâd işlerini tedbir ve her nevi san'at ve siyasetleri çıkarıcı, güzel işleri ve ahlâk-ı fazilei iktizâ eden akılcı ameliye kuvvetidir. Vehim ile birlikde doğan kız da şeytanî hiyle tahsil için, mahsusatda ve maâniy-i cüz'iyede mutasarrıf olan mütehayyile kuvvetidir. Buna binaen kalb Âdem'i kıyasat-ı aklîye bürhanı ile vehme tasallut, ve vehmi riyâzât-ı izâniye ve siyasat-ı ruhanîye ile akla teshir, ve kalb babasına itaat ve envaı doğru ümmidlerle ihsan, ve iyi işlerde muavenet ve fasid tesvilat (aldatmak) ve tezyinat-ı şeytâniye ile ve fâsık hey'etlerle nefsi aldatarak, kalbe isyan etmesinden imtinaa alışdırması için, vehim Kabil'inin aklın ikiz kız kardaşı olan akılcı ameliye ile evlenmesi, ve vehmin ikiz kız kardaşı olan mütehayyile kuvvetini de islah etmek, ve onu fasid tahayyülat şehvetlerinden, ve yalancı nefis sözleri heyecanlarından men ederek, kalb babasının mütehayyileden rahat olması, ve mütehayyileyi makulât ve mahsusatda ve maâniy-i küllîye ve cüz'iyede istimal ederek, mütehayyilenin ulûmu tahsilde amil ve mütefekkir olub kalbin onunla faidelenmesi için, akl Habil'in de vehmin ikiz kız kardeşi olan mütehayyile ile evlenmesini emr etmişdi. Bunun üzerine vehim kendi nazarında mütehayyilenin daha güzel, ve kendisine münasebeti dolayısıyla daha sevgili olduğu için, vehim Kabil'i akıl Habil'ine haset eyledi. Babaları olan kalb her ikisinin beraber kurban iletmesini yani neticeyi ifâza ile Allah Teâlâ'ya yakınlığa sebeb olan ibâdeti ifa etmelerini emr etti. Aklın yakınlığının sebebi olan kıyas sûretini ifnâ, ve nefs-el emre mutabık olan sûreti makule-i külliyeyi kabulu, onun kurbanının kabul olunması demektir. Ve mugalata sûretınde ve yahut sûreti mevhume-i cüz'iyeden ibaret bulunan vehmin kurbanının kabul olmasını, aklın neticeyi ifaza ile o sureti mugalataya ittisalinin (ulaşmasının-bitişmesinin) imtinaıdır. Zira mugalatatının neticesi yoktur. Yahud suret-i vehmiyenin kabulunun mümteni (imtina eden-geri duran) olmasıdır. Zira suret-i vehmiye, nefs-ül emre mutabık olamaz, bunun üzerine vehmin akla olan hasedi ziyadeleşdi. Ve «Elbetde ben seni öldüreceğim» dedi. Yani aklın Allah Teâlâ'ya yakınlığı ve müdrikât ve tasarrufatında, vehmin rütbesin-

den uzaklığı ziyadeleşince, vehim de aklın işini ibtale ve onu işinden men etmeğe daha ziyade haris olur. Nitekim derin nazarı matlubların tahsilinde, vehmin teşkilâtında ve akla muarazasında bu hal görülmektedir. Vehmin aklı öldürmesi, onu işinden men etmesi, ve aklın hayatına sebeb olan hidâyet nurunu ve ruhun yardımını ondan kesmesi demektir. **(Kale innemâ yetekabbelullahü minel müttekîne)** (Ayet 27) Akıl Habil'i «Allah Teâlâ ancak hayratın kendilerinden sudurunda Allah Teâlâ yı vikaye kılanlardan, yahûd mânâ: Allah Teâlâ ancak bedeni muzlim hey'etlerin günahlarından ve batıl yalanlardan ve muhlik (helak edici-telef edici) tesvilattan (aldatmaktan), düşkün arzulardan, iğva edici sapıklıktan, sakınanlardan kabul eder» dedi.

(Ayet 28) **(Lein besatte ileyye yedeke litaktülenî mâ ene bibâsıtın yediye ileyke liaktüleke)** (Ayet 28) «Eğer sen beni öldürmek için bana elini uzatırsan, ben seni öldürmek için elimi sana uzatıcı değilim. Ben senin mahsusat mevzularında şiddetli olan amellerini ibtal etmem, ve nefis ve hevânın yardımı olan senin hayatını senden katı' etmem, ve sana mahsus olan işinden seni men etmem» dedi. Çünkü akıl, mesalih-i cüz'iyenin ve mahsusat ahkâmının ve mahsusata taâlluk eden cüz'î manâların ve maaş eshabının kâffesinin, ancak vehim ile hasıl ve müyesser olacağını bilir. Ve eğer vehimden sadır olan emellerin, rica ve ümmidlerin husulu olmamış olsa hiç kimse için geçineceği maişet müyesser olmazdı. **(İnnî ehâfullahe rabbel' âlemîne)** (Ayet 28) Tahkik ben Rab'bül âlemîn olan Allah'dan korkarım, çünkü ben âlemlerin Rab'bi olan Allah'a arifim ve Hak Teâlâ «Ancak Allah'ı bilenler ondan korkarlar» buyurmuştur. Ve bilirim ki, Hak Teâlâ seni ancak bir şe'n için halk ve bir hikmet için icad etmişdir. Bunun için bu hususda Allah Teâlâ'ya tariz edemem. **(İnnî ürîdü en tebûe bi'ismi ve ismike)** (Ayet 29) Ben senin benim katlim günahı ve senin katlin günahı olan ve kurbanının kabul olunmasına sebep olan batıl reyler ve fasid tasavvurlarla gitmeni ve rücû' etmeni isterim ki, **(Ve zâlike cezâüzzâlimîne)** (Ayet 29) senin his ahkâmını makûlat yerinde koyduğun gibi, eşyayı mevzuunun gayrinde koyan zalimlerin cezası şudur.

(Ayet 30) **(Fetavve at lehü nefsühü katle ehîhi fekatelehu)** Yâni, vehim Kabil'ine, nefsi, kardaşının katlini tezyin ve teshil (kolaylaştırmak) etti, ve akıl Habil'ini kendisine mahsus ef'âlinden men ve hidâyet nurundan mahcub etmekle katl eyledi. **(Feesbaha minel hâsirîne)** (Ayet 30) Katl edince akıl üzerine istilâ ile zarara düşdüğünden ve aklın hidayet ve sevabını kendi delâlet ve hatasıyla değişdirdiğinden ziyankârlardan oluyordu. Çünkü vehim aklın muavenet ve yardımından kesildiği vakit, enva-ı tesvilat (aldatma) ve tezyinat

ile nefse mal ve mansıb ve aramızda şiddetli bir hırs ve ifrat gibi nefis ile bedenin her ikisinin birden zarar göreceği işlere ikdamını, (devamlı çalışmasını) lezzet-i behimîye ve sebuîye kabilinden bir takım mezmum israfatı emr eder. Buna binaen vehim de zayıflar, yahud büsbütün batıl olur.

(Ayet 31) **(Febe'asellahü ğûrâben yebhasu fîl'ardı liyüriyehü keyfe yüvârî sev'ete ahîhi)** Bunun üzerine Allah Teâlâ Hazretleri ona, yani vehme, kardaşının cesedini nasıl örteceğini göstermesi için arz-ı nefisde eşeliyen hırs kargasını gönderdi. Zirâ aklı hidâyet nurundan kat ederek kemâli tahsil ve malın saâdetini taleb için, âlem-i ulvîde seyrden mahcub kılmasıyla vehim bu def'a işinde hayrete düşerek ne yapacağını şaşırmışdı. Bunun için hırs kargası baş gösterib, vehmi dalâlet sahrasında hidâyet ve ona avratının, yani arkasına yüklenib kokuşuncaya kadar ve o takdirde akl-ı maaş ölünceye kadar taşıdığı kardaşının maktul cüssesini, arz-ı nefis toprağında ne sûretle defin ve setr edeceğini gösterdi ki, bu da ruh hayatından kesilmiş, vehim ve hevâ ile karışmış, arz-ı nefse zulmetlerinde kendi âleminden mahcub arz-ı nefisde defn olunmuş, lezzet-i tabiîyenin tahsilinde kullanılmasıyla kuvayı tabiîye kurdlarının yemiş olduğu aklın sûretidir. **(Kale yâ veyletâ e'aceztü en ekûne misle hâzelğurâbi feüvâriye sev'ete ahî)** Vehim Kabil'i «Ben yavrusunu yani kemâlini ifnâ ve nefis toprağında setr eden şu karga gibi olubda, kardaşımın cesedini aklın sûretini nefis zulmetinde örterek faidelenmekten aciz miyim?» dedi. **(Feesbaha minen nâdimîne)** (Ayet 31) Ve akebinde hüsran ve hırmanın husuliyle peşiman olanlardan oldu. **(Min ecli zâlike, ketebnâ alâ benî isrâîle ennehü men katele nefsen biğayri nefsin ev fesâdin fîl'ardı feke'ennemâ katelennâse cemî'â)** (Ayet 32) Bu sebebden Ben-i İsrail'e farz edildi ki her kim bir kişiyi öldürmüş veya yer yüzünde fesad etmiş olmaksızın, haksız olarak bir kimseyi katl ederse, güya bütün insanları katl etmiş gibidir. Zirâ her bir şahıs cemî efrad nev'inin müştemil olduğu müştemildir. Ve haricde nev'in bir şahısla kıyamı hepsiyle kıyamı gibidir. Ve adedde itibar yoktur. Efradın taaddüdü ile hakikatde nevi ziyadeleşmez ve bir şahısda ihsar ile noksan da olmaz.

(Ayet 35) **(Yâ eyyühellezîne âmenûttekûllâhe)** Ey mü'minler siz nefislerinizi temizlemekle Allah'a sakınınız **(Vebteğû ileyhil vesîlete)** (Ayet 35) ve iyiliklerle ziynetlenmekle Allah'a vesileyi isteyiniz. **(Ve câhidû fî sebîlîhî)** (Ayet 35) ve sıfâtın mahvı ve zâtda fenâ ile Allah yolunda mücahede ediniz ki, **(Le'allekûm tüflihûne)** (Ayet 35) bu suretle zât ve sıfât bekâyasının zuhûrundan felâh bulmanız me'muldür. **(İnnellezîne keferû lev enne lehüm mâ fîl'ardı cemî'â)** (Ayet

36) Küfür eden kimseler için eğer yeryüzünde, yâni ciheti süfliyedeki eşyanın kâffesi ve onunla beraber bir misli daha olub, yevmi kıyâmetin azabından kurtulmak için hepsini fidye-i necât verseler, onlardan kabul olunmaz. Zirâ ciheti süfliyede bulunan şeyler hicâb ve baidin ziyadeliğine sebebdirler. Halbuki kıyâmet gününde ciheti ulviyeden bulunan maârif ve hakayıkı nurûyeden başka bir şey'in faide ve te'siri olamaz.

(Ayet 48) **(Ve enzelnâ ileykel kitâbe bilhakkı)** Biz sana kemâl tefasilinin (bir şeyin etraflı beyanları) zuhûrundan ibaret bulunan Furkan ilmini inzal eyledik. **(Musaddıkan limâ beyne yedeyhi minel kitâbi ve müheyminen aleyhi)** (Ayet 48) Huzurunda olan Kur'ân ilmini, yâni istidâdında sabit olan ilm-i icmaliyi tasdik edici ve izhâr etmekle o ilmi hıfz edici olarak inzâl etdik. Yahûd mânâ: Biz zamanen sabık olan enbiyaya nazil olan ilimleri tasdik ve muhafaza edici olarak sana kitabı inzal eyledik. Zirâ vûcûd-u mevhub-u (bağışlanmış) hakkanî ile fenâdan bekâya rücû' zamanında, Musâ Aleyhisselâm'a gâlib olan şey, nefsin kuvvet ve sultanı olmuşdu. Bu sebebden Musâ eliyle kardaşını yakalayub sarsdı ve tecelliyi talebi zamanında kendini bana göster sana nazar edeyim dedi. Buna binaen Tevrat'ın ekserisi nefsin tehzibine ve ahvaline taâlluk eden ahkâm ilminden ibaret ve Musâ'nın daveti zahire idi. İsa Aleyhisselâm'a da kalbin nur ve kuvveti gâlib olmuşdu. Bu sebebden İsa dünya libaslarından tecerrüd ve ruhbaniyetle emr etti ve bazı eshabına «Bir yanağına tokat vurulduğu zaman tokat vurana diğer yanağını çevir» demişdi. Ve İncil'in ekseri sıfat tecelliyatı ve kalb ahvaline, kalbin tasfiye ve tenvirine taâlluk eden ahlâk, vaizler, nasihatlar ilminden ibaretdi. Ve İsa'nın daveti batına idi. Muhammed Aleyhisselâti vesselâm'a gâlib olan da Ruh sultanı ve nuru idi. Binaenaleyh Muhammed Aleyhisselâm ahlâkı; mekârim-i ahlâkı cami ve mütemmim, ahkâmda adil ve mutavassıt idi. Kur'ân'da her iki kitabın ulûm ahkâm ve maârifine şamil ve tevhid ve muhabbetde bir takım ziyadelerle beraber o ahkâmı tasdik ve muhafaza edici oldu. Muhammed'in daveti de tevhid oldu.

(Ayet 48) **(Fahküm beynehüm bimâ enzelallâhü)** İmdi sen insanlar arasında sana keşf olunan vahdetin zılli bulunan muhabbetin gölgesi olan adaletle hüküm eyle. **(Ve lâ tettebi' ahvâehüm)** (Ayet 48) Ya zâhir veya batından birisini diğerine gâlebe ettirmekle **(Ammâ câeke minelhakkı)** (Ayet 48) sana gelmiş olan tevhid, muhabbet ve adaletden ayrılıb onların arzularına tâbi olma. Zirâ tevhid muhabbeti, muhabbet de adaleti iktizâ eyler. Ve tevhidin gölgesi ruh semasından kalbe muhabbetle ve nefse de adaletle vaki' olur.

(Liküllin ce'alnâ minküm şir'aten ve minhâcâ) (Ayet 48) Sizin her birerleriniz için mevrid-i (varid olacak, varacak yer) nefis, mevrid-i kalb, mevrid-i ruh gibi varılacak bir geniş yol, ve kalbe taâlluk eden muamelat ve ahkâm ilmi gibi batın yoluna giden, ve sıfât cennetine ulaşdıran bir yol, ve ruha taâlluk eden tevhid ve müşâhede ilmi gibi fenâ yoluna giden, ve zât cennetine ulaşdıran bir yol kıldık. **(Ve lev şâallâhü lece'aleküm ümmeten vâhideten)** (Ayet 48) Eğerki Allah Teâlâ dilemiş olsa idi, fıtrat-ı evvelî hepinizi muvahhidler, bir din üzre müttefikler kılardı. **(Ve lâkin liyeblûveküm fî mâ âtâküm)** (Ayet 48) Lâkin sizden her birinizin kabulu mikdarınca istidâdlarınız hasebiyle size verdiğini izhâr etmekle kemâlâtı mütenevvia olmak için, hepinizi bir kılmadı. **(Festebikûl hayrati)** (Ayet 48) İmdi siz, istidâdlarınız sebebiyle takdir olunan kemâlinize ulaşdırıcı, ve istidâdınızdaki kemâli fiile çıkarmakla sizi Hak'ka yanaşdırıcı işlere, hayırlara koşunuz. **(İlallâhi merciuküm cemî'â)** (Ayet 48) Zâtı ayni cemde değil, meratib iktizâsı üzre vücûdı ayni cemde hepinizin merci-iniz ancak Allah Teâlâ'yadır. **(Feyünebbi üküm bimâ küntüm fihi tahtelifûne)** (Ayet 48) İstidâdlarınızın ihtilâfı hasebiyle vaki' olan ihtilâflarınız üç nevi cennetden birisini taleb ve ona vusûlden, yahud istidâdınızda olan kemâlden mahcûb olmanıza sebeb olan manialarla o cennetlerden mahrumiyetinizi size izhar edecektir.

(Ayet 49) **(Fein tevellev fa'lem ennemâ yüridulahü en yusîbehüm biba'di zünûbihim)** İmdi eğer onlar hükmünden i'râz ederlerse bil ki, Allah Teâlâ Hazretleri onları ancak bir takım günahları ile muaheze etmek ve musibete düşürmek murad ediyor. Yahudilerin günahları ef'âl hicâbları, Nasara'nın günahları sıfât hicablarıdır. **(Ve inne kesîren minennâsi lefâsikûne)** (Ayet 49) Ve insanların çoğunluğu elbetde fasıkdırlar. Yahudilerin fıskı nefislerinin ef'âlini görmekle ef'âl-i ilâhiye tecelliyatı hükmünden dışarı çıkmaları, Nasara'nın fıskı nefislerinin sıfâtını görmek ve o sıfatlarla muhtecib olmakla sıfât-ı hakkanîye hükmünden dışarı çıkmalarıdır. Nitekim Muhammedîlerin fıskı da, kendi zatlarına iltifat etmek ve vahdet-i zatîye hükmünden çıkmakdır. **(Efe hükmel câhiliyyeti yebğûne)** (Ayet 50) Yoksa cahiliyet hükmünü mü istiyorlar? Yâni onlar cehilleri dolayısıyle ilm-i ilâhîden sadır olan hükmü istemiyorlar, ancak nefis makamından sadır olan hükmü istiyorlar.

(Ayet 54) **(Yâ eyyühellezîne âmenû men yertedde minküm an dînihî)** Ey iman sâhibi olanlar sizden her kim Hak yolundan çıkıb herhangi bir hicâbla hicâblanmağa rücû' ederse, o kimse ehl-i muhabbetden değil, merdudlardan olur ve onun irtidadı ile Hak din bozulmaz ve gediklenmez. **(Fesevfe ye'tillahü bikavmin yuhibbühüm**

ve yuhibbûnehû) (Ayet 54) Zirâ Allah Teâlâ Hazretleri yakında bir kavim getirecekdir ki, Allah Teâlâ onları bir illet dolayısıyle değil inâyet-i evvelî iktizâsıyla zâtları dolayısıyle sever ve onlar da Allah Teâlâ'yı Lâtif, Rahim, Mün'im olması gibi sıfâtlarından bir sıfât için değil, belki Allah Teâlâ'nın Zâtını severler. Çünkü sıfat muhabbeti, sıfât tecelliyâtının ihtilâfıyla tagayyür eder ve Lâtif'i seven bir kişinin kahr sıfatı ile tecelli vukuunda muhabbeti kalmaz, Mün'im'i seven kimsenin sevgisi de Müntekım sıfâtının tecellisinde mahv olur. Amma Zât muhabbeti Zât'ın bekâsıyla bakidir. Tecelliyâtın değişmesıyle değişmez. İmdi Zat'ı seven lütûf zamanında Lâtif'i sevdiği gibi, kahr zamanında Kahhar'ı da sever ve in'am halinde Mün'im'i sevdiği gibi, intikam halinde Müntekim'i de sever. Binaenaleyh razı olub olmamakta tefavüt etmez. Ve hiç bir halinde muhabbeti değişmez. Nimetlerde şükür ettiği gibi belâlarda da şükür eder, amma Mün'im'i seven belâ zamanında şükür etmez, belki sabr eder. İşte evliyaya Allah'a mahsus olan bu evvelki muhabbet gibi bir muhabbet lâzımdır ki, evliya Allah Teâlâ'yı Allah'ın onları sevmesi ile sevebilsinler, ve eğer böyle olmasa onlar için Allah'ı sevmek nasıl olabilir, mümkün müdür? Toprak kim? Rabların Rabbisi kim? **(Ezilletin alel mü'minîne)** (Ayet 54) Aralarında fıtrî münasebet ve ezelî muhabbet rabıtası ve zâtî cinsiyet olduğundan, o kavm mü'minlere tevazularında atıfet ve merhamet sahibleri, gayet yumuşaklar, **(E'ızzetin alelkâfirîne)** (Ayet 54) aralarında cinsiyet, muhabbet ve münasebet olmadığı için mahcublara da, gılzet (kalınlık-kabalık) ve şiddet sâhibleri, **(Yucahidûne fîsebîlillâhi)** (Ayet 54) onlar müşahedelerinin hicâbı olan zâtlarını ifnâ ve sıfâtlarını mahv ile Allah yolunda mücahede ederler. **(Ve lâ yehâfûne levmete lâimin)** (Ayet 54) Ve onlar levm edenin kendilerini ibahe, zındık, küfre nisbet gibi levminden, ve dünya ve lezzetlerini ve belki ahiret nimetlerini terk gibi zemminden de korkmazlar. Nitekim Emiril Mü'minin Ali Aleyhisselâm «Allah'a kulluk ediniz, fakat ne ümmid için ve ne de korkudan» buyurmuşdur ki, bunlar haklarında (Nefsinin rüşdüsalâhın bildiğinde bir erab: kolay gelir zem ve kadeh eyleyenlerin levmi) beyti söylenmiş olan erlerdendir.

(Ayet 55) **(İnnemâ veliyyükümullâhü ve resûluhu vellezîne âmenû)** Ancak sizlerin dost ve sahibiniz, Allah ve Resul'ü ve iman eden kimselerdir, Yehûdi ve Nasara değildir. Çünkü aranızda hakiki bir münâfât vardır. Allah ve Resul'ü ve mü'minler size mütevelli ve dost olurlar. Yahûd mânâ: Allah Teâlâ ve Resul'ünü ve iman edenlerden Allah'ın evliyasını, mahcublar dost tutamazlar. Zirâ aralarında hakikî zıddıyet vardır. Allah'ı ve Resul'ünü ve mü'minleri an-

cak siz dost tutabilirsiniz. Bu ayetde de **(Şehidallahü ennehu lâ ilâhe illâ hu)** âyetinde olduğu gibi velâyet-i mutlaka evvelâ Allah Teâlâ'yı isbat edib cem, ve sonra Resul'ünü ve müminleri zikr ederek zâhir hasebiyle tafsil etmişdir. **(Ellezîne yukımûnessalâte)** (Ayet 55) O mü'minler ki huzûru zâtî ve şuhûd namazını kılarlar **(Ve yü'tûnezzekâte)** (Ayet 55) ve vücûd bâkiyeleri zekâtını verirler **(Vehüm râki'ûne)** (Ayet 55) ve onlar halkın fenasından sonra lâ ilâhe illâllah diyen ve iş bu âyet-i kerime hakk-ı âlisinde nâzil olan Emiril Mü'minin Ali Aleyhisselâm gibi kemâllerini ve sıfâtlarını Allah Teâlâ'ya nisbet etmekle, Allah'la bekâda huzû' sâhibleri olanlardır. Yoksa kemâllerini nefislerine nisbetle tuğyan makamında dinlemiş olanlar değillerdir. **(Ve men yetevellallâhe ve resûlehü vellezîne âmenû feinne hizbellahi hümül ğalibûne)** (Ayet 56) Ve Allah'ı ve Resul'ünü ve mü'minleri dost tutan kimse ehlullahdır. Ehlullah ise, ancak onlar, Allah ile galiblerdir.

(Ayet 62) **(Ve terâ kesîren minhüm yüsâri'ûne)** Ve rezaletlerle alışmış ve adetleşmiş ve rezalet nefislerinde melekeleşmiş oldukları için, Yehûdi ve Nasara'dan bir çoğunun rezaletlere süratle ikdam ettiklerini görürsün. Bu âyetde esem yalan demek olduğundan, kuvve-i nutkiyenin rezaleti, adavet de şehvet kuvvetinin rezaletidir. **(Ve lev enne ehlel kitâbi âmenû)** (Ayet 65) Ve eğer ehli kitab olanlar tevhid-i hakikî imânıyla imân etselerdi, **(Lekeffernâ ânhüm seyyiâtihim ve le'edhalnâhüm cennâtin na'îmi)** (Ayet 65) Biz, onların bakiye-i vücûd fenalıklarını örter ve onları ef'âl, sıfât ve zât cennetlerine idhal eylerdik. **(Velev ennehüm ekamûttevrâte)** (Ayet 66) Ve eğer onlar zâhir ilimlerin tahakkuku ve ef'âl tecelliyâtı hukukuyla, kıyam ve muamelatda ahkâmını muhafaza ile Tevrat'ı **(Vel'incîle)** (Ayet 66) ve batın ünvanının tahakkuku ve sıfât tecelliyâtı hukukuyla ve ahkâmını muhafaza ile İncil'i **(Ve mâ ünzile ileyhim min rabbihim)** (Ayet 66) ve Rab'lerinden kendilerine indirilen mebde ve mead ilmini, ve alem-i esma demek olan Rububiyet aleminden bulunan mülk ve melekûtun tevhidini ikame ve ifa etselerdi, **(Le'ekelû min fevkihim)** (Ayet 66) elbetdeki alem-i ulvîy-i ruhaniyeden ma'rifet-i ilâhiyeye, ve ceberût ve melekût ma'rifetine hidâyet bulmalarına sebeb olacak, maârif-i hakkaniye ve hakayık-ı akliye-i yakinîye ve ulûm-u ilahîyiyi rızıklanacaklar **(Ve min tahti ercülihim)** (Ayet 66) ve ulûmu süflîye-i cismanîden mülk ve şehadet aleminin ma'rifetine hidâyet bulmalarına sebeb olacak, tabiî ilimleri, ve hissî idrakleri rızıklanacaklar, o takdirde Allah'ı zâhir ve batın isimleri ile, ve belki bütün isimleri ve sıfatları ile bilecekler, ve zikr olunan tevhid sahiblerinin makamına erişeceklerdi. **(Minhüm ümmetün muk-**

tesidetün) (Ayet 66) Onların içinden esma ve sıfat tevhidine erişmiş adil bir kısım vardır. **(Ve kesirün minhüm sâe mâ ya'melûne)** (Ayet 66) Çokları da tevhid-i sıfât şöyle dursun, henüz ef'âl tevhidine bile erişmemişlerdir. Bu sebeble nefisleri sıfâtlarından olduğu için amelleri kötü olmuşdur ve amelleri en kesif hicâblarıdır.

(Ayet 70) **(Ve erselnâ ileyhim rüsülen)** Tahkik biz Ben-i İsrail'in misakını aldık, ve kendilerine mertebelerine göre peygamberler gönderdik, vaktaki her vecihden mahcûb oldularsa, ef'âl hicabını kaldırması ve onları mülk ve şehadet aleminin tevhidine davet etmesi için, Musâ'yı gönderince, nefisleri Musâ'yı sevmedi. Çünkü nefisleri kendi fiilleri lezzet ve şehvetleri ile beslenmiş ve süslenmiş olduğundan Musâ'nın daveti, nefislerinin arzularına muhalif geliyordu. Bu sebebden Musâ'yı tekzib ve nefis buzağısına ibadet ettiler, ve cumartesi günü hükmü ilâhiyi tecavüz ettiler. Ve ne yapdılarsa yaptılar tâki içlerinden imân edenleri imân edibde ef'âl hicâbından kurtulduğu vakit, bunu kemâl-i mutlak zan etmişdi. Onun üzerine sıfât hicâbının ref'i ve batına ve melekût tevhidine davet etmesi için İsa'yı gönderdik. Nefislerinin kemâlini zan etmeleri dolayısıyle İsa'nın daveti de nefislerine muhalif gelmekle onu sevmiyerek tekzib ettiler. Ve yapdıklarını yapdılar. Tâki imân edenleri, imân edib sıfât hicâbından kurtulduğu zaman, yine nefsine kemâl-i mutlakı zan edici olarak hali üzre bâki kaldık. Onun üzerine zat hicâbını ref' ve tevhid-i zâta davet etmesi için Muhammed'i gönderdik. Onu da nefisleri sevmeyib tekzib ettiler. **(Ve hasibû ellâ tekûne fitnetün)** (Ayet 71) Ve onlar davet-i İsevîyenin zuhûrunda, tevhid-i ef'âl mertebesinde şirk olmadığını zan ettilerde **(Fe'amû ve sammû)** (Ayet 71) sıfât tecelliyâtı rüyetinden kör ve sıfât tecelliyâtı ilmini işitmekden sağır oldular. **(Sümme tâballahü aleyhim)** (Ayet 71) Sonra Allah Teâlâ'nın onların kalb gözlerini ve kalb kulaklarını açmasıyla onlara tövbe nasib edib tövbe ettiler ve tövbeleri kabul edildi. **(Sümme amû ve sammû kesîrün minhüm)** (Ayet 71) Sonra onların bir çoğu davet-i Muhammediye zamanında vech-i Bâki müşâhedesinden kör, ve cem-i mutlak tevhidi ilminin işitmesinden sağır oldular. **(Vallâhü basîrün bimâ ya'melûne)** (Ayet 71) Ve Allah Teâlâ üç makamda da onların amellerini ve davetleri red ve enbiyayı inkârlarını görücüdür. Hallerine göre onları cezalandırır.

(Ayet 72) **(Ve kalei mesîhu yâ benî İsrâile' a'büdûllahe Rabbî ve Rabbeküm)** İsa Aleyhisselâm «Ey Ben-i İsrail siz benim ve sizin Rab'biniz olan Allah'a ibâdet ediniz. Yâni ibâdetinizi vücûd-u mutlakdan ibâret olan cemî esma ve sıfâtlarla mevsuf Zât'a tahsis ediniz. Ve o Zât'ı bir isim ve sıfâtla taayyün etmeyiniz. Zira rubûbiyetin kâffe-i

eşyaya nisbeti müsâvidir, her kim Zât-ı Ma'bûd'un ulûhiyetini bir sûretde hasr eder ve ulûhiyeti muayyen bir isim, muayyen bir kelime, ve muayyen bir sıfâtla tahsis ederse, diğer isimler ve sûretler ve sıfâtlar da mevcud olduğundan zarurî olarak gayri isbât etmiş olur. Her kim Allah'ın gayrini isbât ederse Allah Teâlâ'ya şerik koşmuş olur. **(İnnehu men yüşrik billâhi fekad harrem allahü aleyhil cennete ve me'vâhünnârü)** (Ayet 72) Her kim Allah'a şirk ederse Allah Teâlâ ona, zâtı sıfâtı ef'âli ile şuhûdu cennetini yâni şumullu olan cennet-i mutlakayı muhakkak haram kılmışdır. O kimseyi mutlaka mahcub etmişdir. **(Ve me'vâhünnârü)** (Ayet 72) Ve şirk sebebiyle zulum ettiği için onun sığınacak yuvası, mahrumiyet ateşidir. **(Ve mâ lizzâlimîne min ensârin)** (Ayet 72) Ve zalim olanlara yardım edecek azabdan kurtaracak bir yardımcı da yokdur.

(Ayet 73) **(Lekad keferellezîne kalû innallahe sâlisü selâsetin)** «Allah Teâlâ eşyay-ı selâse cümlesinden biridir» diye kail olanlar, muhakkakdır ki küfür ettiler. Eşyayı selâsenin birisi, alem mülk zâhir demek olan fiil diğeri, alemi melekût batın demek olan sıfât, biri de sıfâtın kendisiyle kaim ve fiilin kendisinden sadır olduğu zâtdır. Çünkü hüviyet-i ilâhiye tevehhüm ettikleri bu vahid değildir. Belki fiil ile sıfât hakikatda zâtın aynıdır, itibardan başka fark yoktur. Fark ancak itibarîdir ve Allah Teâlâ ancak Vahid-i Mutlakdır. Ve eğer böyle olmasa, isimlerinden her bir isim iktizâsıyla başka bir ilâh olmuş olurdu. Ve ilâhlar müteaddid olurdu. Hak Teâlâ Hazretleri zalimlerin dediklerinden büyük bir ulviyet ile âli olmuşdur. **(Ve in lem yentehû ammâ yekûlûne)** (Ayet 73) Ve eğer onlar sıfât ve fiil zâtın gayrıdır, dediklerinden vazgeçmezlerse, **(Leyemessennellezîne keferû minhüm azâbün elîmün)** (Ayet 73) o mahcûb kalanlara, müstaid olmaları ile beraber irfanda kusurlarından dolayı elemli bir azab elbetde dokunacaktır. **(Efelâ yetûbûne ilallahi)** (Ayet 74) Onlar Allah'da taaddüd isbât etmekden ayni cem-i mutlaka rücû ile Allah Teâlâ'ya tövbe **(Ve yestağfirûnehu)** (Ayet 74) ve kendi ve gayrilerinin vücûdunu görmek günahından Allah Teâlâ'ya istiğfar etmezler mi? Yani, niçin istiğfar etmiyorlar? **(Vallahü ğafûrün)** (Ayet 74) Halbuki Allah Teâlâ onları zâtıyla setr eden mağfiret sahibi **(Rahîmün)** (Ayet 74) ve irfan ve tevhidin kemâli ile onlara merhamet eden rahmet sâhibidir.

(Ayet 76) **(Kul eta'büdûne min dûnillâhi mâ lâ yemlikü leküm darran ve lâ nef'â)** Habibim de ki «Siz Allah'dan gayri size bir zarar veya bir faideye malik olmıyan bir şeye ibadet eder misiniz? Zirâ o şey'in fiili yoktur ki size zarar veyahud faide versin, fiili şöyle dursun belki vücûdu bile yoktur. Bu âyetde her ne kadar murâd İsa

Aleyhisselâm ise de zevi-l-ukule mevzû' (akıl sahiblerini bahis konusu eden) ve kimse manâsında olan **(min)** lafzıyla ta'bir etmeyib zevi-l ukulün gayrine mevzû' ve şey mânâsında olan **(mâ)** lâfzını getirdiği, İsa'nın taayyünü haysiyeti ile itibar olunan bir şey olduğuna ve hakikatde onun da vücûdu olmadığına tenbih içindir. **(Kul yâ ehlel kitâbi lâ tağlû fî dîniküm gayrel hakkı ve lâ tettebi'û ehvâe kavmin kad dallü min kablü)** (Ayet 77) Habibim de ki: «Ey ehl-i kitab, siz haksız olarak dininizde guluv yapmayınız, ve sıfat nurlarından hicâblanmakla sizden evvel dalâlete düşenlerin **(Ve edallû kesîren ve dallû an sevâissebîli)** (Ayet 77) ve çok kimseleri dalâlete düşürerek, kendileri de el'an Allah'a istikametten ibaret bulunan vahdet-i zâtiye yolunu gayb etmiş olanların arzularına tâbi olmayınız.»

(Ayet 82) **(Letecidenne eşedennâsi adâveten lillezîne amenûl yehûde vellezîne eşrekû)** Habibim elbette sen iman edenlere, en şiddetli düşman, yahudileri ve müşrikleri bulursun. **(Ve letecidenne akrebehüm meveddeten lillezîne âmenûllezîne kalû innâ nasarâ)** (Ayet 82) Elbetde muhabbet cihetinden imân edenlere en yakın «Bizler nasarayız» diyenleri bulursun. Dostluk ve düşmanlık ancak münasebet, ve muhalefet iktizâsıyla olur. İmdi herhangi bir kimse bir kimseye dostluk ederse, bu dostluk aralarında bir rabıta-i cinsîye olduğuna delâlet eder. Ve bir kimse birine düşmanlık ederse, yine bu düşmanlık aralarında bir zıddiyet ve mübâyenet (ayrılık, zıddiyet) olduğuna delâlet eder. Yahudiler zât ve sıfâtdan mahcûb ve kenleri ancak tevhid-i ef'âl mertebesinde olunca, mahcûb olan müşriklerle münasebetleri, mutlaka muvahhid olan mü'minlerle münasebetlerinden daha kuvvetli olmuşdur. Nasara ise sıfât hicabından kurtulub kendilerinde yalnız zât hicabı kalınca mü'minlerle münasebetleri daha kuvvetli olmuşdur. Bu sebebden nasara meveddetce müminlere sairlerinden daha yakın oldular. Müşriklerle yahudiler ise hicâblarının kuvvetinden dolayı daha şiddetli düşman oldular. **(Zâlike bienne minhüm kıssîsîne ve ruhbâna)** (Ayet 82) Şu da nasaradan bir takım abid ve alimlerin bulunması **(Ve ennehüm lâ yestekbirûne)** (Ayet 82) ve onların kibir etmedikleri dolayısıyladır ki, nasaranın dostlukta yakın olmalarını ilimleri ve ibâdetleri ve kibirlenmemeleri ile ta'lil etmişdir (sebeb gösteren). Zirâ ibadetlerde Allah'ın emrini işleyici olmak üzere nefisleri ef'âlinden soyunduklarından, ibadetleri ef'âl cennetine ulaşdırır. İlimlerinde de nefisleri cennetinden tenzihle, mükâşefe ve ilmullahın kabul mahalli olan kalb makamına ulaşdıklarından, ilimleri de kendilerini sıfât cennetine ulaşdırır. Kibirlenmemek nefislerini ibâdet ve ilim sıfâtlarıyla sıfat-

lanmış görmediklerine, ve fiillerini ve ilimleri nefislerine nisbet etmeyib, belki Allah'a nisbet ettiklerine delâlet eder. Yoksa kendi nefislerine nisbet etselerdi kibirlenecek ve ucub izhâr edeceklerdi.

(Ayet 83) **(Ve iza semi'û mâünzile ilerresûli terâ a'yünehüm tefidu mineddem'i)** Ve nasara Resul Aleyhisselâm'a inzâl olunan âyetleri işiddikleri vakit arif oldukları tevhid-i zâta iştiyaklarından gözlerinden yaş aktığını görürsün. Zirâ nasara riyâzât ve zevk ehli idiler. Bu sebebden vahyi işitmeleri ile nefisleri heyecana gelir ve vahdeti hatırlarlardı. **(Mimma arefû minel hakkı)** (Ayet 83) Hak'kın olduğunu bildikleri sıfâtı, yahûd mânâ: Hak'kın kelâmını işitmeleri sebebiyle şairin «Uzaklaşırsalar ağlar o aşık iştiyakından, yakınlaşırsalar ağlar yine havfu firakından» buyurduğu gibi şevk ve iştiyakdan ağlarlardı. **(Yekûlûne rabbenâ âmennâ faktübnâ me'aşşâhidîne)** (Ayet 83) Ey Rab'bimiz biz tevhid-i zâtiye ayni imân ile imân ettik, binaenaleyh bizi makamları şuhûdu zat' ve yakîni Hak'la olan kimselerle, yahûd mânâ: biz imân-ı ilmi yakini ile imân ettik, bizi meayine ehli olan kimselerle beraber kıl derler. **(Ve mâ lenâ lâ nü'minü billâhi ve mâ câenâ minel hakkı ve nat ma'u en yudhilenâ rabbünâ me'al kavmis sâlihîyne)** (Ayet 84) Ve biz fenâdan sonra bekâ zamanında, istikamet sâhibi olan sâlihlerle beraber, Rab'bimizin bizi onların arasına idhal etmesini tama' ettiğimiz halde, zât-ı ilâhiyeye ve bize gelen kelâmına hakikî imânla imân etmememize sebeb ne olabilir? Yahût mânâ: cem itibariyle Allah Teâlâ'ya, ve tafsil itibariyle bize gelen Nebisine, iman etmemekliğimize ne sebeb olabilir? **(Feesâbehümüllâhü bimâ kalû cennâtin tecrî min tahtihel' enhârü hâlidîne fîhâ)** (Ayet 85) Alah Teâlâ Hazretleri bu sözleri sebebiyle onları, altlarından ulûmu hakikîye nehirleri ceryan eden, tecelliyât-ı selâse, yâni zât, sıfât, ef'âl cennetlerini mükâfat kıldı. **(Ve zâlike cezaül muhsinîne)** (Ayet 85) İşte Allah'da istikametle ayni kesretde vahdeti müşahede edicilerin cezası şudur.

(Ayet 86) **(Vellezîne keferû ve kezzebû biâyâtinâ ülâike eshâbül cahîmi)** Zâttan mahcûb ve sıfâtımız âyetlerini tekzib eden kimseler, nefis sıfâtları cahiminde mahrumiyeti külliye sâhibleridirler. **(Yâ eyyühellezîne âmenû lâ tüharrimû atiyyibâti mâ ahallellehü leküm)** (Ayet 87) Ey ilmî imânla imân edenler, siz sülûklarınızda taksir ile Allah Teâlâ'nın size helâl ettiği sıfat tecelliyâtını ve ahval mükâşefatını haram kılmayın. **(Ve lâ ta'tedû)** (Ayet 87) Ve nefsin tuğyan ve kendi sıfâtları ile zuhûru sebebiyle haddi tecavüz etmeyin ve Allah'ın size rızık verdiği tecelliyât ilimlerini, ve ahval ve makamat bahşişlerini, temizce ve bol bol kalblerinizin gıdası kılın. **(Vettekûllahellezî entüm bihî mü'minûne)** (Ayet 88) Ve kendisine imân et-

miş olduğunuz Allah'dan sakınınız. Bu kemâlât ve tecelliyâtı kendinizden ve kendiniz için bilib de tuğyan değil, belki Hak'tan ve Hak için olduğunu bilmek suretiyle, o kemâlâtın husulünde Allah Teâlâ'yı kendinize vikaye kılınız.

(Ayet 92) **(Ve eti' ullahe ve eti'ur resûle)** Ve sizler ölü gibi her kullanılan yerde inkıyad edici olmanız için, Allah'da fâni olmakla Allah'a itaat ve fenâdan sonra, bekâda istikamet sahibi olmanız için tafsile riayet edici olduğunuz halde, ve Hak'kın hayatıyla diri olaraktan Resul'e de itaat ediniz. **(Vahzerû)** (Ayet 92) Ve istikamet halinde bâkiyenin zuhûrundan sakınınız. **(Fein tevelleytüm fa'lemû ennemâ alâ resûlinel belâğul mübîn)** (Ayet 92) Ve eğer yüz çevirirseniz biliniz ki, taksir sizdendir ve Resulümüze terettüb eden vazife ancak açık bir tebliğden ibaretdir, sizi ilzam ve icbar değildir.

(Ayet 93) **(Leyse alellezîne âmenû)** Tevhid-i sıfâta imân edenlere **(Ve âmilûssâlihâti)** (Ayet 93) ve sıfât hicâblarından kurtaran ve tecelliyât-ı ilâhiyede mahv ile kendilerini tecelliyât müşahedesine lâyık elverişli işleri yapanlara **(Cünâhün fîmâ ta'imû izâ mettekav ve âmenû ve amilûssâlihâti)** (Ayet 93) Hak'ka sakınıb imân ettikleri ve iyi işleri işledikleri **(Sümmettekav)** sonra sıfâtları bekâyasından sakınarak Hak sıfâtının kendilerinden sudurunda Allah Teâlâ'yı vikaye kıldıkları **(Ve âmenû)** (Ayet 93) ve tevhid-i zata iman ettikleri **(Sümmettekav ve ahsenû)** (Ayet 93) sonra ayni zâtda istihlah ve fenâyı mahz ile vücûdlarında Allah'ı vikaye ittihazla, zâtları bâkiyesinden sakındıkları, ve fenâdan sonra bekâ zamanında istikamet ve ayni cemde tafsili şuhud etmekle ihsan ettikleri vakit, yedikleri taâmlarında kendilerine bir günah yoktur. **(Vallahü yuhibbül muhsinîne)** (Ayet 93) Allah Teâlâ Hazretleri ayni kesretde vahdeti müşahede edici ve vücûdu hakkanî ile ayni cemde tefasil hukukuna riayet edici olanları sever.

(Ayet 94) **(Yâ eyyühellezîne âmenû)** Ey gayba imân edenler **(Leyeblüvennekümüllâhu)** (Ayet 94) Allah Teâlâ Hazretleri sizin Kâ'be'ye vüsûlu ziyaret için ihram ve sülûkleriniz halinde **(Bi şey'in minessaydi tenâluhû eydîküm ve rimâ hüküm)** (Ayet 94) sizi kolayca nail ve vasıl olabileceğiniz bir takım huzuzat ile elbetde imtihan eder ki, **(Liya'lemallahü men yehâfünü bilğaybi)** (Ayet 94) bu imtihan Allah Teâlâ Hazretlerinin kendisinden gayb halinde kimin korkduğunu, cezanın tertib ettiği vuku-u tabiî olan ilm-î tafsilî ile bilmesi içindir. Zirâ havf, yani korku fiil kabilinden olan hataya taâlluk ettiği için, ancak gayba imân edenlere mahsusdur. Amma huzur halinde rubûbiyet ve azamet tecellisiyle olana haşyet denir. Zat tecellisi ile olana heybet denir. Buna binaen havf nefsin, haşyet kal-

bin, heybet ruhun sıfâtlarındandır. **(Femeni' tedâba'de zâlike)** (Ayet 94) İmdi iptilâdan sonra her kim huzuzu irtikâb ile haddi tecavüz ederse, **(Felehu âzabün elîmün)** (Ayet 94) kendi fiili ile şevkden hicâblandığı için ona elemli bir azab hasıl ve sâbittir.

(Ayet 95) **(Yâ eyyühellezîne âmenû lâ taktûlûs sayde ve entüm hurumün)** Ey iman sâhibleri, siz hakiki ihram halinde iken av avlamayınız, yâni nefsânî huzuzatı irtikâb etmeyiniz. **(Ve men katelehu minküm müte'ammidan)** (Ayet 95) Sizden her kim tesadüfü ve ittifaki bir iş veya bir misafirin veya dostun hatırı için olmaksızın, nefsin o hazza kuvvetli meyl ve incizabı ile kendisinden kasdu niyetle, nefsanî bir hazzı irtikâb ederse; **(Fecezâün mislü mâ katele minen ne'ami)** (Ayet 95) onun ceza olarak hükmü nefsi behimiye kurasından kendisiyle hazzı nefsânîyi irtikâb eylediği kuvveti, o hazza muvazi bir işle kahr etmesidir. **(Yahkümü bihî zevâ adlin minküm)** (Ayet 95) Sizin nefislerinizden akılcı nazariye ve ameliye gibi iki adâlet sahibi, yahud mânâ: sizin merbûtlarınızdan ve size mukaddem ve sabık olan dostlarınızdan iki adalet sâhibi, o işin mikdar ve keyfiyetini taayyün ile cezayı hüküm eder. **(Hedyen bâliğal kâ'beti)** (Ayet 95) Eğer sâhibi engin ve iktidarlı kuvvetlilerden ise hakikî Kâ'beye baliğ (erişmiş, vasıl olmuş) olan bir hediye olarak, yani mezkûr kuvve-i behîmiyeyi Allah'da ifnâ ile, kurban olduğu halde kahr etmekdir. **(Ev keffâretün ta'âmü mesâkîne ev adlü zâlike sıyâma)** (Ayet 95) Yahûd nefsinden o hey'eti setr eden ve o meyli izale eden bir sadaka veya siyam ile örtmekdir. Yahûd o kuvvet, miskin olduğu dolayısıyle kendisinden o meyl zail olmak için ona hakkını vermek ve hakkına iktisar ederek hazzını vermemekle, yahud almış olduğu lezzet mikdarı, onu ef'âlinden imsak etmekdir. **(Liyezûka vebâle emrihî)** (Ayet 95) O mütecasirin (cesaret edenin) işlediğinin vebalini tatması için bu ceza konulmuşdur. **(Afallahü amma selefe ve men âdefeyantekimullâhü minhü)** (Ayet 95) Geçmişde vaki olanları Allah Teâlâ afüv etmişdir. Ve her kim avdet ederse Allah Teâlâ onu mahcûb ve mahrum kılmakla ondan intikam alır. **(Vallahü azîzün)** (Ayet 95) Allah Teâlâ Hazretleri nefis sıfâtları kederleri ile izzet-i canibine varılmak mümkün olmıyan izzet sâhibi **(züntikamın)** (Ayet 95) ve intikam sahibidir. Muzlim bir hey'et ve sıfâtın zuhûru ve bâkiyenin vücûdu sebebiyle mahcûb kılar. Nitekim Nebi'si Muhammed Sallallahü Aleyhi ve Sellem'e «Sadık olanları, benim gayyur olmaklığımla korkut» buyurmuşdur.

(Ayet 96) **(Uhille leküm saydül bahri)** Hazreti ilâhiye ihramında size âlem-i ruhanî denizinin huzuzu ilmiye, maârif ve makûlat avı helâl kılınmışdır. **(Ve ta'âmühû metâ'an leküm ve lisseyyâreti)**

(Ayet 96) Ey Hak yoluna salik olanlar, size naim-i bâki ticaretlerini ihraz edici âhiret seferine giden misafirlere, âlem-i ruhanî denizinin nafi ilimler yemeği muamelat ve ahlâkda öğrenmesi vacib olan bir hak ve temettu olmak üzre helâl kılınmışdır. **(Ve hurrime aleyküm saydül berri mâ dümtüm hurumâ)** (Ayet 96) Ve siz ihramda olduğunuz müddetce âlem-i cismânî birinin karasının mahsusat ve huzuz-u nefsânîye avı size haram kılınmışdır. **(Vettekullâhellezî ileyhi tuhşerûne)** (Ayet 96) Ve siz Allah ile seyr etmek için seyrinizde Allah Teâlâ'yı kendinize vikaye kılın, ve sizi vuslat ve seyrden mani' olan şerlerin sudurunda, nefislerinizi Allah Teâlâ'ya vikaye kılın, ve yakinen bilin ki, zâtda fâni olmakla Allah Teâlâ'ya haşr olunursunuz. Bu sebebden sülûkda içtihad edin ve maniler sebebiyle hicâb altında, ardında kalmayın.

(Ayet 97) **(Ce'alellâhül kâ'betel beytel harâme kıyamen linnâsi)** Hak Teâlâ'nın Cenab-ı Âlisi herkesin varabileceği su yolu olmaktan celîl âli olmuşdur, denildiği vechiyle, gayrin girmesi haram olan beyti, ve Hazreti Cem Kâbesini, Allah Teâlâ Hazretleri insanlara mevt-i hakikîlerinde, kaim olacak ve hayatı, kudreti ve sair sıfâtları ile halleri iyileşecek bir mahal kılmışdır. **(Veş şehrelharâme)** (Ayet 97) Ve vusûl, yâni kendisinde nefis sıfâtları ile zuhûru haram olan cem-i hakikî zamanı **(Vel hedye)** (Ayet 97) o Kâ'be avlusunda kurban edilen nefsi **(Vel kalâide)** (Ayet 97) hususiyle münkad ve muti' olan nefs-i kuvviye-i şerife'yi taayyün etmişdir. Çünkü böyle bir nefisi kurban etmek efdaldir. Ve bekâ ve vücûd-u sani ve hayat-ı hakikîye ile kıyam zamanında, bunun şanı daha rif'atlidir. **(Zâlike)** (Ayet 97) Yâni bu hazreti sizin için kıyam mahalli kılmak **(Li ta'lemû ennallahe ya'lemu mâ fîssemâvâti ve mâ fîl'ardı ve ennallahe biküllî şey'in alîmün)** (Ayet 97) sizler orada kaim olduğunuz zaman, Allah Teâlâ'nın gayb ve şehadet alemlerinde olan eşyanın hakayıkını bilir olduğunu, ve ilminin her şeyi muhit olduğunu, Hak'kın ilmiyle bilmeniz içindir. Zirâ Hak'kın ilmini sizin ilminizin ihatası mümkün değildir.

(Ayet 98) **(Î'lemû ennallahe şedîdül'ikabi)** Biliniz ki vüsûl halinde bir sıfât ve bakiye ile zâhir olan, yahûd bir lezzet ve menfaat isteyen veya hali sülûkun gayrisiyle iştigal veya haramlardan bir haramatı yırtan kimseye, Allah Teâlâ'nın ikabı şiddetlidir. **(Ve ennallahe gafûrur rahîmün)** (Ayet 98) Ve telvinleri zayıf ve inkisarları da setr edici, kudretini ondan başkasının bilemediği saâdet ve kemâlât hey'etleri ile rahmet edicidir. **(Hâ aler resûli illel belâğu)** (Ayet 99) Resul üzerine ancak tebliğ vazifesidir, vuslat ettirmek değildir. **(Vallahü ya'lemu mâ tübdûne ve mâ tektümûne)** (Ayet 99)

Allah Teâlâ Hazretleri sizin zâhir kıldığınız âmal ve ahlâkınızın ve sakladığınız ulûm, ahval ve niyetlerinizin gizli ve aşikârını bilir. Kendisine yakınlığa lâyık olub olmadığını ve o ilim ve ahval ve niyetlerle Hak'kın mülâkatına müstaid olub olmadığını bilir.

(Ayet 100) **(Kul lâ yestevil habîsü vettayyibü)** Habibim de ki: nefislerin ve malların, amâl ve ahlâkın kötü ve yaramazı ile, temiz ve güzel Allah indinde bir olamaz. Temiz ve güzel olan makbul ve kurb ve vusûlu mucibdir. Kötü ve yaramaz ise merdud ve uzaklığı, tardı ve mahrumiyeti mucibdir. **(Ve lev a'cebeke kesretül habîsi)** (Ayet 100) Her ne kadar habis ve yaramaz olan şey, nefse münasebeti ve nefsin sıfatlarına mülayemeti dolayısıyle çokluğuyla sanat, taaccüb ve hayret verirsede, yine müsavi (eşit) olamazlar. **(Fettekûllahe yâ ûlil' elbâbi le'allekûm tüflihûne)** (Ayet 100) İmdi ey nefsin hevasından ve vehim şaibesinden halis akıl sahibleri, siz habisden içtinab ve tayyibi (temizi) seçmekle, Allah Teâlâ'yı kendinize vikaye kılınız ki, nefsinizin ve sıfatlarının habasetinden kurtulubda Allah'da fâni olub Allah'a vüsul ile felah bulasınız.

(Ayet 109) **(Yevme yecme'ullahürrusule)** Allah Teâlâ Hazretleri peygamberleri ayni cem-i mutlakda yahût ayni cem-i zâtda cem eylediği vakit **(Feyekûlu mâ zâ ücibtüm)** (Ayet 109) «Ümmetleri bana davet ettiğiniz zaman, ümmetler tarafından ne yolda icabet olundunuz, yani size mütebaatlarında teveccüh ettikleri kemâlâtlarındaki mertebelerine muttali oldunuz mu?» der. **(Kalû lâ ilme lenâ)** (Ayet 109) Peygamberler «Bizim ilmimiz yoktur cem'an ve tafsilen bütün ilim senindir. Bizim sıfatlarımız senin sıfatlarında fâni olduğundan senin gayrinin hiçbir ilmi yoktur» derler. **(İnneke ente allâmül ğuyûbi)** (Ayet 109) «Tahkik sen bütün gaybların çok bilicisisin, bizim ve onların batınlarının gaybları hepsi senin ilmindir.»

(Ayet 110) **(İz kalallahü ya İsaebne meryemez kür ni'meti aleyke ve alâ vâlidetike)** Allah Teâlâ Hazretleri «Ey Meryem oğlu İsa benim hidâyet-i hassa ve nübüvvet ve velâyet makamıyla sana olan nimetimi hatırla. **(İz eyyedtüke birûhil kudüsi)** (Ayet 110) Seni Ruhul kudus ile te'yid ettiğim cihetle **(Tükellimünnâse fîl mehdi)** (Ayet 110) sen beden beşiğinde **(Ve kehlâ)** (Ayet 110) ve bedenden ve beden libaslarından tecerrüdünle kemal ihtiyarlığı nuruna erişdiğin zaman nasa söylerdin **(Ve iz allemtükel kitâbe vel hikmete vettevrâte vel incîle)** (Ayet 110) ve sana Ruhu kudsü te'yid ile levh-i mahfûzda sabit olan, hakayık ve maârif kitabını, ve ahval ve ahlâk ve makamatı ve tecrid ve tefridi tafsil ile, Allah'da sülûk hikmetini ve ef'âle ve nefsin ahval ve sıfâtına müteallik ahkâmı, zahir ilimler Tevrat'ını, ve kalb ve sıfâtları ve amelleri ahvali ahkâmını, ve sıfât te-

celliyatı ve ahkâmı ilimlerinden olan ulûmu batına İncil'ini öğretdiğimizi **(Ve iz tahliku minettîyni kehey'etit tayri)** (Ayet 110) ve sen terbiye ve hikmet-i ilmiye eli ile, istidâd-ı mahz demek olan akl-ı heyulânî çamurundan, **(Ke hey'etit tayrı)** ve hayat, ilim, kudret sıfâtlarımın sende tecellisi, ve o sıfatlarla ittisafın, ve seni Nebi kıldığım zaman, benim ilim ve kudret ve tesirimle aleminden tecerrüd, ve kemâli dolayısiyle kuddus hazretine uçucu olan kalb kuşunu izhâr eylediğin **(Feten fuhu fîhâ)** (Ayet 110) ve tekmil izafe ile ruhu kemâlden ilm-i hakikî hayatını nefh ederek **(Fetekûnü tayren bi' iznî)** (Ayet 110) benim iznimle hey'et, aşk kanadıyla kuddüs cenabına uçan nefsi mücerrede-i kâmile olduğunu, **(Ve tübriül' ekmehe)** (Ayet 110) Ve nur-u Hak'dan mahcubu **(Vel' ebresa)** (Ayet 110) dünya muhabbeti ve hevâ galebesi marazıyla ma'yûbu (ayıblanmışı) beri kıldığın **(Ve iz tuhricul mevtâ bi' iznî)** (Ayet 110) ve benim iznimle nefis arzından ve beden kabirlerinden cehil ölülerini çıkardığın **(Ve iz kefeftü benî isrâile anke iz ci'tehüm bil beyyinâti)** (Ayet 110) ve Ben-i İsrail'e vazi' deliller ve hüccetler getirdiğin zaman, sıfât tecelliyâtı nûrundan mahcûb senin hal ve makamına cehillerinden, sana zıd olan cahil İsrail oğulları **(Fekalellezîne keferû minhum)** (Ayet 110) onların içlerinden Hak dinden mahcûb olanlar **(İn hâzâ illâ sıhrün mübînun)** (Ayet 110) Tecellide hayret ettiklerinden bu başka bir şey değil, ancak bir sihirdir dediklerinde, onları senden men ettiğim vakit **(Ve îz evhaytü ilel havârîyyîne)** (Ayet 111) ve nefislerini tezkiye edici amellerle ve menafi' suyuyla temizleyib de, nefislerinin safasından senin davetini kabul, ve nur-u fıtrat ve safay-ı istidâdları ile, sana münasebetlerinden dolayı irade-i tamme ile sana muhabbet eden nuranîlerin kalblerine ilham eyledin ki: **(En aminû bî ve biresûlî)** (Ayet 111) tevhid-i sıfât ve muhikk (hakkı yerine getiren) sûretiyle hakikî imânla bana tafsîl üzre, sıfât tecelliyatının hukukuna riayetle benim Resul'üme iman ediniz. **(Kalû âmennâ veşhed biennenâ müslimûne)** (Ayet 111) Onlar «Biz imân ettik. Ey bizim Allah'ımız, kâffe-i eşyayı ihata etmiş olan şamil ve muhit ilminle bizim sana inkiyad etmiş sıfâtımız vücûdatını sana teslim etmiş olduğumuza sen şahid ol» dediler.

(Ayet 112) **(İz kalel havâriyyûne)** Eshabının senden mucize talebinde havariyun **(Hel yestetî'u rabbüke)** (Ayet 112) «Ey İsa, senin rubûbiyet âleminden olan şahidin **(En yünezzile aleynâ mâideten mines semâ'i)** (Ayet 112) bize gökten bir sofra indirmeğe kadir olur mu?» dediler. «Rubûbiyet âleminden senin şahidin» dediklerinin sebebi şudur ki: Her kimsenin Rab'bi kendisini terbiye eden ve kemâline erişdiren isimdir. Ve her kimse başka bir şeye ibâdet etmez, an-

cak rubûbiyet âleminden bildiği bir ma'bûda ibadet eder. Bildiği de ancak baliğ olabildiği ve kendisinden ulûmu istifâza ve berekâtı istinzal (indirmek-yağmur duası) ve meded-i ruhanîyi istimdad (meded, yardım aramak) eylediği uluhiyet mertebesidir. Bu sebebden havariyun ikrarları ve teslimleri ile beraber «Senin Rab'bin kadir olur mu?» dediler. Bizim Rab'bimiz demediler, Zirâ onların Rab'ları kadir olamıyordu. **(En yünezzile aleynâ mâideten mines semâi)** (Ayet 112) Âlem-i ruh semâsından, kendisinde kalblerin gıdası ve nefislerin rızkı, hayat ve zevki bulunan, envâ-ı ilimleri, hikmetleri ve ahkâmı müştemil olan bir şeriat indirmeğe kadir olur mu? **(Kalet tekûllahe in küntüm mü'minîne)** (Ayet 112) İsa Aleyhisselâm «Siz nefisleriniz sıf'âtlarının zuhûrundan Allah'a hazer ediniz. Ve sizden sadır olan ahlâk ve ahvalde Allah'ı size vikaye kılınız ki, zararlarından kurtularak füyüz ve felâh bulasınız, eğer sizin imanınız tahakkuk etti ise, sizler için yeni bir şeriate hacet yoktur» dedi.

(Ayet 113) **(Kalû nürîdü en ne'kule minhâ)** Havariyun «Biz o şeriatden istifade etmeyi ve onunla amel edib kuvvetlenmeği **(Ve tatmeinne kulûbüna)** (Ayet 113) ve kalblerimizin mutmain olmasını -zirâ ilim kalbin gıdası ve kuvvetidir- **(Ve na'leme en kad sadaktenâ)** (Ayet 113) ve Rab'binden verdiğin haberlerde ve nübüvvet ve velâyetinde sadık olduğunu bilmemizi **(Ve nekûne aleyha mineş şâhidîne)** (Ayet 113) ve biz o şeriate hazır olmakla ehl-i ilim olubda bizden başka gaib olanlara haber vermemizi, ve o şeriati sâirlerine öğretmemizi, ve onunla insanları Allah'a davet etmemizi istiyoruz» dediler.

(Ayet 114) **(Kale İsebnü meryemallahümme rabbenâ enzil aleynâ mâideten minessemâi)** Meryem'in oğlu İsa «Ey bizim Rab'bimiz olan Allah'ım bize ruh semâsından bir şeriat indir ki, **(Tekûnû lenâ îyden li evvelina ve âhirinâ)** (Ayet 114) o şeriat bizim için evvel ve âhirimiz için müracaat olunacak bir din olsun, zamanımızdaki dinimizin ehli ve bizden sonra mevcûd olacak Nasranîler ona müracaat etsinler. **(Ve âyeten minke)** (Ayet 114) Ve o şeriat senden bir âlamet ve ilim olsun ki, sen o âlamet ile bilinib ibâdet olunasın ve bize bu şeriati ve faideli ilmi ve hidâyeti rızıklandır. **(Ve ente hayrür râzıkîyne)** (Ayet 114) Ve sen rızıklandırıcıların hayırlısısın, ancak bize faideli olan ve kendisinde salahımız bulunan rızkı rızıklandırırsın» dedi.

(Ayet 115) **(Kalellahü innî münezzilühâ aleyküm)** Allah Teâlâ «Ben size o şeriati indiriciyim. **(Femen yekfür ba'dü minküm)** (Ayet 115) İmdi bu dinin indirilmesinden ve vuzûh bulmasından sonra, sizden her kim bu dinden hicâblanırsa **(Feinnî ü'azzibühü azâben lâ**

ü'azzibühü ehaden minel'âlemîne) (Ayet 115) istidâdlarınızın mevcut olmasıyla beraber, yolun beyanı ve din ve hüccetin vuzûhu dolayısıyla, âlemlerden bir kimseye etmediğim bir âzab ile, onu ta'zîb ederim» buyurdu. Çünkü artık ancak muannid olan bir kimse onu inkâr eder, halbuki ilim ile beraber olan azab, cehil ile beraber olan azabdan daha şiddetlidir. Zirâ kendisinden mahcûb olunan zatı bilmekliğin elemlenmenin şiddetini mucib olur.

(Ayet 116) **(Ve iz kalellahü yâ Îsebne meryeme e'ente kulte linnâsittehizûnî ve ümmiye ilâheyni min dûnillâhi)** Ve Allah Teâlâ Hazretleri «Ey Meryem oğlu İsa, beni ve anamı iki ilâh ittihaz edin, diye insanlara sen mi söyledin?» dediğini hatırlayınız. Yani insanları kendine ve anana yahûd mânâ: nefsin ve kalbin makamına sen mi davet ettin? Çünkü kendisinde eneiyyet vücûdu ve nefsi ve hevâ bâkiyesi, yahûd kendisinde kalbin vücûdu ve sıfâtı ile zuhûru telvini kalmış olan kimse, halkı Hak'ka değil ya nefis makamına veya kalb makamına davet eder. **(Kale sübhâneke)** (Ayet 116) İsa «Allah'ım seni tenzih ve tesbih ederim» dedi. Bu sözü Allah'ı şerikden tenzih, ve kendisini bâkiyenin vücûdundan teberiyedir, yani beri kılmakdır. **(Mâ yekûnü lî en ekule mâ leyse lî bihakkın)** (Ayet 116) Benim ancak Hak olmıyan bir şeyi demem olamaz. Zirâ hakikatde benim vücûdum yoktur. Binaenaleyh hakikatde benim olmıyan bir sözü söylemekliğim sahih ve lâyık olamaz, çünkü kul, fiil, sıfât, ve vücûd hepsi senindir. **(İn küntü kultühü fekad alimtehu)** (Ayet 116) Eğer benden bir söz sadır olmuşsa, mutlaka senin ilminden sadır olmuştur ve senin bilmediğin bir şeyin vücûdu yoktur. Mevcud olan senin ilminle mevcut olmuştur. **(Ta'lemu mâ fî nefsî)** (Ayet 116) Kâffe-i eşyayı ihatan dolayısıyla sen benim nefsimde olanı bilirsin, benim ilmim, senin ilminin bazısıdır. **(Ve lâ a'lemu mâ fî nefsike)** (Ayet 116) Senin zatında olanı ben bilemem. Zirâ ben kâffei ihata edemem.

(Ayet 117) **(Mâ kultü lehüm illâ mâ emertenî bihî eni'büdullahe Rabbî ve rabbeküm)** Ben onlara, senin emir ve teklif ve söylemesin beni ilzem ettiğin «Benim ve sizin Rab'binize ibadet ediniz» sözünden başka bir şey söylemedim, ancak bu sözü söyledim. Yâni onları ancak tafsil suretinde cem'e, rubübiyeti kâffe-i eşyaya müsavi olan Zât'a davet etdim. Fakat kabları dar olduğundan gıllet ederek o zâtı ancak tefasilin bir kısmında gördüler. **(Ve küntü aleyhim şehîden mâ dümtü fîhim)** Ayet 117) Ve benim vücûdum bakiyesi kaldıkça ben onlara rakib ve şahid olarak ta'lim ederdim. **(Felemmâ teveffeytenî)** (Ayet 117) Vaktaki beni bilkülliye seninle fâni kıldın **(Künte enterrakîbe aleyhim)** (Ayet 117) o vakit, benim sende fâni

olduğum cihetle onlara rakib sen oldun. **(Ve ente alâ külli şey'en şehîdün)** (Ayet 117) Halbuki sen her şey üzerine şahid ve hazırsın, o şey seninle mevcud olur, sen olmasan o şey mevcud olmaz. **(İn tü'azzibhüm)** (Ayet 118) Eğer hicabı devam ettirmekle onlara azab istersen **(Feinnehüm ibâdüke)** (Ayet 118) onlar senin hicab ve hırmana (mahrumluğa) lâyık kullarındır. Ve sen onlara daha evvelsin, onlara dilediğini yaparsın **(Ve in tağfirlehüm feinneke entel' azîzül hakîmü)** (Ayet 118) ve eğer hicabın ref'iyle onları mağfiret edersen, tahkik sen hicabın ref'iyle mağfiret etmeğe kudret ve kuvvet sahibisin, onların hicabını kaldırmakla ve kendilerini yakîn kılmakla senin izzetin zail olmaz. Hicab ve mahrum kılmakla yaptığın ta'zib ve lütûf ve gufranla yapdığın yakınlaşdırmayı hikmet-i baliğe (iyilikte kemale son hadd, vusul) ile yapan hikmet sâhibisin.

(Ayet 119) **(Kalellahü hâzâ yevmü yenfe'ussadıkîyne sıdkuhüm)** Allah Teâlâ Hazretleri sıdku kemâlâtın hamuru ve melekûtun hasiyeti olduğundan, işte bugün senin sıdkının sana, ve bütün sadıkların sıdıklarının kendilerine faide verdiği bir gündür. **(Lehüm cennâtün tecrî min tahtıhel' enhârü hâlidîne fîhâ ebedâ)** (Ayet 119) Sadık olanlara orada müebbed kalıcı oldukları halde, altlarından nehirler akan cennetler hasıldır. **(Radıyallâhü anhüm ve radû anhü)** (Ayet 119) Allah onlardan razı olmuş, ve onlar da Allah'dan razı olmuşlardır. Bu âyetde Rıdvan semeresi delili ile cennetlerden sıfat cennetleri murâd olmuştur. Zirâ Rıza ancak irâde sıfâtının fâni olmasıyla olur, kulların irâdesi ise ancak kendilerine Allah'ın iradesi gâlib olub onların irâdelerini fâni kıldıkta fâni olur. Bu sebebden âyetde Allah'ın onlardan rızasını, onların Allah'dan rızası üzerine takdim etmiştir. Yani Allah Teâlâ Hazretleri, ezelde onları iradesinin mazharı ve rızasının mahali olmak irâde, ve bu mahal ve ehli olmalarına razı olunca, onların iradelerini selb ederek mekânında kendi iradesini kılmış, ve iradelerini kendi iradesiyle tebdil edib onlardan razı olmuş, ve onları da kendisinden razı kılmıştır. **(Zâlikel fevzül'azîme)** (Ayet 119) İşte şu şanı büyük bir felâhdır ve eğer zâtın fenası olsa idi, füyûz-u ekber ve felâh-ı azim olurdu.

(Ayet 120) **(Lillâhi mülküssemâvâti vel'ardı)** Ulvî ve süflîde olan eşya batını ve zahiri Allah'ın mülküdür. **(Ve mâ fîhinne)** (Ayet 120) ve bunlarda olan bütün eşya Allah'ın esma sıfat ve ef'âlidir. **(Ve hüve alâ külli şey'in kadîrün)** (Ayet 120) Allah Teâlâ Hazretleri her şeye kudret sahibidir, dilerse zâtının zuhûruyla her şeyi ifna eder ve dilerse esma ve sıfatıyla tesettürü ile icad eder.

EN'AM SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Elhamdü lillâhillezî halakas semâvâti vel'arda)** Kemâlâtının ve cemâl ve celâl sıfâtlarının, tefasili mevcûdatının kâffesinin mezâhiri üzre zuhûru demek olan, bütün kemâl ve hamdü mutlak, bidâyet itibariyle cemî sıfât ve esmasını cami olan Zât-ı Ulûhiyete mahsusdur ki, o Zât-ı ilâhî âlem-i ervah semâvatını, ve âlem-i cisim arzını icâd, ve âlem-i cisimde, zâtının hicâb-ı zulmâniyesi olan âlem-i cisim meratibinin zulmetini, ve âlem-i ervâhda ilim ve idrâk nûrunu inşa etmişdir. **(Sümmellezîne keferû birabbihim ya'dilûne)** (Ayet 1) İş bu âyetin zuhurundan sonra mutlaka mahcûb olanlar Rab'larına gayrini müsavi kılarlar. Ve ona vücûdda müsavi bir mevcûd isbât ederler.

(Ayet 2) **(Hüvellezî halakaküm min tıynin)** O zât-ı ilâhî sizi madde-i heyûlâniyeden halk ve izhâr etmiş, **(Sümme kadâ ecelâ)** (Ayet 2) sonra bir vakit ve hey'etle muayyen olmuyan mutlak bir ecel kaza eylemişdir. Çünkü ümmül Kitab denilen kazay-ı sabıkın hükmû ahkâm-ı küllîdir. Zamandan münezzeh müşahhasâtdan müteâlîdir (yüksek olandır). Zirâ o ahkâmın mahalli mahalle taâlluktan mukaddes olan Ruh-u evveldir. İşte bu ecel âvârız-ı (illetler, arızalar, bozukluklar) zamaniyeden bir arızaya itibar olunmaksızın, o mizac-ı hasın ve terkib-i mahsusun nefsine nazarla eceli tabi'î tesmiye olunan, ve hüviyeti hasebiyle istidâdın ve tab'an iktizâ eylediği eceldir. **(Ve ecelün müsemmen indehu)** (Ayet 2) Birde ind-i ilâhide muayyen olan ecel vardır ki, o da mevâni'in (manialar) irtifaı ve şeraitin (şartların) içtimaında (toplanmasında) vukû-u vâcib olan, zamana nisbet ile takdir olunmuş eceldir. Bu ecel «Eceller geldiği vakit bir an tehir de, takdim de olunmazlar» âyetinin buyurduğu gibi levh-i kaderden ibaret bulunan nefs-i felekiye kitabında isbat olunmuşdur. Ve muayyen bir vakte mukarin ve o vakit mülâzımdır. **(Sümme entüm temterûne)** (Ayet 2) Sonra siz bidayete izhâr ve ifnânızda kudretini ve ilminin sizi ihatasını bildikden sonra, yine hakda ve kudretinde şek eder, gayre te'sir ve kudret isbât edersiniz.

(Ayet 3) **(Ve hüvallâhü fissemâvâti ve fil'ardı)** O zât-ı mutlak semâvat ve arzda bütün eşya ve mevcûdat suretinde zâhir olan Allah'dır. Uluhiyeti âlem-i ulvî ve süflîye nisbetle müsavidir (eşitdir).

(Ya'lemu sırreküm ve cehreküm) (Ayet 3) Âlem-i gayb olan âlem-i ervâhda sırrınızı ve âlem-i şehadet denilen âlem-i ecsamda aşikârınızı bilir. **(Ve ya'lemu mâ teksibûne)** (Ayet 3) Ve âlem-i gayb ve şehadetde kazandığınız ulûm, akaid ve ahvâli harekât ve sekenat a'malinizin sahih ve fâsidini, sevab ve hatasını, hayır ve şerrini bilir, onların iktizâsıyla sizi mücazat eder.

(Ayet 9) **(Ve lev ce'alnâhü meleken lece'alnâhü recülen)** Eğer biz o Resul'ü bir melek kıla idik, onu elbette cesedlendirecektik. Zirâ melek gözle görünmeyen bir nurdur. Halbuki onlar ehl-i zâhir oldukları için ancak mahsus (havassı hamseden biri ile his olunmuş) olan şeyleri idrak ederler. Mahsus olmıyanları idrak edemezler. Herhangi bir mahsus ise mutlaka cisim ve cismanîdir, ve Hak'kı söyleyen meleğe cesedlenmek için münasib olacak hiç bir sûret yoktur. Ancak sûret-i insaniye buna en münasibdir. Bu da ya meleğin bu sûreti iktizâ eden bir nefs-i natıka olduğundan, veyahud arada cinsiyetin bulunması vâcib ve lâzım olduğundan naşidir. Eğer cinsiyet olmasa, insanların melekden işidib söz almaları mümkün olamazdı.

(Ayet 12) **(Ketebe alâ nefsihir rahmete)** Hak Teâlâ Hazretleri kuvabilin istidâdı hasebiyle hayır ve kemâli ifâza etmeği Zât-ı Mutlakına lâzım kıldı. İmdi herhangi bir rahmete, cud ve kemâle müstehak olan herhangi bir şeye istihkakının husulu zamanında, derhal ita eder. **(Leyecme'anneküm ilâ yevmil kıyâmeti)** (Ayet 12) Sizi kıyâmet-i sugrâ ve iade gününe elbette cem edeceğiz, yahûd mânâ: ayni cem-ü mutlakda kıyâmet-i kübrâ gününe cem edecektir. **(Lâ raybe fîhi)** (Ayet 12) Her ne kadar mahcûblar bu cem'den haberdar değilselerde, tahkik ve nefsül-emrde bu iki cem'in her birisinde şek ve şüphe yoktur. **(Ellezîne hasirû enfüsehüm lâ yü'minûne)** (Ayet 12) Nefislerini şehvetlerde ve fânî lezzetlerde, çabucak fena bulan dünya nimetlerinin muhabbetinde ihlak ettikleri için, o mahcublar nefislerine zeban eden kimselerdir, ve bir şey'e muhabbet eden her kişi o şeyde haşr olunmuşdur. Bu mahcûblar da lezzet ve şehvet-i fanîyeyi sevdikleri, ve onlarla ihticâb (örtülme) ettikleri için, hakayık bâkıye-i nuriyeden kör kalmışlardır. Ve bu hakayıkı, mahsusat-ı fâniyey-i zulmaniyeye satmışlardır. Binaenaleyh onlar iman edemezler.

(Ayet 14) **(Kul innî ümirtü en ekûne evvele men esleme)** Habibim sen de ki: «Ben islâm olanların en evveli olmaklıkla emr olundum.» Hak Teâlâ Hazretleri Habib-i Ekrem'ine «Sana İbrahim'e ittiba' etmekle vahy eyledik» demekle beraber, bu âyetde islâm olanların evveli olmasını emr etmesi, kezâ Musâ Alyhisselâm'ın «Ben

mü'minlerin evveliyim» demesi üzerine mes'elenin izahı şudur ki: Hüviyet-i ilâhiyeden kurb u baidde ervâhın mertebeleri muhtelifdir. Hangi ruhun mertebesi Hüviyet-i ilâhiyeden daha uzak ise, o ruhun imanı rütbede kendisine takdim eden ruh vasıtasıyladır. Ehl-i vahdetin kâffesi mertebe-i ilâhiyede birinci sınıf ehlidir. Buna binaen ehl-i vahdetin imânları vasıtasız, onlardan başkalarının imânları sırasıyla ehl-i vahdetin vasıtası iledir. İmdi imânı vasıtasız olan bir kimse her ne kadar zaman hasebiyle vücûdu müteahhir ise de, o yine imân edenlerin evvelidir. Nitekim Nebi Aleyhissalâtı Vesselâm Efendimiz Hazretleri «Bizler, sabıklar olan, yani herkesden evvel olan, sonlarız» buyurmuşdur. Binaenaleyh Cenab-ı Nebi'nin, millet-i İbrahim'e ittibaı, sebkatine zarar vermez. Zirâ ittibaın mânâsı zaman-ı evvelde İbrahim'in seyri gibi tevhid yolunda yürümektir. Evveliyetinin mânâsı da sabıklar ile evvelki safta olması demektir.

(Ayet 18) **(Ve hüvel kahiru fevka ibâdihî)** Hak Teâlâ Hazretleri, zâtıyla sıfâtıyla, ef'âliyle kullarını zât ve sıfât ve ef'âl cihetinden ifnâ etmesiyle, ancak kendisi, kullarının fevkında kahirdir. İmdi kullarını bu sûretle kahrı aynı lûtfû olmuş olur. Nitekim icad ve temkin ve her türlü menfaatlara ikdâr kuvvetlendirmek muktedir kılmak veya kılınmak etmekle, ve diledikleri envâ-ı ni'met ve lezzetleri hazırlamakla kullarına lütûf ettiği halde, bu nimetler ile mahcûb olan kimseler de vardır ki, bu lütûf da ayni kahırdır. İmdi ni'met ve kahrının şiddetinde evliyasına rahmeti bulaşan ve rahmetinin genişliğinde düşmanlarına gadabı şiddetlenen Zât-ı Ecel ve Alâ'yı tesbih ederim. **(Ve hüvel hakîmü)** (Ayet 18) Hak Teâlâ Hazretleri, yaptığı vasi' lûtfu mutazammın (tazamun eden-havi müştemil olan) kahr-ı zâhiri ve kâmil kahrı mutazammın lütf-u zâhiri hikmetle yapan hikmet sâhibi **(El habîrü)** (Ayet 18) hallerinin gizliliklerine ve kahr ve lütfa istihkaklarına muttali olan haber sâhibidir.

(Ayet 21) **(Ve men ezlemu mimmenifterâ alellâhi kazibâ)** Gayrin vücûdunu isbât ile Allah Teâlâ'ya yalan iftira eden, **(Ev kezzebe bi âyâtihî)** (Ayet 21) yahûd nefsinin sıfâtını izhâr ile Allah'a şirk eden, ve Allah'ın sıfâtını tekzib eden kimseden daha zalim kim olabilir? Allah'a şirk gayette zulûmdür. **(İnnehu lâ yüflihuz zâlimûne)** (Ayet 21) Allah'ın zât ve sıfâtı mevzuunda koydukları kendi zât ve sıfâtları ile ihticâbları sebebiyle zalim olanlar asla felâh bulamazlar. **(Ve yevme nahşuruhum cemî'a)** (Ayet 22) Ayni cem-i zâtda cem oldukları halde onları haşr ettiğimiz vakit, **(Sümme nekûlillezîne eşrekû)** (Ayet 22) sonra gayri isbât ile Allah'a şirk edenler, **(Eyne şürekâukümüllezîne küntüm tezumûne)** (Ayet 22) kâffesi tecelliy-i

zâtîde fâni olduğu için, sizin zu'm eder olduğunuz şeriklerim nerededir dediğimiz vakti hatırla. **(Sümme lem tekün fitnetühüm)** (Ayet 23) Sonra Halik aşikâr olduğu ve kâffesinin kahhar olan mülk sâhibine büruz ve zuhûrları anında şirklerinin nihayet ve akıbeti, **(İllâ en kalû vallâhi rabbinâ mâ künnâ müşrikîne)** (Ayet 23) «Allah'a şirk edeceğimiz bir şey'in vücûdu mümteni olduğu için, Rab'bimiz olan Allah'a kasem ederiz ki, biz müşrik değiliz» demekten başka olmamışdır. **(Unzür keyfe kezebû alâ enfüsihim ve dalle anhüm)** (Ayet 24) Vücûd ve sıfatı nefislerine iftira ile, nefislerine ne sûretle yalan ettiklerini, **(Ve dalle anhüm mâ kânû yefterûne)** (Ayet 24) ve iftira ettikleri kendilerinden nasıl zayi olubda, iftiradan başka birşey bulamadıklarına nazar et, yahûd mânâ: nefislerinde bu itikadın kökleşmesiyle beraber, kendilerinden şirki nefy ile nefislerine nasıl yalan ettiklerine nazar et.

(Ayet 27) **(Ve lev terâ iz vukifû alennâri)** Onların hırman ateşi ve muzlim nefislerinin hey'etleri ile gazablanmak, ve gazabda müfteriyat (yalan olarak vukubulan kötü isnadlar) sûretlerinin kendilerini istilâsı ateşi üzre durdurulduklları zaman, **(Fekalû yâ leytenâ nureddu ve lâ nükezzibe bi âyâti Rabbinâ)** (Ayet 27) «Ne olsa da geri çevrilib Rab'bimizin sıfât tecelliyâtını tekzib etmiyerek, mü'minlerden ve muvahhidlerden olsak» dediklerini görmüş olsa idin, vasf (medihetmek-edmek) tahtında dahil olmayan bir şey olduğunu anlardın. **(Bel bedalehüm mâ kânû yuhfûne min kablu)** (Ayet 28) Belki onların Allah Teâlâ'ya burüz ve zuhurları sebebiyle, kendilerine evvelce gizlenmiş oldukları muhlik sıfâtları, bozuk akideleri, muzlim hey'etleri, zâhir olmuş ve batınları zâhire inkilâb ederek (dönüşerek) muazzeb olmuşlardır. **(Ve lev rüddû le'âdû limâ nühû anhü)** (Ayet 28) Ve eğer onlar geriye çevrilibde tekrar dünyaya red olsalar bu itikad ve melekeler kendilerinde kökleşmiş olduğu için nehy oldukları tekzib ve inkâra yine avdet ederlerdi. **(Ve innehüm lekâzibûne)** (Ayet 28) Yalan kendilerinde kök tutmuş meleke olduğu için dünya ve âhiretde onlar yalancılardır.

(Ayet 30) **(Ve lev terâ iz vukifû alâ rabbihim)** Ve eğer kıyâmet-i kübrâda onların rableri üzre durdurulduklarını görmüş ola idin, kıyâmet-i kübrâda olan bu vakıf yani durakalmak, ihticâb ve baidde onların hallerini tasvirdir, yoksa onlar her ne kadar ayni cem-i mutlakda iseler, o huzûr ve şuhûddan mahrum oldukları için, o makamda söz ve cevab yoktur. Bilmelidir ki bir şey üzre kalmak o şey ile kalmanın gayridir. Zirâ birşey ile kalmak rağbet ile ve istiyerek olur. Bir şey üzre kalmak ancak kerhen ve istemiyerek nefretle olur. İmdi her kim tevhid ehli olubda Allah ile kalırsa şairin

«Mahcubun durması senin içindir; benim için kalan da geçen de yoktur» beytindeki sözü gibi o kişi hesab için durdurulmaz, belki o kişi Hak Teâlâ'nın haklarında **(Vasbir nefseke me'allezîne yed'une rabbehüm bil ğadâti vel'aşiyyi yürîdûne vechehu)** (Kehf Suresi, Ayet 28) keza **(Mâ aleyke min hisâbihim min şey'in)** (En'am Suresi Ayet 52) buyurmuş olduğu en büyük füyûz ve seâdet ehlindedir ki, cennetlerin hepsinde enva-ı ni'metlerle mükâfatlanır, ve her kim ki şirk sebebiyle gayr ile kalırsa, o kişi Rab üzre durdurulur ve hicabı çok kalın, küfrü çok büyük olduğu için, meratib miyranın kâffesinde azab nevilerinin cemîsi ile azab olunur. Ve her kim lezzet ve şehevatı sevmek sebebi ile nasutla kalırsa, âsâr hicâbında durursa, o kimse melekût üzre durdurulur, ve muradından mahrumiyet ateşleriyle azab olunur. Ve muzlim hey'etler zebanileri kendisine musallat kılınır. Ve düşkün arzuların şeytanları ile mukarrin kılınır. Ve her kim âsâr hicâbından kurtulub ef'âl ile kalırsa, ceberût üzre durdurulub ümmid ve tama' ateşiyle ta'zib ve melekût makamına red olunur. Ve her kim ef'âl hicabından kurtulub sıfât ile kalırsa, Zât üzre durdurulur her ne kadar rıza ehlinden ise de, hicranda şevk ateşi ile azab olunur. Bu bekleme Rab üzre olan bekleme değildir. Zirâ Zât üzre durdurulan kimse, Rahim, Rauf, Kerim gibi lütûf sıfâtları ile mevsuf olan Rab'bini bilir. O halde bu vukuf eniyet yâni benlik hicâbıdır. Nitekim ef'âl ile vukuf olan evsâfının hicâbındadır ve Nasut ile kalan ef'âlinin hicabındadır ki, ef'âlin hicâbı âsâr cümlesindendir. İmdi şirk sahibi olanlar dört beklemede mevkufdurlar. Evvelâ «Def olun yıkılın ve bana söz söylemeyin» mânâsına olan **(Kaleh seû fîhâ ve lâ tükellimûne)** (Mü'minûn Suresi Ayet 108) «Küfrünüz sebebiyle azab olunun» mânâsına **(Fezûkûl' azâbe bimâ küntüm tekfürûne)** (Ahkaf Suresi 34; Âl-i İmran 106; En'am 30) buyrulduğu vechiyle müşrikler birinci derecede Rab üzre mevkufdurlar. Sonra «Yevm-i kıyâmetde Allah Teâlâ onlara söylemez, nazar etmez» mânâsına **(Ve lâ yükellimühümûllahü yevmel kıyâmeti ve lâ yüzekkîhim)** (Bakara Suresi Ayet 174) buyurduğu vechiyle, kahr ıle tard olunub ceberût üzre mevkufdurlar. Sonra «Cehennem kapılarına giriniz» mânâsında **(Kıyled hulû ebvâbe cehenneme hâlidîne fîha)** (Zümer Suresi, Ayet 72) buyurduğu vechiyle gazab ve lain ile zecr olunub melekût üzre mevkufturlar. Sonra malik lisanı üzre denilen «Siz muhakkak orada ebedî kalıcısınız» mânâsına **(Kale inneküm makisûne)** (Zuhruf Suresi, Ayet 78) buyurduğu vechiyle ebeden her türlü ateşlerle muazzeb ve ateş üzre mevkufdurlar. Binaenaleyh müşrikin ateş üzre kalması, Rab üzre durdurulmasından sonra ve bu sebebden ileri gelmiş olur. Nitekim **(Sümme ileynâ merciuhüm süm-**

me nüzîkuhümül azâbeşşedîde bimâ kânû yekfürûne) (Yunus Suresi, Ayet 70) yâni «Sonra müşriklerin rücû'u bizedir, sonra biz onlara küfürleri sebebiyle şiddetli azabı taddırırız.» buyurmuşlardır. Amma Nasut ile kalmış olan, hesab için melekût üzre durdurulur, sonra nar üzre durdurulur, bu kimse azab olmadığı için bazan kurtulur, bazanda azab bulursa kurtulamaz. Ef'âl ile kalmış olan asla nar üzre durdurulmaz, belki hesabı görülür ve cennete girer, sıfât ile kalan kimse de **(Radıyallahü anhüm ve radıye anhü)** Allah onlardan razı olmuş onlar da Allah'dan razı olmuş kimselerdir, işlerin hakayıkını bilen Allah Teâlâ'dır.

(Ayet 31) **(Kad hasırellezîne kezzebû bilikâ illâhi)** Hak'ka kavuşmağı tekzib için mahcûblar muhakkak hüsran ve ziyana düşmüşlerdir. **(Hattâ izâ caethümüs sâ'atü bağteden kalû ya hasretenâ alâ mâ ferretnâ fîha ve hüm yahmilûne evzârehüm alâ zuhûrihim)** (Ayet 31) Tâki kıyâmet-i suğrânın bağteden (birdenbire-ansızın) geldiği zaman onlar, hayatı dünyada tefrit ettiklerine nadim olurlar. Halbuki onlar hissiyat hey'etleri günahlarının ve fenalıkları vebalinin, ve cismânîyete muhabbet fiillerinin taâllukat meşakkatlerinin yüklerini arkalarına yüklenirler. Bu yükler nefislerinde kökleşdiği için, kendilerini istilâ ve ta'zib ve mahcûb eder, ve murad ettikleri şeylerden geri bırakır. **(Elâ sâe mâ yezirûne)** (Ayet 31) Agâh olunuz ki, onların taşıdıkları yükler çok fenadır.

(Ayet 32) **(Ve mal hayâtüd dünyâ illâ le'ıbün ve lehvün)** Mahsus olan bir şey halka ma'kulden daha yakın olduğu için hayat-ı dünya, hayat-ı hissiye ile tefsir olunmuşdur. Yâni hayat-ı hissiye hiç bir şey değildir, ancak oyun ve eğlencedir. Fena ve inkizası (aherisonu) çabuk, aslı ve hakikati olmıyan bir şeydir. **(Ve leddârül' âhiretü)** (Ayet 32) Yâni âlem-i ruhaniyet **(Hayrün lillezîne yettekûne)** (Ayet 32) lezzet-i bedeniyeden ve sıfat-ı beşeriye libaslarından (elbiselerinden) tecerrüd edenler için daha hayırlıdır. **(Efelâ ta'kılûne)** (Ayet 32) Sizler akıllarınızı istimal ile düşün müyormusunuz? Tâki güzel ve şerefli olanı, hasis, denî (alçak), fanî üzre seçib tercih edesiniz.

(Ayet 33) **(Kad na'lemû innehü leyahzünükellezî yekûlûne)** Onların dedikleri sözlerin seni mahzun eder olduğunu biz muhakkak biliriz. Bu ayet nefsinin hüzün sıfâtıyla zuhûru sebebiyle Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem Efendimize itâbdır. **(Fe innehüm lâ yükezzibûneke)** (Ayet 33) Çünkü onlar seni tekzib etmiyorlar. **(Ve lâkinnezzâlimîne bi âyatillâhi yechadûne)** (Ayet 33) Lâkin o zalimler Allah'ın âyât ve sıfâtını inkâr ediyorlar. Yani inkârları seni tekzib değil, zirâ sen bu davetde nefsin ile kaim değilsin. Bu kelâm da se-

nin sıfâtın değildir. Belki onları Allah'la ve Allah'ın sıfâtı ile davet ediyorsun, fakat bu inkâr ve tekzib adet-i kadimedir. **(Ve lekad küzzibet rüsülün min kablike fesaberû)** (Ayet 34) Tahkik senden evvel olan Resul'ler de tekzib olundular, ve tekzib olunduklarına Allah ile sabr ettiler. Hak Teâlâ Hazretleri Resul'üne itâb ettikden sonra, telvinde bâki kalmaması, ve müteessif olarak kabızda vaki' olmaması, belki kalb-i şerifleri mutmain olması için, Allah ile kendisini teselli etdi. Bu sebebden **(Ve lâ mübeddile likelimâtillâhi)** (Ayet 34) sözüyle ta'kîb eyledi. Yâni Allah Teâlâ'nın kullarına tecelli etmekde olduğunu tebdil edici yokdur. Münkerlerin inkârı ile sıfât-ı ilâhiye tagayyür ve tebdil etmez ve münkerler için sıfât-ı ilâhiyeyi değişdirmek mümkün olmaz.

(Ayet 35) **(Ve in kâne kebure aleyke i'raduhüm fe inisteta'te en tebteğiye nefakan fil'ardı ev sülleman fissemâi fete'tiyehüm biâyetin)** Âyeti ile Habib-i Ekrem'inden kudreti nefy ederek, nefsinin sıfâtıyla zahir olmaması için aczini bildirdi, ve Habibim eğer onların i'razları (yüzlerini çevirmeleri-vazgeçmeleri) sana ağır gelirse, imdi eğer sen birde birdelik veyahud göğe çıkmak için bir merdiven bularak onları imana cebr edecek bir mucize getirmeğe kadir olursan yap, lâkin kadir olamazsın demektir. **(Felâ tekûnenne minel câhilîne)** (Ayet 35) Binaenaleyh sakın sen istidâtların tefavütü hikmetine muttali olmuyan cahillerden olubda, ihticâb edenlerin ihticâblarına teessüf edici olmayasın. Çünkü meşiyet-i ilâhiye, nizamın tertibi hükmünü, ve kemâlât-ı zâhire ve batınanın zuhûru için, bazısının hidayetini, bazısının hırmanını iktiza eylemişdir. Bunun için sana icabet edemez, ancak Allah Teâlâ'nın hidâyet-i asliye ile kalb kulağını açmış, ve nuru fıtrat ve sıfât istidâdı ile kendisine hayat-ı hakikîyeyi bağışlamış olduğu kimse icabet ve kabul eder. Fıtrat ve tabiatları cehli mürekkeb ile yahud cibilli hicâblarla olmuş olan, yahûd fıtrat hasebiyle kendilerinde istidâd bulunmayan ölüler icabet edemezler, onlar için işitmek mümkün olmaz. Belki **(Vel mevtâ yeb'asümullâhü)** (Ayet 36) onları Allah Teâlâ neş'eyi saniye de iade ile diriltir. **(Sümme ileyhi yürce'ûne)** (Ayet 36) Sonra ihticâbları ile beraber ceza yahûd mükâfat için ayni cem-i mutlakda onlar Allah'a rücû' ederler. Cibillî hicâblarla mahcûb olan ikinci kısımdan, ba'zan âhiretde hicâbların ref'i mümkün olabilir, sair kısımlardan mümkün olmaz. **(Ve lâkinne ekserehüm lâ ya'lemûne)** (Ayet 37) Lâkin onların çoğu âyatın nüzûlunü bilmezler. Zirâ sıfât-ı ilâhiyeden herhangi bir sıfât ekvan mezahirinden bir mazhar üzre zuhûru, hafa bir âyetdir. Ehl-i ilim o âyetle Allah'ı bilir.

(Ayet 38) **(Ve mâ min dâbbetin fîl'ardı ve lâ tâirin yetîru bicenâhayhi illâ ümemün emsâlüküm)** Yer yüzünde yürüyen hiçbir dabbe, yani hayvan ve iki kanadıyla uçan bir kuş yoktur ki, ancak sizin gibi bir ümmetdir. Bu âyetin meshe haml olunması mümkün olur. Yâni hepsi ihticâb haddi tecavüz ve rezâili irtikâb yüzünden, maymunlar ve hınzırlar sûretlerine tebdil olunan sebt eshabı gibi, bu sûretlere tebdil olunmuşlardır. **(Mâ ferretnâ fîl kitâbi min şey'in)** (Ayet 38) Amelleri suretlerinin sabit olduğu sahifesinden, yahut nefsi felekiye sahifesinden ibaret, amellerinin sûreti olan kitablarda, biz hiç bir şey'i noksan etmemişizdir. **(Sümme ilâ rabbihim yuhşerûne)** (Ayet 38) Sonra ceza için mahcûb oldukları halde, ayni cem-i mutlakda Rab'lerine haşr olunurlar. Fakat bu âyetde zâhir olan ve murad olunan mânâ «Yer yüzündeki bütün hayvanat ve kuşlar muhtac oldukları maişetlerle terbiye olmakda sizin gibi merbubdurlar. Rızıkları Allah Teâlâ'nın hüküm ve takdiri ile yetişdirilmişdir. Onlara yarayan hiçbir şey'i levh-i mahfûz kitabında noksan kılmadık. Belki rızıklarını, ecellerini, amellerini, ve her ihtiyaclarını levh-i mahfuzda isbat ettik. Sonra amellerinin cezası için Rab'larına haşr olunurlar» demektir. Nitekim ve hoşun haşrı ve aralarında amellerin kısası olunması hadis-i şeriflerde rivayet olunmuşdur. İşte bunların her birisi size bir âyetdir. Bu ayetlerle sizin ahvaliniz, erzakınız, ecelleriniz, amelleriniz bilinir. Bunlarda ibret alıb sa'y ve himmetlerinizi sarf-ı rızık talebinde ve dünyanın ıslâhında hasreyle. Bu sebebden şekâvete düşerek âhiretde nefsinize zarar ve ziyan etmeyiniz.

(Ayet 39) **(Vellezîne kezzebû biâyatina)** Nefisleri sıfatlarının perdeleriyle ihticablarından (perdelenmesinden - örtülmesinden) bizim sıfâtımız tecelliyâtını tekzib ederler. **(Sümmün ve bükmün fîzzulümâti)** (Ayet 39) Onlar nefisleri sıfatlarının zulmetlerinde, ve bedenleri libaslarında, ve tabiatları perdelerinde, hayvanlar gibi kalb kulakları sağırdırlar. Hak kelâmını işitmezler, akıldan ibaret bulunan kalb dilleri ile dilsizdirler. Hakkı söylemezler. O halde ne suretle seni tasdik edebilirler? Halbuki Allah Teâlâ tevfik ile onları şu tasdıka hidâyet etmemişdir. **(Men yeşa illâhü yudlilhu)** (Ayet 39) Allah Teâlâ Hazretleri celâli hicâblarını perde etmekle dilediğini dalâlete düşürür. **(Ve men yeşa'yec'alhü alâ sırâtin müstakîmin)** (Ayet 39) ve dilediğini nur vechinin ve sâbâhat cemâlinin işrakı (doğması-tulu ile beraber nurlanması) ile sırat-ı müstakim üzre eyler. **(Kul ere' eyteküm in etâküm azâbullahi ev etetkümüssâatü eğayrallahi ted'ûne)** (Ayet 40) Habibim de ki «Eğer Allah'ın azabı yahut kıyâmet gelirse Allah'ın gayrini mi taleb edersiniz, eğer sadık iseniz ba-

na haber veriniz.» Her müşrik azabda vaki' olduğu zaman, yahud saati kıyâmet-i sugrâ ile tefsir edersen, ölümün hazır olduğu, yahut saati kıyâmeti kübra ile tefsir edersen tevhid-i hakikîye hidâyeti hakkani ile hicâbın ref' olunduğu vakit, Allah'a şerik yapmış olduğu şey'in havl ve kuvvetinden teberri eyler. «Ve lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh» ile tahkik eyler. Allah'dan başkasını taleb ve dua etmeyib ancak Allah'ı dua eder ve temessük ettiği Allah'a şerik kıldığı bütün vesâili unutur. Bu sebebden «Belâ Allah'ın kamçılarından bir kamçıdır, kullarını o kamçı ile sevk eder» denilmişdir.

LUGATÇE

Abd: Kul, köle

Abid: Köleler, Abdler

Abus: Nahoş, kerih, çatık, ekşi

Adem: Yokluk, vücûdu olmayan değeri olmayan

Âdemî: Adem oğlu

Âdemiyet: Adem oluş

Ademiyet: Yok olma hali

Adl: Adaletli olan, hakkını veren

A'dâd: Adetler, sayılar

Adavet: Düşmanlık

Adüvv: Düşman, hasım

Akdem: İlk, önce, daha önceki

Akaidi faside: Şaşırtıcı kanaatler

Ahz: Almak, alma, alınma

Âfât: Belâlar, müsibetler

Anillah: Allahla beraber

Ayah kübra: Hz. Fahri alemin zatı için buyrulur. Büyük ayât

Alemi ceberut: Taayyünü evel, tecelliyi evvel, hakikati Muhammediye, hakikatül hakayık, alemi icmal, makamı vahdet kitabı mübin, cemül cem-aklı evvel - ayanı sabite - hurufu aliya - berzahı kübra gibi tabirat ile ifade olunmaktadır.

âlemi melekût: alemi esma, tayyünüsani, tecelliyisani, alemi misal, alemi hayal alemi emir, alemi rububiyet, alemi berzah gibi ifadelerle beyan olunmaktadır.

Ahîr: Herşeyin varlığı kendisinde son bulan, herşey son bulunca sadece kendisi var olarak kalan

Ahir: Enson

Ahkâm: Hükümler, işler, şartlar, durumlar

Ahsen: En güzel, daha güzel

Alamı mesaibeı: Kaza ve kederler

Asım: Günahdan ari

Asifa: Şiddetli esen rüzgâr

Arim: Köstebek

Atâ: Verme, bağışlama, ihsan

Avarız: Kazalar, belalar, engeller

Ayn: Göz, asıl, öz, zât, hakikat

A'yân: Ayn,lar, gözler, hakikatler

A-yan: Belli, açık

Amayı Rabbani: Lahut, ehadiyeti sırfa baht, vucudu mutlak kenzi mahfi tabir olunan sırrı zattan ibarettir. Aklı kül, teayyünü evvelde vakidir. Sırrı zafa vusule imkan yoktur

Avalim: Alemler

Atifeti baran: Yağmur gibi yağan karşılıksız sevgi

Alemi Nasut: Alemi mülk, alemi şehadet, alemi Halk alemi hüsn, alemi anasır, alemi eflak, alemi mevalidi selase, gibi tabirlerle ifade olunmaktadır.

Âyine: Ayna

Ayne'l yakîn: Görerek elde edilen kat'iyet müşahede ile kazanılan kesin bilgi

Azra: Kız oğlan kız (Meryem)

Azîz: İzzet ve yücelik sahibi, mağlub edilemiyen her şeyde galib olan, herşeye gücü yetişen

A'zam: En azim, en azametli, en yüksek

B

Bâb: Kapı, fasıl, bölüm, mevzu, mesele

Bâki: Daima var olan, sonuolmayan

Bâkiyye: Geriye kalan, bundan başka

Bâlâ: Yukarı

Baid: Buud-uzak-ırak

Bârân: Yağmur

Bâri: Temiz ve sağlam bir nizam üzerine yaratıcı

Bâriz: Aşikâr, açık

Badiyi tekevvünü: Yaradılış başlangıcı

Bahri azam: Büyük derya

Ba's: Gönderme, sevketme, diriltme

Bâsıt: Yayan yayılan yayılıcı

Bais: Sebeb

Bâsıt: Lutuf ve rahmeti yayan rızık neş'e ve rahatı veren

Basir: Görücü

Bağteden: Ansızın birdenbire

Batşı: Kavrama

Batıl: Boş, beyhude, yalan, çürük

Behçet: Güzellik

Beynuniyet: İkişey arasındaki aralık

Belade: Fasık, günahkâr müfsid adem, mezmûm

Bevatın: Batınlar, gizli şeyler

Beniyye: Mecdü şerifinden dolayı kabeye ıtlak olunur

Beyyine: Senet delil

Beid: Irak-uzak

Berahin: Deliller, hücretler (burhanın cem'i)

Behimiye: Şe'ni, çirkin, kötülük, hayvani

Bidayet: (başlangıc)

Bisat: Yaygı, döşek, döşeme

Butlan: Batıllar-batıl olma

Biat: Birkâmile bütün varlığı ile inkıyad, bağlanma

Beynehüma berzehün lâ yebgıyan: Birbirine karışmamaları için aralarında berzah vardır. hülâsa: hem birbirine karışmış, hem birbirinden ayrı duran iki denizi tasvir ile bir hakikati azimeyi anlatıyor

Burudet (Soğuk, berd): Soğukluk

Büşra: Sevinçli haber, müjde

C

Câh: Mevki makam

Cahîm: Cehennem

Câmi: Cem eden

Câmiül-ezdâd: Zıtları toplayan

Cânib: Taraf, cihet, yan

Câvidâni: Daimi ebedi

Ceberût: Cebbarlık, büyüklük, azamet, kibriya

Cebr, cebir: Zorlama

Celâl: Ululuk, heybet

Celî-celiyy: Apacık aşikâr

Cemâl: Güzellik

Cevami-ülkelim: Birçok manayı kendinde toplayan

Cerh: Çürütme

Cevarih: İnsanın çalışıp kazanmağa alet olan azasından her biri, yırtıcı hayvanlar kuşlar

Cevher: Kendi zatı ile, başka şeye muhtaç olmadan kaim olan şey

Cezâ Karşılık verme

Cinân: Cennetler

Cirm: Cisim

Cife: Pislik

Cûd: Bağış, ihsan, cömertlik

Cüz: Kısım, parça

Cüz'iyet: Cüz'i olma

Cemi havadisi cüz'iye: Bütün küçük olaylar

D

Darr: Zarar

dâr: ev-yurt

dârr: elem verici şeyleri hikmetinin gereği yaratan

davet: Yaklaştırma

Daiye: İçten gelen bir duyguyu teşvik edici hal

Defain: Gemiler

Delâil: Deliller

Derig: Çelik harb gömleği

Derekât: Aşağı dereceler

Derk: Basamak-kat

Derkâr: Ma'lûm, aşikar belli

Denu: Uzaklık

Devais: (dayiler) kalben meyil göstermeğe sebeb olan manevi hal

Dıyk: Darlık

Dibâce: Önsöz, başlangıç

Didâr: Yüz, çehre

Dide: Göz

Duhan: Duman

E

Eamm: Daha umumi-en genel
Eb'ad: En uzak, daha uzak
Eb'âd: Bu'dlar, uzunluklar
Ebdân: Bedenler
Ebed: Gelecekte sonu olmayan zaman
Ebeveyn: Ana ve baba
Ebrâc: Burçlar
Ebyât: Beyitler
Ebyâz: Beyaz
Ebha: Değeri, bahası
ebvâb: bablar
Ecnad: Askerler
Ecnas: Cinsler
Ecel: Ömür, vade
Ecil: Sebeb
Ef'zal: En faziletli, mertebesi Âli
Ehva: Nefsin arzuları (hevânın cem-i)
Ehadiyet: Sırf zât tecellisinin olduğu mertebe
Ehlat: Birkaç cinsten mürekkep (bileşik) bulunan
Ehlatı erbaa: (dem, balgam, safra, sevda)
Ekval: Sözler, kaviller
Ekvan: Varlıklar-alemler dünyalar
Ekva: En kuvvetli, pek
Efnan: Neviler cinsler, çeşitler
Elvan: Düz tahta, sahifa (levhalar)
Ekmel: En mükemmel
Emen: Eminlik, korkusuzluk (tekit için «eman» kullanılır.)
Emniye: İnanmak, güvenmek
Emani: Maksat, meram, arzu
Enaniyet: Benlik
Esnas: Methedilmiş
Esfâr: Düşmana karşı gidişler
Esfa: Safi, pâk, cümleden aziz, habibi hüda
Eshağ: Âli şey, efzal gibi bülend
Esnas: Methedilmiş
Eşkal: Şekiller
Esel: Kara ılgın ağacı
Eşfak: Daha, pek şefkatli
Etvar: (tavrın cem'i) haller, fiiler, tavırlar, hareketler
Etemn: Pek, tam, en tamam
Etbağ: Tabi olanlar
Ez'af: Herşeyin bir misli, bir kat fazlası
Erham: Ana rahmi, akraba, hısımlar
Evkat: Vakitler
Evedna: Ehadiyet mertebesidir
Ezdad: Zıtlar
Erazun: Semavat ve arzın cem'i
Esma: İsimler

F

Fahşa: Aklın kabul edemiyeceği derecede haddi aşan kavil fiil meşru olmayan lezaizi şeheviye
Fatır: Yaratıcı, yaratan
Fâil: İşleyen, yapan, aktif
Fani: Ölümlü-geçici
Fâsid: Kötü fena, yanlış, obuzuk
Feyzi: İlkaatı rabbaniye, bereket, bolluk ilim ve mearifin ziyadeleşmesi
Fereç: Gam ve gussadan, sıkıntıdan kurtulma
Fevahiş: Zina edenler
Fesehat: Şaibeden beri olmak, sözün ari, düzgün, hatasız olması
Ferd: Tek yegane eşsiz, ikincisi olmayan
Fetret: İki şey arasında geçen
Fenâ: Yok olma
Fenâfillah: Allahta fani olmak
Ferâiz: Farzlar
Fezleke: Netice-hülâsa
Feyezan: Taşma
Fevazil: İnsandan gayrisine de intikali caiz olan hasletler
Fıraş: Yatak
Fıkdan: Yokluk
Fıtrî: Fıtratla ilgili, fıtrata ait
Furkan: Fark (Tafsili kuraniye, sıfatullah)

Futûr: Gevşeklik, bezginlik

Füyûzat: Feyzler

Furu-u: Teferrüatı

Fuad: Kalbin ruha açılan tarafı

Feyzi akdes: Zata

Feyzi mukaddes: Sıfata işarettir.

G

Gaffâr: Çok affeden, çok bağışlıyan

Gafr: Örtme

Gavâşi: Perdeler, örtüler, zarlar (gaşiyenin cem-i)

Garimet: Alacaklıya ödenmesi luzumlu borç, diyet

Gabin: Alışverişte hile eden, aldatan

Gani: Hiç bir şeye ihtiyacı olmayan

Gassâl: Ölü yıkayan, gasleden

Gavâyet: Azgınlık, kötü yola sapma

Gayb: Gizli olan, görülmez şey, belirsiz, bilinmeyen şeyler

Gayr: Haktan başkası, yabancı, değil

Gayrı muhdes: Yaradılmamış, hâdis olmayan

Gınâ: Zenginlik bolluk, usanç, bıkkınlık, şarkı, türkü, ırlama

Glâf: Kılıf, kın, mahfaza, zar

Gıtâ: Örtü, örtünecek şey

giriftâr: tutulmuş, düşkün, yakalanmış tutgun esir

Gürûh: Cemaat, bölük

Guyûb: Kayıblar, gayblar

H

Habâset: Kötülük, alçaklık, murdarlık, pislik

Habîb: Sevgili, seven, dost

Habibullah: Allagın sevgilisi

Habîr: Her şeyden haberdar olan, gizlilikleri bilen (Allah)

Habîr: Taze, yeni, turfanda

Habîs: Kötü, pis, alçak, soysuz

Hâcib: Kapıcı, perdeci, kaş, hâil

Hamiyyet: Milli onur, haysiyet, Fezailin zübdesine cami haslet

Hasr: Sıkıştırma, dar bir yerin içine alma, hareketden men etme, mahsus kılma

Haslet: İnsanın yaradılışındaki huyu, tabiatı, mizacı

hâviye: Issız, tenha yer, Tamu cehennemin en şiddetlisi

Havl: Yıl, sene, etraf, çevre, güç kuvvet

Hazreti Hamse: Beş hazret demektir. alemi lahut, alemi ceberut, alemi melekut, alemi Nasut. Bu dört alemi cami olan kevnicami, yani insan kâmildir.

Hazf: Yok edilmek, aradan gidermek

Hevâ: Aşk, iptila, arzu, istek

Havâss: Hassalar, duygular, hassalar, keyfiyetler

Hesaset: Alçaklık, bayağılık

Hey'et: Şekil, sûret, kıyâfet, görünüş, hal

heyme: Çadır

Heyûlâ: Madde, herşeyin mahiyeti, aslı, maddenin zihinde mutasavver şekli, cismani suretin mahalli olan cevheri evvel, hakâyıkı eşya sofiye göre: Ruhu azam, tabiatı kulliye

Hikmet: Fezail ve hasaili aliyenin toplamından meydana gelen sıfâtı hasene, adâb ve ahlâka dair ibret ve intibah bahş olacak kelâm-nasihat, hakayıkı mevcudat ve eşyaya marifet

Hillet: İnsani mizaçtaki ihlat (dem, balgam, safra-sevda)

Hıkd: Kin tutma, öc alma için fırsat bekleme

Hüviyyet: Maddi ve manevi olabilir. Vahidiyetin batını, Hakkın zuhûru mümkün olmayan gaybı, künhü zâta işarettir vücûdu mahzı sarihten ibarettir. Hakikatı zâtiye ve sıfatiyesidir.

Hızlan: Yalnız başına kalıb sefil zelil olmak, düşkünlük

Hırman: Mahrumluk-ümidsizlik

Hiyn: Zamanın, anında

Hilafeti uzma: En büyük halife

Huffet: Yatıb uyumuş olanlar
Hüda: Doğru yol gösterici
Habaded: Kötülük, murdarlık
Haka: Dişi deve
Haml: Yük
Haraset: Kincilik, cıfıtlık
Hark: Yarıb yırtılmak
Haşig: Nefsini küçük gösteren
Haib: Behresiz, umidsiz olan, ziyana uğrayan
Hicâb: Örtü, perde
Hiffet: Hafiflik, hoppalık
Hill: Mekke dışında ehrama girilen saha, helâl, yapılmasına izin verilen
Heyt: İpler
Hüve el'an âlâ mâ aleyhi kân: Bu da sırrı zata işarettir. Vücûdu mutlaka nazaran ezeliyet ebediyetin, ve ebediyette ezeliyetin ayni olduğunu bildirmek için şahı velayet tarafından ifade buyrulmuştur. Manevi su'run başladığı ve sonu ayni şey olduğu için hayret tabir olunmuştur.
Hevaic: Hacetler
Hubut: Düşmek
Hulkum: Boğaz
Hümûm: Kederler, gamlar, tasalar
Hudûs: Sonradan peyda olan

I

Idlâl: Dalâlete düşürme, yoldan çıkarma, azdırma
Ikab: Ceza, azab, cezalandırma
Itlak: Mutlak oluş, mutlaklık, salıverme, serbest bırakma
Izhar: Zuhûra çıkarma, zâhir etme
Iztirar: Mecburiyet çaresizlik

İ

İbâne: İbânet: mubah kılma, caiz görme, helal kılma
İbdâ: Yaratma, örneksiz bir şey meydana getirme
İbhâm: Belli etmeme, kapalı bırakma, gizli kapaklı tutma
İbka: Baki, daim, devamlı, sürekli sınıf geçememe
İbrâz: Meydana çıkarma, gösterme
İclâl: Büyültme, saygı gösterme, ikrâm, büyüklük, kudret kuvvet
İddihâr: Biriktirme, toplayıb saklama
İdlâl: Naz etme, nazlanma,
İdrâkât: Anlayışlar, kavrayışlar
İfâte: Fevt etme, kaybetme, elden çıkarma
İfâza: Feyizlendirme, bereketlendirme
İffet: Afiflik, nâmus, temizlik
İffet an-izzina: Bir kimsenin önünde bir defa olsun gayri meşru mukarenette bulunmamış olması
İfhâm: Anlatma, anlatılma, bildirme
İğnâ: Zengin etme, edilme, muhtaç bırakmama
İğvâ: Azdırma, baştan çıkarma, çıkarılma, ayartma, şaşırtma
İhbât: İptâl etme, işin karşılığını verme
İhlâk: Helâk etme, öldürme, öldürülme yok etme
İhata: Sarma, bir şeyin etrafını çevirme
İhraz: Alma, kazanma, elde etme
İhsâ: Sayma, sayılma
İhsâ: İhsaiyat: Yalnız bir ilim ve san'atta uğraşıb onda geniş bilgi sahibi olma
İhsâr: Kısalma, kısatma, birini tazyik etme, işiden al ıkoyma
İhtibâr: Yoklama, deneme, sınama
İhticâb: Hicab, perde altına girme, saklanma, gizlenme
İhtifâ: Saklanma, gizlenme
İhtifâr: Kazma, kazılma
İhtikâr: Hor, hakir görme, hakarete katlanma
İhtilât: Karışma, katışma, karşılaşıb görüşme

İhzâr: Hazırlama, hazır etme, huzûra getirme, birinin mahkemeye davet edilmesi

İkab: Eza, cefâ, eziyet, azap

İkan: Sağlam biliş, bilme, yakinhasıl etme

İkdâm: Gayret ve sebatla çalışma, devamlı çalışma

İkrâh: İğrenme, birine zorla iş yaptırma, tiksinme

İktibâs: Ödünç alma, bir kelime veya cümlenin manalarını olduğu gibi aktarma, alma

İkti bâsât: İktibaslar, yazı aktarmalar

İktihâm: Göğüs germe, karşı durma, hucum etme saldırma

İktirân: Yakın varma, yanına gelme, yaklaşma

İktisâb: Kazanma, edinme

İktisâr: Sözü uzatmama, kısa kesme

İktizâ: Lâzım gelme, gerekme, gereklilik işe yarama

İlkâ: Bırakma, bırakılma, terk, atma

İllâ: .... den başka, meğer, aksi halde, ille, mutaka

İllet: Hastalık, sakatlık, gaye, sebeb

İltikâ: Rast gelme, kavuşma, karşılaşma

İltiyâm: Yara kapanma, onulma

İltizâm: Kendi için lûzumlu sayma birinin tarafını tutma, gerektirme

İlzâm: Susturma, cevab veremez hale getirme

İmâte: Yok etme, öldürme

İmhâl: Mühlet verme, bir zaman daha sonraya bırakma

İmkân: Olabilecek vaziyette bulunma olabilirlik

İmtinâ: Çekinme, geri durma, olamayış

İmtinân: İyiliği başa kakma

İnâbe: Günahlara tövbe edib hak yoluna dönme, bir mürşide baş vurub tarikate girme

İnbâ: Haber verme

ind-Allah: Allah yanında

İncizâb: Çekme, çekilme, cazibeye kapılma

İndifâ: Ortadan kalkma, mündefi olma

Mübin: Alemlerin toplamını ihata etmiş (çevrelemiş) olan kalbden ibarettir. Buna kitabı Mübin de denir, aslı kalbi Muhammedidir.

İncila: Açılıb parlayan

İnni ebeytü inde Rabbi: Rabbimin yanında otururum

İnfiâl: Güvenme, darılma

İnfisâm: Kırılma, kesilme, yırtılma, üzülme

İngimâs: suya dalma

inkıhâl: zayıf: gücsüz, dermansız düşme

İnkıtâ: kesilme, arası kesilme, tükenme, bitme

inkıyâd: boyun eyme, kendini teslim etme

inkızâ: tamam olma, nihayet bulma, sona erme

insilâh: soyulma, sıyrılıb çıkma, aynihayeti yıkma,

İntifâ: ortadan yok olma, aradan çıkma

İntifâ: faydalanma, menfaatlenme, faydalanma hakkı

İntifâl: nafile namaz kılma

İntimas: Büsbütün mahv olmak

intizâ: çekib koparma, koparıb asılma

inzâr: sonunun fena olacağını haber vererek korkutma ihtarda bulunma

ivâe: gösterme, tayin etme

i'râz: yüz çevirme, çekinme, sakınma

irtiyâb: şüphelenme, duraklama

İsâl: vardırma, vardırılma, ulaştırılma, vusul buldurma

İsâr: İkram, bahşiş, cömertlikie verme

İsneyniyyet: ikilik ikiden ibaret olma

İsti âre: iğreti verilen şeyi geri isteme, ödünç alma

istiâne: istiânet: avn, yardım isteme

İstibsâr: basiretli olma, hesaplı hareket etme

istidâre: daire biçimine girme, değirmi olma, dönme, dolaşma

İstidlâl: delil ile anlama

istihfâf: hafifseme, küçük görme

istihkar: hakir görme, hor görme, hor görülme

istihyâ: hayâ etme, utanma

istikbâr: büyüklenme, kendin ibüyük görme

istikmâl: ikmâl etme, kemâle erdirme, tamamlama

İstikrâr: karar bulma, kararlaşma, iyice belli olma

İstiksâr: çok görme, çok görülme, çoğu sama

İstimdât: meded, yardım isteme, imdat, kuvvet isteme

İstinâbe fil-vezaif: evkaf cihetlerinde vuku bulan tevkil vekiltayin etme

İstinbât: bir söz veya işten gizli bir mana çıkarma, zımmen, dolayısıyle anlama

İstinkâf: redetme, yüz çevirme, çekimser kalma

İstisâl: Kökünden koparıb çıkarma, kökünü kurutma

İstislâm: uyma, yolun ortasından gitme, islâmı kabul etme

İstisnâs: vahşeti zail olub ünsiyet peyda etmek ülfet edib alışmak

İstişrâb: İçmek isteme, imâ yollu, kapalı, örtülü olarak anlatma isteme

İstitâat: tâkat, güç yitme, güç yeterlik

İş'âr: yazı ile bildirme

İştihâr: şöhretlenme, ün alma

İştira: satın alma, alınma

i'tâ: verme, ödeme, verilme

itbâ: tabi kılma, ardına katma

itidâl: orta oluş, ölçülülük

itizar: özür dileme

itlâf: telef etme, mahvetme, öldürme

İttibâ: tâbi olma, uyma, ardısıra gitme

ittihâd: Bir olma, birleşme, birlik

ittisâf: muttasıf olma, vasıflanma, hilelenme

İttisâl: bitişme, kavuşma, yakınlık

ivaz: bedel, karşılık

izâa: zayi etme, kaybetme: izaat

iz'an: anlayış, kavrayış, söz dinleme

izân: bildirme bildirilme (ezan okuma)

İzdirar: Bir kimseden yanlayub uzaklaşmak

izafe: zam etmek-Rabtetmek

K

Kabâih: Yakışıksız, çirkin şeyler

Kabekavseyn: Vahidiyet mertebesidir

Kâ'be: Mekkei mükerremede haremi şerifin hemen ortasında bulunan kutsal binâ

Kabîh, kabîha: çirkin, fena ayıp

Kabl: ön, önce, evvel, evvelki

Kabz: el ile tutma, kavrama, Azrailin ruhu teslim alması

Kabza: tutacak, tutamak yeri

Kaddes-Allah: Allah, mukaddes, mubarek eylesin

Kadim: eski, öncesi bilinmeyen, başlangıcı olmıyan

Kıdem: başlangıcı olmayacak kadar eski olma Allahın aslı sıfatlarındandır

Kadir: kudret sahibi, Allah, güçlü kuvvetli

Kâffe: Hep, bütün cümle

Kâfir: Hakkı tanımayan, bilmiyen, varlığına inanmayan

Kâhhâr: ziyadesiyle kahreden, kahredici, yok edici

Kâin: Mevcut olan, bulunan, var olan

Kâinat: Var olan şeylerin cümlesi, hepsi, cihan

Kanallahü velem yekün meahü şeyensan: Sırrızata işarettir

Kalbi selim: Temiz gönül, değiştirme, tahvil, tebdil

Kamer: Ay

Kâmilen: noksansız, tam olarak, hep, bütün
Karâbet: yakınlık, hısımlık, akrabalık
Karz: ödünç verme, ödünç alma, borç
Karzı hasen: faizsiz verilen borç
Karirülayn: Gözüaydın-mesrûr
Kasır: Kısa, kusur
Kavî: kuvvetli, güçlü, sağlam, güvenilir
Kavânîn: Kanunlar
Kayyûm: Baki ve kaim, ezeli, kıyam binefsihi sıfatı
Kaziyye: Yardımcı teorem, teklif, cümlecik, husus, madde
Kâzib: yalan söyleyen, yalancı, yalan uydurma
Kebir: Büyük, ulu
Kemâl: Kemâlat: olgunluk, yetkinlik, tamlık, değer, baha
Kemâlat: İnsanın Ahlâk ve bilgi bakımından olgunluğu
Kemmiyet: sayı, nicelik, çoğulluk
Kenz: hazine, define
Kenzi Mutalsam: tılsımlı hazine
Kerâmet: lâyık, münasib, uygun, kerem, bağış, ikram velilerin luzumu halinde gösterdikleri harikûlade hal
Kerim: Kerem sahibi, cömert, verimcil, ulu, büyük
Kerre: defâ, kez
kesafet: yoğunluk, sıklık, kalabalık, çokluk
Kesif: sık, tok, yoğun, koyu
Kesir: çok, çokalan, bol, kırılmış
Kesret: Çokluk, bolluk, ziyadelik
Kevn: olma, var olma, varlık, ademe mesbuk vücud
Kevniyyât: Astronomi evren bilim
Kizb: Yalan söyleme, yalan
Kuds: pâklık, kutsallık, arılık
Kuhl: Sürme
Kulûb: Kalbler
Kurb: yakin olma, yakınlık, yakin bulunma
Küll: hep, bütün, çok

L

Lâ-büdd: lazım, gerekli, gerek
Lâ-cerem: Şüphesiz, besbelli, elbette
Lâhik: Yetişen, ulaşan, eklenen, sonradan tayin edilen
Lâmi: Lemeân eden, parıldıyan, parlak
Lâtif: yumuşak hoş, güzel, nazik (Allah esmasından)
Lâtife: güzel söz, hikâye, şaka
Lâ-yemût: ölmez
Lâyıh: Parlak, aşikâr, meydanda, hatıra gelen
Lâyuadd: Sayılmaz, sayılamaz, pek çok
Lecâc:, lecâcet: ayak direme, çekişme
letâfet: lâtiflik, hoşluk, güzelik, nezaket
Letâif: Latifeler, güldürecek güzel sözler
Levâhik: Ekler, eklenen şeyler
Levâmi: Parlamalar, nurlar, parıldayan şeyler
Levâzım: Lâzım olan şeyler, gerekli şeyler
Levhi: Levhalar
Levhi mahfûz: Allah tarafından takdir edilen şeylerin yazılı bulunduğu levha
Levn: renk, boya, sıfat, nevi, çeşit
levs: pislik murdarlık
Leyl: Gece
Lika: Yüz, çehre, görme rast gelib kavuşma
Lubb: İç, öz

M

Mâ': Su
Maâd: ahiret, dönü, geri gidiş
mâ-adâ: den başka
maâdin: madenler
maâsi: asilikler, günahlar, isyanlar
ma'bud: kendisine ibadet olunan, tapınılan, Allah
Madde: mevâdd, maya, cevher, asıl, cisim, sözün özü, ruhu

Mâddiyûn: maddenin ezeli ve ebedi olduğuna sonradan yaratılmamış bulunduğuna, inananlar, maddeye bağlı kalanlar mataryalistler

mâder: anne, ana

ma'dûm: yok olan, mevcût olmayan

mâ-dun: Alt, aşağı derece

Magbûn: alış verişte aldanmış olan, şaşkın

Mağfûr: Allah tarafından günahları af edilmiş olması için dua edilen

Mahbûb: sevilmiş, sevilen, sevgili

Mahcûb: kapalı, örtülü, perdeli, utangaç

Mahdûd: tahdid edilmiş, sınırlı, belirli, muayyen

Mahfi: gizli, saklı

Mahfûz: hıfz olunmuş, saklanmış, korunmuş, gizlenmiş, ezberlenmiş

Mahlukat: yaratılmış şeyler, canlılar, yaratıklar

Mahlûl: hal olunmuş, çözülmüş, erimiş, eritilmiş, eriyik, sahibsiz hükümete kalan, miras

Mahmûd: hamd olunmuş, sena edilmiş, övülmeye değer

Mahmûl: haml olunmuş yüklenmiş, birşey üzerine kurulmuş yüklem, haber

Mahsûs: hissedilen, beş duygudan biriyle duyulan anlaşılan, belli aşikâr

mahâsin: güzellikler, estetik

Mahsûs, mahsûse: hususleşmiş, yalnız bir kimseye ait olan Lâyık, ayrı mustakil, özel, şakadan, yakından

Mahsûsât: gözle görülür şeyler

Mahsûsen: mahsûs olarak, ayrıca, bile bile

mahşûr: toplanmış

Mahz: su katılmamış hâlis süt, halis, katkısız, sâde, tam

Mahzâ: ancak, yalnız, tek, sâde, halis, tam

Mahzûf: hazf olunmuş, silinmiş, kaldırılmış

makasid: maksatlar, niyetler, arzular

makrûn: yakınlaştırılmış, yakın, ulaşmış kavuşmuş

Maksûr, maksûre: kasr olunmuş, kısaltılmış, alıkonulmuş birşeye ayrılmış, arabça kelimeler sonunda yazılan Y harfi (dava kübra mürteza gibi)

Mâlik: ül mülk: Allah

Mâlikkiyyet: Mâlik olma, sahip olma

Mâruf: Herkesçe bilinen, meşhur, ünlü, şeriatın uygun gördüğü, (emri bil ma" rûf)

marzi: rızâ gösterilmiş, beğenilmiş

mansube: nasb edilmiş, tayin edilmiş

Masdar: Bir şeyin sudûr ettiği çıktığı yer, fiillerin ismi şekli (gelmek, gitmek) gibi

Ma-sivâ Allahtan gayri bütün varlıklar

ma'siyet: asilik, itaatsizlik, isyan, günah

maslahat: İş, emir, husus, keyfiyet, ehemmiyetli iş, barış, dirlik, düzenlik

Matlub: taleb edilen, istenilen, alacak, Türk Müziğinin 5 asırlık mürekkeb bir makam

Matmah: Göz dikilen şey, göz konulan yer, gözü kaldırıb bakacak yer

Matrûd: tard olunmuş, kovulmuş

Mavtın: Vatan, yurt edilen yer

Mazlûm: Zulüm görmüş

Meâd: âhiret

mebâdi: evveller, başlangıçlar, ilk unsurlar

Mebâhis: bir şeyin bahs olunduğu yerler, arama yerleri münakaşa mevzuları

mebguz: bugz edilmiş, sevilmemiş

mebnî: binâ olunmuş, yapılmış, kurulmuş, bir şeye dayanan ...... den dolayı

Medlûl: Delil getirilmiş şey, delâlet olunan bir kelime veya bir işaretten anlaşılan

meâni-i medlûle: anlaşılan manalar

mefârik: Başın tepe kısımları

Mefrûz: farz kılınmış, boyun borcu olmuş

mefkud: yok, vücûdu olmayan

mehâmin: Ehemiyetli şeyler, düşündürücü şeyler, gerekli şeyler

Mehcûr, mehcûre: Terk olunmuş, uzaklaşmış, ayrılmış, bırakılmış

me'hûz: ahz olunmuş, alınmış, çıkarılmış

Mekâid: Hileler, düzenler, aldatmalar

Mekâsib: kesb edilen, kazanılan yerler, kazançlar

mekmen: Pusu yeri, gizlenib pusu kurulan yer

Meknûn: dizilmiş, dürri meknûn: dizi inci, saklı gizli örtülü

Meksûb; Meksûbe: Kesb olunmuş, kazanılmış, öğrenilmiş elde edilmiş

Melâbis: giyecekler, elbiseler

Melel: Usanç, bıkma

Me'luf: ülfet edilmiş, alışılmış, huy edilmiş

Mel'un, mel'ûne: lanetlenmiş, kovulmuş şeytan

Menâat: çetinlik, sarplık, güçlük

Menazil: menziler, duraklar

Mendûb: şeriatce yapılması uygun görülen

Menfes: nefes alacak yer, nefes deliği

Menhi: harâm olmuş, ş'er'an men edilmiş

Menkûs: baş aşağı çevrilmiş, tersine dönmüş

menkuş: nakş olunmuş, işlenmiş, nakışlı pencere

Mensûh: hükümsüz bırakılmış, nesh olunmuş, hükmü kaldırılmış

menût: asılı, asılmış, rapt edilmiş

menzûl: nüzûllü, inmeli

merdûd: red olunmuş, kovulmuş, geri çevrilmiş

mer'î mer'iyye: gözle görülen

merkûz: rekz olunmuş, dikilmiş, saplanmış

merecel bahreyni yeltekıyan: yekdiğerine mülaki iki denizi salıverdi

mertebei itlak: herşeyin terk edildiği mertebe

mesâ: akşam-gece

Mesâib: felaketler, uğursuzlar

Mesâni: bir şeyin tekrarı, (Seb'ul mesâni: fatiha suresi yedi ayetten meydana gelen) iki rek'atta tekrar edildiği için bu ad verilmiş

Mesbûk: sebk etmiş, geçmiş, önde bulunan, ondan evvel geçmiş. (Gayri mesbûk: benzeri olmayan)

Mescûn: haps edilmiş, zindana atılmış

Mesmû: işitilmiş, duyulmuş, dinlenen

mestûr; mestûre: Setr olunmuş, örtülü, kapalı, gizli açık seçik gezmiyen namuslu kadın

Meşâir: han olmadan evvel durulması icab eden mühim yerler, hasseler, duyular

Meşâmm: burun, koku alacak yer

Meşârib: içecek yerler, mizaçlar, ahlâklar

meş'emet: Uğursuzluk

meşkûr: şükre teşekküre değer, makbul, beğenilmiş

Meşrûh; meşrûha: şerh olunmuş, açıklanmış, uzun uzadıya açıklanan

Meşiyet: iradenin daha üstünü idam ve icad meşiyetle, icad irade ile olur

Meşrût-meşrûta: şart koşulmuş, şartlı, şarta bağlı

Metâlib: istenen şeyler, taleb olunan

Metin: Metanetli, dayanıklı, sağlam

Me'va: yurt, mesken yer, makam, sığınacak yer

Mevâhib: inşanlar, bahşişler

mevâki: Mevkiler, yerler

mevsuf: sıfatlanmış

Mevâni: mâniler, engeller

Mevat: cansız şeyler, sahibsiz toprak

Mevhişe: Vahşi

Mevkif: durak, duracak yer

Mevrid: Varacak yer, varacak yol

Mevrûs, mevrûse: miras kalmış

Mevsûk: vesikaya dayanan, sağlam, inanılır

mevtın: yerleşib oturulan, yurd edinilen yer

mev'ûd: va'd olunmuş, söz verilmiş

mezemmet: kınama yerme, yerilecek, kınanacak iş

mısdâk: bir şeyin doğru olduğunu ispat eden şey

minessa: gelin sandalyesi

Mısdak: sadık söz, delil, burhan

Miftâh: anahtar, şifre cetveli

Mikât: Mekke yolu üzerinde hacıların ihrâma girdikleri yer

mişkat: içerisinde lamba konacak yer

Muaccel: ta'cil edilmiş, acele olunmuş peşin önden verilen

muahhar: tehir edilmiş, sonraya, geriye bırakılmış

Muâkabe: Cezalandırma

Muâraza: birbirine karşı gelme, çekişme

Muâşeret: Birlikte yaşayıp iyi geçinme, adabı muaşeret: görgü

Muâtebe: azarlama, paylama, çıkışma

Muâvaza: Değiş tokuş, trampa, hileli, dalavereli iş

Muâvenât: yardımlar, yardım etmeler

Muâvenet: Yardım, yardım etme

Mûdi: tevdi eden, emanet olarak bırakan, veren

Mudill: dalâlete düşüren, eğri yola saptıran

Mugalata: Yanıltacak yolda söz söyleme

Muhâcce: Münakaşa ederek deliller, isbatlar gösterme

Muhâdaa: Hile etme, aldatma

Muhâdenet: Dostluk, yakın ahbablık

Muhakkir: Hakir ve hor gören

Muhallid: Devamlı, sürekli kitan, ebedileştiren

Muhallis: Kurtaran, tahlis eden

Muhlis: hâlis, katkısız, her hali içten samimi olan

Muhtedi: Hilekâr, dolaveracı

Muhtemel: İhtimali olan, umulur, beklenir

Muhtecib: Örtülü saklanan gizlenen

Muhtell: İhlâl edilmiş, bozulmuş, karışmış

Mukaddem: Takdim edilen, sonulan, önden giden, önce gelen

Mukadder: Takdir olunmuş, kadri değeri bilinmiş, alında yazılı

Mukaddir: kıymet biçen, kadrini bilen, beğenen

Mukavvî: takviye eden, kuvvet veren

Mukassim: taksim eden, bölen

Mukarin: bitişik yaklaşmış

Mukteza: lazım gelmiş, iktiza etmiş

Muntavi: dürülüb bükülen, toplanmış, devşirilmiş

Musâhabe: sohbet etme, konuşma, görüşme

Musahhar: Ele geçirilmiş

Musâhib: Biriyle musâhabe eden, sohbette bulunan, konuşan

Musavver: Tasvirli, resimli, tasarlanmış, düşünülmüş

Musib musibe: İsabet eden, rast gelen, yanılmayan

Mutazammın: İçine alan, kefil olan, üstüne alan

Mutfî: İtfa eden, söndüren

Muttasıf: vasıflanan, ittisaf eden

muvahhis: Korkutup ürküten

Müvezzi: dağıtıcı

Müvakkit: Vakti tayin eden kimse, tam ayarlı saat

Muzâaf: Kat kat, iki kat, katmerli

Muzlim: Karanlık, kara, uğursuz

Mübâade: Birbirinden uzaklaşma, birbirini sevmeyib uzak durma

Mübâhât: Övünme

Mübâlâgat: Mübâlâgalar

Mübâlât: kayırma, dikkat, itina
Mübâşeret: bir işe bağlama, girişme
Mübdi: İbdâ eden, icâd eden, yeni şeyler bulan
Mübin: hayrı, şerri, iyiyi kötüyü ayıran
Mübrem: Kaçınılmaz, vazgeçilmez, önlenemez önlenemez kader: (Kazayı mübrem)
Müb tehie: Sevinen, sevinmiş
Mübtenî: kurulu, kurulmuş olan, dayanan
Mücânebet: bir şeyden sakınma, çekinme, çekilme, uzak durma
Mücâneset: benzeme, hem cins olma
Mücânis: ayni cinsten olan
Mücâveret: komşuluk
Müdâhane: dalkavukluk, koltuklama
Müeddî: te'diye eden, eda eden. Sebebi olan doğuran
Müekked: Sağlamlaştırılmış, tekrar edilmiş, tenbih
Müfâd: mânâ, kavram
müfâharet: Övünme
Müfârekat: Ayrılma, uzaklaşma
Müfârık: Müfârakat eden, ayrılan, ayrılmış
Müfid: İfade eden, anlatan, manali, faydalı
Mühmil: İhmal eden, boşlıyan, bırakmıyan
Mükezzib: Yalanlıyan, yalancı
Mükteseb: Kazanılmış, elde edilmiş
Mülâzım: (bir yere veya kimseye tutunub kalan, teğmen)
Mümteni: İmtinâ eden, çekinen, olamazlı
Münâfât: birbirine zıt olma, uymama
Münâferât: nefret etmeler, sevişmezlikler soğukluklar
Münâferet: nefret etme, sevişmezlik, soğukluk
Münâfi: Zıt, uymaz, aykırı
Münâzi: niza, ağız kavkası
Münbais: Gönderilen, ileri gelen, doğan
Münderic: içinde bulunan, yer almış, dahil olan
Münhasır: sınırlanmış, inhisar eden
Münhasif: sönükleşen, ışıksız kalan
Münhemik: bir işin üstüne çok düşen
Mün'im: nimet veren, yedirib içiren (Allah)
Münkad: Boyun eğen
Münkatı: Kesilen, kesik, aralıklı, arkası gelmiyen, süreksiz arada bağ kalmıyan
Münselih: İnsilâh eden, sıyrılıb çıkan, soyunan, derisi çıkarılmış, son gününe ermiş
Müntefi: Menfaatlenen, yararlanmış
Müntehî: nihayet bulan, sona eren, biten
Mürâât: hıfz etme, saklama, gözetme, koruma
Müretteb: tertib olunmuş, dizilmiş, tayin edilmiş danışıklı yalandan tertib olmuş
Mürettib: tertib eden, sıraya koyan
Mürüvvet: insâniyet, mertlik, yiğitlik, cömertlik
Müsâb: sevab kazanmış, sevab kazanan
Müsâmerât: (Müsamerinin cem-i) eğlenceler
Müsmir: Semereli, yemiş veren, neticeli verimli
Müstahikk: Hak etmiş, hak kazanmış, lâyık
Müstahil: İmkânsız, manasız, boş, saçma şey
Müstahlef: İstihlaf edilmiş, kendi yerine geçirilmiş
Müstekmil: Başkasının yerine konulmuş, tam, olgun bir hale getiren
Müstakarr: İstikrar bulunan, yerleşilen, durulan yer karargâh
Müstebşir: Müjdeleyen, müjde ile sevinen
müşâreket: Şeriklik, ortaklık,
Müşâkele: Şekilce bir olma, benzeme

Müşekkel: Şekle konulmuş, şekli, kalıbı yerinde

Müşevveş: Belirsiz, karışık, düzensiz

Müştak: iştiyaklı, özliyen, canatan

Müşteheyât: iştah veren, lezzetli şeyler

Müştemil: kavrıyan, saran, içine alan

Müteazzım: Benlik salan, büyüklük taslayan

Mütelâşi: telaş eden, acele eden

Mütemekkin: mekânlanan, yerleşen, oturan

Mütemerrid: dik başlılık eden, dik kafalı

Müte vâli: birbiri ardınca giden, art arda gelen

Mütenevvia: dürlü, dürlü olan

Müttekin: iyice bilen, bir şeyin bir türlü olmasına aklı yatan

Müttehim: töhmetli, suçlu görülen

Müzâheret: arkalama, yardım etme, koruma

Müzâhim: Zahmet sıkıntı veren, aykırı gelen

Müzekkî: Tezkiye eden, temizliyen

N

nâ-becaâ: yersiz, yolsuz, münasebetsiz uygunsuz

nâ-bekâr: işsiz, işe yaramaz

nâbi': yerden çıkıb fışkıran, kaynayan

nâ-bûd: yok olan, bulunmıyan, iflas etmiş perişan olmuş.

Nâci: necat bulan, kurtulan, selamete kavuşan

nâ-çâr: çâresiz, ister istemez, zorunda kalmış, zavallı

nâ-çiz: hiç hükmünde olan, değersiz, ehemmiyetsiz

nâ-dân: bilmez cahil, nobran, kaba

nâdi: nidâ eden, haykıran, çağıran

nâdim: nedâmet duyan, pişman olan

nâdir: seyrek, az, ender, bulunur

nâfiz: delib geçen, içeriye işliyen, sözü geçen, tesir yapan

nâgâh: vakitsiz, ansızın

nâ-hakk: haksız, bihûde, boş

nâhiye: yan, taraf, kenar, civar çevre

nahl: arı, bal arısı

nahl: hurma ağacı, süs ağacı

nahvet: kibir, gurur, büyüklenme, ululanma, kurulm—a, böbürlenme

nâib: vekil, birinin yerine geçen, nöbetle gelen

Naim: cennetin bir kısmı, bollukta yaşayış

Nakiz: Zıt, karşı

nâ-pâk: Pis, murdar

Nâr: Ateş

Nâşi: neşet eden, edici, ileri gelen, ötürü, dolayı

Nâşid, nâşide: Şiir okuyan, şiir söyliyen, şiir yazan

Nâ-şinâs: Bilmez, tanımaz olan, hak bilmez, haktanımıyan

Nâ-tüvân: Zayıf, kuvvetsiz

Nâzir: benzer, eş

Necâbet: Soyluluk, soy temizliği

necib: soyu sopu temiz, nesli pâk olan kimse

necm: Yıldız, kur'an

Nefâset: nefislik, kıymetlilik

nez'i: bir şeyi yerinden koparma, sökme, kaldırma, yok etme

Nezâfet: temizlik, pâklik

Nezâhet: temizlik, pâklik, incelik

Niam: nimetler

Nifâk: münafıklık, iki yüzlülükle ilgili

nisyân: unutma

nushai kübra: büyük nüsha

nusret: yardım, Allahın yardımı, başarı üstünlük

nufusu Zekiye: kevni ilgilerden tamamiyle sıyrılmış olan Ruhu Sultani ile tahakkuk edenler demektir

Ö

Örf: Adet, hüküm gelenek

P

Pâyân: son, nihâyet

Perest: tapan, tapınan taparcasına seven

Pey-der-pey: Birbirinin ardı sıra, yavaş yavaş

Pey-rev: arkası sıra giden, izinden giden

Pişvâ: reis, başkan,

R

Rabb: efendi, sahib

Rabb: Allah, terbiye eden, malik

Râbıta: iki şeyi birbire bağlıyan şey, bağ, ilgi, mensub olma, sıra tertib

râcih: değerinden evvel, üstün, önce

Râh: yol, tutulan yol, meslek, usul

râhim: merhametli, esirgeyen, koruyan

râhimin: merhametliler, acıyanlar, esirgeyenler

râhman: dünyâda her canlıya, herkese merhamet eden Allah

Râi, raiyye: rü'yeteden, görücü, gören

râki: namazda rükû eden

râkib: Herhangi işte birbirinden üstün olmıya çalışanlardan herbiri, Allah adlarından olub «görüb gözeden» demektir

rakîk: ince-, yufka yürekli

rây: rey, fikir, oy

raûf: pek esirgeyen, çok merhamet eden (Allah)

recfe: deprem, sarsıntı

redâet: kötülük, fenalık, bayağılık

redî: kötü, fenâ, bayağı,

refik: arkadaş, yoldaş

reh-nümâ: yol gösteren, kılavuz

reşş: mayi serpmek serpilmek

reşid: doğru yol tutan, iyi hareket eden, akıllı

rezzâk: bütün mahlukların rızkını veren Allah

ricâl: erkekler, erenler, belli mevki sahibleri

ricâl-i gayb-ül-gayb: Allâhın emirlerine göre insanları idareye çalışan görülmeyen mübarek kimseler

ricâl-ullah: manevi kuvvet kudret sahibi evliyâ

rubûbi: sahibe, efendiye mensub

rübûbiyet: efendilik, rablık, tanrılık

rücûm: taşlamalar, taşa tutmalar

rüsuh: Muhkem, sağlam olma-bir ilmin inceliğine, derinliğine varma, meharet, meleke

rüsul: Resuller

rü'yet: görme, bakma, görülme

S

Saâdet: Mutluluk

Sabâhat: güzellik, latiflik, yüz güzelliği

Sabâvet: sabilik, çocukluk

sâbık: geçici, geçen, geçmiş

sâbit: hareketsiz, isbat edilmiş, anlaşılmış

sâbite: yerinde durur gibi görünen yıldız

sâbur: çok sabır, (Allah adlarından)

sâcid: secde eden

sad: yüz (Mekkedeki dağ)

sâdât: seyyitler, ulular, evlâdı resul

Sâdık: doğru, gerçek

safahât: safhalar (Akifin kitabı)

Saffet: Safvet: sağlık, hâlislik temizlik, arılık

Sagire: Küçük, küçük günahlar

sâhire: yer yüzü

sâhire-i gabrâ: yer yüzü, çöl

sâhire: büyücü kadın

Saîd: mutlu uğurlu

Sâika: yıldırım

Sâil: suâl eden, dilenci, akıcı

sâkıt: düşen, düşücü, hükümsüz, düşük

sakil: ağır, sıkıntılı, can sıkan, çirkin

sâkinân: sakinler, oturanlar

sâlih; saliha: elverişli, uygun, selahiyeti ve hakkı olan

sâlis: üçüncü

samed: pek yüksek, ulu, daim, hiçbir-şeye muhtaç olmıyan Allah

Sâmi: işiden, dinleyen, üzn-i sâmi: işiden dinleyen kulak

sarâhat: açıklık

sâtir: örten, kapatan, kabuk, zar, deri

saykal: cilâcı

sebât: yerinde durma

sebkat: geçme, ilerleme

Sebui: Yırtıcıya mensub, canavarla ilgili

Sebuiyyet: yırtıcılık

Sefâin: gemiler

seher: tan yeri ağırmadan önceki vakit

seher illeti: uykusuzluk hastalığı

sehl: kolay, sâde

sehv: yanlış, yanılma

sehven: yanlışlıkla, yanılarak

sekine, sekinet: karar, rahat, sakinlik, gönül rahatlığı

selb: kapma, zorla alma, kaldırma, inkâr etme, menfileştirme

Semrâ: esmer-kadın adı

Ser-efrâz: başını yukarı kaldıran, yükselten, benzerlerinden üstün olan

Serfürû: baş eğme, inkiyâd, söz dinleme

seri, serîâ: çabuk, hızlı, aruzda ahengi hızlıca bir vezin

sermedi: daimi sürekli, ebedi

Sermediyyet: daimlik, süreklilik, ebediyyet, bekâ

sevâd: karalık, siyahlık, yazı karalama, karartı, siyah

sevâd-ı a'zam: mekke'i mükerreme

serâd-ül-kalb: yüreğin ortasında var sayılan kara benek

sevânih: içe doğan şeyler

seyyi dân: Haz. Hasan ve Hz. Hüseyin

sevâd-ül-vech fi-d-dareyn: bilkülliye fena fillahtan ibarettir. fak-r-i hakiki makamı iza ettemmül fakrü fehüvellah aleyhisselâm efendilerimiz

sıfâr: kene, sarı

sıfatı subutiye: Allahın 7. sıfatı:

silk: iplik, sıra, dizi, yol

sivâ: başka, gayri

sugrâ: daha, küçük

suver: sûretler

Sübût: sabit olma, gerçekleşme, meydana çıkma

süfehâ: sefihler

şâfî: şifa veren, verici

Şakk: yarma, arılma, çatlama yarık çatlak

şerâret: şerirlik, şerirşleme, fenalık, kötülük

şevaib: lekeler, kusurlar, ayıplar, noksanlar

şûai: şuâ ile, ışınla, vektörle ilgili

şuun: butunun zuhuratı mütenevviası hariciyesidir

T

Taabbüd: ibadet etme, kulluk etme

taassub: birine tarafdarlık etme, başka dinden olanlara düşman olma

taaşşuk: aşık olma

taayyün: meydana çıkma, aşikar olma, âyân sırasına girme itibarlanma

taayyüş: yaşama, geçinme

tahammür: mayalanma, ekşime

taharruk: yırtılma, yarılma

taharrük: hareket etme, kımıldama, oynama

tahassür: pıhtılaşma

tahassür: hasret çekme, çok istenilib ele geçirilmiyen şeye üzülme

tahdid: hudut tayin etme, sınır çizme

Tahiyyât: Allah ömürler versin demeler, selâmlar, hayır duâlar, namazda ettahiyyatü duası

tahiyye: selâm verme, hayır dua etme, mülk, malikiyyet

tahlis: kurtarma, kurtarılma

tahsis: bir şeyi birine veya bir yere mahsus kılma, bağlama

tağyir: istediğini seçmeyi teklif etme

tahzir: sakındırma, men etme

tahzir: men'etme, önleme önlenilme

taklib: tersine çevirme çevrilme, bir yandan bir yana döndürülme, bir şeyin şekil ve kalıbının değişmesi

taksir: kısaltma, bir işi eksik yapma, kusur etme, (taksirat)

türtaksir: kusurlu kabahatli

takyid: kayıt ve şartla bağlama, şart koşma, bağlama

taalluk: alaka, ilgi

tal'at: yüz, surat, çehre, güzellik

talh: zamk ağacı

tâli nişangâhın arkasına düşen ok

tulû eden: doğan, talih kısmet

tâlib: istiyen, istekli, öğrenci

tama: doymazlık, çok isteme, aç gözlülük

tama'kâr: aç gözlü, cimri

tamamiyyet: tamamlık, bütünlük

tams: adet görme, aybaşı

tasaddi: bir işe girişme, başlama

tatayyub: güzel koku sürünme

tazarru': kendini alçaltarak yalvarma

ta'zib: eziyet etme, boşuna yorma

teâdi: düşmanlık, ara açılma, husumet

teâmül: iş, bir işin oluşu, ötedenberi olagelen muâmele

teârüf: birbirini tanıma, tanışma, bir şeyin herkesçe bilinmesi

teâti: verişme, birbirine verme

teassüf: tariki mustakimden çıkma

teâtuf: birbirine sevgi, şefkat gösterme

teâvün: yardımlaşma, birbirine yardım etme

tebâyün: aykırılık, zıddıyet

tebeddül: değişme, başka hale girme

teberrâ: sevmeyib yüz çevirme, uzak durma

teberri: sevmeyib yüz çevirme

teberrük: Mubarek sayma, uğur sayma

tebettül: dünyadan el, ayak çekib Allaha yönelme

Tebriye: birini temize çıkarma, şüpheden kurtarma borçtan kurtarma

tebzîr: tohumu saçıb dağıtma, har vurub harman savurma

tecebbür: kibirlenme, büyüklenme

tecerrüd: soyunma, çıplak olma, izole olma

tedâi: çağrışım, bir şeyi hatıra getirme

Tecelli: Hakkın lataayyünden feyzi maneviye şaşanüma olması demektir. Cenabı hakkın muhtelif kabiliyetlere göre eşyada buruz ve asarı

te'cil: sonraya bırakma, geciktirme

tecvîz: caiz görme, izin verme, verilme

tedâbir: tedbirler, çâreler

tedâfü': birbirini def'etme, itişme, kakışma, savunma

tedâvül: elden ele gezme, kullanılma

tedellâ: mukarreblerin makamlarının son mertebesine yükseldikten sonra ifâkat bahş olan bir sahne nüzülü (aşağı doğru sarkması)

tedellî: nazlanma

tefâsil: ayrıntılar, tafsiller

tefâvüd: faydalaşma

tefâvüt: iki şeyin birbirinden farklı olması

tefazzul: fazilet, üstünlük satma, iyilik, bağışlama

tefehhüm: yavaş, yavaş anlama, farkına varma

tefekkür: düşünme, zihin yorma

tefennün: değişme, fen öğrenme

teferru': dallanma, dalbudak salıverme

tefe'ül: hayra yorma, uğur sayma

tefhim: anlatma, anlatılma, bildirilme

tefrik: ayırma, seçme, ayırdetme

tefrit: tersine aşırılık ortalamanın çok altında kalma

tefviz: ihâle, sipariş etme, edilme, dağıtım

tegayür: zıt olma, uymama, başka türlü olma
tegayürât: zıt olmalar, uymamalar
tehallüf: uygunsuzluk difraksion (kırınım)
tehiyyât: hazırlamalar, hazırlanmalar
tehiyye: selâm, selâm verme, hayır duâ etme, beka, mülk malikiyyet
tehzib: ıslah etme, düzeltme, temizleme
tekrim: saygı gösteren, ululama
tekvin: vâr etme, yaratma
telbis: ayıbını, kusûrunu örterek bir şeyi sahtelendirme hile ile aldatma
televvün: renkten renge girme, renk değiştirme döneklik
televvüs: kirlenme, pislenme, bulaşıb mundar olma
temekkün: mekanlanma, yerleşme, yer tutma
temeyyüz: kendini gösterme, sivrilme
temhîd: yayma, döşetme, düzeltme
temhil: mühlet, mehil verme, sonraya bırakma
temessük: ihtimam ile tutma, sarılma
temime: nazarlık
tenâci: fısıldaşma, fısıltı ile konuşma
tenâfüs: haset etme
tenâzu': çekişme, uğraşma
te'nis: müennes, dişi kılma
te'nis: munis kılma alıştırma
ten'is: yukarı kaldırma
tenzih: kusur kondurmama
tenzil: indirme, azaltma, aşağı düşürme
tereffu: yükselme, yukarı kalkma
tesettür: örtünme
teshil: kolaylaştırma
teshir: zapt ve ıstilâ etme
tesnim: cennetdeki ırmaklardan biri
tesniye: ikilenen
teşa'ub: şubelenme, çatallanma
teşmil: yayma, içine aldırma
tenamü aynayi vela yenamü kalbi: iki gözüm uyur fakat kalbim uyumaz
tetavvu': farz olmıyan ibadetde bulunma
tetimme: bir eksiği tamamlamak üzere katılan şey
tetvic: tac giydirmek-giydirilmek
tevâfuk: uyma, uygun gelme
tevakki: sakınma, çekinme
tevbih: tekdir, azarlama
tevcih: çevirme, yöneltme, döndürme, söz atma, mana verme
tevkil: vekil etme
tevkir: güzel karşılama
tevliye: mütevellilik vakıf işlerine bakma görevi, yüz çevirme
tevliyet: mütevvellilik vakıf işlerine bakma vazifesi
tevsi:: genişletme
te'yid: kuvvetlendirme
tezâuf: iki kat olma
tezelzül: sarsılma, sallanma
tezkir: hatıra getirme, hatırlatma
turu essem: yüksek dağ
tulû etmek: doğmak
tezkiye: temiz etme
tezlil: zelil etme, tahkir etme
tuma'ninet: gönlü rahat olma, emin olma

U

ubûdiyet: kulluk, kölelik, aşırı bağlılık
ufki: yatay
ugviye: belâ, musibet
uhrevî: âhirete ait, ahiretle ilgili
ukubât: cezalar, eziyetler, azablar
ukubet: ceza, eziyet, işkence, azab
ukul: ukiillar, zihinler uslar
ûlâ: birinci, ilk
ulâ: şan ve şeref sahibi
ulûhiyyet: Allahlık sıfatı, her hak sahibine hakkını verici olması
ulûm: ilimler

umrân: ma'murluk, medeniyet, ilerleme, refah

umre: hac mevzimi dışında kâbeyi ve mekkei mukerremenin mubarek yerlerini ziyaret etme

Unf: şiddet, sertlik, kabalık

urefâ: arifler, irfan sahibi kimseler

usr: güclük, zorluk

usûl: yol, yöntem, tertib, metod asıllar, kökler, başlangıç, önce öğrenilmesi gereken esas

utüvv: kibir ve azametle karışık serkeşlik, ayaklanma

Ü

Üdebâ': edibler

Üfûl: batma, kaybolma, görünmez olma, ölme

üns: alışıklık, alışkanlık

V

vâcib: terki caiz olmayan, yapılması şer'an lüzumlu olan, farz derecesine yakin bulunan, (bayram namazları gibi)

vahdâniyet: birlik, Allahın bir oluşu

vahid: yalnız, tek, yekta

varid: vâride: gelen, erişen, bir daireye başka dairelerden gelen evrak

vasıtai kurbiyet: yakınlık vasıtası (aracı)

Vâsi: vâsia: geniş, açık, enli (esmai ilahi)

vasi: ölünün vasiyetini yerine getirmeye memur olan kimse, yetimin malını idare eden, vasiyi resül Hazreti Ali

Vâsilin: Hakka erenler

vedia: Emanet

Vehbi: Allah vergisi, Allah atası

Vehle: dakika, an, lâhza

Vehle-i ûlâ: ilk başlangıç, birdenbire, ürkme

Velî: Allahın 99 adından biri, sahib, ermiş, eren

Vicdan: bulma, duyma, duygu insanda iyi ve kötüyü ayırteden duygu

Vikâye: Kayırma, esirgeme, hastalık için önleyici tedbir alma

vifâk: uygunluk, barış, ayni düşüncede olma

vusûl: ulaşma, varma, erişme

vücûb: vacib ve luzumlu olma, layık olma

vücûh: yüzler, çehreler, suratlar, yüzeyler, kuranın bazı okunuş tarzları

vüs'at: genişlik bolluk, boş meydan, fırsat, genlik

vücûdı sûri: görünürde olan vücûd

vüsûk: inanma, güvenme, muhkemlik

vüsuk: bağlar, rabıtalar, sözleşmeler

Y

yakaza: uyanıklık

yakîn: kat'i, kesin bilgi; kat'iyet

yakîni: yakine ait, kat'i bilgiye ait

yed: El

yed-i fâile: işleyen, yapan el

Yedeyn: iki el

Yemîn: sağ el, sağ taraf

yesâr: varlık, zenginlik, sol el, sol taraf

Yevm: gün, an

yubû set: kuruluk

Z

zabt: tutma, yakalama

za'f: zayıflık, âcizlik

zâhib: bir fikre uyan, kapılan

zâhir, zâhire: görünen, açık, dış yüz, belli, aşikâr

Zahiri: zâhirle ilgili

Zahr: sırt, arka, kur'anın zahrı: zâhir mânâsı

Zâid: ziyade olan, eklenen, ilave edilen, fazla

Zâkire-i mütefekkire: insanın düşünme gücü aklın hükmün tabi olursa bu gücü «zâkire-i mütefekkire» denir

Zâlim: zulm eden, karanlık olan

zâlimân: zâlimler

zamir: insanın gizli düşüncesi, sakladığı sır

zâtullah: Allahın zâtı; zâtı ilahi

Zebûn: zayıf, gücsüz, âciz

Zelle: küçük günah

zemm: kötüleme

zenb: günah

zevk: tadma, manevi idrak, anlayış (tahakkuk ta)

zıll: Gölge

zi': mayletme

zılâl: gölgeler

zındık: uluhiyet ve ahirete inanmayan, münkir

zuhûr: zâhir oluş, görünme, ortaya çıkma-Taayyünü maddiye şaşanüma olması

zulüm: bir şeyi konulması gereken yere koymayıp başka yere koyma

Zu'm: zan, zannetme, yanlış zan

Zunûn: zanlar

zû: sahip

zübde: öz, en seçkin, hülâsa

Kemaleddin Abdürrezzak
KÂŞÂNİYYÜS
Semerkandi

TE'VİLÂT-I KÂŞÂNİYYE

(Kur'an-ı Kerimin ÖZ tefsiri)
Cilt : 2

Tercüme

ARABACI İSMAİL ANKARAVİ
Efendinin Veled-i Manevisi
ALİ RIZA DOKSANYEDİ
(Eskişehir Merkez Vaizi)

Yeni Yazıya Aynen Aktaran
Arabacı İsmail ANKARAVİ Efendinin Mahdumu
M. Vehbi GÜLOĞLU
Y. Müh.

Kemalüddin Abdürrezzak-ül Kâşâniyyüs Semerkandî

TE'VİLÂT-I KÂŞÂNİYYE

Cilt II

Tercüme:
Ali Rıza DOKSANYEDİ

Yayına Hazırlayan:
M. Vehbi GÜLOĞLU

Kadıoğlu Matbaası
Ankara — 1987

SUNUŞ

Hazreti Peygamberimiz (S.A.V.) Efendimiz'i Kur'an-ı Azimüşşanda bizlere takdimini Abdürrezzak Kemalettin-i Kaşâni, «Te'vilatı Kaşâni»sinde (bir kısmını belirttiğimiz ayetlerde) şöylece belirtmektedir :

(Yasin Suresi, Ayet 1-3) **(Ya Sin inneke leminel mürselin)** (Ya) Vaki ismine, (Sin) Selâm ismine işarettir. Yani senin ezelde noksandan salim olan fıtratının selâmetini, adet hicâbları afâtından vikâye eden Vaki ismine ve fıtratının ayni ve aslı olan Selâm ismine ve fıtratının sûreti kemâli ve cemi kemâlâtı cami ve cemi hikmetleri müştemil Kur'an-ı Kerim'e kasem ederim ki, sen bu üç şey sebebiyle tariki tevhid üzere irsal olunan peygambersin.

(Şura Suresi, Ayet 15) **(Ve kul amentü bima enzelallahü min kitabin ve ümirtü lia'dile beyneküm)** Ve de ki: Allah'ın inzal ettiği kitaba iman ettim, yani cemi enbiyanın kemâlâtına muttali oldum. İlimlerini makamatını, sıfât ve ahlâkını, cem eyledim. Tevhidim kemâl bulub, muhabbetimin kemâli dolayısıyla habib oldum. Muhabbet nefsimde kökleşerek adaletim tam oldu.

(Ruhda vahdet, kalbde muhabbet tam olmadıkça nefisde adalet zuhûr etmez).

(Şura Suresi, Ayet 17) **(Allahüllezi enzelel kitabi bilhak)** Allah Teâlâ Hazretleri kitabı hak ile inzal eden zattır. Ona istihkakı iktiza eden muhabbet ile ilmi tevhidi inzal etti. İlmi tevhid habibullahın hakkı oldu.

(Şura Suresi, Ayet 52) **(Ve inneke letehdi ilâ sıratın müstakim)** Ey Habibim sen de elbet dilediğini, bizimle künhüne baliğ olunamıyan ve vasfı bilinemiyen sıratı mustakime hidayet edersin.

(Fetih Suresi, Ayet 9) **(İnnellezine yubâyi ûneke innemâ yubâyi ûnallah)** Tahkik sana biat edenler, ancak Allahü Teâlâya biat ederler. Bu biat ve mubayaa fıtrat bidayetinde kullar üzerine misakı alınmış olan ahdi sabık neticesidir. Resule biatın Allah'a biat olması, Nebi Aleyhisselâm'ın vücûdundan fâni olmuş, zâtında, sıfâtında, ef'âlinde Allah tahakkuk etmiştir. Binaenaleyh her ne ki Nebi'den sadır olur ve ona nisbet olunursa hakikatte Allah'tan sadır olmuş ve Allah'a nisbet olmuştur. İşte bu biat mü'minlerin fıtratlarının selâmetine ve sefâ-i aslisi üzerine bekasına delildir.

(Fetih 9) **(Yedullahi)** Allah'ın ismi azamı olan Resûl'ünun mazharında zahir olan yed'i yâni eli (Fetih 9) **(fevka eydihim)** yani Resûl'ün elinde bariz olan Allah'ın kudreti mü'minlerin elleri suretinde zahir olan kudretlerinin fevkındadır. O ahdi naks edenler zarar eder. Vefa edenlere faide eder.

⁂

(Kaf Suresi, Ayet 1) **(Kaaf vel kur'anül mecid)** kaaf mevcûdatın kaffesini ihata edici arşı ilâhiden ibaret olan Kalbi Muhammedi'ye işarettir. Kalbi Muhammedi ile Kur'an-ı Mecid'de kasem eyledi. Yâni Muhammed de olan aklı kur'aniyi kâmil ki, o da tefasili vücûdun küllisini cami ve zahir olub fiile çıktıkça akl-ı kur'ani olan istidâdı evveldir.

(Kalem Suresi, Ayet 4) **(Ve inneke le'âlâ hulûkın azimın)** Tahkik sen ahlâki ilâhi müteallik ve teyidi kuddus ile müteeyyit olduğun için halkı azim üzeresin. Onların iftiraları ile müteessir, ezaları ile müteezzi olmazsın. Zirâ nefsin ile değil **(Vema sabruke illâ billah)** (Nahl Ayet 127) mıstakınca Allah ile sabr eylersin.

(Hakka Suresi, Ayet 51) **(Ve innehu le hakkül yakin)** Tahkik Kur'an mahzı yakindir. O da ayni cem'den varit olan kelâmdır. Çünkü makamı kalbden neşe etse ilmel yakin, makamı ruhtan neşet etse aynel yakin olurdu. Vaktaki makamı vahdetten sadır oldukta hakkal yakin, yani Hakk'ın gayri olan batıl ile karışıklığı olmayan yakini hak, sarf oldu. Tevhidi zatiyi isbat için kulu, evvelâ Resul'e sonra Hakk'a nisbet eyledi. Sonra (Hakka 52) **(Fesebbih bismi Rabbikel azim)** dedi. Yani şuhudunda nefis veya kalb ile telvin zâhir olmamak ve isneyniyyet ve eneiyyetin rüyetiyle muhtecib olmamak tarikıyla esmasının kaffesini havi ismi azam olan senin zatın ile Allah'ı tenzih ve gayr şaibesinden tecrit et.

⁂

(Müzemmil Suresi, Ayet 9) **(Rabbül maşrık vel mağribi)** Allah Teâlâ seni icad ile nuru sende zahir, ve senin ufku vücûdundan tulûu olan maşrıkın, nuru sende gurub edib seninle ihticab ve vücûdunla ihtifa eylediği mağribin Rabbidir.

(İnsan Suresi, Ayet 25) **(Vez kurisme Rabbike)** Ve hukuku ile kıyam ve kemâlâtını izhar ile Rab'binin esmasından ismi azam olan zâtını zikret.

(Alâ Suresi, Ayet 1) **(Sebbihisme Rabbikel alâ)** İsmi Alâ ve ismi Azam cemi sıfat ile beraber zâttır. Yâni zâtına kemâlâtı hakkaniye ile zahir olmak için gayriden kat'i nazar ve hakkın masivasından tecerrüdle zatını tenzihtir. Bu tenzih Nebi (S.A.V.) in makamı fenâda ona mahsus olan tesbihidir. Zira cemi sıfâtı ilâhiyyeyi kabil olan istidâdı tam, başkasının olmamıştır. Ancak ona mahsustur. İmdi Nebi (S.A.V.) in zâtı kemâline buluğu zamanında, ismi Alâ ancak odur.

(Alâ Suresi, Ayet 2) **(Ellezi haleka fesevva)** Rabbin öyle bir zâttır ki, senin zahirini inşa eyledi. (Fesevva) senin beniyyeni mizaç haysiyetiyle cemi kemâlâta mustaid olan ruhu edhemi kabul eyleyecek bir veche ile tadil eyledi.

(Alâ Suresi, Ayet 3) **(Vellezi kaddere feheda)** Ve sende kemâlin neviyyi tammı takdir ve tezkiye ile ve tasfiye ile o kemâlatın fiile ibraz ve izharına seni hidayet eyledi.

(Beled Suresi, Ayet 2) **(Ve ente hillün bi hazel beledi)** Halbuki habibim sen, bu beledi kudside mutlaksın! dilediğini işlersin, adet ve sıfâtı nefs kayıtlarıyla mukayyed değilsin.

(İnşirah Suresi, Ayet 1) **(Elem neşrahleke sadrek)** Davet ve hakayıkı nübüvvette kaim olman için, biz senin sadrını nurumuzla şerh eyledik, vâsi' kıldık.

(İnşirah Ayet 7) **(Feize ferağte fensab)** İmdi seyri billâh ve fillâh ve anillâhtan fariğ olduğun vakit, istikamet yolunda ve seyri ilallâhda kaim ol ve halkı davette içtihad eyle.

(Alak Suresi, Ayet 1) **(İkra bismi Rabbikellezi halak)** Nebi aleyhisselâm Hak'tan halka rücû eylediği zaman kendi vücûdundan fâni olduktan sonra hakkanî vücûd ile mevcûd, hakkanî sıfât ile mevsuf olmuştu. Binaenaleyh isimde sıfât ile zat demek olduğundan Cenab-ı Nebi esmai ilâhiden bir isim olud. Yani sen Rab'bininin ismi azamı olan vücûdu zâti ile oku demektir. Ve Rab'bin sureti halk ile ihticab eyledi. Yani «Ben senin suretinle zahir oldum.» Hakkiyetden halkıyete rucû ederek Hak ile halk ol demektir.

(Alâk Suresi, Ayet 3) **(İkra ve Rabbükel ekremü)** «Oku» senin Rab'bin kereminde nihayete baliğdir. Onun keremli olmasının iktizasındandır ki, senin sıfatlarının en şereflisi olan ilim sıfatı ile seçti. Ve kemâlâtından hiç bir şeyi senden esirgemedi. İşte bu sebebten ekremi **(ellezi alleme bil kalem)** (Ayet 4) ile vasf eyledi. Yâni Rabbın Ruhu evvel ve azam olan kalemi âlâ sebebiyle talim eyleyen ençok kerem sahibidir.

(Kevser Suresi, Ayet 1) **(İnna a'teynâ kel kevser)** Habibim biz, sana vahdet tarikiyle kesretin marifetini ve ilmi tevhidi tafsiliyi ve vahidi kesiri ve kesiri vahidin tecellisiyle ayni kesretle vahdetin şuhudunu ita eyledik. (Kevser Suresi, Ayet 2) **(Fesalli lirabbike)** İmdi vahidi ayni kesretle şuhud eylediğin vakit, istikametle ve heyakili ibadetde takallub ederek, bedenin taati, nefsin inkiyadi, kalbin huzûru ve ruhun şuhûdu ile salâtı tammeyi ifa eyle ki, cem ve tafsilin hukukunu ifa edecek olan salâtı kâmile ancak bu salâtı tammedir.

(Enfal Suresi, Ayet 1) **(Ve atı ullahe veresuluhu in küntüm mü'minin)** Eğer sizler hakiki müminler oldunuz ise iradei kalbiye ile Allah'ın emrini kabulun size kolaylaşması için nefisleriniz sıfâtının fenâsı ile Allah ve Resul'üne itaat ediniz. (Enfal 17) **(Ve marameyte iz rameyte ve lâ kinallahe remâ)** «Habibim küffara toprağı attığın vakitde sen atmadın lâkin Allah attı.» buyurub (sen atmadın) sözü ile atmak fiilini Allah'a isbat ile beraber (attığın vakit) sözüyle atmak fiilini Nebi Aleyhisselâm'a nisbet eyledi. O halde toprağı atan Muhammed'dir. Fakat nefsiyle değil, Allah ile atan Muhammed'dir.

*
**

(Yusuf Suresi, Ayet 109) **(Vema erselna minkablike illâ ricalen Nuhî ilahim ehlilkur'a)** Habibim senden evvel Resul irsal etmedik.

Ancak sıfat ve makamat kariyeleri ehlinden kendisinde reculiyetden bakiye bulunan kimseleri irsal eyledik. Senden evvel zât mısrından kimseyi irsal etmedik. Fenâyı tam ve urucu kâmile ancak baliğ olmadığı bir rütbe bulunmıyan istidâdı kâmil sahibi kutba mahsus olur. O kutub Hatemdir. Nebi Aleyhisselâm «Ben mekârimi ahlâkı tamamlamak için gönderildim» diye buna işaret buyurmuştur.

***

(Necm Suresi, Ayet 2) **(Madalle sahibi küm)** Sizin sahibiniz olan Muhammed (S.A.V.) nefse meyil ile maksadı aksâdan inhiraf ve nefsile vukuf sebebiyle dalâlete düşmedi yolunu şaşırmadı.

(Necm Ayet 2) **(Vema gavâ)** Ve kalb makamında sıfâtı ile vukuf ve ihticâbı ile gavayet (azgınlık) tarikiyle Hak'tan, tevhid caddesinden inhiraf etmedi, ayrılmadı.

(Necm Ayet 3) **(Vema yentiku ânil heva)** Muhammed (A.S.V.) telvinde nefis sıfatının zuhûru ile hevadan nutuk eylemez. **(İn hüve llâ vahyün yuha)** (Ayet 4) Ruh semasından ibaret olan ufku kalbe vusul-u vaktinden, Ruhu mübin makamının nihayeti olan ufku alâya intihasına kadar onun nutku başka birşey değil, ancak kendisine vahy olunan vahyidir.

(Ayet 8) **(Sümme dena)** Sonra Resulullah (S.A.V.) Allah'a yanaşdı. Ruh makamından terakki ile fenâ ile cibrilin makamından terakki eyledi. Bu makamın ilerisi zât'ta fenâ ve sebehat ile ihtirak (yanmak)tır. Başka değildir.

(Ayet 8) **(Fete della)** Resulullah (S.A.V.) fenâdan sonra beka halinde vücûdu mevhûbu hakkani ile Hak'tan halka rucû ile ciheti insaniyeye meyl etti.

(Ayet 10) **(Ve evha ilâ abdihi maevhâ)** Allahü Teâlâ makamı vahdetde Cibril vasıtası olmaksızın abdine, sahibi nübüvvete, keşfi caiz olmıyan esrarı ilâhiden ve vahy eyledi ise vahy eyledi.

(Necm 18) **(Lekad reâ min âyâti rabbihil kübrâ)** Tahkik Nebi Aleyhisselâm Rab'binin âyâtı kübrasını gördü, yani hakteâlânın sıfâtı rahmaniyede tecellisi ile cemi sıfât kendisinde münderic bulunan sıfâtı rahmaniyeyi gördü. Belki zâtile sıfâttan ve sıfât ile zâttan mahcûb olmamak haysiyetiyle ayni cemi vücûdda (Allah) lafzı ile tabir olunmuş olan cemi sıfâtla beraber zâttan ibaret olan ismi azam hazretini gördü.

***

Benzer olarak hatemül evliya Muhiddin Arabi Kaddesellahü sırre hazretleri Selâtı feyziyesinde ne buyuruyor:

Yarabbi! O Muhammedin ki âmâyı Rabbaniden ifaza olunan taayyünatın evveli, nevi insaniyyeye izafe olunan tenezzülatı subhaninin aheridir.

Yarabbi! O Muhammedin ki: «Kan ellahü ve lem yekun meahû şey'ün sân» mekkesinden» «Hüve el'ân âla mâ aleyhi kân» medinesine hicret etmiştir.

Yarabbi! O Muhammedin ki: «Ve külle şey'in ahseynahü fi imâmin mübîn» ayeti mıstakınca vücûdundaki hazeratı hamse avaliminin ihsaiyatına tamamiyle vakıftır.

Yarabbi! O Muhammedin ki: «Ve mâ erselnâke illâ rahmeten lilâlemiyn» ayeti kerimesi icabınca Hazeratı Hamse etvarı idrakâtına talib olanlara cûd ve âtıfeti barânı lâtif ve hakikatiyle merhamet küsterdir.

Yarabbi! O Muhammedin ki: olmuş ve olacağı muhît olan besmelei camianın noktai kudsiyesi, devairi ekvanda cevelan eden kün emrinin lafzai sırrıyesidir.

Yarabbi! O Muhammedin ki: Her şeyde sari ve her şeyden mücerred ve âri olan sırrı Hüviyettir.

Yarabbi! O Muhammedin ki: Fevâzili ilâhiye hazinelerinin yedigâhı ve hazinelerin kabiliyet ve istidâtlara göre mukassim ve müvezziidir.

Yarabbi! O Muhammedin ki: Kelimei ismi âzam Fatihayı kenzi mutalsam, ubudiyet ve rububiyeti cami olan mazharı etem, imkân ve ucuba şamil olan menessai eam, tecelliyat kendisini sarsamıyan Turu essem sefayı yakinini gaflet cifeleri bulandıramıyan bahri azamdır.

Yarabbi! O Muhammedin ki: Hurûfu âliya mürekkebi kendisinden akan, kalemi nurani kelimatı tamme maddelerine sari olan nefesi rahmanidir.

Yarabbi! O Muhammedin ki: ayanı sabite ile ayanı mezkûre de istidâtı muhtelifenin baisi teayyünü olan «Feyzi Akdes» zâtı, ekvan ve ekvanda münderic istidâdâtı mütenevvianın badiyii tekevvünü olan «feyzi mukaddes» sıfâtıdır.

Yarabbi! O Muhammedin ki: Ehadiyet ve Vahidiyet kavislerinin

arasında Hattı vahdet, semai ezeliyetten arzı ebediyete vuku bulan tenezzülü ilâhiyenin vasıtai kurbiyetidir.

Yarabbi! O Muhammedin ki: Nüshai Kübranın baisi tevellüdü olan nüshai sugrâdır.

Yarabbi! O Muhammedin ki: «Kün» perdesinden «feyekûn» şehadetine tulû' eden kelimei maneviyenin maddesidir.

Yarabbi! O Muhammedin ki: Her şahıs için iki def'a zuhûruna imkân olmıyan, belki her insan için bir def'a tecelli eden suretin heyûlasıdır.

Yarabbi! O Muhammedin ki: mümteni' ve ma'düma şamil olan kur'anı cem' ve hâdis ve kıdem arasında fasıl dan «Furkanül fark» dır. «İnni ebeytü inde rabbi» gündüzünün saimi «tenamü aynâyi velâ yenâmü kalbi» gecesinin kaimidir.

«Merecel bahreyni yelte kıyân» mıstakınca vücûd ve adem arasında vasıtadır. «Beynehümâ berzahün lâ yebkıyân» mantıkınca hudûsun kıdeme taallukuna rabıtadır.

Evvel ve ahir defterinin fezlekesi batın ve zahirdeki ihatanın merkezidir.

Yarabbi! O Muhammedin ki: menessai tecelliyat üzerinde cemâli zâtı ilâhiyenin kıblei mansûbesidir. Sıfat ve esma hil'ati kendisine giydirilmiş ve hilâfeti uzma tacıyla tetvic edilmiş, ve cesedi şerifi ile mescidi haramdan mescidi aksaya hâli yakazada esra olunarak «Sidretül müntehaya» vasıl ve «kabe kavseyni evednâ» sırrına terakkiye nail sebah ve mesa olmıyan bir yerde şuhûdu zâtı ilâhi ile kendisinin fuadında surûr hasıl olmuş, fuadının rü'yetindeki tecelliyatında hata vuku' bulmamış «Lâ Helâ vü lâ melâ» denilen mertebei ehadiyetde karirülâyn olmuş, basiretinde zi' fuadında inhiraf vuku' bulmamıştır.

İşte Yarabbi! Balâdaki evsafı celile ve cemile ile mevsuf olan Habibi celiline sılayı selavâtını, selâmet teslimatını ifaza eyle.

Yarabbi! O Muhammedin'e öyle bir salât etki o salât sayesinde benim fer'im aslıma, cüz'üm küllüme muttasıl olarak zâtım zâtı Muhammed'le, sıfâtım sıfâtı Muhammed'le kesbi ittisal ede, ve ayniyetiyle aynim mesrur olarak beynimizde beynuniyet kalmıya.

Ey hicâbı nur ve hafası şiddeti zuhurdan başka birşey olmıyan Allah'ım; Her meşiyet ve irade ettiğin şeyleri işlediğin ve her teayyünden hali kıldığın mertebei ıtlakda senin ile senden ve ilim nuru

ile zâtına aid keşiften ve vücûdu sûri ile suveri esmâ ve sıfâta tahavvülünden seyyidina Muhammed'e öyle bir salât ile salât etmeni isterimki o salât sayesinde ezel de reşş edilen nur ile basiretime kühlü hakikat çekilerek tekevvüne düşmeyen şeylerin fenâsını ve senin bekayı ezelini rüyete kadir olurum.

Kezalik Habibi kibriyana o salât sayesinde, eşyanın rayihayı vücûdu koklamadığını ve nefsül emirde ma'dum ve mefkud olduğunu idrak suretiyle kemâhi eşyayı göreyim. Şu feyzi azim mezkûru istediğim gibi beni eneiyyetim zulmetinden kurtularak nuruna, ve cismaniyetim kabrinden halâs ederek cemi' haşra ve farkı neşre isal buyurmanı isterim.

Ehli şuhudu irfan ve eshabı zevk ve vicdan olan Âl ve eshabına da selât ve selâm eyle.

Nebiyyi zişanın ile Âl ve eshabına olan selât ve selâm leyl tabiat turası dağıldıkça mü'kaşefe cebini parladıkça ber devam olsun. Velhamdülillahi rabil alemin ve selamü âlel mürseliyn.

İşte Habibi kibriya Hazreti Fahri âlem Muhammed Mustafa (S. A.V.) Efendimiz böyle bir mükemmel mübarek, mukaddes, muazzez ekmel bir varlıkdır. Ya onu âyıkıyle bilen, ona lâyıkıyla inkiyad eden ve onu lâyıkıyla tanıyıb ümmetinden olabilen, gerçek ondan olan, müminler neden sayılabilecek kadar az olmaktadır? Acaba cenabı peygamberin «Benim dinim garib gelmiştir gariblerle gidecektir» diye buyurduğu nutuk mu vücut bulmakta! Neden gerçek mümin azlıkda oluyor Bugün dünyada müslüman diye bilinen 900 milyon nüfus var. Bunlar ekseriyet itibariyle neden âdet müslümanlığından öteye gidemiyorlar?

Bu din ilim irfan şuhud ve zevk dinidir. Cehaletle kat'iyen bir arada olamıyacağı beyyinelerle sabittir. Bu cehli ifnâ içinde çalışmak, çalışmak ve yine çalışmak lâzım geldiği aşikârdır. Cenabı Hak «Leyselül insanü illa masea» buyurmaktadır. Yani insanın mesaisinden «çalışmasından» gayri hiçbir şeyi yoktur. Ancak saisi vardır. Ya bizler hangi çalışmayla kendimize gerçek ümmeti Muhammed'den olduk diyebileceğiz. Heyhat bu iş ne kadar uzak görünüyor. Bizlere Cenab-ı Mevlâ «Ben ins ve cinni bana arif olsunlar diye halk ettim» buyurduğuna göre bizlerin en önde gelen vazifesi (ödevi), Hak'ka arif olmak, Hak'kı bulmak, Hak'kı bilmek, Hak'tan olmak olduğuna göre kendi kendimize sorabiliriz; Bu yolda insan olarak çabamız nedir? Asrımıza bakarak buna hiç mi hiç diyeceğiz. Ne demek bu? Neden okumuyoruz? Neden bilmeye, bulmaya, insan olmaya çaışmıyoruz?

Bizlerin cehennemi olan, bu cehalet gayya kuyusu birgün gelir, bu cahiller beşeriyetini mahv ve perişan eder. Eder amma; bu cehil perdesi ile hicâblanan birçok mustaidlere, güzide istidadlara da yazıklar olur.

Bizim dinimiz sevgi, meveddet dinidir. Allah'ın sevdiğini sevmek, sevmediğini sevmemek dinidir. Bu da demektir ki «O'nun Habıb'inin sevdiğini sevmek, sevmediğini sevmemek» bu dinin seyri için elzemdir.

İnsan olabilmek; bu sevginin; bu hak sevgisinin vücûdda kökleşmesı ile bütün vücûdu istilâ etmesiyle mümkün olabileceğini Allah'ın Habib'i (Sevgilisi) olan Zât-ı Âliyi kadir, bütün hayatındaki safhalarıyla açıklamıştır.

Biz, ğayrinin değil, O Allah'ın sevgilisinin ümmetiyiz. O âlemlere rahmet olan Habib-i Kibriyanın ümmetinden olabilmek saadetini yitirmemek için çok, pek çok çalışmamız lâzım geldiğini unutmadan, azimetle o sultanı kevneynin yolunu izlemeliyiz.

Bu yolda olan bütün mümin kardaşlarımıza saadetler diler gerçek Muhammediyyun silkine dahil olmalarını Cenab-ı Mevlâ'dan niyaz ederim.

Emekli Öğretmen - Yük. Müh.
Muhammed Vehbi Güloğlu

MÜTERCİMİN ÖNSÖZÜ

Gerek hal tercümelerinden ve tarihi kayıtlardan ve gerek bırakmış olduğu eserlerden bir Türk alimi, derin bir felsefe sahibi, yüksek bir mutasavvıf olduğu anlaşılan ve Semerkand'da doğarak (KÂŞÂN) şehrinde yaşamakla (Kâşânî) diye iştihar etmiş ve hicrî 887 ve milâdî 1467 yılında vefat etmiş olan 'Kemalüddin Abdürrezzakül Kâşâniyyüs Semerkandi' nin yazmış olduğu (TE'VİLÂTI KÂŞÂNİYYE) adlı eseri, her ne kadar sonraları bilinemeyen herhangi bir sebep ve saikle (MUHYİDDİN TEFSİRİ) ünvanı ile Mısırda basılmış ve yayınlanmış ise de, yapılan araştırmalar ve incelemeler sonunda bütün islâm müelliflerinin eserlerinde istiçhaden ve naklen aldıkları aynı kelim ve ibareleri Kâşâniye nisbet edegelmekle ve bu hususda sözlerine doğruluk ve güven olunacak asrımız bilginler ve ariflerinin sözlü bildiri ve ifadeleriyle bu eserin Muhyiddin'e ait olmayıp, Kemalüddin Abdürrezzak KÂŞÂNİ'ye aid olduğu kesinleşmiştir.

Muhyiddin'in vefa tarihi 627, Kâşâni'nin vefat tarihi 887 olduğune göre Kâşâni, Muhyiddin'den iki buçuk asır sonra gelmiş ve yaşamış olmakla beraber fikir ve meslekte, zevk ve meşrebde Muhyiddin'in izini takib etmiş ve Tevhid ilminde aynı hakikat yolunda yürümüştür. Bu itibarla, yani ulaştıkları amacın birliği yönünden eserin Muhyiddin'e oranla ve (MUHYİDDİN TEFSİRİ) adıyla basılmış olması da ihtimal dışında değildir.

Kitabın dibaçesinde bizzat kendisi tarafından bildirildiği üzere, yazarın bu eserde dini celiyli İslâmın gerçekleri ve manâlarını içinde toplayan, kapsayan (KUR'AN-I KERİM'İN) ahkâm ve zevahirini tamamen kabul ile beraber, Kur'an ayetlerini sırf enfüse tatbik cihetini ele alarak fikri kıyaslarla hallolunamayan gerçeklerini, fehm-i idraki mümkün olmayan bir çok dini konular, esrar ve inceliklerini, derinliklerini, akla yatar ve normal şekillerle yönlendirmeye, ayetlerin felsefesini apaçık yorumlama ve açıklamaya muvaffak olmuştur. Kur'an'da bahis konusu olup bu günün düşünceleriyle, müsbet ilimleriyle bağdaşması kabil olmayacağı zannolunan itikad konularını, hayal edilen fikirler alanından çıkararak normal akımlarına ve birleştirilmesi yollarına çevirmek ve bu gerçekleri sırf insan vücudunda ve tabiat yüzünde görebilmek suretiyle keşf ve çözerek fikir sahiplerini şek ve kuşkudan kurtarmıştır.

Sırf tevhid mertebeleri ve makamları üzre ve Kur'an ayetlerini afâk ile beraber enfüse (süjeye) uygulamak usulü ile yazılmış olan bu eser, bütün tasavvuf ve hakikat ehlince son derece kabule şayan görülmüş ve pek çok rağbet bulmuştur. Esasen yazarın tasavvufda bunun gibi daha bir çok kıymetli yapıtları da vardır.

Ancak şunu belirtmek gerekir ki yazar Kâşâni hazretlerinin bu eseri kamu düşüncesine göre yazılmış değildir. Bir çeşit ihtisas kitabıdır. İlkel bilgi ve sırf görünüşlere dayanan yalın düşünce sahipleri bu kitaptan gereken yararları elde edemezler. Bundan ancak tasavvufla ilgilenip o meslek hakkında az çok fikir edinmiş yahut kendisi o kapıya başvurarak nasibini bağlamış veya yüzyılın bilgi ve irfanıyla nurlanmış, dolayısıyla açık tabiat kitabını okuyan, okumak isteyen genç yetenekliler, nurlu zekâlar parlak fikir sahipleri, dolgun dimağlar yararlanabilir. Zaten felsefe de bu gibi uzmanların, bilgili, yüksek düşünceli dimağların yolunda seve seve uğraşdıkları ve her uğraşmada anlatılması güç zevk ve lezzet duyguları ile duygulandıkları, görülmemiş renklerde çeşitli kokularda çiçeklerle süslenmiş lâhûti (tanrısal) bir bahçe değil midir? Evet felsefe sözü Hikmet seven manasına olan yunanca Filosofi kelimesinden alınmış olmasına göre Hikmet de her şeyin asıl ve hakikatı hakkında elde edilecek tatlı bir bilgi demek olacağına göre felsefe, eşya ve mevcûdatın gerçeklerine aid düşünce ve bilgilerden başka bir şey olamaz.

Şu kadar var ki doğu ve batı felsefeleri arasında gözle görünür bir ayrılık göze çarpmaktadır. Batı felsefesi sırf insan bilgisine, fikrî kıyaslara, aklî muhakemelere, özetle akıl ve fikre dayanarak bulunur ve bilinir. İnsan aklı ise, tabiatın çevresi kapsamı sınırı içinde bulunduğundan sınırlı ve nihayeti olandır. Yalnız dairesi çevresinde bulunan akla uygun işleri düşünüp anlayabilir. Onun içerisine geçemez. Ve o çenberin dışına çıkamaz. Çıkacak olursa, tıpkı taşıyabileceği yükün iki üç katını yüklenmiş bir hayvan ve yahut kapsamının bir kaç katı doldurulmuş bir vapur gibi dengesini kaybetmeğe, şaşırmaya mahkum olur ve her halde şaşırır ve sapıtır. Madem ki tabiat üstüne, metafizik denilen bir uzaya açılıyoruz, akıl ve mantık çevresinden çıkmış sonsuz bir âleme yükselmiş oluyoruz demektir.

Yüksek ve sonsuz olan bu âlemde kanat açmak ise ancak ve ancak ilâhi ve kudsî bir doğrulama ile mümkün olabilir. İşte islâm felsefesi, yine akıl ve mantıkla ilgilenmekle ona dayanmakla beraber ilâhi ve kudsî doğrulama ile aklın me'vasından alınmış bir fel-

sefedir ki bu hiç bir zaman hakikatten şaşmaz, hiç bir tarzda ve yolda yanılmaz. Çok geniştir, kâinatı ve bütün âlemleri kaplamıştır.

Bunun sahipleri, bir yıl ara ile gelseler fikirlerinde felsefelerinde asla birbirine karşı olmazlar, çünkü hak birdir, daima birdir, taaddüt etmez ve zaman değişmesiyle hakikat değişmez. Tasavvuf denilen mesleğin gayesi de bu hakikata ulaşmaktır. Arz olunan bu yüksek islâm felsefesine dayanan ve aynı zamanda bir çok gerçekleri kapsayan, fakat ötedenberi bütün islâm ve Türk bilgin ve düşünürlerinin tuttukları usul ve meslek üzre Arab dilinde yazılmış olan bu kıymetli eseri — zerre kadar tasarruf şöyle dursun — asla bir fikir ve yorum da bulunmaksızın ve hiç bir eserden bir şey katmaksızın, yalnız tercümede esas olan ifadenin kuvvetini, keyfiyetini gözönünde tutarak, gençliğimize bir armağan sunmak emeliyle, amacıyla elden geldiği kadar açık ve sade bir dil ile türkçemize çevirmeğe uğraştım. Yalnız Necran Nasrani'leriyle ceryan etmiş olan olayı, mubahele meselesini, Nehcivanlı Nimetullah merhumun tefsirinden alıp itizar (özür) beyanıyla derceyledim.

Ümidim şudur ki yüzyılın ilimleri ile yetiştirilmiş gençlerimizin olgun ve nurlu zekâları bu eserdeki hakikatları bizden kat kat fazla anlayacaklar, ufak bir işareti çok genişleterek hakikatın en yüksek uçlarına yükselterek gelecek kuşak için yüksek metodlar hazırlayacaklardır. Gençlerimize bu yolda büyük başarılar bağışlamasını ulu Tanrı'dan niyaz ederken, dilimize, irfan sahamıza olan borcumun ödevi için vaki olan bu değersiz hizmette görülecek kusurlarımı okuyucuların müsamaha görüşleriyle örtmesini dilerim.

Tevfik Allah'dandır.

Sabık Eskişehir Merkez Vaizi ve
Ankara Arabacı İsmail Efendi'nin
Veledi Manevisi Ali Rıza Doksanyedi

1935

İ Ç İ N D E K İ L E R

E N ' Â M   S U R E S İ

(Ayet 42) **(Ve lekad erselnâ ilâ ümemin min kablike fee haznâ-hüm bilbe sâi veddarrâi leallehüm yetedarra'ûn)** Görülmüyor mu ki biz, senden evvelki ümmetlere resuller gönderdik. Ve enbiyanın onları yedmesi (eliyle tutup götürmesi) ve azabın kamçılaması gibi, esbab-ı lütfun tezaüfü (çoğalması), belki onları nefisleri karargâhından koparır ve nefislerinin şiddet ve kuvvetini kırarak, itaat ederler, ve hicabdan kurtulurlar ve kahır sıfatının tecellisi ve kendilerinde tesiri ile inkiyad ve tadarru ederler, diye; resulleri gönderdiğimize mukarin, bir tarafdan da şiddet ve meşakkatle, zaruretle ehaz eyledik (tuttuk). Bundan sonra olan âyet-i kerimeler, hicabın kesafetini ve heva perdesinin ve dünya muhabbetinin ve cismani lezzetler meylinin galebesi ile, kalbleri katılaşmakla tadarru etmediklerini beyan ediyor.

(Ayet 51) **(Ve enzir bihillezine yehâ fûne en yuhşerû)** Habibim; sana vahy olunan Kur'an ile, havf ve reca ehli olan müstaid kimseleri korkut. Kalbleri katılaşmış olanlardan i'raz eyle, yüz çevir. Zira kitabın evvelinde **(hüdenlil muttekiyne)** buyurulduğu vechiyle inzar (sakındırmak) o gibilerde te'sir hasıl etmez. **(İlâ Rabbihim leyse lehüm min dunihi veliyyün velâ şefiy'ün)** (Ayet 51) Yani, havf ve reca sahibleri, istidatlarının safâsı ile Allah'a rücû'un (dönüşün) zaruri olduğunu bildiklerinden, kendi sıfat ve ef'alleri hicabları ile mahcub kaldıkları ve **(Limenilmülkül yevm lillâhil vâhidil kahharı)** ayetinin buyurduğu vechile zatların, kudretlerin kâffesi, Allah'da fâni ve Allah Tealâ'nın hepsini kahr eylediği cihetle, Allah'dan gayri onlara yardım edecek ve bud (uzaklık) zilletinden ve hırman (mahrumluk) gazabından kurtaracak bir şefaatçıları olmadığı halde, Rab'lerine haşr olunmakdan korkarlar. Binaenaleyh Kur'an'ı dinlemekle nasihat alarak, kendilerinde reca ve ümmid uyanır, vecd ve ictihad ile Hak yoluna sülûk etmeğe soyunurlar. **(Leallehüm yettekûne)** (Ayet 51) Ef'al ve sıfatları ve zatları hicabından hazer etmeleri ve zat ve sıfat ve ef'allerinin Allah'da mahv ve fenâ olmasıyla, zatlarından, sıfat ve ef'allerinden tecerrüd etmeleri için onları Kur'an ile korkut.

Burada veli ile Kalb ve şefî ile Ruh murad olunmak da caizdir. Yani; onları gazabtan kurtarması ve hırmandan (mahrumluktan) yardım etmesi için, nefsin velisi mutasarrıfı olan "kalb" makamına vasıl olmadılar. Nefse kurb (yakınlık) mededini imdad ve Allah'tan istimdat ve onlarla, Allah arasında tevessül edip de onlara şefaat etmesi için "Ruh" makamına da vasıl olmadılar. Bu sebebden ne "kalb" kendilerini azabdan kurtarır ve ne de "Ruh" kendilerine şefaat eder bir halde, Allah'a haşr olunmaktan korkarlar, demektir.

(Ayet 52) **(Velâ tetrudilleziyne yedu'ne Rabbehüm bilgadâti vel'âşiyyi yüridûne vechehu)** Sabah ve akşam Rab'lerini taleb eden, daima kalbin huzuru, ruhun şuhudu ve sırrın ona teveccühü ile ibadeti Rab'lerine tahsis eyliyen vahdet ehli, vâsıl ve kâmilleri, Kur'an ile tard ve zecretme. Çünkü inzar kalbleri katılaşmış kimselerde tesir etmediği gibi, kalbleri, Allah'da müteharrik (hareketli) ve mütelâşi (telâş eden) olanlara da faide etmez. **Yuridune vechehu)** Onlar, muhabbet-i ezeliye sebebiyle ibadetleri ile ancak zâtı ilâhiyi murad ederler. İbadetlerini, cennet, ve sevab beklemek yahud bir azab ve şiddetden korkmak garazı ile illetli kılmazlar. Ve tecelliyatın ihtilâfı ile, iradelerinin tagayyürüne sebep olacak bir tarzda Zât-ı İlahîyi sıfat muhabbetiyle murad etmezler ve hiç bir maksad ve matlubda Zât-ı İlahîyi vasıta kılmağı reva görmezler. Belki bütün vasıtaların ve vesilelerin Hak'da fâni olduğunu müşahede ederler. Kendi zâtlarına varıncaya kadar nazarlarının vâki olacağı hiçbir şey şuhudlarında kalmamışdır. **(Ma aleyke min hisabihim min şey'in)** (Ayet 52) Yaptıkları işlerde hesablarından senin üzerine bir şey yoktur. Yâni, onlarla Rab'leri arasında nebi veya melek gibi bir vasıta yoktur. Bunun için onları taata veya cihada veya başka bir muameleye davet etmekde bir manâ yokdur. Binaenaleyh bunların hesabları Allah'a muhavveldir (havale edilmişdir), çünkü işleri Allah'da ve Allah'ladır. **(Vemâ min hisabike aleyhim min şey'in)** (Ayet 52) Senin hesabında onlar üzerine bir şey yoktur. Yani **(Vellezine âlâ salatihim dâimune)** buyurduğu vechiyle, onların huzurları daimi ve Allah ile, masivadan meşgul oldukları için senin davet işlerinde nusrat ve islâma yardım ve yahud küfrü koparıp atmak gibi bir işe de girmezler, karışmazlar, senin işinden ve nübüvvetinden bir halü şan onlara gerekmez. **(Fetedrudehüm leteküne minezzâlimine)** (Ayet 52) Bunlar, bu halde iken kendilerini tard ettiğin, bir maslahat veya dîni meşgaleye tahrik etmekle; bulundukları huzuru daimden men ettiğin, yahud vakit ve cemiyetlerini teşviş ettiğin takdirde zulum edenlerden olursun.

(Ayet 53) **(Ve kezâlike fetennâ ba'dühum biba'din)** İşte bu büyük iptila ve fitneler gibi bazı mahcub kimseleri bazılarına ibtila ettik ve fitneye düşürdük, çünkü mahcublar ehli vahdetin ancak suretlerini ve zahirdeki sui hallerini, fakir ve meskenetlerini görüp onların kadr-ü mertebelerini ve batındaki hüsnü hallerini görmediklerinden onları istihfaf ve kendilerinde bulunan mal, can, ni'met servet gibi şeylere nisbetle onları hakir görerek **(Liyekulû ehâulâî mennellahü âleyhim min beyninâ)** (Ayet 53) istihfaf tarikıyla «İçimizden Allah'ın hidayetiyle minnet ve ihsan ettiği kimseler bunlar mıdır?» derler. Halbuki; Allah hakkı için en güzel geçinen, hal ve menziletleri en yüksek, Allah indinde ve onları bilen indinde kadr ve mertebesi en büyük kimseler, onlardır. Nitekim Nuh Aleyhisselâm da **(Ve lâ ekulü lillezi tezderi a'yünüküm len yü'tiyehümüllahü hayren)** «Ben, sizin gözlerinizin hakir gördüğü kimselere, elbette Allah Tealâ hayır vermiyecektir diyemem» buyurmuştur. Belki hayırların en büyüğü Allah'ın onlara vermiş olduğu hayırdır. **(Eleüsallahü bia'leme bişşâkirîne)** (Ayet 53) Allah Tealâ Hazretleri vücudları ve sıfatları ve a'zâları ve ni'metlerini taatı ilahiyede isti'mal ile kendisine hakikaten şükür edici olanları en ziyade bilici - değil midir? Harici ni'metler ve kıyamlarına sebeb olan rızıkları, izâsında ibadet ve onu ni'metin sâhibinden tasavvuru ve Allah rızasında sarfı ile ve a'za ve cevârih ni'metlerinin izâ'sında azâ ve cevârihi Hak'kın ibadet ve ma'rifetinde istimal ile, ve sıfat nimetinin izâ'sında, sıfatın Allah'da mahvı ve mârifetinden ve şükür ve ibadetinden aczi itiraf ile, ve vücud nimetinin izâ'sında; ayni şuhudda fenâ ile Allah'a şükür eylediler ki; Allah Tealâ da vücûdu mevhubu hakkanî (bağışlanmış hakkanî vücudla) ile onların sâilerini meşkûr ederek nefsiyle nefsine şükür edici, şâkir ve meşkür kendisi olduğunu, ondan gayri bir kimsenin şükrüne kadir olmadığını onlara ta'lim eyledi. Bunun üzerine onlar da **(sübhaneke mâ arefnake hakka ma'rifetike, sübhaneke mâ abednake hakka ibadetike)** «Seni hakkı ile bilemedik, seni tenzih ederiz, sana hakkıyla ibadet edemedik» dediler. İşte Hak'kın onların şükürlerine ilmi ve şükürlerinin Hak'dan ‚cezası bu keyfiyettir.

(Ayet 54) **(Ve izâ câekellezîne yu'minûne biâyâtina)** Habibim sıfatlarının mahvı ile ayatımıza iman edenler sana geldikleri vakit **(Fekul selâmün aleyhüm)** (Ayet 54) «Sıfatlarınız ayıblarından tenezzüh ve o libaslardan (elbiselerden) tecerrüdünüz dolayısıyle selâmet sizin üzerinize olsun, sizler, selâmet buldunuz» deyiver. **(Ketebe Rabbüküm âlâ nefsihirrahmete)** (Ayet 54) Rab'biniz size rahmet olmak üzere sizin sıfatlarınızı kendi sıfatları ile tebdil etmeği zatına

lâzım kıldı. Çünkü her fevt olan şeyin Allah'da halefi vardır. **(İnnehu men amile minküm sûen bicehâletün sümme tâbe min ba'dihî ve asleha)** (Ayet 54) Gıybet ve gaflet sebebiyle sizden her kimin telvininde, kendi sıfatlarından bir sıfat kendisine zahir olurda, o sıfatın zuhurundan sonra, huzura vefa için, telvinden rücu ve o sıfatı bilip Allah'a inâbe ve huzurunda tadarru ve riyazatla o sıfatı söküp atarsa, **(Feennehû gafûrün rahiym)** (Ayet 54) tahkik, Allah Teâlâ Hazretleri, o sıfatın ondan setr edici, ona temkin ve istikamet nimetini bağışlamakla rahmet edicidir.

(Ayet 55) **(Ve kezâlike nüfassilûlâyâti)** İşte, mü'minlere olan şu beyanatımız vechiyle sana sıfatımızı beyan ederiz. **(Ve litestebîne sebîlülmücrimîne)** (Ayet 55) İşlediklerini kendi sıfatları ile işliyen, sıfatları ile mahcub olanların yolu zâhir olmak için, sana sıfatımızı beyan eyledik. Bu mahcubların cürüm ve kabahatleri de bundan ibarettir. **(Kul innî nuhîtu en a'budellezîne ted'ûne min dûnillâhi)** (Ayet 56) Habibim, sen de ki: «Ben sizin hevânız sebebiyle ibadet ettiğiniz mal, nefis, şehvet, lezzet-i bedeniye gibi Allah'dan gayri şeylere ibadet etmekten nehy olundum.» **(Kul lâ ettebi'u ehvâeküm kad dalâltü izen ve mâ ene minelmuhtedîne)** (Ayet 56) Habibim, de ki: «Ben, sizin arzularınıza ibadet ile tâbi olamam ki, o takdirde arzularla ihticabım sebebiyle muhakkak dalâlete düşer ve hiç bir suretle hidayet bulamam.»

(Ayet 59) **(Ve indehu mefâtihulgaybi)** Gaybın anahtarları Hak'kın indindedir. Mâlûm olmalıdır ki, gayb bir kaç mertebedir. Evvelkisi: 'İnâyet-i ûlâ" tesmiye olunan (isimlendirilen) ilmullahtan (Allah ilminden) ibaret bulunan "gaybül guyûb"dur. **Sonra:** Âlem-i ervah (Ruhlar alemi) gaybıdır ki o da ezelden ebede kadar bulunmuş, bulunacak kâffe-i mevcudat suretlerinin vech-i külli üzere "Ümmülkitab" tesmiye olunan ve âlemin ruhundan ibaret bulunan "âlem-i evvel-i aklî" de nakş olunmasıdır ki kaza-yı sâbık denilen de budur. Sonra, "Âlem-i Kulûb-i gaybi"dir. Bu da kaffe-i mevcudât sûretlerinin, yine ayniyle "levh-i mahfuz" tesmiye olunan ve âlemin kalbinden ibaret bulunan "Nefsi külliye" âleminde küllî ve cüz'i, tafsil-i ilmi ile mufassal olarak nakş olunmuştur. Sonra, "Alemi hayâl-i gaybî"dir ki, o da kaffe-i kâinât sûretlerinin ayniyle vâki olacağı üzre muayyen ve müşahhas ve vakitlerine mukarin olarak "ecrâm-ı felekiye"de muntabı' bulunan "nüfûs-i cüz'iye-yi felekiye"de nakş olunmuştur. İşte bu mertebe, gayb âleminin ve mertebelerinin, şahadet âlemine ve "Kazâ-i İlâhiye"nin tafsili olan "Kader-i İlâhiye" levhine en yakın bulunması dolayısıyle, şeriatte bu âleme "sema-i dün-

ya" (dünya seması) tesmiye olunmuştur. **İnâyet-i ûlâ** denilen ilmullah'da, zâtının ayni olan işbu âlemlerin kâffesinde, zâtının huzuru sebebiyle kâffesini ihatasından ibaretdir ki, Hak Tealâ Hazretleri o avâlimi (alemleri) zâid bir sûretle değil, kendilerinde olan sûretlerin cemisiyle ve ayınları ile bilir. O sûretler, ilminin aynîdir. Göklerde ve yerde bir zerre mikdarı ilminden hariç olamaz. İmdi, âyet-i kerimede "mefâtih" kelimesi mahzen demek olan mefteh kelimesinin cem'i olursa, **mânâ:** Zâtının kâffesine huzuru dolayısıyle cemi gayblara müştemil olan hazineler, Hak'kın indindedir. **(Lâ ya'lemüha illâ hu)** (Ayet 59) O gayb hazinelerini Allah'dan gayri kimse bilemez, ancak o bilir. Ve eğer (mefatih) kelimesi anahtar demek olan miftahın cem-i olursa, **mânâ:** Ya yine ayniyle bu mânâdır. Yâni gayb hazinelerinin kapıları kilidlidir, anahtarları Hak'kın elindedir. Hak'kın gayri o hazinelerde gâiblere muttali olamaz. Yahud, gaybların izharının ve halk muttali' olmak üzre mekânından şehâdet âlemine çıkarılmasının sebebleri; Hak'kın kudret ve tasarrufu elindedir. Onun indinde mahfuzdur. O hazinelerde bulunan gayblere muttali' olmak için Hak'kın gayrisi o esbabı çekip almağa kadir değildir. Bu anahtarlar da, Hak'kın "Esma-i İlâhiyesi"dir. "Kitâb-ı mübin"de, iş bu cüz'iyatın, şahısları ve adetleri ile kendisinde teayyün eylediği dolayısıyle, "Semâ-yı dünya"dan ibarettir.

(Ayet 60) **(Sümme yeb'asüküm fihi)** Sonra, ceza için kazandığınız ameller üzre sizi ba's eyler. **(Liyukdâ ecelün müsemma)** (Ayet 60) Ba's ve ihyâ için, tesmiye olunmuş vaktin tükenmesi için sizi ba's eyler. **(Sümme ileyhi merci'üküm sümme yünebbiüküm bima küntüm ta'melûne)** (Ayet 60) Sonra ayn-i cem-i mutlak da Rab'binize rücu' edersiniz ve sonra amelleriniz sûretlerini üzerinizde izhar ve o suretlerle sizi cezalandırmakla yapdıklarınızı, size bildirir.

(Ayet 61) **(Ve hüvelkahiru fevka ibadihi)** Kullarında, istediği gibi tasarruf etmekle ve onları ayn-i cem-i' mutlak da ifna etmekle, kullarının fevkında Kahir olan ancak o Allah Tealâ Hazretleridir. Zira Hak Tealâ'da makhur olmıyan bir şey yoktur. Her şey onun taht-ı kahrındadır. **(Ve yürsilu aleyküm hafazata)** (Ayet 61) Hak Tealâ sizin üzerinize hıfz ediciler gönderir. O hıfz ediciler kendilerinde rusuh ve adem-i rusuh hasebiyle herhangi bir halde muntabı' (tab edilmiş ve menkuş olan - basılıb kalan) olduğu kendi kuvalarıdır. Bedenden insilâhları (sıyrılıp çıkmaları) zamanında bu hal kendilerinde zâhir olur, ve o kuvâ, ahval-i mezkureye münasib sûretlerle temessül eder. O suretler kuvâya sevap ve rahat ulaşdıran kuvây-ı lâtifiye-yi rûhaniye ve yahud azab eriştiren 'sûveri muzlime-yi cis-

maniye' (cismanî muzlim sûretler) olur. Belki bu sûretler, azâ ve cevârih (yer hayvanları veya kuşlar) üzre zahir olarak a'zâ ve cevârih, sûver-i mezkure heyetleri ile teşekkül eder ve hal lisanları ile yapmış oldukları işleri, kendilerine söyler. Ve keza hafıza, cemi' havâdis-i cüz'iyenin (bütün küçük hâdiselerin) kendilerinde nakş olunduğuna işaret ettiğimiz "kuvay-ı semaviye"dir ki, ruhların bedenden müfârekati (ayrılmaları) zamanında kendilerine bu nukuşun kâffesi, zâhir olur. Ne küçük ne de büyük hiç bir ameli bırakmaksızın "kuvây-ı semaviye" onlara amellerini bir bir sayar. **(Hatta izâ vâ-e ehadekümülmevtü teveffethü Rusûlüna vehüm lâ yüferritûne)** (Ayet 61) Ta ki sizin birinize ölüm geldiği zaman, bizim elçilerimiz onu öldürür. O elçiler, tefrit, yâni vazifelerinde kusur etmezler. İşte, mevt zamanında onları öldüren elçiler, ayniyle bu kuvay-ı semaviye'dir. **(Sümme ruddû ilâllahi mevlahümül hakkı)** (Ayet 62) Sonra hakiki sâhib ve mutassarrıfları Allah'a redd olunurlar. Redd olmak da ayni cem'-i mutlak da olur. Zira red, mücazat içindir. **(Elâ lehülhükmü ve hüve esra'ûlhâsibîyne)** (Ayet 62) Agâh olunuz ve biliniz ki hükm-i mutlak ancak Allah Tealâ'nındır. Ve Allah Tealâ Hazretleri hesab edicilerin en sür'atlisidir. Çünkü hesabları bir anda olur. O an da, vefatları anıdır.

(Ayet 63) **(Kul men yüneccîküm min zulümâtilberri velbahri)** Habibim, de ki: Sizi gavaşı-yı bedeniye (beden perdeleri) ve sıfat-ı nefsaniye hicablarından ibaret bulunan karanın zulmetlerinden ve kalb sıfatlarından ve akıl ve fikirlerinden ibaret bulunan denizin zulmetlerinden kim kurtarıyor? **(Ted'unehu tadarru'an ve hufyeten)** (Ayet 63) Sizler, o zulmetlerin keşfi için nefislerinizde aşikâre ve sırlarınızda gizli olarak, «Eğer bizi bu hicablardan kurtarırsan vallahi, istikamet ve temkin ile kurtarılmak nimetine şükür edenlerden oluruz» diye, kurtaran zata dua edersiniz.

(Ayet 64) **(Kulillâhü yüneccîküm minha)** Habibim, de ki, sıfatının tecelliyatı nurları sebebiyle o hicabların keşfiyle Allahu Tealâ, sizi o zulümlerden **(Ve min külli kerbin)** ve herhangi bir sıkıntı ve gamdan, yâni istidadınızda bilkuvve kalmış olan kemâlâtınızı zâhire çıkarmakla, sizi her bir gamdan kurtarır, hattâ istidadın kuvveti ve şevkin kemâli dolayısıyle bilküliyete (büsbütün) vücuddan halâs ve fenâya istidadınız olduğundan, eğer vücudunuzdan bir nevi' bakıyye size gam olsa, ondan da Allah Teâlâ kurtarır. **(Sümme entüm tüşrikûne)** (Ayet 64) Sonra, siz bu makam-ı şerifi ve kendiniz için toplanan kemâlâtı bildikden sonra, yine nefis ve hevanızı Allah Teâlâ'ya şerik kılarak, nefis ve hevaya ibadet edersiniz.

(Ayet 65) **(Kul hüvelkadirü âlâ en yeb'ase aleyküm azâben min fevkiküm)** Habibim, de ki: Allah Tealâ Hazretleri, size ma'kulât ve dini hicablarla ihticabınız (hicablanmanız) sebebiyle, üst tarafınızdan **(ev min tahti ercülikâm)** (Ayet 65) yâhut, tabii hicablarla ihticabınız sebebiyle ayaklarınız altından **(ev yelbiseküm şiyean)** (Ayet 65) yâhut, size her fırkasının tâbî olduğu (uyduğu) bir kuvvetin dini üzre olubda, diğer fırkaya mukabil bulunan müteferrik fırkalar karışdırarak bu sebeble aranızda hercü merc (karma karışık - altüst) ve kıtal vuku bulmakla **(ve yüzîka ba'daküm be'se ba'din)** (Ayet 65) bazınızın şiddetini bazınıza tatdırmak suretiyle size bir azab göndermeğe kadirdir. Yahut, **mânâ:** Her fırkası, imamları olan bir deccalın veya cinni veya ünsî bir şeytanın dini üzre bulunan, akideleri muhtelif fırkalar olduğunuz halde, sizi karıştırmak suretiyle, yahut, **mânâ:** Kuvanızdan her kuvvetin kendisine mahsus lezzetleri istemesi ile, kalbe istilâ etmesi sebebiyle nefislerinizi, muhtelif fırkalar kılmak suretiyle, meselâ, bir kuvvet kalbi gazaba, diğeri şehvet ve tamaa çekerek, kalb âciz olarak aralarında gark ve onların kabzalarında esir olur. Ne vakit bir kuvvetin lezzetini tahsile kasd ederse, diğer kuvvet, onu men eyler, kuvvetin her birisini vahdânî bir emirle müti' ve münkad olarak makamında durduran - kahru siyasetle onları idare eden bir reisin siyasetiyle riyâzât ve terbiye olunmadıkları ve bu suretle mülk ve tasarruf ve hükümet, bir re'ise, yâni kalbe kararlaşıp vücud memleketi müstakim olmadığı için, vücudunuzdaki kuva arasında hercümerc vâki olur. Bu te'vil üzre, o şahıslardan her biri, bir fırka yahut şahs-ı vahîd değil, muhtelif dinler üzre müteferrik (ayrılmış - dağılmış) fırkalar olmuş olur.

(Ayet 66) **(Ve kezzebe bihî kavmüke ve hüvelhakku)** Kavmin, o azabı tekzib ediyorlar. Halbuki o azab, sabit ve onlara nâzildir. **(Kul lestü aleyküm bivekîlin)** (Ayet 66) Habibim de ki: «Ben, sizin muhafazanıza ve bu azabın sizden men'ine müvekkil ve me'mur değilim.» **(Likülli nebe'in müstekarrün)** (Ayet 67) Bildirilen her hangi bir haberin vuku' bulduğu ve kararlaşdığı bir mahalli vardır. **(Ve sevfe ta'lemûne)** (Ayet 67) Sizden beden perdelerinin keşf olunduğu zaman, nefislerinizin iktiza eylediği sûretlerle, azabın elemi size zâhir olacağından, pek yakında onu bileceksiniz. **(Ve iza reeytellezîne yehûdûne fî âyâtina)** (Ayet 68) Habibim, sen, kendi nefislerinin sıfatlarını izhar ve ilim kudreti nefislerine isbat etmekle, bizim sıfatımızda dalanları gördüğün zaman **(fea'rıd anhüm)** (Ayet 68) onlardan yüz çevir. Zira onlar, müşrik ve mahcubdurlar. **(Ve immâ yünsiyennekeşşeytânü)** (Ayet 68) Ve eğer sana şeytan, bir takım hur'afat ve batıl şeyleri tezyin ve nefsinin vesvesesiyle unutdurup bâ'zı

sıfatlarınla zâhir olursan ve bu suretle onlara mücanis olup muhabbetlerine meyl edersen **(Felâ tak'üd ba'dezzikrâ meâl kavmiz zâlımîne)** (Ayet 68) bizim sana hatırlatmamızla hatırladıktan sonra, sıfatlarını, benim sıfatlarım mevziinde koymakla ve kendi sıfatlarını, bizim sıfatlarımıza hicabetmekle nefislerine zulüm eden kimselerle oturma. Zira onların muhabbetleri te'sir eder ve sohbetlerinin yaramazlığı sebebiyle seninde telvin üzre ihticabda vâkî olmaklığın karib olur.

(Ayet 69) **(Ve mâ alellezine yettekûne min hisabihim min şey'in velâkin zikrâ leâllehüm yettekûne)** Sıfatları libaslarından tecerrüd ve hey'etlerinden ictinab eden muvahhidlere, o mahcubların hesablarından bir şey yoktur. Yâni, muvahhidler, onlara karışmaları sebebiyle mahcub olmazlar ki onlarla müsavi olsunlar. Lâkin biz, onların sohbetlerinden ve dolayısıyle telvinde vâki' olmaları ihtimalinden sakınmaları için hatırlatdık, **yahut, mânâ:** Muvahhidlere onların vebalinden ve hesabından ve şanından bir şey yoktur, tâki onlarla sohbet etsinler, lâkin zaman zaman, az az karışmakla şirk ve hicablarından sakınmalarını kendilerine hatırlatsınlar. Muvahhidlerle olan işbu sohbetleri berekâtiyle belki necât bulmaları, şirkden kurtulmaları me'muldür. **Yahud, mânâ:** Müşriklerin amelleri ve amellerinin vebali hesabından muvahhidlere bir şey yoktur. **Lâkin** zecr ve nehy ile onlara hatırlatsınlar, belki şirkden sakınırlar.

(Ayet 70) **(Ve zerillezi'nettehazü dînehum leîben ve lehven ve garrethümülhayâtüddünyâ)** Dinleri ve âdetleri; lehvü hevadan, arzu ve oyuncaktan ibaret bulunan ve dünya hayatı kendilerini aldatan kimseleri terk eyle. Ve onlardan i'raz et. Zira bu itikad onlarda kökleşdiğinden ve hayat-ı hissiye ile aldandıklarından onlar, bu halden baş kaldırmazlar. **(Ve zekkir bihî en tübsele nefsün bima kesebet)** (Ayet 70) Ve bir nefsin kendi kazandığı ile mahcub olmaması için, onu Kur'ân ile korkut. Yâni, din ve âdeti henüz o şekilde olmamış ve kendisinde bu akide kökleşmemiş, lâkin meyl-i tabii ile onların ef'ali gibi ef'al irtikâb ederek, o ef'al sebebiyle mahcub olabilecek bir nefsi Kur'ân ile korkut ki, O nefis, Kur'ân ile müteessir olur ve nasihat kabul ederek şirkden ve hicabdan sakınır. İşte, mahcublar gibi olmaması ve hidayetden kendi ameliyle mahbus olmaması için o nefsi Kur'ân ile korkut. **(Leyse lehâ min dûnillâhi veliyyün ve lâ şefiy'ün)** (Ayet 70) O nefis için Allah'dan başka bir sâhib çıkıcı, şefaât edici de yoktur. **(Ve in ta'dil külle adlin lâ yü'haz minhâ)** (Ayet 70) Ve mahcub olduğu takdirde kurtulmak için ne kadar fidye verse de, fidyesi kabul olunmaz ve kurtulamaz. Çünkü kendi meksubu (kazanılmışı, kesb olunanı) ile hicablanmışdır. **(Ülâikelle-**

zîne übsilû bimâ kesebû) (Ayet 70) İşte bunlar, kendi kazandıkları ile mahcub kalmış olanlardır. **(Lehüm şerabün min hamîmin ve azabün elimün bimâ kânû yekfürûne)** (Ayet 70) Onlara, küfür ve hicabları sebebiyle kaynar sudan içki ve elemli azab vardır. Kaynar su şarabı, istidadının kuvveti dolayısıyle, o nefsin kemâle karşı olan şevkinin şiddetinden, azâb-ı elim de, amelleri ve amel hey'etleri ile ihticablanması sebebiyle nefsin o kemâlden mahcub kalmasından ibarettir.

(Ayet 71) **(Kul ened'u min dûnillâhi mâ lâ yenfe'unâ ve lâ yedurrunâ)** Habibim, de ki: «Biz, hakikatde vücudu ve kudreti olmıyan ve bize bir faide ve zarar veremiyen şeylere hiç ibadet eder miyiz?» **(Ve nüreddü âlâ a'kabinâ ba'de iz hedânallahü)** (Ayet 71) Ve Allahu Teâlâ, bizleri hakiki bir hidayetle tevhide hidayet ettikden sonra, tekrar gerimize, şirke red olunur muyuz? **(Kellezîstahvethüşşeyâtinü filardı hayrâne)** (Ayet 71) Nefis arzının sahrasında; vehim ve hayal şeytanlarının kendisini hayretler içinde götürdükleri, yolsuz, ve maksatsız, nereye gideceğini ve ne yapacağını bilemiyen şaşkın bir kimse gibi, geriye döner miyiz? **(Lehû eshabün yed'unehû ilelhüde'tina)** (Ayet 71) O şaşkın kimsenin, akılcı nazariye, akılcı ameliye ve fikir gibi hidayete çağıran refikleri vardır. «Yol budur. Bize gel» diye davet ederler, fakat hevâ ve arzularıyla kalb kulağı tıkanmış olduğundan, onların sesini işitmezler. **(Kul inne hüdallahi hüvelhüdâ)** (Ayet 71) Habibim, de ki, «Tevhid yolundan ibaret olan Allah'ın hidayeti, ancak hidayet odur, başkası değildir.» **(Ve ümrinâ linuslime lirabbilâlemiyne)** (Ayet 71) Ve biz, kendi sıfatlarımızı, mütecelli olan Zât'da mahv ve sıfatları, O'na teslim ile, Rububiyet sıfatına inkiyad etmekliğimizle **(ve en ekîmüssalâte vettekuhû ve hüvellezî ileyhi tuhşerûne)** (Ayet 72) ve huzur-i kalbî namazını kılmaklığımızla ve Hak'ka ittika ile ve sıfatlarla mevsuf ancak o olması için, sıfatlarda Hak'kı bize vikaye kılmaklığımızla ve bu sûretle vücudumuzdan halâs olub, fenâ bulduğumuz zaman, kendisine haşr olunanın, ancak Zatullahi teâlâ olub hepimizin Allah Teâlâ'ya haşr olunmamızla emr olunduk.

(Ayet 73) **(Ve hüvellezî halakassemavâti vel'arda bilhakkı)** Hak Teâlâ Hazretleri, zâtının muktezası olan adl ile kaim olduğu halde, ervah göklerini ve sicim arzını izhar eyliyen Zat-ı mutlakdır. **(Ve yevme yekûlu kün feyekûn)** (Ayet 73) Ve, ol dediği vakit derhal olur. Yani, mutlak suretde ezelin ezeliyeti olan Zat-ı Hak'kın ezeliyetinde, eşyanın zuhuru, ezellerinin ezelinden ibaret bulunan sermedî vakit ki o da Zat'ının, taayyünatında zuhuruna iradey-i Kadimesinin taâllukudur. Bu taâlluktan **(Kün)**, yani **(ol)** sözü ile tabir olun-

muştur. İş bu irade-i Kadimenin taâlluku zamanı, itibar-ı akli ile ezeller ezeliyetinden sonradır. Yoksa, o, ezeliyetden zaman ile geri kalmış bir şey değildir. Belki Allah Teâlâ'nın zâtında itibarî tertib-i akli ile geri sayılmıştır. Zira taayyünat, mutlak hüviyet-i mahzdan aklen ve hakikaten müteahhir olur. Taayyünatının zuhuru, **(Kün)** kavliyle tesmiye olunan irade iledir. Binaenaleyh iradeden fasl ve tehir olmaksızın zahir olur ki bundan da **(feyekûn)** ile tabir olunmuştur. Çünkü taayyünat ezelde yok idi, var oldu. **Kavlühulhakku)** (Ayet 73) Allah Teâlâ'nın o vakitte sözü haktır, sabittir, **husus ile** ibda olunan şeylerin olduğu üzre vücudunu iktiza eden sermedî iradesi, halinde sabittir, değişici değildir. İktiza eylediği, mevcud olan tertib ve nizamın en güzeli ve heyet ve terkibin en mutedili olarak iktiza eylemiştir. **(Ve lehülmülkü yevme yünfehu fissûri)** (Ayet 73) Şurda, nefh vaktinde, yâni ervahı, mükevvenâta ifaza ile, mükevvenât sûretlerinin ihyasında hiç kimsenin tasarrufu yoktur. Mülk ancak onundur. Zira mükevvenât, nefis ile vücudu ve hayatı olmayan bir ölüdür, malikiyeti ne suretle olabilir? **(Alimülgaybi)** (Ayet 73) Gaybın, yâni meleküti demek olan ervah âleminin hakayıkını, **(veşşehâdeti)** (Ayet 73) şehadetin, yani mülki demek olan ecsam âleminin suretlerini bilicidir. **(Ve hüvelhakimû)** (Ayet 73) Mükevvenâtı îcâd ve hikmetile tertib eyleyerek her surete lâyık olduğu ruhu, ifaza eyleyen hikmet sahibidir. **(Habirü)** (Ayet 73) Mükevvenâtın sırlarını ve âşikârlarını, havas ve efâlini bilen haber sahibidir. Hûlâsa Hak Teâlâ Hazretleri ebeden kendisinde değişmek olmayan "irade-i kadime-i ezeliye-yi sabite"siyle zâtının iktiza eylediği adl ve hikmet vechi üzerine ervahı ibda edici, gayrin değil ancak kendisinin mâliki bulunduğu "âlem-i mülkte" kâinâtı inşa ile, kâinat üzre bulunması lâzım olan şeyleri bilici ve nizam tertibinde hikmet sahibi, iradesi hasebile kâinatta hâdis olan ahval ve hâdisata zâtile haberdar olduğu halde kâinatı dilediği gibi icâd edicidir. Bunların kâffesinde "Zât-ı İlâhi"nin şeriki yoktur.

(Ayet 74) **(Ve iz kale ibrahîmü liebihi âzare)** Habibim, İbrahim'in, babası Âzer'e **(etettehizü esnâmen âliheten)** (Ayet 74) «Sen, bir takım sanemleri (putları) ilâh ittihaz ve onların tesirlerini mi itikad ediyorsun» dediğini yani, İbrahim'i basiret sahibi kılıbda, hidayet ettiğimiz ve kavminin ecram ve ekvanın tesirini itikad edib, ekvan ile mükevvinden gâfil oldukları halde, şirkine ve **(âlem-i mülkün)** zuhuru ile **(âlemi melekût)** hakayıkından ve Hak Teâlâ'nın esmasile eşyaya Rububiyetinden ihticabına muttali olduğu zaman, tevhid yoluna sülûk ettiğini ve onları, bu hatalar ile ayıplayarak ileri gelen ve büyükleri olan kendi babasına« «Sanemlerin (putların)

tesirini mi itikad ediyorsun? **(İnnî erâke ve kavmeke fî dalâlin mübin)** (Ayet 74) Ve muhakkak ben, seni ve kavmini his ile bilinecek kadar âşikar bir dalâlette görüyorum» dediğini hatırla.

(Ayet 75) **(Ve kezâlike nurî İbrahime melekûtüssemâvati velard)** İşte umûmi ve kâmil olan şu tarif ve tebşir gibi (basireti artırıcı kuvvet gibi) Allah Teâlâ Hazretlerinin kendileriyle göklerin ve yerlerin işlerini tedbir eylediği "Kuvve-i Ruhaniyi" de İbrahım Aleyhisselâma gördürdük, gösterdik. Çünkü her şeyin, Allah'ın izni ile onu hıfz eden ve işini çeviren bir "kuvve-i melekûtiye"si, vardır. **(Ve liyekûne minelmûkinîn)** (Ayet 75) Ve bunu, İbrahim Aleyhisselâm, yakîn' sahiblerinden olması için yaptık. Yani Allah'tan gayri hiç bir şeyin tesiri olmadığını Allahu Teâlâ Hazretleri, sıfatlarından herhangi bir sıfatla, zâtından ibaret olan esması ile tedbir eylediğini, buna binaen ef'âl hicabları verasından ef'alin tekessür etmekte olduğunu bilmesi ve ârif olması için İbrahim'i basiret sahibi kıldık. İmdi kevn ile mahcub olan kimse, his ile kalıcıdır. O, efali, ekvandan görür. Bu mertebeyi geçib de kevn hicabını yırtan ve aklın kaydında akıl ile mahpus olarak duran kimse, efali, melekutdan görür, Basiret gözü açılıbda hidayet-i İlâhiye nuruyla hidayet bulan kimse Zâtullaha nisbetle melekûtun da, melekûta nisbetle mülk gibi olduğunu görür. Ve te'siri; ekvandan görmediği gibi, ekvanın melekûtundan da görmez, belki mâlikinden ve mükevvininden görür. Ve hakkıyla **«Lâ ilâhe illâllâh»** der.

(Ayet 76) **(Felemmâ cenne aleyhilleylü)** Vaktaki gençliğinde ve evvel-i şebabında İbrahimi tabiat-ı cismaniye âlemi gecesi örtdü. **(Reâ kevkebâ)** (Ayet 76) İbrahim Ruhu-Ruhaniye denilen ve nefisden ibaret bulunan heykel-i insani melekûti yıldızını görüb kendisinin feyz ve hayat Rububiyetini o yıldızdan buldu. Zira o zamanda Hak Teâlâ (Muhyi) ismiyle kendisine o yıldızını gösteriyordu. Bunun üzerine hal lisanı ile **(Kale hâzâ Rabbi)** (Ayet 76) «Benim Rabbim şudur» dedi. **(Felemmâ efele)** (Ayet 76) Nefis makamından geçmesi ve kalb nurunun doğub da rüşd ve teakkul âsârı ile kendisine parlaması ile nefsin imkânına ve cisim de intiba'ının vücubına mârifet hasıl edince **(kale lâ uhibbul'âfil'ine)** (Ayet 76) Ben, mağrib-i cisim de gurub eden ve cisimle hicablanan ve imkân zulmetiyle ve gayre ihtiyac ile örtülen şeyleri sevmem dedi. **(Felemmâ re'elkamere bâziga)** (Ayet 77) Vaktaki kalb makamına vusulu ve kalbin nefse zuhuru sebebiyle nefis ufkundan tulu' eden kalb ayını parlak olarak görünce, hakayık-ı mükâşefe ile olan feyz ve ilmini, kalb ayından bilerek **(Kale hâzâ Rabbî)** (Ayet 77) «Benim Rabbim işte şudur» dedi. Zira o vakitde Allahu Teâlâ Hazretleri ona, Alîm ve Hâkim

isimleri ile Kalb ayını gösteriyordu. **(Felemmâ efele)** (Ayet 77) Vaktaki kalb ayından ihticabı ile kalb tûrundan geçerek kalb nurunun Ruh güneşinden müstefad olduğunu ve kalbin ba'zı kerre nefis ve sıfatlarının karanlığında gâib olarak, nefis ile hicablandığını ve kalbin, kendi nuru olmadığını anlayınca, **(Kaâle lein lem yehdinî Rabbî le ekûnenne minelkavmiddâlin** (Ayet 77) eğer Rab'bim beni Nur vechine hidayet etmezse elbette ben, nasârâ gibi Nurani hicablarla kalanlardan ve bevatın ile Hakdan mahcub olan dalâlet sahibi kavimden olurum deyici olduğu halde, Ruh tecellisi yoluna girerek, kalb makâmından i'raz eyledi. **(Felemmâ reeşşemse bâzigaten)** (Ayet 78) Vaktaki, ruh güneşinin kendisine tecellisi ve Ruh nurunun zuhuru sebebiyle Ruh nurunu daha parlak gördü de feyz ve şuhudunu ve Rububiyetini Ruhdan bularak **(Kale hâzâ rabbî hâzâ ekberu)** (Ayet 78) «Benim Rab'bim işte şudur. Şu azamet-i nuraniyetin şiddeti sebebiyle en büyüktür» dedi ki, o vakit de Hak Teâlâ Hazretlerinin Şehid ve Aliyyülazîm isimlerini İbrahim'e Ruhu gösteriyordu. **(Felemmâ efalet)** (Ayet 78) Vaktaki tecelliyi Hak nurlarının istilâsı ve vech-i Bakî-i Subhaninin inkişafı sebebiyle Ruh güneşinin ufulunu görünce; artık Ruha ve Ruhun vucuduna nazarı, şirk görerek **(Kaâle yâ kavmî innî beri'ün mimmâ tüşrikûn)** (Ayet 78) Ey kavmim, ben, her ne olursa olsun sizin Hakka şerik kıldığınız şeylerden muhakkak beriyim, uzağım. Zira Hakdan başkasının vücudu yoktur. **(İnnî veccehtü vechiye)** (Ayet 79) Ben, zatımı ve vücudumu **(Lillezî fetarassemavati vel arda hanifa)** (Ayet 79) her hangi bir masivadan, hatta Hak'da fenâ ile vücûdumdan da dönücü, yüz cevirici olduğum halde, ervah göklerini ve nefis yerini icâd eyliyen Zâtı Hak'ka teslim eyledim. **(Ve mâ ene minelmüşrikîn)** (Ayet 79) Ve ben bakiyyenin vücûdu ve zuhuru ve sâir gibi hiç bir suretle şirk edicilerden değilim, dedi.

(Ayet 80) **(Ve hâccehu kavmuhu)** Kavmi, İbrahim ve ekvanın te'sirini nefî ve herhangi bir masivaya ibadetin terki hususunda İbrahim'e muaraza ettiler. **(Kale etühâccünnî fillâhi ve kad hedâni)** (Ayet 80) İbrahim Aleyhisselâm, siz Allah hakkında benimle muaraza mı ediyorsunuz? Halbuki Allahu Teâlâ muhakkak beni tevhidine hidayet etmişdir. **(Ve lâ ehâfü mâ tüşrikûne bihî)** (Ayet 80) Ve sizin Hak'ka şirk edib te'sirine kail olduğunuz şeylerden ben, ebeden korkmam. **(İllâ en yeşâe rabbî şey'â)** (Ayet 80) Ancak Rab'bimin ekvân ve ecrâm tarafından bana bir fenalık veya zararın lâhık olmasını dilemesinden korkarım. Rab'bimin meşiyetiyle ve iradesiyle isabet eden fenalık, ekvân ve ecrâmdan değil, Rab'bimdendir. Ve Rab'bimin ilmi iledir. **(Vesi'â rabbîkülle şey'in ilmâ)** (Ayet 80) Ve Rab'bim

ilim cihetinden her bir şey'i vâsidir. Benim halimi ve salâhım olan şey'i bilir. Eğer benim onlar tarafından izrarımın, benim için evlâ olduğunu bilirse yapar. **(Efelâ tetezekkerûn)** (Ayet 80) Siz, hiç düşünmez misiniz ki, âciz ile kadirin arasını temyiz edesiniz.

(Ayet 82) **(Ellezîne âmenû velem yelbisû îmanehüm bizulmin ülâike lehumülemnü ve hüm muhtedûne)** Tevhid-i zâtiye iman edenler ve imanlarını kalbin zuhuru ve bakiyyenin vücudu gibi bir zulûm ile karışdırmıyanlar - zira bakiye şirki hafidir - işte kendisiyle beraber korku bulunmayan hakiki emnü eman bunlar içindir ve hakikaten Hak'ka hidayet bulmuş olanlar bunlardır. **(Ve tilke hüccetüna âteynâhâ ibrahime âlâ kavmihi)** (Ayet 83) İşte kavmine istidlâl (delil getirmek) etmesi için İbrahim'e verdiğimiz hüccet, tevhid hüccetimizdir.

(Ayet 85) **(Küllün mineşsâlîhîne)** Bu peygamberlerin her birisi vücudu beşerîlerinin fenasından sonra, vücûdu mevhubu hakkanî ile istikamet sahibi oldukları için âlemin salâhı ve nizamın zabtı ve tedbiri ile kaim olan sâlihlerdendir. **(Ve küllen fazzelna âlâl âlemine)** (Ayet 86) Ve her birisini zamanlarının âlemleri üzre tafsil eyledik.

(Ayet 91) **(Ve mâ kaderullâhe hakka kadrihî iz kaâlû mâ enzellellâhü âlâ beşerin min şey'in)** Allah Teâlâ'yı Hak maârifeti ile bilemediler. Çünkü tenzihinde mübalağa ederek ilim ve kelâmından bir şey'in kullar üzerine zahir olması mümkün olamıyacak derecede Hak Teâlâ'yı kullarından uzak kıldılar. Eğer Allahu Teâlâ'yı hakkıyla bileydiler kullarının ve herhangi başka bir şey'in vücûdu olmadığını, ancak Hak ile olduğunu bilirler idi. Halbuki bütün mevcudat, Hak'kın vücuduyla mevcuddur. Başkasının vücudû yoktur. Vücud ancak Hak'kındır. Şehadet âleminin kâffesi Hak'kın zâhiridir ve gayb âlemi; Hak'kın bâtınıdır. Ve her bâtının bir zâhiri vardır. Böyle olunca bazı sıfatlarının, mazhar-ı beşeri üzre zuhurunda ne güçlük olabilir. Belki, ilim ve bâtın ve hikmetinin , insan-ı kâmilden başka bir mazharı yoktur. İmdi Peygamber, sûret itibariyle Hak'kın zâhiridir. Mâna itibariyle Hak'kın bâtınıdır. Hak'kın ilmi, Nebi'nin kalbine iner ve lisanında zâhir olur. Ve Nebi vasıtasıyla Hak Teâlâ, kullarını zâtına davet eder. İsneyniyet, (ikilik) yoktur. İkilik ancak sıfatının tefâsili (tafsilleri) itibariyledir. Amma cemi' itibariyle ne Nebi ve ne de gayri, (Hû) dan başka bir mevcut yoktur. Ancak mevcud (Hû) dur. Sıfat ve esmasının tefâsili itibar olunduğu vakit, Zât-ı İlâhi'de Hak'kın bazı sıfatları ile ihtisas sahibi olmakla Nebi zâhir olur. O halde Nebi, Hak'kın isimlerinden bir isim olmuş olur. Ve o Nebi, nübüvvetinde kâmil olduğu vakit, vücûd ve hikmetinin ve

gayb hazineleri kapılarının ancak kendisi ile açılmış bulunan ismi âzam olur.

Mes'ele işittiğin gibidir. Eğer teaccüb ettinse ve fehminden mahrum oldunsa bari inkâr etme ki belki Cenabı Hak, basiretin gözünü açıpda hiç bir gözün görmediğini görür, yahud kalb kulağını açıp bir kulağın işitmediğini işidir. Yahut kalbini nurlandırıb hiçbir beşer kalbinin hatırlamadığını hatırlamış olursun. **(Ve men ezlemu mimmineftera âlâllahi kâziba)** (Ayet 93) Sözlerinde ve işlerinde nefsiyle olub da nefis sıfatlarının kendisinde bâki olmasıyla beraber, nefis sıfatlarının kesret ve izdihamından kurtulmuş olduğu, kemâle ve tevhide vusulu ve Allah ile olduğunu iddia etmekle Allah'a yalan iftira eden, **(Ev kâle ûhiye ileyye ve lem yûhâ ileyhi şey'ün)** (Ayet 93) yahut vehim ve hayalin iftira ve akıl ve fikrinin ihtirâ (misli görülmemiş bir şey vücuda getirmek) ettiği şeyleri, Allah tarafından bir vahy ve Ruhu kuds'den bir feyz zan eyleyen ve kendisine birşey vahy olunmadığı halde bana vahy olundu demekle nebilik iddia eden, **(Ve men kâle seünzilü misle mâ enzellallahü)** (Ayet 93) yahud enaniyetin vücuduyla teferruan (kibir azamet gösteren, Fir'avun kesilen) ve "tevhid-i ilmiyi", "tevhid-i aynî" tevehhüm ile ülûhiyeti iddia eyliyen kimseden daha zâlim kim olabilir? **(Ve lev terâ izizzâlimune fî gamerâtilmevti)** (Ayet 93) Habibim, nefsânî olduğu halde, fiillerinin (işlerinin) ilâhî olduğunu zu'm (fasid zan) eyliyen ve kemâli iddia eden şu mahcub zâlimlerin, mevt-i tabiinin kendilerine kolay olması için nefisleri sıfatlarından ve şehevat ve lezzet-i bedeniyeden tecerrüd ve mevtî iradi ile ölmediklerinden dolayı nefis ve bedenlerine şiddetle taallukları ve dünya muhabbetinin kuvveti ve kendilerinde heva ve arzuların **rusuhu** ile beraber, (muhkem, sabit, sağlam olma) nefislerinden fâni olduklarını ve beden libaslarından tecerrüd ettiklerini zan etmelerinde galat ve bu sûretle dâvâlarını gayb ettiklerinden mevtin, şedaid ve sekeratında onların hallerini görmüş olsan pek büyük bir sey görmüş olurdun. **(Vel metâiketü)** (Ayet 93) Hal şuki, evvelce onların kuvvayı nefsaniyelerine imdad etmekde olan nüfusi felekiye ve kevkebiye âleminin kuvası ve tecerrüd ile kurtulduklarını zanetmeleri ile beraber, hayatlarında kendilerini istilâ eden kuvây-ı mezkûrenin te'siratı **(Bâsıtû eydîhim)** (Ayet 93) te'sirde kuvvet ve kudretlerinin künhüne baliğ oldukları halde onlarda pek kuvvetli te'sir edicidir. **(Ahricû enfüseküm)** (Ayet 93) Çok tahassürleri (hasret çekmek) ve bedenden mufarakatin (ayrılmanın) kendilerine ziyade güçlüğü dolayısıyla, onlara unf (sertlik - şiddet) ve kahr ile nefislerinizi çıkarınız derler. **(El yevme tüczevne azâbelhüni)** (Ayet 93) Onlara kendi sıfatlarını cezalandı-

racağız mealindeki **(senecziyhim casfehüm)** âyetinin buyurduğu vechiyle, işte bugün nefislerinizin sıfatları ve muzlim ve **müezzi** hey'etleri, eneiyet ve teferru'unuz hicabları bulunduğu için sizler, zillet ve hakaret azabıyla cezalanırsınız. **(Bimâ küntüm tekuûlûne alâllahi gayrelhakkı)** (Ayet 93) Nefislerinizin sıfat ve ef'alinden ve arzularından sadır olan iş ve sözlerinizi Allahu Teâlâ'ya iftiranız ve Hak'kın gayrini Allahu Teâlâ'ya söylemeniz sebebiyle **(Ve küntüm an âyâtihi testekbirûne)** (Ayet 93) ve bizim sıfatımızda o sıfatların mahvını iz'an etmeyerek kendi sıfatlarınızı beğenici, sıfatlarınızın vücuduyla Hak'kın sıfatlarından hicablanıcı ve kibirlenici olduğunuz halde (benliğiniz) eneiyyet ve Firavunluğunuzla hicablanmanız sebebiyle zillet ve saîr azâbıyla cezalanırsınız.

(Ayet 94) **(Ve lekad ci'tumûnâ fürâda)** Tahkik sizler, zat ayni cem-i zat da istiğrak (kendinden geçecek derecede dalgın) ile sıfat ve âlâyıktan, ehil ve ekaribden ve vücuddan mücerred olarak bize gelirsiniz. **(Kemâ haleknâküm evvele merretin)** (Ayet 94) İlk def'a, yani ezelde misakın ahzı zamanında sizin hüviyetleriniz zerratını inşa etmemizle sizi ilk olarak icad eylediğimiz gibi **(ve terektüm mâ havvelnâküm verâe zuhûriküm)** (Ayet 94) size verdiğimiz ulum ve fezail vesair vesileleri arkanızda bırakırsınız. **(Ve mâ nerâ me'aküm şüfe'âekümüllezîne ze'amtüm ennehüm fîküm şürekâ'ü)** Ve vesail ve esbabınızı ve heva ve arzunuzla ihtiyar ve taalluk ettiğiz mahbub ve mabudlarınızı, onları sevmek ve onlara ibadet etmek ve te'siri nisbet etmek ve itibar etmek suretiyle onların sizde şerik olduklarını zu'm (fasit zan) ettiğiniz şefi'lerinizi beraberinizde görmeyiz. **(Lekad tekatta'a)** (Ayet 94) Ahvalin tegayyürü (değişmesi) ve suveri eşkalin (şekillerin) tebdili sebebiyle aranızda muhakkak ayrılık olmuşdur. **(Ve dalle anküm mâ küntüm tez'umune)** (Ayet 94) Kâffesinin Allah'da fani olduğunu şuhudunuzla mevcud bir şey zan ettiğiniz şeyler, muhakkak sizden gaib olmuşdur.

(Ayet 95) **(İnnallâhe fâlikul habbi vennevâ)** Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri, ruh nuruyla kalb danesini yarıp kalb danesinden ulum ve maârifi ve kalb nuruyla nefis çekirdeğini yarıp nefis çekirdeğinden ahlâk ve mekârimi çıkarıcıdır **(Yuhricûl hayye minel meyyiti)** (Ayet 95) Bazı def'a ruh nurunun nefse istilâsı ile nefis ölüsünden kalb dirisini ihrac eyler. **(Ve muhricül meyyiti minel hayyi)** (Ayet 95) Diğer def'ada kalbin nefse teveccühü ve heva ve nefs sıfatlarının kalbe istilası sebebiyle kalb dirisinden nefis ölüsünü çıkarıcıdır. **(Zâlikümullâhü fe'ennâ tü'fekûne)** (Ayet 95) İşte ahvalinizin taklibine (bir halden bir hale döndürülmesine, başka bir kalıba sokulmasına) ve etvarınız da (tarz ve hareketlerinizde) sizi taklibe kadir

olan zat, Allah Teâlâ, bu zattır. Binaenaleyh ondan gayrine niye çevriliyorsunuz?

(Ayet 96) **(Falikul'isbâhi)** Sabahları yarıcı, yani ruh güneşi nurunun doğması ve nefis üzerine parlaması ile kalbden nefis sıfatları zulmetini çıkarıcıdır. **(Ve ce'alelleyle sekena)** (Ayet 96) Ve nefis zulmetini, kalbin, bazan istirahat etmek için sâkin olacağı bir mesken kılmıştır. **Yahud mânâ:** Nefis zulmetini, kendisinde kuvay-ı bedeniyenin sâkin olduğu ve ızdırabdan karar ve sukûn bulduğu bir mesken **(Veşşemse velkamere hüsbânâ)** (Ayet 96) ve ruh güneşiyle, kalb ayını, mevcudât-ı bakiye-yi şerife arasında hesablanmış ve i'tibar olunmuş kıldı. **Yahud mânâ:** Ruh güneşi ile kalb ayını, ahval ve evkat hesabı ilimlerinin, kendileriyle itibar olunmuş kıldı. **(Zâlike takdîrül'azîzil'alîmi)** (Ayet 96) Bu keyfiyet, kudret sahibi ve buruz ve inkişaf ve bunlarla tesettür (örtünmek, gizlenmek) ve ihticab (saklanmak, gizlenmek) ahvaline ilim sâhibi olan zâtın takdiridir. Bazı kere güneş ve ay ile ve güneş ve aydan, celâli setrleriyle ihticabı ile Aziz olur. Bâzen de kendi tecellisi ve güneş ve ayı kahr ve ifna ile Aziz (izzet sahibi, yüce, büyük) olur. İşlediğini hikmeti ile işler.

(Ayet 97) **(Ve hüvellezî ce'ale lekümünnücûme)** Hak Teâlâ sizin için his yıldızlarını **(Litehtedû bihâ fî zulümâtilberri velbahri)** (Ayet 97) kara ve deniz zulmetlerinde, cesed karasında, meaş maslahatlarına ve kalb denizinde ,hislerinizle ilimler kazanmanız sebebiyle yol bulmanız için kılmışdır. **(Kad fassalnal'âyâti likavmin ya'lemûne)** (Ayet 97) Tahkik biz, ruh, kalb ve hisler ayetlerini; bunu bilen kavm için tafsil eylemişizdir (teferruatıyla açıklamışızdır).

(Ayet 98) **(Ve hüvellezî enşe'ekum min nefsin vâhidetin)** Hak Teâlâ Hazretleri, sizi, nefsi külliyeden ibaret olan bir nefisden inşa eden ZAT'dır. **(Femüstekarrün)** (Ayet 98) Zuhûr halinde "arz-ı beden"de kararlaşmış, **(Ve müstavda'un)** (Ayet 98) fena halinde ayni "cem-i zât"da vedia kılınmışdır. **(Kad fassalnal'âyâti likavmin yefkahûne)** (Ayet 98) Tahkik biz, nefsin zuhuru ve kararlaşması ve vedia kılınması ayetlerini ,fehimlerinin sefası ve kalblerinin tenevvürü sebebiyle fıkh (derin anlayış) sahibi olan, iyi anlayan kimselere tafsil eylemişizdir.

(Ayet 99) **(Ve hüvellezî enzele minessemâi mâen)** Hak Teâlâ Hazretleri, ruh semasından ilim suyunu indirip **(Feahrecnâ bihî nebate külli şey'in)** (Ayet 99) o ilim suyu ile, her sınıf ahlâk ve fezâil otlarını **(Feahrecnâ minhü hadıra)** (Ayet 99) otlardan nefis yeşilliği hey'etini ve ilim ve ahlâk sebebiyle güzel ve parlak bir ziynet çıkardık. **(Nuhricü minhü habben müterükibâ)** (Ayet 98) O ter-ü taze

nefis hey'etinden, şerif ve mevzûn ameller ve kalbin kuvvetlenmesine sebep olacak sâdık niyetler çıkarırız. **(Ve minnennahli min tal'îhâ)** (Ayet 99) Ve hurmanın çiçeğinden **(Kın'vânün dâniyetun)** (Ayet 99) yakin olan salkımı, yani akıl hurmasının, taallukunun zuhur etmesinden, tenavül edilmesi (alıp yenmesi) yakınlaşmış, maârif ve hakayık hasıldır. Bu maârif ve hakayık, ruh nuruyla zuhur etmiş olduğundan güya bedihî gibidir. **(Ve cennâtin min a'nâbin vezzeytûne verrummâne)** (Ayet 99) Ve ahval ve ezvak (zevkler - eğlenceler) üzüm bahçeleri ve hususuyla şırası sarhoş edici olan kalb muhabbetlerinin envaı hasıldır. Ve keza tefekkür zeytununu ve şerefli himmetler ve nefis azimetlerden ibaret olan sadık tevehhümler narını ihrac ederiz. **(Müştebihen ve gayre müteşâbihin)** (Ayet 99) Bunların, meselâ zat ve sıfat muhabbeti gibi ve maârif ve hakayık ve a'mal ve niyet gibi ve teakkulat ve tefekkürat gibi bazısı bazısına benzeyicidir. Ve yahut muhabbet nev'ilerinin amellerle olduğu gibi bazısı bazısına benzeyici değildir. Yahut mana: Rütbede, kuvvet ve zaafda, cilâ ve hafâda yekdiğerine benzeyen ve benzemiyen yemişler ihrac ederiz. **(Ünzürû ilâ semerihî izâ esmere)** (Ayet 99) Bu yemişler, hasıl olduğu vakit, sülûk zamanında ve ibtida halinde murakabe ile bu işlere riayet ediniz ve nazarınız lezzetler içinden bu yemişlere olsun, **(Ve yen'ihi)** (Ayet 99) ve vusul zamanında huzur ile bunların kemaline nazar ediniz. **(İnne fî zâliküm leâyâtin likavmin yü'minûne)** (Ayet 99) Tahkik, şu saydığımız ayat ve ahvalde, ilmî imanla iman edenler için büyük alâmetler vardır.

(Ayet 100) **(Ve ce'alû lillâhi şürekâelcinne)** O müşrikler, kendilerini Allah Tealâ'nın halk eylediğini muhakkak bildikleri halde, onlara taat ve inkiyad etmeleri ile vehim ve hayal cinlerini Allah'a şerik kıldılar. Halbuki kendilerini Allah Teâlâ'nın halk eylediğini muhakkak bilirken ne suretle gayre tapıyorlar? **(Ve harekuûlehü benîne ve benâtin bi ğayri ilmin)** (Ayet 100) Ve Hak Teâlâ'nın esma ve sıfatı olup ancak Allah Teâlâ ile te'sir ettiklerini bilmeyerekten ukûl ve nüfusun Allah'tan doğma ve Allah gibi bir takım müessirat ve mücerredat olduğunu itikad edib mahzı iftira ile Allah Teâlâ'ya ukûlden ibaret oğullar ve nüfustan ibaret kızlar nisbet ettiler. **(Sübhânehü ve teâlâ ammâ yesifûne)** (Ayet 100) Hak Teâlâ Hazretleri taayyün-ü has ile mahsus mücerret bir vücud, ukûl ve nüfusu mücerredenin kendisinden sadır olduğu mevcudatı müteayyineden bir mevcud olmaklıktan münezzeh ve vasf ettikleri şeylerden âli ve âzim olmuştur.

(Ayet 101) **(Bedıy'us' semavâti vel'ard)** Hak Teâlâ Hazretleri alemi ervah semavatının ve alemi ecsad arzının bediidir. Yani nazir

ve misli olmayanıdır. Misli görülmemiş şekilde icad edicisidir. **(Ennâ yekûnü lehü veledün ve lem tekün lehü sâhibetün)** (Ayet 101) Hak Teâlâ'ya ne suretle bir şey' mümasil olabilir. Halbuki onun sahibesi olamaz. Zira sahibe, ancak mücanese (hem cins olmak, bir cinsten bulunmak, benzemek) ile olabilir. Halbuki Hak Teâlâ hiç bir şeye mücanis değildir. Bir şeye mücanis olmadığı vakit mümasil dahi olmaz. Binaenaleyh kendisinden doğan bir misli yoktur. **(Ve halaka külle şey'in)** (Ayet 101) Allahu Teâlâ Hazretleri herşeyi tahfiz (Rağbet ettirmek, şevklendirmek) etmesi sebebiyle zâtında o şeyi taayyün ederek ve kendi vücudu ile o şey'i mevcud kılması ile halk etmiştir. Yoksa o şey Allah Teâlâ'nın misli olarak mevcud olmuş değildir. **(Ve hüve bikülli şey'in, âlîmün)** (Ayet 101) Hak Teâlâ Hazretleri her bir şeyi bilicidir. Onun ilmi, ukûl, nüfus ve gayrilerini ihata etmiştir. Nitekim vücûdu, bunları ihata ettiği gibi, Hal şu ki, ukûl ve nüfus, Hak'kın ilmini, hata edemez. Ve bunlar, ancak Hak'kın ilmi ile bilir. Ve Hak'kın vücûdu ile mevcuddur. Binaenaleyh Hak'ka mümasil olamazlar. Zira kendi nefisleriyle mağdumlardır. O halde mağdum olan bir şey, ne suretle mevcudu mutlaka mümasil olabilir?

(Ayet 102) **(Zâlikümüllâhü rabbüküm)** İşte misli ve naziri olmayan ve bu sıfatların cemisi ile mevsuf bulunan Allah Teâlâ, sizin Rabbinizdir. **(La ilâhe illâ hüve)** (Ayet 102) Yâni, cemi itibar ile vücûdda Allah'tan gayri bir şey yoktur. **(Hâliku külli şey'in)** (Ayet 102) Sıfatının tefasili (tafsilleri) itibariyle o her şeyin Hâlik'ıdır. **(Fa'büdühû)** (Ayet 102) Binaenaleyh ibadeti ona tahsis edin. Yâni, ibadeti cemi-i sıfatlarla mevsuf olan vücûda tahsis edin ki, o vücûd da Allah'tır, gayri değildir. **(Ve hüve alâ külli şey'in vekîlün)** (Ayet 102) Allah Teâlâ herşeye vekildir. Yâni, ibadete müstehik (hak kazanmış, layık olan) olamaz,ancak herşeyi bidayetten icad ve bununla beraber kâffesine vekil olup, hıfz ve tedbir eden ve kendilerine lâhık (iltihak eden, nihayete gelen, ulaşan) olacak kemâle erişinceye kadar rızk ve ihtiyaçlarını ulaştıran Zat, ibadete müstehik olabilir.

(Ayet 103) **(Lâ tüdrikühül'ebsârü)** Basarları, (gözleri) Hak Teâlâ'yı idrak, yâni; ihata edemez. Zira Allahu Teâlâ Hazretleri gözlerin ihata ve idrakinden celil ve lâtiftir. Basarlar, Allahu Teâlâ'yı ne keyfiyetle idrak edebilir ki Allahu Teâlâ'dan bir nur olan kendi nefislerini idrâkten âcizdirler. **(Ve hüve yüdrikül'ebsâre)** (Ayet 103) Allah Teâlâ Hazretleri ise, her şeyi ihata ettiği ve idrâki lâtif olduğu için bütün basarları idrak ve ihata eder. **(Ve hüvellâtîfülhabîrü)** (Ayet 103) Hak Teâlâ Hazretleri lâtiftir ve herşeyden haberdardır.

(Ayet 104) **(Kad câeküm besâirü min rabbiküm)** Size Rab'binizden âşikâr âyetler gelmiştir ki, onlar da kalblerin basiretleri nurlarından ibaret olan, sıfatının süveri tecelliyatıdır (tecellileri suretleridir). Basiret ile basarın farkı şudur ki, gözün görmesine sebep olan nûra "basar" kalbin görmesine sebep olan nûra "basiret" denilir. **(Femen ebsara felinefsihî ve men amiye fe'aleyhâ)** (Ayet 104 Şimdi, her kim Rabbinden gelen bu nurlarla görücü oldu ise görmesinin ve hidayet bulmasının faidesi, nefsinedir. Ve hidayetten mahcub olup, kör olanın ihticabının mazarratı da gayre tecavüz etmez, yine kendisinedir. **(Ve mâ ene aleyküm bihafizîn)** (Ayet 104) Ve ben, sizi mürakabe edici ve dalâletten hıfz edici değilim. Belki hıfz eden Allah'tır. sizi de amellerinizi de hıfz eyler.

(Ayet 107) **(Velev şâellahü mâ eşrekû)** Eğer ki Allahu Teâlâ dileseydi, onlar şirk etmezlerdi. Yâni, vâkî olan şeylerin kâffesi, ancak "meşiyyet-i ilâhiye" ile vâkî olur. Ve şübhe yoktur ki, şirkde vâkî olmalarına sebeb olan istidatları ve âdet ve âbâ ü ecdadın tâlimi ve sâir gibi sebebleri de, Allah'ın iradesi ile vâkî olmuştur. Yoksa Allah, irade etmeseydi vâkî olmazdı. Binaenaleyh, iman ederler ise Allah'ın hidayeti iledir. Ve eğer etmezlerse, sen nefsine güçlük verme. **(Ve mâ ce'alnâke aleyhim hafızâ)** (Ayet 107) Ve biz, seni onları dalâletten hıfz eder bir hıfz edici kılmadık. **(Ve mâ ente aleyhim bivekîlin)** (Ayet 107) Ve sen, onların iman etmelerine müvekkel değilsin. Bu âyet-i kerime, daha aşağıda müşriklerin «Eğer Allah dileseydi biz şirk etmezdik.» tâbirlerindeki beyana münafi değildir. Zira müşrikler, o sözü, itikad cihetinden demeyip, belki inadlarından, bu teâllül (yalandan bahanelerle teklif edilen işten kaçınma) ile imanı def etmek için demişlerdir. İmdi müşriklerin o sözleri her ne kadar nefsülemirde doğru ise de lâkin kendileri sözlerinde yalancı ve Resûlü tekzib edici idiler. Zira tasdik etmiş olsalardı; mü'minlerin tevhidi de ve keza her dinin, Allah'ın iradesile olduğunu bilecekler, buna binaen inad ve kimseye karşı düşmanlık etmeyeceklerdi. Ve eğer, herşeyin ancak irade-i ilâhiye ile vâkî olduğunu bilselerdi; müşrik olarak kalmayacaklar, belki muvahhit olacaklardı. Lâkin onlar, bu sözü tekzib ve inad için ve kendilerinin şirkten nehy olunmalarının mümkün olmadığını isbat için demişlerdir. Bu sebebten Hak Teâlâ, onları bu sözlerile ayıblamıştır. Yoksa, hakikatde ve nefsül emr böyle olmadığı için değildir. Çünkü onlar, meşiyyet-i ilâhiyeye ve Hak Teâlâ' Hazretlerinin zaman-ı sabıkda onların şirklerini irade eylediği gibi, bu anda da imanlarını irade etmediğine muttali değillerdir. Zira içlerinden iman edenlerin iman etmesile, bunların hepsinin kalblerinin mühürlenmiş olanlardan olmadıkları anlaşılmıştır. Bu-

na binaen, bazılarının iman ve tevhide müstaid olubta bir takım âdetlerle ve babalarından buldukları şeylerle ihticab ederek, şirk etmeleri caiz olacağından hiç şüphe yokdur ki sonradan ahiret azabının korkusunu işittikleri vakit hicabları ref' olarak Hak'ka müştak olurlar. Ve Hak'kı tevhid ederler. Bu sebeple Cenab-ı Hak, müşrikleri sözleri üzre tevbih ve kendilerinden sureti daimde şirki murad etmiş olduğuna dair hüccet taleb eylemiş ve evvel bulunanların vaîd ve cezaları ile korkutmuştur ki, kendisinde azıcık bir istidat bulunan bir kimse, delil getirmekten âciz kalınca, evvelce geçen münkirlerin cezalarını işitince, belki hicabı mürtefi olur ve kalbi yumuşar da iman eder. Ve bu, kendisine onun şanında bir tevfik ve lütuf olmuş olur, Zira hikmet, âlem-i esbâba mübtenidir. Amma, kalbleri mühürlenmiş, merdud eşkiyadan bulunanlar bu hususta asla başkaldıramazlar, ve kulak tutmazlar.

(Ayet 109) **(Ve aksemu billahi cehde eymânihim lein câethüm âyetün leyü'minünne bihâ)** Müşrikler, eğer onlara bir harikulâde gelirse elbette âyetlere o harikulâdeye iman edeceklerini galizen ve mübalâğa ile Allahu Teâlâ'ya kasem ettiler, yani hüccetlerden ve beyyinelerden i'raz ile (yüzünü çevirmekle, vazgeçmekle) bir takım harikulâdelerin zuhurunu taleb eylediler. Çünkü hisleri ve mahsusları ile mahcub idiler. Bu sebebden hikmet ile davet ve hüccet ile isbat, akıl sahibi müstaidlerde yapdığı gibi onlarda tesir yapmıyordu. **(Kul innemel'ayâtü indellâhi)** (Ayet 109) Habibim de ki, onların, ısrar ile istedikleri harikulâde şeyler, âlem-i kudretden olmakla, ancak Allah'ın indindedir. **(Ve mâ yüş'irüküm ennehâ izâ câet lâ yü'minûne)** (Ayet 109) Ve sizi ne şey'i bildiriyor onlar; harikulâde gelse de iman etmezler. Yâni, onların iman etmeyeceklerini ben sizden ziyade biliciyim. **Yâhud mânâ:** Harikulâde şeyler geldikte, onların iman edeceğini ne biliyorsunuz, harikulade gelse de onlar belki iman etmezler. Allahu Teâlâ'nın, iman etmesini istemediği bir kimsenin, taleb eylediği ve nuzulünde iman edeceğini zan eylediği harikanın geldiğinde, onun kalbi ve basireti çevrilir de «Bu sihirdir» deyiverir ve harikulâdenin gelmesinden evvel iman etmediği gibi, yine iman etmez ve Hak Teâlâ Hazretleri, onu nefsinin sıfatıyla zuhurunda ve ihticabında terk eyler.

Bu sebebden, ikinci âyetin sonunda **(Mâ kânu liyü'minû illâ en yeşâallahü)** (Ayet 111) buyuruyor. Yâni imânâ mustaid olan kimse, makulu fehim ve hücceti idrak ve ufak bir hidayet-i ilahiye nuruyla basiret gözü açılıp ehemmiyetsiz bir sebeble iman eder. Ve imana müstaid olmıyan ve iman için yaradılmayan kimse, bütün harikaları görse, kendisinde hiç bir te'sir hasıl olmaz. **(Ve lâkinne ekserehüm**

yechelûne) (Ayet 111) Lâkin onların çokları, imanın harikalarla olmayıp, "meşiyet-i ilahiye" ile olduğuna câhil olurlar. Halbuki harikulâdelerin müşahedesine müretteb (tertib edilmiş, dayandırılmış) olan imana, hakikatde itibar yoktur. Zira, bu kabil iman, çok def'a Sâmirî eshabının imanı gibi mânâsından kalbde bir şey olmıyarak görülen ve his olunan bir emr-i mücerred, bir iz'andan ve lisan ile ikrardan ibaret olabilir. İman ise, **(Kaletil a'rabü âmennâ kul lemtü' minû velâkin külû estemna ve lamma yebhuliliymânü fî kûlûbiküm)** âyeti kerimesinin müfâdı (söylenilen sözden anlaşılan manâ, meal) vechiyle ancak kalb ile olabilir.

(Ayet 112) **(Ve kezâlike ce'alnâ likülli nebiyyin adüvva)** Habibim, müşriklerin sana düşman oldukları gibi biz, her bir peygambere ins ve cin şeytanlarını düşman kıldık. **(Yûhî ba'duhüm ila ba'dın zuhrüfelkavli gurûrâ)** (Ayet 112) Onların bazısı, bazısına, aldatmak için batıl sözleri vahy eder. **(Ve lev şâe rabbüke mâ fe'alûhü fezerhum ve mâ yefterûne)** (Ayet 112) Eğer Rab'bin dileyeydi onlar, o düşmanlığı yapacaklardı. Binaenaleyh sen onları ve ettikleri iftiraları terk eyle. Ervah mertebelerinin tertibinde en saf ve nurlu olan istidatların, en muzlim (karanlık) ve kederli istidatlarla karşılaşması lâzım gelmiştir. Ve arada hakikî bir tezad bulunması dolayısıyla, bundan her Nebi'ye bir düşman bulunmak lâzım gelir. Karşısında bir düşman bulunmasının, Nebi'ye fâidesi şudur ki: İstidadı hasebiyle, kendisine takdir olunmuş olan kemal, ancak istimdat (meded-yardım aramak) için muhabbet kuvvetiyle zâhir olabilir. Nebi'ye hasıl olan kahır da, onun sebebiyle nefsinin kırılması içindir. Düşmanın, Nebi'yi ihanet ve istihfafı (hafif ve aşağı görmesi, saymaması) ve Nebi'nin, düşman mukabelesinde kalb makamında sebat etmesi, ve fart-ı hamiyet, ve düşmanı kahr edecek fazilete hırsı dolayısıyle, nefsini unuturcasına düşmanla meşgul olduğundan, nefsinden ve lezzetlerinden yüz çevirici olduğu halde celâdet göstermesi ve mevki makamından uzaklaşmamak, ve tâ'n ve tahkirine yol açdırmamak için, melabisi hayvaniyeden kaçınması içindir. İşte bu sebebden Cenab-ı Nebi Sallalahü Aleyhi ve Sellem efendimiz «Benim kadar hiç bir Nebi'ye eza olunmadı» buyurdular. Çünkü onun kemâli gibi bir kemâl hiç kimsede yoktur. Buna binaen Cenab-ı Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem, nefsin sıfat ve âdetinden gayetle uzak olduğu için, o kemâlin, kuvveden fiile çıkarılmasının sebebi de daha kuvvetli olması lâzım gelmişdir.

(Ayet 113) **(Ve lites gâileyhi ef'idetüllezîne yü'minûne bil'âhireti ve liyerdavhü ve liyekterifû mâ hüm mukterifûne)** O Nebi düşmanlarının, bazısının bazısına batıl sözleri vahy ve ilka etmeleri,

mahcub kalanların ve ahirete iman etmeyenlerin kalblerinin münasebetleri dolayısıyla, onlara meyl ve onları sevdikleri için razı olup gevayet (tariki Haktan sapmak - azgınlık) ve dalâletlerinin kuvvetlenmesi ve birbirine yardım ederek kendilerinde olan kötülükleri fiile getirmeleri ve zâhire çıkarmaları ve Nebi'ye karşı tuğyan (haddi tecavüz etme, azgınlık) ve tecavüzlerini ziyadeleşdirerek (artırarak) Nebi'nin kuvvet ve kemalinin artması, keza bu sebeble mü'minlerin ve istidadlarında Nebi'ye münasebeti olanların heyecana gelerek hamiyetlerinin (gayretlerinin) hareket etmesi ve Nebi'ye muhabbet ve yardımlarının artması ve böylece kendi kemallerinin de zâhir olması ve Nebi'nin mü'minlerle kuvvet bulması içindir. Nitekim «Meşayihin şöhret bulduğu ve müridlerinin çoğaldığı, ancak kendilerini inkâr edenler vasıtasıyladır» denilmiştir.

(Ayet 115) **(Ve temmet kelimetü rabbike sıdkan ve adlâ)** Herhangi bir müslümanın islâmı ve kâfirin küfrü ve bir kimseye muhabbet edenin ona muhabeti ve adavet edenin adaveti (düşmanlığı) hakkında ezelde Rab'binin hüküm ve takdir etmiş olduğu kazası mübrem (tehiri, def'i gayrimümkün olan) bir kaza ve her sözün ve halin ve kemalin kendisinden sadır olan (meydana çıkan) şahsın istidadına münasebetini ve o şahsın, o hali ve kemâli iktiza etmesi sebebiyle adil ve vaki-i mutabık, sadık bir hüküm olarak tamam olmuştur. **(Lâ mübeddile likelimâtihi)** (Ayet 115) Rab'binin ahkâm-ı ezeliyesini tebdil ve tağyir (değiştirici) edici yoktur. **(Ve hüvessemiy'ul'alîmü)** (Ayet 115) Rab'bin onların izhar ettikleri (aşikâr etdikleri - zahire çıkardıkları) ekval (söz) ve ef'al-i mukaddereyi işidici, gizledikleri ekval ve ef'ali bilicidir.

(Ayet 116) **(Ve in tuti' eksere men fîl'ardı)** Ve Habibim, eğer sen, dünyaya ve nefis ve tabiat âlemine meyl ile cihet-i süfliyede bulunan kimselere itaat edecek olursan **(Yudillûke an sebîlillâhi)** (Ayet 116) onlar, bâtıl ve fâni şeyleri tezyin ve kendi bulundukları cihet-i süfliyeye davet etmekle seni izlâl ederler, sapıtırlar. **(İn yettebi'ûne illezzanne)** (Ayet 116) Onlar, nefis makamında evham ve hayalât ile yakin mertebesinden mahcub olduklarından, zandan başka bir şeye tâbi olmazlar, ancak zanna tâbi olurlar. **(Ve inhüm illâ yahru sûne)** (Ayet 116) Ve onlar, başka hiç bir şeyle değil, ancak mânâları; suretlerle ve âhireti, dünya ile tahmin ederler. Mead (ahiret) ahvalini, Hak'kın zât ve sıfatını, meaş ahvalini ve kendi zât ve sıfatları gibi takdir etmekle şirk ederler ve bâzı haram olan şeyleri, helâl kılarlar.

(Ayet 118) **(Fekulû mimmâ zükiresmullahi aleyhi)** Şimdi siz, boğazlanırken Allah ismi kendisine zikr olunan etlerden yiyiniz. Bu

âyetin mânâsı; Maide suresinde geçmiş olan beyanatdan malumdur. Bu âyet, mudil olan (dalalete düşüren) kimselere itaat etmekden ve tâbi olmaktan nehyden müsebbebdir. Yâni, mudil olan kimselere itaat lâzım olmadığı sebeble İsmullah'ın anıldığı şeylerden yiyiniz demektir.

(Ayet 120) **(Ve zerû zâhirel'ismi ve bâtınehû)** Günahın zâhir olanını, yani cevarih ve a'zâ üzre câri olan kötü sözleri ve işleri ve fâsid akideleri ve kötü batıl niyetleri terk ediniz.

(Ayet 122) **(Evemen kâne meyta)** Nefis ve nefis sıfatları ile hicablanması sebebiyle cehil ile ölü iken **(feahyeynâhü)** (Ayet 122) biz ilim ile ve Hak muhabbeti ile, yahud sıfatımız tecelliyatı ile, sıfat hicablarını keşf ederek, kendisini dirilttiğimiz, **(ve ce'alnâ lehu nûren yemşî bihî fînnâsi)** (Ayet 122) ve kendisine ilim ve hidayetimizden, insanlar arasında onunla gezebileceği bir nur kıldığımız kimse **(Kemen meselühu fîzzulümâti)** (Ayet 122) nefis ve sıfatı ve ef'ali yüzünden bir kaç mertebe zulmetler içerisinde bulunan **(leyse bihâricin minhâ)** (Ayet 122) o zulmetlerden harice çıkamıyan kimse gibi olur mu? Elbette olamaz. **(Kezâlike züyyine lilkâfirîne mâ kânû ya'melûne)** Mahcublara böylece kendi amelleri tezyin (ziynetlenmiş) olunmuş ve amelleriyle mahcub olmuşlardır.

(Ayet 123) **(Ve kezâlike ce'alnâ fî külli karyetin)** Yine böylece, enbiyayı yükseltmekdeki hikmet (mevcudat ve eşyaya ait maârifet) maksadı ile her memleketde, hele bedenden ibaret vücûd köyünde de **(Ekâbire mücrimîhâ)** (Ayet 123) nefsi emmare kuvvetleri gibi, o memleketin bir takım günahkârlarını **(Liyemkürû fîhâ)** (Ayet 123) kalbin izlâli (manen yolunu şaşırtmak) ve fitnelendirilmesi ve iğvâsı (azdırması - ayartması) ile o memleketde mekr ve hile etmeleri için, o memleketin büyükleri kıldık. **(Ve mâ yemkürûne illâ bienfüsihim ve mâ yeş'urûne)** (Ayet 123) Onlar mekr edemezler, ancak kendi nefislerine mekr edebilirler, zira onlar bedenin harabında en kötü haller üzre ve en çirkin suretlerde diriltildikleri zaman, alât-ı cismaniyenin husuluyle beraber, nefsin arzuları ve lezzet ve şehevatdan mahrumluk cehenneminde âlât ve esbabın fikdanı (yokluğu) ateşleriyle yanmaları sebebiyle, mekr ve hilelerinin akıbeti yine kendilerine racidir. Fakat şuur ve idrak edemiyorlar.

(Ayet 124) **(Ve izâ câethüm âyetün kalû len nü'mine hattâ nü'tâ misle mâ ütiye rüsülullâhi)** Ve onlar sıfat-ı kalbiyeden bir âyet ve hey'eti melekiye-yi halkiyeden bir işrak nuru, yahut ilim ve hikmet ve ruhtan bir feyz geldiği vakit, ondan i'râz (vaz geçmek - yüzünü çevirmek) ile inkâr ederler ve vehim ve hayâl tarafından aklın ve

fikrin idrakâtı gibi idrakât taleb ederler. Ve o âyâta iman ve iz'an etmek için Hak olan berahine (burhanlara, delillere) muaraza (muhalefet etme) edecekleri terkibat-ı tahyiliye ve mugaletat-ı (yanıltıcı söz, safsata) vehmiye temenni ederler. **(Allahü a'lemü haysü yec'alü risâletehu seyusıybü)** (Ayet 124) Allah Teâlâ Hazretleri, risaletini nerede kılacağını en çok bilicidir. Risaletini ancak mevzunun da, mevâd-ı heyûlâniyeden mücerred olan kuvay-ı ruhaniyede koyar. **(Seyusıybüllezîne ecremû)** (Ayet 124) İhticabları, ve hidayete istidadı olanları ve kulûb-i safiyeden hidayet bulanları izlâl (yolunu şaşırtmak) etmekde hileleri sebebiyle cürüm etmiş olanlara **(Segârün indalla'hi)** (Ayet 124) bedenin harabıyla kudret ve muknetlerinin zevali sebebiyle Allah Teâlâ indinde zillet ve hakaret **(Ve azabün şedîdün bimâ kânu yemkürûne)** (Ayet 124) ve mekirleri (hileleri) sebebiyle mead-ı cismanîde kendilerine mülâyim şeylerden mahrumiyetleri ve münafi (muhalif) olan şeylerin kendilerine vusuluyla şiddetli bir azab dokunacaktır.

(Ayet 125) **(Femen yüridillâhü en yehdiyehü)** İmdi bu kuvadan hangisinin akla inkiyada hidayetini Allah Teâlâ irade eylerse **(Yeşrah sadrehü lil'islâmi)** (Ayet 125) ona sehil (kolay) kılar. Ve kalbin nurunu kabul etmesi ve kalbe teslim olması için onun kalb cihetine gelen yüzünü yükseltir ve genişletir. **(Ve men yürid en yudillehu yec'al sadrehu dayyikan haracâ)** (Ayet 125) Ve kimi izlâl etmeyi murad ederse ona güç kılar ve onu, hidayetden aciz kılar. Zikr ettiğimiz işbu tevile göre, kalb nuruyla nurlanmak ve kalbden feyz istemek hususunda mümteni' (imkânsız) bir işe savaşır gibi onun sadrını zulmet sahibi ve istidadını nurun kabulundan kusurlu kılar. Amma, zâhir olan mânâ üzere, ayet-i sabıkadan (geçmiş ayetden) murad: Allahu Teâlâ Hazretleri, tevhide hidayetini dilediği kimsenin sadrını, Hak nurunun kabulü ve kalbin, nefis tarafına gelen yüzünden, nefis sıfatları hicablarının (örtülerinin) keşfiyle vücudun Allah'a teslimi suretiyle sadrını yarar, o vakit kalb, Hak nurunun kabulu için genişler. Ve izlâl etmeği dilediği kimsenin, nefsin kalbe istilası ve onu sıkması sebebiyle sadrını darlaşdırır. **(Ke'ennemâ yessa'adu fissemâ')** (Ayet 125) Güyaki o kimse, o hey'et-i bedeniyesi ile beraber ruhun semasında yükselmeğe çalışır. Halbuki hey'et-i bedeniye ile beraber, ruh semasında yükselmek mühal bir işdir. **(Kezâlike yec'alüllâhürricse alellezîne lâ yü'minûne)** (Ayet 125) İşte böylece Allahu Teâlâ Hazretleri, iman etmeyenlere, taallukat-ı maddiye levsi (pisliği) ile bulaşmak, yahut hey'et-i (şekli) bedeniye ile gadablanmak pisliğini kılar.

(Ayet 126) **(Ve hâza sıratu rabbike, müstekîmâ)** Yâni, tevhid ve zâtını Allah'a teslim yolu, Rab'binin, suret veya mânâ tarafına ve yahud gayre nazara ve Hak'ka şirke meyl eder hiç bir vecihle bir eğriliği bulunmıyan sırat-ı müstakimi, doğru yoludur. **(Kad fassal-nal'âyâti likavmin yezzekârûne)** (Ayet: 126) Biz, istidatlarında merkuz (saplanan, dikilen) olan maârif ve hakayıkı tezekkür edenlere muhakkak suretde delail ve âyâtı tafsil eylemişizdir.

(Ayet 127) **(Lehüm dârusselâmi inde Rabbihim)** Onlara Rab'leri indinde, zat veya sıfat hazretinde her noksan ve afetden ve sıfat zuhuru ve bakiye vücûdu havfından selâmet hasıldır. **(Ve hüve velîyyühüm bimâ kânû ya'melûne)** (Ayet 127) Onların sulûklarında, kalbî ve kalıbî amelleri sebebiyle vech-i hudûslarının fenasından sonra bekay-ı sermedî (daimilik, beka) ile Allah Teâlâ onları kendi amanında kılar. Ve muhabbet ve kemâlini onlara i'tâ ederek zât ve sıfatının gölgesine idhal eder. Ancak Allahu Zül Celâl onların sahibi ve dostudur.

(Ayet 128) **(Ve yevme yahşürühüm cemi'a)** Biz ins ve cinnin kâffesini, ayn-i cem-i mutlakda (makamı mutlak cemde) haşrettiğimiz zaman **(yâ ma'şerel cinni)** (Ayet 128) «Ey kuvaylı nefsaniye cinleri **(kadis teksertüm minel' ins)** (Ayet 128) siz, havas ve â'zây-ı zâhirenin çoğunu, yahud mânâ: suret-i ihsaniyeden çoğunu, sizin etbaınız (uyanlarınız) ve ehl-i tâatınız kılmak ve dünya nimetlerini ve cismanî lezzetleri, onlara tezyin ve teşvil (çirkini güzel, kötüyü iyi göstermek) ve günahlara vesvese etmek suretiyle izlâl (yolunu şaşırtmak) eylediniz» deriz. **(Ve kaâle evliyaûhüm minel'insi)** (Ayet 128) Ve insanlardan onları dost tutmuş olan dostları **(Rabbenestemte'aba'dûnâ biba'dın)** (Ayet 128) «Ey Rab'bimiz, bizim her birerlerimiz, suret-i cem-ide yekdiğeri ile faidelendiler **(ve beleğna ecelenellezî eccelte lenâ)** (Ayet 128) Hal şuki: Şimdi ölümle, yahud mead-ı cismanî ile bizi te'cil eylemiş olduğun ecelimize baliğ olarak en kabih suret ve kötü bir maişete erişdik» derler. **(Kaâlennârü mesvâküm hâlidîne fîhâ illâ)** (Ayet 128) Hak Teâlâ Hazretleri, lezzetden mahrum kalmak ve elemleri duymak ateşi, orada müebbed olduğunuz halde sizin yuvanızdır.

(Ayet 128) **(İllâ mâşâellahü)** Ancak, Allah Teâlâ'nın hafifletmesini, yahud azâbı itikadında kökleşmiş bir şirk sebebiyle olmıyanın kurtarılmasını dilediği vakit müstesnadır. **(İnne rabbeke hakîmün)** (Ayet 128) Tahkik, Rab'bin hikmet sahibidir. Hikmet iktizası üzre, ancak nefislerinizin kazandığı hey'etler ile azab eder. **(Alîmün)**

(128) İtikadı sebebiyle muazzeb ve binaenaleyh azabı daim olanı yahud amellerinin kötülükleri ile muazzeb olub o mikdarda azab ve sonra kurtulacak olanı bilicidir. **(Ve kezâlike nüvellî ba'dazzâlimîne badan bimâ kânû yeksibûne)** (Ayet 129) Yine böylece kazanç larının tevafuk (uygun gelmek) ve tenasübü sebebiyle zalimlerin bazısını, bazısının dostu kılarız. Zikr ettiğimiz ins ve cin gibi zalimler de birbirlerine dost olup beraberce azabda haşr olunurlar. Yahud, mânâ: kazandığı ile nârda azab etmek için zalimlerin bazısını bazısına veli kılarız.

(Ayet 130) **(Yâ ma'şerel cinni vel'insi)** Ey ins ve cin gurubu **(Elem ye'tiküm rusulun minküm)** (Ayet 130) size cinsiniz olan beşerden resuller gelmedi miydi? Sâlifen zikr olunan te'vile göre manâ: Ey batın ve zahir kuvvetleri size, cinsinizden olan bir kuvvetden ibaret bulunan akıllarınızdan resuller, **(yakussûne aleyküm âyâti ve yünzirûneküm likaâe yevmiküm hâzâ)** (Ayet 130) ayâtımızı size kıssa eden ve sizi bu gününüzün likasıyla korkutan resuller gelmedi miydi? **(Kalû şahidnâ âlâ enfüsinâ)** (Ayet 130) Onlar muzdar ve muterif olarak «Yarabbi, bu azaba müstehak olduğumuza dair nefsimiz üzre şehadet ediyoruz» derler. İş bu sual ve cevab şehadetlerin kâffesi, hal lisanı ile ve evsafın izharı iledir. Nitekim «Duvar çiviye, beni niçin yarıyorsun demiş; çivi de; beni çakan kimseye sor, diye cevab vermiş» denilir. Ve keza el ve ayakların, işledikleri işlerini hey'etlerine münasib hey'etlerle zuhuru ile şehadet etmesi ve o suretlerle azablanması gibidir.

(Ayet 131) **(Zâlike en lem yekün rabbüke mühlikelkurâ bizulmin ve ehlükâ gâfilûne)** İş bundan ibarettir. Zira Rab'bin ahalisi gafil olduğu halde zalim olarakdan memleketleri ihlâk edici olmamışdır. Bu ayet-i kerime, peygamberlerin irsal ve ayâtın beyan ve tehdid ve korkutmak ile hüccetin elzem kılındığına işarettir. Zira gafil iken ihlâk olunmaları hikmete münafidir.

(Ayet 132) **(Ve liküllin derecâtün mimmâ âmilû)** Herkes için işlediği amellerden kurb ve buudda, dereceler vardır. **(İn yeşa'yüzhibküm)** (Ayet 133) Eğer Rab'bin dilerse, ayninizin fenasıyla sizi giderir. **(Ve yestahlif min ba'diküm)** (Ayet 133) Ve sizden sonra rahmetiyle tâat ehlinden dilediklerini size halef kılar.

(Ayet 146) **(Zâlike cezeynâhüm bi bağyihim)** Güzel güzel şeyleri onlara haram kılmamız, zulümleri sebebiyle onları cezalandırdığımız bir cezadır. **(Ve innâ lesâdikuûne)** (Ayet 146) Ve elbette biz, zulmün cezasıyla onları cezalandırmakta sadıklarız. **(Fein kezzebûke)** (Ayet 147) Eğer onlar «Allah'ın mağfireti genişdir, bizi zulmü-

müzle cezalandırmaz» diyerek seni tekzib ederlerse **(Fekul rabbüküm zû rahmetin vâsı'atin)** (Ayet 147) sen de ki «Evet, Rab'biniz vâsi bir rahmet sahibidir, lâkin Rab'biniz şiddetli kahrın da sahibidir.» **(Ve lâ yüreddü be'sühü anil kavmil mücrimîne)** (Ayet 147) Binaenaleyh, Rahmeti mücrim olan kimselerden kahr-ü şiddetini red etmez, belki çok kere kahrını, lütfu suretinde ve lütfunu kahrı suretinde tevdi' eyler.

(Ayet 148) **(Seyekuûlüllezîne eşrekû lev şâallâhü mâ eşreknâ ve lâ âbâünâ ve lâ harremnâ min şey'in)** Müşrikler «Eğer Allah dilese idi biz de babalarımız da şirk etmez ve hiç bir şey haram da kılmazdık» diyeceklerdir. **(Kezâlike kezzebellezîne min kablihim)** (Ayet 148) Bunlardan evvel Resulleri inkâr edenler de inaden küfürlerini, meşiyet-i ilahiyeye tâlik etmeleri ile böylece tekzib ettiler. Ve küfürleri ile azab olundular. **(Kul hel indeküm min ilmin fetuhricûhü lenâ)** (Ayet 148) Habibim sen «Eğer bunun böyle olduğuna dair bir ilminiz ve delilleriniz var ise beyan ediniz. **(İn tettebi'ûne illezzanne ve in entüm illâ tahrusûne)** (Ayet 148) Siz zandan başka değil, ancak zanna tâbi oluyor ve ancak halt-u tezvir ediyorsunuz» deyiver. Zira, eğer ki onlar, bu sözü ilimden demiş olsalar, muvahhidlerin imanının, ve her şey'in ancak Allah'ın iradesi ile vâki olduğunu bilecekler, binaenaleyh mü'minleri inkâr ve onlara düşmanlık etmeyeceklerdi. Belki dost olacaklar ve mü'minlerle aralarında bir ihtilaf kalmıyacaktı. Ben hayatıma kasem ederim ki, eğer onlar, bu sözü ilimden deselerdi müşrik olmayıp, belki muvahhidler olacaklardı. Lâkin bu mes'ele de zanna tabi olmak ve tekzib ve inad garazıyla ve peygamberlerden işiddikleri sözleri, peygamberleri ilzam ve peygamberlerden imtinâ etmediklerini isbat maksadı ile takdir ve tahmine binaen bu sözü söylediler. Çünkü onlar, nefis makamında mahcublardır. Bu kabil mahcublar için yakîn nerede? Allah'ın meşiyetine ittilâ nerede? Aslâ mümkün değil.

(Ayet 149) **(Kul felillâhil hüccetül bâliğatü)** Habibim de ki: «Gayetle aşikâr ve kemâle baliğ olan delil, Allahu Teâlâ'nındır». Yani sizin, şirkinizi meşiyetullaha ta'likdeki zannınız, doğru ise; yine sizin mü'minlere vesair ehli edyan aleyhine bir delilleriniz yoktur. Zira o takdirde, her din meşiyet-i ilâhiye iledir. Binaenaleyh sizin de onlara muvafakat ve onları tasdikiniz vacib ve lâzım olur. Belki mü'minleri tasdik etmeniz, ve sizin, iradesi olmaksızın hiç bir şey vâkî olamıyan bir Zât'a, iradesinin aslâ eseri olmıyan bir takım şeyleri şerik kıldığınızı ikrar etmenizin vâcib ve lâzım olduğu hakkında Allahu Teâlâ'nın, sizin aleyhinizde delili vardır. Binaenaleyh siz, ezelde buûd ve ikaba müstehak olan şakilersiniz. **(Felev şâe lehedâküm ec-**

ma'îne) (Ayet 149) Yâni, evet siz doğrusunuz ve lâkin küfrünüzü dilediği gibi eğer dileyeydi, hepinize de hidayet ederdi. İmdi siz, hidayetinizi dilememiş olduğumu ne biliyorsunuz ki israr ediyorsunuz? Bu ayet-i kerime, içlerinden istidadı olan bir kimse belki bulunur da şirkden rücû ile hidayet bulur ümmidiyle o gibileri tehyic etmektedir.

(Ayet 151) **(Kul teâlev etlü mâ harreme rabbüküm aleyküm)** Habibim deki: «Geliniz, Rab'bimizin size haram ettiklerini ben okuyayım». Şirk, nefsinde hevaya ve şeytana ibadetden başka bir şey değildir. Müşrikler nefsin sıfatları ile Hak sıfatlarından hicablanmakla (perdelenmekle) hevayı, kendilerine âmir kılarak, hevaya ibadet ve bu suretle tahrim-ü tahlil hususunda hevanın, emr-ü nehiylerine itaat ettiler. Bir şey'i helâl ve haram kılmak hususunda da müşriklerin hevaya tâbi olduklarını isbat edince, kendilerinde Allah'ın emrine ittibâ olunan tahlil ve tahrimin neden ibaret olduğunu beyan etmişdir. Ve müşriklerle olan kelâm, güzel ve helâl şeyleri, haram kılmak mes'elesinde olunca, helâl olan aksamına istidlâl olunmak için haramları tâdâd eyledi. Ve bu vechile ecnas-î rezailden nehiy ile envâ-ı fezaili hasr etti, hepsini topladı ve kuvanın eşrefi (şereflisi) bulunan kuvay-ı nutkiye-yi rezilesinden nehy ile başladı. Çünkü kuvayı nutkiyenin rezileti, büyük günahların en büyüğüdür. Ve cemi' rezaili müstelzimdir. Diğerleri olan kuvay behimiye ile kuvayı seb'iye rezilетleri o kadar değillerdir. Bunun üzerine **(ellâ tüşrikû bihî şey'en)** (Ayet 151) hiç bir şey'i Allahu Teâlâ'ya şerik etmeyesiniz. Zira şirk, kuvve-i nutkiyenin, yâni fikir ve iz'an ve idrak kuvvetinin, fikirde hatasından ve aklı istimalinden ve burhanı anlamakta kusurundan ileri gelir. **(Ve bilvâlideyni ihsânâ)** (Ayet 151) Ana ve babanıza ihsandan başka bir şey yapmayınız. Şirki valideynin ihsanı ile takib eyledi. Zira ana ve babanın hukukunu maârifet, icad ve rububiyette maârifetullahı takib eder. Çünkü ana baba insana, vücud ve terbiyede en yakın sebebler ve Allah Teâlâ'nin icad ve rububiyetine kendilerini mazhar kıldığı vasıtalardır. Bu sebebten «Her kim ana babaya itaat ederse Allah'a ve Resul'üne itaat eyledi» buyrulmuştur. Ana babaya asilik, şirki takib eder. Ve ebeveynin hukukunu bilmemek, ancak Allah'ın hukuk ve sıfatını bilmemekten vâki olmuştur. **(Ve lâ taktülû evlâdeküm min imlâkin)** (Ayet 151) Ve siz fakirlik korkusundan evladlarınızı öldürmeyiniz. Valideyn hukukundan sonra, fakirlik korkusundan evlâd öldürmekten nehy eyledi. Zira bunun irtikâbında Hak Teâlâ'nın, her mahlukun rızkının sebeplerini icad eylediğine ve kullarının rızıkları Allah'ın elinde olduğuna, dilediğine bol ve dilediğine dar ve az verdiğine, cehil-

den ve körlükten ve kader sırrından hicablanarak, ecellerin mukadder olduğu gibi rızıkların da ömürleri hizasında mukadder olduğunu bilmemekden neş'et eder. İmdi reziletlerin birincisi, kuvay-ı nutkıyenin, Zâtullahı maârifette hatasından, ikincisi sıfatullahı marifette hatasından, üçüncüsü ef'al-i ilâhiyeyi marifetde hatasından vâki olur. O halde şu üç rezileti kimse irtikâb etmez, ancak, Allah'ın zat, sıfat, ve ef'alinden mahcub ve menküs olan kimse irtikâb eder. Bu hicablar da rezaletlerin esası ve anasıdır.

Bundan sonra, kuvay-ı behimiyenin rezaletini beyan eyledi. Zira onun rezileti daha açık ve daha mukaddemdir. **(Ve lâ takrebülfevâhişe)** (Ayet 151) Ve sizler, akıl indinde şeni ve çirkin olan kötü amellere yanaşmayınız. **(Mâ zahare minhâ)** (Ayet 151) Fevahişden zina etmek, ve faiz yemek ve şarab içmek gibi zâhir olan, **(ve mâ batane)** (Ayet 151) zikr olunan fühşiyatı kast ve niyet etmek gibi, ve bir şeyi çalmak, fenalıkları gizlice irtikâb etmek gibi bâtın olan fenalıklara da yanaşmayınız. Bundan sonra kuvvayı sebü'a yâni; yırtıcılık kuvvetinin reziletini beyan, **(Ve lâ taktülûnnefselletî harremellâhü illâ bilhakkı)** (Ayet 151) ve siz Allah Teâlâ'nın haram kıldığı nefsi katl etmeyiniz. Ancak küfür ve kısas gibi bir hak sebebiyle katl müstesnadır. **(Zâliküm vassâküm bihî le'allekum ta'kilûne)** (Ayet 151) Ve kelâmı, bu âyet-i kerime ile hatmeyledi. Yani işbu kuvvayı selâse rezâilinin ecnasından ictinab ile Allahu Teâlâ, size tavsiye eyledi ki, belki sizler, akıl sahibleri olursunuz. Yani bu rezailden ancak akıl sahibleri kaçınırlar, bunları irtikâb eden kimselerin, aklı yokdur. Bundan, rezail-i selâsenin içtimaı ile rezaillerin en büyüğü olan cevr, zulüm rezaletini müstelzim olduğunu beyan ediyor. Nitekim kuva-yı selâsenin fezaili bütün faziletlere şâmil ve hepsinin kemali bulunan adâleti müstelzim olduğu gibi.

Buna binaen: **(Ve lâ takrebû mâlelyetîmi)** (Ayet 152) Siz hiç bir vechile yetimin malına yanaşmayınız. **(İllâ billetî hiye ahsenü)** (Ayet 152) Ancak muhafaza etmek ve faidelendirmek gibi daha güzel olan bir hasletle yanaşınız. **(Hattâ yeblüğe eşüddehu)** (Ayet 152) Tâki yetim kemâline erişinceye ve mal ile faideleninceye kadar yanaşmayınız, yoksa yemek ve kendi işlerinizde infak ve yetimin malını itlâf etmek suretiyle değil. Zira bu suretle yanaşmak, en ziyade fuhuşdur. İmdi rezail-i erbea ecnasının kâffesinin tafsil üzre tahrimini beyan edince icmal ile fezail-i erbaanın vâcib kılınmasını beyan eyledi. Çünkü rezailin tafsil olunması, mukabillerinin tafsil olunmasından iğna ider bu da fezailin kâffesi, adalette münderic bulunduğu için cem-i vücûdda kavlen ve fiilen adalet ile emr eyledi. **(Ve evfûlkeyle velmîzane bilkıstı)** (Ayet 152) Yâni, aranızda ve mutlaka

mahlukat arasında adl-ü adaleti muhafaza ediniz. Kile ve teraziyi adaletle doldurunuz dedi. **(Ve izâ kultün fa' dilû ve lev kâne zâ kurbâ)** (Ayet 152) Ve hakkında söylediğiniz kimse her ne kadar karabet sahibi olsa bile, söylediğiniz vakit hakdan gayri söylemeyiniz. Onun lehinde veya aleyhinde söylenecek sözde ziyade ve noksana meyl etmeyiniz. **(Ve bi'ahdillâhi evfû)** (Ayet 152) Yani tevhid ve taate ve Allah'la aranızda geçmiş ahdin levazımını şimdiki akid ile ifa ediniz. İmdi, vahdet ve Hak'ka teveccüh yolundan ibaret bulunan fazilet yolunun sulûkû kıldan ince ve kılınçdan keskincedir, denildiği vechile güc, hususiyle ef'alde ifrat ve tefrit taraflarına asla meyl etmeksizin vasata riayet gayetle güc olunca **(evfûlkeyle velmîzane bilkısti)** sözünden sonra **(lâ nükellifü nefsen illâ vüs'ahâ)** (Ayet 152) buyurdu. Yâni biz, her nefse ancak vüs'ati ve takatı mikdarını teklif ederiz, binaenaleyh: bu makamda Hak Teâlâ Hazretleri, cüziyatından hiç bir cüz'i hariç kalmamak suretiyle cemi-i rezailden nehy ile cemi-i fezaille emrin beynini cem etmişdir. Bu sebebden ibni Abbas Radiyallahü anh «İşbu ayetler, bir takım muhkem ayetlerdir ki bütün kitablar, hiç bir şey, bu ayetleri nesh edememişdir. İncil ve Tevrat ehli ile cemi milletler ve ümmetler bu ayetlerle kail olmağa ittifak etmişdir» diyor. Kâ'b ül ahbar da «Kâb'in Rabbisine kasem ederim ki Tevrat'da en evvel olan âyet bu ayettir» demiştir. **(Zâliküm)** (Ayet 152) İşte zikr olunan cem-i rezailden nehy olunmak ve cem-i fezail ile ittisafın vücubunu işittiğiniz vakit **(vassâ küm bihî le'alleküm tezekkerûne)** (Ayet 152) Allah'ın size bağışladığı ve ezelde istidanızda vedia kıldığı kemâli hatırlamanız için Allah Teâlâ Hazretleri size bunu tavsiye etmişdir.

(Ayet 153) **(Ve enne hâzâ sırâtıymüstekiymâ)** Tahkik, şu fezail yolu benim doğru yolumdur. Bu yola ancak bir garaz için sağa, sola meyl etmeyerek doğru olduğu halde benimle kaim olan kimse girebilir. Zira faziletin menbaı, ancak vahdetdir. Görülmez mi ki fezail, ifrat ile tefrit tarafları arasındaki itidallerden ve vasatlardan ibaretdir ki bu itidalleri tayin üzre hakikat ile sülûk ancak Allah'ın dininde Allah'a doğru müstakim olan ve Allah Teâlâ'nın, kendisini hak yola sülûka tevfik ile te'yid eylediği kimseye mümkün olur. Taki o, kişi sıfatından ve sonra zatından fenaya vasıl ve fenadan sonra beka halinde Hak'kın sıfatıyla muttasıf olup, o Hak'la kaim olur. O vakit Hak'da Hak ile müstakim olur. Ve takdirde onun sıratı, Hak'kın sıratı ve seyri de Allah'ın seyri olmuş olur. **(Fettebi'uhu, ve lâ tettebi'ûssübüle)** (Ayet 153) Sizler, o sıratı mustakime ittiba (tabi olun) edin. Muhtelif dinlerin, mütefferik (ayrılıb dağılan, başka başka olan) mezheblerin yollarına ittibâ etmeyin. Zira o yollar, ehli

ihticabın âdet ve hevaları ile koymuş oldukları yollardır. Yani bu yollar, zulmet, inad ve hayretleri ziyade olmamak için ihticab ehline konulmuştur. İbni Mes'ud Radıyallahü anh, Resullullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem'den rivayet etmişdir ki «Resul Aleyhisselâm, bir çizgi çizip şu yol irşad yoludur, sonra çizginin sağından, solundan bir takım çizgiler çizerek bunlar da bir takım müteferrik yollardır, her birinin üzerinde o yola davet eden bir şeytan vardır, buyurmuş ve sonra bu âyeti okumuşdur». **(Feteferreka biküm an sebîlihi)** (Ayet 153) Müteferrik yollara ittibâ ettiğiniz takdirde, siz, Hak yolundan ayrılmış olursunuz. **(Zâliküm vassâküm bihî le'alleküm tettekûne)** (Ayet 153) Şu vahdet ve fazilet yoluna sülûkü arzuların mukteziyatından ve nefislerinizin istediklerinden ictinab ile müteferrik yollardan korunmanız ve fezaile mülazimet ve rezailden mücanebetde Allahu Teâlâ'yı size vikaye kılmanız için Allahu Teâlâ size tavsiye eylemişdir.

(Ayet 154) **(Sümme âteynâ mûselkitâbe)** Ve her kadimde tarikı fazilete sülûku size vasiyet ettikden sonra **(Tamâmen alellezî ahsene)** (Ayet 154) **(Felemma efaka kaâle sübhâneke tübtü ileyke ve ene evvelülmü'minîne)** (A'raf Suresi, Ayet 143) ayetinde buyrulduğu vechile, Musa'nın vahdetde fenâdan sonra, vücud-u mevhub (bağışlanmış) ile takarrüb ve mükâleme makamına baliğ ve kemâl yoluna güzelce yapdığı sülûka ziyade olarak velâyet kerametiyle, nübüvvet nimetini tamamlamak üzre halkı, Hak'ka davet ve tekmil etmesi için Musa'ya kitabı verdik. **(Ve tafsıylen liküllî şey'in)** (Ayet 154) Meadda halkın muhtac olduğu her şey'i tafsil **(Ve hüden)** (Ayet 154) ve halkı Hak yolunun sülûkunda Rab'lerine hidayet **(Ve rahmeten le'allehüm bilikaâi rabbihim yü'minûne)** (Ayet 154) ve Musa ve kitabı vasıtasıyla halka kemâllerini ifaza sebebiyle halk üzre rahmet olarak Musa'ya kitab verdik ki belki onlar, ilmî veya ayânî imanla Rab'lerinin likasına iman ederler.

(Ayet 155) **(Ve hâzâ, kitâbün enzelnâhü mübârekün)** Ve bizim inzal ettiğimiz şu Kur'an, sırf tevhide hidayet ve doğru yola irşad ziyadeliğiyle mübarek bir kitabdır. En yakın yoldan, kemalin en yüksek derecelerine hidayet eder. **(Fettebi'ûkü vettekuû)** (Ayet 155) Binaenaleyh siz, o kitaba tâbi olunuz ve bütün mâsivâullahtan, hatta zât ve sıfatınızdan bile Allah'a sakınınız ki **(le'alleküm türhamûne)** (Ayet 155) vücud-u mevhub ile Allah'da ve Allah ile istikamet rahmetiyle rahmet olunasınız.

(Ayet 156) **(En tekuûlû innemâ ünvilelkitâbü alâ tâifeteyni min kablinâ ve inkünnâ an dirâsetihim leğafilîne)** Ancak, bizden evvel

olan yahudi ve nasârâya kitab indirildi. Halbuki bizler, "o kitabların lugatından ve okunmasından gafil olmuşduk", dememeniz **(Ev tekuûlû lev enna ünzîle aleynel kitâbü lekünnâ ehdâ minhüm)** (Ayet 157) yahut "eğer bize indirilmiş olsa idi istidadımızın kuvveti ve zihinlerimizin safiyeti cihetiyle yahudi ve nasaradan daha fazla hidayet sahibi olurduk" dememeniz için Kur'an'ı indirdik. Eğer siz doğru iseniz, **(fekad câeküm beyyinetün min Rabbiküm ve hüden ve rahmetün)** (Ayet 157) tahkik, sizin, keyfiyeti sülüklarınızı bildiren aşikâr delil ve maksadınızı gösteren hidayet ve yolunuzu kemalâtın en şereflisine ulaşmayı kolaylaştıran rahmet, size Rab'binizden gelmişdir.

(Ayet 158) **(Hel yenzurûne illâ en te'tiyehümülmelâiketü)** Müşrikler, bir şey beğenmezler, ancak ruhlarının kabzı için melâikenin kendilerine gelmesini beklerler. **(Ev ye'tiye rabbüke)** (Ayet 158) Yâhud, Rab'binin cemi-i sıfat da tecellisi ile gelmesini beklerler. Nitekim kıyamet gününde Hak Teâlâ'nın suretlerde tahavvül ederek, o vakit Hak'kı, muvahhid kâmilden başkasının bilemiyeceği hususu ve muhtelif mezheb ve millet ehli olanlar, ancak i'tikad ettikleri suretde Hak'kı bilip i'tikadından başka suretlerde inkâr edeceklerine dair işaret yukarıda geçmiştir. **(Ev ye'tiye ba'dü âyâti Rabbike)** (Ayet 158) Yahud, Rab'binin, onların bilmedikleri bazı sıfatlarla tecellisini beklerler. **(Yevme ye'tî ba'dü âyâti Rabbike)** Rabbinin, onların bilmedikleri ve ünsiyet etmedikleri bazı tecelliyatı geldiği zaman **(Lâ yenfe'u nefsen îmânühâ lem tekün âmenet min kablü)** (Ayet 158) Evvelce iman etmemiş olan hiç bir nefse, imanı faide vermez. Çünkü insanlar iki kısımdır. Ya mutlak mahcubdur. Yahud mutlak mahcub değildir. Mutlak mahcub olmıyanlar da, yâ bazı sıfatı bildikleri cihetle mü'mindirler, yahud kâffe-i sıfatı bilmekle mü'mindirler. Hakka iman etmiş olub kâffe-i sıfatı ile Hak'kı bilen mü'minler ya zâtı muhibdirler yahut sıfatı muhibdirler. İmdi Hak Teâlâ Hazretleri bazı sıfat ile tecelli eylediği vakitde, mutlak mahcub olanların imanı ile, bu tecelliden evvel Hak'kı o sıfatla bilmiyenlerin imanı faide vermez. Zira iman, ancak kendisiyle kalbin temessül ve nefsin tenevvür ve ruhun müşahede eylediği sâbit ve kökleşmiş bir akide olduğu vakitde faide verir yoksa iztirar zamanında birden bire vaki' olan iman faide vermez. **(Ev kesebet fi îmanihâ hayrâ)** (Ayet 158) Yahut imanında kemâli mutlakı kesb etmemiş (kazanmamış) olan bir nefse imanı faide vermez. Sıfata muhabbet etmiş olan ariflerin imanı gibi ki onlar, her ne kadar Hak'ka iman etmiş ve her sıfatla tecellisini bilmiş iseler de muhabbet-i zatiyeyi ve kemali mutlak kazanmadıkları ve Hak'kı meselâ Rahim, Lâtif, Mün'im gibi bazı

sıfatlarla sevdikleri için Müntekim veya Kahhar ve yahud Mübli (belalandırıcı) sıfatıyla tecelli eylediği vakit imanları kendilerine faide vermez. Zira bu sıfatın tecellisinden evvel Hak'ka inkiyad etmemişler ve bu sıfatın tecellisine alışmamışlar ve hangi sıfatda olursa olsun Zat'ın şuhudu ile telezzüz etmeleri için Zâta muhabbet etmemişlerdi.

(Ayet 159) **(İnnellezîne ferrekuû dînehüm)** Tahkik, nefis sıfatlarının galebe etmesiyle bir sıfat bir şey'i, diğer sıfat başka bir şeyi cezb ederek, kendilerinde muhtelif arzular hâdis olub da hayretde kalan ve bir maksad ve cihetleri bulunmayan kimseler gibi dinlerini nefislerinin müteferrik arzularından ibaret kılanlar **(Ve kânû şiye'â)** (Ayet 159) ve bazısına gazab ve bazısına şehvet galebe ve bu arzuların galebesi iktizasıyla, muhtelif fırkalara ayrılanlar, her ne kadar bir din ile mütedeyyin iseler de, hevalarının galebesi icabıyla dinlerini, madde-i taassub ve bu galib kuvvetin kalbe istilasına yardımcı kılanlar ve ancak âdetler ve bid'atlerle teabbüd (ibadet etmek) ve yalnız hud'a ve arzularına inkıyad edenler ve her biri hayalinde muhayyel ve vehminde mec'ul (yapılmış, düzülmüş) kıldığı bir İlâha ibadet ve mezahib-i (mezhebler) zâhire ehlinden müşahede eylediğimiz gibi, o ilâhı tefrikaya ve diğerlerine karşı tekebbüre sebeb kılanlar, **(Leste minhüm fî şey'in)** (Ayet 159) Sen, onların tevhide davetinden ve hidayetinden bir şeyde değilsin. Zira onlar, tefrika ve kesretle ihticab ehli oldukları için himmetleri ve cemi' maksatları müttehid olmaz. **(İnnemâ emrühüm ilâllâhi)** (Ayet 159) Tefrikalarının cezası hususunda onların işleri Allah'a muhavveldir. Sana değil. **(Sümme yünebbiühüm bima kânû yef'alûne)** (Ayet 159) Sonra, bedenlerinden mufarekat etmeleriyle muhtelif nefisleri ve müteferrik arzuları hey'etlerinin, kendilerine zuhuru zamanında yapdıkları fenalıkları Allah Teâlâ onlara bildirir.

(Ayet 160) **(Men câe bilhaseneti felehu aşrü emsâlihâ)** İyilik eden her hangi bir kişiye, iyiliğin on misli verilir. Bu da sevab derecelerinin en azıdır ki hasene, yani iyilik kalbin zuhuruyla, seyyie, yani kötülük, nefsin zuhuruyla sâdır olur. Hasene sevabının en az derecesi on misli olması, irtifa, yâni yükselmekte adedlerde aşerat mertebesinin, ahad mertebesini takib eylediği ve ardınca geldiği gibi, hasene işliyen kimse de terakkide nefis makamını takibeden kalb makamına vasıl olduğu içindir. **(Ve men câe bisseyyieti felâ yüczâ illâ mislehâ)** (Ayet 160) Ve seyyie, yani kötülük işliyen kimse de, ancak kötülüğünün misli ile cezalanır. Zira nefis makamından daha dun düşülecek bir makam olmadığından, zaruri olarak nefis makamında kötülüğün misli ile cezasını görür. Bu beyandan, sevabın fa-

zıl babında olduğu malum olur. Zira sevab ile sahibinin istidadı nurlanır. Ve Hak'kın feyzini kabulü ziyadeleşerek, işlediği sevabın birkaç kat fazlasını işlemeğe kuvvet bulur. Ve her iyi amelin işlenmesinde, kabulun ziyadelenmesi ve her feyzin ziyadesinde; Allah'dan gayri kimsenin bilemediği derecede iyi amele muhabbet ve iştiyakin ziyadelenmesi ile nihayetsiz olarak kat kat ecirler kazanır. Nitekim ayeti kerime de iyi amelin yedi yüze kadar ezâfı (kat fazlası) olduğunu zikr ettikden sonra **(Vallahü yüdaifu limen yeşaü)** (Bakara Suresi, Ayet 261) Allah Teâlâ dilediğine fazla muzaaf kılar, buyurmuşdur. İkramın da adîl babından olduğu malûm olmuşdur ki adîl, müsavatı iktiza eyler. Nefis ile iş yapan kimse eğer afüv olunmazsa, tam tamına nefis ile mücazat olunur. **(Leha mâ kesebet ve aleyhâ mektesebet)** (Bakara suresi, Ayet 286) Ayet-i kerimesini hatırla, zira fâzilet, insanda zâti bir şeydir ve elbette terakkisini mucibdir. Rezilet ise; zulmet-i fıtrat üzre arız olan bir şeydir. Rezilet; sahibinin kasid ve niyetiyle olmadıkça, yahud kasid ve niyetiyle olsa da sahibi o rezilete israr etmedikçe afüv olunarak, sahibini mahcub kılmaz. Ve eğer kasd ve niyet ile olub, sahibi, onun üzerine israr eylerse nefis makamında o seyyienin misli ile mücazaat olunur. Bu makamda zikr olunan hasene ile seyyie a'mâl kabilindendir. Yoksa çok kere bir şahsın seyyiesi, diğer şahsın hasenesine muâdil olur. Nitekim Nebi aleyhisselâm: **(Hasanetül ebrarü seyyietülmukarrebiyn)** «Ebrarın hasenesi, mukarreblerin seyyiesidir» buyurmuşlardır. Şuhud zamatında kalbin vücudu, mukarreblerin seyyiesidir. Ebrarın seyyiesi, sülûk zamanında nefsin zuhuru, hasenatları da, kalbin zuhuru iledir .Çok seyyie de vardır ki ebedi hicabı mucib olur, şirk itikadı gibi.

(Ayet 161) **(Kul inneni hedâni Rabbî ilâ sırâtın müstakıym)** Habibim de ki, tahkik, beni, Rab'bim sırat-ı müstakime, tevhid-i zâti yoluna hidayet eylemişdir. **(Dînen kıyamen)** (Ayet 161) Bu yol hiç bir milel ve nihâl'in (din ve mezhebin) bozamadığı ve kütüb ve şerayiin kaldıramıyacağı ebeden sabit bir dindir. **(Millete İbrâhîme hanîfâ ve mâ kâne minelmüşrikîne)** (Ayet 161) Bu tevhid-i zâti yolu, İbrahim'in milletidir ki, İbrahim onun vasıtası ile kendisinde, velev ki Allah'ın sıfatlarından bir sıfat da olsun ufak bir şirk bulunan, herhangi bir dinden veya bâtıl yoldan yüz çevirici olarak cemi meratibden terakki ile masivanın kâffesinden iraz eylemiştir.

(Ayet 162) **(Kul inne salâtâ ve nüsükî)** Habibim de ki, tahkik, benim kalb ile huzur ve ruh ile şuhudum ve tekarrübüm, yahut mâna: kalb ile tekarrüb etmekliğime sebeb olan herşeyim **(Ve mahyâye)** (Ayet 162) ve Hak ile diriliğim **(ve memati lillâhi)** (Ayet 162) ve nefis ile ölülüğümün kâffesi Allah'ındır. Ne benim ve ne de benden

başka bir kimsenin onlarda nasibi ve hissesi yoktur. Zira ben; fena sebebiyle Hak için Hak ile kaim oldum. Binaenaleyh ne benim ve ne de gayrinin vücudu yoktur ki, benim için haz ve nasib olabilsin. **(Rabbil'âlemîne)** (Ayet 162) Bunlar alemlerin mürebbisi olan Allah Teâlâ'nındır. Yâni, Rububiyet tafsilatı suretinde cemi-i itibar ile Allah'ındır.

(Ayet 163) **(Lâ şerîke lehü)** Bu husus da da cemi'an ve tafsilen Alah Teâlâ'nın şeriki yoktur. **(Ve bizâlike ümirtü)** (Ayet 163) Ve ben bununla emr olundum. Yani gerek ayn-ı cemi'de ve gerek suret-i tefasil de (tahsiller de) Hak'kın gayrini görmemekliğim emrolundu. Nitekim Hak Teâlâ Hazretleri beni **(mâzâgal başaru vemâ tağa)** ile vasf etmiştir. Buna binaen âmir, me'mur, râyî, mer'i hep hüviyet-i ilâhiyedir. **(Ve ene evvelülmüslimîne)** (Ayet 163) Ve ben Zat'ın tefasilinde (tafsillerinde) rütbe itibariyle zatımı, Allahu Teâlâ'ya teslim etmekle Allah'da fâni olmağa münkad (başeğmiş) olanların evveliyim, yoksa tefasilde rütbe itibar olunmaksızın ne evvel, ne âhir, ne müslim ve ne de kâfir hiç bir şey yoktur.

(Ayet 164) **(Kul eğayrallahi ebği Rabbâ)** Habibim de ki; ben, şânı bu olan Allah'ın gayrisini mi Rab olarak taleb edeyim de mustehil (muhal olan) bir şeyi mi arayayım? Yahut mânâ: **kül olduğu** haysiyetle, külden ibaret bulunan, cemi-i sıfata şâmil Zât'ın gayri bir taayyün sahibini mi taleb edeyim? Bu takdir üzre cemi-i sıfata şâmil olan Zat'ın gayri her hangi bir taayyün, Rab değil, merbûb (bağlı olan) olmuş olur. **(Ve hüve rabbü külli şey'in)** (Ayet 164) Hal bu ki Allahu Teâlâ herşeyin Rab'bidir. Mâsivâsı ise; sıfatının tefasili itibariyle merbubdur. **(Ve lâ teksibü küllü nefsin illâ aleyhâ)** (Ayet 164) Her nefis hiçbir şey kazanmaz, ancak kazandığı o şey o nefse vebaldir. Zira nefsin kazanması, Hak'kın efâlinde şirktir. Her kim şirk ederse, ihticabı sebebiyle vebâli kendisi üzerinedir. **(Ve lâ tezirû vâziretün vizre uhrâ)** (Ayet 164) Hiç bir yük taşıyıcı nefis, diğer nefsin yükünü taşımaz. Zira yükünün heyeti, kendisinde rusuh bulmuş ve kendisine lâzım gelmiştir. O nefis, kendi günahı ile mahcubdur. O halde ne suretle gayrine geçebilir.

(Ayet 165) **(Ve hüvellezi ce'aleküm halâifel'ardı)** Allahu Teâlâ Hazretleri, emrinin infazına muktedir kılmak için sizin mezahirinizde kemalâtını izhar ile küre-yi arzda sizi hâlifeler kılan "Zat-ı ecell-ü âlâ"dır. **(Ve refe'a ba'daküm fevka ba'dın derecâtın liyeblüveküm fî mâ âtâküm)** (Ayet 165) İstidat hasebile verdiği kemâlâtın da, sizi imtihan etmek, kendisinde zâhir olan kemalâtın, hakkile kimde kaim olup, kimde olmayacağını ve kendi sıfatını gizleyerek, Hak'kın sıfatını izhar edinceye kadar kemalât yoluna sülûkta kimin hakkile

kaim olup, emânât-ı İlâhiyeyi eda edici olacağını ve kimin kaim olamayıp, hâin olacağını yoklar. Ve amellerinizin size zâhir olarak, amel iktizası (lüzumu) ile taksir halinde ihticab musibeti ile ceza tertib eyler. **(İnne Rabbeke serî'ül'ikaâbi)** (Ayet 165) Buyurduğu vechile Rab'binin, süratli ikab sahibi olması, yahud büruz ve inkişaf musibeti ile ceza terettüb ederek, **(Ve innehûle ğafûrün rahîmün)** (Ayet 165) buyurduğu veçhile, Rab'bin sizin efâlinizi ve sıfat-ı ilâhiyeyi ve kemalât-ı Rabbaniyeyi setr edici (örtücü) olan nefisleriniz sıfatını setr eden, mağfiret sahibi ve o kemalâtı sizde izharı ile Rahmet eden merhamet sahibi olması için, istidadlar derecelerinin tefavüdü üzre kemalatına mazhar olmaklıkta bazınızı, bazınızın fevkında yükseltmiştir. İşlerin hakayıkını (hakikatlarını) en ziyade bilen Allah'tır.

A R A F S U R E S İ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1 - 2) **(Elif, Lâm, Mim, Sad. Kitâbün ünzile ileyke)**. **(Elif)** Zât-ı Ehadiyete işaretdir. **(Lâm)**, yukarıda beyanı geçtiği gibi, ilim sıfatı ile beraber Zat'a, **(Mim)** MUHAMMED'in mâ'nâsı, yâni nefsi ve hakikatı demek olan tâmme-yi camiâya, **(Sad)** zâhirinden ve cesedinden ibaret bulunan suret-i MUHAMMEDÎ'yeye işaretdir. İbni Abbas radiyallâhu anh'ın «Sad, Mekke'de olan bir dağdır ki, gece ve gündüzün bulunmadığı vakitte Rahman'ın arşı o dağ üstünde bulunuyordu.» dediği rivayet olunmuştur ki, Müşarünileyh Hazretleri Mekke'deki dağ ile, Hazreti MUHAMMED'in cesedine, Arş-ı Rahman ile, Hazreti MUHAMMED'in kalb-i şerifine işaret etmiştir. Nitekim hadis-i şerifte «Mü'minin kalbi Allah'ın arşı'dır» ve «Ben yerlere ve göklere sığmadım, mü'min kulumun kalbine sığdım» buyurulmuştur. Gece ile gündüzün bulunmadığı sözü ile de : "vahdete" işaret etmiştir. Zira kalb, nefis arzının gölgesinde vâki olup, nefis sıfatlarının zulmetiyle hicablandığı vakit gecede bulunuyor demektir. Ruh güneşinin nuru, kalbe tulû edipde ruhun ziyasile ziyalandığı vakit gündüzde bulunuyor demektir. Mârifet ve şuhûd-i zâtî ile vahdet-i hakikiyeye vâsıl olup, katında nur ile zulmet mûsavi olduğu zaman, kalbin vakti ne gece ve ne de gündüz olmuş olur. İşte kalbin; Rahman'ın arşı olması da ancak bu vakte mahsustur. Şimdi ayetin mânası: Evvelinden sonuna kadar kâffe-i mevcudatın vücudu, sana indirilen bir kitabdır. Yani ilmi sana inzal olunan bir kitabtır. **(Felâ yekûn fî sadrike haracün minhü)** (Ayet 2) Şimdi o kitabın hamlinden göğsünde darlık olmasın. Tâ ki kitabın azametinden sadrının, kitabı

sığamıyarak vahdette fenâ ve ayn-i cemi'de istiğrak ve tafsilden zuhul ile mütelâşi olmayasın. Çünkü Nebi aleyhisselâm makamı fenâda Hak ile halk'dan mahcub olurdu. Her ne zaman vücud kendisine red olubta, şuhudu zâtiden hicablanır. ve Hak Teâlâ tafsil ile kendisine zâhir olursa, kalbi daralır ve bir yük ve ağırlık yüklenirdi. Bu sebebden: **(Elem neşrahleke sadrek ve vedağna anke vizreke)** yani senin üzerinde ayni cem-i de yük ve Hak ve halktan biriyle diğerinden hicab kalmayarak sadrın, cem ve tafsile, Hak ile halka vasi olmak için fenâdan sonra bekâda temkin ile vücud-i mevhub-i hakkanî ve istikametle senin sadrını şerh eyledik ve ağırlığı senden indirdik buyurulmuştur.

(Ayet 2) **(Litünzire bihî ve zikrâ lilmü'minîne)** O kitab ile inzar ve imân-ı gaybi ile imân edenlere nasihat etmekliğin için, yâni sana inzar ve tezkir (nasihat etmek, vâz etmek) mümkün olmak için sadrın kitabdan dar olmasın. Zira eğer sadrın dar olsa, hal-i fenâdan kalıp vücudda Hak'tan başka birşey göremezdin. Ve halka adem-i mahz nazarıyla nazar eylerdin. Ve o halde ne keyfiyetle korkutabilir ve nasihat ve emr ve nehy edebilirdin? Bittabi edemiyeceğinden, inzarın ve emir ve nehyin ifası için sadırda darlık olmamak lâzımdır. **(Elif Lâm Mim Sad)** Harflerinin kasem olması takdiri üzre mâ'nâ: Evvelinden ahirine kadar bütün mevcudata, yâhud **(Sad)** arşın hamili, arş da zat ve sıfata vâsi ve mecmuu da ismi azam olması dolayisiyle, Allah'ın ism-i azamına kasem ederim ki, bu meveddet-i zât ilmi, sana nazil olan bir kitabtır. Yâhut şu Kur'ân, sana inzal olunan bir kitabtır

(Ayet 8) **(Velveznü yevmeizinilhakku)** Vezn-i itibardır. Yani kıyamet-i suğranın kopmasında, amellerin itibarı, haktır. Yâni, âdil ve sâbittir. Yâhud mâ'nâ: O günde vezin, âdaletdir. **(Femen sekulet mevâzînühü)** (Ayet 8) İmdi her kimin mevzunatı (tartılan ağırlıkları) bâki ve iyi ameller olmakla, râcih (makbul, üstün olan) ve muteber olursa **(Fe ülâike hümülmüflihûne)** (Ayet 8) işte onlar, kalb makamında sıfat cennetleri ve nimetleri ve fıtrat sıfatlarıyle fevzü felâh sahibidirler. **(Ve men haffet mevâzînühü)** (Ayet 9) Mevzunatı fâni, mahsusatdan olmakla hafif olanlar **(Fe ülâikelleziyne hâsirû enfüsehüm bimâ biâyâtina yazlimûne)** (Ayet 9) işte onlar, bizim âyâtımıza zulüm etmiş olmaları, nefislerini çabucak zâil olan acül lezzetlere satmaları, bekâ sermayesi olduğu halde dar-ü fenada ifna etmeleri sebebiyle, nefislerini ziyan eden, hüsrana düşüren kimselerdir. Bilmelidir ki Hak terazisinin dili âdalet sıfatıdır. Ve bir kefesi his âlemi, diğer kefesi akıl alemidir. Şimdi, kazançları makûlât-i bâkiye ve ahlâk-ı fâzile ve niyat-ı sadıkaya makrun (yaklaştırılmış)

olan amal-i hayriye sahibi olanların kazançları ağır, yâni, vezin ve kadrü kıymet sahibi olur. Çünkü, bekây-ı daimden daha râcih ve mûteber bir kadrü kıymet yokdur. Müktesebatı, mahsusat-ı fâniye, lezzet-i zâile, şehvat-ı fâside, ahlâk-ı reddiye, sürur-i merdiye olanların kazançları hafif, yani kadir ve kıymetsiz, itibarsız olur. Zira, fenadan daha ziyade itibarsız bir hafiflik yoktur. Binaenaleyh bunların ziyan ve hüsranları, nefisleri sıfatlarıyla zuhurları ve nefisleri sıfatlarıyla Allah'ın sıfatlarını tekzib, Hak'kın sıfatlarını nefisleri sıfatları ile örtmeleri sebebiyle metalib-i nefsaniyenin tahsilinde ve lezzet-i dünyeviyenin talebinde, istidatlarını zayi etmelerinden ibarettir.

(Ayet 12) **(Halakteni min nârin ve halektehü min tıyn)** Ey insanlar, biz sizleri halk edip tasvir ettikten sonra meleklere; «Adem'e secde ediniz» dedik. Melekler derhal secde ettiler. Yalnız İblis secde edicilerden olmadı. Hak Tealâlâ; «Ben sana emr ettiğim halde seni secde etmekten ne şey men eyledi?» buyurunca, İblis «Ben ondan hayırlıyım, beni ateşten ve onu çamurdan yarattın» dedi. Kuvve-i vehmiye âhlâtın (birkaç cinsten mürekkeb bulunan) buhariyet ve letâfetinden kalbde hâdis olan ruh-i hayvaniye eczasının en lâtifinden halk olunarak, dimağa yükselir. Bu ruh, bedende bulunanların en hararetlisi olduğu için, buna ateş denilmiştir. Hararet ise daima yükselmeği icab eder. Beyanı geçmiştir ki herhangi bir melekûti kuvvet, aşağısında bulunan kuvvaların hassalarına muttalidir. Fevkındakilerin hassalarına muttali değildir. Binaenaleyh vehim denilen bu kuvve-i melekûtiye de, bedenin ve ruh-i hayvanînin kemâlât ve hassalarına muttalidir. İşte kuvve-i vehmiyenin, ruhanî ve kalbî olan kemalât-ı insaniyeden ihticabı, inkârının sûreti ve ibâ ve istikbarının (büyüklenme-ululanma) illeti ve mücerredatı ve meâniyi, makulede hüküm etmekle, tavrından tecavüz etmesi ve aklın hükmünü kabülden imtinaı da secdeden imtina'ının sûretidir.

(Ayet 13) **(Kâle fahbit minhâ femâ yekûnü leke en tetekebbere fîhâ)** Hak Teâlâ Hazretleri «Sen, o hazretden düş, senin orada tekebbür etmekliğin olamaz.» Çünkü kibirlenmek, kendinde olmayan bir faziletle görünmek, nefis sıfatlarındandır. Binaenaleyh nefis sıfatları, akla tereffü etmekle ehlinden olduğunu zannettiğin hazret-i ruhaniyeye lâyık değildir. **(Fahrüc)** (Ayet 13) Sen oradan çık! Zira sen oranın ehli olan azizlerden değilsin. **(İnneke minessâğirîne)** (Ayet 13) Tahkik sen bedenlere mülâzemet sebebiyle zillet ve hakaret-i daim, cihet-i süfliyeye mülâzemet eden kuva-i nefsaniyedensin. **(Kale enzirnî ilâ yevmi yüb'âsûne)** (Ayet 14) Kuva-i vehmiye, onlar, mevt-i iradîden sonra kıyamet-i vüstada kalb hayatıyla beden ve sı-

fat-ı nefs kabirlerinden dirilinceye ve fıtratın, neş'e-i hicablarından halâsına kadar bana mühlet ver, beni beklettir dedi. **(Kale inneke minel munzarîne)** (Ayet 15) Hak Teâlâ, tahkik sen bırakılanlardan, ve bekletilenlerdensin dedi. Yahut mânâ: Vahdette fenâdan sonra kıyamet-i kübrada, vücud-i mevhub-i hakkanî, ve hayat-ı hakikiye ile dirilinceye kadar beni beklettir dedi. Birinci mânâ ile Lâm'ın kesrile muhlis, ikinci ma'nâ ile dirilmiş olanlara, Lâm'ın fethiyle muhles denilir ki, her ikisini de aldatmağa İblis'e yol yoktur.

(Ayet 16) **(Kale febimâ ağveytenî)** İblis, beni iğra (teşvik, rağbetlendirme) eylediğin fiiline kasem ederim ki **(Leak'udenne lehüm sırâtekelmüstakîma)** (Ayet 16) Elbette ben tevhidi zâtî yolunda onlara itiraz ve senin masivan ile onları meşgul ederek Zat yoluna sülûkten men edeceğim. İblis, Zât-ı Ehadiyeden mahcub olub, sıfat ve efâlde mahcub değildir. Bu sebeple efâli şuhudu ve efâle tazimi dolayısı ile **(Febi'izzetike le uğviyennehum ecma'în)** (Sad suresi, 82. Ayet) âyetinde izzetine kasem ettiği gibi, burada da ef'aline kasem etmişdir.

(Ayet 17) **(Leâtiyennehüm min beyni eydihim ve min halfihim ve an eymânihim ve an şemâilihim)** Ve elbette ben onların önlerinden ve arkalarından ve sağlarından ve sollarından, yani âlem-i şehadetde düşmanın geldiği görülen dört cihetden onlara geleceğim. İblis, yâni kuvve-i vehmiyenin, esfelden ahkâm-ı hissiye ve tedbir-i cüz'iye cihetinden gelmesi, mesalih-i dünyeviye kabilindendir. Dalâleti mucib değildir. Belki ulum-i tabiiye ve riyaziyede bazan onunla intifâ (menfaatlenmek) olunur. Ve akıl, bu ilimlerde kuvve-i vehmiyeden yardım ister. Kalbin fevkından gelmesi İblis için mümkün değildir. Zira cihet-i ulviye (üst, yüksek cihet) ruh tarafına gelen ve kendisinden hakiki ilhamlar, melekî ilkâlar vârid olan ve maârif ve hakayık-ı ruhiye ifaza olunan bir cihetdir. Buna binaen, şeytanın vesvese edebileceği mevkiler dört cihet kalmış olur. Bu da Allah'ın mekrinden emin kılmak ve Allah Gafur-u Rahim'dir diye aldatıp, taatlerden geri bırakdırmakla, ya ön tarafından, yahud fukaralıkdan ve kendinden sonra evlâdının ziyaından korkutarak, evladları için veya mustakbelde uzun ömrü düşündürüp, nefis için malı cem ve idharına (biriktirmesine) teşvik etmekle arka tarafından, yahud fezaili kendisine tezyin ederek, fazıl ve ilmi ve taatı ile ucba düşürüp, fazileti görmekle Allah'dan mahcub kılmakla sağ tarafından, yâhut masiyet ve kabahatlere, lezzet ve şehvetlere da'vet etmekle sol tarafından gelmesinden ibarettir. **(Velâ tecidü ekserehüm şâkirîne)** (Ayet 17) Ve insanların çoğunu, kuvâ ve azalarını ve Allah'ın verdiği nimetleri, taat ve Allah'a takarrüb yolunda kullanıcı bulmıyacaksın, dedi.

(Ayet 18) **(Kâlehruc minhâ mez'umen medhûrâ, lemen tebi'ake minhüm le'emle'enne cehenneme minküm ecma'îne)** Hak Teâlâ Hazretleri İblis'e, «Sen, zillet ve mezemmet, (kınamak - zem etmek - yermek) matrud (tard olunmuş - koğulmuş) olunduğun halde, sahay-ı huzurdan ve tevhid cennetinden çık, haric ol. Onlardan her kim sana tabi olursa na'im-i ebedî lezzetinden ve beka-i sermedî ve kemalât-ı ruhaniye ve hakkaniye zevkinden mahcub, alem-i tezadın inkilabat ve kevn ve fesadın tekallübatında muradlarından mahrumiyet ateşleri ile muazzeb oldukları halde elbette sizin hepinizden meratib-i vücudun esfeli olan tabiat cehennemini dolduracağım» dedi.

(Ayet 20) **(Liyübdiye lehümâ ma vuriye anhümâ min sev'âtihima)** İblis, tabiate meyl etmeleri sebebiyle, tecerrüdleri (soyunmaları - çıplak olmaları) zamanında kendilerine mahcub olan ve akıl indinde kabih ve kötü olduğu için, insanın izharından utandığı ve ifşasından sakındığı ve mürüvvetin (mertlik - insaniyet - iyilik) insanı gizlemeğe sevk ettiği umur-u tabiiye ve lezzat-ı bedeniye ve rezail-i halkıye ve ef'al-i hayvaniye ve sıfat-ı sebû'iye (yırtıcılık) ve behimiyeyi (şeni-çirkin kötülük) Âdem ile zevcesine izhar etmek için onlara vesvese verdi. **(Ve kaâle mâ nehâkümâ Rabbükümâ an hâzihişşecereti illâ en tekûna melekeyni ev tekûnâ minelhâlidîne)** (Ayet 20) Ve «Rab'binizin, sizi bu şecereden nehy etmesi, başka değil, ancak sizin mâlik olmanızı veyahut, ebedî kalmanızı istemediğinden naşidir» dedi. Yâni, tabiat-ı cismaniyeye ve madde-i heyulaniyeye (herşeyin maddesi, mahiyeti, aslı) ittisalde, lezzet-i melekiye ve bir takım ef'al ve idrakât (anlayışlar) ve o lezzetlerde hulûd, yâni dâim olmak olduğunu Âdem ile zevcesine ibham (kapalı bırakmak) eyledi. Yahud mânâ: **(Ve mülkin lâ yeblâ)** (Tâhâ suresi, Ayet 120) ayetinde buyurduğu vechiyle **(melekeyni)** (Ayet 20) melekeyni kelimesi, «Lâm»ın kesresiyle okunmak takdiriyle; tabiat-ı cismaniyede kuva vesair hayvanata zevalsiz daimi bir mülk ve riyaset olduğunu ibham eyledi.

(Ayet 21) **(Ve kaâsemehümâ innî lekümâ limenennâsihîne)** Ve «Ben, size elbette nasihat edicilerdenim», diye onlara yemin ederek emniyetli bir nasihatcı suretinde, ancak âlât-ı bedeniye sebebiyle nâil olunabilecek hissî ziynetleri ve cüz'î maslahatları Havva'ya yani nefse tezyin eyledi.

(Ayet 22) **Fedellâhümâ bigurûrin)** Böyle yapınca nasihat edici süsüyle süslenip lezzatı bedeniye ve riyaset-i ünsiyenin devamı tevehhümünün ifadesi ile aldatması ve menafi-i bedeniye ve şehevat-ı nefsiyeyi süslemesi sebebiyledir. Derhal onları tabiat-ı cismaniyeye taalluka ve alât-ı bedeniyeye sukûna tenzil eyledi, sarkıtdı. **(Felem-**

mâ zâkaşşecerete badet lehümâ sev'âtühümâ) (Ayet 22) Adem ile Havva şecere-i menhiyeden (men ve haram olunmuş) tadınca kendilerinden takva libası nez' (sökülüp alınınca) olunmakla, kötülükleri kendilerine zâhir oldu. **(Ve tafikaâ yahsifâni aleyhimâ min verakılcenneti)** (Ayet 22) ve ara-i (tedbir) akliyenin teferrüatından ve kuvve-i akliye-i ameliyenin istinbat (mana ve hüküm çıkarmak - gizliyi meydana çıkarma) etmiş olduğu adab-ı hasene ve adât-ı cemile ile gavâşiy-i tabiyelerini ketm etmeğe, ameli hilelerle örtmeğe koyuldular **(Ve nâdâhümâ Rabbühümâ elem en hekümâ an tilkümeşşecereti ve ekul leküma inneş şeytâne lekümâ adâvvün mübînün)** (Ayet 22) Ve Rab'leri onlara, «Ben sizi o şecereden nehy etmedim mi ve şeytan, size düşmanlığı aşîkâr olan bir düşmandır, demedim miydi?» diye nida eyledi. Nehiy, sureti akıllarda merkuz (saplanmış - rekz olunmuş) olmuş olan makulatı idrake ve tecerrüde meyl ve mevâd mahsusatdan (havassı hamseden biri ile his olunmuş, anlaşılmış) kaçınmak keyfiyetidir. Şeytan size aşikâre bir düşmandır, sözü de, aklın ilham eylediği, vehim ahkâmımının münafatı (birbirine zıt olma) ve müdrikatının zıddiyeti ve akla karşı muhalefatına ve mükâberatına (kendini büyük görmek - tekebbür etmek) aklın, vukufudur. Rab'lerinin, Âdem ile zevcine nidası, taallukdan ve lezzet-i tabiiyeye gark oldukdan, boğulduktan sonra, buluğ zamanında akıl ve fehim nurlarının, Âdem ile zevcesine zuhurunda, bu manâyı kendilerine hatırlatmak ve tenbih etmektir.

(Ayet 23) **(Kaâlâ Rabbenâ zalemnâ enfüsenâ)** Âdem ile Havva; «Ey Rabbimiz! biz nefislerimize, zulüm ettik» dediler. Âdem ile zevcesinin bu sözleri, nefs-i nâtıkanın tabiat cihetinden kendi noksanını anlaması ve nurunun sönmesi ve kuvvetinin kırılması ve kendisin de tecerrüdle kemâl talebine istek hasıl olmasıdır. **(Ve in lem tağfirlenâ)** (Ayet 23) Eğer sen ruhanî nurları giydirmekle ve bize parlak suretde ifaza etmekle bizi mağfiret **(Ve terhamnâ)** (Ayet 23) ve maârif-i hakikîyeyi ifaza ile bize rahmet etmezsen, **(Lenekûnnenne minelhâsirîne)** (Ayet 23) elbette ki, bizler, beka ve saadetin maddesi olan istidâd-ı aslîyi fena dârında sarf etmek, sebebiyle telef edenlerden ve nâkıs tabiiyeye mülâzimetle tecerrüd eden, mahrum olanlardan oluruz, dediler.

(Ayet 26) **(Yâ benî âdeme kad enzelnâ aleyküm libâsen yüvârî sev'atiküm ve rîşâ)** Ey Âdem oğulları, tahkik biz, size sıfatlarınızın kabayıhını ve fiillerinizin fahişlerini örten şeriat libasını ve sizi mühmel (terkedilmiş) hayvanata benzemekten uzaklaşdıran ve güzel ahlâk ve iyi amellerle ziynetleyen cemâli inzal eyledik. **(Ve libâ-**

süttakvâ) (Ayet 26) Sakınmak ve nefis sıfatlarından hazer etmek libası, **(Zâlike hayrün)** (Ayet 26) işte, şeriatin erkânı cümlesinden en hayırlısı, budur. Zira ilaçlarda acılık esası olduğu gibi, dinin aslı ve esası da takvadır. **(Zâlike min âyâtillâhi)** (Ayet 26) Şu takva libası, Allah'ın sıfatı nurlarındandır. Zira, nefis sıfatlarından sakınmak, ancak Hak sıfatı tecelliyatının zuhuru ile hasıl ve müyesser olur. «Allahu Teâlâ kulun hiç bir şey'inde tasarruf etmez, ancak o şey cinsinden daha güzelini bedel kılar» sözleriyle sofiye bu manâya işaret etmişlerdir. **(Le'allehüm yezzekerûne)** (Ayet 26) Tecelliyatın zuhuru zamanında libas-ı nuruye-yi asliyenizi hatırlamanız, yahut mânâ: sıfat nurları hidayeti ile evvelden meskeniniz olan heyvar hakkı (hakkın civarını) hatırlamanız me'muldur.

(Ayet 27) **(Ya benî âdeme lâ yeftinennekümüşşeytânü)** Ey Adem oğulları, fıtrî ve nurî libasın nez'iyle (çekip alınması ile) ebeveyninizi cennetden çıkardığı gibi, sizden şeriat ve takva libasını soymakla cennete girmekden ve mülazemet etmekden, sakın şeytan sizi fitnelendirmesin, aldatmasın. **(Kul emere Rabbî bilkısti)** (Ayet 29) Habibim de ki: «Rabbim, adâlet, ve istikametle emretmiştir.» **(Ve ekîmû vücûheküm inde külli mescidin)** (Ayet 29) Ve siz her hangi bir sücûd makamında veyahut sücûd vaktinde adâletde tefrit ve ifrat taraflarına kaymaktan ve meyl etmekden ,ve istikametde telvinata düşmekden men ile mevcut zatlarınızı doğrultunuz.» Sücûd dört kısımdır. Birincisi: inkıyad ve tâat sücûdudur. Bu sücûdda da zâtın doğrulması ihlâsı ile ve Allah için amelde nifak ve riyadan, gayre iltifatdan içtinab, bütün işlerde niyetin doğruluğu ile beraber muhalefetden imtinâ ve emre muvafakate riayet iledir. Bu da aynı adâletdir. İkincisi: ef'alde fenâ sücûdudur. Bu sücûd da zâtın doğrulması ne nefsinden ve ne de gayrisinden, Allah'dan başka hiç bir müessir görmiyecek derecede fenanın, Hak ile kaim olmasıdır. Üçüncüsü: sıfatda fenâ sücûdudur. Bunda, zâtın doğrulması, emri bilma'ruf ve nehyi an-il münkerin terkiyle ifrata ve muhalif olan bir şeye gazablanmakla tefrite (İfratın zıddı-derece-i itidalin madunu) meyl etmeksizin, zâtının, sıfat ile ziynetini görmiyecek ve bir şeyden kerahat etmeyecek ve bir şey istemiyecek derecede fenânın şeraitini muhafaza iledir. Dördüncüsü: zâtda fenâ sücûdudur. Bunda da zâtın doğrultulması eneiyyet hicabıyla tuğyan etmemek ve ibâha (her şeyi mübah görme) ve terk-i tâatle zındık olmamak için, eneiyyeti isbatdan imtina (çekinme, geri durma) ve bilkülliye mahv ve intimas (büsbütün mahv ve belirsiz olma) ve bakiyeden gaib olmakladır.

(Ved'ûhü muhlisîne lehüddîne) (Ayet 29) Evvelki makamda, Allah için ameli Allah'a tahsis, ikinci ve üçüncü makamda; din ve tâatı Allah'dan, dördüncü makamda; Allah ile görerek, dini ile mütedeyyin, ancak Allah olup, gayrisinin dinden nasibi olmadığını görmekle dini Âllâh için, halis kılıcı olduğunuz halde, Allah'a davet ediniz, ona dua kılınız. **(Kemâ bede'aküm te'ûdûne)** (Ayet 29) Kendi ihtifası (gizlenmesi) ve sizi izhar ile icad eylediği gibi, Hak'da fenanız ve ihtifanızla Hak zâhir olmak için, siz, Hak'ka avdet edersiniz.

(Ayet 30) **(Ferîkan hedâ)** Hak Teâlâ Hazretleri, bir kısım insanları bu yol ile hidayet etmişdir. **Ve ferîkan hakka aleyhimüddalâletü)** (Ayet 30) Ve bir kısmına da dalâlet sâbit ve lâhık olmuştur. **İnnehümüttehazûşşeyâtîne evliyâe min dûnillâhi)** (Ayet 30) Zira onlar, zatlarının zulmet ve keduratda ve nur madeninden uzaklıkta vehim ve hayal şeytanlarına münasebeti ve cihet-i süf'iyeye ve zeharif-i (sahte arayış - sahte ziynet) tabiiyeye meyilde cinsiyetleri dolayısıyla, Allah'tan gayri kuva-yı nefsaniye ve vehmiye ve hayaliye şeytanlarını dost tutdular. **(Ve yahsebûne ennehüm mühtedûne)** (Ayet 30) Böyle olmakla beraber kendilerinin hidayet bulmuş olduklarını zan ederler. Zira vehmin saltanatı zan iledir.

(Ayet 31) **(Yâ benî âdeme huzû ziynetüküm inde külli mescidin)** Ey Âdem oğulları siz, her sücûd makamında veya her sücûd vaktinde ziynetinizi alınız, ona mülazimet (maiyetinde bulunmak) ve temessük ediniz (sıkı tutunuz). **(Ve külû veşrebû ve lâ tüsrifû)** Ve yiyip içiniz, ekil ve şürb ve ziynetde kanuni adaleti muhafaza ile israf etmeyiniz. Zira, israf edicileri Allah Teâlâ sevmez. İmdi birinci sücûd makamının ziyneti; Allah için amelde ihlâs, ikinci sücûd makamının ziyneti, tevekkül ve şartlarına riayetdir. Üçüncü sücûd makamının ziyneti, rızanın hakkıyla kaim olmak, ve dördüncü sücûd makamının ziyneti Hakikat-i Hakkiye ile tahakkukda temkin ve istikametin hukuk ve şeraitine riayetdir.

(Ayet 32) **(Kul men harreme ziynetallâhilletî ahrece li'ibâdihî**
Habibim de ki: «Allahu Teâlâ'nın, kullarına izhar eylemiş olduğu zikr olunan bu ziyneti kullarından kim men edebilir?» Ve Allahu Teâlâ, kullarını bu ziynetlerden men edicidir diyerek, temessük ile, kullar için bu ziynetlerle ziynetlenmek mümkün olmayıp, muhal bulunduğunu kim iddia edebilir? **(Vettayyibâti minerrızki)** (Ayet 32) Ve ihlaslı amelleri ve tevekkül, rıza, temkin makamı ilimlerinden olan mânevî güzel rızıkları kim haram edebilir? **(Kul hiye lillezîne âmenû fîlhayâtiddünyâ hâlisaten yevmelkıyâmeti)** (Ayet 32) Habi-

bim de ki: «Bu ziynetler ve güzel rızıklar, hayat-ı dünyada iman edenlere, yevmi kıyametde telvinat şâibesinden ve zât, sıfat ef'al bekayasından bir şey'in zuhuru şaibesinden halâs olanlara hasıldır.»

(Ayet 33) **(Kul innemâ harreme Rabbiyelfevâhişe mâ zahere minhâ ve mâ batane)** Habibim de ki: «Benim Rab'bim ancak zâhir ve bâtın olan fevahişi, yâni; kuvve-i behimiye (çirkin kötülük) rezaletlerini **(Vel'isme velbağye biğayrilhakkı)** (Ayet 33) Ve haksız olarak kuvve-i sebû'iye (yırtıcılık) rezaletlerini **(Ve en tüşrikû billâhi mâ lem yünezzilbihî sultânâ)** (Ayet 33) ve hakkında hüccet ve delil indirmediği bir şey'i Allah'a şerik kılmanızı, yâni kuvve-i nutkiye-yi melekiye rezaletini haram kılmışdır. Çünkü bunlar, kemâlât-ı insaniye olan ziynet-i mezkûreden men edici nefsanî sıfatlardır.

(Ayet 35) **(Feminetteka ve esleha felâ havfüm aleyhim ve lâ hüm yahzenûne)** Her kim fenada bakiyeden sakınır (gayriyetten geride kalan) ve beka zamanında isitikametle kesb-i salâh ederse, bunlar velâyet makamında olduklarından, kendilerine korku yoktur. Ve onlar mahzur da olmazlar.

(Ayet 36) **(Vellezîne kezzebû biâyâtina)** Bizim âyetlerimizi tekzib yâni kendi sıfatları ile bizim sıfatlarımızı gizliyenler **(vestekberû anhâ)** (Ayet 36) ve şeytanet ile âyâtımızdan istikbar (ululanmak, büyüklenmek) edenler **(ülâike ashabünnâr)** (Ayet 36) işte bunlar, mahrumiyet ateşinin musahibidirler ve o ateşde muhalled ve müebbedirler.

(Ayet 46) **(Ve beyne hümâ hicâbün)** Cennet ahalisi ile cehennem ahalisi arasında bir hicab vardır ki, her birerleri o hicabla diğerinden mahcubdur. Bu makamda cennet ehlinden murad, cennetleri nefis cenneti olan ebrâr, übbâd, ve zühâdden amel sevabının ehli olanlardır. Yoksa, kalb cenneti ile ruh cenneti ehli olanlar, cehennem ashabından mahcub değillerdir. **(Ve alel'a'rafi)** (Ayet 46) Sağında şunlar, solun da bunlar olmakla, iki fırka arasını ayıran, fark eden, kalb hicabından ibaret bulunan iş bu hicabın âlâlarında **(Ricâlün)** (Ayet 46), ürefâ, havas ve ehlullah olan ricâl (erler) vardır ki **(Ya'rifûne küllen bisîmâhüm)** (Ayet 46) o ürefâ, her iki fırkayı da cennet ve cehennem ehlini simaları ile bilirler. **(Ve nâdev ashâbelcenneti en selâmün aleyküm)** (Ayet 46) Ve cennet ehline, tezkiye ve tahliye sebeblerinin imdadı ve envar-ı kalbiye ve hayrat ve berekâtın ifazasıyla selâm verirler. **(Lem yedhulûhâ)** (Ayet 46) Onlar, nefsin sıfatı, tabiatı libaslarından tecerrüd ve ehl-i cennet tavrından terakki ettiklerinden, hiç bir ni'met, kendilerini sıfat te-

celliyatı mütâlaasından ve şuhûd-i zâtiden meşgul edemediği için nefis cennetine girmezler. **(Ve hüm yetme'ûne)** (Ayet 46) Halbuki cennet ehli, onların nurundan iktibas (bir mana veya maddeyi başka mahalde kullanmak) etmek ve zâtları ışığıyla ziyalanmak ve huzurları ile ünsiyet bulmak için, onların cennetine girmeye tamâ ederler, isterler.

(Ayet 47) **(Ve izâ surifet ebsârühüm tilkaâe ashâbinnâri)** Bunlar, gönül rızası ile ve istiyerekten cehennem ehlini yakmazlar, belki biri tarafından çevrilmiş gibi, kerahatle ve ibret için gözleri döndürülüp cehennem ehlini gördükleri zaman **(Kaâlû Rabbena la tec'alnâ ma'al kavmizzâlimîne)** (Ayet 47) Ey Rab'bimiz, bizi zalim olan kimselerle beraber kılma. Yâni, hidayet ettikden sonra bizim kalblerimizi dalâlete düşürme, derler. Nitekim, Emirül Mü'minin Ali Aleyhisselâm «Hidayetden sonra dalâlete düşmekden Allah'a sığınırım» demişdir. Nebi Aleyhisselatu Vesselâm efendimiz de «Yarabbi, kalbimi, dinin üzre sâbit kıl» buyurmuş bu esnada kendisine «Allahu Teâlâ, senin geçmiş ve gelecek günahlarını mağfiret etmedi mi?» denildikte «Beni emin kılan nedir, tahkik kalb neye benzer, kalb sahrada olan bir tüy gibidir. Rüzgârlar onu, istediği gibi çevirir.» buyurmuşlardır.

(Ayet 52) **(Ve lekad ci'nâhüm bikitâbin fassalnâhü âlâ ilmin)** Tahkik biz, onlara ilim ile tafsil ettiğimiz bir kitab getirdik, yânì ilmi ilâhinin iktiza eylediği üzre, kemâli aramağa salahiyetli ve elverişli aza ve cevârih, alat ve havasa tafsil olunmuş bedeni insan kitabını getirdik. Bu kitabın tevili: **(Venahşürühüm yevmelkıyâmeti alâvücûhihim umyen ve hükmen ve sümmen)** (İsra suresi, Ayet 97) «Ve biz, kıyamet gününde onları, kör, dilsiz, sağır oldukları halde yüzleri üstüne haşr ederiz» buyurduğu vechiyle ve **(Seyeczîhim vasfehüm)** (En'am suresi, Ayet 139) »Onlara kendi sıfatlarını cezalandıracakdır» kavlinin muktezası üzre o bedenin akibet de rücû edeceği, dirildiği zaman istikmale (kemal mertebesine erdirmek - tamamlamak) yaramıyacak akide ve sıfatlarına münasib şekil ve suret ve heyetlere inkilâb eder.

(Ayet 54) **(İnne Rabbe kümullâhülleziy halakassemavati ve l'arda, fî sitteti eyyamin)** Tahkik sizin Rab'biniz gökleri ve yeri altı günde izhar eyleyen Allah-ı Zül Celâl Hazretleridir. **(Ve inne yevmen inderabbike elfi senetin mimmâ te'uddûne)** (Hac suresi, Ayet 47) Yâni Rab'binin indinde bir gün, sizin saydıklarınızdan bin sene gibidir, buyurduğu için, Allahu Teâlâ Hazretleri, ervah gökleri ve cesed arzı suretlerinde altıbin sene, yâni Âdem devrinden Muham-

med Aleyhisselâm zamanına kadar ihtifa (gizlenmek - saklanmak) eyledi. Zira halk, Hak'kın, halk mazharlarında gizlenmesidir. Bu müddet, devr-i hafanın ibtidasından (başlangıcından) Hâtem-i nübüvvet ve Zuhûr-i velâyet zamanı olan, zuhurun (meydana çıkışın) ibtidasına kadardır. Nitekim «Tahkik, zaman, Allah'ın, gökleri ve yeri halk eylediği gündeki heyeti gibi devreyledi» buyrulmuştur. Zira halk ile hafanın (gizli olan halin) ibtidası, zuhurun intihasıdır (sonudur). İmdi hafa, zuhura müntehi olduğu vakit, yine evvel-i halka avdet eder. Zuhurun tamamı yedi günün neticesinde, Mehdî Aleyhisselâm'ın çıkmasıyladır. Bunun için dünyanın müddeti 700 senedir demişlerdir. **(Sümmestevâ alelarşı)** (Ayet 54) Ondan sonra kalb-i MUHAMMEDÎ'de cemi-i sıfatı ile tam tecelli etmekle, Kalb-i MUHAMMEDÎ arşı üzre müstevi oldu. **(Yuğşîlleylennehâre)** (Ayet 54) Ruh nuru gündüzünü, beden gecesile ve tabiat zulmetile setr eder, örter. Mizacın itidali sebebiyle, beden ve tabiatı kabul etmesine, ruh nurunun istidat ve hazırlanması ile ruh nuru, süratle beden ve zulmet-i tabiiyeyi kabul eder. **(Veşşemse vel kamere vennücûme müsahhârâtin biemrihi)** (Ayet 54) Ruh güneşi, kalb kameri, havas yıldızları **(külle yevmin hüve fî şe'nin)** kavlinde zikr olunan şe'nden ibaret bulunan emrine musahhardırlar (İtaate getirilmiş - teshir edilmiş'dir). **(Elâ lehülhalku vel'emrü)** (Ayet 54) Agâh olunuz ki, kudretle icâd ve hikmetle tasarruf ancak O'nundur. Yahud mâ'nâ: Tekvin ve ibdâ' ancak O'nundur. Eğer ayetdeki semavât ve arz zahire haml olunursa, o vakit altı gün tabiri; altı cihettir. Zira **(Ve zikrihüm bi eyyamullahi)** âyetlerinde olduğu gibi, havadisden eyyam ile tâbir olunur. Yani, Hak Teâlâ Hazretleri, ecsam alemini, altı cihette izhar ve sonra kâinat suretlerini arş'da isbat ile arşda te'sire kadir olduğu halde, arş üzre istilâ eyledi. Arşın da zâhiri ve bâtını vardır. **Zâhiri**; Kâffe-i kâinat suretlerinin, kendisinde nakş olunduğu dokuzuncu göktür. Ve **(Yemhullahu mâ yeşâ'ü ve yüsbitü)** (Ayet 39, Rad suresi) âyetinin te'vilinde beyanı geleceğine binaen, kâinatın vücudu ve âdemi orada mahv ve isbata tabi olur. Arşın bâtını, eşya suretlerinin, kendisinde vechikülli üzere resm olunduğu âkl-ı evveldir ki **(nâda münaddin min batnı anilarşi)** hadis-i şerifinde vârid olduğu gibi, buna batnen arş, tâbir olunur. Ve kaza-i sâbık mahalli budur. İmdi, bu vech üzre olan arşa istivanın mâ'nâsı; Eşya sûretlerinin aklı evvelde isbatı eşyayı icadda te'sir etmek suretile ondan gayri bir şeye meyl etmeksizin, tam bir kast ile ona istilâyı kast etmektir.

(Ayet 73) **(Hazihi nâkatullahi lekum âyeten)** Salih Aleyhisselâm «Size âyet olmak üzere, işte Allah'ın şu nâkasıdır (dişi devesi

dir)» dedi. Salih Aleyhisselâm'ın «nâka»sı, Musa Aleyhisselâm'ın «asa»sı, İsa Aleyhisselâm'ın «hımar»ı (erkek eşek), Muhammed Aleyhisselâm'ın «Burak»'ı gibidir. Zira enbiya ve gayrilerden herkimsenin bir bineği vardır ki, o da nefs-i insâniden ibaret bulunan hakikatini hâmil olan, nefs-i hayvanisidir. Ve o binek, kendisine gâlib olan bir sıfatla, hayvanattan o sıfatla muttasıf bulunan birine nisbet olunarak, bineğe o hayvanın ismi itlâk olunur. İmdi, nefis gayet yumuşaklıktan çok inkiyad ve itaatli, yük taşıyıcı, kuvvetli olan kimsenin bineği, devedir. Bu devenin Allah'a nisbeti, Allah'ın emri ile memur, Allah'ın taât ve kurbiyetine mahsus kılınmış olduğu içindir. Suyun deve ile kavim arasında taksim olunup bir günün içimi deveye ve bir günün kavme ayrıldığı hakkındaki söz, kavmin meşrebleri kuvve-i akliye-yi ameliyeden, devenin meşrebi, kuvve-i akliye-yi nazariyeden olduğuna işaretdir. Devenin suyu içtiği gün, genişleyerek kendisinden süt sağıldığına, hattâ herkesin kablarını doldurduğuna dair olan rivayet, Salih Aléyhisselâm'ın nefsinin, fikir ile, kendinin ulum-u külliye-yi fıtrıyesinden, nâkıs olanlara ahlâk, şer' adab gibi nâfi ilimleri istihrac eylediğine işaretdir. Devenin dağdan çıkmış olması, Salih Aleyhisselâm'ın bedeninden zahir olması demektir. İşte tevili bundan ibaretdir. Bununla beraber zahirini ikrar etmek de vacibtir. Çünkü mucize harikûladelerin zuhuru haktır. Onlardan hiç bir şeyi inkâr edemeyiz. Bu te'vili teyid eden şey, Nebi Sallâllahü Aleyhi ve Sellem efendimiz'in Salih'in devesini boğazlayan kimse ile Ali Aleyhisselâm'ın katilini bir tuttuğudur. Nebi Aleyhisselâm: «Ya Ali; evvelki insanların en şakisi kim olduğunu bilir misin?» dedi. İmam-ı Ali Keremallahü vechehu: «Allah ve Resûlü daha bilicidir» dedi. Nebi Aleyhisselâm: «Salih'in devesini boğazlıyandır» dedi. Sonra: «Sonraki insanların en şakisi kimdir bilir misin?» İmam Aleyhisselâm yine «Allah ve Resûlü daha bilicidir» dedi. Nebi Aleyhisselâtü vesselâm; «Sonraki insanların en şakisi senin katilindir» Bir rivayette, mübarek eliyle sakalına ve başına işaret ederek. «Şununla, şunu boyayan kimsedir» buyurdu.

(Ayet 107) **(Fe'elkâa Musa asâhü)** Musa asâsını yere bırakınca o asâ dehşetli bir ejderha oldu. Ayetin zahiri rivayet olduğu gibi Musa'nın mucizatıdır. Te'vili de asâ, Musa'nın harekat ve ef'ali hayvaniyede dayandığı, itimad eylediği ve kuva-i behimiye-yi selimiye koyunlarına fikir ağacından adab-ı cemile, melekât-ı fazile, adât-ı hamîde yapraklarını düşürdüğü kendi nefsidir. Musa'nın hüsn-i siyaseti ve riyazâtı sebebiyle nefs-i şerifi tasarrufatına münkad, emirlerine muti âsa gibi izni olmaksızın efâl-i hayvaniyeden memnu (men olunmuş - yasak edilmiş) idi. Düşmanlar karşısında inticac (Bürhan

ve delil hükmünde kabul olunan şey) zamanında, nefsini saldığı vakit, ejderha gibi olub maksadlarının isbatı hususunda düşmanların iftira ettikleri batıl yalanlarını ve davalarını tahkim ettikleri şüphe iplerini ve tezvirlerini ve temessük ettikleri müzahrafat ve muğalâta asâlarının hepsini birden yutar, onları mağlup eder ve kahr eylerdi.

(Ayet 108) **(Ve neze'a yedehu)** Yâni, onları mağlub eden ve dâvâsının hak olduğunun nurunu izhar eden kudret-i galebesini izhar eyledi. Bu makamda zâhir olan şudur ki: Musâ'nın zamanında sihir gâlib olduğu için Musâ da sihr-i ilâhi ile meydana çıktı. Nitekim MUHAMMED Aleyhisselâm zamanında fesahat gâlib olunca, MUHAMMED Aleyhisselâm'ın mucizesi Kur'ân olmuş ve İsâ zamanında tababet gâlip olunca rivayet olunduğu üzere, Isâ da tıbb-ı ilâhi ile gelmiştir. Zira, dâvasının daha kolay kabul edilmesine sebeb olmak için, her nebinin mucizesi, zamanında galib bulunan şey cinsinden olması vâcib ve lâzım olur.

(Ayet 142) **(Ve va'adnâ Musâ selâsîne leyleten)** Ve biz Musâ ile nâfile ve nezir olarak otuz gece ibadet etmesini vaidleşmiştik. **(Ve etmemnâhâ bi'aşrin fetemme mîkaâtü rabbihi erba'ıyne leyleten)** (Ayet 142) Ve biz, o otuz geceyi daha on gece tamamlayıp Musâ'nın Rab'bının mîkatı kırk gece olarak tamam oldu. Musâ'nın otuz gün oruç tutması emr olunduğu, otuz günün tamamında ağzının kokusunu inkâr edip misvaklandığı için, Hak Teâlâ'nın kendisine itâb ederek, on gün daha ziyade etmesini emrettiği, yahut otuz günde takarrüb eylediği ibadetle, on gün daha Hak'ka takarrüb etmesi emr olunduğu ve bu son on günde erbaiyninin tamamında, kendisine Tevrat indirildiği rivayet olunmuşdur. Birinci rivayet: otuz günde, Musâ'nın ef'al, sıfat, zât hicablarından kurtulduğuna, lâkin Musâ'dan bir bakiyye kalıp, bakiye-yi vücuddan halâs olmadığına, ve misvakın istimâli **(Rabbi erinî enzur ileyke)** (Ayet 143) «Ey Rab'bim! Bana görün sana nazar edeyim» sözünü söylediği zaman, o bakiyyenin zuhuruna işarettir. İkinci rivayet: Musâ'nın, Allah'a sülûk ile otuz günde tam şuhud-ı zâtiye baliğ olduğuna ve bilkülliye fâni olarak, kendisinden bakiye kalmadığına, aşr-i ahirde Allah'ta seyri tamam olup, fenâdan sonra ifakati ile bekabillâhîde rızıklanmış olduğuna işarettir. Bu beyana göre; Musâ'nın **(Rabbi erinî enzur ileyke)** (Ayet 143) sözü, otuz gün içinde sadır olmuş, ifakatın da ondan sonra kırk günün tetimmesinde hasıl olmuş olması icab eder. **(Ve kellemehü Rabbühü)** (Ayet 143) Yâni, tekellümde tecelliyi sıfat makamındadır. **(Rabbi erinî enzur ileyke)** (Ayet 143) sözü de; fena-yı

sıfat makamında bakiyyenin vücudu ile beraber Musâ'nın şuhud-i zâti şevkinin ifratından mütevellid bir sür'attir. **(Lenterânî)** (Ayet 143) Hak Teâlâ Hazretleri; «Ey Musa! elbette sen beni göremezsin.» Bu söz «Ben gâib oldukta zâhir olur Hak, beni gâib kılar zâhir olursa» mealindeki (İza tegayyebtü beda ve in beda gayyyebeni) kavli ve «Rab'bimin gözüyle Rab'bimi gördüm» mealindeki «Reeytü Rabbi biayni Rabbi» sözü gibidir. Müşahede makamında isneyniyet ve beka-i eniyetin muhal olduğuna işarettir. **(Ve lâkininzur ilelcebeli)** (Ayet 143) Ve lâkin ey Musâ! Sen vücudun dağına nazar et, **(Fe inistekarre mekânehu)** (Ayet 143) eğer vücudun dağı mekânında durabilirse, beni görmekliğin mümkün olur, dedi. Bu da muhâle tâlik babındandır. **(Felemmâ tecellâ rabbühü lilcebeli ce'alehu dekken)** (Ayet 143) Musâ'nın Rab'bı Musâ'nın vücûdu dağına tecelli edince; Musâ'nın vücudunu (aslâ vücudu olmıyan birşey) büsbütün mütelâşi kıldı. **(Ve harre Musâ sa'ikaâ)** (Ayet 143) Ve Musâ, fâni olduğu halde, vücûd derecesinden sâkıt oldu. **(Felemmâ efaka)** (Ayet 143) Fenâdan sonra, Musâ, bağışlanmış hakkani vücud ile ifakat buldukta **(kaâle sübhaneke)** (Ayet 143) «Ey Rab'bim, hâdislerin gözleri ile idrak olunmuş ve gayrına görünmüş olmaktan seni tenzih ederim. **(Tübtü ileyke)** (Ayet 143) Ben bakiye günahından sana tövbe ettim. **(Ve ene evvelülmü'minîne)** (Ayet 143) Ve ben zaman hasebiyle değil, rütbe hasebiyle iman edenlerin evveliyim» dedi. Yani, ben meratib-i ervah saflarından, ehl-i vahdetin makamı olan evvelki saftayım, bu saf, ıstıfay-ı mahz makamıdır.

(Ayet 144) **(Kaâle ya Musâ innîstafeytüke alennâsi birisâlâtî ve bikelâmî)** Hak Teâlâ Hazretleri «Ey Musâ, ben risaletlerim ve kelâmım ile seni insanlar üzerine ihtiyar ettim, seçtim» dedi. Bu mertebe, velayetten sonra nübüvvet derecesinin evvelidir. **(Fehuz mâ âteytüke)** (Ayet 144) İmdi, benim verdiğim şey'i, sen temkin ile ahzet **(vekün minneşşâkirîne)** (Ayet 144) ve Nebi Aleyhisselâm efendimizin: «Ben abd-i şekûr olmayayım mı?» buyurduğu gibi ubudiyet-i Hakk ile kaim olmakta istikamet ile şükür edicilerden ol, dedi.

(Ayet 145) **(Ve ketebna lehü fil elvahi min külli şey'in mevizaten ve tafsilen likülli şey'in)** Musâ'ya elvahta (levhalar) her şeyden bir mev'iza (nasihat-öğüt) ve her şeyi tafsil olarak yazdık. Yâni: vücûdunun tafsilleri olan ruh, kalb, akıl, fikir ve hayalinde herşeyin tafsilini yazdık. Gazab zamanında bu elvahın atılması bunlardır ki zühul ve gaflettir. Ve bu kuvvadaki hükümden boşanmaktır. Nitekim herhangi birimiz halin ve ezaya tahammülün güzelliği ile hükmeder, sonra gazabı parladığı vakitte unutur ve nefsinin zuhuru za-

manında aklında olan ilminden hiç bir şey hatırlamaz. **(Fe hüzha bi kuvvetin)** (Ayet 145) Şimdi sen, ulûlazim zâtlardan olmak için, o elvahı kuvvetle ahz et. **(Ve'mür kavmeke ye'huzü biahsenihâ)** (Ayet 145) Kavmine de ruhsatları değil azîmetleri ehaz etmelerini emret. **(Seurîküm dârelfâsıkîne)** (Ayet 145) Ben elvahın muhteviyatını ahz etmeyen fâsıkların akibetini size göstereceğim.

(Ayet 146) **(Se asrifu an âyâtiyellezîne yetekebberûne fîl'ardı bigayril hakkı)** Haksız olarak yer yüzünde tekebbür edenleri, sıfatından men edeceğim. Zirâ tekebbür nefsin sıfatlarındandır. Makam-ı nefiste olanlar ise, kalb makamında bulunan sıfatın âyâtından mahcubturlar. Yoksa, mahv vü fenâ makamında Kibriya sıfatıyle muttasıf olub da «Sende her fazilet mevcuttur. Ancak mütekebbirsin.» diyen kimseye İmam-ı Caferi Sadık Aleyhisselâm'ın: «Ben mütekebbir değilim, ve lâkin Allah Teâlâ'nın Kibriya sıfatı, benim tekebbürüm yerine kaim olmuştur.» buyurduğu vechile, tekebbürleri makamında Hak'kın Kibriya sıfatı kaim olan, Hak'la mütekebbirler, mahcub değillerdir.

(Ayet 147) **(Vellezîne kezzebu biayâtinâ ve likaâil'ahireti)** Sıfatları ile bizim sıfatlarımızı ve fiilleriyle bizim ef'alimizi setr eden ve âsâr ile kalmış ve âhiret likasından ve nefis ve ef'al cennetinden kör olanların **(Habitat a'mâlühüm)** (Ayet 147) amelleri habt (cevab verecek mecal bırakmamak) olmuştur. Eğer bu tekzibleri lika-i ahireti tekzibten mücerret, sırf sıfatı tekzib olmuş olsa idi, her ne kadar bir zamanlar bir nevi azab ile muazzeb olurlarsa da, amelleri habt olunmayacaktı.

(Ayet 155) **(Vahtâre Musâ kavmehu seb'îne recülen limîkâtinâ)** Musâ Aleyhisselâm kavminden, kavminin eşref ve nücabasından (soylularından) istidât ve sefa-i nefsi irade, taleb ve sülük sahibi olan yetmiş kişiyi mikatımız (tahsis olunmuş vakit - ve muayyen mahal) için seçti ki, bunlar **(Feahaztehümül saate)** kavlinde beyan olan sâikaya (yıldırım) uğrayanlardır. **(Felemmâ ehazethümürrecfetü)** Ayet 155) Vakta ki, nûr bârikalarının tayerânı ve tecelliyat-ı sıfat ziyalarının zuhuru zamanında cesedin teessürü ve titremesi ve tüylerin ürpermesi gibi fenâ sâikasının mebadisinden (başlangıçlar) olan beden dağının sarsıntısı, kendilerini tutunca **(Kâle Rabbi lev şi'te ehlektehüm min kablü ve iyyaya)** (Ayet 155) iş bu recfe (sarsılma) halinde Musâ; «Ey Rabbim, keşke onları ve beni, bundan evvel ihlâk etmiş olsaydın.» dedi. Zira sâika yâni, bayıldıkları zaman fâni oldukları için ne Musâ'nın ne de onların diyecek sözleri olamaz. Musâ'nın **(Lev şi'te)** sözü de bir (iç sıkıntısı) kelimesidir ki, firakın elemi zamanında şevkin galebesinden, sabrın kal-

maması demektir. Nitekim bu gibi hallerde Muhammed Aleyhisselâm; «Keşke anam, beni doğurmaya idi» ve keza «MUHAMMED'in Rab'bi, Muhammed'i yaratmamış ola idi.» buyurarak kendisini dağdan atmağa kast eylediği rivayet olunur. **(Etühlikünâ bimâ fe'alessüfehâü minnâ)** (Ayet 155) Ey Rabbim, bizim süfehamızın (müsriflerimizin) yaptıkları hevay-ı nefs buzağısına tapmak ve nefis sıfatlarıyle hicablanmak sebebiyle, yâhut mâ'nâ: uyanıklık husulünde ve basiret nurunun zuhurundan evvel, sefahat halimizde bizden sâdır olan nefis ve sıfatlar ile vukûf, (duraklamak, durakalmak) sebebiyle mahrumiyet azabı ve firak elemi ve hicab uzaması ile bizi helâk mi edeceksin? **(İn hiye illâ fitnetüke)** (Ayet 155) Nefis sıfatları ile ve heva ibâdetiyle olan bu ibtilâda, gayrin medhali yoktur. Ancak senin ibtilândır. **(Tudillu bihâ men teşâü)** (Ayet 155) Sen bu fitne ve ibtilâ ile hicab ve şekâvet, cehil ve ama ehlinden dilediğini izlâl (manen yolunu şaşırtma) **(vetehdî men teşâ'ü** (Ayet 155) ve saâdet ve inâyet, ilim ve hidayet ehlinden dilediğine de hidayet eylersin. Musâ bu sözü, tecelliy-i ef'al makamında söylemiştir. Bizim işlerimizle kaim, işlerimize sahib ve mütevelli sensin. **(Fağfirlenâ)** (Ayet 155) Buna binaen bizim ef'alimiz günahlarını örttüğün gibi, zât ve sıfatımız günahlarını da setr et. **(Verhamnâ)** (Ayet 155) Ve vücûdunla eniyet hicabını kaldır ve şuhudun nurlarını ifaza ile bize rahmet et **(Ve ente hayrülgâfirîne)** (Ayet 155) ve sen mağfiret-i tamme ile mağfiret edicilerin hayırlısısın.

(Ayet 156) **(Vektüblenâ fî hâzihiddünyâ haseneten)** Ve bize bu dünyada fenadan sonra bekada adâlet ve istikamet **(ve fîlâhireti)** (Ayet 156) ahiretde de müşahede ve ziyade hasenesini taktir et. **(İnnâ hüdnâ ileyke)** (Ayet 156) Biz, vücûdumuz günahlarından sana rücu' eyledik, dedi. **(Kaâle azâbî)** (Ayet 156) Hak Teâlâ Hazretleri, benim cihetimden hâsıl ve bana mahsus olan işbu şerk azabı, her ne kadar fırak eleminin şiddeti dolayısıyla elemli ise de **(Usîbü bihî men eşâ'ü)** (Ayet 156) ben o azabı ehl-i inayetten dilediğim has kullanrıma dokundururum, **(Ve rahmetî vesiat külle şey'in)** (Ayet 156) Rahmetim ise bir kimseye ve bir şeye mahsus olmayıp, her şeye vâsi' olmuştur. İmdi bu azabta kadri takdir olunamayan ve künhüne varılamayan bir Rahmet hakkında «Hiç bir nefis kendisi için gizlenmiş olan sevinci bilemez» buyurulan, lezzet-i vusul rahmeti vardır. Böyle olmakla beraber, bu azab, o kadar lezzetlidir ki hiç bir lezzet buna kıyas olunamaz. Nitekim aşıkın biri «Azabla duyduğum zevkten başka bütün lezzetlere ben nâil oldum.» ma'nâsında olan (ve küllü lezzetin kadniltüm inhussivâ melzuzi veedi bilazabi) beytini söylemiştir. Ben hayatım hakkı için derim ki, bu azâb kibrit-i

ahmerden daha azizdir. (Kibrit-i ahmer, en kıymetli olan şey manâsınadır) Amma, Rahmet nasibinden hiç kimse hâli değildir. **(Fese'ektübühâ)** (Ayet 156) Ben o Rahmeti, tam ve kâmil ve Rahmet-i Rahimiye olarak hasseten **(Lillezîne yettekûne)** (Ayet 156) bütün hicablardan sakınan ve merzûk oldukları emval ve ahlâk ve ulûm ve ahvalden müstehiklerini ifaza eden **(vellezînehüm biâyâtinâ yü'minûn)** (Ayet 156) ve cemi sıfatımızla ittisal eden has kullarıma isbat ve lâzım kılacağım, **(Ellezîne yettebi'ûnerresûlennebiyyel'ümmiyye)** (Ayet 157) ki, onlar da takvada **(Ve mâ remeyte iz remeyte ve lâkinallahe remâ)** (Enfal suresi, Ayet 17), **(Ve mâ yentıku anilheva)** (Necm suresi, Ayet 3) **(Mâ zâğalbasarü ve mâ tagaâ)** (Necm suresi Ayet 17) âyetleri ile, zekât vermekte **(Ve emmessâile felâ tenher ve emmâ bini'meti rabbike fehaddis)** (Duhâ suresi, 10-11) ayeti ile ve **(utitü cevâmialkelimi ve büistü liütemmime mekarimelahlâki)** hadis-i şerifi ile vasıfları beyan olunan Nebiyyi Zişan'ın sıfatlarına tâbi olmakla o her zamanda Nebiy-yi Ümmi'ye ittiba eden Muhammedî'lerdir.

(Ayet 159) **(Ve min kavmi Musâ ümmetün yehdûne bilhakkı ve bihî ya'dilûne)** Yani rahmet-i tamme ile felâh bulanlar, ancak Nebi'nin bu evsaf-ı celilesine ittiba edenlerdir (tabi olanlar). Musâ'nın kavminden de insanları nefisleri ile değil, Hak ile hidayet eyleyen ve istikamet ve temkin halinde insanlar arasında Hak ile adâlet eden muvahhitlerden bir cemaat vardır.

(Ayet 163) **(İz te'tîhim hitânühüm yevme sebtihim şurean ve yevme lâ yesbitûne lâ te'tîhim)** Sebt (Cumartesi) gününde onların, balıklarının takım takım tevali ederek gelipte, Sebt olmayan günlerde balıkların gelmediğini ,Ben-i İsrail'in mütecavizlerinin Sebt gününde haddi nasıl tecavüz ettiklerini, deniz kenarında olan Eyke veya Medyen veyahut Şam taberiyesi ahalisinden sor. Onların halleri, sâir günlerde olmayan yemekler, içkiler ve oyuncaklar gibi huzuz-i nefsaniyenin cumâ günlerinde sokak ve çarşılarda ve mevsim ve mahfellerde (rahat edilecek yerler) toplanmak hususunda, zamanımız ahalisinden olan İslâm'a mensub kimselerin halleri gibidir ki bu da fısk sebebiyle Allah tarafından ibtilâdan başka bir şey değildir.

(Ayet 179) **(Ülâike kelen'âmi belhüm edallü)** İşte bunlar, kalbleriyle Allah'a yakınlaştıran maârif ve hakayıkı idrâkleri, gözleriyle ibret almaları, kulakları ile hakikatı duymaları olmadığı için hayvanlar gibidirler. Belki akidelerinin fesadı ve birçok hileleri sebebiyle buudu icab eden şeytanetin kendilerinde bulunduğu için hayvanatdan da fazla dalâlettedirler.

(Ayet 180) **(Ve lillâhilesmâ-ülhüsnâ)** Allah Teâlâ Hazretlerinin esmây-i hüsnâsı vardır. Beyanı geçmiştir ki, her isim, bir sıfat ile mütecelli olan Zat'tan ibarettir. Allahu Teâlâ Hazretleri, her bir işi, isimlerinden bir isim ile tedbir eyler. İmdi cahil bir kimse, ilmi istediği vakit Âlim ismiyle, mariz, şifa istediği vakit Şâfi ismiyle, fakir gına istediği vakit Muğni ismiyle dua ettiği gibi sizin herhangi bir isme iftikar ve ihtiyacınızda, hal delâletiyle Allah'a o isim ile dua ediniz. Bunların hepsi, o sıfatın eserini ve o ismin tesirini, kabulü müstelzim olan istidadın tahsili ile olur. Yâhud, Rububiyeti, alîm ismine mahsus olduğu için, cahil bir kimse yarabbi dedikte **Yâ Alîm**, mariz, yarabbi dedikte **Ya Şâfi**, fakir ya rabbi dedikte **Ya Muğni** murad eylediği gibi, kâl diliyle ve yahud tâlib-i sâdıkın, meselâ ilim sıfatıyla sıfatlanıp, Hak'kın ilmiyle kendi ilminden fâni oldukta **Alim** ismiyle, marazının şifasını bulup, şifa sıfatıyla ittisafı sebebiyle gayrini şifalandırmak istediği vakit **Şafi** ismiyle ve Hak ile fakrinden müstagni oldukta **Ganî** ismiyle dua ettiği gibi fiil ve lisan ile dua ediniz. İşte mü'minlerden muvahhit olanlarının emr olundukları dua budur. Bu emre imtisal edilmelidir. **(Ve zerûllezîne yülhidûne fî esmâihi)** (Ayet 180) Ve siz Allahu Teâlâ'nın esmasında ilhad edenleri; bu sıfatları gayrinden taleb ve gayre izafe ile Allah'a şirk edenleri terk ediniz.

(Ayet 187) **(Yes'elûneke anissâ'ati eyyâne mürsâhâ)** Habibim, sana saatten sual ederler. Saatinin vukûu ve kıyamı ne zamandır, derler. Saat ile murad, kıyameti kübranın, yani Mehdi'nin vücûdu ile vahdet-i zâtiyenin zuhuru vaktidir. **(Kul innemâ ilmühâ inde Rabbî)** (Ayet 187) Habibim, sen de ki: «Kıyameti kübranın ilmi ancak Rab'bimin indindedir.» **(Lâ yücellîhâ li vaktihâ illâ hüve)** (Ayet 187) Kıyameti kübranın, vaktini Allah'tan başka kimse keşf edemez, ancak O bilir. Nebi Aleyhisselâm'ın MEHDİ zuhurunun vakti hakkında **(kezebelvekkatune)** yani, «Vakit ta'yin edenler yalan söylediler» buyurduğu gibi, kıymet-i kübranın vaktini de Allah'tan gayri kimse bilemez. Ben hayatıma kasem ederim ki, kıyamet-i kübrayı vukûundan evvel kimse bilemediği gibi, vukûu zamanında da Allah-'tan gayri kimse bilemez. **(Sekûlet fîssemâvâti vel'ard)** (Ayet 187) Zira bunun ilmi, göklerde ve yerde ağır olmuştur. Gökler ve yer ehli, o ilmi kavrayamaz.

(Ayet 194) **(İnnellezîne ted'ûne min dûnillâhi ibâdün emsâlüküm)** Gerek insan ve gerek insanın gayri her ne olursa olsun, Allah'tan gayrinden taleb ettikleriniz âciz ve adem-i tesirde muhakkak onlar da sizin gibi kullardır, âcizlerdir. **(Fed'ûhüm felyestecibû leküm in küntüm sâdıkıyne)** (Ayet 194) Eğer siz, te'siri gayre nisbet etmekte

doğru iseniz, sizin için müyesser olmayan, muvaffak olamadığınız bir işte onları çağırın, o işi size kolaylaştırsınlar. Nitekim Nebî Aleyhisselâtü Vesselâm Efendimiz, İbni Abbas Radiyallahü anh'a; «Ey oğlan, sen Allah'ı hıfz et, Allah da seni hıfzetsin. Sen Allah'ı hıfzet, Allah'ı karşında bulasın, bir şeyi istediğin vakit Allah'tan iste, bir muavenet dilersen Allah'tan dile, ve bil ki bütün cemaat sana bir menfaat vermek için toplansalar, Allah'ın sana takdir ettiğinden başka bir menfaat yapamazlar. Ve eğer sana bir zarar vermek için toplansalar Allah'ın takdirinden başka sana hiç zarar veremezler. Kalemler kaldırıldı. Sahifeler kurudu.» buyurmuştur.

(Ayet 195) **(Elehüm ercülün yemşûne bihâ)** Bu kelâm inkâr yolunda istifhamdır. **(Em lehüm a'yünün yubsirûne bihâ em lehüm âzânün yesme'ûne bihâ)** (Ayet 195) (İlâhir.........) Onların yürüyen ayakları mı vardır? Tutan elleri mi vardır? Gören gözleri mi vardır? İşiten kulakları mı vardır? Yâni onların ayakları vardır, lâkin o ayaklarla yürümezler. Belki Allah ile yürürler. Zira onları o ayaklarla yürüten Allah'tır. Sair azaları da bunun gibidir. **Kulid'û şürekâeküm sümme kiydûni felâ tunzirûni)** (Ayet 195) Habibim de ki; «Siz insan ve cinden bütün şeriklerinizi (ortaklarınızı) çağırın. Sonra kadir iseniz bana mekir ve hile yapın, hiç durmayın. **(İnne veliyyi yallahüllezi nezzelelkitâbe)** (Ayet 196) Zira benim işimin sahibi, müdirim ve sahibim , kitabı indirmekle beni talim eden Allah'tır.» **(Ve hüve yetevellessâlihîne)** (Ayet 196) O Allah Teâlâ Hazretleri, herbir sâlih olan ve istikametle kaim olan kimseyi velâyet ve hıfz eder. Her ne zaman, enbiyanın, enbiyadan birinin vasfında sâlih nutku varid olursa, ayni cemi'de fenâdan sonra istikamet ve temkinle Hak'la baki ve izn-i Hak'la nev-i beşerin ıslahıyla kaim olan zat murad olunur.

(Ayet 198) **(Ve terâhüm yenzurûne ileyke ve hüm lâ yübsirûne)** Müşriklerden ve gayrilerden kalbleri mühürlenmiş olan kimseleri hidayete davet edersen işitmezler, ve itaat etmezler. Ve onların basarlarının, yani gözlerinin sahihliği ile beraber, hakikatte kalbleri kör olduğundan Hak'kı ve senin hakikatini göremedikleri halde sana nazar ettiklerini görürsün.

(Ayet 199) **(Huzil'afva)** Habibim, sen onlara kolay gelen şeyi emret. **(Ve'mür bil'urfi)** (Ayet 199) Vech-i cemil ile emr et! **(Ve a'rid anilcâhilîne)** (Ayet 199) Ve cehillerine mukabele etmemekle, câhillerden i'râz eyle. İmam-ı Cafer-i Sadık (Radiyallahü Anh)'ın, «Allahu Teâlâ Hazretleri, Nebi'sine mekârim-i ahlâk ile emreyledi, ve Kur'ân'da bu âyetten fazla, mekârim-i ahlâkı cem eden bir ayet yoktur.»

dediği rivayet olunmuştur ki, İmam'ın bunu demesi bu âyetin kuvvetle tevhide delâlet ettiği içindir. Zira insanların nâsiyelerine malik olanı ve kullardaki tasarrufunu ve gerek yaptıkları ve gerek terkettikleri şeylerde kendi nefisleriyle olmadıklarını müşahede eden Zât, kullarını meşakkate haml etmez. Ve emr-i bilma'rûf ve nehyi anilmünkerde gazab etmez. Ve şiddet göstermeyip hilm ile muamele eder.

(Ayet 220) **(Ve immâ yenzeğanneke mineşşeytâni nezun)** Ve eğer fiili görmek ve günahı onlara nisbet etmekle, şeytandan, sana onların münakaşasına seni sevkedecek kuvvetli bir vesvese gelirse **(Festa'iz billâhi)** (Ayet 200) Hak'kın failiyetini şuhud ve huzur ile Allah'a sığın. **(İnnehu semi'ûn alîmün)** (Ayet 200) Allahu Teâlâ, nefsin sözlerini ve göğsünde şeytanın vesveselerini işitici, niyetleri ve sırları bilicidir.

(Ayet 201) **(İnnellezînettekav izâ messehüm tâifün mineşşeytâni)** Şirkten sakınan kimseler, fiili gayre nisbetle, kendilerine, şeytandan bir hatır ve hayal dokunduğu vakit **(Tezekkerû)** (Ayet 201) makam-ı tevhidi ve efâli Allah'tan müşahede ile tezekkür ederler. **(Feizâhüm mübsirûne)** (Ayet 201) Bu tevhid makamını hatırlayınca derhal fâiliyeti ilâhiyeyi görürler. O halde nazarlarında şeytan durmaz, ve Allah'tan başka fâil kalmaz.

(Ayet 202) **(Ve ihvânühüm yemüddûnehüm fîlğayyi sümme lâ yuksirûne)** Şeytanların ihvanı olan mahcublar, fiili gayre nisbet etmekle, şeytanlara imdad ederler. Bu sebebten inad ve cehillerinden kısalmazlar. **(Ve izâ lem te'tihim biâyetin kaâlû lev lectebeytehâ)** (Ayet 203) İstedikleri ayeti getirmediğin vakit, neye o âyeti nefsinden toplamadın, yâni uydurmadın, derler. **(Kul innemâ ettebi'û mâ yûhâ ileyye min Rabbî)** (Ayet 203) Habibim de ki: «Ben, ancak Rab'bimden bana vahy olunan şey'e tâbi olurum. Külfetle, nefsimden bir şey yapmam. Belki Allah'tan tebliğ ederim. Ve ben, kendi nefsimle değil, Allah ile kaim olduğum için ancak Hak'tan bana vahyolunan şey'i söylerim.»

(Ayet 204) **(Ve izâ kuriel kur'ânü festemi'û lehü)** Ve Kur'ân okunduğu vakit Allah'ı istimâ edin. Ve ancak Allah'tan dinleyin. **(Ve ensitu)** (Ayet 204) Ve nefsin gayrinin sözünden sükût edin. Zira Kur'ân'ı tekellüm eden, söyleyen Allah'tır. **(Le'alleküm turhamûne)** (Ayet 204) Söyleyen Zât'ın, sıfat ve efâli ile kelâmında tecell-i rahmeti ile rahmet olunmanız me'muldur.

(Ayet 205) **(Vezkür Rabbeke fî nefsike)** Rab'bini, nefsinde hâzır olduğu halde hatırla! **(Tadarrü'an)** (Ayet 205) Makamı tafsilde cemi'

tadarru' ve niyaz cihetinden **(Ve hîyfeten)** (Ayet 205) ve sırda, nefisten korku ile yâhud mâ'nâ: o zikirde nefsin nasibi olmaktan korkarak **(Ve dûnelcehri minelkavli)** (Ayet 205) tadarru ve zikrin sana, senden zahir olmaksızın **(Bil ğudüvvi vel'âsâli)** (Ayet 205) Ruh nurunun zuhur ve işrak ve galebesi sabahında ve nefis sıfatlarının ve kuvasının ğalebeleri akşamında bu vecihle zikret. **(Ve lâ tekün minelğaâfiline)** (Ayet 205) Ahvalden hiçbir halde, hususile nefsin ve sıfatının ğalebesi halinde, vahdet-i zâtiyenin şuhudundan ğafil olanlardan olma.

(Ayet 206) **(İnnellezîne inde Rabbike)** Tevhid ve tevhidde fena ve Hak ile beka ve istikamet sahibi olanlar **(Lâ yestekbirûne an ibâdeti)** (Ayet 206) enaniyetle hicabları sebebiyle Rablerinin ibadetinden kibirlenmezler. Belki ayn-i cemide tafsili müşahede edip, Hak'kı iz'an ve kabul ederler. **(Ve yüsebbihûnehü)** (Ayet 206) Ve enaniyetlerinin nefyi ile Hak'kı şirkten tenzih ederler. **(Ve lehü yescüdûne)** (Ayet 206) Ve fenâ-yı tam ile ve bakiyye ve eniyyet âsarının mahvı ile Hak'ka secde ederler. Halk'ın fenasından sonra baki olan Allahu Teâlâ Hazretleridir.

ENFAL SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMÂNİRRAHÎM

(Ayet 1) **(Yes'elûneke anil'enfâli)** Habibim, sana ganimet mükâfatlarından sorarlar. **(Kulil'enfâlü lillâhi verresûli)** (Ayet 1) Sen de ki: «Ganimet ve mükâfatlar, Allah'ın ve Resul'ünündür. **(Fettekullahe ve aslihû zâte beyniküm)** (Ayet 1) İmdi siz, Allah'a şakınıp aranızı ıslah ediniz» Sual edenler, kendi fiilleri ile mahcub oldukları için Allah'ın ve Resul'ünün, yâni Resul'ün mazharında olan Allah'ın fiiline itiraz eylediler. Bu sebebden ef'al takvası ile yani, Allah'ın fiilini görüp kendi fiillerinden kaçınmakla ve tenazu' ve tehalüfü (hilaflaşmayı, birbirine uygun olmamayı) mucib olan fiillerinin masdarı olan nefisleri sıfatlarının mahvı ile aralarını ıslah etmekle emrolundular. Tâki enva'ı sıfatın zuhuru ile ülfet ve muhabbet-i kalbiyeye rücu edeler. **(Ve atî'ullahe ve resulehu in küntüm mü'minîne)** (Ayet 1) Ve eğer siz hakikî mü'minler oldunuz ise, irade-i kalbiye ile Allah'ın emrini kabulün size kolaylaşması için, nefisleriniz sıfatının fenası ile Allah ve Resul'üne itaat ediniz.

(Ayet 2) **(İnnemelmü'minûnellezîne izâ zükirallahü vecilet kulûbühüm)** Hakikî imanla iman etmiş olanlar yalnız nefse mahsus olan ef'al zikri ile değil, kalbe mahsus olan sıfat zikri ile Allahu Teâlâ zikr olunduğu vakit, kahr, kibriya, azamet ve bekanın tasavvuru ve kalbler üzerine o sıfat tecellıyatı nurlarının işraki ile kalbleri müteessir olan kimselerdir. **(Ve izâ tüliyet aleyhim âyâtühü zâdethüm îmâna)** (Ayet 2) Ve Allah'ın sıfatları, mezahir-i kelâmiyede aşikâr olduğu vakit, ilim makamından ayne terakki ile onlara hakiki imanı ziyade eder. **(Ve alâ rabbihim yetevekkelûne)** (Ayet 2) Ve onlar, Rab'lerine tevekkül ederler, yâni fiillerinin fâni olmasıyla tevekkül makamını tashih ve sıfat fenâsı makamında itmam ederler. Çünkü her hangi bir makamın tashihi, ancak o makamdan terakki ve fevkındaki makamdan ona nazar etmekle tamam olabilir.

(Ayet 3) **(Ellezîne yukîmûnessalâte)** Onlar; sıfat müşahedesi ve sıfat tecelliyatı ile sıfatda terakki sebebiyle huzur-i kalbi namazını kılarlar. **(Ve mimmâ razaknâhüm yünfikûne)** (Ayet 3) Ve ef'al fenası makamında, onları rızıklandırdığımız tevekkül ilimlerinden ve sıfat seyrinde rızıklandırdığımız sıfat tecelliyatı ilimlerinden o ilimlerle amel etmek ve müstehak olanlara ifaza etmek suretiyle infak ederler. **(Ülâike hümülmü'minûne hakkaâ)** (Ayet 4) Hakikî mü'minler, işte ancak bunlardır. **(Lehûm derecatün inde Rabbihim)** Bunların, Rab'leri indinde sıfat mertebelerinden ve kalb cennetleri bahçelerinden dereceler vardır. **(Ve mağfiretün ve rızkun kerimün)** (Ayet 4) Ve ef'al günahlarının mağfireti ve sıfat tecelliyatı ve ulumu kabilinden keramet rızıkları vardır.

(Ayet 5) **(Kemâ ahreceke rabbüke)** Şu hal, yâni; ganimet hususunda sana itirazları, Rab'binin, seni Medine'den çıkardığı zaman sana itirazları gibidir. Zira onlar, kendi fiilleri ile Allah'ın fiilinden muhtecib olunca, gerek çıkmak ve gerek ganimetden mükâfat vermek, her iki fiili de senden görüb, mükâfat vermek fiilinden kerehat ettikleri gibi, senin çıkmanı da kerih gördüler ve seni Rab'binin çıkardığını anlayamadılar. **(Min beytike bilhakkı)** (Ayet 5) Yâni, Hak'ka mültebis (şüpheli - benzeyen - iltibaslı), nefsin ile değil, Hak ile evinden çıkıcı olduğun halde, yahud mânâ: sevab ve hikmete mültebis (benzeyen) bir çıkmak ile çıkmana itiraz ettikleri gibidir. **(Ve inne fariykan minelmü'minine lekârihûne. Yücâdilûneke filhakkı ba'de mâ tebeyyene)** (Ayet 5 - 6) Tecelliyat ile çıkmak hali sana tebeyyün ettikten, yahud mânâ evvelce mücizat ile asarı onlara tebeyyün etdikten, yahut, nusret kendilerinin olduğunu onlara bildirmekten ve bu suretle bildirmekde keyfiyet onlara tebeyyün ettik-

ten sonra, müminlerden bir kısmının yine kendi ef'al ve sıfatları ile mahcub olmaları dolayısiyle hak ve sabit olan bir hususda seninle mücadele ederler. **(Ke'ennemâ yüsâkuûne ilel mevti ve hüm yanzurûne)** (Ayet 6) Güya ölüme sevk olunurlar gibi korku ve hayret içinde bakarlar.

(Ayet 7) **(Ve iz ya'idükümüllahü ihdettâifeteyni ennehâ leküm ve teveddûne enne ğayre zâtişşevketi tekûnü leküm)** Allahu Teâlâ'nın, size iki taifeden birisinin, yâni başlarında Ebu Süfyan bulunan Şam ticaret kafilesinin, ve yahud, başlarında Ebu Cehil bulunan ve kafileyi kurtarmak için Mekke'den hazırlanıp çıkan düşman ordusunun, sizin olduğunu va'd eylediğini ve kuvveti olmıyan kafilenin, sizin olmasını sevdiğiniz ve istediğiniz vakti hatırlayınız. **(Ve yuridullahü en yûhıkkalhakka bikelimâtihî)** (Ayet 7) Allahu Teâlâ Hazretleri de yardım eylediği semavi meleklerle Hak'kı sabit kılmağı ve kâfirlerin arkasını kesmeği ve her ne kadar mücrim ve günahkârlar ikrah eder olsalar da bâtılı iptal ve Hak'kı tesbit etmeği murad ediyordu.

(Ayet 9) **(İz testeğîsûne habbeküm)** Sizler, tâkat ve kuvvetinizden uzaklaşmak ve te'sir ve kuvvetin, sizden ve düşmanınızdan olmayıp, Allah'dan olduğunu yakinen bilmekle ef'aliniz hicablarından soyunmak suretiyle Rab'binizden yardım dilediğiniz vakit, **(Festecâbe leküm ennî mümiddüküm bielfin minelmelâiketi mürdifîne)** (Ayet 9) nefis sıfatlarından ve ef'al libaslarından işbu tecerrüdünüz halinde, kalblerinizin âlem-i melekuta cinsiyeti dolayısıyla Rab'binizin «Ben melekut âleminden, kahr melekutundan bir âlemle yani, Ali İmran suresinde işaret ettiği vecihle, o halet de kalblerinize münasebeti olan ruhaniyet ve kuva-yı semaviyeden bir kuvvetle sizin imdadcınızım» diye duanızı kabul eylediğini hatırlayınız. Bu âyetde melâike adedinin bin, diğer bazı ayetlerde üç bin veya beşbin olarak zikr olunmasının sebebi, aded-i mahsus murad olmayıp, kesret murad olduğu, yahud bu âyetdeki, biri biri ardınca demek olan **(mürdifîn)** kavli, onlardan sonra başka melâike taifelerinin de takip eylediğine delalet ettiği içindir. Melâikenin, mü'minlere imdadı, meselâ: Rüyada suretlerin temessül ettiği gibi, mukâtele sureti ile meleklerin temessülleri ve cesedlenmeleri, yahud cesedlenmeksizin kahr ve tesirlerinin küffara erişerek helâk ve münhezim olmaları tarikiyledir.

(Ayet 10) **(Ve mâ ce'alehullahü illâ büşrâ ve litetmainne bihî kulûbüküm)** Allah Teâlâ Hazretleri, bu imdadı ancak size beşaret olmak ve nefsinizin mülâbis ve ahvalinden tecerrüdünüz zamanında melekûta ittisal ile kalbleriniz mutmain olmak için kılmışdır. Yoksa,

nusratın husulu, o melâikeden değildir. **(Ve men nasru illâ min indillâhi)** (Ayet 10) Zira, nusret olamaz, ancak Allah Teâlâ tarafından olur. Lâkin hikmeti, eşyanın sebeblere taallukunu iktiza eyler. **(İnnallahe azîzün hakîmün)** (Ayet 10) Tahkik, Allahu Teâlâ Hazretleri, nusret etmeğe kuvvet sahibi ve galibtir. Nusratı; hikmet üzere yapan hikmet sâhibidir.

(Ayet 11) **(İz yuğaşşîkümünnü'ase emeneten minhü)** Allah tarafından emniyet ve tamamiyet olmak için size sekinetin nüzûlüyle kuva-yı bedeniye ve sıfat-ı nefsaniyenizin sükûnünun uyuklamasının sizi örtdüğünü **(ve yünezzilü aleyküm minessemâi mâen liyutahhireküm bihî)** (Ayet 11) ve sizi, ehadis-i nefis ve revacis-i vehim pisliğinden temizlemek **(ve yüzhibe anküm riczeşşeytâni)** (Ayet 11) ve sizden şeytanın vesvese ve tahvifini gidermek **(ve liyerbite alâ kulübiküm)** (Ayet 11) ve yakîn kuvvetiyle kalblerinizi kuvvetlendirib göğsünüzü sâkin kılmak **(ve yüsebbite bihil'akdâme)** (Ayet 11) ve o kuvvetle ayaklarınızı sâbit kılmak için, size Ruh semasından ilmel-yakîn suyunu indirdiğini hatırlayınız. Çünkü, korku ve tehlike yerlerinde sebât ve şecâat, ancak yakîn kuvvetiyle olur.

(Ayet 12) **(İz yuhiy Rabbüke ilelmelâiketi ennî me'aküm)** Rab'binin, melâikeye; ben sizinle beraberim, yâni Hak Teâlâ melekûta ceberut ile imdad ederek melâike, Allah'ın yardımcı olduğunu âlem-i ceberuttan bilirler **(Fesebbitûllezîne âmenû)** (Ayet 12) Binaenaleyh siz, imân edenleri te'yid ittisali ile te'yid ve tesbit ediniz. **(Seulkî fî kulubillezine keferûrru'ba)** (Ayet 12) Küfür edenlerin imdad-ı semavî ve te'yid-i İlâhiden kesilmeleri ve kendilerini şek ve vehim kuvvetinin istilâsı sebebiyle kalblerine korku ilka edeceğim. **(Fadribû fevkal'a'nâkı)** (Ayet 12) Küfür edenlerin boyunlarını vurunuz. **(Vadribû minhüm külle benânin)** (Ayet 12) Ve her birinin korku ile boyunlarına koydukları parmaklarını kesiniz, yâni bu mânâyı telkin ile mü'minleri tesbit ve bu sözü onlara ilka ile, yâhud rivayet olduğuna göre, tarafınızdan bu fiili onlara göstermekle onları teşcî' ediniz, diye vahy eylediğini hatırlayınız.

(Ayet 17) **(Felem taktülühüm velâkinnellahe katelehüm)** Ey mü'minler, o küffarı siz katl etmediniz ve lâkin onları Allah katl eyledi. Bu âyet ile mü'minleri te'dib ve kendilerinden ef'ali selb ve Allah'ı isbat ile, onları tevhid-i ef'ale hidayet etti. Nebi Aleyhisselâm ise, Hak ile beka makamında olduğundan ayn-i cemi'de tafsil mânâsını ifade etmek için **(Ve ma remeyte iz remeyte ve lâkinnallahe remâ)** (Ayet 17) «Habibim, küffara toprağı attığın vakitte sen atmadın ve lâkin Allah attı» buyurup, «Sen atmadın» demekle Habib'inden

atmak fiilini selb, «Lâkin Allah atdı» sözüyle, atmak fiilini Allah'a isbat ile beraber, «attığın vakit» sözüyle atmak fiilini Nebi Aleyhisselâm'a nisbet eyledi. O halde toprağı atan Muhammed'dir. Fakat nefsiyle değil, Allah ile atan Muhammed'dir. Mü'minler bir iş yapsalardı, nefisleri ile yapacak olduklarından, onlara hiç bir fiili nisbet etmedi. **(Ve liyübliyelmü'minîne minhü belâen hasenâ)** (Ayet 17) Ve Hak Teâlâ, mü'minleri, tevhid-i ef'al ata-i cemiliyle tecrübe etmek için bu işi yaptı. **(İnnellahe semî'un)** (Ayet 17) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri, onları biz katl ettik diye nefislerinizin sözlerini işidince, **(Alîmün)** (Ayet 17) her ne kadar katl fiili, sizin mazharlarınızda, zâhir oldu ise de, katl edenin ancak kendisi olduğunu bilicidir.

(Ayet 20) **(Yâ eyyühellezîne âmenû atî'ullahe ve resûlehü ve lâ tevellev anhü ve entüm tesme'ûne)** Ey mü'minler, siz Allah'a ve Resul'üne itaat edin. Ve sözünü işitmekle beraber Resul'ünden yüz çevirmeyin, zirâ işitmenin eseri, anlamak, dinlemek ve tasdik etmektir. Anlamanın eseri de, iradedir. İradenin eseri de, tâatdir. Bunun için i'raz etmekle beraber işitmek davası sahih olmaz. Çünkü işitmek ile yüz çevirmek birarada olmaz. Binaenaleyh eğer siz, işitmek davasında sadık iseniz, irade ile tâate mülâzimet ediniz. **(Ve lâ tekûnû kellezîne kalû semi'nâ ve hüm lâyesme'ûne)** (Ayet 21) Ve siz, hayvanlar ve belki onlardan daha şer olanlar gibi, fehim ve kabulden mahcub oldukları için asla işitmedikleri halde, işitdiklerini dava edenler gibi olmayınız.

(Ayet 22) **(İnne şerreddevâbbi indallahissümmülbukmüllezîne lâ yâ'kılûne)** Allahu Teâlâ indinde, yerde gezenlerin en şeriri ve kötüsü, düşünmiyen, hakikatten sağırlar ve dilsizlerdir.

(Ayet 23) **(Ve lev alimallahü fîhim hayren le'esme'ahüm)** Eğer Allahu Teâlâ Hazretleri, onlarda bir hayır ve salâh, yâni fehim ve kabul ve itâat edecek kadar işitmelerinin kemâlini kabule bir istidad bilmiş olsa idi, onlara işittirir ve kabul ettirirdi. **(Ve lev esme'ahüm letevellev)** (Ayet 23) kendilerinde fehim edecek kadar bir hayır olmamakla beraber, eğer Allahu Teâlâ onlara işittirip anlatdıra idi, fehimlerinin irade ve taat eseri olmazdı. Belki bu fehmin kendilerinde zâti olmayıp ârizi ve zevâl-i seri' olduğu için çarçabuk yüz çevirirlerdi. **(Ve hüm mu'ridûne)** (Ayet 23) Hal şu ki, onlar bizzat i'raz edicilerdir. Bu sebebden kendilerinde fehim ve irade durmaz. Nitekim, Emirilmüminîn Kerremallahü Veche ve Radiyallahü Anh Efendimiz «Nifak ehlinden bile olsa hikmeti yine ahzet (at)» buyurmuştur. Çünkü hikmet, takva sahibi olan mü'minin kalbinde sâkin oluncaya kadar, münafıkın göğsünde deprenir, tereddüd eder, yâni hik-

met, münafıkın zâtına münasib olmayıp, orada ârîzî olduğu için onun göğsünde sâbit olamaz, demektir.

(Ayet 24) **(Yâ eyyühellezîne âmenûstecîbû lillâhi ve lirresûli)** Ey gaybe iman eden mü'minler, tezkiye ve tasfiye ile Allah'a ve Resul'üne icâbet ediniz, kalblerinizi ihya eden hakikî ilme davet ettiği vakit Allah'ın ve Resul'ün davetini kabul ediniz. Yâhud mânâ: Ey hakikî imân ile imân eden mü'minler, sizi Allah ile ihya etmek için Allah'a davet eylediği vakit, Allah'a sülûk ile davetini kabul ediniz. Bu beyan, Allah ve Resul'ün icabeti, bir icabet olduğuna göredir, amma icabetler biri birinin gayri olduğu vakit âyetin mânâsı, bâtın ve kalb ile Allah'a, zâhir ve nefis amelleri ile Resul'e icabet ediniz, yahud mânâ: İstikametde bekabillah ile ihya etmek için sizi istikamete davet eylediği vakit cemi'de fâni olmakla Allah'a ve tafsil huhukuna müraat ile Resul'e icabet ediniz, demektir. Bunların kâffesi istidadın zevalinden evveldir, zira **(va'lemû ennallahe yehûlü beynel mer'i ve kalbihî** (Ayet 24) Biliniz ki istidadın zevali ve pas irtikab olunmakla hicabın husulü sebebiyle Allah Teâlâ, kişi ile kalbi arasında hâil (engel-perde) olur ve perde kılar. Binaenaleyh fırsatı taleb ile icabeti tehir etmeyiniz. **(Ve ennehu ileyhi tuhşerûne)** (Ayet 24) ve biliniz ki muhakkak sizler, Allah Teâlâ'ya haşr olunursunuz, mahv ve fenânız iktizası üzre sıfat ve zâtıyla sizi mücazat eder.

(Ayet 25) **(Vettekuû fitneten lâ tusîbennellezîne zalemûminküm hâsseta)** İstidadı, mevziinin gayrinde istimal ve Hak'kın madununda sarf etmekle izale veya noksan kılmakla zulum edenlere, kendileri zulumle münferid oldukları için yalnız onlara mahsus olan şirk ve hicab fitnesinin size isabetinden sakınınız. Yâhud mânâ: muhabbetleri yaramazlığının ve reziletlerinin ihtilat edenlere de teaddi ve tecavüzü sebebiyle, sizden yalnız zulum edenlere mahsus olmayub, hem onlara hem de diğerlerine şâmil olan fitnenin isabetinden sakınınız. **(Va'lemû ennallahe şedidül'ikab)** (Ayet 25) Ve kazandıkları zulmânî hey'etleri kalblere teslit ve hicâb ederek kalbleri o hey'etlerle ta'zîb etmekle Allah Teâlâ'nın ikabının şiddetli olduğunu biliniz.

(Ayet 26) **(Vezkürû iz entüm kalîlun)** Cehliniz ve ilim nurundan inkıtâınız sebebiyle kadir ve kıymetinizin az, **(Mustad'afune fîl'ardı)** (Ayet 26) arz-ı nefisde zaif **(Tehâfûne en yetehattefekümünnâsü** (Ayet 26) nefislerinizin zayıflığından kuvay-ı hissiye insanlarının, sizi kapmasından korkar olduğunuz zamanı düşününüz. **(Feâvâküm ve eyyedeküm binasrihî)** (Ayet 26) Bunun üzerine tevhid-i ef'ale girerek ulûm ve tecelliyat nimetlerine belki şükr edersiniz diye Hak Teâlâ Hazretleri sizi ilim kasabasına sığındırıp, tevhid-i ef'al maka-

mın da yardımıyla te'yid **(ve rezekaküm minnettayyibâti le'alleküm teşkürûne)** (Ayet 26) ve sıfat tecelliyatının ilim yemişleri ile sizi rızıklandırdı.

(Ayet 27) **(Ya eyyühellezîne âmenû lâ tehûnûllahe verresûle ve tehûnû emânâtiküm ve entüm ta'lemûne)** Ey mü'minler, siz hıyanetin en kötü ve fena bir rezilet olduğunu, yâhut mânâ: O emanetin hamilleri olduğunuzu bildiğiniz halde, geçmiş olan tevhid-i fıtrî mîsâkını bozmakla Allah'a ve emânetine ve gelecekte, yâni; şimdiki akti terk ile Resul'e, ezeldeki istidad-ı evvelînizin iktizasıyla Allah'ın sizde emanet olarak koymuş olduğu maârif ve hakayıkı, nefisleriniz sıfatları ile gizlemek suretiyle o emânetlere hıyanet etmeyiniz.

(Ayet 28) **(Va'lemû ennemâ emvâlükum ve evlâdükum fitnetün)** Ve onlar sebebiyle Hak'dan iştigâliniz dolayısıyle mallarınız ve evlâtlarınızın size hicab, yâhud, onları Allah'ın sevgisi gibi sevmeniz dolayısıyle şirk olduğunu **(Ve ennallahe indehû ecrün azîmin) (Ayet** 28) ve Allah indinde size büyük bir ecir bulunduğunu biliniz. Buna binaen mallardan ve evladdan tecerrüd ve mal ve evlâdda Allah'ın hakkına riayetle o büyük ecri arayınız.

(Ayet 29) **(Ya eyyühellezîne âmenû in tettekullahe)** Ey mü'minler, eğer siz Hak'da fâni olurcasına naksi ahidden ve fesh-i azîmetden ve emâneti gizlemekden ve emvâl ve evlâda muhabbetden kaçınmakla Allah'a ittika ederseniz, **(Yec'alleküm furkânâ)** (Ayet 29) Allah Teâlâ Hazretleri, sizin için akl-ı Furkanî tavrından hak ile batılı ayıran bir nur hasıl eder **(Ve yükeffir anküm seyyiâtiküm)** (Ayet 29) ve sizin nefislerinizin kötülüklerini temizler, **(Ve yağfirleküm)** ve zâtlarınız günahlarını örter. **(Vallahü zül fadlil'azîmi)** (Ayet 29) Allah Teâlâ Hazretleri, vücûd-i mevhub-i Hakkanîyi ve akl-ı Furkanîyi vermekle büyük fazıl ve kerem sahibidir.

(Ayet 33) **(Ve mâ kânallahü liyü'azzibehüm ve ente fîhim)** Habibim sen, onların içinde olduğun halde, Allah'ın müşriklere azab etmesi lâyık olmadı. Zirâ azab denilen şey gazabın kızgınlığı ve eseridir. Binaenaleyh azab, ancak ümmetin günahlarının sebeb olduğu, Nebi'nin, yâhud Allah'ın gazabından hasıl olur. Hal şu ki: **(Ve mâ erselnâke illâ rahmeten lilâlemiyn)** Buyurduğu vechile Nebi Aleyhisselâm, (Rahmet) sûreti olmuşdur. Bu sebebden Uhûd gazasında mübarek dişlerini kırdıkları vakit, Nuh Aleyhisselâm'ın gazab edib de «Yâ Rabbi, yeryüzünde kâfirlerden tek bir kişiyi bırakma» diye dua ettiği gibi gazab etmiyerek, «Ya Rabbi kavmimi hidayet eyle, zira onlar bilmezler» dedi. İmdi Nebi Aleyhisselâm'ın kavmi arasında mevcud olması, azabın nüzülüne mânidir. **(Ve mâ kânallahü mu'-**

azzibehum ve hüm yestağfirûne) (Ayet 33) Ve onlar istiğfar eyledikleri halde de Allah Teâlâ onları azab edici değildir. İstiğfarın bulunması da böyledir. Zira azabın birinci sebebi, günahın mevcudiyeti olup, istiğfar ise, günahın terakümünü ve seyyiatını mâni ve belki zevalini mucib olunca, gazab-ı ilâhiye sebeb olacak bir şey kalmaz. İmdi onlara istiğfarı dâim oldukça muazzeb olmazlar.

(Ayet 34) **(Ve mâlehüm ellâ yu'azzibehümullahû ve hüm yasıddûne anilmescidilharâmi)** Onlar mescid-i haramdan men eder oldukları halde Allah Teâlâ'nın onlara azab etmemesinin sebebi ne olabilir? Yani onlara azabın âzil olmaması, nefisleri hasebiyle azaba müstehak olmadıklarından değildir. Belki onlar, kendileri kalb makamından i'râz ve müstaidleri de men ettikleri ve kendilerinde hayır ciheti kalmadığı için zâtları ile azaba müstehaklardır. Lâkin senin, ve seninle beraber istiğfar edici mü'minlerin onların içinde bulunmanız, azabı men eder. Mâlûm olmalıdır ki, imkâna mensub olan vücud galib olarak hayra tâbidir. Zirâ, vâcibe mensub olan vücud-i mahza hayır ancak odur. İmdi hayrının, şerri üzerine fazla olan bir şey hayriyet münasebeti ile vâcibin vücudu ile mevcuddur. Şerri, hayrına galib olduğu vakit hayriyet münasebeti kalmadığından o vücudun idâmı ve istiysali (kökünün kazınması) lâzım gelir. İnsanlar da suret-i ictimaiye üzre dâim oldukları müddetçe kendilerinde hayır galib olup, azab ile kahr ve tedmire müstehak olmazlar, amma tefrikaya düştükleri vakit yalnız şerlerinden başka bir şeyleri kalmaz, bu sebeble Bedir vakıasında olduğu gibi kahr ve tedmirleri vâcib olur, bu beyanda **(Vettekuû fitneten lâ tusîbennellezîne)** (Ayet 25) ayetinde ikinci mânânın tahkiki de zahir olur ki, o taktirde zulûm sebebiyle şirkin mecmuuna galebe etmesi dolayısıyla isabet eden fitne de umuma şâmil olur. Bu sebebden Emirilmü'minin Ali Aleyhisselâm; «Yer yüzünde iki emân vardı, birisi ref' olunup, diğeri kaldı. Ref' olunan emân, Resulûllah Sallâllahü Aleyhi ve Sellem'dir. Bâki kalan emân istiğfardır» buyurup, geçen işbu âyeti okumuşdur. **(Ve hüm yesüddûne anilmescidilharâmi)** (Ayet 34) Onlar nefse ve sıfatına meyl sebebiyle Mescid-ı Haram'ın mânâsı demek olan kalbden i'raz ettiklerinden, sureten Mescidi Haram'dan i'raz ve umur-i nefsaniye ve lezzât-ı tabiiyeye kandırmakla müstaidleri de kalbden menederler. **(Ve mâ kânû evliyâehu)** (Ayet 34) Ve onlar, sıfatdan uzak olup zulmet-i nefsin kendilerine galebesi ve nefis sıfatının istilâsı ve küfür ile kalbden ihticabları dolayısıyle Mescid-i Haram'ın, kalbin sahibleri olamazlar. **(İn evliyâühü illelmüttekûne)** (Ayet 34) Mescid-i Haram'ın sahibleri ancak nefsin sıfat ve efalinden sakınmış olanlardır. **(Ve lâkinne ekserehum lâ ya'lemûne)** (Ayet 34) Lâ-

kin insanların çoğu, beytin hakikatinin; beytullah olan kalbin sureti olduğunu, binaenaleyh müşriklerin onun velâyetine müstehik olamıyacağını, ancak muvahhidlerden takva ehlinin müstehik olabileceğini bilmezler.

(Ayet 41) **(Va'lemû ennemâ ğanimtüm min şey'in feenne lillâhi humûsehû)** Kavlinden **(Vallahü şediydül'ikaâbı)** (Ayet 48) kavline kadar olan âyetde vârid olan, vâkıa iktizasıyla te'vili kabul etmez. Eğer tefasil-i vücuduna tatbik etmek istersen şöyle demekliğin mümkün olur. Ey kuva-yı ruhaniye, biliniz ki, «İslâm beş esas üzerine bina kılındı» sözünde, İslâm'ın binası olan şerâyı ve ulum-i nâfiadan ganimet ettikleriniz şeylerin beşte biri olan «Lâlilahe illâllah Muhammedün Resulullah» şehadeti, tevhidi cem' itibariyle Allah'ın ve kalb Resul'ünündür. **(Ve lizilkurba)** (Ayet 41) Ve sırdan ibaret olan «karabet» sahibinindir. **(Velyetâmâ)** (Ayet 41) Ve «akıle-i nazariye» ve «akıle-i ameliye» ve «kuvve-i fikriye» yetimlerinindir. **(Velmesâkîni)** (Ayet 41) ve »kuvay-ı nefsaniye» miskinlerinindir. **(Vebnissebîli)** (Ayet 41) Ve âlem-i nebeviyyede tevhid-i tafsilî itibariyle, makar-ı aslîsinden yola çıkıp sülûk menzillerine gelen ve gurbete düşmüş olan «nefis yolcusunundur». Geriye kalan dört humusu da, cevarih, erkân ve kuvay-ı tabiiyye'ye taksim olunur. **(İn küntüm âmentüm billâhi)** (Ayet 41) Eğer iman-ı hakikî ile sizler, cem'an Allah'a **(Ve mâ enzelnâalâ abdinâ yevmelfurkânî)** (Ayet 41) ve cem'den sonra fark zamanında **(yevmettakalcem'ânî** (Ayet 41) cemden tafsilin müşahedesine rucu' zamanında kuvay-ı ruhaniye ve nefsaniye fırkalarından iki cemiyetin tellâkisi vaktinde, tafsilen abdimize inzal ettiğimiz şey'e iman eder oldunuzsa **(Vallahü alâ külli şey'in kadîrün)** (Ayet 41) Allah Teâlâ Hazretleri, her bir şey'e kadirdir.

(Ayet 42) **(İz entüm bil'udvetiddünyâ)** Sizler ilim şehrinden ve akl-ı furkanî mahallinden yakın bir kenarda **(Ve hüm bil'udvetilkusvâ)** (Ayet 42) düşmanlar ise Hak'dan ve ilim mahallinden uzak, cihet-i sufliyede **(Verrekbü esfele minküm)** (Ayet 42) ve kuvay-ı nefsaniye için seçilmiş olan kuvay-ı tabiiyye kafilesi, sizden, yâni her iki fırkadan daha alçak bir mahalde olduğunuz bir zamanı hatırlayınız. **(Ve lev tevâ'adtüm)** (Ayet 42) Eğer sizler, riyazat ve vahdet tarıkıyla değil, akıl ve hikmet yolundan muharebe için buluşmayı vaidleşmiş olsa idiniz, **(Lahteleftüm fîlmî'adi)** (Ayet 42) bu tarikle olacak muharebe güç ve zayıf ve korkaklığı mucib olduğu için, bu vaidleşmekte ihtilâf ve hulf ederdiniz. **(Ve lâkin liyakdıyallahü emren kâne mef'ûlâ)** (Ayet 42) Lâkin Allah Teâlâ Hazretleri, indinde mukadder ve muhakkak vuku'u vacib bir işi infaz ve kaza etmek için bu işi yapdı. **(Liyehlike men heleke an beyyinetin ve yahyâ men hayye**

an beyyinetin) (Ayet 42) Helâk olan müşrikler, şuud eylediği aşikâr bir delil ile helâk olmak ve yaşayan mü'minler de istikşaf ettikleri açık bir delilden hayatlanmak için bunu yapmışdır. Helâk ayetindeki beyyineden murad, helâk olanların, fenası vacib olan bedene mülâzimetleri ve bedende muntabı olmalarıdır. Hayat ayetindeki (beyyine) de; kuvay-ı ruhaniyenin, bedenden mücerred, bekası daim olan hayat-ı hakikîyenin mâdeni bulunan âlem-i kudse muttasıl olmalarıdır. **(Ve innallahe lesemî'un alîmun)** (Ayet 42) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri, elbette sözlerini işidici ve niyetlerini bilicidir.

(Ayet 43) **(İz yürîkehümullahü fî menâmike kalîlâ)** Ey kalb! Allahu Teâlâ Hazretlerinin, havass-ı zâhirenin ta'tili ve kuvay-ı bedeniyetin sukutu uykusunda, o havassı ve kuvayı sana mikdarları az ve halleri zayıf olarak gösterdiğini tezekkür eyle **(Ve lev erâkehüm kesîrâ)** (Ayet 43) Eğer sıfat-ı nefsin galebesi halinde onları sana çokluk göstermiş olsa idi **(Lefaşiltüm ve letenâza'tüm fîl'emri)** (Ayet 43) o vakit sizin her biriniz bir cihete müncezib olacağından, kuvay-ı mezkûrenin kesrü kahrı işinde zayıflar ve bir birinize muhalefet ederdiniz. **(Ve lâkinnallahe selleme)** (Ayet 43) Lâkin Allahu Teâlâ Hazretleri te'yid ve ismeti ile sizi za'f ve muhalefetten kurtardı. **(İnnehu alîmün bizâtissudûri)** (Ayet 43) Tahkik Allahu Teâlâ Hazretleri, göğüslerin zâtını, işlerinizin meâl ve akibetini bilicidir.

(Ayet 47) **(Ve lâtekûnû kellezîne harecû min diyârihim bataran ve riâennâsi)** Ey mü'minler, siz gururlanarak ve havassa celâdet göstererek karargâhları diyarından ve hududları mahallerinden çıkan kuvay-ı nefsaniye kâfirleri gibi olmayınız.

(Ayet 48) **(Ve iz zeyyen elehümüşşeytânü a'mâlehüm)** Vehim şeytanının kalbin memleket ve kuvasına yapdıkları tegallubü onlara tezyin edip de **(Ve kâle lâ ğaâlibe lekümülyevme minennâsi)** (Ayet 48) ve onlara, havas insanlarından vesair kuvadan hiç birisinin galib olamıyacağını göstermekle, maksatlarının tahkikini iyham etmekle, «Bugün insanlardan size galib olacak yoktur, **(Ve innî cârün leküm)** (Ayet 48) ve Ben kuvay-ı ruhaniye insanlarını sizden men ve sizi takviye ve imdad ederim» dediğini, **(Felemmâ terâetilfietâni nekesa alâ akibeyhi)** (Ayet 48) fakat vehim şeytanının maâniyi idrakle, kuvay-ı ruhaniyeye münasebeti dolayısıyle, kuvay-ı ruhaniyenin halini ve galebesini anladığından, vakta ki iki yediğerini gördüklerinde, karî bir ric'atle geriye dönerek **(ve kâle innî beriy'ün min küm innî erâ mâlâ terevne innî ehâlfullâhe, vallahü şedîdül'ikabı)** (Ayet 48) «Ben sizin cinsinizden olmamakla sizden uzağım, ben sizin görmediğiniz mânâları, kuddus âleminin melekutundan ve Ruh sema-

sından kuvay-ı ruhaniyeye imdadın erişdiğini görüyorum. Ben, Hak'kın bir takım envarını ve kahrını bildiğim için Allah'dan korkarım. Allah Teâlâ Hazretleri, ikabı şiddetli olan Zat'dır.» dediğini hatırlayınız. Bu ayet-i kerimede Seyyidelmürselin Efendimiz'in «Her kesin bir şeytanı vardır, lâkın benim şeytanım huzurumda müslüman oldu» sözüne işaret vardır. İşte bu gibi yerlerde bir kimse, kıssaları kendi ahvaline tatbik etmek isterse, destur ve enmûzec (örnek) ancak bu beyandır. Lâkin faide olmadığı için bundan sonra bu gibi tatbikata pek avdet etmem, yalnız mübtediyi terakki ve uruc da neşatlandırmak için sülûk yolunu tasvir ve maksadı mübtediye tahayyül hususlarında avdet ederim. Allah hidayet sahibidir.

(Ayet 50) **(Velev terâ iz yeteveffallezîne keferûl melâiketü)** Habibim melâikenin, küfür edenleri öldürdüklerini görmüş olsan. Melâikenin öldürmesi mes'elesi yukarda geçmişdir. Melâikenin öldürmesi, ancak nefis makamında olanlara mahsusdur. Nefis makamında olan kimse eğer kendisine rezâil-i ahlâktan hırs, şehvet, kin, gazab vesair nefis sıfatları galebe etmiş asilerden ise onları, nefisleri hey'etlerine mühasib olan kahr ve azab melekleri öldürür. **(Yadribûne vücûbehüm)** (Ayet 50) Küfür edenlerin âlem-i envardan ihticabları ve i'razları, yüzlerinde kibir ve nahvet (büyüklenmek, tekübbür) ucub hey'etlerinin bulunması **(Ve edbârahüm** (Ayet 50) ve bedene ve âlem-i tabiate şiddetle meyl ve incizabları (bir şeye doğru çekilmeleri) ve hırs ve şehvet hey'etleri dolayısıyla yüzlerine ve arkalarına dönerekten öldürürler. **(Ve zûkuû azâbelharıyk)** (Ayet 50) Ve mahrumiyeti icab eden hey'etleri kazanmış oldukları için matlubunu (taleb olunan) gaib etmekle beraber, taleb ve meşakkat ateşleri istilâsını ve mahrumiyet yanıklığını tadınız, derler. Eğer o kimse, taat ehlinden ve kuvve-i nutkiye fazileti dunundaki kuvve-i sebü'iye ve behîmiye (hayvanlık hali) fezâilinden olan refet, rahmet, selâmet, kanaat gibi kendisine kalb sıfatları ve nurları galebe etmiş, kimselerden ise, o takdirde bu kimse nefis makamında olmayıp, kalb sahibi olacağından, nefisleri hey'etleri, Ruhaniyet âlemine münasib olmakla o gibileri de pâk oldukları halde «Sizlere selâmet olsun, amelleriniz sebebiyle cennete giriniz» diyerekten Rahmet melekleri öldürürler.

(Ayet 53) **(Zâlike biennallahe lem yekü muğayyiren ni'meten en'amehâ alâ kavmin hattâ yuğayyirû mâ bienfüsihim)** Küfür edenlerin, bu akibete duçar olmaları şu sebebledir ki küfür edenler kendilerine olan istidadlarını tağyir etmeyince (bozmayınca) Allah Teâlâ Hazretleri, hiçbir kavme vermiş olduğu ni'meti, nikmete tağyir

edici olmamışdır. Yâni, insana erişen herhangi bir ni'met, ancak ıstidadının iktiza eylediği ve hal duasıyla ve istihkak sualiyle istediği şeydir. İmdi istidadının selâmeti, kendisinde hayriyetin bekası dolayısıyle bir kişiye bir ni'met verildiği vakit, taki o kimsenin ihticabı ve kendinin hayra münasebeti ve kendisinden hayrın sudurunun imkânı kalmıyacak derecede pasın hasıl olması ve zulmetlerin terakümü dolayısıyle kendisinde bilkuvve mevcud olan hayrın şerre inkılâbı ile salahı kabulunu bozmayınca ve istidadi ifsad etmeyinceye kadar Allahu Teâlâ Hazretleri, o ni'meti bozmaz. İstidadını ifsad ettiği vakit, mezkûr istidad, cinsiyet ve münasebet cazibesiyle o tağyiri taleb ettiğinden, Allahu Teâlâ da zulmen ve cebren değil, adlen ve cuden o ni'meti nikmete çevirir.

(Ayet 62 - 63) **(Hüvellezî eyyedeke binasrihî ve bilmü'minîne ve ellefe beyne kulûbihim)** Hak Teâlâ Hazretleri, seni kendi nusreti ile ve mü'minler ile te'yid ve mü'minlerin kalblerinin arasını telif eden Zat-ı azîmüşşandır. Çünkü nefsin tabiatlarla, ihtilâf ve tezad alemine meyli dolayısıyla ihtilaf etmeyi ve inadlaşmayı müstelzim olan, nefıs sıfatları kayıdlarından kurtulup, teveccühde ittifak ettikleri için, mü'minlerin kalbleri arasında ülfet hasıl olmuştur. Zira kalb, nefis ile nefsin arzularıyla vakıf ve nefis, kendi sıfatlarıyla kalb üzerine müstevli oldukça, kalbi cihet-i süfliyeye çeker. Ve metalibini kendi maslahatlarına uygun, metalibi cüz'iye kılar. Buna binaen diğerin kendisinden men eylediği metalib-i (istenilen şeyler) cüz'iyeyi taleb eder. Bu sebeble, diğer kimselerle arasında bazı adavet vaki' olur. Riyaset ve saltanatı, kahr ve galebeyi, cah ve kerameti tâlib olan kuve-i gazabiye müstevli olur ve istikbar (büyüklenme), iba (tiksinme), ünfet (sertlik, kabalık), istinkâf (red etme, yüz çevirme) vaki olur. Bu da birbirinden kesilmeğe ayrılmağa, kavgaya, harb etmeğe müeddî (sebep) olur. Ve kalb, cihet-i ulviyeye teveccüh ve vahdeti sıfatiye, yâhud vahdet-i zâtiye nurları ile nurlanmak sebebiyle, cihet-i süfliyeden uzaklaşırsa, nefis makamından yükselerek, ruha muttasıl olur ve metâlibi de (istenilen şey - maksad) külliye olarak, diğeri mahrum olmaksızın ona husulu mümkün olduğu için, metâlib-i külliyede kıskanmak ve didişmek olmaz. Ve münasebetin şiddetinden muhabbet-i zâtiye sebebiyle safâda kendisine münasib olan kimseye meyl eder. Ve ne kadar vahdete yakın olursa, meselâ muhiti daireden merkezine doğru gelen dairevî hatlar gibi muhabbet kuvveti de o derece kuvvetli olur. Binaenaleyh mü'minler arasında ki ülfetin şiddeti, imanın kuvveti hasebiyledir. **(Lev enfakte mâ fîl'ardı cemî'an mâ ellefte beyne kulûbihim)** (Ayet 63) Eğer yer yüzündeki bütün eşyayı infak etse idi, cihet-i süfliyede bulunan eşya

ile husumet ve hırsları şiddetleneceği cihetle bu gibi şeyler, onların adavetlerini ziyade ederek, kalblerini uyuşdurmağa muvaffak olamazdık. **(Ve lâkinnallahe ellefe beynehüm** (Ayet 63) Lâkin Allahu Teâlâ Hazretleri, muhabbet-i ruhaniyeyi ve ülfet-i kalbiyeyi irâs (husule getirmek, vermek) eden vahdet nuruyla aralarını telif eyledi. **(İnnehü azîzün hakîmün)** (Ayet 63) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri, mü'minlerin ictima ve ittifaklarıyla keferenin def'i ve kahırlarına kuvvet sahibidir. Keferenin arasına tefrika ve ihtilâf, müminler arasına ülfet ve muhabbetin ilkası ile hikmet sahibidir.

(Ayet 72) **(İnnellezîne âmenû ve hâcerû ve câhedû biemvâlihim ve enfüsihim fî sebîlillâhi vellezîne âvev ve nasarû ba'dühum evliyâü ba'dın)** Bu âyet-i kerime fetvâsı ile hanikâh yani tekke hademelerinin mukim olan kimselere hizmet etmeleri vâcib ve lâzım olmayıp belki misafirlere hizmet etmeleri lâzım olduğuna delâlet eder, zira **(Vellezîne âmenû velem yûhâcirû mâ leküm min velâyetihim min şey'in hattâ yühâcirû)** (Ayet 72) «İman edip de hicret etmiyenlerin, tâki hicret etmelerine kadar, sizin için onlara velâyet etmek ve sahib olmak yoktur» buyurulmuştur, yani ilmî imanla iman edenler ve kuvvetli bir azîmetle ehil, evlad, emval, esbab, evtan, nefis gibi meluflarından hicretle, gurbetde seyahati ihtiyar edenler ve mallarını Allah rızasında terk ve infâk ve nefislerinin riyazat ve şeytanın muharebesi ve Allah yolunda sefer meşakkatleriyle zahmet çekdirilmesi ve Allah'da sülûk niyetiyle din yolunda bezli suretiyle yakin kuvvetiyle ve tevekkülle mücahede edenler ve bu muhacirleri hizmetle o, menzillere sığındıranlar ve muhtac oldukları şeyleri hazırlayanlar ve bu suretle onlara yardım edenler işte bunlar, bâzısı bâzısının ülfet ve muhabbetle dostlarıdırlar. **(Vellezîne âmenü velem yuhâcirû)** (Ayet 72) İman edip de me'luf (ülfet olunmuş, alışılmış, huy edinmiş) oldukları vatanlarından hicret etmeyenlere, sizin dostluğunuzdan bir şey yoktur, tâki hicret edeler.

TÖVBE SURESİ

(Ayet 1) **Berâetün minellahi ve resûlihi ilellezîne âhedtüm minelmüşrikîne)** Bu sûre, Allah ve Resul'ünden, müşriklerden muahede etmiş olduklarınıza beraetdir, ayrılık ve uzaklıkdır. Kur'ân'ı Kerîm'in **(Abese ve tevellâ, velevlâ ensebbatnake, afellahü anke, limezinte lehüm mâkâne linebiyyin enyekûnelehu esrâ)** âyetleri gibi tesbit ve itab mevzuların da delâlet buyurduğu vechiyle, Resul Sallal-

lahü Aleyhi ve Sellem'in bâzen sıfatının zuhuru ve bâzan bakiyenin vücûdu sebebiyle telvinin bulunduğu ve istikametde temkin hasıl etmediği ve müminlerden olan eshabın da bâzan ef'al ve bâzen sıfat ile ihticablarından, vahdet-i zâtiye makamına vasıl olmadıkları müddetçe, müşriklerle aralarında münasebet ve karabet-i cinsiye mevcud idi. İşte o cinsiyet sebebiyle, aralarında ittisal bulunduğundan onlarla muahede etmişlerdi. Sonra Nebi Aleyhisselâm ile müminler **(Festakim kemâ ümirte ve men tâbe me'ake)** (Hûd suresi, Ayet 112) âyetine imtisal ve temkinin gayesine baliğ olduğu ve eshâbı olan sâliklerin de yüzlerinden, ef'al, sıfat, zat hicabları mürtefî olduğu ve tevhid-i zâtî makamına baliğ oldukları vakitde, müşriklerle aralarında olan münasebet büsbütün mürtefî olarak, hiçbir cihetle cinsiyet kalmadı. Ve muhalefet ve zıddiyyet tamamiyle tahakkuk edip, firkat ve adâvet lâzım geldi. Ve o vakit **(Berâetün minellahi ve Resûlihi illelezîne âhedtüm minelmüşrikîne)** (Ayet 1) nazil oldu. Yâni, şu hâlet, aramızda firkat ve mübayenet-i (yek diğerinden ayrılmak, başkalık) küllîye hâletidir. Ve cem-i itibariyle, Allah'tan ve tafsil itibariyle; Resul'ünden müşriklere teberri-yi hakikîdir. Bunu binaen mü'minler, bâtınen müşriklerden teberri (sevmeyip yüz çevirmek) ettikleri gibi, zâhiren de teberri ettiler ve hakikatde bozdukları gibi, sûretde de ahidlerini bozdular.

(Ayet 2 **(Fesîhû fîl'ardı erbe'ate eşhürin)** Şimdi ey müşrikler, siz yer yüzünde dört ay seyahat ediniz. **(Vâ'lemû ennekûm ğayrü mu'ciziyllahi ve ennallahe muhzîl kâfirîne)** (Ayet 2) Ve biliniz ki siz, Allah'ı âciz bırakıcı değilsiniz, ve muhakkak Allah Teâlâ Hazretleri kâfirleri rüsvay edicidir. Dünya ve âhiretde mevkıflarının (duracak yerlerinin) adedi üzre kendilerine tenbih için dört ay mühlet verilmişdir. Çünkü onlar, şirk sebebiyle dünyada gayr ile kaldıkları için, nâsut berzahında, dinden ve ef'al ve sıfat ve zâttan mahcub kaldılar. Bunun üzerine âhiretde Allah'a sonra ceberuta, sonra melekûta, sonra âsâr cehiminde ateş üzere durdurulup, envâ-ı azâb ile tâ'zib olunmaları lâzım gelmiştir. Nitekim, En'am suresinde de buna işaret geçmişdir . **(Va'lemû ennekûm ğayrü mu'ciziyllâhi)** (Ayet 2) Sizin şirkle, gayr ile beraber kalmanız sebebiyle bu mevkıflarda haps olunmanız vacib olduğundan, Allah'ı âciz kılıcı olmadığınızı **(Ve ennellahe muhziylkâfirine)** (Ayet 2) ve Allah Teâlâ Hazretleri, Allah'dan gayri mâbudların rütbelerinin ve bununla beraber ateşe bırakılmalarının zuhuruyla, Hak'dan mahcub olanları rüsva edicidir, bilmelisiniz.

(Ayet 3) **(Ve ezânün minallahi ve resûlihi ilennâsi yevmelhaccil'ekberi)** Allah ve Resul'ünden hacc-ı ekber gününde cemi' zâtının

sûret-i tafsilde zuhuru vaktinde insanlara bildirilir ki **(Ennallahe beriy'ün minelmüşrikîne ve resûlühu)** (Ayet 3) Tahkik, Allah Teâlâ ve Resûlü, hakikatte müşriklerden beridir. Bu suretle zâhir, bâtına muvafık olur. **(İllellezîne âhedtüm minelmüşrikîne sümme lem yenkusûküm şey'en ve lem yuzâhirû aleyküm ahadâ)** (Ayet 4) Yâni, şu hâlet, Allah Resûl'ünden müşriklere beraetdir. Ancak kendilerinde istidad alâmeti ve selâmet-i fıtrî eseri kalmış olup, fıtratın selâmetine delâlet eden mürüvvetin bekasıyla nakz-i ahde ikdam (Gayret ve sebat ile çalışış) etmiyen, istidâdın vücûdu ve vahdete rücu'un imkânı **(Ve lem yuzâhirû aleyküm ehadâ)** (Ayet 4) ve sizin aleyhinize kimseye yardım etmiyenler, aranızda vuslat-ı asliye ve meveddet-i fıtriyenin bekası ve adâvet-i kisbîyenin adem-i zuhuru sebebiyle, bu hükümden müstesnadırlar. **(Fe'etimû ileyhim ahdehüm illâ müddetihim)** (Ayet 4) Onlara, müddetlerine kadar eğer tövbe ve rücû etmeyecek olurlarsa pasın terakümü (birikimi) ve hicabın tahakkuku müddetine kadar ahidlerini itmam (tamamlama) ediniz. **(İnnallahe yuhibbulmüttekine)** Tahkik, Allah Teâlâ Hazretleri, rezailden, hususiyle zâhiren ve bâtınen (ümmürrezail) olan nakz-ı ahidden sakınan müttekileri sever.

(Ayet 20) **(Ellezîne âmenû)** İlmen iman eden **(Ve hâcerû)** (Ayet 20) Allah yolunda sülûk ile hissî rağbetlerden, ve nefis mevtınlarından (vatan tutulacak yerlerden) hicret eden (göçen) **(Ve câhedû fîsebîlillâhi biemvâlihim)** (Ayet 20) ve sıfatlarının, Hak'kın sıfatlarında mahvı ile ma'lûmatları, makduratları (güçleri - kudretleri) ve muradatları malları ile **(Ve enfüsihim)** (Ayet 20) ve Zât-ı Hak'da fâni kılmak suretiyle nefisleri ile mücahede eden kimseler, **(A'zamü dereceten indallahi ve ülâike hümülfâizûne)** (Ayet 20) Allah'ın indinde ve tevhid nazarında en büyük derece sahibleri bunlardır ve fevzü necat bulanlar, işte bunlardır.

(Ayet 21) **(Yübeşşiruhüm rabbühüm birahmetin minhü)** Rab'leri, onları kendisinden amellerin sevabı rahmetiyle **(Ve rıdvânin)** (Ayet 21) ve sıfat rıdvanıyla (Rıza ile müteradif: Rıdvanullah bâzen cennete dahi ıtfâk olunur) **(Ve cennâtin)** (Ayet 21) ve üç derece cennetlerle tebşir eyler ki **(Lehüm fîhâ na'îmün mükîmün)** (Ayet 21) onlar için o cennetlerde ebeden sâbit şuhud-i zât ni'metleri vardır.

(Ayet 22) **(Hâlidîne fîhâ ebedâ, innallahe indehû ecrun azîmun)** Onlar, o cennetlerde ebeden muhalleddirler. (Daimi suretde mukim kılınmış - tahlid olunmuş) Tahkik Allah Teâlâ Hazretleri indinde büyük ecirler vardır.

(Ayet 23) (**Yâ eyyühellezîne âmenu la tettehizû âbâeküm ve ihvaneküm evliyâe inistehabbülküfre alel'îmâni**) Ey mü'minler, eğer babalarınız ve kardeşleriniz küfrü imâna tercih ederlerse, onları dost tutmayınız. Sizden her kim onları dost edinirse, işte zâlim olanlar, ancak onlardır. Yâni sizin aranızda karabet-i sûriyye ve vuslat-ı tabiiye ciheti ,karabet-i mâ'neviye ve vuslat-ı hakikiye cihetine râcih (rüchanlı, manen veya maddeten üstün) ve galib olmasın, tâki kat'iyet-i mâneviye ve adâvet-i hakikiyeyi mucib vechenin ihtilafı ve ittisal-i mânevinin fıkdaniyle beraber, sizinle akrabanızdan ihticabı, keşfe tercih edenler arasında, ittisâl-i sûriden musebbeb dostluk olmasın. Zirâ, bu keyfiyet-i imanin ve azîmetin zafındandır belki iman kaziyesi, bunun hilâfınadır. Hak Teâlâ Hazretleri: «İmân edenlerin en çok muhabbeti, Allah'adır» buyurmuşdur. Hükemadan bâzıları (Hak sevgilimiz ve halk da sevgilimizdir, lâkin, Hak ile halk ihtilâf ettikde Hak daha sevgilimizdir) demişlerdir.

(Ayet 24) (**Kul in kâne âbâüküm ve ebnâüküm ve ihvânüküm ve ezvâcüküm ve aşîretüküm ve emvâlünnikteref tümûhâ ve ticâretün tahşevne kesâdehâ ve mesâkinü terdavnehâ ehabbe ileyküm minellahi ve resûlihî ve cihâdin fîsebîlihi feterabbesû hattâ ye'tiyallahü biemrihî vallahü la yehdiylkavmel fâsıkıyn**) (Ayet 24) Habibim deki: «Eğer sizin babalarınız ve kardaşlarınız ve eşleriniz ve aşiretleriniz ve kazanmış olduğunuz mallarınız ve kesad olmasından korkduğunuz ticaretleriniz ve razı ve rahat olduğunuz meskenleriniz, yâni işbu surî karabetler ve hissi me'lûfatlar (alışkanlık kazandığınız, ülfet ettiğiniz şeyler), size Allah'dan ve Resul'ünden ve Hak yolunda cihaddan daha sevgili olduysa, muhakkak sizin imanınız zayıflamışdır. Ve hükmünü münkad olmaları için nefsinizde ve cevarihinizde imanın eseri zâhir olmamışdır. Bu da azab ve hicab mucib olan nâsûta mensub âsâr ile durakalmanızdan ileri gelmişdir. (**Feterabbesû hattâ ye'tiyellahu biemrihi**) (Ayet 24) Öyle ise siz Allah'ın azâbının gelmesini bekleyiniz, bu bir emr-i zarûridir. Çünkü siz Hak yoluna sülûk ve Hak'kın emrine inkiyad edecek yerde, tabiat yoluna sülûk, ve tabiat hükmüne inkiyad etmişsinizdir. Bu ise sizden sadır olan bir fıskdır. Fâsık olan kimse, Allah'dan mahcubdur. Teveccüh ve iradesi olmayıp, belki iraz ederek yüz çevirdiği için Allah Teâlâ Hazretleri onu kendisine hidayet etmez, fâsık, azâb ve hızlâna, hicab ve hırmâna (mahrumluğa) müstahik olur.»

(Ayet 34 - 35) (**Vellezîne yeknizûnezzehebe velfıddate ve lâ yünfikuûnehâ fî sebîlillâhi febeşşirhüm bi'azâbin elîm. Yevme yuhmâ aleyhâ fînnâri cehenneme fetükvâ bihâ cibâhühüm ve cünûbühüm**

ve zuhûrühüm hâzâ mâ keneztüm lienfüsiküm fezûkuû mâ küntüm teknizûne) Altunu ve gümüşü, hâzine ebipde Hak yolunda infak etmiyenleri, o altun ve gümüşlerin cehennem ateşinde kızdırılarak, onlarla yüzleri ve yanları ve arkalarının dağlandığı günde, elemli bir azabla tebşir eyle. «Nefisleriniz için toplayıp hazine yaptığınız şeyler, işte şunlardır. İmdi topladığınız şeylerin vebalini tadınız» denilir. İnfak etmemekle beraber, malın cemi'i ve iddiharı (toplayıp saklanması) ancak kıskançlık ve malı sevmek reziletinin kuvvetlenmesi ile olur. Ve her hangi bir rezilet sahibinin, ahiretde muazzeb ve dünyada rüsva olduğu bir nevi dağlanmaktır. İmdi bu kıskançlık reziletinin kökleşmesinin ve muhkemleşmesinin maddesi ancak o mal olunca, tabiat cehenneminde ve heva çukurunda kızdırılan ve kendisiyle dağlanan şey de, o mal olur. Dağlanmağa yüz, yan ve arka âzâsının mahsus kılınması, zira kıskançlık nefisde merküz, yâni dikilidir. Nefis ise, kalbe bu cihetlerden galebe eder. Hakayık ve envârın geçidi ve ruhun istilâsı ciheti demek olan üst cihetden kalbe galebe edemez. Binaenaleyh kalbin nefis ile ezâlanmasına ve azab olunmasına yalnız dört cihet kalmış olur. Nitekim hasis olanların dünyada da işbu dört cihetden ta'yib ve rüsva olundukları görülür. Ya cehren kıskançlığı yüzüne çarpılarak rüsva olunur, yâhud, o malların sebebiyle yanlarında gidilir ve yahut arkasından gıybet olunurlar.

(Ayet 46) **(Kerihallahünbi'âsehüm fesebbetehüm)** Allah Teâlâ Hazretleri, münafıkların harbe gitmelerini kerih gördüğü için onları harbe gitmekden ağır davrandırdı. Yâni onlar, istidadlarında, Allah'ın onlarda irade edeceği bir hayır kalmamış şaki idiler bu sebeble harbe çıkmalarını kerih gördü, yâni, ötedenberi bir kaç def'a zikri geçmiş olan, ferik-i sâniden, merdûd olan şakilerden idiler.

(Ayet 61) **(Ve minhümüllezîne yü'zûnennebiyye ve yekuûlûne hüve uzunün)** Münafıklardan bir kısmı da Nebi'yye eza ederek onu, selâmet-i kalb ve sürat-i kabulle ve her işitdiğini tasdik etmekle gıybet ederler. Bu hususda onları tasdik ve teslim etti ve Nebi Aleyhisselâm «Hakikaten öyledir» dedi. Lâkin hayra nisbetle öyledir. Çünki galiz, katı, cefakâr olan ve her işinde katılaşıp mütteessir olmıyan bir nefis, kemâle müstaid değildir. Zira kemâl-i ihsanı; ancak kabul-i teessür ve infial ile olur. Şimdi bir nefis ne kadar yumuşak ve kalb-i selim ve kolay kabul edici olursa, o nisbetde kemâle müstaid ve daha ziyade kemâli kabul edici olur. Ve bu yumuşaklık, her işitdiğinden, hattâ muhal bile olsa infiali mucib olan ve kendine varid olan ve gördüğü her şeyden, hatta kizb ve şurur (şerler) ve dalâl bile

olsa teessürü iktiza eyliyen zaaf ve belâhat (eblehlik) kabilinden değildir. Belki kendisine münasib olan hayrî ve doğru olan bir şeyi sûret-i kabul ve letâfet babındandır. Bu sebebden **(Kul üzüntü hayrin)** (Ayet 61) buyuruldu. Habibim de ki: «Evet, o Nebiyyizişân, sizin için hayır üzünüdür. (Hayır kulağıdır) Sizin hayır ve selâhınız olan şeyleri işidir. Zirâ istidadının safiliği ve nefsinin lâtifliği hayırlar cinsinden ona münasib şeylerin kabulünü icab eder, kendisine münafi olan şerleri değil, çünkü hayra mensub olan istidad, şerri kabul etmez ve şer ile müteessir olmaz ve şerre münafi ve şerden uzak olduğu için şer olan birşey, kendisinde muntabı ve mün'akis olmaz. **(Leküm)** (Ayet 61) Gayrisini değil, sizin faideniz olan ve sizın salâhınızı mucib olan şeyi, sizin için işitir ve kabul eder. **(Yü'minü billâhi)** (Ayet 61) O Nebiy-yi mükerrem Allah'a iman eder. Bu söz, Nebi'nin yumuşaklığını ve kabiliyetini beyandır. Zira iman ancak kalbin selâmeti ve nefsin letâfeti ve yumuşaklığı ile olur. **(Ve yü'minü lilmü'minîne)** (Ayet 61) Hayır işlerde mü'minlerin sözlerini tasdik eder, kelâmlarını dinler ve kabul eder. **(Rahmetün lillezîne âmenû minküm)** (Ayet 61) Ve sizden iman edenlere rahmetdir, onlara atıfet ve rikkat ederek tezkiye ve tâ'lim ile onları azabdan kurtarır. Birr, sıla-ı rahm, hilmü şefekat, emr-i bilma'rûf gibi ahlâkı ta'lim, iki dünyada işlerinin nizam ve intizamını mucib olacak şerayi' ve ahkâmı vaz' ve kavil ve fiil ile envaî iyiliklere kandırmakla meaş ve mead işlerini islâh eder.

(Ayet 72) **(Ve'adallahülmü'minîne velmü'minati cennâtin tecrî min tahtihel'enharü)** Allah Teâlâ Hazretleri, gerek erkek ve gerek kadın olsun iman edenlere, altından nehirler cereyan eden nefis cennetleri **(ve mesâkine tayyibeten fî cennât-i adnin)** (Ayet 72) ve ef'al cennetinde güzel meskenler, erbab-ı tevekkül makamları vaid etmişdir. **(Ve rıdvânün minallahi ekberu)** Ve Allah Teâlâ tarafından olan rıdvan, en büyük bir şeydir. Rıdvan, sıfat cennetlerindendir. **(Zâlike hüvel fevzül'azîmü)** (Ayet 72) İşte bu Rıdvan ehlinin Allah indinde kerâmeti ve, Allah'a şiddetle kurbiyetleri olduğu için, büyük fevzü saâdet ancak odur.

(Ayet 100) **(Vessâbikuûnel evvelûne minel muhâcirîne)** Nefis mevtınlarından hicret eden muhacirlerden **(Vel' ensâri)** ve nefis aleyhine ulûmu hakikîye ile kalbe yardım eden ensardan evvelki saf ehli olup vahdete sebkat etmiş olanlar **(Vellezînetteba'ûhüm biihsânin)** ve cemal ve celâl müşahedelerinden bir müşahede ile Hak'kın sıfatları ile ittisafta onlara ittiba edenler (uyanlar) **(Radîyallahü an-**

hüm ve radû) sıfatın keşfinde ve Allah'ın en büyük kapısı olan rıza makamında sâbikun olanlara iştirak ettikleri için Allah Teâlâ onlardan razı olmuş onlar da Allah Teâlâ'dan razı olmuşlardır. **(Ve eadde lehüm cennâtin tecri tahtehel' enhârü halidîne fîhâ ebeden, zâlikelfevzül'azîmu)** (Ayet 100) Altlarından tevekkül, rıza ve bunlara münasib ilim nehirleri cer'eyan eden ef'al ve sıfat cennetlerini hazırlamışdır. İşte saâdetin büyüğü budur. İş bu cennetler, sabık olanlara mahsus zat cenneti namıyla diğer bir cennetin mevcud olmasına münâfi değildir. Zira bu cennetlerde hepsi müşterekdirler.

(Ayet 102) **(Ve âherûna'terefû bizünûbihim)** Diğer bir kısım kimseler de vardır ki onlar, günahlarını itiraf ederler, günahın itirafı, istidat nurunun bekası ve nefsin yumuşaklığı ve kendisinde günah melekesinin kökleşmemiş olması demektir. Zira itiraf, tövbe ve rücu'un melekî ve günahın fenalığını görmenin delilidir ki, bu görmek ancak kalb gözünün açılmış ve basiret nurunun parlaması ile olabilir. Çünkü zulmet katlaşır ve rezilet kökleşirse, günahı kabahat addetmez (saymaz) ve günah olarak görmez. Belki haline münasebeti dolayısıyle o günahı iyi bir iş görür. Günahın, günah olduğunu bildiği vakit onda mutlaka bir hayır vardır. **(Haletû amelen sâlihan ve âhere seyyian)** (Ayet 102) O kimseler iyi ve kötü amelleri bir yere karıştırdılar. Yani kalbe ittisali ve nuruyla nurlanması henüz meleke olmıyan ve kalbe itaatinde henüz tezellül ve tamamiyle inkıyad etmiyen nefs-i levvame mertebesinde oldular. Bazı kerre nefislerine kalb müstevli olup, nefisleri tezellül ve inkiyad ve kalbin nuruyla nurlanarak iyi ameller işler. Bazı kerre de nefisleri, kalb nuruna hicabolan kendi sıfatları ile zâhir ve nefsin zulmetiyle hicablanarak kötü işleri işlerler. Eğer kalbe ittisali ve ona itaati bir meleke halini alıncaya kadar havâtır-ı melekiye ve kalb nurları ve iyi ameller rüchan (üstün gelme) bulur ve melekî hatıralar birbirini takib ederse, o nefis, salih olup kurtulur. İşte **(Asellehü en yetûbe aleyhim)** (Ayet 102) Allah Teâlâ'nın bu kabil kimseleri tövbeye muvaffak kılması ve tövbelerini kabul etmesi memuldür. Âyetin manâsı budur. Ve eğer nefsin galebelerinden ve fenalıklara çokça ikdamından ve teveccühünden kazanılmış muzlim hey'etler, nefse katlaşırsa iş, aksine olur ve tamamiyle istidadı zail olarak, ebedî azabı haketmiş olur. Bu iki tarikten birisinin diğeri üzerine seçilmesi, ancak sohbet ve iki sınıf eshabından her birerleriyle mücaneset (benzemek, hemcins olmak) ve hayırlı veya şerli kimselerle muhaletat, yâni düşüb kalmak iledir. Eğer tevfik erişirse, sırr-ı kader kendisini salih kimselerin sohbetine (muhabbetine) ve ahlâk ve amellerine mütebeatına (uymaya) sevk eder ve o kimse de salihlerden olur. Ve eğer

hızlan (yalnız başına kalıp zelil olma, mededsiz, muavenetsiz) lâhik olursa; kader kendisini müfsidlerin sohbetine ve onlarla ihtilata sevk ederek maâzallah hüsran ve dalâlet sahiblerinden olur.

(Ayet 102) **(İnnellahe ğafûrun rahîm)** Tahkik, Allah Teâlâ Hazretleri, onların muzlim kötülüklerini setr edici, mağfiret sahibi, salih işlere ve tövbenin kabulüne tevfik ile, onlara rahmet edici, merhamet sahibidir. İmdi mü'minler, Resul Aleyhisselâm'ın sohbeti ve onları tezkiye ve terbiyesi berekâtıyla birinci kısımdan olmaklığa tevfik olunduklarından **(Huz min emvâlihim sadakaten tütahhirühüm ve tüzekkîhim bihâ)** (Ayet 103) «Habibim, kendisiyle onları tathir ve tezkiye edeceğin sadakayı onların mallarından ahz et, alıver» buyurdu. Zira nefsin zuhurunun ve sıfatının galebe etmesinin sebebi ve nefsin kuvasının mededi ve hevasının maddesi ancak maldır. Nitekim ,Nebi Aleyhisselâm «Şehevatın maddesi maldır» buyurmuşdur. Buna binaen, nefis kuvasının kırılması ve arzularının ve sıfatının zayıflaması için mü'minlerin birinci hallerinin, mallardan tecerrüd olması lâzım gelmişdir ki, bu sayede nefis, kendisinde bulunan muzlim heyetlerden temizlenerek günah kirlerinden ve şeytan davetcisi pisliklerinden temizlenebilsin. İşte **(Tutahhirühüm ve tüzekkihim biha** âyetinin mânâsı budur. **(Ve salli aleyhim)** (Ayet 103) Ve sen himmetinin imdâdı ve sohbetin nurunun onlara ifazası ile, onlara salât et. **(İnne salâteke sekenun lehum)** (Ayet 103) Tahkik, senin hatırı şerifinin onlara iltifatı sebebiyle onlara ifaza eylediğin nurun ve himmetinin kuvveti ve sohbetinin bereketi kendilerine sekinetin nuzûlüne sebebdir. Kalbleri, o nura sâkin ve mutmain olur. Sekinet; kalbde kararlaşan bir nurdur ki, kalb halka teveccühde o nur ile sâbit olur ve yakın kuvvet bulur. Ve şeytanın vesveseleri ve nefsin tahrikât ve teşvikatıyla ızdırabdan kurtulur. Zira, o takdirce nefis ve şeytanın vesveselerini kabul etmez. **(Vallahü semî'un alîmu)** (Ayet 103) Allah Teâlâ Hazretleri, onların tazarrularını ve günahlarını itiraflarını işidici, niyet ve maksatlarını ve gizli olan pişmanlık ve gamlarını bilicidir.

(Ayet 108) **(Lemescidün üssise alettakvâ)** Elbetteki ilk günden takva üzerine müesses (kurulmuş) olan bir mescid orada kaim olmaklığına daha haklı ve daha lâyıktır. Alem-i mülk alem-i melekûtun kahr teshiri altında olunca nefislerin niyyât ve hey'etlerinin, mübâşeret ettikleri amellerde tesirleri olması lâzım gelmiştir. İmdi nuranî bir hey'etden sadık bir niyyetle Allah için yapılan her hangi bir işi, bereket, meymenet ve cemiyyet musâhib ve mukarin olarak o iş sâfî olur ve zulmanî bir hey'etden fasid ve şeytanî bir niyetle yapılan herhangi bir işe tefrika, keduret ve yaramazlık mukarin olur. Gö-

rülüyor ki Kâbe, Allah'a kemal ihlasından, saf ve şerif nefsinden sadık bir niyetle Enbiyaullah'dan bir Nebi'nin elleriyle bina kılınmış olduğundan ne derece şerefli ve azametli ve mübarek olmuşdur. Biz insanların amellerinde bu halin eserini müşahede eder, ve bir takım mevzilerde safa ve cem'iyyet eserini vicdanımızla his ederiz, bazı mevzilerde de kedurat ve tefrikayı his ve şuhud ederiz. Bu da ancak bu sebebtendir. Bundan dolayı ilk günden takva üzerine bina kılınmış olan mescid onda kaim olmaklığına daha haklıdır, buyurdu. Zira hey'eti nefsaniye, cisimlerde müessir olduğu gibi cismanî hey'etler de nefislerde müessirdir. İmdi kıyam mevzii, takva ve safayı nefis üzre bina kılınmış olduğu vakit, nefis, himmetin içtimaı, vaktin safası, halin güzelliği ve vicdan zevki ile müteessir olur. Ve eğer kıyam mevzii, riya ve dirar üzre bina kılınmış ise o vakit nefisde, kabız ve tefrika ve keduret ile müteessir olur. **(Fîhı ricâlün yuhibbûne en yetetahherû)** (Ayet 108) O mescidde temizlenmeği seven adamlar vardır. Yani günahlardan temizlenmeğe sa'y ve irade eden erler vardır. Makamın, ahid ve riayet olunması vacib bir eseri olduğu gibi ehli iradeden olan salih kimselerin muhabbetinin de büyük bir eseri olduğuna tenbih vardır ki, bunların sohbetleri diğer kimselerin sohbetleri üzre ihtiyar ve tercih olunmak vacib olur. Bu sebebten cemiyetin husulünde zaman, mekân ve ihvanın müraat olunmasının (gözetilmesinin) vacib olduğu sofiyye kavminin ıstılahında varid olmuş ve bu üç şey'i cemiyyete şart kılmışlardır. Keza bu ayetde bina eden kimsenin nefsinin pâkliğinin ve niyetinin doğruluğunun da binada müessir olduğu ve keza mekânın mübarekliği ve binanın, hayır üzre bina kılınması, orada halleri bina edenin haline münasib ehli hayır ve salahın bulunmasını muktazi olduğu ve ehli irade ve taate muhabbeti ilahiyenin vacib olduğu iş'ar (tahriren bildirilmiştir) olunmuştur ki **(Vallahü yuhibbülmuttahhirine)** (Ayet 108) «Allah Teâlâ Hazretleri, irade ve taat ve taharet ehli olanları sever» buyurulmuşdur. Çünkü eğer Allah'ın onlara muhabbeti olmasa idi onlar, tahareti sevmiyeceklerdi.

(Ayet 111) **(İnnallaheşterâ minelmü'minîne enfüsehüm ve emvâlehüm bi enne lehümül cennete)** Tahkik, Allah Teâlâ Hazretleri, mü'minlerden onların nefislerini ve mallarını cennet bedeli ile satın almışdır. Allah Teâlâ mü'minleri ilmi imana hidayet eyledikte mü'minler, mallarının ve nefislerinin muhabbetiyle meftun olunca kendilerine fartı inayetinden alış verişte bedel kılınan ve fiat konulan şey'in melufları (ülfet olunmuş, alışılmış) bulunan mal ve nefis cinsinden ve lâkin daha lezzetli ve iştihalı ve baki olmak için nefis ve mallarının bedelini yine nefis cenneti kılmak suretiyle kârlı bir tica-

ret ve mergub (rağbet edilen, beğenilen) ve makbul bir muamele ile onları mal ve nefis muhabbetinden kurtardı. Buna binaen mü'minler Hak'kın indindeki beka mülküne rağbet ederek yakinlerinin kuvveti dolayısıyle Hak'kın vadini tasdik ettiler. Sonra nefislerinden ve mallarından tecerrüd sebebiyle terk lezzetini ve nuru yakin halavetini tadınca nefis lezzeti makamından rücu ve nefsin müştehiyatı ve arzularından tövbe eylediler. O halde bunlar indinde nefis cennetinin kadrü kıymeti kalmayıp o vakit kendileri hakikatde tövbe ediciler ve nefis lezzetini talebden ve nefse ecir beklemekten rücu ediciler oldular. Ve sıfatla vasf ve ecir ve sevab talebinden ve nefis ve mal muhabbetinden vaz geçtikleri zaman Hak Teâlâ Hazretlerine hakkı ibadetiyle ibadet etmekle ve bir ümmid veya korkudan değil belki huzû' (alçak gönüllülük) ve huşû ile Hak Teâlâ'nın hakkı ile kaim olmakda Hak'kın melekûtuna benzemek ve ta'zimen ve iclâlen (hürmet ederek) Hak'kın azamet ve kibriyasına eğilmek, zelil olmak suretiyle ibadet eden ibadetciler vasfıyla vasfolundular. Sonra bu kimseler, kemalatı ilmiyeyi halkiyelerinin ve istidatlarında bil kuvve meknun olan kemallerini izhar etmek suretiyle halî ve fiilî olarak Hak Teâlâ'ya hakkıyle hamd eylediler. Sonra sıfat sahralarında ve subuhat menzillerinde kemalât ile ziynetlenmek ve ülfet ve adet etmekden ve kendilerine sabit olan kemalatı rüyet ve makamı fıtratdan hicretle Hak'ka seyahat ettiler. Sonra sıfatın mahvı makamında ruku ve sonra zat fenasıyla sücud ettiler. Fenadan sonra beka makamında da hudud-u ilâhiyeyi muhafaza ve emri bil maruf ve nehyi anil münker ile kaim oldular, yani iyiliklerle emir, kötülüklerden nehiy etmekte daim oldular.

(Ayet 112) **(Ve beşşiril mü'minîne)** Ey Habibim sen, imanı hakikî ile müm'in, istikamet makamında kaim olanları tebşir ile, müjdele. **(Mâ kâne linnebiyyi vellezîne âmenû en yestağfiru lil müşrikîne ve lev kânû ûlî kurbâ min ba'di mâ tebeyyene lehüm ennehüm eshâbül cahîmi)** (Ayet 113) Nebi'nin ve iman eden mü'minlerin, karabet sahibi olsalar da cehim eshabı oldukları kendilerine tebeyyün ettikden (beli olduktan, anlaşıldıktan) sonra müşrikler için istiğfar etmeleri caiz ve lâyık olamaz. Nebiler ve kâmil mü'minler kader sırrına muttali ve Hak'kın kaza ve kaderine vakıf ve işlerin nihayet bulacağı akibetlerini bildikleri için her ne kadar tabiatlarında hilâfını iktiza eden birşey varsa da Hak'kın takdirinin hilâfını istemezler, zira onlar, tabiatlarının müktezasından insilah etmişler ,soyunmuşlardır. Eğer karabeti tabiiyye ve lahme-i suriye kendilerine münasib ve bu hususta muvasil olan bazı kimselere rikkat ve şefkati iktiza ederse ve Allah'ın onlara kahrı tazib ile hükmünü müşahede ederlerse ken-

dileri için rıza makamı hasıl değilse, hamiyyeti diniyye onları, sabra haml eyler. Belki mübâadeti (birbirini sevmeyip uzak durma) diniyye, karabeti tabiiyyelerine galebe ederek o gibi bir kimseden uzaklaşırlar ve emr ve hikmetinin hilâfında Hak'dan bir şeyi israr edip istemezler. İşte bu sebebden «İrfanın kemalinden sonra arifin himmeti mü'essir olmaz» denilmiştir. Yani her bir şeyin Hak'kın kaderiyle vukuuna ve ezeldeki takdir hilâfı ve vukuunun imtinaına yakın hasıl eylediği zaman her neyi Allah Teâlâ dilerse olacağını ve dilemediğinin olamayacağını ve ne himmetinin ve nede gayrisinin hiç bir şeyde müessir olmadığını bilir ve ona göre hiç bir şeye himmetini musallat etmez. Sırrı kaderi bilmiyen ve te'siri Allah'ın gayrisine nisbet eden mahcub böyle değildir.

(Ayet 115) **(Ve mâ kânallahü liyudille kavmen ba'de iz hedâhüm)** Hak Teâlâ Hazretleri, tevhidi ilmiye ve her şeyin kaza ve kaderi ilahiye ile vukuunu görmeye hidayet ettikden sonra hiç bir kavmi, hükmüna rıza ve emrine inkıyad ve teslim yolundan izlâl etmez, şaşırtmaz. **(Hattâ yübeyyine lehüm mâ yettekuûne)** (Ayet 115) Ta ki meratib ve vusullerinden herhangi bir mertebede ve makamat sulûklerinden herhangi bir makamda sakınmaları kendilerine vacib olan şeyi beyan etmeyince bir kavmi delâlete düşürmez. Eğer onlar, bazı makamlarında sakınması, vacib olduğu tebeyyün eden bir şeye ikdam ederlerse (husulü için gayret ve sebatla çalışırlarsa) o vakit Allah Teâlâ Hazretleri, onları izlâl eder. Zira hallerinin günahı olan bir şeye kendileri ikdam etmişlerdir. Bu da dinlerinde bir nevi fısk demektir. Hidayetden sonra dalalete düşmekten Allah Teâlâ'ya sığınmak lâzımdır. **(İnnallahe biküllі şeyin alîmün)** (Ayet 115) Allah Teâlâ Hazretleri, onların halleri günahlarının kimsenin anlayamadığı dakayıkını (keyfiyeti anlaşılması güç, dikkate muhtâc olan) bilicidir. Ona binaen evliyasından olan hidayet ehlini o dakayık ile muaheze eder. Nitekim Hadisi Rabbanîde **(Enzirissıddıkıyna biennî gayurûn)**, yani «Habibim, sadık olanları benim gayyur, kışkanç olmaklığımla korkut» buyrulmuştur.

(Ayet 119) **(Yâ eyyühellezîne amenüttekullahe ve kûnû ma'assakıyn)** Ey iman şerefi ile müşerref olan mü'minler, siz rezailin cemisinde onlardan sakınmak suretiyle Allah Teâlâ'ya sığınınız, hususuyla yalan reziletinden korununuz. İşte **(Ve kûnû ma'assadıkıyn)** (Ayet 119) yani «Sadıklarla beraber olunuz» kelâmının manası da budur. Zira «Yalancının mürüvveti yoktur» denildiği vechiyle mürüvvet münafi olduğu için yalan, rezailin en çirkini ve en kötüsüdür. Zira insanın sair hayvanlardan fark ve temyizine sebeb kelâmıdır, bu temyize sebeb olan kelâmdan murad ise diğer bir kimseye bilme-

diği bir şeyi haber vermektir, verilen haber, gayri mutabık olduğu vakit nutuk ve kelâmın faidesi hasıl olmaz, çünki ondan mutabık olmayan bir itikad hasıl olmuşdur. Bu da şeytanet hassalarındandır. Buna binaen yalancı kimse şeytandır. İmdi yalan, rezailin en kötüsü olduğu gibi, sâdık yani doğru söylemek de fezailin en güzeli ve her güzelliğin aslı ve her hasleti mahmudenin (beğenilmiş) maddesi ve bütün hayır ve saâdetlerin malik ve sahibidir. Ve her bir hal, ancak sıdk ile tahsil olunur ve her kemal sıdk ile hasıl olur. Sıdkın da aslı, Allah Teâlâ'nın ahdinde olan sıdktır ki bu sıdk fıtrat misakına vefanın neticesi yahut vefanın kendişidir. Nitekim **(Ricâlün sadekuû mâ âhedûllahe aleyhi)** (Ahzâb Suresi, Ayet 23) yani «Allah'a karşı ahd ettiklerine sadık olan erler» buyrulmuşdur ve İsmail Aleyhisselâm hakkında **(İnnehü kâne sâdikalva'di)** (Meryem Suresi, Ayet 54) buyrulduğu vechiyle mahlukata karşı olan vaidde de sadakat lâzımdır. Eğer bütün mevtınlarda hatta hatır, fikir, niyet, kavil ve amelde sıdka riayet olunursa o vakit rüyalar, varidat, ahval, makamat, mevâhib, müşâhedat hepsi sadık olur, güya ki sıdk, kemal ağacının kökü, ahval yemişlerinin tohumu gibidir.

(Ayet 122) **(Felev lâ nefere min külli fırkatin minhüm taifetün litefakkahû fiddîni)** Bütün müminlerin, ahkâmı diniyeyi öğrenmek için memleketlerinden umumiyetle çıkarak nezd-i Risaletpenahîye gelmeleri lâzım değildir, eğer onların her fırkasından bir taife din meselelerini anlamak için çıkıp öğrenerek geriye döndüklerinde kavimlerini, fenalıktan sakınmaları için, Hak'kın azabıyla korkutmaları kâfidir, yani her cemaatten müsaid olan kimselere ilim taleb etmek yoluna sülûk vacib olur. Zahiren mesalih fert olacağından batınen ise herkesin istidadı bulunmadığından bütün mü'minlerin ilim tahsili yoluna sülûkleri mümkün değildir. Din hususunda fıkıh sahibi olmak ise kesbile hasıl olan ilimlerden değildir, belki kalb ilimlerindendir, zira **(Ve ce'alnâ alâ kulûbihim ekinneten en yefkahûhü)** (En'am Suresi, Ayet 25) yani biz onların kalblerine dini anlamakdan mani olan perdeler kılmışızdır buyurduğu gibi her ilim kazanan kimse, fıkıh sahibi olamaz. **(ekine)**, dediği perdeler, nefsanî hicablar ve tabii perdelerdir. Binaenaleyh fıkıh sahibi olmak isteyen kimse fisebilillah yola girmelidir ve ilmin, kalbinden lisanına zahir olmasına kadar tezkiye ve tasfiye yoluna sülûk etmelidir. Nitekim Ben-i İsrail Enbiya'sının bazısına «Ey İsrail oğulları, siz ilim göktedir onu gökten kim indirecek, ve yahud ilim yerin dibindedir onu yerin dibinden kim çıkaracak, yahud denizlerin ardındadır, kim geçip de bize getirecek? demeyiniz, ilim sizin kalblerinize konulmuşdur. Benim huzurumda ruhanîlerin adabıyla edeblenininiz ve sıddıkların

ahlâkıyla ahlâklanınız, sizin kalblerinizden o kadar ilim izhar edeyim ki, sizi örter ve boğar, gark eder» mealinde sözler nazil olmuştur. İmdi tefekkuhten murad kalbde kökleşen damarları ile nefse vuran, ona muhalif olan şeyi sahibinin irtikabı mümkün olmıyacak, eseri aza ve cevarih üzerinde zahir olan bir ilimdir. Eğer böyle değilse o kimse alim değildir. Hak Teâlâ Hazretleri **(Le'entüm eşeddü rehbeten fî sudûrihim minallah, zâlike biennehüm kavmün lâ yefkahûne)** (Haşir Suresi, Ayet 13) ayetiyle kendisinde Allah korkusu insanların korkusuna galib olmıyan kimseden fıkhı selb etmiştir, çünkü ilme kehbetullah, yani Allah korkusu lâzımdır. Nitekim «Ancak ilim sahibleri Allah'tan korkarlar» buyurulmuştur. Keza **(Hel yestevîllezîne ya'lemûne vellezîne lâ ya'lemûne)** (Zümer Suresi, Ayet 9) ayetinde de amel etmeyenlerden ilmi selb etmiştir. İmdi insanlar fıkıh sahibi olup da ilimleri kendi aza ve cevahirinde zahir olduğu vakit ilimler gayrilerinde tesir eder ve diğer kimseler de tereşşuh ile o ilimlerden sulandıkları ve kandıkları cihetle müteessir olurlar. Nitekim Resullullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in hali böyle idi. O vakit tefekku'nun gayesi olan inzâr lâzım gelir ki **(Ve liyünzirû kavmehüm izâ recâ'û ileyhim le'allehüm yahzerûne)** (Ayet 122) buyurulmuştur.

Cihadı ekber ve sonra cihadı asgarda tefekkuhe lâzım geldiği için tefekkuhtan sonra **(Kaâtilûllezîne yelûneküm minel küffâri** (Ayet 123) buyuruldu. Ey müminler siz en büyük düşmanınız olan nefsinizin size civar olan kuvası kâfirlerine mukatele ediniz. **(Vel yecidû fîküm gılzaten)** (Ayet 123) Siz takva derecesine baliğ oluncaya kadar sizde kahr ve şiddet bulsunlar, o vakit **(va'lemû ennallahe me'al müttekîne** (Ayet 123) «Biliniz ki Allah mütteki olanlarladır» buyurduğu vechiyle Allah Teâlâ'dan size nusret nazil olur.

(Ayet 126) **(Evelâ yerevne ennehüm yüftenûne fî külli âmin merreten ev merreteyni sümme lâ yetûbûne ve lâ hüm yezzekkerûne)** Görmezler mi ki onlar, her sene bir veya iki def'a ibtila olunurlar, yine tevbe etmezler ve nasihat da kabul etmezler? Belâ insanları Allah Teâlâ'ya götüren Allah'dan bir yedicidir. Hadisi şerifi nebevîde «Bela Allah'ın kamçılarından bir kamçıdır, onunla kullarını kendine sevkeder» buyrulmuştur. Zira herhangi bir hastalık veya fakirlik ve fena bir hal bir kimseye hulul ederse mutlaka onun nefsinin ve kuvasının kızgınlığını kırar ve sıfat ve hevasını kökünden koparır, buna binaen kalb yumuşayarak hicabından kurtulur ve dünyaya ve lezzetlerine meyilden kurtulur, usanır, dünya lezzetlerinden sıkılır ve münkabız olup Allah'a teveccüh eyler. **(Ve izâ ğaşiyehüm mevcün kezzuleli de' avullahe muhlisîne lehüddîne)** (Lokman

Sûresi, Ayet 32) İnsanları bir dalga kapladığı vakit dinlerini halis kıldıkları halde Allah'a dua ederler. **(Ve izâ messel' insâneddurru de'anâ licenbihî ev kaâiden ev kaâimen)** (Yunus Suresi, Ayet 12) «İnsana bir zarar dokunduğu vakit ayakta oturur iken ve yatar iken bize dua eder» buyurduğu vechiyle bunun en ufak derecesi insan Allah'tan başka kaçılacak bir yer olmadığına muttali olduğu ve Allah'tan gayri belâdan kaçılacak ve kurtulacak bir yer bulamadığı vakit Hak'kın huzurunda zelil olmayı kabul ile Hak'ka tadarru eder, yalvarır, elhasıl belâ, hicabın incelmesini yahud büsbütün kalkmasını icab eder, bunun için «**(Felemmâ neccâhüm ilelberri izâ hüm yüşrikûne) (Ankebût Suresi, Ayet 65)** Vakta ki Hak Teâlâ Hazretleri, onları karaya çıkarıp kurtarır, birden onların müşrik oldukları Hak'ka şerik koştukları görülür. **(Felemmâ keşefnâ anhü durrehü merre keen lem yed'unâ ilâ durrin messehu)** (Yunus Suresi, Ayet 12) Vakta ki biz onu zararından kurtarırız, güya ona dokunan bir karar dolayısıyla bize hiç yalvarmamış gibi geçer» buyurduğu vechiyle belânın vakti ganimet bilinerek Allah'a sığınmak ve bunu ebeden adet olacak bir meleke tutmak lâzımdır. Taki uyanıklık kararlaşarak teveccüh ve huzur kolaylaşmış olabilsin. Ve belâdan halas olunduğu ve emniyetin hasıl olduğu zamanda nefsin kuvvetlendiği vakit gaflete avdet olunmasın, çünkü beladan kurtuldukda tekrar gaflete dönülürse nefis galib olur ve hicab da eski olduğundan daha fazla kalınlaşır.

(Ayet 128) **(Lekad câeküm resûlün min enfüsiküm)** Aranızda ülfetin vukuuna sebeb olan cinsiyeti nefsaniye sebebiyle ihtilat (karışmak, karışıp görüşmek) ederek kalbi nurundan müstefad (istifade olunmuş, faide bulunmuş) olan nuraniyyetinden müteessir olup nurlanmanız ve nefislerinizdeki âdet ve cibillet zulmetinden kurtulmanız için size,tahkik, kendi nefsinizden Resul gelmişdir. **(Azîzün aleyhi mâ anittüm)** (Ayet 128) Kendisi vahdet nazarıyla görücü olduğundan bütün kulları kendi aza ve cevarihi mesabesinde görücü ve kullara karşı kendisinde sabit olan muhabbeti ilâhiyeye lâzım gelen re'feti dolayısıyle, sizin meşakkat ve fenalığa maruz kalmanız ona şiddetli ve meşakkatlidir. Her hangi birimize bazı azasının elemlenmesi ağır ve acı geldiği gibi O'na da ümmetinden bazısının azab olunması ağır ve acı gelir. **(Harîsun aleyhüm)** (Ayet 128) Herhangi birimizin eczayı cesedinden ve a'zasından birisine şiddetle ehemmiyet verdiği, en ufak bir cüz'ünün noksan olmasına veya kederlenmesine razı olmadığı gibi O da sizin muhafazanıza çok ihtimam eylediğinden size karşı harisdir, belki nazar sahibi olmasıyla ve bu cihetle sizin eczayı cesedinize olan ihtimamınızdan daha fazla

ehemmiyet vericidir. **(Bilmü'minîne raûfün rahîm)** (Ayet 128) Müminlere re'fet sahibi olup re'feti (acıması, esirgemesi) sebebiyle onları günahdan kaçındırmakla azabdan kurtarır, mü'minlere merhamet sahibidir, rahmeti ve merhameti ile mü'minlere ulum ve maârifi talim ve tergib (rağmet ettirmek) ile kurbete (yakınlığa), Hakka yakınlığa sebeb olan kemalatı ifaza (feyz olarak verme. verilmek) eyler.

(Ayet 129) **(Fein tevellev)** Eğer ki istidadlarının esasen bulunmadığı ve yahud zail olduğu dolayısıyle re'fet ve rahmeti kabulünden yüz çevirip de şekaveti ebediyyeye taarruz ederlerse **(Fekul hasbiyallahü lâ ilâhe illâ hû)** (Ayet 129) Habibim sen deki: «Koktuğu cihetle aklen kesilmesi vacib olan hasta bir uzvuna insanın ihtiyacı olmadığı gibi benim de size ve sizin yardımınıza ihtiyacım yoktur, bana Allah Teâlâ kâfidir, vücûdda ondan gayri yoktur, ondan başka müessir ve yardımcı da yoktur. **(Aleyhi tevekkeltü)** (Ayet 129) Ben ancak ona dayandım hiç kimse için bir fiil takat ve kuvvet görmem ancak onunla görürüm **(Ve hüve Rabbül'arşil'azîm)** (Ayet 129). O, Allah Teâlâ Hazretleri herşeyi mühit olan (kaplıyan) büyük arşın sahibidir. Her şeye hükmü ve emri o büyük arşdan gelir.

Allah a'lemdir.

Tövbe suresi tamamdır.

YUNUS SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Elim Lâm Râ)** Elif, Lâm'ın, zikri geçmiştir **(Râ)**, **(Ve mâ erselnake illâ rahmetenlilâlemîn)** buyurduğu vechile Zât-ı Muhammediye'den ibaret olan rahmete işarettir **(Tilke)** (Ayet 1) Yani, bu harflerle işaret olunan şey, hikmet sahibi olan, yahud, etraflı olarak beyanları (tefasili) sağlam (muhkem) ve muttekin (günahdan sakındıran) olan kitab-ı küllün erkânıdır. Yahut mânâ: Cem'an Hüviyet-i ehadiyeye ve bâtın-ı ceberut ve zahir-ı Rahamutda tafsilen, Vahidiyet sıfatı itibariyle Allah'a kasem ederim ki, surede zikr olunan ayetler, hikmet sahibi olan kitabın âyetleridir.

(Ayet 2) **(Ekâne linnasi acebâ)** İnsanları korkutmak, müjdelemek için bizim bir kâmil adama vahy etmekliğimiz şâyân-ı taaccüb müdür? Zira kâmil kimselere vahy hususunda ilâhi âdet, ebeden bu üslûb üzere câri olduğundan Hak Teâlâ Hazretleri, müşriklerin bundan taaccüb etmelerini inkâr ediyor. Müşriklerin taaccübü ise, ancak Nebi'nin makamından baîd olduklarından (uzak olduğundan) ve hallerinin, Nebi'nin haline münasib olmadığından ve Nebi Aleyhisselâm'ın getirdiği vahyin i'tikadlarına münafi (zıt) olduğundan ileri gelmişdir. **(Enne lehüm kademe sıdkın inde Rabbihim)** (Ayet 2) Ve müminlere müjde eyle ki: İnayet-i ezeliye hasebiyle Rab'leri indinde onların sıdık kademi yani büyük bir sâbıkaları, yahud hiç kimseye misli olmıyan kurb makamları vardır. Sırf ictiba (seçme) ile Allah Teâlâ Hazretleri ezelde onları tahsis etmiştir. Yoksa böyle olmasa idi, onlar Allah'a iman edemezlerdi. **(Kaâlel kâfirûne)** (Ayet 2) Allah Teâlâ'dan mahcub olub, sıfatlarının Muhammed'in nefsinden zuhuruna muttalî (kesb ve vukuf etme, anlama) olamayan kâfirler, **(İnne hâzâ lesâhirün mübînun)** (Ayet 2) «Tahkik, Muhammed'in getirdiği şu Kur'ân, âşikâr bir sihirdir. Yani, beşer kudretinden hariç bir şeydir. Şeytanın işinden başka bir şey değildir.» dediler. Şeytanet kendilerine galib ve şeytanetle Allah'dan mahcub ve kudretde şeytanın ilerisinde ruhaniyatdan bir tavra vasıl olamıyacak derecede şeytana ibadet ettikleri için, bunu dediler. Ve bu sebebden beşeriyet haddinden tecavüz eden bir şeyi bittabî şeytana nisbet ettiler.

(Ayet 3) **(Yüdebbirül'emre)** Hak Teâlâ Hazretleri, göklerin ve yerlerin işini kudret eliyle hükmüne muvâfık olarak tedbir eyler. **(Mâ min şefîin)** (Ayet 3) Nefsin zulmetinden kurtaran ve sıfatlarının pisliğinden temizliyen ve kendisini Allah'a yaklaşdıran nurun imdadı ve kemâlin ifazası (Feyizlendirmesi) ile kimseye bir şefaat edici yoktur, **(İllâ min bâdi iznih)** (Ayet 3) ancak istidadı bağışlamak ve sebeblere muvâfık kılmakla, Hak'kın izninden sonra şefaatçı şefaat edebilir. **(Zâlikümüllahü Rabbüküm)** (Ayet 3) İşte bu sıfatlarla mevsuf olan Allah Teâlâ Hazretleri, sizi terbiye eden ve işlerinizi tedbir eden Rab'biniz, O'dur. Binaenaleyh, ibadeti O'na mahsus kılın, ve O'nu bu sıfatlarla bilin ve şeytana ibadet etmeyin ve sıfatlarının bazısı ile Hak'tan mahcub olup da Hak'kın kavlini ve fiilini şeytana nisbet etmeyin. **(Efelâ tezekkerûne)** (Ayet 3) Siz, nefislerinizde olan Hak'kın âyâtını düşünmüyor musunuz ki, nefislerinizde bulunan âyâtda düşünübde, Hak'ka şirk etmekden kendinizi men edesiniz?

(Ayet 4) **(İleyhi merci'uküm Cemî'a)** El'an olduğu gibi kıyamet-i suğrada (küçük kıyamet) ayn-i cem-i mutlaka yahut kıyamet-i kübra (büyük kıyamet) zamanında Hak'a fena ile ayn-i cem'-i zâta avdet ile hepinizin rücûunuz Hak'kadır. **(Va'dallahi hakka)** (Ayet 4) Allah'ın va'di haktır. **(İnnehu yebde'ülhalka sümme yu'ıydühü liyecziyellezîne âmenû ve amilussâlihâti bil kıstı)** (Ayet 4) İmanları ve salih amelleri ve küfürleri ve fâsid amelleri iktizası üzere, mü'min ve kâfirleri cezalandırması için Allah Teâlâ hazretleri, halkı neş'e-i evvelîde ibda ve sonra, neş'e-i sânîde iade eyler. Bu mânâ, evvelki tevile göredir, ikinci tevile göre mânâ: Allah'a iman eden ve kendilerini likasına sâlih kılan, hicabları ref've Hak'ka yanaşdırıcı amelleri işliyen kimseleri, amelleri ile baliğ oldukları makamlar hasebiyle, makamlarının ve şevklerinin iktiza eylediği mevahib-i hâliye ve zevkîye ile cezalandırmak için, Allah Teâlâ Hazretleri gizlenmesi (ihtifası) ve halkı izharı ile halkı ibdâ, sonra da, halkın ifnası ve kendinin zuhuru ile, halkı iade ile, yahut mânâ: İman-ı hakikî ile iman ve kulları islah eden amelleri, Allah ile işliyenleri, istikamet zamanında adilleri sebebiyle kemâllendirmek cezasıyla cezalandırmak için, yahud mânâ: İstikametde makamları ve rütbeleri hasebiyle olan bir ceza ile cezalandırmak için, halkı ibdâ' ve iade eyler. **(Vellezîne keferû)** (Ayet 4) Herhangi makam da olursa olsun, mahcub olanlara **(Lehüm şerâbün min hamîmin)** (Ayet 4) fevkında olan makam cehilleri ve şek ve ızdırabları dolayısıyla kaynar su içkisi vardır. Zira, eğer bunlar yakîne vasıl (varmış) olmuş olsalardı, yakînin serinliğini zevk ederlerdi. **(Ve azâbün elimün)** (Ayet 4) İhticabları sebebiyle hırman (mahrum olmak, mahrum kalmak) ve hicran ve vicdan ruhunun fıkdanı elim azabı vardır.

(Ayet 5) **(Hüvellezî ce'âleşşemse dıyaen)** Allah Teâlâ Hazretleri, ol Zât-ı Ecell'ü Âlâ'dır ki, Ruh güneşini vücûdun ziyası **(velkamere nûra)** (Ayet 5) ve kalb ayını, vücûdun nuru kılmışdır. **(Ve kadderehu menâzile)** (Ayet 5) Ve kalb ayına sülûkunda menziller **(Lita'lemû adedessinîne velhisâbe)** (Ayet 5) seyr-i ilâllah ve seyr-i fillahda mertebelerinizin derecesine ve etvarınızı ve derecelerinizin hesabını, her makam ve mertebede bastığınız mevkileri bilmeniz için, kalb ayına, seyr ve sülukûn da menziller ve makamlar takdir eyledi.

(Ayet 6) **(İnne fîhtilâfil leyli vennehâri)** Tahkik, kalb üzerine nefis zulmetinin galebesi gecesinin ve kalb üzerine Ruh ziyasının iştiraki gündüzünün ihtilafında **(ve mâ halekallahü fîssemâvâtı vel'ardı)** (Ayet 6) ervah gökleri ile ecsad yerlerinde Allah Teâlâ'nın halk eylediği şeylerde **(Leâyâtin likavmin yettekûne)** (Ayet 6) nefs-i

emmâre sıfatları hicablarından sakınan ve nefs-i levvame rütbesine baliğ olarak, o ayâtı bilenler için, elbette bir çok âyetler vardır.

(Ayet 10) **(Da'vâhüm fîhâ)** İmanları nuru hasebiyle Allah'ın kendilerini hidayet eylediği üç cennet de onların istidad duaları **(Sübhânekellahümme)** (Ayet 10) «Ey Allahım, seni tesbih ederim» yâni, birinci cennetde havl (Kudret) ve kuvvetlerden beri olmak suretiyle ef'alde şirkten, ikinci cennetde sıfatlarından soyunmakla sıfatda şirkten, üçüncü cennetde fâni olmaları ile vücûdda şirkden Allah'ı tenzihdir. **(Ve tehiyyetühüm fîhâ selâmün)** (Ayet 10) Yâni, bu mertebelerin her birisinde, bazısının bazısına tahiyyeleri (Selam verme, hayır dua etmek, mülk melekiyet, beka manâsına), tezkiye nurlarını ifaza ve tasfiye imdadıdır. Yâhud, bu mertebelerde Allah'ın bunlara **tahiyyesi, yâni merhabası,** tahiyyat işrakatı ve tecridlerine imdad ve Hak'tan kendilerine karşı âfetin izalesidir. **(Ve âhiru da'vahüm enil hamdülillahi rabbil'âlemîne)** (Ayet 10) Dâvalarının âhiri, yâni istidadlarının son iktiza eylediği ve taleb-i istifaza ile Allah'dan diledikleri kemalet-i ilâhiyenin ve celâl ve cemâl sıfatlarının kendileri üzre zuhurunda Allah ile kaim olmalarıdır ki, Hak'dan ve Hak'ka olan hakikî hamd budur ve bu hamd, evvelâ Hüviyet-i mutlaka itibarıyla mücmelen (kısa, hulâsalandırılmış, özetlenmiş) sonra âlemlere Rububiyeti itibariyle mufassalan (açıklamalı olarak) Allah Teâlâ'ya tahsis kılınmıştır.

(Ayet 11) **(Ve lev yu'accilullahü linnâsişşerresti'câlehüm bilhayri)** Eğer insanların, hayrı isticâl ettikleri vechiyle Allah Teâlâ, insanlara şerri ta'cil etmiş olsa idi, ... istidadları, ezeldeki dereceleri hasebiyle sûri ve manevî hayır-ı izâfî üzre meftûr (fıtratlandırılmış, yaradılmış) ve hayra iştiyakı ile hayrı dua ve taleb etmesi, o hayrın kendisine âcilen husulunü ve hayrat ve berekâtın menbaı olan mebde-i feyyazdan feyezanını mucib olur. Nitekim **(Ve itâküm min külli mâ sa'el tümühü)** (İbrahim Suresi, Ayet 34) Yani istediğiniz şeylerin hepsinden size verdi, buyurmuşdur ve bir tasfiye ve tezkiyenin vücûdu sebebiyle, o hayra istihkakı ile bir hayr ifaza eylerse, bu hayrın kendisine inzimamı (Katılması) ile istidadı ziyade olur, ve o istidat, evvelkinden daha kuvvetli ve daha kabiliyetli olur. Bunun üzerine mebde-i hayr olan Allah Teâlâ, ona daha çabuk icabet edici ve daha çok ifaza edici olur. Ve böylece istidat ziyadeleşmekle feyz de ziyadeleşir, tâ ki nihayete baliğ olur. **(Men câe bilhaseneti felehü hayrün minhâ)** (Neml Suresi, Ayet 89) «Her kim bir iyilik getirirse, ona o iyilikten daha hayırlısı vardır» sözünün ve hasenatın katlaşmasının mânâsı da budur. Şerler ise; istidadın hicablarından

ve kabulun ve feyzin mânâlarından başka bir şey değildir. İmdi şerler hasıl olduğu vakit, onlar sebebiyle başka bir şey vâki olmaz, ancak hayratı adem-i kabul vâki olur. Şerler, hayratın feyezanına mâni olur. Ve istidad, hasıl olan mezkûr şerlerin hicabında kalır. Her ne kadar münasebet hasebiyle şerler şirk feyezanını iktiza ederse de, mebdein feyzinde o şerre cins olan şer olmadığından, onun cinsinden bir şer daha ona ifaza etmez. İşte **(Ve men câe bisseyyieti felâ yüczâillâ mislehâ)** (En'am Suresi, Ayet 160) «Her kim bir şer getirirse, sadece onun misli ile cezalanır» âyetinin mânâsı budur. Ancak, ifrat edip de Rahmet haddini tecavüz istidadı bilkülliye izâle ederse, şeytanete münasib olarak **(Hel ünebbiüküm alâ men tenezzelüş şeyâtinü tenezzelü alâkülli effâkin esimin)** (Şuarâ Suresi, Ayet 221) «Şeytanların kime nüzûl ettiklerini bildireyim mi? Şeytanlar her bir iftiracı günahkârlara nüzûl ederler» buyurduğu vechile, o vakit şeytanet âleminden istimdad eyler. **(Lekudiye ileyhim ecelühüm)** (Ayet 11) «Tâ'cil etmiş olsa idi», kelâmının cevabıdır. İstidatları gayet ve nihayet bulup, onlardan hayat-ı hakikîyenin mededi munkati olur. İstidadlarından hayır mededi bilkülliyet kesilirdi ve istidadları şerri iktiza eylediğinden, istidadlarından tasfiye imkânı izâle olurdu. Ve bundan sonra kendilerine ne sûrî ve ne de mânevî hiç bir hayır erişmezdi. Lâkin, istidadlarından ednâ bir alâmet ve en ufak bir hayrı kabul imkânı bulundukça, Hak Teâlâ hazretleri onlara mühlet verir. **(Fenezerullezîne lâ yercûne likâenâfî tuğyânihim ya'mehûne)** (Ayet 11) O kabil kimselerden, başlarını şerre inhimakdan kaldırmayan ve bize rücû ve rahmetimizi taleb ile gafletlerinden asla uyanmayan ve envarımızdan bir nuru beklemiyen kimseleri biz, tuğyan ve şerlerinde mütehayyirrane temadi eder oldukları halde terk ederiz. Ve istidadlarının hal lisanı ile, kendilerinden istediği sûrî hayırların mededi onlardan kesilir. Tâki tabiatta inhimakları (bir işle sürekli bir suretle uğraşmak- bir işin şiddetle üstünü düşmek) ve boğulmaları sebebiyle Reyn denilen pas hasıl olduğundan, istidad nurları bilkülliye zâil olarak tamsı yâni; kahrı hak ederler ve başları üzre esfel-i sâfiline baş aşağı bırakılırlar.

(Ayet 19) **(Ve mâ kânennâsü illâ ümmeten vâhideten)** İnsanlar, fıtrat-ı ezeliyelerinde bir ümmetden başka bir şey değillerdi. Yâni, ezelde Allah Teâlâ'nın kendilerini icad eylemiş olduğu fıtrat üzerine vahdete müteveccih, hidayet-i asliye nuruyla mütenevvir idiler. **(Fahtelefû)** (Ayet 19) Fakat mizaç ve arzuların, âdet ve muhaletaların (ihtilat-karışub girişmek) değişikliği ve neş'elerinin mukteziyatı sebebiyle ihtilaf ettiler. **(Ve lev lâ kelimetün sebekat min rabbike)** (Ayet 19) Eğer ecellerin ve rızıkların ve said ve şakiden her

birerlerinin kendisine takdir olunan zamana kadar temadisine dâir, Rabbinden ezelde sebkat eden hüküm ve kaza olmasa idi, **(Lekudiye beynehüm fîmâ fîhî yahtelifûne)** (Ayet 19) aralarındaki ihtilâflarında, âcilen kaza ve hüküm olunur ve said ile şaki temeyyüz eyler, din ve milletlerinden, hak olanı bâtıldan ayrılırdı. Lâkin hikmet-i İlâhiye herkesin teveccüh ettiği cihete, ameli ile erişmesini ve nefsinde gizlediğini izhar etmesini iktiza eylemişdir.

(Ayet 21) **(Ve izâ ezaknannâse rahmeten min ba'di darrâe messethüm)** İnsanlara dokunan bir zarardan sonra, kendilerine bir rahmet tatdırdığımız vakit, **(İzâ lehüm mekrün fî âyâtina)** (Ayet 21) Onların, ayâtımızda mekirleri olduğunu birdenbire görürsek; yukarıda geçmişdir ki; zarar-ı zaman, şiddet ve zahmet ve dıyk-ı maişet (geçim darlığı) gibi belâlar, nefsin hırsını kırar ve nefis sıfatı hicablarının keşfi ve tabiat kesafetlerinin rakikleşdirilmesi ve heva perdelerinin kaldırılması ile kalbi taltif eyler. O vakit kalbler fıtrat-ı asliyelerinin muktezasına rücû ve nuriyet-i asliyelerine avdet ettikleri için, o haletde mânî zâil olduğu ve fıtrî kuvveti ve kalblerin esasında bulunan urûca meyli dolayısıyla belâlar, insanların kalblerini mebdelerine çeker. Belki cihet-i ulvîye ve mebadiy-i nuriyeye meyl, bütün kuvvay-ı melekûtiyenin tabiatında meftur (fıtratlandırılmış, yaradılmış)dur. Hatta, nefs-i hayvaniye bile, eğer hey'et-i zulmaniye-i bedenîyeden paklansa, cihet-i ulvîyeye meyl eder, çünkü alçalmak, süfliyete düşmek, cismâni arızalardandır. Hattâ behaim (dört ayaklı hayvan) ve vahşi hayvanat bile, kıtlık vakitlerinde ve darlık günlerinde halleri şiddetlendiği vakit, başlarını göğe kaldırmış bir halde toplanıp dururlar. Güya ki bu hayvanların melekutları, feyzin ulvi cihetden nuzûlünü müş'ir olur gibi, cihet-i ulvîyeden istimdad ederler. Keza zâhiri nimetlerin insanlara çoğaldığı ve imdadat-ı tabiiyenin ve muradat-ı cismaniyenin tekâmül eylediği vakit, cihet-i süfliyenin meded ve yardımından nefis kuvvetleşir ve nefsin kuvvetleri kalbe yükselmeğe başlar ve hicab kesafetlenip kalınlaşır ve hevâ ve arzu, tasallut ve galebe eder ve saltanat tabiat-ı cismaniyenin olur. Ve bedenin zulmeti hey'etleri toplanır ve kalb derhal nefis hey'etiyle teşekkül ederek gılzet (Kalınlık-kabalık) ve kasvet peyda olur. Ve tuğyan eder ve nimetleri onu ziyade kirlendirip küfür eder ve kör olur. Ve bu takdirde hey'et-i nuriyeden uzaklaşdığı için, cihet-i süfliyeye meyl eder ve nefsin kalbe istilâsı derecesinde vehim de aklı istilâ eder ve kuvve-i akli, vehmin kaydında esir ve matlublarında istikmal eylediği nefis lezzetlerinin tahsili hacetlerinde ve fikir sebebiyle haz eylediği mevâdı hazırlamak ve âlem-i tab'ı bağışlamakla, âlem-i ricsden (pislikten)

nefse imdad ve sıfatını takviye hususlarında çalışdırdığı memuru olmak dolayısıyla kalb paslanıb, Hak'kın sıfatını kabulden bilkülliye muhtecib olur. İşte **(izâ lehüm mekrün fî âyâtinâ kulillâhü esra'u mekrâ)** (Ayet 21) âyetinin mânâsı budur. Yâni, onların filhal âyâtımızda mekirleri olur. Habibim, sen, de ki: Allah Teâlâ hazretleri, bu süver-i lâtifde hakikî kahrı gizlemek ve bu rahmet-i zâhirede mahrumiyet ateşlerinin azabını ve rezail hey'etleri yılanlarını ve fenalık akreblerini ve katran libaslarını ta'biye (yerli yerini koymak- yerleşdirme) etmekle, mekr cihetinden daha sür'atlidir.

(Ayet 21) **(İnne rüsülenâ yektübûne mâ temkürûne)** Zira bizim elçilerimiz, sizin mekir ettiğiniz şeyleri yazarlar. Bu âlemde vukua gelen herhangi bir hadisenin, melekût-i semaviyede nakş olduğunu muhakkak bildik idi. Şimde her hangi bir şahısdan sâdır olan iyi ve kötü bir iş, mutlaka ervah-ı melekûtiyede yazılır ve her bir bedenin melekûtunun, o mebâdi-yi melekûtiyeye ittisali (ulaşmak, bitişmek) vardır. Buna binaen, bizim bir iyiliğe veya bir kötülüğe kast ettiğimiz zaman, evvelâ hatır tariki üzre o iyiliğin veya kötülüğün sureti, bedenlerimizin melekutunda resm olunur, sonra o işi düşünmeğe başlarız. Eğer o resim ve nakış kuvvet bulubda o kuvvetden azîmet koparak, kat'i irade ile evvelki hatıraya imtisal edersek, o vakit fiile yâni; işlemeğe ikdam etmemizle, o iş bedenimizin melekutunda muntab'i olur. Yâni, sûret bulur. Ancak, eğer o iş iyilik ise; filhal kalbin ruh tarafına olan cihetinde ve ruhun nuruyla nurlanan **fuad** cihetinde muntabı' olur. Ve **«sağında ve solunda birer oturucu vardır»** sözleriyle işaret buyrulan müvekkel meleklerden **sağ taraf meleği demek olan: «kuvve-i akliye-yi ameliye»**, o işi yazar. Çünkü **fuad;** kalbin daha kuvvetli olan tarafıdır, eğer o iş kötülük ise; hey'et-i zulmaniyenin kalbden baid olduğu ve kalbin hey'et-i zulmaniyeye bizzat münasebeti olmadığı için, filhal muntabı' olmaz. Eğer o kimseye tevfik-ı İlâhi erişip kendisine hidayet-i ruhaniye nurlarından bir nur parlarsa, o kötülükden peşiman olub istiğfar eyler, kötülük de mahv ve afv olunur. Eğerki tevfik erişmezse, o kötülük yerinde durucu kalır. Tâ ki nefis sıfatının zulmetiyle ona imdad edince o vakit kendisinden bu fiilin sudurunda, kalbe galib olan nefsin zulmetiyle zulmetlenmiş olan kalbin nurundan ibaret bulunan **sadır** levhasında kararlaşır. Ve o fiili, **sahib-i şimal**, yâni, **sol taraf meleği olan: «kuvve-i mütehayyile»** yazar. Zira bu cânib, kalbin zayıf olan canibidir. İşte «Sol taraf meleği altı saat geçmeden fenalığı yazmaz. Eğer sahibi istiğfar ederse yazmaz, eğer israr ederse yazar», diye söylenilen sözden murad budur. Müslimin kitabı sağından ve kâfirin kıtabı solundan verilmesi keyfiyeti de bu takrirden anlaşılmış-

dır. Amma vermenin sureti ve keyfiyeti ihşaenin mevzuunda gelecektir.

(Ayet 23) **(Yâ eyyühennâsü innemâ bağyüküm alâ enfüsiküm)** Ey insanlar, sizin bağyınız, zulmunuz, ancak kendi nefislerinizin aleyhindedir. **(Metâ'al hayâtiddünya)** (Ayet 23) Ve bu bağyiniz, ancak dünya hayatının bir metaıdır, **(Sümme ileynâ merci'uküm fenünebbiüküm bimâ küntüm ta'melûne)** (Ayet 23) sonra rücûunuz, ancak bizedir, o vakit yapdığınız işleri size bildiririrz. Yâni, adlin zıddıdır. Imdi adl, cemi' fezaile şamil bir fazilet ve nefse vahdet nurundan feyezan eden nefsin bir hey'et-i vicdaniyesi olduğu gibi, bağy de, rezailin cemisini müstelzim olacak derecede rezailde inhimakın gayetinden başka bir şey değildir. Bağyin sahibi (haddi tecavüz eden, zulûm sebebiyle azan) Hak'da gayet baidde ve nihayet-i zulmetdedir. Bu sebebden: **«Zulmünüz, mazluma değil, nefsinizin aleyhinedir»** buyurmuşdur. Zira mazlum; zulüm sebebiyle said, zalim ise gayet-i şekavetle şakî olur ve bu zulüm, dünya hayat-ı metaından başka bir şey değildir. Zira adâlete mukabil olan bütün ifrat ve tefritler, temettüat-ı (faidelendirmek) tabiiye ve lezzat-ı hayvaniyeden ibarettir. Ve hayat-ı hissiyenin inkızasıyla (nihayet buluşu ile) hepsi munkazi (ardı kesilen-tamam olan) olur ki, sür'at-i zeval ve kıllet-i (azlık) bekada, tıpkı âyetde temsil olunan misâl gibidir. Nitekim âyetde temsil eylediği vechile hayat-ı dünya, yerine yağmur suyundan yeşerip ziynetlendiği zaman, ona gece veya gündüz vakti Hak Teâlâ'nın bir âfeti erişip de kimse o nebatat ile faidelenmeden kuruyup bozulduğu gibidir. Sonra, O dünya hayatını ebedî bir şekâvet, dâimi elemli bir azab takib eyler. Hadisi- şerifde «Hayırların, sevabı en sür'atli olanı sıla-i rahimdir ve şerlerin en acele ikab olunanı da bağy ve yemin fâciridir.» diye varid olmuştur. Bunun sahibine, insanların hakları teraküm (biriktiğinden) ettiğinden, onun ukubeti (cezası, azabı) Allah hakkının tahammül ettiği uzun müddeti tahammül edemez. Bazı meşayihin «Zâlimin kendi eceliyle, yâni katilsiz ölmesi ve fâsıkın ihtiyarlık zamanına varması pek az olur» dediğini muhakkak işitdim ki, bu da: inayet-i İlâhiyenin, zabtına masruf olduğu nizam ve intizamın hedmi (harab edilme ve yıkılma) hususunda, zâlim ve fâsıkın, Allah Teâlâ'ya mübareze ve hikmet-i adlinde Hak'ka muhalefet ettiklerinden naşidir.

(Ayet 25) **(Vallahü yed'û ilâ dârisselâmi)** Allah Teâlâ hazretleri, herkesi, âfet, noksan fakir ve fena olmıyan, belki kendisinde her ayıbdan selâmet ve her korkudan emniyet bulunan; âlem-i ruhâni-i selâmet evine davet eder. **(Ve yehdî men yeşâü ilâ sıratın müstakıym)** (Ayet 25) Bu cümleden; istidad ehli olanlardan dilediğini vahdet yoluna hidayet eyler.

(Ayet 26) **(Lillezîne ahsenûlhüsnâ ve ziyâdetün ve lâ yerheku)** Hallerinin iyileşmesine ve kemâllerine sebeb olan fiilî, kavlî, ilmî bir hayrı işliyenlere, o hayır sebebiyle kendilerine ifaza olunan kemâl mesûbe-i (ecir ve ceza) hüsnâsı **(ve ziyâdetün)** (Ayet 26) ve terakki ile evvelkinden ziyade mertebe vardır. Yahud mânâ: zikr olunduğu vechiyle kendilerine feyezan eden bu nur-i kemâlin, evvelki istidatlarına inzimamı ile hayratı, kemâlatın kabulu istidadında ziyadelik vardır. **(Ve lâ yerheku vücûhehüm katerün ve lâ zilletün)** (Ayet 26) Ve onların kalbleri yüzlerine, nefis sıfatları kederlerinden ve nefsin galebelerinden bir toz ve kalblerinin cihet-i süfliyeye meylinden bir zillet yanaşmaz. **(ülâike eshâbülcenneti)** (Ayet 26) İşte şunlar, zikr olunan cennetlere terakki etmelerinin ve hallerinin iktizası neticesi cennet mülâzimleridirler (Ayet 26) **(Hüm fîhâ halidûne)** Onlar, o cennetlerde, ebedîdirler.

(Ayet 27) **(Vellezîne kesebûsseyyiâti cezâü seyyi'etin bimislihâ)** İstidatlarını kemâlin kabulunden mahcub kılan akaid, akvâl ve a'malden seyyie cinslerini kazananlar, her seyyienin cezası, kalblerine toplanan ve kalbden sıfat nurunu meneden, seyyie hey'etlerinden misli iledir. **(Ve terhakuhüm zilletün)** (Ayet 27) Ve onlara, cihet-i süfliyeye meyl zilleti yanaşır. **(Mâ lehüm minallahi min âsımin)** (Ayet 27) Kedurat sabit olduğu için, hicabın vücudundan ve ismet nurunun adem-i kabulundan onları, Allah'tan kurtaracak, o zillet ve hızlandan koruyacak bir hıfz edici yoktur. **(Ke'ennemâ uğşiyet vûcuhuhüm kıta'an minelleyli muzlimâ)** (Ayet 27) Tabii meyiller ve çirkin amellerden, muzlim hey'etlerin çokluğundan güya süflilenmekde karanlık gece ortasında yüzleri örtülmüş gibidirler. **(Ulâike eshâbünnari)** (Ayet 27) Bunlar hallerinin iktiza eylediği âsâr ve ef'al ateşlerinin eshabıdırlar.

(Ayet 28) **(Ve yevme nahşürühüm cemî'a)** Mecma-ı ekberde (büyük toplantıda) onları, vücûd-ı mutlak-ı ayn-i cem'inde hep birden topladığımız zaman **(sümme nekuûlu lillezîne eşrekû mekânekûm entüm ve şurakâükûm)** (Ayet 28) sonra onlardan gayre muhabbet ve taat ile, gayr ile kalan mahcublara «Siz de şerikleriniz de yerinizde durunuz» deriz. Bunun mânâsı; o vuslatı mucib olan a'raz-ı tabiiye ve âlât-ı bedenîyenin inkıtaı dolayısıyla, mabudun abidden uzaklık istemesi ve muhabbet ve ibadetlerine sebeb olan esbab-ı visalin kat' olunmasıyla beraber onlar, dura kalmış oldukları ma'budlarıyla, mevkıfta (durak yerinde) durdurulurlar. İşte **(Fezeyyelnâ beynehüm** (Ayet 28) kavlinin mânâsı budur. Yâni, mevkıfta beraber olmaları ile beraber, maksud ve teveccühte ma'budlarıyla aralarını tefrik ederiz, demektir. Bu da ma'budun melâike, mesih, aziz ve

emsali kimseler gibi, ind-i ilâhide, inayet-i ezeliye sahibi olmakla **(İnnellezîne sebekat lehüm minel hüsna ülâike anha müb'adûne)** (Enbiya Suresi, Ayet 101) buyurduğu vechiyle şerif olduğu, abid ile mâ'budun hallerinin tebeyyün eylediği ve abid rütbesinin denî ve mabud rütbesinin âlî olduğu zamandadır. **(Ve kale şürakâühüm mâ küntüm iyyanâta'budûne)** (Ayet 28) Onların ittihaz ettikleri şerikleri «Siz bize ibadet eder olmuş değildiniz, belki siz şeytana, vehimlerinizde ihtirâ ettiğiniz yalan ümitlere ve bâtıl ve fâsid şeylere itaatinizle şeytana ibadet ederdiniz» derler.

(Ayet 29) **(Fekefâ billâhi şehîden beynenâ ve beyneküm)** Allah Teâlâ hazretleri, aramızda şahid olmak üzere kâfidir. Yâni biz, size bununla emretmediğimizi ve bize ibadetinizi irade etmediğimizi Allah Teâlâ bilir. **(Hünâlike teblû küllü nefsi mâ eslefet)** Ayet 30) İşte bu mevkıfta, her nefis, dünyada işlediği şeyi zevk eder. **(Ve rüddû ilallahi mevlâhümülhakkı)** (Ayet 30) Ve onlar ceza mevkıfında ilâhlarından kesilip, yalnız oldukları halde, adl ve kast ile cezalarına mütevelli ve müteferrik hakikî sahibleri Allah'a red olunurlar. **(Ve dâlle anhüm mâ kânû yefterûne)** (Ayet 30) ve onlardan, ihtirâ, ve iftira ettikleri bâtıl ümmidleri, yalan tohumları, usul-i din ve mezhebleri gaib olur.

(Ayet 37) **(Ve mâ kâne hâzel kur'ânü en yüfterâ min dûnillâhi)** İş bu Kur'ân Allah'ın gayrinden olmak üzre iftira olunmuş değildir. Ve lâkin, huzurunda bulunduğu levh-i mahfuzu tasdikdir. **(Ve tafsîlelkitâbi)** (Ayet 37) Ve kendisinde şek ve şüphe olmıyan Ümm-ül Kitab'ın tafsilidir ve Rabbil-âlemin'dendir. Bu Kur'ân, nusratla iftira olabilir, halbuki, Kur'ân'dan evvel iki kitabda, yâni Ümmül Kitab'da mücmelen ve Levh-i Mahfuz'da tafsilen isbat olunmuştur.

(Ayet 39) **(Bel kezzebû bimâ lem yuhîtû bi'ilmihî)** Belki müşrikler, Kur'ân'ın ilim-i İlâhide sübûtu ve Muhammed Sallallahü Aleyhi ve Âlâ ve Sellem'e nüzûlü keyfiyetini bilemediklerinden ve ilimleri bundan kasır olduğundan, Kur'ân'ı tekzib eylediler. **(Ve lemmâ ye'tihim te'vilühü)** (Ayet 39) Ve onlara, Kur'ân'ın tevili gelemiyecekdir. Yâni, hakayıkı zâhir olduğu vakit, hiç kimse için tekzibi mümkün olamıyacağından, tekzib etmeleri mümkün olmamak için vaid ve misallerinde işaret olunan şeylerin zuhuru da onlara mümkün değildir. **(Kezâlike kezzebellezîne min kablihim fanzur keyfe kâne âkıbetüzzâlimîne)** (Ayet 39) İşte şu büyük tekzib misullu, onlardan evvelkiler de tekzib ettiler. Tekzib sebebiyle olan zulûmleri dolayısıyle zâlimlerin akıbetlerinin nasıl olduğunu görmelisin.

(Ayet 40) **(Ve minhum men yü'minu bihî ve minhüm men lâ yü'minü bihî)** Onlardan bir kısmı, hicablarının ince olduğundan yakında Kur'ân'a iman edecektir, bir kısmı da hicablarının kalınlığından ebeden iman etmeyeceklerdir. **(Ve minhum men yestemi'ûne ileyke)** (Ayet 42) Onların bir kısmı da seni istima' (dinlemek-işitmek) ederler. Lâkin ya aslında istidad olmadığından veyahud kendilerinde istidad-ı nuriye hicabolan karanlık hey'etlerin kökleşmesinden, yâhud her ikisinin de içtimaından anlıyamazlar. Nitekim aklı olmayan sağır bir kimse ne işidebilir ve ne de işaretden anlıyabilir. Binaenaleyh ona bir şey anlatmak nasıl mümkün olabilir? **(Ve minhüm men yanzuru ileyke)** (Ayet 43) Bir kısmı da sana nazar eder, lâkin zikr olunan emirlerin birisinden, yâhud her ikisinden dolayı Hak'kı ve senin hakikatini göremez, gözünün körlüğüne basiretinin körlüğü inzimam eden kör gibi ki, ne görür ve ne de idrak eder. Onun hidayeti nasıl mümkün olabilir?

(Ayet 44) **(İnallahe lâ yazlimünnâse şey'en)** Tahkik Allah Teâlâ hazretleri, insanlara hiçbir şey cihetinden zulûm etmez. Evvelki âyet-i kerimede; idrak istidadının olmadığından dolayı göremiyen ve idrak edemiyen sağır ile körü zikr edince; istidadın bazısı için mefkud olduğuna dair kelâm, zulmün vukuunu müş'ir olmuşdur. Buna binaen, Hak Teâlâ hazretleri zulmü, nefsinden selb ediyor, zira aslında, bir istidadın olmaması zulüm değildir. Çünkü; onun hüviyeti ve hususiyetine nisbetle, ondan daha güzel olması, imkân haricindedir. O halde imkân mertebelerinden bir mertebede, onun ayni, onu iktiza ediyordu. Nitekim bir merkeb, merkebliği ile beraber kendisinde insan idraki istidadının olması mümkün değildir. O merkebin ayni, kendinin bulunduğu merkeb istidadını taleb edicidir ve o merkebden, istidadından fazla bir şey istenilemez. Binaenaleyh asla zulüm yoktur. Bu beyan, istidad olmadığına göredir. Amma asılda istidad mevcud olup, muzlim hey'etlerin rüsuhuyla bâtıl olursa, o mes'elede i'tiraz ve kelâm yoktur ve bunların her iki kısmı da kendi nefislerine zâlimdirler. Amma evvelki, yani aslen istidadsız olanın nefsine zâlim olması, imkân derecelerinde kusuru ve meselâ: insan nisbetle, hımarın (eşeğin) insandan kusuru (eksikliği) gibi, mâfevkına izafetle noksan kaldığı içindir. Hımarın noksanı insana nisbetledir, nefsinde değildir. Zira hımar, kendi nefsinde nakıs da, kasır da değildir. Amma ikincisi, yâni istidadını ibtal edenin nefsine zâlim olduğu aşikârdır. **(Ve lâkinnennâse enfüsehüm yazlimûne)** (Ayet 44) Âyetinin mânâsı da budur. Yani, insanlar, nefislerinin nasibini noksan ederler, demektir. Yahud mânâ: Allahu Teâlâ hazretleri, istidadlarında olmıyan bir şey'i isteyerek onun üzerine ikab

(mihnet ve ef'âl-i kabiha sebebiyle duçar olunan izdirab, ceza) etmek suretiyle insanlara zulûm etmez, lâkin insanlar, istidadlarını kendi için halk olunduğu şey'in gayrisinde isti'mal etmekle, kendi nefislerine zulûm ederler, demektir.

(Ayet 45) **(Ve yevme yahşüruhüm keen lem yelbesû illâ sâ'aten minennehâri)** Ve biz, onları haşr ettiğimiz vakit, hareketi his etmemeleri dolayısıyle zamandan gafil oldukları için, güya günün bir saatinden fazla durmamışlar gibi **(Yete'ârefûne beynehüm)** (Ayet 45) cinsiyet-i asliyeye lâzım gelen hevâ daiyesi ve sohbet sâikası hükmüyle, kendi aralarında bilişirler. Zira hareketden gafil olan kimse, zamandan da gafil olup ve maksadlarda ittifak ile cinsiyet-i asliye ve münasebet-i fitrîde kalırsa, aralarında bilişmek bâki kalır. Ve eğer arzuların ihtilâfı ve reylerin tebâyünü (ayrılaşması-ikişeyin birbirine zıt oluşu) ve neş'ey-i levâhık dan (ilavelerden) ve âdet avârızından (arız olan şeyler, illetler, bozukluklar) müstefad olan hey'etlerin tefavütü (iki şeyin birbirine muhalif gayri mütenasib olması-farklı olması) sebebiyle, cinsiyet-i asliye bâki kalmazsa bilişmek, tenaküre (bilmezlenmek) munkalib (dönüşür) olur. Yekdiğerini bilemezler. **(Kad hasirellezîne kezzebû bilikaâillâhi)** (Ayet 45) Allahu Teâlâ'nın mülakatını tekzib edenler, tenakür, yâni yekdiğerini inkâr vahşetinde oldukları ve fâsid itikâdları hey'etleriyle ve muzlim âdetleri ile mahcub oldukları için, muhakkak hüsran ve zarara duçar olmuşlardır. **(Ve mâ kânû muhtedîne)** (Ayet 45) Ve nur istidatları bâtıl olup, ne Allahu Teâlâ'ya ne de bir birleri ile bilişmeğe hidayet bulamazlar. Buna binaen matrud (tard olunmuş-çıkarılıb ırak edilmiş, koğulmuş) ve mebguz (buğz olunmuş, menfur) oldukları halde def'i red olunurlar, ülfet ve ünsiyet edecek bir kimse bulamazlar.

(Ayet 47) **(Ve likülli ümmetin resûlün)** Herhangi bir ümmet ve cemaate, (aralarında) beyinlerinde resulden istifadelerini mucip olan ülfetin mümkün olması için, ahval-i nefsaniye de kendilerine mücânis (benzeyen-hemcins olan) bir resul vardır ki, o resul, onların akıllarının erdiği ve fehimlerinin yettiği mertebede tenezzül ve onların ahvalini ıslah edici şeylerle onları safi kılarak, hicablarını keşf ve makamlarından terakkilerini icab eden şeyleri öğretir. Ve Allah yolunu onlara gösterir. **(Fe izâ câe resûlühüm kudiye beynehüm bilkısti ve hüm lâ yuzlemûne)** (Ayet 47) O ümmetlerin resülleri geldiği vakit, hidayet bulanın hidayeti, dalâletde kalanın dalâleti, said olanın saâdeti, şaki olanın şekaveti ile aralarında hüküm olunur. Zira resulun vücûduyla, bazılarının resule yakınlığı sebebiyle, resule itaat ve bir kısmının uzaklığı sebebiyle resulu inkâr et-

meleri dolayısıyle; hidayet, dalâlet, saâdet ve şekavet zuhur eder. Beyinlerinde resulun haline galib olan adl ile hüküm ve kaza olunur zira adl, Nebi'nin tevhidinin zâhiri ve siyret ve tarikatidir. O ümmetler, hallerinin hilafı olan bir şey'in kendilerine nisbeti ve o şey'le cezalanmaları suretiyle zulûm olunmazlar. Yahut mânâ: Resullerinin geldiği zaman, Nebi'nin vücûdu ile sebebleri zahir olduğundan, aralarında hidayet bulanların kurtarılıp sevablanması ve dalâletde kalanların ihlâk (helâk etmek, öldürmek) ve tâzib (azaba giriftar etmek işkence etme), edilmesi ile hüküm ve kaza olunur.

(Ayet 48) **(Ve yekuûlûne metâ hâzel va'dü in küntüm sadıkın)** Ve şirk sahibleri «Eğer siz sözünüzde sadıklar iseniz, şu vaid ettiğiniz kıyamet ne zaman olacaktır?» derler. Bu âyet-i kerime şirk sahiblerinin, kıyametden ihticablarını ve kıyametin mânâsına vakıf olmadıklarını inkârdır. Zira eğer şirk sahibleri, nefis libaslarından tecerrüd sebebiyle hicablarının ref' olmasıyla kıyametin keyfiyetini bileydiler, bu hususda inkâr etmeyip, resulleri tasdik ederlerdi.

(Ayet 49) **(Kul lâ emlikü linefsî darren ve lâ nef'an illâ mâşâallahü)** Habibim sen deyiver ki: «Ben, nefsime aid bir zarar ve menfaate bile mâlik değilim, ancak Allah'ın dilediği zarar ve menfaate mâlik olurum.» **(Likülli ümmetin ecelün)** (Ayet 49) Her bir ümmetin bir eceli, taayyün ve takdir olunmuş bir müddet vardır. **(İzâ câe ecelühum felâ yeste'hirûne sâ'aten ve lâ yestakdimûne)** (Ayet 49) Ecelleri geldiği vakit bir dakika bile te'hir ve taktim de olunmazlar. Bu âyet-i kerime ile Habib-i Ekrem Sallallahü Aleyhi ve Sellem Efendimiz Hazretleri, (malikliği) mülk (melik) ve tesiri kendi nefsinden selb ve mülk (malik) ve te'sirin kendisinden vukuunun, meşiyetullah ile olduğunu isbatla müşrikleri, kıyamet asârını bilmeleri için ef'alin şuhuduna derc ve davet, sonra da **(Likülli ümmetin ecelün)** (Ayet 49) sözüyle kıyamet-i suğranın, Allah indinde takdir edilmiş olan ecellerinin inkızasıyla olacağını telvih (vazıh ve ayan kılmak) buyurmuşdur.

(Ayet 57) **(Yâ eyyühennâsü kad câetküm mev'izatün min Rabbiküm)** Ey insanlar, sizin havf ve reca üzre amel etmeniz için vad (bir şeyin kabul ve icrasını söz ile bildirmek) ve vaid (tenzir, ceza vadetmek, fenalığa müteallik vad ile korkutmak) ihzar ve tebşir, ikab potasına düşüren günahlardan men, sevabı mucib amellere teşvik ile, nefislerini tezkiye edici bir nasihat, tahkik size Rab'binizden gelmişdir. **(Ve şifâün limâ fissudûri)** (Ayet 57) Ve o nasihat, yakini mucib hakayık ve hükmü öğretmek ve maârifi kabulle kalbi saflaşdırmak ve tevhid nuru ile nurlanmak ve sıfat tecelliyatına ha-

zırlanmak sebebiyle, kalblerde olan şek ve nifak, gıl ve gış ve emsali hastalıklara da şifadır. **(Ve huden)** (Ayet 57) Ve Ruhlarınızı şuhud-i zâtiye hidayet eder **(Ve rahmetün)** (Ayet 57) ve nefis makamında nasihatla, kalb makamında tasfiye ile, Ruh makamında hidayetle istidad hasıl olduktan sonra üç makamdan her birine lâyık olan kemâlatı ifaza sebebiyle rahmettir **(Lilmü'minîne)** (Ayet 57) Evvelâ tasdik, sâniyen yakîn, sâlisen ayân ile mü'min olanlara şifa, hidayet ve rahmet olarak gelmiştir.

(Ayet 58) **(Kul bi fadlillâhi)** Habibim de ki «Makamat-ı selâsede Allah Teâlâ'nın kabulune, tevfikına **(Ve bi rahmetihî)** (Ayet 58) ve meratib-i selâsede halkî, ilmî, keşfî mevhibelere itina etsinler ve eğer ferahlanacak olurlarsa **(Febizâlike felyefrehû)** (Ayet 58) ancak bunlar sebebiyle ferahlansınlar, yoksa kadir ve itibarı denî, mikdarı kalil olan umuru fâniye sebebiyle değil.» **(Hüve hayrün mimmâ yecme'ûne)** (Ayet 58) Eğer onlar, eshab-ı dirayet ve fetanet (zihnin yaradılış iktizasınca bir şeyi çabuk ve iyi anlamak hususundaki istidadı) ve erbab-ı kader ve himmet olmuşsalar Allah'ın fazl ve rahmeti, onların cem ettikleri hasis, hakir, zâil ve fâsid dünya metalarından daha hayırlıdır.

(Ayet 59) **(Kul ere'eytüm mâ enzellâllahü leküm min rızkın)** Habibim de ki: «Allah Teâlâ'nın hakayık ve maârif, ahval, mevahib, adâb, şerâyi', mevâvız, nasâyih gibi mânevi rızıkları size indirip **(Fece'altüm minhü harâmen ve helâlâ)** (Ayet 59) siz, ne sebebden onların hakayık, maârif, ahval, mevahib gibi bazısını haram ve adab, şerâyi, mevâız, nasâyih gibi bazısını helâl kıldığımızı bana haber veriniz?» **(Kul allâhü ezine leküm** (Ayet 59) Habibim de ki: «Tahlil ve tahrim (haram kılmak) ile hükmünde Allah mı size izin vermiştir?» **(Em alallahi tefterûne)** (Ayet 59) Yoksa siz Allah'a iftira mı ediyorsunuz?

(Ayet 60) **(Ve mâ zannüllezîne yefterûne alallahilkâzibe yevmel kıyâmeti)** Kalbin, nefis libaslarından tecerrüdü ile kıyamet-i vüsta, yahut tevhid-i zâti ve ayânın zuhuru ile kıyamet-i kübra gününde Allah'a iftira eden kimselerin zannı ne şeydir? Yani onların zannı kalmaz. Ve takdirde zanları bir şey değildir. Yahud mâ'nâ: Mevt ile ve hırman husulu ile kıyamet-i suğra gününde, Allah'a iftira edenlerin zannı nedir? O takdirde zanları, vebal ve azab olur. **(İnnallâhe lezûfadlin alennâsi)** (Ayet 60) Zâhir ve bâtın olarak bu iki sınıf ilimler ve bunların ifazası ve onların kabûlüne tevfik ve istidadı hazırlamakla Allah Teâlâ hazretleri insanlara fazıl ve inayet sahibidir. **(Ve lâkinne ekserehüm lâ yeşkürûne)** (Ayet 60) Lâkin insanların

çoğu, Hak'kın nimetlerine şükür etmezlerde, kendilerine bağışlanmış olan istidat ve ilimleri, cüzî menfaatler ve hissî matlubların tahsilinde istimal ederler. Ve küfranı ni'met etmekle, ziyadelenmesine mâni olurlar.

(Ayet 62) **(Elâ inne evliyâallâhi)** Agâh olunuz ki, tahkik, fenay-ı eniyetle, ayn-i hüviyet-i ehadiyede müstağrak olan Allah'ın velileri **(Lâ havfün aleyhim)** (Ayet 62) mahrumiyetten korkmalarına sebeb olacak bir bakiyeleri ve baliğ oldukları derecenin ilerisinde hicabtan korkmalarına sebeb olacak bir gayeleri kalmadığı için, onlar üzerine asla korku yoktur. **(Ve lâ hüm yahzenûne)** (Ayet 62) Mahzun olmalarına sebeb olabilecek kemalat ve lezzetten herhangi bir lezzetin ve kemalin kendilerini fevt etmesi mümteni' olduğundan, onlar asla mahzun olmazlar. Resullullah Sallallahü Aleyhi ve Âlihi ve Sellem'den «Bu veliler kimlerdir» diye sual olundukta «Onlar, görüldükleri vakit Allahu Teâlâ hatıra gelir.» buyurmuş olduğu Said bin Câbir'den rivayet olunmuştur ki bu beyan, Nebi Aleyhisselâm'dan lâtif bir remizdir. Keza Resullullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in: «Tahkik, Allah'ın bir takım has kulları vardır ki onlar enbiya ve şüheda olmadıkları halde, kıyamet gününde Allah indinde olan kadir ve kıymetleri dolayısile; enbiya ve şüheda kendilerine gıbta ederler.» Ashabı kiram: «Yâ Resullallah onların kim olduğunu ve amellerinin neden ibaret bulunduğunu bize haber ver ki, belki bizde onları severiz» deyince, Resullullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem: «Onlar, aralarında akrabalık ve alıp verdikleri mal olmaksızın Allah yolunda sevişenlerdir. Allah hakkı için onların yüzleri aynî nurdur ve onlar, muhakkak nurdan minberler üzerinde olurlar, bütün insanların korktuğu vakit onlar korkmazlar. Ve bütün insanların mahzun olduğu vakit, onlar mahzun olmazlar.» buyurduğu ve sonra, bu âyeti okuduğu Ömer Radiyallahü anh'dan rivayet olunmuştur. «Onlar nurdan minberler üzerindedir» sözü ile, onların akla evvelâ ve ona yakın olan mebadiy-i âliyey-i ruhaniyeye ittisallerini murad eder.

(Ayet 63) **(Ellezîne âmenû ve kânû yettekuûne)** Bu kelâm, evliyaullaha sıfat kılınırsa mânâsı: onlar öyle kimselerdir ki, iman-ı hakiki ile iman ederler. Ve bekay-ı telvinatlarının zuhurundan sakınırlar. **(Lehümül büşrâ fîl hayatiddünyâ)** (Ayet 64). Onlara, amel ve ahlâkta istikametin vücudile nefis cennetile beşaret vardır. **(Ve fîl'âhireti)** (Ayet 64) Ve sıfat nurlarının ve hakayık-ı ruhaniye ve maârif-i hakkaniyenin zuhuru ile kalb cenneti zevk ve lezzet husulü beşareti vardır. **(Lâ tebdîle likelimâtillâhi)** (Ayet 64) Allahu Teâlâ'nın onlara vârid olan hakayıkına ve münkeşif olan esmasına ve

onlara nazil olan tecelliyatı ahkâmına tebdil yokdur. **(Zâlike hüvel fevzül'azîm)** (Ayet 64) İşte füyûz-i azîm olan, ancak şudur. Ve eğer ki mübteda olubda başlı başına bir kelâm kılınırsa, o vakit mânâ: iman-ı yakinî ile iman, nefis sıfatları hicablarından ve keşfe mâni olan vehim şekillerinden ve şeytan vesveselerinden sakınan kimselere, hayat-ı dünyada, nefiste yakın serinliği lezzetini bulmak ve sekinet inip mutmain olmak beşareti, ahirette de tecelliyat-ı sıfat zevkini ve envar-ı mükâşefat, asar-ı vicdan beşareti vardır. Onların ulum-i ledünnîye ve hükm-i yakinîyeleri kelimatına tebdil yokdur. Yahut mânâ: Allah'ın kendilerini icad eylediği fıtratlarına tebdil yoktur. Çünkü her nefis bir kelimedir.

(Ayet 65) **(Ve lâ yahzünke kavlühüm)** Habibim, şirk sahiblerinin sözleri seni mahzun etmesin. O sözlerle müteessir olma. Zira o sözler sırf inaddır. **(İnnel izzete lillâhi cemî'â)** (Ayet 65) Tahkik izzetin kâffesi, Allah'ındır. Onların, amellerini ve sözlerini ve seni tehdit ettikleri şeyleri, heba gibi görmekliğin onlara fena nazarı ile nazar etmekliğin için Allah'ın kuvvet ve izzetini müşâhede et. Allah'ın kuvvet ve izzetini müşâhede eden bir kimse her kuvvet ve izzetin Allah'ın olduğunu başka hiç bir kimse için havl ve kuvvet olmadığını görür. **(Hüvessemîul alîm)** (Ayet 65) Senin hakkında onların sözlerini işidici, onlara ne yapılacağını bilici ancak O'dur. Ona göre cezalandırır.

(Ayet 66) **(Elâ inne lillâhi men fissemâvâti ve men fil'ard)** Bundan sonra müşriklerin zayıf ve acizlerini ve Resullullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem'e ğalebelerinin imtinaını beyan eyledi. Ağâh olunuz ki semavatta olan her hangi bir şahıs ve yerde bulunan herhangi bir kimse, Allah'ın mülküdür. Kâffesi Allah'ın mülkünde ve kahır ve tasarrufu altındadır. Meşiyeti ve izni olmaksızın ve onları kudret sahibi kılmaksızın onlar, hiç bir şeye kadir olamazlar. **(Ve mâ yettebi'ullezîne yedûne min dunillahi şürekâ'e)** (Ayet 66) Allah Teâlâ'dan gayri şerikler ittihaz edenler ne şeye ittiba ediyorlar? Yani bütün mevcudat Allah'ın mülkünde ve taht-ı kahrında olunca, müşriklerin, Allah'tan gayri tâbi oldukları şey birşey değildir. Onun kuvveti de tesiri de yokdur. **(İnyettebi'ûne illezzanne ve in hüm illâ yahrusûne)** (Ayet 66) Onlar başka şey değil, kendi zanlarında tevehhüm ve hayallerinde tahayyül ettikleri şeye tâbi olurlar. Ve onlar başka değil, ancak hakikatde vücûdu olmayan bir şeyin vücûdunu takdir edicilerdir. **(Hüvellezî ce'ale lekümülleyle liteskünû fîhi)** (Ayet 67) Allah Teâlâ hazretleri ol bir Zât-ı ecell-ü alâdır ki, sizin onda sakin olmanız için size cisim gecesini kılmış, **(Vennehâre mübsırâ)** (Ayet 67) ve kendisiyle eşyanın hakikatlerini ve hidayet

bulacağınız şeyleri görmeniz için ruh gündüzünü kılmıştır. **(İnne fî zâlike le âyâtin likavmin yesme'ûne)** (Ayet 67) Tahkik şu tecellide kelâm-ı ilâhiyi işidip te, bevâtın ve hududunu fehim ve kelâmullah ile Hak'ın sıfat ve esmasına muttali olarak, Hak'kın o sıfat ile mevsuf olduğunu müşahede edenlere büyük ayetler vardır. **(Kaâlutte hazallahu veledâ)** (Ayet 68) Müşrikler, Allah veled ittihaz etti, kendisine mücanis olan bir me'lûl ittihaz eyledi, derler. **(Sübhânehü)** (Ayet 68) Ben, bir şeyin ona cins olmasından Allah Teâlâ'yı tenzih ederim.» **(Hüvel ğâniyyü)** (Ayet 68) Hüviyet-i ilâhiye, vücûdu, zâtı ile olan ve her şeyin vücûdu kendisiyle olan, gına-i mutlak sahibidir. Binaenaleyh, **nusratla** O'na ne bir şey mümasil olabilir. Bütün vücûd onun olan bir Zat'a, **nusratla** her şeyi cins ve ne de mücanis olabilir **(Vetlü aleyhim nebe'e nûhin)** (Ayet 71) Habibim sen, onlara Allah'a tevekkülünün sıhhatı ve kavmine ve şürekâsına, ayn-i fena ile nazarı ve kavmine ve kavminin hilelerine mübâlât (dikkat ve mülâhaza ile dertlenmek) etmemesi hususunda Nuh'un haberini tilâvet et, oku ki senin halini onunla itibar edip anlasınlar, zira tevhid milletinde ve Allah ile kıyamda ve halka iltifat etmemekte, enbiyanın hepsi müsavidir.

(Ayet 84) **(Ve kaâle Musâ yâ kavmi in küntüm âmentüm billâhi)** Musa «Ey kavmim eğer siz, iman-ı yakînî ile Allah'a iman ettiniz ise, **(Fe'aleyhi tevekkelû in küntüm müslimîne)** (Ayet 84) siz müslim iseniz Allah'a tevekkül ediniz» dedi. Bu âyette tevekkülü, islâmın levazımından kılmıştır. Ve islâmı; imanın levazımından kılmamıştır. Yâni, nefsinizde tesir etmiş ve nefsinizi Allah için hâlis ve Allah'ta fani kılmış bir derecede iman ve yakininiz kâmil oldu ise, bu imana; tevekkül lâzım gelir. Zira fenânın evvel mertebesi fenây-ı efâl, sonra fenây-ı sıfat, sonra fenây-ı vücûd olur. İmdi, eğer islâm, inkiyad manâsına murad olunursa; o vakit islâm; tevekkülün mülâzımı olmayıp, tevekkülde şart olmuş olur. O takdir üzre mânâ: Eğer sizin yakinen imanınız sahih oldu ise, sizin hiç bir fiiliniz olmamak ve nefsiniz ve gayriniz için bir kuvvet ve tesir görmemek, belki meyyid gibi münkad olmak şartıyla Allah'a tevekkül ediniz, demektir. Zira tevekkülün sıhhatının şartı, meselâ «Bu ağacı beğenmiyorsan, kadir isen sök» denildiği gibi, efâl ve kuvâ bekâyasının fenâsıdır.

Surenin âhirine kadar kalan ayetlerin bir kısmı tevili kabul etmez, bir kısmı da geçen tevillerden bilinmişdir.

HÛD SÛRESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Elif, Lâm, Ra)** Beyanı birinci **(Elif, Lâm, Ra)** da geçmiştir. **(Kitâbün uhkimet âyâtühü)** (Ayet 1) İş bu Kur'ân, tebdil ve tagayyür etmemek, her noksan ve âfetden mahfuz olduğu halde, bozulmamak hali üzre daim olarak, isbat olunmak üzre âlem-i küllide ayan ve hakayıkı muhkem kılınmış **(Sümme fussilet min ledün hakîmin habîrin)** (Ayet 1) sonra hakayıkını daha muhkem ve daha güzel olması mümkün olmıyan bir ilim ve hikmet üzre bina eyliyen, zahirde muayyen ve ma'lum miktarda, muayyen olarak vakitlerinin taayyün ve takdir ve tertibinde hikmete muvafık intizamda, lâyık olduğu üzre tefasiline haberdar olan ilim ve hikmet sahibi tarafından ahkâm ve tefasili, âlem-i cüz'iyede tafsil olunmuş bir kitabdır. **(Ellâ ta'büdû illallahe)** (Ayet 2) Bu kitab, lisan-ı hali ve delâleti ile ibadeti Allah'a tahsis edip, ibadetinde Allah'a şirk etmemenizi söyler. **(İnnenî leküm minhü nezîrün ve beşîrün)** (Ayet 2) Bu kelâm, Resul'ün lisanı üzre bir kelâmdır. Yani, ben hikmet sahibi ve ilim sahibi olan Allah'tan, şirkin ikab ve zararından sizi korkutucu ve tevhidin sevab ve faidesi ile müjdeleyiciyim.

(Ayet 3) **(Ve enistağfirû rabbeküm)** Ve siz Rab'binizi tevhid ediniz, sizin gayre nazar ve kesretle ihticab ve eşya ile takayyüd (kayıtlanma, bağlanma) ve eşya ile hatta ef'al ve sıfatınızla vukuf hey'etlerinizi örtmesini, Rab'binizden taleb ediniz. **(Sümme tûbû ileyhi)** (Ayet 3) Sonra Rab'binizde, zât ile fenâ suretiyle Rab'binize rücû ediniz. **(Yümettiküm metâ'an hasenen ilâ ecelin müsemmâ)** Sizi dünyada, fenadan sonra beka halinde şeriat ve adâlete muvafık, güzel bir fâide ile oluncaya kadar geçindirsin. **(Ve yu'ti külle zî fadlin fadlehu)** (Ayet 3) Ahlâk ve ulûm ve kemalâtda, her hangi bir fazilet sahibine sevab ve derecesini versin. Yâhud mânâ: Tecerrüdünüz zamanında, fenanız vaktine kadar, ef'al ve sıfat tecelliyatı lezzetleriyle sizi faidelendirsin. Ve istidadında fazilet sahibi olan her kimseye terakki ve tedellâ (mukarib-i ilahi olan velilerin yükselecek son mertebeden sonraki temkin sahası, naz makamına lâyık olma) zamanında kemal ve mertebede fazlını versin **(Ve in tevellev feinnî ehâfü aleyküm azâbe yevmin kebîrin)** (Ayet 3) ve eğer siz, tevhid ve tecridden irâz ederseniz (vaz geçerseniz) ben, büyük meşakkatli günün azabının, sizin üzerinize vukuundan korkarım ki, bu da herşey'e kadir olan Allah'a rücû'unuz günüdür. Yani, Hak'kın

kadiriyet sıfatında zuhuru sebebiyle sizin mabudlarınızın aczinizin zuhuru günü Hak Teâlâ Hazretlerinin, azabıyla sizi kahr eylemesinden korkarım.

(Ayet 7) **(Ve hüvellezî halakassemâvâti vel'arda fî sitteti eyyâmin)** Allah Teâlâ hazretleri, semavat ve arzı, yâni alem-i cismanîyi, sağ, sol, ön, arka, üst, altdan ibaret bulunan altı cihetde izhar eden Zât-ı Mutlak'tır. **(Ve kâne arşühü alelmâi)** (Ayet 7) Ve onun arşı su üzerine olmuş idi. Hak Teâlâ'nın, akl-ı evvelden ibaret bulunan arşı, ilm-i evvel üzerine bina kılınmış, ilme müstenid âlem-i ecsama, vücûden mukaddemdir. Eğer altı günü, yukarıda geçdiği gibi müddet-i hafa ile ve semâvât ve arzın halkını, Hak Teâlâ'nın tefasil-i mevcudatla ihtifası ile te'vil edersek, arşının su üzerinde olmasının mânâsı, Hak Teâlâ Hazretlerinin, bidayet-i ihtifadan evvel zâhir ve nâsâ mâlûm olmasıdır. Şu işi ilim üzerine yapdım, yâni bana mâ'lûm olduğu halde, yâhud o işe âlim olduğum halde, mâlûmiyeti üzerine yaptım denilir. Nitekim Resullullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in Zeyd bin Hâris'e Yâ Zeyd nasıl sabahladın?» diye sual buyurduklarında, Zeyd'in «Hakikî mü'min olarak sabahladım» dediği ve Resul Aleyhisselâm'ın: Her hakkın bir hakikatı vardır, binaenaleyh senin imanının hakikati nedir?» buyurduğunda. Zeyd: «Ehl-i cenneti ziyaretleşirler ve ehl-i narı boğuşurlar olduklarını ve Rab'bimin arşını aşikâr görüyorum,» demesi üzerine; «İsabet ettin, sukûtû iltizam et.» buyurdular. Halbuki çok yerlerde, lisan-ı şeriatde madde-i heyûlâniyeden su ile tabir olunmuşdur. Bu mevzulardan biri, «Allah Teâlâ en evvel bir cevher halk eyledi, cevhere celâli ile nazar edince cevher, hayasından eriyerek nısfı su ve nısfı ateş oldu» mealinde vârid olan hadisde, eğer suyu madde-i heyûlâniye ile te'vil edersek, âyetin mânâsı: zaman iitibariyle değil, zât itibariyle semâvât ve arzdan evvel Hak Teâlâ'nın arşı, maddeye müstevli, (istila eden, yükselen, üstüne çıkan) rütbeten maddenin fevkında olduğu demek olur. Eğer tefâsil-i vücûduna tatbikini istersen, âyetin mânâsı; Hak Teâlâ hazretleri, kuvây-ı ruhaniye gökleri ile cesed arzını, haml müddetinin ilki olan altı ayda halk eyledi ve mü'minin kalbinden ibaret bulunan Hak'kın arşı, maddey-i cesed suyu üzre, maddey-i cesede müstevli ve tasvir ve tedbir taalluku ile cesede taalluk etmişdir. **(Liyeblüveküm eyyüküm ahsenü amelâ)** (Ayet 7) İnsanların amellerinin zuhurunu, eşyanın halkına gaye kılmışdır. Yani «Hanginizin daha güzel amel sahibi olduğunuzu, kendisine ceza terettüb eden vücûda tâbi, ilm-i tafsilî ile bilmemiz için semavat ve arzı ve insanları halk eyledik» Zirâ Allah'ın ilmi, iki kısımdır. **Birisi**, levh-i mahfuzda olup, bir şey'in vücûduna takaddüm eden ilmidir. **Birisi** de,

halkı mezahirinde olup; vücûdu tehir eden kısımdır. Halbuki ihtibardan (Âdem'i iyi bilmek için sınamak) ibaret bulunan belâ, işte bu kısımdır.

(Ayet 9) **(Ve lein azaknel'insâne minnâ rahmeten)** Eğer biz, insana bizden bir nimet tattırıp da sonra o ni'meti ondan nezi' ve selb edersek, tahkik o insan meyûs ve küfran-i ni'met sahibidir. Ve eğer beşeriyet ahkâmından kendisine dokunan bir zarar ve fenalıktan sonra, insana bir ni'met tattırırsak, benden fenalıklar gitti der. Zira o insan ferahlayınca, iftihar edicidir. Fakr ve gınada, şiddet ve rehada, maraz ve sıhhatde insanın Allah Teâlâ'ya itimat etmesi ve mütevekkil olması, ni'metinin vücûdu ve kazanmakda sai ve tasarrufu, talebde kuvvet ve kudreti ve sair esbab ve vasıtalardan biri ile Hak'dan muhtecib olmaması lâzımdır. Eğer bunlardan birisiyle mahcub olursa esbab-ı mezkûrenin fıkdanı zamanında ye's ve vücûdu zamanında küfrân hasıl olarak Hak'dan baîd olur ve Hak'kı unutur. Hak Teâlâ da onu unutur. Belki itâ ve men'i gayriden değil, Hak'dan görmelidir ki, eğer kendisine sıhhat ve ni'met gibi bir rahmet gelirse, evvela kalb ile o nimeti Hak'tan görerek, ni'met sûretinde mün'imi şuhûd etmekle, sonra âzâ ve cevârihi Hak'kın rıza ve taatinde kullanmak ve â'zâ ve cevârihda (insanın çalışıp kazanmağa âlet olan âzâsından her biri el ve ayağı gibi) Hak'kın hukuku ile kaim olmakla, sonra Hak Teâlâ'nın **(Lein şekertüm lee'zidenneküm)** (İbrahim suresi Ayet 8) kavline itimad ederekten ni'metin ziyadesini taleb ve şükrü ile, ni'meti muhafaza edici ve Hak Teâlânın ni'metin selbine kadir olduğunu bilici olduğu halde, lisan ile hamd ve senâ etmekle, Hak'ka şükür etmelidir. Nitekim Emiril Mü'minîn Ali Aleyhisselâm «Size ni'metlerin bir tarafları geldiği vakit az şükr etmekle, ni'metlerin nihayetlerini kaçırmayınız» buyurmuşdur. Sonra eğer ni'meti o kimseden selb ederse, nezi' edenin gayri olmayıp, belki yine kendisine aid olan bir maslahat dolayısıyle Hak Teâlâ olduğunu bilerek sabr etmeleri ve teessüf etmemeleridir. Zira Rab Teâlâ hazretleri, o kulun terbiyesinde müşfik bir vâlide gibidir. Belki vâlid-i müşfikden daha ziyade re'fet ve merhametlidir. Çünkü vâlid, Hak'kın bildiğinden mahcubdur. Vâlidînin yalnız âcil ve zâhir olan maslahatlarını bilebilir. Hak Teâlâ hazretleri ise gayb ve şehadetin bilicisi olmakla, gerek o anda ve gerek ilerde, o kimsenin salâhının nerede olduğunu bilir. Bu cihetle nez' edilenden daha iyisinin iadesini umarak Hak'kın fiiline razı olmak lâzımdır. Çünkü Hak'kın rahmetinden ümidini kesen kimse, Hak'tan uzak olur. Kabının darlığından Hak'kın rahmetine vâsi' olamaz, Hak'kın rububiyetinden mahcubdur. Rahmetinin feyzinin umumiyetini ve devamı-

nı göremez. Sonra, rahmetin tekrar iadesinde, fıkdanıyla mahzun olmadığı gibi, vücûduyla da ferahlanmaz ve o ni'metle nâsâ fahr etmez. Zira ferahlanmak ve fahr etmek cehilden ve nefsin zuhurundandır. Yoksa cehil ve nefsin zuhuru olmasa bu ni'metlerin kendisinden ve kendisi için olmadığını ve belki Allah'dan ve Allah için olduğunu bilir. Binaenaleyh kendinden ve kendi için olmıyan bir şey'e fahr etmesi nasıl câiz olur.

(Ayet 11) **(İllellezîne saberû)** Bu âyet, insandan istisnadır. Yâni nev'i, insan, bu iki haletde me'yus, küfür, ferahlı ve fahirlidir. Ancak ni'met ve meşakkat ve genişlik ve şiddet hallerinde Allah ile olup, Allah'la sabr edenler müstesnadır. Nitekim Hazreti Ömer Radıyallahü anh «Fakr ile gına bineklerdir, hangişine binmiş olsam aldırış etmem» demişlerdir. **(Ve amilûssalihati)** (Ayet 11) Ve her iki halde salâhlarının bulunduğu işleri işliyenler, **(ulâike lehüm mağfiretün)** (Ayet 11) işte şunlara, her iki halde ye's ve küfran, ferah ve fahr ile nefsin zuhûru günahından mağfiret **(ve ecrün kebîrün)** (Ayet 11) ve ef'âl ve sıfat cennetlerinin tecelliyatı sevabından büyük bir mükâfat vardır. **(Fele'alleke târikün ba'de mâ yuhâ ileyke ve dâikun bihî sadrüke en yekûlü lev lâ ünzile aleyhi kenzün ev câe me'ahu melekün)** (Ayet 12) Memuldur ki, müşriklerin; «Muhammed'e bir hazine indirilse, yâhud beraberinde bir melek gelse» dediklerinden canın sıkılarak, sana vahyolunan şeylerin bazısını belki terk edersin. Müşrikler, irade ile Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in kelâmını kabul etmeyip, iktirahat-ı fâside (içe doğup söyleniverilen fâsid sözler) ile sözünü inkâr ve inad ve istihza (eğlenerek zevklenmek, ahlâkın en menfuru) ile mukabele edince, Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in canı sıkıldı ve kelâm için genişlemedi. Çünkü irade, kelâmı cezb eyler ve dinleyen kimselerin kabulu, söyleyen kimsenin neşâtını (sevincini) ziyade ve kelâmın da bastını (açılmasını, uzun uzadıya anlatılmasını) icab eder. Söyliyen kimse, kabul edici bir mahal bulmadığı vakit, söylemek kolaylaşmayıp kendisinde bir sıkıntı bulur. Bu sebebden Allah Teâlâ bu âyetle **(İnnemâ ente nezirün)** (Ayet 12) kavliyle Habib'ini tesci, ve kuvvet neşâtını teheyyüc eylemişdir. (Harekete getirmişdir) Yâni sen, ancak bir korkutucusun, binaenaleyh senin inzarın, korkutman iki faidenin birisinden hâli olmaz, ya Allah'ın muvaffak kıldığı kimselerde tesir hasıl etmekle hicabı refi' eder, yâhud, hicabın ref'ine muvaffak olmayan kimselere de hüccet ilzâm olunur. **(Vallahü âlâ külli şey'in vekîlün)** (Ayet 12) Allah Teâlâ hazretleri ise, herbir şey'e vekildir. Binaenaleyh hidayeti Allah Teâlâ'ya havale eyle.

(Ayet 15) **(Men kâne yürîdülhayâteddünyâ ve ziynetehâ müveffi ileyhim a'mâlehüm fîhâ)** Her kim dünyanın hayat ve ziynetini murad eder oldu ise; onlara amellerinin mükâfatını dünyada tamamlarız. Yâni her hangi bir ameli, her ne kadar o amel zahirde âhiret amellerinden olsa dahi, o amelle ancak dünya nasiblerinden murad ederekden dünya niyetiyle işlerse Allah Teâlâ, o kimseye amelinin, mükâfatını dünyada tam olarak verir. Ve ahiret sevabından bir şey ona ulaşmaz. Zira herkesin, bulunduğu neş'esi muktezasıyla dünyadan bir nasibi ve meftur (fıtranlandırılmış - yaradılmış) olduğu fıtratı muktezasıyla ahiretden bir nasibi vardır. İmdi ameliyle yalnız dünyayı murad ettiği vakit, muhakkak yüzünü dünyaya çevirmiş ve âhiretden i'raz etmiş ve cihet-i süfliyeye incizab ve teveccüh ile, dünyevî nasibini, uhrevî nasibine hicab kılmış olur. Tâki fıtratı baş aşağı dönüp, neş'esine tâbi olur ve nefis kalbini huzuzunun talebinde hizmet etdirir, buna binaen uhrevî nasibi, dünyevî nasibine munzam (katlanmış) olur. **Ve hüm fîhâ lâ yübhasune)** (Ayet 15) Onların dünyada nasibleri noksan edilmez. Yâni, amellerinin mükâfatından dünyada bir şey noksan kılınmaz. Zira kalb, nefis hey'etiyle teşekkül edince kalbin nasibi de nefsin nasibi suretinde temessül eder.

(Ayet 16) **(Ülâikellezîne leyse lehüm fil'âhireti illennârü)** İşte şunlar kalbleri dünya hicabları ile gadablanarak, istidadlarının muktezasından mahrum kaldıkları cihetle, âhiretde, ateşden başka nasibleri olmayan kimselerdir. **(Ve habita mâ sanâü fîhâ ve bâtılûn mâ kânû ya'melûne)** (Ayet 16) «Ameller, niyetlere göre hüküm alırlar ve herkese niyet eylediği hasıldır» mealinde ki hadis-i şerif-i nebevi'ye binaen, dünyada işledikleri iyi ameller, dünya niyetiyle işledikleri için âhiretde zayi ve muzmahil olur. Ve amelleri büsbütün bâtıldır.

(Ayet 17) **(Efemen kâne alâ beyyinetin min rabbihî)** Rab'bi tarafından vâzıh bürhan ve sahih bir keşif üzre olan **(Ve yetlûhü şâhidün minhü) (Ayet 17)** bunu müteakip Rab'bi tarafından işbu keşif ve yakînini tasdik eden âyât-ı Kur'âniye, **şâhidi** lisanında ceryan eden **(Ve min kablihi kitâbü Musâ imâmen ve rahmeten)** (Ayet 17) ve Kur'ân'dan evvel metalibin (taleb olunan şeyler) tahkiki hususunda temessük ve iktidaya (tabi olmaya, uymaya) şayeste (layıkmüstehak-yaraşıklı) ve rahmet-i rahimiye babından, insanlara hidayet olduğu halde, hüküm ve şerâyi'i bildiren Musa'nın kitabı da, kendisini tasdik eden Nebi Aleyhisselâm, tevhidde ve sıhhat-i nübüvvetde ve usul-i dinde hayat-ı dünyayı murad eden kimse gibi mi olur zan edersiniz? **(Ülâike yü'minûne bihî)** (Ayet 17) İşte Kur'ân'a

hakikaten iman eden, ancak bunlardır. Dünya nasiblerini arayan kimseler değildir. **(Ve men ezlemu mimmenifterâ alâllahi kezibâ)** (Ayet 18) İmdi gayrin vücûdunu isbat ve kelâm ve sâire gibi, Hak'kın sıfatlarını gayre isnad sebebiyle Allah'a yalan iftira edenlerden daha zalim kim olabilir? **(Ülâike yu'radûne alâ rabbihim)** (Ayet 18) Bu zâlimler, mahcub ve mahzûl (hakir, perişan, rüsva) oldukları halde, birinci mevkıfda durdurulmakla Rab'lerine arz olunurlar. **(Ve yekuûlül' eşhâdu hâulâ illezîne kezebû alâ rabbihim)** (Ayet 18) Ve muvahhidler «İşte şirk ile Rab'lerine yalan söyliyenler bunlardır», derler. **(Elâ lâ'netullahi alezzâlimîne)** (Ayet 18) Sonra bu zalimler, zulmün en büyüğü olan şirkleri sebebiyle mel'un ve matrud (tard olunmuş, çıkarılıp ırak edilmiş olurlar.

(Ayet 19) **(Ellezîne yesuddûne an sebîlillâhi ve yebğuûnehâ ivacen ve hüm bil'âhireti hüm kâfirune)** Bunlar, insanları tevhid yolundan men ve tevhid yolu doğru iken, onu eğriliğe vasfedip, Hak'dan mahcub olmakla beraber, ahiretden de mahcublardır. Sâir edyan ehli bunlar gibi değildir.

(Ayet 23) **(İnnellezîne âmenû ve amilûs sâlihâti)** Tahkik, iman-i yakîniy-i gaybî ile iman eden ve kendilerini Allah Teâlâ'ya yakınlaştırıp, kavuşmağa sâlih kılan tövbe, zühdü hakikî, inâbe, ibadet, sabır, şükür ve bunlara münasib sülûk ehlinin makamat ve amellerini yapan **(Ve ahbetû ilâ rabbihim)** (Ayet 23) ve tazallul ve şevk ile Rab'lerine mutmain olan ve herşeyden kesilerek Rab'lerinde fenâ bulan kimseler **(Ulâike eshabül cennetihüm fîhâ hâlidûne)** (Ayet 23) kalb cennetlerinin mülâzimidirler. Onlar, o cennetlerde muhallettirler (daimî surette mukim kılınmış olanlardır).

(Ayet 25) **(Ve lekad erselnâ Nuh'en ilâ kavmihî)** Tahkik biz Nuh Aleyhisselâm'ı **(İnniy leküm nezîrün mübînun, en lâ ta'büdû illâllahe)** (Ayet 25-26) «Ben sizi âşikâr bir korkutucuyum, Allah'tan gayriye ibadet etmeyiniz. **(İnnî ehâfü aleyküm azâbe yevmin elîmin)** (Ayet 26) Ben, size elim bir günün azabının vukuûndan korkuyorum» deyici olduğu halde kavmine risâletle gönderdik.

(Ayet 27) **(Fekaâlel mele'üllezîne keferû min kavmih)** Akıl ve makulleri ile Hak'tan mahcub olub, dünya işleriyle dolmuş ve dünya işlerine kadir olan kavminin işrakı: **(Mâ nerâke illâ beşeren mislenâ)** (Ayet 27) Zahir ehli akl-ı maaştan ibaret olan hevâ ile mütehayyır ve vehim ile karışık bulunan akıl mertebesinde kalmış, kendilerinin baliğ oldukları akıl mertebesinin verasında kimse için bir tavır göremez. Allah'ın bildiği kadar birbirinin fevkındaki etvar ve meratibte olan istidata ve kemalâtın mertebelerine ğayr-i muttali

olduklarından, nübüvvet makamını ve mânâsını anlayamayıp «Biz, seni başka türlü değil, ancak bizim gibi bir beşer görüyoruz.» **(Ve mâ nerâkettebe'ake illellezîne hüm erâzilüna bâdiyerre'yi)** (Ayet 27). Hak Teâlâ'nın **(Ya'lemûne zâhiren minel hayâtid dünya ve hüm anil' âhiretihüm ğafilûne)** (Rûm Suresi, Ayet 7) «Onlar, yalnız hayat-ı dünyadan zâhir olanı bilirler. Onlar, âhiretten gafildirler.» buyurduğu vechile «Biz, sana tâbi olanların mertebe ve rif'atte bizden edna olan fıkaramızdan başka değil, ancak bizim azatlımızdan ve zayıf akıllılardan, geçinmesini kazanmaktan âciz kimselerden ibaret olduğunu görüyoruz.» Çünkü mertebe ve rif'at onların nazarında yalnız mal ve cah'tan ibaret sayılıyordu. «Bizler işte fikir ve nazar sahibleriyiz.» Bunu demeleri, kasır akıllarıyla hakikatı ve mânevi fazileti idrâkten mahcub olduklarından ileri gelmiştir. Zira, akıllarının tasarrufu, meaş'ın kesbine kasır olunmuş ve o mertebede kalmıştır. Nuh Aleyhisselâm'a tâbi olanlar, akıllarını meaş işinde sarf etmeyip, kûdsiyet-i harimine dâir olan âlî himmetler olmakla, meaşın kesb ve tahsili cihetine iltifat bile etmeyenlerdir ki, bu sebeble ötekiler, bu âli himmetlerin akıllarını istihfaf ve istihkâr etmişlerdir. **(Ve mâ nerâ leküm aleynâ min fadlin)** (Ayet 27) Kendi indlerinde fazilet, zenginlik, mal ve mansıbla takaddüme münhasır olduğundan «Bizim sadedinde (yakınlığı, civarında) olduğumuz zenginlik hususunda sizin, bizim üzerimize bir faziletinizi göremiyoruz. **(Bel nezunnuküm kâzibîne)** (Ayet 27) Belki akıl ve kıyasetimizin çokluğu ile beraber sizin isbat ettiğiniz idrâk edemediğimiz ve dediğinizi de anlıyamadığımız için sizi, yalancılar zan ediyoruz» dediler.

(Ayet 28) **(Kaâle yâ kavmi ere'eytüm in küntü alâ beyyinetin min rabbi)** Nuh Aleyhisselâm «Ey kavmim, eğer ki ben Rab'bimden sizin akıl tariki ile izân etmeniz vacib olan bir delil üzere oldum ise **(Ve atânî rahmeten)** (Ayet 28) ve Rab'bim bana bürhan derecesinden yüksek **(min indihi)** (Ayet 28) Tur'u aklın fevkında ilm-ü ledünnü ve nübüvvet makamından bir hidayet-i hasse-i keşfiye vermiş ise **(Fe'ummiyet aleyküm)** (Ayet 28) fakat sizin zahir ile batından ve halkiyet ile hakikatden ihticabınız dolayısı ile, ancak istidat ehlinin irade ile telâkkisi mümkün olan bu hidayeti telâkkiniz mümkün olmaz, ve bu hidayet-i hassadan körletilmiş olursanız, **(En ülzi mükmûha)** (Ayet 28) biz o hidayeti size ne suretle ilzam ve icbar edebiliriz? **(Ve entüm lehâ kârihûne)** (Ayet 28). Halbuki siz o hidayet-i hassadan kerahat ediciler iken, sizi icbar edebilir miyiz? Bize haber veriniz» dedi. Yani eğer bu hidayetin telâkkisini dilerseniz nefislerinizi tezkiye ve istidatlarınızı tasfiye ediniz, ve inkârınızı terk

ediniz ki, size irade nurunun eseri zahir olup inşallah hidayeti kabul edesiniz.

(Ayet 29) **(Ve yâ kavmi lâ es'elüküm aleyhi mâlâ)** Ve ey kavmim, ben, bu tebliğ ve irşadım üzerine sizden bir mal istemiyorum. Yani sizin indinizde her işten ğaraz, geçinmenin hasıl olmasından mahsurdur. (Hasr olunmuş, onunla sınırlıdır) Halbuki ben, sizden bunu istemiyorum. Siz, rağminizce akıllısınız. Binaenaleyh benim ğarazımı anlayınız. **(Ve mâ ene bitâridillezîne âmenu)** (Ayet 29) Ve iman edenler Allah indinde menzilet ve kurbet ehli oldukları için ben, iman edenleri tard edici değilim. Eğer onları tard edecek olursam o vakit Nebi değil, Allah'ın evliyasına adâvet eden, Allah'ın düşmanı olmuş olurum. **(Ve lâkinnî erâküm kavmen techelûne)** (Ayet 29) Lâkin ben, sizin cehaletle mevsuf bir kavim olduğunuzu görüyorum. Cehalet ile kişi Allah'ın mülâkatına lâyık ve elverişli olamaz. Ve sizin aklınız dünyaya gittiği için Allah'a ve likâsına marifetiniz yoktur. Yahud mânâ: sizin sefahat ile mevsuf olduğunuzu, sefahatınız sebebiyle mü'minlere ezâ ettiğinizi görüyorum, dedi.

(Ayet 30) **(Ve yâ kavmi men yansurunî minallahi in tarettühüm)** Ve ey kavmim eğer ben, mü'minleri tard edipde, onların tardı sebebiyle Allah'ın kahrına müstehak olursam, kim yardım ederek kullarının fevkında kahr edici olan Allah'tan beni kurtarabilir. **(Efelâ tezekkerûne)** (Ayet 30) Siz fıtrat-ı insaniye mukteziyatını düşünmüyor musunuz ki, dediklerinizden sarf-ı nazar edesiniz. **(Ve lâ ekuûlü leküm indî hazâinullahi)** (Ayet 31) Ve ben size Allah'ın hazineleri benim indimdedir demiyorum. **(Ve lâ â'lemülğaybe)** (Ayet 31) Ve ben ğaybi de bilmem. **(Ve lâ ekuûlu innî melekün)** (Ayet 31) Ve ben bir meleğim de demiyorum. Yani ben, ğına ile ve malik kesretile ve ğaybe itla' ile veya melekiyet ile fazileti iddia etmiyorum ki, bunların bulunmaması ile fazlımı inkâr edesiniz. Belki nübüvvet dolayısı ile fazileti iddia ediyorum. **(Ve lâ ekuûlu lillezîne tezderî a'yünüküm len yü'tiye hümullahü hayrâ)** (Ayet 31) Ve sizin, istihkâr ederek hakaret gözüle baktığınız fıkara mü'minlere, sizin dediğiniz gibi «Elbette Allah onlara hayır vermeyecektir» diyemem. Zira benim indimde hayır, mal değil, Allah indinde olan mertebedir. **(Allahü a'lemu bimâ fî enfüsihim)** (Ayet 31) Allah Teâlâ hazretleri, onların nefislerinde olan hayrı benden ve sizden daha ziyade bilicidir. Onların hayırlarının, kadir ve mikdarını büyüklüğü dolayısı ile kimse bilemez. Allah Teâlâ hazretleri bilicidir. **(İnnî izen leminezzâlimîne)** (Ayet 31) Onlardan hayrı nefy eylediğim veyahud onları tard eylediğim takdirde ben, zalimlerden olmuş olurum, dedi.

(Ayet 38) **(Ve yasna'ulfülke ve küllemâ merre aleyhi meleün min kavmihî sahirû minhü)** Nuh Aleyhisselâm gemiyi yapmağa başladı. Zahirin delâlet ettiği üzre ayeti kerimenin tefsiri haktır. İman eylemek vacibtir. Ve tufanın kıssası ve zamanı ve kemiyet ve keyfiyeti tarihlerde beyan olduğu gibi doğrudur. Tasdiki lâbüt ve lâzımdır. Amma te'vili; Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem Efendimizin «Benim Ehl-i Beyt'im Nuh'un gemisi gibidir. Her kim o gemiye binerse kurtulur. Her kim muhalefet ederse ğark olur.» buyurdukları gibi geminin, Nuh'un evlâdından ve kavminden Nuh'a iman edenleri helâkden kurtaran Nuh'un şeriatı ile, tufanın da, bahr-i heyûlânın istilâsı ve bir Nebiye mütabaat ve nefsin tezkiyesi ile heyûlâdan tecerrüd etmeyenlerin ihlâkı ile tevil olunması mümkündür. Nitekim, İdris Nebi'nin nefsine karşı kelâm ve muhatebatında (karşı karşıya söyleşme) «Şu dünya su dolu bir denizdir. Eğer bedenin harab olduğu zaman binecek bir gemi yaptın ise, o sudan kendi âlemine necat bulursun. Yapmadınsa, o suda ğark olup helâk olursun» ma'nâsında sözler sadır ve vârit olmuştur. Bu beyan üzre **(Ve yesna'ul fülke)** (Ayet 38) âyetinin ma'nâsı, âmâl-i saliha levhalarından ve âmâlin tanzim ve tahkim olunduğu ilimler liflerinden bir şeriat yapmağa başladı. **(Ve küllemâ merre aleyhi meleün min kavmihî sahirû minhü)** (Ayet 38) Ne zaman kavminden bir taife Nuh'un yanından geçerse, o'nun ile istihza eylediler. Nitekim ibaha ile iştihar (şöhret bulmak) eden bazı müfsidlerin âdetleri görüldüğü gibi ki müteşerri'lerle ve kuyud-ı şeriye ile tekayyud edici olanlarla istihza ve alay ederler. **(Kale in tesharû minnâ fe innâ nesharû minküm kemâ tesharune)** (Ayet 38) Nuh aleyhisselâm «Siz cehliniz sebebiyle bizimle istihza ederseniz küfür ve ihticabınızın vahim akibetinin zuhuru zamanında sizin istihza ettiğiniz gibi, biz de sizinle istihza edeceğiz.

(Ayet 39) **(Fesevfe ta'lemûne men ye'tîhi azâbün yuhzîhi)** Dünyada kendisini rüsva eden helâk, mevt yahud maraz ve zarar ve şiddet ve fakir gibi gadabın kime geldiğini ve fevt eylediği marazından nasıl hasret ve ıztırab çektiğini **(Ve yehillu aleyhi azâbün mukiym)** (Ayet 39) ve âhirette hırman (mahrumiyet) ateşlerinin istilâsı ve rezail heyet-i muzlimesinin ve hüsran azabının kime geldiğini yakın vakitte bileceksiniz» dedi.

(Ayet 40) **(Hattâ izâ câe emrünâ)** Tâki kavminin helâk olunması hakkında emrimizin geldiği **(Ve fârettennûr)** (Ayet 40) ve ahlât-ı fâside ve rütubat-ı fazliyenin, hararet-i ğariziye üzerine ve heyûla suyunun tabiatı kuvvetinin, ruhu hayvanîye ateşi üzerine istilâsı sebebiyle, beden tennûrunun (fırınının) feveran eylediği vakit,

yahut mâ'nâ: onların mânevi ihlâkleri için, emrimiz geldiği **(Ve fârettennûr)** (Ayet 40) ve tabiat arzusu suyunun kalbe istilâsı ve kalbi heyûlân-i cismaniye bahrinde kahr etmekle, beden tennûrunun kaynadığı vakit **(Kulnahmil fîhâ min zevceynisneyni)** (Ayet 40) «Ey Nuh her nevi mahlûkatın, iki sınıfından erkek ve dişisinden iki tane gemiye al» dedik ki, bu iki şey, eşhasın fenâsı zamanında bâki kalan suret-i neviyesi ve suret-i sınıfiyesidir. Bunların gemiye yüklenmesi, ervah-ı insaniyenin bekâsı ile bu iki şeyin bekâsına Nuh'un ilmidir. Zira Nuh'un ilmi, küllisini havi olan sefiniyesinden cüzdür. Çünkü sefine, ilim ile amelden terekküp etmiştir. Binaenaleyh bu suretlerin malumiyetleri, gemiye mahmul olmaları demektir. Nuh'un bu suretlere âlimiyeti, onları gemiye hamiliyeti demektir. **(Ve ehleke)** (Ayet 40) Ve akrabalarından, din ve siretinde sana muttasıl olanları, **(İllâ men sebeka aleyhilkavlü)** (Ayet 40) ehlinden ancak küfrü dolayısı ile ezelde ihlâkı için hakkında hüküm sebkat etmiş olanlar müstesnadır, **(Ve men âmene)** (Ayet 40) ve ümmetinden Allah'a iman edenleri de gemiye al. **(Ve mâ âmene me'ahû illâ kalîlün)** (Ayet 40) Nuh Aleyhisselâm ile beraber ancak az kimse iman eyledi.

(Ayet 41) **(Ve kaâlerkebû fîhâ bismillâhi mecrâhâ ve mürsâhâ)** Nuh Aleyhisselâm «Gemiye bininiz, onun yürümesi ve durması Allah'ın ismi iledir» dedi. Yani herbir şeriatin icra ve infazı, tesbit ve ahkâmı, bir Nebi'nin yahud o Nebi'nin imamlarından bir imamın veya ulemasından bir alimin vücudu ile olduğu gibi, Nuh şeriatı gemisinin de âlem-i cismanî denizinde infazı ve ahkâmının icra ve tervici ve ikame ve isbatı, nev-i insan efradından herhangi bir ârif kâmilin vücudundan ibaret bulunan Allah'ın ism-i âzâmi iledir. **(İnne Rabbî leğafûrun rahîmün)** (Ayet 41) Tahkik, benim Rab'bim elbette mağfiret sahibidir. Şeriata mütebeatla, nüfus-i bedeniye-yi muzlime hey'etlerini ve sizi helâk denizinde gark eden, tabiat libasları günahlarını setr eden mevahib-i ilmiye ve keşfiyeyi ve sizi kurtarmağa sebeb olan hey'et-i nuriyeyi ifaza ile rahmet eyler. Mağfiret ve rahmeti olmasa idi, sizde ihvanınız gibi gark ve helâk olurdunuz.

(Ayet 42) **(Ve hiye tecrîbihim fî mevcin kelcibâli)** Gemi içindekilerle tabiat-i cismaniye denizi fitnelerinin ve insanlara istilâ ve mukteziyatına ittifak etmeleri dolayısıyla, tabiat-ı cismaniye arzuları galebesinin, nazara hicab ve yürümeğe mâni olan dağlar gibi dalgasında ceryan ediyordu. Yahud mânâ: Gemi, içindekilerle mizaç inhirafatının ehlat-ı merdiye galebelerinin dağlar gibi dalgasında yürüyordu. **(Ve nâdâ nûhun nibnehü)** (Ayet 42) O esnada Nuh

aleyhisselâm, akl-ı maaşdan ibaret bulunan vehme mağlub, babasının din ve tevhidinden mahcub olan oğlunu çağırdı. **(Ve kâne fî ma'zilin)** (Ayet 42) Halbuki oğlu, Nuh'un din ve şeriatından ayrılmış bir mevkıde bulunurdu. **(Ya büneyyerkeb me'anâ)** (Ayet 42) «Ey oğulcuğumuz, bizim dinimize dahil ol, **(Ve lâ tekün me'alkâfirîne)** (Ayet 42) Hak'dan mahcub, nefis arzusu dalgasıyla helâk, tabiat denizinde boğulanlarla olma» dedi.

(Ayet 43) **(Kaâle seâvî ilâ cebelin ya'simunî minel mâ')** Oğlu, ben sudan beni muhafaza edecek olan bir dağa iltica edeceğim. Dağ ile muradı, aklın mahalli olan dimağdır. Yani heyûlâ denizinin istilâsı ile orada boğulmamaklığım için, ben akıl ile, mâ'kulden beni korumasını istiyeceğim dedi. **(Kaâle lâ asimel yevme min emrillâhi illâ men rahime)** Nuh aleyhisselâm «Bugün Allah'ın emrinden başka hiç bir koruyucu yoktur, ancak tevhid ve şer'i dini ile rahmet etmiş olduğu kimse müstesnadır» dedi. **(Ve hâle beyne hümel mevcü fekâne minel muğrekîne)** (Ayet 43) Derhal hevay-ı nefs dalgası ve tabiat denizi suyunun istilâsı, ikisinin arasına hâil oldu. Yâni onu, babasından ve din tevhidinden mahcub kılmakla, oğlu heyûlây-ı cismanîye denizinde gark olanlardan oldu.

(Ayet 44) **(Ve kıyle yâ arduble'ıy mâeki ve yâ semâü ekli'ıy)** Yâni, Hak Teâlâ hazretleri tarafından, şeriat lisanı üzre, arz-ı tabiate nida olundu ki «Ey arz, şeriatın emri ile ve ahkâmına imtisal ile mevâdının kalb üzerine feveranı sebebiyle, hevânın galebe ve istilâsını noksan eyle. Ve kıvamının kendisiyle hasıl olduğu hadd-i itidal üzre dur. Ve ey âdet ve his ile mahcub, vehim ile karışık fikir sebebiyle, mevad ve esbabının hazırlamasıyla, nefis ve tabiiyne imdad eyliyen, hevâ bulutları ile bulutlanmış akıl seması. Sen de nefis ve tabiata yardım etmekden kesil. **(Ve gıydal mâü)** (Ayet 44) Ve nuru Hak'ka hicab ve hayat-ı hakikîyeye mâni olan rutubetin imdadı kesilip, tabiat-ı cismanîye kuvvetinin suyu çekildi. **(Ve kudiyel'emrü)** (Ayet 44) Ve helâk olanların helâki ve kurtulanların kurtuluşu hakkındaki emr-i İlâhi icra olundu. **(Ve kıyle bu'den lil kavmizzâlimîne)** (Ayet 44) Ve Allah'ın dinini tekzib eden ve Hak yerine hevâya tapan ve şeriat yerine tabiat yolunu koyan zâlimler helâk olsunlar, denildi.

(Ayet 45) **(Ve nadâ nûhun rabbehu fekaâle rabbi innebnî min ehlî)** Nuh aleyhisselâm Rab'bine «Ey Rab'bim, oğlum benim ehlimdendir» diye nida eyledi. Oğluna çok taallukundan ve işine ihtimamından babalık şefkati ve Rahim ve karabet merhameti, Nuh Aleyhisselâm'ı oğlunun necatını istemiye haml eyledi. Bununla be-

raber, his suale ve Hak Teâlâ'nın huzurunda edebe riayet ederek, **(Ve inne va'dekel hakku)** (Ayet 45) «Ehlimi kurtarmak hakkındaki vâdine hulf etme» demeyerek, «Tahkik, senin, vâdin hakdır» dedi. Bunu demesinin sebebi, Nuh'un telvininin bulunmasından ve bakiyesinin zuhurundan ileri gelmiştir. Zira ehlinden karabet-i sûriye ve rahm-i tabiiye sahiblerini murad etmiş ve oğluna çok acıdığından Hak Teâlâ'nın **(İllâ men sebeka aleyhil kavlü)** (Ayet 40) ayetiyle istisnasından gaflet ederek, hüküm ve kazanın kendisine sebkat eden kimsenin, kendi oğlunun olduğunu tahkik etdirememişdi. Ve istirham ile Rab'binin âtıfetini dilemeyip **(Ve ente ahkemülhâkimîne)** (Ayet 45) söz ile, Alim, Adil, Hakîm'in va'dinde hulf etmeyeceğini arz eyledi **(Kaâle ya Nûhu innehü leyse min ehlike)** (Ayet 46) Hak Teâlâ Hazretleri «Ey Nuh. o senin ehlin değildir. Hakikatde ehlin, aranızda sûrî bir ittisâl değil, belki karabet-i diniye ve lahme-i manevîye ve ittisâl-i hakikî olan kimsedir» dedi. Nitekim, Emiril Mü'minin Ali Aleyhisselâm «Agâh olunuz ki, her ne kadar eti, yâni sûri karabeti Muhammed'e uzak olsa dahi, Muhammed'in dostu Allah'a itaat edendir ve biliniz ki sûri karabeti Muhammed'e yakın olsa dahi Muhammed'in düşmanı Allah'a âsi olandır» buyurmuşdur. **(İnnehü amelün ğayrü salihin)** (Ayet 46) Tahkik o, salih olmıyan bir ameldir. Bu kelâm ile oğlunun, gayri salih bir âmil olması sebebiyle Nuh'un ehlinden olmasının müntefi olduğunu beyan ve Nuh'un ehlinin, ancak şeriatın ve dininin ehli olan salihe olduğuna ve oğlu Ken'an'ın mütemadiyen isyan ve fesadda temadisi cihetiyle güya nefsinin ayni salih olmıyan bir âmil olduğuna ve kurtulmanın sebebi, ancak salâh olup, suret hasebiyle karabet olmadığına, binaenaleyh sâlih olmıyan bir kimsenin kurtulamıyacağına tenbih ve oğlunun, kendisinden sadır olan hatalar suretlerinden bir suret olduğuna işaret eyledi. Nitekim Nebi Aleyhisselâm'ın buyurduğuna binaen «Ken'an da babasının sırlarından bir sır idi» denilmişdir. Bunun sebebi Nuh Aleyhisselâm davetde mübalağa ve uzun müddet mücahedede nihayet dereceye gelip kavmi, kendisine iman etmeyince gazab ederek «Yarabbi yer yüzünde hiç bir kâfir bırakma. Zira eğer onları terk edersen kullarını sapıttırırlar ve günahkârdan ve çok küfür ediciden başka bir şey doğurmazlar» diye kavmine beddua etti. Allah'ın kudret ve hikmetinden ve diriden ölüyü ve ölüden diriyi çıkardığından gaflet eyledi. İşte Nuh'un bu duası, makamının hatasından, halinin günahı olduğundan Allah Teâlâ hazretleri, onu, gazab halinde «Bunlar, facir küffardan başka şey doğurmazlar» diye zu'm ve Allah'a, zannı ile hüküm eylediği fâcir küffar ile mübtela kıldı. Ve bu sebeble, işbu ukubetle Nuh'u hatasından

kurtarıp temizledi, hadis-i şerifte «Kâfir, mü'minin günahından halk olundu» diye varid olmuştur. **(Felâ tes'elni mâ leyse leke bihi ilmün)** (Ayet 46) İmdi «Ey Nuh, senin bilemediğin bir şey, ehlinden de olsa salih olmıyan bir kişinin kurtulmasını isteme. Ve kurtulma sebebinin, başka şey değil ancak salih olduğunu ve ehlinin, suriye değil ancak karabeti maneviye sahibleri olduğunu bil. **(İnnî e'ızuke en tekûne minelcâhilîne)** (Ayet 46) Ben, senin, işlerin zevarihiyle kalan, hakayıkından mahcub olan cahillerden olmamaklığın için sana nasihat ederim» İşte bu te'dibi ilâhi ve ikabı rabbanînin zuhurunda Nuh aleyhisselâm'ın intibah hasıl edip **(Kâle Rabbi innî e'ûzu bike en es'eleke mâ leyse lî bihî ilmün)** (Ayet 47) sözüyle Allah'a sığındı ve «Ey benim Rab'bim, ben ilmimin taalluk etmediği bir şeyi senden taleb etmekden sana sığınırım. **(Ve illâ tağfirlî)** (Ayet 47) ve eğer benim telvinatımı ve bakayamın zuhurunu örtmezsen **(Ve terhamnî)** (Ayet 47) ve istikamet ve temkin ile bana merhamet etmezsen **(Ekün minel hâsırîne)** (Ayet 47) ilminden ve hikmetinden ihticab sebebiyle ben nefislerine zarar eden kimselerden olurum.»

(Ayet 48) **(Kıyle yâ Nûhuhbit)** Nuh Aleyhisselâm'a «Ey Nuh tevhidde istiğrak ve velayet makamı zirvesinde ve mahalli cemi'den halka rücû' ile makamı tafsile ve nübüvvetin teşriine iniyor Hak ile halktan ihticab sebebiyle halkın küfürlerine razı olucu ve halk ile Hak'dan ihticab sebebiyle gazablanıcı olmadığın halde ayn'i vahdetde kesretin müşahedesine **(Biselâmin minnâ)** (Ayet 48) gazab ile nefsin zuhuru ve telvinin vücûdu sebebiyle kesret ile ve tecerrüdden sonra taallukun ve hidayetinden sonra dalâletin husuliyle ihticabdan, bizden sadır ve bizimle kaim olan selâmet ile **(ve berekâtın aleyke ve alâ ümemin mimmen me'âke)** (Ayet 48) sana ve seninle beraber olanlardan neş'et edecek ve ahir zamana kadar senin dinin ve tarikatin üzre olan ümmetlere herşey'in kendisiyle nemâ bulup ziyadelendiği adalet kaidelerinin te'sisi ve şeriat kanunlarının taknîni (koyulması) ile hubut (yukarıdan aşağıya inmek, iniş) eyle» denildi. **(Ve ümemün senümetti'uhüm)** (Ayet 48) Seninle beraber onlardan hayatı dünya ile ihticabları sebebiyle dünyada onları faidelendirip **(sümme yemessühüm minnâ azâbün elîmün)** (Ayet 48) sonra küfürleri sebebiyle bizden onlara ihlâk ve asar ateşleri ile ihrak ve hey'et ile ta'zib elemli azabı dokunacak ümmetler vardır. Ve eğer âyât-ı kerimenin nefsine tatbikini istersen Nuh kendi ruhun ile ve gemiyi de bahr-i heyûlâninin tufanı zamanında kurtulmaklığına sebeb olan ilmi ve amel-i kemâlin ile te'vil edersin. Tâki rutubat-ı garibe ve ehlat-ı fâsidenin istilâsı ile beden küpünün kaynadığı ve harabına izin verildiği vakit, ruh o gemiye biner ve ku-

vay-ı hayvaniye ve tabiiye hayvanlarının ve kuvay-ı ruhaniye kuşlarının her cinsinden ikişer danesini, yani asıllarını ve kalb-i Hâm'i, akl-ı nazari-yi. Sâm'i, ve akl-ı amelî-i Yâfes'den ibaret üç oğlunu ve nefs-i mutmainne zevcesini kendisiyle beraber gemiye alıp, Allah'ın ism-i a'zâmı ile gemiyi yürüterek, bekay-ı sermedî ile tufanla helâk-i ebediden kurtulur. Diğer zevcesi olan tabiat-ı cismaniye ve ondan hasıl olmuş olup dimağ dağına sığınan vehimden ibaret olan oğlu gark ve helâk olurlar. Geminin Cudi üzre kararlaşmasını ve Nuh'un inmesini de âhir zaman vaktinde İsa aleyhisselâm'ın nüzûlünün misâli bir şeyle tev'il edersin.

(Ayet 52) **Ve yâ kavmistağfirû rabbeküm)** Ve «Ey kavmim siz, sıfatı nefs hicabları günahından istiğfar ve şirk sebebiyle hevâya tâbi olmak günahlarınızı Rab'binizin örtmesini taleb ediniz **(Sümme tûbû ileyhi)** (Ayet 52) sonra da tevhide teveccüh ve tecerrüd ve tenevvürle Hak yoluna sülûk etmekle, ona rücû ediniz ki **(Yürsilissemâe aleyküm midrârâ)** (Ayet 52) Ruh semasını ulum-i hakikîye ve maârif-i yakîniye sularıyla size göndersin, **(Ve yezidküm kuvveten ilâ kuvvetiküm)** ve sizin istidad kuvvetinize, kemal kuvvetini de ziyade etsin, **(Ve lâ tetevellev mücrimîne)** (Ayet 52) ve siz sıfat-ı nefsinizin zuhuru ve tabiata mütabaat ve dünyaya muhabbetle cihet-i süfliyeye teveccühünüz sebebiyle günahkârlar olduğunuz halde Hak-tan i'raz etmeyin.»

(Ayet 53) **(Kaâlu yâ hûdü mâ ci'tenâ bibeyyinetin)** Kavmi, gışâvet-i tabiiyeleri dolayısıyla, bürhanı anlamaktan fehimlerinin kusuru ve basiretlerinin körlüğü sebebiyle, beyyineyi idrâk edemediklerinden ve idrak edemedikleri şey'i bizzarure inkâr ettiklerinden «Ey Hud, sen bize bir beyyine getirmedin» dediler.

(Ayet 56) **(İnnî tevekkeltü alallahi rabbî ve rabbiküm mâ min dâbbetin illâ hüve âhizün binâsiyetihâ)** Ben, benim ve sizin Rab'biniz olan Allah'a tevekkül eyledim. Bu kelâmla evvelen Rububiyetin her bir kimseye şâmil olduğunu ve Rububiyet sahibinin merbubun işlerini tedvir ve hıfz edeceğinden, gayrin hıfz etmesine hâcet olmamakla beraber, her nefsin, Allah Teâlâ'nın, kahr ve saltanatı tahtında makhur ve yed'i tasarrufunda ve memleket ve kudretinde esir olup, Hak'tan gayrisinin, fiil ve kuvvet ve tesirden âciz meyt gibi nefsiyle bir hareketi olmadığını, binaenaleyh o nefisden ihtiraz da (sakınmada, çekinmede) ve sakınmağa hacet olmadığını ve sonra da **(İnne Rabbî alâ sırâtın müstekîmin)** (Ayet 56) «Tahkik, benim Rab'bim, sıfatı müstakim üzerinedir» demekle Allah'a tevekkülün vâcib olduğunu, Allah Teâlâ'nın metin bir kal'a olduğunu beyan ey-

lemişdir. Yani Rab'bim **vahdetinin gölgesi olan kesret âleminde, adâlet tarikı üzerinedir.** Binaenaleyh istihkaksız kimseyi kimseye musallat etmez. Ancak bir günah ve cürüm sebebiyle o tasalluta istihkak olursa musallat eyler. Velev ki en küçük bir günah bile olsa, işlenilmeden kimseyi muakabe etmez. Yalnız mes'elesi gibi ukubet ba'zı kerre, tezkiye ve derecenin yükselmesi için olabilir. Bunların küllisinde müşriklerden ve ilâhlarından faide ve zarara kudretin nefyi sabittir.

(Ayet 64) **(Ve yâ kavmi hâzihî nâkatullahi leküm âyetâ)** Salih aleyhisselâm, «Ey kavmim size âyet ve mucize olmak üzre işte şu, Allah'ın nâkâsı' dır (deve)» dedi. Nâkâ'nın te'vili ileride geçmişdir, Amma Sa'lih aleyhisselâm ile ona iman eden mü'minlerin kurtarılması **(Ve mâ katelûhü ve mâ salebûhü ve lâkin sübbihe lehûm) (Ve mâ katelûhü yakînen bel refe'ahullahü ileyhi)** (Nisa Suresi, Ayet 157-158) ayetlerinde geldiği veçhiyle, İsâ aleyhisselâm'ın kurtarılması ve **(Fevekâhüllahü seyyiâti mâ mekerû)** (Mü'min Suresi, Ayet 45) kavliyle işaret olunduğu vechiyle, Âl-i Firavn mü'minin kurtarılması gibidir.

(Ayet 69) **(Ve lekad câet rusülünâ İbrahime bilbüşrâ)** Tahkik, bizim elçilerimiz İbrahim'e müjde getirdiler. Muhakkakdır ki nüfûs-i şerife-i insanîyenin, envar-ı kahire-yi aklîyeden ve nüfûs-i müdebbire-i semâvîden olan mebâdi-yi mücerrede-i âliyeye ve nüfûs-i müdebbire-i semâviyeye ittisali ve ehl-i Ceberut'tan olan mele'i a'lâ ile ihtilatatı ve melekût dizisinde dizilmeleri vardır. **(Ve câet küllü nefsin meahâ sâikun ve şehîdun)** (Kâf Suresi, Ayet 21) kavlinin işaret buyurduğu vechile, fıtrat hasebiyle her nefsin, âlem-i ceberutdan bir mebdei ve onu terbiye eden âlem-i melekûtdan bir müdiri vardır. Ceberut'daki mebdeinden, ilim ve nur feyzini, melekutdaki müdirinden, kuvvet ve amel feyzini istimdad eyler. Ve Nebi aleyhisselâm'ın «Tahkik, şühedanın ruhları arşın altında muallâk olan nurdan kandillere sığınırlar» meâlindeki hadis-i şerifde buyurduğu vechiyle; eğer tecerrüd ederse, o nefsin, canib-i lâhutda sığındığı bir makarr-ı aslîsi vardır. Nefis her ne zaman tabii lezzetlere meyl ile cihet-i süfliyeye müncezib olursa, tabiatın ve cihet-i süfliyenin perdesiyle lâhut cenânından muhtecib olur. Ve o cihetden envar-ı ceberutiye ve kuvâ-yı melekûtiyenin mededi kesilir, O envarın işrakâtını kabulden mahcub olduğu için, idrakât da o kuvvetden mededi kesildiği için minnet ve kuvvetde zayıflaşır ve her ne vakit beden hey'etlerinden tenzih ve mülâbis-i maddiyeden tecerrüdle ve zühd ve ibadet ve amelinin niyetde sıdkı ve ihlâsa mukarin (yakın) olarak mebadide nezaket ve nezahate teşebbüs ve nur-ul envâr ve

mebde-i mebadi olan Allahu Teâlâ'ya takarrüb ile, cihet-i ulviyeye teveccüh ederse; Hazret-i İlâhiye san'atına münasebeti dolayısıyle, Allahu Teâlâ hazretleri o nefse sükkân (oturanlar) Hazreti âleminden nur ve kuvvet imdadıyla imdad eyler. Bu sebeble o nefis, ebna-i cinsinden başkalarının bilemediğini bilir ve nebi nev'inden, mislinin kadir olamadığı şeylere kadir olur. Ve o nefis için bedenden soyunmak suretiyle ceberut ve melekût dizisinde dizildiği vakitle olur. Ve kendisine bahş ve ihsan olunmuş olan bedeninin tedbiri sebebiyle, ceberût ve melekûtdan uzaklaşdığı vakitler de olur. İmdi, ceberut ve melekûta ittisali ve o dizide dizildiği vakitlerde, ya vahy ve ilham ve bâtınına ilka edilmek veya o âlemde müntekış (nakş olunan) olan gayb suretini mütalâa kılmak veyahut hâtiften nidâ olunmak veyahud bir sahifede yazılmış olan yazıyı, sahifeden mütalâa etmek tarikleriyle bazen o âlemden gaybı telâkki edebilir. Bu da, o nefsin hiss-i müşterek levhinin ciheti kabulu ve ahval-i sabıka ve ittifakat-ı ârızadan dolayı mahsusatın bazı nev'ine ihtisası iktizasıyladır. Bazen de o nefis, ceberut ve melekûtdan his ve letâfetde münasib suretler görüyor ve ittisalin istikrar ve istihkâmı cihetiyle, o nefsin tahayyülünün kuvveti ve hiss-i müşterekinde zuhuru ile ve mütehayyilenin o suretleri telâkkisi hasebiyle, suretler o nefse cesedlenir. Yâhut, o suretlerin sema-i dünyadan ibaret olan hayal-i külde temessül ederek karşılıklı âyinelerde olduğu gibi, in'ikâs (yansıma) tarikiyle, o nefsin mütehayyilesinde intibaı ile görülüp, o suretler nefse, sûret-i gaybı şifahen söylerler. Nitekim, sâdık rüyalarda görüldüğü gibi, aralarında hiç bir fark yoktur. Zira rüya-yı sâdıka ile vahyin her ikisi bir vadidendirler, aralarında bir fark yoktur. Yalnız uyku ve uyanıklık ile fark vardır. Çünkü, vahy sahibi hislerinde ve hislerinin idrakâtından gâib olmağa ve hislerini ef'alinden azil ve istimalinden tâtil etmeğe kadir olur. O vakit nefsinin kuvveti ve mücerredata ittisali melekesinin husulu sebebiyle, mücerredat-ı ulvîyeye muttasıl olur. Rüya-yı sâdıka sahibine ise bu hal; hükm-i tabiatla vaki olur. Kur'ân'ı Kerîm'de **(Lekad sadakallahü resûlehürrü'yâ bilhakkı letedhulünnel mescidelharâme inşa'allahü âminiyne muhallikîne rüuseküm ve mukassirîne lâ tehafüne)** (Fetih Suresi, Ayet 27) âyetlerile işaret buyrulan, Resullullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in rüyası gibi, tabire muhtac olmıyan rüyalar işte bu rüyalardır. Bu sebebden, rüya-yı sâdıka; nübüvvetin kırk altı cüz'ünden bir cüz'i kılınmışdır. Ve Cenab-ı Nebi'nin vahyinin mukaddemesi, altı ay kadar menâmât-ı sâdıka olmuş, sonra muhkemleşerek, yakazaya intikal etmiştir. Gerek uyku ve gerek yakaza, yâni uyanık haletlerinin her ikisinde bazen mütehayyile levâzıma inti-

kal eder. O vakıt, tabir ve tevile ihtiyac vaki olur. İttisal melekesi ile, âdetlenmiş ve o melekeye alışmış olan nefse, kudret âleminden meded erişdiğinden, âdetle mahcub olub bilmiyen kasvet-i kalb ve cefa eshabının ve nihayete baliğ olmaktan ve Hak'kı idrakten kasır vehim ile karışık noksan akıllarla mahcub olanların inkâr eylediği hârık-ı âde işler ve envaı kerâmet ve mucizeler zâhir olur. Hidayet nuru ile kalbi nurlanan ve basiret ve yakîn ile dalâlet ve gavayetden (azınlıktan) masum olan, yâhut fıtratı, gabâvetden (anlayışsızlık) masun olan, yâhut fıtratı, gabâvetden ve muzlim hicablardan sâlim olan ve irade ile kalbi yumuşayıp, sakalayı yâni, celâllenmeği kabul kuvvetiyle takliden ve imanen cehalet ve gışaveden kurtulan kimseler, bunu kabul ederler. Bu harikaların husulu, Emiril Mü'minîn Ali Aleyhisselâm'ın, Hayber kapısını kopardığında «Vallahi ben, Hayber'in kapısını cesede mensub bir kuvvet ile koparmadım ve lâkin melekûta mensub bir kuvvet ve Rab'binin nuru ile hayâlanmış bir nefis ile kopardım» buyurduğu gibi, yâ nefsinin âlem-i melekutdan te'yid ve kuvvet membaından kuvvetlenmesi ile olur, yâhud, Allah'ın izni, emre ve takdiri hüküm ve teshiri ile melekûtun o nefse itaati sebebiyle, duasına icabet olmak için muttasıl bulunduğu mebâdi-yi ceberutîye ve nüfûsu melekûtiyeden suduru ile olur. İşte âyât-ı celîle-yi Kur'ânîye, melâikenin, Halilullah İbrahim Aleyhisselâm'a temessül ve hâlât-ı selâse üzerine tecessüd ettiklerine delâlet etmişdir ki bu da melâikenin, İbrahim'e oğlu olacağını ve Lût kavminin ihlâk olunup, Lut'un kurtulacağını tebşirden ibaret olan gayb ile muhatebeleri (hitablaşmak - karşı karşıya söyleşmeleri) fâni bir ihtiyar olduğu halde kısır ve ihtiyar olan kadının, kendisinden çocuk doğurması harikulâdesinde meleklerle te'yid olunması, Lut'un duasıyla kavminin ihlâk ve tedmirinde (mahv ve helâkinde) melâikenin tesirleri keyfiyetidir. Allah Teâlâ Hazretleri hakayık-ı umuru âlimdir.

(Ayet 84) **İnnî erâküm bihayrin)** Şuayb Aleyhisselâm, kavminin şirk ile delâletini ve bâtıl ile Hak'dan ihticabını ve enva-ı rezail ile dünya malını kazanmağa tahalüklerini görünce, ve en fena hasletlerle mal toplamak hırsında devam etdiklerini görünce; onları bu halden men ederek ben, sizin istidadınız da kemâl husulunun ve hidayet kabulunun imkânını görüyorum ve sizin Hak'tan ihticabınız ve ğayr ile vukufunuz dolayısıyle ve meadden i'râz ile efkârınızı bilkülliye meaş talebine sarf etmeniz ve himmetlerinizin fâsid ve fâni şeylerin ihrazına kasır olunup, bâki olan iyiliklerin tahsilinden geri kalmanız ve cihet-i ulvîyeden sarf-ı nazarla, cihet-i süfliyeye incizabınız (cezb edilmeniz) ve hevas-ı behîmiye ile insana lâyık kemâ-

latdan iştigaliniz dolayısıyla hatalarınızın sizi ihata etmesinden korkuyorum. Binaenaleyh mecmu-i rezâil ve ümm-i gavail olan şirk ve zulûmden ayrılıp, tevhid ve adaleti iltizam ediniz.

(Ayet 85) **(Ve lâ ta'sev fil'ardı müfsidîne)** Ve ifsadınızda mübalâğa etmeyiniz ve ifsadın gayetinde devam etmeyiniz, dedi. Çünkü âdil, fezâilin kâffesini cem etmek ve ıslahda gayete erişmek olduğu gibi, zulûm de ifsadda gayete ermektir.

(Ayet 86) **(Bakiyyetullahi hayrün leküm in küntüm mü'minîne)** Eğer siz, bir şey'in bekasını tasdik edici oldunuzsa, Allah indinde bâki kalacak olan kemâlât ve saâdet-i uhrevîye, müktesebât-ı aklîye ve mekâsib-i (kazanılacak ve kazançlı yerler) ilmîye ve amelîye sizin için şekâvetinize sebeb olan kisb ve tahsilinde nefsinize meşakketler çektirip sonra mevt ile hepsini terk ederek, vebâlinden nefislerinizde kökleşmiş hey'etlerine lâzım gelen azâbından başka, sizinle bir şey'i kalmıyan fâni kazançlardan daha hayırlıdır.

Vakta ki Şuayb Aleyhisselâm, kavminin inkârlarını ve isyanda inad ve israrlarını: **(esalâtüke te'mürüke en netrüke mâ ya'büdü âbâünâ)** (Ayet 87) «Ey Şuayb, bizim babalarımızın ibâdet ettikleri mâbudları terk etmemizi, namazın mı sana emr ediyor?» sözleri ile kendisinin züht ve taat ve tevhidi ile istihza ettiklerini görünce: **(Kaâle yâ kavmi ere'eytüm in küntü alâ beyyinetin min rabbî)** Ayet 88) «Ey kavmim, eğer ben, Rab'bimden tevhide yakinen delâlet edici bir bürhan üzre oldum işe **(ve rezakanî minhü rızkan hasenâ)** (Ayet 88) ve tevhidde istikametle kendisinde ilmî ve amelî bir hikmet ve kemâl ve tekmil rızkı ile Rab'bim beni rızıklandırdı ise, şirk ve zulûmden nehy etmeyi ve tezkiye ve tahliye ile islâhı terk etmekliğim sahih ve câiz olabilir mi? Siz bana haber veriniz» dedi. **(Ve mâ ürîdü en ühâlifeküm ilâ mâ enhâküm anhü)** (Ayet 88) «Halbuki ben, sizi men ettiğim zulmü irtikâb ile fâni olan dünya menfaatlerini celb ve cer eylemeği ve bu suretle nehy ettiğim husus da size muhalefet etmeği de kasd etmiyorum. **(İn ürîdü illel'ıslâha)** (Ayet 88) Ben, kadir olduğum müddetçe, hükmünü kabul için, tezkiye ile benim ve sizin nefislerinizi ıslahdan başka bir şey'i murad etmiyorum. **(Ve mâ tevfîkî illâ billâhi)** (Ayet 88) Ve ıslaha muvaffak olmaklığım, ancak Allah'ladır. Allah'a tevekkül ve ona inâbe ve rücû' ederim» dedi.

(Ayet 91) **(Kaâlû ya Şuaybü mâ nefkahü kesîren mimmâ tekuûlü)** Kavmi «Ey Şuayb biz, senin dediklerinden çoğunu anlamıyoruz. **(Ve innâ leneräke fînen da'îfa ve lev lâ rahtuke lerecemnâke ve mâ ente aleynâ bi'azîzin)** (Ayet 91) Ve biz içimizde senin zayıf olduğu-

nu görüyoruz ve eğer senin akrabaların olmasa idi, biz seni recm ederdik, taşla tepelerdik. Sen, bize galib değilsin» dediler. Kavminin, Şuayb'ın sözlerini anlamadıkları, kazandıkları günahlar sebebiyle kalblerinin paslanması olduğu içindir. Keza Şuayb'ı recm eylemekden onları men eden Allah korkusu olmayıp, Rehtanın korkusu olması **(Le'entüm eşeddü rehmeten fî sudûrihim minellah)** (Haşr Suresi, Ayet 13) kavl-i kerîminin, yani «Münafıkların kalblerinde sizin korkunuz, Allah korkusundan daha fazladır, onların kalbinde sizler, Allah'dan daha korkunçsunuz, **(Zâlike biennehüm kavmün lâ yefkahûne)** (Haşr Suresi, Ayet 13) zira onlar, anlamaz bir kavimdirler» buyurduğu vechile, adem-i fıkıhları; yani anlamamaları dolayısıyla, hakiki müsebbib olan Hak'dan halk ile mahcub olmalarından ileri gelmişdir.

(Ayet 105) **(Feminhüm şakiyyün ve sa'îdün)** Şimdi onlardan şaki olanlar ve said olanlar vardır. Bu âyet-i kerimede; şaki ve saîdi ta'zim için nekre olarak irad edince, işbu mutlakiyet ve tenkir (nekre mechul, mübhem, garib kılmak, kılınmak), şakînin ezelî ve ebedî şakî, saidin ezelî ve ebedî said olduğuna delâlet etmişdir. Vakta ki şakî ile saîdin tafsili taksiminde ve tavsifinde; **(İllâ maşâe rabbüke)** (Ayet 107) ayetiyle, şakînin nârda muhalled kalmasından ve saîdin cennetde muhalled kalmasından istisna edince nâr ve cennet ile murâd meramından mahrum kalmak ateşi ve hey'et ve âsar elemleri ile nefsin muazzeb olması ve meram ve lezzetlerin husulu cennetiyle, nefsin rah'at bulması olduğu anlaşılır. Nâr ile cennetde muhalled kalmakdan istisna ile muradda şakînin cehennem ateşinden çıkışı saht ve tard ve izlâl ve ihanet ile cehennem ateşinden daha şiddetli olan sıfat ve ef'al hicablarındaki kalb ateşlerine ve hicab ve lâ'n ve kahr ile Ruh ateşlerine çıkmasıdır. Saidin de cennetden çıkışı Rıdvan lâtif ekrem, iğraz ile cennetden daha güzel ve lezzetli bulunan tecelliyatı sıfat makàmındaki kalb cennetlerine ve likai ve sebehat celalin ve göz görmediği kulak işitmediği, beşer kalbine hutur etmediği şeylerin zuhuru ile, makam-ı şuhudda Ruh cennetlerine çıkışıdır. Çünkü; bu makamda şaki said mukabelesindedir. Saidin ise cennetden nara çıkması muhaldir.

(Ayet 108) **(Âtâen ğayre meczûzin)** kavliyle de buna delalet etmişdir. Yâni; gayr-i maktû bir atâ olduğu halde demektir. Atâ, gayr-i maktu olunca, mukabili de böylece gayr-i maktû'dur. Hak Teâlâ'nın **(Fe'âlün lima yürîdu)** (Ayet 107) kavliyle de şiddetli bir vaîd olduğu için o da bu mânâyı müş'ir'dir. Bu beyan, lisan-ı âdâb ve bevâtının tahkikında zevâhire müraatdır. Amma hakikat üzre, şu suretle hüküm olunur ki, şakî, merâtib-i mezkûrede nârda olup nârdan çık-

mıyarak, belki nârın bir tab'akasından diğer tabakasına ve bir derekesinden diğer derekesine intikal etmekle, hulûd hükmünde olunca istisna ile murâd; huruc değil, hurucun gayridir ki, şakî ehadiyet haysiyetiyle Rabbi ile beraberdir. Rab'bi ise; onun nâsiyesinden, yâni; perçeminden tutduğu halde sıratı müstakim üzerinedir. Hevay-ı nefsinden ibaret bulunan idbar rüzgârı yularından çekerek, onu cehenneme sürükler. İmdi o kimse bu makamda nefsinin hevâsıyle beraber olmakla ayn-i kurbdadır. Binaenaleyh, hevây-ı nefsine muvafık olan bir şeyle telezzüz ettiğinden, her ne kadar saîde mahsus naîmlerden uzak ise de, cehennem ona ayn-i naîm olur. Telezzüzü dolayısıyla onun hakkında ateş musamması zâil olup, cennet olur. Nitekim hadis-i şerif-i Nebevîde, «Cehennemin dibinde cır cır, yâni; maydonoz yetişir» ve yine, hadis-i şerifte «Cehenneme bir zaman gelir ki; kapıları çalınır, içinde kimse yoktur» varid olmuşdur. Keza saîd de bunun gibidir. Zira saîdin intikali de; cennetlerde ve cennetin derecelerindedir. İstisna hükmüyle cennetden çıkmaklık başka bir şeydir ki o da saîdin; «Ehadiyet-i zât» da fenası ve «sebehat-i cemâlde» aşk âteşiyle yanmasıdır ki bu yanmak, «makam-ı müşahede» de Ruhun vucuduyla olmayıp, şâhid ve meşhûd Hak olmak ve gayrin, ayn ve eseri bâki kalmamak dereçesinde; gören göz, işiden kulak, hatırlayan kalb-i beşer olmaksızın, «Şuhûd-i Zâtiy-i Ehâdî» ile olandır. Ve eğer (Şakî ve Saîd) kavlindeki tenkir, ta'zim için olmayıp, nev'iyyet için kılınırsa; şakînin nârdan hurucunun, nefsinin hey'et-i muzlimeden ve meâsiden temizlenmesiyle, makamından cennete terakkisi ile te'vili câiz olur. Bu takdir üzre ebedî şakî olmaz.

(Ayet 112) **(Festekım kemâ ümirte)** Habibim sen, Allah'ın hukuku ile, Allah'la kaim olmakda emr olunduğun gibi istikamet eyle. Çünkü, Nebi Aleyhisselâtıvesselâm, Allah'ın hukukunu muhafaza ve emrine ta'zim ve vahdet-i zâtiyenin şuhuduyla beraber, halka rücû'dan sonra; tecelliyât-ı sıfâtıye ahkâmının zabtıyla, bütün harekât ve sekenâtı, nutku ve fikri ancak Hak'la olarak, sıfat ve zâtının bekayasından hiç bir telvin zuhûr ve gayri bir hâtır hutûr etmeyerekten, nitekim, gece namazından mübarek ayaklarının şişdiği ve «Allah Teâlâ senin, geçmiş ve gelecek günahlarını mağfiret etmekle seni tebşir etmedi mi?» denildiği vakitde «Yâ ben abd-i şekûr olmayayım mı?» buyurduğu vechile şerâit-i ta'zimden bir şartı ihlâl etmeksizin ve inzâr ve davet ve ma'rûf ile emr ve münkerden nehyi babından bir dakikayı fevt etmeksizin, doğru yolu halka göstermekle me'murdur. Bu iş ise, gayetle güçdür. Bu sebebden «Hud Suresi beni ihtiyarlatdı» buyurmuşlardır. Bazı ürefâ, Resullullah Sallalahü Aleyhi ve Sellem'i rüyada görüp, bu mes'eleden sual ve «Yâ Resulallah ne sebebden enbiyanın kıssalarından ve kendilerini tekzib eyli-

yen ümmetlerine nazil olan azablardan ve enbiyanın, ümmetlerinden çekdikleri mihnet ve meşakkatlerden mi Hud suresi beni ihtiyarlatdı buyurdunuz?» dediklerinde «Hayır, belki (Festekim kemâ ûmirte) sözündendir» buyurduğu rivayet olunur. **(Ve men tâbe me'ake ve la tetğav)** (Ayet 112) Ve seninle beraber, ümmetinden ve vücûdu günahından tövbe eden ve fenâdan sonra beka makamında «ayn-i vahdet»de «kesret-i şuhuda» vâsıl olan muvahhidler de istikamet etsinler. Ve sizler, hicab-ı enâniyet ve kemâl-i mutlakayı İlâhiyeyi, sizin olduğunu görmek suretiyle «eneiyyet-i muşahhasay-ı mukayyedenize» (şahıslarda kayıtlanmış benlik) nisbetle ihticab (perde-örtü) sebebiyle tuğyan etmeyiniz. Bu suretle reddiniz; takayyüd ile ıtlakdan ihticabı mucib olur. Zirâ; Hüviyet-i İlâhiye hedniyet ve eniyet, yâni; şunluk, bunluk, senlik, benlik işaretiyle takayyüd etmez. **(İnnehu bimâ ta'melûne basîrün)** (Ayet 112) Tahkik, Hak Teâlâ, sizin yaptıklarınızı görücüdür, yaptığınız işleri Hak ile mi, nefsinizle mi işlediğinizi görür.

(Ayet 113) **(Ve lâ terkenû ilellezîne zalemû)** Ve siz, hafî bir bakiyenin, yâhut gayrin isbatına hafî bir iltifatın vücûdundan nâşi, bir gizli arzu sebebiyle şirk edenlere asla meyl etmeyiniz. Zirâ, şirk edenlere meyl **(Mâ zâgalbasarü ve mâ teğâ)** (Necm Suresi, Ayet 17) âyetinde; tuğyana mukarin olan zig, ancak bu şirke meyl mes'elesinden ibarettir. **(Fetemessekümünnârü)** (Ayet 113) Şirke meyliniz takdirinde; size ihticab ve firak ile ta'zîb sebebiyle, mahbubun gayreti ateşlerinden gazab ve mahrumiyet ateşi dokunur. Nitekim, Habib'ine: «Habibim! günahkârlara benim mağfiret edici olduğumu tebşir et, müjdele, Sâdıkları da benim gayyur, yâni, gayri istemeyici olmaklığımla korkut» buyurmuşdur. İşte bu mânâdan «Muhlisler büyük bir tehlikededir» buyrulmuşdur. Zira muhlislerin hal günahlarının dekayıkı, akıl ile idrak olunmakdan daha dakiktir. Ve vehim ile tevehhüm olunmaktan daha şiddetli ikablıdır. **(Ve mâ leküm min dunillâhi min evliyâe sümme lâ tünsarûne)** (Ayet 113) ve bu takdirce, sizin için ikabdan kurtarıcı ve işlerinizi tedbir ve sizi terbiye edici, Allah'dan gayri hiç bir dost ve sahib yoktur. Sonra siz, Allah'ın şiddetinden kurtulmak için yardım da olunmazsınız. Bu âyet-i kerime, Hak'kın evliyasını bile tehdiddir. Düşmanlarına artık ne keyfiyet olur?

(Ayet 114) **(Ve ekimissalâte tarafeyinnehâri)** Ve günün iki tarafında namazı ikame eyle. İnsanda mevcud olan dokunmak, tatmak, koklamak, görmek, işitmek hislerinden ibaret beş hisden kalbe vârid olan cismânî hey'etler dolayısıyla bu hisler; kalbi işgal ve Hazret-i Rahmaniye'den cezb ve Cenâb-ı Kuddüs'den i'raz ve mâden-i ricse teveccüh ile, nûr ve huzurdan mahcub ve ünsünü vah-

şete ve safasını keduvete tebdil eder oldu ise, mukabilinde beş vakit namaz farz olmuşdur ki, o namazlarda kul, huzura feragat bulur ve farz olmuşdur ki, o namazlarda kul, huzura feragat bulur ve kalbi işgal edecek bir şâgılın gelmemesi için hislerin kapılarını kapar ve kasdını tefrıkdan ve cem'i nurun imdadını vusulu için teveccüh ve niyet ile, kalb kapısını Allah'a açar ve teveccühün ittihadı ve cem'iyyetin husulu ile tevahhuşdan (ürkmek vahşetlenmek) Rab'bine istinas eyler. (yaklaşır) İmdi bu namazlar, kalbin, Rab Teâlâ cânibine açılmış beş kapısı olur. Ve gurur cânibine, aldatıcı darlığına açılan ve kendileriyle kalbe, zulmet giren bu beş his kapısının azasında beş vakit namaz kapıları ile kalbe nur girer ve vârid olan nur, zulmet âsârını giderir ve kedurat gubârını siler. İşte: **(innel hasenâti yuzhibnesseyiâti)** (Ayet 114) Yâni, muhakkakdır ki iyilikler kötülükleri giderir, âyetinin mânâsı budur. Ve hadis-i şerifte «Kebâirden ictinâb ettikçe; bir namaz, öteki namaza kadar olan küçük günahlara kefaretdir» diye vârid olmuşdur. Namazların günün iki tarafında ikamesinin emr olunması, cemiyyetin bekası ve günün evvelinde hey'et-i nuriyenin istilâsı sebebiyle namazın hükmü, sâir vakitlere imtidâd etmesi içindir ki, o huzurun devamı ve o nûrun bekasıyla, o kimsenin dâima namaz üzre olanlardan olması me'mul olur. Ve günün âhirindeki namaz da, sair vakitlerde hasıl olan tefrika ve kedûrâtı siler, süpürür, izale eyler . İmdi azâb-ı gıda işini müdir olan kuvay-ı tabiiyenin saltanatı gecede olunca, ve uyku sebebiyle kuvây-ı tabiiye, nefsi, ruhânî âleminden, bedenin tedbirine cezb ve nefis, kendisine mahsus olan gaybı mütalâa ve Kuds âlemini müşahede şanından men ve âlât-ı gadabı, cesedin imaratı için isti'malle, nefsi işgal ve kendisinden letafet ve taraveti selb ederek, perde ile kederlenir oldu ise; gece uyanıklık ile nefsin taltif ve tasfiyesine ve namazla nurlandırılıp tazelendirilmesine ihtiyac görülmüşdür. Buna binaen, **(ve zülefen minelleyli)** (Ayet 114) yâni, gecenin sonu saatlerinde namaz kıl, buyurdu. Gündüzün iki ucunda ve gecenin gündüze yakın zamanlarında namaz kıl. **(Zâlike zikrâ lizzâkirine)** (Ayet 114) İşte bu zikr olunan vakitlerde namaz kılmak ve seyyiatı hasenat ile gidermek Allah ile huzur zamanında, safa ve cemiyyet ve üns ve zevkteki halini hatırlayan kimselere bir ihtardır.

(Ayet 115) **(Vasbir)** Sen, Allah ile istikamet ve namazda huzurda ve gayre meyl etmemekde sabr et. **(Feinnallahe lâyudıy'u ecrelmuhsinîne)** (Ayet 115) Zira. Allah Teâlâ adâlete riayet ve istikamet hukukuyla ve ibadetde tâ'zim şartlarıyla, kıyam halinde O'nu müşahede eyliyen muhsinlerin ecrini zayi' etmez.

(Ayet 118) **(Ve lev şâe rabbüke lece'alennâse ümmeten vâhideten)** Eğer, Rabbin dilemiş olsa idi, insanları, tevhid dini ve fıtrat muktezası üzre müttefik istidadda mütesavi bir ümmet ve bir millet olarak kılardı. **(Velâ yezâlûne muhtelifîne)** (Ayet 118) Halbuki insanlar, vech-i istidad da muhtelif olmaktan zâil olmazlar, dâima muhtelifdirler.

(Ayet 119) **(İllâ men Rahime Rabbüke)** Ancak, tevhide hidayeti ve kemâle tevfiki ile, Rab'binin, kendisine rahmet eylediği kimse müstesnadır. Zira bunlar; mezheb ve maksadda müttefik sıret ve tarikatda muvafıkdırlar, onların kıbleleri Hak, dinleri tevhid ve muhabbetdir. **(Ve lizâlike halekaküm)** (Ayet 119) Allah Teâlâ hazretleri ancak bu ihtilâf için, insanların her birisi bir şe'n ve amele müstaid olması tabiatî ile bir iş ve san'atı ihtiyar etmesi ve onlarla nizam-ı alemin düzelmesi ve emr-i maaşın doğru olması için insanları halk eyledi. Binaenaleyh, ihtilâf eden insanlar, emr-i İlâhinin mahmilleridir (deve üstüne çatılub herbirine bir Adem oturmak için iki taraflı tepesi mahruti olan şey) Hak Teâlâ; esbeb ve erzak yüklerini ve nâsın esbab-ı taayyüşünü onlara yükletip dünya hayatının kıvamını onlarla tertib eyledi. Merhum olan taife de kemalinin mazharlarıdır. O mazhar ile Hak Teâlâ hazretleri sıfat ve efalini izhar ve onları da hüküm ve maârif ve esrarının emanet mahalli kılmışdır. **Ve temmet kelimetü rabbike le emle'enne cehenneme minelcinneti vennâsi ecma'ıyne)** (Ayet 119) Ve Rab'binin; «Ben elbette cehennemi cinlerden ve insanların cemisinden dolduracağım», dediği kelimesi, muhkem ve sâbit ve tamam olmuşdur. Çünkü cehennem; meratib-i vücûddan bir mertebedir ki, hükmünde imkânı ile beraber o mertebenin ta'tili ve ketm-i ademde ibkası câiz değildir.

(Ayet 120) **(Ve küllen nekussu aleyke min enbâirrusüli mâ nüsebbitu bihî fuâdeke)** Peygamberlerinin her birinin haberlerinden, kendisiyle senin kalbini tesbit ettiğimiz şeyleri sana kıssa ederiz, yâni, enbiyanın istikamet makamında sâbit ve bu makamdan kaymamalarıyla beraber, ümmetlerinden gördükleri şedaide (Şedidenin cem-i, âfet, musibet, belâ) mukavemetlerine ve Nuh kıssasında; oğlunun kurtulmasının istenilmesi gibi telvinatları ve bakiyelerinden bir şey'in zuhuru zamanında, muatebe (itab etmek, darılmak, azarlamak) olunduklarına ve Hud kıssasında Hud Aleyhisselâm'ın **(Kaâle innî üşhidullahe veşhedû ennî berî'ün minnâ tüşrikûne)** (Ayet 54) kavli gibi, yâkin ve tevekküllerinde sebât ve şecaatlerinin kuvvetine ve Lût Aleyhisselâm'ın kıssasında, Lut'un, misafirlerini fenalıkdan muhafaza için, kızlarını fedası gibi, kemâl-i keremterine ve fevtinde, faziletlerine seni muttali' kıldığımız vakit, bun-

ların hepsinde kalbin sebatlandı ve istikamet muhkemleşdi ve senden telvin âsârının gitmesiyle, temkinin kuvvet buldu. Ve tevekkül ve rızan ve yakîn ve şeceatin kuvvetlendi. Ve hulk ve keremin kemâlleşdi. **(Ve câeke fî hâzihilhakku)** (Ayet 120) Ve bu surede, sana mü'minlerin itikadlarının tahakkuk eylediği hakikat geldi. **(Ve mev'izatün ve zikrâ lilmü'minîne)** (Ayet 120) Ve ümem-i sâbıkanın helâkine sebeb olan şeylerden ihtiraz etmek için nasihat ve tedeyyün etmeleri, sîret ve tarikat edinmeleri vâcib olan dini, mü'minlere hatırlatmak geldi. Allah Teâlâ hazretleri âlimdir.

YÛSUF SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Elif, Lâm, Râ, tilke âyâtülkitâbilmübîni)** Zikr ü beyanı yukarıda geçmişdir. **(Nahnü nekussu aleyke ahsenelkasasi)** (Ayet 3) Kur'ân'ın sözleri ve terkibleri mûciz ve zâhir mânâsı, vakıa mutabık ve bâtını, sırf sülûku beyan için vâki olunmuş kıssalar gibi, sülûkün suretine ve sâlikin ahvaline delalet edici ve çok mutabık ve pek muvafık olduğundan; **(Ve in künte min kablihî leminelğafilîne)** (Ayet 3) sen, her ne kadar vahiyden evvel bu kıssadan gafil olanlardan idiysen de biz, sana bu Kur'ân-ı vahyimizle, kıssaların en güzelini kıssa eyleriz.

(Ayet 4) **(İz kaâle yûsufü liebîhi yâ ebeti innî re'eytü ehade aşere kevkeben veşşemse velkamere re'eytühüm lî sâcidîne)** Habibim! Yusuf'un, babasına; «Ey babacığım ben, onbir büyük yıldızın ve güneş ve ayın bana secde eylediğini gördüm» dediğini tezekkür et. Bu rüya, Hûd suresinde, tâ'bire muhtac olduğunu zikr ve beyan ettiğimiz rüyalardandır. Çünkü, kuvve-i mütehayyile, nefsine secde ettikleri, gaybdan arz olunan nüfus-i şerifeden, yıldızlara ve şems ve kamere intikal etmişdir. Halbuki nefsülemirde secde eden nüfus, ancak ebeveyn ve kardeşleri idiler.

(Ayet 5) **(Kaâle yâ bûneyye lâ taksus rü'yâke alâ ihvetike feyekîdû leke keyden, inneşşeytâne lil'insâni adüvvün mübiynün)** Yâkub aleyhisselâm «Ey oğulcağızım, rüyanı kardeşlerine söyleme belki sana bir hile ederler, zira şeytan insana muhakkak aşikâr bir düşmandır» dedi. Yâkub'un bu sözü, mücmel olan ilhamlardandır. Zirâ, bazen mücerredât-ı ruhaniyeden gayb sureti, zamanda alâ vech-i külli üzre Ruh'da lâyık (zâhir, meydana çıkıcı) olur ve eseri kalbe vâsıl olur ve o surete olduğu gibi, ilim vâki olmak için, mufassal olarak nefisde teşahhus etmez, bu sebebden eğer kerehat olunacak bir

şey ise; nefisde ondan bir sakınmak ve korku, rağbet olunacak bir şey ise ferah ve sürûr vâki olur. İlhamın bu nevi'ne inzârât (korkutma) ve beşaret (müjdelemek) tesmiye olunur. Yâkub Aleyhisselâm, vukuundan evvel vaki olacak şey'in vukuundan korkup, ihtirâzen, rüyasını kardeşlerine haber vermekten Yusuf'u nehy etti. Yâkub'un ihtirâzının, rüyanın, Yûsuf Aleyhisselâm'ın şeref ve kerametinin ve kardeşleri üzre kıymetinin ziyade olduğuna delâlet eylediği cihetden olması da câiz olur ki, Yâkub Aleyhisselâm bu rüyayı Yusuf'un kardeşleri işidirse, Yûsuf'a hased edeceklerinden korkmuşdur.

(Ayet 6) **(Ve kezâlike yectebîke rabbüke)** İşte; böylece şâni azîm bir rüyayı göstermekle intihab ettiği gibi, seni, nübüvvet için ıstıfa eyler, seçer, zirâ sâdık rüya, hususiyle bunun gibi bir rüya, nübüvvetin mukaddematındandır (başlangıcındandır). Yûsuf'un, rüyasından kendisinin keşifleri, sülüklarına sebkat eden mahbublardan olduğu mâ'lum olmuşdur. **(Ve yütimmü ni'metehü aleyke)** (Ayet 6) Ve Rab'bin, nübüvvet ve mülk ile ni'metini sana itmam eyler.

(Ayet 7) **(Lekad kâne fî yûsufe ve ihvetihî âyâtün lissâiline)** Tahkik, Yûsuf ile kardeşlerinin kıssalarında, sual eden ve bilen kimseler için büyük âyetler vardır ki, bu âyetler, evvelemirde «ıstıfa-yı mahzın,» (gerçek, tam seçmenin ve seçilmişliğin) bir çalışıcının çalışmasına veya bir isteyicinin istemesine müteallik olmayıp, Allah'ın meşiyyet ve iradesine mahsus bir iş olduğuna delâlet eder. Buna binaen kıssayı bilenler, ezelde istidatların mertebe mertebe olduğunu bilirler, saniyen Allah Teâlâ hazretleri bir kimseye hayır murad ederse, o hayrın def'i kimseye mümkün olmadığı ve Allah, birini muhafaza ederse onun fenalığa atılması ve şer ile kasd olunması kimse için mümkün olmadığını bilerek, yâkin ve tevekkülleri kuvvetli olur. Ve Allah'ın ef'al ve sıfat tecelliyatını şuhûd ederler. Sâlisen şeytanın hile ve iğvasından kimsenin, hatta enbiyanın bile emin olmayıp, hazer üzre bulunduklarına delâlet eder. Bunların hepsinden kuvvetli olan delâlet şudur ki, bu âyet; intifal-i (taleb etmek-nafile namaz-bir şeyden teberri eylemek-bîzarlık göstermek) zihnî demek olan, fehim tarikından, onları bidayet ve nihayetde ve aralarında olan hallerine ve Allah'a keyfiyet-i sülûklarına muttali kılarak, şevk ve iradeleri artar ve basiretleri nurlanır, azîmetleri kuvvetlenir. Bunun beyanı şudur ki: Yûsuf gibi, gâyet hüsünde olup, babası akıl Yakub'unun mahbubu olan ve onu kardeşleri, yâni, nefsin oğulları: havâsı-ı cismaniye-yi zâhire ve havâs-ı hamse-i bâtına (içteki beş duygu: hiss-i müşterek, hayal, vehm, hafıza, mutasarrıfa) ve gazab ve şehvetin mahsudu (hased olunan) bulunan mustaid bir kalbdir. Yalnız kuvve-i zâkire müstesnadır. Kuvve-i zâkire Kalb Yûsufuna haset, vesvese, kasd etmez. Binaenaleyh hased edenler,

kardeşleri adedince on bir kuvvet kalırlar. Amma onbir kuvvetin, kalbe hasedleri, vesvese ve kasıtları vardır. Bu kuvvetler; tabiatlarıyla lezzet ve şehvetlerine müncezibdirler ve aklın, kuvve-i fikriyeyi kalbin kemâlâtı olan ulum ve ahlâkı tahsilde istimal etmesinden men eylerler. Ve kerahat eyler ve ancak lezzâtı bedeniyenin ve kuva'yı hayvaniye müştehiyatının tahsilinde isti'mâlini isterler. Halbûki fikrin, kalbe olan nazarının daha çok, ve saâdet-i kalbiye olan, ulum ve fezâili tahsile meyli, daha şiddetli olduğunda şek yoktur.

(Ayet 8) **(Leyûsufu ve ehûhü ehabbü ilâ ebînâ minnâ ve nahnü usbetün')** İşte yâni «Vallahi biz kuvvetli bir fırka iken; Yusuf ve kardeşi babamıza bizden daha sevgilidir» sözlerinin mânâsı budur. Yûsuf'un kardeşi; «kalb Yûsuf'unun» anası olan ve «akıl Yakub'unun»; nefs-i emmare libasının vefatından sonra tezvic etmiş olduğu «Nefs-i levvâme» Rahil'inden doğan «kuvvet-i âkiledir.» «Yûsuf ve kardeşi babamıza bizden daha sevgilidir» dedikleri: zirâ akıl, ulûm ve maârifle, kalbin tekmilini iktiza eylediği gibi, ahlâk-ı cemile ve â'mâl-i şerife envâ-ı fezâilini istinbat (gizli şeyi izhar etmek, mana ve hüküm çıkarmak) ile kuvvet-i âkilenin de tekmilini iktiza eder. Kardeşlerin «akıl Yakub'unu» **(İnne ebânâ lefî dalâlin mübinin)** (Ayet 8) «Muhakkak bizim babamız; aşikâre bir dalâletdedir.» sözüyle, sevabdan uzaklık demek olan dâdâle nisbetle, kuvânın, nazar-ı akliden kusurları ve kuvanın beden lezzetlerini tahsildeki tariklerinden, aklın tarikinin uzak bulunduğudur.

(Ayet 9) **(Uktulû yûsüfe evitrahûhu ardan yahlü leküm vechü ebîküm)** Siz, Yusuf'u katlediniz, yahud uzak bir yere atınız ki babanızın teveccühü ağyardan hâli olsun ve sırf size kalsun. Kardeşlerinin Yusuf'u kuyunun dibine atmaları, vesvâs vukuunun kalbe istilâ ve beden muhabbetinin ve muvafakatinin kalbe hudusu ile, kalbi, süflî cihete, tabiat-i bedeniye kuyusunun dibine kadar cezb etmeleridir. Ancak Yûsuf'a; «İbrahim Aleyhisselâm'ın libasından tecrid edildiği ve ateşe atıldığı zaman, Cebrail'in cennetden getiripde İbrahim'e giydirdiği ve İbrahim'den İshak'ın ve İshak'tan Yakub'un vâris olarak, bir hamail ile Yûsuf'un boynuna asmış olduğu gömleği, kuyuya inerken Cebrail'in gelip Yusuf'a giydirdiği, yoksa suda boğulur ve avreti (setri vacibolan azayı beden) zâhir olurdu» diye rivayet olunmuşdur ki, bu da istidad-ı aslî ve nûr-i fitrî sıfatına işaretdir. İşte İbrahim'i ateşden koruyan hatta ateşin serin ve selâmet olmasına sebeb olan; bu gömlek idi. Ve kardeşlerin, akl-ı meâd babında ve meaş tahsili hususunda, fikre tenzil ettirip o cihete teveccüh ettirmesi **(Yahlü leküm vechü ebîküm ve tekûnû min**

ba'dihi kavmen sâlihiyne) (Ayet 9) âyetinin mânâsıdır. Yâni babanız, sırf size teveccüh ettikten sonra, meaş tertibinde ve istediğiniz gibi meaş esbabını hazırlamakta sâlih kimselerden olursunuz. Kuvânın, tesvilât-ı şeytaniye ve tağrirat-ı (aldatma) nefsâniye ile aklı kandırmalarıdır, ve **(Ersilhu me'anâ ğaden yerta ve yel'ab)** (Ayet 12) «Yarın Yûsuf'u bizimle beraber sahraya gönder, yemiş yesin ve oynasın» sözlerinin mânâsıdır. **(Ve innâ lehû lehâfizûne)** (Ayet 12) Ve biz, elbette onu muhafaza edicileriz. **(Kaâle innî leyahzununî en tezhebû bihî ve ehâfü en ye'külehüzzi'bü ve entüm anhü ğafilûne)** (Ayet 13) Yakub Aleyhisselâm «Sizin, Yûsuf'u götürmenizden ben elbette mahzûn olur ve siz ondan gafil iken, kurdun onu yemesinden korkarım» dedi.

(Ayet 14) **(Kaâlû lein ekelehüzzi'bü ve nahnü usbetün innâ izen lehâsirûne)** Kardeşler: «Vallahi biz bu kadar kuvvetli ve kalabalık iken onu kurd yerse bizler, elbette hüsran sahibleri olmuş oluruz, yazıklar olsun bize» dediler. **(Felemmâ zehebû bihî ve ecme'û en yec'alûhu fî ğayâbetilcubbi)** (Ayet 15) Vaktaki Yusuf'u sahraya götürüp kuyu dibine bırakmağa ittifak ettiler. **(Ve evhaynâ ileyhi letünebbiennehüm biemri'him hâzâ ve hüm lâyeş'urûne)** (Ayet 15) Biz, Yûsuf'a vahyettik ki; elbette sen bunlara, bu işlerini müatebe (itab etme, darılma, azarlama) yolunda bildireceksin. Halbuki onların şuurları yoktur.

(Ayet 16) **(Ve câû ebâhüm isâen yebkûne)** Kardeşler, geç vakit ağlayarak babalarına geldiler. **(Kaâlû yâ ebânâ innâ zehebnâ nestebiku ve teraknâ Yûsufe inde metâ'ına fe'ekelehüzzi'bu)** (Ayet 17) «Ey babamız, bir müsabakaya gidib, Yusuf'u eşyalarımızın yanında bırakdıkdı, hemen Yusuf'u kurd yedi. **(Ve mâ ente bimü'minin lenâ velev künnâ sâdıkîne)** (Ayet 17) Ve biz, her ne kadar doğru söyleyici olsak da sen bizi tasdik etmezsin. Bize inanıcı değilsin» dediler.

(Ayet 18) **(Ve câü alâ kamiysihî bidemin kezibin)** Ve yalancı bir kan ile bulaşmış gömleğini getirdiler. **(Kaâle bel sevvelet leküm enfüsüküm emrâ)** (Ayet 18) Yâkub Aleyhisselâm «Belki nefisleriniz size bir şeyi tezyin ve tesvil etmiştir. (tesvil hattızatında çirkin kötü bir şeyi güzel iyi gösterip aldatmak; tezyin: ziynetlemek) **(Fe sabrün cemilün vallahül müste'ânü alâ mâ tesifûne)** (Ayet 18) Şimdi benim işim güzelce sabr etmekdir ve sizin vasf ettiğiniz şey üzre sabretmek için Allah'tan yardım isterim» dedi. Kardeşlerin, kurda iftiraları: kuvve-i gazâbiye zâhir olduğu vakit; kalbi kendisine mahsus işlerinden büsbütün örter, kuvve-i gazâbiyenin halinden âşikâr olan,

kuvve-i gazabiyenin kalbe daha zararlı ve kalbin işini ibtalde ve onu mahcub kılmakda daha kuvvetli olmasıdır ki eklin mânâsı budur. Halbuki kuvve-i şehevâniye ve havâss vesâir kuvvetler, kalbi öldürmekde ve paralamakda daha şiddetli ve nefsûlemrde kalbe daha muzır ve cihet-i süfliyeye daha câzib ve siyaset-i akliyeyi ve evâmir ve nevâhiy-i şer'iyeyi kabulden imtinada daha şiddetlidir. İşte hakikatde mes'ele bunun hilâfına olmakla beraber, bu eserin kuvve-i gazabiyeden zuhuru, gömleğin üzerine olan yalancı kan demekdir. Yusuf'un firakında Yakub'un gözlerinin beyazlanması, kalb Yusuf'u, tabiat kuyusunun dibinde iken nûr-i aklın fikdanından ve basiretin kelâlinden ibarettir.

(Ayet 19) **(Ve câet seyyâretün fe'erselû vâridehüm fe'adlâ delvehu)** Bir kafile geldi, sucularını gönderdiler, sucu kovasını kuyuya saldı. **Kaâle ya büşrâ hâzâ ğulâmün)** (Ayet 19) Sucu «Müjde. İşte bu güzel bir oğlan» dedi. **(Ve eserrûhu bidâ'aten vallahü alîmün bimâ ya'melûne)** (Ayet 19) Kervancılar onu sermaye olmak üzre sakladılar. Allah Teâlâ, onların yapdıklarını bilicidir. **(Ve şerevhü bisemenin bahsin derâhime ma'dûdâtin, ve kânû fîhî minezzâhidîne)** (Ayet 20) Kardeşleri yetişip, Yûsuf'u noksan bir fiatla, ucuzca sattılar **(Ve kânû fîhi minezzâhidîne)** (Ayet 20) Yusuf hakkında zahidlerden, paraya tamâ' etmiyenlerden, kanâat edenlerden olmuşlardı. Yusuf'u kuyudan çıkaran bazı seyyare, kuvve-i fikriyedir.

(Ayet 21) **(Ve kaâlelleziyşterâhu min mısra limre'etihi ekrimî mesvâhü asâ en yenfe'anâ ev nettehizehu veledâ)** Mısır'da Yusuf'u satın alan, Mısır'ın Azizi karısına «Yusuf'a ikram et, rahatına bak, onun bize faideli olması umulur, yâhud belki onu oğul ediniriz.» dedi. **(Ve kezâlike mekkennâ liyûsufe, fîl'ardı)** (Ayet 21) İşte böylece yeryüzünde biz Yusuf'a kudret verdik, Yusuf'u yeryüzünde kuvvetlendirdik. Yusuf'u Mısrın Azizine satmaları: kuvve-i fikriyenin ruha yakınlığı ve nuruyla nurlanması zamanında kendisine hasıl olan ve ruhtan sıyrılıb akan mânâ-yı maârif sebebiyle kûvanın, kalbi kudsî medinesi mısrından olan ruh azizine teslim etmeleridir. Zirâ kuvve-i fikriye cismâni olub kalb cismânî olmayınca, kuvve-i fikriye kalb makamına vasıl olamaz. Ancak sadır makamında, yâni: kalbin nefis tarafına gelen cihetinde, kalbin nefis perdelerile bürünmüş olduğu zaman vasıl olabilir. Amma fuad makamında ve kalbin tecerrüdü, yahud sır tesmiye ettikleri ruh makamına ulaştığı zamanda kuvve-i müfekkire kalbi ruh azizinin yanında terk ve ona teslim eder ve yakınlığı sebebiyle kendisine hasıl olan maâniy-i mezkûredir. Hemmleri üzre kalbten ayrılır. **(Ekrimî mesvâhü)** (Ayet 21) sözüyle, Aziz'in Zeliha isminde Yûsuf'u kendisine ısmarladığı karı-

sı, ruh nuruyla nurlanıp, ruhun eseri kendisine erişen, fakat Nur'da kuvvetleşmeyen ve nefs-i mutmaine derecesine baliğ olmayan nefs-i levvamedir. Allah Teâlâ'nın, Yusuf'u yer yüzünde kedûrat sahibi kılması, tezkiyeden ve ruh nuruyla nurlandıktan sonra nefis ve kuvaya mukavemet üzere Allah Teâlâ'nın kalbe kedûrat vermesidir. Ve istidadında kemali fiile çıkarmak için alât-ı bedeniyeyi, kemâlat tahsilinde istimali ve riyâzâtlarla siyaset etmesi için kalbi, beden arzı üzerine musallat etmesidir. Nitekim **(Ve linü'allimehu min te'vilil'ehâdisi)** (Ayet 21) buyurduğu yâni, âlem-i kevn ve fesadda câri olan vekâyiin teminini ona bildirmek için iş bu inca ve ikdarı, yâni; kurtarma ve kûdret vermeyi Yusuf'a yaptık. **(Vallahü ğâlibün alâ emrihî)** (Ayet 21) Allah Teâlâ hazretleri, Yusuf'un istidadının iktiza ettiği makamına, eşûddinin (yiğitlik çağı) kemâlinin gayesine ulaştırmak ve Yusuf'a ilim ve hikmeti vermek için teyid, tevfik, ve nusratı ile işine galibtir. Nitekim **(Ve lemmâ beleğa eşüddehû âteynâhü hükmen ve ilmâ)** (Ayet 22) Yusuf eşüddine baliğ olunca, kendisine hüküm ve ilim verdik buyurmuştur. Eşüd, hilkat perdelerinden tecerrüd ile fıtrat-ı Ulâ'ya vusulün nihayetidir ki, ona makam-ı fütüvvet denilir **(Ve lâkinne ekserennâsi lâ ya'lemûne)** (Ayet 21) Lâkin insanların çoğu bu hususta işlerin Allah'ın kudretinde olduğunu bilmeyip, sâi ve içtihad ve terbiyeye nisbet ederler. Ve bilmezler ki, sâi ve içtihad, terbiye ve riyazat da Allah'ındır. Allah Teâlâ, onları takdir eylediğine esbab ve vesaid kılmıştır. Bu sebebten esbabı da büsbütün azl etmeyip **(âteynâhü hükmen ve ilma)** (Ayet 22) «Sonra **(Ve kezâlike necziylmuhsinîne)** (Ayet 22) taleb ve irade, içtihad ve riyazatla ihsan sahibi olanları biz, böylece cezalandırırız» buyurdu.

(Ayet 23) **(Ve râvedethülletî hüve fî beytihâ an nefsihi)** Yusuf'un, evinde kaldığı azizin zevcesi Züleyha, Yusuf'u nezahat-ı nefsinden ve necabeti fıtratından çıkarıp, vika-yi cimâ'a davet ve bu babta ilhah (bir şeyin, bir işin kabul ve icrasını can sıkacak mertebenin fevkında zorlamak) ve israr eyledi. **(Ve ğallekatil'ebvâbe ve kaâlet heyte leke)** (Ayet 23) Ve bu hilede mübalâğa ederek, bütün kapıları kapatıp, buyrun, dedi. **(Kale me'âzallahi innehü rabbî ahsene mesvâ)** (Ayet 23) Yusuf; necabet, nübüvvet, fıtrat ve taharet muktezası ile «Ben bu fenalıktan Allah'a sığınırım. Tahkik enva-ı lütuf ve keremle bana ihsan etmiş olan sahibime ben nasıl fenalık ederim. **(İnnehü lâ yüflihuzzâlimûne)** (Ayet 23) İhsan mukabelesinde kötülük eden zalimler muhakkak füyuz ve felâh bulamazlar» dedi.

(Ayet 24) **(Ve lekad hemmet bihî)** Tahkik kadın, Yusuf'u kasd ve irade ve ihtiyarile Yusuf'a tâalluk etti. **(Ve hemme bihâ)** (Ayet

24) Yusuf da beşeriyeti muktezâsile kadına meyl eyledi. **(Levlâ en reâ bürhâne rabbihi)** (Ayet 24) Eğer Allah'ın ilhamıyla Yusuf, zinanın, iyilik edenin ihsanına karşı fenalığın çirkin olduğuna dair Rab'binin bürhanının aşikâr delilini görmeye idi, kuvve-i şehvaniye ateşinin tuğyanı ile elbette helâk olurdu. Lâkin Rab'binin bürhanını görünce, ibâ ve imtina eyledi. **(Kezâlike linasrife anhüssûe velfahşâe)** (Ayet 24) İhsana karşı kötülüğü ve ismet ve iffet bedelinde fahşayı, Yusuf'tan sarf ve men etmek için böylece yaptık. Ve ona ilham eyledik **(İnnehu min ibâdınalmuhlesîne)** (Ayet 24) Zirâ Yûsuf bizim beşeriyet pasından ve şehvet anından halis kıldığımız kullarımızdandır.

(Ayet 25) **(Vestebekalbâbe ve kaddet kamîsahü min dübürin)** Yusuf'a, haramdan sakınmak galebe olduktan sonra, kaçmağa başlayıp evden çıkmayı kast, Züleyha ise, Yusuf'u çıkmaktan men etmek istemekle ikisi de kapıya koşarken, kadın Yusuf'un arkasından gömleğini tutarak yırttı. **(Ve elfeyâ seyyideha ledelbâbi)** (Ayet 25) Yusuf kapıyı açıpta ikisi birden kapıdan haykırıverince, efendisine, kadının kocasına kapıda tesadüf ettiler. İmdi Züleyha'nın, Yusuf'u cimâ'a daveti ve kapıları Yusuf'a kapaması, nefs-i levvamenin sıfatıyla zuhuruna işarettir. Zira ruh makamında telvin, kalbin vücudu ile olduğu gibi, kalb makamında telvin de nefsin zuhuru ve tesvil ile (çirkini güzel gösterib aldatmak) kalbi nefsine cezbi ve kalb üzerine istilâsı ve sıfat ve lezzâtını tezyini ve hâcib olan sıfatlarile nur menfezlerini ve fikir yollarını kapaması sebebiyle, kalbin ruha doğru mahrecini, yollarını kapamasıyla olur. Yusuf'un kadına hemmi; temkin ve istikamet olmadığından kalbin nefse meylidir. Yusuf'un, Rab'binin bürhanını görmesi, kalbin, nazarı akıl ve nur-u basîret ile bu telvini idrâk etmesidir. Nitekim kıssa da Yusuf'a babası görünerek men eyledi, yahud, bir seda gelip men eyledi, yahud, Yâkub'un eliyle boynuna vurularak şehveti parmaklarından çıkıb gitti, denilmiştir ki bunların kâffesi, aklın bürhan ve nur-u basiret ve hidayetle kalbi, nefsin muhalefetinden men etmesine ve nefiste nâfiz olan şehvet ve zulmetinin girmesini mucib heyet-i nuriye ile, nefisten heyet-i zulmaniyeyi izale edici kudret ve teyid nurlarıyla aklın kalbte tesirine işarettir. Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtılması; nefsin sıfatı ile kalbte tesiri sebebiyle kalbin, ahlâk-ı hasene ve âmâl-i sâliha cihetinden olan sıfatı nuriye libasının, nefis tarafından yırtılmasına işarettir. Zira bu sıfat, kalbin, sadr tesmiye olunan nefis tarafına bakan cihetile kesbeylediği bir sıfattır. Bu da çaresiz kalbin arkasıdır. **(Ve elfeyâ seyyidehâ ledelbâbe)** (Ayet 25) kavli kalbin bürhan-ı akliyeyi tezekkürü vasıtasıyle ruha, ikbali zamanında ruh

nurunun zuhuruna ve nûr-i kudsînin kalbe vüruduna ve nefsin, kalbi kendi cihetine cezbi ve kalbe istilası ile, kalbe münazaası halinde ruh nurunun nefsi de kalbe tâbi kılıp, sonra kalb vasıtasiyle nefse de nurun zuhurudur.

(Ayet 25) **Kalet mâ cezâü men erâde biehlike sûen illâ en yüscene ev azâbün elîmin)** Züleyha, şikâyet tarikiyle ağlayarak «Senin ehline fenalık murad eden, cebren zina etmek isteyen kimsenin cezası, zindana atılmaktan, yahud zindandan daha şiddetli ve elemli bir azabla azab olunmaktan başka nedir?» dedi.

(Ayet 26) **(Kale hiye râvedetnî an nefsî)** Yûsuf, efendisine karşı «O, kendisi hud'a edip, bana ısrarla fiil-i zinayı emr etti.» dedi. Efendi huzurunda, bu sûretle tariz ettikten sonra **(Ve şehide şâhidün min ehlihâ)** (Ayet 26) Züleyha'nın ehlinden, henüz süt emmekte olan beşikteki bir çocuk, Hak'kın kudret vermesiyle nutka gelerek şehadet eyledi. Şu suretle ki: **(İn kâne kamîsuhü kudde min kubülin fesadekat ve hüve minelkâzibîne)** (Ayet 26) «Eğer Yusuf'un gömleği ön taraftan yırtılmış ise, Züleyha doğrudur. Yusuf, berâat davasında kâziplerdendir.

(Ayet 27) **(Ve in kâne kamîsuhü kudde min dübürin fekezebet ve hüve minessâdıkîne)** Ve eğer Yusuf'un gömleği arkadan yırtılmış ise, Züleyha, ismet ve berâat davasında yalan söyler. Yusuf iddia ettiği berâat ve iffetde sadıklardandır.» **(Felemma reâ kamîsahü kudde min dübürin kaâle innehü min keydi künne, inne keyde künne azîmün)** (Ayet 28) Vaktaki aziz, Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu görünce «Tahkik o sizin hilenizdendir. Sizin hileniz, şeytanın hilesinden büyüktür» dedi.

(Ayet 29) **(Yûsufü a'rid an hâzâ)** Aziz'in indinde Yusuf'un berâat ve tahareti zâhir olunca; rezalet korkusundan keyfiyeti setr ve ihfasına mübaşeret ederek «Ey Yusuf! Sen bu kelâmdan i'râz ve sükût et. Ve bu işi ketmet. **(Vestağfirî lizenbiki)** (Ayet 29) Ey Züleyha! Sen de günahından istiğfar et. Tahkik sen günahı ve fena âdeti kasd edenlerden oldun» dedi. Züleyha'nın **(Kalet mâ cezâü men erâde biehlike sûen illâ en yüscene ev azâbün elîm)** (Ayet 25) kavli, nefsin kendi arızalarını mesalih-i akliye suretlerinde tesvil ve kadınların erkeklere karşı fikir vermeleri gibi mefasidinin, akıl için muraat ve muvafakat olunması vacib olan mesalih-i akliyeye benzeyecek derecede i'razını tezyin etmesi ve aklın mezkûr garazlarda nefse muhalefeti, nefse fenalık istemesidir. Kalbin cihet-i ulviyeye meyli; nefsin kabülünü ve davasını tekzib eylemesidir. «Züleyhanın ehlinden olan şahid; amcasının oğlu idi» denilmesine göre: âmâl ve

ahlâk cihetinden vâki olan fesadın, ancak nefis cânibinden ve nefsin istilâsından olduğunu bilen fikirdir. Zira eğer fesad, kalbten ve kalbin nefse meylinden olsa idi; mücerret amelde olmayıp itikad ve azîmette olurdu. Teyzesinin oğlu idi denilmesine göre şâhit; sadır cihetinden, kalbi cazib, bedenin muvafakatine ve beden arzında ameliyata mübaşir olan nefisteki süflî meyle delâlet eden, cismanî tabiattır. Hulûl ve fesadın, iffet ve azimette olmayıp amelde vaki' olduğuna, bunun da ancak nefsanî dâiye tarafından olacağına ruhun hidayet nuru ile ıttılaı, **(Felemmâ reâ kamîsahü kudde min dübürin kaâle innehü min keydi künne inne keyde künne azîmün)** (Ayet 28) kavlinin mânâsıdır. **(Yûsufü a'rid an hâzâ vestağfirî lizenbike)** (Ayet 29) kavli; Ruh nurunun, kalb üzerinde işrakına ve kalbi, nefs cihetinden çevirip, nefsin amelinden irâz ile emr eden ve başka bir defa daha meyli hâdis olmamak için kalbi hatırlatan nâzil nuru ve hâtır ruhu sebebiyle, bu vârid ve hatırın tenevvür ve tasfiye ile nefisde tesirile, kalbin ruh cânibine incizabına işaretdir. Zira nefsin, kalbten kendisine münâkis olan ruh nuruyla nurlanması, kendisile kalbe ğalib olduğu heyet-i muzlimeden nefsin istiğfarıdır. İmdi kalb, ruha ittisal ve nuruyla iştirakten ibaret olan bu menzile baliğ olup ve nefis, kalb nuru şuâı ile nurlanarak, kedûretden sâfi olunca: o nefis-i emmareliği zamanında olduğu gibi kalbi nefse cezb ve tabiî lezzetleri tahsilde istihdam ile hacetini kaza ve kalbi, nefsin heyetiyle teşkil ve efâl ve lezzetinde nefse müşarik olması için makam ve mertebesinden, kendi mertebesine düşürmek değil, belki kalbin nuru ile nurlanmak ve heyetiyle şekillenmek ve kalbe yanaşmak ve makamına ulaşmak için o kalbe âşık olur. Ve o takdirce nefsin bütün kuvvetleri müteessir olur. Hatta kuvânın tesiriyle, tabiî kuvvetler bile müteessir olur.

İşte **(Ve kaâle nisvetün fîlmedînetimre'etül'azîzi türâvidü fetâhâ an nefsihi)** (Ayet 30) Yâni, Mısırdaki kadınlardan bir cemeat; «Azizin karısı, kendi kölesini cimâ'a davet ediyor. **(Kad şeğafehâ hubbâ)** (Ayet 30) Tahkik Yûsuf'un muhabbeti, kadının kalbini yakmıştır. **(İnnâ lenerâhâ fî dalâlin mübînin)** (Ayet 30) Vallah biz o kadını âşikar bir delâlette görüyoruz» dediler.

(Ayet 31) **(Felemmâ semi'at bimekrihinne erselet ileyhinne ve a'tedet lehünne müttekâen ve âtet külle vâhidetin min hünne sıkkînen ve kaletihruc aleyhinne)** Züleyha, kadınların, hakkında söylendiklerini işittikte onlara haber gönderip ziyafete davet eyledi. Ve kendilerine sofra ve konuklar hazırladı. Ve yiyecekleri elma ve armudları soymaları için her birine keskin bir bıçak verip, o esnada Yusuf'a «Bunların yanına çık» dedi. **(Felemmâ re'eynehû ekbernehû**

ve katta'ne eydiyehünne) (Ayet 31) Kadınlar, Yusuf'u görünce, Allahü ekber diye, Yusuf'un cemâlinden hayrete dalarak, bıçaklarla kendi ellerini kesmeğe başladılar. **(Ve kulne hâşe lillâhi mâ hâzâ beşerâ)** (Ayet 31) «Ve biz, Allah'ı tenzih ederiz ki bu beşer değildir. Gördüğümüz suret, olsa olsa ancak cemil ve kerim bir melektir. Çamurdan yapılmış beşer değil, belki bir ruh-i musavverdir» dediler.

(Ayet 32) **(Kaâlet fezâlikünnellezî lümtünennî fîhi)** Züleyha «İşte, hakkında beni levm ettiğiniz Ken'an'lı kul budur dedi». **(Ve lekad râvedtühü an nefsihî festa'seme)** (Ayet 32) «Vallahi ben, onu dâvet ettim. Fakat o, kemâl ismet ve iffetinden dolayı kabülden imtina eyledi. **(Ve lein lem yef'al mâ âmürühü feyüscenenne ve leyekûnen minessâğirîne)** (Ayet 32) Vallahi eğer benim emr ettiğimi yapmayacak olursa, elbette zindana atılacak ve zelil ve hakirlerden olacaktır.» dedi. İmdi kalb, heyet-i nuriyesi ve hiss-i zâti-i fıtrisi ve ruhunun mücaderetine terakki ve sermenziline büluğu sıfat-ı kesbisi ile ne zaman nefse istilâ ederse, kalb nefsi ve nefis de bedeni kendine tâbi kıldığı için bütün kuvâ-i bedeniye kalbin nuriyle nurlanır. Ve beden kuvvetleri, efalinden meşğul olur ve gıdada tasarrufatından hayrette kalır. Ve telezzüz, tegaddi, tefekkür işlerini tedbir eylediği beden aletleri bıçaklarından zuhul ederek, tasarrufatında âlâtı ettiği kûdretini çerheyler. Ve nefsin misafirlikte kendilerine hazırladığı âzây-ı beden kütükleri, mahallerinde mebhut (Hayran olmuş, mütehayyır) olarak kalır. İşte **(Felemmâ re'eynehû ekbernehu ve katta'ne eydiyehünne ve kulne hâşelillâhi** (Ayet 31) kavlinin mânâsı budur. Züleyha'nın **(Uhrüc aleyhinne)** (Ayet 31) kavlinin mânâsı, nefsin irade ile, kalb nuru ile celâllenmesini taleb etmesidir. Ve nefse tenevvür istidadının husuluyla, kendisine kalb nurunun tulû'unu nefsin iktiza etmesidir. İmdi nefis, kalbin irade dizisinde dizildiği ve suluk azminde kalbe munazaasının azaldığı ve kalbin mütavaatına alışdığı vakit, halvetde duhul ile, riyâzâtın vakti hulûl etmiş olur. Zira bu takdirde; kalb âlâyık ve mevâniinden (manilerinden) tecerrüd etmiş ve tereddinin intifasıyla (ortadan yok olmasıyla) garazını tecrid eylemişdir. Zira bâzen nefis, bâzen de ruh cihetine incizabı (çekilmesi) sebebiyle, azmin tereddüdü ile suluk mümkün olamaz ve halvetin şartı olan cemiyyetin fıkdanından, halvet de sahih olamaz. Ve bu riyâzât, tetavvu' ile nafile ibadet olan nefsin riyazatı değildir. Çünkü nefis riyazatı, halvete muhtaç değildir. Belki muhalefet irtikabının terkine ve envâ-ı züht ve ibadetlerden mukavemetlerle nefsin kesr (kırmak-kıvrılmak) ve kahrına ikdama (devamlı çalışma, sebat ile sai) muhtacdır. Kalbin riyazatı

ise: ancak şuhud ve beka talebinde ve tarik-i fenanın (fena yolunun) sulûkunda kalbin sıfatı ulum ve kemâlât ve kuşufundan (keşiflerinden) tenezzühü (gezinmesi) iledir. Bu da, nefsin kalbe istilâsından, ismetden sonradır. Nitekim nefis **(Ve lekad râvedtühü an nefsini festa' seme)** (Ayet 32) demiştir. Yâni nefsinden ismeti taleb etti ve ismeti ziyade eyledi. **(Ve lein lemyef'al mâ âmürühü)** (Ayet 32) Eğer benim ona emr ettiğimi yapmazsa, hazmı ifa eylemezse halvet ve lezzetden inkıtâ ile müdrikât-ı hissiyeden (hissî idrâklerden) (hissi ukul) ve arzu ve rahatdan ve beden lezzetlerinden elbetteki men olunacaktır. **(Ve leye kûnen mines sâğirine)** (Ayet 32) Ve bizim indimizde kerâmet ve izzeti bulunamadığından ve ondan ayrıldığımız ve onun da bedendeki avne (yardımcı) ve hademenin riyasetinden ayrıldığından elbette zelil olanlardan olacaktır.

Sahrada, ibadeti zamanında Resullullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem'e, halvet sevdirildiği gibi Yusuf'a da halvet sevdirilince **(Kaâle Rabbissicnü ehabbü ileyye mimmâ yed'ûnenî ileyhi)** (Ayet 33) «Ey Rabbim! Bu kadınların beni da'vet ettikleri şeyden, zindan bana daha muhabbetlidir. **(Ve illâ tasrif annî keyde hünne asbü ileyhinne ve ekün minel câhilîne)** (Ayet 33) Ve eğer sen, onların hilesini benden sarf ve men etmezsen ben, onlara meyl eder ve câhillerden olurum» dedi. Yûsuf, onların beni davet ettikleri diyerek; hilelerini, ondan men etmesini. Rab'binden dua eyledi. Zira cihet-i süfliyeye meyil ve kalbi de o cihete cezb ve kalbi, nefis menzilesine düşürmek daiyesi (insanı bir hususa, bir şey'e kalben inhimak göstermeğe sebeb olan haleti mâneviye) ebeden zâil olmayacak bir şekilde nefsin tabiatında mevcuddur. Halbuki kalb nuruyla, nefsin tenevvürü (aydınlanması) ve kalbe itaati devam etmiyen bir emr-i ârızîdir. Kalb ise; daima nefse amellerinde imdad eder. Zira kalb, iki tabiatlı ve iki yüzlüdür. Bir yüzüyle ruha, diğer yüziyle nefse çeker. Ve bir yüzüyle ruha, diğer yüzüyle nefse ikbal (teveccüh, meyl, rağbet) eder. Binaenaleyh: Eğer cihet-i âliyenin tagallübü (galebe etmesi) ve mele-i âlâ nurlariyla imdadı sebebiyle, Allah Teâlâ'nın kalbi muhafazası olmasa, kalbe, cehâletiyle nefse meyl etmekden daha yakın bir şey yokdur. Nitekim Nebi Aleyhisselâm «Ey Allahım! Benim kalbimi dinin üzre sâbit kıl» buyurmuşdur. Cenâb-ı Nebi'nin bu sözü söylediği vakit, «Sen vahy sahibi bir Nebi iken böyle der misin?» denildikte «Beni ne şey emin kılar ki, kalb, sahrada olan bir tüy gibidir rüzgârlar, onu istediği gibi çevirir» buyurmuşdur. İşte bu dua, ebeden kalbe vâcib bulunan, kalbin iftikârı (fakirliği, aşağılığı) suretidir.

(Ayet 34) **(Festecâbe lehu rabbühü fesarefe anhü keydehünne)** Rabbi, Yusuf'un duasını kabul, yâni Yusuf'u te'yid-i kuds ile tey'id ve ilka-i subbuhi ile takviye ederek, yüzünü rics cânibinden kuds cânibine sarf ve bu suretle kadınların hilelerini ondan def eyledi. **(İnnehû hüvessemîul'alîmu)** (Ayet 34) Tahkik Allah Teâlâ hazret leri, sır makamında kalbin münacatını işidici, Allah'a ihtiyacı zamanında kalbe karşı yapılması lâyık olan şey'i bilicidir. **(Sümme bedâlehüm min ba'di mâ re'evûl'lâyâti | leyescününnehü hattâ hiynin)** (Ayet 35) Sonra Yusuf'un, ismet ve berâati âlâmetlerini gördükten sonra Aziz'e ve kadınlara ittifak olunmuş bir rey lâyıh ve zâhir oldu ki, o da bir zamana değin Yusuf'u zindana atmaları idi. Yâni, ruh azizine ve nefis ve kuvâ kadınlarına ve ruhun akıl ve fikir ve sâir avenesine, cemisinin ittifak ettiklerini bir rey zahir oldu. O rey, Yusuf'u, kendisine daha muhabbetli olan halvetde behemehal terkedeceklerdi. Ruh, şuhud nuruyla kalbi, kahr ve tasarrufat ve sıfatından menetmek, nefis ve sair kuvâ, kalbin ismet ve sıdık, azimet âlâmetlerini ve nuruyla nefse galibiyeti ve Allah'a iftikarda ihlâsını gördüklerinden dolayı kalbi kendilerine cezb etmek istemelerinden imtinâ ettikleri, vehim, kalbin dinde selâbeti ve Hak ile taavvüzü (sığınması) zamanında nurundan inhizamı (bozulması, ezilip alt olması) ve zıllından firarı, akıl, hidayet nuruyla nurlandığı, fikir de saltanatın halvetde hasıl olduğu için hepsi birden kalbi halvete terk etmeğe karar verdiler.

(Ayet 36) **(Ve dehale me'ahussicne feteyâne)** İttifaken iki delikanlı, Yusuf'la beraber zindana girdiler **(Kaâle ehadühümâ innî erânî a'sîrû hamrâ)** (Ayet 36) Bunların birisi: «Ben, rüyada şarab olacak şırayı sıkdığımı görüyorum.» **(Ve kaâlel'âharu innî erânî ahmilü fevka re'sî hubzen te'kulûttayrü minhu)** (Ayet 36) Diğeri de «Ben, rüyamda başım üzre ekmek taşıdığımı ve kuşların bu ekmekten yediğini görüyorum,» dedi. **(Nebbi'nâ bite'vîlihi, innâ nerâke minel muhsinîne)** (Ayet 36). «Ey Yusuf, rüyanın tevilini bize bildir. Biz, seni ihsan sahiblerinden görüyoruz», dediler.

(Ayet 37) **(Kaâle lâ ye'tikûma ta'âmün türzekaânihî illâ nebbe'-tükümâ bite'vîlihî kable en ye'tiyekümâ)** Yusuf, rızıklanacak taamınız, size gelmez. Ancak o taamın size gelmesinden evvel ben size onun mahiyetini ve tesîr ve tevlit keyfiyetini ve mizaçı takviyesini haber veririm. **(Zâlikümâ mimmâ allemenî rabbî** (Ayet 37) Sizin rüyanızı tâbir ve taamınızı tevil, Rab'bimin bana tâlim ettirmiş olduğu ilimlerdendir. **(İnniy terektü millete kavmin lâ yü'minûne billâhi ve hüm bil'âhiretihüm kâfirûne)** (Ayet 37) Basiretimden perde ve gözümden hicab kalktıktan sonra ben, Allah'a iman etmeyen ve bu

neşe'de cereyan eden işlerin cezası için hazırlanmış olan âhiret neşesine iman etmeyip, âhireti münkir ve kâfir olan kavmin milletini terk eyledim.

(Ayet 38) **(Vetteba'tü millete âbâî İbrahîme ve İshâka ve Ya'kuûbe)** Ve tevhid yoluna sülûkta, babalarım İbrahim, İshak, ve Yakub'un milletine tâbi oldum. **(Mâ kâne lenâ en müşrike billâhi min şey'in)** (Ayet 38) Biz maâşir-i enbiyaya (Nebiler topluluğuna) vücûdu olmayan bir şeyi Allah Teâlâ'ya şirk etmek caiz ve sahih olmaz. **(Zâlike min fadlillâhi aleynâ ve alennâsi ve lâkinne ekserennâsi lâ yeşkürûne)** (Ayet 38) Bu, şuhud nev'indendir. Lâkin insanların çoğu Allah'ın nimetlerine şükür etmezler. İmdi Yusuf ile beraber zindana giren iki kişinin birisi; kalbe lâzım olan muhabbet-i ruhiye fütüvvetidir ki melike, hükümdara aşk şarabını içiren şarabcıdır. İkincisi: hayat-ı ruhiye gibi hiç bir halde kalbten ayrılmayan hevay-ı nefistir. Zira heva, nefsin bekası için Ruh'tan nefse feyezan eden nefsin hayatıdır ki bu hevâ mediney-i bedende (Beden şehrinde) rızıkları tedbir eden hükümdarın ekmekçisidir. Bu, iki kuvvet, halvetin gayrinde değil, halvette; kalbe mülâzemet ederler.

(Ayet 36) **(İnnî erânî a'siru hamrâ)** Sözünde, şarabcının rüyası; şuhud-i hakikiden gaflet uykusunda, kalb marifeti salkımından, aşk şarafını sıkmakla muhabbet kuvvetinin hidayet bulmasıdır. **(İnnî erânî ahmilü fevka re'sî hübzâ)** (Ayet 36) sözünde ekmekçinin rüyası; hevânın, kuvây-ı nefsaniye kuşlarının lezzet ve şehavat ve huzuzunu tahsiline külliyetiyle teveccühüdür. Hevânın cezb eylediği huzuzatın cezbinden, kuşlara teşbihi, huzuzat tarafına kuş gibi sür'at hareketinden ileri gelmiştir. **(Lâ ye'tikümâ te'âmün türzekanih)** (Ayet 37) Sözü, kalbin her iki kuvveti, huzuzundan men ettiğine, ancak işlerinin müncer olacağı ve kendilerine kıyamı vâcib olan siyaset ve tesdit (uzunluğuna doğrultmak, doğrultulmak) ve takvim ve ıslâhı bildirdikten sonra, huzuzunun (insanın hoşuna giden şeyler) men edilmiyeceğine işaretdir. Ve onlara **(İnnî terektü millete kavmin lâ yü'minûne)** (Ayet 37) sözüyle tevhidin izharı, kalbin bu iki kuvveti, zarurî olan emri ilâhî ile kıyama ve fuzulu terke ve vechenin tefrik ve himmetin neşetinden imtina'a teşvikidir. Zira hevânın hasiyeti, tefrika ve tenazu' (birbirile niza etmek-husumet edişmek) ve mütenazu' kuvvetlerin muhtelif şehvet ve arzularına ibadet etmektir. Ve bidayette ve nihayete vusulden evvel muhabbetin hasiyeti, hoş sıfata taâlluk ve cemal-i zâta değil, hoş sıfata taabbüddür. (İbadet etmek veya kulluk etmek). Binaenaleyh **(İnni terektü millete kavmin)** (Ayet 37) sözüyle her ikisini tevhide davet etmiş-

tir. Yani, sıfat-ı nefs putlarına ve belki kalbin vücud ve sıfatına ibadet eden müşrikleri **(Ve hüm bil'âhiretihüm kâfirûne)** (Ayet 37) ve âlem-i ruhanide bekadan mahcub olanları, terk etmiştir. **(Vettebâtü millete âbâî İbrahîme ve İshâka ve Ya'kuûbe)** ve ben babalarım İbrahim, İshak ve Yakub'un dinlerine tabi oldum.

(Ayet 38) **(Ma kâne lenâ en nüşrike billâhi min şey'in)** Bizim Allahu Teâlâ hazretlerine bir şeyi şirk etmekliğimiz, caiz ve sahih olamaz. **(Zâlike min fadlillâhi aleyna ve alennâsi ve lâkinne ekserennâsi lâyeşkurûn)** (Ayet 38) Bu tevhid bize vesair insanlara Allah'ın fazlındandır. Lâkin insanların çoğu şükretmezler.

(Ayet 39) **(Yâ sâhibeyissicni e'erbâbün müteferrikuûne hayrün emillâhülvâhidül kahhâr)** Yusuf «Ey zindan arkadaşları! Sizin her birinizin meselâ muhabbetin, sıfat ve esma gibi hevânın, kuvve-i nefsaniye gibi müteferrık biri bir emirle, diğeri başka bir emirle emr eden yekdiğerine zıd fakat hepsi de âciz birçok rableri olmak mı hayırlıdır? Yoksa **(Ve mâ emrünâ illâ vahidetün kelemhın bilbasari)** (Kamer Suresi, Ayet 50) buyurduğu gibi, yalnız bir emirle emr eden kavî ve kahhar, herkesi kahr eden, hiçbir şeyin ona işinde mümanaat ve imtina edemediği bir Rabbi mi olmak hayırlıdır?» diyerek muhabbet ile hevâyı vecihlerinin ittihadına cebr eyledi. Zira kalbe muhabbet eylediği vakit, muhabbeti hub sıfatından mümteni olub, zâta müteveccih olur. Tevhidde âdetleştiği ve alıştığı vakitte huzuz ve şehavata tapmaktan ve lezzeti tahsilde tefrikadan hevâ ve arzusu kesilir. Ve şeytan taatiyle değil emr-i hak ile hukuk ve zarurete iktisar (Kısa kesmek-Sözü uzatmamak) eyler.

(Ayet 41) **(Yâ sâhibeyissicni ammâ ehadükümâ feyeskî rabbehü hamrâ)** Ey zindan arkadaşları, sizin biriniz rabbine şarab sunacaktır. Bu söz şirkten men ile, siyaset ettikten sonra bir necisin hal ve şanını taayinidir ki zat muhabbetini ruha teslit (sataştırma, üstün saldırtmak) etmektir. **(Ve emmel'âharu feyuslebu fete'külûttayrü min re'sihi)** (Ayet 41) amma diğeri salb olunarak (asılarak) kuşlar, başından yiyecektir. Bu sözde ikincisinin işinin neye varacağını beyandır. Onun salbi (asılması), nefsile efâli'nden men'i ve muktezasından sökülmesi ve mütehayyilenin kendisinde ve onun da mütecennibilede ve sair kuvvetlerde tasarrufu olamayacak derecede tabii, nebati kuvvetle dalında kararlaştırılmasıdır ki: İşte bu da, hevanın öldürülmesidir. Ölüp asıldıktan sonra, nefis kuvası kuşları emr-i Hak ile onun re'sinden ekl eder ki o da, hukuk ile kalmaktır. **(Kudiyel' emrüllezî fîhi testeftiyâni)** (Ayet 41) Yâni, sizin işiniz bunun

üzerine sâbit ve müstekar oldu. Bu da, Allah'a takarrübü ve vusulü ve Allah'ta fena ile velâyet makamının zuhuru avnidir (yardımıdır). Şimdi bu iki kuvvet kendilerine taayyün eyledikleri işte, temekkün ettikleri vakit, şuhûd-i zâtî makamına vusul ile, kalb Yusuf'unun işi tamam olur. Ve halveti münkazi olur. Zira, zindan müddetinin uzunluğu Allah'ta sülûkunun imtidadıdır. İmdi kalbin fenası tamam olduğu vakit, bu iki kuvvetin emri müstevi olur. Çünkü muhabbet ile, hevâ ve nefisler ile değil belki Allah ile olurlar. Ve vücud-i Hakkanî ile beka'nın başlaması ile halvet zamanı nihayet bulur.

Lâkin **(izkurnî inde rabbike)** (Ayet 42) kavli ile işaret buyurulan bakiyenin vücudu dolayısı ile, sülûk henüz tamam olmamıştır. **(Ve kaâlellezî zanne ennehu nâcin minhüm ezkürnî inde rabbike)** (Ayet 42) Yusuf; «kurtulacağını bildiği kimseye; sahibinin yanında, beni hatırlat» dedi. Yâni: «muhabbet ve istikrar ile benim için ruh makamında, vücud taleb eyle» dedi. Zira muhabbet, aşk şarabıyla ruhu sarhoş ettiği zaman, Ruh vahdet makamına, kalb de ruh makamına terakki eder. Ve o makamda ruha Hak, kalbe de Sır denilir. Halbuki o taktirde ruh ile kalbin mevcud ve Hak nuru ile boğulmuş oldukları için, bu terakki fenâ değildir. Bu makamda kalmaktan tuğyan ve eneiyet neşet eder. Bu sebebten **(Fe ensâhüşşeytânü zikra rabbihî)** (Ayet 42) buyurmuştur. Yâni bakiye mevcud olduğu ve Ruh makamını taleb eylediği için, vehim şeytanı, kalb Yusuf'una Hak'ta fena ile Allahu Teâlâ'nın zikrini unutturdu. Yoksa, eğer bakiye mevcud olmasa idi, nefsinin zikrinden vücudunda zuhul ve gaflet etmiş olacaktı. İşte bu makam ile ihticab ve bakiye dolayısıyla **(Felebise fîssicni bid'a sinîne)** (Ayet 42) Yusuf, daha yedi sene zindanda kaldı. Nebi Aleyhisselâtu Vesselâm Efendimiz «Allah, kardaşım Yusuf'a rahmet etsin. Eğer Rab'binin yanında beni hatırlat demeseydi, zindanda yedi sene kalmayacaktı.» buyurmuştur. Yahud mânâ: Hak cânibinden mahcub, memnu, makhur olan vehim şeytanı derecesinin yükseldiği ve sultanının istilâ eylediği ve sekir galib olduğu ve cemâl-i İlâhide hayretde kaldığı zamanda, mukarreb olan muhabbet Resûlüne hazret-i şuhudda, kalb Yusuf'unun zikrini unutturdu. Zira cemali müşahit olan muhib, hayrandır. Bütün halktan, vücudunun tefasilinden, belki nefsinden bile zâhil ve gafildir. Fenâsı tamam ve sekri munkazi oluncaya dek, ayn-i cem'de müstağraktır. Sonra sahve rücû edib, tafsili hatırlar. Sonra hüviyet denizinde intimas (Büsbütün mahv ve belirsiz olmak), zât-ı ehadiyede intimas ile fenâsı müntehi ve zindan zamanı munkazi oldukta; Allahu Teâlâ hazretleri onu, kendi hayatıyla ihya ve zât ve sıfatından ona vücud bağışlar. Ve halvet ve Allah'da sülûk ile, nefis sıfatlarından

itizali zamanında, nefis sıfatlarındaki tebdil suretini zayıf öküzlerin, semiz öküzleri ekletmesi suretiyle ve tabiat-ı bedeniye sıfatlarındaki tebdil suretini; kuru başakların yeşil başaklar üzere istilâsı suretiyle gösterdi.

(Ayet 43) **(Ve kaâlel melikü innî erâ seb'a bakarâtin simânin ye'külühünne seb'ün icâfün ve seb'a sünbülâtin hudrin ve uhara yâbisâtin, ya eyyühelmeleü ef tûnî fî rü'yaye in küntüm lirrü'yâ ta' bürûne)** Hükümdar dedi ki «Ben rüyada yedi semiz sığırı yedi zayıf sığırın yediğini ve yedi kuru başağa, yedi yeşil başağın sarılıp galip geldiğini gördüm». Her ne kadar Arab lisanında aziz; melik demek ise de bu rüyayı gören hükümdar, Kıtfir denilen aziz değildi. Belki, Kıtfir'i Mısır'a vâli kılan Riban İbni Velid idi. Bu beyan üzre **Ruh-i kuds** tesmiye olunan ervah meleklerinin mülkü olan **Akl-ı Fa'ale** işaret olur. Zira, Allahu Teâlâ hazretleri, nübüvvetin bidayetinden ibaret olan **fenay-ı tam** zamanında ehl-i velâyeti, ancak Ruhul-Kudsün nefhi ve vahyi vasıtasıyla ihya eder. Ve Ruhul-Kuddüs ittisal sebebiyle ayn-i cemde tefasil zâhir olur. Bu sebebten Yusuf, hükümdarın yanına dahil olduğu vakit, hükümdar İbrani lisanı ile tekellüm ederek, Yusuf o lisanla cevab verdi. Ve melik yetmiş lisan bilirdi o lisanlarla Yusuf'a söyledi, Yusuf da o lisanların, kâffesi ile konuştu, denilmiştir.

(Ayet 44) **(Kaâlu adgasü ahlâmin)** Muabbirler ve kâhinler «Bu rüya, kuvve-i müttehinenin tasfir ve ta'bir olunamıyacak derecede karıştırmış olduğu batıl suretlerdir. **(Ve mâ nahnü bite'vîlil'ahlâmi bi'âlimîne)** (Ayet 44) Ve bizler batıl suretlerin tevilini biliciler değiliz» dediler. Rüyaya batıl suretlerdir diyen muabbirler güruhu, vehim ile mahcub olan akıl ve fikir ve bizzat riyazat ve tebzil sırrından mahcub olan, vehim kuvay-ı şerifesidir. Nitekim bu kuvâ ile mahcub ve vâkıf olanların, ehl-i riyazatın ahvalini hurafattan ad ettikleri görülüyor.

(Ayet 45) **(Ve kalellezî necâ minhüma veddekere ba'de ümmetin ene ünebbiüküm bi'te'vilihi feersilûne)** İki zindan arkadaşından kurtulan ve uzun senelerden sonra hatırlayan kişi «Bu rüyanın tevilini ben size haber veririm, beni gönderiniz» dedi. **(Yûsüfü eyyühessıddıyku eftinâ fî seb'i bakarâtin simânin ye'kûluhünne sebün icâfün ve seb'i sünbülâtin hudrin ve uhara yâbisâtin le'allî erci'û ilennâsi le'allehüm ya'lemûne)** (Ayet 46) Zindana gelerek «Ey sadık dostum Yusuf! bize, yedi semiz sığırı yedi zayıf sığırın yediğine ve yedi yeşil başağa, yedi kuru başağın galip geldiğine dair rüyanın tevilini bildir ki, ben nâs'a götüreyim, nâs da bunun tevilini bileler.»

(Ayet 47) **(Kaâle tezra'ûne seb'a sinîne de'ebâ)** Yusuf «Siz âdet üzre yedi sene tohum ekersiniz. **(Femâ hasadtüm fezeruhü fî sünbülihî illâ kalîlen mimmâ tekülûne)** (Ayet 47) Mahsulatın, ancak yiyeceklerinize az miktarından mâadâsını başaklarında terk ediniz. **(Sümme ye'tî min ba'di zâlike seb'ün şidâdün ye'külne mâ kaddemtüm lehünne illâ kalîlen mimmâ tuhsinûne)** (Ayet 48) Sonra bolluk senelerinin ardından kıtlık ve şiddetli yedi sene gelecektir ki, o senelerde, ancak az miktardaki tohumlarınızdan mâadâ ithar eylemiş olduğunuz mahsulâtı yiyeceksiniz. **(Sümme ye'tî min ba'di zâlike âmün fîhi yügasûnnâsü ve fîhi ya'sirûne)** (Ayet 49) Şiddetli seneler geçtikten sonra insanların yağmurlandığı ve enva-ı yemişlerin verildiği bereketli ve bolluk seneler gelecektir» dedi.

(Ayet 50) **(Ve kaâlelmelikü'tûnî bihi)** Hükümdar, şarabcıdan Yusuf'un tabirini işidince «Yusuf'u bana getirin» dedi. **(Felemmâ câehürresûlü kaâlerci' ilâ rabbike fes'elhü mâ bâlünnisvetilleti katta'ne eydiyehünne, inne rabbî bikeydihinne alîmün)** (Ayet 50) Yusuf'u zindandan çıkarmak için kendisine elçi gelince «Ben, berâat ve ismetim zâhir olmadıkça çıkmam. Ey elçi sen seyyidine dön, ellerini kesmiş olan kadınların hal ve şanlarının ne olduğunu ve o müfterilerden bana karşı ceryan eden iftira işininin keşfini taleb eyle. **(İnne rabbî bi keydihinne alîmün** (Ayet 50) Tahkik, Rab'bim onların bana karşı olan hilelerini bilicidir» dedi.

(Ayet 51) **(Kaâle mâ hatbukünne iz râvedtünne yûsufe an nefsihi)** Elçi hükümdara dönerek Yusuf'un sözlerini arz edince, hükümdar o kadınları izharla: «Ey mekir ve hile eden kadınlar! Yûsuf'u, nefsinize davet etmenizde sizin şanınız neydi? Ve ondan ne gibi bir fesad alâmeti zâhir oldu ki, siz bu davete cüret ettiniz» dedi. **(Kulne hâşe lillâhi mâ alimnâ aleyhi minsû'in** (Ayet 51) Kadınlar hükümdarın sözünü işidince hepsi birden: «Biz, Allah'ı tenzih ederiz ki, bizim davetimize sebeb olacak zerre kadar bir fenalık ve çirkin âdet Yusuf'ta göremedik ve bilmiyoruz. Ancak Yusuf'un çok güzel olması sebebiyle, ona meylimiz dolayısıyla davet eyledik. Fakat o, kemâl ve ismetinden ve necabet-i tabiatından, ismetini muhafaza eyledi» dediler. **(Kaâletimre'etülazîzil'âne hashaselhakkü)** (Ayet 51) Aziz'in karısı Züleyha günahını itiraf edici olarak: «Şimdi Hak zahir oldu. **(Ene râvedtühü an nefsihi** (Ayet 51) Ben onu fenalığa davet etmiştim. **(Ve innehu leminessâdıkıyne)** (Ayet 51) ve muhakkaktır ki o, nefsinde umum akval (söz) ve efâlinde sadıklardandır.» dedi.

(Ayet 52) **(Zâlike liya'leme ennî lem ehunhü bilğaybi)** Yusuf'un berâati kemâl ile zâhir olduktan sonra «İşte şu keşif, Aziz'in yedi

kapı kapalı iken, gıyabında benim ona hıyanet etmediğimi **ve ennallahe lâ yehdî reydelhâiniyne)** (Ayet 52) ve Allah'ın, hıyanet edenlerin hilelerini hidayet etmediğini ve hâin olanların maksadlarına eremiyeceklerini bilmesi içindir» dedi. **(Ve ennallahe lâ yehdi keydelhâiniyne)** (Ayet 52) Ve Allahu Teâlâ'nın hiyanet edenlerin hilelerine müsaade etmeyeceğini ve hainlerin maksadlarına eremeyeceklerini Aziz'in bilmesi içindir. Senelerden sonra Yusuf'u hatırlayan muhabbet elçisi, ancak Ruhul Kuds hükümdarının zuhuru vasıtasıyla ve vahdetten kesrete rücû ile vücûdunun tefasilini göstermesi ve vahyin inmesi ile hatırlayabilir. Yoksa hâlet-i fenâda ayni cemde zahil (zuhul edici, unutucu) olurdu. Hal-i fenâda ve kalbin ve ne de gayrisinin vücûdunu göremezdi. O halde, tasavvuratla hatırlayabilir. Hatırlaması, ancak ademinden sonra Hak nuruyla zuhurunda olabilir. İnsanların, yağmur yağdırıldığı ve yemişler verildiği seneler, itminan-ı tam ve minkülli zamanında kalbin nefsi faidelendirmesi vakitleridir. Kuva, «kadınlarının», «Haşa biz, onun fenalığını bilmeyiz» dedikleri ve Aziz'in karısının «Şimdi hak zahir oldu» demesi, nefis ve kuvanın, Hak nuru ile nurlandıklarına ve insaf ve sıdk sıfatları ile sıfatlandıklarına ve cemden sonra fark halinde muhabbetin zuhuru ve vahdetin nuru sebebiyle adalet melekesinin husulune ve kalbin fazilet ve sıdkını ikrarı ve kendi günahını ve Yusuf'un berâatini itirafı dolayısı ile nefsin, kemâl-i itmi'nanına işarettir. Zira nefsin günahını itirafı ve emmareliğinde yapdığı günahdan istiğfarı ve Rahmet-i İlâhiyeye ve İsmet-i Rabbâniyeye temessük etmesi, kemâl-i itmi'nanındandır. Hükümdarın nefsi için Yusuf'u kurtarması, kemâl-i tamdan sonra, kalbi mülküne halife kılmasıdır. Nitekim kıssada, Melik; Yusuf'u tahtına oturtdu ve tâcını giydirdi ve mührünü verdi, kılıcını kuşattı ve Kıtfir'i azl etti sonra Kıtfir vefat etmekle karısı Züleyha'yı Yusuf'a tezvic eyledi ve tahtından çekilerek Yusuf'a teslim ve hali kalarak, Rab'binin ibadeti ile meşgul oldu denilmişdir. Bunların hepsi, Davud Aleyhisselâm'a; «Biz seni yeryüzünde halife kıldık», denildiği gibi Hilafet-i Hak makamına işarettir. Aziz'in vefatı; vahdet şuhudunda ruhun zehabına ve kalbin ruh makamına vüsûlüne işarettir. Yusuf'un, Aziz'in karısı ile tezvic, itmi'nan husulünden sonra kalbin huzuz ile nefsi faidelendirdiğine işarettir. Zira nurlanmış olan nefs-i şerif, huzuz vasıtasıyle istikamet şeraitinin muhafazasına ve kavaniyn-i adaletin takibine ve ilim ve amel asıllarının istinbatına (gizli şeyi ortaya çıkarmak) kuvvet bulur ki, ilim ile amel, kıssada, Züleyha'nın Yusuf'dan Efraim ve Mişa isminde doğurduğu bildirilen iki oğludur ve rivayet olunmuşdur ki, Yusuf, Züleyha ile gerdek oldukta «Şu suret; senin

istediğinden daha hayırlı değil mi?» dedi. Ve Züleyha'yı genç ve taze buldu. Bu da faidelendirmek ve adalete riayet etmekle beraber itmi'nanda nefsin his haline işarettir. Genç ve taze olması, ruhun daima tekaddüsünden ve nefse mübaşeretinin imtinaından, nefse karışmadığına işarettir. Çünkü ruhun metâlibi, cüz'iyatı idrak olunmayan metâlib-i külliyedir. Kalb böyle değildir.

(Ayet 53) **Ve mâ überriu nefsî)** Ve ben, mutlak gafletlerden ve kuvay-ı şeheviye muktezasıyle umum çirkin havatırdan nefsimi tenzih ederim. **(İnnennefse le'emmâretün bissûi)** (Ayet 53) Zira insanın cibilletinde merkuz olan nefis, eğer tab'ına bırakılırsa bittabii fesada mâildir, fenalık ile emr edicidir. **(İllâ mâ rahime rabbî)** (Ayet 53) Ancak Rab'bim, kemal-i rahmetinden, nefsimi tuğyandan hıfz ederse o müstesnadır. **(İnne rabbî gafûrün rahîm)** (Ayet 53) Tahkik, ismet ve âfet ile beni terbiye eden Rab'bim, benden sâdır olan havatır-ı nefsaniyeyi örtücü, fazlıyla bana rahmet edicidir.

(Ayet 54) **(Ve kaâlel meliku'tûnîbihî)** Melik, Yusuf'un akvalini teftiş ettikten sonra, emanet ve hukuka riayetini ve rüşd ve sıdkını tahkik ettikde Yusuf'un mülâkatına müştak olarak, «Onu çabuk bana getirin. **(Estahlishu linefsî)** (Ayet 54) Benim enîs ve celîsim olmak için onu nefsim için halis kılarım» dedi. **(Felemmâ kellemehu kaâle innekelyevme ledeynâ mekînün emîn)** (Ayet 54) Yusuf, hükümdarın huzuruna gelip konuşunca, hükümdarın muhabbeti çoğaldı ve «Sen bizim indimizde mekânet ve yüksek bir mertebe emniyet-i kâmile sahibisin, istediğin gibi memleketimizde tasarruf senindir» dedi.

(Ayet 55) **(Kaâlec'alnî alâ hazâinil'ardı innî hafîzün aliym)** Yusuf, memleket işlerinde bir işi deruhte etmekten kurtulmuş olmadığını anlayınca, ittifaken o sırada Yusuf'un efendisi Kıtfir de fevt olup me'muriyeti münhal olmağla, «Beni Mısır'ın hazinelerine memur et, ben, herbir cinsi güzelce muhafaza edici, emvalin tasarruf ve tedabiri yollarını biliciyim.» dedi.

(Ayet 56) **(Ve kezâlike mekkennâ liyûsufe fîl'ardı)** İşte böylece biz, Yusuf'u arz-ı Mısır'da temkin ve ikrar ve terfi' eyledik. **(Yetebevveü minhâ haysüyeşâ'ü)** (Ayet 56) Mısır'ın nevahi ve bilâdından, nasıl isterse tefhim ve terfi ederdi. **(Nusîbü birahmetinâ men neşâ'ü)** (Ayet 56) Biz her şey'e vâsi' olan rahmetimizi dilediğimiz kimseye tam îfâ ederiz. **(Ve lâ nudiy'u ecrelmuhsinîne)** (Ayet 56) Ve umum ahvalde Hak ile edebi güzel yapanların, neş'ey-i evvelîde ücretini noksan ve ihmal etmeyiz. Züleyha'nın Aziz'in karısı olması; Ruhun nefs üzerine saltanatı, kalb vasıtasıyla emr ve sultanî eseri-

nin nefse vusulu ve hakikatle nefsin ruha mahkum olmasıdır. Yusuf'un, Mısır'ın hazinelerin tayin olunmayı istemesi, ve nefsini hıfz ve ilim ile vasf etmesi; ruhun değil, kalbin cüziyat-ı maddiyeyi idrâk ve hıfz edip, kendi istidadı ile ruh-i kudse hükumdar olan vahibden (bağışlayan) bu manânın kabulünü iktiza etmesidir. Yusuf'u dilediği gibi; arzı Mısır'da temkin ve kudret sahibi kılmak, makam-ı temkine vusul zamanında fenâdan sonra beka ile istihlâf olunmasıdır. Bu da mahsenin, makam-ı şuhudda Rab'bine ibadet eden kimsenin, ayn-i cemiden tafsile rücû ettiği için ecir ve mükâfatıdır.

(Ayet 57) **(Ve leecrül'âhireti hayrün lillezîne âmenû)** Ve cemâl şuhudunun ve Vech-i Bâki-i Sübhanî envarının mutalâası lezzeti sebebiyle olan hazz-ı mânevi îmân-ı aynî ile îmân edenlere **(Ve kânü yettekuûne)** (Ayet 57) ve enaniyet bakiyesinden sakınanlara daha hayırlıdır. **(Ve câe ihvetü yûsufe fedehalû aleyhi fe'arefehüm ve hüm lehü münkirûne)** (Ayet 58) Yusuf'un kardeşleri zahire almak için Mısır'a geldiler. Ve Yusuf'un huzuruna girince Yusuf onları bildi, onlar Yusuf'u bilemediler. İşaret mânâsı: Kalb, tafsil makamına rücû' ettiği ve hilâfet için hükümdar tahtına oturduğu vakit; kalbin ayn-i cemide istiğrak ve Hazret-i kudsiye Mısrında kâin, riyazat ve halvet zindanında uzun müddet ayrılığından sonra, kuvay-ı hayvaniye kardeşleri kalbe geldiler ve artık nefsin itminan ve tenevvürü ve onun sebebiyle kuvay-ı müdrikenin de tenevvürü ve ahlâk ve fezail heyetleri ile alışmış, dolayısıyla ve ruhaniyeti adabıyla tedib vesilesile kalbe takarrüb edici, ahlâk ve şerâyi-i ulûm nafiasını arayıcı oldukları halde dahil oldular. Kalb, zekâ ve safası ile ve kardeşlerin salâh ve hüsnü halleri ve talebettikleri mânâya olan fakr ve ihtiyaçları ile. kuva-yı hayvaniyeyi bildi. Kalbin tecerrüdü ve kuvanın idrak etmeleri mümkün olmıyan evsafı ile ittisaf sebebiyle, onların rütbelerinden terakki etmiş olması cihetinden onlar, kalbi bilemiyorlardı.

Bu sebebden **(Ve lemmâ cehhezehüm bicehâzihim kaâle'tûnî biahin leküm min ebîküm)** (Ayet 59) Yusuf, kardeşlerini yükleri ile hazırlayınca «Sizin babanızdan olan kardeşinizi bana getiriniz.» sözleri ile kuvve-i akliye-i ameliyenin kendi huzuruna getirilmesini istedi. Zira amele taâlluk eyliyen mânâ-yı külliyeyi ancak bu kuvvet idrak edecekti. Mâ'lûm olmalıdır ki, mahcûbların keşifleri, içtihadlarına sâbık olur. Onun için her ne kadar, kablelvusul onların nefisleri mutmain ise de, vusulden sonra kuvâlarına şerâyi' ve ahkâmı ta'lim ve kuvâlarını siyaset ederler amma kuvayı techiz etmiş olduğu cihazları, o kuvânın idrak ve amel etmeleri mümkün olan cüz'-

iyat, keyl-i yesiridir. **(Elâ terevne ennî ufilkeyle ve ene hayrülmünzilîn)** (Ayet 59) Görmez misiniz ki ben, keyleleri tam ve dolu veririm ve misafirperverlerin en hayırlısı benim.

(Ayet 60) **(Fein lem te'tûnî bihi felâ keyle leküm indî ve lâ takrebûni)** Eğer siz o kardeşinizi bana getirmezseniz, sizin için benim indimde hasıl olan maâni-yi külliyeden bir keyl yoktur. Ve rütbeniz, benim rütbemden uzak olduğu için, bana yanaşmayınız dedi. **(Kaâlû senurâvidü anhü ebâhü ve innâ lefâilûne)** (Ayet 61) Şimdi akliye-yi ameliye, akl-ı mahz makamından sadır makamına mufarakat etmedikçe kuva-yı hissiyeye muvafakati ve kuva-yı hissiyeyi amele bâis olan mânâ-yı cüziyeyi kuvaya ilka ve kuvve-i nuzuliyye-yi şevkiyeyi mesâlihi akliye cânibine tahriki mümkün olmayınca, kardeşler, fevzini kabul için tasfiyeyi istidad ile, «Biz, onun babasını kandıracağız» dediler. Ve «Biz elbette onu getirmek için türlü türlü hez'eleri yapıcılarız» dediler.

(Ayet 62) **(Ve kale lifit yanihi'calu bida'atehum fî rihâlihim le'allehüm ya'rifûnehâ izen kalebû ilâ ehlihim le'allehüm yerci'ûn)** Yusuf hizmetkârlarına: «Onların getirdikleri metalarını, haberleri olmaksızın yüklerine koyunuz, tâki metalarının konulduğunu, ehillerine döndükleri vakit bilerek, gelecekleri zaman kardeşlerini getirsinler» dedi. Yusuf'un bu sözü, kalbin, itminan halinde nefsi faidelendirdiği zaman, kalbin hizmetcileri olan kuva-yı nebatiyeye kendileri ile kuvvetlendikleri ve kemalât kazanmağa muktedir oldukları kuvaları mevadını getirmelerini emr etmesine işarettir. Zira, kendisiyle ehillerine başka yerden taam getirmeleri mümkün olan biza-ı sermayeleri, ancak o kuva mevâdıdır. Yükleri de: idrakât ve mekâsibleri aletleridir. Tâki gazabiyye ve şehavâtiye gibi sair kuva-yı hayvaniyeden olan ehillerine döndükleri vakit; kuvvetlerini ve iktisaba iktidarlarını bilsinler de o sermaye ile maâni ve ulum-i nâfia rızıklarından satın almak ve başka yerden ehillerine taam getirmek makamına rücû etsinler.

(Ayet 63) **(Felemmâ rece'û ilâ ebîhim kaâlû yâ ebânâ müni'a minnelkeylü)** Bababalarının yanına döndükleri vakit: «Ey babamız, erzak bizden men olundu» Yâni, istidadın tasfiyesi ve fezail heyetleri ile alışmak suretiyle babalarına rücu'larında fezail-i ahlâk hususunda kendilerine daima meani ile imdad etmesi için kuvve-i akliye-i ameliyenin kendileri ile gönderilmesini iktiza, onun feyzinden istimdad eylediler. **(Fe'ersil me'anâ ehânâ nektel ve innâ lehû lehâfizûne)** (Ayet 63) «İmdi rızıklanmamız, istifade etmemiz için kardeşimizi bizimle beraber gönder ve biz, cahiliyet halinde onun, kar-

deşine yaptığımız gibi onu ihlak etmek için metalibimizin tahsiline indirmeyiz. Belki kemâl yolunda ona riayeti taahhüt ile onu hıfz ediciyiz» dediler. **(Kaâle hel âmenüküm aleyhi illâ kemâ emintüküm alâ ehîhi min kablü)** (Ayet 64) Yakub aleyhisselam; «Evvelden onun kardeşi Yusuf üzerine size emin olduğum gibi artık onun üzerine size emin olabilir miyim? **(fallahü hayrün hâfizan ve hüve erhamürrâhîmîne)** (Ayet 64) Allah Teâlâ, hıfz edicilik cihetinden en hayırlıdır. Ve Allah Teâlâ rahmet edicilerin en ziyade rahmet edicisidir» dedi.

(Ayet 65) **(Ve lemmâ fetehu metâ'ahüm ve cedû bidâ'atehüm rüddet ileyhim)** Vaktaki yüklerini açdılar. Erzak mubayaa ettikleri sermayalerini yükleri içinde kendilerine red olunmuş buldular. **(Kaâlû yâ ebânâ mâ nebğî hâzihi bidâ'atünâ rüddet ileynâ)** (Ayet 65) Ve babalarına dönerek: «Ey babamız ne tedbir edelim, işte sermayemiz de geriye, bize red olunmuş, beheme hal Yusuf'un kardeşini bizimle gönder, **(Ve nemiyrü ehlenâ ve nahfazû ehânâ ve nezdâdû keyle be'ıyrin zâlike keylün yesîrün)** (Ayet 65) ki Aziz'den büyük atiyeler alıp ehlimize getirelim, gidip gelmekte kardeşimizi muhafaza edelim ve onun sebebiyle bir yük zahire fazla alalım. Bu getirdiğimiz zahire az bir şeydir. Bize vaktine dek yetişmez» dediler.

(Ayet 66) **(Kaâle len ürsilehü me'aküm hattâ tü'tûni mevsikan minellahi lete'tünnenî bihî illâ en yuhâta biküm)** Evlâdları bu taleblerinde mübalağa edince Yakub Aleyhisselâm: «Düşman vesaire gibi bir nevi belâ tarafından ihata olunmadığınız takdirde, Bünyâmin'i elbette bana getireceğinize dair Allah Teâlâ'ya itimad edebileceğim büyük bir yemin vermedikçe; onu kat'iyen sizinle göndermiyeceğim» dedi. **(Felemmâ âtevhü mevsikahüm kaâlellahü alâ mâ nekûlü vekîlün)** (Ayet 66) Kardeşler, vusuk (itimad göstermek - inanmak) ve itimad olunacak yeminlerini getirince; Yakub aleyhisselâm: «Allah Teâlâ Hazretleri bizim aramızda ceryan eden sözlere vekil ve râkib ve hâfızdır. İlminin muktezasıyla bize yapacağını yapar» dedi. Bünyamin'in irsalinde; Yakub'un, evladından ahid ve misak alması, itikadı sahih imanının, amel üzre takdiminden ve evvelâ bu akd-i imani'yi kuvaya lâzım kılmakdan ibarettir. Yoksa akd-i imanî olmasa amelde halleri müstakim ve müessir olamaz.

(Ayet 67) **(Ve kaâle yâ beniyye lâ tedhulû min bâbin vâhidin vedhulû min ebvâbin müteferrikatin)** Ve «Ey oğullarım! Mısır'a bir kapıdan girmeyiniz, müteferrik kapılardan giriniz» dedi. Yâni meselâ: Şecaat olmaksızın sehavet olması gibi, yalnız bir fazilet yoluna sülûk etmeyiniz. Yâhut, mânâ: Evsâf-ı İlâhiye'den yalnız bir sıfat

üzerine seyr etmeyiniz. Zirâ, Vahdet Hazreti: «Cemii fezailin menşei» ve «Zât-ı Ehadiye: «Cemii sıfatın mebdeidir.» Binaenaleyh adâletle muttasıf olmak ve «Hazret-i Vahidiyete» yol bulmak için cemii fezâil-i müteferrika yollarına sulûk ediniz ve size zât keşif olunmak için cemii sıfat üzre seyr ediniz. Hak Teâlâ'nın, kıyamet gününde: «Mezâhib ehline; mutekadları suretinde tecelli eyleyince Hakk'ı bilecekleri, sonra diğer bir surete tahavvül etmekle Hakk'ı inkâr edecekleri» sahih hadis-i şerifle bildirilmişdir. **(Ve mâ uğnî ankiim minallahi min şey'in)** (Ayet 67) Ve eğer Hak Teâlâ Hazretleri tevfikını men'eder ve sizi, bazı hicablarla kemalâtlarınızdan mahcub kılarsa ben, sizden bir şey'i def edemem. Zira akla ancak ilmin ifazası verilmiştir. Hicabı ref' ve istidadı icâd hassası verilmemişdir.

(Ayet 68) **(Ve lemmâ dehalû min haysü emerehüm ebûhüm)** Kuva; fezâil tariklerinin cemiisine sülûk ile aklın emrine imtisal edince, **(Mâ kâne yuğnî anhüm minallahi min şey'in)** (Ayet 68) Yâkub, onları Allah tarafından bir şeyden iğna etmedi. Yâni, onlardan celâl hicabıyla ihticabı ve lezzet-i visalden hırmanı def'edemedi. Çünkü akıl; ancak fıtrata hidayet bulabilir ve ancak maarifete hidayet edebilir. Amma cemâl nuruyla nurlanmak ve visal talebine şevk ve celâl ve cemâlin kemâline belki cemâlin celâline ve celâlin cemâline aşk zevkiyle lezzetlenmek, ancak hidayet-i Hakkaniye nuru ile müyesser olabilen bir iştir. **(İllâ hâceten fî nefsi Ya'kûbe kadâhâ)** (Ayet 68) Yakub'un nefsinde mevcut olup, kaza eylediği bir hâcetten başka bir şey iğna etmedi. O hâcet; fazilet ile evlâdlarının tekmilidir. **(Ve innehü lezû ilmin limâ allemnâhü ve lâkinne ekserennâsi lâ ya'lemûne)** (Ayet 68) Şüphesiz bizim ona talimimiz dolayısıyle Yakub aleyhisselam ilim sahibidir, ayân ve şuhud sahibi değildir. Lâkin insanların çoğu bunu bilmeyip, kemâli «Akılda olan ilimden ibaretdir» zan ederler, yahud manâ: Havas insanları, akl-ı küllinin ilmini bilmezler.

(Ayet 69) **(Ve lemmâ dehâlû alâ yûsufe âvâ ileyhi ehâhu)** Kardeşleri Yusuf'un huzuruna girdikleri vakit; Yusuf, aralarında tecerrüdde munasib olmak dolayısıyle kardeşi Bünyamin'i kucakladı, bağrına bastı. **(Kaâle innî ene ehûke felâ tebteis bimâ kânû ya'melûne)** Ve «Ben, senin kardeşinim onların bize yapmış oldukları ihanet sebebiyle sen mahzun olma» dedi.

(Ayet 70) **(Felemmâ cehhezehüm bicehâzihim ce'alessikaâyete fî rahli ahîhi)** Yusuf, kardeşlerinin yüklerini hazırlayınca; insanların erzak ölçdüğü altun veya gümüş ölçeği, yâni, şevayi-i ulûmunu istifade ve adâlet kanunlarını istinbat etmesi için, ilimleri idrak kuv-

vetini kardeşinin yüküne koydurdu. Zira iptida-yı halde vehim ile karışık olup, maaş işini tedbir eden akıle-i nazariye, kavi olduğu gibi, akıle-i ilmiye de mülabis-i vehmü hayalden tecerrüd zamanında makulâtı idrake kuvvet bulur. **(Sümme ezzene müezzinün eyyettühal'iyrü inneküm le sâri'kuûne)** (Ayet 70) Sonra bir münâdi «Ey kafile, durunuz. Siz hırsızsınız» diye bağırdı.

(Ayet 71) **(Kaâlû ve akbelû aleyhim mâ zâ tefkıdûne)** (Ayet 71) Kardeşleri onlara dönüp «Neyi kaybettiniz» dediler. **(Kaâlû nefkıdu suvâ'elmeliki ve limen câebihi hımlü ba'ıyrin ve ene bihî za'ıymun)** (Ayet 72) Onlar: «Hükümdarın altın tasını kaybettik. Onu getiren kimseye bir yük zahire verilecektir ve ben buna kefil ve tefahhusa, yüklerinizi aramağa memurum» dediler. **(Kaâlû tallâhi lekad alimtüm mâ ci'nâ linüfside fil'ardı ve mâ künnâ sârıkıyn)** (Ayet 73) Kardeşleri: «Allah hakkı için bizim ar-ı Mısır'da fesad etmek için gelmediğimizi ve biz sârıkler (hırsızlar) olmadığımızı siz muhakkak bilirsiniz,» dediler. **(Kaâlû femâ cezâuhû in küntüm kâzibiyn)** (Ayet 74) Arayıcılar; «Eğer siz yalancılar iseniz cezası nedir» dediler. **(Kaâlû cezâühü menvücide fî rahlihî fehüve cezâühü, kezâlike neczıyzzâlimiyn)** (Ayet 75). Kardeşler: «Onun cezası, kile her kimin yükünde bulunacak olursa, o köle olur. Cezası onun kendisidir. Biz, zâlimleri bu suretle cezalandırırız» dediler. **(Febede'e biev'ıyetihim kable vi'âi ahihi sümmestahrecehâ min vi'âi ahihi)** (Ayet 76). Yusuf Bünyamin'in kabından evvel kardeşlerinin kablarını aramağa başladı, sonra kileyi Bünyamin'in kabından çıkardı **(Kezâlike kidnâ liyûsufe)** (Ayet 76) Biz Yusuf için böylece bir keyd ve hile eyledik. «Biz Yusuf'a böyle bir tedbir almasını öğretdik». **(Mâ kâne liye'huze ehâhu fî dinilmeliki illâ en yeşâallahü)** Yoksa Mısır hükümdarının kanununa göre kardeşini alıkoymak Yusuf için mümkün olmazdı. Ancak Allah'ın dilemesiyle oldu.

Her ilim sahibinin fevkında bir ilim sahibi vardır. Âkile-i ilmiyenin sırkate nisbet olunması; kendisinin vehim mahallinde mevâd'e müteallik mânâlardan cüziyatı idrake alışmış ve külliyatı idrakten uzak olduğu, vaktaki kardeşine iltica ve tecridle, kardeşinin idrak kuvvetini istifadesi sebebiyle külliyata kuvvet bulunca, güya sirkat etmiş gibi oldu. Halbuki sirkat etmedi. Onları sirkate nisbet eden; müezzin-i (münadi-i) vehimdir. Zira vehim sahibi, cemii kuvanın halinin bulunduğu halden teğayyürünü ve kendine kuvanın adem-i mutavaatını bulur. Ve bu sebebden kendilerinde bir noksan tevehhüm eyler. Evvelce altun tası getirene va'd olunan «zahire yükü» aklın kalbden ilm-i şer'iyi istifadesi zamanında, akl-i ameli vasıtasıyla hasıl olan teklif-i şer'idir. «Altın tas»; Kalb ilminin, kendisile

hasıl olan kuvve-i istidadiyedir. Altın tası gayb eden ve metalarını arayan ve tası kardeşinin yükünden çıkaran; kalbin, bu mesele için kendisini göndermiş olduğu fikirdir. İmdi. Ruhulkudsun dini ve kanunu, amele taalluk etmiyen maârif ve hakayıkı nazariyenin tahakkuku olunca, ameliyata bâis ve fezail üzre istimal ile kardeşini tutuklaması Melik'in kanununda câiz olamazdı. Zira onun dini, ilim ve ilm-i nakil idi. Ancak Allah'ın dilediği yâni, nefsin Ruhul-kuddus'ten müstefad olan kalb nuru ile nurlandığı ve ameliyatı kabil olan «Sadır» genişlediği vakit olabilir ki, bu da refi-i derecattır. Zira o taktirce nefis; Kalb derecesine, kalb de, şuhud makamında Ruh derecesine yükselir. Her bir ilim sahibinin fevkında bir ilim sahibi vardır. Mesela kuvanın fevkında: Akl-ı ameli, onun fevkında: Kalb, kalbin fevkında: Akl-ı nazârî, onun fevkında: Ruh, Ruhun fevkında Ruhul-kudus: ve hepsinin fevkında: Gayblerin küllisini çok çok bilici olan Allah Teâlâ olduğu gibi, her ilim sahibinin fevkinda bir bilici vardır.

(Ayet 77) **(Kaâlû in yesrık fekad sereka ehûn lehü min kablu)** Kardeşleri «Eğer Bünyamin sirkat etti ise acib değildir, evvelce onun kardeşi de sirkat etmişdi» dediler. **(Fe'eserreha yûsüfü fî nefsihî ve lem yübdihâ lehüm kaâle entümşerrün mekânen, vallahü a'lemü bimâ tesifûne)** (Ayet 77) Yusuf bu sözü işittikde nefsinde gizledi ve onlara izhar etmeyerek sırren: «Ey zâlimler siz menzilet ve şan cihetinden daha şersiniz, Allah Teâlâ, sizin vasfettiğiniz iftirayı ziyade bilicidir» dedi. Tahkik kalb, evvelce bu mânâya mustaid olup, kuvâ mustaid olmadığından, kuvâ; matlublarını tahsil için, kalb ile akl-ı ameliyi münker ve babalarının yanında itham edici oldular. Bu babda: İbrahim Aleyhisselâm'ın bir kemeri olub, evlâdının büyükleri o kemere vâris oluyorlardı. Bu kemere İshak Aleyhisselâm'dan Yusuf'un halası büyük olduğu için vâris olmuşdu. Ve anası Rahil'in vefatından sonra, Yusuf'u, halası emzirmekde idi. Yusuf büyüyünce Yakub Aleyhisselâm, Yusuf'u halasının yanından almak istediğinde halası, Yusuf'suz sabır edemediği için mezkûr kemeri elbiseninin altından Yusuf'un beline sararak, «Ben kemeri gaib ettim» demişdi. Aranılınca; kemer Yusuf'un belinde bulunmağla o vaktin hükmünce babası, halasının vefatı zamanına kadar Yusuf'u halasının yanında bırakdı. Denilmişdir ki kemer; «Velâyet makamından evvel olan, Makam-ı Rûh-i İbrahim'den kalbin vâris olduğu kuvvet makamıdır.» Ve bu kemeri, kendisini nefs-i levvame Rahilinin vefatı zamanında emziren nefs-i mutmainne, kalbin beline sarmışdı. Yakub'un, Yusuf'u halasından almak istemesi; «Aklın, maârif ve hakayıkın kisbine terakkiyi istediğine, ve kalbi, fütüvvet makamında fezail ile mev-

suf bulunduğu vakit razı olarak Makam-ı velâyette Allah'da fenâ ile vefat edinceye kadar, kalbi fezail tarikinde sâlik olarak, nefs-i mutmainne yanında terk ettiğine işarettir. Allah Teâlâ alîmdir. Yusuf'un sözünü nefsinde gizlemesi; «Kalbin makamı idrakten kuvvanın kasır olduğunu ve kalbin kemalinden noksan olduklarını kalbin bilmesidir ki» şan ve menziletce, siz daha şersiniz demesi bundan ibarettir.

(Ayet 78) **(Kaâlû yâ eyyühel'azîzü inne lehû eben şeyhan kebîren fehuz ehadenâ mekânehü)** Yusuf'un, Bünyamin'i (tutuklaması) tahakkuk edince, kardaşları yalvarıp: «Ey Aziz; onun sin (yaslı) ve mertebede büyük ve enbiyadan ihtiyar bir babası vardır. Helâk olmuş olan diğer oğlunun gamından bununla teselli bulur. Binaenaleyh onun yerine bizim birimizi alıkoyarak bize ihsan et. **(İnnâ nerâke minelmuhsinîne)** (Ayet 78) Biz, seni ihsanı âdet etmiş kimselerden görüyoruz» dediler. Kalb-i Yusuf'un, kardeşi akl-ı amelî yerine, kendisini almasını rica ve ısrar eden kuvvet; «vehimdir.» Çünkü vehim; makulâta müdahele eder. Ve ufk-i akla terakkiye lâyık olmadığı vechiyle makulatta hükümeder. Ve maddeye taalluk etmekde, sâir kuva ile vehim arasında münasebet olduğu için, kuva kendilerini akl-ı amelînin değil, vehmin siyaset etmesine meyl eder. Ve kuvayı lezzat-ı bedeniye matlublarını tahsile kuva-yı vehim çeker. Kalb; mânâ-yı mâkuleyi idrak metaını vehim yanında değil, akl-ı amelî yanında bulunca **(Kaâle me'âzâllahi en ne'hüze illâ men vecednâ metâ'anâ indehû innâ izen lezâlimûne)** (Ayet 79) Yusuf: «Biz metâımızı kendisinde bulduğumuz kimseden başkasını almaktan Allah'a sığınırız. O taktirce biz elbette zâlimleriz. Eğer biz, akl-ı amelî yerine vehmi alıbda, bize zûm eder ve kardeşimize ilka edeceğimiz şey'i ona ilka edersek; bir şey'i mahallinin gayrinde koyacağımızdan büyük bir zulmu irtikâb etmiş oluruz» dedi.

(Ayet 80) **(Felemmestey'esûminhü halesû neciyyâ)** Kardeşler, Bünyamin'in tebdilinden meyus olunca, Aziz'in haklı olduğunu, münacat edici, düşünücü oldukları halde dışarı çıkdılar. Bünyamin'den yeisleri, vehmin onlara kefil olamadığına ve vehmin hükmü ve deva aybıyla faide bulamıyacaklarına şuurlarıdır. **(Kaâle kebîrühüm elem ta'lemû enne abâküm kad ehaze aleyküm mevsikan minellahi ve min kablü mâ ferrattüm fî yûsufe)** (Ayet 80) Kardeşlerin büyüğü; «Babanızın sizin üzerinize Allah'dan ahid ve misak aldığını ve evvelden Yûsuf hakkında yaptığınız zecr ve izlali, kuyuya atmak ve köle yerine satmak gibi teferrüd ve taksiri bilmiyor musunuz?» dedi. Babalarının misakı olan (îtikad-ı îmâni) yi ve vehmin hükmünü zamanında kalb hakkındaki tefritlerini, kuvaya hatırlatan fikir kuv-

vetidir. Bu sebebden müessirler; «Yusuf hakkında en iyi fikir besleyen ve Yusuf'u öldürmekden kardeşlerini men eden bu kardaş idi» demişlerdir. **(Felen ebrehel'arda hattâ ye'zene lî ebî ev yahkümellahü lî ve hüve hayrül hakimîn)** (Ayet 80) Binaenaleyh «Bana, babam izin verinceyedek, yahud Allah Teâlâ benim için hüküm edinciyedek ben, elbette Arz-ı Mısır'dan ayrılmıyacağım. Yani; ölünceye dek vehmin hükmüyle değil, aklın hükmüyle hareket etmekden ayrılmıyacağım. Allah Teâlâ hüküm edicilerin hayırlısıdır» dedi.

(Ayet 81) **(İrci'û ilâ ebîküm fekuûlü yâ ebânâ innebneke serekâ)** «Siz geriye babanıza dönüp «senin oğlun sirkat etti» deyiniz. Babalarına dönmelerini kardeşlerine emretmesi, fikrin, kuvay-ı evâmir-i nakliyeye imtisal ile siyaset etmesidir. **(Ve mâ şehidnâ illâ bimâ alimnâ)** (Ayet 81). Yani; bu metea bizim şuurumuz ve onun kemâl olduğuna ittilâğımız olmadığı için, akıle-i ameliye indinde bulunduğunu sirkat ve noksandan başka bir şey'i bilemeyiz. **(Ve mâ künnâ lil ğaybi hâfizîne)** (Ayet 81) Ve biz ancak şehadetde olan şey'i idrak edebildiğimiz için maâni-yi akliye-i gaybîyi hıfz edicilerden olmamışızdır.»

(Ayet 32) **(Ves'elil karyetelletî künnâ fîhâ)** Keza, «Oğlunun sirkat ettiğini sana haber vermeleri için, medine-i bedenden ibaret bulunan köyümüzün ahalisi olan kuvâ-yı nebâtiyeden **(Vel' ıyrelletî akbelnâ fîhâ ve innâ lesâdikuûne)** (Ayet 82) ve aralarında bulunduğumuz kuvva'yı hayvaniyeden de sual eyle. Bizler muhakkakdır ki, sâdıklarız» dediler. **(Kaâle bel sevvelet leküm enfüsüküm emrâ)** (Ayet 83) Yakub Aleyhisselâm «Mısır hükümdarı, sârkın ehaz ve kırfet olunması hakkındaki bizim kanunumuzu nasıl bildi. Belki size, kendi nefsiniz oğlumu benden ayırmak için bir hile tertib etmiştir» Yâni, tebayi-i cismaniyeniz size lezzet-i bedeniye ve şehevat-ı hissiye ile telezzüz etmeği ziynetlemişdir. Binaenaleyh lezzet-i bedeniyeyi «kemâl» ve makulata tâbi olmayı ve şerayi-i iltizamı ve fezail ile insafı: «noksan» zan eylediniz dedi. **(Fesabrün cemîlün)** (Ayet 83) Size lâyık olan iş daima şevayi-i fezâil ile, amelde güzel bir haber ve şer'î ve aklî ve hikmetle vukufdur. Yâhud, vech-i meşruh üzre fâidelenmekte güzel bir sabır, sizin için ibaha ve hükm-i tabiat ile yelkenleri salıvermekten daha güzeldir dedi. Yâhud mânâ: «Kalb Yusuf'unun ve kardeşlerinin, «envar-ı kudsiye-yi istişrakı» ve «ahkâm-ı şeriye-yi istinzali» ve benim medhalim olmıyan kavaidi istihrac üzerine, bekaları hususunda benim işim güzel bir sabırdır. İmdi Onların, iki tarafın maslahatına riayete ve mead ve meaş işlerinin her ikisine vefaya feragatleri âdetine kadar, benden ayrılıkları zarurîdir. Zira akıl, kemâlin talebini ve meadın ıslahını istediği gibi;

bedenin salâhını ve maaşın tertibini ve gıda ile mizacın tadilini ve lezzat ile kuvanın terbiyesini de iktiza eyler. Binaenaleyh, benim işim bunun üzerine güzel bir sabırdır» dedi. **(Asallahü en ye'tiyenî bihim cemîâ)** (Ayet 83). Allah Teâlâ'nın Ufk-ı âlâ cihetinden ve Tur'umdan nazar ve reyimin iktiza eylediği her iki tarafın muraatına ve makam ve mertebemin îcâb eylediği menziletin arasında tavassutu ihtiyara terakki etmekliğim sebebiyle, onların kaffesini bana getirmesi me'muldur. **(İnnehu hüvel'alîmü)** (Ayet 83) Tahkik Allahu Teâlâ hazretleri hakayıkı bilici ancak O'dur. **(Ül hakîmü)** (Ayet 83) Âlemlerin tedbirinde hikmet sahibi'dir. Âlemleri yalnız cihet-i ulviyeye riayet edici, cihet-i sufliyeden gafil olucu olarak, bu suret-i beden medinesinin harab ve ehlinin helâk olmasını bırakmaz. Bu söz, işaret etmiş olduğumuz tâm fâidelendirmekden evveldir. Zira bu; tevhidden sonra istikamet tarikinda sülûk ve keşifden sonra içtihad makamıdır.

(Ayet 84) **(Ve tevellâ anhüm)** Yakub Aleyhisselâm, Yusuf'a hasretinden ve Yusuf cihetine meyl ve inzicabından oğullarından îrâz eyledi. **(Ve kaâle ya esefâ alâ Yûsufe)** (Ayet 84) Ve hüznünün şiddetinden «Ey Yusuf'a olan hüzün ve esefim, hasret ve helâkim gel, çünkü seni benden, beni senden uzaklaştıracak bir şey kalmamıştır.» **(Vebyaddat aynâhü minel hüzni fe hüve kezıymün)** (Ayet 84) Hüznünden gözleri beyazlandı. Evvel emirde Yusuf'un kuyuya atılmasıyle firakına pek çok teessüften basireti kuvveti zayıfladı. Sonra Tur'undan terakki ve tevhidde fenâ ve Yusuf'un makam ve kemâlini idrâk etmemekle, basarı Yusuf'un halini görmeyici olarak kaldı. Halbuki; onun firakıyle dolmuşdu. Enva-ı gâm ve kederleri tecric' (yudum yudum içme) ediyordu.

(Ayet 85) **(Kaâlû tallahi tefteû tezkûru Yûsufe hattâ tekune haradan ev tekûne minel hâlikîne)** Halk ve âlem, Yakub'un pek ziyade teessürürü, hatta bedeninin eridiğini görünce; «Allah hakkı için sen, Yusuf'u hatırlamaktan ayrılmazsın. Tâki hasta yahud helâk oluculardan olursun» dediler. Bu söz; teferruatın ve inlemesinin şiddetine ve tecerrüd ve âlem-i ulviyeye meyilde kalb ile aralarında şiddetle münasebet olduğu için, o halin de kalb cihetine incizabına işaretdir. **(Kaâle innemâ eşkû bessî ve hüznî ilallâhi a'lemü minallahi mâ lâ ta'lemûne)** (Ayet 86) Yakub aleyhisselâm: «Ben, sabır olunamıyan hüznümü ve şekvamı, halime muttali olan Allah Teâlâ'ya bast eylerim. Ve Allah'ın kereminden, sizin bilmediğinizi bilirim. Bu söz: kalbin, cihet-i hakkaniyeye gittikten sonra ve âdet hükmünde inhilâlinden sonra yakında halk âlemine rücuunu ve âdet ile vukufunu aklın bildiğine işaretdir.

Bu bilgi dolayısıyla **(Yâ beniyyezhebû fetehassesû min Yûsufe ve ahîhive lâ te'yesu min revhillahi)** (Ayet 87) Yakub aleyhisselam: «Ey oğullarım Mısır'a gidiniz, Yusuf ve kardeşini arayınız ve Allah'ın gamından kurtarıp nefislendirmesinden meyus olmayınız» dedi. Bu da; bilkülliye sülûkdan ferağ zamanında ve tenezzül ve tedelli'de, rütbesine karib olmakla, bu ferağ eserinin akla vusulu zamanındadır. O vakit akıl; kuvânın makamlarına tenezzül eyler. Kuvaya cemiyet-i bedeniye sûretinde huzuzun talebini ve meâssi (meaş) ve mesalih-i cüziye tedbirini emreder. İşte meyus olmaklıktan nehy olunan Allah'ın rahmeti (Revhullah) budur. Zira mü'min, Allah ile olan hayât-ı sâniyeye işbu revh ve rıdvanı bulub onunla hayatlanır. Ve onun huzuru sebebiyle nimeti envaının cemisiyle ve nefsi, kalbi, ruhu ile ef'al, sıfat ve zât cennetlerinin lezzeti ile temettü' eyler, lezzetlenir. Kâfir ise bu lezzetleri bulamaz nitekim **(İnnehu lâ ye'yesu min revhillâhi illel kavmül kâfirûne)** (Ayet 87) «Tahkik, Allah Teâlâ'nın revh'inden kâfir olan kimselerden başkası meyus olmaz ancak kâfir olanlar meyus olur» buyurmuşdur.

(Ayet 88) **(Felemmâ dehalû aleyhi kaâlu ya eyyühel'azîzü messenâ ve ehleneddurru)** Kardeşler, bir def'a daha Mısır'a gittiler, Yusuf'un huzuruna girdiklerinde: «Ey Aziz! Bize ve ehlimize açlık ve kıtlık isabet etti ve az ve kıymetsiz bir sermaye ile geldik. Binaenaleyh bize zahireyi tam ver ve kardeşimizi iade eyle. Bize tasadduk ve ihsan eyle. **(İnnellahe yecziylmütesaddikıyn)** (Ayet 88) Allah Teâlâ muhsin olanları ve tasadduk edenleri güzel ceza ile cezalandırır» dediler. Bu kelâm; «kuvanın hukuk ile vukufu halinde darlıklarına ve su'-i hallerine», **(bibidâ'atin müzcâtin)** (Ayet 88) kavli «kuvanın mevadının kılletinden ve muradlarına tâbi olmaktan gıdalarının kasır olduğuna» **(fe'evfilenelkeyle)** (Ayet 88) kavli: «huzuz talebiyle kalbden merhamet dilediklerine işarettir.»

(Ayet 89) **(Kaâle hel alimtüm mâ fe'altüm bi yûsufe ve ahîhi entüm câhilûne)** Yusuf: «Siz Yusuf'a ve kardaşı Bünyamin'e yapdığınızı bilir misiniz?» dedi. Bu söz, kalbin sadır mahallinde kuvanın kendisini ve bidayetindeki hallerini ve cehil ve gavayet zamanında, kalbine yaptıklarını bilmeleri ve hallerini düşünmeleri için, sadır mahallinde, kuvânın makamlarına kalbin tenezzülüdür.

(Ayet 90) **(Kaâlû einneke le'ente Yûsufu)** Kardeşleri «Yoksa, muhakkak sen. Yûsuf musun?» dediler. Bu sözleri ki hey'et-i nuraniye ve bahâ-i sultaniye ile, kalbin halinden ve şimdiki haliyle, kalbin ibtidaki halinden çok uzak olmasından taaccüb etmeleridir. **(Kaâle ene Yûsüfü ve hâzâ ahî)** (Ayet 90) Yusuf Aleyhisselâm: «Ben Yu-

suf'um ve bu benim kardeşimdir. **(Kad mennellahü aleynâ)** (Ayet 90) Tahkik, Allahu Teâlâ bize minnet ve ihsan eyledi. **(İnnehü men yetteki ve yasbir feinnellahe lâ yudî'u ecrelmuhsinîne)** (Ayet 90) Tahkik muharremden ittika ve ceryan eden Kazâ-i İlâhiyeye sabr eden kimseye Allahu Teâlâ muhsin olanların ecrini zâyi' etmez» dedi. Bu söz, ihsanın illetine ve kemâlâtının sebebine işarettir.

(Ayet 91) **(Kaâlu tallahi lekad âserekellahü aleynâ ve in künnâ le hâtıiyn)** Kardeşleri çok mahcub olarak, «Biz Allah'a kasem ederiz ki, seni bizim özrümüze ihtiyar eyledi. Ve biz elbette hata etdik. Kusurumuzu affet» dediler. Bu söz; istikamet zamanında, kuvânın kendi noksanlarına ve kalbin kemâline hidayet bulduklarına işarettir. **(Kaâle lâ tesribe aleykümül yevme)** (Ayet 92). Yusuf «Bugün itizarınızla beraber, size levm ve takri' (azarlama) kuvanın ef'al-i tabiiyesi cibilli olduğu için başınıza kakmak yoktur. **(Yağfirullahü leküm ve hüve erhamürrahimine)** (Ayet 92) Allah Teâlâ sizi mağfiret ve setr eder. Allah Teâlâ rahmet edicilerin en ziyade rahmet edicisidir» dedi. Bu da fazilet nurları ile tenevvür ve kemâl zamanında kalbin emrini kabul ile kuvânın günahlardan beri olacağına işarettir.

(Ayet 93) **(İzhebu bikamîsî hâzâ fe'elkuûhu alâ vechi ebî ye'ti basîra)** «Benim bu gömleğimi götürüb babamın yüzüne sürün gözleri açılır.» Kamis denilen gömlek; «ayn-ı cem'de» vahdete vusulu ve sıfatullah ile ittisafı zamanında kalbin muttasıf olduğu hey'et-i nuraniyedir. Yahud; kuyuya atıldığı vakit «Yusuf'un, Hama ilinde bulunan İbrahim'den miras kalma gömlekdir» denilmişdir ki, evvelki veche vusulden sonra, kalbe hasıl olan kemâl nuruna işaret olduğu gibi, bu vechede fıtrat-ı asliye nuruna işaretdir. Ve evvelki veche; akıl gözünün açdırılmasının daha evvelidir. Zira aklın bâsireti, Hidayeti Hakkaniye nuruyla sürmelenmedikçe Sıfat-i İlâhiyenin idrakinden kör olur. **(Ve'tûnî bi ehliküm ecma'ıyne)** (Ayet 93) Ve «ehil ve eyalinizle hepiniz bana geliniz, yani hepiniz ef'alde tavassuta muraat ve makam-ı itidalde kalbe müracaat ediniz. Zira kalb, ülvi ve süfliyat cihetleri arasında mutavassıt olduğundan, bana kanıp emrimi kabul ve bana yakin olunuz ve tabiatınızın, muktezasıyla lezzet-i bedeniye talebinde makamdan uzaklaşmayınız» dedi.

(Ayet 94) **(Ve lemmâ fesaletil' iyrü kaâle ebûhüm innî le'ecidû rîha Yûsufe lev lâ en tüfennidûni)** Ken'an'a gitmek üzere hareket eden kafile Mısır'dan ayrılınca Yakub Aleyhisselâm; «Vallah ben, Yusuf'un kokusunu buluyorum, eğer siz beni sefahata nisbet etmeseniz, tasdik ederdiniz» dedi. **(Kaâlû tallahi inneke lefî dalâlikel ka-**

dîmi) (Ayet 95) Yanındakiler «Allah hakkı için sen hâlâ eski dalâletindesin» dediler. Yakub'un uzaktan bulduğu koku; akıl ve şeriat kanunu ve adâlet hükmü üzere huzuz cihazı ile kuva-yı hayvaniyeyi techiz ederek, mahz-ı tevhidden akıl ve mâkûl alemine rücû ve akla teveccühü eserinin akla vusuludur. Hakikaten bu ruhun, kafileyi en güzel şeylerle techiz ve Ken'an'a teveccüh ettiği rivayet olunmuştur. Yakub'un, dalâl-i kadimi; aklın kuva cihetinden gâfil olub, ezelen kalbe aşık olmasıdır.

(Ayet 96) **(Felemmâ en câel beşîrü elkaâhü alâ vechihî fertedde basîrâ)** Müjdeci geldiği vakit; gömleği emr olunduğu üzre, Yakub'un yüzüne ilka edince (sürünce) hemen gözleri açıldı. **(Kaâle elem ekul leküm innî a'lemü minellahi mâ lâ ta'lemûne)** (Ayet 96) Yakub Aleyhisselâm: «Ben size Allahu Teâlâ'dan sizin bilmediğinizi biliciyim demez mi idim?» dedi. Bu söz, kalbin, akıl makamına rücû edeceğine, aklın ilmi sabıkına işarettir.

(Ayet 97) **(Kaâlu yâ ebânestağfirlenâ zünûbenâ innâ künnâ hâtıîne)** Oğulları: «Ey babamız! Bizim için günahlarımızın örtülmesini iste. Biz hata edenlerden olduk» dediler. **(Kaâle sevfe estağfiru leküm rabbî innehü hüvel ğafûrur rahîmu)** (Ayet 98) Yakub Aleyhisselâm. «Sizin günahlarınızın örtülmesini Rab'bimden isteyeceğim, Tahkik, Rab'bim, ancak o günahları örtücü ve merhamet edicidir» dedi. Yakub'un, evlâdları için istiğfarı, hey'et-i zulmaniyeyi soyduktan sonra, aklın istikamet ile fezâil-i akliye hükmü üzre kuvâyı kararlaşdırmasıdır.

(Ayet 99) **(Felemmâ dehalû alâ yûsufe âvâ ileyhi ebeveyhi ve kaled hulû mısra inşâellahu âminîne)** Kavmi, Yûsuf'a vâsıl oldukları vakit, Yûsuf; ebeveynine kavuşarak, «Mutlak kederlerinizden ve yol zahmetlerinizden emin olduğunuz halde inşaallah Mısır'a giriniz» dedi.

(Ayet 100) **(Ve refe'a ebeveyhi alel' arşı ve harrû lehü süccedâ)** Ve ana ve babasını kendi oturduğu tahtına oturtub, kendi ebeveyninin karşısında ayakta durdu. Ebeveyn ve kardeşleri Yusuf'a kavuşdukları için Hak'ka secde-i şükür etmek için (üzre) yere kapandılar. **(Ve kaâle yâ ebeti hâzâ te'vîlü rü'yâya min kablü)** (Ayet 100) O vakit evvelce gördüğü rüya Yusuf'un hatırına gelerek: «Babacığım! işte evvelce gördüğüm rüyanın tevili budur. **(Kad ce'alehâ rabbî hakkaâ)** (Ayet 100) Muhakkak Rab'bim, o rüyayı hakikat kıldı, kuvveden fiile çıkardı» dedi. Kavminin Yusuf'a dahil ve vasıl olmaları; kuva'nın, hal-i istikamette sadır makamına vâsıl olmalarıdır. Ve Mısır'a girmeleri: «ayn-i cem'i» vahdetde mertebelerinin tefazili ile be-

raber kuvânın hepsinin Cemiyet-i İlâhiye-yi vâhidiye hazretinde olmalarıdır.» Ebeveynini taht üzere çıkarması «Akıl ve nefis mertebelerinin, sâir kuva mertebelerinden mürtefi olduğuna ve akıl ile nefsin kalbe ziyade yakin olduklarına ve sâir kuvâ üzere saltanatlarının kuvvetine» işarettir. Ve hepsinin Yusuf için secdeye düşmeleri: «Allah ile olmaksızın hiçbir kıl hareket ve bir damar direnmeyecek derecede nefisleriyle bir fiil ve hareketleri olmayarak kâffesinin emr-i vahdâni ile kalbe inkiyad ve itaat etmelerine» işarettir. Ve rüyasının te'vili: «İstidad-ı evvelinde tekarrür etmiş olan işbu kemâlin kabulu suretidir. **(Ve kad ahsene bî)** (Ayet 100) Ve Rab'bim fenadan sonra beka ile bana ihsan eyledi. **(İz ahrecenî minessicni)** (Ayet 100) Zira beni, ayn-i vahdette, kesret-i şuhuddan ve sıfat-ı celâlde cemâli müt'alâadan mahcub olduğum «halvet zindanından» çıkardı. **(Ve câe biküm minel bedvi min ba'di en nezeğaşşeytanü beynî ve beyne ihvetî)** (Ayet 100) Lezzât-ı bedeniye inhimak ve tehalükleri ile, beni tabiat kuyusunun dibine atmağa kardeşlerimi teşvik etmesiyle vehim şeytanının; benimle kardeşlerimin arasını ifsadından sonra sizi de Hazret-i İlâhiye Mısrının haricinde olan bâdiyeden getirdi. **(İnne Rabbî lâtîfün limâ yeşa'û)** (Ayet 100) Tahkik Rab'bim, meşiyet-i ezeliye ve inayet-i kadimesi hasebiyle, kemâline tevfik ve işlerini tedbir eylemekle, sevdiklerine lütûf edicidir. **(İnnehü hüvel' alîmül hakîmü) (Ayet 100)** Tahkik, ancak Rab'bim, istidadlarda olan şeyleri bilicidir. Kemal esbabının tertibi ve müstaidini kemâle vusûle tevfik ile hikmet sahibidir.

(Ayet 101) **(Rabbi kad âteytenî minel mülki)** Ey Rab'bim! bana tevhid-i ef'alden ibaret bulunan mülk tevhidinden verdin, **(Ve allemtenî min te'vîlil'ehâdîsi)** (Ayet 101) ve muğayyebatın mânâlarını ve gayb suretlerinin merciini, bana bildirdin, bu da sıfat tevhidi babındadır. **(Fâtırassemâvâti vel'ardı)** (Ayet 101) Sen, kalb makamında «sıfat semâvâtının» ve nefis makamında «efal tevhidi arzının» halk ve mucidisin. **(Ente ve liyyî fîddünyâ vel âhireti)** (Ayet 101) Mülk dünyasında ve melekût-ı ahirette «ZAT»ın tevhidi ile benim mutasarrıfım ve sâhib-i velâyetimsin. **(Teveffenî müslimen)** (Ayet 101) Eniyetin bekâsıyla dâi (dua edici) değil, belki emrine münkad olduğum halde beni benden ifna eyle. **(Ve elhıknî bissâlihîne** (Ayet 101) Ve beni, tevhidde fenadan sonra, istikamet makamında sâbit olanlara ilhak eyle.

(Ayet 102) **(Zâlike min enbâil ğaybi nûhîhi ileyke)** Zikr olunan bu Yusuf kıssası; «gayb haberlerindendir ki, vahy ve ilham ile sana talim ederiz. **(Ve mâ künte ledeyhim iz ecma'û emrehüm ve hüm yemkürûne)** (Ayet 102) Ve kardeşleri Yusuf'a mekir ve hile etmeği

kasıd ve müşavere edib de karar verdikleri zaman, sen onların yanında ve cemiyetlerinde değil idin. **(Ve mâ ekserünnâsü velev haraste bimü'minîne)** (Ayet 103) Ve senin etrafında dolaşan insanların çoğu, sen, imanlarına harîs olsan dahi iman edici değillerdir.

(Ayet 104) **(Ve mâ tes'elühüm aleyhi min ecrin)** Ve Allah tarafından etmekte olduğun tebliğata onlardan bir ücret de istemiyorsun. **(İn hüve illâ zikrün lil'âlemîne)** (Ayet 104) Bu Kur'an ve Kur'an'da olan kıssaları ve ibretleri ve ahkâm, ancak umum âlemlere âm ve şâmil bir zikr ve fâide-i celiledir.

(Ayet 105) **(Ve ke'eyyin min âyetin fîssemâvâti vel'ardı yemürrûne aleyhâ ve hüm anhâ mu'ridûne)** Göklerde ve yer yüzünde Allah'ın vahdâniyetine delalet eden ne kadar çok âyetler vardır ki, o âyetlere gafletle gelip geçdiklerinden onlar o âyetlerden îrâz edicilerdir. **(Ve mâ yü'minü ekserühüm billâhi illâ ve hüm müşrikûne)** (Ayet 106) Ve onların çoğu Allahu Teâlâya îmân-ı ilmi ile iman etmezler, ancak Hak'kın gayri bir mevcûdun isbatı ile müşrik oldukları halde iman ederler. Yâhûd mânâ: Onların çoğu îmân-ı aynî ile iman etmezler ancak onlar; «enaniyetleri ile ihticabları sebebiyle müşrikdirler.» **(Efe'eminû en te'tiyehüm ğaşiyetün min azâbillâhi ev te'tiye hümüssâ'atü bağteten ve hüm lâ yeş'urûne)** (Ayet 107) Onlar ne suretle şirk ederler, yoksa Allah'ın azabından istidadlarını, kemâlin kabulunden men eden bir hey'et-i râsıha-i zulmânîye hicabının gelmesinden, yâhûd; ansızın kıyamet-i sügranın gelmesinden emin mi olmuşlardır? Halbuki onların, tevhid ve keşif nuruna şuurları olmadığından, hicabları mürtefi olmaz. Binaenaleyh onlar ebeden ihticabda kalırlar.

(Ayet 108) **(Kul hâzihî sebîlî)** Habibim de ki: «Benim su'lûk ettiğim bu «Tevhid-i Zâti» yolu, bana mahsus olan benim yolumdur. Bu yol başkasına ait değildir. Yalnız benim irşad yolumdur. **(Ed'û ilallahi alâ basîretin ene ve menittebe'anî** (Ayet 108) Ben, «ayn-i cem'»de cemi-i sıfat ile mevsuf olan «Zât-ı ehadiye» dâvet ederim. Bu yola yalnız ben dâvet ederim ve bu yolda bana tâbi olanlar dâvet ederler ve her kim ki buraya dâvet ederse o, benim etbaımdır. Zira benden evvel gelen enbiyanın kâffesi, «mebde ve meada» ve bâzısı sıfat ile mevsuf olan «Zâtı vâhideye» dâ'vet edici idiler. Ancak İbrahim aleyhisselâm, «kutb-ı tevhid» olması dolayısıyla müstesnadır. Bu sebebden Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem Efendimiz, tafsil itibariyle değil, cemi' itibariyle İbrahim'in etbaından olmuşdur. Zira; sıfatın tefasilini tamamlıyan Hz. Muhammed Sallâllahü Aleyhi ve Sellem'den başka bir ferd yoktur. Ve eğer olmuş olsa idi Muhammed Sallâl-

lahü Aleyhi ve Sellem, «Hâtem» olduğu gibi o da «Hâtem» olurdu. Zira her bir kimsenin dâveti; ancak bâliğ olabildiği kemâl makamına mümkün olabilir. **(Ve subhanallahi)** Hakkı, yolu üzre gayrisinin olmasından Allah'ı tenzih ederim. Belki yoluna sülûk edici ve zâtına dâvet edici yine O'dur. **(Ve mâ ene minel müşrikîne)** (Ayet 108) Ve ben; «Tevhid-i zâtî» makamında gayri isbat edicilerden, enaniyetle «Allahu Teâlâ'dan muhtecib» olanlardan değilim. Belki ben; «Allah ile benden faniyim» binaenaleyh, yoluna dâvet eden O'dur.

(Ayet 109) **(Ve mâ erselnâ min kablike illâ ricâlen nûhî ileyhim min ehlilkurâ)** Habibim! Senden evvel resul irsal etmedik, ancak sıfat ve makam kariyeleri ehlinden, kendisinden reculiyetten bakiye bulunan kimseleri irsal eyledik. Senden evvel Zât Mısrın'dan kimseyi irsal etmedik. Zira, temkin ehline hâsıl olan beka, ancak fena mikdarınca olur. Ve halka rücû ancak urûc iktizasına göre olur. İmdi, «Fenay-ı tam» ve «urûc-i kâmile», ancak bâliğ olmadığı bir rütbe bulunmıyan, «istidad-ı kâmil» sâhibi «kutba» mahsus olabilir. Ve beka zamanında cemi-i tefâsil-i sıfata şâmil olan «rücû-ı tam», yine onun olmak lâzım gelir. O kutub Hâtemdir. Bu sebebden, Nebi Sallâllahü Aleyhi ve Sellem: «Nübüvvet binası tamam olmuş, perçinlenmiş, muhkemlenmişdir. O binada yalnız bir kerpiç konulacak yer kalmışdı. O kerpiç de ben oldum» buyurmuş. Ve «Ben, mekârim-i ahlâkı tamamlamak için gönderildim» sözüyle bu mânâya işaret eylemişdir. **(Efelem yesîrû fîl'ardı feyanzurû keyfe kâne âkibetüllezîne min kablihim)** (Ayet 109) Kendilerinden evvel bulunanların işlerinin nihayetini ve kemâllerinin gayeti nasıl olduğuna nazar ederek, kıdemlerinin müntehasına bâliğ olmaları ve istidadları hasebiyle kemâllerini tahsil etmeleri için bunlar «Arz-ı istidat»larında seyr etmezler mi? Zira herkesin bir hâsiyeti vardır. Ve onun hususi istidadı, ona mahsus bir saadeti iktiza eder ki, o saadet, «onun âkibetidir.» İnsanların hassalarına ve seyirlerinde kıdemlerinin gayetine ıtlaından; «nefs»e o kemâlâtdan bir hey'et-i ictimâiye hâsıl olur ki, o da; istidatlarının ihtilâfı hasebiyle «Ümmet-i Muhammediyenin kemâlidir.» **(Ve ledârül'âhireti hayrün lillezinettekav)** (Ayet 109) İşte; istidadlarının hicabları olan nefislerinin sıfatlarından ittika edenler için elbette hayırlı olan «dâr-ı âhiret» budur. **(Efelâ ta'kılûne)** (Ayet 109) Bu makamın, sizlerin bulunduğunuz dâr-ı fâniyeden ve temettuâtından daha hayırlı olduğunu taakkul etmez, düşünmez misiniz? Zirâ, Dâr-ı âhiret eğer bilseler, «hakikî hayat» elbet odur.

(Ayet 110) **(Hattâ iz es tey'eser rusülü)** Yâni, seyr ve ittika edenler ve fetihleri küşûf'da «kuvâ-yı nefs» keferesine neferâtları geç kaldı, tâki kavmin eşrâfı olan resulleri, kemâle erişmekden meyus ol-

dukları, **(Ve zannû ennehüm kad küzibû** (Ayet 110) yâni, istidadlarındaki zan veya recaları kendilerini tekzib eylediği vakit, **(Câehüm nasrunâ)** (Ayet 110) kendilerine Melekût ve Ceberût nurlarının imdadından teyid ve tevfik ile bizim neferâtımız gelip **(Fenücciye me neşaü)** (Ayet 110) Resul ve etbaından olan inayet ehlinden dilediğimiz kurtarıldı **(Ve lâ yüreddü ba'süna anil kavmil mücrimîne)** (Ayet 110) Ve bizim, hicâb ve ta'zîb ile kahrımız, nefisleri sıfatlarının, kalbleri üzre izharı ile karanlık, ezelî ve hicablı hey'etleri kazanan mücrim kimselerden red olunmaz.

(Ayet 111) **(Lekad kâne fî kasasihim ibretün liülil'elbab)** Yusuf'un kıssasında tâ'bir ettiğimiz gibi; enbiyanın kıssalarında, hissiyat perdelerinden hâlis, vehmiyat kabuklarından mücerred akıl sahiblerine ibret alacak, zâhirinden bâtınına ubûr olunacak şeyler vardır. **(Mâ kâne hadîsen yüfterâ)** (Ayet 111) Şu Kur'an, nefis indinden iftira olunmuş bir söz değildir. **(Ve lâkin tasdîkallezî beyne yedeyhi)** (Ayet 111) Lâkin ondan evvelce «Levh»de sâbit olan şey'in tasdiki **(Ve tafsîle külli şey'in)** ve «Âlem-i Kaza»da icmâl olunan her şeyin tafsili **(Ve hüden)** (Ayet 111) ve «Tevhid»e hidayet **(Ve rahmeten likavmin yü'minûne)** (Ayet 111) ve istidadının safasından «Gaybe iman» eden kimseler için âyât perdeleri arkasından «Sıfat tecelliyatı» ile «rahmettir.»

RAD SÛRESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Elif Lâm Mim, Ra)**, Yani: Zat-ı ehadiyete ve âlim ismi ve azîm ismi ve işaret olunduğuna binaen «Rahmet-i tâmme»den ibaret bulunan «İsm-i a'zâmın» mazharı, **(Tilke ayatül kitabı)** (Ayet 1) şu işaret olunanlar «Vücûd-i mutlak»dan ibaret bulunan «Kitab-ı kül»ün büyük alâmeti ve «Âyât-ı kübra»sıdır. **(Vellezî ünzile ileyke min rabbike)** (Ayet 1) Rab'bından sana inzâl olunan akıl fermanı ve şu zikr olunan maâninin harflerde derci **(Elhakku ve lâkinne ekserennâsi lâyuminune)** (Ayet 1) başka değil, ancak haktır. Lâkin insanların çoğu îmân etmezler. **(Allahüllezî refe'assemâvâti bi ğayri amedin terevneha)** (Ayet 2) Allahu Teâlâ hazretleri, sizin gördüğünüz bir direk olmaksızın gökleri yükseltmiş olan zâttır. Yâni, gökleri, görülmeyen bir direkle yükseltmişdir ki, o da, gökleri tahrik ve ikame eden «Nüfus-i semâviye-yi melekutiye»dir. Yâhud mânâ: Al-

lahu Teâlâ Hazretleri; kendilerine dayanak olacak ve ervahın kendisiyle kaim olacak bir madde olmaksızın, belki mücerred nefisleriyle kaim oldukları halde ervah göklerini yükseltmiştir. **(Sümmestevâ alel'arşı)** (Ayet 2) Sonra tesir ve takvim ile Arş üzre istilâ ederek, Arş'a malik olmuştur. Yâhud mânâ: Tecelli tarikiyle «kalb Arş»ı üzre istiva eylemişdir. **(Ve sahhareşşemse vel kamere)** (Ayet 2) Ve «maârif-i külliye»nin idrâki ve «envar-ı âliye»nin istişrakıyla «Ruh güneşini» ve her iki âlemde ki mevcudatı cemian idrak ve fevk ve tahtından istimdad, sonra keşif ile sıfatî tecelliyatını kabul ile, kalb kamerini teshir eylemişdir. **(Küllün yecri liecelin müsemma)** (Ayet 2) Şems ile kamerden her birisi; fıtrat-ı evveli hasebiyle, kemâli olan muayyen bir gayeye ceryan eder. **(Yüdebbirül' emre)** (Ayet 2) Allahu Teâlâ, bidayetle mebadiyi tertib ve istidâdı hazırlamakla işi tedbir eder. **(Yufassilül' ayâti)** (Ayet 2) Nihayetde ef'al ve sıfat tecelliyatı iktizasınca; kemâlâtı tertib ile âyâtı tafsil eder. **(Lealleküm bilikaâi Rabbiküm tûkinûn)** (Ayet 2) Memuldur ki siz tecelliyat âyâtının müşahedesi zamanında «aynel-yakîn» hasıl edersiniz.

(Ayet 3) **(Ve hüvellezî meddel' arda vece'ale fîhâ revâsiye ve enhârâ)** Allahu Teâlâ, bir zâttır ki, «arz-ı cesedi» döşeyib, cesedde kemikler dağlarını ve damarlar nehirlerini meydana getirmişdir. **(Ve min küllissemerâti ce'ale fîhâ zevceynisneyni)** (Ayet 3) Ve her bir âhlâk ve müdrikât yemişlerinden», arz-ı cesede meselâ; cûd, buhûl, fücûr, âfet, cebin, şecaât, zulûm, adâlet, sevâd, beyaz, ratb, yâbis, hararet, burudet, gibi çift iki sınıf kılmışdır. **(Yuğşiylleylennehâre)** (Ayet 3) Kuvây-ı Ruhaniyeyi âlâtıyla ve Ruhu, cesedle örtdüğü gibi, Ruhâniyât gündüzü üzre, cismâniyât zulmeti gecesini örter. **(İnne fî zâlike leâyâtin likavmin yetefekkerûne)** (Ayet 3) Tahkik Allahu Teâlâ'nın sınıfta ve âlem-i asgar ve ekberin tetabukunda tefekkür eden kimselere; büyük âyetler ve âlâmetler vardır.

(Ayet 4) **(Ve fiyl'ardı kıta'un mütecâviratün)** Ve arz-ı cesedde kemik, sinir, bağ, etden yekdiğerine mücavir parçalar, **(ve cennatün)** (Ayet 4) kuvây-ı tabiiye ve hayvaniye ve insaniye ağaçlarından bahçeler, **(min anâbin)** (Ayet 4) hevây-ı nefis şarablarının sıkıldığı kuvayı şehevaniye ve aşk ile kendilerinden muhabbet şarabının sıkıldığı; «kuvây-ı akliye» üzümlerinden hasıl bahçeler, **(ve zer'un)** (Ayet 4) ve kuvay-ı nebatiye ekinleri **(ve nahilün)** (Ayet 4) ve sâir havass-ı zâhire ve bâtına hurmaları **(Sınvânün)** (Ayet 4) gözleri, kulakları, burun delikleri gibi kökü bir, dalları müteaddid **(ve gayrü sinvanin)** lisan, fikir, vehim, zikir âletleri gibi tek tek ve kökleri ayrı kuvalar olub, **(yüskâ bimâin vâhidin)** (Ayet 4) bunların hepsi de hayattan ibaret bulunan bir su ile sulanırlar. **(Ve nüfaddilu ba'dehâ alâ ba'din**

fil, ukuli) (Ayet 4) Ve meselâ; akıl müdrekâtının, «his müdrekâtına», basar müdrekâtının; «lems müdrekâtına», hikmet melekesinin «âfet melekesine» tafdil olunduğu gibi, ekil, yani: zevk de bu kuvânın bâzısını bâzısına tafdil ederiz. **(İnne fî zâlike leâyâtin likavmin ya'kılûn)** (Ayet 4) Tahkik tabiat-ı kabilenin vahdetiyle beraber, vâki olan bu ihtilafatda sınıfın acaibini teakkul eden kimseler için elbette büyük âyetler ve âlâmetler vardır.

(Ayet 5) **(Ve in ta'ceb fe'acebün kavlühüm)** Habibim, eğer sen küffarın sözlerinden taaccüb edersen **(Eizâ künnâ türâben einnâ lefî halkın cedîdin)** (Ayet 5) onların «Toprak olduğumuz vakit biz, yeni bir hilkatde olur muyuz?» sözleri hakikaten şâyân-ı taaccübdür. Zirâ insan her saatte, belki bütün âlem, hey'et ve ahvalin evzâ' ve sûrûn tebdili ile her lahzada başka, yeni bir hilkatdedir. Binaenaleyh, âlem-i kevn ü fesâda ibret nazarı ile bakan bir kimse; «halkı cedidi» ne suretle inkâr edebilir. **(Ülâikellezîne keferû birabbihim)** (Ayet 5) İşte bunlar, Rububiyet ve ef'al ve tecelliyâtını şuhuddan mahrum olanlardır. Sıfât-ı İlâhiyenin tecelliyatından nasıl mahcûb olmazlar? **(Ve ülâikel' ağlalü fî a'nakıhim)** (Ayet 5) Ve bunlar, boyunlarında bukağıları olanlardır. O sebebden gözleri yere dikilmiş, nazarları kendilerine yakın olan hissiyata kasr olunmuş, başlarını kaldırıp da «Melekût-i ervâhı» görmeğe, Âlem-i kudret ve his menzillerinden uzak olan «makûlâtı» idrake kadir olamazlar. **(Ve ülâike eshâbünnâri)** (Ayet 6) Ve bunlar, tabiat çukurunun dibinde, ef'al cehennemi ateşlerinin musahib ve mülâzimidirler. **(Hüm fîhâ hâlidûne)** (Ayet 5) Onlar o ateşlerde muhalled ve müebbeddirler.

(Ayet 6) **(Ve yesta'cilûneke bisseyyieti kablel haseneti)** Ve onlar, kendilerine muzlim heyet'lerin ve rezailin istilâsiyle, şirkin galebesinden dolayı, istidadlarının şerre münasebeti sebebiyle imânları takdiri üzre vad olundukları haseneden evvel, «inzar olundukları cezanın» getirilmesini senden taleb ve isti'câl ederler **(Ve kad halet min kablihimül mesülâtü)** (Ayet 6) Halbuki, onlardan evvel emsallerinin ukubetleri geçmişdir. **(Ve inne rabbeke lezû mağfiretin linnâsi alâ zulmihim)** (Ayet 6) Tahkik, senin Rab'bin, nûrdan hâcib olan karanlık hey'etlerin iktisabıyla, nefislerine zülûm etmeleriyle beraber, insanlara muzlim hey'etlerin rûsüh bulmadığı, istidadını ibtal etmediği kimselere mağfiret sahibidir. O zulmetleri, «rahmeti nuruyla» izale eyler. **(Ve inne rabbike leşedîdül ikab)** (Ayet 6) Ve zulmetler, kendisinde pas olan ve kökleşen ve istidâdını ibtal eden kimselere; tahkik Rab'binin ikabı da şiddetlidir.

(Ayet 7) **(Ve yekûlüllezîne keferû lev lâ ünzile aleyhi âyetün min Rabbihi)** Mahcub olubda adem-i idrakleri ve basiretlerinin kör-

lüğü sebebiyle Allah'ın sıfatları ile ittisafı gibi «nübûvvete şahid» olan âyâtı göremiyenler «Ne için, Nebi'ye, bizi îmâna cebr edecek bir âyet nâzil olmuyor?» derler. Basiretlerinin körlüğünden, nâzil olan ayetleri, âyet saymıyarak, hevâ ve arzularının iktizasınca âyet taleb ederler. **(İnnemâ ente münzirun)** (Ayet 7) Sen, ancak inzâr edicisin, sana onları korkutmaktan başka bir şey yoktur. Hidayetleri sana aid değildir. Zirâ, hidayet Allah'a aiddir. **(Veliküllî kavmin hâdîn)** (Ayet 7) Her bir kavim için; cinsiyeti fıtrıye hasebiyle onlara münasib olan bir hidâyet edici vardır. Onun kemal ve Nur-i İlâhiyi talâkkisi zamanında; kavmi ülfet ederek, ondan hidayeti kabul ederler ve Allahu Teâlâ onları, onun mazharı üzre hidayet eder. İmdi, işbu cinsiyet-i asliye ile «sana münasib olan kimse, senden hidayeti kabul eder, münasib olmayan kabul etmez» ve bunlar bir takım gizli sırlardır ki, Allahdan gayri kimse bilmez.

(Ayet 8) **(Allahü yâ'lemü mâ tahmilü küllü ünsâ)** Allahu Teâlâ hazretleri, her dişinin haml eylediğini bilir. Binaenaleyh, nefis dişisinin taşıdığı «kemâl veledini» yâni, her istidadın kuvvetindeki kemâli **(Ve mâ tegıydul' erhâmü)** (Ayet 8) ve «istidad rahimlerinin» şehevâtında inhimak ile kemâlâtdan neler noksan kıldığını **(Ve mâ tezdâdü)** (Ayet 8) ve «istidat rahimlerinin» tezkiye ve tasfiye ve sohbet berakâtiyle ne kemalât kazandığını bilir. **(Ve küllü şey'in indehu bimikdârin)** (Ayet 8) Hak'kın indinde her bir kemâlât, kabiliyet iktizası üzre, muayyen bir mikdarladır. Yâhud mânâ: Allah'ın indinde mikdar olan bir istidatdaki her hangi bir kuvveti kabul, ezelde feyz-i akdesinden bir mikdarladır, ziyade ve noksan olmaz. Yahud mânâ: **(İnneke lâ tehdî men ahbebte ve lâkinellahe yehdî men yeşâ')** (Kasas Suresi, Ayet 56) buyurduğu vechiyle; her kavmin, bir hâdisi vardır ki o da ancak Allah'dır. Zirâ, her istidâddaki kabul kuvvetini ve ziyade ve noksanını bilicidir. Binaenaleyh, istidâd hasebiyle kemâllerini takdir eyler.

(Ayet 9) **(Alimül gaybi veşşehâdeti)** İstidâtlarda olan «kuvvet-i kabul gaybını» ve fiile harç olan «kemalât-ı hâzıra şehâdetini» bilicidir. **(Ülkebîrü)** (Ayet 9) Bâ'zı istidatlara iktizasını itâ etmemekden şânı celil olan büyük zâttır. Belki bütün istidatlara vâsi ve muhittir. Hepsine, iktiza eylediğini itâ eder. **(El müte'âli)** (Ayet 9) Feyzi kesilmekden, binaenaleyh istidadın husulunden feyzi taahhur ederek, iktiza eylediğinden noksan olmasından âlidir. **(Sevâün minküm men eserrel kavle ve men cehere bihi)** (Ayet 10) Sizden, istidâd-ı potasından sözü gizliyen ile, ilmini kuvveden fiile çıkarmakla sözü aşikar eyleyen **(Ve men hüve müstahfin billeyli ve saribün binnehâri)** (Ayet 10) ve zulmet-i nefis gecesiyle gizlenen ve makam-ı nefisden

çıkıb ruh nurunun gündüzünde gitmekle aşikâr edici olan kimseler, hep müsavidir.

(Ayet 11) **(Lehu muakkibatün min beyni yedeyhi ve min halfihi)** Her şey'e, her zerreye nisbetle, onun, evvelinden, âhirinden onu takib eden ve ona vâsıl olan Hak Teâlâ'nın melekûtundan «imdad-ı müekkidesi» vardır. **(Yahfezunehu min emrillahi)** (Ayet 11) «Kuvây-ı hayâliye cininin» kapışından ve «kuvây-i behimiye ve sebuiyenin» galebe ve o şey'i ihlâk etmesinden, Hak'kın emriyle, o şey'i muhafaza ederler. **(İnnallahe lâ yugayyürü mâ bikavmin)** (Ayet 11) Tahkik, Allahu Teâlâ, bir kavimde olan zâhir ve bâtın nimet ve kemâli bozmaz, **(Hattâ yügayyiru mâ bi enfüsihim)** (Ayet 12) taki o kavim, nefislerindeki istidâd ve kabul kuvvetini bozmayınca, zira, Feyz-i İlâhi umûmidir. Akan su gibi muttasıldır. Nitekim **(Yüska bimâin vahidin ve nufaddılu ba'dehâ alâ badin fîl'ukili)** (Ayet 4) yani, «hepsi bir su ile sulanır ve lezzetde bâzısını bâzısına tafdil ederiz» buyrulduğu üzre, Feyz-i İlâhi, istidatların levni (rengi) ile televvün (boyanır) eder. Her kimin istidâdı kederlenirse, Feyzi kederlenir ve şerrinden ziyade eder ve her kimin istidâdı sâfi olursa feyzi de sâfileşip, hayrında ziyade eder. Keza zâhir nimetlerin, nikmete tagayyüründe behemehal celi (aşikâr - açık) veya hafî (gizli) bir istihkak lâzımdır. Bu sebebden muhakkikler **(Üd uni estecib leküm)** (Gâfir Suresi, Ayet 61) kavliyle işaret olunan ve «icâbet kendisinden tehallüf (uygun olmamak) etmeyen dua, ancak istidâd lisanıyla olan duadır» demişlerdir. Bazı selefden «Fare mestimi yırttı, bunu da; yapmış olduğum bir günahdan biliyorum, yoksa, Allahu Teâlâ, fareyi bana musallat etmezdi» dediği ve bir şâirin: «Sen faziletli olan mazin kabilesinden olsa idin; benim devamı mübah kılmazdın» kelâmıyla misal getirdiği rivayet olunmuştur.

(Ayet 12) **(Hüvellezi yürükümül berka)** Allah Teâlâ Hazretleri, size «envar-ı kudsiye ve hatfe-i ilâhiye» (Şimşeğin göz alıcı çakması) taamları berekâtı gösteren zâttır. **(Havfa)** (Ayet 12), Siz, o berkın çabuk geçmesinden ve ağırca rücûundan korkucu **(Ve tama'an)** (Ayet 12) ve onun sebâtını ve sür'at-i rücûunu taleb edici olduğunuz halde gösterir **(Ve yünşiüssehâbessikâle)** (Ayet 12) Ve Allah Teâlâ hazretleri, yakîn ilmi ve Hak maârifeti suyu ile ağırlaşmış sekinet bulutunu inşa eyler.

(Ayet 13) **(Ve yüsebbihurra'du bihamdihi)** Ve «Tecelliyât-ı Celâliye» satfeti, (kahretmek iktidarı) gök gürültüsü ra'dı; tesbih eyler. Yâni; bu tecelliyat kendisine vârid olan kimse, aklın idrak etmediği şey'i vicdanen bulduğu için Allahu Teâlâ'yı akılda tasavvur olunan şeyden tesbih ve temcid eder ve o tecelliden müstefad olan

kemâl ile Allahu Teâlâ'ya hamd-i fi'li ile hakkıyle hamd eder. Binaenaleyh: Tesbih bu hali mucib olan «râ'dın» olmuş olur. Yâhud mânâ: idrak-i aklî ile idrakden münezzeh olan nefis, tecelliy-i satvet-i Hakkı tesbih eder. **(Vel melâiketü min hifetihi)** (Ayet 13) Ve «kuvay-ı ruhaniyenin» melekûtu, Allahu Teâlâ'nın heyet-i celâlinden tesbih eder. **(Ve yürsilüssavâ'ika)** (Ayet 13) Ve Allahu Teâlâ Hazretleri, «Lûtf-i külliyi» mutazammın olan «Kahrı hakiki» tecellisi ile «Sabâhat-ı İlâhiye» sâikalarını irsal eyler ve kendisine tecelli olunan kimseden «vücûdu» selb ederek nefsinin bakiyesinden ifna eyler. Nitekim hadisi şerifte «Allahu Teâlâ'nın nûr ve zulmetten yetmiş bin (Perdesi) hicabı vardır, eğer o (Perdeleri) hicabları kaldırsa idi Zâtının işrakatı, (doğma, parlama, şafak sökmesi) nurları, ona bakanları yakardı» buyurulmuşdur. **(Feyusîbü bihâ men yeşâü)** (Ayet 13) Mahbub, muhib âşık ve müştak kullarından dilediğine, o sâikalar isabet eder. **(Ve hüm yucâdilüne fillâhi)** (Ayet 13) Halbuki onlar, Allahu Teâlâ'nın sıfatında; «tefekkür» ve isbatında; «nazar-ı akli» ile ve Hak'ka vâcib ve mümteni olan sıfatlarda; «tefekkür» ile mücadele ederler. **(Ve hüve şedîdül mihâli)** (Ayet 13) Allahu Teâlâ Hazretleri; idrakdeki akıl hilelerini «basîret-i nûrîye» tecellisi ile söndürmekte ve aşk nuriyle yakmakda kuvvet ve şiddet sahibidir.

(Ayet 14) **(Lehü da'vetül hakkı)** Bâtıl olmıyan davet-i Hakkıye, gayrin değil, Hak Teâlâ'nındır. «Agâh olunuz ve biliniz ki, hâlis din; ancak Allah'ındır.» buyurduğu vechiyle; nefsine davet eder ve icabet eder. Bunun mânâsı: icabete lâyık ve müstehak olan Hak daveti; nefsinden fâni ve Rab'bı ile bâki olan muvahhidin dâvetidir. Keza, hâlis din, onun dinidir. Nefisleriyle kaim olan davetciler, ancak tasavvur ettikleri, hayallerinde yöneldikleri mâbud-i mec'ule (yapılmış) dâvet ederler; Onun için dualarına icabet olunmaz. Ancak kendisinden bir şey (istenilen) taleb olunan (cansızın şeyin) cemadın kabul etmesi gibi kabul olunurlar. Ben hayatıma kasem ederim ki, Allah'a, ancak muvahhid dua eder, muvahhidin gayri, vücudu ve kudreti olmıyan, Hak'kın gayri bir mevhuma dua eder. Binaenaleyh icâbet yoktur. Bu kimse; sıfatıyla, nefsiyle istidâdını mahcub eylediğinden duaya müstehak olanı bilemez, bunun için de duası zâyi olur. Ve bu gibi dualar, zayiden başka bir şey olamaz. Yâhud mânâ: Hak Celle ve Alâ'nın dâveti ancak ona olur. Yâhut mânâ: Hak'tan ibaret bulunan dâvet edicinin dâveti: işte zâtına mahsus olan dâvet odur. O dâvet ile, zâtın gayrisi olan esma ve sıfata dua olunmaz. **(Vellezîne yed'ûne min dûnihî lâ yestecibûne lehüm bişey'in illâ kebâsitu keffeyhi ilelmâi liyebluğa fahü ve mâ hüve bibaligihi)**

(Ayet 14) Allah'dan başkasına dua eden kimselere, (O dua ettikleri) dua olunanlar hiç bir şeyle icâbet etmezler. Ancak, ağzına su gelmek için ellerini suya uzatan kimse gibi icabet olunurlar ki, su onun ağzına değmiş değildir. Ağzına gelmemişdir. Zâtından başka, esma ve sıfatına dua eden kimselerin duasını kabul etmez, ancak (perdeli) mahcub olmalarından dolayı işaret ile suyu isteyenin bu isteyişi tarziyle duasını kabul eder. **(Ve mâ du'âül kâfirîne illâ fi dalâlin)** (Ayet 14) Mahcubların duası; ziyandan başka birşey olamaz. Ancak ziyan olur.

(Ayet 15) **(Velillahi yescudu men fissemâvati velardı tav'an ve kerhen)** Semavat ve arz da bulunan «âyân-ı cevahir» ve «melekût-i eşya» gibi, «hakayık-ı ruhâniyat» tav'an ve kerhen (zorla) Allahu Teâlâ'ya inkiyad eder. Tav'an ve kerhen demek; bu inkiyad, hepsine izdiraren lâzım gelmişdir. Yoksa bâzısı itaatkâr, bâzısı kerahat edici demek değildir. **(Ve zilalühüm bilguduvvi vel'âsali)** (Ayet 15) Ve ruhaniyenin gölgesi olan heyâkili ve ecsadı da dâima inyikad ederler. Bu sebebden, Nebi Aleyhisselâm, bu secdede: «Hakikat-ı zâtım ve seved' şahsım ve hayal-i nefsim, vûcudum, aynim ve şahsım sana secde etti» diye kıraat buyurmuşdur.

(Ayet 16) **(Kul men Rabbüssemâvâti vel'ardı)** Habibim de ki: «Semavat ve arzın Rabbi kimdir?» **(Kulillahü)** (Ayet 16) Her ne olursa olsun Allah'ın herhangi bir mâsivâsından dostlar mı ittihaz edersiniz? **(Lâ yemlikûne lienfüsihim nef'an ve lâ darren)** (Ayet 16) «Onlar, kendi nefisleri için bir fâide ve zarara mâlik olmazlar zira; mâlik ve kadir ancak Allahu Teâlâ'dır, gayri değildir.» **(Kul hel yestevil' a'mâ velbasirü em hel testevîz zulumâtü vennûru)** (Ayet 16) Habibim de ki «Â'mâ ile görücü müsavi olur mu? Yahud; zulmet ile nûr bir olabilir mi?» **(Em ce'alûlillâhi şürekâe halekuû kehalkıhî feteşâbehelhalku aleyhim)** (Ayet 16) Yâhûd: «Allahu Teâlâ'ya; onun yarattığı gibi yaratan», binaenaleyh, «yaratmaları Allah'ın yaratmasına benzemesi sebebiyle» Allah'a (ortak) şerik olan, yaratıcı şerikler mi meydana çıkardılar? **(Kulillâhü hâliku külli şey'in)** (Ayet 16) Habibim de ki; «Allahu Teâlâ Hazretleri, her bir şeyin hâlikıdır.» **(Ve hüvel vâhidül kahhâr)** (Ayet 16) «Ve o Allah bütün mâsivâsını kahredici zatı vâhiddir.»

(Ayet 17) **(Enzele minessemâi mâen)** Ruhul-kudûs semasından, ilim suyunu inzâl edib **(Fesalet evdiyetün bikaderihâ)** (Ayet 17) Kalb vâdileri istidâdları mikdarınca seylân eyledi. **(Fahtemelesseylü zebeden râbiyâ)** (Ayet 17) «İlim seyli» (seli) «nefis arzının» «sıfat-ı habesetini» ve «rezâ'il köpüğüne» götürdü. **(Ve mimmâ yûkıdûne aleyhi**

finnarîbtiğaâe hilyetin) (Ayet 17) Maârif ve keşifler, nefsin kemâlâtı olduğu için, nefsin, onlarla ziynet ve behceti, yâhûd, «fezâil-i halkıyenin», nefsin fâidelendiği metalardan olması dolayısıyle, maârif ve hakayık sebebiyle hasıl olan «Fezail-i halkiyeyi» taleb için, «aşk ateşinde eridikleri», maârif ve hakayık ve aşkı tehyic eden maâni ve keşiflerde de **(Zebedün mislühu)** (Ayet 17) «selin köpüğü» gibi habs (habaset) vardır. Meselâ o maârif ve hakayık ve kuşufa nazar etmek ve onları görmek ve nefsin onlarla kâmil ve fâzıl ve o sıfatların ziynetleri ile mütezeyyin olmasını tasavvur etmek, «vâcib-i ihticâb» ve sair «zünûb-i ahval» ve «afât-ı nefs» sayılan şeylerin kâffesi, sel köpüğü gibi habis addolunur. **(Fe'emmez zebedü feyezhebü cüfa en)** (Ayet 17) Âyetinin buyurduğu vechiyle; küçük olanı kuruyarak gider ve habis olan şey atılır, ilim ile faydalanmış olur. **(Ve emmâ mâyen fe'unnâse feyemküsü fil' ardı)** (Ayet 17) Âmma, insanlara fâide veren «maâniy-i Hakkiye» ve «fezâil-i hâlise» arz-ı nefisde kalub durur. **(Kezâlike yadribullahül' emsâlü)** (Ayet 17) Böylece, Allahu Teâlâ hazretleri, misaller darb eder.

(Ayet 18) **(Lillezînestecâbû lirabbihimülhüsna)** İstidatlarını nefsin sıfatı kederlerinden tasfiye ile, Rab'lerine isticâbe edenlere türlü güzellikler vardır ki o da, safâ zamanında, kendilerine feyezân eden ve (nûrûn alâ nur) sözüyle tâbir olunan kemâldir. **(Vellezîne lem yestecibû lehü)** (Ayet 18) Rab'lerine isticâbe etmiyenler, rezâil-i beşeriyeden ve kedurat-ı tabiiyeden temizlenmiyenler **(Lev enne lehum mâ fil' ardı cemi'an ve mislehu ma'ahü leftedev bihi)** (Ayet 18) yer yüzünde olan bütün mallarını ve onunla beraber bir misli de olsa kurtulmak için feda ederlerdi. Yâni, onlar için. muhabbetiyle müncezib olub, nefislerini helâk ettikleri «cihet-i süfliyede» bulunan bütün emvâl ve esbâbı feda etmek, hepsini verib de kurtulmak mümkün değildir. Zira, o emval ve esbab, buud ve helâkin ziyade olmasına sebebdir. Ne keyfiyetle o zulmetden helâs olmalarına sebeb olabilir? Nefislerinde o esbaba taallûk hey'etlerinin rusuhu zamanında, o esbabdan teberrileri fâide vermez. **(Ülâike lehüm sûül hisâb)** (Ayet 18) İşte bunlar, Adl-i İlâhî makamı olan «nefis makamında» en ef'al ile (mevkuf) vakıf kaldıklarından, elbette hesablarında bozukluk lâzım ve zaruri olmakla, bunlara hesabın fenası, fena bir hesab vardır. **(Ve me'vâhüm cehennem)** (Ayet 18) Ve sığınacak yerleri de; «nefis sıfatları cehennemi» ve «mahrumiyet ateşleri» ve fena bir takım hey'etlerdir. **(Ve bi'sel mihâdü)** (Ayet 18) Cehennem onlara ne fena bir döşektir.

(Ayet 19) **(Efemen ya'lemu ennemâ ünzile ileyke min rabbikel hakku kemen hüve a'mâ)** Müşrikler; «Rab'binden sana inzal olunan

kitabın, hak olduğunu bilen kimsenin, a'mâ olan kimse gibi mi olduğuna itikad ederler?» **(İnnemâ yetezekkerü ûlül' elbâb)** (Ayet 19) Mü'min-i musaddık ile a'mânın bir olmadığını ancak akl-i hâlis sahibleri ki, **(Ellezîne yûfûne bi'ahdillahi)** (Ayet 20) Onlar Allah'ın ahdine vefa ederler, **(Ve lâ yenkudûnel misâka)** (Ayet 20) ve misaklarını naks etmezler, işte ancak onlar bu hakikati düşünebilirler.

(Ayet 21) **(Vellezîne yasilûne mâ emerallahü bihî en yûsale)** Ve Allah'ın, muhafaza olunmasını emr eylediğini muhafaza edenler **(Ve yahşevne Rabbehüm)** (Ayet 21) ve kalb makamında; tecelli-yi sıfat zamanında, azamet sıfat-ı celâlini müşahede etmekle, kendilerine heybet ve haşyet lâzım gelib; Rab'lerinden haşyet edenler **(Ve yehâfûne sûel hisâbı)** (Ayet 21) Ve nefis makamında, ef'al tecellisi zamanında, batş ve ikaba nazar ederek kendilerine havf lâzım gelmekle kötü bir hesabdan korkanlar, **(Vellezîne saberûbtiğaâe vechi Rabbihim)** (Ayet 22) ve Rab'lerinin rızasını taleb için, Allah yolunun sülûkünde, melûfatdan sabr edenler, **(Ve ekâmûssalâte ve enfekû immâ rezaknâhüm sırren ve alâniyeten)** (Ayet 22) ve selâtı ikame ve verdiğimiz rızıklardan gizli ve aşikâr infak edenler, ibâdât-ı mâliye ve bedeniye ile temizlenmeğe meşgul olanlar **(Ve yedreûne bil hasenetis seyyiete)** (Ayet 22) ve nefsin rezâiliyetini fazilet ile def edenler düşünebilir. **(Ülâike lehüm ukbeddâr)** (Ayet 22) İşte, zikr olunan şu sıfatlarla mevsuf olanlara; fıtratan rücû etmekle neş'e-yi evvelide dârülukba (âhiret evi) (beka makamı) hasıl olmuştur. Yâhud mânâ: Sıfatî muhabbetten değil, Zâtî muhabbetten dolayı, «nefisleri sıfatından» sabr edenler ve «salât-ı müşahadeyi» ikame edenler ve kendilerini rızıklandırdığımız makamat ahval, kuşuf ve amelleri hey'etlerinden ve onlara meyl ve muhabbetten tecerrüd ile sırren ve «makamat ve ahvali terk» ve kendilerine iltifat etmemekle «aleniyeten infak edenler» ve «Sıfat-ı İlâhiye tecellisinden» hasıl olan «hasene» ile nefis sıfatı olan «seyyieyi» defeyleyenlere «dârın ukbâsı», yâni; fenadan sonra «beka» hâsıldır.

(Ayet 23) **(Cennâtü adnin yedhulûnehâ ve men saleha min âbâihim ve ezvâcihim ve zürriyâtihim)** Cennetlerin üçü de hâsıldır Zât cennetine: «sâlih olan ervah babaları ile beraber girerler» ve sıfat cennetine: «kalbleri ile girerler», efal cennetine: «nefisleri zevcelerinden ve kuva zürriyetinden sâlih olanlar ile girerler.» **(Vel melâiketü yedhulûne aleyhim min külli bâbin)** (Ayet 23) Ve Ehl-i Ceberût ve melekûttan melekler, sıfat kapılarının herbirisinden selâm vererek ve «işrâkât-ı nûriye» ve «imdadı kudsiye» tahiyeleri ile tahiye ederek onların yanına gelirler. **(Selâmün aleyküm bimâ sabertüm feni'me**

ukbeddâri) (Ayet 24) «Sizin, ibtila dârında envâ-ı mihnetlere sabretmeniz sebebiyle; Allah'ın selâmı size olsun. Akıbetiniz ne kadar güzeldir, bunların hepsi lezzet-i hissiyeden sabrınız sebebiyledir» derler.

(Ayet 25) **(Vellezîne yenkudûne ahdallahi min ba'di misâkıhı)** Ve tevsık edildikden sonra, «Allah'ın ahdini naks edenler» **(Ve yakta'ûne mâ emerallahü bihi en yûsale)** (Ayet 25) Allahu Teâlâ'nın «vusul ve muhafaza olunmasını emr eylediği şeyleri kat edenler» **(Ve yüfsidûne fil' ardı)** (Ayet 25) «ve yeryüzünde enva-ı zulümlerle fesad edenler», **(Ülâike lehümülla'netü ve lehüm sûüddârı)** (Ayet 25) bunlara neş'e-yi ûlâda: «lânet, tard ve hırman», neş'e-yi uhrada: «kötü bir merci ve meab vardır.»

(Ayet 26) **(Allahü yebsüturrızka limen yeşâü ve yakdiru)** Kulların istidâtlarına muttali olan Allahu Teâlâ Hazretleri kullarından dilediğine rızkı teksir (çoğaltır) ve tevsiğ (genişletir) ve dilediğine kabz (darlık) ve noksan eyler. **(Ferihû bil hayâtiddünyâ)** (Ayet 26) Müşrikler, sebât ve kararı olmıyan ve dünya hayatıyla ve lezzat ve müştehiyatıyla ferahlandılar. **(Ve melhayatüddünyâ fil ahireti illâ metâ'ün)** (Ayet 26) Halbuki, dünyanın hayat ve lezzeti, âhiret hayatının yanında, azıcık düşüncesi olan kimse nezdinde, başka bir şey değil, ancak iltifat ve îtibar olunmıyan az bir faidelenmekdir.

(Ayet 27) **(Ve yekuûlüllezîne keferû lev lâ ünzile aleyhi âyetün min rabbihi)** Mahcublar, tabiatlerinin habasetinden; «Muhammed Hak'dan müeyyed olduğunu iddia etmekle ve bizim imanımıza şiddetle haris olmakla beraber, niye ona Rab'binden bizi îmâna cebr edecek bir âyet nâzil olmuyor?» derler. **(Kul innallahe yudillu men yeşâü)** (Ayet 27) Habibim, sen de ki: «Allah, dilediğini idlâl eder. Yâni; hidayet ve dalâlet âyât ile değildir. Zira herşeyde bir âyet vardır. Ve Resulullah Sallâllahü Aleyhi ve Sellem'e nâzil olan âyât kâfidir. Ancak hidayet ve dalâlet, Meşiyet-i İlâhi iledir. İstidâdı olmadığı veya givâşe-i zulmaniye ile hicablandığı için, dilediğini idlâl eder. **(Ve yehdi ileyhi men enâbe)** (Ayet 27) Ve muhiblerden istidadın tasfiyesi ile Hak'ka inabe edenleri «kendisine hidâyet eder.» Ve nitekim, dâlâlet ehli; biri: »istidatsız» ve birisi: «zulmet-i beşeriye ile istidadı hicablanmak üzre» iki fırka oldukları gibi, Ehl-i hidayet de: biri «kuvvet-i istidât» dolayısıyle «inabesiz hidâyet bulan mahbublar» ve biri: «inabeden sonra Allah'ın kendilerine hidâyet eylediği muhibler» olmak üzre iki kısımdırlar.

(Ayet 28) **(Ellezîne âmenû)** İnabe idenler (inabe = terki measi ile Hak'ka rücu, bir mürşide intisab), onlardır ki, imân-ı ilmî ile

gaybe iman ettiler. **(Ve tatmeinnü kulûbühüm bizikrillâhi)** (Ayet 28) Ve zikrullah ile kalbleri mutmain olanlardır. **(Elâ bizikrillâhi tatmeinnülkulûbu)** (Ayet 28) Âgâh olunuz ancak Allah'ın zikri ile, nefsin lisan ile ve nimetlerde tefekkürü yahud kalbin melekutda tefekkür ve celâl ve cemâl sıfatlarını mütalâası ile Allah'ı zikri sebebiyle kalbler mutmain olur. Zirâ, zikrin mertebeleri vardır: Birisi, lisanla ve nimetlerde tefekkürledir ki «nefsin zikridir.» Biri de müşahede ile «ruhun zikridir.» Biri de: muaşaka da münagat ve vuslat ile «hafanın zikridir.» Biri de: Hak da fena ile «Allah'ın zikridir.» Nefis ise: sıfatının ve ehadisinin zuhuruyla hareket ederek muzdarib olur. Onun sebebiyle kalbde telvin ve nefsin ehadisiyle mütegayyir olur. İmdi Nebi Aleyhisselâm'ın: «Tahkik şeytan, hortumunu Ben-i Âdem'in kalbine koyar, İbn-i Âdem Allah'ı zikr ettiği zaman şeytan hortumunu çekip saklanır, o vakit kalb mutmain olur» buyurduğu vechiyle; insan Allah'ı zikr ettiği vakit, nefis kararlaşır ve vesveseler müntefî olur. Keza kalbin zikri de: Melekûtda tefekkür ve Ceberût envarının mütalâası iledir, amma sâir zikirler, ancak kalbin itminanından sonra olur.

(Ayet 29) **(Ellezîne âmenû ve amilûssâlihâti)** İman eden ve tezkiye ve tahliye ile salih amelleri işliyen kimselere **(Tûbâ lehüm)** (Ayet 29) fıtrat ve sıfatın kemâline vusul ile, onlara füyûz ve felâh vardır. Onlara ne mutludur. **(Ve hüsnü meâbin)** (Ayet 29) Ve kalb cennetine, sıfat cennetine duhul ile güzel rücû edecek yer vardır. **(Kezâlike erselnâke fî ümmetin kadhalet min kablihâ ümemün)** (Ayet 30) Sâir peygamberleri, geçen ümmetlere gönderdiğimiz gibi, seni de Hak'dan inhiraf eylemiş bir ümmete irsal eyledik. Senin ümmetinden evvel onlar gibi birçok ümmetler geçmiştir. **(Litetlüve aleyhimüllezî evhaynâ ileyke)** (Ayet 30) Böylece sana vahy eylediğimiz maârif ve hakayık-ı kudsiyeyi onlara okumaklığın için seni irsal eyledik. **(Ve hüm yekfürûne birrahmâni)** (Ayet 30) Halbuki ümmetler gaflet ve şehvete münhemik oldukları için, «Rahmet ve İlmi her şey'e vasî olan Rahman'a» küfür ederler. **(Kul hüve rabbi)** (Ayet 30) Habibim, münkir ve gafillere de ki: «Cemi-i kemalât-ı müstecmi olan Allahu Tealâ, ancak benim Rab'bim O'dur.» **(Lâ ilâhe illâ hüve)** (Ayet 30) «Vücudda ondan gayri ibadet olunacak Zât yoktur.» **(Aleyhi tevekkeltü ve ileyhi metâbi)** (Ayet 30) «Umum işlerimde ancak ona tevekkül eyledim; «Merci ve meadım, sâir esbâb ve vesâile değil, ancak O'nadır.»

(Ayet 31) **(Ve lev enne kur'ânen süyyiret bihil cibâlü ev kuttı' at bihil' ardu ev küllime bihil mevtâ)** Ve eğer okunduğu vakit, dağları mekân-ı aslisinden koparıp hareket ettirecek, yâhut; küre-yi arzı

yarıp, parçalıyacak yâhud: ölüleri söyletdirecek derecede bir Kur'an olsa; **(bel lillâhil' emrü cemi'a)** (Ayet 31) belki bu işlerin hepsinde hüküm ve kuvvet, galebe ve kudret-i kâmile Allah'ındır. İradesi taâlluk etse, elbette hepsi de olur. Bununla beraber, gayet-i kasvetlerinden onlar yine inanmazlar. **(Efelem yey'esillezîne âmenû)** (Ayet 31) Mü'min olanlar bunlar mıdır ve meadlarında küfür ve inkâr alâmetlerinin zuhuruyla beraber, bunların iman etmelerinden ümmid kesmediler mi? Ve bu mü'minler bilmediler mi ki: **(En lev yeşâüllahü lehedannâse cemi'a)** (Ayet 31) Eğer Allahu Teâlâ dileseydi, bütün insanlara hidayet verirdi. Bâzısının hidayetine iradesi taalluk etmediği için hidayet etmedi. **(Ve lâ yezâlüllezîne keferû tüsiy bühüm bimâ sane'û kaâri'atün ev tehullü karîben min dârihim hattâ ye'tiye va' dullahi)** (Ayet 31) İnaden küfürde israr edenler; bu israrları ve kabahatleri sebebiyle kendilerine bir belânın isabet etmesinden, ve yâhud kendilerine dolaşması için o büyük belânın meskenlerine yakın bir yere nüzûl ve hulûl etmesinden zail olmazlar, kurtulmazlar. **(İnnallahe lâ yuhlifül mi'ad)** (Ayet 31) Tâ ki Allah'ın, Nebisine vâd etmiş olduğu intikam ve şiddetli azab zamanı gelir, tahkik Allahu Teâlâ Hazretleri vâdinde hulf etmez.

(Ayet 32) **(Ve lekadistühziye birusülin min kablike fe'emleytü lillezîne keferû sümme ehaztühüm)** Habibim, senden evvel gelen Resuller de istihza olundu. Küfür eden müstehzilere biz mühlet verdik, gaflete daldılar, sonra bağteten (birdenbire) kendilerini ahz ü istisal (bikülliye mahv etmek) eyledik. **(Fekeyfe kâne ikabı)** (Ayet 32) Şimdi onlara olan ikabımız ne suretle olmuşdu? **(Efemen hüve kaimün alâ külli nefsin bima kesebet)** (Ayet 33) Hesab unutulur ve ikab terk olunur mu? Her nefis üzerine, kesb eylediği ile kaim olan Zât kimdir? Yâni: Hak Teâlâ Hazretleri, nefse nisbet olunan mekâsibi icad ile, her nefis üzerine kaim olur. Nefsin ve meksubatının kayyumudur. Meksub; Allahu Teâlâ'nın halkı ve icadı ile ise de, «nefsin meksubu» diye tesmiye olunması; zirâ Hak Tealâ'nın, o meksubu (kazanılmış, kesb olunmuş) nefis üzerine izhar etmesi; «nefsin, meksuba münasib, Allah'dan kabul eylediği bir istidad sebebiyledir.» Şimdi mahallin kabulu ve mazhariyet ve mahalliyete salâhiyeti cihetinden, o meksubu iktiza eylediği için icad etmesi ve Hak Teâlâ'nın kıyam kaim olmakla beraber, «nefsin kesbine» nisbet olmuşdur. Yâhud mânâ: Nefsin kesbi hasebiyle ve muktezasıyle, her nefis üzre kaim olan Hak Teâlâ Hazretleridir. Yâni: «meksubat iktizasıyle» nefse arz olan sıfat ve ahvalinden, meksubatının iktiza eylediği gibi, nefsi sevablandırıcı heyet-i kemâliye-i nurâniyeden, yâhut, nefsi tâzib edici hey'et-i kedure-i zulmaniyeden ibaret cezaları ifaza eyler. **(Ve**

ce'âlû lillâhi şürekâ'e) (Ayet 33) Hususiyle müşrikler Allah'a şerikler ittihaz ettiler **(Kul semmûhüm)** (Ayet 33) Habibim de ki: «O şurekâya isim koyunuz ve ulûhiyet ve rububiyete ne sıfatla lâyık iseler, o sıfatlarla vasf ediniz. **(Em tünebbiûnehü bimâ lâ ya'lemü fil'ardı em bizâhirin minel kavli)** (Ayet 33) Yoksa yeryüzünde olanların bilmediği bir şeyi mi haber verirsiniz?» Yâhud, «mânây-ı hakiki itibar olunmaksızın, mecazen mi bir isim takarsınız?» Elhasıl müşrikler, bunların hepsinden âcizdirler, sükût edicidirler **(Bel züyyine lillezîne keferû mekrühüm ve suddû anissebili)** (Ayet 33) Belki küfür sahiblerine nefisleri tarafından olan mekir ve telbisleri «tezyin ve teshin» olunub, mücerred bâtıl olan bu esami vasıtasıyla doğru yoldan i'râz ettiler. **(Ve men yudlilillâhü femâ lehü min hâdin)** (Ayet 33) Allahu Teâlâ'nın, idlalini murad eylediği kimseye asla hidayet eden yoktur.

(Ayet 34) **(Lehüm azâbün fil hayâtiddünyâ)** Onlara Mârifet-i İlâhiye ve lezzât-ı rûhaniyeden gafletleri sebebiyle, hayât-ı dünyada azab vardır **(Azâbül' âhireti eşakku)** (Ayet 34) Ve elbette ahiret azâbı daha güç ve meşakkatlidir. **(Ve mâ lehüm minellahi min vakin)** (Ayet 34) Ve onları Allah'ın azabından vikaye ve muhafaza eden bir kimse de yoktur.

(Ayet 35) **(Meselül cennetilleti vu'ıdelmuttekune)** Nefislerini günah irtikâbından muhafaza ve emr ve nehy olundukları akaid ve ahkâma imtisal edenlere vâ'd olunan cennetin misli ve vasfı: **(Tecrî min tahtihel' enhârü)** (Ayet 35) «Altından nehirler ceryan eyler. **(Ukuluhâ daimün, ve zillühâ)** (Ayet 35) Rızıkları ve istirahat edilecek gölgeleri daimîdir, asla inkıtâ yoktur.» **(Tilke ukbellezinettekav)** (Ayet 35) Bu vasfolunan cennet; «haramlardan sakınan mü'minlerin akibetidir.» **(Ve ukbel kafîrınennâri)** (Ayet 35) Measi ve şehevat-ı behimiyenin irtikâbına musır (ısrarlı) olan kâfirlerin akıbeti; «lezzet ve şehevat-ı hissiyeleri bedelinde kendilerine hazırlanan ateşdir.»

(Ayet 36) **(Vellezîne âteynâhümülkitâbe yefrehune bimâ ünzile ileyke)** Kendilerine kitab verdiğimiz kimseler onların kitablarını câmi olarak sana nâzil olan kitab ile ferahlanırlar. **(Ve minel' ahzâbi men yünkiru ba' dehu)** (Ayet 36) Kur'an hakkında muhtelif fırkalardan bir kısmı; Kur'an'ın bâ'zısını, kitablarının bâ'zı ahkâmını nesh eden ayetleri inkâr ederler. **(Kul innemâ ümritu en a'büdullahe ve lâ üşrike bihi)** (Ayet 36) Habibim de ki: «Ben, ancak Allah'a ibadet edib, ona şirk etmemekle emr olundum.» **(İleyhi ed'u ve ileyhi meâbi)** (Ayet 36) «Ancak Allah'a dâvet ederim ve rücuum ancak onadır.»

(Ayet 37) **(Ve kezâlike enzelnâhü hükmen arabiyen)** Ümem-i mâziyeye kitablar inzâl ettiğimiz gibi, Kur'an'ı da senin lisanına münasib, Arâbî olarak, «hikmet-i müttekine muktezası üzre», kazaya-yı mübîn olarak inzâl eyledik. **(Ve leinitteba'te ehvâehüm ba'de mâ câeke minel' ilmi mâ leke minallahi min veliyyin ve lâ vakin)** (Ayet 37) Ve Allah, sana âyetlerin neshine müteallik ilim geldikten sonra, eğer onların hevâ ve arzularına ittibâ edersen seni Allah'ın gazabından kurtaracak bir sâhib ve hıfz edici yoktur.

(Ayet 38) **(Ve lekad erselnâ rusulen min kablike ve ce'alnâ lehüm ezvâcen ve zürriyeten)** Tahkik senden evvel, senin gibi resuller gönderdik ve onlar için de zevceler, evlâd ve zürriyet kıldık. Binaenaleyh ezvâc ve evlâd, nübüvvet ve risâlete mânî değildir. **(Ve mâ kâne liresulin en ye'tiye biâyetin illâ bi'ıznillâh)** (Ayet 38) Hiçbir resulun, taleb olunan bir âyeti getirmesi câiz ve sahih olamaz. Ancak Allah'ın izni ve vahyi ile getirebillir. **(Likülli ecelin kitâbün)** (Ayet 38) Her vakit için yazılmış ve takdir olunmuş bir yer vardır. Yâhut, o vakitde halk olunmak üzre farz olunmuş yer vardır. Şerayi (şeriatler) indallah, meşiyetin her vaktinde o vaktin salahı ne ise onunla İnd-i İlâhiden bir resul gelir. Âyât ve gayri bütün havadis böyledir. Ve hiç bir resul, bir âyeti getiremez, ancak vaktinde ve Hakkın izni ile getirebilir. Zirâ; «ayât ve mucizât da, hâdis oldukları vakitler hüdasında mucizdirler», tegayyür, tebdil, takdim, tehir, olamaz.

(Ayet 39) **(Yemhullahü mâ yeşâü ve yüsbitu)** Allahu Teâlâ Hazretleri, nüfûs-i semâviyeden ibaret bulunan; «Elvah-ı cüz'iyede» sâbit olan nakışlardan dilediği nakşı, elvahı cüziyeden mahv eder ve derhal o nakş maddeden madûm ve fâni olur. Ve dilediği nakşı, «Elvâh-ı cüz'iyede» isbat eder. Ve isbat eylediği nakış, derhal mevcud olur. **(Ve indehü ümmül kitabı)** (Ayet 39) Ve kitabın anası (aslı) Allah'ın indindedir. (yanında) Yâni, ezelen ve ebeden her olmuş ve olacak şey'in «vech-i külli üzre» nakş olunmuş bulunduğu ve mahv ve isbattan münezzeh, akl-ı külden ibaret kaza-i sabık levhi; «Allah'ın indindedir» zira, levhler dörtdür. Birisi: «mahv ve isbattan âli olan: «Kaza-i sâbık» levhidir ki bu, «Akl-ı evvel levhidir.» Birisi de: «kader» yâni, Levh-i evvelin» külliyatı kendisinde tafsil olunan ve esbabına taallûk eyliyen «Nefs-i nâtıka-i külliye» levhidir ki «Levh-i mahfûz» tesmiye olunan budur. Birisi de; bu Âlemde bulunan her bir şeyin kendisinde şekli, hey'eti mikdarı ile nakş olunduğu «Nufus-i cüz'iye-yi semâviye levhidir» ki buna «Sema-i dünya» tesmiye olunur. Ve bu levh; «Âlemin hayali» mesabesindedir. Nitekim, kazay-ı sâbık levhi, âlemin ruhu, levh-i kader denilen «Levhi mahfuz», âle-

min kalbi mesabesindedir. Bunlardan sonra ki levh şehadet âleminde suretleri kabul edici olan «Heyulâ levhidir» Allahu Teâlâ a'lemdir (en iyi bilicidir).

(Ayet 41) **(Evelem yerev ennâ ne'tiyl' arda nenkusuh min etrâfihâ)** Görmezler mi ki, biz cesed arzını, şeyhuhat (pirlik-i tiyarlık) vaktinde fes edip, âzânın zaifliği, kuvânın düşkünlüğü ve havâssın yorgunluğu ile, azar azar ta ölünceye kadar arz-ı cesedin etrafından noksan ederiz. **(Vallahü yahkümü lâ mu'akkibe li hükmihi)** (Ayet 41) Allahu Teâlâ Hazretleri bu vecih üzre hüküm eyler, onun hükmünü red ve tebdil eden bir kimse yoktur. Yâhud mânâ: Sülûkü zamanında, evvelâ «efalini bizim efalimizle», sonra «sıfatını bizim sıfatımızla», sonra (Limenil mülkül yevm) buyurub, yine nefsiyle (Lillahil vahidil kahhar) diyerek cevap verdiği vechiyle; «zâtını bizim zâtımızla ifnâ etmekle, «nefis arzının» etrafından yok ederiz. Bu taktirde, bütün halkın fenâsı dolayısıyle kimse için hüküm yokdur. Ancak hüküm Allah'ındır. Dilediği gibi hüküm eyler, gayri olmadığından hükmünü tâkib ve tebdil edecek kimse de yoktur.

İBRAHİM SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Elif. Lâm. Râ. Kitâbün enzelnâhü ileyke lituhricennâse)** Bu kitab insanları kesret zulmetlerinden vahdet nuruna, yâhud, «neş'ey-i sıfat» zulmetlerinden «fıtrat-ı nuriye», yâhud «ef'al ve sıfat» hicabları zulmetlerinden «Zât-ı Nuriye» çıkarmaklığın için sana inzal eylediğimiz bir kitabdır. **(Bi izni rabbihim)** (Ayet 1) Rablerinin, «Âlem-i Uluhiyetten» olan Feyz-i akdesinden, istidâtlarını hazırlamakla, o nuru kendilerinde ibdâ' etmiş ve «Hazret-i Rububiyetten» fiile çıkması esbabını hazırlamakla; tevfik etmesi sebebiyle ihracı kolaylaşdırması demektir. Zirâ, Rablerinden izin, istidadı bağışlamak ve esbabı hazırlamakdır, yoksa böyle olmasa hiçbir kimse için, insanları zulmetden nura çıkarmak olamaz. **(İlâ sırâtıl' aziz)** (Ayet 1) Vahdetinin nuruyla, «kesret zulmetlerini» kahr eden «kuvvet sahibi» **(Hamîd)** (Ayet 1) ve «Zâtının kemâli» ile hamde müstehak olan Allah'ın yoluna çıkarasın. İkinci mânâ: «kalb nuruyla» «nefis sıfatlarını» kahr eden kuvvet sahibinin ve «safây-ı fıtrat» zamanında fezail ve ulum ve nimetlerini bağışlamakla Mahmud olan Allah'ın sıratına, Üçüncü manâ: «Zâtî nurlarıyla» «sıfâtî nurlarını»

kahr eden ve «hüviyeti hakikati» ile cemi mahlukatını ifnâ eden kuvvet sahibinin ve nakıs olan rezailin fenasından sonra, «zâtının vücudu» ve «vechinin cemali» ile «vücud-ı baki-i kâmili» bağışlamakla Mahmud olan Allah'ın sıratına çıkarasın demekdir.

(Ayet 2) **(Ve veylün lifkâfirîne min azâbin şedîdin)** Vahdetden veyâ fıtratdan veyâ zâtın tecelli ve keşfinden mahcub olanlara veyl azabı hasıldır. «Bu vücûh-i selâseye» azabın meratibi terettüb ider. O azab: tezad cahiminde, «endâd muhabbeti» azabıdır. Yâhud, rezail hey'etleri ve «sıfat-ı nefs ateşleri» ve «tebâyi' mukteziyatı azabıdır.» Yâhut «zât nurundan mahrumiyet» ve «ef'al ve sıfat hicabları» azabıdır. **(Ellezîne yestehib bunel hayâteddünyâ alel' âhireti)** (Ayet 3) O mahcublar; «hayat-ı hissiyeyi hayat-ı akliyeye «hayat-ı hayvaniyeyi», hayatı mâneviyeye tercih edenlerdir. Zira, dalâli baîd ile vasf eylemişdir ve «his âlemi» ise; Allahu Teâlâ'dan en baid (uzak) bir mertebedir.

(Ayet 4) **(Ve mâ erselnâ min resûlin illâ bilisani kavmihi)** Biz herhangi bir resul gönderdik ise; ancak kavminin lisanı ile, yâni; akıllarının mikdarınca ve istidâdları hasebiyle, hallerine münasib bir kelâm ile gönderdik. Ve eğer böyle yapmasa idik, o mânânın fehimlerin (anlayışlarından) den baid (uzak) olduğu ve makamlarına münasib olmadığı için fehim (anlayamazlardı) edemezlerdi. Fehim edemeyince, o resulün, fıtrat hasebiyle «hüviyetlerinin iktiza eylediği istidâdlarında» «bil kuvve mevcud olan kemâli» kendilerine beyan etmesi mümkün olmazdı. **(Feyu dilullahü men yeşa ü)** (Ayet 4) Allahu Teâlâ Hazretleri, «hey'et-i zulmaniye» ile istidâdının zevali ve «itikad-ı batılanın» rusuh ve istikrarı dolayısıyle, dilediğini idlâl eder. **(Ve yehdî men yeşâ'ü)** (Ayet 4) Ve istidâdı üzre bâki kalanlardan, «hey'et-i zulmaniye» ve «suver-i itikadiye» hicabları rüsuh bulmayanlardan dilediğine hidayet eyler **(Ve hüvel azizü)** (Ayet 4) Allahu Teâlâ Hazretleri; meşiyeti üzerine galib gelinemiyen kuvvet sahibidir. Binaenaleyh; dalâletini murad eylediği kimsenin «hidayeti» ve hidayetini dilediği kimsenin «dalâleti» mümkün değildir. **(Hakîmü)** (Ayet 4) Allahu Teâlâ hidayet bulanın hidayetini «enva-ı lûtuf» ile ve dalâlet sahibinin dalâlet emrini; hikmet-i bâliğa iktizası üzre «izâfî hizlân» ile tedbir eden hikmet sâhibidir.

(Ayet 5) **(İnne fî zâlike le âyâtin likülli sabbârin şekûrin)** Tahkik, ümem-i mâziyeye câri olan vekayi'de çok sabır edici ve şükür edici her kimse; yâni; «imân-ı gaybi» ile iman eden herbir mü'min için «zâhir» ibretler vardır. Zirâ, sabır ile şükür; vusulden evvel «akd-i imânî» halinde ve «tevekkül» rütbesini tahsil için «ef'alde seyr» ha-

lindeki sâlikin iki makamıdır. Ve bu taktirce: o sâlikin sulukunda, itimad ve itibar ve temessük ideceği âyâtı ancak «ef'aldir.» Her ne zaman hidayet ve gayrisi gibi bir nimeti görür veya işidir veya vâsıl olursa; o nîmete: «lisan ile» ve Allah'dan olduğunu tasavvur etmekle: «kalb ile» ve hiss-i telâkki ve kabul ve taat ve lâyıkı vechiyle muktezasıyla amel etmekle: «cevârih ile» şükr eder. Ve bir belâ gördüğü ve işittiği veya kendisine nazil (geldiği) olduğu vakitde: **(İnna lillâhi ve inna ileyhi raciune)** (Bakara Suresi, Ayet 156) sözüyle ve lisanını feryaddan muhafaza ile ve o belâda; kendisi için bir hayır ve müsalehat (güvenlik) olduğunu yoksa bir müsalehat olmamış olsa, o belânın gelmiyeceğini tasavvur etmekle kalbini rabt ve cevârihini izdırabdan men ile sabır eyler.

(Ayet 10) **(Kalet rusuluhum efillahi şekkün)** Resulleri onlara; Allah'ın vuzuhu ile beraber Allah'dan şekkiniz mi (şübheniz) vardır? Yâni, bizim, sizi dâvetimizdeki Allah'ın yardımından şübhe mi ediyorsunuz? Halbuki, bizim dâvet eylediğimiz tevhidde: «gayet-i zuhurundan» dolayı şübhe etmeğe mecâl yoktur. **(Yed' ûküm liyağfire leküm min zünûbiküm)** (Ayet 10) Allah Teâlâ Hazretleri «sıfatınıza ait hicab zulmetlerini» nûr ile setr etmek için sizi dâvet ediyor. Binaenaleyh, sizde yakîn tecelli eylediği zaman Allah'dan şübhe etmezsiniz. **(Ve yu'ahhireküm ilâ ecelin müsemma)** (Ayet 10) Ve sizi «mâ'lûm ve müsemmâ bir ecele», istidadınızın iktiza eylediği «gayet ve saâdete» tehir etmek için dâvet ediyor. Zirâ, her bir şahsa, «istidad-ı evveli» hasebiyle bir kemâl tâyin olunmuşdur ki, o kemâl-i mezkûr şahsın; «ecel-i mânevisidir.» Nitekim, her kesin «mizâc-ı evveli» hasebiyle, ömrünün bir gayeti olub, o gayet; «ecel-i tabiiyesi» olduğu gibi, tâyin olunan gayeye varmaksızın «esbabdan bir sebeple kesilen ecellerin»; ömrü kat (kesdiği-böldüğü) eylediği gibi, istidadın hicabları olan âfât ve mânialar da «kemâl-i mâneviye» vusule mâni olurlar.

(Ayet 21) **(Ve berezû lillahi cemî'a)** Halâik cemian Allahu Teâlâ bâriz ve zâhir olurlar. Mahlukatın üç def'a bürûzu vardır. Birisi: Cesedin mevtiyle «kıyamet-i sugrada» olan ve her kesin; «cesed hicabından», «hesab ve ceza arsasına bürûzudur. Biri de: «kıyamet-i vüstada», «nefis sıfatları hicabından» iradî mevt ile «fıtrata rücû» etmekle «kalb arsasına rücûudur». Biri de: «Kıyamet-i kübra» zamanında «eniyet hicabından» «fenây-ı mahz ile vahdet-i hakikiye fezasına» bürûzdur. İşte **(Ve berezu lillâhi vahidil kahharı)** (İbrahim Suresi, Ayet 48) kavliyle işaret olunan «Bürûz budur. İş bu kıyamet-i kübranın ehlinden olan kimse, mahlûkatın bürûz etmiş olduklarını, mahlûkatından bir şey'in Allahu Teâlâ'ya hafi olmadığını görür.

Amma bu kıyamet-i kübranın bütün insanlara zuhuru ve cemi halâyıkın Allah'a bürûzu ve zuafâ ve müstekbirler (büyüklenenler) arasında söyleşmenin hudusu, ve süedanın necâtı, eşkiyanın helâkine Emr-i İlâhinin kazası zamanında Hak ile kaim ve cennet ehli ile nâr ehlini fârık (farkeden) olan hidayet sahibinin (Mehdi'nin) vücûdu ile olur.

(Ayet 22) **(Ve kaâleşşeytânü lemmâ kudiyel' emrü)** Ehl-i cennet cennetde ve ehl-i nâr cehennemde yerleşdikden sonra şeytan der ki; tahkik Allah Teâlâ size hak olan vâdini vaid etti, ben de size vâd ettim ve ben vâdime hulf ettim ve benim sizin üzerinize bir sultanlığım yok idi. Ancak ben, sizi dâvet ettim, siz de bana icabet eylediniz. Şimdi siz beni levm etmeyin, kendi nefislerinizi levm edin. O **vakit, «vehim** şeytanı» üzre «Hakkın sultanı» zâhir olur ve «vehim **şeytanı» Hak** nuruyla nurlanarak islâm olub itaat eder. Ve halkı Hakka davet hususunda sohbet Hakkın olduğunu ve kendinin olmadığını ve kendisinin; hayat-ı dünya ve ziynetlerini tezyin ederek, bâtıla davetinin «vahyi ve sıhhatten» âri olduğunu bilir. Ve bedenin harabından sonra; Hak'ın, «beka» ile ve öldükten sonra dirilmek zamanında; «sevab ve ikab» ile vâdinin hak olduğunu ve bu vâde vefa olduğunu ve kendinin «hayat-ı dünyadan» başka hayat olmadığına dair vâdinin bâtıl olub, yalandan uydurduğunu, binaenaleyh «levme istihkak», sohbetten hâlî olan «şeytan davetini» kabul ve icabet edenlere ve bürhana mukarin olan Hak'kın davetinden i'râz etmekle, «o davete icabet etmeyenlere» ait olacağını ikrar eder.

(Ayet 24) **(Elemtere keyfe daraballahü meselen kelimeten tayyibeten)** Ey itibar sahibi, Allahu Teâlâ'nın nasıl darbı mesel zikr ettiğini görmez misin ki, İsa Aleyhisselâm'a, islâma gelme temsiliyesinde beyanı geçtiği veçhile, «tayyib ve pâk olan bir nefis» **(Kesecere-tin tayyibetin)** (Ayet 24) «Pâk bir ağaç gibidir.» Nefsi, Kur'an'da: «zeytun ağacına» ve hadiste «hurma ağacına» teşbih ettiği gibi, burada da, nefsi: «pâk bir ağaca» teşbih etmiştir. **(Asluhâ sâbitün)** (Ayet 24) O nefsin; itminan ve bürhan ile itikadının sebâtı dolayısı ile kökü sabit, **(Ve fer'üha fissemai)** (Ayet 24) ve dalları «ruh semasında» olup **(Tü'ti ükülehâ külle hıynin bi' izni rabbihâ)** (Ayet 25) Rabbinin, esbabını tevfik etmesiyle teshil ve tesirile, her vakit, maârif, hikem ve hakayık yemişlerini verir.

(Ayet 26) **(Ve meselü kelimetin habisetin keşeceretin habisetin ic tüssed min fevkil' ardı mâ lehâ min kararin)** Habîs olan nefis de: «kendinde iztırab ve itikadının karma karışık ve bir karar üzerine olamadığı cihetle yerin üstünde yayılan ve hiç bir karar tutmayan

«henzile yâni, acı ağaç» gibidir. **(Yüsebbitullahüllezîne âmenu bilkavlissâbiti fil hayâtid dünyâ ve fil' ahireti)** (Ayet 27) Allahu Teâlâ Hazretleri, yakînen imân edenleri; şeriatte «istikamet» ve meâsi tahsilinde; «fazilet ve adalet tarikına» sülûkları dolaysı ile hayat-ı hissiyede ve yollarında; «Hak nuru ile hidayet» buldukları ve maârifin tahsilinde; «Allah'tan basîret» ve «Rab'lerinden beyyine» üzre oldukları cihetle hayat-i ruhaniyede de: «bürhan-ı hakiki» ile sâbit kılar. **(Ve yudıllüllahüzzâlimîne)** (Ayet 27) Ve nefisleri sıfatlarının huzuzu ile, istidatlarının noksanından ve Hak nurundan ihticabları ile hayret içinde kaldıklarından, zâlimleri «hayat-ı hissiyede» ve «hayat-i ruhaniyede» idlâl eyler. **(Yef'alüllahü mâ yeşâ'ü)** (Ayet 27) Ve Allahu Teâlâ Hazretleri dilediğini işler.

(Ayet 28) **(Elem tere ilellezîne beddelû ni'metallahi küfra)** Ey itibar sahibi! Allahu Teâlâ'nın ezelde in'am eylemiş olduğu «hidayet-i asliye» ve necatın sermayesi olan «istidad nuru ni'metini» ihticab ve dalâlete tebdil eden kimseleri görmez misin? Bunlar **(Ülâikellezî neşterevüd dalâlete bilhüda fema rabihat ticaretühüm ve ma kânü muhtedîne)** (Bakara Suresi, Ayet 16) ayetinin buyurduğu vechiyle: «Nûr-i Bâkiyi» zâyi eyleyerek onu, «lezzet-i hissiye-yi fâniyeye» değiştiler. Ve zulmet-i dâimide bâki kaldılar. **(Ve ehallu kavmehüm daral bevâri cehenneme)** (Ayet 29) Nefisleri kuvasından ibaret bulunan «kavimlerini», yâhud; tarikatlerine iktida ve onlara bu hususda «mutebeat edenleri» Helâk ve hisâr evine, yâni; «cehenneme» idhal ettiler. **(Yaslevnehâ ve bi'sel kararü)** (Ayet 29) Onlar, o cehenneme ulaşırlar. Cehennem ne fena bir karargâhtır.

(Ayet 30) **(Ve ce'alû lillâhi endâda)** Ve dünya metâ'larından ve tabiat müştehiyatından Allahu Teâlâ Hazretlerine emsâl kılarak, onları da Allah'ın sevgisi gibi sevdiler. Zirâ herhangi bir şey'in muhabbeti galib olursa, o şey mâbûd olmuşdur. Nitekim Allah Teâlâ **(Züyyine linnâsi hubbüşşehevati minen nisâi velhenîne)** (Ali İmran Suresi, Ayet 14) buyurmuştur. **(Liyudillû an sebilihi)** (Ayet 30) Onlara nazar eden ve dinleri ile tedeyyün edenleri, Hak yolundan idlâl etmek için Allahu Teâlâ'ya şerik kıldılar. **(Kul temette'û)** (Ayet 30) Habibim de ki: «vehim emriyle o yolda gidiniz ki, faideniz azdır, zevali seri, fenâsı karîb, akibeti vahimdir. **(Feinne masîreküm ilennârı)** (Ayet 30) Zirâ, sizin gidişiniz ateşedir.

(Ayet 32) **(Allahüllezî halakassemâvâti vel'ard)** Allahu Teâlâ Hazretleri, «semâvat-ı ervahı» ve «arz-ı cesedi» izhar eden **(Ve enzele minessemâi mâen)** (Ayet 32) ve «âlem-i kudus» semâsından ilim suyunu inzâl ederek **(Feahrece bihi minessemerâti rızkan leküm)**

(Ayet 32) o su ile, size rızık olmak ve kalbiniz kuvvetlenmek için «nefis arzından» «hikem ve fezail yemişlerini» çıkaran zâttır **(Ve sahhare lekümül fülke li tecriye fil bahri bi emrihi)** (Ayet 32) Ve emr ve meşiyeti ile «vücûd bahrinde» ceryan etmesi için «beden ve ecsad sefinesini size teshir eden **(Ve sahhare lekümül' enhâre)** (Ayet 32) ve istintac ve istinbat ve tefri' ve tafsil ile, ilim nehirlerini de size teshir eyliyen, **(Ve sahhere lekümüşşemse vel kamere)** (Ayet 33) ve «ruh güneşi» ile «kalb ayını» da mükâşefe ve müşahede ile «sırda devr edici» oldukları halde size teshir eden **(Ve sahhare lekümülleyle vennehare)** (Ayet 33) ve «meâsi ve meâdın» talebi ve «rahat ve istitare» için «nefis sıfatları zulmeti gecesiyle», «ruh nuru gündüzünü» de size teshir eyliyen zâttır.

(Ayet 34) **(Ve âtâküm minkülli mâ se'eltümühü)** Ve istidat lisanınızla istedikleriniz her şey'i size vermişdir. Zira, Hak Teâlâ'dan istidât lisanıyla bir kemâl istiyen her bir kimseye; terâhi (Rehavet göstermek, gevşek ağır davranmak) ve tehalüf olmaksızın sür'atle o kemali ifaza eyler. Nitekim: **(Yes'eluhu men fissemâvati vel' ardı)** (Rahman Suresi, Ayet 29) **(Külle yevmin hüve fi şen'nin)** yâni yer yüzünde ve göklerde bulunan her şey, «istidadı lisanı» ile Hak'dan taleb eder, yâni, «her istidada münasibini ifaza» ile Hak Teâlâ Hazretleri «her anda bir şandadır» buyurulmuşdur.

(Ayet 34) **(Ve in te'uddû ni'metallahi lâ tühsühâ)** Eğer sâbık olarak, vücudunuza «Ulûhiyet hazretinden» feyezan eden ve terbiyenize imdâd olmak üzre vücûdunuza «Rububiyet hazretinden» lâhık olan umurdan ibaret nimetleri saymaya çalışırsanız; hikmette takrir eylemiş olduğuna binaen; bu nimetleri sayamazsınız (ihsa edemezsiniz) yâni: yüzer yüzer saymakla tüketemezsiniz. Çünkü namütenahidir. **(İnnel insane lezalümün keffârün)** (Ayet 34) Tahkik, insan, istidât nurunu ve beka maddesini «tabiat zulmetinde» ve «fenâ mahallinde» koyup sarf etmekle, elbette çok «zulümkârdır.» Yâhud mânâ: «İstidadını ibtal etmekle Allah'ın, Yâhud; «nefsinin hakkını noksan kılmakla nefsinin çok zulümkâr aduvu (düşmanı), sayılamıyacak kadar çok olan nimetleri, lâyık olmıyan yerlerde istimal ve o nimetleri kendisine in'am (bağışlayan) eden zâttan gaflet ve ni'metlerle «mün'imden ihticabı» dolayısıyle çok küfür edici, nimetleri örtücüdür.

(Ayet 35) **(Ve iz kaâle ibrâhimü rabbic' al)** Ruh İbrahim'i, şuhud talebinde, Allah'a teveccüh zamanında hal lisanıyla: **(Hazel belede âmina)** (Ayet 35) «Ey Rabbim! bu beden beldesini, «sıfat-ı nefsin galebelerinden» ve «kuvanın tenazuundan» (çekişme) ve «arzu-

ların çekişmesinden» emin kıl. **(Vecnübnî ve beniyye en na'büdel' esnâme)** (Ayet 35) Ve beni ve «kuvve-i akıle-i nazariye» ve «akıle-i ameliye», zikir, fikir ve hadis ve gayrilerinden ibaret olan oğullarımı, «müştehiyat-ı hissiye» ve «mergûbât-ı bedeniye» ve «me'lûfât-ı tabiiyye» ye muhabbet ile «kesret putlarına» ibadet etmemizden uzak kıl» dediğini hatırla.

(Ayet 36) **(Rabbi innehünne adlelne kesîren minennâsi)** Ey Rab'bim! tahkik, o «kesret benleri» onlara taallûk ve incizab ve «kesrette vahdetten» ihticab sebebiyle çok insanları izlâl ettiler **(Femen tebi'anî feinnehu minnî)** (Ayet 36) İmdi, tevhid yolunun sülûkünda her kim bana tâbi olursa; tahkik, o kimse benden, benim millet ve dinimdendir. **(Ve men asânî feinneke ğafûrürrahîmün)** (Ayet 36) Ve bana âsi olan kimseyi de sen mağfiret edicisin. Onun mazlum heyetini, nurun ile setr edicisin. Mağfiretinden sonra ona kemâli ifaza ile rahmet edicisin.

(Ayet 37) **(Rabbena inni eskentü min zürriyeti bivâdin ğayri zîzer'in inde beytikel muharremi)** Ey Rab'bim! Ben kuva zürriyetimi, «kalbden» ibâret bulunan; «Beyt-i muharreminin» yanında idrâk, ilim ve mağrifet, fazilet zer'inden hâli olan, «tabiat-ı cismaniye» vâdisinde iskân eyledim. **(Rabbenâ liyukımussalâte)** (Ayet 37) Ey Rab'bim! Kuvamı «münacat ve mükâşefe namazını» ikame etmeleri için iskân eyledim. **(Fec'al ef'ideten minennâsi)** (Ayet 37) İmdi, havas insanlarından, onlara meyleden «enva-ı ihsasat» ve «idrâkât-ı cüz'i» ye imdad eyleyen ve «cihet-i süfliyeye» ve «lezzât-ı bedeniyeye» meyl sebebiyle, onlara muhalefet etmeyi terk eden bir cemaat kıl. **(Verzukhüm minessemerati leallehüm yeşkürûne)** (Ayet 37) Senin nimetlerine şükr ederek, müdrekâtlarını kemâl talebinde istimal etmeleri için, onları «maârif» ve «hakayık-ı külliye yemişlerinden» rızıklandır.

(Ayet 38) **(Rabbenâ inneke ta'lemümâ nuhfi ve mâ nu'linu)** Ey Rab'bimiz sen, bizde bil-kuvve mevcud olup gizlediğimiz ve fiile çıkarmakla ilân eylediğimiz kemâlâtı bilirsin. **(Ve mâ yahfâ alâllahi min şey'in fil'ardı ve lâ fissemâ'i)** (Ayet 38) «İstidat arzında» ve «ruh semasında» mevcud olan hiç bir şey Allahu Teâlâ'ya hafi (gizli) olmadı **(Elhamdülillâhillezi vehebe lî alel kiberi ismâ'ile ve ishâkı)** (Ayet 39) Bana, kemâlin büyüklüğünde «akliye-i nazariye İsmail'ini» ve «akile-yi ameliye İshak'ını bağışlayan Allah'a hamd ederim. **(İnne rabbî lesemi'ûddu'a)** (Ayet 39) İbrahim Aleyhisselâm, Nemrud'un ateşine atılırken, Cebrail'in kendisine karşı: «Ey İbrahim! kurtarılmayı Allah'tan istesen olmaz mı?» dediğinde; «Allah'ın benim ha-

limi bilmesi; bana, istemekden yeğrekdir ve kâfidir» dediği gibi tahkik, Rab'bim istidad duasını kabul edicidir. **(Rabbic'alni mukimessalâti ve min zürriyyeti)** (Ayet 40) Ey Rab'bim! Beni, zürriyetimin her birini, kendisine mahsus bir salât ile «şuhud namazını» ikame edici kıl. **(Rabbenâ ve tekabbel du'â)** (Ayet 40) Ey Rab'bimiz! sende «fenâ-yı tamım» talebimi kabul eyle. **(Rabbenağfirli ve livalideyye)** (Ayet 41) Ey Rab'bim! Benim vücudum günahını, «zâtın nuruyla» setreyle ve vücûduma sebeb olan «kavabil ve kuvail-i ana ve babamı» de setr eyle tâ ki ziğ-i basarla mübtela olarak, senden gayrini görmiyeyim ve masivana iltifat etmiyeyim. **(Ve lil mü'minine)** (Ayet 41) Ve «kuva-yı ruhaniye» mü'minlerine de mağfiret eyle. **(Yevme yekumul hisabu)** (Ayet 41) Nûrânî ve ruhânî hey'etlerle, zulmânî ve nefsânî hey'etlerden hangisinin daha râcih olduğunun hesab olduğu zaman mağfiret eyle.

(Ayet 48) **(Yevme tübeddelül' ardu gayrel'ardı)** Kalb makamına vusul zamanında; «tabiat arzının», «nefis arzına» ve «kalb semasının» «sır semasına» tebdil eylediği zaman, keza, «nefis arzı», «kalb arzına», «sır seması» da, «ruh semasına» tebeddül eyler. Keza, sâlikin geçdiği herbir makamın mâfevki (üstü) ve mâtahtı (altı) tebeddül eder. Meselâ; «Tevhid-i ef'al» makamında «tevekkül seması», «Tevhid-i sıfatta» «rıza semasına», sonra «Zâtın keşfinde» rıza seması «tevhid semasına» tebeddül, sonra hepsi tay olduğu gibi **(ve berezû lillahil vahidil kahhar)** (Ayet 48) ve kâffesi, «gayrisi mevcud olmıyan» ve tecellisiyle bütün mâadasını ifna eyleyen «vâhidülkahhara» bâriz ve zâhir olurlar. **(Ve terel mücrimine)** (Ayet 49) Nefislerinin sıfatlarıyla ve rezail hey'etleriyle muhtecib olanların kayıdları ile ve süfliyata muhabbet ipleri ile bağlanmış olduklarını görürsün. **(Serâbilühüm min katırânin)** (Ayet 50) Karanlık cevherlere olan taallûklarından, «Hey'et-i muzlime» karanlıklarının, kendilerini istilâ etmesi dolayısıyle «gömlekleri»; katrandan olmuşdur. **(Ve tağşa vücûhehümünnâr)** (Ayet 50) Ve yüzlerini, yâni; zâtlarını, «kahr ve idlâl» ve «kemâl lezzetinden ihticab ateşi» örter. Bu âyetle; ancak «Ba's ve Nuşuru» şühûd eyliyen ehl-i kıyamete, münkeşif olan başka bir sır daha vardır. Allah Teâlâ a'lemdir. (En iyisini Allah bilir).

HİCR SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Ve Kur'anin mübinin)** Yâni; Kur'an her şey'i câmi ve izhar edicidir.

(Ayet 16) **(Ve lekad ce'alnâ fissemâi bürûca)** Tahkik biz, «akıl semasında»: «akl-ı heyulânî», «akl-ı bilmeleke», «akl-ı bilfiil», «akl-i mustefat» gibi makamat ve meratib kıldık. **(Ve zeyyennâhâ linnâzirin)** (Ayet 16) Ve akıl semasında, tefekkür eyliyenler için, «akıl semasını» ulum ve maârif ile tezyin eyledik. **(Ve hafiznâhâ min külli şeytânin racim)** (Ayet 18) Ve «akıl semasını», herbir racim şeytandan, bâtıl vehimlerden hıfz eyledik. **(İllâ menisterakassem'a)** (Ayet 19) Ancak, «ufk-ı akliye» yakınlığı sebebiyle, istediğini çalmak suretiyle, aklın hükmünü çalanı **(Fe'etbe'ahu şihâbün mübinün)** (Ayet 19) akabinde arkasından zâhir (parlak) bir ışık takib eder. Yâni; apacık bir bürhan (şâhit, yol gösterici) takib etmekle iştirak-ı semiğ (konuşmayı gizli olarak dinleyeni) edeni tard kovar ve hükmünü ibtal eyler.

(Ayet 20) **(Vel'arda medednâhâ ve elkaynâ fihâ revasiye ve enbetnâ fihâ min külli şey'in mevzûnin)** Ve biz, «nefs arzını» kalb nuruyla döşemiş ve «beden arzına» fezâili ilka etmiş ve «beden arzında» kemalât-ı halkıye ve ef'al-i iradiye ve melekât-ı fâzıla ve müdrekât-ı hissiyeden ifrat ve tefrit tarafına meyl etmeksizin, her kuvvete, istidadına göre mikdarı aklî ve adlî ile takdir olunmuş; muayyen mikdarda her şey'i inbat (yetiştirmiştir) etmişizdir.

(Ayet 21) **(Ve ce'alnâ leküm fihâ ma'âyişe)** Ve sizin için «arz-ı bedende» tedabir-i cüziye ve âmâl-i bedeniye ile maişetler kılmışızdır. **(Ve men lestüm lehu birâzıkıyne)** (Ayet 21) Ve size mensub ve müteallik olanlardan, kendilerini sizin rızıklandırıcı olduğunuz kimselere de; maâyış (maişetin cem-i = geçimine; medar olan nesneler) kılmışızdır. Yahud mânâ: Biz «kalb semasında» burclar, yâni «sabr», «şükür» «tevekkül», «rıza», «mağrifet», «muhabbet» gibi makamlar kıldık. Ve «kalb semasını» maârif, hikem ve hakayık ile ziynetledik aynı zamanda her bir evham ve tahüyyülât-ı (kuruntulu, hayaller) racim şeytanından muhafaza eyledik. Ancak işittiğini sırkat ideni derhal «Şehâb-ı mübin», «yâni; «hidayet nurları» tuvalinden bir işrak nuru takib eyler.

(Ayet 22) **(Ve in min şey'in illâ indenâ hazâinühü)** Yâni, vücûdda bir şey' yoktur, o şey'in hazânesi (hazinesi manasınadır) bizim indimizdedir, (yanımızdadır) evvelâ suretinin; «Akl-ı küllî»den ibaret bulunan «Ümmül kitâb»da vech-i küllî» ile irtisamı (resmolma, resmi çıkma) sebebiyle «Âlem-i kaza»da bir hazânesi vardır. Sonra, suretinin, esbaba müteallik olarak «Levh-i mahfuz»da irtisamı ile «Nefs-i külliye» aleminde diğer bir hazanesi vardır. Sonra suretinin cüz' ve mikdarıyla şekil ve vasfıyle mikdar olarak «Levh-i kader» ve «Semâ-i dünya» tabir olunan; «Nufus-i cüz'iye-yi semâvîye» de irtisamı ile diğer bir hazânesi vardır. **(Ve mâ nünezzilühû illâ bikaderin ma'lumin)** (Ayet 21) Biz, hiç bir şey'i şehadet alemine inzal etmeyiz, ancak mâ'lûm bir şekil ve mikdarla ve muayyen vakitte ve muayyen mahalde ve o vakitde ona mahsus bir istidat ile inzâl ederiz.

(Ayet 22) **(Ve erselnerrıyâha levâkıha)** Ve hiz, «Nefehât-ı İlâhiye» rüzgârlarını, «hikem ve maârif ile aşılayıcı» ve kalbleri «sefalandırıcı», istidatları; «tecelliyatın kabulune hazırlayıcı» olduğu halde irsâl eyledik. **(Fe'enzelnâ minessemâi mâen)** (Ayet 22) Bunlar üzerine ruh göğünden ulûm-i hakikiye suyunu indirip **(Fe'eskaynâ kümûhü)** (Ayet 22) sizi o su ile suladık ve onunla sizi ihya eyledik. **(Ve mâ entüm lehu bihâzinîn)** (Ayet 22) ve siz o ilimden hâli bulunduğunuz için, o ilmi hâzin olmamışdınız.

(Ayet 23) **(Ve innâ lenahnü nuhyî ve nümîtü)** Ve elbette biz, «hayat-ı ilmiye» suyuyla ve «fıtrat makamında» kıyam ile «hayat-ı hakikiye» ile ihya ederiz. Ve vahdetde fâni kılmakla da imâte eder öldürürüz. **(Ve nahnülvârisûne)** (Ayet 23) Sizin fenanızdan sonra, bâki olan vücudları vâris olanlar; ancak biziz. **(Ve lekad alimnelmüstakdimîne minküm)** (Ayet 24) Ve sizin içinizden beşaretle sevinen ve müştak ve takdime tâlib olan muhibleri bilmişizdir. **(Ve lekad alimnel müste'hirîn)** (Ayet 24) Nefis sıfatının istilâsı ve bedene ve lezzetine muhabbet sebebiyle âlem-i his ve pislik madenine cezb edilmiş, âlem-i kudusden geriye kalmaya tâlib olanları da bilmişizdir.

(Ayet 25) **(Ve inne rabbeke hüve yahşürühüm)** Tahkik, Rab'bin onları tevelli ettikleri kimselerle haşr ve sevdikleri kimselerle cem' eder. **(İnnehu hakimün alîmün)** (Ayet 25) Tahkik, Rab'bin, hikmete muvafık ve münasebet iktizasıyla, haşr keyfiyetinde, onların işlerini tedbir eden hizmet sahibidir. Kendilerinde olan bütün meyl ve incizab ve «muhabbet hafayasını» (gizli olan halleri) ve «hey'et sıfatlarının» iktiza eylediğini bilicidir. Kendi sıfatları ile onları cezalandırır.

(Ayet 26) **(Ve lekad halaknel' insâne, min salsâlin min hamein mesnûnin)** Yâni, biz insanı mümtezic (birbirine uyan) olan «anâsır-ı

erbaadan» halk ve izhâr eyledik. **(Hemein):** mütegayyir (değişen) olan, çamur demektir. (Mesnun) da: kendisinde tasvir olunmak istenilen sûreti kabule münâfi olan gayri mutedil, katı ve kuru eczadan kurtulmak için, üzerine su dökülmüş bir çamurdur. **(Salsâl):** hava ve hararetle kurumuş çamur demektir. **(Ve el canne)** (Ayet 27) «Cânn»; vehim ve tahayyül ve sâir kuvanın, kendisinden tevellüd ettiği «Ruh-i hayvanînin» cevheri olan (cinnin) aslıdır. **(Haleknahü, min kablü minnaris semumi)** (Ayet 27) Cânnı; daha evvel «nâr-ı semundan halk etmiş idik. Yâni, ahlât ile istihale edici olan, ahlatın buhariyet ve letafetinden ve harareti gariziyeden halk eyledik. (minkablel) demesinin sebebi: «temzic ve tadil» ile hararetin tesirinin, terkibde tekaddümünden (daha evvele alınmasından) ve mezkûr buharın âza sûretleri üzerinde tesirinden ve belki «kuvay-ı fiiliye-i müessirenin» asılda terkib üzerine mütekaddim olduğundan (takdim eden-önce geçen) nâşidir. Meleklerin «insana inkiyad» ve İblis'in «adem-i inkiyadının» mânâsının beyanı geçmişdir.

(Ayet 34) **(Kale fahrüc minha feinneke recimün)** Hak Teâlâ Hazretleri, şeytana «ufkuna terakki etmekde olduğun âlem-i kudsî cennetinden haric ol» dedi. Zirâ sen, maddeden mücerred olmadığın için, kudsî âlem cennetinden mercûm (taşlanmış-recm olunmuş) ve matrudsun. (tard olunmuş-atılmış). **(Ve inne aleykel lâ'nete ilâ yevmiddini)** (Ayet 35) Ve tahkik, sana kıyamet-i suğra ve nefsin alâkasını kat' ile, bedenden tecerrüdü gününe kadar. Yâhud mânâ: Tevhidde fenâ ile, «kıyamet-i kübra» gününe kadar, rütbede uzaklık lâneti hâsıldır.

(Ayet 39) **(Leüzeyyinenne lehüm fil'ardı)** İblis: «Elbette ben onlara cihet-i süfliyede şehevat ve lezzatı ziynetleyeceğim. **(Vele uğviyennehüm ecma'iyn)** (Ayet 39) Ve ben elbetteki onların kâffesini iğva edeceğim» dedi. **(İllâ ibâdeke min hümül muhlesine)** (Ayet 40) Ancak, «sıfat-ı nefs» şevâibinden (şübhelerinden) hâlis kıldığın ve tabiata taallûk pisliğinden tâhir kıldığın ve sana teveccühleri ile sıfatları ve zâtları bekayasından tecrid etmiş olduğun, yâhut mânâ: amellerinde gayrinin asibi olmaksızın, amellerini sana hâlis kılmış olan has kulların müstesnadır.

(Ayet 41) **(Kaâle hâzâ sırâtun aleyye müstakimu)** Hak Teâlâ Hazretleri: Bu Sırat, bana hak olan bir yoldur ki; müstakimdir, eğriliği yoktur, o da: benim muhlis ve has kullarıma, senin tasallutun olamaz. Benim sıratımdan uzak olup sana tâbi olmakla gıvayette (azgınlıkta, tarik-i haktan sapmada) sana münasib olanlara tasallutun olabilir. **(Ve inne cehenneme lemev'idühüm ecma'ine le-**

hâ seb'atü eb'vâbin) (Ayet 43-44) Tahkik, cehennem onların kâffesinin mev'idi, buluşacakları yerleridir ki, cehennemin yedi kapusu vardır. O kapular; havası hamse, yâni; insanlardak beş his ve gadab ve şehvettir. **(Likülli bâbın minhüm cüz'ün maksûmun)** (Ayet 44) O kapulardan her bir kapu için, ona mahsus olan bir uzuv vardır. Yâhud mânâ: O kapunun kuvveti, kendisine gâlib olduğu için, halkın bâzısı o kapudan girmeğe mahsus kılınır.

(Ayet 45) **(İnnel müttekine)** Tahkik, «gavaşe-i tabiiyeden» (tabiat örtüleri) tezekki (pâklanmak-ehli salah olmak) ve «sıfat-ı beşeriyeden» tecerrüd etmiş olan müttekiler **(Fî cennâtin ve uyunin)** (Ayet 45) «âlem-i kuddus» bahçelerinden cennetlerde ve «ilim hayatı» sularından kaynaklardadırlar. **(Udhulûhâ biselâmin âminîne)** (Ayet 46) Onlara: «Siz, hey'et-i cesedaniyeden ve bu makama vusulden mâni olan kalb marazlarından selâmet ile ve arza ve mevâd ahvalinin tegayyüratından, kevnü fesâd avârızından âlem-i tezad âfâtından eminler olduğunuz halde bu cennetlere giriniz» denilir.

(Ayet 47) **(Ve neza'nâ mâ fisudûrihim min ğıllin)** Ve biz, onların göğüslerindeki gıllı, kökleşen hıkdı (kin tutma, düşmanlığı kalbde saklama) ve nefisden kalb nuruna yükselen herbir hey'eti, nur feyziyle ve ruh kuvvetinin istilası ve kuddus teyidiyle nez'eyledik. Onlar, ilm-i yakîn ehlinden, nurları zulmetlerine gâlib olan ve nefsin hevâtını ve âlem-i tezada meylini müstelzim, karanlık, nefsanî heyetlerden kurtulmuş ve adâvet âsârı kendilerinden zâil, muzmahil olmuş ve kuddus şualarının ve tevhid ve yakîn nurlarının bâzısından bâzısına aksetmesiyle muhabbet-i fıtrıye kuvveti kendilerinde işrak eylemiş, tenasübü ruhâni ve akd-i îmânî hükmüyle ihvan olmuş kimselerdir. **(Alâ sururin mütekabiline)** (Ayet 47) Dereceleri mütesavi, mertebeleri birbirine yakın ve gayr-i mahcub oldukları cihetle, karşılığı köşkler, âli mertebeler üzredirler.

(Ayet 48) **(Lâ yemessühüm fiha nesabün)** Cennette münâfât ve tezad sebebleri mümteni olduğundan, onlara hiç bir meşakkat dokunamaz. **(Ve mâhüm minhâ bimuhrecîne)** (Ayet 48) Makamları sermedî olduğundan ve zamandan ve zamanın tagayyuratından münezzeh bulunduğundan, onlar o cennetten çıkarılmış da değillerdir. Amma, melâikenin peygamberlere nüzûlü ve Ervah-ı âliyenin, «hey'et-i bedeniyeden» munselih ve mütecerrid ve mütekaddes olanlara tecessüdü (cesetlenmesi) keyfiytine (Hûd) suresinde işaret geçmiştir.

(Ayet 87) **(Ve lekad âteynâke seb'an)** Habibim, tahkik, sana Hakka sâbit olan «hayat, ilim, kudret, irade, semi, basar, kelâmdan»

ibaret **(minel mesânî)** (Ayet 87) ve sana subutları tekrarlanan ve ikilenen yedi sıfat verdik. Evvelâ: kalbin vücûdı makamında «Hakkın ahlâkıyla» tahallukun ve ittisafın zamanında ve ikinci def'a; bekâ makamında tevhidde fenâdan sonra «Vücûd-î Hakkani» ile bu sıfatlar senin olmuşdur. **(Vel kur'ânel' azim)** (Ayet 87). Ve sana, cemi' sıfatı cami' olan (Zâtı) verdik. Muhammed Aleyhisselâm'a verilen sıfatın yedi olub, Musa'ya verilen beyyinatın dokuz olması; Musa'nın «Kur'an-ı azimi» itâ edilmediği içindir. Belki Musa'ya verilen tekellüm, yâni: (keşf-i sıfat) idi. (Keşf-i zât) değildi. Binaenaleyh Musa'ya bu yedi sıfatla kalb ve ruh verilmişdir.

(Ayet 98) **(Fesebbih)** Binaenaleyh lisan-ı hal ile; «Allahu Teâlâyı tesbih» etmekliğin ve evsafın ile, «Hakkın tecelliyat-ı sıfat nimetlerine hamd etmekliğin ve «sıfat-ı kemaliye» ile ittisafla Rabbine hamd edici olmaklığın için «maddeye müteallik sıfat avarızından» tecrid ile «Rabbini tesbih eyle» **(Ve kün minessâcidine)** (Ayet 98) Ve zâtında fenâ secdesiyle secde edenlerden ol. **(Va' büd rabbeke)** (Ayet 99) Ve tesbih ve tahmid ve zikr olunan sücûd ile Rabbine ibadet eyle. **(Hattâ ye'tiyekel yakin)** (Ayet 99) Taki sana hakkal-yakîn gelinceye dek «Rabbine ibadet» et. Hakkal-yakin geldiğinde, vücudun inkıza (bitmek-tamam olmak) bularak, âbid ve mâbud cemian gayri değil, Hû olmak suretiyle, senin ibadetin nihayet bulsun.

NAHL SURESİ

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

(Ayet 1) **(Etâ emrullahi)** Resulûllah Sallâlahü Aleyhi ve Alâ Âlihi ve Sellem Hazretleri «Ben ve kıyamet şu iki parmak gibi yakın olarak baas olunduk» buyurduğu vechiyle; «Kıyamet-i kübra» ehlinden, evsafıyla ayn'i cemi'de kıyametin ahvalini müşahede eder olunca: **(İnni emrûllahi)** (Ayet 1) kavliyle: Kıyamet-i kübranın şuhudundan haber verdi. Fakat bu, kıyametin, her bir kimseye zâhir olacak derecede tafsil üzre zuhûru, ancak; Mehdi Aleyhisselâm'ın vücûdu ile olunca: **(Felâ testâcilûhu)** (Ayet 1) «Siz, o kıyamete acele etmeyiniz» buyurdu. Zirâ şimdi, zuhuru vakti değildir. Sonra, Nebi Aleyhisselâm'ın Vech-i İlâhiyi şuhûd eylediğini ve kıyamette halkın fena bulduğunu, **(Sübhânehû ve teâlâ ammâ yüşrikûne)** (Ayet 1) yâni: «Allahu Teâlâ Hazretleri; gayrin vücûdunu isbât ile yaptıkları şirkten âli ve münezzehdir.» kavliyle tekid eyledi.

Ve sonrada, cem'den sonra fark makamında, ne vahdet ile kesretden, ne de kesret ile vahdetden muhtecib olmaksızın, ayn-i Ehadiyet-i Zâtta «kesret-i sıfatı» müşahede eder olduğu için, «ayn-ı cem'de» şuhud eylediğini tafsil ederek **(Yünezzilülmelâikete birrûhi)** (Ayet 2) buyurdu. Yâni: Hak Teâlâ Hazretleri, melâikeyi; kalbleri onunla ihya eylediği ilim ile yâni; Kur'an ile, **(Min emrihi)** (Ayet 2) Kur'an'ın nakş olmuş olduğu: «Âlem-i em'rinden» **(Alâ men yeşâü min ibâdihi)** (Ayet 2) ziyade inayetiyle tahsis (fazlasıyle ihsanda bulunduğu) olunmuş has kullarından dilediğine indirir-gönderir. **(En enzirû ennehû lâ ilâhe illâ ene fettekûun)** (Ayet 2) Ey has kullarım! benden gayri İlâh yoktur. Bunun için bana ittika ediniz diye insanları korkudunuz. Yâni: tevhid ve takvayı, insanlara haber veriniz. İmdi Hak Teâlâ Hazretleri, bu ayetlerde «ehadiyet-i Zâtı» beyandan sonra, ilimden ibaret olan: «ruhun» tenezzülü ve iradeden ibaret olan: «meşiyetin» isbatıyla «Sıfat-ı Hakikiye âlemini» ve melâikenin isbatıyla: «Esma ilmini» ve inzar ile: «Ef'al ilmini» beyan buyurdular. Sonra halk, rızık, ve hayvanat ve sair nimetlerinin tafsili ile, «Sıfat-ı izâfiyeyi» tadâd buyurdu.

İmdi Hak ile halk zâhir olunca; Hak ile bâtıl yolda zâhir olduğundan **(Ve alâllahi kasdüssebili)** (Ayet 9) buyurdu. Yâni: doğru yolun lüzûmunu **(İnne rabbi alâ sıratın müstakim)** (Hud Suresi Ayet 56) buyurduğu vechiyle; ehlini «Tarik-i müstakime» hidayet, Allah'ın işidir. Yâni, tevhid yolundan ibaret olan, «Sırat» üzerine olan her kimsenin elbette Ehlullahdan olması labüddür. Zirâ; tevhid, Allah'ın lâzım kıldığı kendi yoludur. **(Ve minhâ cairun)** (Ayet 9) Yolların cayir olanları vardır. Bâzı yollar; tevhid yolunun mâadası olan müteferrik yollardır ve çaresiz cayirdir. Hak'dan udul ve bâtıla îsâl edicidir. Ve nasıl olsa o yol, dalâlet yoludur. Bütün yolların, doğru yola rücûunu müşahede etmediği; o yoldaki müşahedenin hikmete münafi olduğu içindir.

(Ayet 28) **(Ellezine teteveffâ hümül melâiketü zâlimî enfüsihim)** «Sabıkıyn ve muvahhidîn» olanların ruhlarını bizzat Allahu Teâlâ-nın kabz eylediği evvelce anlatılmışdı. Amma ebrar ve süedâdan (saidler) olanlar iki kısımdır. Tecerrüd ile, nefis makamından terakki ve ulûmu fezâil ile «kalb makamına vasıl olanları», Meleküll-mevt kabz eder. Tezkiye ve tahliye ile âlâik-i bedenden tecerrüd etmiş Ubbâd, zühhâd, süleha ve ehl-i şeriatden nefis makamında olanların ruhlarını, ef'al asârı cennetinden ibaret bulunan «nefs cennetiyle» tebşir ettikleri halde; «rahmet melekleri» kabz eder. Şerir olan şakilerin, nasıl ölürlerse ölsünler ruhlarını azab melekleri kabz eder. Zira, nufusa muttasıl olan «kuvay-ı melekûtiye», mezkûr nufusun

hey'etleri ile teşekkül ederler. Eğer o nefisler mahcub ve zâlim iseler; hey'etleri korkunç ve zulmânî olur. Nefislerini kabz eden «kuvay-ı melekûtiye» de onlara münasib olmak üzre, zulmânî ve korkunç hey'etlerle teşekkül ederler. Bu sebepten «Melekül mevt ancak ölüme yanaşan kimsenin ahlâkının sureti üzre zâhir olur» demişlerdir. Ahlâkı zulmânî ve çirkin ise: Melekül mevt sureti korkunç ve müthiş (haşyet veren-ürküten) olur. Ve, ölümü hazır olan kimseye korku, meskenet, zillet galib olur ve istikbarından nuzul edüb ve amali aciz ve meskenet gösterir. İşte **(Fe'el-kavüsseleme mâ künnâ na'melu min sû'in)** (Ayet 28) yâni; o vakit onlar; «Selim, hiyn ve liyn (mülayim) olurlar», inad ve temerrüdü terk ederler ve «Biz hiç bir fenalık yapmadık», derler. **(Belâ innellahe âlimün bima küntüm ta'melûn)** (Ayet 28) «Evet, Allahu Teâlâ, sizin ne yaptığınızı bilicidir» sözüyle cevap verilirler.

(Ayet 29) **(Fedhulu ebvâbe cehenneme hâlidîne fihâ)** «Şimdi siz, muhalled olduğunuz (baki ve daim olduğunuz halde) halde, ef'al cehenneminin kapılarına giriniz, mütekebbir olanların yerleri çok fenadır» denilir. Amma, menhiyattan ve günahlardan sakınan ve şeriatın ahkâmıyla kalan ve tahkik üzre değil (zira tahkik üzre olsalardı: ilmel -yakîn, nefis sıfatlarından tecerrüd ile kalb makamına vasıl olurlardı-) takliden tevhid ve nübüvveti itiraf edenleri; «suret-i ihtilafları» ve «ahval ve amel-i tayyibe cemiyetleri» üzre «ferahlı ve müjdeleyici» olarak melâike kabz ederler. **(Yekûlûne selâmün aleykümüdhulûl cennete bimâ küntüm ta'melûne)** (Ayet 32) «Amelleriniz sebebiyle, indlerinde mâhûd (ahd olunan-zikri geçen) olan nefis cennetine, ef'al cennetine giriniz, size selâm olsun» derler.

(Ayet 35) **(Ve kalellezine eşrekü lev şâallahü mâ abednâ min dûnihi min şey'in)** Müşrikler; «Eğer Allahu Teâlâ dileseydi biz, ondan başka bir şey'e ibadet etmezdik» derler, bu sözleri; fart-ı cehâletten nâşi inad ve taanlarından ve muvahhidleri; muvahhidlerin mezhebleri üzre ilzam etmek arzusundan ileri gelmişdir. Zirâ, bu kelâmı, «ilm-i yakinden » nâşi söylemiş olsalar; irade ve tesiri «gayre nisbetle» müşrik değil, muvahhid olurlardı. Çünkü Allah'ın meşiyeti olmaksızın bir şey'in vuku'u mümkün olmadığını bilen kimse; bütün mevcudat ne kadar dilerse dilesin Allah dilemedikçe bir şey'in vuku'u mümkün olmadığını bilir. Binaenaleyh, Hakkın gayrisinde kudret ve irâde olmadığını itiraf eder ve müşrik olarak kalmaz. **(Velev şâ'ellahü mâ eşreku)** (En'am Suresi, Ayet 107) «Eğer Allah dileyeydi, onlar şirk etmezlerdi» buyurmuşdur. **(Kezâlike fe'alellezîne min kablihim)** (Ayet 35) İnad ile, resulleri tekzib etmekde, bunlardan evvel olanlar da böylece yapmışlardır.

(Ayet 40) **(İnnemâ kavlûnâ lişey'in izâ eradnâhü en nekule lehü kün feyekûnü)** Biz, birşeyi murad ettiğimiz vakit; ona sözümüz, o şey'e (kün) dememizdir. (Kün) deyince o şey hemen mevcut olur. Allahu Teâlâ'nın iradesi, ilmi, kudreti arasında sende fark ancak itibar ile olur. Zira, Allahu Teâlâ herşeyi bilir ve «vech-i muayyen üzre», vakti muayyende, «sebeb-i muayyin» ile o şey'in vuku'unu bilir. Şimdi Allahu Teâlâ'nın o şey'e ilmini itibar eylediğimiz vakit; Hakkın âlemetine kail oluruz. O şey'in «vakt-i muayyende» ve «vech-i muayyene» tahsisine itibar ettiğimiz vakit; Hak'kın irade sıfatına kail oluruz. O vech-i malum üzre o vakitde vücudunun tevakkuf eylediği şey'in vucudu ile o şeyin vucudunun vücubunu, itibar ettiğimiz vakit: Hakkın kudret sıfatına kail oluruz. O halde, her üç sıfatın mercii; ilim sıfatınadır. Eğer bizim de ilmimiz bir şeyin vucudunu iktiza edib, tegayyür etmese ve mâlûm olmasından başka bir azimetin inzimamına ve âlâtın tahrikine muhtaç olmasa; ilim, irade, kudret sıfatları bizde de öyle olurdu. Yâni, merci-i ilim olurdu.

(Ayet 48) **(Evelem yerev ilâ mâ halakallahü min şey'in)** Onlar, mahlukatından herhangi zât olursa olsun, Allah'ın halk ettiği zât ve hakikat-ı mahlukaya nazar etmezler mi? ki **(Yetefeyyeü zilâluhü)** (Ayet 48) o mahlukun heykel ve suretleri tecessüd ve temessül eder. Zira **(Biyedihi melekûtu külli şey'in ve ileyhi turceûne)** (Yasin Suresi, Ayet 83) buyurduğu vechiyle: Her bir şeyin bir hakikati ve o şey'in mevcudiyetine sebeb olan bir aslı ve melekutu vardır. Vasfı ve mazharı demek olan bir zıllı, yâni; o şey'in kendisi ile zâhir olduğu cesedi vardır. **(anil yemini yeşşemâili)** (Ayet 48) Yâni: Hayır ve şer cihetinden **(Succeden lillâhi)** (Ayet 48) o zilâl ve heyakil, Allah'a secde edici ve emrine münkad ve mutî' oldukları halde temessül ve tecessüd eder. Allah'ın kendilerinde irade eylediğine imtina' (geri durmak-çekinmek) etmez, yâni: Allah'ın emriyle; o şey'in heyakil ve suveri, «ef' al-i hayriye» ve «şerr'iye cihetlerine hareket eder. **(Ve hüm dâhirûne)** (Ayet 48) O zilâl ve heyakil makhur (kahrolunmuş-mağlub olmuş) ve Allah'ın emrine tezellül (kendini alçak tutmak) edicilerdir.

(Ayet 49) **(Ve lillâhi yescüdü mâ fissemâvati)** Alem-i ervah göklerinde bulunan «ceberut» ve «melekut ehli» ve «ervah-ı mücerredei mukaddese» **(Ve mâ fil'ardı min dâbbetin vel melâiketü)** (Ayet 49) ve «alem-i ecsad da» bulunan hayvanat, insanlar, ağaçlar ve cemii nefisler ve «kuvve-i arziye ve semaviye» Allahu Teâlâya secde ve inkiyad ederler. **(Ve hüm lâ yestekbirûne)** (Ayet 49). Ve onlar, Allah'ın emrine inkiyad ve tezellülden imtina etmezler. **(Yehâfûne**

Rabbehüm min fevkıhim) (Ayet 50) Onlar Rab'lerinden münkesir ve müteesir ve korkan kimsenin infiali gibi münfail (ınfialeden müteessir olan-gönlü kırılıp küsen) olurlar. **(Ve yef'alûne mâ yu'merûne)** (Ayet 50) Hak'kın, kendileri üzre uluv ve kahrı tesirinden korkub başka bir işin işlemesi kendilerine mümkün olmıyacak bir suretle itaat ve inkıyad ile emr olundukları işi işlerler.

(Ayet 54) **(İzâ ferîkun minküm birabbihim yüşrikûne)** Sonra, sizden zararı ref' ettiği, sizi kurtardığı vakit, sizden bir tâife, nimeti başkasına nisbetle, nimeti «Hak'kın gayrinden görmekle» ve keza zararı ve o zararda günahı «gayrine nisbet ve ref'inde» (kaldırılmasında) gayrinden istiana (yardım isteme) etmekle birdenbire Rab'lerine işrak (Allaha şirk koşmak) ederler. Allahu Teâlâ Hazretleri «Ben, ve ins ve cin, büyük bir hayırdayız. Ben halk ederim, benim gayrime ibadet eder. Ben, rızık veririm; benim gayrime şükür eder» buyurmuşdur. İşte **(Yekfürû bimâ âteynâhüm)** kavliyle işaret buyrulan; küfrân-ı nimet ve münimden (inam edici-nimet verici) gaflet budur. **(Fetemette'u fesevfe ta'lemûne)** (Ayet 56) Ey müşrikler! siz, az bir müddet faideleniniz, yakında bu itikadın vebalini bileceksiniz.» Yâhud mânâ: Tevhidin zuhuruyla; «Allah'dan gayrisinin bir şeyde tesiri olmadığını yakında bileceksiniz.» demektir **(Ve yec'âlûne limâ lâ ya'lemûne nasiben mimmâ razaknâhüm)** (Ayet 56) Ve kendilerine verdiğimiz rızıklardan, Hak'kın gayri olup da vücûdunu bilmedikleri şeylere nasib ve hisse kılarlar da; «Şunu bana o verdi, eğer vermeseydi şöyle olurdum. Ve filân kişi beni rızıklandırdı ve bana yardım etti», derler. Ve her ne kadar «rızık ve nimetin mevcudiyetinde» o kimse için tesir isbat etmiyorlarsa da, rızık ve nimetin kendilerine vüsulünde Hak'dan gayrisinin tesiri olduğunu zannederler ve bu suretle, kendilerine verdiğimiz rızıklarda o kimseyi müessir görürler.

(Ayet 75) **(Darabellahü meselen abden memlûkâ)** Allahu Teâlâ Hazretleri; mücerred, mukayyed, müşrik ve muvahhid için, «memluk bir kulunu» Allah'ın gayrisini seven ve kendi arzusuyla «onu ihtiyar ve tercih eden bir kişiye» darbı mesel kılmıştır. Zira birşey ile mukayyed olan kimse, onun diniyle mukayyed olur. Ve onun emriyle tasarruf eder. Binaenaleyh, o kimse, o şey'in kölesidir. Zira her kim, bir şeyi severse, ona itaat eder. İtaat edince; ona ibadet etmişdir. Buna binaen, insanların bir kısmı şeytana, bir kısmı şehvete, bir kısmı dünyaya, yâhud paraya veya elbiseye tapar. Nitekim, Nebi Aleyhisselâm: «Altun kulu, gümüş kulu, ribâ kulu helâk olsun» buyurmuştur. Allahu Teâlâ Hazretleri de: **(Efere eyte menittaheze ilahehu hevahü)** (Casiye Suresi, Ayet 23) «Kendi arzusunu ilâh edinen kimseyi

görüyor musun?» buyurmuştur. İnsan bir şeye taptığı vakit «onun memlûku» ve «kulu» olmuş olur. **(Lâ yakdirû alâ şey'in)** (Ayet 75) O memlûk olan kul, birşeye kadir olamaz, zira, muhib ve abdin himmeti ve tesiri ve kuvvet-i nefsi, mahbub ve ma'budundan terakki edemez ve illâ; eğer terakki etse idi, onun kaydından, esir ve onun makhuru olmazdı. Belki ondan silkinir ve kurtulurdu. Mâbudu ise; ister insan, ister hayvan, ister cemâd, isterse gayri birşey, her ne olursa âcizdir. Tesiri, belki vücûdu yoktur. O halde, o mabud abidden daha âciz ve daha zelildir. Bu sebebden «Dünya gölge gibidir, eğer tâbi olursan yetişemezsin ve eğer terk edersen; o sana tâbi olur.» denilmiştir. Halbuki dünyanın tesiri yoktur, taki, tâbi olan kimseye Rab'-bın sebebiyle bir şey' hasıl olabilsin. Ve tahkik dünya; zeval bulucu bir gölgedir, ona tapan insan, gölgenin gölgesidir. Gölgenin gölgesinin de gölgesi yoktur. Belki zıl, zâtındır. O kimsenin ise, zatı yoktur, binaenaleyh mülk ve kudreti de yoktur. **(Ve men rezaknâhü minnâ rızkan hasena)** (Ayet 75) Bir de bizi seven kalb ile muhabbet ederek, masivamızdan tecerrüd ve inkıtâ etmekle «kendisini takvaya» ve «teyid eylediğimiz» ve «mülk ve hikmeti kendine rızıklandırdığımız» ve «zâhir ve bâtın nimetleri ihsan eylediğimiz» kimseyi darb-ı mesel kıldık ki bu kimsenin; «malikül-mülke», «mün'imet külle», kuvvet ve kudretlerin mün'imine müteveccih olduğu için; «kuvvet ve kudret-i tesiri» mâlikül mülk olan zattan kazandığından «bütün ekvan ve ecram» ondan müteessir olur. Ve mülk ve melekût ona itaat eder. Nitekim, Hak Teâlâ hazretleri, Davut Aleyhisselâm'a «Ey dünya, bana hizmet edene hizmet et. Sana hizmet edene de meşakkat çektir» buyurduğunu vahy eylemiştir. Sonra bu muhibbin himmet-i şerifesi ekvanda terakki ederek Allah'ın gayrine muhabbet ve iltifat etmezse, rızkını ziyade edip, onun sıfatını mahv ile, «sıfatımızı ona veririz.» Ve lezzetimizden ilim tâlim eder ve kudretimizle onu kadir kılarız. Hadisi kudsîde: «Kurbi nevafil ile bana (yakınlaşır) takarrüb eder, tâki ben o kulu severim, sevdiğim vakit işittiği sem'i, gördüğü gözü, basarı ben olurum», buyurmuştur. **(Fehüve yünfiku minhü sırren ve cehren)** (Ayet 75) O rızıklandırdığımız kimse; ilim ve hikmet gibi «bâtın nimetlerden» sırren, «zâhir nimetlerden» de cehren infak eder. Yâhud mânâ: Her iki nimetten de sırren infak eder. Zâhiren, vüsûle nefsini sebeb kılmaksızın, insanlara vâsıl olan kimse gibi ki o, hakikatte Hak'tan vasıl olmuştur. Zira o takdirce, o insan; Vücûd-u İlâhinin vasıtası ve hazretinin vekilidir. Cehren de infak eder. Nefsini zâhiren, vüsulüne sebeb kılan kimsenin vüsulü gibi. **(Hel yestevüne)** (Ayet 75) Bunlar hiç müsavi olurlar mı? İstifham-ı inkâr tariki iledir. Yani, müsavi olamazlar.

(Ayet 76) **(Ve dareballahü meselen reculeyni ehadü hümâ ebkemü)** Allahu Teâlâ Hazretleri, yine iki kimseyi meseli darb eder ki bunların birisi: «ebkem», dilsiz. Müşrik olan kimse de böylece hilkatte (yaradalışda) söylemeğe istidadı olmayan dilsiz gibidir. Zira dilsiz insanın, «haysiyeti olan nutuk», «akıl ve idraki» müstaid değildir ki; Hak Teâlâ'nın «vücûb ve kemalini», Hak'dan gayrisının noksan ve imkânını idrak ederek, gayrısından teberra (yüz çevirme uzaklaşmak) ve kendi nefsinin, gayrinin havl (çevre-etraf) ve kuvvetinden uzak olub, Hakka sığınabilsin. **(Lâ yakdiru alâ şey'in)** (Ayet 76) O dilsiz istidadına lâzım olan noksanlık sebebiyle, istitan (sığınma) (vatan tutmak-yerleşme) kuvvetinin kusurundan (noksanından) bir şey'e kadir olamaz. **(Ve hüve küllün âlâ mevlahü)** (Ayet 76) O, hâcetinin tahsilinden bittabi âciz olduğundan, ğayre muhtaç ve mütezellil (başı eğik) bir kuldur. Her şey'in rütbesinden noksandır. Lâ şeyden de ekal (pek az) dir. Çünkü, ibadet eylediği mümkün, ister mülk, ister felek, ister kevkeb, ister a'kil ne olursa olsun bir şey değildir. **(Eynema yüveccihhü lâ ye'ti bi hayrin)** (Ayet 76) Mevlâsı, o dilsizi nereye tevcih edib gönderse, hayır getirmez. İstidadı olmadığından, bittabi şer olduğundan, adem (yok) demek olan şerden başka birşeye münasib olamaz. Binaenaleyh, ne suretle hayır yapabilir? **(Hel yestevi hüve ve men ye'mürü bil adli)** (Ayet 76) O dilsiz ğayriden, (masivadan) hatta nefsinden bile fâni olup, Allah ile kaim olan muvahhit ile müsavi olabilir mi? Elbette ki olamaz. Muvahhit; Hak'la kaim ve halka adl ile muamele eder, ve adli emr eder. Çünkü adl, vahdetin, «âlemi kesrette» olan zıllidir. Muvahhit, «vahdet-i zât» ile kaim oluca, zılli cemi' eşyaya vâki olur. Bunun için, ancak adl ile emr olur. **(Ve hüve âlâ sıratın müstakim)** (Ayet 76) O muvahhit, fenadan sonra, «bekâ ehlinden» Hakkın has kullarının bulunduğu ve «ehli hakikat» için; «nar-ı tabiat» üzerine çekilmiş «Allah'ın sıratı müstakimi» üzerinedir. Ehl-i hakikat, parlak yıldırım gibi o sırat üzrinden geçerler.

(Ayet 77) **(Ve lillâhi ğaybüssemâvati vel'ardı)** Göklerde ve yerde, hafi (gizli) olan «kıyamet-i kübranın» ilmi, yâhut mânâ: işaret eylediğimiz cin, nefis, kalb, sır, ruh, hafa, ğaybül gaybten ibaret (ğuyûb-i seb'a)nın, yâhud; gökler ve yerlerin gaib olan hakikatlerinin, yâni; «Alem-i ervah» ve Alem-i ecsad melekûtlarının ilmi Allah'ındır, Allah'a mahsustur. **(Ve mâ emrüssâ'ati illâ kelemhilbasarı ev hüve akrebü)** (Ayet 77) Umur-i zamaniyeye kıyasla, «kıyamet-i kübra» işi birşey değil ancak göz yumması (açıp, kapama) tabir olunan en kısa bir zamandır. Yâhud: «kıyamet-i kübra göz yummasından bile daha karibtir. (kısa bir zamandadır) Bu tabir, temsile bi-

naendir. Yoksa «kıyamet-i kübra» işi zamani değildir. Zamana mensub olmayan şeyi idrâk eden de zamanda değil, zamansızlıkta idrâk eder. **(İnnellaha alâ külli şey'in kadirün)** (Ayet 77) Allahu Teâlâ Hazretleri her şeye kudret sahibidir. Ehlinin ve has kullarının müşahede ettikleri gibi, zamansızlıkta ihya ve imate ve hesaba kadir olur.

(Ayet 79) **(Elem yerev ilettayri musahharatin fi cevvissemâ'i)** Fikir, akl-ı nazarî, akl-ı amelî, belki vehim ve tahayyül gibi «kuva-i ruhaniye ve nefsaniye kuşlarının» «Alem-i ervah fezasında» musahhar olduklarını görmüyorlar mı? **(Mâ yümsikühünne illallahü)** (Ayet 79) O kuşları, bir maddeye taâlluk ve bir cism-i sakile (dayanmaksızın) itimad etmeksizin hiç bir şey imsak (yapdıkları işden men) edemez. Ancak Allahu Teâlâ imsak eder.

(Ayet 83) **(Ya'rifûne ni'metallahi)** Müşrikler Nebi'nin vücûdunu ve hidayetini bilirler. Çünkü her Nebi, ümmetinin istidatlarına münasib bir kemâl ile gönderilir. Ve fıtratıyla ümmetine mücanis (aynı cinsden) olub ümmeti de fıtratlarının kuvvetiyle onu bilirler. **(Sümme yünkirûnehâ)** (Ayet 83) Sonra, kendilerine kibir, hubb-i riyaset gibi nefis sıfatlarının galebesi sebebiyle teânnüd (inad etmek) ve inadlarından o nimete inkâr ederler. **(Ve ekserühümül kâfirûne)** (Ayet 83) Fıtratları, Nebi'nin hak olduğuna şehadet ettiği için, ekserisi, o nimetin inkârında kâziplerdir.

(Ayet 84) **(Ve yevme eb'asü min külli ümmetin şehida)** Her ümmetten bir şâhit ba's eylediğimiz (gönderdiğimiz) gün; yâni; onu, ümmetin marifetlerini (imkân sahasına çıkarmak) mümkün olmak için ve «ümmetinin vâsıl' olması, yâhud, teveccüh ve takarrüb etmesi mümkün olduğu (olan) bir kemâl ğayeti (nihayeti) üzre» her Nebi' yi ba's eyleriz (göndeririz). Bu sebebten her ümmetin, diğer ümmetden başka, kendilerine mahsus şâhidi olur. Ve o şâhid olan Nebi'ye muhalif olan ve dâvet ettiği kemâlden i'raz (yüz çevirme) ve noksan çukurunda kalmakla kusur eden her kimse, kusur ve ihticabını bilib, kendisinin hücceti ve nutku olmadığından, mütehayyir ve mütehassir (hasret çeken-kedereden) olduğu halde kalır ki: **(Sümme lâ yü'zenülillezine keferu ve lâhüm yüsta'tebûne)** (Ayet 84) ayetinin mâ'nası budur. Beden ve âleti olmadığından, fevt eylediği kemâli idrâk etmesine yol yoktur. Ve mecbul (yaradılmış, tabiatdeki hal) olduğu «istidâd-ı fıtrisinin» kuvvetinden ve «asl-i garizî» (huyu, tabiatı) olan şevkinden dolayı, hâli ile razı olmak da mümkün olmaz. Binaenaleyh o kimse ğayz ve kin doludur.

(Ayet 87) **(Ve elkav ilallâhi yevme izinisseleme)** Ve o günde, Allahu Teâlâ'ya istislam (imtisal ve inkıyad etmek, uymak) ve inki-

yadı ilka (telkin) ederler. Halbuki inkârları «Nass-ı Kur'an'da» sâbit olmuştur ki, bu da mevakıf (duracak-inilecek yerler) hasebiledir. Evvelki mevakıfta rezail heyetlerinin kuvveti ve nefsin şeytanette şiddeti ve Nûr-i İlâhiden ğayet uzaklığı vaktinde, hücubu ğalize (kalın perdeler) ve gıvaşe-i muzlime (müzlim örtüler) ile görür olduğunu ve muttali bulunduğunu bilmeyecek derecede muhtecib (örtülü bulunan) bulundukları ve muktezasının hilâfını izhar mümkün olurcasına «fıtrat nurunun» kederlendiği vakitte; işleri inkârdır. Ve «mevakıf-ı sânide»; mikdarı «ellibin seneden ibaret günün saatlerinin» «ahkab-ı kesirenin» (uzun zamanın) mürûrundan sonra heyetleri zâil ve rakik olduğu ve nefsin rezailindeki şerairi zayıfladığı hicabların rikkati, fıtrat-ı evveli nurunun parlamasıyla Âlem-i Nûra yanaşdıkları vakit itiraf ve inkiyad eylediğinden işleri istislâm (uymak-inkıyad) olur. Bu beyan, inkâr ile istislâmın, aynile bir takım nefisler için olduğuna göredir. Bazı kerre de istislâm; rezalet heyetlerinin rusuh bulmadığı ve hicablarının kalınlaşmadığı ve istidâd nurlarının sönmediği kimseler, inkârda heyetin kendilerinde teressüh ve şeytanetin kendilerine ğalebe ve istikrar ve icabın kesif ve istidadın bâtıl olduğu kimselere mahsus olur. Allahu Teâlâ âlimdir.

(Ayet 89) **(Ve ci' nâ bike şehiden alâ hâülâ'i)** Bu ayetin manâsı, Nisa Suresinde geçmiştir. **(Ve nezzelnâ aleykel kitâbe)** (Ayet 89) Ve sana vücud-i Hakkaniden sonra «Akl-ı fürkanıyı» inzal eyledik. **(Tibyana likülli şey'in)** (Ayet 89) Her şeyin hakkını tahkik ve tebeyyün ve fıtratının selâmeti dolayısile teslim olan ve inkiyad eden kimseyi kemâline hidayet **(Ve rahmeten ve büşra lil müslimine)** (Ayet 89) ve terbiye ve imdat ile, kemâline ulaştırmak sebebiyle ona rahmet ve «cennet-i selâse» de ebeden, sermeden o kemâl üzre bekâsına beşâret olduğu halde inzal eyledik.

(Ayet 91) **(Ve evfû bi'ahdillahi)** Ve siz, Allah'ın ahdine vefa ediniz ki bu da «Ahd-i sabıkı» hatırlıyarak, Hak'ka teveccühde alâyık (ilişkiler) ve avaıkdan (engeller) tecerrüd ve gayriden i'râzda «ahd-i sabıkın» hükmü üzre bâki kalmakla o ahdi lahık (şimdiki,-yetişüb ulaşan-sabık mukabili) bir ahidle yenilemekdir. **(İza âhedtüm)** (Ayet 91) Nur-i Nebinin size işrakı (doğması-tulu'u ile nurlandırması) ve Nebi'nin, «o ahdi» size hatırlatması ile, «o ahdi» hatırladığınız vakit de, «o ahde» vefa ediniz.

(Ayet 97) **(Men amile sâlihan min zekerin ev ünsa)** İstidadının iktiza eylediği kemâline erişdiren işi işleyen kimse demektir. Zirâ, şahısda salâh; «şahsın kendi kemâline teveccühü», yâhud, o kemâl üzre bulunmasıdır. Fesad; bunun zıddıdır. Amelde salâh; o amelin,

«reculiyetin kemâline bâliğ olmuş olan kalb sahibinden», yâhud, «kalbin tesirini kabul eden», «kalbden istifaza eyliyen» nefis sahibinden «o kemâle vesile ve vuslat olmasıdır.» **(Ve hüve müminun)** (Ayet 97) İtikad-ı cazim (Şübhesiz inanış) (cezm edici, bir şeyin icâb ve neticesini kestirib atıcı) ile Hakkı mutekid olmasıdır. Çünkü; «amelin salahı, itikadının sıhhati ile meşruttur.» (şartlıdır). Eğer itikadın sıhhatı olmasa; lâyık olduğu vech üzre kemâli tasavvur olunmaz. Ve lâyık olduğu vech ile itikad etmezse; o kemâle erişdirecek amel de mümkün olamaz. O takdir üzre; işlediği amel her ne kadar «Sûret-i salahda» ise de, hakikatte sâlih bir amel olamaz. **(Felenuhyiyennehü hayaten tayyibeh)** (Ayet 97) Biz o kimseyi hayat-i hakikiye ile ihya ederiz. Mevâd-ı bedeniyeden tecerrüd, «Envar-ı sermediye dizisinde dizilmek» ve «Tecelliyat-ı ef'aliye ve sıfatıye müşâhedatında» sıfatı kemalâtı ile telezzüzle, ondan sonra ölüm olmıyan hakiki bir dirilikle elbette biz o kimseyi ihya ederiz. **(Ve leneczi̇yennehüm ecrehüm bi ahseni mâ kânû ya'melune)** (Ayet 97). Ve onların ecirlerini; işledikleri amellerinin en güzeli olan, ef'al ve sıfat cennetleri ile cezalandırırız. Amelleri; ef'allerinin mebadisi olan sıfatlarına münasib olunca, ecirleri de bizim ef'alimizin mesadiri (çıkacak yerleri- sudur edeceği yerleri) olan sıfatımıza munasib olur. Onların sıfatları ile, bizim sıfatlarımız arasında hasen de (güzellikde) ne kadar tefavüt bulunduğunu düşününüz.

(Ayet 98) **(Feizâ kara'telkur'ane feste'iz billâh)** Habibim, Kur'an'ı kıraat eylediğin vakit, şeytan-ı racimden Allah Teâlâ'ya istiaze (sığınmakla) ile, makam-ı nefisden çıkıb, Cenab-i kuduse uruç eyle. Zira nefis, şeytanın vesveselerine münasib olan her keduratın yuvası ve her pisliğin menbaıdır. İmdi, nefsin makarrından terakki edersen; sana şeytanın tasallutu olamaz. Zira şeytan, Huzur-i Hakkın Nuruna takat getiremez. Kalb hazreti ise; «Hakkın nurlarının mahall-i hubutu (yukardan aşağı inme) ve «sıfat-ı mukaddesenin cenabı ve tecelliyat-ı nuruyesinin mahallidir. Binaenaleyh, kalb hazretine ve kalbde olan Allah'ın nuruna sığınırsan; imanının binası, yakîn ile müstahkem olur. Zira **(İnnehu leyse lehü sultânün alellezîne âmenû ve alâ Rabbihim yetevekkelûne)** (Ayet 99) buyurduğu gibi, imân eden kimselere şeytanın tasallutu olamaz. Kendisiyle beraber şeytanın tasallutu kalmıyan imanın en akal (en aşağı-en az) derecesi, mahalli «safi bir kalb olan» yakîn ilmidir. Ve şeytanın tasallutunu men için, yalnız yakîn kifayet etmez ancak **(Ve alâ rabbihim yetevekkelune)** buyurduğu vechiyle: makam-ı tevekkülden ibaret bulunan «ef'al şuhuduna» makrun (yakin) olduğu vakit kâfi olabilir. Ef'al de; fenada nefs sıfatının bekasıyla mümkün değildir. Çünkü nefs sıfatının be-

kası, nefsin ef'alini iktiza eyler. Bu sebebden bir makamın hakkını ifâ ve o makamın tashih ve ahkâmı, ancak mafevkı olan makama terakki etmekle mümkün olabilir, denilmişdir. Buna binaen, «sıfat makamına terakki» ile, «efalin fenası tamam olur» ve o vakit, tevekkül sahih olur. **(İnnemâ sultanühu alellezîne yetevellevnehü)** (Ayet 100) Şeytanın tasallutu, ancak aralarında zulmet ve keduratta olan münasebet sebebiyle, nefs makamında şeytana dost olan kimselere olabilir. Zira dostluk, cinsiyete mürettibdir. **(Vellezine hüm bihî müşrikûne)** (Ayet 100) Ve kuvvet ve tesiri şeytana nisbet ile ve belki mezkûr dostluk dolayısıyle, şeytana itaat ve emirlerine inkiyad ile, müşrik olan kimselere olabilir.

(Ayet 106) **(Men kefere billâhi min bâdi imanihi)** Ehl-i şirk evvelki istidat hasebiyle, zulmetin kendisinde zâtî ve nurun arazî olması sebebile, iman ettikden sonra Allah'a küfreden kimse, halk (yaradılış) olarak iman nurundan hicabda olmakla, Resul'ün nefsinde veyahud «Feyz-i kuds» den ona kudsî bir ışık ulaşırsa, yâhud; Hakka davet olunduğu vakit, kalbinden hasıl olan bir ikbal halinde bir vaîd veya va'din veyâhud bir sözün tesiri, yahud; islâm sebebiyle, mâli bir faidenin ve câh ve izzetin husulü veya bir zararın def'i gibi, nefsanî bir sebebin dâvetiyle, o kimse zahiren imân eder. Fakat, onun makam ve makarrı «küfürdür» ve «muhakkak gazâbı ilâhiye müstehakdır.» Zira; istidadı hasebiyle, efâlden fâili istidlal sebebiyle, «şuhud-i, ef'alden» ibaret olan «meratib-i imanın» ilk mertebesinden mahcubdur. Binaenaleyh, bunun ikabı ef'al ve sıfat babındandır. **(İllâ men ükrihe)** (Ayet 106) Ancak inzar ve tahvif ile ikrah olunan **(ve kalbühü mutmainnün bil'îmani)** (Ayet 106) ve kalbi sâbit ve mütemekkin (temkin eden, mesken tutan) ve iman ile dolu olduğu halde, «küfre icbar olunan kimse»; bu «hükümden müstesnadır» ki, aslında; fıtratının nurundan ve fıtrat hasebiyle nurun kendisinde zâti olduğundan ve ihticabının neş'e iktizasıyle ârızi olup, ârizî olan hicab zâil olduğundan, bu kabil kimse müstesnadır. **(Ve lâkin men şereha bil küfri sadra)** (Ayet 106) Lâkin, nefsi küfr ile hoşlanan ve müstekar ve «me'vay-ı aslisi» olduğu için küfre rahı (yolu) olan kimse, **(Fe'aleyhim gadabün minellahi)** (Ayet 106) Onların üzerine, Allah'dan tecelli eylemiş büyük bir gazab vardır. **(Ve lehüm azâbün azimün)** (Ayet 106) O kadar büyük bir gazab vardır ki, ef'al, sıfat ve zât gibi envar mertebelerinin cemisinden mahcub olduklarından, pek kalın bir hicab ve pek büyük bir gazabdadırlar.

(Ayet 107) **(Zalike biennehümüs tehabbûl hayâteddünyâ alel' âhireti)** Onların basiretlerinin, kalb gözlerinin kapanmış ve istidat-

larının, mevâd-ı cismaniyeden «karanlık, süflî işlere münasebeti dolayısıyle», âlemlerinin sururu ve nihayeti «dünya hayatı» olub, ilimleri âhirete erişemediği için, his ettikleri ve hallerine münasib gelen dünya hayatını severek, âhiret üzerine tercih ettiklerinden ileri gelmişdir. Dünya muhabbeti ise: bütün hataları altında bırakan en kalın hicabı müstelzim olduğundan, her hatanın herbiri kabahatin başıdır. **(Ve ennallahe lâ yehdil kavmel kâfirine)** (Ayet 107) Tahkik, Allahu Teâlâ Hazretleri, en kalın hicab ile mahcub olanları, hidayet kabul etmeleri mümteni' (gayri mümkün) olduğu için hidayet etmez.

(Ayet 108) **(Ülâikellezîne taba'allâhü kulûbihim)** İşte şunlar, kalblerinin asılda kasavet ve keduratı sebebiyle kendilerine ilham, keşif ve fehim yollarının kapanmış ve Allah'ın, kalblerini mühürlemiş olduğu kimselerdir. **(ve sem'ihim ve ebsarihim)** (Ayet 108) İşitdikleri kelâmdan murâd olan mânânın kalblerine giden yolunu ve gördükleri şeylerden ibret almanın; kalblerine olan yolunu kapamak suretiyle semi' ve basarlarını da mühürlemişdir. Binaenaleyh, esbâb-ı hidayetden hiçbirisi, bunlarda müessir olmaz. Ne feyz-i ruh, ne «işrâk-ı nûr», ve ne «ilkay-ı melek» gibi bâtın tarikından ve ne de tâlim ve taallüm ve âsâr-ı sun'den itibar gibi zâhir tarikinden bir tesir hasıl olmaz. **(Ve ülâike hümül gafilûne)** (Ayet 108) Hiçbir vechiyle intibah hasıl etmedikleri ve bir sebeble gaflet uykusundan uyanmaları mümkün olmadığı için, hakikatte gafil olanlar, ancak bunlardır.

(Ayet 109) **(Lâ cereme ennehüm fil'âhireti hümülhâsirûne)** Bunlar, tahsilinde takatlerini sarf ve tâlebinde ömürlerini itlâf ettikleri dünyalarının ziyana uğramasıyla, çaresiz, âhirette hüsranda bulunanlar, hiç bir şeyde değil, ancak; «taallukların ın hey'etleri azabında», «tahassurleri vebalinde olanlar», ancak bunlardır. **(Sümme inne rabbeke lillezîne hâcerû)** (Ayet 110) Rab'lerinin kahr ve gazabına uğrayan bu mahcublarla, Rab'lerinin rıza ve rahmetine nâil olan kimseler arasında çok uzaklık vardır. Rıza ve rahmete nail olanlar, me'lûfat ve müştehiyatı terk eyler. **(Min ba'di mâ fütinû)** (Ayet 100) Beşeriyet neşesinin hükmiyle ibtilâ olundukdan sonra, «nefis mevtınlarından hicret eyleyen» **(Sümme câhedû ve saberû)** (Ayet 100) ve sonra «riyazatlarla Allah'ta mücahede eyleyen ve makamatta terakki ve hey'eti taallukattan tecerrüd yoluna sülûk eden» ve «seyirde sebat ile, nefsin sevdiği ve kerahat ettiği şeylere sabr edenlerdir.» **(İnne rabbeke min ba'dihâ leğafûrurrahim)** (Ayet 110) Tahkik bu hallerden sonra, elbette Rab'bın, sıfat-ı nefsaniye perdelerini örtmek-

le, onlara mağfiret edici kemâlâtı ifaza ve sıfatlarını; «Sıfat-ı İlâhiye» ile tebdil etmekle onlara rahmet edicidir.

(Ayet 112) **(Ve darebellahü meselen karyeten kânet âmineten)** Allahu Teâlâ Hazretleri, kendürattan sâfi, kabil ve müstait, kalbin feyzinden müstefit, fezaili iktisab yolunda sâbit, fezailin fevt ve fenası korkusundan emin, itikadı ile mutmain olan nefse emniyet sahibi olan bir (kariye)yi» darbımesel kılmışızdır. **(Ye'tihâ rızkuhâ reğaden min külli mekânin)** (Ayet 112) Meselâ; ulûm-i cüziye rızkını seçen hisler ve «âdet-i fazile» de ona mütavaat eden alât gibi, beden cihetinden ve kalbe münkat ve muti', feyzini kabil ve takliden Hak olan mutekadı üzre bâki olduğu vakit, âmâl-i cemile ve envar-ı fezailin imdadı gibi, kalb cihetinden elhasıl, tarik-i bedeniyenin cemi' cihatından o kariyenin «ulûm-i nâfia» ve «fezail-i hamide» ve «envâr-ı şerifeden» rızkı bol bol gelmesi cihetiyle **(Fekeferet bien'umillâhi)** (Ayet 112) kibir ve ziynet kemâlile ucublanarak ve zâtının behçet ve hüsnüne nazar ederek sıfat ile zâhir ve sıfat-ı zulmâniye ile o envardan muhtecib «zeharıf-ı dünya» (yalancı süsler) ve «lezzet-i hissiyeden» umûr-i süfliyeye meyl etmekle kalbin kendisinden imdadı kesilir. Ve kendisine, hüsn-i tariklerinden vârid olan mânâlar; müncezib olduğu mahsûsat sûretlerinden, karanlık heyetlere münkalib oluverir. **(Fe'ezâkahallahü libâsel cû'i velhavfi)** (Ayet 112) Kalbten, envar-ı fezail ve maâni mededinin kesilmesiyle; Allahu Teâlâ Hazretleri, o nefse «açlık libasını» ve «şehavat ve me'lufat-ı hissiyenin zâil olmasından korkmak libasını» zevk ettirir. **(Bimâ kânû yesne'ûne)** (Ayet 112) Allah'ın nimetlerini, «(yalancı süsler) zeharıf-ı dünyeviye» «lezzat-ı hissiyye» talebinde istimal etmesi sebebiyle, Hakkın nimetlerine küfranı ve sıfatıyla zuhuru ve kemâlâtıyla ucublanması ve dünya lezzatına meyli ve hey'et-i efâli ile kalbe istilâsı ve şehvatını taleb sebebiyle sahibini kalbin nurundan ve mededinden mahcub kılması dolayısıle, Allahu Teâlâ o nefse «açlık ve korku libasını» zevk ettirir. Nitekim Emirül-mü'minin Ali Aleyhisselâm: «Hidayet bulunduktan sonra, dalâlete düşmekten Allah'a sığınırım» buyurmuştur. İşte, Hak Teâlâ Hazretleri, bu kabil nefis sıfatlarını, zikr olunan kariye ile temsil buyurmuşlardır.

(Ayet 113) **(Ve lekad câehüm resûlün minhüm)** Tahkik, onlara kendi cinslerinden resûl gelmiştir ki o da «kuvâ-i nefis» cümlesinden bulunan «kuvâ-i fikriyedir.» O resûl; «fikr-i ârây-ı (tezyin eden-süsleyen) sadıka» ve «maâniy-i mâkule» ile gelmiştir. **(Fekezzebuhü)** (Ayet 113) «Kuva-i fikriye» ile «tesir-i akli» ve «şer'i evamir» ve «nevahisine» inkiyad etmemekle ve muktezasıyla ameli terk ve mübalât (itinalı davranmak-dikkat ve mülahazalı olmak) etmemekle ve

oldukları hallerde inhimaktan baş kaldırmamakla, onu tekzib ettiler. **(Fe'ehazehümül azâbü vehüm zâlimûne)** (Ayet 113) «Kuvâ-i nefsiyle, hâlet-i zulümlerinden» ve «faziletler yolundan sapmalarında», sahiplerinin hukukunu noksan etmelerinde kendilerini hırman (mahrumiyet) ve ihticab azabı ahz (sarmışdır) eylemiştir.

(Ayet 120) **(İnna İbrâhîme kâne ümmeten)** Tahkik, İbrahim bir ümmet idi. Beyanı geçmiştir ki bir kavme gönderilen herhangi bir Nebi'nin kemâli, ümmetinin cemi-i kemalâtına şâmildir. Ve onun kemâli öyle bir ğayettedir ki (yüksekliktedirki) ümmetinin kemâletden herhangi bir rütbeye vüsulü Nebi'nin vâsıl olduğu kemâlin üstünde bulunması mümkün olamaz, ancak o rütbe, Nebi'nin kemâlinin dûnundadır. Binaenalâzalik Nebi, kavminin kemalâtının mecmuudur. Ve kavmine hayır ve saadet sıfatlarından, bir sıfat-ı kemâl o Nebi'nin vasıtası olmaksızın vasıl olamaz. Belki vücudları bile, onun vücudundan feyezan edicidir. Kavminin hakikat itibariyle onun zâtında müctemi' oldukları cihetle o Nebi; «yalnız başına bir ümmettir.» Bu sebebten Nebi Aleyhisselâm: «Ümmetle tartılaydım, ben onlardan ağır gelirdim» buyurmuştur. **(Kaniten lillâhi)** (Ayet 120) Tevhid sultanının İbrahim'e istilâ etmesi ve sıfatının Hak'kın sıfatıyla mahv olub, Zât-ı İlâhi ile ittihad etmesi sebebiyle, Emr-i İlâhi olmaksızın İbrahim'in bir kılı bile hareket etmeyecek derecede Allah'a muti' ve münkad olmuştu. Bu sebebten, yâni, şühudunda İbrahim'e Hak'kın sereyani dolayısıyla HALİLULLAH tesmiye olunmuştur. İmdi, İbrahim'in hülleti, yâni; Halil'liği; isneyniyeti müş'ir (işaret eden) olan zâtî bakiyesinin mezcinden ibaretdir. Görmez misin ki Resullullah Aleyhi ve Sellem'in, bakiyey-i zâtından birşey kalmayınca; **kendisine** «HABİBULLAH» tesmiye kılınmıştır. İbrahim Aleyhisselâm, sıfatının bikülliye Hak'kın sıfatında mahv ve ayn olmayıb zâtından eserin bekâsı İbrahim'in Allah'a kanitidir (bağlılığı). Yoksa eğer zatından eser kalmamış olsaydı MUHAMMED ALEYHİSSELÂM'IN **(Vasbir ve mâ sabrüke illâ billâhi)** (Ayet 127) «Sen sabret ve senin sabrın ancak Allah iledir», denildiği gibi İbrahim de Allah'a değil, Allah ile kanit olurdu. **(Hanifâ)** (Ayet 120) İbrahim her bâtıldan, hatta kendi vücudundan ve bütün mâsivânın vücudundan meyl edici, kendi gibi vücudunun mâsivasının, vücudunun isbatından i'râz edici idi. **(Velem yekü minel müşrikîne)** (Ayet 120) İbrahim, vücud ve tesiri, gayre nisbet etmekle, «müşrik olanlardan» değildi.

(Ayet 121) **(Şâkiren lien' umihi)** Nimetlerde, Allah'ın sıfatlarıyle tasarruf edici olduğundan, nimetleri lâyık olduğu veçhiyle istimâl edici idi. Binaenaleyh İbrahim'in, işleri bir garaz için olmayıp, bizatiha maksud olan Ef'al-i İlâhiye olur. Onun için, «Hikmet-i İlâhiye»

ve «İnayet-i Sermediye» muktezası üzere her nimeti; o nimetin kemâli olan şeye teveccüh eylemekten başka bir şey mümkün olmaz. **(İctebâhü)** (Ayet 121) Hak Teâlâ Hazretleri, «İbrahim Aleyhisselam'ı» onun bir ameli tavassut etmeksizin, «inayeti evvelide» ihtiyar eyledi. Zira İbrahim, Hak Teâlâ'dan kendilerine hüsna sebkat etmiş olan mahbublardan idi ki, bunların keşifleri: «sülûklerine mukaddem» olur. **(Ve hedâhü ilâ sırâtın müstakimin)** (Ayet 121) Keşif ve tevhidden ve ayn-i cem'e vüsulden sonra, kendisine iktida olunmak için sıratına sülûke hidayet eyledi. Ve tafsil-i meratibinden, her bir hak sahibinin hakkını vermek için ve temkin ve istikamet makamında tecelliyat ahkâmını beyan etmek için, «vahdetten kesrete» ve «cemi'den sonra farka» red eyledi. Yoksa; vahdetten kesrete ve cemi'den farka red olunmasa idi; nübüvvete sâlih ve elverişli olamazdı.

(Ayet 122) **(Ve âteyna'hü fiddünyâ haseneten)** Ve biz, İbrahim'e, dünyada hasene verdik. Yâni, kavanin-i şer'iyeyi kurmağa ve istikamet makamında «hukuk-u ibad» ile kaim olmağa nefsi kuvvet bulmak için haz ve nasiblerle, onu faidelendirdik. Ve risâlet ağırlığını taşımaya takatlendirdik. Ve şeriatı kararlaştırmaya kudret hasıl etmek için **(Ve ateynahüm mülken azima)** (Nisa Suresi, Ayet 54) buyurduğu vechiyle; kendisine nübüvvet ile beraber «mülk-i azîm» **(Ve cealnalehüm lisane sıtkın aliyya)** (Meryem Suresi, Ayet 50) buyurduğu gibi: «Zikr-i cemil» **(Selamün âlâ İbrahim)** (Saffat Suresi, Ayet 109) buyurduğu gibi «salat ve selâm» da verdik. **(Ve innehü fil'âhireti leminessâlihine)** (Ayet 122) Tahkik, İbrahim, Âlem-i ervahda da her hak sahibinin hakkını vermekle ve kemâline erişdirmekle, istikamet makamında kudret sahibi olanlardandır.

(Ayet 123) **(Sümme ev hayna ileyke)** İbrahim'e dünya ve ahirette verdiğimiz bu keramet ve hasenatdan sonra, ona ittiba etmeyi sana emr eylediğimiz sebebiyle de, onu tekrim ve teşrif eyledik **(Enittebi' millete İbrahim'e hanifa)** (Ayet 123) Şeriatin fürüu ve ahkâm ve evzaında değil, belki «mebde», «mead», «neşr», «ceza», işleri gibi, şerayi'de tegayyür etmiyen «usûl-i din ve tevhidde» «İbrahim'in milletine ittiba eyle» diye sana vahy ettik. Çünkü, şeriatın fürüu ve ahkâmı, mesâlih iktizasıyla ve zamanların ve tabiatların ihtilafıyla ve insanların bulunduğu âdet ve ahlâk halleri ile tegayyür edebilir. **(İnnemâ cü'ilessebtü alellezinahtelefû fihi)** (Ayet 124) Yâni: (sebt) Cumartesi günü sana farz kılınmadı. Ancak musevilere (eshabı sebt - Yahudi taifesi) farz kılındı, binaenaleyh bu hususta senin Musa'ya ittibaın lâzım gelmez. Belki İbrahim'e ittibaın lâzımdır.

(Ayet 125) **(Ud'u ilâ sebili rabbike)** Habibim sen, hikmet ve

mev'izay-ı (öğüt verme) hasene ile onlara güzel mücadele suretiyle Rab'binin yoluna davet et yâni, davetin işbu üç surete munhasır olmalıdır. Zirâ, dâvet olunan kimse, yâ inkardan hâli olur, yâhut hâli olmaz. Eğer hiç bir şey'i itikad etmemiş, cehl-i basit makamında inkârdan hâli ise, o da bürhan ve delili anlamaktan kasır olmayub, müstaid ve belki tabiatı burhanı olur yahut, bürhanı anlamaktan kasır ve gayr-i müstaid olur. Eğer mustaid ise, onu hikmet ile davet eyle ve ona bürhan ve hüccet ile kelâm söyleyip marifet ile tevhid yoluna hidayet et. Ve eğer istidadı kasır ise, onu da güzel vaizlerle inzâr ve tebşir, vaid, zecr ve terhib (Ziyade korkutmak), lütuf ve tergibi nasihatlerle davet et. Ve eğer cehl-i mürekkeb ve itikad-ı batıl sahibi bir münkir ise; onu da kendi mezhebinden lâzım gelen sebeblerle mutekadını iptalden ibaret olan en güzel bir tarik ile ve senin bâtılı ibtal ve Hakkı isbatdan başka bir garazın olmadığını kendisine aşikâr olacak vecih üzre, rıfk ve müdara ile mücadele etmek suretiyle davet et. **(İnne rabbeke hüve a'lemu bimen dalle an sebilihi)** (Ayet 125) Tahkik, Rab'bin ezelde şekâvet-i asliyesi sebebiyle yolunu şaşıran kimseyi; en ziyade bilicidir. O kabil kimsede işbu üç suretin hiç birisi tesir etmez **(Ve hüve a'lemü bil muhtedîne)** (Ayet 125) Ve Rab'bın, safay-ı fıtratından dolayı hidayeti kabul eden müstaidleri de bilicidir.

(Ayet 126) **(Ve in âkabtüm fe'âkibû bimisli mâ ûkibtüm bihi)** Ve eğer ikab edecek olursanız, sizin ikab olunduğunuzun misli ile ikab ediniz. Yâni, adâlet ve fazilet siretini ilzam ediniz. Adâleti ve fazileti tecavüz etmeyiniz. Zira kemalinizin en akal (az) olan derecesi; «adâlettir.» Eğer fütüvvet ve şecaatde kıdeminiz ve fazıl ve kerem ve mürüvette kökleşmiş bir temrininiz var ise size bir cinayet edenden intikamı terk ediniz ve intikama kudretiniz var iken, cinayete sabr edip, afüv ile mukabele ediniz. **(Ve lein sabertüm lehüve hayrün lissâbirîne)** (Ayet 126) Ve eğer, sabır ederseniz, elbette sabr edenler için sabır daha hayırlıdır. Dikkat olunmalıdır ki, âyetin cevabında sabrı kasem ve lam ile tekid ve **(Lehüve hayrün leküm)** demeyip, **(Lehüve hayrün lissabirine)** buyurmakla; zamiri ve zahiri getirmesinin sebebi; sabır edenlerin medhini tescil ve onlara sabır sıfatıyla ta'zimdir. Zirâ, sabır eden kimse, nefis makamından terakki ve arkadaşının nefsi fiiline kalb sıfatıyla mukabele etmiş ve nefis sıfatının zuhuruyla kederlenmemişdir. Ve arkadaşının nefis zulmetini, kalbinin nuruyla karşılamışdır. İmdi çok kerre arkadaşı nefs makamından geçerek ve gazabının ateşi kırılarak, peşiman ve ıslah olur. Ve eğer, sizin için bu şerefli makam yok ise; gazab ateşi ile, size fenalık yapanı, yaptığı cinayetden daha fazla bir fenalıkla ikab

etmeyin ki, zulüm etmiş ve en fena ve en fâhiş rezalet vartasına düşmüş olmayasınız. Ve haliniz, fesad bularak ve yalnız o cânînin vebâlinden ziyade olmasın.

(Ayet 127) **(Vasbir ve mâ sabrüke illâ billâhi)** Habibim; sabr eyle ve senin sabrın ancak Allah iledir. Bilmek gerektir ki sabrın; «Allah, fillâh, ma'allah, anillah, billah» olmak üzere kısımları vardır. İmdi «sabrullah», yâni Allah için sabır, imânın levâzımından ve islâmın evvel derecatındandır. Nebi Aleyhisselâm; «İmân iki yarımdır, bir yarımı sabır, bir yarımı şükür'dür» buyurmuştur. Bu sabır; «sevdiği bir şeyin fevtinde, veyahud sevmediği bir şeyin vukuunda feryad etmekten nefsini habs ve men etmekdir ki, bu sabır, Allahu Teâlâ'nın «Fazl-i İlâhisinden», ehl-i din ve taatine bağışladığı «fezâil-i ahlâkdan» ma'dûd (sayılmış - sayılan şey) ve çok sevabı muktazidir. «Sabr-ı fillâh», yâni; Allah da sabır «Hak yolunda sülûkda sebât» ve «ihtiyarla nefsi mücadeleye yatışdırmak ve lezzet ve melûfatı terk» ve «beliyata (belâlara) tahammül» ve «kemâlât membaına teveccühde kasd» ve «azimetin kuvvetidir ki» bu sabır; sâlik olanların makamatından olub, Hak Teâlâ Hazretleri; Fazl-ı İlâhisinden, tarikat ehlinden dilediğine bu sabrı bağışlar. «Sabr-ı ma'allah» yâni; Allah ile beraber sabır. «Ef'al ve sıfat libaslarından tecerrüd» «cemâl ve celâl tecelliyatına tağriz yani, maruz kalmak» ve «üns ve haybet vâridâtına tevarüd (varidata sahib olma) zamanında huzur» ve «keşif ehlinin sabrıdır» ki bu sabır; «nefsin zuhuru ile telvinat zamanında gaflet ve gaybetten sakınarak, kalb sahibi olan kimse için «kalbin huzuru ile olan sabırdır.» Bu sabır; her ne kadar, cidden lezzetli ise de, nefse, başa dökmekden daha meşakkatlidir. «Sabr-ı anillah», yani Allah'dan sabır; «nûrânî olsun», «zulmânî olsun» hicab ve safa ehline mahsusdur. Bu sabır; cidden mezmum. (Zem olunmuş - yerilmiş), sahibi de, bihakin huluvdur (tatlıdır). Bu sabır, ne kadar çok olursa, hali o kadar kötü ve uzaklığı o kadar çok olur. Bu sabırda ne kadar kuvvetli olursa; o derece levme müstehak ve cefakâr olur. Yâhud, sabrın bu kısmı «tecelli ve istitar» (gizlenmek - örtünme) tavırlarında taklib (tersine çevirmek - çevrilmek) eden ve «Nâsûtdan soyunup Lâhut nuruyla nurlanan», kendilerinin kalbleri ve vasıfları kalmıyan, müştak aşıklardan; «Ehl-i ayân ve müşahedeye» mahsusdur. Kendilerine Cemâl-i İlâhi sabahatinden (güzelliğinden) bir nûr parladığı vakit, yanıb, fâni olurlar. Ve bir hicab örtülü teşvik ve tâzim için, vucudları red olundukta, sabırları tüketen ve mürdleri tahakkuk eden bir firkat yanıklığı ve şevk elemi tadarlar. Bu da; muhib olanların hallerindendir. Bu sabırdan daha meşakkatli bir şey yoktur. Ve tahammülü en ağır bir sabırdır. Eğer muhib buna takat ge-

tirirse; hafi, yâni, gizlenmiş olur ve eğer takat getiremezse mahbubda fâni ve helâk olur. Ve bu makamdır ki Şibli Rahimallah; «Mahbub tavsiye eyledi sabrı, sabır tükenince yardım istedi: sabrın tükendiğini görünce muhib, tükenmeğe sabr et diye haykırdı» mealinde: (sabır el sabır, ilâahir) beytini söylemiştir. Yâni: mahbub sabrını tavsiye edince, sabr tükenmeğe yüz tutduğu zaman, mahbubdan yardım istedi, onu gören muhib: «Fekke ve helâk olmağa sabr et» diye, sabra bağırdı. Zira, helâkda fena vardır. «Sabr-ı billah», Yâni; «Allah ile sabırda» Hak Teâlâ'nın, kendilerini bilkülliye ifna iderek, «eniyet ve isneyniyet» bakiyesinden birşey bırakmadığı sonra da zâtından vücûd bağışlayarak, «istikamet makamında» Hak ile kaim ve Hak'kın sıfatıyla fâil olan «temkin ehline mahsus sabırdır.» Bu sabır, «Ahlâk-ı İlâhiyeden» olup, hiç bir kimsenin onda nasibi yoktur. Bu sebebden, «Habib'ine sabr ile emr etmiştir», sonra da; emr olunduğun bu sabır, nefsin ile veya kalbin ile yapılabilecek sabrın, sâir aksamından olmadığı, belki bu sabır, «benim sabrım olub» ancak benimle bu sabra mubaşeret olunacağını» ve benim kuvvetimle takat getireceğini» beyan buyurmuşdur. İşte bu sabra, Habib-i Ekrem'in, kuvvetinin vefâ edemediği cihetle; Nebi Aleyhisselâm «Hud suresi beni kocalttı» buyurmuşdur. **(Ve lâ tahzen aleyhim)** (Ayet 127) Kalbin sıfatı ile zuhurundan hasıl olan telvin sebebiyle, onlar üzerine mahzun olma. Zira, bu sabrın sahibi, eşyayı: «ayn-i Hak» ile görür, eşyadan her ne sâdır olursa «fiilullah» görür ve onların üzerine zâhir olan herhangi bir sıfatı; Hak'kın tecelliyatından bir tecelli» görür ve Allah Teâlâ Hazretleri, «tecelliyat-ı kahriye ve lütfiye ve gazabiye ve rızaiyenin» envaını ona gösterdiğinden ve «ahkâmını ve ahkamın mevkilerinde infazını» bildirdiğinden memnû ve münker olan bir şey-i Hak'kın hükmüyle men ve inkâr eder. **(Ve lâ tekü fî daykın mimmâ yemkürûne)** (Ayet 127) Ve onların mekir ve hilelerinden darlıkta olma. Zirâ, sadrın benimle genişlemişdir. Beni onlarla gördüğün gibi, sen de benim seyrimle gidici, benim ile ve emrim ile kaim olduğun halde, onlarla ol.

(Ayet 128) **(İnnallahe ma'allezinettekav)** Tahkik, Allah Teâlâ Hazretleri, «vahdetde istihlâk» ve «ayn-i cemide istiğrak» suretiyle, bakiye-i eniyetlerinden sakınan kimselerle **(Vellezine hüm muhsinûne)** (Ayet 128) ve «ayn-i kesrette vahdeti», «ayn-i mâsiyette taati» şuhud ve «makam-ı istikametde» emr ve nehy ile kıyam ve «ayn-i cemde» tefasil hukukunu ifâ ile farkları, cemlerinden ve cemileri farklarından mahcub kılmayan ve «Kalb-i Hakkanînin» vücudu ile, kesrete rücû etmeleri dolayısıyle, Hak ile halkın müraatına (hıfz etmek - gözetmek) vâsi olan muhsinlerle beraberdir.

İSRÂ SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Sübhânellezî esrâ bi'abdihi)** Kendisinde asla tasarruf olmıyan; makam-ı ubudiyette kemâl ve tecerrüd-i hal lisaniyle, abdini geceleyin götüren zâtı, «levahık-ı maddiye» ve «nekayıs-ı tesbihiyeden» tenzih ederim. **(Leylen)** (Ayet 1) Yâni; gavâşi-i bedeniye ve taâllûkat-ı tabiiye zulmetinde «Esra» eyledi, yâni: Geceleyin götürdü. Zirâ, uruc ve terakki, ancak beden vasıtasıyle olur. **(Minel mescidil harami)** (Ayet 1) Yâni; «kuvay-ı bedeniye müşriklerinin tavaf etmesi» ve «orada fevahiş ve hatalarını irtikâb etmesi» ve «fazilet libâsından âri olduğu için», ifrâd ve tefridi, edeb mahalleri açık olan behimiye (hayvanlık hali) ve sebuiye (canavarlık) kuvay-ı hayvaniye azgınlarının ona hac etmesi haram kılınmış olan, kalb makamından. **(İlel mescidil' aksa)** (Ayet 1) her makamın tashihi, ancak mafevki olan makama terakkiden sonra olacağına dair zikr ettiğimiz tezekkürü ve zât ve sabahat-ı vech tecelliyatının şuhudu ile, âlem-i cismânîden daha uzak bulunan «Ruh makamından» ibaret «Mescid-i aksaya» götürdü. **(Linüriyehü min âyâtinâ)** (Ayet 1) Kavlinden, sıfat müşahedesi anlaşıldığından, o abde âyâtımızı göstermemiz için «Mescid-i aksaya» götürüldü. Zira sıfat tecelliyatının mütalâsı, her ne kadar «kalb makamında» ise de, lâkin o sıfatlarla mevsuf olan ZAT, celâl ve cemâl sıfatlarıyla kemâl üzre ancak, «Ruh makamına» terakki zamanında müşahede olunabilir. Yâni; «o sıfat, bize mensub olduğu cihetden, sıfatımız âyâtını ve o sıfatlarla müşahede olunan ve suretleri ile zâhir olan, biz olduğumuzu, abdimize göstermemiz için» demektir. **(İnnehu hüvessemi'ul basıyru)** (Ayet 1) Tahkik ancak, zât-i hüviyet; abdin fenayı taleb için «sır makamında münacatını işidici, istidadının kuvveti ve şuhud mahalline teveccühünü ve kuvvet-i muhabbet ve kemal-i şevk ile ona incizabını görücüdür.

(Ayet 2) **(Ve âteynâ musel kitâbe)** Biz, «Kalb Musa'sına» ilim kitabını verdik **(Ve ce'alnâhü hüden libenî isrâile)** ve «Kalb Musa'sını» «Ruh İsrail'inin» evlâdları olan «kuvaya» hidayet kildık. **(Ellâ tettehizû min dûni vekilâ)** (Ayet 2) Ey kuva! siz benden gayrisini vekil tutmayınız. Yâni; efalinizle müsteb'id (uzak gören) kemalât ve huzuzunuzu taleb ile müştagıl (meşgul) olmayınız. Devâınız (İçten gelen bir duyguyu teşvik edici haller) muktezasını kazanmayınız, size lez-

zet-i bedeniyeyi tesvil (çirkini güzel gösterme) etmesi için işinizi «vehim şeytanına» bırakmayınız. Ve maaşın tertib ve ıslahında, sizi istimâl etmemesi için, işinizi akl-ı maaşa da bırakmayınız. Belki sizi, ulum ve maârif rızıkları ve ahlâk-ı fezâil hey'etleri ile tedbir etmekliğim ve teyid-i kudsî ile kalb ve ruh âleminden envar-ı imdâdî ile sizi ikmâl etmekliğim ve size Melekût ve ceberût alemlerinden, Nasût kazançlarından «sizi iğna eden şeyleri» inzal etmekliğim için, işinizi bana bırakınız. **(Zürriyyete men hamelnâ me'a Nûhin)** (Ayet 3) «Ruh İsrail'inin» evladları ile şeriat ve hikmet-i ameliye gemisinde taşıdığımız, «akıl Nuh'unun» zürriyetini kast ederim. **(İnnehu kane abden şekûra)** (Ayet 3) «Akıl Nuh'u», Allah'ın nimetlerini bildiği ve o nimetleri, lâyık olduğu vechiyle istimal eylediği cihetle, çok şükür eden bir kul olmuşdu.

(Ayet 4) **(Ve kadaynâ ilâ benî isrâile fil kitâbi)** Ve kuvâ ben-i isrâiline, levhi mahfuz kitabında hüküm ettik ki; **(Letüfsidünne fil'-ardı merreteyni)** (Ayet 4) elbette siz, yer yüzünü iki def'a ifsad edeceksiniz. Bir def'a, nefsin emmareliği halinde, nefis makamında «şehevat ve lezzatınızı talebde ifsad edeceksniz.» **(Ve leta'lünne ulüvven kebirâ)** (Ayet 4) Ve kalbi istilâ ve ona galebe ve istilânız ve onu kemâlinden menetmeniz ve «kuvve-i müfekkirenizin» metalibinizin tahsilinde istihdamınız ile «büyük istikbar» da (kendini büyük görme) bulunacaksınız. Bir def'a da: kalb makamında, «fezail ile ne niyetlendiğiniz» ve «kalb nuruyla nurlandığınız» ve «kemalâtınızın parlaklığı» ile «zuhurunuz zamanında», kendi kemâlatınızla zuhur ve «fezailinizle», «kalbin tevhid tecellisi, şuhudunda ihticabı sebebiyle» ifsad edeceksiniz. Hal şuki, nurânî hicablar, re'fet ve letâfeti ve kendileriyle vukuf vâcib olan kemâlât olması tasavvurundan dolayı, hicab-ı zulmaniyeden daha kuvvetlidir. Ve fıtrat makamında; hey'et-i akliye» ve «kemâlât-ı ünsiye» ile saltanat sebebiyle, «büyük bir istikbar edeceksiniz.»

(Ayet 5) **(Feizâ câe va'dü ülahümâ)** İmdi birinci def'aki ifsad vebalinin vâdi geldiği vakit **(Be'asnâ aleyküm ibâden lenâ)** (Ayet 5) sizin üzerinize «Sıfat-ı kalbiye» ve «Envar-ı melekûtiye» ve «Arây-ı akliyeden» **(Ulvî be'sin şedîdin)** (Ayet 5) kahr ve saltanat sahibi kullarımızı göndeririz. **(Fecâsu hilâleddiyari)** (Ayet 5) Onlar, evlerinizin aralarını ararlar ve kahr ile ve kökünden koparmakla bazınızı katl ederler ve «hey'et-i bedeniye» ve «rezail-i nefsiye» zürriyetlerini esir ve «müdrikât-ı hissiye» ve «lezzât-ı behimiye ve sebuiye» (yırtıcı) mallarını yağma ederler. **(Ve kâne vaden mef'ûlâ)** (Ayet 5) Kemali ve kemali taleb kuvvetini sizin istidadınızda ibdâ (örneksiz

yaratma, icad) ve akıl delillerini, fıtratınızda rekz (yere saplayıp dikmek) eylediğiniz bu kahr ve intikam Allah'ın yapılmış bir vâdi olmuşdur.

(Ayet 6) **(Sümme rededna lekümül kerrete aleyhim)** Sonra, kalbin nuruyla tenevvürünüz ve sadra ikbal ve aklın rey'i ve nazarı muktezasına inhirafınız dolayısıyla, «devleti bir kerre daha» size red (iade) eyledik **(Ve emdadnâküm biemvâlin ve benîne)** (Ayet 6) Ve ulûm-u nâfia, hükm-i akliye ve şer'iye ve maârif-i kalbiye ve fezail-i halkiye ve hey'et-i nuraniye ile size imdad eyledik. **(Ve ce'alnâküm eksere nefîrâ)** (Ayet 6) Ve melekât-ı fâzile ve ahlâk-ı hasene ve fezailin kesreti ile, sizi evvelki def'adan daha çok kalabalıklı kıldık. **(İn ahsentüm ahsentüm lienfüsiküm)** (Ayet 7) Eğer siz, «kemâlât-ı halkıye ve ârây-ı (tezyini-süsü) akliyenin» tahsili ile ihsan ederseniz, kendi nefsiniz için ihsan etmiş olursunuz. **(Ve in ese'tüm felehâ)** (Ayet 7) Ve eğer, «rezâil ve hey'et-i bedeniyenin» iktisabı ile fenalık ederseniz, yine nefsinize fenalık edersiniz. **(Feizâ câe va'dül' âhireti)** (Ayet 7) İmdi, tevhidde fena ile sonuncu def'a'nın vâdi geldiği vakit, **(Liyesûü vücûheküm)** (Ayet 7) vücudlarınızı tevhidde fena ve kahr ve kemalâtının selbiyle, kemalâtın fıkdanından hüzün ve fenalığı size galib olmak **(Ve liyed hulûl mescide kemâ dehalûhü evvele merretin)** (Ayet 7) ve evvelce kalb mescidine dahil olub ulum-ı fezail âsârının size vâsıl olduğu gibi, yine kalb mescidine dahil olmaları **(Ve liyütebbirû mâ alev tedbîrâ)** (Ayet 7) ve kemâlât ve fazileti ile zuhuru ve ziyneti behçetini rü'yetle icâbı sebebiyle istikbar eyliyenleri «kahr» ve «Allah'ın sıfatları» ile ifna ve helâk etmeleri için, size «Sıfat-ı İlahiye» ve «Sultan-ı azamet» ve «Kibriyanın cunudundan» (askerlerinden) olan «Envar-ı kudsiye», «tecelliyat-ı celâliye» ve «sabahat-i kahriye» kullarımızı gönderiniz. **(Asâ rabbüküm en yerhameküm)** (Ayet 8) Fenâ ve mahv ile kahrdan sonra, sıfat tecelliyâtı ile ihyâ ve fenadan sonra beka ve gözlerin görmediği, kulakların işitmediği beşerin kalbine hutur etmeyen sevablarla sevablandırmak ile Rabbinizin size merhamet etmesi memuldur (umulmuşdur.) **(Ve in udtüm)** (Ayet 8) Eğer siz, enaniyetinizle zuhur sebebiyle, fenâ makamından «telvine» avdet ederseniz, **(üdnâ)** (Ayet 8) biz de, «kahr ve ifnaya» avdet ederiz. **(Ve ce'alnâ cehenneme lilkâfirine hasirâ)** (Ayet 8) Evvelki def'anın fesadı üzre kalmış olan envari mahcub olanlara tabiat cehennemi, zindan ve mahpus kıldık. İhticam ve sevabdan mahrumiyet azabında, onları mahsur kılarız.

(Ayet 9) **(İnne hâzel kur'âne yehdî lilletî hiye akvemü)** Muhakkak şu Kur'an, «sâbıkîn, eshab-ı yemin ve eshab-ı şimâlden» ibaret

olan fırak-ı selâsenin ahvalini beyan eder. «Sâbıkıyni», yolların en akvemi (en doğrusu) olan tevhid yoluna hidayet eyler. **(Ve yübeşşiril mü'mininellezine ya'melûnes sâlihâti)** (Ayet 9) Ve taklid cezamı, yâhut, «tahkik ilmi» ile iman ve kemâle vasıl olmak için «tezkiye» ve «tahliye», sâlih amellerine devam ile «Eshab-ı yeminden» olan mü'minlere **(enne lehüm ecren kebira)** (Ayet 9) Mülk, Melekût ve Ceberût âlemlerinde «ef'al ve sıfal cennetleri» nimetlerinden, büyük ecir olduğunu tebşir eyle. **(Ve ennellezine lâ yü'minûne bil' âhireti a'tednâ lehüm azâben elîmâ)** (Ayet 10) Bedene bağlı olanlar; âlem-i nûrdan mahcub ve «tabiat zulmetlerinde» mahbus olub, ahirete iman etmiyen «Eshab-ı şimale» ise: tabiat zindanının kağrında, süfliyata muhabbet zincirleriyle ve taâllukat bukağıları ile ve lezzat ve şehevattan, mahrumiyet ateşleri ile ve «karanlık hey'etlerden ibaret olan» yılan ve akreblerle azablanmakla mukayyed oldukları gayet elem verici azab hazırladığımızı beyan eder.

(Ayet 12) **(Ve ce'alnal leyle vennehâre âyeteyni)** Melûfat gecesiyle «beden zulmetini» ve ibdâ' (yeni ve güzel bir eser meydana getirme, yaratma) gündüzüyle «ruh nurunu», kendileriyle ve mârifetleriyle zât ve sıfatın marifetlerine vuslat olunan iki âyet kıldık. **(Femahavnâ âyetelleyli)** (Ayet 12) «Melûfat gecesi» ve «beden zulmetinin» âyetini fesad ve fenâ ile mahv eyledik. **(Ve ce'alnâ âyeten nehâri mübsıraten)** (Ayet 12) Ve nehâr âyeti olan «ruh nurunu» ebeden bâki, zâhir, kemâliyle nurlandırıcı ve hakayıkı gösterici kıldık. **(Litebteğu fadlen min rabbiküm)** (Ayet 12) Mustaid olduğunuz kemâlinizi, Rab'binizden taleb etmeniz için, **(Ve lita'lemu adedessinîne velhisâba)** (Ayet 12) ve meratib ve makamatı bilmeniz için, yâni; bidayet halinizin evvelinden terakki ile, ahvalinizin nihayetine baliğ olunca kader meratibi ihsa ve amal ve ahlâk ve ahvalinizi hesab etmeniz, binaenaleyh kötü amellerden bulduğunuz bir kötülüğü, ona mukabil, «o cinsden bir iyilikle ahlâfınızdan bulduğunuz bir reziliyeyi», «zıddı olan bir faziletle», ahvaliniz günahlarından bulduğunuz bir günahı, «Hak'kın canibine inabe» ile kefaret etmeniz için «neharın âyetini» nurlu kıldık **(Ve külle şey'in fassalnahü tafsilâ)** (Ayet 12) «Kemâl ve Akıl Furkan'ının» nuzulü zamanında, ulûm ve hikemden herşey'i akıllarınız nuruyla tafsil eyledik. Yâni, bidayet zamanında, «Akl-ı Kur'ani'de» olduğu gibi, kendisinden gaflet olunmuş icmâli değil, belki ilm-i tafsiliyi mustahzir kıldık (hazır edilmiş kıldık).

(Ayet 13) **(Ve külle insânin elzem nahü tâirehu fî unukıhi)** Yâni, «Saîd, anası karnında saîd olandır, şaki de anası karnında şaki olandır» denildiği vechile, her insanın saadet ve şekavetini hayır ve şerrinin sebebini boynuna gerdanlığın, boyun bağının lüzumu gibi

zatına lâzım kıldık. **(Ve nuhricu lehü yevmelkıyâmeti kitâben yelkahu)** (Ayet 13) Kıyamet-i suğra gününde, cesedinin kabrinden çıktığı zamanda, ona **(Kitâben))** (Ayet 13) «boynunda asılmış amelleri suretleri ile musavver (tasvir edilmiş) bir heykel» çıkarırız. **(Yelkahu)** (Ayet 13) O heykel, kendisine lâzım geldiği için **(manşura)** (Ayet 13) ve heykelde amel hey'etleri bilkuvve bulunduğu zaman olduğu gibi «yumulmuş olarak değil», «bilfiil, mufassal olarak» zuhur eylediği cihetle, açık ve dağınık olduğu halde «kitaba» mülâki olur. **(İkre' kitâbeke)** (Ayet 14) Ona «sen, kitabını oku.» Kıraatle emreden «âmir-i mutâın» emrine imtisal eyliyen memurun okuması gibi, «oku» denilir. Yâhud, mânâ: İster okuyucu olsun, isterse olmasın «Kuva-yı melekûtiye» ona emr ider. Çünkü, orada, ameller «hey'et ve sûretleri» ile temessül eylemişdir. Herkes bilir, emir alan kimsenin, bilemiyeceği tarzda harflerle yazılmamışdır. **(Kefâ binefsikelyevme aleyke hasîbâ)** (Ayet 14) Bu günde, senin üzerine hesab edici olmak cihetinden, nefsin kâfidir. Zira nefsi; yapdığı şeyleri mufassalan müşahede eyler. Başkasının, bu yapdıklarını ona söylediği zaman inkâr etmesine de imkân kalmaz.

(Ayet 15) **(Ve lâ tezirü vaziretün vizre uhra)** İşlediği amel hey'eti, nefisde rusuh bulub «meleke-i lâzime» olduğundan, kendi yükünü taşıyan hiç bir kimse, diğerinin yükünü taşımaz kendinden başkasının fiilinden ona birşey arız olmaz. Azab çeken hariçden değil, «kendinde olan hey'etlerle muazzeb» olur **(Ve mâ künnâ mu'azzibîne hattâ neb'ase resulâ)** (Ayet 15) Biz, hak ve batılı temyiz ve hüccetin ilzamı ile, Akıl resulunu göndermedikçe azab edici olmadık. Görmez misin ki, hesab ile süfehâ (akılsızlar) mükellef değillerdir. Yâhut mânâ: Bir resulu ikrar veya inkârla, resule mukabele sebebiyle; istidadlarda olan hayır ve şer, saâdet ve şekavetin zuhuru için «şeriat resulünü göndermedikçe» azâb edici olmadık. Zira, kemâle mustaid olan kimse; dâveti işittiği vakit; bilkuvve kendisinde olan istidad hareket eyler ve dâveti ikrar ile, telakki edici olduğu halde taleb eyler ve müştak olur. Ve resule münasebeti ve yakınlığı dolayısıyle dâveti kabul eyler. Müstaid olmayan ise: Resul'e ve dâvetine münâfi ve baîd olduğundan, inkâr ve inad eyler.

(Ayet 16) **(Ve izâ erednâ en nuhlike karyeten)** Dünyaya mensub her bir şeyin zevâli vardır. Zevâl de, onu iktiza eyliyen istidadın husulü iledir. Nitekim bedenin zevâli, her şeyin beka ve sebâtının sebebi olan vahdetin zıllinden, bedeni teb'iyd eyliyen (uzaklaşdıran) inhirafın husulu ile olduğu gibi bir beldenin helâk ve harabı da böylece, o beldede nizamı hıfz edici şeriatten ve, Allah'ın sıratından ibaret bulunan cadde-i müstakimeden inhirafın hudusu

(meydana gelmesi) iledir. Böylece, bir karyenin (yer - kasaba) ihlâkı (yok edilmesi) zamanı geldiği vakit, o karyenin, ihlâki hak etmesi lâzım ve lâbüddür. Bu da; fısk ve tâat-ı İlâhiyeden huruç (çıkmak) iledir. Vaktaki bir karyenin ihlâkine İrade-i İlâhiye taâlluk ederse; bizzarure, evvel emirde, nimet sahiblerinin fıskı, ihlâke tekaddüm eder. Allah'ın nimetine küfran ve lâyık olmadığı yerlerde istimal ederler. Bu da, istidatlarına lâzım gelmiş bir şekavet sebebiyle Allah'ın emir ve kudretinden ileri gelmişdir. O takdirde; ihlâkleri vâcib olur. Âyetin mânâsı: «Biz, bir karyenin ahalisini ihlâk etmek murad eylediğimiz vakitde, zenginlerinden ve nimet sâhiblerinden o karyede fısk etmelerini emir ve takdir eyleriz, fısk edince, helâke istihkak kazanırlar. Ve o karyeyi kahr ve tedmir (mahv-helak etmek) eyleriz» demektir.

(Ayet 18) **(Men kâne yüridül' âcilete)** İstidadının keduratından ve hevâ-yı tabiatının galebesinden, her kim dünyayı murad ederse, **(accelnâlehü fîhâ mâ neşâü limen nürîdü)** dünyada, dilediğimiz kimseye, istediğimizi veririz, «Levhde» ona takdir eylediğimizden fazlasını istemesiyle, biz ona istediğimizi vermeyiz. Bu sebebden; «Meşiyyet» (İrâde) ile »sonra dilediğimize» sözüyle tekayyüd (bağlanıyor) ediyor. Yani; «irade eylediği şeylerden, ona bir şey'i takdir etmiye idik, ona dünyada vermezdik. Hülâsa: biz vermeyiz; «ancak, dilediğimize istediğimizi veririz» **(Sümme ce'alnâ lehü cehenneme)** (Ayet 18) Sonra, kendi iradesi ile «cihet-i süfliyeye» meyl ve incizabı dolayısıyle, onun için; «tabiat-i zulmaniye» çukurlarının dibini hazırlarız. **(Yaslahâ mezmûmen medhûra)** (Ayet 18) O kimse; hırman (mahrumiyet) ateşleri ile, dünya ve âhiret ehli indinde zemm olunmuş olarak Allah'ın saht ve gazabında, rahmet ve rıdvan cenabından matrud (tard edilmiş çıkarılmış) olarak, o cehenneme vasıl olur. **(Ve men erâdel' âhirete)** (Ayet 19) İstidadının safası ve fıtratının selâmeti dolayısıyle âhireti dileyen ve dileğinin şartları olan iman ve amel-i sâlih ile kaim olan kimsenin, muradının husulu ile sâyii (mesaisi) meşkur olur. Nitekim «Her kim arar ve aramasında ciddi olursa bulur» denilmişdir. Sâdık irade ile hakikati taleb; ancak «matluba istidadın husulu zamanında» olur. Matlubun, kendisine bilkuvve hâsıl olduğuna, levhde mukadder olduğuna delâlet eden istidat, «matlubun fiile hurucunun» ve «gaybden şehadete bürûzunun» sebeblerine mukarin olduğu vakit —o esbab da kendisi için lâyık olan sâyi'den ibarettir— bu veche üzre sa'yetmek - çalışmak hakkındandır. **(Ve se'â leha sa'yehâ ve hüve mü'minün)** (Ayet 19) kavliyle kasd olunan, işbu çalışmadır. Yâni; İman-ı gaybiyi yakîni şartıyla, o ahiret için hak olan sa'y ile âhiret için sa'y eylerse. **(Feülâike kâne sa'yü-**

hüm meşkûra) (Ayet 19) işte bunların sa'yileri meşkûr ve muradlarının husulu vâcib olur.

(Ayet 20) **(Küllen nûmiddu hâülâ'i)** Dünya ve âhiret taleblerinden, her birerlerine îtâmızdan imdad eyleriz. Mücerred irâde ve sâileriyle birşey yokdur. İrâde ve sâileri, ancak onlara takdir ettiğimiz atâları târif edici alâmetlerdir. **(Ve mâ kâne atâü rabbike mahzûrâ)** (Ayet 20) Ne ehl-i taât ve ne de ehl-i mâ'siyete, Rab'binin atâları, men'edilmemişdir. Yâni; her iki kısıma da nimetlerini vermişdir. **(Ünzür keyfe faddelnâ ba'dehüm âlâ ba'din)** (Ayet 21) Meşiyet ve hikmetimiz muktezasıyla, dünyada ne suretle bazılarını bazıları üzerine tafdil eylediğimize nazar et. **(Velel ahiretü ekberu derecatin ve ekberu tafdilâ)** (Ayet 21) Elbetteki ahiret dereceleri; daha büyük ve tafdil itibariyle daha faziletlidir. Zira, ruhun bedene olan rüchanı kadar, âhiret derecelerinin dünya dereceleri üzerine rüchanı olur. Ve ruh ile bedenin tefâzulu (fazlalık) kadar dünya ve âhiret derecelerinin tefâzulü olur.

(Ayet 22) **(Lâ tec'al ma'allahi ilâhen âhare)** Kendisinden atâya intizâr ve Allah'ın sana takdir etmediği bir şey'in vusulune sebeb kılmakla, Allah ile beraber başka ilâhlar kılma ki, **(Fetak'ude mezmûmen mahzulâ)** (Ayet 22) Allah ve Ehlullah indinde şirk ve şekrezailesiyle mezmum ve Allah'ın yardımından metrûk olarak kalırsın. **(Ve in yahzülküm femenzellezî yansuruküm min ba'dihi)** (Ali İmran Suresi, Ayet 160) Eğer Allahu Teâlâ sizi terk ve hızlan eylerse, ondan sonra size yardım eden kim olabilir? Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem'e Cenâb-ı Hak «Tahkik ümmet sana bir menfaat etmek üzre icma etseler (birleşseler) bir nefi yapamazlar (faidede bulunamazlar) ancak Allah'ın taktir ettiğini yaparlar. Ve bir zarar vermek üzere ictimâ' etseler, zarar da edemezler, ancak Allah'ın taktir ettiği zararı ederler. Kalemler kalktı, sahifeler kurudu» buyurmuşdur.

(Ayet 23) **(Ve kadâ rabbüke ellâ ta'büdü illâ iyyâhü ve bil vâlideyni ihsânâ)** Hak Sübhanehu ve Teâlâ Hazretleri, vâlideyne ihsanı, tevhide ve ibadeti Hak'a tahsise mukarin kıldı. Zira, vâlideyne ihsan; tevhid muktezasındandır, çünkü, vâlideyn, senin vücûduna sebeb olmalarında; «Hazret-i İlâhiyeye» seni âciz, zayıf, küçük hareket ve kudretin yok iken terbiye etmelerinde; «Hazreti Rububiyete» münasib olmuşlardır. Ve ebeveyn, sana nisbetle icâd, rububiyet, refet, rahmet, gibi «Sıfat-ı İlahiye» asarının kendilerinde zahir olduğu «ilk mazharlardır.» Bununla beraber bunlar, hukuklarını kaza etmekliğine muhtacdırlar Allahu Teâlâ Hazretleri ise; bundan ganidir. Binaenaleyh bu takdirce tevhidden sonra en ehemmiyetle vâcib olan

şey; «vâlideyne ihsan» ve mümkün olduğu kadar «hukuklarıyla kıyamdır.»

(Ayet 44) **(Tüsebbihu lehüssemâvâtüsseb'u vel'ardu ve men fîhinne)** Yedi kat gökler ve yer ve bunlarda bulunanlar Hak Teâlâ'yı tesbih ederler. Her şeyin, diğerinde olmıyan bir hâssiyyeti ve gayrinde olmayan ona mahsus olan bir kemâli vardır ki, o kemâl, hasıl olmadıkça ona müştak olur ve onu taleb eder. Hâsıl oldukça, onu hıfz edib muhabbet eder. İmdi o şey, hâssiyyeti izhar ile Allah'ı şerikden tenzih eyler. Yoksa, eğer tenzih etmemiş olsa, hâssiyyetinde mütevahhid olamaz. Güya lisan-ı hâliyle der ki; «Beni vâhid kılması üzerine, ben Hak'kı tevhid ederim ve keza o şey kemâlini taleb ile Hak Teâlâ'yı noksan sıfattan tenzih eder. Güya «Ey kâmil! Beni kemâllendir» der. Kemâlini izhar ile de «Beni, kâmil ve mükemmil olan Allahu Teâlâ kemallandırdı» der. Mes'ele bu kıyas üzredir. Hatta meselâ, dişi arslan bile, yavrusuna işfak ile «Rauf, beni refetli; Rahim, beni merhametli kıldı» der. Binaenaleyh, Semavat-ı seb'a deymumet, kemâl-i uluvvü tesir, icâd ve rububiyet ile, Hak'kın her anda bir şanda olmasıyla; Arz ise devam, tebat, helâkiyet, rezzakiyet, terbiye, işfak, rahmet ile, kendisine şükür ve tâatın kabulu ile ve bunların emsâli şeylerle; Melâike: ilim-i kudret ile; Melâikeden zevâtı mücerrede madde ve keza vücûbdan da tecerrüdle tesbih ederler. Bunların hepsi ile beraber, semâvât ve arz Allah'ı tesbih ve O'nu mukaddisdirler. (Takdis edicidirler) **(Ve lâkin lâ tefkahûne tesbiyhahüm)** (Ayet 44) Lâkin sizin eşyanın melekutuna nazar (bakışınız) ve fikrinizin kılletinden (noksanlığı) ve eşyaya itibar ve ihfa itmediğinizden, eşyanın tesbihini anlamazsınız. Ancak, hakiki kalb sahibi olan kâmil, yâhud, ona kulak veren ona tâbi olan «Ehl-i şuhud» anlar. **(İnnehu kâne halîma)** (Ayet 44) Tahkik, Allah Teâlâ Hazretleri, hilim sahibidir, kemalâtınızı talebde ve havassınızı izharda, tesbihi terk ile, sizi, acele muaheze etmez. Zirâ, eşyanın tesbihini anlamak ve eşyanın tevhid ettiği gibi Hak'kı tevhid etmek de sizin hassalarınızdandır. **(Ğafûrâ)** (Ayet 44) Allahu Teâlâ mağfiret sahibidir, sizin gafletlerinizi ve ihmallerinizi mağfiret eyler.

(Ayet 4g) **(Ve izâ kara'tel kur'âne ce'alnâ beyneke ve beynellezîne lâ yü'minûne bil' âhireti hicâben mestûrâ)** Habibim, sen, Kur'an'ı okuduğun vakit, onların nazarlarının, ruhaniyeti idrakten kasır ve himmetleri; sırf cismaniyete maksur olduğundan, seninle, âhirete iman etmiyenlerin arasına cehilden ve kalb körlüğünden ibaret örtücü bir hicab kılarız. Binaenaleyh «kıraat edenin hakikatini görmezler» yoksa, eğer görseler; iman ederlerdi. Seni göremediklerinin sebebi şudur ki; onlar, «beden-i heyula denizinde» boğulmuş, tabii

perdeler ve nefsânî hicablarla Hak'dan ve Hak'kın sıfat ve ef'alinden mahcubdurlar. Zira Hak'kı bilselerdi; «seni» bileceklerdi, Hak'kın sıfatını bilselerdi; «kelâmını» bileceklerdi. **(Ve ce'alnâ alâ kulûbihim ekinneten)** (Ayet 46) Ve kalblerinde tabiî perdelerden, bedenî hey'etlerden örtüler olmayacaktı. **(en yefkahûhü)** (Ayet 46) Ve eğer ef'alini bilselerdi; kıraati bileceklerdi, ve taâllûkat kirlerinin rusuhundan kulaklarında tıkaç olmıyacaktı. **(Vellev alâ edbârihim nüfûrâ)** (Ayet 46) Ve Kur'an'da, Rab'binin vahdetini zikr ettiğin vakit, arzuları müteferrik ve tapdıkları cismaniyet ve şehevât ibadetinden himmetleri dağınık olmakla, bâtınları kesret ile alışık ve kesret ile muhtecib bulunduklarından ve bâtınları vahdet mânâsına münasib olmadığından, müteneffir (nefret eden) oldukları halde, geri taraflarına kaçarlar.

(Ayet 52) **(Yevme yed'ûküm fetesitecibûne bihamdihi)** Sizin bâzınızın dirilmesine Hak'kın iradesi taâllûk etmekle; Allahu Teâlâ'nın sizi çağırdığı vakit; «hayatınız, ilminiz kudretiniz ve iradeniz ile Hak'ka hamd edici olduğunuz halde», işbu kemâlatı izhar sebebiyle «Hak'kı kemâl ile vasf edici olduğunuz halde» tarfetülayn, yâni göz açıb kapamaktan daha karib bir zamanda ba's olunmakla, dâvete icabet edersiniz. **(Ve tezunnûne in lebistüm illâ kalîlâ)** (Ayet 52) «Eshab-ı kehfin» kıssasında beyan olunacağı vechiyle, o zamandan gafil olduğunuzdan; kabirlerinizde ve yataklarınızda pek az durduğunuzu itikad edersiniz. Yâhud mânâ: Hayat-ı âhirete nisbetle, «hayat-ı dünya ve evveliyi», kısa ad ettiğinizden, hayat-ı evvelide az durduğunuzu his edersiniz. Bu âyet, her üç kıyamete de şâmil olursa da, sabık (geçmiş) olan âyet muradın ancak «kıyamet-i suğra» olduğunu tevcih (işaret) eyler.

(Ayet 64) **(Vestefsiz menisteta'te minhüm bisavtike)** Ey İblis! Sen, onlardan kadir olduğunu tahrik et, yerinden oynat. İstidadlar, mütefavit (farklı) olduğu için, kulların iğvasına (aldatılması bakımından) şeytanın temkin ve kudreti birkaç kısım üzerinedir. İstidadı zayıf olan kimseyi: «Sesiyle istihfaf eder ki, ona bir vesvese vehmi, belki bir hacis (kalbe arıza olan endişe) kifayet eder.» İstidadı kuvvetli olan kimse; eğer istidadını sıfat-ı nefsaniye şâibelerinden hâlis kılar, yâhût, Allah Teâlâ o kimseyi gayriyet şâibelerinden hâlis kılarsa; onun iğvasına şeytan için yol yoktur. Nitekim **(İnne ibâdî leyse leke aleyhim sultânün)** (Ayet 65) «Muhakkak benim has kullarım üzerine senin için tasallut olamaz» buyurmuşdur. Ve eğer o kimse «şevagıl-ı hissiyede» dalgın, «dünya işlerine batkın» olursa; emvâl ve evlâdını «Allah'ın muhabbeti gibi sevmekle, muhabbetde Allah'a işrak etmeğe teşvik» ve «emvâl ve evlâd ile faidelenmek ve vücûdla-

rıyla tefahür ve tekâsür etmeği tezyin» ve yalan ümmidler ümid ettirmekle o kimseye, «emvâl ve evlâdında müşareket (ortaklaşma, yerine şerik olmak) ider.» Ve eğer, «şevağıl-ı hissiye» ve «umur-ı dünyeviyede» dalgın değilse, eğer şeytanın tesvilâtını (aldatmasını) gören bir âlim ise: ona da «süvari ve piyadesiyle hücüm», yâni, enva-î hileler ve fitnelerle mekir ve hile eder, ve mesalih-i maâş cümlesinden olmak üzre, her türlü fevaidi (faydalar) vesile olacak şeyleri tahsilde ona fetva verir ve onu ilim ile aldatarak ucba ilka eder. Ve bu gibi tahrikât ile, «ilim üzerine Allah'ın kendisini idlâl eylediği kimselerden oluncaya kadar aldatır.» Ve eğer âlim olmayıp da, âbid ise: onu da vaid ve temenni ettirmekle iğva ve taat-ı tezkiye ile en kolay bir şekilde aldatır. **(Ve kefâ birabbike vekîlâ)** (Ayet 65) Yâni, has kullarımız, işlerine yalnız Allah'ı vekil ederler, ne şeytana ve ne de gayriye bırakmazlar. Allahu Teâlâ ise; onların işlerini tedbire kâfidir. Ve has kullar; ef'al ve sıfatını şuhud ile, ancak Allah'a tevekkül ederler.

(Ayet 70) **(Ve lekad kerremnâ benî âdeme)** Tahkik biz, Adem oğullarını, nutuk ve temyiz, akıl ve maârifetle tekrim eyledik. **(Ve hamalnâhüm fil berri vel bahri)** (Ayet 70) Ve maâş ve maâd esbabını taleb ve tahsilde kara ve denizde gezdirmekle maâş ve maâd sebeblerini onlara kolay kıldık. **(Ve rezaknahüm minettayyibâti)** (Ayet 70) Ve onlara, başka mahlukların rızıklanmadığı mürekkebattan (değişik cinsden) rızıklar verdik. **(Ve faddalnahüm alâ kesîrin mimmen halaknâ tafdıylâ)** (Ayet 70) Ve onları mahlukatımızın çoğu üzerine, yâni, «Mele-i a'lâ»dan olan «Zevât-ı mukaddesenin» mâadâsı üzerine tafdil eyledik. Amma, enbiya gibi bâzı insanların «Melâike-i mukarrebine» efdaliyetleri ben-i Âdem olmaları cihetinden değildir. Zira, enbiya olan o insanlarda, beni Âdem olmak haysiyetinden akıl makamını tecavüz etmezler, belki **(İnnî alemü mâ lâ ta'lemune)** (Bakara Suresi Ayet 30) âyeti ile işaret buyrulan ve kendilerinde tevdi' olunmuş olan sır cihetindendir. O da, kendilerinde cemiyyet vasıtasıyla-onlara verilen «mârifet-i İlâhiyey-i tammedir.» Yâni, «makam-i vahdetdir». Bu takdir üzre: O nebi, bu itibarla ben-i Âdemden değildir. Nitekim; «Gerçi kim oldumsa da sûretde Âdemoğlu ben, onda babalığıma şâhid olan mânâm var» denilmiştir. Belki «Rab'bimin gö züyle Rab'bimi gördüm. «Sen kimsin?» dedi. Ben dedim ki, «Sensin»» denildiği vechiyle o zât; ayni mükerrem ma'rûfdur ki, tahkik bu mamışdır. Yoksa böyle olmasa, toprağın, «Rabb-ül erbaba» ne münamamışdır. Yoksa böyle olmasa, toprağın, Rabb-ül erbaba» ne münasebeti olabilir? Yâhut mânâ: tahkik biz, ben-i Âdem'i yakin kılmakla ve tevhid maârifetleri ile tekrim eyledik. Ve ruh ile cesedden terkib

ve kemâlin talebinde «ruh ile cesedde» terakki ettirildiğinden, ruh ve cesedde yürüdülmekle «alem-i ervah bahriyle» «alem-i ecsad yerinde» ben-i Âdem'i haml ettik. Ve «ulum ve maârifin güzel yemeklerinden rızıklandırdık, ve mahlukatımızdan cemm-i gafîr üzre, yâni cem-i mahlukat üzre zâhir ve tam bir tafdil ile tafdil eyledik» demektir. Bu mânâ: (men) kelimesinin beyan için olduğuna ve mufaddalün aleyh olanları kesret ile vasf etmekle beraber, vasfı tenkir ve mevsuf üzre takdim edilmesine binaendir, yâni, «çok mahlukata, o kadar çok ki, cemi-i mahlukatımıza tafdil eyledik», demektir. Zira (men) kelimesi umuma delâlet eder.

(Ayet 71) **(Yevme ned'û külle ünâsin bi' imâmihim)** Ümmetlerden her bir taifeyi kendi imamları ile beraber ihzar eylediğimiz vakit, yâni **(Fekeyfe izâ ci'nâ min külli ümmetin bişehîdin)** (Nisa Suresi, Ayet 41) âyetinde zikr olunduğu gibi; o şâhid, ister, «imân ettikleri nebi suretinde» ve yâhûd; «iktida eyledikleri imam» suretinden, ister din veya kitab ve yahut, başka dilediğin bir şey suretinde olsun ümmetlerden her taifeyi, kendilerine hazır olan bildikleri, teveccüh ettikleri şâhidler ile beraber ihzar eyleriz. Yâhut mânâ: Her tâifeyi kendi imamına nisbet eyleriz ve o imamın, kendilerine ve işlerine gâlib ve onun muhabbeti, sâirlerin muhabbetine müsta'lî (Üstün geldiği) olduğu için; onları, o imamın ismiyle dâvet ederiz **(Femen ûtiye kitâbehû biyemiynihî)** (Ayet 71) İmdi her kimin kitâbı, iki tarafının en kuvvetlisi olan akıl cânibinden verilir ve saîd suretinde bâs olunursa, **(Feülâike yakreûne kitâbehüm)** (Ayet 71) işte başkaları değil, ancak bunların kıraat ve fehme istidatları olduğundan, bunlar kitablarını okurlar zira kitabı solundan, yâni, tarafının daha zaifi olan nefis cihetinden verilen kimsenin kitabı her ne kadar okunur bir halde ise, fart-ı hayretten ve aklının gittiğinden o kimse, kitabını okumağa kadir olamaz. **(Ve lâ yuzlemûne fetîlâ)** (Ayet 71) Kemâlat ve ahlâk ve amelleri suretlerinden ufak bir şey bile noksan edilmezler. **(Ve men kâne fî hâzihî a'mâ)** (Ayet 72) Ve her kim, bu hayat-ı dünyada Hak'ka hidayet bulmaktan kör oldu ise: **(Fehüve fîl' âhireti a'mâ)** (Ayet 72) O kimse, âhiretde de kördür. **(Ve edallü sebîlâ)** (Ayet 72) Ve buradaki dalâletten daha fazla yolunu gaib etmişdir. Zira, bu hayatda iken kendileri sebebiyle hidayet bulmak mümkün olan âlât, edevât ve esbâb mevcuddur ve o kimsenin kesb makamında istidadı hala bâkidir. Halbuki âhiretde bunların hiç birisi bâki kalmamışdır.

(Ayet 73) **(Ve in kâdû leyeftinûneke anillezî evhaynâ ileyke litefteriye aleynâ ğayrehu ve izen lettehazûke halıyla)** Habibim, müşrikler seni vahy eylediğimizden sarf ederek, o takdirde seni dost tu-

tacaklarını vaid iderek, vahyin gayrini bize iftira etmekliğin için seni aldatmağa, fitneye ilka etmeğe karib olurlar. **(Ve lev lâ en sebbetnâke lekad kidte terkenü ileyhim şey'en kaliylâ)** (Ayet 74) Eğer, biz seni sâbit kılmıyaydık sen, azıcık onlara meyl etmeğe karib olurdun. Bu âyet; kulub erbabına, nefsin zuhuru ile, şuhud ve fena erbabına, kalbin vucudu ile hâdis olan telvinat babındandır. Çünkü, Nebi Aleyhisselâm, kalbin vücûdu sebebiyle; müşriklerin imân etmelerine fart-ı muhabbet eylediği ve çok haris olduğu için, kendileri ile müşriklerin arasında hâdis olmasına intizar olunan münasebeti taleb ve bu münasebetle **(Ve izen lettehazûke haliyla)** (Ayet 73) buyurduğu vechiyle; kendisini sevib, sözünü kabul ederler ve hidayet bulurlar ve onları meyl ettirmek ve kalblerini metalibi ile belki yumuşatarak ve şiddet-i inkârlarından tenezzül ederek hicabları inceleşip, kalbleri tenevvür edip imân ederler diye bâzı istedikleri şeylerde onlara meyl etmeğe ve şeriatının hilâfı olan bâzı şeylere râzı olmağa ve Allah'dan olmıyan şey'i Allah'a izafeye karib olurdu. Fakat Hak Teâlâ tarafından teşdid ve ikame olundu. Bu sebebden Ayşe Radıyallahü Anha «Hazreti Nebi'nin ahlâkı Kur'ân idi» buyurmuşdur ki, her zaman Nebi Aleyhisselâmın nefsi zâhir olub da fâzilet olmıyan bir şeye kast etti ise; derhal Allah tarafından tenbih ve kendilerini takvim-i (doğrultmak) istikamete red eyliyen bir âyetin tenziliyle tesbit buyuruldular, tâki temkin makamına bâliğ oldular. İşte bu âyet, keza **(Mâ kâne linebiyyin en yekûne lehû esrâ hattâ yüshine fil' ardı)** (Enfal Suresi, Ayet 67), **(Abese ve tevellâ)** (Abese Suresi, Ayet 1) **(Afallahü anke lime ezinte)** (Tövbe Suresi, Ayet 43), **(Mübdihi ve tahşennase valla ehakku en tahşahü)** (A'raf Suresi, Ayet 37) gibi âyetler, Nebi Aleyhisselâm'ın vusulden sonra, fillâh sulukunun ekserisi, vahy ve nübüvvet zamanında olduğuna delâlet eder. **(İzen le'ezaknâke dı'fel hayâti ve dı'fel memâti)** (Ayet 75) Eğer fitnelerine karib ola idin ve muvafakatlerine yanaşsa idin, sana, hayatda muzaaf (kat kat artırılmış) bir azab ve mematta da muzaaf bir azab tatdırırdık. Zira azabın şiddeti, mertebenin ulviyeti ve istidâdın kuvveti hasebiyledir. Çünkü, azabı mûcib olan noksan, lezzatı mucib olan kemâle mukabil olur. İmdi; istidad ne kadar tamam ve idrâk ne derece kuvvetli olursa kemal-i saâdet ve lezzet de mertebede o derece kuvvetli olur. Keza mukabilinde olan noksan ve şekavet de; daha baid ve esfel ve elem de, daha şiddetli olur.

(Ayet 78) **(Ekimisselâte lidülûkişşemsi)** Sen, şemsin istivadan zevâlinde salâtı ikame eyle. Mâlûm olmalıdır ki namâz, beş kısım üzerinedir. Biri «Hafâ makamında» olan mücerredât (soyunma) ve mevsile (iki şeyin bitişib kavuşduğu mahal) namazıdır. Ve biri: «Ruh

makamında olan şuhud namazıdır.» Biri de: «sır makamında olan: münacat namazdır.» Biri de: «kalb makamında olan huzur namazıdır.» Biri de «nefis makamında olan; mutavaat ve inkiyad namazıdır.» İmdi, şemsin tulû'û, ve «fenay-ı mahz» ile abdin vücûduna vahdet güneşinin istivasından zevâli alâmetidir ki, istivâ halinde salât yoktur zira salât vücûdu iktiza eden bir ameldir. Halbuki **(Va'büd rabbeke hattâ ye'tiyekel yakıyn)** (Hicr Suresi, Ayet 99) kavlinde zikr olunduğu vechiyle; o hâletde abdin vücudu yoktur ki namaz kılsın. Görmüyor musun ki Şâri' Aleyhisselâm, istiva vaktinde namazdan nehy etmiştir. Amma «istivânın zevâlinde» bu gölge, ister «cemden evvel olan fark-ı evvel hâlinde halk ile ihticab zamanında, isterse cemden sonra olan fark-ı sâni hâlinde beka zamanında olsun abdin vücûdu gölgesi hâdis olduğu vakit her halde namaz vacibdir. **(İlâ gasakıl leyli)** (Ayet 78) Nefis gecesinin karanlığına kadar **(Ve kur'ânel fecri)** (Ayet 78) ve kalb fecrinin Kur'an'ında salâtı ikame eyle. İmdi, namazların en evveli ve en lâtifi mevsile ve mücerred (Soyunma) yâni: «kavuşmak ve soyunmak namazıdır.» Namazların efdal ve eşrefi ise: **(Hâfizû âlessalâvâti vessalâtil vüstâ ve kumû lillahi kaânitiyne)** (Bakara Suresi, Ayet 238) kavlinde «salat-ı vüsta» yâni; efdal olan namazı; asır namazı (ikindi namazı) ile tefsir olunduğu gibi, ikindi namazı ile işaret buyrulmuş olan, «ruhun şuhud namazıdır.» Namazların en sür'atlisi ve en hafifi kalbin zuhuru ile ihticab vaktinin evvelinde münâcât ile olan «sırrın namazıdır.» Zirâ; münâcâtın vakti çabuk geçer, bu sebebden, yâni: «sırrın namazına» işaret olduğu için akşam namazında; «kıraat ve sair erkanda hafiflik müstecib» olmuşdur. Namazların; şeytanı en ziyade zecr edeni ve insanın bâtınını en çok tenevvür edeni, «Kur'an-ı fecr» ile işaret olunan, «kalbin huzur namazıdır.» Zirâ bu namaz, «mükâşefatın nüzûlu ve sıfat nurlarının tecelliyatı vaktindedir. Bu sebepden; «sabah namazının cemaatinde çoğalmak müstehab olmuşdur ve cemaatin müstehab olması ve kıraatin uzatılması bilhassa sabah namazında te'kid olunmuştur. Ve **(İnne kur'ânel fecri kâne meşhûdâ)** (Ayet 78) buyurulmuşdur. Yâni, fecrin cemaati meşhud, yâni, gece ve gündüz melâikesinin huzuru ile hazırlanmış, olmuşdur ki bu da, nefis sıfatının gidip zâil olmasına ve kalb envar ve sıfatının nâzil olmasına işarettir. Ve namazların, nefsi en ziyade tesbit ve itaat ettireni, tamaninet ve sebât için olan nefsin namazıdır. Bu sebebden, «nefis namazına âlâmet kılınan» «yatsı namazından» sonra, uyuyuncaya kadar ancak zikrullah ile kelâm müstesna olmak üzere, sükût etmek sünnet olmuşdur. Ve «nefis, kalb, sır» gibi şeytanın vesvese etmesi mümkün olan makamlara alâmet kılınan yatsı, sabah ve akşam na-

mazlarında şeytanı zecr ve def' için kıraatde cehr müstehab olmuşdur. «Ruh ve hafa» makamlarında şeytanın medhali olmadığından, «öğle ve ikindi namazlarında» gizli okunmak emr olunmuşdur.

(Ayet 79) **(Ve minel leyli fetehacced bihi)** Gece; nefis makamının alâmeti olup, nefis makamının ise sair makamlara nisbetle salâta ihtiyacı ziyade bulunduğundan, gecenin ziyade taate mahsus kılınması vacib olmakla ümmetinin sâlikleri nefislerini itaat ettirerek sana iktida etmek ve **(İnnehü kâne abden şekûra)** (Ayet 3) buyurduğu vechiyle; istikamet makamında çok kuvvet bulmak için sana mahsus olmak üzre farzlardan fazla olarak, gecenin nısfını uyanıklığa tahfiz eyle. **(Asâ en yeb'aseke rabbüke makamen mahmudâ)** (Ayet 79) Rab'binin seni (Makam-ı Mahmud'da) yâni; kâffe-i mevcudata hamdi vâcib olan bir makamda ba's eylemesi me'muldur. Cümle eşyaya, hamdi vacib olan makam «Mehdi'nin» zuhuru ile «Hâtem-i velâyet» makamıdır. Zira, «Hâtem-i nübüvvet» yalnız bir cihetten, Hâtem-i nübüvvet olmak cihetinden, Makamı Mahmuddadır. «Hâtem-i velâyet» cihetinden gayr-i Mahmuddur. Hâtem-i nübüvvet, bu cihetten hamdiyet makamındadır. İmdi, «Hâtem-i velâyetde» tamam olduğu vakit, her vecihten «Makam-ı Mahmud'»da olmuş olur.

(Ayet 80) **(Ve kul rabbi edhılnî müdhale sıdkın)** Ve Habibim sen de ki Ey Rab'bim (Edhılnî müdhale sıdkın) ğayre iltifat ile zig-i basâr âfeti olmaksızın ve şâibe-yi isneyniyet ve enaniyetin zuhuru ile tuğyan etmeksizin, güzel ve râzı olunmuş bir nevi idhal ile «ayn-i cem'de» hazreti vahdete idhal eyle. **(Ve ehricnî muhrece sıdkın)** (Ayet 80) Ve «vücud-i mevhûbi Hakkani» ile tafsile rücû' zamanında da nefse ve sıfatına meyli sebebiyle «telvin ve fitne-i Dâvûdiye» gibi adâlet yolundan, cevr yoluna kaymak ve istikamet caddesinden inhiraf sebebiyle, hidayetten sonra dalâl âfeti olmaksızın güzel ve râzı olunmuş bir ihraç ile kesrete ihraç eyle. **(Vec'allî min ledünke sultânen nasıyrâ)** (Ayet 80) Nebi Aleyhisselâm'ın; «Yâ Rab'bi, beni bir göz kapaması kadar, nefsime ısmarlama» buyurduğu vechile, fenadan sonra beka halinde, eşyada nefsimle değil, seninle olmaklığım suretiyle ve tesbit ve temkin etmekle, bana senin indinden nusrat ve yardım edici sohbet kıl. Yâhud mânâ: «Bana, seninle izzet ve kuvvet-i kahriye kıl ki, o kuvvetle dinini takviye ve kâffeyi edyan üzre izhar edeyim» demektir.

(Ayet 81) **(Ve kul câelhakku)** Ve Habibim sen de ki: Tebdil ve tagayyür etmeyen, sâbit «Vücûd-i vâcib-i Hakkani» geldi. **(Ve zehekallbâtılu)** (Ayet 81) Ve fena ve tagayyür ve zevâli kabil olan «vücud-i beşeriyey-i imkâni» zâil oldu. **(İnnel bâtıla kâne zehûkaâ)** (Ayet

81) Sâbit bir şey olub, kendisine fenâ ârız olup da fa'ni olmuş değil, belki fâni; ezelde fani ve bâki; daima bâki olduğu cihetle, mümkün olan vücûd, asıl da fâni idi. Ancak biz, fâsid ve bâ'tıl bir tevehhüm ile muhtecib olmuştuk. İşte, bu hicab keşf olundu.

(Ayet 82) **(Ve nünezzilü minel kur'ani mâ hüve şifâün ve rahmetün lil mü'minîne)** Ve biz, câmi' olan «Akl-ı Kur'âni'den» «Akl-i Furkanî» parçalarını; sıfatın zuhuru hasebiyle tedricen, parça parça «Vücud-u Hakkanî» üzerine tenzil ederiz. Yani, senin zâtında icmâl olunmuş ve gizlenmiş olan Kur'ân'ı, ümmetinden, ğaybe mü'min olan müstaitlerin, cehil, şek, nifak, amay-ı kalb, gıll, hıkd (kin tutmak), hased ve emsali kalbî hastalıklarına şifâ ve onlara kemalât ve fezaili ifaza edici ve hikem ve maârif ile kendilerini tezyin edici bir rahmet olmak için sana zâhir ve bâriz bir tafsil ile tafsil ederiz. Bu sebeble onları tezkiye ederiz. **(Ve lâ yezidüzzâlimîne illâ hasârâ)** (Ayet 82) Ve Kur'ân, rezail ve hicab-ı zulmâniye ile istidatlarını noksan eden «heyet-i bedeniye» ve «sıfat-ı nefsaniye» ile nasibleri olan, kemali az kıymetle satan zâlimlere bir şey' ziyade etmez, ancak, kendilerinin sıfatları olan şek, cehil, körlük, ve dalgınlıklara ilâve olarak nefislerinin inkâr, inad, mükâbere (kendini büyük görme), riyâ, nifak gibi sıfatlarla ziyade zuhuru sebebiyle zarar ve ziyanı ziyade eyler.

(Ayet 83) **(Ve izâ en' amnâ alelinsâni)** Biz, insana bir zâhir nimetle in'am eylediğimiz vakit, **(a'rada veneâ bicânibihi)** (Ayet 83) insan, nefis ve beden ile vâkıf ve kuvva-i bedeniye mütenahi olmakla, nimet sebebiyle vuku'û mümkün olan «umur-ı ğayr-i mütenahiyeyi» ve nimetin olmadığı zamanda; «nimet ile beraber, sair umurunda red olunduğunu düşünemediği» ve «âcil olan umur-i zâhireden başka birşey göremediği ve «nefsinin, kalbi üzerine istilâ etmesiyle», «sekir eylediği enaniyetiyle zuhuru ile tefriğ eylediği için i'raz eder ve nefis cânibinde Hak'tan baid olur. Ve mu'riz olarak boynunu çevirir. **(Ve iza messehüşşerrü kâne yeusâ)** (Ayet 83) Kezalik, bir şer dokunduğu vakit, kaderden ve kudretinden mahcub olduğu için meyus olur ve eğer basiret gözü ile bakmış osa; her iki halinde de kudret-i İlâhiyeyi müşahede ederek, nimet halinde şükrün; nimetleri bağlayan bir bağ olduğunu ve şirk eshabını, zamanında sabrın, nimet ve şiddetlerin defedicisi olduğunu yakinen bilir ve ona göre şükür ve sabr eder. Ve münimin kadir olduğunu bilerek nimet zamanında zevâlinden havf edüb, mün'imden ğafil olmaz. Ve tekebbürle Hak'tan i'raz etmez. Nikmet zamanında da; belâyı' veren Hak Teâlâ cânibine riayet edici olduğu halde, belânın keşfini ümid ederek feryad ve ızdırab ile meyus olmaz.

(Ayet 84) **(Kul küllün ya'melu alâ şâkiletihi)** Habibim sen de ki «Herkes, halkıyeti ve kendisine ğalib olan makam ve melekesi üzre amel eder. Her kimin makamı, nefis makamı ve şâkilesi (yol yaradılış) nefsin tab'ının (tabîatının) muktezası oldu ise; zikr eylediğimiz i'raz ve ye's amelini işler. Makamı, kalb makamı ve şakilesi, seciyey-i fâzile oldu ise, onun muktezasıyla şükür ve sabır eyler.» **(Ferabbükum a'lemü bimen hüve ehdâ sebîlâ)** (Ayet 84) İmdi; sizin Rab'biniz, amel sahiblerinden hangisinin daha ziyade hidayet yolunda olduğunu bilir. Kalb seciyesile hayır işleyeni ve tabiat-ı nefis muktezasiyle fenalık yapanı bilicidir. Her ikisini de amelleri muktezasıyla cezalandırır.

(Ayet 85) **(Ve yes'elûneke anirrûhi kulirrûhu min emri rabbî)** Habibim! sana ruh'tan sual ederler. Sen, «Ruh Rabbi'min emrindendir» deyiver. Yâni, Ruh alem-i halktan değildir ki; idrâkleri, hiss-i mahsustan ileri geçemiyen zâhir ehline ve bedenî olan kimselere tavsif ve bildikleri bâzı şeylere teşbih etmek suretiyle târif mümkün olabilsin. Belki Ruh; «Alem-i emirden», yâni, «Heyûlâdan» mücerret, zevât, şekil ve levn ve cihet ve mekândan mukaddes; cevâhir âlemi demek olan «Alem-i ebdaî» dendir. Binaenaleyh, ey kevn ile mahcub olanlar; ilim idrâkiniz kasır olduğu için, sizin «Ruhu» idrâk etmeniz mümkün olamaz. **(Ve mâ ûtiytüm minel' ilmi illâ kalîlâ)** (Ayet 85) Ve sizlere ilimden bir şey verilmedi, ancak az bir şey verildi ki o da mahsusatın ilmidir. Mahsusatın ilmi ise: Allah'ın ve ilimde rusuh sâhibi olanların ilmine nisbetle pek âdi ve hakir bir şeydir.

(Ayet 86) **(Ve lein şi'nâ lenezhebenne billezî evhaynâ ileyke)** Eğer biz dilemiş osak, seni «mahall-i fenada» «mahv-ı külli» ile, yâhut telvin sebebiyle keşiften sonra hicab kılmakla, sana vahy eylediğimizi gideririz, **(Sümme lâ tecidü leke bihî aleynâ vekilâ)** (Ayet 86) giderdikten sonra, vahyin sana reddi için, aleyhimize vekil olmak için hiç bir kimseyi bulamazsın. **(İllâ rahmeten min rabbike)** (Ayet 87) Ancak, «fart-ı inayetimizden» mücerred sana mahsus olan büyük bir rahmettir ki, o da: Allahu Teâlâ Hazretleri tarafından MUHAMMED Sallâllahü Aleyhi ve Sellem'e, «kemâl-i tam'mın» ifazasına tekeffül olunan «Rahmet-i Rahimiye» meratibinin alâsıdır. Zira biz, eğer zâtımızla tecelli etse idik; ne senin zâtını ve ne de vahyi bulamazdın. Ancak biz, rahmet sıfatı ile ve RAHİM ismimizle tecelli ettiğimiz vakit sen mevcud olur ve vahyi bulursun. Keza, celâl sıfatıylede tecelli etseydik; yine vahy ve marifetten muhtecib olurdun. **(İnne fadlehu kâne aleyke kebîrâ)** (Ayet 87) Tahkik Vücud-i Hakkaniyi bağışladıktan sonra vahiy etmekle ve tâlim-i Rabbâni ile ezelde Allah'ın sana fazlı büyük olmuştur.

(Ayet 88) **(Kul leinic tema'atil' insü vel cinnü alâ en ye'tû bimisli hâzel kur'âni ye'tûne bimislihi ve lev kâne ba'dühüm liba'dın zahîrâ)** Habibim, sen de ki «Eğer ins ve cin şu Kur'ân'ın mislini getirmek üzere bir araya toplansalar Kur'an'ı hâmil olan kâmil istidat, sana mahsus olduğundan, bâzısı bâzısına zahîr ve muavin olsalar da Kur'-an'ın mislini getiremezler. Sen ise, Alemin kutbusun. Senden taşan ilim, onlara fışkırır, teraşşuh eder. Binaenaleyh Kur'an'ın mislini yapmağa kadir olamazlar ve Kur'an'ın cemâline takat getiremezler. İşte bu ma'nâ sebebiyledir ki, ekserisi Kur'an'dan imtina' ederler.

(Ayet 89) **(İllâ küfürâ)** Ve yerden kaynaklar kaynattırmak ve hurma ve üzüm bahçeleri sahibi olmak ve gök yüzünü parça parça edüb yere indirmek ve göğe çıkmak ve melâikeyi onlara karşı getirmek ve sâir istidat ve idraklerine münasib olan mümteni hayalleri taleb ettiler ve **(Kul lev kâne fîl' ardı melâiketün yemşûne mutmainnîne)** (Ayet 95) sözüyle cevab verildiler. Mânâsı: «Hâbibim, eğer yeryüzünde mutmain olarak gezen melâikeler olsa idi, o vakit onlara Resûl olmak üzere gökten bir melek gönderirdik» deyiver. Yâni; melâikenin nüfus-i mücerrede olmalarıyla beraber, heyet-i melekiye üzre yere nüzulleri mümkün değildir. Belki melâike yere inseler, ancak cesetlenmiş olarak inerler. Nitekim **(Ve lev ce'alnâhü meleken lece'alnâhü recülen ve lelebesnâ aleyhim mâ yelbisûne)** (En'am Suresi, Ayet 9) «Eğer o resûlü bir melek kılsak, elbette onu bir recül kılacak ve recüllerin giydikleri libasları ona giydirecektik» buyurulmuştur. Yoksa böyle olmayıpta, melek suretiyle zâhir olacak olsa, sizin onları idrâkiniz mümkün olmadığından, yine inkârınız üzre kalırsınız. Cesedlenirlerse melâike olduklarını tasdik etmezsiniz. Binaenaleyh her iki halde belki mümkün olsa, yarasanın güneşi inkâr eylediği gibi, sizin de şanınız inkârdır.

(Ayet 97) **(Ve men yehdillâhü fe hüvel muhtedi)** İnayet-i ezeliye muktezasıyla fıtrat-ı evvelide Allah Teâlâ Hazretlerinin nuru ile hidayet eylediği kimse, işte hidayeti bulmuş, başkası değil, ancak o kimsedir. **(Ve men yudlil felen tecide lehüm evliyâe min dûnihi)** (Ayet 97) Ve bu nurun kendisinden men'i ile her kimi Allahu Teâlâ idlâl ederse, onlar için Allah'dan başka hidayet edecek veyahut kahrından muhafaza edecek yardımcılar bulamazsın. **(Ve nahşürühüm yevmel kıyâmeti alâ vücûhihim)** (Ayet 97) Ve süflî cihete incizabları dolayısıyle kıyamet gününde onları başları eğik olarak haşr ederiz. Yâhud mânâ **(kemâteiyşune temûtun ve kema temûtune tüb'asun)** «Yaşadığınız ve geçindiğiniz gibi ölürsünüz ve öldüğünüz gibi dirilirsiniz» denildiği gibi, kıyamet gününde onlar dünyada oldukları zâtları ve vücûdları üzre haşr ederiz, zira cemi-i âvârız ve levâzımıyla

baraber mevcud olan zattan; veche ile tabir olunur. Yâni, «Ziyade ve noksan etmeksizin, evvelki halleri üzre haşr eyleriz» demektir. **(umyen ve bükmen ve sümmen)** (Ayet 97) Hayat-ı dünyada oldukları gibi hidayetten körler ve hak söz söylemekten dilsizler ve ma'kulu işitmekden sağırlar oldukları halde haşr ederiz. Zira, nutuk ile murad olunan manâyı idrak edemezler, çünkü anlayacak ve fehim edecek kalb sahibi değillerdir. Anlaşılamıyan şeyden ta'bir etmek nasıl olabilir? elbette olamaz. Keza fehimleri olmadığından; ma'kul bir sözü işitmekden sağırdırlar, binaenaleyh, hidayeti icâb iden kelam, ne ilham tarikıyle Allahu Teâlâ'dan fehim cihetinden ve ne de insanların kelâmından işitmek tarikından ve ne de ibret almakla basar tarikinden onlarda hiç bir türlü tesir etmezler. **(Küllemâ habet zidnâhüm sarâ)** (Ayet 97) Onların karargâhları cehennemdir. Yakût; cehennemin yalınları sâkin olsa, biz onlara yakıcılığı ziyade ederiz. Bu âyet **(Küllemâ nadicet cülûdühüm beddelnâhüm cülûden gayrehâ)** (Nisa Suresi, Ayet 56) ayeti gibidir. Ve belki ondan daha beliğdir. **(Cezâühüm biennehüm keferû biâyâtinâ ve kalu eiza künnâ izâmen ve rufâten einnâ lemeb'ûsûne halkan cedîdâ)** (Ayet 98) Onların bu cezaları, sıfatımızdan, hususiyle; öldükten sonra diriltmeğe kudretimizden ihticabları ve ba'sı inkâr etmeleri sebebiyledir. Çünkü ba'sı inkâr ettiler ve semâvât ve arzın halk olunmasıyla, kudrete istidlâl etmediler.

(Ayet 100) **(Kul lev entüm temlikûne hazâine rahmeti rabbî izen le'emsektüm haşyetel'infak)** Habibim de ki; «Eğer sizler, Rab'bimin rahmet hazinelerine mâlik olsa idiniz, o taktirce cebel-i kıskançlık levazımından bulunan nefislerin sıfatıyla kalmış olduğunuzdan, infak ile tükenmesi korkusuyla imsak ederdiniz. Zirâ nefsin idraki; his ile idrak olunan umur-i maddiyeyi mahsureye maksurdur. Nefis; «berekât-ı gayr-i mütenahiye» ve «rahmet-i vâsıa-yı gayr-i münkat»' ıdan (kesilen-ardı olmıyan) muhtecibdir. Bu «rahmet» ve «berekât-ı gayr-i mütenahiye» ancak, basiretin hidayet nuruyla ithalinde idrâk olunabilir. Bu sebebden nefis; rahmet ve berekâtın nefad (noksan) ve inkitaından korkar. **(Ve kânel' insânü katûrâ)** (Ayet 100) İnsan imsak edici ve kıskanç olmuşdur.

(Ayet 101) **(Ve lekad âteynâ mûsâ tis'a âyâtin beyyinâtin)** Tahkik biz, Musa'ya dokuz aşikâre âyet verdi idik. Bu dokuz ayetin işareti Sûre-i Hicr'de geçmişdir. **(Ve bil hakkı enzel nâhü ve bilhakkı nezele)** (Ayet 105) Yâni, Kur'ân'ı, ancak Nebi Aleyhisselâm'ın makam-ı fenâda beşeriyeti bilküllîye zâil ve kıdem yüzünden hudusun müntefi ve Kur'ân'ın mahall-i vücûdîsî olmak için, fark-ı sâni ile vech-i vâcib-i bâki sebahatinden, «imkân zulmetinin mürtefi' olduğu

zaman» inzal eyledik. Binaenaleeyh, Kur'an'ın nüzûlü, tefazül ahkâmının «ayn-i cemden» mazhar-ı tafsili üzerine zuhurundan başka bir şey değildir. O halde, Kur'ân'ın nüzulu Hak ile Hak'dan Hak'ka olur. Ve bu te'vil üzre, «Kur'ân'ın Hak ile nüzul», ikinci (ba)nın «zarfiyet» için olmasına göre; «Bağdad'da nâzil oldum» demek kabilinden olur. Evvelki (ba) ise; «hâl içindir.» Hak'kın iki mânâsına göre, yâni, Kur'ân'ı, batılın nakizi olan Hak'ka, hakikat ve hikmete, yâhud; Allah demek olan Hak'ka mültebis (meşkuk, diğer bir şeyden fark olunamaz, iltibaslı) olduğu halde inzal eyledik. Yâni: Kur'ân, Allah'ın sıfatı üzre inzâl olundu. Allah'ın sıfatı olan Kur'ân Hak'dır. **(Ve kur'ânen feraknâhü)** (Ayet 106) **(Ve lev lâ en sebbetnâke)** (Ayet 74) ayetinde işaret eylediğimiz üzre; ahval-i mesalih ve sıfat hasebiyle Kur'ân'ın kabulünü iktiza eden, mezahir istidadının zuhuru iktizasına göre, Kur'ân'ı parça parça inzal eyledik. **(Li takre'ehü alennâsi alâ muksin ve nezzelnâhü tenzîlâ)** (Ayet 106) Kur'an'ı, insanlara muhlet üzre okumaklığın ve zabtı ve hıfzı kolay olmak için tedricen tenzil eyledik.

(Ayet 107) **(Kul aminu bihi evlâ tu'minu)** Habibim de ki «Sizin vücûdlarınız, bizim indimizde adem gibidir. Siz, kalblerinizin mühürlenmiş olması dolayısıyla vücûdda Allah'ın indinde mahalliniz olmamakla, Kur'ân'dan murad, sizin hidayetiniz değildir, zira siz, imkân bakiyesinin pelas'ı (çuval eskisi) yırtık döşemesisiniz. Bizzat ayınlarınız ma'dumdur. İster imân edin, ister etmeyin müsavidir. **(İnnellezîne ûtülilme min kablihî izâ yutlâ aleyhim yehirrûne lil' ezkanil)** (Ayet 107) İtibar, ancak indallah, «âlem-i bekada» vücûdları ve kıymetleri olan ve kendilerine Kur'ân'ın nuzulunden evvel ilim verilmiş olanlara ve kendilerine haber vermekde ehemmiyet verilen ilim sahiblerinedir. Kur'ân okunduğu ve Kur'ân'ı işittikleri vakit, onlar Kur'ân'a inkiyad ve itiraf ederler ve hakikati bilirler. Onlar tecerrüdlerinden dolayı; istidatlarının nuruyla ve kemalleri nuruyla ve Kur'ân'a münasebetleriyle «Kur'ân'ı âlim ve ârifdirler. Kur'ân'ı yakinen itikadlarına mutabık bulmaları ile, Kur'ân'ın Allah tarafından vaad olunmuş bir kitab olduğunu bilirler. Zirâ Hak olan itikad, ancak bir olur. **(Ve yehırrûne lil' ezkani yebkûne ve yezîdühüm huşûâ)** (Ayet 109) Ve ağlayarak secdeye düşerler ve Kur'ân ile tesir ve kabulunu hiss-i telakki ettikleri için ve hükmüne inkiyadları dolayısıyle, Kur'an onların huşuûnu ve bu yumuşaklığını ziyade eyler.

(Ayet 110) **(Kulid'ullahe evid'urrahmane)** Habibim de ki; «Cemi-i sıfatı câmi olan zâtda fenâ ile, Allah'ı taleb ediniz.» **(Eyyen mâ ted'û)** Bu i ki makamdan hangisini taleb eylesen, sen orada mevcud değilsin. Ve senin ne bakiyyen, ne ismin, ne aynin ve ne de eserin, hiç

birisi yoktur. Zira Rahman ismi, cemii sıfatı câmi' olan Zât'ın gayrine isim olmağa sâlih olmaz. Ve bu sıfatın, yâni, Rahmet-i Rahmaniyenin «Zât-ı mutlakın» gayrine subutu da mümkün olmaz. Binaenaleyh, bakiyenin vücudu lâzım gelmez. Sâir esma ve sıfat ise böyle değildir. **(Felehül' esmâül hüsnâ)** (Ayet 110) İmdi, esma ve hüsnanın küllisi bu iki makamda Allah'ındır. Senin değildir. **(Ve lâ techer bisalâtike)** (Ayet 110) Şuhud namazında «salât sıfatını» nefsinden izhar eyle, cehr etme ki, enaniyetin «zuhurunu» ve «tuğyanı» müş'ir olmayasın. **(Ve lâ tuhâfit bihâ)** (Ayet 110) Gayet gizlemekle de gizleme ki, «makam-ı bekaya» rücu' etmeksizin «mahall-i fenada» mahviyeti müş'ir olursun. Ve bir kimsenin sana iktidası mümkün olmaz. **(Vebteği beyne zâlike sebîlâ)** (Ayet 110) Ve bu ikisinin arasında «âlem-i kesrette» adâlet siretinin lüzumuna ve istikamete ve Hak ile Sırat-ı müstakimin mülâzemetine delâlet eden bir yol taleb eyle.

(Ayet 111) **(Ve kulilhamdü lillâhi)** Ve Habibim, ancak «Zât-ı Ehadiyete» mahsus olan «Kemalât-ı İlâhiye «Sıfat-ı Rahmaniyeyi» izhar eyle. **(Ellezî lem yettehız veleden)** (Ayet 111) O, «Zât-ı İlâhiye» veled ittihaz etmedi. Yâni, kendi cinsinden bir mevcuda âlet olmadı. Zira, ma'lûl olan mevcudun, «hakikatte ma'dum» olduğu ve bizzat mümkünün Allah'a muhtaç olması zarurîdir. Binaenaleyh «Hak'dan mevcûd olan zât ile» vâcib olan zâtı cemi-i vücuhta cinsinden (her cihetden aynı) olmak nasıl mümkün olabilir, elbette olamaz. **(Velem yekünlehü şerîkün filmülki)** (Ayet 111) Ve o «Zât-ı İlâhiyeye» kahr ve kuvvetinde müsavi olan, mülkte bir şerik olmadı. Yoksa, eğer mülkte kahr ve kuvvette müsavi bir şerik olsaydı, «vücub» ve «vücudta» ve «hakikatte» müşterek olub her birisinin, hakikat-i vâcibeden başka bir şeyle, diğerinden imtiyazı olmak lâzım gelir. Ve o halde, her ikisinin de mürekkeb ve vâcib değil, mümkün olmaları lâzım gelirdi. Bir de, eğer her ikisi «tesirde müstakil olmazlarsa» hiç birisi ilâh olamaz. Eğer, yalnız birisi müstakil olursa; «yalnız müstakil olan ilâh olur, diğeri olamaz.» Müstakil ilâha diğeri şerik olmaz. Eğer, müçtemian tesirde müstakil olurlarsa; o takdirde beraber yaparlarsa, ikisi müstakil müessirin «ma'lul-i vâhid» üzerine ictima' etmeleri lâzım gelir. Eğer beraber yapmazlarsa birinin yaptığına, diğeri razı olsun, olmasın, yine, ikisinin değil «yalnız birinin ilâh olması lâzım gelir.» **(Ve lem yekün lehü veliyyün minezzülli)** (Ayet 111) Gerek illet olarak ve gerek cüz-i illet olarak, onu, infial ve adem zilletinden kurtaracak bir yardımcı ve takviye edici olmamıştır. Yoksa eğer ona bir yardım edici olmuş olsa; vâcib olmaz, mümkün olurdu. İmdi, sen nefsin ile değil belki onun ile kaim «Habib» olmaklığın için **(Ve kebbirhu)** (Ayet 111) Zât-ı Ulûhiyyeti; bir takım sıfatlar dûnunda bâzı sıfatlarla ve bir kısım sûretlerin ğayri, bâzı sûretlerle kayd yâ-

hud, şu nekaisten bir şeyi kendisine lâhik kılma. Vücud-i mahsusta mahsûr olmasından tenzih eyle. Hak Teâlâ Hazretleri, bu gibi kuyud ve nekaisten mübarek ve âlî olmuştur. **(Tekbîrâ)** (Ayet 111) Kadri takdir olunamıyan ve künhü bilinemiyen bir tekbir ile tekbir eyle. Zira, tafdil ve nisbet olunacak, ondan ğayri bir şey'in vücudu müntefidir. Kâffe-i tasavvur ve taâkkul olunan «O» dur. İşte bu tekbir ile gayri tekbir olunamaz. «Hak» tevfik sahibi Allah'tır.

KEHF SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Elhamdülillâhillezî enzele alâ abdihilkitâbe)** Hamd ü senâlar abdi kâmiline kitabı inzal eyleyen Allah Teâlâ Hazretlerine mahsustur. Allah Teâlâ Hazretleri; tafsil lisanıyla kitabın inzâli ile «mevsûf olması» haysiyetinden, «cemi' itibariyle» nefsine hamd ve senâ eyledi ki, bu «cemi»; mâ'nâsını tafdil suretinde idrac (derleyib toplamak) etmektir. Binaenaleyh, cemi' tafdil itibariyle «hamd ve mahmud» ancak Allahu Teâlâ Hazretleridir. O halde hamd: (ABDİHİ) kavlindeki «izafet» ile işaret olunan; inâyet-i ezeliyede «MUHAMMEDİ» nefsine tahsisten sonra, uruc itibariyle Kemâlât-ı İlâhiye ve Sıfât-ı Cemâliye ve Celâliyenin «Zât-ı MUHAMMEDİ»'ye üzerine izharıdır. Bu da, ezelde «MUHAMMEDİN» aynini, Feyz-i Hak'tan «Kemâl-i mutlakı» kabul edici kılmak ve «istidadı kâmil» demek olan «cemi' kitabını» MUHAMMED'in ayninde bilkuvve ibda' etmektir. Ve kitabın MUHAMMED'e inzâli: O hakayıkın, cemi' vahdeti, gizli hazinesinden şu mazhâr-ı insanî üzerine ibrazıdır. Kitabla cem'in ibda'ı ve hakayıkın ibrazı, nuzul ve uruc itibariyle münâkistirler. «İnzâl» hakikatte: Allahu Teâlâ'nın, «Nebi'sine hamdidir.» Zira; «ğaybul-ğaybte» gizlenmiş olan maâni, MUHAMMED'in kalbine inzal olunmadıkça, «MUHAMMED'in ALLAH'a HAK hamdile hamd etmesi» mümkün olmazdı. «ALLAH, MUHAMMED'e hamd etmedikçe «MUHAMMED Allah'a hamd etmedi.» Nitekim; (Senin nefsine sena eylediğin gibi: sana sena edemem) buyurmuştur. O halde, ALLAH'u Teâlâ hazretleri evvelâ; «ayn-i cem'ide» tafdil itibariyle nefsine hamd eyledi. Sonra aks ederek «Elhamdülillah» buyurdu. **(Ve lem yec'al lehü ivecâ)** (Ayet 1) Ve Allah Teâlâ Hazretleri; «O abd-i kâmili» için «ziğ» ve ğayre meyl kılmadı. **(Mazağalbasaru vema tağa)** buyurduğu gibi, «şuhudunda Hak'kın ğayrini görmedi.» **(Kayyımen)** (Ayet 2) Hak Teâlâ, «O abd-i kâmilini» «Kayyum» yâni: **(Festekim kema ümürte)** kavlile «emr ettiği gibi istikamet sâhibi kıldı ki, mâ'nâsı: Muvah-

hit ve Hak'ta fâni kıldı. Şuhudunda ne ğayr ile ve ne de nefsi ile muhtecib kılmadı. Zira nefsi de ğayr-i mümkündür. **(İnnellezîne kalû rabbünallahü sümmestekamû)** (Fussilet Suresi, Ayet 30) buyurduğu vechile; «bekâ halinde müstakim kıldı» demektir. Yâhut, mâ'nâ: «ibadın umur ve hidayetleriyle kaim kıldı» demektir. Zira, tekmil-i kemâle tertib eder. Çünkü NEBİ Sallallahü Aleyhi ve Sellem, nefsinin takvim (doğrultmak) ve tezkiyesinden fâriğ olunca; «ümmetinin nefisleri», «kendinin nefsi makamında ikame» olundu. Ve onların da takvim ve tezkiyesi ile emr olundu. Bu ma'nâdan dolayı, İbrahim Aleyhisselâma ümmet tesmiye olundu. Bu kayyumluk, yâni «insanların hidayeti ile kaim olmak», hakikatte kendisinin memur bulunduğu istikamette dahildir. **(Liyünzire ba'sen şedîdâ)** (Ayet 2) «Liyünzir» kelimesinin Lâm'ı, «kayyumen» kavlinin «âmâline müteâllikdir.» Yâni, MUHAMMED'in umum insanları inzar etmesi için «Allahu Teâlâ Hazretleri», «MUHAMMED'İ Kayyum kıldı» demekdir. Liyünzire'inin birinci mef'ûlü; tâmim için hazf olunmuştur. Zira gerek mü'min ve gerek kâfir hiçbir kimse bas'tan hâli değildir. Nitekim Hadîs-i kudsîde: «Sâdıkları, benim gayyur olmaklığımla korkut. Günahkârları da benim çok mağfiret edici olmaklığımla müjdele.» buyurulmuştur. Zira ba's; Allahu Teâlâ'nın kahrından ibarettir. Bu sebebten tenkir (müphem, garib, tuhaf, mechul) eyler Ba's'ı tâ'zim ve şiddet ile vasf ve **(Min ledünhü)** (Ayet 2) kavliyle de tahfiz buyurmuştur ki, «Hak'kın indinden olan ve izzet ve azametine lâyık bulunan bir kahr» demektir. Kahr iki kısımdır. Biri: şirk ile mahcub olanlara mahsus olan kahr gibi, zâhiri de, batını da kahr olan «kahr-ı mahztır.» Biride: zâhiri «kahr» ve bâtını «lutûf» olan kahrdır. Lutûf da böylece iki kısımdır. Biri: «lûtfu mahz», Biri de: zâhiri «lutûf» ve batını «kahr» olan lutûftur. Nitekim, Emir-ül mü'minin Ali Aleyhisselâm «Düşmanlarına; nimetlerin bolluğundan kahrı şiddetlenen ve dostlarına; kahrının şiddetinde rahmeti bollanan «ALLAH'ı» tesbih ederim.» buyurmuştur. Ehl-i fenadan muvahhidlere mahsus olan kahr; ikinci kısımdandır. Zâhiri «kahr», bâtını «lutûftur.» Tenbih için âyette inzarı kâffesine itlak ettikten sonra, lutûf ile kahrı, istihkakları ve sıfatları hasebiyle tafdil edib **(Ve yübeşşirel mü'minine)** (Ayet 2) buyurdu. Yâni; müminleri tebşir etmesi Burada **(Ettahazallâhü veledâ)** diyen müşrikler mukabelesinde bulunmakla, mü'minlerden murad; muvahhidlerdir. **(Ellezîne ya'melûnessâlihâti)** (Ayet 2) Bâkiyat olan hayrat ve fezaili yapan mü'minlere, muvahhidlere **(Enne lehüm ecren hasenâ)** (Ayet 2) «ecr-i hasen» olduğunu tebşir etmesi için, kayyum kıldı, demektir. Zira «ecr-i hasen»; amel ile müstehik olunan ef'al ve âsâr cennetidir. Malûm olmalıdır ki kayyum olması-

na lâzım gelen tekmil babında olan inzar, yâni korkutmak ve tebşir, yâni; müjdelemek, Her ikisi kahr ve lutf-i İlahi sıfatlarının eser ve neticesidir ki, kulluk nefsinden, bu sıfatların kabulunun istidat mahalli; «gazab ile şehvettir.» Zirâ abid, bu sıfatların kabulune ancak gazab ve şehvet sıfatları ile ve bu sıfatların fenasıyla mustaid olabilir. Nitekim şecaat ve iffet faziletlerine de ancak gazab ve şehvetin vucûduyla müstaid olmuş idi. Gazab ve şehvet sıfatları müntefi olunca; yerlerine; şecaat ve iffet kaim olur. Çünkü gazab ile şehvetten her birerleri; kahr ile lûtuf sıfatlarından birisinin zillidir ki, kahrın husuluyla «gazab», lûtfun husuluyla «şehvet» zail olur. İmdi, kalbin bu sıfatlardan dolub kandığı ve kemâliyle tahakkuk eylediği vakit, küfür ve şirk, yâhud; imân ve âmel-i salih ile mahallin istihkakı zamanında kahr sıfatından inzar, (korkutarak men etme, tebşirin zıddı), lûtuf sıfatından tebşir hâdis olur. Zirâ, ifaza (feyz ve berekâta nail etme) ancak mahallin istihkakı zamanında olur.

(Ayet 5) **(Mâ lehüm bihî min ilmin ve lâ liâbâihim)** Ne onların ve ne de babalarının «Allahu Teâlâ veled ittihaz etti» sözüne ilimleri yoktur, belki bu söz, ilimden ve yakînden değil, mücerred babalarını taklidden ve müfrit bir cehilden sâdır olmuşdur. Bunu **(Kebüret kelimeten tahrücü min efvâhihim)** (Ayet 5) kavli de teyid eder. Yâni, ağızlarından çıkan ne kadar büyük bir sözdür, kalblerinde mânâsından bir şey yoktur. Zirâ mânâsı mustahildir (mümkün ve kabil olmıyan). O sözün mânâsı yoktur. Çünkü, vâcibin vucûdu âlîsinin Ehadiyyetüz ZAT olduğuna, ve «mümkün ve ma'lul olan vücûdun» ona mümasil (benzer) olamıyacağına ilm-i yâkîni şehadet eder. Halbuki veled, nev'ide vâlidine mümasil, kuvvetde ona kâfi olan bir şeydir. Şuhud-i zâti'de halkın Hak'da ma'lulin (Bir şeyin oluş sebebiyle olması) meşhudda (görülende) fenasıyla hüküm eyler. Binaenaleyh «şuhud-i zâtide» şebih ve veled şöyle dursun, Hak'kın gayri birşey yokdur. Nitekim şâirin biri «Ne kadar çok olursa da bu vücûdun zâhirde, hayatınız hakkı için, onda sizden başka yok, hayatınız hakkı için onda olan ancak sizsiniz» demiştir. **(İn yekulûne illâ kezibâ)** (Ayet 5) Delil-i aklî ile vicdan zevki şuhudunun, bu sözün muhal olduğuna tetabuku cihetiyle, onların sözleri yalandan başka bir şey değildir. **(Fele'alleke bahi'ün nefseke alâ âsârihim in lem yü'minû bihâzel hadîsi esefâ)** (Ayet 6) Onlar, bu Kur'ân'a imân etmezlerse, tevella ve irâzlarına şiddet-i vecd ve esefden, belki nefsini helâk edici olursun. Bu da Allah'ın, mahlûkuna şefkat ve merhamet, muhabbetullahın levazım ve netayicinden olduğu içindir. Muhammed Sallallahü Aleyhi ve Sellem, Habibullah olunca: **(Yuhibbühüm ve yuhibbûnehû)** (Maide Suresi, Ayet 54) kavli vechiyle Allah'a muhabbeti,

mahbubluğun levâzımındandır. İmdi, Cenab-ı Nebi'nin Hak'ka muhabbeti ne derece kuvvetli olduysa, o nisbette şefkat ve rahimiyeti çok olmuşdur. Zira halka şefkat, Allah'a muhabbetinin zıllı olduğundan, halka âtıfet ve merhameti şiddetlendi. Halk, onun evlâd ve akrabaları ve belki «şuhud-i hakikide» «âzây-ı cevarihi» gibidir. Bu sebebden, halk üzerine teessüf etmekde mübalâğa ederek, nefsini helâk eylemeğe karib olmuşdu. Bir de muhib, mahbubu ile vuslatın istimarında (devam üzere olmak) kuvvetleşdiği vakit, Allahu Teâlâ'nın kendisini sevdiği için, muhabbetinin bütün kalblerde zâhir olacağını bildiğinden, bunlar Kur'ân'a imân etmeyince, nefsinde bakiye kalmış olduğuna ve hâlinin noksanlığına zâhib olarak, kendisini vecd istilâ ile gayeyi taleb için bilkülliye «kahr-i nefse» azm eyledi. Bu da, kavmine fart-ı şefkatinden ve Allah ile kemâl edebinden ileri geliyordu. Zirâ, imân itmamlarını, istidadlarının olmadığına havale etmeyip, kendi hâlinin zayıflığına havale ediyordu. Bu sebebden Hak Teâlâ Hazretleri: **(İnnâ ce'alnâ mâ alel' ardı ziyneten lehâ)** (Ayet 7) kavliyle, Habibini teselli buyurdu. Yâni, onlar için mahzun olma, kâffesi helâk olsalar, sana bir beis yoktur. Biz ibtila için cemi'-i eşyayı ademden (yokluktan) vücûda ihrac, sonra ifnâ eyleriz. Hayf ve naks yoktur. Yâhut mânâ: Biz, «arz-ı beden» üzre olan nefis ve lezzat ve şehevatını ve sıfat ve idrakât ve devaî kuvvetlerini **(Lineblüvehüm eyyühüm ahsenü amelâ)** (Ayet 7) benim rızamda hangisinin nefsini daha ziyade kahr edici ve nefsin hevasına daha fazla isyan edici ve benim muvafakatim için nefsinin muhalefetine hangisinin daha kudretli olduğu zâhir olmak için arz-ı nefse ziynet olmak üzre kıldık. **(Ve innâ lecâ' ilûne mâ aleyha sâıden cürüzâ)** (Ayet 8) Ve biz, tecellimizle ve sıfatımız tecellisi ile «arz-ı nefisde» olan sıfatları kurutup, otsuz dümdüz bir yer gibi kılarız. Yâni: nefis ve sıfatını «mevt-i hakikî», yâhut, «mevt-i tâbii» ile ifna eder ve mübalât (düşünmek) etmeyiz.

(Ayet 9) **(Em hasibte enne eshâbel kehfi verrakıymi kânû min âyâtina acabâ)** Yâni, «bu inşa ve ifnâyı» müşahede eylediğin vakitte «eshab-ı kehfin» hâli, bizim âyâtımızdan acîb bir âyet değildir. Belki mezkûr inşa ve ifnâ daha acibtir. Mâlum olmalıdır ki: «Eshab-ı kehf» dâima Emr-i Hak ile kaim olan yedi kâmil kimsedir. Kevakib-i seb'a-yı seyyarenin adedince ve tıbkı olarak âlem onlarla kaim olup, zaman onlardan hâli olmaz. Bâzı tefasire göre **(Fessâbikaâti sebkâ. Fel müdebbirâti emra)** (Naziat Suresi, Ayet 4-5) kavli ile işaret edildiği vechile: âlem-i sûretin nizamını tedbirde, ALLAHu Teâlâ'nın bu «yedi yıldızı» teshir eylediği gibi, «âlem-i ma'nânın» nizamına ve nizam ve sûretin tekmiline de, sâbıkıyn olanlardan «yedi nef-

si» tevkil etmişdir ki, bunlardan her birisi, vücûd-i sûri hasebiyle «yedi yıldızdan» birine mensubtur. Kutub denilen zât; şems'e mensub olanıdır. Kehf; yedinin bâtını, Rakîm de tefsirlerdeki sözlerin ihtilâfına göre; isimlerinin yazılmış olduğu levha ile tefsir olunursa; «sûver-i havas ve âzâ» ile nakş olunmuş olan yedinin zâhiridir. Eğer hablin ve mağaranın bulunduğu vâdiye isim kılınırsa, Rakîm, âlem-i cismanidir. Eğer kelbin ismi kılınırsa: Nefs-i hayvaniyedir. Eğer kariyerlerinin ismi kılınırsa: Âlem-i ûlvidir. Kurun ve edvar iktizasiyle gönderilmiş olan «meşhur yedi enbiyadan» her bir Nebi, her ne kadar bir zikr üzerine ise de, bu nebiler de «sebay-ı kemâlden» mâduttur. O enbiya, ADEM, İDRİS, NUH, İBRAHİM, MUSA, İSA, MUHAMMED Aleyhiselâtü Vesselâmdır ki, MUHAMMED: «inşikâk-ı kamer» mucizesiyle ihtisas eylemiş yedincidir. Yâni; Hâtem-i nübüvvet devresinde zuhuru ve (**İndellahisnâ aşere şehren fî kitâbillâhi yevme halakassemâvâti vel'ard**) (Tövbe Suresi, Ayet 36) tahkik, «Allahu Teâlâ'nın; semavat ve arzı halk eylediği gündeki heyetiyle zamanı devr eylemiştir.» kavliyle işaret buyurduğu gibi, Din-i İlâhi kendisile kemâl bulmuş, dolayısıyla kamer, kendisinden infilâk etmiştir. Zira zaman ve zuhur, yâni, «vücud-i hisile müteahhir (sonraya kalan) olan, meselâ: sâir hayvanata nisbetle, insan gibi, «hepsinin sıfat-ı kemâlatını haiz» olan işte ancak odur. Bu sebebten, Nebi Aleyhisselâm: «Gûya nübüvvet binası tamamlanmış ve binadan bir kerpiç yeri kalmıştı. O kerpiç de ben idim.» buyurmuştur. Kudemay-ı Farstan olan Hükema-i ilâhiye ittifak etmişlerdir ki, onların mezhebleri üzre ukûl ve ervahın tenezzülünde parlakları ziyadeleşir. Hangisi mertebede müteahhir olursa; Hak'kın işrakat ve envarından şua'ı (ışın) vechinin sebahatinden (yüzünün ışığı-ışını) ve vesair nurlarının parlaklığından onun nasibi daha ziyade olur. Zamanda müteahhir de bunun gibidir. Binaenaleyh MUHAMMED ALEYHİSSELÂM, heyet-i ictimaiyeye lâzım gelen, kendisine mahsus kemal ile beraber: «Ben, mekârimi ahlâkı tamamlamak için gönderildim» buyurduğu vechile, bütün enbiyanın «sıfat-ı kemâlâtını» câmi ve hâsır, havass-ı maânisini hâvidir. Bu beyandan, MUHAMMED Aleyhisselâm'ın, şerefi ve faziletiyle sâir enbiyaya takaddümü zâhir olmuştur. İBRAHİM Aleyhisselâm tevhid-i uzma-i zât-i mazharı olması ve Rabbine de «Şems mertebesinde» tertib zamanında vasatda (ortada) bulunması cihetinden «Kutb-i nübüvvet» olmuş, her nekadar kendisine zamanen takaddüm edenlerde zahir olmadıysa da, altı kevkebin (yıldızın) seyrinde (hareketlerinde) güneşe ittibaları (tâbi olmaları) gibi, enbiyanın kâffesinin de İBRAHİM Aleyhisselâm'a ittibâı lâzım gelmiştir. Lâkin güneşe ittibada kevakib-i sâire kamer gibi olmadık-

larından, hakikatte İbrahim'e ittibâ edici MUHAMMED Aleyhisselâm'dır. Mâlum olmalıdır ki ruhlar, kendi âlemlerinde taayyün etmiş mertebeler ve tertib olunmuş saflar ve ezelde «saff-ı inayet-i evveli» ve «feyz-i akdesle» hazırlanmış, mütefavit (birbirinden farklı) istidatlardır. İmdi, birinci saf ehli «Hak'kın fazıl ve inayetile» ve «sâbıka-i kerametiyle» ihtisas eden, «Hak'kın nuru ile bilişen», «Hak'ta birbirine muhabbet eden» «sabıklar», «müfredler», «mukarrebler», «mahbublardır.» Bakiyeleri de (Geri kalanları da) derecelerde mütebayin (birbirine uymayan) dirler. Yakınlıkları hasebile; bilişirler, uzaklıkları hasebile; birbirini inkâr ederler. Böylece sufûfun (safların) sonuna kadar bilişenler, «itilâf» (anlaşırlar) ederler. Birbirini inkâr edenler, bilişemiyenler; «ihtilâf» (anlaşmazlar) ederler. Ve ervahın, Âlem-i ulvîde kökleşmiş asılları ve sâbit merkezleri vardır. Nebi Aleyhisselâm'ın: «İnsanlar, altun ve gümüş madenleri gibi madenlerdir.» buyurduğu vechile, bedenlere taâlluk zamanında ezeldeki mebadisinden (başlangıçlarından) her birerlerine mahsus olan «istidadı evvelleri» iktizasına göre «saâdetlerinin ğayeleri» ve «kemâllerinin dereceleri tefavüt (farklı olur) eyler. Tâ ki ulviyette dereceler; Tevhid-i zâtide fenâ'ya kadar müntehi olur. İmdi, bu itibarla hepsinin sıfatlarını câmi olması itibarile MUHAMMED Aleyhisselâm; Âdem'in, belki yedisinin de ayni olur. Nitekim Beyazıd-ı Bistami Rahimallah Hazretlerine: «Sen, yedilerden misin?» denildiğinde: «Ben, yedilerim» demiştir. İmdi, «mertebesinin ulviyet ve mekânetinin kıdemde sebkati», «kemal ve fazileti derecesinin rif'atı» itibariyle «Allah'ın evvelâ yarattığı benim nur'umdur» ve «Âdem su ile çamur arasında iken ben Nebi idim». buyurduğu vechile «MUHAMMED Aleyhisselâm»; enbiyanın akdemi, evveli ve efdali olur. Ve MUHAMMED Aleyhisselâm, rütbe, illiyet, şeref ve fazilet itibariyle sâir enbiyaya mütekaddim ve zaman itibariyle onlardan müteahhirdir. «Sırrı vahdet-i zâtiye» itibariyle onların aynidir. Elhasıl: **(Tilker rusulü faddalnâ ba'dahüm alâ ba'din)** (Bakara Suresi, Ayet 253) «Şu resüllerin bazısını bazısına tafdil eyledik. Risâletle resûllerden hiç birisinin arasını tefrik etmeyiz» buyurduğu vechile, enbiyanın, ruhen, kalben ve nefsen ihtilâf ve tebayiinleri hakikatte ittihadlarına münafi değildir. Keza, zamanlar ile ayrılıkları, ezel ve ebedde ve ayn-i cem'ide beraberliklerine münafi değildir.

Eshâb-ı kehf ile «bedenin harabından sonra, bâki kalan, insanın ruhaniyetinin» murad olunması da câizdir. «Eshab-ı kehf; üçtür.» Diyenlerin sözü (ruh, akıl, kalbe) işaretdir. Kelb'de; mağaranın kapısına; mülâzemet (sımsıkı bağlanma) eden nefistir. Beşdir diyenlerin sözü «ruh, kalb, akl-ı nazarî, akl-ı amelî ve enbiyada bulunan ve

enbiyadan olmayanlarda «fikirden» ibaret olan kuvve-i kudsiyeye işaretdir. Yedidir diyenlerin sözü: Allahüâlem (Allah daha iyi bilir) işbu beş ile beraber «sır ve hafa'ya» işaretdir. **(İz evel fit yetü ilel kehfi)** (Ayet 10) Bedene taâlluk ile yiğitler, erenler, beden mağarasına sığındıkları vakit **(Fekaâlû)** (Ayet 10) hâl lisanıyla **(Rabbenâ âtinâ min ledünke)** (Ayet 10) «Ey Rabbimiz! Esmâ-i hüsnandan ibaret olan Rahmet hazinelerinden, bize **(Rahmeten)** (Ayet 10) istidamızın iktiza eylediği münasib bir kemâli ver.» **(Ve hayyi lenâ min emrinâ)** (Ayet 10) «Ve bize, bulunduğumuz Âlemi ulvîden müfarekat (ayrılma) ve istikmâl (tam kâmil kılmak) için, Âlem-i süfliye hubûd (iniş) işimizde, **(reşedâ)** (Ayet 10) tarikinin sulükunda ve senin cenabına tevcihte istikamet bağışla» dediler. Yâni, kemâlin «alât ve esbabına taâlluk» ve «ittisal-i bedeni» ile «kemâl-i ilmi ve amelîyi» taleb ettiler.

(Ayet 11) **(Fe darebnâ alâ âzânihim fil kehfi)** Biz, onları beden mağarasında, kendi âlem ve kemâllerinden gaflet uykusu ile, haber sahibi olan dâvetçinin davetinin ve isalliğinin (eriştirilmesinin) uyandıramadığı ağır bir uyku ile **(Sinîne adedâ)** (Ayet 11) çok seneler uyutduk. Yâhut mâ'nâ: «İnsanlar, umumiyetle uykudadırlar. Öldükleri vakit uyanırlar», buyurduğu gibi, mevt-i iradî veya tabii ve eşedd-i hakikiye bülûğ anlarına kadar, veralarındaki (ilerilerindeki, önlemindeki) âlemlerinden ğafil, tabiat ve tedbir-i bedenle müşteğil (meşgul) oldukları halde, tabiat denizinde dalğınlıkları ve bedenin tedbiratta batmaları müddeti olan; birkaç sene uyutduk. **(Sümme beasnâhüm)** (Ayet 12) Sonra, beden merkadinden kıyam ve Allah'a, nüfus-i mücerredelerine marifetleri ile onları ğaflet uykusundan uyandırdık. **(Lina'leme eyyülhizbeyni ahsâ limâ lebisû emedâ)** (Ayet 12) Mağarada durdukları müddet hakkında ihtilâf eyleyen iki taifeden, hangisinin müddet libaslarını daha ziyade zabt edici olduğunu bilmek, taayyün edenlerin mi, yoksa ilmini Allah'a havale edenlerin mi, onların ve yahut başka insanların mezahirinde ilmimiz zâhir olmak için uyutup, tekrar diriltdik. Zira insanlar, bunların ğaybubetleri zamanında ihtilâf etmişlerdir. Bazıları, «Allah indinde bir günden ibaret sayılan bin senede «bu kâmillerin biri» huruc eder. Bazıları da **(Lebistü yevmen ev ba'de yevmin)** (Bakara Suresi, Ayet 259) denildiği gibi: Yedi yüz senenin, yahut yüz senenin başında huruc eder» dediler. İsabet eden mütehakkikler; **(Rabbüküm a'lemü bimâ lebistüm)** (Ayet 19) denildiği gibi, ilmini Allahu Teâlâ'ya bırakanlardır. Bu sebebten Resûlüllâh Sallallahü Aleyhi ve Sellem MEHDİ'nin zuhûru vaktini tayin etmeyerek; «Vakit tayin edenler yalan söylediler» buyurmuştur. **(İnnehüm fidyetün âmenû birabbihim)**

(Ayet 13) Tahkik onlar, istidlâl ve mükâşefe tariki üzre imân-ı yakınîy-î ilmî ile Rab'lerine iman eden «fütüvvet sahibi» kimselerdir. **(Ve zidnâhüm hüdâ)** (Ayet 13) Ve biz, tevfik ile onlara; «mükâşefe makamına ve aynel-yakine» mûsil (ulaştıran) olan «hidayeti» ziyade ettik. **(Ve rabatnâ alâ kulûbihim)** (Ayet 14) Ve mücahedeye sabr ile onların kalblerini kuvvetlendirdik. Ve «şeytanın muharebesine» ve «nefsinin muhalefetine», «me'lûfat-ı cismaniye» ve «lezzatı hissiyenin terkine» ve beden dâmının (tuzak) ve «heva ilâhının ibadetini» terk ettikleri, dolaysile «muatebesi» (darılmak-azarlamak) ve «fakr ve helâk» ile korkutması zamanında, nefis «cebbârının» huzurunda mübalâtsız, cisim damının (tuzak) ibadeti terk ve hevanın ilâhiyetini nefy ve kelime-i tevhidle kıyam eylemeğe onları teşci eyledik. Çünkü nefis; nefsi, bedenin ibadet ve murafakatine (yol arkadaşlığı) ve huzuzu esbabinin tehiyesine (hazırlanmasına) dâvet edicidir. Kalbi «fakr» ile ölümden korkutucudur. Yâhut mâ'nâ: Nemrud, Firavn ve Ebucehil ve bunların misüllü, onların diniyle tedeyyün (din tutmak-bir dinin ahkamını kabul ve icra etmek) etmiş ve «nefs-i emmare» kendisini istilâ ile «hevaya ibadet» yâhut, tuğyanından ve enâniyet ve adâvetinin temerrüdünden «rubûbiyeti iddia etmekle» vaktinin Dekyanûs'u olan herhangi bir cebbarın indinde kendilerini bâzılarının âdeti gibi, «sanem-i mec'ûl», yâhud, Firavnın: **(Mâ alimtü leküm min ilâhin ğayrî)** (Kasas Suresi, Ayet 38) **(Ve ene rabbükümülalâ)** dediği gibi «nefis saneminin ibâdetinin terki» üzre muâtebesi (azarlaması) zamanında, mübalâtsız, «kelime-i tevhidin ve din-i kayyumun» izharı ile ve Hak'ka davet ile kıyama onları cesaretlendirdik.

(Ayet 15) **(Hâülâi kavmünettehazü min dûnihî âlihetâ)** İşte şunlar, Allah'tan ğayri ilâhlar ittihaz eden kavmimizdir. Bu söz; nefs-i emmare ve kuvvasına işaretdir. Zira her kavmin ibâdet eylediği ilâhı vardır ki «matlûbu ve mûrâdı odur.» Nefis ise: **(Efere eyte menittehaze ilâhehu)** (Casiye Suresi, Ayet 23) buyulduğu gibi «hevasına ibadet eder.» Yâhud, Allah'a davetci olmak üzere çıkan herhangi bir kimsenin, zamanının ehline işarettir. Zira her kim bir şey'e muhabbet ile bağlanırsa; ona ibadet etmiş olur. **(Lev lâ ye'tûne aleyhim bi sultânin beyyinin)** (Ayet 15) Ne sebebten bu ilâhlarına zahir bir hüccet, açık bir delil getirmiyorlar? Bu kelâm; taklidin fesadına delildir ve Allah'ın ğayrisinin ulûhiyetine ve vücud-i müessirine delil ikâme etmek muhal olduğundan, onları susturmaktır. Nitekim Kur'ân'ı Kerim'de: **(İn hiye illâ esmâün semmeytümûhâ entüm ve abâüküm)** (Necm Suresi, Ayet 23) yâni, sizin yaptığınız mabudlar, sizin ve babalarınızın tesmiye ettiğiniz isimlerden başka birşey değildirler. Birşey olmadıklarından müsemmasız isimlerdir.

(Ayet 16) **(Ve izi' tezeltümûhüm)** Siz tecrid ile nefsinize ve kuvâsına **(Ve mâ ya'büdûne illallah)** (Ayet 16) ve Allah'tan ğayri, ibâdet ettikleri muradât ve arzularına mufarakat eylediğiniz vakit; **(Fe'vû ilelkehfi)** (Ayet 16) ulûm ve amel ile istikmâlde (tamamlanmasında) alât-ı bedeniyenin istikmali için, siz kehf-i bedene sığınınız. Nefsanî hareketlerin, behimî sıçrayışların, sebu'i (canavar) satvetlerinin (yırtıcı-şiddetle kahretme iktidarı) terki ile ölüler gibi riyazat edici ve münkesir olucu olarak inkıta' ediniz. Yâni, mevt-i iradî ile ölünüz. **(Yenşürleküm rabbüküm min rahmetihî)** (Ayet 16) Rab'biniz, rahmetinden ilim ve marifet ile size hayat-ı hakikiye neşr eylesin. **(Ve yuheyyi' leküm min emriküm mirfekaâ)** (Ayet 16) Ve fezailin zuhuru ve tecelliyat nurlarının tuluû sebebiyle, sizin için intifa' olunan bir kemâl hazırlansın ki, **(Evemen kâne meyten feahyeynâhü ve ce'alnâ lehü nûren yemşî bihî finnâsi)** (En'am Suresi, Ayet 122) yâni «Ölü iken, diriltib de kendisine, insanlar arasında gezecek bir nur kıldığımız kimse, kuraklıkta kalıp dışarıya çıkamıyan kimse gibi midir?» buyrulduğu gibi müşâhedât ile telezzüz ve kemalât ile faidelenesiniz. Yâhud mâ'nâ: kavminize ve Allah'dan gayri ibâdet ettikleri muhtelif ve müteferrik maksatlara ve türlü türlü hevalarına ve ittihaz ettikleri putlara mufavakat ettiğiniz zaman; bedenleriniz müfasakalarına (ayrılışlarına) sığınınız, fazla hareketlerden, şehvet arkası sıra çıkmakdan imtina ile, riyazatlara teveccüh ve ikbal ediniz. Rab'biniz, size rahmetinden, «ziyade kemâl» ve «takvaya» neşr eder ve «imdad-ı melekutiye» ve «teyidat-ı kudsiye» (kudsi kuvvetlendirme) ile nusrat (yardım) eder. Kavminiz ve ma'budlarına sizi gâlib kılar ve size intifa' olunacak bir din ve tarîk ve halkın sizinle hidayet bulub, kurtulacağı bir kabul hazırlar. Mufarakat zamanında kehfe sığınmakta fehmolunan diğer bir sır vardır ki o da: İsa'nın nüzûlü ve Mehdi'nin hurucunda; Mehdi'nin gara (mağara) duhuludür. Allahu Teâlâ a'lemdir (en iyi bilendir) ve kehfe sığınmak zamanında; rahmet neşr ve kemâlin hazırlanması sözünde de; istidadlarda gizli olan rahmetin, ancak bedene taallûk ile ve kemâlin de hazırlamak ile intişar edeceğine işaret vardır.

(Ayet 17) **(Ve tereşşemse izâ tala'at tezâverü an kehfihim zâtel yemîni)** Ve «ruh güneşi» görüyorsun ki, «gavâşi-i cisimden» (Perdeler). tecerrüdle terakki ettiği ve ufkundan zâhir olduğu vakit, onları beden cihetinden meyl ettirir, meyl muhabbeti de yemin cihetindendir (Sağ taraf). Yâni; «âlem-i kudsi» cânibine hayrat, fezail hasenat ve tâat, iyi amellerin yoluna ve ebrarın siretine meyl etdirir. Zira «Eshab-ı yemin», «Ebrâr» olanlardır. **(Ve izâ garabet takriduhüm zateşşimâli)** (Ayet 17) Ve cisimde gurub; cisimle ihticab eylediği ve

cismin zulmet ve perdelerinde gizlendiği ve nurunun söndüğü vakit, onları cihet-i şimalde, (sol tarafa) yâni nefis cânibinde ve fenâ ameller yolunda oldukları halde kat' eyler ve onlardan müfarakat eyler. Ve derhal maâsi, seyyiat (suçlar), şurur (şerler-keder ve masiyete sebeb olan şeyler) ve rezâilde ve eshab-ı şimal olan füccârın siyretinde münhemik (bir şeye devam üzre şiddetle meyl edici) olurlar. **(Ve hüm fî fecvetin minhü)** (Ayet 17) Halbuki onlar; bedenlerinden geniş, bir cevelân mahallinde «nefis ve tabiat» makamındadırlar. Zirâ, nefis makamında bir genişlik mahalli vardır ki, orada; ruh nuru kendilerine isabet etmez. Mâlûm olmalıdır ki, kalbin, «ruh tarafına gelen yüzü»; «ruh nuru» ile nurlanan bir mevzidirki «akıl» tesmiye olunur. Hayra bâis olan ve melek ilhamına yanaşdıran odur. Kalbin, «nefis tarafına gelen ve nefis sıfatları ile kararmış olan yüzüne de «sadır» derler ki; **(Ellezî yüvesvisü fî sudûrinnâsi)** (Nâs Suresi, Ayet 5) buyurduğu vechiyle; şeytanın vesvese mahalli de o yüzdür. İmdi; ruh hareketlendiği ve kalb de yüzüyle ruha teveccüh eylediği vakit; kalb nurlanır ve kemâle teşvik edici olan «kuvve-i akliye» ile kuvvetlenir ve hayra ve tâate meyleder. Ve nefis hareket eylediği, kalb de yüzüyle nefse teveccüh ettiği vakit, «kalb kederlenir» ve «ruhun nurundan mahcub olur», akıl zulmette kalarak, şer ve masiyete meyl eder. Şu iki haletde, melek «ilham için», şeytan da «vesvese için» yanaşır ve iyi amellerle, kötü amelleri karışdırırlar. Bu âyet-i kerimede bir lâtife daha vardır ki, hayra meyilde; «kehfden izdırap» ve şerre meyilde; kat'ıları (kesilmek) istimal olunmuşdur. Sebebi şudur ki, ruh, hayır yolunda kalbe muvafık olur ve hayr ile kalbe emreder ve beden ile muvafakati cânibinden i'râz edici olduğu halde kalbe muvafakat eder. Şer yolunda ise; muvafakat etmez belki nefsin zulmetinde ve nurdan mâni (menedici) olan sıfatında menfez olduğu halde kalbi kati' ve ona müfavakat eyler. Bu; sâliklerin, sülûkta «telvinlerine» işarettir. Zira sâlik «temkin makamına» vasıl olmayıp, telvinde kaldığı müddetce; nefsi ve sıfatı, kendisine zâhir olarak, ruh nurundan muhtecib olur, sonra yine rucû' eder. **(Zâlike min âyâtillâhi)** (Ayet 17) Ruh nurunun tulû' ve gurubu, kendisiyle istidlâl ve Hak'ka ve hidayetine tevessül (ulaşmak-vasıl olmak) olunan Allah'ın âyetlerindendir. **(Men yehdillâhü fehüvel mühtedi)** (Ayet 17) Müşahede makamına ve orada temkine erişdirmekle, Allahu Teâlâ'nın hidayet eylediği kimse hakikatte hidayet bulmuş olan, gayrisi değil, ancak o kimsedir. **(Ve men yudlil felen tecide lehü veliyyen mürşidâ)** (Ayet 17) Vech-i nurundan mahcub kılmakla, Allah'ın idlâl eylediği kimseyi de hidayet ve irşad edecek hiçbir dost ve sahib bulamazsın. Yâhut mânâ: Her kimi Allahu Teâlâ Hazretleri,

Eshab-ı Kehfin hal ve hakikatine hidayet ettiyse o; hidayet bulmuşdur. Her kimi de idlâl etti ise; Eshab-ı Kehfin hal ve hakikatinden mahcub kılar.

(Ayet 18) **(Ve tahsebühüm eykazâ)** Ey muhatab! hislerinin, hareket-i iradiye-i hayvaniyelerinin ve gözlerinin açıklığından, sen Eshab-ı Kehfi uyanık kimseler zan edersin **(Ve hüm rukuûdun)** (Ayet 18) Halbuki onlar, hakikatte gaflet uykusunda uykudadırlar. Sana bakdıklarını görürsün, halbuki onlar görmezler **(Ve nükallibühüm zâtel yemînî ve zâteşşimâli)** (Ayet 18) Biz onları sağ ve sol taraflarına, bâzı kerre: taleb fazilet ve hayır cihetine, bâzı kere de: tabiat muktezasına ve şer cihetine çeviririz ve onların **(Ve kelbühüm bâsıtun zirâ'ayhi bil vasıyda)** (Ayet 18) kelbleri, yâni nefisleri, bedenin avlusunda «kuvve-i gazabiye» ve «şehavatiyesini» neşr edicidir. **(Ve kelbühüm bâsıtun)** demesi, zira nefsi uyumuyordu, belki bedene mülâzimet ile ondan ayrılmıyarak, «fenay-ı bedende» iki kuvvetini yere döşemişdi. Nefsin sağ kolu; «gazabdır.» Zira gazab daha kuvvetli ve şerefli ve nefsin te'dibinde «kalbin devâsını daha ziyade kabul edicidir. Sol kol da şehvettir. Zirâ daha zayıf ve hasisdir **(Levittalâ'te aleyhim)** (Ayet 18) Eğer sen onların «hakayık-ı mücerrede» ve «ahval-i seniyelerine» Allahu Teâlâ'nın kendilerinde ibda' eylediği «nuriyet ve ziyaya» ve onlara giydirdiği «izzet ve behaya muttali olsa idin; nufus-i mücerredeye ve ahvaline i'tikadın ve kemâllerinin kabulune istidadın olmadığı için kaçarak, onlardan yüz çevirirdin. Yâhûd mânâ: «Lezzat-ı hissiye ve umur-u tabiyyeye» meylin dolayısıyla, onlardan ve muamelelerinden firar etmek için, geri dönerdin. **(Ve lemüli'te minhüm ru'bâ)** (Ayet 18) Ve onların hallerinden ve riyazatlarından korku ile dolardın. Yâhûd mânâ: kemâle vusulden sonra, onlara ve esrarlarına ve vahdetteki makamlarına muttali' olsa idin, onlardan i'raz ve hallerinden Allah'ın onlara giydirdiği azamet ve kibriyası libasından firar ederdin ve korku ile dolardın. Zirâ hudûs nerede, kıdem nerede? Ve adem, vücûda ne suretle sığabilir? Elbetteki sığamaz.

(Ayet 19) **(Ve kezâlike be'asnâhüm)** İşte şu bâis-i hakiki ve ihyay-ı mâ'nevi misillü biz, onları **(Liyete sâelû beynehüm)** (Ayet 19) istidadlarından tevdi olunmuş maâniden, zâtlarında gizlenmiş hakayıktan soruşmaları ve aralarında mubahese etmeleri, o hakayık ve maâniyi ibraz ve fiile ihrac etmekle kâmil olmaları için dirilttik ki, bu diriltme; intibahın evveli olub Sofiye buna; «yakaza» tesmiye ederler. **(Kale kailün minhüm kem lebistüm)** (Ayet 19) İçlerinden birisi, «Mağarada ne kadar durdunuz?» dedi. Bunun tevili yukarda

geçmiştir. Bunlardan, muhakkik olanlar «müddet libasınızı Rabbiniz ziyade bilicidir» denilirdi. **(Feb'asû ehadeküm biverıkıküm hâzihî ilelmedîneti)** (Ayet 19) «Şu paranızla, birinizi kasabaya gönderiniz» sözleri; basireti ve kemâli taleb ve istifadeleri zamanıdır. Para da: kendilerinde bulunan ve kesbe muhtaç olmıyan ulûm-i evveliyeleridir ki o ulûm-i evveliye sebebiyle, ulûm-i hakikiye ve maârif-i İlâhiyeden olan «hakayık-ı zihniye» istifade olunur. Medine; «mahall-i ictima'dır.» Zirâ, muhabbet ve terbiyey-i behimiye; «hâl-i lâzimedendir.» Yâhut, medine ile murad; Nebi Aleyhisselâm'ın **(Ene mediynetül ilmü ve âliyyün bâbüha)** kavlinde müstefad olan, «mediney-i ilimdir». İçlerinden birisini göndermeleri; Zira, hepsinin kemâli, tâlim ve teallüme mevkuf değildir. Belki eşref olan kemâl, kemal- ilmidir. Binaenaleyh her fırkadan bir kısmının ilmi ta'limi ve geri kalanlara ise tenbihi kâfi olur. Nitekim âyet-i kerimede: **(Felev lâ nefere min külli fırkatin minhüm tâifetün)** (Tövbe Suresi, Ayet 122) buyurulmuştur. **(Felyenzur eyyühâ ezkâ ta'âmâ)** (Ayet 19) Yâni Ehl-i beldeden hangisinin ilim cihetinden daha güzel ve efdal olduğunu **(Lâ yüsminü ve lâ yuğnî min cu'in)** (Gaşiye Suresi, Ayet 7) denildiği gibi: hilaf (münakaşa) cedel, (mantık yolu ile münakaşa ilmi) nakhv (Gramer) ve emsâli, nefsin kuvvetlenmediği ve kemâl bulmadığı ilimler gibi lağv (faydasız) ve fuzul ve zevahirden daha ziyade pâk olduğuna baksın. Zira yiyecek gıda taam, bedene gıda olduğu gibi, ilim de kalbin gıdasıdır. İlim: rızk-ı hakikiy-i İlâhidir. **(Velyetelattaf)** (Ayet 19) O giden kimse, yiyecek seçmesinde ve gıdayı kimden alacağında taltif ile muamele yapsın. Yâni; muhabbetiyle istifade etmek ve meclisinde oturmakla «kemâli zâhir» olmak ve ilmi ile basiret hasıl edib bize ifaza etmek için; nefs-i habis, kendisinde olmıyan hakikati ifaza etmek için, fuzûli olarak sadra geçen ve âlimlik taslayan «ehl-i zâhiri» değil, «nefsi zeki», «semt-i reşid», «siyreti fâzıl», «seriresi (derununda gizli olan sır) pâk», kâmil ve mükemmil olan kimseyi ihtiyar etsin. Yâhud mânâ: hallerinize ve dininize kasdi olmıyarak, bir cahilin muttali' olmaması için giden kişi işinde lütûf ile muamele etsin. **(Ve lâ yüş'irenne biküm ehadâ)** (Ayet 19) «Mahcub olan ehl-i zâhirden ve âlem-i tabiatın sâkinleri olan münkirlerden bir kimse sizi öğrenmesin» dediler. Ve eğer «Eshab-ı Kehfi» kuvay-ı ruhaniye ile te'vil idersek: Meb'us olan «kuvvet-i fikirdir.» Medine, kuvay-ı ruhaniye, nefsaniye ve tabiyyenin ictimâ' mahallidir. Taamı pâk, güzel olan kimse; vehim, hayal ve hevas değil, akıldır. Zira, her mudrikin taamı vardır. Rızık her iki takdir üzerine de «ilmi nazarîdir» **(Lâ yüş'irünne biküm ehadâ)** (Ayet 19) «Kuvay-ı nefsaniyeden biri size muttali olmasın» demektir. **(İnnehüm in yazherû aleyküm yer-**

cümûküm) (Ayet 20) Zira, eğer onlar, size galib gelirlerse, gazab, şehvet ve talebi lezzet, heva ve arzuları taşları ile sizi recm ederler ve sizi kemallerinizden men ile öldürürler **(Ve yu'iydûküm fî milletihim)** (Ayet 20) Yâhud; vehmin istilası ve şeytanın galebesi, hevaya ve putlara ibadete meyl ettirmek sebebiyle, sizi kendi milletlerine iade ederler. Evvelki tevil üzre: avamın mahcub olan huşuya ve mukallîdînin ve ehl-i bâtılın zuhuru ve ehl-i Hakkı recm eyler. Resullullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem zamanında olduğu gibi, milletlerine dâvet etmeleri, zâhir bir keyfiyettir.

(Ayet 21) **(Ve kezâlike a'sernâ aleyhim)** İşte bu şu ba's ve imate; «millet-i hidayeti» ve «hakikatlerine maârifeti kabil olan mustaidleri», bunların hallerine muttali kıldık ki, **(Liya'lemû enne va'dallâhi hakkun ve ennessâ'ate lâ reybe fîhâ)** (Ayet 21) muhabbet ve hidayetleri sebebiyle, Allahu Teâlâ'nın ba's ve ceza hususundaki va'dinin hak olduğunu ve kıyamette şek olmadığını bilsinler. **(İz yetenâze'ûne beynehüm emrehüm)** (Ayet 21) Tâlib ve müstaid olanlar, aralarında mead hakkındaki işlerini mübahese ettikleri zaman; bâzıları bâ's: «ecsad» olmaksızın «ervah-ı müceredeye mahsusdur», ba'zıları da, ba's; «ervah ve ecsadı ile beraberdir» dediler. Fakat Eshab-ı Kehfe ıtla' ve mârifetleri ile, ba'sın: «ervahta ecsad» ile olduğunu ve «mead-ı cismanînin» hak olduğunu bildiler. **(Fekalûbnû aleyhim bünyânâ)** (Ayet 21) Eshab-ı Kehf öldükleri zaman, «İbrahim ve Muhammed» ve «sâir enbiya» ve «evliyadan mukarrebîyn ve kâmilîne» bina kılınan, hanikâhlar ve meşahid (ziyaret yerleri) ve mezarlar gibi, onların üzerine bir bina yapın» dediler. **(Rabbühüm a'lemü bihim)** (Ayet 21) Ümmetlerinden, onlara tâbi olanların ve iktida edenlerin kelâmlarından onların Rableri, onların halini daha ziyade bilicidir. «Kubbelerim tahtında benden gayri kimsenin bilemediği evliyalarım vardır» buyurduğu gibi, onların şanlarını kendilerini Allah'da helâk ve Allah ile mütehakkik muvahhidlerden başkalarının bilmesinden celil ve âli olmuşdur. **(Kalellezîne galebû alâ emrihim)** (Ayet 21) Eshab-ı Kehfin işlerine sahib olan ve tevlit eden (işlerine bakan) eshabı onlar ile ve mekânları ile teberrük ederler, yâni, bunu mübarek ve uğur sayarlar. **(Lenettehızenne aleyhim mescidâ)** (Ayet 21) Elbette biz, onların üzerine «namaz kılınacak bir mescid» ittihaz (kuracağız) edeceğiz dediler.

(Ayet 22) **(Seyekulûne)** Ehl-i kitabdan ve müslümanlardan, hakâyıka ilintileri olmıyan zâhir ehli: **(Selâsetün râbi'uhüm kelbühüm)** (Ayet 22) «Eshab-ı Kehf üç kişidir», «kelbleri dördüncüleridir» derler. **(Ve yekulûne hamsetün sâdisühüm kelbühüm recmen bilgaybi)** (Ayet 22) Üçdür, dördüncüleri kelbleridir», dedikden sonra, kendile-

rinden gaib olan bir şey' ataraktan, yani, yakinden hali bir zan olarak, «Onlar beşdir, altıncıları da kelbleridir» derler. **(Ve yekulûne seb'atün ve sâminühüm kelbühüm)** (Ayet 22). Ve «Onlar yedidir, sekizincileri kelbleridir» derler. **(Ve yekulûne seb'atün)** kavliyle **(ve sâminühüm kelbühüm)** (Ayet 22) kavli arasında; sıfatın mevsufdan mufarakat eylemeyip, mevsufu cem edici olmasına ve arefesinden (arasından, bir öncesinden) başka aded olmadığından, delâlet eden ve «onlar» getirilmesi ve ondan sonra **(Mâ ya'lemühüm illâ kalîlün)** (Ayet 22) denilmesi; Eshab-ı Kehf adedinin, başka değil ancak «yedi» olduğuna delâlet eder ki, onları bilen, kalilde yedi olduklarına kail olan «muhakkiklerdir.» Eğer «Eshab-ı Kehfi» kuvay-ı ruhaniye ile tevil edersek; «Eshab-ı Kehf»; âkıle-i nazariye, âkıle-i ameliye, fikir, vehim, hayâl, zikir, ve hissi müşterek kuvvetleridir. Kelb: nefisdir. Şems: iki te'vil üzere de ruhdur. Bu sebebden, Emiril Mü'minin Ali Aleyhisselâm «Onların üçü melikin sağında, üçü solunda ve biri kelbin sâhibi olan çoban olmak üzere yedi idiler» buyurduğu rivayet olunmuşdur. Eğer bu rivayet sahih ise, Melik «nefs-i emmare Dekyanûs'udur.» (Dekyanûs = Eshab-ı Kehf'in bulunduğu şehrin hükümdarı) Sağında olub, istişare eylediği üç kişi: akl-ı nazarî, akl-ı amelî, fikirdir. Solunda olub, vezir kıldığı üç kişi; tahayyül, vehim, zikirdir. Hissi müşterek olan çoban; havâss (duygular, hisler) koyunlarının sahibidir. Eshab-ı kehf üçdür diyenler, kalb ile «kuvve-i akliyey-i nazariye» ve «akliyey-i ameliyeyi» murad etmişlerdir. Beşdir diyenler, bu üçü üzerine fikir ile vehmi ziyade etmişlerdir ve tasarrufları olmayıp, belki her birisi, hazine gibi olduğundan, «sûretleri idrak» eden «hayal ile zikri» yâni; «hâtırayı» terk etmişlerdir. Bu tevil üzre ıttılâ, hazret-i ilâhiyeden muhakkikin taifesinin, bedenin harabından sonra nefsin bekasına ıttılaıdır, (bir şeyin ledünniyatını bilmek-vukuf bilgi). Tenazü: (niza etmek-husumet etmek), binası emr olunmuş olan, ba's oldukları bedene istilâda kuva arasında vaki olan tecavüz tegallübdür. Bina olunmasını emr edenler; **(Lenettehızenne aleyhim mescidâ)** (Ayet 21) «Biz, onlar üzerine kuvay-ı hayvaniye ve nefsaniye ve tabiiyyenin kâffesinin kendisinde secde ve inkiyad edeceği bir mescid bina edeceğiz» diyenlerdir. Emr olunanlar da; kendisinden ba's olunan bedende «fail ve mağlub» olan kuvvetlerdir. Allahu Teâlâ a'lemdir (en âlimdir).

(Ayet 23) **(Ve lâ tekulenne tisa'in innî fâılün zalike gadâ. İllâ en yeşâallahü)** Allahu Teâlâ Hazretleri Habibini Eshabı Kehf hakkında mumarat ve sualden nehy ettikden sonra te'dib-i İlâhi ile te'dib ediyor ve diyor ki «Habibim! sen hiç bir şey'e, yarın ben şunu yapıcıyım deme, ancak Allah'ın sana «demekte izin vermesi» suretiyle dilediği

vakitde de ki, o zaman Allah ile ve Allah'ın meşiyetiyle fail olursun.» Yâhut mânâ: **(İllâ en yeşâallah)** hal olmak üzere, ancak meşiyetine mültebis (iltibaslı) olduğun halde, yani, azim eylediğin bir işe ben, şunu yapacağım deme, ancak meşiyetullaha mültebis olaraktan ve inşallah deyici olaraktan, yapacağım, de. Fiili, senin iradene isnat etme, belki Hakkın iradesine nisbet eyle ki, Allah ile Allah'ın meşiyeti ile fâil olasın.

(Ayet 24) **(Vezkürrabbeke izâ nesîte)** Nefsin ve telvin ile sıfatının zuhuru zamanında, gaflet sebebiyle unuttuğun vakit O'na rücû ve huzur ile Rab'bini zikr et, hatırla. **(Ve kul asâ en yehdiyeni rabbî liakrebe min hâzâ)** (Ayet 24) Ve telvin ve fiili kendi sıfatına isnad zamanında; zikirden daha karib olan sıfat hicablarından kurtarıcı temkin ve şuhud-i zâti sebebiyle, **(Reşedâ)** (Ayet 24) «Şuhud-u zâtide temkinden ibaret olan istikamete. Rab'bimin beni hidayet etmesi me'muldür» deyiver.

(Ayet 25) **(Ve lebisû fî kehfihim selâse mie'tin sinîne)** Eshab-ı Kehf; kamerin devri üzerine bina olunan senelerden «üçyüz sene», herbir sene «bir ay» olmakla, mecmu; «yirmibeş sene» kehfde durdular. Bu da intibah ve teyakkuzlarının vaktidir. **(Vezdâdû tis'â)** (Ayet 25) Üçyüz seneye, dokuz daha ziyade ettilerki o da; haml müddetidir. Ayetde bir nükteye riayet olunmuşdur ki «vahyin nuzulu vaktinde» sene lâfzı; örfde devre-i kameriyede değil «devre-i şemsiyede» istimâl olunduğundan «üçyüz dokuz sene» dememişdir, belki adedi icmâl ettiğinden sonra seneler kavliyle beyan etmişdir. Binaenaleyh mümeyyiz olan (sinin) kelimesi; «şehr» gibi örfiyenin gayri olması muhtemel olmuş ve sonra müddetin mübhem ve gayr-i muayyen seneler olduğunu beyan etmişdirki murad, «şu kadar adedi senelerdir» yâni, «yirmi beş senedir» sonradan **(Kulillâhü a'lemü bimâ lebisû)** (Ayet 26) ne kadar durduklarını Allahu Teâlâ daha ziyade bilicidir.» deyiver, kavli de bunu te'yid eyler. Katade «O âyet; (sebkulune) âyetinin tetimmesinden olub, ehl-i kitabın kelâmını hikâyedir, **(Kulillâhü a'lemu)** (Ayet 26) ayeti de ehli kitaba reddir» demişdir. Abdullah'ın Mushafında: **(ve kâlus sebu)** tarzında yazılmış olub ehl-i kitab; Eshab-ı Kehf kehfde üçyüz dokuz sene eğlendiler» dediler, meâlindedir. **(Vetlü mâ ûhiye ileyke min kitâbi Rabbike)** (Ayet 27) Bu ayetde (min) kelimesi, ibtida gayet için kitab da vahy olunanlara, ondan vahy olunanlara, ondan vahy olunan kaffei ulûma müştemil; levhi evvel olması ve vahy olunan şey'i beyan ve Kitab da: Akl-ı Furkanî olması da caizdir. «Habibim, akl-ı Furkanî kitabından sana vahy olunan şey'i oku» demektir. Her iki takdir üzre, **(Lâ mübeddile likelimâtihi)** (Ayet 27) Hakkın, tevhid, adl ve envaı dinin asılları

olan «kelimatını tebdil edici yoktur.» **(Ve len tecide min dûnihî mültehedâ)** (Ayet 27) Allah'dan gayri meyl edecek bir kimseyi bulamazsın. Çünkü bunun vücûdu mümtenidir (geri durucu - çekinen).

(Ayet 28) **(Vasbir nefseke ma'allezîne yed'ûne rabbehüm bilğadâti vel'aşiyyi)** Akşam sabah, daima Rab'lerini taleb eyliyen fıkara-i mücerredinden Allah'ın gayrini taleb etmiyen ve dünya ve ahiret ihtiyacları, ef'al ve sıfat ile vukufları olmıyan muvahhidlerle sabr eyle. Bu âyet, Allah ve ehlullah ile sabr edip, gayre iltifat etmemeyi emr eder. Bu sabır; istikamet ve temkin babında ancak Allah ile olur. **(Yürîdûne vechehü)** (Ayet 28) Onlar yalnız Allah'ın zâtını» murad ederler, Vechullahı taleb ederler, fena sabahında» Zâtın zuhuru ve beka zamanında Zâtın kendileri ile ihticabı vaktinde gayri ile ondan muhtecib olmazlar. İmdi o fukaray-ı muvahhidîn ile sabır etmek, ancak Allah ile sabr etmek odur. Ve menhi (men edilmiş) bulunan da, onlardan göz ayırmakdır. İşte gayre iltifat odur.

(Ayet 29) **(İnnâ a'tednâ lizzâlimîne)** Şirkin; en büyük zulûm olduğu cihetle biz, Hak'tan mahcub olan müşriklere **(nârâ)** (Ayet 29) büyük bir ateş hazırladık ki, **(Ehâta bihim sürâdikuhâ)** (Ayet 29) o ateşin, «eşhas-ı heyûlâniye'yi muhit olan» (yaradılıştan) tıbâ-ı unsurîye» ve «sûver-i nev'iye-yi maddiye» gibi, «meratib-i ekvan» perdeleri onları ihata etmişdir. **(Ve in yesteğıysû yügaâsû bimâin kelmühli)** (Ayet 29) Ve eğer bunlar yağmur taleb etseler «irin gibi pis kokulu akıntı suyu», yâni nârın bulaşık pis sularını, yâhut yakıcı gam ve gussa sularını yağdırırlar.

(Ayet 30) **(İnnellezîne âmenû ve amilûssâlihâti)** Müşrikin mukabelesinde olmaları dolayısıyle, Tevhid-i Zâtî ile iman eden ve istikamet makamında zâtı için maksûd olan amellerden iyi amelleri işliyen kimselerin **(innâ lâ nudıy'u ecre men ahsene amelâ)** (Ayet 30) ecirlerini zâyi etmeyiz. Ecre derece ve rütbenin irtifaına istihkak; ilim ile değil ancak amel ile hasıl olacağına delalet etmek için bu ayetde zâhiri, zamir mevzuunda (yerinde) vazi eylemişdir (kullanmışdır). **(Ulâike lehüm cennâtü adnin)** (Ayet 31) İşte bunlar için cinan-ı selaseden altında nehirler akan «Adn» cennetleri vardır. **(yuhallevne fîhâ min esâvire min zehebin)** (Ayet 31) O cennetlerden tecelliyat-ı ayniye-i ehadiye maânisinden (mânâlarından) ve «tevhid-i zâtî» hakayıkından enva'-ı ziynetlerle ziynetlenirler. Zira, ziynetlerin altun olanları tecelliyat-ı zâtiye ve ayniyedir. Gümüş denilenleri, gümüş bileziklerle ziynetlendirilir» buyurduğu gibi: sıfatıyat-ı nuraniyattır. **(Ve yelbesûne siyâban hudrâ)** (Ayet 31) Ve sündüs ve istibrakdan (sırma tellerle müzeyyen kalın ipek kumaş) yeşil ruba-

lar giyerler, nezret (lâtif parlaklık) ve sûrûru mucib, güzel, behçetli sıfatlarla muttasıf olurlar. **(Min sündüsün)** (Ayet 31) Ahval ve mevahib, lâtif atlasından. **(Ve istebrakın)** (Ayet 31) ahlâk ve mekâsib kalın kadifesinden rubalar giyerler. **(Mütteki'îne fîhâ alel' erâiki)** (Ayet 31) Allah'ın evsafıyle muttasıf olmalarından ve sıfatın Zât ile olması, onların «sıfat ve ef'al cennetlerinde» istinad eyledikleri isimden ibaret bulunduğundan onlar o cennetlerde fiillerinin mebadisi (başlangıçları) olan esma-i ilahiye koltuklarına dayanıcılardır. **(Ni'messevâbü ve hasünet mürtefekaâ)** (Ayet 31) Ne güzel bir sevab ve ne güzel bir menzil ve meskendir.

(Ayet 47) **(Ve yevme nüseyyirülcibâle)** Ve biz aza dağlarını çürütmekle, giderip dağılmış toz kıldığımız gün **(ve terel'arda bârizeten)** (Ayet 47) beden arzının da zahir musattah (satıh haline getirilmiş-düz) ve müstevi, evvelce olduğu gibi sûret ve terkibi olmaksızın hâlis toprak olduğunu görürsün. **(Ve haşernâhüm)** (Ayet 47) Ve biz, efrad-ı nâsı, yâhut; kuvva-yı insaniyeyi cem' eyleriz. **(Felem nügadir minhum eheda)** (Ayet 47) Onlardan hiç bir kimseyi haşr olunmadan bırakmayız. **(Ve uridû alâ rabbike saffâ)** (Ayet 48) Ba's zamanında mevkıflarda herkes rütbesinde bâzısı bâzısından mahcub olmaksızın tertib olunmuş, vasîf kılınmış oldukları halde, senin Rab'bine arz olunurlar. **(Lekad ci'tümûnâ kemâ haleknâküm evvele merretin)** (Ayet 48) O gün onlara, «Sizi evvelki def'ada halk etmiş olduğumuz gibi yalnız olarak, çıplak, yalın ayak, sünnetsiz, baş açık olarak bize geldiniz» deriz. **(Bel ze'amtüm ellen nec'ale leküm mev'ıdâ)** (Ayet 48) Belki siz, ba'sı inkârınızla, enbiyanın lisanlarında va'd olunduğunuz ba's ve nuşurun, incaz (va'di yerine getirmek-vefa) ve ifası için bir vakit kılmıyacağımızı zû'm (kötü zan) eylemişdiniz. **(Ve vudı'al kitâbü)** (Ayet 49) Nefislerindeki kökleşmiş amellerin hey'etlerine mutabık olan kalıb kitabı vaz' olunur. **(Feterel mücrimîne müşfikîne mimmâ fîhi)** (Ayet 49) O kitab sebebiyle, unutmuş oldukları şeylere muttali olduklarında; günahkârların kitabda olan şeyden korkduklarını görüyorsun. **(Ve yekulûne yâ veyletenâ)** (Ayet 49) Fasid akideleri, kötü amelleri sebebiyle düşdükleri helâki çağırırlar. **(Mâli hâzelkitâbi lâ yüğadirü sağîreten ve lâ kebîreten illâ ahsâhâ)** (Ayet 49) İster küçük isterse büyük olsun, bütün âmâl ve hareketlerinin âsârı nefislerinde bâki keza nufus-i felekiyede de mazbut ve neşe'yi sâniyede kurtuluş olmaksızın, kendilerine tafsilen zâhîr olduğundan; «Nasıl işdir ve bu kitab nasıl kitabdır ki ne bir sağire ne de bir kebire bırakmayıp, hepsini zabt ve ihsa (sayma) etmişdir?» derler. **(Ve vecedû mâ amilû hadıren ve lâ yazlimü Rabbüke ehedâ)** (Ayet 49) Yâni onlar, yapdıklarını hazır bulurlar ve «Rab'bın bir kim-

şeye zulüm eylemez» kavlinin mânâsı da budur. **(Ve iz kulnâ lilmelâiketis cüdû liâdeme fesecedû illâ iblîse)** (Ayet 50) Melâikenin sücûdunun ve İblis'in secdeden imtinaının mânâsı murur eylemişdir (geçmişdir). **(Kâne minel cinni)** (Ayet 50) kavli istinaf (yeniden başlama) olunmuş bir kelâmdır, güya bir kail «İblis neden secde etmedi?» dedi de cevabında «İblis, cinden yani, mevad ile ihtifa eylemiş kuva-yı bedeniyeden idi. **(Fefeseka an emri rabbihi)** (Ayet 50) Bu sebebden, yani madde ve levahıkı ile ihticabından, Rab'binin emrinden fasık ve hariç oldu» denildi.

(Ayet 60) **(Ve iz kale mûsâ lefitâhü)** âyetinin zahiri, kıssalarda zikir ve beyan olunduğu üzeredir. Ve mucizatın inkârına yol yoktur. Amma batını şudur ki: Bedene taâlluk vaktinde kalb Musa'sı, nefis yiğitine **(Lâ ebrehu)** (Ayet 60) «Ben, yürümekten ayrılmam, yahut daima yürürüm, **(Hattâ eblüğa mecme'al bahreyni)** (Ayet 60) tâ ki iki âlemin, yâni; tatlı ve acı olan «ruh ve cisim» alemlerinin suret-i insaniyede ve kalb makamında mültekasına (iki şeyin karışdığı mahal) baliğ oluncaya kadar ben yürümekten ayrılmam, daima yürürüm.» **(Ev emdiye hukubâ)** (Ayet 60) «Yâhut, «Çok uzun seneler seyr ederim» dediğini tezekkür et. **(Felemmâ beleğa mecme'a beynihimâ)** (Ayet 61) Vaktaki sûret-i hâzıra-i câmiada alemin mecmuuna baliğ oldularsa **(nasiyâ hûtehümâ)** (Ayet 61) balıklarını unuttular. O balık şahıs ile değil, nevi ile Zinnûn Aleyhisselâm'ı yutan balıktır. Çünkü haricde bu sûrete vusullerinde, evvel gıdaları, sefere azimetten evvel yolluk almak için emr olundukları, bu balıktan olmuşdu. **(Fettehaze sebîlehüfil bahri serebâ)** (Ayet 61) Balık, cesed denizinde evvelce olduğu gibi diri olarak geniş bir yol tutdu. Nitekim, balığın, deniz üzerindeki yolu münferic (ziyade-açılan) olarak kalıb, deniz kapanmamış olduğu rivayet olunmuşdur.

(Ayet 62) **(Felemmâ câvezâ)** Vaktaki balığın mufarakatı mekânını geçdiler ve Musa'ya açlık ve güçlük ilka olundu. Halbuki hikaye olunduğuna göre, bundan evvelki seferde Musa'ya yorgunluk ve açlık gelmemişdi. Musa acıkınca, o vakit balığı ve ondan gıdalanmayı hatırlayıp, arkadaşından gıdayı istedi **(Âtinâ ğadâena)** (Ayet 62) Musa'nın bu hâli bundan evvel rahimdeki haline nisbet ile, gündüz olmak dolayısıyla, «Bizim kuşluğumuzu getir «**(Lekad lekînâ min seferinâ hâzâ nesebâ)** (Ayet 62) Tahkik bu seferimizden yorulduk, zahmete düşdük» dedi ki o da velâdet yorgunluğu ve zahmetidir.

(Ayet 63) **(Kaâle ere'eyte)** Yûşâ Aleyhisselâm «Gördün mü bana ne gaşy (kendinden geçme) etti, ne hal ve kabahat oldu? **(İz eveynâ ilassahrati)** (Ayet 63) Biz, irtizâ' yâni süt emmek için göğse yaslan-

dığımız vakit; **(Feinnî nesîtülhûte)** (Ayet 63) rahimden müstağni olmamız dolayısıyle; ben, balığın gitmiş olduğunu sana söylemeği unutdum. **(Ve mâ ensânîhü illeşşeytânü en ezkürehu)** (Ayet 63) Ve onu sana hatırlatmamı ancak şeytan unutturdu» dedi. Çünkü balığın denize gittiği vakit «kalb Musa'sı» uykuda ve «nefis genci» uyanık idi. Hâli, zuhul (bir şeyi unutmuş gibi kasten terk etmek) hali olduğundan, Âdem'e şecereyi tezyin eden «vehim şeytanı», «nefis Yûşâ'ının» «kalb Musa'sına» balığı hatırlatmasını unutdurdu. **(Vettehaze sebîlehü fîl bahri acabâ)** (Ayet 63) Balık, denizde taaccüb olunacak bir yol tutmuşdu **(Kaâle zâlike mâ künnâ nebği)** (Ayet 64) Musa, işte bizim aradığımız bu idi. Yâni, balığın kurtulması ve cibilletinde (yaradılışında) olduğu yolu tutması idi. Çünkü, Musa'dan daha alim bir zatın bulunacağına dair, Musa'nın va'd olunduğu bahreynin mecmuu oradadır. Zirâ, akıl-i kudsiye mutebaatla kemâle terakki ancak bu makamda olur. **(Farteddâ alâ âsarihima kasasâ)** (Ayet 64) Kemâle terakki de; hebut zamanındaki eserlerine tâbi olaraktan, Allah'ın has kullarından, ziyade inayet ve rahmetle ihtisas eylemiş olan, «akl-ı kudsiyi» bulmak için, kendi izlerine döndüler.

(Ayet 65) **(Fevecedâ abden min ibâdinâ âteynâhü rahmeten min indinâ)** Has kullarımızdan olub, mevaddan tecrîd ve cihattan takdis, kurb ve indiyet asarı olan «nuriyet-i mahza» sebebiyle, kendisine kemal-i mânevî vermiş, **(Ve allemnâhü min ledünnâ ilmâ)** (Ayet 65) ve «tâlim-i beşeri» vasıtası olmaksızın «maârif-i kudsiye ve hakayık-ı külliye-yi ledünniye ilmini» tâlim eylemiş olduğumuz abdi buldular. **(Kaâle lehü mûsâ hel ettebi'uke alâ en tü'allimeni mimmâ ullimte rüşdâ)** (Ayet 66) Musa, o abde «senin bildirildiğin rüşdü, bana öğretmekliğin üzre (için) sana tâbi olabilir miyim?» dedi. Bu söz; sülûk ve kemâle terakki iradesinin zuhurudur. O abid: «Sen adem-i tecerrüdün ve beden ile, beden perdeleri ile ihticabın dolayısıyle umur-i gaybiyeye ve hakayık-ı maneviyeye muttali olmadığından «benim refikliğime (arkadaşlığıma) sabr etmeğe takat getiremezsin» dedi. **(Ve keyfe tasbiru alâ mâ lem tühit bihî hubrâ)** (Ayet 68) Kavlinin mânâsı da budur. **(Kale setecidünî inşâallahü sâbirâ)** (Ayet 69) Musa «İstidadımın kuvveti ve talebde sebatım cihetiyle inşâallah beni sabr edici bulursun. **(Ve lâ a'sî leke emrâ)** (Ayet 69) Ve safam ve sâdık iradem ile sana teveccüh ve emrini kabul ettiğimden, senin emrine âsi olmam» dedi. Bu mukavelelerin kâffesi hâl lisanı iledir. **(Kale feinitteba'teni)** (Ayet 70) Abdimiz «Eğer tarik-i kemâle sülûkda bana ittiba edersen **(Felâ tes'elnî an şey'in)** (Ayet 70) âmâl ve riyazat-ı ahlâk ve mücahedat ile seyrde bana uymaklığın ve mütabaat etmekliğin lâzımdır. Ve hakayık ve maâniyi taleb etmemelisin. **(Hattâ**

uhdise leke minhü zikrâ) (Ayet 70) Tâki vakti gelince, ben sana o ilimden haber söylerim. Ve muamelatı kalbiye ve kalıbiye ile tecerrüt eylediğin zaman, sana hakayık-ı gaybiyeyi haber veririm» dedi.

(Ayet 71) **(Fantalakaâ hattâ izâ rakibâ fîssefîneti)** İkisi yola hareket ettiler, tâki seyr-i ilâllah için heyulâ (herşeyin maddesi, mahiyeti, aslı, bir maddenin hayali, yani zihinde mutasavvar şekli-hükemaya göre sureti cismaninin mahalli olan cevheri evvel. Mütekellimîne göre: hakayık-ı eşya, sofiyeye göre: ruhani «Rûh-i azam», cismani «Tabiat-ı külliye» demektir) denizinde «âlem-i kudsiye ubudiyetine sâlih (uygun) riyâzat haddine baliğ; (erişmiş) beden sefinesine rakib oldukları (bindikleri) vakit; **(Harakahâ)** (Ayet 71) abdimiz; riyazat ve taklil-i (azaltmak) taam ile sefineyi noksatlatdı, ahkâmını zayıflatdı, nizamına vehin ve halel getirdi. **(Kale eherektehâ lituğrika ehlehâ)** (Ayet 71) Musa «İçindeki «kuvay-ı hayvaniye ve nebatiyeyi» heyulâ denizinde gark edüb, helâk etmek için mi gemiyi neye kırdın?» dedi **(Lekad ci'te şey'en imrâ)** (Ayet 71) «Pek fena bir şey yapdın.» Bu inkâr, nefsin sıfatıyla zuhurundan ve kalbin de nefse meylinden ve riyazatda huzuzundan mahrum olmakdan şikayet ve hukuk ile kanaat etmemekden ibarettir. **(Kale elem ekul inneke len testatıy'a ma'ıye sabrâ)** (Ayet 72) Abdimiz, «Sen benimle refakate sabr edemezsin demedim mi?» dedi. Bu söz; sülûkde azimetin bundan daha kuvvetli olmasının vâcib olduğuna rûhî bir tenbih ve kudsî bir tahrizdir. **(Kale lâ tûahıznî bimâ nesîtü ve lâ türhiknî min emri usrâ)** (Ayet 73) Musa: «Beni nisyanım sebebiyle muaheze ve senden mufarakata (ayrılmaya) mecbur edecek bir küçüklükle matlubumdan (istediğim şeyden) mahcub eyleme» dedi. Bu söz, «nefs-i levvame» makamında i'tizardır (özür dilemektir).

(Ayet 74) **(Fantalekaâ hattâ iza lekiyâ ğulâmâ)** Gemiden sâhile çıkdıktan sonra yine hareket ettiler, tâki bir oğlana mülâki olduklarında, abdimiz, oğlanı katl eyleyince **(Kaâle ekatelte nefsen zekiyyeten biğayri nefsin)** (Ayet 74) Musa «Bî-günah olan, pâk bir nefs-i bâkiri niye öldürdün? **(Lekad ci'te şey' en nükrâ)** (Ayet 74) pek münker ve kerih bir şey yapdın» dedi. Oğlandan murad: sıfatıyla zahir olub, kalbi mahcub eyliyen ve fenalıkla emr edici olan nefsi emmaredir. Onun öldürülmesi: gadab, şehvet vesair sıfatının öldürülmesi iledir, «Pâk bir nefisi niçin öldürdün?» demesi, Kalbin nefse acıması dolayısı ile itirazıdır. **(Kale elem ekul leke inneke len testetıy'a ma'ıye sabrâ)** (Ayet 75) Abdimiz: «Ben sana, sen benimle arkadaşlık etmeye refakatime sabr edemezsin demedim mi?» dedi. Bu söz; ruhî bir tezekkür tabiridir. **(Kale in se'eltüke an şey'in ba'dehâ felâ tüsâhibnî)** (Ayet 76) Musa; o vakıadan sonra, sana bir şey-

den sual edersem, artık bana müsahabet (konuşma, görüşme) eyleme! **(Kad belağte min ledünnî üzrâ)** (Ayet 76) «Ben özrümü kabulde nihayete baliğ oldum» (son derece samimiyim) dedi. Bu söz de i'tizar ve günahı itiraf ve ikrardır. Bunların kâffesi, levvame olduğu zamanda, nefsin telvinatıdır.

(Ayet 77) **(Fantalekaâ hattâ izâ ateyâ ehle karyetin)** Yine hareket ettiler. Tâki bir karye ahalisine geldiklerinde; **(İstet'amâ ehlehâ)** (Ayet 77) karye ahalisinden yiyecek istediler. **(Fe'ebev en yudayyifû hümâ)** (Ayet 77) Karye ahalisi bunlara yiyecek vermekten imtinâ ettiler. **(Fe vecedâ fîhâ cidâren yürîdü en yenkadda fe' ekamehü)** (Ayet 77) O köyde mail-i inhidam (yıkılmak üzre olan) bir duvar bulduklarında abdimiz, duvarı doğrulttu. **(Kale lev şi'te lettehazte aleyhi ecrâ)** (Ayet 77) Musa «Eğer istese idik, bu iş için ücret alırdık» diye tariz eyledi. **(Kale hâzâ firâku beynî ve beynike)** (Ayet 78) Abdimiz; «Şu tarizin aramızda fırakı (ayrılığı) mucib olmuşdur» dedi. Ehl-i karye kuvvayı bedeniyedir. Onlardan yiyecek aramaları; «kuva-yı bedeniyeden ğıda-ı rûhânîyi istemektir.» Yani «müdrikât-ı cüziyenden» maâni-yi külliyenin intiza-ı (koparıp alması) gibi, onlar vasıtasıyla «ğıda-ı ruhaniyi» talebtir. Her ne kadar bundan evvel kuvâ-i bedeniye, Musa ile abdi'imizi it'âm ediyordu iseler de, bu defa, ziyafet vermekten imtinaları zira o sırada ğıdaları; «riyazat» ile «oğlanın katlinden» ve «geminin kırılmasından» evvel olduğu gibi, ayakları altından olmayub, fevklarında olan «envar-ı kudsiye» ve «tecelliyat-ı cemâliye ve celâliye» ve «maârif-i ilâhiye» ve «maâni-i ğaybiye» den olmuştu. «Kuvâ-i bedeniye» ve hevâs ise; iş bu ğıdaya imdat edici olamayub, buna mânidirler. Ve belki Musa'nın; ehline, «siz durunuz» dediği gibi «envar-ı kudsiye» ve maâni-yi ğaybiye tecelliyatı», ancak havâsın sükûnundan ve uykusundan sonra hazırlanır. Mail-i inhidam olan duvar: «nefsi mutmain nedir.» Nefsi mutmainneden, cidar ile tâbir eylemesi, zira «nefs-i mutmainne» «nefsi emmarenin» riyazat ile katlinden ve mevtinden sonra hâdis olduğundan, nefis ve iradesile müteharrik değil, bir cemat (cansız) gibi olmuştur. Ve zayıflığının şiddetinden helâke yaklaştığından, hâlinden «yıkılmağa yüz tutmuş» diye ta'bir olunmuştur. Onun doğrultulması; Kuvve-i nutkiye nûru ile kemalât-ı halkiye ve «fezail-i cemile» ile rezail sıfatları makamında fezail kaim oluncaya kadar onu tâdil etmektir. Musâ'nın, «İsteseydik ücret alırdık» demesi; nefsin telvini değil, kalbin telvinidir ki, o da: riyazatı isti'mâl ve fezaili iktisab ile ecir taleb etmektir. Bu sebepten abdimiz, **(Hâzâ firâku beynî ve beynike)** (Ayet 78) kavliyle cevab verdi. Yâni: işte benim makamımla, senin makamının müfarakat ve mübayeneti ve

benim halimle, senin halin arasındaki fark budur. Çünkü riyazat ile nefsin imareti ve âhlâk-ı hamide ile tahâllûk, ecir ve sevap ümmidiyle olmayacaktır. Ve eğer o ümmid ile dursa; fezâil ve kemâlât olamaz. Zira, fâzilet; efâl-i maksudenin bir ğaraz için olmaksızın, sırf zât için sâhibinden sâdır olmak haysiyetiyle «ahlâk-ı ilâhiye» ile ahlâklanmaktır. Bir garaz için olan efâl; fazilet değil, hicab ve rezaliyettir. Hal şuki maksud olan şey, «hicabın atılması» ve «sıfat-ı nefs perdesinin açılması» ve «manâyi ğaybiyeyi telâkki» belki «sıfat-ı ilâhiye ile ittisaf» ve belki «Allah'ta fenâ'dan sonra, Allah ile tahakkuk» için «nur âlemine çıkmaktır.» Senin zu'm ettiğin gibi maksud; sevab değildir. **(Seünebbiüke bite'vîli mâ lem testeb' aleyhi sabrâ)** (Ayet 78) Yâni; nefis, itmi'nân ve kuvâ istikrar eylediği» vakit, «sana söyleyinceye kadar, sual etmekten seni nehy ettiğim» «ğaybın telakkisi ve maâninin kabulü sana mümkün olması», içindir. Maârif ve maâninin kabülüne müstait olduğun vakit «bu işlerin tevilini sana zikr ve beyan edeceğim» der.

(Ayet 79) **(Emmes sefînetü fekânet limesâkîne)** Amma tehzi (yardığım) ettiğim gemi; heyûlâ denizindeki miskinlerin, yâni; havass-ı zâhire ve kuvâ-i tabiîye-yi nebatiyeden ibaret bulunan kuvâ-i bedeniyenin» idi. Bunlara miskin denilmesi; «türab-ı bedeniye mülâzimetlerinden» ve «devâm-ı sükûnlarında ve «sülûkte kalbe mümaneat» (men etmek-esirgemek-bir işin yapılmasına sai etmek) ve sair «kuvâ-i hayvaniye» gibi «istilâdan zayıf olduklarından naşidir.» Bu miskinlerin beşi karada ve beşi de denizde çalışan on kardaş oldukları hikâye olunmuştur ki bu da; havass-ı zâhire ve bâtınaya işarettir. **(Fe'eredtü en e'ıybehâ)** (Ayet 79) Önlerinde bulunan, nefs-i emmare padişahının, almaması, ğazab etmemesi için o gemiyi ayıplamayı murad ettim. **(Ye'hüzü külle sefînetin ğâsbâ)** (Ayet 79) Çünkü önlerinde kuvâyı istilâ ve metalib (istenen şeyler) ve arzularında istimâl ile her gemiyi gasben alan; nefs-i emmare padişahı var idi.

(Ayet 80) **(Ve emmel ğulâmü fekâne ebevâhü mü'mineyni)** Amma, öldürdüğüm oğlanın, «ruh ve tabiat-ı cismaniyeden» ibaret bulunan ebeveyni, Allah'a itaat meslekinde inkiyad ve Allah'ın emrine imtisâl ve kendilerinden, Allah'ın irade eylediği şey'i iz'an (anlayış-kavrayış) etmeleri ile tevhidi ikrar edici idiler. **(Fehaşiynâ en yurhikahümâ tuğyânen ve küfrâ)** (Ayet 80) Bunun üzerine, ruhun şuhudu zamanında, enâniyet ile zuhûr etmesi sebebiyle; ebeveyni üzerine tuğyan etmesinden ve âsi olub, fenalık yapmakla ebeveynini örtmesinden, yâhut mânâ: hicab ile küfür ederek işlerini ve dinlerini ifsad ve Allah'a ubudiyetlerini ibtâl etmesinden korktuk. **(Fe'erednâ en yübdilehümâ Rabbühümâ hayren minhü zekâtâ)** (Ayet 81) O se-

bebten, Rab'lerinin onlara, taharet ve pâklik cihetinden o oğlandan daha hayırlısını, **(akrebe rühmâ)** (Ayet 81) ve âtıfet ve rahmete daha karib olanını tebdil etmesini istedik. Nitekim Rab'leri, oğlanı teharet ve pâklik cihetinden, ondan daha hayırlı olan ve ruh ve bedene daha âtıfetli ve daha şefkatli ve daha nâfî olan «nefs-i mutmainneye» tebdil eyledi. Ebeveynden murad: «Baba ve dede» olması da câiz olur. O vakit, kalb ile ruh'tan kinaye olmuş olur. **(Akrebe ruhmâ)** (Ayet 81) Ruh ve kalbe daha münasib ve daha atıfetli demek olur.

(Ayet 82) **(Ve emmel cidârü fe kâne liğulâmeyni yetîmeyni fil medîneti)** Amma doğrulttuğum duvar: «beden kasabasında» bulunan iki yetim oğlanın idi. Yani nefsin istilâsıyla, kemâlden evvel ölen, yâhud «katl olunan kalb'ten» veya'hut, bedenî perdelerle örtülmeleri dolayısıyla, hakikî babaları olan «ruhul kudüs'ten» kesilmekle yetim kalan «kuvâ-i akliye-yi nazariye» ve «kuvâ-i aklıye-yi ameliye» oğlanlarının idi. **(Ve kâne tahtehu kenzün lehümâ)** (Ayet 82) Ve o duvarın altında o yetimlerin hazinesi var idi. Yâni, kalb makamında: «ancak bu iki kuvvet» ile hasıl olabilecek «marifet hazinesi» var idi. Zira, işte bulûğ hâli olan kemâl vaktinde, cemi külliyat ve cüzi'yatın «kalbte bilfiil» ictimâ' etmesi ve o hazinenin o vakit çıkarılması mümkündür. Müfessirlerden bazı zâhir ehli; hazinenin; «ilim yazılmış sahifeler» olduğunu söylemişlerdir. **(Ve kâne ebûhümâ sâlihâ)** (Ayet 82) Gerek kalb ve gerek ruhül-kudüs olsun, her iki te'vil üzre babaları; salâh sahibi bir zât idi. Bazıları, büyük babaları olub, Allâhu Teâlâ, yetimleri onun için muhafaza eyledi, demişlerdir ki, bu beyan üzre, ancak «ruhul kudüs» olur.

(Ayet 83) **(Ve yes'eluneke an zîlkarneyni kulse'etlû aleyküm minhü zikrâ)** Habibim, sana Zülkarneyn'den sorarlar «Onun zikrini size okuyacağım» deyiver. Zülkarneyn'in kıssası meşhurdur. Zülkarneyn'in zamanı, «zaman-ı saâdete» yakın ve kendisi «Rûmi» idi. Âyetin enfüse tatbikine gelince: Bu vücudta Zülkarneyn; vücudun iki boynuzuna, yâni, şark ve garbına mâlik olan kalb'tir. **(İnnâ mekkenna lehü fil' ardı)** (Ayet 84) Tasarruf ve maâni-yi külliye ve hazine mallarını cem'e ve maşrık ve mağribten dilediği cihete gidebilmek üzere biz, kalbi «arz-ı bedende» kudret ve tasarruf sâhibi kıldık. **(Ve ateynâhü min külli şey'in sebebâ)** (Ayet 84) Dilediği kemâlâttan her hangi bir kemâle vasıl olması için, vuslatına sebeb olan yolu kendisine verdik. **(Fe'etbe'a sebebâ)** (Ayet 85) Bunun üzerine, âlem-i süfliye teveccüh ve bedene taâlluk ile bir yola girdi. **(Hattâ izâ beleğa mağribeşşemsi)** (Ayet 86) Taki «Şems-i ruhun» ğurubu mekânına baliğ oldukta (yâni: güneşin battığı yere gelince) **(Vecedehâ tağrübü fi aynin hamietin)** (Ayet 86) Ruh güneşinin çamurla karışık bir kay-

nak suyunda yâni **(min nutfetin emşâc)** buyurduğu veçhile; karanlık ecsamdan mümteziç (uyuşan) «madde-i bedeniyeden» ibaret bulunan hemme (çamur) ile muhtelit (karışık) bir suda ğurub eder olduğunu gördü. **(Ve vecede indehâ kavmâ)** (Ayet 86) Ve o çukurun yanında «kuvâ-i nefsaniye-yi bedeniye» ve «kuvâ-i Ruhaniye» kavmini buldu. **(Kulnâ yâ zelkarneyni immâ en tü'azzibe)** (Ayet 86) «Ey Zülkarneyn! dilersen kahr ve imata ve riyazatla bunlara azâb, **(Ve immâ en tettehıze fîhim hüsnâ)** (Ayet 86) dilersen ta'dil huzuzuna (hazlarını) ifa ile, onlara bir iyilik edersin» dedik. **(Kale emmâ men zaleme)** (Ayet 87) Zülkarneyn dedi ki, «Şehvet, ğazab, vehim ve tahayyül gibi efrad ve adem-i istislâm (uyumsuzluk) ve inkiyad (boyuneğme) sebebiyle zulüm edenlere, **(Fesevfe nü'azzibühü sümme yüreddü ilâ rabbihi feyu'azzibühü azâben nükrâ)** (Ayet 87) biz, riyazat ile azâb edeceğiz. Sonra, «kıyamet-i suğrada» «Rab'bine red olunarak, benim azabımdan daha şiddetli, münker bir azab ile Rab'bi de ona azâb edecektir. **(Ve emmâ men âmene)** (Ayet 88) Amma akliyetin, fikir ve havass-ı zâhire gibi ilim ve mârifet ile imân eden; **(ve amile sâliha)** (Ayet 88) ve inkiyad ve taât ve fezâil iktisabında sâi ile sâlih amel işleyen **(Felehu cezâenil hüsnâ)** (Ayet 88) kimse için «cennet-i sıfat ve envarının tecelliyatından, ulûmunun enharından güzellikler vardır. **(Ve senekulü lehü min emrina yüsrâ)** (Ayet 88) Ve «mülâkat-ı fazilenin» husulu sebebiyle ona kolaylıklı söz diyeceğiz.

(Ayet 89) **(Sümme etbea sebebâ)** Sonra bir yola gitti. Tezekki (paklanmak) ve tecerrüd ile Allah'a sülûk ve terakki yolunu tuttu. **(Hattâ izâ beleğa matlı'aşşemsi)** (Ayet 90) Tâki ruh güneşinin tulû' ettiği mahalle baliğ (erişdikde) oldukta; **(Vecedehâ tatlu'u alâ kavmin)** (Ayet 90) Ruh güneşini âkıltan, (akıllı kimseler) fikr, hads (seziş), kuvve-i kudsiyeden ibaret bulunan kavme tulû eder olduğunu buldu. (gördü) **(Lem nec'âl lehüm min dunihâ sitrâ)** (Ayet 90) Bu kuvânın, ruh nuru ile tenevvüründen ve «maâni-yi külliyeyi» idrâklerinden dolayı, kendilerine «ruh güneşinin önünde» bir hicâb kılmamıştık. **(Kezâlike)** (Ayet 91) Zülkarneyn işi böylece vasf ettiğimiz gibidir.

(Ayet 91) **(Ve kad ehatnâ bimâ ledeyhi hübrâ)** Onda olan ulûm ve maârif, kemalat ve fezaili biz, ilim cihetinden ihatâ etmişizdir ki, mânâsı; kalbin «âlemiyni (âlemleri) câmi,» bir hazret olması dolayısıyla, bizim ğayrimiz, kalbi ihata edemedi. Binaenaleyh Allah'tan ğayri, kalbin malûmatına vâkıf olan bir mevcud yoktur. Bu sebebten kalba (Arşullah) tesmiye olunmuştur.

(Ayet 92) **(Sümme etbe'a sebebâ)** Sonra, Zülkarneyn, «seyrifillah» ile bir yol tuttu. **(Hattâ izâ beleğa beynesseddeyni)** (Ayet 93) Taki kevneyn arasında baliğ oldukta, işte kalbin mertebesi ve iki dağın yüksek noktaları arasındaki «makamı aslîsi» budur. Maşrık ile mağribte seyri ise, tenezzülen ve terakkiyen seferidir. **(Vecede min dunihimâ kavmâ)** (Ayet 93) Orada «kuvâ-i tabiiye-yi bedeniye» ve «havass-ı zâhire» kavmini buldu. **(Lâ yekâdune yefkâhune kavlâ)** (Ayet 93) O kavm, maâniyi müdrik ve nâtık olmadıklarından, söz anlayamıyorlardı. **(Kalu)** (Ayet 94) Onlar hâl dili ile **(inne ye'cüce ve me'cuce)** **(Ayet 94)** tahkik, devâîy-i (içten gelen bir duyguyu teşvik edici haller) ve hevacis-i (kuruntular) vehmiye ve vesavis-i (vesveseler) ve nevazi-i (yerinden sökme) hayaliyle, **(Müfsidune fil'ardı)** (Ayet 94) nizama münafi, rezail ve şehvete teşvik, nizamın ihlâlini ve kavanin-i (kanunlar) hayriye ve kavaid-i (kaideler) hikemiyyenin harabını mûcib amellere terğib ve adalete münafi ve zer' (ekim, ziraat) ve neslin fesadını muktazi fetih ve hadisat, heva bid'atleri ihdası ile «arz-ı bedende» ifsâd edicidirler. **(Fehel nec'alü leke harca)** (Ayet 94) İmdi **(Alâ en tec'ale beynenâ ve beynehüm seddâ)** (Ayet 94) Onlarla bizim aramızda bize tecavüz edemiyecekleri bir sed, yükselemiyecekleri bir mânia yapmanız için bizler, kemâlât ve süver-i ilmiyemizle sana yardım etsek olmaz mı?» dediler. İşte bu set; hadd-i şer'i ve hikmet-i ameliyeden olan «hicab-ı kalbidir.» **(Kale mâ mekkennî fîhi rabbî hayrün)** (Ayet 95) Zülkarneyn, «Rab'bimin beni ikdar eylediği tecrübe ve maşrik ve mağribte seyr ile hâsıl olmuş olan maâniyi külliye ve cüz'iye daha hayırlıdır. **(Fee'ıynunî bikuvvetin)** (Ayet 95) İmdi siz, bana itaat ve amel ile yardım ediniz. **(Ec'al beyneküm ve beynehüm redmâ)** (Ayet 95) Sizin ile onlar arasında gayet kuvvetli hikmet-i ameliye ve kanun-i şer'i seddini yapayım **(Atunî züberel hadîdi)** (Ayet 96) Bana suver-i ameliye demir parçalarını getiriniz» dedi. **(Hattâ izâ sâvâ beynessadefeyni)** (Ayet 96) Taki ta'dil ve takdir ile iki dağın tepelerine müsavi geldiği vakit **(Kalen fühu)** (Ayet 96) Kuvâ-yı hayvaniyeye; fezâil-i ahlâktan olan «maâni-yi cüziye» ve «Hey'et-i nefsâniye» ile bu sûretlere «nefh» ediniz» dedi. **(Hattâ izâ cealehu nârâ)** (Ayet 96) Tâki, ulum cümlesinden, a'mâlin keyfiyetinin beyanını ihtiva eden, başlı başına bir ilim olduğu vakit, **(Kale âtunî üfriğ aleyhi kıtrâ)** (Ayet 96) ilim ile amel beyninde (arasında) tavassut etmekle, (vasıta almakla) ruh-i insani ile beden arasında «ruh-i hayvaninin tavassut eylediği» gibi, «ilim ruhuyla», «amel cesedi» müttehid olmak için «ilimle amel beyninde tavassut eyliyen niyet ve kasd erimiş bakırını getiriniz, onun üzerine dökeyim» dedi. Bu suretle; âmâl parçalarından ulum-i ahlâk nefhaların-

dan eriyip dökülen azâim (sebatlar) ve niyyat (niyetler) bakırlarından bir sed, yâni, temel ve binâ hâsıl olmakla «nefis onunla mutmain» oldu ve tedbir ve iman eyledi **(Femestâ'ü en yezheruhü)** (Ayet 97) Binaenaliye bu seddin, kendileri için, def'i ve istilayı mümkün olmıyan amellere ve hacetlere müştemil ve şanının murtefi olması dolayısıyle, artık o sedde yükselmeğe (çıkmaya) **(Ve mestetâ'ü lehü nakbâ)** (Ayet 97) ve melekât ve âmâl ve ezkâr ile mustahkem olduğu cihetle onu delmeğe kadir olamadılar. **(Kale hâzâ rahmetün min rabbî)** (Ayet 98) Zülkarneyn: «Bu «sed yığını kanunu», Rab'bimden kulları üzerine emniyet ve bekalarını mucib olan bir rahmetdir.» **(Feizâ câe va'dü rabbî ce'alehü dekkâ'e)** (Ayet 98) Şimdi «kıyamet-i suğra» ile Rab'bimin va'di geldiği vakit, mevt ve âlât-ı bedeniyenin harabı zamanında onunla amel mümteni' olduğundan, o vakit, Rab'bim o seddi bâtıl ve münhedim (yıkılmış) kılar. **(Ve kâne va'dü rabbî hakkâ)** (Ayet 98) Ve Rab'bimin vadi hak ve sâbit olmuşdur.

(Ayet 99) **(Ve tereknâ ba'dehum yevme izin yemûcü fî ba'din)** O günde heylulet (mâni olma - araya girme) olmaksızın, ruh'da ictimaları dolayısıyla bütün kuvây-ı «ihtilât eder bir halde» terk ederiz. Izdırab ve ihtilât ile bir kısmı diğer kısmında temevvüc ederler. **(Ve nüfiha fissûri)** (Ayet 99) Ve «neş'e-i sâniyede» ba's olunmak ve dirilmek için Sûr da nefh olunur **(Fece mağnâhüm cem'â)** (Ayet 99) Bütün kuvâyı cem' etmeklikle cem ederiz. Yâhut, mânâ: Hâl-i fenada «kıyameti kübra» ve Hak'kın zuhuru sebebiyle, o makamda; ilim ve hikmetin irtifaı ve gayrin ve fiilinin intifası (yok olması) ve «ef'al-i İlâhiyenin tecellisi» hâl ve ibaha ma'nâsının zuhûru dolayısıyle Rab'bim, o seddi medkuk, (toz haline getirme) bâtıl ve münhedim kılar. Ve o zaman, bâzı kuvâyı hayran olarak, bâ'zı kuvâyı da temevvüc (dalgalanma) ve hareketi olmıyan «şey'-i vahid» hükmünde, muhtelif oldukları halde terk ederiz. Ve hâl-i bekada «vucûd-i hakkani» ile icâd etmekle; Sûr da nefih olunur ve kâffesini tevhid ve istikamet ve temkinde ve nefisleri ile değil, Allah ile olmakta cem eyleriz.

(Ayet 100) **(Ve aradnâ cehenneme yevmeizin lilkâfirîne ardâ)** (Ayet 100) Yâni, En'am Suresinde zikr olunduğu gibi, «Kıyamet-i suğra» gününde «Hak'tan mahcub olanlar» niyran (cehennem) ve azabın envaı ile muazzeb olurlar. Yâhud manâ: O şuhudda cehennemi kâfirlere arz etmekle (göstermek suretiyle) arz ederiz. Yâni, «kıyamet-i kübra» sahibine; «kâfir ve mahcubların cehennem ateşinde muazzeb oldukları zâhir olur.» demektir. **(Ellezîne kânet a'yünühüm fî ğıtâin an zikrî)** (Ayet 101) O mahcublar; gözleri, zikrimizi mûcib olan âyât ve tecelliyât-ı sıfatımızdan mahcub ve perdede olanlar **(Ve kânû lâ yesteti'ûne sem'â)** (Ayet 101) ve âyâtımızı işitmeğe kadir olamayanlardır.

(Ayet 108) **(Lâ yebğûne anhâ hıvalâ)** Menzilleri «kuddus cennetlerinde» olanlar, orada muhalled (daimi surette mukim kılınmış olan, ebeden bulunan) olub, oradan tahavvül etmek, başka bir yere değişmek istemezler. Çünkü istidatlarının iktiza eylediği kemâle baliğ olduklarından, o kemâlin ilerisine iştiyakları yoktur. Bu kemâlin ilerisinde bir kemâl bulunsa dahi, onlar o kemâli idrak etmediklerinden ona zevk ve şevkleri olmaz. Gayri ile Hak'tan mahcub olan müşrikin mukabelesinde olmaları ve cennetlerinin; «Firdevs cenneti» olması, bu mü'minlerin, ancak kemâllerinin fevkında bir kemâl olmıyan, istidatları kâmil muvahhidler olduğuna delalet eder. Binaenaleyh mertebelerinin ilerisinde tahavvül etmek istiyecekleri bir şey kalmaz.

(Ayet 109) **(Kul lev kânel bahrü)** Habibim de ki: «Eğer suretleri kabil (kabul eden) olan ve zuhûrda onlara imdad eyleyen «Heyûlâ denizi; **(Midâden likelimâti rabbî)** Rab'bimin «maâni-yi hakayık-ı a'yan» ve ervah kelimatına mürekkeb olsa; **(Lenefidelbahrü kable en tenfede kelimâtü rabbî)** (Ayet 109) deniz tükenir. Rab'bimin kelimatı tükenmez. Çünkü, kelimat, «gayri mütenahidir» mütenahinin ise gayr-i mütenahiye vefası mümtenidir. Allah Teâlâ Hazretleri a'lemdir. (en iyisini bilendir.)

MERYEM SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Kâf. Hâ. Yâ. Ayn. Sâd)** Geçen bahislerde beyan olunmuştur ki, Rab'bine nida ve dua eyleyen herbir tâlib, ancak hâl lisanıyla dua eylediği ve bilsin ve bilmesin, o halde, «istidadının iktizası hasebiyle, matlûbunun masdarı olan isim» ile nida ettiği vakit icabete müstehak olur. Zira feyz ve atâ, ancak istidad hasebiyle olur. İstidad ise, ancak o ismin muktezasını tâleb eder ki, o vakit, matlûbunu ifade etmekle «hacetini bitiren» ve «noksanını cebr eden ismin tecellisiyle» ona icabet eyler. Meselâ; mariz (hasta) olan bir kimse «Yâ Râb...» dedikde muradı «Yâ Şâfi» dir. Zira, Hak Teâlâ Hazretleri, icabeti zamanında «Şâfî ismiyle» marazından (hastalığından) beri (uzak) kılar. Keza, fakir nida eyledikte ona da «Muğni (zengin eden) ismiyle» icabet eyler. Çünkü, fakirin Rabbi; «o isimdir.» Zekeriya Aleyhisselâm din işlerinde, makamına kaim olacak bir velinin, kendisine bağışlanması için Rab'bine nida eyledi. Bunun için iki il-

let koşarak (sebeb öne sürerek) itizar ve iki şeyle tevessül eyledi. Biri: **(Kale rabbi inniy vehenel' azmü minni veşte'alerre'sü şeyba)** (Ayet 4) «Ey Rabbim! Benim cismimi tutan kemiklerim zayıfladı. Ve başımın ihtiyarlığı ululandı. Yâni, saçlarım ağardı» diyerek, zayıf ve şeyhuhete (pirliğe, ihtiyarlığa) ve din işleri ile kaim olmaktan vehn (dermansızlık) ve acz ile tevessüldür ki, buna «Kâfi» ismiyle icabet olunub, za'fına kifayet ve kuvvet vererek, veled ile teyid eyledi. Sonra **(Ve lem ekün bidu'âike rabbi şekkiya)** (Ayet 4) ve «Ey rabbim, sana duam ile hiçbir halde hâiv (ümidsiz olan; mahrum, meyus kalan), hâsir (zarar, ziyana uğrayan) ve merdud (red olunmuş) olmadım» sözüyle, Hak Teâlâ'nın, kadimde kendisine olan inayetine tevessüldür ki, buna da «Hâdi» ismiyle icâbet ederek beşâret va'diyle matlubuna hidayet eyledi. Zira, lâzımı olan selb-i şekâvet ile işaret eylediği vechiyle, şekâvetin selbini müstelzim olan, saâdeti iktiza eyliyen inayet, ademde olan aynine ve istidadının, kendine münasib bir saâdeti iktiza eylediğine ezelde Allah Teâlâ'nın ilmidir. ki, bu da; ayninin vücûdu zamanında, Hak'kın kendisi için o kemâli iradesinin aynıdır. Binaenaleyh onun zâtını, o kemâle hidayet etmek behemehal lâzımdır. Hidayet ise ancak tevfik ile tam olur. Tevfik, matluba mu'di (emanet olarak veren) olan, muvafık esbabı tertibden ibarettir. Zekeriya Aleyhisselâm, bu esbabı muvafık bulmayıb hilâfını bulduğundan korkdu **(Ve innî hıftül mevâliye min verâiy)** (Ayet 5) sözüyle, kendinden sonra kalacak emmi zadelerinin bu işe salahiyeti olmadığında, korku ile ihtizar eyledi. Ona da «Vâkî» ismiyle icâbet ederek, emmizadelerinin şerlerinden vikaye eyledi (korudu). **(Ve kânetime'ti âkirâ)** (Ayet 5) Ve «Benim zevcem aslında kısır olmuşdur» sözüyle, esbabının bulunmadığı, dolayısıyla kendi neslinden veli bulunmasının imtinaı ile i'tizâr eyledi. Ona da «Alîm» ismiyle icâbet etti. Zira, Allahu Teâlâ, Zekeriya Aleyhisselâm'ın, müsebbibin imtinaına delil getirdiği esbabın, mevcud olmadığını biliyor ve esbabın olmadığı ile beraber, olduğunu da biliyordu. Ve melâikenin, İbrahim Aleyhisselâm'ın zevcesine: «Rab'bin böyle buyurdu, Rab'bin ilim ve hikmet sahibidir» dedikleri gibi, Hak ilminin taâlluk eylediği bir şey'in her halde olması lâbüd (gerekli) ve lâzım olduğundan: **(Yâ zekeriyyâ innâ nübeşşirüke bi gulâmin)** (Ayet 7) «Ey Zekeriya! seni, ismi Yahya olan bir oğlan ile tebşir ederiz (müjdeleriz) ki, bundan evvel, başka birisini bu isimle tesmiye etmemişizdir.» buyurarak oğlanla tebşir ve ilmin muktezasına hidayet edince, Zekeriya, âlem-i hikmetde esbab ile âdetleşmiş olduğundan, bundan teaccüb ederek: **(Ennâ yekûnü lî gulâmün)** (Ayet 8) «Ey Rabbim! ne keyfiyetle benim oğlum olur? Halbuki zevcem öteden beri kısır-

dır, ben de ihtiyarlıktan kuruluğa baliğ oldum. Erkân-ı bedenimde rutubet namına bir şey kalmadı» diyerek, tekrar esbabın bulunması ile Hakka rücû eyledi. Zira, Zekeriya Aleyhisselâm, mevâlisinin bu işe ehliyeti olmadığından, her ne kadar neslinden olmasa da, din işiyle kaim olmakda onun yoluna sülûk eder ve işine sahib olacak ve yerini tutacak hakiki bir veled istiyordu. Bunun üzerine, Allahu Teâlâ Hazretleri, **(Kaâle kezâlike, kaâle rabbüke hüve aleyya heyyinün vekad halaktüke min kablü velem tekü şey'â)** (Ayet 9) kavliyle, beşâreti tekrar ve «kudret-i Hakda» bu işin kolay olduğuna hidayet edince, Zekeriya buna delâlet edecek bir âlâmet iltimas eyledi. Hak Teâlâ Hazretleri o alâmete, Hidayet ve Sadık ismiyle vâdini incaz (vadi yerine getirmek) ve kendisine «Yahya'yı» bağışlamakla merhamet ediyordu. İmdi vâd ve beşaret haliyle beraber ânifen(biraz evvel) zikr olunan «ahval-i erbaa» Zekeriya'ya beş isimle rahmet suretiyle icabeti iktiza eyledi. Bu beyan üzre. (Kâf), Hal-i zaif ve şeyhûhet ve aczinin iktizâ eylediği Kâfi ismine, (Hâ) Zekeriyâ'ya inayetinin ve matlûbunu kendisi için iradesinin iktizâ eylediği «Hâdi» ismine, (Yâ), mevâliden korkması halinin iktiza eylediği «Vâkî» ismine, (Ayn) esbabın ademini izharının iktiza eylediği, «Alîm» ismine, (Sad) vadin iktiza eylediği «Sâdık» ismine işarettir. Ve bu ahvalde matlabının ifazası ve veledin bağışlanması ile Rahim olan işbu esma-i hamsenin (beş isim) mecmuudur. İmdi bu hurufun fikir ve ta'dâdı, bu esmanın kendileriyle hâsıl olduğu bu sıfatın zuhuru, Zekeriya kuluna, nidası zamanında, Rahmetin zuhurudur. Ve bu esmanın zikri, imanın vucudundan ibaret olan Rahmetin zikridir. Bu sebebden İbni Abbas Radiyallahü Anha: «(kâf) «Kâfi» dir, (ha) «Hadi» dir, (ya) «Vâkî» den, (ayn) «Alîm» den, (sad) «Sadık» dan ibarettir» buyurmuşdur. Allahu Teâlâ a'lemdir.

Bu makamda enfüse tatbik şudur ki: Ruh, Zekeriya'sı, akıl heyûlânı istidadı makamında, hafî bir nida ile nida ederek, za'fından iştikâ (şikayet) ve Hak'kın inayetine tevessül eyledi. Ve kuvay-ı nefsaniye emmizadeleri havfından ve nefis kadınının «veled-i kalbi» doğurmadığından şikayet eyledi. **(Feheblî min ledünke veliyyâ yerisünî ve yerisü min âli ya'kube)** (Ayet 6-7) Ve indinde «akl-ı fiili Yakub'unun âline ve baa vâris olacak bir veled bağışla **(Vec'alhü Rabbi radıyyâ)** (Ayet 7) ve onu kemâlat-ı marziyye ile mevsuf kıl.» **(Yâ zekeriyyâ innâ nübeşşirüke bigulâminismühü Yahyâ lem nev'al lehü)** (Ayet 8) «Ey Zekeriya! biz, seni, ebedî hayatı dolayısıyle ismi «Yahya» olan kalb oğlanı ile tebşir ederiz.» **(Kaâle rabbic'alli ayeten)** (Ayet 10) Zekeriya: «Ey Rabbim! benim için, kendisiyle ona vâsıl olacağım bir alâmet yıl.» **(Kaâle âyetüke ellâ tükellimennâse selâse le-**

yâlin seviyyâ) (Ayet 10) Hak Teâlâ Hazretleri: «Senin alâmetin, tam üç gece umur-ı tabiyyeye karışmak ve şevagıl-ı hissiye ile meşgul olmak suretiyle havass insanlarına kelâm etmemekliğindir» dedi. **(Fe'evha ileyhim en sebbihû bükreten ve aşiyyâ)** (Ayet 11) Bunun üzerine, Ruh Zekeriya'sı «Fuzulu terk ve riyazatla, herbiriniz kendisine has olan ibadetinizde dâim olunuz» diye havass kavmine işaret eyledi. **(Ya yahyâ)** (Ayet 13) Ey kalb Yahya'sı! **(Huzil kitâbe bikuvvetin)** (Ayet 13) Sen «Akl-ı Furkanî» tesmiye olunan kitabı kuvvetle al. **(Ve ateynâhül hükme sabiyyâ)** (Ayet 13) Ve biz «Kalb Yahya'sına» sabî iken velâdet-i mâneviyeye yakin bir zamanda hikmeti verdik. **(Ve hanânen min ledünna ve zekâten)** (Ayet 14) Ve indimizden kemâli «tecelliyat-ı sıfat» ile rahmet ve tecrid ile takaddüs ve taharet verdik. **(Ve kâne takiyyâ)** (Ayet 14) Ve kendisi «sıfat-ı nefisden» ictinab edici olmuşdu. **(Ve berren bivâlideyhi)** (Ayet 14) Ve o vâlidîni olan ruh ve nefse ikram edici olub, cebbar ve âsi olmamışdı. **(Ve selâmün aleyhi yevme vülide ve yevme yemûtü ve yevme yüb'asü hayyâ)** (Ayet 15) Ve doğduğu vakit de fenâ ile olduğu, fenadan sonra bekâ ile Allah'la diri olduğu halde dirildiği vakit, ona mevâd mulâbesesinden tenzih ve takaddüs vardır.

(Ayet 16) **(Vezkür fîl kitâbı meryem)** «Habibim! ehlinden, mekân-ı şarkıyye kaçdığı zaman, Meryem'i kitabda zikr et.» Mekân-ı şarkî; «alem-i kudsi mekânıdır.» Zira Meryem, tecerrüdü ve tabiat mekânından ve nefis karargâhından ve ehli olan kuva-yı nefsaniye-yi tabiiyeden kaçdığı zaman, Ruh-i kudse ittisal etmişdi. **(Fettehazet min dûnihim hicâba)** (Ayet 17) Meryem, ehlinin verasında (arkasında) bir hicab ittihaz eyledi. İttihaz eylediği hicab, kuvâ-yı maddiye âleminin baliğ olduğu ve seyrinin uzayabildiği gayet ve nihayetden ibaret olan «hicab-ı sadır» ile «âlem-i nefs» ehlinden mümteni bulunan Hazıre-i kudsdür. Meryem'in tecerrüd ile âlem-i kudsiye terakki etmediği müddetçe «Ruhul-kudsun» Meryem'e irsâli mümkün olamazdı. Nitekim **(Fe'erselnâ ileyhâ rûhanâ)** (Ayet 17) tecerrüd edince biz, «Meryem'e Ruhumuzu gönderdik» kavliyle Cenâb-ı Hak bundan haber vermişdir. **(Fetemessele lehâ beşeren seviyyâ)** (Ayet 17) Ruhumuz Meryem'e güzel surette bir beşer olarak temessül etti. Ruhul-kuds, Meryem'e endamı mütenasib, güzel sûretli bir beşer halinde temessül etmiş, Meryem'in nefsinin onunla müteessir ve müste'nis (ünsiyet, yakınlık peydâ eden) olub da, cibillet muktezası üzre hareket etmesi ve eserin hayalinden tabiate sirayet ederek, şehvetinin hareketiyle, uykuda vâki olan ihtilâm gibi inzal etmesi ve nutfesinin rahme atılarak, o nutfeden veledin halk olunması içindir. Beyanı yukarda geçmişdir ki, uykuda kuvây-ı bedeniye

ef'alinde tâtil (işden, güçden ayrılmak, tatil etmek) olduğu gibi, vahiyde de kuva-yı bedeniye tâtil olunduğundan, vahy menamât-ı sâdıkaya (uykular) yakındır. Binaenaleyh: Hayalde görünen ve ıstılahımızda; «kalb» tesmiye olunan «nefs-i nâtıkaya» vârid olan hallerin ve «nefs-i nâtıkanın», «ervah-ı kudsiyeye» ittisallerinde kâffesi, tabiat ve nefs-i hayvaniyeye de sirayet eyler. Ve beden onlardan münfail olur. İmdi pedersiz olarak, yalnız bir nutfeden «veled» tevellüdünün mümkün olduğu şu vecihledir ki, veledin tekevvünününde erkeğin menisi; peynirde peynir mayası, kadının menisinin, süt menzilesinde olduğu, ulûm-i tabiiyyeden sâbit olmuşdur. Akdini tutdurmak erkeğin menisinden, in'ikad (bağlanma-akd edilme) yâni, tutulmak; kadının menisindendir. Fakat erkeğin menisi; «kuvve-i akde» ve kadının menisi: kuvve-i mün'akide ile münferid olur mânâsına değildir. Belki erkeğin menisinde kuvvei akdenin daha kuvvetli kadının menisinde kuvve-i münakiddenin daha kuvvetli olduğu mânâsınadır. Yoksa eğer biri sırf akde, diğeri sırf mün'akide olmak üzre münferid olsalar, bir şey olmak üzre birleşmeleri mümkün olmazdı. Erkeğin menisi, veledden cüz'i olmak üzre münafiz olmazdı. İmdi bu beyan üzre kuvâsı kuvvetli ve nefsi şerif kadınların mizaçları olduğu gibi, kadının mizacı kavî ve zükûrî, yâni erkekliğe mensub ve ciğerinin mizacı hararetli olduğu zaman, o kadının sağ böbreğinden ayrılan meni, sol böbreğinden ayrılan meniden daha çok hararetli olur. Bu ikisinin rahimde ictima ettikleri ve rahimin mizacı cezb ve imsakda kuvvetli olduğu zaman, sağ böbrekten ayrılan meni, akd kuvvetinin şiddetinde; erkek makamında, sol böbrekten ayrılan meni de kadın kuvvetinde, kadın menisi makamında kaim olur, derhal veled tekevvün eyler. Keyfiyet bundan ibarettir. Hususiyle nefis «ruhul-kuds» ile müeyyed ve kuvvetlenmiş olursa; ruhulkudse ittisalinin eseri tabiat ve bedende sirayet eder ve mizacı tagayyür eyler. Meded-i ruhanî ile cemi kuvâ, nefsin efaline imdad eyler. O vakit, kıyas ile zabt olunamıyacak derecede nefis ef'alin daha çok kudretli olur. Allahu Teâlâ â'lemdir.

(Ayet 21) **(Linec'alehû âyeten linnâsi)** Ve onu insanlara ba's ve nuşura delâlet edici bir âyet kılmamız **(Rahmeten minnâ)** (Ayet 21) ve onunla insanları şer'i hüküm ve maârifle tekmil ve şu fiilimiz sebebiyle hidayet etmemiz için Rab'bin böylece hüküm eyledi. Binaenaleyh o, Rahmet-i İlâhiye-yi mâneviyenin sûretidir. **(Ve kâne emren makdıyyâ)** (Ayet 21) Bu ise, ezelde levhde mukadder olmuş idi. İbni Abbas Radiyallahü Anh'dan mervidir ki, Cibril'in: **(İnnema ene resulu rabbike liehebe leki gulamin zekiyya)** (Ayet 19) «Ben, ancak sana pâk bir oğlan bağışlamak için, Rabbinin elçisiyim» sözüyle

Meryem, Cibril ile mutmain olunca; Cibril Meryem'e yanaşarak, gömleğinin yâni; bedeninin cebibinde nefih eyledi. İşte zikr ettiğimize göre meselâ; çok def'alar, inzale sebeb olan şehvet arzusu ve sarma, sımak gibi o nefih Meryem'in inzalinin sebebidir. Meryem'e temessül eden Ruh'un, nuzul ve ittisalinde ve Meryem'in nutfesine taâllukun'da İsa Aleyhisselâm'ın ruhu olduğu denilmiş ise de, hak olan o ruhun ruhul-kuds olmasıdır. Zira «Ben, sana pak bir oğlan bağışlamak için elçiyim» dediği veçhiyle yâni, Cibril, İsa'nın vücûduna sebeb faili olmuş idi. Halbuki Ruh-i İsa'nın nutfeye ittisali, ancak nutfenin rahimde husulunden ve imtizaç ve ittihad ile ruhu kabule elverişli bir mizacı kabul edecek derecede rahimde istikrarından sonra olabilir.

(Ayet 22) **(Fehamelethü fentezebet bihî mekânen kasıyyâ)** Meryem, İsa'yı haml etmekle evvelki mekân-ı şarkîden, daha uzak bir mekâna çıkarıldı, i'tizâl (bir tarafa çekme) eyledi. Çünkü Meryem, İsa ile âlem-i tabiat ve ufk-i cismanîden ibaret bulunan, mekân-ı garbîde vaki olmuşdu. Bu sebebden **(Fe'ecâehel mehâdû ilâ ciz'innahleti)** (Ayet 23) buyurdu ki, doğurmak, hazreti Meryem'i, nefis hurmasının göğüne ilcâ (zorlama) eyledi. **(Fenâdâhâ min tahtihâ)** (Ayet 24) Cibril, Meryem'e; makamı olan kalb makamına nisbetle, süflî olan cihetten, yâni rüsvaylığına sebeb olan, hamli dolayısıyle, asıl mahzun olduğu âlem-i tabiat cihetinden: **(Ellâ tahzenî kad ce'ale Rabbüki tahteki seriyyâ)** (Ayet 24) «Ey Meryem sen, mahzun olma, tahkik Rab'bin, ilm-i tabiden ve yalnız senin nutfenden yavrunun doğduğunu gördüğün gibi, Allahu Teâlâ'nın sana tahfiz ve seni istifa eylediği tevhid-i ef'al ilminden, senin tahtında bir cedvel, (su arkı) akar bir su kıldı» diye nida eyledi. **(Ve hüzzî ileyki biciz'innahleti tüsâkıt aleyki rutaban ceniyyâ)** (Ayet 25) Ve ruh-i kudse ittisalin sebebiyle, ruh semasında uzanan ve riyazatla ve heva ve hayat suyundan mahrumiyet sebebiyle kuruduktan sonra, hakiki hayatla tazelenen, yeşillenen ve maârif-i mânevî yemişlerini veren «nefis hurmasını», fikir ile hareket etdir. Sana hakayık ve maârif, yemişlerinden kemâl bulmuş «olgun hurmalar» düşürsün. **(Fekülî veşrebî ve karrî aynâ)** (Ayet 26) Üst tarafından düşen hakayık ve maârifi ilâhiye, mevahib, ahval ve sıfat tecelliyatı ilimleri hurmalarını ye ve Cenab-ı Hak'kın **(Le'ekelu min fevkihim ve min tahti ercülihim)** (Maide Suresi, Ayet 66) buyurduğu vechiyle, alt tarafından da ceryan eden ilm-i tabii ve bedâyi', ziğ ve garaib «ef'al-i ilahiye ilmi» ve tevekkül ve tecelliyat-ı ef'al ve ahlak ve mekasib (kazanç kesb, kâr) ilimleri suyundan iç ve mesrur ol. **(Feimmâ tereyinne minelbeşeri eheda)** (Ayet 26) Eğer ziğ ve hikmet ile ebda ve kudretden ve

zâhir sebeblerle hakayıkdan mahcub olan ehl-i zâhirden âdet ile kalmış, vehim ile meşreb, yâni, karışık, Hak'kın nurundan mahcub akılları ile ihticabları dolayısıyla, senin sözünü anlamıyan ve seni ve halini tasdik etmiyen beşer cinsinden bir kimseyi görürsen, **(Fekulî innî nezertü lirrahmâni savmâ)** (Ayet 26) «Tahkik ben, Rahman'a oruç nezr ettim» de, yâni istek hakkında onlara birşey söyleme ve kendileri için kabulu mümkün olmıyan birşeyde onlarla mücadele etme, taki çocuk kendisini hali ile söylesin.

(Ayet 33) **(Vesselâmü alayye yevme vülidtü ve yevme amûtü ve yevme üb'asü hayyâ)** Zâtımın bile madde ile muhtecib olmıyan, mücerred ve mukaddes zevatından olduğu için, Yahya Aleyhisselâm'a olduğu gibi, mevâtın-ı selâsede, doğduğum, öldüğüm, dirildiğim zamanlarda, ayıb ve noksanlardan selamet, benim üzerimedir. Selâmın mânâsı; maddeye taalluk vasıtasıyla lâhık olan ayıblarından münezzeh olmakdır. **(Zâlike ıysebnü meryeme)** (Ayet 34) İşte şu Meryem'in oğlu İsa'dır. **(Kavlel hakkıllezî fihî yemterûne)** (Ayet 34) Hak Teâlâ Hazretlerinin, zat-ı mücerrede-i ezeliyeden ibaret olan kelimesidir. **(Mâ kâne lillâhi en yettahize min veledin)** (Ayet 35) Hak Teâlâ ile beraber başka bir şeyin vücûdu mümteni olduğundan, Allah Teâlâ'nın veled ittihaz etmesi sahih ve caiz olmadı. **(Sübhânehu)** (Ayet 35) Allah Teâlâ hazretleri kendisiyle bir şey mevcud olmaktan münezzehdir. **(İzâ kadâ emren feinnemâ yakulü lehü kün feyekûn)** (Ayet 35) Bir işi hüküm eylediği vakit onu, zaman geçmeksizin, mücerred iradesinin taalluku ile ibdâ' eder.

(Ayet 40) **(İnnâ nahnü nerisül'arda ve men aleyhâ)** Kıyamet-i kübrada, «fenay-ı mutlak» ve şuhûd-i zâtî ile yeryüzüne ve yer yüzünde bulunanlara Biz, ancak Biz vâris oluruz. **(Ve ileynâ yürce'ûne)** (Ayet 40) Kâffesinin rücûu ancak Bizedir. **(Vezkür fil kitâbi İbrahîme innehu kâne sıddıykan nebiyyâ)** (Ayet 41) «Habibim! Kitabında İbrahim'i zikr et ki, o Sıddık, yâni, çok sadakat sahibi bir nebi idi.» Sıdk her bir faziletin aslı ve her kemâlin mâliki ve her makamın mâyesi ve her mevhibenin istidadıdır. **(İz kaâle li ebîhi yâ ebeti lime ta'budü mâ lâ yesme'u ve lâ yubsirü)** (Ayet 42) İbrahim, babasına: «Ey babam! Taleb ettiğin ve te'siri kendilerine nisbet ettiğin, görmiyen ve işitmiyen ekvan ve masivaya niçin ibadet ediyorsun?» dedi. **(Ve lâ yuğnî anke şey'a)** (Ayet 42) Ve hakikatde tesiri olmadığı için, masivâ seni bir şeyden iğna edemez, seni bir şeyden kurtaramaz. **(Yâ ebeti innî kad câenî minel'ilmi mâ lem ye'tike)** (Ayet 43) «Ey babam! Bana muhakkak sana gelmeyen bir «tevhid-i zâti ilmi» gelmiştir. **(Kaâle selâmün aleyke)** (Ayet 47) İbrahim birçok muhavereden sonra babasına; «Sana selâm olsun, Allah senin zâtını, muh-

tecib olduğun mevaddan tecrid etsin. **(Se'estağfirüleke Rabbî)** (Ayet 47) Senin için Rabbime istiğfar mümkün olursa, nûr ile senin zâtını ve sıfatıyla senin sıfatının perdelerini ve ef'aliyle nefsinin hey'eti perdelerini setr etmesini taleb edeceğim» dedi.

(Ayet 51) **(Vezkür fil kitâbi Mûsâ)** Habibim! kitabında Musa'yı zikr et. **(İnnehu kâne muhlesan)** (Ayet 51) Tahkik Musa, **(Lâm)**'ın kesriyle «muhlis» idi. Yâni, sulûkunde zâtını ve ilmini zatullah için tecrid edici olmuşdu. Allah'ın masivasına hatta sıfatına bile iltifat etmiyor, belki **(Rabbi erinî enzur ileyke)** (A'raf Suresi, Ayet 143) kavliyle, sıfatı nefy ediyordu ki, bu **(Mâ zâğal basarü ve mâ tağa)** (Necm Suresi, Ayet 17) dır. Yâhud mânâ: Musa **(Lâm)**ın fethiyle muhlas idi, Allahu Teâlâ, Musa'yı eneiyyetinden halâs kılmış ve bakiyesini ifna ederek, «Tecelli-yi zâtıye-yi tam» ile Musa «tuğyan-ı mezkurdan» halis olmuş ve **(Felemmâ tecellâ rabbühu lilcebeli ce'alehü dekkân ve harre Musâ sa'ıka, felemmâ efaka kaâle sübhâneke tübtü ileyke)** (A'raf Suresi, Ayet 143) Yâni, vaktaki Rabbi, Musa'nın vucudu dağına tecelli edince; dağı parça parça ve mütelaşi kılıb Musa, bayılarak düşdü, fâni oldu. İfakat (bayılmaktan kurtulma, ayrılma) bulunca: «Seni tenzih ederim, eneiyyetimin zuhuru günahından sana rücu ettim» dediği gibi, hidayet ve Allah'ın temkini ile istikamet bulmuşdu. **(Ve kâne resûlen nebiyyâ)** (Ayet 51) Ve vahy ve ilham ile mueyyed bir Nebi ve İsrail oğullarını irşad için gönderilmiş bir Resul olmuş idi. Risalet makamı, helâl, haram gibi ahkâmı bildirici, salât ve sıyâm gibi vaziyetlere tenbih edici olduğu için, nübüvvet makamının dunundadır. Risalet; mükellefînîn beyanına müteallikdir. Amma nübuvvet; ba's ve nüşur (tekrar dirilme) ve mead ve ahvali gibi maâniy-i gaybiyeden ve sıfat ve esmanın tarifi gibi maârif-i İlâhiyeden ve Allah'a lâyık olan tahmid (hamd etmek) ve temcidlerden (medh ve sena ile tazim) haber vermekten ibarettir. Velâyet ise, halk itibar etmeksizin zatullahda fenadan ibaret olduğundan, kâffesinin fevkındadır. Gerek risalet ve gerek nübüvvet, takdim eylediği cihetle makamların en şereflisidir. Velâyet; risaletle nübüvveti kıvamlandırıcı olduğu için velâyet hâsıl olmadıkça, nübüvvet ve risalet de mümkün olamaz. Bu sebebden Kur'ân'da, Musa'nın (Lâm'ın) fethiyle muhlas olmasını, Resul ve Nebi olmasına takdim eyledi. **(Ve kâne resûlen nebiyyâ)** (Ayet 51) kavlinde de nübüvveti, risaletten tehir etmesi, nübüvvetin daha şerefli medh ve tazime risaletten daha ziyade delâlet edici olduğu içindir. Şeref itibarı ile velâyeti, nübüvvet ile risaletden te'hir etmemesi, zira velâyet her ne kadar eşref ise de, bâtın olduğu için şeref ve fazlı bilinemez. Ancak «dikkat-i nazarla» ihtisas eylemiş ürefa, muhakkıkiyn olan bâzı kimseler velâyetin fazl ve şerefini bilir, gayrileri bilemez.

Bunun için velâyet, medih ve tâzimi ifade etmez. Keza «muhlisan» kavli ile yalnız velâyete iktisarda (iktifa eyleme-kısa kesme) her ne kadar velâyet şerefli ise de, yine medih ve tâzimi ifade etmez. Zira velâyet bâzı kerre nübüvvet ve risaletsiz bulunabilir. Nübüvvet ve risalet ise velâyetsiz bulunamaz, binaenaleyh Musa'nın ancak bu tertib üzre vasf olunması güzel olabilir.

(Ayet 52) **(Ve nâdeynâhü min cânibittûril eymeni)** Ve biz, Musa'yı münacat mahalli olan «sır makamında» «kalb Tûr'unun» nihayeti olan «vücud Tûr'undan» nidâ eyledik. Bu sebebden **(Ve karrebnâhü neciyyâ)** (Ayet 52) yâni, «münacat edici olduğu halde, Musa'yı kurbumuza (yakınlığımıza) nâil eyledik» deyib, Musa'ya kelimullah tesmiye eylemişdir. «Tûr'u», en şerefli ve en kuvvetli ve çok bereketli demek olan «Eymen» ile vasf etmesi, sadırdan ibaret bulunan «cânib-i Eyser» den (sol taraftaki) ihtiraz (çekinmek-yakınmak) içindir. Çünkü vahy ancak «vadi-yi mukaddes» denilen RUH aleminden gelir.

(Ayet 57) **(Ve refağnâhü mekânen aliyyâ)** Biz, İdris Aleyhisselâm'ı yüksek bir mekâna ref' eyledik. Eğer mekân «mekânet» manasına olursa yüksek mekân; İdris'in Allah'a kurbeti ve «ayn-ı cemden» makam-ı velâyetde olan mertebesidir. Eğer bildiğimiz mekân mânasına olursa o vakit; yüksek mekân, feyezan eylediği vakit, felek-i şemsin mahrek ve maşukundan feyezan eylediği cihetle, asılda ve mebde-i evvelide «Ruh-i İsa'nın merkezi» İsa'nın karargâhı olan felek-i rabi, dördüncü göktür. **(İzâ tütlâ aleyhim âyâtürrahmâni)** (Ayet 58) İş bu enbiya-yı kirama, Rahman'ın âyetleri okunduğu vakit, nefis ile her âyetten zahirini, kalb ile bâtınını işidirler ve sır ile haddini fehm ederler ve ruh ile matlaına suud ederler. Ve o âyetde tecelli eylediği sıfatla mevsuf olaraktan, mütekellimi müşahede ederler. **(Harrû sücceden ve bu kiyyâ)** (Ayet 58) Ve o âyetin keşfeylediği sıfatla zuhuru zamanında tecelli eylediği o isimde fâni olub, Rahman, yâhut, Allah isminin müştemil olduğu sair sıfatlarla müşahedesine iştiyakları dolayısıyle ağlarlar. Şâirin «Uzaklaşırsalar ağlar onlara iştiyakından; Yakınlaşırlarsa ağlar yine havfü firakından» dediği gibi, uzaklaşmak korkusu ile nefsin bekasını müstelzim olmazsa, bu ağlamak kalbin ağlamasıdır.

(Ayet 59) **(Fehalefe min ba'dihim halfün edâ'ussalâte vettebe' uşşehavâti)** Bunlardan sonra, nefis makamında oldukları için huzur namazını izae (zâyi) eyliyen bir kavim bunlara halef oldu, Huzur, ancak kalb ile olduğundan, kalbsiz salât olmayıp, ancak kalb ile olabilir. Ve kalb makamından, nefis sıfatları ile bu ihticabları sebebiy-

le, kendilerine şehevat ittiba lâzım gelip şehevata ittiba (uymak-tabi olmak) eylediler. **(Fesevfe yelkavne ğayyâ)** (Ayet 59) Onlar, şer ve dâlâle mülâki olacaklardır. Çünkü, şehevata ittiba'ları artdıkça hicab ve dalâletleri ziyadeleşir. Nebi Aleyhisselâm'ın: «Bir günahdan sonra olan diğer bir günah, evvelki günahın ukubetidir» buyurduğu vechiyle, günahlar biri biri üzerine teraküm eyler.

(Ayet 60) **(İllâ men tâbe)** Ancak, evvelki günahdan tövbe edib de kalb makamına rücu eden **(Ve âmene)** (Ayet 60) ve yâkin ile iman eden **(Ve amile sâlihen fe'ulâike yedhulünel cennete)** (Ayet 60) ve fazileti iktisab ile sâlih amel işliyen kimseler; iman ve amelde olan derece ve istihkaklarına göre «cennet-i mutlakaya» dahil olurlar. **(Ve lâ yuzlemûne şey'a)** (Ayet 60) Ve hal ve makamlarının iktiza eylediğinden bir şey'i noksan olunmazlar. **(Cennâti adnin)** (Ayet 61) Dereceleri hasebiyle nefis, kalb ve ruh makamlarından mürekkeb **(İlleti ve aderrahmânü ibâdehu bilğaybi)** (Ayet 61) «celâl-i naimî» nimetlerinin asıl ve fürûunu ifaza edici olan Rahman'ın, kullarına, o nimetlerden gaib oldukları halde «vad eylediği cennetlere girerler.» **(Lâ yesme'ûne fîhâ lağven illâ selâma)** (Ayet 62) Onlar, o cennetlerde boş lâf işitmezler, ancak onları noksanlardan sâlim kılan ve mevaddan tecrid eyliyen maârif ve hikemi işidirler. **(Ve lehüm rızkuhüm fîhâ bükreten ve aşiyyâ)** (Ayet 62) Ve o cennetlerde, onların daima rızıkları vardır. Yâhud mânâ: «Kalb cennetinde»; «ruh güneşi nurunun zuhuru sabahında» ve «nefis cennetinde»; «ruh güneşinin gurubu akşamında» onların rızıkları vardır. **(Tilkel cennetülletî nûrisu min ibâdinâ men kâne takiyya)** (Ayet 63) Şu, bir «Cennet-i mutlaka» dır ki, kullarımızdan takva sahibi olan kimseleri, mutlaka takvası hasebiyle ona vâris kılarız. Eğer rezâil-i measiden sakındı ise; ona nefis yâni; «âs'ar cenneti», eğer tevekkül ile ef'alinden sakındı ise; ona «kalb cenneti» ve «tecelliyat-ı ef'al huzurunu», eğer kalb makamında sıfatından sakındı ise; ona «sıfat cenneti» ve eğer fena fillah ile zâtından ve vücudundan sakındı ise; ona «zât cenneti» ni miras kılarız.

(Ayet 64) **(Ve mâ netenezzelû illâ bi emri rabbike)** Biz, ancak Rab'binin izin ve emriyle tenezzül eyleriz. Melâikenin tenezzülü ve nefsin «Mele-i âlâya» ittisali, ancak iki şeyle olabilir. Biri; «cevher-i ruhun» kendisi ile «âlem-i alâya» münasib olduğu «safa-i fıtrî» ve «istidad-ı aslîdir.» Birisi de: tasfiye ve tezkiye ile olan istidad halidir. Ve istidadda; mücerred tasfiyenin husulü de kifayet etmez, belki muteber olan; «melekedir.» Zirâ **(İnnellezîne kaalû rabbünallahü sümmestekaâmü)** (Fussilet Suresi, Ayet 30) âyetinde: melâikenin tenezzülü, melekeye (mülke) delalet edici temkinden ibaret bulunan «is-

tikamete müretteb» kılınmışdır. Keza şeytanların tenezzülünde de **(Tenezzelü alâ külli effâkin esîmin)** (Şuara Suresi, Ayet 222) âyetinde: tenezzülleri istidadın husulünde, meleke ve devama delâlet eden mübalağa sigası irâd olunmuşdur. Melâike de böylece, «ancak hayır ve sıdıkta son dereceye baliğ ermiş olanlara tenezzül eder. İşte bu istidâd-ı sâni, evvelki istidad ile içtimâ' ederse; Hak'kın emri ve izninin alâmeti olur. Zirâ, feyz-i İlâhi, tam ve umumi ve gayr-i münkati'dir. Teahhürü zamanında, ancak adem-i istidâd sebebiyle te'hir etmiştir. Bu sebebden, bu âyet-i kerime vahyin te'hiri ile, Cenâb-ı Nebi'nin sabrı azaldığı vakitde nâzil olmuşdur. Yâni biz, kendi ihtiyarımızla değil, belki Allahu Teâlâ'nın ihtiyarı ile nâzil oluruz. **(Lehü mâ beyne eydînâ)** (Ayet 64) Bizim fevkımızda (üzerimizde) olan ve etvarımıza (hal ve hareketimizde bizden önde olan) takaddüm eden ve ilmimizin ihata edemediği ve yüzümüzün, ona teveccüh eylediği, «Ceberût etvarı» (halleri) **(Ve mâ halfenâ)** (Ayet 64) ve bizim etvarımızın (tavırlarımızın) dununda (aşağısında) olan; «melekût-i arzıye etvarı» **(Ve mâ beyne zâlike)** (Ayet 64) ve bunlar arasında «bizim bulunduğumuz melekût etvarının kâffesi», Hak'kın ilminin ihatasında ve memleket kahrında ve emrinin taht-ı saltanatındadır. **(Ve mâ kâne rabbüke nesiyyâ)** (Ayet 64) Rab'bin, her hangi bir kemâle müstehik olan bir şey'i, ona kemâlini ifaza etmemek suretiyle unutucu, yâhut müstehak (istihkaklı) olan bir kimseyi, ona hakkını vermeden terk edici olmamışdır. Belki kâffe-i istidadadı ilmen ihata ve onlara kemâlini ifaza eder. Ve defaten hasıl olmak üzre muktezasını inzal eyler. Vahyi tehir ettiyse o tehir, Hak'kın cihetinden değil, senin cihetinden olmuşdur.

(Ayet 65) **(Rabbüssemâvâti vel'ardı ve mâ beynehümâ)** Allahu Teâlâ Hazretleri göklerin ve yerin ve (arasında olanların) aralarındaki eşyanın Rab'bidir. Hepsine; ona has olan bir isimle terbiye ve tedbir ve halinin iktizasını ifaza eder, cemi esmasıyla kâffesini terbiye eder. **(Fa'büdhü)** (Ayet 65) Sen, halinin iktiza eylediği bir ibadet ile Allah'a ibadet et. Taki, vahyin tenezzülüne ve feyzin kabulune mustaid olasın. Bir iki lafziye ile, istidadı hazırlamak ile ibadetin bulunması da «bu hususda kifayet etmez.» Belki buna devam mu'teberdir. Binaenaleyh, kabulu mucib olan bu sefaya devam etmelisin. **(Vastabir li'ibâdetihi)** (Ayet 65) Ve devam üzre ona teveccüh ile ibadetine sabr eyle. **(Hel ta'lemü lehü semiyyâ)** (Ayet 65) Rab'binin bir mislini bilir misin ki, ona iltifat ve teveccüh ederek, sana matlubunu ifaza edebilsin?

(Ayet 66) **(Ve yekulül' insânü eizâ mâ mittü lesevfe uhrecu hayyâ)** İnsan: «Ben öldükten sonra diri olarak ihrac olunacak mı-

yım?» diyor. **(Evelâ yezkürül'insânü ennâ haleknâhü min kablü ve lem yekü şey'a)** (Ayet 67) O insan hatırlamıyor mu ki Biz onu evvelce halk ettik, o vakit âlem-i şehadette his olunan bir şey, yâhud, sayılan bir şey değildi. Zira, halkdan evvel, ezeldeki «vucud-i aynî», ayn-i cem'ide mahv ve yok olduğu için «lâvücüd» (vücudsuz) gibidir. **(Feve rabbike lenahşürennehüm veşşeyâtiyne)** (Ayet 68) Rab'binin hakkı için kasem ederim ki, ba'sı inkâr eden mahcubları, onları iğva ve Hak'dan idlâl eden şeytanlarla elbette haşr edeceğiz. Zirâ mahcubların nefisleri küdûrâtda (kederler-sıkıntılar) ve nurdan baid (uzak) olmaklıkda şeytanların nefislerine münasib olur. Hususuyla itikadda onlara tâbi olduklarından bizzarure (ister istemez) şeytanlarla beraber haşr olunurlar. **(Sümme le nuhdırennehüm havle cehenneme)** (Ayet 68) Sonra gavaşi-yi heyulâniye ve fevasık-ı (isyan, karanlıkları) zulmânîye ile ihticablarından âlem-i süflide «katran gömlekler içinde» ve «heyakil-i siniyede» (cezaevi heykelleri) bukağılarla (kelepçe) bağlı oldukları halde, «elbette onları tabiat cehenneminin etrafında ihzar (hazırlamak) edeceğiz.» **(Cisiyyâ)** (Ayet 68) İki kat yükselmiş (bükülmüş) ve dizleri üzre çökmüş oldukları halde zira, nefislerinin igvicacı (eğrilik) sebebiyle heykelleri de (dış gürünüşleri de) eğrilmiş olub, kıyama (ayakda durmaya) kadir olamazlar. **(Sümme lenenzi'anne min küllişiy'atin eyyühüm eşeddü alerrahmâni itiyyâ)** (Ayet 69) Sonra, her fırkadan Rahman'a en şiddetli âsî olanlara, bildiğimiz haline göre «en şiddetli azâbı» tahsis edeceğiz, **(Sümme lenahnü a'lemü billezînehüm evlâ bihâ sılliyyâ)** (Ayet 70) sonra, onlardan ateşe kavuşmağa daha evlâ (lâyık) olanı biz, kendisinden daha ziyade biliriz, onu derhal müstehak olduğu azaba ulaşdırırız.

(Ayet 71) **(Ve in minküm illâ vâridühâ)** Alem-i tabiat; âlem-i kudsin köprüsü ve geçidi olduğu için «ba's ve nüşur zamanında» her kimsenin âlem-i tabiata vurudu (gelişi) labüd (mutlak) ve zaruridir. **(Kâne alâ rabbike hatmen makdiyyâ)** (Ayet 71) Bu vürûd, (geliş) makziyyun-bih (kararı verilmiş) bir hüküm-i kat'i olmuştur. Her kim; ruhun cesede reddi ile ba's olunursa; onun sıratı geçmesi mümkün olmaz, ancak cehennem üzerinden geçmekle mümkün olur. Zira, mü'min geldiği vakit, nuru cehennemin yalınını (alevini) söndürdüğünden; cehennemi anlıyamaz. Nitekim, cehennemin: «Ey mü'min geçiver, zira senin nurun, benim yalınımı söndürüyor» diyeceği rivayet olunmuştur. Eğer o mü'mine; cennete girdikten sonra «Cehenemde halin nasıl idi?» diyerek sormuş olsak: «Ben, cehennemi anlamadım» der. Nitekim Câfer-i Sâdık Aleyhisselâm'a «Siz de cehenneme varid olur musunuz?» diye sorulduktа «Biz cehennemi sö-

nük iken geçdik» buyurdular. Ve İbn-i Abbas Radiyallahü Anh'dan: «Müminler cehennemi, bağ gibi olarak geçerler.» Câbir ibn-i Abdullah'dan rivayet olunur ki, Resullullah Sallâllahü Aleyhi ve Sellem'e bu mes'eleden sordu, Resullullah: «Ehl-i cennet, cennete girdikleri zaman, bazısı bazısına; bize Rab'bimiz cehennemden geçeceğimizi vad etmemiş miydi? derler, onlara, evet siz cehenneme girdiniz, fakat cehennem sönük idi, cevabı verilir» Yine Câbir Radiyallahü Anh'dan rivayet olunur ki, kedisine bu ayetden sual olunca, Resullullah Sallâllahü Aleyhi ve Sellem'in: «Vürûd, duhuldur, ne iyi ne kötü cehenneme girmiyen bir kimse kalmaz fakat İbrahim Aleyhisselâm'a ateşin olduğu gibi, cehennem de mü'minlere berdüsselâm (selâmet verici soğuk) olur. Hattâ soğukluğundan, ateşin bir ıslığı olur», buyurduğunu işittim, demiştir. Amma **(ulaike anha mub'adune)** (Enbiya Suresi, Ayet 101) âyetinde, «Mü'min kâmiller cehennemden uzakdırlar» buyurduğundan murad «gazabından uzakdırlar» demektir. **(Sümme nünecciyellezînettekav)** (Ayet 72) Sonra, adâlet yolunun sülûku demek olan «sırat» üzre yıldırım gibi «tevhide» geçmeleriyle, tecerrüd ettiklerinden «müttekileri» biz kurtarırız **(Ve nezerüzzâlımîne)** (Ayet 72) Zulmetde, istidatları nurunu noksan eden, yahut o nuru, mevzuunun gayrinde vaz eden zâlimleri; «cehennemde» çökük oldukları halde bırakırız. Nebi Aleyhisselâm'ın: «Zâlim, kıyamet gününde zulmettedir» buyurduğu veçhiyle, «mevâdd-ı zulmâniyede» dalgınlıklarından asla hareketleri yoktur.

(Ayet 76) **(Ve yezîdullahüllezînehtedev hüda)** Allahu Teâlâ Hazretleri, «ehl-i dalâle» dalâlet ve hicablarının ziyadeleşmesi için «cehalet» ve «rezaletlerinde» ne kadar çabalarlar ise, o derece hızlan ve dalâletlerinde imdad ettiği gibi, böylece «hidayet ehlinin» de «tevfik» ile hidayetlerini ziyade eder. Bildikleri bir şeyle amel ettikce, diğer bir ilmi kabule mustaid olarak, Nebi Aleyhisselâm'ın: **(Men amele bimâ alime veresehullahü malem ya'lem)** «Bildiği ile amel eden bir kimseyi, Allahu Teâlâ, bilmediğine vâris kılar» buyurduğu gibi o ilme de vâris olurlar. Binaenaleyh «ilmel-yakin» muktezasıyla amel ettikleri zaman, «hakkel-yakini» ziyade eyler. **(Vel bâkiyâtüssâlihâtü)** (Ayet 76) Bâki ve sâlih olan ulûm ve fezâil **(Hayrün inde rabbike sevâba)** (Ayet 76) «tecelliyât-ı vasfiye» ve «cennât-ı kalbiyeye» mu'di (veren-verilmiş) olduğundan, Rab'bin indinde sevab cihetinden hayırlıdır. **(Ve hayrün mereddâ)** (Ayet 76) Ve «zât-ı ehadiyyeye» rücu' sebebiyle hayırlıdır.

(Ayet 83-84) **(Elem tere ennâ erselneşşeyâtîne alel kâfirîne te'uz zuhüm ezzâ felâ ta'cel aleyhim)** «Habibim! görmez misin ki biz, ığva (aldatma) ve tahrik etmek üzre şeytanları, kâfirlere göndeririz. On-

ları aldatır, measiye (isyana-günaha) teşvik ederler. İmdi sen, onlara acele etme.» Melâikenin tenezzül etmesi babında, evvelce geçmişdir ki hayırlı nefisler, safâ ve tecerrüd ve nuriyetde «melekût-i semâvîyeye» ittisâl ettikleri için, melekût ve melâike-yi semâvîyeden ve şerir olan nefisler de zulmet, habis ve kedurâtda mecanis (aynı cinsden) ve münasib oldukları «nufûs-i muzlime-yi arziyeden» istimdad ederler. Binaenaleyh Resulullah Sallâllahü Aleyhi ve Sellem «Kâfirlerin zulmetlerinin şiddedinden, gavayet (azgınlık) ve ihticabda (gizlenme) devamlarından taaccüb eyledi» ki şeytanlar, dâima inib, vesveselerin ilkasıyla mitvâliyen (arka, arkaya) onları kandırarak «envâ-ı şerlere» tahrik ve teşvik ediyorlar. **(İnnemâ ne'uddü lehüm addâ)** (Ayet 84) Biz, sadece kendilerini küfürlerinin ve amellerinin vebaline ve hey'et ve akaidinin gazabına ulaşdıran, «onların nefeslerini» sayarız. Her birinin yakında ulaşacağı bir muayyen «eceli» vardır.

(Ayet 85) **(Yevme nahşürül müttekıyne ilerrahmâni vefdâ)** Müttakileri, mükerrem olarak, taife taife Rahman'a haşr ettiğimiz günü hatırlayınız. Bu âyetde «Rahman» ismini zikr etmiş, **(Min kâne takiyyâ)** (Ayet 63) âyetinde beyan olunduğu gibi, «meratib-i takvaları» hasebiyle, «rahmetinin kâffesine şamil» olduğu içindir. Bu sebebden, bâzı ârifler, bu âyeti işidince «Ya Rahman ile olan kimse, kime haşr olunur?» dedi. Bazı ârifler: «Rahman isminden, Rahman ismine, Kahhar isminden, Lâtif ismine haşr olunur» sözüyle cevab verdi. Zira, takvanın ilk derecesi olan: measiden, rezailden ve sıfat-ı nefisden ittika edenler, cennet-i ef'alde sonra cennet-i sıfatda Rahman'a haşr olunur. Cennet-i sıfatta Allah'a vusuldan sonra onun, «tecelliyat-ı sıfat» hasebiyle «Allah'da seyri» vardır. Zâta müntehi olduğu vakit seyri «seyrullah» olur. **(Ve nesûkul mücrimiyne ilâ cehenneme virdâ)** (Ayet 86) Mücrimleri de, habis amelleri dolayısıyla «tabiat cehennemine» susuz develerin sevki gibi sevk ederiz.

(Ayet 87) **(Lâ yemlikûneşşefâ'ate illâ menittehaze inderrahmâni ahdâ)** Hiç kimse şefaate mâlik olamaz, ancak Rahman indinde ahd tutmuş olan kimse şefâate mâlik olur. Bu ahd, safâ-i evvelden sonra, safâ-yı sânide tövbe ve Hak'ka inâbe ile ahd-i sâbıka vefadan ibâret Allah'ın imân ehline ahdidir ki, bu da sıfat-ı nefs hicablarından insilâh ve Rahman sıfatları ile ittisaf ve Hazret sıfatı olan «alem-i kudse» ittisâldir. Bunun için, sâir sıfât-ı lâtifeyi müştemil olan nimetlerine vusul ve celâl elini ve verici bulunan Rahman ismini zikr etmiştir. Yâni, «imdad-ı melekutiye» ve «envar-ı kudsiye» ile şefaat olunmaklığa hiç bir kimse mâlik olamaz, ancak «Rahmet-i Rahma-

niyenin» «kabuluna mustaid olan» ve «ahd-i hakiki» ile «cânib-i İlâhiye» ittisal eden kimse mâlik olur. Cenab-ı Nebî Sallâllahü Aleyhi ve Sellem'in birgün eshabına: «Sizin biriniz, her sabah ve akşam zamanında; gökleri ve yerleri yaradıcı, gayb ve şehadeti bilici olan Allahım! ben, senden başka Allah olmadığına ve senin şerikin bulunmadığına ve Muhammed, kulun ve resulün olduğuna şehadet etmekle, sana ahd ediyorum. Ve sen, eğer beni nefsime bırakırsan, nefsim beni şerre yanaşdırıb, hayırdan uzaklaşdırır ve ben ancak senin rahmetine itimad ederim. Binaenaleyh bana kıyamet gününde, başıma tâc edecek bir ahid kıl. Sen, vadine hulf etmezsin» mealindeki **(Allahümme fâtırassemâvâti vel'ardı âlimelgaybi veşşehâdeti)** (Zümer Suresi, Ayet 463 şu duayı okumaktan âciz olur mu?» buyurduğu ibni Muaz'dan rivayet olunmuştur.

(Ayet 93) **(İn küllü men fissemâvâti vel'ardı illâ âtirrahmâni abdâ)** Göklerde ve yerde olan mevcudatın kâffesi, bir şey'e değil, ancak Rahman'a kul olarak gelicidir. Çünkü kâffesi «hayyiz-i imkân» ve «mekmen-i adem» dedirler, ne vücûdları, ne de kemâlleri vardır. Vücûdları ve kemâlleri ancak Rahman iledir, nefislerinde bir şey değillerdir. Vücûd ve kemâlleri Rahman ismi ile ifaza olunmuşdur.» Eğer, ademdeki ayınlarının istidatları ile, Rahman'a «hak ibadetle» ibadet etmeselerdi, kemâl bulamazlardı. Binaenaleyh, kâffesi merbub ve kahr ve meliki tahtında makhurdurlar. **(Lekad ahsâhüm)** (Ayet 94) Ayn'larını ve istidad-ı ezeliyelerini ezelde «feyz-i akdesinde» ifaza ve ilmiyle taayyün etmesile kâffesni ihsa (sayma) eylemiş **(Ve addehüm addâ)** (Ayet 94) ve saymaklıkla saymıştır. Binaenaleyh, kâffesinin mâhiyet ve hakikatleri ancak Rahman'ın mahz-ı ilmiyle «ademde zâhir olmuş» ve «feyz-i rahmaniyeti» ile vücudda görülmüş «malumat suretleridir.» Ne keyfiyetle Rahman'a münasib ve mümasil olabilirler? Elbetteki olamazlar. **(Ve küllühüm âtîhi yevmel kıyâmeti ferdâ)** (Ayet 95) Ve kâffesi, neş'e-yi evveli ve kıyamet-i vüstada olduğu gibi kıyamet-i suğra yâni, ölüm gününde esbâb ve ekvandan münferit, alâik-i bedeniye ve sıfat-ı nefsaniyeden ve kuvâ-i tabiiyeden mücerret oldukları halde Rahman'a gelicidirler. Kıyamet-i kübra gününde ise; hepsi fânidir. Zülcelâli vel ikrâm olan Rabbi'nin zâtı bâkidir.

(Ayet 96) **(İnnelleziyne âmenû)** Tahkik imân-ı hakikiye-yi ilmî yâhut, aynî ile iman eden **(Ve amilûssalihâti)** (Ayet 96) ve sıfatları libaslarından tecridle «tecelliyat-ı sıfatın» kabülünü hazırlayıcı tezkiye ve tasfiye, sâlih amellerini işleyen kimseler. **(Se yec'alü lehümürrahmânü vüddâ)** (Ayet 96) Rahman onlara vüdd (dostluk) ve muhabbet kılacaktır. Nitekim hadisi kudside: «Kulum mütemadiyen

kurbu nevafil ile bana takarrüb eder taki ben kulumu severim, sevdiğim vakit, işittiği semi sıfatı, gördüğü basar sıfatı, tuttuğu kudreti ben olurum» buyurulmuştur. Hakikatte ise bu muhabbet, **(yuhibbihim ve yuhubbune)** kavlinden müstefad (anlaşılmış) olan inayet-i evvelinin eseri ve neticesidir. Allahu Teâlâ Hazretleri, kulun zuhurundan evvel, mekmen-i ğayıbta ictiba (seçme) muhabbetiyle muhabbet eylediği vakit, zuhûru zamanında o kulun, Allah'a muhabbetini ve ahd-i sabıka vefasını ona lâzım kılar. «Sabıkta olan ahid» **(Kul in küntüm tuhibbûnallâhe fettebi'ûnî yuhbibkümullahü)** (Ali İmran Suresi, Ayet 31) buyurduğu vechile, Habib-i mutlakın mütebaatında, o ahde vefa ile lâhık bir ahid ile tecdid eder. Eğer, âmâl ve ahvalde mütebaat sahih olursa, Allahu Teâlâ Hazretleri, o kulu muhabbet olanın semeresi (meyvesi-neticesi) olan muhabbetin fevkında ıstıfa (seçme-ayıklama) muhabbetiyle muhabbet eder. Çünkü evvelki muhabbet, aynî ve gizli, ikincisi ise: kemâli ve âşikâre olduğundan, o kulun muhabbeti, halkın kalblerinde vâki olur. Ve imân-ı fıtrî ehli indinde o kul için kabül zâhir olur. Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem: «Allahu Teâlâ bir kulu sevdiği vakit, ey Cibril, falan kulumu ben sevdim, sen de sev» der. Ve Cibril onu sever ve sonra, Allahu Teâlâ, falanı sevdi, siz de seviniz, diye gök ehline nida eder, gök ehli de o kulu severler. Sonra da yeryüzünde ona muhabbet vaz' eder.» buyurmuştur. «Hangi bir kul Allah'a teveccüh ve ikbal ederse Allahu Teâlâ kullarının kalbleri ile o kula ikbal eder.» buyurulduğu da Katâde'den rivayet olunmuştur ki, **(Seyec'alü lehümür rahmânü vüddâ)** (Ayet 96) kavlinin mâ'nâsı budur. Allahu Teâlâ a'lemdir.

TÂHÂ SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Tâ. Hâ.)** (Tâ) harfi, Tâhir; (He), Hâdi ismine işarettir. Bu da Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in «süret-i rahmet» ve «mazhar-ı muhabbet» oldukları için kavmine karşı şiddetli merhamet ve tağdifinden (şefkatinden) kendisine nâzil olan Kur'ân'ın, kavminin imanları hususunda, adem-i tesirinden müteessif olarak; **(Fele'alleke bahi'un nefseke alâ âsârihim in lem yü'minû bihâzel hadiysi esefâ)** (Kehf Suresi, Ayet 6) âyetinde zikr olunduğu gibi, kendi vücudunda bakiye olduğuna zehab olurdu. Ve riyazatı fazlalaştırıb, geceleri teheccüd namazıyla ihya ve kıyamda mübalâğa eyledi. Hattâ o dere-

ceye kadar ki, mübarek ayakları şişti. Bunun üzerine, haber verildi ki «Onların iman etmemeleri, senin cihetinden değil, belki kendi cihetlerinden ve hicablarının kalınlığından ve istidatları olmadığındandır. Senin his ettiğin veçhile sıfat-ı nefsinin veya eneiyetinin bekasından yâhud, hidayette kusur ve noksanının bulunduğundan değildir. Binaenaleyh, nefsine zahmet ve meşakkat verme.» Ve esma-i İlâhiyeden bakiyenin vücudu ve hidayetten kusur gibi şeylerin her ikisinden pâk bulunduğuna delâlet eden iki isimle nida olunarak: «Yâ tâhir! Ey bakiye levsinden pâk! ve yâ el-Hâdi! Ey hidayet edici» denildi. **(Mâ enzelnâ aleykel kur'âne liteşkaâ)** (Ayet 2) «Senin üzerine Kur'an'ı, riyazat ile meşakkat ve zahmet çekmekliğin için inzal eylemedik. Lâkin senin safa ve taharetinden sonra, kalbi yumuşak ve Kur'ân'ın kabülüne müstaid olan kimseye hatırlatmak için inzal ettik. Ve bihamdülillah bu iki maksad hasıl olub, sen kâmil ve mükemmil oldun. Riyazat ile maksud olan şeyde ancak sende zâhir olan bu iki emrin husulüdür. Zikr olunan her iki isimle sana tecelli ettik. Binaenaleyh, ne için nefsine zahmet veriyorsun? Senin hidayetinle hidayet bulmanın hasıl olmaması, senin kusurundan değil, ancak hidâyetin husulünde şart olan haşyet ve yumuşaklığın zıddı olan kalblerin kasvetinden katılığından ileri gelmiştir.»

(Tâhâ) kelimesinin nida olmayıb kasem olması da caiz olur. Yâni, Hak Teâlâ Hazretleri, Habib-i Ekrem'ini, kendileriyle terbiye eylediği ve tezkiye ve tahliyeyi ifade için, ona tecelli eylediği Tâhir ve Hâdi isimlerine kasem etmiştir. Çünkü, Kur'ân'ın inzalinden maksud zahmet ve meşakkat olmayıp, sende Tâhir ve Hâdi isimlerinin eserinin hasıl olmasıdır ki, bu da muhakkak hasıl olmuştur. Buna binaen, artık, riyazatta ifrat eyleme. İşte bu mâ'nadan dolayı, taharet ve hidayet mânalarından her ikisinin kendilerine husulü ve her iki isim müsemmasının kendilerinde zuhuru sebebiyle Âl-i MUHAMMED «Âl-i Tâhâ» tesmiye kılınmıştır.

(Ayet 4) **(Tenzîlen mimmen halekal'arda vessemâvâtil'ulâ)** Kavlinin **(Lehül'esmâülhüsnâ)** kavline kadar mânası; «Biz Kur'ân'ı cem'i sıfât-ı cemâliye ve celâliye ile mevsuf olan Zât'tan tenzil etmekle, inzal eyledik.» Bu sebeble, senin Zâtının cemi'sinden nasibi olmuştur. Yoksa, böyle olmasaydı; senin için Kur'ân'ın kabülü ve hamli mümkün olmazdı. Zira, vârid olan eserin, mahall-i suduruna münasebeti olduğu gibi, mutlaka mahall-i vürûduna da (gelib yetişmek) münasebeti lâzımdır. İmdi Kur'ân'ın mahall-i mesturu (setr edilen) cemi' esmâ-i hüsna ile mevsuf Zât olunca, mahall-i vürudu (gelib yetişmek) olan senin zâtının da böylece cemi-i esmâ-i hüsna ile mevsuf olması vâcib olmuştur. Binaenaleyh, Hak Teâlâ Hazretleri

semâvât ve arzı, yâni, âlem-i ervah ile cism-i mutlaktan ibaret olan «âlem-i ecsamı» halk ve cemâlini setr edici celâli hicab kıldığı gibi böylece, seni de «ruhaniyetin ve meratibi kemâlin demek olan; hicâb-ı seba-yı mezkûreden ibaret tabakat-ı ğuyubun semavat-ı bedeninden ibaret bulunan; şehâdetin arzı ile mahcub eylemiştir.

(Ayet 5) **(Errahmânü alel'arşiştevâ)** Yâni, celâli sebebiyle, mahlûkat hicablarıyle muhtecib «celâl sahibi» olan Rab'bin, bütün mevcudat ve mahlûkata rahmeti dolayısıyla «cemaliyle mütecelli» olan «cemâl sahibi» de O'dur. Çünkü hiç bir şey Rahmet-i Rahmaniyeden hâli olamaz. Ve eğer hâli olsa; mevcud olmazdı. Bu sebebten, Arşa «Rahim» ismi değil «Rahman» ismi mahsus (tahsis edilmiştir) olmuştur. Zira feyzin, kâffe-i eşyaya umum ve şumulü, başka isimden mümteni (menedilmiş) olub ancak, «RAHMAN» isminden feyziyab olurlar. İmdi Hak Teâlâ Hazretleri, Sıfat-ı RAHMANİ'yenin kâffesi eşyada zuhuru ve Sıfat-ı Rahmaniyyenin eseri olan «feyz-i umuminin» cemi-i mevcudata şumulü sebebiyle kâffesinin «arş-ı vücuduna» istiva eylediği gibi, yine bu suretle senin kalbin de «cemi-i sıfatının zuhuru» ve «sıfat-ı eserinin» cemi-i mevcudata ondan vüsulü sebebiyle, senin, «Arş-ı kalbine» istivâ eylemiştir. Buna binaen sen; «âlemlere rahmet ve nübüvvetin de, nübüvvet-ı âmme ve hâtime» olmuşsundur. İstivanın mâ'nâsı, Rahman'ın Arş'ta müsavi ve tam olarak zuhûru demektir. Zira, başkasının mazharı, bütün esma ve sıfata mutabık olamaz. Olamayınca Rahman ismi müstevi ve müstakim olamaz. Ancak «MUHAMMED Sallallahü Aleyhi ve Sellem mazharına» olur. İşte bu sebebtendir ki, «Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in gölgesi yoktu.» Zira fenâ-yı tamdan sonra, bekâ sebebiyle, sıfatıyla beraber, zâtından Hak ile tahakkuk etmemiş bir bakiye kalmamıştı.

(Ayet 6) **(Lehü mâ fissemâvâti ve mâ fil'ardı ve mâ beynehümâ ve mâ tahtesserâ)** Göklerde ve yerde ve bunların aralarında ve seranın (yerin yeryüzü) altında olan kâffe-i eşya O'nundur, Rahman'ındır. Bu âyet, Hak'kın kahr ve mülkünün cemi-i eşyaya şumulünü beyandır. Yâni, eşyanın kâffesi, Hak'ın mülkünün, kahr ve saltanat ve tesirinin tahtındadır. Hak'kın emri olmaksızın vücud bulmaz. Hareket ve sükûn ve tagayyür ve sebat etmez. Bu suretle eşya, bilkülliye fâni olmuştur. Hak'kın vahdaniyeti ve kahhariyeti fenasıyla makhurdur. Ne görür, ne işidir, ne tutar, ne yürür, ancak Hak ile ve Hak'kın emriyle görüb işidir ve gezer ve yürür.

(Ayet 7) **(Ve intecher bilkavli feinnehu ya'lemüssırre ve ahfâ)** Bu âyet, Hak'kın kemâl-i lûtfunu beyandır. Yani ilmi, bütün eşyada

nafizdir. Eşyanın zâhir ve bâtınlarını ve sırrını ve sırrının sırrını bilir. Böylece bir şeyi cehr, yâni âşikar etsek ve gizlesek, cehri de cehr ile, gizliyi de gizli ile bilir. İmdi zikr olunan «hayat, ilim, irade, kudret semi, basar, kelâm» sıfatları, herbir sıfata şâmil olan, «ümmühat-ı Sıfât» (Sıfatların anası) olunca ve herhangi bir isim, ancak zikr olunan «işbu esmada münderiç» bulununca bu sıfat ve esma ile «Zât-ı Hak», tekessür etmeyince **(Allahü lâ ilâhe illâ hû)** (Ayet 8) buyurdu. Yâni, şu sıfat ile mevsuf ve Kur'ân'ı inzal edici olan bu Zât, ancak, Allah'dır ki, Zât-ı Ehadiye ve hakikat-ı hüviyesi bu sıfatlar ile tekessür (çoğalmak) ve teaddüd etmez. Hüviyet-i İlâhiye, ezelde Vâhidiyet ve mastariyet itibariyle ğayr-i mevcûd olmayan, Hüviyet-i İlâhiye ise; ebedde dahi öylece ğayr-i mevcûd olmayan Hüviyet-i İlâhiyedir. **(Lehül'esmâül hüsnâ)** (Ayet 8) Taayünat-ı sıfat itibariyle beraber, zâtı demek olan, esma-i hüsna O'nundur.

(Ayet 9) **(Ve hel etâke hadîsü Musâ)** Habibim sana Musa'nın haberi tahkik (muhakkak) kelmiştir. **(İz reâ nârâ)** (Ayet 10) Musa bir ateş gördükte; ateş, kendisinden, nüfus-i insaniyeye nûr inikâs eyleyen «ruhul-kudüs» tür. Musa'nın basiret gözü, hidayet nuru ile sürmelenince, «ruhülkudsü» gördü. **(Fekale li ehlihim)** (Ayet 10) Hemen ehli olan «Kuvva-i nefsaniyeye» **(İm küsü)** (Ayet 10) «Hareket etmeyüb, sâkin olunuz» dedi. Zira, «âlem-i kudsiye seyr, ancak, nefsi şağıl olan, havass-ı zâhire ve bâtına kuvâ-i beşeriyesinin sükûnu zamanında olur. Ve ancak, o vakit âlem-i kûdsiye ittisâl olunabilir. **(İnniy ânestü nâra)** (Ayet 10) Tahkik, ben ateş gördüm. **(Le'allî âtiyküm minhâ bikabesin)** (Ayet 10) Belki o ateşten size bir «heyet-i nuriye-i ittisaliye» getirüb, onunla hepinizin faidelenmesi ve nurlanarak zatının fazilet olması me'muldür. **(Ev ecidü alennâri hüdâ)** (Ayet 10) Yâhut, ateş üzre beni Hak'ka hidayeti mucib olan, ilim ve marifetle hidayet edecek kimseyi bulurum. Yâni, ateşe ittisâl sebebiyle heyet-i nuriyeyi veya süver-i ilmiyeyi bulurum, dedi. **(Felemmâ etâhâ)** (Ayet 11) Musa ateşe ittisal edince **(Nûdiye)** (Ayet 11) hazret-i ilâhiyenin, kendileriyle muhtecib olduğu izzet ve celâl perdelerinden ibaret bulunan «hicâb-ı nâriye», âteşîn hicablar verasından: **(Yâ Mûsâ inniy ene Rabbüke)** (Ayet 12) «Ey Musa! celâlim perdelerinden biri olan sûret-i nâriye ile muhtecib ve ateş suretinde mütecelli olduğum halde, tahkik senin Rab'bin benim» diye nida olundu. **(Fahla, na'leyk)** (Ayet 12) «İki nalınını soy. (çıkar)» Yâni, nefs-i bedenini, yâhud «kevneyni» «dünya ve ahireti» soy. Zira nefis ile bedenden tecrid edildiği vakit, hakikatde «kevneynden» tecrid olunur. Yâni, tâki «ruh, Ruhûlkudse» muttasıl oluncaya dek, ruh ve sırrın ile Ruh'unun ve sırrının sıfatlarından ve heyetlerinden tecerrüd

ettiğin gibi, kalbin ve sadrın ile de alakâ-i külliyenin kat'ıa ve âsârın mahvı» ve «sıfat-ı efalinden fenâ sebebiyle, nefs ve bedenden tecerrüd eyle», demektir. Nefis ile bedene tevbin demeyerek «na'leyn» demesinin sebebi şudur ki, eğer Musa, nefiş ile beden libaslarından tecerrüd eylemese; «âlem-i kudsi-ye» muttasıl olmazdı. Halbuki ittisâl halinde idi ancak, **(Ve tebettel ileyhi tebtîlâ)** (Müzemmil Suresi, Ayet 8) kavl-i kerimi vechiyle; Hak Sübhanehu ve Teâlâ Hazretleri, Musa'ya bilkülliye «âlem-i kudse» inkıta' eylemesini emr ediyor, güya Musa'nın, nefis ve bedenle alâkası kalmış, nefis ve bedene taalluk ise; kalbin «sadır» tesmiye olunan ciheti süfliyesinden ibaret bulunan mahalle ayağını batırıb, kirletmiş oluyor. Kalb ile sadır «kuddüs cânibine» olan «teveccüh-i Ruhî ve sırriden» sonradır. Bunun için «makam-ı ruhda» onlardan kat' ile emr olunmuştur. Bu sebebten na'leynin vücudunu **(İnneke bilvâdil mukaddesi tuvâ)** (Ayet 12) kavliyle ta'lil eylemişdir. (ta'lil- illet ve sebeb gösterme) Yani, muhakkak, sen, «semavat ve arzın ecramını» ve «melekût etvarını» tay ettiği için «tuvâ» tesmiye olunan ve «âsârı taallûk ve «hey'et-i levâhık» ve «alâik-i maddiyeden» münezzeh bulanan «vâdi-yi mukaddes» desin, Ruh alemindesin. «Na'leynin debağat olunmuş, ölü merkeb derisinden olduğu için, hal'etmesiyle emr olunmuşdur», deyen kimse çok doğru söylemişdir. Deniliyor ki, Musa, nidâ olunduğu vakit, şeytan vesvese ile kendisine: «Şeytan tarafından nida olunuyorsun» deyince, Musa; «Ben fark ediyorum ki, altı cihetin kâffesinden ve cemi-i a'zam ile bu nidayı işidiyorum. Böyle bir nida ise; ancak Rahman'ın nidası olabilir» dedi. **(Ve enahtertüke festemi' limâ yûhâ)** (Ayet 13) Ve ben, seni ihtiyar ettim, seçtim. İmdi vahy olunacak şey'i dinle. Bu âyet, **(Felemmâ efaka kaâle sübhâneke tübtü ileyke ve ene evvelülmü'miniyn, kaale ya Mûsâ innîstafeytüke alennâsi birisâlâti ve bikelâmi)** (A'raf Suresi, Ayet 143-144) kavl-i keriminin buyurduğu vechile; Musa'nın cebel ve vücudunu, Hak'ta fâni ve pâre pâre kılıb, yakin bir halde yere düşüren «tecelli-yi zâti-yi tam»dan sonra olan «ıstıfa ile vaiddir ki», bu tecelli; «tevelli-i zâtiden» evvel olan «tecelli-i sıfâtidir.» Bunun için, bu makamda Musa'yı vahy ile Nebi kılmayıb, Resûl kıldı. Ve riyazat ve huzur ve murakabe ile emr ederek, yakında kıyamet-i kübranın vuku bulacağını da vaad eyledi. İşte bu ihtiyar **(Sümmectebâhü rabbühü fetâbe aleyhi ve hedâ) (Ayet 122)** ayet-i kerimesiyle işaret buyurulan «ictiba-yı (seçmek-toplamak) asliye» yakın ve o ictiba ile ıstıfa (bir şeyin hâlis ve temizini seçüp, ayırma) arasında mutavassıttır.

(Ayet 14) **(İnneniy enallah)** Musa'nın, «hazret-i esma-iyede» sıfat ile kalıb da Zattan mahcub olmaması için «Rab» ismini «Allah» ismine tebdil ve te'kid ile tekrar eyledi. Zira «Rab» Musa'ya tecelli

eylemiş olan isimdir ki, hidayeti vikayesi talebi zamanında, Musa'yı, ancak Cibril'den ibâret bulunan «ilim ve Hadi» isimlerile terbiye eyler. Yâni, tahkik cemi-i sıfatlarla mevsuf ve bir olan ALLAH BEN'İM. **(Lâ ilâhe illâ ene)** (Ayet 14) Sıfatın ta'dâdı ve mezahirin kesreti ile, benim eneiyet ve ehadiyetim ta'dât ve tekessür (çoğalmamıştır) etmemiştir. **(Fa'büdnî)** (Ayet 14) İmdi sen, eneiyetinin, benim hakikatımde fenâsını hazırlamakla ve «ibadet-i zâtiye» ve «tesbih-i mutlak-ı zâti» ibadetini esmay-ı sıfatıma değil, benim zâtıma tahsis eyle. **(Ve ekimissalâte lizikrî)** (Ayet 14) Sıfatımı hatırlamak için olan, «huzur-i kalbî» namazının fevkinde Zâtımı hatırlamak için, «şuhûd-i ruhî» namazını ikame eyle. **(İnnessâ'ate âtiyetûn)** (Ayet 15) Tahkik, «ayn-i ehadiyette», «fenâ-yı mahz» sebebiyle olan «kıyamet-i kübra» gelicidir. Nüfus ve amellerin zâhir ve merâtibin temyiz olunması için, sıfatım ile ihticab etmekle «kıyamet-i kübrayı» gizlerim. **(Litüczâ küllü nefsin bimâ tes'a)** (Ayet 15) Her kesin hayır ve şerden, sayiinin iktizasıyla cezalanması kemâl ve noksan, saâdet ve şekavetin temeyyüz etmesi için, «kıyamet-i kübray»ı izhar etmem. Ancak, has kullarıma birer birer izhar eylerim. Çünkü, eğer «kıyamet-i kübrayı» âşikar etsem, her şeyin fenâsı zâhir olub nefis, amel, ceza, mükâfat ve sâireden birşey kalmaz. **(Felâ yesuddenneke anhâ)** (Ayet 16) İstidadının kusuru sebebiyle, «kıyamet-i kübraya» iman etmeyüb, sıfat veya ef'al ve âsâr yâhûd, endâd (misli-naziri eşi) ile yâni; şirk-i hafi ve celi ile bâzı meratibde mahcub kalan kimse, seni «kıyamet-i kübradan» sarf etmesin ki, «sıfat-ı hicabında» bâki kalmayasın. **(Vettebe'a hevâhü)** (Ayet 16) Ve nefis veya kalb makamında hevâsına ittiba' eyleyen kimse, seni sarf etmesin. Zira o kimse eneiyetin bekası ile hevâda bâkidir. O vakit, seni sarf eden kimsenin helâk olduğu gibi, sen de helâk olursun.

(Ayet 17) **(Ve mâ tilke biyemînike yâ mûsâ)** Ey Musa! sağ elinde olan şey nedir? Bu kelâm; Musa'nın nefsine işaretdir. Yâni, Musa'nın aklının elinde olan demektir. Zira akıl, insanın, Allah'tan, onunla atâ'ya aldığı ve nefsini onunla zabt eylediği sağ eldir. **(Kale hiye asâye etevekkeû aleyhâ)** (Ayet 18) Musa: «O benim asâmdır.» «Şehadet âleminde ve kemâl kesbinde ve Allah'ı seyirde ve ahlâkı ile tahâllukta, o asâya itimat ederim.» Yâni, bu işler, ancak o asây-ı nefs ile mümkün olur. **(Ve ehüşşü bihâ alâ ganamî)** (Ayet 18) Ve fikrin o nefis ile hareketi sebebiyle, «ruh ağacından» «kuvâ-i hayvaniye koyunlarına» «ulum-i nafia» ve «hikmet-i ilmiye» yapraklarını onunla düşürürüm. **(Veliye fihâ meâribü ührâ)** (Ayet 18) «Ve o asâda; benim için ahval, mekân, ve tecelliyatı taleb ve makamatı kisb gibi, başka faideler de vardır» dedi. Hak Teâlâ'nın Musa'ya bu yolda

sual etmesi, azamet tecellisi ile hasıl olan heybetin Musa'dan izalesi ve emniyete tebdil içindir. Musa'nın, cevabı, sual üzerine ziyade etmesi; Hak ile mükâlemeyi çok sevdiğinden ve istinâs zevkini devam ettirmek istemesinden ileri gelmiştir.

(Ayet 19) **(Kaâle elkıhâ yâ Mûsâ)** Hak Teâlâ Hazretleri: «Ey Musa! Nefsinin asasını, aklının zabtından tahliye eyle» dedi. **(Fe'elkahâ)** (Ayet 20) Kahr-ı İlâhi sıfatı tecelliyatının envarından haz aldıktan sonra, Musa, nefis asâsını saleme bıraktı. **(Feizâ hiye hayyetün tes'â)** (Ayet 20) Bırakınca; nefsinin; şiddet-i gazabından hareket eden bir ejderha olduğunu gördü. Musa Aleyhisselâm'ın nefsi, kuvvetli ğazab ve şiddetli hiddet sâhibi idi. İmdi tecelliyat-ı sıfat makamına baliğ oldukta Sûre-i Kehf'te zikr olunduğu gibi, istidad zarureti ile, Musa'nın «tecelli-yi kahriden» hazzı çokca olmuştu. Sıfatta fenâsı zamanında, Musa'nın ğazabı, «gazab-ı İlâhi» ve «kahr-ı Rabbani» ile tebdil olunarak, bulduğu şeyi yutan bir ejderha sûretiyle sûretlendi.

(Ayet 21) **(Kaâle hüzhâ)** Hak Teâlâ, Musa'ya «asây-ı nefsini» evvelce olduğu gibi aklın ile zabt eyle **(Ve lâ tehaf)** (Ayet 21) ve telvin ile zuhûr ederek, hâlinin günahı olmasından ve seni istilâ etmesinden korkma! Zira senin ğazabın; nefis makamında «kalbin nuru» ile mestur olub da, hafasından sonra zâhir olan bir «ğazab değildir.» Senin gazabın; muhakkak fâni olduğundan «benim emrim» ile hareket eder. **(Senü'ıydühâ sıyretehel'ûlâ)** (Ayet 21) «Biz onu, fâni ve ölü, şuuru ve davası olmayan «kuvve-i nebatiye» rütbesine varmış olduğu halde, evvelki suretine iade edeceğiz» dedi. Hazreti Musa, nefsini Şuayb Aleyhisselâm'ın terbiyesinde öldürdüğü ve «kuvve-i nebatiye» gibi kıldığı için, «Musa'nın nefsine âsâ» denildi. Bu sebebtendir ki, «Musa'ya asâyı, Şuayb Aleyhisselâm bağışladı» denilmiştir.

(Ayet 22) **(Vadmum yedeke ilâ cenâhike)** Ve «hidayet-i Hakkaniye» nûru ile tenevvür etmekliğin için, aklını sağ koltuğun demek olan «ruh canibine» zam eyle. Zira, akıl; «tedbir-i meaş» için nefse muvafakat ve «sol koltuk demek olan nefis canibine» inzimamı ile kederlenerek vehimle karışır. Tenevvür edemiyen ve «mevahib-i Rabbaniye» ve «hakayık-ı İlâhiye»yi kabul edemiyen katı bir keder olur. Hak Teâlâ Hazretleri, safa bulmuş ve «nur-i kutsi» kabul etmesi için aklın, ruh canibine zam edilmesini emr buyurmuştur. **(Ve tahrüc beydâe min ğayri sûin)** (Ayet 22) Aklın vehim ve hayal şaibesinden hiç bir âfet ve noksan ve maraz olmaksızın, «nur-i kudsi» şuaı ile ve «hidayet-i hakkaniye» nuru ile münevver olduğu halde **(Âyeten ührâ)** (Ayet 22) evvelki sıfata zam olunmuş bir sıfat ola-

rak çıkar. **(Linüriyeke min âyâtinel kübrâ)** (Ayet 23) Sana, sıfatımız tecelliyatı ayatından; «vahdetde fenâ» demek olan «âyet-i kübrayı» göstermemiz için, yâni sen, «tecelliyat-ı sıfat» makamında olub, bu tarik ve cihetden, «tecelli-yi zât» zamanında sana zâtımızı göstererek, «kıyamet-i kübrada» bizimle bizi görmekliğin için, sana «sıfatımızla tecelli eyledik.»

(Ayet 24) **(İzheb ilâ fir'avne innehu taga)** Sen firavna git. Zira o, eneiyetinin zuhuru ile tuğyan, eneiyeti ile muhtecib olarak ubudiyetin hududunu tecavüz etmiştir. Bu emr; nübüvvet ve risaletin «fenâ-yı zatiye» mevkuf olmadığına delâlet eder. Zira, Hak Teâlâ'nın, Musa'ya zâtıyla tecelli eylemiş olduğu erbainiyede dühul, firavn'un helâkinden sonra olmuşdu. Bu dâvet ve risalet ise, ancak «tecelliy-i sıfat» makamında olmuşdur. Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in seyrinin daha çoğu nübüvvet ve vahyden ve tenezzül ile hidayet bulduktan sonra olduğuna dair, bizim birkaç kerre söylediğimiz söz de bunu takviye eyler.

(Ayet 25) **(Kaâle rabbişrah lî sadrî)** Musa: «Ey Rab'bim! Onların taan ve safahatleriyle nefsim müteezzi ve müteellim olmamak ve ezalarile sadrım daralmamak için, sıfâtî tecelliyat makamında «temkin» ve «nur-i yakîn» ile benim sadrımı genişlet. Her ne zaman onlara senin kelâmın ile söylersem, senin sem'in ile onların kelâmlarını işidib, o kelâmları senin kelâmın bulayım ve eserlerini de senin basarınla görüb, senin fiilin bulayım. Buna mukabele ettikleri şeyleri, ancak senden görüb, bileyim de seninle senin belâlarına sabr edeyim. Ve bu mukabeleleri onlardan görmekle nefsim zâhir olub da, kendi sıfatı ve onların sıfatları ile, senin sıfatından mahcub olmasın» dedi. **(Ve yessirlî emrî)** (Ayet 26) «Ve dinin kabülüne onları tevfik ve bana meaned (muârız-inad edenler) olanlar üzerine bana nusrat ve teyid-i kudsinden imdad etmekle, emr-i daveti kolaylaştır. **(Vahlül ukdeten min lisânî)** (Ayet 27) Ve sütud korkusu maslahatına (bir işin hayırlı olmasına sebeb olan şey) riayeten, ferağat ve ceberutları karşısında hüccet ve beyyine ile, senin zâtının, dinleri üzre izharı ve sözünün alâsı ve risaletinin tebliğinde, lisanımdan kelâmı saraheten söylemeğe cüret ve cesaret etmekten ve lisanımın, kelâmın ile ceryanından mâni olan, akıl ve fikir düğümünü çöz. **(Yefkahu kavlî)** (Ayet 28) Kalblerini yumuşattığın ve huşu ve haşyeti, kalblerinde koyduğun ve beni âlem-i kudsten teyid etmekliğin sebebiyle benim sözümü anlasınlar» dedi.

Kıssanın bâkisi, tevili kabul etmez. Eğer tatbik etmek istersen, bilesin ki; «kalb Musa'sı», «babası ruhül-kudüsten» doğma «büyük kardaşı olan» «akıl Harununu» işlerinde kolaylanmak ve reyinden

istifade etmek, onunla kuvvet bulmak, kemâlât iktisabında ona müşarik (ortak) ve muavin (yardımcı) olmak üzere, kendisine vezir kılmasını hal lisanıyla Allah'tan istedi. Ve bu talebini **(Key nusebbiheke kesirâ)** (Ayet 33) Yâni, «nefsin sıfat ve heyetinden tecerrüd ile, seni çok tesbih edelim. **(Ve nezküreke kesîrâ)** (Ayet 34) Ve mükaşefat ve tecelliyat makamında huzur ve maârif ve hakayıkı iktisab ile seni çok zikr edelim», sözüyle ta'lil (illet ve sebeb beyat etmek) eyledi. **(İnneke künte binâ basirâ)** (Ayet 35) «Muhakkak, Sen; bizim, kemâlin kabülüne istidat ve kemâle ehliyetimizi görücü oldun. Bize yardım eyle. Ve bizden gördüğün ve murad ettiğin şey üzre bizi biribirimize yardımcı kıl» dedi. **(Kaâle kad ûtite sü'leke yâ Mûsâ)** (Ayet 36) Hak Teâlâ Hazretleri: «Ey Musa! sen muhakkak matlubunun tahsiline muvafık kılındın. Ve istediğin verildi.» dedi.

(Ayet 37) **(Ve lekad menennâ aleyke merreten uhrâ)** Ve muhakkak başka defa da senin, irade talebinden evvel, mahz-ı inayetimiz sebebiyle «sana ihsan eyledik.» **(İz evhaynâ ilâ ümmike mâ yûhâ)** (Ayet 38) Anan; «nefs-i hayvaniyeye», **(Enikzi fîhi fidtâbûti)** (Ayet 39) kalb Musa'sını, beden, yâhud, «tabiat-ı cismaniye» tabutuna koy diye işaret eyledik. **(Fakzi fîhi fil yemmi felyulkihil yemmü bissâhili)** (Ayet 39) Müteakiben onu «tabiat-ı heyulâniye» deryasına bırak ki, derya onun «nur-i temyiz» ve «Rüşdün zuhuru» zamanında, «sahil-i necata» atıversin. **(Ye'huzhü adüvvün lî ve adüvvün lehü)** (Ayet 39) Onu, benim ve onun düşmanı bulunan, «nefs-i emmâre-i cebbâre-i firavniye» tutar. **(Ve el kaytü aleyke muhabbeten minnî)** (Ayet 39) Ve ben, seni sevdim ve bütün kalblere ve her şeye, hatta «nefs-i emmare» ve kuvâsına seni sevdirdim. Ve ben kimi sevdimse, onu herkes sever. **(ve litüsne'a alâ aynî)** (Ayet 39) Ve bunları, benim hıfz ve vekâletimde terbiye olmaklığın için yaptım **(İz temşi uhtüke)** (Ayet 40) Kız kardeşin «âkıle-yi ilmiye» zuhûr ve hareket ettiği zaman **(Fetekuûlü hel edüllüküm alâ men yekfülühü)** (Ayet 40) «nefs-i emmareye» ve kendisine merhamet eyleyen kuvâya: «Onu «hikmet-i ilmiye» ve «ulûm-i nâfia' sütleriyle» emzirib, fikir ile terbiye etmeğe kefalet eden bir kimseyi, size delâlet edeyim mi?» dediğini hatırla. **(Fereca'nâke ilâ ümmike)** (Ayet 40) Yakîn nurû ile itminan hasıl olmuş ve «hikmet-i ilmiye» ile pâklanüb, «hikmet-i ilmiyeden» nâfi ilimler südünü emzirmesi ve hecr (bir şahsı malından tasarruftan men edilmesi) terbiyesinde «müdrikât-ı cüziye», «alât-ı bedeniye» ve «amal-i zekiye» ile, seni terbiye etmesi ve göz bebeğinin, «tahsili ile mesrur» olması için seni, sana müşfik olan «nefs-i levvame» anana çevirdik. **(Key tekarre aynühâ ve lâ tahzene)** (Ayet 40) Senin nurunla nurlanması, göz bebeğinin «medar-ı süru-

runun» fevtinden mahzun ve noksan olmaması için, seni anana döndürdük. **(Ve katelte nefsa)** (Ayet 40) Ve seni ziynetleyen «sûret-i ğâzabiyeyi» riyazat ve emmare ile katl ettik. **(Fenecceynake minel ğammi)** (Ayet 40) Derhal, nefs-i emmarenin istilâ ve helâk-i ğamından seni kurtardık. **(Ve fetennâke fütunâ)** (Ayet 40) Ve nefsinin ve sıfatının zuhuru ve def'i ve izale (yok etme) ve imate (öldürme) ve tezkiyesinde (temizleme) riyazat ve mücahede sebebiyle, seni enva-ı fitnelerle imtihan eyledik. **(Felebiste sinîne fî ehli medyene)** (Ayet 40) Bunun üzerine, ilim şehrinin ehli olan; «kuvâ-i ruhaniye» arasında «akıl-ı fi'lî Şuayb'ının» nezdinde senelerce kaldın. **(Sümme ci'te alâ kaderin yâ Musâ)** (Ayet 40) «Ey Musa! sonra istidadın hasebiyle, mukadder olan kemâlinin derecesine baliğ oldun.» Yahut mâ'nâ: sıfatının kemâlinden sonra, sana bahş olunacak «tecelli-i zatiden» ibaret bulunan, «kemâl-i tam» olan bir mikdarına (dereceye) geldin. **(Vastana'tüke linefsî)** (Ayet 41) Ve sende bulunan şerif hasletler ve hilâfetime ehliyet dolayısıle, «medine-i beden» ahalisi arasından, «seni nefsim için hâlis ve havasım cümlesinden kıldım.»

(Ayet 42) **(İz heb ente ve ehuke bi âyatî ve lâ teniyâ fî zikrî)** «Ey Kalb Musa'sı! sen ve kardeşin akıl, hüccet ve beyyinelerimle gidiniz, **(İz heba ilâ fir'avne innehu tağaâ)** (Ayet 43) cemi'kuvva-i ruhaniyeye istilâ ve istilâ ile tuğyan eden ve haddini tecavüz eyleyen «nefs-i emmareye» gidiniz. Ve benim zikrimde fütur etmeyiniz. **(Fekulâ lehü kavlen leyinnâ)** (Ayet 44) «Emr-i Hakka» istislâm ve «hükm-i şeri»ye inkiyada davette rıfk (yumuşak) (dost gibi görünme) ve müdarat eyle, Ona yumuşak söz söyleyiniz. **(Le'allehu yetezekkeru ev yahşâ)** (Ayet 44) Belki yumuşayarak, nasihati kabul ve inkiyad (boyun eğer) eyler. Kalb ve akıl, nefsin, istilâya alıştığından dolayı tuğyan ve tefriından korkunca, Allahu Teâlâ hazretleri, nefs-i emmareye karşı çekecekleri zahmet ve görecekleri şiddetten muhafaza ve teyid ve yardım edeceğini vâd ile, kalb ve aklı teşci ve nefs-i emmareyi teshir ve itaat ettirmek hususunda, risâletin tebliğini ve kuvâ-i hayvaniyeyi zabt ile, kendisine taptırmaktan vazgeçmeye ve hazret-i İlâhiyeye teveccüh ve «maârif-i hakikiye» ve «envar-ı ruhiye-yi kudsiyeyi» ifaza ve istifaza etmekte kuvâ-i mezkûreyi kalb ve akıl ile beraber serbest bırakarak, lezzât-ı hissiye ve zeharif-i nebeviyenin tahsilinde ğazab çektirmemeğe, «nefs-i emmareyi» ilzam ve icbar etmelerini emr etti.

(Ayet 47) **(Kad ci'nâke biâyetin min rabbike)** Biz, muhakkak, Rab'binden, bize mutabaat etmekliğinin vücûbuna delâlet eden burhanı getirmişizdir. **(Vesselâmü alâ menittebe'alhüdâ)** (Ayet 47) Noksanlardan selâmet ve alaiktan necat ve âlem-i ruhiden feyz nuru,

burhana ittiba' ve nur-i İlâhiye temessük eden kimseye mahsus (**İnna kad ûhiye ileynâ enne'l'azâbe alâ men kezzebe ve tevellâ**) (Ayet 48) tabiat cahiminde ve heyûlâ kuyusunda gazabın, nur-i İlâhiden i'raz ve muhalefet eden kimseye mahsus olduğu muhakkak olduğu bize vahy olunmuşdur.

(Ayet 49) (**Kaâle femen rabbükümâ yâ Mûsâ**) Nefis firavnu «Ey Musa! sizin Rabbiniz kim oluyor?» dedi. Bu âyet, nefsin, cenab-ı Rab'den ihticabına işarettir. (**Kaâle rabbünellezî atâ külle şey'in halkahu**) (Ayet 50) Kalb Musa'sı, hüccet göstererek, nefsi delil ile hidayet etmek üzere «Bizim Rab'bimiz, her şey'e, mesâlih-i zâtına muvafık hilkat ve havass ve menâfi' ve makasıdına (maksatlarına) münasib alât verip, onu bu havassı ve menâfi'inin tahsiline hidayet eden zattır» dedi. (**Kaâle ilmühâ inde rabbî fî kitâbin**) (Ayet 52) Ne kadar çok olmasıyla beraber, ilmullahın, ahiret ahvalini ihata eylediğini, bu ilmin; «levh-i mahfuzda» müsbet, ezelen ve ebeden bâki olub (**Lâ yedillu rabbî ve lâ yensâ**) (Ayet 52) ona hata ve nisyan câiz olmadığını beyan ile cevab verdi. (**Ellezî ce'ale lekümül' arda mehden ve seleke leküm fîhâ sübülâ**) (Ayet 53) Ey «kuva-yı bedeniye», Rabbim, «beden arzını» size bir «beşik» kılan ve sizin için orada göz, kulak, burun, ve diğerleri gibi a'zâ ve cevârih yolları kılan zattır.

(Ayet 53) (**Ve enzele minessemâi mâen**) Ve Ruh semasından meded-i ruhani ve idrak suyunu indirerek (**Fe ahrecnâ bihî ezvâcen min nebâtin şettâ**) (Ayet 53) o su ile, sizin her bir kuvvetinize mahsus türlü türlü idrakler, fiiller, hassalar, hey'etler, melekeler çıkardık. (**Kulû**) (Ayet 54) Siz, rıza, sabır, havas ve esma ilmi ve sair idrakât ve iradat ve makamat gibi, size mahsus olan ahval-i ahlâk ve mevahib ve imdad ile gıdalanıb, kuvvetleniniz. (**Ver' av en'âmeküm**) (Ayet 54) Ve kuvâyı hayvaniyeyi de kendilerine mahsus olan ahlak ve âdâb ile otlatınız.

(Ayet 55) (**Minhâ halaknâküm**) Mizaçların mezahiri bulunan â'zâ mizaçlarının ihtilafı iktizası üzre sizi «arz-ı bedenden» inşa eyledik (**Fîha nü'ıydüküm**) (Ayet 55) ve riyazat zamanında hareket etmiyecek ve haddinden tecavüzü ve gayrine istilâyı taleb etmeyecek derecede, kuvânın her biri, mahalline mülazemet ve orada gizlenerek, tâki «sıfat-ı nefsin» mahv ile fena buluncaya dek öldürmek suretiyle, sizi «arz-ı bedene» iade ederiz. (**Ve minhâ nuhricüküm târeten uhrâ**) (Ayet 55) Ve beka zamanında, «hayat-ı mevhibe-yi hakkaniye» (hakkani bağışlanmış hayat ile) ile, yine sizi beden arzından ihrac eyleriz. O vakit, kuvâ-yı hareket-i mu'tad ve, melekût-i fâzıla sâhibi olur.

(Ayet 56) **(Ve lekad ereynâhü âyâtinâ küllehâ)** Muhakkak biz, «mevaddan tecerrüde» ve «envarın vücûduna» delâlet eden, bütün «delâil-i beyyinatı» nefis firavnına gösterdik, **(Fekezzebe ve ebâ)** (Ayet 56) o firavn nefsin madde olduğu ve mücerredatı idraki mümteni olduğu için âyânı tekzib ve kabulden imtina' eyledi. **(Kaâle eci'tenâ lituhricenâ min ardinâ)** (Ayet 57) sözüyle bedene mensub yuvasında iz'ac edilmesini inkâr ederek, «Ey Musa! bizi sihrinle arzımızdan çıkarmak için mi bize geldin?» dedi. Ve idrakinden kasır ve kabulunden âciz olması dolayısıyle, «burhanı» sihre nisbet eyledi. Ve kuvây-ı hayâliye ve vehmiyeyi, muaraza ve mücadeleye teşvik eyledi. Nefsin, riyazatsız ve ölmeksizin zâhir olan hakkı ve parlak olan burhanı iz'an etmesi, gayet az ve pek güçtür. Her ne zaman kendisine aşikâr bir delil getirilse, vehim ile tahayyülü şek ve şübheye kadha (kötülemeye) teşvik eder.

(Ayet 58) **(Felene'tiyenneke bisihrin mislihî fec'al beynenâ ve beyneke mev'ıden lâ nuhlifühü nahnü ve lâ ente mekânen süvâ)** Şimdi nefis, «Biz de sana o gibi bir sihir icra edeceğiz, aramızda bir vakit tayin eyle ki, o vakitde biz de sen de orada bulunuruz, muâraza mahalli herkesin görebileceği dümdüz bir yer olsun» dedi. **(Kale mev'idüküm yevmüzzîneti)** (Ayet 59) Musa, «Mev'udunuz, bayram günü nasın toplandığı kuşluk vaktidir» dedi. Mev'ud; kıyasın terkibi ve makamın tertibi vaktidir ki, o da «nefs-i natıkanın» müdrikât ile ziynetlendiği ve ma'lûmât ve mahzunatı hazırlamak için kuva-yı akliye ve ruhâniyenin toplandığı vakitdir. **(Duhâ)** (Ayet 59) Akıl-ı fi'lî güneşi nurunun parlamasıdır ki, o vakit, nefis o güneşin kavlinden i'raz ve «enva-ı mugalata» ve vehim hilelerini toplar, kalbde yakiniyat ile ve onun iftira eylediği yalanların izharı ile, vehmiyat ve mugalatalar göğünden koparır, «kuva-yı nefsaniye» arasında vukubulan tenâzu, (niza etmek, husumet edişme), kuva-yı nefsaniyeden herbirinin birbirine mütehalif (tehalüf eden birbirine uymayan) ve mütemani' olarakdan, kendi lezzetine incizabı ve kalbin dağında, yekdiğerine teslim olmamalarıdır. Kuvanın gizli konuşmaları, her biri nefsinde muhalefeti ile beraber kalbe muhalefet sebeblerini bâtın kılmak istemeleridir. Akıl-ı fil-î güneşini, sihre nisbet etmeleri, o güneşin, maânisini idrakden acizlerine ve delâil ve berahinin nefse hafî olduğuna, ve nefi' indinde fazilet yolunun, lezzet-i hissiyeyi tahsil ve şehevat-ı bedeniyede inhimakden ibâret bulunduğuna işarettir. Sehrenin, evvelâ sihri ilka etmeleri; sülûk zamanında, vucud-ı insanide, vehmiyet ve hayaliyatın, akliyat ve yakiniyat üzerine tekaddümüne-yoksa böyle olmasa, burhan-ı kat'ı ve delil-i vazıha muhtaç olunamazdı. Ve Hakka davet eden kimseye,

fâsid itikadın zâil olması ve Hakkın temkin ve kararlaşması için, emirde hüccet ve delil ile şübhenin def'i ve bâtılın nakzi vâcib olduğuna işarettir. Hibal ve isiy yâni, ipler ve dikenler, ruh ve akıl nuruyla, «Hakkın teyidi» olmadığı takdirde, yürümeğe ve kalbe galebe etmeğe yanaşan şüphe-i cedeliye, mugalata ve safsatalarıdır ki, «Korkma, tahkik, sen a'lâsın» kavlinin mânâsı da budur: «Sen ruh ve akıl nuruyla cânib-i hak'dan müveyyedsin (teyid eden, kuvvetlendiren, metanet veren)» demektir. Sağında bulunan itimada şayan «akl-i nazari» burhanını ilka ile, onların bâtıl sıfatlarını ifnâ eder ve sihirleri muzmahil ve mütelaşi olur. Onların yapdıkları mekir ve tezvir hilesidir, onun hakikati yoktur. Senin san'atın, zu'm (zan) ettikleri gibi, onlarınki gibi değildir. Seherenin (sihirbazlar) secdeye kapanmaları, aczlerinin zuhuru zamanında, kuva-yı vehmiye ve hayaliyle ve tahayyüliye ve hissiyenin inkiyad etmiş olmalarıdır. Nefs-i emmare ise riyazat görmediğinden ve me'lûfatiyle âdetleşmiş ve «kuvâ-yı arziye» riyaset ve tecebbür (kibir ve ceberut peyda etme) davasında inadı ve şiddeti üzre bâkidir. **(Leükattı'anne eydiyeküm)** (A'raf Suresi, Ayet 124) Sizin el ve ayaklarınızı keserim demesi, «kuva-yı nefsaniyenin kalbe muvafakatıyle, nefse muhalefeti cihetinden, meâsi ve maişet hususlarında tasarruf etmediklerini ve lezzat ve müştehiyat-ı cismaniyenin tahsilinde, sa'yi terk ettiklerini iz'an zamanında nefsin; kuvva-yı mezkûreyi korkutması ve uzaklaşdırmasıdır.» Hurma dallarında salb etmesi (asması) riyazat zamanında öldürmekle, kuvayı, «kuvay-ı nebatiye» derecesinde durdurarak ve sâir meratibde tasarruf ettirmiyerek ve mekâsib ve menâsibe yükseltmeyerek, karargâhlarında ve «mebadiy-yi neşetlerinde» sâbit kılmasıdır. Yâhud, maâdin ve «mahall-i zuhurları» olan a'zâ karargâhlarında durdurmasıdır. Bu tevil üzre işbu tahvif **(İnnemâ zâlikümüşşeytânü yuhavvifü evliyâehü felâ tehâfühüm ve hafuni in küntüm mü'minîne)** (Ali İmran Suresi, Ayet 175) buyurduğu vechiyle, nefsin, kalbe mutavaattan ve kalbin teshirinden ve hidmetiyle kaim olmaktan i'razını ifade etmesi için, mücahededen geri koyan, lememat-ı şeytaniye» (şeytâni pırıltı) sebebiyle, nefsin ehadis (sözleri) ve hevacisi (kuruntular) kabilindendir. Ve eğer zâhiri tasdik ve aşikâr olan mucizeye imandan sonra, **(Ve câdilhüm billetî hiye ahsenu)** (Nahl Suresi, Ayet 125) kavli keriminden müstefad olan, «mubahese-i zâhireye» haml olunmasa idi **(İz heb ente ve ehuke)** (Ayet 42) kavli **(Fetenâze'u emrehüm beynehüm)** (Ayet 62) kavline kadar zâhiri üzre icra olunurdu, yâni «Sihre maraza edecekleri cedelin envaı hususunda bir birine niza' edici oldukları halde aralarında sırren mubahese ettiler» demektir.

(Ayet 63) **(İn hâzâni lesâhirâni)** Kavlinin manâsında da bu ikisi, fesahat ve delil getirmek hususunda mâhir kimselerdir, beyanları, çok aşikârdır. Bunlara karşı hiç bir kimse muaraza edub, galib gelemez, denilmişdir. **(Fe'cemiû keydeküm)** (Ayet 64) Şimdi kelâmınız bir olub, yek diğere kuvvet olmak için onlara söyleceklerimiz sözde ittifak ediniz. **(Feizâ hibalühüm ve ısıyyühüm)** (Ayet 66) Musa, sehrenin tahayyülât (zihinde vücûd bulan kuruntular) ve vehmiyatlarını **(Yuhayyelü ileyhi min sıhrihim ennehâ tes'â)** (Ayet 66) terkib ve belagat ve hüsn-i takrirde mugalata ve safsatay-ı kıyâs ve cedelli tertibleri hey'etini yürütmekte, güya kendisine yürür ve hareket eder gibi tahayyül olunuyor görünce, **(Fe'evcese fî nefsihi hıyfeten Musâ)** (Ayet 67) o vakit nefsinde cehlin galebesinden ve dalâletin devletinden bir nevi korku gizledi. Nitekim Emiril Müminin Ali Aleyhisselâm; «Musa, nefsi üzerine korku gizlemedi, yalnız cehlin galebesinden ve dalâletin hâkim olmasından korkdu» buyurdu. **(Kulnâ lâ tehaf)** (Ayet 68) Biz korkma, dedik, Musa'yı Ruhul-kudüs ile te'yid ve tesci' eyledik, **(Ve elkı mâ fî yeminike)** (Ayet 69) ve aklının zabtında olan «şuay'ı kudsi» ile itlâf (telef etmek, öldürmek, öldürülmek) etmiş, Hakkın nuru ile ziyalanmış olan nefsini ilka eyle. **(Telkaf mâ sana'u)** (Ayet 69) Onların parlak, âşikâr delillerle tezyin ve tasvir eyledikleri bâtıl şüphelerini derhal yutuversin. **(İnnemâ sana'u keydü sâhirin)** (Ayet 69) Muhakkak onların başkalarının ağzından çalub, tertib- ettikleri deliller, sâhir hilesidir. Sahir (sihirbaz) olan ise, nerede olsa, felâh bulmaz.

(Ayet 70) **(Feülkıyesseharetü sücceda)** Sehere, (Sihirbazlar) mucizenin zuhurunu «hüccet» ve bürhanın aşikâreliğini «şahidlerin sıdkını anlayınca derhal, Musa'nın hak üzre olduğunu iz'an ve ikrar ve insaf ederekden, hep birden secdeye kapandılar. **(Kaâlu âmennâ birabbi Hârune ve Musâ)** (Ayet 70) «Biz, Hârun ve Musa'nın Rabbine iman ettik» diyerek, imân-ı yâkini ile iman ettiler. Çünkü Hak, kendilerine keşf olunmakla, Hakkın kâffe-î eşyaya Rububiyetini ârif oldular. Ancak, Rububiyetinin bütün âlemlere umum ve şumulu ile beraber, Rububiyetini Hârun ile Musa'ya nisbet etmeleri, Musa ile Harun'a olan Rububiyetin fazlından ve onların, Rabbe ziyade has olduklarından ileri gelmişdir. Zira Allahu Teâlâ Hazretleri, her şey'i, istidadının iktiza eylediği ona münasib bir isimle terbiye eyler. Halbuki, Musa ile Harun'un istidatlarının kemâli iktizası üzerine ve Hakkın, onlarda kemâl sıfatları ile zuhuru; sehreye ayniyle kendilerinde tecellisi dolayısıyle, Musa ve Harun'u «esma-i hüsnasının» en büyüğü ile terbiye eyler. Binaenaleyh, sehre her ne anladılar ve neye vâsıl oldularsa, kendi istiklâlleri ile olmayub, Musa ve Hârun

yüzünden ve onların vesilesiyle anladıklarını ve vâsıl olduklarını bildiler. Mâlum olmalıdır ki, sâhir, insanların istidat cihetinden nebiye en yakın olanıdır. Zira harikulâde işlerin mebadisi üç şeydir. Ya «mevadd-ı unsuriye» ve sûverin mezc ve terkibi ve mizâc ve cevheri muhtelif halitaların cem'i hassalarıdır ki, bu kısım «neyyir-i necat» (nurlu kurtuluş) babındandır. Yâhud, «nufus-i semaviye» feyzinin isticlâ ile «ecrâm-ı arziye» kuvasına ittisâli için, «mevadd-ı unsuriye» ve «suver-i sufliyeyi» hazırlamak tarıkiyle, «kuva-yı semaviye ve arziyenin» cem'idir ki, bu kısım da «tılsımat babındandır», yâhut nufusun ve âlem-i ulviden istifade olunan hey'etlerinin te'siridir ki, bu kısımda: nübûvvet için gönderilmiş ve dâvet ile kaim olan kâmilden olursa, «mucizedir.» Nübûvvet için gönderilmiş olmayub, velâyet zirvesine terakki eylemiş bir «vasıl-i muhakkikden» olursa, «kerametdir.» Mucize ile keramet arasında fark şudur ki: i'caz; (aciz kılmak-acze düşürmek) tahaddî (meydan okuma, galebe yolu ile muhalefet etmek) (Efendimiz Kur'ân ile, fasih Arab'a tahaddî etmişdir) ve «muarazaya» (muhalefet etmek) mukarin (yakın) olur. Keramet; «tehaddi ve muarazaya» mukarin olmaz. Nufusun hey'etlerinin te'siri, eğer «âlem-i a'lâdan» i'râz ve dünyaya teveccüh ve ikbal etmiş kimseden olursa; «sihirdir», Binaenaleyh sâhir olan kimsenin nefsi, bidayet-i fıtratında bu âlem ve ecramında mü'essir olan, bir takım hey'etlerle tahsis olunmuş kuvvetli bir nefis olmuşdu. Ancak o nefis, «âlem-i sufliye» meyl ile mebdeinden i'râz ve «âlem-i tabiiye» meyl ile kuvvet ve kudretin aslından ve te'sir ve kahrın menbaından munkatı olmakla, kendisinde bulunan «şuay-ı kudsî» ve «hey'et-i nuriye» daima zayıflamaktadır. Nitekim, Hakka ikbal, hazret-i İlâhiyeye teveccüh, «nûr-i kudsi» ile itlâf, kuvve-i melekutiye ile te'yid sebebiyle, nebi ve velinin nefsinde işbu «hey'et-i nuriye» ve «şua-ı kudsi» daima ziyadeleşmektedir. Şüphesizdir ki, sâhir, nebiye muaraza eylediği zaman kırılır ve nebiye mukabelesinde, kendi nefsi ile kökünden kopar. İmdi, sâhirin âciz kaldığı ve münkesir olduğu vakit, nebiyyi ençok ârif olanlardan ve dâvetine, envarına en ziyade ikbal edenlerden ve «tabiat-ı süfliye» dini kendisine galib ve evvelki istidadı bilkülliye bâtıl olmadıkça, istidadda nebiye en yakın olduğundan nebiyyi ikrarda en ileri gidenlerdendir.

(Ayet 72) **(Kaâlu len nü'sireke alâ)** Sehere (Sihirbazlar) Fir'avne: «Biz elbette seni tercih edemeyiz» dediler. Bu söz; nefse kuvvet-i yakîyn ile hasıl olan himmetin büyüklüğünden sâdır olmuş bir kelâmdır. Zirâ, kalbde yakinin kuvveti, nefse himmet büyüklüğünü irâs eyler ki o da saadet-i uhreviye ve lezzet-i bâkiye-yi akliye yanında nefsin saadet-i dünyeviye ve şakâvet-i bedeniyeye, lezzât-ı

âcile-i fâniye ve âlâm-ı hissiyeye mübâlât etmemesidir. Bu sebebden sehere: **(İnnemâ takdiy hâzihil hayâteddünya)** (Ayet 72) Yâni, «Sen, ancak bu dünya hayatına hükmedebilirsin» sözleri ile lezzât-ı âcile ve alâm-ı hissiyeyi istihfaf ve istihkâr eylediler. **(İnnâ âmenna birabbinâ liyağfirelenâ hatâyenâ)** (Ayet 73) «Rabbimizin, bizim lezzât-ı tabiiyyeye meyl ve dünya yaldızlarına muhabbetimiz sebebiyle, nefislerimize arız olan çirkin sıfatları ve muzlim heyetleri, **(ve mâ ekrehtenâ aleyhi minessıhri)** (Ayet 73) ve bizi cebr ve ikrah etmiş olduğun sihri, yani, Musa'ya karşı muârazayı, nûru ile örtmesi için biz, Rabbimize îmân ettik» dediler. Sehre (Sihirbazlar), nûr-i istidâdları ile Musâ'nın hak üzre olduğunu bildiklerinden, muârazasından istiğfar ettilerse de, Fir'avn kendilerini muârazaya cebr eyledi.

(Ayet 74) **(İnnehü men ye'ti rabbehu mücrimâ)** Tahkik herkim kıyamet-i suğrâ gününde Rab'bine, ecram-i tabiiyyeye meylettirici hey'et-i bedeniye ağırlığı ile gelirse **(Feinne lehü cehenneme)** (Ayet 74) onun için cehennem hâsıldır. **(Lâ yemûtü fîhâ)** (Ayet 74) **Orada** âlâmı his etmemek için tabii ölümle ölmez, **(Ve lâ yahyâ)** (Ayet 74) günahlarının zararlarından kurtulmak için, hakiki bir hayat ile hayat sâhibi de olmaz. **(Ve men ye'tihî mü'minen kad âmilessâlihâti)** (Ayet 75) Ve her kim, nefisleri tezkiye eyleyen fezâil-i nefsiye sâlihâtını işlemiş olduğu halde imân-ı yakînî ile mü'min olarak rabbine gelirse; **(Feulâike lehümüdderecâtül'ulâ)** (Ayet 75) onlara da kemalâtda derece-i terakkilerine göre sıfât cennetlerinin âlî dereceleri vardır.

(Ayet 77) **(Ve lekad evhaynâ ilâ müsâ en esri bi'ibâdî)** Tahkik biz, Musa'ya «Kullarımızı geceleyin leyl-i cismânî ve sıfat-ı nüfûsî karanlığında yürüt» diye vahy eyledik. **(Fadrib lehüm tarîkan filbahri yebesâ)** (Ayet 77) Onlara âlem-i heyûlâ denizinde tecerrüdden bir yol yap ki, o, mevadd-ı cismâniyenin rutubeti ve hey'eti heyulâniyenin yaşlığı kendisine erişemiyen kuru bir yol olsun. **(Lâ tehâfü dereken ve lâ tahşâ)** (Ayet 77) Gavaşî-i tabiiyye-yi zulmaniyede münkamis (gömlek giyme) olan bedenlerin, size yetişmesinden ve size galebe ve istilâsından korkmayın. Zirâ onlar tabiat-ı zulmâniyede mahbus, sizin şanınızdan kasırdırlar. **(Fe'etbea'hüm fir'avnü bicünûdihî)** (Ayet 78) Nefis Fir'avni; askerleri ile tabiate dalmaları sebebiyle, kuvâ-yı ruhaniyeyi ihlâk etmek için takib ettiler. **(Feğaşiyehüm minelyemmi mâ ğâşiyehüm)** (Ayet 78) Fir'avun askerlerini katran denizinde helâk-i sermedî ve azâb-ı ebedî kabladı.

(Ayet 80) **(Benî isrâile kad eneeynâküm min adüvviküm ve vâ'adnaküm cânibettûril'eymene)** (Ayet 80) Ey İsrail oğulları! tahkik biz,

sizi düşmanınızdan kurtardık. Ve kalb tûrünun sağ cânibini size va'd eyledik. Kalbin cânib-i eymeni; «Ruh-ül kudüse» gelen cihetidir ki fuad tesmiye olunan «vahy mahallidir.» **(Ve nezzelnâ aleykümül menne vesselvâ)** (Ayet 80) Ve size ahval ve mevâhib-i zevkiyat bıldırcınını, ulûm-i maârif ve yakîniyât helvasını indirdik. **(Külû min tayyibâti mâ rezaknâküm)** (Ayet 81) Sizler bu hoş ulûm-i maârifi gıdalanınız. Ve kalblerinizle kabul ediniz. Zirâ kalblerinizin sebeb-i hayatıdır. **(Ve lâ tetğav fîhi)** (Ayet 81) Ve parladığını ve ziynetini gördüğünüz zaman, nefsin zuhûru ve kendisini görüb beğenmesi sebebiyle o rızıkda tuğyan etmeyiniz. **(Feyehille aleyküm gazabî)** (Ayet 81) Tuğyanınız size hırman-ı gazabımın ve hızlan-ı (harab olmak) âfetimin hulûlune sebeb olur. **(Ve men yahlil aleyhi gazabî fekad hevâ)** (Ayet 81) Her kime ki gazabım hulûl ederse; tahkik, o kimse kurb makamından nefis cehennemine düşer ve istitar ve estar-ı celâl zulûmatında «cemâl sıfâtları tecellisinden» mahcûb kalır. **(Ve innî legaffârün)** (Ayet 82) Ve tahkik ben, istinası ve tezyinatı ile zahir olan «tuğyan etmiş nefsin sıfâtını», sıfâtım nûrları ile setr ediciyim. **(Limen tâbe)** (Ayet 82) Nefsin tezahür ve istilâsından tövbe ve inkisar ve iftikarı ve fâka zilletini kendisine lâzım kılmakla «istiğfar eden» **(Ve âmene)** (Ayet 82) ve sıfât-ı kalbiye envârına ve envâr-ı ilâhiye tecelliyâtına imân eden, **(Ve âmilesâlihan)** (Ayet 82) ve tevekkül ve rıza gibi makamatın ve huzûr ve safa ile telvinâta mâni olan melekâtın iktisabında iyi iş işliyen **(Sümmehtedâ)** (Ayet 82) sonra da fenâ haline ve zât nuruna hidayet bulan kimseye çok çok mağfiret ediciyim.

(Ayet 97) **(Ve mâ a'celeke ân kavmike yâ Mûsâ)** Bu ayetlerin **(Fil yemmi nesfâ)** (Ayet 97) kavline kadar hakikat üzre mânâsı şudur ki: Musa Aleyhisselâm, mükâleme makamı ile müşerref ve kendisine keşif sıfâtı verilip, Benî İsrâil'in kurtarılmasına ve Hakk'a irşad olunmasına gönderildiği vakit, kavmini siyaset ve idare edecek bir şeriat va'd olunmuştu. Buna binaen, Musa Aleyhisselâm, kavminin îmân üzre tesbit ve ikan (yakın hasıl edilmek) ile hak üzre takririnden evvel, Hârûn'u kavmi üzerine halife bırakıp, murakabe için çekilmişdi. Bu hareketi, her nekadar makamının, gayrinin tekmiline âdem-i feragati iktizâsından ve müşahedeye gayetle şevkinden ileri gelmiş ise de, kavminin kemâl-i ilmiye ve ma'rifet-i yakîniye ile tekmillerinde, kademinin taat-i sebatı ve filhal terakkiyi müstelzim olan emre imtisalde bulunacağından, Musa, bu acelesi üzerine itab olunmakla, muameleleri yakîn esası üzerine bina kılınmamışsa da, kavminin din hususunda kendisine mutabaat üzre olduklarını ve zâhir olan bu ta'cilin (aceleciliğin) mükâlemede kendisin:

den ma'dud olan «tecelliy-i sıfâtî» makamının istihkâmından ibaret ve sıfâtda «kemâl-i fenâ» demek olan «Rıza makamını» taleb etmesinden ileri geldiğini beyan ile itizar eylemiştir. Hak Teâlâ'nın, «Kavm-i Musa'yı» semavî belâ ile ibtilâ kılması da ancak mücerred ve ma'kulden anlamayup, mahsusdan gayrisini idrak etmiyen, sarf-ı mevadda dalgın, istidâdı kâsır kimselerden tecrid sebebiyle «kemâli kabul edici» mustaidlerin seçilmesi içindir.

Bu sebebden kavmi **(Mâ ehlefnâ mev'ideke bimel kînâ)** (Ayet 87) yani: «Ey Musa biz, kendi rey ve ihtiyarımızla ve işimize mâlik olmak tarikıyla senin va'dine hulf etmedik, dininden dönmedik» dediler. Çünkü onlar, bittabi kullar idiler. Rey ve melekeleri yok idi. Sahib-i ihtiyar değil idiler. Bedenî oldukları halde idare olunmuş ve tabiatlaşmış oldukları cihetle, taklid etmekden ve amelden başka yolları olmayıp, tahkik ve ilimden mahrum idiler. Sâmirî'nin, onları ziynetlerden eritilmiş tılsıma tapdırması, nefislerinin süflî ve tabiat-ı zehebiyeye müncezib bulunduğundan, tabiatlerinda altun muhabbetinin rusuhu ve tenasüb-i tab'ı dolayısıyla, icl (buzağı) suret-i nev'iyesinin; tabiat-ı zehebiyede (altun sevgisi) tecellisinden ileri gelmişdir. Bu keyfiyet kuvâyı semâviyenin kuvay-ı arziye ile mezci babından idi. Bu sebebden, Sâmirî **(Basürtü bimâ lem yabsurû bihî)** (Ayet 96) yâni; «Ben, onların bilmediği tılsım ve simya ilimlerinin ibtinâ' eylediği tabi-î ve riyâzî ilimlerini bildim.» **(Fekabedtü kabdaten min eserirresûli)** (Ayet 96) «Bunun üzerine resulun eserinden bir avuç kabz ettim (aldım).» **(Fenebeztühâ)** (Ayet 96) «Ziynetleri icl (buzağı) suretinde erittiğim zaman, o kabzayı erimiş cemr'e (ateşe) attım **(Ve kezâlike savvelet lî nefsî)** (Ayet 96) ki bu, nefs-i şeytaniye-yi şerirenin tesvilindendir» dedi. «Bu kabza, Cebrail'in, râkib olduğu (binmiş) feres-i hayattan ibaret bulunan «Hayzumun», yâni; atın tırnağının bastığı topraktır» denilmişdir. Yâni; «akl-i fa'ale musahhar ve ondan müteessir ve merkebi mesabesinde olub, sıfatını yükleten, nefs-i hayvaniyenin, nefs-i hayvaniye-yi külliye-i semâviyenin eserinin muttasıl olduğu şeyden aldım» demektir. Çünkü akl-ı fa'al, nefs-i hayvaniye-yi külliyeyi müsta'li (istilâ eden-yükselen üstüne çıkan) olduğundan, onun vasıtası ile âsârın mevâdda ifâzasına sebeb olan bir takım vaziyetlerden ibaret bulunan te'siri, tebayi-i unsuriye ve ecram-ı süfliyeye, erişir. Mevad, istidât hasebiyle mezkûr âsârdan münfail olarak, Cibril merkebinin bastığı toprak mesabesinde ahval-i garibeyi kabul eder. **(Kale fezheb)** (Ayet 97) Musa, Sâmirî'ye «Git» dedi; bu kelâm, Musa'nın gazabından sâdir olub, Sâmiri'yi, tard eylemişdir. Enbiya ve evliyanın gazabından, azabın husûlünün vacib olması, enbiya ve evliya,

Hakk'ın sıfatının mazharları olduğu içindir. Bunlar, her kime gazab iderlerse o kimse Hakk'ın kahrında vaki olub dünya ve âhiretde «Şakî» ve ebedî bir azabla muazzeb olur ve amelinin vebâlini tadar. Sâmiri'nin, kimseye temasdan sakınması hakkındaki azab, sûret-i bâtıla davetde Hak'dan uzak olmasının neticesi ve hilesini ibtal ve mekrini izale eylediği zaman, Musa'nın, ona lânetinin eseri olmuştur.

Enfüse tatbik olunmak üzere bu âyetlerin mânâsı: kalbe bir nevi keşif sebkat ederek sülûk ve içtihad-ı kalbi cezb eylediği ve kalbde ilmî ve kesbî olmayub, belki ilmî ve keşfi bir kemâl hasıl olduğu vakit, emr-i şeriat ve mücahededen zâhil (ihmal eden) olub da, şuhud ve huzura acele kıldığı zamanda o kalb, Hak Teâlâ'nın itâbı ma'razinda (arz olunan yer, pazar) kalır; Ve kuva-yı idare ve istikamet makamını iktisab etmesi için mal ve riyâzâta red olunması vâcib olur. Zira, kavmi, kuva-yı ruhanîye ve cismânîye üzerine halifesi olan «Akıl Hârûnu»; riyazât ve mucahede, taât ve muameleye mûdavemetsiz, kuvânın tedbir ve takvimine (zamanlama) ve doğru yola sevkine kadir olamaz. O vakit, havasdan kuvây-ı nefsânîye Sâmirî'si dirilib, kuvây-ı nefsânîyeye hubb-i şehevat ateşini yakar. Ve feres-i (at, beygir) hayat olan nefs-i hayvaniyenin tesirinden müteessir olmuş olan evza'-ı (durumlar, tavırlar) mahsusa hasebiyle, o ateşe taliin (meydana gelenin) imdâdından bir şey'i atar ve «tabiat-ı mevâddı»; kalbinden dökülmüş, âdet-i zahmet ve meşakkatle sai ve amel olmayıp, belki lezzet ve şehvet, himmet-i ekl ve şürbden ibaret olan «icl (buzağı) sûretinde» temsil eyler. Ve heva ruhunu üfliyerek, icl-i tabiat dirilir ve kuvvetlenib buzağı sesi ile bağırır. Ve bütün kuvâ, ona ibadet ederek, onu ilâh edinirler. Her ne zaman kalb, nûr ile müeyyed olan akıl, dalâlet ve fitnede oldukları hakkında kuvaya tembih ve Hakka ve re'y-i akliyenin mutabaatına davet etse, teyid-i kudsî ile müeyyed, Hak nuru ile münevver olan kalbin, Allah rızası için, gazablı kuvânın dalâletine ve dinde tefrikaya düşdüklerine müteessif olarak avdet edinceye değin, kuva akla muhalefet eder. Kalb, nefs-i levvame lisanı ile kuvâyı ta'yib (ayıplar) ve şiddetle tekdir ve va'd-i vaîd ile muaheze ve hilkat ve neş'e ve fıtrattan sukût iktizâsıyle Rabbe kurbiyetten zamanın uzadığını hatırlatır. Ve misak-ı fıtrat zamanında Rububiyeti ikrarlarında vermiş oldukları ahidlerini nisyan ve vaidlerine hulf etmekle saht (katıpek zorlu) gazaba istihkak ile kuvâyı korkutur. Fakat hevanın kaydında esir ve tahayyül sultanına münkad ve düşkünlüğe teslim olduktan sonra, artık bu tekdir ve tâhvif (korkutmak) kuvâya tesir etmez. Bunun için, artık; tabiat-ı cismaniyeyi mücahede ile kırmaktan, nâr-ı riyazatla yakmakdan, rahmet-i İlâhiye nefhaları rüzgârları

ile savurmaktan başka yol yoktur. Rahmet-i İlâhiye nefahatı rüzgârları estiğinde: kuvânın «kalbe mutabaat» ve teveccühde «sırra muvafakatinden» sonra tabiat-ı cismaniye, heyûlây-ı cirmiye denizinde mütelaşi olarak hayat ve hareketi kalmaz. Ve kuva-yı âkilenin, tabiata meyl hususunda; kuvaya muvafakati bulunmak sebebiyle Musa'nın, Hârûn'un başından, yâni: ruha yakin bulunan cihet-i ulviyesinden ve kuvay-ı nefsânîye tarafı olan cihet-i süfliyede te'sir sureti ve zükûret (erlik) hey'eti olan sakalından tutub, kendine, yâni Mûsa'nın bulunduğu Hak cânibine ve âlem-i kudse ve ulvi cihete çekmesi: «nurun, kuvve-i âkilede tesiri ile, hidâyet-i hakkaniye ve şua-ı kuds nurundan müteessir olarak ve kuvvet-i İlâhiye ve kudret-i Rabbâniye ile kuvvetlenib ve cevelan ederek, kuvâda tesir ve Emr-i Hak ile kuvanın akla ve kalbe itaat etmeleri ve kalbin, onları tahayyül ve vehmin kahrından kurtarması». demektir; Hârûn'un itizarı: «nur'-i hidayetle münevver ve emr-i şeriatla müeyyet olmıyan aklın, tahayyül ve hevâya münkad olub da kuvâyı muhafaza edemeyeceğine ve kuvayı terdide (redetme) iyka (vukua getiren) edici tefrikayı çoğaltmakdan başka bir şey yapamıyacağına işarettir.» Kalb; akıl nurunun istilâsı ve tabiatın bilkülliye kahrı ile Hak yolunda istikametin husulunde tahayyül mün'azil (azl edilmiş) olub, tahyili (tahayyül etme) ile kuvâdan hiçbir kuvvete temasa kadir olamaz. Kuvvadan hiç bir kuvvet de onun tesvilini (aldatmak) kabul ile tahayyüle yanaşamaz. O halde; tahayyül mel'un ve metrud olur. Onun bir mev'udu, bir haddi, bir rütbesi olur ki, o hadde asla hulf ve değişiklik bulmaz. Artık istilâ, tecavüz ve riyasete geçerek makulât ile yalanlarını ve galatlarını tervice yol bulamaz. İşte bu da Allah'a istikamet ve Allah için ubudiyet hakayıkı ile bu makam hasıl olmadan tevhid nâsiyesi incilâ ve inkişaf edemez. Tecrid ve tefrid makamı da hasıl olamaz. Bu makam ancak istikamet ile olur. Bu sebebden bahsi **(İnnemâ ilâhükümüllahüllezî lâ ilâhe illâ hüve)** (Ayet 98) yâni; «Sizin mabudunuz, ancak zâtullahdır ki onun gayrisi mevcud değildir» kavliyle takib eyledi. Çünkü bundan evvel salik; ibadetde iki kıbleye musalli, iki cihet arasında mütereddid, iki ilâh ittihaz edici idi. **(Vesi'a külle şey'in ilmâ)** (Ayet 98) Yâni; bu makamda tevhid bilfiil tahakkuk eyler ve ilminin, herşeyi ve hududunu ve gayâtini ihata eylediği zâhir olur. Her kuvvet, hakkın nûru ve kudreti ile zâhir olduğunu görüb ibadat ve taâtinde kendi havl ve kuvvetinden Hakk'a sığınıcı, vus'at ve takati iktizâsıyla Hakk'a ibadet edici, Hakk'ın vermiş olduğu mârifet mikdarınca Hakkı şuhud ve Rububiyeti ikrar edici olarak, kendi derecesinde vâkıf olur.

(Ayet 99) **(Kezâlike nakussu aleyke min enbâi mâ kad sebeka)** İşte bu kıssa gibi senin, emr olunduğun vechiyle «istikamet makamında temkininin husulu» ve fuadının tesbiti için, geçmiş olan saliklerin ahval-i makamatını sana kıssa ederiz. **(Ve kad âteynâke min ledünnâ zikrâ)** (Ayet 99) Tahkik biz, sana ledünnümizden pek büyük bir zikir verdik ki o da tevhidin meratibini şamil olan «Zât zikridir.» **(Men arada anhü)** (Ayet 100) Her kim gayra tâbi ve nefse ve cânib-i hevaya teveccüh ile o zikirden i'raz ederse; **(Feinnehû yahmilü yevmel kiyâmeti vizrâ)** (Ayet 100) muhakkak o kimse kıyâmet-i suğrâ gününde hey'et-i meskale-i (ağırlığı) cürmaniye yükünü ve mevâdd-ı heyûlâniye taallûkatı günahlarını **(Hâlidîne fîhi)** (Ayet 101) muhalled ve müebbed olarak yüklenir taşır. Bu yük onlar için fena bir yükdür. **(Yevme yünfehu fissûri)** (Ayet 102) Ervahın cesedlere reddi ile suver-i cismânîyeye hayat nefh olunduğu vakit, **(Ve nahşürül mücrimîne yevme izin zürka)** (Ayet 102) cürümlere ve kabahatlere mülazemet edenleri o günde, gözlerinin karaları beyaz ve kör oldukları halde, Yahût mânâ: yanlarında hınzır ve maymunların bile güzel olacakları derecede siyah ve gayet çirkin bir manzarada haşr eyleriz. **(Yetehâfetûne beynehüm)** (Ayet 103) Havfın şiddetinden, yâhut söylemeğe kudretleri olmadığından, kelâmı aralarında gizlerler. **(İn lebistüm illâ aşrâ)** (Ayet 103) «Hayat-ı dünyada on günden fazla durmadınız» diye gizlice konuşurlar **(Nahnü a'lemu bimâ yekûlûne iz yekûlü emselühüm tarîkaten in lebistüm illâ yevmâ)** (Ayet 104) İçlerinden daha akıllıları; «Dünyada bir günden fazla durmadınız» dediği vakitde, biz onların ne dediklerini biliriz. Yâni; sür'at-i inkizasından (bitmesinden-tamam olmasından) dolayı hayat-ı dünyada eğlenmeleri müddetini kısa add ederler.

(Ayet 105) **(Ve yes'elûneke anilcibâli)** Habibim, onlar sana dağlardan, yâni; bedenlerin vücudlarından sorarlar. **(Fekul yensifühâ rabbî nesfâ)** (Ayet 105) Sen deyiver ki: «Rabbim onları çürümüş ve ufalanmış, sonra dağılmış toz halinde hâdisat rüzgârları ile savurub, bâkiyye ve eseri olmamak üzre yerle beraber kılar.» Yâhut mânâ: sana, hevadis-i eşyayı sorarlar. Sen de ki: «Rabbim onları ehadiyet madeninden esen, neş'et eden Nefahat-ı İlahiye rüzgârları ile savurur.» **(Feyezerühâ ka'an safsafâ)** (Ayet 106) Bütün havâdis-i eşyayı ve beden vücûtlarını, Vucud-ı ehadiye-yi sırf bırakır. **(Lâ terâ fîhâ ivecen ve lâ emtâ)** (Ayet 107) İstivasında kadh (söküp saymak) edebilmek için o yerde ne bir eğrilik, ne de bir yumruluk göremezsin, o makamda isneyniyet ve gayriyet yoktur. **(Yevmeizin yettebi'ûneddâ'ıye lâ ıvece lehü)** (Ayet 108) Kıyâmet-i kübrânın kaim olduğu gün bütün vücûdlar, davet edici olan Hakk'a ittiba' ederler, koşarlar.

Kendilerinin hayat hareketleri yoktur. Hayat ve hareketleri ancak O'nunladır. Dâvet edici olan Hak'dan inhiraf ve semtinden (cihetinden) yanılmak yoktur. Zirâ alınlarındaki perçemlerinden tutan Hak'dır. Hak da Sırat-ı mustakim üzeredir. Eşya ve vücûdlar, Hak'kın iradesi muktezâsı üzerine Hak'kın yürümesiyle yürürler. **(Ve haşa'atil'esvâtü lirrahmâni)** (Ayet 108) Ve bütün sesler Rahman'a karşı kısılmıştır. Çünkü ses, yalnız Rahman'ın sesidir. **(Felâ tesme'u illâ hemsa)** (Ayet 108) Ancak mezahire izafe itibarı ile hafî bir sesden başka bir şey işidemezsin. Yâhud mânâ: Kıyamet-i suğra'nın kaim olduğu gün, hayatı ifaza edici dördüncü feleğin müdiri olan İsrafil'den ibaret bulunan da'vetçiye ittiba' ederler. Hiç bir dâ'vetli kimse, kendisine Hikmet- İlâhiye'nin iktizâ eylediği taâllukun hilâfına inhiraf edemez. Rahman'ın çağırdığı şey'in gayrisine çağırmak hususunda bütün sesler huşû eder, kısılırlar. Hevacis (hatıra, merak, endişe) ve temenniyât-ı fâside fısıltısından başka bir şey'i işidemezsiniz.

(Ayet 109) **(Yevmeizin la tenfe'uşşefâatü illâ)** Dünya hayatında, kendisine uyarak hidayetine yapışmakla dost tutub muhabbet eylediği kimsenin şefaati o günde faide vermez. **(İllâ men ezine lehürrahmânü)** (Ayet 109) Ancak şefaatin kabulune istidâd ile Rahman'ın kendisine izin verdiği kimselere faide verir. Zirâ, nüfus-ı nakısânın, irade ve rağbetle teveccüh ettikleri nüfus-i kâmilenin feyzi, ancak nüfus-ı nakısanın «safa sebebiyle» feyzi kabul istidâtlarına mevkuftur. İşte izin denilen şey de budur. **(Ve radiye lehü kavlâ)** (Ayet 109) Ve Rahman'ın, kendisine şefaât olunacak kimseye münasib bir tesire razı olduğu kimselere fâide verir. O halde şefaât iki şey'e tevakkuf eyler ki, biri «şefaât edicinin tesire kadir olması», biri de; «şefaat olunacak kimsenin «kabul ve teessüre istidâdı bulunmasıdır.» **(Ya'lemu mâ beyne eydîhim ve mâ halfehüm)** (Ayet 110) Allahu Teâlâ Hazretleri, onların iki cihetini de, önlerinde olan istidâd-ı aslî sebebi ile «kabul kuvvetini» ve tenvir sebebiyle şefaâtçının «te'sirini» ve sonlarında olan beden ve kuvâsı ve kabul-i asliyeyi izale edici «hey'et-i fâsıka cihetinden» arız olan maniâları. Yâhud; akl-ı ameliye muvafık surette tezkiye sebebiyle «beden cihetinden» hasıl olan kabul hazırlıklarını bilir.

(Ayet 111) **(Ve anetil vûcûhü lilhayyilkayyûm)** Ve zevat-ı mevcudenin kâffesi, hay ve kayyum olan Zât'a hâzı' ve zelil olub, teslim oldular. Hepsi Hayy ve Kayyum'un kudret ve kahrının zilletinde ve mülkünün esaretindedir. Ne kendi nefsiyle ve ne de gayri bir şeyle hayat bulur ve ne de kaim olur. Hayat ve kıyamı, ancak onunladır. **(Ve kad hâbe men hamele zulmâ)** (Ayet 111) İstidadını noksan etmek ve fıtratı safasını kederlemekle «nefsine zulüm» ederek yüzü-

nün kararması ve karalığı sebebiyle «nûru kabul etmek imkânı» zâil olan kimse, muhakkak Hak'kın rahmeti nurundan ve şefaât edicilerin şefaatından mahrum kalmıştır. **(Ve men ya'mel minessâlihâti)** (Ayet 112) Tezkiye ve tahliye ile salih amelleri işliyen kimse **(Ve hüve mü'minün)** (Ayet 112) iman-ı hakiki ile mü'min olduğu halde **(Felâyehâfü zulmen ve lâ hedmâ)** (Ayet 112) kendisinde hasıl olan kemalâttan bir şey'in noksan olmasından ve mertebede istidâd-ı aslîsinin iktizâ eylediği hakkında bir şey'in kırılmasından da korkmaz.

(Ayet 113) **(Ve kezâlike enzelnâhü kur'ânen arabiyyen ve sarrafna fîhi minel va'iydi le'allehüm yettekûne)** İşte böylece Kur'ân'ı Arabca olarak inzâl eyledik ve Kur'ân'da vaidleri tekrar eyledik. Belki tezkiye ile ittika etmeleri **(Ev yuhdisü lehüm zikrâ)** (Ayet 113) yâhut tahliye ile Kur'ân'ın onlara zikr ihdas etmesi me'muldur. **(Fete'âlallahülmelikül hakku)** (Ayet 114) Hakiki mülk sahibi olan Allahu Teâlâ Hazretleri; kadri takdir olunmak ve mülkünde işi bozulmayacak derecede uluvvu azametde namütenahidir ki, hikmeti mucibince herkese hakkını verir. **(Ve lâ ta'cel bilkur'âni)** (Ayet 114) Habibim; (hazine) mekmen-i cem'den «İlm-i ledünnî»nin telâkkisi sebebi ile gayet-i zevkinden dolayı, şevkın heyecanı zamanında **(Min kabli en yükdâ ileyke vahyühü)** (Ayet 114) Kur'ân'ın sana vürûdu ve vusûlu ile hüküm olunmazdan evvel, Kur'ân ile acele etme. Zirâ ilim ve hikmetin nüzûlu, senin kabulde terakki meratibinin tertibi hasebiyle tertib olunmuşdur. Ve sen, taleb ve istifâzadan fütur getirme! Zirâ feyz gayri mütenahidir. Ve tasfiye, terakki ve tahliyenin ziyadesiyle feyzde de ziyadeyi ister. Çünkü ziyadeyi istemek, ancak hal duası ve istidâd lisanı ile olur. Kabulun imkânından evvel taleb ve suali tâcil ile değildir. Her ne zaman bir şey'i bilirsen ondan a'lâ ve ahfa olan bir şeyi kabulun ziyadeleşir.

Âdem kıssası ile kıssanın te'vili bir kaç kere geçmiştir. **(İnne leke ellâ tecû'a fîhâ ve lâ ta'râ)** (Ayet 118) Muhakkak senin için o cennetde acıkmamak ve çıplak olmamak vardır. Zirâ Âlem-i ruhani'de mevâd libâsından tecerrüdde ezdâdın tezahümü (kalabalıktan sıkışmak) mümkün olmaz; ve fesâda müeddi (sebeb) olan tahlil (ayırma dağılma) dahi bulunmaz, belki tükenmekten ve fâni olmaktan emin olduğu halde murâdın husûlu ile nefis telezzüz eyler.

(Ayet 124) **(Ve men a'rada an zikrî)** Nefsin meyli ile âlem-i süfliye teveccüh sebebiyle her kim benim zikrimden yüz, çevirirse; **(Feinne lehü ma'ıyşeten dankâ)** (Ayet 124) hırsının galebesi ve buhlunun (cimriliğinin) şiddeti dolayısıyla onun maişeti daralır; Zirâ Hakk'ın canibinden irâz eden kimsenin nefsi bulanır ve münasebeti

olduğu cihetle, dünya yaldızlarına ve maddî müktesabatına müncezib olur. Ve aralarında zulmet ve cihet-i süfliyeye meyilde cinsiyet ve iştirak olduğundan ve dünyanın ziynet ve zeharefine kuvvetle muhabbet ettiğinden; hırsı gittikçe şiddet kesb eder. Binaenaleyh dünya mallarını nefsinden ve gayrinden kıskanır. Ne kadar çoğaltsa hırsı ve kıskançlığı da o nisbette çoğalır. Bu sebebden bâzı sofiye; «Her kim Rab'binin zikrinden i'raz ederse zulmette kalır ve rızkı müşevveş olur» demişlerdir. Hakk'a mütevecceh olan zâkir, böyle değildir. O, yakin sâhibidir. Hakk'a tevekkülü vardır. Geçinmesinde genişlik ve bolluktadır. Bulduğunu infak eyler, gayb ettiğinden Rab'bi ile müstağni olur. **(Ve nahşürühü yevmelkıyâmeti a'mâ)** (Ayet 124) «Herkim burada kör olduysa, o kimse âhiretde de kördür.» mealindeki âyet-i kerimenin buyurduğu vechiyle, o kimseyi kıyâmet-i suğrâ gününde Hak nûrundan kör olarak haşr eyleriz. **(Kaâle rabbi lime haşertenî a'mâ ve kad küntü basîrâ)** (Ayet 125) O kimse «Ey Rabbim, ben görücü idim, ne sebebden beni kör olarak haşr ettin?» der. Bu suretle körlüğünü inkâr etmesi, Hakk'ın kendisinden i'râzını ve bulunduğu körlük halinde terkini mucib olan fısk-ı cürmüsi ve âyet-i beyyinatın ve envâr-ı meşrikâtın nisyanı sebebiyle, aşk-ı nefsi ve hubb-ı süflî hey'etinin kendisinde rusûhundan hâsıl olan körlüğüne münâfi bulunan nûr-ı fıtrî ve istidâd-ı aslî lisanı ile olur.

(Ayet 127) **(Ve le'azâbül'âhireti eşeddü ve ebkaâ)** Ruhanî ve dâimi olduğu için elbetteki âhiretin azabı, dünyadaki maişet darlığından daha şiddetli ve daha bâkidir. **(Ve lev lâ kelimetün sebekat min rabbike)** (Ayet 129) Nebilerinin rahmet Nebisi olduğu ve «Sen içlerinde bulunurken Allah'ın onlara âzab etmesi olamaz» buyrulduğu vechiyle; eğer, bu ümmetin kahr ve tedmir (helâk, mahv etmek) ve dünyada azab ile istisal olunmayacağına dair kaza-yı sâbık olmasa idi, onları müşriklere ihlâk lâzım gelirdi.

(Ayet 130) **(Fasbir alâ ma yekûlûne)** Sen müşriklerin dediklerine Allah ile sabret; zirâ sen, onların Kaza-yı İlâhi üzre câri olduklarını ve Allah'ın onlara mekr ve kahrı esaretinde esir olmuş olduklarını görüyorsun. **(Ve sebbih bihamdi rabbike)** (Ayet 130) Ve Rab'binin sıfatına mültebis (diğer bir şeyden fark olunamaz, iltibaslı) olduğun halde, zâtını sıfatından tecrid etmekliğin sûretiyle Rab'bini tenzih eyle. **(Kable tulû'ışşemsi)** (Ayet 130) Fena halinde, Zât güneşinin tulûundan evvel **(Ve kable gurûbiha)** (Ayet 130) ve nefis sıfâtının zuhûru zamanında; Zât güneşinin istitarı (gizliliği) sebebiyle gurubundan evvel, yâni, kalb makamında, sıfat tecelliyâtı halinde tesbih eyle; Zirâ o makamda, Allah'ın tesbihi; kalb sıfâtlarının mah-

vıdır. **(Ve min ânâilleyli fesebbih)** (Ayet 130) Ve gecenin anlarında, yâni hicâb olan telvinatın ve muzlim nefis sıfâtlarının galebesi zamanında, tezkiye ile Rab'bini tesbih eyle. **(Ve etrâfennehâri le'alleke terdâ)** (Ayet 130) Ve tasfiye ile kalbe ruhun parlaması gününün etrafında da tesbih eyle ki, sıfât tecelliyâtı makamının gayesi ve kemâli olan rıza makamına vasıl olmaklığın me'muldur. **(Ve lâ temüddenne ayneyke)** (Ayet 131) Telvinat-ı nefsiyede ve nefsin dünya yaldızlarına meyli sebebiyle zuhûrunda, o müşrikleri iftinan ve imtihan etmemiz için vermiş olduğumuz hayat-ı dünya meta'ılarına göz dikme. Zirâ, zeharif-i dünyeviye, ehl-i dünyanın suver-i ibtilâsıdır. **(Ve rızku rabbike hayrün ve ebkaâ)** (Ayet 131) Ve Rab'binin hakayık ve maârif-i uhreviye ve envâr-ı ruhaniye rızkı daha hayırlı ve faziletli ve bâki ve dâimdir.

(Ayet 132) **(Ve'mür ehleke bissalâti)** Kuvây-ı ruhaniye ve nefsaniyeni huzur, murakabe, inkıyad ve mutâvaat namazı ile emr et. **(Vestabir aleyhâ)** (Ayet 132) Ve mücahede ve mükâşefe ile halet-i mezküreye sabr et. **(Lâ nes'elüke rızkaâ)** (Ayet 132) Biz senden kemâlât-ı hissiye ve müdrikât-ı nefsiye gibi cihet-i süfliyeden olan rızkı istemeyiz. **(Nahnü nerzukuke)** (Ayet 132) Biz, sana cihet-i ulviyeden hakayık-ı kudsiye ve maârif-i ruhaniyeyi rızıklandırırız. **(Vel'âkibetü littakvâ)** (Ayet 132) Muteber olan ve âkıbet denilmeğe lâyık olan âkıbet, melâbis-i bedeniyye ve hey'at-i nefsâniyeden tecridindir. **(Evelem te'tihim beyyinetü mâ fissuhufil'ûlâ)** (Ayet 133) Onlara elvah-ı semâviye ve ervâh-ı ulviyede sâbit olan hakayık, hikem ve maârif-i yakiniye gelmedi mi? Allahu Teâlâ a'lemdir.

ENBİYA SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANIRRAHİM

(Ayet 1) **(İkterebe linnâsi hisâbühüm)** İnsanlara kıyâmet-i suğrâda hesabları yanaşmıştır. Belki kıyâmeti bilseler el'an hesablarını muayene ederler. **(Lev erednâ en nettehize lahven lettehaznâhü min ledünnâ)** (Ayet 17) Müşriklerin: «Biz ölüb diriliriz, bizi ihlâk eden ancak dehrdir» dedikleri gibi, «eğer biz hâdis olur ve fâni olur mevcûdat ittihaz etmek murâd etse idik», kudret cihetinden bize mümkün olurdu. Lâkin hikmet ve hakikata münafi olduğu için öyle mevcûdat ittihaz etmedik. **(Bel nekzifü bilhakkı alelbâtılı)** (Ayet 18) Belki biz, bâtıl itikadı, yakiyn burhanı ve keşfi ile kazf (değiştiririz) ederiz. **(Feyedmeğuhü feizâ hüve zâhikun)** (Ayet 18) Hak, bâtılı kö-

künden söker, bâtıl derhal mahv ve zâil olur. **(Velekümül veylü mimmâ tesifûne)** (Ayet 18) Ve sizin için adem-i haşr gibi vasf ettiğiniz şeyden dolayı helâk vardır. Yâhûd mânâ: hak ve sâbit ve gayri mütegayyir olan kıyâmet- kübrâdır. Tecelliyât-ı zâtiye ile bu mevcudat-ı fâniye butlana uğrar. Tecelliyi zâti, bâtıl olan mevcûdat-ı fâniyeyi kahr ile lâ-şey'-i mahz kılar. Ve hemen mevcûdatın fâni olduğu görülür. O vakit, küllisinin hak ve emrinin bâtıl ve lehv (oyun, faydasız iş) değil, cüdd-ü hakikat olduğu zâhir olur. Ve gayre vücûd isbat ve sıfâtla ve fiil ve tesir ile mevsuf olduğunu vasf etmenizden dolayı size helâk sâbittir. **(Lev kâne fîhimâ âlihetün illâllahü lefesedetâ)** (Ayet 22) Eğer göklerde ve yerde Allah'dan başka ilâhlar olsa idi, gökler ve yer fâsid olurlardı; zirâ vahdet eşyanın bâkasını, kesret eşyanın fesâdını mucibdir. Görmezmisin ki her şey'in, diğerinden onunla seçildiği bir hasiyeti vardır. O şey, o hasiyetle o şey olur. Ve eğer, o hasiyet olmasa, o şey bulunmaz. İşte bu hasiyet, Hak'kın vahdaniyetine delâlet eder. Göklerin ve yerin kendisiyle kaim olduğu adl de alemi kesretde vahdetin zıllidir. Eğer, mürekkebatda itidal-i mizaç gibi bir hey'et-i vahdaniye mevcut olmasa, mürekkebat mevcud olamaz. Ve eğer, o hey'et-i vahdaniye zâil olsa, derhal mürekkebat fâsid olur. **(Fesübhânallahi)** (Ayet 22) Kendisinden cemi'-i mevcûdata feyz nâzil olan arşa Rububiyeti sebebiyle kâffe-i eşyaya feyz verici olan Allahu Teâlâ'nın zâtını, müşrikînin vasf eylediği taaddüd imkânından tenzih eyle.

(Ayet 28) **(Ya'lemü mâ beyne eydîhim)** Allah Teâlâ Hazretleri, Ehl-i ceberût ve melekûttan olan zevât-ı mücerredenin cemi-i ulûmunu müştemil «ümmül-kitâbda» sâbit ve onlara mütekaddim «ilm-i külliyi» bilir. **(Ve mâ halfehüm)** (Ayet 28) Ve dünya semâsında sâbit olan ulûm-ı kâinatı ve havadis-i cüz'iyeyi bilir. O halde; ibâd-ı mükerremunun ilimleri, Hak'kın ilminin ihatasından hariç ve fiilleri ondan ve kavilleri Hakk'ın kavlinden ne suretle sâbık olabilir? **(Ve lâ yeşfe'ûne illâ limenirtedâ)** (Ayet 28) Hak'kın, mükerrem olan ibâdı şefaât etmezler. Ancak, istidâdının safası ve nefsinin nûr-ı melekûti'ye hasiyeti (ona has olan) cihetinden kabûlu ile, Hakk'-ın, şefaâte ehl olduğunu bildiği kimseye şefaât ederler. **(Vehüm min haşyetihî müşfikûne)** (Ayet 28) O mükerrem kullar, Hakkın sabahat-ı vechinden haşyetde, envâr-ı azameti tahtında huşû, inkihal (büsbütün mecalsiz düşme) ve korkudadırlar.

(Ayet 30) **(Evelem yerellezîne keferû ennessemâvâti vel'arda kânetâ retka)** Hak'tan mahcûb olanlar görmezler mi ki, gökler ve yer, heyûlâ-yı vâhide ve madde-i cismânîyeden yapışık idiler? **(Fefetaknâhüma)** (Ayet 30) Biz sûretlerin tebâyünü (uyumsuzluğu) ile gök-

leri ve yeri ayırdık. Yâhut mânâ: Ervâh gökleri ile cesed arzı, nutfe-i vahide sûretinde bitişik olmuşlardı. Biz, âzâ ve ervâhın tebâyünü ile her ikisini birbirinden ayırdık. **(Ve ce'alnâ minel mâi külle şey'in hayy)** (Ayet 30) Yâni biz, nutfeden her hayvanı halk ve izhâr eyledik. **(Ve ce'alnâ fîl'ardı revâsiye)** (Ayet 31) Ve cesed arzının muztarib olmaması ve onların gidermeyip, kaim ve müstakil olması için, cesed arzında kemik dağlarını **(Ve ce'alnâ fîhâ ficâcen sübülen le'allehüm yehtedûne)** (Ayet 31) o havas ve turuk (yollar) sebebiyle Allah'ın âyât ve sıfâtına hidâyet bularak, Hakk'ı ârif olmaları için, cesed arzında mecralar ve havas tarikleri kıldık. **(Ve ce'alnassemâe sakfen mahfûza)** (Ayet 32) Ve biz, akıl semasını fevklarında mürtefi' ve tegayyür ve sehv ve hatadan mahfuz kıldık. **(Ve hüm ân âyâtihâ mu'ridûne)** (Ayet 32) Onlar ise; akıl semâsının cemi ve berahininden i'raz edicidirler. **(Ve hüvellezî halakalleyle vennehâre veşşemse velkamere)** (Ayet 33) Allahu Teâlâ Hazretleri, nefis gecesini ve ruh güneşinin nuru olan akıl gündüzünü ve kalbi halk ve izhar eyleyen zâttır. **(Küllün fî felekin yesbehûne)** (Ayet 33) Bunların herbiri, bir makarr-ı ulvide ve ruhaniyet semâvatının bir hadd-ü mertebesinde Allah'a seyr ederler.

(Ayet 37) **(Hulikal'insânü min âcelin)** İnsan, acilden halk olundu. Hilkatin aslı olan nefis, bir hal üzre sâbit değil, hareket ve ıztırabı dâim bir şeydir; acele üzerine mecbuldur (yaratılmıştır). Eğer böyle olmasa; bir halden bir hale seyr ve terakki edemezdi. Zirâ ruh, dâim-üs-sebattır ve ruhun, nefse taâlluku sebebiyle kalbin vücûdu hâsıl olur ve ruh ile nefis sebebiyle; kalb, seyirde mu' tedil olur. İmdi insan, kendisine sekinet ve tamaniyetini ifade eden ruh ve kalb nûru galebe etmeyerek, nefis makamında kaldığı müddetçe cibilleti muktezâsıyla insana acele lâzım gelir. **(Lev ya'lemüllezîne keferü)** (Ayet 39) Rahman'ın feyz-i umumisinden ve meâdın şumul-i küllisinden mahcûb olan kimseler, ilmi muhit ve emri vahdanî olan Rahman'ın emriyle, azabın cemi' cihetden kendilerini ihata eylediğini ve azabı, ön taraflarından, yâni; envâr-ı ruhaniye ve kemâlât-ı insaniyeden hırman-ı külli ve kahr-i İlâhi ateşi ile muazzeb olan ruh tarafına gelen cihetten ve arka taraflarından, yâni; alâm-ı cesedaniye ve iktidar-ı heyûlâniye ve hey'et-i cismânîye ve nefsânîye siyah yılan ve akrebleriyle muazzeb olan cesed tarafına gelen cihetden de azabı men edemediklerini **(Ve lâ hüm yünsarûne)** (Ayet 39) ve hicâblarının kesafetinden ve reyb (şüphe) ve şeklerinin şiddetinden imdâd-ı rahmaniyeden de yardım olunmadıklarını bilselerdi; azabı istical etmezlerdi.

(Ayet 44) **(Efelâ yerevne ennâ na'tîlarda nenkusûhâ min etrâfihâ)** Gafletleri o kadar mı temadi etmişdir, hatta görmüyorlar mı ki biz, beden arzına ihtiyarlık getirip onun, semi, basar, ve sâir gibi kuvasını noksanlatırız? Yâhut mânâ: Hakk'a müteveccih ve sıfâtî nurlarıyla Hakk'ı zikr edici olan müteyakkız, nefis arzının sıfat ve kuvâsını noksanlattığımızı görmüyorlar mı? **(Efehümül gaâlibûne)** (Ayet 44) Yoksa gâlib olanlar onlar mı dır, biz mi yiz? **(Ve lein messethüm nefhatün min azâbi Rabbike)** (Ayet 46) Emiril mü'minin Âli Aleyhisselâm'ın «Rahmetinin vüs'atinde düşmanlarına nikmeti ve nikmetinin şiddetinde dostlarına ve evliyasına rahmeti vasî' olan Allah'ı tesbih ederim.» buyurduğu vechiyle, eğer o mahcublara, âzab sûretinde nefehat-ı Rabbaniyeden bir nefha zâhir olsa da, rahmet sûretinde nikmet ve kahr-ı hafî demek olan; uzun müddet envâ'-ı nimetlere nailiyetden dolayı teraküm etmiş olan, gaflet hicablarını keşf etse, o vakit uyanırlar ve Hak'dan i'râzlarında ve bâtılda inhimaklarında zûlümlerini anlarlardı.

(Ayet 47) **(Ve neda'ül mevâzînel kısta liyevmil kıyâmeti)** (Ayet 47) Biz, kıyâmet günü için hazırlanmış adâlet terazilerini koyarız. Allahu Teâlâ'nın terazisi, vahdetine lâzım gelen bir sıfâtı ve vahdetinin zılli demek olan adaletidir ki «ervah gökleri» ve «ecsâd yeri» o adaletle kaim ve mustakiym olmuştur. Eğer adâlet olmazsa; emr-i vücûd, nesk-i (nesk = dizi, nizam, tertib, uslub düstur) mahdut üzere kararlaşmaz. İmdi adâlet; eşyanın kâffesine şâmil olunca, her mevcûda, haline ve yükleneceği mikdara göre, adâletten hakkı isabet etmiştir. Onun için, her kimseye, belki her şey'e nisbetle mizan-ı mahsus hâsıl olmuş ve eşyanın taaddüdü iktizâsınca, teraziler de taaddüd etmişdir ki, onlar, mizan-ı mutlakın cüz'iyatıdır. Bu sebebden, âyetde kıst-ı mutlakı, mevazinden bedel, yahut; mevazini (mizan), kıst-ı (tartıda ihkakı hak ve adalet, pay, hisse) mutlak ile vasf eyledi. Zirâ mizanların hepsi; adâlet-i mutlaka-i vâhidedir. Ve mezahirin taaddüdü ile hakikat taaddüd etmez. Adâletin vaz'ı (konulması) da muktezasının zuhûrundan ibarettir. Bu da mahcûba nisbetle ancak kıyamet-i suğrâ gününde ve ehline nisbetle kıyâmet-i kübrâ gününde olabilir. **(Fela tuzlemu nefsün şey'â)** (Ayet 47) Binaenaleyh hiçbir nefise zulm olunmaz. Cezasından birşey noksan edilmez; Her ne hayr işledi ise amelinin haletini, kalbin ruh ciheti olan hasenat kefesinde; Her ne fenalık işledi ise kalbin nefis ciheti olan seyyiat kefesinde bulur. Kalb ise terazinin dilidir. Bu sebebden hasenat kefesinde; beyaz, parlak cevherler ve seyyiat kefesinde; siyah ve zulmani cevherler konulur denilmişdir. Ancak, kıyâmet gününde cismânî ve maddî terazinin aksi olarak sıklet; «yük-

selmeyi ve yukarıya meyli», hıffet (hafiflik) «düşmeyi ve aşağıya meyli» mucib olur. Çünkü orada ağır, râcih (tercih edilen, istenen) ve indallah muteber ve bakî olan şeydir. Hafif de Allah indinde vezin ve itibarı olmayan mercuh (mefzul-başka şeyin kendisine kesbi rüchün ettiği şey) ve fâni şeylerdir. Buna binaen, hiç bir nefis, yapdıklarından eksik şeyle bırakılmaz. Yâni, ne yapmış ise eksiksiz olarak hepsini nefsinde bulur. **(Ve in kâne miskaâle habbetin min hardalin ateynâ biha)** (Ayet 47) Ve eğer o amel hardaldan bir dane ağırlığında olsa da onu da getiririz. Bizim hesabcılığımız kâfidir. Bu âyetten «Allah Teâlâ Hazretleri halâyıkı (halk olunanları) bir koyun sağmasından daha çabuk muhasebe eder» sözünün manâsı da bilinir.

(Ayet 48) **(Ve lekad âteynâ mûsâ ve hârûnel furkane)** Muhakkak biz, kalb Musâ'sı ile akıl Hârûn'una. yâhud mânâ: zâhirleri üzredir ki, Biz Musâ ile Hârûn'a Akıl-ı Furkanî tesmiye olunan ilm-i tafsilî-yi keşfîyi verdik. **(Ve diyâen)** (Ayet 48) Ve müşahedat-ı ruhaniyeden tam bir nur verdik. **(Ve zikren lilmüttekîne)** (Ayet 48) Ve nefisleri rezâilden ve hicâb veren sıfâtlardan pâk olan kimseler için tezkere ve mev'iza verdik. **(Ellezîne yahşevne rabbehüm bilğaybi)** (Ayet 49) O pâk olan kimselerin nefislerinin safası ve pâkliği dolayısıyle, kalblerinden azamet nurları parlayıb, huzur-ı kalbî makamına vusûlden evvel, gıybet halinde kendilerine haşyet iras eyler. **(Ve hüm minessaâti müşfikûne)** (Ayet 49) Ve onlar, yakin'lerinin kuvveti dolayısıyle kıyâmet-i kübrânın vukuundan korkuda ve onu beklemektedirler. Eşfak (vâki olunacağı bilinen bir şeyin) vuku'una intizarda olurlar. Yâni; Musâ ile Hârûn'a, kalb makamında hak ile bâtılın arasını ayıran hakayık ve maârif-i külliye ilmini; Ruh makamında, her nûra gâlib olan müşahede nurunu; Nefis makamında ve sadır rütbesinde, müstaid ve kabil olan sâliklere nâfi olan cüz'i ilimleri, mevaiz ve nesayih-i (nasihatin cem'i) şerayi' ile tezkiri (yad ettirmek-andırmak) vermiştik. **(Ve hâzâ zikrün mübârekün enzelnâhü)** (Ayet 50) Hayır ve bereketi çok olan, inzâl eylediğimiz bu zikir, yâni Kur'ân, Musâ ve Hârûn'a verilen umur-u selâseye şâmil ve hüviyet makamında ve ayn-i cem'-i ehadiyette keşf-i zâti ve şuhud-i Hakkî ile umur-ı (emirler) selâseye (üçlü) zâid ve cevâmi-i kelimi havidir. Cemi-i müşâhedat ve hükme şâmildir. Zirâ berekette ziyadelik ve büyümeklik mânâsı vardır.

(Ayet 51) **(Ve lekad âteynâ ibrâhime rüşdehü)** Biz, Ruh İbrâhim'ine, onun gibilere lâyık ve ona mahsus olan rüşdiyeti verdik. O rüşd, halet ve müşâhede makamına ve tevhid-i zâtiye hidâyet bulmaktır. **(Min kablü)** (Ayet 51) Kalb ve akıl mertebesinden evvel

izz-ü şerefte Ruh İbrahim'i, kalb ve akla mütekaddim olduğu halde **(Künnâ bihî âlimîne)** (Ayet 51) biz, ona âlim olmuştuk; yâni Ruh İbrahim'inin şanının yüksekliği cihetiyle, onun fazl ve kemâlini bizden gayrisi bilemez. **(İz kâle, li ebihî ve kavmihî mâ hâzihit temâsîlülletî entüm lehâ âkifûn)** (Ayet 52) Babası olan nefs-i külliyeye ve nüfûs-i nâtıka-yı semâviye ve sâireden ibaret olan kavmine: «Temessül ve tasavvuru ile kaim olduğunuz ukûl ve eşya hakayıkı ile bunlarda müntekiş (nakş olunmuş) olan mevcûdat mahiyetlerinden ibaret olan; süver-i makûle nedir?» dediğini hatırlayınız. Bu sözü **(Ve inneni beriy'ün mimmâ tüşrikûne)** (En'am Suresi, Ayet 19) **(İnnî veccehtü vechiye lillezî fatarassemâvâti vel'arda hanîfa)** (En'am Suresi, Ayet 79) dediği vechile mukaddes ruh makamından urucu ve nurî hicâblardan tevhid-i zâtî fezâsına bürûzu zamanındadır. İşte İbrahim'in Cibril'e «Amma sana ihtiyacım yoktur» dediği bu makamdır. **(Kaâlû vecednâ âbâenâ lehâ âbidîne)** (Ayet 53) Onlar, biz, nüfusun kâffesine sâbık olan ehl-i ceberût avalimini, zatlarında o süver-i makûleyi istihzar edüb, ğaflet etmemeleri sebebiyle, süver-i mezkûreye âbid olduklarını bulduk.

(Ayet 54) **(Kaâle lekad küntüm entüm ve âbâüküm fî dalâlin mübin)** İbrahim: «Siz de babalarınız da muhakkak âşikare bir delâlette oldunuz. Ayni zâta vâsıl olmayıb, Hak'tan nûranî hicâbta, hakikat-i ehadiyette ve bahr-i hüviyette iştiğrake hidâyet bulamıyarak, sıfât berzahlarında kaim olub kaldınız» dedi. **(Kaâlû eci'tenâ bil hakkı)** (Ayet 55) Kavmi: «Senin bu vecihten bize Hak ile gelişin hâdis mi oldu ki, eğer böyle ise kail, ancak Hak olur. Yahûd, evvelce olduğu gibi, nefsin ile mi devam ediyor ki, o takdirde fâil sen olursun. Ve sözün de hakikati olmayan bir lâl (oyun) olur. Eğer Hak ile kaim ve onun seyriyle sayir ve onun ile kail isen, sadıksın ve sözün ciddidir, ve sen bize tefevvük eyledin. Ve biz, geri kaldık. Ve eğer nefsin ile oldu ise, sadık değilsin ve sözün hakikat, değildir. Ve bizden geri kaldın, biz sana tefevvük eyledik» dediler. **(Kaâle bel rabbüküm rabbüssemâvâti vel'ardı)** (Ayet 56) İbrahim: «Belki gelen ve söyleyen, icâd ve takvim, inba' (haber) ve talim, ihya ve tecrid ile sizi ve icâd ettiği her şeyi terbiye eden Rab'binizdir. **(Ve ene alâ zâliküm mineşşâhidîne)** (Ayet 56) Ve ben de kailin (söyleyenin) ancak kâffe-i eşyanın mucidi Rububiyet ile mevsuf olan Hak Teâlâ olduğu hakkındaki bu hükmünüze şâhid olanlardanım» dedi. Bu şuhud rububiyet ve icâd şuhûdudur. Yoksa eğer rububiyet şuhûdu olmasa (ve ene alâ zâliküm) demeyecekti. Zirâ, şuhud-i zâti, kendisinde eneiyet ve isneyniyet bulunmayan fena-i mahz'dır. Halbuki gelen ve söyleyen, küllisini icad eden Hak olduğunu saraheten beyandan

sonra gelen bu isneyniyet **(Leekîdenne asnâmeküm)** (Ayet 56) makamından tehallüf etmiş olan kül makamını müş'irdir. Yâni, «sizin ayn-i ehadiye-yi zâtiyeden i'raz ettikten sonra, kesret-i sıfatiyeye ikbal ile icâdına, hıfzına ve tedbirine kaim olduğunuz ve isbatına teveccüh ve ikbal eylediğiniz süver-i eşya ve âyân-ı mevcudatı ben elbetteki tevhid nurule mahv edeceğim» dedi.

(Ayet 58) **(Fece'alehüm cüzâzâ)** İbrahim, kahr-ı zâti ve şuhûd-i ayni ile o temasil-i süver-i makuleyi, fâni ve mütelâşi parçalar kıldı. **(İlla kebîren lehüm)** (Ayet 58) Ancak onların büyüğünü, yâni; Halil'in «Halil» tesmiye olunmasına sebeb olan ve yakîn-i evvel üzerine bâki olan aynini bıraktı. Kendisi evvelden ondan istifaza eylediği gibi, kavmi olan kuvâsının da nur ve ilmi ondan istifâza ve feyzi kabul etmeleri için terk eyledi.

Ukûle aşık olan nefisler **(Kaâlû e'ente fe'alte, hâzâ bilâlihetina)** (Ayet 62) müteaccib ve işi izam edici oldukları halde «Bizim maşuklarımız ve mabudlarımız olan ilâhlarımıza, onları ihticâba nisbet ve onlara ayn-ı fenâ ile nazar ederek hebâ-i mensur gibi kılmak sûretıle bu istihfaf ve tahkiri kim yaptı?» dediler. **(İnnehu leminezzâlimîne)** (Ayet 59) «Muhakkak bunu yapan kimse, vücûdad ve kemâlâtını onlardan nefiy ve Hakk'a isbat etmek sûretiyle mâbudât-ı mücerredenin cemi-i mevcûdatın hukukunu noksan edenlerdendir. Yahud mâ'nâ: mabûdat-ı mücerredeyi kahr ve ifnâ etmekle, kendi haklarını noksan edenlerdendir» dediler. **(Kaâlû semi'na feten yezkürûhüm yukaâlu lehû ibrâhimü)** (Ayet 60) Kavmi, «Biz, nefsü malını bezl ile sahavette ve masivâullâha ve ağyarın kahrına şecaat ve fütüvvette kâmil, ve kendisine İbrahim denilen bir yakînin kendilerinden kemâl ve kûdretin nefyi ve kendilerine adem ü fenâyı nisbetle mabûdatı zikr ettiğini işittik» dediler. **(Kaâlû fe'tû bihîâlâ a'yüninnâsi le'allehüm yeşhedûne)** (Ayet 61) Kavm «Onun kemâl ve faziletini görüp, nas'ın istifade etmeleri için onu cemii nüfusu muayene edici olduğu halde ihzâr edin, bulub getirin» dediler.

(Ayet 62) **(Kaâlû e'ente fe'alte hâzâ bi âlihetinâ yâ İbrâhîmü)** «Ey İbrahim bizim ilâhlarımıza bu işi sen mi yaptın?» dediler. Bu sözleri, İbrahim'in bilmedikleri kemâlini inkârlarının sûretidir. Zirâ nefislere marifeti mümkün olan her kemâl, maşukları olan, ukûlün kemâlinin dûnundandır. Nefisler, ukûlden daha şerefli olmasına sebeb olan İbrahim'in İlâhi kemâlinden mahcûbturlar **(Kaâle bel fe'alehu kebîrühüm hâzâ)** (Ayet 63) İbrahim «Ben o işi, ukulden daha güzel olmaklığıma sebeb olan eneiyetimle yapmadım. Belki ukûlden daha büyük ve daha şerefli olan hakikat ve hüviyetimle yap-

tım.» **(Fe'elûhüm in kânû yentikûne)** (Ayet 63) «Eğer istiklâl ile söylerlerse, onlara sorunuz; yâni onların nefisleri ile nutukları da, ilimleri de, vücudları da yoktur. Belki ğayrısı mevcud olmayan Allah'-ladır» dedi.

(Ayet 64) **(Fereceu ilâ enfüsihim)** Mümkünün kemâli değil, nefsi ile vücûdu bile olmadığını itiraf edici olarak, iz'an ve ikrar ile nefislerine rücû' ettiler. **(Fekaâlû innekûm entümüzzâlimûn)** (Ayet 64) Ve «Siz, vücûd ve kemâli Hak'ka değil, ğayrine nisbet etmekle muhakkak ki zâlimlersiniz» dediler. **(Sümme nükisû alâ rüûsihim)** (Ayet 65) Sonra İbrahim'in kemâli ve kendilerinin noksanlarından haya ederek münfail ve müteessir olarak başlarını eğdiler. **(Lekad alimte mâ hâülâi yentikuûne)** (Ayet 66) «Muhakkak sen ilm-i ledünni-yi Hakkani ile onların fâni olduklarını ve nutuk etmediklerini bilirsin. Onların fâni olduklarını bildin ve nutku onlardan nefy ettin» dediler ve inkârdan sonra adem-i marifetlerinde itiraf ettikleri gibi, «Biz ancak Allah'ın bildirdiğini biliriz» diyerek noksanlarını itiraf eylediler.

(Ayet 66) **(Kaâle efeta'budûne min dûnillâhi mâ lâ yenfe'uküm şey'en ve lâ yedurruküm)** İbrahim «Zarar ve faide veren ancak Allah'dır. Siz, Allah'dan gayri, size faide ve zarar veremiyen şeylere neden ibadet ediyorsunuz? **(Üffin leküm ve limâ ta'budûne min dûnillâhi)** (Ayet 67) Sizin mabudlarınızın ve bütün masivânın vücûdlarınıza teessüf ederim. **(Efelâ ta'kılûne)** (Ayet 67) Allah'dan başka müessir ve mabûd olmadığına sizin aklınız ermiyor mu? Siz hiç düşünmüyor musunuz?» dedi.

(Ayet 68) **(Kaâlû harrikûhu)** Kavim, yanmasının menşei olan a'yanınız perdeleri arkasından cemâl ve celâlin kendisine tecellisi zamanında, envâr-ı sıfâtiye ve esmâiyenin işraki ve **(Ve kezâlike nurî ibrâhime melekûtessemâvati vel'ardı)** (En'am Suresi, Ayet 75) âyetinde buyrulduğu vechiyle; Allahu Teâlâ'nın göstermesi ile, İbrahim'in semâvat ve arzın melekûtunu gördüğü zaman mezkûr ateşin odunları bulunan hakayık-ı maârifenin kendisine ilkası sebebiyle; evvelce sizin yakmış olduğunuz aşk ateşinde yanmasına bırakınız. **(Vansurû âlihetekûm in küntüm fa'iline)** (Ayet 68) «Eğer siz, Hakkın emrini işleyici iseniz o envâr ile imdâd ve o ateşi yakmakda ma'şûkat ve ma'bûdatınıza yardım ediniz» dediler.

(Ayet 69) **(Kulnâ yâ nârükûnî berden ve selâmen alâ İbrâhime)** Biz, «Ey ateş sen, İbrahim'e hal-i fenaya vüsûlu sebebiyle serin ve selâmet ol» dedik; zirâ vusûl lezzeti, ruha ayn-i nar-ı aşkda kemâli ve hudûs noksanından ve imkân afetinden selâmeti ifade eyler. **(Ve**

erâdû bihî keydâ) (Ayet 70) İfnâ ve ihrâk ile İbrahim'e hile ve ihanet etmek istediler **(Fece'alnâ hümül'ahserîne)** (Ayet 70) ise de, Biz onları kemâl ve rütbede nakıslardan kıldık.

(Ayet 71) **(Ve necceynâhü ve lûten ilel' ardılletî bâreknâ fîhâ lil'âlemîne)** Ve Biz, Ruh İbrahim'ini ve akıl Lût'unu fenâdan sonra vücud-ı Hakkânî- mevhub ile (mevhibe edilmiş, verilmiş, atiye ve ihsan edilmiş) bekâ sebebiyle, kurtarıp feyz ve hidâyet ve terbiyesini kabule müstaid olanlara kemâl-i ameliye-i müsmire (mahsul veren-meyve veren) ve âdab-ı hasene-i müfide (faydalı) ve şerayi-i melekât-ı fazılâ ile mübarek kıldığımız tabiat-ı bedeniye arzına gönderdik. **(Ve vehebnâ lehû ishâka)** (Ayet 72) Ve ruh İbrahim'inin Hak'dan rucû-u halinde, halkın tekmili ile kalb makamına reddi için, ona «kalb İshâk'ını» **(Ve ya'kuûbe)** (Ayet 72) ve belâ ile riyâzât ve imtihan olunmuş yakîn ve safa ile itminan hasıl eylemiş «nefis Yakub'u-nu» bağışladık. **(Ve küllen ce'alnâ salihîne)** (Ayet 72) Ve hidayetde temkin ve istikamet ile her birini salihler kıldık. **(Ve ce'alnâhüm eimmeten yehdûne biemrinâ)** (Ayet 73) Ve onları sair kuvve ve mustaid olan nufus-ı nakısayı emrimiz ile hidayet eyleyen imamlar kıldık. Ruhun hidâyeti, ahval, müşahedat ve envar iledir. Kalbin hidayeti, maârif, mükâşefat ve esrâr iledir. Nefsin hidayeti, ahlâk, muamelât ve adab iledir ki, **(Ve evhaynâ ileyhim fi'lel hayrâtı ve ikaâmessalâti ve îtâezzekâti)** (Ayet 73) «Ve onlara hayırlar işlemeyi, namaz kılmayı ve zekât vermeyi vahy eyledik» kavl-i kerimi ile murad da işbu hidâyettir. **(Ve kânu lenâ âbidîne)** (Ayet 73) Ve onlar, tecrid ve tefrid makamında tevhid ve hakiki ubûdiyetle bize ibadet ediciler olmuşlardı.

Bu beyanat, İbrahim'in zâhirini bâtınına tatbiktir. Bir de Nebi Aleyhisselâm'ın «Ben ve Ali iki nur idi. Allah Teâlâ'yı tesbih ve tahmid ve tehlil ederdik. Melâike de bizim tesbihimizle Allah'ı tesbih ve tahmidimizle (hamd ve sena etme) tahmid ve tehlilimizle (kelimeyi tevhidi telâffuz) tehlil ediyordu. Adem Aleyhisselâm halk olununca onun cephesine ve cephesinden sulbüne sonra Şid aleyhisselâm'a intikal eyledik» mealindeki **(Küntü ene ve Aliyyünnureyni yusebbihullahu teâlâ ve nahmidühu ve neh'elehu ve sebhetehû melâikete bitesbihina ve hamdetehu bitahmidena ve helleltehu bitehlilena felemma halaka ademü aleyhisselâm intekalna ilâ cebhetihi ve min cebhetihi ilâ sulbihi sümme ilaahirihi)** hadisi şerifinde buyurduğuna münasib diğer bir tevil ile tevil olunmakda mümkündür ki, o da: Ruh İbrahim'i kaddessallâhü teâlâ suhuf-ı (saflar) ervâhın evvel meratibinde etvâr-ı melekût üzre ervahın kemâlâtını ifaza edici, noksanlarını tamamlayıcı, tevhid nuruyla maddiyat ve mücerredattan

zevât-ı mümkünat ve âyân-ı mevcûdat ilâhları putlarını kırıcı, meratib ve kemâlâtı tay ve kat etmiş gayr ile zâttan mahcûb ve sıfât ile vakıf olanları eritici bir kâmil idi. Tâgî (azgın) ve âsi olan nefs-i Nemrud ile kavmi olan kuvâ, Ruh İbrahim'ini, yâni Ruhun mazharı olan vü'cûd incisini, zikir mancınığına koyarak tabiat-ı rahim harareti ateşine attılar. Allahu Teâlâ Hazretleri, tabiat-ı rahmin nar-ı hararetini İbrahim'e serin ve selâmet, yâni rahatlık, afattan beraat eyledi. Ve biz İbrahim'i kurtarıp kendilerini hidâyet ve erzak-ı hakikiye ve evsaf-ı kemâliyeleri olan ulûm ve âmal ile terbiye ve tekmil etmesi sebebiyle, âlemlere mübarek kıldığımız «beden arzına» gönderdik.

(Ayet 74) **(Ve lûten âteynâhü hükmen ve ilmen)** Habibim, kendisine hikmet ve ilim verdiğimiz «kalb Lût'unu» hatırla. **(Ve necceynâhü minelkaryetilletî kânet ta'melulhabâise)** (Ayet 74) Ve biz, o «Kalb Lût'unu» şehavât-ı fâside kötülüklerini yapan «beden karyesi» ahalisinden kurtardık. **(İnnehüm kânû kavme sev'in fâsıkiyn)** (Ayet 74) Tahkik onlar şer'ri ve akıl cihetinden lâyık olmayan â'male mübaşeret (başlama-girişme), ve emr olunan işleri, bizim cihetimizden olmıyarak yaptıkları sebeble hududu tecavüz edici, fena bir kavim olmuşlardı. **(Ve edhalnâhü fî rahmetinâ)** (Ayet 75) Ve biz, kalb Lût'unu, sıfât tecelliyâtı makamına ve rahmet-i rahimiyemize idhal eyledik. **(İnnehu minessâlihîne)** (Ayet 75) Zirâ, o kalb Lût'u, ilim ile amel ve istikamet üzre sâbit olanlardandır. **(Ve nûhan iz nâdâ min kablü)** (Ayet 76) Ve akıl Nuh'unun, kalbin kıdemi cihetinden nida edib, lâhık olan kemâli Allah'dan istida eylediğini (dilediğini) hatırla. **(Festecebnâ lehü)** (Ayet 76) İstidâdı muktezâsı üzre, ona kemâlini ifâza ve o kemâli fiile ibrâz ile icâbet eyledik. **(Fenecceynâhü ve ehlehü)** (Ayet 76) Kuva-yı kudsiye ve fikriye ve hamdiye vesâir kuvay-ı akliyeyi **(minel kerbil' azîmi)** (Ayet 76) kemâlatının bilkuvve olması kurb-i aziminden kurtardık; zirâ, bir şeyde bilkuvve gizlenmiş olan her bir kemâl, ona bir sıkıntıdır. O kemâlin kuvveden fiile zuhûr ve burûzu ile nefes almayı ister. İstidâd ne kadar kuvvetli ve kendisinde mümkün ve gizlenmiş olan kemâl ne derece tam ise; sıkıntı da o nisbetde büyük olur. **(Ve nasarnâhü minel kavmillezîne kezzebûbiâyatinâ)** (Ayet 77) Ona nusrat ederek makûlât âyatını tekzib eden kuva-yı nefsaniye ve bedeniyeden onu kurtardık. **(İnnehum kânû kavme sav'in)** (Ayet 77) Zirâ kuva-yı nefsânîye ve bedeniye akıl Nuh'unu tekzib ile envârdan mahcûb ve kemâl ve tecerrüdden men eden fena bir kavm olmuşlardı. **(Feağreknâhüm ecmaîne)** (Ayet 77) Biz, onların hepsini, bahr-i amik-i cismânîde ve katran heyûlâtı denizinde boğduk.

(Ayet 78) **(Ve dâvûde)** Ve sır makamında olan akl-i nazarî Davud'unu **(ve süleymâne)** (Ayet 78) ve sadr makamında olan akl-ı amelî Süleyman'ını hatırla! **(iz yahkümâni filharsi)** (Ayet 78) Ezelde, istidâd arzında tevdi olunmuş ve fıtratta hazine kılınmış, zuhur ve büruza teveccühte neşvünema bulmakta olan kemâlâtın yetiştirilip semerelendirilmesi hakkında ilim ve amel, fikir ve riyâzâtla hükmettikleri zaman; **(iz nefeşet fîhi ğanamülkavmi)** (Ayet 78) kuvâ-yı behimiye ve şehevaniye koyunlarının, tabiat-ı bedeniye ve sıfât-ı nefsânîyenin gâlebesi gecesinin karanlığında ifsâd ile kemâlât ekininde yayıldıkları vakit; **(ve kûnna lihükmihim şâhidîne)** hüküm, bizim irademiz muktezâsıyla ve emrimizle olduğu için biz, hallerinin muktezâsı üzere, onların hükümlerine şahitler, hazırlar olmuştuk. Sırr-ı Davud'u; zevk iktizası üzere, ekin sahibleri olan; «kuva-i ruhaniyenin» kahrü ğalebe ve istilâ ile koyunları kesib, öldürerek ğıdalanmaları için ve kuva-i hayvaniye-i behimiye koyunlarının, mülkiyet tarikiyle ekin sahibleri olan «kuva-i ruhaniyeye» teslim olmalarına; Akl-ı amelî Süleyman'ını da: ilim muktezâsı üzere, kuvâ-i behimiye koyunlarının idare ve hıfz olunmuş, beslenmiş, iffet faziletiyle behimî amellerde «tehzib olunmuş» bir halde sahiblerine iade; Ve ekinin de, ulûm ve hikem yemişleriyle yemişlenmiş, maârif-i hakayık tecelliyâtı ve müşahâdat nûrları çiçekleriyle ziynetlenmiş olarak, sâhibleri bulunan ruh'a ve kuvâsına verilmek üzere yeşillenip hadd-i kemâle baliğ oluncaya kadar ulûm-i nâfia, idrâkat-ı cüziye, ahlâk ve melekât-ı fazıla sütleri ile geçinmeleri ve faidelenmeleri, te'dib ve tehzib ile de kuvâ-i hayvaniye-yi behimiyeyi riyâzâtlandırmaları için ve kuva- iruhaniyenin, kuva-i behimiyeye musallat kılınması ve ğazabiye, vehmiye, mütehayyile ve emsali kuvâ-i hayvaniyenin de şerayi', ahlâk, âdâb ve sâir âmâl-i sâliha babından olan; taât ve riyazat ve ibâdât ile istidâd toprağındaki ekinin imâr ve islahında çalıştırılması ile hükm eyledi.

Bunun için **(Fefehhemnâhâ Süleymâne)** (Ayet 79) Yâni, biz Hükümde hak olan ciheti Süleymana tefhim (anlatma, ifham, farkına varma) ettik, buyurmuştur. Zira kemâlin tahsili ve fiile izharı hususunda; şer'i ve hikmet-i ameliyeye muvafık olarak «takva ve riyazat» ile amel, «ilm-i külli ve fikir ve nazardan, zevk ve keşiften» daha beliğdir. **(Ve küllen âteynâ hükmen ve ilmen)** (Ayet 79) Gerek Davud ve gerek Süleyman'ın her ikisine biz, hikem ve ilim verdik; ikisi de re'yinde sevab üzeredir. «Hikmet-i nazariye ve ameliye» ve «mükâşefe ve muamele» her ikisi kemâli talebte birbirinin kuvvetlenmesine medardır; ve kendileriyle güzel hasletlerin tahsilinde biribirine tefavuk edicilerdir. **(Ve sahharnâ ma'a dâvûdelcibâle)** (Ayet

79) Ve biz, fuad Davud'u ile beraber, âzâ dağlarını **(Yüsebbihne vettayre)** (Ayet 79) kendilerine emr olunan hassaları ile, lisanlariyle tesbih eder ve Davud ile beraber, kendilerine mahsus olan siretle seyr eder ve emrine iba (çekinmek-nefrt etmek-tiksinmek) ile gevşeklik ve ağırlık etmeyerek ve imtina ile âsi olmayarak, belki emrine alışkın ve taâtte melekeleşmiş ve riyazatlanmış ve te'dib olunmuş olduklarından, emrine muti' ve münkad, onunla seyr eder oldukları halde ve efkâr ve ezkâr ile ve envâr ervâhının fezâsında uçmakla tesbih eder oldukları halde kuva-i ruhaniye kuşlarını da teshir eyledik. **(Ve künna fa'ilîne)** (Ayet 79) Ve biz, bu teshire kadir olduk. **(Ve allemnâhü san'ate lebûsin leküm)** (Ayet 80) Ve size vera' (şüpheli olan şeylerden uzak kalma) ve takvadan zırh yapmak için Davuda zırh yapmak sanatını öğrettik. Takva ne kadar güzel kuvvetli ve metin bir zırhtır. **(Lituhsineküm min be'siküm)** (Ayet 80) Sizi kuvâ-i ğazabiye ve seb'iyenin kavgasından, hırs ve dâiye-yi (bir hususa bir şeye kalben hırsla yönelmesi) tabiiye ve kuva-i vehmiye-yi şeytaniyenin istilâsından korumak, muhafaza etmek için öğrettik. **(Fehel entüm şâkirûn)** (Ayet 80) Siz hazreti Rabbaniyeye teveccüh etmekle bu nimetin hakkına şükr ediciler misiniz? **(Ve lisüleymânerrıyha âsıfeten)** (Ayet 81) Ve sadırda, nefis arşı üzerine mekân tutmuş, akl-ı amelî Süleyman'ına; şiddetli esici olduğu halde, heva yâni; arzu rüzgârını teshir ettik. **(tecrîy biemrihî ilel'ardılletî bâreknâ fîhâ)** (Ayet 81) Rüzgâr muti olarak, Süleyman'ın emrile melekât-ı fazıla, amâl-i sâliha ve ahlâk-ı hamide yemişleri ile, bereketli kıldığımız taat ve âdabla âdetleşmiş beden arzına eserdi. **(Ve künna bi külli şey'in âlimîne)** (Ayet 81) Ve biz, bütün kemâl sebeblerini bilici olmuşuzdur (bilmişizdir) **(Ve mineşşeyâtîni men yeğuûsûne lehü)** (Ayet 82) Ve vehim ve tahayyül şeytanlarından da heyûlâ-yı cismâniye denizine dalıb maâni-i cüziye incilerini çıkaran **(Ve ya'melûne amelen dûne zâlike)** (Ayet 82) ve bundan başka terkip ve tafsil ve mevzuat yapanları Süleyman'a teshir eyledik. **(Ve künnâ lehüm hâfizîne)** (Ayet 82) Ve onları, bâtıl ve yalan şeyleri yaldızlamaktan, ziyğ ve hatadan hıfz edici olmuştuk.

(Ayet 83) **(Ve eyyûbe)** Ve mücahedede «pâkliğin kemâline» ermiş, riyâzâtta «envâ-ı belâlarla imtihan» olunmuş, nefs-i mutmainne Eyyûb'unu **(İz nâdâ rabbehû)** cidd ü mücahedede vüs' (güc) ve takâtinin sonunda ve zahmet ve meşakatte ğam ve gussasının şiddeti zamanında **(Ennî messeniyeddurru)** (Ayet 83) «Muhakkak bana zaf u inkisar ve âciz hastalığı dokundu. **(Ve ente erhamürrâhimîne)** (Ayet 83) Sen ise, genişlik ve rahatlık bağışlamakla merhamet edicilerin en çok merhamet edicisin» diyerek Rab'bine nida ettiğini hatırla.

(Festecebnâ lehü) (Ayet 84) Sekinetin nüzûlü ve tamaniyetinin kemâli zamanında, âmâl meşakkatinden, ahval rahatlığı vererek ona icabet eyledik. **(Fekeşefnâ mâ bihî min durrin)** (Ayet 84) Hidâyet nûru ile, «ondan riyâzât hastalığın keşf» ve kalb nurunun işrâki ile «ondan ğâm ve gussayı izale eyledik.» **(Ve âteynâhü ehlehü)** (Ayet 84) Ve ehlini, yâni, malik olduğumuz ve riyazat ile öldürdüğümüz kuvâ-i nefsânîyesini, hayat-ı hakikiye ile ihyâ ederek kendisine verdik. **(Ve mislehüm ma'ahüm)** (Ayet 84) Ve onlarla beraber sıfât-ı kalbiye envârından ve kuvâ-yı ruhaniye imdâdından onlara mislini de verdik. Fezâil-i ahlâkiyesini ve ulûm-i nâfia-i cüz'iye ahvalini çoğalttık. İbâdet edicilere hatıra ve terğib (isteklendirme) ve bizim indimizden bir rahmet olmak üzere bunları ihsan ettik.

(Ayet 87) **(Ve zennûni)** Yâni, mertebe-i kemâle vâsıl olmayan ruh; **(İz zehebe)** (Ayet 87) bedenden müfarakat sebebiyle **(muğaâdıbâ)** (Ayet 87) kuvâ-yı nefsaniyenin ihticabı ve ruh'un muhalefetine ısrarı ve taâtinden imtina ve istikbarı dolaysile kavmi olan kuvâ-yı nefsânîyeye ğazablı olduğu halde gittiği vakit **(Fezanne en len nakdira âleyhi)** (Ayet 87) gücenmesi sebebiyle, evvelki ibtilâsı gibi, kendisini ibtilâda kudretimizi istimâl edemiyeceğimizi, yâhut mânâ: ona müzakaya kılmayacağımızı zann eyledi. Ve hikmetimizde, istikmal için bedene taâlluku vâcib olduğundan, onu rahim balığı yuttu. **(Fenâdâ fizzulümâti)** (Ayet 87) Tabiat-ı cismaniye, nefs-i nebatiye, nefs-i hayvaniye «meratib-i selâsesi» zulmetlerinde «istidad lisanı» ile: **(En lâ ilâhe illâ ente)** (Ayet 87) «Senden ğayri mabud yoktur» diye nidâ eyledi. Ve ahd-i sâbık ve fıtratı misakında kendisinde merkuz olan Tevhid-i zâtiyi ve ezelde tecerrüd-i evvelden müstefâd olan tenzih ile **(Sübhâneke)** (Ayet 87) «Seni tenzih ederim» sözüyle ikrar eyledi. Ve noksanını itiraf ve kavminde adâleti istimâl etmediğinden, hâsıl olan taksirini itiraf ederek **(İnnî küntü minezzâlimîne)** (Ayet 87) «Muhakkak ben zalimlerden oldum» dedi. **(Festecebnâ lehü)** (Ayet 88) Onu, vusûle hidâyet nûru ile tebsir (açıkca bildirmek) ve sülûka tevfik ile duasını kabul eyledik. **(Ve necceynâhü minelğammi)** (Ayet 88) Ve tecelli nûru ve hicâbın ref'i ile onu noksan ve ihticâb ğamından kurtardık. **(Ve kezâlike nünciylmü'minîne)** (Ayet 88) Ve böylece, imân-ı tahkiki ile mü'min ve muvahhid olanları kurtarırız.

(Ayet 89) **(Ve zekeriyâ)** Ve ulûmdan sade olan ruh; **(İz nâdâ rabbehu)** (Ayet 89) istidâd lisani ile kemâli istid'ada (hakirane istemek) Rab'bine nida eylediği ve kendisinde ilimlerin müntekiş olması için «Kalb Yahyâ»sının bağışlanmasını taleb ve **(Ve ente hayrül vârisîne)** (Ayet 89) «Sen, kalb vesair vârislerin hayırlısısın» demesi itibariyle «fenâ fillahın», kemal-i ameliden hayırlı olduğunu bilmekle beraber,

ilmin kabülünde, kalbin muavenetinden yalnızlığını ve mirasına vârisi olmadığından şikâyet eylediğini hatırla. **(Ve vehebnâ lehü yahyâ ve eslehnâ lehü zevcehu)** (Ayet 90) Onun da duasını kabul ve su-i hulk ve zulmet-i tab'ın gâlebesinden kısır kalmış olan nefis zevcesinden, kısırlığı mucib olan zulmeti izale ve ahlâkını güzelleştirmekle ve nefsin ıslahı ile kendisine «Kalb Yahyâ'sını» bağışladık. **(İnnehüm kânû yüsâri'ûne filhayrâti)** (Ayet 90) Muhakkak Enbiya, bu kâmilleri, hayrat-ı mahz olan ervâh ile, müşehade de yarışa teşvik eder olmuşlardı. **(Ve yed'ûnenâ reğâben ve rehebâ)** (Ayet 90) Ve noksandan kaçıcı ve kemâle rağbet edici oldukları halde, kalbleriyle mükâşefatı taleb için bize dua ederlerdi. Yâhud mâ'nâ: sıfât tecelliyâtı makamında lutûf ve rahmete rağbet, kahr ve azametden rehbet (korkma) ederek dua ederler. **(Ve kânû lenâ hâşi'îne)** (Ayet 90) Ve onlar, nefisleri ile bize huşu' edici idiler.

(Ayet 91) **(Velletî ahsenet fercehâ)** Ve bâtınından ruh'un mahall-i tesirini ve ferc-i istidâdını, kuvâ-i bedeniyenin mütecavizlerinden hıfz etmiş olan âbid, müstaid, zeki ve sâfi nefsi zikret. **(Fenefahnâ fîhâ)** (Ayet 91) Ona Ruhûl-kuds'ün tesirinden, hayat-ı hakikîyenin nefhiyle nefhettik. Kalb İsâ'sını doğurdu. **(Ve ce'alnâhâ vebnehâ âyeten lil'âlemîne)** (Ayet 91) Ve o nefs-i zekiyeyi, oğlu Kalb İsâ'sı ile beraber, âlemlere, «kuva-i rûhaniye» ve basîret sâhibi müstaid nefislere; «alâmet-i zâhire ve hidâyet-i vâziha» kıldık. Onları, Hak'ka ve tarik-i müstakime hidâyet eyler. **(İnne hâzihî ümmetüküm ümmeten vâhideten)** (Ayet 92) «Ey muhakkik olan sâlikler, hakikate erişdiren ve enbiyaya mahsus zikr olunan bu tevhid yolu, sizin bir olan ve kendisinde eğrilik ve ğayre meyil ve Hak'tan ziğ ve inhirafı bulunmayan yolunuzdur. **(Ve ene rabbüküm fa'büdûn)** (Ayet 92) Ve yalnız ben, sizin Rab'binizim. Binaenaleyh ibâdet ve teveccühü, sırf bana tahsis ediniz. Ğayrime iltifat etmeyiniz.»

(Ayet 93) **(Ve tekatta'u emrehüm beynehüm)** Gafil ve Hak'tan gaib olan mahcublar emr-i dinde fırkalara dağılıp, din işlerini aralarında parçaladılar. Muhtelif arzularla, mütefferrik yolları ihtiyar ettiler. **(Küllün ileynâ râci'ûne)** (Ayet 93) Hangi cihet ve hangi yol ve hangi maksat üzerine olsalar, hepsi de bize rücû edicilerdir. Onları, yolları ve amelleri muktezâsiyle cezalandırırız. Şimdi âlîm ve yakîn sahibi olarak herkim kemâlât-ı ameliye ile muttasıf olursa; **(femen ya'mel minessâlihâti ve hüve mü'minün felâ küfrâne lisa'yihî)** (Ayet 94) kıyamet-i vus'tada ve fıtrat-ı ûlâ makamına vusûlde onun sâiyi meşkûrdur. İnkâr olunmuş değildir. **(Ve inna lehü kâtibûne)** (Ayet 94) Ve elbette biz bu sâyi'in sûretini sahife-i kalbinde yazıcılarız. Buna binaen, tecerrüd zamanında kalbine sıfât nûrları zâhir

olur. **(Ve harâmün alâ karyetin ehleknâhâ ennehüm lâ yerci'ûne)** (Ayet 95) Ve ezelde şekâvetine ve ihlâkına hüküm ettiğimiz karye ahalisinin neş'ede nefis sıfâtları ile ihticâbtan fıtrata rücû'ları mümtenidir. **(Hattâ iza fütihat ye'cûcü ve me'cucü)** (Ayet 96) Taki mizacın inhirafı ve terkibin inhilâli ile kuvâ-i nefsâniye «ye'cûcu» ve kuvâ-i bedeniye «me'cücü» açıldığı vakit, **(Ve hüm min külli hadabin yensilûne)** (Ayet 96) o kuvâ, mahal ve makarları olan âzây-ı bedenin her tarafından giderler. Ve zâil olurlar. **(Vakterebel va'dül hakkü)** (Ayet 97) Ve mevt ile, kıyâmet-i suğrânın vukuuna dair, hak olan vaid yanaşmıştır. **(Feizâ hiye şahisatün ebsârüllezîne keferû)** (Ayet 97) O vakitte korku ve feryadın şiddetinden mahcûbların gözleri şaşırub dikilmiştir. **(Yâ veylenâ kad künnâ fî ğafletin min hâza)** (Ayet 97) «Ey bizim helâkimiz, nerdesin?» diye zulüm ve kusurlarını itiraf edici oldukları halde, helâklerini davet ederler.

(Ayet 98) **(İnneküm ve mâ ta'büdûne min dûnillâhi hasebü cehenneme entüm lehâ vâridûne)** Yâni; sizden, Allah'ın gayri bir şey'e, ibadet eden, ibadettiği şeyle Hak'tan mahcûbdur. Mabûdunun mertebesi iktizâsı üzre; kendisi ibadet ettiği ma'bûdıyla beraber buud ve hırman cehennemi tabakalarından bir tabakaya atılmışdır. **(Lehüm fîhâ zefîrun)** (Ayet 100) İhticâbın eleminden ve âzabın şiddetinden ve şevk ateşlerinin istilâsından ve hırman ve firak müddetinin tûlünden, onlara cehennemde «ah çekmek» vardır. **(Ve hüm fîhâ lâ yesme'ûne)** (Ayet 100) Ve onlar, orada basiretin körlüğünden ve zulmetin şiddetle intibakından, envarı göremedikleri gibi, cehlin kuvvetinden ve kalb kulağı yollarının şiddet ve hicâbın tekâsüfünden, Hakk'ın ve melâikenin kelâmını işidemezler.

(Ayet 101) **(İnnellezîne sebekat lehüm minnelhüsnâ)** Feza-i sabıkta saâdetlerine hüküm edib de kendilerine saâdet-i hüsn sebkat etmiş olan kimseler. **(Ülâike anhâ müb'adûn)** (Ayet 101) Şunlar gışâvât-ı tabiiye ve melâbis-i nefsânîye'den tecerrüdleri dolayısıyla, cehennemden uzak kılınmışlardır. **(La yesme'ûne hasîsehâ)** (Ayet 102). Rütbede cehennemden uzak oldukları için cehennemin vızıltısını, hafif sedasını bile işitmezler. **(Ve hüm fî meştehet enfüsühüm halidûne)** (Ayet 102) Onlar, zâtlarının iştiha eylediği cennet-i selâsede, hususiyle; Zât cennetinde devamlı olarak müşâhededirler. **(Lâ yahzünühümül fezeulekberû)** (Ayet 103) Kıyamet-i suğrâda; mevt ile ve yahut kiyâmet-i kübrâda; azamet ve celâlin tecellisiyle olan en büyük şiddet onları mahzun eylemez. **(Ve tetelekkaâhümül melâiketü)** (Ayet 103) Ve onları ölüm zamanında melâike beşaretle yâhut, nefsânî dirilmek zamanında; selâmet ve necât ile veyahud, Kı-

yamet-i vüsta ve hakiki dirilmekde rıdvan ile yahûd, fenâdan sonra istikamet halinde ve bekâya rucû' zamanında saâdet-i tamme ile karşılarlar. **(Yevme natvîssemâe)** (Ayet 104) Yâni kıyamet-i suğrâda kendisinde bulunan âmâl sûretleri ve ahlâk hey'etleri ile nefis semasını sarub, kapadığımız vakit; onları mahzun etmeyiz. **(Ketayyissicillililkütübi)** (Ayet 104) Kendisinde mahfuz olarak kalması için, sahifenin yazılmış şeyleri kapadığı ve sardığı gibi, yahût mânâ: Kıyamet-i vüstâda; kendisindeki ulûm ve maârif, sıfât ve ma'kûlat ile kalb semasını kapadığımız yâhud, Kıyamet-i kübrada; kendisindeki müşâhedât ve tecelliyât ilimleri ile ruh semâsını sardığımız vakit, demektir. **(Kemâ bede' nâ evvele halkın nu'ıydühü)** (Ayet 104) Yaradılışın evvelinde beda (başlamak, başlanılmak) ettiğimiz gibi, neş'et-i sâniyede (haşir gününde) evvelki halk (yaradılış) üzerine diriltmek ile: İkinci veche göre: «fıtrata rücû' ile», Üçüncü veche göre: «fenâdan sonra bekâ ile» onu iade ederiz.

(Ayet 105) **(Ve lekad ketebnâ fizzebûri min ba'dizzikri ennel'arda yerisühâ ibâdi yessâlihûne)** Muhakkak biz, Levh'den sonra, Kalb Zebur'unda fasık kuvvetlerin riyâzâtla ihlâkinden sonra, sekinet nûruyla nûrlanmış salih kuvvetlerin beden arzına vâris olacağını yazmışdık. Yâhud mânâ: ümmül kitâbda zikirden (andıkdan) sonra, levh-i mahfûz Zebur'unda yazdık ki: «Sâlihleri; vahdetde fenâ ile ihlâkden sonra ruh, sır, kalb, akıl, nefis, ve sâir kuvâ; istikametle beden arzına vâris olurlar» demektir.

(Ayet 106) **(İnne fî hâzâ lebelâğan likavmin âbidîne)** Muhakkak sülûk ile Allah'a ibâdet eden kavim için, bu âyetlerde elbette kifayet vardır. **(Ve mâ erselnâke illâ rahmeten lil'âlemîne)** (Ayet 107) Ve seni, ancak onları kemâl-i mutlaka hidayet ile rahimiyet ve zamanında istisâl edici âzabdan onları emin kılmakla, rahmaniyete müştemil âlemlere bir rahmet-i ûzma olarak irsal eyledik. Zira, Hakk'ın rahmeti, gazabına sebkat eylemişdir.

HAC SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Yâ eyyühennâsüdtekuû rabbeküm)** Ey insanlar, gavaşi-i heyûlâniye ve sıfât-ı nefsâniyeden tecerrüd ile Rab'binizin ikâbından hazer ediniz. **(İnne zelzeletessâati şey'ün azîmün)** (Ayet 1) Muhakkak beden arzında libâslanmış olanlara, kıyâmet-i suğrâda, beden arzının ızdırabı, büyük bir şeydir. **(Yevme terevnehâ tezhelü küllü murdi'atın ammâ erda'at)** (Ayet 2) Azâyı emzirici, besleyici olan her kuvvet beslediği âzâdan ğafil olduğu, **(Ve tedâu küllü zâti hamlin hamlehâ)** (Ayet 2) Hayal, vehim, zakire, akile gibi müdrikâtını hıfz edici haml sahibi kuvâdan herbiri, beht (şaşkınlık) ve hayretten sekir ve ğafletinden dolayı yükünü, müdrikâtını yere bıraktığı, yâhud mânâ: âzâyı hâmil olan her kuvvet, zayıflık sebebiyle hamlini, tahrikini ve istiklâlini bıraktığı, yâhud kendisindeki kuvveti hâmil olan her uzuv, o kuvvetden hâli kalmakla hâmlini bıraktığı, Yâhud kendisinde bilkuvve mümkün kemâlâttan herbir şey'i, kemalâtın fesâdı ve iskatı sebebiyle hâmlini bıraktığı. Yâhud, fezâil ve rezâil heyet ve sıfâtlarını hâmil olan her nefis, o sıfatları ibrâz ve izhâr etmekle bıraktığı gün **(ve terennâse sükârâ)** (Ayet 2) insanları, mevtin şiddetlerinden sarhoş, şaşkın ve baygın görürsün. **(Ve mâ hüm bisükarâ)** (Ayet 2) Halbuki onlar, hakikatde şarabtan sarhoş değiller, lâkin âzabın şiddetinden sarhoşdurlar. Allah'ın âzabı şiddetlidir.

(Ayet 5) **(Ve terel'arda hâmideten)** Ve sen, nefis arzını cehil sebebiyle ölmüş, kendisinde kemâlât ve fezâil olmadığını görürsün. **(Feizâ enzelnâ aleyhel mâ ehtezzet ve rebet)** (Ayet 5) O, ölmüş olan nefse, ruh sema'sından ilim suyunu indirdiğimiz vakit, hayat-ı hakikiye ile ihtizaz (titreşir) eyler. Ve makamat ve meratibte terakki ile yükselir. **(Ve enbetet min külli zevcin behîcin)** (Ayet 5) Ve her sınıftan, o nefsi tezyin edici parlak fezâil ve kemâlât bitirir. **(Zâlike bi ennellahe hüvelhakku)** (Ayet 6) Bu keyfiyet Allah'ın hak ve sâbit ve bâki, masivasının müteğayyir ve fâni olması sebebiyledir. **(Ve ennehü yuhyilmevtâ ve ennehü alâ külli şey'in kadîrun)** (Ayet 6) Ve Allahü Teâlâ Hazretleri, kıyâmet-i suğrada; tabii ölüleri diriltiği gibi, kıyamet-i vüstada; ilim feyzile cehil ölülerini de ihya eder. Ve Hak Teâlâ Hazretleri her şeye kadirdir.

(Ayet 7) **(Ve ennessâate âtiyetün lâ reybe fîhâ)** Heriki mâ'nâ ile kıyâmetin gelici olduğunda reyb (şübhe) ve şek yokdur. **(Ve en-**

nellâhe yeb'asü men filkubûri) (Ayet 7) Ve Allah Teâlâ Hazretleri, neş'et-i sâniyede ve kıyâmet-i suğrâda; mevt-i tabi-i sâhiblerini kabirlerinden kaldırıb, diriltiği gibi, kıyamet-i vüstada da cehil sâhibi ölüleri ilim hayatıyla ve kalb mevziinde kıyâm ve fıtrata avdetle, beden kabirlerinden kaldırıb, diriltir.

(Ayet 8) **(Ve minennâsi men yücâdilu fillâhi biğayri ilmin)** Ve insanlardan bir kısmı vardır ki, ilim ve istidlâlsiz **(Ve lâ hüden)** (Ayet 8) keşif ve vicdansız **(Ve lâ kitâbin münîrin)** (Ayet 8) vahyi ve furkansız **(Sâniye ıtfihî liyudille an sebîlillâhi)** (Ayet 9) Allah yolundan izlâl etmek maksadı ile omuzunu çevirici, tekebbür edici olarak, evamiri terk eder. **(Lehü fiddünyâ hizyün ve nüzîkuhü yevmel kıyâmeti azâbel harîkı)** (Ayet 9) O kimseye dünyada rüsvalık olub, kıyâmet gününde de ona yakıcı ateş âzabını tattırırız. Bu cezası kendi amelinin sebebiyledir. Allahü Teâlâ, kullarına asla zulûm edici değildir.

(Ayet 11) **(Ve minennâsi men ya'budüllahe alâ harfin)** İnsanların bir kısmı da şek ve tereddüd üzre Allah'a ibadet eder. Eğer bir hayır dokunursa o hayır ile mutmain olur. Ve eğer bir zarar dokunursa eski haline döner, yeniden küfrüne avdet eder. Bu kimsenin dünya ve ahireti ziyan olmuştur. İşte bu açık ve aşikâr bir ziyandır. **(Yed'û min dûnillâhi mâ la yedurruhu ve mâ la yenfe'uhu)** (Ayet 12) O kimse, ona zarar da faide de vermiyen masivaya tapar. **(Zâlike hüveddalâlülba'ıyd)** (Ayet 12) İşte her ne olursa olsun, şu gayr ile ihticab, ancak Hak'tan uzak olan dalâlet budur. **(Yed'û lemen darrahû akrebü min nef'ıh)** (Ayet 13) Zararı, kendisine, faidesinden elbette daha yakin olan şey'e tapar. **(Lebi'sel mevlâ ve lebisel aşîrü)** (Ayet 13) Zararı daha yakîn olan mabûd, elbette fena bir mabûddur. Ve bu mabûda tapan kullar da elbette fena kullardır. Zararının faidesinden daha yakin olması ona tapmak ve onunla vakıf olmak, Hak'tan mahcûb eylediği içindir.

(Ayet 18) **(Elem tere ennallahe yescüdü lehü men fissemâvâti ve men fil' ardı)** Görmez misin ki, göklerde ve yerde bulunan melekût-ı semâviye ve arziye ve sâir sayılan ve sayılmayan eşya inkiyad ve itaat ve Allah'ın kendilerinden irâde eylediği ef'âl ve havâs ve icraatına imtisal ile Allah'a secde ederler. Eşyanın, Hakk'ın emrine teshiri ve muradının hilâfında hareketinin imtihan'ı ve kûdretinin altında kahrı, ğayet huzu' demek olan, sücûda teşbih olunmuştur. Şimdi, bâtınında değil, zâhir emrinde şeytana tâbi olan insandan başka, eşyadan hiçbirşey için Hak'ka isyan ve emrinden imtina' mümkün olmadıysa, bu kendilerine âzab sâbit ve lâhik olan ve ezelde şekâvetlerine hüküm olunan birçok insanlarla tahsis olunmuştur

ki, bunlar, kendilerine zillet ve şekâvet lâzım ve şeytanet ğalib olan kimselerdir. **(Ve men yuhinillâhü femâ lehü min mükrimîn)** (Ayet 18) Her kime ki ehl-i kahrı ve ğazabı ve mahall-i ikabı lâyık görmek suretiyle Allahü Teâlâ Hazretleri ihanet eylerse, ona ikram edici bir kimse yoktur. **(İnnallahe yef'alü mâ yeşâ'ü)** (Ayet 18) Muhakkak Allahu Teâlâ Hazretleri dilediğini işler.

(Ayet 19) **(Fellezîne keferû kutti'at lehüm siyâbün min nârin)** Şimdi, küfür edenlere, Allahu Teâlâ'nın kahr ve ğazabı ateşinden elbiseler biçilmiştir. O rubalar da, baş aşağı olmuş nefislerinin sıfâtına mutabık ve nefisleri ğayetle tazib edici heyetler ve cürümleridir. **(Yüsebbu min fevkı rûusihimülhamîmü)** (Ayet 19) Başlar evcinden (üstünden), kendilerine gâlip olan dünya sevgisi ve arzusu kaynar suyu dökülür. Yâhûd mâ'nâ: sevilen ve arzu olunan muradtan mahrumiyetle beraber, kahr-ı İlâhi sûretinde ruh tarafına gelen, cihet-i ûlviyelerine müstevli itikad-ı fâsid ve cehl-i mürekkep kaynar suyu sökülür. **(Yusheru bihî mâ fi butûnihim velcülûdu)** (Ayet 20) O kaynar su ile, butûn-i istidatlarında bulunan «maâni-yi kaviye» ve zâhirlerinde olan «sıfat-ı insaniye» ve «hey'at-ı beşeriye» eriyip muzmahil olur. Mânâları ve sûretleri tebeddül eyler. Ve derileri tükenince başka derilerle tebdil olunur. **(Ve lehüm makamı'u min hadîdin)** (Ayet 21) Ve onlara, nüfûs-i maddiyede müessir olan «ecram-ı semâviye» zebanilerinin ellerinde, te'sirat-ı melekûtiye demirinden yapılmış kırbaçlar vardır. O kırbaçlarla vurup, onları canıb-ı kudsten rics (kir-pas) çukurlarına gönderirler. **(Külle' mâ erâdû en yahrücû minhâ min ğammin ü'ydû fîhâ ve zûkuû azâbelharîk)** (Ayet 22) Her ne zaman fıtrat-ı insaniye devaisi (arzusu) ve evvelki istidât takazasile (sıkıştırma) o ateşlerden, muzlim siyah heyetlerin gamından ve o berekâtın sıkıntısından, «insan meratib-i fezâsına» çıkmak isteseler o müellim (elem verici) kamçılarla döğülüb, muhnik (boğucu) derin çukurların aşağı tabakalarına, iade olunurlar. Ve kendilerine «Yakıcı ateşin âzabını tadınız» denilir.

(Ayet 23) **(İnnallahe yudhilullezîne âmenû ve amilüssâlihâti cennâtin tecrî min tahtihel' enhârü)** Allahü Teâlâ Hazretleri, iman edenleri ve sâlih amel işleyenleri, altlarından ulûm nehirleri akan kalb cennetlerine koyar. **(Yühallevne fîhâ min esâvire min zehebin ve lü'lü)** (Ayet 23) Onlar, o cennetlerde ulûm-i akliye ve hikmet-i ameliye altûnundan eritilip yapılmış, ahlâk ve fezâil bilezikleri ve maârif-i kalbiye ve hakayık-ı keşfiye incileriyle ziynetlenirler. **(Ve libâsühüm fîhâ harîrün)** (Ayet 23) Ve orada, onların elbiseleri de ipekdir; yâni; tecelliyat-ı lütfiye ve sıfat-i İlahiye nurlarının şuaıdır. **(Ve hudû ilettayyibi minelkavli)** (Ayet 24) Ve hak teâlâ, onları kalb

makamında, sıfâtının zikrine hidâyet eylemiş. **(Ve hudû ilâ sırâtil-hamîdi)** (Ayet 24) Ve sıfât sâhibinin sıratına, yâni o sıfât ile ittisâfı dolayısıyle hamd olunmuş olan zâtın tevhidine hidâyet eylemişdir. Sıfat da ayniyle sıratı ve fenâ ile zata vusulun caddesidir.

(Ayet 25) **(İnnellezîne keferû)** Gevaşi-yi tabiiye ile mahcûb olanlar **(Ve yesuddûne an sebîlillâhi vel mescidilharâmi)** (Ayet 25) ve Allah yolundan ve kalb Kâbe'sinin etrafı olub, sadırdan ibaret bulunan «Mescid-i haram» ki **(Ellezi ce'alnâhü linnâsi sevâenil'âkifü fîhi velbadi)** (Ayet 25) ister orada mukim kuvva-yı akliye-yi ruhaniye», isterse misafir bulunan «kuva-yı nefsaniye» olsun, oraya vusûlu ve kalbin «sır makamına» terakkisi zamanında, kalb Kâbe'sini tavafı mümkün olduğundan, mutlak olarak bütün kuva-yı insaniye insanlarına müsavi kılmış olduğumuz, Mescid-i haram'dan men edenleri, **(Ve men yürid fîhi bi'ilhâdin bizulmin nuzikhu min âzâbin elîmin)** (Ayet 25) Ve ona vâsıl olanlardan her kim, ulûm ibadâtı, i'râz-ı dünyeviye, mal ve câh ve şöhreti taleb gibi, «lezzât-ı bedeniyeyi» tahsil için isti'mal edenleri, ulûm ve ibâdat-ı kalbiyeden bir şey'i nefis makamında kullananları, yâhut mesalihi dâreyn olması tevehhümü ile «şehvat-ı hissiye» ve «lezzat-ı nefsiye»ye mübaşeret eyleyenleri, yahut; riyâ ve nifak gibi düşüncelerle ibadete teveccüh edib, onu zulme mukarin kılanları, yâhut mânâ: mülhid ve zalim olduğu halde, heva ve tabiate meyl ile bir murad kasd edenleri «tabiat cehiminde» elemli azab ile azablandırırız.

(Ayet 26) **(Ve iz bevve'nâ li İbrâhime mekânelbeyti)** Bizim, Ruh İbrahim'ine «a'mal ve ahlâkda» kalb mekânını «mahall-i rücû» kıldığımızı hatırla. «Hak Teâlâ Hazretleri, tufan günlerinde beyti semaya ref ettikden sonra, İbrahim Aleyhisselâm zamanında bir rüzgâr gönderip, Kâbe'nin etrafını açarak beytin yerini İbrahim Aleyhisselâm'a bildirdi. İbrahim Kâbe'yi eski temeli üzre bina eyledi» denilmişdir ki, Hak Teâlâ Kâbe'yi «cehil tufanının ve tabiat dalgalarının» galebesi günlerinde göğe kaldırdıktan sonra, İbrahim'i, Kâbe'nin mekanına (yerine) «hidayet» ve «nefehat-i rahmet» rüzgârları ile kalb beytinin etrafında olan «hey'et-i nefsâniye» ve «elvâs-ı tabiyye» ve «gubârat-ı heyûlaniyei» açdı. Ve İbrahim, Kâbe'yi eski «fıtrat-ı insaniye esası üzre bina eyledi» demektir. **(En lâ tüşrik bi şey'en)** (Ayet 26) Yâni, amel taşları ve hikem çamuru ve ahlâk kireci ile beyti yapmak için İbrahim Aleyhisselâm'ı vazifelendirdik. Ve «Şirk etme» dedik. Yani, İbrahim'e tevhidi, sonra kalb evinin «elvas-ı mezkûre»den tathirini (temizlenmesini) emr eyledik. **(Ve tahhir beytiye littâifîne)** (Ayet 26) Ve benim beytimi «fezâil-i ahlâkiyenin» iktisabı ve tenevvür maksadı ile, etrafında tavaf eyliyen

«kuvay-ı nefsânîye» **(Vel kâimîne)** (Ayet 26) «maârif ve meâni-yi hikemiyenin», ilka'ıyla beyte kaim olan kuva-yı ruhaniye **(Verrükkâ'issücûdi)** (Ayet 26) ve «Suver-i ibâdat ve âdâb-ı şer'-iye ve akliyeyi», kalbden istifade eyliyen «kuva-yı bedeniye» için tathir eyle, temizle. Yâhut mânâ: ilim-i basireti tâlib, sâlik-i mücahid olanların ibâdat ve huzû' edenlerin hidayeti için benim beytimi tathir (temizle) eyle.

(Ayet 27) **(Ve ezzin fînnâsi bilhacci)** Ve insanları kalb makamına ve kalbin ziyaretinde ezanla davet et, ve bu daveti herkese bildir. **(Ye'tûke ricâlen)** (Ayet 27) Sana «yaya olarak», sıfât-ı nefisden mücerred oldukları halde **(Alâ külli dâmirin)** (Ayet 27) ve yorgun hayvanlar üstünle. yâni; uzun riyazat ve mücahedat sebebiyle yorulmuş nefisler üzerinde gelsinler. **(Ye'tîne min külli feccin amîkin)** (Ayet 27) ka'r-ı tabiatte, derinliği uzak yollardan, **(Liyeşhedû menâfi'a lehüm)** (Ayet 28) kalb makamında müstefâd (kazanılmış) ilim ve âmel faidelerini görmeleri **(Ve yezkürûs mallâhi fî eyyâmin ma'lûmâtin alâ mâ rezakahüm min behîmetil' en'ami)** (Ayet 28) ve muhalefet ve mücahedat bıçakları ile «Allah'a kurban» için kesilmiş nefisleri hayvanlarından «Allah'ın verdiği rızıklarına», mükâşefat ve tecelliyât envârı günlerinde «Hakk'ın sıfâtıyla muttasıf olmakla «Allah'ın ismini zikr etmek için gelirler. **(Fekülû minhâ)** (Ayet 28) Siz, o etlerden yiyiniz. Nefislerinizin ahlâkından ve sulûkde kuvvet verici melekât muayyenatından (erzakından) istifade ediniz, **(Ve et'i-mûl baiselfakîra)** (Ayet 28) ve sıfatının gâlebesinden ve heyetinin istilâsından, kendisine şiddet isabet etmiş olan kavi nefislilere tehzib ve te'dib için ve «adem-i ta'lim ve terbiyenin zayıflaştırdığı» ta'lim ve terbiyeye muhtac zayıf ve fakir kimselere de veriniz. **(Sümmelyakdû tefesehüm)** (Ayet 29) Sonra, hırs bıyıklarını kırkmak ve (kin tutma) hıkd ve gazab tırnaklarını kesmek gibi fazlalıklarını, hûlâsa; telvinat-ı nefis bekâyası kirlerini tathir ve izâle etsinler. **(Velyufû nüzûrehüm)** (Ayet 29) Ve ahd-i evvelde kabul ile kendilerinde tevdi olunmuş maâni ve kemâlâtı fiile izhar etmekle nezirlerini ifâ etsinler. Kirlerin tathiri; tezkiye ve mevagi izâledir. Nezirlerin ifası: tahliye ve maârifi tahsildir. **(Velyettavefû bilbeytil' atîki)** (Ayet 29) Ve Allahın Arş-ı mecidi etrafında Melekût-ı a'lâ silkinde dizilmekle, Beyti kadimi tavaf etsinler.

(Ayet 30) **(Zâlike)** Emir şudur: **(Ve men yu'azzim hurumâtillâhi)** (Ayet 30) Herkim, meselâ tathir ve nefsi kurban ve rezâilden ictinab ve fezâil ile ziynetlenmek, tecelliyâtda envâra gark ve sıfât ile ittisaf ve makamatda terakki gibi «hac adetlerinden» Allah'ın, yırtılmasını ve bozulmasını helâl etmediği hürmetlerine(haramlarına) ta'zim

ederse **(Fe hüve hayrün lehü inde rabbihî)** (Ayet 30) o ta'zim, Rab'binin hazretinde (huzurunda) ve mak'adı kurbanda yakınlık sedirinde onun için hayırlıdır. **(Ve uhillet lekümül' en'amü illâ mâ yütlâ âleyküm)** (Ayet 31) Ve huzuz ile olmayıp, hukuk ile faidelenmek ve tarikatde, ahlâkı ve âmâli ile intifa (faydalanmak) olunmak üzere, nufus-i selime hayvanları, size helâl kılınmıştır. Ancak, Sûre-i Mâide'de: **(Hürrimet âleykümül meytetü)** (Ayet 3) âyetinde size okunan fezâ'ile benzeyen rezâletler müstesnadır ki, onlar da emr olunduğu ve lâyık olduğu vechiyle olmıyarak, nefisden sâdır olan ve rezâlet-i mahzaya müşabih olan birtakım hareketlerdir. Bu hareketler; Allah yoluna sâlik olanlara haramdır. **(Fecteni bûr ricse minel' evsâni)** (Ayet 30) «Şimdi sen, hevâsını ma'bûd ittihaz eden kimseyi görüyor musun?» mealindeki **(Efere eyte menittehaze)** (Casiye Suresi, Ayet 23) âyetinde buyrulduğu gibi: ibâdet olunan «şehevat» ve ittiba' olunan «heva putlarının» pisliklerinden sakınınız. **(Vectenibû kavlezzûri)** (Ayet 30) Ve cedel, hilâf mügalatada istimal olunmuş, müzeyyen ve yaldızlı tahayyülât ve mevhumat ilimlerinin ve şüphelerinin yalan sözünden kaçınınız.

(Ayet 31) **(Hunefâe lillâhi)** Eğer sırf kemâl ve onunla ziynetlenmek için bile olsa, yine hicâb olduğundan, «Allah'ın gayri olan» her kemâl ve amelden i'râz edici «bâtıl ilimlerden, fâsid yollardan «Allah'a meyl» ve inhiraf edici **(Gayre müşrikîne)** (Ayet 31) masivâsına nazar ve yolunda maâdasına iltifat ile «Allah'a şirk etmeyici» olduğunuz halde sakınınız. **(Ve men yüşrik billâhi)** (Ayet 31) Bir şeye meyl ve onunla kalmak suretiyle herkim Allah'a şirk ederse, **(Feke ennemâ harre minessemâi)** (Ayet 31) güyaki o kimse ruh semâsından sukût edib de **(Fetehtafehuttayrü)** (Ayet 31) kendisinin deva-ı nefsânîye ve ehva-i (heva) şeytaniye kuşunun kaparak parçaladığı, **(ev tehvî bihirriyhu)** (Ayet 31) yâhut, kendisini hevay-ı nefsin rüzgârının **(Fî mekânin sahıykın)** (Ayet 31) o kimseyi Hak'dan uzak muhlik ve telef olunacak bir yere atmış olduğu gibidir.

(Ayet 32) **(Zâlike ve men yu'azzim şe'âirellahi feinnehâ min takvelkulûbi)** İşte böylece; Allah'ın şeairine (âdet-işaret-yol) livechıllâh (Allah için) hediye ve kurban olunmak üzere Allah yolunda tevfik saikıyla (sebebiyle) sevk olunan mustaid nefislere ta'zim eylemek; kemâlini tahsil ile, o nufusa ta'zim ve sıfat-ı nefsânîye ve hey'et-i zulmaniyeden tecerrüd etmek, «mütteki kalb» sahiblerinin işidir. **(Leküm fîhâ menâ, fi'u ilâ ecelin müsemma)** (Ayet 33) Sizin için kurban olana nefislerde, hakikaten «Fenâfillah»a erinceye kadar ahlâk, â'mal, kemâlât-ı ilmiye ve ameliye menfaatları vardır. **(Sümme mehillühâ ilel beytil' atıykı)** (Ayet 33) Sonra, o nefislerin kesil-

mesi vucubunun mevzii ve sevkının haddi, «kalb Kâbe'sinin» indindeki «Sadır haremine» kadardır ki, kalbin, Sır makamına terakkisi zamanında, nefis de hayat ve sıfatından fâni olarak «kalb makamına» terakki eyler.

(Ayet 34) **(Ve likülli ümmetin ce'alnâ mensekâ)** Nufus-i selime cümlesinden olan «behime-i nefis» vasıtasıyle merzuk oldukları kemâl üzerine, kuvanın tevhide teveccühde mazhar oldukları Sıfât-ı İlahiye ile ittisafları sebebiyle Allah'ın ismini zikr etmeleri için, herbir kuvvete kendisine mahsus bir ibadet kıldık. **(Fe ilâhüküm ilâhün vâhidün felehû eslimû)** (Ayet 34) Şimdi hepinizin İlâhı «İlâh-ı vâhid»dir. Gayriye iltifat etmeyip, O'na teveccüh ile, O'nu tevhid ediniz. Ve itaat ve inkiyadı, sırf O'na tahsis ediniz. Başkasına değil, ancak O'na inkiyad ediniz. **(Ve beşşiril muhbitine)** (Ayet 34) Allah'ın feyzini kabul edici olan «mütezellil ve münkesir» (kalbleri kırık ve alçalmış olan) kimseleri tebşir eyle. (müjdele) **(Ellezîne izâ zükirallahü vecilet kulûbühüm)** (Ayet 35) Onlar, huzur ile Allahü Teâlâ Hazretleri zikr olundukta, feyzini kabul için kalbleri münfail (değişikliğe uğrar; müteessir) olur. **(Vessâbirîne alâ mâ esâbehüm ve mukiymissalâti ve mimmâ razaknahüm yünfikûn)** (Ayet 35) Ve kendilerine isabet eden muhalefet ve mücahedata sabır ve sebat ediciler ve müşâhede namazını ikame ediciler (yerine getiriciler) ve fenâfillah ve müstaidlere ifâza (feyz vererek) ile kendilerini rızıklandırdığımız, fezail ve kemâlâtdan infak ederler.

(Ayet 36) **(Vel büdna ce'alnâhâ leküm min şe'âirillâhi)** Ve kadri büyük nufusu şerifeyi de sizin için alâmetlenmiş (belirlenmiş) hediyelerden kıldık. **(Leküm fîhâ hayrün)**. (Ayet 36) Sizin için o nufus-i şerifede saâdet ve kemâl vardır. **(Fezkürûsmallâhi aleyhâ savâffa)** (Ayet 36) O nufus, Allah'ın kendilerine farz eylediği şeyle kaim, «kuyud-ı şer'iye» (şer'i kayıtlar) ve «adâb-ı tarikat» (tarikat edebi) ile mukayyed, harekât ve ızdırabdan durucu oldukları halde, Allah'ın sıfâtıyla ittisâf ve kendi sıfatlarını Hakk'ın sıfâtlarında ifnâ etmekle nefislere «Allah'ın ismini» zikr ediniz; işte «Allah yolunda kurban etmek» budur. **(Feizâ vecebet cünûbühâ)** (Ayet 36) O nufus-i şerife, Allah yolunda katlinden dolayı ızdırab ve istiklâline sebeb olan kuvvet ve hayatından ibaret hevâsından sâkıt (hükümsüz-düşücü) olduğu vakit **(Fekülû minhâ ve et'imûlkaniâ vel mu'terre)** (Ayet 36) fezâilden istifade ediniz. Ve mustaid ve taliblere de ifade ediniz (açıklayınız). **(Kezâlike sahharnâhâ leküm)** (Ayet 36) İşte böylece, riyâzât ile nufusu size teshir (elde ettik) eyledik. **(Le'alleküm teşkürûne)** (Ayet 36) Sizin, o nufusu fîsebillah istimâl etmekle istidâd ve tevfik nimetine şükür etmeniz me'muldur. (umulur)

(Ayet 37) **(Len yenalallahe lühûmühâ ve lâ di mâuhâ)** Nüfusun fezâil ve kemâlât etleri ve hevâlarını izale etmekle, ifnâsı demek olan kanları da Allah'a erişip vâsıl olamaz. **(Ve lâkin yenâlü hüttakvâ minküm)** (Ayet 37) Velâkin, nufusdan ve sıfâtından tecerrüdünüz sizi Allah'a nâil ve lâyık eder. Zirâ vusûle sebeb olan, rezâil mekânında, fezâilin husûlu değildir. Belki ancak tecerrüd ve fenâfillahdır. **(Kezâlike sehharehâ leküm litükebbirûllahe alâ mâ hedâküm)** (Ayet 37) İşte tecrid masivadan soyunma ve tefrid tecerrüd ile uzleti yalnızlığı seçme ve hakikat yoluna sülûk ile, Allah'ın sizi hidâyeti üzerine, nefislerden ve herşeyden fenâ ile Allahu Teâlâ»ya tekbir ve ta'zim etmeniz için böylece, Allahu Teâlâ Hazretleri nefisleri size teshir itaat ettirmiş etmiştir. **(Ve beşşiril muhsinîne)** (Ayet 37) Fenadan sonra beka ve istikamet fenadan sonra bekâde bütün kuvâyi insaniyenin emri ile ilahi ile hududunda durmak adaletinin zuhuru ve temkin (bütün tevhid mertebelerinin tamam olduğu makam) halinde ubudiyetde, şuhûd sâhiblerini tebşir eyle. **(İnnallahe yüdâfi'u anillezîne âmenû)** (Ayet 38) Muhakkak Allahu Teâlâ Hazretleri, tevfik ile kuvay-ı ruhaniye mü'minlerinden, kuvay-ı nefsaniyenin zulmetini defeder.

(Ayet 38) **(İnnellahe lâ yuhibbü külle havvânin)** Allahu Teâlâ Hazretleri, kuvâdan, kendisinde Allah'ın emaneti olarak tevdi' olunan kemâli, taatle eda etmiyen ve ahde vefasızlık ve gadr ile kalbe hainlik eden ve **(Kefûrin)** (Ayet 38) Allah'ın nimetlerini masiyetde istimâl eden herbir kuvveti sevmez. **(Üzine lillezîne yukaâtelûne biennehüm zulimû)** (Ayet 39) Kuvâ-yı nefsânîye ile mücahede eyliyen, vehim hayal, vesair kuvay-ı ruhaniye, nefis sıfâtlarının kendilerine isti'la (üstün gelme) ve istilası (ele geçirme) ile zulume uğramaları sebebiyle mukateleye me'zun oldular. Muhakkak Allah Teâlâ Hazretleri, onlara yardıma kadirdir.

(Ayet 40) **(Ellezîne uhricû min diyârihim biğayri hakkın illâ en yekuûlû rabbünallahü)** Onlar ki üzerlerinde bâtıldan i'raz ve Hakk'a teveccüh ve ta'zim ve temkini mucib, tevhidden başka ihracı iktiza edecek bir hakları olmadığı halde, haksız olarak şehevâtın talebinde ve lezzât-ı bedeniyede istihdam ve istib'âd (uzaklaştırmak) olunmak suretiyle, mansıblarından ve mahalli kararlarından ihrac olunmakla, mazlum oldukları cihetle mukatele (savaşmalarına) etmelerine izin verilmiştir. **(Ve levlâ defullahinnâse ba'dehüm biba'din)** (Ayet 40) Meselâ; şehvâniyenin gazabiye ile, gazabiyenin şehvaniye ile def'i gibi. Eğer Allahu Teâlâ'nın, kuvay-ı nefsânîye insanlarının ba'zısını bazısı ile def'i olmasa, yâhud mâna: kuvay-ı nefsaniyenin, ruhaniye ile, vehmiyenin akliye ile, ve nefsaniyeden ba'zısının ba'zısıyla Al-

lah'ın def'i olmasa **(Lehüddimet savamıu)** (Ayet 40) birçok ibadet yeri savnıalar, «sır ruhbanlarının halvetleri» **(Ve biye'un)** (Ayet 40) ve «kalb nasârâsının kiliseleri ve tecelliyât mahalleri» **(Ve salâvatün)** (Ayet 40) ve «sadır yahudilerinin mabedleri» **(Ve mesâcidu)** (Ayet 40) ve «ruh mü'minlerinin mescidleri», «fenâ-fillah ve müşahedât makamları» yıkılmış olurdu. **(Yüzkeru fîhasmüllahi kesîrâ)** (Ayet 40) Oralarda «Hakk'ın ahlâkı ile tahallûk» ve «sıfâtı ile ittisaf» (sıfatlanma) ve «esrarı ile tahakkuk» ve zâtında fâni olmak suretiyle Allah'ın İsm-i azâmi çok zikir olunur. **(Ve leyansurennallahü men yansuruhu)** (Ayet 40) Ona nusrat (yardım) eden kimseye elbetteki Allahu Teâlâ Hazretleri nusrat eder. Kendisine vücûd ve zuhûr ile mübareze eden (çarpışan) kimseyi, elbette Allahu Teâlâ nûru ile kahr eyler. **(İnnellahe lekavviyyün azîzün)** (Ayet 40) Muhakkak Allahü Teâlâ Hazretleri; «istilâ ve ceberûtu ile ona mümaselet eden (benzemeye çalışan) kimseye»; izzet ve kuvvetiyle galebe eder.

(Ayet 41) **(Ellezine in mekkennâhüm fil'ardı)** Kendilerini vucud-ı Hakk'anî ve istikametle beden arzında temkin ve ikame ettiğimiz kimseler; **(Ekaâmûssalâte)** (Ayet 41) Murakabe ve müşahede namazını kılarlar. **(Ve âtevüzzekâte)** (Ayet 41) Ve mükaşefe nisabından, müstehak olan taliblere «ulûm-i hakikiye» ve «maârif-i yakiniye» zekâtını verirler. **(Ve emerû bilma'rûfi)** (Ayet 41) Ve «kuvay-ı nefsâniye ve nufus-i nâkısaya», müşahede makamında «âmâl-i şer'iye ve ahlâk-ı merziyye» yi emr eylerler. **(Ve nehev anilmünkeri)** (Ayet 41) Ve «kuvây-ı nefsânîye ve nufus-i nakısayı»; şehevât-ı bedeniye, lezzât-ı hissiye ve rezail-i merziyyeden nehy ederler. **(Ve lillahi âkıbetül'ümûri)** (Ayet 41) Allah'a rucu' ile, bütün işlerin akıbeti Allah'ındır.

(Ayet 52) **(Ve mâ erselnâ min kablike min resûlin ve lâ nebiyyin)** Nebi ile Resul arasındaki fark şudur ki; Nebi, yeni bir şeriat-ı teşri ve bir hüküm ve millet çıkarmıyarak, yalnız kendinden evvel gönderilmiş resulun şeriati üzre Hakk'a davet için gönderilmiş ve insanları inzar (korkutma) ve tebşir (müjde) ve mucizâtı izhar edici ve Hakk'ın emri ile zâtından, sıfâtından, ef'âlinden, ahkâmından haber verici olduğu halde, «velâyet makamında» fenâ ile Allah'a vâsıl ve vücûd-i mevhûb ile istikamet makamına rücû' etmiş, Hak ile muhakkik ve Hakk'ı ârif olan kimsedir. Nitekim beni-İsrail enbiyası bu kabilden idi ki, hepsi, hiç bir millet ve şeriat vazı' etmeyerek Musâ'nın dinine davetci olmuşlardı. Bunların içinde: Dâvud Aleyhisselâm gibi kitab sahibi olanlarının kitabı da, ahkâm ve şerayi' değil, mevâiz ve nesayih; nasihatlar maârif ve hakayıkı hâvi idi. Bu sebebten, Nebi Aleyhisselâm: «Benim ümmetimin âlimleri, Beni-İsrail'in Ne-

bileri gibidir», buyurmuşdur ki zikr olunan bu âlimler temkin sahibleri olan evliyâ-yı ârifûndur. Resul ise, bunların hepsi ile beraber, şeriatı ve kanunları da olan zâttır. Binaenaleyh Nebi, veli ile resul arasında mutavassıttır. Ayetin manâsı: Biz hiç bir nebiyi ve resulu irsâl etmedik, ancak irsâl eylediğimiz nebi ve resulun **(İzâ temennâ)** (Ayet 52) telvin makamında, nefsi temenni ile zâhir olduğu zaman, **(El kaşşeytânü fî ümniyyetihî)** (Ayet 52) şeytan, onun ümniyesi (kuruntu-istek) kabına, ümniyesine münasib bir şey'i ilka etmiştir. Zirâ nefsin zuhuru, kalbde şeytanın kendisiyle ihticâb edebileceği bir zulmet ve karanlık ihdas eylerse, şeytan o zulmeti vesveseye mahal ve tenasüb (uyma, yakışma) ile ilkasına kalıb ittihaz eder. **(Feyensehullahü mâ yulkişşeytânü)** (Ayet 52) Fakat şeytan, ilkaatının (attığı bıraktığı) fâsid olduğu zâhir olması ve ilka-yı melekînin, şeytâniden temeyyüz ederek şeytânînın muzmahil (perişan-nabüd), melekînin müstakar olması için, akabinde te'yid-i kudsî ile «ruh nurunun» kalb üzerine parlayarak, nefsin zuhur-i zulmetini kökünden söküb, izâle etmesiyle Allahu Teâlâ hazretleri, şeytanın ilka eylediğini nesh (yok eder) eder, bozar. **(Sümme yuhkimüllahü âyâtihî)** (Ayet 52) Sonra, Allahu Teâlâ, temkin ile kendi âyetlerini muhkemleşdirir. **(Vallahü alîmün hakîmün)** (Ayet 52) Allahu Teâlâ Hazretleri, ilkaat-ı şeytaniyeyi ve vahyi arasından ilkaat-ı mezkurenin neshi yolunu bilici, hikmeti ile âyâtını tahkim edici hikmet sahibidir.

(Ayet 53) **(Liyec'ale mâ yulkişşeytânü fitneten)** Hikmeti muktezasındandır ki «ilkay-ı şeytanîyi» hakkın kabulunden, kalbleri kasvette olan mahcub ve şek sahibi münafıklara fitne ve şek ve hicâblarının ziyadeleşmesi için ibtilâ kılmışdır. **(Hel ünebbiüküm alâ men tenezzelüşşeyâtînü, tenezzelü alâ külli effâkin esîmin)** (Şuarâ Suresi, Ayet 222) Yani; şeytanların kime indiğini size haber vereyim mi? şeytanlar; «herbiri günâhkâr, iftiracı kimselere nâzil olurlar» buyurduğu vechiyle onlar, zulmanî nefisleri ve kararmış, kasvetli kalbleri münasebetiyle, ancak şeytanın ilkasını kabul ederler. Ve o mahcublar, Hak'dan uzak olmakla hilâfdadırlar. Binaenaleyh, Hakk'ı kabul edemezler.

(Ayet 54) **(Ve liya'lemellezîne ûtül'ılme ennehül hakku min rabbike)** Ve «ehl-i yakîn ve muhakkıkîynden»; kendilerine ilim verilmiş kimselerin de şeytanın bu ilkaya kudretinin bir hikmet ve adl ve münasebeti kaziyesi üzerine, Rab'binden bir hak olduğunu bilmeleri **(Fetuhbite lehü kulûbühüm)** (Ayet 54) ve hepsini Hak'dan görüb, ilkay-ı şeytanînin, Rahmanîden temyizini mucib olan sekinet ve isti kamet nuru ile kalbleri Hakk'a mutmain olmak içindir. **(Ve innellâhe lehâdillezîne âmenû ilâ sırâtin müstakîm)** (Ayet 54) Muhakkak Al-

lahu Teâlâ Hazretleri, iman edenleri, doğru yola, istikamet ve hakikat yoluna elbette hidayet edicidir. Binaenaleyh, şeytanın ilkasını kabul ile mü'minlerin ayağı sürçmez. Onlar, kalblerinin safasından ve nuriyet ve ziyasının şiddetinden, ancak Rahman'ın ilka ettiğini kabul eder.

(Ayet 55) **(Ve lâ yezalüllezîne keferû fî miryetin minhü hattâ te'tiyehümüssâatü bağteten ev ye'tiyehüm azâbü yevmin akıymin)** Mahcublar, kıyâmet-i suğrâ ansızın kendilerine gelinceye kadar, yâhut künhü bilinemiyen, şiddetinden vasfı mümkün olamıyan, korkutucu günün, yâhut; şiddette misli olmıyan, yâhut kendisinde hayr olmıyan günün azabı gelinceye kadar, şekten kurtulamazlar, daima Kur'ân'dan şübhe ederler. **(El mülkü yevmeizin lillâhi)** (Ayet 56) Kıyametin kopduğu ve azabın vaki' olduğu gün mülk ve tasarruf Allah'ındır. Onları, hiç kimse Allah'dan kurtaramaz, zira gayrin hükmü, kuvvet ve kudreti yoktur. **(Yahkümü beynehüm)** (Ayet 56) Allahü Teâlâ onların arasını fasl eder (neticelendirir). **(Fellezîne âmenû ve amilûssâlihâti fî cennâtinna'îmi)** (Ayet 56) İstikamet ve adâletle âmil olan yakîyn sâhibleri «sıfât cennetlerinde» tenaum ederler (nimetlenirler).

(Ayet 57) **(Vellezîne keferû ve kezzebû biâyâtinâ feûlâike lehüm azâbün mühînün)** Zât'tan mahcûb olanlar ve sıfât-ı gayre nisbetle tekzib edenler, Allah'ın izzet ve kibriyâsından ihticâbları; «zül ve kahrından» olmaları dolayısıyla, nefislerinin sıfat ve hey'etlerinin ihanetli âzabındadırlar. **(Vellezine hâcerû fî sebîlillâhi)** (Ayet 58) Ve Allah yolunda nefisleri ve vatanlarından ve süflî karargâhlarından hicret edenler, **(Sümme kutilû ev mâtû)** (Ayet 58) sonra, şevk ve riyâzât kılıcı ile katl olunanlar yâhut; zevk ve irade ile ölenler: **(Leyerzukannehümüllahü rızkan hasenâ)** (Ayet 58) Allahu Teâlâ, onlara mükâşefat ilimlerinden ve «tecelliyat faidelerinden güzel rızıklarla» rızıklandırır. Allahu Teâlâ, rızıklandırıcıların hayırlısıdır. **(Le yüd hilennehüm müdhalen yerdavnehü)** (Ayet 59) Elbetteki onları rıza makamına idhal eyler. **(Ve innellahe le'alîmün halîmü)** (Ayet 59) Allahu Teâlâ Hazretleri, onların istidatlarını ve istihkâklarının derecelerini ve onlara ifâza olunması lâzım olan kemâlâtı bilici, hilim sâhibidir. Kemâlâtlarını kabul etmeleri kendilerine mümkün olmak için, telvinlerindeki haddi tecavüzlerinde ve mücahedelerindeki taksirlerinde (kusurlarında); hallerinin iktiza eylediğinden onları men ile ukubatlarını ta'cil eylemez.

(Ayet 60) **(Zâlike ve men âkabe bimisli mâ'ûkibe bihî sümme buğıye aleyhî leyensurennehullahü)** Her kim ukubet (azab-ceza) ile mukabelede «tarik-i adâlete» riayet eyler, sonra zulme değil, «inzila-

ma meyl» (zalimin zulmüne boyun eğme) ederse «envâr-ı ceberûtiye» ile nusratı vacib olur. Zira, adâlet bâbında ihtiyar ederse; hikmet-i İlâhiye de onu, imdâd-ı melekûtu ile teyid-i zulme değil, inzilame meyl etdirir. Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem'e «Allah'ın mazlum kulu ol, zâlim kulu olma» buyurmuştur. **(İnnallahe le'afûvvün ğafûrun)** (Ayet 60) Muhakkak Allahu Teâlâ Hazretleri, afv ile azabetmenin terki ile emr edici, affa kadir olamıyanı mağfiret edicidir. **(Zâlike)** (Ayet 61) Muakabe de: (Azab etmek) nefsin zuhuru zamanında olan bu gufran, yâhut: inzilam ile beraber ikinci def'ada, yine muakabede adâlete riayet zamanında olan şu nusrat ve te'yid **(Biennellahe yûlicülleyle finnehâri)** (Ayet 61) o sebebledir ki Allahu Teâlâ Hazretleri, nefsin hareket ve kalbe istilâsı sebebiyle zulmet-i nefs gecesini, «kalb gündüzü nurundan» idhal eder. Bunun neticesi olarak kişi muakabeye teşebbüs eder. **(Ve yûlicünnehâre filleyli)** (Ayet 61) Ve kalb gündüzü nurunu da nefis zulmetinden çıkarır, getirir onun neticeside sâhibi afv eder. Bunların kâffesi Allah'ın takdiri ve kudretinin tasarrufu iledir. **(Ve ennellahe semîun basîrun)** (Ayet 61) Ve Allahu Teâlâ onların niyetlerini işidici, amellerini görücüdür. Hallerine göre onlara muamele eder.

(Ayet 74) **(Mâ kaderûllahe hakka kadrihî)** Yâni Allah'ı mârifetin hakkıyla (hakiki marifetle) ârif olamadılar; zirâ te'sir-i gayre nisbet ve gayre vücûd isbat ettiler. Hak'dan ayrı olduklarını zannettiler. Hakk'ı ârif olan herhangi bir ârif, ancak nefsinde bulduğu Hakk'ın sıfâtını ârif olabilir. Eğer mârifetinin hakkıyla (hakiki marifetle) Allah'ı ârif olsalar, Allah'da fâni olurlar, Zâtını ve sıfâtını müşahede, masivanın hiçbir cihetle vücûd ve tesiri olmayıp, mümkün olduğunu ve kendi nefsiyle değil Hakk'ın vücûduyla mevcud, kudretiyle kadir olduğunu âlim olurlardı. **(İnnallahe lekaviyyün azîzun)** (Ayet 74) Gerçekten Allahu Teâlâ Hazretleri, kahrı kuvvetiyle maâdasını (Hak'dan gayrısı) kahr ve ifna eyler, maâdasının vücûd ve kuvveti yoktur. Her şeye galib odur, hiç bir şeyin kudreti yoktur.

(Ayet 77) **(Yâ eyyühellezîne âmenûrke'û)** Ey yakîynî imân ile iman edenler, siz, sıfatın fenâsı ile rükû ediniz. **(Vescüdû)** (Ayet 77) Zâtın fenâsı ile de sücûd ediniz. **(Va'budû rabbeküm)** (Ayet 77) İstikamet makamında «vücûd-i mevhûb» ile Rab'binize ibâdet ediniz; zira, kendinde bakiye kalmış olan kimsenin Allah'a hak ibâdet ile ibâdet etmesi mümkün değildir. Çünkü; ibâdet, ma'rifet mikdarınca olabilir. **(Vef'âlûlhayre le'alleküm tüflihûn)** (Ayet 77) Ve tekmil ve irşad (kemâle erişmek için irşad yoluna girmek) ile hayr işleyiniz ki, bakiyenin vücûdundan ve telvinden (kurtulup) necat felâh bu-

lasınız. **(Ve câhidû fillâhi hakka cihâdihî)** (Ayet 78) Nefsinizden kurtuluncaya kadar ibadette mübalağa edin. Bu emr, telvinin vücûdundan sakındırmakta ve tahzirde mübalağadır; zira kendisinin eneiyyet damarı hareket eden bir kimse, hakiki hak cihad ile Allah yolunda mücahede etmemişdir. Allah yolunda hakiki cihad, kendisinin ayni ve eseri kalmamak üzre bilkülliye fenâdır ki işte zâtında cihad etmek, ancak budur. **(Hüvectebâküm)** (Ayet 78) Sizi, vücûd-i Hakkanî ile ictibâ (seçen) gayri değil, ancak Allah'dır. Binaenaleyh eneiyetinizin zuhûru ile gayriye iltifat etmeyiniz.

(Ayet 78) **(Ve mâ ceale âleyküm fiddîni min haracin)** Allahu Teâlâ Hazretleri, dininde, size ibadeti külfet ve meşakkat kılmamıştır, çünkü nefis bâki oldukça, yâhud âbid, tefrid makamında müstahkem (muhkem kılınmış, kuvvet) ve tevhid nuruyla müstakar olmayıp, kalb ve ruhdan kendisinde bâkiye buldukça, ibadet hakikî ve zevki de tam olamaz. O âbid güçlük ve darlıktan külfet ve meşakkatden hâli olamaz, amma istikametde temkin ve muhabbet-i tammede safâ sâhibi oldukta o zaman vüsat ve rahatı bulur. **(Millete ebîküm ibrâhime)** (Ayet 78) Yâni: dininden hakiki babanız İbrahim milletini kasd ederim ki o da tevhid-i mahzdır. İbrahim'in «babalığının mânâsı» da: tevhidde mukaddem (ilk olması) ve herbir muvahhide feyz ifâza edici olmasıdır. Bu cihetten bütün muvahhidler İbrahim'in evlâdındandır. **(Hüve semmâkümülmüslimîne minkablü ve fî hâza liyekûnerresûlü şehîden âleyküm)** (Ayet 78) O İbrahim, yahut Allah Teâlâ Hazretleri, Resûl'un size tevhid ile şahid ve sizden bâkiye zâhir olmamak için ve onun makamında te'yid ile, sizi hıfz eden rakib gözetici olması için, size Allah'da fenâ ile zâtlarını Allah'a teslim eden müslümanlar diye tesmiye eylemiş ve evvel ve âhir sizi islâmda âlimler kılmışdır. **(Ve tekûnû şühedâe alennâsi)** (Ayet 78) Ve sizin de insanlar üzerine, onların makamlarına ve mertebelerine muttali' olarak ve onlar istidatları cihetile kabul ederlerse tevhid nurlarını kendilerine ifâza ile onları kemâle erdirmek hususunda onları gözettiğiniz için size; «Allah'da fenâ ile zâtlarını Allah'a teslim eden müslümanlar» diye tesmiye eylemiş ve sizi evvel ve âhir, islâmda âlimlerden kılmışdır. **(Fe'ekimûssalâte)** (Ayet 78) Şimdi siz, makamınızın şeref ve meramınızın izzetinden hatar ve tehlikede bulunduğunuz cihetle, şuhûd-ı zâti salâtını ikame ediniz. **(Ve âtûzzekâte)** (Ayet 78) Ve mustaidlere feyzi ifâza, basireti arayan talibleri terbiye ile zekâtı veriniz ki, bu, halinizin şükrü ve makamınızın ibadetidir. **(Va'tesimû billâhi)** (Ayet 78) Ve bunu nefsinizden görmiyerek Allah ile olmak, Allah'ın ahlâkıyla ahlâklanmak suretiyle, işbu irşadda Allah'a yapışınız. Allah'a dayanınız. **(Hüve mevlâküm)** Haki-

kat ile istikamet makamında mevlânız ve imdâdın devamı ile irşadda yardımcınız ancak o Allah Teâlâdır. **(Fenî' melmevlâ ve ni'mennasîr)** (Ayet 78) Allahü Teâlâ Hazretleri, ne güzel mevlâ, ne güzel yardımcıdır. Tevfik sahibi ancak O'dur.

MÜ'MİNUN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1-2) **(Kad eflehal mü'minunellezîne hüm fî salâtihim hâşi'ûne)** Azamet nûrunun tecellisi dolayısıyla kendilerini heybet ve haşyetin istilâsı ile huzûr-i kalb salâtında huşu' edici olan **(Vellezîne hüm anillağvi mu'ridûne)** (Ayet 3) Ve Hak ile iştigallerinden dolayı fağvdan (faydasız) fazla şeylerden i'raz (yüz çevirici) eden **(Vellezîne hüm lizzekâti failûne)** (Ayet 4) ve sıfatlarından tecerrüd ile zekâtı işleyici olan, **(Vellezîne hüm lifürûcihim hâfizûne)** (Ayet 5) huzuzu (hazları) terk ve hukuka iktisar (tahsis) ile, şehvet ve lezzetleri esbabını «muhafaza edici olan yakîn sahibleri mü'minler», muhakkak fevz-i âzâma dahil olmuşlardır. **(Femenibteğâ verâe zâlike)** (Ayet 7) Her kim huzûza meyl ile bunun ilerisini taleb ederse **(Feûlâike hümül'âdûne)** (Ayet 7) işte bunlar, nefislerine adaveti irtikâb edenlerdir.

(Ayet 8) **(Vellezîne hüm liemâ nâtihim ve ahdihim râ'ûne)** Ve Allahu Teâlâ'nın, onların sırlarında tevdi (bırakmış) olduğu «esrar-ı emanetlerine» ve bidayet-i fıtratda Allahu Teâlâ'nın onlara eylemiş olduğu «ahidlerine ihya» ve Hak'ka eda ile riayet eden **(Vellezîne hüm alâ salatihim yuhâfizûne)** (Ayet 9) ve ruhlarında «müşahede namazını» muhafaza eyleyen «yakîn sâhibleri mü'minler» muhakkak fevz-i âzâma dahil olmuşlardır. **(Ulâike hümülvârisûne, ellezîne yerisûnelfirdevse)** (Ayet 11) İşte bu sıfatlarla mevsuf olanlar «Haziretül-kudusde» ruh cenneti firdevsine vâris olanlar, ancak onlardır.

(Ayet 14) **(Sümme enşe'nâhü halkan âhere)** Sonra kendisinde «ruhumuzun nefhi» ve «suretimizle tasviri» sebebiyle insanı, etvâr-ı hilkatde olan takallübden başka bir halk olarak inşa eyleriz. İnsan hakikatte halk olmıyan bir halktır. **(Sümme inneküm ba'de zâlike lemeyyitûne)** (Ayet 15) Bundan sonra sizler, tabiat ile ölülersiniz. **(Sümme inneküm yevmel kıyâmeti tüb'asûne)** (Ayet 16) Sonra mu-

hakkak siz kyâmet-i suğrâ gününde (ikinci defa meydana gelmek) ba's olunursunuz. Yâhud mânâ: siz irade ile ölülersiniz ve kıyâmet-i vüstâ gününde hakikat ile diriltilirsiniz. Yâhut mânâ: Fenâ ile ölülersiniz, kıyâmet-i kübra gününde beka ile diriltilirsiniz.

(Ayet 17) **(Ve lekad haleknâ fevkaküm seb'a tarâika)** Muhakkak biz, sûret-i ecsamınız fevkında guyub-i seb'a-i mezkureden ibaret olan birbiri üzerinde yedi tabaka halk eyledik. **(Ve mâ künna ânil halkı ğaâfilîne)** (Ayet 17) Ve gayb, bize göre şehadet olduğu için, guyub-i seb'anın (yedi gayb) halkından (yaradılışından) gafil olmadık. **(Ve enzelna minessemâi mâen)** (Ayet 18) Ve biz, ruh semâsından, «ilmel yakinî suyunu» indirdik. **(Fe'eskennâhü fîl'ardı)** (Ayet 18) O ilmi nefisde sekine kıldık. **(Ve innâ alâ zehâbin bihî lekadirûne)** (Ayet 18) Ve biz, ihticab ve istitar (gizlemek) ile o ilmi götürmeğe elbette kadiriz.

(Ayet 19) **(Fe'enşe'nâ leküm bihî cennâtin min nahiylin ve a'nâbin)** O «ilmel yakîn suyu» ile sizin için ahval ve mevahib hurmalarından, ahlâk ve mekasib (kazanlar) üzümlerinden bahçeler inşa eyledik. **(Leküm fîhâ fevâkihü kesîretün ve minhâ te'kulûne)** (Ayet 19) Sizin için o bahçelerde ervâh, kulub, ve nüfus lezzâtı yemişlerinden çok çok yemişler vardır. O yemişlerden yer ve kuvvet alırsınız. **(Ve şecereten tahrücu min tûri seynâe)** (Ayet 20) Ve dimağ Tur'undan, yahud akıl kuvvetiyle hakiki kalb Tur'undan çıkan tefekkür ağacını inşa eyledik. **(Tenbütü bidduhni)** (Ayet 20) O ağaç, bitirdiği metâlibini, akl-ı falâ ateşinin nûru ile tutuşmak istidat bağına mültebis olduğu halde bitirir. **(Ve sıbğın lil'âkilîne)** (Ayet 20) Meâni taâmlarını tâlib olan müteallimlere: «basiret», arayanlara: zevk hali veya levn (renk) nûru bitirir.

(Ayet 21) **(Ve inne leküm fîl'en' âmi le'ıbreten)** Ve muhakkak sizin için kuva-i hayvaniyede ibret vardır ki, onlarla dünyadan ahirete itibar edersiniz. **(Nüskîküm mimmâ fî butûnihâ)** (Ayet 21) Kuvâ-i hayvaniyenin bâtınlarında olan müdrikat ve nâfi ilimlerden size içiririz. **(Ve leküm fîhâ menâfi'u kesîretün)** (Ayet 21) Ve kuvâ-i hayvaniyede sizin için sülûkta birçok faideler vardır. **(Ve minha te'külûne)** (Ayet 21) **(Ve aleyhâ ve alelfülki tühmelûne)** (Ayet 22) Ve ahlâk sebebiyle o kuvâdan rızıklanırsınız. Ve kuvâ-i hayvaniye ve heyûlâ denizinde sizi hâmil olan şeriat gemisi üzerine, tevfik kuvvetiyle âlem-i kudse haml olunur, (yüklenir.) götürülürsünüz.

(Ayet 27) **(Fe'evhaynâ ileyhi enisne'ilfülke)** (Ayet 27) Biz, Nuh'a: «Sen hikmet-i ilmiye ve şeriat-i nebeviye gemisini yap» diye, vahy

eyledik. **(Bia'yünina ve vahyinâ)** (Ayet 27) Seni, amelde hatadan muhafazamız ve ilim ve ilhamımız üzere yap. **(Feizâ câe emrünâ)** (Ayet 27) Kuvâ-i bedeniyenin ve nüfus-i münka semey-i (bölünmüş) maddiyenin ihlâkine emrimiz geldiği vakit, **(Ve fâret tennûru)** (Ayet 27) ve mevâd-ı fâside ve ahlâk-ı reddiyenin istilâsı ile beden tennurunun (kızgın ocak) kaynadığı vakit, **(Fasluk fîhâ min küllin zevceynisneyni)** (Ayet 27) süver-i külliye ve cüziyeden iki sınıf yâni biri: «külliye-yi neviye», diğeri; «cüz'iye-yi şahsiye» olmak üzre herşeyden iki sınıf **(Ve ehleke)** (Ayet 27) Ve ehlini, yâni; «şer'iatını kabul eden kuva-i ruhaniye ve nüfus-i mücerrede-i insaniyeyi» gemiye ithal eyle. **(İllâ men sebeka aleyhilkavlü)** (Ayet 27) Ancak, ihlâkine (yok olmasına) hüküm sebk (geçmiş) etmiş olan zevcen «nefs-i hayvaniye» ve «tabiat-ı cismaniye» müstesnadır. **(Ve lâ tuhâtıbnî fillezîne zalemû)** (Ayet 27) Ve kuva-i ruhaniyeye ve nüfus-i mücerrede-i insaniyeye istilâ ve mensublarını gasb ile zulm etmiş olan «kuva-i nefsânîye ve nüfus-i münkasene-i heyûlâniye hakkında bana hitab eyleme! **(İnnehüm muğrakuûne)** (Ayet 27) Zirâ onlar, muhakkak heyûlâni denizde ğark olunmuşlardır.

(Ayet 28) **(Feizesteveyte ente ve men maake; ilâhir)** Sen ve beraberindekiler, «Seyr-i İllâllahta» istikamet ile gemide kararlaştığın vakit, cünud-i şeytaniye zulmetinden kurtarmak nimeti üzerine, hamd-i kalbî demek olan Allah'ın sıfatı ile muttasıf ol. **(Ve kul rabbi enzilnî münzelen mübâreken)** (Ayet 29) Ve «ey Rab'bim, beni mübarek bir makama, yâni; iki âlemin ve küllî ve cüz'î maâninin idrâki beynini cem ile, Allah'ın mübarek kıldığı ve heyûlâ denizinin tufanından ve suyunun tuğyanından emi kıldığını «kalb makamına» inzal (indir) eyle. Ve sen inzal edicilerin hayırlısısın» dedi. **(İnne fî zâlike leâyâtin ve in künnâ lemübtelîn)** (Ayet 30) Muhakkak nefisleri, sıfâtları ile ve riyâzât sebebiyle mezkûr sıfâtlardan tecrid ile her ne kadar biz insanları ibtilâ edici ve halât ve hikâyatından keşif zamanında, hallerine itibarile akıl sâhiblerini imtihan edici isek de, akl-ı halis sâhiblerine elbetteki şu tecelliyâtta deliller ve müşâhedeler vardır. **(Sümme enşa'nâ min ba'dihim karnen âherîne)** (Ayet 31) Sonra onlardan neşe-i saniyede diğer bir takım karnlar (yaşdaşlar) akranlar inşa eyledik.

(Ayet 50) **(Ve ce'alnebne Meryeme ve ümmehû âyetâ)** Ve biz, Meryem oğlu «kalb İsa'sını» ve anası «nefs-i mutmainneyi» seyr-i illallah ve teveccühte nefs ile kalbin birleşmeleri ve terakki zamanında, nefisden kalbin hudûsu sebebiyle ikisini bir âyet kıldık. **(Ve âveynâ hümâ ilâ rebvetin zâti karârin ve ma'ıynin)** (Ayet 50) Ve o

ikisini, kalbin; «ruh makamına» ve nefsin; «kalb makamına» terakkisi sebebiyle istikrar olunabilecek karar ve sebat ve temkin ve zâhir ve münkeşif, ilmel-yakin sâhibi yüksek bir mekâna birleştirdik.

(Ayet 55-56) **(Eyahsebûne ennemâ nümiddühüm bihî min mâlin ve benîne. Nüsâri'u lehüm filhayrâti bel lâ yeş' urûne)** Bizim, onları bir takım «lezzet-i dünyeviye ile faidelendirmemiz» ve «huzuz-i fâniye ile onlara imdâd etmemiz» onların zan ettikleri gibi; onlara «hayratda müsaraatımız» değildir. Hayratda müsaraat; ancak azamet tecellisi zamanında, haşyetin şiddetinden kabul ve infial ile, «eşfak» ve sıfât-ı rabbaniye tecellisi ayatile «iykan-ı (yakin hasıl etmek-edilmek) aynî ve Hak'ta fenâ ile «tevhid-i zâti» ve beka makamında zât-ı ehâdiyetden «alem-i rububiyete» rücû'da; bâkiyenin zuhûrundan haşyetle beraber, halkın hidâyeti ve kemâlâtının îtâsı ile kaim olmaktan ibaret olan, işbu «hayrât-ı bakiyeye» tevfikdir ki hayratda ve hayrata ve hayrat için sebk (yarış) etmek odur.

(Ayet 62) **(Ve lâ nükellifu nefsen illâ vüs'ehâ)** Yâni biz, herbir kimseye sâbıkların makamatı ile teklif etmeyiz. Çünkü o makamat, herkesin bâli' olamayıb, ancak mümtaz fertlerin bâli' olabileceği makamatdır. Nitekim (Hakkın Cenâbı, her gelene soyulu olmaktan, yahud her kimsenin muttali olmasından celîldir. Hakka ancak yeri ondan sonra beri muttali olur.) denilmiştir. Bunun için herkes hüviyeti ile kendisine lâyık olan ve istidâdının iktiza eylediği kemâl ile mükelleftir. Vus'ünün gayesi de odur. **(Ve ledeynâ kitâbün yentıku bilhakkı)** (Ayet 62) Ve bizim indimizde, her nefsin istidâdı mertebelerini, kemalâtının hududunu ve ğâyâtını ve her nefsin hakkını söyleyen kitâb, yâni «Levh-i mahfuz» veya «ümmül-kitab» vardır. **(Ve hüm lâ yuzlemûn)** (Ayet 62) Onlar, mücahede ve riyâzâtla, istemek arzusunda bulundukları vakit; kendilerinden hem olunmak ve mahrum bırakılmakla zulüm olunmazlar. Belki herbiri sülûkta müştak olduğu vüsulu mümkün olan şey'e verilirler.

(Ayet 63) **(Bel kulûbühüm fî ğamretin min hâzâ)** Belki mahcûbların kalbleri bu sebk ve taleb-i Hak'tan heyûlâ perdelerinde ve boğucu bir ğaflettedir. **(Ve lehüm a'mâlün min dûni zâlike)** (Ayet 63) Ve mahcubların buna muhalif olarak, hicâbın tekâsüfünü ve bu babtan uzak olmalarını mucib başka amelleri vardır. Yâni sâbıkların amelleri, tenevvür ve keşif ve ğıtada ve Hakk'a vusûlde terakkiyi mucib olduğu gibi, mahcûbların amelleri de dünya ve şehavâtını ve nefsin heva ve lezzâtını talebte olduğu için, teseffül (sefilleşme- bayağılaşma) ve tekeddürü (kederlenmesi) ve hicâbın ğılzetini (kalınlaşmasını) ve Bab-ı Hak'tan tardı mucibtir. **(Hüm lehâ âmilûn)** (Ayet

63) O mahcûblar, bu amelleri âdet edinib, bunlara müdavemet ederler. Ve ne zaman âyet ve kemâlâtın zikrini işitseler; dalâlet ve istikbarda (kibirlenme) tecavüzleri ve bâtılda derin düşmeleri ziyadeleşir. İşte o da; tabiat cahiminin çukurlarına arkası üzre geriye dönmektir. Vaktaki bu mahcûblar, istidâdlarını iptâl (yok etme) ve nefis ve tabiatın kuvası muktezâsı üzere paslanmak sebebiyle, istidâd nûrlarını itfa ve gavaşi-i heyûlâniye ve heyet-i zulmaniye ile akıl ve hidâyet nûrundan ihticâbları artınca artık onlar için «sözü düşünmek» ve «tevhid ve adâletin hakayıkını fehmetmek» (anlamak) mümkün olamayıb, Nebi Sallâllahü Aleyhi ve Sellem'i cinnete nisbet ettiler. Nûr ile zulmet arasında tekabül ve hak ile batıl beyninde tezad dolaysile, Nebi Aleyhisselâm'ı bilemediler ve inkâr ettiler. Ve getirdiği hak ve hakikati kerih gördüler.

(Ayet 71) **(Ve levidtebe'alhakkü ehvâehüm)** Eğer tevhid ve adl demek olan «Hak», yâni; zât ile sıfâta dâvet, onların, kesretle «vahdetten muhtecib», zâlim ve muzlim nefislerinden neşet eden, «bâtıl ve müteferrık arzularına» tâbi olsa, «semavat ve arzın kendisiyle kaim olduğu: adl», ve «zevât-ı mücerredenin kendisi ile kaim olduğu: tevhid» bulunamıyacağı cihetle Hak, bâtıl olurdu. Zirâ hakayık-ı eşyanın bekâsı: «vahdetle» ve semavat ve arzın kıvamı da «vahdetin zıllı» olan: «adl» ve «kesretin nizamı» iledir. O halde kâffesinin fesâdı lâzım gelirdi. Cenâb-ı Nebî Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in mahcûbları davet eylediği «Sıratı müstakim» de nefisde adâletin husûlünü, kalbte muhabbetin vücûdunu, Ruh'ta vahdetin şuhûdunu müstelzim olan; «tevhid» yoludur. Zulmet ile «ilim nurundan», his ile «akıldan», rics ile «kuddüs»ten muhtecib olan kimseler; ancak zâlim, bâgi, adâvet ve kesrete meyilde münhemik (devamlı uğraşan) olan kimselerdir ki, onlar, çaresiz, sırattan udûl ve rücû edici «Sırat-ı müstakimin» zıddına meyl ve inhiraf edicidir. Binaenaleyh, Nebi Aleyhisselâm bir vadide, onlar başka bir vadidedirler.

(Ayet 96) **(İdfa' billetî hiye ahsenüsseyyiete)** Bir kimse sana fenalıkla muamele ettiğinde, kalb makamında sâbit ol. O kimsenin nefsi münkesir olarak seyyieden rücû etmesi ve nâdim olması için, iyiliklerden hangisinin daha iyi olduğuna nazar et. Ve o kimsenin hiddet ve ğazabının ziyadelenerek, fenalığı ziyadeleştirmesi için kendi nefsini zuhûr ile onun misli bir kötülükle mukabele etmesine bırakma. Zirâ eğer sen iyiliklerin en iyileri ile ona mukabele edersen, nefsine mâlik ve şeytanına ğâlib olursun. Ve kalbin sâbit olub Allah'ın sana emri üzre müstakim ve halim faziletini tahsil ve ilim muktezâsı üzere temkin ve Rahman'ın taâtında ve şeytanın mâsiye-

tinde takrir etmiş ve kendi iyiliğine, arkadaşının nefsinin ıslâhını izafe etmiş olursun. Eğer onda vicdandan azıcık bir eser var ise; onun nefsine mâlik olmuş olursun. Bu da senin için ayrıca bir iyiliktir. O halde; iki iyiliği de hâiz olmuş olursun. Aksini icra edersen; iki kötülüğü de câmi olursun. **(Nahnü a'lemu bimâ yesifûne)** (Ayet 96) Fenalık edeni ilmullaha terk eyle. Ve Allahu Teâlâ'nın, onun kötülüğünü âlim ve ukûbetine müstehık ise onu cezalandıracağını ve Allahu Teâlâ'nın senden daha kudretli olduğunu veyahûd rücû'u mümkün ve afüv ile o kimsenin selâhını bilirse afüv edeceğini bil ve ğazabının tutuşmasından ve şeytanın vesvesesi ile nefsinin zuhûrundan ve şeytanın huzur ve kurbundan Allah'a sığın. Yani **(Rabbi e'ûzu bike)** (Ayet 97) «Ey Rab'bim sana sığınırım» deyici olduğun halde Rab'bine teveccüh eyle. Kalb ve lisan ve erkân ile Cenâb-ı Hakka teveccüh dizisinde dizilmiş ol. Lâinin kandırmasından ve teşvikâtından ve huzurundan Allah'ın babına iltica edici olaraktan Allah'a teveccüh eyle. O vakit şeytan, mercum, matrud, ve makhur (kahr olunmuş, zillete düşmüş olur. Seni seyyie ile zikr ve vasfeyleyen, seyyie ile mevsuf, eğer ihtizar (ölüm haline gelme) ve azab emaretini müşahede ve seyyiat heyetinin vahşetini muayene edinciye kadar hali üzre bâki kalırsa, o vakit rücûu temenni eder ve peşimanlık zâhir olup, terk etmiş olduğu imânda amel-i sâlihi nezr eder. Fakat faide icabet olmaksızın hasret ve nedâmet elfazını telâffuzdan başka bir şey hasıl olmaz.

(Ayet 100) **(Ve min verâihim berzahün ilâ yevmi yüb'asûne)** Rücûlarının; o günde «kötülükleri heyetlerine münasib», heyet-i zulmaniye süver-i muallâkası haili vardır ki gerek Hakk'a, gerek dünyaya rücûdan mânidir. İşte bu hâil; nur ile zulmet denizleri ve ervah-ı mücerrede ile ecsad-ı mürekkebe âlemleri arasında «Berzahtır.» Azab envaının en şiddetlisi ile ve ukubet sınıflarının en şiddetlisi ile süverde nefh ve kıyametin vukuû ve ecsadın haşrı zamanında; «sûret-i kesifede» dirilme vaktine kadar o berzahta muazzeb olurlar. Süverin nefhiyle suret-i kesifede diriltildikleri vakit, **(Felâ ensâbe beynehüm yevmeizin)** (Ayet 101) ahlâk ve amellerine münasib ve üzerlerinde yazılmış, nefislerinde kökleşmiş heykeller ile, bâzısı bâzısından muhtecib olduklarından, o vakit aralarında hiçbir intisab yoktur ve birbirlerini bilemezler. **(Ve lâ yetesâelûne)** (Ayet 10) Ve mâruz kaldıkları korkuların şiddetinden ve eskiden aralarında mevcud olan ahvalden gâfil olduklarından ve envâ-ı âzab ve esbab-ı hicâb ile dağıldıkları ve sûret ve derilerinin teğayyürü ve nefisleri sıfâtının ve ayıblarının iktizâsına göre şekil ve yüzlerinin tebdili sebebiyle aralarındaki vuslât ve alâkalar kesilmiş bulunduğun-

dan, yek diğerinin kim olduğunu soruşmaz ve konuşmazlar ki, **(Tel fehu vücûhehümün narû ve hüm fîhâ kâlihûne)** (Ayet 104) kavlinin mânâsı da budur. İşte köpeklerin susturulmuş ve kovulmuş gibi hüss ü tardı baîd ve lâ'nı mucib olan dalâlet ve şekâvetin ğâlebesi ve sû-i akibet budur.

(Ayet 113) **(Lebisnâ yevmen ev ba'da yevmin)** İbni Abbas Radiyallahü Anh demiştir ki: «İki nefha arasında zikr olunan «berzahta» «ihticab zamanında» âzab ve ikabın da zikr olunan suveri onlara dünyada kalış müddetini unutturmuştur. Fakat müddetin muktazi olması dolayısıyla o müddeti kısa saymışlardır. Zirâ münkazi olan şey; birşey sayılmaz. Bu sebebten **(İn lebistüm illâ kalîlâ)** (Ayet 114) Yâni, «Durmadınız, ancak az durdunuz» kavli ile tasdik eylemişdir. **(Lev enneküm küntüm ta'lemûne)** (Ayet 114) kavlinin mânâsı da: «Siz dünyada kalmak müddetini çok zannettiniz. O sebebten onunla aldanıp lezzât ve şehevâta kapıldınız. Eğer az olduğunu bilse idiniz dünyanın taâllukâtından tecerrüd ve âhiret için tedarik ederdiniz» demektir.

(Ayet 118) **(Rabbiğfir verham ve ente hayrürrâhimîne)** Habibim! «Ey Rab'bim, sen kemâlâtı ifâza ile mağfiret ve merhamet et. Sen, merhamet edicilerin en ziyade hayırlısısın.» deyiver.

NUR SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 11) **(İnnellezine câû bil'ifki)** âyetinden **(Lehüm mağfiretün ve rızkun kerîm)** (Ayet 26) âyetine kadar olan âyetlerde, ifk ve iftira kabahatinin büyüklüğünü ve ifk (yalan) ve iftiraya olan mücazatın, (cezanın) diğer günahlara karşı bildirilen mücazatlardan daha ağır olacağı ve katli haram olan bir nefsin katli ile, zina bâbında yapılmıyan ukubet ve ceza mubalâgasının, «ifk ve iftiraya yapılacağı» bildirilmiştir. Çünkü, rezâletin azameti ve kabahatin büyüklüğü o, rezâlet ve kabahatin mahall-i sudûru olan kuvvete göredir. Mebadisinin tefavütüne göre; sahibini zulmâni çukurlara, heyûlâni muhlikalara (telef edici, öldürücü) düşürmesi ve Hazret-i İlâhiye ve Envâr-ı kudsiyeden hicâblandırması itibariyle rezâletlerin hali mütefavit olur. Rezâletin masdarı ve mebdei olan kuvvet, ne kadar ziyade şerefli olursa o kuvvetten sâdır olan rezilet de o nisbette çirkin ve düşkün olur. Aksi de böyledir. Zirâ rezilet, fazilete mukabil olan bir şey-

dir. En şerefli bir faziletin mukabilinde olan rezilet en hasis olur. Halbuki ifk ve iftira, kuvây-ı insaniyenin en şereflisi olan; «kuvay-ı nâtıkanın» reziletidir. Zinâ: kuvây-ı şehevaniyenin rezileti. Katil ise; kuvây-ı gazabiyenin reziletidir. Binaenaleyh, kuvây-ı nutkiyenin, kuvây-ı gazabiye ile şeheviyeye şerefi mikdarınca kuvây-ı nâtıka rezâilinin redaeti (kötülüğü, fenalığı) ziyadeleşir. Bunun da sebebi şudur ki, insan ancak kuvâ-i nutkiye ile insan olabilir. Ve insanın ulvi âleme terakkisi, Cenâb-ı İlâhiye teveccühü, maârif ve kemâlâtı tahsili, hayrat ve saâdeti iktisabı ancak kuvve-i nutkiye, yâni iz'ân ve idrâk kuvveti iledir. Buna binaen kendisine şeytaniyetin galebesi ile kuvvet-i nutkiye fâsid ve zulmetin istilâsıyla nûrdan mahcub olduğu vakit, en büyük şekâvet hâsıl ve nâr ile ukûbete lâyık olur. İşte bu **(Kellâ bel râne alâ kulûbihim mâ kânû yeksibûne, kellâ innehüm an rabbihim yevmeizin lemahûbûne)** (Mutaffifin Suresi, Ayet 14-15) âyeti kerimesinin buyurduğu vechiyle; ran (pas) ve hicâb-ı külli budur. Bu sebebden; «itikadın fesâdı» ile âzabın devamı ve ikabın hulûdu (devam ve bekâ üzre kalması) vâcib olmuş. Âmâlin fesâdı ile ise; azabın devamı lâzım gelmemişdir. Allahu Teâlâ, yalnız kendine şirk olunmasını mağfiret etmez. Bunun madûmunı dilediğine mağfiret eder. Amma diğer ikisi yâni, kuvve-i gazabiye ve şeheviye reziletlerinden herbirisi, ancak o kuvvetin, «kuvve-i nutkiye-yi melekiye»ye galebesinde avdet eder. Sonra çok kerrede tövbe ve nedâmet zamanında; nefs-i levvamenin hali gibi o kuvvete nurun galebe ve istilâsı sebebiyle; hicabının sukûnu ve tasallutunun fûturu zamanında inkihalı (zayıflaması) ve kuvve-i melekiyeye münhasır olması ile rezâleti mahv olmuş olur. Ve istiğfarı ile israrda bâki kalmış olduğu da çokdur. Gerek tevbe gerekse ısrardan her iki haldede kuvve-i gazabiye ile şeheviyenin rezileti, sır makamına ve huzur ve Rab'bin münacat mahalline bali' olamaz. Ve sâdır haddini tecavüz edemez ve fıtrat, o rezilet sebebiyle hakikatden mahcub ve baş aşağıya olmaz. Kuvve-i nutkiye rezâleti böyle değildir. Görülmez mi ki Âdem'i iğfal ve i'va eylemiş olan şeytanet, Hazret-i İlâhiyeden sebu'iyyet (yırtıcılık) ile behimiyetden (hayvanlık hali) daha baid ve takdir olunamıyacak derecede uzakdır. Binaenaleyh rezâileyei nutkiyenin rusuhu ile insan, şeytan olur. Gazab ve şehvet-i rezâiliyenin rusûh ile behime ve sebu'iye gibi bir hayvan olur. Halbuki herhangi bir hayvanın salâhı me'muldur ve felâha şeytandan daha karibdir. Bu sebebden Hak Teâlâ Hazretleri **(Hel ünebbiüküm alâ men tenezzelüşşeyâtînü, tenezzelü alâ külli effâkin esîmin)** (Şuara Suresi, Ayet 222) «Şeytanların kime nâzil olduklarını size haber vereyim mi? Şeytanlar herhangi bir günahkâr ve iftiracı kimseye nâzil olurlar» bu-

yurmuştur. Ve bu makamda yâni, ifk ve iftira hususunda şeytan adımlarına ittibadan nehy etmiştir. Zira bu gibi fuhşiyatın irtikâbı ancak şeytana muvafakat kabul etme ve mutabaatla (uymakla) olur. İfk'ın sâhibi, şeytanın askerinden ve etbaındandır. Ve şeytandan daha hasis, daha zelil, Allah'ın nur-i hidâyeti demek olan «fazlından» mahrum, kemâl ve saâdetin ifâzası demek olan «rahmetinden» mahcub, dünya ve ahirette mel'ûn, Allah ve melâike tarafından mağzub (ğazab olunmuş), sûretinin tebdili ve manzarasının kararmasıle âzâları, kendi aleyhine şehadet eder, Zâtı ve nefsi pislikte bulanmış bir habis olur. Zira **(El habisatü lil habisîne)** (Ayet 26) buyurduğu gibi bu kabil habâis ancak, habis kimselerden sâdır olur. Amma rezâilden münezzeh olan «tayyiblerden» (hoş ve güzellerden) ancak tayyibat ve fezail sâdır olur. **(Lehüm mağfiretün ve rızkın kerîmün)** (Ayet 26) Nefisleri, sıfâtlarını envâr-ı İlâhiye ile setr etmekle, onlara mağfiret ve kalblerine vârid olan maârif ve maâni kerametli rızkı vardır.

(Ayet 35) **(Allahü nûrüssemâvâti vel'ardı)** Allahu Teâlâ Hazretleri, semavat ve arzın nûrudur. Nûr, zâtıyla zâhir ve eşyanın kendisiyle zâhir olduğu şeydir. Nur, şiddet-i zuhûru ve eşyanın kendisile zâhir olması itibarıyla mutlak olduğu halde, Esmâ-i İlâhiyeden bir isimdir. Nitekim çok zuhurundan hafî olmuştur. Yarasa gözlüklerin kör olan gözlerin nasibi nedir? Onun parlak «nûr-i vechi»nden dilenmiştir. İmdi vücûd Allah'ın vücûdu, zuhûr, Allah'ın zuhûru olunca, Allah Teâlâ semavat ve arzın nûru, yâni ervâh semâvatının ve ecsad arzının «izhâr edicisi» olmuştur ki o da gerek mevcûdattan ve gerek âzâdan her ne mevcud oldu ise, kendisiyle mevcud olmuş olan «Vücûd-i mutlak»tır. **(Meselü nûrihî)** (Ayet 35) Âlemlerin, onunla zuhûru dolayısıyla Allah'ın âlemlerden vücûdunun ve zuhûrunun sıfâtı **(Kemişkâtin fîhâ misbâhün)** (Ayet 35) kendisinde bir kandil bulunan bir pencere gibidir. **(Elmisbâhü fî zücâcetin)** (Ayet 35) Kandil bir sırçadadır. **(Ezzücâcetü ke'ennehâ kevkebün dürriyyün yûkadu min şeceretin mübâreketin zeytûnetin lâ şarkiyyetin ve lâ ğarbiyetin)** (Ayet 35) O sırça şarkî ve ğarbî olmayan mübarek bir zeytin ağacından yakılan parlak bir yıldız gibidir. Âyetteki «pencere»: cesede işarettir. Tıpkı lâmba penceresinin hali gibi; «cesedin nefsinde zulmeti» ve misbah ile işaret olunan «ruh nûriyle» nûrlanması ve «hevası şebekesi» ile şebekelenip, aralarında nûrun ışıldaması dolayısıyla cesede işaret olunmuştur. Zücâce, yâni sırça, kandilin temami şûle ile nûrlanıp, ğayrini nurlandırdığı gibi, ruh nûruyla nûrlanıpta parlayarak, diğer kuvâyı da tenvir eden «kalbe» işarettir. Kalbte olan hal gibi, bisatat (düzgünlük-yaygın oluş), fart-ı nû-

riyet, ûlvi mekân ve kesret şuaından «zücâce parlak bir yıldıza teşbih olunmuştur.» Bu kalb sırçasının, kendisinden yakıldığı şecere de: «tezkiye olunmuş, sâfi olan «nefsi kudsiye» dir ki, ceset arzında nâbit (biten) olup, dalları kalbin fezâsından, ruh semâsına kadar yükselmiş olduğu halde kuvâsının teftini (fesad ilkah etme) ve fürûunun teşaubu (şubelenmesi, ayrılıb kol kol olması) dolayısıyla «ağaca» teşbih edilmiştir. Müdrikât, âmâl ve ahlâk yemişlerinden faydalar menfaatlerinin çokluğu ve iki âlemin kemâli ve dareynin saâdeti kendisile kemâl bulması ve envar ve esrar-ı maârif ve hakayık, makamat ve mekâsib (kazanclı yerler), ahval ve mevahibin (hediyeler, ihsan olunan şeyler) zuhûrunun «kendisine tevakkufu» cihetiyle «bereket» ile. vasıflanmıştır. Ve zeytinde, çekirdek olub, hertarafının öz olmadığı gibi, müdrikâtının «levâhik-ı (ilaveler, zil-lahikalar) maddiye çekirdeğine» benzer bir parça olması ve zeytinde tutuşmaya kabiliyeti olan yağlılık çokca olduğu gibi, «nefs-i kudsiye»nin de ruh ve kalb vasıtası ile kendisine vâsıl olan «akl-ı fiil ateşinin nuru» ile parlayıp, aydınlanma istidâdının fazlalığı cihetile «teşbih olunduğu ağaç» (zeytin ağacına) tahsis kılınmıştır. Ağacın şarkî ğarbi olmadığının ma'nası da: «nefs-i kudsiyenin» ruh'tan daha kesif ve cesedden daha nurlu ve lâtif olduğundan «Nûr-i İlâhinin, hicâb-ı zulmanî ile tesettür (örtülü) ve ğurub mevkii olan «âlem-i ecsad» (ğarbi) ile. Hicab-ı nuranîden büruz ve tulû mevkii olan «âlem-i ervah» da (Şarkî) ile vasfedilmiş olduğundan, her ikisinin arasında mutavassıt bulunuyor, demektir. **(Yekâdü zeytühâ yudiy'u)** (Ayet 35) Kendisinde mekmûn (saklı) ve depo edilmiş (mahzun) olan; «fıtrî nûr-i kudsiden» ibaret, «nefs-i kudsi»nin istidât zeytini fiile huruç ve binefse kemâle vusûl ile **(Ve lev lem temseshü nârün)** (Ayet 35) «akl-ı fiilin ateşi» ona dokunmasa ve «ruh-i kudsün nûru» kendisine muttasıl olmasa da «fart-ı safâ ve kuvvet-i istidâdından» parlayıp ziya vermeğe karib olur. **(Nûrun alâ nûrin)** (Ayet 35) Hâsıl olan kemâlâtdan, ziya vermekle parlayan bu nûr, asılda parlayan sâbit istidâd nuru üzere zâit olan bir nûrdur ki, gûya kat kat olmuş nûrdur. **(Yehdillâhü linûrihî men yeşâ'ü)** (Ayet 35) Allahu Teâlâ Hazretleri, ehl-i inâyetden füyûz ve saâdet bulmasını dilediği kimseleri «tevfik ve hidâyet» ile zâtıyla zâhir, ğayrini izhâr edici olan «nuruna hidayet» eyler. **(Vallahü biküllî şey'in alîmün)** (Ayet 35) Ve Allahu Teâlâ Hazretleri, her şeyi bilicidir. Misâl (temsil) Suretiyle bir şeyi anlatma. Emsali ve tatbıkını bilir. Ve tahkikini evliyasına keşf eyler.

(Ayet 36) **(Fî büyûtin ezinallahü en türfe'a)** Binalarının yükseltilmesine ve derecatının katlarının âlâsına (artırılmasına) Allah'ın

izin verdiği, **(Ve yüzkere fîhesmühü)** (Ayet 36) (makam-ı nefiste). «Lisan ve mücahede ve ahlâkla tahalluk ile»: (Kalb makamında). «Sıfâtlarla ittisâf ve huzûr ve mürakabe ile: (Sir makamında). «Münâcât ve mükâleme ve esrarı tahkik ile». (Ruh makamında). «Envarda tehayyür ve müşahede sebebiyle münağat (soyunma ayıklanma) ile: (Zât makamında). «İntimas (belirsiz olmak, büsbütün mahv olmak) ve fenâ ve istiğrak ile: İsminin zikr olunduğu makamda: «Allahu Teâlâ, dilediğini nûruna hidâyet eder.» **(Yüsebbihu lehü fîhâ bilğuduvvi vel'âsâli)** (Ayet 36) Tecelli sabahlarında ve istifar (gizlenmek-örtünmek) akşamlarında, o makamlarda tezkiye, tenzih, tevhid, tecrid, tefrid ile Allah'ı tesbih eyler.

(Ayet 37) **(Ricâlün)** Hak ile kaim, sâbık, ehl-i tecrid ve tefrid olan rical yâni; kâmil âdemler ki, **(Lâ tülhîhim ticâretün ve lâ bey'un an zikrillâhi)** (Ayet 37) zühdlerinde; «dünyayı, ukbâ çalışması ile değişmeleri» ve cihadlarında; «nefis ve mallarını cennetle satmaları», onları zâtın zikrinden meşgul etmez. **(Ve ikaâmissalâti)** (Ayet 37) Ve fenâda; şuhûd namazının ikamesinden **(Ve îtâizzekâti)** (Ayet 37) ve beka halinde; irşad ve tekmil zekâtını vermekten meşğul eylemez. **(Yehafûne yevmen tetekallebu fîhilkulûbü vel' ebsârü)** (Ayet 37). O kâmil erler, kendisinde kalblerin «sırlara» ve basarların «basiretlere» takallüb eylediği ve belki **(küntü sem'ahu ve basaruhu)** buyurduğu vechile, hakikatlerinin fena bulub, Hak'la kaim olmak suretile takallüb eylediği günde, bakiyenin zuhûrundan ve eniyetin bekâsından korkarlar.

(Ayet 38) **(Liyecziyehümüllâhü ahsene mâ amilû)** Allahu Teâlâ'nın, onları, vücud-i Hakkanî ile, işledikleri amellerin daha güzeli olan; efâl ve nüfus ve âmâl cennetleri ile mükâfatlandırır. **(Ve yezîdehüm min fadlihî)** (Ayet 38) Ve kendilerine «Fazl-ı İlâhi» olarak da sıfat cennetlerini mükâfat olarak verir ve mükâfatını bu suretle artırır. **(Vallahü yerzuku men yeşâü biğayri hisâbin)** (Ayet 38) Allahu Teâlâ hazretleri, dilediğini hesabsız olarak, sayılmayacak ve kıyas olunamıyacak ervâh ve müşâhede cennetlerinden rızıklandırır.

(Ayet 39) **(Vellezîne keferû a'mâlühüm keserâbin bikıy'atin)** Dinden mahcûb olanların, sevab ümidi ile yaptıkları ameller; «nefs-i hayvaniye düzlüğünde kaim olan» (heyet-i hayaliyeden) sâdır olduğu için, fidanlık bir yerde güneş karşısında parlayarak «su gibi görünen seraba» benzer ki **(Yahsebühüzzam'ânü mâen)** (Ayet 39) sevabını ümit eden sâhibi onu, su zan eder. Yâni; tevehhüm eylediğine uygun amelleri; bakiye-i lezâize dâir tevehhüm (vehme düşmek) eyler. **(Hattâ izâ câehü lem yecidhü şey'a)** (Ayet 39) Tâki «Kıyamet-i suğrâ»da, o sıraya geldiği vakit onu mevcûd bir şey bulamaz. Belki

(Ve kadimnâ ilâ mâ amilû min amelin fece'alnâhü hebâen mensura) (Furkan Suresi, Ayet 23) yani «Biz onların işledikleri amele geldik, o ameli, hebâen mensur kıldık» buyurduğu vechiyle, hal-i fesad ve zann-ı kâzib bulur. **(Ve vecedallahe indehu)** (Ayet 39) Ve o mevhum tahayyül zamanında, «kuvâ ve nüfus-i semâviye ve arziye zebanîlerinden» Allah'ın melâikesini, kendisini hırman ateşlerine, hüsran rüsvalığına çekip sürükledikleri halde bulur. **(Feveffâhü hisabehü)** (Ayet 39) Ve Allah'ın melâikesi, hamim-i cehl ve gasak-ı zulmetten (gecenin ilk yarısının karanlığı) onun itikadına münasib hesabını tamamlarlar.

(Ayet 40) **(Ev kezulûmâtin fî bahrin lücciyyin)** Yâhut, hey'et-i bedeniye ile mahcub olan her bir câhil, nefsin cüssesini örtücü, taâlluk eylediği herbir «kuvay-ı nefsaniye»yi batırıcı derin, büyük dalgalı heyûlâ denizinde **(Yağşâhü mevcün min fevkıhî mevcün min fevkıhî sehabün)** (Ayet 40) kendisini, fevkında «nefis-i nebatiye dalgası», onun da fevkında «nefs-i hayvaniye bulutu» ve heyet-i zulmaniyesi bulunan korkunç «tabiat-ı cismânîye dalgası» örtmüş olan, zulmetler sahibi kimse gibidir. **(Zulumâtün ba'dühâ fevka ba'din)** (Ayet 40) Bâzısı bazısının fevkinde bulunan zulmetler o derece müterakimdir ki, **(İzâ ahrece yedehü lem yeked yerâhâ)** (Ayet 40) o zulmetlerle mahcûb ve onlarda dalgın ve mahbus bulunan kimse, elini çıkardıkça, elini göremez. Nitekim, kör bir insanın, karanlık gecede siyah bir şeyi göremediği gibi «kuvve-i âkile-i nazariye»sini istimal etse; kuvve-i âkılesinin zulmetinden ve sâhibinin basiretinin körlüğünden hiç bir şey'e hidâyet bulamaz. **(Ve men lem yec'alillâhü lehü nûran femâ lehü min nûrin)** (Ayet 40) Te'yid-i kudsî ve meded-i akliyeden özüne ruh nurunu parlatmakla, Allahu Teâlâ'nın kendisine nûr vermediği kimse için hiç bir nur yoktur.

(Ayet 41) **(Elem tere ennallahe yusebbihu lehu men fissemâvâti)** Görmez misin ki takdis ve sıfat-ı hicaliyesini (gelin odaları: Bu odalar süslü olup, nâmahremin girmesine yasak olduğu için teşbihen söylenmiş) izhar ile, ervah gökleri âleminde olanlar» **(Vel'ardı)** (Ayet 41) ve tahmid (hamd etmek) ve ta'zim ve sıfat-ı celâliyesini izhar ile, «ecsad yerleri âleminde bulunanlar» **(Vettayrü sâffâtin)** (Ayet 41) ve sır fezasında mertebelerinde müterettib (aid olan-netice olarak hasıl olan) ve nur-i sekinet vekar ve temkin ile mustakim oldukları halde «kuvay-ı kalbiye ve sırriye kuşları» da her iki emr ile Allahu Teâlâ'yı tesbih ederler. **(Ve mâ minnâ illâ lehu makamün ma'lûmun)** (Saffat Suresi, Ayet 164) Buyurduğu gibi, hiç birisi haddini tecavüz etmez. **(Küllün kad âlime salâtehu ve tesbîhahu)** (Ayet 41) Bunların her biri Hakk'ın kahr ve saltanatının tahtında makhur

(kahr olunmuş-zillete düşmüş) ve musahhar olarak, ilmi kendisine mahsus olan «dağını» ve emr ettiği şeyde Allahü Teâlâ hazretlerine karşı «terbiye ve huzurun muhafazasını» ve her biri müfred olduğu vahdaniyetine şahid olan «hassasını bilir.» **(Vallahü alîmün bimâ yef'alûne)** (Ayet 41) Allahü Teâlâ cümlesinin efâl ve tâatini bilicidir.

(Ayet 43) **(Elem tere ennallahe yüzci sehâba)** Görmez misin ki Allahü Teâlâ Hazretleri, nefahat ve irâdat rüzgârları ile süver-i cüziyeden intizâ' (yerinden çekib çıkarmak) olunan fer'iler (dal-budak) olarak, baharları, akıl bulutunu sevk eder. **Sümme yüellifu beynehü)** (Ayet 43) Sonra baharlar arasını te'lif eyler. Müntebih (agâh, uyanık intibah eden) olan mukaddemeler envâını akılda telif eder. **(Sümme yec'alühü rükâma)** (Ayet 43) Sonra onları tekâsüf ettirmekle cemi' ve berahin kılarak, **(Feterelvedka yahrucu min hilâlihî)** (Ayet 43) sonra arasında netayic ve ulûm-i yakîniye yağmurlarının çıktığını görürsün. **(Ve yünezzilü minessemâi min cibâlin fîhâ min beredin)** (Ayet 43) Ve ruh semâsında kendisinde maâniy-i keşifiye ve maârif-i zevkiye ve hakayık nurları bulunan vekâr, istikrarı mucib yakîn ve envâr-ı sekinet dağları gibi bulutlardan, yâhud mâ'nâ: Ruh semâsında bulunan ve ulûm ve keşif ve envâının madenleri olan dağlardan, maârif-i keşfiye ve maâniy-i zevkiyeyi indiririz. Zirâ her bir ilmin ve sanatın fıtratı hasebiyle, ruh'ta sâbit olan bir madeni vardır ki, o ilmi, o madenden ifaza eyler. Bu sebepten bazı kimselere bir takım ilimler suhuletle hâsıl olur. Ğayrilerine hâsıl olmaz. Ve bâzı kimselere çok ilimler hâsıl olur. Bazısına da birşey hâsıl olmaz. Herkes ne için halk olunmuş ise ona müyesser olur. Yâni ruh semasından, ruh semasındaki dağlardan «maârif ve hakayık» dolusunu yağdırır demektir. **(Feyusıybü bihî men yeşâü)** (Ayet 43) Maârif ve hakayık dolusunu dilediği kuva-i ruhaniyeye isabet **(Ve yasrifühü an men yeşâ'ü)** (Ayet 43) ve dilediği kuvai- nefsâniye ve nüfus-ı mahcûbeden sarf ve men eyler. **(Yekâdü senâ berkıhî yezhebu bilebsari)** (Ayet 43) O maârif ve hakayık dolusu, şimşeklerinin ziyası, yâni; hakayıktan o gece parlayan ve durub kararlaşmayarak mütemekkin (mekan tutan-bir yerde oturan) oluncaya kadar açılıp kapanan nurlar, hayret ve dehşet cihetinden basiret gözlerini kamaştırır. Ve ziyadeleştikçe tahayyür ziyadeleşir. Bu sebebten, Nebi Aleyhisselâm **(Rabbi zıdnî tahayyüren)** «Ey Rab'bim, tahayyürü bana ziyade eyle» demiştir ki, «ilim ve nûr» demektir.

(Ayet 44) **(Yukalli bullahül leyle vennehâre)** Allahu Teâlâ Hazretleri, zulmet-i nefs gecesini ve nûr-i ruh gündüzünü değiştirir. Bazan ruh nûru ğâlebe edip, kalb ve nefis nûrlanır. Bazı kerre de zuhûrıyla nefsin zulmeti, onu takip etmekle kederlenerek telvinatta

kalb de kederlenir. **İnne fî zâlike le'ibreten li'ülil' ebsâri)** (Ayet 44) Tahkik bu taklibte kalb gözleri sahibleri için ibret vardır ki, nefsin zulüm ve telvinatta Allah'a iltica ve Cenab-ı Hakk'a ve maden-i nura sığınarak sır ve ruh makamına geçerler. Derhal kendilerinden hicâb (perde-örtü) münkeşif oluverir.

(Ayet 45) **(Vallahü halaka külle dâbbetin min mâ'in)** Allahu Teâlâ Hazretleri, eraziye nüfusta yürüyen ve nüfusu efâle sevk ve tahrik eden devva-ı hayvanlarının her sınıfını, hususi bir sudan, yâni kendisine mahsus bir ilimden halk etmiştir. Her dabbenin menşei bir idrâk-i mahsustur. **(Feminhüm men yemşî alâ batnihî)** (Ayet 45) devvaı hayvanlarından bir kısmı, karnı üzere yürür, tabiatte sürünür. Ve âmâl-i bedeniye-yi tabiiyeyi ihdas eder. **(Ve minhüm men yemşî alâ ricleyni)** (Ayet 45) Devvaı insaniyeden bir kısmı iki ayak üzerine yürüyüb âmâl-i insaniye ve kemâlât-ı âmeliyeyi ihdas eyler. **(Ve minhüm men yemşî alâ erbaîn)** (Ayet 45) Bir kısmı da devvai hayvaniyedendir ki âmâl-i behimiye ve sebu'iyeye sebeb olur. **(Yahlükullahü mâ yeşâ'ü)** (Ayet 45) Allahu Teâlâ Hazretleri, amelleri inşasındaki «kudret-i bahire-i kâmilesi» menşeinden bu devaiden dilediğini halk eder. Ve zulum ve ahvalin izhârında, «hikmet-i baliğa-yı tammesi» menşeinden, sabıkan zikr olunan hükm-i maâni, maârif, hakayık âyatıyla dilediğini kendisine doğru istikamet ile mevsuf tevhid-i sıratına hidâyet eyler.

(Ayet 47) **(Ve yekuûlûne âmennâ billâhi ve birresûli)** Cem'an ve tafsilen tevhidi ve muktezâsiyle ameli iddia ederler. **(Sümme yetevellâ farîkün minhüm min ba'di zâlike)** (Ayet 47) Sonra terenzık ve ibâhenin (herşeyi mubah, helâl kılan) irtikâbı ile cemi' ve tafsil muktezâsıyla ameli terk edip, onlardan bir takımları geriye dönerler. **(Ve mâ ülâike bilmû'minîne)** (Ayet 47) İşte şunlar, bildiğin imân ile ve iddia ettikleri cem'an ve tafsilen «İlm-i billâh ile» mü'min değillerdir.

(Ayet 52) **(Ve men yut'i illahe ve resûlehü)** Ve her kim «cem'i şuhûd ile» bâtınan «Allah'a ve Resûl'üne» ve «tafsil hükmü ile» zâhiren Resûl'üne itaat ederse **(ve yahşallahe)** (Ayet 52) ve sıfât tecelliyâtı murakabesiyle, kalb ile «Allah'tan korkarsa» **(Ve yettakhi)** (Ayet 52) ve zât şuhûdunda; eneiyetin zuhûrundan «ruh ile Allah'a ittika» eylerse **(Fe ülâike hümül fâizûne)** (Ayet 52) işte «füyûz-i âzîm» ile füyûz ve necât bulmuş olanlar bunlardır. **(Ve adallahüllezîne âmenû minküm)** (Ayet 55) Sizlerden «yakîn ile imân eden» **(Ve amilûssâlihâti)** (Ayet 55) ve «fezâil iktisabı ile iyilik eden» kimselere **(Leyestahlifennehüm fil'ardı kemestahlefellezîne min kablihim)** (Ayet 55) Allah'ta hakkıyla cihad ettikleri takdirde, nitekim kendi-

lerinden evvel, evliyasından tevhidde «fena makamına» sebkat etmiş olanları, istihlâf eylediği gibi, kendilerini nefis arzında halifeler kılacağını **(Ve leyümekkinnenne lehüm dînehümüllezî ertedâ lehüm)** (Ayet 55) ve fenâdan sonra bekâ ile onları, râzı olduğu istikamet tarikına temkin ve ikdar edeceğini **(Ve leyübeddilennehüm min ba'di havfihim emnâ)** (Ayet 55) ve nefis makamında korkularından sonra vüsûl ve istikamet ile onları emniyete tebdil edeceğini Allahu Teâlâ Hazretleri va'd ve kasem eylemiştir. **(Ya'büdûnenî)** (Ayet 55) «Onlar Benim ğayrime ve ğayrimin isbatına iltifat etmeksizin beni tevhid ederler. **(Lâ yüşrikûne bî şey'â)** (Ayet 55) Ve hiç bir şey'i Bana şerik kılmazlar. **(Ve men kefere ba'de zâlike)** (Ayet 55) Ve her kim enaniyet zuhûruyla tuğyan ve telvin ile istikamet ve temkinden hariç olursa, **(Fe ülâike hümül fâsikuûn)** (Ayet 55) işte tevhid dininden hariç olanlar ancak bunlardır.»

FURKAN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Tebârekellezî nezzelel furkaâne alâ abdihî)** Abdine «Furkan'ı» indiren Zât-ı ecellü alâ hazretlerinin hayrı tekasür ve tezayüd eyledi Zira, Furkan'ın indirilmesi, hiçbir kimse için misli olmıyan «kâmil bir istidât» ile âlemler cümlesinden infiraddı sebebiyle ihtisas eylemiş olan «Abd-i kâmiline» mahsus «Akl-ı Furkanînin» izhârıdır. O halde Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in «Aklı Furkanisi», cemi' ukûlun kemâlâtını câmi «Akl-i kâmil» tesmiye olunan «Akl-ı muhit» olmuş olur. Bu da Hak Celle ve Alâ Hazretlerinin, istidâdlarının ihtilâfı iktizasına göre, cemi mahlukâta sıfâtını ifâza edici olan; «mazhar-ı Muhammedi'de» cemii sıfâtıyla zuhûr etmesiyledir. İşte bu zuhûr da hayrın o derece tekâsür ve tezayüdüdür ki, ondan daha ziyade ve daha çok hayır mümkün olamaz. Bu sebebten **(Liyekûne lil'âlemîne nezîrâ)** (Ayet 1) buyurmuşdur. Yâni, abd-i kâmil'inin umum âlemlere nezir (korkutup agâh edici) olması için Furkan'ı tenzil eylemişdir. Zira Fahr-i âlem Sallallahü Aleyhi ve Sellem'den başka herhangi bir peygamberin peygamberliği, istidâdına münasib olan halka mahsus olmuş idi. Fahr-i âlemin peygamberliği ise; bütün halka âm umumi ve şâmildir. Bu mânâ aynıyla nübüvvetin mânâsıdır. Ve bundan, ümmetinin ümmetlerin hayırlısı olduğu da tebeyyün etmişdir.

(Ayet 2) **(Ellezî lehü mülküssemâvâti vel'ardı)** O Zât, semâvât ve arzın mülküne sâhib olan zâtdır. Semâvât ve arzı, melekûtu tahtında kahr eyler. Her şey imkân alâmeti ile alâmetlenmiş ve kendine adem (yokluk) ile şehadet eder olduğu halde icâd etmişdir. **(Fekadderehü takdîrâ)** (Ayet 2) Ve her şeyi sıfâtından bazısının kabulüne kadar ve kemâlâtından bazısına mazhariyeti miktarı üzre ölçmüştür. Yâni, Hakk'ın sıfâtından ibaret bulunan dilediği kemâlâta, eşyanın istidatlarını hazırladı, demektir.

(Ayet 6) **(Kul enzelehüllezî ya'lemüssirre fissemâvâti vel'ardı)** Habibim, «Kur'ân'ı semâvât ve arz âlemlerinde mahcûblardan gizli olan gaybı bilen Allahu Teâlâ inzâl etti» deyiver. **(İnnehu kâne gafûrer rahîmâ)** (Ayet 6) Muhakkak Allahu Teâlâ Hazretleri, gayblara hicâb olan nefis sıfâtlarını, kendi sıfâtı nûrları ile örtücü, istidât iktizâsıyla safaları zamanında kalblere kemâlâtı ifâza eden rahmet ve merhamet sâhibi olmuşdur. İşte ey mahcûblar, sizin şübhe ettiğiniz bu, Kur'ân'ın inzâli de onun gufranı ve rahmeti cümlesindendir.

(Ayet 11) **(Bel kezzebû bissâ'ati)** Belki mahcûblar, kıyâmet-i kübrâyı tekzib eylediler. Bu tekzib ancak fart-ı ihticab (perdelenmenin çokluğundan) veya noksan istidatdan ileri gelir. **(Ve a'tednâ limen kezzebe bissâ'ati sa'ıyra)** (Ayet 11) Ve biz, kiyâmet-i kübrâyı tekzib edenlere, saiyri (cehennemi) hazırlamışızdır. Çünkü tabiat-ı cismânîye ve hey'et-i heyûlâniye ateşleri, nüfus-i zulmanîyeyi bizzarure istilâ ettiğinden, gerek «fart-ı ihticâb» ve gerek «noksan istidat» her ikisi de âzab ile ta'zibi (işkence edilmeye) mûcib olur. **(İzâ re'ethüm min mekânin ba'ıydin semi'û lehâ teğâyyüzen ve zefîrâ)** (Ayet 12) Cehennem, onları uzak yerden gördüğü vakit, onlar saıyrin tegayyüz (gazaba gelmek) ve zefirini (göğüs geçirme), kızıb bağırdığını işidirler. Nufus-i semaviye ve arziye zebanisinin, nufus-i zulmaniyede tesiri olduğundan iş bu zebaniyenin, cihet-i süfliyede tekvinleri dolayısıyle uzaktan kahr ve tesirlerini kabul istidadıyla onlara mukabele ettikleri zaman tasallut ve gazablarının tesiri ve âsâr-ı kahrı, cihet-i süfliyede, zâhir olur.

(Ayet 13) **(Ve izâ ulkû minhâ mekânen dayyikan mukarrenîne)** Ve onlar, kendilerini muradlarının tahsilinde hareketden men eyleyen şehevat arzuları ve süflâniyat muhabbeti zincirleri ile ve şehevat taleb-i harekâtına mübaşeretten (bir işe bizzat başlama) etraf ve alâtını mani olan «süver-i heyûlaniye bukağıları» ile bağlı ve kendilerini doğru yoldan i'va ve dalâlete sürükleyen şeytanlarına mukarin oldukları halde, tabiat-ı cürmaniye ateşi mekânları cümlesinden, istidâdları mikdarıyle mukadder hey'etlerine münasib olan dar

bir mekâna ve kendilerini habs eden bir berzaha atıldıkları zaman; **(De' av hünâlike sübûrâ)** (Ayet 13) «mevti temenni edecek derecede» şiddetde olmaları dolayısıyle, fevt ettikleri şeylere tahassür (hasret, özlem çekmek) ve mevtin temennisiyle orada helâk olmağı dua ederler.

(Ayet 15) **(Kul ezâlike hayrün em cennetül huldilletî vu'ıdel muttekuûne)** Habibim, «Bu hal mi, yoksa, beden libaslarından ve nefis sıfatlarından mücerred olan müttekilere va'd olunmuş olan âlem-i kuds mü hayırlıdır?» deyiver. **(Lehum fîhâ mâ yeşâûne)** (Ayet 16) Onlara âlem-i kuds cennetinde ebedî ve sonsuz, diledikleri ruhanî lezzetler vardır.

(Ayet 17) **(Ve yevme yahşürühüm ve mâ ya'büdûne min dûnillâh)** Allahu Teâlâ Hazretleri, onları ve kendisinden gayrı ibadet ettikleri bütün mabûdlarını haşr eylediği zaman; **(Feyekuûlü e'entüm edlâltüm îbadî hâûlâi em hüm dall üssebîla)** (Ayet 17) ma'bûdlara «Benim bu kullarımı siz mi izlâl (dalâlete düşürmek, doğru yoldan çıkarmak, çıkarılmak) etdiniz, yoksa onlar mı yolu şaşırdılar?» der. **(Kaâlû sübhaneke mâ kâne yenbeğî lenâ en nettehize min dûnike min evliyâe)** (Ayet 18) Ma'budlar; lisanı halleri ile: «Biz, seni tesbih ederiz, senden başka sâhib ittihaz etmek bizim için lâyık olmamışdır» derler. Zirâ, mahcûb olan insandan başka herşey kendisinin Allah ile mevcûd olduğunu ve Hakk'ın vahdaniyetini şahiddir. Hasiyet ve kemâlini izhâr etmekle Allah'ı tesbih edicidir. Allah'ın dilediği ef'âli işlemek hususunda muti'dir. İşte **(Sübhaneke mâ kâne yenbeği lenâ, ilâhir)** kavlinin mânâsı da budur. Binaenaleyh gafleti ve zikrin nisyanını mucib tabiat-ı dünyeviye ile iştigal ve lezzat-ı hissiyede inhimak (bir şeyin üstüne şiddetli meyille düşmek) sebebiyle ma'bûdlarla mahcûb ve onlarla kalmış olanların dalâllerini isbatda, nefislerinden dalâl-i nefi ile halleri nâtıkdır. **(Ve lâkin metta'tehüm ve âbâehüm hattâ nesûzzikra ve kânû kavmen bûra)** (Ayet 18) Lâkin onları ve babalarını ni'metlerle faidelendirdik, zikri unutup, helâk olmuş bir kavim oluncaya kadar nimetimiz devam etti.

(Ayet 22) **(Yevme yerevnel melâikete lâ büşrâ yevmeizin lil mücrimîne)** Onlar, melâikeyi gördükleri zaman, o vakitde mücrimlere beşaret yoktur. Zira o gün, kıyamet-i suğranın vukuû ve bedenin harab olması vaktidir ki, bu sebeble kahr ve ta'zib ile her ne ka dar ervâhlarına o halde münasib ise de asılda ruhlarının tabiatına uygun olmayan münafi bir takım hey'et-i berzahiyeyi kendilerine lâzım kılınmakla, ruhaniyet-i semaviye ve arziye onlarda tesir eyler. **(Ve yekuûlûne hicren mahcûra)** (Ayet 22) Ve Allahu Teâlâ'nın kendilerinden bu gazabı def' ve men etmesini temenni ederler.

(Ayet 23) **(Ve kadimnâ ilâ mâ amilû min amelin fece'alnâhü hebâen mensûrâ)** Ve onların yapmış oldukları amele gelince; amellerini hebâi mensur kıldık. Amellerinin hebâi mensur kılınmasının sebebi; akaid-i sahiha üzerine mebni olmadığıdır. Zirâ âmelde asıl olan, fıtrat selâmetine lâzım gelen imândır. İmân olmadığı vakit, niyyet-i fâsideye mukarin olan ve kendisiyle vechullahın gayrine teveccüh olunan herbir hasene «bir seyyie» olur.

(Ayet 25) **(Ve yevme teşakkaküssemâü bilğamami)** Ve ruh-i hayvani semasının, ruh-i insani bulûtu ile yarıldığı vakit (Ve tefasirde «Gamam, ince, beyaz bir bulutdur» denilmiştir.) Ruh-i insani buluta teşbih olunmuşdur. Çünki: Bedenle ihticâb ve bedenden hey'et-i cesedâniye ve sûret-i lâtifey-i nefsânîyeyi iktisab eylediğinden, ve bulûtun menşei su olduğu gibi, ruh-i insani de ilmin menşei olduğu içindir. Bâis-i cesedânîden evvel sevab ile ikab işbu «suret-i lâtifeyi nefsaniyedir.» **(Ve nüzzilel melâiketü tenzîlâ)** (Ayet 25) Ya sevab, yahûd ikâb için melâikenin «ruh-i insaniye» ittisali sebebiyle o gün melâike tenzil olunurlar. Çünkü melâike ya lûtuf ve ya kahr mazharlarıdırlar.

(Ayet 26) **(El mülkü yevmeizinil hakku lirrahmâni)** O günde, tegayyür ve tebdil etmiyen hak ve sâbit mülk, cemii lûtuf ve kahr sıfatları ile mevsuf, herşeye istihkakını ifâza edici olan Rahman'ındır. Zira bâtıl olan her mülk zâil olmuş olduğundan, o vakit muazzeb olanları azabtan kurtarmağa kimsenin kudreti yoktur. Ve bütün taâllukat ve izafat bâtıl olmakla, alel- ıtlak Rahman'ın mülkü zâhir olduğundan, muazzeb olanlar için Rahman'ın gayrine iltica etmek de mümkün değildir. Yahut mânâ: kalb semâsı nûru, «sekinet bulutu» ile yarıldığı ve imdâd-ı İlâhiye ve envâr-ı sıfâtiye ile kuvay-ı ruhaniye melâikesi nâzil olduğu kıyamet-i vüsta gününde kalb üzerine olan o saltanat, kalb arşına müstevi ve cemii sıfatıyla mütecelli olan Rahman'ın olur. Ve her iki takdir üzre: **(Ve kâne yevmen alelkâfirîne asîra)** (Ayet 26) Evvelki takdir; yâni kıyâmet-i sugrâda ruh-i insaninin, ruh-i hayvani semâsından ayrıldığı ve bedenin harab olduğu zaman, kuvây-ı semâviyenin kahrı ile ve muzlim heyetlerle muazzeb oldukları için o gün kâfirlere gayet kasvetli bir gün olur. İkinci takdir; yâni, kıyamet-i vüsta gününde, o kıyâmet sâhibinin şuhûdunda ve hallerine ıttılaında azab olundukları zâhir olduğundan, o gün kafirlere güç bir gün olur. Yahût mânâ: O makamda makhur ve riyâzâtla muazzeb olan kuvay-ı nefsaniye kâfirlerine o gün güç bir gün olur. Allah âlimdir.

(Ayet 32) **(Kezâlike linüsebbite bihî fuâdeke)** Kâfirler, «Kur'ân, Nebi Aleyhisselâm'a bir def'ada nâzil olsa olmaz mı?» dediler. Böy-

lece, parça parça tedricen nüzulu, «senin fuadını Kur'ân ile tesbit etmemiz» içindir. Nebi Sallallahü ve Aleyhi ve Sellem'in fuadının Kur'ân ile tesbiti budur ki, Nebi Aleyhisselâm, «fenâdan sonra bekâ makamında, halkın hidâyeti için «kalb hicâbına red olundukta» ba'zı vakitlerde «nefs-i mubareki» sıfatı ile kalbî üzre zâhir olur. Nitekim **(Ve mâ erselnâ min kablike min resûlin ve lâ nebiyyin illâ izâ temennâ elkaşşeytânü fî ümniyyetihi)** (Hac Suresi, Ayet 52) ve **(Abese ve tevellâ)** âyetlerinde beyan olunduğu gibi, nefis sıfâtları sebebiyle kendisine «telvin hâdis olur» ve «Rab'bim beni te'dib etti ve te'dibini güzel kıldı, ve tahkik benim kalbim üzre hicâb olur. Ve ben günde yetmiş def'a Allah'a istiğfar ederim.» buyurduğu vechiyle, temkin ve istikametin husulune kadar, derhal Allahü Teâlâ Hazretleri, vahyi inzâli ve cezbe ile telvinini tedarik ve muatebe (itabetmek-darılmak, azarlamak) ve te'dib ve her halinde ukûbetinde Allah'a rücû' ve tövbe eylerdi. Bunun sebebi ise; dâ'vette me'mur olması dolayısıyla, nâsın eza, meşakkat ve adâvetleri ile, Hak'kın kendisini ibtilâsıdır. İbtilânın hikmeti de iki şeydir ki, birisi Cenâb-ı Nebi'ye râcidir, o da: nefisleri ve sıfatları ve istidat mertebeleri muhtelif düşmanların istilâsına mukabelede, nefsinin cemi sıfâtları ile zâhir olarak Cenab-ı Hakkın kendisini her «kuvvetin fazileti» ve «her sıfâtın vücûd-î hikmeti» ile te'dib ederek; «Ben, mekârim-i ahlâkı itmam için gönderildim.» Ve cemii enbiyanın kemâlâtı ve mekârim-i ahlâkın kâffesi, kendisine hasıl olmak içindir; Zira Nebi Aleyhisselâm'ın herhangi bir sıfât ile zuhûru, o sıfatın fazilet ve hikmetinin kabulune zarfdır. Çünkü nefsin sıfatları vasıtasıyla, kalbde muhtelif cihetler olmasa her birerlerine hususî bir teveccüh ile enva-ı hüküm ve fezailin kabulune mustaid olamazdı. İbtila hikmetinin ikincisi de «ümmete râcidir.» Zira Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem kâffeye resûldur. Ümmetin istidâtları ise mütebayin ve nefisleri sıfâtları mütefavittir. Buna binaen, istidât ve sıfâtlarına göre, her bir Nebi ona münasib bir hikmetle hidayet ve lâyık olan bir ahlâk ile tezkiye, onun faideleneceği bir ilmi ta'lim etmek için Cenab-ı Nebi'de hüküm ve kemâlât ve ahlâk ve fezail mecmularının mevcud olması lâzım ve vâcib olmuşdur. Böyle olmasa, kâffesinin da'veti mümkün olmazdı. Bu beyanat üzerine «Kur'ân'ın, Cenab-ı Nebi'nin türlü türlü vakitlerinde, sıfât-ı nefsinin zuhurunun ihtilâflarına göre; âyet, âyet nâzil olması, Hak'kın sıfâtıyla ittisafı zamanında «Allah'a sülûk ve Allah'da fenâ» ve «halkın hidayetinde»; «Allah'tan istikametde, kalbinin sebatlanmasını mucib olmuşdur ki», bu da sâlik ve vâsıllar, kâmil ve mûkemmillerin sülûklerinde ve Hak ile olmalarında ve tekmillerinde Cenab-ı Nebi'ye iktida etmeleri içindir. İstikamet-i tâm-

mey-i mutlak, ancak bu istikamettir. **(Ve rettelnâhü tertîlâ)** (Ayet 32) Ve biz, Kur'ân'ı güzel ve kaidesine göre okunması için tertil etmekliğe tertil eyledik (bir usul tayin etdik) (güzel okumak). Tertil (Bir âyetin, kendisinden sonra gelen âyetden evvel kalbde yerleşmesi ve kökleşmesi için lâzım gelen bir müddet kadar duraklama zamanı demekdir) herbir parça ile diğeri arasında kalbde yerleşmesi ve kökleşmesi ve hal değil, meleke olması mümkün olacak kadar bir müddetin geçmesi demektir.

Bu beyanda, **(Ve lâ ye'tûneke bimeselin)** (Ayet 33) kavlinin mânâsı tebeyyün eder ki, «küfür edenler, sana herhangi bir sıfat-ı acibe» getirirseler, **(İllâ ci'nâke bilhakkı)** (Ayet 33) **(Bel nakzifü bilhakkı alelbâtılı)** (Enbiya Suresi, Ayet 18) «Biz, bâtıl üzre Hak ile vururuz, Hak bâtılı imha eder» buyurduğu gibi, «Biz, sana o sıfâtın bâtılını kökünden söken hakkı getiririz ki, zikr olunan hak; «o reziliyete mukabil olan fazilettir.» **(Ve ahsene tefsîrâ)** (Ayet 33) Ve sana tecelli eden o sıfatın makamında kaim, onu keşf edici bir «sıfat-ı İlâhiyenin izhârı» ile tefsir cihetinden daha güzelini getiririz. Ve o sıfâtı keşf edici olan «sıfat-ı İlâhiye» hakikatde, o bâtıl sıfâtın tefsiridir. Zirâ, «muhabbet sıfat-ı İlâhiyesinin gölgesi» şehvet, ve «kahır sıfat-ı İlâhiyesinin gölgesi» gazab olduğu gibi; «herbir sıfât-ı nefsânîye»; meratib-i tenezzülatda, tenezzül etmiş ve incelip kederlenmekle ihticâb eylemiş bir «sıfat-ı İlâhiyeyi nûrânîyenin» zulmâni bir gölgesidir.

(Ayet 34) **(Ellezîne yuhşerûne alâ vücûhihim ilâ cehenneme)** Onlar, nefislerinin cihet-i süfliyeye şiddet-i meyli dolayısıyla, fıtratları başaşağı olmuş, yüzlerinin suretleri üzre dirilerek, tabiat ateşine yüzüstü sürünen kimselerdir. **(Ülâike şerrün mekâna)** (Ayet 34) Bâtıl sıfatlarını vurub izâle eden, Hak'kı kabulden bunların yerleri daha şerdir. **(Ve edallü sebîlâ)** (Ayet 34) Ve bunlar, sıfatlarının tefsir ve keşfi demek olan «sıfat-ı İlâhiyeye hidâyet yollarını» en ziyade şaşıranlardır.

(Ayet 43) **(Ere'eyte menittehaze ilâhehü hevâhü)** Habibim, hevâsını ilâh ittihaz eden kimseyi görüyor musun? Her kim bir şeye vâkıf ve onunla mahcub olursa, o kimse, o şeye mücânis ve onu muhibdir. O kimse o mahbuba ibâdetle, hakikatde; «hevasına ibadet edicidir.» Hevasını Allah'tan başkasının muhabbetine sevk eden «şeytandır.» Allah'dan başka herhangi bir şey'i, Allah için değil ve Allah muhabbetinin gayri ile muhabbet eden kimse; «o şey'e ve hevâsına ve şeytana ibâdet edicidir.» Tevcihi müteferrık ve ma'budları müteaddidir. **(Efe'ente tekûnu âleyhi vekîla)** (Ayet 43) Artık o kim-

se, gayet baidde, Hak'kın dalâlinde bir zıl ile mahcûb olduktan sonra, tevhide daveti ile sen, ona vekil olur musun?

(Ayet 45) **(Elem tere ilâ rabbike keyfe meddezzille)** Habibim, «Rab'binin vücûd-ı izâfî ile ne keyfiyetle gölgeyi uzattığını görmüyor musun?» Mâlûm ola ki, eşyanın mahiyeti ve â'yanın hakayıkı, «Hak'kın zılli» ve «vücûd-i mutlakın» alemiyet-i işareti sıfatıdır. Gölgeyi uzatması; «kendişi ile her şeyin zâhir ve ketm-i ademden «vucud-i izâfi fezâsına bâriz olmuş ve vücûd-ı zâhiri-i hâricî» den ibaret bulunan (nûr) ismi ile eşya ve âyânı mevcüdatın ilmi ezeldeki hali izhâr (açıklamıştır) etmesidir. **(Ve lev şâe lecealehu sâkinâ)** (Ayet 45) Ve eğer Rab'bin dilese idi o gölgeyi «hazane-i vücûdu» olan ademde (yokluk) sâbit kılardı ki, hazane-i (hazine) vücûd demek olan adem her şeyin bâtındaki vücudunun hakikatinin sâbit bulunduğu ümmül kitabdır. Ve «levh-i mahfuzdur.» Yoksa lâşey mânâsına olan adem-i sırf değildir. Zira lâşey mânâsına olan adem-i sırf aslâ vücud kabul etmez. Batında Hakk'ın ilim ve gayb hazanesinde vücûdu olmıyan bir şey'in aslâ zâhiri ve vücûdu mümkün olmaz. «İcâd ile idâm», ancak gaybda sâbit olan şey'i izhâr ve ifâdan ibarettir. Başka değildir. Zâhir de, bâtın da O'dur. O her şey'i bilicidir. **(Sümme ce'alneşşemse aleyhi delilâ)** (Ayet 45) Sonra «akıl güneşini» vücûd gölgesine delil kıldık. Akıl delili, zıllin hakikatinin, vücûdunun gayri olduğuna hidâyet eyler. Yoksa, eğer «akıl güneşi» delâlet etmese; zıllın vücûdu ile hakikati beyninde (arasında) haricde mugayeret (ayrılık) olmadığından, ancak vücûd, mevcûd olur. Başka bir şey' mevcud olamaz. Zirâ zıllın vücûdu olmasa «şey» olamazdı. Binaenaleyh, zıllın vucudundan gayri bir şey mevcud olamaz. Zira zıllın vücûdu olmasa şey olamazdı. Binaenaleyh zıllin vücûddan gayri bir şey'i olduğuna ancak akıl delalet eder. **(Sümme kabadnâhü ileynâ kabdan yesîrâ)** (Ayet 46) Sonra zıllı ifnâ etmekle, kolayca bir kabz ile o zıllı biz kabz eyledik. Zira mevcûdatdan her zamanda fâni olan her bir şey' mâsebakına (geçen şey-geçmiş) nisbet ile yesirdir (kolaydır). Her kabz olunan şey'de az sonra başka bir mazharda zâhir olacaktır. Kabzda, ifnanın, idâm-ı mahz olmadığına belki o şey'in sûretini ve hakikatini ezelen ve ebeden hıfz edici olan akıldan ibaret bulunan «Hak'kın kabzasında» intişardan men etmek olduğuna delâlet eder.

(Ayet 47) **(Ve hüvellezî ce'ale lekümülleyle libâsa)** Allahu Teâlâ Hazretleri, bir Zât-ı Ecellü Alâdır ki, size «zulmet-i nefs gecesini» libâs kılmıştır. Bu zulmet istilâsı ile «Hak'kın ve zât ve sıfat ve zilâlinin» müşâhedesinde sizi setr eyler. **(Vennevme sübâta)** (Ayet 47) Ve hayat ve dünyada gaflet uykusunu da size uzun bir uyku kılmış-

dır ki, **(Ennâsü niyamun izâ mâtu intebehû)** (hadis-i şerif) «Bütün insanlar uykudadırlar, öldükleri vakit intibah hasıl ederler, uyanırlar. Uykudan uyanırlar» buyurduğu gibi, onunla «hayat-ı hakikiye-i sermediyeden» gafil kalırsınız. **(Ve ce'alennehâre nüşûrâ)** (Ayet 47) Ve «ruh nuru gündüzünü» size nüşûr yâni, kalbleriniz, ruh nuruyla hayat bulub, his uykusundan sonra âlem-i kudsin fezâsında intişar edersiniz.

(Ayet 48) **(Ve hüvellezî erselerriyâha büşren beyne yedey rahmetihî)** O Allahu Teâlâ, bir Zât-ı Ecell-ü Alâ'dır ki, nüşûr ve ihyâ edici olaraktan, yâhut, mânâ: «Tecelli-yi sıfât» ile kemâl-i rahmetinden müjdeleyici olduğu halde «nefahat-ı Rabbaniye» rüzgârlarını gönderir. **(Ve enzelnâ minessemâi mâen tâhûrâ Linuhyiye bihî beldeten meyten ve nuskiyehu mimmâ halaknâ en'âmen ve enâsiyye kesîrâ)** (Ayet 48-49) Ve cehil ile ölmüş olan kalbi ihyâ etmemiz ve halk ettiğimiz birçok kuvây-ı nefsânîyeyi ulûm-i nâfiay-ı âmeliye ve birçok kuvây-ı ruhaniyeyi de: ulum-i nazariye ile sulamamız için, sizi müfsid cehaletlerden, fâsid akidelerden, tebayi ve rezâil pisliklerinden temizliyen pâk ilim suyunu ruh semasından indirdik.

(Ayet 50) **(Ve lekad sarrafnâhü beynehüm liyezzekkerû)** Ve «hakikatlerini» ve «vatan-ı aslîlerini» ve «unutmuş oldukları ahdi» ve «vuslatı» ve «aslın güzelliğini» hatırlamaları için inzal olunan o ilmi, aralarında muhtelif sûret ve misaller üzre değiştirerek zikr eyledik. **(Fe'ebâ ekserünnâsi illâ küfûrâ)** (Ayet 50) Fakat insanların birçokları imtina' ettiler ve «hidayet-i Hakkaniye» ni'metine küfürden başka birşey yapmadılar. Celâl perdelerindeki «rahmet sûretleri» olan gavâşiy-i heyûlâniye ile muhtecib olduklarından« Rahmet-i rahimiyeyi» horlamakla ancak küfürleri ziyadeleşir.

(Ayet 51) **(Ve lev şi'nâ lebe'asnâ fî külli karyetin nezîrâ)** Ve eğer biz, dilemiş olsa idik, senin, cemi' halkı onunla Hak'ka davet eylediğin «kemâl-i mutlakanı» eşhas üzere tefrik ederek, istidatlarının ihtilâfı üzre, insanların esnafı iktizasıyla enbiyaya tevzi' ederdik. «Her kavim için bir hidâyet edici» buyurduğu vechiyle ve Muhammed'in ba'sından evvel meselâ; Mûsâ'nın, ben-i İsrail'e, Şuayb'ın, Medyen ahalisine mahsus oldukları gibi, her sınıfdan, kendileri ile münasib bir nebi göndererek «cihadı senden tahfif ederdik.» Çünkü cihad, kemâlin iktizasına göredir. Kemâl ne kadar büyük olursa, cihad da o derece ekber olur. Zirâ Allah Teâlâ Hazretleri, her tâifeyi, esmasından bir isim ile terbiye eyler. İmdi kâmil, Hak'kın cemi' sıfâtının mazharı ve cemi' esmasıyle mütehakkik olduğu vakit, o kâmile cemi' sıfât ile «tavaif-i (güruhlar-takımlar) ümemin» cemisiyle

cihad vâcib olur. Ve lâkin **(Kezâlike linüsebbite bihî fuâdeke ve rettelnâhü tertîlâ)** (Ayet 32) kavlinin te'vilinde zikr olunduğu gibi; «senin kadrinin pek büyük olduğu» ve senin «kâmil-i mutlak» ve «hâtem» ve «Kutb-i âzâm» olmaklığın sebebiyle bunu yapmadık.

(Ayet 52) **(Felâ tutî' ılkâfirîne)** Sen, ba'zı hicâblara vâkıf olmaklıklarına muvafakatle ve ba'zı sıfâtın noksanı sebebiyle mahcûblara tarafgir olma. **(Ve câhidhüm bihî cihâden kebîrâ)** (Ayet 52) Ve bütün insanlara meb'us olduğun için Nebi Aleyhisselâm'ın: «Benim kemâlim gibi hiç bir nebi kemâl bulmadı», buyurduğu gibi cihadların en büyüğü olan «cihad-ı ekber» ile mahcublarla mücahede eyle.

(Ayet 53) **(Ve hüvellezî merecel bahreyni)** Allahü Teâlâ Hazretleri, bir Zât-ı Ecell ve Alâ'dır ki, «ruh ile cisim denizlerini» birbirine karışdırdı. **(Hâzâ azbün fürâtün)** (Ayet 53) Ruh denizi olan şu deniz; «sâfi ve lezzetli.» **(Ve hâzâ milhun ücâcün)** (Ayet 53) Ve cisim denizi olan bu deniz; «mütegayyir (başkalaşan-değişen) mütekeddir ve lezzetsizdir.» **(Ve ce'ale beynehümâ berzehan)** (Ayet 53) Ve imtizaç etmemeleri için ruhun cisimle «kesafet ve kederlenmesinden» ve cismin, «ruh ile nurlanmasından» ve tecridinden hâil olan «nefs-i hayvaniye berzahını» iki deniz arasında kıldı. **(Ve hicran mahcûrâ)** (Ayet 53) Ve her birisinin, diğerinin, yâni «tecavüzünden sığınacağı ve tecavüzünü def edebileceği «bir sığınacak yer kıldı.»

(Ayet 58) **(Ve tevekkel alelhayyıllezî lâ yemûtü)** Yâni: **(İnneke meyyitün ve innehüm meyyitûne)** (Zümer Suresi, Ayet 30) buyurduğu vechiyle; eşyanın kâffesi, ancak Allahü Teâlâ'nın, kendilerinde icâd eylediği esbab ile hareket ettikleri için, gerek kendi ve gerekse bütün mevduat fiillerinin, Hak'kın fiilinde fenâsı ve Hak'kın ef'âlinden hicâbların ref'iyle kâffe-i mevcûdatın, ölü ve zâtları ile gayri müteharrik olduklarını müşahede ile asla kendisine mevt ârız olmıyan hayat sâhibi Allahu Teâlâ'ya tevekkül eyle. Tevekkül makamı ancak fenâyı ef'âldir. **(Alelhayyıllezî lâ yemûtü)** (Ayet 58) kavli ile tevekkülün menşei, her hayyın kendisi ile hay olduğu Hak'kın hayat sıfâtının şuhûdu olduğunu beyan etmişdir. Zirâ, ölümü kabul eden herhangi birşey, zâtıyla hay olamaz. Ve mutasavvifenin: «Ancak fevkındaki makama terakki ile, her makamın tashihi mümkün olur.» dedikleri gibi, «fenây-ı ef'al makamından» hayat sıfâtında fenâya terakki ile« tevekkül makamı» sahih olur. Her bir hay ölür, mevti kabul eder. Ancak, hayatı «zâtının ayni» olan «zâtın hayatıyla» hay olur ve ancak onunla hareket eder olduğu vakit, artık onların ef'aline mubalât etmeğe onların kâffesi sana bir zarar vermek için

bir araya toplansalar, Hadis-i şerif de vârid olduğu üzre: «Allah'ın takdirinden başka, sana bir zarar vermezler.» **(Ve sebbih bihamdihî)** (Ayet 58) Ve kendi sıfâtından tecerrüd ve sıfâtını Hak'kın sıfâtında mahv etmekle, gayr için fiiline masdar olabilecek bir sıfât-ı müstakile olmaklıktan hamdine mültebis, yâni Hak'kın sıfâtı ile muttasıf olarak, Hak'kı tenzih eyle. Zira hakiki hamd: «Hak'kın kendileri ile hâmid olduğu sıfât-ı kemaliyesi ile ittisafdır.» İşte, sıfât-ı kemâliye ile ittisaf, mebadi-i ef'âl olan «sıfâtı gayrinden nefi etmekle» tevekkül makamının tashih ve tahkikıdır. Hak'kın sıfatı ile ittisaf etmekle, kendi sıfâtından tecerrüd ettiğin vakitde; «Hak ilminin» kâffe-i eşyayı ihata eylediğine şâhid olmuş olursun. Ve İbrahim Aleyhisselâm'ı O'nun, benim halimi bilmesi, benim ondan bir şey istememe mânidir. Çünki; benim ihtiyacımı o bilir ve ihtiyacım kadar verir.» dediği vechiyle, mahcubların cinayetlerini def' ve ezalarını cezalandırmak hususunda sual etmekden Hak'kın ilmi ile iktifa eyler. Ve mücazatlarına Hak'kın kudretini şuhud eylersin. «Allahu Teâlâ'nın kullarının günahlarından haberdar olduğu kâfidir», mealindeki **(Ve kefâ bihî bizünûbi ibâdihî habîra)** (Ayet 58) âyetinin mânâsı da budur.

(Ayet 59) **Ellezî halakassemâvâti vel'arda)** O Zât-ı Ecell ü Alâ semâvat ve ervâh ve arz-ı ecsam ile **(Ve mâ beynehümâ fî sitteti eyyâmin)** (Ayet 59) ve aralarında bulunan kuvâ ile zaman-ı Âdem ibtidasından, (başlangıcından) Muhammed Aleyhisselâm zamanına kadar (altı bin seneden ibaret olan) altı günde ihticâb eylemişdir. Zirâ halk, Hak'kın eşya ile ihticâbından başka bir şey değildir. Eyyam da, dünya eyyamı değil, belki ahiret eyyamıdır. Zira «ind-i İlâhide» dünya da şems de nehar da yoktur.» Rabbinin indinde bir gün, sizin saydığınız günlerden bin sene gibidir. **(Sümmestevâ alel'ârşirrahmânü)** (Ayet 59) Sonra, cum'a günü olan yedinci günde yâni, cemi-i esma ve evsafın Kalb-i Muhammedî'de» içtimaında, «Kalb-i Muhammedî Arşı üzre istiva eyledi. İşte istivanın mânâsı, «zuhûr-u tam ve rahmet-i Rahmaniyeden» ibaret olan «feyz-i âm (umumi) ile istikametde istiva» demektir. Bunun için, istivanın fâilini başka bir isim değil, «Rahman» ismini kılmıştır. Zirâ «zuhuru tam» mânâsına istiva; ancak Rahman ismi» ile olur. Bu âyetdeki «eyyam kelimesi»; rahm-i maderdeki ceninin semavat ervâhıyla arz cesedinin ve aralarındaki kuvânın hilkatinin tamamlandığı altı ay ile, «İstivanın»; insan olarak husulu ile diğer bir halk ile inşa edildiği yedinci aydaki hilkatinden evvel, nutfe suyu üzerinde bulunan «arş kalbine» zuhur-i tam ile, «Rahmaniyetin» de: kalbinden, cemi-i eczay-ı vücûduna ma'nevî ve sûri feyzinin umum ve şumulu ile te'vil olunması

mümkündür. **(Fes'el bihî habîrâ)** (Ayet 59) Her şey'i âlim olduğu bir haletde, bu keyfiyeti bir ârife sual et, sana hali ile haber verir.

(Ayet 60) **(Ve izâ kıyle lehümüscüdû lirrahmâni)** O mahcûblara: «Siz Rahman'ın cemi'sıfâtında fenâ ve cemi'sıfâtıyla Rahman'a itaat ediniz» denildiği zaman: **(Kaâlû ve merrahmânü)** (Ayet 60) «Rahman ne şeydir? **(Enescüdû limâ te'mürünâ ve zâdehüm nüfûrâ)** (Ayet 60) Biz, senin bize emr ettiğin her şeye secde eder miyiz?» derler. Ve bu, onların nefretini ziyade eder. Bu feyzin kabulüne istidâdlarının kusurlarının noksanlığından cemi' sıfâtdan mahcub olmaları ve «cemi'sıfatdan haz ve nasibleri olmaması dolayısıyle «Rahman ismine maarifetleri olmadığından» inkâr ederek, emrine imtisal etmezler.

(Ayet 61) **(Tebârekellezî ce'ale fissemâi bürûca)** Nefis semasında «havâs burclarını» **(Ve ce'ale fîhâ sırâcen ve kameren münîrâ)** (Ayet 61) ve «ruh güneşi nurunu» ve rûh nuruyla nurlanan «kalb ayını» vaz etmiş yerleştirmiş olan Allahu Teâlâ Hazretleri, azîm ve âlî olmuşdur. **(Ve hüvellezî ce'alelleyle vennehâre hılfeten)** (Ayet 62) Allahu Azze ve Celle «zulmet-i nefs gecesiyle» «nur-i kalb gündüzünü» birbirini takib eyliyen, yekdiğerinin halefi (arkası) kılmıştır. **(Limen erâde en yezzekkere ev erâde şükûrâ)** (Ayet 62) Kalb nurunun gündüzünde «nisyan olunan ahdi» hatırlamağa ve maânî ve maârifde «nazar-ı itibar ile zikr etmeği» yahûd «zulmet- inefs gecesinde taâti işlemek ve ahlâk ve melekâtı iktisab ile «şükür etmeği» murâd edenler için «leyl ve neharı» yekdiğerine helef kılmıştır.

(Ayet 63) **(Ve îbadür rahmânillezîne yemşûne alel'ardı hevnen)** İstidâtlarının vüs'ati sebebiyle «Rahmân isminin feyzini kabule mahsus olan» Rahmân'ın has kulları, nefisleri sekinet nurları ile mutmain olan ve tabiat muktezâsıyla izdirab ve hareketden imtina' eden kimselerdir. Onlar, a'zâlarının «tamaninet (itmi'nan) heye'eti ile alışıklığı dolayısıyla» hareket-i bedeniyede sakinlerdir. Yer yüzünde yavaş gezenlerdir. **(Ve izâ hâtabehümülcâhi lûne kaâlû selâmâ)** (Ayet 63) Ve onlar, şefahat ehli olan cahillerin, kendilerine hitab ettikleri vakit «câhillerin sözlerini teslim ederler.» Rahmet ile dolu ve safahatle zuhûr etmekden uzak ve kalb nûruyla kuvvetlenmiş olan nefisleri, «câhillerin ezasından müteessir ve muzdarib olmakdan âli olduğundan» câhillere karşı muaraza etmezler.

(Ayet 64) **(Vellezîne yebîtûne lirabbihim sücceden ve kıyâmâ)** Ve «riyâzât ile fani» «kalbin sıfatları ile kaim», «hayat-ı İlâhiye ile hay» oldukları halde «Rab'lerine beytutet» (gecelemek) ve nefis makamında irâde ile meyyit olurlar. Ve duasından icâbetin tahallüf,

(uygun olmamak, hilaf üzre bulunmak) etmediği «hal lisanıyla» **(Rabbenasrif annâ azâbe cehenneme)** (Ayet 65) «Ey Rab'bimiz, bizden cehennem azâbını men et, zira cehennem azâbı lâzım bir hükümdür. Ve cehennem fena bir makam, fena bir karargâhdır» derler.

(Ayet 67) **(Vellezine izâ enfekuû lem yusrifû ve lem yaktürû ve kâne beyne zâlike kavâmâ)** Ve onlar, infak ettikleri vakitde «israf ve taksir (kısaltma bir işi eksik yapma) etmeyib» infakları, bu ikisinin yâni ifrat ile tefritin arasında vasat ve mutedil olur. Ayet-i kerimede Rahmân'ın, «has kullarını» tezkiye-i tamme ve tabiat cehenneminin azabına, vehim ukubetine, fenâ karargâhına düşüren rezâil ve nefis sıfâtlarının kâffesinden «fenâ» ile vasıf eyleyince; «fezail-i erbaa» ecnâsının (cinsler) kâffesiyle ittisafları (vasıflanmak, bir hal yahut bir sıfât ile sıfâtlanmış olmak) sebebiyle «tahliye-i tamme» ile vasf etmekle takib eyledi. Bu vasıfda «İra'de ile öl, tabiat ile hayat bulasın» denildiği gibi, nefisden ölmelerinden sonra, kalb ile hayatlanırlar. İnfakta israf ile taksir arasındaki kıvam da «adl» dir.

(Ayet 68) **(Vellezine la yed'ûne maallahi ilâhen âhere)** Yâni onlar, Allah ile beraber, «başka mabudları dâvet etmezler, çağırmazlar» kavli ile işaret buyrulan tevhid de; hikmet faziletinin esasıdır ki, bunun husûlünde zıllı olan adl nefsde vâki' olacağından «envâ-ı fezâilin cemisiyle ittisaf hasıl olur.» **(Ve lâ yaktülûnen nefselletî harremallahü illâ bilhakkı)** (Ayet 68) Ve haksız olarak, Allah'ın haram eylediği «nefsi katl etmezler.» Katli haram olan nefsin, katlinden imtina' «şecaat faziletine işarettir.» **(Ve lâ yeznûne)** (Ayet 68) Onlar, zinâ da etmezler. Zinâdan imtina'; âfet faziletindendir. Bundan sonra, mukabillerinde her takdir, umum mevcûdata şâmil olan «Rahmân'ın feyzi zahirinden» hâli değillerse de, umum feyzini kabule mustaid olamayarak, Rahmân'a ihtisası olamıyan ve «Rahmaniyetin himmetindeki Rahmet-i Rahimiye feyzinden» mahcub kalan kimseleri zikr ile **(Ve men yef'al zâlike)** (Ayet 68) buyurmuşdur. Yâni, Allah'a şirke kadar, varan rezâilin cemisini irtikâb eden kimse; **(Yelka esâmâ)** (Ayet 68) esam denilen ism-i kebir-i mutlak cezasına **(Yudâ'af lehül' azâbü yevmel kıyâmeti ve yahlüd fîhî mühânâ)** (Ayet 69) kıyâmet-i suğrâ gününde heykel-i suflî ve ihticâb-ı küllî ile ruhanî ve cismânî azabın müzaafına (kat, kat oluşuna) mülâki olup, gayet zelil olmak üzre orada muhalled (daima surette mukim kılınmış olan-ebediyen bulunan) kalır.

(Ayet 70) **(İllâ men tabe ve âmene ve amile amelen sâlihan feülâike yübeddilullahü seyyiâtihim hasenâtin)** Ancak, Allah'a rücû ile

maâsiden (evamiri ilâhiyeye agâh olmadan vukubulan günahlar) halâs olup, şirki imana ve rezaili fezaile tebdil edenlerin nefislerinden seyyiâtını mahv ve hasenatı ile Allahu Teâlâ kötülüklerini, iyilikle tebdil eyler. **(Ve kânallahü ğafurer rahîma** (Ayet 70) Allahu Teâlâ Hazretleri, onların nefisleri sıfâtını «nuru ile setr edici» cûdu (cömertliği) ile onlara kemâlâtını ifâza edici rahmet sahibi olmuşdur. **(Ve men tâbe ve amile sâlihan feinnehü yetûbü ilallâhi metâbâ)** (Ayet 71) Ve her kim Allah'a rücû ile sâlih amel işlerse, «Muhakkak o kimse hakikî tövbe ile Allah'a dönmüş olur». İşte «tövbe-i hakikiye» budur.

Tövbe-yi hakikiyeyi beyandan sonra, ehl-i sülûkûn halini beyan ederek, **(Vellezîne lâ yeşhedûnezzûra)** (Ayet 72) buyurdu. Yâni: «ehl-i sülûk», «meta- gurur» ile müştegil (meşgul) olan «ehl-i zûr»a (yalancılara) hazır olmazlar. Zirâ dünya ehli; ehl-i zûrdur. Fâniyi bâki, kötüyü iyi zan ederler. Ma'dumu, mevcud, şerri hayır addederler. Binaenaleyh onlar; hata ve bâtıl ehli yalancılardır. Yâni; halvetlere mülâzemet ile onları terk ve taâti ve ikame-i salâtı ihtiyar ederler. **(Ve izâ merrû billağvi merrû kirâmâ)** (Ayet 72) Ve zarurî olmayan fazla şeylere mürur (gecib gitmek) ve tesadüf ettiklerinde, fazla şeylere mübaşeret (bizzat başlayıp ikdam etmek)ten nefislerine ikram edici, nefsin hukukile hûzuzundan kanaat edici oldukları halde terk ve i'râz ederler. İşte tarik ve mücerret ve hakiki zâhit olanlar bunlardır. Zâhid-i hakikiyi ve tecridi beyan ettikten sonra **(Vellezîne izâ zükkirû biâyâti rabbihim)** (Ayet 73) kavliyle ibâdet-i hakikiyi ve tahkikiyi beyan ediyor. Yani onlar, maârif ve hakayık ve tecelliyât-ı sıfât ve müşehâdatın kendilerine keşf olunduğu vakit **(Lem yahirrû alevhâ sümmen ve umyânâ)** (Ayet 73) o maârif ve hakayık âyânını bilmeğe sağır ve müşâhede ve tecellisine karşı kör düşmezler. Belki nefis kulakları ile değil, kalb kulağından ibaret ve hıfz edici kulaklarla telâkki ve hidayet nûru ile sürmelenmiş keskin basiret gözleriyle o cihete dikkat ederler. Bundan sonra bunların kalb makamından sabıklar mertebesine terakkiyi taleb ve «mukarrebîn» silkine (mesleğine) dahil olmak için nefsin sıfatının telvininden Allah'a istiane (ayn, yardım isteme) ettiklerini: **(Vellezîne yekuûlûne rabbenâ heblenâ min ezvâcinâ ve zürriyâtinâ kurrete a'yünin)** (Ayet 74) kavliyle tavsif eyledi. Yani onları, «Ey Rab'bimiz bizim nefis zevcelerimiz ve kuvâ zürriyetlerimizden «istilâ», (yükselmek, yukarılamak, yüce olmak), «terfi», «istikbar» (böbürlenme), «tecebbürü» (kibir ve ceberût peyda etme) tâlib olmayarak, kalbin nûru ile tenevvürle itaât ve inkiyadları sebebiyle bizi mesrur ve karirelayın (gözleri aydın) edecek nüfus ve kuvâyı bizlere ihsan eyle.

(Vec'alnâ lilmüttekîne imâmâ) (Ayet 74) Ve «bizleri sâbıklar makamına vasıl eyle. Mücerredîn olanlara imam ve mukteda eyle» derler.

(Ayet 75) **(Ülâike yüczevnelğurfete bimâ saberû)** İşte Alah'la ve Allah'da ğayrden sabırları sebebiyle firdevs köşkü ve ruh cenneti ile mükâfatlandırılan **(Ve yülekkavne fîhâ tahiyyeten ve selâmen hâlidîne fîhâ)** (Ayet 75-76) ve orada münebbet oldukları halde bütün âfetlerden selâmet-i beraat ile karşılanan kimseler bunlardır. Yâni, Allahu Teâlâ Hazretleri, kendi bekasile daimi olarak bunları ihya **(Tehiyyetühüm fîhâ selâmün)** (İbrahim Suresi, Ayet 23) **Tehiyyetühüm yevme yelkavnehü selâmün)** (Ahzab Suresi, Ayet 44) buyurduğu veçhile; kemâlini ihsan etmekle bunları selâmlar. **(Kul mâ ya'beu biküm Rabbî lev lâ dü'auküm)** (Ayet 77) Habibim de ki «Eğer sizin Allah'ı taleb ve irâdeniz olmasa, benim Rab'bim sizi kayırmazdı, himaye etmezdi. Siz de haşerat ve hevâmm (böcekler) gibi iltifat olunmayan bir şey olurdunuz. Zirâ insan ancak eshab-ı irâde ve talebten olduğu zaman insan ve muteber bir şey olabilir. Allahu Teâlâ âlimdir.

ŞUÂRÂ SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Tâ): Tâhir ismine, (Sin): Selâm ismine (Mim): İlim ile eşyayı muhit ismine işarettir. **(Tilke âyâtül kitâbil mübîni)** (Ayet 2) Emir-ül mü'minin ALİ Aleyhisselâmın «sen, harfleri ile gizli olan şey'in zâhir olduğu» «aşikâr bir kitabsın.» Buyurduğu gibi, işbu esma ve sıfât, kendisinin âyâtı olan Kitab-ı Mübin; «beyan ve hikmet sahibi olan Mevcud-i MUHAMMEDİ'yi kâmildir. O halde: (Tâ) sözü sende zikr olunduğu vechile, ma'nası şudurki: «Nebiy Aleyhisselâm, kavminin, dâvetini kabul etmediğini ve nûru ile hidâyet bulmadıklarını görünce; bunun, kavmi cihetinden olmayıb kendi cihetinden olduğunu zihnine getirerek riyâzât ve mücahedeyi ve müşâhedede fenâyı ziyadeleştirdi. Bunun üzerine kendisine vahyi olunduki, nefislerde tesir etmekten mâni olan, «bakiye levsinden teharet» ve «istidâdın noksanından selâmet» ve ilim ile cemi' meratibe şâmil olan kemâlden ibaret bulunan şu sıfat, cemi' sıfatlarla ittisafı ve cemi'i esma-i İlâhiye mânâlarına iştimali (kaplama, ihata, şamil ve havi olma) sebebi ile her kemâl ve mertebeyi izhar edici olan kitab: senin zâtının sıfâtı-

dır. **(Le'alleke bâhı'un nefseke ellâ yekûnû mü'minîne)** (Ayet 3) Binaenaleyh imân etmemeleri sebebiyle onların arkasından riyâzât ile nefsini helâk etme! Zirâ onların iman etmemeleri, ya istidâtlarının olmadığından, yahud hicâblarının şiddeti mâni olduğundan kendi cihetlerindendir. İmdi **(Le'alleke bâhi'un)** kavlindeki **(Le'alle)**nin mânâsı, eşfak (rahim ve inâyetler) içindir. Yâni: imânlarının kuvveti ve iman etmedikleri için riyâzâtla helâk etmeklikten nefsine acı demektir. **(İn neşe' nünezzil aleyhim minessemâi âyeten fezallet a'nâkuhüm lehâ hâdı'ıyne)** (Ayet 4) Eğer biz istersek; seni, te'yidimizle âlem-i ulviden onların boyunlarını eğdirecek ve feth-i Mekke gününde, olduğu gibi herne kadar kalblerine iman girmese de onları zâhiren teslime mecbur edecek bir kahır indiririz. Yâni; imân, emr-i kalbi olduğu için onların imânları mümteni (çekinen, imtina eden, gayrimümkün) olmuştur. Fakat yakında kahr ve ilcâ (mecbur etmek, naçar bırakmak) ve izdırarlarla (naçarlık, çaresizlik) islâmları zâhir olacaktır. **(Ve iz nâda rabbüke Mûsâ)** (Ayet 10) İlim ve marifetle kuvvetlenen ve faziletle niyetlenüb ziynet ve kemâlile sevinen eşref (deha pek şerefli) ahvâlinin zuhûru ile tuğyân eden, Hakkın kemâlini kendinde görüb yetinmemesi dolayısile; ziynet ve bahasile ucublanan ve enâiyetle ihticablanıp azamet ve kibriyâ sıfâtında Rabbine münazaa (gavga eden, çekişen) eyleyen ve bu sûretle Nebiy aleyhisselâmın: (insanların en şeriri kıyâmeti kopduğu halde halâ diri kalanıdır. Eğer ölübte sonra kıyâmeti kopsa idi o nefis, insanların hayırlısı olurdu.) buyurduğu veçhile, insanların en şeriri olan nefsin, bekâsile beraber hikmet-i ameliye ile tehzib (halini iyi hale tebdil etmek) olunmuş, ulûmuakliye ile adetleşmiş, envâr-ı kudsiye ve kemâlât-ı ünsiyenin müfarakat (birbirinden ayrılmak) ve mücerredat (tecrid olunmuş uryan edilmiş) ve sıfâtının zikrile hazret-i ilâhiyeye şevklenmiş, maarif-i yakiniye ve meâni-yi Bâkiye erzak-ı ruhaniyesini talebe sâi ile kuvvet-i şehavâtiyeye ğâlib gelmiş olan kalb Musâ'sına, nefs-i emmare-i firavniyeye cebr edici olan «şehvât-ı cebbârîni» katlinden ve nefs-i emmarenin istilâsı korkusu ile Medine-i ilim madeni olan ufk-i ruhaniyeye firarından ve terk ve tecrid ile riyâzât yolunda Allaha sülûk etmeyüb, iktisab-ı (kazanmak) ahlâk ve hikmet tarikında seyr-i akli ile mahall-i mükâleme ve münacaat olan «sır makamında» ruh şuaının hizmetine vüsulden sonra **(Eni' tilkavmezzâlimîne)** (Ayet 10) ey kalb Musâ'sı, nefs-i emmaremiz avnini ilâh ittihaz eden, Hakkın kemâlini, kendi kemali mevkiinde koymakla zulmün en fahişini yapan «kuvâ-i nefsânîye-yi firavniyeye» git diye Rabbinin nida eylediğini hatırla! **(Ellâ yettekuûne)** (Ayet 11) Onları tedmir (mahv ve helak etmek) ve ifnâ et-

mekliğim ile kahr ve şiddetimden sakınmazlar. **(Kaâle rabbi innî ehâfu en yükezzibûni)** (Ayet 12) Kalb Musâ'sı «ey benim Rabbim! onların riyâzât ve terkü tecridde bana itaat etmeyibte, tevhide dâvetimde beni tekzib etmelerinden korkuyorum dedi. **(Ve yedıyku sadrî)** (Ayet 13) Onların bu sûretle âdetleşmiş ve istibdadlarıyle firavnlaşmış olmaları dolaysile, evamir-i şeriyyeyi ve esrar-ı vahyiyeyi ve akıl ve fikir tavrından hariç olan şeyleri kabulden imtina edeceklerini bildiğim ve kahırlarınada iktidarım olmadığı için sadrım hıyk (daralır) olur, canım sıkılır. **(Ve lâ yentaliku lisânî)** (Ayet 13) Ve âdetleşib, onun üzerine neşet ettikleri itlâk (serbestlik, kayıtla mukayyed olmamak) ile fenâya değil, ahlâkın ta'diline riayete sevk eden hükm-i ilmiyenin hilâfına olduğu için şu mâ'nâlarda onlarla lisanım serbest olamaz. **(Fe'ersil ilâ hârûne)** (Ayet 13) Binaenaleyh mâkûl ile onları tedib (muhtelif yollarla edeblendirmek) eden ve dareynin maslahatına riayet ve iki menzilin, saadetine ihtiyar gibi tevhidi kabullerini teshil eden (kolaylaşdırmak) şeylerle idare ederek ilim ve hilmi ile onlara müdârâ ve refik ve muvafakati sebebiyle kuvvetlerini zayıflatan Akıl Hârûnunu irsal et. **(Ve lehüm aleyye zenbün)** (Ayet 14) Ve benim şehvet cebbârını katlim sebebiyle onlar için benim üzerimde bir günah vardır. **(Fe'ehâfü en yaktülûni)** (Ayet 14) Bu sebebten; eğer onları tevhide davet ve hukuka iktısar (zorlama) ve huzuzu terk ve tecrid ile emr edersem beni katl etmelerinden korkarım. **(Kaâle kellâ)** (Ayet 15) Cesaretlendirme ve kuvvetlendirme ile «kalb Musa'sını» korkudan men etmektir. Yâni, katiyen korkma. **(Fezhebâ biâyâtinâ)** (Ayet 15) Cinsiyet ve münasebet ve teferruun (dallanmak) ve tuğyâni, göğünden koparan delil tarikile, tevhidi anlatmak için «aklı beraber almasını emr eyledi» ve siz ikiniz, bizim âyâtımızla kendiniz **(İnnâ ma'aküm müstemi'ûne)** (Ayet 15) biz, sizinle beraber işidicileriz dedi. Bu söz; nefsi takviye ve muhafaza eylemeyi va'ddir. (üstüne almadır.) Zira, Hakkın kendisile beraber olduğu kimseye, hiçbir kimse ğalebe edemez. **(Fe'tiyâ fir'avne fekûlâ innâ resûlü rabbil'alemîne, en ersil ma'ana benî israile)** (Ayet 16-17) Nefis firavnına giderek; «Biz Rabbülaleminin Resûlüyüz. Lezzât-ı cismânîye tahsilinde istihdam ile zayıflandığı kuvâ-i ruhaniyeyi bizimle salıver» deyiniz. **(Kaâle elem nürabbike fînâ velîda)** (Ayet 18) Firavn; «Biz, seni çocuk olduğun halde yanımızda terbiye etmedik mi? ve senelerce bizde durdun, ve yaptığın beyenilmemiş işi yaptın, sen kâfirlerdensin» dedi. Firavn'ın, çocuk iken Musâ'yı terbiyesi ve onlarda senelerce durması, kırk yaşına bâli' olmakla kemâlini taleb ve tecerrüd zamanına kadar olan tufuliyet (çocukluk) ve sebavet (çocukluk, sabi hali) halinin anlatılma-

sıdır. Zirâ kalb, bu zamanda nefsin terbiyesindedir. Âletin, esbâb-ı âdiye olması hükmüne binaen; o zamanda velâyet nefsindir. Musâ'nın yapmış olduğu fiil: nefis indinde mezmum olan «şehâvat üzerine istilâ hareket-i mezmumesidir.» Musa'ya nisbet etmiş olduğu küfür; «terbiye hakkının izaesidir.» (Zayi etmek, mahv edilmek) (Zayi olunmuşudur veya edilmişidir) **(Kaâle fe'altühâ izen ve ene mineddâllîne)** (Ayet 20) Musa: «İyilik-doğruluk o harekette olduğu için, ben o işi yaptığım vakit kâfirlerden olmadım, belki vahdet tarikına hidayet bulmamışlardan oldum. **(Feferertü minküm lemmâ hıftüküm)** Sizin üstün gelmenizden korkduğum için kaçdım. **(Fevehebelî rabbi' hükma,)** (Ayet 21) onun üzerine, Rabbim bana, kazanç ve akıl gidişinin ötesinde, ispat ve delil yolundan âli olan hikmeti bağışladı. **(Ve ce'alenî minel mürselîne)** (Ayet 21) Ve beni, hikmetle size gönderilen resullerden kıldı. **(Ve tilke ni'metün temünnühâ aleyye en abbedte benî isrâile)** (Ayet 22) Amma, ben-i İsraili, benim kavmim olan kuvâ-yı teabbüd yâni; kendine tapdırdığın, bana minnet eylediğin bir ihsan değildir. Belki, âdâvet ve tuğyandır. Zirâ eğer sen, benim kavmimi kendine tapdırmaya idin, anam; «tabiat-ı bedeniye» beni «cesed tabutunda» heyûlâ denizine atmıyarak, ehlim ve kavmim olan; «kuvay-ı ruhaniye», benim terbiyemle meşgul olacaklardı.

(Ayet 23) **(Kaâle fir'avnü ve mâ rabbül'alemîne)** Firavn, «Rabbülalemin» neşeydir dedi. Bu kıssada deniliyorki; firavn, mantıkî ve mubaheseci idi. «Ne şeydir» demekle: «Allâhu Teâlâlnın hakikatinden sual etti.»

Vaktaki Musâ aleyhisselam ona **(Rabbüs semâvati vel'ardı ve mâ beynehümâ)** (Ayet 24) Rabbülalemiyn: «semâvat ve arzın ve aralarındaki eşyanın rabbidir», diye cevab verib «Hakikat-i İlâhiyenin» bisatından (yaygınlığından) had ile ta'rif olunamıyacağını ve şiddet-i nûriyet ve letâfetinden akıl ile mâlûm olamıyacağını, sıfât-ı izafiye ve hassay-ı lâzimesi ile târif etmek suretiyle beyan ve **(İn küntüm mûkınîne)** (Ayet 24) eğer sizler «yakin sahibi iseniz ve eğer siz ehl-i îkan (yakin hasıl etmek, şüphesiz bilmek) olsa idiniz; Allahu Teâlâ hazretlerinin ef'âl hassasıyla vücûduna istidlâlden başka, akıl için mârifetine yol olamıyacağını bilecek idiniz.» Amma, hakikatini, yalnız ondan gayri kimse bilmez. Ve sizin: «ne şeydir» diye sorduğunuz hakikati; «nazari aklın vâsıl olamıyacağı hakikatlerdendir.» Sözüyle kendilerinden ikanı (yakin hasıl etmeyi) nefy ve Firavnın techiline (bir ademin bilgisizliğini yüzüne vurmak, cehalete nisbet etmek) ta'riz (kinayeli konuşma) idi. Firavn, Musâ aleyhisselâmı istihfâf ve kavmine dönerek:

(Ayet 25) **(Kaâle limen havlehû elâ testemi'ûne)** «İşitmiyor mu sunuz?» diye Musâ'nın, hiffet-i (hafifik) aklına ve cevabın kendi sualine mutabık olmaması dolayısıyle, kavmine karşı, bu cevaba teaccübünü izhar ve Musâ'yı safahate nisbet eyledi.

(Ayet 26) **(Kaâle rabbüküm ve rabbü âbâiikümül'evvelîne)** Musa; «Rabbül-âlemin sizin ve sizden evvel olan babalarınızın Rabbidir» dedi.

(Ayet 27) **(Kaâle inne resûlekümüllezî ürsile ileyküm lemecnûnün** Firavun: «muhakkak size gönderilmiş olan, sizin bu resulunüz mecnundur» dedi. Musâ aleyhisselâm, ikinci bir hassanın irâdı ile evvelki söylediğini tekrar edince, bu def'a Musâ'yı cününa (deliliğe) nisbet eyledi.

(Ayet 28) **(Kaâle rabbülmeşrıkı velmağribi ve mâ beynehüma, in küntüm ta'kılûne)** Musâ; «eğer sizin aklınız var ise o, meşrik ve mağrib ve aralarındaki mevcudatın Rabbidir» sözüyle cevabını üçledi. Yâni, beni cününa nisbet ediyorsan; «Sizin tavrını bilib ve haddini tecavüz etmiyecek aklınız nerede? dedi. Bu makale, makulu ile mahcûb olan nefsin, Hak'kın maârifine ve risalet ve şeriat hükmüne hidâyet bulamıyacağına ve mütabaat (tâbi olma) ve mütavaata (müti' ve tâbi olma) inkiyad (ram olma-itaat) edemiyeceğine, belki enâiyet, ilim ve rubûbiyeti taleb ve risalet-i İlâhiye üzerine tegallub (galib gelib zorla gasb etme) ile zâhir olacağına işaretdir.

(Ayet 29) **(Kaâle leinittehazte ilâhen gayrî le'ec'alenneke minel mescûnîne)** Firavnun: «Eğer sen benden gayri bir ilâh ittihaz edecek olursan elbette seni mahbuslardan kılarım» sözünün mânâsı da budur. **(Kaâle evelev ci'tüke bişey'in mübînin)** (Ayet 30) Musâ «Eğer ben sana zâhir bir şey' getirirsem, tehdidi icra edebilir misin?» dedi. Firavni istiladan ve gâlebe etmekden men eden şey'i mebni; kalbin, ufk-i ruhide kendisiyle itlâf eylediği (telef eylediği, öldürdüğü) nefsi ve kuvâsını aciz bırakan, davasında sıdkına delâlet eden kuvâ-i akile-i nazariyesine «Hey'et-i nûruyeyi» ve kuvve-i akliye-yi ameliyesine «kuvvet-i kahriyeyi» ifade eden bürhan: Neyyır-ı Arşî ve Nûr-i bârıkı kudsidir. Tâki mücadele zamanında kuvâ-i nazariyesi, düşmanı koparmakta ve mugalata (hasmı yanıltmak maksadı ile vaki olan muaraza) zamanınde def'i hasımda itimad olunacak hikmet-i baliğa ile müteeyyid «kuvve-i kudsiye ve kuvâ-i akliye-i ameliyesi», kuvvetde gâlebe ve kudretle muaraza edeni âciz kılacak kudret-i kâmile ile müteeyyid «kuva-i melekiye» olmuşdur. İmdi zikr-i kalbi ile kuvve-i kudsiye asasını ilka eylediği vakit, galebe-i kuvaiyede ejderliği zâhir bir ejder olurdu. Sâdrı cebinde «melekiyet-i bedeniyi»

çıkardığı zamanda; «işrak-ı nuruyeti» ile, nazar edenleri hayretde bırakırdı. İmdi nefis firavnı ve onun kuvası hayretde kalınca ve kalbin, kendisini arz-ı bedenden çıkararak, fesad ve riyasetinin şerrini def ve tasallut ve istilasını men eylemesinden korkub; dâvây-ı şeytaniye ve nefsaniyeyi, kuvay-ı vehmiye ve tehayyüliye mahalleri olan «kasabalara» gönderdiler. Ve mugalata ve teşkik (şekke düşürmek) âletleri ile, vesveselerin ilkası (bırakılması, atılması) için, kuvây-ı vehmiye ve hayâliye sâhirlerini hızar ve sırrın Hazret-i kudse teveccühünde kuvây-ı nefsânîye ve bedeniye ve ruhaniyenin kaffesinin ictima'ları vakti olan «huzur vakti» cem' ve nefs-i emmare Firavnunun izzet ve kuvvetiyle galebe edeceklerini tevehhüm ve zan ve saltanatda kurbiyet ümmidiyle, tahayyülat ve vehmiyat iplerini ve kuruntu ve vesevese asâlarını ilka (attılar) eylediler. Derhal, tevhid kuvvetiyle «kuvây-ı kudsiye ejderhası» hepsini iptal eyledi. Ve hakikat nuru ile iftiralarını yuttu. Vehim ve hayal ve tahayyül sâhirleri, âletlerinin gayb olduğunu görünce; heman inkiyad ve Kalb Musâ'sı ile Akıl Hârûn'unun mutabaatında (tabi olma) yakin nuruyla Musa, ve Hârûnun Rablerine iman eylediler. Ve meâşi taleb ve lezzât-ı şehevâtı tahsil için beden arzında envâ-ı mekr ve hilelerle çalışmakdan, kalbe muvafakat ve nefse muhalefet cihetiyle riyaset ve saltanat ile kuva-yı bedeniye emlâkinde tasarruftan el ve ayakları kesilmiş olarak ve kahr ve siyaset ve riyâzâtla hareketlerinden men olunmuş ve nefs-i nebatiye dalları üzre asılmış ve Hakka teveccüh zamanında kalb ve sırrının menabiinde (her hangi bir şeyin husule geldiği, çıktığı yerler) tezvirat ve müfteriyat hataları nûr-i kudsi ile örtülmüş olduğu halde Rablerine dönmüş olarakdan bâki kaldılar.

(Ayet 52) **(Ve evhaynâ ilâ Musâ en esri bi'ibadî innekûm müttebe'une)** Allahu Teâlâ hazretleri, Kalb Musâsına: «kuva-i nefsânîye» ve «hevasın sükûtu gecesinde» «kuvve-i ruhaniye-yi vahdaniyet hazretine yürünmesini» ve «madde-i heyûlâniye zikrinden geçirmesini vahy eyledi.» Nefis firavnini tebayi'i (tabiate mensub) âzâ kabzalarından askerini toplayıb, telvinatta kuvâ-i ruhaniyeyi riyaset ve memleketinin gitmesinden hazer edici, kalbin ve etbaının tasallut ve memleketini istilâsı ğayz ve kini ile dolu olduğu halde; «kuvâ-i ruhaniyenin» tâkibine düşünce ve muzaffer olmaya yaklaşınca karşılaştıkları zaman Hak'kın emri ile Kalb Musâsı kuvve-i kûdsiye asâsıyla «Bahri heyûlâniye» vurub, «Bahri heyûlâni hukuk ve huzûza infilâk eyledi. Musâ ile kavmi tecrid tarikiyle necât buldular. Musa ile ehli, mufarakat ile bahirden çıkıncaya ve nefis firavni ile kavminin tamamı ğark oluncaya kadar, düşmanlarını huzûzdan men ve hukuka icbar ile lezzat-ı nefsânîye cennetlerinden ve ezvak ve arzu kaynakların-

dan ve esbab-ı nefsaniye ve müdehhiratı (ithal eden, biriktiren) gözünden ve nefsin müştehiyatına meyl makamından ihrac eyledi.

(Ayet 69-70) (Vetlü **aleyhim nebe' İbrâhime, iz kaâle li ebîhi ve kavmihî ma ta'büdûne)** Habibim! onlara «İbrahim'in haberini», İbrahim «babasına ve kavmine siz, neye ibadet ediyorsunuz? dediğini oku.» Bir şey'e muhabbet ile teveccüh ve ikbal ve mülâzemet eden kimse, o şeye ibadet edici olduğundan, o şeyle Rabbinden mahcûbtur. O şey onun kemaline mâni olmuştur. Bu kimse, «muvahhidin» düşmanıdır. Zirâ «muvahhid nazarında» Hak'dan ğayri yoktur. Ancak tevehhümde vardır. Böylece ğayrin ibadetine dâvet eden, sebeb olan şeytandır. İbâdet edene de ğâlib olan zâlim ve düşmandır. Muvahhidin şuhudunda Hakkın ğayri zarar ve faide vermez. Nefsile görüb işidemez. Çünkü muvahhid, her nefis üzere işlediği ile kaim olmak üzere Hakkı şuhûd eyler. Nitekim İbrahim aleyhisselâmın

(Ayet 78-79) **(Ellezî halakanî fehüve yehdîni. Vellezi hüve yut'ımunî ve yeskîni)** yâni; «Rab'bim, beni halk ve hidayet eyleyen, beni in'âm (nimetlendiren) eden, bana su veren, hastalandığım vakit beni şifalandıran zâttır», buyurduğu gibi; bütün ef'âlin elleri hazret-i esmasında olub, efâlin Hak'tan sâdir olduğunu görür. Binaenaleyh halk eden, hidâyet eden, it'âm eden, sâki olan, hastalatan, şifâ veren, öldüren, dirilten Allahu Teâlâ hazretleridir. **(Eynemâ küntüm ta'büdûne, min dûnillâhi, hel yensurûnekum ev yentasırûne. Femâ lenâ min şafi'ıyne ve lâ sadîkın hamîmin) (Ayet 91-92-100-101)** kavline kadar olan ayetler, bu mâ'nâyı takrir eyler. İmdi bu makam, fenâ makamı olub, bunun günahı, ancak bakiyenin vücûdu olunca; İbrahim aleyhisselâm, hal-i günahından korkup, hal-i günahını, zâti nuru ile örtmesini rica eyledi.

(Ayet 82) **(Vellezî etme'u en yağfirelî hatiy'etî yevmeddini)** Yâni; kıyâmet-i kübrâda hatalarını mağfiret eylemesini, bakiyenin zuhûrundan dolayı mahrumiyet ile cezalandırmamasını taleb etti. Sonra **(Rabbi heblî hükmen ve elhıknî bissâlihîne)** (Ayet 83) kavlile, bekâ makamında Hak ile tahkiki istedi. Yâni, kendilerini âlemin salâhına ve halkın kemaline sebeb kıldığın kimselerden olmaklığım için bana hikmet ve hak ile hüküm bağışla. Ve beni, senin mahbubun kıl. Halkın ebeden beni, senin muhabbetinle sevib, âherin olanlarda benim için sıdık lisanı hasıl olsun. Zirâ melzum (başkası kendisine lâzım kılınmış) mekânında lâzımı zikir kabilinden bir şey'i seven kimse için mutlaka onu çok zikretmesi lâzımdır.

(Ayet 89) **(İllâ men etallahe bikalbin selîm)** Mal ve evlâdların faide vermeyib, ancak kalb-i selim ile Allah'a gelenlerin hâli faide

veren bir günde beni rüsva etme. Kalbin selâmeti iki şeyledir. Biri; «fıtratda istidadın noksanından selâmet», diğeri; «neş'ede sıfât-ı nefs hicâbından nezahettir.» Bu âyetlerde zikr olunmuş olan herbir nebinin, ruh veya kalb ile, kavminin, mürselleri tekzibi de kuvây-ı nefsânîyenin, kamillerin ahlâkıyla tehalluk ve ruhânîlerin adabıyla te'dibi kabulden imtinaları ile te'vil olunmak mümkündür. Nebi'nin **(Elâ tetekuûn)** kavlinin mânâsı; «siz rezâilden içtinab etmez mi siniz? demektir.

(Ayet 106-107) **(Elâ tettekuûne. innî leküm resûlün emînün)** Ben, sizin için emniyetli bir resulum. Haktan telakki eylediğim hüküm ve meâni-yi yakîni yeyi, vehmiyat ve tahayyülat ile mahlût olmuyaraktan size eda ederim.

(Ayet 108) **(Fettekullahe)** Tecrid ve tezkiyede Allaha sakınınız **ve etıy'ûni)** tenevvür ve tahliyede bana itaat ediniz.

(Ayet 109) **(Ve mâ es'elüküm aleyhi min ecrin)** Risalet tebliği üzre sizin indinizdeki lezzat ve müdrikât-ı cüz'iyeden hiçbir ecir istemem. Zira ben, onlardan mustağniyim. **(İn ecriye illâ alâ rabbil'âlemîne)** (Ayet 109) Meani ve hükm-i külliyeyi ilka ve «envâr-ı lezâize-yi kudsiyeyi» işrak ile benim ecrim Rabbul âlemîn üzerinedir.

(Ayet 210-211) **(Ve mâ tenezzelet bihişşeyâtînü. Ve mâ yenbeğî lehüm ve mâ yesteti'ûne)** Cenab-ı Nebi aleyhisselama şeytanlar inmedi-gelmedi ve gelmeye huzuruna girmeye lâyık değillerdir, ve kadir de olamazlar. Zira şeytanların tenezzülü, (inmesi) ancak habis, keyd ve mekir, gadr ve cebanet vesâir rezaletlerde münasebeti olan nefislerin, onların nuzullerine kabulleri, istidadı zemanındadır. Çünkü şeytanların müdrikâtı, vehmiyat ve hayaliyat kabilindendir. Her kim nefis sıfatlarından tecerrüd ve vehim ufkundan cenâb-ı kudse terakki eyler ve nefis, envâr-ı ruhiye ve şehb subbuhiye müsebbihi ile nûrlanırsa ve aklı; akl-ı faale ittisal ile işrak eyler ve âlem-i â'lâda mearif ve hakayıkı telakki eylerse; şeytanların ona tenezzül etmeleri ve mearif ve hakayıkı ve şerayi'i ve meani-yi külliyeyi ahz ve kabul etmeleri lâyık ve mümkün değildir. Şeytanlar, sema-i ruh cenâbından ve melekût-i âlâ kelâmını istimâdan mağzul (azl edilmiş, vazifeden çıkarılmış) dürler. Envar-ı kudsiye ve berahin-i (burhanlar, deliller) akliye ateşleri ile recm ve tard olunmuşlardır. Zirâ vehmin tavrı, sâdır makamından ve kalb ufkundan terakki ve sırra tecüvüz edemez. Halbuki ufk-ı âlâda olan ve «sümme-dena fetedellâ» makamında bulunan Nebinin haddine nasıl terakki edebilirler? Elbette edemezler.

(Ayet 213) **(Fela ted'u ma'allahi ilâhen âhere fetekûne minel mu'azzebîne)** Her ne kadar muvafakat ve murakabe ile nuzulleri mümteni' (imtina eden, geri duran) ise de **(Elkaşşeytânü fî ümniyyetihi)** (Hac Suresi, Ayet 52) buyurluğu vechiyle, ilka-yı şeyâtiyn ile muazzeb olmamaklığın için, nefsin zuhuru ile, gayrin vucudına iltifat etme, ve da'vette kesret ile vahdetden muhtecib olma. Zirâ herne kadar telâkki zemanında, şeytanların tenezzül ve musahabe ve i'va etmelerinden emin olunsa da inzârda (korkutmak) ve inzâr olunanların ukûl ve nufus mubalığına (haddi aşmasına) nuzûlunda şeyatinin ilkasından emin olunulamaz.

(Ayet 214) **(Ve enzir aşîretekel akrebîne)** Ve sen, sana en karib olan aşiretini, istidâtları, senin istidâdına karib (yakin) fıtrat hasebiyle halleri, senin haline münasib olanları inzar (korkut) eyle, korkut. Zirâ kabul, ancak nefisde bir nevî cinsiyet ve ruhda bir nevî yakınlık ile olur.

(Ayet 215) **(Vahfid cenâheke limenittebe'ake minelmü' minîne)** Ve mu'minlerden sana tâbi olanların hitabını fehm edib, makamlarından terakki ve suud etmeleri (yükselmeleri) için, onların mertebelerine nuzul eyle, onlara kanadını aç, yoksa sana tâbi olmaları mümkün olmaz.

(Ayet 216) **(Fein asevke fekul innî berîün mimmâ ta'melûn)** Eğer hicâbın tekâsüfünden ve pasın muhkemliğinden sana âsi olurlarsa, ef'âl-i İlâhide fenâ ve tevekkül ile, senin ve onların havl ve kuvvetlerinden beri ol. Sen de, onlar da Allahın dilemediği bir şey'e kadir olamazsınız. Hal şuki Allahın dilediğinden başka bir şey olmaz.

(Ayet 217) **(Vetevekkel alel'âzîzürrrahîm)** Ve ef'alinden fenâ ve tevekkülünde Hakkın mesadir-i (masdarlarnesne sadır olan yerler) ef'âlini, dilediği âsileri kendisiyle kahr ve mahcub ve imandan men eylediği, izzetinden ve hidayet ehlinden dilediğne onunla rahmet ve nurunu ifâza eylediği rahmetinden muşahede et. Çünkü Allahu Teâlâ Hazretleri kahr ve celâli ile mahcubları mahcûb, ve lütûf ve cemâli ile, hidâyet bulanlara hidâyet eder. **(İnneke lâ tehdi men ahbebte velâkinnallahe yehdi men yeşâ-ü)** (Kasas Suresi, Ayet 56) Senin için, işden hiçbir şey yoktur.

(Ayet 218) **(Ellezi yerâke kıyne tekuûmû)** Kıyâmet-i suğrâda; «neş'e-yi», kıyâmet-i vustâda «fıtrat», kıyamet-i kübrada: «istikamet zemanında vahdetle kaim olduğun zemanda» seni **(Ve tekallübeke fîssâcidîne)** (Ayet 219) ve neş'e-yi ulâdan evvel sıfâtından Allah'da

fâni olan enbiya babalarının, asla bende ve Hakkın ef'al, sıfat ve zâtında, nefis, kalb ve ruh ile fâni olanların zümresinde ve etvârında, senin taklib ve intikalini gören, aziz ve rahim'e tevekkül eyle.

(Ayet 220) **(İnnehu hüvessemîul'alîmü)** Zirâ Allahu Teâlâ hazretleri, tahkik senin sözlerini işidici, bildiğin şey'i bilicidir. Binaenaleyh söylediğinin ve bildiğinin, şeytanın kelâmından ve ilkaatından olmadığını Allah Teâlâ bilir.

(Ayet 221) **(Hel ünebbi üküm alâ men tenezzelüşşeyâtînu)** Habibim! şeytanların kime nâzil olduklarını size haber vereyim mi? deyiver.

(Ayet 222) **(Tenezzelu alâ külli affâkin esîmin)** Onlar, herbir iftiracı günahkârlara nâzil olurlar. Bu âyet-i kerime **(Ve mâ yenbeğî lehüm ve mâ yestati'üne)** (Ayet 211) âyetine takrirdir. Zirâ affâk (yalancı) ile esim (günahkâr) cinsiyet hasebiyle tenezzül ve ilkalarını iktiza eyleyen, münasebet sebebiyle şeytanlardan istimdat eden, kederli, sufli, habis, muzlim nefislerin levâzımındandır. Gerek mevzun (vezn edilmiş) (tartılmış) ve gerek gayr-i mevzun kıyaset-i şuuriye ve ekâzib-i bâtıladan olan muhayyelat ve müzahrefatı terkib eden şuara da bu cümledendir. Dalâlet sahibleri, onlara tâbi olub, tezvirat ve müfteriyatı ehaz (almak) ve kabul ederler. Mearif ve hakayık, âdâb ve mevaiz-i ahlâk ve fezâili ve insanlara faide verici ve talebde şevklerini tehyic (heyecana getirmek, hareketlendirmek) ve tezyid (ziyadeleştirici) edici şeyleri nazm edenler, bu hükümden müstesnadırlar. Onların hareketleri mezmum değil ve onlara tebiyyet de dalâlet değildir.

Allah alîmdir.

NEML SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Tâ, sin, tilke âyâtülkkur'âni)** Yâni (Ta-sin) de zikr olunan; asıl sıfât-ı nefisden taharet ve istidâdın noksandan selâmeti demek olan «sıfât-ı azîme» ki o sıfat, «akıl kur'anının» âyatıdır. O da cemi' kemâlâtı batınen câmi' olan «istidâd-ı hamdidir.» Kıyamet-i kübrada bu kemâlât fiile zâhir ve bâriz oldukta, o vakit «Furkan» olur.

(Ayet 2) **(Hüden ve büşrâ)** Kavli de (ta,sîn,mîm) de «Mîm»in makamına kaimdir. Zirâ Hakka hidâyet ve vusûl ile, beşaret «ancak kemâl-i ilmiden» sonra olurlar. Zirâ tekmil demek olan; «gayr-i hidâyet», kemâl demek olan; «ilmin» melzûmudur. Hidâyet ve tekmile «ilim ve kemâl» lâzımdır. Buna bianen, hidâyet ile ilimden iktifa hasıl olur. **(Hüden ve büşrâ)** (Ayet 2) Kelimeleri zikr olunduğu vechiyle, kendisiyle (Tâ,sîn,mîm) de zikr olunan sıfâta işaret olunmuş olan (Tilke) nin ma'mulleri ve ondan haldirler. Yâni, mü'minleri, ilm-i tevhide mukin olanları, hidâyet ve tebşir edici olduğun halde bu, sıfat-ı azime, Kur'ân ve kitab-ı mübinin âyatıdır.

(Ayet 3) **(Ellezîne yukimûnessalâte)** O mü'minler huzur namazını ve murakabeyi ikame ederler. **(Ve yü'ttûnezzekâte)** (Ayet 3) Ve nefisleri sıfatı zekâtını verirler. Yâni, tecrid ve mücahede ile nefislerini temizlerler. **(Ve hüm bil'âhireti hüm yûkınûne)** (Ayet 3) Yâni, mükâşefe halinde; müşahede ve muayene makamını yakînen bilirler. Resûl ise; onları muayeneye, hidâyet ve füyûz-i azim ve Cennet-i ZÂT ile tebşir eder.

(Ayet 4) **(İnnellezîne lâ yü'minune bil'âhireti)** Nefislerinin kemâlâtı ve amelleri sureti ile tezyin sebebiyle mahcûb olanlardan âhirete imân etmiyen kimselerin **(Fehum ya'mehûne)** (Ayet 4) basiretleri, Hakkın sıfâtlarını idrâkten ve sıfât-ı Hak envârının tecelliyâtından kör olur. Yoksa, eğer basiretleri kör olmasa idi: «sıfat ve ef'âlleri ile mahcûb olmazlar ve sıfât ve ef'allerinden fâni olurlardı.»

(Ayet 5) **(Ülâkellezîne lehüm sûul' azâbi)** İşte bunlar, tecelliyât-ı sıfât lezzetinden mahrumiyet ve hicâb ateşleri ile azabın kötüsü kendilerine mahsus olan kimselerdir. **(Ve hüm fil'âhireti hümül' ahserûne)** (Ayet 5) Ve onlar kıyâmet-i kübrâda «keşf-i zât» makamında sıfât ve zâtları ile hicâblarının tekâsüfünden en çok ziyankâr olanlardır. Onların zât ve sıfât cennetlerinden ve bu cennetlerin lezzetlerinden nasibleri yoktur.

(Ayet 6) **(Ve inneke letülekkal kur'âne)** Ve Habibim! Muhakkak sen, akl-ı kur'aniyi (min ledün) Hazret-i ehadiye ile, arasında hicâb bulunmıyan sıfât-ı evvelde, ayn-ı cemi'vahdetde ehaz eylersin. Belki Nefs-i Muhammedî, kendisi «akl-ı kur'ânı istidâtlarının kâffesini, sâhibleri olan a'yân-ı sâbite-yi insaniyeye ifâza eden hicâb-ı akdesdir.» **(Hakîmin alîmin)** (Ayet 6) Hikmet-i bâliga-yı tâmme'yi ve ilm-i muhit-i şâmil'i sâhibi olan zât-ı ehâdiye hazretinden telakki eylersin.

(Ayet 7) **(İz kaâle Mûsâ li ehlihî)** Habibim! Hakkın ilimleri ve hikmetleri cümlesinden «Kalb Musâsının» kendi ehline, nefis ve he-

vas-ı zâhire ve bâtınasına; «sâbit olun, harekât ile vaktimi teşviş etmeyin» dediği vakti hatırla **(İnnî ânestü nârâ)** (Ayet 7) Muhakkak ben, basiret göziyle «pek büyük bir ateş, akl-ı fâel ateşini gördüm. **(Seâtîküm minhâ bihaberin)** (Ayet 7) Ben size o ateşden «Allah yoluna müteallik bir ilim» getireceğim. Halbuki Musa, zevci «nefs-i hayvaniyeyi» ve kuva-yı behimiye koyunlarını otlatmakla Allah yolunu gayb etmiş bir halde idi. **(Ev âtîküm bişihâbin kabesin)** (Ayet 7) Yâhut, benim ateşe yaklaşmam ve ateş ile nurlanmam zamanında, size parıldayan bir nur şulesi getiririmki **(Le'alleküm tastalûne)** (Ayet 7) siz o ateşle bedene meyl, ve sükûn ve beden lezzâtının arzusu soğuğundan ısınmanız ve o ateşin hararetiyle cennetlerime hareket etmeniz ve muhabetimle «sâdır makamına» «seyr etmeniz me'muldür» dedi.

(Ayet 8) **(Felemmâ câehâ nûdiye en bûrike men fînnâri ve men havlehâ ve subhânallahi rabbil'âlemîne)** Musâ, nara (ateşe geldikte, narda (ateşde) olan kimse, yâni sıfât-ı İlâhiyenin tecelliyâtı ve kemâlât-ı hakikiyenin ve nubüvvetten mükâleme makamının vicdani ile nara (ateşe) vâsıl olan «kalb Musası», mubarek mükâşefe nurları, ulum ve hikem sırları, teeyyidat-ı kudsiye ahval-ı sırrıye ve zevkiye ile narın civarında bulunan «kuvay-ı ruhaniye ve melâike-yi semâviyede mübarek ve çok hayırlı oldular. «Ve nekayıs ve meayibden ve gavaşi-yi cesedaniye ve sıfat-ı nefsaniyeden tecerrüdün ile Allahın zâtını tenzih eyle diye nida olundu.

(Ayet 9) **(Yâ Musâ innehû enallahül'azîzülhakîm)** Ey Musâ! Muhakkak kendisinde fenâ ile, senin nefsini ve her şey'i kahr eyliyen kuvvet ve izzet sahibi ve sana hikmeti talim ve hikmet ile seni mükâleme makamına hidâyet eyliyen «hikmet sâhibi Allah ben'im.»

(Ayet 10) **(Ve elkı asâke)** Ve şua-ı kudsi ile itlâf etmiş olan nefs-i kudsiyenin asâsını yere bırak. Yâni, riyâzât ile zabt etmekten, halef olmak üzre onu irsal eyle ve hareketten men etme. Çünkü o, nurlanmışdır. **(Felemmâ reâhâ tehtezzü ke'ennehâ cânnün vellâ müdbiren ve lem yuakkıb)** (Ayet 10) Musâ, asâyı, yâni nefs-i kudsiyesini, güya zuhûr sebebiyle gâlib olan bir yılan gibi izdirab ve hareket eder görünce, nefsin zuhûru korkusuna arka çevirdiği halde, Hak cânibi'ne teveccüh eyledi ve bâkiyenin tedarikiyle müşteğıl kalarak rücû' etmedi. **(Yâ Mûsâ lâ tehaf)** (Ayet 10) Ey Musa! nefsin istilasından ve hicabın zuhurundan korkma, zirâ nefis; «irade ile mevtından» (yerleşib oturulan mahal vatan) ve «riyazatla fenâsından sonra hayat bulduğu vakit» eğer nefsiyle mustakil olur ve bir işde istibdat gösterirse, bu istiklâli hicâb ve ibtilâ olur. Ve eğer benim emrimle ha-

reket edüb hevâsıyla değil, «ruh ve muhabbet-i hakkanî» nûruyla hayat bulursa o vakit hicab olmaz. **(İnnî lâ yehâfü ledeyyelmürselûn)** (Ayet 10) Muhakkak benim indimde fenâdan sonra, bekâ ile irsal (gönderilmek) ve nefislerini benim hayatım ile ihya etmiş olduğum mürseller korkmazlar.

(Ayet 11) **(İllâ men zaleme)** Ancak; «bekânın istihkâmı» (dayanıklığı) ve «istikâmet vaktinden evvel» nefis ile zuhûr etmek sûretiyle zulûm edenler müstesnadır ki bu keyfiyet; halinin günahi olduğundan ibtilâ (düşkünlük, ibtilâ olma) olunmaktan korkub, istiğfar ile bundan tövbe vâcib olur. **(Sümme beddele hüsnen ba'de sûin feinnî ğafûrür rahîm)** (Ayet 11) Nefsin sıfâtlarından herhangi bir sıfâtın zuhûrundan sonra, şerrinden Cenâb-ı Hakka iltica (sığınma) ve sıfâtı kökünden söküp koparmak sûretiyle tedarik ile iyiliğe tebdil edenlere muhakkak ben, «nefsin zulmetini setr edici, nefsin zâhir olmuş olduğu sıfatını kendi sıfatımla örtdükden sonra rahmet ediciyim.»

(Ayet 12) **(Ve edhıl yedeke fî ceybike)** Ve sen, elini yâni âkıle-i ameliyeni cebine, yâni; göğüs hizasında sol koltuğunun altında, kalbe muttasıl olduğu halde, nefis libasının (elbisesinin) altına koy. **(Tahrüc beydâe min ğayri sû'in)** (Ayet 12) Nefsin sıfâtlarından bir sıfâtla zuhûr ve telvin fenalığı olmaksızın elin, kudret sâhibi ve nûr ile tenevvür etmekle «nurânî» olduğu halde çıkar. **(Fî tis'î âyâtin)** (Ayet 12) Yâni; birisi kalbin hayatı ile hayat bulmuş, diğeri kalbin nûruyla nurlanmış olan nefs-i kudsiye ve âkıley-i amliye âyetlerini, dokuz âyet cümlesinden götür. Dokuz âyetten ikisi bunlar, bakileri de mütekellimîn kavlinde: kudema-yı sa'bia ile işaret olunmuş olan yedi ayetdir ki onlar da Hak Teâlânın, kendileriyle kalbe tecelli etmiş olduğu ve Hakkın sıfâtı makamına kaim olduğu «hayat, kudret, ilim, irade semi', basar, kelâm»dan ibaret «Sıfat-ı İlâhiyedir.» **(İlâ fir'avne ve kavmihî)** (Ayet 12) Eneiyetle mahcub ve fenalıkla emr eden «nefis Fir'avrunu vâdinin kuvasına götür ve nefis fir'avni nerede bulunursa, her ne vakit ne sıfâtla hangi mazharda teferrüatıyla zâhir olursa; bu sıfâtlarla ona git. **(İnnehüm kânû kavmen fâsikîne)** (Ayet 12) Zirâ onlar, hevâ ve arzuları diniyle. Hakkın din ve taatinden hariç, kendi zuhûrları ile tevhidi münkir (inkâr eden) olmuşlardır.

(Ayet 13) **(Felemmâ câethüm âyâtünâ mübsıraten)** Vaktaki âyatımız onlara parlak ve nûrânî olarak gelince; bu âyetlerden mütehayyir olurlar.

(Ayet 14) **(Ve cehadû bihâ)** Ve nefislerinin sıfâtıyla zuhûr ve muhalefetleri sebebiyle âyetleri inkâr ederler. **(Vesteykanethâ enfü-**

sühüm zulmen ve ulüvven) (Ayet 14) Her nekadar ilim ve akıl tarıkından o âyetlere yakin hasıl ettilerse de, nefislerinin teferruu (dallanması) ve istilâya alışıklığından ve adil melekeleri olmadığından, zulmen âyetleri inkâr ettiler. **(Fanzur keyfe kâne âkıbetül müfsidîne)** (Ayet 14) «Beden arzını da» tuğyan ile ifsad ettiklerinden, müfsid olanların akıbetleri nasıl «katran denizinden gark olmak» olduğunu görür.

(Ayet 15) **(Ve lekad âteynâ dâvûde ve süleymâne ilmâ)** Muhakkak biz Dâvûd-ı ruh ve Süleyman-ı kalbe ilim verdik ve ikisi de umum Sıfât-ı Rabbanî ile muttasıf oldular. İşte Dâvûd ile Süleyman **(Elhamdülillâhillezî faddalenâ alâ kesîrin min ibâdihilmü'minine)** (Ayet 15) yâni, hamd ve sena: «bizi mü'min kullarından çoğunun üzerine tafdil eyliyen Allaha mahsusdur», dedikleri budur.

(Ayet 16) **(Ve verise süleymânü Dûvûde)** Ve Süleyman-ı kalb, ruh Dûvûd'unun mülküne siyasetle ve nübüvvetine de hidâyet ile vâris oldu. **(Ve kaâle yâ eyyühennâsü ullimnâ mantıkattayrı ve ûtînâ min külli şey'in)** (Ayet 16) Ve kuvây-ı bedeniye rubası (elbisesi) vaktinde nida eyleme. Bize koyun, yâni: kuvâ-yı ruhaniye dili öğretildi ve müdrikât-ı külliye ve cüz'iyeden ve kemalât-ı kesbiye ve atâiyeden her şey' verildi» dedi. **(İnne hâza lehüvel fadlül mübîne)** (Ayet 16) Muhakkak bu kemâl; «sahibini gayr üzerine tercih ettiren, zâhir bir kemâldir.»

(Ayet 17) **(Ve huşire li süleymâne cünûdühü minel cinni vel'insi vettayri)** Süleymanın; «mu'tedil» «mizac-ı Refreti» üzre kurulmuş «sâdır kürsüsinde» oturarak «heva rüzgârını teshir ve akl-ı ameli hükmü ile mezkûr rüzgârı kuvâ üzerine tasallut etmesiyle, Süleymanın etrafına kuvâ-yı vehmiye ve hayaliye» ve bunların devâyisi (daiyenin cem-i, bir şeye kalben şiddetle meyl göstermesine sebeb olan mânevî halet) cinlerinden ve havâss-ı zâhire insanlarından ve kuvâ-yı ruhâniye kuşlarından mürekkeb olan askerleri toplandı. **(Fehüm yûze'ûne)** (Ayet 17) Bu asker ve kuvvetlerin hepsi, rəy'-i aklî muktezâsı üzre durdurulub, evvel olanları, âhir olanları üzerine habs olunurlardı. Ba'zısı ifrad ile tekaddüm, ba'zısı da tefrid ile teahhür etmezdi.

(Ayet 18) **(Hattâ izâ atev alâ vadinnemli)** Tâki çirkin melekelerin kat'ı ve hikmet-i ilmiye tariki üzre yürüdükleri esnada, mal ve esbabın cem'i hususundaki hırs karıncalırının deresine geldikleri zaman; **(Kaâlet nemletün)** (Ayet 18) hırs devâisinin padişahı ve şiddet-i hırs melekesi olan tabiatına muhalefet ve muktezâsı olan sür'at-ı seyrinden men etmekle, kuvve-i âkile tarafından ayağı kırılmış

olub, topal kaldığı rivayet olunan «hırs karıncası» **(Yâ eyyühen nemlüd hulû mesâkineküm lâ yahti mennekûm süleymânü ve cünûdühü ve hüm lâ yeş'ürûne)** (Ayet 18) Ey hasrı kabil olmıyan devâ-i hırsıye yuvalarınıza ve karargâhlarınıza girib saklanınız ki kalb ve kuvâ-yı ruhaniye sizi imate (yoketme) ve ifnâ ile kırmasın. İşte bu seyr: ahlâkın ta'dile ve melekât-ı fâzilenin iktisabı tarıkıyle hikmete mensub olan seyrdir. Yoksa, sıfat tecelliyâtı ile, fenâda ne büyük karıncanın ve ne de küçüklerinin ayni ve eseri kalmaz.

(Ayet 19) **(Fetebessem dâhikan min kavlihâ)** Süleyman, karıncanın sözünden güldü. Yâni, melakât-ı reddiyenin zevâli ve melakât-ı fâzilenin husûlu ile müjdelendi, sevindi. **(Ve kaâle rabbi evzı'nî en eşkure ni'metekelletî en'amte aleyye ve alâ vâlideyye)** (Avet 19) Kavlile kendi nefsinin efâl ve sıfâtından fenâ ve Hakkın ef'âl ve sıfâtıyla ittisaf sebebiyle, kendisine verilen şu ni'metin şükrine tevfik olunmayı ve vâlidinine, yani; ruh ile nefse birincisinin: «kemâli ve tenevvürü ve ikincisinin: «kabul ve tesiri» ile verilen ni'metin şükrüne tevfik olunmayı **(Ve en a'mele salihan terdâhü)** (Ayet 19) ve sıfât tecelliyâtının hukukuyla ve nur-i zâtına ibâdet-i kalbiye ile kıyamda istikamet ile razı olduğun salih ameli istemeyi Rabbinden taleb eyledi. **(Ve edhilnî birahmetike fî ibadikessâlihine)** (Ayet 19) Ve «zâtının kemali ile beni, halkın kemâline ve âlemin salâhına sebeb olan, kâmiller zümresine idhal eyle» dedi.

(Ayet 20) **(Ve tefek kadettayre fekaâle mâliye lâ erel hüdhüde)** Süleyman kuvây-ı ruhaniye kuşlarını araşdırınca, kuva-yi mezkûre (Hüdhüd) ünü bulamayub, (Hüdhüd)ü neden göremiyorum, yoksa Hüdhüd gaib olanlardan mı oldu? Zirâ kuvve-yi müfekkire vehmin itaatinde olduğu vakit, mütehayyile olur. O halde müfekkire gaib, belki ma'dumdur (yoktur). O kuvvet ancak muti' olduğu vakit müfekkire olabilir.

(Ayet 21) **(Leü' azzibennehü azâben şedîden)** Kuvvetli bir riyâzât ve onun vehme itaatinden men' ve âkileye itaat ettirilmesi sebebiyle ona şiddetli bir âzab ederim. **(Evleezbehannehû)** (Ayet 21) Yâhud, imate (öldürmek-öldürülmek) ile onu zebh (boğazlayub kesici) eylerim. **(Ev leye'tiyennî bisultânin mübînîn)** (Ayet 21) Yâhutki «zâtının nûruyeti ve cevherinin safası sebebiyle akla müti olarak, hareketinde bana aşikâre sohbet getirir» dedi.

(Ayet 22) **(Femekese ğayre baa'ıydin)** Yâni, kuvve-i müfekkire Hüdhüdü, kudsiyeti dolayısıyle uzun zaman riyâzâta ve tahareti dolayısıyle imateye muhtac olmayub, az bir zaman içinde zâhir ve delil ile ric'at (geri dönerek) ederek en doğru tarik üzre kıyasların ter-

kibine, alışmakla **(Fekaâle ehattü bimâ lem tühît bihî)** (Ayet 22) Medine-i beden ahvalinden senin ihata etmediğin cüz'iyatı idrâk ve onları külliyat ile terkib ahvalini ben ihata etdim. Çünkü kalb; zâtı ile ancak «külliyatı idrak eder.» Kıyas terkibinde ve re'yin istinad ve istihracında; ancak «fikir ile külliyatı cüz'iyata zam edebilir. Fikirsiz, «külliyatı cüz'iyata zam edemez.» Fikir vasıtasıyla iki âlemin ahvalini ihata ve dareynin hayretini cemi' eyler. **(Ve ci'tüke min sebe'in bi nebein yakînin)** (Ayet 22) Ve «sana, cesed medinesinden his ile müşâhede olunan ayânî bir haber getirdim» dedi.

(Ayet 23) **(İnnî ve cedtümre'aten temlikühüm veütiyet)** Ben, onlara icra-yı hüküm ve hükümet eyleyen bir kadın buldum ki, o da; ıstılâh kavminde «nefis tesmiye olunan ruh-i hayvaniyedir.» **(Ve ûtiyet min külli şey'in)** (Ayet 23) Ve kendisine; «bedeni tedbir ve tam mânâsıyla tasrif edeceği bütün esbâb verilmişdir.» **(Ve lehâ arşün azîmün)** (Ayet 23) Ve o kadının büyük bir Arşı da vardır ki o da: «irtifaı hey'etile dayanmış olduğu mizac-ı mutedilden ibaret besait-i unsuriye tabayiinden olan tabiat-ı bedeniyedir.» Yahut, Sebâ medinesi: «âlem-i cismani ile», Arş da: «beden ile te'vil» olunur.

(Ayet 24) **(Ve cedtühâ ve kavmehâ yescüdûne lişşemsi min dûnillâhi)** Ben, o kadın ve kavmini; «ruhun hükmüne inkiyad» ve «tevhid dizisinde dizilmekle Hakkın emir ve tâatini iz'an (boyun eğme) etmedikleri halde», Hakdan mahcûb olan «akl-ı maaş güneşine» inkıyad ve onun «hükmünü iz'an» etmekle secde ederler buldum. **(Ve zeyyene lehümüşşeytânü a'mâlehum)** (Ayet 24) Ve vehim şeytanı onlara şehevat ve lezzet-i bedeniye ve kemâlât-ı cismânîye tahsili işlerini tezvin ederek, **(Fesaddehüm anissebîli)** (Ayet 24) onları Hak yolundan ve adâletle fazilet yoluna gitmekden men etmiştir. **(Fehüm lâ yehtedûne)** (Ayet 24) Onlar, tevhide ve Sırat-ı müstakime hidâyet bulamazlar.

(Ayet 25) **(ellâ yescüdû lillâhi)** Yâni, kemalâtlarını ihraç etmek hususunda akla inkiyad ve iz'an etmedikleri için, her ikisi de itmamları olacağı için Hak yolundan men eylemişdir. **(Ellezî yuhricülhab'e)** (Ayet 25) Arz-ı cisim ile semâvât-ı ervahda gizlenmiş olan kemâlât-ı mümküneyi ihrac eden **(Ve ya'lemu mâ tuhfûne ve mâ tu'linûn)** (Ayet 25) ve istidâtlarındaki kemâlâtın akla hurucunu hâcib (perdeli kapucu-gözdeki kaş) ve mâni' olan amellerle, kendilerinde bilkuvve mevcûd olan, gizlenilen kemâlâtı ve izhar ettikleri hey'et-i muzlime ve ahlâk-ı seyyieyi bilen Allahu Teâlâya secde etmedikleri için, herikisi de itmamları olacağından Hak yolundan men eylemişdir.

(Ayet 26) **(Allahü lâ ilâhe illâ hüve)** Hüviyetden gayri bir mabudun vucudu yoktur. Bu sebebden ibâdet ve inkiyâd ancak hüviyete câiz olabilir. **(Rabbül'arşil' azîmi)** (Ayet 26) Allahu Teâlâ, herşey'i muhit olan Arş-ı azîmin Rabbidir. Azamet-i İlâhiye yanında «nefis Belkisinin arşı» ne kadar küçük kalır. Binaenaleyh, arşın muhabbeti ile, Hakkın taatından mahcûb olub da Allaha itâat etmemesi nasıl olabilir?

(Ayet 27) **(Kaâle senanzuru esadakte)** Süleyman: «Ey hüdhüd! senin tarik-i akli ile onların hallerini ihata ve onları dalâlete nisbet etmekte sâdık mı, **(Em künte minel kâzibîne)** (Ayet 27) yâhut vehme muvafakat ve fâsid tahayyülatın terkibi sebebiyle kâziblerden mi olduğuna bakacağız» dedi.

(Ayet 28) **(İzheb bikitâbî hâzâ)** Bu benim kitabımı, yâni hikmet-i ameliye ve Şeriat-i İlâhiyeyi götür. **(Fe'elkih ileyhim sümme tevelle anhüm fanzur mâ zâ yerci'ûne)** (Ayet 28) Kitabı onlara ilka edib, sonra geriye dön ve tâat ve inkıyâdı kabul mu veyahut imtina mı edeceklerine dikkat eyle.

(Ayet 29) **(Kaâlet yâ eyyühel meleû innî ulkiye ileyye kitâbün kerîmün)** Nefis Belkıs'ı: «Ey kavmim, bana mükerrem bir kitab ilka olundu.»

(Ayet 30) **(İnnehü min Süleymâne)** Fikir vasıtasıyla kalbden nefse sâdır olduğu için muhakkak «O kitab» kalb Süleymanındandır. Ve o kitabın mezmunu (mânâsı-kavramı-nüktesi) **(Ve innehu bismillâhirrahmânirrahîm)** (Ayet 30) muhakkak istidâdın ve nefisde olan kemâlin, akla ihracına sebeb olan âlâtın ve ahlâk ve sıfatdan kendisine münasib olan; kemâlin ifâzası ile mevsuf olan «Zâtullahın ismine» mulabestir. (Ülfetlidir-münasibdir-mukarindir).

(Ayet 31) **(Ella ta'lû aleyye ve'tûnî müslimîne)** Ve «siz bana galebe ve istilâ etmeyiniz ve bana teslim ve münkad olduğunuz halde geliniz demektir» dedi.

(Ayet 32) **(Kaâle yâ eyyühel meleû eftûnî fî emrî mâ küntü kaâtı'aten emren hattâ teşhedûni)** Belkis: «Ey kavmim! siz bana, bu işimde rey ve cevab verin. Siz şâhid olmayınca, ben hiç bir işi kestirici değilim» dedi.

(Ayet 33) **(Kaâlu nahnü ûlû kuvvetin ve ûlû ba'sin şedîdin vel'emrü ileyki fenzurî mâ zâ te'mürîne)** Kavmi: «Biz şiddetli kuvvet ve şecaat sahibiyiz, emir senindir. Her ne emredersen sen bilirsin» dediler.

(Ayet 34) **(Kaâlet innelmülûke izâ dehalû karyeten efsedûhâ ve ce'alû e'izzete ehlihâ ezilleten)** (Belkis: «Muhakkakdır ki sultanlar bir memlekete kahren girdikleri vakit mutlaka o memleketi bozar ve ahalisinin aziz olanlarını zelil kılarlar.» **(Ve kezâlike yef'alûne)** (Ayet 34) «Bu müsellem (herkesce doğruluğu bilinen) bir keyfiyettir. Bunlar da galib gelirlerse, bize böyle yaparlar» dedi. Belkisin bu sözü; «nefsin kabiliyetine ve cevherinin necabetine» ve her ne kadar kuvâsının müşavere ve müzahiri (yardım etmesi) olmaksızın Süleymân'ın emrini kabul etmesi mümkün değilse de yine şevket ve istilâ hey'eti ile görür ve istilâ eylemek hususunda «kuvasına muhalefet eylediğine işarettir.» Karyenin ifsadı, yanıltılması ve ahalisinin azizlerini zelil kılması: «Süleyman'ın, kuvayı huzuz ve lezzetinden men'ine ve riyazatlarla kuvvaya galib ve mes'ulu olan şeyleri kökünden koparmasına işarettir.»

(Ayet 35) **(Ve innî mürsiletün ileyhim bihediyyetin fenâzıratün bima yerci'ulmürselûne)** Ve muhakkak ben, onlara mevadd-ı heyûlâniyenin, hevacis, (kuruntu) devai (şiddetli arzu) ve bevais elleri (sebeb olan-icâbettiren) üzerinde tezyin ve te'vili sûretiyle; müdrikât-ı hissiye, şehevât-ı nefsiye, lezzât-ı vehmiye ve hayâliye mallarından hediyeler gönderici ve mürsellerin ne ile rücû edeceklerini, bu hediyeleri kabul ederek yumuşayıb da nefse meyil mi edeceğini, yâhut hediyeleri red ile Hakka meyilde selâbet mi göstereceğini gözeteceğim» dedi.

(Ayet 36) **(Felemmâ câe süleymâne kale etimüddûneni bimâlin)** Elçiler Süleyman'a gelince, Süleyman: «Bana mal ile imdad ve ziyade mi ediyorsunuz?» **(Femâ âtâniyallahü hayrün mimmâ âtâküm)** (Ayet 36) «Allah'ın bana vermiş olduğu maârif-i yakiniye, hakayık-ı kudsiye, lezzât-ı akliye, müşahedât-ı nûriye», size verdiği «müzahrafât-ı hissiye ve hayaliye ve vehmiyeden daha hayırlıdır.» **(Bel entüm bihediyyetiküm tefrehûne)** (Ayet 36) «Belki hediyelerinizle sizler ferahlanırsınız, biz değil, bizim ferahımız; ancak Allah'ın indinden olan şeylerledir, zikr olunan şeylerle değildir» dedi.

(Ayet 37) **(İrcî' ileyhim)** Te'vil ile, hediyeleri arz eyleyen: «mütehayyile (hayal kuran-hayale alan) elçisine» hitabdır ki «sen, onlara dön.» **(Felene'tiyennehüm bicünûdin)** (Ayet 37) «Ve elbette biz, onlara kuvây-ı ruhâniyeden, Envâr-ı İlâhiye imdadından öyle bir askerlerle geleceğiz ki, onların bu askere karşı takatleri yoktur.» **(Ve lenuhricennehüm minhâ ezilleten ve hüm sâgirûne)** (Ayet 37) «Ve kahr ve istilâ ile kökünden söküb koparmakla zelil oldukları halde onları memleketden çıkaracağız. Onların asli vatanlarındaki merte-

beleri denî (alçak-düşük) olub, âdâb ile tenevvür olunmaları dolayısıyle, onlar tab'an ve rütbeten zelil kimselerdir» dedi.

(Ayet 38) **(Kaâle yâ eyyühel meleû eyyüküm ye'tînî bi'arşihâ kable en ye'tûnî müslimîne)** Süleyman; «Ey kavim! sizin hanginiz, onlar müslim oldukları halde, bana gelmeden evvel Belkısın Arşını bana getirebilir? dedi. Yâni, nefis ve kuvasının ahlâk ve tâat ile takribinden (yaklaşdırılmasından) evvel demektir. Zira kuva-i tabiiyyenin a'mal ve âdâb ile teshiri (itaat ve inkiyad ettirmesi-elde edilmesi) nefs-i hayvaniye ve kuvasının, ahlâk ve melekât ile teshirinden daha sehil (âsân-kolay) ve daha karibdir. (yakındır) **(Kaâle ifrîtün minel cinni en âtîke bihî kable en tekuûme min | makaâmike)** (Ayet 39) Cinden olan bir İfrit; «sen makamından kaim (kalkmadan) olmadan ben o Arşı sana getiririm» dedi. İfrit: «vehimden» ibarettir. Vehim; kuva-yı tabiiyyeyi havf ve recâ ile teshir ve devâ-ı vehmiyeye muvafık ümidlerle, amellere sevk eyler. Yâni, sen «sadır makamında» olduğun zamanda, sır makamına terakki etmeden getiririm» dedi. Kalb, sır makamına terakki eylediği vakit ise; vehim, hidayet olunmakla, fiilinden münazil (azledilmiş-uzaklaşdırılmış olan) oluverir.

(Ayet 40) **(Kaâlellezî îndehü ilmün minel kitâbi ene âtîke bihî kable en yertedde ileyke tarfüke)** Kendisinde, kitabdan bir parça ilim olan kimse; «nazarın zâtına ve zâtına lâyık olan hakayıkı ve maârif-i külliye ve müşahedât-ı hakkıye-yi ayniyeyi idrâk için, Âlem-i kudsi'deki âlemine terakkiye rücû etmeden evvel, ben, onu sana getiririm» dedi. Bu kimse; kendisinde Levh-i mahfuz kitabından «hikmet-i ilmiye ve şeriat ilmi bulunan» ve «kemâl ve şerefin ve zikir-i cemilin ve kerametin husulünü sevdirmekle kuva-yı tabiiyyeyi teshir ve tâat üzre tekarrüb ve tahrik eden akl-ı amelîdir ki, kemâl-i amelî, kemal-i zevkî, ve keşfiye mukaddemdir. **(Felemmâ raâhü mustekırren îndehü)** (Ayet 40) Vaktaki kalb Süleyman'ı, arşı, yâni; kuva-yı tabiiyyeyi kendisine ittisal halinde, sâbit, devai-yi şahvâniye ve nevazis'-i şeytâniye ile müttefik olmayarak tâate alışkın gördükte: **(Kaâle hâzâ min fadli rabbi liyeblüvenî e'eşkürü em ekfürû)** (Ayet 40) «Bu keyfiyet, beni tâatle ve şeriatle amel etmekle şükür mü, yâhut şeriata muhalefet ve ma'siyet sebebiyle küfür mü edeceğimi imtihan etmesi için Rabbimin fazlındandır» dedi. Yahut mânâ: Tâate tevfik zamanında, tarikate sülûk ve hazrete ikbal ve sıfatı tebdil ve tecelliyata murakabe ile şükür mü yâhut, a'mâli rü'yet ve ucub ve gurur ve akıl ve ma'kul ile vukuf ile Hakdan idbar (tersine gitme-düşkünlük) sebebiyle, ihticab sûretiyle küfür mü edeceğimi imtihan etmesi Rabbimin fazlındandır» dedi.

(Ayet 41) **(Kaâle nekirrû lehâ arşehâ)** Süleyman, «âdetini değiştirmemek, mezmum şeyleri terk etmek ve riyazatlar ile kuvâ-yı tabiiyyeyi zayıflatmak ve telâkkisi indinde rütbeden â'lâ olan hey'et-i bedeniyeyi ve bedenin rahat ve lezzâtını ifrat cihetinden bulunan ekil (yemek) ve şurb (içmek) ve nevm (uyku) ve bunun emsali müstevli (idaresi altına alan, galib olan) olan kuvâ-yı tabiiye-yi esfeli ve Belkıs'ın dinde esfel olan enva-ı meşakkat ve riyazatları ve azmin uyanıklığı ve tefrite (noksan işlemek-ifratın zıddı) meyl etmiş umur-i bedeniye ve zayıflamış kuva-yı ruhaniyeyi a'lâ kılmak yoluyla baş aşağı edip, Belkısın, arşını tağayyür (değişdiriniz) ediniz (başkalaşdırınız). **(Nenzur etehtedî emtekûnu minellezîne lâ yehtedûne)** (Ayet 41) Cevherinin necâbeti ve aslının şerefi ve istidad ve kabülünun güzelliği sebebiyle, riyazatla fezail ve kemâlât tarikine hidayet bulacağını, yâhut bilakis hidayet bulmıyanlardan mı olacağını, görelim» dedi.

(Ayet 42) **(Felemmâ câet)** Vaktaki Nefs-i Belkisi, kalb makamına müterakki, kalbin envariyle mütenevvir, ahlâkıyla mütehallik, cunudu (askeri) ile beraber münkad ve teslim olaraktan geldiğinde **(Kıyle ahâkezâ arşüke)** (Ayet 42) «Senin arşın bu mudur?» denildi. Yâni, «senin arşın, bu sûret-i mugayyere üzre mi dir?» Yâhut sûret-i evveli üzre mi dir? Arşının bulunması lâyık olan sûret-i müsteviyesi bu mu dur? Yoksa evvelki mi dir? ve mâkûs (alt üst edilmiş-başaşağı çevrilmiş) olan sureti o mu dur? yoksa bu mu dur? **(Kaâle ke'ennehü hüve)** (Ayet 42) Belkıs: «benim halime nisbetle bu sûret, gûya evvelki halime nisbetle odur.» Yâni, «ben cihet-i süfliye müteveccih olduğum zamanda, o sûret üzre olan arşım halime mutabık idi. Ulvî cihete müteveccih olduğum zamanda, arşımın, bu sûret-i müsteviyede olması, halime muvafık olmuştur» dedi. **(Ve ûtînel' ilme min kablihâ)** (Ayet 42) «Ve biz, bu haletten evvel ilmi verilmiş, yâni ezelde misâk-ı fıtrat zamanında ilmi verilmiş **(Ve künnâ müslimîne)** (Ayet 42) ve bu neş'eden evvel münkad (başeğib) inkiyad etmiş-itaat etmiş-müti) olunanlardan olmuş idik. Ancak unutmuş olub, şimdi hatıra getirdik» dedi.

(Ayet 43) **(Ve saddehâ mâ kânet ta'büdü min dûnillâhi)** Allahu Teâlâ hazretleri, Belkıs'ı tevhide döndürmekle, Allah'dan gayri, ibadet etmekde olduğu «akl-ı maaş güneşinden» çevirdi. **(İnnehâ kânet min kavmin kâfirîne)** (Ayet 43) Zira Belkıs, Hakdan mahcub olan kavimden olmuşdu.

(Ayet 44) **(Kıyle lehed hulîssarha)** Belkısa «saraya» yâni, sadr makamına gir denildi ki **(sarhun mümerredün)** (Ayet 44) o makam;

ezdadın tekabülünden ve tebayi'in tehalüfünden (birbirine uygun olmamak) düzlenmiş, mevaddan tecrid ile tesviye olunmuşdur. **Min kavârîra)** (Ayet 44) Sefa ve tenevvürde sırçaya benzeyen kalb-i sâfi nurlarından cilâlanmışdır. **(Felemmâ re'ethü hasibethü lücceten)** (Ayet 44) Belkıs köşkü gördükte, onu vahdet denizi zan etti. Zira, tecerrüd ve terakkide Belkısın rütbesinin gayesi ve tedâni ve telakkide kemâlinin nihayeti; «sarh», yâni köşk idi. Ondan daha yüksek bir makama nazarı tecavüz edemezdi. Bir şey için, ondan daha üstün bir kemâl mümkün olamıyan her hangi bir mertebe; o şey'in «tevhidde nihayeti ve müstağrak olacağı mâbud ve matlub-ı cemâlî»nin en büyüğüdür. **(Ve keşefet an sâkayhâ)** (Ayet 44) Belkısı bedene bağlayan-rapteden ve bedende onun sâi eylediği kuvve-i gazabiye ve şeheviyeye munkasem (ayrılmış olan) cihet-i süfliyesini, kat'-i taallûkat suretiyle; gavaşi-yi bedenîyi mülâbis heyulâniye'den tecrid eyledi. Lâkin, cihet-i süfliye bakımından; yaptığı işlerden müteşekkil kıllar ve keduratından kararmış izler bedeninin üzerinde görünüyordu. **(Kaâlet rabbi innî zalemtü nefsî)** (Ayet 44) Nefis Belkisı: «Ey Rabbim! ben, ihticab ve hevayıc-i vehmiye ile karışık aklı ilâh ve mabud ittihaz etmekliğim sebebiyle nefsime zulmetdim» dedi.

(Ayet 44) **(Ve eslemtü me'a süleymâne lillâhi rabbil' âlemîne)** Ve «Hakkın emrine inkiyad ve tevhid silkinde (mesleğine-yoluna) sâlik olmak suretiyle Süleyman ile beraber Rabbül âlemîyn olan Allah'a teslim oldum» dedi. Arşı; beden ile tevil eylemek bu tevcih üzre doğru olur. Diğer bir vechiyle de tevcih olunabilir ki o da; Nefis belkisi, Arşının, yâni bedeninin bekası müddetince, makulu ile mahcub bulunuyordu. Ve Kalb Süleymanına inkiyad edemiyordu. Ancak «neş'e-yi sâniyede inkiyad eyledi.» İmdi bu tevcih üzre; yanında kitabdan ilim olan kimse «akl-i fa'alî»den ibaret olur. Göz açub, kapamak ve yerinden kalkıncaya kadar geçen zaman içinde Belkısın arşını Süleyman'a getirmek: Beden-i sâninin, ân-ı vahidde icâd olunmasıdır. Onların, «müslim oldukları halde gelmelerinden evvel» sözünün mânâsı; nefsin, bedene taallûku üzerine, madde-i bedenin tekaddüm eylemesidir. İbni Arabi Rahmetullah demiştir ki: «arşı getirmek, orada ifna ve Süleyman'ın huzurunda icad edilmesile olmuşdur.» Arşın tenekkürü (tanınmayacak kıyafete girmek) sûretin teğayyürü demektir. **(Keennehü hüve)** sözünün mânâsı da: «sûreti benzer» demektir. Sarha; (köşk) beden-i sâninin maddesidir. Buna binaen sarha (köşke) girmek, beden-i sâni ile ülfet peyda etmekdir. Sâkayn'in (Belkıs'ın ayak topuğundan iki diz kapağına kadar olan kısımdır ki, Belkıs anne cihetinden Cintâifesine mensub olduğundan, ayağının bu kısmı fazla tüylü idi) keşfi (açılması) mesabesinde (tüy-

ler derecesinde) olan hey'et-i bedeniyenin zeval bulmaksızın, beden-i evvele teallukunun kat'ıdır ki (âlakasının kesilmesidir) bu teveccüh, mahcub ve nâkıs olan nefisler için her halde teallukun lâzım geldiğine mebnidir. Allahu Teâlâ âlimdir. **(Ve lekad erselnâ ilâ semûde)** (Ayet 45) «Ehl-i maaş» demek olan; az su ehlini tevhide davet için «Kalb Sâlihini» gönderdik. **(Feizâhüm farîkani)** (Ayet 45) Bir de o «akl-ı maaş ehli»; kuvâ-yı rûhânîye ve kuvâ-yı nefsâniye olmak üzre **(Yahtesımûne)** (Ayet 46) yek diğeri ile çekişir iki fırka oldular. Kuvâ-yı rûhânîye; «Sâlihin dâveti haktır», kuvva-yı nefsâniye ise; «hayır, Sâlihin daveti bâtıl, bizim bulunduğumuz hal haktır» diyordu. **(Kaâle yâ kavmi lime testa'cilûne bisseyyieti kablelhasenati)** (Ayet 46) Salih: «Ey kavmim siz ne sebebden fazileti terk ve rezilet sebebiyle kalbin kötülükle dolması hususunda acele ediyorsunuz? **(Lev lâ testağfirûnellahe le'alleküm türhamûne)** (Ayet 46) «Hey'et-i bedeniyeyi muzlimeden kesilib de, tevhid nuru ile nurlanmak sûretiyle Allaha istiğfar etseniz, kemâlin ifazasıyla merhamet olunmanız me'muldûr» dedi.

(Ayet 47) **(Kaâlûttayyernâ bike ve bimen me'ake)** Kavmi: «senin bizleri, huzuz (zevkler) ve terfihden (bolluklardan) men' etmen sebebiyle biz, senden ve sana iman eden arkadaşlarından yaramazlık (uğursuzluk) buluyoruz» dediler. **(Kaâle tâirüküm indallahi)** (Ayet 47) Sâlih Aleyhisselâm: «hayrınızın ve şirkinizin sebebi Allah'dandır. Belki siz, enva-i mihnet ve fitnelerle iftinan (türlü türlü kelam etmek) ve imtihan olunuyorsunuz» dedi.

(Ayet 48) **(Ve kâne fîl medîneti tisatü rehtin yüfsidûne filardı ve lâ yuslihûne)** Ve o kasabada; asla iyilik etmeyüb, işleri daima ifsad ve fenalıktan ibaret bulunan dokuz kişiden mürekkeb bir müttefik taife var idi.

(Ayet 49) **(Kaâlû tekasemû billâhi, ilâhir..)** Bu taife; Sâlih ve ailesini geceleyin basıb öldürerek, sonra, velisine: «biz onun mahall-i helâkini bile görmedik ve biz, elbette doğruyu söyleyenleriz demek üzre, aranızda ahdüpeyman ediniz» dediler. Kasabayı ifsad eden bu taife; «havass-ı hamse ile gazab, şehvet, vehim ve tehayyül»dür. Geceleyin öldürmeleri: kalbi, nefis gecesi karanlığında ihlâk (helâk) etmeleridir. Kalbin velisi ise: «ruh»dur.

(Ayet 50) **(Ve mekerû mekren ve mekernâ mekren vehüm lâ yeş'ûrûne)** Onlar böyle hile kurdular. Ve onlar farkında olmadan biz de onlara hile kurduk. Allahın onlara hilesi: «a'zaları dağlarını üzerlerine yıkup, nefha-yı evvelîden ibaret olan sayha ile kavimlerini ve kendilerini bulundukları mağaralarında tedmir (helak-mahv

etmek) etmesidir.» Lut kavminin fenalıkları-hayasızlığı da şöyledir: Onlar zûkûra yani erkeklere yanaşarak, yâni: kuvâ-yı rûhânîyeye idbar (bahtsızlık) ile, kûvâ-yı nefsaniyeye teveccüh ve kûvâ-yı ruhaniyenin «cihet-i süfliyeden olan kûvâ-yı nefsaniyenin tesirinden müteessir ve kûva-yı nefsaniye ile lezzet ve şehevât-ı bedeniyenin tahsilinde, nefsaniyetin, rûhâniyet üzerine istilâsıyla rûhâniyeti «tesir rütbesinden düşürmektir.»

(Ayet 59) **(Kulilhamdü lillâhi)** Habibim de ki: «kemâlâtının, sıfat ve tecelliyatının mezahirinden ibaret olan mahlûkat üzerine zuhuru sebebiyle, Hamd-i mutlak; Allahu Teâlâ hazretlerine mahsusdur.» **(Ve selâmün alâ ibadihillezînestafâ)** (Ayet 59) «Selâm da; istidâdlarının safası ve noksanlık ve âfetden beraatleri hasebiyle, temizleyip seçdiği has kullarına mahsusdur. O halde; ekvan mezahiri üzerine zâhir olan cemi kemâlât; Hakkın sıfât-ı cemâliye ve celâliyesi olub, o kemâlatda gayrin nasibi olmadığı için; mutlak hamd Allah'a mahsusdur. Has kullarından seçip, sâf kıldığı kulları: zâtlarının sefası ve aynlarının istidat noksanlığından ve hicab âfetinden temizlenmiş olması ise; Hakkın o kullarına «selâmı»dır. Her iki emrin de mazhar-ı tamm-ı nebeviye bilfiil husulu de; Nebi aleyhisselâmın tafsil makamında; «ayn-i cem'e intikal edici ve Haktan zuhur ve ona rücû edici olduğu halde, ayn-ı cem'den bu sözle me'mur olarakdan tafsil makamında» bu sözü söylemesidir. **(Allahü hayrün emmâ yüşrikûne)** (Ayet 59) Hamd-i mutlak ve selâm-ı mutlak kendisine mahsus olan Allah mı zâtında mahza ve mutlaka hayırdır? Yoksa kendisine vücûd ve tesir isbat etmekle Hakka şirk ettiğiniz ekvan mı? Çünkü: kemâl-i mutlak ile feyz-i akdes itibariyle selâm-ı mutlak isminden ibaret olan «kabul-i mutlakdan» sonra «adem-i sırf ile hayr-i mahz-ı mutlaka» mukabil olan «şerr-i sırf-ı mutlakdan» başka bir şey kalmaz. Binaenaleyh, «adem-i sırf ve şerr-i sırf» ne suretle hayır olabilir?

(Ayet 60) **(Emmen halakassemâvâti vel'arda)** Yahud, a'yân-ı mümküne ve sıfatından kaffesini mevcud olan; «müessir-i mutlak mı tesir ve icadda hayırlıdır? Yoksa, vucudu olmıyan bir şey mi hayırlıdır ki vucudu olmıyanın tesir ve icadı ne keyfiyetle olabilir? **(Eilâhün ma'allahi)** (Ayet 60) Tesir ve icadda Allah ile beraber başka İlah var mı dır? **(Bel hüm kavmün ya'dilûne)** (Ayet 60) Belki onlar Hakdan udûl (sapan-dönen) eden bir kavimdirler ki, tevehhüm sebebiyle bâtılı isbat ederler.

(Ayet 63) **(Emmen yehdîküm fî zulumâtilberri)** Yâhud, ekvan ve ef'al **(Velbahri)** (Ayet 63) ve sıfat hicabları içinde sizi nur-i zâ-

tına hidayet eden zat kimdir? **(Ve men yürsilürriyâha)** (Ayet 63) Tecelliyat rahmetinden evvel, kulubu ihya edici nefahat rüzgârlarını irsal eden kimdir?

(Ayet 64) **(Emmen yebde'ulhalka)** Ayın'ları ile ihtiva ve zâtları ile ihticab etmesi suretiyle, halkı izhar eyliyen **(Sümme yu'ıydühü)** (Ayet 64) sonra ayn-ı cem' de ifnâ ve mahv ile zâtında ihlâkleri ile, yâhut neş'ede izhar ve fıtrata iadeleri ile, halkı iade eyleyen zât kimdir? **(Ve men yerzukuküm minessemâi vel'ardı)** (Ayet 64) Ve sizi semadan; gıda-yı ruhanî ve yerden; gıda-yı cismânî ile rızıklandıran zât kimdir? Çünkü, semadan; «maârif ve hakayık» ve arzdan; «hüküm ve ahlâk» rızıkları gelir.

(Ayet 82) **(Ve izâ veka' alkavlü aleyhim)** Yâni, onlar üzerine kazada, hükmümüzün sebkat eylediği «şekavet-i ezeliyenin» vukuu tahakkuk eylediğinde **(Ahrecnâ lehüm dâbbeten minel'ardı)** (Ayet 82) Dabbe'nin çıkması alâmetlerinden biri olan «kıyamet-i suğra» dan evvel «beden arzından» Dabbe kıssasının zikir olunduğu vechiyle «ahlâk ve melekât tefazülü (fazl ve meziyet yarışına çıkmak) ve tefavütü (ikişeyin birbirinden farklı olması) hasebiyle etraf ve cevarihi arasının münasebeti uzak, korkunç hey'et ve eşkâli muhtelif bir tarzda, her şakînin «sûret-i nefsi dabbesini» ihraç eyleriz. **(Tükellimühüm)** (Ayet 82) O Dâbbe, lisan-ı hayat ve sıfatıyla onlara: **(Ennennâse kânû bi âyâtina lâ yûkinûne)** (Ayet 82) «insanların, bizim diriltmeğe kadir olduğumuza ikan (yakın hasıl etmek, şüphesiz bilmek) etmediklerini söyler.»

(Ayet 87) **(Ve yevme yünfehu fissûri)** Kıyamet-i suğrada öldürmek nefhası olan; «birinci nefha» ile sûr' üfürüldüğü vakit **(Fe fezi'a men fissemâvâti ve men fil'ardı)** (Ayet 87) semavatta bulunan; «akıla-i mücerredîn» ve arz'da bulunan: «cühhal-i bedeniyîn» yâhud «kuvâ-yı rûhânîye ve cismânîye» inleyip sızlarlar, korkarlar, Yani sarsılırlar. **(İlla men şâallah)** (Ayet 87) Ancak, «Allahta fâni olan muvahhitlerden ve Allah ile kaim olan şuhud ehlinden» Allahın dilediği kimseler fezi' (sarsılmazlar) etmezler. **(Ve küllün atevhü dâhirîne)** (Ayet 87) Kâffesi, dirilmek için hakir ve zelil oldukları halde «mahşere gelirler.» Kendilerinin kudret ve ihtiyarları yoktur. Yahut mâ'nâ: kâffesi, Hak'ka inkiyad edici, mevt ile hükmünü kabul edici olarak gelirler.

(Ayet 88) **(Ve terel cibâle)** Ve beden dağlarına baktığında onları **(Tahsebühâ câmideten)** (Ayet 88) mekânında duruyor zan edersin. **(Ve hiye temürrü merressehâbi)** (Ayet 88) Halbuki o beden dağları ba's (yeniden dirilme) zamanında, uzun günde eczasının top-

lanması için, bulut gibi tahlil (eczasına ayırmak) ile gitmekte ve telâş etmektedir. **(Sun'allahillezî etkane külle şey'in)** (Ayet 88) Kulları amelleri ile cezalanmaları için yapılan işbu tenfih (üfleme) ve imate (öldürme, ölümü mucib olmak) ve ihya (diriltme) işleri herşeyi hikmete muvaffık kılan Allah'ın kendisine lâyık olan bir saidir (işidir). **(İnnehû habîrün bimâ tef'alûne)** (Ayet 88) Muhakkak Allahu Teâlâ hazretleri kulların yaptıkları şeylerden haberdardır. **(Men câe bil haseneti)** (Ayet 89) Her kim nefis sıfatlarından bir sıfattan Allah'a tövbe ederek, o sıfatın mahv-ı sûretile bir iyilik getirirse; **(Felehü hayrün minhâ)** (Ayet 89) o sıfatın makamında, bir sıfat-ı İlâhiyenin kıyamı sûretiyle, «onun için hasenesinden daha hayırlı bir şey vardır.»

(Ayet 90) **(Ve men câe bisseyyieti)** Ve her kim nefsinin sıfatlarından bir sıfatla ihticabı suretiyle bir kötülük getirirse; **(Fekübbet vücûhühüm fînnâri)** (Ayet 90) tabiat ateşinden, cihet-i süfliyeye şiddetli meyillerinden, binalarının başaşağı kılınması sûretiyle ateşte yüz üstü bırakılırlar. **(Hel tüczevne illâ mâ küntüm ta'melûne)** (Ayet 90) Siz, ancak «amellerinizin sûretleriyle» ve amelleriniz heyetleri «suretleriniz» kılınmakla cezalanırsınız.

(Ayet 91) **(İnnemâ ümirtü en a'büde rabbe hâzihilbeldeti)** Ben, Hak'dan başkasına iltifat etmeyüb, ancak şu beldenin, yâni «kalbin Rab'bine» ibadet etmeğe emrolundum. **(Ellezî harremehâ)** (Ayet 91) O Rab'ki, kalbi, nefis sıfatlarının istilâsından himaye ve ehl-i ricsin duhulünden men eylemiştir. Ve kalb beldesini ve orada bulunanları emin kılmıştır. Yüzümün, tabiat ateşi üzere düşmemesi için ancak o Rabbe ibadetle emrolundum. **(Ve lehü küllü şey'in)** (Ayet 91) Ve herbir şey, O'nun melekût ve Rububiyeti tahtındadır. İbadet edicisine vermek istediğini verir. Men etmek istediğini men eder. Ona ğalebe etmek isteyeni defeder. **(Ve ümirtü en ekûne minel müslimîne)** (Ayet 91) Ve O'nda fenâ ile, zâtlarını teslim eden müslümanlardan olmak için emrolundum.

(Ayet 92) **(Ve en etlüvel kur'âne)** Ve mecmu' olan kemâlâtı, bekâ makamında ibraz ve fiile ihraç etmek sûretiyle «tafsil etmekliğe» emrolundum. **(Ve kulil hamdü lillâhi)** (Ayet 93) Ve Habibim! Hak'kın sıfatı hamidesi ile ittisaf sûretiyle mutlak hamd; «Allaha mahsustur» deyiver. **(Seyürîküm âyâtihî)** (Ayet 93) Allahu Teâlâ size, yakında kalb makamında sıfatını gösterecektir. **(Feta'rifûnehâ)** (Ayet 93) O vakit siz, sıfatını ârif olacaksınız. Yahud nefis makamında kahr ile «efâ'linin âyât ve âsârını size gösterecektir. O efâl ve âsârı ile ğıdalanmak zamanında, efâl ve âsârını ârif olacaksınız. Ya-

hut mâ'nâ: «Kıyamet-i kübrada tecelli-yi zât ile, sûr nefh olunduğu zaman, göklerde ve yerde bulunan herkes, sa'ka-i fenâ (bayılma, baygınlık) ve kahr-ı külli sebebiyle sarsılır, titrer. Ancak sa'ka-i fenadan sonra ifakat (şifayab olmak, iyileşmek) bulan ve Hakkın hayatile dirilmiş olan; «Allahın dilediği «ehl-i bekâ», bu sarsıntıdan müstesnadır. Ve mevcud olanların kâffesi makhur ve hayat ve vücud derecesinden sâkit oldukları halde, Hak'ka gelirler. Sen, vücudlar dağlarını câmid (donmuş, donuk) ve zâhirde hâli üzre sâbit olduğunu zan ederek görürsün. Halbuki o vücud dağları; bulutların geçmesi gibi geçerler. Hakikatde zâildirler.

KASAS SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 4) **(İnne fir'avne alâ fîl'ardı)** Muhakkak Nefs-i emmare Firavnı» beden arzında istilâ ve tuğyan eyledi. **(Ve ceale ehlehâ şiye'an)** Ve Sırat-ı müstakimden ve adil ve tevhid yolundan tebaudla (uzaklaşmak, ıraklaşmak suretile) müteferrik (ayrı ayrı) yollara ittiba (tâbi) olduklarından «beden memleketi ehalisini» de birbirine düşman ve muhtelif fırkalara ayırdı. **(Yestadifü tâifeten minhüm yüzebbihü ebnâehüm)** (Ayet 4) Ahaliden bir tâifeyi, «kuvâ-i rûhânîye ehli» olanları zayıflatır, evlâtlarından; «tesir ve teâlide ruha münasip olan erkeklerini» öldürmekle «derdinin çaresine gerekeni yapmamak ile ve kahr» ile keser. **(Ve yestehyî nisâehüm)** (Ayet 4) Tesir ve esfelde «nefse münasib olan kadınlarını» da «takviye etmekle» ve «fiilde serbest bırakmakla» istihya (utanmak, çekinmek) eyler. Yâni haya ve namuslarını izale eyler.

(Ayet 5) **(Ve nürîdü enne münne alellezînestud'ifû fîl'ardı)** Halbuki biz, izlâl (doğru yoldan çıkarma) ve ihanet ve tâbii amellerde istimal, lezzet-i behimiye ve sebiyenin tahsilinde istihdam ve çocuklarının zebhi (kesilmesi) ve kadınlarının istihyası (utanmak, çekinmek) sebebiyle, arz-ı bedende zayıflatılan kimselere minnet ve ihsan edib de, onları azabtan kurtarmağı **(Ve nec'alehüm eimmeten)** (Ayet 5) ve onları, rüesa ve mukaddem kılmaklığı **(Ve nec'ale hümülvârisîne)** (Ayet 5) ve Firavni ve kavmini ifna etmekle zuafayı, mülük ve arzın varisleri kılmaklığı. **(Ve nümekkine lehüm fîl'ardı)** (Ayet 6) ve teyid ile onları arz-ı bedende temkin ve ikdâr (kudretlendirmek) etmekliği **(Ve nuriye fir'avne ve hâmâne ve cünûdehümâ minhüm mâ kânû yahzerûne)** (Ayet 6) ve «nefs-i emmare firavnına»

ve «akl-ı maaş» tesmiye olunan; vehim ile karışık «akıl Hâmânına» ve bunların kuvâ-i nefsaniyeden ibaret olan askerlerine hazer etmekte oldukları «Kalb Musa'sının» zuhurunu ve onun elinde riyaset ve meliklerinin zevalini göstermeği murad ediyoruz.

(Ayet 7) **(Ve evhaynâ ilâ ümmi Mûsâ en ardi'ıyhi)** Ve biz «Musa'nın anasına, yâni nefs-i levvameden ibaret bulunan fıtratı üzre bâki nefs-i sâzec-i selimeye, idrakât-ı cüziye ve ulûm-ı nâfia-yı ezeliye sütleriyle, sen, kalb Musa'sını ırzağı (emzirmek) ile emzir diye» vahyi eyledik. **(Feizâ hıfti âleyhi fe'elkîhi filyemmi)** (Ayet 7) Ve onu, nefs-i emmare ve firavnesinin istilâsından korktuğun vakit, onu akl-i heyûlâni ve istidad-ı aslî denizine, yâhud ihfa ile tabiat-ı bedeniye denizine ilka (bırak-at) eyle. **(Ve lâ tehâfî ve lâ tahzenî)** (Ayet 7) Ve helâkinden korkma; ve firakından da mahzun olma! **(İnnâ reâddühü ileyki ve câ'ilûhü minel mürselîne)** (Ayet 7) Temyizin ve nûr-i rüşdün zuhurundan sonra, biz onu sana red edici ve onu, ben-i israile mürsellerden yapacağız.

(Ayet 8) **(Fel tekatahû âlü fir'avne)** Kalb Musa'sını, kendisi üzre zahir (yardımcı) ve emrine ğalib olan kûvâ-i nefsaniye «âl-i Firavni» aldılar denizden çıkardılar. Zira Kalb Musa'sı, ancak vehim ve tahayyül ve sâir zâhir ve bâtın müdrikatın muavenet ve imdadlarıyle «vikaye» olunabilir ve temyiz ve rüşde vâsıl olabilir. **(Liyekûne lehüm adüvven ve hazenâ)** (Ayet 8) Musa, akibette onlara düşman ve mucib-i hüzün olmak ve düşmanının en düşmanı, ikiyanın arasındaki nefis olduğunu bilerek, nefis ve a'vânını «riyazatla» kahr ve öldürüb kırmak ve kökünden sökmekle, onu ifna etmek için aldılar.

(Ayet 9) **(Ve kaâletimre'etü fir'avne)** Sıfat dolaysile nûr-i yakîn ve sekinetle, Kalb Musa'sına muhabbet haletini ârif olan ve nefs-i emmarenin istilâsı tahtında ve telvin ile tesiri tahtında bulunan; nefs-i mutmainne, **(Kurretü aynin lî ve leke)** (Ayet 9) Fir'avne: «bu çocuk, tenasüb sebebiyle bittabii benin kurretül aynim (gözümün nuru), mahbub ve bâdi-yi sürurum ve tavassud ve rabıta-yı zevciyet ve tevâsul (ulaşdırmak, ulaşdırılma) sebebiyle senin de kürretül aynindir (gözünün nurudur)» dedi. Firavna cevaben: «Bu çocuk benim değil, senin kurretül aynindir.» dediği rivayet olunmuştur. Sanduku (sandık) yerinden oynattılar. Açılmadı. Âsiye, içinde bir nur gördükten sonra sanduku açtı. Ve o nura muhabbet etti. **(Asâ en yenfeanâ)** (Ayet 9) Onun gözüyle işlerimizi yoluna koyar ve işlerimize riayet ve yaşayış sebeblerinin elde edilmesinde bu çocuğun bize nâfi (faydalı) olması umulur. **(Ev nettehizehü veleden)** (Ayet 9) Yâhud,

ruha değil, nefse münasib ve hevaya tâbi ve bedenin ıslahına hizmet ve bizi takviye eder de belki «Onu veled ittihaz ederiz, Sakın bunu öldürmeyiniz» dedi. **(Ve hüm lâ yeş'urûne)** (Ayet 9) Halbuki, iş bunun aksi olacağına onların şuurları yokdu. Bilmiyorlardı. **(Ve asbeha fuâdü ümmi Mûsâ fâriğâ))** (Ayet 10) Musa'nın anasının kalbi, yâni; sâzec olan nefs-i levvame, firavnın makhuru olması cihetiyle, nefs-i Firavnînin kendisini istilâsı korkusu ile akıldan fariğ olduğu halde sabahladı.

(Ayet 10) **(İn kâdet letübdî bihî lev lâ en rabetnâ alâ kalbihâ] litekûne minel mü'minîne)** Safâ-yı istidâ-ı sebebiyle, «ğaybe mü'min olanlardan olması için» eğerki biz, «teyid-i ruhi ve ilham-ı meleki» ile teyid ve takviye etmek suretiyle «onu sabr ettirmiş olmayaydık» az kaldıki Musa'yı izhar edecekti. Yâni zâhiren ve bâtınan emmareye itaat edecek ve sırrı, henüz bilkuvve olduğu için gizlediği nur-i istidat ile ve Musa'nın gizli halile ona muhalefet etmeyecekti.

(Ayet 11) **(Ve kalet li uhtihî kussıyhi)** Anası, Musa'nın kız kardeşine, yâni; kuvve-i müfekkireye «Sen, onu maâni-yi mâkûle ve kemâlât-ı ilmiyye ve ameliye safhalarında hareketle takib ve hal ve ahvalini araştır» dedi. **(Febesuret bihî an cünübin)** (Ayet 11) Kız kardeşi onu uzaktan gördü. Yâni; müfekkire kuvveti, Kalb Musa'sının derecesine terakki edemeyüb, ona hâsıl olan sıfatı envarına ve mükâşefe esrarına muttali olamadığı için «kalbin halini uzaktan idrâk eyledi.» **(Vehüm lâyeş'urûne)** (Ayet 11) Ve kuvâ-i nefsaniyenin kâffesi, müfekkire derecesine varamadıkları için onların da «kuvve-i müfekkirenin», kalbin haline muttali olduğuna şuurları yoktur.

(Ayet 12) **(Ve harremnâ aleyhil merâdı'a min kablü)** Yâni, istidat nuru ve fıtrat safası sebebiyle, fikri istimalinden evvel «Kalb Musa'sını», kuvve-i nefsaniyenin lezzat ve şehavatile ğıdalanmaktan ve kuvvetlenmekten ve arzularını kabul etmekten men eylemiştik. **(Fekaâlet hel edüllüküm alâ ehli beytin yekfülûnehü leküm)** (Ayet 12) Kuvve-i müfekkire; kuvve-i nefsaniyeye «Kalb Musâ'sının ahlâk ve âdâb ile terbiyesile kaim olmak suretiyle size tekeffül eden ve ona tarik-i his ve hâdis ilimleri ve vicdaniyat, tecrübiyat ve müşahadat sütlerini emziren bir ehl-i beyt aileye delâlet edeyim mi? **(Ve hüm lehü nâsıhûn)** (Ayet 12) Ve o aile «Musa'yı hükm-i ameliye ve amel-i sâliha ile de tehzib ederek, vehmiyat ve mugaletat ile iğva ve rezail ve kabayıh ile ifsad etmezler» dedi.

(Ayet 13) **(Feredednâhü ilâ ümmihî)** Bunun üzerine; **(Key tekarra aynühâ ve lâ tahzene)** (Ayet 13) Musâ'nın nûruyla tenevvürü se-

bebiyle anasının «karirülayn (gözü aydın) ve mesrur olması» ve «kurre-i aynının (gözünün nuru) fevtiyle» mahzun olmaması ve «Musa ile kuvvet bulub ziynetlenmesi» için. **(Ve lita'leme enne va'dallahi hakkun)** (Ayet 13) Ve «onun nuruyla» yakînin husulü sebebiyle; «kendisine tevdi olunmuş olan kemâle» her mustaidi isâl ve her hakikati aslına irca' ve iade hususunda, «Allah'ın va'dinin hak olduğunu bilmesi için» biz, Musayı onun cihetine meyl ve ikbali sebebiyle de anasına, nefs-i levvameye red (iade) eyledik. **(Ve lâkinne ekserehüm lâ ya'lemûne)** (Ayet 13) Lâkin insanların çoğu, «Allah'ın va'dinin hak olduğunu bilemezler.» Bu sebeble reyb ve şekkin ârız olması ve hicabın vucudu dolayısıyla, kendilerine tevdi olunmuş olan kemâli taleb etmezler.

(Ayet 14) **(Ve lemmâ belega eşüddehü)** Vaktaki Musa, fıtratın kemâline ve futuvvet (seha, kerem, ihsan) makamına bâliğ olub **(Vestevâ)** (Ayet 14) ve nefis sıfatlarından tecerrüdü sebebiyle; futuvvet makamında kemâlinin husuliyle müstakim oldukta **(Âteynâhü hükmen ve ılmen)** (Ayet 14) biz ona: «hikmet-i nazariye ve ameliye» verdik. **(Ve kezâlike necziyl muhsinîne)** (Ayet 14) İşte tarik-i âdaletde yürüyerek fezail ile muttasıf olan «ihsan sahiblerini» biz, böylece mükâfatlandırırız.

(Ayet 15) **(Ve dehalelmedînete alâ hıyni gafletin min ehlihâ)** Ehl-i medinenin, kendisini istilâ ve galebesinden hazer ettiği için onların, yâni; «kuva-yı nefsaniyenin sükûn ve gafleti zamanında»; Musa medine-i bedene dâhil oldu. **(Fevecede fîhâ recüleyni yaktetilâni)** (Ayet 15) O medinede iki kişiyi, «akıl ve heva adamlarını» kavga ederler buldu. **(Kâzâ min şiy'atihî)** Ayet 15) Akıl;« Musa'nın millet ve etbaından» **(Ve hâzâ min adüvvihî)** (Ayet 15) Heva da: «Nefs-i emmare Firavnunun ve vehim şeytanının etbaı» cümlesinden ve Musanın düşmanlarından idi. **(Festega sehüllezî min şiy'atihî alellezî min adüvvihî)** (Ayet 15) Musanın etbaından olan akıl; heva aleyhine Musanın yardım etmesini istedi. **(Fevekezehü Mûsâ fekadâ aleyhi)** (Ayet 15) Musa; «te'yidât-ı melekiyeden bir kuvvetle ve akile-i ameliye eliyle» bir hikmet-i ameliye hey'eti yumruğunu vurub, hevayı katl eyledi. **(Kale hâzâ min amelişşeytâni)** (Ayet 15) «Bu istilâ ve kavga, hevâyı tecavüz ve zulme sebeb olan şeytan» işindendir. **(İnnehü adüvvün mudillün mübîn)** (Ayet 15) Muhakkak o şeytan; âşikâre idlâl edici bir düşmandır» dedi. Yâhut mânâ: ifrat sebebiyle olan istilânın ilâcı; «Rahman'dan feyezan eden adâletden ibaret bulunan fazilet ile olamayub belki, çok hırsın ilâcı; «korkutmakla», buhlun (hasisliğin, cimriliğin) ilâcı «dağıtmakla», çok sarf et-

menin ilâcı «masrafı azaltmakla» olduğu gibi, ifratın ilâcı da: «ancak tefrit tarafından ona mukabil bir rezail ile olacağından ve gerek ifrat ve gerekse tefritin her ikisi de şeytandan olduğundan, işbu katl, «şeytan işindendir» dedi.

(Ayet 16) **(Kaâle rabbi innî zalemtü nefsî)** Musa «ey rabbim! ben ifrat ve tefrid sebebiyle nefsime zulum eyledim, **(Fağfirlî)** (Ayet 16) Sen, benim zulmumün reziletini nur-i adlinle setr eyle» dedi. **(Fegafere lehü)** (Ayet 16) Hak Teâlâ hazretleri, «Musanın ifrat ve tefrite mâil olan nefsî sıfatlarını, kendi nuruyla setr ederek, Musaya adâlet hasıl oldu. **(İnnehu hüvel gafûrür rahîm)** (Ayet 16) Muhakkak Allahu Teâlâ, nefis hey'etlerini nuru ile setr edici ve nefsin rezailden pakliği zamanında «kemâlin ifazasıyla merhamet edicidir.»

(Ayet 17) **(Kaâle rabbi bimâ en'amte aleyye felen ekûne zahîren lilmücrimîne)** Musa, «Ey rabbim! bana vermiş olduğun ilim ve amel ni'metleri ile beni ma'sum kıl ki ben, rezaili irtikâb eden «kuva-yı nefsaniye mücrimlerine katiyyen zahîr olmıyayım, muavenet etmiyeyim» dedi.

(Ayet 18) **(Fe asbaha filmedîneti hâifen yeterakkabü)** O gece murakabe makamında, ehâdis-i nefis vesveselerinin ilkası, hevacis ve devainin işaretleri, kuvâ-yı nefsâniyenin istilâsından korkucu olduğu halde «medine-i beden»de sabahladı. **(Fe izellezîstensarahu bil'emsi yestasrihuhu)** (Ayet 18) Sabah olunca, dün kendisinden yardım istemiş olan aklın, kuva-yı nefisten diğerleri aleyhinde feryad eylediğini gördük, onlar da: vehim ve tahayyül kuvvetleri idi. Çünkü, vehim ile tahayyül «murakabe makamında ifsad ederler, vesvese ve havatırı, fitne ve fesadı koparırlar ve kalbin vücûdu ahvalinden ancak «Allah'da fena» zamanında başka hiçbir halde «kırılıp yılmazlar.»

(Ayet 19) **(İn türîdü illâ en tekûne cebbâren fil'ardı ve mâ türîdü en tekûne minel muslihîne)** (Ayet 19) Yâni, Musâ «kendilerine düşman olan vehim ve tahayyülü yakalamak istediği vakit» vehim; «Ey Musa! dûn bir nefsi öldürdüğün gibi beni de öldürmek mi istiyorsun? sen ancak yeryüzünde bir cebbâr olmak istiyorsun, islah edicilerden olmak istemiyorsun» demesiyle, kalbe karşı muaraza ve mücadelede bulunmuştu. Musû'nın, kendi arkadaşı olan aklı; **(İnneke legaviyyün)** (Ayet 18) sözüyle, gavayete (belâlara, sıkıntılara) nisbeti, aklın vehim sebebiyle fitneye düşüb, onu def etmekten aczi ve vehmin muarazasında kalbe ihtiyac gösterdiğinden ileri gelmiştir. Musa'nın, kıbtıyi unf ile (huşunetle, sertce, katılıkla) tut-

mayı murad ve tutmanın müyesser olmayarak, kıbtinin; «Dün birisini katl eylediğin gibi beni de mi öldürmek istiyorsun?» sözüyle mumaneat ve Musa'nın fiilini inkâr etmesi, zira kalb, ruh makamına vâsıl ve velâyet makamında fâni ve Sıfat-ı İlâhiye ile muttasıf olmadıkça; «vehim şeytanı, kalbi iz'an ve kabul etmez. Vehim şeytanı; kıyamet-i kübraya kadar bırakılmışlardandır. İmdi kalb kıyamet-i vüstada, fütüvvet (seha, kerem, ihsan) makamında kemâlâtı ile muttasıf bulundukça; vehim şeytanı o kalbin iğvasını tama eder, ve mücerret kemal ilmi ve amelile, vehim istilâ etmekten makhur ve müsteni olmaz.

(Ayet 20) **(Ve câe recûlün min akselmedîneti)** Kasabanın nihayetinden bir adam geldi ki, o da arada: tesmiye ettikleri Hak yolunda sülûka ba's olan «muhabbet ve sevdadır.» Aksa-i medineden gelmesi; «heva-yı nefsin katli zamanında mekmen (pusu yeri) istidattan kopmuş» demektir. **(Yes'â)** (Ayet 20) Onun hareketinden daha seri bir hareket olmadığı cihetle, koşarak gelip; «Ey Musa! tahkik, millet seni öldürmek için meşveret ediyorlar» dedi. Ve sultan-ı vehmin Musaya zuhuru ve mukabele ve mücadelesi zamanında idlâl sebebiyle ihlâk etmek üzere, kavmin tezahür ve meşveret ettiklerine tenbih ve istilâ etmelerinden Musayı tehzir eyledi. **(Fahrüc innî leke minen nâsıhıyne)** (Ayet 20) «Şimdi sen, onların kabzasından, saltanatlarının hududundan ruh makamına çıkıyorsun ben, sana nasihat edicilerdenim» dedi.

(Ayet 21) **(Feharece minhâ hâifen yeterakkabü)** Bunun üzerine Musa, ğalebelerinden korkucu, zulümlerinden kurtulmağı talebte Allah'a iltica edici olduğu halde huzur ve mürakebeye devam ve Allah'ta mücahedeye girişmekle; «Ey Rabbim! zâlim olanlardan beni kurtar» diyerek o kasabadan çıktı.

(Ayet 22) **(Ve lemmâ teveccehe tilkâe medyene)** Vaktaki Musa, Medyen tarafına, yâni; «ruh makamına» teveccüh edince; iradenin kuvvetinden recası, havfı üzerine ğalebe edip, envâr-ı rûhîye ve tecelliyât-ı sıfâtiye sebebiyle Allah'ta seyr yoluna ve tevhid caddesine «hidayet-i Hakkaniyeyi» taleb eyledi.

(Ayet 23) **(Ve lemmâ verede mâe medyene)** Vaktaki Medyen suyuna, yâni «mükâşefe ilm-i mevrûduna (varılmış yerine) ve ilm-i sır ve mükâlemenin menheline (durulacak yerine, caddesine) gelince, **(Vecede aleyhi ümmeten minen nâsi)** (Ayet 23) orada; evliyadan ve Allah'ta sâlik olanlardan ve meşrebleri menhel-i mükaşefeden olan «mutavvasıt insanlardan bir kısmını» **(Yeskuûne)** (Ayet 23) kendilerinin ve müridlerinin kuvâlarını o meşrebten sular vaziyet-

de buldu. Yahut mâ'nâ: Ukûl-i mukaddese ve ceberût ehlinden «ervah-ı mücerredeyi» buldu. Zira hakikatte bu pınarın ehli; «ukûl-i mukaddese ve ervah-ı mücerrededir.» Nüfus-ı semâvîye ve insiye ve semavat ve arzın melekûtu ğanemlerini (koyunlarını) sularlardı.

(Ayet 24) **(Ve vecede min dûnihim)** Ve onların mertebesinden daha aşağı mertebede **(Ümre'eteyni)** (Ayet 24) iki kadını; yâni »kuvve-yi akliye-yi nazariye ile akliye-yi ameliyeyi» ki bunlar **(Tezüdani)** (Ayet 24) kuvâ koyunlarıdır. Onları ayırıb o pınardan uzaklaştırırlarken buldu. Zira Kalb Musa'sının, «keşif menbalarına ve zevk pınarlarına vusûlünden evvel», mezkûr kuvâ koyunlarının meşrebleri, «ulûm-ı aliye ve hikmet-i ameliyeden» olub, ulûm-ı mükaşefeden nasibleri yokdur. **(Kaâle mâ hadbükümâ)** (Ayet 24) Musa; «o kadınlara işiniz ne dir? ne istersiniz» dedi. **(Kaâletâ la neskî hattâ yusdirerri'âü)** (Ayet 23) Kadınlar «Biz ervah ve ukûl-i mukaddese çobanlarının bize teveccühü ile, suyun fazlasını bize ifaza ederekten pınardan çekildikleri vakit kalan sudan içeriz». **(Ve ebûnâ şeyhun kebîrun)** (Ayet 23) «Ve bizim babamız olan ruh, büyük bir ihtiyardır. Onun için koyunları biz suluyoruz» dediler. **(Fesekaâ lehümâ)** (Ayet 24) Kalb Musâ'sı, cemi kuvâya feyzini ifaza eyler. Kuvâ-i nazariye ve ameliyeyi «zevki meşrebinden ve keşfi kuyusundan suladı.» Zira kalb; bir kuyuya vardığı vakit, o halindeki feyizden bütün kuvâ suyu kanarak, kalbin nuru ile nurlanırlar. **(Sümme tevellâ ilezzıli)** (Ayet 24) Sonra ulûm-i keşfiyeye nisbetle; kendi mâkul olan ilmini hakir ad edici ve Hak'kın fazlından ve kuds makamından ve ilm-i lezzât-ı keşfîden istimdat edici olduğu halde, kendi makamından, «sadır makamındaki nefis gölgesine» dönüp: **(Fekaâle rabbi innî limâ enzelte ileyye min hayrin fakîrün)** (Ayet 24) «Ey Rab'bim! bana inzal eylemiş olduğun ilm-i keşfiden ibaret bulunan büyük hayre muhtaç ve talebkârım» dedi ki bu da «vecd ve şevk makamıdır.» Yani, seriüzzevâl bir hal olduğundan, kendisine mâlik olmasını taleb eyledi.

(Ayet 25) **(Fecâethü ihdâhümâ)** O iki kadının birisi; yâni nur-i kuds ile nurlanan ve o vakit «kuvve-i kudsiye tesmiye olunan» âkile-yi nazariye Musa'ya geldi. **(Temşî alestihyâin)** (Ayet 25) Kalb Musa'sından müteessir ve nuru ile münfail olduğu için, o taraftan yürüyordu. **(Kaâlet inne ebî yed'ûke)** (Ayet 25) «Tahkik, babam seni davet ediyor» dedi. Bu sözlerle: «kuvve-i kudsiye» ve «lem'a-yı melekiye» nuruyla «cezbe-i ruhiyeye» işaret etmiştir. **(Li yecziyeke ecre mâ sakayte lenâ)** (Ayet 25) Senin nurundan tenevvür eden ve istifazan ile suya kanan «kuvâ-yı şağıle-yi hâcibenin» sulanmasının sevabını cezalandırmak (mükafatlandırmak) için davet ediyor. Zira kuvâ-i şeğale barika-i kudsiye ile münfail olduğu ve feyz-i sırri ile

sulandığı vakit kûdsîyet cânibine terakki sehil (kolay) olur. Ve kuvânın zulmet ve kesafetinin ve yâhud, hicabların zâil olması dolaysile, kalbin ruha ittisal istidadı kuvvet bulur. **(Felemmâ câehü ve kassa aleyhilkasasa)** (Ayet 25) Vaktaki Musâ, şeyhi kebire gelib hal ve ahvalini beyan edince, yâni kalb, ruha muttasıl olub, makamına terakki ettikte ve ruh da kalbin haline muttali oldukta: **(Kaâle la tehaf necevte minel kavmizzâlimîne)** (Ayet 25) «korkma, sen, zâlim olan kavimden kurtuldun» dedi ki, bu da kalbin halinin sûretidir.

(Ayet 26) **(Kaâle ihdâ hümâ yâ ebetiste' cirhü)** Kadınların, yâni kuva-i nazariye ve ameliyenin birisi: «Ey babam! Allah yolunda, mücahede sebebiyle ve kuvâ koyunlarının otarmasında (doyurulmasını temin bakımından) haline mürakabe ile «onu isticar (ücretle tutmak, kiralamak) et.» «Tâki kuva koyunları dağılıbta bizim cemiyetimizi ifsad ve teşviş etmemeleri için, sen bu çobanı Allah yolunda mücahede ve kuvâ koyunlarını otlatmasında haline murakabe ile ve sıfatta seyr ve sıfat tecelliyatı makamında «zikr-i kalbi» ile ve tecelliyat ve ulûm ve mükâşefat sevabı ile istimal eyle» dedi. **(İnne hayre meniste' certe)** (Ayet 26) Muhakkak bu adam (Musa); bu iş için isticar (ücretle tutmak, kiralamak) ettiğinin en hayırlısıdır. Kemâli kazanmakda kuvvetlidir. «İstidadında vedia kılınmış olan şey'i ibraz (burüz ettirmek-zahire meydana çıkartmak) ile vefa etmekle Allah'ın ahdine hıyanet etmeyen, emniyetli bir kimsedir. Yahud mâ'nâ: «kızlarına meyl ederek, makûl ile mahcub olmakla, «ruh şeyhine» hıyanet etmez. Bu babta çobanların, mezkûr kuyu başına ancak yedi kişinin, yâhud on kişinin kaldırıb sürebildiği bir taş koymakta oldukları ve Musa'nın, bu taşı yalnız başına kaldırıp sürdüğü rivayet olunmuştur ki, bu Kalb Musa'sının kuvvetidir. Ve bu rivayette de «ilm-i ledünninin» ancak Allahın yedi sıfatıle yâhut on sıfatile ittisafla hasıl olabileceğine işaret vardır.

(Ayet 27) **(Kaâle innî ürîdü en ünkihake ihdebneteyye hâteyni)** Şeyh, Musa'ya «Bu iki kızımın birisini sana nikâh etmek istiyorum.» dedi. Yâni, «senin yanında, nur-i kudsi ve ilim-i keşfi ile haz kazanması, kendi sözüle mahcub olmaması için senin hüküm ve emrinin tahtında kılmaklığı arzu ediyorum.» **(Alâen te'cüreni semâniye hıcecin)** (Ayet 27) Yâni, Sıfât-ı İlâhiyede «kendi sıfatından fanî olmakla **(Rabbi erinî enzur ileyke)** (A'râf Suresi, Ayet 143) sözüyle; «tâlib olunan vusulün tamamı bulunan Tûr-i müşahede ile beraber», mükâleme makamı ile sıfat-ı seb'a-yı İlâhiye tavırlarından ibaret sekiz tavrın sana gelmesine kadar mücahede eyle. «Benim için çalışmak üzere, kızımı nikâh etmeni istiyorum» dedi. **(Fein etmemte aşren)** (Ayet 27) Eğer sen zatta fena ve fenadan sonra bekâdan ibaret bu-

lunan diğer iki tavırda da terakki ile on tavrı itmam eder isen **(Femin indike)** (Ayet 27) o da; senin istidâdının kuvvetinden ve kemâlinden, ayninin hususiyetinden ve hüviyetinin iktizasındandır. Bu etvar, İbrahim aleyhisselâmı Rabbinin ibtilâ eylemiş olduğu ve İbrahim'in bunları tamamlamakla; tevhid makamına» Hak teâlânın onu insanlara imam kıldığı «kemalât-ı aşeredir.» Allah alîmdir. **(Ve mâ ürîdü en eşukka aleyke)** (Ayet 27) Ve ben, sana takatinin fevkinde ve istidadının vefa etmediği bir şey'i yükletmek istemem **(Setecidünî inşeâllahü, minessâlihîne)** (Ayet 27) Eğer Allahü Teâlâ dilerse; sen, beni «fakat getiremiyeceğin şey'i teklif etmiyen sâlih» ve «vusule elverişli ifazalar ve istidâdda mevcud envâr ile, «ayn'i zâtta vedi'a kılınmış kemâle hidayet edici ilimler ile terbiye edici kimselerden olduğunu göreceksin» dedi.

(Ayet 28) **(Kaâle zâlike beynî ve beyneke)** Musâ; benimle muahede ettiğin bu ise, senin ve benim aramızda kaimdir. Bizim kuvvet, istidat ve çalışmamıza tâalluk eder. Bizden başka bir kimsenin bunda medhali yoktur» dedi. **(Eyyemel' eceleyni kadaytü felâ udvâne aleyye)** (Ayet 28) Bu iki vadeden (müddetden) hangisini nihayete erdirirsem bana kabahat yoktur. Çünkü bana vâcib ve lâzım olan ancak çalışmaktır. Ama nihayete erdirmek keyfiyeti ezelde verilmiş olan istidâdım hasebiyledir. «Benim kuvvetim, ancak istidat hasebiyle çalışmak hususunda takdir olunur. **(Vallahü alâ mâ nekuûlü vekilün)** (Ayet 28) İşimize vekil olan, ancak Allah'dır. Ve O bu hususda şahiddir. Yani bize verilen ve takdir olunan kemâl, Allah' dan, feyz-i akdesinden, nefs-i ayniyle mutasarrıf olduğu bir işdir. Onun tâbiri kimse için mümkün değildir. Ondan gayri kimsede ona muttali olamaz. Ve istidadda tevdi olunmuş olan kemâlin miktarı kablel vusul (vusulden evvel) bilinemez ki, bu, ilmullahın, zâtına mahsus kıldığı gaybül-guyubdandır» dedi.

(Ayet 29) **(Felemma kadâ musal acele)** Vaktaki Musâ, iki vağdenin (müddetin) kısası olan hadd-i kemâle baliğ (yetişince) olunca **(vesa rebiehlihî)** (Ayet 29) ve ehli ile yâni; kuvasından hiçbiri ona mümaneat (karşı koymayıp) etmeyub ve hiç biri Musadan ayrılmayarak, cemi kuvasıyla beraber olduğu halde, kudsiyet cânibine yürüdü ve mücahede ve murakabede tecrübe ve mümarese sahibi olmakla, kendi için külfetsiz ittisal melekesi hasıl oldu. **(Ânese min canibit'turi nara)** (Ayet 29) Kalbin irtifada (yükseklikde) kemâli olan «sırrı Turu» tarafından Ruhul-kudüs ateşini gördü. İşte bu «tur-i sır makamı»; kendisinden enbiyaya vahyolunan «ufku mübin»dir. **(Fil buk'atil mûbareketi)** (Ayet 30) Yâni, sır tesmiye olunan «kalbin kemâli makamında» nefsi kudsiyesi şeçeresinden: **(en ya Musâ innî**

enallahü) (Ayet 30) «Ey Musa! muhakak ben işte, âlemlerin Rabbisi olan Allah ancak benim» diye nida olundu. Bu makam; mükâleme ve sıfatda fena makamıdır ki hem kail, (söyleyen) hem sami (dinleyen), Ancak Allahu Teâlâ olur. «İlka-yı asâ»; idbarın. (bahtsızlığın-felaketin) Ve 'Yed-i beyza izharının» tevilleri neml suresinde geçmiştir.

(Ayet 32) **(Vadmum ileyke cenaheke minerrehbi)** Yâni, Allah'-dan rücûın (dönüş) zamanında ihticab ve telvinden korkma ve benim teyidimle emin olduğun halde kalbini rabtet. (Şeyh-i kebir Şehabeddin Sühreverdi, hizmetinde bulunan bazı fukaranın şuhud ve vahdet ve fena makamında zevk-i azîm üzre iken nagâh, (ansızın) günün birinde «ağlayıb, teessüf etmekte olduğunu gördükde», neden ağladığını sorunca; «ben, kesret sebebiyle vahdetten mahcub ve red olundum, binaenaleyh eski zevk ve halimi bulamıyorum» dediğinde, Şehabettin Sühreyerdi hazretleri: bunun bekâ makamının bidâyeti olduğuna ve halinin, evvelki halinden daha yüksek ve â'lâ bulunduğuna tenbih (işaret) etmekle o şahsı temin (iknâ) buyurduğunu «şeyhimiz Mevlâ Nureddin Abdülsamed kaddesellahu ruhahu hazretlerinin, pederinden rivayet ettiğini işitmiştim.) **(Fezanike bürhanani min rabbike)** (Ayet 32) İşte zikr olunan bu iki fâide, Rabbinden aşikâr iki delildir. **(Ve ahî hârûne)** (Ayet 33) Musa: «Ey Rabbim! kardeşim Akl-ı Hârûn **(hüve afsahu minnî lisa nen)** (Ayet 34) lisan cihetinden benden daha fasihdir, zira akıl; kalbin lisânı menzilesindedir. Eğer akıl olmasa kalbin ahvali anlaşılamaz. «Zevki mâkul, suretinde» derc olunmadıkça ve «ilm-i ma'lum hey'etinde» tenezzül etmedikçe ve temsil ve tevil ile ukul ve nufusun mebaliği fehimlerine yaklaşdırılmadıkça fehmi (anlaşılması) mümkün olamaz. **(Fe ersilhu meîye Rıd'a yu seddı kunî)** (Ayet 34) Benim mânâmı, musaddak burhan ile «sûret-i ilimde takrir etmekle yardımcı olmak üzre» onu benimle beraber irsal eyler. **(İnnî ehafü en yükezzibûni)** (Ayet 34) Muhakkak, onların fehimlerinden (anlayışlarından) benim halimin uzak olması ve onların da; benim hal ve makamımdan uzak olmaları dolayısıyla «beni tekzib etmelerinden korkarım.» Her halde arada bir mutavassıt lâzımdır **(Kale sene şuddü azudeke bi ehîke)** (Ayet 35) Hak Teâlâ hazretleri; «Seni kardeşin ile, onun yardımı ile, takviye ederiz. **(Ve nec'alüleküma sultana)** (Ayet 35) Ve senin «kudret-i melekûtiye ile onlarda tesirin» ve aklın «kuvve-i kudsiye» ile «seni teyid ve kemâlini, sûret-i ilmiye ve hüccet-i kıyasiyede izhar etmesi sebebiyle, sizin ikiniz için galebe veririz» dedi.

(Ayet 38) **(Fe ev kıdlî ya, hamanü)** Firavın dediki: Ey kavim, ben sizin, «benden başka bir İlâhınız olduğunu bilmiyorum», binaenaleyh ey Haman sen, hey'et-i maddiye toprağı ile, ilim suyundan karışmış

olan hikmet çamuru üzre heva ateşini yakıver. **(Fec'âllî sarha)** (Ayet 38) Ve benim için yüksek bir kale, yâni yüksek bir kemâl mertebesi yap ki, herkim o mertebeye çıkarsa ârif olur. Bu da; Firavnın nefsı ile ihticabına ve vehim ile karışık olması dolayısıyle aklının hey'et-i maddiye'den adem-i tecerrüdüne işaretdir. Yâni, enaniyetle mahcûb olan nefis tarıkıyla ma'kullâtdan mahcûb olan akl-i maaşdan, «vehmiyat ile değil «ilim ve amelden bir bina» ve ayrıca veraset ve telâkki ile olmayub, ders ve ta'lim ile hasıl olan kemâlden, «âli bir makam yapmasını istedi» ki o makama yükselen kimseler ârif-i vâhid kemâline baliğ olduklarını tevehhüm ederler. Nitekim şûra suresinde zikr olunduğu vechiyle, onlar; ma'kul ile şeriat ve nübuvvetden mahcûb, mantık ve hikmette mumarese eylemiş ve mantık ve hikmete itina, felsefeyi kemâlin gayeti itikad eden, «sülûk, irfan ve visâli inkâr eyliyen bir kavim idiler.» **(Leallî ettaliû ilâ-ilâhi musâ ve innî la zunnuhu minel kazibîne)** (Ayet 38) «Belki tefelsûf (feylesoflaşma) tarikıyle Musânın Allah'ına muttali olurum ve ben Musâyı kâziblerden zan ediyorum» dedi. Firavnun Musayı yalancılardan zanetmesi, ancak derece-i irfan ve tevhidden kusurundan, ve haksız olarak tefriz ve tuğyanından ve enaniyet sıfatları ile ihticabından ileri gelmişdir. Yoksa, fena zamanında, kibriya sıfatları ile ittisaf edib de tekebbürü bâtıl olan nefsinin sıfatından olmayıb, belki Hak ile olmuş olanlardan değildi.

(Ayet 44) **(Vema künte bicanibil garbiyyi)** «Habibim: Musa'nın ayninde zat-ı ehadiye güneşinin gurubu ve makam-ı mükalemede zat güneşinin ayn-i Musa ile ihticabı cânibinde olmadık. Çünkü Musa, nidayı şecere-i nefsinden işitti, bu sebebden Musa'nın kıblesi, mağrib ciheti olmuşdu. Daveti de İsa aleyhisselamın hilâfına olarak, hakikat güneşinin mağribleri bulunan «zevahire» olmuşdu. **(İz kazaynâ ilâ mûsal emre)** (Ayet 44) Mûkâleme tarıkıyla Musâya vahyi eylediğimiz vakitde: **(vema künte mineşşahidîne)** (Ayet 45) Musânın makamını şâhid olan «zamanının evliya ve nükabası mertebesinde» onun makamını müşahid olanlardan da olmadık. Lâkin, aralarında birçok asırların inşa ve icâdı sebebiyle, senin zamanın, Musanın asrından uzak olunca, insanlar, unuttuklarından tezekkür etmeleri için, Miracında ve tarik-ı mustakimde, Musanın makam ve haline seni muttali kıldık. **(Ve ma künte saviya fî ehli medyene tetlû âleyhim âyatina)** (Ayet 46) Ve onlara; müşahedat ve sıfatımız ilimlerini okuyucu olduğun halde, ruh makamında da ikamet edici olmadık belki sıfat ve müşahedatımız ilimleri senin yolunda idiler. Çünkü sen, ufk-i âlâdan terakki edüb, Hazret-i Ehadiyeden «kabe kavseyni ev edna» makamına vâsıl oldun. Binaenaleyh, Hakda fenâdan sonra

kalb makamına rücû ile, seni Resul kıldığımız zamanda; bu makamat ve ahvali insanlara haber verdik **(Vema künte bi canibit tûri)** (Ayet 47) Ve sen, makam-ı sırda da vâkıf olmadın, **(Velâkin rahmeten min rabbike)** (Ayet 47) Lakin Rabbinin, vâsi ve şâmil olan rahmet-i tammesi sana yetişib, cemi-i enbiya makamatının münderic bulunduğu «vahdetde fenâ» makamına seni terakki ettirdi. Ve sâir nübüvvetlerin hâtemi ile nübüvvetinin umûmî olması için, bekâ ve irsal makamında Hak ile tahkik zamanında «vahdet» senin vasfın ve zâtının sûreti oldu. **(Litünzira kavma)** (Ayet 47) Ve istidatlarının kabulde enbiya-ı mütekaddimin (evvelce gelmiş olan Peygamberler) zemanında bulunan «babalarının istidatlarının» baliğ (erişemedi) i olamadığı bir kemâl haddine baliğ (erişmiş) olmuş olan bir kavmi inzar (korkutmaklığın) etmekliğin ve onları; enbiyadan hiç birisinin davet edemediği «Mahbubiyet makam-ı kemâline» davet etmen için Rabbinin «rahmet-i şâmilesi» sana erişdi. **(Mâ atâhüm min nezîrin min kablike)** (Ayet 47) Senin davet eylediğin makama, onları davet eden bir peygamber, senden evvel gelmedi. **(Leallehum yetezekkerûne)** (Ayet 47) Kemâli muhabbete vusul ile belki onlar tezekkür ederler.

(Ayet 52) **(Ellezine âteynahümül kitabe min kablihî hüm bihî yu'minûne)** Kur'andan evvel, kendilerine Akl-i kur'ani ve Furkaniyi vermiş olduğumuz kimseler, istidatlarının kemâli sebebiyle, ancak onlar Kur'ana iman ederler. Onlara Kur'an okunduğu vakit; «Biz ona iman ettik, urbamızda haktır ve sabittir. **(İnna künna min kablihî müslimîne)** (Ayet 53) Kur'anın nuzulunden evvel tevhid ile zâtlarımızı Allaha teslim edici ve emrine inkıyad edici olmuşduk» derler.

(Ayet 54) **(Ulâike yu'tevne ecre hum merreteyni)** İşte bunların; sevabları iki def'a, birincisi: kıyamet-i vüstada «zâtda fenâdan evvel, ef'âl ve sıfât cennetlerinden. İkincisi de: kıyamet-i kübrada «fenâdan sonra bekâ zamanında zât, sıfât ve ef'âl cennetlerinden» verilir. **(Veyedreûne bil hasanatisseyyiete)** (Ayet 54) Hakkın, ef'âl, sıfât ve zâtını şuhudu hasene-i mutlakasıyla; «kendi ef'âl, sıfât ve zâtları seyyie-i mutlakasını ıskat ve def ederler.» **(Ve mimma rezaknahüm yün fikûne)** (Ayet 54) Kabiliyetli ve mustaid olanları, tekmil ve ifazası kemâl ile kendilerini rızıklandırdığımız ilimlerden infak ederler.

(Ayet 55) **(Ve iza semiûl la've a'rezû ânhü ve kalû lenâ â'maluna ve leküm â'malüküm)** (Ayet 55) Kabul etmeyen mütekebbirler hikmetinden hali ve bâtıl olan kelâmını işiddikleri vakit, kendileri «enbiya olmayub evliyai muvahhidin oldukları için ilhah (yapmak istemiyene zorla yaptırtmak) ve israr etmiyerek lağvından i'râz ile

bizim amellerimiz bize, sizin amelleriniz size **(selâmün âleyküm)** (Ayet 55) hakkı kabule mani olan afattan Allah size selamet versin dediler. **(la nebteğil cahilîne)** (Ayet 55) Biz, sefahat ve ehli mürtekib sebebiyle mefkud (yok) olanların muhabbetini taleb etmeyiz, çünkü onlar, bizim muhabbetimizle faidelenmezler, hidâyetimizi kabul etmezler. **(İnneke la tehdî men ahbebte)** (Ayet 56) Ya Habibim: Senin sevdiklerin ezelen hidâyet sâhibi olduklarından, sen onları hidâyete daveti lüzumsuz görürsün, onları davet etmezsin, çünkü onlar seninle beraberdirler. Lâkin senin hidâyetine mazhar olmak istidâdına lâyık olanlara Allah hidâyet eder. **(Velâkinnellahe yehdî men yeşâü)** (Ayet 56) Ve lâkin Allah Teâlâ Hazretleri, inâyet ehlinden dilediğine hidâyet eder. **(Ve hüve â'lemu bilmuhtedîne)** (Ayet 56) Allahü Teâlâ Hazretleri, istidâdlarına kalblerinin mühürlenmesi sebeb olduğuna muttali olduğundan, hidâyetine kabiliyetli olanların kabiliyetini en ziyade bilicidir.

(Ayet 66) **(Feâmiyet âleyhimül enbâü yevmeizin)** Kıyâmeti suğrâda kendileri mahcûb ve gayr ile vakıf kalmış olmaları dolayısıyla «körler gibi hakayık onlar üzerine hafî olur.» Çünkü «her kim bu dünyada âmâ oldu ise o kimse âhiretdede âmâdır, kavli kerimi vechiyle onların, her iki neş'enin evkatına şâmil olan cehilleri kökleşmişdir. **(Fehüm la yetesâelûne)** (Ayet 66) Onlar ağızları mühürlenmiş ve nutukdan aciz bulunduklarından, asla yekdiğeriyle söyleşemezler. Birbirlerine bir şey soramazlar. **(Feemma men tabe)** (Ayet 67) Amma, basiretini setr eden ve kalb istidâdını örten nefis sıfâtları perdesinden kurtulup, ilim tarikiyla gaybe iman eden, **(Veâmene ve âmile salihan)** (Ayet 67) tahliye ve fezaili hayratı iktisabta salih amel işliyen kimsenin **(Feâsâ en yekûne minel müflihîne)** (Ayet 67) neş'eyi hicâbından fıtrata rücû' ve nefs makamından tecerrüdle, kalb makamına nail olanlardan olması me'muldür. **(Ve rabbüke yahluku ma yeşâü ve yahtaru)** (Ayet 68) Mahbublardan ve mükâşiflerden dilediğini rabbin halk eder ve meşiyeti ve murad etdiğini onlara inâyeti muktezâsıyla dilediğini ihtiyar eder **(Ma kâne lehümül hıyaretü)** (Ayet 68) Bu hususda onlar için ihtiyar, olmamışdır. **(Subhanellahi ve teâlâ âmma yüşrikûne)** (Ayet 68) Allahın ihtiyarı ile beraber, gayrisi için ihtiyar mevcud olub, o gayrin, Allaha şerik olmasından Allahı tenzih eyle.

(Ayet 70) **(Lâilâhe illâ hüve)** Vücûdda Allahu Teâlâya şerik yoktur. **(Lehül hamdü)** (Ayet 70) Mezâhir-i ekvanda zâhir olan ve mezâhirde bâtın olan kemâlâtın cemiisi Hakka lâyık olduğundan hamd-i mutlak, Allaha mahsusdır. Dünyada bulunan herhangi bir Cemil, gani, kavi ve aziz; Hakkın cemâli, gınası, kuvveti, izzeti ile Cemil,

gani, kavi, aziz olmuştur. Ve ahirette bulunan herhangi bir kemâl, ilim, irfan yine Hakkın kemâli, ilmi ve ma'rifeti ile kâmil, âlim ve ârif olmuştur. **(Ve lehül hüküm)** (Ayet 70) «Hüküm»de Allahındır. Her şeyi, meşiyeti müktezası üzre kahr eyler ve iradesi mucibince ona hüküm eyler. Binaenaleyhi, dünyada herhangi bir «kabih, fakir, zelil. ve zayıf» onun hükmü ve kahrı tahtında kabih, fakir, zelil, zayıf olmuşdur. Âhiretde de herhangi mahcub; «mehzul, esir ve merdud «onun hükmü tahtında» ve «kahrında mehzul, mahcub, esir, merdud» olmuşdur. **(Ve ileyhi turceûne)** (Ayet 70) Vücudunda fâni olmakla, yahud mânâ: zâtında veya sıfât ve ef'âlinde fâni olmakla ancak ona rücu' edersiniz.

(Ayet 72) **(Kul ere eytüm in ceâlellahü âleykümün nehare sermeda)** Habibim deki: «Eğer Allahü Teâlâ, size zulmet-i nefs gecesini **(İlâ yevmil kıyâmeti)** (Ayet 72) kıyâmet-i suğra vaktine kadar sermedi ve daim kılarsa **(Men ilâhün gayrüllahi ye'tîküm bileylin)** (Ayet 72) size ruh nurını getirecek olan, Allahın gayri İlâh kim dir haber veriniz? **(Efela tesmeûne)** (Ayet 71). Siz hicabda olduğunuz halde, meâni ve hükmü fehim edübde (anlayıp) gaybe iman etmeniz için ayâtı işitmez mi siniz?» **(Kul ere eytüm in ceâlellahü âleykümünnehare sermeden ilâ yevmil kıyâmeti)** (Ayet 72) Habibim deki: «Eğer Allahu Teâlâ, istitar (gizlenmiş) olmıyarak tecelliyi dâim ile size ruh nurunın gündüzünü «kıyamet-i suğra vaktine kadar» sermed ve daim kılarsa, **(men ilâhün gayrüllahi ye'tîküm bileylin tes kunûne fîhi)** (Ayet 72) nefislerinizin hukuku bedenlerinizin rahatlarına kendisinde sakin olacağınız «tabiat perdeleri» ve «sıfat-ı nefs galebeleri» ve «gaflet vakitleri gecesini» getirecek olan Allahın gayri İlâh kimdir? haber veriniz. **(Efela tübsırûne)** (Ayet 72) Siz, Hakkın tecelliyat ruhunun nurunı görmez mi siniz? **(Ve min rahmetihî ceâle lekümül leyle vennehare)** (Ayet 73) Hakkın kemâl rahmetinden dir ki, sizin için, kalb makamında: «Gaflet ve huzur ile.» Ruh makamında: «Tecelli ve istitar ile» gece ve gündüz kılmışızdır. **(Lites kunû fîhi)** (Ayet 73) Tâki siz, zulmet-i nefisde «bedenin nuruna ve meaşın tertibine sâkin olasınız. **(Ve li tebtegû min fadlihî)** (Ayet 73) Ve ruh huzur gündüzünde de «müşahedatı» ve «tecelliyat-ı sıfat» ve «mükâşefat ihsanını» arayasınız. **(Ve leâlleküm teşkürûne)** (Ayet 73) Ve Allah ile ve Allahda ve Allah için ve me'muldurki; evvel ve âhirinizde Allahın «niam-i zâhire» ve «bâtına» ve «cismanîye» ve «rûhânîyesini» her makamda size vâcib olan «taatlerde Allah ile, Allahda, Allah için, Allahın rızası için istimal etmekle şükür etmiş olursunuz.

(Ayet 75) **(Ve neza'na min külli ümmetin şehîda)** Yâni; yevm-i kıyamette, Mehdinin hurucu zamanında, herbir ümmetde kendileri-

nin nebisini çıkarırız o da Hakka en ziyade ârif olanıdır. **(Fekulna hatû bürhaneküm)** (Ayet 75) Kâffesinin şuhudu ile «Hakkı şuhud edib», onların şuhudu ile Hakdan mahcûb olmayan şehidin lisanı üzre» size; bulunduğunuz mezhebin hak olub olmadığının anlaşılması için bürhanınızı (delilinizi) getirin, deriz, kâffesi aciz kalub, nebinin bürhanı zâhir olur. **(Feâlimû ennel hakka lillahi)** (Ayet 75) Bunun üzerine hak, Allah'ın olub o hakkı, şehidin mazharında izhar etmiş olduğunu bilirler. **(Ve dalle ânhüm ma kânû yefterûne)** (Ayet 75) Ve «mezâhib-i muhtelife ve tarik-ı müteşaibe-i müteferrikaları müfteriyatı» kendilerinden gayb olur. Yâhut mânâ: Şehidlere tevhidin izharı ile bürhanınızı getiriniz, deriz. Onlar da: tevhidi izhar edib, kâffesi hak Allah'ın olduğunu bilirler. **(İnne karûne min kavmi Musâ)** (Ayet 76) Tahkik Karun, Musa'nın kavminden «Bel'am bin Baur» gibi âlim idi. **(Febağâ âleyhim)** (Ayet 76) Nefsiyle ve ilmiyle ihticabı dolayısıyle tekebbür ve tecavüz ile Musa ve kavmine bağî (âsi) oldu. Nefs'inin kemâlle ziynetini görmekle ihticabı ve aldanması üzerine, Allahtan ibtilâ olunarak kendisine hırs ve dünya muhabbeti galebe etti. Havası cihet-i süfliyeye meyl etmekle cihet-i süfliyede mahbub olarak batırıldı.

(Ayet 83) **(Tilkeddarül âhiretü nec'âlüha lillezîne layurîdûne uluvven fil ardı vela fesada)** (Ayet 83) Âlem-i kudsi-yi bâkiden olan şu dâr-ı ahireti; «nefisleri ve sıfâtları ile mahcûb olmıyarak», kendilerindeki «sema-yı ruhda uluvvu terakkiyi tâlib olan irade-i fıtriyeleri», yeryüzündeki insanlar üzerinde «tecavüz, istilâ, ve tekebbürü taleb edici heva-yı nefsaniye sahibi olmayan», fezail ve meâliyi iktisab ve maârifi taleb eden, esbab ve emvalin cemiini «halkın hukukunu ibtal etmek suretile temin eden fesad sahiblerinden olmıyan kimselere mahsus kılarız. **(Velâkıbetü lilmüttekîne)** (Ayet 83) Âhiret ve cennet ile tabir olunan âkıbet-i hamide; nefisleri, «iğva edici hevalardan» ve «düşkün rezaletlerden pâk olmuş» müçerredlere mahsusdur.

(Ayet 85) **(İnnellezî ferada âleykel kur'âne)** Habibim! ezelde, bidayet zamanında cemi-i kemalâtı ve cevâmi-i kelim ve hükm-i câmi olan «Akl-ı kur'anî»den ibaret «istidad-ı kâmili» sana farz ve takdir eyleyen ZÂT-ı ecellü a'lâ **(Lereâddüke ilâ meâdin)** (Ayet 85) seni, «mikdarı takdir olunamıyan» ve «künhüne bâliğ olunamıyan» «pek büyük bir meada» red ve iade edicidir ki, o da: Ehadiyet-i ZÂT'da «fenafillah» ve cem' ve cemi-i sıfât ile zât'da tahakkuk ile bekadır. **(Kul rabbî a'lemü men câ-e bilhüdâ)** (Ayet 85) Yâni benim halimi ve hidayetimin künhünü ve bana mahsus verilmiş olan ilm-i ledünniyi Rabbimden gayri kimse bilemez. Ben, nefsimden Rabbimde fâni ve

benim gayrim de halimden mahcûb olduğundan ne ben, ne de gayrim bilemez, ancak Rabbim bilir. **(Ve men hüve fî dalâlin mübinin)** (Ayet 85) Adem-i istidat ve kesafet-i hicab sebebiyle Hak'dan mahcûb olan kimseyi de ancak Rabbim bilir. Zirâ gayrı, benim istidâdımın halinden mahcûb olduğundan ben, onu bilemem, Rabbim'de fâni ve onunla tahakkuk ettiğim için, onu bilen ben değilim, Rabbimdir.

(Ayet 86) **(Vema künte tercûen yülkâ ileykel kitabü)** Ve sen de «neş'ey-i hicabında dalmış» ve «sende tevdi' olunmuş kemâlden mahcûb» olduğun için, sende cem' olunan kemâlin tafsili ile «akl-ı kur'ani kitabının» dana ilka olunmasını ümmid etmezdin. **(İllâ Rahmeten min rabbike)** (Ayet 86) Ancak Rabbinin, rahmet-i rahimiye sıfâtının tecellisi sebebiyle «kitab sana ilka olundu» ve tedricen bu sıfâtın feyzi sende zâhir olarak bu sıfât, senin vasfın oldu **(Fela tekunenne zahiren lil kâfirine)** (Ayet 86) Sen zâtda fenâdan sonra sıfâtın ile ihticab ve nefsinin kemâlini görmekle; enaniyetinin zuhûru sebebiyle «mahcub olanlara kat'iyyen zahir olmıyasın.»

(Ayet 87) **(Vela yesuddunneke ân âyatillahi ba'de iz ünzilet ileyke)** Ve seni âyâtillahdan ve sıfâtın tecelliyatından birşey men etmesin. Onlar, gayr ile vâkıf oldukları gibi sen de; emaniyetinle vâkıf olub, nefsine nazar ve nefsini, vücûdda Allah'a işrak ile, müşriklerden olmıyasın. **(Ved'û ilâ rabbike)** (Ayet 87) Ve nefsine nefsin ile değil, Rabbine Rabbin ile dâvet et. Zira sen, Habibsin, Habib ise; nefsine dâvet etmez ve nefsi ile olmaz, belki Habibi ile Habibine dâvet eyler. **(Vela ted'û' maâllahi ilâhen âhere lâilâhe illâ hüve)** (Ayet 88) Hu 'dan gayri mevcud olmadığından, Allah ile beraber başkasını, ne nefsine ve ne de gayriye davet etme, arama. **(Ved'û ilâ rabbike)** (Ayet 87) emrine imtisalinden, nebiyy-i zişana **(La ted'û maâllah)** (Ayet 88) kavlinde **(Maza gal basar)** vasfı hasıl olmuştur. **(Külle şey'in halikun illâ vechehu)** (Ayet 88) Zâtından başka herşey helâk olucudur. Zira gayri bir mevcud yoktur. **(Lehül hükmü)** (Ayet 88) Sıfâtı tahtında, bütün mâsivâsını kahrı sebebiyle hüküm; o zât-ı mutlakındır. **(Ve ileyhi turce ûne)** (Ayet 88) Ve siz, zâtında fenâ ile, ancak ona rücu' edersiniz.

ANKEBUT SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Elif-lâm-mim)** Yâni; Zât-ı İlâhiye: gayre nisbet itibariyle aslı ve evveli ilim olan «Sıfat-ı İlâhiyey-i hakikiye» ve «evveli

ve menşe-i mebdeiyyet olan sıfâtı izafiye», insanların; mücerred «hakka mutabık olan kavilleri» ve zâhir amelleri ile, nefsâni ve gaflet ve hicâbları üzre terk olunmamalarını, belki tabiatlarında mevdu (emanet bırakılmış, vedia kılınmış) ve istidatlarında meknun (saklı) olan şeylerin zâhir olması için enva'-ı belalar ile iftinan ve şedaid ve riyazatlarla imtihan olunmalarını iktiza eylemişdir. Çünkü, «Ben kenz-i mahfi idim zâhir olmaklığa muhabbet ettim, zâhir olmak için halkı izhar ettim» hadis-i kudsisi vechiyle, Zâtı İlâhiye; «ayni cem'-i de mahzun olan kemâlatını izhar etmekliği muhabbet ederek, o kemâlâtı, insanların a'yâni mâdenlerinde ibda' ve insanları âlem-i şehadette icad eyledi. Ve insanları nimet ve nikmetlerle ibtilâ etmekle insanlara muhabbet eyledi. Kendileri üzerine sıfâtının zuhûru zamanında onu ârif olub, ondan ibtidada «maden ve hazâin oldukları gibi» ona intihada da «onun mezahiri olsunlar.» Zira Zât-ı İlâhiyenin münteha olması, mebde' olmasının levazımındandır.

(Ayet 3) **(Ve lekad fetennellezîne min kablihim)** Tahkik biz, onlardan evvel olan, istidad ve istibsar (basiretle bakmak) ehlinden olanları da enva-ı mesaib ve mihnetler ve riyazat ve fitnelerle fitnelendirdik. Ta ki talebde sâdık ve kemâli kabil olanlar, kemâlinin zuhûru ile, istidâdı zayıf olan yalancılardan temeyyüz etsin ve seçilsin.

(Ayet 5) **(Men kâne yercû likâe'llahi)** Her hangi bir kimse, gerek sevab ve âsâr ve yahud ef'al, yâhud ahlâk ve ya sıfât ve ya zât mevtınlarından bir mevtında Allahu Teâlâ'nın likasını ümmid eder ise; **(Feinne ecelellahi leâtin)** (Ayet 5) tahkik üç kıyametin birisinde «Allah'ın likasıyla» va'di elbette gelicidir. Yâni, mâlûm olan vaid zamanında hali ve recası hasebiyle, likanın vukuunu yakinen bilsin. Ve mevt-i tabii zamanında nefis cennetinde, âsâr ve ef'al bâbından keramet bulmak için iyilikler yapsın. Yâhut, mevt-i iradî zamanında; kalb cennetinde arzu ve iştiha ettiği ahlâk makamatını ve sıfât tecelliyatını müşahede etmek için «riyazat ve mürakabat ile mahvda içtihad etsin.» Yâhut, mevt-i ekber ve tamme-i kübra zamanında, «ruh cennetinde cemâl zevkini ve şuhud-i ruhî bulmak için «fenâ fillâh» da Hak cihadiyle Allah yolunda mücahede etsin. **(Vemen cahede fe innema yucahidu linefsihî)** (Ayet 6) Hangi mevtını murad ederek, hangi makamda olursa olsun, mücahede eyliyen, ancak kendi için mücahede eder. Tahkik Allahu Teâlâ Hazretleri, âlemlerden ğanidir. **(Vellezine âmenû ve âmilûs salihati)** (Ayet 7) Zikr olunan iman envaından her hangisiyle iman eden ve imanları hasebiyle sâlih amelleri işliyen kimseler: **(Lenü keffirenne ânhüm seyyiâtihim)** (Ayet 7) amellerinin, yâhut ahlâklarının ve yâ sıfât ve yâ zâtlarının

seyyiatını, zât nurları ile elbette setr ederiz. **(Veleneczіyennehüm ahsenellezî kânû ya'melûne)** (Ayet 7) Ve amellerinin bedelinde; sıfâtımızdan sâdır olan amellerimizle onları cezalandırırız. **(Ve vasseynal insane bi valideyhi hüsna)** (Ayet 8) Mekarim-i ahlâkın en evveli; «vâlidîne ihsanı» kılmışdır. Vâlidîn; icad ve rubûbiyet sıfatlarının mazharlarıdır. Bu sebebden, vâlidînin hakları, taatlerinin, taât-ı İlâhiyeye mukarinetiyle Allah'ın hakkını vely ve tâkib eyler. Zirâ adil; tevhidin zıllidir. Her kim, Allah'ı tevhid eylerse, ona adil lâzım gelir. Adlin evveli de; «vâlidînin haklarına riayettir.» Çünkü onlar «insanların en ûlâsıdır.» Buna binaen, vâlidînin haklarının, herkesin hakkı üzerine takdimi vacib olmuşdur. Yalnız bu Hak «Allah'a takdim olunamaz» bu sebebden, Allah'a şirkden başka, her şeyde vâlidine itaat vâcib olmuşdur.

(Ayet 25) **(Ve kale innemattaheztüm min dûnillah)** İbrahim dedi ki: «Siz, Allah'dan gayrı ibadet ettiğiniz bir şey'i, kendi aranızda **(evsanen meveddete beynikiim fil hayâtiddünya)** (Ayet 25) ancak hayat-ı dünyada mevdud ittihaz ettiğiniz, yâhut mânâ: Allah'dan gayri, aranızda mevdud (sevilmiş, muhabbet gösterilmiş) ittihaz ettiğiniz her şey hayat-ı dünyada ölücüdür. Yahut mânâ: Sizin ittihaz etmiş olduğunuz her put, bu hayatta mevduddur. Yani mahbubdur. Yahut mânâ: İttihaz ettiğiniz her put, bu hayatda aranızda meveddet içindir. Netice itibariyle mânâ şudurki; meveddet iki kısımdır. Biri dünyevi, diğeri ûhrevidir. Dünyevi olan meveddetin menşei: cihet-i süfliyeden olan nefisdir. Uhrevi olanın menşei; cihet-i ulviyeden olan ruhdur. İmdi Allah ile Allah için olmayıp, Allah'ın gayri muhabbet ve meveddet olunan her şey'; meveddet-i nefsiye ile muhabbet olunmuşdur. Meveddet-i nefsiye ise: zeval bulan bir arzudur. Vuslat-ı bedeniye munkati' oldukta derhal zâil olur. Ve kıyametlerin birisine vâsıl olamaz. Çünkü, mizacın itidalinden ve bedenin terkibinden neş'et etmiş bir şeydir. Terkib bozulub, mizac muharref oldukta, muhabbet ve meveddet de mütelâşi olur. Tabayiin muktezasıyle, tezad ve teannüd bâki kalır. Nitekim; **(Sümme yevmel kıyâmeti yekfuru ba'düküm biba'din ve yel'ânü ba'düküm ba'da)** (Ayet 25) Sonra, «kıyamet gününde ba'zınız, ba'zınızı inkâr eder. Ve ba'zınız, ba'zınıza lânet edersiniz ve rücu' edecek yeriniz ateşdir. Ve size yardım edicilerden bir kimse de yoktur» buyrulmuştur.

İşte bu sebebden, **(meselülleziîneттehazû min dûnillahi evliyâ e kemeselil ânkebûti ittehazet beyten ve inne ev henel buyûti lebeytül ânkebûti)** (Ayet 41) Yâni Allah'dan gayri evliya dostları ittihaz edenlerin misâli, ev yapan örümcek misali gibidir. Halbuki evlerin en zayıf olanı, örümcek evidir. Âyetinde bu ittihaz: «Zafiyetde örümcek

evine nisbet edilmişdir.» Amma meveddet-i uhreviyenin menşei, Zât-ı ehadiye ve muhabbet-i İlahiyedir. İşte zâtlarının tecanüsi (bir cinsden olma münasebet, icadında mecburiyet yoktur) ve sıfatlarının tenasübü sebebiyle «evliya ve asfıya arasında olan meveddet», bu meveddet-i uhreviyedir. Bu meveddet ancak terkibin zevali zamanında kalb veya ruh makamında, nefsi; «beden hicablarından kurtuluş zamanında perdeden mücerred ve gayet sefa ile safi olabilir.» Çünki o makamda, meveddet menbaına karib olmuş olur. Yevm-i kıyametde ise: büsbütün sâfi ve sırf muhabbet-i İlâhiye olur. Dünyevi muhabbet böyle değildir.

(Ayet 45) **(Utlu mâ ûhiye ileyke minel kitabi ve ekimissalâte)** Yâni, sende icmal olunmuş olan akl-ı kur'anî kitabını vahyi ve ilim-i Furkanî kitabının nuzulu sebebiyle tafsil ile ve tilâveti ve ulumun tefasil-i tertibi üzre salât-ı mutlakayı ikame eyle. Bunun da mânâsı; kemâl-i ilmi ile amel-i mutlak beynini cem eyle demektir. Zira, senin için her bir ilim hasebiyle bir salât vardır. Nasıl ki ilimler ya âdâb ve a'mâl ve ıslah-ı meaşa teâlluk eden ulum-i nâfiadır ki, bu ilimler; melekut-i arziye gaybından kuva ilimleridir. Ve yahut, ahlâk-ı fezail ve ıslah-ı meada teâlluk eden ulûm-i şer'iyedir. Bunlar da gayb-ı sadrîden ve akl-ı ameliden olan nefis ilimleridir. Yahut, sıfâta taâlluk eden «ulum-i külliye-i yakiniyedir.» Bunlar da iki nevi olub, biri; «akliyeyi nazariye» ve diğeri; «keşfiye-yi sırrıyedir.» Ve her ikisi, kalb ve sır gaybındandır. Yahut, tecelliyat ve müsahedata taâlluk eden ulûm-i Hakikiyedir. Onlar da «ruh gaybındandır.» Yahut, aşkiyat ve muvasalata teâlluk eden; zevkiye-yi ledünniyedir. Onlar da «hafa gaybındandır.» Yahut, gaybül-guyubdan olan «ulûm-ı Hakkıyedir.» İmdi herbir ilim hasebiyle bir salât olmasına nazaran; salâtın evveli ve birincisi; «evzaın ikâmesi» ve «erkânın edası» ile olan «salatı bedeniyedir.» İkincisi huzur ve huşu ve havf ile reca arasında inkiyad ve tamaninet ile olan «salat-ı nefisdir.» Üçüncüsü: huzur ve murakabe ile olan «salat-ı kalbidir.» Dördüncüsü: münacat ve mükâleme ile olan «salat-ı sırdır.» Beşincisi: müşahede ve muayene ile olan «salât-ı ruhdur.» Altıncısı; münagat ve mülâtefe (latifeleşmek, lutuf ve ihsa etme) ile olan «salat-ı hafadır.» Yedincisi: makam-ı ayn-i vahdetde fenâ ve muhabbet-i sırf makamı olduğu için, orada «salat yoktur» ve nitekim **(Va'bud rabbeke hatta ye'tiyekel yakin)** Âyet-i kerimesinin tefsirinde denildiği vechiyle: «salât-ı zâhirenin nihayet ve inkıtaı, yakînin sûret ve zâhiri demek olan «mevtin zuhuruyla olduğu gibi», salât-ı hakikiyenin intihası da; Hakkel yâkin demek olan «fenay-ı mutlak» iledir. Amma fenadan sonra beka makamında; altı kısım salâtın cemisi (hepsi) yedincisi ile beraber teceddüd ederki: Ye-

dincisi; muhabbet ve tefrid ile «Hakkın salâtıdır.» **(İnnessalâte tenhâ ânil fahşâi velmünker)** (Ayet 45) Tahkik salât, fahşa ve münkerden nehy eder. Salât-ı bedeniye; «measi ve seyyiat-ı şer'iyeden», salâtı nefs; «rezail-i ahlâk-ı reddiye ve hey'et-ı muzlimeden», salat-ı kalb; «fuzul ve gafletden», salâtı sır; «Nebi Aleyhisselam'ın (Musalli kime münacaat eylediğini bile idi, iltifat etmezdi) meâlindeki hadisi şerifleri vechyle gaybından ve gayre iltifatdan», kalb selâtı, nefis sıfatıyla zuhurundan men ettiği gibi, ruhsalatı da: kalbin sıfatları zuhuru sebebiyle tuğyandan. salât-ı hafa: «isneyniyet ve enaniyyetin zuhurundan», salât-ı zât; «telvin ile bakiyenin zuhurundan» ve «tevhidde muhalefet husulunden nehy eder.» **(Vele zikrullahi ekberu)** (Ayet 45) Ve fenay-ı mahz makamında; «zâtın zikrinden» ve beka makamında; temkin zamanında Hakkın selâtından ibaret bulunan Allah'ın zikri; elbette cemi ezkâr ve salâtdan ekberdir, en büyüktür. **(Vallahü ya'lemu ma tasnaûne)** (Ayet 45) Allahü Teâlâ, cemi' makamat-ı ahval ve salâtda sizin yaptığınız şeyleri bilir. **(Vela tücadilû ehlel kitabi illa billetî hiye ahsenu)** (Ayet 46) Ey mü'minler! siz, ehl-i kitabla mücadele etmeyiniz, ancak en güzel olan bir sûret ve tarikle mücadele ediniz. Çünkü onlar, Hak'dan mahcûb değil, belki dinden mahcûbdurlar. Binaenaleyh onlar istidât ve lutûf ehlidirler. Hızlan (yalnız başına kalıb sefil ve zelil olmak) ve kahr ehli değildirler. Ancak hak olan maksadlarından ba'zı mevani' ve âdet ve zevâhir sebebiyle yolda dalâlete düşdüler. Bu sebebden **(Ve ilâhüna ve ilâhüküm vahidün)** (Ankebut Suresi, Ayet 46) yâni, «Bizim ve sizin ilâhınız birdir», buyurduğu vechiyle, tevhidden ibaret bulunan maksadda onlara murafekat yani rıfk ile muamele etmek hikmetde vâcib olmuşdur. **(Ve nahnülehu muslimûne)** (Ayet 46) «Biz de bir olan o Allah'a teslim olmuşuzdur» buyurduğu vechiyle, vahid-i mutlak olan mabud-i bilhakka inkiyad ve istislâm (uymak) gibi maksaddan ayrılmayan, tarik-i Hakka muvafık bulunan, yollarının doğru olan kısmında da yine onlara mürafekat (arkadaşlık, yoldaşlık) vâcib olmuşdur. Kendilerinin Hak üzre ve maksadlarına müteveccih Hak yoluna sâlik olduklarını, kendilerince tahkik etmekle kalbleri mutmain olsun ve **(âmenna billezî ünzile ileyna ve ünzile ileyküm)** (Ayet 46) «Biz gerek bize inzal olunan ve gerek size inzal olunan kitaba iman eyledik» buyurduğu vechiyle, bulundukları yollardan Hak olanını tasvib ve ibadet ile mahcûb oldukları bâtıl olan kısmını göstermekle keyfiyet-i sülûkü beyanda onlara mülatafa (lutf ile muamele-latif söyleme) etmek vâcib olmuşdur. Taki lûtuf da onlara münasib ve müşarik (bir işde diğeri ile beraber bulunan-karışan-ortak) olmakla, mü'minlere ünsiyet peyda ederek sözlerini kabul ve hidâyetleri

ile hidâyet bulsunlar. Ancak kazandıkları günahlar kalblerini karartarak istidâtları bâtıl olanlar, ve rablerinden mahcûb olanlar, müstesnadır. Çünkü fenalıkları çokca irtikab ederek istidâtlarını ibtal ve kemâli kabulden men ile, haklarını noksan ederek nefislerine zulum etmiş kimseler olduklarından ve iki vasıf arasında tezad olmak dolayısıyle mülâtafa, (lûtfile muamele) o gibilere tesir etmeyüb, ehli kahr olduklarından onlarda; kahırdan başka birşey tesir yapmaz.».

(Ayet 49) **(Bel hüve âyatün beyyinatün fîsudurillezîne ûtûl ilme)** Yâni kur'an; «aşikâr olan ulum-i hakikiye-i zevkiyedir» ki mahalli, «Ulemâ-yı muhakkikîn'in sadırlarıdır.» O da; gaybül-guyubdan sadra nâzil olan mânâlardır. Lisan ve zikirde vaki olan huruf ve elfaz değildir. **(Vema yechedü biâyatinâ illâ zalimûne)** (Ayet 49) Kur'ânı ancak, istidâdları olmadığından dolayı, istidâdsız olan mahcûblar, yâhud rezail ve ezdad ile vukuf (alışkanlıkları) sebebiyle istidâdlarını ibtal eden zâlimler inkâr ederler.

(Ayet 54) **(Ve inne cehenneme le muhîtun bil kâfirîne)** Tahkik cehennem, kâfirleri elbette ihata edicidir. Haktan mahcûb olanlar, nûru görüb onunla hayalanmak ve o hayadan bir parça nefislenmek (faydalanmak) ve istirahat bulmak için kendilerinde âlem-i nura hiç bir aralık kalmamak haysiyetile «mucib-i heyûlaniye ve gıvaşe-i tabiiyede boğulmuş olduklarından» elbette cehennem kendilerini ihata edicidir. **(Yevme ya' şâhümül âzabü min fevkıhim)** (Ayet 55) Hakdan mahrum ve nurdan mahcûb ve taht-ı kahırda mühlik olduklarından, fevklarında **(ve min tahtı erculihim)** (Ayet 55) «ve esbab ve âlâtın fıkdanı sebebiyle lezzât-ı şehevattan mahrumiyetleri ve ihticâbları ve hey'etin ve âsâr ateşlerinin elemleri ile muazzeb olmaları dolayısıyle» ayaklarının altından azab kapladığı vakit biz de onlara: «amellerinizin cezasını tadınız» deriz. O mahcûblar, iki şiddetli belâ ile, iki kuvvetli şevk arasındadırlar. Her iki cihetden mahrumiyet ile beraber, fıtrat-ı asliye muktezasıyle «cihet-i ulviyeye» ve hey'et-i âriziyenin rusuhı iktizasıyle «ciheti süfliyeye» teşvik olunmaktadırlar. İşbu kuvvetli şevkleri ile mahrumiyetleri arasında olan bir berzahda mahpus kalmışlardır. Bundan Allaha sığınırız.

(Ayet 69) **(Vellezîne cahedû fîna)** Ehl-i tarikce, seyr-i kalbi demek olan sıfâtımızda seyr ile; bizde mücahede edenler ile nefis makamında bulunan mübtedinin seyri Allaha yolunda cihad iledir. Seyr-i kalbide mücahede, huzur ve murakabe ve tecelliyat hükmü üzre sebat etmekle Allaha istikamet iledir. **(Lenehdiyennehüm sübülena)** (Ayet 69) Elbette biz, onlara zâta vusul yollarına hidayet ederiz. Zâ-

ta vusul yolları, sıfâtdır. Sıfât, zâtın hicâblarıdır. Sıfât ile ittisaf suretiyle sıfâtda sulük; mevsuf olduğu sıfât hasebiyle «Hak teâlâ için sâbit olan ismin hakikatine vâsıl olmakdır.» O isim; zât-ı vâhidiyenin, ayn-i zât-ı vahidiyetde «Hazret-i ehadiyenin» babıdır. **(Ve innallahe lemeâl muhsinîne)** (Ayet 69) Tahkik Allahu Teâlâ Hazretleri, Nebi aleyhisselamın buyurduğu gibi «müşahede üzre Allah'a ibadet eden ihsan sahibleri» ile elbette beraberdir. Buna binaen, muhsinler; «murakabe ve müşahede ile ibadet ettikleri için» sıfâtda sâlik ve sıfâtla muttasıf olanlardır. (Kâneke tera hü) Bunu demesinin sebebi de; rüyet ve şuhud-i aynî, ancak sıfâtdan sonra zâtda fena ile hâsıl olduğu içindir.

RUM SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1-2) **(Elif lam mim gulibetirrûmu)** Zât-ı ehadiyet; ilim ve mebdeiyyet sıfâtları ile «kuvay-ı rûhânîye rûmunun» arz-ı nefse karib (yakın) bir yer olan sadırda mağlub olmasını iktiza eyledi. Zira, «mübd-i' isminin» feyzi, halkın izharını ve Hakkın halk ile ihticâbını icab eder. Hakka daha yakin olan her şey, halka daha yakin olan şeyle mağlub olur. Bu da neş'e-i mazharından «mübdi' isminin» hükmüdür ve Hakkın; mübdi ve zâhir ve hâlik isimleriyle» tecellisinin Elhâsıl: «mübdiiyyet (evvelce naziri olmayan bir şeyi vücuda getiren '= mübdi) hazretindeki esma ile tecellisinin hükmüdür.» **(Vehum min ba'di galebihim seya'libûne)** (Ayet 3) «Kuva-yı rûhânîye rumları» mağlub olduktan sonra, Allaha rucû' ve galebenin zuhûruyla, «mahcûb olan kuva-yı nefsaniye aceminin askerine» galib geleceklerdir. **(Fî bid'i sinîne)** (Ayet 4) Lisan-ı arabda bid' üçden dokuza kadar olan adede derler. Yâni kendilerinde kemâle terakki hasıl olan tavırlarda ve tecelliyat ve makamat ve huzûr vakitlerinde, galib olacaklardır. **(Emrü min kablü ve min ba'dü)** (Ayet 4) Emir; «mübdi' isminin» hükmü ile evvelden ve «muîd (iade eden) isminin» hükmiyle sonradan da Allahındır. Onun emri arza tedbir, sonra semaya uruç eyler. **(Ve yevmeizin yefrehul mü'minûne binasrillahi)** (Ayet 4-5) Ruhaniyet rumunun, nefsaniyet üzerine galebesi gününde «Allahın nusratı (yardımı) ve melekût-i semaviyeden teyidi ve kudsî imdadlarla mü'minlere imdadı» sebebiyle müminler ferahlanırlar. **(Yansuru men yeşâ ü)** (Ayet 5) İnayet ehlinden ve inayete mustaid olanlardan dilediğine Allahu Teâlâ nusrat eder. **(Ve hüvel âzîzürrahîmü)** (Ayet 5) Allahu Teâlâ Hazretleri, mahcûb olan Farslıların

(İranlıların) kahrına galib ve kavi ve «gâlib olan Rumlar üzerine» imdad-ı kemâliye ve envar-ı teyidiye-yi kudsiye ifazasıyla merhamet edicidir.

(Ayet 6) **(Va'dallahi)** Bu nusrat; ehl-i inayet olanlardan mustaid olanları kemale erdirmek hususunda ancak Allahın vâdidir. **(La yuhlifullahü va'dehu velâkinne ekserennasi la ya'lemûne)** (Ayet 6) Allahu Teâlâ Hazretleri vadine hulf (muhalif iş yapmaz) etmez ve lâkin insanların çoğu mahcubiyetlerinden (gafletleri yüzünden) bunu bilmezler. Ve bu galebenin, kendi kesb ve kuvvetleri ile olduğunu zan ederler. Ve çalışma ile inayet olunmuş olan kimsenin, çalışmadığı müddetce kemâle baliğ olamıyacağının mümkün olduğunu zan ederler. Ve bu müstaidîn de yine «Allahın tevfikından ve ona inayetinin âlâmetinden» olduğunu ve adem-i sa'yinin de Hakkın onu hızlanından olub, inayet olunmamışlardan bulunduğunu âlâmeti olduğunu bilmezler. Zira bizim amellerimiz, mucibat (icab eden-vacib kılan) değil, ma'rifet'dirler. **(Ya'lemûne zahiren minel hayâtiddünya)** (Ayet 7) Onlar, yalnız hayat-ı dünyadan olan zâhiri ve kazanç yollarının, kulların sa'i ve tedbirine men'ut (rapt edilmiş-talik olunmuş) olduğunu bilirler. **(Ve hüm anilâhiretihüm gafilûne)** (Ayet 7) Ve onlar, bâtından ve âlem-i rûhânî ahvalinden gafildirler. Şu munkati' olan hayatın ilerisinde **(ve inneddarel âhirete lehiyel hayavanü)** (Ankebut Suresi, Ayet 64) Cenabı Hakkın buyurduğu vechiyle; sermedî bir hayatın ve kulların sa'yı (çalışma) ve tedbirleri verasında (ötesinde) Allahın hükmü ve takdiri bulunduğuna akıl erdiremezler. **(Evelem yetefekkerû fî en füsihîm)** (Ayet 8) Bu kabil insanlar, kendi nefislerinde tefekkür etmiyorlar mı? **(ma halakallahüs semâvati velarda vema beyne hümâ)** (Ayet 8) Allahu Teâlâ Hazretleri, guyub-i seb'a semalarını ve beden arzını ve bunların arasındaki kuva-yı tabiiye, melekut-i arziye ve rûhânîye ve melekût-i semaviye ve sıfât ve ahlâk vesair şeyleri, ancak hikmet ve adil ile ve tecellisini kabul istidâdının muktezasınca Hakkın sıfâtının bu mezahirde zuhûr etmesi ile **(ve ecelin müsemmâ)** (Ayet 8) ve her birisinin kemalinin ve istidad-ı evveli hüviyetinin muktezasıyle Allada fenâsı demek olan «mâlûm ve tesmiye» olunmuş bir «gaye» ile izhâr eyledi. İstidatları ve Allahın kendilerinde ilka eylediği miktarda zât ve sıfâtını şahid olsunlar diye **(ve inne kesîren minennasi bilikâi rabbihim le kâfirûne)** (Ayet 8) Muhakkak insanlardan çok kimseler, Rablerinden mahcûb oldukları için, Rablerinin likasını inkâr ederler. O mahcûblar; likanın ancak hüviyetin, hüviyetde indiracıyla (dahil olma-içinde bulunma) diğer bir âlemde «mukabele-i sûriye» ile olabileceğini tevehhüm ederler.

(Ayet 11) **(Allahü yebde ûl halka)** Allahu Teâlâ Hazretleri İranlıları Rumlar üzerine galib kılmakla, halkı yeniden icad eder. **(Sümme yuîdühü)** (Ayet 11) Rumu, İranlılar, üzerine galib kılmakla halkı iade eyler. **(Sümme ileyhi turceûne)** (Ayet 11) sonra da Allahda fena ile hepiniz ona rucû' edersiniz. **(Ve yevmetekûmus saâtü)** (Ayet 12) Halbuki kıyamet-i suğranın vukuu ile kıyamet kaim olduğu gün **(yublisul mucrimûne)** (Ayet 12) mücrim olanlar, Allah'ın rahmetinden mahrum ve meyus olurlar. Ve rahmeti kabul edemeyici oldukları halde azabda müteahayyir kalırlar. Yâhut mânâ: «Mehdinin zuhuru ve satveti (şiddetli ehaz ve kahr etmek) tahtında» onları kahr ile kıyamet-i kübranın kaim olduğu gün, mücrimler Rahmet-i İlâhiyeden mahrum ve o zaman mü'minlerin kâfirlerden farkedilmesi-ayrılması ile insanlar, fırka fırka olurlar.

(Ayet 17) **(Fesubhanellahi hîyne tümsûne)** Vücud ve sıfat-ı fiil ve te'sirde gayr-i mevcud olmaklıkdan «Allahı tenzih ediniz.» Rum nuru üzerine, Fars zulmetinin galebesi akşamında olduğunuz **(Ve hîne tus bihûne)** (Ayet 17) ve Fars zulumati üzerine, Rum nurunun zuhûru ve galebesi ile sabaha girdiğiniz vakitde. **(ve lehül hamdü fis semâvati vel ardı)** (Ayet 18) Ve ruhaniyet nurunun, nefsaniyet zulumâtı üzerine galebesi sabahı ve «ruh güneşinin tuluu yanaşdığı vakit», cemâlî tecelliyatının ve kemâli sıfâtının zuhûru sebebiyle «guyub-i seb'a göklerinde ve nefsaniyet zulumatının ruhaniyet nûru üzerine galebesi akşamı zamanında»; celâli sıfâtlarının zuhûru sebebiyle «arz-ı bedende de» hamd ve sena, ona mahsusdur. **(Ve âşiyya)** (Ayet 18) Ve fenaları ve ruh güneşinin zâtda gaybiyeti aşiyyesinde (akşam vakti) **(Ve hîne tuzhirûne)** (Ayet 18) Ve fenadan sonra bekâda istikamet ve istiva zamanında da «hamd» ona mahsusdur. **(Yuhricül hayye minel meyyiti)** (Ayet 19) Sabah vaktinde; iade tarikıyla meyt (ölü) olan nefisde hayat sabahı olan kalbi (ihya) ihrac eyler. **(Ve yuhricul meyyite minel hayyi)** (Ayet 19) Akşam zamanında; ibda' etmekde diri olan kalbden, nefis ulusunu ihraç eyler. **(Ve yuhyil arda ba'de mevtiha)** (Ayet 19) Bu takdir üzere, ölümden sonra arz-ı bedeni ihya eder. **(Ve kezâlike tuhrecûne)** (Ayet 19) Neş'e-yi sâniyede siz de böylece ihrac olunursunuz. **(Ve min âyatihî en halakalenküm min enfusikum ezvacen lites kunû ileyha)** (Ayet 21) Ma'rifet ve süluk cihetinden vuslat-ı zâtına sebeb olan ef'âl ve sıfâtından ba'zısı da, meveddet, tesir ve teessürü sebebiyle, nefisler cânibine meyl etmeniz için size; «nefislerden» «ruhlara zevcler izhâr etmesidir.» **(Ve ceâle beyneküm meveddeten ve rahmeta)** (Ayet 21) Her iki taraftan aranızda meveddet ve rahmet kılmıştır. Nefis kabul ve teessürle, ruhun nur ve tesirini sever ve izdırabdan sâkin olarak

sefa bulmakla; meşime-i istidâdında Allahu Teâlâ Hazretleri kendisine itaat ve ihsan edici kalb veledini rahmet ve ihsan eyler. Onun bereketiyle nefis de hidayet bulur ve ahlâkıyla ahlâklanub felâh bulur. Ruh da; nefisde tesir ve ona nur ifâza etmekle, nefsi severek Allahu Teâlâ Hazretleri, Ruh ihsan ve atıfet sahibi veledi mubarek ile rahmet eder. Ve onun bereketiyle ruh terakki eder, ve onunla kemâli zâhir olur. **(İnne fî zâlike le âyatin likavmin yete fekkerûne)** (Ayet 21) Tahkik bu halk ve izhârda nefislerinde, ve zâtlarında, ve onlarda tevdi kılınan şeylerde, tefekkür eden kavim için sıfât ve kemâlat vardır. **(Vehtilâfü el sinetiküm)** (Ayet 22) Yine, mâ'rifet cihetinden vuslat-ı zâtına sebeb olan ef'âl ve sıfât-ı İlâhiyeden bir kısmı da; semavat ve arzın izhârı ve sizin nefis, kalb, sır, ruh, hafa lisanlarınızın ihtilâfıdırki, bu lisanların ihtilâfat vecihleri münhasır olmadığından, her makamda bir mekal (söz, kelam) ile muhtelif olurlar. **(Ve elvani küm)** (Ayet 22) Ve sizin, semavat-ı seb'a ve arzda olan telvinat (renkler) ve telvinatınızdır (renkten renge girmenizdir) **(İnne fî zâlike leâyatin lil âlimîne)** (Ayet 22) Tahkik, bunda da meratib ilimlerinde ârifîyn olan ulema için sıfât ve ef'âl tecelliyatı âyâtı vardır. **(Ve min âyatihî menamüküm billeyli venneharî)** (Ayet 23) Ve sizin nefis gecesinde ve nefis sıfâtlarının zuhûru sebebiyle kalb gündüzünde olan gafletiniz de Allahın zâtına muvassıl (ulaşdıran) olan ve ef'âl ve sıfâtlarındandır. **(vebtigâ ûküm min fadlihî)** (Ayet 23) Ve sizin ahlâk ve makamatı iktisab ve kemâlatda terakki sebebiyle Allahın fazl ve ihsanından taleb etmeniz de âyât-ı İlâhiyedendir. **(Likavmin yesmeûne)** (Ayet 23) Bunda, Kelâm-ı Hakkı, kalb kulağı ile işidib de etvardaki makamatları hasebiyle, o kelâmın mânâsını fehmedenler için âyât ve alâmet vardır. **(Yuri kümül berka)** (Ayet 24) Yine, ef'âl ve sıfât-ı İlâhiyeden ba'zısı da lem'alarının (parıltılar) gurubundan ve dağılmasından ve gurubuyla zulumatda kalmanızdan korkucu ve tekrar edüb ziyadelenmesini tama' edici olduğunuz halde size bidayette levâmi' (parlayan şey) ve tevâli (devam eden) şimşeklerini göstermesi ve sonra «ruh semasından» ve «şekine bulutundan» vâridât ve mükâşefat sularını indirerek, nufus ve istidâdat kuru topraklarını, «cehil ile ölümünden sonra» ihya etmesidir. **(İnne fîzâlike le âyatin likavmin ya'kılûne)** (Ayet 24) Bu irae-i vusullerin inzali toprakların ihyasında nefislerinin «deva-ı akliyeye» mutavaatı (emre uymak, inkıyad göstermek) sebebiyle varidatın manalarını ve kendilerini islah eden hüküm ve ma'kulatı idrak edenler için sıfât ve ef'âl-i İlâhiye tecelliyatı âyâtı vardır.

(Ayet 27) **(Velehül meselül âlâ)** Ve semavat ve arzda mesel-i âlâ, yâni vücûdda ferdaniyet ve vahdet-i zâtiye ile vasf-ı â'lâ Alla-

hındır. Mesel-i (mesel) âlânın mânâsı: «lâilâheillahû» olduğu hakkında mücahidin sözü pek güzeldir.

(Ayet 30) **(Fe ekim vecheke liddîni)** İmdi Habibim! sen, zâtını Hak Teâlânın tarikı olan «tevhid dinine doğrulat», dinden murad; «Hakkın yolu olan tevhid olmak dolayısıyle» din kelimesini nisbet ve izafetsiz «mutlak» olarak getirmişdir. Yâni, mutlak olarak din; «ancak tevhiddir.» Tevhidin gayri dinler, «din değildir.» Çünkü, matluba vusulden evvel munkati' olur. Vecih; «cemi'-i levazım ve avarızı ile beraber mevcud olan zât» demektir. O zâtın, din için ikamesi, nefsine de, gayrine de iltifat etmeyerekden Hak ile vukuf ve tevhidle kaim olduğu halde Hakkın bütün masivasından zâtı tecrid etmekdir. Bu takdirce zâtın seyri; seyrüllah ve bulunduğu din ve tarikati, Allahın dini ve tarikati olmuş olur. Çünkü, Allahın gayri bir mevcud göremez. **(Hanifa)** (Ayet 30) Allahın gayrini isbat ve o gayri, Allaha şerik kılan kimselerin, ağyar ve ezdâd tarikı olan edyan-ı bâtılalarından mail ve munharif olduğun halde, zâtını hak dine tecrid eyle. **(Fıtra tallahilletî fetarannase aleyha)** (Ayet 30) Yâni, Allahın fıtratını iltizam (birşeyi kendi üzerine lazım kılmak) edin. Fıtrat; hakikat-i insaniyenin ezelde ilk başladığı safa ve tecrid haletidir. İşte bu fıtrat, ezelen ve ebeden doğru dindir. Safa-yı (berraklık, safilik, gönül şenliği) evvel tegayyür ve tebdil etmez ve sırf tevhid-i fıtridir. İşbu fıtrat-ı evveli ayn-i zâtdan ibaret bulunan «feyz-i akdesdendir.» Her kim bunun üzerine bâki kaldı ise, onun tevhidden inhirafı ve Hakdan ihticâbı mümkün olamaz. İnhiraf ve ihticâb, ancak hilkat zamanında tabiat avârızından ve neş'e-yi gavaşiden, yâhud, terbiye ve âdetden vâki olur. Birincisi; yâni tabiat avarızından olan ihticâb: Nebi aleyhisselamın: (Ben bütün kullarımı hanifa (vahdete inanan) oldukları halde yarattım, fakat onları şeytanlar hileler ile dinlerinden döndürerek, gayrimi bana şerik kılmalarını onlara emr ettiler) buyurmasıle sâbitdir. İkincisi yâni, terbiye ve âdet ile olan ihticab da; yine Nebi aleyhisselamın: (Her mevlûd fıtrat üzerine doğar, tâki onu yahudi ve nasrani yapanlar, ancak anaları, ve babalarıdır) buyurmasile sabittir. Yoksa, hakikat nefsinde halet-i zatiyesinden tegayyür etmez, çünkü bu muhaldir. İşte: **(Lâ tebdîle lihalkıllahi)** (Ayet 30) kavlinin mânâsı da budur. **(Zâliked dînül kayyimu velâkinne ekserennasi, lâ ya'lemûne)** (Ayet 30) Bu tevhid, en doğru ve adaletli dindir. Lâkin insanların çoğu bu hakikati bilmezler. **(Münibîne ileyhi)** (Ayet 31) Yâni, gavaşi-yi cibilliye ve avârız-ı bedeniye, hey'at-ı tabiiye ve sıfât-ı nefsaniyeden tecrid suretiyle «vehim ve hayal şeytanları» tarafından vücûtları tevehhüm olunan cemi' ağyardan ve bâtıl dinlerden, Hakka ve dinine rücû edici olduğunuz halde;

Allaha mahsus olan tevhid-i fıtriyi iltizam ediniz. **(Vettekûhu)** (Ayet 31) Ve Hakka inabeden sonra, onda fena ile fıtratın tecridi ile Allaha sakınınız. **(Ve ekîmûs selâte)** (Ayet 31) Ve şuhud-i zâtiyi ikame ediniz. **(Velâ tekûnû minel müşrikîne)** (Ayet 31) Fıtratın bâkiyesi ile, makamında eneiyyetin zuhuru ile, müşriklerden olmayınız. **(Minellezîne ferre kû dînehum)** (Ayet 32) Fıtrattan sükût ve neş'e ve âdet hicâbları ile hicâblanmaları ile, hakiki dinlerine mufarekat edib de **(Ve kânû şiyâa)** (Ayet 32) her birisi kendi hicâbı ile mahcûb kaldığından ve hicâblarının ihtilâfından ve şeytanın kendilerini «sıfât-ı nefs vâdilerinde tefrik» (ayırmak, ayrılmak) eylediğinden, fırak-ı muhtelife sâhibi olanlardan olmayınız. Onların ba'zısı; «behayim». Ba'zısı; yırtıcı hayvanlar. Ba'zısı; «heva.» Ba'zısı da «hasseten şeytan dini üzeredir.» Şeytanların envaı, münhasır olmadığı gibi dinler dahi münhasır (inhisar eden, haddi dahilinde kalıb harice tecavüz etmiyen) değildir. **(Küllü hizbin bima ledeyhim ferihûne)** (Ayet 32) Din-i hakikatden mufarekat (birbirinden ayrılmak) eyleyib, muhtelif fırkalara ayrılan her hizib, her fırka, fıtratın kederlendiği ve hicâbın kesafetlendiği zeman, istidâdının iktiza eylediği hicâb ile ferahlanır. Çünkü hicâb tabiatının muktezası olur. O hicâb, onun istidâd-ı galib haline münasib olur. Halbuki ferah, mülayim olmak, cinsiyyetinden mülayimi idrak etmekle hâsıl olur. Bu hicâb ise; her ne kadar istidâd-ı aslî hasebiyle hakikatde mülayim değilse de, istidâd-ı ârizi hasebiyle, o halde mülayimdir. İşte bu sebebden, arzın zevali zamanında, hicâb ile ta'zib (azaba giriftar etmek, işkence etmek, edilmek) vâcib olur.

LOKMAN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 22) **(Vemenyuslim vec hehû ilâllâhi)** Ef'âlinde veya sıfâtında veyahud zâtında fenâ ile **(Vehüve muhsinun)** (Ayet 22) ef'âl makamında; Hakkın ef'âlini müşahede üzre «tevekkül amelleri» ile. Sıfât makamında: Hakkın sıfâtını müşahede üzre «rıza makamının amelleri» ile. Zatda da: Hakkın zâtının şuhudı üzre, ZÂT ile tahakkukda istikamet ile amel ederek, makamı hasebiyle Allahın müşahedesi üzre ona ibadet edici olduğu halde; vücûdunu Allaha teslim eden kimse; **(Fakadis temseke bil ûrvetil ûskâ)** (Ayet 22) muhakkak iplerin en sağlamı olan «tevhid ipine.» tutunmuşdur. **(Ve ilallahi akıbetül)** (Ayet 22) Ve bütün işlerin intihası, onda fenâ ile ancak Allahu Teâlâyadır.

(Ayet 31) **(Elem tere ennel fülke tecrî fil bahri binimetillahi)** Kemâlâtı kabul ettiği için, Allahın ni'metile beden gemisinin âlâtı hazırlanıb, sıfât âsârı olan hayat, kudret-i, idrakin, kendisine ifâza kılınmasıyla heyûla denizinde ceryan ettiğini görmez mi sin? **(Liyüri yeküm min âyatihî)** (Ayet 31) Bu cereyan, Hakkın size cebrî ve istidâd sebebiyle ef'âl ve sıfât tecelliyatı âyetlerini göstermesi içindir. **(İnne fîzâlike le âyatin)** (Ayet 31) Muhakkak bunda ef'âl ve sıfât tecelliyatı âyetleri vardır. Zirâ bu tecelliyat, ancak bu mazhar üzerine zâhir olur. **(Likülli sabbarin)** (Ayet 31) Tevekkül ve rıza makamını kuvvetleşdirmek için nefsinin ef'âl ve sıfâtının zuhûrundan mücahedede, Allah ile sabır eden her bir sabır ediciye; **(şekûrin)** (Ayet 31) Celâlinden ziyade üzre olmak için, sıfât tecelliyatında, «makam-ı rızanın ef'âl tecelliyatında» «tevekkül makamının ahkâmıyla amel etmekle» ve «ni'metlerin hakkıyle kaim olmakla «tecelliyat nimetlerine şükür eden her şükür edici için» âyetler vardır. **(Ve iza gaşiyehum mevcun kâzzulâli)** (Ayet 32) Tecelliyat envârını örücü hicâblar gibi, tabiat muktaziyatından, sıfât-ı nefs galebelerinden onları bir dalga örtdüğü vakit, **(de âûllahe muhlisîne lehüddîne)** (Ayet 32) ihlâs ile amel üzerine sâbit bir kitabla «hicâbların münkeşif olması için» makamlarında Allahın hakkıyle kıyam ve ihlas ile Allaha iltica ederler. Zira sâlik; telvin ile makam-ı âlâdan mahcûb oldukta, meselâ, tevekküle nisbetle ihlâs gibi mâlik olduğu daha dûn bir makamda sebat etmesi «ona vâcib» olur. **(Felemma neceâhüm ilel berri)** (Ayet 32) İmdi tecelliy-i fiili ile, onları «tevekkül makam-ı küresine» (kara parçasına) kurtardığı ve nefsin galibiyetile heyulâ denizinde gark olmaktan emniyete getirdiği vakit; **(Feminhum muktasidun)** (Ayet 32) onlardan hukuk-i tevekkül ile kıyamda adil üzre sâbit olanlar ve ef'âl-i İlâhide «temkin üzre seyr edenler» vardır. **(Vema yechedu biâyatinâ illâ küllü hattarin kefûrin)** (Ayet 32) Tecelliyatda; «makamının hukukunu izaa» ve telvinatta; «tecelliyatdan ihticâb sebebiyle âyâtımızı ancak azimet akdine ve Allah ile fıtrat ahdine ibtilâ zemanında vefâda gadr eden herbir, gaddar, Allahın nimetlerini rızasında istimal etmiyen ve tecelliyatda; «makamının hukukunu kaza etmiyen,» ef'âl ve sıfât envarının zuhûru zamanında; «tevekkül ve rıza ile amel etmiyen inkâr sahibi», inkâr eder. Yahut mânâ: şeriatın sefineleri size tecelliyat-ı ef'âl âyâtını göstermek için «bu bahirde necat (kurtuluş küresine) ve cennet âsârı sahiline ceryan (hareket) eyler. **(Yâ eyyühennasütteküû rabbüküm)** (Ayet 33) Zât, sıfât ve ef'âlinizden Hakda fena ile, ef'âl, sıfât ve zâtlarınızla zuhûrda «Rabbinizden hazer ediniz. **(Vahşev yevmen la yeczî validün ân veladihî)** (Ayet 33) Vahdet ve kahr ile mütecelli olan Allaha «büruz

zemanında ne vâlid ve ne de veledin vücûdı kalmayub, aradaki vusulun inkıtaı sebebiyle «doğuran ve doğanın» hiçbirisi diğerinden birşey yüklenemediği günden korkunuz. **(Felategurrenneküműl hayatüddünya)** (Ayet 33) o vakitde kimse için hayat olmadığından size en karib olan hayatı kalbiye, hayatı hakikiye ve daim edin diye sizi aldatmasın. **(Vela yegurrenneküm billahil garûru)** (Ayet 33) Ve Hakka karşı sizi aldatıcı olan şeytan aldatmasınki, vesvesesiyle muhtecib ve enaniyetle zâhir olub da tuğyanda vaki olmıyasınız. **(innallahe îndehu ilmus saâti)** (Ayet 34) Kıyâmet-i kübra zemanında bütün mevcudat fâni olmakla bittabi ilimleri de fâni olacağından, kıyamet-i kübranın ilmi Allaha mahsusdur. **(Ve yünezzilül gayse)** (Ayet 34) Allahu Teâlâ, fenâdan evvel, istidâdat hasebiyle bunun yağmurunu inzal eyler. **(Ve ya'lemu ma fîl erhami)** (Ayet 34) İstidâtların rahimlerindeki kemâlâtın tam olub olmadığını Allahu Teâlâ Hazretleri bilir. Yâhut, nefislerin rahimlerindeki veled-i kalblerin, reşit ve kâmil olub olmadığını bilir. **(Vema tedrî nefsün ma zateksibü gada)** (Ayet 34) İstidadında olan şeylerden mahcûb olduğundan, hiç bir nefis gelecek zemanda kazanacağı ulûm ve makamatı bilemez. **(Vema tedrî nefsün bi eyyi ardın temûtu)** (Ayet 34) İstidâdat ve hududunun ilmi, Allahu Teâlânın, gaybül gayubunda zâtı için ihtiyar eylediği şeylerden olduğundan, hiç bir nefis, arz-ı makamatdan hangi «makam arzında» olacağını, mevcud olan kemâlâtının tükenmesi sebebiyle, hangi makamda istidâdının fâni olacağını bilemez. Allahu Teâlâ allâmdır.

SECDE SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Elif lam mim)** Yâni, zât-ı ehadiye ve sıfât ve Hazret-i esmâiyenin zuhuru **(Tenzilül kitabi)** (Ayet 2) akl-ı kur'an-i mutlak kitabının, «vücûd-i Muhammedî» üzerine tenzilidir. **(Min rabbil âlemîne)** (Ayet 2) Mazhar-ı Muhammedide» rahmet-i tamme suretiyle zuhûru sebebiyle Rabbülâleminden tenzildir.

(Ayet 4) **(Allahüllezî halakas semâvati vel arda vema beynehüma fîsitte ti eyyamin)** Âdem aleyhisselamın devrinden, Muhammed aleyhisselatı vesselâmın devrine kadar «hafa devri müddeti» olan «eyyam-ı sitte-i İlâhiye» de semâvat ve arz ile ihticâbı sebebiyle; Allahu Teâlâ Hazretleri, altı günde semâvat ve arzı ve aralarındaki eşyayı izhar etti. **(Sümmes tevâ âlel arşı)** (Ayet 4) Sonra, ce-

mii sıfâtı ile tecelli ve altı günün cemisi (tamamı) olan sonuncu günde zuhûr için «Kalb-i Muhammedî Arşı üzre istiva eyledi.» Çünkü; güneşin istivâsı, işrak ve şuaını neşirde «kemâl-i zuhûru demektir.» Bu sebebden Nebi aleyhisselam: «ben kıyametin ibtidasında ba's olundum», buyurmuşdur. Zira Muhammed aleyhisselamın bi'satı vakti, kıyamet sabahının tuludur (doğuşudur). Ve bu günün ortası; «Mehdi aleyhisselamın zuhûru vaktidir.» Bunun için, Bütün günün sabahında bu sûrenin kıraati mustehab olmuştur. **(Ma leküm min dûnihî min veliyyin vela şefîin)** (Ayet 4) Hakkın zuhûru zemanında herşeyin onda fenâsı sebebiyle, sizin için bir sâhib ve yardımcı yoktur. **(Efela tete zek kerûne)** (Ayet 4) Vahdetin zuhûru zamanında, fıtrat misaki olan «ahd-i evveli düşünmüyor mu sınız? **(Yüdebbirul emre minessemâi ilel ardı)** (Ayet 5) Eyyam-ı sittede ihfa ve hilâfiyat ile, emrini vahdetin zuhûru semasından «Vahdetin hafa ve gurubı arzına» tedbir eyler. **(Sümme ya'rücu ileyhi)** (Ayet 5) Sonra, mikdarı sizin saydığınız senelerden bin sene olan «yedinci günde zuhûr ile sema-i vahdete uruç eyler.» **(Zâlike alimül gaybi veşşahadetil azîzür rahîmü)** (Ayet 6) Şu müdebbir; gaybı ve eyyam-ı sittede hafanın yedinci günde zuhûrunun hikmetini bilicidir. İhticâb hususunda celâl sütreleriyle (perde-örtü) men edici, celâl sütrelerinin keşfi ve cemâlin izhârı ile rahmet edicidir. **(Ellezî ahsene külle şey'in halakahü)** (Ayet 7) Hak Teâlâ Hazretleri, sıfâtının mezahiri kılmak suretiyle; her şey'in halkını, zuhûrunu güzel kılan «zâtı celleve âlâdır.» Zirâ hasen, sıfâta mahsusdur. Ekvanın kâffesi «sıfâtının mazharlarıdır.» Ancak «İnsan-ı kâmil» müstesnadır ki o, «Cemâl-i zâtâ» muhtesdir. (İhtisas etmiş-mahsus bulunmuş). Bu sebebden; «İnsan-ı kâmili», tesviye ile, yâni, ahsen-i takvim ve mizacın a'deli (Pek adaletlisi, dehâ) ile ta'dile (mutedil kılınmak-itidale getirilmek) (iki tarafını bir etmek) mahsus kıldı. Bu tadil (mütedil kılınma) sebebiyle, «Hakteâlâ hazretlerine mahsus olan ruhu kabule mustaid» oldu.

(Ayet 9) **(Ve nefeha fîhi min ruhihî)** Ve insana da «kendi ruhundan nefh eyledi» ve işte bu nevi insan ile halk (yardılış) nihayet bulub, Hak zâhir oldu.

(Ayet 11) **(Kul yeteveffâküm melekül mevtillezî ukille bikum)** Habibim; «sizi; size tevkil olunan ölüm meleği öldürür» deyiver. Yâni, her ne kadar, hey'et-i zulmaniye ve sıfât-ı nefsâniye ile muhtecib olsalar da bilkülliye fıtratdan sakıt (düşücü, düşen) olmadıkça; nufus'-i cüz'iyenin meadı (avdet edilecek yer, alemi mahalli rücû ahiret) olan; «nefs-i insaniye-i külliye» sizi öldürür. Zira, «nüfus-i cüz'-iyeyi' mağfiret kapısı kapanmadıkça ve, reyn denilen pas derecesi-

ne baliğ olmadıkça âlemin kalbi mesabesinde olan «nefs-i külliye» öldürür. Ve eğer o nefs-i cüziye, reyn denilen dereceye baliğ olmuşsa onu, yalnız ğazab melâikesi bedenden ayırır. **(Terâ izil mücrimûne nakisû ruûsihim înde rabbihim rabbenâ ebsarna ve semi'na farci'na na'mel salihan inna mukınûne)** (Ayet 12) Mücrim olanların, Rableri indinde ne suretle başlarını yere eğdiklerini, «Ey Rabbimiz; gördük ve işitdik şimdi bizi tekrar geriye çevirki biz de iyi işler yapalım» dediklerini görmüş olsan, pek feci bir halet görmüş olurdun.» Bunlar her ne kadar Rabbin likâsından mahcûb oldularsa da, işbu reyn haddine baliğ olduklarından, cürümleri hey'etlerinin rusuhu sebebiyle «başlarını eğdirici cihet-i süfliyeye meyilleri ile beraber, bunları semi' ve basarla ve rucu-ı temenni ile vasf eylemişdir. Yoksa, eğer onlarda fıtrat nurundan hiçbir şey bâki kalmayub da, bilkülliye mahv olunsalardı, yâ Rabbi «gördük ve işittik» diyemezler, ve rucu-u temenni edemezlerdi. İşte bunlar hayetlerin rusuhu iktizâsıyla âdâlet olunarak narda (cehennemde) müebbed kalmıyan ve sonra rücû' eyliyen kimselerdir.

(Ayet 13) **(Velev şi'na le âteyna külle nefsin hüdâha)** Eğer biz, dilemiş olaydık, istidâdda müsavat ile beraber, sülûka muvaffak kılmakla her nefse hidayetini verirdik. Lâkin öyle yapmak hikmete münafidir. (Uymaz olan-zıt-ğayri mümkün) Zirâ o takdir de hepsi bir tabiat üzerinde kalarak, sâir tabakat-ı mümküne ebeden adem-i zuhurla (meydana çıkmamakla) beraber, hayyiz-i imkân'da (İmkân tarafı-imkân meydanı) kalmış olur. Ve bu âlem meratibinin ekserisi, erbabından hali olurdu (o mertebe sahiplerinden yoksun olurdu). Ve âlemde kendilerine muhtaç olunan ve muhabbet ve rahmetden, nur ve izzetden uzak olan; «hicab, zillet, kasvet, ve zulmet ehlinin kaim oldukları umur-i hasise ve deniye, neşy (Yürümek) ve ceryan etmez ve âlemin nizamı adaletle olmaz, hidayet ehlinin salahı da tamam olmazdı.» Zirâ, sâir tabakata ihtiyac vacib ve zaruridir. Çünkü nizam; mahall-i hafa ve mahall-i zuhûr ile kesb-i salah eyler. Eğer kâffesinin mezahiri enbiya ve süeda olsa; âlemin imaretiyle kaim olan insan şeytanlarının ve nufus-i galiza (yoğun-kaba)nın ademi (yokluğu) sebebiyle nizam ve intizam hâlel bulurdı. Nitekim Cenabı Hak; «Ben Âdemin ma'siyetini âlemin imaretine sebeb kılmışımdır» buyuruyor. Buna binaen, cemii meratibde Cemi-i sıfât ile tecelli etmek için Hakkın hikmetinde kuvvet ve zayıf, sefa ve keduret ile, istidâtlarda tefavüt (iki şeyin birbirinden farklı olması) bulunmak vâcib olmuş ve kaza da süeda ve eşkiyanın vucubiyle hüküm olunmuşdur. İşte; **(velâkin hakkal kavlü minnî le emleenne cehenneme minel cinneti vennasi ecmaîne)** (Ayet 13) ayetinin mânâsı da budur.

Yâni, gözden gizli olan nufus-ı arziyeden ve insanlardan tabiat cehennemini elbetteki dolduracağıma dair hüküm, kaza-i sabıkda sâbit olmuşdur.

(Ayet 14) **(Fezûkû bima nesîtüm likâe yevmiküm hâza)** Gışavat-ı (örtü-perde) tabiiye ve mulabis-i (Libaslanma) bedeniye ile ihticâbınızdan dolayı, bu günününüzün likasını unuttuğunuz için gıday-ı azabı tadınız. **(İnna nesinaküm)** (Ayet 14) Rahmetden yüz çevirib kabul etmedikleriniz için, biz de sizi rahmetden hızlan (yalnız kalmak-sefil ve zelil olmak) ile mahrum kılmakla unutduk. **(Ve zûkû âzabel huldi bima küntüm ta'melûne)** Ayet 14) Amelleriniz sebebi ile muhalled (daimi suretde mukim kılınmış-ebediyen bulunan) bir azabı zevk ediniz. İmdi bu zikr olunan te'vil üzre «huld» kelimesi «mecaz ve uzun zeman kalmakdan ibaret» olur. Yahut muhalled bir azabı tadınız diye hitab; kaza-i sabıkada aleyhlerine hüküm lahık olan «cin ve insanların eşkiyasına» olmuş olur.

(Ayet 15) **İnnema yü'minu biâyatinellezine iza zükkirû biha harrû sücceda)** Sıfâtımızın âyâtına tahkik üzre, ancak sıfâtımızın kendilerine hatırlatıldığı vakit «sefay-ı fıtratları» dolayısıyla «sur'at-i kabullerinden» sıfâtımızda fâni olarak sukût eden kimseler iman ederler. **(Ve sebbehû bihamdi rabbihim)** (Ayet 15) Ve Rablerinin sıfâtıyla muttasıf olarak, zâtlarını tecrid ederler. İşte hakikat de Rablerine tesbih ve hamdleri ancak budur. **(Vehüm la yestekbirûne)** (Ayet 15) Ve onlar, enaniyet ve nefis sıfâtlarının zuhûru ile kibirlenmezler. **(Tetecafâ cunûbuhum ânilmedaci-î)** (Ayet 16) Gavaşi-i tabiiyyeden tecerrüd ve mezaci (yatacak yerler, kâbirler)-i bedeniyeden kıyam ve hey'etlerin mahvı ile, cihatdan huruç etmekle, onların yanları yataklarından ayrılır. **(Yed'ûne rabbehum havlen ve tamaâ)** (Ayet 16) Telvin sebebiyle nefis sıfâtları ile hicâblanmak korkusu ve lika-i zât tamaından «kalb makamında tevhidde teveccühle» rablerine dua ederler. **(Ve mimma razaknahüm yünfikûne)** (Ayet 16) Ve onlar, kendilerini rızıklandırdığımız mearif ve hakayıkdan, istidâd ehline infak ederler.

(Ayet 17) **(Felâ ta'lemu nefsun mâ uhfiye lehum min kurreti â'yunin)** Onlardan hiçbir nefis-i şerife, onlar için meserretlerini mucib olacak «cemal-i zât ve nûrun-nûr'un likasından nelerin gizlenub hazırlandığını bilemez. Cemâl-i zat ve nurun-nurun likasında künhüne baliğ olunan, beyan ve vasfı mümkün olunamıyan lezzet ve sururu bulurlar. **(Cezâen bima kânû ya'melûne)** (Ayet 17) Bu hazırlanan şeyler, tecerrüd ve sıfâtda mahv ve tecelliyat ahkâmı ile amel etmelerine ceza ve mükâfat olmak üzre ihsan olunmuşdur. **(E femen**

kâne mü'minen kemen kâne fasika) (Ayet 18) Din-i fıtrat üzere tevhid ile mü'min olan kimsenin, neş'e-i devaisi hükmiyle «doğru dinden» çıkması sebebiyle fâsık olan kimse gibi olduğunu zan eder mi siniz? kat'iyyen olmaz. Mü'min ile fâsık şeref ve kemâlde müsavi değillerdir.

(Ayet 19) **(Felehüm cennatül me'vâ)** Ve sâlih amel işliyen mü'minlere makamları hasebiyle amellerinin ekremi olarak cennat-ı selaseden (üç cennetden) sığınacak cennetler vardır. Amma fasık olanların, sığınacağı yer ateşdir. **(Küllemâ eradû en yahrucû min hâ)** (Ayet 20) Ne zaman meyl-i fıtri sebebiyle o ateşten çıkmak isteleler **(u îdû fîha)** (Ayet 20) kendilerini meyl sıfatının istilâsı ve Tabii hey'etlerin rusuhı sebebiyle melekut-ı arziyenin kahrı ile, o ateşe iade olunurlar. **(Ve lenuzî kannehüm minel âzabil ednâ)** (Ayet 21) Elbette biz onlara bile ve şedaid (katılar-şiddetliler, zorlular) ve korkularda nufus-ı tabayi muhalefet ateşlerinden ve âsâr azabından ibaret bulunan edna gazabdan taddıracağız. **(Dûnel âzabil ekberi)** (Ayet 21) Zulumat ile zât ve sıfât nurlarından hicablanmak azabından ibaret bulunan, azab-ı ekberden değil **(Leâllehum yerciûne)** (Ayet 21) hicabın kesafetiyle reyn denilen pasın husulunden evvel, edna azabın şiddeti sebebiyle, fıtratlarının tasfiyesi zemanında Allah'a rücû ederler recasıyla tatdıracağız.

(Ayet 23) **(Ve lekad âteyna musal kitabe)** Tahkik, biz Musa'ya akl-i Furkani kitabını verdik. **(Fela tekün fî miryetin min likâihî)** (Ayet 23) Şimdi sen miracında, Musa'nın mertebesine bâliğ olduğun zaman, Musa'nın likasından şek ve şüphe etme. Mirac kıssasında; «Nebi Aleyhisselâm'ın, Musa'ya beşinci gökte mülaki olduğu zikr olunmuşdur.» Bu mülâkat, münacât makamı olan «sır makamından» veda'-i mukaddes (mukaddes emanet) olan «Ruh makamına» terakkisine sebebdir.

(Ayet 29) **(Kul yevmel fethi)** Mehdinin zuhûru ile, kıyamet-i kübra günü olan, «Fetih-i mutlak günü», mahcûbların o vakitdeki imanları faide vermez. Zirâ bu iman ancak lisan ile olduğundan, mahcûbları gadabdan kurtaramaz. Allahu Teâlâ a'lemdir (en çok bilendir).

AHZAB SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Yâ eyyühennebiyyüttakillahe vela tuti-î kâfirîne vel münafikîne)** Ey Nebiyyi Zişan! «Sen, bakiye kalmaksızın bilkülliye zâtından fenâ ile Allaha sığın. Ve enaiyyetinin zuhurundan, bâ'zı hicâblarda onlara muvafakat ile kâfirlere ve gayre nazarla iki yüzlü olmamak için, münafıklara da itaat etme.» Bu nehyin hükmü ile, Cenâb-ı Nebi Sallallahü aleyhi ve Sellemin amel etmesi sebebiyle, **(Mazagal basaru ve matağa)** âyetiyle vasıf olunmuştur. **(İnnallahe kâne âlimen hakîma)** (Ayet 1) Tahkik, Allahü Teâlâ Hazretleri, ahval günahlarını bilici ve seni telvinat ile ibtila etmesinde hikmet sahibi olmuşdur. Zirâ dâ'vetde ve ümmet işinin ıslahında telvinatın faidesi vardır. Çünkü Cenâb-ı Nebi aleyhisselamın telvini olmasa idi, ümmetinin telvinini bilemezdi. Binaenaleyh, ümmetinin hidayeti ile kaim olması da mümkün olmazdı. **(Vet tabi' ma yuhâ ileyke min rabbike)** (Ayet 2) Emsali ayetlerde defaatle zikr olunduğu gibi, telvinatın zuhurunda enva-ı itâb (tekdir-azar-itab) ve te'dibat (edeblendirmek) ve makamat hasebiyle teşdidât (şiddetlendirilmek) kabilinden, Rabbinden sana olunan vahye tabi ol. **(İnnallahe kâne bima ta'melûne habîra)** (Ayet 2) Tahkik Allahu Teâlâ Hazretleri, sizin işlediğiniz amellerden haberi vardır. Amellerin nereden ve hangi sıfâtlardan, sıfât-ı nefsaniyeden, yahut şeytaniyeden ve yahut Rahmaniyeden sâdır olduğunu bilir. Ve seni, Sıfât-ı Rahmaniyeye hidayet eder. Ve sıfât-ı nefsâniyeden tezkiye eyler. Ve tezkiyenin yolunu ve onda olan hikmeti sana tâlim eder. **(Ve tevekkel âlellahi ve kefâ billahi vekilâ)** (Ayet 3) Ve telvinatın def'inde, hicab ve gışavatın ref'inde sen, Allah'a tevekkül eyle. Vekil olmak cihetinden Allahu Teâlâ kâfidir. Zirâ hicâblar, ve telvinler, senin nefsin ve ilmin ve fiilin ile münkeşif olmaz, ancak kudret-i İlâhiye ile münkeşif olur. Yani, fenâda fenâyı rüyet ile hicâblanma. Zirâ, fena ister ef'âlde, ister sıfâtda, yahut zâtda veya telvinatın izalesinde senin fiilinden değildir. Belki hepsi fiilullah iledir. Senin ef'alde medhalin yoktur. Ve eğer medhalin olsa idi, fâni olmazdın.

(Ayet 6) **(Ennebiyyu evlâ bil mü'minîne min enfüsihim)** Nebi alehisselâtı vesselâm; mü'minlere nefislerinden evlâdır. Çünkü, Cenâb-ı Nebi; «mü'minlerin vücûdat-ı hakikiyelerinin mebdei ve kemâlâtlarının mebdeidir.» Ve evvelen olan feyz-i akdes istidâdının ve sâniyen olan feyz-i mukaddes kemâlâtının menşeidir. Böylece Cenab-ı Nebi müminlerin hakiki babasıdır. Bu sebebden, hakikat cânibine

riayeten tahrim (haram kılınmak) kılınmış ve hürmetin muhafazası hususunda Nebinin ezvacı, (zevceleri) mü'minlerin anaları olmuşdur. Mebde-i fıtratlarında mü'minler ile Hak arasında vasıta ancak odur. Mü'minlerin kemâlâtında merci yine ancak odur. Nitekim: (Allah'ın en evvel yarattığı benim nurumdur) buyurduğu vechiyle; Cenab-ı Nebi Aleyhisselâm, taayyün-i evvel ve hicab-ı akdes olduğu için, onsuz, Hakkın feyzi müminlere vâsıl olmaz. Eğer Hazret-i Nebi mü'minlere nefislerinden daha ziyade muhabbetli olmasa, mü'minler, kendi nefisleri ile O Hazretten mahcûb olmuş olurlar ve bu sebeble de kurtulmuş olamazlardı. Zirâ necatları ancak onda fenâ iledir. Zira o, mazhar-ı âzâmdır. **(Ve ulul erhami ba'duhum evlâ bi ba'dın fî kitabillahi minel mü' minîne vel muhacirîne)** (Ayet 6) Kitab-ı İlâhide Rahim ve karebet-i sûriye sâhibleri, bâ'zısı bâ'zısına aralarından uhuvvet-i diniye ve karabet-i sûriye olmakla «ıttisal-i rûhâni ve cismani» bulunduğundan, sair mü'minler ve muhacirlerden evveldir. Çünkü istidâd, mizâcı hasebiyle feyz-i rûhâni ittisal edeceğinden karabet, hakikatde de bir nevi münasebetden hâli değildir. Akrabanın, mizac ve sûri heykelleri münasib olduğu gibi, ervah ve ahval-i ma'neviyeleri de münasib olur. **(İllâ en tefâlû ilâ evliyâ iküm ma'rûfa)** (Ayet 6) Ancak tenasüb-i rûhî ve tekarrüb-i zâti sebebiyle Allah yolunda mahbublarınız olan dostlarınıza muhabbet ve fazilette iştirak iktizasıyla, akrabanız arasında fazla bir ihsan da bulunmanız bu hükümden müstesnadır ki **(Kâne zâlike fil kitabi mestûra)** (Ayet 6) bu ihsanınız levh-i mahfuzda yazılmışdır. (yazılı olmuşdur.)

(Ayet 7) **(Ve iza haz na minennebiyyîne misakahüm ve minke ve min nûhin ve İbrâhime ve Musâ ve îsa übni Meryeme)** Habibim! «bütün enbiyadan misaklarını ehaz eylediğimizi, hususiyle Muhammed. Nuh, İbrahim, Musa, İsa gibi mertebe ve faziletin ziyadeliği ile ihtisas eylemiş beş Nebiden, fıtrat zamanında tevhid tebliğile, hidâyet ve tekmil, misakını aldığımızı hatırlat ki, bu misak kemal ve tekmil ile müzaaf olmuş ve tekid olunmuş galiz yâni ağır bir misakdır. Bu sebebden, (Misakahüm) kavlile, misakı o Nebilere izafet kılınmışdır. Yâni onlara mahsus ve lâyık olan bir misak demektir. Bizim Nebimiz Muhammed Aleyhisselâm, rütbe ve şerefde diğerlerine tekaddüm etmiş olması cihetiyle, hususiyetle zikr olunan Nebilere takdim olunmuşdur.

(Ayet 8) **(Liyes eles sadıkîne ân sıdkıhim)** Allahu Teâlâ Hazretleri o Nebilerin ahid ve misakları ve vâsıta-yı hidâyetleri sebebiyle **(Elestü birabbiküm kalu bela)** (Araf Suresi, Ayet 172) kavlinde, «misak-ı fıtri ve ahd-i evvele sâdık kalan sadıklara. **(Minel müminîne ricalun sadakû ma ahedullahe âleyhî)** (Ahzab Suresi, Ayet 23) bu-

yurduğu vechiyle, enbiyanın huzurunda istidatlarında olan kemâlin ihracı ve Hakka vusul ve vefâ ile sıdıklarından sual etmek için «misâk almışdır.» Binaenaleyh, suale sebeb enbiyanın misâkı olup, sual o misâka sebebdir. Zira Allahu Teâlâ, sadıklara enbiyanın lisanı üzre sual eder. Ve enbiya, evvelâ insanlara şahid oldukları gibi, başkalarına da şâhid yine onlardır.

(Ayet 21) **(Lekad kâne leküm fîresûlillahi üsvatün hasenatün)** Tahkik Resullullah da sizin için **(limen kâne yercûllahe vel yevmel âhire vezekerellahe kesîra)** (Ayet 21) Allah'ı ve yevm-i âhireti reca eden ve Allah'ı çok zikr eden kimseler için iktida olunacak haslet-i hamide vardır. Her mü'minin ricası tahakkuk etmek, ve ameli tamam olmak için, mutlaka Resûlullah sallallahü aleyhi veselleme mütabaat etmesi vâcibdir. Cinsiyet hükmüyle Resulullah ile mü'minler arasında «rabıta-i nefsiye» olduğundan, vusullerinde vâsıta ve süluklerinde vesile odur. Nefis makamında «imân-ı gaybiyeye» lâzım olan recali zikr ve o makamın ameli olan zikr-i kesiri ona mukarin kılması; bidayetde bulunanlara âmalde, ahlâkda, nefis ve mal ile mucahede ve mücadelede resule mütebaat lâzım geldiğinin bilinmesi içindir. Zira bidayeti mahkum kılmazsa nihayeti de felah bulamaz. Sonra nefis sıfatlarından tecerrüd edüb temizlendiği vakit, nefis menzillerinde mütabaat ettiği gibi, mevarid-i kalbde, yâni sıdık, ihlâs, teslim, tevekkül gibi ahvalde de mutabaat etmesi lâzımdırki nefis makamında mekâsib (kazançlı yerler)-i makamat ve tecelliyat-ı ef'âl ile haz aldığı ve naiblendiği gibi, mütabaat berakâtiyle kalb makamında da mevâhib-i ahval ve tecelliyat-ı sıfât haz ve nasibini almış olsun. Keza fenâya kadar sır ve ruh makamlarında da böylece mutabaat lâzımdır. Mutabatın sahih olması ise; haberlerinde şek dolaşmamak haysiyetiyle, haber verdiği şeylerin hepsinde Nebiyi tasdik etmekdir. Yoksa, tasdik olmazsa azimet zayıflar ve mütabaat bâtıl olur. Zirâ amelde asıl ve umde, i'tikad-ı câzimdir. (Azim ve cezim eden-kat'iyen karar veren) Bu sebebden mu'minleri **(Ve lemma ra el muminûnel ahzabe kalû hâza ma veâde nallahü veresûluhu)** (Ayet 22) kavliyle medih etmişdir. Zira «ey mü'minler sizden evvel ki ümmetlere gelen belâ ve masiyetlerin misli belalar size geldikçe cennete gireceğinizi zan diyor mu sunuz? onlara şiddet, fakr ve zaruret ve maraz ve zemane isabet eyledi. Ve o kadar sarsıldıki, hatta Resul ve onunla iman eden mü'minler Allahın Nusratı ne zaman gelir dediler.» Mealinde olan **(em hasibtüm ented hulûl cennete ve lemma ye'tiküm mesellüllezîne halev min kabliküm)** (Bakara Sureti, Ayet 214) **(messethümül ba'sâ-ü veddarrâ-ü ve zülzilû hattâ yekulurresûlu vellezîne âmenû meâhü metâ nasrullahi)** (Bakara Suresi, Ayet 214) kavlinde Hakka teveccühde nefislerinden tecerrüd ve be-

denlerinden inhila' (ayrılması) etmeleri için, ibtilaya sarılmayı vad eylemişdi. Vaktaki mü'minler, ahzabı (Hendek harbini) gördüklerinde bu ibtilâ, Allahın ve resulunun bize vad eylemiş olduğu ibtilâ ve nusrat-ı gâlibedir. Ve Allah ve resulu sadıktır dediler. **(Vema zadehüm illâ îmânen ve teslîma)** (Ayet 22) Ve ahzab ile belânın vukuu, bidayetde itikadlarının kuvvetinden ve teslimde mutabaatlarının sıhhatinden, onların ancak imanlarını ve teslimlerini ziyade eyledi. Ve fütûvvet makamına zafer buldular ve fıtratlarının selâmeti dolayısıyle belâ sebebiyle nefis kayıtlarından soyunub tecerrüde nail oldular. Cenâb-ı Hak da onları fûtüvvet makamının kemâli olan vefa ile vasf eyledi. Ve onlara hakikat üzre rical diye tesmiye eyledi.

(Ayet 23) **(Minel mü'minîne ricalün sadakû ma âhedûllahe âleyhi)** Yâni, mü'minlerden öyle rical ve kadir ve kıymetleri büyük öyle erler, öyle büyük adamlar vardırki onlar, yakin kuvveti ile ahzabın yani hendek gazasında medineyi muhasara eden düşman kuvvetlerinin zuhûrunda, muzdarib olmamakla, fıtrat-ı evvelîde Allaha verdikleri ahde sadık kalub, düşmanın kesret ve kuvvetinden hiç bir zaman şüpheye düşüp satvet (kuvveti kahire) ve şevketinden korkarak, tevhidden ve tecelliy-i ef'âl şuhudundan hiç bir tarafa ayrılmadılar. **(Feminhum men kadâ nahbehü)** (Ayet 23) Onlardan bir kısmı, fıtratının kemâline buluğ ve ahdine vefa ile nezrini ifa eyledi. **(Ve minhüm men yen tezirû)** (Ayet 23) Bir kısmı da sülûkünde azimetinin kuvveti ile intizar eyliyenlerdir. **(Ve ma beddelû tebdîlâ)** (Ayet 23) Onlar nefis ve beden ve lezzatının muhabbetini ve cihet-i süfliyeye meyil ve neş'e perdeleri ile ihticâb ve fıtrata muhalif olan şeyleri irtikâb ile, hiçbir tebdil ile ahidlerini tebdil etmezler. Ve ahdinde kizb ile gadr edici olmadılar.

(Ayet 24) **(Liyeczi yallahüs sadıkîne bısıd kihim ve yuazzibel münafıkîne)** Bunların kâffesi, Allahu Teâlânın sadıkları olup sıdıkları sebebiyle sıfât cennetleri ile, cezalandırmış ve fıtrat nûruyla mü'minlere muvafakat eden ve vahdete meyl-i fıtri ile, mü'minleri ve neş'ey-i gavaşisi ve şehevatında inhimak (daimi ve şiddetli meyil) sebebiyle kâfirleri seven ve iki cihet arasında mütereddd olan münafıklar **(Inşâe)** (Ayet 24) muzlim heyetlerin rusuhu sebebiyle dilerse muzlim nefisleri heyetlerile azab etmesi **(ev yetûbe âleyhim)** (Ayet 24) yahut o heyetlerin adem-i rusuhu ve arız olması cihetile, onların tövbelerini kabul etmesi içindir. **(İnnallahe kâne gafûren rahîma)** (Ayet 24) Muhakkak Allahu Teâlâ Hazretleri gafur ve rahimdir. Nuru ile nefislerin hayetlerini setr eder, kabulün imkânı zamanında kemâli ifaza eyler.

(Ayet 28) **(Ya eyyühennebiyyü kul li ez vacike)** Ey muhterem Nebiy! «zevcelerine; eğer siz, hayat-ı dünyâyı ve ziynetini murad eder isterseniz size metaınızı vererek sizi şer'i bir talâk ile talâk etmekliğime razı olunuz. Ve eğer Allahı ve resûlünü ve âhiret evini istersiniz dünya lezzetlerine meyletmeyiniz. Muhakkak Allahu Teâlâ, sizlerden muhsin olanlara (ihsan edenlere) büyük ecirler hazırlamıştır» deyiver. Bu âyet, kadınları imtihandır ki bu da; Nebiye mutabaatı vâcib olan fütüvvete ikdam ve tecerrüd hasletlerinden biridir. Zira, Nebiy aleyhisselâm, nisaya meylile beraber, nisanın dünya hayatına ve ziynetine meyilleri sebebiyle vaktini teşviş ettiklerinden, onları iki cihet arasında muhayyer kılarak, nefsini onlardan tecrid eyledi; Ve dünyayı, yahut kendisini ihtiyar hususunda onları hakem kıldı. Eğer imanlarının kuvveti sebebiyle Nebiy aleyhisselâmı ihtiyar ederlerse; ziyneti taleb ve ziynete meyl ile, vaktini teşviş ve cem'iyetini tefrik etmeksizin, belki nefsinin kuvâsı gibi ve Hakka teveccüh ile tecerrüd üzre onun ile bâki kalırlar. Ve eğer, dünyayı ve ziynetini ihtiyar ederlerse; kuve-i müstevliyenin imatesi (öldürülmek) mesabesinde meta'larını verib, tatlik (Zevceyi boşamak) etmekle, kalbini onlardan fariğ kılmış olur.

(Ayet 36) **(Vema kâne limü'minin vela mü'minatin izâ kadallahü ve resulûhü emren en yekûne lehumul hayratü min emrihim)** Allah ve Resûlü bir şeye hüküm ettikleri zaman, hiçbir mü'min ve mü'mine o işlerinde muhayyer olmamıştır. Bu âyet de, Resulullaha itaat ve mutabaat vâcib olan hasletler cümlesindendir ki oda: rıza ve iradede fenâ makamıdır. Çünkü Nebiy aleyhisselâm, zat ve sıfatı ile, Hakkın zât ve sıfâtında fâni olub, bekâ makamında vücud-i mevhub (atiye ve ihsan edilmiş olan; verilmiş olan) ile Hak da tahakkuku zamanında; sıfatı bedelinde kendisine Hakkın sıfatı verilir, ve Resûlun sâir sıfatları gibi, iradesi ve hükmü de Hakkın iradesi ve hükmü olmuş olur. Nitekim **(Vema yentiku anilheva in hüve illâ vahyin yuha)** yâni; «Nebiy aleyhisselâm, hevadan söylemez, onun sözü ancak kendisine vahy olunan bir vahyidir» buyurulmuştur. O halde Hakkın iradesinde fenâ, Resûle mutabaatın levazımındandır. Çünkü, iradesi Hakkın iradesidir. Binaenaleyh, Resûlün iradesinde fâni olmak, Resulun ihtiyarı yanında ihtiyarı terk etmek vâcib olur. Yoksa isyan (dalâlen mübina) ve Hakka sarih bir muhalefet olduğu için, âşikar bir dalâlet olur. **(Ve iz tekûlü lillezî enâmellâhü âleyhi ve enâmte âleyhi emsik aleyke zevceke)** (Ayet 37) Bu âyet-i kerime **(vallahü ehakku en tahşâhü)** (Ayet 37) âyetine kadar, Nebiynin, nefsinin zuhûru zamanındaki telvini tesbit için nâzil olan tedibat-ı İlâhiyeden birisidirki, telvinler, tediblerin mahall-i vurududur. Bu sebebten Nebiy aleyhisselâmın hulûku (ahlâkı) kur'an olmuştur.

(Ayet 41) **(Yâ eyyühel lezîne âmenûzkürûllâhe zikren kesîra)** Ey mü'minler, nefis makamında «lisan», kalb makamında «huzur», sır makamında «münacât», ruh makamında «müşahede», hafa makamında «muvâsala» (vasıl olma) zât makamında «fenâ» ile Allahı çok çok zikr ediniz. **(Ve sebbihûhu bükreten ve asîla)** (Ayet 42) Ve nefis zulumatının idbar (felâket) ve kalb nurunun tulû'u sabahı ile, zatta fenâ ile, ruh güneşinin ğurubu akşamında yâni, bu vakitten ta fenâ-yı sermediye kadar daima efâl, sıfât ve zât'tan tecerrüd ile Allahı tesbih ediniz.

(Ayet 43) **(Hüvellezî yu sallî aleyküm)** Cibrilin: «ger geçen bir zerre denlü ileru, yanaram baştan ayağa ey ulu», dediği gibi, zât makamında sebahat ile kâffesi muhterik (tutuşub yanan) oldukları cihetle, Allahü Teâlâ Hazretleri tesbihiniz hasebile efâl ve sıfât tecelliyatile size imdat eden zatı celle ve alâdır. **(Liyuhricekûm minezzulumati ilennûri)** (Ayet 43) İmdad-ı melekûtî ve tecelli-yi esma'î sebebiyle sizi tevekkül makamında; «nefsinizin efâl-i zulumatından, Hakkın efâl-i tecelliyat-ı nuriye» ve nefsinizin sıfât-ı zulmetinden, sıfât-ı tecelliyat-ı nuriye» ve eneiyetinizin zulmetinden «zât-ı nuriye ihraç etmesi için» imdad eyler. **(Ve kâne bil mü'minîne rahîma)** (Ayet 43) Ve Allahu Teâlâ Hazretleri, mü'minlere rahmet edicidir. Hallerinin iktiza eylediği kemâlât ile onlara rahmet eder.

(Ayet 44) **(Tahiyatü hüm yevme yel kavnehu selâmün)** Allahta fenâ ile likâ vaktinde Allah'ın o mü'minlere tahiyası, efâl, sıfat ve zâtile kırıklarını bağlamak suretile onları noksandan salim kılmak ve tekmil etmektir. Yahud mânâ: Mahv ve fenâ ile Hakka mülâkatları vaktinde, bu kemâlâtın ifâzasile Hakkın onlara tahiyyesi, onların efâl, sıfât ve zevât afatından selâmetde eder. Yahud, selâmetleri iledir. Zira tecelliyatile tahiyye ve afâttan selâmet, ikisi birden olurlar. Birinci mânâ; «selâm isminin» Allahü Teâlâya itlâkına münasib olur. **(Ve eâddelehüm ecren kerîma)** (Ayet 44) Tesbihat ve müzakerat daki amellerinden işbu cinanı kendilerine sevab ve mükâfat kılmakla Allahü Teâlâ Hazretleri onlara kerametli bir ecir hazırlamışdır.

(Ayet 45) **(Yâ eyyühennebiyyü innâ erselnake şahida)** Ey muhterem Nebıy «biz seni halka irsalde Hakkı şâhid olduğun, kesretle vahdetden muhtecib olmadığın nur-i Hakla, halkın ahval ve kemâlâtına muttali olduğun **(ve mübeşşiren)** (Ayet 45) Ve istidatlarında salim olan mustaidleri «vusûle zaferle tebşir edicidir.» **(Ve hezîra)** (Ayet 45) Ve Hakdan gayri ile kalmış olan mahcûbları da, «ikab-ı hırman ve hicâbla korkutucudur.» **(Ve daîyan ilallahi biiznihî)** (Ayet

46) Ve istidâdı iktizası üzerine Allahın izni ve ona tesiri ile «her mustaidi; hâli ve makamı hasebiyle Allaha davet edicidir.» **(Ve sıracen münîra)** (Ayet 46) Ve seni tabiat ve beden hey'etleri ile ve cehil perdeleri ile kararmış nefisleri «Hakkın nuruyla nurlatıcı bir kandil olduğun halde gönderdik.»

(Ayet 47) **(Ve beşşiril mü'minîne)** Ve fıtrat nuru ile basireti taleb edici olan mü'minlere; **(Bi enne lehüm minellahi fadlen kebîra)** (Ayet 47) istidâdlarını bağışladıkdan sonra, istidâtlarının sefasının iktizasıyla kemâlâtı ifâza ile «Allahdan kendilerine büyük bir fazıl ve ihsan olan, sıfât cennetini bağışlamış olduğunu tedşir eyle.» **(Vela tutî-il kâfirîne vel münafikîne)** (Ayet 48) Ve siracının (kandilinin) nûrunun kederlenmemesi için, «sûrenin evvelinde zikr olunduğu gibi» telvin hallerinde «kafirlere ve münafıklara» (müşfik davranma). **(Ve da' ezâhüm)** (Ayet 48) Ve telvin âfetinden necat bulmaklığın için, gayrın fiilini rivayet ve nefsin ile onlara ezayı da terk eyle. Zirâ onlar, yapdıkları fiilleri nefislerinin istiklâli ile yapmazlar. **(Ve tevekkel âlâllahi ve kefâ billahi vekilâ)** (Ayet 48) Gerek onların ve gerek kendinin ef'âlini Allahdan görmekle, Allaha tevekkül eyle. Vekil olmak cihetinden Allahu Teâlâ kâfidir. Sana ve onlara dilediğini yapar. Eğerki senin mazharın üzre onlara eza edecek olursa, temkin zamanın da yaptığı gibi, senin telvin günahından beraetinle beraber, bu ezayı icraya kadirdir. Ve eğer eza etmeyecek ise, yine o işini daha ziyade bilicidir.

(Ayet 56) **(İnnallahe ve melâiketehu yusallûne âlennebiyyine)** Muhakkak Allahu Teâlâ Hazretleri ve melaikesi, imdad ve teyid ve kemâlâtı ifaza ile Nebiyye salât ederler. İmdi cem'an ve tafsilen, vasıta ile ve vasıtasız, hakikatde salât eden ancak Allahu Teâlâdır. Bu beyanda; mü'minlerin Nebiyye salat ve teslimleri bilinirki, mümin-lerin selâtı; «tafsil makamındandır.» Ve müminlerin Nebiyye selatlarının hakikatı; «hidâyet ve kemâlini kabul ve ZÂT ve sıfâtına muhabbet etmeleridir.» Bu suretle salât: «mü'minlerin Nebiyye sığınmaları imdad ve feyzini tekmil ve ta'mimdir.» Zira kemâlâtın mü'minlerin kabulü olmayıverse; Nebinin kemâlâtı zâhir olmayacaktı. Ve Nebi aleyhisselam tekmil ve hidâyetiyle mevsuf olmayacakdı. İmdad ise; te'sir ile yukarıdan olmakla, teessür ile aşağıdan olmaklıkdan eamdır. (daha umumidir). Teessür ile aşağı kısımdan imdad da; muhabbet ve sıfatın kabulu gibidirki (Allahümme salliâlâ Muhammed) «Ey Allahım! Muhammede salât eyle» sözleri ile, salatlarında duanın hakikati budur. Mü'minlerin teslimleri de nefislerinin tekmilinde ve nefislerinde te'sirde, Nebiyyi noksan ve âfetden beri kılmalarıdır.

Teslim ile Nebiyye dualarının mânâsı da budur. **(İnnellezîne yu'zûnellahe ve resûlehu leânehumullahu fiddünya vel âhireti ve eadde lehum âzaben muhîna)** (Ayet 57) Allaha ve rusulune eza edenlere dünya ve ahiretde Allahu Teâlâ muhakkak lânet eder ve onlara gayet ihanetli bir azab hazırlanmıştır. Zira Nebi aleyhisselam, eneiyyetinin Allah ile tahakkuk eder derecede Allaha gayet kurbdadır (son derece yakindir). Ve muhabbetinin hulûsu sebebiyle, o makamda isneyniyet, yâni «ikilik kalmamışdır.» Binaenaleyh, Nebiye eza edici olan, Allaha eza edici olur. Allaha eza eden ise; nefsinin eneiyyetile zâhir olan kimsedirki, Allahın ona adaveti olması dolayısıyla o kimse «iki cihanda zâhiren ve bâtınen» lânetin hakikati demek olan' gayet uzaklıktadır. Ve o kimse, Hazret-i izzete mukabil (ters düşmüş) olmakla, gayetle zillet ve hakaretle ihticab azabında olur.

(Ayet 63) **(Vema yudrîke leâllessaâte tekûnü karîba)** Saat, yâni kıyametin, müstaid olanlara karib olması me'muldür. **(İnnellahe leânel kâfirîne ve eâddelehüm saîra)** (Ayet 64) Tahkik Allahu Teâlâ Hazretleri, ihticâb sebebiyle ondan uzak oldukları için kafir ve mahcûblara lâ'net etmişdir. Ve onlara sair (yanar ateş-cehennem) azabını hazırlamışdır. Onlar, hiçbir sahib ve yardımcı da bulamazlar.

(Ayet 66) **(Yevme tukallebu ûcûhuhüm finnari)** Enva-ı azabda ve hicâb berzahlarında «sûretlerinin tegayyürü ile yüzleri ateşde taklib ettiği vakit; (başka bir kalıba sokulduğu vakit) «ne olsaydı biz, Allaha ve resulune itaat etmiş olsa idik» derler.

(Ayet 70) **(Yâ eyyühellezîne âmenûttekûllahe ve kûlû kavlen sedîda)** Ey mü'minler! rezailden sakınmakla Allaha ittika edib, doğru söz söyleyiniz. Sözde doğruluk kulda sedad (doğruluk), sıdk ve sevabdır. Sıdk; her seadetin maddesi ve her kemâlin aslıdır. Zira kalbin sefasındandır. Sefay-ı kalb ise: «cemi-i kemâlâtın», «envar-ı tecelliyatın» kabulunu iktiza eyler. Sıdk ve sedad; «kizba rezilesinden ictinab» ve «takva» ile tâbir eylediği «tezkiyenin tahtında» münderiç bulunması cihetiyle, her ne kadar emr olunmuş olan takvada dahil ise de; fazileti olduğu için, yine müfret olarak ayrıca zikr edilmişdir. Güya kendi başına takvanın bir cinsidir. Nitekim melaike zikr olunduğu yerlerde «Cibril ve Mikail» hassaten ayrıca zirk olundukları gibi, **(yuslihleküm â'maleküm)** (Ayet 71) kemâlât ve fezâilin ifâzası ile Allahü Teâlâ, sizin amellerinizi ıslah eyler. Yâni size; «kemâlâtın feyzi ile Allahu Teâlâdan tahliye ve tezyinini (süslenmesini) kabul için, nefislerinizi tezkiye (pâk ve temiz etme) ve tathir ediniz demektir. **(Ve ya'firleküm zunûbeküm)** (Ayet 71) Ve sıfât tecelliyatı ile sıfâtınız günahlarını da setr eder. **(Ve men yuti ıllahe ve resule-**

hu) (Ayet 71) Ve her kim ki tezkiye ve sıfâtın mahvında Allah ve resulune itaat eylerse; **(Fekad faze fevzan azîma)** (Ayet 71) tahliyeye ve füyuz-i azim olan «sıfât-ı İlâhiye ile ittisafa (vasıflanmak) zafer bulmuş olur.»

(Ayet 72) **(İnna ared nal emanete âlassemâvati vel ardı vel cibali)** Biz, muhakkak hüviyeti, semavat ve arzda ibda etmemiz ve «hüviyetin, semavat ve arz teayyünatı ile ihticâbı sebebiyle, «emaneti» semâvat ve arza ve cibale (dağlara) arz eyledik. **(Feabeyne en yahmil neha)** (Ayet 72) hüviyeti kabule istidâdları olmadığından «ecramının azameti ile beraber», semâvat ve arz üzerinde hakikat zâhir olmak sûretiyle hamlinden (taşınmasından) iba ve imtina eylediler. **(Eşfakna minha)** (Ayet 72) Ve semâvat ve arz ve cibal zayıf oldukları için, emanetin haml ve kabulunden korktular. **(Ve hamel ehal insanü)** (Ayet 72) Ve insan, istidâdının kuvveti ve hamline iktidarı sebebiyle haml (yüklendi-taşıdı) eyledi. Hakikat hüviyeti nefsine izafe ile, nefsi için intihal (başkasının şeyini benimdir diye benimsemek) eyledi. **(İnnehu kâne zalûma)** (Ayet 72) Zirâ insan «nefsi ile zâhir olduğu ve hakikat hüviyeti intihal ettiği, benimsediği zeman» Hakkullahı men etmesiyle çok zulum sahibi oldu. **(Cehulâ)** (Ayet 71) Enaniyetle hüviyetden ihticâbı dolayısıyle, hakikaten hüviyeti bilemediğinden çok cahil» oldu.

(Ayet 73) **(Liyuâzzi bellahül münafıkîne vel münafikati)** İnsanın emaneti hamli; hey'et-i bedeniye ve sıfât-ı nefsaniye zulumatıyle, nûr istidâtlarının zuhûrunu men etmekle zulum eden ve o nûru mevzuunun gayrinde koyarak hakkını bilmeyen «erkek ve kadın münafıkları» **(vel müşrikîne vel müşrikâti)** (Ayet 73) ve hicâb-ı halkiye kesafetinin ve pasın galebesi sebebiyle, gayri ile kalmalarından ve enaiyetle hicâblanmalarından «cahil kalan» ve nûrlarının büsbütün sönmesiyle «emanet-i İlâhiyeye vefalarının imtinaiyla, zulümleri pek büyük olan «erkek ve kadın» şirk sahiblerini Allahu Teâlânın azab etmesi **(Ve yetûbellahü âlel mü'minîne vel mü'minati)** (Ayet 73) ve emaneti eda etmekten mâni olan «nefsani sıfâtlardan» ictinab ile, «zulumden tövbe eden» ve «vefa zamanında» gizlemiş oldukları «Hakkullahı» ibraz ve izhar (zahire meydana çıkarma-aşikâr etme) ile, «adalet eyleyen» ve «Hakkı ârif olub» fenâ ile emanetini eda etmekle «Allahu Teâlânın» hakkını ifa ile cehilden tövbe eyliyen «erkek ve kadın mü'minlerin tövbelerini» kabul etmesi içündür. **(Ve kânellahü gafûren rahîma)** (Ayet 73) Allahü Teâlâ Hazretleri, tezkiye, tasfiye, tecrid ve mahv dan biriyle, cehilleri ve zulumleri ve günahlarını setr edici, ef'âl, sıfât, zâtıyle «bekâ zamanında» vücûd-i

Hakkani ile rahmet edici olmuşdur. Yahud mânâ: semavat ve arza ve cibale tecelli, ve hamline takat getirdikleri sıfatı kendilerinde koyarak, onları o sıfata mezahir kılmakla «emanet-i İlâhiyeyi» arz eyledik. demektir. Yâhut **(Feebeyne en yahmilneha)** (Ahzab Suresi, Ayet 72) mânâsı; hıyanetleri ve emaneti indlerinde imsakdan imtina'ları ile, hamlinden iba eylediler. **(Ve eşfakna minha)** (Ahzab Suresi, Ayet 72) yâni, indlerinde (yanlarında) haml etmekden korkub, ibda' (icad-ihtira-halk) olunan kemâlâtı izhar ile, emaneti eda eylediler. İnsan ise: şeytanet ve enaniyetin zuhûru ile, kendinde ibda olunan kemâli izharla, emanetin edasından imtina ve nefsin zulum ile zuhuru ve mearifet makamında terakkiden men'i sebebiyle «emaneti imsak etmekle haml eyledi» demektir.

Allah a'limdir.

Kemaleddin Abdürrezzak

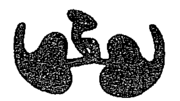
KÂŞÂNİYYÜS

Semerkandi

TE'VİLÂT-I KÂŞÂNİYYE

(Kur'an-ı Kerimin ÖZ tefsiri)

Cilt: 3

Tercüme

Meslek-i MELÂMİYYE'den

ARABACI İSMAİL ANKARAVİ

Efendinin Veled-i Manevisi

ALİ RIZA DOKSANYEDİ

(Eskişehir Merkez Vaizi)

Yeni Yazıya Aynen Aktaran

Arabacı İsmail ANKARAVİ Efendinin Mahdumu

M. Vehbi GÜLOĞLU

Y. Müh.

TE'VİLÂT-I KÂŞÂNİYYE

Kadıoğlu Matbaası
Ankara - 1987

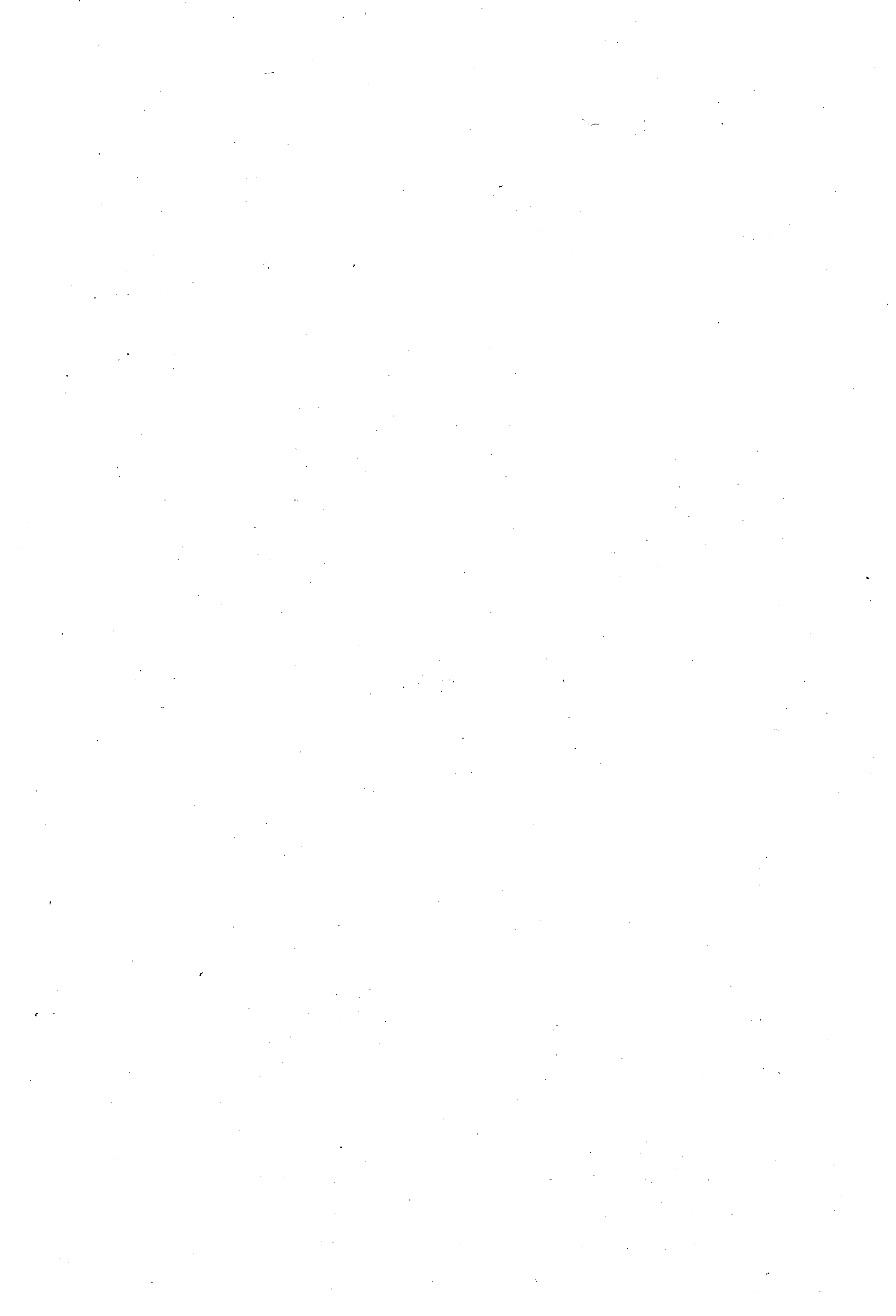
Kemalüddin Abdürrezzak-ül Kâşâniyyüs Semerkandî

TE'VİLÂT-I KÂŞÂNİYYE

Cilt III.

Tercüme:
Ali Rıza DOKSANYEDİ

Yayına Hazırlayan:
M. Vehbi GÜLOĞLU

S U N U Ş

Muhterem merhum Ali Rıza Doksanyedi Efendi'nin gayreti ile yüce milletimize kazandırılan bu muazzam eser tevhid vadisinde Nübüvvetin Velâyetinin Sırrının Neş'esini takdim hususunda yazılan eserlerin en kıymetlilerindendir.

İnsanın bir bedeni, bir nefsi, bir sırrı, bir ruhu ve ruhunun ruhu yani Ruh-ül Kuds'u olduğunu ve hakayıkı ilâhiyenin nurları ile nurlanmanın, bu nefis, kalb ve ruh mertebelerinde kemalâtı insanînin tahsili ile mümkün olabileceğini, Kur'an ve Furkan'ın hakikat manâlarını ve mükemmil ekmel insan Fahri Alem Nebiyyi Zişan Hazreti Muhammed Sallahü Aleyhi ve Sellem Efendimizin hakikatlerinin ne olduğunu, Kur'an'ın ayetlerinden ilhamı zatî ile zevk ettiği beyyinelerle açıklamıştır.

Bu eser te'vili Kur'anîdir. Bunu ancak enbiya ve ilimde rüsuh sahibi olan kümmelîni evliyaullah yapabileceğini Habibi Kibriya sevgili Efendimiz buyurmuşlardır. Bu sebepten eseri her okyuşta in-
sevgili Efendimiz buyurmuşlardır. Bu sebepten eseri her okuyuşta insana ayrı ve nice zevkler ihsan olunduğuna şahit olunur.

Eseri yeni Türkçe yazıya çevirmeye ömrü kifayet etmeyen Ali Rıza Doksanyedi Beyefendi'yi burda şükranla anarken ruhunun şad-ü handan olmasını Zat-ı Bari'den niyaz eder, yeni yazıya çevirme hizmetini bu abd-i fakire nasib ettiği için Cenab-ı Mevlâ'ya sonsuz şükranlarımı arzederim.

Bu eserin kütüphane raflarından bulunup meydana çıkarılmasında büyük hizmet ve himmetleri olan Ali Rıza Efendi'nin kıymetli torunu Prof. Dr. Gündüz Ökçün Beyefendi'ye ve Yük. Müh. Özkaya Duman kardaşımıza teşekkürlerimizi sunarım. Eseri kitap haline getirebilmek için maddî katkıda bulunan manâ kardaşlarımıza maddî ve manevî afiyet niyaz eder, yardımlarının indi ilâhide makbul olsını temenni ederim. Mümin ve mümine kardaşlarımızın bu irfanı Muhammedî'den hissemend olabilmelerini Zat-ı Hak'tan istirham ederim.

Muhammed Vehbi Güloğlu
(1987)

Not : Maddî imkânsızlıklar nedeni ile Kur'an ayetleri esas şekilleri ile değil, Türkçe harflerle basılmıştır ve bu şekilde tam doğru olarak okunmaları mümkün olmamaktadır. Bu kitab çalışılırken Kur'an'ın aslî metnini de kullanmak gerekmektedir.

MÜTERCİMİN ÖNSÖZÜ

Gerek hal tercümelerinden ve tarihi kayıtlardan ve gerek bırakmış olduğu eserlerden bir Türk alimi, derin bir felsefe sahibi, yüksek bir mutasavvıf olduğu anlaşılan ve Semerkand'da doğarak (KÂŞÂN) şehrinde yaşamakla (Kâşânî) diye iştihar etmiş ve hicrî 887 ve milâdî 1467 yılında vefat etmiş olan 'Kemalüddin Abdürrezzak-ül Kâşâniyyüs Semerkandi' nin yazmış olduğu (TE'VİLÂTI KÂŞÂNİYYE) adlı eseri, her ne kadar sonraları bilinemeyen herhangi bir sebep ve saikle (MUHYİDDİN TEFSİRİ) ünvanı ile Mısırda basılmış ve yayınlanmış ise de, yapılan araştırmalar ve incelemeler sonunda bütün islâm müelliflerinin eserlerinde istiçhaden ve naklen aldıkları aynı kelam ve ibareleri Kâşâniye nisbet edegelmekle ve bu hususda sözlerine doğruluk ve güven olunacak asrımız bilginler ve ariflerinin sözlü bildiri ve ifadeleriyle bu eserin Muhyiddin'e ait olmayıp, Kemalüddin Abdürrezzak KÂŞÂNİ'ye aid olduğu kesinleşmiştir.

Muhyiddin'in vefat tarihi 627, Kâşâni'nin vefat tarihi 887 olduğuna göre Kâşâni, Muhyiddin'den iki buçuk asır sonra gelmiş ve yaşamış olmakla beraber fikir ve meslekte, zevk ve meşrebde Muhyiddin'in izini takib etmiş ve Tevhid ilminde aynı hakikat yolunda yürümüştür. Bu itibarla, yani ulaştıkları amacın birliği yönünden eserin Muhyiddin'e oranla ve (MUHYİDDİN TEFSİRİ) adıyla basılmış olması da ihtimal dışında değildir.

Kitabın dibaçesinde bizzat kendisi tarafından bildirildiği üzere, yazarın bu eserde dini celiyli İslâmın gerçekleri ve manâlarını içinde toplayan, kapsayan (KUR'AN-I KERİM'İN) ahkâm ve zevahirini tamamen kabul ile beraber, Kur'an ayetlerini sırf enfüse tatbik cihetini ele alarak fikri kıyaslarla hallolunamayan gerçeklerini, fehm-i idraki mümkün olmayan bir çok dini konuları, esrar ve inceliklerini, derinliklerini, akla yatar ve normal şekillerle yönlendirmeye, ayetlerin felsefesini apaçık yorumlama ve açıklamaya muvaffak olmuştur. Kur'an'da bahis konusu olup bu günün düşünceleriyle, müsbet ilimleriyle bağdaşması kabil olmayacağı zannolunan itikad konularını, hayal edilen fikirler alanından çıkararak normal akımlarına ve birleştirilmesi yollarına çevirmek ve bu gerçekleri sırf insan vücudunda ve tabiat yüzünde görebilmek suretiyle keşf ve çözerek fikir sahiplerini şek ve kuşkudan kurtarmıştır.

Sırf tevhid mertebeleri ve makamları üzre ve Kur'an ayetlerini afâk ile beraber enfüse (süjeye) uygulamak usulü ile yazılmış olan bu eser, bütün tasavvuf ve hakikat ehlince son derece kabule şayan görülmüş ve pek çok rağbet bulmuştur. Esasen yazarın tasavvufda bunun gibi daha bir çok kıymetli yapıtları da vardır.

Ancak şunu belirtmek gerekir ki yazar Kâşâni hazretlerinin bu eseri kamu düşüncesine göre yazılmış değildir. Bir çeşit ihtisas kitabıdır. İlkel bilgi ve sırf görünüşlere dayanan yalın düşünce sahipleri bu kitaptan gereken yararları elde edemezler. Bundan ancak tasavvufla ilgilenip o meslek hakkında az çok fikir edinmiş yahut kendisi o kapıya başvurarak nasibini bağlamış veya yüzyılın bilgi ve irfanıyla nurlanmış, dolayısıyla açık tabiat kitabını okuyan, okumak isteyen genç yetenekliler, nurlu zekâlar parlak fikir sahipleri, dolgun dimağlar yararlanabilir. Zaten felsefe de bu gibi uzmanların, bilgili, yüksek düşünceli dimağların yolunda seve seve uğraşdıkları, ve her uğraşmada anlatılması güç zevk ve lezzet duyguları ile duygulandıkları, görülmemiş renklerde çeşitli kokularda çiçeklerle süslenmiş lâhûti (tanrısal) bir bahçe değil midir? Evet felsefe sözü Hikmet seven manasına olan yunanca Filosofi kelimesinden alınmış olmasına göre Hikmet de her şeyin asıl ve hakikatı hakkında elde edilecek tatlı bir bilgi demek olacağına göre felsefe, eşya ve mevcûdatın gerçeklerine aid düşünce ve bilgilerden başka bir şey olamaz.

Şu kadar var ki doğu ve batı felsefeleri arasında gözle görünür bir ayrılık göze çarpmaktadır. Batı felsefesi sırf insan bilgisine, fikrî kıyaslara, aklî muhakemelere, özetle akıl ve fikre dayanarak bulunur ve bilinir. İnsan aklı ise, tabiatın çevresi kapsamı sınırı içinde bulunduğundan sınırlı ve nihayeti olandır. Yalnız dairesi çevresinde bulunan akla uygun işleri düşünüp anlayabilir. Onun ilerisine geçemez. Ve o çenberin dışına çıkamaz. Çıkacak olursa, tıpkı taşıyabileceği yükün iki üç katını yüklenmiş bir hayvan ve yahut kapsamının bir kaç katı doldurulmuş bir vapur gibi dengesini kaybetmeğe, şaşırmaya mahkum olur ve her halde şaşırırır ve sapıtır. Madem ki tabiat üstüne, metafizik denilen bir uzaya açılıyoruz, akıl ve mantık çevresinden çıkmış sonsuz bir âleme yükselmiş oluyoruz demektir.

Yüksek ve sonsuz olan bu âlemde kanat açmak ise ancak ve ancak ilâhi ve kudsî bir doğrulama ile mümkün olabilir. İşte islâm felsefesi, yine akıl ve mantıkla ilgilenmekle ona dayanmakla beraber ilâhi ve kudsî doğrulama ile aklın me'vasından alınmış bir fel-

sefedir ki bu hiç bir zaman hakikatten şaşmaz, hiç bir tarzda ve yolda yanılmaz. Çok geniştir, kâinatı ve bütün âlemleri kaplamıştır.

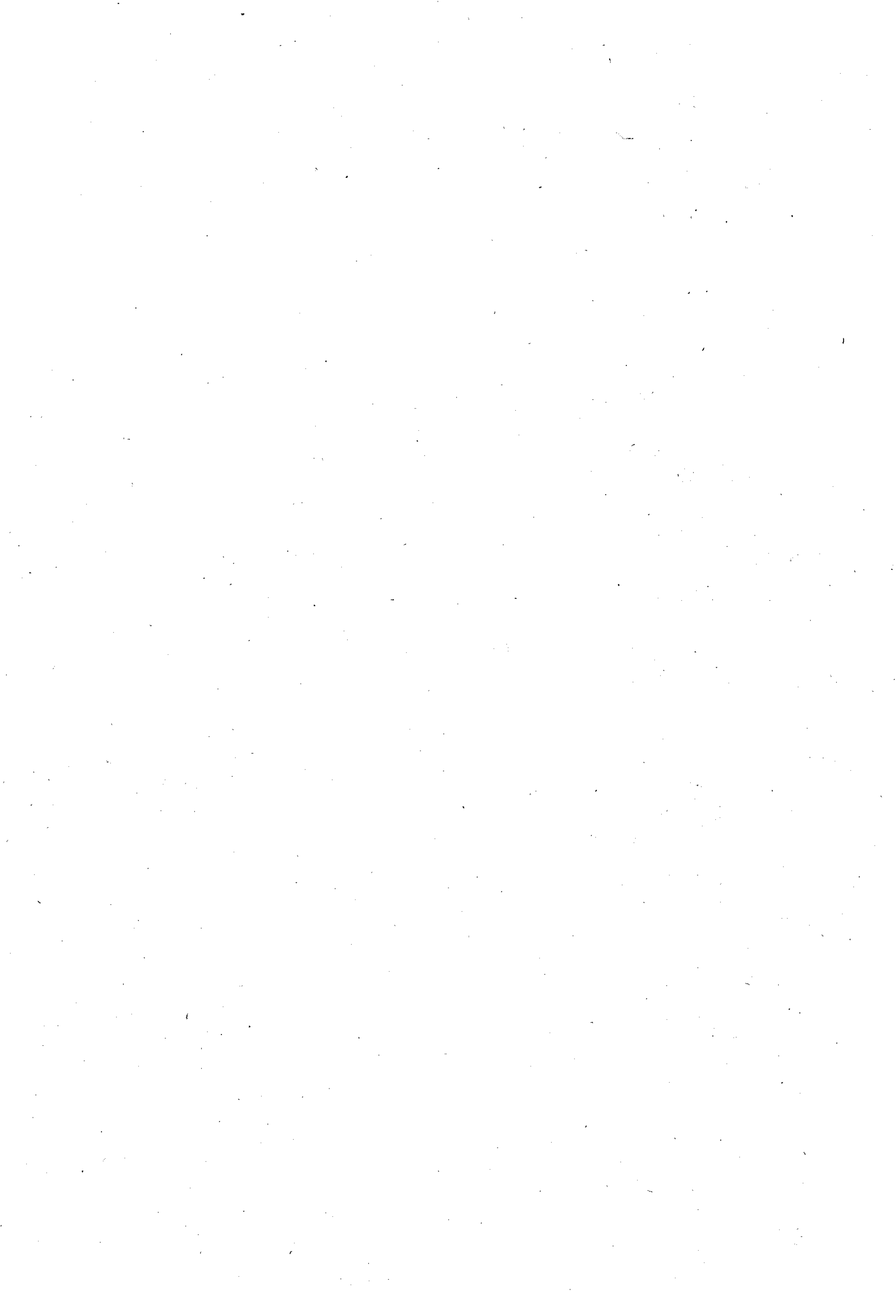
Bunun sahipleri, bir yıl ara ile gelseler fikirlerinde felsefelerinde asla birbirine karşı olmazlar, çünkü hak birdir, daima birdir, taaddüt etmez ve zaman değişmesiyle hakikat değişmez. Tasavvuf denilen mesleğin gayesi de bu hakikata ulaşmaktır. Arz olunan bu yüksek islâm felsefesine dayanan ve aynı zamanda bir çok gerçekleri kapsayan, fakat ötedenberi bütün islâm ve Türk bilgin ve düşünürlerinin tuttukları usul ve meslek üzre Arab dilinde yazılmış olan bu kıymetli eseri — zerre kadar tasarruf şöyle dursun — asla bir fikir ve yorum da bulunmaksızın ve hiç bir eserden bir şey katmaksızın, yalnız tercümede esas olan ifadenin kuvvetini, keyfiyetini gözönünde tutarak, gençliğimize bir armağan sunmak emeliyle, amacıyla elden geldiği kadar açık ve sade bir dil ile türkçemize çevirmeğe uğraştım. Yalnız Necran Nasrani'leriyle ceryan etmiş olan olayı, mubahele meselesini, Nehcivanlı Nimetullah merhumun tefsirinden alıp itizar (özür) beyanıyla derceyledim.

Ümidim şudur ki yüzyılın ilimleri ile yetiştirilmiş gençlerimizin olgun ve nurlu zekâları bu eserdeki hakikatları bizden kat kat fazla anlayacaklar, ufak bir işareti çok genişleterek hakikatın en yüksek uçlarına yükselterek gelecek kuşak için yüksek metodlar hazırlayacaklardır. Gençlerimize bu yolda büyük başarılar bağışlamasını ulu Tanrı'dan niyaz ederken, dilimize, irfan sahamıza olan borcumun ödevi için vaki olan bu değersiz hizmette görülecek kusurlarımı okuyucuların müsamaha görüşleriyle örtmesini dilerim.

Tevfik Allah'dandır.

Sabık Eskişehir Merkez Vaizi ve
Ankaralı Arabacı İsmail Efendi'nin
Veledi Manevisi Ali Rıza Doksanyedi

1935

D İ B A Ç E

(Kemâluddin Abdürrezzak-ül Kâşâniyyüs Semerkandî'nin Önsözü)

Umumen hamd-ü senalar, nazmı kelâmını hüsnü sıfatına ve sıfatı ayniyesini nur-u zatına mazhar kılan Zât-ı Ecell-ü Âlâ'ya, mahsusdur ki, asfiya ve evliyasının sem-i kulûbunu ve fehm-i şuurunu hakayık-ı kelâmiyesini işitmek ve ulum-u yakiniyeye muttali olmak için saf ve sırlarını muhabbet nurlarının işrakı ile tenvir ve taltif, ruhlarını fenayı tam ile cemal-i vechini müşahedeye teşvik ettikten sonra evliya ve asfiya-yı kiramına kelâm-ı celilini ilka ederek rahat-ı daireye isal ve kurb-u hakikîye mazhar kılmakla kendilerini nezd-i ilahisinde halis ve muhasib-i feyz ü necat eyledi.

Zahir manâları ile nefisleri tezkiye eden, temizleyen kelâmı ilâhinin zahiri akan bir su gibi, batın hakikatleri ile susamış kalbleri teskin eden, kandıran batını dalgalanmış bir deniz gibi oldu. Evliya, esrar incilerini çıkarmak için bu denize dalmak istediklerinde suları kendileri üzerinden taşıp tuğyan etmekle dalgalarına gark oldular. Lâkin vadi-i fehimlerinde, cedavil-i akıllarında kelâm-ı ilâhinin feyzinden seyelan eden nehirler kenarlarında yeşil çimenli, yeşil bahçeleri bitirdi. Sahil-i nutuklarına parlak cevherler ve inciler çıkardı. Bu fezy ve imdadın karşısında hudutlarına vakıf olan kalbleri, saymaktan aciz kaldığı mücevheratla koyun ve koltuklarını doldurmağa, nefisleri buldukları nimetlere şükr edici olarak envar-ı ilâhiye yemişlerini toplamağa başladılar. Sırları, ayat-ı celileden muttali oldukları sıfat-ı ilâhiyenin hüsnünü görerek hayran ve sıfatın hin-i tecelliyatında mütelâşi olup dehşet içinde kaldılar. Hattâ ruhları, sıfat mertebelerinden terakki ile sıfat arkasında ilerisinde vech-i Bâki hüsn-ü cemalini müşahede ettiğinde bu şuhud ile Vahid-i Kahhar'ın başkasından vücudun nehyine hükmederek Vahid-i Kahhar olan Zat-ı Uluhiyeti tekmil noksanlardan tenzih ettiler.

İmdi kullarına sıfatıyla kelâmında tecelli eyleyen Zat-ı ilâhi noksanlardan münezzehdir.

Salât ve selâmların en mükemmeli de kelâm-ı ilâhinin mevrud ve masdarı kılınan ve kelâm-ı celil-i ilâhi ile intak olunan şecere-i Mübarekeye ve ilm-i şerifinin ve kitab-ı azizinin mahzeni olan Âl ve eshabı üzerine olucudur.

(Hamdü senadan sonra müellif kuddise sırrahû hazretleri buyuruyorlar ki :)

Ben uzun zaman Kur'an'ı tilâvete ve kuvvetli bir iman ile manâsını tefekküre devam eyledim. Bununla beraber sadrım zıyk ve fuadım muztarib idi, kalbim münşerih olmuyordu. Fakat Rab'bim beni tilâveti Kur'an'dan ayırmadı.

Nihayet Kur'an'ın okumasına ülfet ve ünsiyet ederek halavetini tatmaya başladım. Derhal nefsim neşatlandı, sadrım açıldı, kalbim genişledi, sırrım vüs'at peyda etti. Vakt-ü halim güzelleşdi. Ruhum bu fütühat sebebiyle o derece mesrur oldu ki, güya daima akşam, sabah şarab içiyordu. Her ayetin tahtında lisanımın vasfından âciz kaldığı o kadar manâlar inkişâf ediyordu ki, ne zapt ve ihsasına kudret yetişir ve ne de neşr ve ifşasından sabr edilebilirdi.

O vakit her sâmit ve natıkın salâvatına lâyık olan Nebi-yi Zişan Hazretleri'nin «Kur'an'dan nazil olan her ayetin zahiri ve batını vardır, her harfin bir haddi ve her haddin bir matla'ı vardır.» hadis'i şerifini hatırladım. Bu hadis-i nebevîde zahirin tefsir, batının tevil, haddin fehimlerin nihayet bulduğu manâ, matla'ın o manâdan yükselmekle Hak'kın şuhuduna ıtla' olunan makam olduğunu anladım. Hakikaten, «Allah Tealâ kullarına kelâmında tecelli etmişdir. Lâkin sizler görmezsiniz» buyurduğu Cafer-i Sadık Aleyhisselâm'dan nakl olunmuş, kezâ İmam-ı müşârün-ileyh namazda iken bayılıp düştüğü keyfiyetinden sorulunca «Tekrar, tekrar okumağa devam ettim, hattâ ayeti mütekellim olan Zat'tan işittim.» dediği rivayet olunur.

İşte bu sebeple kelâm-ı ilâhinin ahkâm ve zevahire taalluk eden cihetinin zata hududu tayin edilmiş, «Kur'an'ı kendi rey'i ile tefsir eden küfr etti» denilmiş olduğundan bu cihetten sarfı nazar ile yalnız butûn ve hakayıktan bana arız ve varid olan esrarı kayd eylemeyi muvafık gördüm. Çünkü tevil, salik ve müstemi' olanların süluk mertebelerindeki derecelerinin tefavütü ve hallerinin ihtilâfı sebebiyle daima değişebileceğinden ne hali üzere ibka ve ne de büsbütün terk olunabilir. Salik ne zaman makamından terakki etse kendisine yeni bir fehim açılır, ve müheyya olan lâtif bir manâya muttali olur. Binaenaleyh tefsir dairesinde dolaşmıyarak ve mütâlaât deryasının tahriri müsait olmayan derinliklerine dalmayarak hatıra doğan hakikatleri karalamağa başladım, ve indimde tevile kabil olmayan veya tevile muhtac bulunmayan ayetleri asla irad etmedim. Yazdığım tevcihlerde nihayete erişdiğimi kat'iyen zan eder

değilim. Zira fehim ve vecihler, benim fehm eylediğimle münhasır olamaz. Allah'ın ilmi benim bilgimde elbette kayd olunamaz.

Zahiri murad olunduğu görülen ayetlerden tevili mümkün olanlarını, fehmin tevile yolu olduğu bilinmek ve bununla benzerlerine istidlâl olunmak için bir parça tevil ettim, çünkü tevilinde taassüften kurtulmak çareleri yoktur. Mürüvvet ünvanı ise tekellüfü terk etmektir. Benden başkasına daha güzel vecihlerde zahir olmak mümkündür.

Tevfik Allah'dandır.

Kemâlüddin Abdürrezzak-ül Kâşâniyyüs Semerkandi (Kuddise sırrahu)

İÇİNDEKİLER

S E B E' S U R E S İ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Elhamdülillahillezi lehü ma fis semavati vema filârdı)** Semavat ve arzı sıfatı zahiresinin ve kemalatı bahiresinin muzahiri kılması sebebiyle ve suhbu celâliye ile semavat ve arzda zuhuru sebebiyle hamdi mutlak, semavat ve arzdaki eşyanın sahibi olan Allah Teâla Hazretlerine mahsustur. **(Ve le hül hamdü filâhireti)** (Ayet 1) Ervaha kemalâtı batına ve sıfatı cemâliye ile tecellisi sebebiyle ahirette de, - yani dünyada sıfatı rahmaniye ile zâhiren ve ahirette sıfatı râhimiye ile batınen - hamd ona mahsustur. **(Vehüvel hakimül habirü)** (Ayet 1) O Allah Teâla, hikmeti muktezası ile âlemi şahadetin tertibini muhkem kılan hikmet sahibi, letâfeti cihetiyle âlemi gaybın batınlarında ilmi nüfuz eyleyen hayır sahibi zattır.

(Ayet 2) **(Ya'lemu mâ yelicu filarz)** Arzda dahil olan melekûtu arzıye ve kuvayî tabiiyeyi **(Ve mâ yahrücü minhâ)** (Ayet 2) tecrit ile yerden hariç olan nüfusu insaniye ve kemalâtı halkiyeyi bilir. **(Ve mâ yenzülü minessemai)** (Ayet 2) Ve semadan nazil olan maarif ve hakayıkı ruhaniyeyi **(Ve mâ ya'rücü fiha)** (Ayet 2) ve semaya uruc eden amalî saliha ve ahlâkı fazıla heyetlerini bilir. **(Vehüverrahimül-gafur)** (Ayet 2) O Allah Teâla kemalatı semaviyeyi nuraniyeyi ifaze ile rahmet edici, heyeti arzîyeyi zulmanîyeyi setri ile mağfiret edicidir.

(Ayet 6) **(Ve yerellezîne ûtül'ilmellezî ünzile ileyke min Rabbike hüvelhakka)** Ulemayî muhakkıkîn sana Rabbinden inzal olunan Kur'anın hakikatını ayanen görürler. Mahcubun, arifi ve arifin kelamını bilmesi mümkün değildir. Zira her hangi bir şeyi arif olan kimse o şeyi ancak kendisinde mevcut olan bir mana ile arif olur. İmdi ilimden hazzı ve marifetten nasibi olmayan kimse alîm ve arifi ve onların ilmini bilemez. Çünkü marifet imkânının sebebinden halidir. **(Ve yehdî ilâ sıratıl' azîzilhamîd)** (Ayet 6) Ve Kur'anın müminlere envaî lûtuflarla in'am eder ve mahcublara kahr ve men ile galip ve Allah'a vusul yoluna hidâyet eder olduğunu ayanen görürler. Eğer bu iki sıfatın **(Liyecziyellezine amenu ve amilüssalihatı)** (Ayet 4) kavline tatbiki itibar olunmayıp da **(Ve yerellezine utül ilmellezi)**

(Ayet 6) kavline tatbiki itibar olunsaydı, azizin manası, vasıl olanları ifna ile galip olan kuvvet sahibi, hamîdin manası, vasıl olanlara beka zamanında sıfatıyla in'am eden nimet sahibi olurdu.

(Ayet 10) **(Ve lekad âteyna dâvude minnâ fazlen)** Tahkik, Biz ruh Davud'una ulu rütbe ve tesbih müşahede ve ziyade ibadet ve tefekkür ve kemâlatı ilmiye ve âmeliye ile beraber muhabbete münagat sebebiyle Bizden fazıl verdik **(Ya cıbalü evvibî maahü)** (Ayet 10) Dedik ki, ey aza dağları, sana emrettiğimiz harekat, sekenat, ef'al, infiâlat ve taatta temrin ve inkiyattan sana mahsus tesbihat ile Davud'la beraber sen de tesbih eyle **«Vettayr)** (Ayet 10) Ve ey kuvayî ruhaniye kuşu, zevatı müfarika ve ervahı mücerrededen istifaze ve istişraklar ve teakkul ve idrak ve zikirlerden tesbihatı kudsiye ile tesbih et, her şey memur olduğuyla tesbih etsin. **(Ve elennalehül-hadid)** (Ayet 10) Ve ruh Davud'una tabiatı cismaniyei unsuriye demirini yumuşak kıldık ki:

(Ayet 11) **(Eni'mel sâbiğâtin)** Ey Davud, vera ve takva heyetlerinden gömlekler yap. Çünkü şeytan fesatlarının oklarından ve nefis düşmanlarının devaisi kılıçlarından muhafaza edecek gömlek, takva gömleğidir. **(Vekaddir fisserdi)** (Ayet 11) Ve devaii nefsiyenin tesirini mani olan heyetlerin vusulünde ve amalî müzekkiyenin tergibinde hikmeti ameliye ve sanatı mütegannei akliye ve şeriye ile gömleğin dokumasını, sıkıştır. **(Va'melû salihen)** (Ayet 11) Ve ey ciheti süfliyede cemiyetiyle ciheti ülviyeye Allah için amel ediciler, sizi terakkide hazreti ilâhiyeye esad edecek ve envarı kudsiyeyi kabul için hazırlayacak iyi işler işleyiniz. Bu hitap Ruhu Davudî ile onun alatı olan kuvayî ruhaniye ve nefsaniyeye ve azayı bedeniyeyedir.

(Ayet 12) **(Ve lisüleymanerriyha)** Kalb Süleyman'ına da hevayı nefsaniye rüzgârını verdik. **(Gudüvvüha)** (Ayet 12) Ki ruh nurunun tulûu ve kalp şuaının işrakı sabahında ve gündüzün yüz gösterdiği zamanda o rüzgârın esmesi, ahlâk, fezail, taat ve ibadet ve meadiri saadetine müteallik amalî salihada bir tavır seyridir. **(Ve revahüha şehrün)** (Ayet 12) Ve envarı ruhiyenin sıfatı nefsiyede gurubu ve şuaları parlaklığının zevalî ve nur gündüzünün yüz çevirdiği akşamında da rüzgârın esmesi ekvat, erzak, melahis ve menakih ve nizamın salahına ve bedenin kıvamına taalluk eden şeylerden mesalihi maaşın tertibinde diğer bir tavır seyridir. **(Ve eselnâ lehû aynel-kıtrî)** (Ayet 12) Ve taat ve muamelatta temrin sebebiyle biz kalp Süleyman'ına camit olan tabiatı bedeniye bakır kaynağını erittip akıttık. **(Veminelcinni men ya'melü beyne yedeyhi bi izni Rabbihi)**

(Ayet 12) Rabbinin, cinnileri Süleyman'a teshiri ve işleri onların ellerinde kolaylaştırmasıyla kuvayî vehmiye ve hayaliye cinlerinden kalb Süleyman'ının huzurunda, alemin salahına, memleketlerin imaretine, ibadın refah ve saadetine müteallik takdiratta ve islâhı nefs ve iktisabı uluma müteallik terkibat ve tafzilatta çalışanları teshir ettik. **(Ve men yeziğ minhüm an emrina nüzikhü min azâbissa'ıyr)** (Ayet 12) Ve bunlardan her hangisi tabiatı cinniyesi iktizasıyla zeharifi nefsiye ve lezzatı bedeniyeye meyli sebebiyle emrimizden, sevap ve reyi akliden meyil ve inhiraf eylerse riyazatı kahriye, tıbaî şeytaniyeye muhalif olan devaii akliyei kahriye ateş kamçılarının hizbiyle kuvayî melekutiyenin üzerine tasliti sureti ile ona, saîr azabından tattırırız.

(Ayet 13) **(Ya'melune lehü mâ yeşâü min mehariybe ve temasil)** Kuvayî vehmiye ve hayaliye cinnileri, onun için istediği makamatı şerife mihraplarını ve suveri hendesiye timsallerini yaparlar. **(Ve cifanin kelcevap)** (Ayet 13) Meaniyi suveri hissiye ile hikâye etmek ve hakayıkı suri misallerde göstermek müdrikatı külliye ve varidatı gaybiyeyi, melabisi lafziye ve hayatî cüziyede dercetmek sebebiyle erzakî maneviye ve agdiyei ruhaniye zarflarından her ne kadar levahiki maddiye ve avarisi cismaniye ile dökülürlerse de mevaddî heyullaniyeden arî oldukları için havuzlar gibi geniş kaplar yaparlar. **(Ve Kudurin rasiyat) (Ayet 13)** Ve musip reyler, kavi ve sabit azimler ile müstakim kıyasların terkibi ve ulum ve maarif müvaridinin hazırlaması sebebiyle istidatları hazırlamak sabit ve büyük çömleklerini yaparlardı. **(İ'melû âle davude şükren)** (Ayet 13) Ey ruh Davud'unun âli, size teshir ettiğimiz bu kadar mevcudat ve ifaze ettiğimiz kemalat nimetleri sebebiyle bu nimetlerin memleketi dünyeviyenin tedbirinde ve kemalatı bedeniyenin ıslâhında değil, bende fena ile hukuku ubudiyeti ifa ve bana teveccüh ve sûluk yolunda istimali ile şükrediniz. **(Ve kalîlün min ibadiyeşşekur)** (Ayet 13) Nimetleri halis rizayı ilâhi için Allah'ın taatinde istimal eyleyen şekur, has kullarından olanlar az kimselerdir.

(Ayet 14) **(Felemma kadayna aleyhilmevte madellehüm alâ mevtiû illa dâbbetülardı te'külü minseetehü)** Makamı sırda bende fena ile kalb Süleyman'ına ölümü kaza ettiğimiz vakitte kalbin, ruh makamında fenasına ve hali sırda Hakka teveccühüne başka suretle hidayet bulamadılar. Ancak kalb Süleyman'ının asası olan nefsi hayvaniyeye galip, tabiatı arziye ve kuvayî bedeniyei zaifesinin hareketiyle hidayet buldular. Zira kalbin kuvayî vehmiye ve hayaliye tavırlarının ilerisinde bir tavırda olmasıyla kuvayî vehmiyenin sır

makamına vusulüne ve kalbin sır makamındaki haline vukuf ve şuuruna yol yoktur. Ancak riyazat ile zafı ve bu takdirde kendisinden kalb mededinin inkıtaı dolayısıyla kalbe muttasıl ve kuvayî tabiiye ile makhur olan tabiatı bedeniyenin ittisali rabıtasıyla yol olabilir. Yani kuvayî vehmiye ve hayaliye asaya istila ile ekleyleyen dabbenin haline muttali olamazlar. Zira kalbin urucu zamanında nefsi hayvaniyenin kuvası zayıflayarak sabit olur ve o kuvadan ancak nefsi hayvaniyeye hakim olan kuvayî tabiiye kalır. **(Felemma harre tebeyyenetilcinnü en lev kânû ya'lemunelgaybe ma lebisû filazabilmühîn.)** (Ayet 14) Vakta ki kalb Süleyman'ı saikayı müseviyesinden sukut ve hazreti ilâhiye ile huzur ve iştigalde kuvayî riyazetle amellerde istimalden zuhul edince tebeyyun eyledi ki kuvayî vehmiye ve hayaliye cinleri mükaşifata ittila ile sır makamının gaybını bilir olsalardı muhalifat ve sûlukta meşekkatli amellere icbar ve hukukunu o amellere iktisar ile tabiat ve arzuların mukteziyatında, huzuz ve müradattan men eden riyazatı şakka gadabı mihniyette yani ihanetli gadabında durmazlardı.

(Ayet 15) **(Lekad kâne lisebein fii meskenihim ayetün)** Tahkik, beden medinesi ahalisi için mahalli kararlarında Allah'ın sıfat ve ef'aline delalet eden alâmet vardır. **(Cennetâni an yeminin ve şimalin)** (Ayet 15) O ayet ve alamet sağdan ve soldan iki cennettir ki biri sağlarından - kalb vechiyetinin daha kuvvetli ve daha şereflisi olan berzah cihetinden saffat ve müşahedat cenneti, biri sol cihetlerinden daha hasis ve zayıfı olan sadır ve nefis cihetinden asar ve ef'al cennetidir. **(Külû min rızkı rabbiküm)** (Ayet 15) **(Le'kuluu min fevkehum ve min tahtı ercilühüm)** ayetinde buyurulduğu gibi iki cihetten de Rabbinizin rızkından yiyiniz. **(Veşkurû lehü)** (Ayet 15) Semeratı nimetlerini taatte istimal ve ibadetle Hak'da sûluk ile Hak'ka şükrediniz. **(Beldetün Tayyibetün)** (Ayet 15) Meskeniniz sıhhat ve mizacın itidali ile güzel bir beldedir. **(Ve Rabbün gafurün)** (Ayet 15) Rabbiniz de mağfiret sahibidir. Rezail heyetlerini ve nüfus ve tebaın zulumatını, ef'alî ve sıfatî nuru ile setr eder. Size istidat, esbab ve alat cihetinden temkin ve ikdar, imdat ve envarın ifazesi ile tevfik vardır.

(Ayet 16) **(Fea'redû)** Şükr ile kaim olmaktan ve nimetlerle Allah'a tevessülden belki lezzet ve şehevatta inhimak ve tebayi ve hayat zülûmatında ingımas sebebiyle ulumu nafia ve hakikiyeden ibaret bulunan semeratından ekilden bile iraz ettiler. **(Fe'erselna aleyhim seylelarimi)** (Ayet 16) Biz de onların üzerine tebeyii unsuriye köstebeklerinin kuvayî nefsaniyenin melekesi olan nefis belkıs-

ının yapmış olduğu mizaç seddini oyup delmeleri ile tabiatı heyulaniye seylini irsa eyledik. Arım köstebek demektir. **(Ve beddelnahüm bicenneteyhim cenneteyn)** (Ayet 16) ve cennetlerini eza verici heyetler dikenlerinden, behimi ve seb'i ve şeytanî kötü sıfatlar ılgınlarından iki cennete tebdil eyledik. **(Zevâtey ükülin hamtın)** (Ayet 16) buyurduğu vechile o cennetler tatsız ve acı yemişlidir **(Ve eslin ve şeyin min sidrin kalîl)** (Ayet 16) ve pek az bir sıfatı insaniyesi kalmıştır.

(Ayet 17) **(Zalike cezeynahüm bima keferu)** Bu ikabı, nimetlere küfranı sebebiyle onlara ceza kıldık. **(Ve hel nücazî illelkefûr)** (Ayet 17) Bu ikabla ancak Rahmanın nimetlerini şeytanın taatında istimal eyleyen çok küfredici kimseyi cezalandırırız.

(Ayet 18) **(Ve cealna beynehüm ve beynel kuralleti barekna fihaa)** Ve onlar ile tecelliyatı ef'aliye ve sıfatiye ve esmaiyei zatiye ve müşahedat ve mükaşifat nurlarıyla mübarek kıldığımız hazreti Kalbiye ve hazreti Sırrıye ve hazreti Ruhiye ve hazreti İlahiye karyeleri arasında **(Kuren zahireten)** (Ayet 18) sabır, tevekkül, rıza ve bunlar gibi birbirine görünen derecede yakın bulunan makam ve menziller karyelerini kıldık. **(Ve kadderna fihasseyr)** (Ayet 18) Ve o makam ve menzillerde mürettep olarak seyri ilallah ve seyri fillahî takdir eyledik. Salik terakki ile bir makamdan irtihal ve bir makamda nazil olur. **(Sîru fiha leyâliye ve eyyâmen aminîne)** (Ayet 18) Siz geceleri nefis menzillerinde ve gündüzleri kalb makamlarında yakîn kuvveti ve şer'i mübin yolu üzere nazarı sahih ile kuvveti şeytaniyeden ve galebatı sıfatı nefsaniyeden emin olduğunuz halde gece gündüz yürüyünüz.

(Ayet 19) **(Fekâlû rabbena baid beyne esfârinâ)** Beden medinesinin ahalisi, hazreti Kudsiyeden uzaklaştırıcı olan ciheti süfliyeye teveccüh ve beden kuyularına meyl ve mehalimi tabiiye ve mehaliki şeytaniyede seyirleri ve lisanı halleri ile ey Rabbimiz, bizim seferlerimizin menzilleri arasını uzaklaştır dediler. **(Ve zalemuu enfüsehüm)** (Ayet 19) Ve mübarek karyelerin nurlarından menhus berzahların zülmetleriyle hicaplanmak sebebiyle kendi nefislerine zülmettiler. **(Fecealnahüm ehadise)** (Ayet 19) Buna binaen biz onların karyelerini tahrip ve kendilerini helak ve tedmir ile onları ihlâk ve tedmirde insanlar arasında gezen asar ve misal kıldık **(Ve mezzeknahüm külle mümezzakın)** (Ayet 19) Ve gark ve tefrik ile onları büsbütün tefrik eyledik.

(Ayet 20) **(Velekad saddaka aleyhim iblisü zannehü fettebe'ühü illâ ferikan minelmüminin)** Filhakika iblis ben onları iğva ve idlâl

edeceğim diye zannettiğini onlar üzerine tasdik eyledi ve onlar iblise tabi oldular. Yalnız müminlerden muhlis olanlar müstesnadır. Muhlis olanlar iblise uymazlar ve tabi olmazlar.

(Ayet 21) **(Ve mâ kâne lehü aleyhim min sultân)** Bizim şeytanı onlara musallat kıldığımız ancak ulemayı muhlisin ve muhakkıkıyn mazharlarında ilmimizin zuhur etmesi ve muhakkak muhlislerin, reyb ve şek sahibleri mahcuplardan seçilmesi içindir. Çünkü saf kalbli, müstaid, muvafık olan kimsenin ilmi mekmeni istidadından sızar ve şeytanın vesvesesi zamanında ilmi kalbinden kaynayarak nurlu ve parlak delillerle şeytanı recmeder ve idlâl edici müfsidlerin zuhurunda Allah'a sığınmakla onu tard eder. Nefislerinin sıfatlarıyla kalbleri karararak ve cehaletleri sebebiyle kalbleri şeytanın hilelerine münasip olan kimseler böyle değildirler. Bundan sonraki ayetlerde beyan olunan cem, fasıl ve haklı ile haksız arasını feth gibi kıyameti kübra ahvalî ve salimlerin makalatı küllisi Mehdi aleyhisselamın zuhuru zamanında aşikâr olur.

FATIR VEYA MELAİKE SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Câ'ılil melâiketi rusülen ûlî ecnihatin)** Melekûtu semaviye ve arziyede mevcut olan tesir cihetlerinden cenah yani kanat ile tabir edilmiştir. Hak Tealâ, melekutu semaviye ve arzîyeyi enbiyaya vahiy ile, evliyaya ilham ile, enbiya ve evliyanın gayrî eşhası insaniyeye ve sair eşyaya umurun tasarruf ve tedbiri ile irsal olunmuş resuller, elçiler kılmıştır. İmdi melekutu semaviye ve arzîyenin tesiri ile onlardan müteessir olanlara vasıl olan her şey bir cenahtır. Biaen aleyh herhangi bir tesir ciheti bir cenahtır. Mesela kuvveî akıleî nazariye ile kuvveî akıleî ameliye nefsi insaniyenin iki kanadıdır. Kuvveî müdrike ve muharrikeî baise ve muharrikeî faile, nefsi hayvaniyenin üç kanadıdır. Gasiye, namiye, mevlide, musavvere kuvvetleri nefsi nebatiyenin dört kanadıdır. Melaikenin cenah yani kanatları adede münhasır değildir. Belki onların, tesiratın tenevvüatı itibarıyla, kanatları vardır. Bu sebepten Resulüllah Sallallahü Aleyhi ve Sellem efendimiz miraç gecesinde Cebrail Aleyhisselamın altıyüz kanadı olduğunu gördüğünü hikâye buyurmuştur. Ayeti kerimede

(Yezidü filhalkı ma yeşa') (Ayet 1) yani Hak Teâlâ Hazretleri, halkta dilediği şeyi ziyade eder kavliyle de bu cenahların çokluğuna işaret edilmiştir.

(Ayet 10) **(Men kâne yüridül'izzete felillahil'izzetü cemian)** İzzet, sıfatı ilâhiyeden bir sıfat olup Allah Tealâ'ya mahsustur. Her kim izzeti isterse sıfatı ilâhiyede kendi sıfatından fanî olmayı iltizam etmelidir. Bundan sonra **(İleyhi ye'sadülkelimüttayyibü)** (Ayet 10) kavliyle tecrit ve sıfatın mahvi tarikini talim etmiştir. Yani tebayi pisliklerinden temiz ve saf olan ve nur fitreti üzere bakî ve tevhid misakını hatırlayıcı olan nefisler, hazreti ilâhiyeye suud eyler. **(Vel' amelussalihu yerfe'uhu)** (Ayet 10) Tezkiye ve tahliye ile olan salih amel, ancak işbu pak cinsi hazreti ilahiyeye ref'eyler, gayrını değil. Ref'edince, o vakit izzet ve sair sıfatlar ile sıfatlanır. Yahut mana; tevehhümat ve tahayyülat pisliklerinden pak olan tevhidi asliyei fitri ilmi hakikisi, hazreti ilâhiyeye suud eyler, ve o ilmi hakikiyi ancak muktezası ile yapılan salih amel, hazreti ilâhiyeye ref'eder. Başkası ref edemez. Nitekim Emirül Müminin Ali Aleyhisselam «İlim, amele makrundur ve ilim ameli savt ile çağırır; amel, ilme icabet ederse ne ala; eğer icabet etmezse ilim irtihal eyler, göçer.» buyurmuştur. Yani hazreti ilâhiyeye suudun merdiveni ancak ilim ve ameldir. Terakkî ancak bunlarla mümkün olur. İzzet ve sair sıfatlar ile ittisafta asıl olan tevhid kifayet etmez. Zira sıfat, ef'alin müsadiridir. İmdi müsadiri, nefis sıfatları olan ef'ali nefsiye zühd ve tevekkül ile terk olunmadıkça ve nefis sıfatları heyetlerinden ibadet ve tevekkül ile tecerrüt edilmedikçe sıfatı ilâhiye ile ittisaf istidadı hasıl olmaz. Buna binaen tevhid demek olan ilmi hakiki merdivenin iki tarafındaki kolları, amel de terakkide merdivenin basamakları mesabesinde olmuş olur. **(Vellezine yemkürunesseyyiatı lehüm azabün şedid)** (Ayet 10) Her ne kadar alim de olsalar, nefisleri sıfatlarının zuhuru ile kötü mekirleri ve hileleri yapanlara eza verici ameli kabiha heyetlerinden şiddetli bir azap vardır.

(Ayet 28) **(İnnema yahşallahe min ibadihilulemaü)** Yani Allah Tealâ hazretlerinden ancak Allah'ı alim ve arif olanlar haşyet eder. Zira haşyet ikaptan korkmak demek değildir. Belki azamet sıfatının tasavvuru zamanında o azamet huzurunda kalpte hasıl olan heyetî huşûiyeyi inkisariyedir. İmdi, azameti ilâhiyeyi tasavvur etmeyen kimse için haşyet mümkün değildir ve Allah Tealâ'nın azametiyle kendisine tecelli eylediği kimse hakkıyle Allah'tan haşyet eder. Arif olmayan alime hasıl olan huzur tasavvuru ile arif olan alime sabit olan tecelli arasında çok uzak bir fark vardır. İlim ve irfanın mer-

tebeleri hasebiyle haşyetin sayılmıyacak mertebe ve dereceleri vardır. **(Innallahe azîzün gafûr)** (Ayet 28) Tahkik, Allah Tealâ Hazretleri azameti ile her şeye galip, izzetinin tecellisi nuru ile nefsin, tazim sıfatını ve tekbir heyetini setreyler.

(Ayet 29) **(İnnellezîne yetlûne kitâballah)** Fitretin yed'inde Allah'ın kendilerine vermiş olduğu aklı Kur'anî kitabını, fürkan olmak için izhar ve ibrazı ile okuyan **(Ve ekâmus salâte)** (Ayet 29) ve ilmi fitrinin zuhuru zamanında huzuru kalbi namazını ikame eden, **(Ve enfeku mimma razaknahüm)** (Ayet 29) ve kendilerini rızıklandırdığımız ilim sıfatıyla kendilerinde ilmin zuhurunu mucip olan amel sıfatından **(Sirren)** (Ayet 29) sıfattan tecrid **(Ve alâniyeten)** (Ayet 29) ve ef'alin terki ile infak eden kimseler **(Yercune ticareten len tebure)** (Ayet 29) terk ve tecrit ile kalb makamında kendi ef'al ve sıfatlarını Hakkın ef'al ve sıfatları ile istibdal kabilinden fesat ve fena bulmayan bir ticareti ümit ederler.

(Ayet 30) **(Liyüveffiyehüm ücurehüm)** Hak Tealâ'nın kendilerine nefis ve kalb cennetlerinde tevekkül ve rıza semerelerini tamamen vermesi, **(Ve yezîdehüm min fazlihi)** (Ayet 30) ve ruh cennetlerinde tecelliyatta vechinin müşahedatı fazıl ve kereminden onlara ziyade kılması için bu ticareti ümit tutarlar. **(İnnehu gafurun şekür)** (Ayet 30) Allah Tealâ Hazretleri gafurdur. Onların ef'al ve sıfat günâhlarını setr eder; kendi ef'al ve sıfatı ile tebdil etmekle onların sailerine şükredicidir.

(Ayet 31) **(Vellezii evhaynâ ileyke minelkitabı)** Ve bizim sana vahiy eylediğimiz mutlak kitabı fürkanî, **(hüvelhakku)** (Ayet 31) ancak o kitap üzerine ziyade olmayan ve kendine noksan bulunmayan sabiti mutlaktır. **(Musaddiken limâ beyne yedeyhi)** (Ayet 31) Evvelindeki kitapların muhteviyatını kâmilen havi ve onları müştemil olmakla kendinden evvelki kitapları tasdik edici olduğu halde, haktır. **(İnnallahe bi'ibadihi lehabir)** (Ayet 31) Tahkik, Allah Tealâ hazretleri, ibadete, kullarına haber sahibidir. İstidatlarının ahvalini bilir. **(Basîr)** (Ayet 31) Kullarının amellerini görücüdür. Ameller sebebiyle istihkak mikdarınca istidat iktizası üzere onlara kemallerini ita eder.

(Ayet 32) **(Sümme evresnelkitabellezinestafeyna min ibadina)** Sonra bu kitabı, Muhammed'î olan ve Allah indinde ziyade inayet ve sair ümmetlere nisbetle istidadın kemali ile mahsus olan has kullarımıza senden miras kıldık. Zira, bunlar, bu kitaba ancak senden ve senin vasıtan ile vasıl ve varis olurlar. Çünkü bunlara, kemal ve istidadı veren sensin. Binaenaleyh bunların sair ümmetlere nisbetleri

senin sair enbiyaya olan nisbetin gibidir. **(Feminhüm zalimün linefsıh)** (Ayet 32) Imdi, bunlardan bir kısmı lezzatı bedeniye ve şehevatı nefsaniyede inhimakleri yüzünden kendisinde tevdi olunmuş olan emanetin haml ve ımsak ve edasından imtinaı sebebiyle emaneti mezkureye ihanet ile istidadının hakkını noksan kılması ve istidadının kuvveden fiile çıkmasını men ile nefsine zalim olmuştur. **(Ve minhüm muktesidün)** (Ayet 32) Bir kısmı da tariki yemine sûluk ve hasenat ve ameli salihayı ihtiyar ve fezail ve kemalatı kalb makamında yazan kimselerdir. **(Veminhüm sabıkun bilhayratî bi iznillah)** (Ayet 32) Bir kısmı da Allah'ın tevfiki ile tecelliyatı sıfattan ibaret bulunan hayrat sebebiyle zatta fenaya sabık olanlardır ki **(Zalike hüvelfazlülkebir)** (Ayet 32) işte büyük fazilet olan ancak şudur.

(Ayet 33) **(Cennatü adnin yedhuluneha)** Bu cümleden olarak cennatı saliseden Adn cennetlerine dahil olurlar. **(Yuhallevne fîha min esavire min zehebin)** (Ayet 33) O cennetlerde ulumu ruhaniye altınlarından eritilip yapılmış ahlâk, fezail, ahval, mevahib suver kemalatı bilezikleriyle maarif ve hakayıkı keşfiyeyi zevkiye incilerinden zinetlenirler. **(Ve libasülhüm riha harır)** (Ayet 33) O cennetlerde onların libasları da sıfatı ilâhiye ipeğidir.

(Ayet 34) **(Ve kalulhamdülillah)** Ve fenadan sonra baka halinde cemi sıfatı hamide ile ittisafları zamanında kal ve hal lisanları ile hamdî mutlak, **(Ellezi ezhebe annelhazen)** (Ayet 34) bize bu vücudu hakkanide kemalatı hibe etmesi, bağışlaması sebebiyle istidadat hasebiyle mümkün olan kemalatın fevt olmasına lâzım gelen hüznü bizden gidermiş olan Allah Tealâ'ya mahsustur derler. **(İnne Rabbena le gafurun şekuur)** (Ayet 34) Bizim Rabbimiz gafur ve şekurdur. Ceza ve mükafatımız sayımızla müstahak olduğumuzdan daha fazla ve bakidir.

(Ayet 35) **(Ellezi ehallena darelmukâmeti min, fazlihi)** Rabbimiz, atayı sarf ve mahz fazlından bu vücudu mevhubu hakkanide kendisinde hiç bir veçhi ile intikal bulunmayan ikametgâhı daime darına bizi ikâme ettiren zattır. **(La yemessüna fiha nesabün)** (Ayet 35) Orada bize say ve intikal sebebiyle hiçbir zahmet ve meşekkat **(Vela yemessüna fiha lugubün)** (Ayet 35) ve bize orada seyr ve rıhlet sebebiyle olan meşekkate lâzım gelecek yorgunluk ve usanç da isabet etmez.

(Ayet 36) **(Vellezine keferû)** Ve seni inkâr sebebiyle senden mahcup kalanlar, hakikatta senden baid olmalarıyla seninle arasında yakınlık ve ulaşıklık bulunmadığından, onlar, kitap kabul etmez-

ler ve kitaba varis olamazlar. **(Lehüm narü cehennem)** (Ayet 36) Onlar için tabiat cehennemi ateşi vardır. Orada envaî amellerle daima azab olunurlar. **(La yukdâ aleyhim feyemutu)** (Ayet 36) Aleyhlerinde hüküm ve kaza olunmaz ki, olup da müsterih olsunlar. **(Vela yuhaffefü anhüm min azabiha)** (Ayet 36) Azab da onlardan tahfif olunmaz ki, nefes alsınlar. Allah âlimdir.

YASİN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Yasin)** Taha suresinde zikrolunduğu gibi, Hazreti Nebi'nin kemalî istidadına delalet eyleyen iki sıfata **(Velkuranılhakim)** (Ayet 2) ve istidadına lâyık kemalî tam demek olan Kur'anı Hakime ve emirler sebebiyle Hazreti Muhammed'in istikamet ile mevsuf tariki tevhid üzere mürsellerden olduğuna kasem eyledi. Şu suretle ki **(Ya)** vaki ismine **(Sin)** selâm ismine işarettir. Yani senin ezelde noksandan salim olan fitretinin selametini neş'e ve a'det hicapları afatından vikâye eden vakî ismine ve fitretinin aynı ve aslı olan selam ismine ve fitretinin sureti kemalî ve cemi kemalâtı cami ve cemi hikmetleri müştemil Kur'anı hakime kasem ederim ki **(İnneke leminelmürselin)** (Ayet 3) Sen, bu üç şey sebebiyle tariki tevhid üzere irsal olunan paygamberlerdensin.

(Ayet 5) **(Tenzilel azizirrahim)** Kemali istidadının sureti demek olan hikmeti şamil Kur'an, senin mazharın üzere fürkan olmak için cem mahzeninden mufassalan ihzarı sebebiyle aziz ve rahim olan zattan tenzildir. Yani senin gaybında meknun olan Kur'an'ın fürkan olmasını ve kalbinin mazharı üzere zuhurunu, senin, zahir olarak men etmemekliğin için eneiyetininin ve neşen sıfatının üzerine galip olan ve kuvveti ile onu kahreyleyen ve kâffei sıfatı kemâliyesinin tecelliyatıyla Kur'anı senin üzerine izhar ile rahim olan Zattan tenzildir.

(Ayet 6) **(Litünzire kavmen ma ünzire abaühüm)** İstidatlarının kemalinde babalarının baliğ olmadığı bir dereceye baliğ olan bir kavmi inzar etmekliğin için tenzil olunmuştur ki babaları senin inzar eylediğin şeylerle inzar olunmadılar. **(Fehüm gafilun)** (Ayet 6)

Onlar geçen ümmetlerden hiç birisinin istidatlarının baliğ olmadığı bir hadde vararak ve kendilerine verilmiş olan istidatlarından gafildirler.

(Ayet 7) **(Lekad hakkelkavlü alâ ekserihim)** Kazayı sabıkta çokları üzerine eşkiya olmalarıyla hüküm sabit olmuştur. **(Fehüm lâ yü'minun)** (Ayet 7) Eşkiya olmaları hakkında hüküm ve kaza olunanlar, iman etmezler. Zira senin zuhurun zamanında istidatlar kuvvetli olduğu vakit hayırda said olanlar kuvvetli olduğu gibi şerde şakî olanlar da kuvvetli olur.

(Ayet 8) **(İnna ce'alna fi ağnakıhim ağlâlen)** Biz onların boyunlarında kuyudu tabiiyei bedeniye ve muhabbeti ecramı süfliye zincirlerini koymuşuzdur. **(Fehiye ilel'ezkanı)** (Ayet 8) O zincirler onların çenelerine kadardır. Kabul için başlarını aşağı indirmekten meneder, zira bukağılar başların tasarrufat mafsalları olan boyunlara am ve şamil ve mafsallara mutabık hatta mafsalların yukarılarına tecavüz edip önlerinden başları hududuna baliğ olmuştur. Binaen aleyh onlar için kabul ile tasarruf ve inkiyad ve fena için rukû ve sücüda meyil ve infial ile teessür kalmamıştır. Çünkü kemalatı insaniye infialiyedir. Tezellül ve inkihardan başka suretle hasıl olmaz; ancak tezellül ile hasıl olur. **(Fehüm mukmehun)** (Ayet 8) Onlar başlarını meylettirmek ve eğmek suretiyle kemalatı insaniyeyi kabul etmekten men olunmuşlardır.

(Ayet 9) **(Ve cealna min beyni eydihim sedden)** Ve biz onların önlerinden ciheti ilâhiyeden nefsin zuhuru hicabından ve kalbe müstevli olan sıfatlardan hasıl olmuş bir sed kılmışızdır ki, o sed envarı cemaliyenin rûyeti zamanında Hakkın likasına müştak olmaları için yukarıya nazardan onları meneder. **(Ve min halfihim sedden)** (Ayet 9) Ve arkalarından yani ciheti bedeniyeden de tabiatı cismaniye ve evamir ve nevahiye imtisallerini manî tabiatı cismaniye lezzetlerinin hicabından hasıl olmuş bir sed kılmışızdır ki, bu sed de onları sıfatı celâliyenin ve hayrin kabulû için hazırlayan ameli salihadan men eder. Bu sebepten onlar için ilim ve amel tariki kapanmıştır. Onlar mütehayyir oldukları halde ebeden sanemleri ile kalmışlardır. Tekaddüm ve teahhur etmeyerek o sanemlere ibadet ederler. **(Feağşeynahüm)** (Ayet 9) İmdi onların gavaşii heyulaniyede batıp melabisi cismaniyede boğulmaları sebebiyle biz onları perdelere bürüdük. **(Fehüm la yübsirun)** (Ayet 9) Binaen aleyh cemi cihetlerden hicabların kesafetinden ve onları ihatesinden onlar bir şeyi göremezler, göremedikleri ve müteessir olmadıkları vakit te onlara nisbetle inzar ve ademi inzar yani korkutmak ve korkutmamak müsavidir.

(Ayet 11) **(İnnema tünzirü menittebeazzikre)** İnzâr, korkutmak ancak istidadının nuriyet ve safasından zikre ittiba eden kimsede müessir olabilir ve o kimse inzar ile müteessir olup istidadında olan marifeti asliye ve tevhidi fıtri sebebiyle hidayeti kabul eder ve nasihat alır. **(Ve haşiyerrahmane bılgaybı)** (Ayet 11) Ve tecelliden gaybubeti ile beraber azametinin tasavvuru ile Rahman'dan haşyet eyler ve kendisinden gaib olanı istihzar eylemek ve nuruyla ziyalandığı şeyi görmek için sûluk ile Rahman'a ittiba eyler. **(Febeşşirhu bi mağfiretin ve ecrin kerim)** (Ayet 11) İşte o kimseyi ef'al, sıfat, zat hicapları günâhlarının setri mağfireti azimesi ile ve Hakkın ef'al, sıfat ve zat cennetleri ecri kerimi ile tebşir eyle.

(Ayet 13) **(Vadriblehüm meselen eshabülkaryeti)** Habibim sen, onlara karye eshabını, Antakya ahalisini misal olarak temsil eyle. Bu ayette eshabı karyenin, beden kasabası ahalisiyle, üç resulün de ruh, kalb ve akıl ile te'vil olunması mümkündür ki, evvelâ onlara iki resul gönderildi. Nur ve zülmette karye ehli ile resuller arasında münasebet olmadığı ve ehli karyenin bu iki resule muhalefet etmeleri dolayısıyla hacet ve maslahatlarında nefse muvafakat eden ve nefsi ve kavmini, kalb ile ruhun davet ettiğine davet eden ve onlarda müessir olan akıl resulü ile takviye ve teyit olundular. Ehli karyenin resuller ile teşe'ümleri, onları lezzet ve huzurdan men ve riyazatla mücahedeye hamlettikleri içindir. Resulleri recm etmeleri devaîi tabiiye ve metalibi bedeniye ile resullere atmalarıdır. Resûlleri tazip etmeleri de onlara istila ve galebe ile şehevatı behimiye ve seb'iyenin tahsilinde istimal etmeleridir. Arsayı medeniyeden, yani kasabanın en uzak mahallinden gelen adam da, akıl şumu'nunun delalet ve nazarı ile tevhid dinini izhar ve habibi evvele ve tasdiki resule davet için bedeninin en âli ve rifatlı mevzînden münbais olan aşktır.

(Ayet 20) **(Yes'a)** Hareketinin sürati dolayısıyla say eder ve icbar ile kâffesini tevhitte resûllere mütabaata davet eder.

(Ayet 22) **(Ve mâ liye lâ a'budullezi fetarani)** Ey kavmim, resullere tabi olunuz, sizden ecir istemeyen ve hidayet bulmuş olan kimselere tabi olunuz. Ben, neden beni yaradan zata ibadet etmiyeyim ve siz hepiniz o zata rücu edersiniz. O reculün ismi Habib ve san'atı dülgerlik idi. Bidayette sıfatın mezahiri olan suverin, hüsnü ile cemali zattan mahcup olduğundan sıfatın müzahiri suver putlarını yontardı. İşte **(Ya leyte kavmi ya'lemun)** (Ayet 26) diyerekten cenneti zata duhul etmekle emrolunan bu zattır. Yani makamımdan ve halimden mahcub olan kavmim ne olsa ki:

(Ayet 27) **(Bima ğâferelî Rabbi)** Rabbimin beni mağfiret ettiğini, sıfatın müzahiri putlarını yontmaklığım ve onlara ibadetim günahlarını örttüğünü bilse **(Ve cealeni minel mükremîn)** (Ayet 27) Ve hazreti ehaddiyette gayet yakınlığım cihetiyle Rabbimin beni ıkram olunmuşlardan kıldığını bilseler dedi. Hadisi Nebevide (Her bir şeyin kalbi vardır. Kur'an'ın kalbi de YASİN'dir) buyurulmuştur. Yasin'in Kur'an'ın kalbi olması, ümittir ki, Yasin sahibi denmekle meşhur olan Habib, bi'setinden altıyüz sene evvel Hazreti Nebi'ye iman ve sırrı nübüvveti fehmeylediğinden ileri gelmiştir. Keza Nebi Aleyhisselam (Allah'a göz açıp kapayacak kadar bir zaman bile küfretmeyen ümmetlerin sabıkları üç kişidir. Biri: İbni Ebi Talib Aleyhisselâm, biri Yasin sahibi ve biri de âli firavunun müminidir.) buyurmuşlardır.

(Ayet 37) **(Ve ayetün lehümülleyl)** Zulmet nefsi gecesi de onlar için bir ayettir. **(Neslehu minhünnehâre)** (Ayet 37) Biz, telvinde ondan neharı ve ruh güneşinin nurunu selh ederiz, soyarız. **(Feizahüm muzlimun)** (Ayet 37) O vakit onlar birdenbire zulmette kalırlar.

(Ayet 38) **(Veşşemsi tecri limüstekarrin leha)** Ruh güneşi de kendi müstekarrine cereyan eder ki ruh seyrinin nihayetinde müstekarri Hak makamıdır. **(Zalike takdirülaziz)** (Ayet 38) Şu keyfiyet herşeyi hazreti ehadiyetine vasıl olmaktan menedici, kahr ve ifna ile her şeye galip olan **(Elalim)** (Ayet 38) her şeyi seyredicinin haddî kemalini ve seyrinin nihayetini bilici olan zatın takdiridir.

(Ayet 39) **(Velkamere kaddernahü menazile)** Ve kalb kamerinin seyrinde mahalli seyrini, havf, reca, sabır, şükür, tevekkül, rıza, vesair makamat gibi menzillerini takdir eyledik. **(Hatta âdekelurcunilkadim)** (Ayet 39) Ta ki sır ve ruh makamında fenası zamanında kurumuş ve yay gibi eğrilmiş eski bir hurma salkımının çöpü gibi avdet eyledi. Kalb kameri, ruhta fenasının tamamından evvel ruh tarafına gelen yüzünün ziyalandığı ve sırra dahil olmasının kurbü ve nuriyetinden dolayı nefis ve kuvasından ihticabı sebebiyle urcun kadim gibi olmuştur. Kalb kamerinin bedir olması, ancak sır makamının karşısında, sadır mevziinde olur.

(Ayet 40) **(Leşşemsü yenbaği leha en tüdrikelkamere)** Seyrinde kameri idrak ederek iki alem ahvalini ihata ve ahlâk ve evsaf ile tecellii kemalatı sadriyesinin onun olması şemsi ruha lâyık ve müyesser olmadı. **(Velelleylü sabıkunnehar)** (Ayet 40) Kamerin de şemsi idraki ile, gece gündüze sebkat edici değildir ve zulmeti nefis, nuru kalb gündüzünü tahvil edemez. Zira kalb kameri ruh makamına terakki ettikte ruh, hazreti vahdete baliğ olur. Binaenaleyh kamer,

şemse yetişemez. Bu takdirde nefis te kalb makamında nurlamış olup onun da zulmeti kalmaz. Bunun için nefsin zulmeti, kalbin nuruna sebkat etmez. Belki nefsin zulmeti zail olur. Kalb ve kalbin nuru ruh makamında olduğu için zulmeti nefsin bakası takdirinde de o zulmet, kalb nuruna sebkat edemez. **(Ve küllün fî felekin yesbehun)** (Ayet 40) Şems ile kamerden herbiri bir medarda ve bidayet ve nihayetinde muayyen olan mahal seyrinde tayin olunan hadlerini tecavüz edemezler. Ta ki, Allah Tealâ bir hadde beyinlerini cem edinceye ve şems sebebiyle kameri husuf edinceye ve şemsi mağribinden tülû' ettirmekle kıyamet kaim oluncaya kadar seyrederler.

(Ayet 41) **(Ve ayetün lehüm enne hamelna zürriyetehüm fil fülkilmeşhun)** Ve bizim onların zürriyetlerini Nuh'un dolu gemisinde yüklendiğimiz de onlar için bir ayettir. Bu ayette esrarı belagatten bir sır vardır ki, o da gemide bulunan babalarını zikretmeyip belki sefinedekilerin sulblerinden olan zürriyetlerini zikretmesidir. Buna binaen o vakit zürriyetlerin mevcut olmaları zaruri olmuş olur.

(Ayet 42) **(Ve halekna lehüm min mislihi ma yerkebun)** Ve onlar için de Nuh'un gemisi mislinden binecekleri gemiyi halk eyledik ki o da sefinei Muhammediyedir.

(Ayet 45) **(Ve iza kıyle lehümütteků mâ beyne eydiyküm ve mâ halfeküm)** Sizden evvel geçen eslafınıza da «önünüzdeki kıyameti kübra ve arkanızdaki kıyameti suğra ahvalinden sakınınız **(Leallekùm türhemun)** (Ayet 45) ki, belki o suretle merhamet olunursunuz» denildiği vakit onlar da sizin gibi Hak'tan ve Hak'kı kabulden i'raz ettiler. Birincisi Fenafillah ile Hak cihetinden, ikincisi de heyatı bedeniyeden tecerrüt ve necat ile nefis cihetinden hasıl olduğundan **(Mabeyne eydiyküm)** kıyameti kübra **(Vema halfeküm)** kıyameti süğra ile te'vil olunmuştur. Bu ayetlerde zikrolunan iki sayhanın birincisi, mukaddematının vukuu ve kaffeî kuvvanın birdenbire mahallî kararlarından inziacı sebebiyle nefhai ulâdan tenbih hasıl etmektir. İkincisi de sayhanın vukuu ve kuvvanın def'aten intibah ve mahallerinden intişarı ile nefhayı saniyeden tenbih hasıl etmektir. Ecsad da, merkadleri olan bedenlerdir.

(Ayet 55) **İnne eshabelcennetilyevme fi şuğulin)** Cennet ahalisi bu günde tecellıyat envarından ve sıfat müşahedatından meşgûliyettedirler. Kendileri ve teveccühte kendilerine muvafık olan nefisleri,, mütelezzızdirler.

(Ayet 56) **Fi zılâlin alel'erâiki müttekiûn)** Sıfat envarından gölgelerde makamat ve derecat üzerine dayanıcılardır.

(Ayet 57) **(Lehüm fiha fakihetün)** Onlar için müdrikat envaından ve varidat ve mükâşifat esnafından yemişler vardır. **(Velehüm ma yeddeun)** (Ayet 57) Ve onlar için aradıkları müşahedat vardır ki, o da **(Selamün kavlen min rabbin rahim)** (Ayet 58) kemalatın ifazesi ve kemalatla, devaii temenniyatın munbais olduğu vucuhı nakısdan tebriyeleri sebebiyle müştehiyat ile rahmeyleyen rahmet sahibi Rab'dan kavlen sadır olan selamdır. Ayetlerde zikrolunan ahid fıtrat misaki ve ahdi evveldir. Şeytana ibadet devaii vehme imtisal dolayısıyla kesret ile ihticabtır. Sıratı müstakim, vahdet tarikidir. Zehak, «cehennemin vasfında her kâfir için ateşten bir kuyu vardır. Kâfir o kuyuda olur, görmez ve bilmez» demiştir ki, bu kafirin ihticabının suretidir. Ağızların mühürlenmesi, ve ellerin söyledilip ayakların şehadet etmesi, suretlerinin tağyiri ve lisanlarının nutuktan hapis ve men edilmesi ve ellerinin ve ayaklarının heyetleri ve şekilleri ile amellerine delalet eyleyen ve halleri lisanı ile ef'alinin heyetlerinden mekekelerini söyleyen suretler üzere tasvir edilmesidir.

(Ayet 82) **(İnnemâ emrühû izâ erâde şey'en en yekûle lehü kün feyekun)** Bir şeyin tekvinine iradesinin taalluku zamanında Hak Teâlâ'nın emri ancak o şeye iradenin taallukuna def'aten ve mean zaman tahallül etmiyerekten şeyin vücudunun terettüb etmesidir.

(Ayet 83) **(Fesübhanellezi biyedihî melekûtü küllüşey'in)** Her bir şeyin melekutu o şeyi müdir olan nüfus ve kuva tahtı kudret ve kabzaî tasarrufunda olan Zat kendisinin ve ef'alinin zamanı olmaklığında ecsan ve cismaniyata teşbihten ve acizden münezzeh a'li ve mukaddestir. **(Ve ileyhi türceun)** (Ayet 83) Ve siz O'nda fena ve O'na intiha ile ancak O'na rücü edersiniz. Allah Tealâ alimdir.

Yasin suresi bitmiştir.

SAFFAT SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Vessaffatı Saffen)** Allah yolunda tariki tevhide sûluk edenlerin makamlarında ve tecelliyat mertebelerinde ve müşahede mevkilerinde Hak'ka teveccühte bir saf olarak saf olucu olan nefislerine kasem ediyor.

(Ayet 2) **(Fezzeciratı zecren)** O nefisler, envar, ezkâr, ve burahin ile şeytanın devaisinde ve temenniyatı nefsaniye makasıdında zecr etmeklikle zecr edicilerdir.

(Ayet 3) **(Fettaliyatı zikren)** O nefisler, halleri hasebiyle lisan veyahut kalb veya sır veya ruh ile **(İnne İlâheküm levâhid)** (Ayet 4) tahkik, Allah'ınız vahittir. Gayre iltifat ile teveccühte nüfusu zığ ve inhiraftan tesbit etmek için tilavet edicilerdir.

(Ayet 5) **(Rabbüssemavatı vel'ardı ve mâ beynehüma)** Kendilerinin seyreyledikleri guyubu seb'a semavatının ve arzı bedenin ve arasında mevcut olan eşyanın Rabbidir. **(Ve Rabbülmeşarik)**. (Ayet 5) Envarı sıfatiyle tecelliyatı maşriklerinin de Rabbidir. Makamatın tertibi ve tecelliyatı sıfatının taaddüdü zamanında kesret ile ihticaptan muhafaza olmaları, sakınmaları için esmanın taaddüdü ile vücudun tahavvülattan kâşife olan etvarı rububiyette Hak Tealâ'yı vahdeti zatiye ile vasfeyledi.

(Ayet 6) **(İnna zeyyennessemaeddünya biziynetilkevâkib)** Biz semayı dünyaya yani semavatı ruhaniyenin kalbe nisbetle en yakını olan aklı sahih ve berahin yıldızları ziynetleriyle tezyin eyledik.

(Ayet 7) **(Ve hıfzen min külli şeytanin maridin)** Ve biz mugalatat ve teşkikatta mevhumat ve muhayyilatın terkibi ile ufku akla terakkisi zamanında Hakkın ve aklin taatından hariç olan evham ve kuvayî tahayyüliye şeytanlarından aklı hıfz eyledik.

(Ayet 8) **(La yessemme'ûne ilel meleil'a'lâ)** Zikrolunan hüccetler sebebiyle evham şeytanları, meleilalayı, melekûtü semaviye ve ruhaniyeyi dinliyemezler. **(Ve yukzefune min külli canibin duhuren)** (Ayet 8) Ve cemi' cihanı semaviyeden sürülmekle tard olunurlar. Yani mugalata ve tahayyül vechlerinden hangi vechile kıyas terkib edip de, o kıyasla ufku akliye yükselmek isteseler, derhal o kıyası iptal eden şiddetli bir atışla atılırlar, yahut sürülmüş ve tard olunmuş olarak atılırlar.

(Ayet 9) **(Velehüm azabün vasıb)** Ve onlara daim riyazat ve muhalifatta envai zecrile daimi bir azap vardır.

(Ayet 10) **(İlla men hatifel hatfete)** Ancak istirak, yani çalmakta bir şûle kaparak kendi kelamını aşikâr bir heyet ile tezyin ve meleğin Hak olan kelamından istifade eylediği sureti nuriye Hak'kı ibham ederse de **(Fe'etbeahu şihabün sakib)** (Ayet 10) derhal parlak bir şûle, nurlu bir burhanı aklî veya şa'şaalı bir nuru kudsî onu takib ederek ibham eylediği sureti vehmiyenin nefyi ile cinniyi tard ve sureti vehmiyeyi iptal eyler.

(Ayet 40) **(İllâ ibadallahilmuhlesin)** İstisnaen munkâtidir. Yani

lâkin Allah Tealâ'nın onlara fartı inayetinden Allah'a mahsus olan ve eneiyet ve ısneyniyetin fenasıyla sırf kendi için halis kılıp, gayriyet, eneiyet bakiyei şaibesinden kurtarmış olduğu has kulları, müstesnadır.

(Ayet 41) **(Ulâike lehüm rızkın ma'lum)** İşte şunlar için malum olan bir rızık vardır. O rızkı Allah bilir, gayrî bilmez, O rızık da, ruhlarını tagziye, kalplerini takviye edici olan malumatı İlahiyedir.

(Ayet 42) **(Fevakihü)** O rızık gayetle lezzet vericidir. Fakiha telezzüz olunan şeydir. Yani onlar mükaşefelerinde hazır olan malumatı ilâhiye ile lezzetlenirler.

(Ayet 42 - 43) **(Ve hüm mükremûn fi cennatinnaim)** Onlar cennatı sülüsede, meliki muktedir indinde, sıdk şiltesinde ikram olunmuşlardır. Hazreti Hak'da kurbu Hak'la gayet ikram ve ten'am ile mütnaim olurlar.

(Ayet 44) **(Alâ sürürin mütekâbilin)** Evvelki safta karşılıklı meratip ve dereceler üzerinde ikram olunmuşlardır. Bazısı, bazısından mahcup olmayarak ve dereceleri birbirlerine fazla olmayarak yekdiğerini görürler.

(Ayet 45) **(Yütafü aleyhim bike'sin min ma'iyn.)** Ve onlar üzere ehli ayana keşfolunmuş aşk şarabından bir kase ile tavaf olunurlar. Zira o şarabın küpü muayenedir. Bu sebepten keşif ve ayan olmaması mümkün değildir.

(Ayet 46) **(Beyza)** Taayyünat karşılığı ve şaibeşi olmayan beyaz ve ehadiyeti kâfûriye kaynağından nura mensup bir şaraptır. **(Lezzetin lişşaribin)** (Ayet 46) Ve içici olanlara lezzettir.

(Ayet 47) **(Lâ fiha gavlün ve lâ hüm anha)** O şarapta baş ağrısı, sersemlik yoktur. Zira bu ibadullah sahv ehlidir. Allah Tealâ onları hicab ve şevaibden kurtarmıştır. **(Ve lâ hüm anha yünzefun)** O şaraptan onlar aklın gitmesiyle sarhoş da olmazlar. Yoksa sarhoş olsalar, baka makamında üç cennetin ehli olamazlardı.

(Ayet 48) **(Ve indehüm kasıratüttarfi)** Ve onların yanlarında esma hazretinde ve kuds ravzalarında Cemal kubbeleri altındaki müşahedelerinin mücellalarında ve sıradıfatı Celâl ve tecelliyatı sıfat makamında mertebelerinin tahtında vakıf olan ceberrut ve melekût ehlinden ve nüfusu mücerrededen nazarları kendilerine kasrolunmuş cariyeler vardır. **(İyn)** (Ayet 48) O cariyelerin zatları külliyen İyn'dir. İbadullaha fartı muhabbet ve aşklarından onlardan nazarını ayırmazlar. Zira maşukları ancak onlardır.

(Ayet 49) **(Keenne hünne beydun meknun)** Rics maddelerinden temizliklerinden ve kuds perdelerinde gayet safalarından yuvalarda gizlenmiş, hıfz olunmuş yumurtalar gibidirler.

(Ayet 50) **(Feakbele bazühüm ala bazin yetesâelun)** Bu has kulların bazısı, bazısına teveccüh ederek konuşurlar, ehli cennet ve narın sözlerini söyleşirler. Her iki fırkaya muttali oldukları halde ve ehli a'rafın vasfında zikrolunduğu gibi süeda ve eşkiyanın ahvalini ve sevap ve ikablarını müzakere ile konuşurlar.

(Ayet 64) **(İnneha şeceretün tahrücü fi aslilcâhim)** Zakkum ağacı, cehennemin dibinde çıkan bir ağaçtır ki o da tabiat cehenneminin ka'rında biten nefsi habiseî mahcube şeceresidir. Dalları tabiat cehenneminin derekâtında teşa'ub etmiştir. Yemişleri olan rezail ve habais, gayet çirkin ve korkunçtur.

(Ayet 65) **(Tal'uha keennehü ruussüsşeyatin)** Yemişleri gayet çirkin ve açlıkta şeytanların başları gibidir. Yani ef'ali kabiha ve a'mali seyiyeye sevk edici kötü fesatlar, muhlik sebepler ondan neş'et eder. İşte bu yemişler, başları gibi olmuştur.

(Ayet 66) **(Feinnehüm leakilune minha)** O şecereden yiyicilerdir. Ondan istimdad ederler, gıdalanıp kuvvetlenirler. Zira şer olan kimselerin gıdaları, şerlerdendir. Ancak şerden lezzet alırlar. **(Femaliune minhelbütun)** (Ayet 66) Heyecanı zamanında gazap hagt, hasedle dolmuş kimse gibi onlar da muzlim sıfatlar, fasik heyetlerle karınlarını doldurucülardır.

(Ayet 67) **(Sümme inne lehüm aleyha leşevben min hamim)** Sonra onlara bu zakkum üzerine şerirlerin bazı zincirlerini kıran tabii arzular, çirkin temenniler ve umuru süfliye muhabbetleri kaynar suyundan da karıştırılır.

(Ayet 68) **(Sümme inne merciahüm le ilelcahim)** Sonra matlublarının husulünün imtinaıyla beraber şehvet, hakd bugz, tama ve emsali ve bunların devaisinin istilası sebebiyle hırslarının galebesinden yine ruculları elbetteki cahimedir.

(Ayet 83) **(Ve inne min şiy'atihî leibrahim)** Tahkik, Nuh'un ittibaından biri de İbrahim aleyhisselamdır. İbrahim aleyhivesselatü vesselamın kıssasını, kemalden mücerred olan ruhun haline tatbik etmek mümkündür.

(Ayet 84) **(İzcae Rabbehu)** Ahdî evvelde sabit olan vuslat ve ezeldeki marifet saikasıyla İbrahim Rabbına geldiği vakıt **(Bikalbin)** (Ayet 84) fitret ve istidadı safî üzere bakî kalbile **(Selim)** (Ayet 84)

nekayıs ve afattan salim, tevhidi fıtrî ahdi üzere muhafaza, vahdetten kesret ile muhtecıb olanları münkir, ulumu akliyei istidlaliye ve hacic ve berahini nazariye nucumunda nazarı istibsar ve ıstıdlal ile hacibe olan şevagili bedeniye ve arazı nefsaniye cihetinden sakmını, yani hastalığını müdrik bir kalbile Rabbine geldi. Ekvan ile takayüdlerini ve şeytana itaatlerini inkâr ettiği için bedenî olan ve İbrahim'in maksat ve teveccühünden geri kalmış bulunan kavmi ondan iraz ile her vakit adet etmiş oldukları bayramlarına ve lezzet şehevatlarına yüz tuttular.

(Ayet 93) **(Feraga aleyhim)** Halini onlardan gizlemekle beraber zikri hakikî ve tevhid baltasıyla ilahlarını kırmağa **(Darben bilyemin)** (Ayet 93) akla sağ elile vurmak suretiyle putlarını kırmağa başladı. İbrahim'in zaafı zamanında kavmi, ona galip ve müstevli kalıbının tahribinde say edici oldukları halde İbrahim'e rucu ettiler.

(Ayet 97) **(Feelkuhu)** Onu, rahmın harareti ateşine atınız dediler. Safayı istidadının bekâsından ve fıtretinin paklığından Allah Tealâ, İbrahim'e onları rahatlık ve afetlerden selamet kıldı ve onun üzerine cesed binasını bina kıldı. İstidadının tekamülü sebebiyle onu ateşe atmış olan nefsi emmare ve kuvayî bedeniye düşmanlarını esfel olanlardan kıldı. Binaenaleyh süluk ile Rab'bine teveccüh eyledi.

(Ayet 99) **(Vekâle inni zâhibün ilâ rabbi seyehdin)** Ve «ben Rab'bime gidiciyim; Rab'bim beni hidayet edecektir» dedi.

(Ayet 100) **(Rabb heb li minessalihin)** İstidadı kâmil aslı lisanı ile salih olan veledi kalbin kendisine hibe olunmasını dua etmesini müteakib **(Febeşşernahü bigulamin halim)** (Ayet 101) Biz onu hilim sahibi bir oğlanla, kalb veledi ile, müjdeledik ve rızıklandırdık.

(Ayet 102) **(Felemma belega maahüüssaye)** Vakta ki çocuk kemalatı halkiye ve fezaili nefsiye tarikine sûluk ile onunla beraber çalışmaya baliğ oldukta tevhidde ve sıfatı kemaliyeden tecrit ile Hak olan Rab'bine teslim suretiyle onu boğazlamasını İbrahim'e vahyeyledı. İbrahim bunu oğluna haber verdi. Bunun üzerine oğlu inkiyad ve kendi sıfatından zatında fena ile zatını teslim eyledi. Hak Tealâ Hazretleri, aklı fazl cibrilinin eli üzerine ahlâk, kemalat ve fezaili azim, ulumu çok olan nefsi şerife zebhi ile feda eyledi. Nefis, Hakda fena ile boğazlanarak Allah tarafından feda olunan fenai mevhubu hakkani ile kalbi İsmaili necat buldu ve Hak Tealâ Hazretleri İbrahim Aleyhisselamı, nuruyla hidayet bulmaları ve iman ve hevasına iktida etmeleri için makamından tahallüf eden alemlerde terk eyledi.

(Ayet 139) **(Veinne Yunuse leminelmürselin)** Tahkik, kalbi Yunus da, ebdan ile hicaplanmış ve şeytana tabî ve tuğyanda birbirine mütezahir olan noksan ehline gönderilen mürsellerdendir.

(Ayet 140) **(İz ebeke ilelfülkil meşhun)** Ki bahri heyulada carî ve kuvayî bedeniye ve kemalatı hissiye ile dolu olan beden gemisine kaçmıştı.

(Ayet 141) **(Fesaheme fekâne minel müdhadîn)** Bu gemide huzuzu bedeniye ve bunun ihtiyarı hakkında ef'kârı akliye ile kura çekerek mahcublardan hücceti burhaniyeyi yakiniye ile mağlublardan oldu. Çünkü bahr ve sefine ehlinin hepsi bedeni, o ise sükanı hazreti ilâhiyeden kudsî ve mücerred, seyyidinden sefineye kaçmış, kendisini tehlikeye koymuştu. Bunun üzerine denize atıldı. Derhal rahm nutfeyi yuttuğu gibi rahm balığı onu yutuverdi

(Ayet 142) **(Vehüve mülim)** O, belada vaki olmasını mucib olan melabisi bedeniyeye taallûku sebebiyle, melamete müstahak olmuştu.

(Ayet 143) **(Felevlâ ennehü kâne minelmüsebbihin)** Eğer kalbi Yunus tevhid ve tecrid haletinde takdis ile Rab'bini tenzih edenlerden olmıya idi.

(Ayet 144) **(Lelebise fi batnıhi)** Tabayii heyulaniyeden suveri neviyei cismaniye balıklarının karınlarında boğulmuş olan sair kuvaî tabiiye ve nefsaniye gibi **(İlâ yevmi yüb'asun)** (Ayet 144) mücerredlerin merakıdı ebdanından ba's olunduğu vakte kadar, sair gafiller gibi, merkadinde bekâsıyla beraber, balığın karnında karar kılacaktı. Yahut mana; kıyameti suğrada bedenî olan rüfekasının ba's olunduğu vakte kadar balığın karnında duracaktı.

(Ayet 145) **(Fenebeznahü bil'arâi)** Biz onu irade ile arsai dünya fezasına attık **(Ve hüve sekim)** (Ayet 145) Halbuki o a'razı maddiye ve levahiki tabiiye ile zayıflamıştı.

(Ayet 146) **(Ve enbetna aleyhi şeceretEn min - yaktiyn)** Ve biz, onun üzerine, kökü üzere durmayıp yere yayılan yaktin ağacını bitirdik. O ağaç yapraklarıyla onu gavaşii bedeniyeden gölgelendiriyordu. Tefasiri zahirede Yunus'un, balık karnında zayıflayıp henüz doğmuş bir saatlik çocuk gibi olduğu rivayet olunmuştur.

(Ayet 147) **(Ve erselnahü ilâ mieti elfin ev yezidun)** Ve kemal zamanında onu yüzbin yahut daha fazla kimselere irsal eyledik. Allah Tealâ alimdir.

SAD SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Sad velkur'anî ziyzikri)** Cenabı Hak, sureti Muhammediyeye ve şeref ve şöhretle kemalatın etemmi olmakla zikrolunmuş olan kemalî tamma kasem eylemiştir ki, o da cemi' hüküm ve hakayıkı cami ve sureti şerifeye münasib istidadı tammı aklı kuranisidir. Nitekim, İbni Abbas'dan «Sad arşı Rahman'ın üzerinde bulunduğu Mekke'de bir dağdır.» yolunda rivayet olunmuştur. Kasemin cevabı mahzufdur ki Muhammed haktır; ittiba olunmak ve huzu ve zilletle iz'an ve kabul etmek vaciptir demektir.

(Ayet 2) **(Belillezine keferu)** Belki eneiyetleriyle Hak'dan mahcub ve Muhammed'e zıd olanlar, istikbar ve inatta ve Hak mukabelesinde nefisleri bâtıl ile zuhur ettiğinden hilâf ve şikâk üzeredirler.

(Ayet 17) **(İsbir alâ ma yekûlüne)** Manası: tevhidte istikametine devam et ve temkinde ezalarına sabrile tahammül ederek ezalarının mukabelesinde telvin ile nefsini izhar etme. Zira sen, Allah ile kaim, Hak ile mütehakkıksın. Onun için her hareketin ancak Hak ile olur.

(Ayet 17) **(Vezkür abdena Davude zeleydi)** Sen, kardeşinin halini, bizim kadim inayetimizle ihtisas etmiş kulumuz, dinde kuvvet ve temkin sahibi Davud'un telvinde ıstikamet makamından nasıl hata ettiğini hatırla ki, nefsin zuhurunda senin halin onun hali gibi olmasın. Bundan sonra **(İnnehu Evvabün)** (Ayet 17) kavliyle Davud Aleyhisselamın halinin kuvvetini ve kemalini vasfeyledi ki, tahkik Davud Hak'ta fena ile sıfat ve ef'alinden Hak'ka çok rucu edicidir.

(Ayet 18) **(İnna sehharnelcibale)** Biz Davud ile beraber aza dağlarını teshir eyledik. **(Yüsebbihne bil'aşiyyi vel'işrak)** (Ayet 18) İbadet vakitlerinde inkiyad ve taatta adetleşmekle onlarda nefsin zuhuru ile ruh güneşi nurunun ihticab ve istitar akşamı vaktinde ve nefis üzerine ruh güneşi nurunun sultanı ve tecelli işrakı sabahı vaktinde tesbih ederler. Nefis ve bedeni taatta tamamiyle adetleşmiş olduğundan ibadette her iki vakitte de fütur ve azimet ile tefavüt etmezdi.

(Ayet 19) **(Vettayre mahşureten)** Ve kuva kuşlarının kâffesi her birerlerine mahsus olan tesbihlerinde vahdet dizisinde dizilmiş ve

adalet heyetiyle toplaşmış ve birbirlerine teslim edilmiş oldukları halde tesbih ederlerdi. **(Küllün lehü evvab)** (Ayet 19) Hepsi Davud'un tesbihiyle tesbih ettiklerinden, onun için, hepsi Hak'ka rücu edici idiler.

(Ayet 20) **(Ve şededna mülkehu)** Ve Biz, teyid ile ona izzet ve heybet getirmekle, kendisine izzü kuvvet vermekle Davud'u kuvvetlendirdik. Kahır ve azamet, kibriya ve izzet tecelliyatı nurlarıyla nefsinin itilâfı ve sıfatı bahiremizle ittisafı dolayısıyla, herkes onun heybetinden korkar, saltanatını iz'an ve tebcil eylerdi. **(Ve ateynahülhikmete)** (Ayet 20) Ve ilmimizle ittisafı sebebiyle ona hikmeti **(Ve faslelhitab)** ve ahkâm beyan edici fesahati, yani hikmeti nazariye ve ameliyeyi ve mârifet ve şeriatı ve faslı hatayı, yani ahkâma müteallik fasl ve beyan eden kelamı verdik. Bundan sonra Davud'un telvinini ve zilesinde nefsinin zuhurunu ve Hakkın kendisini itab ile hatasını beyan ederek Davud'u te'dibini ve Davud'un tövbe ile tedarik eylediğini **(Ve Hel etake nebeülhasmi iz tesevverülmihrab)** kavli ile beyan eyledi.

(Ayet 24) **(Ve zanne Davud'ü ennema fetennahü)** Davud Aleyhisselam kendini ziyanın kadını ile iptila eylemiş olduğumuzu teykin eyledi. **(Festağfere Rabbehu)** (Ayet 24) Mücahede ve nefsin muhalefet ile koparılıp kırılması hususunda Hak'ka iltica ve iftikâr sebebiyle günâhtan halas olmak tarikiyle Rab'bine istigfar eyledi. **(Veharre râki'an ve enâb)** (Ayet 24) Ve nefis sıfatlarının mahvı ile Hak sıfatlarında fani olarak sukut eyledi ve zatında fena suretiyle Allah'a teveccüh etti.

(Ayet 25) **(Fegaferna lehü zalike)** Biz onun sıfatlarını sıfatlarımız nuruyla setretmek tarikiyle onun bu telvinini örttük. **(Ve inne lehü indena lezülfa ve hüsne meab)** (Ayet 25) Tahkik indimizde Davud'un fenadan sonra beka halinde vücudu mevhubu hakkani ile yakınlığı ve o takdirde eneiyetle mevsuf olmayıp bizim sıfatlarımızla muttasif olarak bize iltihak etmek ve hilâfeti ilâhiye mahalinde ahkâmımızla hükmetmek için güzel bir mercii vardır.

Nitekim **(Ya Davude inna ce'alnake halifeten fil'ardı fahküm beynennası bilhakkı)** (Ayet 26) buyurulmuştur. «Ey Davud, biz seni yer yüzünde halife kıldık. İmdi sen insanlar arasında cevr olmayıp, adl olmak için nefsinle değil, Hak ile hükmeyle. **(Ve la tettebi'ilhevâ)** (Ayet 26) Ve sakın nefsin zuhuru ile hevaya tabi olma ki, tabi olursan, Hak yolundan şeytan yoluna saparak cevr ve zülmetmiş olursun. Hak yolundan sapan kimselere yevmü hisabı unuttukları sebebiyle şiddetli bir azap vardır.

(Ayet 27) **(Ve mâ halaknessemâe velarze ve mâ beynehüma batılen)** Ve biz göğü ve yeri ve arasında bulunan mahlukatı kendilerinde Hak olmayan batıl bir halk olarak izhar etmedik. Göklerin ve yerin nefisleriyle vücutları olmadığı cihetle batılı mahz değildirler. Belki semavat ve arz suretiyle muhtecib Hak olarak izhar eyledik. **(Zalike zannüllezine keferu)** (Ayet 27) Gökler ve yer halkının batıl olması zannı mezâhiri kevn ile Hak'tan mahcub olanların zannıdır. **(Feveylün lillezine keferu)** (Ayet 27) Mahcub olanlara şiddetli azab ile eneiyet ve tabiat ateşlerinde tekallüb ve ihticab ve hırman ateşinden şiddetli bir azap vardır.

(Ayet 28) **(Em nec'alüllezine amenu ve amilüsalihati kelmüfsidine filarzı)** Mezahiri ekvanda Hak'kın cemalini şuhud ile iman ve esmai ilahiyeden sadır olup salâhı aleme müteallik ve zatından o nuru maksud olan salih amelleri işleyenleri tabiat arzında nefis ve sıfatları ile behimi ve seb'i ve şeytanî işleri işleyen mahcublar gibi kılmamıştır. **(Em nec'alülmüttekine kelfüccar)** (Ayet 28) Keza sıfatlarından tecerrüd etmiş olanları amellerinde nefsani ve şeytanî perdelere bürünmüş facirler gibi kılmamıştır.

(Ayet 29) **(Kitabün enzelnahü ileyke mübarekün liyeddebberu ayâtihi)** Mübarek olan bu Kitabı nefis makamında olanlar, o makamda oldukları müddetce, nazarı aklî ile kitabın ayatını tedebbür ve tefekkür ederek Hak'kın sıfatına mütabaat hususunda kendi sıfatlarından soyunmaları için sana inzal eyledik. **(Ve li yetezekkere ulül' el bab)** (Ayet 29) Ve hilkat kabuğundan safî olan hakayıkı mücerrede sahiplerinin tecerrüdleri zamanında tevhidi fıtriyi ve ahdi evvel halini düşünmeleri için inzal eyledik. Bundan sonra Habibini temkin ve istikamette takviye ve sebâtını te'kid için Süleyman'ın telvin ve ibtilasını zikreyledi.

(Ayet 30) **(Ve vehebna lidavude Süleymane ni'mel'abdü)** Ve biz Davud aleyhisselama Süleyman'ı bağışladık. Süleyman istidadının, makamı nübüvvet demek olan kemali nev'i insaniye selâhiyeti dolayısıyla güzel bir kuldur. **(İnnehu evvab)** (Ayet 30) O, tecrid ile Bana çok rücu edicidir.

(Ayet 31) **(İzurida aleyhi bi'aşiyyi)** «Zeynennas kubbilşehevat minnennisaî vennebin» ayetinde buyurulduğu vechiyle, kalbin nefse ve nefsin mała meyli ile zulmetinin zuhuru ve cismaniyatın muhabbet ve istihsanı istilâ etmesi sebebiyle ufku cismanide şemsi ruhun gurubunun yakınlaştığı vakit - çünkü dünyanın müzahrefatına ve müştehiyatı hissiyeye, lezzatı tabiiyeye, ecramı süfliye meyletmek,

nefsin ciheti ülviyeden irazını ve kalbin, hazreti ilâhiyeden ihticabını mucip olur. Süleyman'a **(Elsafinatülciyad)** (Ayet 31) sevdiği ve onları sevmekle müncezip olup kendisine arzolunmalarını istediği harbe yarar cins atlar arzolunduğu vakit, **(Fekale inni ehbebtü hubbelhayr)** (Ayet 32) «ben, mal sevdasına müteveccih olarak malı sevdim **(An zikri rabbi** (Ayet 32) benim gibi bir kimseye Rab'bini zikr ve ona muhabbet ederek Rab'biyle iştigal etmek vacib olduğu gibi ben malı sevdiğim için onunla Rab'bimin zikrinden müştegil oldum. Binaenaleyh ben Rab'bimin zikrini ve muhabbetini malın muhabbeti ile değiştirip **(Hatta tevaret bilhicap)** (Ayet 32) ta ki ruh güneşi nefis hicabı ile örtüldü. Örtülünceye kadar Rabbimden gafil oldum» dedi.

(Ayet 33) **(Rudduha aleyye fetâfika meshen hissuki velâğnak)** Nefsin hevası ile tapıp ibadet ettiği putları ve şiddet ve kuvvetini kökünden koparmak ve Hak ile arasında hail olan hicabı ref'etmek ve tecrit ve terk ile istiğfâr ve Hak'ka rücu etmek için «O atları geriye çevirin, bana getirin» dedi ve derhal kılıcını atların boyunlarına ve kıç ayaklarına sürtmekle bazısını boğazlamağa ve bazısını yalnız kıç ayaklarını nişanlamağa başladı.

(Ayet 34) **(Velekad fetenna Süleyman'e)** Biz, Süleyman'ı diğer bir defa bu telvinden daha şiddetli bir telvin ile iptilâ eyledikti ki, o da Süleyman'ın kürsüsüne cesedin ilka edilmesidir. Bunun tefsirinde üç vech üzere ihtilâf olunmuştur. Vechlerden birisi, Süleyman'ın bir oğlu oldu. Babası gibi onun da kendilerini teshir etmesi korkusuyla şeytanlar bu oğlanın katline kasd ettiler. Süleyman bu keyfiyeti bilerek çocuğu bir bulutta gıdalandırdı. Fakat günün birinde bulut, çocuğu meyt olarak Süleyman'ın kürsüsüne atıverdi. Bunun üzerine, Süleyman çocuk hakkında Rab'bına tevekkül etmediği hususundaki hatasını anladı. İkincisi şudur ki, bir gün Süleyman Aleyhisselam, yetmiş adet zevcesine tevaf edeceğini ve bunlardan her birinin fisebilillâh mücahede edecek bir suvarî oğlan dünyaya getireceğini söyledi ve «inşallah» demedi. Bunun üzerine, filhakika kadınların hepsine tekarrüb ile tevaf etti ise de, kadınlar hamil olmadı. Yalnız birisi hamil olarak bir ayağı yarık malûl bir çocuk dünyaya getirdi. İmdi şu iki vech üzere Süleyman'ın iptilâsı evlât muhabbetiyle olmuş olur. Oğluna muhabbet ve aklı ameli bulutunda hıfz ve terbiyesine ve evham ve tahayyülât şeytanlarından korumasına ve hikmeti akliye ile tegaddisine şiddetle ehemmiyet vererek bu hususta akla ve mâkule itimat, oğlu hakkında işini Allah'a tefviz etmemesi ile nefsi zuhur ettiğinden Hak Tealâ Süleyman'ı çocuğun ölümü ile

iptilâ eyledi. Süleyman Aleyhisselam gayra şiddetle muhabbetteki hatasını anladı. Yahut hükümle bir şeyi istemekte ve hissiyat ve zannın galebesinde adet ve fiil ile bir şeyin bağışlanmasını istemekten ve tedbir ile takdirden ihticab ve nefis sıfatlarının galebesiyle emri Hak'tan gaflet ile nefsin zuhuru sebebiyle Cenabı Hak kendisini nefsinde tasavvur ve takdir ettiği muradından çok uzak malûl bir çocuk ile iptilâ eyledi. Süleyman Aleyhisselam nefsin zuhuruna intibah hasıl ettikte, Hak'ka rücu ile inabe etti ve kusurunda itizar ve istiğfar ile telvinini tedarik eyledi. Üçüncü vech şudur ki, Süleyman Aleyhisselam denizde bir adada bulunan Saydun kasabasına gaza edip şan ve şöhreti büyük olan padişahını katletti. Padişahın Cerade isminde pek güzel bir kızını bulmakla beğenerek müslüman ettikten sonra kendisine aldı ve ona çok muhabbet etti. Halşuki, kız babası için çok mahzun olduğundan Süleyman aleyhisselam şeytanlara emredip kıza babasının bir suretini yaptılar. Kız o surete babasının elbisesi gibi elbise giydirdi. Akşam sabah çocuklarıyla beraber gidip kendi adetleri gibi o surete secde ediyordu. Asaf bu keyfiyeti Süleyman'a haber vermekle sureti kırıp kadını da cezalandırdı. Sonra yalnız başına sahraya çıktı ve nefsi için küller döşeyerek Allah'a yalvarıcı ve tövbe edici olduğu halde küller üzerine oturdu ve Süleyman'ın, kendisinden evlât getirmiş Emine isminde bir cariyesi vardı ki, Süleyman bir kadınla mukarenet ve yahut taharet için girdiği vakit mührünü o cariyenin yanında bırakırdı ve Süleyman'ın mülkü mühründe idi. Bir gün yine mührü cariyenin yanında bırakmıştı. Denizin sahibi Sehr ismindeki şeytan Süleyman suretinde cariyeye gelerek «Emine mührümü ver» demekle mührü alıp takındı ve Süleyman'ın tahtına oturdu. Bu defa Süleyman'ın heyeti tağyir olunmakla, Emine'ye geldiğinde, Emine Süleyman'ı inkâr ve tard eyledi. Bunun üzerine Süleyman hatasının kendisini yetiştiğini bildiğinden kifâfı rızk için evleri dolaşmağa başladı. «Ben Süleyman'ım» dediği vakit başına toprak atıp söğerlerdi. Sonra balıkçılara hizmet etmeğe başlayarak kırk sabah bu hizmetçilikte durdu. Nihayet şeytan uçup mührü denize attı. Bir balık mührü yutuverdi ve bu balık Süleyman'ın eline düştü. Balığın karnını yarınca mührü görmesiyle hemen takınıp secdeye vardı ve mülkü kendisine rücu etti. Sehr şeytanı için büyük bir taşı oyup Sehr'i taş içine koyarak denize attı. İmdi, eğer bu hikâye vakıa mutabakatında sıhhata mukarin olduysa, Süleyman'ın telvini pek şiddetli olmuş ve Adem ve Zevalnun aleyhisselamın iptilası gibi Süleyman da iptila olunmuş olur.

Halbuki, hikâye hükemanın temsilatında vazettikleri «Absal ve Selaman» ve emsali hikâyeler kabilinden, yehud hükema ve uzemasının

vaz eylemiş oldukları hikâyelerdendi. Sahih ve yahut uydurma olduğunu Allah bilici olmakla beraber, te'vili şu vech iledir ki, Süleyman Aleyhisselam heyûla denizinde bir adadan ibaret bulunan bedeni Saydun kasabasını kasteyledi ve fisebilillah mücahede ile beden kasabasının tuğyanı zahir, şanlı ve azametli nefsi emmare padişahını katl ile padişahın Cerade ismindeki kızını buldu ki, o kız da çekirge gibi uçucu kuvayî mütehayyiledir. Suretleri mevaddından nez etmek tarikiyla ecsâm ve eşya ağaçlarının kâffesini soyar, levahıki ile parçalanmış hüzün sahibidir ve bu kuvayı mütehayyile nefsini ve tahayyül eylediği müdrikatını tesvil ve tezyin etmek hususunda surette insanların en güzelidir. Kızın Süleyman'ın elinde islâm olması, akla inkiyad ve vehmin dininden ric'at ederek müfekkire olmasıdır. Süleyman'ın kızı kendi için seçmesi ve onu sevmesi aklın kemalinin husulü kuvei mütehayyileye tevakkuf ettiği içindir. Kızın babası için mahzun olması kuveî mütehayyilenin tabiatıyla nefse meyli ve huzuzun fevt olmasına teessüf etmesidir. Babasının suretini temsil etmek için Süleyman'ın şeytana emretmesi ve o surete babasının elbisesini giydirmesi, Süleyman'ın telvinin menşeine işarettir ki vaktinden evvel kemaline aldanarak nefsin huzuz ile iştigali ve nefse meyl ile iptilasıdır. Nitekim Emirülmüminin Aleyhisselam **(Neuzubillahi mineddalali badelhüda)** «hidayetten sonra dalalden Allah'a sığınırız» demiştir.

Şeytanın Süleyman'a itaatı, ihticabtan masun ve inayete mazhar olmakla her ne kadar evvelki kuvveti ve hevahiyatı üzere olmasa da nefsi heyeti ulaya iade etmekte kuvveî vehmiyenin Süleyman'a teshir edilmesidir. Melikin toprağında adetleri olduğu gibi kızın ve evlâtlarının meliğe secde etmesi, inkiyad ve hizmetine riayet etmekle evvelki cahiliyetteki adetleri gibi huzuzatını kendisine i'sal etmekte kuvveî fikriye ve sair kuvayı bedeniyenin nefse kulluk etmeleridir. Asaf'ın bu keyfiyeti Süleyman'a ihbar etmesi, ölümünün yakınlaştığı zamanda kalbinin telvinine aklın tenbih etmesidir. Sureti kırmak ve kadını cezalandırmak halinde nedamet ve tövbe etmek ve Allah'a yalvarıp halas olmak ve nefsi riyazatla kırmaktır. Yalnız başına sahraya çıkması, kuvasının sukutu zamanında bedenden tecerrüdüdür. Külleri döşeyip üzerine oturması, alakai bedeniyenin bekasıyla beraber mizacın tagayyürü ve ahlatın yanıp kül olmasıdır. Emine tesmiye olunan Süleyman'ın evlât sahibi cariyesi, kuvayı nefsaniye evlâdının anası olan tabiatı bedeniyedir ki Süleyman, halvete duhul, kadına isabet gibi umuru tabiiye ve zaruriyetı bedeniye ile iştigal zamanında bedenî mührünü onun yanında bırakıyordu. O cariye hıfzına emniyetli idi. Süleyman'ın mülk ve tasarrufunun mühründe

olması kemali manevî ve surisi ile bedene tevakkuf eylediğine işarettir. Emine'ye gelip de mührü alan şeytan heyulayı süfliye denizinin sahibi olan tabiatı unsuriyei arzıyedir. Taşın sıkletinden esfele meylettiği gibi, bunun süfliyete meyl ve mülazimetinden dolayı kendisine sehr tesmiye olunmuştur. Şeytanın mührü takınması mührü nefsine katmakla Süleyman'a benzemesidir. Süleyman'ın kürsüsüne oturması **(Ve elkeyna ala kürsiyyihi ceseden)** buyurduğu vechile Allah'ı Teâlâ'nın Süleyman'ın bedenini meyyit olduğu halde mevzi ve serir saltanatına ilka eylemesidir. Süleyman'ın hey'etinden tagayyürü nuraniyeti fıtriye ve-heyeti asliyeden tagayyür ve müfarikatı bedeniyeden sonra sıfatı nefsaniye bekayasından hayatı cismaniye ve asarı heyulaniyenin kendisinde bakasına işarettir. Mührü taleb için Emine'ye gelmesi bedene meyli ve ona muhabbet ve şevkidir. Emine'nin Süleyman'ı inkâr edip kovması, mizacın putlarından tabiatı bedeniyenin hayatı ademi kabulünden ibarettir. Süleyman'ın kifafı rızk için evleri dolaşması heyeti nefsaniyeye sevk sebebiyle huzuz ve lezzatı cismaniyeye meyl ve incizabıdır. Süleyman'ı söğmeleri ve yüzüne toprak atmaları şehevat esbabının fıkdanı ile huzuz ve lezzattan mahrumiyetinden ibarettir. Süleyman'ın balıkçılara gidip onlara hizmeti, nutfeye müteallik erhamda kararlaşmağa meyline işarettir. Balıkçıların hizmetinde kırk gün kalması, Nebi Aleyhisselamın hadisi Rabbanide «Adem'in çamuru benim cemal ve celâlim ile kırk sabah yuğruldu» buyurduğuna işarettir. Şeytanın uçması tabiatı unsuriyenin terkibde sıryanıdır. Şeytanın mührü denize atması, terkib bedeninin bahrı heyulanide telaşisidir. Balığın mührü yutması nutfeden ibaret olan maddei bedeniyeyi rahmin cezbetmesidir. Balığın Süleyman'ın eline düşmesi Süleyman'ın rahimde maddei bedeniyeye taallüku ve rahimden igtiza ile rahme istilasıdır. Balığın karnını yarıp mührü alması ve takınması, rahmin fethi ve bedenin rahimden ihracı ve Süleyman'ın beden libasını giymesidir. Yere kapanıp secde etmesi ve mülkünün kendisine rücu etmesi, emri ilahiye inkiyad ve fena ile beden sebebiyle kemalinin husul bulmasıdır. Şeytanı büyük bir kayaya koyarak denize atması tabiatı bedeniyenin vücudu zamanında süfle meyl ve siklete mülazım olduğu halde, tabiatı arzıyeyi hali üzere batını cürmde mahbus olarak ibka etmesidir ve bir zamana kadar Emine'yi istila ve mührü almağa kadir olmadığı halde onu heyula denizinde terk etmesidir.

(Ayet 35) **(Sümme Enab)** Bu kadar büyük işten sonra tecrid ve tezkiye ile Allah'a rücu eyledi. **(Kale Rabbiğfirli)** (Ayet 35) Ey Rab'bim, nurumu setr eden ve safamı kederleyen taallükatı heyat ve günâhlarımı nurunla setreyle.

(Ayet 36) **Veheb lî mülken layenbaği liehadin min ba'di)** Ve bana mahsus olduğu için gayrıma lâyık olmayan, benim istidadıma halis hüviyetimin iktıza eylediği kemali bana bağışla dedi ki, o da, Süleymanın baliğ olabilmesi mümkün olan gayedir. **(İnneke entelvehhab)** (Ayet 36) «Cemi' istidadatı», **(Ve ateyküm min küllü ma selltümühu)** buyurduğu veçhile, «istenilen bütün kemalatı bağışlayıcı ancak sensin» dedi.

(Ayet 37) **(Fesehhernalehürriyha)** Bunun üzerine Süleyman'a huy rüzgârını teshir ettik. **(Tecri biemrihi ruhaen)** **(Ayet 37)** O suretle ki heva ve arzu rüzgârı Süleyman'ın emri ile gayet yumuşak, muti ve münkad cereyan eder, istila ve isyan talebi ile şiddetlenmezdi. **(Haysü esab)** (Ayet 37) Nereye kasd ve irade ederse, oraya eserdi.

(Ayet 38) **(Külle bennain)** Her biri hükmü ameliye binalarını ve kavanini adliye kaidelerini yapan, hendese ile takdir eden banileri **(Ve gavvasin)** (Ayet 38) ve avalimi kudsiye ve heyulaniye denizlerinde dalıp maaniyi külliye ve cüziye ve hükmü ameliye ve nazarıye incilerini çıkaran dalgıçları **(ve âherîne)** (Ayet 39) ve kuvayı nefsaniye ve tabiiyeden diğerlerini **(Mukarrenine filasfad)** (Ayet 39) kuyudu şer'iye ve riyazatı akliye bukağılarında bağlanmış asî ve fasikleri de ona teshir eyledik.

(Ayet 40) **(Haza ataüna)** İşte bu bizim atâyı muhaffemizdir. **(Femnün eş emsik)** (Ayet 40) Kemali tam ve atâyı sarf zamanında hal ve akid, ata ve menide irade ve ihtiyarını mutlak kıl. Yani fenadan sonra beka halinde vücudı mevhub zamanında dilediğin gibi tasarruf eyle. **(Bigayri hisap)** (Ayet 40) Senin üzerine hisap yoktur. Zira sen, Bizimle kaim, ihtiyarımızla muhtar, zat ve sıfatımızla muhakkaksın. İşte **(Ve inne lehü indenalezülfa ve hüsne meab)** (Ayet 40) kavlinin manası da budur ki, «Bizim indimizde Süleyman'ın kurbeti ve güzel mercii vardır» demektir.

(Ayet 41) **(Vezkür abdena eyyübe)** Habib'im, Eyyüb'un, sebebi iptilası hakkında, tefasiri zahirenin ihtilâfı üzerine, malının çokluğuyla aceblenmesi yahut kuvayı tabiiye hayvanatı nahiyesinde olması dolayısıyla zuhuru zamanında nefis kâfirine müdahene ederek, onu riyazat ve mücahede ile beslemeyi terki, yahut istikameti zamanında aklı nazarî ve kuvayı kudsiye mazlumuna yardım etmemesi sebebiyle telvinde nefsinin zuhuru zamanında kendisini iptila etmemiz hususunda kulumuz Eyyub'u hatıra getir. Bu sebeplerin beynini cem eylemek de mümkündür. Eyyub'un iptilası mariz ve kötürüm

olması ve kuvayı tabiiye kurtlarının kendisinde vâki olması ve hastalanarak kalb ve lisanından başka bir şeyi kalmayıncaya kadar beden firaşına düşmesidir. Yani kazanmış olduğu kemalattan bir şeyi kalmayarak ancak fitret ve istidadı asliyesinin kalması iledir. **(İznada rabbehu)** (Ayet 41) Mümkün istidadda ıztırar ve iftikâr lisanı ile Rab'bine **(Enni messeniyeşşeytanü binusbin ve azabin)** (Ayet 41) yani vesvese ile vehmin bana istila etmesi dolayısıyla bu maraza ve ahlakî reddiye ve ihticab gadabına kavuştum diyerek nida eylediği vakit **(Ürküz biriclike)** (Ayet 42) beden arzına veli eden aklı ameli kuvvetini beden arzına darb ile vur. Hikmeti ameliye ve nazariyeden ibaret iki kaynak nebean eder. **(Haza mugteselün)** (Ayet 42) Yani hikmeti ameliye nüfusu tezkiye edici elvası tebaiden tathir edici, rezail marazlarından berî kılıcıdır. **(Baridün)** (Ayet 42) Ruh ve selamet sahibidir. **(Ve şerabün)** (Ayet 42) Ve hikmeti nazariyeden şaraptır. Yani seyirde kötürümlüğü, cehl marazını defedici ve yakini ifade edici ilimdir. Binlaenaleyh ondan igtisal eder ve içersen Allah'ın izniyle zahir ve batının beri olup sahih ve kavi olursun.

(Ayet 43) **(Ve vehebnalehu ehlehu)** Ve Biz Eyyub'a ehlini de bağışladık. Eyyub'un yedi oğlu ve yedi kızı vardı. İptilasında cümlesinin üstüne ev yıkılarak helak oldular. Sonra belânın keşfi ve emval ve kemalatın kendisine iadesi zamanında Hak tealâ onları ihya eyledi denilmiştir ki, bu keyfiyet tabiatı bedeniyenin istilasında ve telvinde helâk olan kuvayı ruhaniye ve nefsaniyeye işarettir. Yahut telvini azamda ve bedenin harabı ve kurtların da kalb ve istidadı fıtrî lisanından başka vücudunda bir şey kalmayıncaya kadar kendisini hastalattırdığı zaman baliğ olan kuvaya işarettir ki, inabe ve hali sıhhat ve kuvvete rücu ve zikr olunan iki kaynaktan içmek ve yıkanmakla maraz ve kötürümlüğün keşfi zamanında Allah Telaâ o kuvvetleri ihya eyledi. **(Ve mislehüm maahüm)** (Ayet 43) Ve onlarla beraber onların mislini Eyyub'a bağışladık. Melekatı fazıla, ahlakı hamide, sıfatı cemilenin iktisabı ile Eyyub'a onlarla beraber misillerini de bağışladık, hatta neş'ei saniyede ve kuvayı bedeniyei faniyenin hudusunda kuvayı tabiiyei nefsaniyesi de sair kuvaî ruhaniyesi gibi ruhaniye oldu. **(Rahmeten minna)** (Ayet 43) İstidadının talebeylediği kemalatın ifazesi ile bizden rahmet olmak **(Ve zikra liûlilelhab)** (Ayet 43) ve kalb kulağıyla fehmeden mevaddı cismaniye kışırlarından mücerred hakayık sahiplerine hatırlatmak üzere bağışladık, ta ki bunlar kendi hallerini Eyyub'un hali ile itibar ve fıtretlerinde bulunan ilimleri tezekkür etmiş, hatırlamış olsunlar.

(Ayet 44) **(Ve hüz biyedike dığsen)** Denilmiştir ki Eyyub Aleyhisselam, hastalığında eğer marazdan kurtulursa karısına yüz değnek vuracağına yemin etmişti. Yeminin sebebinde ihtilaf vardır. Bazıları bir hacet için gittiğinde geç kaldığından, bazıları da ellerinden giden mallarının kendilerine iadesi için kendisine bir secde etmesini şeytanın kadına vehmeylemesinden, bazıları da Eyyub'un, sağ iken meraklı olduğu iki yedek saçını iki ekmek mukabilinde sattığından ileri geldiğini söylemişlerdir. Bazıları da Eyyub Aleyhisselama bir defa şarab içmeği ışaret ettiğinden neş'et eyledi demişlerdir ki bunların kaffesi taat ve ibadatta gevşeklik ve ağırlık etmesi ile yahut huzuzunu temennide ve beden kabrinden kalkmak ve neşat ve şecaat verici heyetlerden tecerrüd hususunda kalbin kendisine taalluk eylediği ulumu nafia ve a'mali fazilenin terki yahut kolayca tehlikeyi mucip olan azıcık bir huzuzu nefsi satın almak, yahut heva şarabını içmek ve akla muhalif olan şeye meyletmekle nefsin zuhuru sebebinden zikrolunmuş olan telvine işarettir. Eyyub Aleyhisselamın yemini, meşakkatlı riyazat ve muhalefatı ve müellim mücahedatı nezreylediğine yahut fıtret misakının hükmü ve ahdi evvel muktezası ile elim muhalefetlerle ahlâk ve adap ile nefsi tedibe azimet ve riyazetle tecrid ve tezkiyeyi muhabbetinde, istidadında merkuz olan şeye işarettir. Bir demet sap alıp onunla dövmesi, meşekkatli azimetleri ahz ve riyazatta ifrat etmiyerek Nebi Aleyhisselamın «ben kolay ve suhuletli hayfiyet tarikile bağs olundum.» buyurduğu vechile ruhsata ve istidadın safa ve nefsin şerefi ve cevherinin necabeti sebebinden mutedil ve orta bir riyazet ve muhalefete iktisar ile ahlâkı düzeltmek usulû olan suhulet ve kolaylık yoluna işarettir. **(Vela tahnes)** (Ayet 44) Fıtrî olan nezre vefanın terki ve talebi kemalde azimetin nakzı ile bilkülliye tedibin terki ile yemininde hanıs olma **(inni vecednahü sabiren)** (Ayet 44) Biz Eyyub Aleyhisselamı beliyyesinde ve kemali talebinde sabredici bulduğumuz için ona merhamet eyledik. Halbuki her bir talib sabredici değildir. **(Ni'mel'abdü innehü evvab)** (Ayet 44) Eyyub ne güzel bir kuldur Çünkü mahvı fena ile tecerrüd sebebiyle o Allah'a çok rücu edicidir.

(Ayet 45) **(Vezkür ibadena İbrahime ve İshake ve Yakube ulil' eydi velebsar)** Yani birinci eydiye ikinci basar ve nazara nisbet olunduğu için ilim ve amel sahipleri olan ehli inayetten has kullarımızı, İbrahim, İshak ve Yakub'u hatırla ki, bunlar kemalatı ameliye ve nazariye sahipleridir.

(Ayet 46) **(İnna ahlasnahüm)** Biz onları nefis sıfatları şaibesinden ve eneiyet kuduretinden tasfiye ederek muhabbeti hakıkiye ile

sırf bizim için halis kıldık. Bizim gayrımız için onlarda nasip yoktur. Onlar muhabbeti arıziye ile gayra ve ne de nefislerine meyletmezler. **(Bihalisatin)** (Ayet 46) Başka bir kasd ve himmetle karışık olmayan halis bir haslet sebebiyle ki o haslet de **(Zikreddar)** (Ayet 46) darı bakinin ve makarrı aslinin hatırlanmasıdır. Yani onların dünya ve zulmetlerine asla iltifatı olmayıp envarımıza müteveccih oldukları halde rıcs madeninden irazları ve alemi kudsu tezekkürleri sebebiyle Biz, onları zatımız için halis kıldık.

(Ayet 47) **(Ve innehüm indena leminelmüstafeynelahyar)** Ve tahkik, onlar bizim indimizde yani hazreti vahidiyette şer ve imkân, âdem ve hadisan şaibelerinden münezzeh oldukları halde nebi nev'inden kurbümüz için seçip safi kıldığımız kimselerdir.

(Ayet 49) **(Hazazikrün)** Şu bab, inayetle mahsus, havassı ehlullahdan sabıkların zikrine mahsus bir babdır. **(Ve inne lilmüttekîne)** (Ayet 49) Tahkik, ruh cennetinde müşahede ile Hak'ka nazır olan bisatı kurb ve keramete vusullerinden gayrî nefisleri sıfatlarından mücerred olmuş kimseler için **(Lehüsne meab)** (Ayet 49) güzel bir rucü mahalli, yani kalb makamında sıfat cennetleri mercii vardır..

(Ayet 50) **(Cennati adnin)** O cennetler mahalli adn cennetleridir. **(Müfettehaten lehümülebvab)** (Ayet 50) Tecelliyat ile cennetlerin kapıları onlar için açılmıştır. Fezaili hulkiye ve kemalat yollarından o kapılara girerler.

(Ayet 51) **(Müttekiiyne fiyha)** Orada onlar makamat koltuklarına dayanıcılardır. **(Yedune fîha bifakihetin kesiyretin ve şerab)** (Ayet 51) Orada onlar bir çok mükaşifatı lezize yemişlerini ve muhabbeti vasfiye şarabını davet ederler.

(Ayet 52) **(Ve indehüm kasıratüttarfı etrab)** Ve yanlarında rütbeleri müsavi ezvacı kudsiye ve bunların mertebelerinde olan nüfusu melekiye ve insiye vardır.

(Ayet 53) **(Hâzâ mâ tu'adune liyevmilhisab)** İşte şu nimetler, sıfatı beşeriyenizden fenanız hesabı üzere vakti cezanız için vadolunduğunuz sıfatı İlâhiyedir.

(Ayet 54) **(İnne hâzâ lerizkûna mâ lehü min nefad)** Tahkik bu Bizim tükenmeyen bir rızkımızdır. Gayri maddî olduğu için asla inkıtaı yoktur.

(Ayet 55) **(Hâzâ)** Şu zikrolunan kelam cennet ve ehlinin vasfında bir babdır. **(Ve in littagıyne leşerre meab cehenneme)** (Ayet 55) Ve nefsin sıfatı ve zuhuru ile hadlerini tecavüz edip de istila ve te-

kebbürleriyle Hak'kın uluvvu kibriyasına münazaa edenler için tabiatı asariye cehennemine ve zulematı heyulaniye ateşlerine şerli bir rücu vardır.

(Ayet 56) **(Yeslevneha)** Onlar, lezzatın fıkdanı ve alâmın vicdanı sebebiyle o cehenneme vasıl olurlar. **(Febi'selmihad)** **(Ayet 56)** Orası fena bir döşektir.

(Ayet 57) **(Hâzâ)** «İşte tuğyan edicilerin takallüb ve rücu edecekleri yer, şudur. **(Felyezukuhu)** (Ayet 57) Ehli cehennem onu zevk etsinler, tatsınlar» denilir.

(Ayet 57 - 58) **(Hamimün ve gassakün ve aheru min şeklihi ezvacün)** Cehil ve heva kaynar suyu ve hey'atı zulmaniye ve küduratı cismaniye karanlığı ve bu neviden rüsvaylık ve sair envaî azaplardır. Yahut bunun mislinden zillet ve hakarette diğer bir çok nev'i tadılan azaplardır.

(Ayet 59) **(Haza fevcün)** Şu kötü tabiat ve rezaili muhtelife ehlinden sizin etibbaınız olan bir bölük hakaret ve zillet kapılarında atılıcı, şiddetle dahil olucudurlar. **(La merhaben bihim)** (Ayet 59) Tagi'ler, yani azgınlar azaplarının şiddetinde ve darlıkta olduklarından çirkin haberler ve kabih manzaralar sebebiyle, bazısı bazısından tevahhuşlarından onlara merhaba yoktur, derler.

(Ayet 60) **(Kalu belentüm la merhaban biküm)** Tabî olanlar, belki sizin hey'etlerinizin rüsuhu ve gazabınızın tazaufu için size merhaba yoktur. **(Entüm kaddentümühu lenâ febi'selkarar)** (Ayet 60) Bizi ihlâl ve amellerimize teşvik ile bu azabı bize siz taksim eylediniz. Cehennem ne kötü bir karargâhtır ve ey Rab'bimiz bizim için bu azaba sebep olanın ateşte azabını iki kat eyle derler. Bu mukaveleler bazan kal lisanı ile bazen de hal lisanı ile olabilir.

(Ayet 62) **(Vekalu mâlenâ lâ nera ricalen künnâ ne'uddühüm minelleşrar)** «Ve bize ne olmuştur, eşrardan addettiğimiz adamları ne sebeple göremiyoruz.»

(Ayet 63) **(Etteheznahüm sıhriyyen em zagat anhümül' ebsar)** «Biz mi onları maskaralığa tutmuştuk, yoksa gözlerimiz mi onları görmekten başka tarafa meyl etti, yanıldı da onları göremiyoruz» derler. Kendilerini maskaralığa tutmuş oldukları erler de muvahhi din ve muhakkikîn olan fukaralardır ki, dünyada masivallahtan i'raz ve onların maksadlarının hilâfına teveccüh ve onların adat ve metalibini terk etmeleriyle kendilerine muhalefet ettikleri için, o biçareleri şer kimselerden saymışlardı. Belki adatı a'miye ve tarikatı cahiliye ile onların tarik ve siretlerinden mahcub oldukları gibi umuru

tabiiye ve gavaşii bedeniye ile onların zevatı mukaddese ve hakayıkı mücerredelerinden mahcub oldukları için, onlardan onları görmekten gözleri kapanıp göremediler.

(Ayet 64) **(İnne zalike lehakkun tehâsümü ehlinnar)** Tahkik, ehli narın şu suretle tehasümü, birbirine karşı husumet etmeleri haktır. Ehli narın tehasümünün hak olması, zira alemi tezatta ve mahalli inadda tebayii muhtelifenin kuydunda kuvayı mütenazıanın ehvaî mümanianın meyuli mütecazibenin ellerinde esir oldukları içindir.

(Ayet 65) **(Kul innema ena münzirün)** Habibim, sen de ki, «ben, ancak inzar edici, Allah'ın azabı ile korkutucuyum; sizi nefsime davet etmiyorum; hidayetinize de kadir değilim. Çünkü ben nefsimden ve kudretimden fani, inzar husunda Allah ve sıfatı ile kaimim» **(Ve mâ min ilahin)** (Ayet 65) Vücudta hiç bir ilâh yoktur. **(İllallahülvahidül)** (Ayet 65) Ancak zatıyla vahid olan, Allah mevcuttur. **(Elkahhar)** (Ayet 65) Ondan gayrî her bir şeyi vahdaniyetinde ifna etmekle kahredici olan zattır.

(Ayet 66) **(Rabbüssemavatı velardı vema beynehüma)** Semavat ve arzın ve aralarındaki mevcudatın Rab'bidir. Her şeyi hazreti vahdaniyetinde esmasından bir isim ile terbiye eyler. **(Elaziz)** (Ayet 66) Mahcub olanlar kahhar ve müntekim hazretinden ve muhtecibin azabı satvetinden feyzi rububiyete müstahak olduğundan kuvvetiyle mahcuba galip olarak celali sitrelerinde mahcub olduğu şeyler azab eyler. **(Elgaffar)** (Ayet 66) Nuri fitreti kendisinde bakî kalmakla nuriyetinden bir alametin bekası sebebiyle tecelliyatı cemâli nurları ile mağfiret nurunu kabul eden kimsenin nefis sıfatları zulmetlerini setreyler.

(Ayet 67) **(Kul hüve nebeünazim)** Habibim sen de ki, benim sizi inzar eylediğim tevhidi zatî ve sıfatî büyük bir haberdir ki, sizler ondan i'raz edicisiniz. Bundan sonra Fahrî Risalet:

(Ayet 69) **(Mâ kâne liye min ilmin bilmele'il a'lâ iz yahtesimun)** İhtisam eyledikleri vakitte «benim melâi alâya taallûk eylemiş bir ilmim yok idi; **(İnyûha ileyye illâ ennemâ ene nezirün mübin)** (Ayet 70) bana ancak zahir bir nezir olduğum vahyolunmuştur.» kavlı ile ve bu ayetlerde ehli narın tehasumunda **(İnne zalike lehakkum)** ve melei alânın ihtisasında **(İz yehtesimun)** tabiri ile melei alânın ihtisası ile ehli narın tehasümü arasını farkeyledi. Çünkü ehli narın tehasümü hakikidir. Edebiyyen vifaka nihayet bulmaz. Melei alânın ihtisamı ise arızî olup kendilerinin fevkinde bulunan ademin kemalatına melei alânın ademi ittilaından neş'et eylemiştir. Ve nihayet Bakare

suresinde bu kıssanın te'vilinde zikir ve beyan olunduğu gibi, **(Süphaneke la ilme lena)** dediler. Ve Hak Tealâ'nın «**kale inni alemü gaybissemavati velard**» buyurduğu zaman ihtisasları vifaka müncer oldu ve kendi kemallerinin fevkinde olan Adem'in kemalatı inkişaf edince Adem'e tazim ve inkiyad ve huzularıyla secde eylediler. İblis'in secdeden imtina ve istikbarı vehim şeytanının maddede intiba' sebebiyle Adem'in hakikatından ihticabından dolayı inkıyad ve i'zan edememesidir. Bu sebepten Hak Tealâ onun hakkında **(Vekâne minelkâfirin)** yani «şeytan mahcublardan olmuştu» buyurmuştur.

(Ayet 75) **(Kale ya iblisü ma mene'ake en tescüde lima halaktü biyedeyye)** Hak Tealâ, «ey İblis, hazreti vahidiyette cemiyeti ilâhiye hasıl olmak için cemal ve celâl, kahır ve lûtuf sıfatlarımla ve kahır ve muhabbet sıfatlarımın tahtında münderiç olan mütekabil cemi' isimlerimle halk eylediğim Adem'e secde etmekten seni ne şey menetti» diye buyurdu. **(Estekberte)** (Ayet 75) Sana tekebbür ve istinkaf mı arız oldu? **(Em künte minel'âlin)** (Ayet 75) Yahut mertebede Adem üzere zâid mi oldun?

(Ayet 76) **(Kale ena hayrün minhü halekteni min narin ve halektehü min tıyn)** Mahcub olan İblis onun hakikati mücerredesine muttali olamayıp sadece beşeriyetine muttali olduğundan, «ben, asılda ondan âli ve hayırlıyım» diye cevap verdi. Lâinin halk olunmuş olduğu ruhu hayvanî narının, maddeî kesifeî bedeniyeden eşref olduğunda şüphe yoktur. Lâkin cem'iyeti ilâhiye ve lütfiyeî ruhaniyeden ihticabı, lâini secdeden imtinâa sevkeyledi. Ta ki kıyasa temessük ile insanlara secde etmek hususunda Allah Tealâ'ya asî oldu. Lâin ve râcim kevaini heyulaniye ile ihticab ve gavaşii tabiîyede ingımas sebebiyle mevaddı rıcsiyeden münezzeh olan Hazreti Kudsiyeden uzaklaşmış kimsedir. Bu sebepten lânet, yevmiddin, yani, yevmi kıyametle tevkit ve nihayeti tahdid olunmuştur. Zira ba'as ile ceza vakti, ruhun bedenden ve maddesinden tecerrüdü zamanıdır ki, o zamanda şeytanın insana tasallutu kalmaz ve kıyameti kübra demek olan vakti mâ'lûmda insanı anlayıp ona münkad olur. Artık mel'un olmaz. Nitekim Nebi Aleyhisselam «Agâh olunuz ki, tahkik, benim şeytanım huzurumda müslüman oldu» buyurmuştur. İğva için şeytanı bekletmek, bırakmak ile lân meseleleri bu vakta kadardır. O vakit her ikisi de nihayet bulur. Lâkin, inayeti ehlinden cenabı Hak'kın nefsi için küduratı nefsiye, hicbi beşeriye ve eneiyet şaibesinden halis ve fıtratlerini neşei zulmetinden safî kıldığı kimseleri bidayette de şeytanın iğvası mümkün değildir. Nihayette ise nasıl mümkün olur? Elbette ki olamaz. Vaktı malûmda, şeytanın, islâm ve inkiyadı ile her ne kadar lânet kalkarsa da, lâkin tabiatı heyulanıye ve maddeî cis-

maniyeye mülazimeti dolayısıyla, şeytanın yine cehennemî olması lâzım gelir. Binaenaleyh, her nekadar vesvese ve ilka ile semai akıl ve ufkı ruhaniye irtıka ve iğva zamanında nefis cennetinde ademe ittisal ederse de, asla tecerrüd edemez. Mütemadiyen o cenabtan tard olunur.

(Ayet 82) **Kale febiizzetikeleuğviyennehüm ecmain)** Şeytan, «Senin izzetin hakkı için, elbet ben ademlerin hepsini iğva edeceğim» dedi. İğva üzere, Hak'kın izzetine kasem etmesi, iğvanın Hak'kın sıradıkatı kibriye ve ıstarı celal ile taazzüz ve envarı semaileriyle fenası sebebiyle iblisin idrâkinden temennüünden müsebbib olduğundan ileri gelmiştir. Onun mukabelesinde Allah Tealâ da cehennemi iblis ve etbaından dolduracağına, tagayyür etmeyen vacib ve sabit olan Hak'ka kasem etmiştir. Çünkü Hak'kın taazzüzü ve bunların cehenneme mülazimetleri daimen ebeden hali üzere mevcuttur; tagayyür ve tebeddül etmez. Zira zabıtyle mücerred olanın tecerrüdü ve tab'ı ile müteallik olanın taalluku arız olmayıp ezelde hakayıkı a'yan ve zevatın iktiza eylediği bir şeydir. Bu sebeple ebeden böylece devam eder.

Ayet 86) **(Kul mâ es'elüküm aleyhi min ecrin)** Habibim sen de ki, «ben size karşı olan tebellügat ve nesayihim üzerine sizden hiç bir ücret istemem ve bunda benim hiç bir garazım yoktur.» Zira Hak ile tahakkuk etmiş kamilin sözleri bizzat maksuddur. Hiç bir garezle muallel değildir. **(Vema ene minel mütekellifine)** (Ayet 86) Ve ben, nefisleri ve sıfatları ile zahir olan ve kemalatı çalarak tasanu ve tekellüf eden, Allah'ın kemalatını nefislerine iddia eden kimselerden değilim. Belki ben, nefsimden ve sıfatlarımdan fani olmuşumdur. Benim lisanımla söyleyen Allah'tır.

(Ayet 88) **(Ve le ta'lemünne nebeehü ba'de hin)**. Kıyameti sugra veyahut kıyameti kübra vaktinde te'vili zahir olacağından, az bir zaman sonra Kur'anın haberini elbet bileceksinizdir.

ZÜMER SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Tenzilülkitabi minallah)** Şu, gaybilguyubdan sana zuhuru sebebiyle Allah'tan ve Allah'ın vahidiyeti hazretinden, aklı

fürkanî kitabının indirilmesidir. **(Elaziz)** (Ayet 1) Gayb gaybında celâli setirleriyle ihticab ve izzet sahibi **(Elhakim)** (Ayet 1) gayb gaybında gizli ve meratib tenzilatında aşikâr olan hikmet sahibi Allah'tan

(Ayet 2) **(Bilhak)** Hak'kın sende kemun ve butunundan sonra sende zuhuru sebebiyle Kitab'ı sana inzal ettik. **(Fa'budillah)** (Ayet 2) Hilkatten hiç birisini ibka etmeyip Hak'kın sana zatiyla tecellisi zamanında ibadeti zatiyeyi Allah'a tahsis eyle. **(Muhlisen lehüddin)** (Ayet 2) Dinî gayrîyet ve eneiyet şaibesinden halis ve sırf Allah için kılıcı olduğun halde Allah'a ibadet eyle; yani onun kendi zatını zatıyla şuhudu ve sıfatı tecelliyatını ayniyle mütalaası ve kelâmını yine onunla tilâvet ederek seyrin, seyrullah, dinin dinullah, fitretin zatullah olmakla Allah'a ibadet et.

(Ayet 3) **(Elâ lillahiddinülhalisü)** Agâh ve mütenebbih olunuz ki, gayriyet ve eneiyyet şaibesinden halis olan din,Allah'a mahsustur, senin değildir. Zira sen, bilkülliye, Allah'da fani olduğun için ne zatın, ne sıfatın, ne fi'lin ve ne de dinin vardır. Bunların hiç birisi yoktur. Eğer bunlardan birisi mevcut olsa hakikatta din halis olamaz. Binaenaleyh, Allah'a mahsus olamaz. **(Vellezinet tehazu min dunihi evliyae)** (Ayet 3) Kesretle vahdetden ihticab edip de onunla Allah'a tevessül ve tekarrüb için, Allah'ın gayrına muhabbet ile veli ve dost ittihaz edenler **(İnnallahe yahkümü beynehüm fii mahüm fi hi yahtelifun)** (Ayet 3) Allah Tealâ hazretleri, onlarla beraber mabudlarını haşreylediği zaman, ihtilâf ettikleri sıfat, ef'al. ve ekval leri arasında hükmeyler ve her birini veli ittihaz eylediği a'bid ve ma'buda mukarin kılarak haklı olanı haklılar ile cennete idhal eylediği gibi, batıl olanı da batıllar ile cehenneme idhal eder; ve evsafta ve vakıf oldukları şeylerde muhtelif olmalarıyla beraber her birini kendine galip olmuş olan sıfatı ile ve vakıf ve muhtecib olduğu şey ile cezalandırır. **(İnnallahe la yehdi men hüve kâzibün kâffar)** (Ayet 3) Tahkik, Allah Tealâ hazretleri yalancı ve mahcub olan kimseyi Hak'tan uzaklığı ve rezaili zulmeti ve nefis sıfatı ile nurdan ihticabı ve nuru kabülden imtinaı sebebiyle necata ve nur alemine ve zat ve sıfat tecelliyatına hidayet etmez.

(Ayet 4) **(Lev eradallahü en yettehıze veleden lastafâ mimâ yahluku ma yeşaaü)** Eğer Allah Tealâ hazretleri, veled ittihaz etmek murad etmiş olsaydı mahlûkatından dilediğini seçerdi. **(Süphanehü)** (Ayet 4) Vahdet, Allah'ın zatına lâzım ve vahdaniyeti ile gayrını kahretmiş olduğu için, Allah Tealâ'yı, mümaselet, mücaneset ve ıstıfai veledden tenzih eyle. Allah'ın vücudda misli yoktur; vücudda ne

keyfiyetle misli olabilir? **(Hüvallahülvahidülkahhar)** (Ayet 4) O zat ancak vahidü kahhar olan Allah'tır.

(Ayet 5) **(Halakassemavatı vel'arda bilhak)** Semavat ve arzın mezahirinde zuhuru ve semavat ve arz suretleriyle ihticabı sebebiyle semavat ve arzı Hak ile izhar etmiştir. Kudret ve fiili ile kâffesini tasarruf edicidir. **(Ve sehhereşşemse velkamer)** (Ayet 5) Saltanatı ve mülkî ile şems ve kameri de teshir etmiştir. Gayrın zatı ve sıfatı ve fiili yoktur. İşte bu da vahdaniyetinin delilidir. **(Ela hüvelazizülgaffar)** (Ayet 5) Agâh olunuz ki, o Allah satveti kahrı ile her şeyi kahretmiş olan kuvvet sahibi, zat ve sıfatı nuruyla herşeyi setredici, mağfiret sahibidir. Binaenaleyh gayrî onunla bakî kalamaz; yahut mana: Suveri mahlukatı ile halkından ihticabıyla men edici izzet sahibidir. Dilediğinin vücud ve sıfatı günâhını setrederek ona zat ve sıfatı ile tecelli ve zuhur eden mağfiret sahibidir.

(Ayet 6) **(Halakaküm min nefsin vahidetin)** Allah Teala Hazretleri, sizi, bir nefisten halk eyledi ki o bir nefis de Ademî hakikidir. Yani nüfusu cüzi'yenin kendisinden münşaib olduğu nefsi natıkai külliyedir. **(Sümme ceale minha zevceha)** (Ayet 6) Sonra o nefsî natıkadan zevcini, nefsi hayvaniyeyi kılmıştır. **(Ve enzele leküm minel'en'âmi semâniyete ezvacin)** (Ayet 6) Sonra hepsinin suretleri levhi mahfuzda olduğundan ve alemî şahadette mevcud olan her şey gayıb aleminden nazil olduğu gibi, inzal tabir buyurulup size in'amdan çift olan sekiz hayvanı inzal eylemiştir.

(Ayet 6) **(Yahlukuküm fi butunî ümme hatîküm halkan min ba'di halkın)** Sizi, ananızın karnında tabiatı cismaniye, nefsi nebatiye, ve nefsi hayvaniyeden ibaret üç zulmette etvarı hilkatte tekallüb edici olduğunuz halde, halk eder. **(Zaliküm ullahü rabbüküm)** (Ayet 6) İşte sizin suretlerinizi halik ve kudreti ile tasarruf ve mülk ve saltanatı ile teshir edici, vahdetinden esma ve sıfatı ile kesreti inşa edici, kaza ve takdir eylediğini ef'ali ile inzal edici olan zat, sizi esması ile terbiye eden ve cemi' sıfatı ile mevsuf olan Allah Teal'dır. **(Lehülmülki)** (Ayet 6) Mülk O'nundur. Mülkte ef'ali ile tasarruf eder. **(Lailahe illa hu)** (Ayet 6) Vücudda O'ndan başka yoktur. **(Fe' enna tüsrafun)** (Ayet 6) İmdi, siz nasıl onun ibadetinden vücudu olmamakla beraber gayrın ibadetine çevrilirsiniz?

(Ayet 7) **(İntekfüru feinnallahe ganiyyün anküm)** Eğer siz, sıfat ve zevatınızla mahcub olursanız, Allah Teal, zuhur ve kemalinde sizin zevat ve sıfatınıza muhtaç değildir. Çünkü Allah'ın size ihtiyacı şöyle dursun, sizin zevatınız ve sıfatınız nefsül emirde fanidir;

hiç bir şey değildir. Ancak O'nun ile bir şeydir. Halbuki zatıyla zatına zahir ve hakikatı ile batın, aynı ile kemalini müşahid olan ancak O'dur. **(Velâ yerda li'ibadihilküfre)** (Ayet 7) Allah Tealâ Hazretleri helaklarına ve malik ve zebaniyenin esaretinde vakî olmalarına sebep olduğu için kullarının ihticabına razı olmaz. Cennete dahil olmalarına sebep olan nuru kabul etmedikleri cihetle onlara rıza taalluk etmez. **(Ve in teşküru yerdahu leküm)** (Ayet 7) Ve eğer nimetleri görüp feyzini kabule müstaid olmak için nimetleri taatında istimal ile şükrederseniz sıfatıyla muttasıf olmanız, rıza makamına baliğ olup cennete dahil olmanız için size tecellii sıfatı ile şükrünüze razı olur. Binaenaleyh küfür ve ihticabın zararı ancak size, şükrün se mere ve faydası da yine ancak sizedir. **(Velâ teziru vâziretün vizre uhra)** (Ayet 7) Hiçbir günâh yüklenen nefis, diğer bir nefsin günâhını yüklenmez. Sonra sizin rücuunuz, ancak Rab'binizedir. Rab'biniz, yaptığınız şeyleri size haber verir. Zira Rab'biniz olan Allah göğüslerin zatını, yani kullarının içlerinde meknuz olan şeyleri bilicidir. İnsan öyledir ki, kendisine bir zarar dokunduğu zaman Rab'bine yalvarır olduğu halde dua eder. Sonra zararı izale edip Hak Tealâ'dan feyezan eden bir nimet verildiği vakitte evvelce kendisine dua ettiğini unutur ve tariki tevhidinden sapıtmak için Allah'a şerik ve emsal ittihaz eyler Habibim, sen onlara de ki, ey mahcub, sen neşei ulâda az bir zaman küfür ve hicabın ile faidelen. Ve elbet sen narın eshabındansın. İşte bu mahcub olan kâfir mi efdaldır? **(Emmen hüve kanitün enaelleyl)** (Ayet 9) Yoksa nefis makamında ve sıfatının zulmeti vakitlerinde **(Saciden ve kaimen)** (Ayet 9) fenâyı ef'al ve sıfat ile sacit, nefsin sıfat ve ef'ali ile zuhuru zamanında taat ve inkiyad ile kaim olduğu halde itaat edici olan kimse mi efdaldır? **(Yahzerul ahirete ve yercu rahmete rabbihi)** (Ayet 9) ki o kimse ahiret ıkabından hazer eder ve Rab'binin rahmetini umar. Çünkü nefis makamında olan salih havf ile recadan hali olamaz. **(Kul hel yestevillezine yalemune vellezine la yalemun)** (Ayet 9) Habibim, de ki; bilenler ile bilmeyenler müsavi olurlar mı? Yani olmazlar. Bu makamda muzmiri terk edip zahir getirmesinin sebebi, alimin ancak makamı nefiste muti olan kimse ve cahilin de ancak kâfir olduğunu beyan etmek içindir. Zira ilim kalbte kökleşip sahibine muhalefeti mümkün olamayacak surette damarlarıyla nefiste yerleşen, belki et ve kan ile karışarak azalarda eseri zahir olan ve muktezasından hiç bir aza münfek olmayan bir ilimdir. Ama nefsin ondan ve muktezasından zuhul ve gafleti mümkün olurcasına hiyzi akıl ve tahayyülde mürtesim olan ilim ilim değildir. O ancak eğlenmeyen, belki çabuk zeval bulan bir tahayyüli arızî, emri tasavvuridir.

Bu ilim, kalbi gıdalandırmaz ve açlığından igna etmez ve kuvvetlendirmez. Ama cahilin ancak kâfir olduğu zahirdir. Zira kâfir, alim olsa idi gayrile Hak'tan mahcub olmazdı. **(İnnema yetezekkeru ülül' elbab)** (Ayet 9) Bu zikir ve nasihatla ancak vehim ve tahayyül kışırlarından safî olan akıl sahipleri nasihatlanırlar. Çünkü onlar, zahirin kendisinden müteessir olduğu rasih ilim ile tahakkuk etmişlerdir. Vehm ile karışık olan akıllar, tezekkür ve bu ilim ile tahakkuk edemez ve bu ilmi hıfz edemezler. Belki bu ilim, o akıllarda tereddüd ederek gider. **(Kul ya ibadillezine amenutteku Rabbeküm)** (Ayet 10) Habibim de ki: «Ey ehli inayetten ve benim indimde has olan ve ameli iman ile iman eden kullarım, siz sıfatınızın mahvı ile Allah'a ittika ediniz.»

(Ayet 10) **(Lillezine ahsenu fi hazihiddünya hasenetün)** Bu dünyada sıfatı ilâhiye ile muttasıf olup müşahede üzere Allah'a ibadet edenlere ahirette künhü takdir olunamayan bir hasene, bir iyilik vardır ki, o da vechi bak'nin ve Hakk'ın cemali keriminin şuhududur. **(Arzullahi vasıatün)** (Ayet 10) Allah'a inkıyadı ve nurunu kabulü ve Hak'ka itminan ve sükunu dolayısıyla Allah'a mahsus olan nefsi mutmaine, yakini sebebiyle geniştir. Hiç bir şey ile mukayyed olmaz. Haksız bir iş ve adet ve me'luf darlığında durmaz. **(İnnema yuveffessâbirüne ecrehüm bi gayrî hisab)** (Ayet 10) Ancak sıfat ve ef'allerinin fenasında ve Allah'da süluklarında ve yakin ile genişlemiş olan nefis menzillerinde seyirlerinde Allah ile sabredenler sıfat cennetlerinden ecirlerini hesapsız olarak verilirler. Zira nefis makamında ameller hasebiyle verilen ecirler, nefis cennetinde amellerle takdir olunmuştur ve asar babından ve mevadda mahsur olduğundan bu ecirler mütenahidir. Ama ahlâk ve ahval hasebiyle verilen ecirler alemi kuddüsde mevaddan mücerred ve kalb cennetinde sıfat tecelliyatı babından olduğu cihetle gayrî mütenahidir.

(Ayet 11) **(Kul inni ümirtu en a'büdallaha muhlisen lehüddine)** Habibim, sen de ki: «Ben gayre iltifattan ve nefsiyle seyirden dini, Allah'a halis kılıcı olduğu halde, Allah'a ibadet etmeklikle emrolundum.»

(Ayet 12) **(Ve ümirtü lî en ekune evvelelmüslimin)** Ve «Allah'da fani olmakla zatlarını Allah'a teslim edenlerin mukaddemi, vasfı evvelde sabıkı ve nefis ve sıfatından fanî olarak Allah ile seyir edici olmaklıkla emrolundum.»

(Ayet 13) **(Kul inni ehafü in aseytü rabbi azabe yevmin azim)** Habibim, de ki; «Ben ihlası terk ve gayre nazar sebebiyle Rab'bıme

asi olursam, büyük bir günün azabı olan ihticab ve mahrumluk ve uzaklık azabından korkarım.»

(Ayet 14) **(Kulillahe a'büdü muhlisen lehü dinii)** Habıbim de ki: «Ben dinimi eneiyet ve isneyniyet şaibesinden halis kılıcı olduğum halde ibadetimi Allah'a tahsis ederim».

(Ayet 15) **(Kul innelhasırî nellezine hasiru enfüsehüm ve ehlîhim yevmelkıyameti)** Habibim de ki: «Tahkik, hakikatta zarar görenler ve zararlarında kâmil olanlar ancak Hak'tan mahcub ve gayr ile kalmış olanlardır ki, onlar nefislerini ihlâk ve zulumatı heyulaniye ile ihticabları dolayısıyla alemî ruhanide kendilerine münasip ve mücanis olan cevahiri mukaddeseden ibaret ehillerini tazyi' etmiş olmaları hasebiyle nefislerini ve ehillerini ziyan ettiler. **(Elâ zâlike hüvelhüsranülmübin)** Ağah olunuz ki, aşikâr ve zahir ve hakiki zarar, işte ancak bu zarardır.

(Ayet 16) **(Lehüm min fevkıhim zulelün minennarî ve min tahtihim zulelün)** Onlar mevzaddı heyullaniyede boğulmuş ve tabiatı zulmaniye çukurunun dibinde kararlaşmış olmaları dolayısıyla, üzerlerinde bir çok tebayi mertebeleri ve altlarında diğer bir takım mertebeler olmakla, o mertebeler içinde boğulmak halindedirler.

(Ayet 17) **(Vellezinec tenebbuttagute en ya'büdûha)** Taguta yani gayre ibadet etmekten ictinab **(Ve enâbû ilallahi lehümülbüşra)** (Ayet 17) ve tevhidi mahz ile Allah'a inabe edenlere lika ile büşra, yani müjdelenmek vardır.

(Ayet 17 - 18) **(Febeşşir ibaddellezine yestemiunelkavle)** İnayetimle mahsus olup Hak'kın ve gayrın kavlinde garaim ve ruhsatı, vacip ve mendubu işiderek **(Feyettebi'une ahsenehü)** (Ayet 18) kavlin küllisinde hak olup gayri olmadığı halde sözün daha güzeline, menduba değil, vacibe, ruhsata değil, azimete tabi olurlar. O kimseleri sen müjdele. **(Ülâikellezine hedahümullahü ve ülâike tüm ûlül' elbab)** (Ayet 18) İşte bunlar, Allah'ın hidayeti asliye nuruyla kendine hidayet etmiş olduğu kimselerdir. Ve işte bunlar, mücerred ve halis olan akıllarıyla sözlerin arasını temyiz ve başkasını değil, meanii muhakkikayı telakki ve kabul eyleyen halis akıl sahipleridir.

(Ayet 19) **(Efemen hakka aleyhi kelimetülazab efeente tünkızu men finnar)** Yani, Habibim sen, onların işlerine malik misin ki şekavetine hükmü sebkat etmiş olanı kurtarasın. Yani, onun kurtarılması asla mümkün olmaz.

(Ayet 20) **(Lakinellezinettekav rabbehüm lehüm gurefün min fevkiha gurefün mübniyyetün)** Lâkin, tevhid ehlinden tecrid ve tef-

ridde ef'al, sıfat ve zatlarından Rab'lerine ittika edenler için fenayı ef'al ile teşekkül ve onun fevkinde fenayı sıfat ile rıza ve onun da fevkinde fenayı zat gibi bazısı, bazısının fevkinde makamat ve ahval vardır. **(Tecrî min tahtihel'enhar)** (Ayet 20) O makamların altından ulûm ve mükaşefat nehirleri cereyan eder.

(Ayet 21) **(Enzele minnessemaima)** Allah Tealâ Hazretleri, ruh semasından ilim suyunu indirerek **(Fesellekehüyenabiye filard)** (Ayet 21) istidadları hasebiyle arazii nüfusta hikmet kaynaklarını koydu. **(Sümme yuhricu bihi zer'an muhtelifen elvanühü)** (Ayet 21) Sonra o su ile kuva ve âzanın ihtilâfı hasebiyle esnafı muhtelif âmal ve ahlâk ekinlerini ihrac eder. **(Sümme yehicü feterahü musferren)** (Ayet 21) Sonra tecelliyat envarı ile o ekinler aslından münkati olup, o ekini kaim olmuş olduğu kuva, nüfusu kulûb köklerinin fenası sebebiyle, telaşı ve izmihlali dolayısıyla, sapsarı olmuş görürsün. **(Sümme yecalühü hütamen)** (Ayet 21) Sonra sıfatullahın zuhuru ve temkin ile istikrarı zamanında onu kırılıp gitmiş, zail olmuş kılar. **(İnne fi zalike lezikra liülilelbab)** (Ayet 21) Bu tecelliyatta benlik kabuğundan soyulmuş hakikat sahipleri için büyük bir nasihat ve düşünce vardır.

(Ayet 22) **(Efemen şerehallahü sadrehu lil'islâm)** Fenadan sonra baka halinde Allah'ın nuru ile sadrını şerh eylediği ve kalbini vücudu mevhubu hakkani ile temiz kıldığı kimse ile kalbini mühürlediği ve gözüne ve kulağına perde koyduğu kimse müsavi midir? Elbet değildir. Nuru ilâhi ile sadrı şerh olunan kimsenin sadrı, biriyle diğerinden mahcub olmadan, Hak ile halka vasi olur. Buna binaen, aynı vahdette tafsili, aynı kesrette tevhidi müşahede eyler. İslâm, Allah'da fani olmak ve zatını Allah'a teslim etmektir. Yani hali fenada zatını Allah'a teslim eylediği için hali bakada sadrını şerh eyledi, demektir. **(Fehüve ala nurin min rabbihi)** (Ayet 22) O kimse Rab'bından nur üzere olup Rab'bını görür. **(Fevelylün lilkâsiyeti kulubühüm min zikrillah)** (Ayet 22) Kemalatı kudsiyeden i'raz ve lezzatı bedeniyeye şiddeti meyli dolayısıyla zikrullahı kabülden kalbleri katılaşan kimselere veyl azabı hasıldır. **(Ulaike fi dalalin mübin)** (Ayet 22) Şunlar, Hak yolundan aşikâre bir dalalettedirler.

(Ayet 23) **(Allahu nezzele ahsenelhadisi kitaben müteşabihen mesaniye)** Allah Tealâ, Hak ve sıdıkta yekdiğerine benzeyici sana ve senden evvelki peygamberlere nazil olanları cami bir kitap olduğu halde sözün en güzelini ikişer ikişer olarak tenzil eyledi. Ayatı Kur'aniye sana kalb makamında kablelfena ve keza badelfena nazil olduğu için ayatı Kur'aniyenin tenzili Hak ve halk itibarıyla müker-

rer olur. Binaenaleyh ayatı bazı defa Hak ve bazı defa halk tilavet eyler. **(Takşaırrü minhü culûdüllezine yahşevne rabbehüm)** (Ayet 23) Kalbe varid ve eseri bedene nazil olan hey'eti nuraniye ile infiali dolayısıyla o kitaptan ülemai billahtan haşyet ehli olanların tüyleri ürperir. **(Sümme teliynü culudühüm ve kulübühüm ilâ zikrillah)** (Ayet 23) Sonra inkıyad, sekinet ve tamaniynet ile ehli haşyetin aza ve kalbleri zikrullaha yumuşar. **(Zalike hüdallahi yehdi bihi men yeşa)** (Ayet 23) Bu Kur'an envarı yakiniye ile Allah'ın hidayetidir ki ehli inayetinden dilediğini onunla hidayet eder. **(Vemen yudlilillahü femâ lehü min hâd)** (Ayet 23) Her kimi Allah Tealâ, nurundan mahcub edip de, kelamını fehmetmez ve manasını görmezse onun için başka bir hidayet edici yoktur.

(Ayet 24) **(Efemen yetteki bivechihi suel' azabı yevmelkiyameti)** Yevmi kıyamette sair aza ve cevarihi kendileriyle azaptan sakınılması mümkün olamayan hey'etlerle mukayyed ve azabın def'i kolay laşamayan bukağılarla bağlanmış olduğu cihetle, eşrefi aza olmakla beraber yüzü ile azabın en kötü ve şedidine dahil ve vasıl olan kimse, azaptan emin olan kimse gibi midir?

(Ayet 29) **(Daraballahu meselen recülen fiyhi şürekaü müteşakisun)** Allah Tealâ Hazretleri tevhid ve şirkte kendisinden hiç bir şeyde uyuşamayan bir çok kötü ahlâklı kimselerin müşterek bulunduğu bir kulu **(Yerecülen selemen lirecülin)** (Ayet 29) ve bir kişiye teslim olmuş bir kulu darbı mesel kıldı. Birinci kulu, mütehalif ortaklardan birisi bir şeye çevirirse ötekisi men eder. Birisi bir cihete, öteki mukabil cihete çeker. Binaenaleyh münazaa ederler. İşte bu hal birbirine mütehalif, kesret ile ihticabı sebebiyle mütecazib, nefis sıfatları kendisini istila etmiş olan kimsenin sıfatıdır ki, o kimse aynı tefrikada, kasdı dağınık ve kalbi müteferriktir. Yalnız bir kişiye teslim olmuş ikinci kulu ise, o kişi ancak onun cihetine sevk eder ki bu da cenabı Rab'be teveccühte sırrın bütün hisseleri kendine teslim olunan muvahhidin misalidir. Onun yalnız bir kasdı ve aynı cemiyette bir maksadı vardır. Hatırı toplu ve kalbi yumuşak, ayş ve hali terkedicidir.

(Ayet 30) **(İnneke meyyitün ve innehüm meyyitun)** Manası vechi Hak'dan başka her şeyi halik Allah'ta fanidir. Onlar, Senin şuhudunda halik, zatlarıyla ma'dumdurlar.

(Ayet 31) **(Sümme inneküm yevmelkiyameti inde rabbiküm tahtesimun)** Sonra, siz, kıyameti kübra gününde, onlar nefis ve sıfatlarıyla mahcub, nefis ile seyr edici, nefsin sehevat ve lezzatını talib

olmaları ve sen Hak ile daim, Hak ile seyr edici, Hak'kın vech ve rızasını talib olduğundan, tarikat ve hakikate ihtilafınız dolayısıyla Rab'binizin indinde mütehasım olursunuz.

(Ayet 35) **(Liyükeffirallahü anhüm esveellezi amilû)** Bu keramat Allah Tealâ'nın onlardan amellerinin en kötüsü olan nefisleri sıfatını ve rezail heyetlerini örtmesi **(Ve yecziyehüm ecrehüm bi ahsenillezi kânu ya'melun)** (Ayet 35) ve ecirlerini yaptıkları amellerin en güzeli olan sıfatî tecelliyatı ve cemalî cennetleriyle cezalandırarak nur vechile vücudları zulmetlerini mahv etmesi içindir.

(Ayet 36) **(Eleysallahu bi kâfin abdehu)** Tevhidi ef'alde Allah'a tevekkül etmiş olan kuluna Allah Tealâ Hazretleri, kâfi değil midir? Halbuki, Allah Tealâ bütün kudret ve kuvvetlerin menbaıdır. **(Ve Yuhavvifuneke billezine min dunihi)** (Ayet 36) Habibim, onların kesret ile Hak'dan ihticabları sebebiyle tesir ve kudreti, havl ve kuvveti, vücudu olmayıp bizzat meyyit olan şeye nisbet ettiklerinden seni Allah'ın gayrı olan putlariyle korkuturlar. Binaenaleyh şerlerine karşı Rab'binin sana kâfi olmasına sen en lâyıksın **(Vemen yuzlillillahü fema lehü min had)** (Ayet 37) Hikmeti takip, kazasını red deden olmadığından Allah Tealâ her kimi kendinden mahcub ederse onun için hiç bir hidayet edici yoktur.

(Ayet 44) **(Kul lillahişşefaatü cemian)** Habibim de ki: «Şefaat, şefaatın kabulü için şefaat olunacak kimseden Allah'ı razı kılmakla onu kabule hazırlamağa ve şefaat ediciyi şefaata kadir kılmakla ona izne mütevakkıf olduğundan ve hazırlamak feyzi akdesden bulunduğundan, kabul ve tesir Allah'tan olmakla mutlak şefaat, Allah'ındır. Göklerin ve yerin mülkü O'nundur.» **(Sümme ileyhi türceun)** (Ayet 44) Sonra O'na rücu edersiniz. Daima rücu, ancak, O'nadır.

(Ayet 48) **(Ve bedâ lehüm minallahi mâ lem yekûnû yahtesibun)** Zalim olanlara Allah'tan zan ve hesap etmedikleri müşahede eyliyecekleri amellerinin heyetleri ve şevagili hissiye ile gafil oldukları, fakat Allah Tealâ'nın kendi kitaplarında belki ümmü kitap, levhi mahfuz, semai dünya ve nefislerinden ibaret olan dört kitapta isbatıyla cem ve ihsa eylediği ahlâklarının suretleri zahir olur.

(Ayet 54) **(Kul ya ibadiyellezine esrefü ala enfüsihim la taknetuu min rahmetillah)** Habibim, «Ey benim müddeti ömürlerinde nefislerine zulmeden kullarım, siz Allah'ın rahmetinden meyus olmayınız» deyiver. Zira kunut, yani meyusiyet Hak'tan ümit kesmek, ihtisab ve Hak'kın vuslatından kesilmek ve uzaklaşmak sebebi ile fıtretten sukutun ve istidadın zevalinin alametidir. Yoksa bir kimse-

de nuru asliden bakiye kalmış olsa bizzat gazabına sabık olan rahmeti vasianın eserini idrak eyler ve o bakiye ile nur alemine ittisali hasebiyle her nakadar ciheti süfliyeye meyl ile taraf ve hazreti İlahiye canibine riayette kusur etti ise de, rahmet eserinin kendisine vusulünü ümit eder. Yeis ancak alemi ulviden i'raz ve halkî ve maddî perdelerle örtünmek sebebiyle yüzün kararmasına ve külli bir ihticaba mukarin olur. **(İnnallahe yağfiruzzünube cemian)** (Ayet 53) Tahkik Allah Tealâ Hazretleri, kalbde nuru tevhidin bakası şartıyla günâhların cemi'sini mağfiret eyler. Kalbde nuru tevhidin bakası, **Ya ibadi)** kavlinde nefsine izafet ile ibadın ihtisasından mustefaddır. Bu sebepten, «muvahhidin olan ümmeti Muhammediyeye günâhların kaffesi mağfiret olunur» denilmiştir. Sair ümmetler böyle değil dir. Nitekim Nuh Aleyhisselamın ümmetine **(Yağfirleküm min zünubüküm)** yani «günâhlarınızdan bir kısmını mağfiret eder.» denilmiştir. **(İnnehu hüvel gafûrurrahim)** (Ayet 53) Tahkik, o Allah Tealâ Hazretleri ifrat ve tefrit rezaletlerinin hey'etlerini örtücü, fezaili ifaze ile rahmet edicidir.

(Ayet 54) **(Ve enibû ilâ rabbiküm)** Ve siz kötü hey'etlerden kurtulmak ile Rabbinize inabe, meyil ve teveccüh ediniz. **(Ve eslimu lehü)** (Ayet 54) Ve mevt ile müstahak olduğunuz azabın vukuu sebebiyle mağfiret kapısının kapanmasından evvel ef'al ve sıfatlarınız günâhlarından tecerrüt ile zatlarınızı Rab'binize teslim ediniz ki, mevt ile azabın vukuundan sonra âlatın fıkdanı ve ebvabın insidadı dolayısıyla, sizin için inabe mümkün olmaz.

(Ayet 56) **(Yâ hasretâ alâ mâ ferrattü fi cenbillah)** Bağteten azaba maruz kalan nefis, «ey hasretim, eyvah benim için hazırlanmış âlatı bedeniyenin mevcudiyetiyle süluke iktidarım var iken ve istidadımın safası sebebiyle Allah'ın civarında ve ona karib olduğum zamanda taatta taksir ve kemal talebinde çalışmayı terk ile tefrit ettiğime yazıklar olsun.» diyecektir.

(Ayet 60) **(Ve yevmelkiyameti terellezine kezebu alallahi vücuhühüm müsveddetün)** Ve kıyameti kübra gününde Allah'a kizbedenleri, mevad ile hicaplanmalarından dolayı Allah'a cisim isnad ve mümteni olan sıfatı tecviz etmeleriyle Allah'ı mahlukat ile müsavileştiren mahcubları, hey'atı zulmaniye irtikabı ve zatlarında rezaili nefsaniyenin kökleşmesi sebebiyle yüzleri kararmış görürsün. **(Eleyse fi cehenneme mesven lilmütekebbirin)** (Ayet 60) Kendilerine müstevli nefis sıfatlarıyla hicablananan kâfirlerin duracak yerleri ve makamları tabiatı heyûlaniye cehenneminde değil midir?

(Ayet 61) **(Ve yüneccîllahüllezinettekav bimefâzetihim)** Ve nefıs sıfatlarından tecerrüdleri ile rezailden sakınan kimseleri Allah Tealâ sebebi felahları olan hasenat hey'etleri ve fezail ve kemalat suretleri sebebiyle kurtarır. **(Lâ yemessühümüssuü velâhüm yahzenun)** (Ayet 61) Elem verici münafi hey'etlerden tecerrüdleri sebebiyle onlara fenalık dokunmaz ve istidadlarının iktiza eylediği kemallerinin fevt olmasıyla onlar mahzun da olmazlar.

(Ayet 63) **(Le hu mekalidüssemavati velard)** Göklerin ve yerin anahtarları Allah'ındır. Göklerin ve yerin gayıpları ve hazinelerine ve hayır ve bereket kapılarına yalnız Allah, malik ve sahip olur. Dilediği kimseye esmai hüsnası ile bu kapıları açar. Zira esmasından her bir isim hazain vücudundan bir hazinenin anahtarıdır ki, o hazinenin kapıları ancak o isim ile açılır ve mezkûr hazinede bulunan rahmeti amme ve hassası feyzini ve zahir batın nimetini o kimseye ifaze eyler. **(Vellezine keferu biâyâtillahi ülâike hümülhaşirun)** (Ayet 63) Tabiat ve nefisleri zulmetleri ile Hak'kın sıfat ve ef'ali nurundan mahcub olanlar, işte şunlar, o hazaini kabul edici olan nuru asliyeyi söndürdükleri ve fıtrî istidadı ve o hazain kilitlerinin anahtarı olan ismi, zayi ettikleri için, o hazainden nasibleri olmayan ziyankâr kimselerdir.

(Ayet 64) **(Kul efegayrallahi te'murunnii a'büdü eyyühelcâhilûn)** Habibim, «Ey cahiller, siz bana cehl ile Allah'ın gayrına ibadet ile Allah'ın feyz rahmetinden ve nuru kemalinden mahcub olarak ziyan kârlardan olmaklığımı mı emrediyorsunuz?» deyiver ve belki bir şeye ibadet edecek olursan, muvahhid olduğun halde ve Allah'ın gayrını rüyetten fani olduğun halde, ibadeti Allah'a mahsus kıl.

(Ayet 66) **(Ve kün mineşşakiriin)** Ve Allah ile Allah'a şükredicilerden ol.

(Ayet 67) **(Vema kaderullahe hakke kadrihi)** Yani marifetinin hakkı ile Allah'ı arif olmadılar. Zira Allah'ı nefislerinde tasvir ve takdir, halbuki her ne tasavvur ederseler, o tasavvur ettikleri şey, kendileri gibi mec'ul ve mahluktur. **(Velardu cemian kabzatuhu)** (Ayet 67) Halbuki arz kâffei melekûtunun kahrında ve kabzai kudretinde ve tahtı tasarrufundadır. **(Vesemavatü matviyyatün bi yeminihi)** (Ayet 67) Gökler de O'nun yemin kudretinde ve tayyı kahrında olup dilediği gibi tasarruf eyler ve onlarla dilediğini işler. Tevhidde fena ve kıyameti kübra gününde şahidin şuhudundan gökleri dürüp ifna eyler. Zira tevhid şuhudunda ve o takdirde eşyanın küllisi fanidir. Her tasarrufun Hak'kın yemin kudretiyle olduğunu, her sıfatın Hak'kın sıfatı olduğunu görürsün. Alemi kudretin Hak'kın ye-

miniyle olduğunu, belki her şeyi aynı olduğunu görür, gayrını göremez. Belki Hak'kın zatını görür, binaenaleyh gayrin aynı da, eseri de yoktur. **(Sübhanehu ve te'alâ amma yüşrikun)** (Ayet 67) Allah Tealâ gayrin ispatı ve kudreti ve tesiri ile şirk ettiklerinden âli ve münezzehtir

(Ayet 68) **(Venüfiha fissuri)** İmate, her şeyde ruhu Hak'kın sereyan ve zuhuru ve her şeyin Hak'ta fenası ve zatının zatı ile şuhudu ile imate zamanında surda nefh olunup **(Fesaika men fissemavati ve men filard)** (Ayet 68) tevhidde fena ve nefhai ruhiye ile hüviyyetin zuhuru halinde göklerde ve yerde bulunan herkes helak olur. **(İlla men şaaallah)** (Ayet 68) Ancak fenadan sonra Allah'ın vücudu hakkanî ile ihya eylediği, fenadan sonra baka ehlinden dilediği kimseler müstesnadır ki, bunların evvelce nefislerinden fani olup hayatları Hak ile olduğundan, kıyamette bir defa daha ölmezler. **(Sümme nüfiha fihi uhra)** (Ayet 68) Sonra fenadan sonra baka ve cef'den sonra tafsile rücu zamanında **(Feizahüm kıyamün yenzurun)** (Ayet 69) onlar, Hak ile kaimler, aynı Hak ile nazırlardır.

(Ayet 69) **(Ve eşrekatil'ardu binûri rabbihâ)** Bu takdirce arzı nefs, Rab'binin nuru ile parlayarak vahdet güneşinin zıllı olan ada let ile muttasıf olur ve Mehdi Aleyhisselam zamanında arzın küllisi, Hak ve adalet nuru ile parlar. **(Ve vudı'akitabü)** (Ayet 69) Her biri âmal suretlerinin müntekış ve ondan bedeninde de müntabi olduğu nefsinin sahifesinde amelini okumak için ehli amâle amelleri kitapları arzolunur. **(Ve ciie binnebiyyine veşşuhedaai)** (Ayet 69) Ve haklarında «herkes simaları ile bilinirler.» denilen ve bunların hallerine muttali olan sabıklardan nebiler ve şahidler, amellerine muttali oldukları cihetle, onlar üzerine şehadet için ihzar olunurlar. **(Ve kudıye beynehüm bilhakkı)** (Ayet 69) Ve amelleri adalet nizamıyla vezin ve cezaları bir şeyi noksan kılmaksızın tam verilmekle beyinlerinde hak ve adaletle hükmolunur ve onlar zülum olunmazlar.

(Ayet 70) **(Ev hüve a'lemü bimâ yef'alun)** Fiillerinin sureti indi ilahide sabit olduğundan Allah Tealâ onların işlediklerini en çok bilicidir.

(Ayet 71) **(Ve sıykallezine keferu ilâ cehenneme)** (Mahcublar meyli süfli ve hevayı nefis yedicisi ve amel sevk edicisi ile zümre zümre cehenneme sevk olunurlar. **(Hatta izacaü ha fütihat ebvabüha)** (Ayet 71) Ta ki cehenneme geldikleri vakit, cehennemin onlara şiddeti şevkinden ve aralarında münasebet olmak dolayısıyla onları kabulünden kapıları açılır. **(Vekale le hüm hazenetüha)** (Ayet 71)

Cehennemin hazinedarları olan Malik ve Zebani'ler, yani tabiatı cismaniye ve nüfusu süfliyeye müvekkil olan melekûtu arziye, onlara, «Sizin cinsinizden Rab'binizin ayatını size okuyan ve sizi bu gününüzün likasıyla korkutan gelmedi mi idi?» derler ve onlara «siz muhallid ve müebbed olmak üzere cehennemin kapılarına giriniz» denilir. İşte mütekebbir olanların makamı ne kadar kötü olmuştur.

(Ayet 73) **(Ve sıykallezinettekav rabbehüm ilelcenneti zümera)** Rezail ve nefis sıfatlarından Rab'larına sakınan müttekiler, muhabbet yedicisi ve amel sevkedicisi ile zümre zümre cennete sevk olunurlar; ta ki cennete geldikleri vakit, onlar gelmezden evvel cennetin kapıları açılır. Zira feyzi Hak ve rahmet kapıları daima açıktır. Tahallüfü, yani vaki olmaması feyz cihetinden değil, ademi kabul cihetindendir. Cehennem kapıları ise böyle değildir. Zira maddeleri nüfusu kabule müstaid olmayıp, ancak nüfusun asarı ile kabüle müstaid olduğundan kapuları kapalıdır. Ehli ve ehlinin oraya gelmesi ile açılır. **(Ve kale lehüm hazenetüha)** (Ayet 73) Cennetin hazinedarları olan Rıdvan ve Ervahı kudsiye ve melekûtu semaviye onlara **(Selamün aleyküm)** «size selam olsun» derler. Yani, kendilerini noksan ve afetten tebriye ve kemali ifaza ile sıfatı ilâhiye ve esmai âliyye onları selamlar **(Tıbtüm fedhulûhâ halidîne)** (Ayet 73) Siz, evsafı nefsaniye ve hey'ati heyulaniye pisliklerinden pak oldunuz. Binalenaleyh zatlarınızın tagayyuratı cismaniyeden paklığı sebebiyle orada huludunuz, yani daimiliğiniz mukadder olduğu halde, firdevsi ruhaniye cennetine giriniz , derler.

(Ayet 74) **(Vekalülhamdülillah)** Ve kemalatı ile ittisafları ve tecelliyatı sıfat nimetlerine vusulleri sebebiyle hamd Allah'a mahsustur. **(Ellezi sadakana va'dehu)** (Ayet 74) Ki o Zatı İlahiye ahdi evvelde bize vadeylediği ve bizde ibda ve resullerinin lisanları üzere bize haber verdiği şeylere bizi i'sal etmekle, bize vaadine sadık oldu **(Ve evresenelarde)** (Ayet 74) ve bizi sıfat cennetine varis kılıp **(Netebevveü minelcenneti haysü neşaaü)** (Ayet 74) halimizin muktezası ve şerefimiz hasebiyle dilediğimiz makamda nuzul ve istirahat ediyoruz, derler. **(Feni'me ecrül'amilin)** (Ayet 74) İşte bildikleri ile amel ederek kalb ve nefis cennetinin envar ve asarına varis olanların ecri ne kadar güzeldir.

(Ayet 75) **(Veterelmelaikete hâffiyne min havlilarşı)** Ve sıfat cennetinde kuvayı ruhaniye melaikesini kalb arşını etraf ve civarında halka vasfolmuş oldukları halde, **(Yüsebbihune bihamdi rabbihim)** (Ayet 75) levahiki maddiyeden tecerrüdleri sebebiyle kemalatı ruhaniye ile Rab'larına hamd edici oldukları halde, tesbih eder olduk-

larını görürsün. **(Vekuziye beynehüm bilhak)** (Ayet 75) Ve birbirlerine teslim olmaları ve nuru adil ve tevhid ile kemal canibiine teveccühde ittihatları ve her birinin münazaa ve muhasamasız Hak ile kendisine hükmolunan tesbihine mahsus olmaları sebebiyle aralarında hak ile hüküm ve kaza olunmuştur. **(Ve kıylelhamdülillahi rabbilalemin)** (Ayet 75) Ve lisanı ehadiyet üzerine hamdi mutlak, Hazreti Vahidiyette cemi sıfat ile mevsuf, eşyanın istidat ve ahvali hasebiyle kâffei alemlerin murebbisi olan Zatı İlahiyeye mahsustur, denilir. Yahut melaikei nüfus ve ervahı semaviye, firdevs cennetinde feleki âzam arşının etrafında saf bestei ihtiram oldukları halde zevatı mücerredelerinin, kemalatı Rab'baniye ittisafları sebebiyle Rab'larının hamdine mülabis olarak tesbih ederler ve her birisinin, Hak'kın hükmeylediği kemalat ve ef'ale ihtisasları ile beyinlerinde hak ile hükmolunmuştur ve hepsinin lisanı üzere kemali mutlak, Rab'bülalemin olan Allah'a mahsustur, denilir. Eğer kıyamet, kıyameti suğraya hamolunursa, manası arzı bedenin kâffesi Allah'ın kabzasındadır. Kudretiyle arzı bedende tasarruf eyler. Ölüm vaktinde arzı bedeni hareketten kabz ve hayat ile inbisattan men ve imsak eyler ve ervah ve kuvası gökleri, yemin kudretiyle tay' olunmuş, dürülmüştür. Ve son nefeste suverde nefh olunarak göklerdeki kuvai ruhanîye ve beden arzında bulunan kuvayı nefsaniyeî tabiiye helâk olunur. (Kehf Suresi, Ayet 23) **(İlla men şae Allahu)** Ancak Allah'ın dilediği kimse müstesnadır Yani, ancak hakikatı ruhaniye ve latifei insaniye müstesnadır ki, o ölmez. Sonra neşei saniyede nuru hayat ve itidal ile suverde bir defa daha nefh olunur. (Kehf Suresi Ayet 49) **(Ve vuzielkitabü)** Yani a'mal suretleri kendisinde nakş olunmuş olan nefis levhası konulur. Nefislerin amel üzere zuhuru ile amel suretleri intişar eyler. Kendileriyle haşrolunmak, amelleri hasebiyle cezalandırılmak tarikiyle nüfusun ahval ve istidadlarına muttali olan nebiler ve şüheda getirilir ve aralarında adaletle hükmolunarak zulm olunamazlar. Surenin ahırına kadar baki te'vilat haliyledir. Allah Tealâ âlimdir.

MÜ'MİN VEYA GAFİR SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Şu sure **(Ha mim)**'dir. Yani Muhammed ile ihticab edilmiş Hak' tır. Muhammed hakikatta Hak'tır. Hulkiyet itibarıyla Muhammet'tir. Hak onu sevdi. Binaenaleyh, onun suretiyle zahir oldu. Hak'kın zuhuru Muhammed'le oldu.

(Ayet 2) **(Tenzilülkitabı)** Kitabı Muhammedi'nin tenzili **(Minallahi)** (Ayet 2) cemi sıfatı cemetmiş olan zatı Allah'dandır. **(Elaziz)** (Ayet 2) Kitabın Kur'an olduğu halde celâli setirleriyle izzet sahibi Allah'dandır. **(Elalim)** (Ayet 2) İlmi ile zahir olan Allah'dandır. Buna binaen kitap fürkan olur. İmdi **(Ha mim)** kavlinin hakikatta manası **(Lâilahe illallah Muhammeden resûlüllah)** Yani Muhammed'-le zahir hakikatı batın olan Hak Tealâ hazretleri sıradikatı celâlinde izzeti ile meknun meratibi guyubunda ve mezahiri âliyesinde aklı fürkan mazharında ilminin zahir olduğu sureti Muhammediye'de mütenezzil ve küllisini cami aynı cem olan kitabın tenzilidir.

(Ayet 3) **(Gafirizzenbi)** Nurunun zuhuru ve tebayi ve nüfus zû lumatını setri ile günâhları mağfiret edici, **(Kabilittevbi)** (Ayet 3) neş'et gavaşisinden tecerrüd etmiş olan hakikatın ona rücuu ile tövbeyi kabul edici, **(Şedîdil'ikab)** (Ayet 3) tevhid ile ona rücu etmiş olmayıp şirk sebebiyle gayri ile kalmış olan mahcuba ikabı şiddetli, **(Zittavli)** (Ayet 3) kabulü iktizası üzere istidadı evvel nuru üzere zaid kemalatın ifazesiyle fazl sahibi, **(Lailahe illahu)** (Ayet 3) evvel ve ahir, zahir ve batın, ikab edici ve fazl sahibi olduğu halde, ondan başka Allah yoktur. **(İleyhilmasiir)** (Ayet 3) Her bir ahval üzerine rücu ve tevbe edici olsun, kalıp ikab olunan olsun, küllisinin rücuu ancak O'nadır. Ya zatına ya sıfatına veya ef'aline rücu eder. Nasıl olsa hiç bir şey ihatesinden hariç olamadığından zatından hariç, vü cudünün gayrî bir vücut ile mevcut olamaz. Nitekim, «Rab'binin her şeye şahid olduğu kafî değil midir?» buyrulmuştur.

(Ayet 4) **(Mâ yücâdilu fi âyâtillahi illellezine keferuu)** Hak'tan mahcub olanlardan başkası Allah'ın âyetlerinde mücadele etmez. Zira mahcub olmayan, sıfatını inkâr etmeksizin, nur istidadı ile âyetleri kabul eder. Ama mahcub olan, cevherinin zûlmetinden ve batınının habasetinden, onun zatı âyetullaha münasib olmaz. Bu sebeble inkâr ve mücadele eder.

(Ayet 5) **(Ve câdelû bilbatıl)** Cidaliyle ayatı Hak'kı izale etmek için batıl ile mücadele ettiler. Bu sebeple, ikab, kendilerine hak ve lâyık oldu.

(Ayet 7) **(Ellezine yahmilunelarş)** Tesirleri ile ayakları arzî süfliyede ve tecerrüd ve kökleri tedbirleri ile boyunları semavatı âliyeden yükselmiş nüfusı natikai semaviyeden yahut nüfusı natıkaî semaviyenin maşukatı olan ervahdan arşı yüklenenler **(Ve men havlehü)** (Ayet 7) ve arşın havalisindeki ervahı mücerredei kudsiye ve nüfusu kevkebiye **(Yüsebbihune bihamdı rabbihim)** Hak'tan müstefad olan kemalatını izhar ile Hak'ka hamd edici oldukları halde, zatlarının tecerrüdü ile, Hak'kı levahiki maddiyeden tenzih ederler. Güya onlar, lisan halleriyle «ey bütün bu kemalatı sıfatı ve mevhubatı olan zat» derler. **(Ve yü'minune bihi)** (Ayet 7) Ve Hak'ka imanı hakiki ile iman ederler. **(Ve yestağfirune lillezine amenu)** (Ayet 7) Hakikatı imaniyede zatlarının, zatlarına münasebetlerinden imdadı nuriye ve ifazatı sübuhiye ile iman edenlere istiğfar ederler. **(Rabbena vesite külle şeyinrahmeten ve ilmen)** (Ayet 7) Ey Rab'bimiz, rahmetin şamil ve ilmin her şeyi muhit olmuştur. **(Fağfir lillezine tabu)** (Ayet 7) Hey'eti zulmaniye ve zulûmatı heyulaniyeden tecerrüd ile tevbe ve sana rücu edenler **(Vettebeu sebileke)** (Ayet 7) âmal ve makamat ve ahvalde ceybine mütabaat üzere sende süluk ile yoluna tabi ve ef'al ve sıfat ve zatları günâhlarından halas olanları nurun ile setr et **(Ve kıhim azabelcahim)** (Ayet 7) ve inayetinle cehimi tabiat azabından onları vikaye eyle.

(Ayet 8) **Rabbena ve edhilhüm cennati adnin elleti vaadtehüm)** Ey Rab'bimiz onları vadettiğin sıfatın cennatına ve hazairi kudsuna idhal eyle **(Ve men salaha min abaihim ve ezvacıhim ve zyrriyatıhim)** (Ayet 8) Ve münasebet ve karabeti ruhaniye sebebiyle kendilerine muttasıl olan akrabalarından gavaşii maddiyesinden tecerrüt ve tenkih ve tahliye ile bu cennata mustaid olanlarını da idhal eyle. **(İnneke entel azîzülhakîm)** (Ayet 8) Sen, yalnız sen, tâ'zibe kadir ve galibsin; işlediğini ancak hikmetle işleyen zatsın; va'de vefa etmek de hikmetindendir.

(Ayet 9) **(Ve kıhimüsseyyiat)** Ve tevfikin ve hüsnü inayet ve hıfz ve hırasetinle onları fenalıklardan vıkaye ve muhafaza eyle **(Ve men tekisseyyiati yevmeizin fekad rahmetehu)** (Ayet 9) Ve bu günde kendisini fenalıklardan vikaye eylediğin kimseye muhakkak rahmetin hak ve lâhik olmuştur. **(Vezalike hüvelfevzülazim)** (Ayet 9) Ve rahmetin bir kimseye hak ve lâhik olması işte büyük zafer ve saadet, ancak budur. Zira merhum olan said olmuştur. Mahcub ise, onu, kendi zatını, idrakten işgal etmekte olan şevagili hissi-

yenin irtifaıyle müellem sıfatı, muzlim hey'atı, mevhuş yüzü karalığı ve nefret olunan çirkin manzarası, kendisine zahir olduğu vakit, nefsine buğuz ve adavet eder.

O vakit (Ayet 10) **(Lemaktullahi ekberu min maktiküm enfüseküm)** yani, «Allah'ın gazabı, elbetteki sizin nefsinize olan gazabınızdan büyüktür.» diye nida olunur. Zira Allah Tealâ nurların nuru dur. Bir şeyin nuriyeti ne kadar şiddetli ve ziyası ne kadar çok olursa kederli ve zulmani cevhere münasebeti o kadar uzak olur. Binaenaleyh Allah'ın onlara makt ve gazabı daha şiddetli olur. Esasen kendinin kendisine olan makt ve gazabı da istidadı aslî nurundan naşidir. Çünkü istidad nurunun aslında nura muhabbet muntabı olmuştur. Belki nur, zatından mahcub ve zulmet, zatından mebguzdur. **(İz tüd'avne ilel'imani fetekfürun)** (Ayet 10) Yani ondan ihticabınız ve imanı tevhidiye daveti ademi kabulünüz vaktinde, Allah'ın size gazabı büyüktür. Yahut mana ihticabınız ve da'veti imaniyeden imtinanız sebebiyle Allah Tealâ'nın size gazabı büyüktür.

(Ayet 11) **(Kalu rabbena emettenesneteyn)** Ey Rab'bimiz, bizi emvat olarak iki defa inşa eyledin **(Ve ahyeytenesneteyn)** (Ayet 11) ve bizi iki neşede iki defa ihya eyledin **(Faterefna bi zunubina)** (Ayet 11) Günâhlarımıza müretteb olan ikabın vukuu zamanında, yahut ikabdan halasın imtinaî zamanında günâhlarımızı itiraf ettik.

(Ayet 12) **(Zaliküm bi ennehü iza duiyallahü vahdehu kefertüm ve in yüşrek bihi tü'minu)** Bu azabı sermed ve maktı ekber size şir kiniz ve gayr ile ihticabınız sebebiyledir. **(Felhükmü lillahilaliyyilkebir)** (Ayet 12) Sizin ebedi ikâbınızla hüküm Allah'ındır, başkası nın değildir. Allah'ın ulûvvu kibriyası dolayısıyla hüküm ve ikabına reddi kimse için mümkün olmadığından asla kurtuluş yolu yoktur.

(Ayet 13) **(Hüvellezi yüriyküm ayatihi)** Allah Tealâ hazretleri, tecelliyatı ile size sıfatının âyatını gösteren zattır **(Ve yünezzilü leküm minessemai rızken)** (Ayet 13) ve sizin için ruh semasından hakiki rızkı indirir. O da kalblerin kendisiyle hayat bulduğu ve kuvvetlendiği ilimdir ki, ne büyük bir rızıktır. **(Vema yetezekkeru illa men yünib)** (Ayet 13) Ve bu rızık ile ahvali sabıkasını, ancak tecerrüd ve gayrdan kat'ı nazarla Hak'ka inabe ve rücu edenler tezekkür ederler. İmdi mahcublar, her ne kadar inkâr ve kerahat ederlerse de, siz ibadeti Hak'ka tahsis ve dinî gayriyet şaibesinden tahlis ve fıtrati neş'eden tecrid ile tezekkür etmeniz için Hak'ka inabe ediniz.

(Ayet 15) **(Refiüdderecat)** Hak Tealâ hazretleri, derecatı guyubunu ve saliklerin Hak'ka arz oldukları makamat, musaid semavatını ref edicidir. **(Zülarş)** (Ayet 15) Eşyanın küllisine malik, en yüksek makamın sahibidir. **(Yülkirruh)** (Ayet 15) Vahyi ve ölmüş

kalblerin sebebi hayatı olan ilmi ledünniyi **(Min emrihi alâ men ye şaü min ibadihi)** (Ayet 15) alim emrinden, inayeti ezeliye ehli has kullarından dilediğine ilka eder. **(Liyünzire yevmettalak)** (Ayet 15) O has kulun, abdin Rab'de fenası ile abd ile Rab'bin yahut aynı cemde ibadın telakki ettikleri kıyamet gününden halkı inzar etmesi, korkutması için ilka eder.

(Ayet 16) **(Yevmehüm barizun)** Yevmi ta'lak, kulların, bedenler perdelerinden ve benlikleri hicablarından kurtuldukları, zahir oldukları gündür. **(La yahta alallahi minhum şeyin)** (Ayet 16) Onların, Allah'ın muttali olmadığı tevehhümüyle insanlardan sakladıkları ve örttükleri hiç bir günâh Allah'a hafi olmaz. Çünkü **(Ahsahallahü ve nesvehu)** buyurduğu vechile, amelleri sahifelerinde zahir ve butundan zuhura çıkmış olur. Ve «nasıl oluyorki, bu kitap ufak büyük hiçbir günâhı bırakmayıp kâffesini kayıt ve tesbit edi yor.» derler ve evsaf hicablarından kurtularak aynı zata zahir oldukları için, onlardan bir şey Hak'ka hafi olmaz. **(Limenilmülkülyevm)** (Ayet 16) Bu günde mülk kimindir? Bütün eşyanın aynı cemde fenası zamanında Hak Sübhanehu ve Tealâ bu nida ile nida eder. Yine yalnız Hak Tealâ **(Lillahilvahidilkahhar)** (Ayet 16) «Mülk On'dan başka bir şeyi mevcut olmayan, kahrı ile her şeyi ifna eden Allah'ındır.» diye cevab verir.

(Ayet 17) **(İnnallahe seriülhisab)** Nefisleri sahifelerinde yazılmış olan kötülükleri cezalarını ve iyilikleri mükâfatlarını iktiza etmesi ile hesabı def'aten vaki olduğu cihetle, tahkik, Allah'ın hesabı seridir.

(Ayet 18) **(Ve enzirhüm yevmel'azifeti)** Habibim, sen, onları azife günüyle, yani kıyameti sügradan ibaret olan vakıayı karibe ile inzar et. **(İzilkulubü ledelhanacir)** (Ayet 18) Havfin şiddetinden kalbleri hançerelerinde boğazlarında olduğu vakit **(kezalike yudillullahü min hüve müsriifün mürtab)** Allah'ı Tealâ hazretleri, müs rif ve mürtab olan kimseyi şöylece idlâl eder. Bu da **(İnnallahe la yehdi men hüve müsrifin kezzab)** kavli gibidir. Zira idlâl ve hizlanın her birerleri rezilei ilmiye ve ameliyeye mürettebtir. Zira kizb ve irtiyabın her ikisi, yakin ve sıdık olmadığı için, kuvvei nutkıyenin rezileti ba'bındandır. İsraf ise kuvvei şeheviye ile gazebiyenin reziletinden ve amellerinde ifratındandır. Fir'avunun Haman'a bina etmesini emreylediği sarh, yüksek bina, kıyasatı fikriyeden tertib olunan hikmeti nazariyedir. Çünkü kavmi mantikî olup nuru hidayetle nurlanmamış, vehm ile karışık akıllarıyla mahcub idiler. Fir'avun da tecrid ve mahvu fena ile Allah'da sülük etmeksizin fikir tarikiyle semavatı guyub tariklerine baliğ ve hazreti Ehadiyeye o su-

retle muttali olmak istedi. Ve eneiyeti ve ilmi ile hicablanmış olduğundan **(Ve inni leezunnühü kaziben)** (Ayet 37) «Ben, onu elbet yalancı zannediyorum» dedi. **(Ve kezalike zuyyine lifiravne sûü amelihi)** (Ayet 37) İşte bu tezyin ve men gibi nefsinin sıfatı ve rezailiyle ihticabından Fir'avuna kötü ameli tezyin oldu. **(Ve sudde anıssebil)** (Ayet 37) Ve fikrinde hatası olduğundan yoldan men olundu. Dünyaya şiddeti meylinden ve heva galebesiyle dünyaya muhabbetinden ilmi ve nazarı fasid oldu. Halbuki, iman edenin hali böyle değildir.

O evvel emirde (Ayet 39) **(Ya kavmi innema hazihilhayatüddünya meta'un ve innelahirete hiye dârülkarâr)** «Ey kavmim bu dünya hayatı, ancak azıcık bir faidelenmektir; tahkik kararlaşacak ev ancak ahirettir» sözüyle dünyanın süratı zevali ve ahiretin daimen bekası yönünden evvelâ dünyadan tahzir eyledi.

(Ayet 41) **(Ve ya kavmi mâli ed'uküm ilennecati)** Ve ey kavmim, bana ne oldu ki, sizi necatınızın sebebi olan tevhid ve tecride davet ediyorum **(Ve ted'uneni ilennar)** (Ayet 41) Siz ise beni nara duhulü mucib olan şirke da'vet ediyorsunuz.

(Ayet 42) **(Ted'uneni liekfüre billahi ve üşrike bihî mâleyse li bihi ilmün)** Siz beni Allah'a küfretmekliğime ve vücudu olmadığı için vücudunu bilmediğim bir şeyi Allah'a şerik kılmaklığıma da'vet ediyorsunuz. **(Ve ene ed'uküm ilelazizil gaffar)** (Ayet 42) Halbuki, ben sizi asi olanları kahreden Galib'e ve itaat edenlerin nefisleri zulmetlerini nurlarıyla setreden Gaffar'a davet ediyorum.

(Ayet 43) **(La cereme ennemâ ted'uneni ileyhi leyse lehü da'vetün fiddünya vela filahireti)** Şüphe yoktur ki, beni kendisine da'vet ettiğiniz şey'in nefsinde ma'dum ve dünya ve ahirette vücudu muhal olduğu cihetle, iki cihanda da onun için da'vet olmadığı vacib ve hak ve sabit olmuştur.

(Ayet 46) **(Ennarü yu'redune aleyha gudüvven ve aşiyyen)** Fir'avun'un âli akşam sabah nara arzolunurlar. Yani ruhları hey'atı tabiiye narına ve envarı kudsiye ihticabına ve husulünün imtinaıyla beraber lezzatı hissiyeye sevk ve hırmanına vasıl olur. **(Ve yevme tekumüssaate)** Ve ecsadın haşrı ile, yahut Mehdi aleyhisselamın zuhuru ile, onlara: **(Edhulu ale firavne eşeddülazab)** (Ayet 47) birinci te'vile göre hey'eti ve suretlerinin inkılab, zulmetlerin teraküm, hicabların tekâsüf ettiği ve mahbes merci'lerinin daraldığı, ikinci te'vile göre, küfürleri ve ondan baidleri sebebiyle Mehdi'nin o gibilerini simalarından bildiği cihetle, kendilerini kahr ve ta'zib eylediği için âli Fir'avun'u azabın en şiddetlisine idhal ediniz, denilir.

(Ayet 51) **(İnnâ lenensuru rusulenâ vellezine âmenû)** Biz, resullerimize ve iman edenlere iki cihanda teyidi melekûtu ve nuru kudsi ile elbetteki nusret ederiz.

(Ayet 55) **(Fasbir inne va'dallahi hakkun)** Onların ezaları mukabelesinde zuhur etmekten nefsini hapset ve biz galip olup temkin ve beka halinde senin galip olacağını bil. **(Vestağfir lizenbike)** (Ayet 55) Ve ef'alinden halas olmakla halin günâhından istiğfar eyle. **(Ve sebbih bi hamdi rabbike)** (Ayet 55) Daima Rab'binin kemaliyle mevsuf olduğun halde Rab'bini tecrit ile tesbih et, yani hali fenada olduğun müddetçe, nefsinin ve sıfatının zuhuru ile telvinden emin olamadığın için, sana sabır ve istiğfar ve nefsin zuhur edegeldiği sıfatlardan tecerrüd ve Allah ve sıfatı ile tahakkuk vacib olmuştur. Fenadan sonra beka halinde temkin ve istikamet makamı sana hasıl olduğu vakit, işte galebe ve nefsin zuhur ve va'de vefa vakti o vakittir.

(Ayet 60) **(Ve kale Rabbükkümüd'ûnü estecib leküm)** Rab'biniz, «Bana dua ediniz ki, ben duanızı kabul edeyim» demiştir. Bu dua, hal duasıdır. Zira dua ettiği şeyin kendisine hayırlı olup olmadığını bilmemekle beraber lisan ile olan dua mahcubların duasıdır. Halbuki Hak Tealâ hazretleri **(Vema duaelkâfirinelfidalal)** yani «mahcubların duası dalalden başka bir şey de değildir, ancak dalalde ve ziya'dadır» buyurmuştur. Ama kabul kendisinden şaşmayan dua, abdin taleb ettiğini kabul için istidadını hazırlamasıyla olan hal duasıdır ki, bu duadan isticabe ve kabul asla ayrılamaz. Mesela, mağfireti isteyenin Allah'a tövbe ve zühd ve taate inabe etmesi ve vusulü isteyenin fenayı ihtiyar etmesi gibi. İşte, bu sebepten, **(İnnellezine yestekbirune an ibadeti)** (Ayet 60) buyurulmuştur. Yani tazarru ve huzu ve meskenetle bana dua etmeyüp, belki nefisleri uluvvu tekebbür sıfatıyla zahir olanlar **(Seyedhulune cehennema dahirin)** (Ayet 60) zelil ve hor ve hakir oldukları halde, cehenneme gireceklerdir. Zira halleri lisanıyla kahr ve izlâl ile beraber dua etmişlerdir ki, Allah'a kibriyasında münazaa demek olan istikbar sıfatı bunu iktıza eder.

(Ayet 62) **(Zalikümullahü rabbüküm)** Şu ef'al ve sıfatı ile size mütecelli ve cemi' sıfatı ile mevsuf olan Allah, ahvalinizden her bir halinize mahsus esması ile sizi terbiye eyleyen Rab'binizdir. **(Haliku küllü şeyin)** (Ayet 62) Onunla ihticabı sebebiyle her şeyi haliktir. **(La ilahe illa hu)** (Ayet 62) Vücudda O'ndan başka bir şeyi halk eden ve bir sıfatla zahir olan yoktur. **(Fe'enna tü'fekûn)** (Ayet 62) İmdi Allah'ın taatından başkasının isbat ve taatına nasıl kalb ve sarf olunursunuz. İşte, sizin kesretle ihticabınız dolayısıyla sarf ve kalb

olunduğunuz gibi Allah'ın ayatını bilmedikleri zaman inkâr edenler de, böylece ayatı setr ve gayra nisbetle sarf olundular.

(Ayet 70) **(Ellezine kezzebu bilkitab)** Kitaba münasebetleri baid olması ve kendi zulmetleri ile nurdan ihticabları sebebiyle, Kitabı ve resullerimizle gönderdiğimiz şeyleri tekzib edenler **(Fesevfe ya lemun)** (Ayet 70) **(İzil'ağlâlü fi ağnakıhim vesselasilü)** (Ayet 71) boyunlarında tabayii muhtelife kayıdlarının bukağıları ve havadisi gayrî mütenahiye zincirleriyle maksadlarına hareketten memnu oldukları zaman işlerinin vebalini bileceklerdir.

(Ayet 71 - 72) **(Yüshabûne filhamimi sümme finnarı yüscerûn)** Onlar, cehil ve heva kaynarlarında yüzleri üzere sürünürler. Sonra kendilerine ihticab ederek kalmış oldukları ve ibadet ettikleri kesret suretlerini kaybedeci oldukları halde, fıkdanı ile beraber müştehiyat ve lezzatı hissiyeye iştiyak ve lezzatı hissiye bedelinde hey'atı müezziye âlâmını vicdan ateşine atılırlar.

(Ayet 74) **(Bel lem nekün ned'u min kablü şey'en)** İbadet ettikleri ve ibadetinde ömürlerini zayi ettikleri şeylerin, onları bir şeyden iğna etmek, azabtan kurtarmak şöyle dursun, belki hiç bir şey olmadığına muttali oldukları cihetle, «Biz evvelden hiç bir şeye dua edici olmamış idik» derler.

(Ayet 75) **(Zaliküm bima küntüm tefrehun)** Sizin şu azabınız, Hak'dan uzak olan kederli ve zulmanî nefislerinizin batıla münasebeti dolayısıyla nefislerinizle ciheti süfliyede batıl, zail ve fani şeylerle ferahlanmanızdan ve neş'atlanmanızdan ileri gelmiştir.

(Ayet 76) **(Udhulu ebvabe cehenneme halidiyne fiyha)** Rezaliniz kökleşmiş ve hicabınız muhkemleşmiş olduğu için, müebbed olduğunuz halde, cehennemin kapılarına gidiniz. **(Febise mesvelmütekebbirin)** (Ayet 76) İmdi rezilei kübra ile zahir olanların yerleri pek fenadır.

(Ayet 83) **(Felemmâ câethüm rüsülühüm bilbeyyinati ferihuu bima indehüm minelilm)** Yani, vahyi ve nuru hidayetten halî makûlatları ve vehm ile karışık akıllarıyla mahcub olanlara, peygamberler ulûmu hakikiyeyi tevhidiyeyi ve maarifi hakkaniyeî keşfiyeyi getirdikleri vakit, onlar kendi ilimleriyle ferahlanırlar ve resullerin hidayetini kabülden ilimleriyle mahcub olurlar. Ve kendi ilimleri yanında peygamberlerin ilimlerini ve beyyinatını sağir addettiklerinden peygamberlerle istihza ettiler. Fakat istihzalarının cezası onları ihata ederek tamamiyle helâk oldular. Allah Tealâ âlimdir.

FUSSİLET VEYA SECDE SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Ha mim)** Hak'kın sureti Muhammed'iye ile zuhuru,

(Ayet 2) **(Tenzilün minerrahmanirrahim)** Bütün eşyaya vücud ve kemalin ifazesi ile kâffesine şamil olan rahmeti rahmaniye ve tevhidi zatı ve kemali hası irfaniyeyi kabule müstaid evliyayı Muhammed'ine mahsus rahmeti rahimiyye ile mevsuf olan zatı ehadiyetten cemi' hakayıkı cami kitabî küllün tenzilidir.

(Ayet 3) **(Kitabün fussilet âyâtühü)** O kitap evvelâ aynı cem'de icmal olunduktan sonra tenzil ile ayatı tafsil olunmuş olan aklı fürkanî kitabıdır. **(Kur'anen)** (Ayet 3) Aynı cem'de Kur'an, küllisini cami olduğu halde sıfatın zuhuru ve istidadının hudusu hasebiyle tafsil olunan kitaptır. **(Arabiyyen)** (Ayet 3) Neşesi Arab'da bulunduğu cihetle arabî olduğu halde **(Likavmin ya'lemun)** (Ayet 3) Kur'ana istidadalarının kurbü ve fitretlerinin safası âyatının hakayıkını bilen bir kavme **(Beşîren)** (Ayet 4) kemale müstaid ve kabil nuru ile likayı gözedenlere beşir, müjdeleyici olarak **(Ve neziren)** (Ayet 4) ulumatı nefisleriyle mahcub olanları da ikabından korku tucu olarak tenzil olunmuştur. **(Fearaza ekserihüm)** (Ayet 4) Ağyar ile ihticab ve zulumatı istitarda bakî kaldıklarından çoğu Kur'an'dan iraz eylediler. **(Fehüm la yesmeun)** (Ayet 4) Onlar, kalbleri kulaklarının sağırlığından Hak kelamını işitmezler.

(Ayet 5) **(Ve kalû kulubüna fi ekinnetim mimmâ ted'una ileyhi ve fi azanina vakrun ve min beynina ve beynike hicabün fa'mel innena âmilun)** Ve «bizim kalblerimiz sizin da'vet ettiğiniz tevhidden kalın perdeler ve örtülerdedir ve kulaklarımızda tıkaç, yani sağırlık ve bizim ile sizin aranızda hicab vardır» dedikleri gibi Hak kelamını işitmezler. Zira tabii perdeler ve sıfatı nefis hicabları, kalb gözlerini körletmiş ve kalb kulaklarını sağırlatmış ve kalblerini perde ve örtülerde kılmış, Kur'an'la onların beyninde hacib ve mâni olmuştur.

(Ayet 6) **(Kul innema ene beşerün mislikǖm)** Habibim de ki, ancak ben sizin gibi bir beşerim, ben sizin cinsinizden ve ünsiyet ve ihtilata teveccüh dolayısıyla beşeriyet ve mümaseleti neviyede size münasib olurum ve tevhide tenbih ve süluk yolunu beyan eden vahy ile size mubayin olurum. İmdi nuru tevhid ve dinin beyanını mukay-

yed olan vahy ile hidayet bulmanız ve **(Ennema ilahüküm ilahün vahidün)** (Ayet 6) kavlile bana bildirilen Hak yoluna süluk etmeniz için münasebeti neviye ve mücaseneti beşeriye sebebiyle bana ittisal ediniz. **(Yuhâ ileyye ennema ilâhüküm ilâhün vahidün)** (Ayet 6) Mabudunuzun vücudda şeriki olmayan ilâhı vahid olduğu bana vahy olunur. **(Festekıymu ileyhi)** (Ayet 6) İmdi iman üzere sebat ve batıl ve müteferrik tariklere inhiraf ve gayre iltifat ve nefse meyil etmeksizin O'na teveccühde sekinet ve ikan ile müstakim olunuz. **(Vestağfirühu)** (Ayet 6) Ve maddî hey'etlerden tahallüs ve beşeri sıfat lardan tecerrüdle sıfatlarınız günâhlarını sıfatları nuruyla örtmesini taleb ediniz.

(Ayet 6 - 7) **(Ve veylün lilmüşrikiyne elleziyne la yu'tunezzekate)** Ve gayret hicabı mürtefi olup vahdetin tahakkuk etmesi için sıfatının mahvı ile nefislerini tezkiye etmeyen gayr ile hicablanmış olanlara veyl azabı hasıldır. **(Vehüm bilâhireti hüm kâfirun)** (Ayet 7) Onlar, alemi kudse şevki iktiza eden nuru fıtrıyî ve hayatî ebediye madenini, his ve hey'eti tabiiyeî bedeniye zulmetleriyle setr ettikleri için ahıreti de inkâr edicilerdir.

(Ayet 9) **(Kuleinneküm letekfürûne billezi halakalarda fi yevmeyn)** Habibim de ki; arizi iki hadisede izharı zata küfredenler siz değil misiniz? Yevm ile hadis, zuhur ve hafada müteşabih oldukları için havadisi yevmiye sözlerinde hadisi yevme nisbet olunduğundan hadisten yevm ile tabir olunduğu zikrolunmuştu. O iki hadis de su ret ile maddedir.

(Ayet 10) **(Ve bareke fiyha)** Ve arzın hayrını çok kıldı **(Ve kaddere fiyha ekvateha)** (Ayet 10) ve arzda arzın maayiş ve erzakını takdir eyledi. **(Fi erbaati eyyam)** (Ayet 10) Dört günde, bu dört günde, terkip ve ta'dil ile mürekebatın kendisinden halk, olunduğu anasırı erbaa ve keyfiyatı erbaadır. **(Sevaen lissailin)** (Ayet 10) Ekvat ve maayişi talib olanlara imtizac ve i'tidal ile müsteviyedir. Yani ekvat ve maayişi onlar için takdir eyledik.

(Ayet 11) **(Sümmesteva ilessemai)** Sonra semanın icadına kasdeyledi **(Sümme)** kelimesi, ahkâm ve ademi ahkâmda arz ile sema halkının arasında tefavüt ve arz ile semanın cihet ve cevherde ihtilafları içindir. Zamanda terahi ve tehir için değildir. Zira orada zaman yoktur .**(Vehiye duhanün)** (Ayet 11) Halbuki, sema cevahiri kesifei sakileî arzıyı değil, cevheri lâtif idi. **(Fekale leha ve lilardı itya taven ev kerhen)** (Ayet 11) Yani sema ile arzın icadına Hak'kın emir ve iradesi taalluk eyledi. İtaat olunan amirden muti olan me-

mura bir emir geldiği vakit emre imtisalinde hiç durmadığı gibi her ikisi birden filhal mevcut oldular. Bu beyan temsil babındandır. Zira o makamda kavil ve söz yoktur.

(Ayet 12) **(Fekazahünne seb'a semavâtin fî yevmeyni)** Arz gibi semaları da madde ve surette yedi sema olarak hüküm ve takdir eyledi. **(Ve evha fi küllü semain emreha)** (Ayet 12) Her bir semada o semanın işlerini irade eylediği harekatını mükevvenatın tesirat ve ted biratını kevkebinin havasını ve ona taalluk eden şeyleri o semaya işaret eyledi. **(Ve zeyyennessemaiddünya bi mesabih)** (Ayet 12) Ve bize yakın olan feleki kamer sathını, şahaplarla ve ışıklarla tezyin eyledik. **(Ve hıfzen)** (Ayet 12) Buharatın o semaya suudu ile ayrılmasından ve kuvaî tabiiyyei şeytaniyenin o semanın melaikesine vusülünden onu hıfzetmeklikle hıfzeyledik. **(Zalike takdirülazizülalim)** (Ayet 12) İşte bu nizamı bedii üzere olan halk ve icad, dilediği üzere işine galib olan izzet sahibinin ve san'atını ilmiyle infâk ve ahkâm eden ilim sahibi Allah'ın takdiridir.

Yahut mana : (Ayet 9) **(Einneküm letekfurun)** Beden arzını halk eyleyen ve onu zatına hicab kılan zattan beden perdeleriyle küfür ve ihticab eden siz değil misiniz? **(Fiyevmeyn)** (Ayet 9) Yani iki şehirde, yahud iki hadisde madde ile surette **(ve tec'alune lehû endaden)** (Ayet 9) gayr ile durup kalmanız ve vücudu ve eseri olmayan şey'e tesiri nisbetiniz ile o Zat'a endad ve emsal kılarsınız. **(Zalike)** (Ayet 9) İşte şu Halik esması ile alemleri terbiye eden zattır.

(Ayet 10) **(Vecealefiha revasie)** Ve beden arzında bedenin fevkinde a'za dağlarını kıldı. Yahut beden arzında meyli süfliyi mucib olan tebayığ dağlarını hali üzere sebatı iktıza eden kuvaî unsuriye ve suveri maddiye dağlarını kıldı. **(Ve bareke fiha)** (Ayet 10) Ve beden arzında ef'alin tamam olduğu âlat ve esbab ve mizaç ve kuvvanın tehiyyesiyle (hazırlaması ile) bereket kıldı. **(Ve kaddere fiha ekvateha)** (Ayet 10) ve gaziyet ve onun yardımcılarının tedbiri, gıda mecralarının ve umuru tagdiye ve esbabının mevaddının takdiri ile beden arzında rızıklarını takdir eyledik. **(Fierbaati eyyam)** (Ayet 10) Dört ayın tamamında, yani bunların cemi'si dört ayda tesviye olunmuştur. Yahut anasırı erbaa mevaddında tesviye olunmuştur. **(Sümmesteva)** (Ayet 10) Bundan sonra kasdı müstevi ile, yani diğer bir şeye meyletmeden doğruca ruh semasına ve onun tesviyesine kasdeyledi.

(Ayet 11) **(Vehiye dühanun)** Halbuki, ruh seması duhan yani ahlatın zuhariyet ve letafetinden kalbinden mürtefi' olan bir maddei latifiye idi. Hadisten gelmiştir ki. «Sizin birinizin hilkati anasının

karnında kırk gün nutfe olarak cem olur. Sonra kırk gün aleka olur. Sonra kırk gün musfe olur. Sonra Allah Tealâ ona dört emir ile bir melek gönderir. O melek amelini, ecelini, rızkını, said veya şâki olduğunu yazar. Sonra ona ruh nefholunur.» Bu hadisi «tahkik ana karnındaki çocukta ruhun nefh olunması hamil vaktinden dört ay sonra olur» mealinde diğer bir hadisi şerif takviye eder. **(Fekale leha)** (Ayet 11) Tesviyeden sonra ruh semasına ve beden arzına tev'an veya kerhen hasıl olunuz, der. Yani ruh ile bedenin tekvinine ve şey'i vahid ve halkı cedid olmalarına iradesi taalluk ederek dilediği suret üzere derhal tekevvun ederler. İşte arzın yayılmamış ve döşenmemiş olarak semadan evvel hilkatinin ve semadan sonra döşendiğinin manası budur. Zira maddeî bedeniye her ne kadar ruhun ittisalinden bedende intifahından evvel beden olarak halk olunmuş ise de, lâkin azasının inbisatı ve bazısının bazısından ayrılması nefhden sonradır.

(Ayet 12) **(Fekazahünne seba semavatı)** Semavatı yedi sema olarak hüküm ve takdir eyledi. Yani kuva, nefis, kalb, sır, ruh, hafa ve şahsı mevcudun hüviyetini derceden ve icad ile bu meratibte tenzil ve meratible ihticab eden Hak'dan zikrolunan guyubu seb'ayı, yedi gaybı takdir eyledi. Eğer hüviyyet bu yedinin cümlesinden çıkarılıp yedi sema mahlukattan ibaret kılınırsa, o vakit birisi ki, o da dördüncüsü olan ve kalb ile sır arasında bulunan akıldır, İnsanın insan olmasına sebep olan kalbe yakınlığı itibariyle akla semai dünya denilmiştir. **(Fi yevmeyni)** (Ayet 12) Diğer iki ayda, ki bununla haml müddeti yahut insanın halkı müddeti olan altı ay tamam olmuştur, bunun için altı ayın tamamından sonra yedinci ayın başında doğduğu vakit çocuk hilkati tam olarak yaşar. Yahud ma'na mücerred ve gayrî mücerred olarak iki tavırda yahud ruh ve cesed olarak iki hâdisde takdir eyledi, demektir. Allah Tealâ ziyade bilicidir. **(Ve evha fi külli semain emreha)** (Ayet 12) Tabakatı mezkûreden her tabakada o tabakaya mahsus olan âmal, idrakat, mükaşefat, müşahedat, muvasalat, münagıyat, tecelliyat emir ve şe'nini vahy ve ilham eyledi **(Ve zeyyennessemâeddünya)** (Ayet 12) Ve aklı delail berahin mısbahları ile tezyin ve vehm ve hayal şeytanlarının ufku akliye terakki ile ruhaniyattan melei âlanın kelamını sirkat ve ona zeyb ve tahayyülatının tervici için suveri kıyasiyeyi istifade etmesinden hıfzeyledik.

(Ayet 20) **(Hattâ izâ mâ câühâ şehide aleyhim sem'uhüm ve ebsarühüm ve cüludühüm)** Ta ki, Allah'ın düşmanları ateşe geldikleri vakit kulakları gözleri ve dilleri işledikleri ameller ile aleyhlerine şehadet ederler. Yani a'zalarının suretleri tağyir olunup şekilleri irti-

kab ettikleri amellerin heyeti üzere tasvir ve cildü beşereleri tebdil olunarak hal lisanları ile söyler ve eşkal ile yaptıkları amellere delalet eyler. İşte aza bu lisan ile nutk eylediği için **(Entakanallahüllezi enteka külle şeyin)** (Ayet 21) «Her şeyi şöyleten Allah bizi söyletti» derler. Zira hiç bir şey nutukdan hali değildir. Lâkin gafiller anlamazlar.

(Ayet 25) **(Vekayyednâ lehüm kurenae)** Ve biz onlara melei âladan mübaadet ve mevaddı heyulaniyede de ingimasları ve sıfatı nefsaniye ile ihticabları ve hevai bedeniye ve şehevatı tabiiyeye incizabları sebebiyle, envarı melekûtiye ve nüfusu kudsiyyeye bizzat muhalefetlerinden dolayı, vehim ve tahayyülden, ins ve cin şeytanlarından, karinler ve dostlar takdir eyledik ki, nüfusu kudsiyeye ve envarı melekûtiyeye muhalefetleri sebebiyle cevahiri kudsiye ve zavatı mücerredeye muhalif ve nüfusu habisei arziyeye münasib oldukları için, şeytanlar onların akranı kılınarak, melekût nurundan mahcub oldular. **(Fezeyyenu lehüm ma beyne eydihim vema halfehüm)** (Ayet 25) Şeytanlar onlara huzurlarında olan behimî ve seb'î lezzetleri ve tabii şehvetleri ve idrak etmedikleri maksad ve emelleri tezyin eylediler. **(Ve hakka aleyhümülkavlü fi ümemin kadhaled min kablihim minelcinni velinsi)** (Ayet 25) Zahiriyn ve batiniynden onlardan evvel geçen enbiyayı tekzib edici ve Hak'dan mahcub ümmetlerden olucu oldukları halde kazayı ilâhide şakai ebedi ile onlara hüküm lâhik oldu. **(İnnehüm kânû hâsiriyn)** (Ayet 25) İsti dadı aslî nurunu ve kemalî kisbî ticaretini zayi ve helâki ve azabı sermedide vaki oldukları için zarar sahibi kimseler oldular.

(Ayet 29) **(Rabbena erınellezine edallana)** Azabın vukuu zamanında mahcublar, ins ve cinden kendilerini izlâl edenlere şiddetle gazaplanıp kin tuttular ve onların sebebiyle zillete ve ateş elemine ve mahrumiyet azabına ve hüsrana mülâki oldukları için, onların kendilerinin azabından daha şiddetli bir azapta ve derekelerinden daha esfelde olmalarını temenni eylediler ve onları daha aşağı mertebelerde, daha fena hallerde görmekle sadırlarını şifalandırmak istediler. Nitekim, kendisine belaya düşmesine sebep olan bir şeyi işaret etmiş olan refikinin sebebiyle bir belaya giriftar olan kimse sebep olan o refikine kin ve gayz eder ve yanar tutuşur, buğz eder.

(Ayet 30) **(İnnellezine kalu rabbünallahü)** «Rab'bimiz Allah'dır» diyen gayrin nefyi ile Allah'ı tevhid ve îkan ile Allah'ı Hak marifetiyle arif olan kimseler, **(Sümmestekamu)** (Ayet 30) sonra yolunda sülûk ve sıratı üzere amellerini halis ve gayre iltifat etmeksizin sırf zatı için amil oldukları halde, Allah'a doğru istikamet sahibi olanlar,

(Tetennezelü aleyhimül melâiketü) (Ayet 30) rezail ehli olan mahcubların nefisleri cevahiri muzlime ve âmali habise sebebiyle şeytanlara munasib olduğu gibi, hiç bir azimetinde nüks ve vechinden inhiraf ve bir amelde zıyg ve dalal etmeksizin Hak yolunda istikamet ve sabit amel ve yakiyni iman ve hakiki tevhidde melâike ile aralarında hakiki münasebet bulunduğundan, onlara melekler nazil olurlar. **(Ellâ tehâfu)** (Ayet 30) Zatınızın envar ile tenvir ve hey'at karanlıklarından tecridi sebebiyle, siz ukbadan korkmayınız. **(Velâ tahzenu)** (Ayet 30) Ve istidadınızın iktiza eylediği kemalatınızın fevti ile mahzun olmayınız. **(Ve ebşiru bilcennetilleti küntüm tû'adun)** (Ayet 30) Ve gaybe iman halinde vaad olunduğunuz sıfat cennetleri ile müjdelendiniz, derler. Yahud ma'na: Allah'da fena ile «Rab'bimiz Allah'dır» deyip sonra fenadan sonra beka ile temkin zamanında Allah ile istikamet edenlere tafsili rücu zamanında ta'zim için melaikeler nazil olurlar. Zira hali fenada ne melaike ne de gayrinin vücudu yoktur. Ve «siz telvinden korkmayınız ve tevhidde de istiğraktan korkmayınız» diyerekten nazil olurlar. Zira vahdet ehli tafsile ve kesretin rüyetine red olundukları vakitte, aynı cem'de şuhudu zatiyi fevt ve tafsil ile muhtecib olduklarından vehlei ulâda kendilerine hüzün ve vecd galib olur. Ta ki hali bekada Hak ile tahakkukta mütemekkin ve Hak nuru ile inşirahı sadr hasıl olup kesret, vahdetten vahdet kesretten mahcub kılmıyarak, tefasülu sıfatta aynı zatı zat ile şahid olurlar. Nitekim Cenabı Hak Nebi Aleyhisselâ'ma bu halde **(Elem neşrahleke sadrek)** buyurmuştur. **(Ve ebşiru)** (Ayet 30) Ve siz tecelliyatı sıfat makamında vaad olunduğunuz cennet mertebelerinin cemi'sine şamil olan zat cennetiyle müjdeleniniz.

(Ayet 31) **(Nahhü evliyaiküm fil hayatiddünya ve filahireti)** Bizimle sizin aranızda münasebeti vasfiye ve cinsiyeti asliye olmak dolayısıyla dareynde biz sizin evliya ve ahbabınızız. Nitekim zulmet ve küdurette beyinlerinde cinsiyet ve müşareket dolayısıyla şeytanlar mahcubların dostları oldukları gibi. **(Ve leküm fihâ mâ teştehi enfüsüküm)** (Ayet 31) Ve o cennetlerde sizin için nefislerinizin iştaha eylediği müşahedat, tecelliyat ruh ve reyhan ve naimi mukim hasıldır. Yani istidadlarınızın muktezası olan kemale baliğ olduğunuz vakitte sizden kaybolana sizin şevkiniz yoktur. Belki her neyi iştaha ve temenni ederseniz iştaha ve temenninizle beraber cennatı selasede sizin için o şey hazırdır. **(Nüzülen min gafurir rahim)** (Ayet 32) Bunlar nuru ile asarınız, ef'aliniz, sıfatınız, zevatınız günâhlarını setreden mağfiret sahibi ve ef'al ve sıfatı ve zatı tecelliyatı ile ve kendi ef'al, sıfat, zatı ile sizin ef'al, sıfat, zatınızın ibdali ile size merhamet eden rahmet sahibi Allah'dan sizin için hazırlanmış bir haldedir.

(Ayet 33) **(Ve men ahsenü kavlen)** Yani hal cihetinden daha güzel kim olabilir? Kavl çok defa fiil ve hal manasında istimal olunur **(Kalu rabbünallah)** (Ayet 33) da bu kabildendir ki, «dinlerini tevhid kıldılar» demektir. **«Helekelmeksurun elamene kale hakeza ve hakeza»** hadisi de bu kabildendir. Yani çok mal toplayanlar helâktadır; ancak şöyle denebilir: «İnfak edenler, malı verenler helâkde değildir» demektir. **(Mimmen de'â ilallahı ve amile salihan ve kale innenî minelmüslimin)** (Ayet 33) Yani tevhidde zatını Allah'a teslim edenden ve temkin ve istikamet ile amel edenden ve tekmil için halkı Hak'ka davet edenden daha güzel halli kim olabilir? Ayetde Hak'ka da'vet tekmili meratibin eşrefi olduğu için ve kemali ilmi ve ameliyi istilzam eylediği için, diğerleri üzerine takdim edilmiştir. Yoksa eğer kemal ilmî ve amelî olmasa da'vet sahih olamaz. Eğer sahih olsa da Allah'a, yani cemi' sıfat ile mavsuf Zatına olamaz. Zira amel etmeyen bir alim da'vet ederse daveti, Allah ismine olur. Alim olmayan bir amel sahibi da'vet ederse daveti Gafürür Rahim ismine olur. Alim amil ve arifi kâmilin ise, Allah'a da'veti sahih olur.

(Ayet 34) **(Ve lâ testevilhasenetü velesseyyietü)** Hasene kalb makamından olup, sahibini cennete ve melaikenin musahabesine ve ehadisi nefsi, nefis sözlerini işitici, niyetlerini ve ahvalinin batın olannetine çektiği için, hasene ile seyyie müsavi olmazlar. **(İdfe'billeri hiye ahsenü)** (Ayet 33) Düşmanından seyyieyi daha güzel bir hasene ile def'etmek senin için mümkün olduğu vakitte, onun dûnunda bir hasene ile o seyyieyi def'etme. İmdi seyyieyi seyyie ile def' etmek nasıl olur. Zira seyyie, seyyie ile mündefi olmaz; belki ziyadeleşir. Ve odun koymakla ateşin irtifaî yükselir. Eğer fenalığa misli ile mukabele edersen nefis makamına düşmüş tariki nara salik, şeytana tabi olmuş sahibini günâhlara ilka edici, onu ve kendini esrar cümlesinden kılıcı, şerrin ziyadelenmesine sebep, hayırdan maraz olmuş olursun ve eğer o fenalığı iyilik ile def' edersen onun şeraretini teskin ve adavetini izale etmiş ve kalb makamında hayr üzere sabit ve cennete hidayet bulmuş, şeytanı tard etmiş, Rahmanı razı kılmış, melekût dizisinde dizilmiş ve sahibinin günâhını nedametle mahvetmiş olursun. Eğer daha güzel bir hasene ile def' edersen rahmet ile Hazreti Rahimiye'ye münasib ve sıfatı ile ittisafın sebebiyle ceberut ehlinden olursun ve zatından sahibine feyzi rahmet ifaze ederek sahibin **(Keennehü veliyyün hamim)** (Ayet 33) senin müşfik, kerim dostun olur. Bu büyük sebebden Hazreti Nebi Aleyhisselam **(Lev caze en yazherilbarı lezahrı bisuretilhilmi)** yani «Eğer Bari Tealâ'nın zahir olması caiz olsa idi, hilim suretiyle zahir olurdu.» buyurmuştur.

(Ayet 35) **(Vema yülekkâhâ illellezine saberu)** Fenalığı ihsan

ile def' etmek hasleti şerife ve fazileti azimesini kimse kabul ve tahammül edemez; ancak ef'ali Allah'tan, rüyetlerinden ve Hak'ka tevekküllerinden ve emrine itaat ile hilmi ilâhî ile ittisaflarından zilleti ağba ile tagayyür etmeyip, Allah ile sabredenler telakki ve kabul edebilirler. **(Vema yülekkaha illâ zü hazzin azim)** (Ayet 35) Ahlakı ilâhiye ile tahalluk sebebiyle Allah'dan hazzı azim ve nasibi kâmil sahibi olan kimse telakki eyler.

(Ayet 36) **(Ve immâ yenzeğanneke mineşşeytani nezgûn** Ve eğer seyyie ile mukabele etmekle şeytandan bir fitne ve gazabının heyecanı ile bir intikam daiyesi, tahrik ederse **(Fezteizbillah)** (Ayet 36) ef'alinden ve sıfatından beraat ve havl ve kuvvetinden Hak'da fena ile şeytanın şerrinden ve vesvesesinden Hak'kın cenabına teveccüh ve Hazretine iltica ile Allah'a istiaze eyle. **(İnnehü Hüvessemiül'alim)** (Ayet 36) Tahkik, Allah Tealâ Hazretleri, kalbine düşen ehadis nefsi, nefis sözlerini işitici, niyetlerini ve ahvalinin batın olanlarını bilicidir.

(Ayet 37) **(Ve min ayatihil leylü venneharü veşşemsü velkamere)** Vesavisi şeytaniyeyi kabule müstaid ve seyyiatta vaki olmanız için nuru setreden sıfatının zuhuru ile nefis zulmeti gecesi, ve vesaisin kabulünden imtina ve seyyiatı def' ve hasenata mübaşeret ve nefhata maruz kalmanız için kalbten nefse şuaının işrakı ile ruh nuru gündüzü ve ruh güneşi ve kalb ayı, Allah'ın âyatındandır. **(La tescüdülişşems)** (Ayet 37) Siz onda fena ve o'nunla vukuf ve onunla Hak'dan hicablanmak tarikiyle, güneşe secde etmeyiniz . **(Vela lilkameri)** (Ayet 37) Ve fezail ve kemalatla vukuf ve sıfat cennetinde makam tutmak tarikiyle, aya da secde etmeyiniz. **(Vescudu lillahillezi haleka hünne)** (Ayet 37) Ve zatta fena ile onları halkeyleyen Allah'a secde ediniz, **(İn küntüm iyyahü ta'büdun)** (Ayet 37) eğer siz, müşrik ve mahcub olmayıp ibadeti gayrına değil, sırf O'na tahsis eden müvahhidlerden oldu iseniz.

(Ayet 38) **(Feinistekberû fellezine inde rabbike yüsebbihune lehü billeyli vennehar)** Eğer onlar, eneiyet ve tuğyanın zuhuru ve sıfatı nefs ve udvânın istilasıyla Allah'da fenadan istikbar ederlerse, Hak'da fena olan sabıklardan Rab'binin indinde bulunanlar, zatları ve sıfatları hicablarından tecrit ve tenzih ile tafsil makamında istitar gecesinde ve cem makamında tecelli gündüzünde daima O'na tesbih ederler. **(Ve hüm lâ yes'emun)** (Ayet 38) Onlar, Allah ile kaim, muhabbeti zatiyeyi zakir oldukları için usanmazlar.

(Ayet 40) **(İnnelleziyne yulhidûne fi ayatına)** Tahkik, âyatımızda ilhad eden, tariki Hak'dan batıla meyil ve Hak'dan ihticabları do-

layısıyla âyatı Hak'kın gayrısına nisbet edenler ve âyatı nefisleriyle okuyup kendi sıfatlarına münasib mana fehmedenleri **(Lâ yahfevne aleynâ)** (Ayet 40) her ne kadar biz onlardan hafi isek de, onlar bize hafi olmazlar.

(Ayet 41) **(Veinnehu lekitabün aziz)** Tahkik, Kur'an nüfusu habiysei mahcubenin, O'na mesh ve fehm ile, O'nu tağyir etmesinden men ve himaye olunmuştur ve mübtelâların ona itla' ile ibtal etmelerinden mahfuzdur. Zira Kur'an, onların akıllarının baliğ olduğundan ve i'tikad ettikleri batıldan çok uzaktır.

(Ayet 42)) **(La yetiyhilbatılü min beyni yedeyhi ve min halfihi)** Kur'an'a hiç bir cihetten batıl gelemez. Hak cihetinden gelmez; zira Hak cihetinden gelse, Hak O'nu daha beliğ ve Hak ve sıdk olmaklıkla daha muhkem olan bir şeyle ibtal etmesi lâzım gelir. Keza halk cihetinden de gelmez; zira Hak tarafından levhi mahfuzda sabit olmakla, tahrif ile tağyir veya tevilinde ilhâd ile halk dahi Kur'an'ı ibtal edemezler.

Nitekim, **(İnna nahnü nezzelnezzikre ve innâlehu lehafizun)** (Hicr Suresi ayet 9) yani «Kur'an'ı Biz inzal eyledik ve elbet Biz onu hıfzediciyiz» buyurulmuştur.

(Ayet 44) **(Kul hüve lilleziyne amenû hüden ve şifaün)** Habibim, de ki : Kur'an gayba iman edenlere hidayettir. Onları Hak'ka hidayet eder ve mağrifetle onları basiret sahibi kılar ve şifadır. Kalblerinin marazlarını, nifak ve şikak gibi rezaletlerini izale eder. Yani nazar ve amel tarikiyle onları basiret ehli kılarak talim ve tezkiye eder. **(Vellezine la yü'minûn)** (Ayet 44) Mahcublardan iman etmeyenler, Kur'an'ı işitmez ve fehm etmezler. Belki onlara gaflet istila ettiğinden ve gaşavatı tabiiye ve hey'atı bedeniye kalb, kulak ve gözlerinin yollarını kapamış olduğundan, Kur'an onların kulaklarına nüfuz etmez. Hak'kın görülüp idrak olunduğu nur menbaından uzak ve heyulânî zulmetlerde münhemik olduklarından uzak bir mekana çağırılan kimse gibi uyanmazlar ve tenebbüh etmezler.

(Ayet 53) **(Senüriyhim ayatına filâfâkı ve fî enfüsihim)** Siz, onları mümkinat ve ahvalini tasriflerimizde nazara tevfik eyleriz. **(Hatta yetebeyyene lehüm)** (Ayet 53) Ta ki istidlâl ve yakîn burhanı tarikiyle kendilerine tebeyyün etsin ki **(Ennehülhakkü)** (Ayet 53) Allah Tealâ Hazretleri Hak ve sabittir. **(Evelem yekfi bi rabbike ennehü alâ külli şeyin şehid)** (Ayet 53) Ehli inayetten Hak'kı müşahede edenlere Rab'bin kâfi değil midir ki, Rab'bin her şey'e hazır ve muttalidir. Yani Rab'binin mârifetinde ve gayrının değil, kendinin

Hak ve sabit olmasında mezahiri eşyada şuhudu sana kâfi gelmez mi ki, ef'ali ile istidlale ve sıfatının tecelliyatına tevessüle muhtaç olasın. İşte bu sûluktan evvel cezb ile mükâşif olan mahcubun halidir. Birincisi ise vusul talebedildiği için mücahede eyleyen muhib salikin halidir.

(Ayet 54) **(Ela innehüm fi miryetin min likâi rabbihim)** Âgâh olunuz ki, o mahcublar kevn ile mükevvenden, mahlûk ile halikden ihticabları dolayısıyla, Rab'larının mülakatından reyb ve şekdedirler. **(Elâ innehü bikülli şeyin muhit)** (Ayet 54) Agâh olunuz ki, Rab her şeyi muhittir. İhatasından bir şey hariç olamaz ve eğer hariç olsa, mevcud olamaz. Zira her şey'in hakikatı Hak Tealâ'nın ilminin aynıdır ve vücudu ilmi iledir. İlmi ise zatının aynıdır ve zatı aynı vücududur. Binaenaleyh, hiç bir şey ihatasından hariç olamaz. Zira gayrın vücudu yoktur. Gayrın aynı da, zatı da yoktur. **«Küllü men aleyha fân ve yebkâ vechi rabbike zülcelâli velikram»** dediği gibi, her şey haliktir, ancak vechi Hak, zatı Hak halik değil bakidir.

ŞURA SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1 - 2) **(Ha mim ayın sin kaf)** Yani Hak, Muhammed'le zahir oldu. İlminin zuhuru kalbinin selameti iledir. Binaenaleyh, Hak zahiren ve batinen Muhammed'dir. İlim, Muhammed'in kalbinin naks ve afetten selametidir. Yani kemali ve hicaptan burzıdır. Zira, kalbin tecerrüdü ilmin zuhurudur.

(Ayet 3) **(Kezalike)** Senin mazharın üzerine olan bu zuhur ve ilminin, kalbine olan zuhuru gibi **(Yunî ileyke ve ilellezine min kablike)** (Ayet 3) sana ve senden evvel olan enbiyaya vahyeder. **(Allah)** (Ayet 3) Cemi sıfatı ile mevsuf olan Allah **(Elazizülhakim)** (Ayet 3) sıfatı setrleriyle ve celâlî perdeleriyle menaat sahibi istidadat iktizası ile kemalini izhar eden ve vesait ve mezahirle cemi ibadı, istidadının kabulüne muvafık hidayet eden zattır.

(Ayet 4) **(Lehü mâ fissemavatı ve mâ fil'ard)** Semavat ve arzda bulunan eşyanın kâffesi, sıfatının mezahiri ve memleketinin suretleri ve ef'alinin mahalleridir. **(Ve hüvelaliyyü)** (Ayet 4) O zat, eşyanın suretleriyle takayyûd ve âyanı ile taayyünden âlîdir. **(Elazim)** (Ayet 4) Eşya, O'nun saltanatında hor ve zayif ve sagir ve azemetinde fani ve mütelâşidir.

(Ayet 5) **(Tekâdüssemâvâtü yetefetterne min fevkîhinne)** Semavat Hak'kın azameti tecelliyatından müteessir olduğundan yarılıp parçalanmağa karib olurlar. Ve kahr ve saltanatının ulüvvünden mütelaşi olurlar. **(Velmelâ'iketü)** (Ayet 5) Ve ukulü mücerrede ve nüfusu müdebbireden olan melekler, **(Yüsebbihune bihamdî rabbihim)** sıfatlarının kemalatı ile Hak'ka hamd edici oldukları halde zatlarının tecerrüdü ile Zatını tenzih ederler. **(Veyestağfirune limen filardı)** (Ayet 5) Ve hazreti ehadiyeden envarı istifaza ettikten sonra, arzda bulunanların âyan ve vücudatına envarı ifaze etmekle arzda bulunanlara istiğfar ederler. **(Ela innallahe hüvelgafururrahim)** (Ayet 5) Agâh ve mütenebbih olunuz ki, tahkik, Allah Tealâ çok mağfiret edici, gafur ve çok merhamet edici, rahim, ancak O'dur. Melaike ve insanlardan kâffesinin zatları zulmetlerini zatı nuru ile setretmekle mağfiret edici, sıfatın tecelliyatı ile vücutlarına kemalatın ifazesiyle rahmet edicidir.

(Ayet 8) **(Velev şaallahü lece'alehüm ümmeten vahideten)** Eğer Allah Tealâ dilemiş olsaydı, kadere binaen insanların kâffesini fıtret üzerine milleti vahide, hepsini müvahhid kılardı. **(Velâkin yudhilu menyeşaü fi rahmetihi)** (Ayet 8) **«velakin vela yezalune muhtelifeyn»** Yani daima muhtelif olurlar, buyurduğu gibi meratib temyiz etmek ve şekavet ve saadet tahakkuk eylemek, dünya ve ahiret, cennet nar dolmak, her biri için ehil bulunmak, nizam hasıl ve intizam hadis olmak için işi hikmet üzere bina ederek, bazısını muvahhid, adil, bazısını da müşrik ve zalim kıldı.

(Ayet 9) **(Emittehazu min dunihi evliyae)** Yahut onlar Allah'ın gayrından evliya ve dostlar mı ittihaz ettiler? Onların hakikatte velayeti yoktur. Zira, kuvvet, kudret ve vücudları yoktur. **(Fallahu hüvelveliyyü)** (Ayet 9) Her şeye sahip ve sultan ve hakim olduğu için veli ancak Allah'dır. **(Vehüve yuhyilmevta)** (Ayet 9) O Allah mevtayı ihya eder, muhiyyi kâdirdir. Gayrının velayeti nasıl müstakim olur?

(Ayet 10) **(Aleyhi tevekkeltü)** Ef'alin fenasıyla Allah'a tevekkül ederim. Sizin ef'alinize fi'ilim ile mukabele etmem. **(Ve ileyhi ünîb)** (Ayet 10) Ve sıfatımın fenasıyla Hak'ka rücu ederim. Sizin sıfatı nefsiniz mukabelesinde sıfatlarımdan bir sıfatla zahir olmam.

(Ayet 11) **(Leysekemislihi şeyün)** Eşyanın kâffesi O'nda halik ve fanidir. Binaenaleyh Hak'ka şey'iyyet ve vücudda mümasil olacak bir şey yoktur. **(Ve hüvessemi)** (Ayet 11) O zatı Hak bir semi', bir işiticidir ki, her işiden onunla işidir. **(Elbasir)** (Ayet 11) Öyle bir

basirdir, öyle bir görücüdür ki, her gören onunla görür. Zatıyla küllisini ifna ve sıfatıyla icad eyler. Erzakın anahtarları, melek ve melekutun hazineleri yed'i kudretindedir. İlmi muktezasıyla dilediği mahlûkatına, gına ve fakrdeki maslahatları iktizasıyla, rızkı bast ve takdir eyler; yani, bol ve dar kılar.

(Ayet 13) **(Şere'a leküm mineddin)** Sizin için cemi' enbiyaya ika mesini vasiyet eylediği ve cemi' enbiyanın onun üzerine içtima ve onda teferruh etmedikleri dini mutlakı teşri eyledi ki, o da asıl din, yani Allah ve yevmi ahîre iman tabir olunan tevhid ve adl ve ilmi meaddır.. **(Leküllü cealna minküm şerate ve münhacen)** (Ayet 12) buyurduğu vechile, taat, muamelat, ibadet evzaî gibi bihasbel mesalih ihtilaf ettikleri füruu şerayi değildir. Binaenaleyh dini kayyım tağayyür etmeyen ulûm ve amale taalluk eden şeydir. Şeriat teğayyür eden kavaid ve evzaa taalluk eden şeydir. **(Kebüre alelmüşrikin)** (Ayet 13) Gayr ile Hak'dan mahcub olanlara **(Mâ ted'uhüm ileyhi)** (Ayet 13) ehli makt ve mezahiri kahır ve gazab oldukları için da'vet eylediğin tevhid onlara kebir oldu, ağır geldi. Onlar Allah'ın mücerred meşiyyeti ve mahzı inayeti ile seçmiş olduğu mahbublardan ve sülûk ve içtihad ve şevk ve iftikar ile Allah'da seyretmekle Allah'a rücua tevfik ve nuru vechi ve cemâlî zatı ile kendine hidayet eylediği muhiblerden de değillerdir. İmdi Hak Tealâ Hazretleri mahbubları sabıkai içtiba ile sülûk ve riyazetten evvel cezbetmiş, muhibleri ıstıfa ile sülûk ve rıyazete tevfikden sonra tefviz eylemiş mahcubları da üzerlerine sebkeden şekavetle kaza gelmesiyle babından tard ve cenabından teb'id eylemiştir.

(Ayet 15) **(Felizalike fedû)** İşte, dinde olan bu tefrik sebebiyle, sen tevhide da'vet eyle. **(Vestekim)** (Ayet 15) Allah ile tahakkukta ve hakkı ubudiyet ile taabbüdde istikamet ve temkin üzere ol. İnkârları ve senin muvafakatlerine meylini talepleri zamanında nefsini bir sıfat ile izhar etme. **(Ve la tettebi' ehvâehüm)** (Ayet 15) Seni tevhidden izlâl etmemeleri için telvin ile onların müteferrik olan arzularına tabi olma. **(Ve kul amentü bima enzelallahü min kitabin)** (Ayet 15) Ve de ki; Allah'ın inzal ettiği Kitaba iman ettim, yani cemi' enbiyanın kemalatına muttali oldum. İlimlerini, makamatını, sıfat ve ahlakını cem eyledim. Tevhidim kemal bulup muhabbetimin kemali dolayısıyla habib oldum. Muhabbet nefsimde kökleşerek adaletim tam oldu. İşte **(Ve ümirtü lia'dile beyneküm)** (Ayet 15) kavlinin manası budur. **(Allahü rabbüna ve rabbüküm)** (Ayet 15) Allah Tealâ bizim ve sizin Rab'bınızdır. Bu ayet de tevhid ve tahkik makamında tesbittir. **(Lena amalüna veleküm a'malüküm)** (Ayet 15) Bi-

zim amellerimiz bize sizin de ameliniz sizedir. Bu ayet de istikamet ve adalette temkin suretidir. **(La hüccete beynena ve beyneküm)** (Ayet 15) Bizim ile sizin aranızda mücadele yoktur. Bu da tevhid makamı onlara müsavat ile nazarı iktiza eylediğinden, kemali muhabbet ve safadır. **(Allahu yecmau beynena)** (Ayet 15) Fena ve kıyameti kübrada Allah Tealâ aramızı cem' eder. **(Ve ileyhil masîr)** (Ayet 15) Ceza için, akıbette gidişimiz o Allah Tealâ'yadır.

(Ayet 16) **(Vellezine yuhâccûne fillâhi)** Nefisleri ile mahcub oldukları için **(Min ba'dı mestüciybe lehü)** (Ayet 16) istislam ve dinine inkiyad ve fıtrat selameti ile tevhidi kabul ederek Allah'a icabet ettikten sonra münazaa ve mücadele edenler, **(Hüccetühüm dahidatün inde rabbihim)** (Ayet 16) onların delilleri nefisleri indinden olup Allah indinde aslı olmadığından, batıldır. **(Ve aleyhim gazabun)** (Ayet 16) Ve gazablarının zuhuru sebebiyle buna müstahak olduklarından onlara gazap vardır. **(Velehüm azabün şedid)** (Ayet 16) Ve mahrumiyetleri dolayısıyla onlara şiddetli bir azap vardır.

(Ayet 17) **(Allahüllezi enzelelkitabı bilhak)** Allah Tealâ Hazretleri Kitabı hak ile inzal eden zattır. O'na istihkakı iktiza eden muhabbet ile ilmi tevhidi inzal eyledi. İlmî tevhid Habiballah'ın hakkı oldu. **(Vel mîzan)** (Ayet 17) Ve adli de inzal eyledi. Ruhda ilmi tevhid, kalbde muhabbet, nefisde adalet hasıl olduğu vakit fenafillah ve kıyameti kübranın vukuu karib olur.

(Ayet 18) **(Allahu latifin bi ibadihi)** Allah Tealâ kullarına lutfedicidir. Kendilerine kemalatını isal, tedbirlerinde ve kemalatın esbabını tehiyyede ve onları kemalata yakalaştıran amellere tevfik eylemekte, kullarına lutfeyler.

(Ayet 19) **(Yerzuku men yeşau)** O'nun o ilme istidadı hey'etinde evvelen inayeti iktizasınca dilediği kimseye vafir ilim rızıklandırır. **(Ve hüvelkaviyyü)** (Ayet 19) O Allah kahirdir. **(Elaziz)** (Ayet 19) Galiptir. Adil ve hikmeti muktezası ile, dilediğinden de men eder ve herkes için lutf ile kahırdan nasib ve hisse vardır. Hiç kimse lutf ile kahırdan hali değildir. Ancak istidadat esbab, âmal, ahval hasebiyle nasip alma tefavüt eyler .

(Ayet 20) **(Men kâne yüriydü harselahire)** İradenin kuvveti ve lutf nasibinin ziyadesini, talebin şiddeti ile ve kurbiyyeti haiz olmak için, Hak'ka ikbal ve teveccüh ile her kim ahıret nasibini irade ederse **(Nezidlehü fi harsıhı)** (Ayet 20) ona nasibinde ziyade ederiz. Onun dünya ve ahiret halini islâh ederiz. Zira dünya ahiretin tahtında onun zıllı ve misâli ve sureti olup ona tebaiyet eder. **(Ve men**

kane yüriydü harseddünya) (Ayet 20) Ve kim ki dünya nasibini isterse, arzu ve hevasıyla ciheti süfliyeye ikbal ve himmeti kahır nasibinin ziyadesine taalluk ederek Hak'dan uzak olursa **(Nü'tihi minhâ)** (Ayet 20) takdir ve taksim olunan şeye ziyade olmayarak, ona dünyadan nasibini veririz. **(Vema lehü filahireti min nasib)** Ahiretten i'raz eylediği ve himmetini dûn olan dünyaya bağladığı ve onunla kalıp dünyayı, eşref olan ahirete hicab eylediği, çok olan ahiret nasibinden yüz çevirip kabulü için hazırlanmadığı ve husulû için müstaid olmadığı cihetle, onun için ahirette nasib yoktur. Zira asıl fer'e tabi olmaz.

(Ayet 23) **(Kul lâ es'elüküm aleyhi ecren illelmeveddete filkurba)** Habibim, de ki: Tebliğ ve tebşir üzerine sizden hiç bir ecir ve sevap istemem. Ancak bana karib olanlara meveddet ve muhabbeti isterim. «**İllelmeveddete filkurba**» istisnaen münkati'dir ve **(filkurba)** da olan **(fi)** mukaddere müteallıktir. Yani, «**kurba**» da olucu olan meveddeti isterim» demektir. Bunun da manası, aslından ecri nefidir. Zira ehli karabetinin meveddetinin semeresi de bu meveddet sebebi necatları olduğu cihetle yine kendi nefislerine aittir. Çünkü meveddet, haşrda içtimalarını müstelzim olan münasebeti ruhaniyeyi muktezidir. Nitekim, Nebi Aleyhisselam **(elmeru yahşeru ma min ehibbe)** yani «kişi sevdiği kimse ile beraber haşrolunur» buyurmuştur. Binaenaleyh meveddet Hazreti Nebi'ye ecrolmağa salih olmaz. Hal şu ki, ruhu kederlenmiş ve onlardan mertebesi uzak olmuş kimsenin onları hakikat ile muhabbeti mümkün değildir. Ruhu nurlanmış, Allah'ı bilmiş ve sevmiş olan tevhid ehlinin onları muhabbet etmemesi mümkün değildir. Zira onlar, ehli beyti nübüvvet ve maadini velayet ve fütüvvettirler. İnayeti ûlâda mahbubdurlar. Mahalli âlâ için merbubdurlar. Binaenaleyh onları ancak Allah'ı ve Resûl'ünü seven ve Allah'ın ve Resul'ünün kendilerini sevdikleri kimseler severler. Eğer onlar bidayette Allah'ın mahbubu olmasa idiler, Resûlallah onları sevmezdi. Zira Resul'ün muhabbeti, aynı cemde olduktan sonra, tafsil suretinde, aynı Allah'ın muhabbetidir. Bunlar da gelecek hadisi şerifte zikrolunmuş olan dört kişidir. Görmez misin ki, Nebi Aleyhisselâm'ın diğer evlâtları ve onların mertebesinde çok akrabaları vardır ki, onları zikretmemiş ve ümmetini bunların muhabbetine teşvik eylediği gibi, teşvik etmemiştir. Yalnız bunlar zikrolunmakla mahsus kılınmıştır. Bu ayet nazil olduğu vakit «Ya Resûlallah bizlere meveddetleri vacib olan akrabaların kimlerdir?» denildi. Resûlallah: «Ali, Fatma, Hasan, Hüseyin ve bunların çocuklarıdır.» diye buyurdu. Sonra karabet, cinsiyeti ruhaniyeyi muktezi olan münasebeti mizaciyeyi iktiza edince, onların yollarına salik, hidayetlerine tabi

olan evlâtları da onların hükmünde olmuştur. Bu sebepten, mutlak surette onlara ihsan ve muhabbetlerine teşvik ve zulüm ve ezâlarından nehiy ve muhabbet ve ihsan edenlere vaid ve onlara zulüm ve eziyetten men ve nehiy eyledi. Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem «Eyli beytime zulmeden ve itretimde bana eziyet eden kimseye cennet haram kılınmıştır» der. «Kim Abdülmuttalib evlâdından birine bir sanat yapıp da, o sanat üzerine cezalandırılmadıysa, yarın, yevmi kıyamette bana mülaki oldukta, ben cezalandırırım, mükâfatını veririm» buyurmuştur. Keza, Nebi Aleyhisselâm «Her kim âli Muhammed'in muhabbeti üzere ölürse, mağfiret olunmuş olarak ölmüştür. Agâh olunuz. her kim âli Muhammed'in muhabbeti üzere ölürse, tövve etmiş olarak ölmüştür. Agâh olunuz, her kim âli Muhammed'in muhabbeti üzere öldüyse, mümin olarak ölmüştür. Agâh olunuz, her kim âli Muhammed'in muhabbeti üzere öldüyse, şehid olarak ölmüştür ve imanını müstekmil olarak ölmüştür. Agâh olunuz, her kim âli Muhammed'in muhabbeti üzere öldüyse, melekül mevt, sonra da Münkir ve Nekir onu cennet ile müjdeler. Agâh olunuz, her kim âli Muhammed'in muhabbeti üzere ölürse, gelin zevcinin evine zifaf olunduğu gibi cennete ziynetle sevk olunur. Agâh olunuz, her kim âli Muhammed'in muhabbeti üzere öldüyse, ona kabrinde cennete iki kapı açılır. Agâh olunuz, her kim âli Muhammed'in muhabbeti üzere öldüyse, Allah Tealâ onun kabrini rahmet meleklerinin ziyaretgâhı kılar. Agâh olunuz, her kim âli Muhammed'in muhabbeti üzere ölürse, sünnet ve cemaat üzerine ölmüştür. Agâh olunuz, her kim âli Muhammed'in buğzu üzere öldüyse, yevmi kıyamette iki gözünün arasında «Allah'ın rahmetinden me'huzdur» yazılı olarak gelir. Agâh olunuz, her kim âli Muhammed'in buğzu üzerine öldüyse, kâfir olarak ölmüştür. Agâh olunuz, her kim âli Muhammed'in buğzu üzerine öldüyse, cennet kokusunu duymaz» buyurmuşlardır. **(Yemen yakterif haseneten nezidlehü fiyha hüsnen)** (Ayet 23) Ve her kim âli Resul'ün muhabbetiyle bir hasene kazanırsa onlara tarikatlarında mütabaatı ile onun için o hasenede güzellik ziyade kılarız. Zira o muhabbet ancak istidadın safasından ve fitretin bekasından olur. Bu da müşahede makamına hidayeti kabule ve hüsnü mütabaata tevfiki mücib olur. Bu sebeple sahibi velâyet ehlinden olup, kıyamette onlarla haşrolunur. **(İnnallahe gafurun)** Tahkik, Allah Tealâ Hazretleri tenviri ile ehli beyte muhabbet edenlerin sıfatları zülmetlerini örtücü, setr sahibi **(Şekur)** (Ayet 23) onlara münasib olup muhabbet edenlerin hasenatının cezasını kat kat kılmakla ve onlara muvafık olmaları için sıfatî tecelliyatı ile kemalatını ifâze etmekle say'ine şükredicidir. Bu münkirler, mutlak nübüvvet ve risa-

leti inkâr mı ederler, yoksa «Nebi aleyhisselam, Allah'a yalan mı iftira eyledi» derler.

(Ayet 24) **(Fein yeşa illâhu yahtim âlâ kalbike)** İmdi eğer Allah dilerse senin kalbini hatmeyler; yani Allah'a, ancak onlar gibi, kalpleri hatmolunmuş, mühürlenmiş olanlar iftira ederler. **(Ve yemhullahülbatıl)** (Ayet 24) Ve batılı mahvetmek Allah'ın adetindendir. **(Ve yuhikkulhakka bikelimatihi)** (Ayet 24) Ve kazasıyla Hak'kı isbat eyler. Eğer iftira ise o iftirayı mahvedip nakızını isbat eyler. Ve eğer iftira onların dedikleri ise yine böylecedir.

(Ayet 36) **(Ve mâ indallahi hayrün ve ebka)** Devamlı ve şerefli olduğu için **(Lilleziyne amenu ve âlâ rabbihim yetevekkelun)** Ayet 36) İman yakini ile iman edenler ve ef'alin fenasıyla ancak Rab'bine tevekkül edenler, yani fiillerinden insilâh ile ilimleri yakin ve amelleri tevekkül olanlar için Allah indinde olan şeyler daha hayırlı ve daha bekalıdır.

(Ayet 37) **(Vellezine yectenibûne kebâirel'ismi)** Vücudlarından ibaret olan günâhın büyüklerinden sakınanlar ki vücud günâhı mahv makamında ef'aliyle zahir olan, nefislerinin en hasis sıfatlarıdır. **(Ve izâ mâ gadıbûhüm yağfirun)** (Ayet 37) Ve telvinatlarında gazap ettikleri vakitte, gayrileri değil, sade onlar mağfiret edenler mağfirete mahsus olanlar, ancak onlardır.

(Ayet 38) **(Vellezi nestecâbu lirabbihim)** Ve vahdet nurunun tecellisi ile onları da'vet ettiği vakit fitreti safiye lisanıyla Rab'larına icabet ederler. **(Ve ekamussalate)** (Ayet 38) Ve selate müşahedeyi ikame ederler, ve kendi rey ve akıllarıyla muhtecib olmayıp belki **(Ve emrühüm şura beynehüm)** (Ayet 38) Allah'ın her şeyi ile bir şe'ni ve ona bir nazarı ve onda bir sırrı olup o şe'niyet ve o sırrın başkası için olmadığını bildiklerinden onların işleri aralarında şûrâdır, yani meşverettir. **(Ve mimmâ razaknahüm yünfikun)** (Ayet 38) Ve tekmil ile onları rızıklandırdığımız şeylerden infâk ederler.

(Ayet 39) **(Vellezine izâ esabehümülbağyühüm yentesirun)** Onlar ki kendilerine bagy ve zulüm isabet ettiği vakitte istikamet makamında Hak ile ve nefislerinde Hak'kın zılli olan adl ile kaim olduklarından, zillet ve zulüm olunmaklıktan sakınmak için adaletle yardımlaşırlar.

(Ayet 51) **(Vemâ kâne libeşerin en yükellimehüllahü illâ vahyen)** Hiç bir beşere Allah'ın kelam etmesi olmadı. Ancak üç vechile olabilir. Ya vahdet makamına vusul ve O'nda fena, beka makamında Hak'kın vücuduyle tahakkuk ederek bilâ vasıta ona vahy olunur. **«Sümme denâ fetedellâ fekâne kabe kavseyni ev ednâ feevha ilâ abdihi mâ**

evha» buyurduğu gibi **(Ev min verâi hicab)** (Ayet 51) Yahut kalb hicabında ve sıfatı tecelliyatı makamında olup münacaat mükaleme, mükaşefe, muhadene, tariki üzere Allah Tealâ, ona kelam eder. Musa Aleyhisselam'ın hali olduğu gibi. Sıfat hicabıyla muhtecib olduğu için, göremez. **(Ev yürsile resulen)** (Ayet 51) Yahut meleklerden bir elçi gönderip ilka ve kalb ve akla üflemek ilham ve hitaf veya mennam tarikiyle vahyeyler. Aleyhisselam efendimizin «Ruhulkuds kalbime üfledi ve ilka eyledi ki hiç bir nefis rızkın istikmal etmedikçe ölmiyecektir» buyurduğu gibi. **(Feyuhiye bi izni mâ yeşau)** (Ayet 51) O elçi olan melek, Allah'ın izni ile Allah'ın dilediğini vahyeyler. **(İnnehu aliyyün)** (Ayet 51) Zira Allah Tealâ Hazretleri muvacehe ve muhataba olunmaklıktan aridir. Belki gayrısı onunla baki kalmaklıktan ve bir şeyi huzuruna tahammül edebilmekten âli olduğu için Hak'ka muvacehe eden mutlaka fanî ve mütelâşi olur. **(Hakim)** (Ayet 51) Tefasili müzahirde ilmi zahir olmak ve kulları ilim ile tekemmül ve hidayet bulup O'nu arif olmak için kelam etmenin vech ve suretlerini hikmeti ile tedbir eyleyen hikmet sahibidir.

(Ayet 52) **(Ve kezalike ev hayna ileyke ruhan min emrina)** Tariki selase üzerine olan bu vahyetmek gibi ölmüş kalblerin onunla hayat bulduğu bir ruhû zamandan münezzeh ve mekandan mukaddes olan alemi emrimizden sana vahy eyledik. **(Ma künte tedri melkitabu)** Sana mahsus kemalin olan akıl fürkanının **(Velel'iman)** (Ayet 52) neşen gavaşisi ile mahcub iken ve fenaya vüsulün ve telaşei vücudun halinde fenadan sonra beka zamanında sana hasıl olan imanı hakîkının ne olduğunu bilir değildin. **(Ve lâkin ce'alnahü nuran)** (Ayet 52) Lâkin senin istikametin zamanında biz, onu öyle nur kıldık ki, **(Nehdî bihi men neşaaü min ibadina)** (Ayet 52) Kullarımızdan dilediğimizi, inayeti ezeliye ile muhdes olan muhib ve mahbub kullarımızı onunla hidayet ederiz. **(Ve inneke letehdi ilâ sıratın müstakim)** (Ayet 52) Ve ey Habibim, tahkik, sen de elbet dilediğini bizimle künhüne baliğ olunamayan ve vasfı bilinemeyen sıratı müstakime hidayet edersin.

(Ayet 53) **(Sıratüllahillezi lehü mâ fissemavati ve mâ fil'ard)** O sırat, Allah'a mahsus bir sırattır. Yani tevhidi mülk tesmiye olunan ve tevhidi sıfat ve ef'ale şamil olan tevhidi zat tarikidir ki, o da ervah semavatının ve cismi mutlak arzının malikiyetiyle zatı ehadiyenin sıfatı zahire ve batınenin cemi'siyle beraber seyri demektir. **(Elâ ilallahi tesiyrülumur)** (Ayet 53) Agâh olunuz ki, bütün işler Allah'da fena ile ancak Allah'a rücu eyler zatıyla **(Leminelmülkülyevm)** (Mü'min suresi, Ayet 16) diye nida ederek **(Lillahilvahidilkahhar)** sözüyle yine nefsiyle O, cevab verir. Allah Tealâ alimdir.

ZUHRÜF SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 2) **(Ha mim velkitâbilmübin)** Vücudun evvelki olan Hak'ka ve ahîrı olan Muhammed'e kasem eyledi. Küllisinin aslı ve kemali olan şey'e kasem ne kadar celil bir kasemdir. Bu sebepten Allah ile Muhammed'e şehadet islâmın esası ve imanın direği, ve iki şehadet beynini cemi', mezhebi hak ve milleti kavîme olmuştur. Zira vücud ve tesirin ehadiyeti cebirdir ve vücud ve tesirde tafsili isbat kaderdir «Lâ ilahe illallah Muhammed'ün resulüllah» sözümüzle ikisinin arasını cem' ise sıratı müstakim ve dini metindir. Yahud, kitaba münasib olan şeye kasem eyledi ki **(Nûn velkalemi ve mâ yesturûn)** (Kalem suresi, ayet 1) buyurduğu vechile, o da levh ile kalemdir. Bir kelime evvelki harfiyle kinaye olunduğu gibi, bazen ahirki harfiyle de kinaye olunur. Levh ve kalemin son harfleri **(ha)** ile **(mim)** dir. Birinci tevcih üzerine kitap ceman ve tafsilen Hak'kı beyan edici ve Allah tarafından indirilmiş olması cihetiyle Muhammed'in nefsi ile te'vil olunmak mümkün olur.

(Ayet 3) **(İnnâ ce'alnahü kur'ânen arabiyyen le'alleküm ta'kilûn)** Hitab ettiğimiz şeyleri sizin anlamanız için, Biz o Kitabı sıfatı ilahiyeyi ve meratibi vücudiye ve kemaliyeyi hasredici, tefasili vücudün kâffesini cem edici arabî Kur'an kıldık.

(Ayet 4) **(Ve innehü fî ümmilkitâbı ledeynâ le'aliyyün hakîm)** Tahkik, o nefsi Muhammed **(ledeyna)** sözüyle işaret olunan hüviyeti mahzaya tali, vücudu mutlaktan taayyünü evvel ile mümtaz, vücudu izafî noktasının evvelinde, rütbei ulâda olan asıl vücudda elbetki ilerisinde rifat olamıyan bir derecede refiülkadrdir ve elbetki hikmet sahibidir. Çünkü eşyanın suveri ve hakayıkı, ayan ve sıfatı mevcudatın bulunduğu nizam üzere tertip ve nizamı onun ile zahir olmuştur. Amma ikinci tevcih üzerine bu te'vil müstakim olmaz. Belki, o vakit kitap tevhid ve tafsili beyan eden ve onlara delalet eyleyen ve icmalen kendisine kasem olunan Kur'an'dır **(Ve innehu)** Tahkik, o Kur'an Ümmülkitapta, yani ulûmun kâffesine, belki eşyanın kâffesine müştemil olan ruhu azamda **(ledeyna)** bize karib olduğu halde meratibi tenezzülatta hasıl olan ilimlerden daha karibdir. Zira ilmi ledünni, meratibte tenezzülünden evvel, evveli ervah olan ruhda intikaş etmiş bir ilimdir. Kur'an'ın hikmet sahibi olması,

tevhid, nübüvvet ve mead ahvalini beyan ve emsali Hak itikatları müfid olan hikmeti nazariyesine, mekasib ve mevahib ahvalini, meratibte keyfiyeti süluk ve şerayi gibi ef'ali mükellefin ahkâmına beyan hikmeti ameliyesine müştemil olmasıdır.

(Ayet 5) **(Efenadribü ankümüzzikre safhan)** Sizin israfınız sebebiyle sizi ihmal eder ve sizden zikri sarf eder miyiz? Ancak israf dolayısıyla zikre hacet olmuş idi. Yoksa sireti adile ve tarikatı vüsta üzere olsalardı tezkire ihtiyaç olmazdı. Belki tezkir, ifrat ve tefritte vacip olur. Bu sebepten, enbiya fetret zamanında ba's olunmuştur. Allah Tealâ «İnsanlar küfür üzerine bir millet olmuştu; Allah nebileri gönderdi» buyurmuştur.

(Ayet 15) **(Ve ce'alû lehü min ibâdihî cüz'en)** Yani semavat ve arzın halık, mebde' ve fatırı Allah Tealâ olduğunu itiraz ettiler. Fakat zahirî ve cismanî olup his ve hayal rütbesinden tevacüz ve mülâbisi cismaniyeden tecerrüd edemiyerek, değil zatullahı, hakayıkı mücerrede ve zevatı mukaddeseyi bile idrak edemediklerinden, Allah'a nevi'de mümasil ve valideden doğan veledin isbatıyla, Allah'ı cüzilendirdiler ve cisimlendirdiler. Binaenaleyh, her tasavvur ve tahayyül ettikleri cismani bir şey olmuştu. Bu sebepten, ahiret, ba's, nüşur ve meade taallûk eden her şeyin isbatında enbiyayı tekzib ettiler. Çünkü idrakleri hayatı dünyayı ve hidayet nurundan mahcub akılları umuru meaşı tecavüz edemiyordu. Buna binaen, enbiyanın zatları ile onların zatları arasında zahir beşeriyetten başka asla münasebet yoktu. Onun için zahir beşeriyetin ilerisine hacetleri yoktu.

(Ayet 19) **(Ve ce'alülmelâiketilleziyne hüm ibadürrahmani inâsûn)** Vakta ki seleflerinden evaili hükemanın nüfusu melekiyeyi hazreti ilâhiyeye kurb ile vasfetmeleriyle nufusu melekiyenin isbatı hakkındaki sözlerini ve evaili hükemanın ya lafız itibariyla yahut ervahı mukaddesei akliyeden teessür ve infialleri itibariyle nüfusu melekiyeyi te'nis ettiklerini işittiler, nüfusu melekiyede de Allah'a ihtisasları ile beraber hayvanatta zükûret azasında olan hakiki ünûseti tevehhüm ederek melaikeyi, Allah'ın kulları olan melekleri, kızlar kıldılar. Avam kısmının ekserisi melekleri gayet hüsünde olan lâtif insan suretleri itikad ederler.

(Ayet 20) **(Ve kâlû levşâerrahmanü mâ abednâhüm)** Vakta ki enbiyadan eşyanın meşiyyeti ilâhiyeye taallukunu işittiler, bunu inkara vesile kılarak «Eğer Rahman dilemiş olsa idi biz, o müteferrik ma'budlara ibadet etmezdik» derler ve bunu ilim ve îkandan demezler, belki inad ve muhatabı ilzam ve iskat yolunda derler. Bu

sebepten, Allah Tealâ **(Mâ lehüm bizâlike min ilmin)** (Ayet 20) sözüyle onları red etmiştir. Yani, onların bu hususa ilimleri yoktur. Zira eğer bunu bilseler, muvahhid olurlar; tesiri Allah'ın gayrine nisbet etmezler. Gayre ibadeti değil, Allah'a ibadetten başka çareleri olmazdı. Zira o takdirde gayrinde fayda ve zarar görmezlerdi. **(İn hüm illâ yahrusûn)** (Ayet 20) Onlar bir şey değildir. Ancak yalan söylerler. Çünkü mabudlarını ta'zim ettikleri ve onlardan korktukları ve Hud kavminin **«İn nekûlü illâ'terake ba'du âlihetinâ bisuin»** (Hud Suresi, Ayet 54) dedikleri vechiyle, enbiyayı da mâ'budlarının ehazînden korkuttukları vakitte bu sözlerinde, yani «Allah dileye idi, onlara ibadet etmezdik» sözlerinde, bilfiil nefislerini tekzib etmişlerdir. Keza İbrahim Aleyhisselam'ı ma'budlarının hile ve keydinden korkuttukları vakit, İbrahim Aleyhisselam «Ben sizin şirk ettiğiniz şeylerden korkmam. Ancak Rab'bim bir şeyi dilerse, ondan korkarım» diye cevap verdi.

(Ayet 31) **(Ve kalû levlâ nüzzile hâzelkur'anü alâ recülin minelkaryeteyni azîm.)** Ve mahcublar ehli ma'nâ olmayıp, nasibleri ancak surete münhasır olunca, Resulüllah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'de ta'zimine sebep olacak bir şeyi tasavvur etmediler. Çünkü Resulallah'ın malı, haşmeti ve onların indinde bir cah ve rütbesi yok idi. Haşmetleri, malları, hademeleri olan Veliyüddini Mugiyre ve Ebu Mes'ut Elsekfa ve onun emsali kimseler, gözlerine büyük göründü. Resulûllah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'i istihfaf edip «Allah'ın O'nu peygamberliğe seçmesi ve Allah indinde Resulullah'ın keramet sahibi olması haline münasip değildir. Eğer Kur'an Allah indinden olsa, onun için, hali Allah'ın azametine münasib olan Veliyüddini Mugıyre ve Ebu Mes'ut gibi büyük bir adamı ihtiyar ederek, Kur'an-ı ona inzal ederdi.» dediler. Buna binaen Allah Tealâ onları red eyledi. Zira onların haz ve nasibleri bulunmayan ve marifetleri olmayan din ve hidayet rahmetini, onlar taksim edici değillerdir. Belki bildikleri ve tasarruf kıldıkları ve kesbinde tehâlük ettikleri ve ancak onu kasd ettikleri maişet ve dünyevî metaların bile, onlar taksim edicisi değildir, halini bilmedikleri ve kokusunu duymadıkları din ve hidayet rahmetinin ne keyfiyetle kasımı (taksim edicisi) olurlar?

(Ayet 36) **(Ve men yağşü an zikrirrahmâni nükayyid lehü şeytânen)** Ve her kim ki Rahman'ın zikrini, indinden nazil olan Kur'an'ı idrak için saf bir idraki ve fıtreti selimesi olmağla manasını fehm ve hak olduğunu bilip de dünyevî bir garez, bağy ve hased sebebiyle Kur'an'dan teâmî, yani görmezlik, körlük ederse, yahud tabii perde-

lerle ihticab ve hissi lezzetlerle yahud dini ile ve kendi itikadı ve batıl mezhebi ile aldanarak fehmetmez ve hakikatı bilmezse, ona cinnî bir şeytan musallat ederiz. Münhemik olduğu lezzetleri ve haris olduğu zehârifi tesvil ve tezyin ile onu iğva eyler, yahut arzusu ile mu'tekif olduğu dinini iğva edici şübhe ve batıllar ile iğva eyler, yahut işinde müşarik, tarikinde mücanis, onu Hak'dan teb'îd ve iğva eden bir insanı musallat ederiz, yahut asılda istidadını zayi ederek zikrin hakayıkını idrakdan kalbinin körlüğüyle ezelde şaki olur ve manasını fehimden kasır olursa nefsinden yahut cinsinden dalalet ve gavayetinde ona mukarin olan bir şeytanı musallat ederiz.

(Ayet 37) **(Ve innehüm leyesuddûnehüm anissebiyli)** O şeytanlar mukarin oldukları karinlerini tariki vahdetten ve Hak yolundan men ederler. **(Ve yahsebûne ennehüm mühtedûn)** (Ayet 37) Ve onlar, bulundukları şeyde hidayet üzre olduklarını zannederler.

(Ayet 38) **(Hattâ izâ câenâ)** Ta ki, bize geldiği, i'tikad ve amellerine lâzım gelen ikabımıza, mezheb ve dinine lâyık ve müstehab azaba hazır olduğu vakit **(Kâle Yâ leyte beynî ve beyneke bu'delmeşrikayni)** (Ayet 38) Hak'dan izlál eden ve azabta vaki olmasına sebeb olan şeyleri tezyin eden şeytanı ile kendi arasının maşrık ile mağrib arası kadar uzak olmasını temenni eder. Vuslatı tabiiye olmadığından ve alâtı bedeniyenin fesadı sebebiyle aralarındaki esbab münkati olduğundan, karininden tevahhuş ederek zemmetmesini ister.

(Ayet 39) **(Ve len yenfe'akümülyevme iz zalemtüm)** Azabın hululü ve ikabın istihkakı vaktinde temenni size fayda vermez. Zira, sizin dünyada zulmünüz sabit ve sahih oldu ve akibeti tebeyyün ve hali inkişaf eyledi ki, sebebinde müşterek olduğunuz azabta da müştereksiniz. Yahut ma'na: Azabın şiddetinden ve elem verici olmasından dolayı azabta müşterek bulunmaklığınız size fayda vermez.

(Ayet 61) **(Ve innehu le'ilmün lissa'ati)** Yani, tahkik, İsa Aleyhisselâm, kendisi ile kıyameti kübra bilinen şeylerdendir. Zira, İsa'nın nüzulu, kıyamet şartlarındandır. Hadisde, «İsa Aleyhisselâm arzı mukaddeseden efik tesmiye olunan bir seriyeye nazil olur; elinde bir harbe olur; o harbe ile Deccal'ı öldürür, salibi kırar, kiliseleri hedmeder, insanlar sabah namazında iken beyti mukaddese girer. İmam teehhür eder. İsa Aleyhisselâm İmam'ı ileri geçirir ve Muhammed'in dini üzere İmam'ın arkasında namaz kılar.» denilmiştir. İmdi efik denilen seriye tecessüd eylediği mazharına işarettir. Arzı mukaddese, cesedinin tekevvün eylediği maddei tahireye işarettir. Harbe zahir olduğu kudret ve şevketin suretine işarettir. Harbe ile

Deccal'ı katli, zamanında huruc eylediği mütegallib, muzil üzerine galebesine işarettir. Salibi kırması, kiliseleri yıkması edyanı muhtelifeyi kaldırmasına işarettir. Beyti mukaddese duhulü, hazreti İlâhiye'de kutbu velayet makamı olan velayeti zatiye makamına vüsulüne işarettir. Na'sın sabah namazında olması vahdet güneşi nurunun zuhuruyla kıyameti kübra günü sabahının tulû vaktinde Muhammedî'lerin tevhidde istikamet üzere ittifaklarına işarettir. İmam'ın teehhürü İsa'nın kutbiyeti dolayısıyla rütbede küllisinin üzerine tekaddüm etmiş olduğuna, dini Muhammedî ile kaim olanın şuuruna işarettir. İsa Aleyhisselam'ın İmamı takdim etmesi ve şeriatı Muhammediye üzerine ona iktida etmesi İsa'nın her ne kadar tevhidi ayaniyi talim ve kıyameti kübra ahvalini beyan ve vechi bakinin tulûnu tarif ederse de, yine şerayi'i tağyir etmeyip milleti Mustafaviyeye mütabaat eylediğine işarettir. Bu beyan hadisi nebevi de **«Lâ mehdi illâ İsa bin Meryem»** yani «İsa bin Meryem'den başka Mehdi yoktur» diye rivayet olunduğuna göre, Mehdi İsa bin Meryem olmasına binaendir. Eğer Mehdi İsa'nın gayrı olursa, beyti mukaddese duhulü Mehdi'nin makamı kutba değil, makamı müşahedeye vusulüne işarettir. Teehhür eden İmam Mehdi'dir. Kutbu vakt olmakla beraber teehhür etmesi, sahibi velayetin sahibi nübevvet ile olan âdabına riayet içindir. İsa'nın onu takdim etmesi, kutbiyeti dolayısıyla nefsülemirde onun tekaddümünü bildiği içindir. Şeriatı Muhammedi'ye üzerine arkasında namaz kılması, zahiren ve batınen ondan istifaze etmek, feyz almak için ona uymasıdır. Allah âlimdir.

(Ayet 61) **(Vettebiuni hâzâ sıratün müstakim)** Yani «bana ittiba edin; sıratı müstakim budur.» dediği, Muhammed'den sonra Allah ile baki olduğu için, tarikatı Muhammediye, ancak Allah'ın sıratı odur. İmdi, Muhammed'in dini dinullah, sıratı sıratullah, etbaı, etbaullahdır. Binaenaleyh, **«etbauni»** demekle **«etbeurresuli»** demek arasında fark yoktur. Bu sebepten Muhammed'e mütabaat, muhabbetullahı iras eyler. Zira Muhammed'in tariki, istikametin ancak O'na mahsus bulunduğu vahdeti hakikiye tarikidir. Bunun için vahdete vusul zamanında İsa'ya Muhammed'e ittiba'dan başka çare olmadı. İsneyniyetin irtifaı, muhabbeti hakikiyeyi mucip olur.

(Ayet 66) **(Hel yenzurûne illessâate en te'tiyehüm)** Yani onlar gafil iken def'aten birdenbire Mehdi'nin zuhurunu beklerler.

(Ayet 67) **(El'ehillâü yevmeizin ba'dühüm liba'dın adüvvün illelmüttekin)** Bütün haliller, dostlar, o günde bazısı bazısına düşman ancak takva sahipleri düşman değildir. Millet, yani dostluk ya hayrî

olur yahut olmaz; hayrî olan da ya fillah yahut lillah olur. Hayrî olmayanın sebebi ya lezzeti nefsaniye olur, yahut menfaatı akliye olur. Birinci kısım yani fillah olan dostluk hazreti Ehadiyeye yakınlıkları ve hazreti Vahidiyede tesavileri sebebiyle ervahın ezelde tenasübüne müstenid olan muhabbeti ruhaniyeyi zatiyedir ki, bu muhabbet hakkında **(Fema tearüf minha iğtilaf)** yani «tearüf eden ruhlar i'tilâf ettiler» denilmiştir. İmdi, bu ruhlar bu neş'ede zahir olduklarında yakınlıkda vatanlarına müştak olurlar ve Hak'ka teveccüh mülabisi his ve mevadı ricsden tecerrüd ederler. Birbirine mülâkat ettiklerinde bilişirler. Biliştikleri vakit tecanüsü asli ve temayülü vasfî ve vechî ve tarikatta tevafuk, siret ve garizette teşabüh ve sebebi adavet olan i'razı faside ve i'razı zatiyeden tecerrütleri dolayısıyla sevişirler ve süluk ve irfanda ve vatanlarını tezekkürde yekdiğeriyle faidelenirler ve likasıyla telezzüz ve sefasıyla sefalanırlar ve dünya ve ahiret işlerinde birbirine yardım ederler. Bu dostluk ebeden zail olmayan hilleti tammei hakikiyedir. Enbiya, evliya, asfiya, şühedanın muhabbetleri bu kısımdandır. İkinci kısım yani lillah olan dostluk evsafın, ahlâk ve seyri faziletin tenasübüne müstenid olan muhabbeti kalbiyedir. Bunun neş'esi, itikadat ve âmali salihadır. Sulehâ ve ebrarın aralarında olan muhabbetleri ve urefa ve evliyanın, sulehâ ve ebrara muhabbetleri ve umum enbiyanın ümmetlerine muhabbeti bu kabildendir. Üçüncü kısmı, lezzatı hissiye ve i'razı cüziyeye müstenid olan muhabbeti nefsaniyedir. Karı kocanın mücerret şehvet için biribirine muhabbeti, şehevatı kesb ve emvali celb etmekte birbirine yardımcı olan fasik ve facirlerin muhabbetleri bu kısımdandır. Dördüncü kısım, yani nef'i aklî sebebiyle olan dostluk, esbabı meaşın teshil ve mesalihi dünyeviyenin tesirine müstenid olan muhabbeti aklıyedir. Tüccarın, sanatkârların birbirine ve ihsan olunan kimsenin ihsan ediciye muhabbeti bu kısımdandır. İmdi garaz, faniye ve sebebi zaile müstenid olan her muhabbet garaz ve sebebin zevaliyla zail olur ve sevişenlerden her birinin, arkadaşından alışmış olduğu lezzetı ma'hude ve nefi me'lûfu beklediği cihetle, sebebin zevali ve fıkdanı zamanında, işbu muhabbet adavete münkâlib olur. İmdi ilim ehline dostluğun üçüncü veya dördüncü kısımları galib olunca kelamı mutlak olarak zikr ile «Bütün dostlar, o günde, bazısı bazısına düşmandır. Ancak müttekiler değıldir.» dedi. Çünkü aralarında vuslat sebepleri münkati, alâtı bedeniye kendilerinden müntefi, lezzatı hissiye ve menfaati cismaniyenin husulü mümteni' olarak hasret ve eleme, zarar ve hüsrana münkalib olmuştur. Lezzat ve şehavat zail olmuş, yalnız ukubat kalmıştır. Her biri, arkadaşını buğz eder. Zira kendinde olan azabı ondan ve

onun sebebiyle görür. Sonra az oldukları dolayısıyla evvelki iki kısma da şamil olan müttekileri, bunlardan istisna eylemiştir ki, «müttekiler biribirine düşman olmazlar. Hayatım hakkı için kasem ederim ki birinci kısım müttekiler kibrit-i ahmerden daha azizdirler.» Onlar, takvada kâmil ve nihayetine baliğ takvanın cemi' meratibine muzaffer olanlardır ki, evvelâ measi'den sonra fuzûldan sonra ef'alden, sonra sıfattan, sonra da zatlarından ittika ve içtinab etmişler; binaenaleyh onlar da tenâfüslerine, muhabbetlerinin fesadına, dostlarından soğumalarına sebep olacak bakiyye kalmayıp belki onlardan yalnız hubh, sırf muhabbet kalmıştır. İkinci kısım da zahir takva ile kanaat ederek rütbei ulâya iktisar ettiler. Ahirette verildikleri ni'metlerle razı ve fazlı cesim ile dünya ni'metlerinden teselli buldular. Esbabı olan Allah'ın rıza ve sevabını taleb ve gazab ve ikabından içtinabda müteşabih heyetler ve mümasil sıfatların bekasıyla bunların aralarındaki muhabbetleri baki kalır. Bu kısımların her ikisi de talebi rızada müşterek oldukları cihetle murtaza olan, yani Allah'ın kendilerinden razı olmuş olan kullarıdır.

Bu sebepten **(Yâ ibâdî lâ havfün aleyküm)** (Ayet 68) «Ey has kullarım, size korku yoktur» diyerek Allah Tealâ bunları kendisine nisbet etmiştir. Bu iki fırkaya ikabdan emin oldukları için, korku yoktur. **(Ve lâ entüm tahzenun)** (Ayet 68) Her nekadar lezzet ve sürur, ruh ve hubûrda halleri lâyetenahî surette mütefavit olursa da dünya nimetlerinden daha leziz, daha behcetli ve güzel ni'met ve lezzetlerde bulunduklarından, dünya lezzetlerinin fevtine de mahzun olmazlar.

(Ayet 70) **(Üdhulülcennete entüm ve ezvâcüküm tuhberûn)** Girmesiyle emrolundukları cennet, **(Ve tilkelcennetülleti ûristü mühâ bimâ küntüm ta'melun)** (Ayet 72) ayetinin delaletiyle nefis' cennetidir. Sabıklara mahsus olan zat ve sıfat cennetleri değildir. Zira iki ferik de bu cennette müşterektir.

(Ayet 71) **(Ve fihâ mâ teştehîhil'enfüsü ve telezzül'a'yün)** «Kavli vechile amellerin sevabı olan cennet ancak nefis cennetidir.

(Ayet 77) **(Ve nâdev yâ mâlik)** Ehli cehennem, «ey Malik» diye nida ederler. Narın hazenine Malik denilmesi «**Feemma men tagi ve eserilhayatiddünya feinnelcahim hiyelme'va**» buyurduğu vechile, dünyaya malik olanlara ve dünyayı tercih edenlere mahsus olduğu içindir. Cennetin hazenine, Allah'ın kendilerinden razı olduğu kimselere mahsus olduğundan Rıdvan denildiği gibi narın hazenine de

Malik denilir. (Kazaya rıza Allah'ın en büyük kapısıdır) denilmiştir. Malik ecsadı alem ve heyulayı zulmaniyeye müvekkel olan tabiatı cismaniyedir, yahut metalibi süfliye ve lezzatı hissiye kayıdlarında mahbus nefsi natıkalara müstali olan ecsadı hayvaniyede tesire müvekkel olan nefsi hayvaniyeyi külliyedir. Malikin nar ile muazzeb olmayışı, nar cevherinden bulunduğu içindir. Cehennem ona aynı cennettir. Ve nar cevherinin, cevherleri ile tenafi ve tebayünü dolayısıyla cehennem ehli olanlara nardır. Ehli cehennem nidalarının Allah'a olmayıp Malik'e olması, bilkülliye Hak'dan mahcub ve baid oldukları ve niyet ve ümid ve Malik'e teabbüd ettikleri içindir. Bu nida, ancak ona teveccühleri ve ondan murad istemeleridir. **(Liyakzi aleyna rabbüke)** (Ayet 77) sözüyle duaları, yani istidatlarının bil-külliye zevalini ve ateşler ve eza verici hey'etlerle ezalanmamak için garizeti fitriyyenin öldürülmesini temennilerine işarettir.

(Ayet 77) **(Kâle inneküm mâkisûn)** Malik «Siz meks edicisiniz (durucusunuz).» der. Sözü de eğer istidadat bakî ve itikadat sahih ise günâhların terakümü ve hey'etlerin kökleşmesi mikdarınca takdır olunan mekse yani duruşa işarettir. Eğer istidatlar baki ve itikatlar sahih değilse huluda, yani daimi kalmağa işarettir. Zira meks, mütenahi ve gayri mütenahiden eamdır; mücrim de şakiyi aslî ve gayrinden eamdır. Bu takdir üzere «Tahkik, mücrimler cehennem azabında muhalleddirler.» sözündeki hulud (daimî kalış) mütenahi ile gayri mütenahiden eam olan meksi tavile haml olunmuştur. Zira örfde çok kere hulud, meksi tavilde mecazen isti'mal olunur. Mücrimi, eşkiyadan zikr olunan iki kısma şamil kıldığımızın sebebi, süedadan zikr olunan iki kısma şamil olan müttekiye mukabil bulunduğu içindir. Eğer mücrimi, ezelde matrud ve merdud olan şakiye tahsis edersen **(İnneküm makisune)** kavlindeki meks ebedden ibaret olur.

(Ayet 80) **(Belâ ve rüsülüne ledeyhim yektübûn)** Evet, Biz, onların sırlarını ve necvâlarını işitiriz, ve onların indinde olan Bizim resullerimiz yazarlar. Kalbimizde hatıramıza her ne bir şer gelirse o şer nüfusu insaniyede müntekış olduğu gibi nüfusu felekiyede de nakş olunur, çünkü nüfusu insaniyenin nüfusu felekiyeye ittisali vardır. Eğer hatıra gelen şerler cüz'i şeyler ise olduğu gibi intikaşı kuvvei hayaliyededir. Eğer külliye ise kuvâyı akılededir. Nefsin hisden zuhulu ve zatına rücûu zamanında her iki intikaş nefse zahir olur. Nefsin unutmuş olduğu şeylerde mufarakat zamanında nüfusu felekiyeden kendisine aks etmekle def'aten hatırlar. İmdi yazıcı

olan resuller, nefsin bedene ittisaline mukarin vaz'ı hasebiyle eşhası beşeriyeden her birerlerine münasib olan nüfusu felekiyyedir.

(Ayet 81) **(Kul in kâne lirrahmâni veledün)** Habibim de ki, «Eğer Rahman'ın veledi olursa ona, o velede ibadet edenlerin evveli benim». Bu ayet, ya burhan ile Allah'dan veledin nefyine yahut mefhum ile Resul'den şirkin nefyine delâletdir. Amma Allah'dan veledin nefyine delâleti, **(Subhane rabbissemâvâti vel'ardı rabbil'arşi ammâ yesıfûn)** (Ayet 82) yani «Semavat ve arzın ve arşın Rabbi, vasf ettiklerinden münezzehdir» sözü, tâlînin yani velede ibadetin nefyine delâlet ettiği içindir. Yani Hak Tealâ Hazretleri ecsamın kâffesini halik ve rab olmasıyla ecsam cinsinden olamayacağından bir şeye mümasil olmak gibi vasfettikleri vasıflardan O'nu tenzih ederim. Bu da tariki burhanî üzre veledin intifasını ifade eyler. Amma Resul'den şirkin nefyine delâleti **(Subhane rabbis semavati velardı, ilâhir)** kavli, kelâmı Resul'den olmayıp Allah Tealâ'nın kelâmından kılındığı vakit, manâ semavatın Rabbini vasf ettiklerinden tenzih ile demek olur ki, o vakit mukaddemi yani veledin vücudunu nefy ve Resul'un ibadetini ta'lik, muhale ta'lik kabilinden olmuş olur. Rüyetin ademî zamanında şarta muallâk olan bir şey mefhum delâletiyle ilmayı beyan indinde mantık delâletinden daha beliğdir.

Allah Tealâ a'limdir.

DUHÂN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 3) **(İnnâ enzelnâhü fi leyletin mübâreketin)** Tahkik biz, Kur'an'ı leylei mübarekede inzal eyledik. Leylei mübareke, muzlim ve hadis, ruh güneşinin nurunu sâtir olduğu cihetle Resulullah Sallallahı Aleyhi ve Sellem'in bünyesidir. Alemde hidayet ve adalet rahmet ve bereketinin o bünyei saadet sebebiyle zuhur eylediği ve Resul'ün rütbe ve kemalinin de onunla ziyade olduğu için leylei mübareke olmaklıkla vasf etmiştir. Nitekim leylei kadir tesmiye etmesi de bu sebepledir ki Aleyhisselâtı vesselâmın kadri, nefsine marifet iledir ve kemali, ancak nefsiyle zahir olur. Görmez misin ki miracı da cesedi ile olmuştur. Zira cesedi olmasa idi meratipte tevhide kadar terakkisi mümkün olmazdı. Leylei mübarekede kitabların inzali, hakayıkın küllisini cami aklı Kur'an'înin ve meratip vücudu tefsil,

sıfatın tafsilatını ve tevelliyatının ahkâmını beyan, esmanın meanisini, efalin ahkâmını temyiz edici olan aklî fürkaninin bünyei Muhammed'e inzaline işarettir ki **(Fîhâ yufraku küllü emrin hakîm)** (Ayet 4) kavlinin manası budur. Yahut hakikaten kitabı mübin olan ruhu Muhammed'inin, sureti Muhammed'ide inzaline yahut Kur'an'ın inzaline işarettir. **(İnnâ künnâ münzirîn.)** (Ayet 3) Muhammed'in vücuduyla biz alem ehlini inzar edici olduk.

(Ayet 4 - 5) **(Fiyha yufraku küllü emrin hakîm emren min indina)** O leylei mübarekede mahzı hikmetten sadır her emri muhkem, bizim indimizden bir emir olarak temyiz ve tafsil olunur. Hikmete mebni olan emri, indi ilahiden olmaklıkla tahfiz eyledi. Zira şerayi ve ahkâmı fıkhiyeden lâyık olduğu vechile hikmet ve sevaba, mübteni olan her emir ancak Hak'kin indinden ve O'na mahsus ve nefsülemre mutabık olur. Böyle olmasa hevaya, arzu ve iştehaya mebni bir iş olurdu.

(Ayet 5 - 6) **(İnnâ künnâ mürsiline rahmeten min rabbike)** Umuru diniye ve dünyeviyelerinin istikametini ve maaş ve meadlarının selahı ve onun sebebiyle kendilerinden hayır ve kemal, bereket ve reşadın zuhuru için kitabın inzalı ile Biz Rabbinden alemlere rahmeti tammei kâmileyi irsal edici olduk. Yahut mana : Alemlere rahmeti kamilei şamile için seni irsal edici olduk.

(Ayet 6) **(İnnehu hüvessemiülalim)** Allah Tealâ hazretleri, umuru diniyede hevalarından sadır olan onların muhtelif sözlerini işidici akaidi batıla, erai fasidelerini umur muhayyilelerini, muayişi gayrı muntazamalarını bilicidir. Bu sebepten sıratı müstakimi tavzih, tevhidi burhan ile tahkik, zaptı nizam için şerayi ve dinin ahkamını tekmil etmesiyle emri dinde Hak'ka hidayet, emri dünyada mesalihi tanzim, dünya ve ahirette savâba irşad edici Resul'un irsali ile onlara merhamet eylemiştir.

(Ayet 10) **(Fertakib yevme te'tissemâü biduhanin mübîn)** Habibim, kıyameti kübra veyahut sugra alâmetlerinin zuhuru vaktine intizar eyle. Zira duhan, kıyamet alâmetlerindendir. Malûm olmalıdır ki duhan hararetle telattufu sebebiyle eczai arzıyenin merkezi arzdan tesaüd eden eczai arzıyei latifedir. İmdi kıyameti sugra ile tefsir edersek duhan, umuru süfliyeye mübaşeret ve lezzatı hissiyeye meyilden dolayı yüzüne arız olan zayıflık ve bedene taalluk heyeti sebebiyle, nezi yani bedenden müf'arekatı zamanında ruh semasına arız olan sekret, gaşyet ve inkibâziyettir. Bu sebepten Nebi Aleyhisselâm duhanın vasfında «Mümine zekam heyeti isabet eder

ama kafir, sarhoş gibi olur. Duhan burnunun ve kulaklarının deliklerinden ve derinden çıkar» demiştir. Zira müminin umuru bedeniyeye kıleti taalluku ve umuru süfliyeye mübaşeretten müstefaz olan mezkûr heyetin za'fı dolayısıyla, hususiyle alemi envara ittisal melekesini iktisab ettiği vakitte sekrinden infiali az ve duhanın zevali sehil olur. Kâfirin ise umuru bedeniyeye şiddeti taallukundan ve cismaniyete kuvveti mühabbetinden ve süfliyata meylinden mezkur heyet, onu gaşyederek şaşırtır ve zahir ve batın müşairine, ulvi ve sufli muharicine şamil olup ne alemi ülviye ve ne de alemi süfliye, elhasıl hiç bir yola hidayet bulamaz.

(Ayet 11) **(Hâzâ azâbün elim)** Şu elemli bir azaptır. Vakta ki insana temenni ve nedamet galib olunca evvelce bulunduğu hayat ve sıhhati temenni ve evvelce bulunduğu füsuk ve isyan, fücur ve tuğyandan nedamet ederek hal lisanı ile **(Rabbenekşif annel'azâbe innâ mü'minûn)** (Ayet 12) «Ey rabbimiz, bizden azabı keşfet biz, iman ediciyiz» der yahut haleti nezide vaki olan bazı asilerin tövbeyi ve taata rücuu vaad ettikleri görüldüğü gibi makal lisaniyla der. **(Ennâ lehümüzzikra)** (Ayet 13) Mücerred gadabın inkişafı ile iman etmek ve nasihat kabul etmek onlar için nerede? **(Ve kad câehüm resûlün mübîn)** (Ayet 13) Halbuki, tahkik, onlara inkişafı azabdan daha beliğ olan mucize ve burhan ile tariki Hak'kı beyan ve tariki selase yani hikmet, mevgıtai hasene ve ahsen olan şeyle mücadele tarikleri ile Hak yoluna davet eden resul geldi. **(Cümme tevellev anhü ve kâlû mu'allemün mecnun)** (Ayet 14) Sonra o Resul'den iraz eyleyerek fartı ihticap ve inadlarından O'nu, biribirine münafi olan cünun ve taallüme nisbet ettiler.

(Ayet 15) **(İnnâ kâşifûl'azâbı kalîlen inneküm aidûn)** Havas ve idrakatı tatil ile biz azabı keşfediciyiz. Sizler yine küfür ve ihticaba avdet edicisiniz.

(Ayet 16) **(Yevme nebtışülbatşetelkübrâ)** Bizim batşai kübra ile ahz ve batş eylediğimiz vakit, yani, o heyetlerle elem verici azabın idrakine temamiyla ferağ vaktinde **(İnnâ müntekimûn)** (Ayet 16) hakikatta Biz tazip ediciyiz, yahut mana: Sıhhat ve hayatı bedeniyeye red ile azabı keşf ediciyiz. Sizde ise küfür kökleşmiş oldugundan siz küfre avdet edicisiniz. İstidadın zevali ve günâhları irtikaptan hasıl olan pas ile fıtrat nurunun sönmesi ve ebedi azabı icabeden külli ihticab sebebiyle batşei kübra ile ahz ettiğimiz zaman hırmanı külli ve hicabı ebedi ve azabı sermedi ile hakiki vechile onlardan intikam alırız. Eğer kıyameti kübra ile tefsir edersek

duhan, vahdet nurunun zuhuru zamanında nefsin rububiyet sıfatını çalmak için tuğyanı ve ibaheyi mevrus olan yevmi cem-i şarhoşluğunun galebesiyle insanları gaşyeden hicabı eneiyyettir. Zira bu hicabı eneiyyet, nuru vahdet ile lâtif olan ve mahalli şuhuda terakki eden ve aşk ateşiyle bilkülliye yanmadığı için ruh semasının tenvir ile tesir ederek getirmiş olduğu nefsi arziye bakiyesinden ibarettir ki narı aşk ile bilkülliye yanmamış belki safi olub ve letafetlenib suud etmişdir. Amma imanı hakiki ile iman eden ve istidadı tam ve muhabbeti galib olan muvahid ve muhibbe bu dühan, zekam heyeti gibi yani Ebu Yezidil Bestami Kaddessallahı Ruha'nın («Sübhaniye mâ azâmı şani» ve Hüseyin ibni Mansur Rahmetullah'ın «Enel Hak» dediği gibi sekreten, sarhoşluk heyeti gibi isabet eder sonra inayeti ilahiyenin ziyadeliğinden istidadı fıtrinin kuvvetinden muhabbeti hakikiyenin şiddetinden bu sarhoşluk ondan serian refolunarak tenebbüh eder ve bundan gayetle muazzeb olur ve gayet şevkle aynı cemde mahv olmasına müştak olarak Hallacı Kaddesallahı Ruha **(Beyni ve beyneke enna yenazeni feerfea bifazlike enna minelbeyn)** yani «Benliğimdir, aramızda bana niza eyleyen, fazlın ile aramızdan benliğimi kaldır» dediği gibi bu, gayet elem verici bir azabdır deyip fenayı sarfı talebeder ve lisanı tazarru ve iftikâr ile **(Rabbenekşif annel'azâbe innâ mü'minûn)** (Ayet 12) «Ey rabbimiz bizden bu azabı keşfet, hicab eneiyetinin keşfi zamanında biz, imanı aynî ile iman edenlerdeniz» diye dua eder.

(Ayet 13) **(Enna lehümüzzikra)** Hicabı eneiyet makamında onlara zatın zikri ve imanı aynî nasıl olabilir ki **(Ve kad câehüm resûlün mübîn)** (Ayet 13) Tahkik, onlara vücutlarını ve sıfatlarını bildirici akıl resulü gelmiştir. Yani bunlar, ancak aklın zuhuru ve vücutlarının isbatı sebebiyle eneiyet hicabıyla mahcub olmuşlardı. Binaenaleyh zatı zikretmeleri nasıl olabilir, ukalâ olmaları ile beraber bunların zatı tezekkür etmeleri şayanı taaccübdür. Sonra **(Sümme tevellev anhü)** (Ayet 14) kavli ile uşşak ve müştak olduklarını beyan eyledi; yani sonra kuvveti muhabbet ve fartı aşktan akıl resulünden iraz ettiler ve Allah indinden kendisine ilmin ifazesiyle muallemdir. Cebrail Aleyhisselam'ın «Bir parmak yaklaşsam yanarım» dediği gibi akıl mertebesi, zatı nurundan mahcub idrakten mestur, mecnundur, dediler.

(Ayet 15) **(İnna kaşifülazab)** Aşk kuvveti ile akıl resulünden iğraz ettikleri için **(Kalilen)** (Ayet 15) vechi Baki nurunun tulûu ve Sübhan'ının işrak ve basirinin müntehi olduğu mahlukatı ihrakı ile hicab ve hırman azabını azıcık keşfediciyiz. **(İnneküm aidun)** (Ayet

15) Temkin vaktine kadar asarı bakiyesi olmakla zat nurunun tecellisinden sonra siz, telvin ile hicaba avdet edicisiniz.

(Ayet 16) **(Yevme nebtişül batşetel kübra)** Ayn ve eser olmamak haysiyetiyle intiması hakiki ve fenayı külli vaktında **(İnna müntekimun)** (Ayet 16) kahrı ehadi ve ifnayı külli ile biz vücudat ve bekayasından intikam eyleriz. Binaenaleyh vücudu ehadi ile şirki hafiden tahir olurlar. Ama kâfir yani zat nurundan mahcub ve sıfat hicabıyla kalıp kemal tevehhümü ile aynı cemde mahivden mahrum kalan, eneiyet makamında baki kalarak firavunun «Sizin, en yüksek rabbınız benim; gayrı sizin için bir ilâh bilmiyorum» dediği gibi eneiyet hicabı arkasında teferrug eyler, firavunlaşır, ve şeriat ipini boynundan çıkararak ibahe seyriyle seyreder, muhalefetlere ictisar eyler ve measıyı irtikap ve taatı terk ile zındıklaşır. Nebi Aleyhisselâm'ın haklarında **(Şerrünnasi min kameti aleyhilkıyaameti ve hüve hayyün)** yani «İnsanların en şeriri, diri olduğu halde üzerine kıyamet kopan insanlardır.» buyurduğu şerrarı nasdan olur ki o kimse, ademi temyiz ve tafsile ademi rucuda ve devaii tabiiyede inhimak ve cahiliyette derinleşmekte sarhoş gibidir. Hevası aklına galebe eylemiş, hicabla cemi cihatından kendisini ihata etmiş, cehalet ve azgınlık eseri müşairden zahir olmuştur. **(Hânâ azâbün elim.)** (Ayet 11) Bu çok elem verici bir azabdır, lâkin o kimse firavunluğunda şiddeti inhimakinden, şeytanette nefsinin kuvvetinden bu elim azabı fark etmez. Hak ile kaim, fenayı mutlak ile nuru Zata hidayet bulmuş, Allah'dan, vücudu mevhub ile nusret olunmuş hakiki muvahhid, onu ne zaman davet edip de bulunduğu ihticaptan uyandırmak istese nefsi ile istiğna ve azgınlığında sebat ettiğinden tuğyan ve tehir ve istikbar ve imtina eder; ta ki meabın tayini ve ikabın teyakkanu ile kapının kapandığında hicabı anladığı ve irtiyabda vaki olduğu vakit, firavunun garkı anladığı vakitte «İsrail oğullarının iman ettiği Allah'dan başka Allah olmadığına iman ettim» dediği gibi «Ey Rabbimiz bizden azabı kaldır, biz iman edicileriz» der. **(Ennâ lehümüzzikrâ)** (Ayet 13) Onlar için va'z kabul eylemek ve hakikî iman etmek neredeydir? Onlar, haklıya karşı inad ve Hak'la kaim olandan iğraz ettiler. Bu sebebden lânet ve tard olundular.

(Ayet 15) **(İnna kaşifülazab)** Ve Hak huzurunda tefritleri tebeyyün ve nefs ile kalmış oldukları tahakkuk edecek kadar azıcık hicabın keşfi ile biz, azabı keşfediciyiz. **(İnneküm âidûn)** (Ayet 15) Nefsinizde hevanın fartı temekkününden ve nefsinizin muhabbetiyle kalplerinizin kanmış ve şeytanetin kuvvetleşmiş ve nefis sıfatı istila etmiş olduğundan siz, yine avdet edicisiniz **(Yevme nebtışül**

batşetelkübra) (Ayet 16) Kahri hakiki ve izlâli küllî, tard ve ebad ile ahz ettiğimiz vakit, şirk ve nefislerine ibadetleri ve mukabelemizde zuhurla bize mübarezeleri ve «Azamet benim azarım kibriya ridamdır. Herkim bana bunlardan birisinde niza ederse onu ateşe atarım» dediğimiz gibi Bizim rida-i kibriyamıza münazaaları sebebiyle onlardan intikam ederiz.

Ama kavmi firavun hikâyesini haline tatbik etmek istersen, hikâyeden fehm eyle. **(Ve lekad fetennâ kablehüm kavme firavne)** (Ayet 17) Onlardan evvel nefsi emmare firavunun kavmi olan kuvâyı hayvaniye kıbtını, tahkik, Biz imtihan eyledik **(Ve câehüm resûlun kerîm)** ve onlara mükrim olan bir resul geldi ki, o da mücerred ve şerifi kalb Musa'sıdır.

(Ayet 18) **(En eddû ileyye ibâdallah)** Allah'a mahsus olan ve sizin itâatiniz kayıtlarında esir olmuş, istilanızla zayıflamış, hacetlerinizin kaza ve muradınız olan lezzatı hissiye ve şehevatı bedeniyenin tahsilinde kölelik ettirilmiş kuvâyı ruhaniyeyi bana iade ve teslim ediniz, serbest bırakınız, dedi. **(İnnî leküm resulün emîn)** (Ayet 18) Tağayyüründen emin olunmuş olan ilmi yakinin husulü ile ben size emniyetli bir resulüm.

(Ayet 19) **(Ve en lâ ta'lû alallah)** İsyan ve sizi davet ettiğim şeyi terk ve istikbarınızla Allah'a kibretmeyiniz. **(inni âtiyküm bi sultânin mübîn)** (Ayet 19) Ben, size akli delillerden aşikâr bir delil getiririm.

(Ayet 20) **(Ve innî uztü birabbî ve rabbiküm en tercümûn)** Ve ben sizin heyulayi süfliye ve ahvayı nefsiye ve devâi tabiiye taşlarıyla recmedip kemalatı ruhaniyenin ve envarı rahmaniyenin talebinde beni hareketsiz bir derecede kılmanızdan ve helak etmenizden benim Rabbime ve sizin de Rabbinize sığınmışımdır.

(Ayet 21) **(Ve in lem tü'minû lî)** Ve eğer siz benim Rabbime teveccüh ve kemalini talebimde mütabaatım ve envarımla tenevvür etmek hususunda taatım ile bana iman etmezseniz **(Fa'tezilûni)** (Ayet 21) bana mümânaat etmemek ve seyri sülûkumdan beni men ve navik etmemek için benden ayrılınız.

(Ayet 22) **(Fede'â rabbehu)** Lisanı tazarru ve iftikar ile Rabbime dua ederek **(Enne hâülâi kavmün mücrimûn)** (Ayet 22) «Yarabbi bunlar metalibi cürmiye ve lezzatı hissiyenin iktisabında mücrim ve lezzatı hissiyede münhemik, ondan baş kaldırmaz bir kavimdirler» **(Fe'esri bi'ibâdi)** (Ayet 23) duasının akebinde Allah'ı Tealâ Hazretleri «Kuvâyı akliye ve fikriye ve hadsiye ve kudsiyeden ibaret olan benim ruhani kullarımı ve senin kurtulmuş sıfatın. bahri heyulanın

arkasına Kuds Hazretine **(Leylen)** (Ayet 23) kuvâyi hissiyenin uyuduğu ve kuvâyi bedeniyenin atıl olduğu vakitte yürüt» dedi. **(İnneküm müttebe'ûn)** (Ayet 23) Siz takib olunmuş olursunuz. Onlar sizi Kuds Cenab'ından çekmek ve hissin kemalatını talebetmekle takibedeceklerdir.

(Ayet 24) **(Vetrükilbahre rehvâ)** Ve heyula ve mevaddı cismaniye denizini kararı üzerine, mizacının inhirafı, ahvalinin ıztırabıyla size mezahim olmayarak dalgalarından sakin olduğu halde ve kuvayı mezkurenin nüfuz ve cereyanı ve orada tasarrufu için yollarını geniş ve açık olarak terk eyle. **(İnnehüm cündün muğrekûn)** (Ayet 24) Onlar bedenin harabı zamanında bahrin temevvücü ve onları mahvı ile gark ve helak olucu bir askerdir.

(Ayet 43 - 44) **(İnne şeceretezzakkûmi ta'âmül'esîm)** Zakkum ağacı, günâhkârların yemeğidir. Zakkum şeceresi, şehvete tapmak ve lezzata adetleşmek hususunda kalb üzerine müstali olan nefisden ibarettir. Lezzete mülazemeti dolayısıyla zakkum tesmiye olunmuştur. Çünkü arablarca zıkım ve tezekkum, kaymak ve hurma yemektir. Bu kaymak ve hurmanın yenmesi lezzetli olduğu için lezzete tabi olanlar, zıkım kelimesine nisbet olunarak bu gibilere zıkım kelimesinden bir isim iştirak kılınmış ve zakkum denilmiştir. Nefis ağacından taam eden, kuva'sından ve şehevatından istimdad eden ancak günâhda batkın ve hevada dalgın olan kimselerdir.

(Ayet 45) **(Kelmühli)** Sıklet ve teressübü, sevdiğini talebine lâzım gelen letafet ve harareti dolayısıyla mesamatta süratı nüfuzundan zeytin derisi gibidir; Yahut mana: Ciheti süfliyeye meyil ve mahrumiyetle beraber, şevk ve ıştiyak ateşinin yalımı, vedaî ve hırsın şiddetiyle kalbe eza vermesinde erimiş altın, erimiş bakır gibidir. **(Yağlî fîlbutûn)** (Ayet 45) Talebde çekdiği zahmet hararetinin şiddetinden batınlarda galeyan ve iztırab eder. Kalbleri daraltarak huy ateşiyle ve zulmetinin kalblerin nuriyetine münâfâtıyla kalbleri yakar ve nefsin ruhu demek olan hevasının letafeti ve hevasına muhabbetinin kökleşmesi ile ve heyetinin kalblere istilası sebebiyle eza ile kalblerde sirayet eyler.

(Ayet 46) **(Keğalyilhamîm)** Letafetinden harareti ile mesamatta sarî olan kaynak suyun kaynaması gibi batınlar da kaynar. **(Filbutûn)** (Ayet 48) kavli de **«Narıllahî mukadeti elleti tettalin alelefideti»** kavli gibidir.

(Ayet 49) **(Zuk inneke entel'azizülkerim)** Sen, aziz ve kerim olduğun için bu azabı tad denilir ki, fitretinin baş aşağı olduğu sebebiyle ahvalinin de bir aksi olduğuna işarettir. Zira lezzet ve izzeti

cismaniye ve kerameti nefsaniye elem ve bevâr ve zilleti ruhaniyeyi muciptir.

(Ayet 50) **(İnne hâzâ mâküntüm bihî temterûn)** Tahkik, sizin çekdiğiniz şu azab lezzat ve alâmın, ancak hissiyede inhisarını zannettiğinizden ve hissiye ile akliyeden mahcub olduğunuzdan şüphe ve inad eder olduğunuz azaptır.

(Ayet 51) **(İnnelmüttekîne)** Tahkik, bakiyeden içtinab ile takvada kâmil olanlar **(Fî cennât)** (Ayet 52) cenanı sülüseden âli cennetlerdedirler. **(Ve uyunin)** (Ayet 52) Ve ahval ve maarif ve sair menafii hakikiye ilimleri nehirlerinde, kaynaklarındadırlar.

(Ayet 53) **(Yelbesune min sündüs)** Onlar, muhabbet, marifet, fena, baka gibi mevahib ve ahval letaifiyle muttasıf olduklarından o letaif ince atlasından **(Ve istebrakın)** (Ayet 53) ve sabır ve kanaat, hilim, sahavet gibi fezaili ahlâk kalın atlaslarından elbise giyerler. **(Mütekabiliyn)** (Ayet 53) Sıfatlarından kurtularak Allah'a zahir olmalarından ve zatlarının tecerrüdünden aralarında, hicab olmaksızın ervah saflarından evvelki safda mütesavi rütbeler üzere mütekabildirler.

(Ayet 54) **(Kezalike ve zevvecnâhüm bi hûrın îyn)** İşbu takva sahiplerinin, neş'etten inkırazlarında hal böyledir. Ve onları hurin iyn ile tezvic, mahbublarına vusülleri ve muradlarının kemali üzere husulü sebebiyle kalblerinin istinas eylediği ve mesrur oldukları sürurlar ile mesrur ederiz.

(Ayet 55) **(Yed'ûne fihâ biküllî fâkihetin âminin)** O nimetlerin fena ve mahrumiyetinden emin oldukları halde o cennetlerde üç cennetin lezzetlerinden bütün telezzüz olunan şeyleri, davet ederler.

(Ayet 56) **(Lâ yezûkûne fiyhelmevte illelmevtetel'ûlâ)** O cennetlerde ancak evvelki ölüm yani tabiatı cismaniye ölümünden başka ölüm tatmazlar; efal, sıfat, zatın fenası ölümlerinden her biri iradi bir ölüm ise de, lâkin bunlar evvelkinden daha safî ve leziz ve iştahlı ve behçetli bir hayattır ve her biri bir cennettir. **(Ve vekâhüm azâbelcahim)** (Ayet 56) Ve Hak Tealâ Hazretleri, tabiat cahiminde hızlandan vikaye ettikten başka bakiyenin vücudu ile mahrumluk cahiminden de onları vikaye etmiştir.

(Ayet 57) **(Fadlen min rabbike)** Alâtı nefsaniyenin telâşisinde vücudu hakkanî ile Rabbinden mevhibei mahza ve atayı sarf olarak vücud verildiler. **(Zâlike hüvel fevzül'azîm)** (Ayet 57) İşte şu, büyük bir feyz ve saadettir ki ondan büyük feyz ve saadet olamaz. Allah a'limdir.

CASİYE SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Ha mim)** «Tenzilülkitabi» kavlinin delaleti ile kısmın cevabı mahzuftur. Yani hakikat hüviyyetine aynı cem vasılı kül olan vücudu mutlaka ve Muhammed'e yani sureti tafsil ve kemali kül olan vücudu izafiye kasem ederim ki hakikatı hüviyyet ile Muhammed'i beyan eden kitabı, elbet inzal ederim. Yahut muzafın hazfı takdiri üzerine «Ha mim» mübteda «tenzilülkitab» haber kılınır. Yani Hak'kın hakikatı müfassalasının zuhuru, kitabın tenzil yani vücudu Muhammed'inin irsalidir. Yahut; çok mevzilerde cem ve tafsil manasını kaşif ve beyan edici olan Kur'an'ın inzalidir. Nitekim **«Şehidallahü ennehü lâ ilâhe illâ hû)** (Ali İmran Sûresi, Ayet 18) kavlinde cem **«Velmelâiketi ve ûlül'ilmi»** kavlinde tafsil edildiği gibi **(Mînallah)** (Ayet 2) kitabın tenzili aynı cemidendir. **(Elazîzilhakîm)** (Ayet 2) Kahır ve lûtuf tefasili suretinde izzet ve hikmet sahibidir ki kahır ve lûtuf tefasili esma ve esmanın menşei de sıfatta olan kesrettir. Zira her sıfat ancak kahır veya lûtuf babındandır.

(Ayet 3) **(İnne fissemavatı vel'ardı leâyâtin lilmü'minin)** Tahkik, semavat ve arzda kâffesinde Zat'ına iman edenler için ayetler vardır. Zira semavat ve arzın küllisi, aynı zatı olan vücudunun mazharıdır.

(Ayet 4) **(Ve fî halkıküm ve mâ yebüssü' min dâbbetin âyâtün likavmin yûkinûn)** Nefsinizin ve yayılmış ve dağılmış hayvanatın izharında sıfatını mû'kin olan kavm için ayetler vardır. Zira sizin ve hayvanların kâffesi Allah'ı Tealâ'nın hay, alim, mürid, kadir, mütekellim, semi', basir olması sıfatının mezahirisiniz. Zira siz, bu sıfatlarla Hak'kın sıfatlarını şahit olucusunuz.

(Ayet 5) **(Vahtilafilleyli vennehari ve mâ enzelallahü minessemai min rızkın feahyâ bihil'arda ba'de mevtihâ ve tasrîfirriyâhi âyâtün likavmin ya'kilûn)** Ve gece ve gündüzün değişmesinde ve Allah'ı Tealâ'nın semadan yağmur indirip onunla arzı ölümünden sonra ihya etmesinde ve rüzgârları tahvil etmesinde akıl sahibi olan kavim için yani ef'ali ilahiyeyi taakkul edenler için ayetler vardır. Zira bu tasarrufat, ef'ali ilâhiyedir. Bu ayetlerdeki fasılaların arasını

iman, îkan, taakkul ile tefrik etmesinin sebebi, zira şuhudu zat her ne kadar gayet vuzuhundan dolayı hafi olduysa da en vazihtir, ve vücud, zaruriyattan olduğu dolayısıyla en zahir ve vücudu tasdik edenler en çoktur. Sıfatın müşahedesi ise zat ile efalin müşahedesinden daha dakik ve daha lâtiftir. Buna binaen sıfat müşahehesinden îkan ile tabir eyledi İmdi her bir mûkin olan vücuduna mümindir. Aksi sabit olmaz yani her mümin mûkin olmaz. Vücuda mümin ve sıfata mûkin olan, kesretle vahdetten ihticabından şuhudu zattan gafil olduğu için bazen de zata iman olmaksızın îkan bulunur.

Ama ef'alin marifeti akıl ile istidlal iledir; zira eşyada olan tagayyüratta aklen tesirsiz teessür muhal olduğundan behemehâl bir mugayyirin tağyiri lâzımdır. İmdi birincisi olan iman, ruhî ve fıtrîdir. İkincisi olan îkan, ilmî ve kalbî, yani keşfî ve zevkidir. Üçüncüsü olan taakkul aklîdir. Buna binaen fıtrat üzre baki kalmış olan mahbub evvelen zata iman eder, sonra sıfata îkan eder, sonra ef'ali taakkul eder. Neşet ve madde ile fıtrattan mahcub olan muhib, makamı nefistedir, evvelen ef'alini taakkul eder, sonra ef'alinin mübadisi olan sıfatını îkan ve sonra zatına iman eder. Bu sebepten Habiballah Sallallahüâleyhi ve Sellem, «Allah'ı ne ile bildin?» diye sorulduğu vakit, «Arefetüleşyayı billah» yani «Ben eşyayı Allah ile bildim.» buyurmuştur.

(Ayet 6) **(Tilke)** Şu ervah semavatının ve cismi mutlak arzının yani kâffesinin ve mevcudattan diri olanların ve kâinattan sair havadisin ayatı, bütün bu ayetler **(Ayetullah)** Allah'ın zat, sıfat ve ef'alinin ayatıdır. **(Febieyyi hadisin ba'dallahi ve âyâtihi yü'minun)** (Ayet 6) Onlar Allah'a, sıfat ve ef'alinin ayatına iman etmedikten sonra hangi söze iman ederler? Zira bu ayetlerden sonra ancak manasız söz, yani «O mabudlar ancak sizin tesmiye ettiğiniz müsemmasız isimlerdir.» buyurduğu gibi müsemmasız isim bulunabilr.

(Ayet 7) **(Veylün likülli effâkin esîm)** Veyl azabı, mevhum ve batıl, muzharif vücudu vefk ve iftirasında ve efali, o vücude nisbetle şirk isminde müngamis olan kimseleredir ki **(Yesme'u âyâtillah)** (Ayet 8) hal ve yahut kal lisanıyla söyleyici her mevcuttan ayatı ilahi işitir, **(Tütlâ aleyhi)** (Ayet 8) yalnız Nebi'nin lisanı üzere değil, her şeyin lisanı üzere ona Allah'ın ayatı tilavet olunur, **(Sümme yûsırrû müstekbiren)** (Ayet 8) sonra o kimse mağrur ve gafil olduğu için fartı tefrian ve eneiyetinden vücuduyla ihticab ve istikbarından ayatı gayre nisbetinde israr eyler. **(Ke'en lem yesme'ha)** (Ayet 8) Ayet ile ademî teessürü cihetiyle güya işitmemiş gibi olur.

(Febeşşirhü bi azâbin elîm.) (Ayet 8) Helâk edici mahrumiyyet ve elem verici hicab azabıyla onu tebşir eyle.

(Ayet 9) **(Ve iza alime min âyâtina şey'enittehazehâ hüzüven)** Ve ayatımızdan bir şeyi bildiği vakit ayatımızı asla vücudu olmayan kimseye nisbetle hüzüv yani mahallî istihza ve sıhrîyet ittihaz eder. **(Ülâike lehüm azâbün mühîn** (Ayet 9) İşte şunlara zılı imkânda ihanet ve hakaret azabı vardır.

(Ayet 13) **(İnne fî zâlike leâyâtin likavmin yetefekkerûn)** Yani semavat ve arzda bulunan şeylerin kâffesinin size teshirinde kendi nefsinde kendinin kim olduğunu ve melekut ve ceberuta varıncaya kadar bütün bu eşyanın ne sebepten kendine teshir olunduğunu tefekkür eden kimselere delail vardır ki tefekkür eden zatına rücu ederek hakikatını ve sırrı vücudunu ve bu eşya üzere tafsil ve teşrifine ve bunların kendine teshirine ehil kılındığına sebeb olan haysiyetini arif olur, ve şerefli bir rütbeden geri kalmaktan ar ederek davet olunduğu gayeye terakki eyler.

(Ayet 18) **(Sümme ce'alnâke alâ şerî'atin minelemr.)** Sonra biz, seni emri Hak'dan bir tarikat, tevhid tarikatı üzerine kıldık. **(Fettebi'hâ)** (Ayet 18) Beyne ve basiret üzerine o tarikata süluk ile tabi ol, **(Ve lâ tettebi'ehvâellezine lâ ya'lemûn)** (Ayet 18) ve tevhid ilmini bilmeyen taklid ehlinin cehalet ve arzularına tâbi olma.

(Ayet 19) **(İnnehüm len yuğnû anke minallahi şeyen)** Tahkik, onlar, tesirleri olmadığından fiilleriyle senden bir zararı def edemezler. Kuvvet ve kudretleri, ilimleri olmadığından sıfatlarıyla senden bir cehalet ve hicabı da defedemezler. Zira Allah'dan gayrının havl ve kuvveti yoktur. Ve seninle onların arasında senin onlarla ünsiyetine sebeb olan münasebet olmadığından huzurlarıyla senden vahşeti de defedemezler. Belki senin ünsiyetin, ancak Hak iledir. Senin şuhudunda onlar lâ-şeyi mahzdır. Binaenaleyh seninle onlar arasında hiç bir vechile dostluk yoktur. Zalimlerin dostluğu aralarında cinsiyet ve ihticabta münasebet olduğundan ancak zalimlerledir. **(Vallahu veliyyülmüttekîyn)** (Ayet 19) Ve Allah'ı Tealâ Hazretleri, tevhidi ef'al şuhudunda Hak'ka tevekkül ile Hak'kın ef'aline sığınanların umuruna mütevellidir, yahut tecelliyatı sıfat müşahedesiyle rıza makamında sıfatına ittika edenlerin yardımcısıdır, yahut tevhidi zat şuhudunda zatına ittika edenlerin habibidir. Çünkü veli, lugaten bu üç mana ile istimal olunur.

(Ayet 20) **(Hâzâ)** Şu beyan **(Besâirü linnasi)** (Ayet 20) sıfatın behçetini mütâlaa edenlerin kalblerine beyyinattır. Her basiretli

bir sıfatı tal'atının tecellisini mütalaa ederler. **(Ve hüden)** (Ayet 20) Ve ef'al hicabı azabından nefislerine rahmettir. **(Likavmin yûkinûn)** (Ayet 20) Şu beyanata yakîn hasıl eden kavim için hidayet ve rahmettir.

(Ayet 23) **(Efere eyte menittehaze ilâhehu hevahü)** Hevasını ilah ittihaz eden, hevasına tapan kimseyi görür müsün? İlah mabud demektir. Vakta ki hevaya itaat ettiler, hevaya ibadet edip onu ilâh edindiler. Zira insan muhabbet ve taatı ile her neye ibadet ederse bir taş bile olsa, onun ilâhıdır. **(Veedallehullahü alâ ilmin)** (Ayet 23) Allah Tealâ Hazretleri, onun istidadının zeval ve veçhinin süfli cihete inkılâbı haline alim olduğu halde, yahut o hevaya ibadet edici dinde işlenmesi vacib olan şeyi bilici olduğu halde Allah onu ıdlâl eyledi. Bu takdir üzere ıdlâli gafillerin ve emsalinin hali gibi kalbinin heva galebesi ve nefis muhabbeti ile dolduğundan, amelinin ilmine muhalefetinden ve kıdeminin nazarından tahallüfünden ileri gelmiştir. Nitekim Nebi Aleyhisselâm «Faydası olmayan ilmi ile beraber çok alimler dalalete düşmüştür.» buyurmuştur. Zira ilmi, süluka taalluku olmayan fuzul babındandır. **(Ve hateme alâ sem'ihî ve kalbihî)** (Ayet 23) Ve hicabın ve pasın kalınlığından hidayet kapısından tard, Hak kelamını işitmek ve anlamak mahallinden ib'ad ile Allah Tealâ onun kulağını ve kalbini mühürledi. **(Ve ce'ale alâ basarihi gışaveten)** (Ayet 23) ve gözü üzerine de cemalini rüyet ve likasını şuhuddan perde kıldı. **(Femen yehdiyhi min ba'dillah)** (Ayet 23) Allah'ı Tealâ'nın onu ıdlalinden sonra onun hidayeti ile kaim olacak bir mevcut olmadığından artık onu kim hidayet eyler?. **(Efelâ tezekkerûn)** (Ayet 23) Ey muvahhidler tezekkür etmez misiniz?

(Ayet 24) **(Ve kâlû mâ hiye illâ hayatüneddünya)** O mahcublar bizim hissî hayatımızdan başka hayat yoktur, derler. **(Nemûtu ve nehya)** (Ayet 24) Mevti tabiî beden ile olur, ve hayatı hissiyei cismaniye ile yaşarız. Bunlardan başka mevt ve hayat yoktur, derler, bunu da ebedane hayatı izafe ve ervahı kabzedici olan müessiri hakikîden mahcubiyetleri dolayısıyla ancak dehre nisbet ederler.

(Ayet 26) **(Kulillâhü yuhyiyküm sümme yümiytüküm)** Sen, de ki: «Sizi dehr değil, ancak Allah'ı Tealâ ihya eder; sonra imate eder; **(Sümme yecme'ulküm ilâ yevmilkıyâmeti lâ reybe fih)** (Ayet 26) sonra sizi ba's zamanında hayatı saniye ile kendine cemeyler.» Yahut mana: Dehr değil, Allah'ı Tealâ sizi hayatı nefsaniyeden sonra hayatı ebediyei kalbiye ile ihya eyler. Sonra O'nda fena ile imate

eyler; sonra hakkanî vücud ile O'nunla olmanız için fenadan sonra baka ve vücudu mevhub ile sizi kendine cem eder; lâkin insanların çoğu bilmezler.

(Ayet 27) **(Ve lillâhi mülküssemâvâti vel'ardı)** Semavat ve arzın mülkü Allah'ındır, nazarı şuhudda ondan gayrı malik yoktur. **(Ve yevme tekumüssâatü)** (Ayet 27) Kıyameti kübranın kaim olduğu günde **(Yahserülmübtilun)** (Ayet 27) gayrı isbat edenler, hâsir olurlar. Zira Hak'kın masivası küllisi batıldır. Her kim masıvayı isbat ve Hak'tan muhtecib olursa mübtildir.

(Ayet 28) **(Ve terâkülle ümmetin casiyeten)** «İnneke meyt ve innehüm meytun» buyurduğu vechile ey muvahhid, sen her bir ümmeti nefsiyle meyt, gayrı kadir olduğu cihetle hareketsiz taş yığını gibi, yahut cezadan evvel ba's vaktinde neş'eyi ulâda ictinan zamanında olan hali üzre her ümmeti muvakkıfı evvelde diz üstü çökmüş görürsün, bunda da bir sır vardır. **(Küllü ümmetin tüd'â ilâ kitâbihâ)** (Ayet 28) Her ümmet kitabına, yani amellerinin isbat olunduğu ve amel suretlerinin cesedlendiği ve heyeti cesedaniye üzre nakşolunduğu levha davet olunur. Amellerin kitabeti dört levhada olur, biri levhi süflidir ki her ümmet ona davet olunarak said olanın sağından ve şaki olanın solundan verilir. Levhaların diğer üçü, semavi ve ülvidir ki, bundan evvel ki bahislerde işaret olunmuştur. Her ümmetin davet olunduğu bu kitabın levhi süfli, olduğuna kail olduğumuzun sebebi bu makamdaki kelamın cezai amalde olduğu içindir. **(Elyevme tüczevne mâ küntüm ta'melun)** (Ayet 28) Bugün, yaptığınız amellerle cezalanırsınız.

(Ayet 29) **(Hâzâ kitâbünâ yentıku aleyküm bilhakkı)** İşte şu kitap, bizim size hak ile şehadet eyleyen hak ile söyleyen kitabımızdır. **(İnnâ künnâ nestensihu mâ küntüm ta'melun)** (Ayet 29) Biz sizin yaptığınız amelleri istinsah eder olmuştuk. Nasih yani yazıcı olanlar melekutu semaviye ve arziyenin kâffesidir.

(Ayet 30) **(Fe'emmellezine âmenû ve amilussâlihâtı)** Taklidi imanı gaybi veya ilmi imanı yakini ile iman edenler ve miadı cismanide salâh hallerini mucib olan hasenat envaını işleyenler **(Feyüdhilühüm rabbühüm fî rahmetihi)** (Ayet 30) Rab'ları onları ef'al cennetinde amellerin sevabı rahmetine ithal eder.

(Ayet 31) **(Ve emmelezine keferû)** Amma küfrü asli ile veya ecrâm ile hey'atı muzlime-i ceremaniyede ingimas sebebiyle Hak'tan ihticab edenlere «Size ayatım okunur olmadı mı? Siz istikbar edip mücrim günahkâr bir kavim oldunuz.» Ve size, «Allah'ın vadi, kıya-

meti kübra haktır, bunda şek yoktur» denildiği vakit «Biz kıyamet ve saatin ne olduğunu bilmeyiz, biz ancak zan ve tahmin ederiz, buna yakinimiz yoktur.» der idiniz» denilir. Ve onlara amellerinin kötülükleri zahir olur, ve istihza eyledikleri şeyler onları ihate eder.

(Ayet 34) **(Ve kıylel yevme nensâküm kemâ nesiytüm likae yevmiküm hâzâ)** Ve onlara siz ademî itirafınız dolayısıyla bu gününüzde likamız için ameli terk ettiğiniz gibi biz de sizi azabda terk ederiz. Yahut mana : Siz, ahdı ezeliyi nisyan ile bu gününüzün likasını nisyan ettiğiniz, unuttuğunuz gibi bizde sizi hızlan ile azabda terk olunmuş, unutulmuş bir şey gibi kılarız, denilir.

(Ayet 36) **(Felillâhilhamd)** Eşyanın mümkün olan kemalatın en celili üzre husulü ve gayelerine büluğu ile kâffesine hasıl olan kemali mutlak Allah'ındır. **(Rabbisemâvât)** (Ayet 36) Ervahın mükemmil ve müdebbiri **(Verabbilârd)** (Ayet 36) ecsadın müdebbir, malik ve mutasarrıfı **(Rabbil'âlemîn)** (Ayet 36) rububiyeti ile bütün alemleri kemalatına tevcih edici olan Allah'ındır.

(Ayet 37) **(Ve lehülkibriyaü fissemâvâtı vel'ard)** İstila ve her şeyi üzerine kibir ve tereffü ve o şeyden istiğnası ve şeyin O'na iftikar ve ihtiyacı sebebiyle ulüv ve azametin gayeti, Allah'ındır. İmdi her şey Hak'kın kemalâtını ve cemi sıfatını izhar etmekle lisanı hali ile O'na hamd eder, tağyir ve imkânı ile ve O'na muhtaç, zatı ile fani, kendisine mahsus kemalden başka kemalattan kasır mahlukât sırasında dizilmesiyle O'nu tekbir eyler. **(Ve hâvel'aziz)** (Ayet 37) Allah'ı Tealâ, her şeyde tesiri ve onu kendi hakikatına icbarı ile her şeyi kahredici kuvvet sahibidir. Lütuf tedbiri ile her şeyin istidadını tertib edici, dakik sanatı, hafi hikmeti ile her şeyi dilediği sıfatını kabul etmesine hazırlayıcıdır. Casiye suresi tamamdır.

AHKÂF SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 3) **(Mâ halaknessemâvâti vel'arda ve mâ beynehüma illâ bilhakkı)** Gökleri ve yeri ve aralarında olan şeyleri izhar etmedik, ancak Hak ile izhar eyledik, yani her şeyin, onunla kaim, olduğu samedi, ehadı, sabit vücudu mutlak ile yahut «Adl ile semavat ve arz kaim oldu» denildiği gibi her kesretin onunla intizam bulduğu vahdetin zılli olan adl ile izhar eyledik. **(Ve ecelin müsemmâ)** (Ayet 3) ve musemma ile ecelin takdiri ile yani vücudun kemalinin onunla

müntehi olduğu kemali muayyen ile o da ezelde olduğu gibi her şeyin kendisinde fani olduğu vücudu ehadi ile mehdinin zuhuru vahidi kahharın büruzu sebebiyle kıyameti kübradır. **(Vellezine keferû ammâ ünzirû mu'ridûn)** (Ayet 3) Hak'dan ihticab ile küfredenler, korkutuldukları kıyameti kübradan iraz edicidirler.

(Ayet 4) **Kul ere'eytüm mâ ted'ûne min dunillâhi)** Habibim de ki: «Her ne olursa olsun Allah'dan gayrı tesmiye ve kendine vücud ve tesir isbat eylediğiniz şeyleri haber verin. **(Eruni)** (Ayet 4) O'nun semavi bir şeyde şirket yahut arzî bir şeyde istidlâl tesiri nedir? bana gösteriniz. **(İytûnî bi kitâbîn min kabli hâzâ ev esâretin min ilmin in küntüm sâdıkıyn)** (Ayet 4) Eğer siz sadık oldunuzsa bunun üzerine bana evvel ki bir kitaptan bir delili naklî yahut muhkem ilimden bir delili aklî getiriniz.»

(Ayet 5) **(Ve men edallü mimmen yed'û min dûnillâhi)** Meselâ kölelerin seyyidlere duası gibi her ne olursa olsun Allah'dan gayrı bir şeyi dua eden kimseden daha fazla dalalet sahibi kim olabilir? Zira ona Allah'dan gayrı hiç kimse icabet edemez.

(Ayet 6) **(Ve iza huşirennâsü kânû lehüm a'dâen)** İnsanlar, haşr olundukları vakit onlara düşman olurlar. Zira dünya ehlinin seyyidlerine ibadet ve onlara hizmetleri, keza büyük adamların hademelerini kendilerine taptırmaları ve hizmet ettirmeleri ancak nefsani bir garez içindir. İ'raz mürtefi, alil ve esbab zail olduğu vakit onlara düşman olurlar ve **«elai yevmeizin badühüm liibadin adüvvü illelmüttekin»** kavlinin tefsirinde denildiği gibi ibadetlerini inkâr ederek «Siz, bize hizmet etmediniz belki kendinize hizmet ettiniz» derler.

(Ayet 13) **(İnnellezine kâlû rabbünallah)** Tahkik: Bizim Rabbimiz Allah'tır diyen kimseler yani alâikden tecerrüt ederek ve avâiki silkip atarak masivanın küllisinden Allah'a inkıta ile gözünü tuğyandan menedip sıdk ile «Rabbimiz Allah'tır» diyenler, çünkü onlardan bekaya baki olmakla arsai fenada telvinattan emin olamayanlar, sadık oldukları halde «Rabbimiz Allah'tır» diyememişlerdir, **(Sümmestekamu)** (Ayet 13) Sonra her hangi bir damarı veya bir kılı bile ancak Allah ile ve Allah için hareket eder bir haysiyette adabı Hazreti İlâhî'de zelilden ve fasit sözden sakınarak amelde Allah ile tahakkuk etmekle müstakim olanlar, **(Felâ havfün aleyhim)** (Ayet 13) hicab ve ikabları olmadığından onlara korku yoktur, **(Ve lâ hüm yahzenûn)** (Ayet 13) bütün rağbet ettikleri şeyler, hasıl olup kendilerinden hiç bir şeyi fevt etmemiş ve etmiyecek olduğundan onlar, mahzun da olmazlar. Nitekim, **«İnne fillahi garaen liküllü musibeten ve derken an küllü mafat»**; yani tahkik, Allah'da her

musibet için sabır ve her fevt olan şey için bir yetişmek vardır.» denilmiştir.

(Ayet 14) **(Ülâike ashabülcenneti halidiyne fiyha cezâen bimâ kânû ya'melun.)** İşte bunlar, bütün cennetlere şamil olan cenneti mutlaka sahipleridir ki vusule kadar sülukları halinde işledikleri amellere ceza olarak cenneti mutlakada muhalleddirler.

(Ayet 15) **(Hattâ izâ beleğa eşüddehü ve beleğa erba'ıyne seneten)** Nefsin istikmali bedene mütevakkıf olduğu için nefis bedenin tedbirleriyle ve neşenin evvelinde beden ile kendi kemalinden meşgul olunca basireti açılmayıp idraki safi olmaz ve rüşdü tebeyyün etmez, ancak nikâha baliğ olduğu vakitte rüşdü tebeyyün eder. Nitekim yetimler hakkında «nikâha baliğ oldukları zaman eğer onların, reşid olduklarını anlarsanız mallarını kendilerine def ediniz» denilmiştir ki bu, sûrî olan kemal ve rüşddür. Görmez misin ki tabiat, çocukluk vaktinden bûluğ vaktine kadar azanın zafiyetinden büyümeğe ve katılaşmaya şiddetle ihtiyacından bedenden tahallül edene ziyade olarak aktarı bedene ziyade olan gıdayı getirmeğe uğraşmaktan nev'in maddesini tahsile ferağ bulamaz, o vakitte nefsi bedende dalgındır. Tabiatı bu işte kullanıcı, o zamana kadar kendi kemalinden gafildir. Vaktaki alat haddi kemaline karib ve nefsin o alatı tasarrufatında kullanmağa salih bir hale ulaşınca ve aktarı bedende zaid olan şeye ihtiyaç azalınca şahsın kemaliyle tabiat, şahsın maddesinden müstağni olduğu için şahısdan maddei nevin tahsiline ferağ eder. O vakit nefisde kendi kemalini tahsile fariğ olur. Nefsin akıl basireti açılır, envarı fitreti ve istidadı zahir olur ve beşiğinde uykusundan uyanır ve gaflet uykusundan yakaza haline gelip cevherinin kudsiyetini anlar, merkezini ve gayesini arar. Bu da iki şey sebebiyledir ki, birisi alatı istikmalde kullanmağa selahiyeti birisi de bedenle iştigali az olmakla alatın ikbal ederek bedene tahsisinden feragatidir. Lâkin büyümek yaşı baki ve alatın, kuvvet ve şiddette zaid olması mümkün oldukça nefis, bilkülliye ciheti ulviyeye teveccüh ve kemalatı akliye ve metalibi kudsiyenin tahsili için tecerrüd edemez. Bu da ilmi tıpta tebeyyün ettiği gibi yaşın otuzu müntehasına kadardır. Otuz yaşını geçip vukuf yaşını alınca nefsin fitrata feragati vaki olduğundan, nefis, kendi alemine ikbal ve fıtratinin nurları işrak eder ve kemalini talebi şiddetlenir. Buna binaen eytamı hakikiyenin kefili olan Ruhulkuds, nefsin rüşdünü görürse ona hakayık ve maarifi ulûm ve hüküm mallarını vermeğe başlar, çünkü artık müfârekatı kudsiye ve nuraniyatı ceberutiyenin nikâhına baliğ olmuştur. Bu da eşed suri vaktinden ni-

hayeti takriben kırk yaşı olan bu rüşdü manevinin eşeddine kadar ef'alde seyri mümkün olduğu için ta ki aynı cemde istiğrak ile fenai tamme kadar nefsin zata doğru sıfatullahda seyri vaktidir. Bu sebepten kırk yaşından sonra sefi barid olur denilmiştir ki, mezkûr emvali kabul ve emvalde tasarruf için tezkiye ve ef'alde seyr ve teveccüh ve taleb ile mezkûr emvali kabule ve onda tasarrufa müstaid olmamıştır. Binaenaleyh, Ruhulkuds, onda rüşdü göremediğin' den malı ona defetmez; ama kırk yaşı zamanında Allah'da fena ile seyri tamam olduğu vakit fenadan sonra beka vaktinde ve istikamet avanında amelde bulunur ki, buna da **«Rabbi evzı'nî»** kavliyle işaret eylemiştir. İşte bu sebepten, Yahya ve İsa'dan başka kırk yaşından evvel asla peygamber gönderilmedi. Bütün peygamberler kırk yaşından sonra gönderildi. Yahya ile İsa kırkdan evvel gelmekle beraber bazı semavatta vâkıf oldular. İmdi: Nimetler şükr ile bağlanması vacib, mesel veya kelimât kabilinden kaçıcı şeyler olunca nimetlerin muhafazası için naimi gayrı mütenahiye ile mesbuk hasıl olmuş olan kemal nimetine şükrü ilhamı talebeyledi ki, fenayı ruyet ile mahcub ve haline aldanarak ve kemaline dayanarak taatı terk etmiş olmasın. Zira fena makamının afeti de fenayı görmektir. Bununla mübtela olan kimse telvinde vaki olup temkin nimetinden mahrum olur. Bu sebepten Nebi Aleyhisselâm **(Efela ekun abden şekura)** «Ya ben abdi şekûr olmayayım mı?» buyurmuştur Keza şükre ilhamı talebettiği gibi kendine ve vücuduna sebebi karib olan ebeveynine verilmiş olan nimetlerin şükrü demek olan taat üzerine durdurmak suretiyle kemal ve hidayet nimetlerinin muhafazasını talebeyledi. Çünkü valideyninde hayır ve hulki hasen ve sırrı salih olmasaydı kendisi, onların sırrı olmakla kendisinde bu kemal zahir olmazdı. Bu sebeple valideyne ihsan ve onlar için dua vacib olmuştur.

(Ayet 15) **(Ve en a'mele salihen terdahü)** Ve beni, müstaid kimseleri tekmil ile senin razı olduğun salih ameli işlemeğe ilham eyle. Zira kâmil olan zata vacib olan evvelen kemali muhafaza sonra da müstekmel olanları tekmildir ki, amel umuru nisbiyedendir. **(Hasenatülebrar seyyiatülmukarrebiyn)** denildiği gibi çok defa birine nisbetle salih diğerine nisbetle seyyie olur. Bu sebepten **(ve aslihli fî zürriyeti)** (Ayet 15) buyurdu, yani ister sulbî, ister gayrı sulbî evladı hakikiyemi islâh eyle. Zira tekmil ve terbiyeden ibaret olan salih amel ancak müstaidlerin istidatlarının tehiyyesinden ve amal ve ahvallerinden salahdan sonra müessir olur. Bu da Hak'kın feyzi akdesindendir. Eğer, sırf Allah indinden olan bu salah ve kabul tam olmaya idi **(İnneke la tehdi men ehbeyt')** buyurduğu gibi islah, tekmil ve irşadın eseri bulunmazdı. İmdi taatı ilham edicinin hakkıyla

kıyam ve şükrü sebebiyle kemalin muhafazası ve irşadla tekmil, bu ikisi, istikamette amelin melekleri ve beka makamında hakkani vücudla mütahakkik olanların vazifesidir. **(İnni tübtü ileyke)** (Ayet 15) Tahkik ben, sana fenayı ruyet günahından tevbe eyledim. Şu tevbe **(Felemma efakün kale sübhaneke tübte ileyke)** buyurduğu vechile, Musa Aleyhisselâm'ın ifakat zamanında yaptığı tevbesidir. **(Ve innî minelmüslimîn)** (Ayet 15) Ve tahkik ben, istikamet makamındaki kullar mesleğinde inkiyad ve teslim olmuş kimselerdenim.

(Ayet 16) **(Ülâikellezine netekabbelu anhüm ahsene mâ amilû)** İşte bu tevbe ve istikametle mevsuf olanlardır ki terbiyeleri asarının ve hüsnü hidayetlerinin müridlerde zuhuru ile bunlar, kendilerinden amellerinin en güzelini kabul etmiş olduğumuz kimselerdir, çünkü tekmil amellerin en güzelidir. Görmez misin ki, kâmillerden mütâbaat tariki üzre sabit olmayan ve sünnetin muhafazasında şiddet göstermeyen kimselerin, istikameti ihlal etmesi ve hal keramesine dayanması dolayısıyla etbâı bulunmamış ve ondan diğer bir kâmil kâim olmamıştır ki, bu da ameli salihinin ademi kabulünün alâmetidir. Bunlar ki kemal nimetinin şükrüyle kaim oldular amelleri kabul olundu. **(Ve netecâvezü an seyyiâtihim fi ashâbilcenneti)** (Ayet 16) Ve bunlar, cenneti mutlaka ashabından olup temkin makamında tamsı hakiki ve mahvı külli ile sıfat ve zatlarının bakayasından ibaret seyyiatından tecavüz eylediğimiz kimselerdir. Bunlar, fenayı ruyet günâhında ve eniyyet ve eneiyet zuhuru telvininde de bulunmazlar. **(Va'dessıdkıllezi kânû yûadûn)** (Ayet 16) Onlara zürriyetlerini ilhak ederiz ve amellerinden bir şey noksan etmeyiz, buyurulduğu vechile vaadolundukları doğru vaadın icabı infaz olunur.

(Ayet 19) **(Ve liküllin derecât)** Ayette sabıkları zikir ve onları, mukabillerinin ve aleyhlerinde hüküm lâhik ve sabit olan matrudların zikri ile takib ve feriki evvelin süeda sayısında ve feriki saninin eşkiya cümlesinden olduğunu beyan edince kelam, kitabın evvelinde zikrolunan yedi sınıfa tenavül eylemiştir. Çünkü iman ile küfürde asıl olan iki sınıfı sarihen zikr ve geri kalan beş sınıfın zikrine de tariz ederek **(Ve liküllin derecâtün mimmâ amilû)** (Ayet 19) buyurmuştur. Yani esnafı nasdan her sınıf için alâyı illiyinden esfeli safiline kadar amellerinin cezasından dereceler vardır. Burada da derecatı, derekâta tağlib eylemiştir. Belki her sınıftan her kimse için cennetlerin birinden veya niran tabakalarından bir rütbe ve makam ve mevki ve kıdem vardır.

(Ayet 20) **(Ezhebtüm tayyibâtıküm fî hayatıkümüddünya)** Küfür ve inkâr edenler nara arz olundukları vakit onlara «Siz, tayyi-

batınızı dünya hayatınızda giderdiniz.» denilir. Yani bu söz huzuzun kâffesini, dünya lezzetlerinde giderdiklerini inkârdır. Zira herkesin evvelki istidadı hasebiyle bir kemal ve ona mukabil bir noksanı vardır ve bu alemde vakti tekevvünü hasebiyle saadeti âcilesi ve ona mukabil şekaveti vardır. İmdi onun için iki neşeden her biri hasebiyle iki kemalinin her ikisine münasib tayyibat ve huzuz vardır. Her kim dünya tayyibat ve huzuzuna ve onunla faydalanmağa yüz döndürüp kalbi ile uhrânın tayyibat ve lezzatından iraz eylerse **«feeminhüm men yekulürabbena atina fiddünya ve mâ lehü filahıreti men hallak»** buyurduğu vechile metalibi nuriyeden ihticabı ve umuru zulmaniyede ingıması hasebiyle ahiret lezzetlerinden aslen mahrum olur. İşte, **(Ezhebtüm tayyibâtiküm fi hayatikümüddünya)** (Ayet 20) nın manası budur. Zira hüviyetinin iktiza eylediği huzuzu uhreviye bu neşede gitmiş ve güya gündüzde ziyade olan geceden noksan olmuştur. Ama yüzünü ahirete çeviren ve zühd ve takva ile dünyadan tenezzüh eden ve hakiki tayyibat olan maarifi hakîkiye, lezzatı ulviye, hakayıkı ilahiye, envarı kudsiyede rağbet eden kimsenin ahretten nasibi verilmekle beraber birincilere kıyasen huzuzu âcilesinden de noksan kılınmaz. Belki, **(Men kane yüridü harsülahırete nezidlehü fi harsı)** buyurduğu gibi dünyadan nasibi çoğaltılır. Çünkü alemi kudsde iştiğrak ve Hak cenabına teveccüh, nefse kuvvet ve kudret iras eyler ki, onunla nefis, alemi hisde müessir olur. Kuvvetlerin ve kudretlerin menbaına ittisal ederse keyfiyet nasıl olur? Görmez misin ki alemi melekut, alemi mülkde müessir, onda mutasarrıf, Allah'ın izin ve teshiri ile onu kahirdir? Alemi hisde inhimak ise kuvvei fıtriyeyi kurutup kalbin nurunu söndürür. Kalbin bir şeyde kuvvet kudret ve tesiri kalmaz ki şanı teessürü mahz olan bir şeyi müteessir ve şanı teshiri sırf ve infiali mutlak olan bir şeyi müsahhar ve münfail olmuştur. Bu sebepten «Dünya bir gölge gibidir, ondan yüz çevirene tabi olur ona teveccüh edeni faid olur» denilmiştir. Emir-il müminin radıyallahu anh: **«Men akbele ileyha fati ve fait ve men a'raz anha atene»**, yani «Herkim dünyadan yüz çevirirse dünya ona gelir» demiştir.

(Ayet 20) **(Felyevme tüczevne azabelhuni)** Binaenaleyh, bittabi ciheti süfliyeye mülâzimetiniz ve aşkla metalibi dünyaya teveccühünüzden bugün zillet ve sigar azabıyla ceza olunursunuz. Siz, tecbir ve istikbar ile denaet ve inkiharı ihtiyar eylediniz. İşte **(Bima küntüm testekbirûn)** (Ayet 20) kavlinin manası budur. Yani nefis makamında şanı istikbar olan kuvvei gazabiyenin istilasıyla **(Filardı biğayrilhakkı)** (Ayet 20) haksız olarak yer yüzünde istikbarınız sebebiyle cezalandırılırsınız. Zira eğer hey'eti gazabiye ve şuhudiye

den tecerrüt ve sıfatı nefsiyeden tereffu etseler ve eniyyet ve eneiyet gömleğinden soyunsalar idi sema ve arzda Hak ile istikbar edecekler ve tekebbürleri, Allah'ın kibriyası olacakdı. Nitekim Caferi Sadık Aleyhisselam'ın, kendisine «Sende her fazilet ve kemal var ancak sen mütekebbirsin» diyen kişiye «Vallahi ben mütekebbir değilim, belki ben kendi kibrimden soyundum, soyununca da bana Allah'ın kibriyası giydirildi.» buyurduğu gibi ki, işte Hak ile tekebbür ancak budur. **(Ve bima küntüm tefsükûn)** (Ayet 20) Ve haysiyeti fısk ve fesad olan kuvvei şehevaniyenin istilâsıyla sizin fısk eder olduğunuz sebebiyle cezalanırsınız

(Ayet 29) **(Ve iz sarafnâ ileyke neferen minelcinni)** Cin, letaifi anasırdan mürekkeb ebdânı latiyfede cesedlenmiş nüfusu arziyedir. Hükemayı fers bu nüfusa, süveri muallaka tesmiye etmiştir. Ebdânı unsuriyede cesedlenmiş nüfusu arziye oldukları ve bu hususda insanlara müşarik bulundukları için ins ve cinne, sekaleyn denilmiştir. Kur'an ile hidayet bulmak insanlar için mümkün olduğu gibi cinler için de mümkündür. Muhakkikıynden ve gayrilerinden işidilmiş olan cinlerin hikayeleri, reddi imkanından daha çok ve tevili kabul etmekten daha vazihdir. Ve eğer tatbiki istersen işit: **(Ve iz sarafna ileyke)** (Ayet 29) Bizim, sana namazda kıraatın halinde akıl, fikir, mütehayyile, vehim kuvayı ruhaniyesi cini sarfettiğimiz, yani nuru kuds sabahının tuluu zamanında, huzurunun vaktinde hareketleriyle kalbin dağılmıyarak hatırın müşevveş olmamak ve himmetin cem olmak için onların sana tatvi' ve teshirleriyle bu kuvvetleri nefis ve tabiat canibinden men ve sana doğru çevirmekle senin tarafına imâle ve sırrına tebaiyyet ettirdiğimizi tezekkür eyle, hatırla.

(Ayet 29) **(Yestemi'ûnelkur'an)** Onlar alemi kudsiden sana varid olan Kur'an'ı istima eder oldukları halde **(Felemmâ hadarûhû)** (Ayet 29) senin üzerine nuru furkanının zuhurunda kemalâtı cami olan aklı kuraniye hazır oldukları vakit **(Kâlû ensıtû)** (Ayet 29) «Sakin olun, dinleyin» dediler, ve bazısı bazısını ehadisi nefsiye, tasavvurat, heracis, vesavis, havatır, harekatı fikriye, intikalâtı tahayyüliye gibi kendilerine mahsus kelamdan susturdu. Bu makamdaki kavil yani «Sakin olun ve dinleyin» sözü, bir kaç defa zikir ve beyan olunduğu gibi halidir. Zira sakin olup da ifaze olunan varidatı kudsiyeyi işitmek için kulak verici olmıyalardı varid olan şeyden eser kalmazdı. Belki gaybın telakkisi ve manayı kudsinin vürudu, ve kelâmı ilâhinin tilaveti, layık olduğu vechile olmazdı. Bu sebepten «Gecenin neşesi söz cihetinden daha sadık ve tesiri daha şiddetlidir.» buyurulmuştur. Ne için vahyın mebdei münamatı sadıka olmuştur?

Çünkü uyku zamanında bu kuvvetler, muattal ve sakin olurlar, ta ki uyanık iken bu kuvvayı meşguliyetlerinden azil ve tatile kuvvet peyda edinceye kadar böyle olmuş, bu kuvvetin husulünden sonra vahyi yakaza halinde başlamıştır. **(Felemmâ kudiye vellev ilâ kavmihim münzirîin)** (Ayet 29) Varidi manevi ve nazili kudsiye keşfi kaza olununca bu kuvvetler, kavimleri olan kuvayı nefsaniye ve tabiiyeyi kalbe tuğyan ve adavetin ikabı ile korkutucu oldukları halde kavimlerine dönerler. Yani nazil olan manayı kudsiden müstefat hey'atı nuriyenin ifazası ile ve melekatı fazıla ile kuvvada tesir ederler ve riyazat ve teshir ile kuvayi nefsaniye ve tabiiyeyi kalbi istila etmekten menederler.

(Ayet 30) **(Kâlû yâ kavmenâ innâ semi'nâ kitâben ünzile min ba'di Musa)** «Ey kavmimiz, biz Musa'dan sonra inzal olunan bir kitap işittik» derler. Yani biz, vücudu Muhammed'îde hasıl olan bu te'siri nuri gibi ancak Musa zamanında müteessir olmuştuk. Ondan sonra bu zamana kadar bu manayı telakki etmemiştik. Zira İsa Aleyhisselâm'ın miracı tamam olmadı ve hayatında hali kuds dizisinde dizilmekte ve cemi kuvvasının sırrına mütabaatında Muhammed ile Musa'nın haline baliğ olmadı ve cemi kuvvası vücudu hakkani ile tahakkuk etmek için fenası kemal bulmadı, bunun için dördüncü semada kalıp orada ihticab eyledi. Muhammed'le Musa böyle değil. İsa da hali tamamlamak için nuzülden sonra milleti Muhammed'îyeye tabi olacaktır. **(Musaddıkan limâ beyne yedeyhi)** (Ayet 30) Tevhide hidayet ve istikamette evvelki kitaba mutabık olduğu için evvelindeki kitabı tasdik edici olduğu halde **(Yehdi ilelhakkı ve ilâ tarikin müstekim)** (Ayet 30) o kitab tevhide ve doğru yola hidayet ediyor.

(Ayet 31) **(Yâ kavmenâ eciybû da'iyallahı)** Ey kavmimiz, Allah'a teveccühde adabıyla teeddüb, ahkamına istislam, taatında evamir ve nevahisine inkıyad hususunda kalbe itaat ile Allah'ın davetcisine icabet ediniz. **(Ve âminu bihi)** (Ayet 31) Nuruyla nurlanmak ve ibadeti mesleğinde dizilmekle ona iman ediniz. **(Yağfirleküm min zünûbiküm)** (Ayet 31) Sizin, hevaya mütabaatla ciheti süfliyeye meyil ve rezail heyetlerinizi ve sıfatı nefsaniye hicaplarınızı örtsün. Kuvânın maddeden tecridi mümteni olduğundan taallukatı bedeniye ve şevagılı tabiiyenizi örtmek lâzım gelmez. Bu sebepten **(min tebiziye)** ile irad ederek günâhlarınızın bir kısmını mağfiret eder diye balâda işaret olunan günâhlar murad olunmuştur. **(Ve yücirküm min azâbın elîm)** (Ayet 31) Ve bedenden çekilmekle ve alatın fıkdanı dolayısıyla mahrumiyetle beraber lezzat ve şehevata incizabınız sebebiyle çok elem verici azaptan sizi kurtarır. Bu aye-

tın tefsirinde bazı müfessirlerin «Cine sevap yoktur islâm olmaları, ancak ikablarını defeder» dedikleri eğer sabit olursa bu söz kuvâyı bedeniyenin meaniyi külliyei akliyeden, heyatı nuriye ve lezzeti kudsiyeden haz ve nasibleri olmadığına lâkin sırra inkiyad ve mutavaatları, alamı hissiye ve nuzuriyelerini, yani his ve çekişme elemlerini defeder olduğuna işarettir. Allah alimdir.

Ahkâf suresi bitmiştir.

MUHAMMED (S.A.S.) SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Ellezîne keferû ve saddû an sebîlillâhi edalle a'mâlehüm)** Küfür edenlerin ve Allah'ın yolundan menedenlerin, Allah Tealâ Hazretleri amellerini izlâl eylemiştir.

(Ayet 2) **(Vellezîne âmenû ve amilûssâlihâti ve âmenû bimâ nüzzile alâ Muhammedin ve hüvel hakku min rabbihim keffere anhüm seyyiâtihim ve asleha bâlehüm)** İman edenlerin ve salih ameller işleyenlerin ve Rab'lerinden Hak olduğu halde Muhammed'e inzal olunan Kur'an'a iman edenlerin, Allah Tealâ Hazretleri seyyiatını örtüp halerini ıslah eylemiştir. Küfür edenleri, Allah yolunda sülûktan men eden kuvâyı nefsaniyeye ve iman edenleri, Allah yolunda sülûka muavenet eden kuvâyı ruhaniyeye tatbik, masabıktan zahir olduğundan tekrar etmedik.

(Ayet 15) **(Meselül cennetilletî vü'idel müttekûne)** Bir kaç defa zikrolunmuş olan beş sınıf müttekinin vaad olundukları bütün cennetlere şamil olan cenneti mutlakanın sıfatı: **(Fiyha enhârun min mâin gayri âsinin)** (Ayet 15) O cennetlerde tegayyür etmemiş sudan nehirler vardır. Yani, yerin su ile hayat bulup hayat sahiplerinin su ile kandıkları gibi o cennetlerde kalplere hayat veren tabiatları kandıran ulûmu maârifi hakikiye sıfatları vardır. **(Gayri âsinin)** demek şek, vehim şaibeleri, âdet ve itikadatı faside ihtilafı ile tagayyür etmemiş, bozulmamış demektir. İşbu ulûm ve maaârif nehirleri, nefis sıfatlarından içtinab ve kalb makamına vasıl olan müttekilere mahsustur. **(Ve enhârun min lebenin lem yeteğayyer ta'mühü)** (Ayet 15) Ve tadı bozulmamış sütten nehirler vardır. Yani kalb makamına vusulden evvel nefis menzillerinde measi ve rezailden ittika ile riyazat ve sülûka müstaid ve salih olan nakıslara mahsus ef'al ve ahlâka müteallik ilimler, nakıs olan ef'ale mahsus süt

mesabesinde bulunan şerayi ve hikmeti ameliye ilimleri gibi, mezâhib ehlinin ihtilafatı, ehli mülkün taassubatı, ehva ve bid'ad şaibeleri ile tadı ve lezzeti bozulmamış nâfi' ilimler vardır. **(Ve enhârün min hamrin)** (Ayet 15) Ve zat ve sıfat muhabbetinde sınıflar vardır. **(Lezzetin lişşâribîne)** (Ayet 15) Hüsnü tecelliyatı sıfat müşahadesi ve cemali zatın şühudu makamına baliğ olan kâmiller ve ruh makamında cemali mutlaka ve ayni cemide istiğraka müstak, sıfat ve zevatından ittika etmiş aşıklar için lezzetli zat ve sıfat muhabbeti şarabından nehirler vardır. **(Ve enharün min aselin musaffa)** (Ayet 15) Ve ezvakı bulmuş olan saliklere ve makamı muhabbete vusûlden evvel fuzûlden ittika eden, kemale müteveccih irade sahiplerine ahval ve makamatta lezzatı vicdaniye ve burakı nuriye ve varidatı kudsiye tatlılıklarından nehirler vardır. Zira bal yiyenler hamr içenlerden çoktur. Fakat balın tatlılığını tatmış olan her kimse hamrın lezzetini tatmış değildir. Bilakis hamrın lezzetini tadanların kâffesi balın lezzetini tatmıştır. **(Velehüm fiyhâ min küllissemerâti)** (Ayet 15) Ve onlar o cennetlerde, şairin «Azabla bulduğu lezzetden başka, bütün lezzetlere ben nail oldum» dediği gibi zat, sıfat, ef'al tecelliyatının kâffesinden envaı lezzetler vardır. Zira azab ediciyi şuhud ve kahır sıfatı tecellisinin, zevk edenlere hususi bir lezzeti vardır ki onu bilen bilir, inkâr eden de inkâr eder. **(Ve mağfiretün min rabbihim)** (Ayet 15) Süt sahiblerine rezail seyyiatının tekfiri ve measi heyetinin setri ile, sonra su sahiplerine bunlarla beraber ef'alin de setri ile, sonra bal ve bir kısım hamr sahiplerine sıfatın mahvı ile sonra fevâkih ve semerat ehline ahval ve makamat günâhlarının mahvı ve bakıyyelerin ifnası ve envarı tecelliyat ile zuhurunun ihfası ile, sonra sırf, muhabbet şarabı içicilerine zatın ifnası ve cemi ehadiyette istiğrak ve aynı hüviyette istihlâk ile Rab'lerinden mağfiret vardır. Bunların kâffesi, müttekin sınıflarıdır. **(Kemen hüve hâlidunfinnâri)** (Ayet 15) Bunlar, mukabillerinde tabiat cehiminin derekatında bulunan bağırsaklarını koparan heva kaynar suyunu içirilen kimse gibi mi olur?

(Ayet 19) **(Fa'lem ennehu lâilâhe illallah)** Tevhidde yakin ilmini tahsil ile sonra tarikata sülûk et; çünkü sülûkun sureti olan istiğfar, imanı zannî ile değil, imanı ilmî ile mesbuktur. İmanda sebatı rızıklanmamış olan kimseye sülûk mümkün olmaz. Sebat da ancak yakin ile olur; zira taklidî itikadın tagayyürü mümkündür. İster hayatı bedeniye ile olsun ister sıfatı nefsaniye veya kalbiye ile yahut «Senin vücudun hiçbir günâhın kıyas olunamadığı büyük bir günâhtır» denildiği gibi eneiyyet ile olsun, her hicab bir günâhtır. Binaenaleyh bu makamda ilim ile emir, vahdetin şuhuduna tergib-

tir. Günâhtan istiğfar ile emir de, bakiyye ve eneiyetin zuhuru zatından halasa, kurtulmağa teşviktir. **(Ve lil'mü'miniyne)** (Ayet 19) Tekmil ve irşad ve Hak'ka davet ve tevhid yoluna sülûka hidayet etmekle müminler için de istiğfar eyle. Bu ve bunun gibi ayetler Nebi Aleyhisselam'ın Allah'ta sülûkunun ekserisi bi'set ve nübüvvetinden sonra olduğuna delalet eder. **(Vallahü ya'lemu mütekallebeküm)** (Ayet 19) Allah Tealâ Hazretleri, sizin sülûkta bir rütbeden bir rütbeye ve bir halden diğer bir hale intikalinizi, **(Ve mesvaküm)** (Ayet 19) ve bulunduğunuz makamı bilir. Makamınızın muktezası ile size envarı ifaza ve imdadı inzal eyler.

(Ayet 27) **(Fekeyfe izâ teveffethümül melâiketü)** Melâikenin öldürmesi nefis makamında Hak'tan ümidi kesilmiş, melekûtu arzıyye dizisinde dizilmiş kimselere mahsustur. Yani yüzleri cihetinden envarı kudsiyyeden hicablanmak, arkalarından meylettikleri hissî lezzetlerden menetmek ile elem ve eza verici bir sıfat üzere ruhlarını kabzetmekle melâikeyi arzıyyenin o münafıkları öldürdükleri vakit o münafıklar ne yapacaklardır ve o vakit için hileleri nedir? Zira nefsin yüzü kalb tarafına gelen cihetidir, onu vurmak ve dövmek kalbin envarından ve mesrur olduğu sıfat tecelliyatından hicablanmakla nefse o cihetten elem vermektir. Nefsin arkası beden tarafına gelen cihetidir, onu dövmek de meyli tabiisi ve arzusu ile müncezib olduğu cihet, ciheti süfliyye ve lezzatı hissiyeden men ve kendilerinden o lezzata isal edici aletleri ahzetmekle o cihetten ta'zib etmektir. **(Zalike)** (Ayet 28) Şu iki cihetten elem vermek ve dövmek **(Biennehümüttebe'û mâ eshatallahe)** (Ayet 28) onların Allah'ı gazaplandıran şeye tabi olmaları, Hak'tan uzaklaştırıcı measi ve şehevatı bedeniyyede inhimakları sebebiyledir ki, arkalarından dövülmeğe müstahak olmuşlardır. **(Ve kerikû rıdvânehu)** (Ayet 28) Ve rıza makamını ve kurbu mucib olan Hak'kın canibine teveccüh ve sıfatı ile ittisaf için kendi sıfatlarından insilah demek olan Allah'ın rızasını sevmedikleri sebebiyledir ki yüzlerinden dövülmeğe müstahak olmuşlardır.

(Ayet 29) **(Em hasibelleziyne fî kulûbihim meradun en len yuhricallahu adğânehüm)** Yoksa kalplerinde hıkd ve haset marazı olan kimseler, Allah Tealâ'nın, onların hıkd (kin, garaz) ve hasetlerini meydana çıkarmayacağını mı zannederler? Nefis heyetlerinin bedene sirayeti, beden heyetlerinin nefse sirayetinden daha çabuktur. Zira nefis şanı tesir olan melekût alemindendir. Beden ise şanı infial ve teessür olan mülk alemindendir. Buna binaen ahvali nefsaniyenin gizlenmesi mümkün olamaz. Nitekim gazap veya bir fenalık veya meserretin sahiplerinin yüzlerinde zuhuru derhal

görülür. Lâkin kalb marazlarının, en güçlüsü olan cehil, sahibini aldatıp kör ederek, cehil sahibi kalbindeki kin ve hasedini ihfa eylediğini, gizlediğini zanneder. Halbuki Allah Tealâ Hazretleri(onun gizlediklerini safahâtı veçhinde ve feletad lisanında izhar eyler, nitekim Nebi Aleyhisselam «Kimse bir şey saklamadı illâ Cenab'ı Allah onun sakladığı şeyi lisanının sürçmelerinde ve yüzünün safhalarında izhar eylemiştir.» buyurmuştur ki, **(Fele'areftehüm bisimâhüm ve leta'rifennehüm fî lâhnilkavli)** (Ayet 30) yani «sen onların zamirlerini simalarıyla ve sözlerinin hatasında bilirsin.» ayetinin manası da budur. Bu sebepten «Bir kimse yetmiş kat kapının arkasında olan bir kuyuda bir taat veya masiyet üzere yatmış olsa simasında ve hareket ve sekenatında o taat ve masiyeti zahir olacağından, melekâtı o hale şehadet edeceğinden, ertesi gün insanlar o taat ve masiyeti mutlaka söylerler» denilmiştir.

(Ayet 31) **(Ve leneblüvennekům hattâ na'leme)** Sizden mücahede edenleri ve sabredici olanları bilmemiz için sizi ve haber ve sözlerinizi de elbette ihtiyar edeceğiz, yoklayacağız. Allah'ı Tealâ'nın ilmi iki kısımdır, biri levhi kazada icmalen ve levhi kaderde tafsilen malumatına sabık olan kısımdır. Biri de nüfusu semaviyei cüziye ve nüfusu beşeriyeden mezahiri tafsiliyede malumatına tabi olan kısmıdır. İmdi : **Hattâ na'lemeî**'nin manası «Ta ki mezahiri melekûtiye ve ünsiyyede ilmi tafsilimiz zahir olmak için» demektir ki bununla ceza sabit olur. Allah alimdir.

Muhammed (Sallallahu Aleyhi Vesellem) suresi tamamdır.

FETİH SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(İnnâ fettehnâ leke fethan mübiynâ)** Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in fetihleri üçtür.

(Ayet 27) **(Fece'ale min dûni zâlike fethan karîbâ)** kavliyle işaret olunmuş olan fethi karîbtir, o da nefis makamından terakki ile babı kalbin fethidir; bu da mükâşefatı gaybiyye ve envarı yakiyniye iledir. **(Nasvun minallahi ve fethun kariyb)** (Saf suresi, Ayet 13) Ve **(Fe'enzelessekînete aleyhim ve esabehüm fethan karîbâ)** (Ayet 18) kavilleri ile işaret eylediği vechiyle müminlerin ekserisi

bu fetihde Resulullah'a müşarik olurlar ve bu fethe **(Ve beşşiril mü'minine)** buyurduğu vechile envarı melekutiye ve tecelliyatı sıfatıyye ile beşaret ve **(Ve meğânime kesîreten ye'huzû nehâ)** (Ayet 19) kavliyle işaret buyurulan maârifi yakiyniyenin husulü ve hakayıkı kudsiyenin keşifleri lâzım gelir. İkincisi kalbin ruh makamına terakkisi ve ruh envarının zuhuru ile olan fethi mübindir. Bu takdirde nefis, kalb makamına terakki eyler ve kalbin fethinden evvel nefsin kendisine lâzım olan heyeti muzlimeden ibaret sıfatları envarı kalbiyye ile örtülerek bikülliye mürtefi olur ki **(Liyağfire lekâllâhu mâ tekaddeme min zenbike)** (Ayet 2) kavlinin manası budur. Keza kalbin fethinden sonra envarı kalbiyye ile tenevvürü sebebiyle iktisab olunan heyeti nuriyeden ibaret bulunan ve telvinat ile nefsin o sıfatlarla zahir ve kendi halini örttüğü sıfatları da örtülür ki **(Ve mâ teahhare)** (Ayet 2) kavliyle işaret olunan günâhlar da bunlardır. Fakat, fethi karîb ile mütekaddim günâhlar her ne kadar örtülürse de, müntefî olursa da, işbu müteahhir günâhlar müntefî olmazlar. Zira kalb makamı, ancak makamı ruha terakkiden ve ruh envarının kalb üzerine istilasından sonra tamam ve tekmil olabilir. Bu takdir de makamı kalbde olan nefsin telvini müntefi ve maddesi münkatı olur, fakat kalbin telvini zahir olur. Bu fetihde müşahedatı ruhaniye ve müsameratı serir ganimetleri hasıl olur. Üçüncüsü: **(İzâ câe nasrullahi velfethu)** (Nasr Suresi, Ayet 1) Ayeti ile işaret olunan fetih, fethi mutlaktır. Bu da şuhudu zatiye ve nuru ehadiyetin zuhuru ile aynı cem'de istiğrak ve fenayı mutlak ile babı vahdetin fethidir. İmdi burada zikrolunan şu fetih, fethi mutavassıttır ki, bu fethe dört şeyi terettüp eyler. Birisi müteferrid, biri de makamı kalbin kemali ile müşâhedatı cemaliye ve celaliye ve nimeti sıfatiyenin itmamı, biri de sıfatta sülûk ve sıfat hicabı nuraniyesinin yırtılması ve ra kik hicablarının ve bulutlarının inkişâfı ile eneiyetin fenasına, vusulüne kadar vahdeti zatiye tarikına hidayet, biri de fenadan sonra mevrusu te'yîdi hakkani ve vücudu mevhub ile olan nusratı azizedir.

(Ayet 4) **(Hüvellezî enzelessekînete fî kulûbilmü'minine)** Allah Tealâ mü'minlerin kalblerinde sekineyi inzal eyleyen zattır. Sekine kalbde olan bir nurdur ki kalb, o nur ile şahidine sakin ve mutmain olur. Bu sekine nuru, ilmelyakinden sonra aynelyakinin mebâdîsindendir. Güya kendisi ile lezzeti sürur olan vicdanı yakinidir. **(Liyezdâdû imânen me'a imânihim)** (Ayet 4) Mü'minler, imanı ilmîleri ile beraber vicdanî, zevkî bir iman ziyade etmeleri için sekineyi inzâl eder. **(Ve lillâhi cünûdüssemâvâti)** (Ayet 4) Semavatın, envarı kudsiyye ve imdadı ruhaniyeden olan cünudu, **(Vel'ardı)** (Ayet 4) ve yerin, kuvâyi beşeriye ve bunların gayrı gibi sıfatı nefsaniye ve me-

lekûtu arziyyeden olan cünudu, ancak Allah'ındır. Meşiyyeti İlahiye iktizasile bu cünudun bazısı, bazısına galip olur. Nitekim mü'minlerin kalbinde sekinetin inzali ile melekûtu semaviyyei ruhiyyenin, arziyyei nefsiyye üzerine galip ve i'dasının kulubunda da arziyyei nefsiyyenin, semaviyye üzerine galip olarak şek ve şüphede vaki olurlar. **(Ve kânallâhü alîmen)** (Ayet 4) Allah Teala Hazretleri istidatları mukteziyatını, feriki evvelin fıtratlarının sefasını, feriki saninin nefislerinin keduretini bilicidir. **(Hakîma)** (Ayet 4) Hikmet ve sevap muktezası üzere yapdığı işbu tağlibde hikmet sahibi olmuştur.

(Ayet 5) **(Liyüdhilelmü'minîne velmü'minâti cennâtin tecrî min tahtihel'enharü)** Sekinenin inzali, onunla mü'min ve mü'mineleri, altından tevekkül, rıza, marifet ve bunların emsali ahval, makamat, hakayık, maârif, ilim nehirleri cereyan eden sıfat cennetlerine idhal eylemek, **(Ve yükeffire anhüm seyyiâtihim)** (Ayet 5) ve onların nefis sıfatları kötülüklerini setr eylemek içindir. **(Ve kâne zâlike indallahi fevzen azîma)** (Ayet 5) Bu keyfiyet, mukarrebin derecatına nail olmakla cenneti ef'ale nispetle Allah indinde büyük bir zafer olmuştur.

(Ayet 6) **(Ve yü'azzibel münafikîne vel münâfikâti)** İstidatlarını iptal eden ve sefasını kederliyen münafık ve münafıkaları ef'al ve melekeleri ile ta'zib etmek, **(Vel müşrikine vel müşrikâti)** (Ayet 6) fıtrat iktizasile aralarındaki zati ve asli tebâğuz ve hakiki tezad sebebile zahiren mü'minlere muvafakatleri mümkün olmayıp Hak'kın Cenab'ından merdud ve matrud olan eşkiyayı ta'zib eylemek içindir. **(Zannîne billâhi zannessev'i)** (Ayet 6) Ki bunlar, reyb ve şek sahibi olduklarından ve ihticab ile nefislerinin zulmetinden Allah'u Tealâ'ya fena zannedici kimselerdir. **(Aleyhim dâiretüs sev'i)** (Ayet 6) Katil, imate, izlâl gibi envaı vekayi ile dünyada ta'zib olunmak ile kötülük dairesi onların üzerinedir. **(Ve gadiballahu aleyhim)** (Ayet 6) Ve kahır ve hicab ile Allah'u Tealâ onlara gazab eylemiş, **(Ve le'anehüm)** (Ayet 6) ve ahirette tard ve eb'ad ile lanet eylemiş, **(Ve e'addelehüm cehenneme)** (Ayet 6) ve onlara envaı azabı hazırlamıştır.

(Ayet 7) **(Ve lillahi cünûdüssemavati vel'ardı)** Ve semavat ve arzın cünûdu, ancak Allah'ındır. Bu ayeti tekrar etmesinin sebebi, mü'minlere yaptığının aksine müşrik ve münafıklarda da cünudu arziyyenin, semaviyye üzerine galebe ettirildiğini ifade etmek içindir. **(Alîma)** kavlini de **(Azîza)** kavli ile tebdili, kahru vaki' manasını ifade etmek içindir. Zira ilim, lütuf babından, izzet, kahır babındandır.

(Ayet 9) **(İnnellezîne yübâyi'ûneke innemâ yübâyi'ûnallah)** Tahkîk, sana biat edenler ancak Allah'u Tealâ'ya biat ederler. Bu biat ve mübayaa, fıtrat bidayetinde kullar üzerine misakı alınmış olan ahdi sabık neticesidir. Resule biatın, Allah'a biat olması, zira Nebi Aleyhisselam, tahkîk, vücudundan fani olmuş ve zatında, sıfatında, ef'alinde Allah tahakkuk etmiştir. Binaenaleyh her ne ki Nebi'den sadır olur ve ona nispet olunursa hakikatte Allah'dan sadır olmuş ve Allah'a nisbet olunmuştur. O halde Nebi'ye biat, Allah'a biattir. Bu mübayaa ve biat, fıtrat misakının neticesidir dediğimiz şudur ki, Nebi ile mü'minler arasında münasebeti asliyye ve cinsiyye olmasa idi cinsiyyetin intifası ile biati iktiza eden ülfet ve muhabbet olmadığından işbu biat mevcut olamazdı. İşte şu biat, mü'minlerin fıtratlarının selametine ve sefayi aslisi üzerine bekasına delildir. **(Yedullahi)** (Ayet 9) Allah'ın, ismi azamı olan Resul'ünün mazharında zahir olan yed'i , yani eli, **(fevka eydîhim)** (Ayet 9) yani Resul'ün elinde bariz olan Allah'ın kudreti, mü'minlerin elleri suretlerinde zahir olan kudretlerinin fevkındadır. O ahdi nakz edenler zarar eder. Vefa edenlere faide eder. **(Femen nekese feinnemâ yenküsü alâ nefsihi)** (Ayet 9) İmdi her kim fıtratının sefasını kederleterek neş'esi hey'etile ihticab ve ahde muhalefeti mucib olan sıfatı zulmetini, kalbinin nuruna galebe ettirmekle o ahdi nakz ederse, fıtratı aslinden sukutu ve zulumatı bedeniyyede ihticabı ve lezzeti ruhaniyeden mahrumiyeti, nefsani emellerle gazablanması dolayısile nakzının zararı, gayriye değil, kendine avdet eder. İşte nifakı hakiki ancak budur. **(Ve men evfâ bimâ âhede aleyhullahe)** (Ayet 9) Ve her kim fıtratı nurunu muhafaza eyler Allah'a olan ahdini ifa eylerse, **(Feseyü'tîhi ecren azîma)** (Ayet 9) Allah'u Tealâ Hazretleri, ona müşahedat lezzeti ve sıfat tecelliyatı envarı ile büyük bir ecir verecektir. Bu sebebden bu biate Biatürrıdvan tesmiye olunmuştur. Zira rıza, iradei Hak'da iradenin fenası demektir ki, o da fena-i sıfatın kemalidir.

İşte Allah'u Tealâ sefai fıtratlarına muttali olduğundan bu sevabın tahkiki için, **(Lekad radıyallahü anil mü'minîne iz yübâyi'uneke tahteşşecereti)** (Ayet 18) yani, tahkik, Allah'u Tealâ Hazretleri, şecerei rıdvan altında sana biat ettikleri vakit biat eden mü'minlerden razı oldu, buyurmuştur. **(Fe'alime mâ fî kulûbihim)** (Ayet 18) Allah'u Tealâ Hazretleri mü'minlerin kalblerinde olan sıdkı ve ahde vefaya azimeti ve nuru mezkûru hıfzı bildi. **(Feenzelessekînete aleyhim)** (Ayet 19) Nuru zatı üzerine zaid nuru kemali olan tecelli'i sıfatı nurunun bildirmesile Hak Tealâ onlara sekineyi inzal eyledi ve onlara yakin hasıl oldu, **(Ve esâbehüm fethan karîba)** (Ayet 18)

ve onları zikr olunan fethi karib ile mükâfatlandırarak rıza makamını tahsil ve verilen sevablarla Allah'dan razı oldular. Eğer Allah'ın onlardan rızası sebkat etmeye idi onlar da razı olamazlardı.

(Ayet 19) **(Ve meğânime kesîreten)** Ve sıfat ve esma ilimlerinden bir çok ganimetler ki, **(ye'huzûnehâ)** (Ayet 19) onlar o ganimetleri alırlar. **(Ve kânellahu azîza)** (Ayet 10) Kudreti, onların kudretlerinin fevkında olmak cihetile Allah'u Tealâ, aziz ve galib, **(Hakîma)** (Ayet 19) hikmet sahibi oldu. Çünkü zahir olan işbu kahır suretinde hafî olan şu lûtfu gizledi. **(Yedullahu fevka eydihim)** sözünün zahiri kahru vaîdidir ki ondan lûtfu mahz olan **(Lekad radiyallahu anil mü'minin)** hasıl olmuştur.

(Ayet 20) **(Ve'adekümüllahü meğânime kesireten te'huzûnehâ)** Ey mü'minler, Allah'u Tealâ Hazretleri size alacağınız tevhidi zat ilimlerinden bir çok ganimetler vaad etmiştir. **(Fe'accele leküm hâzihi)** (Ayet 20) Ve size bu ganimetleri ta'cil **(Ve keffe eydiyennasi anküm)** (Ayet 20) ve sizin sıfatınız insanlarının ellerini sizden men eyledi. **(Ve litekûne âyeten lilmü'minîne)** (Ayet 20) Ve o ganimetler, mü'minlere tevhidi zata delalet eden şahitler olmak, **(Ve yehdiyeküm sıraten müstekîma)** (Ayet 20) ve ilimden sonra sıratı müstakime sülûka sizi hidayet etmek için **(Ve uhrâ)** (Ayet 21) ve Hak'da fenanızdan ve fenadan sonra beka halinde Hak ile tehakkukunuzdan sonra ayni zati olan diğer ilimlerine hidayet etmek için ki **(Lem takdirû aleyhâ)** (Ayet 21) siz o ilimlere kadir olamazsınız. Zira o ilimler, ancak Hak'kındır, başkasının olamaz. **(Kad ehâtallahu bihâ)** (Ayet 21) Tahkîk Allah'u Tealâ, o ilimleri ihata etmiştir, gayrısı değil. **(Ve kânallahu alâ külli şey'in kadîra)** (Ayet 21) Allah'u Tealâ Hazretleri malûmatından her şey üzerine kudret sahibi olmuştur. Allah a'limdir.

Fetih suresi tamamdır.

HÜCURAT SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Yâ eyyühellezîne âmenû lâ tükaddimû beyne yedeyillahi ve resûlihî)** Ey mü'minler, siz Allah'ın Resul'ünün önüne geçmeyiniz. Bu ayette huzur ehlinden zahir ve batın edeblerin arasını cem etmeyi taleb eylemiştir. Ve sözlerde, işlerde ve nefsin hadisinde ve sıfat ve zat ile zuhurda tekaddüme şamil olan Hazreti İlahiye ve Hazreti Nebeviyyede mutlaka tekaddümden öne geçmekden nehyey

lemiştir. Esmaullahdan her isim hazretinin, Allah'ın o isim ile kendisine tecelli eylediği kimsenin riayet etmesi vacib olan bir edebi vardır. Her makam ve halin, sahibine muhafazası vacib olan bir edebi vardır. İmdi fena makamında Allah'ın huzurunda tekaddüm, hazreti zatta eneiyyet ile zuhurdur. Mahv makamında tekaddüm hazreti esmada tecellisini müşahede eylediği sıfata mukabil bir sıfatla zuhurdur. Mesela, rıza makamında irade ile zuhur ve ismi mürid tecellisi hazretinde iradeyi müşahede gibi ve teslim makamında hazreti ilmiyye itiras ile ilmi ile zuhur gibi ve kadirin müşahedesinde ve aciz makamında tecellüd ile zuhur gibi ve mütekellimin şühudu ve mürakabe makamında nefsin tahdisi gibi ve ismi fiil hazretinde tevekkül ve ef'alden insilah makamında fiil ile zuhur gibi ki, bunların hepsi Allah ile olan batın edebini ihlâldir. Allah ile zahir edebini ihlâl, meselâ azimetleri terk ve ruhsatları ifa ve akval ve ef'al ve bu gibi mübah olan fazla şeylere teşebbüs ve ikdam gibi. Amma zahir edebi ihlâl ile Resul önüne geçmek, meselâ kelâmda, yürümekte, sesini yükseltmekte hücre arkasından Resul'ü çağırmak, Resul ile beraber oturmak, hadisini istinas için yanında eğlenmek, izinsiz yanına girmek ve yanından çıkmak ve emsali şeylerde önüne geçmektir. Resul ile batın edebi ihlâl, bir işte Resul'ün kendisine itaat etmesini tama' etmek ve Resul hakkında suizan etmek gibi şeylerdir. Amma evamiri nevahiye taâlluk eden muhalefetler ve Allah ve Resulûllah'ın bir mesele hakkındaki hükmünü bilmezden evvel o meseleye ikdam, bunlar bizim bahsettiğimiz huzur ehlinin değil, gıybet ehlinin sui edebindendir. **(Vettekullahe)** (Ayet 1) Bu tekaddümlerin hepsinde Allah'a ittika ediniz. Zira Allah'a hakkıyla ittika edenlerden mezkûr mevkilerde bu gibi tekaddümler sadır olmaz. **(İnnallahe semî'un)** (Ayet 1) Tahkik, Allah'u Tealâ Hazretleri edebi zahir babında tekaddümatı kavliyyeyi ve edebi batın babında nefsin sözlerini işidicidir, **(Alîmün)** (Ayet 1) fiiliyatı, vasfiyyatı ve bakiyyatın zuhurunu bilicidir.

(Ayet 7) **(Va'lemû enne fîküm resulallahi)** Ey mü'minler, tahkîk, siz de Allah'ın Resul'ünün olduğunu biliniz. Vakta ki bir mü'minin Resullüllah'ın kendisine itaatini temennisi, nefsinin sıfatı ile zuhurunu ve Resul'ün fazl ve kemalinden mahcub olduğunu, bu da imanın za'fından ve kalbin nefsin arzularile kederlenip hevanın galebesinden, nefsin şehevat ve lezzata meyletmesile kalp üzerine istilâsından ileri geldiğini anlatınca **(lev yutî'uküm)** (Ayet 7) kavlile **(Allahe habbebe ileyküm)** (Ayet 7) kavli arasında **(ve lâkin)** lafzını irad eylemiştir. **(Lev yutî'uküm fî kesîrin minel emri)** (Ayet 7) Eğer Resulüllah bir çok işlerde size itaat etmiş ola idi **(Le'anittüm)** (Ayet

7) siz günahkâr olur ve günahlarda gark olmuş olurdunuz. **(Ve lâkinnallahe habbebe ileykümül'îmane)** (Ayet 7) Lâkin fıtratın, nuru asli üzere bekası ve ruhun sefası dolayısile Allah'u Tealâ, size imanı sevdirdi. **(Ve zeyyenehu fî kulûbîküm)** (Ayet 7) Ve ruh nurunun kalbe işrakı ve kalbi nurlandırması ve ruhun istislamı ve Resul'ün ahkâmına inkıyadı ifade eden ilhamatı melekiyyeye istidadı ile imanı sizin kalplerinizde ziynetlendirdi. **(Ve kerrehe ileykümül küfre)** Ve dinden ihticabı size girye kıldı, **(vel füsûka)** (Ayet 7) ve nefis, kalbin nurile nurlanıp kalbe inkıyad ve emrine istislam ile ismet melekesini istifade ettiğinden isyan ile şeytana mütâbaatı ve heva ile şehevata itbaa meyli size girye kıldı. İsmet, onunla beraber measiye ikdam mümteni' olan nefiste bir hey'eti nuriyedir. Bunların hepsi ruhun kuvvetinden ve fıtrî nuru ile kalp ve nefis üzerine istilasındandır. Nitekim Resul'ün kendilerine itaatini temenni eden kimselerde bunların zıdları da nefsin kuvvetinden ve kalb üzerine istilasından ve kalbi ruh nurundan mahcub kılmasından hasıl olmuştur. **(Ülâike)** (Ayet 7) İşte imanın muhabbeti ve kalblerinde ziynetlenmesi ve günâhları kötü görmekle mevsuf olan bu kimseler, **(hümüraşidûne)** (Ayet 7) sıratı müstakim üzere sabit olanlar, ancak bunlardır, muhalifleri değildir.

(Ayet 8) **(Fazlen minallahi)** Ebedde kemalatlarını zuhura getiren hidayeti ruhaniyyei istidadiyelerini iktiza eyleyen Allah'u Tealâ'nın ezeldeki inayetidir, **(ve ni'meten)** (Ayet 8) ve hidayeti asliyyenin muktezasıyla amel etmeye onları teyfik ve günâhların iğrençliğini icab eden ismet melekesini kazanmaları için istidatlarına münasip kemalatı ifaza ile Allah'u Tealâ'nın onlara ianesidir. **(Vallahu alîmün hakimün)** (Ayet 8) Allah Tealâ Hazretleri, istidatlarının ahvalini bilici, hikmeti ile istidatlara lâyık ve münasib olanını ifaza eyleyici hikmet sahibidir.

(Ayet 9) **(Ve in tâifetâni minel'mü'minînaktetelû)** Eğer mü'minlerden iki taife biribirleriyle kıtal ederlerse siz onların aralarını islah ediniz. Bu iktital, yani vuruşmak, tepeleşmek ancak dünyaya ve hevaya meyil, ciheti süfliyeye incizab, metalibi cüziyeye teveccüh sebebiyle olur. İslah da nefisde adaletin lüzumundan olur ki adalet, muhabbetin, muhabbet de vahdetin zıllıdır. Bu sebepten mümin muvahhidler, iki taifenin bağyi takdirinde beyinlerini islah ile ve bir taifenin bağyi takdirinde bağıy olan taifenin Hak'ka muzad ve Hak'kı def'edici olduklarından Hak'ka ve Hak'kın emrine rücularına kadar onlara kıtal ile memur oldular. Nitekim Ammar bin Yaser Radiyallahuanh ihtiyarlığıyla beraber onların fei bağrıyye oldukları bilinmek için Muaviye eshabının kıtal ve muharebesine çıkmıştı.

İkinci kısımda, yani bir tarafın bağıy olduğu kısımda islahı adl ile kayd etmesi, çünkü iki tarafın bağyi göğüsleri kızdırıp nefislerini zulme tehyic eder. Binaenaleyh bundan nehy eyledi. Zira ıslah, nefis ile olmayup ancak kalb ile, himaye, hamiyyet ve maslahatı dünyeviyenin riayeti gibi garazı ahır için değil belki cevrin izalesi için adaleti mahza muktezası üzere kalb ile olursa o vakit fazileti mutebere olur. Bu sebepten **(İnnallahe yuhibbülmuksitıyn)** (Ayet 9) Allah'u Tealâ adalet sahiplerini sever buyurdu, yani muhabbeti ilahiye ancak adalete terettüb eder. İmdi ıslah, adaletten olmazsa muhabbetten neşet etmiş olmaz, muhabbetten olmadığı takdirde Allah'u Tealâ onları sevmez. Zira Allah'ın onlara muhabbeti onların da Allah'a muhabbetini iktiza eder, onların Allah'a muhabbeti ise adaleti ve müminlere muhabbeti iktiza eder. **(Yuhubbihim ve yuhubbune)** buyurduğu vechile eğer Allah'ı Tealâ, onlara muhabbet etse idi, onlar da Allah'a muhabbet ederlerdi, eğer Allah'a muhabbet ede idiler, mü'minlere muhabbet ederek adaleti iltizam ederlerdi. Bundan son ekıl mertebesi tevhid ve amel olan imanın, mü'minler arasında uhuvveti hakikiyeyi iktiza eylediğini beyan eyledi. Çünkü aralarında karabeti suriye ve nisbeti vilâdiyeye kıyas kabul etmiyecek derecede ziyade olan karabeti fıtriye ve münasebeti asliye vardır. Zira iman, lahmede yani et ve kanda münasebet yüzünden olan muhabbeti nefsaniyeyi değil, aynı cemi vahdetteki ittisali ruhaniyeye lâzım olan muhabbeti kalbiyeyi iktiza eder. Binaenaleyh mü'minlere en ekıl adaletin levazımından, hasletlerinden biri olan islah her halde lâzımdır. Zira eğer fıtratı tecavüz ile neş'l perdeleriyle kederlenmiş olmasalardı ihtilaf ve mukatele etmiyeceklerdi. İmdi ehli safaya uhuvveti hakikiyeye lâzım olan rahmet, re'fet, şefkat muktezası ile onların beyinlerini islah ve onları da safaya iade etmek vacib olmuştur.

(Ayet 10) **(Vettekullah)** Fıtratın kederlenmesinden ve neşe muktezasıyla nuru asliden baîd olmaktan ve fesada rıza ve vahdetten ihticaba delalet eden zaif muhabbet sebebiyle islahın terkinden Allah'a sakınınız. **(Le'allekümtürhamûn)** (Ayet 10) İstidadınızın sefasına münasib kemal nurunu ifaza ile merhamet olunmanız me'-muldür.

Bu ayetten sonra **(İnne ekremeküm indallahi etkâküm)** (Ayet 13) kavline kadar zikrolunmuş olan nehiylerin kâffesi imanı tevhidiye lâzım olan adalete mukabil olan zülum babındandır. **(İnne ekremeküm indallahi etkâküm)** Kavlinin manası erkeğe ve dişiye müntesib olan beşeriyette kâffenin mütesavi olduğu cihetle nisbet ile

keramet yoktur. Şubeler ve kabilelerle imtiyaz, intisab ile tearüf yani bilişmek içindir, tefahür için değildir. Çünkü tefahür, rezailden sayılır. Keramet, aslı takva olan rezailden ihticab ile olabilir. Sonra takva mertebesi ne kadar ziyade olursa sahibi de Allah indinde o derece ekrem ve celilülkadir olur. İmdi, zahir şeriat örfünde günâh sayılan şeri münhiyattan sakınan kimse, fıskı fucür sahibinden ekremdir. Cehil, buhul, hırs, cebîn (alçaklık) gibi ahlâki rezaletlerden mütteki olan kimse masiyetten ihticab eden fakat bunlarla mevsuf olandan ekremdir. Tevekkül ve efali Hak'kı müşahede ile tesiri ve fiili gayre nisbetten sakınan kimse, fezaili ahlâkiyeyi adet etmiş ve fakat gayrin te'sirini kail ve halkın efalini rü'yetle efali Hak'kın tecelliyatından mahcub olandan ekremdir. Rıza makamında ve sıfatın mahvında sifattan insilah ile (soyunarak) sıfat hicablarından sakınan kimse, tevhidi efal makamında mütevekkil olan ve sıfatı Hak'kın tecelliyatından sıfat ile mahcub olan kimseden ekremdir. Vücudu mahsusundan yani günâhların kökü olan varlığından ve benliğinden sakınan ise cümlesinden ekremdir. **(İnnallahe aliymün)** (Ayet 13) Tahkik Allah'ı Tealâ sizin meratibi takvanızı bilicidir. **(Habîrün)** (Ayet 13) Biribirinize karşı olan tefâzullarınızdan (farklılaşmanız dan) haber sahibidir.

(Ayet 15) **(İnnemelmü'minunellezine âmenû billâhi ve resûlihi)** İman ile islam beynindeki farkı - ve imanın ba'tınî ve kalbî, islamın, zahirî ve bedenî olduğunu beyan edince muteber olan hakikî imana işaret eyledi. O da şek ve şüphe olmayan kalbde sabit ve kararlaşmış yakinden ibarettir. Hatırat üzerine olan iman değildir. Buna binaen mü'minler, kalblerinin yakîn melekesi, nefisleri üzerine galib olan ve envar ile nefislerini nurlandırıp kalb melekesi nefislerinde kökleşen, hatta o meleke ile cevarih ve azaları te'sir eden yakin sahipleridir ki artık cevarih ve azaya o meleke hükmü ile cereyan etmekten o melekeye musahhar olmaktan başka bir şey mümkün olmaz. **(Ve câhedû bi emvâlihim ve enfüsihim fî sebilillâhi)** (Ayet 15) kavlinin manası da budur. Onlar da şek ve reybin nefyinden sonra malları ve nefisleriyle Allah yolunda mücahede edenlerdir. Zira Hak yolunda mal ile nefsin bazıl ve sarfı kökleşmiş olan yakinin muktezası ve zahirdeki eseridir. **(Ülâike hümüssâdıkûne)** (Ayet 15) İşte imanda sadık olanlar ancak bunlardır ki sıdıklarının eseri cevarihinde zahir olmuş, fiilleri sözlerini tasdik etmiştir. Zikrolunan müddeiler böyle değildirler.

Hucurat suresi tamamdır.

K A A F   S U R E S İ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Kaaf velkur'ânilmecidi)** Kaaf mevcudatın kâffesini ihata edici arşı ilahiden ibaret olan kalbi Muhammediye işarettir. Nitekim İbni Abbas'ın «**(Sad velkur'ani)** (Suresi Sad, Ayet 1) kavlinde **(Sad)** gece ve gündüzün olmadığı vakitte arşı Rahman'ın onun üzerinde bulunduğu (Mekke'de) bir dağdır» diye rumuz ve işaret eylediğine göre **(Sad)** sureti Muhammed'iyedir. İşte kalbin arşı Rahman olduğu dolayısı ile Hak Tealâ Hazretleri **(Kalbilmü'min arşullahi ve la yesani arzi vela semai velakin yesani kalbi abdilmü'min)** yani «mü'minin kalbi Allah'ın arşıdır ve Ben yerlere göklere sığmadım, lâkin mü'min kulumun kalbine sığdım» buyurmuştur. Kaaf alemi muhit olan bir dağdır ki, anka o dağın ardındadır denilmiştir. Kâffei mev cudatı ihata ettiği ve Rab'bin hicabı olduğu için kalb makamına vasıl olmayan, Rab'bı bilemez, ancak bu dağa yükselebilen ankaya muttali olur. Kalbi Muhammedî ile Kur'an'ı Mecid'e kasem eyledi, yani Muhammed'de olan aklı Kur'anîyi kâmil ki o da tefasili vücudun küllisini cami ve zahir olup fiile çıktıkta aklı Kur'anî olan istidadı evvelidir. Bu mana itibariyle mecid ve şerefi de hafi değildir. Ya hut mana: «Bagyine işaret ettiğimiz Furkanı barizden ibaret olan ve kalbi Muhammed'e nazil olan Kur'an'ı Mecide kasem ederim ki» demektir. Kasemde kalbi Muhammedî ile Kur'an'ı Mecid'i cem etmesi, aralarında olan münasebet dolayısıyladır. **(Sad)** ve onun gayri surelerde olduğu gibi kasemin cevabı mahfuzdur (gizlenmiştir). O da Kur'an'ı Hak'tır, yahut Kur'an'ı Muciz'dir demiştir.

Buna da **(Bel acibû en câehüm)** (Ayet 2) keza **(Efe'ayiyna bilhalkıl'evveli)** (Ayet 15) ayetleriyle delalet olmuştur. Yani biz ervah, semavat ve emsali gibi eşyayı evveliyyenin icabına ve hakayıkın ibdaına kadir olmadık mı? Bunlar eşyayı evveliyyenin icabından ve hakayıkın ibdaından aciz olmadığımızı itiraf eylediler. Belki her vakit teceddüt eden halkı cedidden, yeni halktan şüphe ve iltibasdadırlar. Şeytan onları aldattı, hatta «Bizi ancak dehir helâk eder» dediler ve te'siri zamana nisbet ettiler. **(Külle yemin hüve fiy şe'nin)** (Rahman suresi, Ayet 29) kavlinin manasından mahcub kaldılar. Eğer Allah'ı Hak marifeti ile arif olsalardı ve halkı evvelinin icadına

itirafları ilimden ve yakinden ola idi, her anda halkı cedidi müşahede ederler ve ba'sı inkar etmeyüp şeytanın kendilerine tasallutu olamayan muhlis kullar olurlar idi. Halbuki biz insana şah damarından daha karibiz.

(Ayet 16) **(Ve nahnü akrebü ileyhi min hablilverîdi)** Kurbu maneviyi müşahede olunan sureti hissiye ile temsildir. İnsan ile kendisine muttasıl olan cüzi arasında mesafe olmamakla beraber Hak'kın daha karib olması, çünkü cüzün bir şeye ittisali, ittihadı hakikiyi ref edici olan isneyniyet ve beynunete şehadet eyler, halbuki Hak'kın maiyeti ve abdine kurbu, böyle değildir, zira abdin hüviyyet ve tahakkukunda münderiç olan Hak'kın hüviyyet ve hakikatı o abdin gayrı değildir. Belki abdin vücudu mahsus maiyeti, ancak vücud olmak haysiyetinden vücuddan ibaret olan hakikatinin aynı iledir ki, eğer hakikatı olan vücud olmasa idi abdi adem adem-i sırf ve lâşey'i-mahz olurdu. İmdi kurbu surinin gayeti (sonucu) olan «hablilverid» yani ecsamda ondan daha şiddetli bir ittisal olamayan cüziyetle ittisal şahsın, sebebi hayatı olmakla heraber, Hak'kın maiyet ve kurbiyeti, bekası dolayısıyla o ittisalden daha tamdır. Sonra da ittisal ve mukarenet manasına olan kurbun müntefi olması için Hak'kın akrebiyetini beyan eyledi. Nitekim Emirilmü'minin Ali Aleyhisselam **(Hüve mea küllü şeyin lâ bimukareneti)** Yani «Hak, her şey ile beraberdir, fakat mukarenet ile değildir. Zira şey, Hak ile şeydir, Hak'sız şey değildir ki, Hak, şey'e mukarin olabilsin» buyurmuştur.

(Ayet 17) **(İz yetelekkal mütelakıyâni)** Yani,nefsinin insana vesvese eylediği hadis nefsini Allah'ı Tealâ bilir. Allah'ı Tealâ, insanın sağında ve solunda müvekkel olan meleklerden de insana daha karib olmakla o meleklerin, sağından solundan telâkkileri vaktinde, Allah'ı Tealâ, insanın hadis nefsini bilir. Bu halde meleklerin telâkkileri, insana hüccet olmak ve ceza için akval ve amali sahâifi nuriyede isbat içindir. İmdi sağda oturan melek hayırlı amellerin suretleriyle nakşolunmuş güzel ve musib (kabul) sözlerle resmolunmuş kuvai akliyeyi ameliyedir. Bunun, sağda oturması, zira sağ kavi, şerif ve mübarek olan cihettir ve nefsin Hak'ka nazır olan cihetidir. Solda oturan melek, amali beşeriyei behimiye ve sabiye ve ârâyi şeytaniyei vehmiye ve akvali habisei faside suretleriyle nakşolunmuş kuvai mütehayyiledir. Bunun da solda oturması, zira sol zaif, hassis, meşum olan cihettir ve nefsin bedene nazır olan cihetidir. Bir de fıtratı insaniyenin alemi envardan olması dolayısıyla bizzat hayırlıdır. Fıtratı insaniye zat ve tabiatı ile hayratı iktiza edicidir, şer-

ler ancak beden ve alâtı ve heyeti cihetinden fıtratı insaniyeye arız olan şeyler olması dolayısıyla sahibi yemin, sahibi şimale müstevli olup insandan bir iyilik sadır oldukta derhal yemin sahibi iyiliği ona yazar ve eğer ki bir kabahat ve fenalık sadır olursa tesbih ve istiğfarına intizaren sol taraf meleğini filhal yazmaktan meneder ki, makarrı aslisine ve hakiki köküne ve hali azizisine rücû ile gıvaşei bedeniye ve hey'atı tabiiyeden tenzih ile arız olan fenalığın eseri, nuru asli ile mahv olarak envarı ruhiye ile tenevvür ve hazreti ilahiyeye teveccüh ile varid olan nur sebebiyle o zulmeti arziyenin eseri büsbütün mahv ola. Nitekim, Nebi, Aleyhisselam «Hasenatı yazan insanın sağında, seyyiatı yazan solundadır. Hasenatın kâtibi seyyiatın kâtibi üzere emindir. İmdi insan hasene işledikte sağ taraf meleği on yazar, seyyie işledikte sağ taraf sahibi sol taraf sahibine belki tesbih ve istiğfar eder diye yedi saat onu bırak der» buyurmuşlardır.

(Ayet 19) **(Ve câet sekretülmevti)** Aklı gideren ve hisleri mütehayyir ve meşgul eden mevtin şiddeti **(Bilhakkı)** (Ayet 19) ahvali ahıret, sevab ve ikab gibi, muhtazır (ölüm halinde) olan kimsenin gafil olduğu işin hakikatını getirir, yani ölüme yanaşan kimseyi idrakatı hariciyeden men eden mevtin sekerat ve şiddeti o kimsenin ahvali batınasını ona ihazar ve izhar eder. **(Zalike mâ künte minhü tehiydü)** (Ayet 19) Ey muhtazır şu, senin ondan gafil olup umuru zahireye meyil ettiğin şeydir.

(Ayet 20) **(Ve nüfiha fissuri)** İhya için sûr nefholunur, yani ahirette her bir şahıs ona münasib olan surette ihya olunur. **(Zalike yevmülva'idi)** (Ayet 20) Bu nefh takdim ve tehir eylediği amellerin şuhudu ile vadin tahakkuk vaktidir.

(Ayet 21) **(Ve câet küllü nefsin meahâ sâikun ve şehiydün)** Her bir nefis, kendisi ile ilminden bir saik ve amelinden bir şahid beraber olduğu halde gelir. Zira herkes, mahalli nazirine ve ilmi ile ihtiyar eylediği şeye müncezib olur. Onu o şeye sevk meyli de ister o şeyi vehim ve kuvasının aldandığı ve hevasının sebep olduğu emri süfliyi cismani olsun isterse aklının ve muhabbeti ruhaniyesinin sebep olduğu ve kalbinin ve fıtratı asliyesinin teşvik eylediği emri ulviyi ruhani olsun, mutlaka o şeye şuurundan ve mülayımeti ile hükmünden neşet eylemiştir. Binaenaleyh kendisine galip olan ilmi, malûmuna onun saikıdır, o şeye galip meyli ile kendisinde kökleşen muhabbeti ile sahifesinde yazılmış ameliyle olan şahidi de aza ve cevarihinin suretleri üzere zuhur ile aleyhine şehadet eyler. Amel-

leriyle müteşekkil azasının heyetleriyle cevarihi kitabı ona Hak ile söyler.

(Ayet 22) **(Lekad künte fiy gafletin min hâzâ)** Tahkik; sen, his ve mahsusat ile ihticab ve zahir ile batından iştigalin sebebiyle bu halden gaflette olmuştun. **(Fe keşefnâ anke gıtâeke)** (Ayet 22) Muhtecib olduğun maddî cismanî perdeni mevt sebebiyle senden keşfeyledik. **(Fe besarükel yevme hadiydün)** (Ayet 22) İmdi gafil olduğun ve yakinen vücudunu tasdik etmediğin şeyi, ahireti şimdi idrakinin kuvvetlenmesi ile muayene ediyorsun.

(Ayet 23) **(Ve kâle kariynühü hâza mâ ledeyye atiydün)** Ve onu zevahir ile aldatıp bevatından mahcub eden onun vehim şeytanı karini benim indimde hazırlanan şudur der, yani ciheti süfliyeye teveccühde vehmin onu teshir ve tasarruf ve lezzatı bedeniyeyi talepte kendine taptırıp onu ka'rı (koyun) tabiatta cehennem için hazırlandığı zahir olur.

(Ayet 24 - 25) **(Elkıyâ fî cehenneme külle keffârin anîdin. Mennâ'in lilhayri)** Küfür ve inadda mübalagacı, malı müstehakkından ziyade men edici, münker ve haddi tecavüz eden, insanları şek ve şüpheye düşüren ve Allah ile başka ilahlar ittihaz eden her zalimi cehenneme atınız. Bu hitab, o zalimi hırman ateşlerinde (mahrumluk ateşlerinde) tabiatı zulmaniye kuyusunun dibinde karanlık heyulayi cismaniye çukurunun esfelinde ilka ve ihlâk eden saik ile şa hide hitabtır. Yahut hitab, malikedir. Failin tesniye kılınmasıyla murad, fiilin tekrarıdır, onları ib'ad (uzaklaştırma) ve ciheti süfliyeye ilka etmekte malik kendilerini istila eylediği için gûya «Ey malik ilka eyle» dedi. Fakat cehennem gazabına istihkaklarını ve cehim ateşlerinde vukularını mucib olan rezaili mühlikeyi ta'dad etmesi ve rezailin ilim ve amel babından olduğunu beyan etmesi, hitabın saik ile şahide olması vechini takviye eyler. Küffar ile hayrın meni her ikisi, kuvvei behimiyeyi şehevaniyenin ifratındandır. Çünkü kuvvei şehevaniye lezzetlerde münhemik (eğilimli) ve naimi ilahiyeyi mevziinin gayrı olan ma'siyetlerde istiğmal ve nimet ile mün'imden (nimet veren) mahcub olmuştur. Halbuki mün'imi zikir ve şükür etmek nimetin hakkı olmuştu. Keza kuvvei şehevaniye nimetlere çok haris olmakla nimeti müstahaklarından men eder. **(Küffar)** ile **(mennai)** menedicileri mübalaga sıygasıyla zikretmesi, o kimse de bu iki rezaletin kökleştiğine ve bu rezaletlerin ona galebesine ve fıtrat rütbesinden tabiat çukurunun dibine sukutu mucib olan bu rezaletlerde ta'mikina, yani derinleştiğine delalet içindir. Kibir ile zulum her ikisi haddi adaletten huruç ve fartı şeytanet olduğundan

kuvai gazabiyyenin ifrat ve istilasındandır. İşbu dördü amelin fesadı babındadır. Reyb ile şirkin ise her ikisi de kuvvai nutkiyyenin noksanından ve kuvai akilenin haddinden kusuriyle canibi İlahi'de ve Hak'ka riayette tefrid (en azı) sebebiyle kuvvei nutkiyyenin fıtratı asliyyeden sukutundandır. Bu da ilmin fesadı babındandır.

(Ayet 27) **(Kale kariynühü rabbenâ mâ etğaytühü)** Onun karini olan vehim şeytanı «Ey rabbimiz, ben onu azdırmadım» der. Bu sözlerin, kâffesi manevidir, hayalde misalinin irtisamı (resmedilmesi çizilmesi) indinde kalbde manayı tahkim etmek için tahayyül ve tasavvur üzere temsil edilmiştir. Kâfirin azdıracağı şeytan üzerine iddiası, şeytanın inkârı, kuvvei akliyesi ile vehmiyesi beyninde vaki olan tecazüb (çekici) ve tenazu'dan (iticilik) ibarettir. Belki mesela gazabiyye ve şeheviyye gibi her iki müttezad (zıd) kuvvetler arasındaki tenazudan ibarettir.

Bunun için **(Lâ tahtesimû)** (Ayet 28), yani muhasama (hasım lık) etmeyiniz denildi. Fakat vakta ki vücudunda iki şeyi, akliye ve vehmiye oldu ise tehasumun aslı ikisinin arasında oldu. Kezalik bir lezzet veya menfaat için bir işte iştirak eden iki kimsenin matlubları hasıl olduğu müddetçe tevâfuk (uygunluk), mahrum kaldıkları veya zarar gördükleri vakitte tedâfü' (birbirini def) ederek her biri bu hususdaki teseyyübü (ihmali) diğerine nisbet eder. Tevhidden mahcub olduğu ve nefsini sevdiği için her biri günâhından teberri eder (sıyrılmak aklanmak ister). Bu sebepten Harise Radıyallahu anh, Nebi Aleyhisselâm'a «Ya Resulallah ehli narı gördüm, çekişiyorlardı» dedi ve Nebi Aleyhisselâm sözünü tasvip eyledi.

Şeytanın **(Mâ etğaytühü ve lâkin kâne fî dalâlin ba'ıyd)** (Ayet 27) yani «Ey Rabbimiz(onu ben azdırmadım, velâkin o dalalet ve baidde oldu» demesi «Benim sizin üzerinize bir saltanatım yok idi. Ancak ben sizi davet ettim, siz de kabul ettiniz. Binaenaleyh beni levm etmeyin, kendinizi levm edin.» sözü gibidir. Zira eğer o kimse ciheti süfliyeye teveccüh ve karanlık tabiat perdeleriyle perdelenmekle dalalette kalmaya idi ve fıtratı asliyeden uzaklaşmaya idi, şeytanın vesvesesini kabul etmeyip meleğin ilhamını kabul ederdi. İmdi günâhı ve kabahati ancak onun fıtrat nurundan hicablanması zulmetin de şeytanla cinsiyet kazanmasından ileri gelmiştir. İhtisam (husumet etmeyin) diye husumetten nehyetmekle murad, ihtisamdan nehyi ve men olunmaları değildir. Belki husumet ve ihtisamın faidesizliğini ve dinleşilmediğini beyandır. Güya dedi ki: «Benim huzurumda ihtisam mesmu (dinlenen işitilen) değildir. Çünkü

âlâtınız salim ve istidadınız baki, faydalanmanız mümkün iken vaidin takdimi sahih ve sabit olmuştur. Halbuki siz intifa' etmediniz, faydalanmadınız, hatta nefislerinizde muzlim heyetler kök tutarak kalbleriniz paslandı ve hicab tahakkuk eyledi, ve gazabınıza hüküm vaki oldu.

(Ayet 29) **(Mâ yübeddelül kavlü ledeyye)** Binaenaleyh gazabın hal ve vukuunda azab vacip olduğu için şimdi benim indimde hüküm tebdil olunmaz **(Ve mâ ena bi zallâmin lil'abiyd)** (Ayet 29) ve ben kullarıma zulm edici değilim, zira istidadı bağışladım ve istidada münasib olan kemali bildirip kazanılması yoluna hidayet eyledim. Belki siz, kemale münafi olan şeyleri kazanmakla ve nuru zulmette koyup bakiyi fani ile tebdil etmekle nefislerinize zulmedicilersiniz.

(Ayet 30) **(Yevme nekûlü licehenneme helimtele'ti)** Yani ehli narın çoğaldığı vakit o derecede ki hatta onlara ziyade müstebad olur (hiç olmayacakmış gibi uzak görünür), fakat cehennemin onlara genişliği noksan olmaz ve hırsı sakin olmaz. Hadisi şerifte (Daima cehenneme ilka olunur, cehennem de «Daha ziyade var mı?» der ta ki Rabbi izzet kademini vazedince cehennem «İzzetin ve keremin hakkı için kâfi, kâfi» der.) buyurulmuştur. Yani halk daima şehvet ve hırs ile tabiata meyl etmekten zail olmazlar; tabiat da hali üzere baki, ona münasib olan şeyi cazip, kendisine mülayim olan suretleri kabul edici ve kabul eylediği nihayetsiz suretleri derekâtın en aşağısına ika edicidir. Ta ki kalbe varid olan kemal nurunun eseri tabiata vasıl olunca artık bu nur ile nurlanarak fiiline nihayet verir. İşte kalbden nefse nuru ilahînin parlamasından ve yıldırmasından, nefsinin kahrına ve fiilinden men'ine ve yeter yeter diyerek kalbe muvafakatine onu icbara, kudret ve kuvvet sahibi olan Rabbi izzet kademi ile tabir olunmuştur.

(Ayet 31) **(Ve üzlifetil cennetü lilmüttekiyne)** **(Men haşiyyerrahmâne bilğaybi)** (Ayet 33) Delili ile haşyet, azamet tecellisine mahsus olduğundan sıfatı nefisden sakınan müttekilere sıfat cenneti yakınlaştırılır. **(Ğayre ba'iydin)** (Ayet 31) Uzak olmayan mekânda, çünkü sıfat cenneti zuhurda değil, rütbede zat cennetinden daha karibdir, zira zuhurda zat daha karibdir. Alemi envarda bir şeyden ulvi mertebede daha uzak olan nurunun şiddetinden zuhurda o şeye daha karib olur.

(Ayet 32) **(Hâzâ mâ tu'adûne likülli evvâbin)** Fenayı sıfat ile Allah'a rücuda mübalaga edici olan her kimse için vaad olunduğunuz şey şudur: **(Hafıyzin)** (Ayet 32) Zulmeti nefs ile kederlenmiye-

rek fıtrat sefasını ve asli nurunu muhafaza eden **(Men haşiyerrahmâne bilgaybi)** (Ayet 33) zat şuhudundan gaib olduğu halde -zira tecellii sıfat ile muhtecib olan cemali zattan gaibdir. Hak'kın rahmeti rahmaniye sıfatında tecellisi zamanında haşyet ile iktisaf eden ve makamı haşyet olan kimse için vaad olunan şudur: Kâffei mevcudat üzere zahir olan kemalatın, cemi hayratın ifazasına delâlet ettiği için rahmeti rahmaniye, Hak'kın eazam sıfatındandır ki nimet lerin azim ve celil olanlarıdır.

(Ayet 33) **(Vecâe bi kalbin münibin)** Haşyet makamında sakin olarak terakkiyi kasdetmeyen değil belki sıfatı hak mi'raclarında nefis sıfatları günâhlarından Allah'a rücu ve inabe edici kalb ile gelen kimse için vaad olunan cennet şudur: **(Üdhulûhâ biselamin)** (Ayet 34) Nefis sıfatları ayıplarından selâmet ile telvinatından emin olduğunuz halde o sıfat cennetlerine giriniz.

(Ayet 35) **(Lehüm mâ yeşâûne fiyha)** Onlara iradeleri hasebiyle diledikleri tecelliyatı sıfatiye nimet ve nurları vardır. **(Ve ledeynâ meziydün)** (Ayet 35) Bizim indimizde de kalblerine hutur etmeyen zat tecellisi nuru vardır.

(Ayet 36) **(Ve kem ehleknâ kablehüm min karnin)** Bu mütteki lerden evvel zat tecellisi sübhaniyle ihrak ve ifna ile ne kadar evliyayı ihrak etmişizdir. **(Hüm eşeddü minhüm batşa)** (Ayet 36) Yani nefis sıfatlarında onlardan daha kuvvetli olan çok evliyayı ifna eyledik. Zira istidad ne derece kuvvetli olursa bidayette o nisbette sıfatı nefs kuvvetli olur. **(Fenekkabû filbilâdi hel min mahıysin)** (Ayet 36) Onlar vechi vaki sübhani envarının işrakı zamanında bazı sıfat ile saklanıp ihticab etmek ve fenadan kurtulmak için sıfatın maksat ve mahıvlarında inkilab edip çok dolaştılar, fakat kurtulmak mümkün müdür? O vakit sıfat bile kalmaz, sıfat ile saklanmak ne keyfiyetle mümkün olabilir?

(Ayet 37) **(İnne fî zâlike lezikrâ)** Tahkik, bu zikrolunan manada **(Limen kâne lehu kalbün)** (Ayet 37) terakkide kemal derecesine varmış kalb sahibi olan kimse için tezkir vardır, **(Ev elkassem')** (Ayet 37) yahut nefis makamında terakki ve mükaşefat ve meaninin fehmi için kalbe sem'ini ilka eden, kulak tutan kimse için tezkir vardır. **(Ve hüve şehiydün)** (Ayet 37) Halbuki o kimse kalbiyle hazır, kalbe müteveccih, kalbin nurunu ifaza edici, makamına müterakkidir.

(Ayet 38) **(Velekad halaknessemâvâti vel'arda ve mâ beynehümâ fî sitteti eyyamin)** Tahkik: Biz semavat ve arzı ve aralarındaki

eşyayı altı günde izhar ettik. Eğer semavat ve arzı zahiri üzere tefsir edersek mana, altı cihette demektir. Ve eğer semavatı ervah, arzı cisim ile te'vil edersek mecmu cevahir olan ceberut, melekut, mülk ve mecmu araz demek olan izafiyet, kemmiyat, keyfiyattan ibaret mümkünat-ı sitte suretleridir. İşte bu altı suret, mahlûkatın kâffesini hasreder ve A'râf suresinde zikrolunduğuna göre devri hafâ müddeti olan altıbin de bunlardır.

(Ayet 39) **(Fasbir alâ mâ yekûlûne)** Nefsini, sıfat ile zuhurdan men edemezsen, efaliyle zuhurdan men ve efalden insilah ederek, onlara sözlerinin ademi tesiri ile ve fena ile nazar etmekle dediklerine sabreyle. **(Ve sebbih bihamdi rabbike)** (Ayet 39) Ve kalb makamında Hak sıfatı ile iktisaf ve sen de yazılmış olan kemalatını ibraz etmekle Rab'bine hamd edici olduğun halde nefsinin sıfatlarından tecrit ile Rabbini tesbih ve tenzih et. **(Kable tulû'işşemsi)** (Ayet 39) Müşahede makamında ve ruh güneşinin tuluundan evvel **(Kablelğurubı)** (Ayet 39) vahidiyeti zatta fena ile ruh güneşinin gurubundan evvel **(Ve minelleyli fesebbihhû)** (Ayet 40) ve bazı telvin zulmeti vakitlerinde telvin ile zahir olan sıfattan tecrid ile mahlûkunun sıfatından Rabbini tenzih ile **(Ve edbâressücûd)** (Ayet 40) ve her fenanın akabinde Rabbini tenzih eyle, çünkü fenayı ef'al akabinde nefsin telvininden ihtiraz (çekinme), sıfattan fenanın akabinde kalbin telvininden tenzih, fenayı zat akabinde eneiyetin zuhurundan tekaddes vacib olur.

(Ayet 41) **(Vestemi' yevme yüâdil münâdi min mekânin kariybin)** Musa'ya nefsi şeceresinden nida eylediği gibi binefse Allah'ı Tealâ Hazretleri en karib mekândan sana nida eylediği vakit istima ile dinle.

(Ayet 42) **(Yevme yesme'ûnessayhate bilhakkı)** Kıyameti kübra ehlinin Hak ile Hak'dan kahr ve ifna sayhasını duydukları vakit **(Zalike yevmülhurucu)** (Ayet 42) İşte şu vücudlarından çıkmak günüdür.

(Ayet 43) **(İnna nâhnü nuhyî ve nümiytü)** Biz kendimiz ihya ve imate ederiz, yani şanımız ihya ve imatedir. Evvelâ nefis ile ihya eder sonra nefisden öldürür, sonra kalb ile ihya eder sonra kalbden öldürürüz, sonra ruh ile ihya eder sonra da fena ile ruhdan öldürürüz. **(Ve ileynelmasıyrü)** (Ayet 43) Fenadan sonra beka ile rücu da ancak bizedir. Belki başka rücu edecekleri bir şey olmadığından her fenada rücu bizedir.

(Ayet 44) **(Yevme teşekkakül'ardu anhüm sırâe)** O günde ki beden arzı onlara yarılır, kendi cinsleri olan mahlûkata süratle giderler. **(Zâlike haşrün aleynâ yesiyrün)** (Ayet 44) Bu, bize pek kolay olan bir haşırdır. Onları sevdikleri kimselerle beraber haşrederiz. Hiç kimse tarafından külfet olunmaksızın kendi muhabbetleriyle defaten sevdiklerine müncezib olurlar.

(Ayet 45) **(Nahnü alemü bimâ yekûlûne)** İlmimiz kendilerine ve sözlerine tekaddüm ve ihata eylemiş olduğundan söyledikleri sözleri biz, daha ziyade biliciyiz. **(Ve mâ ente aleyhim bicebbârin)** (Ayet 45) Ve öldükleri hal ve istidatlarının muktezası hilafına sen onları cebredici değilsin, sen ancak hatırlatıcısın. Binaenaleyh bu hallerini benden şuhud eyle, sabır ve nefsini telvin ile zuhur etmekten men et. **(Fezekkir bilkur'ân-i men yehâfü va'iydi)** (Ayet 45) Cemi meratibi cami olan akıldan sana nazil olan ayetlerle bana karib ve istidadda sana mecanis (aynı cinsden), va'zı kabul edici olmakla vaidden korkan ve nasihatle müteessir olan kimseyi hatırlat, vaiz ve nasihatle müteesir olmayan merdud (reddedilmiş) kimseleri değil. Allah'ı Tealâ alimdir.

Kaaf suresi tamamdır.

ZÂRİYÂT SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Vezzâriyâti zerva)** Zulmanî heyetler nurunu ve nefsanî sıfat toprağını savurmakla savuran ilahî nefehat ve nesâimi kudsîye rüzgârlarına, **(Felhâmilâti vikra')** (Ayet 2) hakayıkı (gerçekleri) hamil olan nüfusu müstaid kabiliyetler ve ehli irfanın kalblerine, fani umurlar gibi hafif olmayıp bekası dolayısıyle mîzanda ağır olan gaybî hakayık ve keşfi ulumu hakikîye yüklerini taşıyan varidatı nuraniyeye, **(Felcâriyati yüsra)** (Ayet 3) o nefehat ve varidat vasıtası ile muamelat meydanlarında ve karib menzillerinde - bundan mahrum olanlar olduğu gibi - külfetle değil kolayca cereyan eden nefislere, yahut mana: o nefehat ile sıfat denizlerinde kolayca cereyan eden kalblere, **(Felmukassimâti emra)** (Ayet 4) isti dadları hasebiyle nüfusun her birine saadet ve hakiki rızkı hissesini taksim eyleyen ceberût ve melekût ehlinden melaikei mukarrebiyne kasem ederim ki, **(İnnemâ tû'adûne lesâdıkun)** (Ayet 5) tahkik, si-

zin vad olunduğunuz kıyameti kübra hali ve kemali mutlakın husulü (meydana çıkması) elbette sadıktır.

(Ayet 6) **(Ve inneddiyne)** Yani, kabule sebeb olan sülûk ve a'malde sai hasebiyle varid olan feyizden yahut tabiata rükun (unsur) ve meyil sebebiyle muzlim ve eza verici heyetlerle ezalanmak ve hicab ile azablanmaktan ve hırmandan ibaret olan ceza **(levâkıun)** (Ayet 6) elbette vuku bulucudur. Nitekim **(Vellezîne câhedü fiynâ lenehdiyennehüm sübülenâ)** (Ankebut suresi, Ayet 69), **(Kellâ bel râne alâ kulûbihim mâ kânû yeksibun. Kellâ innehüm an rabbihim yevme izin lemahcûbün)** (Mutaffifîn suresi, Ayet 14 - 15) buyurulmuştur. Bu ayette **(Sümme innehüm lesâlûlcahıym)** (Mutaffifîn suresi, Ayet 16) kasem eyledi ki bunların içtimaları muktezasının vukuu vacibdir.

(Ayet 7) **(Vessemâi zatil hubûki)** Ruh seması, sıfat yolları sahibidir. Zira her sıfattan o sıfata sülûk edenlere ruh semasına bir yol vardır ki o yoldan ruha vasıl olur. Ve her hal ve makamdan ruh semasına bir kapı vardır.

(Ayet 8) **(İnneküm lefiy kavlin muhtelifin)** Tahkik, sizler sülûkta ittihad cihetinden mani, nefis sözlerinin mütenevvi yollarındasınız, yahut mana, siz mürekkeb cehil envaından, kemalden mani olan fasid itikadlarda ve batıl mezheblerdesiniz.

(Ayet 9) **(Yû'fekû anhu men üfike)** Kazayı sabıkta sui hateme (kötü sonuç) ile mahkum olan mahcub, fâsid itikat yahut hadisi nefs olan kul, muhtelif sebeple mahcub olur. Başkasından mahcub ve mahkum olmaz. Yahut mana : İlmullahda şekaveti ezeliye ile sarf ve menolunan, sizin vaad olunduğunuz kemalden sarf ve men olunur..

(Ayet 10 - 11) **(Kutilel harrâsûnelle ziynehüm fî ğamretin sâhûne)** Cehalette boğulmuş, kemalden ve cezadan gafil olan, muhtelif sözlerle çok yalancılar lanet olundular.

(Ayet 12) **(Yes'elûne eyyâne yevmüddiyn)** O yalancıların bu manadan uzaklıkları ve ihticabları dolayısıyle cezadan taaccüb ve onu uzak addederek «Bu müstebad (uzak) emrin vukuu ne zamandır?» diye sorarlar.

(Ayet 13) **(Yevmehüm alennâri yüftenûne)** Bedenlerin fena ile helâk ve hüsranda vaki ve heyeti zulmetlerinde ve mahrumıyet ateşlerinde muazzeb oldukları günde ceza vaki olur.

(Ayet 14) **(Zükû fitneteküm hâzelleziyküntüm bihî testa'cilûn)** Onlara «Siz azabınızı tadınız, işte bedenî lezzetlerde inhimak (şiddetli daimi meyil) huzuzu âcileyi, kemalatı, bahiymiye (hayvani his) ve seb'iyeyi tercih ve ihtiyar ile isti'cal eylediğiniz azab şudur» denilir.

(Ayet 15) **(İnnelmüttekıyne fî cennâtin ve uyûnin)** Tahkik, tabiat heyetlerinden tecerrüd edenler sıfat cennetlerinde ve ilimlerindedirler.

(Ayet 16) **(Âhiziyne mâ âtâhüm rabbühüm)** Sıfat tecelliyatı nurlarından Rab'lerinin onlara verdiğini kabul ve onunla razı oldukları halde, **(İnnehüm kânû kable zâlike muhsinîne)** (Ayet 16) zira bunlar, tecelliyatı sıfat makamına vusüllerinden evvel, Nebi Aleyhi ve Sellem'in buyurduğu vechile ibadet ve muamelat makamında ef'alin şuhudu ile muhsiyn (ihsan eden) olmuşlardır.

(Ayet 17) **(Kânû kaliylen minelleyli mâ yehce'ûne)** Onlar makamı nefisde ihticab gecesinde az vakit sülûktan gafil olmuşlardı.

(Ayet 18) **(Ve bil eshârihüm yestağfirune)** Sıfatı nefs zulmetinin açıldığı ve tecelliyat nurlarının tüluu vakitlerinde envar ile tenevvürü, nefis sıfatlarının ve kötü heyetin nurlarıyla örtülmesini ve mahvını taleb ederlerdi.

(Ayet 19) **(Ve fiy emvâlihim hakkun lissâili velmahrûmi)** Onların nâfi ve hakikî ilimlerinde - müstaid olan talip için ve istidadı kâsır olanlar yahut gıvaşii bedeniye ve rusumu adiye ile fıtrat nurundan mahcub olanlar için, birinciye ulumu hakikiye ve maârifi yakiyniyeyi ve ikinciye riyazat ve mücahedeye bâis ulumu nafiayı ifaza ile bir hak vardır.

(Ayet 20) **(Ve filardı âyâtün lilmûkıniyne)** Zahir bedende, sıfatı ilahiyeyi mezahirinde müşahede eyleyen yakiyn sahipleri için esma ve sıfatı ilahiye zevahirinden ayetler vardır.

(Ayet 21) **(Ve fî enfüsiküm)** Esma ve sıfatı ilahiye tecelliyatının envarından sizin nefislerinizde de ayetler vardır. **(Efelâ tübsirûne)** (Ayet 21) Siz inkâr edip de görmüyorsunuz.

(Ayet 22) **(Ve fissemâi rızkuküm)** Âlem semasında surî rızkınız olduğu gibi ruh semasında da manevi rızkınız olan ilimler vardır. **(Ve mâ tû'adûne)** (Ayet 22) Ve sizin vaad olunduğunuz envar ve kıyameti kübra ahvali vardır.

(Ayet 23) **(Feverabbissemâi vel'ardı innehü lehakkun)** Sema ve arzın Rabbi hakkı için zikrolunan arz ve enfüs ayatı ve rızkı vücuhu

vaad olunan şeylerin semada bulunması haktır. **(Misle mâ enneküm tentikûne)** (Ayet 23) Sizin nutkunuz gibi haktır. Nutuk sizin bedenleriniz arzında ve lisanınız üzere zahir olmuş olan mütekellimi hakikînin sıfatlarından bir sıfattır. Eğer huzur ve şuhud sahibi iseniz kalblerinize mütekellimi hakikî o sıfatla tecelli etmiştir. Nutkunuz hayvanat savtı gibi sedalar olmayıp, hakikî nutuk ise kalbinize tecelli eden sıfatı tekellüm sebebiyle elfaz suretinde münderiç olan rızkı maneviniz size semayı ruhunuzdan nazil olmuştur. Hayvanat sesleri gibi nutuklar ise hakikatte nutuk değildir. Onlar ancak mecazen nutuk tesmiye olunur. Ve bu suretle sizin kemaliniz hasıl olmuştur ve ahıret ahvaline onunla hidayet bulmanız için Hak'kın nuru size işrak eylemiştir.

Bu ayetlerdeki İbrahim'in misafirleri sözü ve haberi ve İbrahim'e getirdiklerinin tahkiki Hud suresinde geçmiştir.

(Ayet 50) **(Fefirrû ilallah)** İmdi, siz Allah'a firar ediniz, yani masivadan kesilin, Allah'a kaçınız. Ve Allah'ın nuruyle ziyalanınız, nefis ve şeytanın muharebesinden Allah'ın feyzinden istimdad ediniz. Nefis şeytanının udvan (düşmanlık) ve tuğyanlarından Allah'a hulus ile iltica ederek gayrine iltifat etmeyiniz ve vücudu te'sir cihetinden masivasını isbat etmeyiniz. Zira şeytan size istila edip kendi taat ve ibadetini tezyin eyler. Ve nefsin arzusu ile -nefis ve sevdiği şeyleri Allah ile beraber mabud kılmayınız, zira o takdirde şirk eder ve nefsin heva ve arzusu ile Hak'dan mahcub olarak helâk olursunuz.

(Ayet 56) **(Ve mâ hallaktülcinne vel'inse illâ liya'büdûni)** Ve Ben, nüfus cinni ile ebdan (bedenler) insini, yahut mana, sakaleyni meşhurin olan ins ve cinni ancak sıfat ve kemalatım onlar üzere zahir olup Beni arif olmaları, sonra bana ibadet etmeleri için halk eyledim. Zira ibadet marifet mikdarıncadır, arif olmayan ibadet etmez. Nitekim arifi muhakkik Ali Aleyhisselâm **(Lâ a'büdü rabben lem erah)** yani «Görmediğim Rabbe ibadet etmem» buyurmuştur. Yani vücud ve sıfatlarıyla Benden mahcub olarak, nefislerini Benden gayrı ibadet olunacak ilâhlar kılmaları, yahut halkım ile ve nefislerinin sevdikleri ile mahcub olup onları Benden gayrı ilâhlar kılarak ibadet etmeleri için halk etmedim.

(Ayet 57) **(Mâ uriydü minhüm min rızkın ve mâ uriydü en yut'ımûn)** Zat ve sıfatımla onlarla ihticab etmekliğim suretiyle onları izhar eyledim, ta ki onlar zahir olup ahlâkım ile ahlâklansınlar ve benim ile muhtecib olsunlar. Ve fenayı ef'al ve sıfat ile kendilerini

örtüp, nefislerinin ef'al ve sıfat ile zuhurundan kizb ve tuğyan ile ef'al ve sıfatın intihal (kendisinin sahibi olmayan şeyi benimsemek) ederek rızık it'am ve te'siri nefislerine nisbet etmesinler.

(Ayet 58) **(İnnallahe hüverrezzâku zülkuvvetilmetiynu)** Yani, cemi sıfat ile mevsuf olan Zatı İlahîye, rızık gibi efali latiyfiye ve eşyada te'sir gibi efali kahriyyenin masdarı ancak O'dur, gayrı değildir.

(Ayet 59) **(Feinne ulleziyne zalemû zenûba)** Tahkik, fiil ve te'siri ister nefisleri, ister gayrı olsun mahlûkattan başka birine nisbet etmekle zulum edenler için Allah'ın gazabından vafir (çok) nasib vardır. **(Misle zenu bi ashabihim)** (Ayet 59) Sıfat ile mahcub olan nazirlerinin (karşılıklarının) nasibi gibi. **(Fela yesta'cilûni)** (Ayet 59) Binaenaleyh fiilleriyle temettuu (hisse) talebde istical (acele) etmesinler.

(Ayet 60) **(Feveylünlilleziyne keferû min yevmihimüllezi yû' adûne)** İmdi hangi mertebede ve ne şeyle olursa olsun mabcub olanlar, kıyameti suğrada vaad olundukları günlerinden büyük bir veyl (yazık) hasıldır. Allah'ı Tealâ a'limdir.

Zariyat Suresi tamamdır.

TUR SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Vettûri)** Tur, Musa Aleyhisselâm'a kelam olunduğu dağdır. O dağ akıl ve nutuk mazharı olan insanın dimağıdır. Şeref ve kerameti yüzünden insanın dimağına kasem olunmuştur. Ve aleme nisbetle cihanın mecidi (yükseği) olan feleki âzam, insana nisbetle dimağ mesabesinde olduğu için, Tur ile feleki âzama işaret olunması da mümkündür. Feleki âzama kasem etmesi, şerefi ve emri İlahi'nin mazharı ve kazayı ezelînin mahalli olması dolayısıyledir. Kitabı mestur, bu mahalde kendisine rakkı menşur lafzıyle işaret kılınmış ruhu âzamdan ibaret bulunan levhi kazada olduğu nizamı malum üzere nakş olunmuş olan külliyatın suretidir. Kitabı mestur ile rakkı menşurun nekre olmaları ta'zim içindir.

(Ayet 4) **(Velbeytilmâ'mur)** Beyti ma'mur, alemin kalbidir, yani nefsi natıkai külliyedir ki o da levhi kaderdir ve umranı melekutun o beyti çok tavaf etmesidir.

(Ayet 5) **(Vessakfılmerfu'ı)** Sakfı merfu' levhi mahfuz olan levhi kaderden kendisine suver (suretler) ve ahkâm nazil olan semayı dünyadır. Dünya semasına nuzülden sonra mev'adda hululü ile şehadet aleminde zahir olur. Bu da insandaki mahalli hayal mesabesinde olup mahıv ve isbat levhidir.

(Ayet 6) **(Velbahril mescur)** Bahri mescur ervahı mezkure isbat olunan eşyanın kâffesinin zahir olduğu suretlerle dolu olan heyuladır.

(Ayet 7) **(İnne azâbe rabbike levâki'ûn)** Bu zikrolunan şeyler hakkı için kıyameti sugrânın zuhuru ile Rab'binin azabı elbette vakidir. Evvelki, yani Tur'un dimağ ile te'vili üzere kitabı mestur. ruhu insanîde merkuz (merkezlenmiş) ve aklı Kur'anî tesmiye olunan malûmata işarettir. Rakkı menşur da ruhtur. Nüşuru, bedende zuhur ve yayılmamasıdır. Beyti ma'mur kalbi insanidir. Sakfı merfu' suveri cüziyye ile nakşolunmuş olan misadı (yükselmesi) hayaldir. Bahri mescur suver ile dolu olan maddei bedendir. Allah'ı Tealâ a'limdir.

(Ayet 9) **(Yevme temûrüssemâü mevra)** Ölümün şiddetleri ve ruhun bedenden ayrılması zamanında, ruhun gelir gider bir halde muzdarib olduğu vakit **(Ve tesiyrülcibalü seyra)** (Ayet 10) kemikleri çürüyüp giderek dağınık toz olur.

(Ayet 11 - 12) **(Feveylün yevmeizin lilmükezzibiyne. Elleziynehüm fî havlın yel'abûne)** Ey o günde dünya ile ahiretten hicablanmış olup cezayı tekzib eden, lezzatı hissiye, itikadatı faside, ekval müzahrefe (işe yaramayan) batılında dalan, zevali pek çabuk olan dünya hayat ve ziyneti labında boğulan kimselere veyl azabı hasıldır.

(Ayet 13) **(Yevme yüde'ûne ilâ nârı cehenneme de'â)** Taallukat ve heyet cürmaniye zehirleriyle menhus tabiat çukurunun dibinde mahrumiyet ve âlam ateşlerine unf (sertlik) ve şiddetle çekilüp süründükleri vakitte onlara «İşte sizin, yalandır dediğiniz ateş şudur» denilir.

(Ayet 17 - 18) **(İnnelmüttekıyne fî cennatin ve naiymin. Fakıhiyne bimâ âtâhüm rabbühüm)** Tahkik, rezailden ve nefisleri sıfatlarından sakınan müttekiler, Rab'lerinin onlara verdiği vicdaniyat ve keşfiyyat ma'rifetleri ve tecelliyat nurları ile telezzüz ediciler oldukları halde sıfat cennetlerinde ve lezzatı zevk ve nimettedirler. **(Ve vekâhüm rabbühüm azâbelcahıym)** **(Ayet 18)** Ve Rab'leri onları tabiat cehimi ve yırtıcı hayvanî heyetlerle ihticab azabından vikaye eylemiş, korumuştur.

(Ayet 19) **(Külû veşrebû henî'en bimâ küntüm ta'melûn)** Zühd ve ibadet, mücahede ve riyazattaki amelleriniz sebebiyle gamsız ve gussasız kalblerin gıdası olan hüküm ve ulumu hakikiye rızıklarından bol bol yiyiniz ve ulumu nafia sularından ve aşk ve muhabbet şarablarından bol bol içiniz.

(Ayet 20) **(Müttekiyne alâ sürürin masfûfetin)** Sizler teslim, tevekkül, rıza gibi meratib ve makamatı müterettibe (mertebeli) üzerine dayanıcılar olduğunuz halde **(Ve zevvecnâhüm bi hûrin ıyn)** (Ayet 20) ve Biz onları hüriiyn ile tezviç ederiz. Güzelliklerinin ilerisinde bir güzellik olamayan ruhaniyetten, onların derecelerinde bulunan süveri mukaddese ve cevahiri mücerrede ile onları mesrur kılarız.

(Ayet 22) **(Ve emdadnâhüm bi fâkihetin)** Ve onlara varidatı lezize ve mevacidi zevkıyye, eşrafatı behice yemişleri ile, **(Ve lahmin mimma yeştehûne)** (Ayet 22) ve istidad ve hallerinin iktizası ile müştak oldukları kalblerini ihya edici, kuvvetlendirici hüküm ve ulum etleriyle imdad eyleriz.

(Ayet 23) **(Yetenâze'ûne fiyha ke'sen lâ lağvün fiyhâ ve lâ te'simün)** Orada mübahese, muhavere, ve müzakerelerinde hezeyan, sakat söz, faidesiz kelam olmayan, ve fuhuş, gıybet, şetm (söğmek), yalan gibi günâha nisbet olunan, sahibini günâha sokan söz bulunmayan maârif, aşkıyyat ve zevkiyyat lezzetli şarap kâselerini elden ele teati ederler, sunarlar.

(Ayet 24) **(Ve yetûfû aleyhim gılmânün lehüm)** Ve onların üzerine melekutu ruhaniyeleri oğlanları tavaf eyler, yani ruhanîler yahut genç taliplerden istidadı safî ve irade sahipleri onlara hizmet eder. **(Ke'ennehüm lü'lü'ün meknûnün)** O oğlanlar, fartı sıfat ve nuriyetlerinden hevayı nefs tegayyuratından, tebayi gubarından (tabiat tozundan) akaidi reddiye, adeti mezmume sahiplerinin dokunmasından hıfz olunmuş inciler gibidirler.

(Ayet 25) **(Ve akbele ba'dühüm alâ ba'dın yetesâelûne)** Ve bu müttekilerin bazısı bazısına ikbal edip bidayetlerinde dünyadan ibaret olan hüsün evinde ve alemi nefisdeki riyazatları ahvalinden soruştururlar, **(Kâlû innâ künnâ kablü fî ehlinâ müşfikiyne)** (Ayet 26) derler ki: «Biz, kalb mezasına ve ahiretteki ruh rahatına vusulden evvel ehlimiz olan kuvayı bedeniyye ve nefis sıfatlarında Allah'ın zikrinden ve ikabından korkucular olmuştuk.

(Ayet 27) **(Femennallahü aleynâ)** İmdi Allah'ı Tealâ Hazretleri bize sıfat tecelliyatı ve mükâşefat nimetleri ile ihsan eyledi, **(Ve vekânâ âzabessemûmi)** (Ayet 27) ve bizi tabiat cehiminin ve hevayı nefs semumunun (yakıcı sıcak rüzgârının) azabından vikaye eyledi, korudu.

(Ayet 28) **(İnnâ künnâ min kablü ned'ûhu)** Biz, bu makamdan evvel O'nu zikr ve O'na ibadet eder olmuştuk. **(İnnehu hüvelberrür rahiymü)** **(Ayet 28)** Tahkik, Allah'ı Tealâ Hazretleri O'na dua edene, O'nu isteyene ilim ve tahkikin ifazasıyla ihsan edicidir. O'na ibadet ve havf edene hidayet ve tevfik ile rahmet edicidir.

(Ayet 48) **(Vasbir lihükmi rabbike)** Hükme itiraz ile zuhurdan nefsini menederek Rab'binin hükmüne sabreyle. **(Feinneke bi a'yüninâ)** (Ayet 48) Zira sen Bizim huzurumuzdasın, Biz seni görür ve sana Rakib oluruz. Bizim huzurumuzda nefsin zuhuru günâhından ihtiraz et (sakın), **(Ve sebbih bihamdi rabbike hıyne tekûmu)** (Ayet 48) ve kıyameti vüstada, fıtrata rücu ile nefis makamı gafleti uykusundan kaim olduğun vakit Rab'binin sıfatı olan kemalatını izhar ile Rab'bine hamd edici olduğun halde nefis sıfatları libaslarından soyunmakla Allah'ı tenzih eyle.

(Ayet 49) **(Ve minelleyli fesebbih hû)** Ve nefsin sıfatlarından bir sıfatın zuhuru ile telvin zamanında, bazı zulmet vakitlerinde nefisden tecerrüd ve ruh nuru ile nurlanarak Rab'bini tesbih eyle **(Ve idbâren nücûmi)** (Ayet 49) ve zat güneşi nurunun zuhuru ve bidayet müşahede fecrinin tulûu ile sıfat yıldızlarının idbar (batışı) ve gaybubeti zamanında Rab'bini tesbih eyle. Allah'ı Tealâ a'limdir.

Tur Suresi tamamdır.

N E C M   S U R E S İ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Vennecmi iza hevâ)** Fani olduğu ve mahalli zuhurdan gurub eylediği ve zuhur ve huzurda derecei itibardan sakıt olduğu vakit nefsi Muhammediyye hakkı için **(Mâ dalle sâhibüküm)** (Ayet 2) sizin sahibiniz olan Muhammed (S.A.S.) nefse meyl ile maksadı aksâdan inhiraf ve nefsi ile vukuf sebebiyle dalalete düşmedi ve yolunu şaşırmadı **(Ve mâ ğavâ)** (Ayet 2) ve kalb makamında sıfat ile

vukuf ve ihticab ile gavâyet (azgınlık), tariki Hak'tan, tevhid caddesinden inhiraf etmedi ayrılmadı.

(Ayet 3) **(Ve mâ yentiku anilhevâ)** Ve Muhammed (S.A.S.) telvinde nefis sıfatının zuhuru ile hevadan nutuk eylemez, **(İnhüve illâ vahyün yûhâ)** (Ayet 4) ruh semasından ibaret olan ufku kalbe vusulü vaktinden ruhu mübin makamının nihayeti olan ufku âlaya intihasına kadar onun nutku, başka bir şey değil, ancak kendisine vahyolunan vahiydir.

(Ayet 5 - 6) **(Allemehû şedîdülkuvâ, zû'mirreh)** Onu, tagâyyür ve nisyanı mümkün olmayan, ilimde metanet ve muhkemlik sahibi. tahtındaki meratibi kahir ve o meratibte kuvvetli bir te'sir ile müessir olan Ruhülkuds ta'lim eyledi. **(Festevâ, ve hüve bil'ufukila'lâ)** (Ayet 6 - 7) Nebi Aleyhisselâtı vesselâm ufku âlada iken Ruhülkuds sureti zatiyesi üzere müstakim oldu. Zira Nebi Aleyhisselam ufku mübinde iken sureti üzre nazil olmaz, zira ruhu mücerredin, kalb makamında teşekkülü muhaldir. Kalb makamında ancak temessül eyleyen suretlere münasib bir suretle teşekkül edebilir. Bu sebepten Ruhülkuds suret cihetinden insanların en güzeli ve Resulullah'ın sevgilisi olan Dihyelkelbi suretinde temessül eylerdi, çünkü sadırda intibaı mümkün olan bir suretle temessül etmese kalb onun kelâmını fehmetmez, ve suretini görmezdi. Amma hilkat ve cibilletinin (asıl ve yaradılış) bulunduğu sureti hakikîyesi, Nebi Aleyhisselâm'a ancak iki defa zahir olmuştur. Biri Hazreti Ehaddiyete urucunda ve terakkide ruh makamına vusulünde, biri de Hazreti Ehadiyetten nüzûlü ve tedellâda ve sidretülmüntehada makamı evvele rücuu zamanındadır.

(Ayet 8) **(Sümme dena)** Sonra Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem Allah'a yanaştı ve ruh makamından terakki ile ve vahdette fena ile Cibril'in makamından terakki eyledi. İşte bu makamda Cibril Aleyhisselâm «Bir parmak yanaşsam yanarım» demişti. Zira onun makamının ilerisi, ancak zatta fena ve sebahat ile ihtirak (yanmak) tır, başka değildir. **(Fetedella)** (Ayet 8) Resul Aleyhisselâm fenadan sonra beka halinde vücudu mevhubu hakkani ile Hak'dan halka rücu ile ciheti insaniyeye meyl etti. **(Fekâne kabe kavseyni)** (Ayet 9) Bunun üzerine Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem Hak ve halk itibariyle mevhum bir hatla iki kavse taksim olunmuş değil, vücuda şamil olan dairei vücudun mikdarı oldu. İtibar daireyi iki nısfa kasım (taksim eden, bölen) olan hattı mevhumdur. İmdi bidayet ve tedenni itibariyle halk, mahlukatın süveri ayânında hüviyyeti hacib olan kavsi evvel olur, Hak da şey en fe şeyen tedricen ona takarrüb ve ondan mahv ve fena olunan kavs. kavsi ahirdir. Nihayet ve te-

della itibariyle ezelen ve ebeden hali üzre sabit olan kavsi evveldir, halk da fenadan sonra kendisine hibe olunan vücudu cedid ile hâdis olan kavsi ahirdir. **(Ev edna)** (Ayet 9) Fâsıl olan ve iki kavisden birinin diğerine ittisalini mevhum olan isneyniyetin irtifaı ve kesreti vahdette muzmahil olur bir haysiyetle aynı kesrette vahdeti hakikiyenin tahakkuku ile zat ve sıfatın ehadiyyeti olmak üzere hakikatte dairei gayrı münkasem (bölünemeyen) olarak baki kalıp Resulullah'a kav seyn mikdarından daha karib oldu.

(Ayet 10) **(Fe'evha ilâ abdihî mâ evhâ)** Allah'ı Tealâ Hazretleri makamı vahdette Cibril vasıtası olmaksızın abdine, sahibi nübüvvete keşfi caiz olmayan esrarı ilahîden ne vahy eyledi ise vahyeyledi. **(Mâ kezebel fu'âdü mâ reâ)** (Ayet 11) Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellemin fu'adı gönülü cemi makamında gördüğünü tekzib etmedi fu'adı, şuhutta ruh makamına müterakki etmiş cemi sıfatıyle zatı müşahede edici hakkanî vücud ile mevcud olan kalbdir. Bu cemi' cem'i vücuddur. Muhakkiklerin ıstılahında aynı cem'i zat denilen cem'i vahdet değildir. Cemi' cem'i vahdette küllisi fani olduğundan fu'adda abidde yoktur. Cem'i vücuda vechi baki tesmiye olunur ki cem'i sıfat ile mevcud zat demektir.

(Ayet 12) **(Efetümârûnehü alâ mâ yerâ)** Siz fehm edemediğiniz bir şey üzerine muhasama mı (hasımlık mı) edersiniz? Halbuki sizin için marifet ve tasavvuru mümkün olmayan bir şey üzerine hüccetin ikamesi nasıl mümkün olur? Muhasama, tasavvuru mümkün olan ihtilaflı bir işde olur ki evvelen tasavvur sonra nefi veya isbat ile ihticac (hüccet ve delil göstermek) olunur. Tasavvur olunmayan yerde hakikatta muhasama yoktur.

(Ayet 13 - 14) **(Ve lekad reâhu nezleten uhrâ, inde sidretilmüntehâ)** Tahkik, Muhammed (S.A.S.), Hak'dan rücu ve ruh makamına nuzul zamanında da sidretülmüntehada Cibril'i sureti hakikiyesinde gördü ki, **(İndehâ cennetülme'vâ)** (Ayet 15) ervahı mukarrebiynin karar kıldığı me'va cenneti oradadır. Sidre de yedinci gökde bir ağaçtır ki, melâikenin ilmi orada nihayet bulur, onun ötesini hiç kimse bilemez denilmiştir. O da cennet mertebelerinin nihayetidir. Şehidlerin ruhları orada kararlaşır, o da ilerisinde taayyün ve mertebe olmayan ruhu azamdır. Onun fevkında hüviyeti mahzadan başka bir şey yoktur. Bu sebepten Cenabı Nebi Aleyhisselâm fenayı mahzdan bekaya rücuu vaktinde oraya nazil olup orada Cibril Aleyhisselâm'ı cibilleti olan sureti asliyyesi üzere gördü. **(İz yağşes sidrete mâ yağşâ)** (Ayet 16) Allah'ın celal ve azametinden sidreyi gaşyeden şeyi gaşyettiği, örttüğü vakit. Zira Resulullah Sallallahu Aleyhi ve

Sellem hakkani vücud ile tahakkukunda sidreyi Allah gözü ile görüyordu, ona binaen Hak'kı sidre suretinde mütecelli olduğu halde gördü. Tahkik sidreyi etır ve ifna eden tecelliyi ilahi gaşyetmişti. İmdi sidreyi aynı fena ile görüp ne sidre ve sureti ile ve ne de Cibril ve hakikatı ile Hak'tan mahcub olmadı. Bu sebepten **(Mâzâgalbasaru)** (Ayet 17) Cenabı Nebi'nin basarı gayre iltifat ve gayrın rüyeti ile meyletmedi. **(Ve mâ tâğa)** (Ayet 17) Ve Cenabı Nebi nefsine nazar ve eneiyetle ihticabla tuğyan da etmedi.

(Ayet 18) **(Lekad reâ min âyâti rabbihilkübrâ)** Tahkik, Nebi Aleyhisselâm, Rab'binin ayâtı kübrasını gördü, yani Hak Tealâ'nın sıfatı rahmaniyede tecellisi ile cemi sıfat kendisinde münderic bulunan sıfatı rahmaniyeyi gördü, belki zat ile sıfattan ve sıfat ile zattan mahcup olmamak haysiyeti ile aynı cemi vücudda (ALLAH) lafzı ile tabir olunmuş olan ve cemi sıfatla beraber zattan ibarêt olan İsmi Azam Hazretini gördü.

(Ayet 26) **(Ve kem min melekin fîssemâvâti lâ tuğni şefâ'atühüm şey'en illâ min ba'di en ye'zenallahu limen yeşâu ve yerdâ)** Semavatta ne kadar mülk vardır ki onların şefaatleri bir şeyden iğna (zengin) etmez, yani esasen şefaat etmezler. Ancak Allah'ın dilediğine ve razı olduğuna Allah'ı Tealâ izin verdikten sonra şefaatleri muğni ve müfid olur (faydalı). Melâikenin şefaatı beyinlerindeki (aralarındaki) münasebet ve ittisal dolayısı ile vasıta ve vesile olan şefaat ediciye tevessül ile şefaat ve feyzi taleb edişi zamanında taleb edene imdad ve envarı ifaza etmeleridir. Buna binaen melâikenin nufusu beşeriye hakkında şefaatleri ancak nufusu beşeriyenin aslında müstaid, feyzi melekuti kabil olup sonra Cenabı Kuds'e teveccüh ve melabis ve mevad ricsinden (pisliğinden) tecerrüd ile heyeti beşeriye gavaşeyi tabiiyeden temizlendikleri takdirde olabilir ki, o suretle melâikenin nurundan istifaza ve feyzinden istimdad ederek onlara ittisal ve sıralarında dizilmek vasıtasıyla Allah'a takarrüb edebilir. İşte istidad ve kabulü asli, şefaatte izin, saî ve içtihadla hasıl olan zekâ ve safa da şefaata rıza demektir. Bu ikisinin içtimaında şefaat hasıl olur ve eğer asılda istidad olmazsa yahud asılda olup da alaik ve gavaşe ile tagayyür ederek safası üzre baki kalmazsa o vakit Allah'dan izin ve rıza da olmaz. Ve şefaatta bulunmaz. **(La tuğnî şefâ'atühüm)** (Ayet 26) Manası : şefaat esasen olmamaktır, şefaat olup da iğna etmemek demek değildir. Zira melekût aleminde bu keyfiyet muhaldir.

(Ayet 27) **(Ve ibrahîmellezi veffâ)** Ve İbrahim Aleyhisselâm ki emri ubudiyetle kıyam ve tevhidde fena halinde - vücudu hakka

teslim ve istikamet makamında - risalet ve nübüvvetin tebliği ile Allah'ı Tealâ'ya hakkını ifa eyledi. Yahut mana : Allah'ın İbrahim'i iptila eylediği kelimatı, zikrolunan sıfatları itmam eyledi. Bazı kıraatte «veffâ» kelimesi tahfif ile vefa okunmuştur, yani **(İnnî veccehlü vechiyelillezî)** (En'am Suresi, Ayet 79) kavliyle işaret olunmuş olan tevhid makamına baliğ oluncaya kadar fıtratın evvelinde mîsakı alındığı ahdine o ahid üzere sebat etmekle vefa eyledi, demektir.

(Ayet 38) **(Ellâ teziyrü vâziretün vizre uhrâ)** Hiç bir günahkâr nefis diğer nefsin yükünü yüklenemez. Zira ikab, günah olan kötü fiil ve sözlerin tekrarı ile nefisde kökleşen muzlim heyetler üzerine, sevap da müzlim heyetlerin zıdları olan fezail heyetleri üzerine terettüb eyler, nitekim **(Ve en leyse lil'insani illâ mâ se'a)** (Ayet 39) buyurmuştur. Yani bir insan için sa'yinden başka bir şey yoktur. Ancak sa'y vardır. Mukadder ve maksum olan dünya nasibleri böyle değildir, onlar taksim ve kadere mebnidir. Her ne kadar sevap ve günah da, huzuz ve naimi dünya gibi Allah'ı Tealâ'nın kaza ve kaderine müstenid ise de lâkin muteber olan kaza ve kaderden her birini mücib olan sebep karibdir. Neşei uhra üç şey üzerine vaki olur : birincisi hayır ve şer amellere, - nara yahut cennete gitmekle - terettüb eden ceza ve hesab için ervahın ecsada iadesidir. İkincisi fıtratı evveliye avdet ve kalb makamına rucudur. Üçüncüsü fenayı tamdan sonra vücudu mevhubu hakkaniye avdettir. Neşei uhranın beyan olunan birinci sureti ecsadı nuranî olsun, zulmani olsun her bir kimse için zaruridir. Baki iki kısmı hususi olup herkes için zaruri değildir.

(Ayet 57) **(Ezifetil âzifetü)** Kıyamet yakın oldu, demektir. Eğer kıyamet sugraya hamlolursa yakınlığı zahirdir. **(Leyse lehâ min dünillâhi kâşifetün)** (Ayet 58) Allah'dan başka onun vaktini beyan edici, yahut onu def edici yoktur. Ve eğer kıyamet, kübraya haml olursa yakınlığı iki vecihdendir. Birincisi kurbu manevidir, zira kıyameti kübra her bir kimseye her nekadar o kişi kendi gafletinden ve ademi şuurundan uzak ise de aynı vahdette olunduğu için en yakın bir şeydir. İkincisi vechi Muhammedi Aleyhisselâm'ın vücudu ve ba'sını devri zuhurun mukaddimesi ve kıyametin şartları ve alâmetinden birisidir. Bu sebepten Nebi Aleyhisselâm, şehadet ile orta parmağını cem ve ikisine işaret ederek «Şunlar gibi kıyamet ve ben ba's olundum» demiştir ve Mehdi Aleyhisselâm'ın vücudu ile kıyamet zahir olur. **(Leyse lehâ min dûnillâhi kâşifetün)** (Ayet 58) Kıyameti kübra zamanında gayrın vücudu ile ilmi mümteni' (imkânsız) olduğu için Allah'dan başka kıyameti kübrayı beyan edici bir nefis yoktur.

(Ayet 62) **(Fescudû lillâhi)** İmdi siz fena ile Allah'a secde ediniz, **(Vâ'büdü)** (Ayet 2) ve fenadan sonra beka ile Allah'a ibadet ediniz. Allah â'limdir.

Necm Suresi tamamdır.

KAMER SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(İkterebetissâ'atü venşakkalkameru)** İnşikakı kamerin, kıyameti kübranın yakın olduğuna alâmet olması, kalb iki yüzlü olup nefis tarafına olan yüzü muzlim, ruh tarafına gelen yüzü nurludur, ve kamer, nuru şemsden istifade eylediği gibi kalb de nuru ruhdan istifade cihetiyle kamerin kalbe işaret olunduğu içindir. Ruh nurunun kalbe zuhuru ve te'siri ve ruh güneşinin mağribden zuhuru yani hicabı kalbde bulunduktan sonra hicabı kalbden büruzu ile kalbin infilakı ve vahdette şuhudu zatiyye mu'di (emaneten verilmiş) müşahede makamı olduğu için vahdette fenanın kurbuna işarettir. Ve eğer saat ile kıyamet ibtidasında mebus Mehdi'nin zamanından ibaret olan zuhur devri murad olunursa, o vakit, inşikakı kamer, Muhammed'in (S.A.S.) devri kamerde zuhur eylediği için, kamerin, Muhammed'in zuhuruna infilakı demektir. Ve eğer saat kıyameti sugraya haml olursa nefsinde muzlim olup şuur ve hayatı nuriyi ruh güneşinden istifade eylediği için kamer, bedenden ibarettir.

(Ayet 6) **(Yevme yed'ud dâ'i)** Kavli de bu tevcihi takviye eder, yani mevtin muktezası zahir olur. Ve mevtin mucibi onu nefislerin kerahat eylediği fezayi' ve münker bir şeye davet eder. **(Huşşe'an ebsârühüm)** (Ayet 7) Zillet, aciz ve meskenet ve mahrumiyetten gözleri haşi' olduğu halde **(Yahrücûne minellecdâsi ke'ennehüm cerâdün münteşiyrün)** (Ayet 7) guya dağılmış ve yayılmış çekirgeler gibi beden kabirlerinden çıkarlar. Bedenlerden müfarakat eden, ayrılan nüfusun çokluğu, zillet ve za'fı, lezzeti hissiye ve şehevatı tabiiyeye hırs ve tehalükü ciheti süfliyeye meyli dolayısıyla insanları çekirgeye nisbet etmiştir. Nitekim hayat nuruna tehalükleri cihetinden **(Kelferâşilmebsûs)** (Karia suresi Ayet 4) ayetinde pervanelere teşbih eylemiştir. Birinci te'vile yani saatten kıyameti kübra murad olunmasına göre - ruh ve kalb davetçisi nufusun indinde münker olan riyazat ile mevti iradiden ibaret olan huzuzu a'cile ve lezzatı

hissiyyenin terkine ve Hak canibine teveccühde sırrın mütavaatına nüfusu davet eylediği vakit davet edicinin, kendilerini kahr ve istilâ etmiş olması dolayısıyle gözleri hâşi olarak zelil ve münkesir olarak ebdandan tecerrüd ve ihtila' ile beden kabirlerinden taşra çıkarlar ve ruh güneşi nurunun şuaından uçmakta olduklarından dağılmış çekirgelere benzerler. **(Mühtı'ıyne ileddâi)** (Ayet 8) İki te'vil üzere de hepsinin tav'an ve kerhen inkiyatları dolayısıyla davet ediciye süratle koşucu bir haldedirler. **(Yekûlülkâfirûne hâza yevmin asiyrun)** (Ayet 8) Rabbinden veyahut Hak'tan mahcub olanlar. şehevata ve lezzata hırs ve şevklerinden ve alışkanlıklarından «bu usretli, güç bir gündür.» derler, amma gayrî mahcub olana en kolay şey cemian mevti tabii ve iradidir.

(Ayet 11) **(Fefetahnâ ebvâbessemâi)** Biz, akıl göğünün kuyularını, kuvvetle alemi süfliye dökülen ilim suyu ile açtık, yani akıllarını **(Ve izâ erednâ en nühlike karyeten emernâ mütrefiyhâ fefesekû fîhâ fehakka)** (İsra Suresi, Ayet 16) ayetinde buyurulduğu gibi helaklerine mu'di olan dünyaya meyil ve umuru cüziyenin tedabirine (tedbirlerine) ve lezzeti hissiyenin tertibine ve emri maaşta inhimak (kötü şeylere aşırı meyil) ve amelini oraya sarfa ve emri maaş ile vukufa ve umuru uhreviyyeden emri maaşla ihticaba (örtünmeye, gizlenmeye) aks ettirerek **(Ve feccernal'arda uyûnen)** (Ayet 12) ve arzı nefisden dünya lezzetlerinin kisbine (kazanılmasına) ve onunla telezzüz ve tereffüha müteallik ulumu cüziyeyi hissiye kaynaklarını kaynattık. Ulumu cüziyeyi hissiyeye şiddetle incizab ve hırslarından güya nefisleri büsbütün bu tedbirden ibaret oldu. **(Feltekalmâü âla emrin kad kudiyra)** (Ayet 12) Allah'ın takdir eylediği bir emre ve cehil ile helâk vartasına düşmeleri sebebiyle helaklerine kadar dünyanın taleb ve cezbinden akılları göğünden yağan ve arz nefislerinden kaynayan iki ilimde birleşti.

(Ayet 13) **(Ve hamelnâhü alâ zâti elvâhin ve düsûrin)** Ve Biz, Nuh Aleyhisselâm'ı âmal ve âmalin mürtebit (bağlı) olduğu uluma şamil, yahut ahkâm ve ahkâmın müstenit olduğu akaidi havi bir şeriat gemisine yükledik. **(Tecrî bia'yüninâ)** (Ayet 14) O şeriat gemisi, onlara galib olan ve onları boğan cehil dalgalarında cereyan eder, bizim hıfzımızla nafiz (etkili) olurdu. Cehilleri o şeriata galib olup onu iptâl edemezdi. **(Cezâen limen kâne küfiyra)** (Ayet 14) Kavmi arasında küfür ve inkâr olunmuş bir nimet olan Nuh Aleyhisselâm'a ceza olmak üzere hıfz eyledik. Kavmi onu bilemediler ki, itaat ve ta'zimi ile necat bulsunlar. Belki inkâr ve ona isyan etmeleri sebebiyle helâk oldular.

(Ayet) 15) **(Velekad tereknâhâ âyeten)** O şeriat ve davetin âsarını ibret alanlara âyâtı beyyine olarak bu güne kadar bıraktık. **(Fehel min müddekîrin)** (Ayet 15) Tezekkür eden, vaazı kabul eden kimdir? Zira Hak yolu birdir ve enbiyanın kâffesi şerayi' usulünde mütevafıkdırlar, uygundurlar

(Ayet 16) **(Fe keyfe kâne azabî ve nüzûri)** Nuh kavmine vartai cehilde ihlâkleri ile ve hayatı hakikiye, lezzeti sermediyyeden mahrumiyetleriyle azabım ve Nuh lisanı üzre onlara inzarım nasıl olduğunu düşününüz. Bu makamda diğer veche de vardır ki, o da fethi semanın, Nuh Aleyhisselâm'a vahyin ve rahmetin inzali ile te'vil edilmesidir. Yani Nuh'un ruhu göğünün kapılarını kuvvetle dökülen cemi' cüziyyata şamil ilmi külli ile açtık. Nuh'un nefsi arzında da güya nefsi külliyyen ulum olmuş gibi ulumu cüziyye kaynaklarını kaynattırdık, ilimler biribirine munzam olarak birleştiler, kıyasat ve ârai sahiha olarak onların üzerine ameliyat ve nazariyat üzerine müesses olan yakini bina eyledi ve o şeriat ile amel ve istikamet ile necat buldu. Kavmi ise vartai cehilde kalıp, heyula denizinin cehalet dalgalarında gark ve helâk oldular.

(Ayet 27) **(İnnâ mürsilûnnâkati fitneten lehüm)** Biz, onları, iptila için, müstaid kabul ve saidin, münker cahil ve şakiden temeyyüz etmesi, seçilmesi için, onlara nakai nefsi irsal ediciyiz. **(Fertekibhüm vestabir)** (Ayet 27) Birincilerin necatını ikincilerin helâkini görmek için onları intizar eyle ve davetlerine sabr eyle, **(Ve nebbi' hüm ennelmâe kısmetün beynehüm)** (Ayet 28) ve onlara haber ver ki ilim suyu aralarında taksim olunmuştur. Nâkaye, ona faiz olan ruh ilmi, onlara da nefis ilmi, yani nâkaye makulat ve onlara mahsusat ilmi verilmiştir. **(Küllü şirbin muhtadarun)** (Ayet 28) Her iki su hazırlanmıştır, nâka, ruha teveccüh ve hakiki ve nafi ilimleri ruhdan kabul ile içkisini hazırlar, onlar da vehim ve hayal menbaına sığınmakla ve vehimden, vehmiyat ve hayaliyatı telakki ile içkilerini hazırlarlar.

(Ayet 46) **(Belissâ'atü mev'idühüm)** Belki kıyameti sugra ve istidadın zevali ile azabı ebedîde vaki olmaları ve vecihlerinin esfele kalbi onların mev'udlarıdır (vadedilenlerdir). Bu kıyameti sugra ise katil ve heziymet azabından daha şiddetli ve daha acıdır. **(İnnelmücrimiyne fî dalâlin ve sü'urin)** (Ayet 47) Heyatı muzlimei reddiyei cismaniyenin kesbi ile cürüm ve kabahat etmiş olanlar, nefisleri sıfatlarının zulmetleriyle kalbleri kör olduğundan Hak yolundan dalaletde ve vehim şaibeleriyle ve batılda hayret ile akılları hak nurundan mahcub olduğundan cünun ve velehde şaşkınlıkdadırlar.

(Ayet 48) **(Yevme yüshebûne finnari alâ ucûhihim)** Vecihleri suretlerinde yere haşrolunmaları ile ve yüzleri melekutu arziyyenin kahrında teshir olunmakla büyülenmiş olmakla melekutu arzıyye onları envai azapta kahr ve mahrumiyet ateşlerinde tazip ederek yüzleri üzre ateşte süründükleri vakit onlara **(Zûkuû messe sekara)** (Ayet 48) «Sakar ateşinin, şiddetli sıcaklığını tadınız» denilir.

(Ayet 50) **(Ve mâ emrünâ illâ vâhidetün kelemhin bilbasari)** Bizim emrimiz, ancak lemhi basar (göz atıp bakmak) gibi bir kelimei vahidedir, yani her bir şeyin muayyen bir zaman levhi kaderde sabit olan malum bir vechi üzere vücudunu icad eden meşiyyeti ezeliyenin taallukudur ki şeriatta o emre (kün) tesmiye olunur. Bu taalluk üzerine defaten o zamanda o vecih üzre şeyin vücudu vacib olur. **(Ve küllü şeyin fe'âluhu fîzzübüri)** (Ayet 51) Ve bütün işledikleri şeyler nüfus levhalarında sabittir.

(Ayet 54) **(İnnelmüttekıyne fî cennâtin)** Mutlak surette hakka ittika edenler cennatı selase meratibi aliye ve refiasındadırlar, **(Ve nehârin)** (Ayet 53) cenanü mezkure meratibine göre tertib olunmuş ilimlerdedirler. **(Fi mak'adı sıdkın)** (Ayet 54) Çok hayırlı bir makamda, makamı vahdettedirler. **(İnde melîkin muktedirin)** (Ayet 54) Fenadan sonra beka halinde esma hazretinde ve zat ile sıfat beyninde fark makamında zat ile mak'adı sıdıkta (sadakat sedirlerinde) ve sıfat ile vücud memleketini hikmet iktizası ve inayet muktezası üzere ahseni veche ve edhemi nizam üzre müdir olan muktedirin mülkünde olanların cemi işini meşiyyeti hükmü üzere tasrife ve iradesinin muktezası üzre teshire kadir ve kendisine hiç bir şey mümteni olmayan muktedir padişahın indindedirler.

Kamer suresi tamamdır.

RAHMAN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Errahmânü)** Rahman, bidayet hasebiyle ayân ve kemalâtı evveliyesi gibi nimetlerin kâffesinin asıllarını ifaza etmesi itibarıyle esmaullahdan bir isimdir. Rahman ismi bu makamda irad eylediği mebdeiyyette manasının tahtındaki evsafa şamil olan sıfatının umumiyeti dolayısıyladır ki ondan sonra gelen muhtelif asıllar, hep Rahman'a isnad olunur.

(Ayet 2) **(Allemelkur'âne)** Yani eşyanın küllisini, hakayıkını, evsafını, ahkâmını ve sair vücudu mümkün ve mümteni' olan şeyleri cami aklı kur'anî tesmiye olunan istidadı kâmili insaniyi fıtratı insaniyede ibda (yaratmak) ve rekz (saplamak) etmekle Kur'an'ı ta'lim eyledi. Ve **(Tebarekellezî nezzelel furkan)** (Furkan suresi, Ayet 1) ayetinde zikr eylediği gibi burada furkanı zikretmesi, istidadı kamili insanide cem olunmuş olan şeyin tafsili ile fiile zuhur ve büruzu manasına gelen furkan, nihayet hasebiyle olduğu, rahmeti rahmaniyeden olmayıp rahmeti rahimiye babından bulunduğu içindir.

(Ayet 3) **(Halekal'insâne)** Fıtratı insaniyeyi ibda' ve aklı furkaniyi onda tevdi etmekle insanı bir sureti acîbede halkıyle bu neşede izhar eyledi. **(Allemehülbeyân)** (Ayet 4) İnsana nutuk ile batınındaki aklı kur'anîden haber vermesi için onu gayrı bulunan cemi mahlukattan temyiz edici nutku ona talim eyledi.

(Ayet 5) **(Eşşemsü velkameru bi hüsbân)** Ruh güneşi ile kalb ayı insanda cereyan ederler ve hesab ile, yani menzil ve mertebelerinden malum ve mazbut bir mikdar ile seyr ederler, kendisine tayin edilmiş mertebeyi biri tecavüz edemez. Her birerlerinin müntehi oldukları mikdarı mahdud ve gayeti malum meratip ve kemalatı vardır. **(Vennecmü)** (Ayet 6) Cisim gecesinde hissi şuur ile nurlanan nefis, nefsi hayvaniye yıldızı, **(Veşşecerü)** (Ayet 6) ve onu büyüten nefis, nefsi nebatiye ağacı, **(Yescüdan)** (Ayet 6) büyütmesi ve terbiye ve tekmili için onun cihetine ikbali külli ile meyl ve teveccühleri ile yüzlerini ona koyup her ikisi cesed arzına secde ederler.

(Ayet 7) **(Vessemâe refe'ahâ)** Ve akıl göğünü ruh güneşi mahalline refi eyledi. **(Ve veda'almiyzân)** (Ayet 7) ve nefis ve beden arzına adl mizanını indirdi. Çünkü adalet, fazileti insaniyenin, onsuz hasıl olamadığı bir heyeti nefsaniyedir. Bedende bulunması takdiri üzere bedenin vücud ve bekası mümkün olamayan itidal de işbu mizanı adl cümlesindendir. İmdi eğer adalet ve itidal olmasa fasid olmak derecesinde olan din ve dünya işleri adaletle müstakim ve nefis ve bedenin kemali itidal ile kaim olunca adalete şiddeti itina ve fartı ihtimam için usulü tamamiyle saymazdan evvel adaletin riayet ve muhafazası ile emreyledi ve bu ayetle **(Vel'arda veda'ahâ)** ayeti arasında **(Ellâ ted'gav filmiyzân)** (Ayet 8) ayetini vazeyledi. Yani fazilet ve itidalin hududunu tecavüz ile mizanda tuğyan etmeyiniz zira tuğyan fesadı mucib olan cevri müstelzimdir.

(Ayet 9) **(Ve ekiymulvezne bilkısti)** Ve bütün kuvvada ve cemi işlerde noktai itidal ve hattı fazilete mülâzimetle, tarikatta istikamet-

le vezni (tartıyı) adaletle ikame ediniz, **(Ve lâ tuhsirülmiyzâne)** (Ayet 9) ve fazilet haddinde tefrit ile mizanı noksan kılmayınız. Bazı hükema, adl, Allah'ı Tealâ'nın hak için nasb (tayin) ve halka vazeylediği mizanıdır demiştir.

(Ayet 10) **(Vel'arda veda'ahâ lil'enâm)** Şu zikrolunan mahlukat için beden arzını vazeyledi. **(Fiyhâ fâkihetün)** (Ayet 11) O arzı bedende lezzatı hissiyeyi ifade eden mahsusat ve hevas idrakatı yemişleri vardır, **(Vennahlü zâtül'ekmâm)** (Ayet 11) ve nefis hevasında cesed arzından büyüyen levahıkı (ilave edilenler) maddiye gılafları (zarları) lezzatı hayaliye ve vehmiyye yemişlerini veren kuvva hurması vardır, **(Velhabbü zülasfi verreyhan)** (Ayet 12) kendisinden zevk, ekil (yemek) ve şurb (içmek) lezzatı hasıl olan kuvvei gâziye vardır ki bu kuvvet beden arzına mülazim olup, cazibe, maseke, hâzime, dafia, mugayyere, musavvere gibi bir çok şube ve yaprakları olmakla tahallül edenlere bedel olan ve iftar bedende ziyadeleşmeği ve kuvvetin hıfzı ve inmaı, (çoğaltmak nemalandırmak) için çalışan işbu müteşaaib (şubelere ayrılmış) kuvvetlerin sahibidir. Ve nevin maddesini tevlid ile tohumun ibkası ve cismanî lezzetlerin en lezzetlisi olan vekaı ve cimaı mucib olan müvellide kuvvetinin sahibidir.

(Ayet 13) **(Febieyyi alâi rabbiküma tükezzibân)** Ey ins ve cinden zahiri ve batını olanlar, rabbinizin bu tadat olunan nimetlerinden hangisini, naimi zahireyi mi yoksa batınayı mı tekzib edersiniz?

(Ayet 14) **(Halakal' insâne)** Hak Tealâ Hazretleri insanı görülen ve ünsiyet olunan cesed ve zahirini **(Min salsâlin)** (Ayet 14) seda veren kuru çamurdan, anasırı muhtelite (karışmış) cevahirinin kendisine kuruluk ve arziyyet galib olan en kesifinden halk eyledi, **(Kelfehhâri)** (Ayet 14) bedenin esası ve iskelesi olan kemiklerinin cevherine münasib bulunan saksı gibi katı çamurdan halkeyledi.

(Ayet 15) **(Ve halakalcânne)** Batınını ve hisden mestur olmakla görülmeyen ruhu hayvanisini - Bu can, cinin babasıdır, yani kuvvayı hayvaniyenin aslıdır, kuvvayı hayvaniyenin en kuvvetli ve şereflisi vehimdir, yani iblis tesmiye olunan ve canın zürriyetinden olan şeytandır, - **(Min mâricin)** (Ayet 15) saf ve latif yalından **(min nârin)** (Ayet 15) anasırı muhtelite cevahirinin kendisine hararet ve cevher narı galib olan en latif cevherinden halk eyledi. Mariç kendisinde iztırab bulunan yalındır. İşte ruhu hayvanî de hareket ve iztırabı daim olan bir şeydir.

(Ayet 17) **(Rabbülmeşrikayni ve rabbül mağribeyni)** Ecsadı zahirenin mahiyetlerine vücudu mutlak nurunun işrakı ile Hak Tealâ

Hazretleri, zahir ve batın meşrıklarının rabbi ve ecsadı zahirenin mahiyetlerinde vücudu mutlak nurunun gurubu ve o mahiyetlerle ihticabı ve o nur ile mahiyetlerin taayyünleri sebebiyle Hak Tealâ Hazretleri zahir ve batın mağriblerinin rabbidir. İmdi: vücudi nur ile onu icadı ve mevcud olanın onunla zuhuru sebebiyle Hak Tealâ Hazretlerinin, rububiyetinde her mevcudda şuruku ve o mevcudda ihtifa (gizlenmesi) ve onunla tesettür etmesi ile her mevcudda gurubu vardır. O şuruk ve gurub ile onu terbiye eyler.

(Ayet 19) **(Merecelbahreyni)** Tatsız ve tuzlu olan heyulayı cismaniye denizi ile tatlı ve lezzetli olan ruhu mücerred denizini ıtlak ve irsal eyledi, saldı. **(Yeltekıyân)** (Ayet 19) Vücudu insanide karışırlar. **(Beynehüma berzehuh)** (Ayet 19) İki denizin arasında ervahı mücerredenin safa ve letafetinde ecsadı heyulaniyenin de kesafet ve keduratında olmayan nefsi hayvaniye berzahı vardır ki **(lâ yebğıyân)** bu iki denizin hiç birisi hasıyyetle diğerine galib olmak üzere haddini tecavüz edemez. İmdi ne ruh bedeni cinsinden kılarak kendisine karıştırmakla tecrit edebilir ve ne de beden ruhu dondurarak maddi kılabilir; dilediğine kadir olan halkın halikını tesbih ederim.

(Ayet 21) **(Yahrucu minhümel lü'lü'ü velmercân)** Terkıp ve iltikaları ile bu iki denizden ulumu külliye incisi ile ulumu cüziye mercanı çıkar, yani hakayıkı mearif incisi ve ahlâkı şerayi' gibi ulumu nafia mercanı çıkar.

(Ayet 24) **(Ve lehülcevârilmünşeatü fil bahri kel a'lâmi)** Ve Hak Tealâ Hazretlerinin, ilimleri gibi denizde inşa olunmuş sefaini (gemileri) vardır. Bu karışık denizin derin dalgalarında Allah'a şeyreden saliklerin râkib oldukları makamat, tarikat, ve evzaı şeriat gemileri vardır ki, salikler o gemilere binerek maksadlarına erişirler ve necat bulurlar (kurtulurlar). Bu makamatın ilimlere teşbihi şuarrallah ve mealimi din tesmiye ettikleri gibi şöhretlerine ve maruf olduklarına işaret için **(Elmünşaat)** yani o evza' ve makamatın yelkenleri refi' olunmuştur. O yelkenler şevk ve irade yelkenleridir ki yükselip alemi ulviye tealluk eyledikleri vakitte nefahatı ilahiye rüzgârlarının kuvvetiyle işbu şeriat ve tarikat gemileri râkibleriyle fenafillahdan ibaret olan kemali hakikî maksadına doğru cereyan ederler. Bu sebepten bu ayetin akebinde **(Külli men aleyhâ fânin)** (Ayet 26) dedi. Yani bu yürüyen gemiler üzerinde olan kimselerin kâffesi Hak'da fena ile Hak'ka vasıl olur. Yahut mana: ruh, akıl, kalb, nefis ve bunların menazil ve makamat ve meratibi gibi arzı cesed üzerinde bulunan âyanı mufassalanın küllisi maksuda vusul zamanında fanidir.

(Ayet 27) **(Ve yebkaâ vechü rabbike)** Ve halkın fenasından sonra Rabbinin baki olan vechi, yani cemi sıfatı ile beraber zatı baki kalır. **(Zülcelâli vel'ikrâmi)** (Ayet 27) Yani nurani ve zulmani hicaplarla ihticap ve kahr ve saltanat sıfatı ile zuhur sebebiyle azamet ve uluv sahibi ve sıfat tecelliyatı suretlerinde kurb ve denu (yakınlık ve uzaklık) ile ve zatın lütuf ve rahmet sıfatı ile zuhuru zamanında ikram sahibi olan Rabbinin zatı baki kalır.

(Ayet 29) **(Yes'elühü men fîssemâvâti vel'ardı)** Semavatta olan melekût ve ceberût ehli ve yerde olan cin ve ins, onu yani Rabbini sual eder, ister. Burada murad, her şeydir. Fakat akıl sahipleri sair eşyaya talib olunarak (men) sözü getirilmiştir. Yani daima her şey iftikar ve istidad lisanıyle ondan taleb ve sual eder. **(Külle yevmin hüve fîşe'nî)** (Ayet 29) O zatı mutlak, her istidadın münasib ve müstehak olduğu ifaze ile her anda bir şe'ndadır. İmdi Hak'kın her vakitte her mahlûkda istidadı ile ehli olup müstahak olduğu şeyi ona ifaze eyler bir şe'ni vardır. Her kim tasfiye ve tezkiye ile envarı kemalatı hayriyyeye müstahak ve müstaid olursa istidad husuluyle o kemalatı o şahsa ifaze eder. Her kim heyeti muzlime, rezail ve akaidi faside (fasid akideler, şaşırtıcı kanaatler) levsi (pisliği) ve habaset (kötülük, murdarlık) ile nefis cevherini kederlemekle şurur (şerler) ve mekarihe (mekruhlar), envaı alam ve mesaibe, azab ve vebale müstaid olur. İstidadın husulu ile beraber o şurur ve mesaibi, vebal ve azabı ona ifaze eder. İşte **(Senefrüğu leküm eyyühessekalân)** (Ayet 31) ayetinin de manası budur. Zira bu ayet, kendisiyle azaba istihak hasıl olan şeylerden men ve tehdiddir. İns ve cinnin sekaleyn tesmiye olunmaları, her ikisinin arzı cisme mail ve süfli oldukları içindir. Yani ey ins ve cin yakında biz, sizin için fariğ olacağız.

(Ayet 33) **(Yâ ma'şerelcinni vel'insi)** Ey ins ve cin güruhu, batını ve zahiri olanlar **(İnisteta'tüm en tenfüzû min aktârissemâvâti vel'ardı)** (Ayet 33) taallukatı bedeniye ve heyeti cismaniyeden tecerrüt ile semavat ve arzın kuturlarından (çaplarından) nüfuz edip geçmeğe kadir oldunuzsa **(Fenfüzu)** (Ayet 33) nüfuz ederek Hazreti İlahiyeye vasıl olmak için nüfusu melekiye ve ervahı ceberutiye silkinde diziliniz. **(Lâtenfüzûne illâ bi sultân)** (Ayet 33) Nüfuz edemezsiniz, ancak tevhid, tecrid ve ilim ve amel ve fenafillah ile takarrübden ibaret olan zahir hüccet ile nüfuz edebilirsiniz.

(Ayet 35) **(Yürselü aleykümâ şuvâzün minnarin)** Sizin üzerinize ateşten kamçılar gönderilir. Yani semavat ve arzın aktarından (çaplarından) nufuz ve etvarından (tavırlarından) terakki etmekten sizi

safi, dumansız bir yalın men eder. Bu yalın sultanı vehim ve onun ahkâm ve müdrikatıdır. Sultanı vehim, hayyizi akıl (taraf) ve kalbe vehmiyatı irsal ederek akıl ve kalbi daima terakkiden meneder. **(Ve nühasün)** (Ayet 35) Ve size bir duman gönderilir, yani: heva ve şehevata meyil ile nüfusu hayvaniyenin irsal eylediği zulmani heyet, sizi terakkiden meneder, imdi (Şuvazun) ilim cihetinden (Nühasün) de amel cihetinden manidirler. **(Felâ tentesirâni)** (Ayet 35) Binaen aleyh siz, onları kendinizden menedemez ve onlara galip olamazsınız, bu sebepten, nüfuz edemezsiniz, ancak tevfiki ilahî ve sultanı tevhid ile nüfuz edersiniz.

(Ayet 37) **(Feizenşakkatisemâü)** İmdi: dünya göğü yarıldığı vakit, semai dünya nüfusu hayvanîdir, onun inşikakı (yarılması) ruhun zevali zamanında ruhdan boşalmasıdır. Zira ruhu insanînin nefsi hayvanîye nisbeti, nefsi hayvanînin bedene nisbeti gibidir, bedenin hayatı nefis ile olduğu gibi nefsin de hayatı ruh iledir, buna binaen mufarakatı sebebiyle ruhun zevali zamanında ruhu hayvaniye yarılır. **(Fekânet verdeten)** (Ayet 37) O vakit ruhu hayvaniye kırmızı olur, zira nefsi hayvanîyenin levni (boyası) ruhu mücerred levni ile beden levni arasında mutavassıttır. Nuriyeti ve lezzetleri idraki sebebiyle ruhun levni beyazdır. Zulmeti ve lezzetlere ademi şuuru dolayısıyla bedenin levni siyahtır. Beyaz ile siyah arasında orta olan renk ise ancak kırmızıdır. Surei bakarada nefsi hayvanîyi sarılık ile ve burada kırmızılık ile vasf etmesinin sebebi şudur ki, o makamdan nefsi hayvaniye üzerine nurunun galebesi ve hayat, sefa ve istidadın tazeliği vaktidir, burada ise memat ve kederlenmek, istidadın zevali ve kendisine zulmetin galebesi vaktidir. **(Keddihân)** (Ayet 37) Fenaya ve zevale gittiği için letafet, erkinlik ve levninde zeytinyağı gibi kızıl olur.

(Ayet 39) **(Feyevmeizin lâ yüs'elü an zenbihî insün ve lâ cân)** O vakit her birinin istidadı aslisi veya arzısı ile kendisine galib olan şeyi ve halinin iktiza eylediği makarrı mevtın ve merkezine incizabı dolayısıyla zahiri ve batını olanlardan ne bir ins ve ne de bir cin sual olunmazlar. Ama **(Vakfuhum ennehü mesulune)** Yani «Onları durdurunuz. Zira onlar mesuldurler» kavlinde ve nazairinde (benzerlerinde) işaret olunan durdurmak ve sual etmek, mikdarı elli sene olan uzun gündür, diğer mevtınlardadır. Bu da iki cihetten birisinin galebe ve iki emirden birinin istila etmesi halindedir. İmdi nuru aslinin galebesi ve istidadı fıtrinin bekası yahut sıfatta terakki ile kemalin husulü zamanında ve keza heyeti zulmaniyenin istilası ve gavaşeyi cismaniyenin kökleşmesi ve pâsın hasıl olması ile istidadı aslinin zevali vaktinde sual olunmazlar. Muzlim heyetlerin pâs dere-

cesine varacak kadar kökleşmediği ve nüfusu makarrına rucuundan haciz ve mani olarak kalbde baki kaldıkları vakitte rusühu mikdarınca kötülükleri muktezasıyla azap olunmaları için durdurulur ve sual olunurlar. Bazen bu mevtın, çok kerre zikrolunduğu gibi o günde mevtını evvelden peşin olur, bazan da mevtını evvelden sonra olur. Bu da yani tevkif ve sualin mevtını evvelden sonra olması, amellerin butlanı (batıl olması) ve emri arzînin, istidadı bilkülliye iptali derecesine kadar zatı üzerine galebe ve istilası zamanındadır ki istidadı asli azar azar emri arzıyye müdafaa ve kızgın bir suyun soğuması gibi iki emir müsavi oluncaya kadar şeyen fe şeya tedricen tazibat (azaplar) ve beliyyat (belalar) suretleriyle tecelli eyler. İmdi bu şahıs evvel emirde istidadın zevale kurbu zamanında matruttur (koğulmuş), sonra istidadın evvelki halete rucuunun kurbu ve melekuta ittisalinin imkânı zamanında tevkif ve sual olunur, amma azapta muhalled (daim ve baki duran) ve merdud (redolunmuş) olan eşkiya ve hesap sorulmaksızın cennete giren saidayı mukarrebin asla sual olunmaz ve sual için tevkif olunmazlar. Bu (Tevkif edin, durdurun onları, mesuldurler) sözü ve nazairi bazı azap olanlara mahsustur ki onlar da akibetleri azaptan kurtulmak olan şakilerdir.

(Ayet 41) **(Yu'refülmücrimûne bi siymâhüm)** Rezailin iktisabı (kazanılması) ve rüsûhu ile cürüm heyetleri kendilerine galip olan mücrimler kendilerine galip olan o zahir alametleriyle bilinir, **(Feyu'hazû binnevâsiy)** (Ayet 41) ve hemen üst taraftan ta'zip olunur. Ve itikadatı fasidenin rüs'uhu vechile mürekkeb rezileti cihetinden esir ve mukayyed olarak mahcup ve mahpus olur. **(Vel'akdâm)** (Ayet 41) Alt tarafdan da azap olunur, ve yüzü üzere sürüklenip çekilerek cehennemin dibine red olunur. Nitekim (Bir cehennemî, cehennemde yetmiş arşın derine düşer.) denilmiştir ki, bu da şehvet ve gazap cihetinden fuhşiyyat ve günahların irtikabından hırs, tama, bahillik ifratı gibi rezaili ameliye ve heyeti bedeniyenin kökleşmesinden ileri gelmiştir.

(Ayet 43) **(Hâzihî cehennemü)** İşte şu, mücrimlerin onu tekzib eylediği tabiatı cismaniye esfelessafilîn çukurunun dibidir. **(Yetûfûne beynehâ ve beyne hamîmin ân)** (Ayet 44) Ve tabiatı cismaniye çukuru ile harareti ve yakması nihayet derecede olan cehli mürekkep kaynar suyu arasında dolaşırlar. Bu sebeple «Başları ucundan kaynar su dökülür.» denilmiştir. Zira amel cihetinden müstahak olunan azap alt tarafından olan cehennem azabıdır, ilim cihetinden müstahak olunan azap da üst taraftan olan kaynar sudur.

(Ayet 46) **(Ve limen hâfe makâme rabbihi cennetân)** **(Efemenhü-**

ve kaim alâ küllü nefsin bimâ kesebet) Yani «Her nefis üzerine o nefsin kesb ettiği şeyle kaim olan kimdir?» denildiği vechile onun râkibi hafız ve muheymini olmasıyla Rabbinin, nefsi üzerine kıyamından korkan kimse, yahut mana: falanın nefsine hizmet ettim manasında falanın hazretine hizmet ettim denildiği gibi Rabbinden korkan kimse için iki cennet vardır: Biri nefis cenneti ve biri kalb cennetidir. Zira havf, kalb nuruyla tenevvürü zamanında nefsin sıfat ve menazilindendir.

(Ayet 48) **(Zevata efnan)** Efnan, ağacın füruu olan dallarından teşa'ub (şubelere ayrılan) ederek üzerlerinde yapraklar ve yemişler olan kısmıdır. O cennetler a'mal ve ahlâkı mevrus (miras kalmış), ulum ve ahvali müsmir (verimli) olan sıfat ve kuvva şubelerine tefennün ettikleri, ayrıldıkları için efnan sahipleridir.

(Ayet 50) **(Fihimâ aynâni)** O cennetlerde idrakatı cüziyye ve külliyeden iki kaynak vardır. **(Tecriyân)** (Ayet 50) O cennetlere ruh cennetinden cereyan edip onlarda müdrikat ve sıfat tecelliyatı yemişlerini bitirirler. **(Fihimâ min külli fâkihetin)** (Ayet 52) O cennetlerde her yemişin müdrikatı lezidesinden **(Zevcâni)** (Ayet 52) iki sınıf vardır, biri maruf ve me'luf olan cüzi sınıf, biri de garib ve gayrı me'luf olan külli sınıftır. Zira kalbin idrak eylediği her hangi bir maânii külliyenin, nefiste sureti cüziyesi ve nefiste olan her sureti cüziyyenin kalbde maânii küllisi vardır.

(Ayet 54) **(Mütte'kiiyne alâ fürûşin)** Onlar, fıraşlar (yatak) üzerine dayanıcılardır ki, o fıraşlar kemalat ve makamlarının mertebeleridir. **(Betâi nühâ min istebrak)** (Ayet 54) O fıraşların esfel cihetine, nefis tarafına gelen cihetleri fezaili ahlâk, mekârimi sıfat, mehanisi melekat ameli salihleri heyetlerindendir. Ruh tarafına gelen zahirleri, Duhan Suresinde zikrolunduğu gibi envarı tecelliyatı sündüsünden ve ulum ve maarif mükâşefatından hasıl olan ahval ve mevahibi lâtifedendir. **(Ve cenel cenneteyni dân)** (Ayet 54) Her iki cennetin semerat ve müdrikâtı yakındır, her ne vakit nerede ve ne vaziyette olsalar, ister ayakta, ister oturuk, ister yatarken o yemişleri idrak ederler ve toplarlar, vasfından beyan olunduğu vechile derhal yerinde cinsinden diğeri biter.

(Ayet 56) **(Fîhinne kaâsırâtüttarfi)** O cennetlerde gözleri onlara hasrolunmuş cariyeler vardır. Mertebelerinde ve mertebelerinin tahtında ittisal eyledikleri, semavî veyahut arzî, tezkiye ve tasfiye olunmuş pak, mutahhar nüfusu melekutiye vardır ki, istidadları, bunların istidadına müsavi yahut daha noksan olduğundan nazarları bunların mertebelerine tecavüz etmez ve bunların kemalâtının

ilerisinde kemal taleb etmezler ve illâ istidatları müsavi olmayıp ziyade olsa o nüfusu melekutiye onların cennetlerini tecavüz eder ve derecelerinden mürtefi olur, o takdirde **(Kasırâtüttaraf)** olmazlar. Ve visalleri ve muaşeret ve mübaşeretlerinin (görgü ve müjde) lezzetleriyle kanaat etmezler. **(Lem yâtmishünne insün kablehüm)** (Ayet 56) Neşede onlara mahsus olduklarından ve zatlarının kudsiyetiyle bedenlerde menfes (nefes alacak) olan nüfusun, kendilerine ittisali mümteni (menedilmiş) bulunduğundan o cariyelere onlardan evvel nüfusu beşeriyeden hiç bir insan **(Vela cânnün)** (Ayet 56) ve heyeti süfliyye ile mahcub, kuvvayı vehmiye ve nüfusu arziyye de tams ve cima etmemiştir.

(Ayet 58) **(Ke'ennehünnel yâkûtu velmercân)** O huriler yakut ve mercan gibidirler. Nefis cennetinde olan yakut his ve sefası revnak ve bahası ile beraber kırmızı renkli, nefsin rengine münasib olduğu için nefis cennetinde olan huriler yakuta ve mercan, gayet beyaz ve nurani olduğundan kalb cennetinde olan huriler mercana teşbih olunmuştur. İncinin küçüğü büyüğünden daha safi ve beyazdır denilmiştir.

(Ayet 60) **(Helcezâ'ülihsâni illelihsânü)** Amelde ihsanın huzur ile ibadın cezası, başka değil ancak mezkur iki cennete vüsul ve kemalin husuliyle sevapta ihsandır. **(Ve min dûnihimâ cennetâni)** (Ayet 62) Ve o cennetlerin merasında ve onlara yakın mekân ve makamda - eshabına nisbetle dununda demek değil ki ona göre mana gerilerinde demek olur belki **(İnneküm ve mâ ta'büdûne min dunillah)** ayetinde olduğu gibi - bu cennetlerin gayrı ve bunların ilerisinde mukarreb ve sabıklar için iki cennet daha vardır ki, biri ruh cenneti biri de ruh makamında müşahededen sonra aynı cemiyle şuhudu zati zamanında zat cennetidir.

(Ayet 64) **(Mudhâmmetân)** Bu iki cennet gayet behcet ve hüsnü nezârettedirler. **(Fîhima aynâni naddâhatân)** (Ayet 66) O cennetlerde feveran edici, biri tevhidi zat ilmi ve biri tevhidi sıfat ilmi olan iki kaynak vardır ki, bunlar da ilmi fena ve ilmi müşahededir. Zira bu ilimler o cennetlerde nebean ederler. Belki öteki cennetlerde cereyan eden iki ilim nehrinin menbaları da bu cennetlerdedir. Buradan kaynayup onlara cereyan ederler.

(Ayet 68) **(Fiyhimâ fâkihetün)** Bu iki cennette künhü bilinemeyen, kaderi tarif olunamayan envaı müşahedat, envarı tecelliyat ve subuhat yemişleri vardır. **(Ve nahlün)** (Ayet 68) Ve kendisinde taam ve tefke bulunan hurma vardır ki, o da envarı tecelliyat ile telezzüz

ve gıdalanan eniyyet çekirdeğinin bekası ile beraber ruh cennet ve makamında cemal ve celal tecelliyatının ve envarın müşahedesidir. **(Ve rummânün)** (Ayet 68) Ve kendisinde tefke ve deva bulunan nar vardır ki, o da makamı cem ve cenneti zatta fenayı mahz ile şuhudu zatîdir. Burada taam etmeğe sebep olacak eniyyet yoktur. Belki sırf lezzet ve telvin ile bakiyye zuhuru marazının devası vardır. Zira narda sureti insaniye kabuğunda meknune (saklı) olarak cemi sureti mevcuttur.

(Ayet 70) **(Fî hinne hayrâtün hisânün)** Bu cennetlerde kendilerinde şer ve imkân şaibesi olmayan subuhatı sırfa ve envarı mahza vardır. Cemal ve celâl tecelliyatından ve sıfatı mehasininden (güzel iyi) olan bu envar hüsün sahibidirler. **(Hûrun maksûrâtun filhıyâmi)** (Ayet 72) Bu nurlar esma ve belki Ehadiyyet ve Vahdet Hazretlerinde örtünmüş gizlenmiş hurilerdir. Haricinde olanlara inkişâf ile o çadırlardan dışarıya çıkmazlar ve ilerisinde terakki edilecek ve nazar olunacak mertebe olmamakla o huriler, o heymelerde maksurdurlar.

(Ayet 76) **(Mütteki'iyne alâ refrefin hudrin)** Refref, geniş ve gayetle letafette latif bir nevi ruba ve döşemedir. Murad gayetle behçet ve letafette olan zat nurudur, yahut fenadan sonra beka halinde sıfat nurudur ve vücudu mutlakın samedaniyetine istinad ve onunla tahakkuktur. **(Ve abkariyyin hisân)** (Ayet 76) Abkarî lugatta Abkara mensub garib bir kumaştır. Garibler, abkarın cin memleketi olduğunu zannederler. Yani garib olan sıfatı ile mevsuf ve gayet hüsünde mütecelli bulunan ve alemi gaybe ve belki nerede olduğunu kimsenin bilemediği gaybülgaybe mensub olan vücudu mevhubu hakkanîdir ki, işte bu cennetlerin ehli bu kumaşlara ve döşemelere dayanıcıdırlar.

(Ayet 78) **(Tebârekesmü rabbike)** Bidayetten nihayete hatta Hak'ka vusule ve onunla fevze kadar saliklerin mertebelerinin onunla terakki ve tezayüd eylediği Rab'binin ismi âzamı âli ve azim olmuştur. **(Zil celâli vel'ikrâm)** (Ayet 78) Rab'bin, celâl ve ikram sahibidir, yani derecatın gayesine sebkat etmiş olan muhib ve mahbublar için fenadan sonra beka zamanında biri diğerinden mahcub kılmayan sureti celâlde cemal ve sureti cemalde celâl sahibidir. Evvelce zikrolunan celâl ile ikram böyle değildir, zira o makamda fani, vücudu hakkani ile tahakkuk ve tefasili sıfata rücu ve ayni cemide sıfatı şuhut etmediği için onu, celal ile ikramdan biri diğerinden mahcub eder.

Rahman suresi bitmiştir.

VÂKIA SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(İzâ veka'atilvâk'atü)** Kıyameti sugra yani ölüm vaki olduğu vakit **(Leyse livak'atihâ kâzibetün)** (Ayet 2) her nefis, saadet veya şekavet ahvalini müşahede eylediğinden ba's ve ahiret ahvali olmaz diye Allah'ı tekzip edecek bir nefis yoktur. **(Hâfidatün râfi'atün)** (Ayet 3) Kıyameti sugra, eşkiyayı derekâta düşürür, süedayı da derecata tereffu (yükseltir) eder.

(Ayet 4) **(İzâ rüccetilardu reccâ)** Ruhun bedenden çıkması ile arzı beden kendisinde bulunan şeylerin cemisini ihrac edecek ve cemi azası yıkılacak derecede tahrik ile tahrik olunduğu, sarsıldığı vakit **(Ve büssetilcibâlü bessâ)** (Ayet 5) ve kemikler dağları çürüyüp ufalandığı yahut giderildiği, hattâ **(Fekânet hebâen münbessa)** (Ayet 6) dağılmış toz olduğu vakit **(Ve küntüm ezvacen selâsetâ)** (Ayet 7) sizler o vakit üç sınıf olursunuz. Bir ebrar ve salih insanlardan ibaret olan süeda, biri de eşrar ve müfsid olanlardan ibaret olan eşkiyadır. **(Feashâbülmeymeneti)** (Ayet 8) Birincilere yemin ve bereket ehli oldukları, yahut iki cihetin efdal ve akvâsı olan ciheti aliyeye ve alemi kudse müteveccih oldukları için meymene eshabı, diğerine de yaramazlık ve nuhuset (uğursuzluk) ehli oldukları yahut iki cihetinin daha rezaili ve daha zaifi olan ciheti süfliye ve alemi hisse müteveccih oldukları için meş'eme eshabı tesmiye olunmuştur.

(Ayet 10) **(Vessâbikûne)** İki fırkayı da sebkat eden, fenafillah ile iki alemi geçmiş olan muvahhidler, **(Essâbikûn) (Ayet 10)** yani vasıflarına ziyade ve medihleri mümkün olmayan sabıklar, işte fenadan sonra beka halinde vücudu hakkani ile tahkik etmekle mukarreb olan ancak bunlardır. **(Fî cennâtin na'ıym)** (Ayet 12) Bunlar, cennet mertebelerinin cemisinden naim cennetlerdedirler.

(Ayet 13) **(Sülletün minel'evveliyne)** Sabikundan büyük bir cemaat, ervah saflarından birinci saf ehli olan mahbublardandır. **(Ve kaliylün minel'ahiriyne)** (Ayet 14) Bir kısmı da ikinci sınıf ehli ve mertebeleri mahbubların mertebesinden müteahhir olan muhiblerdendir. Bunların azlıkla vasf olunmaları, muhiblerin kemalin gayetine ermiş ve mahbub derecesini ibraz etmiş olanları az olduğu içindir. Belki bunların ekserisi sıfat cennetlerinde süeda derecelerinde kalmışlardır, bu sebepten Resulullah Sallallahı Aleyhi ve Sellem **(Elsene tani cemian min ümmeti)** yani «İki cemaatte cemian benim

ümmetimdendir» buyurmuştur. Yani evvelkilerin, evvelki ümmetlerden, sonrakilerin Muhammed Aleyhisselâm'ın ümmetinden olması murad değildir. Belki bunun aksi ki, evvelkilerin, cemaatı kesirenin Muhammed Aleyhisselâm ümmetinden, sonrakilerin cemaatı kalilenin geçmiş ümmetlerden olması daha evladır. Yahut mana: cemaatı kesire, Nebi'yi müşahid olan ve zamanında vahyin tazeliğine yetişen bu ümmetin evvelkilerindendir. Yahut Nebi'nin zamanına karib olan sahabeyi görenlerdendir. Ahirun, yani cemaatı kalile de, davet devrinin ahirinde ve Mehdi hurucu zamanının kurbunda olmaları dolayısıyle zaman geçmekle kalbleri katılaşan kimselerdir. Resulullah Aleyhi ve Sellem'in zamanında olanlar değildir, zira, Nebi Aleyhisselâm zamanında bulunanlar kıyameti kübra eshabı ve keşf ve zuhur ehli oldukları için o zamanda sabikun ekserdir.

(Ayet 15) **(Alâ sürurin mevdûnetin)** Nebi Aleyhisselâm'ın «Muvahhidler nurdan mimberler üzerindedirler» buyurduğu gibi herbirerlerine mahsus vücudatı mevhubeyi hakkaniden biribirine ulaşık, seyrek ve muhkem köşkler üzeredir. **(Mütteki'iyne aleyhâ mütekâbiline)** (Ayet 16) Karşılıklı rütbelerle birbirlerine müsavi oldukları halde kendi makamları olan o sedirler üzerine dayanıcıdırlar, zat ile tahakkuklarından ve muhabbeti zatiyeyi cem etmeleri sebebile sıfat ile zattan ve zat ile sıfattan mahcub olmayıp diledikleri sıfat ile zuhurda muhayyer olduklarından aynı vahdetde beyinlerinde asla hicab yoktur.

(Ayet 17) **(Yetûfü aleyhim vildânün muhalledûne)** Onları muhalled olan oğlanlar, tavaf ederler. Zatlarının devletiyle daim olan kuvvayı ruhaniyeleri onlara hizmet eder. **(Elhakna bihim zürriyatihim)** buyurduğu veçhile fartı irade ile onlara muttasıl olan ehli irededen müstait gençler yahut melekutu semaviye onlara hizmet eder. Yahut **(Bi'ekvâbin ve abârîka)** (Ayet 18) irade, marifet, muhabbet, aşk, zevk, şaraplarından, hüküm ve ulum sularından dolmuş küpler ve ibriklerle tavaf ederler. **(Lâ yusadde'ûne anhâ)** (Ayet 19) O şaraplardan baş ağrısına uğramazlar. Yani küllisi lezzettir, o şaraplarla elem ve mahmurluk yoktur, zira onlar berdi yakin lezzetini bulmuş, şarabı kâfuriyi içmiş vasıllardır. Vüsul muhabbeti şevk eleminden ve fıkdan (yokluk) havfından halisdir. **(Ve lâ yünzifûne)** (Ayet 19) Ve sarhoşlukla, onların temyiz ve akılları gitmez, kendileri ehli mahıv olduklarından kabarıp taşmazlar. Zat ile sıfattan mahcub değillerdir ki, kendilerine sekir lahık ve hal galip olsun.

(Ayet 20) **(Vefakihetin mimmâ yetehayyerûne)** Ve vicdaniyat ve keşfiyatı zevkiye yemişlerinden hayırlısını alırlar, zira cemisini

bulucu olmalarıyle esfa ve ebkasını bahasını, eşref (şerefli) ve esnasını (methedilen) ihtiyar ederler. **(Ve hûrün iynün)** (Ayet 22) Ve tecelliyatı sıfat ve ceberutu mücerredattan mertebelerinde olan ervahı mücerrededen kara gözlü huriler, **(Ke'emsâlillü'lüilmeknuni)** (Ayet 23) sıfat ve nuriyetden sadeflerde dizilmiş taze inciler gibi, yahut batnen ve hazaini gaybde ehli zahir olan ağyardan mestur oldukları (örtülü) için hazinede inciler gibi huriler vardır.

(Ayet 24) **(Cezâen bimâ kânû ya'melûne)** Bunlar istikamet halinde lizatihi maksud ve cezasına mukarin amâli ilahîyeden yaptıkları amellerine yahut hali sülukta yaptıkları tezkiye ve tasfiye amellerine ceza olarak verilmiştir.

(Ayet 25) **(Lâ yesme'une fiyha lağven)** Ehli tahkik ve huzuru ilahide ruhaniyun adabıyle müeddeb olduklarından oradan hezeyan ve meaniyi müfid olmayan bir kelam işitmezler, **(Ve lâ te'siyma)** (Ayet 25) gıybet ve kizb ve emsali gibi sahibini günaha koyan fâhiş kelamlar da işitmezler. **(İlla kıylen selâmen selâmâ)** (Ayet 26) Ancak nefsinde selamet, nekaisden münezzeh, fudul ve zevaidden müberra olan kulu, yahut samiin uyub ve nekaisden (ayıp ve noksan) selametini müfid ve sürur ve kerametini mucib ve kemal ve behcetini mübin olan sözü işitirler, çünkü kemallerinin küllisi, maârif ve hakayık, tehiyyat ve letaiftir.

(Ayet 27) **(Ve ashâbülyemiyni mâ ashâbülyemiyni)** Eshabülyemin olanlara saadette evsaflarında taaccüb olunan, şerifler, azmiler, kerimlerdir ki, bunlar **(Fî sidrin mahdudin)** (Ayet 28) tıbâ'ı ve kuvvanın tezaddı ehvâ' ve devâ'ının tenâzu' dikenlerinden soyulmuş nefis cennetlerindedirler, zira ruh ve kalb nurlarıyla nefis kendi sıfatının heyetlerinden tecerrüd etmiştir, yahut salihat heyetleri ve hasenat semereleri ile tezyin ve tevkır olunmuş nefis cennetindedirler.

(Ayet 29) **(Ve talhin mendûdin)** Ve kalb cennetindedirler, zira talh muz ağacına derler, muz ağacının yemişi, tatlı, yağlı ve lezzetlidir. Kalbin münrikâtı ve mevaddan heyeti cürmiyeden mücerred meanisi gibi çekirdeği yoktur. Nefsin levahıkı maddiye ve heyeti cürmiyeye makrun müdrikâtı cüziyesi gibi çok çekirdekli nubuk ağacı demek olan (sedir) böyle değildir. (Mendud) demek olan esfelden alâsına kadar yemiş donanmış, yani çokluğu gayrı mütenahi olarak müdrikâtı çok tekevvün etmiş olduğundan ağacın meydanda görülen kökü ve sakı yoktur.

(Ayet 30) **(Ve zıllin memdûdin)** Ve rahat verici ruh nurundan uzanmış gölgede **(Ve mâin meskûbin)** (Ayet 31) ve dökülen sudadır-

lar yani ruh aleminden dökülen ve damlayan ilimdedirler. Bu suyun akıcı olmayıp dökülücü olması süedanın amellerine nisbetle ilimlerinin az olduğuna işarettir. Zira bunların ulumu nafiaları her nekadar çok ise de vicdaniyat, maârif, tevhidiyat, zevkiyattan ruhanî ilimleri az olur.

(Ayet 32) **(Ve fâkihetin kesiyretin)** Ve mahsusat, ve muhayyelat, mevhumat, meanii külliyei kalbiyye (kalbin bütün manaları) gibi lezzetli müdrikâtı cüziye ve külliyeden çok yemişlerde **(Lâ maktû'atin ve lâ memnû'atin)** (Ayet 33) gayrı mütenahi olduğu için kesilmiş değil **(Ve lâ memnû'atin)** (Ayet 33) ihtiyari olmakla memnu' da değildir, ne vakit ve nerede isteseler bulurlar. **(Ve fürüşin merfu'atin)** (Ayet 34) Ve mertebei bedeniye ve ciheti süfliyeden kalbe muttasıl ciheti aliyası olan hayyizi sadra ref' olunmuş bulunan a'mali haseneden müktesep heyeti nefsiyeyi nuriye ve fezaili ahlâk fıraşları, yahut diğer tefsire göre mana: kadınlardan huriler yani mertebede müsavi kendilerine muttasıla (bitişik) olan melekut demektir.

(Ayet 35) **(İnnâ enşe'nâhünne inşâen)** Biz o nisvanı ednası tabii ve elvası anasırdan mutahhar, mevaddan mücerred olarak acib ve nuranî bir surette inşa eyledik. **(Fece'alnâhünne ebkâren)** (Ayet 36) Onları bakireler, yani umuru tabiyenin dokunması, ehli adetten zahiri ve tabiilerin ve maddeye karışmış olan nufusun mübaşereti ile müteessir olmamış bakireler kıldık.

(Ayet 37) **(Uruben)** Onlara ittisallerinin devamı ve cevherlerinin hüsnü ve safaları dolayısıyla erlerini sevici mahbube avratlar **(Etrâben)** (Ayet 37) cevherleri, ezelî mertebeleri müsavi derecei vahidede oldukları için o hurileri onlarla berisinde kıldık.

(Ayet 38) **(Lieshâbilyemîni)** Bu zikrolunan şeyler eshabı yemine mahsustur. **(Sülletün minel' evveliyne)** (Ayet 39) Eshabı yemin evvelkilerinden bir cemaattır, çokluk bir cemaattir, zira mahbubların derecâtta terakki ve sıfata rucu ve tedellî zamanlarında eshabı yeminin cennetleriyle dahil olmalarıyla onlarla ihtilat ederler, ve onların sırasında dizilirler. **(Ve sülletün minel'âhiriyne)** (Ayet 40) Sonrakilerden büyük bir cemaattır, zira muhiblerin ekserisi eshabı yemindirler. Muhabbeti zatın dununda sıfat ile vakıftırlar. Eğer evvelin ahıriyne, ümmeti Muhammediyenin evaili ve evahiri ile tefsir edersek ümmeti Muhammed'in evahirinde sabikûn çok değilse de eshabı yemin çok olduğu cihetle manâ zahirdir.

(Ayet 41) **(Ve ashâbüşşimâli mâ ashâbüşşimâli)** Şimal eshabı da şekavet ve nuhusette, zillet ve hasasetde (alçaklık, bayağılık) sı-

fat ahvalinden taaccüb olunan kimselerdir. **(Fîsemûmin ve hamiymin)** (Ayet 42) Onlar eziyet verici karanlık heyetler ve düşkün ve yaramaz arzular sam yelinde ve ulumu batıla ve akaidi faside kaynar suyunda **(Ve zıllin min yahmûmin. Lâ bâridin ve lâ keriymin)** (Ayet 43 - 44) ve ne serin ve ne de faideli olmayan çirkin kara heyetler ve muzlim sıfatlarla kararmış nüfus heyetleri kara dumanının gölgesindedirler. Yani ona sığınan kimseye serinlik ve rahat ile faidelenmek gibi insanların sığındıkları gölgenin her iki sıfatı da bu gölgede yoktur. Belki bunun meşekkat, yalın, ve sıklet isâli ile eziyeti, elem ve zararı vardır.

(Ayet 45) **(İnnehüm kânu kable zâlike mütrefiyne)** Zira o eshabışşimal bundan evvel şehevat ve lezzette münhemik, umuru tabiiye gıvaşei bedeniyede yatkın idiler, bu sebeple şu münhemik heyetleri kazandılar. **(Ve kânu yusırrûne alel hinsil'azıym)** (Ayet 46) Ve onlar, muhallid azaba, müebbed ikaba istihkaklarına sebep olan batıl sözler ve fasid akidelerinden büyük günah üzre israr eder idiler. **(Ve kânu yekûlüne eiza mitnâ ve künnâ türâben ve izâ men einnâ lemeb'usûne)** (Ayet 47) Ve öldükten sonra dirilmeyi inkâr da onların akideleri cümlesindendir. «Bizler, toprak ve kemik olduğumuz vakit biz mi yoksa bizden evvel geçen babalarımız mı kabirlerden ihya olunuruz?» derler idi. Habibim sen, «Diğer evvelkiler ve sonrakiler, malum günün miykatına (Vaktine) elbette cem olunacaklardır.» de. **(Sümme inneküm eyyüheddâllünelmükezzibûne)** (Ayet 51) Sonra siz ey cehaletleri, ve batıl akidelerine muhalif olan Hak'kı inkârları üzere israr edici olan cahiller, **(Le âkilûne min şecerin min zekkumin)** (Ayet 52) elbette zakkum ağacından yiyicilersiniz. Yani lezzatı şehevata taabbüd edici ve şehevatta boğulmuş tabiatın süfliyatına müncezib olan nefisten ekıl edicisiniz. Zira onunla ve faideleriyle adet etmiş, alışmışsınızdır.

(Ayet 53) **(Femâ liûne minhelbutûne)** İmdi: O zakkum ağacından, belalı, tatsız, kemale münafi ve baliğ mucib heyetten ibaret olan yakıcı yemişlerinden, hastalığınız ve şiddeti hırsınız ve ona alışık olmanız ve çok açlığınız dolayısıyle karınlarınızı doldurucusunuz. **(Feşâribûne aleyhi minelhamiymi)** (Ayet 54) Onun üzerine amâli şeytanîye ve behîmiyei zulmaniyeye sevk edici ve sizi helâk vartasına düşürücü cehil babından bulunan vehmiyatı batıla ve şebâheti (benzeyiş) kazibe kaynar suyundan içicisiniz.

(Ayet 55) **(Feşâribûne şürbel hiymi)** Fakat, o hamîmi (pek sıcak ve kaynar nesne) kalbleriniz içindeki muhabbet ve hırsınızın şiddetinden, suya doymamak illetine tutulmuş develerin içmesi gibi içici-

siniz. **(Hâzâ nüzülühüm yevmeddiyni)** (Ayet 56) İşte cehenneme nazil oldukları vakit onlara hazırlanan yemek, şu beyan olunan şeydir.

(Ayet 57) **(Nahnü haleknâküm felevlâ tüsaddikûne)** Biz, vücudumuzla sizi izhar etmekle ve sizin suretlerinizde zahir olmakla sizi halk ve izhar eyledik. İmdi ey cahiller ne için tasdik etmiyorsunuz? **(Efere' eytüm mâ tümnûne. E'entüm tahlükûnehû em nahnül hâlikûne)** (Ayet 58 - 59) Erhâma döktüğünüz meniye sureti insaniyeyi ifaza ile onu siz mi halk ediyorsunuz yoksa, hâlik biz miyiz? Haber verin. **(Efere'eytüm mâ tahrusune)** (Ayet 63) Ektiğiniz tohumları **(E'entüm tezre'ûnehû em nahnüzzâri'ûne)** (Ayet 64) o tohumlara sureti neviyelerini inzal ile siz mi onları isbat ediyorsunuz, yahut isbat edici biz miyiz? Haber verin. **(Efere'eytümül mâellezi teşrebûne)** (Ayet 68) İstidadınızın susaması ile içtiğiniz ilim suyunu **(E'entüm enzeltümühü minel müzni em nahmülmünzilûne)** (Ayet 69) aklı heyulani bulutundan siz mi inzal ettiniz, biz mi inzal ediciyiz? Haber verin. **(Lev neşâü ce'alnâhü ücâcâ)** (Ayet 70) Eğer biz, dileseydik o ilmi, maaş tedabirinde (tedbirler) ve hayatı dünya tertibinde sarf ile menfaatsiz acı su kılardık. **(Felevlâ teşkurûne)** (Ayet 70) İmdi neye şükret miyorsunuz? **(Efere'eytümünnârelletî tûrûne)** (Ayet 71) Fikir çakmağının çakmasıyle yakdığımız manâyı kudsiyye ateşini **(E'entüm enşe'tüm şeceretehâ em nahnülmünşi'ûne)** (Ayet 72) onun ağacı olan kuvvei fikriyeyi siz mi inşa eylediniz, yoksa biz mi inşa ediciyiz.? Haber verin. **(Nahnü ce'alnâhâ tezkireten ve meta'in lilmukviyne)** (Ayet 73) Bizler, o ateşi alemi kudsideki ezeli ahdi hatırlatıcı ve sülukte ilim ve amelden rızıkları olmayanlara meta' ve faide kıldık.

(Ayet 75) **(Felâuksimû bi mevâki'innücûmi)** İmdi mevâki'i nücume (yıldızların yerlerine) yani nefsi Muhammediyyeyi mukaddesenin Ruhulkudse ittisali evkatına kasem ederim. Bu evkat nücûmu Kur'an'ın Muhammed'e vukuu vakitleridir ki, ne ittisalatı nuriyye ve ne kadri şerefli vakitlerdir. Yahut manâ: nücumun sükutu vakitlerine kasem ederim, o vakitlerde, Muhammed'in hislerden gaybını, o da sırrının gaybda batması ve kuddüs sırasında dizilmesiyle hislerinin tatili zamanında hevasının cesedi mağribinde ufulu (batması, sönmesi) belki kendisinin Hak'da gaybeti ve vahdette istiğrakı vakitleridir. **(Ve innehû lekasemün lev ta'lemûne aziymün)** (Ayet 76) Tahkik, o kasemi bilmiş olsanız büyük bir kasemdir, halbuki nasıl bilebilirler? Onlar nerede.. bunu bilmesi nerede?

(Ayet 77) **(İnnehû lekur'ânün keriymün)** Tahkik, o Kur'ân, kadîm, keriym, ve şerefi kadri refi' olan bir ilim mecmuudur. **(Fi kitâ-**

bin meknûnin) Ayet 78) Kitabı meknunda olucudur. Kitabı meknun havastan ve mukarrebiynden maada melâike mazharından gaybda meknun kalbi Muhammedî'dir. Zira aklı Kur'anî, orada, kalbi Muhammedi'de konulmuştur. Nitekim İsa Aleyhisselâm «İlim semadadır onu kim inzal eder veya yerin dibindedir onu kim çıkarır? veya denizlerin ardındadır kim geçirir ve getirir? demeyiniz ki belki ilim sizin kalblerinizde kılınmıştır. Siz Allah'ın huzurunda ruhanîlerin edebiyle teeddüb ediniz. Sizde ilim zahir olur» demiştir. Yahut mana : Kitabı meknun, ruhu evveldir ki mahalli kaza ve ruhu Muhammedî'nin me'vasıdır (meskeni yurdu) belki aynıdır.

(Ayet 79) **(Lâ yemessülhû illelmutahharûne)** Mevâda taâlluk levsinden ve tabâyi denisinden mutahhar olan ervahı mücerrededen başkası, Kur'an'ı Kerim'e mesh edemez, yapışamaz. **(Tenziylün min rabbil'âlemiyne)** (Ayet 80) Kur'an, Rabbilâlemin'den tenzildir, zira Rabbilâlemin'in ilmi, mazharı Muhammedî üzere zahir olmuştur. Binaenaleyh Kur'an Rabbilâlemin'den parça parça Muhammed'e nazil olmuştur.

(Ayet 81) **(Efebi hâzel hadiysi entüm müdhinûne)** Siz bu sözümü istihkâr ediyorsunuz (küçük görüyorsunuz), mübalât (tasdik) etmiyorsunuz. Sehil (kolay) ve hakîr addeylediniz. Bir işte müdâhene ve gevşeklik eden bir kimse gibi hakkı ile kıyam ve manasını fehimde tasallüb ediyorsunuz. **(Ve tec'alûne rızkaküm enneküm tükezzibûne)** (Ayet 82) Kuvveti kalbinizi ve hakikî rızkınızı Kur'an'ın tekzibi kılarsınız, çünkü siz cahil bir kimsenin güya ilmi, nefis tekzibi olmak kabilinden itikadına muhalif bir şeyi inkârı gibi kendi ilminizle ve ilminiz cinsinden olmayan şeyi inkârınızla mahcubsunuz. Yahut mana, kizbe müdavim olan kimseye, «Yalan onun gıdasıdır» denildiği gibi siz de tekzibi kendinize gıda kılarak, tekzibe müdavemetiniz dolayısıyla tekzibi rızık suyunuz kılarsınız. **(Felevlâ izâ beleğatilhulkûme)** (Ayet 83) Ruhu, hulkuma yani boğaza geldiği vakit neye bedene irca etmiyorsunuz? **(İn küntüm sâdıkıyn)** (Ayet 87) Eğer siz mahkûmlar, merbublar, makhûrlar olmadığınızda doğru iseniz o vakitte ruhu bedene irca ediniz. Yani siz rububiyetin tahtı kahrında mecbur ve acizsiniz, yoksa eğer aciz olmasanız en şiddetli bir kerahetle kerih gördünüz ölümün defi sizin için mümkün olurdu.

(Ayet 88) **(Fe'emmâ in kâne minelmukarrebiyne)** Amma bir kimse eğer esnafı selase cümlesinden mukarrebiynden oldu ise **(Ferevhün ve reyhânün ve cennetüna'ıymin)** (Ayet 89) onun için zat cennetine vusül rahatı ve sıfat cenneti reyhan ve kokusu ve parlak ve sürur verici ef'al tecalliyatı nimetleri cenneti ve lezzetleri vardır.

(Ve emmâ in kâne min ashâbilyemiyni) (Ayet 90) Eğer bir kimse eshabı yeminden, yani süeda ve ebrardan oldu ise **(Feselâmün leke min ashâbülyemiyn)** (Ayet 91) onun için de eshabı yemine mülâkat ve eshabı yeminin fıtrat selâmeti ve azaptan necat ve sıfat cennetinde nefis sıfatları noksanlarından beraat ile onu selâmlamış olmalarıyla sürur ve cevr vardır.

(Ayet 92) **(Ve emmâ in kâne minelmükezzibiyneddâlliyne)** Ve eğer sabıkıyne inad edici ve onların kemalatını münker, cehli mürekkeb ile mahcub eşkiyadan oldu ise onlar için de fevklarında **(Fe nüzülün min hamîmin)** (Ayet 93) kavli ile işaret olunan itikadatı faside heyetleri ve cehalatı mevhişe zulmetleri azabı ve tahtlarından **(Ve tasliyetü cahiymin)** (Ayet 94) kavliyle işaret olunan heyeti bedeniye ve seyyiatı ameliye azabı vardır. **(İnne hâzâ lehüve hakkulyakiyn)** (Ayet 95) Tahkik, farkı selasenin şu zikrolunan ahval ve akibetleri, yakınlarında ve ıyanlarında hak ile mütehakkik olan kıyameti kübra ehlinin muayenesinden halin celisi ve emrin hakikatidir. Allah'ı Tealâ a'lemdir.

Vakia suresi tamamdır.

HADİD SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Sebbeha lillâhi mâ fissemâvâti vel'ardı)** Semavat ve arzda bulunan bütün mevcudat Allah Tealâ Hazretlerini tesbih eder. Her mevcud vücudu izafisi ve sebatı ile Allah'ı Tealâ Hazretleri'nin imkândan ve kabulu fenadan tenzihini, hususu tagayyürü ile Allah Tealâ'nın acizden, ve kemalatını izhar ve hikmet üzere tertip ve intizamı ile cemi nekaisden tenzihini izhar eder. **(Ve hüvel'aziyzülhakiymü)** (Ayet 1) Allah'ı Tealâ Hazretleri mevcudatı kahr ve cebreyleyen kuvvet sahibi ve kemalatını tertibeyleyen hikmet sahibidir.

(Ayet 3) **(Hüvel'evvelü)** Allah'ı Tealâ Hazretleri izhar itibarıyle vücudu izafî ondan iptida eyleyen zattır. **(Vel'âhirü)** (Ayet 3) İmkânı ve ihtiyacının ona intihası itibarıyle vücudu izafî ona nihayet bulan zattır. İmdi her şey Allah ile mevcud ve Allah'da fani olur, binaenaleyh Allah'ı Tealâ Hazretleri, haleti vahidede iki itibar ile o şeyin evveli ve ahiridir. **(Vezzâhiru)** (Ayet 3) Allah'ı Tealâ, sıfat ve efaliyle zahiri ekvanda zahirdir. **(Velbâtınu)** (Ayet 3) Allah'ı Tealâ

zatı ile ve ekvan mahiyeti ile ihticabı sebebiyle batındır. **(Ve hüve bikülli şey'in aliymün)** (Ayet 3) Ve Allah'ı Tealâ her şeyi bilicidir, zira her şeyin mahiyetinin ayni, o şey malumatı suretlerinden bir surettir. Eşya suretleri kâffesi levhi mahfuzdadır. Allah'ı Tealâ süverle beraber o suretlerle menkuş olan levhin aynı mahiyeti ile bilir. İmdi Hak'kın levhe olan ilmi, zatına olan ilminin aynıdır.

(Ayet 4) **((Hüvellezî halakassemâvâti vel'arda fî sitteti eyyâmin)** Allah'ı Tealâ semavat ve arzı eyyamı ilahîden altı günde halk ve izhar eden zattır. Âdem zamanından Muhammed Aleyhisselâm'ın zamanına kadar hafa devri müddetinin cemisi olan altıbin sene demektir. Yani semavat ve arz ile ihticab eylemiş ve o devirde Hak zahir olmayıp halk zahir olmuştur. Zira halk Hak'kın eşya ile ihticab etmesidir. Araf suresinde zikrolunduğu gibi bu zaman ihticab zamanıdır. **(Sümmestevâ alel'arşı)** (Ayet 4) Sonra zat sıfatla veya sıfat zat ile veya bazı sıfat bazısıyle muhtecib olmadığı halde cemi sıfatta zuhur ile kalbi Muhammed arşına istiva eyledi. Yedinci günde bütün sıfat zuhurda müstevi oldu. Yahut mana: Kaf suresinde zikrolunan cevahir ve a'râzdan meratibi sitte suretlerinde ihticab, sonra cemi eşyada bilseviye sureti rahmaniyede te'sir ve Rahman ismiyle zuhur ile ruhu azam arşı üzre istiva eyledi, demektir. **(Ya'lemu mâ yelicü fil'ardı)** (Ayet 4) Allah'ı Tealâ hazretleri, malumatının suretleri olduğu için alemi cismanî arzında dahil olan süveri neviyeyi bilir. **(Ve mâ yahrücü minhâ)** (Ayet 4) Ve fena ve fesad zamanında alemi cismanî arzından mufarakat eden ervahı ve zail olan suretleri bilir ki, bunlar, semadan nazil olan ve semaya uruc eden ervah ve süverdir .Yahut mana: Semayı ruhdan kalbe nazil olan ulumu ve feyazan eden envarı ve ruh semasına uruc eden âmali müzekkîye heyetlerinin ve cüziyatı mahsusadan intiza' olunan külliyatı bilir. **(Ve hüve me'aküm eyne mâ küntüm)** (Ayet 4) Allah'ı Tealâ hazretleri sizin mezahirinizde zuhur ve siz onunla mevcud olduğunuzdan, nerede olsanız sizinle beraberdir. **(Vallahü bimâ ta'melûne basiyrün)** (Ayet 4) Allah'ı Tealâ hazretinde bulunan alemi melekutunda olan dört levhada amelinizin menkuş olduğu ve amelinize ilminin sebkat eylediği için işlediğiniz ameli görücüdür.

(Ayet 6) **(Yûlicülleyle fînnehâri)** Allah Tealâ, gaflet gecesini huzur gündüzünde idhal eder, **(Ve yûlicünnehare fîlleyli)** (Ayet 6) ve huzur gündüzünü gaflet gecesinde idhal eder. Cemali, celâl ile setr, celâli cemal ile hicab eyler. **(Ve hüve aliymün bizâtissudûri)** (Ayet 6) Allah'ı Tealâ, sadırlarda koyduğu esrarının gaflet ve huzur dekayıkını ve hikmetlerini tesettür ve tecellinin letâifini ve faidelerini bilicidir. Bu esrarı ondan başkası bilemez, ancak o bilir.

(Ayet 7) **(Âminû billâhi ve resûlihî)** Siz, efali tevhid etmek suretiyle yakîni iman ile Allah'a **(Ve resûlihî)** Resul'üne de imanediniz. Yani tevhidi ef'al ile imanınızda Hak'kın ef'ali ile halkın ef'alinden mahcub olmayınız, zira o suretle cebirde vaki ve ecirden mahrum olursunuz. Belki, ceman tevhidi ef'ale iman ile şeriatın hükmü ile Hak'kın ef'alini tefasil mezahirinde şuhud ediniz ki sizin için tevekkül hasıl **(Ve enfikû mimmâ ce'aleküm müstahlefiyne fiyhi)** (Ayet 7) ve elinizde olan ve şeriat hükmi ile onda tasarrufa sizi muktedir kılmakla müstahlef yani vekil kılmış olduğu Allah'ın malından infakt sehil olsun, zira malların kâffesi Allah'ındır. Tasarruf nisbetinin ihtisası ancak Allah'ın şeriatındeki hükmü iledir. **(Felleziyne âmenû minküm)** (Ayet 7) İmdi, sizden ef'ali şuhud ile iman **(Ve enfekû)** (Ayet 7) ve tevekkül makamından infak eden kimseler **(Lehüm ecrün kebiyrun)** (Ayet 7) için ef'al cennetinde büyük ecir vardır.

(Ayet 8) **(Ve mâ leküm lâ tü'minûne billâhi verresûlü yed'ûküm litü'minu birabbiküm ve kad ehaze mîsâkaküm in küntüm mü'miniyne)** Eğer siz, bilkuvve mümin oldu iseniz Resul'ün sizi rabbinize iman etmeniz için davet ettiği ve misakınızı almış olduğu halde Allah'a iman etmediğinizin sebebi nedir? Yani eğer sizde imanı ezeli fıtrat nuru baki kaldı ise içtimaları icabı zati ile iman etmeği mucib olan dahilî ve haricî iki sebebin birleşip kuvvetleştiği halde niçin iman etmiyorsunuz? Harici sebep, faili olan Resul'ün daveti, sebebi dahili de istidlâl kuvveti ve sebebi kalbî olan istidadı fıtrîden ibaret misakı ezelinin ehazıdır.

(Ayet 9) **(Hüvellezî yünezzilü alâ abdihî âyâtin beyyinâtin)** Allah'ı Tealâ Hazretleri, abdine tecelliyatı ef'al ve sıfat ve zatın beyanında **(Liyuhriceküm minezzulûmâti ilennuri)** (Ayet 9) sizi hayattan istifade olunan hayatı bedeniye ve sıfatı nefs zulmetlerinden kalbin tenevvürüne, kalb sıfatı zulmetinden ruh nuruna, vücudatınız ve eneiyetiniz, benlikleriniz zulmetlerinden din nuruna çıkarmak için aşikâr ayetler tenzil eden zattır. İşte (zulmatı selase) sözü ile işaret olunan bazısı, bazısının fevkinde bulunan zulmetler bunlardır. **(Ve innallahe biküm le ra'ûfürrahiym)** (Ayet 9) Tahkik, Allah'ı Tealâ hazretleri istidadı bağışlamakla noksan afetini defetmek ve size talim eden Resul'u göndermekle, hicabların izalesine hidayetini tevfik ile size re'fet ve istidadın tasfiyesi ve nüfusun tezkiyesiyle kabulün husulüne ve kemalatı ifaza ile size rahmet edicidir.

(Ayet 10) **(Lâ yestevî minküm men enfeka min kablilfethi ve kâtele)** Sizin içinizden, Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e, mi'racı tam ve hazreti Ehadiyete vusul ile fethi mutlaktan evvel mallarını ve

nefislerini bezl eden kimseler müsavi olmazlar. **(Ülâike a'zamü dereceten minelleziyne enfekû min ba'dü ve kâtelû)** (Ayet 10) Bunların derecesi sonradan infakt ve mukatele edenlerden büyüktür. Bunlar istidadatlarının kuvvetinden ve batınlarının ve aslî nurlarının şiddetinden Resul'u bildiler ve meşâmmı ruh ile Resul'den rayiha alarak ülfet ettiler ve Resul'un kendilerinde tesiri vasıtası olmayarak kemalâtları zahir oldu. Bunlar da ateş dokunmadan zeytuni ziya vermeğe müstaid olan kuvvei kudsiyeleri kendilerinde galib olan kimselerdir. Amma fetihden sonra infakt edenler, zaif istidadları ve nuriyetlerinin kılleti dolayısıyla kendilerinde Resul'ün kuvveti tesirine ve kemalâtların fiile ihracına muhtaç oldular. **(Ve küllen ve'adallahülhüsnâ)** (Ayet 10) Halbuki derecatın sayılmaz surette çokluğu ve tefavütüyle beraber her nasıl olsa yakıynin husulü ve kemalâtın zuhuru sebebiyle Allah'ı Tealâ hepsine büyük sevap ve yüksek derece vaad eylemiştir. Kat kat ecir ve sevab kerametine rağbetle mallarını Allah'a ifraz eden sonrakiler, nefis makamında kemali halkıyi haiz olan kimselerdir. Evvelkiler ise rızayı ilahîyi taleb ve nefislerini tariki hakda tesbit için nefislerinden ve sevap ve ecir kerametinden tecerrüd etmiş olan sabıklardır.

İşte tevhidi zat ile vechi ilâhîye müteveccih olarak sıratı müstakim üzre olduklarından **(Yes'â nûrühüm beyne eydiyhim)** (Ayet 12) buyurduğu vechile nurlarının önlerinde sai eylediği görülen müminler bunlardır, geriye kalanları da eshabı yemin olmaları dolayısıyla yakında ve kalb makamında olan ve nurları sağlarında sai eden mümin ve müminelerdir. **(Büşrâkümülyevme cennâtün tecrî min tahtihel' enhârü hâlidiyne fiyhâ zâlike hüvelfevzül'azîm)** (Ayet 12) Bugün, altından nehirler cereyan eden cennetler sizin müjde ve büşranızdır. Bu müjde büyük bir füyüz ve zaferdir. Bu hitap sabıkiyn olanları taklib ile her iki fırkaya hitaptır, çünkü üç cennet zikrolunmuş ve füyüzda azimet ile vasfolunmuştur. Zira füyuzu azim, ancak sabıkiyn olan üçüncü fırkaya mahsustur. Nefis ve kalb cenneti eshabından olanların füyuzu, kerim ve kebir ile vasfolunmuş olur.

(Ayet 13) **(Yevme yekûlülmünâfikûne vel münâfikâtü lilleziyne amenunzurûna naktebis min nûrİküm)** Nefis sıfatları ve beden heyetleriyle mahcub tabayii zulmanide ve günahların karanlıklarında dalgın ve kendilerinde fıtrat nurundan bir parça baki kalmış istidadları kuvvetli müstaidler ve istidadları zaif olanlar, mevt ile beden hicabından kurtuldukları ve zarar ve hüsranın tebeyyün eylediği ve noksan çukurunda mahpus olarak kaldıkları ve mahrumiyetin zuhur ettiği zaman müminlerin, onlara iltifat etmeyerek berkı hatıf,

yıldırım gibi geçtikleri vakit, büsbütün sönmemiş olan fıtrat nurları ile mü'minler fırkasına hasıl olan kemal nuruna müştak ve hasret ve nedametlerle o nuru taleb ve iltimas ederek müminlere istidad cennetini ve zahir islâm sebebiyle bize nazar edin ki biz de sizin nurunuzdan iktibas edelim dediklerini hatırlayınız. **(Kıylerci'û verâeküm feltemisû nûrâ)** (Ayet 13) Onlara «Siz nur kazanmak için arkanıza dönünüz, kazanmak mahalli olan dünyaya ricat ediniz. Zira nur ancak alâtı bedeniye, hevası zahire ve batına gibi cismanî kuvvetler vasıtasıyla iyi ameller ve hak amellerle kazanılabilir» denilir. **(Feduribe beynehüm bisûrin)** (Ayet 13) Derhal aralarında heyeti zulmaniyelerin iktifasına göre muhtecib bulundukları heyulani berzah duvarı çekilir. **(Lehü bâbün)** (Ayet 13) O duvarın bir kapısı vardır ki o da kalbdir. Zira kuddüs aleminden rics alemine ancak kalb tarikinden itlâ' olunur. **(Bâtinühü fiyhirrahmetü)** (Ayet 13) O kapının batını olan kuddüs alemi orada ruh ve reyhan nuru ve zikrolunan meratipten naim cenneti vardır. **(Ve zâhirühü)** (Ayet 13) ve o kapının nefse nazır olan ve eşkiya nüfus muzlimesinin makarrı olan zahiri ki, o da alemi ricstir. **(Min kıbelihil'azâb)** (Ayet 13) O rics alemi tarafından heyetleri ve heyetlerinin tenevvüü (çeşitleri) iktizası ile müstahak oldukları azabdır. Bu kapının eşkiyaya doğru olan zahiri cihetinden açılacak yeri yoktur, belki ebeden açılmayacak tarzda kilidli ve kapalıdır. Ama batınî cihetinden sabıkiyn olan ehli cennet her ne vakit isterlerse bu kapı onlara açılıp ehli nara ve azap olduklarına muttali olurlar. Ve onların yanına girerler, bunlar girince nurlarından ateşin yalını söner belki, cehennem ehline nisbetle değil, kendilerine nisbetle nurları ateşi de yakar. O vakit cehennem «Ey mü'min geç, zira senin nurun, benim yalınımı söndürdü» der.

(Ayet 14) **(Yünâdûnehüm elem nekün me'aküm)** Münafıklar, müminlere «Fıtratı evveli ve ayni cemi sıfatta sizinle beraber değil mi idik?» diye nida ederler. **(Kalü belâ ve lâkinneküm fetentüm enfüseküm)** (Ayet 14) Müminler «Evet beraber idik, lâkin siz, nefislerinizi lezzeti hissiye, şehevatı behiymiye ve sebiye ile belâya koydunuz, **(Ve terebbastüm)** (Ayet 14) ve kased ve tama devaisi sebebiyle galip olan emelleriniz tahayyulatının istilasıyla ümidler beklediniz, **(Vertebtüm)** (Ayet 14) ve evhamın ukule, vehmiyatın makulata istilasıyla reyb ve şek eylediniz, **(Ve garretkümül' emaniyyü)** (Ayet 14) ve tahayyül muktezası ve vehim devaisi (insanı bir şey için kalbini meylettiren tutku) ile **(Hatta câe emrullahi)** (Ayet 14) Allah'ın emri olan ölüm gelip ikab hasıl oluncaya kadar emniyet ve ümidler sizi aldattı» derler.

(Ayet 17) **(I'lemû ennallahe yuhyil'arda ba'de mevtihâ)** Biliniz ki Allah'ı Tealâ yeri öldüğünden sonra ihya eder. Bu ayeti kerime, zikrin kalplerde te'sir eylemesini temsildir. **(İnnelmusaddıkıyne vel musaddıkâti)** (Ayet 18) Nefis makamında gaybe iman eden mü'minlerden tasdik eden mümin ve mü'minelere **(Yudâ'afü lehüm)** (Ayet 18) onların sıdıkları, kendilerine muzaaf olur, **(Ve lehüm ecrün keriymün)** (Ayet 18) ve onlara ecri kerim vardır. **(Velleziyne âmenû billâhi ve rüsülihi)** (Ayet 19) Ikan (yakin hasıl eden) ehlinden kalb makamında Allah'a ve Resul'üne imân eden kimseler **(Lehüm ecrühüm ve nûrühüm)** (Ayet 19) onların nefis cennetinden ecirleri ve sıfat tecelliyatı ile kalb cennetinden nurları vardır. **(Ülâike hümüssıddıykûne)** (Ayet 19) Bunlar, kuvveti yakin ile sıddıklar **(Veşşühedâü)** (Ayet 19) ve mukabelelerinde zat ve sıfattan mahcub olan ehli huzur ve murakabedir. Yani bunlar, îmanı gayb ehlinden değil, ehli îkandan da değillerdir. **(Velleziyne keferû ve kezzebû bi âyâtinâ)** (Ayet 19) Ayatımıza ve o ayatı tekzip edenler **(Ülâike eshâbülcahiymi)** (Ayet 19) tabiat cehiyminin eshabı ve mülazımıdırlar.

(Ayet 21) **(Sâbikû ilâ mağfiretin min rabbiküm)** Hayatı hissiye, nefsiyyei faniyei tahkir ve inkizası seri' yeşil ot suretinde tasvir edince müminleri hayatı akliyeyi kalbiyeyi bakiyeye davet eyledi. Rabbinizden mağfirete, yani nefis sıfatlarının kalb nuru ile örtülmesine koşunuz, dedi. **(Ve Cennetin arduhâ)** (Ayet 21) Kalb alemi cismaniyi ve suretlerini ihata eylediğinden, genişliği bütün alemi cismanînin genişliği gibi olan bir cennete, kalb cennetine müsabaka ediniz. Yahut mana; müminleri hayatı beşeriyeden tenfir ve hayatı ilâhiyeye davet eyledi. Yani, büyük günahın aslı olan zevat ve vücudatınızın, zat nuru ile örtülmesi mağfiretine ve arzı semavat ervah ve arzı ecsadın kâffesi genişliğinde olan cennete yani kâffei vücudatı izafiyeye şâmil olan vücudu mutlakın küllisine müsabaka ediniz. **(Û'iddet lilleziyne âmenû billâhi ve resulihi)** (Ayet 21) Birinci manâya göre imanı ilmi yakiyni ile, ikinci manaya göre imanı aynî ve hakikî ile Allah ve Resul'üne îman edenlere o cennet hazırlanmıştır.

(Ayet 22) **(Mâ esâbe min musiybetin fil'ardı ve lâ fî enfüsiküm)** Havadisi hariciye ve bedeniye ve nefsaniyeden hiç bir musibet isabet etmedi, **(İllâ fî kitâbin)** (Ayet 22) ancak o musibet levhi mahfuz tesmiye olunan kalbi küllide sabittir. Taki Allah'ın verdiği şeylerde sizin kesbinizin, hazerinizin, hıfz ve harasetinizin medhali ve tesiri olmadığını, keza fevt olan şeylerde de aciz ve ihmalinizin, gafletinizin, ademi ihtirazınızın, kılleti hiylenizin medhali olmadığını bilesiniz de hayrın kuvveti fevti ve şirk nuzulü üzerine mahzun olmayasınız.

(Ayet 23) **(Velâ tefrehû bimâ âtâküm)** Ve hayrın size vusulü ve şirk ve zevali ile ferahlanmayasınız. Zira bunların hepsi, takdir olunmuş şeylerdir. **(Vallahü lâ yuhibbü külle muhtâlin)** (Ayet 13) Tahkik, Allah'ı Tealâ hazretleri verdiği şeyle şiddeti ferahdan her bir kibirlenen, salınan kimseyi sevmez. **(Fe hürin)** (Ayet 23) Yakini olmadığından ve dünya muhabbetiyle Hak'dan uzaklığından dolayı ve zulmet ile nurdan ihticabı ve hazreti ilahîyeye münafaatı (karşı gelme) sebebiyle ciheti süfliyeye incizabı (temayülü) dolayısıyla verilen şeyle fahr ediciyi sevmez. **(Elleziyne yebhalûne)** (Ayet 23) Onlar ki mal sevgisinin şiddetinden kıskançlık ederler, **(Ve ye'mürûnennâse bilbuhli)** (Ayet 24) ve reddileet (kötülük) kendilerine istila eylediği için insanlara da kıskançlıkla emrederler. **(Ve men yetevelle)** (Ayet 24) Ve cevheri zulmaniye ve süfli aleme teveccühle her kim ki Allah'dan iraz eylerse **(Fe innallahe hüvelğâniyyülhamiydu)** (Ayet 24) tahkik: Allah'ı Tealâ, zatiyle müstağni olduğu için o kimseden gani, derkemali ile müstakil olduğundan o kimseyi imhâl ve rüsvay eyler.

(Ayet 25) **(Lekad erselnâ rüsülenâ bil beyyinâti)** Tahkik, Biz, resullerimizi mâarif ve hüküm ile irsal eyledik, **(Ve enzelnâ ma'ahümülkitâbe velmiyzâne)** (Ayet 25) ve o resullerle beraber kitâbeti ve mîzanı yanı adlî inzal eyledik. Zira mîzan adlin aletidir. **(Ve enzelnelhadiyde)** (Ayet 25) Ve demiri, yani kılıcı da inzal eyledik, zira demir kılıcın maddesidir. İşte bunlar hüküm ve mâarif kitâbete, adil ve kılıç kemal nevinin tamamına ve meaş ve meadin selahına mudi nizamı küllînin inzibatına sebep olan şeylerdir .Zira mebdei evvel ve asıl muteber, ilim ve hikmettir. Ve amelde itimad olunan asıl ve esas ve kemal tarikinda istikamette ancak adildir. Bundan sonra nizamın inzibatı ve selahı küllün devamı, ancak kendileriyle siyaset emrinin tamam olduğu seyf ve kalem iledir. İşte nevi insanin kemalinin erkânı ve cumhurun selahı ancak bu dört şeydir. Beyyinatın, mâarif ve hakayıkı nazariyeye, kitabın, şeriata, hükmü ilmiyeye, mîzanın adil ve seviye ile amele, hadidin kahra ve halkın şerlerini defe işaret olması da caiz olur. Bir de beyyinat, ulumu hakikîye diğer üçü de, hikmet kitaplarında zikrolunan kavânî selâsei meşhuradır ki, «Şeriat, muâvazatta eşyayı tadil edici olan altın mülktür.» denilmiştir. Hangisi olursa olsun, bunlar dareynde kemalı şahsi ve neviyeyi mutazammın olan şeylerdir. Zira şahsın kemali, ancak ilim ve amel ile, nevin kemali seyf ve kalemle hasıl olur. Evvelkisi, yani şahsın kemalinin ilim ve amelle olduğu zahirdir, ikincisi yani nevin kemali de insan bittabi medenîdir, teavün (yardım) ve teamüle muhtaçtır, maişeti ancak ictima ile mümkün olur· Nefisler ise ya

hayırlı bittabi hür, şer'e münkad yahut şerir, şer'den iba ve imtina' edici bittabi abid yani köleler olurlar. Birinci kısmın kemal tarikine sülukuna ve adaletle ameline şer'in lutuf ve siyaseti kâfidir, ikinci kısma ise, kahır ve hükümet ve mülk siyaseti lâbüdd ve zaruridir.

(Ayet 28) **(Yâ eyyühelleziyne âmenûttekullahe)** Ey îmanı yakini ile îman edenler sıfatınızdan tecerrüd ve zevatınızdan tenzih ile Allah'a ittika ediniz, **(Ve âminu biresûlihi)** (Ayet 28) mütabaat tariki üzre amal ve ahvalinizde istikametle Resul'üne de îman ediniz ki **(Yü'tiküm kifleyni min rahmetihî)** (Ayet 28) ta ki size cennet nefisde rahmetinden iki nasib versin. **(Ve yec'alleküm nûra)** (Ayet 28) Ve size kalb makamında sıfat tecellıyatı ve ruh nurlarından nur kılsın **(Temşune bihî)** (Ayet 28) ta ki o nur ile sıfatta seyredesiniz. **(Ve yağfirleküm)** (Ayet 28) Ve sizin zatınızın günahlarını örtsün. **(Vallahü ğafûrün)** (Ayet 28) Allah'ı Tealâ bakiyeleri ifna' ile mağfiret edicidir, **(Rahiymün)** (Ayet 28) benliklerin fenasından sonra hakkani vücudları hibe ile rahmet edicidir.

(Ayet 29) **(Li ellâ ya'leme ehlülkitâbi)** Kalbin paslanması ile Hak'dan mahcub, yahut dalalet tarikıyla ve batıl din ile sıratı müstakimden ve hak dinden mahcub olanlar **(Ellâ yakdirûne alâ şey'inmin fadlillahi)** (Ayet 29) Allah'ı Tealâ'nın fazlından hiç birşeye kadir olamadıklarını, fazlı ilahînin mevhub olup, kazanması mümkün olmadığını bilmeleri için **(Ve ennelfadle biyedillâhi)** (Ayet 29) ve fazıl ve kemal, Allah'ın mülk ve kudretinde ve tahtı tasarrufunda olup **(Yü'tiyhi men yeşâ)** (Ayet 29) dilediği kimseye kisben değil, mevhubeten onu verir. **(Vallahü zülfadlil'aziym)** (Ayet 29) Allah'ı Tealâ hazretleri kemalin nihayeti olan fazlı azimin sahibidir. Allah a'lemdir.

Hadid suresi tamamdır.

MÜCADELE SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 6) **(Yevme yeb'asühümullahü cemîa)** Bedenleri yattıkları yerlerinden doğrultmakla Allah Tealâ'nın onları cemian ba's eylediği, dirilttiği gün **(Fe yünebbiühüm bimâ amilû)** (Ayet 6) amelleri suretlerinin nefisleri levhasında nefis olduğu için yaptıkları şeyleri onlara haber verir. **(Ahsahullahü)** (Ayet 6) Zikrolunan dört levhada amellerin isbatı ile Allah Tealâ amelleri ihsa eylemiş, saymıştır,

(Ve nesuhu) (Ayet 6) onlar ise hissî lezzetlerle iştigal eylediklerinden ve şuvagılı bedeniyede münhemik olduklarından o amelleri unutmuşlardır. **(Vallahu alâ külli şey'in şehiydün)** (Ayet 6) Allah Tealâ herşeyle hazır ve onu görücüdür.

(Ayet 7) **(Mâ yekûnü min necvâ selâsetin illâ hüve râbi'uhüm)** Hiç bir vakit üç kimsenin sırrı olamaz, ancak onların dördüncüsü Allah'tır. Fakat Allah'ı Tealâ'nın dördüncü olması adet ve mukarenet ile değildir. Belki onların taayyünatları ile Hak'dan imtiyazları ve mahiyet ve benlikleri ile Hak'tan ihticâbları ve mahiyet ve hüviyetlerine lâzım olan imkân ile Hak'tan iftirakları ve Hak'kın zatına lâzım olan vücubi ile tahakkukları ve onların hüviyetlerinde münderiç olan Hak'kın hüviyeti ile onlara ittisali ve onların mazharlarında zuhuru ve mahiyetleriyle vücudatı şahsalariyle tesettürü, o vücudları aynı vücudu ile ikamesi ve kendi vücubu ile onları vacib kılması iledir. İmdi bu itibarat ile Allah'ı Tealâ, onlarla dördüncüdür. Ve eğer hakikat itibar olunsa idi Allah'ı Tealâ onların aynı olurdu, bu sebepten «İtibarat olmasa hikmet batıl olur» demişlerdir. Emirelmüminin Ali Aleyhisselâm da (İlim bir noktadır, cahiller o noktayı teksir eylemişlerdir.) buyurmuştur.

(Ayet 8) **(Elemtere ilelleziyne nühû anin necvâ)** Necvadan nehiy olunan kimseleri görmezmisin ki, nehiy olunduktan sonra yine nehiy olunduklarına avdet ederler. Nehiy olunduklarının sebebi şu dur ki tenacı kendilerine mahsus olan bir işte üçüncü birisinin, onlara müşâreketi olmayarak iki kişinin ittihad etmesidir. İçtima ve ittisal zamanlarında nefislerin birbirine muavenet ve müzahereti vardır ki ifratta bulunamıyan heyeti içtimaiye hasiyeti sebebiyle içtimaa sebep olan o şeyde bazısı ile teyid eder, ve kuvvet bulur. İmdi nefisler, şerir oldukları vakit şerde tenaci ederler ve kendilerinde şer ziyade olur. Ve ittisal ve içtima ile sırren konuştukları mana kuvvet bulur. Bu sebepten nehiyden sonra **(Ve yetenâ cevne bil'ismi)** (Ayet 8) varid oldu, yani kuvai behiymiyenin reziyleti olan günah **(Vel'udvâni)** (Ayet 8) ve kuvayı gazabiyenin reziyleti olan udvan yani düşmanlık **(Ve ma' siyetirreûli)** (Ayet 8) ve cehil ve şeytaniyetin galebesiyle kuvvayı nutkiyenin rezaleti olan Resul'e asi olmaklıkla tenaci ederler. Bu ayetten sonra mü'minlerin rezaili mezkure ile tenaci etmekten ne keyfiyetle nehiy, ve heyeti içtimaiye ile kuvvetleşip hayreti ziyadeleştirmek için hayrat ile tenaci etmekle emrolunduklarına bakınız.

(Ayet 9) **(Ve tenâcev bilbirri vettakvâ)** Ve rezaili mezkurenin ezdadı (zıdları) olan kuvvayı selaseden her birine mahsus salihat

ve hasenat fezaili ile ve rezaili mezkure ecnasından içtinab ile tenacî, ediniz **(Vettekullahelleziy ileyhi tuhşerûn)** (Ayet 9) ve nefisleriniz sıfatlarında o sıfatlardan tecerrüdünüz zamanında takarrub ile haşr olunacağınız Allah'a ittika ediniz.

(Ayet 11) **(Fefsehu yefsehillahu leküm)** Yani mansıb (makam) ve kibri kapışmak darlığından genişleyiniz, çünkü o tenafüs (hased etmek) heyeti nefsaniyeden ve kuvai sebiyenin (yırtıcılık) istilâsından ve nefsin benlik zulmetinde batmasından ve kalb ve ruh nurlarından mahcub kalmasından ileri gelir. Binaen aleyh işbu nefsanî heyetlerden tenzih ediniz ki, Allah'ı Tealâ Hazretleri, sizleri heyeti bedeniyeden tecrid ve envar ile imdad ederek alemi kudsin fezasında mekânınızı tevsi'ile genişletsin ve kalblerinizi ferahlandırsın. **(Yerfe'illahulleziyne âmenû minküm)** (Ayet 11) Allah'ı Tealâ sizlerden îmanı yakıynî ile iman edenleri, **(Velleziyne ûtül' ilme)** (Ayet 11) ve âfatı nefis ve dekayıkı heva ilmini ve tecrid ile âfatı nefisden tenzih ilmi verilen kimseleri **(Derecâtin)** (Ayet 11) sıfatı kalbiyye ve alemi envarda meratibi melekutiye ve ceberutiyye derecelerine ref'i eder. **(Vallahu bimâ ta'melûne habiyrün)** (Ayet 11) Allah'ı Tealâ sizin yaptıklarınıza haber sahibidir. O heyetlerle sizi muakebe ve mücazat eder.

(Ayet 12) **(İzâ nâceytümürresûle fekaddimû beyne yedey necvâküm sadakah)** Ey müminler, siz Resul'e münacaat ettiğiniz de münacatınızın evvelinde sadakayı takdim ediniz. Çünkü hususi bir işde Resul'e ittisal ancak ruhanî yakınlık yahut kalbî bir münasebet veya nefsanî bir cinsiyet ile olabilir, her hangisi de olsa sadaka vacib olur. Amma birinci ve ikinci kısımlarda ef'al ve sıfattan insilahın (sıyrılıp çıkmak) takdimi ve mal ve sair harici esvabtan tecerrüt ve terk tesmiye olunan taallukatı katı'eylemek vacib olur. Sonrada sofiye indinde tecerrüt tesmiye olunan nefisde baki kalan heyet ve asarın mahvı sonra efal ve sıfatından nazarı kati ile evvelkisinde ruh makamına, ikincisinde kalb makamına terakki vacib olur. Taki esrarı ilahîyede, Nebi Aleyhisselâm ile tenacii ruhi ve umuru keşfiyyede sırrı kalbî onun için safi ve hasıl olabilsin. İşte bu sebepten İbni Ömer radıyallahu anh «Ali'nin üç hassası var idi ki onlardan birisi bana olsa idi, benim için kırmızı develerden daha sevgili olurdu. Fatıma'yı tezevvücü, Hayber günü sancağın ona verilmesi, ve necva ayeti», demiştir. Amma üçüncüsü ki cinsiyeyi nefsaniyedir, bunun da vaki ve ziyade olması için o nimete şükür olarak, malların bezl ve sarfı ile hayratın takdimi vacib olur. **(Fein lem tecidû fe innallahe gafûrurrahiym)** (Ayet 12) Ve eğer nefis ile vukuf sebebiyle evvelki ikisinde iki makamdan geri kalmak üçüncüde de nefsin kıskançlığı ve

fakirlik dolayısıyla sadakatı bulamazsanız, tahkik, Allah'ı Tealâ Hazretleri sıfat nurlarıyle sıfatı nefsaniyeyi örtücü, iki evvelkisinde o sadakayı bulmağa mucib müşâhedat, maârif, ve mükâşefat ve tecelliyat envarını ifaza ile rahmet edicidir. Yahut manâ; çok kıskançlık reziyletini ve fakirlik sıkıntısını örtücüdür. Fazileti iktisaba ve telbisine (ayıbını setr etmeğe, örtmeğe) ve üçüncü kısımda malı itaya tevfik ile rahmet edicidir. Keza işfak (korkma) ve tövbe ancak zikrolunan şehmi nefis ve fakirden olur. Bundan sonra zikrolunan tahalluku ve şehim reziyletini ve şiddeti fakri izale eden namaz, zekât ve itaat ile emreyledi. Zira huzur namazı ve kalb makamında murakabe ile ruh makamına terakkiden ibaret olan birinci mertebe, terk ve tecrid zekâtı ile kalb makamına terakki demek olan ikinci mertebe, hayırlı işlerde Allah'a ve Resulullah'a itaat ile üçüncü mertebeye münasebeti cinsiyye hasıl olur. Zira hayırlar âdet olunur ve taat berekâtıyla Allah ile istifna hasıl olarak fakir müntefi olur. Allah'ı Tealâ Hazretleri «Ahiretinin işini islah eden bir kimsenin dünya işini Allah islah eder» buyurmuştur.

(Ayet 14) **(Elemtere ilelleziyne tevellev kavmen ğâdiballahü aleyhim mâ hüm minküm ve lâ minhüm)** Allah'ın gazab etmiş olduğu kavme dost olan kimseleri görmez misin? Onlar sizden değil, onlardan da değildirler. Zira dostluk hakikaten sabit olmaz, ancak cinsiyyet ve münasebet ile sabit olur. Eğer cinsiyyet mevcud ise izalesi vacib olur. Mevcud değil ise sohbet ve dostluk ile sirayetinden sakınmak vacib olur. Cinsiyyet olmadığı takdirde dostluk ancak zevaliyle dostluğunda zail olacağı menfaat ve lezzet gibi, harici bir sebepten mümkün olur. Bu sebepten mucibinin nefyi ile beyinlerinde hakikî dostluk nefyolunmuş ve onlar sizden değildir, bu dostluk sırf nifaktır, denilmiştir.

(Ayet 19) **(İstâhveze aleyhümüşşeytânü fe'ensâhüm zikrillahi)** Onlara vehim şeytanı galebe ve istila ederek lezzatı cinsiyye ve şehevatı bedeniye ve dünya ziynetini gözlerinde tezyin ile Allah'ın zikrini onlara unutturdu.

(Ayet 22) **(Lâ tecidü kavmen yü'minûne billâhi velyevmil' âhiri)** Allah'a ve yevmi ahire yakinî iman ile iman eden bir kavmi **(Yuvâddûne men hâddallahe ve resûlehu ve lev kâmû âbâehüm)** (Ayet 22) velevki babaları ve oğulları ve kardeşleri de olsa Allah'a ve Resul'üne düşmanlık edenleri sever bulamazsın, çünkü muhabbet bir emri ruhanîdir. Mü'minler, mü'min olanlara yakiyn hasıl edip ehli Hak'kı bildikleri vakit kalb ve ruhları suret ve nefislerine galib olur. Hak ve ehli Hak'la beyinlerinde olan münasebeti hakikîyye ve

muhabbeti ruhanîye karabete ve kan ve etin ittisaline müstenid olan tabiî muhabbeti mesh eder. Zira ruhanî ittisal tabîi ittisalden şiddetli ve kuvvetli ve daha safi ve lezzetlidir. **(Ülâike ketebe fî kulûbihimül'iymâne)** (Ayet 22) Allah'ı Tealâ Hazretleri, bu mü'minlerin kalblerinde ahdı evveli hatırlatıcı ve keşfedici keşfi yakıyn ile imanı tesbit ve temkin eyledi. **(Ve eyyedehüm birûhin minhü)** (Ayet 22) Ve zat tecellisi nuruna, yahut alemi kudse muttasıl olduklarından onları kendinden olan ruh ile teyid eyledi. **(Ve yüdhilühümcennâtin tecrî min tahtihel'enhârü)** (Ayet 22) Ve onları altlarından tevhid ve şerayi ilimleri nehirleri akan efal, sıfat, zat cennetlerine idhal eder. **(Ve radıyallahü anhüm)** (Ayet 22) Nur tecelli ve sıfatı ile sıfatlarını mahv etmekle Allah'ı Tealâ onlardan razı **(Ve radû anhü)** (Ayet 22) ve sıfatına ittisal ile onlar da Allah'ı Tealâ'dan razı oldular. **(Ülâike hizbullahi)** (Ayet 22) Gayrı isbat ve gayre iltifat etmeyen Allah'ın hizbi ve sabikun sınıfı, işte ancak bunlardır. **(Elâ inne hizballahi hümülmüflihûne)** (Ayet 22) Agâh olunuz ki Allah'ın hizbi olan tabaka, kemali mutlak ile füyuz bulmuş olan ancak onlardır.

Mücadele suresi tamamdır.

HAŞIR SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 2) **(Ve kazefe fî kulûbihimürru'be)** Allah'ı Tealâ onların kalblerine korkuyu ika etti, yani onlar Habib'e muhalefet ve zıddıyet ve adavetleri dolayısıyla kahra müstahak olmaları sebebiyle Allah'ı Tealâ kendilerine kahır nazarıyla nazar edip bununla müteessir oldular, ve kalblerinde şek mevcud olup beyyine işlerinde basiret üzre olmadıkları cihetle rablerinden kahra uğradılar. Eğer ehli yakin olsalardı kalblerinde korku vaki olmazdı ve nuru yakin ile Resul'ü bilir ve imana muhalefet etmezlerdi.

(Ayet 7) **(Ve mâ âtâkümürresûlü fehuzûhü ve mâ nehâküm anhü fentehu)** Resül'un size verdiği şeyi alın ve nehyettiği şeyden sakının. Çünkü Resül Allah ile tahakkuk eylemiştir, **(Ve mâ yentıku anilhevâ in hüve illâ vahyün yûhâ)** buyurduğu gibi emrettiği, Allah'ın emri, nehyettiği Allah'ın nehyidir.

(Ayet 8) **(Lilfukarâilmuhâciriyne)** Nefis makamından hicret eden terk ve tecerrüd sahipleri, **(Elleziyne uhricû)** (Ayet 8) yani

Allah'ı Tealâ onları nefis makamından ihrac eylemiş, yoksa kendi nefisleriyle çıkmış olsalardı, nefisleriyle ve terk ve tecridi görmekle mahcub olur ve günahdan daha şiddetli olan ucub, kendini beğenmek hicabı ile nefis makamında vaki olurlardı, **(Min diyârihim ve emvâlihim)** (Ayet 8) mevtınlarından, vatanlarından ve meluflarından, yani nefislerinin sıfatından ve malumatından **(Yebteğûne fazlen min Allahî ve rıdvâna)** (Ayet 8) ulum ve fezaili halkıyeyi ve sıfatı tecelliyat nurlarından ahval ve mevahibi seniyyeyi Allah'ı Tealâ'dan talebeder oldukları halde çıkarıldılar. **(Ve yansurûnallahe ve Resûlehu)** (Ayet 8) Yakın kuvveti sebebiyle nefislerini feda ile onlar, Allah ve Resûl'üne yardım ederler. **(Ülâike hümüssâdıkûne)** (Ayet 8) İşte bunların amelleri, davalarını tasdik ettiği için yakıyni imanda sadık olanlar, ancak bunlardır. Zira yakının mevcud olduğunun alameti, cevarihin (tüm uzuvlarımızın) şuhud eyledikleri ilim muktezasından başka harekâtı mümkün olamamak haysiyeti ile cevarih üzerine yakın eserinin zuhurudur.

(Ayet 9) **(Velleziyne tebevve üddâre vel'iymane)** Dahi imanın mahal ve mevtını olan ahdı evvel ve makarrı asli olan fıtratı evveliyyi vatan tutmuş olan kimseler, bu sebepten imanı o mevtına mukarin (yakın) kıldı. Zira nefis, gurbet mevtınıdır. **(Min kablihim)** (Ayet 9) Nefisden ibaret olan darı gurbetten, muhacirlerin, fıtratı evveli mevtınına hicret etmesinden evvel o makamı vatan tutanlar, çünkü bu dar, onların diyarına mütekaddim olan darı aslîdir. Bu sebepten Nebi Aleyhisselâm **(Hubbulvatan mineliyman)** yani «Vatan muhabbeti îmandandır» buyurmuştur ki, bunlar da neşelerinde hicabı nefis ile hicaplanmayıp fıtrattan sakıt olmayan ve fıtrat safası üzre baki kalanlardır. Kederlenip tagayyür edipte sonra seyr ve süluk ile safaya rücu eden evvelkiler bunlar gibi değildirler. **(Yühibbûne men hâcere ileyhim)** (Ayet 9) Bunlar aralarında safada cinsiyet ve vefada münasebeti aslîye ve karabeti hakikîyenin mütehakkik olduğu ve din ve ahirette muvafakat ile fıtratı ahdi sabıkanın hatırlaması bulunduğu için onlara hicret edenleri severler. **(Ve lâ yecidûne fî sudûrihim hâceten mimmâ ûtû')** (Ayet 9) Kalblerinin, atfı nefisden selâmeti, devâiyi hırsdan tahareti, huzuza muhabbetten tenzihi ve kısmete yakıyn hasıl etmeleri sebebiyle muhaciriyne verilen haz ve nasiblere gönüllerinde ihtiyac bulamazlar, **(Ve yü'sirûne alâ enfüsihim)** (Ayet 9) tecerrüdlerinden ve cenabı kudse teveccühlerinden ve mevaddı ricsden terfilerinden ve fıtratları iktizası ile fazilet kendilerine bir emri zatî olduğundan ve hakikat ihvanlarına ve tarikat muavinlerine fartı muhabbetlerinden muhacir kardaşlarını nefisleri üzre tercih ederler. **(Velev kâne bihim hasasatün)**

(Ayet 9) Kendilerinin şiddetli ihtiyaçları olsa bile fütüvvet ve kemal mürüvvetlerinden ve tevhid kuvveti ve hazzı nefisden ihtiraz ve metalibi külliyeden zevk bulduktan sonra metalibi cüziyeye rücu korkusundan eshab ve ahbabını nefisleri üzerine takdim ederler. **(Ve men yûka şuhha nefsihi)** (Ayet 9) Nefis her şirk ve kötü sıfatın me'vası ve her rics ve denî tabiatın mevtını ve ciheti süfliyeye mülazimeti ve huzuzu cüziyeye muhabbeti sebebiyle kıskançlık, onun tabiatında yoğrulmuş cibilletidir. Binaenaleyh cibilleti müntefi olmadıkça şuhhanın ona nefsinden müntefi olamayacağı, lâkin Allah'ın hıfz eylediği kimsenin ancak bu afat ve şururdan masun olabileceği cihetle Allah'ı Tealâ'nın hıfz ve ismetiyle nefsinin kıskançlığından vikaye olunmuş olan kimse, **(Feülâike hümül müflihûne)** (Ayet 9) işte kemalatı kalbiyye ile felâh bulanlar ancak bunlardır.

(Ayet 10) **(Velleziyne câû min ba'dihim yekûlûne)** Fıtrata hicret edenlerden sonra gelenler yani nefis menzillerini kat'ı süluk eden lisanı iftikar ile **(Rabbenağfirlena)** (Ayet 10) «Ey Rabbi'miz, bizim nefislerimiz sıfatlarını ve rezailimiz heyetlerini, kalb nurları ile setret, **(Ve li ihvaninelleziyne sebekûnâ bil'iymâni)** (Ayet 10) ve îman ile bize sebkat etmiş, olan ihvanımızın, hidayetten sonra dalalet ve nefis sıfatlarının zuhuru sebebiyle olan telvinatın günahlarını setreyle, **(Ve lâ tec'al fî kulûbinâ ğillen lilleziyne âmenû)** (Ayet 10) ve ey Rabbi'miz heyeti sebiyye ve şeytaniye ile ihticab ve kalblerimizde bu heyetlerin kökleşmesi sebebiyle iman eden müminlere karşı kalblerimizde gıl yani hıkd ve hased kılma» derler. **(Rabbenâ inneke raûfurrahiym) (Ayet 10)** «Ey Rabbi'miz, tahkik, sen sıfatının nurlarıyla o heyetleri setredici, tecelliyatı irae ve kemalatı ifaza ile rahmet edicisin» derler.

(Ayet 13) **(Le'entüm eşeddü rehbeten fî sudûrihim minallahi)** Allah hakkındaki cehilleri ve ademi marifetleri sebebiyle halk ile Hak'dan mahcub olduklarından münafıkların kalblerinde Allah'dan ziyade sizin korkunuz vardır. Zira Emirilmü'minin Ali Aleyhisselâm'ın (Halikîn senin indinde azimeti, mahluku senin gözünde küçültür) buyurduğu vechile Allah'ı bilseler Allah'dan başka müessir olmadığını bilerek Allah'ın azamet ve kudretini anlayacaklar ve indlerinde halkın azamet ve tesiri kalmayacaktı.

(Ayet 14) **(Be'sühüm beynehüm şedîdün)** Henüz kahrı ilahî ile mahkur oldukları ve Resûl'ün kahr ve heybeti zıllinin (gölgesinin) ve alemî kudse ittisal ile nefsinin tenevvür ve teyidi nuru aksinin onlara vafi olmamış olduğu sebebiyle kendi aralarındaki kavga ve kahramanlıkları çok şiddetlidir. **(Tahsebühüm cemî'an ve kulûbü-**

hüm şettâ) (Ayet 14) Zahirde ittifakları dolayısıyle onları, cemiyetli toplu bir kuvvet zannedersin, halbuki kalbleri müteferrikadır. Kesret ile vahdetten, batıl ile Hak'dan hicabda olup tefrikaları ve umuru süfliyeye taallukları ile her biri bir tarafa çektiklerinden tevhid nuruyla kalblerinde cemiyeti hakikiye müntefidir, bulunamaz. **(Zâlike bi'ennehüm kavmün lâ ya'kılûne)** (Ayet 14) Şu da, onların akılsız bir kavm olmaları sebebiyledir ki akıllı olsalar müteferrik ve vehim yollarından kurtulup ilmi tevhid yolunu ihtiyar ederler. Zira akıl yolu birdir, vehim şeytanının yolları müteferriktir. Kalblerin dağınıklığı kuvvetleri zayıflatır, ve niyetleri çürütür.

(Ayet 16) **(Kemeselişşeytâni iz kale lil'insânikfür felemmâ kefere kâle innî berî'ün minke innî ehafullahe rabbel'âlemiyne)** Onların münafık olan ihvanlarının misali, insanı iğva etmekte şeytan yani vehim gibidir ki, insan fıtrat halinde iken vehmi ona lezzatı hissiye ve şehevatı bedeniyeyi tezyin ve redaete düşürmek için hevayı tabiat ile ihticaba teşvik eyledi, vaktaki insan, tabiat ile Hak'tan ihticab ve nefis zulmetine dalınca vehim şeytanı, meaniyi idrak, ufku akliyeye terakki ve bazı sıfatı ilahiyeye ıtlağ ve azamet ve kudret asarını ve rububiyet envarını idrak ile havfı hissetmekle Hak'kın cenabına takarrub ile insandan teberri eyledi.

(Ayet 17) **(Fe kâne âkibete hümâ ennehümâ fînnâri hâlidiynefiyhâ)** Her ikisi cismanî tabiata ve her türlü ateşlerine mütenevvi' elemlerine mülâzim oldukları için ikisinin de akibetleri cehennemde muhalled ve müebbed olmak oldu. **(Ve zâlike cezâüzzalimiyne)** (Ayet 17) İşte ibadeti mevzunun gayrinde vaz' ile heva putuna ve beden tâgutuna ibadet ve kendi arzularını ilâh ve ma'bud ittihaz eden zalimlerin cezası budur.

(Ayet 18) **(Yâ eyyûhellezîne âmenuttekullahe)** Ey îmanı gaybiyeyi taklîdi ile iman edenler, measi rezail ve seyyiattan içtinab, hasenat, taat ve fezaili iktisabda Allah'a ittika ediniz. **(Veltenzur nefsün mâ kaddemet liğadin)** Ve her bir nefis ölümden sonrası için takdim eylediği ameli salihata baksın. **(Vettekullahe)** (Ayet 18) Ve i'râz ve îvâz ile ihticabtan ve müştekiyat için Hak'kı vasıta kılmaktan da sakınınız. **(İnnallahe habiyrün bimâ ta'melûne)** (Ayet 18) Zira Allah'ı Tealâ sizin âmal ve niyetlerinizden haberdardır. Cenabı Nebiyyi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in **(Liküllü emri' ma'nui)** buyurduğu vechile niyetlerinizin ve amellerinizin muktezası ile sizi cezalandırır. Yahut manâ; Ey imanı tahkikiyle iman edenler, efal ve sıfatınız ile hicablanmaktan Allah'a sakınınız ve herkes yarın için takdim ettiği, muhakkır amel ve sıfatlara nazar etsin ki, bunlar hâil

olan hicablar, mezmum ve merdud olan vesilelerdir ve bakiyyat ve telvinattan Allah'a ittika ediniz. Zira Allah'ı Tealâ Hazretleri, nefsinizle yaptığınız ve nefis ile olmayarak yaptığınız amellerden haberdardır.

(Ayet 19) **(Ve lâ tekûnû kelleziyne nesûllahe)** Ve cismanî şehvetlerle ihticab ve nefsanî lezzetlerle iştigal sebebiyle Allah'a nisyan edenler, unutanlar gibi olmayınız. **(Fe'ensâhüm enfüsehüm)** (Ayet 19) Allah Tealâ da onlara nefislerini unutturdu, hatta nefislerinin, beden ve bedenin terkip ve mizacından ibaret olduğunu zannederek kuddus cevher ve fıtratı nurdan gafil oldular. **(Ülâike hümül fâsikûn)** (Ayet 19) İşte fasık olanlar, ancak bunlardır ki, Hak Tealâ'nın insanları onun üzerine halk eylediği Fıtratullah olan dini kayyumdan huruç ve ahdullahı arkalarına atıp hıyanet ve gadrederek hasr olmuşlardır.

(Ayet 20) **(Lâ yestevî ashâbünnâri ve ashabülcenneti)** Eshabı nar olan nisyan ve gadredenlerle cennet eshabı olan mütteki mü'minler ve ahdullahı ifa eden muhakkikler müsavi olmazlar. **(Eshâbülcenneti hümülfâizûne)** (Ayet 20) Füyuz ve necat bulmuş olanlar, ancak cennet eshabıdır, halbuki hasrolanlar, fartı gafletlerinden ve temyizlerinin zehabından güya cennet ile nar arasını tefrik etmezler, yoksa fark etseler temyizleri muktezası ile amel ederlerdi.

(Ayet 21) **(Lev enzelnâ hâzelkur'âne alâ cebelin lere'eytehu hâşi'an mutesaddi'an min haşyetillâh)** Ademi tesir ve ademi kabulde müşriklerin kalbleri taştan daha katıdır, zira kelamı ilahî ilerisinde ziyade imkânı olmayan bir tesire baliğ olmuştur, hatta bir dağa indirilmesi farz olunsa kelamı ilahîden huşu' ve paralanmak suretiyle dağ bile müteessir olurdu.

(Ayet 22) **(Hüvallahüllezî lâ ilâhe illâ hüve)** İslâm cemi ve tafsil üzre bina olunmuş olunca, cemi ve tafsilin mesanide tekrarı (tekrar olunan ayetlerin söylenmesi) çok olmuştur. Yani vücudda ilâh yoktur, ancak hu dur. Bununla cemi', sonra **(Âlimül ğaybi veşşehadeti)** (Ayet 22) kavliyle tafsil eyledi. İlim, tafsilin mebdeidir. Zira Hak Tealâ'nın alimiyeti, hakayık ve ayân mahiyetin aynı cemide temyizidir. Yani, alemi gaybde süveri mahiyet alimiyetindendir, ve mahiyetin şehadet aleminde vücudatı, biayniha mezahiri mahsusada zuhur etmesidir. Fakat intikal mânâsına değil, belki zuhur ve butun manasınadır, süveri malumenin kitabet ile kağıt üzerinde zuhu-

ru gibidir. Binaenaleyh her zahir olan, Hak'kın ilmi sabıkından zahir olmuştur. **(Hüverrahmânü)** (Ayet 22) O Allah, bidayet itibarıyle mahiyetin vücudatını ve süveri neviyesini, mezahire ifaza ile rahmet sahibidir, **(Errahiymü)** (Ayet 22) nihayet itibarıyle kemalatını kendilerine ifaza ile merhamet edicidir.

(Ayet 23) **(Hüvallâhüllezî lâilâhe illâ hüve)** Yine cemi itibariyle tevhidi zatîyi tekrar etmesi, tevhidi zatîden sonra tadat olunan izafiyat ve selbiyyat gibi tefasili sıfat itibarıyle itibar olunan bu kesretin, vahdeti zatiyeye münafi (karşı ve zıd) olmadığını tenbih içindir. **(Elmeliküi)** (Ayet 23) Her şeyin ona muhtaç olduğu ganiyyi mutlak, daha etem ve ekmeli (en mükemmeli) mümkün olamayacak bir surette bir nizam ve tertipte her şeyi tedbir edici, **(El kuddûsü)** (Ayet 23) cemi sıfatında madde ve imkân şaibelerinden mücerred, binaenaleyh sıfatından bir şeyi bilkuvve ve bir vakte mahsus olmaz, **(Esselâmü)** (Ayet 23) acz gibi noksanlardan beri, uzak **(Elmüminu)** (Ayet 23) yakın ehlini, sekine (vakar, temkin, metaneti kalb) inzali ile emin kılıcı **(Elmüheyminu)** (Ayet 23) ona emin olanı, her korkudan emen (korkusuzluk eminlik) halatı emen üzre hıfz edici **(El aziyzü)** (Ayet 23) daima galib olup hiç mağlup olmayan kuvvet sahibi, **(El cebbarü)** herkesi her şeyi dilediğine cebredici, **(Elmütekebbiru)** (Ayet 23) gayrın ona vasıl ve vücudda mukarin olmasından müteali **(Sübhânallahi ammâ yüşrikûne)** (Ayet 23) Allah'ı Tealâ gayr isbatı ile işrak edenlerin şirkinden münezzehdir.

(Ayet 24) **(Hüvallahülhâliku)** O Allah Tealâ, zuhurunu irade eylediği esma ve sıfatı muktezası üzre mezahiri takdir edicidir, **(Elbâriu)** (Ayet 24) aynı zatında hey'atı mümeyyize ile mezahirin bazısını bazısından temyiz ve tafsiledici, **(Elmusavvirü)** (Ayet 24) sıfatı ve zahirinin tefasil suretlerini tasvir edicidir. **(Lehül' esmâülhüsnâ)** (Ayet 24) Mahlukatı musavvere suretlerinde zahir, mebdeatı mugayyibe (başlangıcdaki gayb hali) suretlerinde batın olan esmai hüsna, o Allah Tealâ'nındır ki, esma ve sıfatı lisanı üzre zatına tesbih eder. Allah'ı Tealâ âlimdir.

Haşır suresi tamamdır.

MÜMTEHİNE SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Yâ eyyühellezîne âmenu lâ tettehîzû adüvvî ve adüvveküm evliyâe)** Ey müminler, siz benim ve sizin düşmanlarınızı dost tutmayınız, Allah'ın düşmanı, ahdine muhalefet ve kalbiyle cenabından iraz eden kimsedir ki, bilzarurete gayrın muhabbetiyle müşrik, ve muvahhidle müşrikin her birisi ayrı ayrı bir tepede olduğundan gayrı nef'i eden her muvahhide düşman olur. **(Tülkûne ileyhim bil meveddeti)** (Ayet 1) Siz onlara meveddetle mülâki olursunuz. Bu ayetle beyinlerindeki dostluğu, zatî olmayıp, garazî olduğuna işaret eylemiştir, ve aralarında cemi vücuhdan cinsiyet ve münasebetin bulunmamasıyla münafatı zatıyenin beyanıyla dostluğun zatî olmasının imtinaını **(Ve kad keferû bimâ câeküm minelhakkı)** (Ayet 1) ayetiyle beyan eyledi. Yani halbuki tahkik, onlar, size gelmiş olan Hak'ka küfür ettiler, sonra dostluğun, ancak cinsiyyet ve şirke meylin hudusunda olacağına, eğer dostluk vaki oldu ise her halde cinsiyet ve şirkin bulunması lâzım geldiğine **(Ve men yef'alhü minküm fekad dalle sevâessebiyli)** (Ayet 1) kavliyle işâret eyledi. Yani sizden her kim o muvâlâtı (dostluğu) yaparsa doğru yolu, tariki vahdeti gaib etmiştir. Sonra, tahkik ehlinin garazî dostluğu ihtiyar eylemesi caiz olmadığına, garazî dostluğu mucib olan sebeplerin umuru faniye olup menfaati ancak dünyaya mahsus bulunduğuna, âkıl ise fanî işleri değil, bakî işleri ihtiyar etmek vacip olduğuna **(Len tenfe'aküm erhâmüküm ve lâ evlâdüküm)** (Ayet 3) sözü ile işaret eyledi. Yani erham (hısım) ve evlâdınız elbette size faide vermiyecektir, hakikî düşmanın dostluğunu ihtiyar etmenize sebep olan kimsenin faydası yoktur. Zira aranızda hakikî ittisal olmadığından, kıyameti sugra, ölümden sonra ebedî bir ayrılıkla aranızı ayırır. **(Yevmelkıyâmeti yafsılü beyneküm)** (Ayet 3) kavlinin manâsı da budur. Kişi kardaşından, anasından, babasından, refikasından, evlâdından kaçar, buyurduğu gibi Allah Tealâ, sizinle erham ve evlâdınızın arasını ayırır.

Bundan sonra sabık ve muvahhidi hakîkî İbrahim Aleyhisselâm'a teessi ve iktida ile tariki tevhidi talim eyledi. **(Le'estağfirenne leke)** (Ayet 4) Elbetteki ben senin sıfatının ve seyyiat amelinin nuru ilahî ile mahvı suretiyle sana gufran taleb edeceğim, **(Ve mâ emlikü leke)** (Ayet 4) ve ben, senin için ancak bir talebe malikim, amma gufranın vücudu **(İnneke lâ tehdî min ehbebte)** buyurduğu vechile Allah Tealâ'nın meşiyet ve inayetine talluk eden bir iştir. **(Rab-**

benâ aleyke tevekkelnâ) (Ayet 4) Ey rabbimiz, biz senin efalini şuhud ve efalimizden huruc ile ancak sana tevekkül eyledik. **(Ve ileyke enebnâ)** (Ayet 4) Ve senin sıfatının mütalaası ile bizim sıfatımızı mahvetmek suretiyle ancak sana inabe eyledik. **(Ve ileykel masıyrü)** (Ayet 4) Ve zevat ve vücudatımızın, senin zatında fenası ile gidiş ancak sanadır ki, bu tevhidi tamdır·

(Ayet 5) **(Rabbena lâ tec'alnâ fitneten lilleziyne keferû)** Ey bizim rabbimiz, bizi mahcublara fitne kılma, yani biz, onlardan korkmayız ve onlar için vücud ve tesir görmeyiz, lâkin senin ikabından afvına sığınırız, taki, bizden sadır olan seyyiat ve sıfat ile zuhur sebebiyle onların elleriyle bizi iptila ve ikab etmemekliğin için ikabından afvına sığınırız. **(Vağfirlenâ)** (Ayet 5) Ve bizim kusurlarımız günahlarını ukubet ile değil, afiv ile setreyle. **(İnneke entelazîzülhakiymü)** (Ayet 5) Zira sen, onlar ile bizi ukabe ve bizden onları def'e ve onları kahra kuvvet ve kudret sahibisin. Her iki işten birini mutlaka hikmet iktizası ile ihtiyar eder ve işlersin.

Sonra İbrahim'e ve eshabına iktidanın vücubunu tekrar ve bidayeti tevhid ve reca ve kemalin vukuuna intizar makamında onlara isbat eyledi. **(Asallahu en yec'ale beyneküm ve beynelleziyne âdeytüm minhüm meveddeten)** (Ayet 7) Adaveti mucib olan küfrün refi ile Allah'ı Tealâ'nın sizinle, düşmanlık ettiklerinizin arasında meveddet kılması me'muldür. Zira ihticab fıtrî bir şey değildir, belki fıtratı asliyyenin muktezası iman ve sevişmektir. Küfür ancak neşe ile ihticab ve gavaşii tabiiyede dalmaktan hâdis olmuştur. Allah Tealâ, gavaşei tabiiyenin ref'ine kâdirdir. İşte gavaşiî hicab refolundukta vahdeti zatîye nuru ile sureti hakîkiye ve uhuvveti (kardeşlik) imanîye muktezası zahir olur. **(Vallahü ğafûrürrahiym)** (Ayet 7) Allah'ı Tealâ Hazretleri, sıfatı nuru ile muzlim heyetleri ve hicabları setr edicidir, noksan ehline rahmet edip kemalâtını ifaza ile noksanını tamamlayıcıdır.

(Ayet 8) **(İnnallahe yuhîbbülmuksîtiyne)** Allah'ı Tealâ, adalet sahiplerini sever, zira adalet muhabbetin, muhabbette vahdetin zillidir. Hiç bir mazharda adalet zahir olmaz, ancak evvelâ mazharda muhabbet Allah'ın tahalluku ile zahir olur. Zira zatsız zıl yoktur. Allah'ı Tealâ â'lemdir.

Mümtehine suresi tamamdır.

SÂF SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 2) **(Yâ eyyühelleziyne âmenû lime tekûlûne mâ lâ tef'alûne)** Ey mü'minler, sizin işlemediğiniz şeyi ne için söylersiniz? İmanı hakikînin levazımından olan şeylerden bazısı sıdk ve garimetin (ödenmesi lâzım olan borç ve diyet) sebatıdır. Zira fıtratın neşe-i şevaibinden halis olması, sıdk ile sabit azimeti iktiza eder. **(Lem tekûlûne mâ lâ tef'alûne)** kavli, yalana ve vadinde durmamağa muhtemil olur. İmdi imanı iddia eden kimseye iman hükmü ile her ikisinden de içtinab vacib olur, eğer içtinab etmiyorsa imanının hakikati yoktur. Bu sebepten **(Kebüre makten indallahi entekûlû mâ lâ tef'alûne)** (Ayet 3) buyurmuştur. Yani işlemediğiniz bir şeyi söylemeniz Allah'ı Tealâ'nın indinde büyük bir günah ve kabahattir, çünkü yalan mebadîi imandan olan mürüvvete münafidir. Nerde kaldı ki, kemaline münafi olmamış olsun. İmanı aslîye, fıtratı evveliye ve dini kayyuma rücu etmektir. Fıtratı evveli ise fezail ecnâsını cemi envaı ile müstelzimdir ki, bunun en az derecesi, mürüvveti muktazi olan iffettir. Yalancının ise mürüvveti olmadığından hakikatta imanı da yoktur. Yalancının mürüvveti yoktur dediğimiz şundandır ki, yalan, lâfız ile delâlet eylediği manâyı gayba ifade eden bir ihbardır ki insanı sair hayvanlardan temyiz ve tefrik eden hassası da nutkudur. İmdi ihbar mutabık olmadığı vakit nutuk faidesi hasıl olmaz, olmayınca sahibi insaniyetten hariç olur. Aynı zamanda mutabık olmayan gayrî vakinin ve kuvvayi itikadını ifade ettiğinden şeytanet haddinde dahil ve istidadını izale ve istidadına münafi ezdadını iktisab ile Allah indinde büyük bir gazaba müstahak olur. Vadini yapmamak da böyledir ki o da yalana yakındır. Bir kasdında sadakat ve sebat, fıtratı selâmetine lâzım olan fezailden beri olan şecaatın levazımından birinci derecesidir. Şecaat bulunmayınca mülazimetin bulunmasıyla imanı aslîde bulunmaz. Binaenaleyh Allah'dan gazab sabit olur.

(Ayet 4) **(İnnallahe yuhibbülleziyne yukâtilûne fî sebiylihi saffa)** Tahkik, Allah Tealâ Hazretleri, onun yolunda kumla kireçle yapılmış gayet kuvvetli bir bina gibi saf olarak mukatele edenleri sever. Çünkü Allah yolunda nefsini feda etmek, nefsin Allah muhabbetinde halis olduğu zamanda olabilir. Zira bir kişi Allah'dan gayrî her neyi severse nefsi için sever, binaenaleyh muhabbeti endadın ve şirkin aslı, nefsin muhabbetidir. İmdi nefsini feda ettiği vakit, nefsini gayrî muhib olur, nefsini muhib olmadığı vakit bizzarure dünyadan hiç bir şey sevmez ve nefsini fedası, dünya için dünyayı

terk dedikleri gibi nefsi için olmayıp Allah için ve Allah yolunda olduğu vakit onun kalbinde Allah muhabbeti, her şeyin muhabbeti üzre racih ve faik olup haklarında **(Velleziyne âmenu eşeddü habbenlillah)** buyurulmuş olan kimselerden olur. Böyle olunca **(Yuhibbuhum ve yuhubbunehu)** (Maide suresi, Ayet 54) kavli mucibince Allah'ın onlara muhabbeti lâzım gelir. Hakikatte ise muhabbetullah, ancak Allah'dan olur.

(Ayet 5) **(Felemmâ zâğû ezâğallahu kulûbehüm)** Vaktaki fartı heva ve hubbu dünya sebebiyle Musa'nın kavmi, ilimlerinin muktezasından saptılarsa ciheti süfliyeye teveccüh ve fıtratı asliyeleri muktezasından meyl ve udûl ettikleri için Allah'ı Tealâ onların kalblerini hidayet yolundan saptırıp onları kemal nurundan mahcub eyledi. **(Vallahu lâ yehdîl kavmelfâsikiyne)** (Ayet 5) Sabit bir din ve sıratı müstakimden ibaret olan fıtrat muktezasından hariç olan kavimleri, istidadınızın zeval ve ademi kabiliyetlerinden Allah'ı Tealâ Hazretleri kemal nuruna hidayet etmez.

(Ayet 7) **(Ve men azlehu mimmeniftera alellahilkezibe ve hüve yüd'a ilel'islâmi)** Nuru aslînin muktezası olan islâma davet eden Nebi, hariçte mevcud iken Allah'a iftira eden, Allah'ın nurunu zulmette koyan, istidadı fıtrîyi ve beka sermayesini fena metaından sarfeyleyen kimseden daha ziyade zalim kim olabilir? **(Vallahû lâ yehdîl kavmezzâlimiyne)** (Ayet 7) Allah Tealâ bu sıfatla mevsuf olanları kabiliyetsizliklerinden ve istidadlarının zevalinden nuru kemaliye yani zatî nuruna ve vechi sübhaniyetine hidayet etmez.

(Ayet 10) **(Yâ eyyühelleziyne âmenû hel edüllüküm alâ ticâretin tünciyküm min azâbin elîm)** Ey taklidî imanla iman edenler, sizi elemli azaptan kurtaracak olan bir ticarete delalet edeyim mi? Çünkü onları davet eylediği elemli azaptan kurtarıcı ticaret, ancak nefsinin sıfatı ve heyeti ile nuru ilahîden mahcub olanlara mahsus olur.

(Ayet 11) **(Tü'minune billâhi ve resûlihi)** Sizler tahkîkan ve yakîn istidlâli ile Allah'a ve Resûl'üne iman ederseniz sıhhatı istidlâl ve kuvveti yakînden sonra **(Ve tücahidûne fî sebiylillâhi bi emvâliküm ve enfüsiküm)** (Ayet 11) Allah yolunda mallarınız ve nefislerinizle mücadele edersiniz, çünkü nefis ile malın, Allah yolunda bezl ve sarfı, ancak yakînden olabilir. **(Zâliküm hayrün leküm in küntüm ta'lemûne)** (Ayet 11) Eğer siz ilmelyakîn ile bilirseniz bu iman ve mücahede sizin için en hayırlıdır. Zira mal ile nefis yakın vakitte fenaya gidecektir, onlara âli olan vaki lezzetlerle onları satıp tebdil ederseniz elbette sizin için daha hayırlı olur.

(Ayet 12) **(Yağfir leküm zünûbeküm)** Allah Tealâ, nefislerinizin muzlim heyetlerini ve amellerinizin kötülüğü günahlarını örter, **(Ve yudhîlküm cennâtin)** (Ayet 12) ve sizi, nefis cennetlerine idhâl eder, çünkü bunlar, **(İnnellaheşterâ minelmü'minîne enfüsehüm ve emvâlehüm bienne le hümülcennete)** (Tövbe suresi, Ayet 111) ayeti ile amel, nefis ve mallarını ivaz mukabilinde bezl tacir idiler. **(Tecrî min tahtihel'enhârü)** (Ayet 12) O cennetlerin altlarında şerayî, ahlâk, tevekkül ve tevhidi efal ilimlerinin nehirleri ceryan eder. **(Ve mesâkine tayyibeten)** (Ayet 12) Ve sizi tevekkül ve nefsin sair makam ve menzilleri gibi güzel meskenlere idhal eder. **(Zâlikelfevzül'azıym)** (Ayet 12) İşte bu saadet, zikrolunan cennetlerde bu makamlara nail olamıyan kimselere nisbetle büyük bir saadettir. Yoksa azimi mutlak saadeti değildir.

(Ayet 13) **(Ve uhrâ tühibbûnehâ)** Ve ondan başka size sevdiğiniz daha kârlı bir ticaret ki, o da **(Nasrün minallahi)** (Ayet 13) te'yidi melekûti ve keşif nuru ile Allah'ı Tealâ'dan nusrat **(Ve fethün kariybün)** (Ayet 13) ve kalb makamına vusul ve sıfat tecelliyatını mütalaa ve rıza makamının husulu ile olan fethi karib ticaretidir. «Siz, bu ticareti seversiniz» buyurması, hakikî muhabbetin ancak kalb makamına vusulden sonra olduğu içindir. Ve buna ticaret tesmiyesi kendi sıfatlarını Allah'ın sıfatlarıyla tebdil ettikleri içindir. Ayette zikrolunan havariyyun kalb makamına vusul ile heyeti tabîiye karanlığından ve nüfus zulmetinden halâs olan ve fıtratı asliye nuruyle tenevvür ederek tasfiye sebebiyle hakikî yüzleri beyazlanmış olan kimselerdir.

(Ayet 14) **(Men ensârî ilallahi)** Yani sıfatında süluk ile Allah'ın nusratına benim ile beraber teveccüh eden kimsedir. **(Kaâlel havâriyyûne nahnü ensürullahi)** (Ayet 14) Saf olan havariler «Sıfatının kemalatını, mazharlarımızda izhar ile Allah'a tasarruf eden Allah'ın yardımcıları biziz» dediler. Ve sıfatında süluk ve sıfat envarını izhar ettiler. Hatta kemali kalbiyyi tesir ile tekmil mertebesine baliğ oldular. **(Feâmenet tâifetün)** (Ayet 14) Bunun üzerine bir taife istidadlarının kabulü dolayısıyle onlara muhabbetlerinin tesirine iman eyledi. **(Ve keferet tâifetün)** (Ayet 14) Bir taifenin de kendi sıfatlarıyla hicablanmaları dolayısıyla küfür ettiler. **(Fe'eyyednelleziyne âmenû alâ adüvvihim)** (Ayet 14) Biz, hemen nuru te'yid ile iman edenleri düşmanları üzerine te'yid eyledik **(Fe'asbehû zâhiriyne)** (Ayet 14) ve hemen iman edenler, vazih burhanlar, nurlu hüccetlerle onlara galib oldular. Allah'ı Tealâ â'lemdir.

Sâf suresi tamamdır.

CUMA SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 9) **(Yâ eyyühelleziyne âmenû izâ nudiye lissâlâti min yevmilcumu'ati)** Heca harflerinin ve hafta günlerinin teayyün ve vazı gibi ukulu beşeriyyenin sebebine muttali olamadığı her vaz', yani bir lafzın ve ismin manasına konulması da, bila mahses, tahsisin vukuu mümteni olduğundan mutlaka vehim ile meşrebi aklın verâ'sı tavrındandır. Belki bütün lugâtlerin vazı bile böyledir. Zira kürrei arzın her kıtasında bir lugat vardır ki, o lugatın ilk tekellümü, zaptı mümkün olmayan umuru süfliyye ve ulviyyenin içtimaî sebebiyle hususu bir istidadın iktiza eylediği bir emri tevkifidir. Eğer öyle olduğuna kail olsaydık ıstılahda yine vaz'ı mahsus üzerine ıstılahı icad eden bir sebepten hali olmayacaktı. İmdi haftanın günleri dünyanın müddeti olan eyyamı ilahiyyenin izasında (hizasında, sırasında) konulmuştur. Tahkik, cemi asırlarda insanlar arasında dünya müddetinin, kevakibi seba adedince yedi bin sene olduğu iştihar etmiştir. İmdi, **(Ve en yevmen inde rabbiye ke'lef sünnete mimma ta'duni)** buyurduğu vechile her bin sene Allah'ın günlerinden bir gündür. Dünya müddetinin yedi ile takayyüd etmesi, hafayı mutlak devri müddetinin cemisi altı bin senedir. Yedincide **(Muhammed'in zuhuru ile)** zuhur devri başlar, nitekim şahadet parmağı ile orta parmağını işaret ederek «Ben ve kıyamet şu iki parmak gibi olarak ba's olundum, gönderildim» buyurmuşlardır. Ve bu zuhur, evveli enbiya Âdem Aleyhisselâm'ın zamanından itibaren yedi bin senenin tamamına kadar ziyadeleşir ve saatın kıyamı ve kıyameti kübranın vukuunda zuhuru tam ile hafa devri münkazî (bitmiş) olur. Ve bu zamanda halkın fenası, ba's ve nüşur, hesab zahir olur. Harise radıyallahu anh'ın şuhudunda hikaye olunduğu gibi, nar ehli ve cennet ehli temeyyüz eder, belirlenir. Allah'ın arşı bariz olur ki bu da ahirettir. İmdi haftadan altı gün semavat ve arzın kendilerinde halk olunduğu günlerdir, zira halk, Hak'kın hicabıdır. **(Halaka)** nın manâsı, semavat ve arzı izhar ve kendi batın ve onlarla ihtifa eyledi, gizlendi demektir. Yedinci gün, cuma günü ve cemi sıfatta zuhur sebebiyle arşa istiva zamanıdır. Ve Nebimiz Muhammed Sallallahu Aleyhi ve Alâ ve Sellim'in ba'sıyetiyle fecri tulû eden kıyamet gününün iptidasıdır. Binaenaleyh Muhammedîler cuma ehlidir. Ve Muhammed cumanın sahibi ve nebilerin hatemidir. Yedinci günün yevmi cuma tesmiye olunması, o günün cemi sıfatı cami ismi azam suretinde zuhur vakti ve zuhuru hafa ile ihtilaf olunmak haysiyetiyle cemi sıfat ile zuhurda istiva vakti olduğu içindir. Bu sırra binaen

cuma günü istiva vaktinde namaz mendub, sair günlerde mekruh olmuştur. Sıfatının küllisi bu zuhurda içtima ettiği için bu zuhura aynı cemi tesmiye olunur. İşte bu manâdan cumaya cuma denilmiştir. Yehud ve sair milletler ehlinin kâffesi, Allah'ın, yedinci günde semavat ve arzın halkından feragat eylediğine ittifak etmişlerdir. Ancak Yahudiler bu günün cumartesi olduğuna, iptidayı halkın pazar olduğuna kail olmuşlardır. Bizim yaptığımız te'vile göre o gün cuma günü olur. Bu te'vile göre ehad yani pazar gününde, halkın iptidası olması da, ehaddiyeti zatın menşei kesret olmaklığı ile te'vil olunmuştur. Ve eğer ehad gününü, günlerin evveli ve ibtidası halk vakti kılarsak devrei nübüvvetin cemisi, devri hafa ve zuhurun iptidası altıncı günde olur. Ve havasda zuhur ziyadeleşerek ta ahırında Mehdi'nin hurucu zamanında tamam zuhura ve hafanın irtifaına (Yükselmesine) müntehi olur (son bulur) ve zuhur, sebt yani cumartesinden ibaret olan yedinci güne de âm ve şâmil olur. İmdi cuma günü, bu manânın izasında mevzu olunca insanların o günde kâffesi, hicab olan eşgali dünyeviyyeden feragat etmeleri mendub olmuş, namazda içtima ve huzura davet olunup o günde hazreti cuma vusule vesile olacak huzur namazında içtima heyetiyle nüfusun tezahürü için alış verişi terk, zikri ilahîye sai etmek vacib kılınmıştır. Me'muldur ki heyeti içtimaiyeden birisi, eşgali dünyeviyeden ferağ ile hicabı halkıyeden tecerrüdü, zikrullaha sâi ile tarikine süluku, içtimaı namaz ile hazreti cuma vusulü hatırlarda felâh bulur.

(Ayet 9) **(Zâliküm hayrün leküm in küntüm ta'lemûne)** İşbu alış verişin terki ve zikrullaha koşmak ve cemaatle namaz kılmak eğer sırrını ve hakikatını bilirseniz, sizin için daha hayırlıdır.

(Ayet 10) **(Feizâ kudıyetıssalâtü fenteşirû fil'ardı vebteğû min fadlillâhi)** Namaz, eda olduğu vakit yer yüzünde dağılın ve Allah'ın ihsanından rızık talebedin. Selatın inkizasından (sonundan) sonra dağılmak ve rızık aramakla emr, selatı hakikîye ile cumada fenadan sonra tafsile rücû'a işarettir. Zira cumada kalmak, zat ile sıfattan ve Hak ile halkdan mahcub olmaktır. Binaenaleyh intişar, fenadan sonra beka halinde hakkanî vücud ile sıfatta takallub ve halkda seyri billâhdır ve Allah'ın ihsanını ve rızkı taleb, esma ve sıfat tecelliyatı huzuzunu taleb ve arzı nefis makamına rücû ve Hak nefsin huzuzunu istiyfa etmektir. **(Vezkürullahe kesiyra)** (Ayet 10) Ve Allah'ı çok zikrediniz. Yani kesret ile vahdetten mahcub olmakla, hidayetten sonra dalalete düşmiyecek haysiyetiyle kesreti sıfatiyle suretinde vahdeti cemiyeti zatiyeye hazır olunuz. Ve Hak ile halkın hukukunu mean iyfa ve cemi ve tafsile cemian riayet etmekte istikamet

tarikini iltizam ediniz. **(Le'allekûm tüflihûne)** (Ayet 10) Bu suretle cemiyetin vazının hikmeti olan felâhı azam ile felah bulmanız me'-muldür.

(Ayet 11) **(Ve izâ re'ev ticâreten ev lehven in feddû ileyhâ)** Ve onlar, bir ticaret veya lehv (havai işler, oyun oynamak) gördükleri vakit ona koşarlar, yani bu manâ nerede, onlar nerede ve bu muamele onlar için nasıl olur? Tahkik, onlar uzaklaştılar ve gafil oldular, ihticab ettiler, lehv ettiler. **(Kul mâ indallahi hayrün minellehvi ve minetticâreti)** (Ayet 11) Yani, eğer sizin fıtratınız, himmetiniz sizi bu manâya sevk etmezse bari Allah indinde vaki olan ivazlar için amel ediniz. Bunlar da sizin indinizdeki umuru faniyeden hayırlıdır. Rızık işini tevekkül ile Allah'a tefviz edin, zira **(Vallahu hayrürrazıkıyne)** (Ayet 11) Allah'ı Tealâ Hazretleri rızık vericilerin hayırlısıdır. Allah'ı Tealâ â'lemdir.

Cuma suresi tamamdır.

MÜNAFİKUN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(İzâ câekel münâfikûne kâlû neşhedü inneke le resûlullahi)** Münafıklar, sana geldikleri vakit «Senin hakikat Resulullah olduğuna bizler şahadet ederiz» derler. Münafıklar istidadı aslînin onları iman nuruna, heyeti tabîiye ve âdeti reddiyenin kökleşmesi sebebiyle hadis olan istidadı arziyyenin küfre çektiği, arada kalmış kimselerdir. Bunlar, risalet şehadetinde yalancıdırlar, çünkü risalet manâsının hakikatini ancak Allah bilir, o marifetle Resûlullahı arif olanlar bilir, zira Resûl'ü marifet, ancak Allah'ı marifetten sonra mümkün olur, ve Allah'a olan ilmi kadar Resul'ü bilebilir. Binaenaleyh Resul'ü hakikaten ancak kendi ilminden münselih olup ilmullah ile a'lem olanlar bilir. Halbuki münafıklar, gavaşeyi bedeniye ve heyatı zulmaniye ile istidad nurlarını söndürdükleri ile beraber zat ve sıfatları hicabları ile Allah'dan mahcubdurlar. O halde ne suretle Resulullah'ı bilirler ki, risaletine şahid olsunlar? **(Vallahu ya'lemü inneke le resulühü vallahu yeşhedu innelmünâfıkıyne lekâzibûne)** (Ayet 1) Senin hakikaten onun Resul'ü olduğunu Allah'ı Tealâ bilir. Ve Allah'ı Tealâ hakikatte münafıkların yalancı olduklarına şehadet eyler.

(Ayet 3) **(Zâlike biennehüm âmenû)** Bu nifak, istidad ve fıtrat nurunun bakiyesi hasebiyle onların Allah'a iman etmeleri, **(Sümme keferû)** (Ayet 3) sonra nefisleri sıfatı ve rezail hicabları ile bu nuru setr etmeleri **(Fetubiâ alâ kulûbihim)** (Ayet 3) o heyetin kökleşmiş ve kazandıkları günahlardan pasın husulü ile bilkülliye rablerinden mahcub olmaları sebebiyledir. **(Fehüm lâ yefkahûne)** (Ayet 3) Onlar, risalet manasını, din ve tevhid ilmini anlamazlar.

(Ayet 4) **(Ve izâ re'eytehüm tücibüke ecsâmühüm)** Ve sen onları gördüğün vakit tenasüb ve nişan ve alâmetleri feraset cihetinden istidadlarına ve nur fıtratlarına delâlet ettiğinden şekil ve suretlerine taaccüb edersin. **(Ve in yekulû tesma' li kavlihim)** (Ayet 4) Ve eğer söz söyleseler, sözlerini dinlersin. Sabahat ve hüsnü manzır, asılda fıtratın safasından olduğu için Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem, onların sözlerini duyar ve kelâmlarını dinlerdi, vaktaki şek ve pasın kalblerine galebe ettiğini ve heyeti bedeniye ve arziyelerinin hevası asliyelerini iptal eylediğini ve istidad nurlarının söndüğünü görünce onlardan me'yus olup «Bunlar, nurdan zulmete, Hak'dan batıla doğru nereye gidiyorlar?» diye hallerinden taaccüb eyledi. Hükemadan birisi güzel yüzlü birini gördüğünde fetanet ve zekâ sahibi olduğunu zannetmekle söyletmeğe başladı, onda bir manâ bulamayınca «Şu ev, eğer içinde oturan kimse olsa çok iyi bir evdir» dediği rivayet olunur. İşte **(Ke'ennehüm huşübün müsennedetün)** (Ayet 4) kavlinin manâsı budur ki, o münafıklar güya dayanılmış kuru kütüklerdir, yani ruhdan hali cürümler, kendilerinde yemiş ve faide olmayan kuruyupta ruhu tammiyesi zail olan dıvarlara dayatılmış kuru ağaçlardır. Münafıklar ruhu insanî ve hayatı hakikîye istidadının zevalinde onların mesabesindedirler. **(Yasebûne külle sayhatin aleyhim hümül' adüvvü)** (Ayet 4) Onlar her sayhayı kendi aleyhlerinde düşman zannederler. Zira şecaat, ancak yakînden, yakîn ise fıtrat nurundan ve kalb safasından hasıl olur, halbuki onlar sıfatı nefs zulmetlerinden dalgın, lezzatı şehevat ile hicablanmış şek ve şüphe ehlidirler. Bu sebepten kendilerine zayıflık ve korkaklık galib olmuştur. **(Fahzerhüm)** (Ayet 4) Tahkik, onların istidadları batıl olmakla senin nurunla hidayet bulmazlar, sohbetin onlarda tesir etmez, onlardan hazer eyle.

(Ayet 5) **(Ve izâ kıyle lehüm te'âlev yestağfir leküm resûlullahi levvev rüûsehüm)** Onlara «Geliniz Resulullah sizin için istiğfar etsin» denildiği vakit başlarını çevirirler, umuru zulmaniye ile âdet ve mümarese ve behiymiye ve sebiyye kemalat ile itibar ettiklerinden nura ülfet etmezler ve sureti zatiyeleri mesh ve tağyir olunduğundan nura, kemalatı insaniyeye müştak olmazlar. **(Vere' eytehüm**

yesuddûne) (Ayet 5) Ve ciheti süfliyeye ve zeharifi (sahte arayışlar) dünyeviyeye müncezib olmalarıyla tabiatlarında meanîi uhreviye ve ciheti ulviyyeye meyl olmadığından, onların iraz eder olduklarını görürsün. **(Ve hüm müstekbirûne)** (Ayet 5) Kendilerine şeytânetin galebesi ve kuvveti vehmiyyenin istilâsıyle ve eneiyetle hicabları ve hayriyetin kusuru sebebiyle onlar istikbar (ululanmak) edicidirler. İstiğfar edip etmemekliğin onlara müsavidir. **(Len yağfirallahu lehüm)** (Ayet 6) Fıskları ve doğru dinden hurucları sebebiyle hidayeti kabul istidadlarının zevali ve kendilerinde heyeti zulmaniyenin kökleştiği için Allah'ı Tealâ Hazretleri onları katiyyen mağfiret etmiyecektir.

(Ayet 7) **(Hümülleziyne yekulûne tünfikû alâ men inde resûlillâhi hattâ yenfaddû)** Onlar öyle bir kimselerdir ki, kendi fiilleriyle Allah'ın fiilini ve kendi ellerindeki mal ile Allah'ın hazinelerinde olanı görmekten mahcub ve cehaletleri dolayısıyla ittifakı kendilerinden tevehhüm ederek «Resulullah'ın indinde olan fakirlere bir şey vermeyin ki, dağılsınlar» derler. Keza kendi sıfatlarıyla Allah'ın sıfatlarından mahcub olup izzet ve kudretin kendi nefislerinin olduğunu tevehhüm ederek, **(Le yuhricennel'e'azzü minhel'ezelle)** (Ayet 8) «Medine'ye avdetimizde aziz ve zenginler, zelil ve fakirleri elbette Medine'den çıkaracaktır» derler. **(Ve lillâhil'izzetü ve liresûlihî ve lilmü'miniyne ve lâkinnel münâfıkıyne lâ ya'lemûne)** (Ayet 8) Halbuki izzet ve kuvvet ve kudretin kâffesi, Zatullah'ın nurları ve zatına lâzım olan sıfatı olup Allah'a kurbiyyeti ve Hak'da fenası ve sıfatından mahv mıkdarınca işbu sıfatın mezahiri ünsiyyede zahir olduğunu ve Allah Tealâ'ya Resulullah'dan daha karib kimse olmayıp ondan sonra mukîn ve muhakkık olan mü'minler olduğunu, binaen ali zalik cemi halk arasında Resulullah'dan, ondan sonra da ona tabi olan mü'minlerden daha aziz kimse olamıyacağını münafıklar his ve şuur edemezler, şüphelerinin şiddetinden ve ihticablarından bilemezler. Halbuki izzet Allah'ın ve Resulullah'ın ve mü'minlerin olduğunu ikrar edinceye kadar, onu ihrac ve cinsi ile Medine'ye girmesini bırakmayan kimse, yine bu kelâmı söyleyen kişinin oğlu kendisine ivaz olmuştur. Bu kelamı söyleyen kişi, vaktaki Medine'ye döndü, oğlu kılıcını çekerek babasını Medine'ye girmekten meneyledi, taki Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem izin verinceye kadar hapsinden kurtulamadı, ve izzetin Allah'ın ve Resulullah'ın ve mü'minlerin olduğunu şehadet eyledi.

(Ayet 9) **(Yâ eyyühelleziyne âmenû lâ tülhiküm emvâlükum ve lâ evlâdüküm an zikrillâhi)** Ey mü'minler eğer siz imanda sadıklar iseniz, emval ve evlâdınız sizi zikrullahdan meşgul etmesin, çünkü

iman kazıyyesi Allah muhabbetinin her şeyin muhabbeti üzre galebesidir. İmdi, mal ve evlâda şiddeti taallukdan, evlâd ve dünyanın muhabbeti kalblerinizde Allah'ın muhabbeti üzre galebe edipte onlarla mahcub ve nara giderek fıtrî istidad nurunu serian fani olan şeylerde izaa ile zarar ve ziyan etmiyesiniz ki ve nefsinizde fazilet ve heyeti nuriyenin olabilmesi için sıhhat ve mala ihtiyaç ve vaktinde malın infakı ile mallardan tecerrüd ediniz. Zira infak, ancak nefisde tecerrüd heyetinden ve cömerdlik melekesinden olduğu vakit nafî olur, amma mevtın hazır olduğu vakit mal, onun değil varislerindir. Binaenaleyh infakı o kişiye faide vermez ve ona tahassür ve nedametten ve cehlile ecelde tehiri temenniden başka bir şey yoktur. Çünkü eğer o kimse iman davasında sadık olsa idi mevtin zaruri ve Allah'ın hikmeti ile takdir eylediği muayyen bir vakitte mukadder olduğunu, binaenaleyh tehiri mümkün olmadığını yakînen bilecekti.

(Ayet 12) **(Vallahu habiyrün bimâ ta'melûne)** Allah'ı Tealâ Hazretleri, sizin amellerinize ve niyetlerinize haber sahibidir. Bu sebepten o vakitte infak ve ecelde tehiri temenni ve selah ve tasadduku vadeylemek nafi olamaz. Allah Tealâ o infâkın tecerrüd ve zekâttan ve melekei sehadan olmayıp belki gayet buhul ve güya malı onunla beraber gidecekmiş gibi malı sevmekten olduğunu ve o vaid ile temenninin dünyaya meyil ve tasdik ve selâha münafi heyetin mevcudiyetinden sırf yalan ve dünyaya muhabbet olduğunu bildiği için ona fayda vermez. Allah'ı Tealâ a'lemdir.

Münafikun suresi tamamdır.

TEĞÂBUN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 6) **(Fekâlû ebeşerün yehdûnenâ)** Mahcublar, kıyas kabul etmeyecek bir surette kendileri üzere Resul'ün, fazilet ve rüchaniyetine sebeb olan nurdan nefisleri sıfatları ile mahcub olup Resul'de, beşeriyetten başka bir şey bulamayınca «Bizi beşer mi hidayet eder?» diyerek Resul'ün hidayetini inkâr ettiler, çünkü her arif marufunu ancak kendisinde olan bir manâ ile bilir. Binaenaleyh nuru kemali, ancak nuru fıtrî ile bulunur ve kemali ancak kâmil bilir, bu sebepten «Allah'ın gayrısı Allah'ı bilemez» denilmiştir. Ve her bir talib matlubunu, o tarafa kendisiyle teveccüh etmek mümkün olabilen bir şeye delâlet edici bir cihetle bulmuştur. Keza, her hangi bir şeyi

tasdik eyleyen kimse, mutlaka tasdik eylediği manâyı, yine o manâdan nefsinde bulduğu ile bulur. İşte mahcublarda nuru fıtrîden asla bir şey bulunmayınca Resul'ün kemalini bilmediler. Onu inkâr eylediler. Kendilerinde talebi hadis olupta hidayete muhtac olmak için Hak'dan bir şey bilmediler, bu sebeple hidayeti de inkâr eylediler. **(Fe keferû vetevellev)** (Ayet 6) Mutlak surette küfür ettiler, yani Hak'dan, dinden Resul'den mahcub olup, bulmuş oldukları mahsusata teveccüh ile makulden iraz ettiler. **(Vestağnallahü)** (Ayet 6) Halbuki Allah'ı Tealâ Hazretleri, hakikaten kemali ile müstağni olmuştur. Onlar bilsin bilmesin Allah'ı Tealâ, kemalini bulmuş, zatını şuhud edicidir. **(Vallahu ğaniyyün)** (Ayet 6) Allah'ı Tealâ, zatı ile onların imanlarından ganidir. Allah'ın kemalatından hiç bir kemali, onlara ve onların Allah'ı marifetine tevakkuf etmez. **(Hamiydün)** (Ayet 6) Her ne kadar onlara zahir değilse de bütün zerrat vücudun mezahirinde hususiyle evliyasına zahir olan kemalatı ile Allah'ı Tealâ, nefsinde kâmildir. Onlar o kemalattan mahcub olduklarından bu kemalat ile Allah'ı göremiyor ve hamd etmiyorlarsa da Allah'ı Tealâ, yine her mevcud tarafından o mevcudun kendisine mahsus kemali ile hamd olunmuştur.

(Ayet 9) **(Yevme yecme'üküm li yevmil cem'ı zâlike yevmüttegâbûni)** Allah'ı Tealâ'nın sizleri yevmi cem'ide cem eylediği zamanı hatırlayınız. İşte o zaman aldanmak günüdür. Yani dünya işlerinde aldanmak bir şey değildir, zira dünya işleri hiç kimseye onlardan bir şeyin baki kalmadığı, fenası zarûri, zevali süratli olan fanî işlerdir. İmdi bu fanî şeylerden bir şey, velev ki insanın canı bile olsa fevt olursa yahud birisi tarafından ifate olunursa (zayi etmek veya fevt etmek) ancak zarureten fevti lâzım olan bir şeyi fevt olmuş yahut ifate olunmuştur. Binaenaleyh hakikaten yazıklık ve aldanmak yoktur. Asıl gabn (satışda aldatmak) ve tegabün yani gadr ve aldanmak, ancak ifate olunmasa daima bakî kalacak ve sahibi sermeden onunla faidelenecek olan bir şeyin ifate ve izâasinde olur ki o da nuru kemali ve istidadıdır. İşte onun zıya'ında **(Fema rebihat ticaretühüm ve ma kânu mühtediyn)** (Bakara suresi, ayet 16) buyurduğu vechile füyuzu necat ticaretine tahfiz olunmuş sermaye ve kârın izâasında hasret ve tegabün, aldanmak zahir olur. Her kim istidadını ve nuru fıtratını izâa ederse nuru alınıp zulmette kalan kimse gibi mutlak mağbûn olur. Fıtratı nuru bakî kalmakla beraber istidadının iktiza eylediği kendisine lâyık kemali iktisab etmeyen veya iktisab etti ise de gayesine varamayan kimse de, tam kâmil olan kimseye nisbetle mağbun olur, güya ki ona kâmil makam ve meramına nail olmuş, bu da noksanda mütehayyir kalmıştır. **(Ve men**

yü'min billâhi ve ya'mel sâlihâ) (Ayet 9) Ve istidadı nuru hasebiyle Allah'a iman ve imanı muktezasıyla salih amel işleyenin - çünkü amel, nazar mikdarı olabilir - **(Yükeffir anhü seyyiâtihi)** (Ayet 9) ameliyle Allah'a ittika eylediği seyyiatını Allah Tealâ örter, **(Ve yüdhilhü cennâtin)** (Ayet 9) ve onu amellerinin derecatı iktizası üzere cennetlere idhal eder. Eğer takliden iman ve measiden ihticab ve taat işledi ise onun seyyiat zünubunu örtüp takva amelinin derecatı hasebiyle nefis cennetlerine, eğer tahkiken iman ve sıfatından ihticab ve Allah'ın sıfat ve merzâtında sülûk ile amel etti ise onun sıfatı nefs kötülüklerini örtüp amâl ve makamatta meratibi mikdarınca kalb cennetlerine, eğer imanı aynî ile iman ve vücudundan Allah'a ittika ve müşahede ile amel etti ise onun kalb ve sıfatının vücudu kötülüklerini örtmekle ruh cennetlerine ve eğer imanı hakikî ile iman ve fenasını rü'yet ve eniyyetinden ittika etti, sakındı ise onun eneiyetinin zuhuru ile telvinini ve bakiye kötülüklerini örterek zat cennetlerine idhal eder.

(Ayet 10) **(Velleziyne keferû)** Mü'minler ve mertebelerinin mukabelesinde mahcub olanlar, **(Ülâike ashâbünnari)** (Ayet 10) bunlarda mahcub bulundukları tabaka narının gazabı ile muazzeb oldukları halde narın mesahibi ve mülâzımıdırlar. **(Mâ esâbe min musıybetin illâ bi'iznillâhi)** (Ayet 11) Gerek hicab ve gerek sair musibetlerden her hangi bir musibet ancak hikmeti muktezası üzere Allah'ın takdiri ve meşiyeti ile isabet eder. **(Ve men yü'min billâhi)** (Ayet 11) Zikrolunan iman kısımlarından birisi ile Allah'a iman eden kimse **(Yehdi kalbehü)** (Ayet 11) iman eylediği matlubunun kemalini bulup mahalli nazirine vasıl oluncaya kadar Allah Tealâ onun kalbini imanı muktezası ile amele hidayet eyler. **(Vallahü bikülli şey'in aliymün)** (Ayet 11) Allah Tealâ her bir şeyi bilicidir sizin imanınızın mertebelerini, kalblerinizin sırlarını amellerinizin ahvalini, âfatını ve âfattan hulusunu bilir.

(Ayet 12) **(Ve atıy'ullahe ve atıy'urresûle)** Allah'a ve Resul'e marifetiniz muktezası üzre Allah'a ve Resul'e itaat edin, zira kemalden geri kalmanın ve hüsran ve noksanda vaki olmanın en çoğu, ademi nazardan olmayıp ancak ikdamın (gayret ve sebatla çalışma) zafından ve amelde taksirden vaki olur.

(Ayet 14) **(İnne min ezvâciküm ve evlâdiküm abdüvven leküm)** Evlad ve ezvacınızın bir kısmı kendileriyle muhtecib olmanız ve muhabbet ve şiddeti alâka ile onlarla kalarak, iki muhabbeti müsavi kılmakla onları muhabbette Allah'a şerik kılmanız ve onları Allah'a tercih ile onlara ibadet etmeniz sebebiyle size düşmandırlar. **(Fah-**

zerûhüm) (Ayet 14) Binaenaleyh onların muhabbetinden ve şiddeti teallukundan ve onlarla ihticablanmaktan hazer ve nefislerinizi hıfz ediniz. Gerek muhabbet ve gerek muhabbetten başka her şeyde hukuklarının Allah'ın hukukuna tercihini istedikleri zaman onları muakebe ediniz. **(Ve in ta'fû ve tasfahû ve tağfirû)** (Ayet 14) Ve eğer müdara ile af eder, hilim ile ceraimden geçer, merhamet ile cenabetlerini örterseniz, günah ve kabahat yoktur. Ancak günah onlarla ihticabda ve ifrat muhabbette ve şiddeti taallukdadır, yoksa adalet ve fazîylete müraatte (hıfzetmek gözetmek) ve hüsnü ahlâk ile muaşeretlerinde değildir. Çünkü adalet ve fazilet mendub (iyi müstehab) belki sıfatullah ile ittisaftır. **(Fe innallahe gafûrunrahiym)** (Ayet 14) Tahkik, Allah Teâlâ gafur ve rahimdir, size Allah'ın ahlâkı ile tahalluk lâzımdır.

(Ayet 15) **(İnnemâ emvalüküm ve evlâdüküm fitnetün)** Sizin emval ve evladınız fitnedir, ancak sizi Allah'dan iptila ve imtihandır. **(Vallahü indehû ecrün aziymün)** (Ayet 15) Ve Allah indinde iptila makamında sabır ve Hakkullah'a riayet edene ve evlâdı için kendisine vacib hukuktan taksir edip sui ahlâk ile imsak ve cem ve meneylediği mal sebebiyle Allah'ın emrine muhalefet ve buhul ve isyan reziletini irtikabındaki taksirini tedarik eden ve Allah'ın hakkını izâaya ve onlarla ihticaba sebep olan muhabbetlerinde ifratını, keza malı adavet ve hüsranda vazı ve israf ve measîde infak ile nimeti ilahîyeye küfrana sebep olan mal muhabbetinde ifratını ve malın şükrü ile kaim olmayanın taksirini tedarik edene ve eğer muvafık mal ve evlâda isabet ederse şükrederek şiddeti ferahdan tekebbür ve istiğna ile tuğyan etmeyene ve bunlardan bir şeyi fevt ederse şiddeti hazeninden helâke sebep olacak derecede ceza' etmeyerek (sabırsızlıkla sızlanmayarak) sabredene ecri aziym vardır.

(Ayet 16) **(Fettekullahe mesteta'tüm)** İmdi bu muhalefet ve mevzuu beyanda olan âfatta hal ve mertebenize göre mesainiz ve makamınız hasebiyle Allah'a ittika ediniz, **(Vesme'û ve atıy'u ve enfikû hayren lienfüsikum)** (Ayet 16) ve emval ve evladda sizin için hayırlı olanını kasdederek bu emirleri fehmedip amel edin ve Allah'ın onlarla sizi iptila ve imtihan eylediğini bilin, mallarınızı, Allah'ın razı olduğu yerlerde infak edin. **(Ve men yûka şuhha nefsihi fe ülâike hümül müflihûne)** (Ayet 16) Ve her kim ki ismeti ilahîye ile nefsinin kıskançlığından, tıyneti nefisde yuğurulmuş olan bu reziyletten vikaye olundu ise, fazilet sevabına ve kalb makamına füyuz ve zafer bulan ancak bunlardır.

Teğabun suresi tamamdır.

TALÂK SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 2) **(Ve men yettekillahe)** Makamının muktezası hasebiyle Allah'a ittika eden ve hali günahından içtinab eden kimse, **(Yec'al lehu mahrecâ)** (Ayet 2) Allah Tealâ onun için makam ve mekanının darlığından hal ve mevâhib rahatı genişliğine mahrec kılar, yani çıkarır. İmdi her kim ki, günahlarda ittika ile ona heyeti muzlimenin ve nîrânı tabiat ukubetinin sıkıntılarından mahrec kılar **(Ve yerzukhu min haysü lâ yehtesiybü)** (Ayet 3) ve onu, vakıf olamadığı için zan ve tahmin etmediği mahalden, âlemi gaybden fezail nurlarıyle ve nefis cenneti sevabı ile rızıklandırır. Sıfatlarında ittika edenler için rıza makamına mahrec kılıp onları şuurları olmadığı cihetle tahmin etmedikleri mahalden kalp cihetinde ruhelyakîn ve sıfatı ilahîye tecelliyatının semeratı ile rızıklandırır. Vücudunda o vücuddan tenzih ile ittika edenler eneiyetin darlığından vücudu mutlak genişliğine mahrec kılarak hiç tahmin etmediği ve hatırına getirmediği vücudu mevhubu rızıklandırır. **(Ve men yetevekkel alallahi)** (Ayet 3) Ve her kim ki vesilelerden katı nazar ve vasıtalardan inkita ile Allah Tealâ'ya tevekkül ederse **(Fehüve hasbühü)** (Ayet 3) Allah Tealâ, onun kifâyet edicisidir. Takdir ettiğini ona îsâl ve onun için taksim eylediği dünya ve ahiret nasiblerini ona sevk eder. **(İnnallahe bâliğu emrihi)** (Ayet 3) Tahkik, Allah'ı Tealâ Hazretleri dilediği işine baliğdir, yetişkindir, ona mani yoktur. İmdi bu keyfiyeti yakînen bilen, hiç bir kimseden korkmaz ve ümmid de etmez, işini Hak'ka tefviz ederek necat bulur. **(Kad ce'alallahü li külli şey'in kadrâ)** (Ayet 3) Tahkik, Allah Tealâ her iş için ezelde bir haddi muayyen ve vakti muayyen tayin etmiştir. O şeyi bir saînin sa'yi ile ziyade, bir manînin men'i ve mukassarın taksiri ile noksan olmaz, vaktine tekaddüm ve vaktinden tehir etmez. Bu keyfiyeti yakînen bilen ve şahid olan hakikatta mütevekkildir.

(Ayet 4) **(Ve men yettekıllahe yec'al lehü min emrihî yüsrâ)** Ve vaktine mürââtte Allah'a ittika ve hali günahından içtinab eden kimse için Allah'ı Tealâ, sülûk işinde kolaylık kılar. Ne zaman makamının adabına riayet eder ve mevtınlarda halinin günahından içtinab eylerse onun için her mertebede takvaya tertib eden yesrin alâsına terakki müyesser olur.

(Ayet 5) **(Zâlike emrullahi enzelehû ileyküm)** Şu keyfiyet, Allah'ın size inzal ettiği emri ve ona mahsus şanıdır ki, o da istidad iktizasınca tevfik ve kabul mikdarınca feyz eylemektir. Bundan sonra

icmal eylediği sözün tafsilini tekrar ile **(Ve men yettekıllahe yükeffir anhü seyyiâtihi)** (Ayet 5) buyurdu, yani Allah Tealâ Hazretleri Allah'a ittika eden kimsenin ziyadeden mâni' ve feyzinden hicab olan heyeti nefsini ve mevâni'ini setreyler **(Yu'zim lehû ecrâ)** (Ayet 5) ve ona kabul ve istidadı cedid hasebiyle haline münasib kemali ifaza ile ecrini i'zâm eyler.

(Ayet 10) **(Fettekullahe yâ üliyl'elbâbi)** Eğer akıllarınız, vehim şâibesinden halis oldu ise geçen ümmetlerden münker ve muannidlerin halini ve onlara nazil olan azab ve vebali düşünüp ibret alarak evamir ve nevâhiden Allah'a ittika ediniz. Zira **(Lüb)** vehim şâibesinden halis olan akıldır. Bu nefis sıfatları şâibesinden kalbin halis olması ve fıtrata rücû etmesi ile olur. Akıl, vehimden ve kalb nefisden halâs olduğu vakit imanı yakîni olur. Bu sebepten **(Ulülelbab)** ı **(Elleziyne âmenû)** ile vasf etmiştir, yani imanı tahkîki ile iman edenler demektir. **(Kad enzelallahu ileyküm zikra)** (Ayet 10) Tahkik, Allah'ı Tealâ size zatın, sıfatın, esmanın, efalin meadin zikrini müctemi Furkan'ı inzal eyledi.

(Ayet 11) **(Resûlâ)** Yani Furkan'ı onunla indirdiği Ruhulkuds inzal eyledi. İmdi **(Resûlâ)** kelimesini **(Zikrâ)** kelimesinden bedel kılmıştır. Zira zikrin inzali, ancak kalbinde meanii ilkası ve ruhu nebeviyye ittisali ile Ruhulkuds'ün inzalidir. **(Yetlû aleyküm ayâtillâhi)** (Ayet 11) O Resul size Allah'ın sıfatını aşikâr eder ve tevhidi sıfatı keşfeder. **(Mübeyyinâtin)** (Ayet 11) O sıfatı mütecelliyat olaraktan yahut zat envarını aşikâr kılıcı olaraktan **(Liyuhricelleziyne âmenû)** (Ayet 11) imanı yakîni ile iman edenleri kalb sıfatları zülmetinden ruh nuruna ve müşahede makamına çıkarmak için keşfeder. **(Ve men yü'min billâhi)** (Ayet 11) Ve müşahede suretiyle imanı aynî ile Allah'a iman eden **(Ve ya'nel sâliha)** (Ayet 11) ve seyri fillâh ve seyri billâh ile salih amel işleyen kimse, **(Yüdhilhü cennâtin tecrî min tahtihel'enhârü)** (Ayet 11) Allah'ı Tealâ o kimseyi altında tevhidi efal ve sıfat ve zat ilimleri ve nehirleri cereyan eden sıfatı envari mütâlaât ve tecelliyatı sıfatı müşâhedat cennetlerine idhâl eder. **(Kad ahsenallahü lehü rızkâ)** (Ayet 11) Tahkik, Allah'ı Tealâ, ona ilimlerden rızıklar ihsan eylemiştir.

(Ayet 12) **(Allahüllezî halaka seb'a semâvâtin ve minel'ardı mislehünne)** Allah'ı Tealâ Hazretleri, yedi sema, ve arzdan da yedi semanın mislini halk eyleyen zattır. Eğer semaları manayı zahirîyeleri ile ahz edersen arazı seb'a meşhur olan anasır tabakâtıdır, zira müessirata nisbetle kavâbil onlardır. Binaenaleyh tabakatı anasır, mües-

sirattan kendilerine, süveri kainata nazil olan müessiratın arzıdır. O tabakat da narı sırf, nar ile havadan mümtezic kürrei esir, zemherir denilen havayı sırf, nesim denilen hava ile mümtezic su, mai sırf, toprak ile sudan mürekkeb tabakai tıyniye, merkezdeki arzı sırf tabakalarıdır. Eğer semavatı, kuvvaı nefs, akıl, sır, ruh, hafâ, ve gaybülgayb yani aynılcemülzat gayıplarından zikrolunan guyubu seb'a meratibine haml edersek arzîn yani yerlerde meşhur dimağ kebed, göz, kulak, burun, dil ve cemi vücudun derisinden ibaret bulunan yedi azadır. **(Yetenezzelül'emrü beynehünne)** (Ayet 12) Bu gökler ile yerler arasında icad ve tekvin nizamın tertip ve tekmili ile Allah'ın emirleri tenezzül eder, iner. Allah'ı Tealâ âlimdir.

TAHRİM SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 6) **(Kuû enfüseküm ve ehliyküm nârâ)** Hakikatte ehil, ittisali cismanî ile muttasıl olsun olmasın bir kimse ile aralarında taalluku ruhanî ve ittisal aşkı olan kimsedir. Aşkî taalluk ile her neye taalluk eyledi ise bizzarure dünya ve ahirette onunla beraber olacağından nefsini koruduğu gibi onu da nardan koruması vacib olur. İmdi, bir kimse nefsini heyeti zulmaniyeden temizlerse, fakat nefsinde heyeti zulmaniyede dalgın olan bir takım nefislere meyil ve muhabbet var ise, hakikatte nefsini tezkiye etmemiş, temizlememiştir. Çünkü o muhabbet sebebiyle o nefislerde müncezip olarak haviyede onunla beraber ve onunla mahcub olur, isterse o nefisler terkibinde dahil olan kuvvayı tabîiyesi olsun, isterse zatından hariç âlemi tabiatta dalmış nüfusu insanîye olsun. Bu sebepten sadık olan kimseye onlar ile haşır olunmak için evliya ve asfiyanın muhabbeti vacib olur, çünkü kişi sevdiği ile beraber haşrolunur. **(Ve kûdühennâsu velhıcâretü)** (Ayet 6) Ey iman şerefine nail olan mü'minler, nefsinizi ve ehillerinizi, odunu, insanlar ve taşlar olan ateşten vikaye ediniz, yani Allah'ı Tealâ'nın sıfatı kahrından ruhanî bir ateş olması dolayısıyla, ateşler arasından ancak insanlar ve taşlarla yakılmak suretiyle tahsis olunmuş hususî bir ateşten sakınınız ki, o ateş, ruhanî muhabbet zincirleriyle süflî şeylere bağlanmış katı ve camid ecramı arziyeye mukterin nefislere müstevlidir. Mezkûr nefisler muhabbetle o umuru süfliyeye mukarin olunca o umuru süflîye ile beraber çukurda haşrolunur. **(Aleyhâ melâiketün ğılâzün)** (Ayet 6) Ve o ateşin içlerine cürümleri galiz, galib ve cefakâr melekler tasar-

ruf ederler. Bunlar da kendilerine ondokuz zebâniye denilmekle işaret olunan, yedi yıldız ve oniki burcun ruhaniyetinden ibaret bulunan ve umuru arziyyede tasarruf eden kuvai semâviye ve melekûtu fiiliyedir (Ecsamda müessir kuvva ve melekûtun kâffesinden ve âlemi süflîyeye müvekkil tabiatı cismanîyeden ibaret bulunan malikden başka kendilerine) ki nüfusu insaniye tecerrüd ederek meratipten terakki eylese ve ceberût âlemine muttasıl olsa işbu kuvvayı melekûtiyede müessir olur. Lâkin nüfusu insaniye umuru bedeniyede dalgın olup haccare tabir olunan ecramı heyulaniyeye mukarin olunca kuvvayı melekûtiyeden müteessir, onun esaretinde mahbus, onun elleriyle muazzeb olmuştur. **(Şeddad)** kendilerinde re'fet ve rahmet olmayan kuvvetli meleklerdir. Çünkü kahır üzerine mecbûl olduklarından onlar için kahırdan başka şeyde lezzet yoktur. **(Lâ ya'sûnallahe mâ emerehüm)** (Ayet 6) O melekler emri ilahîye münkad ve musahhir emri iz'an ve itaat edici olduklarından Allah'ın onlara olan emirlerinde Allah'a asi olmazlar. Her madunlarına bu âlemin ecram ve kuvvasına nisbetle kahhar ve müessir iseler de hazreti ilahîyeye nisbetle müteessir ve makhûrdurlar. Eğer onların tab'an emri ilahîye inkiyadları olmasa idi, onların da bu alemde tesirleri olmazdı. **(Ve yef'alûne mâ yü'merûne)** (Ayet 6) Tesirlerinin devamı ve kuvvet ve kudretlerinin ademî tenahisi dolayısıyla her emr olunduklarını yaparlar.

(Ayet 7) **(Yâ eyyühelleziyne keferû lâ ta'tezirûl yevme)** Ey mahcublar bedenin harabından ve heyetlerin kökleştiğinden sonra amellere cezadan başka bir şey yoktur, artık o vakit kemalin tahsili mümteni olmuştur. Binaenaleyh bu günde itizar etmeyiniz.

(Ayet 8) **(Yâ eyyühelleziyne âmenü tûbû ilallahi tevbeten nasûhâ)** Ey iman edenler, hallerinizden her bir halde Allah'a rûcû ile Allah'a tevbe ediniz. Çünkü tövbenin meratibi de takvanın meratibi gibîdir. Takvanın evvel mertebesi, menhiyatı şeriyyeden içtinab, ahir mertebesi, eneiyeti bakiyyeden sakınmak olduğu gibi tövbenin de evveli günahlardan rücû, aheri de ehli tahkik indinde kebairin anası olan vücud günahından rücûdur. **(Tevbeten nasûhâ)** Yani boşluklar dolduran, büzükleri islah eden, ırakları bitiştiren, yırtıkları yamayan bir tövbe ile tövbe ediniz. Zira her makamın noksanı, fesad ve bozukluğu ancak mâ-fevki olan makama terakki ile o makamdan tövbe zamanında cebir ve sai ve islah olunabilir. Terakki ile o makamdan tövbe ve makamın rü'yeti hicabından kurtulduğu vakit noksanı tamamlanır. **(Nasuh)** kelimesi, dikmek manâsına olan nasıhdan alındığı üzere manâ budur. Yahut kelime hulus manasına olan nu-

suhdan alınmıştır. Buna göre manâ, tövbe edilen makamdan katı nazar ve ademi iltifatla, o makama meyl ve nazar şâibesinden halis bir tövbe ile tövbe ediniz, demektir. **(Asâ rabbüküm en yükeffire anküm seyyiâtiküm)** (Ayet 8) Böyle ederseniz, rücû eylediğiniz makamın hicabı afatı günahlarından ve o makama nazar ve onunla adetleşmek ve onu görmek fenalıklarınızı, yahud o makamdan terakkiden sonra hadis olan telvini - kalb makamında nefsin zuhuru, ruh makamında kalbin zuhuru, vahdet makamında eneiyetin zuhuru gibi telvinleri - rabbinizin tekfir etmesi, örtmesi me'muldür. **(Ve yüdhileküm cennâtin tecrî min tahtihel' enhârü)** (Ayet 8) Ve sizi tövbe meratibine tertib eden cennetlere idhal etmesi me'muldur. **(Yevme lâ yuhziyallahün nebiyye velleziyne âmenü me'ahü)** (Ayet 8) Allah'ı Tealâ'nın, Nebi'yi ve onunla beraber iman edenleri kurb makamında hicabın zuhuru ile rüsva etmediği bir günde sizi de cennetlerine idhal eder. **(Nûrühüm yes'a beyne eydiyhim)** (Ayet 8) O mü'minlerin nazar ve kemali ilmi hasebiyle olan nurları önlerinde, **(Ve bi eymânihim)** (Ayet 8) âmal ve âmalin kemali hasebiyle olan nurları sağ taraflarında sai eder, zira ilme mensub olan nur, vahdet menbaından, amele mensub olan nur da nefsin sağı olan kalb canibindendir. Yahut manâ, mü'minlerden sabıkıyn olanların nuru önlerinde, ebrar olanların nuru sağlarında sai eder. **(Yekulûne rabbenâ etmim lenâ nûrenâ)** (Ayet 8) «Ey rabbimiz, bizim nurumuzu bizim için itmam et» derler, yani bakiyye şuhudlarından zulmet olduğu için bakiyyenin zuhurundan Hak'kın cenabına sığınırlar ve fenayı mahz ile nurun idamesini talebederler. Yahut manâ, «Ey rabbimiz vücudunla sebâhat vechinin devam işrakı ile bu kemali bize idame et» derler, bunu da «Aşıka sevdiği yakınlaşsa, ayrılır korkusu ile o ağlar» manâsında olan şairin sözü gibi şuhud ile beraber fartı iştiyaktan söylerler. Yahut, mü'minlerin bazısı, şuhudu zatiye vasıl olamayan mü'minler, **(Vağfirlenâ)** (Ayet 8) «Yarabbi, fenayı evvel bizim isbatı vücudumuzu veya fenadan sonra bakiyelerimizin zuhurunu setr eyle» derler.

(Ayet 9) **(Ya eyyühennebiyyü câhidilküffâre velmünâfikıyne)** Ey muhterem Nebi, aranızda hakîki zıddîyet olması dolayısıyle küffar ve münafıklara cihad eyle **(Vağluz aleyhim)** (Ayet 9) kuvvetle kudretin menbaı, kahır ve eziyetin madeni olan Allah ile kuvvetlendiğin için küffar ve münafıklar üzere gılzet göster ki, kahr ile salâbetlerinin kırılması, şiddeti nefislerinin yumuşaması nefisleri zelil ve makhur olup nuru kahrîden münfail olmaları ve hidayet bulmaları mümkün olur. Binaenaleyh kahr sureti kendilerine aynı lütûf olur. **(Ve me'vâhüm cehennemü)** (Ayet 9) Onlar, onlar olduk-

ça me'vâları cehennemdir, yani onlar sıfatları üzre daim oldukları müddetçe, yahut istidadlarının zeval veya ademinden daimen ve ebeden me'vâları cehennemdir. **(Ve bi'selmasıyrü)** (Ayet 9) Ve cehennem kötü bir varılacak yerdir.

Bundan sonra misali tabîiye ve ittisalatı suniyenin, umuru uhrevîyyede muteber olmadığının, belki ancak muhabbeti hakîkiye ve ittisalatı manevîyyenin müessir olabileceğini, ve lahmeti tabîiye, hıltat, muaşeret hasebiyle olan ittisalatı surîyenin ölümden sonra eseri kalmıyacağını, ve bunun dünyaya mahsus olduğunu ve Allah indinde keramete istihkakda muteber olan şey, Meryem'in ihsanı ve Rab'binin kelimatını tasdiki ve kendisinde Ruhullah'ın nefhini kabule onu hazırlayan taati gibi ancak salih amel ve hak ittikat olduğunu zikrolunan iki temsil ile beyan eyledi. Ve tahkik, iki temsil arasında kalb ve ruhun taatini ifa etmeyen ve güzel geçinemeyen, evâmir ve nevâhisine imtisal ile onlara itaat etmeyen, esrarlarını hıfz etmeyen evâmir ve nevâhiye muhalefeti ibahe eden ve kelimei tevhidi sirkat ile ibahî seyri ile seyreden ve kemali çalmakla tuğyan eden nefsi hainenin mahcublarla beraber cahîmi hicran ve narı hırmanda dahil olacağını, ve ruh ile kalbin hidayeti her ne kadar, onu cehennemde daim kalmaktan kurtarırsa da azaptan bir türlü kurtaramıyacağını, ve nefsi emmare firavununun istilâsı altında makhur olup Hak'ka iltica ile kurtulmağı taleb ve safası dolayısıyla muhabbetullah kuvveti kuvvetleşen âciz ve zâ'fından nefis şeytanını kahr etmek kuvveti zayıf bulunan kalbin her ne kadar bir zaman nefsi firavunîyeye mücavereti sebebiyle muazzeb ve uzun müddet onun efali ile müteallim olursa da, muhalled ve müebbed olarak azapta kalmayıp kurtulacağı ve «ihsanı ferc» ile işaret olunan iffet faziletiyle mütezeyyin olan nefsi, Ruhukuds'ün feyzini kabil, nuru ruh ile mütenevvir, kalb İsa'sını hamil, şeraiyi ilahîye ve akaidi hükmiyeden Rabbin kelimatını musaddık, ilmen ve amelen, sırren ve cehren mutlaka Allah'a mutî, zahiren ve batınen, ceman ve tafsilen tevhid mesleğinde dizilmiş olduğu zihne lâyıh ve aşikâr olmuştur. Allah'ı Tealâ a'lemdir.

Tahrim suresi tamamdır.

MÜLK SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Tebârekelle zî biyedihilmülkü)** Melekût, âlemi nüfus olduğu gibi mülk de âlemi ecsâmdır. Bunun için meşiyeti hasebiyle âlemi mülkte tasarrufu itibarıyla Hak Tealâ Hazretleri, zatını ulüvvü berekette ziyadeliğin nihayeti ve azimetin gayeti olan tebârik ile vasfeyledi ve irâdâtı muktezası ile âlemi melekûtu teshir ve itibar ile de **(Fesübhanellezî biyedihî melekûtu külli şey'in)** (Yasin suresi, Ayet 83) buyurduğu vechile tenzihden ibaret olan tesbih ile vasfeyledi ki, her birini münasibi ile vasıftır. Zira azimet ve bereket ziyadelik ecsâma, tenzih ise maddeden mücerred olan şeylere münasib olur. İmdi (tebâreke) nin manası, yedi kudretiyle mülk âleminde tasarruf eden zat, azimet sahibi oldu, demektir. Onun gayrı, mülkte tasarruf edemez. Binaenaleyh her bir mevcud olan ecsâm, gayrın yedi ile değil Hak'kın yedi kudretiyledir. Dilediği gibi onlara tasarruf eder. **(Ve hüve alâ külli şey'in kadîr)** (Ayet 1) O zat, mümkünattan her ma'dum olan şeye kadirdir, mümkünatı dilediği gibi icad eder, çünkü kudreti karinesi, şeyi mümküne tahsis eyler. Zira kudretin taalluku mümkünedir. Falan şeyi mümkün olduğu için makdurdur, denilir.

(Ayet 2) **(Ellezî halakalmevte velhayâte)** Mevt ile hayat, teneffüs gibi ıztırarî bile olsa yine ihsas ve harekâtı iradîyedir, mevt ise ölmek şanından olan bir şeyde işbu ihsas ve harekâtı iradîyenin olmamasıdır. Halbuki ölmek şanından olan bir şeyin olmaması, ademi mahz değildir. Belki kendisinde vücud şâibesi vardır ve illâ eğer kendisinde vücud şâibesi olmayıpta ademi mahz olsa, onda emri vücudîyi kabil olan mahal itibar olunmazdı. Bu sebepten, halkın hayata taalluku gibi mevte taalluku da sahih olur. **(Liyeblüveküm eyyüküm ahsenü amelâ)** (Ayet 2) Mevt ile hayatın halkından garaz, iyi kötü amellerde, insanların iptilâsıdır. Yani kendisine ceza tertip eden malûma tabi ilimdir. O da malumun vukuundan sonra müzahiri insanîyede zahir olan ilimdir ki, bu da gaybde kamin (saklı gizli) olan ve malûmun zuhuru ile zahir olan ilmullahdır. Çünkü, hayat kendisiyle amellere kudret hasıl olan bir şeydir. Mevt de iyi amellere ba's ve sebep olan bir şeydir. Hayat ile amellerin aslı zahir olduğu gibi mevt ile de asarı zail olur. Ve hayat ve mevt ile nefisler derecelerde biri biri üzere tefâzul, ve helâk ve necatta tefâvüt ederler. Ayette mevti, hayat üzere takdim etmesi âlemi mülkte mevtin zatî ve hayatın arazî olmasından ileri gelmiştir. **(Ve hüvel'azîz)** (Ayet 2) Kötü amel işleyenleri kahreyleyen galiptir, **(Elğafûru)** (Ayet 2) iyi amel işleyenleri sıfat nurlarıyla setreyleyen mağfiret sahibidir.

(Ayet 3) **(Ellezî halaka seb'a semâvâtin tıbâkâ)** O zatî mutlak, tabaka tabaka yedi sema halkeyledi. Mülk âleminin nihayet kemali semaların halkındadır. Tabakat ve nizam cihetinden semalardan daha ahsen ve halk cihetinden daha muhkem bir şey göremezsin. **(Mâ terâ fi halkırrahmâni min tefavüt)** Rahman'ın halkında hiç bir tefavüt göremezsin. Semaların halkını Rahman'a nisbet etmesi semaların, naimi zahîrenin usul ve sair naimi dünyevîyenin mebadisi olması itibariyledir. Semaların bisâtını istidaresi, bazısının bazısına mutabakati, hüsnü intizam ve tenasübü sebebinden tefavütü ondan selbeylemiştir. **(Ferci'ilbasara helterâ min fütûrin)** (Ayet 3) Nazarını tekrar ile bir aralık bulur musun? Semaların hark ve iltiyamı, paralanması kabil olmadığı cihetle, fütûru yani aralığı da ondan nefi etmiştir.

(Ayet 4) **(Sümmerci'il basara kerreteyni)** Sonra tekrar tekrar nazar et, gözün talebinden baid ve mahrum, faideden hâli ve usanıcı olduğu halde sana rücû eder. Çünkü, fikrin cevelanı ve nazarın tekrarı, hakayıkın tahkikînı ifade eden şeylerdendir. Semada huruk ve şukuku, yani yırtık ve yarığı taleb zamanında nazarın tekrarı, hasud ve hasurdan yani defi ve hasret ve nedametten başka bir şey ifade etmeyince imtina tahakkuk eder. Mümteni olan bir şeyin vücudunu talebeden kimse pek büyük bir zahmet çekmiştir.

(Ayet 5) **(Ve lekad zeyyenessemâeddünyâ)** Tahkik, Biz manevî göklerden dünya, göğünü yani aklı insanîyi **(Bimesâbîha)** (Ayet 5) fezailler ile, delâil ve beyyinat ile ziynetlendirdik, **(Ve ce'alnâhâ rücûmen lişşeyâtiyni)** (Ayet 5) ve o delâil ve beyyinatı, vehim ve hayal şeytanlarına rücum kıldık, **(Ve a'tednâ lehüm azâbessâ'ıyr)** (Ayet 5) ve o şeytanlara tabiat çukurunda ihticab ve âlemi cismanî haviyesinde ve gasakı zulmanî berzahında sukut azabı saîrini hazırladık. Yahut manâ, o semayı akliyyeden bize daha karib olan semayı mahsusayı yıldızlarla ziynetledik, ve o yıldızları, cevâhiri habisesi ile cevahiri mukaddeseye muhalif olan gavasıkı cismaniyeye mülâzimeti ile kevn zulmeti ve pas şiddeti galib olan, bir şehevatı tabîiyeye mübaşeretle kederlenen, taallukatı cismanîye levsi ile telvis ve cismaniyetle intizac edip kendisinde muzlim heyetler kökleşen ve tebainden tagayyür ve ecramı ulviyyenin tesiratı ile müteessir olup her ne zaman âlemine rücû etmeğe müştak olsa kevakibin ruhaniyeti kendilerini recmederek âlemi süflî cehiymine tard ve heyetine münasib heyakile mücaveretini ve tebaına müşakil berzaha mülazimetini ilzam ve tebayin tezadı azabına ve o gavasıkın tebayı'inin istilası saîrine ilka eylediği cihetle alemi nurdan uzak olan nüfusu muzlimenin recmine alet kıldık.

(Ayet 6) **(Ve lilleziyne keferû birabbihim azâbu cehenneme)** İsterse gayet baid ve münâfâtta ve kuvveti şerde olan şeytanlar olsun, isterse gayet şerarette olmayan mahcubların zayıflarından olsun, umumiyetle Rab'lerinden mahcub olanlara tab'ı ile alemi nura muzadd olan karanlık âlemi süflî azabı sabittir. **(Ve bi'selmasîrü)** (Ayet 6) Muhrik ve muzlim olan bu ihanetli çukur kötü bir yerdir.

(Ayet 7) **(İzâ ülkuû fiyhâ semi'û lehâ şehîkan)** Mahcublar, oraya atıldıkları vakit, ahalisinin ruhanîlerin ve insanların seslerine münafi korkunç ve girye seslerini işitirler, çünkü onlar orada korkunç sesli kabih suretli hayvanların sedalarıyla bağrışırlar. **(Ve hiye tefûru)** (Ayet 7) O cehennem de onlar üzerine kaynayarak yükselir ve onları istila eyler.

(Ayet 8) **(Tekâdu temeyyezü minelğayzı)** Cehennemin, nüfusun cevahirine şiddetle zıddıyetinden ve tezadın ona şiddet galebesinden eczası parçalanmağa yaklaşıp biri birinin üstüne çıkar. Ben, hayatıma kasem ederim ki, tabiatların bazısına şiddeti münâfereti, şiddeti gayzı ve bu gamıklığı mucib olan ve buğz ve adavetin şiddetini müstelzim olur. İmdi bu çukurun, aslı fıtrata, cevheri mücerrede ve âlemi nura şiddeti münâferetinden o nüfusa gazabı şiddetleşir, ve nar gazabı ile nüfusu yakar. Allah bizi bundan muhafaza etsin. **(Küllemâ ülkiye fiyhâ fevcün se'elehüm hazenetüha elem ye'tiküm neziyrün)** (Ayet 8) Her ne zaman o cehenneme bir küme atılırsa cehennemin hâzini onlara «Size korkutucu gelmedi mi?» diye sorar. Bu hâzin tabiatı süfliye alemine müekkil bulunan nüfusu arzîyye ve semaviyedir. Sualleri de, o nüfusun resulleri tekzip etmeleri ve resullere karşı inadları ve akidelerinin resullerin getirmiş oldukları hakayıka münâfatı Allah'ın kelâmına ademi marifetleri ve Hak'dan sağırlıkları ve Hak'kı işitmedikleri, Allah'ı maruf ve ayatını, tevhidin delâil ve beyyinatını düşünmedikleri cihetleriyle onların cehennemden kaçıp kurtulmalarını men etmeleridir. Çünkü eğer işidip düşünseler idi Hak'kı bilecekler ve itaat edip necat bulacaklar ve alemi nura ve civarı Hak'ka halâs olacaklar, eshabı saîrden olmayacaklardı.

(Ayet 12) **(İnnelleziyne yahşevne rabbehüm bilğaybi lehüm mağfiretün ve ecrün kebiyrün)** Nefis makamında itikadın tashihi ile şuhudu sıfatîden gaib oldukları halde azameti ilâhiyeyi tasavvur ile Rab'lerinden korkanlara nefis sıfatlarından mağfiret ve sıfat cennetleri ve kalb nurlarından büyük bir ecir vardır. Yahut manâ, şuhudu zatîden gaib oldukları halde kalb makamında azameti sıfatının mütalaası ile Rab'lerinden korkanlara, kalb sıfatlarından mağfiret ve zat cennetinden ve ruh nurlarından büyük bir ecir vardır.

(Ayet 13) **(Ve esirrû kavleküm evicherû bihi)** Siz, sözünüzü gizleyin yahut aşikâre edin, müsavidir, **(Innehu aliymün bizâtissudûri)** (Ayet 13) zira Hak Tealâ Hazretleri sadırların zatını bilicidir. Çünkü o serâir Hak'kın aynı ilmidir, halk ve tesviye eylediği ve esrarına mir'at kıldığı sudurun haliki olan zatın, sadırların zamâir ve esrarını, bilmemesi nasıl olabilir, elbetteki olamaz.

(Ayet 14) **(Ve hüvellatiyfülhabîrü)** O zatı ilâhi lâtifdir. Sadırlarda onun ilmi batın, gayblerinde onun ilmi nafizdir, mahlukatın zahir olan ahvalinden haberdardır. Mahlukatının bevâtını ve zevahirini muhittir. Belki hakikatta zahiren ve batınen Hu, hu.. yani o, odur. Fark ancak vücub ve imkân, ıtlak ve takyid, hüviyetin haziyyet ve hakikatinin şahsiyetle ihticabı iledir.

(Ayet 15) **(Hüvellezî ce'ale leküml'arda zalûlen femşû fî menâkibihâ ve külû min rızkıhi)** Hak Tealâ Hazretleri, nefis arzını sizin için zelil kılan zattır. Binaenaleyh sizler, nefis arzını kahır ve tezlil ederek fıtrata ikdam ile nefsin en aziz cihetlerinde ve sıfatlarının en yüksek mahallerinde yürüyünüz ve Hak'kın nefis cihetinden nail olunan rızkından yani hisden me'huz ilimden eklediniz ki, bu **(Le'ekülû min fevkıhim ve min tahti ercülihim)** (Maide suresi, Ayet 66) ayetinde işaret olunan ayak altından yemektir. **(Ve ileyhinnüşûru)** (Ayet 15) Velâyet makamına ve Hazreti Cem'e uruc ile rücû, ancak Hak'kadır.

(Ayet 16) **(E'emintüm menfîssemâi)** Saltanatı, ruh semasını kahır ve nuru tesir ve tenvir ile akıl güneşine galib olan zatın **(En yahsife biküml'arda)** (Ayet 16) nefis arzını üzerinize tahrik ve takrib edip sizi kahır ve istila ve nurunuzu gidererek sizi esfeli safilinde ihlâk etmesinden emin oldunuz mu? **(Feizâ hiye temûru)** (Ayet 16) O vakit nefis, tabiatındaki hiffet ve iztırab dolayısıyla asla itminanı, sükûn ve kararı olmayarak muzdarib olur.

(Ayet 17) **(Em emintüm menfîssemâi en yürsile aleyküm hâsibâ)** Yahud, o âlî ve kahhar zatın, âmal ve emani fezasında huy rüzgârıyla kalb üzerine müsta'li nefsin sıfat, lezzet ve şehevat taşlarını atmasından ve nefisleri hareket eden mükezziblerin kahrı ilahî ile helâk ve nefisleri zulmetleriyle resullerin hidayetinden muhtecib olarak yere yatırılıp mesh oldukları ve kendilerine taaccüb olunacak halleri vaki olduğu ve inzar olundukları korkunç fecaatleri gördükleri gibi sizi de helâk etmesinden emin oldunuz mu?.

(Ayet 19) **(Evelem yerev ilettayri fevkahüm sâffâtin)** Münkirler, üzerlerinde, semayı ruhda, maânîyi kudsiyye, işrakatı nuriyye

mâarif ve hakayık kuşlarının saf saf olarak muntazam surette tertib olunmuş olduklarını görmüyorar mı? **(Ve yakbıdne)** (Ayet 19) Ve o kuşlar, kalbe nuzul eylemekten kanatlarını kabzederler. **(Mâ yümsikühünne illerrahmânü)** (Ayet 19) O kuşları, istidadı tesviye edici mâarif ve envarın kabulunu hazırlayıcı, mezkur istidadlarda o nurları tevdi edici, bütün halk ve takdir eylediği şeylere şâmil ve vasi rahmetinin genişliği ile o envar ve mâarifi tertib edici her şeye halk mıkdarını ita edici olan Rahman'dan başkası imsak etmez, ancak Rahman onları imsak eder, durdurur ve yine ancak istidad hasebiyle her şeye takdir ettiği kemali ifaza eden, gaybde tedbir eylediği bütün maânii ve sıfatı izhar eden Rahîm irsal eyler, gönderir. **(İnnehü bi külli şey'in basiyrün)** (Ayet 19) Tahkik, o zatı mutlak mekmeni gaybde her şeyi görücüdür, herşeyi meşiyeti hasebiyle tesviye ederek ona lâyık olanını ita eder.Hikmeti muktezası ile onda dilediğini tevdi ve sonra tevfiki ile o şeyi tevdi eylediğine hidayet eder.

(Ayet 20) **(Emmen hâzellezî hüve cündün leküm)** Ağyardan kendileriyle istiane olunanlardan hattâ cevarih, ve alât ve kuvvayı tesir ve muavenet kendilerine nisbet ve izafe olunan bütün vesaitten, hangi kimsedir ki kendisine işaret olunupta, işte o sizin askerinizdir, **(Yensuruküm min dûnirrahmâni)** (Ayet 20) Rahman'dan başka olarak size nusrat eder, naimi batına ve zahireden Rahman'ın men eylediğini gönderir, yahud naimi suriyye ve manevîyyeden Rahman'ın irsal eylediğini imsak eder, veya size men ve takdir olunmayan bir şeyi husule getirir, veya sizden isabetle takdir olunan bir şeyi meneder, denilebilir? **(İnilkâfirûne illâ fî ğurûrin)** (Ayet 20) Nur fıtratlarını setreyleyen mahcublar başka bir şey değildirler, ancak vesait ile aldanmaktadırlar.

(Ayet 21) **(Emmen hâzellezî yerzuküküm in emseke rızkahu)** Yahut, Rahman rızkı surî ve manevîsini imsak ederse hangi kimsedir ki, ona işaret olunupta, işte şu sizi rızıklandırır denilebilir? **(Bel leccû fî utuvvin ve nüfûrin)** (Ayet 21) Belki mahcublar nefislerinin zulmetleriyle nura münafi olduklarından ve kaim oldukları batıl ile Hak'ka tezadlarında inad ve tuğyanda ve tabiatlarının ba'diyyet ve aczinden tefrikada temâdî ve israr eylediler.

(Ayet 22) **(Efemen yemşî mükibben alâ vechihî ehdâ emmen yemşî seviyyen alâ sırâtın müstakıymin)** Umuru tabiîyeye incizabı, lezzeti hissîyeye muhabbeti, ciheti süflîyeye teveccühü ile yüz üstü sürünüp yürüyen kimse mi, yoksa kadr ve kıymeti takdir olunamayan, künhüne baliğ olunamayan tam bir istikamet ile mevsuf tev-

hid sıratı üzere dimdik yürüyen kimse mi daha ziyade hidayettedir? İmdi iki fırkanın arasını, yani dalâlet sahipleri ile hidayet bulmuş muvahhidlerin aralarını fark edince **(Kul hüvellezi enşe'eküm)** (Ayet 23) kavli ile tevhidi efale işaret ederek efali ilahîyeden ibdâ ile iadeyi zikreyledi, ve mahcubların ibdâ' yani evveli emirde icadı itirafları ile beraber iadeyi münkir olduklarını ve çaresiz inkâr ettikleri şeyi görücü gözleri kararıp sui hallerinin kendilerini istila edeceğini ve vasfolunamayan elemli bir azaba giriftar olacaklarını ve onlar ile Hak'dan mahcub olupta tesiri kendilerine nisbet ettikleri şeylerin aciz ve kudretsiz olduklarından onları, o azaptan kurtarmayacağını ve gayriden tesiri nefy etmek ve bütün efali O'ndan görmekle Rahman'a da itimad ve hakikî bir imanla iman etmediklerinden Rahman'ın da onları kurtaramayacağını beyan eyledi. Bu sebepten **(Kul hüverrahmânü âmennâ bihî ve aleyhi tevekkelnâ)** (Ayet 29) kavliyle küfür ve şirklerine tariz eyledi, yani biz, Rahman'ın gayrına tevekkül edemeyiz, çünkü biz, cemi eşyanın Hazreti Rahman'iyeden sadır olduğunu gördük, binaenaleyh bu hakikî iman, bizi fiili gayre nisbet etmekten menetti. İşte o Rahman bizi kurtarır, sizi kurtarmaz. Allah a'limdir.

Mülk suresi tamamdır.

KALEM SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Nun)** Nefsi külliyedir. **(Velkalemi)** (Ayet 1) Kalem de aklı küllîdir. Birincisi bir kelimeden ilk harfi kinaye eylemek babından, ikincisi suretlerin kalemle levhada nakş olunduğu gibi mevcudat suretlerinin de aklın tesiri ile nefisde nakş olunması dolayısıyle teşbih kabilindendir. **(Ve mâ yesturûne)** (Ayet 1) Ve yazdıkları eşyanın süver ve mahiyet ve vaki olacağı üzre takdir olunan ahvaline kasem ederim, demektir. **(Mâ yesturûn)** kelimesinin faili, ukulu mutavassıta ve ervahı mukaddese ketebesidir. Her ne kadar hakikatte kâtip ancak Allah'ı Tealâ Hazretleri ise de lâkin Hazreti Esmada olunca mecazen kitabet ukulu mutavassıtaya nisbet olunmuştur. Nüfusu külliye ile aklı kül ve onlardan sadır olan mebâdii vücuda ve takdiri ilahî suretlerine ve umuru ilâhiyenin mebdeine ve gaybının mahzenine kasem eylediği, şereflerinden ve tesir ve teessür mertebesinin evvelinde küllî vücuda müştemil olduklarından ve mukasemi aleyha münasebetlerinden ileri gelmiştir.

(Ayet 2) **(Mâ ente bini'meti rabbike bimecnûnin)** Nefsi külle, aklı külle ve bunlardan sadır olan mevcudat suretlerine kasem ederim ki, sen, nefsi kül ve aklı kül ile yazılan yazılara ıtla' nimetiyle iman olunmuşken katiyyen mesturelakıl ve muhtellilidrak değilsin. Çünkü nefsülemirde hakayıkı eşyayı ihata eden ve kader sırrına muttali olan kimseden daha akıllı yoktur.

(Ayet 3) **(Ve inne leke le'ecrâ)** Ve tahkik, senin için bu iki âlemden mükâşefat ve müşâhedat nurları ecri hasıldır, **(Ğayre memnûnin)** (Ayet 3) ve bu nurlar, sermedî ve gayrî maddî olduğu için maktû' değildir, namütenâhidir. Onlar ise maddiyyün oldukları cihetle bu nurdan mahcubdurlar. Ve hali teveccühde mütezaddırlar, sana mütezaddırlar, bu sebebden akıl ve fikirleri maddiyata münhadir bulunduğundan seni, cününa nisbet ederler, **(Ve inneke le'alâ hulukîn aziymin)** (Ayet 4) ve tahkik, sen, ahlâkı ilâhîye ile mütehallik ve te'yidi kuddüs ile müteeyyid olduğun için halkı aziym üzeresin, onların iftiraları ile müteessir, ezalarıyla müteezzi olmazsın, zira ezalarına **(Ve mâ sabrüke illâ billâh)** (Nahl suresi, Ayet 127) buyurulduğu gibi nefsin ile değil Allah ile sabreylersin.

(Ayet 5) **(Fesetübsiru ve yübsirûne)** Mevt ile perde açıldığı vakit, sen göreceksin ve onlar da göreceklerdir ki, hakikatte mecnun kim imiş, Cevâmii kelâm verilen ve kendisine kaderin sırları keşf olunan sen mi, yoksa nefislerindeki ayet ve ibretlerden mahcub olan ve putlara tapmakla fitnelenmiş bulunan onlar mı mecnundurlar? Yakında göreceksiniz.

(Ayet 7) **(İnne rabbeke hüve a'lemü bimen dalle an sebiylihî)** Tahkik, senin Rabbin, hakikatte mecnun olup yolunu sapıtan ve dinden mahcub olan ile akîl olup ona hidayet bulan kimseyi daha çok bilicidir. Yani gayet fazla olması cihetiyle onların cünun ve dalâletlerinin ve senin ve seninle hidayet bulanların hidayetlerinin künhünü Allah'dan başka kimse bilemez. Binaenaleyh onlara batında muvafık olmadığın gibi zahirde de muvafakat etme, zira zahir muvafakati, batın muvafakatının eseridir. Muhalefette böyledir. Yani zahir muhalefeti, batın muhalefetinin eseridir. Ve illâ eğer böyle olmasa, o muhalefet veya muvafakat zevali seri bir nifak, inkızası karib bir sanîa olur, ama onların arzuları, muhtelif ümidleri, müteferrik kuvaları, nefisleri cihetine meyl edici olmakla rezailde münhemik, telvin ve ihtilâfda dalgın olduklarından senin de onlara müdahene etmeni taleb ve tama ederek bu rezaleti de diğer rezaletlerine zam ile sania ederler. İmdi zenginlerinin mallarının ve kavim ve tebalarının çokluğu, seni aldatmasın. Rezaletlerinin çokluğuyla bera-

ber onlara itaat ve müsanaa etme. Allah ile müstağni, sana sadık olanlara musaddık, muvafık olanlara musaffi, dünyada zahid müminlerin zayıflarıyla müsâhib olduğun halde zahirinin batınına muvafakatı üzre daim ol.

(Ayet 16) **(Senesi mühü alelhurtûm)** Biz, kıyameti sugrada onun vechini tağyir eyliyeceğiz, onun hırs aletini nefsinin heyetine müşakil olarak, meselâ filin hortumu gibi kılacağız ve ciheti esfeldeki mevaddı ricse müncezib olan nefsinin hasedinden en aziz azasını kendisinde gayet zelil alameti olan bir şeye tebdil edeceğiz.

(Ayet 42) **(Yevme yükşefü an sâkın)** Me'lûfatı bedeniye ve lezzatı hissiyenin müfarakatı müezzî suretler, muvahhiş heyetlerle ahval ve alamı nefsiyenin zuhuru sebebiyle vasfı mümkün olmayan bir suretle emrin şiddetlendiği günü hatırlat. **(Ve yüd'avne ilessücûdi)** (Ayet 42) Ve cinsiyeti aslîye ve münasebeti fıtrîye dolayısı ile melekût lisanı üzre sücudu iz'ana ve envarı ilahîye ve işrakatı subuhiyenin kabulü için inkıyada davet olunurlar. **(Fela yestetıy'ûne)** (Ayet 42) fakat gavaşeyi cismaniye ve melabisi heyulaniye ile ihticablarından ve aslî istidadlarının muzlim heyetlerle zevalinden, envarın kabulünü izan ve inkiyada kadir olamazlar.

(Ayet 43) **(Hâşi'aten ebsârühüm)** Gözleri, süruru ifade edici olan şuaın idrakinden baid, nuriyeti kuvveti gitmiş olmakla nur alemine bakmağa kadir değil, zelil ve mütehayyir olduğu halde **(Terhekuhüm zilletün)** (Ayet 43) onları tabiata mülâzimet, infialiyat hasasetine sükun, süfliyata, meyil zilleti kaplar. **(Ve kad kânû yûd'avne ilessücûdi ve hüm sâlimûne)** (Ayet 43) Halbuki onlar miâdı saadetini ihraza kudretleri var iken, istidadları salim iken, alatın vücudu ve istidadlarının bekası zamanında nur aleminden imdadı kabule istidadlarını hazırlamak inkiyad ve secdesine davet olunmuşlardı.

(Ayet 48) **(Fasbir lihükmi rabbike)** Said olanın saâdeti ve şaki olanın şekaveti, necat bulanın necatı, helâk olanın helâki, hidayet bulanın hidayeti, dalâlette kalanın dalâleti ile Rab'binin hükmüne sabret, **(Ve lâ tekün kesahıbilhûti)** (Ayet 48) kendisine nefis sıfatlarının istilasında Eahib-ül Hût olan Yunus Aleyhisselâm gibi olma. Ona sür'ati ve hiffeti gazab galebe edip Rab'binin hükmünden mahcub, hatta Cenabı Kuddüs'den makarrı tab'a red ve nefis makamında tabiatı süfliye balığı onu yutarak, rahm balığının batnında cenin olmakla iptila olundu. **(İz nâdâ)** (Ayet 48) Fartı gazabından izni Hak olmadan nefis makamından kavminin kahrı ve ihlâki için Rab'bine **(Ve hüve mekzûmün)** (Ayet 48) gayz ve kin dolu olduğu halde nida eyledi.

(Ayet 49) **(Lev lâ en tedârekehu ni'metün min rabbihi)** İstidadı selâmetinin bekası, heyeti gazabiyenin ademi rüsûhu, nefsinin kusurlarından tövbe ve sıfatından halâs sebebiyle kemale hidayet ile Rab'binin nimeti ona yetişmiye idi, **(Lenubize bil'arâi)** (Ayet 49) zahir his aleminde bırakılır ve Cenabı Kuds'ten bilkülliye tard olunarak nefis vadisinde terk olunurdu **(Ve mezmûmün)** (Ayet 49) ve mahrumiyetle mübtelâ Hak'tan mahcub, izlâl ve hızlana müstehak, rezail ile mevsuf olduğu halde terk olunurdu.

(Ayet 50) **(Fectebâhü rabbühü)** Lâkin nuru aslîsinin bekasından ve fıtratının selâmetinden Rab'bi onu rahmeti ile seçti ve kelimei tevhidin ilkası ve cemi makamata isali ile onu kendine takrib ve zatına cem eyledi **(Fecealehû minessâlihiyne)** (Ayet 50) ve aynı cemde fenadan sonra beka halinde istikamet ile onu nübüvvet makamına salih ve elverişli olanlardan kıldı.

Kalem suresi tamamdır.

HÂKKA SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1-2-3) **(Elhâkkatü. Melhâkkatü. Ve mâ edrâke melhâkkatü)** Hâkka, eğer kıyameti sugra murad olunursa asla şüphe olunmayan ve vukuu vacib bir kıyamettir ve eğer kıyameti kübra murad olunursa umurun kendisinde bilindiği ve tahkik eylediği kıyamet demektir ki, manâ, kıyamet nedir, o kıyametin ne olduğunu sana ne şey bildirdi, yani evvelki manâ üzerine onun şiddeti ve korkuları ve onda zahir olan ahval bilinemez, yahud onun, kıyameti kübranın hakikatini, şanının yüksekliğini, burhanının nurlandırmasını ve onda zahir olan ahvali Allah'dan başka kimse bilemez, ancak Allah bilebilir. Kıyametlerin her ikisi de insanları çarpıp helâk ve ifna ve şiddeti kahr ile istîsâl eyler, ama kıyameti sugrayı tekzipleri dünya ikballerinden ve ahiret için ameli terk ve hayatı hissiye ile aldanıp gafil bulunmalarından, kıyameti kübrayı tekzipleri ise ademi vukuflarından ve ihticablarından ileri gelmiştir. İşbu tekzip edicilerin misali, müfritlerin gulüv ve taksir sahiplerinin misallerine mutabık olur.

(Ayet 5) **(Fe'emma semûdü fe ühlikûbittâğıyeti)** Harabı beden ile ilimleri üzere tuğyan ve ilimlerini ifna eden âlemi tecerrüd ve batından keşfedici halet ile ihlak olundular. **(Ve emmâ âdün)** (Ayet 6)

Tevhidde ibahe ve zındıklık ile şeriatin hududunu tecavüz eyleyen gulüv sahipleri **(Fe ühlikû bi riyhın sarsârin âtiyetin)** (Ayet 6) aşk ve şevk harareti olmayarak tabiat donukluğu ile soğumuş, helâk vadilerinde onları götürücü, onlara galib, şiddetli soğuk, hevayı nefs rüzgârlarıyla ihlâk olundular.

(Ayet 7) **(Sehharehâ aleyhim)** Allah'ı Tealâ Hazretleri, onların, guyubu seb'adan ihticabları sebebiyle gece gibi olan guyubu seb'a ve gündüz gibi onlara zahir olan vücud, hayat, ilim, semi, basar, irade, kudret, kelâmdan ibaret sıfatı semâniye meratibinde mütetâbi' olarak onları kat' ve istisâl eder bir surette o rüzgârı onların zahir ve batınlarına teshir eyledi. **(Feterelkavme fiyhâ sar'a)** (Ayet 7) Allah ile değil, nefisleriyle kaim olduklarından sen o günlerde kavmi hakikaten hayatları olmayan ölüler görürsün. **(Ke'ennehüm a'câzü nahlin hâviyetin)** (Ayet 7) İçi boş hurma kütükleri gibi suret hasebiyle kuvvetliler, fakat hayatları ve manâları yoktur. Allah ile kaim olmadıklarından vücudu hakikîden ve derecei itibardan sakıttırlar.

(Ayet 8) **(Fehel terâ lehüm min bâkıyyetin)** Kâffeten fani oldukları dolayısıyla onlar için beka yahut bakî bir nefis göremezsin.

(Ayet 9) **(Ve câe fir'avnü)** Ve nefsi emmare firavnu **(Ve men kablehu)** (Ayet 9) ve onun kuvva ve avenesi **(Vel mü'tefikâtü)** (Ayet 9) ve ma'kulden mahsusa inkilab ve zahire meyil ile tebaından münkalib olan kuvvayı ruhaniye **(Bilhâtieti)** (Ayet 9) hata olan bevatından zevahire mücaveret hasletiyle geldiler. **(Fe'asev resule rabbihim)** (Ayet 10) Hak'ka hidayet edici olan Rab'lerinin akıl resulüne isyan ettiler, **(Fe'ehazehüm ahzeten râbiyeten)** (Ayet 10) bedenin harabı ve mizacın izdırabı, sarsıntısı ile ve heyula denizinde gark ile Allah'ı Tealâ, onları ziyade şiddetli bir ahz ile ahzeyledi.

(Ayet 11) **(İnnâ lemmâ tagal mâü hamelnâküm fîl câriyeti)** Biz, heyula tufanının suyu tuğyan eylediği zaman sizleri, kemal ilmi ve amelinden mürekkeb şeriat gemisinde yüklendik, taşıdık.

(Ayet 12) **(Linec'alehâ leküm tezkireten)** O şeriatı size hatıra kılmak ve onunla size, makarrı asli ve me'vâi hakikiniz olan Hazreti Hak'kı ve alemi kudsi hatırlatmak için **(Ve te'iyehâ üzünün vâ' ıyetün)** (Ayet 12) Cenabı Rahman'dan i'raz ile şeytandan batılı duyup hıfz etmek ve bu neşede lağvı işitmek suretiyle ahdini, tevhidi ve kendine tevdi olunan esrarı unutmayan, hali fıtrîsi üzerine baki kalmış, bidayet fıtratta Allah'dan işittiğini hıfzedici kulakların o şeriatı muhafaza etmeleri için hamleyledik. Bu sebebden bu ayet nazil olduğu vakit Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem, Ali Aleyhisse-

lâm'a «Ya Ali, kulağını duyduğunu unutmayan bir kulak kılmasını Allah'dan istedim.» buyurmuşlardır. Zira bu esrarı hıfzedici, ancak Ali'dir. Nitekim Keremallahu Veche, «Ben fıtrat üzre doğdum ve iman ve hicrette sebkat eyledim» buyurmuştur.

(Ayet 13) **(Feizâ nüfiha fissûri nefhatün vâhidetün)** İmdi surda bir nefha ile nefholunduğu vakit, bu nefha kıyameti sugrada imate için olan nefhayı ulâdır. Zira **(Fe'emmâ men ütiye kitâbehü biyemiynihî)** (Ayet 19) ayetiyle mabadindeki tafsil bunun, kıyameti kübraya hamlolunmasını manidir. İşbu nefh, sureti insaniyede hayata müekkil olan ruhu İsrafilinin tavassutu ile mevt zamanında ruhu çıkarmak için ruhu Kudsün tesirinden ibarettir ki, neticesinde ruhu Azraili ruhu kabzeder, bu da anı vahidde bir tesirdir, bu sebepten vahdet ile vasfetmiştir. **(Ve humiletil'ardu velcibâlü)** (Ayet 14) Ve beden arzı ile aza dağları refolup, **(Fedükketâ dekketen vahideten)** (Ayet 14) parçalanıp, müteferrik eczayı unsuriye kılınırlar.

(Ayet 16) **(Venşekkatissemâü)** Kendisinden ruhun çıkması dolayısıyle ruhu hayvanîye seması yarılıp aydınlanır, **(Fehiye yevmeizin vâhiyetün)** (Ayet 16) o vakitte ruhu hayvanîye seması, mevt halinde olup tahrik ve idrake kuvvet bulamaz, fiile kadir olamaz, zaifdir. **(Velmelekü)** (Ayet 17) İdrakte kendilerine itimad eylediği ve müdrikatını onların indinde topladığı kuvâ, yahut onlar vasıtasıyla idrak, yahud müdrikatını onlar vasıtasıyla izhar eylediği kuvâ **(Alâ ercâihâ)** (Ayet 17) ruhu hayvanîyenin ruh, kalb, akıl cisim caniblerinde olup ruhu hayvanîye semasından müfarekatla her biri evvelce kendisinden neşet eylemiş olduğu cihetine ayrılır. **(Ve yahmilu arşe rabbike)** (Ayet 17) Ve Rab'binin arşi olan kalbi insanîyi **(Fevkahüm yevmeizin semaniyetün)** (Ayet 17) üzerlerinde o gün sekiz melek yüklenir ki, onlar da, esnamı unsuriye erbabını kahir olan suru neviye nurlarıdır. Baas ve nüşur zamanında, ulvî ve fail tarafından dört, süflî ve hâmil tarafından dört olmak üzre iki tarafdan dörder meleğin içtimaiyle arşı hamlederler. Bu sebepten Nebi Aleyhisselam «Onlar bugün dörttür. Yevmi kıyamette Allah'ı Teâlâ onları diğer dört melekle teyid ederek sekiz olurlar.» buyurmuştur. Esnafı unsuriyesinin ihtilafı hasebiyle o meleklerin hakikatları muhtelif olduğundan bazıları «Bu meleklerin suretleri muhteliftir» demişlerdir. Bu melekler, o ecrama müsta'li ve müstevli olduklarından, o aleme teşbih olup ecramı da dağlara teşbih ederekten «Bu melekler, dağ keçileri suretindedir» denilmiştir. Bu melekler, o ecrama şamil, ecramın baliğ oldukları kader aksasına baliğ oldukları için bazıları «Onlar ayakları yedinci kat yerin dibinde, arş başlarının

ucunda olan sekiz melektir, yüzleri yere dikilmiş, tesbih ederler» demişlerdir. Allah hakayık-i umuru a'lemdir.

(Ayet 18) **(Yevme izin tu'redûne)** O günde siz, nefsinizde olan amel heyetleri ve efal suretleri ile Allah'a arz olunursunuz. **(Lâ tâhvâ minküm hâfiyetün)** (Ayet 18) Sizden hiç bir şey gizli kalmaz.

(Ayet 19) **(Fe'emmâ men ûtiye kitâbehü biyemiynihî)** İmdi sur amalinin bulunduğu bedenin levhası, kitabı, akıldan ibaret olan canibi akvâyı ilahîsinden verilen bir kimse ferahlanır, asarı saadet ve heyatı haseneden ibaret bulunan ahvaline muttali olmağa muhabbet eder. İşte **(Hâü'mukreü kitâbiye)** (Ayet 19) yani «Geliniz, kitabımı okuyunuz» kavlinin manası budur.

(Ayet 20) **(İnnî zanentü ennî mülâkın hisâbiye)** Baas ve nüşura, hisab ve cezaya imanım olduğu için ben, bu güzel muhasebeye mülaki olacağımı yakıynen bilmiş idim. **(Fehüve fî iyşetin râdiyetin)** (Ayet 21) O kimse, ebedî ve sermedî bir hayatı hakikiyededir. **(Fî cennetin âliyetin)** (Ayet 22) Kalb ve ruh cennetlerinden alî bir cennettedir. **(Kutûfühâ dâniyetün)** (Ayet 23) Kalbin ve ruhun müdrikatı olan maâni ve hakayık yemişleri ona pek yakındır. Ne vakit isterse tenavül eder.

Ayet 25) **(Ve emmâ men ûtiye kitâbehü bişimâlihî)** Ama kitabı, zaif olan canibi nefsanîyi hayvanîsinden verilen kimse, hasret ve nedamet çeker. Kendinin unutmuş olduğu, fakat Allah'ı Tealâ'nın cemisini saydığı, çirkin ve kötü suret ve heyetlerden tevahhuş ve teneffür eyler. O zaman ölümü temenni eder ve ömrünü sarfeylediği ve ikbal edip üstüne düştüğü mal ve cah ve saltanatın kendisine fayda vermeyip zarar verdiğini teyakkun eder. İşte **(Yâ leytenî lem ûte kitâbiye)** (Ayet 25) kavlinin de manâsı budur.

O vakit lisanı izzet ve kahr üzre nüfusu semaviye ve ardıyeden alemi kevn-ü fesada müekkil olan melekuta nida olunur ki, **(Huzûhü fegullûhü)** (Ayet 30) onu tutun, nefsinin heyetine münasib olan suretlerle bağlayıp iradeye muvafık hareketten men eden ecram ile tabiat zindanında haps edin **(Sümmelcahiyme sallûhü)** (Ayet 31) sonra mahrumiyet azabına ve alam ateşlerine atın, **(Sümme fî silsiletin zer'uha seb'ûne zirâ'en feslükûhü)** (Ayet 32) sonra envai azaplarla azab olunması için havadisi gayrî mütenahiye zincirinde idhal edin ve zincirle onu sarın. Örfde yetmiş arşın tabiri, adedi muayyen değildir, belki kesreti gayri mahsuradan ibarettir.

(Ayet 33) **(İnnehü kâne lâ yü'minu billâhilaziym)** Bunların hepsi, onun küfrü ve Allah'dan ve azametinden ihticabı ve mala muhabbetinden kıskançlığı sebebiyledir.

(Ayet 35) **(Feleyse lehülyevme hâhünâ hamiymün)** O kimse herkesten, hatta kendi nefsinden bile mutazarrır olduğundan, bu gün burada onun için hiç bir dost yoktur. **(Ve lâ ta'âmün illâ min gısliynin)** (Ayet 36) Ehli narın bulaşıklarından ve irinlerinden başka bir yiyecek de yoktur. Bunların, o pisliklerini yediklerini biz, ıyanen müşahede ettik.

(Ayet 38 - 39) **(Felâ uksimu bimâ tübsirûne ve mâ lâ tübsirune)** Sizin gördüğünüz ve görmediğiniz alemi cismanî ve ruhanîye, zahiren ve batinen vücudun küllisine kasem ederim, demektir. **(Ve innehu lehakkul yakiyn)** (Ayet 51) Tahkik, Kur'an mahzı yakîndir ki, o da, aynı cemden varid olan kelamdır, çünkü makamı kalbden neşet etse ilm-el yakin, makamı ruhdan neşet etse ayn-el yakin olurdu. Vaktaki makamı vahdetten sadır olduysa hakk-el yakin, yani Hak'kın gayrı olan batıl ile karışıklığı olmayan yakın hak sarfoldu. Tevhidi zatîyi isbat için kulu, evvela Resul'e sonra Hak'ka nisbet eyledi. Sonra **(Fesebbih bismi rabbikel'azîm)** (Ayet 52) dedi, yani şuhudunda nefis veya kalb ile telvin zahir olmamak ve isneniyet veya eneiyetin ruyetiyle muhtecib olmamak tarikiyle esmanın kâffesini havi ismi azamı olan senin zatın ile Allah'ı tenzih ve gayr şaibesinden tecrid et, yoksa şuhudunda telvin zahir olursa müsebbih değil, müşebbih olursun. Allah'ı Tealâ a'lemdir.

Hâkka suresi tamamdır.

M E A R İ C S U R E S İ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 3) **(Zîlme'âric)** Mearic, mesâid demektir ki, o da itidal ile tabâyi' makamından maâdin makamına, sonra maâdinden nebatat makamına sonra nebatattan hayvan makamına sonra hayvan makamından bazısı bazısının fevkinde, müterettip intikalat derecelerinde insan makamına, sonra nefis menazilinden ve kalb menâhilinden ehli sülukûn işaret eylediği intibah, yakaza, tevbe, inabe gibi sülûk menzillerinde sonra fenayı ef'al ve sıfat meratibinde ta fenayı zata kadar lâ buud ve lâ yehza terakki mertebeleridir. Çünkü sıfatta fena makamına tekaddüm eyleyen mesâid ve meratibden sonra Cenabı Hak'kın, her sıfat izâsında bir mas'adı yani mertebei terakkisi vardır.

(Ayet 4) **(Ta'rücül melâiketü)** İnsanın vücudunda bulunan kuvvei arziye ve semaviye **(Verrûhu)** (Ayet 4) ve ruhu insanî kıyameti

kübrada, Hak'kın Hazreti zatiyei camiasına **(Fi yevmin kâne mıkdarühü hamsiyne elfe senetin)** (Ayet 4) çok uzun devirlerde ve ezelden ebede kadar temadi eden dehrlerde uruc eyler. **(Sümme yuruc ileyhi fî yevmi kane mıkdare elfi senetin mimma ta'dun)** ayetinde emrin urucunda buyurulduğu gibi bu kabil makamlarda mıkdarı muayyen murad olunmamıştır.

(Ayet 5) **(Fasbir sabren cemiylen)** İmdi bu müddeti muntavîlede, azab vaki olduğundan sen, sabrı cemil ile sabret.

(Ayet 6 - 7) **(İnnehüm yerevnehu ba'ıyden, ve nerâhü kariyben)** Tahkik, onlar, muhtecib olduklarından o azabı uzak görürler, halbuki biz, onu karib, hazır ve vaki görürüz. Mahcublar azabdan gıybetlerinden, azabı intizar olunan bir zamana müteehhir tevehhüm ederler. Halbuki biz onu hazır görürüz.

(Ayet 8) **(Yevme tekûnüssemâü)** Nefsi hayvanîye semasının fani olmuş, erimiş olduğu günü hatırlat ki **(Kelmühli)** (Ayet 8) **(Verdeten keddihân)** (Er-Rahman suresi, Ayet 37) kavlinde mürur eylediğine binaen, erimiş gümüş gibi mayi halini alır. **(Ve tekûnül cibâlü kel'ıhni)** (Ayet 9) Ve aza dağları renklerinin ihtilafı üzerine dağılmış toz, atılmış pamuk gibi olur. **(Ve lâ yes'elü hamiymün hamiymâ)** (Ayet 10) Ve işin şiddet ve güçlüğünden ve birbirini görmekle beraber herkesin vaki olduğu korku ve nefsinin heyeti ile meşguliyetinden, hiç bir dost dostunun halini soramaz. **(Yeveddülmücrimû)** (Ayet 11) Kabahatli günahkâr kimse o günün azabından oğlunu, refikasını, kardaşını ve şiddet zamanlarında kendisine kandığı akrabasını ve bütün yer yüzünde olanları feda edip te sonra o azaptan kurtulmasını sever.

(Ayet 15) **(Kellâ)** Fidyei necat ile kurtulmağı temenni etmeyiniz. O, katiyen olamaz, çünkü mücrim, cürümlerinin heyetiyle azaba müstahak olmuştur ve nefsinin cahiyme münasebeti ile oraya müncer olmuştur, çekilmiştir. **(İnnehâ lezâ)** (Ayet 15) Zira onlar için hazırlanmış olan, ateş ve iştial etmiş bir yalındır ki, **(Nezzâ'aten lişşevâ)** (Ayet 16) derileri, bilhassa yüzün ve başın derilerini soyan bir yalındır. **(Ted'û men edbere ve tevellâ)** (Ayet 17) Tabiatı süfliye ateşi olan lazâ ancak Hak'tan yüz çeviren, cenabı kuds ve alemi nurdan iraz eyleyen, yüzüyle zulmet madenine ikbal eden, muhabbetiyle cevahiri süfliye ve muzlimeyi tercih eden ve tabıyla, tabiat ateşleri maddelerine müncezib olan kimseyi davet eder, çağırır ve aralarındaki cinsiyet dolayısıyla onu cinsine cezbeder, binaenaleyh o kimse, tabiatın, fuadlara müstevli olan ruhanî ateşiyle muhterik olur. O ateşi, tabiatıyla taleb ve istidadı lisanıyla dua etmiş olmakla, ondan kurtulmak ne keyfiyetle mümkün olur?

(Ayet 18) **(Ve ceme'a fe'evâ)** Ve malı cem ve muhafaza eyledi. **(İnnel'insâne hulika helû'an)** (Ayet 19) Yani nefis, tabiatıyla alemi zulumattan olduğu için ricsin me'vası ve şirk madenidir. Her kim kalbi ile nefsine meyil edip cibillet ve hilkatinin muktezası, onu istila ederse, o kimse umuru süfliyeye münasib olur, ve bir takım rezail ile muttasıf olur ki, en yaramaz ve çirkini **(İzemsel şerri cüzüen ve iz emselhayri menuen)** kavliyle işaret olunan cebîn ile necil, yani korkaklık ile kıskançlıktır. Yani insan, bedene ve ona mülayim olan şeylere, şehevat ve lezzatına muhabbeti dolayısıyla haris halk olunmuştur. Kendine bir fenalık ve zarar dokunduğu vakit feryat edici ve çırpınıcıdır ve bir hayır ve mal isabet eylediği vakit çok kıskanıcı olur. Korkaklık ile kıskançlığın, rezaletlerin en çirkini olmaları, kalbi, meratibi vücudun esfeline çekmelerinden ileri gelmiştir. Nebi Aleyhisselam «Adamın en fena sıfatı, koparıcı bir korkaklık ve hırslı bir kıskançlıktır» buyurmuştur.

(Ayet 22 - 23) **(İllelmusalliyne elleziynehüm alâ salâtihim dâimûn)** İnsan, nefsinin tabiatı ve hilkatinin muktezası ile rezailin madenidir. Ancak Allah yolunda hakkıyla mücadele edenler, melabisi nefisden tecerrüd ve sıfatından tenezzüh eyleyen, salatları üzre daim olan şuhudu zatî ehli vasılları müstesnadırlar. Müşahede ruhun namazı olmakla onlar, devam müşahedelerinde nefisden ve sıfatlarından ve meşhudlarının küllü masivasından gaib olmuşlardır.

(Ayet 24 - 25) **(Velleziyne fî emvâlihim hakkun ma'lumun lissâili velmâhrumi)** Ve mallarında sail ve mahrum için hak malum olan yani emvali suriyelerinden ve ulumu nafia ve hakikiyeden ibaret olan emvali maneviyelerinden tecerrüd eden ve o malları müstahak ve müstaid olan talibe ve şevagıl sebebiyle talepten memnu olan kasıra tefrik eden, dağıtan mücerridler müstesnadırlar. **(Velleziyne yüsaddikûne biyevmiddin)** (Ayet 26) Ve yakin burhanı ve itikad iymanı ehlinden ahvali ahireti ve meadı tasdik edenler ki bunlar, mutavassıt bulunan erbabı kulubdür. **(Vellebiynehüm min azâbi rabbihim müşfikûn)** (Ayet 27) Ve rablarının azabından müşfik olanlar, yani nefis makamındaki mübtedilerden ehli havf, fakat nefis ile durmayıp kalb nuruyla nefisden seyr ve hareket edenler, yahut saliklerden kalb makamında olup hırman ve hicab azabından, yahut müşahede makamında telvinden korkanlar müstesnadırlar. Çünkü bakiyei vücudu oldukca ihticaptan emin olamaz.

(Ayet 28) **(İnne azâbe rabbihim gayrü me'mûn)** Tahkik, Rab'larının azabı emniyete alınmış değildir. **(Velleziynehüm li fürûcihim) hafizûne)** (Ayet 29) Ve ferclerini hıfzedici, erbabı iffet ve fütüvvet-

ten olanlar **(Velleziynehüm li emânâtihim ve ahdihim râ'ûn)** (Ayet 32) ve fıtrat hasebiyle kendilerinde konulmuş olan maarifi akliye emanetine ve ezelde Allah'a verdikleri ahd ve misaka riayet edici olanlar, fıtratlarını tabîi perdelerle, hevayı nefsaniye ile bulaştırmayıp salim kalanlar **(Velleziynehüm bi şehâdâtihim kâimûn)** (Ayet 33) ve şahid oldukları ilmin muktezası ile amel edenler ve gayrdan değil, şahidlerinin hükmünden sadır ve her neyi şahid oldularsa hükmiyle kaim olanlar, **(Velleziynehüm alâ salâtihim yuhâfizun)** (Ayet 34) zahir üzre nefis namazını, yahut murakabe demek olan kalb namazını muhafaza edenler, **(Ülâike fî cennâtin mükremûn)** (Ayet 35) işte bunlar, tabakalarının ihtilafı üzre cennetlerde, birinci fırka ruh, kalb, nefs, ikinci fırka kalb ve nefs bakileri yalnız nefis cennetlerinden cennetlerde ikram olunmuş kimselerdir.

(Ayet 40) **(Felâ uksimu birabbilmeşâriki vel megâribi)** Nurunun, kendilerine şuruku yahut tayini sebebiyle nurunun kendilerinde gurubuyla icad eylediği mevcudatın Rab'bine, yahut mana: nurunun kendisinde şuruku ile idam ve yahut onda gurubu ile icad eylediği mevcudatın Rab'bine kasem ederim ki **(İnnâ le kadirûn)** (Ayet 40) biz, nurumuzu onlardan tulû ettirip **(En nübeddile hayren minhüm)** (Ayet 41) onlardan hayırlı olan diğerlerinde gurub ettirmekle icad eylemeğe kadiriz.

(Ayet 43) **(Yevme yahrücûne minel'ecdâsi sirâ'an)** Heyetlerine münasib suretlerinin makarrlarına koşarak beden kabirlerinden çıkdıkları güne kadar onları terk eyle. Allah'ı Tealâ a'lemdir.

Mearic suresi tamamdır.

NUH (ALEYHİSSELÂM) SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 3) **(Eni'büdullahe)** Yolunda mücahede ve riyazatla siz Allah'a ibadet ediniz **(Vettekûhu)** (Ayet 3) ve masivasından, hatta sıfat ve zevatınızdan tecerrüd ile Allah'a ittika ediniz, sakınınız. **(Ve etıy'ûni)** (Ayet 3) Ve istikamet ile bana itaat ediniz ki **(Yağfirleküm min zünûbiküm)** (Ayet 4) Allah'ı Tealâ Hazretleri, sizin zevat, sıfat ve efaliniz asarı günahlarınızı örtüversin, **(Ve yüahhirküm ilâ ecelin müsemmâ)** (Ayet 4) ve sizi ondan sonra ecel olmayan bir eceli muayyene, tevhidde fenaya te'hir etsin, **(İnne eczelallahi izâ câe lâ yuahherü)** (Ayet 4) tahkik, sizi zatı ile öldürmesi demek olan,

Allah'ın eceli geldiği vakit, gayrın vücudu ile tehir olunmaz belki madasının küllisini ifna eder, **(Lev küntüm ta'lemun)** (Ayet 4) ne olsa ki sizler bu keyfiyeti bilir olsanız.

(Ayet 5) **(Kale rabbi innî de'avtü kavmî leylen ve nehâren)** Nuh dedi ki «Ey rabbim, ben kavmimi cem makamında nur ile zulmet arasını tevhide davet ettim, **(Felem yezidhüm dü'âiy illâ firârâ)** (Ayet 6) davetim onlara firardan başka bir şey ziyade etmedi, ancak firarı ziyade eyledi. Çünkü onlar ehli zahir ve beden idiler, nuru, ancak zu'i cismaniye, vücudu ancak karanlık cevahiri cismaniyeye mahsus gördüler. Bu sebepten, envar kendisine nisbetle zulumat olan nuru mücerredin isbatından nefret ettiler. **(Ve innî küllemâ de'avtühüm litağfirelehum ce'alû esâbi'ahüm fî âzânihim)** (Ayet 7) Ve tahkik ben, ne zaman ki onları senin nurunla örtmekliğine davet ettimse onlar, istidadlarının zevali veya kusuru cihetiyle fehm etmediklerinden parmaklarını kulaklarına tıkayıp sağırlaştılar, **(Vestağşev siyâbehüm)** (Ayet 7) ve bedenlerine çokca meyil ve tealluk ve ihticablarından bedenleri ile sarınıp örtündüler, **(Ve esarrû vestekberûstikbâren)** (Ayet 7) ve gazablarının yükselmesinden, sıfat nefislerinin istilâsından bu hal üzre musır olup tecerrüde azmetmediler. **(Sümme innî a'lentü lehüm)** (Ayet 9) Sonra ben onlara makulatı zahire ile ilan eyledim, **(Ve esrertü lehüm isrâren)** (Ayet 9) ve esrarı batına ile makulata vasıl olmaları için onlara kalb makamında sır kıldım.

(Ayet 10) **(Fekultüstağfirû rabbeküm)** Ve rabbinizin nuru ile setretmesini, kalblerinizin nurlanmasını, hakayıkı ilahiye ve esrarı gaybiyyenin size münkeşif olmasını isteyin, dedim. **(Yürsilissemâe aleyküm midrâren)** (Ayet 11) Rabbiniz, sizin üzerinize semadan, ruh semasından bir çok mevahib ve ahval yağmurları yağdırsın **(Ve yümdidküm bi emvâlin ve beniyne)** (Ayet 12) ve size mekâsib ve makamat malları ile ve alemi melekuttan te'yidatı kudsiye oğullarıyla imdad eylesin **(Ve yec'al leküm cennâtin ve yec'al leküm enhâren)** (Ayet 12) ve sizin için kalb makamında sıfat cennetleri ve ulum nehirleri kılsın, dedim.»

(Ayet 13) **(Mâleküm lâ tercûne lillâhi vekaren)** Ne sebepten Allah için derecatta alemi envara terakki ile sizi tevkir eden bir ta'zim emel ve ricasında bulun muyorsunuz?. **(Ve kad halakaküm etvâren)** (Ayet 14) Halbuki Allah'ı Tealâ sizi etvar olduğunuz halde izhar eylemiştir. Her bir tavrınız evvelkinden eşref ve o tavırdaki haliniz geçenkinden daha güzel, şerefiniz daha ziyadedir, binaen aleyh ne sebepten gıybeti şehadete, makulü mahsusa, müstakbeli maziye kıyas etmiyorsunuz da etvarı hilkatte tabiat, hikmet ve kud-

ret merdiveni ile yükseldiğiniz gibi şeriat, ilim ve amel merdiveni ile ruh semasına yükselesiniz.

(Ayet 15) **(Elem terev keyfe halakallahü seb'a semâvâtin tıbâka)** Allah'ı Tealâ Hazretlerinin, bazısı bazısının fevkinde, tabaka tabaka guyubu seb'a meratibi olan yedi semayı ne keyfiyetle halk ettiğini görmez misiniz?. **(Ve ce'alel kamere fiyhinne nûran)** (Ayet 16) Ve o semalarda kalb ayeti, kuvva yıldızları ve nefis nuru üzerine ne zaid bir nur kıldı **(Ve ce'aleşşemse sirâcen)** (Ayet 16) ve ruh güneşini, parlak ve nuru galib kıldı. **(Vallahü enbeteküm minel'ardı nebâten)** (Ayet 17) Allah'ı Tealâ, sizi beden arzından bitirip **(Sümme yu'iydüküm fiyhâ)** (Ayet 18) sonra o bedene meyliniz, şehevat ve lezzatıyla ve nüfusu cismaniyenizin ve gıvaşei heyulaniyenizin heyetleriyle telebbüsünüz sebebiyle sizi o bedende iade, **(Ve yuhriciküm ihrâcen)** (Ayet 18) ve mevtı iradî zamanında kalb makamında ba's eylemekle, diriltmekle sizi bedenden ihrac eyler. **(Vallahü ce'ale leküm ül'arda bisâten. Liteslükû minhâ sübülen ficâcen)** (Ayet 19-20) Ondan, geniş havas yollarına sülûk etmeniz için beden arzını Allah'ı Tealâ Hazretleri size bisat kıldı, döşedi, yahut mana: Beden cihetinden tevhide giden sema yollarına sülûk etmeniz için arzını size bast eyledi. Nitekim Emiyrilmü'mininin Ali Aleyhisselâm «Bana semanın yollarından sorunuz. Ben, semanın, yollarını, arzın yollarından daha çok bilirim.» buyurmuştur ki, zühd, ibadet, tevekkül, rıza ve bunlar gibi kemale eriştirici olan makamat ve ahval yollarını murad etmiştir. Bu sebeptendir ki Nebi Aleyhisselam'ın miracı beden ile olmuştur.

(Ayet 21) **(Kale nûhün rabbi innehüm asavnî)** Nuh Aleyhisselâm «Ey rabbim, tahkik onlar bana asi oldular, **(Vettebe'û men lem yezidhü mâlühü ve veledühü illâ hâsârâ)** (Ayet 21) ve mal ve cah ile evlad ve itba ile ihticab sebebiyle istidadları nurlarını hasara uğratan helâk sahiplerine, Hak'tan mahcub mal ve cah ehli reislerine tabi oldular, yahut manâ, malın ve bedenin muhabbetini muktezi olan vehim ile karışık aklı şeytanî sebebiyle hasıl olmuş ilim mallarıyla ve fikirleri netayici ile mahcub olanlara tabi oldular. **(Ve mekerû mekren kübbâren)** (Ayet 22) O rüesa büyük bir hile ile hile eylediler, **(Ve kalû lâ tezerünne âliheteküm)** (Ayet 23) ve siz hevalarınızla mülazemet ettiğiniz ma'budlarınızı, şehvetlerinizle sevip taptığınız putlarınızı, beden vüdd'iyni, nefis suvâ'ını, ehl yagusunu, mal yaûkunu, hırs neşr'ini katiyyen bırakmayınız dediler. **(Ve kad edallû kesiyren ve lâ tezidizzâlimiyne illâ dalâlâ)** (Ayet 24) ve böylelikle çok kimseleri izlâl ettiler, yolunu şaşırttılar. Yarabbi zalimlere dalalden başka bir şey ziyade etme, ancak dalali ziyade eyle» dedi.

(Ayet 25) **(Mimmâ hatıy'âtihim uğrikû fedüdhilû nâren felem yecidû lehüm min dûnillâhi ensârâ)** Savaba muhalif hareket ve amelleri ecellinden heyula denizinde gark olup tabiat narında idhal olundular, ve kendileri için Allah'dan gayrı bir yardımcı bulamadılar. **(Ve kale nûhün rabbi lâ tezer alel'ardı minelkâfiriyne deyyârâ)** (Ayet 26) Nuh Aleyhisselam «Ey rabbim, kâfirlerden yer yüzünde devreden, gezen tek bir kimse bırakma, **(İnneke in tezerhüm yudillû ibâdeke velâ yelidû illâ fâciren keffârâ)** (Ayet 27) Zira eğer sen, onları bırakırsan kullarını idlâl ederler ve onlar, facir ve çok küfreden kimselerden başkasını doğurmazlar.» diyerek kavmine beddua etti. Kavminin davetinden usanarak canı sıkıldı, kendisine gazap istila ederek kavminin kahır ve tedmiri hususunda rabbine dua etti ve zahir hal ile küfrü galib olan mahcubun ancak mislini doğuracağına hükmeyledi, çünkü nefsi habîsei mahcubeden neşet ve onun heyeti muzlimesi ile terbiye olan nutfe kendinin nevi ve cinsinden inbat eden tohum tanesi gibi ancak kendi misli olan bir nefsi kabul eder ve veled, babasının sırrı yani batınına galib olan hali olduğundan gafil oldu. Halbuki çok defa kâfir bir kimsenin istidadı baki, fıtratı safi, istidadı fıtrî iktizasıyla aslı pak olur da aralarında neşet eylediği kavmi ve babalarının din ve adetleri, onun zahiri üzerine galebe ve istila ederek zahiren onların dinleriyle mütedeyyin olduğu halde batını salim kalır. Binaenaleyh İbrahim'in babasından, İbrahim'in doğup geldiği gibi ondan nuriyet hali üzerine mü'min doğar. İmdi lâ cerem Nuh aleyhisselamın batınına galebe ederek onu o halinde dediğinden mahcub kılan heyeti gazabiyeyi zulmaniyeden, oğlu Kenan'ın maddesi tevellüd ederek Nuh'un halinin günahına ukubet oldu.

(Ayet 28) **(Rabbiğfirli ve livalideyye)** Ey rabbim, beni ve kalbin ebeveyni olan ruh ve nefsimi tevhidde fani olmakla setreyle **(Ve limen dehale beytiye mü'minen)** (Ayet 28) ve tevhid ilmi ile mü'min olarak hazreti kudste benim makamıma dahil olan **(Ve lilmü'miniyne vel mü'minât)** (Ayet 28) ve bana iman eden ervah ve nüfusu, tevhidde fena makamına iblağ eyle. **(Ve lâ tezidizzâlimiyne illâ tebârâ)** (Ayet 28) Ve nefisleri zulmetiyle nur aleminden ihticab ile haz ve nasiblerini noksan edenlere de şiddeti ihticab ve heyula denizinde gark eyle, helâkdan başka bir şeyi ziyade eyleme, ancak helâkin ziyade eyle, dedi. Allah'ı Tealâ a'lemdir.

CİN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Tahkik mürur etmiştir ki vücudda arzıyeti galib ecramı kesifeye taalluku lâzım gelmek için nüfusu sebuiye ve behiymiyenin gılzet ve kesafetinde ve kılleti idrakinde ve nüfusu insaniye heyet ve istidadında olmayan veyahut tecerrüd edip alemi ülviye muttasıl veya bazı ecramı semaviyeye müteallik olmak için nüfusu mücerredenin safa ve letafetinde olmayan, ahvalinin ihtilafı üzerine kendisine havaiyet, nariyet veya duhaniyet galib olan ecramı unsuriyeyi latiyfeye taalluk edici bir takım nüfusu arzıyeyi kaviyye vardır ki bazı hükema bu nüfusa süveri muallaka tesmiye etmişlerdir. Bu nüfusun da bizim ulum ve idrakatımız cinsinden ilimleri ve idrakleri vardır. Bu nüfus bittabi melekutu semaviyeye karib olunca melekutu semaviye aleminden bazı gaybı telakki etmeleri mümkün olmuştur. Binaenaleyh bunların ufku semaya terakki ederek melâikenin, nüfusu mücerredenin kelamlarından işiderek çalmaları istib'âd olunamaz. Fakat bunlar, arzıye ve kuvayı semaviyeye nisbetle zaif olduklarından kuvayı semaviyenin tesiratıyla müteessir olurlar ve bu tesir ile kuvayı semaviyenin ilimlerinin gayesine irişmekten recm olunurlar ve ecramı duhaniyelerinin, yıldızların şualarıyla tutuşup yanarak helâk olmaları, yahut ufku semaviye yükselmekten men olunup esfele düşmeleri inkâr olunamaz. Zira bunlar imkân haricinde olmayan bir takım işlerdir. Halbuki ehli keşf ve ayan olan enbiya ve evliyayı sadikun hususiyle en kâmilleri olan nebimiz MUHAMMED Sallallahu Aleyhi ve Alihi ve Sellem bunlardan haber vermiştir.

Ve eğer tatbiki istersek, sen bil ki tahkiki kalb vahyin ve kelamı gaybın telakkisine müstaid olduğu vakit mütehayyile, vehim, fikir, aklı nazarî, aklı amelîden ibaret kuvayı nefsaniye ve vücudu insanînin cinni demek olan cemi müdrikâtı batına, o vahyi ve kelamı gaybı dinlerler, ve işidirler. Fakat Ruhulkuds vasıtasıyla kalbe varid olan kelamı ilahî, fikir ve tahayyül ile yapılan kıyasatı akliye, mukaddematı vehmiye ve tahayyüliye ile istintac olunan masnu kelam cinsinden olmayınca **(Fe kâlû innâ semi'nâ kur'ânen aceben. Yehdî ilerrüşdi)** (Ayet 1 - 2) «Biz, sevaba hidayet eden acib bir Kur'an işittik» dediler. Bu da kuvvanın ruh nuruyla tesiri ve vahyin maânisiyle hallerinin iyileşmesi ve nuruyla tenevvürü ve gazab ve şehvet gibi sair kuvvetlere ve cemi kuvayı bedeniyeye tesiridir. **(Fe âmennâ bihi)** (Ayet 2) Biz, o Kur'an'ın nuruyla tenevvür edip Cenabı Kudse hidayet bulduk. **(Ve len nüşrike birabbinâ ehaden)** (Ayet 2) Gayrını ona teşbih için rabbimizi, müdrikatımız cinsinden bir misal ile asla

temsil etmiyeceğiz. Belki cenabı vahdete teveccühde (sırra) mütabaat edeceğiz. Nefsin hevasını ve rics aleminden metâlibini tahsil için şehevata, rabbimizin gayrına ibadet etmek için kesret alemine inziva etmeyeceğiz. **(Ve ennehu te'âlâ ceddü rabbinâ mettehaze sâhibeten ve lâ veleden)** (Ayet 3) Rabbimizin azameti, bir müdrikenin onu tasavvur edipte keyfiyetlendirmesiyle cinsî tahtına girerek cins tahtındaki sınıfdan sahibe yani refîka veya mümasil neviden veled ittihaz etmeklikten tealâ etmiştir.

(Ayet 4) **(Ve ennehu kâne yekûlü sefiyhünâ alallahi şetaten)** Tahkik, bizim sefîhimiz olan vehim, Allah'ı cihette tevehhüm etmek, levahiki maddiye ile ziynetlenmiş, mevcudat cinsinden kılmak, sınıf veya nevi itibarıyla mahlukata benzetmek suretiyle Allah'ı Tealâ üzerine batıl söz söylerdi. **(Ve ennâ zanennâ en len tekûlel'insü velcinnü alellahi keziben)** (Ayet 5) Ve biz, ihtida ve tenevvürden evvel havası zahire insinin ve havası batıne cinninin, ondan idrak ettiklerinde Allah üzerine yalan söylemiyeceklerini zanneyledik. Göz, Allah'ın şeklini ve levnini idrak edeceğini, kulak Allah'ın sesini işideceğini, vehim ve hayalin onu hak ve mutabık olarak tevehhüm ve tahayyül edeceğini zannederdik. Vahy tarikından bunların hiç biri, Hak'tan bir şeyi idrak etmediklerini, belki onları da onların idrak ettiklerini de ve etmediklerini de Hak'kın idrak ettiğini bildik.

(Ayet 6) **(Ve ennehü kâne ricâlün minel'insi ye'ûzûne biricâlin minelcinni)** Tahkik, bir takım insanlar cinnin ricaline sığınırlardı, yani kuvayı zahire, batın kuvvetlere istinad ederler ve onlarla kuvvetleşirlerdi. **(Fezâdühüm rehekaâ)** (Ayet 6) Bu sebeple onlara havatırı nefsaniye, devaii vehmiye, ifsadatı şeheviye ve gazabiye ile muharremât ve menâhînin yapılmasını ziyade ederlerdi. **(Ve ennehüm zannû zanentüm en len yeb'asallahü ehaden)** (Ayet 7) Onlar da hidayet nurlarıyla tenevvürlerinden evvelde sizin zannettiğiniz gibi Allah'ı Tealâ'nın, onlara tehzib ve tezkiye ve adabı hasene ile tedib edecek, nuru şeri ile münevver aklı, asla göndermiyeceğini, tabiatları muktezasıyla iştahalarına gideceklerini, arzuları vechile işler yapıp başı boş gibi riyazatsız ve mücahedesiz ihmal edileceklerini zannetmişlerdi.

(Ayet 8) **(Ve ennâ lemesnessemâe)** Şerayi ile tedibden evvel olduğu gibi bizi lezzetlerimize iysal edecek ve hacetlerimizi tahsilde bize muavenet edecek şeyleri müdrikatından istifade etmek için bizde akıl semasını talebeyledik. **(Feve cednâhâ müliet haresen şedîden)** (Ayet 8) Fakat semai aklı, bizi müştehiyatımızdan mâni', kuvvetli hüküm hârisleriyle maksadlarımıza erişmekten hâciz, şiddetli

maâni bekçileriyle **(Ve şühübâ)** (Ayet 8) ve bizi şaibei vehimden safi maâninin idrakinden ve nuru kuds ile nurlanmış aklın tavrına ulaşmaktan meneden envarı kudsiye ve işrakatı nuriye ile dolmuş bulduk, çünkü hidayetten evvel akıl, vehm ile karışık, hayal ve fikir ufkuna karib, meaşın tahsiline maksur, nefse ve kuvvasına münasib idi, vaktaki nuru kuds ile nurlanınca kuvvanın menazilinden ve ilim ve idraki mebaliğinden uzaklaştı. İşte **(Ve ennâ künnâ nak'udü minhâ mekaâ'ide lissem'i)** (Ayet 9) ayetinin manâsı da budur. **(Femen yestemi'il' âne yecid lehü şıhâben resadâ)** (Ayet 9) Yani biz, işitmek için semadan mak'adlarda otururduk, şimdi her kim dinlerse bizi ufku aklîden tard eden ve nefse meyil ve bizimle ihtilattan, bedenin muvafakatına ve nefsin emanetine mudi olacak erai kıyasiyeyi iktisab etmemiz için bizim irtika ettiğimiz makaide tenezzülünden aklı hıfz eden hücceti aklîye ve nuru melekutiyi bulur.

(Ayet 10) **(Ve ennâ lâ nedrî eşerrün üriyde bimen fîl'ardı)** Ve biz, müştehiyyat ve arzularından mahcub, lezzetlerinden memnu olarak riyazat ve mücahedede bırakılan arzı beden kuvvasına fenalık mı irade olunduğunu **(Em erâde bihim rabbühüm reşedâ)** (Ayet 10) yoksa ahkâmı şeriye, evamiri teklifiye ve menahi-i diniye ile Rab'larının onlara salahlarını mucib olan bir istikamet ve savab mı dilediğini bilemiyoruz. Çünkü nefsin kemali ve şer'in maksadı bu kuvvanın idrakleri mebaliğinin verâsındadır.

(Ayet 11) **(Ve ennâ minnessâlihûn)** Ve tahkik bizden salah bedeni ve nizamı maaşı tedbir eden kuvvetler gibi bir kısım salihler **(Ve minnâ dûne zâlike)** (Ayet 11) ve nefsin havası muktezasıyla amel eden vehim, gazap, şehvet gibi müfsid ve kuvayı nebatiyei tabiiye gibi mutavassıt kuvvetler de vardır. **(Künnâ tarâika kıdedâ)** (Ayet 11) Biz, mezahibi muhtelife eshabı olmuştuk. Herkesin, Allah'ın ona tayin ve tevkil kıldığından bir tarikatı ve mahalli teveccühü vardı.

(Ayet 12) **(Ve ennâ zanennâ en len nu'cizallahe fîl'ardı ve len nu'cizehü herebâ)** Ve biz, Allah'ı Tealâ'nın bize galib olduğuna, beden arzında iken de ruh semasına kaçıcı olduğumuz halde de Allah'ı aciz kılamıyacağımızı teyakkun ettik, yani yakıynen bildik. Çünkü her birimiz, diğerin fiilinden aciziz, kuvvet ve kudretlerin mebdei olan zatın fiilinden ne keyfiyetle aciz olmayız? **(Ve ennâ lemmâ semi'nelhüdâ âmennâ bihi)** (Ayet 13) Tahkik, biz, Kur'an'ı işittiğimiz vakit onunla tenevvür ettik ve evamir ve nevahîsine imtisal ile onu tasdik eyledik. Nitekim Nebi Aleyhisselam «Herkesin şeytanı vardır, ancak benim şeytanım ellerimde müslüman olmuştur.» buyur-

muşlardır. **(Femen yü'min bi rabbihî felâ yehâfü bahsen ve lâ rehekaâ)** (Ayet 13) İmdi her kim ki rabbine iman ederse onun için mümkün olan kemalatından bir kemalin, hukukundan bir hakkın, huzuzundan bir hazzın noksanından, riyazat ile kahır ve zillet zulmundan korkmaz. Çünkü nefis her ne kadar mutmain olup kuvası sırra mezahim olmayacak, kalbe ali olmayacak surette nurlansa yine huzuzundan men olunamaz. Belki huzuzu sebebiyle kendi ve kuvası taata kuvvetleşmek ve istikamet halinde efali ilahiyeye neşadlanmak için huzuzu çoklaştırılır. Nitekim Nebi Aleyhisselam, dokuz kadının nikâhı ile ve sair huzuzat ve temettüat ile nefsini temetti eylemiştir. Yahut mana: bir kemalin noksanından ve rezailden bir reziylenin zulmünden veya tard ve teb'îdi mucib heyeti muazzebenin lühûkundan korkmaz.

(Ayet 14) **(Ve ennâ minnelmüslimûn)** Ve tahkik, bizden akile gibi kalbin taatını ve rabbin emrini bittabi izan eden kuvvetler vardır. **(Ve minnelkaâsitûne)** (Ayet 14) ve vehm gibi cevir ve zulum ile tariki sevabdan ayrılan kuvvetler de vardır. **(Femen esleme feülâike teharrev reşedâ)** (Ayet 14) İmdi inkiyad ve izan edenler, işte sevab ve istikameti kasdedenler, ancak bunlardır, **(Ve emmel kaâsitûne fekânu licehenneme hatabâ)** (Ayet 15) ama cevr ve zulm edenler, tabiatı cismaniye cehennemine odun olmuşlardır.

(Ayet 16) **(Ve enlevistakaâmû alettarîkati)** Bu ayet, cinin kelamından değil, vahy olunan kelam cümlesindendir. Yani cinin kâffesi, tevhide gidici olan sırrın mütâbaatında süluk ve hakka teveccüh tarikı üzerine müstakım olsalar **(Le'eskaynahüm mâen gadakaâ)** (Ayet 16) onlara Adem'in melaikeye ba's olunmasında zikr olunduğu gibi «çok ilimler rızıklandırdık» **(Lineftinehüm fîhi)** Ayet 17) **(Ve belevnâhüm bilhasenâti)** (Araf suresi, ayet 168) buyurduğu gibi onları o ilim ile amel ve lâyık olduğu Allah'ın rızalarında sarf ile şükr edip etmeyeceklerini imtihan etmekliğimiz için çok ilim verirdik. **(Vemen yuğrid an zikri rabbihî yeslükhü azâben sa'adâ)** (Ayet 17) Ve herkim nimetini kıskanır veyahut nimetinin hakkını unutur ve nimeti lâyık olmayan amellerde sarf eyler, rabbinin zikrinden iraz eylerse (vazgeçerse) tövbe edipde istikamet sahibi oluncaya kadar rabbi, onu hazzından mahrumiyet ve güç riyazat ile yahut kendisine galip şiddetli, meşakkatli bir azapla muazzeb olmak için elemli, hey'eti menafiye ile şiddetli ve mihnetli bir azaba çeker, ithal eder.

(Ayet 18) **(Ve ennel mesâcide lillâhi)** Her kuvvetin kemal makamı ki o da sücudu demek olan izanı ve kalbe inkıyadıdır, yahut

her şeyin hatta kalb ve ruhun bile kemali, Allah'ın o şey üzerinde hakkıdır, belki o şeyin mazharında zahir Allah'ın sıfatıdır. **(Felâ ted'û me'allahi ehadâ)** (Ayet 18) İmdi Allah'a ve ibadetine şirki mucıp olan nefsin i'razını tahsil, hevaya ibadet, tabiatlarınızın muktezası ile lezzat ve şehevatı talep sebebi ile Allah ile beraber hiç bir kimseyi talep ve dua etmeyin.

(Ayet 19) **(Ve ennehû lemmâ kaâme abdullahi yed'ûhü)** Tahkik, haşi, (nefsini adi küçük gösteren) ve mutî, Hak'ka müteveccih kalb, Hak'ka ikbal ve cenabından nurun talebi ile kaimı olduğu ve onu tağzim ve tebcil eylediği vakit **(Kâdû yekûnûne aleyhi libedâ)** (Ayet 19) istilâ ile ona izdiham ederler ve zuhur ve galebe ile onu mahçub ederler.

(Ayet 20) **(Kul innemâ ed'û rabbî)** Sen de ki «Ben ancak rabbimi tevhid ederim, masivasına iltifat etmem, ettiğim takdirde müşrik olmuş olurum.» **(Kul innî lâ emlikü leküm darren velâ reşeda)** (Ayet 21) De ki «Ben, sizin gavayet (azgınlık) ve hidayetinize malik değilim, gavayet yani azgınlık ve hidayet ancak Allah'dandır. Beni size musallat ederse, nurumla hidayet bulursunuz, yoksa dalaletde kalırsınız, sizi hidayete cebr etmek benim kudretim dahilinde değildir. **(İllâ belâgan minallahi)** (Ayet 23) Ancak Allah'dan sadır olan bir belâg **(Ve risületihi)** (Ayet 23) ve ahkâmı hak ve menayi'ı vahiyden risaletini size tebliğ etmekliğimdir. Yani tebliğ ve risaletten başka şeye malik değilim.» **(İlla belâga)** kavlı **(Lâ emlikü)** kavlinin mağmulünden istisnadır. **(Kul inni len yücîrenî minallahi ehadün)** (Ayet 22) kavli de onların üzerine kudret ve istitaatın (güç yetmenin) nefsini müekket (kuvvetlendirilmiş) itirazdır. Yani sizin dalal ve hidayetinize kadir olmadığım gibi eğer Allah Tealâ bir zarar ve gavayet murad eder de sizi yahut gayrinizi bana musallad ederse beni de Allah Tealâ'dan bir kimse kurtaramaz. **(Velen ecide min dûnihi mültehadâ)** (Ayet 22) Eğer Allah Tealâ beni sizin yahut gayrinizin ellerinde azab yahut helâk ederse ben Allah'dan gayri bir melce', kaçacak, sınacak yer bulamam. İmdi kendi nefsim hakkında nef'ü (kâr) ve zarar, hidayet ve gavayete malik olmadığım takdirde, sizin hakkınızda bunlardan bir şeye ne keyfiyetle malik olabilirim?

(Ayet 23) **(Ve men ya'sillahe ve resûlehu)** Sizden her kim Allah'a ve Resulüne isyan ederek nurunu ve akıl resulünün tebliğ eylediğini kabul etmezse **(Feinne lehu nâre cehenneme hâlidîne fihâ ebedâ)** (Ayet 23) tahkik onun için ebeden muhalled (baki ve daim kalan) kalacağı müstevli, yakıcı tabiat ateşi vardır.

(Ayet 24) **(Hattâ izâ ra'ev mâ yû'adûne)** Yani onu izdiham ile istilâ ederler ta ki risalette vaad olunduklarını mevt ile kıyameti

suğranın yahut fıtrat nurunun zuhuru ve kalbin kuvva üzerine istilâsıyla kıyameti vustanın veya vahdet nurunun zuhuruyla kıyameti kübranın vukuunu gördükleri vakit **(Feseya'lemûne men ad'afü nâsıren ve ekallü adedâ)** (Ayet 24) ahvali selasenin biriyle zayıfları, adetlerinin kılleti, ateşlerinin söndüğü, keskinlik ve şevketlerinin körlendiği zahir olacaktır. Makhuriyet ve aciz fenalarından bağzısı bağzısına yardım edemeyince yardımcılık cihetinden kalbden daha zayıf, adet cihetinden daha kalil olduklarını bileceklerdir. Her ne kadar onların adedine nisbetle kalbi, kalil sayarlar ve kesretlerile onu kahr eylemeğe karib olurlarsa da **(Ve lekad sebekat ketimetüna liibadinal murseliyne** (Saffat suresi, ayet 172) **(İnnehum lehümül mansu)** (saffat suresi, ayet 173) **(İn yansurkümullahü fela galibeleküm)** (Ali İmran suresi, ayet 160) ayetlerinin müfâdı (söylenilen sözden anlaşılan mana) icabınca Allah Tealâ tarafından te'yit olunan vahid daha kuvvetli ve daha çoktur. **(Kul in edrî ekarîbün mâ tû'adûne)** (Ayet 25) Sen de ki «Ben, kadir Allah'a ademi vukuf cihetile sizin vaad olunduğunuz kıyameti sugrada fena ve dirilmek zamanında tabiat ateşine duhulünüzün yahud istidadın kuvvet ve zayıfına ademi vukuf cihetile kıyameti vustada mevti iradınızın, kıyameti kübrada mevti hakikînizin karib olup acilen mi, vaki olacağını **(Em yec'alü lehü rabbî emedâ)** (Ayet 25) yahud Allah Tealâ'nın onun için bir gaye ve ecel mi kılacağını bilemem. **(Alimül gaybi)** (Ayet 26) Yalnız Allah gaybı bilicidir. **Felâ yuzhiru alâ gaybihi ehadâ. İllâ menirtedâ min resûlin)** (Ayet 26 - 27) Binaenaleyh Allah Tealâ Hazretleri gaybına kimseyi muttali kılmaz, ancak fıtratı evvelîde kuvve'i kutsiye resulinden hazırladığı, tezkiye ve tasfiye eylediğini muttali kılar. **(Feinnehu yeslükü min beyni yedeyhi)** (Ayet 27) Tahkik Allah Tealâ, o resulün cenabı ilâhisinden **(Ve min halfihi)** (Ayet 27) ve ciheti bedeniyesinden hıfzediciler taayyün ve tevkıl (vekil tayin etmek) eder. O resulün yüzünün müteveccih olduğu Allah tarafından olan hıfz, ruhul kudüs, envarı melekutiye ve rabbaniyedir. Bedeni cihetinden olanlar da melekâtı fazile ve taat ve ibadet heykellerinden hasıl olan hey'eti nuriyedir ki maarifi yakıniye, menaiyi kutsiye, varidatı gaybiye, küşufu hakikiye ile o resulü cinin ifsadından, kelamlarının vesvese, evham ve hayalat ile karışmasından muhafaza ederler.

(Ayet 28) **(Liya'leme en kad ebleguû risâlâti rabbihim)** Haml etmeleri mümkün olan rablerinin risaleti ve o risaletin iblağ ile kâmil ve mükemmil oldukları hakkında istidatlarında meknun (dizilmiş - saklı - gizli) ilmullahın zahir olması için hıfz tevkil eder. **(Ve ehâta bimâ ledeyhim)** (Ayet 28) Halbuki Allah Tealâ, resullerin fıtratla-

rında ezelen meknun olan aklı furkanîyi ihata ve binaenaleyh izhar eylemiştir. **(Ve ahzâ külle şey'in adedâ)** (Ayet 28) Ve aklı furkanî ile ve cümleten ve tafsilen, külliyen ve cüz'iyen kemali tammı ibraz ile her şeyi zabt eylemiştir. Yahud mana: kaza ve kaderde külli ve cüz'i mutlaka her şeyin adedini zabt eylemiştir. Allah Tealâ a'lemdir.

Cin suresi tamamdır.

MÜZEMMİL SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Ya eyyühel müzzemmilü)** Ey melâbis ve gavaşe'i bedende bürünmüş olan zat **(Kumilleyle)** (Ayet 2) nefis sahrası yollarında ve kalb mefazesi merhalelerinde Allah'a gidici olduğu halde istilâ-i tabiî ve makamı nefis gecesinde gaflet uykusundan kalk.

(Ayet 3 - 4) **(İllâkalîlen. Nısfehu)** Ancak zaruret hükmü ile nefis gecesinin azını istirahat, ekil ve şurp ve onlarsız geçmenin mümkün olamayan beden mesalih ve mihmanı için terket. Bu da ancak gecenin nısfıdır. Yani nefsin makamı tabiatta olmasını mecmu zamandan yarım kıl ki yirmi dört saat olan devrei tammenin dörtte biri bedenin zaruriyatı, dörtte biri de istirahat için olsun. **(Evin kus minhü kalîla)** (Ayet 3) Eğer ekviya (kuvvetli) dan isen nısfından az noksan kıl, üçte birini terket ki, altıda biri maaş zaruriyatı, altıda biri de istirahat için olsun. **(Evzid aleyhi)** (Ayet 4) Eğer zayıfdan isen nısf üzerine azıcık ziyade eyle, üçte ikisini terket ki üçte biri zaruriyat, biri de istirahat, biri de Allah ile iştigal ve yolunda gidiş olsun. **(Ve rettilil Kur'ân'e tertîlâ)** (Ayet 4) Ve istidadında meknun ve fıtratında mec'mu olan maâni ve hakayıkı, tasfiye ve tezkiye sebebi ile izhar ve ibraz etmekle tafsil eyle.

(Ayet 5) **(İnnâ senülkı aleyke kavlen sekılâ)** Biz, sende bilkuvve mevcud mana ve hikmetlerin zahir olması için seni, ruhulkudüs ile te'yit ve nurunu ifaza etmekle sana ağır, kıymetli ve itibarlı bir söz ilka edeceğiz. **(İnne naşietelleyli)** (Ayet 8) Tahkik gaflet kevabgâhından (yatağından) ve tabiat makamından münbais (ileri gelen) olan nefis. **(Hiye eşeddü va'ten ve akvamü kıylâ)** (Ayet 6) Kalbe muvafakat cihetinden daha şiddetli, ve tahayyül, zan ve vehimden değil, ilimden sadır olan söz cihetinden daha sevaptır. **(İnne leke fînnehari sebhan tevîlâ)** (Ayet 7) Tahkik, senin için ruh güneşinin doğu-

şu zamanında ve kalb makamı gündüzünde sıfatı ilahiyede ve makamatda nihayetsiz seyir, tasarruf ve tegallüb vardır. **(Vezkürisme rabbike)** (Ayet 8) Ve Rab'binin ismini ki, o isim sensin, zikreyle, yani nefsini bil ve zikr edip unutma ki Allah Tealâ da seni unutmasın. Ve nefsinin hakikatını bildikten sonra kemalini tahsil için içtihat eyle **(Ve tebettel ileyhi tebtîlâ)** (Ayet 8) ve Allah'ın başkasından yüz çevirerek muteber ve tam bir kesilmekle ALLAH'a kesil.

(Ayet 9) **(Rabbül meşrıkı velmağribi)** Allah Tealâ Hazretleri seni icad ile nuru sende zahir ve senin ufku vücudundan tulû olan maşrıkın, nuru sende gurub edip seninle ihticap ve vücudunla ihtifa eylediği mağribin rabbidir. **(Lâ ilâhe illâ hüve)** (Ayet 9) Vücudda O'ndan başka ibadet olunur bir şey yoktur. Evvel, ahir, zahir, batın ancak O'dur. **(Fettahizhu vekilâ)** (Ayet 9) Bütün işleri O'ndan görmekle kendinin fiil ve tedbirinden insilah ile işin ona terk edilmiş olsun. İşini o tedbir etsin ve sana dilediğini işlesin o vakit mütevekkil olursun.

(Ayet 10) **(Vasbir alâ mâ yekûlûne)** Ve seni, hevayicinde meşakkate düşürmek ve yormak için nefis kuvvetlerinin sana vesvese ilka ettikleri vakit, vehim hatıraları, şehvet dağyeleri, heva fitneleri üzere nefsini rızık talebinde ihtimam ve izdırapdan hiffet (hafiflik) ve sür'atten men eyle. **(Vehcürhüm hecren cemîlâ)** (Ayet 10) Ve heva ve ruunet üzere değil, ilmi şer'i ve akliye mebni güzel bir terk ile onları terk ve onlardan iraz eyle. **(Ve zernî vel mükezzibîne ûlîn na'meti)** (Ayet 11) Ve beni nimet sahibleri tekzib edicilere bırak. Çünkü onlar ,kendilerine vermiş olduğum idrak, şuur, kudret ve irade nimetlerimle benden mahcub olduklarından tevekkül makamını ve senin hevaicine kefil olduğumu tekzib ederler. Kendi kuvvet ve kudretlerinden başka bilmezler ve benim sözümü tasdik etmezler. **(Ve mehhilhüm kalîlâ)** (Ayet 11) Ve onlara azıcık mühlet ver ve o vakte kadar ki ben sıfat tecellisile kuvvet ve kudreti onlardan selb ederim. Derhal aczleri zahir olur.

(Ayet 12) **(İnne ledeyna enkâla)** Tahkik, bizim indimizde kuyudu şer'iye ve onları, kendi işlerinden mani olan teklifler vardır. **(Ve cehîma)** (Ayet 12) Ve talebde meşakkat ateşinin harareti cehimi **(Ve ta'âmen zâ gussatin)** (Ayet 13) ve haz ve nasipleri bedelinde hukuk ve tabiatlarının muhalefatından gussayı yemek **(Azâben elîmâ)** (Ayet 13) ve riyazat ve mücahede envaından elemli bir azab vardır.

(Ayet 14) **(Yevme tercüfül'ardu vel cibalü)** Kalbde tecelliyat nurları işrakatının istilâsı ile arzı nefsin titreyip muzdarib ve heyet ve sıfatı dağlarının parçalandığı, **(Ve kânetil cibâlü kesîben mehilâ)**

(Ayet 14) ve aza dağları, üfürülmüş kum tepeleri gibi mahv olup gittiği vakte kadar mühlet ver. Yahud mana: inhiraf mizaç kasırgası esip bazı keyfiyatın bazısına galebesi zamanına kadar onlara mühlet ver. Ruhun zehukıyle ve mevtin şiddetleriyle arzı bedenin sarsıldığı ve aza dağlarının savrulmuş kum tepesi olduğu vakit, tahkik bizim indimizde inkâr olunan hey'etlerden ve azap ve eza veren suretlerden bukağılar, niranı tabiatdan cehim, kuru diken, zakkum ve guslin envaından lezzetsiz gussalı taam ve o süver ateşlerle elem verici azab vardır. Allah a'lemdir.

Müzemmil suresi tamamdır.

MÜDDESSİR SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Yâ eyyühel müddessirü)** Ey beden suretiyle hicablanmış ve beden kaftanı ile bürünmüş zat **(Kum)** (Ayet 2) gaflet uykusundan uyanarak meyl ettiğin ve giydiğin eşkal-i tabiattan kalk. **(Fe'enzir)** (Ayet 2) Nefsini ve kuvvanı ve cemi maadanı, büyük bir günün azabından korkut. **(Ve rabbeke fekebbir)** (Ayet 3) Ve eğer bir şeyi tekbir ve kadrini ta'zim edeceksen ta'zim ve tekbiri Rab'bine tahsis eyle, başkası, senin gözünde büyük olmasın. Rabbinin kibriyasını müşahede eyle. Masivanın kâffesi kalbinde küçülsün. **(Ve siyâbeke fetahhir)** (Ayet 4) Batını tathirden evvel zahirini ahlâkı denisden, ef'ali kabaihden ve adatı mezmumeden tathir eyle.

(Ayet 5) **(Verrücze fehcür)** Azaba mudi olan pisliğini terk eyle. Yani batınını levahıkı maddiye ve hey'eti cismaniyeden ve gavaşeyi zulmaniyei heyulaniyeden temizle. **(Velâ temnün testeksiru)** (Ayet 6) Ve maldan tecerrüdün zamanında malı müsteksir olarak, yani mal ile bir çok sevab ve ivaz (bedel, karşılık) isteyerek malı ita etme. Zira bu hal, nimet ile münimden (nimet verici) ihticab ve kusuru himmetdir. Belki yapacağın işi halis Allah rızası için, başka şey için değil, Hak için fazilete sabr edici olduğun halde yap. **(Velirabbike fasbir)** (Ayet 7) kavlinin manası da budur. Yahut manâ: zühd, taat, terk ve tecritte ita eylediğin şey'i müsteksir, yani çok görücü olarak ita etme ki, faziletini görmek ile hicaplanmış ve kendini beğenmekle müptelâ olup faziletini görmek günahın, rezilet günahından daha büyük olmasın. Nitekim Nebi Aleyhisselâm «Eğer siz hiç günah etmese idiniz size günahdan ziyade ucubdan, ucub-

dan, ucubdan korkacakdım» buyurmuşdur. Belki fazilete başka bir garaz için değil halis olarak Rab'binin rızası için, reziletten bittabii kaçıcı olduğun halde sabreyle, fazilet ile nefsinin ziynetini görmekle mesrur olma. Fazilet sana Allah'ın fazlı ve ihsanı olduğunu görüp tezellül ve huzu' et, tariz ve istiksar eyleme.

(Ayet 8) **(Feiza nukıre fînnakuûri)** İmdi ruh, cesedden koparılıp hey'eti ruhaniye ve mehasini suver ve lezzat ve idrakat, bedenden toparlandığı gibi, o bedende tefrik ile seçildiği vakit ki, bu, imate için olan nefhayı evveliden ibaretdir. Yahut mana: Diriltilen bedende nefh olunup kazanılmış, azabı mucib fena heyetler yahud sevabı mucip necat verici güzel hey'etlerin bedende nakş olunduğu vakit ki bu da diriltmek için olan nefhayı saniyeden ibaretdir. Daha zahir olan bu manânın murad olunmasıdır. **(Fezâlike yevmeizin yevmün asîrün)** (Ayet 9) İşte o vakit pek güçlüklü bir gündür. O günün gayrı, mahcup olanlara yesri hafidir. Ancak ehli keşif ve ayan olan muhakkiklere hafi değildir, mahcub olanlara usreti, yani güçlüğü ise hiç kimseye hafi değildir.

(Ayet 26) **(Seuslîhi sekara)** kavli **(Seürhikuhü sa'ûdâ)** Ayet 17) kavlinden bedeldir. **(Sa'ûd)** yukarısına çıkılması meşakkatli olan bir yokuştur. Nebi Aleyhisselâm, «Sa'ûd ateşten bir dağdır, yetmiş sene o dağa çıkılır, sonra tekrar aşağıya düşülür, ebeden böylecedir» buyurmuştur. Allah bilir ki, bu ateş dağı, fıtratı insaniyenin azim etvarı olan tur nefsidir. Yani fıtratı insaniyeyi beliğ eden nefsin ufkudur. Ta'zib suretlerinde ihticab ve berzahlarında yanmak ve helâk olmakla uzun senelerde oraya suud eder. Nebi Aleyhisselâm'ın «Cehennemde bir yokuşa çıkmağa mükellef olur ki elini koyduğu vakit erir, elini kaldırdığı vakit avdet eder. Ayağını koyduğu vakit erir, kaldırdığı vakit avdet eder ve orada esfeli safiline düşer» buyurduğu gibi böylece mütenevvi berzahlarda ebeden derekeden derekeye intikal eder. İşte bu sâ'ud, alâ tabakasından esfeline kadar sakarı tabiatdır. Ben, o mahcub olan velid'i, sakarı tabiata isal edeceğim ki o sakar, helâk ve ifna etmediği bir şey bırakmaz ve helâk etdiğini helâk olarak bırakmaz, tekrar iade eder, tekrar helâk eder. Daima böylece devamdadır.

(Ayet 29) **(Levvâhatün lil beşeri)** Cismani ateş elvan ve hey'etleri tegayyür etdiği gibi sakarında hasiyeti, cesedlerin zahirlerini, hatalarının ve amelleri hey'etlerinin karalıkları rengine tegayyür edicidir. **(Aleyha tis'ate aşere)** (Ayet 30) Sakar üzerine on dokuz melek müekkeldir ki bunlar, alemi süflînin tedbirlerine müekkel ve onda müessir kevakibi seb'a ve on iki burcun ruhaniyetlerinden madde-

ye mülazim olan melekutu arziyedir. Onları te'sir kamçılarıyla kahr ederek çukurlarına red ederler.

(Ayet 31) **(Ve mâ ce'alnâ ashâbennâri illâ melâiketen)** Ve melekler galib ve kahir oldukları için biz, narın sahiplerini, ancak melâike kılmışızdır. Mülk alemi, melekut aleminin kahr ve teshirindedir. **(Ve mâ ce'alnâ iddetehüm illâ fitneten lillezine keferû)** (Ayet 31) Melâikenin adedini de ancak mahcubların iptilâ ve ta'zipleri ve ziyade ihticabları ve irtiyabları (şüpheleri) için fitne kılmışızdır. **(Liyesteykınellezîne ûtül kitâbe)** (Ayet 31) Aklı furkanî kitabını verilmiş olanların yakîn hasıl etmeleri **(Ve yezdâdellezîne âmenû îmana)** (Ayet 31) ve imanı yakınî ilmi ile iman edenlerin de keşif ve ayan ile imanları ziyade olup cehli basit ile cahil ve mahcubların şüphelendikleri gibi şüphelenmeleri, yahud mana: Mukallidlerden (taklitçilerden) kitap verilenlerin yakin hasıl etmeleri, muhakkiklerin de, ne tahkiken ve ne takliden itikatları olmayan cahillerin şüpheleri gibi şüphelenmeyip tahkiklerini ziyade etmeleri, **(Veliyekuûlellezîne fîkulûbihim meradûn)** (Ayet 31) ve kalblerinde nifak ve şek olan cehli basit ile cahillerin **(Mâ zâ erâdallahü bihâzâ meselâ)** (Ayet 31) garib ve teaccüp olunacak misal gibi acayip şey demeleri için, yani melâike-i narın adedini, zikr etmemiz ve ondokuz kılmamız, sair dalaletde olanların dalalini ve hidayet bulanların hidayetini mucip olan sebepler gibi, ancak dalalet ve hidayetin zuhuruna sebep olmak içindir. **(Kezâlike yudıllullahü men yeşâü)** (Ayet 31) Zikr olunan bu misal gibi Allah Tealâ Hazretleri şekaveti asliye ehlinden dilediğini aslen ızlal eder (manen yolunu şaşırtır, dalalete düşürür) **(Ve yehdi men yeşâü)** (Ayet 31) ve saadeti ezeliye ehlinden dilediğini hidayet eyler. **(Vemâ ya'lemu cünûde rabbike illâ hüve)** (Ayet 31) Rab'binin askerlerinin adet ve kemiyetini, keyfiyeti ve hakikatini, ondan gayri kimse bilemez. Mahiyeti ve ahvalini, ilmi ihata eylemiş olduğundan ancak O bilir. **(Ve mâ hiye illâ zikrâ lil beşeri)** (Ayet 31) Bu ayet, **(Seuslihî sekara)** kavline muttasıl, sakarın evsafının tetimmatındandır (bir nesnenin eksiği kendisi ile mükemmel olan) **(Ve mâ cealnâ eshâbennâr)** ayetleri **(İllâ hüve)** ye kadar, zebaniyenin halini beyan için mu'terizedır, yani sakar, başka bir şey değil, ancak beşer için bir tezkeredir.

(Ayet 32) **(Kellâ)** Sakarın, mutlaka beşer için bir nasihat olduğunu inkardır. Çünkü beşerin ekserisi kalbleri mühürlenmiş, şekavetle mahkum olduklarından sakarın, tezkere ve nasihatıyla müteaz olmuyorlar. **(Vel kameri)** (Ayet 32) Sonra kamere yani mustaid ve safi, inzarı kabul edici ve korkutmakla nasihat alan, faidelenen kal-

be ta'zim için kasem eyledi. **(Velleyli)** (Ayet 33) Ve zulmeti nefs gecesine **(İz edbere)** (Ayet 33) Ruh nurunun parlamasıyla nefis gecesinin zulmeti kalbden açılıb gittiği vakte **(Vessubhi)** (Ayet 34) o nurun doğuşu sabahına **(İzâ esfere)** (Ayet 34) zulmet bilkülliye zail olub kalb nurlandığı vakte, yani nefsin zulmeti gidince nurlanan kalbe ve onun nuruna kasem ederim ki, **(İnnehâ le'ıhdel küberi)** (Ayet 35) tahkik, tabiat sakarı, büyük belâların birisidir. O cümleden naziri bulunmayan bir belâdır. **(Nezîren lilbeşeri)** (Ayet 36) Beşeri korkutmakta bir ferddir. **(Limen şâ'e minküm en yetekaddeme ev yeteahhere)** (Ayet 37) Beşerin küllisine değil, belki müstaid ve kabil olanlar için korkutucudur ki, şizden dileyenler, fezaili hayrat ve kemalatın iktisabı ile kalb ve ruh makamına takdim ve terakki ederler ve isteyenler de bedene, şehevat ve lezzatına meyl ile te'ahhir edib nefis makamında kalırlar.

(Ayet 38) **(Küllü nefsin bimâ kesebet rehînetün)** Her nefis, meksubu, kazancı ile Allah'ın indinde rehindir. Amellerinin heyeti ve efalinin asarı istilâ ve kendisine lâzım geldiğinden, kazandığından infak edemez, ayrılamaz, **(İllâ ashâbel yemîni)** (Ayet 39) ancak hey'eti cesedaniyeden tecerrüd ile fıtrat makamına erişerek halas bulmuş olan saidadan eshabı yemin olanlar, yakalarını rehinden kurtarmışlardır. **(Fî cennâtin yetesâelûne. Anil mücrimîne)** (Ayet 40 - 41) Onlar, sıfat ve efal cennetlerindedirler. Mücrimlerin hallerine muttali olmak için birbirlerine mücrimlerin halinden sorarlar. Mücrimlerin tabiat sakarında kalmalarının sebebi ve ta'ziblerini mucib olan şey nedir? Mes'ul olanlar «Biz onların halinden **(Mâ selekeküm fî sekare)** (Ayet 42) sizi tabiat sakarına götüren ne şeydir diye sorduk, **(Kalû)** (Ayet 43) bize hal veya söz dilleri ile «Biz, tabiatı heyulaniye ateşinde yanmağı mucib kuvâyı selase rezailinden rahatı bedeniyeyi ihtiyar, muhabbeti mal sebebiyle bedenî ve malî ibadetleri ve riyazatları terk ve batılda dalmak huzu ve hezeyanlar ve cezayı tekzib ve meadı inkâr gibi rezaletlerle mevsuf olmuştuk, **(Hattâ etânel yakıynu)** (Ayet 47) ta ki ölüm geldi. Ölüm gelince inkâr etmekte olduğumuzu ayanen gördük» dediler.» diye cevab verirler.

(Ayet 48) **(Femâ tenfe'ühüm şefâ'atüşşafi'ıyne)** İmdi bunlar, şefaati gayri kabil olmaları ile farzı muhal olarak Nebi veya melekten biri şefaatlerine kadir olsa, şefaati onlara faide vermez. Bu sebebten şefaatlerine izin olmaz. Binaenaleyh şefaat te olmaz, nef' de olmaz, çünkü o makamda şefaat, nuru ifaza ve feyzi imdaddır, bu ise safa ile mahallin kabulu olmaksızın mümkün değildir. Sonra

şefaati kabullerinin ve istifalarının imtinaı (faydalanmalarının mümkün olamayışı), tezkîreden i'razlarından (uyarıdan yüz çevirmelerinden) ve kalblerinin hımar (eşşek) kalbleri gibi beladetinden (günahkârlıklarından fasıklıklarından) ve inadları ile batıl temennilerinden, ademi itikadları sebebiyle ahiretden korkuları olmadığından ileri geldiğini ve bunların hepsi Allah'ın meşiyet ve kaderi ile olduğunu beyan etmişdir. Allah Tealâ a'lemdir.

Müddessir suresi tamamdır.

KIYAMET SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1 - 2) **(Lâ uksimü biyevmil kıyâmeti ve lâ uksimu binnefsil levvameti)** Şanlarını ta'zim için ve aralarında münasebet olması dolayısıyla kıyamet ile nefsi levvameyi cem ederek ikisine kasem eyledi. Zira kıyameti tasdik eden, vukuunu ikrar eyliyen, esbabını hazırlayıcı olan, nefsi levvamedir. Nefsi levvame, cezayı yakinen bilip inandığından hasenat işlese bile hayra çok hırsı cihetiyle hayrattan geri kalması ve taksiri (kusur, kabahat işlemesi) hususunda daima, bilhassa eğer bir hata etse, gaflet ve nisyanla bir kusur zahir olsa daha fazla nefsini levm eder. Kasemin cevabı **(Eyahsebül' insanü)** (Ayet 3) kavlinin delaletiyle hazf olunmuştur ki : yevmi kıyamet ve nefsi levvameye kasem ederim ki, elbette siz, ba's olunacaksınız, öldükten sonra diriltileceksinizdir. Yine bu ayetin delaletiyle burada kıyametden murad kıyameti sugradır.

(Ayet 3) **(Eyahsebül insanü ellen necme'a izâmehü)** İnsan bizim onun kemiklerini cem edemiyeceğimizi mi zan ediyor? **(Belâ kaâdiriyne alâ en nüsevviye benânehü)** (Ayet 4) Evet, hilkatinin etrafı olan parmaklarını bile tağdil ve tesviyeye kadir olduğumuz halde onun kemiklerini toplarız. Bazı zahir tefsirlerde; evet parmaklarını yapıştırarak deve ayağı ve eşek tırnağı gibi düzlenmiş bir şey yapmağa da kadiriz, denilmiştir. **(Bel yürîdül' insânü liyefcüre emâmehü)** (Ayet 5) Belki insan önündeki zamanı hazır ve istikbale dalarak nazarının kusuru ile kıyametden gafil, lezzeti bedeniye ve şehevatı behimiyeye meyli dolayısıle kubura devam etmeği

murad eder. **(Yes' elü eyyâne yevmül kıyâmeti)** (Ayet 6) Nazarı lezzeti acileye maksur ve o lezzete çok düşkün ve onunla muhtecib olduğundan yevmi kıyametin ne vakit olacağını sorar.

(Ayet 7) **(Feizâ berikal basaru)** İmdi mevtın şiddetinden gözün dikildiği, hayret ve dehşet içinde kaldığı **(Ve hasefel kameru)** (Ayet 8) ve akıl nurunun gitmesiyle kalb ayının tutulduğu **(Ve cümi'aş şemsü vel kamerü)** (Ayet 9) ve ruh güneşi ile kalb ayının şey'i, vahit kılınıp hayat halinde olduğu gibi kendisine iki rütbe itibar olunmıyarak bir ruh olmak üzre birleşdikleri ve cem olunduğu vakit **(Yekulul insanü yevmeizin eynel meferru)** (Ayet 10) o günde insan, kaçılacak yer nerede diyerek, kurtuluş yeri arar.

(Ayet 11) **(Kellâ)** Kaçacak yer aramayın **(La vezara)** (Ayet 11) iltica olunacak yer yoktur. **(İlâ rabbike yevmeizinilmüstakarrü)** (Ayet 12) Cennet yahut nardan mustakar, o günde sırf Rab'binedir, gayrine değil, sırf ona tefviz olunmuştur, yahut mana: **(İnne ilâ rabbiker raciun)** denildiği gibi istikrar (kararı sabit üzere bulunmak, sabit ve sakin olmak) ve rücû hasseten Rab'binedir. **(Yünebbeul insanü yevmeizin bimâ kaddeme)** (Ayet 13) O günde insana takdim eylediği sevab ve necatını mucib hayır ve salih ameli **(Ve ahhere)** (Ayet 13) ve tefrit ve taksir ederek işlemediği ameli bildirilecektir.

(Ayet 14) **(Belil insanü alâ nefsihi basiretün)** Belki insan kendi nefsi üzerine delil ve isbattır. Nefsinde yazılan amelleri hey'etlerinin bekası ve zatında kökleşmesi ve sıfatı a'zasının sureti olduğundan kendi ameline şahiddir, haricden bildirilmeğe hacet yokdur. **(Ve lev elkaâ ma'âzirehü)** (Ayet 15) Amelin irtikabı zamanında perdelerini sarkıtıp gizlense, yahut nefsinden her bir mazeret ile mücadele edici olduğu halde büyük a'zarlarını (özürlerini) ilka etse dahi yine nefsini basirdir (görücüdür).

(Ayet 16) **(Lâ tüharrik bihî lisâneke lita'cele bihi)** **(Halakul insane min acelin)** (Enbiya suresi, ayet 37) denildiği gibi insan bittabi aculdür. Bu sebebden muaccel (acele edilmiş, vadesiz, derhal ifası gereken) olan dünyayı ihtiyar ve onunla müeccel (geriye bırakılmış) olan ahiretden ihticab eylemişdir. Ey Habibim sen bile Allah'a kemal vekarın ve çok sekinetin olduğu halde sana vahyi ilka eylediğimiz zaman acele ediyorsun, nefsini izhar ediyorsun bu ise hicabı vücudun ve zünub halindir. Bu manâ **(Bel tühıbbûnel'acilete. Ve tezerûnel'ahirete)** (Ayet 20 - 21) kavlinin manâsıdır. Binaenaleyh vahy ile lisanını hareket ettirme, imdi nefsinin zuhuru ve izdırabı vahye aceledir, senin kuvvan hadi ve nefsin, mevridi (varacak, va-

rid olacak yer) vahiyden gaib, kalbin sıfatından salim, teveccühde halis, hareketi nefisden emin olsun. **(İnne aleynâ cem'ahu ve Kur'ânehu)** (Ayet 17) Tahkik vahyin sende cem'i ve Kur'ânı (usulüne göre okunması), bizim üzerimizedir, yani vahdet makamında vahyin cem'i ve senin onu kıraatin, zatından fani olduğun ve aynı cem-ide senin vücudun ve bakiyen, aynin ve eserin olmayaraktan bizim ile olsun. **(Feiza kare'nâhü fettebi' Kur'ânehu)** (Ayet 18) İmdi bizden fena bulduğun halette biz, o vahyi icad eylediğimizde fenadan sonra bekaya rücû ile ve tafsil makamında kalb ve nefsinin zuhuru ile kıraatine tabi ol. **(Sümme inne aleynâ beyânehu)** (Ayet 19) Senin hayyız kalbinde ve nefsinde mufassal (tafsilatlı) ve meşruh (açılmış) olarak maânisini izhar eylemek bizim üzerimize aiddir. **(Kellâ)** (Ayet 20) Cenabı Nebi Aleyhisselâm'ı aceleden men eder. **(Bel tuhibbûnel' acilete)** (Ayet 20) Belki muktezayı (bireyin icab ve iktizası neticesi) tabiat ve ahkâmı beşeriyetle senin ve onların halleriniz müsavidir, aceleyi seversiniz.

(Ayet 22) **(Vücûhün yevmeizin nâdiretün)** Kıyamet gününde bir takım yüzler, nuru kuddüs ile mütenevvir, naimi daim ve alemi nur ve surura muttasıl, melekut ve ceberut harasında dizilmiş zatlarının heyet ve maârifi ziynetleri ile mübtehic (sevinçli, şadan olan) olduklarından nedret ve sürur sahibleridirler. **(İlâ rabbiha naziretün)**, (Ayet 23) Sırf hazreti Zat'a müteveccihdir, sıfat envarı makamında rahmeti tammeye muntazırdır, yahud mana: o yüzler, Rab'bin nuruyla parlak, sırf Rab'bin vechine nazırdır. Onu müşahede edicidir, onun başkasına iltifat etmez, cemal-i zatını ve sebahat vechini şahittir, yahut hüsnü sıfatını mütalaa edicidir, başkasıyla meşgul olmaz.

(Ayet 24) **(Ve vücuhün yevmeizin bâsiretün)** Ve o günde bir takım yüzler de, kendilerine mukarin olan cehim (cehennem) ve niranın (ateşlerin) zulmetinden ve hey'etlerinin donukluğundan ve gördüğü envaı azab ve korkuların çirkinliğinden ve zararların kötülüğünden katılaşmış haldedir. **(Tezünnü en yüf'ale bihâ fâkiretün)** (Ayet 25) Şiddetinden su-i hal ve vebalinden kendilerine arka kemiklerini ayıran bir belânın yapılacağını zan ederler. Bu iki mertebenin arasında ne kadar büyük fark vardır. Allah sübhane ve Telâ a'lemdir.

Kıyamet suresi tamamdır.

İ N S A N   S U R E S İ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Hel etâ alel'insânî hıynün mineddehri lem yekün şey' en mezkûrâ)** Tahkik ,insan üzerine dehirden bir zaman geldi ki o zamanda insan zikr olur bir şey değildi, yani insan Allah'ın ilminde belki ruhunun kıdemi itibariyle nefsülemirde bir şeydi, lâkin gayb aleminde olduğu ve şehadet aleminde bulunanların, ona şuuru olmadığı için insanlar arasında mezkür değildi.

(Ayet 3) **(İnnâ hedeynahüs sebîle)** Biz o insanı delilleri ile hak yoluna hidayet ettik. **(İmmâ şâkiren ve immâ kefûrâ)** (Ayet 3) Meşair (havassı insaniye) alat ve vesait nimetlerini, istimali (kullanması) lâyık ve lâzım olan taatlerde istimal ile o nimetlerle, inam ediciye vuslat isteyici olmakla şakir ve muhtedi (hidayet bulan, hak dine giren) ve yahud nimetleri istimali vacib olmıyan masiyetlerde istimal ile nimetlerle, nimetleri vericiden hicablanmış olduğu halde elhasıl iki haletde de semi ve akıl delilleri ile hak yola hidayet eyledik. **(İnnâ a'tednâ lil kâfirine)** (Ayet 4) Biz, nimetlerle hicablanan mahcublara **(Selâsile ve ağlâlen ve se'iyra)** (Ayet 4) ateşlerde hakiki maksatlardan mahrumiyeti ve bağlanmalarını mucib olan müştehiyyatı cismaniyeye meyl ve muhabbet zincirlerini ve muradı talepte hareketden men edici suver ve hey'et bukağılarını ve kahrı hak ve ka'rı tabiatda tâzib saîrini (ateşini) hazırladık.

(Ayet 5) **(İnnel'ebrâre)** Tahkik asar ve ef'al hicabından kurtulmuş olup, sıfat hicabıyla hicablanan fakat sıfat aleminde beka ile beraber sıfatta vâkıf olmıyarak ayn'i zata müteveccih olan saidler ki bunlar yolda mutavassıt olanlardır. **(Yeşrebûne min ke'sin kâne mizacüha kâfûrâ)** (Ayet 5) Onlar, hüsnü sıfat kâsesinden içerler. fakat sırf değil, belki şarablarında zat muhabbeti lezzetinden karışık vardır. Zat muhabbeti yakın serinliği, nuriyet beyazlığı, ve şevk hararetiyle yanmış kalbi ferahlandırmak ve kuvvetlendirmek lezzetini ifade eden kâfur kaynağıdır. Çünkü kâfurun, serinlendirmek ve ferahlandırmak ve beyazlık hassaları vardır. **(Aynen yeşrebü bihâ ibâdullahi)** (Ayet 6) Kâfur muhabbetleri sıfata olmayıp aynı zata mahsus olan vahdeti zatiye ehlinden havas ibadullahın, sade ve sırf olarak içdikleri bir membadır. Onlar kahr, lutuf, refik, unf (sertlik, kabalık) bela, şiddet, reha (bolluk genişlik) arasını fark etmezler, belki muhabbetleri, ezdad ile müstekar lezzetleri, niam-serâ (nimetleri

anış ve övüşleri), rahmet ve zahmetde müstemirdir (uzayıp gider). Nitekim bu zevattan biri (Onu sevmek bana farzdır lutuf yahud cefa etse, onun meşrebi tatlıdır durulsa ya kederlense, havale eyledim ben işlerim bil cümle mahbuba, diriltir beni dilerse, eder itlaf hem isterse) demiştir. Amma ebrar, rahimi, mün'imi, lâtifi sevdikleri için kahhar, müntekım, mübelli (tebliğ eden) isimlerinin tecellisi zamanında muhabbet ve lezzetleri, hali üzre baki kalmaz. Belki bu tecelliyi kerih görürler. **(Yufeccirû nehâ tefcîrâ)** (Ayet 6) Allah Tealâ'nın bu has kulları, o membağı kaynatmakla kaynatırlar, zira o kaynakların membağı kendileridir. O makamda başkalık ve ikilik yoktur. Eğer ikilik olmuş olsa ikilik ve benlik hicabının karanlığından o şarab kâfur olamaz.

(Ayet 7) **(Yûfûne bin nezri)** O ebrar, ezel sabahında Allah ile aralarında, esbab ve alat ile kudret buldukları vakit mekmeni (pusu) istidadlarında ve guyubu fıtratlarında olan hakayık, maârif, ulum ve fezaili ibraz ve tezkiye ve tasfiye ile fiili ihrac edeceklerine dair - olan ahdi ifa ederler. **(Ve yehafune yevmen kâne şerruhu mustetıyrâ)** (Ayet 7) Ve onlar vasfıyun oldukları için kahr, gazab ve intikam sıfatının tecellisi gününden, şerri münteşir ve zahir ve nuru setr edici muzlim hey'etlerin ve nefis sıfatı hicablarının kalb üzerine istilası ile şerri, meblâğı şerrin en nihayetine baliğ olan günden havf ederler.

(Ayet 8) **(Ve yut'ımûnettâ'âme alâ hubbihî)** Ve menafii maliyeden tecerrüd ederler ve nefislerini rezailden hususiyle kıskançlık rezailinden pak ederler, çünkü mal sevgisi, hicabların en kesifidir. Bu sebebden isar (esirgemeyip vermek) yani başkasını nefsine tercih fazileti ile muttasıf olurlar. Ve taamı sed cuğ (açlığı tıkamak) için ihtiyacları halinde müstehakına it'âm ve yedirmekte başkasını nefisleri üzerine tercih ederler. Nitekim ayetin nüzulu şanında olan Ali ve Ehli Beyti Aleyhisselati Vesselâm'ın, birbiri arkası sıra üç gün açlığa sabır ve tahammül ederek ve yemeksiz oruç tutarak kendi iftarlarını miskin ve yetim ve esiri tercih ettikleri kıssaları pek meşhurdur, yahud mana: Nefislerini, cehil rezaletinden temizliyerek hüküm ve şerayi ruhani yemeği, nefsinde mahbub olmakla beraber, Allah'ın muhabbeti üzerine, beden toprağına sukunu daim olan miskine, hakiki babası olan ruhu kudsun terbiyesinden kesilmiş yetime, tabiat esaretinde ve nefis sıfatları kabirlerinde mahbus olunan esire yedirirler.

(Ayet 9) **(İnnemâ nut'ımüküm livechillâhi)** Nefislerinde biz sizi ancak vechullah için it'âm ediyoruz deyici, it'âm ile Allah'ın rızası-

nı niyet edici oldukları halde it'âm ederler. Çünkü ebrar, ef'al hicabından kurtulup sıfata müterakki oldukları için yapdıkları hayrat ile sevabı değil, Allah'ın rızasını kasd ederler. Yahud mana: sıfat üzerinde vakıf oldukları halde maksada, zata doğru sıfat saliki olduklarından zatullah ve muhabbeti için it'âm ederiz, derler. Zira vecih, sıfatla beraber zattan ibaretdir. **(Lâ nürîdu minküm cezâen velâ şükûrâ)** (Ayet 9) Garaz ve ivazlarla hicablanmış olmadığımızdan sizden bir mükâfat ve sena da istemeyiz.

(Ayet 10) **(İnna nehâfü min rabbinâ yevmen abûsen kamterîrâ)** Biz, Rab'bimizden, saht (pek zorlu) ve gazab tecellisi gününden, Rab' bimizin abus (kerih nahoş) ve kahr sıfatında zuhurundan korkarız. **(Fevekâhümüllahü şerre zâlikel yevmi)** (Ayet 11) İmdi Alah Tealâ Hazretleri, rıza ve lutuf suretinde tecellisi ile onları, o günün şerrinden sakladı. **(Ve lakkâhüm nadreten ve sürûrâ)** (Ayet 11) Ve onlara rıdvan ve naimi daim sururunu gördürdü.

(Ayet 12) **(Vecezâhüm bimâ saberû cenneten ve harirâ)** Ve onları, sıfat nurları ile beraber ef'al cennetinde lezzeti nefsaniyeden ve tezyinatı şeytaniyeden sabırları sebebiyle zat cenneti ile ve sıfatı ilahiyeyi nuraniyeyi latif ipek libasları ile mükâfatlandırdı. **(Müttekiyne fihâ alel eraiki)** (Ayet 13) Onlar, o cennetde, makamat ve derecat ve meratipleri iktizasıyla zatla beraber sıfatdan ibaret olan esma koltukları üzerine dayanıcı oldukları halde mükâfatlanmışlardır. **(Lâ yerevne fihâ şemsen ve lâ zemberîrâ)** (Ayet 13) Onlar, o cennetde mahrumiyetle beraber zat cennetine şevk ve hararet güneşini ve ekvan ile kalmak zemherini de görmezler. Çünkü ekvan ile kalmak, kahr edici bir soğuk ve habs edici bir sikletdir.

(Ayet 14) **(Ve dâniyeten aleyhim zilâlühâ)** Ve sıfatı ilahiye ile muttasıf olduklarından sıfat gölgeleri onlara yakın ve onları örtücüdür. **(Ve züllilet kutûfühâ tezlilâ)** (Ayet 14) Ahval ve mevahib (bahş ve ihsan olunan şeyler), zat ve sıfat tevhidi yemişlerinin salkımları onlara tamamiyle tezlil kılınmışdır ki ne vakit isteseler o yemişleri toplarlar ve telezzüz ederler. **(Ve yütâfü aleyhim biâniyetin min fiddatin)** (Ayet 15) Ve onlar gümüşden kaplar ile tavaf olunur ki o kaplar, his sıfatının mezahiri olan güzel suretlerdir. Gümüşden olmaları, nuriyet ve beyazı ve ziynet ve bahalarıdır. **(Ve ekvâbin)** (Ayet 15) Ve mücerredatı latife ve cevahiri mukaddese evsafı suretlerinden güçler ile tavaf olunurlar. **(Kânet kavâriyrâ)** (Ayet 15) Safalarından ve arkalarından zat nurunun parlamasından o gümüş kaplar, ve küpler, sırça olmuştur. Nitekim kalbin, sırçaya teşbihinde

sırçanın safasında ve yıldızın ziyasında **(Ezzücacetü kennena kevkebün dürriyün)** (Nur suresi, ayet 34) denildiği gibi burada da **(Kâvariyre min fiddatin)** (Ayet 16) gümüşden sırçalar denildi. Yani o kaplar, sırça şeffaflığında ve safasında ve gümüş beyazlığında ve berraklığındadır. **(Kadderüha takdirâ)** (Ayet 16) Onlar, istidatları iktizasına ve susadıklarına ve şevk ve iradelerinin miktarına göre o içkileri, nefislerinde takdir ettikleri gibi bulurlar.

(Ayet 17) **(Ve yuskavne fihâ ke'sen kâne mizâcühâ zencebilâ)** Ve onlar, o cennetde lezzet iştiyak zencebili karışdırılmış kâseden içirilirler çünki bunlar, vasıl oldukları cihetle şevkleri yoktur. Buna binaen şarabları, talebin gayet harareti demek olan zencebili sırf değildir. Lâkin bunların sıfatda seyr ile iştiyakları olub sıfatın cemisine vusul ise mümteni (imkânsız) olduğundan muhabbetleri, ayni cem-i zatta müstağrak olanların şarablarının sırf ayni kafuru ve muhabbetleri lezzetlerinin safi olduğu gibi, taleb harareti lezzetinden safi olamaz.

(Ayet 18) **(Aynen fihâ)** Hararet şevk, hicran ile beraber membaı vahdetden neş'et eden bir muhabbet kaynağı olduğu için zencebil, cennetde olan bir kaynaktır ki **(Tüsemmâ selsebilâ)** (Ayet 18) boğazda tatlı ve yumuşak ve lezzetli olduğu için güya kendi giden tatlı su gibi selsebil denilmişdir. Çünkü vuslat yoluna salik, talib ve mehcur (bir tarafa bırakmış) olan aşıklar, harareti aşklarından hiç bir zevkin kıyas olunamıyacağı bir zevkdedirler. **(Ve yetûfü aleyhim vildânün muhalledûne)** (Ayet 19) Ve onları alemi kuddusden mütecelli olan esma'i ilahiyenin muhalled (beka ve devam üzre duran) feyz oğlanları tavaf eder ki hazret ve cennatı sıfatda kendilerine münkeşif olan envarı ceberutiye ve melekutiyedir. Eğer bunların cennetleri ef'al cennetlerinden olsa kendilerini oğlanlar mekanında huriler tavaf edecekdi. Çünkü esma ef'alde müessirdir. Sıfat ise mesadiri (bir şeyin çıkdığı mahal) ve asar ve hey'etinin mebadisidir (başlangıçlar). Muhalled olmaları da ebeden tecerrüd üzerine baki kalmalarıdır. **(İzâ re'eytehüm hasibtehüm lü'lü'en menşura)** (Ayet 19) Nuriyeti ve safalarında ve cevherlerinin besatından o vildanı gördüğün vakit dizilmiş inciler zanedersin.

(Ayet 21) **(Âliyehüm siyâbü sündüsin)** Üzerlerinde sıfatı behice nurlarından ahval ve mevahibi latife atlas elbiseleri vardır. **(Hudrun)** (Ayet 21) Hazret, behçet ve nedret (tazelik, teravet), hissinden güzellikden ibaretdir. **(Ve istebrakun)** (Ayet 21) Ve ahlâkı ilahiye kalın atlas elbiseleri vardır. **(Ve hullû esâvire min fiddatin)** (Ayet

21) Ve gümüşten bileziklerle, vicdan nuru ile nurlanmış maânii makule ziynetleri ile ziynetlenirler. **(Ve sekaâhüm rabbühüm şarâben tahûrâ)** (Ayet 21) Ve Rab'leri, onlara sıfat iyiliğinden ve gayrilik kederinden saf, bakiye ve benliğin zuhuru pisliğinden pak, sırf hakikî bir aşk şarabı, zat muhabbetinin lezzetli şarabını içirmiştir.

(Ayet 22) **(İnne hâzâ kâne leküm cezâen)** Bu zikr olunan cennet, kaplar, vildan ve şarap sizin sıfat tecelliyatının hakkı ile kıyamınızdan dolayı size mükâfat olmuştur. **(Ve kâne sa'yüküm meşkûrâ)** (Ayet 22) Ve sizin sa'yiniz mesela azimet tecellisi zamanında haşyet ve heybet, rahmet tecellisi zamanında üns, vahdet tecellisini talep zamanında ihlas ve bunlar gibi kalbi amelleriniz, bu cezalar ile meşkur olmuştur.

(Ayet 23) **(İnnâ nahnü nezzelnâ aleykel Kur'âne tenzîlâ)** Bizim gayrimiz değil, biz zatımızla sana Kur'an'ı tenzil eyledik. **(Fasbirlihükmi rabbike)** (Ayet 24) Eneiyet ve bakiyenin zuhuru belâsı ile beraber fena makamında tecelliyi zatıyei ehadiyeye sabr eyle. **(Velâ tüti' minhüm âsimen)** (Ayet 24) Ve onlardan sıfat ve ahvali ile hicablanan, yahud nefsinin sıfat ve hey'eti ile sıfatdan ve zatı ile zatdan hicablanan günahkâra **(Ev kefûrâ)** (Ayet 24) yahud ef'al ve asarı ile hicablanmış, işleri ve kazançları ile asarda kalmış olan küfran sahibine itaat etme ki sen de onlara muvafakat ile muhtecib olmayasın.

(Ayet 25) **(Vezkürisme rabbike)** Ve hukukuyla kıyam ve kemalatını izhar ile rabbinin esmasından ismi azam olan zatını zikr et. **(Bükreten ve asîlâ)** (Ayet 25) Sıfatı fıtrıye ile zatını ezelde icad ve kemalatını onda ibda ile nuru ilâhinin tulû'u, ve zatının taayyünü ve nuru ilahînin, zatın ile ihticabı sebebi ile gurubu ve kemalatı ile zatını izharı vakitleri olan mebde' ve müntehada zatını zikr eyle.

(Ayet 26) **(Veminelleyli)** Ve fenadan sonra beka ve teşri' için halka rücû halinde kalb veya nefis makamını, sücudu fenaya ve ibadatı hakkaniyeye tahsis eyle. Çünkü davet, ancak hicabı kalb ve vücudu nefs ile mümkün olabilir. **(Fescüd lehü)** (Ayet 26) Beşeriyetin bilkülliye fenasını ve nefsinin Hak ile bekasını görmekle sücudu fena ile Rab'bine secde eyle, nefsin ile mevcud olmayıp Hak ile mevcud ol ve hakkı, maiyetden isneyniyetden, (ikilik) eneiyetden (benlik) bakiyenin zuhurundan tenzih eyle. **(Leylen tavîlâ)** (Ayet 26) O makamda olduğun müddetçe bekayı daimi ebedi ile Rab'bini tesbih eyle.

(Ayet 27) **(İnnâ hâülâi yuhibbûnel' âcilete)** Tahkik, şu asar, ef'al ve sıfat ile mahcub olanlar, hazır ve şahid oldukları nakıs zevkleri severler. **(Ve yezerûne verâehüm yevmen sakîlâ)** (Ayet 27) Ve tecelliyi zati gününü hiç kimsenin tahammül edemiyeceği meşakkatli ve itibarlı kıyameti kübra ağır gününü geriye arkalarına bırakırlar.

(Ayet 28) **(Nahnü haleknâhüm)** Biz istidatlarını taayyün ile onları halk eyledik. **(Ve şededna esrahüm)** (Ayet 28) Ve onları misakı ezelî ve ittisali hakikî ile takviye eyledik. **(Ve izâ şi'nâ beddelnâ emsâlehüm tebdilâ)** (Ayet 28) Ve dilediğiniz zaman onların fiillerini ef'alimizle selb, sıfatlarını sıfatımızla mahv, zatlarını zatımızla ifna etmek suretile onların misillerini tebdil eyleriz de ebdal olurlar.

(Ayet 29) **(İnne hâzihî tezkiretün)** Şu keyfiyet, yolumuza sülüku ve bizde seyri hatırlatmakdır. **(Femen şâet tahaze ilâ rabbihî sebilâ)** (Ayet 29) İmdi dileyen kimse Rab'bine bir yol tutar.

(Ayet 30) **(Ve mâ teşâûne illâ enyeşâ Allahü)** Siz bir şeyi dileyemezsiniz, ancak benim meşiyetimle dilersiniz. Ben onları dilerim ki, onlar beni dilerler. Binaenaleyh iradeleri benim iradem ile mesbuk (gerisine çekilmiş) olur. Belki iradeleri onların mezahirinde zahir aynı iradem olur. **(İnnallahe kâne alimen hakîmâ)** (Ayet 30) Tahkik Allah Tealâ Hazretleri onları ibda' eylediği ulumu, keyfiyet ibda'ını ve kemalatını izhar ile ulumun onlarda ibrazını bilici hikmet sahibidir.

(Ayet 31) **(Yedhilu menyeşaü fî rahmetihi)** İbda' olunan kemalin ifazası ve o kemalin izharı (meydana çıkışı) ile dilediğini rahmetinde ithal eyler. **(Vezzâlimîne e'addelehüm azâben elimâ)** (Ayet 31) Ve ihticab sebebile rahmetinden haz ve nasiplerini noksan edenlere, yahud manâ: mübdi (nümunesiz olarak yaratan, Allah) isminden hasıl nuru ilâhiyeyi aslîden ibaret olan fıtrat nurlarını asar ile ihticab ve ağyara muhabbet ve ibadet gibi mevzuunun gayrinde koyanlara, Allah Tealâ Hazretleri, gayr ile ve sonra asar ile kalmalarından şiddetli elem verici vakfı alerrab ve vakfı alennar azabını hazırlamıştır.

İnsan suresi tamamdır.

MÜRSELAT SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Vel mürselâti urfâ)** Hak Subhane ve Tealâ Hazretleri, kemali ve kıyamet ahvaline vukufu mucib olan kahr ve lutuf envarına kasem ederek «vel mürselat» buyurdu. Yani nüfusu insaniyeye, birbirini mütevali ve müteakip irsal olunan kahr nurları hakkı için demektir. **(Fel'âsifâti asfâ)** (Ayet 2) Yani nurlar, ansızın layih (zahir meydana çıkıcı) ve lamiğ (parıldayan) ve tâliğ (tuluğ eden ufuktan doğub çıkan) olur, sonra şiddetli rüzgârlar gibi kuvvetleşerek ve şiddetlenerek azamut ve ceberut sıfatının tecelliyatı ile kuvvayı bedeniye ve ruhaniye ve sıfatı nefsaniyeyi kurutup savurur, kahr eyler. Eğer (urf) kelimeşi nekrin zıddı olan urf ile tefsir olunursa, mana: ihsan etmek için irsal olunan kahırlardır ki (Sebekat rahmeti alâ gazâbi) «Rahmetim gazabıma sebkat (geçmiş) etmişdir» kavli ve Emirilmü'minin Ali Aleyhisselâm'ın (Evliyasına nikmetinin şiddetinde rahmeti bol olmuştur) kavlı mucibince bu kahırlar himmetinde gizli lutuflar vardır.

(Ayet 3) **(Vennâşirâti neşrâ)** Ve neşr olunan muhabbet ve rahmet sıfatının tecelliyatı ile asifanın (şiddetli esen rüzgâr), ifna ve ihlakeylediği sıfatları ihya eden **(Felfârikaâti ferkââ)** (Ayet 4) ve bazısı bazısından temyiz ve hak ile batılı ef'alinden tafsil etmek için her birisi makamında ikame ile aralarını tefrik eyleyen **(Fel mülkıyâti zikrâ)** (Ayet 5) ve zikri, ilim ve hikmeti ilka eyleyen nurlar hakkı için, zira ilim ve'â-i vücudîyi iktiza eder. Tecelliyi kahrı ile fena halinde ilmin feyezanı mümkün değildir, kezalik fenadan evvelde ilmin feyezanı mümkün değildir. Eğer ilim, fenadan evvel feyezan edici olsa, o ilim, fikri vehim ile karışık olan akıl sebebiyle müstenid olub kendisinde hak ile batıl karışmış şüphe ve şeytanet olur.

(Ayet 6) **(Uzren ev nüzra)** Uzr yahut nezr, istiğfar edicilerin sıfatlarını, nefisleri hey'etlerini, seyyiatını mahv, tabiat ve beden libaslarında boğulmuş, tabiatın şehevat ve lezzetiyle mahcub olanlara inzarı ilka edici, yahud evvelkilerin seyyiatını, sıfat ve ef'al günahlarını mahv ve diğerlerini inzar için zikri ilka edici nurlar hakkı için **(İnnemâ tû'adûne levâkı'ü)** (Ayet 7) tahkik sizin vaid olunduğunuz kıyameti suğra ve kübra ahvali, elbette vuku bulucudur.

(Ayet 8) **(Feizennücûmü tumiset)** İmdi ölüm ile his yıldızları mahv olduğu **(Ve izessemâü füricet)** (Ayet 9) ve ruhu hayvanîye şak

olduğu, yarıldığı, ruhu insanîden infilâk eylediği **(Ve izel cibâlü nüsifet)** (Ayet 10) ve azaları dağları fani olub savrulduğu **(Ve izer rüsülü ukkitet)** (Ayet 11) ve sevab ve ikab melekleri taayyün olundukları, beşareti ruh ve rahatı yahud azabı, kerb (gam gussa) ve zilleti isal için kendilerine taayyün olunan mikata (tayin olunan vakte) baliğ oldukları vakit **(Lieyyi yevmin üccilet)** (Ayet 12) o melâike, ameller vaktinde sevab ve ikabın acilen verilmesi muamelesinden büyük bir gün için te'hir olundular. Yahut mana: beşerin resulleri olan enbiyanın taayyün ve muti ile asi, said ile şaki arasını tefrik için kendilerine taayyün olunan mikata baliğ oldular. Enbiya, muti , asi, said ve şakiden her birini simalarından bilirler.

(Ayet 13) **(Liyevmil faslı)** Saida ve eşkiya arasını ayırma günü için te'hir olundular. Eğer kıyamet, kıyameti kübra ile te'vil olunursa mana: âsifât (şiddetli yel) ile kuvayı nefsaniye yıldızları mahv olduğu, ruh nurunun kendinde te'siri ile akıl semasının yarıldığı, kıyameti vustada tecelliyat sıfatı ile sıfatı nefis dağları, belki tecelliyi zatî ile nefis, kalb, akıl, ruh dağları ve onlarda eşyanın kâffesi fani olub savrulduğu, fenadan sonra beka halinde yeniden ihya ile neşr edici resuller taayyün olunduğu vakit o resuller, cem'den sonra fark vakti için te'hir olunmuştur, o da beka ve faslı hali olan cem vaktinden o vakte kadar te'hir kılınmışdır.

(Ayet 15) **(Veylün yevmeizin lilmükezzibîne)** Bu iki kıyametin birisini tekzib eden cezadan mahcublar için veyl hasıldır. **(Veylün yevmeizin)** ayeti ile ondan sonra ki ayetler, vaid olunan kıyametin, kıyameti suğra olduğuna delâlet eder.

(Ayet 30) **(İntalikuû ilâ zillin zî selâsi şu'âbin)** Onlara, «Ey kıyameti tekzib eden mahcublar, siz, zakkum ağacının gölgesine gidiniz.» denilir. Zakkum ağacı, nefisi habisei mel'uneyi insaniyedir ki kendi sıfatları ile hicablanmış ve zatı karanlığı ile vahdet nurundan kesildiği vakit beden arzında kökleşerek narı tabiatde yetişir ve nefsin behimî, şeytanî, seb'û (yırtıcı) şubelerine ayrılarak büyür o da hevayı nefs muktezasıyla amel eden, vehme mağlub olmuş bir kuvveyi melekutiyedir, **(Lâ zalîlin)** (Ayet 31) o gölge, tuba ağacının gölgesi gibi gölgeleyici değildir. Tuba ağacı, akıldan sadır olan, ef'alde vahdet ve vahdaniyet nuruyla nurlanmış olan ve birbirine zıd muhtelif şubelere ayrılmıyan nefsi tayyibedir ki revh ve rahatı ifade etmekte, bunun hali, ötekinin hali gibi değildir. **(Velâ yuğnî minel lehebi)** (Ayet 31) Kişiyi, heva ateşinin yalınından ve baki olmıyanın talebi zahmetinden men de kılmaz.

(Ayet 32) **(İnnehâ termî bişererin)** O nefsi habise ağacı, temennı eylediği şeylerden mahrumiyetle beraber yanar dağlar gibi davai azime ve temenniyatı batıla kıvılcımları saçar.

(Ayet 35) **(Hâzâ yevmü lâ yentikuûne)** Bu gün bir gündür ki, nutuk aletlerinin fıkdanında ve ağızlar mühürlenmekle söylemeğe izin olmadığından onlar söyleyemezler ve i'tizara kadir olamadıklarından i'tizarda edemezler. Bu gün uzunluğunun nihayeti olmıyan uzun bir gündür. Muhtelif mevkıfları (duraklar) vardır. Bazı mevkıflarda onlar için söylemek mümkün olur. **(Hâzâ yevmül faslı cemağnâküm vel'evvelîne)** (Ayet 38) Bu gün fasıl günüdür, sizi umumi bir haşr ve toplantı ile ayni cem'i vücudda evvelkiler ile beraber topladık. Sonra sizden saida ve eşkiya arasını tefrik eyledik. Yahud mana: saidadan sizi ayırmakla aranızı fasl eyledik ve sizi sizden evvel olmuş olan eşkiya ile narda cem' ettik. **(Fe in kâne leküm keydün fekîduni)** (Ayet 39) İmdi eğer sizin yapılacak bir hileniz var ise yapınız. Bu kelam onları ta'ciz ve makhuriyetlerini ve azabın ref'inde hile edemiyeceklerini beyandır.

(Ayet 41) **(İnnel müttekîne fî zilâlin)** Tahkik, nefsin sıfatlarından ve amellerinin hey'etlerinden pâk olanlar ve tecerrüt edenler sıfatı ilahiye gölgelerindedirler, **(Uyûnin)** (Ayet 41) ve sıfatı ilahiye tecelliyatından müstefat olan ulum ve maârif, hüküm ve hakayık kaynaklarında **(Vefevakihe mimmâ yeştehûne)** (Ayet 42) ve iradeleri iktifasıyla iştiha eyledikleri idrakat ve muhabbet lezzetleri yemişlerindedirler.

(Ayet 43) **Külû veşrebû heniy'en bimâ küntüm ta'melune)** Onlara «Sizin yapmış olduğunuz pâk ameller ve kalbî riyazatlar sebebiyle buyurunuz müreffehen bol bol o yemişlerden yiyiniz, o kaynaklardan içiniz» denilir. **(İnna kezâlike neczîl muhsinîne)** (Ayet 44) Tahkik biz, **(El ihsanü en ta'büdellahe keenneke terahü)** kavli mucibince sıfat ve sıfat verasından zat müşahedesi makamında Allah'a ibadet edenleri böylece mükafatlandırırız.

(Ayet 48) **(Ve izâ kıyle lehümürke'û lâ yerke'ûne)** Ve mahcublara, tecebbür (kibirlenme, böbürlenme) ve istikbarı (ululanmayı) terk ile feyzin kabulü için, tevazu ediniz, inkisar ile huşu ediniz, denildiği vakit, kabul ve inkıyad etmezler. İşte helâklerini mucib olan kabahatleri de budur.

Mürselat suresi tamamdır.

NEBE' SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1 - 2) **(Amme yetesâelûne. Aninnebe'il' azîmi)** Nebe'i azim, kıyameti kübradır. Bu sebebden Emirilmü'minin Ali Aleyhiselam hakkında «O nebe'i azim ve feleki yûh dur (güneşdir)» denilmişdir. Yani hakikat ve şeriati cami olmasından hakikat ve şeria itibariyle cem ve tafsildir demektir.

(Ayet 17) **(İnne yevmel faslı)** Tahkik, insanların beynini fasl, saidayı, eşkiyadan temyiz ve hey'et ve suretlerinin, ahlâk ve amellerinin tefavüt ve tenasübü itibarı ile, iki fırkadan her bir taifeyi tayin eden gün **(Kâne mîkâtâ)** (Ayet 17) Allah'ın indinde ilminde ve hükmünde halkın, ona müntehi olduğu muayyen bir had, muvakkit bir vakit olmuştur. **(Yevme yünfehu fîssûri)** (Ayet 18) Surda nefh olunduğu, ervahın cesetlere ittisali ve cesedlerin hayata rücûları gününde **(Fete'tûne efvâcâ)** (Ayet 18) siz akide ve amellerin tebâyün ve ihtilafı ve tevafuku iktizasına göre her fırka imamıyla beraber olduğu halde muhtelif fırkalar olarak gelirsiniz.

Muaz radiyallahü anh'dan mervidir ki, Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem'e bu ayetten sordu. Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem «Ya Muaz büyük bir işden sual ettin» dedi ve mübarek gözlerini aşağıya salarak «Ümmetimden bazısını maymunlar, bazısını hınzırlar suretinde, bazısını başları eğilmiş, ayakları yüzleri üstünde olduğu halde yüzü üzerine sürünüyor, yani dünyada ki sıfatının aksine baş aşağı olarak, bazısını kör, bazısını sağır ve dilsiz, bazısını dilleri göğüslerine sarkmış, ağızlarından irin akar, herkes onlardan sakınır, bazıları elleri ayakları kesilmiş, bazıları ateşden dallara asılmış, bazıları leşden daha fena kokar, bazıları derilerine yapışık katrandan, büyük cebeler giymiş oldukları halde on sınıf üzre haşr olunurlar. Amma maymun suretinde haşr olunanlar, koğuculuk edenlerdir, hınzır suretinde haşr olunanlar haram yiyenlerdir, yüzü üzerine sürünenler, faiz yiyenlerdir, kör olanlar hükümde cevr ve zulüm edenlerdir, sağır ve dilsiz olanlar, amellerini görüp beğenenlerdir, dillerini çiğneyenler, sözleri amellerine uymayan alimler ve kıssa hevanlardır (masal söyleyen meddahlardır), elleri ve ayakları kesilenler, komşularına eza edenlerdir, leşden daha fena kokanlar, şehvet ve lezzete tabi ve mallarında Allah'ın hakkını

men edenlerdir, katran cebeler giyenler kibir ve fücur ehli olanlardır» buyurdular.

(Ayet 19) **(Ve fütihatissemâü)** Ruhun bedene avdeti zamanında havası zahire ve batına kapıları ile ruh seması açılır. **(Fekânet ebvâba)** (Ayet 19) O vakit ruh, seması, çok kapılı olur ki, o kapılar şuur tarikleridir. Çok oldukları için güya semanın kâffesi kapılar olmuşdur. **(Ve süyyiretil cibâlü)** (Ayet 20) Ve mahşerde zahir olacak hey'et ve sıfatları gözlerden setr eden ebdan ve azadan o sıfatların zuhuruna mani olan hicab dağları giderilir. **(Fekânet serâbâ)** (Ayet 20) Dağılmak ve eczası müteferrik olmak hususunda o dağlar lâ-şey gibi olurlar.

(Ayet 21) **(İnne cehenneme kânet mirsâdâ)** Tahkik, tabiat cehennemi, herkesin orada beklendiği ve gözlendiği bir hududdur, orada melekler insanları gözler. «Sizin hiç biriniz, oraya gelmeden olmaz» kavli kerimi mucibince, saida dahi oradan geçerler. Caferi Sadık Aleyhisselâm'a bu ayetten sual olunup «Siz de cehenneme uğrayıcı mısınız?» denildikde «Biz, o cehennemi sönük olduğu halde geçdik» buyurdular.

Eşkiyanın ise cehennem karargâhları olduğundan **(Littâğîne meâbâ)** (Ayet 22) buyurulmuşdur. Yani tabiat cehennemi, tuğyan sahiblerine meâb, sığınacak yer, yuva olmuşdur. **(Lâbisîne fihâ ahkaâbâ)** (Ayet 23) Onlar, o tabiat cehenneminde eğer itikadları batıl ve fesad ise gayrı mütenahi ve eğer itikadları sahih ve amelleri kötü ise amelleri heyetlerinin rusuhu iktizası üzere mütenahi ve mütenabi uzun zamanlar duruculardır. **(Lâ yezûkûne fihâ berden velâ şerâbâ)** (Ayet 24) Orada yakın eserinden, revh ve rahatdan ve muhabbet, zevk ve lezzetden de bir şey tadamazlar. **(İllâ hamîmen ve ğassâka)** (Ayet 25) Ancak cehli mürekkeb eserinden kaynar su ve cevahiri gasikaya meyl ve muhabbet hey'etleri zulmetinden akan suyu içerler.

(Ayet 26) **(Cezâen vifâka)** İrtikâp ettikleri amellere, takdim eyledikleri ahlâk ve akaide muvafık bir ceza olmak üzere onu içerler. **(İnnehüm kânu lâ yercûne hisâbâ)** (Ayet 27) Bu azap, onlara mükâfatı beklememelerinden ve ayat ve sıfatı tekzip etmeleri rezail ile mevsuf olmaları yüzünden, yani ilim ve amellerinin fesadından ileri gelmiştir. Çünkü ceza ümidile salih amel işlememişler ve ayatı tasdik etmeleri için bir ilim de bilmemişlerdir. **(Ve külle şey'in ahseynâhü kitâbâ)** (Ayet 29) Ve biz, nüfusu semaviye sahifelerinde ve kendi nefisleri sahifelerinde yazmak suretiyle amelleri suretlerinden ve itikatları heyetlerinden her bir şeyi zabt ve ihsa etmişizdir.

(Ayet 30) **(Fe zûkûfelen nezîdeküm illâ azâbâ)** İşte o ameller sebebiyle, ziyadesiz ve onlara muvazi olan azabı tadınız, Size tatdırılan aynıyla o amellerinizdir. Maadası değildir. Yani onların tadını tadınız. Biz, bir şeyi ziyade etmeyiz, ancak sizin o gaflet ettiğiniz, unuttuğunuz amellerle tâzibdir.

(Ayet 31) **(İnne lilmüttekîne mefâza)** Tahkik müttekiler, yani işlerinde şeriatın ve aklın tayin eylediği itidal haddinden tecavüz eden tuğyan sahiplerinin mukabili olan ve işlerinde rezailden ve kötü heyetlerden pâk olan kimseler için tuğyan sahiplerinin karargâhı olan ateşden füyuz ve necat, **(Hadâika)** (Ayet 32) ahlâk cennetlerinden bahçeler **(Ve a'nâbâ)** (Ayet 32) ef'al ve heyetleri yemişlerinden üzümler **(Ve kevâibe etrâbâ)** (Ayet 33) ve rütbelerde mütesavi ef'al cennetinde asarı esma suretleri **(Ve ke'sen dihâkaâ)** (Ayet 34) ve asar muhabbeti ve lezzetinden zencebil ve kâfur ile karışık dolu kâseler vardır. Çünkü asar ve ef'al cennetinin ehli, asar ile müessirden, atâ ile mutîden mahcub oldukları için onların, asarın verâsında matmahı nazarları yoktur. **(Atâen hisâba)** (Ayet 36) Onların himmetleri ve matmahı nazarları itibarıyla bu atâ, onlara kifayet eden bir atâdır. Çünkü istidatları kasır olduğundan bunun verâsında bir şeye müştak olmazlar. Zevkleri hasebile onlar için oldukları halden daha lezzetli bir şey yoktur.

(Ayet 37) **(Rabbissemâvâti vel'ardı ve mâ beynehümerrahmâni)** Onlara bu atâyı veren, Rahman'dır. Zira atâları naimi zahirei celiledendir, batınai dakikadan değildir. Binaenaleyh meşrebleri Rahman ismindendir, başkasından değildir. **(La yemlikûne minhü hitâbâ)** (Ayet 37) Sıfat makamına vasıl olmadıklarından onların mükâlemede hazzı yoktur, Rahman'dan bir hitaba malik ve sahip olamazlar.

(Ayet 38) **(Yevme yekûmürrûhu vel melâiketü saffâ)** Ruhu insanî ve kuvayî melaikesi mertebelerinde saf saf olarak durdukları, kaim oldukları zaman **(Lâ yetekellemûne illâ men ezine lehürrahmânü)** (Ayet 38) hiç tekellüm etmezler, ancak Rahman'ın, ezelde kendisine mükâleme istidadı hazırlamak ve kolay kılmak ve tezkiye ile bu istidadı fiile çıkarmakla tevfik eylediği kimse tekellüm eder. **(Kale sevâbâ)** (Ayet 38) Ve o kimse batıl değil Hak sözü söyler. **(İnnâ enzernâküm azâben karîbâ)** (Ayet 40) Biz, sizi fasid amellerden olan fasık hey'etler azabıyla inzar ettik, korkuttuk. Bundan daha baîd olan azap, kahru suht ile değil, o azapta kendi ellerinin takdim eylediği azapdır. Allah'ı Tealâ a'lemdir.

Nebe' suresi tamamdır.

NAZİAT SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Vennâzi'âti ğarkan)** Şevk ve muhabbet denizinde garkoldukları halde kendilerine Cenab'ı Hak'ka çekilmek galebe eyleyen **(Vennâşitâti neştan)** (Ayet 2) ve tabiat esaretinden ve nefis makarrından yani beden alâkalarından ve nefis sıfatları kayıtlarından kurtulan **(Vessâbihâti sebhan)** (Ayet 3) ve sıfat denizlerinde yüzen **(Fessâbikati sebkan)** (Ayet 4) ve vahdette fena makamında ayni zata sebk eden **(Fel müdebbirâti emra)** (Ayet 5) cem'den sonra tafsil makamında kesrete rücû ile Hak'ka davet ve hidayet ve nizam işine tedbir edici olan nüfusu müştaka hakkı için, yahut manâ: Maşrıkdan mağribe seyr ve hareket eden ve bir burçdan diğer burca çıkan ve eflâkinde yüzen ve seyirde bazısı bazısına sebkat eden, kendilerine ve seyirlerine menut olan hususlarda âlemi tedbir eden kevakibi seyyare hakkı için, yahut manâ: Parmak ve tırnaklara kadar olan aksa'i bedenden nez'de gark oldukları halde ervahı beşeriyeyi cesetlerinden nez' eyleyen **(Vennâşitâti neştan)** (Ayet 2) ve ervahı bedenden ihraç eden **(Vessâbihâti sebhan)** (Ayet 3) ve memur olduğu hususlarda cari olmakda yüzücü olan **(Fessâbikati sebkan)** (Ayet 4) memur olduğu işlerde sebkat eyleyen **(Felmüdebbirâti emra)** (Ayet 5) emrolunduğu şey'i emrolunduğu vechile tedbir eyleyen nüfusu melekiyye ve melaike hakkı için elbette siz ba's olunacak, yani öldükten sonra diriltileceksinizdir. Mahzuf olan bu cevaba **(Yevme tercüfurrâcifetü)** (Ayet 6) kavli delalet eder. Yani arzı cesedin ve cibali azanın, hareket eylediği, sarsıldığı birinci nefha, yahut ruhun bedenden çıkdığı vakit **(Tetbe'uhar râdifetü)** (Ayet 7) ba's ile ihya eylemek demek olan ikinci nefha, o birinci nefhaya baliğ olur.

(Ayet 8) **(Kulûbün yevmeizin vâcifetün)** Haleti nez'de hareketin vukuu zamanında kalpler, muzdariptir, **(Ebsâruhâ haşi'etün)** (Ayet 9) ve sahiplerinin gözleri zelildir. **(Yekulûne einnâ lemerdûdûne fil hâfirati)** (Ayet 10) Ba'sı inkâr eden mahcuplar inkâr tariki üzre **(Eizâ künnâ izâmen nahireten)** (Ayet 11) «Biz, çürümüş kemikler halini aldıkdan sonra tekrar eskiden olduğumuz hayata red olunur muyuz? **(Kalû tilke izen kerretün hâsiretün)** (Ayet 12) Eğer bu iş sahih olursa, o takdirde biz zarar ve hüsranda oluruz» dediler.

(Ayet 13) **(Fe innemâ hiye zecretün vâhidetüm)** O redfe ba's ile hayata iade eyleyen hareket, ancak bir sayhadır ki, o da müfarekat

etmiş olan ruhun, ervahı kabil olan maddeye taallukundan defaten ve fethiyyen ruh israfilinin te'siridir. İşte o vakit kıyameti suğra günüdür. **(Fe izâhüm bissâhireti)** (Ayet 14) Bu nefhada onlar, birdenbire kendilerini sahirede (kıyametteki yer) bulurlar. Yani nefh ile sahirede olmaları bir andadır. Sahire beyaz ve düz bir yerdir, yani kâmil olmıyarak müfarık (ayrılan) olan ruhu insanî âlemidir. Bu âlem, kâmillerin me'vası olan âlemi kuddüs semasına nisbetle arzdır. Nurunu ve bisatını itibariyle bu âleme sahire tesmiye olunmuştur. Yahud, nakıs olan insanların ervahının maddeye incizabı zarurî olmak dolayısıyla ruhu hayvanîyeye muttasıl olacağından sahire ile murad, ruhu hayvanîdir. Beyaz olmasından ve eczasının müstevi olmasından, sahire ile ba's zamanında ruhun sebebi ittisali olan mahalle işaret olmakta mümkündür.

(Ayet 15) **(Hel etâke hadîsü mûsâ)** Habibim, tahkik, sana Musa'nın haberi geldi. **(İz nâdâhü rabbühü bilvâdil mukaddesi tuvâ)** (Ayet 16) Rabbi onu vadiyi mukaddesde çağırdı. Vadiyi mukaddes, mevadda taallukdan mukaddes olduğu için ruhu mücerret âlemidir ki, bütün mevcudat, ecsam, ve nüfus, o alemin tayyında ve tahtı kahrında muntavi olduğu için ismi Tuva'dır. Bu âlem, sıfat âlemidir. Mükâleme makamı, bunun tecelliyatındandır. Bu sebebden Musa, bu vadide nida olunmuşdur Bu alemin nihayeti, Resulullah'ın, Cibril'i kendi sureti üzre orada görmüş olduğu ufku alâdır.

(Ayet 17) **(İz heb ilâ fir'avne innehu tağaâ)** Ey Musa firavuna git, zira o, tuğyan eyledi. Yani eneiyyeti ile zahir oldu. Bunun beyanı, firavun, kuvvetli bir nefis sahibi, hakim ve alim idi. Ef'al vadisinde sülûk ve sıfat vadisini kat' ve eneiyyeti ile ihticabı ve rububiyet sıfatını inhal ile nefsine nisbet eyledi. İşte firavunun teferrûğu ceberut ve tuğyanı bu idi. Binaenaleyh firavun, tevhidi sıfat makamında nefis ve havas ile kaim olduğundan ve bu da hicabların en kuvvetlisi bulunduğundan Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in haklarında «İnsanların en şerlisi, kıyameti kopduğu halde hayatda bulunandır» buyurduğu kimselerden olmuştur.

(Ayet 18) **(Fekul hel leke ilâ en tezekkâ)** «Sen benlikden fani olmakla tezkie olmak, temizlenmek ister misin? **(Ve ehdiyeke ilâ rabbike fetahşâ)** (Ayet 19) Ve ben seni hakikî bir mârifet ile vahdeti zatiyeye hidayet edeyim de, eneiyyetin, benliğin yumuşayarak fani olasın» de. **(Fe'erâhül' âyetel kübrâ)** (Ayet 20) Heman Musa, tevhid ilmi ve hidayeti hakkanîye ile fir'avuna hüviyeti hakikîyeyi gösterdi. Fakat firavun hicabının kuvvetinden ve tevehhümünün kökleşmesinden göremedi. **(Fekezzebe ve asâ)** (Ayet 21) Kendisinin

bâliğ olduğu makamın ilerisinde bir mertebe olduğunda Musa'yı tekzip, ve teferrûğu ve utuvvu (serkeşlik ile karışık kibirlenme) sebebi ile Musa'nın emrine asi oldu. **(Sümme edbere yes'â)** (Ayet 22) Sonra halinin kötülüğünden, bulunduğu tevhidi sıfat makamından gerileyerek, inadından ve nefsinin istilâsından ve dava ile şiddeti zuhurundan bilkülliye nefis makamına teveccüh ve rücû etti. Mekaidi (hileler) şeytanîye ve hileyi nefsanîye ile Musa'nın def'ine çalışmağa başladı. Bu sebebten Cenabı Kuddüs'den matruden (tardolunarak) red olundu ve hicabı ziyadeleşerek **(Ene rabbükümül' a'lâ)** (Ayet 24) «Ben, sizin en yüksek rabbinizim» sözü ile tezahür eyledi. Yahud manâ: eneiyetinin şiddetle zuhurundan ridayı kibriyasında Hak'ka münaza eyledi, onun için kahr ve mel'un olarak cehenneme atıldı. Hadisi kudsîde «Azamet benim gömleğim, kibriya da ridamdır. Herkim bunların birisinde bana münaza ederse onu ateşe atarım» buyurulmuştur. İşte bu kahır **(Fe'ehazehullahü nekâlel'âhireti vel'ûlâ)** (Ayet 25) kavlinin manâsıdır. Bu tezahürü sebebile Allah Tealâ Hazretleri firavunu ahiret ve dünyada bukağılı olarak ahz eyledi. **(İnne fî zâlike le'ibreten limen yahşâ)** (Ayet 26) Tahkik, bu ahz ve intikam muamelesinde, korkanlar için ibret vardır ki onlar huşu ederek nefisleri kırılır ve yumuşar, Hak'ka karşı zuhur etmezler.

(Ayet 34) **(Feizâ câetittâmmetül kübrâ)** Herbir şeyi vurup mahveden vahdeti zatîye nurunun tecelli eylediği vakit, **(Yevme yetezekkerul' insânü mâ se'â)** (Ayet 35) o vakit insan, mebdei fıtratından makamat ve derecatda sülûkuna ve fenasına ve vasıl olasıya kadar geçirdiği tavırlardaki mesaisini tezekkür ederek saiyine şükr eyler. **(Ve bürrizetil cahîmü limen yerâ)** (Ayet 36) Ve tabiatı âsariye narı, hicabtan kurtulup nurullah ile görenlere zahir kılınır, mahçub ve körler o nar ile yandıkları halde göremezler. O vakit, basiret ehli olan zatın şuhudunda insanlar, iki kısım olurlar. **(Fe'emmâ men tağaâ)** (Ayet 37) Amma fıtratı insaniye tavrını teaddi, adalet ve şeriat rütbesini tecavüzle behimiyet ve sebu'iyet (yırtıcılık) mertebesine sukut ve teaddisinde ifrat eden **(Ve âserel hayâted dünyâ)** (Ayet 38) ve lezzeti süflîyeye muhabbetle, hayatı hissîyeyi, hayatı hakikîye üzerine tercih eden, **(Feinnel cahîme hiyel me'vâ)** (Ayet 39) onun me'va ve mercii cahîmdir.

(Ayet 40) **(Ve emmâ men hâfe makâme rabbihi)** Amma kalb makamına terakki ve nefis üzerine Hak Tealâ'nın kayyumiyetini müşahede ile Rab'binden havf eden, korkan **(Ve nehen nefse anil hevâ)** (Ayet 40) ve Rab'binin kahır ve ikabından korkusu sebebi ile,

nefsini, heva ve arzusundan nehy ve men eden kimse **(Feinnelcennete hiyel me'vâ)** (Ayet 41) derecatı iktizasına göre, tahkik, onun me'vâsı cennetdir.

(Ayet 42) **(Yes'elûneke anissâ'ati eyyâne mürsâhâ)** Habibim, sana, kıyametin ikameti anından sorarlar. **(Fîme ente min zikrâhâ)** (Ayet 43) Kıyametin ilminden ve zikrinden sen ne şeydesin? **(İlâ rabbike müntehâhâ)** (Ayet 44) Kıyametin ilmi, ancak Rab'bine müntehidir, zira kıyameti arif olan, ancak evvelen, ilmi Allah'ın ilmi ile mahv olan sonra, zatı Allah'ın zatında fani olan kimsedir. Binaenaleyh o kimse nasıl bilir, onun ilmi de zatı da yoktur. O halde sen de, senin gayrin de kıyamet ilminde neredesiniz? Belki kıyameti, ancak yalnız Allah Tealâ bilir. **(İnnemâ ente münzirü men yahşâhâ)** (Ayet 45) Sen, ancak kıyamete takliden imanı dolayısiyle kıyametden korkanı korkutucusun. **(Ke'ennehüm yevme yerevnehâ lem yelbesû illâ aşiyyeten ev duhâhâ)** (Ayet 46) Onlar, kıyameti gördükleri vakit ancak bir akşam, yani Hak nurunun, cesedlerde gurubu veya bir kuşluk, yani Hak nurunun mağribinden tulûu vaktinden fazla durmamış gibidirler. Yani vahdetde fena ile kıyameti görmeleri vaktinde kendilerinin asla vücudları olmadığını, ancak his ile ihticap ve âlemi ecsamda, veya akıl ile ihticab ve âlemi ervahda lebs ile vücudlarının bir tohumdan ibaret olduğunu teyakkun ederler, iyiden iyiye bilirler. İşte «İki adımdır, attığın vakit vasıl oldun» diyenin muradı bu iki âlemdir ki kevnini geçtiğin halde vasıl oldun demektir. Allah a'lemdir.

Naziat suresi tamamdır.

ABESE SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Abese ve tevellâ)** Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem, Habib olduğu için Rab'binin terbiyesinde idi. Binaenaleyh ne vakit Cenabı Nebi'nin nefsi kerimi, ondan nuru Hak'kı mahcub edecek bir sıfatla zahir olan hatta Allah ile olmayarak nefsiyle bir hareket bile etse hemen muatebe ve te'dib olunurlardı. Nitekim «Beni Rab'bim te'dib etti ve te'dibini çok güzel yapdı» buyurmuşdur. Bu te'dib ve terbiye ta ki ahlâkı ilahîye ile tahalluk edinciye kadar devam etti. Çünkü ahlâkı ilahîye ile tahalluk, vusul ve fenadan sonra,

ahlâkı ilahîye ile tahakkuk ise telvinin intifasında (ortadan yok olmasında) ve temkin vaktinde istikametden ibaret olan hali bekadadır. Hazreti Nebi Aleyhisselam, büyüklere zahir hal ile nazar edip zenginlerin zenginliğini gözünde tazim ve kavminin imanı ile islamiyetin kuvvetleşeceğini itina, fakiri ve imanını ihtikâr edince derhal tembih olundu ki, senin gibi bir nebinin zahir hale nazar ederek kuvvetli ve zengin ile zayıf ve müstait olan bir talibden meşgul olması lâyık değildir. Belki senin nazarın istidat ve kabulu imana maksur (hasr olunmuş) olması vacip ve lâzımdır. Başkasını değil, ancak bunu itibar edip, zahir ile batından mahcub olmayasın. Belki kendisinden iraz olunan fakirin, tezkiye ve tahliye ile amel edip haddi kemale baliğ ve hidayet bularak gayrisini de hidayet etmesi, imanına tasaddî edilen ganînin de ademi istidadından veya inat ve istikbarından iman etmemesi muhtemeldir.

(Ayet 7) **(Ve mâ aleyke ellâ yezekkâ)** Onun islamdan imtinaında sana bir beis yoktur. **(Kellâ)** (Ayet 11) Cenabı Nebi Aleyhisselam'ı bu halden men etmektir. Bu sebepten bu ayetin nüzulünden sonra Nebi Aleyhisselâm'ın asla bir ganîye tasaddî etmediği ve hiç bir fakire de yüz ekşitmediği rivayet olunmuştur.

(Ayet 13) **(Fî suhufin mükerremetin)** Allah indinde tekrim olunmuş sahifelerdeki o sahifeler, Kur'an'ın levhi mahfuzdan evvelen kendilerine nazil olduğu nüfusu semaviye levhalarıdır. **(Merfû'atin)** (Ayet 14) Kadr ve mekanı refi' olunmuş **(Mutahharatin)** (Ayet 14) tabâyi'in denis ve tagayyürâtından pâk **(Bieydî seferetin)** (Ayet 15) o elvahda müessir olan ukulu mukaddese ketebesinin elleri ile terfî ve tathir olunmuş **(Kirâmîn bereretin)** (Ayet 16) o ukulu mukaddese şereflerinden ve Allah'a kurbiyetlerinden kerem sahibleri ve mevaddan takaddüsleri ve cevherlerinin taallukatdan tenezzühleri cihetiyle birr ve takva sahibleridir. Kur'an'ın nasihat kabul edenlere zikr ve nasihat olduğunu beyandan sonra insanın küfran ve ihticabtan hattâ tezekkire muhtaç olmasından taaccüb eyledi. Ve mebadiyi hilkatinden ve nefsindeki ahvalinden ve nefsinden hariç olub onlarsız hayatın mümkün olamadığı şeylerden bahs, ve his ile kendileri ile mün'ime istidlâl mümkün olan zahir nimetleri tâdâd eyledi. Ve mu'cidi mün'imin mârifetini ve şükrü ile kıyamı mucib olan işbu ahvalde nazar ve Kur'an'ın nüzûlüyle vaiz ve tezkir ve sem'i gibi ıki delilin ictimaı ile beraber insanın **(Lemmâyakdi mâ emerehu)** (Ayet 23) uzun zamanda nimetlerini kemalini fiile ihrac etmekte istimal ile ve nimetlerle mün'im olan zata vuslat etmekle Allah Tealâ'nın emr eylediği nimetin şükrünü kaza etmediğini, belki nimetlerle ve nefsiyle Allah Tealâ'dan mahcub kaldığını takrir eyledi.

(Ayet 33) **(Feizâ câetissâhhatü)** Akıl ve hisleri gideren nefhai evvelî geldiği vakit demektir. **(Yevme yefirrul mer'ü min ahîhi)** (Ayet 34) O günde herkes kendi işine ehemmiyet verir. Kendisine olan halin şiddetinden, ve ona zahir olan nefsinin haliyle iştigalinden, başkasına fariğ olmak için vakit bulunamaz. O gün insanlar iki kısma ayrılır. Bir kısmı zatlarının nuru ve safası sebebiyle yüzleri parlak ve ziyalı olan, mülaki oldukları cennet nimetleri ve amelleri heyetleri ile müjdelenmiş olmaları ile gülücü ve sevinici saidlerdir. Bir kısmı da zatlarının zulmeti ve küfürlerinin karalığı ile yüzleri kararmış, fısk ve fücurlarının, kötü amellerinin eserleri ile tozlanmış şâkilerdir. **(Ülâike hümül keferetül feceretü)** (Ayet 42) Bunların yüzlerindeki karalık ile toz toprağın ictimaına sebeb küfür ve fücurlarının ictimaı olmuşdur.

Abese suresi tamamdır.

TEKVİR SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(İzeşşemsü küvviret)** Ruhun bedenden kabz ve izalesi ve hayatdan ibaret olan ziyasının tayyı ile ruh güneşinin katlanıp sarıldığı **(Ve izennücûmün kederet)** (Ayet 2) nurunun gitmesiyle havâs yıldızlarının kederlendiği **(Ve izel cibâlü süyyiret)** (Ayet 3) ve aza dağlarının parçalanarak toz gibi olmak suretiyle yürütüldüğü **(Ve izel'i şârü uttilet)** (Ayet 4) ve gezmekte kendilerinden istifade edilen ayak parmakları yürümekte istimalden tatil olunduğu, yahud, Arab'ın, en nefis mallarına aşar denildiğine göre manâ: kendilerinden intifa' (menfaatlenilen) olunan nefis malları tatil olunduğu **(Ve izel vuhûşu huşiret)** (Ayet 5) ve kuvvayı hayvaniye ve hûş ihlâk ve ifna olunduğu, yahud mana: ba's zamanında ihya ile haşr olunduğu, **(Ve izel bihârü sücciret)** (Ayet 6) ve eczayı anasırın bazısı bazısına akmak suretiyle her bir cüz'i aslına karışarak bir deniz olmuş gibi denizlerin dolduğu **(Ve izen nüfûsu züvvicet)** (Ayet 7) ve her nefis mücanis (hem cins olan, benzeyen) ve müşakil (uygun gelen) olduğu sınıfa katılıp toplanarak her nefis kurenâsıyla eşkiya ve saida sınıflarına ayrılarak nefislerin çift olduğu **(Ve izel mev'üdetü süilet)** (Ayet 8) ve nefsi hayvaniyenin beden kabrinde diri diri gömerek helâk eylediği nefsi natıka kızının sual olunduğu **(Bieyyi zenbin kutilet)** (Ayet 9) ve gazab ve şehvet ve sairleri gibi günahlardan nefsi natıkayı istilâsına ve havâs ve ef'alinden men eylemesine ve ihlâkına sebeb

olan günahın izharı nefsi hayvanîyeden taleb olunduğu, -o günahın zuhura getirilmesi o günahını izharını taleb etmekden, ondan su'al ile kinaye olunmuştur- **(Ve izes suhufu nüşiret)** (Ayet 10) ve amel hey'etlerinin mevcud bulunduğu kuvva ve nüfus sahifeleri dağıtıldığı - çünkü ölüm zamanında ve ruh güneşinin kıvrılıp dürüldüğü vakit, bu sahifeler tayy olunur, ba's ve bedene avdet zamanında o sahifeler neşr olunur -, **(Veizessemâü küşitat)** (Ayet 11) ve ruhu hayvaniye yahud akıl semasının giderilip izale olduğu **(Ve izel cahîmü su'iret)** (Ayet 12) ve tabiat cehenneminde kahr ve gazab asarının ateşi, mahcublar için yakıldığı, **(Ve izel cennetü uzlifet)** (Ayet 13) ve mütteki olanlar lütuf ve rıza asarının nimetlerinin yakınlaşdırıldığı vakit, **(Alimet nefsün mâ ahdarat)** (Ayet 14) her bir nefis, hazırladığı şeyi bilir ve unutmuş olduktan sonra o şeye vakıf olur.

(Ayet 15 - 16) **(Felâ uksimü bil hünnesi elcevâril künnesi)** İmdi yuvalarına dahil olan hayvanat gibi burclarına dahil olan, rücû ve ceryan edici kevakibi seyyareye, yahud manâ, cârî ve mevzi'lerine dahil ve bedenlerine racî olan nefislere **(Velleyli izâ as'ase)** (Ayet 17) ve ruhun taalluku ve ruh güneşi nurunun tulû'u zamanında nuru hayat ile zulmetinin gitmesinin başlamasıyla dönen ölü cesedinin zulmeti gecesine **(Vessubbihi izâ teneffese)** (Ayet 18) ve ifadei hayat ile bedende intişar eylediği zaman ruh güneşinin tulû'u nurunun eseri sabahına kasem ederim ki **(İnnehu lekavlü resûlin kerîmin)** (Ayet 19) tahkik, Kur'an, insanın kalb ve aklında üflüyen Ruh'ul Kuds'ün sözüdür.

(Ayet 23) **(Ve lekad reâhü bilufukil mübîni)** Tahkik, Muhammed (A.S.) Ruh'ul kuddusü, ufku mübînde gördü. Ancak ufku mübin, tavrı kalbin ruha vilâ' eden nihayetidir ki nefesi kudsînin, ilka mahalli orasıdır. **(Ve mâ hüve alel ğaybi bidanin)** (Ayet 24) ve Muhammed haber vermekde olduğu gayb üzre müttehim değildir, zira vehim şeytanı ile tahayyül cinnînin ona istilâsıyla kelamını karışdırması, manâyı kudsînin, vehmî ve hayalî şeylerle imtizacı mümtenidir. Çünkü Muhammed'in aklı setr olunmamış, belki vehim şaibesinden saf olmuşdur. **(Ve mâ hüve bi kavli şeytânin racîmin)** (Ayet 25) Kur'an, recm olunmuş vehim şeytanının ilkasından da değildir ki, vehmî olmak ihtimali olsun, zira vehim şeytanı, ruh nuru ile recm olunmuşdur.

(Ayet 26) **(Fe'eyne tezhebûne)** O halde nereye gidiyorsunuz? Yani bu kelâmın vehmin ilkasından ve mezcinden, sahibinin de mecnunluktan ba'id olduğu hiç bir kimseye hafi, (gizli) değildir. İmdi her kim bu yollarda suluk edipde Kur'an'ı umuru selâseden birine nisbet ederse, sevabtan çok uzak düşmüşdür ki, bir vechiyle sevaba

yanaşamaz. Nitekim maksadı semtinden uzaklaşdıran bir yola düşen kimseye «Nereye gidiyorsun?» denilir. **(Limen şâe minküm en yestekîme)** (Ayet 28) Kur'an ancak alemler cümlesinden sizden sülûk yolunda istikameti dileyen kimse için zikir ve nasihattir. Sıratı müstakim de **(İnne rabbi alâ sıratim müstakim)** buyurulduğu için ancak Hak'kın olduğu tariktir. Binaenaleyh hiç kimse o tarika sülûk etmeyi diliyemez. Ancak Allah'ın dilemesiyle diler, zira Allah'ın yoluna ancak onun iradesi ile sülûk olunabilir. Allah Tealâ a'lemdir.

Tekvir suresi tamamdır.

İ N F İ T A R   S U R E S İ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(İzes semâün fetaret)** Ruhu hayvanîye semasının, ruhu insanîden ayrılması ve zail olmasıyla yarıldığı **(Ve izel kevâkibün teseret)** (Ayet 2) ve mevt ile havâs yıldızlarının dağılıp gittiği, saçıldığı **(Ve izel bihârü fücciret)** (Ayet 3) ve ecsamı unsuriyenin, bedenin harabıyla eczasının, ecsamı unsuriyeden her birinin aslına gitmesinden haciz ve mani olan berzahların ruhu hayvanînin zevaliyle akdığı, her biri aslına rücû eylediği **(Ve izelkubûrü bu'siret)** (Ayet 4) ve beden kabirlerinin karışdırılıp içlerinde bulunan ervah ve kuvvanın çıkarıldığı vakit **(Ya eyyühel'insânü mâ ğarreke)** (Ayet 6) - Rab'bin keremine gururu, aldanmayı inkârdır -, yani, ey insan, kerim olan Rab'bine seni ne şey mağrur kıldı. Eğer Rab'binin kerim olması, senin aldanmanı tecviz ve teshil ederse, lâkin kereminin gururu tecviz eylemesinden ziyade aldanmakdan men eden bir çok nimetleri, azimetleri, kâmil kudreti vardır. **(Kellâ)** kereme aldanmaktan men olununuz.

(Ayet 9) **(Bel tükezzibûne biddîni)** Belki, ancak, onların isyanları aslen cezayı tekziblerinden ileri gelmişdir ki, bu tekzib gururdan daha büyük bir kabahattir. **(Ve inne aleyküm lehâfizîne. Kiramen kâtibîne)** (Ayet 10) Tahkik, sağında ve solunda oturan size müekkel iki melekden başka kevn ve fesaddan mükerrem olan eşref ve kerimler, sizin ef'alinizi hıfz eyler ve işlerinizi sizin üzerinize yazarlar. Kiram katibin insanlardan sadır olan işlerin nakş olduğu kuvvayı felekiye ve nüfusu semaviyedir. Binaenaleyh günahlarınız yerde ve gökde aleyhinize yazıldığı halde ne suretle maâsîye cür'et ediyorsunuz. Allah Tealâ a'lemdir.

İnfitar suresi tamamdır.

MUTAFFİFİN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Veylün lilmutaffifîne)** Kıyl (ölçek) ve vezinden insanların hukukunu noksan edenlere yazık olsun, yahut cehennemde bir çukur vardır. Bu ayet zahire haml olunduktan sonra adaletten ibaret olan mizanı hakikîde tenkise haml olunmak da mümkündür. Hakikî mizan ile vezn olunan şeyler ahlâk ve amellerdir. **(İzektâlû alennâsi yestevfûne)** (Ayet 2) Mutaffif olanlar, nefislerinin kemalatını itibar ettikleri vakit, istikbar ederler, ululanırlar, ucub ve tekebbür ile fezaili ilmîye ve ameliyelerinin izharında hakları üzerine ziyade ederler. **(Ve izâ kâlühüm ev vezenûhüm yuhsirûne)** (Ayet 3) Ve kendilerinin kemalatına nisbetle sair insanların kemalatını itibar ettikleri vakit, nefislerine meyl ve «İşlemedikleri şeylerle medih olunmayı severler» kavlı mucibince insanlara tafzil etmeği sevdiklerinden naşi, adalete riayet etmeyip nasın kemalatını istihkar ile noksan ederler.

(Ayet 4) **(Elâ yezunnu ülâike ennehüm meb'ûsûne)** Zulüm nevilerinin en fahişi olan bu rezilet ile mevsuf olan bunlar, ilim şöyle dursun, onlar, ba's olunurlar da nefislerinde olan fezailin ve rezailin zahir olacağını zan bile etmiyorlar mı? **(Liyevmin azîmin)** (Ayet 5) Bir büyük günde ki o gün hiç kimse, olmıyan bir şeyi izhara ve yahud olan bir şeyi ketme kadir olamaz, çünkü batını zahirine, sıfatı suretine inkılab etmişdir, binaenaleyh utanır ve reziletinin vebalini zevk eder. **(Yevme yekuûmünnâsu lirabbil' âlemine)** (Ayet 6) O günde insanlar, bedenlerinin merkadlerinden kendisine hiç bir hafi olmayan Rabbül alemîne bariz ve zahir oldukları halde kaim olurlar.

(Ayet 7) **(Kellâ)** Bu reziletten men olunun. **(İnne kitâbel füccâri)** (Ayet 7) Tahkik, şer'iat ve aklın müttefiki aleyhi olan adaletin hududundan çıkmakla facir ve rezaleti mürtekip olanların amellerinin yazıldığı kitab **(Lefî siccînin)** (Ayet 7) vücuddan bir mertebededir ki, o mertebenin ehli, zıyk (dar) ve karanlık mahbuslarda mescundur. Derekâtı tabiatın esfel meratibinde yılan ve akrebler gibi zelil ve habis oldukları halde karınları üzre sürünürler.

Siccîn, ehli şirk amellerinin divanıdır. Bunun için **(Kitâbün merkuûmün)** (Ayet 9) ile tefsir olunmuştur, yani amellerinin yazılı olduğu bu mahal, rezail ve şerlerinin hey'etleri yazıları ile yazılmış bir kitabdır.

(Ayet 10 - 11) **(Veylün yevmeizin lilmükezzibîne. Ellezine yükezzibûne biyevmiddîni)** Yevmi cezayı tekzib eden mükezziblere bu

günde veyl azabı hasıldır. **(Ve mâ yükezzibu bihî illâ küllü mu'tedin esîmin)** (Ayet 12) Ceza gününü tekzib etmez, ancak ef'alinde ifrat ve tefrite düşmekle adalet derecesini ve fıtratı insaniye tavrını tecavüz eyleyen mütecaviz, sıfatının hey'etleri ile muhtecib tekzib eder. **(İzâ tütlâ aleyhi âyâtünâ kale esâtiyrül' evvelîne)** (Ayet 13) O mütecavize ayatımız okunduğu vakit «Bunlar, evvelkilerin düzmeleridir» der.

(Ayet 14) **(Kellâ)** Bu iki reziletden men olunun. **(Bel râne alâ kulûbihim mâ kânû yeksibûne)** (Ayet 14) Belki onların kazandıkları günahları rüsûh bularak kalbleri üzre pas olmuşdur, kalblerinin cevherini kederlemiş, tabiatdan tağayyür etmişdir. Reyn, günahların birbiri üzerine terakümünden ve rüsûhundan bir hududdur ki, o hadde varınca hicab tahakkuk eyler ve neuzu billâh mağfiret kapısı kapanır. Bu sebebden **(Kellâ)** (Ayet 15) reyn husulunden men olunuz, buyurdu. **(İnnehüm an rabbihim yevmeizin lemahcûbûne)** (Ayet 15) Tahkik, kalbleri paslananlar, kalblerinin nuru kabulu imtinaından ve evvelki safayı fıtrîye avdetleri mümteni olduğundan, o günde rablerinden elbette mahcubdurlar. Meselâ kükürtlü su gibi ki, süzülse cevheri tahavvül ettiğinden tabiatı maiyyeye rücû etmez. Halbuki yalnız keyfiyeti tahavvül edip, tabiatı tahavvül etmeyen ısıtılmış su, böyle değildir, tekrar soğuduğunda tabiatı maiyyeye rücû eder. İşte bu sebebden kalbleri paslananlar, azabda muhalled kalmağa müstehak olurlar.

(Ayet 16) **(Sümme innehüm lesâlûl cahîmi)** Kavliyle mahkum olmuşlardır, yani sonra onlar cahîme dahil ve cahîmde muhalled (baki ve daim) olurlar. **(Sümme yekâalü hazellezî küntüm bihî tükezzibûne)** (Ayet 17) Sonra onlara «İşte bu, sizin sabıkda tekzib eylediğiniz şeydir» denilir **(Kellâ)** (Ayet 18) Mahcub olmaktan ve cahîme girmekden, giripde orada muhalled kalmakdan men olununuz. **(İnne kitâbel' ebrâri lefî ılliyyîne)** (Ayet 18) Saidanın amelleri suretlerinden, nuranî nefisleri hey'etlerinden ve melekâtı fazilelerinden yazılmış olan kitabları, tahkik, illiyyindedir. İlliyin uluvvu ve derecesinin irtifaında ve ehli hayır amellerinin divanı olmakda siccînin mukabilidir.

(Ayet 20) **(Kitabün merkumün)** Amellerinin suretleri ile yazılmış cirmi semavî veya unsuru insanîden bir mahalli şerifdir. **(Yeşhedül mukarrebune)** (Ayet 21) O mahalle tevhidi zatî ehlinden olan ehlullahın havassı hazır olur. **(İnnel' ebrâre lefî na'iymin)** (Ayet 22) Tahkik, nefis sıfatları kirinden sakınmış olan süeda, sıfat ve ef'al cennetlerinden nimetlerdedirler . **(Alel' erâiki)** (Ayet 23) Makamları olan esmai ilahîye köşklerinde insanların gözlerinden gizli

alemi kuddus haclelerinde, yani güvey odası gibi döşenmiş ve ziynetlenmiş odalardadırlar. **(Yenzurune)** (Ayet 23) Cem'i meratibi vücuda nazar ederler, ehli cennet ve narı ve onlara olan nimet ve azabı muşahede ederler. Hicabları onlardan bir şeyi mahcub etmez. Ve ağyarı onlardan mahcub eder. **(Ta'rifü fî vücuhihim nadreten' naiymi)** (Ayet 24) Onların yüzlerinde naimin behçet ve nuriyeti ve asarı sururunu bilir ve görürsün.

(Ayet 25) **(Yüskavne min rahîkın mahtûmin)** Haram olan şehevatı nefsanîye ve muhabbeti vehmîye, necaseti şeytanîyenin karışmaması için şeriat mührü ile mühürlenmiş, nefsin cevahiri cismanî yeye muhabbeti ile karışmamış, sırf muhabbeti ruhaniye şarabından içerler ve sulanırlar. **(Hitâmühü miskün)** (Ayet 26) O şarabın hitâmı miskdir ki, kalbleri takviye ve nefisleri tatayyub (güzel kokulu şey ile kokulanmak) eden mubâhâtıyla şeriatın hükmüdür. **(Ve fî zâlike)** (Ayet 26) Ancak bunda, şeriat kaydıyla mukayyed sırf muhabbeti ruhaniye şarabının içmesinde ve o şarabın safi olan lezzetinde **(Felyetenâfesil mütenâfisûn)** (Ayet 26) nefaseti sebebiyle rağbet edenler rağbet etsinler zira bu, kibriti ahmerden yani kırmızı kükürten daha azizdir.

(Ayet 27) **(Ve mizâcühü min tesnîmin)** Ebrar şarabının mizacı, aşkı hakikîyi sırf makamı âlisindendir kı, o da hali cem'de, hassiyet itibariyle kâfur tabir olunan zat muhabbetidir, hali tafsilde mertebe itibariyle ondan tesnîm ile tabir eylemişdir. Çünkü zat muhabbeti, vücud rütbelerinin âlâsındadır ve mahalden ve vasfının suretiyle taayyününden tecerrüdü sebebiyle deresiz ve oluksuz ceryan eder, yani ebrar için sıfat makamında sıfat muhabbeti olduğu gibi, zatı sırf muhabbeti de vardır. Belki sıfat hicabları verâsında zatı da müşahede ettikleri için şarabları, zatı sırf muhabbeti ile karışıktır.

(Ayet 29) **(Aynen yeşrebü bihel mukarrebûne)** Tesnîmi sırf, mukarreblerin içdikleri kaynakdır. Mukarrebler ehli temkinden tevhidi zata vasıl olan ve tafsil makamında istikametle Allah ile kaim olan kâmillerdir. İmdi tafsil makamında ehli istikamet ile cem' makamında ehli istiğrak arasında hakikatlerinin ve şarabları hakikatinin ittihadıyla beraber, kendi isimlerinin ve şarabları isimlerinin ihtilâfı ile fark vardır. Şu suretle ehli istikamete kurb tabiri ile farkı iş'ar için mukarrebin ve şarablarının sair rütbelere nisbeten ulu rütbesini iş'ar için tesnîm tesmiye olunmuşdur. Ehli istiğraka fenayı müezzin olan ihtisas ile beraber makhuriyeti iş'ar için ibadullah, ve şarablarına nisbet ve farksız beyaz halis ve vahdeti sırfz iş'ar için kâfur tesmiye olunmuşdur.

Mutaffifin suresi tamamdır.

İ N Ş İ K A K   S U R E S İ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(İzessemâün şakkat)** Ruhu hayvanînin yarıldığı ve zail olduğu **(Ve ezinet lirabbîhâ)** (Ayet 2) ve ruhu insanîden ayrılmakla sâmi'i muti'in, emri mutâ'ına inkıyadı ile Rab'binin emrine inkıyad eylediği **(Ve hukkat)** (Ayet 2) ruh semasına Kadiri mutlakın emrine inkıyad etmek, onun emrinden imtina etmemek hak olmuşdur. O ruh bu inkıyada, hakik (lâyık ve vacib olan, hakkı sabıt bulunan) ve lâyıkdır.

(Ayet 3) **(Ve izel' ardu müddet)** Ve arzı beden ruhun, kendisinden nez'i ile, çekilmesiyle bast ve temdid olunduğu **(Ve elkat mâ fîhâ ve tehallet)** ve kendinde bulunan ruh ve kuvvayı ilka ile ruhdan boşalmasına tabiatiyle hayat, mîzac, terkib ve şekil gibi asar ve arazın kâffesinden halî kalmak hususunda teklif eylediği **(Ve ezinet lirabbihâ ve hukkat)** (Ayet 5) Kadiri mutlakın emrine inkıyad eylediği arzı beden de bu inkıyada hakik ve lâyıkdır.

(Ayet 6) **(Yâ eyyühel' insânü inneke kâdihün ilâ rabbike kedhan)** Ey insan sen, mevt ile rabbine gitmekde sai ve içtihat edicisin, yani «Nefeslerin, eceline doğru atılan adımlar kadar» denildiği gibi nefeslerinle rabbine sür'atle gidicisin. Yahud rabbine gidici olduğun halde hayır ve şer amelde cidd (gerçekden çalışıp, işleme) ve ictihat edicisin. **(Fe mülâkıyhi)** (Ayet 6) İmdi zaruretten sen, Rab'bine yahud o saiye mülaki olursun.

(Ayet 7) **(Fe'emmâ men ûtiye kitâbehü biyemînihi)** Amma sureti insanîyede eshabı yemînden kılınmak suretile nefis kitabını, aklı yemîni ile alıcı, nefis kitabında olan aklı kur'anî manâlarını okuyucu olduğu halde, kitabı sağı ile verilen kimse, **(Fesevfe yuhâsebu hisâben yesîra)** (Ayet 8) fıtratı safası ve nuriyeti aslîyesi üzere baki kaldığı için seyyiatı afüv ve mahv olunmak ve hasenatı def'aten kendisine mükâfatlandırılmak suretiyle kolay bir hesapla muhasebe olunacak **(Ve yenkalibü ilâ ehlihî mesrûrâ)** (Ayet 9) ve sohbet ve refakatleri ile doyrulmuş olduğu huzuz ile mesrur ve ferahlı olarak eshabı yeminden mücanis (benzeyen) ve mukarin (yakın) olduğu ehline inkılab edecektir.

(Ayet 10) **(Ve emmâ men ûtiye kitâbehü verâe zahrihî)** İnsanın Hak'ka dönmüş olan ciheti, yüzüdür, zulmanî bedene dönmüş olan ciheti arkasıdır. Amma kitabı verâi zahrından, hayvanat suretinde zulmete red olunmak tariki ile zulmete nazır olan ruhu hayvanîye ve cesed cihetinden verilen kimse **(Fesevfe yed'û sübûra, ve yaslâ sa'ıyra)** (Ayet 11 - 12) ruhun helâki ve bedenin azabı vartasında ol-

duğundan, o kimse helâki isteyecek ve tabiat çukurunda asar ateşinin saîrine vasıl olacaktır. **(İnnehu kâne fî ehlihi mesrûrâ)** (Ayet 13) Zira o kimse ehlinde nimetlerle mağrur ve mün'imden mahcub olmuştu. **(İnnehu zanne en len yehûrâ)** (Ayet 14) Zıra o kimse yaşayıp öleceğini onu ancak dehrin helâk edeceğini itikat eylediğinden ba's sebebi ile hayata, Rab'bine hiç bir vakit rücû etmeyeceğini zan ediyordu. **(Belâ)** (Ayet 15) Evet, elbetde Rab'bine rücû edecektir. **(İnne rabbehu kâne bihî basîrâ)** (Ayet 15) Çünkü Rab'bi ona basîr olmuştur. Binaenaleyh hali iktizasına göre ona mücazat eder.

(Ayet 16) **(Felâ uksimü bişşefakı)** İmdi, nefis zulmeti ile karışık ufku bedende gurub ve ihticabından sonra, fıtratı insanîyeden baki kalan nuriyet hakkı için - derecatda kendisi ile kemal kazanmak mümkün olduğu için bu nura kasem etmekle tazim etmiştir - **(Velleyli ve mâ vesaka)** (Ayet 17) ve zulmeti beden gecesi ve onun cem' eylediği alât ve kuvva, ulum ve fezailin iktisabına ve makamatda terakkiye, mevahib (bah'ş ve ihsan olunan şeyler) ve kemalâta nailiyete sebeb olan istidadat **(Vel kameri izet teseka)** (Ayet 18) ve cem' olup nurunun tamam ve kâmil olduğu vakit husufu nefisden saf olan kalb kameri için **(Leterkebünne tabakan an tabaka)** (Ayet 19) elbetde siz mevt ile biri diğerini mütecaviz tabakalara, mevtden sonra ba's nüşur mevtınlarından meratip ve etvara râkib ve dahil olacaksınızdır.

(Ayet 20) **(Fe mâ lehüm lâ yü'minûne)** Onlara ne şey sebep oluyor ki, iman etmiyorlar, **(Ve izâ kurie aleyhimül kur'ânü lâ yescüdûne)** (Ayet 21) ve bu etvar ve meratibi hatırlatmak suretile onlara Kur'an okunduğu vakit huzû ve inkıyad etmiyorlar? **(Bellillezîne keferû yükezzibûne)** (Ayet 22) Belki Hak'dan mahcub olanlar bizzarure dinden mahcub oldukları cihetle Kur'an'ı tekzib ediyorlar.

(Ayet 23) **(Vallahü a'lemü bimâ yû'ûne)** Halbuki Allah Tealâ Hazretleri batınlarında, nefisleri kalblerinde hıfz ettikleri hey'eti fasıka ve itikadatı fasidelerini en ziyade bilicidir. **(Febeşşirhüm bi' azâbin elîmin)** (Ayet 24) Onları gayet elem verici olan nurdan mahrumiyet ve asar ateşlerinin azabı ile tebşir eyle.

(Ayet 25) **(İllellezîne âmenû ve amilûssâlihâti)** Ancak kalblerini nefis sıfatları kederinden tasfiye ve tezkiye suretile imanı ilmî ile iman edenler ve fezail iktisabı ile salih ve iyi amel işleyenler **(Lehüm ecrün gayrü memnûnin)** (Ayet 25) onlara, nefis ve kalb cennetinde mevaddan mücerret ve kevn ve fesaddan beri olduğu cihetle gayri maktu, hiç kesilmeyen, asar ve sıfat sevabı vardır. Allah Sübhane ve Tealâ a'lemdir.

İnşikak suresi tamamdır.

BÜRUC SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Vessemâi zâtil bürûci)** Terakki ve derecatda makamat sahibi olan ruhu insanî **(Velyevmil mev'ûdi)** (Ayet 2) ve tevhidi zatî keşfinden ibaret bulunan ve ruhu insanînin aher derecatı olan kıyameti kübra **(Ve şâhidin)** (Ayet 3) ve aynı cemde şuhudu zatîyi şuhud eden şahid **(Ve meşhûdin)** (Ayet 3) ve şuhud olunan zatî ehadiye hakkı için elbetde eshabı uhdud, mahcub ve mel'un olacaklardır. Ayetde şahid ile meşhudun tenkiri, tazim içindir. Yani Allah da fanî, ve ayni ve eseri müntefi olduğu için Allah'dan başka kimsenin bilemediği ve kadrini takdir edemediği bir şahid, ve **(Hu)** dan gayri kimsenin bilemediği bir meşhud; ben hayatıma kasem ederim ki, o meşhud, aynı şahiddir, fark, ancak itibar iledir, itibardan başka bir fark yoktur.

(Ayet 4) **(Kutile eshâbül' uhdûdi)** Arzı beden çukurlarında nefis sıfatları ile mahcub, bedene mensup kimseler lânet olundular. **(Ennâri zâtil vekuûdi)** (Ayet 5) O çukurlar, şehevat ve emânî ile erbabını yakıcı tabiatı asariye ateşlerini müştemildir. **(İz hüm aleyhâ ku'ûdün)** (Ayet 6) Çünkü onlar, o ateşe mülazemet edicilerdir. Nefahati ilahiye revh ve rahatını zevk etmek ve fezai kudsîde bir parça teneffüs etmek için asla o ateşten ayrılmazlar.

(Ayet 7) **(Ve hüm alâ mâ yef'alûne bil mü'minîne)** Ve onlar, ehli keşif ve ayandan olan muvahhidlere yapdıkları istihza, istihkâr ve istinkâra **(Şühûdün)** (Ayet 7) bazısı bazısına bu hal ile şahadet edicilerdir. **(Ve mâ nekamû minhüm)** (Ayet 8) Muvahhidlerden bir şeyi inkâr etmediler, **(İllâ en yü'minû)** (Ayet 8) ancak onların iman ettiklerini inkâr etdiler. **(Billâhil' azîzi)** (Ayet 8) Düşmanlarına kahır ve intikam ile galip, **(İlhamîdi)** (Ayet 8) hidayet ve ikan ile evliyasına mün'im olan Allah'a imanlarını inkâr ederler.

(Ayet 9) **(Ellezî lehü mülküssemâvâtı vel' ardı)** Allah Tealâ Hazretleri, eşkiyadan semavat ve arz ile mahcub ve evliyasına semavat ve arzdan mütecellî olan zatı ecel ve alâdır. **(Vallahü alâ külli şey'in şehîdün)** (Ayet 9) Allah Tealâ, her şeyde hazır ve zahir, evliyasına her zerrede mütecellidir. Bunun için iman eden, iman etmiş, inkâr eden inkâr etmiştir. **(İnnellezîne fetenûl mü'minîne vel mü'minâti)** (Ayet 10) İnkâr ile şuhud ehlinin kulub ve nüfusunu fitne ve şüphe eyleyen mahcublar, **(Sümme lem yetûbû)** (Ayet 10) sonra da rücû ve talep etmeyerek hicabda bakî kalanlar, **(Felehüm azâbü**

cehenneme) (Ayet 10) onlara tabiatı süfliye ateşinin tesirinden cehennem azabı vardır, **(Velehüm azâbül harıykı)** (Ayet 10) ve onlara asar ateşinin fevkında sıfat ateşinden kahr yangını azabı vardır. Çünkü bedenin harabı zamanında alemi kuddüste, sıfat envarına şiddeti zevklerinden ve kahrı Hak ile matrut ve mahrum olduklarından her iki ateş ile birden muazzeb olurlar.

(Ayet 11) **(İnnellezîne âmenû)** İmanı ayniyeyi hakkî ile iman eden **(Ve amilûssâlihâti)** (Ayet 11) ve istikamet makamında halkın tekmili ve nizamın zaptı için iktiza eden ef'ali ilahîyeden salih amelleri işleyen kimseler, **(Lehüm cennâtün tecrî min tahtihel' enhârü)** (Ayet 11) onlara, altında tevhidi ef'al ve sıfat ve zat ulumu ve ahkâmının tecelliyatı nehirleri akan zat, sıfat, ef'al cennetleri vardır. **(Zâlikel fevzül kebîru)** (Ayet 11) İşte şu, tam bir füyuz ve necatdır ki, bundan büyük füyuz ve necat yoktur.

(Ayet 12) **(İnne batşe rabbike leşedîdün)** Tahkik, kahrı hakikî ve ifna ile olan Rab'binin batşi, yani kavraması ahz ve intikamı pek şiddetlidir, bakiye ve eser komaz. **(İnnehu hüve yübdiü ve yu'ıydu)** (Ayet 13) Tahkik, o Rab'bin batşi, tekrar eyler evvelen ifnayı ef'al ile başlar sonra sıfat ve zatın ifnası ile tekrar batşı iade eder.

(Ayet 14) **(Vehüvel ğafûru)** O Zatı Celle ve Alâ, nur ile muhiblerin vücudları günahlarını ve bakiyelerini örtücüdür, **(Vedûdü)** (Ayet 14) mahbublarına riyazatsız kemalatını ikram, nimetlerini ihsan suretile cenabına isal ile mahbublarını sevicidir. **(Zül'arşi)** (Ayet 15) Ariflerden ehibbasının kalbleri arşına müstevidir. **(El mecîdü)** (Ayet 15) Cemal ve celâl sıfatı kemali ile mütecelli azamet sahibidir. **(Fa'âlün limâ yürîdü)** (Ayet 15) İstikametleri dolayısı ile ehibbası mezahiri üzerine dilediğini işleyicidir. Bunlar, işlerinde Hak'kın ihtiyar eylediğini ihtiyar ederler. Yahud münkirler gibi celâli ile dilediğini mahcub eyler, arifler gibi dilediğine cemali ile tecelli eyler.

(Ayet 17 - 18) **(Hel etâkehadîsül cünûdi. Fir'avne ve semûde)** Habibim, eneiyetle mahcub olan fir'avun ve onun dinindekilerin yahud asar ve ağyar ile mahcub olan Semud ve onlara muttasıl olanların haberi, sözü, tahkik, sana gelmiştir.

(Ayet 19) **(Belillezîne keferû fî tekzîbin)** Belki hangi makamda ve ne şey ile olursa olsun, mutlak surette mahcub olanlar, kendi halleri ile kalmış olduklarından ehli Hak'kı tekzib etmektedirler.

(Ayet 20) **(Vallahü min verâihim muhîtun)** Hal şu ki Allah Teâlâ Hazretleri hal ve hicaplarının fevkında onların verâsından, on-

ları muhittir her şeye vasi' olur. Onlar Allah Tealâ'yı sahadetlerinde hasr ettiler. Allah'ın ihatasını göremediler, bu sebepten inkâr ettiler. **(Bel hüve Kur'ânün mecîdün)** (Ayet 21) Belki bu ilim, azamet ve ihatası ciheti ile ulumun küllisini camidir.

(Ayet 22) **(Fî levhin mahfûzin)** Kalbi Muhammedi'den ibaret bulunan tebdil ve tagayyürden, tahayyül ve tezvir ile ilkai şeyâtinden hıfz olunmuş levhde olucudur.

Bu, tahkik, **yevmi mev'udun** (Ayet 2) kıyameti kübraya haml olunmasına göredir. Amma yevmi mev'ud, kıyameti sügra ile tevil olunursa, bedenler sahibi yahud hisler sahibi olan ruha kasem ederim, demektir. Zira bedenler ruhun burçları gibidir. Güvercinler burçlardan çıktığı gibi ruhlar da böylece bedenlerden çıkarlar. Kasemin cevabı, elbette bedeni kimseler helâk olacaklardır.

(Ayet 4) **(Kutile eshâbül' uhdûdi)** Beden çukuruna mülazemet eden kuvvai nefsaniye helâk oldular, **(İzhüm aleyhâ kuûdün)** (Ayet 6) zira onlar, beden üzere mutekıf idiler ve kuvvayı ruhaniye mü'minleri üzere istila maksatlarından ve kemalatından men ve onları cebren kendi arzularına taptırmak gibi, yapmış oldukları ef'ale lisan hallerile şahidlerdir. Ruhanîlerin kemalatı manevîyesinden mahcub olan bu kuvva, ancak ruhanîlerin, mekân ve cihetden mücerret kahr ile mahcublara galip, hidayet ile muhtedilere mün'im, semavat ve arz mülkünün zevahiri ile muhtecib, her şeyde zahir olan Allah'a imanlarını inkâr ettiler. Akıl mü'minleri ile nefis mü'minelerini, istihdam ve istila ile fitne eyleyip sonra da riyazat ve inkıyat ve melekâtı fazileyi kazanmak ile rücû etmeyen mahcublara, tabiat ve asar cehenneminin azabı ile mahrumiyetle beraber me'luf oldukları şeylere iştiyak yangınının azabı sabittir. Ruhanîlerden imanı ilmî ile iman eden ve fezail ve ahlâkı hamide ameli salihini işleyen kimselere ef'al ve sıfat, yani nefis ve kalb cennetleri vardır. İşte bu, nardan necat ve maksuda ulaşmak füyuz ve saadetidir ki, evvelki hale nisbet ile büyük saadetdir. Tahkik, Rab'binin, ihlâk ve ta'zip ile mahcubları ahzı şiddetlidir. Zira Rab'bin onları icad ve ihlâk eder ve sonra azab için tekrar iade eder. Rabbin, ruhanîlerden tövbe edici olan mü'minlerin günahlarını, fenalık hey'etlerini nuru rahmeti ile setr edicidir. Onları ezelî bir sevgi ile sever, kemalat ve fezailin ifazası ile onlara ikram eder, nuru ile cemî kuvvayı nurlatıcı olan kalbe müstevlidir. Mezahiri mülk üzere kalbe ef'al ile mütecellidir. Tevhidi ef'alde fena ile tevekkül makamını tashih eyler. Allah Tealâ a'lemdir.

Büruc suresi tamamdır.

T Â R İ K   S U R E S İ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Vessemâi vettârıkı)** Ruhu insanî ve zulmeti nefisde zahir olan akıl hakkı için ki, o akıl nefsin zulmetini delerek nefisde nüfuz etmesiyle **(Ve bin necmühüm yehtedûn)** kavlinde buyrulduğu gibi akıl nuru ile nefis, basiret sahibi olur. Ve o nur ile hidayet bulur.

(Ayet 4) **(İn küllü nefsin lemmâ aleyhâ hâfizûn)** Her nefis üzerine onu hıfz edici bir râkib vardır. Eğer nefis ile ıstılahı olan kuvvei hayvanîye murad olunursa, onun hıfz edici râkıbi ruhu insanîdir. Eğer nefis ile ruh ve kuvvai hayvanîye ve bedenin cümlesi murad olunursa hıfz edici ancak Allah Tealâ'dır.

(Ayet 8) **(İnnehu alâ rec'ıhî lekaâdirun)** Tahkik, Allah Tealâ Hazretleri neş'eyi ulâda insanın icadına kadir olduğu gibi neş'eyi sanîde insanın iadesine de kadirdir. **(Tübles serâirü)** (Ayet 9) Ruh, bedenden mufarekat ile batın zahir kılındıkda, batının hafiyyatı zahir olup bilindiği günde **(Femâ lehü min kuvvetin)** (Ayet 10) insan için nefsinde Hak'kın kudretine karşı bir kuvvet **(Ve lâ nasirin)** (Ayet 10) ve Hak'kın kudretinden imtina'a bir yardımcı da yoktur.

(Ayet 11) **(Vessemâi zatirreci')** Neş'eyi sanide bedene ric'at sahibi olan ruh hakkı için **(Vel'ardı zâtissad'i)** (Ayet 12) ruhun zevali vaktinde inşikak sahibi, yahud ruhun bedene ittisali vaktinde yarılmak sahibi olan beden hakkı için **(İnnehu lekavlün faslün)** (Ayet 13) tahkik, Kur'an, hak ile batılı fark edici bir sözdür, yani aklı Kur'anî olduktan sonra akli Furkanî olarak zahir olmuştur.

(Ayet 14) **(Ve mâ hüve bil hez'li)** O Kur'an kalbde manâsı, ve fıtratta aslı olmıyan bir kelam ile luğavi ve latife değildir. Allah a'lemdir.

Târik suresi tamamdır.

A ' L Â   S U R E S İ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Sebbihisme rabbikel' a'lâ)** İsmi alâ ve ismi azam cemi' sıfat ile beraber zattır, yani zatına kemalatı hakkanîye ile zahir olmak için ğayriden kat'ı nazar ve Hak'kın masivasından tecerrüdle zatını tenzihdir. Bu tenzih Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellemin makamı

fenada ona mahsus olan tesbihidir. Zira cemî sıfatı ilahîyeyi kabil olan istidadı tam, başkasına olmamışdır. Ancak ona mahsusdur. İmdi Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in zatı, kemaline buluğu zamanında ismi A'lâ ancak odur. Herşeyin kendine mahsus bir nisbeti vardır ki o tesbih ile Rab'binin esmasından bir ismi hası tesbih eyler.

(Ayet 2) **(Ellezî haleka fesevvâ)** Rabbin, öyle bir zattır ki, senin zahirini inşa eyledi, **(Fesevvâ)** senin beniyeni mizac haysiyetile cemi kemalata müstait olan ruhu ethemi kabul eyleyecek bir veçhe ile tadil eyledi, **(Vellezî kaddere fehedâ)** (Ayet 3) ve sende kemal nev'iyi tammı takdir ve teskiye ve tasfiye ile o kemalatın fiile ibraz ve izharına seni hidayet eyledi. **(Vellezî ahrecel mer'â)** (Ayet 4) Öyle bir Zatı Ecel ve A'lâ'dır ki, hayatı dünya ziynetini, menâfi'ini, müekkil ve meşaribini ihraç eyledi ki, dünya hayatı, nefsi hayvanîyenin mer'asıdır. **(Fecealehu ğusaen ahvâ)** (Ayet 5) Fakat hayatı dünyanın kurumuş ve kırılmış ot gibi zevalini karib ve fenasını serî kıldı. Binaenaleyh ona iltifat etme ve onunla meşgul olma ki seni zatını tenzih, tesbihi hastan men etmesin. Ve mukadder olan kemalinden hayatı dünya ile muhtecib olmayasın, zira dünya hayatı fani ve senin kemalin ebeden baki ve lâyezaldir.

(Ayet 6) **(Senukriüke felâ tensâ)** Biz, seni, hakayıkı cami olan Kur'an'dan, kitap istidadındaki aklı Kur'anîyi kari, yani okuyucu kılacağız ki onu unutmayıp ebeden hatırlayacaksın, **(İllâ mâşaallah)** (Ayet 7) ancak Allah'ın dilediği şeyi sana unutturarak ba's olunduğun vakitde senin makamı mahmudun için cem ve izhar eyler. **(İnnehu ya'lemül cehre)** (Ayet 7) Tahkik, Rab'bin sende zahir olan **(Ve mâ yahfâ)** (Ayet 7) ve henüz kuvvede kalmakla gizli olan kemali bilir.

(Ayet 8) **(Ve nüyessirüke lil yüsrâ)** Biz seni kolay olan bir yola, Allah'a en kolay bir yol olan sehil ve asanı şeriate tevfik ederiz. **(Ve nüyessirüke)** kavli, **(Senukriüke)** kavli üzerine atıftır, yani ilmi ve ameli tam ve tamın fevkinde bir kemal ile seni tekmil edeceğiz ki, o da hikmeti baliğa ve kudreti kâmiledir.

(Ayet 9) **(Fezekkir in nefe'atizzikrâ)** İmdi nasihatin kabulüne müstait ve nasihatı kabul edici iseler, halkı davet ile tekmil et. Tezekkir, her ne kadar umumî ise de halkın hepsine faide verici olmaz, belki nafi olması, istidat şartı ile meşruttur. «Her kim müstait ise faidelenir, müstait olmayan faidelenmez» sözünü **(İn nefe'atizzikrâ)** cümlesinde icmal ederek, sonra **(Seyezzekkeru men yahşâ)** (Ayet 10) kavliyle tafsil eyledi. Yani fıtratı salim, kalbi yumuşak, kabule müstait, nuriyet ve safasından tezekkir ile müteessir olan kimse, zikir ve nasihati kabul ile faidelenir.

(Ayet 11) **(Ve yetecennebühel' eşkaâ)** Ve nefis sıfatları ile hicablanmış ve istidadı zail olan müstaitden daha ziyade şaki olan istidatsız, rabbinden mahcub, katı kalbli kimse, tezekkirden kaçar ve sakınır. **(Ellezî yaslennârel kübrâ)** (Ayet 12) O şaki, en büyük ateşe, nasut, melekut, ceberut, lahuttan ibaret olan dört mevkifde ebediyen hicap ateşine ulaşır. Mülk ve nasut aleminde asar cehennemi ateşine, ef'al makamında suht ve gazap ateşine, sıfat makamında kahr ateşine, lahud makamında şirk ve gayr ile kalmak sebebi ile rabbinden hicab ateşine ulaşır ki, ne büyük bir ateştir. Amma diğeri, yani nefis sıfatları ile muhtecip olan şaki, yalnız asar cehennemi ateşine ulaşır, **(Sümme lâ yemûtü fîhâ)** (Ayet 13) o en büyük ateşe ulaştıktan sonrada büsbütün mağdum olması mümteni olduğundan o büyük ateşte olmaz. **(Ve lâ yahyâ)** (Ayet 13) Ve ruhanî helâkle helâk olduğundan hakikatte hayat sahibi de olmaz, yani mevti temenni eder bir haletde daimen ve sermeden muazzep olur. Ne vakit yanarak helâk olsa tekrar hayata iade olunarak azap olunur. Binaenaleyh meyyiti mutlak da hayyı mutlak da olamaz.

(Ayet 14) **(Kad efleha men tezekkâ)** İstidadının husulunden sonra nefis sıfatlarından ve beden zulmetlerinden temizlenen, pâklanan **(Ve zekeresme rabbihî)** (Ayet 15) ve istidadı lisanı ile Rab'binden istediği kemalini ifaza ile Rab'binin kendisini onunla terbiye eylediği ismi hassını zikr eyleyen, meselâ günahkâr için Gaffar, dalalet sahibi için Hadi, cahil için Alim ismi gibi ki, o isim, hakikatte asar hicabı ve nefis sıfatları ile ve sair zulmetler ile gafil olduğu onun ayni zatıdır. Nitekim «Allah'ı unuttular. Allah da onlara nefislerini unutturdu» buyrulmuşdur. Bunun zikri ve hatırlaması ise te'yidi rabbanî ve tevfiki ilahî ile onu bilip ona mahsus kemalini taleb etmektir. **(Fesallâ)** (Ayet 15) Mukadder olan kemali ile gördükten sonra Rab'bini onun ile bildiği ismi hassı suretinde mütecelli Hak'tan ibaret olan ma'buduna ibadet eyliyen, tahkik, füyuz ve zafer buldu.

(Ayet 16) **(Bel tü'sirûnel hayâteddünyâ)** Sizde tezkiye olmadığından, hissi hayat ve onun güzellikleri ile Rab'bin salatından ve isminin zikrinden ihticab ve gaflet edersiniz. Ve dünya zeharefetine muhabbeti, efdal olan hayatı hakikîyeyi daimîyeyi ruhanîyeye tercih edersiniz. **(İnne hazâ lefîssuhufil' ûlâ. Suhufi ibrâhime ve mûsâ)** (Ayet 17 - 18) Müstaidin tezekkir ile intifa', gayri mustaidin, ademi intifa' ve büyük ateşle azablanmasına, mustaid olanlardan ehli tezekkiye ve tahliyenin felâhı ve hayatı hissîyeyi tercih edenlerin helâkine dair olan bu mana, tebdil ve tagayyürden münezzeh, kadim, Allah indinde hıfz olunmuş, elvahı mücerredede sabittir ki İbrahim

ve Musa'nın suhufları, kendilerinin, elvahı mezkureye ıtlâları sebebiyle o zuhur mazharlarından nazil olmuşdur, vesselâm. Allah a'lemdir.

A'lâ suresi tamamdır.

GAŞİYE SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Hel etâke hadîsül ğaâşiyeti)** Tahkik, sana gaşiye hadisi geldi. Gaşiye, insanları şiddetleri ile gaşy eyliyen büyük belâdır, yani tecelliyi zatî nuruyla zatları gaşy ve ifna eden kıyameti kübradır ki, gaşy eylediği kimseyi gaşy ettiği vakit ona, insanlar, eşkiya ve saidaya münkasem oldukları halde münkeşif olur, yahud ölüm sekaratı şiddetiyle aklı gaşy eyliyen kıyameti suğradır ki, gaşy eylediği vakitte insanlar, ya eşkiya, ya said olurlar.

(Ayet 2) **(Vücûhün yevmeizin hâşi'atün)** O vakitte bir kısım zevat zelil ve haifdir. **(Âmiletün nâsibetün)** (Ayet 3) Ateşin çukurlarına düşüp, yokuşlarına çıkmak, amellerinin asarından meşakkatli ve sıkletli suret ve hey'etleri yüklenmek gibi, yorucu ve zahmet verici işleri işleyicidir. Yahud manâ, kendilerini yürümekden başka bir menfaat vermeyen, amelleri cinsinden ağır ve meşakkatli işlerde zebanilerin o zevatı kullanmasından, o zevat amali şakkada amel ediciler, çalışıcılardır. **(Teslâ nâren hâmiyeten)** (Ayet 4) O zatlar, dünyada yapdıkları amellere göre yakıcı, elem ve eza verici tabiat asarı ateşlerine ulaşırlar. **(Tüskaâ min aynin âniyetin)** (Ayet 5) Onlar, meşrebleri olan cehli mürekkeb ve eza verici fasid itikad kaynağından sulanırlar. **(Leyse lehüm ta'âmün illâ min darî'ın)** (Ayet 6) Onlar için mugalatât, hilâfiyyât, safsata ve bu mecrada cari olan eza verici, faidesiz ve şübheli ilimlerin zehirli dikenlerinden başka yiyecek taam yoktur. **(Lâ yüsminü ve lâ yuğnî min cu'in)** (Ayet 7) Onların bu ilimleri nefsi kuvvetlendirmez ve nefsin açlığını, tahsil ve mebahisesindeki (bir şeyin bahs olunduğu mahal) hırs ve iştihasını da teskin etmez, gideremez. Eşkıyanın bazısına zakkum, bazısına guslin olduğu gibi bazı eşkiyanın da zehirli diken kurusu taamının sureti üzre haşr olunması mümkündür.

(Ayet 8) **(Vücûhün yevmeizin nâ'imetün)** O günde bir takım zatlar, tecerrütleri cihetiyle üzerlerinde nimetlerin nedret ve süruru, letafet ve nuriyeti zahir olmuş **(Lisa'yihâ râdiyetün)** (Ayet 9) seyri

fillah, birr ve ihsan ve iktisabı fezail tarikında cud ve sailerine teşekkür edici olmuşlar. Birinci kısım gibi işledikleri işlerden tecerrüt etmezler, hasret ve nedamet çekmezler.

(Ayet 10) **(Fî cennâtin âliyetin)** Onlar kuddus hazretinden sıfat cennetlerinden yüksek bir cennettedirler. **(lâ tesma'u fîhâ lâğıyaten)** (Ayet 11) O cennetde boş lâf işidemezsin. Onların kelamları, tesbih, tahmid, hikmet ve marifetdir. **(Fîha aynün câriyetün)** (Ayet 12) O cennetde ilim, keşif, zevk ve vicdan, tevhid ve irfan suları kaynaklarından akıcı bir kaynak vardır. **(Fîhâ sürürün merfû'atün)** (Ayet 13) O cennetde cismanî rütbelerden kadri yüksek, sıfatı ilahîye ile ittisaf sebebi ile baliğ oldukları meratibi esma yüksek köşkleri vardır. **(Ve ekvabün mevdû'atün)** (Ayet 14) Ve o cennetde konulmuş küpler, yani mahallinde hali üzre sabit muhabbet şarablarının kabları olan zevatı mücerredenin evsaf ve mehasini vardır. **(Ve nemâriku masfûfetün)** (Ayet 15) Ve tertib olmuş, döşenmiş koltuklar, kanapeler, minderler, sıfat mertebelerinde makamlar vardır. Zira bir sıfatın ibtidaî tecellisinden ve envarının tulû'u ve hali olmasıyla, onunla kemal ittisafa ve mülk ve makam oluncaya kadar basamaklar vardır. Salik, istidadı hasebiyle o sıfatdan hazzını istifa edib, o sıfata malik ve seyri tamam oldukta, o makam, sıfat tahtı üzerinde onun bir şiltesi, bir yüz yastığı olmuş olur. **(Ve zerâbiyyü mebsûsetün)** (Ayet 16) Ve altlarında döşenmiş döşemeler vardır. Rıza tahtında tevekkül gibi sıfat makamlarının altında ef'al tecelliyatı makamları vardır.

(Ayet 17) **(Efelâ yanzurûne ilel' ibili keyfe hulikat)** **(İlâhir)** Münkerler, devenin hilkatı, semanın ref'i, dağların dikilmesi, arzın sathiyeti keyfiyetlerine nazar etmiyorlar mı? Yani hüsn ile zahir olan asara nazar edüb ibret almaları, asarı zahireden vuslat ve sıfat tecelliyatına vasıl olmaları lâzım gelir.

(Ayet 21) **(Fezekkir)** Sen, hatırlat, onların içlerinde bulunan müstaid belki zikir ve nasihat kabul ederek Hak'ka terakki eyler, yoksa iraz eden ve asar ile müessirden muhtecib olan, kabul etmez. **(Feyü'azzibühullahul'azâbel ekbere)** (Ayet 24) İraz edenleri ve mahcub olanları Allah Tealâ azabı ekberle azab eder. Azabı ekber, (A'lâ) suresinde işaret olunan ve mahcubu mutlak için hazırlanan cemî meratibi vücuda şamil narı kübradır. **(İnnema ente müzekkirun. Leste aleyhim bimuseytirin)** (Ayet 21 - 22) Kavli muazzamadır, yani senin vazifen ancak tezkir etmek, hatırlatmaktır. **(İnneke latehdî men ahbebte)** (Kasas suresi, Ayet 56) Keza **(Ve mâ ente aleyhim bi cebbarin)** (Kaf suresi, Ayet 45) **(Sümme inne aleynâ hisâbehüm)**

(Ayet 26) Tahkik onların rücûları ancak bizedir, gayrimize değildir. O halde onları muhasebe eyler ve azabı ekberle azablandırırız, zira kahr ve galebe senin değil, bizimdir.

Gaşiye suresi tamamdır.

FECR SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Vel fecri)** Ruhun maddeyi bedene taallukunun ilk eserinde maddei beden üzre ruh nurunun zuhuru iptidasına **(Ve leyâlin aşrin)** (Ayet 2) ve ruhun bedene taalluku zamanında taayyün eyliyen ve tahsili kemalin alat ve esbabı bulunan beş zahir, beş batın his ki cem'an on hissin mahallerine **(Veşşef'i)** (Ayet 3) ve ruh ile bedenin ictimaı zamanına ve vusul imkânına sebeb olan vücudu insanînin tamamına **(Velvetri)** (Ayet 3) ve mufarakati zamanında mücerred olan ruha **(Velleyli izâ yesri)** (Ayet 4) ve ruhun tecerrüdü ile zail ve zahib olan zulmeti bedene kasem ve yemin eyledi ki, bu halde kasem, ibtida ve intihayadır, yahud kasem, kıyameti kübra ve asarınadır. Yani Hak nurunun, tulû'unun mebdei olan fecre ve o nurun nefis gecesinde olan tesirine ve nuru ilahînin tecellisi zamanında eşgalinden ta'dil olunan muzlim ve sakin on aded his gecelerine ve fenayı tammın tecellisinden evvel sıfat makamında müşahede halinde şahid ve meşhuddan ibaret olan şef' yani çifte ve fenayı tam ve isneyniyetinin irtifaında zatı ehadiyeden ibaret olan vitre, yani tek'e ve bakiyenin zevaliyle zail olan benlik zulmeti gecesine kasem ederim, yahud kıyameti suğraya kasemdir ki mağribden doğan şems nurunun ibtidayı zuhuru fecrine ve ölüm zamanında kederlenen ve kararan on his gecesine ve ruh ve beden çiftine ve tecerrüdü zamanında müfârık olan ruh tekine ve ölüm ile karanlığı giden gecesine kasem ederim, demektir.

(Ayet 5) **(Hel fî zâlike kasemün lizî hicrin)** İnkâr manasına istifhamdır. Bu eşyaya kasem eylemeğe ve bu eşyanın, kendilerine kasem olunmak suretiyle tazim olunmalarının sebebine ve bu eşyanın bir kasemde intizam ve tenasübünün, hikmetine hidayet bulabilecek bir akıl var mıdır?, yoktur. Zira ehli dünyanın vehim ile karışık akılları bu kısma hidayet bulamaz. Kasemin cevabı **(Lebil mirsâd)** kavline kadar olan **(Elem tere keyfe fe'ale rabbüke bi'âdin)** (Ayet 6) kavlinin delaleti cihetiyle mahzuf olup, elbette mahcublar, muaz-

zeb olacaklardır, demektir. Yahud istifham, takrir manasındadır ki, o vakit mana; bu eşyaya kasem etmeğe vehim şaibesinden mücerred, elbâbı safiye sahibleri hidayet bulabilirler. Bu taktir üzre kasemin cevabı, mahcubların halleri ile ibret alan akıl sahibleri, elbetde müsab (sevaba nail olmuş) olacaklardır, demektir.

(Ayet 15) **(Fe'emmel insânü izâ mebtelâhü rabbühü)** «İman iki yarımdır ki yarısı sabır ve yarısı şükürdür» sözünün icabı ve imanın hükmiyle insanın sabır veya şükür makamında olması vacibtir. Çünkü Allah Tealâ Hazretleri insanı ibtilâdan halî bırakmaz. Ya nimet ve genişlik ile ibtilâ eyler, o vakit nimetlerini yetime ikram, miskine itam gibi lâyık olduğu yerlerde istimalile şükür etmesi, gurur ve iftihar ederek «Benim Allah indinde keramet ve istihkakım dolayısıyla bana bu ikramı yapmışdır» demekle ve yiyib içerek, müstehaklardan men etmekle ve malın muhabbeti ile mahcub olmakla küfür etmemesi lâzımdır. Yahud fakr ve zaruretle, rızık darlığı ile ibtilâ eder, o vakitde sabır edip, ceza' etmemesi, «Allah, beni fakir ve zelil kıldı.» dememesi vacibdir. Zira çok def'a mal ve nimetle ibtilası, istidrac yani tuğyanının artması için olabileceği gibi fakir ve zaruretle ibtilada ona ikram için olabilir ki maksadı ilahî onu nimet ile mün'imden işgal etmemek olmakla, bu darlığı, mal ve meleke taalluku olmadığı cihetle ona tariki Hak'ka sülûka ve Hak'ka teveccühe vesile kılar.

(Ayet 21) **(İzâ dükketil'ardu dekkan dekka)** Ölüm ile arzı bedenin parça parça parçalandığı vakit **(Ve câe rabbüke)** (Ayet 22) ve müfarakat ile beden hicabından ayrılan kimseye, Rab'bin sureti kahırda zahir oldukta **(Vel melekü saffen saffa)** (Ayet 22) evvelce şevâgili beden ile mahcub iken beden hicabından mufarakatla mertebelerinde müretteb olan nüfusu semaviye ve arziyeden melâikenin onun tazibinde te'sirleri zahir olundukta **(Ve ciy'e yevmeizin bicehenneme)** (Ayet 23) o vakit azab olunanlar için tabiat ateşi bariz olub hazırlanır. **(Yevmeizin yetezekkerül' insânü)** (Ayet 23) O vakit insan, fıtratı muktaziyatından dünyadaki itikadının ve nefsindeki hey'etinin hilafını tezekkür eyler, anlar. Çünkü Bari'nin kahır sıfatiyle ve melâikenin, tazib sıfatıyla zuhuru, münker ve nekir gibi nefsül emirde mevcut şeylerden ona zuhur edecek şey'in hilafını itikad edenlere mahsusdur **(Ve ennâ lehüzzikrâ)** (Ayet 23) Fakat tezekkürün ona menfaat ve faidesi nerede... Çünkü itikadın kökleşmesi onu bu tezekkürün faidesinden men eder.

(Ayet 27) **(Ya eyyetühennefsül mutmainnetü)** Ey kendisine sekinet nazil olub, yakîn nuru ile nurlanan ve ızdırabdan Allah'a sa-

kin olan mutmainne **(İrci'iy ilâ rabbike râdiyeten merdiyyeten)**, (Ayet 28) hali rızada Rab'bine rücû et, yani sana kemal sıfatı tamam oldukta o kemale sakin olma ve sıfat makamının kemali olan rıza halinden, zata rücû eyle **(Radıyallah anhüm ve radiye anh)** buyurduğu vechiyle Allah Tealâ'dan rıza da ancak Allah Tealâ'nın ondan rızasından sonra olabilir. **(Fed hulî fî ibâdiy)** (Ayet 29) İmdi tevhidi zatî ehlinden has kullarım zümresine dahil ol **(Ved hulî cennetiy)** (Ayet 30) ve benim hususî cennetime, zat cennetine dahil ol. Ayet **(Fi abdi)** **(Fî cesedabdi)** de kıraat olunmuştur, yani ba's nuşur ve ervahın ecsada reddi halinde abdimin cesedine dahil ol, demektir. Allah a'lemdir.

Fecr suresi tamamdır.

BELED SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Lâ uksimu bihâzelbeledi)** Resullullah'ın, kendisine nazil olduğu ufku âlâ ve vadiyi mukaddes beledi kudsîsinden ibaret olan beledi harama kasem eyledi. **(Ve ente hıllün bihâzelbeledi)** (Ayet 2) Halbuki habibim sen, bu beledi kudsîde mutlaksın, dilediğini işlersin, adet ve sıfatı nefs kayıtlarıyla mukayyed değilsin.

(Ayet 3) **(Ve vâlidin ve mâ velede)** Ve İsa Aleyhisselâm'ın «Ben babama gidiciyim» ve keza «Semavi babanıza benzeyiniz» sözü gibi nüfusu insaniyyenin hakikî babası olan Ruhul Kudse ve onun doğurduğu senin nefsine, yani Ruhulkuddüs ile senin nefsi natıkana kasem ederim.

(Ayet 4) **(Lekad haleknel' insâne fî kebedin)** Tahkik biz, insanı nefis ve hevası yüzünden mekabda ve meşakkât üzre halk eyledik. Yahud manâ, marazı batın ve fesadı kalb ve gılzeti (kabalık) hicab üzre halk eyledik. Çünkü kebed, lûgatta kuvvai tabiiyenin mebdei olan kebedin gılzeti ve fesadıdır. Kalbin hicab ve fesadı da bu kuvvetdendir. Bu münasebetle kebedin gılzeti, hicabı kalb gılzetine, ve marazı, cehle istiare olunmuştur. **(Eyahsebü en len yakdire aleyhi ehadün)** (Ayet 5) O mahcub insan, tabiat ile ihticabından, hicabının gılzeti ve kalbinin marazı sebebiyle hiç bir kimsenin, onun üzerine kadir olamayacağını mı zannediyor?

(Ayet 6) **(Yekuûlü ehlektü mâlen lübedâ)** İftihar ve mübâhât ile mekârimde bir çok mal ihlâk ettim, diyerek tebzir ve israf ile

insanların üzerine tafdil etmek ister. Cehlinden ve faziletten mahcub olduğundan israfı, bir fazilet zanneder. Tebzir ve israf ile insanlar üzerine tafdil etmeğe çalışır. **(Eyahsebü en lem yerehû ehadün)** (Ayet 7) Lâyıkı veçhile Allah'ın rızasında olmayıp, fazilet olmak şöyle dursun, reziliyet üzere reziliyet olan riyâ, semâhat ile mübâhât (el açıklığı ile övünme) yolunda malını infak eylediği zaman Allah Tealâ'nın, onun batınını ve niyetini görmediğini, muttali olmadığını mı zannediyor? **(Elem nec'al lehü ayneyhi ve lisanen şefeteyni)** (Ayet 8 - 9) İbret alınacak şeyleri görmek, bilmediği şeyleri sormak ve tekellüm etmek üzere biz, ona iki göz ve bir dil ve iki dudak gibi kendileri ile kemal kazanmağa kadir olduğu âlatı bedeniye nimetlerini inam etmedik mi? **(Ve hedeynâhün necdeyni)** (Ayet 10) Ve ona hayır ve şer yollarını da hidayet etmedik mi?

(Ayet 11 - 12) **(Felaktehamel' akabete ve mâ edrâke mel' akabetü)** İmdi, mahcub olan insan, kalbi mahcub eden nefis ve heva akabesini iktiham etmedi, atlayamadı. Akabenin ne olduğunu bilir misin? O yokuş, meşakkatinin künhü bilinemiyen ve sarp bir yokuştur.

(Ayet 13) **(Fekkü rekabetin)** İktihamı vacip olan akabe, hevayı nefis kaydında olan kalb esirini tabii meyillerden büsbütün tecrit ederek esaretten kurtarmak, azad etmektir. Eğer bu tahlis riyazat ile kuvvayı öldürmek ve nefsi kahır etmek usulu ile bilkülliye yapılmadı ise bari fezail yoluna girmeği lâzım kılmakla iktisabı fezailde tekellüf edip tetevvu (nafile inkiyad) ve itaati, nefse tabiatlaştırmaktır ki bu **(Ev it'âmün fî yevmin zî mesğabetin. Yetîmen zâ makrebetin ev miskînen zâ metrebetin. Sümme kâne minellezîne âmenu ve tevâsav bissabrı vetevâsev bil merhameti)** (Ayet 14 - 17) kavline kadar olan ayetin manâsıdır. Yani karabet sahibi yetimi veya fakrin mezellette türaba sakin kıldığı miskini beslemektir. Bundan sonra iman edenlerden ve sabr ile ve merhamet ile tavsiye edenlerden olmaktır. Çünkü müstehakına hususiyle ihtiyacın şiddeti vaktında it'am etmek, iffet ve fazileti bâbından bu faziletin en efdal nevilerindendir. Yakinî ve ilmî olan iman, hikmet faziletinden ve onun en celil şerefli nevilerindendir. Şedâid üzere sabır, şecaat envaının en büyüğüdür. Sabrı imandan muahher kılması, yakîn olmaksızın şecaat faziletinin husulü mümteni olduğu içindir. Merhamet, terahhum ve teâtuf, adaletin en efdal olan nevilerindendir. İmdi ayeti kerimede nefsin kemalinin kendileri ile hasıl olduğu dört cins fezailin ne suretle tadad olunduğu cayi nazardır. Fezailin evvelkisi olan iffetle başlayarak, iffetten de envaının en büyüğü olan sehavetle tabir bu-

yurdu. Sonra asıl ve esas olan imanı getirdi. Ve rifat ve ulviyette imanın mertebesi, sehavetten sonra geldiğinden «sümme» sözüyle getirdi, ve iman, hikmetin sair meratib ve envaının anası olmak dolayısile hikmetten iman ile tabir eyledi. Sonra yakînsız sabrın vücudu mümteni' olduğundan sabrı imana tertib ettirdi. Fezailin nihayeti olan adaleti de tehir ile beraber sabrın zikriyle şecaatin sair nevilerinden istina eylediği gibi sıfatı Rahman olan merhametin zikri ile de adaletin sair nevilerinden istina eyledi.

(Ayet 18) **(Ülâike ashâbül meymeneti)** Bu fezail ile mevsûf olanlar, âlemi kuddüsün sakinleri ve yemin ve saadet sahibleri ancak bunlardır.

(Ayet 19) **(Vellezîne keferû bi âyâtinâ)** Zati ilâhinin marifetine sebeb ayatı hakikîye olan sıfatımızdan mahcub olanlar, **(Hüm ashâbül meş'emeti)** rics aleminin sakinleri ve şeamet sahibleri ancak onlardır ki, **(Aleyhim nârün mü'sadetün)** (Ayet 20) onları' üzerlerine kapıları kapanmış olan tabiatı asariye ateşi istilâ edip ruh ve meratibinden habs olunmuşlardır. Allah a'lemdir.

Beled sûresi tamamdır.

ŞEMS SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Veşşemsi ve duhâhâ)** Ruh güneşi ile, bedende yayılan ve nefse parlayıcı olan ziyasına, **(Vel kameri izâ telâhâ)** (Ayet 2) ve kalbin nefse tebaiyyet ve nefsin zulmetiyle münhasif olmayıp ruhun nuruyla ziyalanması için ruh tarafına ikbal ve ruh güneşi ile nurlanmakta ruha tabi olduğunda kalb kamerine, **(Vennehâri izâ cellâhâ)** (Ayet 3) ve güneşin istiva zamanındaki parlaklığı gibi gayet zuhurda nurunu izhar eylediği vakit ruh nurunun istilâ ve sultan ruhun kıyam ve nurunun istivası gündüzüne **(Velleyli izâ yağşâhâ)** (Ayet 4) ve ruhu setr eylediği vakit zulmeti nefs gecesine - çünkü maarifet mahalli ve Rahman'ın arşı olan kalbin vücudu, ancak ruh nurunun ve nefis zulmetinin imtizacı ile olur. Güya kalb, ikisinden mürekkeb ve ikisinin içtimaından doğmuş bir mevcuddur. Eğer nefsin zulmeti olmasa kalbde manâlar anlaşılıp zabt olunmaz, nitekim ruh makamında gayet safa ve nuriyetten, manâlar, zabt ve beyan olunamaz. Ruh, kalb, nefis bir hakikattir. Mertebelerinin değişmesi hasebiyle isimleri değişik olur -, **(Vessemâi ve mâ benâhâ)**

(Ayet 5) bu vücudun seması olan ruhu hayvanîye ile onu bina eyleyen Kadir'e **(Vel'ardı ve mâ tahâhâ)** (Ayet 6) ve beden arzı ile onu döşeyen Halik'a **(Ve nefsin ve mâ sevvâhâ)** (Ayet 7) ve ruhu hayvanîyede muntabi olan kuvvei hayvanîyyeye ki ehli şer' ve tasavvuf ıstılahında o kuvvei hayvanîyeye mutlaka nefs denilir. Yahut beden, ruhu hayvanîye ve onda muntabı kuvvei hayvanîyenin cümlesine nefis denilir. Yahut nefsü natıkaya ki birinci ihtimal üzre o kuvvei hayvanîyeyi yalnız cismin zulmet ve kesafetinde veyahut yalnız ruhun, ziya ve letafetinde kılmıyarak **(lâ şarkiye ve lâ garbiye)** dediği gibi rububiyet ve sefalet cihetleri arasında ta'dil eyleyen Hakım'e, ikinci ihtimal üzre onun mizaç ve terkibini ta'dil eyleyen hikmet sahibi zata - üçüncü ihtimal üzere onu iki alem arasında orta kılarak kemalin kabûlü için hazırlayan hikmet sahibi zata **(Fe'el hemehâ fücûrehâ ve takvâhâ)** (Ayet 8) bu tesviye üzerine aklı heyûlanî ile takvayı tahsin ve fücuru takbih edüp ilka'i melekî sebebiyle fücur ve tâkvayı nefse ifham ve iş'ar ve nefsi fücur ve tâkvanın marifetlerine temkin ve iftar eyledi.

(Ayet 9) **(Kad eflehâ men zekkâhâ)** İşte o nefsi temizleyen kemale vüsul ve fıtratı evveliye bulûğ ile felâh buldu.

(Ayet 10) **(Ve kad hâbe men dessâhâ)** Ve o nefsi beden toprağında Hak'kın nur ve rahmetinden gizleyen, örten de hâib ü hâsır oldu. Ayette kasemin cevabı hazf olunmuştur. Yani bu zikr olunan şeylere kasem ederim ki, tuğyanlarıyle Nebi'yi tekzib eden mahcublar, elbette helâk olacaklardır, demektir. **(Kezzebet semûdu bi tağvâhâ)** (Ayet 11) Nitekim Semud kavmi de tuğyanları ile Nebi'lerini tekzib eylediklerinden helâk olmuşlardı. Bu ilhamı kabul etmeyip fücur üzre baki kaldıklarından akıllarının ihticab ve nefis zulmetinin kendilerini istilâsından Nebi'lerini tekzib edip helâk oldular. Nâka ile sakyasının tevili tahkik geçmiştir. Allah a'lemdir.

Şems sûresi tamamdır.

LEYL SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Ayet 1) **(Velleyli izâ yağşâ)** Ruh nurunu setr eylediği vakit zulmeti nefs gecesine **(Vennehâri izâ tecellâ)** (Ayet 2) ve tecelli eylediği vakit ruh nurunun gündüzüne kasem eyledi ki, bu ikisinin içtima'ından arşı Rahman olan kalbin vücudu zahir olmuştur. Zira kalb

nefis ile ruhun içtima'ından hasıl olmuşdur. Kalbin bir yüzü ruha müteveccihtir. Ona fuad denilir. Onunla ruhtan maârif ve hakayıkı telâkki eyler. Bir yüzü de nefse müteveccihtir. Ona sadr denilir. Onunla serairi (sırları) hıfz eder. Ve manâlar o yüzünde temessül eyler.

(Ayet 3) **(Ve mâ halekazzekkere vel'ünsâ)** Ve kalbin kendilerinden doğduğu ruh erkeği ile nefis dişisini halk eyleyen hikmeti bahire sahibi Hakim'e ve kudreti azime sahibi Kadir'e kasem ederim ki **(İnne sa'yekum leşettâ)** (Ayet 4) bazınızın ruh tarafına inzicabından ve nurunun galebesiyle hayra teveccühünden ve bazınızın nefis tarafına meyli ve zulmetin galebesiyle şerde inhimakından, tahkik, sizin sayiniz muhtelif ve müteferriktir.

(Ayet 5) **(Fe'emma men a'tâ vettekaâ)** Amma terk ve tecridi ihtiyar ederek Hak'tan işgal eden herşeyi suhuletle silkip terk eden ve nefsin heyet'lerinden sakınıp nefsini, terk olunan şeylere meyl ve iltifatından tecrit eyleyen **(Ve saddaka bil hüsnâ)** (Ayet 6) ve bir kâmilin kemalinin vücudunu teyakkun etmeyen kimse için terakki mümkün olamadığından ilmi iman ile kemal mertebesi olan güzel fazileti tasdik eyleyen kimse, **(Fesenü yessirühülil yûsra)** (Ayet 7) alâyıkını kat' ettiğinden ve yakîni kuvvetli olduğundan kariben biz onu Allah'ta sülûktan ibaret olan kolaylık yoluna tesir ve tevfik eyleriz.

(Ayet 8) **(Ve emmâ men bahile vestağnâ)** Amma malın muhabbetini ihtiyar ve malı cem ve müstehakından men ve mal ile Hak'tan muhtecib olup, mal ile kesbi fazilet eylemekten müstağni olan **(Ve kezzebe bilhüsnâ)** (Ayet 9) ve alemi nur ve ahiretten dünya hayatı ile muhtecib ve müstağni olduğundan kemal ve fazilet mertebesinin vücûdunu tekzib eyleyen kimseyi **(Fesenü yessirühü lil'usrâ)** (Ayet 10) kariben arzuları ile kendi arasına mahrumiyetin girmesi ile onun için hızlan, ve fıtrat rütbesinden tabiat çukuruna ve kurd ve haşeratın me'vâsı olan esfeli safilin derekâtına düşmek güçlük yolunu hazırlarız kolaylaştırırız. **(Ve mâ yuğnî anhü mâlühü izâ tereddâ)** (Ayet 11) Cehennem kuyusunun dibine ve haviyenin umkuna düşübte helâk olduğu vakit müşkülâtlar, tahsil ve muhafazasında ömrünü ifna eylediği malı onu iğna edemez, kurtaramaz.

(Ayet 12) **(İnna aleynâ lelhüdâ)** Tahkik, bize hidayet, yani akıl ve hüsn nuru ile ve aklî sem'î deliller beynini cem ile ve istidlâl ve istibsara iktidar vermekle bize irşadeylemek sabittir. **(Ve inne lenâ lel'âhirete vel'ûlâ)** (Ayet 13) Ve tahkik, ahiret ve ûlâ bizimdir. Her

ikisini de bize teveccüh edene veririz. Tariki mücerred olanı, ahiret sevabı ile beraber dünya sevabından da mahrum etmeyiz. Çünkü **(Le ekulu men fevkıhim ve min tahtı evcülühüm)** ayetinin beyanı veçhile daha şerefli bir şeyi ihtiyar eden kimsenin dûn olan şeyi ayağı altındadır.

(Ayet 14) **(Fe'enzertüküm nâren telezzâ)** İmdi sizleri, yalını, cemî vücud mertebelerine baliğ olan büyük bir ateşle korkuttum ki, o büyük ateş, kahr hicabına gadab asarı ile tazibe şâmildir. **(Lâ yaslahâ illel'eşkaâ)** (Ayet 15) O ateşe ancak mevakıf-ı erbaada Allah'a şirk eden istidadı adim ve cevheri habis olan **(Ellezi kezzebe ve tevella)** (Ayet 16) şirki ile Allah'a tekzib ve inaddan dinden iraz eden en ziyade şaki olan kimse girer.

(Ayet 17) **(Ve seyü cennebühel'etkaâ)** Ve ayni cemi'de istiğrak ile Allah'ın zat, sıfat ve ef'alinden başka ağyar ve asardan olan herşeyden sakınan kimse cem'i meratibinde o ateşten sakınıp uzaklaşacaktır ki, bu kabil zatlar Allah Tealâ'nın gayri ile durub kalmıyan ittikayı mutlak ehilleridir. Amma takî olan bazan cem'i meratib nardan uzaklaşamaz, meselâ hey'et ve ef'alde mücerred olub sıfat ile vukuf edib kalan kimse gibi. Bunun her ne kadar günahları mağfur ise de vücudu hicabında ruhu zatdan ve lezzatı mukarrebinden mahrumdur.

(Ayet 18) **(Ellezî yu'tî mâ lehü yetezekkâ)** O ittika olan kimse ağyara taalluk ve endada muhabbet levsinden mutahhar ve nefsini, gizli şirkten ve başkasına iltifat ve masiva ile iştigalden temizleyici olarakdan malını verir. **(Ve mâ li ehadin indehu min ni'metin tüczâ)** (Ayet 19) Ve malını mükâfat ve muaveze için vermeyip **(İlleb tiğaâe vechi rabbihil a'lâ)** (Ayet 20) meratibi takvanın a'lâsında bulunduğundan masivadan ictinabı sebebiyle Rab'binin a'lâ zatına taleb için verir. Cemî sıfat ile mevcut zattan ibaret olan vechi, a'lâ ile vasf eyledi. Zira Allah Tealâ'nın her isim hasebiyle bir vechi vardır ki, lisanı hali ile o isim ile dua ve istidadı ile o isme ibadet edene o vechi ile tecelli eyler. Vechi a'lâ ise Allah'ın cemî esmasına şamil ismi a'lâsı hasebiyle olan vechidir. Eğer a'lâyı Rab'be sıfat kılarsa, o vakit, Rab, cemî esmaya şâmil ismi a'lâsıdır.

(Ayet 21) **(Ve lesevfe yerdâ)** O ittika ayni cemide ve şuhudu zatide Hak'ka vusul ile, sonra da rıza vasfı ile beraber vücudu iktiza eylediğinden fenadan sonra beka halinde o vechi, makamı tafsilde müşahade ile elbette razı olacaktır. Allah Tealâ a'lemdir.

Leyl sûresi tamamdır.

DUHÂ SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 2) **(Vedduhâ velleyli izâ secâ)** Vücudu insanînin aslı iki cihanın mecmuu bulunan ve hali üzere kararlaşmış olan nur ve zulmeti sırfeye kasem eyledi ki, **(Mâ vedde'ake rabbüke ve mâ kalâ)** (Ayet 3) Rabbin, seni alemi nur ve Hazreti Kudsîde mevduun terki ile terk etmedi. Mevdûa şevk ve muhabbet lâbüt olmakla, şevk ve muhabbetin bekâsı ile beraber seni sıfat makamında zattan mahcub olarak terk etmedi. Ve kali mebguş olanın terki ile Rab'binden, sıfat ve ef'alinden mahcub olarak nefis makamında muhabbet ve şevksiz kevn ile vukufda alemi zulmette de seni terk etmedi. Şöyle ki, keşfi, içtihadına sebkat etmiş olan mahbubun, aşık olması için kendine tevhidi zatî keşf olunup perdesi refi' olundukta şevkinin şiddetlenmesi, narı şevk ile eneiyyetinin erimesi, sırrının letâfet kesbetmesi için hicaba red ve tecelliyi zat hazretine yolu sed olunur. Sonra zevki etem ve keşfi ekmel olmak için yolu açılır. Hicabı bilkülliye refi' olunarak kendisine Hak'kı sırf keşf olunur. Hazreti Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem bu ihticabta bulunuyorken nefsini atmak için dağlara çıkar, fakat tâkatının tükendiği vakit derhal hicab refi' olunarak aşağı inerdi.

(Ayet 4) **(Ve lel'âhiretü)** İhticab ve şevkin iştidadından sonraki tecelliden ibaret olan haleti ahere, **(Hayrünleke minel'ûlâ)** (Ayet 4) o halette bakiyenin vücudu ve eneiyyetin zuhuru ile telvinden emin olacağından sana haleti evveliden hayırlıdır.

(Ayet 5) **(Ve lesevfe yu'tike rabbüke)** Bu fenayı sırftan sonra halkı hidayet ve Hak'ka davet için Rab'bin, sana vücudu hakkanîyi verecektir. **(Feterdâ)** (Ayet 5) O vakit vücudu beşerî ile razı olduğun veçhile vücudu hakkanîyle razı olacaksın, rıza ise vücud halinde olur.

(Ayet 6) **(Elem yecidke yetîmen)** Rab'bin, seni münferid, hakikî baban olan Ruhul Kuds'ün nurundan nefis sıfatları ile mahcub, Ruhul Kudüsten munkati ve zâyi' bulunca, **(Feâvâ)** (Ayet 6) seni, cenabına iğva ile kendi tedib ve terbiyesi hicrinde terbiye ve seni talim ve tezkiye için hakikî babanı sana kefil eyledi. **(Ve vecedeke dâllen fehedâ)** (Ayet 7) Ve seni hakikî babanın aleminde sıfat ile zattan muhtecib olduğun halde tevhidi zatî'den **(dal)** yani şaşırmış olarak bulup nefsi ile seni aynı zat'a hidayet eyledi.

(Ayet 8) **(Ve vecedeke âilen feağna)** Ve seni fakir ve adim, «Elfakrü fahri» buyurduğu vechile fenayı sıfat demek olan ve mâ-bihil iftiharın olan fakirden sonra dareynde sevâdül vech, yani iki cihanda yüz karalığı olan ve fenayı mahzdan ibaret bulunan fakr ile fakir ve fena bulub sana verdiği sıfatı kemal ile mevsuf, ahlâkı rabbaniyede mütehallik vücudu mevhubu hakkanî ile seni iğna eyledi.

İmdi kemalin tamam oldukta benim ahlâkımla tahalluk ederek abdi şekûr olmak ve nimetlerimin şükrü ile kaim olmak için kullarıma, benim sana yapmış olduğum işleri yap! **(Fe'emmel yetîme felâ takher)** (Ayet 9) Amma hicabı nefs ile muhtecib, nuru kûds'ten munkatı, münferid ve kalbi münkesir olan kimseyi kahr eyleme. Rıfk ve müdara ile muamele ederek benim seni iğva eylediğim gibi ona lütfedip hikmet ve mevizayı hasene eyle, Davet ile onu nefsine iğva eyle, sığındır.

(Ayet 10) **(Ve emmes sâile. Felâ tenher)** Ve maksadını arayan ve yolunu şaşıran müstait mahcubu, sualden men etmeyip benim, seni hidayet ettiğim gibi hidayet eyle.

(Ayet 11) **(Ve emmâ bi ni'meti rabbike fehaddis)** Ve bekâ makamında sana ifaza olunan ilim ve hikmet nimetini tahdis eyle, söyle. Benim seni iğna eylediğim gibi sen de insanları talim ve hakiki hayr ile iğna eyle. Allah Tealâ a'lemdir.

Duhâ suresi tamamdır.

İ N Ş İ R A H   S U R E S İ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Elem neşrahleke sadrek)** Şerh, sadrın subutunu ifade etmek için şerh olunmamağı inkâr manasına istifhamdır. Yani biz, senin için senin sadrını şerh eyledik. Çünkü muvahhid, fenadan evvel ve'â-i vücudîsinin, yani vücud kabının darlığından ve tecelliyi zatîyeyi ilahî vücudunu kabulden imtina'ından halk ile Hak'dan mahcub olduğu gibi fena makamında da fanidir. Fani ise adem olmakla ve ademin vücudu kabul edemediği cihetle, her şeyden zıyk, yani dar olduğundan Hak ile halkdan mahcubdur. Amma fenadan sonra vücudu mevhubu hakkanî ile halka red olunup, tafsile rücû eyledikte onun vücudu, hakkî olduğundan sadrı, Hak ile halka vâsı

olur. İşte inşirahı sadır, budur. Yani davet ve hakayıkı nübüvvetle kaim olmak için biz, senin sadrını nurumuzla şerh eyledik, vâsı kıldık, demektir.

(Ayet 2 - 3) **(Ve veda'na anke vizrekellezî enkada zahreke)** Ağırlığı ile senin zahrını kıran, omuzlarını, arkanı kırılmaktan hasıl olan sese, kemiklerin kıtırdısına haml eyleyen, nübüvvetle ve nübüvvet meşakkatleri ile kaim olmak yükünü, senden indirdik. Hazreti Nebi Aleyhisselâm, şuhud makamında iken halk için vücud bulamayıp, nerede kaldı ki halkın fiilini bulabilsin. Ef'ali ilâhiyeyi şuhud ettiğinden ve sırf Hak'tan başka bir şey göremediğinden bir fiili birinden fark edemezdi. Binaenaleyh ne suretle hayır ve şer isbat ederek emir ve nehy edebilirdi. Velâyet makamından nübüvvet makamına red olunup, kalb hicabı ile mahcub olduğu vakit, şuhudu zatîden mahcub olduğundan bu keyfiyet ona o kadar ağır geldi ki, arkasını kırmağa karib oluyordu. Derhal kendisine bekâ makamında temkin verilerek, kesret ile vahdetten mahcub olmadı ve cem'i ayni tafsilde müşahede eyleyerek davet ile şuhudundan gayb olmadı. İşte şerhi sadır denilen bu keyfiyet aynile vizri mezkûrun vazı' **(Ve refa'nâ leke zikrek)** (Ayet 4) ve zikrinin refi de odur. Biz, senin zikrini de refi eyledik. Zira cem'de olan fani, bir şey olamaz, nerede kaldı ki mezkûr olsun. Eğer Nebi Aleyhisselâm, aynı cem'de baki kalsaydı o makamda fani olduğundan, «Lâ ilâhe illâllah» kavlinden sonra «Muhammeder Resûlullah» sahih olmazdı, ve islâmda tamam olmazdı. Zira islâm ikisi ile tamam ve sahih olur.

(Ayet 5) **(Fe inne meâl' usri yüsren)** Tahkik, ihticabı evvel üsrü yani halk ile Hak'tan ihticab güçlüğü ile beraber büyük bir yesir, bir kolaylık vardır ki, keşfi zat ve makamı velâyettir.

(Ayet 6) **(İnne meal' usri yüsra)** Tahkik, ihticabı sanî üsri yani Hak ile halk'tan ihticab güçlüğü ile beraber büyük bir yesir, bir kolaylık vardır ki, vücudu mevhubu hakkanî ve nübüvvet makamıdır.

(Ayet 7) **(Feizâ ferâğte fensab)** İmdi seyri billâh ve fillâh ve anillah'tan fariğ olduğun vakit istikamet yolunda ve seyri illâllahta kaim ol, ve halkı davette içtihad eyle.

(Ayet 8) **(Ve ilâ rabbike ferğab)** Ve ancak Rab'bine rağbet eyle. Davette rağbetini onun zatına tahsis eyle. Sevab veya başka bir garaza rağbet etme. Davet ve hidayetin O'nun ile O'na olsun. Yoksa aksi takdirde O'nun ile kaim ve O'na istikamet sahibi olmayıp O'ndan mail ve nefsin ile kaim olmuş olursun Allah a'lemdir.

İnşirah suresi tamamdır.

TÎYN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Vettiyn)** Tîyn, cüz'iyattan íntiza olunan ve kalbin müdrikatı olan maâniyi külliyedir. Gayri maddî, sırf makul, lezzetli ve nefsi kuvvetlendirici olması cihetiyle incire teşbih olunmuştur ki, incir, çekirdeği olmayıp, belki küllisi lüb ve külliyat zimmetinde bulunan cüziyat gibi daneciklere müştemil, bedeni semirtici, kendisinde hem gıdalık, hem de yemişlik vardır. **(Vezzeytuni)** (Ayet 1) Zeytin nefsin müdrikâtı olan maâniyi cüz'iyedir. Maddî ve nefsi külliyatın idrâkine hazırlayıcı olması cihetiyle zeytine teşbih olunmuştur ki, zeytinin çekirdeği olup alâtı gıdayı temizleyici ve insana iştah vericidir.

(Ayet 2) **(Ve tûrisînîne)** Tûrîsinin, beden arzından dağ gibi yükselmiş olan his ve tahayyülün madeni bulunan dımağdır. **(Ve hazel beledil emin)** (Ayet 3) Emin kelimesinin emanet yahut emandan iştikakına göre beledi emin, kendisindeki maâniyi külliyeyi hıfz edici olan yahud tecerrüdü cihetiyle fesad ve fenadan emin bulunan kalbtir. İnsana tazim şerefini izhar ve onu tekrim için insanın kemalinin husulüne sebeb olan maâniyi külliye ve cüziyeye ve vücudunun husulüne sebep olan kalb ve nefse, yani bu iki idrak edici hakikat ile müdrikatlarına kasem eylemiştir.

(Ayet 4) **(Lekad halaknel' insâne fî ahseni takvîm)** Meâniyi külliye ve cüziye ve kalb ve nefs hakkı için kasem ederim ki, tahkik biz, insanı, kendisinde ezdadı, nur ile zulmeti cem ve aralarında muvafakatle iki alemi cami ve ikisinin arasında vasıta, hilkatini ve ahlâkını orta ,adil mizac, ekmel nevi, efdal mahlûk olarak, sûret ve manâsını güzel kılmak itibariyle en güzel bir takvim ve ta'dilde halk ve izhar eyledik.

(Ayet 5) **(Sümme redednâhü esfele sâfilîn)** Sonra zulmet ile nurdan hicablanmış, fezailden iraz, rezaili ahlâk ile vukufu sebebiyle onu derekât ehlinden halken ve rütbeten sefil olanların en sefili, sûreten ve terkiben kabih olanların en kabihi, hilkat, şekil ve menazır cihetinden çirkin olanların en çirkini mertebesine red eyledik ki, bunlar, tabiat zindanında bulunan eshabı nardır, cehennem ahalisidir.

(Ayet 6) **(İllellezîne âmenû)** Ancak küllinin cüz'i, kalb nurunun, nefis zulmeti üzerine galebesiyle iman edip **(Ve amilûssâlihâti)** (Ayet 6) ve fezaili ve hayratı kazananlar, kemali ilmi ve ameliyi tah-

sil edenler müstesnadır ki bunlar, alemi kuddüs derecatı âliyesindedirler. **(Felehüm ecrün)** (Ayet 6) Bunlar için kulûb ve nüfus cennetlerinin sevabları vardır, **(Gayrü memnun)** (Ayet 6) ki bu sevablar, mededi kudsî aleminden muttasıl ve kevn ve fesaddan berî ve vücudu ebedî olmakla minnetsiz olan bir sevabtır.

(Ayet 7) **(Femâ yükezzibüke ba'dü biddîn)** İmdi, ey insan ceza sebebiyle seni kâzib kılan şey nedir ki, meratibi vücudun esfel ve alâsını, kevninin kemalâtını, eşref ve ahseni cami olan bu acib mahlûka vukûfundan sonra cezayı tekzib edipte kâzib olmanın manâsı nedir?

(Ayet 8) **(Eley sallahü bi ahkemil hâkimîn)** Allah Tealâ Hazretleri, hâkimlerin en ziyade hâkimi değil midir? Allah Tealâ, insanı meratibten dilediği mertebede durdurmakla hükmeder. Meratibin alâsında durdurub sevablandırır, esfelinde bırakıp ikablandırır, ahkemil hâkimîndir.

Tîyn suresi tamamdır.

ALÂK SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(İkra' bismi rabbike)** Bu sure, Hak Tealâ'nın, Nebi Sallallahü Aleyhi ve Sellem Hazretlerini, cem'den tafsile red eylediği ilk rütbede nazil olmuştur. Bunun için Kur'an'da ilk nazil olan sûredir, denildi. **(Bismi)** deki **(ba)** nın manâsı «Kalem ile yazdım» sözünde olduğu gibi istiğna içindir. Çünkü Cenabı Nebi Aleyhisselâm, Hak'tan halk'a rücû eylediği vakit kendi vücudundan fani olduktan sonra hakkanî vücud ile mevcud ve hakkanî sıfat ile mevsuf olmuş idi. Bınaenaleyh isim de, sıfat ile beraber zat demek olduğundan Cenabı Nebi Aleyhisselâm esmai ilahîyeden bir isim oldu. Yani sen, Rab'binin ismi azamı olan vücudu zatî ile «oku» demektir ki, Nebi Aleyhisselâm cem' itibariyle amir, tafsil itibarıyla memurdur. Bu sebebten Rabbi **(Ellezî halak)** (Ayet 1) ile vasf eyledi, ki «Rab'bin sûreti halk ile ihticab eyledi» demektir. Yani «Ben senin suretinle zahir oldum. İmdi halk sûretinde benimle kaim ol. Hakkiyetten halkiyete rücû ederek Hak ile halk ol» demektir. Vahy ve tenzil ve nübüvvetin mümkün olması için Nebi Aleyhisselâm'ı cemiyeti insanîye sûretinde halkiyete red, ve halkiyetle hicablanmasıyla emredince halkı ta'-

mim ettikten sonra halkı insana tahsis ederek **(Halekal insane min alak)** (Ayet 2) buyurdu ki, insanı alak'tan halk eyledi demektir.

(Ayet 3) **(İkra' ve rabbükel' ekremü)** «Oku», senin Rabbin kereminde nihayete baliğdir. Onun keremi gayetinin fevkında bir kerem mümkün olamaz. Çünkü zat ve sıfatı ile mevcud olup zatını ve sıfatını sana bağışlamıştır. Rabbin, sana nefsinle vücudundan bir şeyi ivaz kılmayıpta seni aynı cem'de fani olarak terketmez. Rab'bin, bundan çok kerimdir. Eğer seni fena halinde ibka etse idi, onun hiç bir sıfatı zahir olmazdı, nerede kaldı ki keremi zahir olsun. Halbuki onun en keremli olmasının iktizasındandır ki, seni sıfatlarının en şereflisi olan ilim sıfatı ile seçti ve kemâlatından hiç bir şeyi senden esirgemedi. İşte bu sebebten ekremi **(Ellezî alleme bil kalem)** (Ayet 4) ile vasf eyledi. Yani Rab'bin, ruhu evvel ve âzam olan kalemi a'lâ sebeb ve vasıtasıyla talim eyleyen en çok kerem sahibidir.

Bundan sonra Hak Tealâ Hazretleri Nebi Aleyhisselâm'ı beka halinin evvelinde bulunup henüz temkine varmış olmadığı cihetle Allah'ın sıfatını imtihalden ve eneiyyetin zuhuru ile telvinden muhafazayı ve temkine ulaştırmağı murad ederek **(Allemel' insâne mâ lem ya'lem)** (Ayet 5) buyurdu. Yani insanın ilmi yoktu. Allah Tealâ Hazretleri, ilmiyle insanı talim ve alemiyet sıfatını ona bağışladı. İnsan, zatını kemal sıfatıyla mevsuf görüpte eneiyyetin zuhuru ile tuğyan etmemek için insanın ilmi olmadığı bildirildi.

İşte bu sebebten **(Kellâ innel'insâne leyetğaâ. En reâhüstağnâ)** (Ayet 6 - 7) kavli ile tuğyan makamından men eyledi. Yani sakın tuğyan etmesin. Tahkik, insan nefsini kemaliyle müstağni görmesi sebebiyle tuğyan ediverir.

(Ayet 8) **(İnne ilâ rabbikerrüc'a)** Tahkik zatı fena ile rücûun rabbinedir. Senin zatın da sıfatın da yoktur. Buna binaen Nebi Aleyhisselâm hal ile müteeddib ve tuğyandan sakınarak «Okuyucu değilim, yani okuyan ben değilim, okuyan ancak sensin» dedi.

(Ayet 9 - 10) **(Ere' eytellezî yenhâ, abden izâ sallâ)** Tuğyanıyla abdi, huzur namazından ve istikamet makamında ibadetten nehy eden, hali ile, malı ile, kavmiyle Hak'dan müstağni, mahcub ve cahili görüyor musun? Ne keyfiyetle nehy eylediğini bana haber ver.

(Ayet 11 - 12) **(Ere'eyte in kâne alel'hüdâ, ev emere bittakvâ)** Kendi zan eylediği gibi farazan ve takdiren şirkinde ve şirke davette eğer hidayet üzre oldu ise veya takva ile emreyledi ise bana haber ver. **(Ere'eyte in kezzebe ve tevellâ)** (Ayet 13) Yahut nefsül emirde

olduğu gibi inad ve tuğyanı dolayısıyla eğer küfrü ve dini müstakimden iraz sebebiyle Hak'kı tekzib ediyorsa, yine bana haber ver.

(Ayet 14) **(Elem ya'lem biennellahe yerâ)** Bu cahil her iki haletde de Allah Tealâ'nın onu gördüğünü, ona göre mücazat edeceğini bilmiyor mu?

(Ayet 15) **(Kellâ)** Cahili, namazdan nehy etmekden men eder ve şartiyeden kasemi evvelin, yani cahilin, hidayet ve takva üzerine olmasının nef'i ile kasemi saniyi, yani cahilin, Hak'kı tekzibde olduğunu isbat ve ona vaiddir ki «Ey cahil ve mahcub sen, işbu nehyi salat mes'elesinden katiyyen sakın, kendini men. et, vazgeç.»

(Ayet 15 - 16) **(Lein lem yentehi lenesfe'an binnâsiyeti, nâsiyetin kâzibetin hâtıetin)** Eğer o cahil, nehyi salattan ve Nebi Aleyhisselâm'a kizb ve hatayı nisbetten vazgeçmiyecek olursa biz onun nâsiyesinden, yalancı ve hatalı perçeminden tutup elbette onu sürükleriz. **(Felyed'u nâdiyehü sened'uzzebâniyete)** (Ayet 17 - 18) O vakit o, meclisini, kavmini ve taallukatını çağırsın, biz de zebaniyeyi çağıracağız. Bu ayet cahilin kavmi ile mahcub ve kavminin kuvvetine güvenerek Hak'kın ona olan kahr ve gazabından gaflette olduğunu beyan ve kendisine hiç kimsenin mukavemet etmesi mümkün olamıyan ve tabiat aleminde faal ve müessir olan melekutu semavîye ve arzîyenin teslit edileceği bildirilmek suretiyle en beliğ ve en müessir veche üzre nehyi salattan men ve tehdiddir.

(Ayet 19) **(Lâ tütı'hû)** Habibim sen, katiyyen ona muvafakat etme ve tevhide mülazemet eyle ve ona karşı bulunduğun muhalefette devam et. **(Vescüd)** (Ayet 19) Ve huzur namazında fena secdesiyle secde et, **(Vakterib)** (Ayet 19) ve efalde, sonra sıfatta, sonra zatta fena ile Hak'ka takarrüb et, yani davet ve makamı istikamette fenayı tam halinde devam et, ta ki Hak ile beka halinde senden fani olasın. Sende zat, sıfat ve ef'alinden bakiyenin vücudu ile hiçbir telvin zahir olmasın. Bu sebebden Nebi Aleyhisselâm bu secdede «Yarabbi ikabından affına» yani bir fiilinden bir fiiline «gazabından rızana» yani senin bir sıfatından bir sıfatına «ve senden sana» yani zatından zatına sığınırım buyurdular. İşte sücudda iktirânın manâsı budur. Hadisi şerifde de «Abdin Rabbine en ziyade yakınlığı secde eylediği vakittedir» varid olmuştur. Allah Tealâ a'lemdir.

Alâk suresi tamamdır.

KADİR SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(İnna enzelnâhü fî leyletilkadri)** Biz Kur'an'ı leylei kadirde inzal eyledik. Leylei kadir, şuhudu zatîden sonra kalb makamında ihticabı halinde beniyyeyi Muhammed'iyedir. Zira inzal, ancak bu halette bulunan bu beniyyede mümkün olabilir. Kadir, Nebi Aleyhisselâm'ın hatırı şerifleridir. Çünkü Nebi Aleyhisselâm'ın kadri, ancak o leylede zahir olur, o da kadrini ancak o leylede bilir, sonra leyleyi kadri **(Ve mâ edrâke mâ leyletül kadri)** (Ayet 2) sözüyle ta'zim eyledi. Yani, o leylenin kadri şerefinin künhünü sana ne şey bildirdi?

(Ayet 3) **(Leyletül kadri hayrün min elfi şehrin)** Ayetinde olduğu gibi hadisattan yevm ile ta'bir olunduğu mürur eyledi. İmdi her kâin ve hâdis, bir yevmdir. Kelâm bu istiare üzre bina olundukda nev'in şahıslara iştimali kabilinden şuhurun, eyyam ve leyaliye müştemil olduğu gibi hadisatın her bir nevi bir şehr olur. Ve keza cinsin nevilerine iştimali kabilinden senenin şehirlere müştemil olduğu gibi hadisatın her bir cinsi bir sene olur. Bin adedi, fevkinde kesret bulunmayıp, ancak tekrar ve izafetle bulunabilen bir adedi tamdır. Binaenaleyh bin adediyle de küllden kinaye olunur, yani bu şahıs yalnız başına nevilerin küllisinden hayırlıdır, demektir.

Sonra vechi tafsilini ve sebebi hayretini beyan ederek **(Tenezzelül melâiketü verrûhu fîhâ bi'izni rabbihim)** (Ayet 4) buyurdu. Yani Rab'binin izni ile kuvvei ruhaniye, nefsaniye, melekutu semavîye ve arzîye ve ruh, o beniyyeyi Muhammed'iyede nazil olurlar. **(Min külli emrin)** (Ayet 4) Her emir cihetinden nazil olurlar ki o da cemî eşyanın vücudatını, zevatını, sıfatını, hevasını, ahkâmını, ahvalini, tedbir ve teshirini marifettir.

(Ayet 5) **(Selâmün hiye)** O leyle cemî noksanlardan ve ayıblardan salimdir. **(Hattâ matla'il fecri)** (Ayet 5) Mevtin kurbu ve mağribinden doğan güneşin fecrinin tulû vaktine kadar, o leyle selâmettir, mevtin kurbunda salime değildir. Yahut manâ, Allah Teâlâ ve melekler ile ve cemî nas tarafından o leyleye çok çok selâm olduğundan, o leyle, nefsinde selâmdır.

Kadir suresi tamamdır.

BEYYİNE SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Lem yekûnillezîne keferû min ehlil kitâbi vel müşrikîne münfekkîne)** Ehli kitab gibi dinden ve Hak'ka vusul tarıkından, yahut müşrikler gibi Hak'tan mahcub olanlar, dalâletten asla münfekk olmadılar. **(Hattâ te'tiye hümül beyyinetü)** (Ayet 1) Hattâ onlara mutlaka muvasıl olan hücceti vazıha geldi, yine bulundukları dalâletten ayrılmadılar. Şöyle ki, Yehud Nasara ve müşriklerden kendi heva ve dalaletleri ile mahcub olan muhtelif fırkalar, daima muhasama eder, inadlaşır. Her fırka kendisinin haklı olduğunu iddia ederek diğerinin dinini batıla nisbetle arkadaşını kendi fırkasına davet ederdi. Sonra biz, Tevrat ve İncil'de gönderileceği vaid olunan ve ittiba olunması emr olunan, Nebi'nin zuhuruna kadir bulunduğumuz dinden ayrılamıyacağız diyerek infak ederler, mev'ud olan Nebi'nin zuhurunda ona tabî olarak hepimiz kelimei vahide üzre, Hak üzre ittifak edeceğiz, derlerdi. Nitekim bu anda da mezahib müteferrika ehlinden bulunan ahir zamanda Mehdi'nin hurucuna intizar ederek ona tabî olmağa ve kelimei vahide üzre ittifak eylemeği vaid iden bir takım mutaassıbların hali de aynıyla bunun gibidir. Allah Tealâ Hazretleri, bizi bu halde saklasın. Mehdi zahir oldukta bunların hali de başka türlü olacağını zannetmiyorum. İşte Hak Tealâ Hazretleri bunların sözlerini hikâye ile asıl kuvvetli tefrikalar, şiddetli ihtilaflarla ancak o Nebi'nin zuhuru ile kendilerine hüccet ve Hak geldikten sonra tefrik ve ihtilaf eylediklerini beyan buyurdu. Çünkü her fırka, belki her şahıs kendi dini ile mahcub bulunduğundan gelecek olan Nebi'nin, onun heva ve arzusuna muvafık olacağını, onun reyini tasvib edeceğini tevehhüm etmiş idi. Bu tevehhümlerinin hilafı zahir olunca kin ve kibirleri şiddetlendi, küfür ve inadları ziyadeleşti.

(Ayet 2) **(Resûlün minellahi yetlû suhufen mutahhareten)** Beyyine, yani hücceti kaimei vaziha, bir resul, Allah'dan bir elçidir ki tecerrüdü ile ukul ve nüfusu semâvîyeye muttasıl olduğu cihetle nüfusu semâvîye ve ukul levhalarından denisi tıbayi', kederi anasır, denisi mevadd ve tahrifi ibaddan mutahhar sahifeler okur ki, **(Fîhâ kütübün kayyimetün** (Ayet 3) o mutahhar sahifelerde kayyum olan dinin usulunden ibaret bulunan ve ebeden tagayyür ve tebdil etmiyen hak ve adil ile natık, müstakım, sabit, ebedî yazılır kitablar vardır.

(Ayet 4) **(Ve mâ teferrekallezîne ûtül kitâbe illâ min ba'di mâ câet hümül beyyinetü)** Heva ve arzuları ile dinden mahcub olan ehli kitab, ancak kendilerine hücceti vazıha geldikten sonra tamamiyle tefrikaya düştüler.

(Ayet 5) **(Ve mâ ümirû illâ liya'büdullahe muhlisîne lehüddîne hünefâe)** Halbuki işbu mahcub olan ehli kitab, kitablarında başka hiç bir şeyle emr olunmamışlardı, ancak Hak'ka ulaşdırmayan her bir tarikten ve masivanın küllîsinden yüz çevirerek, dini batıl şaibesinden ve gayre iltifattan halis kılıcı oldukları halde ibadeti Allah'a tahsis etmekle **(Ve yûkîmussalâte ve yü'tüzzekâte ve zâlike dînülkayyimeti)** (Ayet 5) ve ibadeti bedenîye ve malîye ile Allah'a vuslata çalışmakla emr olunmuşlardı. Yani emr olundukları, ancak tevhidin usulü selâsesine iltizam etmek için idi ki, usulü selâseden birisi ihlas, yani ibadette gayriden nazarı kat'i ve masivadan i'raz etmektir. İkincisi tezkiye edici amellerden Nebi Aleyhisselâm'ın **(Essalate imadeddin)** yani «Namaz dinin direğidir» buyurduğu vechiyle tezkiye babında amede olan namaz gibi îbadatı bedenîye ile, üçüncüsü, terk ve tecridin esası olan zekât gibi zühd hakayıkıyla kıyam etmektir. Bunlar ise aynıyla bu Resul'ün okuduğu kütübü kayyumenin dini ve ahkâmıdır. Binaenaleyh Adem devrinden bugüne kadar milleti hakikîye hanifîye birdir ki, o da tevhide mülâzemet, bedenî, malî ibadet usullerine şamil olan adalet yoluna sülûkdur. Eğer ehli kitab, kendi arzuları ile mahcub olmayıp kitablarını tahrif, sebuî nefislerinin zuhuru ile ta'sib etmiş olmasalardı ve şehvetleri ile kalmıyarak tevehhüm ve tasavvurları ile evzâ, adet, ümmid ve muradlarının zevahiri ile kitablarında mevcud olan hakayıkdan mahcub olmasalardı, aynıyla bu dini Muhammedî üzre olurlardı. Elhasıl hangi fırkadan olursa olsun mahcublar, yeryüzünün şerri oldular. Asar cehenneminin ateşinde, tabiat çukurunun dibindedirler.

Tevhid ilmi ile tevhid, fezailin iktisabında adalet kanunu üzre amel eyliyen muvahhidler, **(Hüm hayrül beriyyeti)** (Ayet 7) işte bunlar, ef'al ve sıfat cennetlerinden dereceleri hasebiyle halid cennetlerindedirler ve bunların derecelerinin a'lâsı, sıfatın kemali olan rıza makamıdır. **(Zâlike limen haşiye rabbehu)** (Ayet 8) İşbu rıza makamı, azamet ile tecellisi zamanında, haşyeti rabbaniyenin istila eylediği kimselere mahsus bir makamdır. Zira Rab azamet sıfatı ile tecelli eyledikte abdi haşyet istilâ eder. Fakat bu haşyet, rıza makamına menafi olan havf değildir. Belki haşyet, tecellinin hükmü ve nefisde eseridir. İmdi eşkiyaya mahsus olan narı kübranın dûnunda mahcublar için nardan kaderi müşterek isbat eylediği gibi, arif ve

mütteki olanlara mahsus olan cenneti âliyanın dûnunda da muvahhidler için cennetden kaderi müşterek isbat eylemişlerdir. Bu sebebden cennetlerin en yüksek derecesi rıza olmuştur, vesselâm.

Beyyine suresi tamamdır.

ZELZELE SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(İzâ zülziletil'ardu zilzâlehâ)** Ruhu insanînin nezi' olunduğu zaman ruhu hayvanî ve kuvanın ızdırabı dolayısıyle bedenin harabını ve beniyesinin bozulmasını bildirici olan o halette beden arzının icab eylediği bir nevi sarsıntı ile beden arzının zelzele olunduğu, sarsıldığı, yani şiddetle sarsıldığı vakit **(Ve ahrecetil'ardu eskaâlehâ)** (Ayet 2) eskal, evvel meta' manâsına olan saklın cemidir, yani beden arzının kendisinin kadrü kıymetine sebeb olan ervah ve kuvayı ameller heyetleri ve kalbde kökleşen itikadat meta'larını meydana çıkardığı vakit **(Ve kaâlel' insânü mâlehâ)** (Ayet 3) insan «Beden arzının bu suretle muztarib olmasının, sarsılmasının sebebi nedir, bunun devası, derdi nedir, bu izdırab mizacın inhirafından mı, yoksa ahlâtın galebesinden mi ileri gelmiştir?» der.

(Ayet 4) **(Yevmeizin tühaddisü ahbârehâ)** O vakit beden arzı, hali diliyle haberlerini söyler. **(Bienne rabbeke evhalehâ)** (Ayet 5) Tahkik, senin Rabbinin ona işaret eylediğini, ruhun zehuku ve mevtin tahkiki zamanında ızdırab ve harab ile ağırlığının ihracı ile emr eylediğini söyler.

(Ayet 6) **(Yevmeizin yasdürünnâsü eştâten)** O vakit insanlar, kimi saida, kimi eşkiya olarak müteferrik oldukları halde bedenlerinin mizaclarından, merkadlerinden (mezarlarından) hesab ve ceza mevtınlarına sudur ve hareket ederler. **(Femen ya'mel miskale zerretin hayren yerehu)** (Ayet 7) İmdi saidadan zerre mikdarı hayır işliyen kimse o hayrı görür. **(Ve men ya'mel miskale zerretin şerren yerehu)** (Ayet 8) Eşkiyadan zerre mikdarı şer işliyen de o şerri görür. Küfür ve ihticab sebebiyle eşkiyanın hayırları habt, keza iman, tövbe, galebei hayrat, selameti fıtrat ile saidanın şerleri afüv olunmuş olduğundan **(Femen ya'mel)** kelimesindeki **(men)** elfazı âmmeden iken **(Eştâten)** kelimesi iki mevzuda da **(Men)** kelimesinin umumunu tahfiz eylemiştir.

Zelzele suresi tamamdır.

ADİYAT SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Vel'âdiyâti dabhan)** Şevkinin şiddetinden memduh ve geniş nefes alan koşucu atlar gibi seyrinin şiddetinden sayinde cedit ve riyazatla ilerleyerek fîsebilillah seyr ve içtihad eden çalışkan nefisler hakkı için **(Fel mûriyâtı kadhan)** (Ayet 2) ki o nefisler, fikir ile malumatı terkib ve nazar çakmağını çakarak aklı faal nuru ile iştigal ateşini çıkarır, **(Fel muğiyrâtı sübhan)** (Ayet 3) tecelliyi ilahî sabahının nuru mebadiyi vusul ve eseri tevâlî sebebiyle nefislerin batında olan vehim ve hayal vesveselerini, şehevat ve lezzet meyillerini, asar ü ef'al ve sıfatı nefis heyetlerinden ve zahirlerinde bulunan mâlâyaniyyâttan taalluk eylediği şeylerin kâffesini yağma eder, **(Fe'eserne bihî nak'an)** (Ayet 4) o tecelli nuruyla ve kıyameti kübra sabahı aşk ile Hak'ka şiddeti teveccüh ve ikbal ve envarın telakkisiyle bedenden meşgul olarak kalb ve ruhun müşâyaasında (dostluklarında) kuvvayı, beden canibinden koparıp ve belini riyazat ile taltif edip eskitmek suretiyle beden toprağının tozlarını koparırlar, - Nitekim «Ondan toz kopardı» denilir, yani ifna ve ihlâk ederek toz gibi mütelaşi kıldı, demektir -, **(Fevesatne bihî cem'an)** (Ayet 5) o tecelli sabahı ve onun nuruyla cemî aynı zata dahil ve aynı cem'de müstağrak oldular. Yani beden toprağının kesafetini, o derece taltif ettiler ki, toz gibi oldu, o toz ile cem'i zata dahil oldular, - Çünkü Nebi Aleyhisselâm'ın mi'racı beden ile olduğu gibi vusul, ancak bedenler ile olur -, yani âlem, amil, nur tecelli ile târik (terkeden) ve mücerred olan, riyazatla bedenleri taltif eden, binaenaleyh vasıl olanlar hakkı için kasem ederim ki, **(İnnel'insâne lirabbihî)** (Ayet 6) Hak'kın nimetlerine şakir ve nimetin tevassulu (ulaşması) ile Hak'ka vasıl olunanların hürmetine kasem ederim ki, tahkik, Hak'kın nimetleri ile Hak'tan mahcub olan insan ve nimetlerle vakıf kalarak nimetleri Hak'ka vusul için lâyık olduğu surette istimal etmediğinden Rabbine küfran-ı nimet edicidir.

(Ayet 7) **(Ve innehu alâ zâlike leşehîdün)** İhticabını bildiğinden aklı ve nuru fıtratı, onun naimi ilahîyenin hukukuyla kaim olmadığına, küfranıyla Allah'ın hakkında taksir eylediğine şehadet eylediğinden, tahkik o insan bu hakikate şahit, küfranı nimette olduğunu görücüdür.

(Ayet 8) **(Ve innehü lihubbil hayri leşedîdün)** Tahkik, o insan malı çok sevicidir, yahut malı sevdiğinden bahildir. Bu sebebden

malı ile mahcub olur. Malın tahsilinde, hıfzında, cem'inde men'inde dalmışdır. Mal ile Hak'tan meşgul, Hak'kın canibinden yüz çeviricidir. Yahut manâ; o insan, Hak'ka ulaşdırıcı olan malı sevdiğinden münkabızdır, munbasıt, beşuş ve güler yüzlü değildir.

(Ayet 9) **(Efelâ ya'lemu izâ bu'sire mâ fîl kubûri)** Bu ihticabtan ve akla muhalefetten sonra o insan, fıtratı nuru ve aklının kuvveti ile bilmez mi ki bedenleri kabirlerinde bulunan nefis ve ruhlarının bas olunduğu **(Ve hussile mâ fissudûri)** (Ayet 10) ve sadırlarında gizlenilmiş olan esrar ve niyetlerinin ve sıfat ve amelleri hey'etlerinin izhar olunduğu vakit **(İnne Rab'behüm bihim yevme izinlehabirun)** (Ayet 11) tahkik Rab'leri kendilerinin esrar ve zemairini (derunundaki sırları), a'mal ve zevahirini bilicidir. Binaenaleyh ona göre onları cezalandırır.

Adiyat suresi tamamdır.

KÂRİ'A SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1 - 2 - 3) **(El kaâri'atü mel kaâri'atü ve mâ edrâke mel kaâri'atü)** İnsanları çarpıp helâk eyleyen büyük meşakkat ve belâ ki o da ya kıyameti kübra yahut kıyameti suğradır. Eğer kıyameti kübra ise manâsı, çarpdığı kişiyi ifna eden zatı ehadiye tecellisi ve beşeriyetin bilkülliye ifnası hali, künhü bilinemiyen ve kadri takdir olunamıyan bir haldir.

(Ayet 4) **(Yevme yekûnünnâsü kel ferâşil mebsûsi)** İnsanlar, o şuhudda zillet ve tefrikada dağınık pervaneler gibi ve belki daha ziyade hakîr ve zelîl olurlar. Çünkü muvahhidin nazarında kadri kıymetleri yoktur. Nitekim «Nazarında insanlar, sivrisinek ve pervane gibi olmadıkça kişinin imanı kâmil olamaz» denilmiştir. İnsanlara aynı fena ile nazar ettiğinden yanmış ve dağılmış pervaneler gibi olurlar.

(Ayet 5) **(Ve tekûnül cibâlü)** Ve ekvan ve meratibi vücudun esnaf ve enva'ı muhtelifesi **(Kel'ihnil menfûşı)** (Ayet 5) tecelli ile mütelâşi ve dağınık toz gibi olurlar. Eğer ayetteki nas ile murad, kıyameti kübra ehlinden çarpılmışlar olursa, ayetin manâsı, o insanlar, nur tecellisi ile yanmış ve mütelâşi pervaneler gibi olur. Cibâl, yani onların meratib ve elvanı muhtelif olan zat ve sıfatları mütelâşi ol-

makta atılmış yün gibi olurlar, demek olur. Ancak o makamda tafsil bulunamadığından **(Fe'emmâ men sekulet mevâzînühü. Ve emmâ men haffet mevâzînühü)** (Ayet 6 - 8) kavli bu manaya müsaid değildir. Bilmelidir ki Hak'kın mizanı, halk mizanının hilâfınadır. Hak mizanında mevzunatın irtifaı ve yükselmesi, onun ağırlığı, inhitat ve düşmesi onun hafifliğidir, zira Hak'kın mizanı, ancak adildir. Allah Tealâ indinde kadri ve vezni olan, muteber ve raci bulunan mevzunatı sakile, baki ve salih olan amellerdir. Bekayı ebedîden ise daha racî ve muteber vezin ve sıklet yoktur. Allah Tealâ indinde itibarı, kadri ve vezni, kıymeti olmıyan mevzunat, fani ve fasit olan şehevat ve lezzeti hissiyedir. Fenayı sırfdan daha hafif bir hafiflik de yoktur.

(Ayet 6) **(Fe'emmâ men sekulet mevâzînühü)** Amma mizanları, ulumu hakikîye, fezaili nefsanîye, kemalâtı kalbîye ve ruhaniye olmak suretiyle sakil ve ağır olan kimse **(Fehüve fî ıyşetin râdiyetin)** (Ayet 7) rıza sahibi bir maişettedir, ef'al cennetlerinin fevkında olan sıfat cennetlerinde hakikî hayattadır.

(Ayet 8) **(Ve emmâ men haffet mevâzînühü)** Amma mizanları kötü ameller ve rezaili nefsanîyeden olmakla hafif gelen kimse **(Fe ümmühü hâviyetün)** (Ayet 9) onun me'vâsı ehlinin düşmüş olduğu tabiatı cismanîye cehennemi çukurunun dibidir.

(Ayet 10) **(Ve mâ edrâke mâhiyeh)** Hâviyenin hakikatini ve halin künhünü bilir misin? **(Nârün hamiyetün)** (Ayet 11) Yakmanın nihayetine baliğ olan yakıcı asar ateşidir. O halde **(Ümmühü hâviyetün)** nün manâsı, o kimse helâk olmuştur, helâkine sebeb olan belâyı azimde şiddetle yakıcı olan narı asariyedir.

Eğer ayetteki nas ile kıyameti sügra ehlinden olan insanlar murad olursa, manâsı, insanları şiddetle çarpan ölüm haletinin insanları çarpdığı günde, insanlar, bedenlerinden ayrılmaları ve merkadlerinden dağılmaları ve alemi nurun ziyasına kasd etmeleri, zelil ve haşi' olmaları, maksatlarının, itikad ve arzularının tefriki hasebiyle dağılmış pervane gibi olurlar ve azaları dağları, elvan ve esnafının (çeşitleri) ihtilafı, eczasının tefriki, toz gibi olması hasebiyle atılmış yün veya pamuk gibi olur. Baki ayetler haliyle zikr olunduğu gibidir. Allah a'lemdir.

Kari'a suresi tamamdır.

TEKÂSÜR SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(El hâkümüttekâsürü)** Sizleri, hicablanmış bulunduğunuz ve kemalinizi orada habs ederek o güzel istidad nurunuzu; fıtrat safanızı, akıl ve makulatınızı giderdiğiniz dünya hayatı nimetlerinden olan ve fanî bulunan lezzatı hissiye ve hayalîye, naimi ahiretten ve bakî olan ve kemalatı manevîye ve lezzatı aklîyeden meşgul eyledi. Mal ve evladın çokluğu, aba ve ecdadın şerefi gibi fanî şeylerle mefahir ve mebahatiniz, sizi her yola götürdü.

(Ayet 2) **(Hattâ zürtümül mekaâbir)** O derecede ki hicabınızın şiddetinden, vehim ve şeytanın saltanatından, hayal lezzetinin galebesinden mevcud olan şeylerle iktifa etmiyerek geçmiş, ma'dûm olmuş, çürümüş kemiklerle mefahireyi bile irtikâb eylediniz. Yahut manâ, hattâ ölünceye kadar uzun ömrünüzde necatınıza sebeb olan şeyi anlamıyarak ömrünüzü bu mefahirede ifna ettiniz.

(Ayet 3) **(Kellâ)** Sakın bu mefahire ile iştigal etmeyiniz. Bunun akibeti vahimdir. **(Sevfe ta'lemûne)** (Ayet 3) Bedenlerin harabı ekvan perdelerinin keşfi zamanında, mevt sebebiyle kendileri ile kemalin tahsili mümkün olan esbab ve alâtın ma'dûm olması cihetiyle ilmin size faide veremiyeceği bir zamanda sizde hissiyatı mezkûre asarının bekası ateşlerinin sizi istilâsı cihetiyle, heyetleri ile muazzeb olacağınız zevali seri, vebali azim olan bu hissiyat ve vehmiyat ile iştigal akıbetinin vehametini bileceksiniz.

(Ayet 4) **(Sümme kellâ sevfe ta'lemûne)** Evvelki vaidi tekrardır ki, sakının, bu iştigalin akibetinin vehametini bileceksiniz.

(Ayet 5) **(Kellâ lev ta'lemûne ilmel yakîn)** Yani siz, bu hissiyat ve hayalatı fanîyeye müsta'lî olan ulumu yakîniye ve idrakâtı nuriyenin lezzatı hakikîyesini bilseniz, bu lezzatı fanîye ile hakiki lezzetten gaflet ve aziz ömrün fani lezzetlerde fevt olmasına, vasf olunamıyacak derecede pişman olur, hasret ve nedamet çekerdiniz.

(Ayet 6) **(Leterevünnel cahîm)** Allah hakkı için siz, mahsusat ile ihticabınız sebebiyle tabiatı asarîye cahîminin ateşini göreceksiniz. **(Sümme leterevünnehâ aynel yakîn)** (Ayet 7) Sonra ilmin fevkında olan zevk ve vicdan ile o ateşi, ayanı yakîni ile zevk edeceksiniz. **(Sümme letüs'elünne yevmeizin aninna'iymi)** (Ayet 8) Sonra o vakit naimin ne şey olduğundan, naimın, akıbeti ve malı şu olan naimi dünyevîye ve lezzatı fanîye mi, yoksa sizin inkâr eyledikleriniz, ebeden hali üzre bakî olan naimi uhveviye mi, olduğundan sorulacaksınız.

(Letere vünnel cahîm) kavlini (Lev)i cevabı makamında kaim olması da caizdir. Çünkü kasem ile şartın bir araya geldikleri vakit de cevapları manen müttehid olarak cevab, şartın cevabı makamında kaim olmak üzre lafzen kaseme tahfiz olunur. **(Vein et'amahüm inkümülmeşrukun)** ayetinde olduğu gibi, yani Allah hakkı için eğer siz ilmel yakîn bilseniz ve ilmel yakîn mertebesine varmış olsanız, mütehâlik bulunduğunuz kemalatı hissiye ve bedenîye, şehvet ve lezzeti vehmiye ve hayalîyede boğulmak rezailiyle mahcub olanlara mahsus tabiat cehîmi ateşini görürdünüz de, bu rezailden tamamıyla sakınırdınız. Sonra da ilmel yakînin zevkini bulup lezzetini hüsn ve şerefini, şimdiki bulunduğunuz halin zararını, fenasını, haset ve vebalini bileceğinizden ilmel yakîn mertebesinde kalmayıp ayan ve müşahede mertebesine terakki ederek hakayıkı, bulunduğu envarı kudsiye ve sıfatı ilahîye üzre maâniye ve hicabının hakikatini ve bu lezzatın vebalini ve bu lezzata aid heyetlerin alâmını ve mahrumiyet ateşleri azabını nuru ayan ile müşahede ederdiniz. Sonra o vakit naimin ne şey, şimdiki bulunduğunuz naimi uhrevî mi, yoksa naimi dünyevî mi olduğundan sorulurdunuz. Yahut manâ, Ey hurafat ve zeharifi dünya ile mahcublar, siz ilmel yakîniyi bilseniz, şiddeti şevkten, narı aşkın istilâsından, elbetteki cahîmi görürdünüz. Sonra o şevk ile aynel yakîn ve müşahede rütbesine terakki ederek narı aşkın hakikatini ayanen görürdünüz. İşbu zevkten sonra hakkel yakin olan naimden, o naimin ne gibi bir şey olduğundan sual olunurdunuz. Yani vusul zevkini ve hakkel yakîn mertebesinin eserini bularak sizin için o mertebeden haber vermek mümkün olurdu. Allah Tealâ a'lemdir.

Tekâsur suresi tamamdır.

ASR SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1 - 2) **(Vel'asri innel'insâne lefî husrin)** Yani zaman bekasının imtidadına ve zamanda bulunan ve zaman ile beraber hadis olan hadiselerin mebdei ve illeti olan dehre kasem ederim, demektir. İnsanlar tagayyüratı umur ve ahvali, dehre nisbet ederek dehri, ahval ve umurda müessir kılarlar, nitekim «Bizi ancak dehr, helâk eder» dedikleri gibi. Hal şuki hakikatte müessir ancak Allah Tealâ'dır. Nebi Aleyhisselâm «Dehre sövmeyiniz, zira dehr ancak Allah'dır» buyurmuştur. Allah Tealâ Hazretleri, sıfat ve ef'al ile dehr maz-

harında zuhur eylediği için dehre kasem eyledi ki, dehr ile Hak'tan mahcub olan insan elbette hüsran ve ziyan içindedir. Çünkü dünya hayatını ve fanî lezzetleri ihtiyar ve dehr ile ve bu hayat ve lezzet ile ihticab ve bakîyi fanîde zayi kılmakla nuru fıtrat ve hidayeti asliyesini re's-i malı olan istidadı ezelisini, hüsrana, zarar ve ziyana uğratmıştır.

(Ayet 3) **(İllellezîne âmenû)** Yalnız Allah'a iman, ilmel yakîn ile iman eden ve hicabı dehirden kurtulup Allah'dan gayri müessir olmadığını bilenler **(Ve amilûssâlihâti)** (Ayet 3) ve bakiyat olan fezail ve hayratı iktisab ederek re'si malları olan nuru istidad üzerine kemal nurunun ziyadelenmesi ile ticaret edenler **(Ve tevâsav bilhakkı)** (Ayet 3) ebeden hali üzre bakî ve daim ve sabit olan tevhid ve adil ile, yani tevhidi zatî ve vasfî ve fiilî ile vasiyet edişenler, çünkü sabit olan Hak ancak budur, **(Ve tevâsav bissabr)** (Ayet 3) ve temkin ve istikamet ile Hak üzre ve Hak ile masivanın küllisinden sabr etmekle vasiyet edişenler, işte bu kimseler hüsranda değillerdir. Zira Hak'ka vusul kolaydır, ama Hak üzre beka ve istikamet ve ubudiyetle Hak'la sabr eylemek, kibriti ahmerden daha azizdir. Fetvayı kelâm, nevi insan hüsrandadır, ancak ilim ve amelde kâmil ve bunlarla mükemmel olanlar hüsranda değildirler, demektir.

Suredeki asr'ı, tazyik (daraltma) manasına masdar olarak almak caizdir. O vakit manâ, temiz ve saf oluncaya kadar belâ, mücahede ve riyazat ile Allah Tealâ'nın insanları daraltmasına kasem ederim ki posa ile bakî kalan, beşeriyet hicabı ile vakıf olan insan, hüsrandadır. Ancak ilim ve amel ile ittisaf eden ve posa ve tortusu gittikten sonra, bakî kalan saflığa lâzım gelen itikadı yakîniden ibaret olan Hak sabit ile vasiyet idiliş ve işbu belâ ve riyazatla sıkılmağa sabr etmekle vasiyetleşen kimseler hüsranda değillerdir. Bu cihetle Nebi Aleyhisselâm «Belâ enbiyaya, sonra evliyaya sonra emsallerine müekkildir» kezalik «Belâ Allah Tealâ'nın kullarını onunla kendisine sevk eylediği bir kırbacıdır» buyurmuştur.

Asr suresi tamamdır.

HÜMEZE SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Veylün likülli hümezetin lümezetin)** Herbir hümeze ve lümezeye veyl, yani yazıklar olsun, demektir. Yahud onlar için cehennemde bir dere vardır. Hümeze insanların arzını kırmak, lü-

meze ayıblarını söylemek ve tan etmekdir ki, bunlar cehil, gazab ve kibirden mürekkeb iki rezalettir. Çünkü bu iki rezalet halka eza vermeğe ve insanlar üzre yükselmek istemeği mutazammındırlar. Bunların sahibi insanlar üzre tefâzul etmeği ister, fakat nefsinde yükselmeğe sebeb olacak bir fazilet bulamaz. Bulamayınca kendisinin onlara fazlı zahir olmak için uyûb ve rezileti insanlara nisbet eder ve ademi rezîletin, fazilet olmadığını ve bu hareketinin ayni rezîlet olduğunu bilemez. O kimse nefsinde aldanıkdır ve onun şeytanı, kuvvei nutkiye ve gazabîye rezaletleri ile mevsuftur.

Sonra kuvei şehavaniye rezaleti ile vasf etmeği, evvelki vasıftan bedel kılarak **(Ellezî ceme'a mâlen ve addedehü)** (Ayet 2) buyurdu. Yani o hümeze ve lümeze olan öyle bir kimsedir ki, mal topladı ve malı, belâlara karşı gelmek için hazırladı. **(Addede)** sözünde cehle işaret vardır. Zira malı belâlara hazırlık eden kimse, bilmiyor ki, hikmeti ilahîye onun belâlarla maldan ayrılmasını iktiza eylediğinden nefis, mal, ona belâları çeker; nasıl olur ki mal, belâyı def' edebilsin?

(Ayet 3) **(Yahsebü enne mâlehü ahledehü)** O kimse, malının, kendisini muhalled ve bakî kılacağını zan eder. Bilmez ki sahibini muhalled kılacak olan kazançlar, bakî olan ilimler ve nefsin faziletleridir. Cismanî ve fanî olan meta ve zahireler değildir. Lâkin o kimse tûlu emel ile hilelenmiş, vehim şeytanı ile ecel baskınından aldanmışdır. Elhasıl kuvvei melekiyenin rezileti olan cehil, bütün rezaletlerin aslı ve kâffesini müstelzimdir. Herhalde o rezilede dalgın bulunan cehil sahibi, kalbe istilâ ve kalbin cevherini ibtal eden ebedî azaba müstehak olur.

(Ayet 4) **(Kellâ leyünbezenne fîlhutameti)** Malının o kimseyi muhalled kılması mümtenidir. Mümteni'in vukuunu sakın zan etmeyiniz. O kimse, fıtratı mertebesinden hutameye kuvvetinin istilasıyla, adeti üzerine vaki olduğu herşeyi kırmak olan tabiat galebesi mertebesine elbette sukut edecektir. **(Ve mâ edrâke mel hutametü)** (Ayet 5) Ve sen hutamenin ne olduğunu bilir misin?

(Ayet 6 - 7) **(Nârullahil mûkaddetülleti tettali'u alel' ef'ideti)** Hutame fuadlara muttali olan Allah'ın yakılmış bir ateşidir. Yani kalbin cevherine münafi, ve künhü vasf olunamıyan bir elemle kalbe elem verici ve kalbe müstali olup kalbin batınında, en şerefli yüzünde, ruha muttasıl olan ve fuad denilen yüksek noktasında nüfuz ve tesir eden ruhanî bir ateştir.

(Ayet 8) **(İnnehâ aleyhim mü'sadetün)** Tahkik o hutame ateşi onların üzerine tabakalanmışdır. O mahalde kalb, mevaddı cisma-

niye ile ihticab etmiş olduğundan kapıları kapanmışdır, muzlim heyetler, behimi, sebuî şeytanî suretler kalbde kökleşmiş olduğundan kalb için bu suretlerden kurtulup da kuddûs alemine varmak mümteni'dir. **(Fî amedin mümeddedetin)** (Ayet 9) Taalluk ile meyl ve muhabbet zincirleri ile bağlandıkları feleki kamer muhitinden merkeze kadar temdid olunmuş tabiatı unsurîye direklerinde bağlıdırlar. Allah a'lemdir.

Hümeze suresi tamamdır.

FİL SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Elem tere keyfe fe'ale rabbüke bi eshâbil fil)** Habibim, Rab'binin eshabı file ne yapdığını bilir misin? Eshabı filin kıssası meşhurdur. Eshabı filin vakıası, Resulullah Sallallahü Aleyhi ve Sellem'in zamanına yakındır ki, bu vak'a haremi ilahîyi yıkmakla Allah'a cür'et eyleyenler üzerine gazabı ilahînin eseri ve kudreti ilahîyenin alâmetinden bir alâmettir. Kuşlar ve vahşi hayvanların nefisleri sazec ve sade olmakla ilham olunmaları insanların ilhamından daha karibdir. Kuşların attıkları taş parçalarının Allah'ın koymuş olduğu hassiyyet sebebiyle tesirleri de inkâr olunamaz. Alemi kudrete muttali olan ve hicabı hikmet kendisine keşf olunan kimse, bu gibi şeylerin esbab ve hikmetlerini bilir. Zamanımızda da bunun misali vaki olmuşdur ki Eyburd kasabasını fare istilâ etti, bütün ekinlerini ifsad ettikten sonra bir yerde Ceyhun nehrine rücû ettiler. Nehir kenarındaki meşelikten her birisi birer ağaç alıp o ağaçlara binerek nehrin öte tarafına geçdiler. İşte fil vak'ası da kıyamet ahvali ve emsali gibi tevili kabul etmiyen şeylerdendir.

Amma tatbiki şudur ki: nefisi habeşiye ebrehesı, hakikatte beytullah olan kalb kâbesini tahrib ve istila etmeği kasd ve kendisinin bina eylediği tabiatı cismanîye kilisesine tazim ve kuvayı ruhaniye hacılarını mezkûr kiliseye çevirmek istediğinde kuvayı âkilei ameliye karışısı, umuru tabiiye'ye mahsus te'dib suretlerinden olan adatı cemile ve adabı mahmude gibi gıdayı aklînin fezalâtını kiliseye atınca kilisede kuvayı ruhaniye Kureyş kafilesinin yakmış olduğu şevk ateşinden bir takım şerareler ika ve riyazatla tabiatı cismaniye kilisesini yakdı. Bunun üzerine ebreheyı nefis, gazab ve şehvet ve bunun emsali kuvayı nefsanîye cinsinden ve bittabii zulmanî sıfatın-

dan olan askerlerini sevk ederek muharebede akla muaraza eden ve aklın askerinden münhezim olmıyan vehim şeytanı filini de önlerine sürdü. Resulullah zamanında Muaz Radiyallahü anh'ın gördüğü gibi şeytanın en ziyade teşekkülü fil suretinde olur. Bunun için Nebi Aleyhisselâm «Şeytan hortumunu Adem oğlu'nun kalbine koyar Adem oğlu Allah'ı zikrettiğinde hortumunu çeker» buyurmuştur.

(Ayet 2) **(Elem yec'al keydehüm fî tadlîl)** Allah Tealâ Hazretleri onların keyd ve hilelerini zayi kıldı.

(Ayet 3) **(Ve ersele aleyhim tayren ebâbîle)** Allah Tealâ, onların üzerine kesret, ezkâr ve sueri kıyasat gibi süratli cemaatler halinde beyaz ve ruhun nuruyla nurlanmış zikir ve fikir kuşlarını gönderdi ki **(Termîhim bihicâretin min siccîlin)** (Ayet 4) o kuşlar, akıl ve şer'in kalemi ile herbiri üzerine ismi yazılmış, meselâ zillet tecebbürü, tevazu tekebbürü, savm şehevatı, inkıhar gazabı zecr idicidir, elhasıl şu riyazat falan kuvveti mühliktir diye taayyün olunmuş, herbirisine tahfiz ve tescil olunmuş, riyazat taşlarını atarlar.

(Ayet 5) **(Fece'alehüm ke'asfin me'kûlin)** Allah Tealâ Hazretleri o kuvayı nefsanîyeyi riyazat sebebiyle zayıf kaldıkları için ef'alinden durmuş, hassiyyet ve kuvveti gitmiş ve ölmüş kuvvayı nebatîye gibi kupkuru, hareketsiz kıldı ve helâk eyledi. Allah a'lemdir.

Fil suresi tamamdır.

KUREYŞ SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1 - 2) **(Li'iylâfi kureyşin iylâfihim)** Kuvayı ruhanîye kureyşinin kış ve yaz rıhletlerinde, kemal canibine teveccühde ittihad ve fezaili iktisab hususunda, barışıklık ve ülfet ettikleri zaman ittifak ve i'tilâfları şayanı taaccübdür.

(Ayet 2) **(Rıhleteşşitâi)** Kış rıhleti, ruh güneşinin başları ucundan uzaklaşıp beden mağarasına girdiği vakit, geçinmek işlerini tertib, beden ahvalini ıslah, bedenin imaret ve zaruriyatıyla kıyam etmeleridir. **(Vessayf)** (Ayet 2) Yaz rıhleti, ruh güneşinin başları ucuna yanaşıp ruhu yakîni telâkki ve alemi kudse terakki etmeleridir.

(Ayet 3) **(Felya'büdü rabbe hâzel beyti)** İmdi onun canına teveccüh ve tevhid ve ibadeti sırf ona tahfiz etmek suretiyle şu beytin Rabbine, sahibine ibadet etsinler ki **(Ellezî et'amehüm min cû'in ve**

âmenehüm min havf) (Ayet 4) o sahib, cehli basitesine sende fıtrat ve istidad açlığının dâiye ve tefazasından onlara maânîyi yakîniye, maârifi hakikîye, hakayıkı ilahîye taamlarını it'am eylemiş ve onları esir, memleketlerini çiğneyip tahribe sai ve kendilerini Hak'ka inkiyaddan men eden kuvayı nefsanîye askerlerinin istilâsından emin kılmıştır. Allah tevfik vericidir.

Fil ile Kureyş suresi Ebi Radıyalahü anhın mushafında bir sure idi. Sahabenin bázı kibarı akşam namazının ikinci rikatinde iki sureyi beraber okumuşdur vesselâm.

Kureyş suresi tamamdır.

MA'ÛN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Ere' eytellezî yükezzibü biddîni)** Cahil, cezadan mahcubun kim olduğunu bilir misin? Eğer bilmiyorsan, **(Fezâlike)** (Ayet 2) cemî rezailin aslı bulunan ve kuvvei nutkiye rezaletinden ibaret olan cehil ve ihticab sebebiyle rezalet esnafının kâffesini irtikâb ve onlarda münhemik olan o cahil **(Ellezî yedu'ul yetîm)** (Ayet 2) öyle bir kimsedir ki, yırtıcı nefsinin istilâ ve ifratından dolayı zaife eziyet eder, ve katılık, inâf ve şiddetle zaifi def' eder.

(Ayet 3) **(Ve lâ yehuddu alâ ta'âmilmiskîn)** Ve nefsinde buhl rezaleti muhkemleşmiş ve kendisini nefsi behimî ve mal muhabbeti istilâ etmiş olduğundan ehlini, miskinin it'amına tergib etmeyerek sadakayı müstehakından men eder.

(Ayet 4 - 5) **(Feveylün lil musallîmellezîne hüm an salâtihim sâhûne)** Onlara, yani bu sıfatlarla mevsuf bulunanlara veyl olsun, yazık olsun. Onlar, öyle kimselerdir ki namaz kılarlarsa cehaletleri ve ademi huzurları sebebiyle namazın hakikatinden mahcub olmakla namazlarından gaflet ederler. Bu ayette **(musallîn)** kelimesi zamir mahallinde zahiri koymak babından olup, onların en şerefli işleri ve hasenat suretleri olan namazları bile, muteber olan huzur ve ihlas bulunmadığından seyyie ve günah olduğunu tescil içindir. Tekzib eden kimse ile cins murad olduğundan **(musallîn)**i cemi sigası ile irad eylemiştir.

(Ayet 6) **(Ellezine hüm yurâûne)** Öyle kimseler ki onlar, halk ile Hak'dan mahcub olmaları dolayısiyle riya ederler, halka gösteriş yaparlar.

(Ayet 7) **(Veyemne'ûnel mâ'ûn)** Ve tevhid nazarından mahrum ve hicab kendilerine hakim olduğundan halkın muavenet ve yardımına sarf olunan mal ve meta ve her türlü menfaatleri halktan men ederler. Onlar, metalibi cüziye ile metalibi külliyeden mahcub, cezaya itikadleri yoktur. Binalenaleyh alemi tezada meyyal tabiati kevn-ü fesada düşkün ve hakikati ittihattan mahcub olmaları ile Hak'ka muhabbetleri yoktur. Keza fezailden baid, rezaletlerle muttasıf olduklarından nefislerinde adalet de yoktur. Kemalden gafletleri ve meada cehaletleri sebebiyle kavf ve recaları olmamakla kimseye muavenet etmezler. O halde onlar ebeden felâh bulamazlar. Allah a'lemdir.

Ma'ûn suresi tamamdır.

KEVSER SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(İnnâ a'teynâ kel kevser)** Habibim biz, sana vahdet tarikiyle kesretin marifetini ve ilmi tevhidi tafsilîyi ve vahidi kesiri ve kesiri vahidin tecellisi ile aynı kesrette vahdetin şuhudunu ita eyledik. Kevser cennette bir nehirdir ki her kim o nehirden içerse ebediyen susamaz.

(Ayet 2) **(Fesalli lirabbike)** İmdi Vahid'i, aynı kesretle şuhud eylediğin vakit istikametle ve heyakili ibadetde takallub ederek bedenin taati, nefsin inkiyadı, kalbin huzuru ve ruhun şuhudu ile salâtı tammeyi ifa eyle ki cem' ve tafsilin hukukunu ifa edecek olan salâtı kâmile, ancak bu salâtı tammedir. **(Venhar)** (Ayet 2) Ve şuhudunda telvin ile zahir olmamış ve seni makamı temkinden selb etmemesi için eneiyyet, benlik, devesini boğazla ve fenayı sırf ile Hak'la ve Hak'kın bekası ile ebeden bakî ol ki, vusulun ve halinde zürriyetin olan ümmetinin, sana ittisalinde ebter olmayasın.

(Ayet 3) **(İnne şânieke hüvel ebter)** Tahkik, senin haline muhalif ve Hak'tan münkati olan senin mebguzun, yani buğz ve adavat edicin, işte ebter olan ancak odur. Sen değilsin, zira sen, Hak'kın bekasıyla bakî ve daimsin ve ebedel ebediyen ehli imandan hakikî zürriyetin sana muttasıldır ve sen dünyalar durdukça hakikî zürriyetin olan ehli iman arasında zikr olunursun. O buğz edicin ise hakikatde fanî ve helâktir ki, ne mevcud olur ve ne de zikr olunur ve ne de hakikatte ona veled nisbet olunur. Allah a'lemdir.

Kevser suresi tamamdır.

KÂFİRÛN SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Kul yâ eyyühel kâfirûne)** Habibim de ki, ey nefislerinin sıfatı ve tabiat asarı zulmetiyle istidadı aslîyelerinin nurunu setr eyliyen kâfirler **(Lâ a'büdü)** (Ayet 2) ben, şuhudu zatî ile Hak'kı şuhud edici iken **(Mâ ta'büdüne)** (Ayet 2) sizin ibadet ettiğiniz, hicabınız dolayısıyle aklınızla taayyün ve temsil, hayalinizle tasavvur hevesinizle yapılmış ilâhlarınıza ebeden ibadet etmem.

(Ayet 3) **(Ve lâ entüm âbidûne mâ a'büdü)** Ve kalbleri paslanıp mühürlenmiş kimselerin Hak'kı bilmeleri mümteni olduğundan siz de, siz oldukça, bu hal ve ihticab üzre bulundukça ebeden benim ma'budum olan Hak'ka ibadet edici değilsiniz.

(Ayet 4) **(Ve lâ ene âbidün mâ abedtüm)** Ve ben kemalimden ve vusulu tamımden evvel ezelde istidadımın kemali ve fıtratda Hak'ka teveccühü dolayısıyle zatı mücerredim, istidadı evvelim ve fıtratı ûlâm hasebiyle geçmiş zamanda da sizin, ezeldeki istidadınızın noksanından dolayı ihticabınız cihetiyle evvelki istidadı ezelîniz hasebiyle ezelde ibadet ettiğiniz mabudunuza asla ibadet etmedim.

(Ayet 5) **(Ve lâ entüm âbidûne mâ a'büdü)** Ve sizin için de fıtrat hasebiyle olan noksan zatınız dolayısıyle ve işbu istidat iktizası ile benim mabuduma ibadet etmek mümkün olmamışdır. Elhasıl benim kemalim ve sizin ihticabınız olan şimdiki olduğumuz istidat sanî halimiz üzere benim, sizin ma'budunuza ibadetim ve sizin benim ma'buduma ibadetiniz her ikisi de halen de, istikbalen de muhaldir. Keza bulunduğumuz bu hal ve istidattan evvel istidadı evvelî halinde benim istidadımın kemali ve sizin istidadınızın kusurundan nefis, zevat ve ayanımız iktizasıyla ezelde de mümkün değil idi. O halde ayetin manâsı, selbi ezelî zaruretini ifade için istikbali, vasfı, zatı, ezeli ibadet imkanını selb etmek demektir.

(Ayet 6) **(Leküm dînüküm veliyedîn)** Bizim aramızda vifâk mümkün olmayınca ben, sizin dininizi, mabudlarınıza ibadetinizi size terk ettim. Siz de benim dinimi, mabuduma ibadetimi bana terk edin. Allah a'lemdir.

Kâfirûn suresi tamamdır.

N A S R S U R E S İ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(İzâcâe nasrullahi)** Esma ve sıfat tecelliyatı ile mededi melekutî ve tey'idi kudsînin geldiği **(Vel fethü)** (Ayet 1) ve ruh makamında müşahede ile olan fethi mübinden sonra onun ilerisinde başka fetih bulunmayan ve keşfi zatî ve hazreti ehadiye babının fethi demek olan fethi mutlak geldiği vakitte **(Ve re'eyten nâse yedhulûne fîdînillahi efvâca)** (Ayet 2) ve nefsini tekmilden ferağ eylediğin zaman senin nurunun tesiri ile insanların takım takım tevhide dühûl ve sıratı müstakime sülûk eder olduklarını, senin nefsin ile onların nefisleri arasında feyzini kabul etmekle ittisallerini mucib olan alâkayı münasebet ve rabıtayı cinsiyet bulunan müstaid insanların, senin nefsin makamında kaim ve senin feyzi zatından istifaza eden nefsi vahide gibi müctemi' olarak tevhide dahil olduklarını gördüğün vakitte **(Fesebbih)** (Ayet 3) beden alâkasını kat etmek tarikıyla madeni velâyet olan hakkal yakîn makamına terakki ederek madeni nübüvvet olan makamı kalb ile ihticabdan zatını tenzih eyle. **(Bihamdi rabbike)** (Ayet 3) Tecrid zamanında kemalatını ve evsafı tammesini izhar etmekle hamdi fiilî ile hâmid olarak tenzih eyle, **(Vestağfirhu)** (Ayet 3) halka rücû etmezden mukaddem fena halinde olduğu gibi ebeden zatı ile senin zatını setr etmesini taleb eyle **(İnnehü kâne tevvâbâ)** (Ayet 3) tahkik, Allah Tealâ Hazretleri, nuru ile ifna eylemek suretiyle ona rücû eden kimsenin rücû'unu kabul edicidir.

Nebi Aleyhisselâm'ın bi'setine sebeb olan daveti kararlaşıp din kemalini bulunca Hak Tealâ Hazretleri Nebi'yyi Zişanına ancak ölümden sonra daima müstemir olabilecek olan hakkel yakîn makamına rücû etmesini emr buyurdu. Bu sebepten bu sure nazil olup Resulallah Sallallahü Aleyhi ve Sellem Hazretleri kıraat buyurdukta eshab sevindiler. İbni Abbas Radiyallahü anh ağladı. Cenabı Nebi Aleyhisselâm «Neye ağladın?» dedikte «Ölümün sana haber verildi bu sebebden ağladım» deyince Cenabı Nebi Aleyhisselâm «Tahkik, bu çocuğa çok ilim verildi» diye buyurdu. Bu surenin nuzûlünde Nebi Aleyhisselâm eshabına hitab ile «Tahkik, Allah Tealâ Hazretlerinin dünya ile kendi likası arasında muhayyer bıraktığı kulu, Allah'ın likasını ihtiyar eyledi» buyurunca Ebubekir Radıyallahü anh keyfiyeti anlayıp, «Canımız, malımız, babamız, anamız sana feda olsun» dediği rivayet olunmuştur. Ve yine surenin nuzûlünde Nebi

Aleyhisselâm, Hazreti Fatıma Radiyallahü Anha'yı çağırıp «Ey kızım, ölümüm bana haber verildi» buyurunca Hazreti Fatıma'nın ağladığı, onun üzerine Nebi Aleyhisselâm'ın «Ağlama, ehli beytimden en evvel bana ulaşan sensin» buyurmakla Cenabı Fatıma'nın güldüğü rivayet olunmuştur. Bu sureye tevdî suresi de tesmiye olunur. Haccı vedada nazil olmuş olup, ondan sonra Cenabı Peygamber'in iki sene yaşadığı rivayet olunmuştur.

Nasr suresi tamamdır.

TEBBET SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Tebbet yedâ ebî lehebin ve tebbe)** Narı helâke mülazim ve musahibi cehennem Ebu Leheb'in, cehenneme müstehak olduğu ameli habisinin sebebi olan elleri helâk oldu ve kendi istidadı iktizasıyla nara müstehak olduğundan zatı habisi de helâk oldu. Yani hem zatı, hem sıfatı ile nar üzre nara müstehak oldu. Bu sebebden onu cehenneme lüzumuna delâlet eden **(Ebu Leheb)** yani yalın babası, ateş musahibi künyesi ile zikr eylemiştir.

(Ayet 2) **(Mâ ağnâ anhü mâlühü ve mâ kesebe)** Onun itikadı, nefsül emre mutabık olmadığından malı aslîsi olan fıtrî ilim istidadı ve meksûbe olan ilmi de ona faide vermedi ve birinin kendine menfeati olmayıp her ikisi bile onun azab olunmasında müteâvin oldular.

(Ayet 3) **(Seyaslâ nâren)** O şirk ile ihticabı dolayısiyle büyük bir ateşe dahil olacaktır. **(Zâte lehebin)** (Ayet 3) Fasid itikadları, kötü amelleri sebebiyle onun ulaşacağı ateş habis amelleri ve bu amellerin heyetleri yüzünden aslına zaid yalınlı bir ateştir.

(Ayet 4) **(Vemreetuhü)** Kendisi ve karısı bu ateşde mütekarindirler, **(Hammâletel hatabi)** (Ayet 4) karısı, cehennem ateşi, cehennem odunu olan habis amellerinin heyetlerini ve kabahatlerinin yüklerini yüklenicidir.

(Ayet 5) **(Fîcîdiha hablün min mesedin)** Hataları cinsinden bir şeyle tazib olunması için rezail ve fevahişi seven o kadının günahlarının heyeti, kendisinin ateş zincirlerinden, bükmesi pek kuvvetli bükmüş olduğu bir iple boynuna bağlanmıştır. Allah a'lemdir.

Tebbet suresi tamamıdır.

İ H L Â S S U R E S İ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Kul hüvellahü ehadün)** Habibim sen de ki, **(Hu)**, **(Hu)**'dan bedel Allah, ehaddir, yani birdir. **(Kul)** emri ayni cem'den mazharı tafsil üzre varid olmuş bir emirdir. **(Hu)**, yine **(Hu)**'dan başkasının bilemediği hakikati ehadiyeyi sırfdan ibarettir ki sıfat itibar olunmaksızın zat olmak haysiyetiyle zat demektir. Allah, cemî sıfat ile beraber zatın ismidir. **(Hu)** dan bedel kılınmışdır. Allah isminin **(Hu)** isminden bedel kılınması, sıfatı ilâhiyenin zatı üzerine zaid olmıyarak belki aynı zatı olduğuna, zat ile sıfatın arasında ancak itibarı akıl ile fark bulunduğuna işarettir. İşte bu sebebden buna ihlâs suresi denilmiştir. Zira ihlâs, hakikati ehadiyeyi, kesret şaibesinden halâs etmek demektir. Nitekim Emiril-müminin Ali Aleyhisselâm «Hak'ka kemali ihlâs, ondan sıfatı nefy etmektir» buyurmuştur. Çünkü her sıfat mevsufun gayri, her mevsuf sıfatın gayri olduğuna şehadet eder. «Sıfatullah zatın aynı değildir, gayrı da değildir» diyenler de bu manayı kasd etmişlerdir ki, akıl itibariyle aynı değil, hakikat itibariyle gayrı değildir. **(Ehad)** mübtedanın haberidir. Ehad ile vahid arasındaki fark şudur ki, ehad, kendisinde kesret itibar olunmaksızın yalnız zattır. Yani aynı kafurinin, menbaı ve belki nefsi olan hakikati mahzadır ki o da uruz ve lâuruz şartı, umum ve husus kaydı olmayarak vücud olmak haysiyetinden vücuddur. **(Vahid)** kesreti sıfat itibariyle beraber zatdır ki, o da hazreti esmaîyedir. Çünkü isim, sıfat ile beraber zat demektir. Binaenaleyh ayetde kesreti itibariyenin hakikatde birşeyi olmayıp ehadiyetini ibtal, vahdetinde tesir etmediğine, belki meselâ denizde katrelerin tevehhümü gibi Hazreti Vahidiyet hakikat hasebiyle aynıyle Hazreti Ehadiyet olduğuna delâlet etmek için ancak kendisine ma'lum olan hakikati mahzadan **(Hu)** ile tabir ve sıfatın hakikatte vahdeti zatın ayni olduğuna delalet etmek üzre cemî sıfat ile mevsuf zata delalet eden Allah lafzını o hakikatı mahzadan bedel kılarak o hakikatten ehadiyet ile haber vermiştir.

(Ayet 2) **(Allahüssamedü)** Allah sameddir. Yani zat, hazreti vahidiyette esmayı itibar hasebiyle bütün eşyaya senedi mutlaktır. Çünkü her mümkün zata muhtac ve onunla mevcud olduğundan **(Vallahül ganiyü ve entümül fukara)** buyurduğu vechiyle zatullah, herşeyin kendisine muhtaç bulunduğu ganîyi mutlaktır. İmdi mahiyete lâzım gelen imkân, vücudu iktiza etmediğinden masivanın

kâffesi nefsinde birşey olmayıp Hak'kın vücuduyla mevcud ve vücudda hiçbir şey Hak'ka mümasil ve mücanis olamayınca **(Lem yelid)** (Ayet 3) Allah bir şeyi doğurmamışdır. Çünkü ondan çıkan vücudda ona beraber değildir, belki onun vücuduyla mevcud, ve nefsinde bir şey değildir. **(Velem yûled)** (Ayet 3) Ve Allah doğurulmamıştır. Samediyeti mutlakası dolayısıyle vücudda bir şeye muhtac olmamışdır. Hüviyeti ehadiyesi dahi kesret ve inkisamı gayri kabil, vücudu mutlakanın maadası, ademi mahzdan başka bir şey olmadığından vahdeti zatîyenin gayrisine mukareneti mümkün olmayınca **(Velem yekün lehü küfüven ehadü)** (Ayet 4) hiçbir ehad Allah'a mümasil, müsavi, beraber olamadı. Zira ademi sırf vücudu mahza beraber olamaz. Bu sureye bu sebebden surei esas da denilmiştir. Zira dinin ve belki vücudun esası, tevhid üzredir. Enes Radıyallahü anh' Cenabı Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in «Yedi kat gökler, yedi kat yerler **(Kul hüvellahü ehad)** üzerine tesis kılındı» buyurduklarını rivayet ediyor ki yerlerin ve göklerin esası ve temeli **(Kul hüvellahü ehad)** dir demektir ve işte bu samediyetin manâsıdır.

FELAK SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Kule'ûzü birabbil felakı)** Habibim de ki: Ben, hazreti esmaiyede ruhu kudse ittisal ve Hadi ismiyle ittisaf tarikıyla felâkin rabbisine yani Hadi ismine iltica ederim, sığınırım. Felâk, güneşin doğmasından evvel olan sabah nurudur ki zat nurunun tulû'unun mukaddimesi olan tecelliyi sıfat sabahı nurunun Rab'bine sığınırım, demektir. Sıfat sabahı nurunun Rab'bi de Hadi ismidir. Keza her hangi bir şey'in şerrinden Rab'bine istiaze ve iltica edenin manâsı yine böylecedir. Çünkü istiaze eden, mutlaka o şeye mahsus olan isme iltica eder. Meselâ mariz Rab'bine sığındıkta Şafi ismine, cahil cehlinden sığındıkta Alim ismine sığınır.

(Ayet 2) **(Min şerri mâ halaka)** Halk ile ihticabın, halkın kendisinde tesirinin şerrinden sığınmaktır. Çünkü Hazreti esmada alemi kudse ittisal eden ve sıfatı ilahîye ile muttasıf olan zat, her mahlukta te'sir ile hiç bir mahluktan müteesir olmaz. Zira mahlukat, alemi asar ve makamı ef'aldedir. O ise ef'al makamından ef'alin mebadisi olan sıfat makamına terakki etmiştir.

(Ayet 3) **(Ve min şerri gaâsikın izâ vekabe)** Kalbin bedene muhabbeti, meyli incizabı dolayısıyla ahvalinin tağayyüratı ve mizacının inhirafı ile kalbde te'sir eylediği vakitde, zulmeti her şeye duhûl ve istilâ eyleyen muzlim beden gecesi ile ihticabın şerrinden sığınırım.

(Ayet 4) **(Ve min şerrin neffâsâti fîl'ukadı)** Ve devaı şeytaniye ile ve vesveselerle hak ve hakikat yolcularının kast ve azimet düğümlerini gevşetmek, zayıflatmak, bozmak ve çözmek için iş bu düğümlerde üfleyen vehim, tahayyül şehvet, gazab ve bu gibi kuvvayı nefsaniyenin şerrinden sığınırım.

(Ayet 5) **(Ve min şerri hâsidin iza hâsed)** Ve kalbin nurlanmasına hased eyledikte onun sıfat ve marifetini çalarak tuğyan eden ve kalbe galebe ve onu mahcub eyleyen nefsin şerrinden sığınırım. Nefsin bu suretle zuhuru, kalb makamında telvindir.

Ayeti kerimede **(Gasıkın)** dan, sıfatının zulmetiyle kalbi hacib ve müstevli olan nefis, **(Hasidin)** den de, şuhud makamında zahir olan kalbin murad olunması da caizdir. Zira kalb makamının telvini, nefsin vücudu ile olduğu gibi, şuhud makamının telvini de, kalbin mevcudiyetiyledir. Ayeti kerimede umum mahlukattan istiaze olunduktan sonra istiazanın iş bu üç şey'e tahsis kılınması, istiaze sahibinin, umum mahlukat arasından bu üç şeye taalluku ve bunların ona ittisali olması cihetiyle ihticabın en çoğu bunlardan hasıl olduğundan ileri gelmişdir. Allah Tealâ a'lemdir.

Felak suresi tamamdır.

NAS SURESİ

BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

(Ayet 1) **(Kul e'ûzü birabbin nâsi)** Habibim sen de ki; ben, insanların Rab'bine sığınırım. **(Rabbin nas)** cemî sıfatile beraber zattır. İnsan, meratibi vücudun cemîsini hasr eden kevni cami olunca onu icad eden ve ona kemalini ifaza eden Rab'bi de hidayet hasebile cemî esma itibarı ile olan Allah lafzı ile tabir olunmuş olan zatdır. Bu sebepten Hak Tealâ Hazretleri şeytana «Lütuf, kahır, cemal, celâl gibi cemî sıfata şamil olan iki mütekabil sıfatımla izhar eylediğim Adem'e secdeden seni ne şey men eyledi?» buyurmuştur.

Evvelki surede sıfatına sığındıktan sonra bu surede de zatına sığındı. Bu cihetden bu sure müteahhir vaki oldu. Evvelki sıfat makamında Hadi ismine taviz edince, Hadi ismi, zatına hidayet eyledi. Sonra **(Bi rabbin nâsi melikinnâsi)** (Ayet 2) ile beyan eyledi. **(Melikinnâs)** atıf beyanıdır. Yani nasın Rab'bi, nasın meliki ve sahibidir. Melik, kendisinde hali fenaları itibarıyla nasın vücudlarına ve işlerine malik ve sahip olan demektir. **(Limenilmülkü yevm lillahi vahidil kahhar)** beyanı veçhile hakikatde melik ancak zuhuru ile her şeyi kahr eyleyen Vahid'il Kahhar'dır.

Sonra nasın fenadan sonra hali bekalarını beyan için **(İlâhinnâsi)** (Ayet 3) ayetini de **(rabbin nas)** üzerine atıf eyledi. İlah ma'budu mutlaktır. O da nihayet itibarı ile cemî sıfat ile mevsuf olan zatdır. İmdi ma'budu mutlak cenabına sığınarak fani olunca ma'budun melik olduğu zahir oldu. Sonra ubudiyet makamı hasıl olmak için fanîyi tekrar vücuda red eyledi. Ma'bud da ma'budu daim olmakla abdin ma'budu daime istiazesi de tamam oldu.

(Ayet 4) **(Min şerril vesvâsil hannâsi)** Vesvese edicinin şerrinden sığınırım, çünkü vesvese mahalli vücudiyi iktiza eder, nitekim **(Ellezî yüvesvisü fî sudûrinnâsi)** (Ayet 5) yani, o vesvese edici insanların göğüslerinde vesvese eder, buyurdu. Halbuki fena halinde vücud yoktur, binaenaleyh sadırlarda vesvese de yoktur. Belki fena halinde eneiyet vücudu ile bir nevi telvin zuhur eylerse, senden sana sığınırım, demek lâzımdır. İmdi fenadan evvel abdin vücudu ile şeytanın da mevcud olduğu gibi fenadan sonra da Hak Tealâ Hazretleri mabud olunca abdin zuhuruyla şeytan da zahir oldu. Vesvasi, vesvesenin ismidir. Vesvesesi daimi olduğu için şeytana güya nefsi vesvese olmak üzere vesvas tesmiye olunmuştur. Evvelki surede de olduğu gibi burada şeytandan diğer bazı esmaya istiaze etmeyerek Allah'a istiaza eylemesi, şeytanın, Rahman'a mukabil ve cemiyeti insaniye suretine müstevli olan ve Allah isminden gayri cemî esma suretinde zahir olan ve temessül eden bir şey olduğu içindir. Binaenaleyh ondan Hadi, Alim, Kadir ve bunun gayrî isimlerden birisine istiaze kâfi gelmemiştir. Bu sebepten ihticab ve dalâletden taviz olunduğu vakit Hadi ismine, burada ise **(Rabbinnasa)** taviz eylemiştir. Bu beyandan Nebi Aleyhisselâm'ın «Beni göreni, tahkikte beni görmüştür, Çünkü şeytan benim suretimle temessül edemez» sözünün manâsı anlaşılır.

Hannas, çok rücû eden demektir. Şeytan ancak gaflet zamanında vesvese eder. Kul gafletinden uyanıp Allah'ı zikr edince şeytan rücû eder, binaenaleyh vesvese adeti olduğu gibi hunus ve rücû da

şeytanın adeti olmuştur. Sayit ibni Cabir'den rivayet olunur ki «İnsan Rab'bini zikr ettikde şeytan rücû eder, geriye döner, insan gafil oldukça vesvese verir» demiştir.

(Ayet 6) **(Minel cinneti vennasi)** Vesvese edenleri beyandır. Şeytanlardan vesvese edenler iki cinstir. Birisi cinnî, meselâ vehim gibi his ile görülmeyen, diğeri efradı insandan mudill olan kimseler gibi insî ve his ile görülenlerdir. Bu mudiller, ya Hadi yahud gayri esma suretinde olurlar. Binaenaleyh bunlardan istiaze ancak Allah'a sığınmakla tamam olabilir. Hıfz edici Allah'dır.

Nas suresi tamamdır.

Elhamdülillahi aledtevfik vel itmam. (1935)